<36625660360014

<36625660360014

Bayer. Staatsbibliothek

2° T. Can. 1.

134.

DE VETUSTIS

CANONUM

COLLECTIONIBUS

DISSERTATIONUM SYLLOGE.

DISSERTATIONUM SYLLOGE

COLLECTIONIBUS

CANONUM

DE VETUSTIS

DE VETUSTIS
CANONUM
COLLECTIONIBUS
DISSERTATIONUM SYLLOGE;

Quibus virorum doctissimorum cura & studio elucubratis,
de Juris Ecclesiastici origine atque progressu
luculenter disseritur.

UBI ET PLURA TUM AD ANTIQUITATEM CANONICAM,
TUM AD REM LITTERARIAM ILLUSTRANDAM ADDUCUNTUR.

ACCESSERE

V. C. ANTONII AUGUSTINI
ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS
DE EMENDATIONE GRATIANI
DIALOGORUM LIBRI DUO.

COLLEGIT, RECENSUIT AC PRÆFATIONEM ADJECIT

ANDREAS GALLANDIUS
PRESBYTER CONGREGATIONIS ORATORII.
Monasterii Benedictoburani.

VENETIIS

MDCCLXXVIII.

TYPIS THOMÆ BETTINELLI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

TAURINI. IAHORAE BERTINELLI.

MDCCLXXXIII.

VENETIIS

PRAESBYTERI CONGREGATIONIS ORATORII.

ANDREAS CALLANDRINUS

COLLECIT, RECENSUIT AC PRAEFATIONEM ADIECIT

DIALOGORUM LIBRI DUO.

DE EMENDATIONE GRATIANI

ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS

V. C. ANTONII AUGUSTINI

BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID

TUM AD REM LITTERARIAM ILLUSTRANDAM ADDUCUNTUR.

UBI ET PLURA TUM AD ANTIQUITATEM CANONICAM.

de Juris Ecclesiastici origine variae propriae

Quibus variorum doctrinae cura & studio explicantur.

DISSERTATIONUM SYLLOGE.

COLLECTIONIBUS CANONUM

DE VETUSTIS.

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. D. D.

FRIDERICO M.æ GIOVANELLIO

PATRIARCHÆ VENETIARUM

DALMATIÆQUE PRIMATI, *&c.*

PONTIFICI OPTIMO

ANDREAS GALLANDIUS

Presbyter Congregationis Oratorii

Perpetuam Felicitatem.

QUUM *multa, Præsul Illustrissime, a vetustis Ecclesiæ Patribus sancita divinitus ac instituta sint, quæ ad regimen ecclesiasticum in primis efformandum ac stabiliendum rite conferrent; ea omnia superioribus temporibus a majoribus nostris sancte ac religiose ad hanc usque diem servata noscuntur. Hujusce rei testes locupletissimi complures veteres Canonum Codices cum Græci tum Latini, sive universæ Ecclesiæ,*

sive

ſive Romanæ, ſive Africanæ, ſive alio demum nomine inſcripti, ſummo ac diligenti ſtudio antiquitus digeſti, quos ævo potiſſimum præterito e bibliothecarum forulis in lucem eduxerunt viri doctiſſimi atque illuſtrarunt. Hos porro antiquos Canonum Codices, quotquot exſtant, mihi ſedulo haud ita pridem comparatos, prelo quam proxime ſubjiciendos cenſeo: ipſa enim ætas ad ſenium vergens opus maturare magnopere perſuadet. Quæ quidem ſyntagmatum collectio, ut augurari licet, ſecum plane adferet uberrimam cum orientalis tum occidentalis Eccleſiæ Canonum ſcientiam. Hujuſmodi autem ſyllogen eo in primis conſilio contexendam edendamque ſuſcepi, quo iis omnibus pro virili præſto ſim, quorum ſtudiis adlaboro; iis, inquam, qui ſive clericorum animis informandis erudiendiſque in doctrina, in integritate, in gravitate, *ut ait Apoſtolus* (1), *bene præſunt; ſive qui vel maxime in ſacerdotii culmine conſtituti, plebi Chriſtianæ optime regendæ præficiuntur.*

Interea vero, dum probe noſſem, ab eruditis hominibus qui Juri veteri Canonico præ ceteris operam navant, non poſtulari modo, verum etiam flagitari virorum doctorum lucubrationes, quibus de antiqui Juris eccleſiaſtici auctoribus copioſe ſimul ac ſollerter ſermo inſtituitur; in id antea potiſſimum curam omnem ſtudiumque converti, quo eorum votis fieret ſatis. Quum enim, ut ajebat Tullius (2), ἡδὺ γλυκύτερον, ἢ πάντ' εἰδέναι, Nihil dulcius, quam omnia noſſe; *jure optimo quiſque ſcire primum omnium requirat, quinam ſint quamque præſtantes auctores illi, quorum ſcripta in poſterum evolvenda ac ediſcenda ſuſceperit. Illud quoque accedit, nihil eſſe aptius ad lectorum utilitatem atque oblectationem, quam rerum initia incrementaque noſſe, quæque pro temporum viciſſitudine in eccleſiaſticæ diſciplinæ ſanctionibus exorta fuerint, aucta, immutata, penitius intelligere ac pervidere. Scri-*

(1) Tit. II. 7.
(2) Cic. ad Attic. lib. IV. epiſt. XI.

Scriptores itaque quos tamquam prodromos junctim heic proferendos existimavi, suis in lucubrationibus exarandis simul ac digerendis tam fertili ingenio tamque felici industria usi perhibentur, ut quidquid de sacris Canonum Codicibus eorumque collectoribus elucidandum supererat, jam ignoret nemo. Nihil enim tam abditum quod non excusserint, nihil tam dubium quod non expenderint, nihil denique tam obscurum quod non illustrarint.

Quæ quum ita se habeant, non est demum, ut equidem opinor, cur non libenter accipias, Antistes optime, quod hujusmodi collectionem tibi potissimum nuncupandam existimarim, sive clarorum auctorum doctrinam, sive sacræ eruditionis ubertatem, sive ipsum in primis scriptionis argumentum spectes. Quid enim gratius atque honestius homine muniis ecclesiasticis præcipue addicto, quam si de antiqua Ecclesiæ disciplina vel sibi addiscenda vel aliis edisserenda inquirat? Sancti enim Patres, *inquit Leo magnus* (1), manſuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum Canonum condiderunt . . . ut propterea quæ ad perpetuam unitatem generaliter instituta sunt, nulla commutatione varientur: *quandoquidem, ut idem alibi ait* (2), universæ pacis tranquillitas non aliter poterit custodiri, nisi sua Canonibus reverentia intemerata servetur. *Tanto quidem Pontifice digna plane sententia.*

Quum itaque, ut antiquitus traditum (3), γνώσεως φύλαξ, scientiæ *sit* custos *qui Ecclesiæ præest*, neque ulli sacerdotum suos liceat Canones ignorare, *ut monebat sanctus Pontifex Cælestinus* (4); *cuinam cedo quam tibi, Præsul amplissime, hujusmodi collectionem scita omnia de Juris ecclesiastici dignitate atque præstantia com-*

(1) Leo epist. LIII.
(2) Id. epist. LXII.
(3) Constit. Apost. lib. II. cap. XXVI.
(4) Cælest. epist. V. §. 1.

complectentem nuncuparim ; qui nimirum probe noveris , episcopos æque sanctissimos atque doctissimos numquam non decuisse , & sollerti vigilantia sacrorum Canonum studium promovere , & ut Ecclesiæ leges in suo robore firmæ consistant , diligenter incumbere? Ego enimvero eum te esse qui Præsulatum Clodiensem optime gesseris , præclare memini. Quid igitur ominandum reliquum est de Venetæ Diœceseos amplitudine , ad quam regendam per stratam tibi eximiæ virtutis merito viam abhinc biennio bonis omnibus plaudentibus pervenisti? ut plane intelligam , te ad tantum munus onusque subeundum divino elatum esse consilio , illudque Davidicum jure propterea temet usurpare posse (1): Tenuisti manum dexteram meam , & in voluntate tua deduxisti me . *Hoc idem omnes qui te apprime norunt , sentiunt , quorum est magna pro tuis clarissimis virtutibus multitudo : neque aliter prorsus , quod præfiscine liceat , posteritatem omnem de te sensuram auguror . Quidni augurer ? Id enim altius insita moribus tuis urbanitas , liberale ingenium , perspecta facilitas & aspersa gravitati suavis hilaritas quæ in vultu , sermone , congressu omnibus emicat , cetera denique insignia quæ te circumstant , ornamenta virtutum mihi plane pollicentur .*

Quæ porro mihi facinora illustria , & quanta tui cum laude heic mihi recensenda forent , nisi me scirem , non encomium texere , sed epistolam scribere ? At illam præ ceteris animi tui demissionem , quam semper ac ubique , in primis vero vix dum ad patriarchalem sedem promotus palam ostendisti , præterire neque licet , neque libet : Magnum videlicet Leonem imitatus ; qui cum ad pontificale fastigium fuisset evectus , respiciens ad exiguitatis suæ tenuitatem & adepti muneris amplitudinem ,

(1) Psalm. LXXII. 24.

dinem , ait (1) : Quid tam insolitum , tam pavendum , quam labor fragili , sublimitas humili, dignitas non merenti ? *Hæc quidem & verbis & animo tute ipse : quæ sane ut rite congruunt ad perfectum optimi sacerdotis exemplar efformandum , sic jure produnt te vere divinitus tamquam Aaron vocatum , dignum electum esse pontificem . Reliqua prætereo , magna licet , modestiæ tuæ potissimum freno cohibitus .*

Ceterum quod mearum partium reliquum est , rem paucis absolvam . Videlicet , si coram adessent viri docti quorum scripta de præcipuis capitibus ad Ecclesiæ disciplinam spectantibus , hanc Syllogen conficiunt ; nullus dubito quin perlibenter ac benigne , quemadmodum alios soles , illos exciperes , suasque insuper lucubrationes tibi offerre , tuoque illustri nomine insignes reddere , comiter sineres . Quidni ergo , me sequestre , idem sibi spondere iis liceat ? Quid quod ut id facerem ipse , quodammodo compellebat & quasi jure debitum postulabat comitas illa tua liberali homine digna , qua memet ipsum collegasque fratres meos prosequi , resque nostras auctoritate ac patrocinio confovere consuevisti ? Hoc itaque qualecumque demum est operæ meæ atque industriæ pensum , amplitudini tuæ volens ac libens dicare statui , quod sit observantiæ in te meæ pignus monumentumque perenne . Neque enim mihi in omni vita res tam erit ulla proposita , quam ut quotidie te de me optime meritum esse vehementius intelligas .

Habes igitur , Præsul illustrissime , hujusce syntagmatum sylloges , non lector futurus tantum , sed & doctrinæ judex , quod cepi consilium . Deum interim oro ,

ut

---

(1) Leo serm. II. de sua assumt.

ut quod in tuo paſtorali regimine præclare agis, diu agas, atque de Eccleſia, de ſacrorum Canonum ſtudiis, de morum diſciplina, deque viris piis ac eruditis, tu pietate, religione ac doctrina præſtans, optime in dies merearis.

Dabam ex Ædibus Congregationis noſtræ Kalendis Maii, anno a Partu Virginis MDCCLXXVIII.

PRE-

PRÆFATIO.

I. Anonicæ antiquitatis ſtudioſorum magnopere intereſſe, illos noſſe fontes unde puriores uberioreſque hauriantur eccleſiaſticæ Juriſprudentiæ latices, nemini enimvero qui recte ſapiat dubitandi locus relictus eſſe videtur. Neque vero hujuſmodi ſcientia iis tantum hominibus qui eccleſiæ muniis obeundis ſunt addicti, neceſſaria exiſtimanda; verum etiam tum illis qui cauſſis civilibus in foro agendis ſedulam navant operam, tum iis præterea qui rei litterariæ ſcrinia penitius introſpicere geſtiunt, eamdem ſcientiam haud inſuper habendam nemo jure infitias ierit. Quæ quum ita ſe habeant, dum in veterum Canonum codicibus & collectoribus comparandis curam ſtudiumque inſumimus, operæ pretium interim nos facturos arbitramur, ſi quas viri docti eruditas de iiſdem vetuſtis ſacrorum Canonum codicibus atque ſcriptoribus diſſertationes elucubrarunt, in unum veluti corpus compactas lectoribus harum rerum cupidis præſto eſſe ſtudeamus: quo videlicet via paretur pronior atque facilior ad germanas de iis primigeniis Codicibus notiones efformandas, quorum modo meminimus. Et hanc quidem Diſſertationum ſelectarum Syllogen dum ante virorum eruditorum oculos ſiſtimus, rem ipſis pergratam perque jucundam nos factaros minime ambigimus, adeoque ab eis gratiam inituros nobiſmet ipſis blandimur. Nam, ut inſtituto noſtro doctiſſimi viri verba quodammodo aptemus (1) "quam utile commodum„que ſit, ea penes ſe habere ſcripta omnia quæ ad unum & idem cujuſvis „diſciplinæ genus attinent, facilis eſt exiſtimatio. Norunt ipſi per ſe ſe ho„mines ſtudioſi, quantum inde ſumtibus operæque parcatur. Scilicet ingentis „plerumque bibliothecæ loco ſunt perpauca id genus volumina, in quibus oc„currunt ſtatim & ad nutum, quæ per innumeros pæne libros temere diſper„ſa, nec ſine magnis impenſis parari, nec ſine ſumma temporis jactura evol„vi queant„. Hæc ille.

II. Age nunc ea ſis videamus, quæ ſive de diſſertationibus huc illatis, ſive de illarum auctoribus, ad rem qua de agimus, dicenda in promtu habemus. Et primus quidem occurrit PETRUS COUTANT, presbyter & monachus Ordinis S. Benedicti e Congregatione S. Mauri, cui præclaram Epiſtolarum Pontificum Romanorum editionem acceptam referimus, a ſancto Clemente I. ad ſanctum Xyſtum III. ſive uſque ad annum CCCCXXXVII. perductam: neque enim ultra proceſſit V. C. fato functus anno 1721. quo primum ſui operis volumen in vulgus prodiit, alias ad Innocentii III. pontificatum deducendi. Suæ itaque pontificiarum epiſtolarum collectioni luculentam præmiſit doctiſſimus auctor diſſertationem, quam tres in partes diſſecuit. Et in prima quidem nonnulla de Pontificum Romanorum auctoritate delibantur, quæ potiſſimum in uſus hæreticorum cedant; *ut nimirum intelligant, quanto ſuo malo & quam inique ſe ſe ab Sedis Apoſtolicæ communione abruperint*. In altera vero quæ latius patet, de antiquis Canonum collectionibus, ſive Græcis ſive Latinis, ſermonem inſtituit. In tertia denique inquirit, quid in priſcis pontificiarum epiſtolarum editionibus præſtitum fuerit, & quid in ſua ipſe perfecerit. Cujus quidem tertiæ partis ſummam, licet ea hujuſmodi collectioni diſſertationum quam contexuimus minus conſentanea videatur, omnino tamen prætermittere nobis religio fuit; quippe quæ haud pauca ſcitu digna nec alibi facile obvia præ ſe ferat, neque demum ab inſtituto noſtro prorſus aliena exiſtimetur.

(1) *Coutant.* præfat. ad Epiſt. Rom. Pontif. §. I.

III. Coutantianam dissertationem excipit altera *de veteribus Canonum collectionibus*, quam inter opuscula PETRI DE MARCA archiepiscopi Parisiensis primum evulgavit Parisiis anno 1681. Stephanus Baluzius. Eam vero elucubravit V. C. ut nos edocet laudatus editor (1), quum in Hispania Tarraconensi gereret munus Visitatoris generalis. Quare mirum non est, inquit, si in penuria librorum qua illic laborabat, coactus est uti editione Pithœana Breviationis Canonum Ferrandi diaconi, quum eas non haberet emendationes quæ deinceps ab Alteserra & Chiffletio sunt editæ. Monet præterea Baluzius, hanc dissertationem quamvis longa sit, non esse integram, quum de conciliis tantum Africanis in ea ferme agatur. Qua de re fragmentum profert epistolæ ipsius auctoris, ad clarissimum virum Petrum Possinum ita scribentis anno 1660. III. Kal. Januarias: *Absolvere instirui dissertationes meas de veteribus Canonum collectionibus, opus hactenus intentatum nostris ingeniis atque etiam exteris*. Ceterum non est cur de celebertimi auctoris doctrina & eruditione heic sermo habeatur: res enim ab eo præclare gestas, complures eruditi viri memoriæ prodiderunt; quos inter Paullus *de Fayet* ejus Vitam conscripsit, quam ejusdem præstantis viri dissertationibus postumis præmissam Parisiis in lucem emisit anno 1668.

IV. Sequitur *De antiquis tum editis tum ineditis collectionibus & collectoribus Canonum ad Gratianum usque Tractatus*, quem Appendici ad S. Leonis Magni opera præfixum anno 1757. Venetiis edidere docti eruditique viri, PETRUS & HIERONYMUS fratres BALLERINII. Amplissimum hujusmodi Tractatum in quatuor partes distribuendum censuerunt clarissimi auctores. Et in earum quidem prima de Græco Canonum codice, simulque de nonnullis ejusdem codicis Canonibus qui aliquam difficultatem pariunt, verba faciunt; ubi potissimum in catalogos patrum Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsarienssium atque Gangrensium inquirunt. Præterea veram Canonum Antiochenorum epocham statuere student: de Canonibus denique Sardicensibus agunt, accuratumque patrum Sardicensium catalogum ex certioribus monumentis contexunt. Pars secunda versatur circa vetustiores collectiones Latinas, quæ vel Dionysio Exiguo antiquiores sunt, vel ab ipso Dionysio non prodeunt: ubi inter cetera Canonum Africanorum qui pluribus difficultatibus implicantur, exacta discussio atque distinctio exhibetur. Neque vero vetustissimas Canonum collectiones manu exaratas prætereunt viri eruditi: quin fuse differunt de variis ejusmodi collectionibus, quæ in codicibus mss. Vaticanis, Barberinis, Veronensibus aliisque continentur. Porro in tertia parte sermo recurrit de collectione Dionysiana, & ceteris quæ ex Dionysio aliqua mutuatæ sunt documenta: cujusmodi sunt Hadriana, Hispanica & Isidoriana. Quarta denique pars de antiquis edisserit abbreviationibus Canonum aliisque collectionibus Latinis, quæ vetustum Jus Canonicum in libros ac titulos digesserunt. Quo quidem munere rite perfuncti, omne tulisse punctum viri clarissimi merito existimandi.

V. Paullo ante paucis complexus fuerat idem argumentum CAROLUS SEBASTIANUS BERARDUS presbyter Unelienssis in præstanti opere anno 1752. Taurini vulgato, quo Gratianum erudite illustratum exibuit. In eo enim totus est vir doctissimus, ut primum genuinos Gratiani Canones ab apocryphis discernat, deinde corruptos ad emendatiorum codicum fidem exigat, difficilioresque denique recta interpretatione ex integro contextu deducta explanet. Quo in penso absolvendo, a Gratianea methodo prorsus recedens, tres in partes opus suum appositе tributum proponit. Atque in earum prima de capitibus Gratineis ad concilia sive generalia sive particularia pertinentibus edisserit. In altera vero Gratiani capita persequitur, epistolis decretisve summorum Pontificum

(1) *Baluz.* præfat. ad Opusc. Marc. §. IX.

cum adtributa. Tradit autem in poſtrema, quæ Gratianus ex ſanctis Patribus aut ſcriptoribus eccleſiaſticis deſumſit. Porro ad rem noſtram quod attinet, ex clariſſimi auctoris præfatione in univerſum opus *Diſſertationem* depromſimus *de variis Canonum collectionibus ante Gratianum*: in qua præ ceteris nonnulla noviter excogitata non ſine animi voluptate legenti occurrent.

VI. Hactenus expoſitis Diſſertationes III. PASCHASII QUESNELLI ſuffecimus: in quarum prima *de Codice Canonum Eccleſiæ Romanæ* ſermonem inſtituit auctor: in altera *de variis fidei libellis in antiquo Romanæ Eccleſiæ Codice contentis*: in tertia demum *de primo uſu Codicis Canonum Dionyſii Exigui in Gallicanis regionibus*. Queſnelliana placita excutiunt eruditi Ballerinii fratres, quorum proinde adnotationes & obſervationes criticas ſubjiciendas curavimus. Ex quibus arguas, quoad primam diſſertationem, Codicem Queſnellianum non fuiſſe Romanæ Eccleſiæ, ſed collectionem privato ſtudio in Galliis confectam; atque haud ægre dilui argumenta quibus editor præconceptam opinionem adſtruere conatur. Quod autem ad ſecundam ſpectat diſſertationem, illud in primis notatu dignum occurrit, alterum nimirum fidei libellum Auguſtino a Queſnello tributum, concilio potius Toletano vindicandum. Inter alias denique animadverſiones in tertiam Queſnelli diſſertationem illa diligenter attendenda, qua Dionyſii Exigui Collectionem uſu etiam aliquando fuiſſe receptam ante Caroli Magni tempora oſtenditur. Ceterum de hujuſmodi Codice Queſnelliano pluribus inter ceteros differunt in ſuperioribus diſſertationibus viri clariſſimi, Coutantius & Berardus, quos conſulas velim.

VII. Innumeri ferme inter Catholicos exſtitere ſcriptores ſive doctrina, ſive dignitate præſtantes, qui jam pridem commentitiam Iſidori Mercatoris collectionem primitus agnoverunt: Cardinales inquam ampliſſimi, Nicolaus de Cuſa (1), Joannes a Turre cremata (2), Cæſar Baronius (3) & Robertus Bellarminus: (4) nec non Antonius Auguſtinus archiepiſcopus Tarraconenſis, (5) aliique complures: ut propterea Blondellus jure Sirmondo feſtive dictus feratur *un enfonceur des portes ouvertes*, quippe qui poſt tot ac tantos viros *Pſeudo-Iſidorum & Turrianum vapulantes* anno 1628. Genevæ in vulgus emittere ſtuduerit. Sed non eſt demum, cur idem judicium proferamus de CAROLO BLASCO V. C. qui poſt recentiores eruditiſſimos viros, Coutantium, Berardum, Ballerinios, ceteros, haud ita pridem, anno ſcilicet 1760. *Commentarium de collectione Canonum Iſidori Mercatoris* Neapoli evulgavit. "Enimvero, ut verba uſurpem viri docti qui hujuſce operis cenſorem egit, ſi tractationes univerſas doctorum virorum quæ hactenus de Collectione Iſidori prodierunt, conferas cum iis quæ plurima heic noſter auctor docet; illorum conatus ſtrenuos quidem, at infelices dicas: hujus vero primum ingenii acumen in quærenda veritate, deinde felicitatem in eadem aſſequenda, mireris neceſſe eſt. Nam cuinam poſt renatas litteras, ubi primum de impoſtura Iſidori eſt dubitatum; cuinam, inquam, datum eſt impoſtori pellem ſpecioſam neſcio cujus Iſidori detrahere, intimos artus pertentare, immo, ut ita dicam, in ipſa ſpiramenta animæ introſpicere; & ita quidem, ut & hominis nomen ingeniumque verſipelle, &, quod caput erat, ejus ſcriptionis propoſitum aperiret? Porro quis olfeciſſet, Iſidori fraudem iter ſtraviſſe comminiſcendæ Joannæ Papiſſæ; niſi eruditiſſimus Blaſcus per offuſas retro acti temporis caligines criticæ artis facem circumferens, obſcuros illius monſtri natales intento digito demonſtraſſet? Hæc autem omnia noſter auctor

(1) De Concord. Cathol. lib. III. cap. II.
(2) Summ. Eccl. lib. II. cap. CI.
(3) Ad Ann. 336. §§. LXI. LXII. 374. XI. 865. VII. VIII.
(4) De Rom. Pontif. lib. II. cap. XIV.
(5) Not. ad Collect. Hadr. I. capp. VII. VIII. XVI. & ſeqq. in Concil. Labb. tom. VIII. pagg. 613. ſeqq.

ctor hoc opere elaborato erudite persequitur, & passim dum catholicam veritatem novis argumentis propugnat, insolescentem simul heterodoxorum audaciam retundit ,, . In eamdem ferme sententiam alter censor regius eo in commentario illustris auctoris eruditionem, doctrinam & pietatem se se commendare profitetur. " Sollerter enim, inquit, in eo fraudes ille detegit, quæ non sine magno Ecclesiæ detrimento canonicæ disciplinæ candorem infuscarunt, hæreticisque ansam ad Ecclesiæ integritatem calumniandam præbuerunt. Sedulus interea hæc pertractans, non pauca plane nova rimatus est: quæ quidem cognoscere operæ pretium fuerit ,, . Quapropter ejusmodi commentarium tum ob argumenti nobis propositi affinitatem, tum vero in primis ob ejus præstantiam, dignum plane existimavimus qui reliquis hujusce generis lucubrationibus virorum doctissimorum studio elaboratis adderetur.

VIII. Jam vero quantum excelluerit juris potissimum ecclesiastici scientia FRANCISCUS FLORENS, Aurelianensis primum, deinde Parisiensis Antecessor, ii præ ceteris norunt qui eadem professione censentur. Gratiam itaque ab eruditis iniit Cl. Joannes Doujatius, qui ejus opera juridica omnia, sive ab ipso edita auctore, sive postuma, junctim evulgavit Parisiis anno 1679. Ex hac igitur editione duo laudati viri docti opuscula, ad rem qua de agimus, attinentia, describenda censuimus. Et alterum quidem *de methodo* agit *atque auctoritate collectionis Gratiani & reliquarum omnium collectionum Decretalium post Gratianum*. Alterum vero inscribitur *Oratio de recta juris canonici discendi ratione; ubi quæ maxime in Gratiani collectione sint cavenda, ostenditur*. Porro de horum opusculorum pretio haud refert plura verba contexere, quum auctoris doctrinam & scribendi rationem hæc aliaque ejus ingenii monumenta satis superque testentur. Id unum tamen ex editore adnotare interest, auctorem nimirum secundam suorum operum editionem meditantem, ea omnia tum emendationibus, tum notis atque additamentis ad marginem auxisse: quas quidem emendationes ex ipsius mente adhibitas, adnotationes item marginales, nec non inserta contextui quæ idem auctor addenda putaverat; heic uncino duplici hac forma [ ] inclusa comparent: adeoque non solum emendatior, sed & locupletior prodit in hac nostra Sylloge hujusmodi opusculorum Florentis editio.

IX. Agmen claudit ANTONIUS AUGUSTINUS archiepiscopus Tarraconensis, quem *eruditione legum sacrarum sua ætate facile principem* merito appellavit magnus ille Annalium ecclesiasticorum conditor (1). Neque aliter eruditorum chorus: nimirum Joanni Menochio J. C. dicitur (2) *Juris nostri verus alter instaurator*: Hadriano Turnebo (3), *Vir & eruditissimus & optime de litteris elegantioribus meritus*: Stephano Pighio (4), *Vir nostro sæculo summus*. Ecquis autem fuit umquam liberalibus disciplinis satis excultus, qui ea tempestate ac deinceps Antonium Augustinum illaudatum præterierit, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode possit? Ceterum de hujus præsulis ampliissimi præclare gestis, deque ipsius doctrina & scriptis ad posteritatis utilitatem comparatis, circumfertur elegans Andreæ Schotti Oratio, ad quam lectores remittimus.

Porro ex compluribus litterariis monumentis, quibus Juris ecclesiastici veteris scientiam exornavit V. C. exstant *Dialogorum XL. de emendatione Gratiani libri duo*, sub idem ferme tempus ab eo conscripti, quo de sacrorum Canonum Gratiani collectione ad fontes exigenda restituendaque Romæ viris doctissimis provincia data comperitur; quibus quidem Dialogorum libris Gratianeam collectio-

(1) *Baron.* ad ann. 1097. §. XL.
(2) *Menoch.* de possess. recup. remed. lib. XV. num. 5590.
(3) *Turneb.* Adverss. lib. XXXIII. cap. XXVII.
(4) *Pigh.* in annotat. ad cap. VII. lib. II. Val. Max.

ctionem peregregie illuſtratam videas : opus enimvero quantivis pretii , ſive doctrinam & eruditionem , ſive ſtili elegantiam atque nitorem ſpectes ; quo præterea, judice viro κριτικωτάτῳ Valeſio (1), *nihil eſt acutius atque ſollertius*.

In eo autem præſtanti opere excudendo , editione uſi ſumus quæ poſt primam Tarraconenſem anni 1586. Pariſiis prodiit anno 1607. Eoſdem quidem celeberrimi viri Dialogos de emendatione Gratiani prelo tertium commiſit Pariſiis anno 1672. Stephanus Baluzius notis illuſtratos , adjectis inſuper novis emendationibus ad Gratianum . Neque nos præterit hancce Baluzianam editionem anno 1677. Duisburgi recudendam curaſſe aliquot obſervationibus auctam Gerardum Maſtrichtium , quam dudum ſtudio M. Joſ. Ant. de Rieger rurſum in vulgus emiſſam novimus Vindobonæ anno 1762. Verum ſi de Baluzii inſtituto atque conſilio in ſua illa editione adornanda verba facere velim , vereor equidem ne aut gravioribus utar verbis quam natura fert , aut levioribus quam cauſſa poſtulat: *ejus enim ingenium* , ut recte Cl. Fontaninus (2) , *ſanctitati Apoſtolicæ Sedis haud ſemper æquum* , *& proinde a recta via non raro deflectens palam* in ea *ſe prodit* : ut propterea ex decreto ſacræ Congregationis Indicis librorum prohibitorum ſub die XXIX. Junii 1674. fuerit eadem Baluziana editio Dialogorum Auguſtini merito ac jure virga cenſoria notata . Neque vero ab ea perſtringenda temperarunt viri doctiſſimi , Aguirrius (3) , Lupus (4) & Fontaninus modo laudatus (5) , ut reliquos prætereamus. His itaque aliiſque rationibus permoti , Baluzii ἔκδοσιν miſſam fecimus, ut par erat: ſcilicet eruditiſſimi antiſtitis Tarraconenſis Dialogis contenti, prout ab eo ſumma ſollertia acrique ſtudio conſcriptis. Sed ἄλις σπουδῆς . Quod reliquum eſt, in his cetera doctis eruditiſque præſtantiſſimorum virorum Diſſertationibus nonnulla occurrere alicubi videntur, quæ miniata cerula fortaſſe notanda fuerint. Verum ea mente ſumus, ut aliis potius hoc arbitrium dimittendum exiſtimemus.

(1) *Valeſ.* De Art. Crit. lib. I. cap. XIII. ad ejus Emendat. libb. pag. 162.
(2) *Fontan.* præfat. ad Gratian. Joan. a Turrecr. §. II. pag. II.
(3) *Aguirr.* Concil. Hiſp. tom. 1. pag. 91.
(4) *Lup.* Divin. ac immob. S. Petri aſſert. privil. pag. 9. in fin.
(5) *Fontan.* l. c.

SYL-

SYLLABUS EORUM

QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

I. *Dissertatio de antiquis Canonum Collectionibus, deque variis Epistolarum Pontificum Romanorum editionibus. Auctore* PETRO COUSTANT *presbytero & monacho Ord. S. Benedicti e Congregatione S. Mauri.* Pag. 1

II. PETRI DE MARCA *archiepiscopi Parisiensis Dissertatio de veteribus Collectionibus Canonum.* 69

III. *De antiquis tum editis tum ineditis Collectionibus & Collectoribus Canonum ad Gratianum usque, Tractatus in quatuor partes distributus. Auctoribus* PETRO & HIERONYMO *fratribus* BALLERINIIS *presbyteris Veronensibus.* 97

IV. CAROLI SEBASTIANI BERARDI *presbyteri Unelensis Dissertatio de variis sacrorum Canonum Collectionibus ante Gratianum.* 269

V. PASCHASII QUESNELLI *Dissertationes III. Nimirum, I. De Codice Canonum Romanæ Ecclesiæ.* 287

VI. *II. De variis Fidei libellis in antiquo Romanæ Ecclesiæ Codice contentis.* 321

VII. *III. De primo usu Codicis Canonum Dionysii Exigui, in Gallicanis regionibus. Cum* BALLERINIANIS *adnotationibus & observationibus in easdem* QUESNELLIANAS *Dissertationes.* 341

VIII. *De Collectione Canonum Isidori Mercatoris Commentarius: in quo de Collectionis origine & fortuna disseritur, deque persona ac præcipuo Collectoris proposito inquiritur: fraudes item impostoris detegunntur, ex eoque ortum occasionem fingendæ fabulæ de Joanne Papissa solidis indiciis suadetur: unde verum ejusdem impostoris nomen etiam pateseit. Adnectitur Diatriba de Capitulis ad Angelramnum Hadriano I. Papæ tributis. Auctore* CAROLO BLASCO. 357

IX. *Dissertatio de methodo atque auctoritate Collectionis Gratiani & reliquarum omnium Collectionum Decretalium post Gratianum. Accessit Oratio de recta Juris Canonici discendi ratione: ubi quæ maxime in Gratiani Collectione sint cavenda, ostenditur. Auctore* FRANCISCO FLORENTE *J. C.* 423

X. ANTONII AUGUSTINI *archiepiscopi Tarraconensis, de Emendatione Gratiani Dialogorum libri duo.* 439

DIS-

I.

DISSERTATIO

DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS,

DEQUE VARIIS EPISTOLARUM PONTIFICUM ROMANORUM EDITIONIBUS.

AUCTORE

PETRO COUSTANT,

PRESBYTERO ET MONACHO ORD. S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI.

DISSERTATIO

DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS,

DEQUE VARIIS EPISTOLARUM PONTIFICUM ROMANORUM EDITIONIBUS.

PROŒMIUM.

Utilitas collectionum quæ ejusdem generis scripta simul exhibent.

I. QUAM utile commodumque sit ea penes se habere scripta omnia simul collecta, quæ ad unum & idem cujusvis disciplinæ genus attinent, facilis est existimatio. Norunt ipsi per se se homines litterarum studiosi, quantum inde sumtibus eorum operæque parcatur. Scilicet ingentis plerumque bibliothecæ loco sunt perpauca id genus volumina, in quibus occurrunt statim & ad nutum, quæ per innumeros pæne libros temere dispersa, nec sine magnis impensis parari, nec sine summa temporis jactura evolvi queant. Adde quod legentis animum regit ipsa collectionis series, & continuo quasi filo a primis rerum initiis ad finem usque sensim deducit. Hinc adeo cuivis facillimum est monimenta inter se conferre ac penitius scrutari; alia ex aliis explanare, illustrare, firmare; gestorum, si quæ occurrunt, origines, causas, adjuncta, consecutiones introspicere; observare, quod plerumque latet, verborum aut sententiarum vim ac proprietatem; quod vetustum est aut recens, quod singulare aut pervulgatum annotare; recto denique cursu sic ad unum tendere, ut nec a proposito aberret umquam, nec laboris aut temporis quidquam deperdat. Id porro si de quavis lucubrationum specie, certe de pontificum Romanorum litteris dicere liceat, quæ maximam fere partem sic inter se aptæ connexæque sunt, ut aliæ ex aliis nascantur ac pendeant; atque adeo non interruptam, sed continentem quodam modo postulent lectionem. Verum latent illæ, non sine magno litteratorum incommodo, variis hinc inde voluminibus insertæ, ut quam nascentes primum adspexerant, ea carere luce videantur. Interest tamen ut non careant; idque infitiabitur nemo, qui sit diligens & æquus rerum æstimator.

Epistolarum pontificiarum collectio ad scientiam fidei, disciplinæ ac morum conducit.

II. Et sane si veterum omnium litteras, ac eorum præsertim qui maximis reipublicæ muneribus usi sint, solemus in pretio habere; si ex his potissimum instrumentis eruimus intimam antiquitatis cognitionem, historiamque eorum temporum, quibus ii qui illa scripsere, floruerunt: quanto in pretio quantæque utilitatis esse debent epistolæ præsulum illorum, quos maximarum rerum administros semper fuisse, summumque in republica Christiana gradum tenuisse constat? Vere dicam: quacumque eas ex parte adspicias, quamlibet breves exilesque sint nonnullæ, nihil in eis jejunum inopsque rerum, nihil quod fructu vacet, vulgo reperias. Totæ huc præsertim spectant, ut catholicæ fidei dogmata vel fidelibus exponant apertius, vel ab hæreticorum telis acrius defendant; ut edoceant præcepta morum, Christianæque pietatis officia; ut purioris disciplinæ leges vel confirment jam stabilitas, vel in lapsum pronas erigant. Quæ tria longe gravissima sunt ecclesiasticæ doctrinæ capita, & summa quædam religionis. Atque in hisce tribus debuisse versari omnes aut pæne omnes summorum pontificum litteras, res ipsa satis ostendit. Ea enim adversus Petri Apostolorum principis successores adhibita semper fuit reverentia, ut in orbe toto nil fere quidquam gravis momenti evenerit, quod non ad eos sit relatum. Exoriebatur novus aliquis error, isque implicatus & ad veritatis speciem compositus? Gemebant factiosorum hominum vi oppressæ leges, innocentia, æquitas? Tum enimvero implorabatur pontificum Romanorum fides, consilium ab eorum doctrina, auxilium ab auctoritate petebatur. Hinc nominatim ab Innocentio I. laudantur Afri, quod *antiquæ regulæ formam, quam toto semper ab orbe servatam norant, secuti, super anxiis rebus quæ tenenda esset sententia*, sedem apostolicam consuluissent. Sed & ea etiam fuit Romanorum præsulum religio, ut quæ consulentibus responsa dabant, ea dirigerent ad paternarum regularum constituta, & *ex apostolico fonte semper emanare* curarent. Cum igitur nihil ad eos sit relatum, quod vel ad fidem, vel ad mores aut disciplinam non pertineret; dubium non est quin mutuæ illæ consulentium consultorumque litteræ purissimi sint fontes, unde certa fidei, disciplinæ ac morum scientia hauriatur. Quæ quidem scientia eo firmior esse debet, quod non meris animi commentationibus, sed splendidissimis factis fulta, mentibus altius inhæresçat. *Innoc. ep. 30. n. 1. & 2.* *Ibid.*

III. His itaque rationibus permoti, quoddam operæ pretium fore duximus, si aurea tot scripta unum in corpus collecta, certoque ac facili ordine dispositа ederemus. Rem aggressi sumus & exsecuti; quo fructu, penes alios esto judicium. Nihil certe, (quod citra ostentationis notam affirmare liceat,) reliquum fecimus, quo dignitati monimentorum responderet editionis diligentia.

Dissertationis hujus pars triplex.

IV. Jam vero ante quam laboris nostri rationem reddamus, videtur otiosum non esse, quædam heic de pontificum Romanorum auctoritate delibare, quæ cedant in usus heterodoxorum; ut intelligant quanto suo malo & quam inique se se ab sedis apostolicæ societate abruperint. Inde etiam & forte, quod

totis optamus animis, nonnihil accedet utilitatis Eccleſiæ catholicæ, cujus unitas eo vindicatur firmius, quo unitatis centrum evidentius demonſtratur. Mox de variis pontificiarum epiſtolarum collectionibus agetur paullo fuſius, aſſereturque fontium puritas, unde fluxerunt ea quæ nunc damus. Denique quid in Romana earumdem epiſtolarum editione præſtitum ſit, quid & ipſi præſtiterimus in noſtra, quo ſimus ordine quave methodo uſi, paucis explicabitur.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

PARS PRIMA.

In qua nonnulla de pontificum Romanorum auctoritate delibantur.

Petri ſedes Eccleſiæ caput.

V. Qui ſe ab eccleſiæ Romanæ ſocietate removerunt, hi continua epiſtolarum illarum ſerie adducentur facile, ut intelligant eſſe ſe ab Eccleſiæ catholicæ communione alienos, atque adeo promiſſæ a Chriſto vitæ prorſus exſortes; ſi modo tamen ad lectionem accedant cum ea quæ lectores æquos decet, præconceptarum opinionum vacuitate. Et ſane infitiari nequeunt, Eccleſiam vivum eſſe corpus, quod capite membriſque conſtet. Neque etiam negaverint membrum quod ſit a capite divulſum, a corpore ſejunctum eſſe, ejuſque vita frui non poſſe. Ubi igitur qui eccleſiæ Romanæ præſul eſt, eum & militantis in terris Eccleſiæ caput eſſe conſtiterit; inde conſequens erit eos a Chriſti corpore ſeparari ejuſque privari vita, qui ab pontificis Romani communione miſerrimo ſchiſmate diſceſſerunt. Porro id nullo ſibi negotio perſuadebunt, ſi hoc attenderint quod ex epiſtolarum iſtarum complexione conficitur argumentum. Nempe tot pontificum ſingulari doctrinæ ſanctitatiſque laude præſtantium, quos arrogantiæ aut ſuperbiæ non dicam inſimulare, ſed vel ſuſpicari ſummæ temeritatis fuerit; ne unum quidem deprehendent, qui ſibi ſeu eccleſiæ ſuæ collatam hanc prærogativam non crediderit, ut Eccleſiæ totius caput foret. Contra vero tot inter & tantas Chriſtiani orbis eccleſias ab Apoſtolis vel Apoſtolorum ſucceſſoribus fundatas, nullam offendent, cujus præſul eo venerit ambitionis, ut ſe totius Eccleſiæ caput affirmare non vereretur. Quam ſtudioſi tuendæ auctoritatis ſuæ, quam jurium ſuorum retinentes fuerint Conſtantinopolitani præſules, nemo neſcit: tamen id ſummo in honore ſemper duxerunt, ſi ſecundum a pontifice Romano in Eccleſia locum occuparent. In his dumtaxat excipiendus homo inverecundæ frontis luctuoſique ſchiſmatis princeps Photius, qui præter alia multa quæ per ſummam impudentiam ſcripſit, egit, dixit, hoc etiam una cum ſuis palam affirmare non timuit, *quando de Romana urbe Imperatores Conſtantinopolim ſunt translati, tum & primatum Romanæ ſedis ad Conſtantinopolitanam eccleſiam tranſmigraſſe, & cum dignitatibus regiis eccleſiæ Romanæ privilegia translata fuiſſe.* Verum hac maxime in re turpiter mentita eſt iniquitas ſibi. Non enim eccleſiaſtici juris adeo rudis, non adeo in hiſtoria hoſpes erat veterator ille, ut per translationem regiæ ſedis nihil quidquam eccleſiæ Romanæ de ſuo primatu deceſſiſſe ignoraret. Et vero ante quam Byzantium migraret Conſtantinus, quid præſulibus Romanis conferebat Imperatorum præſentia, niſi ut vexationum ærumnas & incommoda, & quaſcumque ſævientium principum furor inferre pœnas poterat, mortem denique ipſam citius ac facilius ſubirent?

Nicol. I. in epiſt. clim 70. ad epiſc. Gal. n. 7.

Petri ſedes a Chriſto primatus dignitatem accepit.

VI. Suum igitur primatum non Imperatoribus, ſed ſupremo rerum omnium moderatori Deo acceptum refert eccleſia Romana. Neque quia totius orbis caput, ſed quia Petri ſedes eſt, eccleſiarum omnium prima ſemper eſt a catholicis habita. Nititur quippe ſumma hæc ejus dignitas hiſce Evangelii verbis, quibus Chriſtus & poſt ſuum ad vitam reditum Petro nominatim commiſit oves paſcendas, & ante mortem pollicitus eſt ſuper ipſo quaſi ſolidiſſima petra fundandam eſſe Eccleſiam, quam nullæ inferorum vires, nulli conatus ſuperarent. Hoc fonte derivari ejus primatum agnoſcunt, non pontifices modo Romani, ſed & antiquiſſimi patres, quorum teſtimonia huc ſingillatim referre ut longum eſſet, ita & ſupervacaneum. Ad Romanos enim pontifices quod attinet, ex earum quas exhibemus, epiſtolarum lectione ſatis patebit, illos ea de re id ſentire, quod Gelaſius una cum epiſcoporum LXX. concilio aſſeruit his verbis: *Quamvis univerſæ per orbem catholicæ eccleſiæ unus thalamus Chriſti ſit, ſancta tamen Romana eccleſia nullis ſynodicis conſtitutis ceteris eccleſiis prælata eſt, ſed evangelica voce Domini & Salvatoris noſtri primatum obtinuit, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam; & tibi dabo claves regni cælorum.*

Gelaſ. ep. 33. n. 5.

VII. Eumdem honorem iiſdem verbis Petro delatum eſſe pro certo habuit acerrimus unitatis vindex Cyprianus. Ubi enim præmiſit, eos, qui Chriſtianos ſe vocant, a veritatis via in errorem interitumque abduci, *dum ad veritatis* (forte *unitatis*) *originem non redit ur, nec caput quæritur, nec magiſtri cæleſtis doctrina ſervatur*; exinde ad hujus rei probationem, quam & facilem & compendiariam eſſe ait, veniens hæc ſubdit: *Loquitur Dominus ad Petrum, Ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus, & ſuper iſtam petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferorum non vincent eam. Et dabo tibi claves regni cælorum; & quæ ligaveris ſuper terram, erunt ligata & in cælis, & quæcumque ſolveris ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis. Et iterum eidem poſt reſurrectionem ſuam dicit, Paſce oves meas.* Unde ſtatim concludit vir ſanctus: *Super illum unum ædificat Eccleſiam; & illi paſcendas mandat oves ſuas.* Tum ne quidpiam hinc Apoſtolis ceteris eripuiſſe videatur, ſic ſalvo eorum honore, quale ſit Petri privilegium explicat: *Et quamvis Apoſtolis omnibus poſt reſurrectionem ſuam parem poteſtatem tribuat, & dicat, Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos; accipite Spiritum-ſanctum, ſi cujus remiſeritis peccata, remittentur illi; ſi cujus tenueritis, tenebuntur: tamen ut unitatem manifeſtaret, unitatis ejuſdem originem ab uno incipientem ſua auctoritate diſpoſuit. Hoc erant utique ceteri Apoſtoli, quod fuit Petrus, pari conſortio præditi & honoris & poteſtatis: ſed exordium ab unitate proficiſcitur, ut Eccleſia Chriſti una monſtretur.* Hunc locum ita legens Steph. Baluzius in noviſſima Cypriani editione, monet expreſſum eſſe ex fide 27. mſſ. neque aliter lectum eſſe a Callixto II. papa in epiſtola ad Humbaldum archiepiſcopum Lugdunenſem; quamvis Pelagius II. epiſt. olim 1. deinceps 5. ad epiſcopos Hiſtriæ num. 8. nec non & Alexandri III. actorum auctor apud Baronium, & Paſchalis II. epiſt. ad archiepiſcopum Coloczenſem ita clauſulam ejus auctam citent, quemadmodum in editis & ſcriptis manu codicibus nonnullis circumfertur: *Exordium ab unitate proficiſcitur, & primatus Petro datur, ut una Chriſti Eccleſia & cathedra eſſe monſtretur.* Sive autem ex ipſo Cypriano, ſive ex marginali ſcholio prodierit hæc acceſſio, ſaltem hinc habemus quomodo Pelagii II. ævo, hoc eſt ante ſæculi VI. exitum intellecta ſint laudata Cypriani verba. Sed neque ſcholii hujus auctorem ab Cypriani mente aberraſſe facile probatur. Certe utrovis modo locum hunc legas, nequis infitiari id Cypriano eſſe propoſitum, 1o. ut Eccleſiæ unitatem probet, 2o. ut quærat ſeu potius demonſtret quæ ſit huiuſce unitatis origo, quodve totius Eccleſiæ caput. Deinde fatearis etiam neceſſe eſt, hanc uni Petro prærogativam a Cypriano ſic aſſeri, ut Petrum dicat *unum* eſſe eum, ſuper quem Chriſtus Eccleſiam exſtruxerit ſuam, & a quo unitatis Eccleſiæ incipiat origo; adeoque qui Eccleſiæ totius primatu gaudeat. Fruſtra igitur, ex ſententia Cypriani, in Eccleſia eſſe ſe gloriatur, qui a Petri ſede ſegregatus, ab unitatis origine diſceſſiſſe convincitur.

Unitatis Eccleſiæ origo ſedes Petri.

Cypr. ſub. init. lib. de unitate.

VIII. Porro *hanc Eccleſiæ unitatem non tenens*, inſtat ſubinde idem martyr, quomodo eum laudato loco legit Pelagius II. *tenere ſe fidem credit? Qui Eccleſiæ renititur & reſiſtit, qui cathedram Petri ſuper quam fundata eſt Eccleſia, deſerit, in Eccleſia ſe eſſe confidit?* Non diſſimulamus in exhibendo hoc loco ſummam non eſſe veterum codicum conſenſionem, atque in pluribus, etiam perantiquis, deſiderari *Qui cathedram Petri ſuper quam fundata eſt Eccleſia, deſerit.* Verum ut genuina eſſe, atque ad

Cy-

Cypriani ſententiæ integritatem pertinere hæc verba oſtendamus, non eſt magnopere nobis laborandum; cum aliunde pluribus locis exploratum ſit, nihil omnino his contineri, quod non conſtanter ac diſerte doceat Cyprianus. Et vero quid apertius liquidiuſque hac de re proferri poteſt, quam quod epiſt. 40. edit. Pamel. ſuam ipſe ad plebem ſcribit: *Deus unus eſt, & Chriſtus unus, & una Eccleſia, & cathedra una ſuper Petrum Domini voce fundata.* Neque iſtud aſſeruiſſe contentus, etiam proxime infert: *Quiſquis alibi collegerit, ſpargit: adulterum eſt, impium eſt, ſacrilegum eſt, quodcumque humano furore inſtituitur, ut diſpoſitio divina violetur.* Nec dubium eſt quin Cyprianus diſpoſitionem divinam ab eo violari ſentiat, qui præter *cathedram unam ſuper Petrum Domini voce fundatam*, audeat erigere alteram: cujus ſceleris tantam eſſe atrocitatem cenſet, ut illud cum adulterio, impietate, ſacrilegioque dicat adæquari. Huc accedit quod privilegium Petri tam alte animo impreſſum habebat ſanctus Doctor, ut quoties Petri meminit, toties & Eccleſiam ſuper ipſum fundatam eſſe recordari ſoleat, & honorificentiſſime profiteri. Teſtis eſt epiſtola 55. ad Cornelium, in qua id legere eſt: *Petrus tamen ſuper quem ædificata ab eodem Domino fuerat Eccleſia, unus pro omnibus loquens & Eccleſiæ voce reſpondens.* Idemque in epiſtola 69. ad Florentium repetit his verbis; *Loquitur illic Petrus ſuper quem ædificata fuerat Eccleſia, Eccleſiæ nomine docens.* Tum in ſequenti 70. quam una cum concilio ad Numidas ſcripſit, & unitatem Eccleſiæ & unitatis hujus originem ſic declarat, quaſi rem de qua nulla ſit controverſia: *Quando & Baptiſma unum ſit, & Spiritus ſanctus unus, & una Eccleſia ſuper Petrum origine unitatis & ratione fundata.* Notandum eſt illud epiſtolæ 71. ad Quintum: *Nec Petrus quem* PRIMUM *Dominus elegit, ſuper quem ædificavit Eccleſiam ſuam, cum ſecum Paullus de circumciſione poſtmodum diſceptaret, vindicavit ſibi aliquid inſolenter, ut diceret ſe* PRIMATUM *tenere, & obtemperari a novellis & poſteris ſibi potius oportere; nec deſpexit Paullum, quod Eccleſiæ prius perſecutor fuiſſet: ſed conſilium veritatis admiſit, & rationi legitimæ quam Paullus vindicabat, facile conſenſit.* Quibus verbis primatum Petro negari ſi quis exiſtimaret, is profecto a ſententia ſancti Martyris abeſſet quam longiſſime. Quem enim primum electum, ac ſuper quem Eccleſiam fundatam prædicat; hunc ſine controverſia primatus dignitate ornatum eſſe pro certo ponit. Sed ex eo, quod præclaro illo primatis Apoſtolorum nomine abuſus non eſt Petrus, hinc velut occaſione data Petri ſucceſſores recte admonet ſanctus præſul, eos ab ipſius exemplo receſſuros, ſi, quo vere inſigniti ſunt, titulo primatus efferantur, faſtidiantque ſana ceterorum epiſcoporum conſilia, ac ſibi demum præter rationem obtemperari velint. His Cypriani teſtimoniis, cum plura poſſent adjici, unum illud ex epiſtola 73. ad Jubaianum annectere ſatis ſit: *Petro primum Dominus, ſuper quem ædificavit Eccleſiam, & unde unitatis originem inſtitueret oſtendit, poteſtatem iſtam dedit, ut id ſolveretur in cælis, quod ille ſolviſſet in terris.* Unde manifeſtum eſt Cyprianum id, quod de Eccleſia ſua ſuper Petrum ædificanda Chriſtus dixerat, ſic explicaſſe, ut Apoſtolum illum non dubitarit ab eodem Domino fuiſſe conſtitutum & Eccleſiæ caput, & originem unitatis. Quamobrem ab hac unitate qui receſſerit, hunc haberi vult quaſi radium a ſole ſeparatum, aut ab arbore decerptum ramum, aut rivum a fonte diviſum, id eſt cæcum, ſterilem & emortuum, iis denique omnibus orbatum bonis, quibus & fovetur animæ vita, & ſalus æterna comparatur.

Petri ſedes in urbe Roma. *Optat. lib. 2.*

IX. Et hanc certe doctrinam niſi ubique receptam eſſe perſuaſiſſimum habuiſſet Optatus, ſic Parmenianum alloqui minime auſus eſſet: *Negare non potes ſcire te, in urbe Roma Petri primo cathedram eſſe collatam, in qua ſederet omnium Apoſtolorum* CAPUT *Petrus, unde & Cephas appellatus eſt: in qua una cathedra unitas ab omnibus ſervaretur, ne ceteri Apoſtoli ſingulas ſibi quiſque defenderent: ut jam ſchiſmaticus & peccator eſſet, qui contra ſingularem cathedram alteram collocaret.* Ipſe etiam Hieronymus tametſi libro 1. contra Jovinianum videtur Apoſtoli Joannis, quia virgo fuit, præſtantiam efferre, Petri vero, quia uxorem duxerat, meritum extenuare: fatetur tamen, Eccleſiæ caput a Domino conſtitutum fuiſſe, non Joannem, ſed Petrum, præterea nullum. Cum enim Joannem ceteris Apoſtolis plus amatum fuiſſe aſſeruiſſet, ipſe ſibi objicit: *At dicis, ſuper Petrum fundatur Eccleſia:* ſtatimque reſpondet: *Licet id ipſum in alio loco* (Evangelii) *ſuper omnes Apoſtolos fiat, & cuncti claves regni cælorum accipiant, & ex æquo ſuper eos fortitudo Eccleſiæ ſolidetur: tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut* CAPITE *conſtituto ſchiſmatis tollatur occaſio.* Nil præciſum magis, magiſve definitum. Jam vero ex his Hieronymi verbis a Gelaſio etiam papa Tract. 4. n. 5. imitatis, intelligere eſt ſenſum eorum quæ ſuperius ex Cypriano citavimus, Apoſtolos nimirum ceteros honore ſimul & poteſtate Petro pares fuiſſe. Pari quippe omnes honore dignati erant, quia omnes Apoſtoli; pari & poteſtate prædíti, quia omnes pariter a Chriſto per orbem miſſi, data ſingulis baptizandi, prædicandi, ligandi atque ſolvendi, nec non & eccleſias fundandi facultate. Ceterorum autem caput erat Petrus, iſque ſolus; atque eatenus quamdam etiam inter Apoſtolos poteſtatis diſcretionem admiſit Leo magnus, ubi de epiſcopis loquens dixit: *Quibus etſi dignitas communis, non eſt tamen ordo generalis; quoniam & inter beatiſſimos Apoſtolos in ſimilitudine honoris fuit quædam diſcretio poteſtatis; & cum omnium par eſſet electio, uni tamen datum eſt ut ceteris præemineret.* Eamdem poteſtatis diſcretionem illuſtrat idem pontifex ac firmat altero illo Lucæ 22. 31. loco, ubi Chriſtus ad Petrum ait: *Simon, ecce ſatanas expoſtulavit vos, ut cerneret ſicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando converſus confirma fratres tuos, ut non intretis in tentationem.* Illa enim Chriſti verba ſic explicat ſanctus Doctor: *Commune erat omnibus Apoſtolis periculum de tentatione formidinis, & divinæ protectionis auxilio pariter indigebant; quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere: & tamen ſpecialis a Domino Petri cura ſuſcipitur, & pro fide Petri proprie* (id eſt nominatim) *ſupplicatur, tamquam aliorum ſtatus certior ſit futurus, ſi mens principis victa non fuerit.* Unde ſtatim concludit: *In Petro ergo omnium fortitudo munitur, & divinæ gratiæ ita ordinatur auxilium, ut firmitas quæ per Chriſtum Petro tribuitur, per Petrum Apoſtolis conferatur.* Quocirca Bonifacius I. epiſtolam ſuam 14. ab his exorditur verbis: *Inſtitutio univerſalis naſcentis Eccleſiæ de beati Petri ſumſit honore principium, in quo regimen ejus & ſumma conſiſtit:* indeque non immerito mox concludit: *Hanc ergo eccleſiis toto orbe diffuſis velut caput ſuorum certum eſt eſſe membrorum; a qua ſe quiſquis abſcidit, ſit Chriſtianæ religionis extorris, cum in eadem non cœperit eſſe compage.* Ea de re nihil ambigentes Aquileienſis concilii patres, de ambitione Urſini qui Damaſi locum uſurpare moliebatur, ſic judicarunt, ut quæ non ſingularem aliquam eccleſiam, ſed *totum corpus Eccleſiæ toto orbe diffuſum & univerſa turbare poſſet.* Quam ob cauſſam ad Imperatores Gratianum, Valentinianum ac Theodoſium ſcribunt: *Totius orbis Romani caput atque illam ſacroſanctam Apoſtolorum fidem ne turbari ſineret, obſecranda fuit clementia veſtra;* ſtatimque petitionis ſuæ hanc ſubjiciunt rationem: *Inde enim in omnes venerandæ communionis jura dimanant.*

Leo epiſt. 12. n. 14.

Idem. Ser. 3. in anniv. aſſum. ſuæ c. 3.

Apud Ambr. ep. 11. n. 2.

Ibid. n. 4.

X. Quid? Petrus ipſe, qui ab Evangeliſtis in catalogo Apoſtolorum appellatur recenſeturque primus, an non ceterorum ſe primum eſſe & Eccleſiæ caput poſt adſcenſionem Domini re & factis declaravit? Congregatis fratribus fere centum & viginti, medio in cœtu exſurgens orationem habuit de ſufficiendo in proditoris locum Apoſtolo. Rurſum ſubinde cum e Phariſæorum ſecta contenderent nonnulli, oportere eos qui ex gentibus fidem Chriſti ſuſciperent, & circumcidi & legem ſervare; *convenerunt Apoſtoli & ſeniores videre de verbo hoc. Cum autem magna inquiſitio fieret, ſurgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres*, &c. Unde magis magiſque declaratur, Eccleſiæ cœtibus præſidendi jus ita fuiſſe huic Apoſtolo

Matt. 10. 2. Luc. 6. 11. Act. 1. 15.

Act. 15. 5.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

ſtolo conceſſum; ut illud nemo in controverſiam vocarit, nemo non libentiſſime tulerit. Non immerito igitur primatum Petri divino jure atque ipſarummet Scripturarum auctoritate fultum eſſe prædicarunt ſancti patres: nominatimque Afri e numeroſo Milevitanæ ſynodi conventu ad Innocentium I. ſcribentes, cum nec ipſorum nec complurium aliorum ſententiæ cederent Pelagius Cæleſtiuſque, dixerunt: *Arbitramur adjuvante miſericordia Domini Dei noſtri, qui te & regere conſulentem, & orantem exaudire dignatur, auctoritati ſanctitatis tuæ* DE SANCTARUM SCRIPTURARUM AUCTORITATE DEPROMTÆ, *facilius eos qui tam perverſa & pernicioſa ſentiunt, eſſe ceſſuros.*

Innocent. I. ep. 27. n. 3.

Apoſtolicæ ſedes tres.

XI. Hinc ſane in primatum Petri ea fuit Eccleſiæ obſervantia, ut quas vel rexit vel fundavit Petrus eccleſias, illæ ampliſſimis honoribus decoratæ ſint. Prima dignitatis ejus particeps fuit Antiochena, quæ quidem, Innocentio teſte, *urbis Romæ ſedi non cederet, niſi quod illa in tranſitu meruit, iſta ſuſceptum apud ſe conſummatumque gauderet.* Ubi præterea obſervari vult idem Papa, id quod eccleſia illa meruit, ut nimirum *ſuper diœceſim ſuam, non ſuper aliquam provinciam* tantum conſtitueretur, ei obtigiſſe, *non tam pro civitatis magnificentia, quam quod prima primi Apoſtoli ſedes eſſe monſtretur.* Neque alia de cauſſa privilegio eodem inſignita eſt Alexandrina, quam quod a Marco Petri diſcipulo cum fundata ſit & gubernata, Petrum ipſum habuiſſe rectorem fundatoremque cenſeatur. Fuerunt & eccleſiæ aliæ ab Apoſtolis fundatæ, quas eam ob cauſſam *apoſtolicas* vocare liceat, quæque re vera hoc ſunt a patribus nonnullis titulo donatæ. Petri vero privilegium hoc fuit, ut quas ipſe fundavit, illæ præcipuo quodam jure *ſedes apoſtolicæ* cognominarentur, & quemdam inter ceteras principatum tenerent. Quamobrem de Alexandrina Antiochenaque ſede cum Romana ſic mentionem facit ac decernit ſynodus Nicæna can. 6. ut nullam aliam eis conferendam eſſe conſtituat. Hinc Bonifacius I. ad epiſcopos Illyrici ait: *Recenſete canonum ſanctiones: reperietis quæ ſit poſt eccleſiam Romanam ſecunda, quæve ſit tertia.* Hinc & Leo Anatolio auctor eſt, ut regiæ urbis epiſcopatu contentus, ſuæ ſe dignitatis finibus concludat, non ambiat altiorem gradum, *nec dedignetur regiam civitatem, quam apoſtolicam non poteſt facere ſedem: quæ utique*, inquit eodem ſenſu Gelaſius, *per canones inter ſedes nullum nomen accepit.* Ubi notandum apoſtolicas illas ſedes veluti per antonomaſiam *ſedes* ſimpliciter nuncupari. Quo ſpectat illud Leonis epiſt. 110. n. 3. *Etſi enim diverſa nonnumquam ſint merita præſulum, tamen jura permanent ſedium:* hoc eſt, jura illa cum ſint ipſis ſedibus, non ſedentium meritis conceſſa, pro ſedentium diverſitate non mutantur, ſed immobilia peræque manent atque ipſæ ſedes. Illud autem Romanam inter & alias ſedes duas diſcriminis eſt, quod hæ privilegia ſua *per canones* & eccleſiaſtico tantum jure dicantur obtinuiſſe; illa vero quæ Petri morte conſecrata eſt, totum id retinuerit juris, quod Apoſtolorum princeps fuerat a Domino conſecutus. Inde etiam brevi obtinuit uſus, ut illi uni quaſi proprium maneret *apoſtolicæ ſedis* nomen.

Boniſ. epiſt. 15. n. 5.

Leo ep. 95. n. 3.

Gelaſ. epiſt. 7. n. 6.

Boniſ. I. ep. 15. n. 5. Leo ep. 110. n. 3.

Apoſtolicæ Sedis nomen Romanæ Eccleſiæ proprium evaſit.

Petrum in ea ſedere non deſiſtere.

XII. Et vero cum perſuaſum haberent Petri ſucceſſores, hunc Apoſtolum eadem in cathedra ſedere, Eccleſiæ totius tractare clavum, neque ab ejus gubernatione umquam deſiſtere; hac lætiſſima perſuaſione freti, haberi ſe voluerunt quaſi vicarios qui ſuam illi operam commodarent. Ita certe ſentiebat Siricius, cum epiſt. 1. ad Himerium n. 1. ſcripſit: *Portamus onera omnium qui gravantur, quin immo hæc portat in nobis beatus apoſtolus Petrus, qui nos in omnibus, ut confidimus, adminiſtrationis ſuæ protegit & tuetur heredes.* Eadem perſuaſione imbutus Bonifacius I. non ſolum epiſtolæ 4. initium ab his verbis facit: *Beatus Apoſtolus Petrus cui arx ſacerdotii dominica voce conceſſa eſt, in immenſum gratulationis extollitur, quoties pervidet conceſſi ſibi honoris a Domino intemeratæ ſe pacis filios habere cuſtodes.* Sed & epiſt. 5. Rufum qui ſibi in fungenda ſedis apoſtolicæ vice Petrum adjutorem inſpectoremque adeſſe credebat, excitat in hunc modum pius Pontifex: *Intuetur enim te, ut epiſtolis tuis ipſe fideliter es locutus, beatiſſimus Petrus Apoſtolus oculis ſuis, qualiter ſummi rectoris utaris officio. Nec poteſt tibi non eſſe proximus, qui paſtor dominicarum ovium eſt perpetuus conſtitutus; aut aliquam ubivis poſitam eccleſiam non curare, in quo univerſalis Eccleſiæ poſitum legimus fundamentum.* Pluribus modis agere ſe Petri perſonam ejuſque partes ſuſtinere, & quidquid in ſe laudandum eſt, totum id illius eſſe teſtificatur Leo coram his, qui ad ordinationis ſuæ diem anniverſarium convenerant. Modo enim ait: *Manet ergo diſpoſitio veritatis, & beatus Petrus in accepta fortitudine petræ perſeverans, ſuſcepta Eccleſiæ gubernacula non reliquit.* Mox que ſubjicit: *Si quid itaque a nobis recte agitur, rectoque diſcernitur, ſi quid a miſericordia Dei quotidianis ſupplicationibus obtinetur, illius eſt operum atque meritorum, cujus in ſede ſua vivit poteſtas & excellit auctoritas.* Modo ſermone ad auditores converſo: *His itaque modis*, inquit, *dilectiſſimi, rationabili obſequio celebratur hodierna feſtivitas, ut in perſona humilitatis meæ ille intelligatur, ille honoretur, in quo & omnium paſtorum ſolicitudo cum commendatarum ſibi ovium cuſtodia perſeverat, & cujus etiam dignitas in indigno herede non deficit.* Et alibi: *Subjungit autem ſe ad rationem ſolemnitatis noſtræ non ſolum apoſtolicæ, ſed etiam epiſcopalis beatiſſimi dignitas Petri, qui ſedi ſuæ præeſſe non deſinit.*

Serm. 2. c. 2. & Serm. 3. c. 4.

Serm. 2. c. 3.

Serm. 4. c. 4.

Romani antiſtites Petri vicarii diu vocati.

XIII. Factum inde eſt, ut *Petri vicarios* nuncuparent ipſi ſe ſe Romani præſules, & ab aliis eodem nomine nuncuparentur: qui loquendi modus communi uſu receptus diu perſeveravit. Ut Petrum in ejus ſucceſſoribus coli mox docebat Leo, ita & ibidem Petrum in illis audiri, quia ipſius vices agerent, ſuadet his verbis: *Cum ergo cohortationes noſtras auribus veſtræ ſanctitatis adhibemus, ipſum vobis* CUJUS VICE *fungimur, loqui credite.* Et hujus quidem nominis memoria ſtimulatur idem pontifex, ut quæ muneris ſui erant expleret quam diligentiſſime. *Memor enim ſum*, inquiebat, *me ſub ejus nomine Eccleſiæ præſidere, cujus a Domino Jeſu Chriſto glorificata eſt confeſſio.* Subinde Miſenus epiſcopus coram Gelaſio cauſſam agens, eam ſe *in conſpectu Petri* EJUSQUE VICARII agere teſtatus eſt. Tum eidem papæ qui cum eo conſidebant, acclamaſſe narrantur, *Apoſtolum Petrum te videmus.* Symmachus deceſſorum ſuorum ſtatuta reſcindere detrectans hac utebatur ratione: *Quanta* VICARIIS BEATISSIMI PETRI *Apoſtoli judicabitur eſſe reverentia; ſi quæ in ſacerdotio præcipiunt, iiſdem tranſeuntibus diſſolvantur?* Anaſtaſii auguſti contumeliis provocatus idem pontifex ſic reſpondet: *An quia Imperator es, contra Petri niteris poteſtatem? & qui Petrum Alexandrinum recipis, beatum Apoſtolum Petrum* IN SUO *qualicumque* VICARIO *calcare contendis?* Qua voce apoſtolici roboris plena oſtendit illatas ſibi contumelias, in beatum Petrum cujus vices gerit, recidere: *quia*, inquit Symmachi æqualis ac defenſor Ennodius, Romanus antiſtes *beati Petri Apoſtoli vicarius æſtimatur.* Quocirca Hormiſdæ Julia Anicia de ſtudio ſibi impenſo gratias agit his verbis: *Quod de noſtræ fidei integritate curam geris,* VICARIIS GLORIOSI PETRI *iſta conveniunt, cui Dominus paſcendarum ovium injunxit officium.* Item a Vigilio papa ep. 4. ad Menam n. 2. Romanos præſules *Petri vicarios* legimus vocatos. His & concinere Gregorium I. infra probaturi ſumus. Gregorii vero II. epiſtolis inſertum habetur indiculum ſacramenti, quod epiſcopus Bonifacius Romæ anno 722. die S. Andreæ ſacro, cum ordinaretur, edidit; cujus ſacramenti prima hæc conditio eſt: *Promitto ego Bonifacius Dei gratia epiſcopus tibi beato Petro Apoſtolorum principi* VICARIOQUE TUO *beato Gregorio papæ*, &c. Nec minus apertum eſt illud Nicolai I. in epiſt. 8. ad Michaelem Imp. effatum: *Nec* IN VICARIIS BEATI PETRI *Apoſtoli vobis eſt attendendum qui ſint, ſed quid pro correctione eccleſiarum, quid pro ſalute veſtra ſatagant.* Ejuſdem papæ ſucceſſor Hadrianus II. ad Carolum Calvum ſcribens *Petri vicarium* ſe vocat. Eumdem denique uſum ſecutus Ebbo Floriacenſis abbas ſæculo x. deſinente ad Gregorium V. ſcripſit, eum *beati Apoſtoli* PETRI VICES *nunc in terris agere.*

Serm. 2. c. 3.

Ennod. apolog. pag. 324.

Hormiſd. ep. 117.

Vicarii Chriſti rarius ſunt nominati.

XIV. Fuere quidem e veteribus nonnulli, qui *vicarii Chriſti* nomen eccleſiæ Romanæ præſuli tribuerunt.

runt. Atque ad hoc respicere Cyprianum non immerito censeamus, cum epist. 55. ad Cornelium his utitur verbis: *Neque enim aliunde haereses obortae sunt aut nata sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos & unus ad tempus judex* VICE CHRISTI *fungitur*. Clarior est hac de re acclamatio episcoporum ac presbyterorum, qui cum Gelasio ad cognoscendam Miseni episcopi causam consederunt. Misenum quippe absolvente papa, summis plausibus excepta ejus sententia est, & ab omni coetu; *Vicarium Christi te videmus*, undecies dictum; sicut & sexies dictum est, *Apostolum Petrum te videmus*. Rarius tamen usurpata olim est ista haec appellatio; quae censeatur communis esse omnibus, qui animarum agunt curam, christianisque societatibus praesunt, Et vero sicut de omnibus episcopis Hormisda generatim dixit, *Caput est Ecclesiae Christus*, CHRISTI *autem* VICARII *sacerdotes*; ita & de abbatibus non minus generalis est haec beati Benedicti sententia; *Abbas qui praeesse dignus est monasterio, semper meminisse debet quod dicitur...* CHRISTI *enim agere* VICES *in monasterio creditur*. At Romanorum pontificum proprium atque peculiare est, beati Petri cujus & sedis & auctoritatis heredes sunt, vicarios nominari. Hinc & eis usu venit, ut potestatis sibi creditae functiones, judicia scilicet, privilegiorum concessiones, &c. huic Apostolo adscribant: uti manifestum est in hac Felicis II. adversus Acacium sententia: *Sacerdotali honore & communione catholica, nec non a fidelium numero segregatum, sublatum tibi nomen & munus ministerii sacerdotalis agnosce sancti Spiritus judicio*, ET APOSTOLICA PER NOS AUCTORITATE *damnatus*. Id enim judicibus moris est, ut cujus vice funguntur, ejus nomine sententias ferant. Cum igitur episcopi ac presbyteri, quos Gelasius in causa Miseni episcopi congregarat, quibusque dixerat, *Quid videatur fraternitati vestrae statuendum, vestri quoque participatione consilii desideramus agnoscere*, responderunt omnes, *Quod vobis Deus dedit in potestate, praestate..... Hoc fac quod facit dominus Petrus*; nil certe aliud sibi voluerunt nisi istud; Ex ejus praescripto judica, cujus nomine praesides, & cujus in auctoritatem & jura successisti. Felicem imitatur Gregorius I. lib. 3. al. 2. Ind. 11. epist. 6. ubi judicium suum adversus Joannem primae Justinianae episcopum pariter ex beati Petri auctoritate profert in hunc modum: *Cassatis prius atque ad nihilum redactis praedictae sententiae tuae decretis, ex beati Petri principis Apostolorum auctoritate decernimus, triginta dierum spatio te sacra communione privatum*. Idem pontifex sua monasteriis privilegia vindicans, ea etiam non tam ex sua defendit, *quam ex auctoritate beati Petri Apostoli, cujus vice* (inquit) *huic Romanae ecclesiae praesidemus*. Haec autem breviter notasse sufficiat; ne in re satis nota diutius haerere videamur.

Gelas. epist. 27. n. 15.

Hormisd. ep. 25. n. 2.

Bened. Reg. c. 2.

Judicia sua & alias functiones Petri adscribunt auctoritati.

Concil. Rom. III. sub Greg. I. apud Baron. ad ann. 601. & Labb. to. 5. p. 1607.

XV. Quam demum Petrus ecclesiam & gubernavit vivens & morte sua illustravit, hanc ab eodem etiamnum regi, sic majoribus nostris ab omni aevo persuasum fuit, ut Romanam sedem soleant *locum Petri, sedem Petri, sedem Apostoli*, atque in primis *sedem apostolicam* nuncupare. Neque recens esse *Apostolici* nomen, quo Ecclesiae preces designant eum, qui apostolicam sedem tenet, probatur testimonio Innocentii, qui epist. 13. n. 2. Rufo Thessalonicensi episcopo vices suas per Illyricum delegans, ait: *Lectissimae sinceritatis tuae providentiae ac virtuti hanc injungimus solicitudinem, non primitus haec ita statuentes, sed praecessores nostros* APOSTOLICOS *imitati*. Immo e veteribus complures audias sic pontificem Romanum alloqui, non quasi *Apostolicum*, sed quasi *Apostolum* ipsum. Certe haec Paschasini Lilibætani episcopi ad Leonem papam scribentis verba si legas, *Apostolatus vestri scripta . . . suscepi*, ad Petrum ipsum scripta putes; ita sunt apostolicae dignitati accommodata. Paschasinum imitantur Arelatensis metropolis episcopi datis ad eumdem papam litteris, in quibus aiunt: *Missis continuo litteris* APOSTOLATUI VESTRO *indicare* (Ravennii electionem) *curavimus*: & mox, *Unde praemissis officiis, quae* APOSTOLATUI VESTRO *jure debentur*. Habemus & illud Justiniani epist. 130. ad Hormisdam: *Ostendat ergo tuus apostolatus, quod Petro successit Apostolo*: & ep. 125. *Dignetur* APOSTOLATU VESTER *integrum indubitatumque destinare responsum . . . ut intelligant cuncti recte vos apostolicae sedis primatum esse sortiti*. Eadem quoque *apostolatus vestri* appellatione utitur Avitus Viennensis episcopus in epistolis 18. & 27. ad Papam missis. Fatendum tamen est hoc ipso etiam titulo decoratos fuisse, tum ab eodem Avito episcopum Hierosolymitanum epist. 23. & Ravennatem epist. 25. tum a Viventiolo episcopo Avitum ipsum epist. 59. Verum tametsi episcopis quibusvis, ut Apostolorum successoribus, communem esse *apostolatus* appellationem existimarint nonnulli; eamdem tamen ad pontificem Romanum singulari quadam ratione pertinere plurium sententia est. Perinde enim *apostolatus* nomine pontificiam dignitatem, ut *Apostolici* pontificem ipsum decet appellari.

Cyprian. lib. de unit. Eccles. Sardic. conc. ep. 3. ad Jul. Leo Serm. in die assum. sua.

Romanus Pontifex Apostolicus appellatur.

Apud Leon. ep. 3. n. 1.

Ibid. ep. 54.

XVI. Hactenus pontifices Romanos non ab Urbis nobilitate, sed a Petro cujus vices gerunt, primatum suum duxisse satis probatum videtur. Non dissimulandum tamen, singulari divinae providentiae consilio factum esse, ut qui Ecclesiae totius caput erat, is in urbem totius orbis dominam pervenerit, ibique sedem fixerit suam, unde, quasi e sublimi loco, excubias agere & muneris sui partes commodius implere posset. Ecquis enim alius ubicumque terrarum locus, aut convenientior ipsius consilio & dignitati, aut procurandis Ecclesiae commodis opportunior? An non decebat civitatem, quae jam imperii arx erat, sacerdotii caput esse & domicilium, ibique versari eum cui incumbebat catholicae rei summa, & negotiorum officiorumque tanta moles ac solicitudo? Nihil inde perturbabatur populorum quies & civilium rerum dispositio, nihil in imperio mutatum videbatur. Qui enim populi a principibus Romanis leges ad terrenarum rerum ordinationem accipere consueverant, iidem a Romanis pontificibus accipiebant sanctioris politiae regulas, praecepta morum, sempiternaeque vitae documenta. Huc accedit, quod opus erat ut Ecclesiae caput in eo constitueretur loco, unde novas ecclesias fundare, fundatis prospicere, & singulas regere ac tueri expedite posset. Neque minus ad haec praestanda idoneus erat Romae situs. Cum enim in Orientis Occidentisque meditullio sit posita, facilis ad illam semper patuit ex utroque orbe aditus. Inde nec difficile fuit praesulibus Romanis mittere per omnes porro terrarum tractus divini verbi praecones: nec minus expeditum iis qui fidem susceperant, eosdem pontifices vel convenire per se, vel consulere per epistolas, & idonea ab eis responsa percipere.

Petrus quam convenienter Romae sedem fixerit.

XVII. Et hac quidem opportunitate Petrus ejusque successores feliciter sunt usi, ut Occidentis provincias omnes ad Christi fidem adducerent: adeo ut, Innocentio teste, *fit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam, & insulas interjacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos quos venerabilis Petrus aut ejus successores constituerint sacerdotes*. Quod quidem Deo moderante sic factum, ut iis quos Ecclesiae universae praesse voluit, major inde auctoritas accederet. Si enim natura ipsa duce ac magistra diligimus observamusque eos, a quibus corporis vitam accepimus; nihilo certe minus admonemur intimo religionis sensu, ut obsequio singulari eos prosequamur, qui nos genuerunt in Christo, atque auctores secundum Deum salutis nostrae fuerunt. Quin & ipsa etiam docet ratio, quoties dubitationis aliquid habent leges, ad eos in primis recurrendum esse a quibus datae sunt. Inde in ecclesiam Romanam hunc praesidem semper tulerunt ecclesiae Occidentales ardorem pietatis, quo liberi erga parentes affecti esse solent. Inde ad eam sic tamquam ad fidei suae alumnam & interpretem canonum e vicinis aeque ac remotissimis oris majores nostri confluebant, ut ejus e sinu seu dogmatum seu legum explicationem plenius haurirent. Demum inde patet, quam sapienter & vere dixerit olim Innocentius loco superius citato: *Si in his provinciis* nemo *alius Apostolorum* praeter Petrum *invenitur aut legitur docuisse; oportet eos* qui in illis sunt, *hoc sequi quod ecclesia Romana custodit, a qua eos principium habuisse non dubium est*. Aliunde cer-

Petrus ejusque successores Occidenti & Orienti quo pacto prospiciant.

Innoc. epist. 25. n. 2.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

certum eſt eoſdem antiſtites ſuum in Orientis eccleſias ſtudium & diligentiam deſiderari numquam paſſos fuiſſe. Illas gremio complexas foverunt, maternis paverunt uberibus, & ampliſſimis largitionibus cumularunt. Teſtatur quippe Euſebius lib. 4. hiſt. c. 23. jam inde a primis receptæ religionis temporibus, hunc a pontificibus Romanis ſervatum eſſe morem, ut eccleſiis quam plurimis neceſſaria vitæ ſubſidia miniſtrarent. Luculentum eſt hac de re teſtimonium Dionyſii Corinthiorum epiſcopi ad Soterem papam ſcribentis: *Hæc enim vobis ab exordio conſuetudo eſt, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis, & eccleſiis quam plurimis quæ in quibuſque urbibus conſtitutæ ſunt, neceſſaria vitæ ſubſidia tranſmittatis.* Nominatim Syriis & Arabiæ ſuppeditata idemtidem fuiſſe a Stephano I. ejuſmodi ſubſidia meminit Dionyſius antiſtes Alexandrinus. Memorat quoque Baſilius a Dionyſio pontifice Romano in Cappadociam miſſos eſſe, qui Cæſarienſes afflictos conſolarentur, ac fratres captivitatis jugo ſolverent. Sic pontificum illorum animos apparabat Deus, ut Orientem Occidentemque ſibi devincirent; & qui paterno in omnes erant animo, iidem etiam omnibus veluti patres amori ac venerationi eſſent.

Petri ſanctitas in ſucceſſores ejus diu propagata.

XVIII. Verum nulla re alia magis populorum ſibi reverentiam conciliarunt Romani præſules, quam probata morum ſanctitate, quæ tam ſuaves illecebras habet, ut vel ferociſſimos animos & impia religione obligatos in admirationem ſui traducat. Luſtrentur ex ordine percurranturque quotquot umquam exſtitere quamlibet magnæ & illuſtres Chriſtiani orbis eccleſiæ; ne unam quidem reperire eſt, in qua tot refulſerint præſules ſanctitatis gloria inſignes, quot in Romana. Sic nempe a primis ejus incunabulis ad ſæculi VI. initia ſanctitas Petri ad ſucceſſores ejus dimanavit, ut non ejus virtutum minus, quam dignitatis heredes fuiſſe videantur. Qua re perculſus Ennodius Ticinenſis epiſcopus in libello apologetico, quem pro defenſione ſynodi Palmaris in gratiam Symmachi papæ ineunte ſæculo VI. conſcripſit, perinde loquitur, ac ſi nec dubitet ipſe, nec cuiquam dubitandum eſſe cenſeat, quin ſanctus ille ſit, quem tantæ dignitatis apex attollit. *Non nos*, inquit ad Symmachi æmulos quos confutat, *beatum Petrum, ſicut dicitis, a Domino cum ſedis privilegiis, vel ſucceſſores ejus, peccati judicamus licentiam accepiſſe. Ille perennem meritorum dotem cum hereditate innocentiæ miſit ad poſteros. Quod illi conceſſum eſt pro actuum luce, ad illos pertinet, quos par converſationis ſplendor illuminat. Quis enim ſanctum eſſe dubitet, quem apex tantæ dignitatis attollit, in quo ſi deſunt bona acquiſita per meritum, ſufficiunt quæ a loci deceſſore præſtantur? Aut enim claros ad hæc faſtigia erigit, aut qui eriguntur illuſtrat. Prænoſcit enim quid eccleſiarum fundamento ſit habile, ſuper quem moles ipſa innititur.* Verum quæcumque fuerit Ennodii ſententia, ex illius certe verbis conficitur, ut tranſmiſſa quodam modo fuerit a Petro in ejus ſucceſſores non auctoritatis ſolum, ſed meritorum etiam & ſanctitatis hereditas. Et ex omnibus quidem pontificibus Romanis, nullus eſt qui ſanctorum faſtis non ſit adſcriptus, ſi Liberium, eumque unum, excipias, qui cum exſilii ærumnis fractus, Arianis aſſenſus eſſet, fœdiſſimam nomini ſuo inuſſit labem, atque adeo eodem honore caruit. Quamquam & illum poſt mortem ab Ambroſio laudatum legimus, ut ſanctum, immo non vulgari ſanctitate decoratum. Si quando forte aureis illis Eccleſiæ ſæculis irrepere in ſedem Petri tentarunt homines ambitioſi, obſtitit ſanctior meliorque pars, & factionum conſilia diſturbavit. Novatianus Cornelio, Felix Liberio, Damaſo Urſinus, & Eulalius Bonifacio ceſſerunt vel inviti. Qua in re quis non agnoſcat digitum præpotentis Dei, quo factum eſt ut una eademque Eccleſia per tot ætates ab his regeretur unis, quos ſpectatiſſimæ ſanctitatis laude ornatos eſſe conſtaret? Oportebat nimirum ut Petri ſedi, quam Eccleſiæ totius caput, atque unitatis ſingularum eccleſiarum centrum Chriſtus eſſe voluit, firma & inconcuſſa perſtaret auctoritas; cui tam diu aſſueti fideles, nec ab ea divellerentur deinceps, cum in ſanctiſſimo ſolio viderent ſedere non ſanctos.

Ennod. pag. 324.

Ambroſ. lib. 3. de Virginibus c. 1.

XIX. Sane tam firmum tamque manifeſtum divinæ providentiæ præſidium minus expertæ ſunt aliæ ſedes. Arianæ impietati ad prædam data, luctari ſecum diu viſa eſt Alexandria, & ſancti Athanaſii loco Piſtum, Georgium Gregoriumque hæreticos ac peſtilentes pſeudoepiſcopos recepit. Sublato e vivis eidem Athanaſio ſucceſſor datus eſt, non qui juſte legitimeque electus fuerat Petrus, ſed Lucius Arianarum partium impius fautor. Quas non ſubinde ſtrages fecit Dioſcorus, quas non tragœdias excitavit? Proterio ejus in locum ſubſtituto, ſtatimque indigna cæde trucidato, invaſerunt in ſedem qui parricidium admiſerant, primum Timotheus Ælurus, deinde Petrus Mongus, ambo ad omnem Chriſtianæ gentis memoriam infames. Exinde in Severianorum ſeu Acephalorum, quibus poſtea Jacobitis nomen fuit, poteſtatem venit, atque etiamnum ab his obtinetur. Neque felicior fuit Antiochiæ conditio, utpote cui aliquamdiu infortunatus Chriſti hoſtis Paullus Samoſatenus, ac diutius ſubinde Ariani non minus catholicæ fidei proditores, dominati ſunt. Et hi quidem, Euſtathio prædictæ civitatis epiſcopo per vim & calumniam ejecto, ſubrogarunt primo Euphronium ſuæ ipſorum doctrinæ ſectatorem; deinde Flaccillum, unum ex iis qui Athanaſium Tyri damnarunt; poſtea Stephanum, cujus infandam exſecrandamque in Sardicenſis ſynodi legatos molitionem Theodoretus lib. 2. cap. 9. refert; ac demum Leontium eidem addictum ſectæ, prætereaque incontinentiæ nota inuſtum. Quo Leontio morte defuncto Eudoxius atrocitate ſcelerum & impietate doctrinæ inſignis Antiochenam eccleſiam, Germanicia relicta, iniquiſſime uſurpavit; ex qua cum rurſum in Conſtantinopolitanam migraſſet, Ariani Meletio epiſcopo creato, moxque depulſo, Euzoium ſuffecerunt, e primariis Arii ſociis unum, quem Alexander epiſcopus ex diaconatu dimoverat. Inde in tres quatuorve partes miſere ſciſſa Antiochena eccleſia triſtiſſimum ſui ſpectaculum præbuit, aliis Meletio, Euzoio aliis, aliis Paullino, quibuſdam Vitali Apollinaris diſcipulo adhærentibus. Emerſit quidem ex his fluctibus poſt multos exinde annos, & compoſita pace paullulum reſpirare viſa eſt; ſed imperante Zenone in hæreticorum manus rurſum incidit. Tunc enim in illam tyrannice invaſit nullius fidei homo, & turbarum amans Petrus Fullo. Ac tandem ad Neſtorianos miſerum in modum devoluta eſt. Tacemus de Hieroſolymitana, cui licet proprium honorem ſervari voluerit Nicæna ſynodus, tamen ei ne metropoliticum quidem jus dignitatemque conceſſit. Conſtantinopolitana vero quo plus gloriæ & nobilitatis ex Imperatorum præſentia accepit, eo etiam plus incendit ambitioſorum hominum cupiditatem. Et ſane illam in ſedem involarunt Euſebius Nicomedienſis Arianorum dux, dejecto prius & in exſilium pulſo ſanctiſſimo legitimoque poſſeſſore Paullo; Macedonius hæreticorum princeps poſt necem Paulli, Arianorum opera in exſilio ſtrangulati; Eudoxius Antiochenus Macedonio item exturbato; neque multo poſt Maximus Cynicus, eluſo fraudibus dimotoque Gregorio Nazianzeno. Quid Neſtorius? legitime quidem vocatus videbatur: at in eam conſcendit homo infelix, ut inde graviore lapſu rueret, audiretque novæ impietatis architectus. Acacium quo non perpulit ambitio? Primo hæreticorum ſocietate contaminatus, mox luctuoſum illud conflavit ſchiſma, quod magnis multiſque ſudoribus reſtinctum vix fuiſſe nemo neſcit. Hunc excepit Fravitas, cujus hæreticum animum ſpirant litteræ illæ, quibus Calchedonenſi concilio anathema dicere non timuit. Tempora ſilemus ſive Monothelitarum, ſive Iconoclaſtarum, quorum hæreſes, ſi uſpiam alibi, certe Conſtantinopoli graſſatæ ſunt. Quæ demum civitas ſub Photiano ſchiſmate, uti jam obſervavimus, Eccleſiæ caput fieri ideo ambiebat, quia Imperatorum erat ſedes, hæc ipſa terribili ſimul & juſto Dei judicio Mahumedanæ perfidiæ ſedes facta, miſerrimam ſervit ſervitutem. Una omnium Romana, vel periculoſiſſimis temporibus, firmiſſime ſtabilita conquievit; neque ullum ſenſit dignitatis a Petro ad ſucceſſores ejus tranſmiſſæ detrimentum.

Aliæ ſedes a perverſis & hæreticis idemtidem occupatæ.

Theodoret. l. 1. c. 19. & 22.

Idem lib. 2. cap. 24.

Idem. c. 25.

Evagr. l. 3. c. 16.

Nic. can. 7.

XX. Tametſi autem, Deo ſic volente, a Petro in plurimos Romæ præſules, diu fluxit una cum pri-

Primæ ſedis merito ſanctitatem non conferri.

Ea quæ ad Ecclesiæ statum attinent, ubivis gerantur, ad Rom. antistitem esse referenda.

primatus auctoritate vitæ sanctitas, tamen constat utramque divelli posse, & quam sanctitatem postulat sancta sedes, illam ab ipsa sede non conferri. Notum est præclarum illud Hieronymi effatum: *Non facit ecclesiastica dignitas Christianum.* Hinc adeo summi pontificatus apicem expaverunt infirmitatis suæ conscii sanctiores viri, eumque, quantum in se fuit, duxerunt sibi refugiendum. Quod si ad istam quandoque dignitatem non ducti, sed tracti sunt, tremendum onus subierunt sola divinæ vocationi parendi necessitate, at non sine metu; id sancte rati, eodem esse se quo ceteri luto fictos; neminem esse quantumvis in omnes muneris sui partes intentum & erectum, qui non labatur in multis; at eum in primis, cujus in humeris deposita est ecclesiarum omnium moles, qui innumeris distractus curis ad se se ipsum revocari vix potest, neque sic virtutis & officii sui tenax esse, ut non quandoque cæspitet. Hinc videbantur ipsi sibi non in sanctitatis culmen elati, sed in summum adducti discrimen pietatis, immo & salutis. Quot ea de re querimoniis, quot gemitibus plenæ sunt Gregorii Magni litteræ, quibus post impositum sibi pontificatum vicem suam insolabiliter dolet! *Quia*, inquit lib 1. Indict. 9. epist. 4. ad Joannem episcopum CP. *vetustam navem vehementerque confractam indignus ego infirmusque suscepi*; (*undique enim fluctus intrant*, & *quotidiana ac valida tempestate quassatæ*, *putridæ naufragium tabulæ sonant*,) *per omnipotentem Deum rogo, ut in hoc mihi periculo orationis tuæ manum porrigas*. Et in epistola sequente ad Theoctistam Imperatoris sororem sic animi sui dolorem ejusque causam pandit: *Sub colore episcopatus ad sæculum sum reductus, & tantis terræ curis inservio, quantis in vita laica nequaquam inserviisse reminiscor. Alta enim quietis meæ gaudia perdidi; & intus corruens adscendisse exterius videor. Unde me a conditoris facie longe repulsum deploro . . . Pressus enim in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, ex iis me esse video, de quibus scriptum est, Dejecisti eos, dum allevarentur.* Plura hujusmodi referre supersedemus, ex quibus manifestum est, quanta piissimus ille pontifex in tam sublimi loco cerneret parata sanctitati pericula. Ipsa etiam posteriorum temporum experientia edocti sumus, ad illum erigi posse viros sanctitatis merito destitutos, eosque ex sancta sede nuncupari sanctos, at non fieri. Necdum tamen anno 595. e fidelium animis deleta erat opinio sanctitatis, ob quam Romanos præsules etiam morte defunctos honorare consueverant. At hoc ipso anno morem hunc sustulit idem Gregorius, nolens eos *peccatoribus* honores tribui, qui Sanctis unis tribui debent. Quamobrem episcopis pluribus, totoque clero congregatis, sic ad eos est præfatus: *Sicut indignos nos pro beati Petri Apostoli reverentia mens fidelium veneratur, ita nostram infirmitatem decet semet ipsam semper agnoscere, & impensa sibi venerationis onera declinare.* Tum quam abolendam statuerat consuetudinem, exposuit his verbis: *Ex amore quippe fidelium, hujus sedis rectoribus mos ultra meritum erupit, ut cum eorum corpora humanda deferuntur, hæc dalmaticis contegat, easdemque dalmaticas pro sanctitatis reverentia sibimet partiendas populus scindat; & cum adsint multa a sacris corporibus Apostolorum Martyrumque velamina,* A PECCATORUM CORPORIBUS *sumitur, quod pro magna reverentia servetur.* Tum adversus hunc morem pronuntiat: *Præsenti decreto constituo, ut feretrum quo Romani pontificis corpus ad sepeliendum ducitur, nullo tegmine veletur*: atque hujus decreti servandi curam presbyteris ac diaconis Romanis sub anathematis interminatione injungit. At vero quo plus est in suprema sede periculi, eo etiam plus eminuit divinæ providentiæ vis, quæ hanc ipsam sedem per tot ætates non ab aliis plerumque teneri sivit, nisi a viris omnium virtutum splendore ornatissimis, quorum sanctitas ad exemplum juxta & ad venerationem proponi posset. Quod sane non parum contulit, ut quæ apostolicæ sedi debebat, ea libentius exsolveret Christianus orbis; hanc in dubiis anxiisque rebus consuleret, ac singularem ejus decretis, ut jubent ecclesiastici canones, reverentiam exhibere assuesceret.

Epist. 5. ad Heliod. t. 4. nov. edit. pag. 10.

Gregor. ep. clim 42. lib. 5.

XXI. Persuasum habens Sardicensis synodus, Romanæ sedis antistiti, ut Ecclesiæ capiti, incumbere ecclesiarum omnium solicitudinem, sic anno 347. ad Julium papam scribit: *Hoc optimum & valde congruentissimum judicabitur, si ad caput, id est ad Petri sedem, de singulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes.* Huic synodo præluserant anno 314. Arelatensis I. concilii patres, qui Silvestrum pariter de rebus a se gestis ac decretis certiorem facere curaverunt. Jam ab anno 256. idem præstiterant Afri ac Numidæ Carthagine simul congregati, unde conscriptis ad Stephanum papam litteris ipsi significarunt ea, quæ decreverant. Quin & ipsa etiam nascentis Ecclesiæ exordia si recolimus, occurret epistola Corinthiorum ad Clementem, in qua post expositam discordiæ apud ipsos obortæ causam, Romanorum opem & consilium implorabant. Anno autem 416. Afri paternum exemplum imitati, e conciliis Carthaginensi ac Milevitano ad Innocentium papam referenda esse duxerunt ea, quæ de Pelagii atque Cælestii causa sentiebant, quæque adversus illorum hæresim definierant. Quorum litteris rescribens Innocentius, primo *inter ceteras Romanæ ecclesiæ curas & apostolicæ sedis occupationes*, eas recensет, *quibus*, inquit, *diversorum consulta fideli ac modica disceptatione tractamus.* Tum nec silet quo pacto apostolicæ sedis præsulem *præter illa quæ extrinsecus sunt, solicitudo manet omnium ecclesiarum.* Unde gratulatur Afris, *quod super anxiis rebus quæ sit tenenda sententia*, ab eadem sede quæsierint, *antiquæ regulæ formam secuti, quam toto semper orbe mecum*, inquit, *vestis esse servatam*; utpote *scientes*, idque etiam *actione firmantes, quod per omnes provincias de apostolico fonte petentibus responsa semper emanent.* Atque hæc obiter, velut quæ omnibus obvia compertaque sint, præfatus, sic demum Afros alloquitur: *Præsertim quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est sui nominis & honoris auctorem, referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit ecclesiis omnibus in commune prodesse.* Nempe, ut postrema Innocentii verba innuunt, oportuit unam aliquam & singularem ecclesiam a Deo constitutam esse, quæ præesset aliis, cujus ope atque auctoritate per orbem terrarum omnem innotescerent, quæ in provinciis peculiaribus deteguntur hæreticorum flagitia, errores, doli, quæque his malis adhibenda sint remedia, ut una eademque omnium perstaret inconcussa fides, neque communionis aut pacis vincula solverentur. Quocirca Cyrillus Alexandrinus, comperta Nestorii hæresi, officii sui esse duxit, rem tanti momenti cum pontifice Romano communicare; alioqui se extra culpam non fore. *Si silere*, inquit ad Cælestinum scribens, *& non pietatem tuam de omnibus quæ moventur, litteris certiorem facere citra culpam ac sinistræ suspicionis metum liceret, præsertim in rebus adeo necessariis*, UBI FIDES PERICLITATUR, *in memet ipso dicerem, Bonum & periculi expers est silentium. . . . Sed quoniam Deus hisce in rebus vigilantiam nostram exigit*, & LONGA ECCLESIARUM CONSUETUDO *suadet ut hujusmodi res cum sanctitate tua communicentur, scribo plane necessitate adactus.* Cyrillo consonat Ephesina synodus in suis ad eumdem papam litteris, ubi eum primo laudat, quod in sublimi culmine positus omnibus ecclesiarum negotiis provideat sic tamquam suis, eaque sibi propria esse ducat, capitis officio recte functus, cujus est ceterorum corporis membrorum sanitati providere; *Quia*, inquit, *mos est vobis ita magnis exsistentibus in omnibus bene probari, & omnia studia ecclesiarum vestra propria facere.* Deinde ad eum ideo scribere se testatur, *quoniam*, inquit, *oportebat omnia ad scientiam tuæ sanctitatis referri.* Eumdem secuti morem Calchedonensis concilii patres, relationem Leoni miserunt, in qua viginti supra quingentos convenisse se statim exponunt; tum subjiciunt proxime, *quibus tu velut* CAPUT *membris præeras.* Huc spectat illud Aviti Viennensis episcopi: *Scitis synodalium legum esse, ut in rebus quæ ad Ecclesiæ statum pertinent, si quid dubitationis fuerit exortum, ad Romanæ ecclesiæ maximum sacerdotem, quasi ad* CAPUT NOSTRUM *membra sequentia recurramus.* Immo Justinianus im-

Cælest. epist. 8. n. 1.

Cælest. epist. 30. n. 1.

Apud Leon. ep. 90. n. 1.

Avit. ep. 36.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

perator, cum Chriſtum *unum de Trinitate* dicendum eſſe, re diligentiſſime diſcuſſa, non dubitaret; tamen id quod hacce de cauſa edixerat, petiit a Joanne II. papa firmari, & hanc petitionis ſuæ rationem affert: *Nec enim patimur quidquam quod ad eccleſiarum ſtatum pertinet, quamvis manifeſtum & indubitatum ſit, ut non veſtræ innoteſcat ſanctitati: quia* CAPUT *eſt omnium ſanctarum eccleſiarum.* Neque his in verbis ullus eſt adulationis ſuſpicioni locus: cum hoc ipſo etiam tempore idem Imperator datis ad regiæ civitatis antiſtitem litteris, hunc animi ſui ſenſum non minus clare aperiat. Eum quippe monet, promulgatum a ſe fuiſſe edictum, *ſervato ſtatu unitatis omnium eccleſiarum cum ipſo ſanctiſſimo papa veteris Romæ, ad quem*, inquit, *ſimilia hiſce* (quæ ſcilicet ad Epiphanium epiſc. CP. ſcribebat) *perſcripſimus. Non enim patimur, ut quidquam eorum quæ ad eccleſiaſticum ſpectant ſtatum, non etiam ad ejuſdem referantur beatitudinem, cum* EA SIT CAPUT *omnium ſanctiſſimorum Dei ſacerdotum, vel eo maxime, quod quoties his in locis hæretici pullularunt, & recto judicio illius venerabilis ſedis coerciti ſunt.*

Johan. II. epiſt. 3. n. 3.

Majores cauſſæ quæ ſint ad apoſtolicam ſedem referendæ.

XXII. His affinis & cognata eſt celebris quæſtio de majoribus cauſſis, quas poſt epiſcopale judicium ad ſedem apoſtolicam referri voluerunt ejuſdem ſedis antiſtites. Qua de re iſtud Innocentius I. in epiſtola 2. ad Victricium Rotomagenſem epiſcopum num. 5. conſtituit: *Si majores cauſſæ in medium fuerint devolutæ, ad ſedem apoſtolicam, ſicut ſynodus ſtatuit, & beata conſuetudo exigit, poſt epiſcopale judicium, ad apoſtolicam ſedem referantur.* Tametſi vero inter eruditos minus convenit, quaſnam Innocentius cauſſas majores vocet, quam indicet conſuetudinem, quam ſynodum laudet cujus ſtatuto firmata ſit beata illa conſuetudo; tamen hæc aliunde, ac præſertim ex ipſius ſcriptis, interpretari licere arbitramur. Nempe cum Pelagii Cæleſtiique cauſſam judicaſſent Afri Carthagine congregati, miſere ad Innocentium judicii ſui relationem, in qua & ejuſdem mittendæ cauſſam ſic explicant. *Hoc itaque geſtum, domine frater, ſanctæ caritati tuæ intimandum duximus, ut ſtatutis noſtræ mediocritatis etiam apoſtolicæ ſedis adhibeatur auctoritas pro tuenda ſalute multorum, & quorumdam perverſitate etiam corrigenda.* Cui relationi ſimilem eodem & tempore & animo miſerunt Numidæ. Hinc vero arripuit Innocentius occaſionem laudandi Afros, ut *antiquæ traditionis exempla ſervantes, & eccleſiaſticæ memores diſciplinæ:* quippe *qui*, inquit, *ad noſtrum referendum approbaſtis eſſe judicium, ſcientes quid apoſtolicæ ſedi debeatur;* (indeque probatis) *quod patrum inſtituta ſacerdotali officio cuſtodientes non cenſetis eſſe calcanda: quod illi non humana, ſed divina decrevere ſententia, ut quidquid quamvis de diſjunctis remotiſque provinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, niſi ad hujus ſedis notitiam perveniret, ut tota hujus auctoritate quæ fuerit juſta pronuntiatio, firmaretur.* Similia & Numidarum litteris ad ipſum e concilio Milevitano datis reſcripſit ſanctiſſimus præſul. Porro ex his Innocentii tum ad Victricium, tum etiam ad Afros ac Numidas verbis inter ſe collatis pervidere eſt, quid de majoribus cauſſis ad apoſtolicam ſedem referendis Victricio præſcribat. Id videlicet ab illo fieri vult, quod ab his gaudet gratulaturque factum. Si quis igitur rogabit quænam illæ ſint cauſſæ majores, quas Victricium monet Innocentius ad apoſtolicam ſedem eſſe referendas, facilis & promta reſponſio eſt, quæcumque nimirum cauſſæ ſimiles illius erunt, quæ ad eamdem eſt ſedem ab Afris ac Numidis relata. Et vero quemadmodum *beata conſuetudine* ac *ſynodi ſtatuto* exigi monet id quod a Victricio flagitat; ita & quod ab Afris ac Numidis laudat eſſe factum, id ex præſcripto *antiquæ traditionis & eccleſiaſticæ diſciplinæ* atque ſecundum *patrum inſtituta* factum eſſe ait. Ibi vero, in epiſtola nimirum ad Afros ſcripta, non generatim vageque commemorantur *patrum inſtituta*, ſed præciſe nominatimque indicantur ea quibus patres *decrevere*, *ut quidquid quamvis de disjunctis remotiſque provinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, niſi ad apoſtolicæ ſedis notitiam perveniret.* Ubi manifeſtum eſt, nec Nicænum canonem 6. ubi de epiſcoporum primariis ſedibus ſubjectorum ordinatione agitur, nec Sardicenſes 3. 4. & 7. ubi de appellationibus epiſcoporum ſermo eſt, ſed ejuſdem ſynodi epiſtolam ad Julium papam notari, in qua legimus: *Optimum & valde congruentiſſimum judicabitur, ſi ad caput, id eſt ad Petri ſedem, de ſingulis quibuſque provinciis Domini referant ſacerdotes.* Cum igitur in provinciis quibuſvis tales incidunt cauſſæ, quales a ſynodo Sardicenſi, & ſubinde a Carthaginenſi ac Milevitana judicatæ ſunt; has quidem Innocentius epiſcopali cognitioni ac ſententiæ non ſubducit, ſed ita finiri non vult, quin *poſt epiſcopale judicium* ad apoſtolicam ſedem referantur. Neque ſunt leviter tranſſilienda ejuſdem pontificis ad Milevitanam ſynodum reſcribentis verba, ſuperius jam a nobis num. XXI. relata, quibus eas cauſſas ad ſedem ſuam referri ſolere notat, quæ oboriuntur *ſuper anxiis rebus*, præſertim *quoties fidei cauſſa ventilatur.* Unde non inepte Petrus de Marca in eumdem locum obſervavit, eo tendere Innocentii ſententiam, *ut doceat antiquam eſſe regulam & canonem ut de rebus dubiis, præſertim ſi de fide agatur, ex omnibus provinciis ad Romanam eccleſiam referatur: ut quæ ſequenda ſint, omnibus eccleſiis promantur.* Huic autem Innocentii loco ſi adjungamus alios cum Aviti Viennenſis epiſcopi, tum Juſtiniani imperatoris ſupra num. 21. deſcriptos; inde conficietur ut eæ ad apoſtolicam ſedem referendæ ſint cauſſæ, *quæ ad Eccleſiæ ſtatum pertinent*, præſertim *ſi quid dubitationis* habeant quæ in provinciis ægre tollatur, maxime ſi de fidei doctrina diſceptetur. Ad epiſcoporum cauſſas quod ſpectat, ſatis eſt illis a ſynodo Sardicenſi conſultum; cujus canonibus 3. 4. & 7. *ad honorandam Petri memoriam* decretum eſt, ut qui ſe in provincia ſua damnatos eſſe conquererentur, hi ſuas ad pontificem Romanum querelas deferre poſſent. Quamquam & circa ejuſmodi cauſſas obſervat Julius papa, obtinuiſſe hunc morem, etiam ante ſynodi Sardicenſis tempora, ut ne Alexandrinus antiſtes, ac forte alii nonnulli præcipuarum ſedium epiſcopi, præter pontificis Romani conſcientiam judicarentur. Unde cum Euſebianis expoſtulat ſapientiſſimus præſul, quod iſta conſuetudine neglecta Athanaſium condemnarant. *An ignoratis*, inquit, *hanc eſſe conſuetudinem, ut primum nobis ſcribatur, & hinc quod juſtum eſt decernatur? Sane ſi qua hujuſmodi ſuſpicio in illius urbis epiſcopum cadebat, ad hanc eccleſiam* (Romanam) *ſcribendum fuit.* Et hujus quidem moris expreſſa quædam veſtigia deprehendimus in eorum querimoniis, qui cum in Dionyſii Alexandrini ſcriptis aliquid offendiſſent, quod ipſis reprehenſione dignum videretur, illud ad cognominem Dionyſium pontificem Romanum detulerunt. Sed eccleſiaſticis in cauſſis quid ſibi ſervari velint Romani præſules, ut evidentius fiat, abs re non erit expendere, quam voluerint apoſtolicæ ſedis vicariorum in judicandis iiſdem cauſſis poteſtatem eſſe, & quibus eam cancellis limitibuſque definiverint.

Apud Innoc. ep. 26. n. 1.

Ib. ep. 27.

Innoc. epiſt. 29. n. 1.

Epiſt. 1. n. 22.

Papæ in Illyrico eas tantum cauſſas ſibi ſervant, quæ ibi non potuerint finiri.

XXIII. Innocentius deceſſores ſuos ſecutus, Anyſio Theſſalonicenſi epiſcopo cauſſarum omnium, quas per Illyrici provincias judicari oporteret, cognitionem ac judicium iis committit verbis, quibus nec majores cauſſas diſtinguere, nec ullam omnino excipere videatur: *Cui*, inquit, *etiam anteriores tanti ac tales viri prædeceſſores mei epiſcopi, id eſt ſanctæ memoriæ Damaſus, Siricius, atque ſupra memoratus vir* (Anaſtaſius) *ita detulerunt, ut* OMNIA *quæ in iis partibus gererentur, ſanctitati tuæ quæ plena juſtitiæ eſt, traderent cognoſcenda; meam quoque parvitatem hoc tenere judicium eamdemque habere voluntatem te decet recognoſcere.* Subinde idem pontifex, nullo pariter cauſſarum diſcrimine habito, eamdem Anyſii ſucceſſori Rufo poteſtatem tribuit his verbis: *Divinitus ergo hæc procurrens gratia ita longis intervallis diſterminatis a me eccleſiis diſcat conſulendum, ut prudentiæ gravitatique tuæ committendam curam, cauſſaſque, ſi quæ exoriantur per Achaiæ, Theſſaliæ, Epiri veteris, Epiri novæ, & Cretæ, Daciæ Mediterraneæ, Daciæ Ripenſis, Mœſiæ, Dardaniæ, ac Prævali eccleſias, Chriſto Domino annuente, cenſeam.* Exſtant & plures ea de re Bonifacii litteræ ſive ad Rufum ſive ad epiſcopos Illyrici perſcriptæ: ſed nec

Epiſt. 13. n. 2.

in

in eis ullum elucet causſarum diſcrimen, neque apertius is papa majores ſibi ſervare legitur. Cæleſtinus quoque deceſſorum ſuorum veſtigiis inſiſtens,

Cæleſt. ep. 3. Illyrici epiſcopos ſic alloquitur: *Sunt culpæ aliquantæ non leves, quæ illis innatæ provinciis ad nos, cum ſimus longius, non poſſunt pervenire, aut jam ſemotis omnibus non ita, ut ſunt acta, interpoſito temporis ſpatio perferuntur*; QUAS OMNES *nos interceſſione fratris & coepiſcopi noſtri Rufi, cujus experientiam comprobatam eſſe in cauſſis omnibus & vitæ actibus liquet, volumus reſecari. Cui vicem noſtram per veſtram provinciam noveritis eſſe commiſſam; ita ut ad eum, fratres cariſſimi,* QUIDQUID DE CAUSSIS AGITUR, *referatis*. Ex his tamen locis confici nequit, pontifices Romanos Theſſalonicenſi antiſtiti ſic omnes Illyrici cauſſas commiſiſſe, ut nihil in iis ſibi ſervari voluerint. Nam & Cæleſtini deceſſor Xyſtus III. in ſuis ad Illyrici epiſcopos litteris id præ-

Xyſt. ep. 8. n. 3. locutus quidem eſt: *Nos fratri & coepiſcopo noſtro* (Theſſalonicenſi) *Anaſtaſio tantum tribuimus, quantum deceſſoribus ipſius a majoribus noſtris attributum*. Unde Theſſalonicenſis epiſcopi poteſtatem nihil ab eo imminutam liquet; immo etiam ſubinde adjungit, *Ad Theſſalonicenſem* MAJORES CAUSSÆ *referantur antiſtitem*. Sed epiſcopos eoſdem aliis monet litteris, ſe ſibi ipſi ſervatam velle cognitionem cauſſarum, quæ ſic perplexæ contortæque ſint, ut ab vicario ſuo finiri non potuerint. Quod ita declarat:

Epiſt. 10. n. 3. *Si quid forſitan aut inter fratres natum fuerit, aut fratri cuipiam aliqua actio qua pulſetur illata; aut illic fratre & coepiſcopo noſtro Anaſtaſio judice veniens negotium terminetur, qui vices apoſtolicæ ſedis agere, ut beatæ memoriæ Rufus deceſſor ipſius, ex noſtra voluntate cognoſcitur, aut* AD NOS, SI ILLIC FINIRI NON POTUERIT, *eodem tamen ſuis litteris cauſſam omnem quæ vertitur proſequente*, VENIAT EXAMEN. Romani autem præſules, acceptis Theſſalonicenſis epiſcopi litteris, quibus cauſſæ totius caput & ſeries exponebatur, rem vel Romæ judicabant ipſi per ſe ſe, vel ex Sardicenſis concilii

Sardic. concil. can. 7. præſcripto in Illyricum mittebant qui eam vice ſua finirent. Quocirca Perigeni Corinthiorum epiſcopo ſcribit idem pontifex: *Nunc aliqua incitare* (te) *voluiſſe cognovimus: ſed hæc, cum res per noſtrorum*

Xyſt. epiſt. 7. n. 1. *præſentiam, quos vice noſtra ad eas partes propter has cauſſas direximus, ſopitæ ſint, præterimus*. Patebat nimirum Illyrici epiſcopis appellationis via, idque pontifices ipſi Romani approbabant, ut ex ſubnexo Leonis teſtimonio palam fiet: unde mirum non eſt eos in appellantium cauſſis eo ſe geſſiſſe modo, qui a concilio Sardicenſi præſcriptus erat. Jam ergo Leonem de quibuslibet Illyrici cauſſis, nominatimque de majoribus judicandis loquentem audiamus:

Leo epiſt. 5. ad Anaſtaſ. n. 5. *Illic ſi quæ cauſſæ natæ fuerint, præſtante Domino ita poterunt terminari, ut contentio nulla reſideat, ſed ſola inter fratres caritas coaleſcat. Si qua vero* CAUSSA MAJOR *evenerit, quæ a tua fraternitate illic preſidente non poterit definiri, relatio tua miſſa nos conſulat, ut revelante Domino, cujus miſericordiæ profitemur eſſe quod poſſumus, quod ipſe nobis aſpiraverit reſcribamus: ut cognitioni noſtræ, pro traditione veteris inſtituti & debita apoſtolicæ ſedis reverentia, noſtro examine vindicemus. Ut enim auctoritatem tuam vice noſtra exercere te volumus; ita nobis quæ illic componi non potuerint, vel qui vocem appellationis emiſerit, reſervamus*. In epiſtola autem ſequenti n. 4. ad Illyrici metropolitanos data ſatis habet ea de re id monere paucis: *Quidquid cauſſarum, ut aſſolet, inter conſacerdotes evenerit, ejus cui vicem noſtram commiſimus examini reſervetur, ut illo ſub Dei timore præſule omnis ambiguitas finiatur*. Sed neque has epiſcoporum cauſſas ad vicarii cognitionem deferri vult, niſi præierit epiſcoporum provinciæ judicium, quo nequierint finiri, uti epiſt. 13. n. 1. ad epiſcopos Illyrici apertius declarat his verbis: *Si quæ* MAJORES *inter epiſcopos* CAUSSÆ *ſunt, quæ in provinciis ſuis nequeant terminari, ad ejus* (Anaſtaſii) *notitiam perferantur, & eodem arbitro ſub divini timore judicii componantur*, in ſynodis ſcilicet ab Anaſtaſio convocatis. Quapropter epiſcopos eoſdem, ut ad hujuſmodi ſynodos conferant ſe ſe, ibid. n. 2. ſic adhortatur: *Invitati fratres in* CAUSSIS MAXIMIS, *& quæ intra provincias ſuas finiri nequeant, terminandis, ſi nulla gravi neceſſitate retinentur, fraterno ſe ſtudio non denegent*. Is igitur in Illyrico majorum erat ordo cauſſarum. Ad metropolitanum primo ſeu ad provinciæ ſynodum deferebantur. Tum ſi nequibant propter obſcuritatem rerum aut difficultatem illic componi, ad vicarii ſeu ſynodi cujus idem vicarius præſes erat, cognitionem pertinebant. Demum ſi nec ibi finiri poterant, aut ſi quis a judicio prolato ad pontificem Romanum provocabat, tum ſervabatur apoſtolicæ ſedis cognitioni ac ſententiæ tota rei diſceptatio. Unde ſequitur, ut quæ a laudatis pontificibus appellantur cauſſæ majores apoſtolicæ ſedi ſervatæ, cenſendæ ſint eæ, quæ tantum haberent difficultatis, ut nec metropolitani, nec apoſtolicæ ſedis vicarii judicio componi ac terminari potuerint.

Quas in Galliis cauſſas ſibi ſervarint Romani præſules.

XXIV. Non in Illyrico ſolum Theſſalonicenſes præſules, ſed & in Galliis Arelatenſes a Romanis pontificibus creati leguntur apoſtolicæ ſedis vicarii. Et his quidem novis vicariis attributa pariter cauſſarum majorum cognitio eſt, non ſine ſimili exceptione. Quippe Zoſimus, dum epiſcopis Galliarum ſcribit ſuam ſe Arelatenſi præſuli vicem commiſiſſe, uſitatam adhibet clauſulam, quæ certos ejus auctoritati fines præſcribat: *Ad cujus*, inquit, *notitiam ſi quid illic negotiorum emerſerit, referri cenſuimus, niſi magnitudo cauſſæ noſtrum requirat examen*. Porro his verbis, *niſi magnitudo cauſſæ*, id enuntiari quod iſtis, *niſi difficultas cauſſæ*, ex ſubjectis patebit. Similiter & Hilarus papa in ſuis ad diverſarum Galliæ provinciarum epiſcopos litteris, id primum eos admonet, delegatum a ſe eſſe Arelatenſem præſulem Leontium, qui e provinciis illorum curet cogi ſynodum, in qua diſcutiantur cauſſæ: ac deinde quid in iiſdem cauſſis ſibi ipſe ſervari velit, ita declarat:

Zoſ. epiſt. 1. c. 3.

Hilar. epiſt. 8. n. 4. *In dirimendis ſane gravioribus cauſſis & quæ illic non potuerint terminari, apoſtolicæ ſedis ſententia conſulatur*. Quod Hilari decretum perinde intelligendum videtur, ac ſi, ſublata conjunctione &, efferretur in hunc modum, *In dirimendis gravioribus cauſſis, quæ illic* &c. adeo ut addiderit idem pontifex *& quæ illic non potuerint terminari*, quo explicaret apertius *quid graviorum cauſſarum* nomine ſibi reſervaret. Habemus qui interpretationi noſtræ ſuffragetur, Symmachum papam, cujus hæc ſunt ad Cæſarium Arelatenſem epiſcopum verba: *Decernimus ut circa ea, quæ tam in Gallia quam in Hiſpania provinciis de cauſſa religionis emerſerint, ſollertia tuæ fraternitatis invigilet; &, ſi ratio popoſcerit præſentiam ſacerdotum, ſervata conſuetudine, unuſquiſque tuæ dilectionis admonitus auctoritate conveniat; & ſi Dei adjutorio controverſia incidens amputari potuerit, ipſius hoc meritis applicemus: alioquin exiſtentis negotii qualitas ad ſedem apoſtolicam te referente perveniat*. Vides aliam ibi nullam apoſtolicæ ſedi ſervatam eſſe controverſiam, niſi quæ ab ejus vicario nequierit decidi. Perſpicua eſt & hac de re Vigilii papæ ſententia in epiſtola 6. ad Auxanium Cæſarii ſucceſſorem num. 2. in qua illud conſtituit: *Si quæ ergo inter fratres & coepiſcopos noſtros in locis tuæ caritati præſenti auctoritate commiſſis, ſeminante illo auctore ex antiqua iniquitate zizanias, diſſenſiones emerſerint, adhibitis vobiſcum ſacerdotibus numero competenti, cauſſas canonica & apoſtolica æquitate diſcutite, eas modis omnibus prolato judicio finituri, quæ Deo placitis deceſſorum noſtrorum poſſint regulis convenire. Si qua vero certamina aut de religione, quod abſit, aut de quolibet negotio quod ibi pro ſui magnitudine terminari non poſſit, totius veritatis indagine diligenti ratione diſcuſſa, relationis ad nos ſeriem deſtinantes, apoſtolicæ ſedi terminanda ſervate*. Quod & in epiſtola 7. ſequenti ad epiſcopos provinciarum Galliæ, quarum curam Auxanio commiſerat, confirmat in hunc modum:

Symmach. ep. 17. n. 1.

Auxanio fratri & coepiſcopo noſtro Arelatenſis civitatis antiſtiti vices noſtras caritas veſtra nos dediſſe cognoſcat, ut ſi aliqua, quod abſit, emerſerit contentio, congregatis ibi fratribus & coepiſcopis noſtris cauſſam canonica & apoſtolica integritate diſcutiens, Deo placita æquitate definiat. Contentiones vero ſi quæ, quas Dominus avertat, in fidei cauſſa contigerint, aut tale emerſerit negotium, quod pro magnitudine ſui apoſtolicæ ſedis magis judicio debeat terminari; ad noſtram diſcuſſa veritate perferat

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

ſine dilatione notitiam. Hinc ſi quis ambigat, quænam Vigilius *certamina de religione* appellarit, jam tollitur omnis dubitatio, ubi hac loquendi ratione aliud nihil niſi *contentiones in fidei cauſſa* intelligere ſe indicat. In utroque autem illo Vigilii loco iſtud notandum, quod jam a nobis obſervatum eſt non ſemel, eas nimirum ad ſedis apoſtolicæ notitiam referendas eſſe cauſſas, quæ *pro ſui magnitudine*, id eſt difficultate, terminari non potuerint; ſed non referendas, niſi prius in provinciarum ſynodis *diſcuſſa veritate*, ſeu *totius veritatis indagine diligenti ratione diſcuſſa*, cognitæ fuerint. In his autem negotiis, quæ tum Vigilius tum deceſſores ipſius ſibi ſervant, non modo non annumerant epiſcoporum cauſſas, ſed & has etiam una cum aliis Arelatenſi epiſcopo delegatas eſſe, atque ab eo decidi poſſe, idem Vigilius conceptis verbis docet in epiſtola 9. ad Auxanii ſucceſſorem Aurelianum, quem ſic alloquitur: *Si quam ergo inter fratres diabolus humani generis hoſtis antiquus zizaniam ſeminaverit calliditate iniquitatis conſuetæ, aut de aliquo ſacerdotum fraternitati tuæ, ſervatis majorum per omnia conſtitutis, fuerit querela depoſita; adhibitis tibi fratribus ſecundum qualitatem negotii numero competenti, cauſſam canonica & apoſtolica ordinatione diſcutiens, ea ſententia definies, quæ & deceſſorum noſtrorum conveniat ſtatutis, & Deo ſit grata.* Qua in re liquet parem fuiſſe Arelatenſium præſulum poteſtatem intra provincias ipſorum curæ delegatas, atque Theſſalonicenſium, quibus epiſcoporum cauſſas ſalvo metropolitanorum jure pariter commiſſas eſſe, allata Leonis verba fidem faciunt. Tum hortatur Vigilius Aurelianum, ut *relationis ſerie deſtinata ad* ipſius *ſedis conſultationem potius remittat, ſi quod de religione fuerit certamen exortum, aut tale negotium emerſerit, quod pro ſui magnitudine ibidem nequeat definiri.* Subinde Sapaudum Arelatenſem epiſcopum ſedis ſuæ vicarium conſtituit Pelagius I. eumque eodem, quo deceſſores ipſius, jure frui voluit. Tot demum teſtimoniis, quæ mutuam ſibi lucem affundunt, adjicimus & illud Gregorii, qui Virgilio civitatis itidem Arelatenſis epiſcopo vices ſuas in Childeberti regno delegans, de cauſſis iſtud præcipit: *Si qua vero inquiſitio de fide vel fortaſſe aliarum rerum inter epiſcopos cauſſa emerſerit, quæ diſcerni difficilius poſſit, collectis duodecim epiſcopis ventiletur atque decidatur. Si autem decidi nequiverit, diſcuſſa veritate ad noſtrum judicium referatur.* Quibus verbis ſic omnes Virgilio committuntur cauſſæ, ut ne illæ quidem quæ ad fidem pertinent, excipiantur, niſi forte quæ ab illo decidi non valuerint. Neque aliter, immo & apertius vicarii ejuſdem partes officiumque definit in epiſtola ſequenti, qua Childeberti regni epiſcopos certiores facit creatum a ſe apoſtolicæ ſedis vicarium Virgilium, eique injunctum eſſe, ut *ſi inter fratres conſacerdoteſque noſtros aliqua evenerit forte contentio, auctoritatis ſuæ vigore, vicibus nempe ſedis apoſtolicæ functus, diſcreta moderatione compeſcat*; aut *ſi quarumdam cauſſarum tale fuerit certamen exortum in quo aliorum præſentia opus ſit, congregatis ſibi in numero competenti fratribus & coepiſcopis noſtris, ſalubriter hoc ſervata æquitate diſcutiat, & canonica integritate definiat: Si quam vero contentionem de fidei cauſſa evenire contigerit, aut negotium emerſerit, cujus* VEHEMENS SIT *fortaſſe* DUBIETAS, *& pro ſui magnitudine judicio ſedis apoſtolicæ indigeat; examinata diligentius veritate, relatione ſua ad noſtram ſtudeat perducere notionem, quatenus a nobis valeat congrua ſine dubio ſententia terminari.* Jam vero ſi varia illa diligenter expenderimus teſtimonia, exploratum nobis erit ſummos pontifices ex majoribus cauſſis eas tantum ſibi ſervaſſe quæ attinerent ad fidem, eſſentque, ut loquitur Innocentius, *ſuper anxiis rebus*, ſive, ut Gregorii verbis utamur, quarum *vehemens eſſet dubietas*, quæque ideo non potuiſſent certo epiſcoporum judicio definiri.

Greg. lib. 5. Indict. 13. ep. alias 50.

Ibid. epiſt. al. 52.

Quas in Hiſpaniis & Sicilia cauſſas ſibi ſervent Romani antiſtites.

XXV. Vicarios in Hiſpaniis videntur tardius habuiſſe ſummi pontifices. Primum certe omnium Zenonem Hiſpalenſis civitatis epiſcopum legimus hoc munere a Simplicio papa decoratum. Subinde Hormiſdæ Salluſtio pariter Hiſpalenſi præſuli ſuas per *Bæticam Luſitaniamque* commiſit vices, *ſalvis privilegiis, quæ metropolitanis epiſcopis decrevit antiquitas*: neque tacuit quo pacto ille ſe in cognitione cauſſarum gerere deberet: *Quoties*, inquit, *univerſum poſcit religionis cauſſa concilium, te cunctis fratres evocante conveniant: & ſi quos eorum ſpecialis negotii pulſat intentio, jurgia inter eos oborta compeſce, diſcuſſa ſacris legibus determinando certamina. Quidquid autem illic pro fide & veteribus conſtitutis provida diſpoſitione præcipies, vel perſonæ noſtræ auctoritate firmabis, totum ad ſcientiam noſtram inſtructæ relationis atteſtatione perveniat.* Huc ſpectant & quæ ad Maximianum epiſcopum Syracuſanum ſcribit Gregorius: *Super cunctas Siciliæ eccleſias te reverendiſſimum virum Maximianum fratrem & coepiſcopum meum vicem ſedis apoſtolicæ miniſtrare decernimus, ut quiſquis illic religionis habitu cenſetur, fraternitati tuæ ex noſtra auctoritate ſubjaceat: quatenus eis poſthac neceſſarium non ſit ad nos pro parvulis cauſſis tanta maris ſpatia tranſmeando pervenire. Sed ſi qua fortaſſe* DIFFICILIA *exiſtunt, quæ fraternitatis tuæ judicio dirimi nequaquam poſſunt,* HÆC SOLUMMODO *judicium noſtrum flagitant: ut ſublevati de minimis, in cauſſis majoribus occupemur.* Unde illud confici poteſt enthymema: Gregorius in majoribus cauſſis hiſque ſolis occupari volens, una hæc negotia ſuum flagitare judicium indicat, quæ ſint difficilia, & a Maximiano in competenti epiſcoporum cœtu dirimi non queant: reſtat igitur ut majores cauſſas vocet eas, quæ ita difficiles perplexæque ſint, ut a ſedis ſuæ vicario nequeant finiri. Unde magis magiſque confirmantur, quæ hactenus de Gregorii deceſſorum ſententia circa majores cauſſas diſſeruimus.

Simplic. epiſt. 20. Hormiſd. ep. 140. n. 2.

Lib. 2. Indict. 10. ep. al. 4.

Quis cauſſarum majorum judex in provinciis, quæ non ſubſunt vicario ſedis apoſtolicæ.

XXVI. Ubi vero exploratum fuit, id apoſtolicæ ſedis vicariis conceſſum eſſe, ut de qualibet majori cauſſa, nulla prorſus excepta, niſi quæ ob difficultatem decidi non potuiſſet, ſententiam ferrent; quærendum reſtat ejuſmodi cauſſarum quis judex fuerit, quoties in iis agitabantur eccleſiis, quæ nulli apoſtolicæ ſedis vicario ſuberant. Sed id nec obſcurum eſt, & ſi quid habet quæſtionis, tamen diutius nos diſtinere non debet. Et ſane majorum id genus cauſſarum aliarumque omnium judices ſemper fuerunt cum metropolitano provinciarum epiſcopi, quippe qui traditæ Apoſtolis a Chriſto poteſtatis conſortes, *Eccleſiam* ejus, ut Innocentii verbis utamur, *nutu divino gubernant.* Unde ne cauſſas quidem illas in iis agitari cœptas eccleſiis, quibus apoſtolicæ ſedis vicarius præerat, ad ipſum vicarium referri voluit Leo, niſi poſtquam *intra provincias ſuas finiri nequiiſſent.* Cum Leone palam conſentit Hormiſda, qui majores cauſſas ad Hiſpalenſis epiſcopi judicium ſic defert, ut ſalva ſint privilegia, *quæ metropolitanis epiſcopis decrevit antiquitas.* Utrique conſonant tum Vigilius, qui earumdem cauſſarum cognitionem Aureliano permiſſam non vult, niſi *ſervatis per omnia majorum conſtitutis*, tum & Romani alii pontifices, qui vicarios admonent ſuos, ut conſuetudini canonicæque legi ſervandæ acriter incumbant. Qua in re præluxerat eis exemplum Innocentii, qui Rufo vices ſuas per Illyrici provincias *ſalvo earum primatu*, hoc eſt metropolitanorum jure, commiſerat. Privilegium autem metropolitanorum, ſeu judiciorum legem circa cauſſas quæ in provinciis cuivis metropolitano ſubjectis contingunt, explicat Nicæna ſynodus canone 5. Cui canoni morem gerens Innocentius epiſt. 2. ad Victricium Rotomagenſem epiſcopum n. 5. conſtituit: *Si quæ autem contentiones inter clericos tam ſuperioris ordinis, quam etiam inferioris, fuerint exortæ, ut ſecundum Nicænam ſynodum, congregatis ejuſdem provinciæ epiſcopis, jurgium terminetur; nec alicui liceat relictis his ſacerdotibus qui in eadem provincia Dei Eccleſiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias.* Ibi vero quoſnam *ſuperioris ordinis clericos* vocet Innocentius, ſi quis ambigat, interpretes habet Afros, qui ad eumdem Nicænum canonem reſpicientes aiunt: *Decreta Nicæna ſive inferioris gradus clericos, ſive ipſos epiſcopos ſuis metropolitanis apertiſſime commiſerunt.* Quo poſito, ſimulque admiſſa cauſſarum majorum explicatione quam ſuperius propoſuimus, proximo Innocentii decreto recte cohæret alterum illud, quod eidem n. 6. ſubnectit: *Si majo-*

Innoc. ep. 2. n. 5.

Apud Caleſtin. epiſt. 2. n. 3.

jores cauſſæ in medium fuerint devolutæ, ad ſedem apoſtolicam, ſicut ſynodus ſtatuit & beata conſuetudo exigit, poſt epiſcopale judicium referantur. Cum enim priore cautum ſit, ut ab provinciali ſynodo cognoſcantur terminenturque eccleſiaſticæ contentiones; ſequitur & id etiam ſervandum, quod altero definitur, eaſdem nimirum cauſſas, ſi majores fuerint ſeu difficiliores, quam ut ab epiſcopis componi terminarique potuerint, *ad ſedem apoſtolicam poſt epiſcopale judicium* eſſe referendas. Quamquam & hæc Innocentii verba, *Si majores cauſſæ in medium fuerint devolutæ, ad ſedem apoſtolicam, ſicut ſynodus ſtatuit & beata conſuetudo exigit, poſt epiſcopale judicium referantur*, commode ſic interpretari licet, ut non tam majorum cauſſarum ſedi ſuæ ſervari judicium velit, quam judicii epiſcopalis relationem ad eamdem ſedem mitti præcipiat. Certe Hormiſdam ſuperius vidimus Salluſtio ſedis apoſtolicæ vicario de religionis cauſſa proſpere finita gratulantem, flagitantemque, *ut totum ad ſcientiam* ſuam *inſtructæ relationis atteſtatione perveniat*. Neque ullus eſt dubitandi locus, quin & id ipſum a vicariis aliis exegerint ejuſdem ſedis præſules, maxime ſi acta fuerat religionis aut fidei cauſſa, quæ *per totum mundum*, ut loquitur Innocentius, *poſſet eccleſiis omnibus prodeſſe*, vel quando epiſcopatu dejectus erat aliquis, & alius in dejecti locum ſubſtitutus. Tum enimvero opus erat, quod & ipſa dictat ratio, ac Sardicenſis concilii patres aliique ſupra laudati docent, ad pontificem referri quod ſalubriter fuerat definitum: ut ejus nimirum ope ceteris Eccleſiæ præſulibus per varias orbis partes diffuſis facilius ſignificari poſſet, qui condemnatus eſſet error, quæ veritas vindicata. Atque id maxime neceſſarium fuit, cum ut unam eamdemque omnes conſtantiſſime ſervarent fidem, tum etiam ut epiſcopi certo ſcirent quibuſcum haberi aut abrumpi deberet communio.

Vicarii apoſtolicæ ſedis in variis regionibus inſtituti.

XXVII. Hinc æſtimare licet, quam erecti fuerint Romani præſules ad defenſionem legum ſacrarum, quam indefeſſe ſapienterque ad fovendam eccleſiarum pacem & concordiam incubuerint. Hujus porro paſtoralis vigilantiæ aliud, nec leve, argumentum eſt inſtitutio vicariorum, quos in varias orbis regiones ab his miſſos legimus, de quibus cum pauca tantum, idque obiter, de majoribus cauſſis agentes delibavimus, viſum eſt heic paullo accuratius diſſerere. Et per Illyricum quidem, *hoc eſt per Achaiæ, Theſſaliæ, Epiri veteris, Epiri novæ, & Cretæ, Daciæ Mediterraneæ, Daciæ Ripenſis, Mœſiæ, Dardaniæ ac Prævali eccleſias* Innocentius, deceſſores ſuos Anaſtaſium, Siricium ac Damaſum imitatus, ſuas epiſcopo Theſſalonicenſi vices delegavit. Subinde idem munus civitatis ejuſdem præſulibus leguntur tribuiſſe Bonifacius, Cæleſtinus, Xyſtus, Leo. In Galliis quoque vicaria delegatione honeſtarunt epiſcopos Arelatenſes, Zoſimus quidem Patroclum, Cæſarium autem ejuſque ſucceſſorum nonnullos Symmachus & alii pontifices conſequuti. Eodem & in Hiſpania titulo decorati ſunt Hiſpalenſes præſules Zenon & Salluſtius, ille a Simplicio, hic ab Hormiſda, tum ab eodem Hormiſda Joannes Illicitanus epiſcopus. *Illicitanum* dico, non *Tarraconenſem*, ut male habetur in mendoſis epiſtolarum Hormiſdæ editionibus, quibus decepti ſcriptores nonnulli epiſcopum Tarraconenſem inter vicarios apoſtolicæ ſedis numerarunt. Ad idem etiam vicarii munus utcumque attinet ea, quæ Cyrillo præſuli Alexandrino demandata eſt a Cæleſtino provincia, ut latam adverſus Neſtorium a ſynodo Romana ſententiam exſequeretur. Attinent & delegatæ Pontiano epiſcopo a Leone *curæ ſuæ vices*, ut in Africam iret, ibique de quorumdam epiſcoporum electione, quæ præter leges facta ferebatur, inquireret diligentius, ac deinde ipſi omnia ut ſe ſe haberent, ſincera fide renuntiaret. Attinet demum & quam Acacio Conſtantinopolitano Simplicius commiſit curam, ut ad ea quæ in Orientis partibus gererentur intentus, nota itidem ipſi faceret, *quæ ad catholicæ veritatis cuſtodiam pertinebant*. Et id quidem officii non detrectavit Acacius. Hinc Petri Mongi flagitia & errores ad Simplicium retulit. Sed Petri partes poſtmodum amplexus, pontificium anathema in ſe concitavit. Quin & eadem longe antea auctoritate uſos eſſe Acacii deceſſores conficitur ex Leone, qui Juliano Coenſi epiſcopo ſimile ideo negotium mandavit, quod in eo explendo inertem regiæ urbis præſulem Anatolium expertus eſſet. Quid autem exigat a Juliano, quem inter apoſtolicæ ſedis vicarios recenſere licet, ſic explicat: *Ut ſequeſtrata earum actione cauſſarum, quæ in quibuſque eccleſiis præſulum ſuorum debent actione firmari, hanc ſpecialem* VICE MEA *functus aſſumas, ne hæreſis vel Neſtoriana vel Eutychiana in aliqua parte revireſcat: quia in epiſcopo Conſtantinopolitano catholicus vigor non eſt, nec multum aut pro ſacramento ſalutis humanæ, aut pro ſua eſt æſtimatione ſolicitus.* Simul & ea de re Marcianum imperatorem commonuit his verbis: *Illud quoque clementiæ veſtræ benevolentiam peto, ut veneratorem veſtrum Julianum epiſcopum in veſtro, ſicut facere dignamini, habeatis affectu, cujus obſequiis præſentiæ meæ vobis imago reddatur. Nam & de fidei ejus ſinceritate confidens*, VICEM IPSI MEAM *contra temporis noſtri hæreticos delegavi, atque propter eccleſiarum paciſque cuſtodiam ut a Comitatu veſtro non abeſſet exegi. Cujus ſuggeſtiones pro concordia catholicæ unitatis tamquam meas audire dignemini.* Hujuſmodi autem vicariorum apoſtolicæ ſedis, qui primum *apocriſiarii*, tum *reſponſales*, ac poſtmodum *nuntii apoſtolici* nuncupati ſunt, origo ad Leonem refertur. Antea quidem ſuos habebat Alexandrinus antiſtes apocriſiarios apud imperatores, ac ejus tum vice fungebatur Anatolius, cum in regiæ urbis ſedem evectus eſt: ſed illi ea tantum procurabant negotia, quæ ad Alexandrinam eccleſiam attinerent. *Hæc enim*, inquit Felix II. epiſt. 14. *conſuetudo prædicti* (epiſcopi Alexandrini) *eſt, ut ad Comitatum in vicibus clerici dirigantur, ne quid forte cauſæ vel neceſſitatis emergat.* Verum id vicarii ſui curæ commendat Leo, quod Eccleſiæ totius intereſt, ſcilicet *eccleſiarum paciſque cuſtodiam*, ac *ne hæreſis vel Neſtoriana vel Eutychiana in aliqua parte revireſcat.*

Vicarii ſedis apoſtolicæ in eccleſiis ſuburbicariis.

XXVIII. Aliud præterea vicariorum genus in eccleſiis, quæ Romanæ ut metropolitanæ ſuberant, obſervat antiquus compilator in Coisliniano codice aſſervatus, qui ſaltem ſub ſæculi IX. finem ſcripſit. Et is quidem Gregorii I. ad Romanum Siciliæ defenſorem verba refert, quibus primum expoſtulat hic papa cum Romano, *quod ſi quis contra quoslibet clericos cauſſam habeat, deſpectis eorum epiſcopis, eoſdem clericos in ſuo faciat judicio exhiberi*; tum præcipit ut *aut* epiſcopus *ipſe cognoſcat* hujuſmodi cauſſam, aut *certe judices ab ipſo deputentur*; ac demum decernit: *Si quis vero vel clericus vel laicus contra epiſcopum cauſſam habuerit, tunc te* (o Romane) *interponere debes, ut inter eos aut ipſe cognoſcas, aut certe te admonente ſibi judices eligant.* Mox in hæc verba iſtud annotat prædictus ſcriptor: *Quod legitur, ut defenſor ad cognitionem inter epiſcopum & querentem contra eum ſe interponere debeat, illud in cauſſa eſt, quia* VICES APOSTOLICÆ SEDIS *in ſpeciali ipſius* (Gregorii) *parrochia tenent quique defenſores in partibus ſibi deputatis, ſicut metropolitani in iſtis regionibus tenent in ſuis provinciis:* hoc eſt, quam ſuis in provinciis poteſtatem habent vi ordinationis ſuæ metropolitani circa epiſcoporum cauſſas, hanc & ideo habent in eccleſiis Romanæ parrochiæ ſeu metropoli ſubjectis defenſores, quia ſedis apoſtolicæ vices tenent. Defenſorum autem nomine heic appellantur clerici, qui apoſtolicæ ſedis vice ſolebant in eaſdem regiones delegari. Quamobrem ad univerſos Siciliæ epiſcopos ſcribit idem Gregorius: *Valde neceſſarium eſſe perſpeximus, ut, ſicut deceſſorum noſtrorum fuit judicium, ita uni eidemque perſonæ omnia committamus, & ubi nos præſentes eſſe non poſſumus, noſtra per eum cui præcipimus, repræſentetur auctoritas. Quamobrem Petro ſubdiacono ſedis noſtræ intra provinciam Siciliam vices noſtras, Deo auxiliante, commiſimus.* Nec dubitandum videtur quin epiſcopo, non autem ſubdiacono, iſtud negotii mandaſſet ſummus pontifex, ſi quem tum habuiſſet probe notum exploratumque, cujus ſapientia & fide niti poſſet. Eamdem certe provinciam Indictione ſequenti commiſit Maximiano Syracuſano epiſcopo, at latius fuſam. *Super cunctas*, inquit, *Siciliæ eccleſias te reverendiſſimum virum Maxi-*

Innoc. epiſt. 13.

Zoſim. ep. 1.

Leo epiſt. 1. a. 1.

Simplic. ep. 18. n. 1.

Epiſt. 102. n. 3.

Ibid.

Epiſt. 102. n. 3.

Lib. 1. Indict. 9. ep. 1.

Lib. 2. Ind. 10. ep. a. 4.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

ximianum fratrem & coepiscopum meum vicem sedis apostolicæ ministrare decernimus, ut quisquis illic religionis habitu censetur, fraternitati tuæ ex nostra auctoritate subjaceat; quatenus eis posthac necessarium non sit ad nos pro parvulis caussis tanta maris spatia transmeando pervenire.

Vicariorum apostolicæ sedis instituendorum causa.

XXIX. Ex proximis Gregorii, simul & ex aliis aliorum pontificum verbis patet, quæ fuerit vicariorum instituendorum caussa. Volebant scilicet Romani præsules tum eorum qui negotii aliquid haberent, parcere labori, tum etiam ipsi se a turbulenta rerum agitatione nonnihil levare, ut ecclesiis procul dissitis certius faciliusque providerent. Hinc Innocentius exemplo provocatus Apostolorum, qui *principes Evangelii constituti, ceterarum rerum caussas necessitudinesque suis discipulis curandas obeundasque mandarunt*, scripsit Thessalonicensi episcopo Rufo: *Divinitus ergo hæc procurrens gratia ita longis intervallis disterminatis a me ecclesiis discat consulendum, ut prudentiæ gravitatique tuæ committendam curam caussasque censeam*. Hinc & Cælestinus ad Illyrici episcopos: *Sunt*, inquit, *culpæ aliquantæ non leves, quæ illis innatæ provinciis, ad nos, cum simus longius, non possunt pervenire, aut jam semotis omnibus non ita ut sunt acta, interposito temporis spatio perferuntur*. Ubi sincere agnoscit prudentissimus papa, quam arduum sit & periculosum caussas in remotioribus provinciis natas judicare.

Innoc. epist. 17. n. 17.

Cælest. n. ep. 3.

Vicariorum privilegia diversa.

XXX. Vicariorum non unam vel parem fuisse potestatem satis probant, quæ superius diximus. Hormisda suas Joanni episcopo Illicitano vices *eatenus* delegavit, ut esset in speculis, inspiceretque utrum observaretur in Hispaniis canonum legumque disciplina; tum si quid ibi ecclesiasticis in caussis ageretur, quod oporteret ad sedem apostolicam referri, illud ipse pro sua integritate fideque significaret: qua certe in delegatione nulla fit de caussis a Joanne seu cognoscendis seu judicandis mentio. Juliano Coensi episcopo tuendæ Orientalium ecclesiarum pacis, hæreseonque coercendarum curam sic demandat Leo, ut nihil ad eum pertinere caussarum cognitionem aperte declaret. Vulgo tamen, uti vidimus, creati sunt apostolicæ sedis vicarii, ut quæ requierant in provinciis finiri caussæ, illas ipsi sua in synodo dirimerent. Hanc potestatem Thessalonicensibus & Arelatensibus episcopis, nec non Sallustio Hispalensi & Maximiano Syracusano attributam legimus. Quibus id præterea juris concessum fuit, ut concilium ipsi convocarent universum, ubi posceret caussa religionis. At proprium videtur & singulare Arelatensis episcopi privilegium, a Zosimo primum ac deinde ab aliis pontificibus ei concessum, quo vetatur ne *quis in quolibet ecclesiastico gradu, ex qualibet Galliarum parte* Romam aut alio terrarum contendat, nisi acceptis prius ejus formatis. Sane in litteris, quibus Romani præsules suas episcopis Thessalonicensibus vices per Illyricum delegant, nihil ejusmodi eis indultum memoratur. Tamen illis delatum idem jus non fuisse, nequaquam inde conficias. Et vero Xystus II. ad Proclum scribens, veluti rem canonum præscripto definitam ponit, ut *si quis harum provinciarum quæ ad Thessalonicensis urbis antistitem pertinent, sacerdos adveniat præter ejus conscientiam*, (seu) *si sine ejus epistolis atque formata venire tentaverit, tamquam disciplinæ ecclesiasticæ despector & contemtor canonum habeatur*. Neque aliter Innocentius de Illyricis itidem episcopis ad Rufum scripserat: *Quidquid eos ad nos necesse fuerit mittere, non sine tuo postulent arbitratu*. Si autem his præsulibus nil sine Thessalonicensis arbitratu Romam mittere fas fuit, quanto minus licuit Romam, nisi de ipsius nutu & consilio, proficisci? At in eo saltem singulare fuit Arelatensis præsulis privilegium, quod non episcopis modo, sed inferioris etiam gradus clericis vetitum esset, ne sine formata ejus irent e Galliis quocumque terrarum. Fuit autem vicissim peculiaris illa Thessalonicensis antistitis potestas, tum a Siricio concessa, tum ab aliis confirmata pontificibus, *ut nulli licentia esset sine consensu illius in Illyrico episcopos ordinare præsumere*. Quod certe privilegium non legitur Arelatensi præsuli attributum in iis Galliarum provinciis, in quibus apostolicæ sedis vices gerebat. Unum id constituit Zosimus, ut in ordinandis provinciarum Viennensis ac Narbonensis primæ & secundæ sacerdotibus, præcipuam teneret, tamquam earum metropolitanus, auctoritatem. Unde Galliarum episcopis declarans Vigilius suas se Auxanio Arelatensi vices commisisse in iis provinciis quæ Childeberto regi parebant, epistolam sic inscribit suam: *Dilectissimis fratribus universis episcopis omnium provinciarum per Gallias, qui sub regno vel potestate glorioissimi filii nostri Childeberti regis Francorum constituti sunt, sed & iis qui ex antiqua consuetudine ab Arelatensi consecrati sunt vel consecrantur episcopo*. Ubi aperte distinguit episcopos, qui sub Childeberti ditione sunt, ab his quos consecrare Arelatensis antistes solet, hoc est eos quibus Auxanius ut apostolicæ sedis vicarius præficitur, ab his qui eidem ut metropolitano subsunt. Neque vero hi erant pauci; quippe quos saltem novemdecim numero fuisse patet ex Leone; cujus epistola 58. ad eos rescripta, qui & se ipsos & decessores suos ab Arelatensi præsule consecratos esse testati erant, unde viginti episcoporum nomina in fronte præ se fert. Ex quibus omnibus profecto liquet disparem fuisse vicariorum apostolicæ sedis auctoritatem. Fuit & illud etiam inter eos discrimen, quod id muneris alii ex privilegio sedis, alii pro meritorum suorum ratione obtinuerint. Testis est, ut alios omittam, Syracusanus antistes Maximianus, quem vicaria delegatione ornatum quidem voluit Gregorius, sed adjecta simul ea clausula, *Quas videlicet vices non loco, sed personæ tribuimus*: ne scilicet idem sibi jus vindicaret Maximiani successor. Quin & id quoque moris obtinuit, ut quibus ex prærogativa loci obvenerat ista dignitas, illis conferretur eadem de integro seu prorogaretur potius, quoties novus quis pontifex creabatur. Et certe quod a Damaso primum, illud subinde a Siricio, tum ab Anastasio, postmodum ab Innocentio munus accepit idem Anysius Thessalonicensis antistes. Legitur quoque Anysii successor Rufus vicarii auctoritate non Innocentii solum, sed & Bonifacii ac Cælestini litteris decoratus. Eum ad modum Anastasio qui Rufum excepit, continuavit Leo quod ipsi Cælestinus concesserat. Unde palam est, ex Romanorum præsulum arbitrio pependisse totam vicariorum auctoritatem, atque eamdem pro illorum nutu & voluntate artioribus latioribusve terminis fuisse finitam.

Vigil. ep. 7.

Apud Leonem epist. 54. n. 2.

Vicarii alii ex privilegio sedis, alii pro meritorum ratione constituti.

Inter primates primi erant.

XXXI. Inditum fuit apostolicæ sedis vicariis primatis nomen. Illud autem commune multis aliis fuisse ignorat nemo, qui sacræ antiquitatis non sit plane rudis. Eo quippe nomine solebant vocari, qui ceteros in officio quovis ecclesiastico, vel antiquitate vel dignitate antecedebant. Metropolitanos eo titulo exornat Leo tum epist. 97. n. 6. ubi ait, *Non convellantur* PROVINCIALIUM *jura* PRIMATUUM, *nec privilegiis antiquitus institutis metropolitani fraudentur antistites*: tum epist. 100. n. 1. ubi consultus a Theodoro episcopo rescribit, illum de re quæsita prius cum metropolitano suo conferre debuisse: *quia in caussis quæ ad generalem observantiam pertinent omnium Domini sacerdotum, nihil sine* PRIMATIBUS *oportet inquiri*. Notum est id in Africa usu receptum, ut qui ceteris episcopis provinciæ ordinationis episcopatusque ætate anteibant, hi primates nuncuparentur. Eadem ratione Leo epist. 20. n. 2. presbyteris inter collegas antiquissimis *primatus suos* vindicat. Ipsum etiam archidiaconum, quia diaconis præest, idem papa epist. 126. n. 3. inter *primates* censet. Immo ibidem de seligendo archidiacono generatim definiens, *eos tantum ad officii* PRIMATUM *admittendos, quos ab omni errore liberos esse constiterit*, satis indicat *primates* vocari eos, qui quovis in gradu ceteris non sine prærogativa quadam præpositi erant. At vero licet aliis tribueretur isthæc appellatio, propria tamen censebatur metropolitanorum. Unde Innocentius suas Rufo vices in Illyrico delegans, sic eum alloquitur: *Arripe itaque, dilectissime frater, nostra vice per supra scriptas ecclesias, salvo earum primatu, curam, & inter ipsos primates primus*, &c. hoc est, & primum inter metropolitanos locum obtine.

Innoc. epist. 13. n. 3.

Apostolica sedes undique consulta.

XXXII. Si provinciis pluribus a se remotis, vicariorum suorum ope invigilabat apostolica sedes, omnibus certe prospiciebat sapientibus responsis & gra-

Xyst. II. ep. 9.

Innoc. epist. 13. n. 3.

Sirit. epist. 4. n. 1.

gravitate consiliorum. Undique enim, nec ab Occidente solum, sed & ab Oriente arduis in rebus consulebatur, uti locuples testis est Hieronymus, qui cum Romam venisset, id sibi muneris injunctum scribit, *ut in chartis ecclesiasticis*, inquit, *juvarem Damasum Romanæ urbis episcopum, & Orientis atque Occidentis consultationibus responderem*. Amissa quidem pontificum eorum qui ante Damasum fuerunt, desiderantur plurima id genus responsa: sed quæ supersunt, hæc certe abunde probant vel primis etiam Ecclesiæ sæculis viguisse apostolicæ sedis consulendæ morem. Exemplo esse potest præclara illa Clementis epistola, cui locum & occasionem dedit Corinthiorum dissensio. Turbaverat nimirum hanc ecclesiam antiquus ille hominum hostis, idemque serendæ discordiæ peritus artifex, eoque res eruperant ut presbyteri apud illos ab Apostolis apostolicisque viris *cum universæ ecclesiæ consensu* constituti, puritate morum integritateque doctrinæ spectatissimi, suo e ministerio dejecti essent. Unum desperatis rebus remedium afferri posse visum est, si consuleretur apostolica sedes. Annuit Corinthiorum votis Clemens Romanus, & consultationi respondit ex præscripto Apostolorum: eos scilicet injuste dejectos esse, quorum & electio unanimi ecclesiæ consensu rata erat, & mores ab omni vitio ac reprehensione puri. Longum foret ac supervacaneum alia conquirere exempla. Unum afferimus, Dionysii nempe Alexandrini, cujus tam certum & illustre hac de re testimonium est, ut omnium instar esse queat. Scilicet accidit ut quidam ab hæreticis baptizatus, ac pridem ad Ecclesiam reversus, meminerit se non eo baptizatum fuisse ritu, quo catholici solebant, & quem suis ipse oculis quotidie videbat usurpari. Inde angores, solicitudines, acerbique metus: quibus ut levaret se se, sacramentum sibi catholico ritu conferri enixe obtestabatur. Dionysius eum rursus tingere veritus, qui corporis & sanguinis Domini particeps jam sæpius fuisset, auctor ipsi erat ut more suo sacram ad synaxim sincera fide pacatoque animo accederet. Ille autem nil inde factus quietior, nullas non adhibere preces, baptismum vehementius efflagitare. Tum pontificem Romanum ea de re consulendum ratus Alexandrinus præsul, suas ad Xystum litteras dedit, ne forte, ut sunt homines omnes in errorem proni, aliquid ipse humani pateretur. *Vere etenim*, inquit ad illum, *frater, consilio opus habeo, & sententiam tuam expeto, ne forte hallucinet*. Silemus Damasi ad Paullinum Antiochenum, Siricii ad Himerium Tarraconensem & episcopos Gallos, Anastasii ad Joannem Hierosolymitanum, Innocentii ad Victricium Rotomagensem, ad Toletanam synodum, ad Afros, aliaque cum eorumdem, tum aliorum etiam pontificum responsa, quibus fidei & morum ac disciplinæ sanctiones vel illustrabant obscuras, vel perspicuas, at malevolorum hominum vi & dolis oppugnatas, vindicabant. Jam vero quænam alia, quam longe lateque patet orbis, Ecclesia est, cujus perinde ac Romanæ tanta fuerit auctoritas, ut ab ea sic peteretur difficilium rerum explicatio? Mutuis quidem quandoque se se consiliis juvabant ecclesiæ vel remotissimæ. Sic Lugdunenses Viennenseque ab ecclesiis Asiæ ac Phrygiæ consulti quid de Caraphrygibus sentirent, peculiaribus litteris responderunt. Consulti sæpe sunt & metropolitani ab episcopis quibus præerant, & ab ipsis metropolitanis apostolicæ sedis vicarii. Consulti etiam aliquando & episcopi, qui præ ceteris doctrinæ fama eminebant. Verum illi, tametsi acceperant docendi munus, tamen suarum intra diœceseon fines coercebant se se, neque alienis de causis, nisi rogati, quod perraro accidit, cognoscebant. Contra vero apostolicæ sedis præcipua laus fuit, ut eam non unus quidam aut alter episcopus, sed Christianus orbis, quantus quantus est, maximis negotiis dirimendis arbitram adhibuerit, idque non tam ob sedentis singulare meritum, quam ob sedis auctoritatem. Recurrebatur nimirum ad eum præsulem qui Petri vices gerebat, ad eam ecclesiam quæ traditionis apostolicæ fonti proxima, immo & fons ipse limpidissimus habebatur. Hinc adeo si contingebat eum qui nominatim consulebatur, prius e vivis tolli, quam ad illum usque pervenire quivisset consultatio, rescribebat pro suo jure qui ejus in locum suffectus erat, illudque suum ducebat esse, quod suam ad sedem pertineret. Quippe quam epistolam Damaso inscriptam misit Himerius Tarraconensis, hanc ad se nihil attinere non putavit Siricius, immo Himerii quæstionibus perinde satisfecit, atque sibi propositis. Pelagii litteras accepit Zosimus, tametsi missas Innocentio, ejusque causam in synodo Romana disceptandam curavit. Adeo negotia illa quisque credebant esse sua, seu apostolicæ sedi propria, quæ suos ad decessores relata fuerant!

Clem. ep. 1. n. 34.

Epist. al. 11. n. 1. ad Ageruch.

Innoc. ep. 42.

Romani præsules negotia ad se relata ex cleri aut synodorum sententia decidere solebant.

XXXIII. In his vero negotiis quanta se prudentia sollertiaque gesserint Romani præsules, quam constanter accurateque præscriptum ab Apostolis judiciorum ordinem tenuerint, juvat heic paullulum intueri. Habitum semper est concilium Hierosolymitanum tamquam norma & regula, quam in dirimendis rebus ad religionem pertinentibus sequi deberent episcopi. Emerserat Antiochiæ controversia: circumcisionem alii suscipiendam, alii omittendam volebant. *Convenerunt Apostoli & seniores* (grece οἱ πρεσβύτεροι, id est *presbyteri*) *videre de verbo hoc*. Tum de re quæ veniebat in quæstionem, retulit Petrus, ac primus omnium judicavit. Auditi deinde & alii, decretumque est id *quod placuit Apostolis ac senioribus* (id est presbyteris,) ac missa demum Antiochiam epistola nomine Apostolorum & seniorum. En apostolicam definiendorum fidei dogmatum rationem, quam notant patres quinti concilii ab prioribus quatuor conciliis diligenter fuisse observatam. Hanc & sibi ad imitandum proposuerunt sanctissimi quique præsules, ut nihil quod paullo gravioris momenti esset, inconsulto suo ipsorum clero, facerent: nominatimque Cyprianus, *solus*, inquit epist. 6. ad presbyteros ac diaconos suos, *rescribere non potui, quando ab initio episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro & sine consensu plebis, mea privatim sententia gerere*. Ubi vero major illius servandæ cura, quam in pontificibus Romanis fuit? Quis emergentes controversias studiosius cum clero, immo interdum & cum populo, communicavit? Norant scilicet veteres illi, tametsi Petrum sibi peculiariter adesse confidebant, tamen ineundas esse communes vias, quibus ad veritatem pervenire nos Deus voluit. Idoneos ac domesticos apostolicæ traditionis testes consulebant presbyteros diaconosque, qui acceptæ a majoribus suis fidei ac disciplinæ innutriti fuerant. Si quæ agitarentur causæ paullo graviores, quæ ad insignem aliquam ecclesiam, aut ad totam spectarent; illas ad episcoporum Italiæ synodum referre non omittebant: Sive autem cum clero, sive cum episcopis Italiæ convenirent, solebant exterarum etiam regionum præsules in conventum vocare, si quos Romæ tum temporis versari contingeret. Nihil heic asserimus, quod ecclesiasticæ historiæ peritis non sit exploratum. Quia tamen hæc nonnullis videri possint gratis dicta, cum sine appositione exemplorum difficilius probantur, apponemus vel potius indicabimus exempla. Primus hac in re Clemens successoribus suis præluxit. Quod enim prima ejus ad Corinthios epistola *ecclesiæ Romanæ nomine* prænotatur, id inde adeo factum est, quod eam consulta prius sua Romanorum ecclesia conscripsit. Unde ab aliis *Clementis*, ab aliis *Romanorum* epistola nuncupatur. Subinde Zephyrinus Natalem ab hæresi reversum, præsentibus veniamque ipsi deprecantibus clericis & laicis, ad communionem admisit. Pontianus, Hieronymo teste apud Rufin. lib. 2. Invectiv. *Senatum*, id est clerum suum, adversus Origenem congregat. Item Cornelius de Confessorum a Novatiano seductorum pœnitentia certior factus, contraxit *presbyterium* (*adfuerunt etiam episcopi quinque*,) *ut firmato consilio, quid circa personam eorum observari deberet, consensu omnium statueretur*. Deinde & quod in cleri cœtu actum erat, *populo insinuandum* duxit. Convocatus igitur populus est una cum clero ac prædictis episcopis: atque altero illo in cœtu Confessores, ejurato schismate, Cornelius *cum ingenti populi suffragio* recepit. Narrat idem pontifex quo pacto ad ordinandum Novatianum cleri ac populi consensum

Conc. tom. 5. pag. 563.

Infra pag. 110.

Cornel. ep. 6. n. 2.

epist. 9. n. 8.

Infra pag. 266.

Euseb. lib. 5. c. 2. & 3.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

expetierit Fabianus. Ipſe vero lapſorum cauſſam una *cum plurimis epiſcopis cognovit*; redeuntem ad Eccleſiam Trophimum excepit, *tractatu cum collegis plurimis habito*; atque uni e tribus epiſcopis qui Novatianum ordinarant, peccatum ſuum confitenti veniam & communionem indulſit præſente populo, poſtulanteque delictum ipſi condonari. Notat Athanaſius Dionyſii Romani litteras ad Dionyſium Alexandrinum ſcriptas eſſe *ex ſynodi ſententia*, hoc eſt ex judicio placitoque ſynodi Romanæ, in qua præſulis ejuſdem Alexandrini cauſſam recognoverat. Quid autem Julius? an non explorata prius & probe cognita omnium Italiæ præſulum ſententia, Euſebianis reſcripſit? An non & apud eum Urſacius & Valens, cunctis presbyteris præſentibus palam confeſſi falſas eſſe quas in Athanaſium conflarant criminationes, erroris veniam flagitarunt? Quid Julii ſucceſſor Liberius? Num Athanaſii acerrimus vindex non fuit, quam diu e clero ſuo conſilium, majorum more, cepit? Nonne quas & ab Ægyptiis pro Athanaſio, & adverſus eumdem ab Orientalibus accepit litteras, *legiſſe* ſe *eccleſiæ*, *legiſſe concilio*, indeque epiſcopis *Orientalibus reſpondiſſe* teſtatur? Nonne denique ſuſcepta Lampſacenæ ſynodi legatione, Italiæ Occidentiſque epiſcoporum ſynodum habuit, unde Orientalibus reſcripſit? Damaſi vero quot habemus litteras, tot fere habemus ſcripta e numeroſiſſimis conciliis monimenta. Siricius Himerii Tarraconenſis relationem *ad deceſſorem ſuum* Damaſum *directam* accepit, & *in conventu fratrum* curavit recitari: dehinc audita cujuſque ſententia, ad quæſita reſpondit. Scripta eſt epiſtola ejuſdem quinta e cœtu fratrum 80. qui *ad ſancti apoſtoli Petri reliquias* una cum ipſo convenerant. Septima pariter, cui occaſionem dedit *horrifica* Joviniani ſcriptio, ex eodem cleri conventu prodiit. Tum enim *facto*, inquit ſanctiſſimus præſul, *presbyterio eam conſtitit* (Joviniani ſcriptionem) *doctrinæ noſtræ, id eſt Chriſtianæ legi, eſſe contrariam. Unde Apoſtoli ſecuti præceptum, quia aliter quam quod accepimus annuntiabant, omnium noſtrum tam presbyterorum & diaconorum, quam etiam totius cleri, unam ſcitote fuiſſe ſententiam, ut . . . . . qui incentores novæ hæreſis & blaſphemiæ inventi ſunt, divina ſententia & noſtro judicio in perpetuum damnati extra Eccleſiam remanerent.* Ubi obiter duo notanda: primum quidem, *presbyterii* nomine totius cleri cœtum a nobiliori parte deſignari; alterum vero, clerum etiam una cum pontifice Romano adverſus hæreſes hæreticoſque ſententiam dixiſſe. Si verbis, quæ Juſtinianus imp. tom. 5. concil. Lab. pag. 658. velut ex Theophilo Alexandrino refert, habenda fides, Origenem Anaſtaſius I. in ſynodo damnavit. Rogatus ab Africanis idem pontifex, an Donatiſtæ ſuis in honoribus recipiendi forent, hoc eſt, an ipſis eſſet in Eccleſia catholica ſervandus is cleri gradus, quem in Donati parte obtinebant, ex ſynodi ſententia reſpondit non ſervandum. Innocentius vero quam fuerit uſitatæ hujuſce diſciplinæ retinens, luculentis etiam exemplis declaravit. Eo pontifice Romam veniunt ex Hiſpania Hilarius epiſcopus & Elpidius presbyter. Ambo turbatam eccleſiæ Hiſpanæ pacem, violatos canones, neglecta majorum inſtituta conqueruntur. Tum ille, pro ſuo ſacrarum legum ſtudio, utrumque *in conſeſſu presbyterii* audiri, actis mandari expoſtulationes præcipit: ac re diligentius maturiuſque perpenſa, eas ad Toletanam ſynodum ſcribit litteras, quibus ſuam diſciplinæ vim, ſuum ſplendorem reſtituit. Idem pontifex Antiocheni præſulis Alexandri litteris in concilio lectis, epiſtolam ad ipſum viciſſim dedit epiſcoporum novemdecim ſubſcriptione munitam. Generatim vero inter varias apoſtolicæ ſedis occupationes hanc præcipuam eſſe notat ep. 30. n. 1. quod *diverſorum conſulta fideli ac* MEDICA DISCEPTATIONE, ſive ut loquitur epiſt. 6. n. 1. *collatione, tractare* cogeretur. Neque diffitetur modeſtiſſimus præſul, ex his quæ frequentiſſima dabat, ad eccleſiarum conſulta reſponſis, fieri ſe in dies eccleſiaſticæ doctrinæ peritiorem. *Mihi quoque ipſi*, inquit in epiſtola 6. modo laudata, *de collatione docilitas accedit*, dum *perſcrutatis rationibus ad propoſita reſpondere compellor; eoque fit, ut aliquid ſemper addiſcat, qui poſtulatur ut doceat.*

epiſt. 10. n. 5. & 10.
epiſt. 9.
Athanaſ. lib. de ſyn. n. 43.
Jul. ep. 1. n. 8.
Jul. ep. 5.
Liber. epiſt. 4. n. 2.
epiſt. 15.
Siric. 1. n. 3. n. 1.
epiſt. 7. n. 3. & 4.
Cod. Vulgcan. Eccl. Afric. c. 68.
Innoc. ep. 3.

Quod idem experiri certe debuerunt presbyteri diaconique Romani, qui cum a pontifice implicatiſſimis quibuſque dogmatum & diſciplinæ ſolvendis nodis adhiberentur, mutuam ſibi impertiebant lucem, uberrimaſque doctrinæ opes comparabant. Inde præclara illa eccleſiarum omnium opinio de cleri Romani eruditione. Inde & ſummorum etiam pontificum in tractandis tot negotiis ſollertia, auctoritas, fides; quippe qui & ipſi eodem in clero prius conſenuerant, quam ad moderandas orbis chriſtiani habenas evocarentur. Deceſſorum ſuorum veſtigiis inſiſtens Zoſimus Cæleſtium *in cœtu ſedis apoſtolicæ* benigne audiit; admonitus deinde ab Afris de fraudulenta illius fide, rurſum vocato cleri cœtu, cauſſaque de integro diſcuſſa, eumdem anathemate confixit. Bonifacius demum *univerſo presbyterio* litteras prælegit, quibus Theſſalonicenſem epiſcopum in vicaria ſedis apoſtolicæ delegatione confirmabat. Plura ejuſmodi, ne nimium longi ſimus in rebus apertiſſimis, omittere cogimur. Ex his enim quæ ſunt a nobis adumbrata potius, quam expreſſa, ſatis patet quam frequens fuerit ille cleri conſulendi uſus; ut eumdem diu perſeveraſſe facile conjiciatur.

Zoſim. epiſt. 8. n. 3.
Bonif. epiſt. 15. n. 2.

XXXIV. Verum tametſi ſolebant Romani præſules cauſſas ad ſe ſe relatas de clericorum aut epiſcoporum conſilio definire; tamen id ſuis in reſcriptis annotare omiſerunt non ſemel. Teſtis hæc illa Felicis II. papæ ad Acacium epiſtola, quæ licet e ſynodo apud beatum Petrum adverſus eumdem Acacium habita prodierit, tamen videtur unius Felicis eſſe, quippe quæ nullam ſynodi mentionem faciat. Et certe ſive inſcriptionem, ſive ipſiſſima ſententiæ in Acacium latæ verba attendas, Felicem unum ſcripſiſſe, unum ſententiam tuliſſe putes. En inſcriptio: *Felix epiſcopus ſanctæ eccleſiæ catholicæ urbis Romæ Acacio.* Sententia vero his enuntiatur verbis: *Acacius ſecundo a nobis admonitus, ſtatutorum ſalubrium non deſtitit eſſe contemtor, meque in meis* (legatis) *credidit carcerizandum. Hunc Deus, prolata ſententia, de ſacerdotio fecit extorrem.* Hinc Orientales æquam habere ſibi viſi ſunt expoſtulandi cauſſam, quod Acacius ſine ſynodo damnatus eſſet. Quorum expoſtulationi ſatisfaciendum rati præſules, qui & ipſi latæ in Acacium ſententiæ auctores cum Felice fuerant, ſic e concilio alia de cauſſa itidem apud beatum Petrum convocato, univerſis presbyteris & archimandritis Conſtantinopoli atque Bithyniæ conſtitutis reſcripſerunt: *Nunc cauſſa Antiochenæ eccleſiæ apud beatum Petrum apoſtolum collecti, rurſus dilectioni veſtræ, more qui apud nos ſemper obtinuit, properavimus indicare. Quoties intra Italiam propter eccleſiaſticas cauſſas, præcipue fidei, colliguntur Domini ſacerdotes, conſuetudo retinetur, ut ſucceſſor præſulum ſedis apoſtolicæ, juxta ſolicitudinem ſibi eccleſiarum omnibus* (leg. *omnium*) *competentem, cuncta conſtituat: qui caput eſt omnium.* Neque recens fuit hæc conſuetudo. Quippe Julius jam longe antea Euſebianis, pariter conquerentibus quod litteras ſuo unius nomine dediſſet, id reſcripſit: *Neceſſum eſt vobis indicare, etiamſi ſolus ſcripſerim, non ideo mei ſolius, ſed omnium epiſcoporum qui in Italia ſunt, & qui in his partibus* (ex aliis regionibus) *degunt, eſſe illam ſententiam . . . . Certe jam ad præfinitum tempus epiſcopi huc convenere, & ejuſdem ſententiæ fuerunt, quam denuo his litteris vobis ſignifico. Quapropter, dilecti, etiamſi vobis ſolus ſcribo, omnium tamen hanc eſſe ſententiam agnoſcite.* Ex hac autem obſervatione intelligere eſt, cur prima Clementis epiſtola, quam alii *epiſtolam Romanorum* vocant, ab aliis uno *Clementis* nomine nuncupetur; aut cur prolatum a Melchiade una cum epiſcopis aliis adverſus Donatiſtas judicium, Optatus Auguſtinuſque non epiſcoporum, ſed *Melchiadis ſententiam* appellent. Neque aliam ob cauſſam tum Liberii epiſtolam 15. Liberio ſoli attribuit Socrates, quamvis non hujus papæ ſolum, ſed Occidentis epiſcoporum nomine ſit inſcripta; tum etiam *ſynodi Romanorum canones* dicuntur ea ſedis apoſtolicæ decreta, quæ Siricii epiſtola 10. continentur, quæque ejuſdem Siricii eſſe demonſtravimus. Ita Pelagiani celebrem illam qua Pelagius Cæleſtiuſque condemnati ſunt, Tractoriam attribuebant nunc Zoſimo, quod

Romanos pontifices tacere ſæpius, ſe ex concilii ſententia loqui.

Felix II. epiſt. 6.
epiſt. 7.
Epiſt. 12. n. 4.
Jul. epiſt. 1. n. 8.
Aug. ep. 42. n. 2.
Siric. ep. 10.

quod unum Zosimi præ se ferebat nomen, nunc Romanis clericis, quod ex eorum assensu consilioque adornata fuerat. Quare cum ægre ferrent mutatum a Zosimo clericisque Romanis id judicium, quod ipse Zosimus suo itidem assentiente clero in Pelagii ac Cælestii gratiam protulerat, nunc illum, nunc hos *prævaricationis* nota inurebant. Item Leo Serm. 5. de jejunio x. mensis c. 4. testatur a se confecta esse, *residentibus* secum *episcopis ac presbyteris, ac in eumdem consessum Christianis viris ac nobilibus congregatis*, Acta de flagitiis & impietate Manichæorum: id vero muneris in se recepit, ut episcopis, quorum intererat, hæc nota faceret.

Leo epist. 7.

Apostolicæ sedis in servando fidei depositi sedulitas.

XXXV. Non sibi tantum, sed & Ecclesiæ toti haud parum consuluere Romani præsules, cum dubiis in rebus ea se gessere prudentia, ut nihil nisi ex cleri aut episcoporum sibi subjectorum consilio definierint. Factum enim est ut & eorum responsis major haberetur fides ac reverentia, cautiusque asservaretur fidei ac disciplinæ depositum; cujus quo plures sequestri erant, eo & tutior erat integritas. Et ad fidem quidem quod attinet, in ea tuenda vindicandaque adeo constans fuit ecclesia Romana, ut, vel etiam Orientalium judicio, ecclesias omnes hac laude superarit. Quod cum haberet persuasissimum Cyprianus, nihil pontifici cleroque Romano timuit a fraudibus eorum, qui Carthaginensium schismaticorum litteras Romam ferebant. *Navigare audent*, inquit, *& ad Petri cathedram atque ad ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis & profanis litteras perferre; nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides Apostolo prædicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum.* Ambrosius & collegæ ad Siricium scribentes, hoc nominatim ecclesiæ Romanæ laudi tribuunt, quod inviolatum ab ea servatur symbolum Apostolorum. *Credamus*, inquiunt, *Apostolorum symbolo, quod ecclesia Romana intemeratum semper custodit & servat.* Cujus rei rationem hanc affert Rufinus sub initio expositionis symboli: *Illud non importune commonendum puto, quod in diversis ecclesiis aliqua in his verbis inveniuntur adjecta. In ecclesia tamen Romana hoc non deprehenditur factum. Quod ego propterea esse arbitror, quod neque hæresis ulla hic sumsit exordium, & mos ibi servatur antiquus, eos qui gratiam baptismi suscepturi sunt, publice, id est, fidelium populo audiente, symbolum reddere; & utique adjectionem unius saltem sermonis eorum qui præcesserunt in fide non admittit auditus. In ceteris autem locis, quantum intelligi datur, propter nonnullos hæreticos addita quædam videntur, per quæ novellæ doctrinæ sensus crederetur excludi.* Atque hinc nimirum *habet sanctissima illa sedes*, ut Theodoreti verbis utar, *ecclesiarum, quæ in toto sunt orbe, principatum multis nominibus, atque hoc ante omnia, quod ab hæretica labe immunis manserit, nec ullus fidei contraria sentiens in illa sedit, sed apostolicam gratiam integram servavit.* Noverat sane Theodoretus, dum scriberet, lapsum esse Liberium. Neque ignorabat vir Arianarum rerum peritissimus, quantum is casus mærorem Ecclesiæ importasset. Tamen affirmat Romano solio ad suam usque ætatem hæreticum insedisse neminem. Quid ita porro? quia nimirum tametsi *Arianæ perfidiæ* ut Hilarius loquitur, Liberius *subscripsit*, animum tamen semper ab hæresi habuit alienum. Publicum quidem idque luctuosum infirmitatis humanæ, at non hæreticæ pervicaciæ, documentum dedit; quippe qui non sponte, sed exsilii ærumnis fractus, & *mortis minis*, Athanasio ipso teste, *perterritus subscripsit*. Sed *ea ipsa re comprobatur cum violentia Arianorum, tum Liberii in hæresim illam odium, ejusque pro Athanasio suffragium, quam diu scilicet libere arbitrioque suo agere licuit. Nam quæ tormentorum vi præter priorem sententiam eliciuntur, ea non reformidantium, sed vexantium sunt placita.* Huc adde, quod sibi ipsi redditus culpam abunde sarciit, Arianorum apertus hostis, & Nicænæ fidei ad extremum usque spiritum vindex acerrimus. Hinc ab Epiphanio *beati*, a Basilio *beatissimi*, a Siricio *venerandæ memoriæ* viri, ab Ambrosio demum præsulis insigni sanctimonia præditi laudem tulit. Quod sane Theodoreto satis erat, ut neminem jam inde a Petro pontificem hæreticum fuisse posset asserere. Neque Justiniani ævo exciderat præclara illa de Romana sede opinio. Is quippe non modo, uti jam supra vidimus, ad sedem apostolicam referendum esse duxit, quidquid ad Ecclesiæ statum pertinet, *quia caput est omnium sanctarum ecclesiarum, & vel eo maxime, quod quoties his in locis* (Orientis) *hæretici pullularunt, recto judicio illius venerabilis sedis coerciti sunt*; sed & anno 536. Martii die 16. libellum Agapeto papæ lubens dedit, in quo istud aperte profitebatur: *Prima salus est rectæ fidei regulam custodire, & a patrum traditione non deviare. Quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia, dicentis, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; hæc quæ dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia* IN SEDE APOSTOLICA *inviolabilis semper catholica servatur religio.* Neque Justiniani solius fuit hæc confessio. Sane Menas, cum jam jam esset ab eodem papa consecrandus episcopus, similem ipsi libellum obtulit, exemplum secutus decessorum suorum Epiphanii ac Joannis, necnon & ceterorum Orientalium, qui ab Acacii schismate ad Ecclesiæ unitatem redierunt. Si vero ab Oriente trajiciamus in Africam, non aliam ibi de sede apostolica sententiam obtinuisse deprehendemus. Quippe Ferrandus Carthaginensis ecclesiæ diaconus, vir ejusdem ætatis & temporis, ac singularis doctrinæ laude florens, interrogatus a Severo diacono Constantinop. num *unus ex Trinitate Christus* dicendus esset, id modeste respondit: *Loquantur & prædicent, quibus honor sacerdotii docendi auctoritatem tribuit: nos discere parati sumus, docere alios non præsumimus. Interroga igitur, vir prudentissime, si quid veritatis cupis audire, principaliter apostolicæ sedis antistitem*, CUJUS SANA DOCTRINA *constat judicio veritatis, & fulcitur munimine auctoritatis.* Justinianus quidem, cujus haud dubie jussu Severus Ferrandum consuluerat, Hormisdam sæpius jam ac repetitis litteris super ea re interrogarat, ac lentiorem in rescribendo his urgebat verbis: *De hac intentione liberos nos properate reddere & securos: hoc enim credimus catholicum, quod vestro religioso responso fuerit intimatum.* Hormisda vero temere se facturum ratus, si de rebus ejusmodi differere aggrederetur non meditatis probe & cogitatis, diem ex die prolatavit; tum quia de orthodoxa quidem, sed nova minusque necessaria locutione ageretur, tum etiam ne inde turbandi ansam arriperent hæretici, quibus tum temporis inausum nihil relictum erat, quo Chalcedonensis concilii decreta vel convellerent penitus, vel non sufficientia persuaderent. Hanc itaque locutionem nec admittens omnino, nec respuens, satis habuit prudentissimus præsul, ut suo loco fusius ostendetur, verbis explicare quam planissimis quo sensu eoque catholico posset defendi, & quid illæsa Chalcedonensis concilii fide tenendum esset. Eodem ævo Gallos de sedis apostolicæ auctoritate non aliter sensisse atque Afros, fidem facit vel una Aviti Viennensis epistola 36.

Apud Cornel. epist. 12. n. 13.

Aviti Siric. epist. 8. n. 4.

Agapet. epist. 7.

Ibid.

Hormisd. epist. 61.

Hormisd. epist. 98.

Hilar. fragm. 6. n. 6.

Athan. histor. Arian. ad Monach. n. 41.

Etiphan hær. 15. Basil. ep. 74. Siric. ep. 1. n. 2. Ambr. lib. 3. de Virgin. c. 1.

Romana ecclesia traditionis apostolicæ custos.

XXXVI. Neque igitur quidquam sibi aut sedi suæ præter modum arrogat Xystus III. cum Joannem Antiochenum antistitem ad Ecclesiæ unitatem reversum sic alloquitur: *Expertus es negotii præsentis eventu quid sit sentire nobiscum. Beatus Petrus apostolus in successoribus suis, quod accepit, hoc tradidit: quis ab ejus se velit separare doctrina, quem ipse inter Apostolos primum Magister edocuit? Non hunc auditus sermo per alterum, non sermo lectus instruxit, doctus est cum aliis ore Doctoris. Non scripturæ, non Scriptorum passus est quæstionem: absolutam & simplicem fidem, & quæ controversiam non haberet, accepit.* Ubi obiter notanda vis argumenti, quo Xystus ab sedis apostolicæ doctrina discedendum non esse probat: quia nimirum hæc ipsissima est doctrina, quam non ex incerta hominum relatione, aut ex libris obscure & ambigue scriptis, sed ex primario veritatis fonte, hoc est ex ipso Christi ore, accepit Petrus, ac deinde Ecclesiæ suæ servandam impertiit. Unde sequitur, *absolutam, simplicem* & controversiæ expertem esse apostolicæ sedis fidem. Atque his etiam Xysti verbis comprobatur utilitas, immo & necessitas apostolicæ traditionis, maxime ubi aguntur gravissimæ res & ad fi-

Xyst. III. epist. 6. n. 3.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

dem aut diſciplinam pertinentes controverſiæ. Unum id cavendum, ne apoſtolicarum traditionum loco ſubſtituantur humanæ: quod ſane a priſcis Petri ſucceſſoribus minime formidandum. Primo enim Petrum, a quo dignitatem ſuam conſecuti erant, ea proſequebantur obſervantia, ut ab ejus placitis vel tantillum diſcedere nefas ducerent. Deinde cum ad ejus tumulum conventus agerent, diſceptarent cauſas, decreta ſua ſancirent, admonebantur inde, ut profeſſi ſunt ipſi non ſemel, eſſe ſe in Petri oculis; atque adeo non ex ſuis ipſorum ſenſibus, ſed ex unis Petri arbitriis res eſſe decidendas. Præterea quoties mittebant (mittebant autem ſæpius,) qui fidei lucem nationibus exteris inferrent, toties illis regendarum eccleſiarum documenta ſibi a Petro data tradebant: quibus & ipſi ſæpius recolendis fiebant apoſtolicarum legum tenaciores. Huc accedebant Orientis Occidentiſque conſultationes, ad quas ut reſponderent, inſpiciebant, tamquam in ſpeculum, in fidem ſanctioneſque majorum; providebantque ne quid reſcriberetur novi, quo vel minimam labem pati poſſet apoſtolicæ traditionis integritas. Qui demum in Eccleſia ab Apoſtolis fundata recepti, nec umquam intermiſſi erant uſus, in obeundis ſacramentorum ac liturgiæ ritibus, celebrandis feſtis, & in aliis id genus diſciplinæ partibus, hi publica quædam & ſpirantia erant traditionum monimenta, quibus quid ab Apoſtolis inſtitutum ſervatumque eſſet, in omnium oculos incurrebat.

Traditiones apoſtolicæ circa ordinationes a Clemente indicatæ & aſſertæ.

XXXVII. Sed nihil dictis opus eſt, ubi facta ipſa loqui quodam modo videntur. Non immorabimur tamen hoc loco pluribus: juvat pauca quædam ac præcipua perſtringere potius, ut anguſtiæ præfationis jubent, quam ſingula, ut magnitudo rerum poſtulat, explicare. Agmen ducet vir apoſtolici non minus animi quam ævi Clemens I. Is de facinore Corinthiorum, qui presbyteros ſeu epiſcopos ab Apoſtolis aliiſve eximiis viris conſtitutos dejecerant, ſententiam dicturus, obſervat primo Apoſtolos prævidiſſe olim fore, ut, quæ malorum omnium materies eſt, primatus cupido rixas in eccleſiis excitaret, & quos tum ipſi crearant, tum in poſterum crearent alii epiſcopos, illos ambitioſi homines ſuo e gradu deturbare vellent: atque adeo *hanc futuræ ſucceſſionis regulam tradidiſſe, ut cum illi deceſſiſſent, miniſterium eorum ac munus alii probati viri exciperent*. Quo jacto ſententiæ ſuæ fundamento, id pronuntiat: *Qui igitur ab illis* (Apoſtolis) *aut deinceps ab aliis viris eximiis, conſentiente eccleſia univerſa, conſtituti ſunt, & ovili Chriſti humiliter, quiete, liberaliterque miniſtrarunt, ac longo tempore præclarum ab omnibus reportarunt teſtimonium, hos cenſemus officio injuſte dejici*. Præclara ſententiæ de rebus eccleſiaſticis ferendæ ratio! Ponit ante omnia ſapientiſſimus præſul fundamentum deciſionis traditionem apoſtolicam, cavetque ne quid definiat, quod non ſit majorum auctoritate undique fultum. Porro ex ejus verborum ductu atque nexu duo conficiuntur; alterum quidem idque primarium, nempe ab Apoſtolis ſancitum fuiſſe, ut qui ſemel ac legitime conſtituti eſſent inculpateque ſeſe gererent epiſcopi, eos depelli non liceret: alterum vero quaſi ſecundarium, itidemque apoſtolica regula definitum, ut ii ſcilicet jure ac legitime haberentur electi, qui ab eximiis viris, hoc eſt epiſcopis Apoſtolorum ſucceſſoribus, *eccleſia univerſa conſentiente*, ordinarentur. Poſtremum illud ſanctionis apoſtolicæ caput, quo eccleſiæ univerſus conſenſus in ordinandis presbyteris requiritur, ad ſua uſque tempora viguiſſe Cornelius innuit. Narrat enim quo pacto deceſſori ſuo, Novatianum ordinare cupienti, *interceſſerit clerus omnis & laicorum multitudo, eo quod non liceret eum qui in lectulo, quemadmodum ille, urgente morbo perfuſus fuiſſet, in clerum* (ſeu in cleri gradum) *aliquem aſſumi*. Præſuli certe non interceſſiſſet cum plebe clerus, niſi rogata prius utriuſque fuiſſent ſuffragia, niſi requiſitus eccleſiæ aſſenſus. At nullum dubitationi locum relinquunt ſubnexa ejuſdem Cornelii verba: *Verum*, inquit, *rogavit epiſcopus, ut eum unum ordinare ſibi permitteretur*. Quo nihil afferri poteſt apertius. Evicit enim inſtando bonus pontifex, ut populus cleruſque ab ſua abiret interceſſione, ſibique daretur ordinandi Novatiani facultas. Sperabat quippe hominem præclaris ingenii dotibus ornatum magno Eccleſiæ adjumento fore. At ne quid inde infirmaretur eccleſiaſticæ diſciplinæ vigor, ſpopondit eam ſe Novatiano gratiam gratificaturum, & præterea nemini. Tanta erat priſcarum legum religio! Addimus etiam, tanta erat in ſeligendis ſacrorum miniſtris diligentia! Hoc enim ipſo, quod protulimus, Novatiani exemplo, patet id tum temporis in uſu & more fuiſſe poſitum, ut quiſquis urgente morbo baptiſmum in lecto ſuſceperat, is arceretur a clero. Quam diſciplinæ legem qui tenebant, hi reſpiciebant haud dubie ad graviſſimum illud apoſtoli Pauli præceptum, quo Eccleſiæ miniſtri jubentur labis eſſe puri, ac prorſus *irreprehenſibiles*. Neque reprehenſione carere putabant eum, qui non ut primum licuit, nec vivido caritatis ardore, ſed in extremis tantum vitæ anguſtiis atque urgente mortis metu baptiſmum efflagitaſſet. Eidem Apoſtoli præcepto ut morem gereret eccleſia Romana, ſingulari ſtudio cavit ne admitterentur in clerum, qui violati baptiſmatis noxam lethifero nuovis peccato contraxiſſent. *Quomodo enim*, inquit Siricius, *hic irreprehenſibilis eſt, qui baptiſmi ſacramentum non potuit cuſtodire? O nova præſumptio! Huic ſacerdotium creditum, cui pœnitentia ſola debetur, ut ſordidata longa ſatisfactione veniæ beneficia poſſit abluere*. Quantam autem adhibuerint Romani illi præſules diligentiam, ut explorarent num ii, qui adſcribebantur in clerum, vitæ puri eſſent, ac nullo poſt acceptum baptiſma lethali crimine inquinati, docet idem Siricius tum loco citato, tum epiſt. 1. n. 13. & 14. nec non Innocentius epiſt. 3. n. 10. ac Zoſimus epiſt. 9. n. 5. Sed & ipſe Siricius, eadem Apoſtoli lege fretus, a clero arcendos putavit non eos modo, qui lethalis culpæ rei forent, ſed etiam qui hanc ipſam digna ſatisfactione eluiſſent. Cujus rei teſtis eſt præclara ejus definitio, qua ſtatuitur, *ut ſicut pœnitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum, ita & poſt pœnitudinem ac reconciliationem nulli umquam laico liceat honorem clericatus adipiſci: quia quamvis ſint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum ſacramentorum inſtrumenta ſuſcipere, qui dudum fuerint vaſa vitiorum*. Immo non tam novum aliquod hic a Siricio jus conſtitutum eſt, quam veteribus decretis obtemperatum: ſi quidem, ut Innocentii verbis utar, *nec poſt pœnitentiam clericum fieri ipſi canones ſua auctoritate permittunt*. Hinc a Gelaſio circa ordinandos præſcripta, & antiquis pontificalibus libris inſerta formula, inter eos qui a clero arcentur, *expœnitentes* recenſet. Demum ut ad prædictam Apoſtoli regulam accommodaret ſe ſe eccleſia Romana, aliam hanc legem tulit, ſeu potius, ut ex Auguſtini ad Donatiſtas reſponſione liquet, etiam aliis traditam, ſeverius ceteris ſervavit, quam Innocentius his verbis refert: *Noſtræ lex eſt eccleſiæ, venientibus ab hæreticis, qui tamen illic baptizati ſunt, per manus impoſitionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum ſubrogare*. Neque tamen inficiatur idem pontifex, quin aliquando ob inſignem aliquam Eccleſiæ utilitatem de ſtrictiori hujus diſciplinæ jure nonnihil remittendum ſit. Noverant enim æquiſſimi illi legum æſtimatores, in hujuſmodi rebus, quæ meram attingunt diſciplinam, nihil de legibus detrahi, ubi quod detractum videtur, additur caritati. Perſuaſum illis erat a ſcopo legis aberrare eum, qui quod ad unam Eccleſiæ utilitatem conſtitutum eſt, contra ipſius Eccleſiæ utilitatem tenet. Quamobrem neglectæ aut infirmatæ majorum regulæ reum immerito quis agat Fabianum, aut quemvis alium Novatiani ordinatorem, quod ob conceptas de Novatiano ſpes maximas petiit unius ejus cauſſa legibus derogari. Teſtatus enim antea fuerat æquiſſimus præſul, id ſe Novatiano uni petere; atque adeo regulam hac ipſa exceptione firmavit. Tamen, cum eximiæ illæ de Novatiano ſpes abierint in fumum, immo cum ad luctuoſum ſchiſma, cujus auctor ille fuit, reciderint, hinc edocemur quanto ſe periculo committat, qui a majorum tramite facilius diſcedit.

A Siricio & Innocentio propugnatæ.

Siric. ep. 10. n. 8.

Epiſt. 1. n. 18.

Clem. ep. 1. n. 44.

A Cornelio firmatæ.

Cornel. epiſt. 9. n. 6.

Innoc. ep. 17. n. 11.

Gelaſ. epiſt. 11. cap. 2. & 12. n. 1.

Auguſt. epiſt. 185. n. 45

Innoc. epiſt 17. n. 8.

Ibid. n. 9. & 10.

Traditionis circa Paſchatis celebritatem Anicetus & Victor vindices.

XXXVIII. Redimus ad ſuperiora Eccleſiæ tempora, quibus exortæ ſunt ingentes illæ de celebrandi Paſ-

Paſchatis ritu & de baptiſmo hæreticorum controverſiæ. Certum habens Anicetus papa præcepto apoſtolico cautum eſſe, ne Paſcha umquam cum Judæis, ſed Dominico tantum die celebraretur, auctor Polycarpo fuit, ut eumdem ipſe uſurparet morem, Aſianiſque ſuis uſurpandum perſuaderet. Sed cum ille apoſtoli Joannis, quem diu docentem audierat, exemplum ſequi ſe diceret, deſtitit urgere optimus pontifex idemque pacis amantiſſimus. Subinde tamen facile ſibi perſuaſit Victor, non varias fuiſſe in re tanti momenti Apoſtolorum ſententias; ſed Joannem, cum inter Judæos verſaretur, aptam hanc temperandis animis iniiſſe viam, ut Paſcha ſineret eo celebrari die, quo celebrari a Judæis mos erat, ne datam a Deo legem aut improbare aut parum curare videretur. Quamobrem cum exſtincta prorſus ac ſepulta jam eſſet Synagoga, cumque habitis in Palæſtina, in Ponto, in Gallia, in Oſrhoena provincia, nec non Corinthi conciliis, uno omnium conſenſu definitum eſſet, *ne ullo alio, quam Dominico die, myſterium Reſurrectionis Domini umquam celebraretur*, officii ſui eſſe duxit idem præſul Aſiaticas eccleſias ad unum cum Romana & ceteris concentum adducere. Quod ut aſſequeretur, quanta mole laboraverit, nihil hic opus eſt uberius perſequi. Unum obſervamus; vividiori quidem ſuccenſum zelo Victorem, eam rituum diverſitatem impatientius tuliſſe; at illud tuendæ traditionis ſtudio condonandum: deinde etiam hinc cerni licere, quantum in rebus ad fidem pertinentibus caverint Romani præſules ne qua induceretur mutatio, qui vel unum diſciplinæ caput a fide tanto intervallo disjunctum adeo fervide vindicarint. Et vero Stephanus quantis animis pro aſſerenda fide ſtetit adverſus Afros? Putabant illi cum Orientalibus quibuſdam, irritum eſſe baptiſmum hæreticorum, & quotquot ejurata hæreſi ad Eccleſiam redirent, eos de integro baptizandos eſſe contendebant. Nequibant ire inficias Afri præſules, alium apud ſe olim obtinuiſſe uſum: tamen ab ſuo illo recens inducto ut diſcederent, negabant cogi poſſe: immo & pontificis Romani ceterarumque eccleſiarum ſententiam infirmis quidem, at ſpecioſis, rationibus convellere tentabant. Quid vero Stephanus? Illos violatæ traditionis inſimulavit & convicit, eo munitus *conſuetudinis robore* quo *tenebatur orbis terrarum*, hoc eſt eo fretus uſu, quem ab Apoſtolis apoſtoliciſve viris acceptum eccleſia Romana & aliæ pæne omnes conſtantiſſime retinuerant. Quare præclarum illud & generale pronuntiavit effatum, ad quod, veluti fluctus ad rupem, illidebantur Afrorum argumenta: *Nihil innovetur, niſi quod traditum eſt*. Intelligebat invictus præſul, intactas ſervari oportere traditiones majorum, fidemque non ſine graviſſimo religionis periculo ad rationis humanæ ſenſum exigi. Et ſane ſi tum temporis ea Cypriani ſociorumque viciſſet opinio, nullam ſcilicet baptiſmi gratiam a miniſtris Spiritu-ſancto deſtitutis conferri, quot inde & quantæ animorum concitationes? quæ anxietates? qui metus? quis baptizatum ſe jam affirmare jure poſſet? Cyprianum tamen ejuſque opinionis defenſores inde excuſatos voluit Auguſtinus, quod & *humanæ infirmitatis errorem cooperiret caritas unitatis*, & necdum *plenario totius orbis concilio quod ſaluberrime ſentiebatur, etiam remotis dubitationibus*, firmatum eſſet.

Stephanus traditionem circa hæreticorum baptiſmum defendit.

Aug. l. 2. de bapt. c. 7.

Arg. l. 1. de bapt. c. 18.

Ibid. c. 7.

XXXIX. Neque in Stephani ſucceſſoribus deſideravit Eccleſia eamdem tuendæ traditionis curam. Teſtes ſunt, præter alios, ſanctiſſimi illi præſules duo, Marcellus & Euſebius, qui cæleſti divinoque vigore pleni, traditas ab Apoſtolis pœnitentiæ regulas ſic defenderunt, ut illos nil Maxentii tyranni furor, nil exſilii ærumnæ frangere aut emollire potuerint. Unde quam honorifice, tam vere vocatur a Damaſo Marcellus *veridicus rector*, & improborum omnium *amarus hoſtis*: Euſebius vero *fœderum pacis* defenſor, hoc eſt earum pœnitentiæ legum vindex, quas impleri a lapſis ante oportebat, quam eccleſiaſticæ communioni pacique reſtituerentur. Quid autem de Julio dicemus? Quam utilem Eccleſiæ univerſæ operam in aſſerendis majorum ſanctionibus navaverit, ex ejus ad Euſebianos litteris perſpicuum eſt. Querebantur illi, Athanaſium a Julio ad communionem admiſſum præter canonum præſcripta. Querimoniam vero iniquiſſimam eo, quo ſeptus erat, animi robore ſic retundit idem præſul, ut ipſos cum apertæ calumniæ, tum ſummæ in violandis canonum regulis impudentiæ convincat. *Perpendite igitur*, inquit, *quinam contra canones egerint, nosne qui poſt tanta innocentiæ argumenta virum recepimus, an qui 36. manſionibus diſtantes Antiochiæ extraneum quemdam epiſcopum nominarunt, eumque Alexandriam miſerunt militari manu ſtipatum?..... Qualis enim canon eccleſiaſticus, aut qualis apoſtolica traditio hoc permittit, ut in pace agente Eccleſia, ac tot epiſcopis cum Athanaſio Alexandriæ epiſcopo conſentientibus, Gregorius mittatur, externus homo, qui non illic eſt baptizatus: qui complurimis ignotus eſt, nec a presbyteris vel ab epiſcopis vel a plebe poſtulatus: ſed is Antiochiæ ordinetur, Alexandriam vero non cum presbyteris vel diaconis urbis, non cum epiſcopis Ægypti, ſed cum militibus tranſmittatur?..... Etiamſi enim poſt ſynodum reus deprehenſus fuiſſet Athanaſius, non decuit ſic præter jus faſque & contra eccleſiaſticum canonem ordinari quempiam: ſed in ipſa eccleſia, ex ipſo ſacerdotali ordine, ex ipſo clero, ab epiſcopis provinciæ illius conſtitui oportuit, & nequaquam nunc Apoſtolorum canones violari*. Eaſdem ordinationum leges Cyprianus epiſt. 68. ad Emeritenſes *de traditione divina & apoſtolica obſervatione diligenter tenendas* docet. Quatenus autem violati dicantur Apoſtolorum canones in ordinatione Gregorii, Athanaſius epiſt. encycl. ad epiſcopos n. 2. ita explicat: *Si qua criminatio adverſum nos vim haberet, oportuit nec Arianum nec Arianæ ſectæ addictum hominem ordinari; ſed ſecundum eccleſiaſticos canones, & ſecundum verba Paulli, Congregatis populis & ſpiritu ordinantium cum virtute Domini noſtri Jeſu Chriſti, omnia ſecundum eccleſiaſticas leges diſquiri & peragi præſentibus populis & clericis qui illum poſtularent*. Ubi obſervat ſanctus Doctor uti judiciorum, ita & ordinationum formam a Paullo præſtitutam fuiſſe his verbis: *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti congregatis vobis & ſpiritu meo* &c. Quocirca non ad alia Paulli verba reſpexit Julius, cum expoſitis iis, quæ præter legum præſcripta Euſebiani geſſerant, ſubjicit: *Nequaquam talia ſunt Paulli ſtatuta, non hæc patres tradiderunt; ſed aliena eſt forma, novum hoc inſtitutum*. Atque etiam inde palam eſt, quos ſuperius vidimus ab eodem papa citatos Apoſtolorum canones, non eos eſſe, ut videtur nonnullis, quos Apoſtolorum nomine vulgatos habemus; ſed Paulli ſtatuta quædam, quorum ad normam compoſitæ directæque ſunt judiciorum & ordinationum leges. Et vero contra hæc *Paulli ſtatuta* qui peccant, hi tum ab Julio *apoſtolicæ traditionis*, & *eccleſiaſtici canonis*, tum ab Athanaſio, *verborum Paulli, eccleſiaſticarum legum* aut *eccleſiaſticorum canonum* violatores promiſcue vocantur. Julius vero ſibi conſcius nihil ſe, quod ab apoſtolicis inſtitutis aut paternis legibus alienum ſit ſequi, ſic Euſebianos alloquitur: *Quæ ſcribo vobis, ad publicum bonum conferunt. Nam quæ accepimus a beato Petro Apoſtolo, ea vobis ſignifico, non ſcripturus tamen, quod nota apud omnes ea eſſe exiſtimem, niſi quæ geſta ſunt nos conturbaſſent*. Quid eſt invigilare legum cuſtodiæ, ſi hoc non eſt? Liberius quoque apoſtolica decreta fidemque majorum quam religioſe cuſtodiret ipſe, atque ab aliis cuſtodiri cuperet, ſcriptis ad Conſtantium ante exſilium litteris ſic profeſſus eſt: *Numquam mea ſtatuta, ſed* APOSTOLICA *ut eſſent ſemper firmata & cuſtodita, perfeci. Secutus morem ordinemque majorum, nihil addi epiſcopatui urbis Romæ, nihil minui paſſus ſum: & illam fidem ſervans, quæ per ſucceſſionem tantorum epiſcoporum cucurrit, ex quibus plures martyres exſtiterunt, illibatam cuſtodiri ſemper exopto*. Præclara vero æquitatis regula! quam ut a majoribus ſuis ſervatam Liberius teſtatur, ita & ab omnibus, ſi Eccleſiam vere amant, ſervari decet. Sua ſibi jura quique retineant, non invadant in aliena: de ſua auctoritate nihil detrahi per ſocordiam ſinant, nihil eidem per dominandi libidinem addi velint.

Julius adverſarios canonum circa ordinationes violatorum convincit. *Jul. ep. 1. n. 14.*

1. *Cor. 5. 4.*

Jul. epiſt. 1. n. 22.

Ibid.

Liberius traditionis tenax.

epiſt. 4. n. 3.

Marcellus & Euſebius traditas pœnitentiæ regulas violari non ſinunt.

Marcel. infra pag. 311. Euſeb. infra pag. 319.

XL. Ejuſdem æquitatis ſingulare ſpecimen præbuit Siricius in ſuis ad Anyſium & Illyrici epiſcopos litteris. Fuerant illi a Capuana ſynodo Bonoſi cau-

Eidem hæret Siricius.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

cauſæ judices delegati, atque ut ne quid in hocce negotio incautius agerent, ex Siricio ante omnia quid ſuper ea re ſentiret, exquiſierant: Reſponſum dedit Romanus præſul modeſtia ſua dignum: *Advertimus quod nobis judicandi forma comp.tere non poſſet... Veſtrum eſt igitur, qui hoc recepiſtis judicium, ſententiam ferre de omnibus, nec refugiendi vel elabendi vel accuſatoribus vel accuſato copiam dare. Vicem enim ſynodi recepiſtis, quos ad examinandum ſynodus elegit.* Et infra: *Ideo primum eſt, ut ii judicent, quibus judicandi facultas eſt data: vos enim totius, ut ſcripſimus, ſynodi vice decernitis; nos quaſi ex ſynodi auctoritate judicare non convenit*; Verum, ubi res poſcebat, jus exſerebat ſuum idem papa, ea tamen moderatione, ut diſciplinæ ab Apoſtolis traditæ finibus contineret ſe ſe. Quippe cum ad ipſummet delata fuit impia Joviniani ſcriptio, nihil præpropere decidendum ratus, convocavit clerum, ac rogata prius omnium ſententia, errorem ipſum & fautorem erroris anathemate confixit. Sic autem confixit, ut non tam judicare ſe, quam Apoſtoli præcepto obſequi, ejuſque judicium denuntiare profiteretur: *Apoſtoli*, inquit, *ſecuti præceptum, quia aliter quam quod accepimus annuntiabant* (Jovinianus ac ſocii:) *omnium noſtrum tam presbyterorum & diaconorum, quam etiam totius cleri, unam ſcitote fuiſſe ſententiam, ut... qui incentores novæ hæreſis & blaſphemiæ inventi ſunt, divina ſententia & noſtro judicio in perpetuum damnati extra Eccleſiam remanerent.* Ceterum ejus in litteris ubique ſpirat idem traditionis tuendæ ſtudium, ea dem erga majorum regulas obſervantia, ut illas non factis ſolum, ſed verbis lædi; non modo lædi, ſed vel attrectari temere, nefas putaret. Argumento eſt præclara illa *ad epiſcopos diverſos* epiſtola, in qua cum multa queritur præter diſciplinam geſta, tum maxime neglectas violataſque ordinationum leges; dum neophyti ac nonnulli alii, quorum ſatis explorata non erat fides ac morum ſanctitas, admittebantur in clerum. Qua de re ſic loquitur: *Perlatum eſt ad conſcientiam apoſtolicæ ſedis contra eccleſiaſticum canonem præſumi*, & (quoſdam pro his,) *quæ ita ſunt a majoribus ordinata, ut ne vel levi ſuſurro debeant violari, proprias quaſdam novas obſervationes inducere, & prætermiſſo fundamento ſupra arenam velle conſtruere*. Atque ut gliſcenti malo quam citiſſime occurrat, cavet *ne quod ſemel aut ſecundo neceſſitas intulit*, (ut ſcilicet ordinaretur neophytus,) *id veluti lege licitum contra apoſtolica præcepta* uſurpetur. Ubi & ipſe promiſcue, Julii & Athanaſii inſtar, quod ſuperius *contra eccleſiaſticum canonem*, id nunc *contra apoſtolica præcepta* peccatum dicit; quia videlicet eccleſiaſticus iſte canon verbis nititur Apoſtoli, neophytum vetantis ordinari. Tum earumdem legum violatores graviſſima hac objurgatione pungit: *Quaſi meliores Apoſtolis ſint, quorum audent mutare præceptum*. Demum epiſcopos in retinendis iiſdem legibus ſtare fortes, ſtare inconcuſſos jubet his verbis: *Prædico, ut unam fidem habentes, unum etiam in traditione ſentire debeamus*. Hæc erat Siricii ſeveritas, hæc religio: ut fidei ſic & diſciplinæ a deceſſoribus ſuis acceptæ tenax, utramque eadem diligentia coli, eadem animi firmitate retineri voluit. Scribit & ad Gallos: *Si ergo una fides eſt, manere debet & una traditio. Si una traditio eſt, una debet per omnes eccleſias diſciplina cuſtodiri.*

epiſt. 7. n. 4.

num. 2.

Ibid.

Ibid.

epiſt. 10. n. 9.

Siricii ſucceſſorum idem in præſcriptis canonum tuendis ſtudium,

XLI. Non degenerarunt a Siricii zelo Anaſtaſius, Innocentius, Zoſimus aliique plurimi non ejus ſedis minus quam firmitatis & religionis heredes. Anaſtaſius quidem ad Joannem Heroſolymitanum de Origenis libro περὶ ἀρχῶν reſcribens, profitetur totum ſe in hoc eſſe, quod jam a ceteris pontificibus factum obſervavimus, ut ſuum capitis munus fungatur, ac totius corporis incolumitati provideat, caveatque in primis ne quid inducatur novi, quo Eccleſiæ venuſtas maculari, aut religioſæ aures vulnerari poſſent. Innocentius vero quam in retinendis apoſtolicis regulis diligens fuerit, oſtendit, præter alias complures ejus litteras, vel unus *Regularum liber*, quem Victricio Rotomagenſi inſcripſit. Parvus quidem liber; ſed ſucci plenus, in quo plurima veteris diſciplinæ capita collegit, quæ Victricius non modo ſervaret ipſe, ſed & finitimis etiam populis & epiſcopis ſervanda denuntiaret: *non quo*, inquit, *nova præcepta aliqua imperentur, ſed ea quæ per deſidiam aliquorum neglecta ſunt, ab omnibus obſervari cupiamus. Scriptum namque eſt ad Theſſalonicenſes Paullo monente, State & tenete traditiones noſtras* &c. Quæ verba Innocentius ex epiſtola 5. Siricii n. 1. exſcripſit. Adeo infixum utriuſque cordi erat, inconvulſum firmumque conſtare oportere, quod a majoribus ſemel eſt conſtitutum! Zoſimus Proculum Maſſilienſem & Simplicium Viennenſem epiſcopos vehementer arguit, quod ab epiſcopis Taurini congregatis auſi ſint id extorquere, *quod contra ſtatuta patrum & S. Trophimi reverentiam, qui primus* (ut pro certo ponebat) *metropolitanus Arelatenſis civitatis ex hac ſede directus eſt, concedere vel mutare ne hujus quidem ſedis poſſit auctoritas*. Cur vero id non poſſit, rationem ſtatim ſic reddit: *Apud nos enim inconvulſis radicibus vivit antiquitas, cui decreta patrum ſanxere reverentiam.* Iiſdem patrum decretis quam inviolabilem atque inconcuſſam auctoritatem vindicaverit Cæleſtinus, declarat hæc diſerta vox: *Dominentur nobis regulæ, non regulis dominemur: ſimus ſubjecti canonibus, cum canonum præcepta ſervamus.*

Zoſ. epiſt. 5.

Cæleſtinus ſe canonibus ſubjectum profitetur.

Cæleſt. ep. 3.

XLII. Inter eas autem regulas, quibus non dominari ſed ſubeſſe vult Cæleſtinus, reponit non modo ſynodorum canones, ſed Romanorum etiam pontificum decreta. Duo hæc ſane commendat, cum ait, *Nulli ſacerdotum ſuos licet ignorare canones, nec quidquam facere quod patrum poſſit regulis obviare:* præſertim cum id proxime adjungat, *Quæ enim a nobis res digna ſervabitur, ſi* DECRETALIUM *norma* CONSTITUTORUM *pro aliquorum libito, licentia populis permiſſa, frangatur?* Qua in re videtur exemplum ſibi ſumſiſſe ex Siricio, qui poſtquam Himerium Tarraconenſem *ad ſervandos canones & tenenda decretalia conſtituta* cohortatus eſt, generale illud effatum pronuntiat: *Statuta ſedis apoſtolicæ vel canonum venerabilia definita nulli ſacerdotum Domini ignorare ſit liberum.* Unde manifeſtum eſt piiſſimis illis pontificibus perſuaſum fuiſſe, epiſcopos omnes non minus apoſtolicæ ſedis decretorum, quam ſynodicorum canonum ſcientia inſtructos eſſe oportere. Quod & pro certo habens Gelaſius papa Romano in concilio conſtituit, *Decretales epiſtolas, quas beatiſſimi papæ diverſis temporibus ab urbe Roma pro diverſorum patrum conſultatione dederunt, venerabiliter ſuſcipiendas eſſe.* Præceſſerat jam Leonis de iiſdem epiſtolis decretum, *univerſis epiſcopis per Campaniam, Picenum, Tuſciam & univerſas provincias* inſcriptum, in quo legimus: *Omnia decretalia conſtituta, tam beatæ memoriæ Innocentii, quam omnium deceſſorum noſtrorum, quæ de eccleſiaſticis ordinibus & canonum* PROMULGATA *ſunt diſciplinis, ita a veſtra dilectione cuſtodiri debere mandamus, ut ſi quis in illa commiſerit, veniam ſibi deinceps noverit denegari.* Quem locum doctiſſimus Leonis editor dum ad ſuam de Codice canonum a ſe vulgato ſententiam accommodare vult, ita interpretatur, ut lectoris animum a genuino Leonis ſenſu longiſſime abducat. Eſt illud quidem verum quod ait, Leonem ea tantum commemorare deceſſorum ſuorum decreta, quæ promulgata ſint. Nam præterquam quod hoc ſonant laudata epiſtolæ verba, certe non iſerat Leo, qui eccleſias legibus non promulgatis adſtringi vellet. Quod autem ſubjicit, Innocentii unius decreta tum promulgata eſſe, cum hanc epiſtolam ſcriberet Leo, atque hæc decreta ſola citatis verbis indicari, ſane hoc miramur ab acerrimi judicii viro, non dico aſſeri, ſed vel animo fingi potuiſſe. Hunc enim ſenſum ita expreſſe planeque reſpuit verborum contextus, ut illum ſi prævertere & a ſe removere voluiſſet idem Leo, non aliis profecto verbis uti quiviſſet. Quibus tamen argumentis, ſive, ut verius dicamus, conjecturis interpretationem hanc ſuam fulciat vir doctus, paucis exponere juverit.

num. 2.

Sedis apoſtolicæ vel canonum ſtatuta nulli epiſcopo ignorare liceat.

epiſt. 5. n. 1.

Siric. epiſt. 1. n. 20.

Gelaſ. epiſt. 33. num. 6.

epiſt. 4. n. 7.

Apud Leon. diſſert. 12. c. 2.

Queſnelli de promulgatione decretorum ſedis apoſtolicæ ſyſtema.

XLIII. Primo duplicem diſtinguit *ſcriptorum ſedis apoſtolicæ claſſem, duplexque archivum in quo monimenta eccleſiaſtica apud ſedem apoſtolicam ſervarentur, unum de quo ſub* SCRINIORUM *nomine ſæpe mentionem faciunt ſcriptores antiqui, alterum quod*

CO-

CODEX CANONUM ET CONSTITUTORUM SEDIS APOSTOLICÆ *nuncupatum legitur*, hoc est ille canonum Codex, quem ipse velut ecclesiæ Romanæ Codicem publicavit. Mox addit: *In illa* (scrinia) *conjiciebatur quidquid litterarum ex variis orbis partibus ad apostolicam sedem confluebat, & quidquid actorum instrumentorumque ecclesiasticorum servandum esse æstimabatur ab apostolica sede .... in Codicem vero referebantur, quæ ad quotidianam ecclesiarum disciplinam servandam, jusque dicendum in ecclesiasticis rebus assumenda erant, vel ea quæ ad fidei confirmationem seu scripta ab episcopis, seu sancita erant ab imperatoribus adversus hæreticos*. Tum scrinia inter & Codicem triplex fuisse discrimen ait: primum, quod privata essent scrinia, Codex vero publicus, seu, non secus atque in rebus politicis Theodosianus Codex, publica auctoritate donatus; alterum, quod promulgata non censerentur ea, quæ scriniis unis continebantur, censerentur vero quæ Codice; postremum denique, quod legis vim obtineret unus ille Codex per ecclesias ad Romanam synodum pertinentes, hoc est ecclesiæ Romanæ ut metropolitanæ subjectas. *Pontificum epistolæ*, inquit, *ad privatas exteraque ecclesias missæ, per ecclesias ad sedem apostolicam pertinentes robur acquirebant, atque obediendi indicebant necessitatem, cum e privatis scriniis in publicum Codicem eductæ promulgari ac pro constituto decretali haberi cœperunt. Cetera scripta, quamdiu inde non proferebantur, publicatæ legis vim habere illic non poterant*. Demum his positis, subjicit nullas Codici Romano ante synodi Chalcedonensis tempora insertas esse pontificum litteras, præter unius Innocentii: quod postremum ex eo colligit ordine, quo monimenta Codice a se vulgato contenta disponuntur. Unde sequitur, Innocentii unius decreta tum promulgata esse, cum episcopos universos admoneret Leo, servanda esse omnia omnium decessorum suorum constituta, quæ de ecclesiasticis disciplinis promulgata erant. Id enim scribebat is pontifex anno 443 adeoque octennio ante concilium Chalcedonense, quod mense Octobri anni 451. celebratum fuit. Hoc vero totum, aut fere totum, quid est, nisi, quod clarissimi viri pace dixerimus, mera hypothesis, nisi ingeniosum quidem at minus firmum systema est? Atque ut de Leonis verbis primum agamus, illa certe alienum in sensum detorquet, ac sapientissimum præsulem secum pugnantem inducit Quesnellus. Quid enim, si sola Innocentii decreta commendare voluit Leo, quid alia itidem decreta laudare opus erat? *Tam Innocentii*, inquit, *quam omnia omnium decessorum nostrorum decretalia constituta debere custodiri mandamus*. An non hæ voces, *tam Innocentii quam omnium decessorum nostrorum*, idem sonant ac istæ, non unius Innocentii sed etiam omnium decessorum nostrorum? Nihil simile magis, nihil minus diversum. Tamen, si Quesnello credimus, alia nulla in promulgatis haberi & servari debere constituta declarat Leo, præter unius Innocentii. Videant æqui rerum judices utrum in Leonem, hoc est in scriptorem accuratissimum, cadat ista verborum & sententiæ pugna. Cur autem e suis decessoribus neminem alium nominatim appellet præter Innocentium, in causa haud dubie fuit decretalium hujus papæ litterarum multitudo, quæ tum temporis tanta erat, uti etiam hodieque est, ut ceterorum litteras superaret. Sed & alia, præter Innocentii, decreta tum promulgata fuisse persuadet, quod superius ex Siricio retulimus. Quorsum enim spectabant gravissimæ illæ voces, quibus *ad tenenda sedis Apostolicæ decretalia constituta* hortatur? quorsum & generale illud pronuntiatum, *Nulli sacerdotum liberum esse statuta* ejusdem sedis *ignorare*, si quæ sanxerant Romani præsules, ea nec promulgata erant, nec in legum loco numeroque haberi quibant? Præterea idem Siricius *missa* esse testatur *à B. memoriæ prædecessore suo Liberio generalia decreta*; atque, Innocentio teste, *forma ecclesiasticæ vitæ pariter & disciplinæ ab episcopo Siricio ad provincias commeavit*: quod utrumque factam a Quesnello Leonis verborum interpretationem funditus subruit. Neque hic responsurum fuisse virum eruditum putem, primum quidem Himerio Tarraconensi, hoc est episcopo Hispano, alterum autem Exsuperio Tolosano, hoc est episcopo Gallo, scriptum esse, sibi vero de his decretis esse sermonem, quæ in ecclesiis ad Romanam synodum pertinentibus promulgata sint. Suffugium sane id foret, non responsum. Valde enim probabile est decreta illa prius in synodo Romana sancita esse, quam in provincias exteras mitterentur. Si quis autem id negaverit, negare certe nequit ab omni prorsus ratione alienum videri, ut ecclesiis longinquis ea mitterent Romani præsules, quæ ipsis utilia fore censebant, non mitterent suis. Piam illam pontificum vigilantiam experta est ipsa vel Africa. Nam Siricii decretales litteras eo perlatas esse atque in duabus synodis recitatas, inferius visuri sumus. Liquet igitur totum illud eruditi viri tum circa Codicem suum, tum etiam circa pontificiorum decretorum promulgationem systema deferdi prorsus non posse. Quod ut manifestius fiat, juvat nonnulla primum de scriniis apostolicæ sedis, deque illorum usu, paucis expendere; deindé & de Codice canonum investigare, talisne, qualem describit Quesnellus, Romæ ante Dionysii tempora exstiterit. Unde ad id, quod initio proposuimus, procedet oratio, ut quænam Leo decreta vocet promulgata, quave ratione decessores Leonis ea ecclesiis nota fecerint, aut censuerint promulgata, palam fiat.

Siric. ep. 1. n. 2.
Innoc. ep. 6. n. 4.

De scriniis apostolicæ sedis.

XLIV. Pontificibus Romanis id moris erat, ut epistolarum, quæ ad Christianæ rei utilitatem spectabant, sive illas scripsissent ipsi, sive ab aliis accepissent, authentica exemplaria uno in loco deponerent. Loci hujus, de quo in eorum litteris sæpe fit mentio, non unum est nomen. Illum quippe alii *archivum*, *chartarium* alii, plerique *scrinium* seu *scrinia sedis apostolicæ* aut *ecclesiæ Romanæ* vocant. Ejus meminit Damasus in epistola 4. n. 5. cui dicuntur subscripsisse, præter episcopos nonnullos ibidem nominatos, *alii* CXLVI. *Orientales episcopi, quorum subscriptio in* ARCHIVO *Romanæ ecclesiæ tenetur*. Hieronymus vero Rufinum, de litteris ab Anastasio I. ad Joannem Jerosolymitanum datis dubitantem, ad chartarium provocat his verbis: *Si a me fictam epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ ecclesiæ* CHARTARIO *non requiris: ut cum deprehenderis ab episcopo non datam, manifestissime criminis reum teneas?* Unde mihi videntur duo plane confici: primum quidem, ut constiterit omnes omnino pontificum litteras, quæ res ecclesiasticas tractabant, illic asservari. Alioquin ad chartarium non provocasset Hieronymus ea lege, ut si inde abesset Anastasii I. epistola, *criminis reus* ipse *teneretur*. Alterum, ut liber cuique patuerit ad chartarium aditus, quo cujusvis id genus scripti fides probari posset. At illud nemini magis, quam præsulibus Romanis, usui fuit. Inde nimirum quæ decessores sui vel episcopis vel ecclesiis privilegia concesserant, quæ judicia tulerant, quæ sanxerant decreta, certius exploratiusque recognoscebant. Quocirca Bonifacius I. delegatas jam esse Ruso Thessalonicensi apostolicæ sedis vices probare volens ait, *ut scrinii nostri monimenta declarant*. Ita & Cælestinus I. ad episcopos Viennenses Narbonensisque provinciæ mittere se scribit libellorum sibi adversus Danielem quemdam oblatorum exempla, quorum, inquit, autographa *in nostris scriniis continentur*. Notatu dignum est tum illud Leonis epist. 110. ad Maximum Antiochenum n. 4. *Cujus epistolæ ad nos exemplaria direxisti sanctæ memoriæ Cyrilli, eam in nostro scrinio requisitam nos authenticam noveris reperisse*; tum istud ejusdem papæ ad Theodosium epist. 61. n. 2. ubi Cyrilli Alexandrini epistolam laudat, *quam apostolicæ sedis scrinia susceperunt*. Inde enim probatur morem fuisse, ut non Romanorum modo præsulum, sed aliorum etiam scripta in iis scriniis asservarentur. Ad eumdem papam scribunt Arelatensis provinciæ præsules, non vetusta solum institutione niti, sed *promulgatis* etiam summorum pontificum *auctoritatibus* firmari Arelatensis ecclesiæ privilegia; quod ut probent, sumunt e scriniis testimonium: *Sicut*, inquiunt, *apostolicæ sedis scrinia procul dubio continent*. Leonis quoque successor Hilarus hoc in earum rerum, quas dixerat, assertionem usurpat: *Sicut in scriniis nostris legimus*. Hinc scriptorum

Hieron. adverſ. Rufin. lib. 3.
Bonifac. ep. 4. n. 2.
Cæleſt. ep. 4. n. 5.
Leo epiſt. 54. n. 2.

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

rum ἀυθεντίαν probari solere quia noverat falsorum Xysti III. gestorum artifex, quem circa Symmachi papæ tempora vixisse opinamur, in gestorum illorum fronte præfixit: *Hoc indiculum collegit Archidamus presbyter, & ipse quasi in chartarium ecclesiæ conlocavit*. Ipso Symmachi ævo cum *de ratione paschali* moveretur quæstio, prolata sunt, Dionysio exiguo teste, *de archivo ecclesiæ Romanæ Paschasium venerabilis episcopi scripta*, epistola scilicet ad Leonem data, qua retinendam esse Alexandrinam computationem probat. Scripsit & ipsemet Symmachus ad Æonium Arelatensem: *Relegentes ergo veterum antistitum super hac causa ordinationes, quibus ecclesiasticum gravatur scrinium* &c. Mittimus multa id genus testimonia: sed silendus non est luculentus in eam rem locus gestorum synodi Romanæ, cui Bonifacius II. papa præfuit. In ea quippe synodo affirmat Echinensis episcopus, ex omnium Bonifacii decessorum scriptis exploratum esse, pontifices Romanos ecclesiarum Illyrici gubernationem speciali quodam jure sibi vindicare: ac deinde assertioni suæ ut fidem faciat, subjicit: *Quarumdam epistolarum complura exemplaria profero, quarum fidem fieri ex vestro nunc scrinio posulo*. Tum *Bonifacius episcopus* (Romanus) ait: *Prolatæ epistolæ recitentur, & scriptorum fides in sedis apostolicæ requiratur scrinio*. Exstant & in Gregorii magni epistolis permulta, ex quibus liquido patet quem ad usum scrinia pertinuerint. Suspicabatur sapientissimus præsul falsa esse, quæ sibi Joannes episcopus Ravennas vindicabat privilegia. Coercendum hominem in suscipiendo audacem, at suo etiam jure non defraudandum ratus, jussit in scrinio inquiri, num quid ejusmodi a suis decessoribus ecclesiæ Ravennensi concessum esset. Deinde sic ad eum rescripsit: *Ne forte putes nos hæc vobis scribentes, quæ pro fraterna caritate sunt neglexisse; scitote in nostro scrinio de privilegiis ecclesiæ tuæ subtiliter perquisitum. Et quidem quædam inventa sunt, quæ omnino possunt fraternitatis tuæ intentionibus obviare, nihil autem in quo de hujusmodi capitulis pars vestræ possit ecclesiæ roborari*. Simili ratione Desiderio Viennensi episcopo pallii usum poscenti ex privilegio suæ, ut dictitabat, ecclesiæ olim attributo, respondit: *Quod quia vobis magno pere poscitis reformari, in ecclesiæ nostræ scrinio requiri fecimus, & inveniri nihil potuit*. Sic & ad Æthérium Lugdunensem rescripsit: *De eo vero, quod ex antiqua consuetudine deposcitis, requiri in scrinio fecimus, & nihil inventum est*. Idem Pontifex simul ut accepit Callipolitanos variis contra fas molestiis vexari, statim in æquitatis defensionem erectus scrinium evolvi jussit, indeque exscribi & Sabiniano episcopo mitti instrumenta, quibus eorum causa nitebatur. Quapropter, inquit, *exemplaria tibi privilegiorum ecclesiæ de scrinio nostro ob hoc fecimus dari, quatenus informatus ex omnibus, qualiter habitatores loci illius defensare valeas, non ignores*. Exinde diu perseveravit eadem consuetudo, ut pontifices Romani suis in scriniis haberent exempla monimentorum, quorum vel ipsi vel decessores sui auctores erant, ut, si quando res ita poscceret, adiri facile comprobarique possent. Quippe ineunte sæculo XIII. regesta in scrinio servata inspexit Innocentius III. recognovitque quid cum Bulgaris ad apostolicam sedem confugientibus Nicolao I. pontifice actum esset.

Apud. Bucher. p. 489.

Symmach. epist. 3.

Greg. lib. 3. *Indict.* XI. *epist. al.* 54.

al. lib. 7. *Indict.* 2. *epist.* 117. *al. lib.* 9. *Ind.* 4. *epist.* 50.

al. lib. 7. *Indict.* 2. *epist.* 105.

An Romæ ante Dionysium exiguum exstiterit canonum Codex qui vim legis obtinuerit.

XLV. Porro ut de archivo seu de scriniis apostolicæ sedis sæpe fit apud veteres Romæ præsules mentio, ita de Codice publico qui vim legis obtinuerit, altum ubique silentium est. Tot inter pontifices, qui majorum suorum instituta singulis fere litteris appellant, qui toties illa aut adhuc vigentia confirmant, aut retinent collabentia, aut collapsa renovant, qui demum eadem in scriniis a se servari atque consuli sæpe commemorant, nemo unus est qui Codicis publici, qualem describit Quesnellus, memoriam usurpaverit, aut qui de usitata illa promulgandorum decretorum ratione adsperserit aliquid in epistolis. Unde igitur hausit vir doctus una hæc in promulgatis habita esse decreta, quæ Codici, cujusmodi suum fuisse tradit; inserta fuerint? Certe utrum etiam ante Dionysii exigui tempora exstiterit talis canonum Codex, dubitari jure potest. Largimur quidem varios ea tempestate Codices in Occidente concinnatos esse, neque etiam defuisse Romæ, quibus contineretur quidquid canonum seu decretorum apostolicæ sedis reperiri potuit. At unum aliquem exstitisse, qui publicus fuerit, & pontificio, ut ita loquamur, sigillo munitus & impressus, qui in ecclesiis Romanæ ut metropolitanæ subjectis eamdem, atque Theodosianus Codex in Imperio, auctoritatem obtinuerit, in quem denique quotquot relata erant decreta, hæc promulgata censerentur, & *indicerent obediendi necessitatem*; hoc enimvero, sin falso saltem gratis assertum putamus. Etenim si jam hujus Codicis usum frequentasset Roma, sane Dionysius exiguus, qua erat religione, ab eo vel tantillum mutando, immo & ab alio ejus in locum substituendo temperasset. Primam collectionis suæ partem Stephano episcopo Salonitano, alteram Juliano presbytero petente adornavit; adeoque ut id operis aggrederetur, non publica illum auctoritas, sed privatorum hominum petitio impulit. Sed neque in animo habuit vir prudens condere Codicem, in quo reperiretur nihil quod legis instar recipiendum non foret. Alioquin nec in fronte operis sui 50. canones Apostolorum, quibus fatetur assensum ægre dari a plurimis, nec in ejusdem serie Constantinopolitanos, quos a Romanis respui non ignorabat, collocasset. Hæc autem illi una mens fuit, amantibus ecclesiasticarum rerum doctis viris hanc præstare operam, ut collectum haberent & facili certoque ordine dispositum, quidquid ad canonum aut pontificiorum decretorum notitiam conferre posset. Quapropter synodi Carthaginiensis anni 405. gesta *non ex integro describenda* ratus, *quoniam* (in hac synodo) *magis ea quæ in tempore necessaria fuerunt, quam generalia, constituta sunt*, tamen, in gratiam & *ad institutionem* STUDIOSORUM, *ejusdem concilii brevem digessit*. Qua in re fecit ut qui, non sedis apostolicæ nomine, sed amicorum rogatu Codicem conderet: elegit pro arbitrio ex omnibus optima, & in suum sibi ordinem distribuit. Demum sic publicæ utilitati prospexit, ut privatis etiam servierit commodis *studiosorum*. Tametsi vero privati hominis opus erat is Codex, tamen in ipso ejus ortu Dionysianam canonum interpretationem suscepit ecclesia Romana: atque ita suscepit, ut illam, teste Cassiodoro ejus æquali, *usu celeberrimo* complecteretur. Quod maximo indicio est, & eum Codicem, qui Romæ antea vulgatus erat, a privato itidem homine concinnatum fuisse. Neque enim videmus quo pacto tam brevi tamque facile venisset in desuetudinem publicus Regularum Codex, apostolicæ sedis auctoritate susceptus confirmatusque, & sua quodam modo antiquitate consecratus.

Cod. vulg. eccl. Afr. c. 93.

Cassiod. de div. lect. c. 23.

De aliis Codicibus in Occidente tum concinnatis quid censendum.

XLVI. Idem & de variis canonum Codicibus, quos id circiter temporis vel non multo post Occidens primum vidit, censere licet; eos nimirum adornatos esse opera studiosorum, qui quotquot reperire poterant monimenta, si ad rem suam facerent, hæc simul collecta & sine ordine plerumque confusa compingebant. In his excipiendus dumtaxat videtur Hispanus, circa sæculi VI. initia compositus. Quamquam & is Codex, etsi ponatur Hispanorum præsulum suffragio receptus, tamen monimentis in ipsum relatis non conferebat id auctoritatis ac roboris, ut legum vim obtinerent. Alioquin extra culpam non forent iidem præsules, qui post admissam in Codicem suum Gelasii epistolam XI. *ad episcopos per Lucaniam, Brutios & Siciliam constitutos* inscriptam, ubi expostulat is papa *quod absque præcepto sedis apostolicæ nonnulli factas ecclesias vel oratoria sacrare præsumant*, ecclesias citra præceptum apostolicæ sedis consecrandi morem retinuerunt. Epistolam eamdem Gallicanis aliisque Codicibus antiquis sine ulla mutatione insertam legimus. Nihilo minus e Galliarum ceterarumque Occidentis partium episcopis, præter eos qui intra provincias degebant suburbicarias, inventus est nemo, qui basilicas vel oratoria consecrandi jus ab sede apostolica petierit. Legum igitur loco non erant, quæcumque in hujusmodi collectiones statuta referebantur. Rem præterea abunde probant cum Gallicani quidam Codices, tum ille ipse quem ecclesiæ Romanæ usui fuis-

fuisse contendit Paschas. Quesnellus. In his quipp ita legitur Siricii epistola decretalis, uti Teleptensi synodi gestis inserta fuit, nominatimque cum ho decreto, *Nemo extra conscientiam sedis apostolicæ, id est primatis, audeat ordinare*. Quod quidem decretum ita expressum nec in ecclesiis Romanæ ut metropolitanæ subjectis, nec in Gallicanis umquam viguit, aut vigere potuit. Nam Romanis sive Romanæ subiectis mos erat, episcopum neminem citra sedis apostolicæ conscientiam ordinare: neque ad illas umquam pertinuit ea decreti clausula, *id est primatis*; siquidem primatem, hoc est seniorem cujusque provinciæ antistitem cui subessent, nullum habebant. In Gallicanis vero, non primatis, non sedis apostolicæ, sed metropolitani requisito assensu episcopi ex Nicænorum canonum præscripto ordinabantur. Unde manifestum est decreta quælibet, simul ut Codici inserta erant, non ideo statim habuisse vim legum, quibus obtemperare deberent ii, apud quos vulgatus aut etiam receptus erat Codex. Monimenta illa, tametsi unum in corpus coaluerant, non uno habebantur numero ac loco. Alia erat canonum synodi generalis, alia non generalis; alia eorum qui propriis, alia qui exteris in provinciis sanciti fuerant auctoritas. Valebat autem plurimum conflata ex tot decretorum generibus collectio, sin ad promulgationem legum, certe ad levandum studiosorum laborem. Inde enim quid quisque vellet, sibi sumebat quam facillime. Inde quid a primis Ecclesiæ sæculis ad suam usque memoriam in Oriente juxta & Occidente definitum, quid perpetuo communique usu receptum, quid pro vario temporum, locorum aut rerum statu emendatum fuisset, nullo labore comperiebat. Si quid vero quandoque occurrebat decreti, quod a decretis dissentiret, illius nulla erat fides, nulla auctoritas. Hinc Antiochenos canones, quia discrepabant a Nicænis, Innocentius I. repudiavit. Neque aliter animati erant Dionysius aliique collectores, qui eosdem canones Codicibus suis inseruerunt. Nihil enim inde Nicænorum auctoritati detractum, sed pro sua de studiosis viris bene merendi voluntate nihil omissum voluere, quo pleniorem sacræ antiquitatis notitiam consequi possent. Denique, ne provehamur longius, si plerorumque Codicum initia, titulos, præfationes expendemus; persuasum nobis erit id quod res est, privatos homines suam in lucubrandis ejusmodi scriptis posuisse operam, non quo promulgarentur ea quæ hactenus delituerant, sed ea quæ publicata jam erant perlegerentur commodius, faciliusque retinerentur. Aliunde igitur quam ex Codicibus repetenda est decretorum apostolicæ sedis promulgatio.

Siric. epist. 5. n. 2.

Qua ratione promulgari consueverint epistolæ decretales. *Innoc. epist. 24. n. 4.*

XLVII. Et vero eam aliunde repetunt ejusdem sedis præsules. Unde autem? Innocentium audi, qui rem scite ac distincte paucis explicat verbis, cum responsis ad Alexandri Antiocheni consultationes datis adjungit: *Gravitas itaque tua hæc ad notitiam coepiscoporum vel per synodum, si potest fieri, vel per harum* (litterarum) *recitationem faciat pervenire, ut omnium consensu studioque firmentur*. Ubi duplicem observare est apostolicæ sedis decreta promulgandi modum: unum quidem, cum episcopis in synodum coeuntibus; alterum vero, cum episcopis itidem, sed singulis & seorsum, denuntiata, eorum consensu confirmabantur. At Innocentio magis arridet facta in synodali cœtu promulgatio, eamque, *si fieri potest*, præferri vult; haud dubie quia magis authentica est, magisque ad *omnium consensum*, quo decreta sua firmari cupit, patefaciendum accommodata. Ubi vero est consensus, ibi quoque deliberandi atque dissentiendi facultas esse ponitur. Ipsa Innocentii verba non parum illustrat quod in Africa gestum legimus. Eo perlatæ & in duplici synodo, Thusdritana scilicet ac Teleptensi, recitatæ sunt Siricii litteræ duæ, quibus in litteris, præter singularia quædam & suburbicariis ecclesiis propria, sanciebantur decreta generalia. Neque recitatæ solum, sed etiam ex episcoporum consensu receptæ fuere; at non sine temperamento, quale postulabat ecclesiæ Africanæ disciplina. Decreto nempe, jam superius memorato, quo cavebatur ne quis episcopum *extra conscientiam apostolicæ sedis* ordinaret, hanc Afri clausulam addidere, *id est primatis*, ut quod suburbicariis ecclesiis prescriptum erat, ad suam ipsi consuetudinem accommodarent. Qua in re nil præter Siricii mentem eos fecisse persuadet Innocentii ad Victricium Rotomagensem epistola 2. n. 3. ubi decretum idem sic ad morem in Galliis receptum componitur: *Ut extra conscientiam metropolitani episcopi nemo audeat ordinare*. Alias præterea litteras, Siricii atque Ambrosii nomine, ad se missis esse innuunt ipsimet Afri; quibus litteris vetitum erat, ne quis apud hæreticos baptizatus in clerum promoveretur. Certe legatum in Italiam misere, cujus opera *tam venerabili sancto fratri Anastasio apostolicæ sedis episcopo, quam Venerio sacerdoti Mediolanensis ecclesiæ* persuaderetur, ut ex his, qui apud Donatistas & nati & baptismo a primula ætate tincti fuerant, clericos sibi ordinare fas esset; atque hanc legationis causam subjiciunt: *Quia ex his sedibus hoc fuerat prohibitum*. Ubi videntur innuere, quod proxime observavimus, perlatas in Africam fuisse synodales litteras Siricii atque Ambrosii nomine inscriptas, quibus neminem, qui ab hæresi ad Ecclesiam veniret, in clerum assumi oportere decernebatur. Neque in Africam solum, sed & in Galliam, Hispaniam, aliasque Christiani orbis provincias decreta sua perferri, & cum episcopis communicari curarunt Romani præsules. Nominatim vero *Liberii generalia decreta*, & *Siricii monita evidentia per provincias commeasse* Siricius epist. 1. ad Himerium Tarraconensem n. 2. & Innocentius epist. 6. ad Exsuperium Tolosanum n. 2. & 4. commemorant. Intelligebant nimirum imponi sibi catholicæ fidei sanctioriisque morum doctrinæ ac disciplinæ non tuendæ solum, sed etiam undaquaversum amplificandæ curam. Quod persuadum habens Cælestinus epist. 4. ad episcopos provinciæ Viennensis & Narbonensis n. 1. scribit: *Cum voc, ut ab illicitis revocemus aliquos, officii nostri provocemur instinctu, in speculis a Deo constituti, ut vigilantiæ nostræ diligentiam comprobantes, & quæ coercenda sunt resecemus, & quæ observanda sunt sanciamus; circa quamvis longinqua spiritalis cura non deficit, sed se per omnia qua nomen Dei prædicatur, extendit*. Hinc licet Gelasii epistolam XI. exhibeant Hispani Gallicanique Codices cum hac inscriptione, *Episcopis per Lucaniam, Brutios & Siciliam constitutis*, licet & epistolæ conveniat inscriptio; tamen si consulantur Quesnelliani Codicis exemplaria, occurret ista, *Dilectissimis fratribus universis episcopis Gelasius*. Nimirum quod Lucaniæ, Brutiorum ac Siciliæ præsulibus peculiariter scripserat is papa, illud postmodum & cum ceteris communicatum voluit. Idem dicendum de memorata Siricii epistola 5. quæ ad Italiæ præsules data primum fuit, nunc vero *ad episcopos Africæ* legitur inscripta. Neque alia forte causa est, cur epistola, qua tum Innocentii tum omnium etiam decessorum suorum decreta commendat Leo, titulum illum in fronte ferat: *Episcopis per Campaniam, Picenum & Tusciam & universas provincias*. Nempe probabile est quod episcopis Thusciæ, Piceni & Campaniæ scriptum fuerat, id ad alios deinde missum & longe lateque disseminatum, commune universis evasisse; atque ideo in ejus inscriptione adjectum esse, *& universas provincias*. Solebant vero iidem pontifices episcopo ad quem *speciali nomine*, ut Siricius loquitur, generalia decreta mittebant, id negotii dare, ut hæc ipsa decreta aliis per litteras nota faceret. Ita se gerit idem, quem proxime nominavi, Siricius, cum Himerio Tarraconensi scribit: *Hæc, quæ ad tua rescripsimus consulta, in omnium coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem, & non solum eorum qui in tua sunt diœcesi constituti, sed etiam ad universos Carthaginienses & Bæticos, Lusitanos atque Gallicios, vel eos qui vicinis tibi collimitant hinc inde provinciis, hæc, quæ a nobis sunt salubri ordinatione dispositæ, sub litterarum tuarum prosecutione mittantur*. Ita & Innocentius latum a se de Bubalio & nonnullis aliis judicium Macedonibus significans ait: *Hanc autem pagi-*

Cod. vulgat. eccles. Afr. c. 56.

Siric. epist. 1. n. 20.

Innoc. ep. 18. n. 2.

nulam nostram sollicitius episcopis Cretensibus relegendam mittite: ut sciant plenissime quid sit de Bubalio & Tauriano ceterisque pronuntiatum. Huic adjungen-

PARS I. DE AUCTORITATE ROM. PONTIFICIS.

gendus Zoſimus, qui epiſt. 7. ad Patroclum Arelatenſem, ſatis non habet vetera de ſingulis ordinum gradibus decurrendis vindicare decreta, ſed Patroclo ipſi has partes imponit, ne quem decretorum illorum inſcium eſſe patiatur: *Scripta*, inquit, *noſtra in omnium facies notitiam pervenire*. De re eadem idem pontifex in Gallias Hiſpaniaſque miſerat litteras, uti fidem facit ejus epiſtola 9. ad Heſychium Salonitanum; unde miratur ad Heſychium ipſum perlata necdum fuiſſe hæc apoſtolicæ ſedis conſtituta. Quamobrem, qua erat vigilantia, hæc denuo confirmat, ac ſuam demum epiſtolam his verbis claudit: *Ne quid meritis dilectionis tuæ derogaremus, ad te potiſſimum ſcripta direximus, quæ in omnium fratrum & coepiſcoporum noſtrorum facies ire notitiam, non tantum eorum qui in ea provincia ſunt, ſed etiam qui vicinis dilectionis tuæ provinciis adjunguntur*. Celebris eſt ejuſdem papæ adverſus Pelagium Cæleſtiumque Tractoria, cujus *exemplaria & ad Orientales eccleſias, Ægypti diœceſim, & Conſtantinopolim, & Theſſalonicam, & Hieroſolyma ad epiſcopos tranſmiſſa eſſe* tradit Marius Mercator. Hæc & in Africam per Leonem tunc acolythum perlata eſſe oſtendemus infra pag. 993. Deceſſoribus ſuis concinit & Xyſtus III. qui Cyrillo Alexandrino de ſcriptis ad ipſum miſſis iſtud mandavit: *Hæc ad vicinorum fratrum notitiam pervenire volo per pietatem tuam; ut diſcant in re tanta, etſi olim cuncta definita fuerint, non ceſſare tamen aut ſegnem eſſe apoſtolicam ſedem*. Tum ſuæ ceterorumque ſedis apoſtolicæ præſulum vigilantiæ cauſam hanc ſubdit: *Neque enim permittit nos quietos eſſe ab ejuſmodi curis omnium eccleſiarum ſolicitudo*. Longius progredere tur oratio, ſi pontifices ſingulos in medium adduceremus. Tamen ita expreſſa diſertaque ſunt in hanc rem Leonis verba, ut locum heic ſuo quaſi jure ſibi vindicent. Scripſerat ad ſanctiſſimum præſulem Marcianus imperator epiſt. 101. *Miramur valde, quod poſtquam Chalcedone celebrata eſt ſynodus, ac litteræ venerabilium epiſcoporum ad tuam pietatem miſſæ ſunt, quibus omnia quæ in ſynodo ſunt geſta expoſuerunt, neutiquam ſanctitas tua ejuſmodi epiſtolas emiſit, quæ in ſanctiſſimis eccleſiis lectæ in omnium notitiam pervenirent*. Quocirca Leo epiſt. 105. n. 4. Marciani voluntati morem gerens reſcribit: *Conſtitutionibus ſynodalibus, quæ mihi de confirmatione fidei catholicæ, & de hæreticorum damnatione placuerunt, libens adjeci ſententiam meam. Quæ ut in notitiam omnium ſacerdotum eccleſiarumque perveniat, veſtræ clementiæ præceptio ordinare dignabitur*. Quod qua ratione fieri velit epiſt. 107. ad Julianum n. 1. explicat his verbis: *Studeat dilectio tua piiſſimum principem crebris ſuggeſtionibus commonere, ut adjunctis affatibus* (hoc eſt litteris) *ſuis ad ſingularum provinciarum ſacerdotes deferri apoſtolicæ ſedis ſcripta præcipiat: ne ulterius quiſquam veritatis inimicus ex ſilentio meo ſe excuſare præſumat*. Eſt illud vero ad rem noſtram longe accommodatiſſimum, quod idem pontifex epiſtolam ſuam 149. ad Nicetam Aquilejenſem his verbis claudit: *Hanc epiſtolam noſtram, quam ad conſultationem tuæ fraternitatis emiſimus, ad omnes fratres & comprovinciales tuos epiſcopos facias pervenire, ut omnium obſervantiæ data proſit auctoritas*. Plura id genus teſtimonia qui voluerint, adeant ejuſdem papæ litteras tum 110. ad Maximum Antiochenum n. 5, tum 111. ad Theodoretum Cyri epiſcopum n. 7. & alias aliorum, quibus decreta ſua non in publicum regularum Codicem referri, ſed epiſcopis denuntiari jubent. Erat igitur ille, quod ſæpe iterandum eſt, promulgandorum apoſtolicæ ſedis decretorum modus. Per optimæ probatiſſimæque fidei clericos, vel etiam epiſcopos, mittebantur ad provinciarum primates, niſi ad alios mitti ſpecialis quædam ratio ſuaderet. Tum ipſi primates, ſive alii quibus id negotii datum erat, eorum apographa cum epiſcopis, vel ſingulis vel in ſynodo congregatis, communicari, & *omnium conſenſu ſtudioque*, ut loquitur Innocentius, *firmari* curabant.

Mar. Merc. edit. Baluz. p. 134.

Xyſt. III. epiſt. 2. n. 6.

Quo pacto epiſtolæ decretales in provinciis Italiæ ſint promulgatæ.

XLVIII. Jam vero qui eccleſiis a ſe tam longo marium terrarumque tractu diſſitis proſpiciebant, qui Orientem, Ægyptum, Africam, Hiſpaniam, Galliam, Dalmatiam ſuis peragrabant litteris, eos certe pontifices vicinarum & ad ſuam diœceſim pertinentium eccleſiarum curam abjeciſſe nemo ſibi perſuaſerit. Deinde etiam negarit nemo, quam facile iiſdem pontificibus fuit ad Afros, Hiſpanos, Galloſve eas mittere, quas variis provinciarum Italiæ præſulibus ſcripſerant litteras, tam pronum illis fuiſſe, ea viciſſim cum Italiæ præſulibus communicare, quæ Victricio Rotomagenſi, Exſuperio Toloſano, Himerio Tarraconenſi, Heſychio Salonitano aliiſve reſponderant. Quod ſi autem rogabis qua ratione & via vicinis & ad Romanam ſynodum pertinentibus epiſcopis eccleſiaſtica denuntiarent ſtatuta, rem tibi paucis expedit Sardicenſis ſynodus, cum ad Julium papam ſcribit: *Tua autem excellens prudentia diſponere debet, ut per* TUA SCRIPTA *qui in Sicilia, qui in Sardinia & in Italia ſunt fratres noſtri, quæ acta ſunt & definita cognoſcant*. Præterea ex verbis Innocentii ſuperius relatis, quibus Alexandro præſuli Antiocheno mandat ut ne cui epiſcoporum ſinat ignota eſſe ſua decreta, ſed ea vel omnibus in ſynodo coactis recitari, vel ſingulis ſeorſim mitti curet, ex his, inquam, verbis colligere eſt, quid Innocentius ipſe faceret, quid & facere ſolerent ejus deceſſores, quo ſtatuta ſua in eccleſiis Romanæ ſubjectis promulgarentur. Sed & Leonis magni teſtimonium e re noſtra eſt hoc loco non prætermitti, quippe quo uno tum confirmantur ea, quæ jam a nobis de condendorum ex cleri epiſcoporumve aſſenſu decretorum more dicta ſunt, tum illuſtrantur etiam quæ de illorum promulgatione heic diſceptamus. *Frequenter quidem*, inquit epiſt. 155. ad Neonem epiſcopum Ravennatem, *in diverſarum ambiguo quæſtionum titubantia fratrum corda, ſpiritu Dei inſtruente, ſolidavimus, reſponſionis formam vel ex ſanctarum ſcripturarum diſciplinis, vel ex patrum regulis colligentes*. En primo ſancti auguſtique fontes, e quibus manabant Romanorum præſulum decreta; en amuſſis, cujus ad fidem reſponſa ſua exigebant, Scripturæ ſcilicet ſacræ diſciplina, patrum regulæ. *Sed nuper*, ſequentia ſunt ipſius verba, *in ſynodo novum & inauditum antea genus conſultationis exortum eſt*. Quærebatur nimirum, denegandumne an concedendum baptiſma foret his, qui ab infantia in captivitatem abducti, ac deinde facti grandiores illud poſcerent, cum a ſe num acceptum jam eſſet nec ne, nec ſcirent ipſi, nec alius ullus teſtari poſſet. Pergit idem pontifex: *Cum itaque tribuere talibus Dominici ſacramenta myſterii non immerito quorumdam fratrum formido dubitaret, in ſynodali, ut diximus, cœtu formam hujuſcemodi conſultationis accepimus, quam diligentius diſcuti, & pro uniuſcujuſque ſenſu ſollicita voluimus ratione tractari, quo ad veritatem, adhibita cognitione multorum, certius pervenire poſſemus*. En de re perdifficili propoſita in ſynodali cœtu, ibidemque diſcuſſa quæſtio. Poſt hæc ſubjungit: *Eadem ergo, quæ in ſenſum noſtrum divina inſpiratione venerunt, frequens fratrum firmavit aſſenſio*. Poſtquam igitur, perpenſis æqua lance omnium arbitriis, deciſa res eſt & omnium calculo approbata, tum, datis ad abſentes generalibus ſive encyclicis litteris, decretum Leo promulgavit, cujus ad decreti calcem eſt illud notatu dignum: *Quam rem* inquit, *fratres cariſſimi, ideo generaliter ad omnium veſtrum volumus notitiam pervenire, ne dum plus juſto metuitur, miſericordia Dei ſalvari cupientibus denegetur*. Erat illa ſane expeditiſſima promulgationis via. Frequentes celebrari ſynodos moris erat, ubi pontificibus facile fuit tum ſua cum epiſcopis condere, adeoque promulgare decreta, tum etiam ea publicare quæ ad exteros data fuerant. Si vero, ut fit, aberant a ſynodis nonnulli, aut nec ſynodos ipſa cogi licebat, proclive itidem fuit mitti exempla decretorum ad præcipuos provinciarum antiſtites, qui & ipſi deinde ceteris illa diſtribuebant eo facilius, quo viciniores erant. Decretis porro ſic publicatis, & epiſcoporum judicio atque conſenſu firmatis, tanta accedebat auctoritas, ut illis ſic tamquam legibus adſtringi putarent eos, quorum ad notitiam pervenerant.

Jul. epiſt. 3. n. 5.

Romani pontifices ſeſe toti Eccleſiæ

XLIX. Neque fuit Romanis pontificibus cura potior, quam ut inconcuſſa perſtaret harumce legum auctoritas: adeo ut, ſi quando forte illas vel incuria

præpositos censuerunt, ut canonum defensores essent & vindices. *Innoc. epist. 6. n. 2.*

ria episcoporum, vel quovis alio casu nonnullis ignotas esse contingeret, nihilo minus tamen idoneis vellent pœnis multari eos qui per ignorantiam peccarent. Innocentius quippe ab Exsuperio Tolosano interrogatus *quid de his observare debeat, quos in diaconii ministeriis aut in officio presbyterii positos, incontinentes esse aut fuisse generati filii prodiderunt*, primum respondet: *De his & divinarum legum manifesta est disciplina, & beatæ recordationis viri Siricii episcopi monita evidentia commearunt, ut incontinentes in officiis talibus positi, omni ecclesiastico honore priventur, nec admittantur accedere ad ministerium, quod sola continentia oportet impleri.* Tum quia injustum foret, scienter an imprudenter quis peccet, nullo haberi discrimine, graviori pœna damnat eos quorum ad notitiam venerint Siricii monita, leviori vero qui eadem ignoraverint. *Nam si*, inquit, *ad aliquos forma illa ecclesiasticæ vitæ pariter & disciplinæ, quæ ab episcopo Siricio ad provincias commeavit, non probabitur pervenisse, his ignorationis venia remittetur, ita ut de cetero penitus incipiant abstinere. Et ita gradus suos, in quibus inventi fuerint, sic retentent, ut eis non liceat ad potiora conscendere. Quibus in beneficio esse debet, quod hunc ipsum locum, quem retinent, non amittunt. Si qui autem scisse formam vivendi missam a Siricio detegentur, neque statim cupiditates libidinis abjecisse, illi sunt modis omnibus submovendi, qui post admonitionem cognitam, præponendam arbitrati sunt voluptatem.* Qua in re videtur Innocentius respexisse ad sententiam adversus eosdem clericos incontinentiæ reos a Siricio sic pronuntiatam: *Quia aliquanti ignoratione lapsos esse se deflent, his hac conditione misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento in hoc, quo detecti sunt, quam diu vixerint, officio perseverent, si tamen posthac continentes se studuerint exhibere. Ii vero, qui illiciti privilegii excusatione nituntur, ut sibi asserant veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolicæ sedis auctoritate dejectos, nec umquam posse veneranda attrectare mysteria.* Huc redit & sententia ejusdem papæ adversus ordinationes non legitimas lata his verbis: *Quia in omnibus, quæ in reprehensionem veniunt, sola excusatio ignorationis obtenditur, cui nos interim, solius pietatis intuitu, necesse est clementer ignoscere: quicumque... ad sacram militiam indebite & incompetenter irrepsit, hac sibi conditione a nobis veniam intelligat relaxatam, ut in magno debeat computare beneficio, si ademta sibi omni spe provectionis, in hoc quo invenietur ordine, perpetua stabilitate permaneat: scituri posthac omnium provinciarum summi antistites, si ultra ad sacros ordines quemquam de talibus crediderint assumendum, de suo & de eorum statu quos contra canones & interdicta nostra provexerint, congruam ab apostolica sede promendam esse sententiam.* Ita Siricius, dum in litteris ad provincias exteras, sive ad synodum Romanam non pertinentes, conscriptis, & ea resecat quæ contra majorum instituta peccantur, & minas iis intentat qui in posterum peccabunt, satis ostendit pontifici Romano incumbere universi, qua patet, Christiani orbis curam, certissimumque illi jus esse sanctiones condendi, quibus & ea recidat, quæ legum integritatem lædunt, & decernat pœnas ne secure lædantur. Quæ Siricii sententia probat illud a Cælestino quam asseveranter, tam vere dictum fuisse: *In speculis a Deo constituti* (sumus,) *ut vigilantiæ nostræ diligentiam comprobantes, & quæ coercenda sunt resecemus, & quæ observanda sunt sanciamus.* Ut enim Joannes Doujat Prænot. canon. pag. 572. scite explicat, *leges* SANCTIONUM *nomine appellatæ sunt, ab ea parte constitutionis, quæ clausulam confirmatoriam* (continet,) *addita in infractores interminatione pœnæ; in quo* (id est in qua interminatione) *proprie sanctio consistit.* Talis est illa Zosimi ad Hesychium scribentis sanctio: *Sciet quisquis hoc*, (quod scilicet missis litteris interdixerat,) *postposita patrum & apostolicæ sedis auctoritate, neglexerit, a nobis districtius vindicandum: ut loci sui minime dubitet sibi non constare rationem, si hoc putat post tot prohibitiones impune tentari.* Talis & Cælestini epist. 5. n. 3. *Quis-*

Ibid. n. 4.

Siric. epist. 1. n. 11.

Ibid. n. 19.

Cælest. epist. 4. n. 1.

Zosim. epist. 9. n. 4.

quis vero conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram apostolicæ sedis. Plenæ sunt & aliorum pontificum litteræ decretales ejusmodi minis, quas huc referre nec instituti nec otii nostri est. Unum observamus, eos non quamlibet minari pœnam, sed, ut ajebat modo Siricius, *congruam*. Quo verbo quid sibi velit is papa, liquidius explicat Cælestinus in hunc modum: *Quæ enim sola admonitionis auctoritate non corrigimus, necesse est per severitatem* CONGRUENTEM REGULIS *vindicemus.* Neque vere ille adhibendam hanc severitatem dicit, ut privata quædam constituta defendat, sed ut recidat *ea quæ in eversionem regularum novella præsumtione tentantur.* Ita & Siricius, cujus testimonio jam usi sumus, dum iis qui sacros ordines illicite vel contulerint vel susceperint, interminatur pœnas, non simpliciter ait, quia id tentatum contra interdicta nostra est, *sed contra canones & interdicta nostra.* Innocentius quoque tametsi gravius puniendos censet clericos majores, qui post publicata Siricii monita continentiam non servaverint, tamen sententiæ suæ non unam hanc reddit rationem, quod Siricii spreverint monita, sed quod apostolicæ sedis decreta divinis legibus manifeste consona violarint. *De his*, inquit, *& divinarum legum manifesta est sententia, & beatæ recordationis viri Siricii episcopi monita evidentia.* Ad hæc, Innocentius simul & Siricius, dum eos etiam plecti volunt, qui per ignorationem legis peccarint, dum & beneficii loco habendum esse dicunt quod iidem mitius plectantur, palam indicant jam præcessisse leges, de quarum severitate nonnihil remittant. Demum hic recolendum, quod ab eodem Siricio declaratum est, ac deinde his verbis ab Innocentio repetitum: *Litteras tales dare placuit, non quæ nova præcepta aliqua imperent, sed quibus ea quæ per ignaviam desidiamque aliquorum neglecta sunt, observari cupiamus; quæ tamen* APOSTOLICA ET PATRUM CONSTITUTIONE *sunt constituta.*

Cælest. epist. 4.

Siric. epist. 3. n. 1.

Innocent. ep. 1. n. 2.

L. Et hæc quidem, ut omittamus alia, delibasse satis est, quibus Romani præsules, quorum hic litteras damus, persuasum sibi fuisse docent, sese a supremo omnium pastore Christo in altiori specula positos, ut non unam demum diœcesim, sed totam, quam late patet, Ecclesiam circumspicerent, & ubique cum apostolicas traditiones tum etiam synodalium canonum statuta sedulo sancteque coli curarent: ubi vero eadem vel per ignorantiam lædi, vel negligi per desidiam, aut etiam a nonnullis præ nimio novitatis studio attentari deprehenderent, tum, quod suadet pacis & disciplinæ amor, erudirent imperitos, erigerent desides, novarum rerum amantes dedocerent. Demum si nihil promoverent monitis, hortationibus, minis, eas contumacibus irrogarent pœnas, quæ non solum ipsis prodessent ad emendationem, sed etiam ceteris ad exemplum, & quæ canonum regulis & gravitati culparum responderent. Brevius dicam, eo spectant omnia illorum scripta, ut hanc sibi tota in Ecclesia potestatem datam probent, qua canonum & defensores essent & vindices. Tametsi vero ut id muneris fungerentur, plurima edidere ac publicavere decreta, tamen hæc in Codicem canonum referri nusquam ab iis jussum legimus. Quare videat qui aliud sibi cum erudito Leonis operum editore persuaserunt, qua ratione id confirment, ea nimirum una in promulgatis esse habita, quæ in publicum illum Codicem admitterentur. Nunc ad se nos vocant præcipui canonum Codices, de quibus hic paulo fusius differendi est locus.

PARS SECUNDA.

De antiquis canonum Collectionibus.

Regulis traditis Ecclesiam primis sæculis uti cœpisse.

LI. Ecclesia cum sit ex multis diversisque membris conflatum corpus, sine legibus nec regi nec stare umquam potuit. Nectendi erant inter se homines moribus dispares, locis infiniti, multitudine innumerabiles; atque ita nectendi, ut alii præessent, parerent alii, esset que mens universa quædam in omnes diffusa, quæ præpositos æque

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

ac ſubditos animaret. Hinc a primo fundatæ religionis ævo poſitæ leges, quibus ſuum cuique definiebatur officium atque munus: hinc de ordinationibus & vita clericorum, de ſacramentorum ac liturgiæ ritibus, de eccleſiaſticis judiciis, deque aliis diſciplinæ capitibus ſanciti canones, quorum deſcriptione tota Chriſtianæ reipublicæ moderatio continebatur. Sane regulas illas, ut omnibus notas, paſſim commemorat ſynodus Nicæna, uti legere eſt canonibus 6. 9. 10. 13. 16. & 18. Neque dubium eſt quin earum pleræque Apoſtolos auctores atque inſtitutores habuerint. Ac nominatim quidem de ſucceſſionibus epiſcoporum traditam ab Apoſtolis regulam citat Clemens epiſt. 1. ad Corinthios n. 44.

Unde Clementi attributi ſint Apoſtolorum canones, ut & Conſtitutiones.

Idemque pontifex, quantum ex monimentis veterum conjicere poſſumus, alias id genus ſanctiones colligi aut eccleſiis diverſis ſervandas tradi curavit. Unde factum arbitramur, ut & apoſtolicarum Conſtitutionum libri, & Apoſtolorum nomine vulgati canones ipſi adſcriberentur. Solent quippe hujuſmodi opera, licet variis ſubinde incrementis augeſcant, ejus nomine deinceps inſcribi, quo primum auctore cœpta ſunt. Quod idem credimus his contigiſſe regulis, quæ ſæpius apud veteres *apoſtolicarum* titulo inſigniuntur. Quia enim pleræque apoſtolico ex fonte profluxerant, ideoque dictæ apoſtolicæ, placuit eodem nomine appellari & eas, quæ deinceps illis additæ ſunt, & a proximis Apoſtolorum ſucceſſoribus ſancitæ. Ceterum palam eſt primarios illos religionis duces, ſimul ut eccleſias fundarunt, tradidiſſe leges, quibus eas regi, & naſcentes controverſias componi oporteret. Verum illæ tametſi erant tanti ad Eccleſiæ adminiſtrationem momenti, tamen ſero admodum unum in corpus compactæ ſcriptoque mandatæ prodierunt. Vivebant in corde ſacerdotum cum traditione, tum quotidiano eccleſiarum uſu impreſſæ: at eas in omnium oculis evulgare ducebatur nefas; ut qua cautione fides, eadem & diſciplina tractaretur. Fuit illud ad quintum uſque ſæculum in uſu ac more poſitum, ut Apoſtolorum ſymbolum, oratio Dominica, aliaque complura fidei arcana fidelium cordi, non chartæ, committerentur. Norunt omnes quam accurate, quoties de Euchariſtia ſermo incidebat, circumſpicerent ſancti Patres, ne quam emitterent voculam, qua myſterium non ethnicis modo, ſed vel etiam catechumenis prodi poſſet. Quin ad Decentium, eumque epiſcopum, ſcribens Innocentius, ea, quibus Confirmationis ſacramentum confertur, *verba dicere ſe non poſſe* ait, *ne magis prodere quam ad conſultationem reſpondere* videretur. Neque minor fuit diſciplinæ tegendæ cura. Luculentum eſt ea de re Baſilii magni teſtimonium, quod vel unum inſtar omnium eſſe poteſt. Is in libro de Spiritu-ſancto cap. 27. plurimos recenſet diſciplinæ ritus, nullis conſignatos litteris, ſed ut ejus verbis utamur, *ex Apoſtolorum traditione in myſterio, id eſt in occulto, acceptos. Ut enim*, inquit, *ſigno crucis eos, qui ſpem collocarunt in Chriſtum, ſignemus... ut ad Orientem verſi precemur, quis ſcripto docuit?... Conſecramus aquam baptiſmatis & oleum unctionis, præterea ipſum qui baptiſmum accipit, ex quibus ſcriptis? nonne ex tacita ſecretaque traditione?... Quod ter immergatur homo, unde hauſtum? Nonne ex doctrina quam patres noſtri ſilentio quieto minimeque curioſo tectam retinuerunt?* Mox ſilentii hujus rationem reddit: *Pulcre quidem illi docti erant, myſteriorum majeſtatem ſilentio conſervari. Nam quæ nec intueri fas eſt non initiatis, quid conveniebat horum doctrinam publicitus circumferri ſcripto?* Hæc religio patrum noſtrorum erat! Verum poſt partam Eccleſiæ tranquillitatem, poſt dilatatos ejus fines & in immenſum auctos, ſuccreſcentibus in dies hæreſum, ſchiſmatum vitiorumque zizaniis, erupit tandem in publicum & in orbis totius luce viſus ſervatuſque eſt eccleſiaſticæ diſciplinæ ordo. Convenere palam & frequentius ad eum vel confirmandum ne laberetur, vel, ubi collapſus erat, reſtituendum epiſcopi; ac, prout poſtulabat temporum aut regionum varietas, veteres regulas novis auxerunt illuſtraruntque. Conſulti etiam undique Pontifices Romani, pro ea qua valent in Eccleſiam totam auctoritate, miſſis deceſſorum ſuorum more decretis, emendarunt protinus quidquid in Apoſtolorum ſynodorumque leges aut mollitie paſtorum, aut ſuperborum hominum improbitate peccabatur. Hinc immenſa illa ſynodicorum canonum, decretorumque pontificiorum multitudo, quibus in colligendis aliam alii dum tenent viam, emerſit multiplex Collectionum ſeges. Et navaverunt illi ſane compilatores operam, nec privatis quibuſque eccleſiis, nec univerſæ infructuoſam. Dum enim ſuæ tum ætatis tum regionis hominibus ſinguli prodeſſe ſtudent, omnium aut fere omnium eccleſiarum canones rituſque ad nos tranſmittunt. Et hi ſunt vetuſtiſſimi fontes, quorum præſertim ductu & canali ad nos fluxere veteres illæ, quas damus, pontificum Romanorum litteræ. Jam vero cum de illorum auctoritate ac origine non una ſit inter ævi noſtri ſcriptores controverſia, nec una etiam, ut nobis videtur, hallucinatio; res ipſa hortari videtur ut de præcipuis ſaltem, nam de ſingulis nec libet nec licet, heic diſſeramus.

Innoc. ep. 25. n. 4.

§. I.

De antiqua collectione, quæ apud Græcos ante concilium Chalcedonenſe & poſt viguit. An etiam apud Latinos ſit recepta.

Codex canonum in ſynodo Chalcedonenſi laudatus.

LII. Græcis ante concilium Chalcedonenſe ſuum fuiſſe canonum Codicem ex ipſomet concilio patet. Nam in actione quarta, ubi tum Caroſi & Dorothei, tum aliorum etiam qui ab his ſtabant, cauſſa diſcutitur, *ſancta ſynodus dixit: Sacri patrum canones legantur, & commentariis inſerantur. Sumtoque libro Aetius archidiaconus & primicerius magnæ eccleſiæ legit: Canon octogeſimus tertius*, (id eſt Antiocheni concilii quartus,) *Si quis epiſcopus a ſynodo depoſitus* &c. *Alius canon octogeſimus quartus*, (ſeu Antiochenus quintus,) *de iis qui ſe ipſos ſeparant, Si quis presbyter aut diaconus* &c. Item in actione quinta, ubi de Photio & Euſtathio reſerat, *magnificentiſſimi & glorioſiſſimi judices dixerunt, Legantur regulæ. Atticus reverendiſſimus epiſcopus Nicopolis Epiri legit*: CCCXVIII. *ſanctorum patrum, qui Nicææ convenerunt, canon quartus, Epiſcopum maxime quidem convenit* &c. Demum in actione XI. *Stephanus reverendiſſimus epiſcopus Epheſi dixit: Supplico ut canones relegantur, qui dicunt ut is qui in alia civitate ordinatus eſt, conſtitui non poſſit in altera. Glorioſiſſimi judices dixerunt: Relegantur hi canones. Leontius reverendiſſimus epiſcopus Magneſiæ ex Codice relegit regulam nonageſimam quintam*, (hoc eſt Antiocheni concilii canonem 15.) *Si quis epiſcopus vacans* &c. *Idem reverendiſſimus Leontius epiſcopus ex eodem Codice legit regulam nonageſimam ſextam* (ſeu Antiochenum canonem 16.) *Si quis epiſcopus ordinationem acceperit epiſcopatus* &c.

Lab. to. 4. pag. 537.

pag. 548.

pag. 692.

Qualis fuerit Græcorum Codex ante & poſt concilium Chalcedonenſe.

LIII. Cujuſmodi vero fuerit ille Codex, quibuſve ſynodicis decretis, & qua ratione diſpoſitis conſtiterit, in prima Dionyſianæ collectionis parte cernere eſt. Dionyſius quippe ab epiſcopo Stephano rogatus ut Codicem hunc græcum latinitate donaret, teſtatur ſic a ſe confectum eſſe opus, ut in canonibus diſponendis eum tenuerit ordinem, quem in exemplari græco ſervatum eſſe deprehenderat. Diſerta ſunt hæc ejus præloquii verba, quibus totam operis ſui formam ac methodum Stephano exponit: *Regulas Nicænæ ſynodi, & deinceps omnium conciliorum, ſive quæ ante eam, ſive quæ poſtmodum facta ſunt, uſque ad ſynodum* CL. *pontificum qui apud Conſtantinopolim convenerunt, ſub ordine numerorum, id eſt a primo capite ad centeſimum ſexageſimum quintum, ſicut habetur* IN GRÆCA AUCTORITATE, *digeſſimus*. Planum hoc quidem & præciſe dictum. *Græcæ auctoritatis*, ſive græci Codicis ordini reſpondet latinæ interpretationis ordo. Alterum qui norit, primum norit. Atqui in prima Dionyſianæ collectionis parte canones ſic diſpoſitos videmus, ut Nicæni frontem occupent, ſequantur deinde Ancyrani, Neocæſarienſes, Gangrenſes, Antiocheni, Laodiceni, Conſtantinopolitani, omnes in 165. capita digeſti; atque ea digeſti ſerie numerorum, quam in citandis horumce canonum nonnullis ſecuta eſt ſynodus Chalcedonenſis. Hinc igitur exploratum eſt, Codicem canonum, qui ante ſynodum Chalcedonen-

Dionyſ. exig. præf. in 1. part. coll.

nensem obtinebat apud Græcos, nec aliis nec aliter dispositis decretis constitisse. Quod & confirmat idem Dionysius, dum verbis proxime allatis subjicit: *Tum sancti Chalcedonensis concilii decreta subdentes, in his græcorum canonum finem esse declaramus.* Unde conficitur, Græcorum Codici, a synodi Chalcedonensis ævo ad Dionysium usque, canones additos omnino nullos fuisse, nisi Chalcedonenses. Erravit igitur Christophorus Justellus, cum *Ecclesiæ universæ* Codicem appellavit eum, quem in fronte *Bibliothecæ juris canonici veteris* vulgavit. Et certe qui Codex Ephesinos canones Chalcedonensibus præmissos habet, uti habet re vera Justellianus, is ne Græcorum quidem sæculo v. labente Codex erat, nedum *Ecclesiæ universæ*.

An Græcorum Codex ullo pacto inscribi queat *Codex Ecclesiæ universæ.*

LIV. At vero, si ex eo demantur Ephesini Chalcedonenseque canones, an non censeri tum poterit is esse Codex, qui *Ecclesiæ universæ* usui fuerit ante synodum Chalcedonensem? Ne istud quidem erudito viro largiri prorsus licet. Sane Codicem illum Innocentii ævo ignorabat ecclesia Romana, quippe quæ Nicænos canones, quibus adjuncti erant & Sardicenses pro Nicænis habiti, recipiebat approbabatque, ac præterea nullos. Quo pertinent hæc ejusdem pontificis epist. 5. ad Theophilum verba: *Sub testibus Nicæni concilii canonibus (alium canonem Romana non admittit ecclesia) securitatem habebis.* Immo non in Romana solum, sed in tota etiam, quam late patet, Ecclesia catholica recipiendos unos canones Nicænos docet idem pontifex epist. 7. n. 3. *Quod*, inquit, *canonum observantiam attinet, solis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt, quos solos sectari & agnoscere debet Ecclesia catholica.* Neque id generatim pronuntiare satis habet; statim de canonibus Antiochenis, quos a Chrysostomi adversariis citatos noverat, subjicit: *Sin autem a quibusdam alii proferantur, qui a Nicænis dissentiant, & qui ab hæreticis compositi esse arguantur, hi ab episcopis catholicis rejiciuntur. Nam quæ ab hæreticis sunt excogitata, catholicis regulis adjungere non licet.* Quantum igitur aberat, ut ab Innocentio reciperetur is Codex, in quem relati Antiocheni canones ecclesiasticis regulis accensebantur! Neque difficile fuerit idem in Leone ostendere. Quemadmodum enim Antiochenos canones Innocentius, sic & Leo Constantinopolitanos, qui Codici eidem inserti sunt, admisit numquam, immo & sibi ab Anatolio objectos his rejecit verbis; *Perfuasioni tuæ in nullo penitus suffragatur quorumdam episcoporum* (id est, CL. Constantinopoli congregatorum) *ante sexaginta, ut jactas, annos facta conscriptio, numquam a prædecessoribus tuis ad apostolicæ sedis transmissa notitiam: cui ab initio sui caducæ dudumque collapsæ sera nunc & inutilia subjicere fulcimenta voluisti, eliciendo a fratribus* (Chalcedone congregatis) *speciem consensionis*, qua videlicet regiæ urbis antistiti secundus in Ecclesia locus confirmaretur. Unde conficitur ut Leo Codicem illum, in quo perscripti erant hujusmodi canones, neque a se recipiendum, neque ab ullo decessorum suorum receptum esse duxerit.

Leo epist. 97. n. 6.

Fruſtra obtenditur Leonem ejus auctoritate usum esse.

Justell. to. 1. pag. 16. Leo. epist. 44. n. 2.

LV. Tamen eumdem papam hujus Codicis auctoritate usum esse pro certo ponit Justellus, idque Leonis ipsius testimonio fultum putat. Quodnam vero istud? Nimirum Theodosio suadere volens sanctissimus præsul concilium generale cogi oportere, ut Flaviani causa excutiatur, ait: *Quam autem post appellationem Flaviani hoc necessarie postulatur canonum Nicææ habitorum decreta testantur, quæ a totius mundi sacerdotibus sunt constituta quæque subter annexa sunt.* Unum id erudito viro abunde fuit, cur ab Leone laudatum receptumque Codicem suum affirmaret. Sed quid illum hæc juvant? Nulla ibi Codicis, nulla peculiaris ullius canonis, quem contineret is Codex, mentio est. At si ipsum audis, SUBTERANNEXORUM *voce intelligi par est canones conciliorum, qui a Nicæno ad Constantinopolitanum numerorum serie in unum collecti in veteri Codice canonum reperiuntur.* Itane vero intelligi par est a Leone admissos esse Constantinopolitanos canones, quos ab eodem plane repudiatos fuisse jam probavimus? Præterea quis credat sapientissimum præsulem adeo imprudenter inconsiderateque fecisse, ut quod suo synodique Romanæ nomine Imperatori suadere vellet, id generatim laudatis Nicænis aliisque subter annexis canonibus probare satis habuerit, nihil allegaverit quod ea de re præcise ac speciatim decretum esset: hoc est, totum Codicem, quantus quantus est, Imperatori proposuerit evolvendum? Habet sane quandoque locum vaga hæc & confusa argumentorum prolatio, ubi de re agitur pervulgata; sin vero agitur de abstrusa & minus nota, proferuntur præcisæ auctoritates, quibus veritas statim in oculos incurrat. Porro Leoni haud satis constabat, Theodosio indubitatum id esse, quod ipsi volebat persuasum, Quapropter ad epistolæ suæ calcem subnexuit ea, quæ fidem afferrent, decreta, hoc est, ut in græcis quibusdam ejusdem epistolæ exemplaribus legitur, canonem quartum Sardicensem, qui pro Nicæno habebatur. Neque tantum Leo Constantinopolitanos respuit canones, sed & longe postea Gelasius papa epist. 23. n. 10. epist. 33. n. 55. & alibi eosdem ecclesiæ suæ hactenus ignotos fuisse confirmavit. Immo & Gregorius I. lib. olim 6. Indict. 15. hoc est anno 599. epist. 32. ad Eulogium Alexandrinum episcopum scribit: *Romana ecclesia eosdem canones* (Constantinop.) *vel gesta synodi illius hactenus non habet nec accepit: in hoc autem eamdem synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum.* Quibus ex verbis cerni licet, sæculo sexto exeunte necdum ab ecclesia Romana receptum esse totum Codicem illum, in quo Constantinopolitani canones consignati leguntur.

Quomodo paullatim a Latinis receptus sit.

LVI. Ejus quidem auctoritate, uti supra est a nobis probatum, in decidendis episcoporum causis usa est Chalcedonensis synodus. At illæ Græcorum causæ erant; neque mirum est causas Græcorum ex regulis apud Græcos receptis dijudicatas fuisse. Fatendum tamen est, prædicto Codici, seu regulis ipso contentis, accessisse non parvam ex hoc exemplo auctoritatem, maxime post conditum ab eadem synodo canonem hunc primum: *Regulas sanctorum patrum per singula nunc usque concilia constitutas proprium robur habere decrevimus.* Deinceps vero ut a Latinis reciperetur, non parum fecit ejusdem interpretatio latina, quam Romæ monachus Scytha Dionysius exiguus adornavit. Subinde enim, licet canones illos omnes, ut ex allato Gregorii loco liquet, non sine quadam exceptione admiserit ecclesia Romana, iis tamen uti paullatim assuevit. Certe quos rejecerat Innocentius I. Antiochenos canones, eos anno 534. accepit Joannes II. ex hisque quartum & quintum-decimum una cum Apostolorum canonibus 25. & 29. ad Cæsarium Arelatensem episcopum misit, quo ex eorum præscripto judicaretur Contumelioſi causa. Eosdem alioſque græcos una cum Dionysii collectione ab Afris receptos esse docet tum Breviatio canonum Ferrandi Carthaginiensis diaconi, tum etiam & canonicum Cresconii Breviarium. Immo necdum venerat Romam Dionysius, cum jam latinis litteris traditi, in eaque urbe vulgati erant prædicti canones Græcorum. Erudito quippe illi monacho, ut eorum interpretationem aggrederetur, auctor fuit episcopus Salonitanus, non quia nulla tunc erat, sed quia minus placebat vetus. Et hanc quidem veterem interpretationem etiamnum asservant antiquæ tres canonum collectiones latinæ, quarum nulla quidquam habet Gelasio aut Gelasii successore Symmacho, hoc est ipsius Dionysii ævo, recentius. Eamdem quoque retinuit Hispana collectio Isidori Hispalensis episcopi temporibus concinnata, unde & illam Isidorus Mercator accepit. Quamobrem negandum non videtur Codicem, qui ante Chalcedonensem synodum proprius Græcorum erat, Ecclesiæ universæ communem evasisse ante sæculi sexti exitum; ita tamen, ut ejus canones nec reciperentur omnes, nec pari auctoritate donarentur.

Innoc. epist. 4. n. 3.

Qui falsus & fallax titulus ei a Justello inditus.

LVII. At vero, inquiet aliquis, si res ita est, ut fatemur, potuit igitur], & vere potuit Justellianus Codex *Ecclesiæ universæ Codex* nuncupari? Nihil minus. Falsa & fallax inscriptio est. Enimvero quid illa menti aliud objicit, nisi Codicem hunc unum, eumque, totum aliquando in Ecclesia universa, hoc est græcum contextum in græca, in lati-

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

latina vero latinum, obtinuiſſe, ac præterea canones eo receptos eſſe ordine, quo ibidem diſpoſiti repræſentantur? Atqui ſi quis ejuſmodi umquam Codex fuit, certe Juſtellianus non fuit. Et primo quidem ad interpretationem latinam quod attinet, aliam prope nullam exhibet Juſtellus præter Dionyſianam, qua ſe ubique fere uſum eſſe confitetur. Sed Italis, antequam Romam adiret Dionyſius, ſed Gallis, ſed Hiſpanis etiam poſtea, in uſu fuit interpretatio, non Dionyſiana, verum alia quædam vetus, ac præterea nulla. Deinde jam de canonibus id conſtat, perdiu fuiſſe, cum ex his admitteret alios eccleſia latina, alios vero repudiaret. Immo ubi omnes admittere occœpit, nec eos admiſit ſolos, nec eo ordine quo in Juſtelli Codice diſponuntur. Demum Epheſini canones, quos idem continet Codex, ne in græco quidem exemplari, nedum in latinis quæ ex illo fluxere, comparebant Dionyſii exigui ævo, uti probavimus.

Titulus Juſtelliano Codici congruens.

LVIII. Videtur ergo melius accuratiuſque inſcribi poſſe Juſtelliana collectio: *Canonum Codex, qualis in eccleſia græca medio ſæculo ſexto obtinebat*. Certe id circiter temporis in eccleſiaſticarum legum numero haberi cœperunt apud Græcos Epheſini canones, adeoque in illorum Codicem referri, uti hodieque cernuntur in Juſtelliano. Cujus rei fidem abunde facit Juſtiniani imperatoris Novella 131. anno 541. data. *Sancimus*, inquit religioſus princeps, *vicem legum obtinere, ſanctas eccleſiaſticas regulas, quæ a ſanctis quatuor conciliis expoſitæ ſunt, aut firmatæ, hoc eſt in Nicæna trecentorum decem & octo, & in Conſtantinopolitana ſanctorum centum quinquaginta patrum, & in Epheſina prima, in qua Neſtorius eſt damnatus, & in Chalcedonia, in qua Eutyches cum Neſtorio anathematizatus eſt. Prædictarum enim quatuor ſynodorum dogmata ſicut ſanctas ſcripturas accipimus, & regulas ſicut leges obſervamus.*

Codex Græcorum ſub exitum ſæculi VII.

LIX. Proceſſu vero temporis canones alios Codici ſuo adjecere Græci, uti cerni licet ex Trullanæ ſynodi anno 692. habitæ canone 2. quo decernitur recipiendos eſſe 85. canones Apoſtolorum nomine traditos, necnon & eos qui Nicææ, Ancyræ, Neocæſareæ, Gangris, Antiochiæ, Laodiceæ, Conſtantinopoli, Epheſi, Chalcedone, Sardicæ atque Carthagine conditi ſunt, una cum canonicis epiſtolis Dionyſii, Petri, Athanaſii, Timothei, Theophili ac Cyrilli Alexandrinorum præſulum, item Gregorii Thaumaturgi, Baſilii Cæſarienſis, Gregorii Nyſſeni, Gregorii Theologi, Amphilochii Iconienſis, & Gennadii patriarchæ CP. Suſcipit & eadem ſynodus editum a Cypriano ejuſque concilio canonem de baptiſmo hæreticorum. Simul etiam fatetur, apoſtolicis illis canonibus, quos admittit, præceptum eſſe, *ut eorumdem ſanctorum Apoſtolorum per Clementem conſtitutiones ſuſciperentur*: at quominus hunc præcepto pareat, obſtare improbitatem hæreticorum, qui falſis eas dogmatis adulterarant. Ita quis qualiſque fuerit Græcorum Codex ante ac poſt habitam Chalcedonenſem ſynodum ad Dionyſium uſque, Dionyſius ipſe docet; quæ vero ſubinde illi factæ ſint acceſſiones, ex Juſtiniani Trullanæque ſynodi decretis comperimus. Jam, quod noſtra potiſſimum refert, de Latinorum Codice, quibus ſtatutis conſtiterit, quam habuerit auctoritatem, & alia id genus plura inquirere aggrediamur.

§. II.

De antiquis canonum Codicibus in Occidente adornatis, nominatimque de Collectione in pervetuſto exemplari Corbejenſi aſſervata.

LX. Quod Cæleſtinus I. epiſt. 5. n. 1. ad epiſcopos Apuliæ ac Siciliæ ſcribit, *Nulli ſacerdotum ſuos licet canones ignorare, nec quidquam facere quod patrum regulis poſſit obviare*, argumento eſt ſuum eccleſiæ Romanæ, ut & aliis, canonum Codicem olim fuiſſe, ſive ille publica, ſive privata auctoritate pervulgatus ſit. Fruſtra enim id præciperet ſapientiſſimus papa, niſi penes ſacerdotes Codex eſſet, unde eccleſiaſticarum legum notitiam haurire poſſent. Siricius item, longe ante Cæleſtinum, epiſt. 1. ad Himerium Tarraconenſem epiſcopum n. 21. reſcripſerat: *Statuta ſedis apoſtolicæ, vel canonum venerabilia definita nulli ſacerdotum ignorare ſit liberum*. Unde confirmatur id quod volumus; ac præterea manifeſtum eſt Codicem illum non modo canonum decretis, ſed etiam ſedis apoſtolicæ ſtatutis conſtitiſſe. Jam igitur ab Siricii ævo cum Nicænis Sardicenſibuſque canonibus ſuperiorum etiam pontificum ſtatuta complectebatur eccleſiæ Romanæ Codex. Crevit ille ſenſim, noviſque canonum additamentis auctior factus eſt: quibus & ſequentium apoſtolicæ ſedis præſulum ſanctiones tum Romanatum etiam ceteræ Occidentis eccleſiæ adjunxerunt. Certe quadruplicem ad nos perveniſſe novimus canonum collectionem, quarum nulla quidquam continet Symmachi ævo recentius. Earum prima in codice Corbejenſi, altera in Codicis a Queſnello vulgati exemplaribus, tertia in pervetuſto bibliothecæ Colbertinæ libro aſſervatur, poſtrema denique ipſa eſt, quam Dionyſius exiguus concinnavit. Quas inter collectiones id quidem convenit, quod in ſingulis repræſententur conciliorum apoſtolicæque ſedis decreta ſimul conjuncta; hoc vero intercedit diſcrimen, quod hæc ipſa decreta in aliis minus, plus in aliis a ſynodicis canonibus diſtinguantur. In prima nimirum & ſecunda miſcentur temere, in tertia non ita confuſe, in poſtrema demum ſuo quæque ordine ſuoque loco hinc ſynodici canones, hinc pontificum ſtatuta collocantur. Qua Dionyſii methodo, ut naturæ magis accommodata uſi deinde ſunt plerique alii, qui compilandis id genus monimentis operam navarunt ſuam.

Corbejenſis codex medio ſæculo VI. exaratus.

LXI. Ordimur ab ea collectione, quæ Corbejenſi codice continetur, propterea quod & omnium, quos viderimus, codicum is vetuſtiſſimus eſt, ac præterea ex alio quodam antiquiori, non ſine additamentis aliquot, deſcriptus. Romanis nempe, ſive ut vocant uncialibus, litteris, ſine ullo vocum intervallo, totus exaratus eſt, præter notas aliquot Merovingico charactere expreſſas. Canonum Codici præmittitur Romanorum præſulum catalogus in Vigilii papæ anno XIV. deſinens. Unde codicem ipſum ſæculo ſexto, eoque medio, deſcriptum eſſe colligimus. In fronte autem decretorum hæc librarii legitur inſcriptio: *Qui legis, ora pro me, & cave ne his regulis contra eas, & ſententiam iſtius ſeveritatis vel cenſuræ incurras*. Quibus antiquarii verbis docemur, perſuaſum illi fuiſſe, quas complectitur is codex regulas, eas non epiſcopis modo ad eccleſiarum ſuarum adminiſtrationem, ſed clericis omnibus immo & laicis, ad informationem morum eſſe poſitas; ut nemo ad illarum normam componere ſe, nemo, qui eas violaverit, cenſuræ pœnas ſubire non debeat.

Regulas continet, quibus obſequendum.

LXII. Leguntur deinde, quæ tituli loco ſunt, hæc verba: *Incipiunt conſtitutiones canonum Anquirit.* quibus ſubjicitur notatu digna hæc præfatio: *Oſius epiſcopus dixit, Quoniam multa * prætermiſſa ſunt, quæ ad robur eccleſiaſticum pertinent, quæ jam priori ſynodo Anquiritana, Cæſarienſi* (ſeu *Neocæſarienſi*,) *Granienſi* (hoc eſt Gangrenſi) *conſtituta ſunt, & nunc præ manibus habentur; præcipiat beatitudo veſtra, ut lectione pandantur, quo omnes acta modo innoteſcant* (ceu *noſcant*,) *quæ a prioribus noſtris acta ſunt recitentur. Et recitata ſunt.* Quibus verbis proxime adjungitur: *Cum apud urbem Anquiritanam ventum fuiſſet, Marcellus Anquiritanus, Vitalio Antiochenus, Philadelphus Juliopolitanus, Heraclius Gelialenſis, Miniſtius Laodicenſis, * Marceſſus Merragienſis, Lupus Tarſenſis, Baſilius Amaſenus, Euſtolus Nicomedienſis, Petrus Nicanenſis, Sergianus Antiochenus; hæc ſtatuta ſunt ab his quæ infra ſcripta ſunt.* Sequuntur deinde ex antiqua interpretatione Ancyrani canones, quibus & ſubnectuntur Neocæſarienſes, ſive, ut in eodem illo exemplari & in aliis Codicis a Queſnello vulgati conſtanter legitur, Cæſarienſes cum hac præfatiuncula, *Convenientibus in unum ſanctis ac venerabilibus epiſcopis in urbem Cæſaream, Vitalis, Germanus, Gregorius, Alfius, Salaminus, * Redus, Decatius, Heraclius, Leontius, Stephanus, Eticius, Lupus, Valentinus, Gerontius, * Parceſſus, Longinus, Sanctus, & ceteri ſtatuerunt.* Quibus ſtatutis item ex antiqua interpretatione expreſſis, id ſubjicitur: *Incipit ſynodum Gangrenſem. Domi-*

Oſii præfatio decretis Ancyranis, Cæſarienſibus & Gangrenſibus præfixa.

* *forte* præmiſſa.

* infra in concilio Cæſarienſi *Parceſſus*.

* Quidam mſſ. *Redux*, *Dicaſius*.

* in Ancyran. concil. *Marceſſus*. In mſ. S. Huberti, *Narciſſus*.

Dominis honorabilibus conſacerdotibus in Arminia conſtitutis Euſebius, Eugenius, Olympius, Hilarius, Baſilius, Eulalius, Gregorius, Papius, Raſſus, Eugenius, Pilitus (ſeu *Philetus*,) *Epatus, item Eugenius, Eytinius, Eraclis, Proeretius, qui convenerunt in Grangeſim concilium, in Deo ſalutem. Quoniam conveniens ſancta ſynodus* &c. hoc eſt reliqua hujus ſynodi geſta. Sed ſynodi Gangrenſis canonem 20. inter & 21. ſive ſynodi ejuſdem clauſulam, plura occurrunt aliena, eaque manifeſto librarii vitio interpoſita, nimirum epiſtolæ Innocentii ad Decentium, Zoſimi ad Heſychium, item Innocentii ad Victricium, ad Exſuperium, ad Macedones, Cæleſtini ad epiſcopos per Apuliam & Calabriam conſtitutos, Leonis quinque ad diverſos epiſcopos, Preces epiſcoporum ad imperatores Valentinianum, Theodoſium & Arcadium, Breve ſtatutorum ad Africam pertinentium, Telenſe denique ſeu Teleptenſe concilium. Scilicet antiquario illi, ut conjectura eſt, dum concilii Gangrenſis canones exſcribebat, occurrit fortuitum aliquod exemplar, in quo varia hæc monimenta exſtabant, quæ, quia pertinent ad eccleſiaſticæ diſciplinæ regulas, ſuam in Collectionem ſtatim retulit, caſum potius quam conſilium ſecutus. Hinc perturbata illa & inconcinna rerum diſpoſitio. Hinc ad illorum quæ memoravimus monimentorum calcem, rejecta ſynodi Gangrenſis concluſio eſt, cui concluſioni ſtatim ſubjiciuntur concilii Nicæni geſta. Certe poſtulabat Oſii præfatio in hujus codicis limine deſcripta, ut ſynodorum acta eo diſponerentur ordine, quo ab eodem Oſio recenſentur: nimirum ut is præfigeretur titulus, *Incipiunt conſtitutiones Nicænæ ſynodi*, ac deinde nomina epiſcoporum, qui ſynodo interfuerunt, ſubjicerentur, tum ſequeretur Oſii præfatio, quam Ancyrani, Cæſarienſes ſeu Neocæſarienſes, Gangrenſeſque canones exciperent, ac deinde ſuum rejectis in locum variis illis, quæ principium inter & finem Gangrenſium geſtorum collocata ſunt, monimentis, Nicæni canones exhiberentur.

Tres ſynodi anteriores in Nicæna confirmatæ.

LXIII. His ita poſitis, quam multa non levis momenti ex uno Oſii præloquio comperimus? Hinc primum emendatur ſimul & illuſtratur quod Florentino in concilio ſeſſione 7. Ferrariæ habita pag. 122. minus accurate legimus dictum: *Ante primam ſynodum* (generalem) *multæ aliæ ſynodi celebratæ ſunt, Antiochiæ adverſus Paullum Samoſatenum, Ancyræ contra eos qui non ſuſcipiebant accedentes ad fidem, quod prius Chriſtum abnegaſſent per tormenta, & Neocæſareæ tertia: quas omnes ſynodos recepit ſynodus Nicæna*. Verba ſunt Andreæ Rhodii, in quibus non ille quidem tota re, ſed unius ſynodi nomine appellando erravit. Quod enim tres ait ſynodos in Nicæna relectas eſſe, plane cum exemplari Corbejenſi conſentit; cum eodem vero pugnat, quod in Gangrenſis locum ſubſtituat Antiochenam. Porro Antiochenæ potius ſubrogandam eſſe Gangrenſem perſuadet, uti jam diximus, ſuperius allata Oſii præfatio. At enim quænam Oſius poſtulavit relegi conciliorum decreta? Ea nimirum *quæ ad robur eccleſiaſticum pertinent*. Quorſum poſtulavit? Scilicet *ut noſcant*, inquit, *omnes quæ a prioribus noſtris pro diſciplina eccleſiaſtica acta ſunt*. Atqui nullos habemus Antiochenæ ſynodi adverſus Paullum Samoſatenum habitæ canones ad diſciplinam pertinentes, habemus autem Gangrenſis. Debuit igitur Oſius non Antiochenos, ſed Gangrenſes canones in medium proferre, ac re vera protulit, uti fidem faciunt expreſſa ejus verba, *Quoniam*, inquit, *multa præmiſſa ſunt..... quæ jam priori ſynodo Anquiritana, Cæſarienſi, Granienſi conſtituta ſunt.... lectione pandantur*. At de Antiochenis canonibus ne meminit quidem. Rhodium igitur archiepiſcopum diſputationis æſtu, quod uſu venit, abreptum memoria fefellit. Adeoque ſtandum codicis Corbejenſis auctoritate, in quo certius accuratiuſque conſignari potuerunt ſynodi Nicænæ geſta, præſertim ex alterius exemplaris fide deſcripta, quam in concilio Florentino, ubi obiter memoriterque perſtringebantur.

Cur Gangrenſis canon a Gregorio Turon. Nicænus appellatus.

LXIV. Ex eadem Oſii præfatione perſpici etiam licet, quorſum Gregorius Turonenſis epiſcopus concilii Gangrenſis 14. canonem appellet Nicænum, eumque ſic laudet: *Ego accedens ad monaſterium* (quo Ingeltrudis filia relicto viro ſe receperat,) *canonum Nicænorum decreta relegi, in quibus continetur: Quia ſi quæ reliquerit virum, & torum, in quo bene vixerit, ſpreverit* &c. Sunt qui Gregorium ita locutum eſſe opinantur, quod canonibus Nicænis ſubjectos nulloque titulo notatos Gangrenſes offendiſſet. Verum propius fidem eſt, eum ſynodi Nicænæ actis inſertos eoſdem canones legiſſe, indeque factum ut habuerit pro Nicænis. Et hic igitur Gregorii locus rerum in prædicta præfatione aſſertarum veritati adſtipulatur. Ei præterea ſuffragantur antiquæ collectiones prorſus omnes, utpote quarum nulla Gangrenſes canones ab Ancyranis Neocæſarienſibuſque ſejungit. Quod idem de ceteris græci Codicis canonibus, ſcilicet Antiochenis, Laodicenis, Conſtantinopolitaniſque dici nequit.

Poſtremos duos canones Ancyranos addititios non eſſe.

LXV. Deinde ſi vera Oſii præfatio eſt, ſequitur 1°. ut ſynodum Nicænam temporum ordine anteiverit non Ancyrana ſolum & Neocæſarienſis, ſed etiam Gangrenſis, cum ejus canones in œcumenico illo epiſcoporum conſeſſu lecti probatique ſint: 2°. ut indubitatum non ſit Nicæna anteriorem eſſe Laodicenam, quippe cujus canonum ne meminit quidem Oſius, tametſi plures hodieque exſtent, quibus non minima diſciplinæ capita continentur: 3°. ut poſtremi duo canones Ancyrani, quos Baronius adſcitos ſuſpicatur, genuini ſint nec aliunde advecti; ſi quidem eos tum Corbejenſis codex, tum & vetera Codicis a Queſnello vulgati exemplaria Ancyranis illis canonibus accenſent, quos Oſius Nicææ recitandos confirmandoſque propoſuit. Et vero Baronii ſuſpicio hac una nititur ratione, quod cum geſtis decretiſque Damaſo papæ attributis quamdam habeat cognationem penultimus canon Ancyranus, quo *ſomnia vel quaslibet divinationes ſecundum morem gentilium obſervare* prohibetur. Unde collegit eruditus Annalium ſcriptor cum hunc ipſum canonem, tum & ſequentem, e Damaſi decretis conflatos eſſe, & canonibus Ancyranis temere adſutos. Verum hæc illa, quæ pro veris Baronius admiſit, Damaſi geſta ſunt & ſuppoſititia, quorum fraus ſatis ſe ipſa prodit, adeo infabre imperiteque compacta eſt. Neque in Damaſum cadunt, aut ejus ſapiunt ævum decreta ex ſpuriis illis geſtis excerpta. At vide quam facile ſcriptores, uno eodemque principio freti, in diſſimiles quandoque ſententias abeant. Fecit monimentorum illorum affinitas, ut Baronius Ancyranæ ſynodo id ademerit, quod ſuum erat; fecit etiam ut eidem ſynodo affinxerint alii, quod ex ea nuſquam prodierat. Geſtorum ſcilicet illorum pſeudo-Damaſi quoddam fragmentum, quia penultimo canoni Ancyrano affine videbatur, Ancyranæ ſynodo attribuerunt Gratianus 26. quæſt. 5. cap. 12., Yvo part. 11. c. 30. Burchardus l. 10. cap. 1. & librorum 16. compilator apud Labbeum ad calcem decretorum Ancyranorum.

Mos antiquus, quo priorum ſynodorum decreta in poſterioribus firmantur.

LXVI. Demum argumento eſt Oſii præfatio, idoneas veritati aperiendæ retinendiſque patrum inſtitutis vias amplexos eſſe Nicænos præſules, cum decreta majorum ante relegi voluerunt, quam ſuos ipſi canones conderent. Quo præclaro traditionis conſulendæ exemplo certam futuris ſynodis commonſtrarunt normam, qua ſedulo caverent ne quid inveheretur novi, neve a paternis regulis recederetur. Hanc certe ſecuti videntur CL. patres anno 381. Conſtantinopoli congregati, cum can. 1. ſanxerunt, *fidem non violandam* CCCXVIII. *patrum, qui apud Nicæam Bithyniæ convenerunt, ſed manere eam firmam & ſtabilem*. Similiter & anno 397. in Carthaginienſi ſynodo *Nicæni concilii profeſſio & fides recitata & confirmata eſt*. Indeque Aurelius Carthaginienſis epiſcopus cum collegis ſcripſit: *Eccleſiaſticæ utilitatis cauſſa dum in Carthaginienſi urbe conveniſſemus in unum, a pleriſque ſuggeſtum eſt ea, quæ in concilio Hipponenſi jam dudum maturata ſunt, & legitime ad corrigendam diſciplinam ſalubriter geſta & ſtatuta noſcuntur, effrenata temeritate quoſdam minime cuſtodire; ad hujuſmodi vero excuſandos exceſſus illud ab aliquibus prætendi, quod ea, quæ jam dudum legibus ſtatuta ſunt, ignorantes prætermiſerint. Ob quam rem.... Brevem ſtatutorum, in quo omnia videntur eſſe complexa, & quædam diligentius conſtituta*

Cod. can. apud Leon. cap. 2.

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

ſtituta huic epiſtolæ ſubdi fecimus, ut compendioquæ decreta ſunt recenſentes, ſolicitiùs obſervare curemus. Ubi notatur cauſa, cur priorum conciliorum ſtatuta in poſterioribus recenſeantur. Eſt illud quoque ab epiſcopis Hiſpaniarum in Toletana ſynodo anno 401. ante omnia definitum, *conſtituta primitus concilii Nicæni perpetuo eſſe ſervanda, nec ab eis eſſe recedendum.* Deinde quæ nova ipſi conſtituerunt decreta, hæc in altero ejuſdem regionis concilio anno 447. habito, non autem anno 401. ut mendoſe habent conciliorum editiones, recitata, confirmata & actis inſerta legimus. Jam retulimus illud concilii Chalcedonenſis, *Regulas ſanctorum patrum per ſingula nunc uſque concilia conſtitutas proprium robur obtinere decrevimus.* Miſſa facimus id genus plura, ne in re pervulgata plus quam ſatis eſt immoremur.

LXVII. Sed præmonendus videtur lector, ne ſynodos, quarum geſta vel decreta in poſterioribus recitata ſunt, cum iis confundat ſynodis, in quibus illa ſunt prælecta. Quod quia minus cavit Gregorius Turonenſis, Gangrenſem canonem concilio Nicæno adſcripſit. Ad eumdem etiam offendere lapidem conciliorum editores, quippe qui concilium anno 447. celebratum ad annum 401. ideo retulerunt, quod in ipſo prælecta ſunt Toletanæ ſynodi anno 401. habitæ decreta. Iſtud autem animadvertere eo pluris refert, quod epiſcopi, cum in conſequentibus ſynodis priorum ſtatuta confirmarunt, ea, nonnullis interdum pro jure ſuo mutatis, ad locorum aut temporum ſuorum mores accommodarint, uti exemplo eſſe poteſt Brevis ſtatutorum Hipponenſium in poſteriore ſynodo Carthaginienſi confirmatorum. Hujuſmodi autem mutationis inſigne ſpecimen eſt Ancyranus canon decimus. Eo quippe canone primitus conſtitutum eſſe legimus, ut diaconi, qui ſua in ordinatione conteſtati eſſent, a nuptiis abſtinere ſe non poſſe, ac deinde ad eas tranſiſſent, permitterentur *in miniſterio manere*; ſecus vero, *a miniſterio ceſſare* juberentur. At idem decretum, quale poſt Oſii præfationem exſtat in exemplari Corbejenſi, ſic mutatum videmus: *Diaconi quicumque ordinantur, ſi in ipſa (ordinatione) proteſtati ſunt dicentes (velle) ſe habere uxores, neque poſſe ſe continere; hi poſtea ſi ad nuptias convenerint, maneant in clero tantum.* Quibus verbis in Codice, quem publici juris Queſnellus fecit, adjicitur, *& abjiciantur a miniſterio*, haud dubie majoris explicationis ergo. Quæ clauſula deſideratur in Hubertino ejuſdem Codicis exemplari, ſed ejus loco habetur, *propterea quod bis epiſcopus licentiam dederit.* Tum reliquum canonem ſic exhibet Corbejenſis codex: *Quicumque ſane tacuerunt, & ſuſceperunt manus impoſitionem profeſſi continentiam, & poſtea ad nuptias venerint, a miniſterio ceſſare debebunt, laicam communionem recipientes.* Quod ſi rogabis, unde tanta ſit in uno eodemque canone referendo codicum varietas, admiſſa Oſii præfatione facilis erit reſponſio. Ex illa enim conficietur, ut quod Ancyrana ſynodus circa diaconorum continentiam decreverat, id a Nicæna quidem confirmatum ſit, ſed additamentis nonnullis illuſtratum.

LXVIII. Non diſſimulabo tamen in eamdem præfationem objici duo poſſe; unum quidem; quod Innocentius jam ſuperius laudatus ait, *Quod ad canonum obſervationem attinet, ſolis illis parendum eſſe dicimus, qui Nicææ definiti ſunt, quos ſolos ſectari & agnoſcere debet Eccleſia catholica.* Alterum vero, quod in vetuſto codice Hubertino tum in aliis, quibus conſonant Dionyſianæ collectionis exempla, hæc ſynodi Gangrenſis canonibus præfigitur annotatio: *Hæ Gangrenſes regulæ poſt Nicænam ſynodum probantur expoſitæ.* Verum ad Innocentii verba reſpondere pronum eſt. Scilicet quid obſtat, quominus Nicææ definiti dicantur hi canones, qui Nicææ lecti, probati, confirmatique, & in ſynodicis actis recenſiti ſunt? Quid cauſſæ eſt, cur Nicænos canones, eoſque ſolos, ſectari non cenſeatur is, qui eos ſectatur unos, quos Nicæni patres ſua ipſorum approbatione fecere ſuos? Deinde ad codicum annotationem quod ſpectat, illis ſane anteferre fas eſt non modo Corbejenſis exemplaris antiquitatem, ſed & ipſius etiam ſimplicitatem præfationis, in qua nemo ullam ſuppoſitionis cauſam vel ſuſpicari queat. Quid, quod antiquarum omnium collectionum, ne iis quidem exceptis quæ præmiſſam annotationem habent, nullam vidimus, uti dictum eſt, quæ Gangrenſes canones aut omittat, aut ab Ancyranis Neocæſarienſibuſque ſejungat? Sane non parum id præfationi noſtræ ſuffragatur, cum inde facile appareat, horum conciliorum decretis ubique parem, eamque non mediocrem, attributam eſſe auctoritatem. An vero illam ex Nicænæ ſynodi confirmatione obtinuerit, penes prudentiores eſto judicium. Interim cetera quæ complectitur idem Corbejenſis codex perſtringamus.

LXIX. Epiſcoporum, qui Nicænæ ſynodo interfuerunt, nomina excipiunt canones Antiocheni, Laodiceni, Conſtantinopolitani, Carthaginienſes, Valentini ac Taurinenſes: quibus ſubnectuntur epiſtolæ Innocentii ad Toloſanam (ſeu Toletanam) ſynodum, Leonis ad epiſcopos Viennenſis provinciæ, Hilari ad Leontium, & poſt Arelatenſes Epaonenſeſque canones, Innocentii ad Rufum & Euſebium, Symmachi ad Cæſarium, Damaſi ad Paullinum, Auguſtini ad Competentes, nomina epiſcoporum & clericorum qui ad ſynodum Arelatenſem ſub Marino convenerunt, Paullini epiſtola ad Fauſtum, definitio ſynodi Chalcedonenſis, Flaviani ad Leonem epiſtola, ejuſque reſcriptum. Denique inter varia id genus monimenta & canones, qui plerique Gallicanarum ſynodorum ſunt, intermiſtæ leguntur tum Leonis ad Anaſtaſium, tum Siricii ad Himerium epiſtolæ. Unde obſcurum non eſt, collectionem illam ſtudioſi cujuſdam, qui in Galliis degebat, opus eſſe; cui homini, ut videtur, non in animo fuit, peculiarem aliquem exſcribere canonum Codicem, ſed ea colligere quotquot invenire poſſet id genus ſcripta, quæ ad eccleſiaſticæ diſciplinæ regulas pertinerent. Qua in re ſimillimus eſt Codici illi, de quo nunc nobis diſſerendum.

§. III.

De Codice canonum ad calcem operum S. Leonis in noviſſima editione vulgato.

An titulus, quo inſignitus eſt, ei congruat.

Qualis ſit titulus Codicis.

LXX. In noviſſima operum S. Leonis editione ſubjecta eſt appendix cum hoc titulo: *Codex canonum eccleſiaſticorum & conſtitutorum ſedis apoſtolicæ, omnium qui huc uſque prodierunt vetuſtiſſimus & ampliſſimus, qui quidem in uſu fuit in eccleſia Romana Innocentio I. Zoſimo &c. ac Leone I. pontificibus, nunc primum editus ex mſſ. codicibus Thuaneo & Oxonienſi.* Eumdem vero titulum ſingulæ quæque paginæ ita in fronte ferunt, *Codex canonum ſeu conſtitutorum eccleſiæ Romanæ.*

Quid contineat codex.

LXXI. Ipſe Codex præfatione conſtat & LIX. capitulis. Primo in capitulo Nicæni Sardicenſeſque canones ſub una Nicæni concilii inſcriptione exhibentur in titulos 46. diviſi, quorum primus ſymbolum Nicænum una cum ſubſcriptionibus epiſcoporum qui huic ſynodo interfuerunt, vigeſimus-ſeptimus Nicæni concilii canonem penultimum, tum, ultimo ejuſdem concilii prætermiſſo, vigeſimus octavus Sardicenſem primum, & quadrageſimus-ſextus Sardicenſem itidem poſtremum complectitur. Nicænos autem Sardicenſeſque canones ſic copulatos, atque titulo tenus confuſos, excipiunt Carthaginienſis ſynodi anno 397. Idibus Auguſti habitæ decreta, canones Ancyrani, Cæſarienſes, (ſic in mſſ. vocantur, non Neocæſarienſes, quemadmodum & epiſcopi hujus ſynodi *in urbe Cæſarea*, non *Neocæſarea* conveniſſe dicuntur in prætatione) Gangrenſes, deinde Carthaginienſis concilii, Milevitani, quinque epiſcoporum, necnon Aurelii ad Innocentium litteræ, cum totidem hujus papæ reſponſis. His adjunguntur præter concilium Carthaginienſe plenarium adverſus Pelagium Cæleſtiumque, Honorii ac Theodoſii contra eoſdem hæreticos reſcripta, capitula de geſtis contra Pelagium habitis excerpta, ſacra

Quid obſtet ne Gangrenſes canones in ſynodo Nicæna prælectos eſſe affirmetur. *Innoc. ep. 7. n. 3.*

Con-

Constantii imperatoris epistola contra Cælestium, & Volusiani edictum. Leguntur deinde Innocentii ad Exsuperium Tolosanum, ad Rufum aliosque Macedoniæ episcopos ac diaconos, ad Decentium Eugubinum, ad Victricium Rotomagensem epistolæ, Carthaginiensis synodi gesta quædam & canones, necnon Marciani duplex Constitutio. Quibus subjiciuntur Siricii litteræ ad Himerium, ad diversos episcopos; mox Ambrosii & sociorum ad eumdem papam rescriptum; item Zosimi ad Hesychium, ad presbyteros suos, Bonifacii ad Hilarium Narbonensem, Cælestini ad episcopos per Viennensem Narbonensemque provincias constitutos, item ad Apuliæ Calabriæque episcopos. Postea interjectis quibusdam fidei confessionibus & gestis Constantinop. quibus damnatus est Eutychianus error, sequuntur Simplicii ad Acacium, Acacii ad Simplicium, Felicis Acacium damnantis epistolæ, Gelasii papæ disputatio, ejusdem litteræ ad Faustum magistrum, ad Anastasium imperatorem, ad episcopos Dardaniæ, ad Orientales, Athanasii ad Epictetum, Cyrilli ad Joannem Antioch. Hanc epistolam in monasterii S. Huberti codice, qui minus integer videtur, excipiunt *formula libelli fidei*, quem scil. dare debent qui Eutychianam hæresim ejurant, definitio sanctæ synodi Chalcedonensis, epistola Eusebii Mediolanensis & ejus synodi ad Leonem papam, Gelasii papæ constituta, Antiocheni, Laodiceni & Constantinopolitanti canones, regula formatarum, ac deinde plures Leonis epistolæ; apud Quesnellum vero quædam leges ex corpore Codicis Theod. excerptæ, Damasi ad Paullinum epistola, Cyrilli ad Nestorium, Gelasii constituta; canones Anticocheni, Laodiceni, Constantinopolitani, concilium Telense seu Teleptense cum Siricii Tractoria, regula formatarum.

Titulus in scriptis exemplaribus Codici præfixus.

LXXII. Heic observamus titulum, quem Codici suo præfixit eruditus Leonis editor, nulla veterum librorum auctoritate niti. Thuaneus quippe & Oxonienses, Quesnello ipso fatente, sicut & alii, quos consulere nobis licuit, unam hanc præ se ferunt inscriptionem: *Continet Codex iste canones ecclesiasticos & constituta sedis apostolicæ.* Jam vero titulus inscriptionis hujus loco substitutus qua ratione defendi queat? Quis largiatur Codicem, in quo Simplicii ejusque successoris Felicis ac Gelasii leguntur scripta, *in usu fuisse in ecclesia Romana Innocentio I. Zosimo ac Leone I. pontificibus?* His occurrit quidem vir laudatus atque obtendit, *Codicis partes omnes non ejusdem ætatis esse, alias aliis antiquiores priorum temporum Codicem composuisse; alias, quæ junioris ævi, subinde per succedentia ætatum intervalla annexas esse prioribus.* Quocirca primum Codicis sui ævum *a Nicæna Sardicensisque synodorum temporibus ad Innocentii & Zosimi ætatem* definit, censetque locum in illo tum habuisse Nicænos canones, & Nicænorum nomine vestitos Sardicenses, ac præterea nullos. Eumdem subinde ait adolevisse sub Innocentio *Carthaginiensis concilii canonibus auctiorem factum*; convaluisse sub Zosimo, utpote quem græcum origine græcos canones Ancyræ, Cæsareæ Gangrisque conditos Romana civitate donasse arbitratur; mox a Zosimi morte ad Leonis usque tempora virilem ætatem attigisse, admissis per id intervalli monimentis quæ ad Pelagianos attinent una cum decretalibus Innocentii litteris. Quæ demum supersunt, hæc duas in partes tribuit, quarum primam, eamque maximam, Leoni adscribit; postremam vero, quia canones Constantinopolitanos habet, post Gregorii I. tempora differendam putat.

Titulum novum Codici non congruere.

LXXIII. At quovis modo accipiamus ingeniosum illud, sed minus firmum eruditi viri systema, certe falsus est Codicis titulus. Si enim is ad Codicem totum, uti decet, refertur, non debuit *omnium qui huc usque prodierunt vetustissimus* Codex nuncupari. Nam qui post Gregorii I. tempora completus demum fuit & absolutus, is Dionysii exigui collectione, ut alias omittam, recentior fuit. Si vero, quod minus convenit, eodem titulo notantur singulæ Codicis partes seorsim spectatæ, hoc est singulæ scriptorum accessiones, quas illi identidem factas dicit idem Quesnellus; neque tum potest *omnium qui huc usque prodierunt amplissimus* vocari. Et sane quantumcumque illum post Zosimi tempora, vel sub Leone fuisse ponat vir doctus, non ea certe fuit mole, quæ Codicum aliorum molem vinceret. Prodiere ante & post Codices alii multo ampliores, quos inter vel ipsam Isidori Mercatoris collectionem recensere licet, quæ longe plura, non dico adulterina, sed sincera, ejusmodi scripta complectatur. Denique ubi singulas Codicis partes expendimus, nobis non liquet quomodo eum repræsentent Canonum Codicem, *qui in usu fuerit in ecclesia Romana Innocentio I. Zosimo &c. ac Leone I. pontificibus.*

Codicem illum ecclesiæ Romanæ usui non fuisse.

LXXIV. Est illud quippe a nobis superius probatum, ecclesiæ Romanæ ac ceterarum Siricio pontifice morem fuisse, ut non canonibus modo conciliorum, sed etiam sedis apostolicæ statutis regerentur. Quamobrem, si quem Innocentii ævo canonum Codicem habuit ecclesia Romana, ille ut canonum synodicorum decreta, sic & statuta sedis apostolicæ complecti debuit. Stare igitur nequit id, quod de prima Codicis sui ætate excogitavit Quesnellus, nimirum Codicem Romanum ad *Innocentii Zosimique tempora* aliis omnino nullis, nisi Nicænis Sardicensibusque decretis constitisse. Deinde quid censendum sit de Codice, docet & ipse Codex. Cum enim ex puris putisque Gelasianæ 33. epistolæ verbis conflata sit prima nec minima pars præfationis; cum & nihil habeat Codex, quod Gelasii ævum excedat: illud sane argumento est, eum, qui sub Gelasii pontificatu, vel haud multo post, primam Codici manum admovit, ultimam eidem imposuisse; atque dum varia conciliorum pontificumque decreta compilat, his intermiscuisse ea quæ sibi nota erant & familiaria Gelasii statuta. Adeoque nihil opus est ut Gregorii I. temporibus juniorem fuisse compilatorem ponamus. At vero, inquies, repugnat Codici Gregorii I. temporibus recepto Constantinopolitanos canones continuisse, uti re vera ille hodieque continet. Recte quidem; at etiam inde potius naturali quadam consecutione conficitur, Codicem illum ad ecclesiæ Romanæ usum non pertinuisse, quam post Gregorii I. tempora esse absolutum. Nusquam autem pertinuisse, pluribus aliis demonstratur argumentis.

Id persuadet collatio hujus Codicis cum Dionysiano.

LXXV. Infirmum istud mihi non videtur, quod hujus Codicis cum Dionysiana collectione suppeditat collatio. Certum quippe est Dionysium Romæ hoc opus elaborasse. Neque dixerit quispiam, aut suspicatus etiam fuerit, illum id commissurum fuisse, ut quæ Romano in Codice jam recepta erant, his locum in suo non daret. Absunt tamen ab ejus collectione plurima, quæ in memorato Codice reperias, puta synodorum Carthaginiensis & Milevitanæ, simul & quinque episcoporum ad Innocentium I. litteræ, Innocentii ad easdem synodos & episcopos responsa, Simplicii, Felicis aliorumque scripta. Unde consequens est, ut Codicem illum Dionysius, adeoque Romani, cognitum non habuerint. Ignotum itidem hujus Codicis compilatori Dionysianum fuisse inde liquet, quod Innocentii epistolarum de Antiochenæ ecclesiæ pace ad Alexandrum Antiochenum episcopum, ad Bonifacium presbyterum, ad Acacium Berœensem antistitem, quas Codici suo inseruit Dionysius, ne meminit quidem. Quod indicio est utrumque Codicem eodem fere tempore, at non eodem loco adornatum fuisse; adeoque nil opus esse, ut post Gregorii magni tempora manum ultimam receperit Quesnellianus Codex.

Confusio Codicis recens vulgati eum Romanum fuisse non probat. *Dissert. 12. cap. 4. n. 1.*

LXXVI. Si tamen eruditi viri judicio stare placet, *ipsa Codicis confusio, qua offensus Laurentius quidam Dionysium exiguum ad novum rudendum impulit, Romanum clamat Codicem. Vix enim*, inquit, *major esse potuit ea, qua Codex noster laborat, 1°. quoad translationem, quæ paraphrasi aliquot in locis similior est, quam translationi. 2°. quoad canonum distinctionem & integritatem; aliqui enim omittuntur, alii ejusdem concilii in unum conflantur, quidam etiam nonnullorum conciliorum miscentur aliorum canonibus, quidam truncantur, quidam amplificantur. 3°. quantum ad ordinem, cum conciliorum decreta pontificum decretis misceantur, nec pro ætatis suæ ordine collocentur.* Verum ista rerum confusio nescimus an hominibus præconcepta opinione liberis quidquam clamet, quod illum Codicem ecclesiæ Romanæ usui fuisse probat. Sane qui rem attentius introspexerint,

ægre

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

ægre admodum sibi persuadebunt, Codice tot insperso nævis, tam insabre tamque indiligenter concinnato usam fuisse ecclesiam, non unam e multis, sed omnium principem ecclesiarum, ad quam velut ad canonum interpretem sapientissimam ex omni terrarum orbe recurrebatur. Neque vero Dionysius, cujus verbis in rem suam abutitur laudatus Editor, aliam in Romano Codice confusionem notat, nisi interpretationis. Sic enim Stephanum episcopum Salonitanum alloquitur: *Quamvis carissimus frater Laurentius assidua & familiari exhortatione parvitatem nostram regulas ecclesiasticas transferre pepulerit*, CONFUSIONE *credo* PRISCÆ TRANSLATIONIS *offensus, nihilo minus tamen ingestum laborem tuæ beatitudinis consideratione suscepi*. Ad hæc tametsi aliis etiam vitiis laborasse Codicem Romanum largiremur, tamen incertus ancepsque foret ille clamor, quo ejus sinceritatem dinosci certo putat Quesnellus. At enim quæ in illo legitur canonum Græcorum interpretatio, hæc ipsamet obtinet in Corbejensi Codice superius descripto, quem Gallis usui fuisse probant canones Agathenses, Epaonenses, Valentini, Aurelianenses &c. Neque id solum, sed etiam in utroque par epistolarum pontificiarum cum synodorum decretis permixtio, par in ordine scriptorum perturbatio comparet.

Dionys. 1. inf.

LXXVII. Diluitur eadem ratione argumentum aliud ex eo desumtum, quod recens vulgatus Codex Sardicenses canones Nicænis copulatos & *Nicænorum nomine vestitos* exhibeat. Unde vir doctus in eam propendere se ait sententiam, Romanum scilicet Codicem *a Nicænæ Sardicensisque synodorum temporibus ad usque Innocentii Zosimique ætatem nullos alios canones regulasve ecclesiasticas complexum esse præter Nicæni Sardicensisque concilii canones, neque Sardicenses in illo locum habuisse, nisi quia pro Nicænis habiti sint, eorumque nomine vestiti ac eis sine ulla distinctione subjuncti. Clarum est ea de re Innocentii ipsius testimonium*. Deinde ipsa Innocentii verba profert superius a nobis num. 68. commemorata tum ex epistola hujus papæ 5. ad Theophilum, tum ex epistola 7. ad Constantinopolitanos n. 3. quibus docet iis unis parendum esse canonibus, qui Nicææ definiti sunt. Porro laudatum Innocentii testimonium possemus non ita clarum esse, contra quam Quesnellus ait, hic ostendere; si quidem in citata epistola 7. num. 3. Sardicensem synodum apprime distinguit idem pontifex a Nicæna, cum Antiochenos canones ideo repudiari velit, *quod ab hæreticis compositi esse arguantur*, & NICÆNORUM PATRUM *sententiam labefactent.... quemadmodum etiam in* SARDICENSI SYNODO *condemnati sunt*. Verum hæc prætermittimus. Largimur etiam saltem Zosimum eo Codice usum esse, in quo Sardicenses canones cum Nicænis confusi pro Nicænis vulgo habebantur. At opinionem novam quid juvat hæc confusio, si plurimis canonum Codicibus communis fuit? Atqui Colbertinus, isque vetustissimus, codex not. 1868. quem Gallicanæ potius quam Romanæ ecclesiæ usui fuisse arbitramur, Sardicenses habet canones tum ea notatos inscriptione, *Canon Nicænus* (adjecit deinde antiquarius secundis curis *sive Sardicensis*) *qui in græco non habetur*, cum ea clausula terminatos, *Expliciunt statuta Nicæni fidei metropolitani Bytiniæ Paullino & Juliano consul.* (hoc est anno 325.) XIII. *Kal. Jul.* Parem præ se fert canonum permixtionem codex sæculo saltem nono exaratus, asservatusque in Morbacensi monasterio diœceseos Basileënsis, quo Gallicanam canonum collectionem contineri fidem faciunt synodi in eo descriptæ vel memoratæ. Nicænos quippe primum exhibet ex interpretatione Rufini, deinde Sardicensem 13. hoc præmisso titulo: *Incipit capitulum de suprascriptis canonibus, id est Nicænis* CCCXVIII. *episcoporum. Osius episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratore postulatus fuerit*, & cetera ejusdem canonis verba. En igitur vetustos Codices duos a Codice recens vulgato diversos, in quibus Nicæni Sardicensesque canones confusi, uno Nicænorum decretorum nomine nuncupantur. His & tertium adjicere liceat. Exstat quippe in bibliotheca nostra Sangermanensi vetus compilatio canonum ex conciliorum, Romanorum præsulum, patrumque decretis conflata, in qua Nicænorum canonum nomen conflanter ferunt Sardicenses. Hanc autem apud Hibernos compositam, certe ex Codice Quesnelliano exscriptam non esse, probant tum Gildæ sapientis dicta, & Hibernæ synodi, quæ *sancta synodus*, vel simpliciter *synodus* vocitatur, decreta, tum & alia quædam eis inserta, quibus Quesnellianus caret. Leve est igitur, immo nullum, quod erudito viro Achilleum videbatur, argumentum ex incondita illa Nicænorum Sardicensiumque canonum confusione repetitum.

Neque istud probatur ex Nicænorum ac Sardicensium canonum confusione. *Dissert.* 12. *cap.* 2.

LXXVIII. Multo infirmius est aliud ex ea ductum parenthesi, quam in epistola 2. Innocentii ad Victricium exhibent scripti manu codices aliquot, ac plures omittunt. Ita porro ratiocinatur vir doctus: *Nonnulla etiam sunt in contextu Codicis, quæ in gratiam ecclesiæ Romanæ addita, eum pro ejusdem usu confectum esse indicant; velut illa est parenthesis, quæ in epistola Innocentii papæ I. ad Victricium Rotomagensem legitur*: CUJUS (ecclesiæ Romanæ) IN OMNIBUS CAUSSIS DEBET REVERENTIA CUSTODIRI. *Cum enim hæc desideretur in Codice Dionysii abbatis, nec eam in venerandæ antiquitatis codice San-germaniano, quem mille annorum esse ajunt, invenerimus; facile quisque adducetur ut credat a Codicis Romani auctoribus additam, jure suo se uti autumantibus, cum in epistola Romani pontificis aliquid addebant, quod ad ejus illustrationem faceret*. Sane huic conjecturæ aliquis ut esset locus, duo prius erudito viro constare oportuerat: primo scilicet, parenthesim exstare in sinceris Codicis sui exemplaribus, deinde ab omnibus aliis abesse, aut certe in iis esse unis, quæ ex Codicis sui exemplis descripta sint. Atqui neutrum constat. Immo, quod ad primum attinet, plura hujusce Codicis recognovimus exempla, eaque Oxoniensi longe antiquiora, Pithœanum, Colbertinum, Hubertinumque & alia, neque ullum deprehendimus uspiam parenthesis inductæ vestigium: unde & illam Oxoniensi intextam fuisse nobis fere est indubitatum. Deinde, quod alterum caput spectat, certum est parenthesim exstare in Colbertino exemplari Langobardicis litteris exarato, in quo, uti & in Quesnelliano, nihil videas quod Gelasio papa recentius sit; exstat & in altero ejusdem bibliothecæ non semel a nobis memorato not. 1868. cui hac in re consonant collectionis Hispanæ codices prorsus omnes. Adeoque huc redit, quod jam observavimus, nihil scilicet ad dinoscendam Codicis Romani sinceritatem facere parenthesim, quippe quæ aliis etiam in Codicibus a Romano diversis locum habet. Miramur tamen Codicis editorem, cur illam ipsemet penitus expunctam voluerit. Si enim Codicem Romanum edere se persuasum habuit, si a Romanis suo sibi jure utentibus parenthesim putavit insertam; postulabat sane Codicis integritas, ut quæ Codici propria evaserat, retineretur.

Editoris conjectura circa parenthesim epistolæ Innocentii excutitur. *Dissert.* 12. *cap.* 4. *n.* 5.

LXXIX. Dum hujusmodi conjecturis plus æquo indulget vir clarissimus, suæ ipse magis magisque prodit inanitatem opinionis. At enim si verum est id, quod multa nititur conjecturarum mole fulcire, Ferrandum scilicet diaconum Romano Codice per Zosimi legatos in Africam delato usum esse, dum Sardicensi synodo vigesimum canonem Nicænum attribuit, quo canone jubetur *ut diebus Quinquagesimæ genua non flectantur*: inde consequens est, quem Romanum Codicem Quesnellus vocat, eum nequaquam Romanum esse. Qui sic autem? Scilicet eo usus est Codice Ferrandus, in quo & Nicænus canon vigesimus exstabat, uti fidem facit ejusdem canonis commemoratio; & Sardicensis synodi nomen Sardicensibus decretis præfigebatur, uti docent hujus synodi canones suo passim nomine ac titulorum ordine a Ferrando laudati. Atqui neutrum in Quesnelli Codice uspiam videas, quippe qui nec Sardicensis synodi nomen, nec vel unam quidem vigesimi canonis Nicæni litteram habet. Igitur si Romanum Codicem præ manibus habuit Ferrandus, Quesnellianum non habuit, adeoque nec Romanum Quesnellus.

Ferrandum opinioni novæ non favere. *Ibid. cap.* 3. *n.* 4.

LXXX. Qui Ferrandum suas in partes trahere ne-

Nec Nicænum canonem Chalcedone a Paschasino citatum. *cap. 4. n. 4.*

nequivit, videamus utrum Paschasini suffragio niti A possit. En ipsa eruditi viri verba exprimimus: *Canon sextus Nicæni concilii a Paschasino legato sedis apostolicæ eodem modo lectus est in actione 16. concilii Chalcedonensis* (pag. 812.) *quo habetur in nostro Codice, ut ex eodem omnino desumtus esse intelligatur. At dubium non est, quin ex proprio Romanæ ecclesiæ Codice canonem istum decerpserit Paschasinus, uti Constantinopolitani ex suo eumdem protulere.* Verum si vetus aliquis reperiatur Codex, isque a Quesnelliano diversus, in quo Nicænus idem canon eadem ratione efferatur, an non evanesceat illæc argumentatio? Atqui reperti sunt ejusmodi codices, unus clarissimi viri Claudii Hardi senatoris Parisiensis, alter Fossatensis nunc Colbertinus, & alii, qui B tametsi ad ecclesiæ Romanæ usum nusquam pertinuere, tamen cum Paschasino in eodem canone laudando consentiunt. Unum præterea sibi obstare non dissimulat vir bonæ fidei & sinceritatis amans, *quod videlicet* SEXTUS *canon a Paschasino numeretur, qui decimus est in Codice* quem ipse publici juris fecit. Inde adeo, ut Codicem hunc suum cum Paschasino in concordiam reducat, alias aliis aggerit conjecturas: facile nimirum fuisse vel sextum pro decimo reponi ab librario, vel in exemplar græcum ἕκτος pro δέκατος irrepere, & latinum ex græco male corrigi; vel demum a Paschasino sextum citari, ut Orientalium Codicibus accommodaret se. At vero divinatione, quod eruditi viri pace dixerimus, nil opus erat, ubi res ipsa loquitur. Nicænos quippe canones aliter dividit Quesnelli Codex, aliter sincera eorumdem canonum exemplaria. In illo canones septem & viginti, ultimo etiam prætermisso, in his vero non plus viginti numerantur. Id causæ fuit cur Quesnelliani Codicis canon decimus a Paschasino sextus appelletur. Qui enim ejusmodi exemplaribus utebatur, uti Paschasinum re vera usum esse probat canonis prolatio, ille a Quesnelli Codice dissentire debuit. Deinde si pro Romano habendus esset is Codex, qui canonem hunc sextum eodem exhibet modo quo Paschasinus, sane Romani essent habendi, præ Quesnelliano, Hardiensis, Fossatensis seu Colbertinus & D alii, quorum in referendo canonis contextu & numero mirifica est cum Paschasino consensio.

Dissidium vulgati Codicis cum Innocentio I. in canone Nicæno referendo.

LXXXI. Hoc vero gravius, quod a Codice Romano qui temporibus Innocentii I. papæ obtinebat, sic dissideat Quesnellianus, ut Nicænorum canonum nec eumdem etiam textum exhibeat. Testis est Innocentii ipsius epistola 17. num. 10. ubi sic legitur concilii Nicæni canon 8. *De his qui nominant se ipsos Catharos, id est mundos, & aliquando veniunt ad catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ & magnæ synodo, ut accepta manus impositione sic maneant in clero.* Eumdem vero canonem in Quesnelli Codice, ubi quartus-decimus est, offendes his verbis expressum: *De his qui se ipsos Catharos, id est mundos* E *vocant, si qui veniant ad Ecclesiam catholicam, placuit sancto concilio ut ordinentur, & sic permaneant in clero.* Magna sane unius ejusdemque canonis dissimilitudo; eoque major, quod non in verbis solum versetur, sed etiam in sensu; atque in eo sensu, qui disciplinam inducat longe diversam. Et is quidem pro ut ab Innocentio refertur, Novatianis ad Ecclesiam venientibus manum imponi, pro ut vero exhibetur apud Quesnellum, eosdem ordinari jubet, ut in clero manere queant. Erit aliquando locus, ubi sua lectioni illi, qualem habet Innocentius, adstruetur fides, probabiturque, prævio scilicet in hanc ipsam ejusdem papæ epistolam Monito, nihil isto canone contineri, quod non disciplinæ in ecclesia Romana tum temporis receptæ respondeat. F

Eumdem Codicem ex suppresso Nicæno canone 20. Romanum non esse firmatur. *Leo ep. 112. n. 5.*

LXXXII. Ad hæc quo in pretio & honore præsulibus Romanis fuerint Nicæni canones, quam religiose sancteque ab iisdem suscepti, quisquis recolet, is certe ullum ab iis rejectum aut non receptum esse sibi numquam persuadebit. Si enim id sibi juris arrogassent, ut rejicerent vel unum, ceteros in cassum commendassent. Ad Anatolium frustra scriberet Leo: *Sancti illi & venerabiles patres, qui in urbe Nicæna, sacrilego Ario cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum canonum condiderunt, & apud nos & in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivunt, & si quid usquam aliter, quam illi statuere, præsumitur, sine cunctatione cassatur: ut quæ ad perpetuam utilitatem generaliter instituta sunt, nulla commutatione varientur.* Anatolio quippe facilis & promta hæc erat responsio: Si Nicænum canonem unum, quia meræ disciplinæ est, respuere licuit ecclesiæ Romanæ, quidni & numerosissimæ synodo liceat alium reformare, qui meram itidem disciplinam attingit? Ne quid vero sibi tale objiceretur, nihil timebat Leo, fretus conscientia tum suæ tum & decessorum suorum in canonibus Nicænis omnibus observandis retinendisque diligentiæ. Hinc firma illa, qua Julianum Coensem alloquitur, animi con- *Ep. 98. n. 2.* fisio: *Cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua, quam constanti fixoque proposito Nicænorum canonum statuta custodiam, dissolvi omnes regulas æstimans, si quidpiam ex illa sacro-sancta patrum traditione violetur.* Hinc & Marciano augusto significat nullam non ecclesiam Nicænis decretis obligari, adeoque muneris sui esse operam dare, ut ne quid *Ep. 95. n. 3.* lædatur eorum auctoritas. *Ad meum*, inquit, *tendit reatum, si paternorum regulæ sanctionum, quæ* AD TOTIUS ECCLESIÆ REGIMEN *Spiritu Dei instruente sunt conditæ, me, quod absit, connivente violentur.* Cur vero Nicænis regulis teneantur ecclesiæ omnes, innuit Innocentius I. epist. 24. n. 1. ubi ait: *Revolventes itaque auctoritatem Nicænæ synodi, quæ una omnium per orbem terrarum mentem explicat sacerdotum.* Nam ex eo, quod catholicorum omnium sacerdotum placita sint, sequitur ecclesiam omnino nullam esse, quæ non ad eorum normam componi regique debeat. Neque etiam videtur ambigendum quin his verbis, *Quod autem ad canonum* *Innoc. epist. 7. n. 3.* *observationem attinet, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt, quos solos sectari & agnoscere debet Ecclesia catholica,* moneat idem pontifex solos eos esse, quibus sine ulla exceptione parendum sit. Tametsi vero firmam itidem atque inconcussam illis auctoritatem vindicavere ceteri pontifices consequuti, eo tamen compulsus est eruditus Quesnellus, Codicis sui defendendi necessitate, ut nusquam in ecclesia Romana receptum esse sibi persuaderet vigesimum ejusdem concilii canonem; adeoque nec veterem illum genua diebus Dominicis ac Pentecostes non flectendi usum, qui eodem canone confirmatur, in Ecclesia viguisse.

LXXXIII. Immo *evidens* esse putat *de orientalibus ecclesiis in eo canone tractatum esse, nec de occidentalibus patres vel cogitasse.* Qui tamen hoc ipso canone sancitus est ritus, illum plurimis in ecclesiis obtinuisse non diffitetur. *Habes*, inquit DE GRÆCIS *id attestantem Basilium Magnum lib. de Spiritu-sancto cap. 27. & auctorem quæstionum apud Justinum martyrem quæst. 115. Epiphanium in expositione fidei; quibus Photium, Zonaram & alios recentiores potes addere:* DE AFRIS *Tertullianum lib. de Corona militis cap. 3. & Augustinum* (epist. nunc 55. n. 28.) *ad Januarium;* DE GALLIS CISALPINIS *S. Ambrosium Serm. 61. vel potius Maximum Taurinensem Serm. de Pentecoste;* DE HISPANIS *Isidorum Hispalensem eccles. offic. lib. 1. c. 31.* DE ALIIS PLERISQUE *Hieronymum adversus Luciferianos.* Tot & tam idoneis testibus alios addimus duos, unum e Græcis, e Gallis alterum, scilicet Petrum Alexandrinum & Hilarium Pictavensem episcopum: quorum ille in canone 15. scribit: *Diem vero Dominicum diem lætitiæ agimus, quod in eo resurrexit,* *To. 1. conc. pag. 967.* *in quo nec genua quidem flectere accepimus:* hic vero prolog. in lib. Psalm. n. 12. primariam hujusce moris constitutionem Apostolis acceptam refert. *Et hæc quidem*, inquit, *sabbata sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, ut his Quinquagesimæ diebus nullus neque in terram strato corpore adoraret.* Irenæus quoque apud Justinum quæst. 115. pag. 468. laudatur, ut qui Apostolos ejusdem consuetudinis auctores sentiat. Cum igitur & ante synodi Nicænæ tempora Irenæo, Tertulliano Petroque Alexandrino testibus viguerit in Oriente simul & in Occidente apostolicus ille mos, cum deinde singulari ejusdem synodi decreto firmatus & apud Græcos, Afros, Hispanos, Gallos Cisalpinos & Transalpinos aut retentus sit, aut receptus; sane firmissimis opus

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

eſt hiſque evidentiſſimis argumentis, ut ab eccleſiis aliis Romanam hac in re diſſenſiſſe perſuadeatur: Romanam, inquam, cujus hæc præcipua semper laus fuit, invigilare cuſtodiæ traditionum, & Occidentis eccleſiis fere omnibus diſciplinæ formam dare. Et tamen hujus aſſertionis vindex aliud nil profert, niſi iſtud: *Nullum ſupereſt apud auctores, qui Romæ vel de Romanis conſuetudinibus ſcripſerunt, veſtigium omiſſæ genuflexionis Paſchalibus & Dominicis diebus, etſi de aliis hujus eccleſiæ moribus non ſileant.* At de more illo in Eccleſia recepto generalia ſunt Tertulliani, Hilarii, Hieronymi, Auguſtini, Maximi, Iſidori &c. teſtimonia: nemo unus eccleſiam Romanam a ceteris excepit. Quorſum igitur & quo jure illam excipias? Deinde quo pacto aſſeverare licuit nullum *ſupereſſe apud auctores, qui Romæ ſcripſerunt, veſtigium omiſſæ genuflexionis Paſchalibus & Dominicis diebus*? Scripſit Romæ Dionyſius exiguus, collectionem ſuam Romæ adornavit, quam & Romæ mox receptam eſſe tradit ætate ſuppar Caſſiodorus, & Carolo Magno obtulit Hadrianus I. ut ab eccleſia Romana adoptatam. In hac ipſa tamen collectione legitur Nicænus canon 20. his verbis redditus: *Quoniam ſunt quidam in die Dominico genua flectentes & in diebus Pentecoſtes: ut omnia in univerſis locis conſonanter obſerventur, placuit ſancto concilio ſtantes Domino vota perſolvere.* Tertium igitur id exemplum eſto, quantam habeat in referendis canonibus Nicænis diſſimilitudinem Queſnelli Codex cum Romano.

Capitula ſeu auctoritates Cæleſtini epiſt. 21. ſubnexas Codicis editori adverſari.

LXXXIV. Ecce aliud eruditi viri argumentum ex iis apoſtolicæ ſedis auctoritatibus *de Gratia Dei* petitum, quas Cæleſtini epiſtolæ 21. ſubnexuimus: quo certe argumento nihil minus efficit, quam quod effectum cupit. *Ex capitulis*, inquit, *de gratia & libero arbitrio Cæleſtino papæ olim adſcriptis conſtat, Africanæ eccleſiæ decreta adverſus Pelagianos Romano Codici inſerta fuiſſe, quæ nec in Juſtelliano nec in alio quovis, qui Dionyſiano antiquior ſit, reperire eſt, jacent vero in noſtro, non ſola quidem, ut apud Dionyſium; ſed Romanorum pontificum epiſtolis ea de re ſcriptis immixta, qualia fuiſſe indicant laudata capitula.* Itane vero ex capitulis illis, ſive ex præteritorum apoſtolicæ ſedis præſulum auctoritatibus, conſtat in Codicem Romanum relata eſſe Africanæ, hoc eſt Carthaginienſis ſynodi anno 418. Kalendis Maiis adverſus Pelagianos habitæ, decreta? Unde id Queſnellus hauſit? Inde ſcilicet, ſi bene illum capimus, quod ex Codice Romano excerptas eſſe pro certo ponat auctoritates illas, quibus inſerta legimus tria memoratæ ſynodi decreta. At vero quærimus iterum, unde has auctoritates ex Codice Romano excerptas eſſe conficiat. An non qui eas collegit, ſive is Leo fuerit, ut exiſtimat idem Queſnellus, ſive Proſper, ut nos opinamur; an non, inquam, is aliunde petere potuit quam ex Codice? Potuit ſane. Satis illi erat epiſtolas tres in manibus habere, duas nimirum Innocentii, Zoſimi vero unam. Et ſane aliud nihil ſunt auctoritates illæ, præter Innocentii teſtimonia quatuor, tria ſcilicet ex ejus epiſtola 29. ad Carthaginienſem ſynodum, & unum ex epiſtola 30. ad Milevitanam; quibus & adjunguntur alia duo ex una Zoſimi epiſtola, quam Tractoriam vocat Marius Mercator, *ad totius orbis epiſcopos* inſcripta. Neque pontificum auctoritates ſolum inde exſcribere Proſpero facile fuit, ſed etiam ea, quibus unis hic potiſſimum nititur Queſnellus, Africanæ ſynodi tria capitula, quippe quæ Tractoria Zoſimi, hoc eſt epiſtola nota pervulgataque apud omnes, continebantur. Et hujus quidem epiſtolæ exemplaria *per totum orbem* miſſa eſſe, eaque ſepræ manibus habere teſtatur Marius Mercator. Neque eadem Proſpero defuere, uti fidem faciunt cum ipſius Chronicon ad annum 418. tum etiam & contra Collatorem liber cap. 5. Quare nihil opus illi erat Romanus Codex, ut Africana hæc capitula in ſuam auctoritatum apoſtolicæ ſedis collectionem transferret. Verum, ut progrediamur longius, non modo rem ita fieri potuiſſe, ſed ita eſſe factam oſtendimus. Certe qui auctoritates illas adierint inſpexerintque accuratius, fatebuntur Proſperum Carthaginienſia decreta non alio ex fonte, quam e Tractoria Zoſimi, hauſiſſe, niſi forte ii ſint, qui quod vident oculis, videre ſe negant. *Ad hanc*, inquit eo loci Proſper n. 10. *nos profeſſionem inſtituit idem doctor* (Zoſimus,) *qui cum ad totius orbis epiſcopos de divinæ gratiæ opitulatione loqueretur ..... ait.... Illud etiam quod intra Carthaginienſia decreta conſtitutum eſt, quaſi proprium apoſtolicæ ſedis amplectimur, quod ſcilicet tertio capitulo definitum eſt .... Et iterum quarto capitulo .... Item quinto capitulo ....* Quibus capitulis ſeu decretis in medium adductis, orationis ſuæ filum repetit Proſper, & ad alia ſe argumenta convertit. Porro luce clarius eſt, Zoſimi verbis adeo apte conferta eſſe atque implicita tria hæc capitula, ut non a Proſpero, ſed a Zoſimo citata, non ex Codice Romano, ſed ex epiſtola *ad totius orbis epiſcopos de divinæ gratiæ opitulatione* deſcripta eſſe nemo non videat. Non enim Proſper aut quivis alius, ſed ipſemet Zoſimus ait, *Illud etiam, quod intra Carthaginenſia decreta conſtitutum eſt, quaſi proprium apoſtolicæ ſedis amplectimur.* Erit forte qui reponat, capitula Carthaginienſia ideo ex Codice deſcripta dici, quia Tractoriam, unde deſcripta ſunt, complectebatur Codex? Verum qui ſic reſpondes, expedi nobis primum unde id habeas, Tractoriam in Codicem Romanum relatam eſſe. Inde enim illam abfuiſſe non levi argumento eſt, quod diligentiſſimi veterum monimentorum compilatoris Dionyſii exigui oculos fugerit; quos certe fugiſſet numquam, ſi Codici Romano, manibus omnium trito, conſignata eſſet. Deinde vide quam nihil agas, immo quam imprudenter in adverſam ſcopo partem jaculeris. Evolve totum Queſnelli Codicem, & quidquid in eo decretalium epiſtolarum eſt: Tractoriæ nullum indicium, ne unam quidem ſyllabam reperies. Unde ſequitur, ut, ſi Tractoriam complectebatur Romanus Codex, Romanus dici nequeat, qui Tractoria caret, Queſnellianus. Neque dixeris, capitula e Romano Codice ſaltem a Zoſimo excerpta eſſe, ac deinde Tractoriæ inſerta. Nam idem Zoſimus, ſimul ut illa ſibi ab Afris miſſa accepit, ſtatim habito, ut mos erat, cleri cœtu, Pelagii Cæleſtiique cauſſam recognovit, ſententiam in utrumque tulit decretoriam, de qua certiores illico fecit *totius orbis epiſcopos* per epiſtolam ſive Tractoriam ut vocant, cui inſeruerat eadem memoratæ ſynodi decreta, quæ velut apoſtolicæ ſedis propria amplectebatur. Adeoque prius Tractoriæ inſerta ſunt, quam in Codicem Romanum relata, ſi tamen relata umquam fuiſſe dici licet. Denique ſi umquam locum in Codice Romano habuiſſent, ſane habuiſſent eo numerorum ordine, quo ſunt a Zoſimo primum accepta. Atqui alium in Queſnelli Codice, alium in epiſtola Zoſimi ordinem obtinent. Quæ enim pro quarto, quinto, ſextoque habentur apud Queſnellum, hæc Zoſimus tertium, quartum & quintum vocat, quemadmodum & Dionyſius exiguus; qui præterea capitulum tertium, quale in eodem Queſnelli Codice legitur, penitus ignoravit. Quare arbitretur prudens & æquus Lector, ac ſententiam ferat. Nobis certe, quod initio poſuimus, videtur ex Africanis capitulis nihil quod Queſnellianæ opinioni faveat, multa quæ adverſentur, colligi poſſe.

Leo ipſe non favet.

LXXXV. Miramur quoque acerrimi judicii virum, ut cauſæ ſuæ patrocinium undecumque adſciſceret, protuliſſe illud Leonis ad epiſcopos per Campaniam, Picenum, Tuſciam & univerſas provincias conſtitutos epiſt. 4. n. 7. *Omnia decretalia conſtituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium deceſſorum noſtrorum &c.* Unde potius totum illius ſyſtema funditus everti ſub finem primæ partis hujuſce præfationis probavimus.

Ancyrani canonis 10. emendatio nihil eum juvat.

LXXXVI. Ex his etiam, quæ ſuperiore paragrapho n. 67. de Ancyrano canone 10. diſſeruimus, ſatis liquet nihil inde firmari ejus opinionem, quod is canon ita legitur in ipſius Codice, uti eſt ad ſeveriorem Latinorum diſciplinam accommodatus. At enim ſi verba quædam explicationis ergo adjecta demas, nil prorſus habet, quod non & in Corbejenſi Codice deprehendas, quem tamen eccleſiæ Romanæ uſui non fuiſſe conſtat. Deinde hæc ipſa canoni inſerta explicatio, qualis apud Queſnellum videtur, indicio eſt ejus Codicem eo exemplari recentiorem eſſe ex quo deſcriptum eſt Corbejenſe.

So-

Solent enim interpretationes, quas vulgo gloſſas vocant, ipſo textu quem explanant eſſe poſteriores. Ut ut eſt, male collineat vir doctus cum ait, Ancyranum canonem mutatum eſſe & ſeveriori Occidentalium diſciplinæ aptatum a Romanis, quibus ſui ſibi Codicis condendi caſtigandique jus erat; indeque ſequi ut Romanus ſit is Codex, quem ipſe publici juris fecit; quippe qui canonem eumdem ita, uti eſt ipſius judicio a Romanis mutatus emendatuſque, habeat. Certe quod a Romanis factum putat, id a ſynodo, cui præerat Oſius, factum eſſe docet præfixa Codici Corbejenſi præfatio, uti jam ſupra num. 67. obſervavimus. Deinde ut demus id quod nullo fretus argumento affirmat, nil tamen inde quidquam lucratur. Nam idem ille canon, totus quantus eſt, ſi pauca, eaque ſynonima quædam verba excipias, Corbejenſi Codice continetur. Atque adeo Queſnellum nihil iſtud juvat, quo Romanum fuiſſe Codicem ſuum perſuadeat: niſi forte, quod repugnat, Romana etiam civitate donet Corbejenſem.

Quid de Codice prænominato ſentiendum.

LXXXVII. Singula eruditi viri argumenta gradatim perſequi & ad examen vocare longum foret. Satis eſt præcipua refelliſſe: quæ ſi ex veritate æſtimantur, aliud nihil ſunt, niſi vel conjecturæ acute quidem, ut voles, & belle excogitatæ, ſed meræ tamen conjecturæ; vel teſtimonia per vim detorta, quæ ſuo reſtituta loco ſuoque ſenſu intellecta robur amittunt; vel denique probationes ex certis ductæ locis, quæ Romani Codicis propria eſſe perperam exiſtimavit. Quare ejus opinioni ſubſcribere ne poſſimus facit, qui nobis omni re potior eſt, veritatis amor. Quod ſi autem de eodem Codice quid ſentiamus rogas, paucis dicemus, illum ſcilicet nec ante ſæculi VI. initia concinnari cœptum, nec longe poſt abſolutum fuiſſe. Et primum quidem perſuadet tum præfatio ex Gelaſii verbis magnam partem conflata, tum etiam ejuſdem papæ decreta aliis aliorum decretis promiſcue permixta; alterum vero inde colligimus, quod monimenta omnino habeat nulla, quæ ultra Gelaſii ævum excurrant. Neque parum inde firmatur id quod ex conjectura ſatis credibili obſervavimus, ignotum fuiſſe Dionyſio exiguo Queſnellianum Codicem, uti & Queſnelliani Codicis parenti Codicem Dionyſianum; adeoque fere coævam eſſe utriuſque collectionem. Sane ſi alterius Codicem habuiſſet alteruter in manibus, is ex aliena meſſe ſuam auxiſſet. Quod ab Iſidoro Mercatore factum eſt, qui quæ ſibi ex uſu erant, ex utriuſque opere in ſuum tranſtulit. Præterea abs re non erit annotare, illud memorato Codici Queſnelliano commune eſſe cum Corbejenſi, de quo ſuperius jam diſſeruimus, quod & canonibus ſynodorum pontificumque decretis conſtet, iiſque præter ordinem rerum ac temporum diſpoſitis, & monimentorum græcorum eamdem referat interpretationem: ab eo vero differre, cum in multis, tum in hoc maxime, quod Gallicanos canones nullos habeat, quos e contrario plurimos in Corbejenſi legere eſt. Igitur qui vulgatus eſt a clariſſimo viro *Codex canonum eccleſiæ Romanæ*, is aliud nihil nobis videtur, niſi inconcinna canonum collectio, non eccleſiæ cujuſdam nomine & juſſu, ſed privati unius compilatoris arbitrio confecta; qui compilator, ſive in ſuos, ſive in ſui ſimilium ſtudioſorum uſus arripuit, atque in cumulum nullo nec rerum nec temporum ordine ſervato congeſſit, quidquid canonum, epiſtolarum, aliorumque id genus monimentorum illi ſors obtulerat. Quod ſi huic operi non unum aliquem, ſed alios ſubinde poſt alios manum admoviſſe ponas, comperies id forte cauſæ fuiſſe, cur in quibuſdam ejus exemplis deprehendantur nonnulla, quæ in aliis fruſtra requiras. Quamquam & hoc ipſum oſcitantiæ librariorum adſcribi poſſe non inficiabimur.

Vetera indicantur exemplaria, quorum ope ſanior parari poſſit ejus editio.

LXXXVIII. Unum eſt, antequam concludamus, de quo monitos lectores velimus, ejus nimirum Codicis, quem de Oxonienſi exemplari deſcripſit Queſnellus, plura in Gallicanis bibliothecis aſſervari exempla, quorum nullum Oxonienſi non ſit multo antiquius. Ita certe cenſemus de Colbertino, Pithœano, ſeu patrum Oratorii Trecenſis, Bellovacenſi, Vedaſtino & Hubertino, ſeu monaſteriorum S. Vedaſti Atrebatenſis ac S. Huberti. Addimus & horum exemplorum ope permulta, quæ in vulgatum Codicem irrepſere, menda emaculari poſſe. Cujus rei tria e multis ſeligimus exempla, eaque vel ex uno capite 54. petita. Ac primo quidem lex *de his qui ſuper religione contendunt*, ibi legitur *data* XI. *Kal. Auguſti Theodoſio aug.* II. in mſſ. vero conſignatur XI. *Kal. Julii Theodoſio aug. bis*. Deinde huicce legi ſubjicitur altera, cujus in epigraphe, loco verborum *& Theodoſius auguſtus Eutropio præpoſito*, reſtituendum ex mſſ. *& Theodoſius auguſti Eutropio præfecto prætorio*. Demum ad ſubſequentis legis calcem præferendum eſt cum mſſ. *Data* XVI. *Kal. Aug. Aquilejæ Theodoſio aug.* XI. (non cum edit. *aug. decies*) *& Valentiniano Cæſare conſſ.* Qui enim Theodoſius anno 425. undecimum cum Valentiniano Cæſare conſulatum geſſit, is decimum geſſerat anno 422. non cum Valentiniano Cæſare, ſed cum Honorio aug. Neque hic ſilendum de præfatiuncula, quæ apud Queſnellum deſideratur, exſtat autem in Hubertino exemplari & aliis, præfigiturque ſynodi Nicænæ canonibus poſt appellationem epiſcoporum, qui eidem ſynodo interfuerant. Sic habet: *Cum conveniſſet ſanctum & magnum concilium apud Nicæam Bithyniæ, ſancita ſunt quæ infra ſcripta ſunt. Et placuit ut hæc omnia mitterentur ad epiſcopum urbis Romæ Silveſtrum*. Quæ præfatiuncula ſive annotatio, videtur eo probabilior, quod & jam antea concilium Arelatenſe anno 314. habitum decreta ſua Silveſtro miſerat, ac poſtea itidem ad Julium retulit Sardicenſe quæ geſſerat. Atque hinc forte data impoſtori occaſio eſt confingendi litteras cum Nicænæ ſynodi ad Silveſtrum, tum & Silveſtri ad ſynodum Nicænam. Pergit eadem annotatio: *Facta eſt autem ſynodus Conſtantino & Eluſino* (leg. *& Licinio*) *conſulibus*. Ubi menda eſt, in quam & Dionyſius exiguus incurrit. Legendum vero ut in generali totius Codicis præfatione: *Conſtantino auguſto & Licinio Cæſare, conſulatu Paullini & Juliani* VV. CC. Exſtat eadem annotatio Nicænis canonibus præfixa, non iis quidem omnino verbis, ſed eodem plane ſenſu, in pervetuſta collectione, de qua nunc nobis agendum.

§. IV.

De antiqua collectione Langobardicis litteris exarata.

Cur vocetur Langobardica.

LXXXIX. Veteres inter collectiones, quarum præſidio in recenſendis emendandiſque pontificum litteris uſi ſumus, eam laudavimus non ſemel, quam inſignis bibliothecæ Colbertinæ codex 784. aſſervat. Quare quænam illa ſit, viſum eſt heic aliquanto diſtinctius exponere. *Langobardicam* vocamus, ut eam ſecernamus ab aliis, & id quidem non quia Langobardis uſui fuit, ſed quia eum præ ſe fert ſcriptionis ductum & characterem, qui proprius eſt Langobardorum. Tota elegantibus majuſculiſque litteris, &, ut putant viri diplomaticæ rei non rudes, ante 900. annos, exarata eſt. Exaratam dico; nam quo tempore primum concinnata ſit, alia res eſt, quam facile tamen aſſequeris, ſi attenderis nihil omnino, quod Gelaſianis decretis recentius ſit, in ea nec nominari uſpiam, nec contineri.

Quibus e ſcriptis conſtet.

XC. Frontem occupant Nicæni canones, & qui ſynodo huic interfuerunt epiſcoporum nomina, deſignatis etiam quibus præerant civitatibus ac provinciis. Tum ſubnectuntur Ancyrani, Neocæſarienſes, Gangrenſes ex antiqua interpretatione. Succedunt Carthaginienſis concilii ſtatuta in 40. titulos diſtincta, ea nimirum ipſa, quæ Carthaginienſis concilii nomine inſignivit Dionyſius exiguus & in 33. capitula diviſit. Sequuntur deinde Afrorum contra Apiarium geſta, quæ ſuæ itidem collectioni ſub Africani concilii titulo a capite 101. ad 105. inſeruit idem Dionyſius. Ibi vero non plenius ſolum, ſed etiam accuratius quam apud Dionyſium inſcribitur Afrorum epiſtola ad Bonifacium papam his verbis: *Incipit epiſtola ab omni concilio ſupraſcripto ad Bonifacium urbis Romæ epiſcopum ſcripta, & cum geſtis quæ ibidem apud Carthaginem confecta, per*

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

Faustinum episcopum & Philippum & Asellum presbyteros directa. In Dionysiana quippe inscriptione nulla de gestis mentio fit, quamvis eadem gesta per legatos missa esse fidem faciat ipsa concilii epistola num. 3. Posthæc veniunt Chalcedonenses canones non sine latina interpretatione, sed quæ tum Dionysianæ, tum & illius quam sequitur Isidorus Mercator, dissimilis est, scilicet utraque antiquior. Canonibus subjiciuntur subscriptiones eo dispositæ ordine: *Paschasinus episcopus, Luculensis* (leg. *Lucensius*) *episcopus, Bonifacius presbyter legatus sanctæ ecclesiæ Romanæ, & ceteri episcopi infra scripti, Anatolius Constantinop. Julianus legatus, Thalasius a Cæsarea Cappadociæ* &c. Leguntur exinde Constantinopolitani canones quinque, quibus Nectarius subscribit primus, Sardicenses XIX. Antiocheni XXV. cum subscriptionibus, Silvestri papæ Constitutum. Gesta Liberii adversus Constantinum, Xysti papæ adversus Bassum & Marinianum, ejusdem adversus Polychronium Hierosolymitanum episcopum, nec non Marcellini papæ seu Sinuessanæ synodi; item epistolæ Siricii ad Hierium seu Himerium, Bonifacii ad Honorium cum ipsius Honorii rescripto, Zosimi ad Hesychium, Cælestini tum ad episcopos provinciæ Viennensis, Innocentii ad Victricium, ad Exsuperium, ad Rufum, Eusebium sociosque Macedones, Leonis ad Rusticum Narbonensem, ad Mauros, ad Aquilejensem episcopum, ad Septimium; fidei adversus Eutychen definitio, quæ apud Lab. to. 4. concil. pag. 561. exstat, sed cum & interpretatione diversa, & hac inscriptione, *Synodus episcopalis Chalcedonensis habitus a quingentis & viginti episcopis contra Eutychen*, & ad calcem, *Explicit synodum mundanum, id est universale apud Chalcedona*.

Vulgati Athanasiani symboli fragmentum.

XCI. Heic interjecta legitur ea vulgati Athanasiani symboli pars, qua catholica de Christi Incarnatione doctrina continetur, præmissa notula minio descripta, *Hoc inveni Treveris in uno libro scriptum, sic incipiente: Domini nostri Jesu Christi & reliqua, Domini nostri Jesu Christi fideliter credat*. Deinceps atramento hæc: *Est ergo fides recta* &c. usque ad finem. Quæ quia jam emisere in lucem, qui novissimam Athanasii editionem accurarunt sodales nostri, visum est hoc loco præterire. Tantum observamus, fragmentum illud a vulgato symbolo insigniter differre cum in multis, tum præsertim hujus versiculi detractione, *Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus*. Qui versiculus potuit quidem, fatemur, librarii indiligentis oculos fugere, at potuit etiam certo cujusdam ecclesiæ concilio recidi, quo tolleretur Monophysitis occasio abutendi solita illa comparatione ad adstruendam, quod volunt, unam in Christo naturam. Cæteras varietates e græca interpretatione natas esse suspicari licet. Quemadmodum enim vulgatum idem symbolum, quale in Ecclesia publice recitatur, a variis interpretibus græce versum est, ita potuit & fragmentum illud e græco verti in latinum; indeque variis illis, quas habet, lectionibus conspergi.

XCII. Quod si ita est, non parum inde illustratur tum vulgati symboli, tum etiam græcæ interpretationis antiquitas. Annon enim fragmentum e græca interpretatione latine translatum, ac deinde in codice annorum circiter 900. ex alio vetustiore descriptum, remotissimam arguit tum primigenii textus latini, tum & græcæ interpretationis, unde derivatum est, antiquitatem? Et ea quidem longe remotior foret, si fragmentum & notam fragmento præfixam collectioni inseruisset is, qui collectionem ipsam fecit, non qui exscripsit librarius. Verum a librario utrumque additum esse illud argumento est, quod in Colbertino alio codice not. 3368. exstet eadem collectio, nuspiam vero neque nota, neque fragmentum notæ subnexum compareat. Tamen haud inconcinne factum, ut definitioni fidei adversus Eutychen sancitæ subjiceretur ea prædicti symboli pars, qua Ecclesiæ de Incarnationis mysterio fides explicatur.

Postrema pars collectionis.

XCIII. Pergimus Langobardicæ collectionis indiculum texere. Athanasiani symboli fragmento succedit symbolum Nicænum cum hac inscriptione: *Incipit de Nicæna synodo scriptura Damasi ad Paullinum Antiochenæ urbis episcopum, Credimus in unum* &c. usque ad ultima hæc verba, *eos anathematizat catholica & apostolica Ecclesia*: quo toto sic descripto, adjicitur uno eodemque orationis filo, *Post hoc Nicænum concilium, quod in urbe Roma concilium congregatum est a catholicis episcopis, addiderunt de Spiritu-sancto* &c. ut in epistola 5. Damasi. Unde symbolum Nicænum huic epistolæ præfixum fuisse comperimus. Tum *incipit expositio fidei* cum hoc initio, *Credimus*: quæ definitio his terminatur verbis, *cum Spiritu-sancto unum Deum piissime confitemur*. Deinde sequitur, *Ejusdem Sermo, Credimus*, &c. ut in Codice apud Leonem vulgato cap. 39. ac postea, *Incipit de fide Catholica, Nos Patrem*, &c. ut in eodem Codice cap. 37. Demum collectionem claudunt *epistola synodi Sardicensis ad Julium urbis Romæ episcopum, & statuta Gelasii*, sive hujus papæ ad episcopos per Lucaniam, Brutios & Siciliam constitutos epistola, in qua librarius medium locavit *Decretale edito de recipiendis seu non recipiendis auctoribus, qui scriptum est a Gelasio papa cum* LXX. *episcopis in sede apostolica Roma*: quæ postrema duo scripta, *decretale* scilicet & *statuta* adeo nulla inter se commissura nectuntur, ut a se invicem, salva utriusque integritate, divelli queant.

In quo discrepet a Dionysiana.

XCIV. Habet hæc ipsa collectio, si ad initia præsertim respicias, aliquam cum Dionysiana cognationem. Quæ cognatio Stephano Baluzio, viro ceteroqui diligenti, adeo fucum fecit, ut, dum Colbertinæ bibliothecæ præfectus esset, curarit Codicis tergum hac epigraphe imprimi: *Dionysii exigui collectio*. At vero illam, si propius intueberis, deprehendes a Dionysiana discrepare in multis. Et certe primo in hac reperias non pauca, quæ in illa prorsus desideres, ac vicissim. Deinde monimentorum utrique communium alius in una, alius item in altera locus & ordo est. Neque ordo solum diversus, sed & diversa etiam scriptorum græcorum interpretatio, diversi tituli, diversa denique divisio decretorum. Ad hæc, titulos & canonibus conciliorum & Romanorum præsulum epistolis præmittit Dionysiana: Langobardica vero præmittit canonibus, non epistolis. Utraque præfationes quidem sive notas priscis canonibus præfixas habet: at illæ ut nec omnino dissentiunt inter se, ita nec omnino consentiunt. Testis hæc præfatiuncula, qualis in Langobardica collectione legitur ante canones Nicænos: *Cum convenisset sanctum & magnum concilium Nicæam, statuta sunt ab eis hæc quæ infrascripta sunt, & Romæ directa sunt quæ in ea gesta sunt. Et placuit ut omnia, quæ statuta sunt, ad episcopum urbis Romæ Silvestrum mitterentur. Factus est synodus Nicææ Bithiniæ consulatu Constantini augusti & Licinii*. Quam eamdem præfatiunculam, at non iisdem verbis, sic refert Dionysius exiguus: *Facta est autem hæc synodus apud Nicæam Bithyniæ consulatu Constantini augusti & Licinii* XIII. *Kalendarum Juliarum..... Et placuit ut hæc omnia mitterentur ad episcopum urbis Romæ Silvestrum*. Ubi observamus obiter mendum esse, de quo ad superioris paragraphi calcem egimus. Testes ejusdem concordiæ simul & discordiæ sunt notæ Ancyranorum & Neocæsarienssium canonum fronti præfixæ, quæ notæ memoratos canones, etsi Nicænis antiquiores, Nicænis tamen postpositos fuisse docent, propter synodi œcumenicæ auctoritatem. Testis & observatio Gangrensium itidem canonum initio posita, quam si in utraque collectione legas, videas, non verbis quidem, at sensu plane eamdem utrobique esse. Lectorem hic in transitu monere juvat, si verum est id quod illa docet observatio, Gangrenses nimirum canones Nicænis posteriores esse, inde sequi ut falsa sit ea, de qua superius diximus, Corbejensis Codicis præfatio, quæ hos ipsos canones in synodo Nicæna prælectos esse tradit. Utri credendum? Certe Corbejensi non una ratio suffragatur. Primo enim secum apte cohæret, utpote qui quos canones a patribus Nicænis lectos esse ait, puta Ancyranos, Cæsarienses, Gangrenseque, hos re vera præmittit Nicænis. Deinde synodorum illarum trium canones nuspiam divulsos reperire est, neque in eo Codice quem Leonis operibus appendit Quesnellus, neque

neque in Langobardico & Dionysiano, neque in Justelliano demum, & aliis quibusque antiquissimis. Denique in ipsa præfationis simplicitate vix ulla residet falsitatis suspicio.

Singulari ratione Chalcedonenses canones exhibet.

XCV. Ad Chalcedonenses canones quod attinet, alia est in Langobardico Codice eorum interpretatio, aliud exordium, quam in Dionysiano. In illo quippe præfationis instar præmittitur: *Quingentesimo anno sub imperatore piissimo Marciano constituta, quæ per singulas synodos a sanctis patribus constituta sunt, hactenus habere firmitatem censuerunt.* Tum qui secundus canon vulgo numeratur, is recensetur primus; mox secundi vice subjicitur: II. *Clerici, vel laici volentes episcopos accusare, nec quodcunque ad accusandum suscipere, nisi prius eorum opinio fuerit discussa.* Atque hoc idem decretum rursus canone 21. (quo referri ordine vulgo solet,) repetitur his verbis: XXI. *Clerici vel laici, qui episcopos accusarint, vel quoslibet clericos, omnino sine judicio eos non suscipi, nisi prius eorum opinio fuerit discussa.* Neque vero est illud Langobardicæ collectionis proprium. Simile quidpiam in Quesnelli Codice cap. 25. videre est, sive canonum ordo, sive præloquium initio positum inspiciatur. Ac de præloquio primum; en quale cernitur in Colbertino ejusdem Codicis exemplari: *Canones expositi a sanctis patribus, qui Chalcedona convenerunt temporibus Valentini & Marciani augustorum Indict. quinta sub imperatore nostro piissimo Marciano.* Quod in Hubertino exemplo ita exprimitur: *Canones expositi a sanctis patribus, qui Chalcedona convenerunt, temporibus in* v. *quingentesimo sub imperatore nostro piissimo Marciano.* Mendosa utraque lectio, perinde atque Langobardica; quibus inter se collatis, hanc restitui posse existimamus: *Convenerunt temporibus Valentiniani & Marciani augustorum Indict.* v. *sub imperatore nostro piissimo Marciano:* adeo ut pro *Valentini & Marciani augustorum*, quod habet Colbertinum exemplar, legatur *Valentiniani & Marciani augustorum*, quod utrumque ab Langobardico Hubertinoque codice prorsus abest: ac deinde loco verborum *quingentesimo anno*, uti præ se fert Langobardicus, & *in* v. *quingentesimo* uti habet Hubertinus, substituatur ex Colbertino *Indict.* v. Et sane Chalcedonensem synodum anno non 500. sed 451. habitam esse, atque in Octobrem mensem ejusdem anni 451. cadere Indictionem quintam manifestum est. Quo magis miramur in editionem Quesnelli hanc irrepsisse lectionem: *Anno quingentesimo Incarnationis Domini Indict.* v. quæ præterquam quod suum ipsa vitium prodit, inde etiam falsi arguitur, tum quod a veteribus ejusdem Codicis exemplis, quæ inspeximus, omnino abest, tum quod nusquam in toto ipsius Codice diducitur temporum ratio ab Incarnationis annis. Jam vero ad canones quod spectat, post præloquium sic habet Quesnellianus Codex: I. *Canones, qui per singulas synodos a sanctis patribus constituti sunt, hactenus habere firmitatem censuimus.* Indeque subjicitur vulgatus canon secundus cum hoc additamento ad finem: *Item alio loco, Clericos vel laicos volentes episcopos vel clericos accusare non indebite nec quomodocumque* (Colb. ms. *accusare indebite, nequaquam*) *ad accusandum suscipi debere.* Ac nihilo minus idem decretum in eodem Quesnelli Codice, uti & in Colbertino exemplari, reperitur his verbis can. 21. *Clericos vel laicos qui accusant episcopos vel clericos, quomodocumque & sine judicio non suscipi debere, nisi prius eorum existimatio fuerit discussa.* Quo quid similius Langobardicæ collectioni? Quod si hæc verba, *item alio loco*, canonis secundi additamento præfixa, idem sonant ac ista, *item alio Codice*; certe non parum inde firmabitur id, quod ex aliis id genus additamentis jam conjecimus, Langobardico nimirum Codice antiquiorem non esse Quesnellianum. Neque enim quidquam obstabit, quominus alterius loci nomine intelligatur Langobardicus Codex.

Chalcedonensis canon 28. concilio Constantinop. attributus.

XCVI. Notabile vero in primis & singulare illud est, quod habet eadem collectio, ac præterea nulla. Canoni scilicet Constantinopolitano, quo nullæ & irritæ declarantur factæ a Maximo ordinationes, quique in eo Codice quartus vocatur, statim subjicitur canon alius velut ejusdem synodi quintus in hunc modum: *De primatu sanctæ Constantinopolitanæ ecclesiæ sancta synodus dixit: Ubique sanctorum patrum * terminis subjacentes, & quem nunc legimus canonem* CL. *reverentissimorum episcoporum, qui congregati sunt in hanc regiam civitatem, cognoscentes, hæc censuimus de * primatu ecclesiæ civitatis junioris Romæ. Quia * sedis magnæ Romæ, pro eo quod regnaret, sancti patres statuerunt * ei primatum, * ita nunc & nos in hoc constitutum firmantes venerabiles* CL. *primatum reddimus juniori Romæ, rationabiliter judicantes, ut quæ regno & senatu honorificatur civitas, obtineat & firmitatem primatus secundum magnam Romam: Et in ecclesiasticis causis magnificam etiam esse sicut Romam, & secundam post eam esse censemus: Et ut * Pontum & Asiam & Thraciam gubernationem metropolitani habeant; etiam qui in barbaricis sunt episcopi, a sede suprascripta ordinentur. Et * ut singulum metropolitanum memoratas paræcias cum provinciarum episcopis ordinent episcopum, sicut divini canones censuerunt. Manus impositione autem, sicut superius dictum est, a metropolitanis episcopis fieri debere: Electione autem facere secundum consuetudinem, ad eos referre oportet. Et subscripserunt, * Nectarius Constantinopolit. episcopus, statui & subscripsi, * Paschasius legatus sanctæ ecclesiæ Romanæ statui & subscripsi, * Lucentinus legatus sanctæ ecclesiæ Romanæ statui & subscripsi. Bonifacius presbyter legatus sanctæ ecclesiæ Romanæ subscripsi. Et ceteri subscripserunt, Ægypti, Timotheus Alexandrinus* &c. Verum initio hujus canonis ad marginem legitur eadem manu, qua totus exaratus est Codex, hæc nota: *Ab hinc inclitæ sanctæ ecclesiæ caput non habent*, hoc est, sequentem canonem non habent alii sanctarum ecclesiarum Codices. Quod certe mirum non est; neque enim debuit ullus Codex Constantinopolitanis canonibus accensere eum, qui ad synodum Chalcedonensem pertinet. Ac re ipsa quidem inter hujus synodi canones refertur a Labbeo to. 4. pag. 769. veluti vigesimus octavus: refertur autem non ex Dionysii, aut Isidori, aut aliqua veteri collectione, cum in omnibus omittatur, sed ex Balsamone, Zonara, ac recentioribus græcis collectoribus. Quare visum est operæ pretium antiquam ejus interpretationem, licet insignibus mendis maculatam, heic exhibere. Certe postrema ejus verba sic emendari grammaticæ leges volunt, *Manus impositionem autem, sicut superius dictum est, a metropolitanis episcopis fieri debere; electionem autem facere secundum consuetudinem, & ad eos referre oportet.* At illa quantum discrepant ab iis, quæ apud Labbeum e græco latine versa sic leguntur: *Ordinari autem, sicut dictum est, prædictarum diœcesum metropolitanos a Constantinopolitano archiepiscopo, convenientibus de more factis electionibus & ad ipsum relatis!* Et prima quidem lectio priscum jus asserit metropolitanorum, postrema vero, quæ cum initio canonis aptius cohæret, novum explicat episcopi Constantinopolitani privilegium. Denique, ne longiores simus, videtur is canon Occidentalibus perdiu ignotus fuisse. Quod suadet, præter alia, cum antiquarii annotatio, quæ ab ceteris ecclesiarum Codicibus illum abesse docet, tum etiam, quod gravius est, Dionysiana, Hispana, Isidoriana veterrimæque aliæ collectiones, quæ ne inter Chalcedonenses quidem canones illum exhibent.

Gesta continet falsa, sed antiqua.

XCVII. Neque a falsis nothisque monimentis pura est collectio Langobardica. Quis enim, nisi qui nullum aut veritatis gustum, aut sensum pudoris habeat, Marcellini, Liberii, Xysti Polychroniique gesta, & Constitutum Silvestri a falsitatis nota vindicare velit? Verum de collectionis antiquitate nihil derogat genuinorum spuriorumque mixtura. Non desunt qui ex Augustini verbis colligant, a recentioribus Donatistis procusa esse Marcellini gesta paullo ante Collationem Carthagine anno 411. habitam. Quorum si vera opinio est, Donatistis itidem tribuenda sunt cetera, quæ memoravimus adulterina scripta, utpote quibus parentem unum fuisse prodit stili sententiarumque similitudo. Et certe, ut de ceteris sileamus, nihil est unum uni tam simile tamque par, quam similia sunt inter se Marcellini gesta & Constitutum Silvestri, tum barbarie

tum

* id est statutis.
* græc. περὶ τῶν προσβείων, de privilegiis Constantinop.
* Leg. sedi
* dele ei
* Græc. eadem ratione moti CL. venerabiles episcopi æqualia privilegia meruerunt sanctissimæ sedi junioris Romæ
* leg. Pontica, Asiana & Thracica diœceseos metropolitani soli, etiam
* Leg. singuli metropolitani per ... ordinent provincia episcopos.
* leg. Anatolius
* Paschasinus
* Lucensius

Aug. lib. de unico bapt. contra Petil. n. 27.

tum obscuritate sermonis. Quæ barbaries & obscuritas peperit eos codicum nævos, quibus medendi spe prorsus abjecta Surius, Nicolinus ac Binius post Crabbium, triplicem utriusque scripti contextum edidere, cum unum certum cujusque cudere non potuissent. Neque dispar est utriusque architecti impudentia in effingendis episcoporum centum nominibus, definiendoque testium 72. enormi numero, quo episcopus quivis damnari jure possit. Ita etiam huic effato Sinuessanæ synodi sub Marcellino, *Prima sedes non judicabitur a quoquam*, concinit illud Romanæ sub Silvestro; *Neque præsul summus a quoquam judicabitur*, ut in hoc, quemadmodum & in ceteris, unum & eumdem utriusque scripti parentem esse appareat.

Gesta illa Donatistis tribui non posse.

XCVIII. Tamen hoc non eo velimus dictum, quod Donatistas gestorum illorum fabricatores esse opinemur. Immo, si nostrum heic judicium interponere liceat, videntur nobis qui ita sentiunt, parum feliciter conjectasse. In Donatistas enim qui Silvestri se apertos hostes profitebantur, quique illum perinde atque Marcellinum sacrorum librorum traditionis reum agebant, non cadit suppositio gestorum, in quibus honorificus passim de Silvestro sermo est. Quis præterea putet schismaticos homines, qui Romanæ sedis auctoritati cum subducebant se se, tum etiam obtrectare atque obloqui non cessabant, tanto eam deveneratos esse obsequio, tantoque studio extulisse, ut sparsis in vulgus commentitiis actis docerent *primam sedem a nemine judicari?* An non illis fraudi fuisset fraus sua? Deinde idem exstat effatum in gestis Xysto III. papæ adscriptis: *Non licet*, inquit Maximus exconsul n. 4. pag. 119. *adversus pontificem dare sententiam*. Quod statim his verbis confirmat pseudo-Xystus: *Quamquam in meo arbitrio sit judicer an non judicer* &c. aliaque id genus plura, quæ cum Marcellini gestis ita consentiunt, ut dubitandum non sit, quin ambo uno eodemque torno fabricata sint. Quid autem inde? Nimirum ex Donatistis non prodiisse Marcellini gesta ante Collationem Carthaginiensem, si quidem longe post habitam Collationem illam pontificatum iniit Xystus III. cujus acta qui fabricavit, is & fabricasse Marcellini jure credatur. Postremo sententiæ nostræ favet locus ipse, quem in Codice Langobardico tenent adulterina omnia hæc opuscula. Non enim suo singula ordine, ac separatim pro cujusque pontificis ætate disponuntur, sed unum in fasciculum aggesta collectaque sunt; adeo ut quæ simul juncta reperit compilator, hæc suæ itidem collectioni simul inserenda censuerit. Quod, præter similem mendaciorum ac stili insulsitatem, satis ostendit omnia ex una eademque officina prodiisse. Ceterum de vulgato illo Sinuessanæ & Romanæ synodi effato, *Prima sedes* vel *præsul summus non judicabitur a quoquam*, hæc obiter dicere habemus, incompertum illud fuisse episcopis, qui Romæ sub Damaso convenerunt. Quod abunde docet ejusdem synodi epistola ad Gratianum & Valentinianum imperatores data, in qua testantur 1°. *Imperatorum judicio* probatam esse Damasi innocentiam. 2°. Damasum ipsum, tametsi fuerat Imperatorum judicio purgatus, tamen *severioribus* se ipsum dedisse *judiciis sacerdotum*. 3°. Silvestrum, cum a sacrilegis accusaretur, causam apud Constantinum suam dixisse. Unde Imperatorem rogant, ut *episcopus Romanus, si concilio ejus causa non creditur, apud concilium se imperiale defendat*. Certe si decretum re vera fuerat ut prima sedes non judicaretur a quoquam, postulabat locus & suscepta Damasi causæ defensio, ut episcopi sanctionem illam nec tacerent, nec ab Imperatoribus eximie religiosis lædi sinerent. Tacent nihilo minus, immo, quod mirere, rogant Romanum episcopum ab Imperatoribus audiri ac judicari; quod vulgato decreto vetitum erat. Sed de his forte plus satis: jam ad propositum revertamur.

Damas. ep. 6. n. 9. 10. & 11.

Quo tempore aut quo concilio conficta sint.

XCIX. Quærat aliquis quo tempore, quo concilio fabricata sint hæc gesta. Certe multo post Symmachi ævum illa rejici non sinit collectionis antiquitas. Videtur autem illorum artifex unum id studio habuisse, ut synodum Palmarem multis multorum conviciis vexatam defenderet; quæ synodus, quia Symmachum adulterii accusatum dimiserat *divino arbitrio* absolveratque, in varias reprehensiones incurrerat. Conjecturæ nostræ adstipulatur id, quod in Marcellini, Silvestri, Xysti Polychroniique gestis toties ad fastidium oggeritur, Pontificem Romanum a nemine nisi a se ipso judicari posse. Nominatim vero Xysti adversus Bassum gesta quam ad Symmachi causam accommodata sint, suo ostendemus loco. Tamen Symmachum hujus fraudis vel auctorem vel conscium fuisse suspicari nefas est. Non cadit in pontificem eximiæ morum integritatis & candoris, qualem Symmachum fuisse constat, projecta illa quidlibet fingendi licentia. Deinde quid mendacii ope ac præsidio egebat vir suæ non solum conscientiæ testimonio, sed probitatis fama tectus? Illum jam præter synodum Romanam ac potentissimum Italiæ regem, Gallicani præsules sententiis omnibus absolverant: quid illi technas, quid dolos adhibere opus erat? Denum si tueri se fraude voluisset gravissimus pontifex, certe, quo erat judicio, fraudis texendæ curam commisisset homini acuto & sagaci, homini ecclesiasticis disciplinis instructo, qui nosset oratione sucata industrie commentis suis, sin afferre fidem, saltem aliquem veri colorem adspergere: non indocto & agresti, qualis est gestorum illorum artifex, cui nulla scribendi facultas, nulla ingenii scintilla, nulla vel tenuissima historiæ cognitio. Quisquis autem fuerit operis architectus, ex eo certe fuit hominum grege, qui modo justæ, aut quæ justa sibi videtur, patrocinentur causæ, mentiri ac fingere fas esse putant. Quasi vero veritatis auctori atque ipsi veritati Deo placere mendacium umquam possit, vel indigeat veritas adminiculo falsitatis. Immo non raro accidit, ut bonæ alioqui causæ plurimum noceant imprudentes patroni, qui postquam turpi fraude semel innotuerunt, ut est in proverbio, etiamsi verum dicunt, amittunt fidem. Non sapiunt igitur hæc opuscula Romani hominis & ecclesiasticæ disciplinæ doctrina vel mediocriter tincti ingenium ac stilum, sed neophyti cujusdam Gotthi, qui suum in apostolicam sedem studium ut declararet, mendacium dicere religioni non habuit. Quod si autem roget quis, quo loco lucubrata sit tota collectio Langobardica; nihil ea de re ausimus asserere, sed, quantum conjiciendo assecuti sumus, videtur nobis in ea Italiæ parte lucubrata esse, quæ Theodorico Gothorum regi parebat. Cui conjecturæ non parum roboris ac lucis accedet ex his, quæ de sequenti collectione disceptabimus.

Append. pag. 115. n. 8.

Avit. Vien. epist. 31.

§. V.

De ampliori Collectione ex duabus præcedentibus, Langobardica scilicet & Quesnelliana, præsertim conflata.

Duplici parte constat.

C. Exstat in Colbertinæ bibliothecæ codice numero 3368. collectio admodum ampla, quam, quia cum præcedenti non parum habere cognationis deprehendimus, visum est hoc loco recensere. Quo primum tempore concinnata sit, quo deinde variis incrementis aucta, distinguendum est. Utrumque nullo assequemur labore, si prævios Indices cum ipsa collectione, hoc est monimentorum titulos in ipso codicis vestibulo descriptos cum toto codicis corpore conferemus. Quod idem & in aliis aliarum etiam collectionum codicibus observari operæ pretium est, uti de Hispana nominatim probaturi sumus. Porro duæ sunt collectionis hujus partes, quarum utraque plus habet in recessu, quam in fronte ostendit, sive plura continet, quam exhibent Indices, monimenta.

Quid prima contineat.

CI. Prima pars, si ad Indicem prævium attendas, constare debuit capitibus 57. tantum, hoc est debuit superiorem totam collectionem in capita 36. distributam complecti, excepto Gelasii de libris decreto; quibus adjunguntur Leonis epistolæ 18. 154. 31. 57. 28. 40. & 130. Tum sequuntur ex Codice Quesnelliano repetita pars capitis 41. & capita 6. 13. 42. 43. &c. usque ad 50. id est synodica Cyrilli epistola, Carthaginiensis concilii litteræ ad Innocentium papam, plenarium concilium habitum Car-

Carthagine contra Pelagium & Cæleſtium, geſta Conſtantinopolitanæ ſynodi ubi a Flaviano damnatus eſt Eutyches, geſta de nomine Acacii, Leonis epiſtolæ 95. & 97. epiſtolæ Simplicii ad Acacium & Acacii ad Simplicium, Felicis papæ ad Acacium; Gelaſii tomus de anathematis vinculo, ejuſdem commonitorium ad Fauſtum, epiſtola ad Anaſtaſium imp. & alia ad Acacium ubi damnatus fuit in urbe Roma; Leonis epiſtola ad Imperatorem, epiſtola S. Clementis de Domini ſacramentis.

Quid complectatur ſecunda.

CII. Partem alteram plures occupant Galliarum Hiſpaniarumque canones. In limine eſt Index generalis, qui ſynodorum ſubſequentium nomina, & ſingulos canonum titulos recenſet. Prima in acie ſtant Gallicanæ ſynodi, Arelatenſes I. IV. & II. Carpentoratenſis, Arauſicanæ II. & I. Taurinenſis, Regenſis, Aurelianenſis I. (in qua rex idem Francorum modo *Clodoveus*, nunc *Clodovecus*, alibi *Clodovechus* ſcribitur,) item Aurelianenſes III. IV. V. & II. Epaonenſis, Turonenſis I. (quæ *ſub die* XVII. non ut apud Sirm. *ſub die* XIII. *Kal. Decembris* conſignatur,) Matiſconenſis I. (quæ vox non una ratione in eo codice pingitur, ſed ejus loco vel *Matafconenſis*, vel *Mateſconenſis*, aut etiam *Mateſcenſis* legitur, notaturque hæc ſynodus habita *anno* XXII. quomodo legitur & in mſ. Sueſſionenſis eccleſiæ; non ut apud Sirm. *anno* XXI. *regni domni noſtri Gunthramni regis*.) Matiſconenſis II. ad cujus calcem habetur, *Præceptio glorioſiſſimi regis Gunthramni ad epiſcopos data, qui in ſupraſcripta ſynodo fuerunt*, (non ut apud Sirm. *ad epiſcopos & judices poſt ſupraſcriptam ſynodum edita*) *de obſervando die Dominico*. His deinde ſynodis ſubjicitur *concilium Telenenſe per* (forte *propter*) *tractatus ſancti Siricii papæ urbis Romæ per Africam. Poſt conſulatum glorioſiſſimi Honorii & Conſtantini congregate brevis* (leg. *in eccleſia plebis*) *Telenenſis. Beatus pater primæ ſedis epiſcopus ſanctus Donatianus civitatis Thelenſis*, & ad ejus calcem, *Expliciunt canones Thelenſes*. Tametſi vero idem concilium in pervetuſto exemplari Corbeienſi *Telenſe* inſcribitur, tamen qui concilio præfuit Donatianus ibidem vocatur *civitatis Teleptenſis epiſcopus*, quod idem habent alii codices manuſcripti. Unde colligere eſt antiquarios *Teleptenſis*, *Telenenſis*, *Thelenſis* ſeu *Telenſis* vocibus promiſcue olim fuiſſe uſos. Quæ ſint obiter dicta, donec in ipſam Siricii epiſtolam, quæ memorato in concilio recitata eſt, fuſius ea de re diſſeramus. Exinde variæ ſubſequuntur ſynodi, Pariſienſis III. Autiſiodorenſis I. Cabilonenſis itidem I. quæ anno 650. habita eſt. Succedunt Hiſpana concilia, Eliberitanum, Tarraconenſe, Gerundenſe, Cæſarauguſtanum, Ilerdenſe, Toletanum I. Valentinum, Toletana II. III. IV. V. VI. & VII. (ſeu VIII. quod ibidem notatur XVII. *Kal. Jan. era* DCXCI. id eſt Decembris 16. die anni 653. celebratum) Bracarenſia I. & II. *Sententiæ quæ in veteribus exemplaribus conciliorum non habentur, ſed a quibuſdam in ipſis inſertæ ſunt*. Quas ſententias *ex ſynodo Spalenſi* expreſſas eſſe admonet nota marginiſuperiori appoſita: atque hæc nota, niſi fallimur, inde fluxit, quod ſententiæ illæ ſynodo Hiſpalenſi II. ſubnexæ legantur in pervetuſtis quibuſdam codicibus. Verum minus apta eſt annotatoris concluſio. Nam ſententias eaſdem exhibet Hubertinum exemplar Caroli Calvi temporibus exaratum, atque ita exhibet, uti ſunt in vetuſtis aliis codicibus, Hiſpalenſi nimirum concilio II. ſubnexas; & tamen memoratum titulum illis præfigit, *Sententiæ quæ in veteribus exemplaribus conciliorum non habentur, ſed a quibuſdam in ipſis inſertæ ſunt*. Quid opus erat titulus, ſi ad ſynodum Hiſpalenſem II. pertinebant? Illæ porro aliud nihil ſunt niſi 23. canones, quos & Agathenſibus a 47. uſque ad 71. adjectos legimus in vulgatis: & Agathenſis ſynodi nomine laudarunt Ivo, Gratianus, aliique canonum compilatores. His ſubligantur tum *patrum ſynodus a Martino epiſcopo ordinata*, ſeu Martini Bracarenſis ex Orientalium patrum decretis adornata collectio, tum *eccleſiæ antiquæ ſtatuta*, ſive ut in margine ſuperiori notatur, concilium Carthaginienſe IV.

CIII. Hactenus quæ generales utriuſque partis Indices recenſet. Sed longe plura toto ipſo Codice continentur. Et in priori quidem parte non ea reperias, quæ capitibus 56 & 57. contineri Index prænuntiat, ſed eorum loco clauſulam epiſtolæ 17. Leonis ac totam ejuſdem epiſtolam 4. Tum alia complura ex Queſnelliano Codice repetita, ſcilicet capita 6. 7. 8. & cetera ad 20. incluſive, quibus & ejuſdem Codicis capita 29. 30. 31. 52. 53. 54. & 55. ſubjunguntur. Ad hæc accedunt Leonis epiſtolæ 93. 92. & 91. concilium Telenſe, regula Formatarum, Clementis epiſtola ad Jacobum fratrem Domini, Gelaſii decretum de libris. Atque hanc demum partem claudit *Conſtitutum domni Conſtantini imperatoris* in gratiam Romanæ eccleſiæ, conſignatum *Roma ſub die* III. *Kalendarum Apriliarum domno noſtro Flavio Conſtantino auguſto quarto & Gallicano viris clariſſimis conſulibus*. Habet & ſecunda pars monimenta itidem non pauca, quorum ne meminit quidem Index prævius, puta concilium Toletanum XI. ſub die VIII. Id. Novemb. era DCCXIII. Toletanum XII. ſub die Iduum Januar. era DCCXIX. Toletanum aliud pridie Idus Novemb. era DCCXXI. celebratum, fragmenta quædam ex Theodori pœnitentiali, ex Gregorii I. ſcriptis, & ex epiſtola Gregorii III. ad Bonifacium decerpta, quæ haud dubie, ne quod folium inane ſupereſſet ac vacuum, huc librarius traduxit.

Quando & ubi concinnata fuerit hæc collectio.

CIV. Jam vero his nude ſimpliciterque expoſitis, colligere eſt quo tempore ac loco concinnata ſit noviſſima iſta collectio. Ac primo quidem hinc liquet ſuperiorem, quam Langobardicam ſeu quartam vocamus, ſic ei totam intexi, ut principem locum teneat. Neque minus exploratum eſt acceſſiones quintæ additas fluxiſſe cum ex Codice Queſnelliano, tum ex aliqua etiam Gallicanorum Hiſpanorumve canonum collectione. Quamobrem vix ambigimus, quin Gallus Hiſpanuſve fuerit is, qui tam amplam lautamque utrorumque conciliorum ſupellectilem penes ſe habuerit, & jam receptæ collectioni inſerendam duxerit. Gallum vero potius fuiſſe, quam Hiſpanum, argumento illud eſt, primo quod longe plures in ejus opere leguntur Gallicanæ ſynodi, quam Hiſpanæ: deinde quod ſuam antea jam Hiſpani habebant collectionem, eamque tum aptiori diſpoſitam ordine, tum etiam multo pluribus Hiſpaniarum conciliis refertam. Porro id operis credimus in ea Galliarum parte confectum eſſe, quam aliquandiu tenuere Gotthi, & cui maxima cum eccleſiis Hiſpanis conſuetudo fuit. Quod præſertim Theodorici Gotthorum regis temporibus, hoc eſt ſub initia ſæculi VI. contigiſſe, ac diu poſtea perſeveraſſe conſtat. Unde nihil repugnat & ſuperiorem, ſive quartam, collectionem in eo Italiæ tractu, qui Theodorico parebat, procuſam eſſe, atque inde in Gallias advectam. De quinta vero, quam hic excutimus, ſi conſulamus prævios Indices, palam erit ab ſuperioris ætate recentem eſſe. Quippe nil exhibent Indices, quod ultra ſynodi vel Matiſconenſis I. hoc eſt anni 650. vel Toletanæ VIII. ſive anni 653. tempora rejici poſſit. Quare non videtur veri abſimile, collectionem anno Chriſti 660. adornari cœpiſſe. Crevit illa quidem monimentis aliis in priorum claſſem ſubinde admiſſis: ſed & hæc iiſdem e fontibus hauſta ſunt, unde & priora, puta ex Codice Queſnelliano; & ex Hiſpana canonum collectione: atque in his additamentis nihil quidquam eſt, quod ultra ſæculi ſeptimi fines excurrat. Ceterum in tota collectione tametſi ampliſſima eſt, offendas itidem nihil, unde collectori notam fuiſſe Dionyſianam ſubodoreris. Immo non deſunt quæ ignotam fuiſſe perſuadeant. Certe qui monimenta vetera hinc & inde ſcrutari, alia aliis aggerere, & unum in corpus jam compacta augere tantopere ſtuduit, is, ſi Dionyſianum opus habuiſſet in manibus, commiſſurus non erat, ut ex ejus fontibus hortulos ſuos, ut aiunt, non irrigaret. Saltem apoſtolicos canones Dionyſianæ collectionis fronti præfixos ſuum in cenſum retuliſſet, maxime cum eos jam tum recepiſſent Romani præſules, uti fidem abunde facit Johannis II. epiſtola ad Cæſarium Arelatenſem epiſcopum anno 534. data. Unde nec levis ſuſpicio eſt, Dionyſii exigui collectionem in Gallias non ante perlatam eſſe,

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

eſſe, quam cum Carolo Magno obtuliſſet Hadrianus I. novis incrementis auctam. Jam vero qualis illa primum fuerit, tempus eſt ut hoc loco paucis expendamus.

§. VII.

Dionyſii Exigui collectio qualis primum fuerit.

Bed. de temp. rat. c. 43. Caſſiod. div. lect. cap. 23. Herigerus Leob. apud. Martene to. I. Theſaur. Anecdot. pag. 114.

CV. Dionyſius cognomento Exiguus, ſive Romanus abbas fuerit, ut Beda tradit, ſive dumtaxat *monachus* uti vocatur a Caſſiodoro ejus familiari, natione Scytha fuit, atque *in utraque lingua*, ut Caſſiodori ejuſdem verbis utar, græca nimirum & latina, *doctiſſimus, reddens actionibus ſuis quam in libris Domini legerat æquitatem*. Is cum præclaram in Urbe pietatis ac doctrinæ famam ſibi feciſſet, rogatus fuit a Laurentio quodam, ut canonum græcorum interpretationem novam adornaret. Sed manum operi non admovit eruditus interpres, niſi poſtquam ad Laurentii preces acceſſit petitio Stephani epiſcopi Salonitani, cujus voluntati tandem paruit. Primam itaque collectionis ſuæ partem aggreſſus, apoſtolicos canones L. in primori acie collocandos putavit, tametſi *plurimi*, quod ipſe monet, *eis conſenſum non præbuere facilem*. *Deinde*, ut idem ipſe de ſe narrat, *regulas Nicænæ ſynodi & deinceps omnium conciliorum, ſive quæ ante eam, ſive quæ poſtmodum factæ ſunt, uſque ad ſynodum* CL. *pontificum qui apud Conſtantinopolim convenerunt, ſub ordine numerorum, id eſt a* I. *capite ad* CLXV. *ſicut habetur in græca auctoritate digeſſimus*, (ut etiamnum legitur in prima Codicis Juſtelliani collectione.) *Tum ſancti Chalcedonenſis concilii decreta ſubdentes, in his græcorum canonum finem eſſe declaramus. Ne quid præterea notitiæ veſtræ videamur velle ſubtrahere, ſtatuta quoque Sardicenſis concilii atque Africani, quæ latine ſunt edita, ſuis a nobis numeris ſunt diſtincta. Univerſarum vero definitionum titulos poſt hanc præfationem ſtrictius ordinantes, ea quæ in ſingulis ſparſim ſunt promulgata conciliis, ſub uno adſpectu locavimus, ut ad inquiſitionem cujuſque rei compendium aliquod attuliſſe videamur.*

Qualis fuerit collectionis Dionyſii prima pars.

Quædam circa hanc partem obſervanda.

CVI. Unde obſervamus 1o. Dionyſium non Romano, ſed Græco canonum Codici tum ordinando *ſtrictius* ut ipſe loquitur, tum caſtigatius elegantiuſque vertendo, ſuam impendiſſe operam, retenta etiam quæ obtinebat apud Græcos capitulorum diviſione; atque id laboris non Romani præſulis juſſu, ſed Salonitani rogatu & conſilio aggreſſum eſſe, utpote *qui*, inquit etiam Caſſiodorus, *petitus a Stephano epiſcopo Salonitano ex græcis exemplaribus canones eccleſiaſticos . . . magna eloquentiæ ſuæ luce compoſuit*. Quare nil mirum priori hac parte contineri cum apoſtolicos canones, quos Hormiſda ſecundum Gelaſium papam inter apocrypha proxime rejecit, tum & Conſtantinopolitanos, quos Gregorii I. temporibus Roma necdum receperat. Obſervamus & illud alterum, Græcos ſcilicet ſuo canonum Codici jam tum adjeciſſe Chalcedonenſes, atque in eis canonum ſuorum finem feciſſe, cum is Codex, uti jam expoſuimus, Nicænis, Ancyranis, Neocæſarienſibus, Gangrenſibus, Antiochenis, Laodicenis, Conſtantinopolitanis, ac præterea nullis pridem conſtaret. Monemus præterea hoc loco de Chalcedonenſibus Dionyſium ita loqui, ut eos Romano Codici videatur primus intexuiſſe. Verum aliud ſuadent veteres eorumdem canonum uti & ceterorum itidem Græcorum interpretationes, quas hodieque aſſervant Codex a Paſchaſ. Queſnello vulgatus & Langobardica collectio. Porro ut ſapientiſſime providit eruditus Scytha, ne quid Romanis deeſſet ſynodalium decretorum, quæ recepta jam erant a Græcis, ita etiam probe cavit, ne quid illis adimeret, cujus in poſſeſſionem jam venerant. Hinc adeo Sardicenſibus Africaniſque decretis, quæ a Codice Græcorum exſulabant, ſuum in Romano locum ſervari voluit. Denique in ſtudioſorum uſus, generalem præmiſit collectioni ſuæ Indicem, quo canonis cujuſque argumentum & ſummam paucis perſtringit. Quod etſi videtur ſuum ſolius proprium ducere, tamen aliis quibuſdam collectoribus, iiſque non inferioris ætatis, commune eſſe comperimus. Similem, licet minus accuratum, Indicem præ ſe fert in ipſo limine pervetuſtum exemplar Corbejenſe. Habet & collectio Langobardica in cujuſque ſynodi fronte titulos numeris diſtinctos, quibus canonis cujuſque ſumma continetur. Tacemus quartam, cujus auctor, tametſi nihil ex Dionyſiana hauſit, tamen generalem itidem appoſuit Indicem, quo monimenta ſingulis in conciliis ſeorſim promulgata ob oculos ponit.

Qualis fuerit collectionis Dionyſii ſecunda pars.

CVII. Acceſſerat jam dudum huic operi extrema manus, cum ecce Dionyſio, ut apoſtolicæ ſedis præſulum conſtituta colligeret, auctor fuit Julianus tituli ſanctæ Anaſtaſiæ presbyter, qui & ſynodo Romanæ anno 499. ſub Symmacho habitæ ſubſcripſit. Nec mora, familiaris ſui precibus & officiis ceſſit eruditus collector. Decretales pontificum litteras, qua licuit diligentia conquiſitas, in ordinem digeſſit; ſingulorum ſtatuta ſingulis diſtinxit titulis; titulos ſuo quoſque numero inſignivit; atque ut novus quis ſuccedebat pontifex, novam repetiit numerorum ſeriem; demum ut quod in priori collectionis ſuæ parte fecerat, idem præſtaret & in altera, titulos ſimul collectos præfationi ſuæ ſubnexuit. Ecce autem totius operis ordo & methodus. In aditu ipſo ac limine eſt præfatio ſeu epiſtola ad Julianum presbyterum, quam ab Holſtenio editam, & ad Regii codicis fidem emendatam, in fronte operum Gelaſii papæ I. recudemus. Tum ſequuntur decreta ſeu tituli decretorum Siricii 15. Innocentii 57. Zoſimi 3. Bonifacii 4. Cæleſtini 22. Leonis 48. Gelaſii 28. Anaſtaſii II. 8. Poſt hæc ordine incedunt pontificiæ litteræ: puta SIRICII epiſtola 1. ad Himerium in 15. titulos diviſa. INNOCENTII epiſtola XXV. ad Decentium, unde hujus papæ priores octo tituli, II. ad Victricium, unde duodecim ſequentes tituli in vigeſimo deſinentes, VI. ad Exſuperium unde ſeptem alii tituli, quorum poſtremus eſt 27. XXXVII. ad Felicem, in qua tituli quinque a 28. ad 32. protenduntur, XXXVIII. ad Maximum & Severum ſub unico titulo 33. XXXIX. ad Agapitum, Macedonium & Marianum ſub 34. titulo, XVIII. ad Ruſum, Gerontium &c. ſub 35. titulo, XL. ad Florentinum ſub 36. titulo, XXXVI. ad Probum ſub 37. titulo, X. ad Aurelium & Auguſtinum ſub 38. titulo, XV. ad Julianam ſub titulo 39. XIV. ad Aurelium ſub titulo 40. XXIII. ad Bonifacium ſub 41. titulo, XX. ad Alexandrum ſub 42. titulo, XXII. ad Maximianum ſub 43. titulo, XIX. ad Alexandrum ſub 44. titulo, XXIV. ad eumdem ſub titulis 45. 46. & 47. XXI. ad Acacium ſub titulo 48. XLI. ad Laurentium, unde titulus 49. XVII. ad Marcianum, unde 50. titulus, XVI. ad Ruſum, Euſebium ac ſocios, unde reliqui ſeptem tituli, quos ſi ad alios adjungas, habebis quinquaginta ſeptem; item ZOSIMI epiſtola IX. ad Heſychium in titulos tres diviſa, cui addita XIV. ad presbyteros legatos Ravennæ quartum titulum conficit; necnon BONIFACII I. epiſtola VII. ad Honorium, unde primus titulus, VIII. ſeu reſcriptum Honorii, unde titulus ſecundus, III. ad Patroclum, Remigium &c. unde tertius, XII. ad Hilarium, unde quartus ac poſtremus conficitur; Cæleſtini tres epiſtolæ, ſcilicet XXI. ad Venerium, Marinum &c. cum adjunctis præteritorum ſedis apoſtolicæ epiſcoporum auctoritatibus, IV. ad epiſcopos Apuliæ & Calabriæ, quarum prima titulis 13. prioribus, altera 14. 15. 16. 17. 18. & 19. ſequentibus, poſtrema tribus aliis, id eſt 20. 21. & 22. conſtat; LEONIS quoque epiſtola IV. ad epiſcopos per Campaniam, unde primi quinque tituli, VII. ad epiſcopos per diverſas provincias, unde unicus titulus iſque ſextus, XVIII. ad epiſcopos per Siciliam, unde 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13. tituli, XVII. ad Januarium, unde 14. titulus exſtat, XVII. ad Turibium titulis 16. diviſa, quorum primus 15. ultimus 30. recenſetur, XII. ad Anaſtaſium, quæ titulis decem conſtat, ſcil. a 31. ad 40. productis, CXLIX. ad Nicætam in ultimos ſeptem titulos, hoc eſt a 41. ad 48. diſtributa; ac præterea GELASII epiſtola unica XI. in 28. titulos diſtincta; demum ANASTASII II. epiſtola ad Anaſtaſium imperatorem. Atque hæc viſum eſt minutatim exſequi ac recenſere, ut ne quis forte paſſim hæreat legendis

Cre-

Creſconii aliorumque veterum collectionibus, quæ pontificias litteras ſecundum eam titulorum diſtributionem citant, quam Dionyſius invexit.

Quo tempore adornata ſit Dionyſii collectio.

CVIII. Habes, erudite lector, totius Codicis delineationem. Duas tribuitur in partes, quarum una canones conciliorum, altera pontificum litteræ continentur. Apta ſane diſpoſitio, quæ res antea inordinatas in ordinem adduxit. Mirari autem ſubit virum ita, uti erat Dionyſius, monimentorum veterum ſagacem & curioſum indagatorem, commorantem Romæ, tanta nominis celebritate notum, tam pauca tamen apoſtolicæ ſedis præcepta (ſic epiſtolas decretales vocat,) reperiſſe. Quid inde? Eaſne unas in genuinis habendas eſſe, quas collegit? At vero exſtabant id ætatis in collectionibus aliis epiſtolæ aliæ longe plures, quarum auctoritas ac fides extra omnem controverſiam poſita eſt. Quanto potius inde admonemur, ubi agitur ſincerane ſint an ſpuria quædam monimenta, ſobrie omnino utendum eſſe argumentis ex hujuſmodi vel ſilentio vel prætermiſſione ductis, præſertim ſi alia deſint, quæ faciant fidem? Jam vero ut quo tempore lucubrata ſit hæc collectio tandem dicamus, certum eſt illam non ante Anaſtaſii II. ævum collocari poſſe. Atque id primo palam indicat ea, quæ litterarum agmen claudit, ejuſdem papæ epiſtola. Deinde nec Dionyſium ante id temporis Romam veniſſe explorata res eſt, cujus vel ipſum etiam Dionyſium ſponſorem damus & vadem. Teſtatur ipſe ſe numquam Gelaſium *corporali præſentia* vidiſſe; adeoque Romæ commoratum non eſſe niſi poſt hujus papæ obitum. Venit ergo, ut citius, ſub Gelaſii ſucceſſore Anaſtaſio II. atque collectionem ſuam auſpicari tum potuit. Eam vero Symmachi temporibus abſolviſſe eo probabilius videtur, quod alteram collectionis partem confecit rogatu Juliani presbyteri, quem *Gelaſii alumnum* vocat, quique, uti jam obſervavimus, Romanæ ſynodo ſub Anaſtaſii ſucceſſore Symmacho anno 499. celebratæ ſubſcripſit. Quorſum autem, (nam id forte quæret aliquis,) ſecundæ partis nihil meminit Caſſiodorus, qui primam eamque ſolam lib. de inſtit. div. litt. c. 23. commemorat his verbis: *Qui* (Dionyſius) *petitus a Stephano epiſcopo Salonitano ex græcis exemplaribus canones eccleſiaſticos.... magna eloquentiæ ſuæ luce compoſuit, quos hodie uſu celeberrimo eccleſia Romana complectitur: hos etiam oportet vos aſſidue legere, ne videamini ſalutares eccleſiaſticas regulas culpabiliter ignorare?* Facilis & expedita reſponſio eſt. Commendat hoc loco Caſſiodorus Dionyſii in vertendis græcis peritiam; ideoque certum peritiæ illius ſpecimen capit ex canonum græcorum interpretatione latina, quæ prima collectionis parte continetur: at merito tacet de ſecunda ſive de pontificum litteris, utpote quæ collectorem græce ſcientem nec deſiderabant, nec fuiſſe probant. Quod autem ait idem ſcriptor, Dionyſianam canonum interpretationem *celeberrimo uſu* ab eccleſia Romana receptam eſſe, cave de canonibus omnibus, quos latine vertit Dionyſius, dictum putes. Unum id voluit Caſſiodorus, eccleſiam Romanam ſuos canones, eos nimirum quibus antea jam aſſueverat, ex Dionyſiana interpretatione tum uſurpare cœpiſſe. Etenim Romani, ut ante Dionyſium, ſic & poſtea, eos rejecere canones, quos a Nicænis vel tantillum differre ſentiebant.

Meræ collectionis Dionyſianæ rara exemplaria.

CIX. Collectionis hujus, qualis a Dionyſio prodiit, perrara ſunt exemplaria. Unum habuit inter manus, ac ſæpius laudavit Baronius, quod etſi Creſconianum vocat, Dionyſianum tamen eſſe comperimus. Alterum aſſervat bibliotheca Regia numero 3887. inſignitum: quamquam, ut ne diffiteamur quod res eſt, nonnullam habet cum Dionyſiano diſſimilitudinem. Præterquam quod enim primæ partis præfatione caret, aliam tenet in diſtinguendis conciliorum decretis numerorum ſeriem. Dionyſius omnes omnium conciliorum canones capitulis clxv. concluſit, iiſque *ſub una numerorum ſerie* diſpoſitis ad imitationem Græcorum. E contrario Regium exemplar omnes cujuſque ſynodi canones ſuo ipſorum numero recenſet, nulla numeri præcedentium canonum ratione habita. Exempli cauſa, quos Nicænis 20. canonibus ſubnexos habet Ancyranos, eos non numeris XXI. XXII. &c. ſed numeris I. & II. &c. notat, tamquam ſi telam aliam exordiatur. Hujus porro diſcrepantiæ quæ cauſa fuerit, facile eſt conjicere. Antiquarii nimirum initam a Dionyſio numerandorum canonum rationem ita adhibuerunt, ut ſingula cujuſque ſynodi capitula ſuo e regione numero notaverint, & primum quemque canonem numero I. ſecundum numero II. ac ſic alio alios, ut poſtulabat canonum ſeries, deſignaverint. Librarii deinde conſequuti, omiſſis Dionyſii numeris, alios retinuere, utpote magis vulgares magiſque ad diſtinctionem rerum accommodatos. Conjecturæ noſtræ favent exemplaria collectionum, quæ Nicænos Sardicenſeſque canones ſimul conjunctos, & uno eodemque numerorum filo colligatos habent. In quibuſdam enim poſt Nicænum canonem 20. recenſetur Sardicenſis canon primus numero XXI. inſignitus, & ad marginem poſita legitur numeri I. nota, quæ Sardicenſem primum eſſe commonſtrat: unde factum opinamur, ut in poſterioribus exemplis diſtinguerentur Sardicenſes canones a Nicænis. Quod idem in Dionyſiana etiam aliis aliarum ſynodorum decretis, idque non longe poſt Dionyſii obitum, accidiſſe fidem facit Joannis II. papæ epiſtola ad Cæſarium Arelatenſem anno 534. data. Ejus quippe ad calcem ſubjiciuntur canones nonnulli ad examinandam Contumelioſi Regienſis epiſcopi cauſſam pertinentes; atque ita ſubjiciuntur, ut licet ex Codice Dionyſiano deſcripti ſint, ſuis tamen propriis numeris inſigniantur, non Dionyſianis. Gravius vero illud eſt, quod ex eadem epiſtola colligimus: Dionyſianam nimirum collectionem magnæ tum temporis apud Romanos auctoritatis fuiſſe, utpote quæ in dirimendis epiſcoporum cauſſis habebatur ſic tamquam publica conciliorum interpres & norma judiciorum. Eamdem in Africa ſubinde receptam eſſe perſuadet Creſconii Breviarium. Serius in Gallias delatam fatemur: at ex quo tempore ab Hadriano I. oblata Carolo Magno eſt, tanta floruit celebritate, ut principem locum tenuerit. Ex illa ſibi compilatores alii quantum quoque modo videbatur, excerpſere. Unde tres potiſſimum collectiones prognatæ, tamquam ex truncо propagines: una *Codicis canonum eccleſiæ Africanæ* titulo minus apte inſcripta, altera Creſconii; poſtrema demum, quam Dionyſianæ gemellam fere dixeris, adeo cum illa congruit; niſi quod monimentis quibuſdam in ſecunda parte auctior eſt. De ſingulis ſeorſim nunc agendum.

§. VI.

De vulgato Codice canonum eccleſiæ Africanæ.

CX. Canonum Codicem græce ac latine publicavit Pariſiis anno 1614. Chriſtophorus Juſtellus, vir dum viveret eccleſiaſtici juris conſultiſſimus, atque Codici titulum indidit, *Codex canonum eccleſiæ Africanæ*. Eumdem item Pariſiis anno 1661. in Bibliotheca juris canonici veteris to. I. pag. 320. recudi curavit Guill. Voellus opem ferente Henrico Juſtello Chriſtophori filio. Is porro Codex, ſi æſtimatur ex titulo lectori fucum facit, utpote qui nil præſtat minus, quam quod pollicetur. Credas eo contineri canones prorſus omnes, quos habuere in uſu Africani patres: alios vero nullos exhibet, niſi quos Carthaginienſis ſynodus *poſt conſulatum glorioſiſſimorum imperatorum Honorii* XII. *& Theodoſii* VIII. hoc eſt anno 419. in ſecretario baſilicæ Fauſti a die 25. Maji ad 30. congregata, vel ipſa condidit, vel ab ſuperioribus conciliis intra Aurelii Carthaginienſis epiſcopi tempora conditos recitari ſibi juſſit. Atque hos canones ne ad eum quidem repræſentat modum, quo memoratæ ſynodi actis inſerti erant, ſed quo Dionyſius collectioni ſuæ inſerendos duxit. Verbo dicam, purum putum eſt Dionyſianæ collectionis ſegmentum, iis omnibus inſtructum, quæ Codici ſuo majoris explicationis cauſſa adjecit eruditus ille collector, titulis nimirum quos canoni cuique præfixit, & admonitionibus quibus prætermiſſarum a ſe rerum rationem reddit. Quod ne gratis aſſeverare videar, juvat aſſertionis argumenta proferre; maxime cum in contrarium ierint viri non vulgariter eruditi.

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

Merum est Dionysianæ collectionis segmentum.

CXI. Primum, ne longa sit mora, en argumentum ex prædictæ synodi proœmio repetitum. Sermonibus quibusdam ultro citroque habitis, *omne concilium dixit*, Aurelium Carthaginiensem episcopum alloquens: *Exemplaria fidei & statuta Nicænæ synodi, quæ ad nostrum concilium per beatæ recordationis olim prædecessorem tuæ sanctitatis, qui interfuit* (Nicænæ synodo) *Cæcilianum episcopum allata sunt, sed & quæ patres exemplaria sequentes heic constituerunt, vel nunc communi tractatu statuimus, his gestis ecclesiasticis inserta manebunt*. Has voces nota quæso: *Statuta Nicænæ synodi ..... his gestis ecclesiasticis inserta manebunt*. Videlicet Africanis patribus visum est canones Nicænos suis ipsorum statutis accensere. Debet ergo Justellianus Codex, si vere Africanus Codex est, hos ipsos canones complecti; maxime cum, præmissa Nicænæ fidei expositione, hanc subnectat notam: *Statuta quoque Nicæni concilii in 20. capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inveniuntur adscripta*. Tamen *superiora*, immo totum, quantus est, Codicem excute, canonum eorum nulla prorsus vel minima uspiam vestigia deprehendes. Quid ita porro? Caussam tenebis, si quem Africanum Codicem vocant, eum suo parenti Dionysio restitueris. Nimirum Dionysius cum synodi hujus Carthaginiensis gesta collectioni suæ intexeret, iisdem inserta reperit Nicæni concilii statuta; sed ea, quia jam in prima Codicis sui fronte post apostolicos canones collocaverat, putavit repetenda non esse, ne importunis earumdem rerum iterationibus & fastidium afferret lectori, & Codicem suum plus æquo oneraret. Hinc est quod illa prætermisit, sic tamen ut apposuerit eam, quam mox retulimus admonitionem, *Statuta quoque Nicæni concilii in 20. capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inveniuntur adscripta*. Quam admonitionem si quis ad synodi gesta pertinere volet, fallacem & falsam esse confiteatur necesse est. Optandum tamen fuerat, ut quemadmodum Nicænæ fidei expositionem, licet jam collectionis suæ initio descriptam, repetiit Dionysius, & inter Africana gesta retulit, sic & Nicænos canones ita, uti erant iisdem gestis intertexti, repræsentasset. Inde enim quæ tradita fuerit Cæciliano Nicæa redeunti canonum illorum interpretatio, certius constaret: quod nosse momenti foret non levis. Alterum, at ejusdem generis, argumentum suppeditat memorati Codicis caput 137. in quo post relatam Attici episcopi CP. epistolam, ac descriptum Nicænæ synodi symbolum, legitur isthæc annotatio: *Huic symbolo fidei etiam exemplaria statutorum ejusdem concilii Nicæni a memoratis pontificibus annexa sunt, sicut superius per omnia continentur, quæ nos heic iterum conscribi necessarium non esse credidimus*. Unde rursum ad Justelli Codicem provocamus. Propriis eum oculis penitius inspice. Statutorum illorum nihil in eo reperies quidquam præter nomen. Quamquam cur ea, qualia ex Oriente recens allata erant, hoc iterum describerentur in loco, non deerant rationes, eæque graves. Sardicensem canonem 17. de clericorum ad sedem apostolicam appellationibus protulerat Zosimus, tamquam e Nicænis unum. Canonis sibi hactenus inauditi, nec inter Nicænos suos reperti fidem suspectam habuerant Afri præsules; ac ne quid in re tanti momenti diligentiæ reliquum facerent, miserant in Orientem legatos, qui authentica Nicænorum canonum exemplaria consulerent, reportarentque diligenter descripta. His ergo tandem acceptis, intererat Africanorum pro disciplinæ suæ tutela excubantium, sincera hæc statuta synodalibus gestis annecti: ne, quod in primis cavendum erat, aliena pro veris in posterum obtruderentur. Et ea quidem annexuerant. Quorsum igitur in Africano, ut vocant, Codice nusquam comparent? Quia scilicet quem Africanum esse ajunt, is non est, sed mera collectionis Dionysianæ pars. Dionysius autem ut brevitati consuleret, ac ne actum agere videretur, ab his de integro repræsentandis iterum supersedit, uti adjuncta docet admonitio. Sequatur & insigne aliud similis prætermissionis exemplum.

CXII. Quæ prima refert Justellianus Codex decreta, ea sunt numero 33. & concilii Carthaginiensis anno 419. habiti propria, aut saltem alii nulli adscripta. Eorum ad calcem occurrit titulus, *Canones diversorum conciliorum*: cui titulo subjicitur hæc nota, *Recitata sunt etiam in ista synodo diversa concilia universæ provinciæ Africæ, transactis temporibus Aurelii Carthaginiensis episcopi celebrata*. Tum proxime sequitur, *Glorioissimo imp. Theodosio aug. III. & Abundantio V. C. coss. VIII.* (id est anno 393.) *Idus Octobris Hippone regio in secretario basilicæ pacis. Gesta hujus concilii ideo descripta non sunt, quia ea, quæ ibi statuta sunt, in superioribus probantur inserta*. Quibus verbis admonet collectionis auctor, postulare quidem Carthaginiensium gestorum seriem, ut quæ heic illigata erant Hipponensia statuta, suo itidem recenseantur loco; sed prætermissa ideo fuisse, quod *in superioribus probarentur inserta*. Nusquam tamen, ne *in superioribus* quidem inserta legas. Nam inter Carthaginiensia, quæ primam, uti jam diximus, aciem tenent, nullum occurrit Hipponensis synodi titulo insignitum. Nisi forte ideo inserta dici utcumque possint, quod nonnullam cum his habeant consensionem. Verum quid inde? Aliud nihil, nisi Dionysium hac utrorumque convenientia adductum esse, ut, Carthaginiensibus descriptis, Hipponensia præteriret. Quamquam, ut mox ostendemus palam, haud ita secum conveniunt, quin insigniter discrepent in multis: atque adeo parum caute fecit Dionysius, qui statuta præcedentibus aptissime connexa dissociavit, immo penitus recidit. Quod si vero admonitionem Africano Codici propriam esse quis contendat, cogitet supervacaneam fuisse, immo falsam. At enim in hunc ipsum Codicem, contra ac docet admonitio, relata erant Hipponensia statuta, neque relata solum, sed suo etiam Hipponensium titulo inscripta. Cujus rei testem proferimus exploratum & gravem, Ferrandum Carthaginiensis ecclesiæ diaconum. Is certe Africanus homo Africanum Codicem habuit inter manus, tum maxime cum suam canonum Breviationem concinnavit. Atqui quo usus est Codice, ille Hipponensia statuta non alieno, sed suo ipsorum nomine notata repræsentabat. Argumento sunt Breviationis capitula 34. 35. 38. 47. 54. 95. & 198. quæ Ferrandus non Carthaginiensis, sed nominatim *Hipponi-regiensis concilii* titulis 3. 5. 8. & 9. confirmat. Præterea quoniam in hunc diaconum incidimus, observare juverit exstitisse itidem in ejus Codice canones Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiochenos, Laodicenos, Sardicenses aliosque complures in diversis Africæ synodis conditos, quorum ut mentionem sæpe facit ejus Breviatio, ita nullum vel leviter impressum habet vestigium Justellianus Codex. Quare quo jure Africani Codicis titulo honestatus sit, videant æqui rerum æstimatores. Sed ad Hipponensia statuta revertamur.

Hipponensia statuta in vero ecclesiæ Africanæ Codice exstitisse, in vulgato omitti.

CXIII. Quod ait Dionysius, Carthaginiensibus decretis anno 419. conditis inserta esse Hipponensia anni 393. id si non undique falsum, certe nec etiam undique verum est. Rem clara luce clariorem reddet utrorumque canonum comparatio. Hipponenses illos nuspiam habemus, nisi in eo statutorum *Breviario*, quod ab episcopis Byzacenis ad synodum Carthaginiensem anno 397. celebratam est missum. Hujus porro Breviarii asservatur exemplar in pervetusto Codice manuscripto Corbeiensi cum hoc titulo, *Brevis statutorum*. Exstat etiam & in antiquis Codicis a Quesnello vulgati exemplis; sic tamen, ut Hipponensia statuta Carthaginiensi synodo anno 397. habitæ primo adscribat titulus generalis, subinde vero specialis titulus restituat Hipponensi. Videlicet Hubertinum exemplar, ut de pluribus unum proferam, sic habet in limine: *Incipiunt capitula concilii Carthaginiensis habiti sub die Iduum Augustarum Attico & Cæsario consulibus*, id est anno 397. Augusti 13. die. Generalem huncce titulum proxime sequuntur statutorum Hipponensium summaria 39. eisque subligatur Aurelii, Mizonii &c. ad Numidiæ Mauritaniæque præsules epistola, cui, inquiunt, *subdi fecimus Brevem statutorum*. Epistolam novus, isque specialis, titulus excipit ad hunc modum: *Statuta concilii Hipponensis breviata, & quædam eorum in concilio Carthaginiensi cum Byzacenis*

nis

nis episcopis collata & diligentius pertractata hæc sunt. Nicæni concilii professio & fides recitata & confirmata, quæ ita se habet, Credimus &c. Quatota Nicænæ fidei professione descripta, appositisque ejus ad calcem decretis quinque vel sex, tandem succedit *Brevis statutorum*, non sine præfixo singulis statutis suo titulo, quo quid unumquodque contineat summatim exhibetur. De his titulis hic obiter monemus tria: 1°. ipsissima esse summaria 39. quæ simul collecta & generali titulo subnexa esse jam diximus: 2°. hæc una cum Nicænæ fidei professione in Quesnelliano Codice desiderari: 3°. reperiri quidem apud Labbeum to. 2. concil. ad Carthaginiensis III. concilii calcem, sed temere ibidem pro statutis ipsis haberi. Jam vero his in antecessum expositis, si Carthaginiensia, hoc est priora Justelliani Codicis decreta 33. cum Hipponensibus conferas, deprehendes neque omnia hæc illis inserta esse, neque etiam quæ inserta sunt, eodem esse ordine iisdemque verbis descripta. Et primo quidem Hipponensia 13. 17. 23. 24. 25. 26. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 36. 38. & 39. inspice propius, ac vide num inter priora illa 33. locum habeant. Frustra in quærendo laboraveris: eorum unum uspiam nullum reperies; nisi inter eos canones qui Dionysianam admonitionem excipiunt, quique inscribuntur, *Canones diversorum conciliorum ecclesiæ Africanæ*. Fatemur enim ex memoratis Hipponensibus statutis conflatos esse canonum illorum complures, puta 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 49. & 79. Verum ex hoc vel maxime vitiosa est admonitio, quæ nos ad superiora demum remittit, cum deberet etiam ad posteriora. Deinde Hipponensia statuta 1. 2. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 18. 21. 27. 34. & 36. inserta quidem leguntur prioribus Justelliani Codicis capitulis sive statutis 16. 18. 19. 20. 15. 21. 22. iterum 5. 23. 6. sed non sine maxima lectionum varietate. Primum enim statutum Hipponense ita effertur: *Ut lectores populum non salutent. Ut ante 25. annos nec clerici ordinentur, nisi ut primum instructi vel ab infantia eruditi propter fidei assertionem & professionem clerici promoveantur*. Quod Justelliani Codicis capitul. 16. insertum sic legitur: *Ut ante 25. annos ætatis nec diaconi ordinentur, nec virgines consecrentur. Et ut lectores populum non salutent*. Item in eodem capite his paucis, *Ut lectores, cum ad annos pubertatis pervenerint, cogantur aut uxores ducere aut continentiam profiteri*, expressum est quod pluribus in Hipponensi statuto 18. sic enuntiabatur: *Ut lectores usque ad annos pubertatis legant. Deinceps autem nisi uxores custodita pudicitia duxerint, vel continentiam professi fuerint, legere non sinantur*. Sic vero ista Hipponensis statuti 5. *Quibusque annis concilium convocetur, ad quod omnes provinciæ quæ primas sedes habent, de conciliis suis ternos legatos mittant, ut & minus invidiosi minusque sumtuosi conventus plena possit esse auctoritas*, Codicis laudati capiti 18. inserta sunt: *Quibusque annis . . . de conciliis suis binos, aut quantos delegerint, episcopos legatos mittant, ut congregato conventu plena possit esse auctoritas*. Pro his autem statuti 6. Hipponensis, *nec a communione suspendatur cui crimen intenditur, nisi ad caussam suam dicendam primatis litteris evocatus minime occurrerit*, in Codicis Justelli capit. 19. legere est, *nec a communione suspendatur cui crimen intenditur, nisi ad caussam suam dicendam electorum judicum die statuta litteris evocatus minime occurrerit*. In eodem Codice cap. 21. substitutum est, *ut filii clericorum gentilibus vel hæreticis matrimonio non jungantur*, pro eo quod in statuto Hipponensi 12. obtinebat, *ut gentilibus vel etiam hæreticis & schismaticis filii episcoporum vel quorum libet clericorum matrimonio non conjungantur*. Ex statuto autem Hipponensi 14. quo prohibentur *episcopi in eos qui Christiani catholici non sunt, etiam si consanguinei sint, nec per donationes nec per testamentum, rerum suarum aliquid conferre*, in Codicis Justell. capite 22. resectum est *vel per testamentum*. His addimus in Hipponensi statuto 34. decretum esse, *Presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret; chrisma vero numquam conficiat*. Quamobrem in Justelliani Codicis capite 6. *Fortunatus episcopus dixit, In præteritis conciliis statutum meminimus esse, ut chrisma vel reconciliatio pœnitentium, necnon & puellarum consecratio a presbyteris non fiant*. Mox postulante Aurelio, quid super his facto opus esset, *ab universis episcopis dictum est, Chrismæ confectio & puellarum consecratio a presbyteris non fiat, vel reconciliare quemquam in publica Missa presbytero non licere, hoc omnibus placet*. Plura ejusdem modi varietatum exempla commemorare longum foret: vel ex his unis cerni licet, quantopere interfuerit ad Africani Codicis integritatem, Hipponensia statuta non prætermitti, tametsi cum prioribus 33. decretis atque aliis itidem Africanis nonnihil consentirent. Et re quidem vera suum in illo locum & ordinem obtinebant. Sed ea sciens prudensque a sua, uti jam diximus, collectione summovit Dionysius, supervacaneam ratus canonum inter se similium congeriem. Atque id sane licuit homini privato, qui non ecclesiæ Africanæ nomine, sed amicorum petitu suoque unius arbitrio Codicem confecit, peræque cautus nil præterire quod necessarium, nil admittere quod otiosum arbitraretur.

CXIV. In aliis aliarum synodorum gestis pari jure usus est Dionysius, ut quidquid ad eum quem sibi ipse præstituerat finem minus pertinebat, illud vel omitteret penitus, vel in epitomen redigeret. Testis synodus Carthaginiensis anno 405. x. Kal. Septembris habita, cujus gesta etsi tota reperit iis illigata gestis, quæ Carthagine anno 419. recitata sunt, tamen contulit in compendium circumciditque, quod ipse præmonuit præfixa capiti 94. hac annotatione: *Hujus concilii gesta ideo non ex integro descripsi, quoniam magis ea, quæ in tempore necessaria fuerunt, quam aliqua generalia constituta sunt, sed ad instructionem studiosorum ejusdem concilii brevem digessi*. Testes & synodi aliæ duæ in eadem urbe anno 408. celebratæ, una quidem XVI. Kal. Junias, altera III. Idus Octobris, quarum utriusque gesta uno quasi verbo perstringere satis habuit. Testis denique synodus item Carthaginiensis anni 409. cujus gestorum loco brevem hanc substituit notam: *In hoc concilio placuit, ut non sibi unus episcopus vindicet cognitionem. Gesta hujus concilii ideo non descripsi, quoniam provinciale, non universale celebratum est*. Quod cum ita sit, undenam Justello venit in mentem, ut collectionem maxima canonum Africanorum parte truncatam, & ne unius quidem synodi anno 419. habitæ gesta omnia complectentem, hoc titulo signaret, *Codex canonum ecclesiæ Africanæ*? Maneat sane quod probare instituueramus, vulgatam a clarissimo viro collectionem Dionysianæ segmentum esse, adeoque nec *integrum*; quod liberalius de suo adjecit Labbeus, Codicem Africanum.

CXV. Parabam ex hac tabula manum tollere, cum ecce conjectis forte oculis in Tractatum Historico-canonicum Bernardi Van Espen, deprehendi jacta ibidem quodam modo fuisse sententiæ nostræ fundamenta. Observat quippe vir utriusque juris peritissimus part. 2. cap. 3. *hunc Codicis collectorem non integra conciliorum acta voluisse referre, sed studiosorum utilitati ac commoditati præcipue consulere studentem, quæ utiliora credidit, dumtaxat colligere & proponere*; adeoque *in illo Codice non contineri omnia conciliorum acta a patribus illius concilii* (Carthaginiensis anno 419.) *relecta & probata; neque in eadem forma & modo*, quo in eodem concilio probata sunt, exhiberi. Atque id, nec immerito, conficit cum ex pluribus Codicis ejusdem locis, tum ex ea præsertim admonitione, qua rationem reddit Dionysius, cur concilii Carthaginiensis anno 405. habiti *gesta non ex integro descripserit*. Pergit eruditus Lovaniensis Doctor, & concludit: *Illud interim non gravate admisero, Dionysium habuisse acta & canones a concilio Carthaginiensi VI. partim primum edita, partim probata & confirmata, atque ex iis excerpsisse quæ rei canonicæ ac disciplinæ ecclesiasticæ promovendæ aptiora judicavit, eaque omnia sub nomine unius concilii Africani promulgasse, quasi unius ejusdemque concilii propter approbationem censeri deberent*. Verum hæc conclusio, tametsi ad nostram satis accedit, tamen videtur nobis paullo esse impeditior, neque rem ita uti est totam com-

Van Espen. de vulgato Codice sententia.

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

Codicem illum ex unis concilii Carthaginienſis an. 419. geſtis conflatum eſſe.

plecti. Itaque admonemur inde ut eam planius diſtinctiuſque explicemus.

CXVI. Tria hæc nobis certa ſunt, & erunt omnibus, credo, qui Codicem non levibus oculis inſpexerint, 1°. Afros anno 419. ab VIII. ad III. Kalendas Junias Carthagine ſynodum habuiſſe, in qua cum decreta firmarunt, tum relegerunt geſta conciliorum, *quæ tranſactis*, ut Dionyſii verbis utar, *temporibus Aurelii Carthaginienſis epiſcopi celebrata* fuerant: 2°. Romam perlata eſſe hujus ſynodi geſta per Fauſtinum Zoſimi legatum, ſic tamen ut Bonifacio I. in Zoſimi defuncti locum ſuffecto reddita ſint: 3°. Dionyſium hæc geſta Romæ reperta ſuæ ſic intexuiſſe collectioni, ut plurima deſcripſerit integra, quædam redegerit in epitomam, nonnulla etiam adſtrictius contracta tribus exhibere verbis ſatis eſſe duxerit. Et vero non alia ejus in manus incidiſſe geſta argumento illud eſt, quod ea capitula referat una, quæ ab Afris anno 419. in hac ipſa ſynodo Carthaginienſi partim condita ſunt, partim recitata. Rem ita eſſe fatebitur, qui vel ad generalem huncce titulum reſpexerit, *Synodus apud Carthaginem Africanorum, quæ conſtituit canones* 138. vel ad eam, quæ deſcriptis prioribus 33. decretis ſubjicitur, annotationem in reliqua 105. ſtatuta, *Recitata ſunt etiam in iſta ſynodo* (cujus ſunt decreta ſuperiora) *diverſa concilia univerſæ provinciæ Africæ*; quod utrumque in memoratam ſynodum anno 419. celebratam unice cadit. Atque hinc eſt quod ſynodum eamdem modo *Africanam*, modo *Carthaginienſem* vocat. *Carthaginienſem* quidem, quia Carthagine habita; *Africanam* vero, quia ex omnibus Africæ provinciis convocata eſt.

Varietates quæ occurrunt inter decreta ibi relata, & ea, quæ in prioribus ſynodis ſancita erant, Dionyſio non eſſe tribuenda.

CXVII. Quod autem a Dionyſio factum dicimus, ut Africana ſcilicet geſta ſuo arbitratu deſcripſerit, cavendum eſt hoc loco ne quis ita interpretetur, quaſi quid illis attribuerit de ſuo, aut ſaltem longe plura quam opinamur, pro ſuo jure contraxerit, mutarit, expunxerit. Aliud ſuadet collectoris integerrimi fides & religio. Nobis certe quam ſit in tractandis his geſtis integre ſancteque verſatus, vel unæ videntur demonſtare admonitiones, quibus lectorem ubi ubi opus eſt ſedulo docet, cur quædam a ſe vel omiſſa ſint, vel in compendium collata. Atque ex his credibilem facimus, uti facient probi rerum judices, de reliquo Codice, quam ſit intactus illibatuſque, conjecturam. Igitur ſi qua occurrit inducta decretis mutatio, illam æquum eſt a ſynodo potius quæ eadem relegit confirmavitque, quam a Dionyſio qui deſcripſit, profectam eſſe credamus. Fuit certe illud ab omni ævo epiſcoporum jus, eoque uſos fuiſſe Afros exploratum eſt, ut quæ decreta ſanxerat provincialis quædam ſynodus, ea non admitterent in pleniore vel generali, niſi prius ad examen vocata, ſuis ea vel firmaſſent calculis, vel emendationibus in melius reformaſſent. Neque alia re factum putamus, quod Hipponenſia ſtatuta inter, & ea quibus inſerta ſunt, tot a nobis ſuperius relatæ deprehenduntur varietates. At in promtu eſt, de quo ambigi nequeat, teſtimonium, &, quod apprime ad rem facit, ex ipſomet Codice can. eccl. Afr. cap. 33. petitum. Aurelius quippe, accepto ab epiſcopis Byzacenis ſtatutorum Hipponenſium Breviario, his præſules anno 397. Carthagine congregatos verbis alloquitur: *Si veſtræ caritati videtur, litteræ fratrum noſtrorum Byzacenorum, ſed & Breviarium, quod eidem epiſtolæ adjunxerunt, ad hunc cœtum corrogatum, legantur; ut ſi qua forte illic movere caritatis veſtræ animum poſſunt in eodem Breviario, quæ diligentius fuerint animadverſa, in melius reformentur.* Tum cap. 34. *Epigonius epiſcopus dixit: In hoc Breviario, quod decerptum eſt de Hipponenſi concilio, nihil arbitramur eſſe emendandum vel aſſuendum, niſi ut dies ſanctæ Paſchæ tempore concilii innoteſcat.* Demum in vulgato apud Leonem Codice cap. 2. ſic eidem concilio, & ſtatutis Hipponenſibus in eo recitatis ſubſcribunt epiſcopi, ut decimum-tertium de emancipandis clericorum liberis ſtatutum excipiant in hunc modum: *Aurelius epiſcopus eccleſiæ Carthaginienſis placitis a nobis omnibus confirmatis, exceptis emancipationibus, de quibus conſulendum cenſuimus, relectis & agnitis ſubſcripſi. Mizonius epiſcopus, emancipatione ad tractatum me-*

liorem dilata, ſubnotavi. Unde palam eſt poſterioribus ſynodis liberum jus fuiſſe ea diſcutiendi emendandique decreta, quæ ab ſuperioribus aliis ſancita erant. Quin & ipſa hæc ſtatuta Hipponenſia etſi jam confirmarant Afri anno 397. tamen novæ denuo diſquiſitionis novique judicii trutina perpenderunt anno 419. neque perpenderunt ſolum, ſed partim minuendo, partim augendo refinxerunt. Plura jam protulimus ejuſmodi mutationum exempla. Unum addimus, idque ductum ex Hipponenſi ſtatuto 36. de canone Scripturarum; quod ſtatutum Carthaginienſi ſuæ ſynodo inſeruere iidem Afri anno 419. at non ſine inſigni varietate, ſi veteribus Hipponenſium ſtatutorum exemplis habenda fides.

CXVIII. Quippe poſt recenſitos Scripturarum canonicarum libros, id præſcripſerat ſynodus Hipponenſis, *ut de confirmando iſto canone tranſmarina eccleſia conſuleretur.* Hæc autem verba pro ſuo jure ſic reformavit Carthaginienſis, *Hoc etiam fratri & conſacerdoti noſtro Bonifacio vel aliis earum partium epiſcopis pro confirmando iſto canone innoteſcat.* Ex quibus manifeſte apparet Afros, ſervato canonis Hipponenſis ſenſu, voces dumtaxat immutaſſe; nimirum ut ad ſynodi ſuæ tempus, quo pontificatum tenebat Bonifacius, canonem accommodarent. Scimus & alias, nec ſane leves, in illum prout circumfertur inductas mutationes: recenſeri ſcilicet in Carthaginienſi plures Scripturarum libros, qui nullum in Hipponenſi locum habent; quos una ſynodus e canonicorum claſſe removerat, eos altera pro canonicis haberi voluerit. At vero canonem ipſum qui diligentius intuebitur, cernet oculis totam hanc, quanta eſt, varietatem non Africanorum emendationi, ſed incuriæ librariorum adſcribendam. Quod enim pro his quæ in ſtatuto Carthaginienſi legimus, *Eſdræ libri duo, Machabæorum libri duo: Novi teſtamenti* &c. legamus in Hipponenſi, *Eſdræ libri duo: Novi teſtamenti* &c. factum id credimus librariorum errore, quibus ſæpe nec opinantibus accidit, ut ſi quando eas repeti vident voces, quas proxime ſcripſerunt, ſtatim intermedias quaſi jam poſitas prætermittant. Itaque qui ſtatutum Hipponenſe deſcripſit, exaratis his verbis *Eſdræ libri duo*, mox ad ea *Novi teſtamenti* ſic tamquam dato ſaltu tranſiit, omiſſis intermediis *Machabæorum libri duo*; deceptus nimirum ſimilitudine verborum *libri duo*, quæ verba nominibus *Eſdræ* ſimul & *Machabæorum* ſubnectuntur. Oberravit eadem chorda & in his vocibus, *Epiſtolæ Paulli apoſtoli tredecim, ejuſdem ad Hebræos una, Apocalypſis*: ubi ante verbum *Apocalypſis*, deſiderantur *Petri apoſtoli epiſtolæ duæ, Joannis apoſtoli tres, Jacobi una, Judæ una*, quæ recenſentur in ſtatuto Carthaginienſi. Errorem peperit verbum *una*, quo clauduntur commata hæc duo, *ad Hebræos una & Judæ una*: quorum primo ſemel deſcripto, mox librarius vocem *Apocalypſis* continenti ſcriptionis filo attexuit, quaſi intermediæ aliæ epiſtolæ uſque *Judæ una* præceſſiſſent. Neque non eam conjecturam adjuvat id quod inficiabitur nemo, videlicet in eccleſiis omnibus, adeoque in Africana, receptam ſemper fuiſſe primam Petri & primam Joannis epiſtolam. Quarum utramque quia non exhibet Hipponenſis canon, oportet ſcribæ properantis & incauti culpa omiſſam eſſe. Quidni vero idem & aliis pariter omiſſis contigiſſe dicam? Sed conjecturis nihil opus eſt, ubi res oculis contrectatur. Dubitationem omnem tollit venerandæ antiquitatis codex Corbeienſis uncialibus litteris ſæculo ſexto exaratus, in quo aſſervatur idem *Brevis* Hipponenſium *ſtatutorum*. Ibi porro non mutilus, qualis eſt a celeberrimo viro Queſnello in lucem datus, ſed integer exhibetur is, quo de agimus, Hipponenſis canon. In eo quippe conceptis verbis & libri & epiſtolæ omiſſæ ſic recenſentur: *Ezræ libri duo, Machabæorum libri duo. Novi autem teſtamenti Evangelia libri* IV. . . . . *Paulli apoſtoli epiſtolæ* XIV. *Petri* II. *Joannis* III. *Judæ* I. *Jacobi* I. *Apocalypſis Joannis*. Moxque legitur ea, quæ Hipponenſis ſynodi propria eſt, clauſula, ſed barbare ſcripta & ſolœciſmis ſcatens, *ita ut de confirmandus iſtos canones tranſmarina eccleſia conſuleatur*. Poſſemus codicis ejuſdem manuſcripti ope aliis aliorum canonum, quos apud Queſnellum habet hic *Brevis*, vul-

vulneribus mederi. Verum ad rem nostram satis A sit illud obiter tetigisse, tum ne quis Hipponensi canoni additum quid esse putet ab Africanis anno 419. præter clausulam a nobis superius descriptam, cujus verba sunt: *Hoc etiam fratri & consacerdoti nostro Bonifacio* &c. tum etiam ut sua toti *Brevi* seu *Breviario* Hipponensi fides & sinceritas asseratur. Quam fidem eo nominatim argumento labefactare nisus est Emmanuel a Schelstrate, quod a canone 36. abessent ii, quos librariorum errore omissos diximus, Scripturarum libri. Jam vero ex his nemo non videt, si quando quid inter canones una in synodo conditos & in altera probatos diversitatis occurrit, tum accurate distinguendum esse quid una primum sanxerit, quid & postmodum B emendaverit altera. Hoc qui diligenter attendet, is facile assentietur primo conditum fuisse anno 393. ab concilio Hipponensi statutum 36. de canone Scripturarum, tametsi statutum idem attribuatur Carthaginiensi an. 419. eaque attribuatur auctum clausula, quæ Hipponensi convenire nequit. Tum eo sponte adducetur ut concludat, clausulam, uti jam diximus, ab synodo Carthagin. an. 419. mutatam esse: ac procul aberit ut eamdem a Dionysio temere immissam esse suspicetur. Atque hæc hactenus Dionysii causa dicta sint, quo ejus in describendis conciliorum decretis fides pateat. Si qui forte sunt, qui eruditi hujus monachi fidem hac in re saltem desiderent, quod cap. 108. & seqq. Carthaginiensi C synodo anno 418. Kalendis Maiis in secretario basilicæ Fausti habitæ octo adsignet capitula, quæ Milevitanæ 11. an. 416. adscribunt conciliorum editiones, næ illi parum considerate judicant. Habet enim Dionysius in hoc ipso, quod reprehendunt, suffragatores exploratos & graves. Habet celebrem illam Zosimi Tractoriam *ad totius orbis episcopos* eodem anno 418. datam, & inter præteritorum apostolicæ sedis præsulum auctoritates Cælestini epistolæ 21. subnexas citatam; habet & canonum Codicem ad Leonis operum calcem vulgatum; quorum utriusque testimonio liquet octo hæc ipsa capitula non Milevitanæ synodi esse, sed Carthaginiensis. Atque id conciliorum editores fugisse hoc D miramur magis, quod eodem in tomo & memoratam synodum Milevitanam, & gesta Carthaginiensia ex Dionysii collectione descripta, ac demum prædictas apostolicæ sedis auctoritates vulgaverint.

CXIX. Unum restat, quod, quia maxime pertinet ad ea synodi Carthaginiensis ann. 419. gesta, de quibus fere unis hic egimus, visum est ad cumulum adjicere. Mirum scilicet quam indigeste perturbateque hæc ordinarint conciliorum editores, quam temere alia suo moverint loco, alia de integro in cassum recuderint. Quod ut manifestum fiat, tres quatuorve distinguendæ sunt gestorum illorum partes. Prima proœmium est, in quo Faustinus apostolicæ sedis legatus ea concilio exponit, quæ sibi Roma proficiscenti Zosimus in mandatis dedit; recitatur ejusdem Zosimi Commonitorium, cui Sardicenses duo canones inserti erant & Nicænorum nomine insigniti; mox exorta super his canonibus contentione Nicænine sint an non, consuluntur exemplaria statutorum Nicænorum in Africam pridem per Cæcilianum allata, qui Cæcilianus Nicænæ synodo præsens interfuerat; hæc ipsa demum statuta gestis inseruntur. Sed ea, lectore prius admonito, Dionysius ut compendium operæ faceret, prætermisit. Partem secundam occupant decreta 33. quæ tum temporis vel sancivit ipsa synodus, vel ab aliis jam sancita suos in usus resinxit adoptavitque. Tertia, cujus initium est a capitulo 34. continet gesta conciliorum, quæ *transactis Aurelii Carthaginiensis episcopi temporibus celebrata sunt*, & capitulo 127. terminatur. Quarta demum capitulis 128. 129. 130. 131. 132. 133. synodicaque ad Bonifacium papam epistola tota constat; cui coronidis loco attexuntur Cyrilli Alexandrini & Attici Constantinopolitani *ad concilium Africanum rescripta, exemplaria concilii Nicæni*, hoc est symbolum, (canones enim hoc itidem loco desiderantur,) ac demum *epistola concilii Africani ad papam Cælestinum Urbis episcopum*. Quatuor has partes Dionysius non divisit modo in capitula 138. sed capitula singula suis illustravit titulis, quos & in prima collectionis fronte universos posuit, additis præterea, ubi res poscceret, annotationibus, quæ lectorem de rebus a se vel prætermissis vel in breve coactis commonefacerent. Porro totum id operis, quale est a Dionysio compactum, adjecta dumtaxat interpretatione græca, vulgavit Labbeus to. 2. concil. ad an. Chr. 391. atque hoc titulo insignivit: *Integer Codex canonum ecclesiæ Africanæ*. In quo duos, uti jam observavimus, errores uno partu edidit: 1°. quod pro canonum Africanorum Codice eam, duce Justello, venditavit collectionem, quæ Dionysianæ pars est; 2°. quod *integrum Codicem* appellavit eum, qui ne unius quidem synodi, Carthagine nimirum ann. 419. habitæ, gesta omnia contineat. Tamen hic stetisset viri cæteroqui prudentis error; nil saltem inane, nil otiosum haberet editio. At illud gravius, quod postremas eorumdem gestorum partes duas, hoc est ultima 105. capitula recudit ad annum 424. * una cum Dionysii summariis & notis, præmisso hocce titulo, *Concilium Africanum tempore Bonifacii I. Cælestini I. habitum*. Quæ repetitio vel ex hoc uno vitiosa est, quod & supervacanea sit, & interrupta conciliorum serie lectorem suo quodammodo cursu excutiat. Sed hoc etiam peccat magis, quod capitula ipsa suo nec ordine nec anno disposita, sed temere indigesteque mixta repræsentet. Et de anno quidem certum est, ex his capitulis alia ad 397. alia ad alios proxime consecutos annos pertinere, omnia vero fuisse anno 419. in concilio Carthaginiensi recitata. Hujus rei, ne longius repetam argumenta, fidem facit is ipse canonum Codex, quem secundum Justellum *ecclesiæ Africanæ Codicem* vocat Labbeus. Illa igitur non ultra 419. rejici, nedum ad 424. illigari, par erat. De ordine vero, quam sit confusus perturbatusque, unum proferemus, quod in rem nostram sufficiat, exemplum. Proœmio synodi Carthaginiensis anno 401. habitæ subnexuit clarissimus Editor * capitula 32. quorum priora 23. ad synodum an. 397. pertinere liquet. Unde vero liquet? Dicam compendio. Primo huic adsignantur synodo in eo canonum Africanorum Codice, cujus testimonio jam usi sumus. Deinde cum ejusdem synodi præloquio ita sunt apte conserta atque nexa, ut, si utraque cum Labbeo divellas, membra a capite sejunxeris. In ipso quippe limine petit Aurelius, ut recitetur ante omnia confirmeturque, ac in melius etiam, si opus erit, reformetur Hipponensium canonum Breviarium. Mox sequuntur ea, quæ capituli primi nomen & locum habent, Epigonii episcopi verba: *In hoc Breviario, quod decerptum est de concilio Hipponensi, nihil arbitramur esse emendandum, vel adstendum, nisi ut dies sanctæ Paschæ tempore concilii innotescat*. Quam cohæreant hæc inter se, nemo, vel tacentibus nobis, non videt. Contra, si proœmio synodi an. 401. in quo altum de Breviario silentium est, capitulum illud primum subnectis, hiulca erit & nullo juncta nexu oratio. Quod idem de sequentibus aliis quibusdam capitulis ex Breviario itidem Hipponensi excerptis, & ad annum 401. a Labbeo relatis, dictum velimus. Denique capitulum 14. cujus hæc verba sunt: *De Donatistis placuit, ut consulamus fratres & consacerdotes nostros Siricium & Simplicianum de solis infantibus, qui baptizantur penes eosdem* &c. capitulum, inquam, istud cur in annum 397. conveniat, docent Siricii ac Simpliciani nomina; cur autem anno 401. a Labbeo illigatum sit, causam quæro, nec video. At enim idne temporis præerat ecclesiæ Romanæ Siricius, Simplicianus Mediolanensi? An non utrumque suprema dies jam abstulerat? Siricii certe sedem occupabat Anastasius, Venerius Simpliciani. Quod quia probe noverant Afri Carthagine anno 401. congregati, voluere hac ipsa de re consuli *tam venerabilem sanctum fratrem* suum *Anastasium sedis apostolicæ episcopum, quam etiam sanctum fratrem Venerium sacerdotem Mediolanensis ecclesiæ*. Diserta sunt hæc synodi verba, quæ cum capitulo 14. quam dissideant, intelliget facile, qui rem uno oculorum testimonio æstimabit.

CXX. Adderem his alia, quæ censuram flagitant, plura; nisi singula ex ordine persequi longum foret,

Ecclesia Afric. sub Primate Carthag. differt. 3. cap. 6.

* *ut ipse notat in Indice prævio to. 2.*

* *Lab. tom. 2. pag. 1643.*

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

ret, & a proposito nostro alienum. Illud vero non præteribo, quod miror eruditi viri fugere oculos potuisse: aut si vidit, miror magis uno certe verbo facti rationem non reddidisse. Synodi nimirum Carthaginiensis anno 419. VIII. Kal. Junii habitæ proœmium, necnon & initium synodicæ ad Bonifacium papam epistolæ, una cum decretis Nicænis ab Attico Constantinopolitano, exeunte Novembri mense ad Afros missis, illigavit Labbeus anno 419. atque hoc titulo inscripsit, *Concilium Carthaginiense nomine* VI. *ordine temporum* V. In quo bis itidem peccavit: tum quia de integro recudit ea, quæ, si decreta Nicæna excipias, jam ad annum 391. ediderat; tum quia synodi caput & calcem, toto corpore reciso, copulavit; neque copulavit solum, sed & synodi totius loco dedit. Præclare tamen ab erudito viro factum est, quod in lucem ea prodiderit Nicæni concilii statuta, quæ Dionysius omissa voluerat. Tamen eorumdem titulum, quoniam heic se dat occasio, Hubertini exemplaris ope sic emendamus: *Constituta patrum in magna & sancta synodo apud Nicæam civitatem metropolim provinciæ Bithyniæ, quæ de græco translata sunt a Philone Evaresto Constantinopoli*. Quæ certe lectio videtur ei præferenda, quam in contextu sic exhibendam censuit idem Labbeus: *Per Theilonem & Thariſtum Constantinopolitanum*.

CXXI. Jam ad alias aggrediemur collectiones: sed si unum illud adjecerimus, Carthaginiensium scilicet gestorum, de quibus heic sermo est, nihil imminutam auctoritatem fuisse, tametsi a Dionysio fuerant quibusdam in locis vel mutata, vel in epitomen redacta. Argumento est Trullanæ seu Quinisextæ synodi anno 692. factæ canon secundus, quo Græci hæc ipsa gesta ad se jam pridem Dionysianæ collectionis ope transmissa, græceque postmodum versa, in suum canonum Codicem retulerunt. Eadem etiam ita, uti sunt a Dionysio descripta, recepisse Afros probat canonicum Cresconii Breviarium, de quo postulat heic tandem locus & ordo rerum ut disceptemus.

§. VII.

De Cresconiana collectione.

Quo tempore vixerit Cresconius.

CXXII. Cresconius, seu Crisconius, utrumque enim in promiscuo usu est, episcopus Africanus fuit. Qua vixerit ætate, docet ea, quam ipsius operi præfixam reperit Baronius in codice Vaticano, quamque ad annum Chr. 527. n. 7. exhibuit, inscriptio: *Concordia canonum a Cresconio Africano episcopo digesta sub capitibus trecentis. Ille bella & victorias, quas Joannes patricius apud Africam de Sarracenis gessit, hexametris versibus descripsit.* Quem porro in annum cadant hæ Joannis patricii victoriæ, discimus ex Anastasio Biblioth. in histor. eccles. cujus verba hæc sunt: *Mundi anno sexies millesimo* CXC. *divinæ Incarnationis* DCXC. *anno vero Imperii Leontii tertio, acie Arabes in Africam mota, hanc obtinuerunt, & ex proprio exercitu taxatos in ea quosdam constituerunt. Quibus compertis Leontius mittit Joannem patricium virum idoneum cum omnibus Romaicis classibus: qui cum Carthaginem perveniſſet, & bello catenam portus ejus aperuiſſet, inimicosque in fugam convertiſſet, hos viriliter insecutus, universa liberavit Africæ castra.* Anastasio, quod jam observatum a Petro Francisc. Chifflletio est, concinit Cedrenus, qui & ipse easdem victorias anno Leontii imperatoris tertio assignat. Quare Cresconium sæculo septimo floruisse, atque ultra annum Christi 690. vitam produxisse nulla est dubitatio.

Quo auctore novam canonum collectionem susceperit.

CXXIII. Is a Liberino præsule rogatus, *ut cuncta canonica constituta, quæ ab ipsis exordiis militiæ Christianæ tam sancti Apostoli, quam apostolici viri per successiones temporum protulere, colligeret in unum, eorumque concordiam faciens, ac titulorum prænotationem interponens, ea lucidius declararet*, excusavit se diu, ratus rem & viribus suis majorem esse, & post navatum eidem operi a Ferrando Carthaginiensis ecclesiæ diacono studium, plane supervacaneam. At vero iteratis precibus victus collectionem auspicatus tandem est, hisque ad Liberinum rescripsit verbis: *Antefati viri* (Ferrandi) *laude prælata, necessarium duxi, profectui serviens parvulorum, cuncta ecclesiastica, ut dictum est, constituta, quæ ad nostram notitiam pervenerunt, in hoc opere sub titulorum serie prænotare*. In ea porro collectione quidquid citatur synodalium pontificiorumve monimentorum, totum ex Dionysiana haustum expressumque est. Idem in utraque tituli decretorum; idem titulorum numerus idemque ordo; si modo titulos eos exceperis, quibus Carthaginiensis synodi statuta notat Cresconius, quos a Dionysianis aliquanto diversos esse comperimus. Dionysianæ demum collectionis summarium est, in quo non decreta ipsa tota, sed decretorum apices leviter & punctim, ut fit in brevibus tabellis, exhibentur: adeo ut quibus defuerit Dionysiana, hi nullum, aut fere nullum e Cresconiana capere queant utilitatis fructum.

Cur ejus opus *Breviarium canonicum* & *Concordia canonum* inscribatur.

CXXIV. In Cresconiani operis titulo variant libri veteres: a pluribus *Breviarium canonicum*, a nonnullis vero, ut apud Petr. Francisc. Chiffletium, inscribitur, *Concordia canonum infra scriptorum, Nicænorum, Ancyranorum, Novacæsariensium, Gangrensium, Antiochenorum, Laodicensium, Chalcedonensium, Sardicensium, Carthaginiensium; item præsulum Siricii, Innocentii, Zosimi, Cælestini, Leonis, Gelasii*. Quarum inscriptionum, quoniam utraque in collectionem quadrat, utramvis eligas perinde est. Hanc enim & *Breviarium canonicum* recte dixeris, quod unos refert canonum titulos; & *Concordiam canonum*, quod ea, quæ in unum eumdemque titulum conveniunt decreta, simul conjuncta & ordine posita repræsentat. Illud porro Breviarium qui penes se non habent, quale sit & qua ratione compactum, facile videbunt, si ad unum aut alterum quod exhibemus specimen oculos adjecerint. Ibi cap. I. legere est: *De ordinatione episcopi. In canonibus Apostolorum tit.* 1. *Concilio Nicæno tit.* 4. *Concilio Antiocheno tit.* 19. *Concilio Laodiceno tit.* 12. *Concilio Carthaginiensi tit.* 16. *Quod si de ordinatione ejus fuerit contradictum, quod alii debeant adjici, Concilio Carthaginiensi tit.* 17. Et cap. 3. *De ordinatione presbyteri, diaconi & ceterorum. In canonibus Apostolorum tit.* 2. *Ex decretis papæ Siricii tit.* 9. *Ex decretis papæ Innocentii tit.* 32. *Item de eorum conversatione qui ab infantia Deo se voverunt. Ex decretis papæ Siricii tit.* 9. *Item de grandævis, ex decretis papæ Zosimi tit.* 3. *Ex decretis papæ Siricii tit.* 10. *Ex decretis papæ Cælestini tit.* 16. Toto in opere nulla synodus Chalcedonensi recentior, nullus pontifex Gelasio junior laudatur, hoc est nulla in eo nec synodalia nec pontificia commemorantur decreta, quæ sint iis posteriora, e quibus conflata Dionysii exigui collectio est. Unde confici licet, sic in Africa receptum esse Codicem Dionysianum, nulla ut illi ad Cresconii ætatem usque adjuncta sit accessio.

An Cresconius ampliorem collectionem adornavit.

CXXV. Num præter canonicum illud Breviarium, adornata sit ab eodem præsule amplior quædam collectio, quæ integras pontificum Romanorum litteras complecteretur, vestigiis omnibus indagavi, nullo reperi. Notantur quidem in Romana earumdem epistolarum editione complures ut *ex Cresconio* descriptæ. Meminit & eruditus Annalium parens Baronius majoris cujusdam Cresconianæ collectionis, cujus exemplaria eaque vetusta monet asservari Romæ in bibliotheca Vallicellana simul & in Vaticana. Verum datis ad sodales nostros, qui versabantur Romæ, litteris ut Vaticanos forulos excuterent, accepi nullum ibidem esse unum Cresconii Codicem, nisi qui memoratum ejus Breviarium contineret. De scriniis autem Vallicellanis, quid Cresconiani operis haberent, consultus a nobis eruditus præsul Justus Fontaninus, vir adjuvandis illustrandisque bonis litteris natus, rescripsit, in his exstare codicem sæculo XI. vel XII. exaratum, cujus titulus ille est: *Concordia canonum a Cresconio episcopo digesta*. Simulque admonuit vir doctus, ipsissimam hanc collectionem esse, quæ *sub nomine Cresconii habetur ad calcem* 1. *tomi Bibliothecæ juris canonici veteris a Voello & Justello editæ*, hoc est quæ synodorum & pontificum Romanorum decretis iisdem

dem constat, quibus Breviarium; hoc uno discrimine, quod in Breviario indicantur solum tituli decretorum, in collectione vero decreta ipsa tota repræsentantur. Hinc est nimirum quod Cresconii opus duas in partes secat Chiffletius. Verba ejus hæc sunt: *Concordia seu collectio canonum Cresconii duas habet quasi partes. Prior est Breviarium canonum, in quo disciplina omnis ecclesiastica, ad Ferrandi exemplum, brevibus comprehenditur summulis, citatis tantum ad singulas canonibus conciliorum aut pontificum decretis, quæ ad rem spectant. Posterior integros ipsos canones ac decreta expandit eo ipso ordine quo in Breviario allegantur.* In eamdem postea, sive Chiffletii auctoritate sola, sive quadam veri specie ducti, sententiam ierunt Guillelmus Voellus & Henricus Justellus Christophori filius. Quibus & adjungimus Antonium Pagium, cujus in Critica Historico-Chronol. ad ann. Chr. 527. num. 14. hæc leguntur ex Voello & Justello descripta: *Collectio canonum Cresconii duas velati partes habet, quarum prior* BREVIARIUM CANONICUM *dicitur, posterior integros canones ac decreta eo ipso ordine, quo in Breviario citantur, exprimit, inscribiturque in mss. codicibus vel* CONCORDIA CANONUM, *vel* LIBER CANONUM. Sed in eo fallitur cum Voello Justelloque Pagius, quod primæ parti, sive Breviario, titulum *Concordiæ canonum* abjudicat, quem titulum ipsi tribuunt exarati manu codices, ac tribuere vera posse docet vel sola operis textura.

Chifflet. not. in Ferrand. & Cresconium pag. 259.

Biblioth. Jur. canonic. vet. præfat. pag. 6.

CXXVI. Præterea quod aiunt Concordiam, sive ultimam collectionis partem, Cresconii fetum esse, id sane, nisi nostra nos conjectura fallit, non est omnino indubitatum. Neque enim a vero longe abhorret, studiosum aliquem repertum esse, qui Breviarium canonicum, sic tamquam ossea compagem, carne sua vestierit, hoc est, qui delineatam a Cresconio Concordiæ formam secutus, pro summariis canonum totos ipsos canones descripserit, servato primo rerum ordine ac numero titulorum. Certe hoc ipsum si non evincunt, saltem innuunt codices hi duo, ad quorum fidem id operis Voellus simul & Justellus ediderunt. In altero quippe, quem hodieque asservat collegii Claromontani RR. PP. Soc. Jesu bibliotheca, post Breviarium canonicum, qui Cresconii fetus est, ejusque re vera nomine insignitur, sequitur species quædam præfationis, quam, ipsorummet etiam Editorum judicio, *Cresconii non esse multa persuadent*. Præfationi statim succedit ea, quæ ab laudatis iisdem viris Concordia canonum, sive collectionis pars posterior, appellatur. At illa nec in prima fronte, nec alibi uspiam, Cresconii præ se fert nomen. Alter vero codex, quem e Thuanis scriniis profectum aiunt, Cresconiano quidem inscribitur nomine, sed collectionem exhibet *diversa abs vero & germano Cresconii fetu, methodo* dispositam. Unde satis credibile est, quam viri docti Cresconianæ collectionis partem ultimam vocant, illam aliud nil esse, nisi compilatorum opus, quibus visum est ea, quæ Cresconius indicare satis habuerat, describere statuta suoque integra loco repræsentare; sic tamen, ut Cresconii ordinem retinuerit alius, quomodo in codicibus Claromontano & Vallicellano legitur, alius vero suam sibi methodum præstituerit, ut videre est in Thuano nunc Colbertino. Quamquam quid his attinet diutius immorari? Idne operis procuderit is, quem vulgo volunt, Cresconius, an alius aliquis, tanti non est investigare, cum in eo nil alioqui exstet, quod non sit e canonico ejusdem Breviario derivatum, atque adeo non absurde factum, ut ejus nomine inscriberetur.

Unde quædam collectiones epistolis integris constantes Cresconio adscriptæ.

CXXVII. Potuit & vice versa Cresconiano nomine donari collectio Dionysiana, utpote quam Cresconius ita expressit ac pene ebibit, ut suam ex hoc uno fonte plenam esse voluerit. Sane Baronius, quod jam supra dictum est, id nominis indidit vetusto cuidam exemplari, cujus simile unum exstat in bibliotheca Regia, in quo nil tamen, nisi pura puta Dionysii collectio est, una cum fragmento synodi Romanæ, cui Gelasius præfuit, quod fragmentum Damaso perperam assignatur. Idem & de Romana epistolarum pontificiarum editione dictum velim, in qua pleræque omnes, quæ *ex Cresconio* excerptæ citantur, non aliunde sunt quam ex Dionysio excerptæ. Jam autem, inquiet aliquis, si verum est id quod remur, collectionem nimirum Cresconio adscriptam, eamque ex integris pontificum Romanorum litteris constatam, nullam esse, nisi quæ Dionysium parentem habet; id si verum est, quorsum exsulant a Dionysiana epistolæ complures, quæ tum a Baronio, tum ab Romano earumdem Editore laudantur non semel, tamquam e Cresconiana ductæ? Dicam breviter, & quantum, opinor, heic sufficiat: eas videlicet Dionysiano Codici, quem adoptavit suumque sibi proprium fecit Cresconius, postmodum adjectas fuisse & Cresconio ignotas. Atque hujus rei ne peregrinos quæram testes, Cresconium ipsum testem dabo. Is quippe *cuncta canonica constituta*, iisdem utor verbis quibus ille est usus, *quæ ab ipsis exordiis militiæ Christianæ tam sancti Apostoli, quam apostolici viri per successiones temporum protulere, colligere in unum* aggressus, nihil neque canonum neque decretorum aut indicavit aut collegit, nisi quod e Dionysii collectione hausit. Alias ergo penes se non habuit doctus præsul litteras decretales. Alioqui, qua erat diligentia, Breviarium ex his auxisset suum. Nisi eum forte quis putet tam propositi sui oblitum, tamque incuriosum fuisse, ut cum non præcipua, sed *cuncta* apostolicorum virorum *constituta colligere in unum* vellet, ea tamen omiserit imprudens, quæ haberet in manu. Neque vero mirum est hujusmodi Codici novis postea incrementis aucto Cresconii nomen servatum esse. Plurimis id genus scriptis usu venit, ut quo semel insignita sunt titulo, eum subinde, licet augescant in dies, quasi certo usucapionis jure sibi retineant. Quippe vel ille ipse, de quo mox agemus, Dionysii Codex, tametsi novis præsulum Romanorum litteris auctior est factus, tamen suum Dionysii nomen præ se ferre numquam destitit. Illum vero ut distinguamus a ceteris, visum est Hadrianum vocare, utpote quem ab Hadriano I. traditum nos Galli habemus. Jam ad rem aggrediamur.

§. VIII.

De collectione, quam Hadrianus I. papa Carolo Magno tradidit.

Codex canonum Carolo Magno ab Hadriano I. quando sit datus.

CXXVIII. Carolo Magno Romæ versanti dignum regia, dignum pontificia majestate munus dedit Hadrianus I. papa, synodalium canonum & pontificiarum litterarum collectionem. Quo dederit anno, non una est eruditorum sententia. Carolum Hadriano I. superstite in Urbem ter venisse notat Jacobus Sirmondus, *anno nimirum 774. cum Papiam obsideret, anno iterum 781. cum ejus filii, Pippinus Langobardiæ & Ludovicus Aquitaniæ reges ab Hadriano inuncti sunt; demum 787. cum inde Capuam quoque ac Beneventum adversus Grimoaldum ducem profectus est.* Mox addit vir eruditus: *Nos, tametsi res incerta est, Codicem Hadriani ad postremam potius* (Caroli) *profectionem referendum duximus.* Aliis vero eumdem ad primam referre placet. Atque eorum conjecturæ favent hæc epistolæ Codici præfixæ verba, quibus Carolum alloquitur Hadrianus: *Inlæsus cum tuis victor manebis, nempe per ipsos* (Petrum & Paullum, qui) *aditum petunt urbis Papiæ te ingredi victorem.* Mirum quam multa, paullo post allatum in Gallias huncce Codicem, descripta sint ejus exempla, quam longe lateque dissipata. Exstant hodieque complura in bibliothecis, ac in Regia præsertim. Numerantur tria in Harlæana, in Coisliniana duo, in Colbertina duodecim, atque, ut de ceteris taceam, in Sangermanensi nostra duo, quorum unius e Corbeiensi monasterio huc advecti antiquitatem ostendit characteris ductus & librarii nota, quæ Codicem *anno* XXXVII. *regnante domno Karlo imp.* hoc est anno Christi 805. exaratum docet.

Conc. Gall. to. 2. p. 118.

Quam frequens sit in Gallicanis bibliothecis.

CXXIX. Habet collectio hæc maximam cum Dionysiana similitudinem, nec ab ea quidquam discrepat, si mutationes quasdam in priori parte factas, easque paucas & leves, in altera vero nonnullas epistolarum accessiones, exceperis. Atque inde

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

de eſt, quod titulus illi vulgo ſit, *Dionyſii exigui collectio*. Nec injuria. Quo enim jure Gregorianum ſibi nomen retinent vulgati Sacramentorum libri, licet inſigniter mutati adauctique ſint, eodem ſane, immo & potiori, Dionyſianum ſervat Hadriani Codex. Ad priorem ejus partem quod attinet, duo ſunt in quibus diſſidet a Dionyſiana. Primum quidem, quod loco præfationis, ſeu epiſtolæ ad Stephanum præſulem Salonitanum ſcriptæ, aliam præ ſe fert Hadriani ad Carolum Magnum, eamque verſibus compoſitam, quorum verſuum primæ quæque litteræ hunc titulum reddunt, *Domino Excell. filio Carulo Hadrianus papa*. Excidit hæc quidem in pleriſque omnibus libris manu exaratis, ſed in Corbeienſi, eoque vetuſtiſſimo, aſſervatur, qualis edita eſt apud Sirmondum in ſecundo tomo Galliæ conciliorum. Alterum diſcrimen illud eſt, quod Africanos canones CXXXVIII. una numerorum ſerie diſpoſuit Dionyſius, unoque hocce titulo inſcripſit: *Synodus* (anno 419. habita) *apud Carthaginem Africanorum, quæ conſtituit canones* CXXXVIII. Eos vero duplicem quodam modo in claſſem partitur Hadriani Codex, ſuo cuique claſſi titulo attributo. Priores nempe canones 33. ſic inſcribit: *Incipiunt Carthaginienſes canones*: ac deinde his claudit verbis: *Expliciunt canones concilii Carthaginienſis*. Mox ecce tibi titulus alius: *Incipiunt canones conciliorum diverſorum Africanæ provinciæ numero* CV. Tum qui ſequitur canon, is non, uti apud Dionyſium, trigeſimus-quartus, ſed primus numeratur; ac reliqui ſua deinde ſerie ſic procedunt, ut poſtremus, qui Dionyſio eſt 138. is ibi ſit 105. Tametſi vero a Dionyſii collectione videtur nonnihil diſcedere Hadriana, quod Africanos canones & duas in partes ſecat, & diſſimili numerorum ordine diſponit; tamen ad eam ſtatim redit, præmiſſa his ipſis canonibus 105. Dionyſii admonitione ad hunc modum: *Recitata ſunt etiam in iſta ſynodo* (ſcilicet Carthaginienſi, cujus ſunt ſuperiores 33. canones) *diverſa concilia univerſæ provinciæ Africæ, tranſactis temporibus Aurelii Carthaginienſis epiſcopi celebrata*. Atque hæc admonitio, quod jam obſervavimus, ſatis docet canones illos non fortuito collectos, neque huc temere conjectos eſſe, ſed in generali Africæ ſynodo anno 419. habita recitatos confirmatoſque, & ſynodalibus geſtis inſertos. Levis ergo eſt collectionis utriuſque diſcrepantia; ſed eam notaſſe otioſum non erit, ut qui recognoſcendis olim conciliis operam dabunt, hi Dionyſianam ab Hadriana, ut fontem a rivulo ſecernere facilius queant.

CXXX. Neque abs re videtur eſſe, quid inter utramque collectionem in ſecunda parte differat, hic attexere. Caret Hadriana Dionyſii exigui proœmio, epiſtola ſcilicet ad Julianum presbyterum inſcripta: neque aliud exhibet quidquam, quod proœmii vicem ſuppleat. Deinde vero pluribus Romanorum præſulum litteris, ſive decretis, aucta eſt; epiſtolas dico Leonis ad Mauros, Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormiſdæ & Gregorii junioris. Quas inter miror exſtare unam, videlicet Hormiſdæ ad ſecundæ Syriæ Archimandritas, cum & maxima ſui parte truncata ſit, & exordium vix retineat. Atque id librariorum errore factum non eſſe inde liquet, quod in omnibus, quos uſpiam viderim, exaratis manu libris aliud nil prorſus exſtat. Quin & vetus ille, de quo jam meminimus, Corbeienſis codex, Carolo magno imperante deſcriptus, tametſi ſolet ſummaria referre litterarum, idque in generali titulorum Indice, tamen epiſtolæ illius nil, præter exordium, in epitomen redigit. Verba Indicis generalis hæc ſunt: *Epiſtola Hormiſdæ ad Archimandritas ſecundæ Syriæ de infidelitate, pertinacia furoris vel veſania patefacta, æqualiter* (lege *ac qualiter*) *conſtanter agnitionem Dei inter adverſa ſervaverunt*. Epiſtolam igitur ſic truncatam reperit is, qui Dionyſianam collectionem auxit. Maluit quippe lacerum illud fragmentum quale quale eſt in lucem dare, quam negligere oblatum. At vero cur epiſtolas longe plures non adjecerit, plane non video; maxime cum a Dionyſio ad Hadrianum uſque tot effluxerint anni, totque res in Eccleſia ſint geſtæ, unde pontificibus Romanis obvenit ampla ſcribendarum epiſtolarum occaſio. Illas porro acceſſiones quis & quo tempore collectioni adjunxerit, non facile eſt definire. Videntur aliæ, quod ſimile veri eſſe reor, aliis temporibus & ex intervallo factæ, epiſtolis novis ſive decretis in priorum claſſem ſubinde admiſſis.

Exinde Hadriani Codex ut Romæ, ita & in Galliis pro Codice canonum habitus fuit.

CXXXI. Ceterum ex quo tradita Carolo magno eſt his additamentis aucta Dionyſii collectio, cœpere Galli ad eam ſenſim, vetere ſua canonum interpretatione poſthabita, deflectere; brevique invaluit uſus, ut non Romæ ſolum, ſed in Galliis etiam ſimplici pervulgatoque nomine *Codex canonum* appellaretur. Argumento ſunt hæc Nicolai I. papæ epiſt. olim 42. num. 4. ad epiſcopos Galliarum verba: *Quamquam quidam veſtrum ſcripſerint haud illa decretalia priſcorum pontificum* (quæ nuper ab Iſidoro Mercatore conficta erant) *in toto* CANONUM CODICIS *corpore contineri deſcripta; cum ipſi ubi ſuæ intentioni ſuffragari conſpiciunt, illis indifferenter utantur, & ſolum nunc ad imminutionem ſedis apoſtolicæ poteſtatis, & ad ſuorum augmentum privilegiorum, minus accepta eſſe perhibeant*. Quibus verbis videtur notari; præter alios, Hincmarus Remenſis, qui tametſi litterarum illarum fragmentis opuſcula ſua paſſim inſpergit, tamen Iſidori collectionem confutat, ac demum affirmat his canonibus adhærendum eſſe unis, *quos*, inquit, *apoſtolica ſedes . . . & omnis catholica Eccleſia* CANONES *appellant: quique . . . in noſtris* CODICIBUS, *quos ab apoſtolica ſede* (Hadriano tradente) *majores noſtri acceperunt ſequendos*, locum habent. Unde palam eſt, quem Hadrianum Codicem vocamus, illum ab Hincmaro Gallicaniſque antiſtitibus *canonum Codicem* nuncupatum eſſe, idque ex uſu & conſuetudine ſermonis apud Romanos & Gallos recepti. Quamobrem pergit Romanus præſul eodem illum titulo ſignare: *Si ideo*, Nicolai verba ſunt, *non eſſe decretales epiſtolas priſcorum pontificum Romanorum admittendas dicunt, quia in* CODICE CANONUM *non habentur adſcriptæ: ergo nec Gregorii ſancti, nec ullius alterius, qui ante ipſum vel poſt ipſum fuit, eſt aliquid inſtitutum vel ſcriptum recipiendum, eo quod in* CODICE CANONUM *non habetur*. Fuere igitur ad hæc uſque tempora Romanis Galliſque non iidem modo canones, ſed eadem etiam canonum interpretatio, eademque vox; ſi pauca quædam excipias, quibus ſuum Romani Codicem auctum voluerant. At enim ab Hadriani ævo ad tempora Leonis IV. cui poſt Benedictum VIII. ſucceſſit Nicolaus I. adjecerant canones Epheſinos & Conſtitutum Silveſtri. Cujus rei fidem facit illud ejuſdem Leonis ad epiſcopos Britanniæ, Gratiani decreto diſt. 20. c. 1. inſertum: *Quibus autem in omnibus eccleſiaſticis utimur judiciis, ſunt canones Apoſtolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæſarienſium, Gangrenſium, Antiochenſium, Laodicenſium, Conſtantinop. Epheſinorum, Chalcedonenſium, Sardicenſium, Africanorum, Carthaginienſium; & cum illis regulæ præſulum Romanorum Silveſtri, Siricii, Innocentii, Zoſimi, Cæleſtini, Leonis, Gelaſii, Hilari, Symmachi, Hormiſdæ, Simplicii & Gregorii junioris. Iſti omnino ſunt, per quos judicant epiſcopi, & per quos epiſcopi ſimul judicantur & clerici*. Gallis vero ad id temporis fuiſſe in uſu merum Hadriani Codicem colligimus ex Hincmari Opuſculo 33. to. 2. pag. 543. ubi monimenta ſuo canonum Codice contenta ſatis fuſe recenſet; nulla autem recenſet Hadriano Codici non inſerta. Non diſſimulandum tamen, accuratum non eſſe, quem hoc loco texit Hincmarus catalogum. At certe Conſtitutum Silveſtri, quod Romano Codici adjectum vidimus, abfuiſſe prorſus a Gallicano docet idem præſul Opuſculo 48. num. 21. ubi ejus inde fidem elevat, quod in eo *talia* decernuntur, *quæ catholica Eccleſia inter ſynodalia decreta non computat, quæ majores noſtri inde nobis tenenda ſuis poſteris reliquerunt*. Mox in medium adductis, quæ Conſtituti cap. 3. n. 6. leguntur, verbis, hæc ſubdit: *Quæ dicta quam adverſa ſibi, & quam diverſa a ſanctis canonibus & ſacris legibus ſint, nemo eſt qui dubitet*. De Gallis porro non omittendum, Codice Romano ſic uſos eſſe, ut traditas a majoribus ſuis regulas, ſynodorumque ſuarum ſanctiones conſtantiſſime retinuerint. Et vero erant illæ ea ſapientia con-

Hincmar. tc. 2. pag. 476. & pag. 543.

Nicol. I. epiſt. al. 42. n. 5.

Ad medium ſæculum VIII. nihil additum pontificiis decretis, niſi Romæ dumtaxat Epheſini canones & Conſtitutum Silveſtri.

conditæ, eâ disciplinæ severitate ac prudentia temperatæ, ut earum fere verbis canones suos constituerint Hispani, immo & in Codicem suum, uti mox visuri sumus, illas retulerint.

§. IX.

De antiqua conciliorum & pontificiarum epistolarum collectione apud Hispanos recepta; deque veteri canonum Codice ex eadem collectione ad ejusdem ecclesiæ usum constato.

Petri de Marca judicium de prisco canonum Codice ecclesiæ Romanæ. *Opuscul. pag.* 201.

CXXXII. Qui de veteri aliqua collectione inquirunt, cujus ævi sit, quibusve ecclesiis usui fuerit, caveant oportet ne arbitrium ex una aut altera demum nota faciant. Spectanda tota collectionis series, singulæ inter se partes conferendæ, ut ex corporis integri filo & compage res æstimetur. Ab hac regula dum aberravit Petrus de Marca, vir doctis & laboriosis lucubrationibus clarus, de duplici canonum collectione male pronuntiat, unam ante concilium Chalcedonense propriam ecclesiæ Romanæ fuisse, alteram vero post idem concilium Romanæ, Hispanæ, Africanæ, Gallicanæque communem. Ac de prima quidem etsi jam alibi bene multa diximus, tamen visum est eruditi viri sententiam non sine observatione prætermittere.

CXXXIII. Est illud quidem verum quod ait, Zosimo aliisque nonnullis pontificibus usu venisse, ut Sardicenses canones pro Nicænis laudarent. Neque diffitemur id inde adeo factum, quod ante synodum Chalcedonensem iis uterentur exemplaribus, quæ geminæ hujus synodi decreta simul conjuncta, unoque Nicænorum titulo signata continerent. At vero quam inde elicit eruditus præsul conclusionem, næ illa minus certa, minusque, ut levissime dicam, necessaria est: videlicet Romanæ hujus collectionis merum exemplar esse eum, quem *Christophori Justelli beneficio* vidit Codicem, utpote qui canonibus 20. Nicænis annexos habet Sardicenses, eosque numero 40. & sub hoc uno lemmate, *Canones Nicæni*, dispositos. At enim id si sit, erunt etiam, quod repugnat, Romani Codicis exemplaria Codices illi, de quibus §. 3. egimus, qui tametsi ecclesiis a Romana diversis usui fuere, eamdem tamen exhibent Nicænorum canonum Sardicensiumque conjunctionem. Repugnare dixi, neque certe inficiabitur, nisi qui proprium uni fuisse volet, quod pluribus commune fuit. Licet igitur verum id foret, quod, ut sententiæ suæ fidem adstruat, subjungit idem scriptor, *non aliam* nimirum *esse collectionem* 40. *canonum Nicænorum, cujus meminit præfatio Isidori*, nil tamen inde quidquam apte probaret. Totidem enim canones, immo & 46. observavimus exstare in exemplaribus non paucis, iisque non Codicis Romani; atque ita exstare, ut generali hocce lemmate, *Nicæni canones*, prænotentur. Verum Isidorus in sua tota præfatione, *collectionis* 40. *canonum Nicænorum* nuspiam meminit. Tantum episcopos n. 7. monet, *plura quam illa viginti capitula, quæ apud nos*, inquit, *habentur Nicænæ synodi*, a se reperta esse, & *in decretis Julii papæ* (in epistola scilicet quam ipse confinxit,) LXX. *capitula ejusdem synodi esse debere*. Deinde ut probet numero plus viginti esse, tria protinus in medium adducit, quorum unum a synodo Constantinopolitana, alterum ab Innocentio I. tertium ab Theophilo Alexandrino laudatum fuit tamquam Nicænum. Atque hæc tria, temere quidem, ut suis ostendemus locis, censet ex Nicænis iis non esse, quæ numero viginti circumferuntur. De Nicænis vero Sardicensibusque decretis vel uno Nicænorum titulo insignitis, vel una numerorum 40. serie dispositis, altum silet. Quare Isidori præfationem quia vel non legit ipse vir doctus, vel levibus oculis legit, assertionis suæ testem male appellat. Diceret Codicem suum ad Romani veteris imitationem utcumque expressum esse, non contraibimus; at vero ipsissimum hunc esse, cujus olim Zosimus, Innocentius aliique usum frequentarunt; id ne largiamur vetant ea, quæ superius * in Codicem Romanum disceptavimus. Et hæc quidem de prima collectione paucis dicta sufficiant. Jam de altera fusius est

* num. 77.

A demonstrandum, non ecclesiis pluribus communem fuisse, sed omnino propriam Hispanorum.

CXXXIV. Ut ratione & via procedat disquisitio, ab ipsis eruditi viri verbis ordimur. *Decreti Chalcedonensis*, inquit, *ea fuit auctoritas, ut canones Orientalium synodorum, qui vigebant in Oriente, susceperit ecclesia Romana, eosque adhibuerit in causarum & negotiorum ecclesiasticorum disceptatione; demtis iis quos juribus suis officere existimabat.* Quod quomodo factum sit, exponit his paucis: *Codicem illum, ex quo recitati sunt canones aliquot in concilio Chalcedonensi, Romam legati cum detulissent, auctoritate Leonis papæ confecta est & composita nova canonum collectio, quæ viguit sola in Occidente per sexaginta & amplius annos, donec altera quoque accessit Dionysii exigui.* Unde hæc hausit eruditus præsul? Recitatos fatemur in concilio Chalcedonensi canones aliquot e Codice Græcorum. Codicem vero hunc ipsum Romam a legatis allatum esse, adornatam deinde Leonis jussu collectionem novam, atque hanc demum tanto in pretio & honore habitam, ut in Occidente ad Dionysii exigui ætatem usque sola viguerit, hæc sane tria cum incerta sint, & qua facilitate dici, eadem & negari queant, miramur ab viro ceteroqui acuto dicta; neque dicta solum, sed nullis nec auctoribus laudatis, nec indicatis saltem auctorum testimoniis, asseveranter pronuntiata. Deinde his quasi in antecessum perstrictis, ad collectionem ipsam venit, quam a Romanis, ab Afris, ab Hispanis Gallisque usurpatam censet. *Illam*, inquit, *hactenus ignotam ex codicibus duobus mss. monasterii Rivipullensis in Catalaunia favente numine erutam hic explicamus: quæ majoris ponderis apud nos esse debet, quod ea usi sint Gallicani episcopi usque ad tempora Hadriani pontificis & Caroli magni, & una cum Gallicanis canonibus ab ecclesia Hispanica usurpata fuerit usque ad Sarracenorum adventum; quemadmodum etiam in Africa.* Digna profecto canonum collectio quam religiose sancteque veneremur, si Leonis magni jussu confecta, si tot annis tot in ecclesiis recepta fuit. Sed inquiramus, nam operæ pretium est scire, quid causæ sit cur illam tam remotæ antiquitatis, tam pervulgati usus fuisse putet. Utrumque ut contenderet, videtur inde factum esse, tum quod in ea vetus exstet canonum græcorum interpretatio, quæ Dionysianam ætate longe anteivit, tum quod etiam Africana, Hispana Gallicanaque concilia complectatur. Verum ex his ipsis, quibus abundat, conciliis, necnon & ex præsulum Romanorum litteris pronum est demonstrare, quam collectionem Dionysio vetustiorem contendit, eam longe recentiorem esse. Quod ut planum fiat, investigandum ante omnia, quæ qualisque fuerit. Atque interim fatendum, nullam hactenus publici juris factam esse, quæ non illi multitudine monimentorum ac dispositione concedat. Habet in ipso limine præfationem, quam etsi jam in lucem emisit illustrissimus præsul, tamen exhibere hoc loco videtur operæ pretium.

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS. De altera collectione, quam idem vir Leonis jussu confectam putat.

CXXXV. *Canones generalium conciliorum a temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde christianitas in diversas hæreses scissa est: quia non erat licentia episcopis in unum convenire, nisi tempore suvadicti imperatoris. Ipse enim dedit facultatem Christianis libere congregari. Sub hoc etiam sancti patres in concilio Nicæno de omni orbe terrarum convenientes, juxta fidem evangelicam & apostolicam secundum post Apostolos symbolum tradiderunt. Quatuor autem principalia esse concilia, ex quibus plenissimam fidei doctrinam * tenet Ecclesia tam de Patris & Filii & Spiritus-sancti divinitate, quam de prædicti & Filii & Salvatoris nostri Incarnatione. Prior harum Nicæna synodus est* CCCXVIII. *episcoporum Constantino augugo imperante peracta, in qua Arianæ perfidiæ blasphemia condemnata, * qua inæqualitatem sanctæ Trinitatis idem Arius asserebat. Ita consubstantialem Deo patri Deum filium eadem sancta synodus per symbolum definivit. Secunda est* CL. *patrum sub Theodosio seniore Constantinopolim congregata, quæ Macedonium, sanctum Spiritum Deum esse negantem, condemnans, consubstantialem Patri & Filio eumdem*

Collectionis hujus præfatio. *Quæ hoc numero continentur, Isidorus Hispal. lib. 6. Orig. c. 15. tertia duobus mutatis inseruit.*

* Laudun. & Noviom. mss. *tenent ecclesiæ*

* Ita iidem mss. At Rivipullensis cui concinit Isidorus Hispal. *qua de inæqualitate.*

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

Paraclitum demonstravit; quam tota Græcia & Latinitas in ecclesiis prædicat. Tertia synodus Ephesina CC. *episcoporum sub juniore Theodosio augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem justo anathemate condemnavit, ostendens manere in duabus naturis unam Domini Jesu Christi personam. Quarta est synodus Chalcedonensis* DCXXX. *sacerdotum sub Marciano principe habita, in qua Eutychem Constantinop. abbatem, Verbi Dei & carnis unam naturam pronuntiantem, & ejus defensorem Dioscorum quondam Alexandrinum episcopum, & ipsum rursum Nestorium cum reliquis hæreticis una patrum sententia prædamnavit, prædicans eadem synodus Christum Deum sic natum de virgine, ut * unam personam & divinæ & humanæ confiteamur naturæ, IIæ sunt, ut prædiximus, quatuor principales & venerabiles synodi totam fidem catholicam complectentes. Sed & si qua sunt concilia, quæ * sancti patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore, quorum etiam gesta in hoc * corpore condita continentur. In principio autem hujus voluminis Nicænam synodum constituimus pro auctoritate ejusdem magni concilii. Deinceps diversorum conciliorum græcorum ac latinorum, sive quæ antea, sive quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum capitulis suis distincta sub hujus voluminis adspectu locavimus. Subjicientes etiam decreta præsulum Romanorum, in quibus pro culmine sedis apostolicæ non impar conciliorum esset auctoritas: quatenus ecclesiastici ordinis disciplina in unum a nobis coacta atque digesta, & sancti præsules paternis * constringantur regulis, & obedientes ecclesiæ ministri vel populi spiritualibus imbuantur exemplis. * Canones autem qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec sedes apostolica recipit, nec sancti patres illis consensum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamvis in eis quædam inveniantur utilia, auctoritate tamen * canonica atque apostolica eorum gesta constat esse remota, & inter apocrypha deputata.*

CXXXVI. Priorem hujus præfationis partem, & quidem maximam, observat laudatus præsul extare in libro 6. Originum cap. 15. Isidori episcopi Hispalensis. Ac ne quis Isidorum potius ab præfationis auctore suppilatum, quam præfationem ab Isidoro exscriptam putet, tria statim annotat: 1°. esse id ex Isidori consuetudine, *ut laudabiles locos, qui sub instituto conducunt, tacitis auctoribus, in opus illud* (Originum) *congerat*, 2°. singulas præfationis partes ac periodos ita inter se aptas esse atque consertas, nihil ut appareat aliunde adsutum, 3°. ultima Isidoriani excerpti verba, quæ sic se habent, *Quorum* (conciliorum) *etiam gesta in hoc opere condita continentur*, belle quadrare in præfationem conciliorum gestis præmissam, minime vero in Originum libros, qui nulla nec synodorum nec pontificum scripta repræsentant. Et hæc quidem postrema ratio persuadet ante editam prætationem fuisse, totamque adeo collectionem ipsam, quam suos Originum libros scripserit Isidorus.

CXXXVII. Quemadmodum vero Isidorus ex præfatione, ita & præfationis auctor ex Dionysio & aliis excerpsit non pauca, atque usus est pro suis. Hæc enim præfationis verba, *In principio hujus voluminis Nicænam synodum constituimus pro auctoritate ejusdem magni concilii. Deinceps diversorum conciliorum græcorum ac latinorum, sive quæ antea, sive quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum capitulis suis distincta sub hujus voluminis adspectu locavimus*; hæc, inquam, verba liquet e sequentibus Dionysii verbis expressa esse atque efficta: *Regulas Nicænæ synodi, & deinceps omnium conciliorum, sive quæ ante eam* (Nicænam synodum,) *sive quæ postmodum facta sunt usque ad synodum* cl. *pontificum, qui apud Constantinopolim convenerunt, sub ordine numerorum digessimus... Universarum vero definitionum titulos... sub uno adspectu locavimus.* Mira utrorumque consensio est; nisi quod Dionysii verba nonnihil mutavit præfationis auctor, & sua sermonis peregrinitate corrupit. Ecquæ enim vocum illarum structura, qui nexus? *Diversorum* inquit, *conciliorum... capitulis suis distincta sub hujus voluminis adspectu locavimus.* Temere profecto & verbum *titulos*, unde certus orationis sensus pendebat, expunxit, & quæ boni sensus inania sunt, adiecit, nempe *sub hujus voluminis adspectu*, pro *sub uno adspectu*, supple *legentium*, quod recte fuerat a Dionysio subauditum. Neque vero Dionysii solum, sed aliorum etiam, uti diximus, monimentorum segmentis infarta hæc præfatio est. Quippe quod in ea legimus, *Sed & si quæ sunt concilia, quæ sancti patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post horum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore*, persuasum nobis est fluxisse cum ex his Hormisdæ epist. 123. *Sed & si qua sunt concilia a sanctis patribus instituta, post horum auctoritatem & custodienda & recipienda decernimus*, tum ex istis etiam Toletanæ III. synodi can. 1. *Nihil ex hoc fiat*, QUOD SANCTI PATRES SPIRITU DEI PLENI SANXERUNT *fieri non debere*. Quo posito præfationem, ipsumque adeo totum opus Toletana illa synodo posterius fateri necesse est.

CXXXVIII. Sane cur ita sentiam, accedit alia ratio nec obscura nec levis, illud nimirum ejusdem præfationis de symbolo Constantinopolitano: *Secunda synodus est* cl. *patrum sub Theodosio seniore Constantinopolim congregata, quæ Macedonium, sanctum Spiritum Deum esse negantem, condemnans, consubstantialem Patri & Filio eumdem Paraclitum demonstravit; quam tota Græcia & Latinitas in ecclesiis prædicat.* Symbolum enim Constantinopolitanum prædicari in ecclesiis & decantari non prius cœptum est a Latinis ad imitationem Græcorum, quam illud Toletana III. synodus canone 2. sanxisset: *Pro reverentia sanctissimæ fidei & propter corroborandas hominum invalidas mentes, consultu piissimi & gloriosissimi domini Reccaredi regis, sancta constituit synodus, ut per omnes ecclesias Hispaniæ * vel Galliciæ, secundum formam Orientalium ecclesiarum, concilii Constantinopolitani, hoc est* cl. *episcoporum, symbolum fidei recitetur, & prius quam dominica dicatur oratio, voce clara a populo prædicetur.* Itaque cum ex his, tum ex aliis jam ante dictis, paullatim & quasi prono flumine deducimur ad notitiam temporis, quo lucubrata præfatio est, & præfationi subnexa collectio. Etenim illam si constat, uti constare nobis videtur, & Isidori libris Originum anteriorem esse, & Toletana III. synodo posteriorem, quid sequitur aliud, nisi ut post annum 589. qui Toletanæ synodi annus est, & ante annum 636. quo vivere desiit Isidorus Hispalensis, adornata sit? Antiquiorem putat Petrus de Marca, & idcirco putat, quod *Symmachus papa in sexta synodo Romana habita anno 504. citat duos canones synodi Gangrensis ex antiqua versione, quæ est in hac collectione*. Verum hæc ratio quam nulla sit, vel ex hoc uno, ut alia mittamus, perspici potest, quod sextæ hujus synodi, necnon & quintæ, sub Symmacho itidem ut volunt habitæ, parens sit Isidorus Mercator. Nequaquam igitur Gangrenses canones laudavit Symmachus, sed sub Symmachi nomine delitescens impostor, qui & antiquam canonum græcorum interpretationem ex hac ipsa collectione descripsit.

CXXXIX. Neque vero solum cujus ævi sit, sed cujus etiam ecclesiæ fuerit hæc collectio, inde pronum est dijudicare. Quod enim ait prætationis auctor, morem esse Latinorum, ut symbolum CP. publice recitent; id si probabimus Latinis nullis ab anno 589. ad 636. fuisse in usu, præterquam Hispanis, annon collectionem in Hispania factam esse, ibique quotidiano usu receptam jure merito concludemus? Atqui istud probare nihil negotii est. Hunc ritum Gallos sæculo tantum VIII. Romanos multo serius recepisse constat. Et de Gallis quidem auctor est Valafridus Strabo cap. 22. symboli hujus canendi usum nec ante Caroli magni ævum, nec nisi post damnatum Felicem Urgellitanum amplexos esse. De Romanis vero fidem facit Berno Augiensis idemque testis oculatus, lib. *de rebus ad Missam pertinentibus* cap. 2. eos ab Henrico I. imperatore anno 1014. interrogatos cur idem symbolum *ad hæc tempora nullo modo cecinissent*, rationem hanc attulisse, *quod videlicet Romana ecclesia non fuisset aliquando ulla hæreseos fæce infecta..... At dominus imperator*, pergit idem scriptor, *nec an-*

* Male apud Isid. *ut in eo substantiam divinæ*, &c.

* *Hæc verba sunt concilii Toletani III. cap.* 1.

* Isidorus legit *opere*

Isidorus Mercator sequentia præfationi suæ inseruit

* Noviom. & Laud mss. *instituantur*.

* *Verba ista Gratianus dist.* 16. *c.* 1. *nomine Isidori laudat.*

* A mss. Noviom. & Laudun. abest *canonica atque* Præfationem hanc ante libros Originum Isidori scriptam esse.

Eamdem Dionysii collectione posteriorem esse.

Dionys. epist. ad Stephan. episc.

Eam post annum 589. scriptam esse.

* In uno mss. Coib. *Hispaniæ, Galliæ vel Galliciæ*

Adornatam esse in Hispania.

entea defit, quam omnium conſenſu id domino Benedicto (VIII.) *apoſtolico perſuaſit, ut ad publicam miſſam illud decantarent*. Quem Afri morem tenuerint, nulla nos monimenta docent. Sed eos collectione ita, uti hæc illa eſt, Gallicanis Hiſpaniſque ſynodis referta uſos non eſſe, evidentius puto, quam ut probatione indigeat. Propriam igitur Hiſpanorum fuiſſe docet præfatio: at multo clarius demonſtrabit collectio ipſa, cujus hic ſummam exhiberi non erit alienum.

Qualis fuerit præfationi ſubnexa collectio.

CXL. Obſervat Petrus de Marca, qui collectionis hujus notitiam aliquam primus dedit, ab ea quidem abeſſe canones Apoſtolorum, ſed Nicænos ceteris præponi, tum ex ordine ſequi Ancyranos, Neocæſarienſes, Gangrenſes, Sardicenſes, Antiochenos, Laodicenos, quibus Chalcedonenſes 27. ſuccedunt. Addit ſubinde ſynodos ibidem exhiberi complures Africanas, Gallicanas, Hiſpanas, una cum epiſtolis præſulum Romanorum non paucis. Atque hæc omnia dum recenſet vir eruditus, annotat collectionem illam a Dionyſiana differre cum in multis, tum in hoc nominatim, quod canonum græcorum interpretationem habeat Dionyſiana longe antiquiorem. Ex his porro notis colligere eſt, quos in Catalaunia vidit idem ſcriptor codices ejuſdem collectionis duos Rivipullenſes, eos nil diſſidere prorſus a Toletano & Urgellenſi, de quibus to. 1. concil. Hiſpan. ſub initium pag. 45. meminit vir bonæ memoriæ Cardinalis Daguirre. Horum quoque gemellos eſſe cenſemus alios itidem duos, Vigilanum ſcilicet ac Gerundenſem; quorum unum in monaſterio regio Divi Laurentii exſtare monet Garſias Loaiſa præfat. in concilia; alterius vero ſpecimen ad nos tranſmiſit vir non una laude clarus Joſephus de Taverner d'Ardene Gerundenſis epiſcopus, tunc eccleſiæ ejuſdem Vicarius generalis. Neque hanc collectionem patribus noſtris invidere Hiſpani. Argumento ſunt antiqua illa, quæ id etiam ætatis aſſervant eccleſiæ inſignes Laudunenſis, Noviomenſis, Bellovacenſis & Sueſſionenſis, exempla; quorum omnium ſumma eſt, ſi pauca excipias, cum Hiſpanis ſimilitudo. Et in Sueſſionenſi quidem eadem ſcripta, ſed, ſive incuria librariorum ſeu fortuito aliquo caſu, perturbatus ordo eſt. In ceteris idem ordo, ſed pontificum epiſtolis occurrunt ſpuriæ tres intertextæ, in Iſidori ſcilicet Mercatoris officina procuſæ. Tamen, quod mirere, purus ſinceruſque eſt qui collectionis fronti præfigitur Index generalis: neque in eo ulla non probæ notæ epiſtola prænuntiatur. Ceterum nullam hactenus collectionem, quod jam obſervavimus, videre nobis contigit, quæ, ſive monimentorum multitudo, ſive ordinis ratio ſpectetur, poſſit cum hujus methodo & amplitudine contendere.

CXLI. Duas tribuitur in partes; quarum prior continet ea, quæ in Indice prævio ſic exhibentur monimenta.

INCIPIUNT CAPITULA

CONCILIORUM GRÆCIÆ.

Primæ partis monimenta.

I. *Canones Nicæni concilii 318. epiſcoporum.*
II. *canones Anchyritani concilii 12. epiſcoporum.*
III. *canones Neocæſarienſis concilii 19. epiſc.*
IV. *canones Gangrenſis concilii 14. epiſc.*
V. *canones Sardicenſis concilii.*
VI. *canones Antiocheni concilii 31. epiſc.*
VII. *canones Laodiciæ Frygiæ.*
VIII. *canones Conſtantinop. concilii 150. epiſcop.*
IX. *ſynodus Epheſina I. 200. epiſcop.*
X. *ſynodus Chalcedonenſis concilii 630. epiſcop.*
XI. *epiſtola Formata Attici Conſtantinop. epiſcop.*

CONCILIA AFRICÆ.

XII. *ſynodus Carthaginis Africæ I.*
XIII. *ſynodus Carthaginis Africæ II.*
XIV. *ſynodus Carthaginis Africæ III. 48. epiſcop.*
XV. *ſynodus Carthaginis Africæ IV. 210. epiſcop.*
XVI. *ſynodus Carthaginis Africæ V. 33. epiſcop.*
XVII. *ſynodus Carthaginis Africæ VI. 217. epiſcop.*
XVIII. *ſynodus Carthaginis Africæ VII. 19. epiſcop.*
XIX. *ſynodus Africæ in Milevitana urbe habita 214. epiſc.*

In Coisliniano noni circiter ſæculi codice, quo plura id genus monimenta continentur, & cui inſerta ſunt concilia ſex Carthaginienſia, ſecundum notatur habitum *æra* CCCCXXVII. tertium *ab epiſcopis 96. æra* CCCCXXXV. quartum *ab epiſcopis 214. æra* CCCCXXXVI. quintum *ab epiſcopis 74. æra* CCCCXXXVIII. ſextum *æra* CCCCLVII. *ab epiſcopis 217.* hoc eſt an. 386. 397. 398. & 419. Præterea obſervamus, jam diu quidem eſſe, cum ſuis quæque numeris notantur ſynodi Carthaginienſes, atque una *Carthaginienſis I.* altera *Carthaginienſis II.* & ſic deinceps ceteræ III. IV. V. VI. & VII. appellantur: at illud nobis videtur ex Hiſpana collectione fluxiſſe. Nam antea ſic numeratas eſſe nullo hactenus veſtigio deprehendimus.

CONCILIA GALLIÆ.

XX. *concilium Arelatenſe I.*
XXI. *concilium Arelatenſe II. 113. epiſcop.*
XXII. *concilium Arelatenſe III. 14. epiſcop.*
XXIII. *concilium Valentinum 20. epiſcop.*
XXIV. *concilium Taurinantium.*
XXV. *concilium Regienſe 13. epiſcop.*
XXVI. *concilium Arauſicum 16. epiſcop.*
XXVII. *concilium Vaſenſe.*
XXVIII. *concilium Agathenſe 25. epiſcop.*
XXIX. *concilium Aurelianenſe 20. epiſcop.*

CONCILIA SPANIÆ.

XXX. *concilium Eliberinum 18. epiſcoporum*
XXXI. *concilium Tarraconenſe 10. epiſcop.*
XXXII. *concilium Gerundenſe 7. epiſcop.*
XXXIII. *concilium Cæſarauguſtanum 12. epiſc.*
XXXIV. *concilium Ilerdenſe 9. epiſcop.*
XXXV. *concilium Valentinum 6. epiſcop.*
XXXVI. *ſynodus I. Toletana 18. epiſcop.*
XXXVII. *ſynodus II. Toletana 9. epiſcop.*
XXXVIII. *ſynodus III. Toletana 62. epiſcop.*
XXXIX. *ſynodus IV. Toletana 46. epiſcop.*
XL. *ſynodus Bracarenſis I. 9. epiſcop.*
XLI. *ſynodus Bracarenſis II. 12. epiſcoporum æræ* DCX.
XLII. *Capitula ex Orientalium patrum ſynodis a Martino epiſcopo Galliciæ ordinata atque collecta.*
XLIII. *ſynodus Spalenſis I. 8. epiſcoporum.*
XLIV. *ſynodus Spalenſis II. 8. epiſcop.*
XLV. *Sententiæ, quæ in veteribus exemplaribus conciliorum non habentur, ſed a quibuſdam inſertæ ſunt.*

CXLII. De ſententiis illis duo ſunt a nobis §. 4. obſervata, 1°. canones hos ipſos eſſe, quos ad Agathenſium calcem dedit Sirmondus to. 1. Galliæ conciliorum; 2°. attributas a nonnullis fuiſſe ſynodo II. Hiſpalenſi; atque id forte inde factum, quod in vetuſtis quibuſdam exemplis, quemadmodum & in collectione Hiſpana, legantur Hiſpalenſibus decretis proxime ſubjectæ. Quamquam nec inde Hiſpalenſes eſſe crediderim. Nam in his ipſis, quæ laudavi, exemplis, nulli adſignantur ſynodo, tantum *a quibuſdam inſertæ* memorantur.

CXLIII. Poſt ſynodum II. Bracarenſem alias complures eaſque Toletanas exhibent manuſcripti codices Laudunenſis, Noviomenſis & Bellovacenſis; exhibent autem non in prævio Indice generali, ſed in ipſo collectionis corpore ad hunc modum: *Toletanum V. 24. epiſcoporum habitum* ERA HACTENUS DCLXIV. *Toletanum VI. era* DCLXXVII. *Toletanum* VII. *era* DCLXXXIV. *Geſta ſynodalia 42. epiſcoporum in urbe regia celebrata die Kalendarum Jun. era* DCXCI. *Synodus habita ab epiſcopis 16. in Toletana urbe poſt*

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

diem Kalendarum Novembrium anno VII. *Recesvinthi glorioſiſſimi principis in baſilica S. Mariæ ſemper virginis. Synodus habita in Toletana urbe die Kalend. Decemb. anno* VIII. *glorioſi domini religioſiſſimi Recesvinthi principis. Toletani concilii* XI. *acta anno* IV. *glorioſi principis Vvambani ſub die* VII. *Idus Nov. era* DCCXVIII. *Toletanum concilium* XII. *era* DCCXXIX. *Toletanum concilium* XIII. *era* DCCXXI. Repetuntur deinde Bracarenſium I. & II. conciliorum geſta. Tum ſubſequuntur Martini Capitula, Bracarenſe concilium anno III. Wambani, era DCCXIII. (ſupra DCCXVIII.) mox ſynodi I. & II. Hiſpalenſes. Atque his proxime ſubligatur iſta collectoris præfatiuncula.

Præfatio in ſecundam partem.

CXLIV. *Hactenus digeſtis conciliis ſanctorum patrum, ſequentur decreta præſulum Romanorum. Præfatæ ſedis apoſtolicæ præſulum conſtituta, quæ ad fidei regulam vel ad eccleſiaſticam pertinent diſciplinam, in hoc libro diligenti cura collecta ſunt: ita ut ſingulorum pontificum quotquot decreta a nobis reperta ſunt, ſub uniuſcujuſque epiſtolæ ſeriem propriis titulis prænotarentur eo modo, quo ſuperius priſcorum patrum canones noſtro ſtudio ordinati ſunt; quatenus lectoris induſtria facilius intelligere poſſit, dum capitulis propriis diſtincta intendit.* Præfationem hanc e veſtigio ſequitur Index generalis capitulis 102. diſtinctus; quibus capitulis pontificiæ 102. litteræ prænuntiantur. Ex illo porro ſecundæ partis Indice, uti & ex primæ, perſpicuum eſt, ante abſolutam collectionem fuiſſe, quam in illam admiſſæ inſertæque ſint novem hæ, quas modo recenſuimus, ſynodi Toletanæ. Quì ſic autem? Non difficilis nec longe petenda probatio eſt. In poſtremo Indice nil Gregorii ad Leandrum & Recaredum regem litteris, hoc eſt anno Chriſti 599. recentius offendas quidquam; in primo vero nil concilio Toletano IV. hoc eſt anno Chr. 633. poſterius itidem quidquam legas. Anno igitur 633. confecta erat collectio. Atqui e Toletanis novem hiſce ſynodis nulla non ævo poſterior eſt, quippe quarum prior in annum 636. poſtrema vero in 689. cadit. Quare collectioni adjectas, ut ejuſmodi libris uſu venit, jure cenſemus: neque ulla re alia factum cur in Indice prætermittantur. En ſecundæ partis Indicem his ſubjicimus.

DECRETA QUORUMDAM PRÆSULUM ROMANORUM

ad fidei regulam & diſciplinam eccleſiaſticam conſtituta.

I. *Epiſtola papæ Damaſi ad Paullinum Antiochenum epiſcopum.*
II. *Confeſſio fidei ejuſdem papæ ad eumdem.*
Utrumque una hujus papæ epiſtola v. ſimul repræſentabit.
III. SIRICII *ad Himerium Tarraconenſem.*
IV. *ejuſdem per diverſos epiſcopos miſſa.*
V. *ejuſdem per diverſos epiſcopos directa.*
Hoc eſt I. 5. & 6.
VI. INNOCENTII *ad Decentium Eugubinum.*
VII. *ad Victoricum Rothomagenſem.*
VIII. *cujus ſupra ad Exſuperium Toloſanum.*
IX. *ad Felicem epiſcopum.*
X. *ad Maximum & Severum epiſcopos.*
XI. *ad Agapitum, Macedonium & Marinum epiſcopos.*
XII. *ad Rufum & ceteros epiſcopos per Macedoniam conſtitutos.*
XIII. *ad Florentium Tiburtinenſem epiſcopum.*
XIV. *ad Probum.*
XV. *ad Aurelium & Auguſtinum Africanos epiſcopos.*
XVI. *ad Aurelium Carthaginienſem.*
XVII. *ad Julianam nobilem exhortatoria.*
XVIII. *ad Bonifacium presbyterum.*
XIX. *ad Alexandrum Antiochenum.*
XX. *ad Maximianum epiſc.*
XXI. *ad Alexandrum Antiochenum.*
XXII. *ad eumdem.*
XXIII. *ad Acacium Beroæ epiſcopum.*
XXIV. *ad Laurentium Senienſem epiſcopum.*
XXV. *ad Rufum, Euſebium ceteroſque epiſcopos.*
XXVI. *ad univerſos Toletanos epiſcopos.*
Hoc eſt Innocentii epiſtolæ nunc 25. 2. 6. 37. 38. 89. 18. 40. 36. 10. 14. 15. 23. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 41. 16. & 3.
XXVII. *Epiſtola* ZOSIMI *ad Heſychium Salonitanum.*
XXVIII. *ad clerum Ravennenſem.*
Hoc eſt 9. & 14.
XXIX. *Epiſtola* BONIFACII *papæ ad Honorium auguſtum.*
XXX. *Reſcriptum Honorii ad eumdem Bonifacium.*
XXXI. *Epiſtola Bonifacii ad epiſcopos Galliæ.*
XXXII. *Ejuſdem ad Hilarium Narbonenſem epiſc.*
Seu epiſtolæ nunc 7. 8. 3. & 12.
XXXIII. *Epiſtola* CÆLESTINI *papæ ad epiſcopos per Gallias conſtitutos*, cujus capitulo III. *Præteritorum ſedis apoſtolicæ epiſcoporum auctoritates de gratia Dei* ſubjiciuntur.
XXXIV. *Ejuſdem ad epiſcopos per Viennenſem & Narbonenſem provinciam conſtitutos.*
XXXV. *ad epiſcopos per Apuliam & Calabriam conſtitutos.*
Hoc eſt epiſtolæ Cæleſtini nunc 21. 4. & 5.
XXXVI. *Epiſtola* LEONIS *ad Eutycem presbyterum.*
XXXVII. *ad Flavianum CP. epiſc.*
XXXVIII. *Reſcriptum Flaviani ad ſupradictum Leonem papam.*
XXXIX. *Leonis reſcriptum ad eumdem Flavianum,*
XL. *epiſtola Petri Ravennenſium ad Eutycem presbyterum.*
XLI. *Leonis papæ ad Epheſinam ſynodum.*
XLII. *ad Theodoſium auguſtum.*
XLIII. *ad Pulcheriam auguſtam.*
XLIV. *ad Pulcheriam auguſtam.*
XLV. *ad Martinum & Fauſtum presbyteros.*
XLVI. *ad Theodoſium auguſtum.*
XLVII. *ad Pulcheriam auguſtam.*
XLVIII. *ad Fauſtum, Martinum, Petrum, Manete & ceteros.*
XLIX. *ad Pulcheriam auguſtam.*
L. *ad Anatolium epiſcopum CP.*
LI. *ad Marcianum imper.*
LII. *ad eumdem.*
LIII. *ad eumdem.*
LIV. *ad Anatolium epiſcopum.*
LV. *ad Marcianum auguſtum.*
LVI. *ad ſynodum Chalcedonenſem.*
LVII. *ad Marcianum imper.*
LVIII. LIX. LX. & LXI. *ad eumdem Marcianum aug.*
LXII. *ad Leonem imper. ſubjunctis teſtimoniis.*
LXIII. *ad Turibium Aſturicenſem epiſc.*
LXIV. *ad univerſos epiſcopos per Italiam provinciam conſtitutos.*
LXV. *ad epiſcopos per Siciliam conſtitutos.*
LXVI. *ad epiſcopos per Campaniam, Samnium & Picenum conſtitutos.*
LXVII. *ad Januarium Aquilegenſem epiſc.*
LXVIII. *ad Ruſticum Narbonenſem.*
LXIX. *ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem.*
LXX. *ad Nicetam Aquilegenſem epiſcop.*
LXXI. *ad Africanos epiſcopos.*
LXXII. *ad Theodorum Forojulienſem epiſc.*
LXXIII. *ad Leonem* (ſeu Neonem) *epiſcop.*
LXXIV. *ad Dioſcorum epiſcopum Alexandr.*
LXXV. *ad epiſcopos per Campaniam, Samnium & Picenum*, licet ſupra cap. 66. jam notata ſit.

Hæ Leonis epiſtolæ nunc 21. 23. 25. 28. epiſt. Petri Ravennatis, 34. 44. 46. 55. 56. 61. 62. 63. 71. 72. 74. 75. 86. 97. 84. 85. 95. 97. 105. 121. 123. 154. 17. 7. 18. 4. 2. 12. 149. 1. 100. 155. 11. 4.

LXXVI. HILARI *papæ ſynodale decretum.*
LXXVII. *Cujus ſupra ad Aſcanium & ad univerſos Tarraconenſis provinciæ epiſcopos.*
LXXVIII. *ad eumdem Aſcanium Tarracon. epiſcop.*

Hoc

Hoc est Hilari epistolæ 15. 16. & 17.

LXXIX. *Epistola* SIMPLICII *papæ ad Zenonem Spalensem episc.*

LXXX. *Acacii episc. CP. ad prædictum Simplicium.*

Hæ apud Simplicium 20. & 8.

LXXXI. *Epistola* FELICIS *papæ ad episcopos per Siciliam.*

LXXXII. *ad Acacium episcopum CP.*

LXXXIII. *ad Zenonem Spalensem episc.*

Hoc est epistolæ quas nunc vocamus 15. 6. & 5.

LXXXIV. *Decreta* GELASII *papæ generalia.*

LXXXV. *ad Sicilienses episcopos.*

Hoc est Gelasii epistolæ 11. & 14.

LXXXVI. *Epistola* ANASTASII *papæ ad Anastasium imperatorem directa.*

LXXXVII. *Epistola* SYMMACHI *papæ ad Cæsarium.* Hoc est Symmachi epistola 4.

LXXXVIII. *Epistola* HORMISDÆ *papæ ad Justinum imperatorem.*

LXXXIX. *Sacra Justini imper. ad Hormisdam papam.*

XC. *Epistola Joannis CP. episcopi ad Hormisdam papam directa.*

XCI. *Hormisdæ papæ ad Joannem episc. Illicitanæ ecclesiæ.*

XCII. *ad eumdem Joannem.*

XCIII. *ad episcopos per Spaniam constitutos.*

XCIV. *ad eosdem Spaniæ episcopos subjunctis exemplaribus libelli Joannis CP.*

XCV. *ad Salustium Spalensem episcopum.*

XCVI. *ad Epiphanium episcopum CP.*

XCVII. *ad universos provinciæ Bæticæ episc.*

Hoc est epistolæ Hormisdæ 135. 66. 61. 87. 24. 25. 26. 140. 139. & 141.

XCVIII. VIGILII *papæ ad Profuturum episcopum,* hoc est epistola 2.

XCIX. *Epistola* GREGORII *papæ ad Leandrum Spalensem episcopum.*

C. *ad eumdem Leandrum.*

CI. *ad prædictum antistitem.*

CII. *ad Recaredum regem Gothorum.*

Hoc est epist. olim 41. lib. 1. Indict. 9. 46. lib. 5. Indict. 13. 126. lib. 7. Indict. 2. & 127. ejusdem libri.

Collectionem ab adulterinis factibus puram esse.

CXLV. Indices hi duo tametsi multa nuntiant, nil tamen quod sit ab Isidoro Mercatore cusum nuntiant. Puri sunt & ab omni subdititiorum admistione vacui. Collectionis vero ipsius exemplaria Noviomense, Bellovacense ac Laudunense qui ab annis circiter 700. descripsit librarius, is corrupit, suppositiis quibusdam in genuinorum classem temere admissis. Ex Isidoro scilicet, cujus jam prodierat in lucem compilatio, dum suam ornare quærit imprudens, adulterat; sic tamen, ut quæ sincera sunt & in prævio Indice notata, hæc tota etiam repræsentet. Adulterinas itaque litteras duas genuinis Damasi ad Paullinum adjunxit, unam nimirum *Stephani archiepiscopi & trium conciliorum ad Damasum papam, Quod episcoporum & summorum negotiorum ecclesiasticorum causæ ad sedem apostolicam sint referendæ*; alteram *Damasi ad eumdem Stephanum & ad concilia Africæ, Quod episcoporum judicia, & majores causæ non aliter, quam apostolicæ sedis auctoritate sint terminandæ*. Atque his litteris miror cur alias ejus generis complures non adjecerit, maxime cum essent, quas plena manu posset, si vellet modo, congerere. Verum his contentus ad Vigilium usque perrexit; vixque huc pervenit, fœde iterum labitur Isidorum secutus. Vigilii nimirum epistolam Profuturo inscriptam, sed Eutherii nomine ab Isidoro signatam descripsit una cum additamentis Isidorianis & epigraphe *ad Eutherium*, quamvis veterem ac veram *ad Profuturum* inscriptionem in Indice retinuisset. Neque spuriis solum his monimentis, sed genuino etiam uno collectionem auxit, inserto præter ejusdem Indicis fidem, Gregorii Junioris decreto. Adscititia igitur esse quatuor hæc scripta, jure crediderim. Et re quidem vera, nec in sinceris, quæ viderimus, exemplis, nec in ullis uspiam Indicibus comparent.

CXLVI. Jam collectionem istam nil vetat quo-

A minus sæculo VII. eoque medio antiquiorem dicamus. Certe in priori ejus parte, quam concilia totam occupant, nullum occurrit conciliorum græcorum posterius Chalcedonensi, hoc est anno 451. Africanorum nullum Carthaginiensi VII. seu anno 419. Gallicanorum nullum Aurelianensi I. id est anno 511. nullum denique Hispanorum Toletano IV. cui præfuit Hispalensis antistes Isidorus anno 633. Altera vero pars, tota quanta est, nil recentius habet quidquam Gregorii litteris ad Recaredum regem datis Indictione 10. cujus initium a mense Septembri anni 599. ducitur. Quamobrem si qua Isidoro Hispalensi præsuli tribuenda canonum collectio est, hæc illa ipsa est qua de agimus, non quæ Isidori Mercatoris nomine circumfertur. Sane quam conveniat temporis ratio, pervidere est cum ex his quæ de collectionis præfatione diximus, tum ex monimentorum, e quibus constat, ætate, ac nominatim synodorum Hispalensis II. & Toletanæ IV. quibus præsedit Isidorus. Forte etiam antiquo illi, qui tum Hispanis in usu erat, canonum Codici recognoscendo simul & augendo locum dedit Toletani III. concilii canon 1. cujus hæc verba sunt. *Hoc sanctum præcipit concilium, ut quia in nonnullis vel hæresis vel gentilitatis necessitatibus per Hispaniarum ecclesias canonicus prætermissus est ordo, dum & licentia abundaret transgrediendi, & disciplinæ optio negaretur, dumque omnis excessus hæresis foveretur patrocinio: ut abundantiam mali temperet districtio disciplinæ, pace Ecclesiæ Christi misericordia reparata, omne quod priscorum canonum auctoritas prohibet, sit resurgente disciplina inhibitum, & agatur omne quod præcipit fieri. Maneant in suo vigore conciliorum omnium constituta, simul & synodicæ sanctorum præsulum Romanorum epistolæ.* Tum enimvero synodalia illa constituta necesse fuit unum in corpus colligi, & per universas Hispaniarum ecclesias disseminari, quo quid vetarent juberentve canones, nemo non haberet probe perspectum.

CXLVII. Eo sensim adducimur ut collectionem & ab homine Hispano elaboratam esse, & ad Hispanarum ecclesiarum usum pertinuisse concludamus. Et primo quidem id nobis cum alia multa, tum illud præsertim persuadet, quod a synodo III. Toletana can. 2. legimus constitutum, *ut per omnes ecclesias Hispaniæ vel Galliciæ, secundum formam Orientalium ecclesiarum, concilii Constantinopolitani symbolum voce clara a populo prædicetur*. Etenim decretum istud, ut supra jam admonuimus, si cum eo conferas præfationis supra descriptæ loco, ubi licitur symboli CP. fides *a tota Græcia & Latinitate in ecclesiis prædicari*, palam erit præfationem hominis Hispani esse, qui quod Toletana III. synodus *per omnes ecclesias Hispaniæ* fieri jusserat, id sua ætate in usu & more positum esse testetur: maxime cum eumdem usum nonnisi serius admissum esse constet a ceteris Latinorum. Deinde huic argumento robur uteumque addit memoratus ejusdem concilii canon 1. quatenus præcipit: *Maneant in suo vigore conciliorum omnium constituta, simul & synodicæ præsulum Romanorum epistolæ*. Hispanos enim inde liquet, cum synodorum statutis, tum etiam synodicis, seu, quod idem est, decretalibus præsulum Romanorum litteris uti consuevisse. Quare & his litteris referta est præter ceteras ea, quam Hispanam vocamus, collectio. Fuit illud quidem, fatemur, ecclesiarum itidem aliarum, maxime Occidentalium, commune, ut ad pontificia decreta componerent se se; at etiam Hispanos id singulari quadam ratione hoc loco sanxisse fatendum est. Quin & concilii IV. Toletani canone 17. decernunt, Apocalypsim divinis idcirco libris accensendam esse, quod illud & *multorum conciliorum auctoritas, & synodica præsulum Romanorum decreta* (Innocentii scilicet epistola 6.) *præscribunt*. Tanta erat apud eos pontificiarum epistolarum dignitas & momentum! Propterea & collectionis hujus auctor, cum sciret ad ecclesiæ suæ regimen æque pertinere, quæ tum a synodis tum a præsulibus Romanis sancita essent, utraque unum in corpus compegit. *Digestis*, inquit, *conciliis sanctorum patrum, sequentur decreta præsulum Romanorum. Præfatæ sedis apostolicæ præsulum constituta, quæ ad fidei regulam*

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

gulam vel ad eccleſiaſticam pertinent diſciplinam, in hoc libro diligenti cura collecta ſunt. Quod autem e veteribus hiſce litteris nullam omiſit, quam ad Hiſpanos datam norimus, id ſane, vel ipſo etiam tacente, Hiſpanum illum fuiſſe docet. Primus omnium in lucem edidit epiſtolas Hilari ad Aſcanium Tarraconenſem, Simplicii & Felicis ad Zenonem Hiſpalenſem, Hormiſdæ duas ad Joannem Illicitanum, ejuſdem papæ unam ad Saluſtium Hiſpalenſem, alteram ad epiſcopos Bœticæ, alias itidem duas ad epiſcopos Hiſpaniæ cum Joannis CP. libello miſſas, Vigilii denique ad Profuturum Bracarenſem. An non & Hiſpanum ſe prodit, cum & conſularibus notis, quibus Romanos uti mos eſt, æram ſubjungit Hiſpanicam; & e Gregorii litteris, quas fere innumeras habemus, quatuor demum exhibet, tres videlicet ad Leandrum Hiſpalenſem, unam ad Gotthorum regem Recaredum, relictis aliis, utpote ad Hiſpanos non datis?

Hiſpanos Gallicanorum canonum ſtudioſos fuiſſe.

CXLVIII. Nec vero, quod ſynodos complures Africanas Gallicanaſque habet iſta collectio, idcirco Hiſpanam non fuiſſe argumentari liceat. De Hiſpanis enim recte obſervavit Jacobus Sirmondus vir eximiæ eruditionis præfat. to. 1. concil. Gall. *ſtudioſos & amantes ſemper viſos eſſe canonum noſtratium, quorum ſæpe verbis & ſententiis, etiam ubi eos non nominant, canones ſuos inſtituunt. Sæpe etiam non diſſimulanter & nominatim eorum ſibi exemplum & auctoritatem ſequendam proponunt; ut cum in Tarraconenſi concilio cap.* 11. *de monachis agentes, canonum Gallicanorum de eis conſtitutionem ſervari jubent: & in Ilerdenſi cap.* 3. *de iiſdem id obſervari ſtatuunt, quod ſynodus Agathenſis vel Aurelianenſis decreverant. In concilio rurſum Valentino cap.* 2. *epiſcopo decedente Regenſis ſynodi conſtituta obſervari placuit: & in Toletano* XII. *Potamium epiſcopum crimen de ſe confeſſum, damnari ex concilii Valentini Galliæ titulo* IV. *cujus verba ſubjiciunt.* Neque id mirum, cum eccleſias Hiſpanas conſtet Gallicanis fuiſſe, non junctas modo viciniæ affinitate, ſed quadam etiam ratione ſubjectas. Cujus rei argu-

Symmach. ep. 16.

mento eſt illud Symmachi papæ ad Cæſarium Arelatenſem: *Decernimus ut circa ea, quæ tam in Galliæ, quam* IN HISPANIÆ PROVINCIIS *de cauſſa religionis emerſerint, ſollertia tuæ fraternitatis invigilet; & ſi ratio popoſcerit præſentiam ſacerdotum, ſervata conſuetudine, unuſquiſque tuæ dilectionis admonitus auctoritate conveniat.* Africanis vero ſynodis cur in hac noſtra collectione locus ſit, facile eſt cauſſam afferre. Quippe ſuperioribus retro ſæculis ea fuit Afrorum apud omnes veneratio & auctoritas, ut quos inſtituiſſent canones, eos ſubinde eccleſiæ aliæ ſibi pro re nata ſequendos imitandoſque ducerent. Teſtis Romana, ut de ceteris taceam, quæ, recepta Dionyſii collectione, Africana ſimul decreta recepit adoptavitque. Adeoque Hiſpanos, cum alioqui Africam vicinitate contingant, nihil repugnat hujuſmodi decretis uſos eſſe. Quod igitur ex utriſque hiſce ſynodis confici putat Petrus de Marca, collectionem Afris Galliſque olim fuiſſe in uſu, næ illud leve eſt, & nullas vires habet. Quanto rectius propriam Hiſpanorum fuiſſe concluſiſſet, quod Hiſpanas ſynodos & numero plures referat, & majori ſtudio ac diligentia collectas; quod Africanarum nihil poſt annum 419. nihil itidem Gallicanarum poſt ann. 511. contineat; Hiſpanarum vero ſeriem ad annum uſque 619. perſequatur? At vero nullum dubitationi locum relinquunt memorati codices Bellovacenſis, Noviomenſis, Laudunenſis, qui præter ſynodos in Indice deſcriptas, eaſque, quod jam monuimus, ad collectionis primigeniæ corpus pertinentes, alias exhibent ſubinde adjectas, quarum nulla non Hiſpana eſt. Quænam illæ vero? Toletanæ V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. & XIII. cum Bracarenſi III. hoc eſt Hiſpanæ unæ, quæ ab anno 619. ad 683. celebratæ ſunt. Certe, ſi non Hiſpanis modo, ſed aliis etiam, ac nominatim Gallis, in uſu fuit collectio; quorſum in ea, quæſo, tot ſynodos de rebus tanti ad religionem momenti apud Gallos habitas deſideramus? Tam longo temporum tractu, ab anno nimirum 511. ad 683. nullam in Galliis factam eſſe nemo dixerit, niſi qui fuerit in conciliorum lectione peregrinus. Hiſpanorum igitur propria fuit; & nullis aliis præterea communis. Hinc & obiter illud obſervare juvat, prædictos codices Bellovacenſem & alios duos ex aliquo deſcriptos eſſe archetypo, quod in Gallias ex Hiſpaniis poſt annum 683. deportatum ſit. De hoc jam capite dictum ſatis. Supereſt ut de altero diſſeramus paucis, hoc eſt de veteri canonum Codice ex Hiſpana iſta collectione conflato.

Antiquus canonum Codex e collectione Hiſpana conflatus.

CXLIX. Hiſpanis mos olim fuit, iſque ſaltem ad ſæculi VII. exitum perſeveravit, ut ſynodis a ſe pridem habitis eas annecterent, quas temporum decurſu haberi contingeret, & in uno eodemque Codice conſignatas aſſervari curarent. Hujus rei fidem facit ampliſſimus canonum Codex in decem diviſus libros, quorum ſinguli plures in titulos, uti & tituli plura in capitula tribuuntur. Horum librorum, titulorum, capitulorumque ſeriem nobis exhibet eminentiſſimus Cardinalis Daguirre in fronte tomi 3. concil. Hiſpaniæ a pag. 2. ad 50. quam ſeriem e veteri eoque Toletanæ olim eccleſiæ exemplari deſcripſit. Codicis ejuſdem elegantiſſima duo exempla ſæculo IX. exarata nacti ſumus in bibliothecis duabus, Colbertina nimirum & Coisliniana. Atque ex his viſum eſt, non titulorum quidem & capitulorum ſummam, longum enim foret, ſed ſingulorum ſaltem librorum epigraphen heic deſcribere in gratiam ſtudioſorum. Inſcribitur, *Liber canonum ſanctorum patrum generaliter.*

Liber I. de inſtitutionibus clericorum, conſtans titulis 60. quorum etſi poſtremos duodecim omiſit idem Card. in prævio titulorum Indice; tamen eoſdem ſupplet in recenſione capitulorum.

Lib. II. de inſtitutionibus monaſteriorum & monachorum atque ordinibus pœnitentium, titulis conſtans 23.

Lib. III. de inſtitutionibus judiciorum & gubernaculis rerum, titulis conſtans 44.

Lib. IV. de inſtitutionibus officiorum & ordine baptizandi, titulis conſtans 40.

Lib. V. de diverſitate nuptiarum & ſcelere flagitiorum, titulis conſtans 18.

Lib. VI. de generalibus regulis clericorum ceterorumque Chriſtianorum & regimine principali, titulis 6. conſtans.

Lib. VII. de honeſtate & negotiis principum, cujus tituli 11.

Lib. VIII. de Deo & de iis quæ ſunt credenda de illo, cujus tituli 9.

Lib. IX. de abdicatione hæreticorum, cujus totidem tituli.

Lib. X. de idololatria & cultoribus ejus, ac de ſcripturis pacis & muneribus miſſis, cujus tituli 7.

Continet is Codex bene multa conciliorum pontificiarumque epiſtolarum teſtimonia; immo & epiſtolas ſæpe totas refert: at nihil refert quidquam, ſi pauca modo e Toletanis quibuſdam hauſta ſynodis excipias, quod non e laudata collectione Hiſpana, eaque primigenia, dimanarit. Eaſdem quippe lectiones, eoſdem titulos, eadem & capitula titulis ſubjecta retinet; ut in eo mera collectionis ſegmenta deprehendas. Unum heic liceat, quoniam & ad rem facit & ſe dat occaſio, paucis obſervare. Diximus Hiſpanorum, ſaltem ad ſæculi VII. exitum, morem fuiſſe, ſuas ut ſynodos, cum primum habitæ fuerant, in collectionem referrent, prioribuſque jam ſuo & ordine & loco diſpoſitis accenſerent. Id porro firmat is ipſe, quo de agimus, Codex, quippe qui Toletanas ſynodos & Bracarenſem III. quas primigeniæ collectioni inſertas eſſe oſtendimus, citat non ſemel, ſic tamen ut nullam, quod rei caput eſt, citet, quæ * Toletana ſynodo XVI. recentior ſit, hoc eſt quæ ultra æram DCCXXXI. ſive annum Chriſti 693. excurrat.

* *Citatur lib.* 5. *titul.* 13.

Codex ille poſt annum 693. ſed non multo poſt eſt concinnatus.

CL. Indidem quoque de Codice Hiſpano, cujus ævi ſit promtum eſt definire. Cum enim ea claudatur ſynodo, quæ in annum 693. cadat, neque recentius uſpiam quidquam habeat, palam eſt vel ante, vel non multo poſt ſæculi octavi initia concinnatum eſſe. Atque adeo debetur Hiſpanis ea laus, ut in texendis ejus generis lucubrationibus Reginones, Anſelmos, Burchardos, Ivones, Gratianos ceteroſque canonum compilatores anteiverint.

Huc

Huc adde quod a nothis illis undique purus est monimentis, quibus iidem, quos memoravimus, viri collectiones suas inquinarunt. Spurias illas merces dico, quas ab Isidoro in Christianum orbem invectas norunt eruditi; at quas ineunte sæculo octavo necdum in Hispaniam delatas esse inde colligimus. Errat igitur & longe errat Juliani Toletani Chronicon a Laurentio Ramirez vulgatum, ubi dicitur Isidorus Mercator is esse, qui Sesabitanus episcopus fuit, quique Toletano XVI. concilio anno 693. subscripsit. Chronici verba refero: *Florebat Isidorus Mercator, venitque ad annum* 808. *fuitque episcopus Sesabitanus. Scripsit amico suo fideli monacho Benedicto, qui fuit collector ejusdem Isidori. Vixit plus quam* 118. *annos, scilicet, ut dixi, ad annum* 808. *die* 15. *Maii*. Sane Sesabitanus præsul, Isidorus nomine, Toletano duplici concilio subscripsit, XII. nimirum anno 681. & XVI. anno 693. Is porro si, quod ait Chronici scriptor, ad annum Christi 808. vitam produxit, sequitur ut annis plus 127. episcopatum tenuerit. Quod quis supra fidem esse non videat? Julianum fefellit Isidoriani nominis similitudo, atque ita fefellit, ut Sesabitano præsuli famosum opus attribuere parum habuerit, nisi & Mercatoris nomen affingeret. Quod si quis tamen Hispanum Codicem in libros decem tributum Hispano huic episcopo adscriptum velit, minus repugnabimus, cum in ejus ætatem apte quadret operis lucubratio. Unum est de Benedicto, cujus heic mentio fit, quod observemus. Probabile est Julianum, qui Chronicon ad annum 1135. prosecutus est, adeoque medio fere sæculo XII. scribebat, de diacono loqui, eoque monacho, cui nomen Benedicto erat, quique Capitularium regum nostrorum libros tres ultimos medio circiter sæculo IX. collegit. Quod si ita est, uti simile veri esse remur, Julianum hoc loco iterum errasse fatendum erit.

Hispanorum in servandis canonibus studium.

CLI. Ex his autem quæ in medium hactenus prolata sunt, manifeste apparet, sin certum, saltem proximum certo esse, collectionem quidem Isidori fuisse Hispalensis ævo concinnatam, Codicem vero, Isidori Sesabitani. Neque levi argumento est utrumque opus, quam in sequendis synodorum pontificumque decretis religiosi fuerint Hispani, quam & servatæ a majoribus suis disciplinæ retinentes. Parum illis fuit in collectionem referre integra conciliorum instrumenta, totasque sedis apostolicæ præsulum litteras, nisi & decreta quæque in certum digesta ordinem, & suis titulis capitulisque distincta, breviori Codici consignarent; quo sibi quisque quod vellet, hauriret inde facilius & quasi in numerato haberet. Huc adde quod ab eminentissimo Cardinali Daguirre observatum est, *id semper in conciliis Hispanis moris fuisse, ut initio synodi legeretur coram omnibus Codex sacrorum canonum, conciliorum & epistolarum decretalium*. Erudito viro favent ea synodi Bracarensis I. anno 563. celebratæ can. 17. verba: *Relecti* (sunt) *ex Codice coram concilio tam generalium synodorum canones, quam localium*. Favet in primis & illa Toletani IV. concilii canone 4. constituta lex, *Ut diaconus alba indutus Codicem canonum in medio proferens, capitula de conciliis agendis pronuntiet*. Non omnia quidem, nam ampliſſimo Codici, hoc est collectioni, prælegendo vix suffeciſſet solidus dies, immo nec hebdomada; sed ea seorsim una capitula, quæ ad controversias in concilio dirimendas pertinerent. Nisi quis forte audiendum hoc loco putet Isidorum Mercatorem, qui postrema hæc decreti verba, *capitula de conciliis agendis pronuntiet*, interpolans, de iis unis interpretatur capitulis, quibus præscribitur celebrandæ synodi ratio & forma. Hoc vero quam sit a canonis sensu alienum sentient facile, qui formam hanc uno comprehendi capitulo 4. animadverterint. Atqui non unum, sed plura, quotquot scilicet res postularet, heic prælegenda definitur. Quid enim aliud volunt eæ, quæ proxime sequuntur voces: *Finitisque titulis, metropolitanus episcopus concilium alloquatur dicens, Ecce, sanctissimi sacerdotes, recitatæ sunt ex canonibus sanctorum patrum sententiæ de concilio celebrando*? Hoc est nimirum, quod modo aiebam, vel canonum titulos omnes a diacono recitatos fuisse, vel ea certe capitula, quorum ad normam aut decidendæ, quæ inciderant in causam, quæstiones, aut componenda disciplina.

CLII. Unum addam, Dionysianæ scilicet methodo insistere collectionis Hispanæ auctorem. Titulos decretis seu synodicis seu pontificiis a Dionysio præfixos plerumque exscribit; plerumque dico, nonnullos enim interdum mutat, sed perpaucos, & id quidem parce. Contextum etiam ea reddit fide, ut ab eo parum, nec sæpe, discedat. Canonum vero græcorum interpretationem aliam exhibet a Dionysiana. Quod ut faceret, videtur suasisse auctoritas interpretationis, quæ dubio procul in veteri Hispaniarum Codice locum habebat. Neque enim ut addere titulos, aut lectionum menda tollere, ita & novam interpretationem, vetere submota, inducere facile fuit. Legentium laborem levabat lectionum emendatio, levabant & tituli decretis singulis præfixi; at vero interpretatio nova, tametsi melior erat & castigatior, vel hoc uno tamen quod nova erat, discrepabatque ab ea quam in usu hactenus ecclesiæ Hispanæ omnes habuerant, moram & impedimentum plerisque intulisset. Habemus qui veterem illam interpretationem dicant Isidori Mercatoris fetum esse: atque in hac sententia sunt conciliorum editores. Verum ab Isidoro potius e collectione Hispana descriptam censemus. Jam de illo agendum paucis.

Quid Hispanus collector a Dionysio exiguo mutuatus sit.

§. X.

De collectione Isidori Mercatoris.

CLIII. De Isidori collectione non una est hujus ævi hominum sententia, nec una etiam hallucinatio. Sunt qui nullum in ea monimentum videant non genuinum; sunt & qui nullum e contrario non subditicium esse pertendant. Utrique oppido nimia peccant aut laudatione aut censura. In aliam non pauci opinionem abeunt, peræque iniqui rerum judices. Fictitia nimirum putant esse, quotquot in ea leguntur a Clemente I. ad Siricium usque, præsulum Romanorum scripta; quæ autem a Siricio ac deinceps, hæc in genuinis habenda pronuntiant. Erit olim locus ubi hos abunde refellamus errores, cum Isidori collectionem totam edemus. In præsenti vero eos uno quasi verbo dispungere sufficiat. Pontificum litteras usque a Clemente ad Gregorium Magnum, eumque, ut aiunt, inclusive, collegit Isidorus. Genuinas quotquot reperit, aut edidit integras, aut suis interpolavit figmentis. Adulterinas vero plures confinxit, ne quem præteriret apostolicæ sedis præsulem, cujus nulla exstarent decreta. Ejus itaque collectionem vere dixeris genuinorum, interpolatorum, subditiciorumque monimentorum congeriem. En paucis rem probamus. Spuriis epistolis, quas Siricii antecessorum nominibus cohonestavit, sinceras Damasi duas admiscuit; unam videlicet ad Paullinum Antiochenum, alteram ad Orientales. Sinceris vero ejusdem papæ successorum, spurias itidem intertexuit non paucas. Anastasio I. duas affinxit; unam Innocentio I. unam & Xysto III. necnon & Leoni unam; deinde Symmacho decreta duo synodica, tamquam in synodis V. & VI. publicata essent; ut Ennodii litteras omittam duas huic papæ adscriptas. Postea laxatis quasi habenis, audendi modum sibi non fecit. Testes sunt Joannes I. II. III. Felix III. sive IV. ut ejus calculo utamur. Testes Bonifacius II. Agapetus, Silverius, Pelagius I. & II. ac Benedictus, quorum auctoritate ac nomine est abusus, suis ut fabulis decus & honestamentum conciliaret. Neque intra hosce limites stetit injuria. Vera cum falsis permiscuisse non contentus, vera ipsa, quod gravioris flagitii est, partim interpolando, partim augendo minuendove fœdavit. Quod enim Vigilii papæ epistola ad Profuturum Bracarensem prius inscripta, nunc in codicibus manu exaratis, iisque non paucis, Ætherii nomen præ se fert, quin & grandi etiam additamento aucta legitur, totum id Isidorianæ licentiæ est. Ejus itidem errore factum est, ut longe lateque propagata sit accessio hæc Gregorianæ ad Secundinum epistolæ adjecta, qua statuitur,

Quomodo ex veris, falsis interpolatisque monimentis constet.

Sacer-

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

Sacerdotes lapſos poſt dignam ſatisfactionem ad Eccleſiæ miniſterium debere revocari. Quod quam ſit a Gregorii mente horumque temporum diſciplina alienum, norunt eruditi omnes, & ſuis oſtendemus locis. Denique ut e reliquis id genus exemplis unum ſeligamus, huc attinet etiam falſa illa quidem, ſed antiqua Clementis ad Jacobum epiſtola, quam a Rufino latinitate donatam habemus. Hanc porro parum habuit Iſidorus veris accenſere; ſed ſuis, ut ſolebat, placitis large auxit, additis etiam & craſſo filo adſutis, quas ex Venantio Fortunato, Iſidoro Hiſpalenſi, S. Benedicti regula &c. corrogaverat, laciniis. Adeo vili apud eum venibant adulterinæ merces, illas ut etiam non licitantibus obtruderet.

Genuina ex antiquis tribus collectionibus deſcripſit Iſidorus.

CLIV. His in anteceſſum delibatis, videndum paucis, quibus e fontibus genuina hauſerit, quæ deinde collectionis totius ſumma ſit, quæ diſtributio. Genuina quotquot habet, exceptis Gregorii quibuſdam epiſtolis ex ejus Regiſtro deſcriptis, hæc e triplici collectione duxit: una nempe, de qua fuſius modo diximus, videlicet Hiſpana; altera, quam eruditus vir in lucem emiſit Paſchaſius Queſnellus; tertia demum, qua Carolum magnum donavit Hadrianus I. quamque ideo Hadrianam vocare viſum eſt. Hiſpanam, cujus duæ ſunt partes, ſic in ſuam transfudit Iſidorus, ut partem primam ita, uti erat diſpoſita, deſcripſerit integram, nec ei peregrinum quidpiam inſeruerit, retento conciliorum ordine, ac titulis canonum ſumma fide ſervatis. Quod ex Indice generali pervidere eſt. Alteram vero partem ſic adoptavit totam, ut epiſtolis tamen bene multis eam auxerit. Harum epiſtolarum alias, ut modo aiebam, e cerebro ſuo extudit homo impudenter mendax; alias autem eaſque genuinas, quæ in Hiſpana collectione deerant, ex Hadriana ſimul & Queſnelliana, nec non & ex Gregorii Regiſtro adſcivit. En collectionis Iſidorianæ fontes. Jam de ſumma & ordine.

Collectionis totius ordo & ſumma.

CLV. Præfationi ſatis amplæ ac generali pontificiorum ſynodicorumque decretorum Indici ſuccedunt decreta ipſa. Primam aciem tenent Apoſtolorum canones 50. quales ſunt a Dionyſio exiguo latine converſi. Sequuntur *deinde*, ut Iſidori verbis utar, *quarumdam epiſtolarum decreta*, *Apoſtolicorum*, (ſive pontificum,) . . . . . *id eſt Clementis*, *Anacleti*, *Evariſti*, *& ceterorum Apoſtolicorum quas hactenus reperire* (ſeu potius *confingere*) potuit, *epiſtolæ*, *uſque ad Silveſtrum papam* excluſive. *Poſt modum*, inquit idem collector, *Nicænam ſynodum conſtituimus propter auctoritatem ejuſdem magni concilii*, *deinceps diverſorum conciliorum græcorum ac latinorum*, *ſive quæ antea*, *ſive quæ poſtmodum facta ſunt*, *ſub ordine numerorum*, *ac temporum*, *capitulis ſuis diſtincta*, *ſub hujus voluminis adſpectu locavimus*. Obſervandum hoc loco, varias illas Græcorum ſynodos ac Latinorum nuſpiam exſtare in veteribus, quæ conſuluerim, collectionis Iſidorianæ exemplis. Tantum ſupereſt Index generalis, in quo ſingulæ eodem recenſentur numero atque ordine, quo in Hiſpana modo vidimus. Conciliis itaque prætermiſſis, ſtatim a Melchiadis decreto ſequitur Index novus epiſtolarum. Mox illæ cum genuinæ tum adulterinæ longo agmine incedunt, frontem occupante Silveſtro, Gregorio noviſſimam aciem claudente: adeo ut quam Iſidorus operis ſui formam in præfatione delineat, hanc diligentiſſime & ad plenum ſit exſecutus.

Nil genuinum protulit, quod non fuerit ante publicatum.

CLVI. Jam igitur hinc liquet, collectionem prorſus nullam eſſe genuinis litteris refertiorem. Ditiſſima eſt, fatemur, Hiſpana, eoque pretioſior, quod in ea nil ſubdititium, nil non omni interpolationis labe purum offendas. At vero Iſidoriana Hiſpanam totam una capit, ac præterea epiſtolas complures ex Hadriana Queſnellianaque deſcriptas; ut de his taceam, quas ex Gregorii Regiſtro excerptas modo admonebam. Atque adeo conjectura non levi adducor, ut Iſidorum putem, non eccleſiarum ſcrinia, non bibliothecarum forulos, non muſæa eruditorum excuſſiſſe, ſed ex his demum unis, quos indicavi, fontibus hauſiſſe quidquid genuinorum in collectionem ſuam traduxit. Neque etiam Romanis conſilium impertiit ſuum. Etenim illos quis credat auctoritatis ſuæ adeo negligentes fuiſſe, ut qui eam ſinceris vellet inſtrumentis firmare, illi archivorum ſuorum copiam non feciſſent? Quod utinam tamen auguſtos illos incorruptoſque adiſſet fontes, non cœnoſas ingenii ſui & impoſtorum ſui ſimilium lacunas! At eum pruritus fingendi mentiendique nimius urebat.

Quantum Eccleſiæ damnum attulerit.

CLVII. Porro hac fraude quam ſit pernicioſe de Eccleſia meritus, dici vix poteſt. Hinc debilitati penitus fractique diſciplinæ nervi, perturbata epiſcoporum jura, ſublatæ judiciorum leges, aut miſerum ſaltem in modum afflictæ; hinc diſcordiarum, ſeditionum, ac litium ſeges immenſa, quæ tot ſæculis ad Eccleſiæ dedecus fideliumque offenſionem fruticavit. Neque id ſolum; ſed alienæ etiam communionis hominibus aperta ingens ad calumniam feneſtra. Cum enim putida tot ſcripta mendacii inſimulare promtum eſſet, ac re quidem vera inſimularent ipſi convincerentque, gradum inde ad genuina in dubium vocanda fecerunt. Errorem, ut par erat, refellere parum contenti, in veritatem ipſam involarunt. Exprobrata Catholicis nimia credulitas, fuco falſi adſperſa ſapientiſſima decreta, ſanctiores ritus exploſi, rejecta ſine pudore ac modo fundatiſſima quæque ſummorum pontificum jura, aut certe ad tenuem exilemque umbram redacta. Utinam nec eſſent apud Catholicos, qui ob adulterinarum epiſtolarum admixtionem, de genuinis non ſatis æque ſentirent. Spurios quidem hos fetus in ipſo ſtatim ortu exſtingui ad Eccleſiæ utilitatem pertinebat. Neque deerat expedita fraudis retegendæ via. Tantum eccleſiarum ac præſertim ſedis apoſtolicæ ſcrinia conſulerentur. Hoc enim pridem in uſu habebant Romani veteres illi, ut, ſi cujus vel epiſtolæ vel decreti fides in dubium veniret; ſtatim ad ſcrinia, tamquam ad idoneum veritatis teſtem, appellarent; quæ in illis exſtarent ſcripta, hæc haberent pro veris, ſecus autem pro falſis, aut fallaciæ certe ſuſpectis, niſi aliunde certa conſtaret eorum auctoritas. Atque id ſatis oſtendunt ea, quæ jam in priori Diſſertationis hujus parte protulimus, Hieronymi, Leonis, Romanæ ſynodi ſub Bonifacio II. Gregoriique teſtimonia. Verum Iſidori ætate nil mirum ab huiuſmodi fraudibus non ita cautum eſſe. Diſciplinæ veteris ſeveritatem laxaverat præpoſitorum incuria, ſeu fatalis illa rerum humanarum conditio, ut optimæ quæque non ſint diuturnæ. Accedebat paucitas hominum, qui & intimam antiquitatis cognitionem & ſanioris critices guſtum haberent. In hoc rerum ſtatu irrepſit ſenſim neque animos ſtatim perculit latens error, & ſub graviſſimorum nominum perſona invaluit, ſic tamen ut majorum noſtrorum quaſi ſomno adoleviſſe videatur.

Ubi Innoteſcere cœperit.

CLVIII. Crediderim certe Romanos medio circiter ſæculo nono nihildum quidquam de ſpuriis Iſidori decretis audiviſſe. Quippe ſummus pontifex Leo IV. cujus mors in annum Chr. 847. cadit, ea tacitus præterit, cum pontificia recenſet conſtituta, quorum ex præſcripto eccleſiaſticas cauſſas componi mos erat. Verba ipſa tametſi ſuo jam retulimus in loco, tamen iterum exhibere juvat. Sunt vero hæc ad epiſcopos Britanniæ: *Quibus autem in omnibus utimur eccleſiaſticis judiciis*, *ſunt canones qui dicuntur Apoſtolorum*, *Nicænorum*, *Ancyranorum*, *Neocæſarienſium*, *Gangrenſium*, *Laodicenſium*, *Conſtantinopolitanorum*, *Epheſinorum*, *Chalcedonenſium*, *Sardicenſium*, *Africanenſium*, *Carthaginienſium*; *& cum illis regulæ præſulum Romanorum*, *Silveſtri*, *Siricii*, *Innocentii*, *Zoſimi*, *Cæleſtini*, *Leonis*, *Gelaſii*, *Hilari*, *Symmachi*, *Hormiſdæ*, *Simplicii & Gregorii junioris*. *Iſti omnino ſunt*, *& per quos judicant epiſcopi*, *& per quos ſimul judicantur & clerici*. Hæc Leo, quibus deſcriptis Baronius ad annum 855. ſic infert: *Vides*, inquit, *hactenus non uſu receptas epiſtolas illas*, *quæ ante Silveſtrum diverſorum feruntur Romanorum pontificum*, *ab Iſidoro collectas*. Inde & eaſdem jure colligimus necdum fuiſſe id temporis in apoſtolicæ ſedis ſcrinia relatas. Cœpere quidem illæ paucis poſt annis in majus innoteſcere, Nicolai ſcilicet I. ævo; at nec tum tamen in Romanum Codicem relatæ erant. Has enim cum is pon-

pontifex laudaſſet, quod pontificum hactenus fecerat nemo, reſcripſiſſentque Gallicani præſules citatas ab eo eſſe litteras, quæ a recepto canonum Codice abeſſent, non inficias ivit, unum id reſpondere contentus: *Si ideo non eſſe decretales epiſtolas priſcorum pontificum Romanorum admittendas dicunt, quia in Codice canonum non habentur adſcriptæ, ergo nec Gregorii ſancti, vel ullius alterius, qui ante ipſum vel poſt ipſum fuit, eſt aliquod inſtitutum vel ſcriptum recipiendum, eo quod in Codice canonum non habeatur adſcriptum.* Nicolaum nemo eſt qui non videat aliter locuturum, ſi quod negarent illi, id quoquo modo approbare quiviſſet. Atque hæc ſatis argumento ſunt, nec inauditas etiam Gallis tunc fuiſſe Iſidori litteras, nec eodem, quo genuina pontificum decreta, loco habitas. Unde autem & quo tempore in Gallias delatæ ſint, quam longe lateque brevi proſeminatæ, declarant Hincmari Remenſis ad Laudunenſem Hincmarum hæc verba: *Si vero ideo talia, quæ tibi viſa ſunt, de memoratis epiſtolis detruncando & præpoſterando atque deſordinando collegiſti, quia forte putaſti neminem alium .... ipſas epiſtolas præter te habere, idcirco talia libere te exiſtimaſti poſſe colligere; res mira eſt, cum .... plena ſit iſta terra de libro collectarum epiſtolarum ab Iſidoro, quem de Hiſpania allatum Riculphus Moguntinus epiſcopus .... obtinuit, & iſtas regiones ex illo repleri fecit.* Ex quibus liquet, ignotum Gallis fuiſſe ad ſæculi noni uſque initia Iſidori librum: quippe quem in Gallias primus attulit Riculphus, qui Moguntinæ ſynodo ann. 813. interfuit. Quod autem *ex Hiſpania* dicitur in Riculphi manus veniſſe, næ illud Hincmari forte conjectura eſt, quam eo fecit, quod Hiſpanam collectionem totam contineat Iſidoriana. Neque vero his epiſtolis unus in rem ſuam abutebatur Hincmarus Laudunenſis. Idem & Remenſi uſu veniſſe manifeſtum eſt. Sive enim contentionis æſtu abreptus, ſive hoc hominis ingenium erat, eas ad cauſſæ ſuæ defenſionem modo adhibet, ubi favent; modo ejerat palam, ubi incommodant. Verſatilem hunc Remenſis archipræſulis animum carpit Nicolaus I. in epiſtola generali ad epiſcopos & archiepiſcopos Galliarum, ſic tamen ut ab ejus nomine appellando abſtineat: *Quamquam*, inquit, *quidam veſtrum ſcripſerint, haud illa decretalia priſcorum pontificum in toto Codicis canonum corpore deſcripta; cum ipſi, ubi ſuæ intentioni hæc ſuffragari conſpiciunt, illis indifferenter utantur.* Quod utinam Hincmarus rem totam ſuis expendiſſet momentis, & poſt erectum in impoſtorem vexillum, juſto illum prælio adortus eſſet. Ejus epiſtolarum fallaciam odore aliquo jam ſenſerat vir, ut ferebant tempora, emunctæ naris; at ſive hominum judicia reformidaret, ſive abſtruſioris critices defugeret laborem, prima velitatione contentus, liberum Iſidoro campum reliquit. Ad hanc rem aggredi, nec otii noſtri eſt, nec hujus loci. Satis ſit, dum collectionem ejus totam edamus, quibus fallaciæ notis inſignita ſit generatim præfari.

Hincmar. to. 2. pag. 627.

to. 2. pag. 475.

CLIX. Quas pontificibus Romanis epiſtolas affinxit Iſidorus, alias legimus ad epiſcopos omnes, alias ad omnes orthodoxos, quaſdam ad fideles omnes aut ad univerſas eccleſias, item ad omnes Italiæ, ad omnes Galliæ, Hiſpaniæ, Africæ, Siciliæ, Germaniæ, totius Orientis epiſcopos inſcriptas. Occurrunt & nonnullæ ad ſingulares quoſdam præſules datæ. Porro ex his epiſtolis unam qui laudarit, ante ſæculum nonum inventus eſt nemo. Tot in ſynodis ad dirimendas diſciplinæ controverſias habitis, tot in hiſtoriis, actis, monimentiſque publicis ad æternandam rerum geſtarum memoriam conſcriptis, nulla earum vel leviſſima videas veſtigia. Tantum ſub ſæculi noni initia prodiere in lucem, non particulatim aut ex intervallo, ſed uno mane & ſimul conjunctæ, non in omnibus ſtatim eccleſiis, ſed in una primum, deinde in alia, ſic tamen ut brevi per Chriſtianum orbem diffuſæ jam quaſi pacifice regnare viderentur. Unde autem illarum oblivio tam diuturna, unde tam repentina editio? Evanuiſſe ſtatim in ſuo ortu, ac deinde ab Iſidoro quaſi è tumulo excitatas eſſe nemo credat, niſi qui pontifices Romanos non norit, quorum in ſervandis deceſſorum ſuorum conſtitutis quam accurata, tam conſtans fuit diligentia. Præterea hujuſmodi ſcripta partim ad fideles omnes, partim ad omnes Germaniæ, Italiæ, Galliæ ceterarumque eccleſiarum epiſcopos data, quis in animum inducat ubique quaſi ex compacto periiſſe nemine ſentiente, nemine animadvertente? Id cordatorum hominum judicio fidem nullam habet. Sane cur latuerint, cauſa palam eſt. Videlicet necdum exſtiterat, qui hujuſmodi monetæ ſignator fuit, Iſidorus.

Iſidorum impoſtorem eſſe prodit, 1.° veterum de his litteris ſilentium.

CLX. Deinde ad eaſdem litteras ſi propius oculos mentemque adjiciamus, patebit antiquiorum quidem pontificum nomine inſcriptas eſſe, at poſteriorum etiam auctorum ſententiis integris verbiſque infartas: quæ certa ſuppoſitionis nota eſt. Quì enim, ſi non ſunt ita, ut dicimus, ab Iſidoro confictæ, quì fieri potuit ut auctores tanto a ſe locorum ac temporum intervallo diſſiti eaſdem non ſententias modo, ſed voces, neque voces ſolum, ſed periodos eaſque bene longas ac bene multas, eadem expreſſas forma, eademque ſerie diſpoſitas adhibuerint? Nihil ſane portenti ſimilius, nihil quod veritatis ſpeciem minus habeat. Noſtro quiſque ingenio ſcribimus. Ut ſua eſt cuique propria facies animi & corporis, ita & ſuus eſt cuique ſtilicolor. Pone plures in eodem argumento verſari, non eadem erit forma, non idem numerus orationis, nec quæ illum nexu individuo ſequitur verborum diſpoſitio. Taceo ætatum regionumque varietates, quæ ſtili varietatem pariunt. Verum, inquies, fieri potuit, uti vulgo fit, ut has veterum litteras ſæpe contriverint ſcriptores conſecuti, & plura inde teſtimonia ad verbum exſcripſerint. Atque id erudito viro Cardinali Daguirre *facilius* videtur eſſe ac *veriſimilius, quam quod earum collector aſſuerit iis teſtimonia poſteriorum.* Belle quidem. Erant illæ ſcilicet in pervulgato uſu. Ex his fontibus, quæ convenirent ſibi, hauſit non unus ſcriptor, ſed quidquid fere eſt magnorum virorum, pontificum, patrum, conciliorum. Hauſere Siricius, Innocentius, Zoſimus & alii prorſus omnes qui ad Hormiſdam uſque apoſtolicam ſedem tenuerunt, ac ſubinde Vigilius, Gregorius I. Agatho, Gregorius II. & III. ac Zacharias. Hauſere regionum fere omnium ſynodi; græcæ complures, nominatimque Conſtantinopolitana I. & Chalcedonenſis; Africanæ, puta Carthaginienſis I. II. III. IV. V. VI. VII. Milevitana I. & alia ſub Romano præſule Theodoro anno 646. habita; Gallicanæ, nimirum Agathenſis, Aurelianenſis V. Pariſienſis III. & Pariſienſis VI. anno 829. facta; Hiſpanæ, ſcilicet Hiſpalenſis II. Toletanæ VI. VIII. X. & XI. Bracarenſis III. ann. 675. celebrata: Romanæ denique ſub Hilaro, Felice II. Symmacho, Martino I. & Gregorio II. Hauſere ſancti patres aliique ſcriptores permulti, Ambroſius, Hieronymus, Ruſinus, Auguſtinus, Proclus, Proſper, Julianus Pomerius, Ithacius Clarus ſeu Vigilius Tapſenſis epiſcopus, Benedictus, Caſſiodorus, Ennodius, Venantius, Stephanus Dorenſis epiſcopus, cujus libellum Martinus papa juſſit in concilio Lateranenſi ſecret. 2. legi, Victor Carthaginienſis epiſcopus, cujus ad Theodorum papam epiſtola in eodem lecta concilio eſt, Sergius Cypri, cujus itidem exſtat ad Theodorum epiſtola, Deuſdedit Caralitanus in Sardinia epiſcopus, Bonifacius Moguntinus. Hauſere demum Imperatores, quorum ſanctiones paſſim exhibet Theodoſianus Codex, ut Juſtinianum imperatorem, Philonem Judæum, Xyſtum Pythagoreum philoſophum & alios prætermittam. At vero id ſi ita eſt, quorſum igitur, (nam de hoc iterum percontari juvat,) quorſum in tanto patrum, pontificum, ſynodorum, aliorumque id genus auctorum numero, ne unus quidem eſt ante Iſidori ævum repertus, qui vel epiſtolæ unde hæc ſumeret quæ laudabat, vel pontificis qui epiſtolam ſcripſerat, mentionem fecerit? Quid enim? Plagiarios fuiſſe, qui alienis ſe pannis induerint? Nimis hoc injurium eſt, neque in viros, pleroſque doctrinæ juxta & ſanctitatis laude præſtantiſſimos, cadit. Itane parvi feciſſe ſummorum pontificum auctoritatem, ut ne illorum quidem nomen laudare dignarentur? At ſi placita, ſi verba ipſa pontificum exſcribebant, quidni & ipſa quoque nomina laudarent;

2.° ſententiarum patrum, quibus infartæ ſunt, multitudo.

Daguir. to. 1. concil. Hiſp. pag. 73. n. 28.

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

Et laudarunt ſane, ubi de his, quas in lucem damus, genuinis agebatur. Quippe de Hiſpania ſi percontemur, proferet illa Bracarenſe concilium I. ann. 563. in quo tum de Leonis epiſtola *ad ſynodum Galliciæ* facta mentio eſt, tum relecta etiam *ſedis apoſtolicæ*, id eſt Vigilii papæ, *ad Profuturum epiſcopum* Bracarenſem *auctoritas*. Proferet & Toletanum concilium IV. ann. 633. habitum, cujus canone 6. *de trina & ſimpla in baptiſmo merſione* definitur id ſequendum eſſe, quod efflagitante Leandro epiſcopo *reſcripſit beatæ memoriæ Gregorius Romanæ eccleſiæ pontifex, qui non ſolum partes Italiæ illuſtravit, ſed & longe exſiſtentes eccleſias ſua doctrina perdocuit*. De Africa præter Facundum Hermianenſem, Ferrandum & alios bene multos, auctor erit Creſconius Carthaginienſis eccleſiæ diaconus, cujus in Breviario non ſynodica ſolum, ſed & pontificia etiam conſtituta ſuo ſingula nomine paſſim appellantur. Pro Gallis loquetur ſynodus Agathenſis anno Chr. 506. habita, quæ *de clericis & diaconibus qui ad conjugalem torum revertuntur*, id obſervari jubet, *quod Innocentii papæ ordinatione & Siricii epiſcopi auctoritate* conſtitutum eſt. Loquetur & Turonenſis II. ann. 567. quæ can. 20. *de virginibus & caſtitatem profeſſis* id ſciſcit, *quod in ſententia papæ Innocentii ad Victricium Rotomagenſem lata legitur ſcriptum*. De Romanis vero pontificibus, quis neſcit quam ſæpe quamque honorifice deceſſorum ſuorum ſtatuta commemoraverint? In promtu eſt Siricii epiſtola 1. in qua diſerte laudantur ea, quæ *Liberius poſt caſſatum Ariminenſe concilium* ſancivit de non iterando Arianorum baptiſmo *generalia decreta*. Eſt & Innocentii epiſtola 6. quæ de ſummovendis a clero incontinentibus *evidentia Siricii monita* commendat. Vigilius denique, ut de ceteris taceam, ſub Conſtituti ſui ſeu epiſtolæ 24. finem, totus eſt in appellandis majorum ſuorum Leonis, Gelaſii, Simplicii litteris. Neque genuinas ſolum, ſed & quandoque etiam adulterinas, vel ab hæreticis vel ab male feriatis hominibus confictas, laudarunt. Teſtis Epheſina ſynodus act. 1. apud Labbeum pag. 509. in qua pro vera Julii papæ epiſtola citatur a Catholicis una ad Proſdocium inſcripta, quam & Timothei Apollinariſtæ fetum eſſe tradit Leontius. Teſtes & ſynodi Vaſenſis 1. patres aliique nonnulli, a quibus allegata legitur *epiſtola Clementis ad Jacobum*, eaque non ex Iſidori collectione, ſed ex Rufini libris deſcripta. Adeo ſolebant veteres illi, pro ſua in apoſtolicam ſedem obſervantia, pontificum litteras allegare, idque non ſine pontificis, cujus illæ erant, aut laude, aut aliqua ſaltem appellatione. Quid ergo, cum de litteris Iſidori ævo vulgatis ſileant, quid reſtat, niſi ut eas non a veteribus exſcriptas eſſe, ſed ex veterum potius verbis ac ſententiis ab Iſidoro conflatas concludamus?

Concil. Hiſp. to. 2. pag. 293. 294.

Ib. pag. 480.

Concil. Gall. to. 1. pag. 163.

Ib. pag. 336.

CLXI. Neque concluſionem pigebit uno firmare argumento. Quippe has ſententias ſi apud patres ceteroſque, quos dixi, auctores inſpexerimus, patebit ita eſſe cum his quæ præcedunt & quæ ſequuntur apte conſertas, ut non aliunde adſcitæ, ſed ſponte fuſæ, non factitio, ſed naturali nexu junctæ videantur. Neque id ſolum; ſed eodem quo ceteræ factæ ſunt ſtilo, eodem colore & ſucco tinctæ; ut ſibi conſtans & æquabilis ubique fluat oratio. Contra in Iſidoro ſuam ipſæ peregrinitatem produnt, ita craſſo conſutæ ſunt filo, ita nulla plerumque coagmentatione vinctæ. Præterea ut varium eſt auctorum, unde excerptæ ſunt, dicendi genus, ita & varia eſt apud Iſidorum ex his laciniis conflata oratio; modo elegans & comta, modo hiſpida & rudis; modo humilius, modo grandius incedens. Denique, ut paucis abſolvam, ubi integras, quod ſæpe accidit, ex Auguſtino, ex Leone, ex Ennodio, Vigilio Tapſenſi, Gregorio & ſententias compilat, ſtatim non Iſidorum, ſed Auguſtinum, ſed Leonem, ſed alios loqui ſentias; ita ſuus cujuſque proprius ſermo eſt, ita ſua cuique phraſis, illam ut facile guſtu quodam intus admonente recognoſcant, qui legendis patribus aſſueverunt. Verum de his litteris in præſenti ſatis. Jam qua ratione a nobis edendæ olim ſint, paucis dicendum.

30. In una eademque epiſtola ſtilus plerumque inæquabilis.

CLXII. Conſtat apud omnes, aut fere omnes, falſas eſſe, eoque nullius auctoritatis, Iſidori litteras. Quia tamen ab ſuo ſtatim ortu magno in uſu fuere, atque ita deinceps manibus omnium tritæ ſunt, ut eccleſiaſticis in cauſis vim legum obtinuerint, viſum eſt eas non eliminare penitus, at nec etiam una cum verisita, uti erant, permixtas edere. Itaque ſua ſeparatim claſſe, ſuoque temporum ordine, quoad fieri poterit, prodibunt. Temporum dico: poſtulat enim, præter alias cauſas, chronologica ratio, ut ad id circiter referantur ætatis, qua vixit, aut qua ſaltem eas colligere deſiit Iſidorus. Is erit, quem ipſe tenuit, editionis ordo. Adulterinas, quotquot e cerebro ſuo extudit, proferemus integras. Genuinarum vero, quia jam ſuo excuſæ loco erunt, nihil dabimus præter inſcriptionem & prima epiſtolæ cujuſque verba. Quod niſi fiat, afferet legenti tædium otioſa repetitio, ac præterea, quod vitari in primis oportuerat, rerum ac temporum confuſionem inducet. Sunt & aliæ a pontificibus quidem Romanis ſcriptæ, ſed alienis etiam additamentis auctæ & interpolatæ, cujuſmodi ſunt Vigilii ad Profuturum & Gregorii I. ad Secundinum. Has porro ſic excudemus, ut deſcripto itidem epiſtolæ cujuſque cum titulo tum exordio, ſubjiciantur quæ ſunt ab Iſidoro vel factæ, vel adoptatæ, interpolationes. Atque ita quæ prima fuerit collectionis ſeries; quid pontificum, quid Iſidori ſit, facile erit vel oculis unis cernere. Neque deerit, quæ cenſuræ noſtræ rationes exponat, præfatio generalis, in qua de litterarum ætate ac parente diſceptabitur fuſius, probabiturque nec ante ſæculum nonum jam cœptum natas eſſe, nec in alia quam Iſidori officina procuſas: atque id rurſus præfixis in epiſtolarum ipſarum fronte cenſuris, ac notis margini inferiori ſuppoſitis, confirmabitur. Jam vero accurata hæc genuinorum ſpuriorumque ſecretio, quantum ad diſciplinæ cum veteris tum novæ ab Iſidoro inductæ notitiam allatura ſit, neceſſe non eſt commemorare. Patebunt nimirum ſuo ſeorſim loco poſita, quæ veteres conſtituerint, quæ confinxerit aut interpolarit Iſidorus decreta, hinc pura, hinc adulterata; ut in utriſque, tamquam in ſpeculo, quid primis Eccleſiæ ſæculis ſervatum, quid non mutari cœptum; quibus denique initiis a ſapientiſſimis majorum noſtrorum inſtitutis deflexerimus, nullo negotio deprehendatur.

Quomodo edendæ ſint a nobis Iſidori litteræ; quid utilitatis habitura ſit editio.

§. XI.

De pluribus aliis collectionibus quædam ſummatim perſtringuntur.

CLXIII. Collectionum poſtrema, opinor, fuit Iſidoriana. Satis habuere, qui hujuſmodi libris delectabantur, novis eam ſubinde, ſi quas reperiſſent, epiſtolis augere; ſive antiquiorum ſive recentiorum pontificum illæ forent. Cujus rei argumento eſt collectionis ejuſdem Remigianus codex, iſque eximius, in quo tum Leonis exſtant litteræ longe plures, quam in ceteris Iſidori exemplis, tum etiam leguntur permultæ Nicolai I. Hadriani II. & aliorum.

Iſidori collectio ſubinde a ſtudioſis aucta.

CLXIV. Fuere, præter generales id genus collectiones, aliæ nonnullæ, quæ ſuos ſibi in uſus eccleſiæ quædam procuderant aſſervabantque. Collegit eccleſia Theſſalonicenſis præſulum Romanorum litteras, quibus apoſtolicæ ſedis vicarii in Illyrico creabantur epiſcopi Theſſalonicenſes. Inde excerptæ ſunt variæ illæ, ſed unius ejuſdemque argumenti, litteræ, quas in ſynodo Romana ſub Bonifacio II. habita reitatas eſſe conſtat. Eas primus omnium protulit in ucem vir clari nominis Lucas Holſtenius e bibliothecæ Barberinæ forulis erutas. Nil tamen inde eſt cur in ſuſpicionem falſi veniant, quaſi unius dumtaxat exemplaris fide niterentur. Ex his enim nonnullas, puta Leonis, aſſervant alia eaque probæ notæ exemplaria; quas Leonis litteras qui ſemel admiſerit, uti certe admittendæ ſunt, is & alias quoque genuinas agnoſcat neceſſe eſt. Eo quippe redeunt omnes, ut iis, quos laudavi modo, antiſtitibus conferatur vicaria pontificis Romani auctoritas, eademque vel aſſeratur adverſus contradicentium rixas, vel quibus incluſa ſit finibus explicetur. Neque

Peculiares quarumdam collectiones. Una eccleſiæ Theſſalonicenſis.

que id solum, sed aliarum aliæ mentionem faciunt: unde & tam arcta inter se colligatione consertæ contextæque sunt, ut quemadmodum mutuam sibi facem lucent, ita & mutuam quoque sibi fidem afferant. Adde quod & cum historicis etiam monimentis apte concordant. Quippe Justinianus imp. dum Novella 11. anno Christi 535. & Novella 131. anno 541. data decernit, ad Catellianum primæ Justinianæ episcopum transferenda esse tum primatis sive archiepiscopi, tum apostolicæ sedis vicarii iura, fatetur id quod litteræ illæ aiunt, utraque nimirum dignitate hactenus usum esse episcopum Thessalonicensem. Quamquam quo tempore uti cœperit, male adsignat idem imperator; quod suo alias elucidabitur in loco.

Altera ecclesiæ Arelatensis.

CLXV. Visum est & Arelatensibus eas itidem colligere unumque compingere in corpus pontificum litteras, quibus sua tum privilegia tum jura continerentur. Rem probant vetera collectionis hujus exempla, quorum duo in Colbertina exstant bibliotheca, unum in Regia, idque sæculo nono exaratum. Adstipulantur & Gregoriani Regesti codices omnes, utpote qui papæ hujus litteras ad Virgilium Arelatensem inscriptas habent, quibus in litteris memorantur & aliæ super eadem re ad Virgilii decessores datæ. Atque adeo ex præcedentibus postremæ, immo ex singulis singulæ robur ac pondus trahunt.

Lib. 5. Indict. 13. epist. 1.

Aliæ duæ Romanæ.

CLXVI. Romanos vero nemo nescit hujusmodi scriptorum ditissimos fuisse, cum apostolicæ sedis litteras non ad Italos modo, sed ad Hispanos, ad Gallos, ad Africanos, ad utriusque demum orbis episcopos inscriptas & in unum cogi, & suis in archivis servari diligentissime curarint. Ex his, ni fallor, descriptus est codex olim bibliothecæ monasterii S. Petri Avellani in Umbria, nunc Vaticanæ, cujus ope immensum crevit pontificiarum epistolarum collectio. Hinc ad nos transmissa de Bonifacii I. electione dequ schismate Ursini monimenta complura. Hinc de Pelagii Cælestiique causa singulares quædam Innocentii ac Zosimi litteræ, Paullini diaconi adversus Cælestium libellus, epistolæ sex Leonis post ejectum e sede Alexandrina Timotheum Ælurum in eamque evectum Timotheum Solofaciolum datæ. Hinc & plures Simplicii & Felicis, ac bene multæ, quas de componendo Acacii schismate Hormisda vel dedit ipse, vel ab aliis accepit; itemque Joannis I. Agapeti ac Vigilii nonnullæ; quæ scripta omnia quanti sint pretii, norunt qui bonas litteras curæ habent. Tamen de codice illo monemus obiter, genuinis epistolis non ita confertum esse, ut spuriarum nil contineat. Habet unam Felicis II. habet & alias episcoporum aliorum ad Petrum Fullonem, in quibus ponitur is Fullo damnatus idcirco esse, quod Trisagium auxerit, additis in appendicis morem his verbis, *qui crucifixus es pro nobis*: quas epistolas & falsas esse, & medio circiter sæculo sexto confictas, Deo dante, olim demonstrabimus. Minoris est molis, at etiam purior, codex alter ex eodem, ut conjicimus, ecclesiæ Romanæ archivo ante annos 700. descriptus; qui codex olim Cardinalis Grimani fuit, nunc in Parisiensium Institutionis Oratorii patrum bibliotheca servatur. Is quidem, si epistolam Symmachi unam exceperis, nullas exhibet, præterquam Leonis; at vero exhibet ita multas, ita singulares, ut inde non aucta solum, sed mirifice etiam illustrata sit novissima Leonis operum editio. Has epistolas, etsi jam vulgatas, ad archetypi fidem de integro recognovimus, ne qua forte Editori, licet oculatissimo, menda exciderint: quam eamdem operam in his posuimus, quas Vaticanus habet codex; neque nullus operæ fructus fuit.

CLXVII. Veteres hactenus collectiones, quibus integræ summorum pontificum litteræ continentur, eæque vel synodorum decretis permixtæ; vel sua seperatim classæ dispositæ. Nunc ad se nos vocant aliæ complures, quæ cum sint ex iis, quas in tota hac secunda Dissertationis parte laudavimus, exscriptæ, suum hic quodam modo locum sibi vindicant. Collectiones eas dico, quæ ex synodicis quidem pontificiisque decretis constant, sed ab ipso synodorum epistolarumque corpore distractis; neque distractis solum, sed ad certos etiam relatis titulos, quibus vel integra, vel in compendium collata, vel suo tantum indicata nomine subjiciuntur, adjectis etiam quandoque sanctorum patrum testimoniis. Qui hujusmodi scripta concinnaverint, singulatim persequi non est animus: veteres dumtaxat ac primarios recensere satis erit. Viam ceteris muniit Ferrandus Carthaginiensis diaconus, cujus postea vestigiis institit Cresconius in Africa episcopus; institere & alii regionum aliarum scriptores bene multi. Atque ut a Græcis initium ducamus, in promtu est collectio Joannis, qui primum scholasticus, tum Antiochenæ ecclesiæ presbyter; postmodum anno 563. in Eutychii patriarchæ Constantinopolitani a Justiniano imperatore pulsi locum subrogatus, anno 578. vita functus est. Is canones veteres colligere aggressus, rem sic perfecit, ut eos, tametsi inter se diversissimos, lucido certoque ordine disposuerit. Quippe collectionem totam in 50. titulos divisit; titulo cuique canones eos subjecit, qui ejusdem essent argumenti, & consentirent inter se: in hoc uno Ferrandum Cresconiumque non secutus, quod illi summaria canonum, hic vero canones ipsos, quanti quanti sunt, integros repræsentaverit. Illam una cum aliis itidem græcis edidere Guillelmus Voellus & Christophorus Justellus in to. 2. bibliothecæ juris canonici. Conflata est ex canonibus apostolicis 85. Nicænis 20. Ancyranis 30. Neocæsariensibus 14. Sardicensibus 21. Gangrensibus 20. Antiochenis 25. Laodicenis 59. Constantinopolitanis 6. Ephesinis 7. Chalcedonensibus 27. & Basilii 68. Unde colligimus Codici Græcorum factas identidem fuisse accessiones. Et sane synodi Chalcedonensis ævo carebat is Codex canonibus Apostolorum, carebat Sardicensibus & Ephesinis, carebat & canonicis Basilii litteris: atque his etiam tum temporis carebat, cum novos canones, puta Chalcedonenses, admisit. Illum deinde Dionysius latino sermone sic donavit, ut alia re nulla auxerit, præterquam canonibus apostolicis 1. Quod igitur laudatas Basilii litteras, quod Sardicenses canones & Ephesinos, quod apostolicos demum non modo 1. sed LXXXV. proferat Joannis hujus collectio, id sane, si quid judicamus, argumento est Codicem Græcorum his ab Dionysio ad Joannem usque decretis auctum fuisse. Quare Sardicensia cum negaret Photius perveniisse ad Græcos, merito rescripsit Nicolaus I. epist. 11. *Quomodo non sunt penes vos canones Sardicenses, quando inter quinquaginta titulos, quibus* CONCORDIA CANONUM (Joannis) *apud vos texitur, ipsi quoque reperiuntur?*

CLXVIII. Suæ quoque Latinis, & majori quidem numero quam Græcis, fuere compilationes. Has hodieque asservant insigniores bibliothecæ. Unam in medium jam protulimus, quam ad Hispanos pertinuisse, ac paulo post annum 693. procusam esse constat. Aliquanto ante prodierat in Hispania Orientalium canonum collectio, quæ ab Martino Bracarensi episcopo nova quidem, at liberiori, interpretatione donata, nonnullis etiam latinorum conciliorum Toletani 1. Bracarensis 1. & Carthaginiensium statutis aucta est, ac distributa in partes duas, quarum una canones eos habet, qui ad episcopos & clerum, altera qui ad laicos pertinent. Cetaras silemus. At vero post emissum in lucem Isidori Mercatoris opus, mirum quam densæ pullulaverint ejus generis lucubrationes. Quippe sic erant hujus ævi homines, ut alieno scribere, immo & cogitare, ingenio mallent quam suo, neque in alio fere studiorum genere, quam in exscribendis consarcinandisque veterum testimoniis versarentur. Adde quod Isidorus, ut erat disciplinæ veteris plane rudis, ad suorum temporum usus moresque litteras suas finxit: quo factum est ut ex his, tamquam e penu ac repositio thesauro, sibi quisque sumeret quæ convenirent. Nimius fuerim, si appellare singulos id genus collectores velim, Ansegisum abbatem Lobiensem & Benedictum levitam, quorum opera concinnata est Capitularium regum nostrorum compilatio, Isaacum episcopum Lingonensem, Chrodegandum Mettensem, Aldegarium Cameracensem, Florum magistrum, Herardum Turonensem & alios, omnes sæculi noni scriptores. Insignes vero præ ceteris

PARS II. DE ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

teris fuerunt Regino Prumienſis abbas, Anſelmus Lucenſis, Burchardus Vormatienſis, & Ivo Carnutenſis antiſtes, qui quidem Ivo Burchardi opus ſic tranſtulit in ſuum, ipſos ut nævos etiam retinuerit. His adjungimus Cardinalem Deusdedit, & Gregorium, quem Polycarpum vulgo vocant, eo ſcilicet nomine, quo ſuum ipſe librum inſcripſit. Ex his collectoribus tres omnino habemus, quorum inditæ hactenus collectiones latent in bibliothecis, Anſelmi nimirum, tacito licet ejus nomine, in Sangermanenſi, Gregorii in Colbertina, utriuſque necnon & Cardinalis Deuſdedit in Vaticana: atque his vel ſimilibus exemplis uſi ſunt Gratiani emendatores. Mitto anonymos ejuſdem modi codices, quorum duos conſtat in manibus fuiſſe editoribus conciliorum; unum ſcilicet in libros 5. alterum in libros 16. diviſum. Inde quippe hauſerunt ea, quæ vulgata necdum erant vel necdum eſſe exiſtimabant pontificum decreta; ſic tamen, ut Codicem utrumque non alio, quam *Codicis librorum* 5. & *Codicis librorum* 16. nomine appellent.

CLXIX. Minus nota eſt, at nulli tum amplitudine tum vetuſtate concedit ea collectio, quam elegantiſſimus aſſervat Sorbonicæ bibliothecæ codex. Duodecim conſtat partibus, quarum prima eſt,

De primatu & dignitate Romanæ ſedis, aliorumque primatum, archiepiſcoporum atque metropolitanorum.

Secunda, *de honore competenti & diverſo negotio epiſcoporum & chorepiſcoporum.*

Tertia, *de ſynodo celebranda & vocatione ad ſynodum, de accuſatoribus & accuſationibus, de teſtibus & teſtimoniis, de judicibus & judiciis eccleſiaſticis vel ſæcularibus.*

Quarta, *de congruenti dignitate & diverſo negotio* (& miniſterio) *presbyterorum & diaconorum, ſeu reliquorum ordinum eccleſiaſticorum.*

Quinta, *de clericorum inſtitutione ac nutrimento vel qualitate vitæ.*

Sexta, *de præpoſito monachorum & profeſſione ſanctimonialium ac viduarum.*

Septima, *de laicis, imperatoribus ſcilicet, principibus, & reliquis ſæculi ordinibus.*

Octava, *de norma fidei Chriſtianæ, & gratia Chriſti, ac divinorum mandatorum exſecutione.*

Nona, *de ſacramento baptiſmatis & baptizandis, ac baptizatis.*

Decima, *de templorum divinorum inſtitutione & cultu ac prædiis, de ſacrificiis, oblationibus ac decimis.*

Undecima, *de ſollemnitate Paſchali & reliquis feſtivitatibus ac feriis.*

Duodecima, *de hæreticis, ſchiſmaticis, Judæis atque paganis.*

CLXX. Singulas partes in capitula tribuit compilator, & ſuum capitulo cuique titulum præfixit. Monimenta vero ſic diſpoſuit, ut longo agmine, eoque primo, incedant ea, quæ deſcripſit ex Iſidori collectione, tum ſequantur nonnulla ex Gregorii Regiſtro & Romanæ legis Codice decerpta. In priori ſcilicet parte, ut exemplum ponam, prolatis ex Iſidoro capitulis 119. ſuccedit titulus novus ad hunc modum: *Item ex Regiſtro B. Gregorii quædam capitula ad eamdem primam partem pertinentia*; indeque ſuppletis capitulis 120. 121. &c. usque 128. ſubjicitur alter hic titulus, *Item capitula legis Romanæ ad eamdem partem pertinentia*, capitula nimirum quinque; ita ut capitulis CXXXIII. prima pars tota claudatur. Idem & partium ceterarum ordo eſt, eadem monimentorum diſpoſitio. Quo fit ut compilatorem credam aliud nil habuiſſe præ manibus præter Iſidori collectionem, Gregorii Regiſtrum, Romanarumque legum exemplar, ſeu Codicem ac Novellas Juſtiniani: ſic tamen, ut ex Iſidoro totam operis ſui ſummam, ex aliis vero duobus ſupplementa demum quædam & acceſſiones excerpſerit. Non libet referre præfationem in ipſo collectionis limine poſitam, qua quid propoſiti habuerit, quem tenuerit ordinem, ita, uti eſt a nobis dictum, paucis explicat. Tantum præfationis epigraphen appono, quæ ſic habet: *Domino magnifico, vigilantiſſimo paſtori ac præcellentiſſimo archipræſuli* ANSELMO, *ego minima gregis ipſius ovicula & peculiaris quodam modo vernula*. Quis Anſelmus ille ſit, quis ejus vernula, necdum expiſcari nobis licuit. Unum eſt quod affirmemus, utrumque ſcilicet ante annum Chriſti 1009. vixiſſe, quod aperte docet is, qui Sorbonicum exemplar deſcripſit, cujus ad calcem hæc leguntur. *Juſſu domni Heimonis venerandi præſulis eccleſiæ Virdunenſis accepi ego Rodulphus obedienter ac gratanter hunc librum ad ſcribendum, finivique anno Incarnationis dominicæ milleſimo* IX. *Indict.* VII. X. *Kal. April. regnante Heinrico* * *in regno Hlotarii. Obſecro autem quicumque hic legeris, ut mei jam dicti Rodulphi peccatoris indigni monachi memineris, ne pro commiſſis recipiam pœnas, ſed oramine tuo vel omnium hic legum jura pertractantium aliquantiſper æterni capiam refrigerii. Vale domine Heimo præſul beate, tuique ſervuli memento benigne.* Hinc porro collectionem patet ante abſolutam fuiſſe, quam ſuæ manum admoveret Burchardus. Id enim operis tum elucubravit primum, cum Vormatienſem in ſedem evectus eſt, quod anno dumtaxat 1008. contigit. Quare & hac ipſa, qua de agimus, uti potuit. Et re quidem vera uſum eſſe oſtendunt tituli librorum ejus 1. 2. & ſeqq. quos inter & laudatæ collectionis titulos partibus 1. 2. 3. 4. 5. & 10. præfixos ſumma conſenſio eſt.

* qui ſcil. anno 1001. Junii die 7. inauguratus fuerat.

CLXXI. Nefas ſit hoc loco præterire Gratianum, monaſterii S. Felicis Bononienſis, Ordinis S. Benedicti, aſcetam, cujus nomine etiamnum perſonant ſcholæ juriſperitorum. Is anno 1151. ſedente ad Eccleſiæ clavum Eugenio III. compilationem edidit, quam alii *Decretum* vulgo vocant, ipſe vero *Concordiam canonum diſcordantium*. Opus nec exigui fructus, nec parvi laboris; at Iſidorianis, uti & antehac vulgatæ compilationes, fæcibus inquinatum. Adulterina dico decreta, quæ genuinis temere immixta refert, tamquam ſi utraque uno eodemque numero habenda forent. Et hæc quidem decreta quam abhorrerent a ſuperiorum temporum inſtitutis videbat Gratianus; at idem etiam videbat graviſſimis ſummorum pontificum nominibus inſcripta eſſe, diuturnoque uſu recepta: cui tantæ auctoritati repugnare non auſus, ſatis habuit canones conferre inter ſe, adhibitiſque diſtinctionibus diſcordes in concordiam redigere. Unde titulum operi eum fecit, quem modo vidimus. Operam ſane Eccleſiæ navaret non infructuoſam, qui tum illam Gratiani, tum alias ejuſdem generis compilationes ſic de integro ederet, ut vera ſecerneret a falſis. Eſto ſuum utraque retineant locum, at ſuo etiam ſingula indicio deſignentur. Diverſis ſcilicet cudantur typis, genuina Romanis, Italicis vero ſuppoſititia. Quod niſi fiat, afferet indiſcreta rerum congeries, vel non animadverſa errorem, vel animadverſa moleſtiam: immo & ex ſpuriorum admixtione nonnihil imminuetur auctoritas genuinorum. Veritati enim ſuſpicionem falſi ſæpe adſpergit conjunctus error, aut meticuloſam certe fidem reddit, niſi quid falſum, quid verumve ſit, in bono lumine collocetur. Sed his omiſſis, ad ultimam Diſſertationis noſtræ partem aggrediamur.

PARS TERTIA.

PARS III. DE PONTIFICIARUM EPISTOLARUM EDITIONIBUS.

De pontificiarum epiſtolarum editionibus.

CLXXII. Tertiæ hujus partis ſumma eſt, quid in priſcis pontificiarum epiſtolarum editionibus, quid in hac noſtra præſtitum ſit. Utrumque paucis, & ſuo quidque ordine ac loco, exſequemur.

§. I.

Qua ratione hactenus edita fuerint pontificum Romanorum litteræ.

CLXXIII. Fuit hoc priſcis collectoribus in more poſitum, ut pontificum litteras conciliis miſcerent. Eas primus omnium e turba extractas ſeorſim collegit Dionyſius exiguus, cujus exemplum imitati deinde ſunt, qui compilandis ejuſdem modi collectionibus operam navarunt ſuam. In his excipiendi conciliorum editores prorſus omnes, quibus inſtitutum vetus ſequi placuit; ſic tamen ut epiſtolas non primum editæ ſunt opera Cardin. Carafæ & Antonii de Aquino.

per-

perturbata, sed sua temporum serie inter concilia distribuerint. Intermortuum Dionysii morem excitare in animum induxit, labente sæculo XVI. Antonius Carafa Cardinalis & apostolicæ bibliothecæ præfectus, vir eruditione juxta & laboribus ad Ecclesiæ utilitatem impensis clarissimus. Is quippe Sixti V. auctoritate ac diplomate munitus, epistolas conjunctim edere sibi sumsit, quotquot nimirum ab sancto Clemente ad Gregorium usque VII. nactus erat. Properabat ad finem & jam prelo matura pene erat collectio, cum ecce veluti e transverso incurrens intempestiva mors eruditum virum abstulit. Labori successit jubente Gregorio XIV. Antonius de Aquino, qui jam ante Carafæ comes in hoc ipso curriculo industriam suam exercuerat. Et vero susceptum opus tanta celeritate confecit, ut decimo post sublatum e vivis Carafam mense ann. 1591. tomos tres Romanis typis in lucem emiserit, quorum primus a sancto Clemente ad Pelagium II. protenditur, secundus ab usque Gregorio Magno inchoatus desinit in Leone IV. tertius demum a Nicolao I. initium ducit, & Gregorii VII. registro clauditur. In limine est epistola ad Innocentium IX. inscripta, qua pontifici Romano tum opus nuncupat suum, tum operis rationem exponit. Illam visum est non minus ornamenti quam documenti gratia, hic referre; cujus verbis si quid ad calcem subtraxero, nihil officiet narrationi. Itaque sic Romæ Idus Novembris anni 1591. ad Innocentium scribebat vir doctus.

Epistola Antonii de Aquino ad Innocentium IX. cui rationem operis explicat. *Epist. 2.*

CLXXIV. *Magnam in universa Ecclesia auctoritatem, Beatissime Pater, summorum Pontificum epistolæ semper habuerunt. Ex omnibus enim Christiani orbis partibus Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum caput & magistram episcopi consulere soliti sunt, inde (ut Episcoporum Tarraconensium verbis ad S. Hilarum papam utar) responsa quærentes, unde nihil errore, nihil præsumptione, sed pontificali totum deliberatione præcipitur. Gravissres in illis explicantur causæ, orthodoxæ fidei definiuntur dogmata, hæreses damnantur, ecclesiasticæ statuuntur leges, injuste damnati restituuntur: atque omnia, quæ ad totius Ecclesiæ gubernationem & ecclesiasticam disciplinam spectant, in iis fere continentur. Præterea Romanorum Pontificum epistolæ in universalibus conciliis primum legi consueverunt; in quibus eæ tantum fidei quæstiones tractabantur, quæ in ipsis epistolis erant præscriptæ: columnæ orthodoxæ fidei appellantur, & ac si ipso Principis Apostolorum ore prolatæ essent, magnis Patrum acclamationibus suscipiuntur. Imperatores etiam & Reges eas, ut par est, plurimi fecerunt, idque multis exemplis constat, quæ singula recensere longum esset. Neque vero Imperatores Christiani tantum, sed gentiles quoque illarum agnoverunt auctoritatem, ut Aurelianus, qui in Paulli Samosateni hæretici controversia id observandum præcepit, quod Romani Episcopi litteris præscriberetur. Hæretici etiam non defuerunt, qui ut suas hæreses harum epistolarum auctoritate tueri possent, alias ex illis mutare, alias corrumpere, alias quasi scriptas nomine ipsorum Pontificum fingere conati sunt. Quamobrem veteri instituto primaria & authentica earum exemplа in Romanæ ecclesiæ tabulariis conservabantur. Sanctus etenim Hieronymus testatur in chartario, ut ipse appellat, Romanæ ecclesiæ summorum Pontificum epistolas reperiri. Sanctus item Gregorius in Romanæ Ecclesiæ scriniis Ecclesiarum privilegia asservari scribit. Cum autem piæ record. Antonius Card. Carafa, vir singulari pietate, summa doctrina atque prudentia, qui Ecclesiæ catholicæ utilitati sua studia perpetuo dicaverat (cujus illustres labores in sacris Bibliis & SS. Patrum monumentis edendis Sanctitati tuæ & eruditis omnibus noti sunt) crebra animadversione perspiceret, quantos hæ ipsæ epistolæ, quarum major pars in libris manuscriptis quasi in tenebris jacebat, Ecclesiæ Dei fructus essent allaturæ, si in unum collectæ atque e latebris eductæ in publicum ederentur, comprobante B. memoriæ Sixto V. Pont. Max. hanc editionem eximio studio aggredi statuit. Quapropter non solum ex pervetustis codicibus Vaticanæ Bibliothecæ, verum etiam ex diversis ac longinquis regionibus epistolas a S. Clemente usque ad S. Gregorium VII. per annos mille & amplius undique conquisivit. Sed cum variæ temporum injuriæ multa priscorum Pontificum regesta nobis abstulerint, opus fuit in hac editione sæpe confugere ad antiquos auctores, in quibus ipsæ epistolæ reperiuntur, itemque ad eos, qui Conciliorum canones & Pontificum decreta collegerunt. Ex quibus quoniam aliqui a B. Siricii epistolis initium faciunt, videlicet Dionysius exiguus, * Fernandus diaconus, & Cresconius: alii vero ab epistolis sancti Clementis, ut Isidorus, sive is fuerit Hispalensis, sive alius quidam cognomento Mercator illo posterior, & alii recentiores, qui illum sunt secuti: ideo non incommodum visum est hunc primum tomum in duas partes dividere, quarum prior continet omnes illas epistolas, quas Isidorus ponit; posterior vero incipit a B. Siricii epistolis eo modo, quo incæpit Crescon ius. Huic parti adduntur nonnullæ epistolæ priorum Pontificum, quæ ex gravissimis auctoribus excerptæ sunt: epistolæ præterea Imperatorum, Episcoporum, & aliorum, quæ ad Pontificias epistolas cognoscendas pertinere videntur; præcipue quæ adhuc in lucem editæ non erant. Verum cum inter multas utilitates, quæ ex iis percipiuntur, illa parva non sit, quod inde historia illorum temporum, quibus conscriptæ fuerunt, dilucide colligitur: cumque ea ipsa utilitas percipi non adeo possit, nisi juxta temporum seriem collocentur; idcirco in eo pro viribus elaboratum est, ut temporum ordo servaretur. Idem quoque effectum est in his, quæ nuper ex codicibus manuscriptis depromtæ sunt, in quibus tanta erat temporum perturbatio, ut interdum posteriorum Pontificum epistolæ priorum epistolis anteponerentur. Hæc autem omnia Antonii Card. Carafæ de republica Christiana optime meriti præscripto, singularique studio propemodum confecta jam erant, cum ipse magno bonorum & eruditorum omnium mœrore decimo ab hinc mense e vita excessit. Post cujus obitum mihi, qui eidem Cardinali pro mea clientela, cum aliis in rebus, tum in his quoque epistolis colligendis ac disponendis qualemcumque operam, fidelem certe navaveram, id negotii a sanctæ recordationis Gregorio XIV. Sanctitatis Tuæ prædecessore mandatum est, ut inchoatum opus persequerer, atque ad exitum perducerem: quod dum pro mea virili parte conor efficere, jam opere absoluto, ecce* TU PATER SANCTISSIME *admirabili sacri Collegii concordia, & plane Spiritus sancti instinctu Ecclesiæ catholicæ gubernaculis præfectus es; ac non sine quadam divini numinis providentia factum est, ut perfecta hujus operis editio tam diu differretur, quoad sub tui felicissimi Pontificatus initio in lucem prodiret, ut hæ epistolæ te patronum haberent, qui præcipuis earum auctoribus tum eruditione, tum innocentia & vitæ integritate te semper similem præbuisti.* Huc usque Antonius.

* leg. *Ferrandus.*

Euseb. lib. 7. cap. 24.

Apol. 3. con. Rufinum.

lib. 2. Ind. 11. ep. 54.

Collectionis ejusdem Auctarium ab Antonio de Aquino paratum.

CLXXV. Vix absolverat injunctum opus, cum de altera editione, aut primæ saltem appendice adornanda cogitavit. Excussis quippe bibliothecarum forulis, nonnullas inde litteras eruerat luce dignas. At vero novas undique messes dum metit, fato præoccupatus rem infectam relinquere cogitur. Perierat Auctarium, nisi epistolas quasdam inde excerptas Baronio antea commodasset: qui Baronius suos inde Annales auxit mirificeque ornavit. Scilicet is erat Antonius, qui non tam suæ quam publicæ utilitati serviret; neque eo laboraret vitio, quo nonnulli solent, qui sua sibi inventa servant, iisque domi sepositis tamquam thesauro incubant paullo tenaciores. Quæ collegerat vir doctus, hæc si judicaret studiosis suique similibus usui esse posse, impertiebat liberaliter, ac jubebat uti pro suis. Porro his obiter notandis, redimus in memoriam Sebastiani le Nain, vulgo Tillemontii, viri ab inani nominis gloriola supra quam cuiquam credibile est, alieni; qui diu noctuque in litteras abditus, legens, orans, scribens, totum se Deo, totum Ecclesiæ consecraverat; suos vero studiorum fructus, commentarios scilicet in historiam ecclesiasticam, reconditioris doctrinæ plenos, ultro cum aliis, ubi res poscceret, communicabat; eaque, quod mirere, communicabat lege, ut ejus nomen silentio premerent. Adeo sua se modestia contra omnes humanæ laudis illecebras munierat, ut quantus esset nec scire ipse, nec ab aliis sciri, vellet!

Sed

PARS III. DE PONTIFICIARUM EPISTOLARUM EDITIONIBUS.

Sed a propoſito evagantur longius. Ad Antonium itaque noſtrum regrediamur. Quantum illi deberet, teſtatus palam eſt Baronius, & gratiam perſolvit his verbis: *Accepimus ambas* (Cæleſtini epiſtolas) *cum aliis ejuſdem* * *Cæleſtini inferius recitandas a viro egregio de Aquino, qui nobilis plantæ claræ familiæ, memoria S. Thomæ clarioris, nobile germen, eoſdem ex radice deducit & producit fructus probitatis atque doctrinæ. Unde auctor ipſe* (prædictas epiſtolas) *acceperit, notum faciet, cum ad decretales epiſtolas Romanorum pontificum, in quibus colligendis mirum in modum laboravit, locupletiſſimum Auctarium addet.* Quod utinam hæ reliquiæ, quales quantæque erant, ad nos integræ perveniſſent. At vero nil, uti diximus, ſupereſt quidquam, præter deſcriptas a Baronio litteras, quæ cum pretioſæ ſint, aliquem Auctarii guſtum ſic præbent, ut deſiderium accendant. Rudis igitur, qualis primum fuit, manſit collectio, & quaſi intra initium ſtetit, cum non defuerint inſtrumenta, quibus augeri juſtamque ad molem aſſurgere potuiſſet.

* Scilicet Cæleſtini 16. 19. 22. 23. 24. & 25. item Xyſti III. ep. 5. & 6.

CLXXVI. Tamen primo ejus parenti Cardinali Caraſæ multum debemus, quod e Vaticana bibliotheca & aliis, quarum haud ita facilis aditus eſt, eruerit non pauca, quæ publicam necdum lucem viderant. Debemus autem plurimum, quod hæc ita, uti reperit, ſumma exſcripſerit fide, probe cautus nihil addere de ſuo, nihil reſecare, contra quam nonnullis mos eſt, qui ſi vitiata quædam & a grammaticæ legibus aliena offendunt, hæc ita plerumque ſanant, ut novo ſauciata ulcere reddant inſanabilia. Quod non eo dictum velimus, ut eorum culpemus inſtitutum, qui certas criticæ leges ſecuti, diuturnoque veterum codicum uſu edocti, maculas e monimentis antiquorum eluunt, & labore ſuo laborem minuunt ſtudioſorum. De his loquor unis, qui veterum aut ſententias aut verba, ſi vel mendoſa ſunt vel eſſe putant, aut etiam non intelligunt, ſtatim arbitratu ſuo mutare, circumcidere, immo & abſonis etiam gloſſulis illuſtrare, verius dixerim obſcurare, religioni non habent. Præterea intellexit vir prudens parum eſſe, ſi ſecernantur a ſuppoſititiis genuina, niſi etiam ſuo temporum ordine diſponantur. Quod ſi fieret, ſentiebat, id quod res eſt; habituram plus lucis editionem, nihilque in mora lectori fore, quo minus ipſa monimentorum ſerie quaſi duce percurrat eventus quovis ſæculo memorabiles. Et quidem rem ita, uti animo deſtinaverat eruditus Cardinalis, exſequi niſus eſt Antonius de Aquino; at eo ſucceſſu, qui labori noſtro reliquerit non pauca; ita confuſe perturbateque epiſtolas complures ordinavit. Tamen, qua erat ſagacitate ac judicio, vidit quid Critici partes requirerent, quid poſtularet editionis utilitas; nobiſque viam exemplo ſuo muniit. Cum enim litteras ab ſancto Clemente ad Siricium uſque ſcriptas ſecrevit a ceteris, ideoque ſecrevit, quod ab Iſidoro primum prolatæ eſſent in lucem, neque in vetuſtis compilationibus exſtarent; ſane auctor nobis fuit, ut neque veris admiſceremus eas, quæ poſt Siricii ævum datæ ſunt, & ab Iſidoro primum editæ, niſi veras itidem eſſe conſtaret. Jam de noſtræ hujus editionis ratione paucis dicendum.

§. II.

Quid a nobis in editione hac nova præſtitum ſit.

Unde aucta ſit nova editio.

CLXXVII. Primum id nobis ſtudium fuit, revolvere ſcrinia bibliothecarum, monimenta ſparſim hinc inde diffuſa ſcrutari, & quidquid e re noſtra erat, ſive jam editum foret, ſive ineditum, ſtudioſe deſcribere. Ingratus quidem, at neceſſarius labor, cujus difficultates omnes ac moleſtias, lautæ meſſis copia recreati, devoravimus. Mirum quam multa undique offerrent ſeſe, quam diverſi generis inſtrumenta, quibus partim augeri, partim emendari poſſet hæc editio. Atque ut omittam exaratos manu canonum Codices, in quos relata eſſe pontificum decreta nemo neſcit, acceſſionem ſuppeditant immenſam libri typis excuſi. Felici quippe ſorte contigit, ut poſt emiſſam in vulgus editionem Romanam, exſtiterint tum noſtra tum & ſuperiori ætate viri antiquitatis amantes, qui revocandis in lucem veterum ſcriptis, ac litteris præſertim, operam ſuam impenderunt. In hoc ſtudio inſignem præ ceteris laudem tulit Cardinalis Baronius, cujus Annales jure dixeris locupletiſſimum litterariæ rei penum. Jacobus vero Sirmondus vir infinitæ lectionis exquiſitique judicii, quot ediderit, vel inaudita hactenus, vel irreperta, quæ noſtros in uſus cedant, neceſſe non eſt commemorare; cum id loquantur ſatis ac prædicent antiquæ tot ſcriptiones quibus eccleſiaſticas opes immenſum auxit. His adjungendi ſtudioſi complures alii, quorum vigiliis adornatas habemus conciliorum editiones, hiſtorias eccleſiarum, Spicilegia, Analecta, Miſcellanea, collectiones omnigenas, quibus affatim uti nobis licuit.

Quo pacto textus emendatus.

CLXXVIII. Parum erat diſſipatas hinc inde litteras collegiſſe. Reſtabant tria, quæ ſi defuiſſent, fruſtra hic nobis ſuſceptus labor erat. Reſtituenda ſcilicet ſua textui puritas, ſuus nitor: complanandæ ſalebræ & aſperitates, quæ ſane occurrunt non paucæ: ſingula denique ſuo diſponenda ordine, ſuoque apte tempori aſſignanda. Uno verbo efficiendum primo ut accurata, deinde ut plana, demum ordinata ſit editio. Atque ut de textus emendatione primum dicam, norunt omnes ad eam requiri cum multa, tum lucem in primis fidemque manuſcriptorum. Quamobrem codices veteres adhibuimus in conſilium, eoſque bene multos & probatiſſimæ notæ. Quinam illi ſint & cujus ævi, nihil hic juvat exponere; ſi quidem & plures jam in ſecunda Diſſertationis parte protulimus, ubi de antiquis canonum collectionibus dictum eſt, & ſuo alios atque alios nomine, ſive in Monitis, ſive in Notis, ubi res feret, laudaturi ſumus. Hic obiter & paucis expoſtulare mihi liceat cum nupero Dictionarii cujuſdam gallici, Trevoltiani ſcilicet, editore. Is ad *Corbejæ* vocabulum obſervat, verius dixerim, aſſeveranter definit, *Artis criticæ peritiſſimis* (ejus verba ſunt) *ſuſpectam eſſe Corbejenſium manuſcriptorum fidem*. Cujus effati, tamquam publica vox & ſententia eſſet, auctorem nullum appellat. Saltem e Criticorum illorum grege nominaſſet vel unum: facile erat, quem pro perito habet, eum ſi non in ceteris, certe in Criticis rebus hoſpitem peregrinumque demonſtrare. Verum hæc non urgeo vehementius. Tantum ad Vindicias veterum codicum typis Joannis Baptiſtæ Coignard anno 1715. vulgatas editorem remitto. Quas ſi, ut acris judicii eſt, diligenter leget, errorem, ſpero, pervidebit ſuum; fatebiturque laudatos codices, ſi ſuſpecti ſunt, iis ſuſpectos eſſe unis, qui ejuſmodi monimentorum aut uſum nullum habeant, aut defugere auctoritatem velint. Quod cœperam exſequor. Una eſt, eaque maximi momenti, criticæ lex, quam quia minus præ oculis habuere pontificiarum epiſtolarum editores, multa vel vitiarunt ipſi, vel vitiata reliquerunt. Videlicet plus ponderandi codices, quam numerandi; plus qualitati, quam turbæ tribuendum. Qui ſunt ex uno eodemque exemplo deſcripti, ſi multi ſint, ſi conſentiant inter ſe, plerumque tamen plus uno codice non valent. Contra qui e diverſo fonte fluxere, ſuntque inter ſe concordes, hi ceteros ſi non multitudine, certe auctoritate ſæpe vincunt. Hoc & res ipſa loquitur, & verum fatetur eſſe tota natio Criticorum. Quare cum plurimæ ſint, eæque diverſæ, pontificiarum epiſtolarum collectiones, ita judicavi, plus æſtimari debere quid variæ collectionum ſpecies, quam quid varia collectionis ejuſdem exempla ferant. Qui enim Dionyſii codices centum evolverit, is, ſi librariorum excipiantur menda, miram ubique lectionum conſenſionem reperiet. Quid tum inde? Nihil ſane aliud, niſi ſic Dionyſium legiſſe. Utrum autem ſic legendum, alia res eſt momentis aliis æſtimanda. Quod idem & de ceteris id genus compilatoribus dictum velim. Hanc ergo ſecutus legem, optimum duxi diverſas, quotquot exſtant, collectiones in manibus habere; neque unum dumtaxat aut alterum, ſed quam licuit plurima & vetuſtiſſima collectionis cujuſque exemplaria revolvere: quod utrumque quantum conferat ad evitanda librariorum ſphalmata, ſeligendaſque ex omnibus optimas lectiones, cordati quique vi-

vident. Si qua collectionum pugna interdum fuit, si qua variatio, fecimus ut collatæ inter se vulneribus suis mederentur invicem, & mutuis quasi auxiliis convalescerent; vel certe præ ceteris secuti eas sumus, quæ suo sunt fonti viciniores, hoc est, quæ ab pontificum illorum, quorum epistolas continent, ætate propius recedunt. Conjecturas interdum adhibuimus; at perquam sobrie; nec nisi ubi defuit auctoritas manuscriptorum. Sunt autem illæ vel probabili dumtaxat, vel evidenti ratione suffultæ. Si probabili, satis duximus ad oram libri rejectas permittere judicio lectoris; id sancte rati, nefas esse peregrinum quid aut incertum textui allinere: si solida & evidenti, eadem retulimus in contextum, apposita itidem ad marginem nota, quæ lectorem emendationis commonefaceret. Ubi vero hæsit aqua, neque quid certi aut verisimilis repertum, quo mederemur corruptis, nihil potuimus aliud, quam digitum intendere ad vulnus, & sanationis difficultatem confiteri.

Difficultates Notis & Monitis explanatæ.

CLXXIX. Sequitur alterum, quod in officii parte positum mihi esse duxi, difficultatum explanatio. Sunt in his litteris multæ ambages, sunt spinæ, quas sibi recidi lector suo jure poscit. Asserenda epistolarum auctoritas, series ætasque vindicanda, approbandus lectionum delectus, cetera denique id genus expedienda, quæ lectori vel satietatem, vel certe moram afferre solent. Porro totum id sumus, partim Notis margini inferiori suppositis, partim Admonitionibus epistolarum fronti præfixis, exsecuti, aut saltem exsequi habuimus in votis. Et prima quidem Nota, epistolæ cuique apposita huc spectat, ejus ut fidem & γνησιότητα, cum in suspicionem falsi venit, adstruat; deinde indicet, quorum ad codicum fidem recognita sit; quo ductu & canali ad nos usque transmissa; demum quo tempore scripta sit, nisi res evidentibus aliunde signis expressa in oculos incurrat. In ceteris vero Notis repræsentantur lectiones e codicibus tum scriptis manu tum excusis collectæ: neque id solum, sed cur aliæ aliarum loco positæ sint ratio redditur, nisi si ratio se ipsa prodit, quod accidit non semel, in mendis præsertim librariorum. In hoc sane delectu nihil quidquam a me peccatum esse mentiar, si dicam. Errare & falli humanum est, adeoque nec a me alienum. At vero his erroribus perfacile est medicinam facere. Tantum ad lectiones Notis insertas mentem adjiciat eruditus lector, & quam ceteris prævalere judicaverit, hanc sibi seligat. Quamquam non diffitebor facilem hac in re lapsum esse lectori vel erudito. Sæpe non bona, quæ melior videtur, lectio est. Vitiosa interdum, quæ cum aliis aptius nexa, quæ Grammaticorum placitis magis consona, quæ plus præ se fert lucis atque perspicuitatis. Fuere quippe patrum nostrorum memoria librarii fœde barbari, dormitantes & incurioſi, quorum nævos eluere cum alii tentarint, iique sibi forte visi doctiores, dici vix potest quam libere textum detexuerint, plus videlicet habita sensus sui aut structuræ verborum, quam primigeniæ vocis restituendæ, ratione. Lectiones porro inde excerptas nisi internoscis, quid certi tandem statuere, quid eligere tuto possis? Sane, si est vere dicendum, nemo ad id magis idoneus, quam qui codices ipsos oculis vidit suis; qui non modo contextum ipsum, sed singulas etiam voces ad criticæ amussim exegit, cumque aliis aliorum codicum lectionibus contulit, quorum ut diversa ætas diversusque fons, sic & diversa auctoritas est. Non eo tamen hæc dico, ut quidquid in textum semel retuli, fixum id & immotum velim. Non sinunt mores mei, non sinit tenuitatis meæ conscientia, ut magisterii partes mihi arrogem. Tantum observo, tum cautione summa opus esse, ne lectiones suo quis loco moveat; tum nihil reliqui a nobis esse factum, quo veræ secernerentur a falsis. Ceterum, quod instituti mei erat, admiscui his notis bene multa, quibus salebrosi complanantur loci; peregrini sensus aut refelluntur jam temere afficti, aut quasi anticipato removentur; solvuntur historiarum nodi; illustrantur pro re nata nonnulla fidei disciplinæque capita; barbaræ demum & exoticæ locutiones explicantur.

CLXXX. Tamen noster hic labor, etsi studiosorum causa susceptus est, vereor ne apud aliquos, & eos plerumque maxime eruditos, offensionem habeat. Quippe pro levi ac fastidioso contemnunt totum hoc auctores illustrandi genus, quo lector & singulis pene vestigiis hærere, & in magnam rerum tenuitatem descendere cogitur. Verum qui sic sentiunt, quamvis sentiant non omnino inique, nihilo minus exoratos velim, ne rem indicta causa judicent. Primum quidem mihi tantum non sumo, ut quas explicandis obscuris locis notas adhibui, has eruditis necessarias putem. Nostro nil egent lumine, qui sibi ipsi facem lucent. Sat mihi fuerit si meam, quod præcipuum reor, in repurgando textu nec diligentiam desiderent nec fidem; quamquam haud scio an multa etiam notis adsperserim, quæ se se auribus eorum non probent. Deinde non diffitebuntur id quod res est, plurima esse cum in aliis veterum scriptis, tum in litteris præsertim, abstrusiora, quæ lectorum vulgus morari possint. Solent illæ versari fere totæ in factis; quæ facta cum alia ex aliis, ut plurimum, apta sint, adeoque inter se conserta, notarum lucem requirunt. Quid si autem his in litteris aguntur, uti aguntur in pontificiis, gravissima ecclesiarum negotia, intricatæ episcoporum causæ, sinuosi hæreticorum errores, obscura multisque implexa nodis fidei dogmata, disciplinæ denique, ut alia omittam, obsoleti ritus & a nostris diversi; quis non videat ex hujusmodi salebris extricare se plurimos vix posse? Paucis ad id suppetit satis ampla patrum, conciliorum, ecclesiasticæque historiæ Scriptorum supellex, paucis idonea & satis multa lectio; plures deterret ipse criticæ labor, qui ut contentionis, ita & operæ plenus est. Itaque non male de his meriturus videbar, si hoc eos onere quoquo modo levarem, fretus præsertim approbatione doctorum virorum, qui ut hoc ipsum aggrederer auctores mihi maximopere fuerunt. Denique sunt in his quidem, fateor, notis nonnulla, quæ videantur levicula, sunt errata librariorum, sunt lectiones infinitæ, quas sive reprobes, sive in textum reponas, orationis sensus & integritas in tuto sint. Verum his tamen locum dari, ad multa utile esse duxi. Nam præterquam quod genuina plus elucent ex comparatione spuriorum, sane editionis novæ pars est annotare quid in superioribus peccatum sit, quidve scripti manu codices præ se ferant. Deinde memineram suum quandoque pretium esse neglectis, ac fieri interdum, ut e vitiosis lectionibus sani aliquid eliciant viri criticæ periti, quas lectiones si promiscue recisas omnes voluissem, subeunda mihi erat nimii fastidii invidia, querentibus nonnullis repudiatum quod sua opinione pulcrum erat. Tamen earum recensioni modum aliquem finivi, ratus heic etiam locum habere sapiens illud Romani oratoris dictum: *Nimium quod est, offendit vehementius, quam quod videtur parum.* Itaque adeo quæ pinguia sunt & aperta librariorum errata, exsulare jussi e notis; nisi si forte aut in codicibus plurimis occurrunt, aut aliquid afferunt ad textus emendationem. Eamdem repulsam tulit lectionum otiosarum ingens turba, quæ cum nihil intus habeant, nihil aliud possunt quam & lectori tædium, & volumini molem addere. Neque mihi plus licere volui in notis illustrando textui attributis. Quæ jam alii tractarunt, satis habui a quibus & ubi pertractata sint quasi digito monstrare: nisi ab his vel omissum aliquid, vel parum apte probatum videretur; alterum enim supplere, firmare alterum, operæ pretium duxi. Trita vero & vulgaria nusquam, aut leviter attigi, idque dumtaxat, ubi quid conjunctum habent in quo nonnihil obscuritatis insit. Demum si quas interdum notas aliquanto longius produxi, feci, quantum in me fuit, ut longitudinem suam utilitate pensarent. Quibus tamen si quis gravabitur, aliis utendas relinquat, & suo si libet fastidio obsequatur. Erunt forte qui eas mallent, si non omnes, certe paullo fusiores, ad cujusque tomi calcem dimissas. Atque hæc, fateor, dispositio mihi prima fronte blandiebatur, & est antehac a viris magni nominis usurpata. Verum re maturius expensa, singulas suis apponere paginis

Cur additæ sint notæ longiores.

PARS III. DE PONTIFICIARUM EPISTOLARUM EDITIONIBUS.

nis viſum eſt expeditius, & lectori minus laboriosum. Ecquem enim, dum lectionis impetu fertur, non pigeat ad explanationes procul rejectas, quaſi curſu aliorſum flexo digredi, adeoque ſedem ex ſede ſingulis pene veſtigiis mutare? Aut ſi quem non piget, annon tamen eaſdem malit ſuis quaſque locis annexas eſſe, ut oculos feriant, in eaſque ſtatim intendi poſſit? Adde quod ad oram textus poſitas facile ſit cum ipſo textu conferre, neque repetendæ præterea ſint voces ad quas referuntur, cum præſto ſint. At de his ſatis, & forte nimis multa.

Quid in monitis præſtitum.

CLXXXI. Monita epiſtolarum fronti præmiſſa quod attinet, ſerviunt explicationi rerum, quæ gravioris erant operæ, quæque intra notarum angustias minus apte concludi quibant. Exſpatiantur illa, fateor, interdum ſatis late, & diſſertationum more in longum exeunt. Verum quod modo de notis longioribus, idem & de monitis illis dicere liceat. Tot ſunt ſuperiorum Eccleſiæ temporum obſcuritates, tot perplexarum in his litteris diſquiſitionum tricæ, ut ſine moroſa diſputatione eluctari eas vix poſſis. Nobis deinceps brevioribus licebit eſſe, cum primævæ hujus antiquitatis prætergreſſi tenebras, in majori luce verſabimur. Interim ſatius viſum eſt aliquid explanationi ſupereſſe, quam deeſſe. Quamquam a ſuperfluis, quæ παέρεργα vocant, abſtinere nobis curæ fuit. Jam, quod ultimum ſupereſt, de litterarum ordine, deque aliis ad earum notitiam pertinentibus breviter dicendum.

Cur ſingulorum pontificum litteris non præmiſſa ſit eorum vita.

CLXXXII. Ad litterarum ordinem notitiamque rerum refert ſcire, quo die & anno pontifex quiſque initium ſedendi, quo vivendi finem fecerit. Id porro ſtatim in ipſo limine exponit diſquiſitio ſingulis pontificibus præmiſſa; brevis illa quidem, ſed ad inſtituti mei rationem ſatis longa. Non eram neſcius cum id opus ſuſcepi, fore qui pontificum geſta ordine a nobis deſcripta cuperent. Quibus ut facerem ſatis, manum labori admoveram, immo & promoveram nonnihil; ſed malui perdere quæ jam effecta erant, quam hujuſmodi acceſſionibus & prolixis & minus neceſſariis editionem onerare. Neque tamen eſt cur ea re lector, quaſi debito fraudatus, offendatur. Nam ſi litteras, ita ut ſunt, ordine diſtributas leget, ſi quæ de ſcriptis temporum injuria perditis diſceptamus percurret, vix ulla credo aut certe pauca deſiderabit ad pontificis cujuſque vitam pertinentia.

Pontificum litteris intermixtæ aliæ ad ipſos ſcriptæ; & in utriſque temporum ordo ſervatus.

CLXXXIII. Brevem hanc diſquiſitionem ſequuntur pontificis cujuſvis epiſtolæ ſinceræ, eæque chronologica ſerie diſpoſitæ. Has inter viſum eſt locum dare litteris ad pontifices eoſdem ſcriptis. Quippe utræque tam arto inter ſe nexu vinctæ conſertæque ſunt, ut his inter pontificias relatis, non facta collectioni acceſſio, ſed aliqua ſui pars reſtituta videatur. Porro ex multimodis id genus ſcriptis unum in finem conſpirantibus, ſuoque temporum ordine collocatis, coaleſcit veluti juſtum quoddam hiſtoriæ corpus, non uno quidem orationis tenore, ſed continenti factorum filo textum: quæ varietas & ordo rerum lectoris animum ſic arrectum tenet, illi ut faciat legendi ſitim. Adde quod ſicubi occurrunt, & ſane occurrunt non raro, ſpiſſa quædam & obſcura, adſunt plerumque etiam e proximo alia, quæ nebulam depellant, ut quæ luce ſua non lucent, luceant aliena. Neque omittendum id, quod experti reapſe ſumus ex litterarum ſcilicet epocha, ſuaque certa ſerie, fieri nonnumquam genuinarum ſpuriarumve dijudicationem. Cujus rei exemplo eſſe poteſt celebre illud Gelaſii papæ de recipiendis libris decretum. Sunt qui ſubleſtam, immo qui nullam illius fidem eſſe autumant, idque invictis, ut putant, argumentis innixi. Verum decreto ſua aſſignetur ætas, ſuus reſtituatur ordo, expungatur denique adſcripta temere conſularis nota: concidet præcipua contradicentium probatio, & manebit eadem, quæ ſemper fuit ac debet illi eſſe idoneis argumentis firmata fides. Tamen litteras omnes ſua diſponere temporum ſerie, ut voluerim, penes me non fuit. Sunt quæ nullam, nec ætatis ſuæ inſignitam notam, nec hiſtorici alicujus facti memoriam conſervent. Quid his facerem, cum ad nullum, nec ordinem, nec annum revocari poſſent, niſi rejicerem ad calcem aliarum? Et rejeci quidem, ſed præfixo ad paginæ oram hoc lemmate, *incerti temporis*, ne, quod ceteris poſtpoſitæ ſunt, recentiores ideo eſſe quis putet. Neque hæc, opinor, lectori gravis erit ignoratio: cum alioqui tanti non ſit epiſtolarum ejuſmodi ævum ſcire, e quibus nihil aut certe parum, quod ad hiſtoriam faciat, extundi poteſt.

Notitia epiſtolarum non exſtantium adjecta.

CLXXXIV. His e veſtigio ſuccedit Notitia epiſtolarum non exſtantium, quarum non exhibemus modo quæ ſuperſunt fragmenta, ſed ordinem, ætatem argumentumque, quoad ejus fieri poteſt, annotamus; rati non parum inde lucis acceſſurum iis, quæ naufragio temporum ereptæ ſunt. Quod idem in his quoque fecimus litteris, quæ ſunt ad pontifices ſcriptæ, & malo etiam litteratorum fato amiſſæ. Habent utræque, quod jam obſervavi, magnam inter ſe cognationem, nec ſine collectionis noſtræ damno divelli poſſunt. Hic vero anceps me diu deliberatio tenuit, quo pacto id operis tractarem. Principio venerat in mentem, quidquid ad has pertineret litteras, id ſuo ſic ordine ac loco repræſentare, ut ſingularum notitia epiſtolis aliis iiſque integris intermixta, ſuam ſibi propriam ſedem haberet. Verum id ſi facerem, ſenſi fore ut collectio variis quaſi lacunis interrupta, & e ſingulis non membris conſtans, ſed coagmentata fruſtis videretur. Itaque conſultius viſum eſt, epiſtolas id genus omnes in unum veluti agmen coactas communi tractatione complecti, ordinate tamen, & ſervata annorum rerumque ratione.

Decretorum ſummis pontificibus adſcriptorum cenſura.

CLXXXV. Notitiam excipit Cenſura Decretorum, quæ pontificis, cujus epiſtolæ proxime præcedunt, nomine circumferuntur. Singula vel auctoribus ſuis, vel ſuæ ſaltem ætati ut plurimum reſtituimus: addimus Cenſuræ rationes, paucis id quidem & tribus quaſi verbis, niſi ubi res ipſa prolixiorem exigit diſputationem.

Epiſtolæ ſpuriæ a genuinis ſeparatæ.

CLXXXVI. Demum, quod Editores ſolent, a genuinis ſpuria ſeparavimus. Ablegatæ ſunt ad cujuſque tomi calcem ſubditiciæ litteræ, quas vel ſtili quædam ſimilitudo, vel inſicetorum hominum ignorantia, vel fraus impoſtorum pontificibus affinxit. Erant illæ quidem indignæ, quæ cum ſinceris eodem quaſi lare uterentur; at etiam non ita ad nihil utiles, ut repudiari penitus & foras extrudi deberent. Itaque ſeorſum & in angulum quemdam rejectas facile erit vel omittere, vel conſulere in loco. Cenſoriam ſingulis notam inuſſi, inuſtæ cauſſam attuli; ac præterea, ut lectori conſtaret operæ ſuæ fructus, oſtendi quo ſint auctore, quo conſilio, qua tempeſtate procuſæ. In quo, ut ſæpe alias, expertus ſum opuſculum vix ullum eſſe, invita licet veritate ſcriptum, quod non ad aliquam ſuam utilitatem transferre lector poſſit. Et ſane, ut exemplis agam, contemtiſſima illa Sinueſſanæ ſynodi ſub Marcellino, Romanæ ſub Silveſtro, Liberii denique & Xyſti III. geſta qui legerit, is, fateor, ad tot fabularum adſpectum naufeabit. At vero idem ſi viderit hæc Symmachi ævo, vel non multo poſt, eſſe conficta; id ſaltem inde fructus capiet, ut intelligat qua circiter ætate, quave occaſione, pervagari cœperint ſingulares quædam his geſtis inſperſæ de pontificum auctoritate opiniones. Quin & epiſtola Zoſimi nomine ad Simplicium Viennenſem archiepiſcopum inſcripta, etſi breviſſima eſt, num otioſa tamen & nulli uſui eſt? Ejus artifex, quiſquis ille ſit, unum id ſequitur, ut certa quædam eccleſiæ Viennenſi privilegia aſſerat. Ea vero cum ad privilegiorum Arelatenſium ſimilitudinem exprimit, nihil fraude ſua Viennenſibus confert, ſed Arelatenſibus vires addit. Etenim ſi qua ſuſpicione falſi laboraſſent, caviſſet, dubio procul ne illa ſibi imitanda proponeret. Ita ſibi ipſe mentitur error, & veritati ſervit vel invitus. Quid litteras illas Julio I. tam diu affictas, & in Epheſina ſynodo Julii nomine laudatas, qui norit non Julii eſſe, ſed Apollinarianæ ſcholæ fetum, an non amabit in his intueri, tamquam in ipſo fonte, arcanos hæreticorum illorum ſenſus, artes, ſuffugia, dolos? an moleſte ferat, notis ad has litteras additis ſibi monſtrari, quibus verborum involucris tegerent ſe ſe vafri homines, quibus cuniculis

Quæ utilitas ex falſis opuſculis percipi queat.

Aug. Ser. 4. Tom. 2. pag. 26. n. 35.

Cur priſcus epiſtolarum quarumque numerus atque ordo non ſit ſervatus.

Quid præſtitum circa epiſtolarum interpretationes.

Cæleſtin. ep. 13. num. 2.

Epiſt. al. 19. nunc 92. n. 3.

PARS III. DE PONTIFICIARUM EPISTOLARUM EDITIONIBUS.

aut certe facere animus fuit. Nihil enim minus propositum mihi est, quam ut ad quos adspirare non possum, aliquid ex eorum gloria deteram. Quod si in varias varie distracti sententias quandoque abibant, satis habui quid e rei veritate magis A esse intelligerem, in medium afferre. Nam singula opinionum capita persequi, recensere quæ cuique faveant argumenta, totumque deinde litis arbitrium in lectorem trajicere, quid aliud est, quam lites fovere, aut lectorem ipsum dare in perturbationem?

SYLLABUS

Eorum quæ in præcedenti Dissertatione continentur.

PROOEMIUM. Pag. 3
PARS I. *In qua nonnulla de Pontificum Romanorum auctoritate delibantur.* 4
PARS II. *De antiquis canonum collectionibus.* 25
§. I. *De antiqua collectione quæ apud Græcos ante concilium Chalcedonense ac post viguit. An etiam apud Latinos recepta sit.* 26
§. II. *De antiquis canonum Codicibus in Occidente adornatis, nominatimque de collectione in pervetusto exemplari Corbeiensi asservata.* 28
§. III. *De Codice canonum ad calcem operum S. Leonis in novissima editione vulgato.* 30
§. IV. *De antiqua collectione Langobardicis litteris exarata.* 35
§. V. *De ampliori collectione præsertim ex duabus præcedentibus conflata.* 38
§. VI. *Dionysii Exigui collectio qualis primum fuerit.* 40
§. it. VI. *De vulgato Codice canonum ecclesiæ Africanæ.* 41
§. VII. *De Cresconiana collectione.* 46
§. VIII. *De collectione quam Hadrianus I. papa Carolo magno tradidit.* 47
§. IX. *De antiqua conciliorum & pontificiarum epistolarum collectione apud Hispanos recepta; deque veteri canonum Codice ex eadem collectione ad usum ejusdem ecclesiæ conflato.* 49
§. X. *De collectione Isidori Mercatoris.* 55
§. XI. *De pluribus aliis collectionibus quædam summatim perstringuntur.* 58
PARS III. *De pontificiarum epistolarum editionibus.* 60
§. I. *Qua ratione hactenus editæ fuerint pontificum Romanorum litteræ.* ibid.
§. II. *Quid a nobis in editione hac nova præstitum.* 62

II.

PETRI DE MARCA
DISSERTATIO
DE VETERIBUS COLLECTIONIBUS CANONUM.

DISSERTATIO
DE VETERIBUS COLLECTIONIBUS CANONUM.

CAPUT PRIMUM.

De vetustissima collectione canonum Ecclesiæ Romanæ ante Concilium Chalcedonense.

I. DUæ sunt, quæ huc usque latuerunt, canonum collectiones, quibus usa est variis temporibus Ecclesia Romana: quarum altera post Concilium Nicænum emersit, altera post Chalcedonense.

De prima acturis observandum est, ante Concilii Chalcedonensis definitionem canone primo comprehensam, qua regulis patrum robur & auctoritas additur ut per universam Ecclesiam vigeant, canones Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiochenos, & Laodicenos in occidentem non penetrasse. Solis Ecclesia Romana canonibus Nicænis regebatur, ut diserte docet Innocentius in epistola ad clerum Constantinopolitanum. Quo nomine Sardicenses continebantur; ut patet ex Zosimi commonitorio quod Faustino Legato suo dedit ad firmandum in Africa usum appellationum in causis Episcoporum: ubi canon in Sardicensi synodo ea de re editus, sub titulo Concilii Nicæni profertur. Refragati sunt quidem Africani Episcopi, & canonem illum in veris exemplaribus synodi Nicænæ non haberi contenderunt, contra nitentibus Legatis Zosimi. Qui quidem adeo ab omni fraudis & doli suspicione aberat, quemadmodum & Bonifacius illius successor, ut passus sit Legatos a Carthaginiensi synodo Constantinopolim & Alexandriam mitti ad earum civitatum Episcopos, ut exempla canonum Nicænorum ex authenticis codicibus descripta mitterent. Illi vero testati sunt canones illos numero viginti esse tantum; quales Africana Ecclesia penes se habebat. Unde factum ut constiterit Romanis, æque ac Africanis, canones illos Sardicenses alios esse a Nicænis. Quod tamen non obstitit quo minus Leo I. in epistola ad Pulcheriam, conquerens de Flaviani Episcopi Constantinopolitani & ceterorum sacerdotum depositione a synodo Ephesina sub Dioscoro decreta, eosdem Sardicenses canones, sub nomine Nicænorum, orientalibus objiciat, contendens ex eorum præscripto omnia in pristino statu retinenda donec ad Apostolicam sedem referatur.

II. Innocentius quoque primus in epistola ad Victricium, post commemoratam Nicænam synodum, ait majores causas ad sedem apostolicam referendas, *sicut synodus statuit, & vetus consuetudo exigit*. Unde sequi videtur eum ad Nicænam synodum respexisse, cui acceptos ferebat canones, ad Sardicense licet Concilium pertinerent, quos postea Zosimus quoque Nicænos esse jactabat; præcipue cum Innocentius solos, ut monebam, canones Nicænos obtinuisse apud Romanam Ecclesiam doceat.

III. Occasio istius hallucinationis alia non est præter collectionem canonum quam solam ea tempestate in scriniis suis habebat Ecclesia Romana; cujus nos exemplar in vetustissimo codice ms. vidimus beneficio Christophori Justelli claræ memoriæ viri & antiquitatum ecclesiasticarum curiosi exploratoris: qui licet communionis Calvinianæ partes sequeretur, sincere se gerebat in eruendis e situ veterum monumentis ad rem canonicam exornandam.

In ea collectione hoc erat lemma: CANONES NICÆNI. Deinde sequebatur series quadraginta canonum numeris suis distinctorum: quorum priores viginti erant veri & genuini canones Nicænæ synodi, reliqui autem viginti continebant canones unum & viginti Concilii Sardicensis, duobus capitibus in unum compactis; nulla interim mentione facta hujus Concilii Sardicensis. Non dubitandum, quin statim post editionem adjecti fuerint canones illi Sardicenses priori collectioni, consequentibus numeris, sub antiquo titulo. Illud autem an fato acciderit, vel per incuriam, an vero data opera, ut major esset horum canonum auctoritas, prudentis esto judicium. Sane in veteribus codicibus reperiri canones Nicænos numero quadraginta adnotatum est in editione Moguntina Dionysii Exigui: quæ collectio similis est antiquæ illi quam nos vidimus. Nec alia erat collectio quadraginta canonum Nicænorum, cujus meminit præfatio Isidori: unde auctor ille occasionem arripuit augendi numerum usque ad LXXII. ex supposititiis Julii epistolis.

IV. Quare Innocentius, Zosimus, & Leo alieni sunt ab omni dolo in proferendis canonibus Sardicensibus ac si ad Nicænam synodum pertinerent, cum auctoritate scriniorum suorum & veteris collectionis freti essent. Viri amplissimi eruditione & dignitate Cardinales Perronius & Baronius, ut horum Pontificum bonam fidem tuerentur, ex ingenio conjecerant ea illos collectione canonum usos esse quam nos olim in Ecclesia Romana exstitisse testimoniis comprobavimus.

CAPUT II.

De collectione canonum post Concilium Chalcedonense.

I. DEcreti Chalcedonensis ea fuit auctoritas ut canones orientalium synodorum, qui vigebant in oriente, susceperit Ecclesia Romana, eosque adhibuerit in causarum & negotiorum ecclesiasticorum disceptatione; demtis iis quos juribus suis officere existimabat. Quare codicem illum canonum ex quo recitati sunt canones aliquot in Concilio Chalcedonensi Romam Legati cum detulissent, auctoritate Leonis Papæ confecta est & composita nova canonum collectio, quæ viguit sola in occidente per sexaginta & amplius annos, donec altera quoque accessit Dionysii Exigui, quæ in quibusdam a priore discrepat, ut mox observabimus.

II. Priorem illam, hactenus ignotam, ex codicibus duobus manuscriptis monasterii Rivipullensis in Catalonia favente numine erutam hic explicamus: quæ majoris ponderis apud nos esse debet quod ea usi sunt Gallicani Episcopi usque ad tempora Hadriani Pontificis & Caroli Magni, & una cum Gallicanis canonibus ab Ecclesia Hispanica usurpata fuerit usque ad Sarracenorum adventum; quemadmodum etiam in Africa.

Ejus autem collectionis hæc est methodus. Incipiunt canones Nicæni. Sequuntur Ancyrani, Neocæsarienses, & Gangrenses. Deinde Sardicenses canones. Postea Antiocheni, & Laodiceni. Subjunguntur statim viginti septem canones Concilii Chalcedonensis. Deinde Carthaginienses; de quibus mox dicemus.

III. Huic

III. Huic collectioni præfigitur præfatio, cujus hæc sunt verba: *Canones generalium Conciliorum a temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus annis namque, persecutione fervente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diversas hæreses scissa est: quia non erat licentia Episcopis in unum convenire, nisi tempore supra dicti Imperatoris. Ipse enim dedit facultatem Christianis libere congregari. Sub hoc etiam sancti patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum convenientes, juxta fidem evangelicam & apostolicam secundum post apostolos symbolum tradiderunt. Quatuor autem principalia esse Concilia, ex quibus plenissimam fidei doctrinam tenet Ecclesia tam de Patris & Filii & Spiritus sancti divinitate quam de prædicti Filii & Salvatoris nostri incarnatione. Prior harum Nicæna synodus est* CCCXVIII. *Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta: in qua Arrianæ perfidiæ blasphemia condemnata, quam de inæqualitate sanctæ Trinitatis idem Arrius asserebat. Consubstantialem Deo Patri Deum Filium eadem sancta synodus per symbolum definivit. Secunda synodus est* CL. *patrum sub Theodosio seniore Constantinopolim congregata; quæ Macedonium sanctum Spiritum Deum esse negantem condemnans, consubstantialem Patri & Filio eundem paraclitum demonstravit, dans latius symboli formam quam tota Græcia & Latinitas in Ecclesiis prædicat. Tertia synodus Ephesina* CC. *Episcoporum sub juniore Theodosio Augusto edita; quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem justo anathemate condemnavit, ostendens manere in duas naturas unam Domini Jesu Christi personam. Quarta est synodus Chalcedonensis sexcentorum* XXX. *sacerdotum sub Marciano Principe habita; in qua Eutychem Constantinopolitanum Abbatem, Verbi Dei & carnis unam naturam pronuntiantem, & ejus defensorem Dioscorum quondam Alexandrinum Episcopum, & ipsum rursum Nestorium, cum reliquis hæreticis, una patrum sententia prædamnavit, prædicans eadem synodus Christum Deum sic natum de virgine ut unam personam & divinæ & humanæ confiteamur naturæ. Hæc sunt, ut prædiximus, quatuor principales & venerabiles synodi totam fidem catholicam complectentes. Sed & si qua sunt Concilia quæ sancti patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: quorum etiam gesta in hoc corpore condita continentur. In principio autem hujus voluminis Nicænam synodum constituimus pro auctoritate ejusdem magni Concilii. Deinceps diversorum Conciliorum Græcorum ac Latinorum, sive quæ antea, sive quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum, capitulis suis distincta, sub hujus voluminis aspectu locavimus. Subjicientes etiam decreta Præsulum Romanorum, in quibus, pro culmine sedis apostolicæ, non impar Conciliorum exstat auctoritas: quatenus ecclesiastici ordinis disciplina in unum a nobis coacta atque digesta, & sancti præsules paternis constringantur regulis, & obedientes Ecclesiæ ministri vel populi spiritualibus imbuantur exemplis. Canones autem qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec sedes apostolica recipit, nec sancti patres illis consensum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dinoscuntur, quamvis in eis quædam inveniantur utilia, auctoritate tamen canonica atque apostolica eorum gesta constant esse remota, & inter apocrypha deputata.*

IV. Priorem hujus præfationis partem Isidorus Hispalensis retulit in librum sextum *Originum* cap. xv. Etenim cum sibi proposuisset eo capite de canonibus Conciliorum agere, solemneque illi sit laudabiles locos qui suo instituto conducunt, tacitis auctoribus in opus illud congerere, (quo nomine ab eruditis majorem consecutus est laudem) more illo suo hunc quoque centonem aliis addidit, & iisdem verbis præfationem illam ex parte transcripsit. Si quis autem pervicaciter contendere velit ex Isidoro potius depromtam hanc præfationem, omnino se victum fatebitur, si sepositio dimicandi studio perpendat præfationis corpus esse integrum, aliquot periodos complectens uno spiritu cum prioribus conjunctas; quæ tamen desunt apud Isidorum, qui ex loco laudato decerpsit quod sibi commodum videbatur. Deinde ultima verba excerpti quod est apud Isidorum, ista nempe; *Quorum etiam gesta in hoc opere condita continentur*, nullius operæ sunt in libris Originum; immo vero aperte falsa, cum in eo volumine nec canonum nec Conciliorum acta contineantur. Quare prudenter observavit vir eruditus in scholiis hujus loci: *Hæc omissa oportuit.* Quæ sane verba in præfatione leguntur opportune, quia præfixa est collectioni canonum. Unde exscriptor qui jussu Isidori in Origines hunc locum transtulit, manifeste hallucinatus est non omittendo verba hæc, quæ in volumine canonum sunt aptissima, sed ab Originibus prorsus aliena. Pars ultima præfationis, quæ reprobat canones Apostolorum, transscripta est a Gratiano ex Isidoro: qua de re capite sequenti dicemus. *Dist.* 16. *c.* 1. Canones.

V. Ex hac collectione Symmachus Papa in sexta synodo Romana habita anno DIV. citat duos canones synodi Grangrensis ex versione antiqua quæ est in hac collectione. Unde *apostolica auctoritate hos canones conditos* ait; quoniam etsi provincialis esset synodus Gangrensis, tamen cum auctoritate sedis apostolicæ jam esset in occidente recepta, perinde erat ac si ab initio eadem auctoritate canones suos constituisset. Neque enim confugiendum est ad conjecturas quas adhibet Baronius, qui putat Osium Cordubensem legatione Romana functum huic synodo interfuisse. Recensetur quidem ille in epistola synodica, sed permistus aliis Episcopis, & inter ultimos: quod non congruit dignitati sedis apostolicæ.

CAPUT III.

De discrimine collectionis istius & Dionysianæ.

I. IN eo primum differunt hæ duæ collectiones, vetus & Dionysiana, quod diversis canonum Græcorum translationibus utantur. In vetere quippe interpretatio canonum Græcorum eadem est omnino cum illa quam Isidori collectio præfert, quæque usurpatur in libris Capitularium; ut ex studiosa earum inter se collatione didicimus. Plane Dionysiana versio videtur esse accuratior & verbis magis affixa. Sed altera est elegantior; & verba quædam si alicubi dissimulet, alibi sententiam veram canonis, alioquin obscuri, feliciter patefacit. Hæcque est illa translatio cujus obscuritate adductum se Dionysius fatetur ad novam condendam. Quamquam & alia quoque in manu scriptis codicibus reperiatur paullo obscurior hac nostra.

II. Alia sunt discrimina inter utramque collectionem quæ sunt majoris ponderis, & meram antiquitatem redolent. Secunda ergo differentia hæc erit, quod canones apostolici absunt ab ista collectione eo titulo quod nullius essent auctoritatis, ut docet diserte superior præfatio. In quo illi egregie convenit cum Decreto Gelasii in synodo Romana, quo liber canonum Apostolorum inter apocrypha numeratur. Inde quoque præstans argumentum trahitur hanc esse collectionem canonum qua Gallicana Ecclesia utebatur; quippe quæ his canonibus Apostolorum careret, ut ex Gregorio Turonensi docuimus libro III. *de Concordia sacerdotii & imperii* cap. IV. §. III.

III. At Dionysiana collectio canones istos, saltem priores numero quinquaginta, in occidentem invexit. Et ejus exemplo auctor Isidorianæ collectionis eodem numero & iisdem verbis cum Dionysio canones illos transtulit in suam, licet in canonibus Græcis versionem antiquam sequatur: quæ cum istis canonibus apostolicis careret, necessario ex Dionysii versione & collectione petendi fuerunt. Rationem facti sui hanc proponit Isidorus: *Denique propter eorum auctoritatem ceteris Conciliis præposuimus canones qui dicuntur Apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur: quoniam plures eos recipiunt, & sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate roboraverunt, & inter canonicas posuerunt constitutiones.* Quod synodalem patrum auctoritatem laudat, de synodo Trullensi intelligendum est; cujus decreto canones apostolici numero LXXXIV. recepti sunt in oriente. Priores autem quinquaginta, qui soli erant in occidente noti, nullum robur obtinue-

tinuerunt, saltem in Galliis & Hispaniis, usque ad tempora Caroli Magni; quando Dionysiana collectio, monente Hadriano Papa, vigere incepit in his regionibus.

IV. Tertium discrimen versatur in canonibus Sardicensis Concilii, qui loco quinto positi sunt in hac collectione post Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, & Gangrenses; & Antiochenos atque Laodicenses ordine antecedunt. Ancyrana, Neocæsariensis, & Gangrensis synodi vetustiores sunt Nicæna synodo; sed istius reverentia factum est ut in capite collocetur. His quatuor succedit Sardicensis anno CCCXLVII. quæ licet posterior Antiochena, (quæ coacta fuit anno CCCXLI.) illi tamen in hac serie prælata est ob dignitatem. Dionysius vero collectionis Græcæ interpretationem aggressus, in qua Sardicenses canones non habentur, eis post universos canones orientalium Conciliorum, licet tempore posteriorum, locum in sua collectione dedit.

V. Memoriæ lectoris occurret quod superius adnotavimus de Leone primo, qui canones Sardicenses sub nomine Nicænorum orientalibus objiciebat. Ex quo sequi videtur ut aut de bona fide periclitetur ille, cum ex hac collectione quam ejus auctoritati tribuimus, illi constaret liquido alios esse Sardicenses canones quinto loco positos, a Nicænis qui frontem codicis occupabant; vel dicendum erit hanc collectionem posteriorem esse Leonis temporibus.

VI. Sed ex temporum discrimine pendet hujus difficultatis explicatio. Ante Concilium Chalcedonense data est epistola Leonis ad Pulcheriam anno CCCCXLIX. ubi Nicænos canones cum Sardicensibus permiscet; adeo ut querelæ litteris illis comprehensæ, de fide violata, Flaviano oppresso, & restituto Eutychete, Marcianum auctore Leone ad convocandum Chalcedonense Concilium adegerint. Post illud vero Concilium (quod habitum est anno CCCCLI.) & ex ejus præscripto aggredienda fuit nova collectio, in quam canones orientalium synodorum impingerentur. Tunc discutienda fuit ratio temporum, & suis quique Conciliis canones vindicandi. Quod egregie factum est in hac collectione; in qua Sardicenses a Nicænis secreti sunt, & suis locis positi.

VII. Unde quoque illud addiscimus, eos graviter falli qui Sardicenses canones universo orbi Christiano, etiam ipsi Romanæ Ecclesiæ, vel ignotos vel apocryphos fuisse docent usque ad tempora Dionysii Exigui, qui eos e tenebris in lucem primus protulerit. Etenim ista collectione quæ antiquior est Dionysiana, in canonum auctoritatem recepti sunt per universas Ecclesias. Plane illorum usus receptus erat Damasi Papæ temporibus; ut patet ex synodo Romana & edicto Gratiani a Sirmondo publicatis, ubi causæ Episcoporum datis a Romano Pontifice judicibus definiendæ constituuntur.

VIII. In Galliis invaluerant, licet tacito nomine, ante Leonis tempora; cum ex ejus epistola ad Episcopos provinciæ Viennensis constet Gallicanorum Episcoporum judicia per varias appellationes & relationes a Romanis Pontificibus retractata fuisse: quod initium aut robur habuit a Concilio Sardicensi. Idem juris obtinuit in Hispaniis, ut patet ex epistola ejusdem Leonis ad Turibium Asturicensem, qua synodum a quatuor provinciis Hispaniarum adversus redivivam hæresim Priscillianistarum habendam indicit, nempe a Tarraconensibus, Carthaginiensibus, Lusitanis & Gallæcis; adjecto quod si quid obstiterit quo minus possit celebrari generale Concilium, Gallæciæ saltem in unum conveniant sacerdotes: *Quibus congregatis*, inquit, *fratres nostri Idacius & Ceponius imminebunt, conjuncta cum eis instantia tua, quatenus de provinciali conventu remedium tantis vulneribus afferatur*. Indictio Synodi & delegatio Idacii & Ceponii Episcoporum ut synodo imminent, canonum Sardicensium auctoritate fulta est.

IX. Idem Pontifex per Mauritaniam Sardicensium canonum vigorem plenissime exercuit, non solum relationes synodi recipiendo, & responsis suis de relatis negotiis decernendo, quod jus est antiquius ipsa synodo Sardicensi, sed cognitione de caussa Lupicini Episcopi suscepta, qui ad eum provocaverat; quam definiendam synodo provinciali Mauritaniæ reliquit, eamque habendam indicit juxta ordinem præscriptum in Sardicensi synodo. Unde quoque desumtum est quod adjungit, contra ecclesiasticam disciplinam superordinatum fuisse Episcopum Lupicino, pendente appellatione ad Romanam sedem.

X. Sed quid hæremus in temporibus Leonis? Ipsa Zosimi, Bonifacii & Cælestini tanto vetustior disputatio cum Africanis Episcopis pro recipiendis appellationibus Episcoporum, prolatis quoque ipsis verbis canonum Sardicensium, nonne aperte docent eorum apud Romanos auctoritatem, immo vero & apud Africanos, qui tandem provocantibus consenserunt; id unum deprecantes, ne facilius admitterentur; & caussæ in provinciis judicarentur; ut patet ex epistola ad Cælestinum.

Ceterum postquam collectio ista in lucem emersit auctoritate Leonis publicata, Africana Ecclesia illius usum admisit; & canonum Sardicensium ut executionem, sic etiam & nomen: quamquam ignoti non essent olim in Africa canones Sardicenses, quorum Gratus unum Episcopus Carthaginiensis laudavit in Concilio suo Carthaginiensi.

XI. Collectionis ab Africanis usurpatæ Breviarium sive compendium per varios titulos digestum composuit Ferrandus Diaconus Ecclesiæ Carthaginiensis; & post illum Breviationem alteram canonum Ecclesiæ Africanæ concinnavit Cresconius.

XII. Duæ illæ collectiones in eo differunt quod posterior usa est collectione Dionysiana, laudatis tum Apostolorum tum Africanis canonibus juxta seriem numerorum qui exstant apud Dionysium. Sed Ferrandus, Dionysio vetustior, antiquam collectionem secutus est, quæ canonibus apostolicis carebat, quos auctor ille numquam laudat; licet Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiochenos & Laodicenos titulis suis distinctos adhibeat; omissis quoque canonibus Constantinopolitanis. Quæ omnia collectioni nostræ congruunt, & manifeste probant illam a Romanis in Africam transmissam fuisse: cui Africani suos canones, alio longe ordine quam habeantur in Dionysiana collectione, suis usibus profuturos adjunxerunt.

XIII. Porro in Breviario Ferrandi canones Sardicenses, illique præcipue qui de provocationibus Episcoporum ad Romanam sedem decernunt, diserte laudantur; quos ille non potuit una cum canonibus orientalibus publicare aliunde depromtos quam ex collectione recepta, cujus ipse compendium exhibet: quæ prorsus eadem est cum hac nostra.

Ex ista quoque vetere collectione Theodoretus Episcopus Cyri hausit canones Sardicenses, quos laudat numero XXI. in compendio canonum per quinquaginta titulos digestorum. Quæ collectio Theodoreti exstat M S. in bibliotheca Regis Christianissimi: de qua diximus in capite III. §. VIII. libri III. de *Concordia sacerdotii & imperii*. (*)

XIV. Quartum discrimen est, illudque maximi momenti, quod Dionysii codex tres canones synodi Constantipolitanæ secundæ ex codice Græco transcriptos exhibet; in quibus Thracicæ, Ponticæ & Asianæ diœceseon privilegia sic confirmantur ut primatus tribuatur Ecclesiæ Constantinopolitanæ, fiatque secunda post Romanam, ea ratione adjecta, quoniam Constantinopolis est nova Roma. Sed canones isti in hac vetere collectione penitus desiderantur. Ex quo solo capite illius veritatem colligere & genuinam Romanæ Ecclesiæ collectionem hanc esse demonstrare licet.

XV.

(*) De hujusmodi Canonum collectione Theodoreto episcopo Cyrensi tributa, disseruerat Marca lib. III. *de Concordia* citato, ubi etiam conatus fuerat eorum obiectionibus respondere, qui illam Theodoreto abiudicant. Sed res isthæc difficultate non caret, ut patet ex his quæ Christophorus Justellus præfatur in eam collectionem, cujus auctorem esse contendit Joannem Scholasticum. Hæc monuit Baluzius in præfatione ad Opuscula Marcæ §. XIV. In eamdem cum Marca sententiam ivit quoque Salmasius lib. *de Usuris* pag. 633. Sed utrumque arguit Fabricius Bibl. Gr. tom. XI. pag. 6. §. IV.

XV. Quippe nota est vehemens illa dimicatio quæ in Concilio Chalcedonensi inter Aetium Archidiaconum Ecclesiæ Constantinopolitanæ & Legatos Romanos exarsit ob canonem XXVIII. quo præter Metropolitarum ordinationes in tribus illis diœcesibus adscriptas sedi Constantinopolitanæ, exæquata erant privilegia utriusque sedis, etiam in rebus ecclesiasticis, eo quod nova Roma senatu & imperio, æque ac senior Roma, potiretur, hoc solo excepto quod Ecclesia Constantinopolitana secunda esset post Romanam. Legatis illa se absentibus clanculum gesta & per vim ab Episcopis extorta conclamantibus, magistratus Principis interlocuti sunt, ut quibus se canonibus tueretur Aetius, proferret in medium: qui synodicum synodi Constantinopolitanæ exhibuit, & ex eo relegi fecit tres canones qui exstant apud Dionysium, omissis aliis quos ultima collectio Græcorum continet.

XVI. Legati, post prolatum cononem sextum Nicænum, cum judicum cognitorum sententia irritam vidissent intercessionem suam, se ad sedem apostolicam omnia relaturos contestati sunt. Leo totius rei certior factus, Anatolii Patriarchæ superbos conatus seria oratione compressit, & inter cetera asseruit canones illos Constantinopolitanos numquam ad decessores suos relatos fuisse aut ab iis probatos. Aiebat quidem Eusebius Episcopus Dorylæi, in actione ultima Concilii Chalcedonensis, canonem istum Constantinopolitanum Leoni gratum fuisse. *Hanc regulam*, scilicet synodi Constantinopolitanæ, *sanctissimo Papæ in urbe Roma ego relegi*, inquit, *præsentibus clericis Constantinopolitanis, eamque suscepit.* Sed insinuatio ista privata, quando agebatur de caussa Flaviani Constantinopolitani per summum scelus a Dioscoro Alexandrino damnati, ut faciebat ad augendam hominis audaciam, qui dignioris Ecclesiæ Episcopum oppresserat, quæ dignitas canone Constantinopolitano probabatur, sic obtinere non poterat ut canon ille publica auctoritate Romanæ Ecclesiæ receptus dici posset.

XVII. Successit tandem collectio Dionysii, quæ occidenti canones illos tres Constantinopolitanos a corpore Græcorum desumtos publicavit. Id tamen non fuit impedimento quin Gregorius Magnus Joannis Patriarchæ Constantinopolitani temeritatem comprimens, professus sit canones synodi Constantinopolitanæ quibus ille nitebatur, numquam ab Ecclesia Romana receptos. Quod sanctus ille vir asserere potuit & debuit; quoniam collectio illa vetus quæ publici juris facta fuerat, canones illos ut repudiatos & ab apostolica sede rejectos non continebat. Alioqui si sola Dionysii collectione quæ nunc manibus omnium terebatur, usa fuisset Ecclesia Romana, retorqueri potuisset in Gregorium tres illos canones, ut pote non expunctos, juris publici factos. Quam exceptionem elidere poterat prolatis contrariis instrumentis vetustioribus, nempe collectione isthac a Leone approbata, quæ illis omnino caret.

XVIII. Quod attinet ad canones Concilii Chalcedonensis; utraque collectio, tum vetus, tum Dionysiana, solos viginti septem continet, omisso XXVIII. qui ob Leonis reprobationem numquam in canonum censum adscriptus est; neque etiam apud orientales, ut patet ex Dionysio, qui collectionem illorum in Latinam linguam vertit. Unde Theodoretus in sua synagoge & Theodorus lector viginti septem numero canones Chalcedonenses concludunt. Synodus deinde habita in Trullo vigesimum octavum in auctoritatem recepit; cum antea ejus mente & sententia tantum Constantinopolitani uterentur, fulti potestate Imperatoris, ut adnotavit Liberatus in Breviario, & nos uberius diximus libro III. *de Concordia sacerdotii & imperii* cap. III. §. V.

XIX. In neutra vero collectionum Ephesini Concilii fit mentio: quoniam cum nullos ad disciplinam pertinentes canones ediderit, sed tantum fidem rectam adstruxerit adversus insaniam Nestorii, non erat cur anathemata contra hæresim ejusque fautores corpori canonum adjicerentur.

CAPUT IV.

De Canonibus Africanis.

I. IN canonibus Africanis enumerandis immensum est discrimen. Collectio vetus eos canones exhibet quos Ecclesia Romana recepit, eadem serie & ordine quo sunt in Conciliis Africanis editi; omissis canonibus ceteris, quibus edendis defuit auctoritas Ecclesiæ Romanæ.

II. Quod ut liquidius intelligatur, sciendum est præsente Faustino Legato Romanæ sedis habitam fuisse synodum universalem totius Africæ, quæ sexta dicitur, sub Aurelio Carthaginis Episcopo: in qua relecti sunt canones illi omnes qui diversis in Conciliis editi fuerant tempore Aurelii, & nova definitione, consentiente Faustino, approbati sunt. Horum Conciliorum gesta & canones Faustinus Romam cum retulisset, apostolicæ sedis consensu adeo probata sunt ut partem deinde fecerint collectionis nostræ veteris; quæ incipit a tertio Carthaginiensi Concilio, & cetera ex ordine complectitur quæ habita sunt sub Aurelio usque ad septimum Carthaginiense, & præterea Milevitanum sub Aurelio.

III. Primum Carthaginiense Concilium sub Grato, & secundum sub Genetlio, licet canones aliquot constituerint, non describuntur in hac collectione: quæ propria Romanæ Ecclesiæ cum esset, nefas erat ut aliis ista legibus uteretur quam iis de quibus ad eam relatio facta fuerat, aut quas præsentia Legatorum suorum probando, suas fecerat. Concilia sub Grato & Genetlio, quemadmodum & Telense, Septimunicense, & Macrianense, quorum meminit Ferrandus in Breviario, Ecclesiæ Africanæ ordinandæ destinata erant, ejusque erant decreta specialia. Sed Concilia habita sub Aurelio, ad Romana scrinia delata primum, publicæ legis vim tandem obtinuerunt in occidente universo in consequentiam hujus collectionis. In ea canones singulorum Conciliorum describuntur, & specialiter canones Concilii Carthaginiensis quarti, quibus forma celebrandarum ordinationum in singulis gradibus præscribitur: quæ singulare est antiquitatis sacræ & veteris ecclesiasticæ disciplinæ venerandum moumentum; cui auctoritas & robur generalis legis ab hac collectione cum sit impensum, vel eo nomine nobis cara esse debet. Proferimus sæpe in controversis fidei capitibus, præcipue cum de sacramento ordinis agitur, canones ex isto Carthaginiensi Concilio quarto petitos; quos sectarii elevare solent eo nomine quod rejecti videantur ab Ecclesia Romana, quoniam absunt a collectione Dionysii. Immo vero quidam male sani non solum dubios canones illos, sed etiam falsos, & ab otiosis hominibus consarcinatos jactant, ejusdemque esse farinæ cum subditiis epistolis quibus Isidorus Mercator collectionem suam inferciit: quorum injustas querelas hac veteris collectionis exceptione repellimus.

IV. Dionysius quidem alium ordinem secutus est in describendis canonibus Africanis ab eo qui jam receptus erat. Etenim præmisso universali totius Africæ Concilio, quod habitum fuit sub Aurelio, & positis XXXIII. canonibus in eo editis, statim subjungit collectionem a se confectam canonum in variis Conciliis Africanis editorum: in qua selectis iis qui ad disciplinam ecclesiasticam pertinebant, ceteros omisit. Præterea cum canones aliqui in superiore Concilio editi poliantur aut explicentur in sequenti, Dionysius, ut compendium laboris legenti faceret, unica editione contentus fuit; & ipse alicubi verba quædam ex prioribus addit aut demit.

V. Dubitandum enim non puto quin collectio illa Africana auctorem habeat Dionysium; quippe quæ ante illius ætatem incognita esset etiam ipsis Africanis, ne dicam Latinis ceteris. Etenim Ferrandus Diaconus, Dionysio vetustior, Carthaginiensia sub Grato & sub Genetlio, universale primum, secundum, tertium, & quartum laudat, quoniam nondum erat in compendium redacta canonum Africanorum rhapsodia. Sane post publicatum Dionysii codicem Cresconius Africanus ordinem & seriem

cano-

canonum, prout exstant apud Dionysium, secutus A est. Diffitendum tamen non est quin plurimum Dionysio debeat Ecclesia ob collectionem illam Africanam. Etenim vetus collectio ut plurimum omissis Conciliorum gestis, a canonibus auspicatur. Præterea conventus illos omittit in quibus de variis Africanarum provinciarum negotiis disceptatum est: quorum tamen Dionysius brevem summam, aliquando verba ipsa repræsentat.

VI. Ecclesia Africana canonibus Nicænis quos solos noverat, suas deinde regulas adjunxit in Conciliis Africanis decretas, quibus negotia ecclesiastica componerentur. Nomina Conciliis indita a civitatibus ubi cogebantur; a Carthagine ut plurimum, quoniam frequentius illo conveniebant Episcopi, B tamquam ad caput & metropolim Africanarum provinciarum; quod ceteras civitates, istius dignitati fere invidas, urebat. Unde & propter faciliorem caussarum communium ordinationem expressus ille canon Hipponensis, quo Concilium universale totius Africæ nunc in hac, postea vero in illa provincia cogendum esse definitur. Quare Concilium Hipponense & Milevitanum inter plenaria recensentur; præter Macrianense, Septimunicense, Tusduritanum, Thenitanum, laudata una cum aliis a Ferrando Diacono; quorum canones in auctoritatem recepti erant pro regimine universæ Ecclesiæ Africanæ.

VII. Sane plurimos conventus Carthagine habitos C constat ob negotia emergentia, seu adversus paganos & Donatistas, quorum caussa legatio ad comitatum Principis vel etiam ad sedem apostolicam susscipienda erat, seu ob Episcoporum inter se controversias & inferioris gradus clericorum judicio canonico finiendas. In singulis illis Conciliis non sunt editi canones, sed in quibusdam. Quæ observatio ut certa, ita ad discussionem eorum quæ sequuntur valde conducibilis.

VIII. Quæ disceptatio ut ordine procedat, brevem summam proponemus Conciliorum a catholicis Carthagine habitorum. Donatistarum enim conventicula hac nos in parte non tangunt. Deinde quæ canones Concilia ediderint, a reliquis secernemus. D Unde patebit ratio quam vetus collectio secuta est in Conciliis Carthaginiensibus ex ordine digerendis.

Cypr. in epist. ad Quirinum. August. lib. 4. de baptis.

Vetustissima synodus Carthaginiensis est illa quam habuit Agrippinus ejus urbis Episcopus, de baptismo hæreticorum, anno CCXVII. cujus meminere Cyprianus & Augustinus.

Temporibus Cypriani, in Labesitana colonia, Privatus hæreticus, nonaginta Episcoporum sententia condemnatus, facit ut Labesitanum Concilium heic adscribamus, ex Cypriano in epistola ad Cornelium, anno CCXLII.

Sed facultate conveniendi data, frequentes Carthagine & alibi, sed illic præcipue, habuit synodos Cyprianus, ut docet in suis epistolis: quas synodos E heic tantum indicamus.

I. De pace lapsis pœnitentibus danda anno CCLIV. *Cyprianus lib. 4. epist. 21.*

II. Ob quæstionem eamdem, in caussa Felicissimi & Novatiani, anno CCLV. Exstat apud Cyprianum epistola synodica ad Cornelium Papam.

III. De baptizandis infantibus ante octavum diem anno CCLVII. *Epistola synodica ad Fidum, apud Cyprianum.*

IV. De admittendis ad pœnitentiam libellaticis anno CCLVIII. *Cyprianus lib. 1. epist. 4.*

V. VI. VII. De baptismo hæreticorum non admittendo, Concilium primum, & secundum; dein tertium universale ex provincia Africa, Numidia, & Mauritania anno CCLVIII. cujus acta habentur F apud Cyprianum & Augustinum.

Post tempora Cypriani, primum quod deprehenditur Concilium Carthaginiense est illud quod Gratus Episcopus, e Concilio Sardicensi redux, satis frequentem coegit post legationem Paulli & Macarii missam a Constante Imp. in Africam ad molliendos schismaticorum animos circa annum CCCXLIX. ubi quatuordecim canones editi sunt.

Sequitur Concilium Carthaginiense sub Genetlio ejus urbis Episcopo, Valentiniano Aug. & Neoterio Coss. anno CCCXC. ubi XIII. canones constituti sunt.

Quæ vero sequuntur, habita sunt sub Aurelio Carthaginis Episcopo.

Hipponense, Theodosio III. & Abundantio Coss. VIII. Idus Octobr. anno CCCXCIII. in quo canones XLI. editi sunt.

Carthaginiense, Arcadio III. & Honorio II. Coss. VI. Kalend. Julias, anno CCCXCIV.

Carthaginiense, Cæsario & Attico Coss. V. Kal. Septembris anno CCCXCVII. in quo canones XLIX. publicati sunt.

Carthaginiense, Cæsario & Attico Coss. VI. Kal. Julias.

Carthaginiense, Honorio Augusto IV. & Eutychiano Coss. VI. Idus Novembris, anno CCCXCVIII. ubi CIV. canones de mystica Ecclesiæ disciplina statuti sunt.

Carthaginiense, post consulatum Honorii IV. & Eutychiani, V. Kal. Maias, anno CCCXCIX.

Carthaginiense, post consulatum Flavii Stiliconis, XVI. Kalend. Julias, anno CCCCI. ubi novem capitula definita sunt.

Carthaginiense, Vincentio & Flavito Coss. Idibus Septembris, anno CCCCI. cum vinginti capitulis.

Milevitanum I. Arcadio & Honorio V. Coss. VI. Kal. Septembr. anno CCCCII. cum quinque capitulis.

Carthaginiense, Theodosio Augusto & Rumorido Coss. VIII. Kal. Septembris, anno CCCCIII. cum octo capitulis.

Carthaginiense, Honorio Augusto VI. Cos. VI. Kalend. Julias, anno CCCCIV.

Carthaginiense, Stilicone II. & Anthemio Coss. X. Kal. Septembr. anno CCCCV.

Carthaginiense, Honorio VII. & Theodosio III. Coss. Idibus Junii anno CCCCVII. cum sedecim capitulis.

Carthaginiense, Basso & Philippo Coss. XVI. Kalend. Julias.

Carthaginiense, iisdem Consulibus, III. Idus Octobris.

Carthaginiense, Honorio VIII. & Teodosio III. Coss. XVII. Kal. Julii, anno CCCCIX.

Carthaginiense, post consulatum Honorii VIII. & Theodosii III. XVIII. Kalendas Julias anno CCCCX.

Carthaginiense, Honorio XII. & Theodosio VIII. Coss. Kal. Maii, anno CCCCXVIII. ubi constituti sunt canones XIX.

Carthaginiense, post consulatum Honorii XII. & Theodosii VIII. V. Kal. Julias, anno CCCCXIX. quod canones XXXIII. constituit.

Carthaginiense, post consulatum Honorii XII. & Theodosii VIII. III. Kal. Junias; ubi editi sunt sex canones.

IX. Concilia isthæc & canones ab eis promulgati sine dubio nos laterent nisi veterum collectorum diligentia factum esset ut iis Ecclesia non careret. Duo sunt qui olim studiose in eam curam cogendi hos canones in unum corpus incubuerunt. Alter est antiquus ille collector, qui ex mandato Leonis priori collectioni operam dedit. Alter vero Dionysius; qui privato labore, amicorum precibus excitatus, suum codicem dedit Africanis canonibus auctum. Vetus ille aliqua in parte est accuratior Dionysio, in aliis vero ab isto superatur. Etenim antiquus exhibet canones Conciliorum sub Grato & sub Genetlio, qui desunt in collectione Dionysii. Habet præterea canones omnium Conciliorum quæ coacta sunt sub Aurelio; etsi in Conciliis illis ab invicem secernendis non pari industria laboraverit ac fecit Dionysius: quamvis huic quoque suæ non desint hallucinationes. Ex utriusque auctoris collatione plenam & integram veterum Carthaginiensium Conciliorum cognitionem adipiscetur lector; quæ sincera ex omnibus partibus a singulis hauriri non potest: quod manifestius patebit ex utriusque discrimine quod statim adnotabimus.

X. Uterque sane Africanos canones depromsit ex actis Concilii Carthaginiensis habiti sub Aurelio anno CCCCXIX. quod vocant sextum, ubi interfuit legatio Ecclesiæ Romanæ. Faustinus quippe Potentinus Episcopus in Italia, missus in Africam a Zosimo Papa una cum Asello & Philippo Presbyteris Ecclesiæ Romanæ collegis suis, ut componeret con-

troversiam motam de appellationibus Episcoporum ad Romanam sedem admittendis juxta Nicænos canones, quos proferebat, (Africanis Episcopis caussantibus canones illos dubios esse, nec haberi in exemplaribus ejus synodi quæ secum Cæcilianus Episcopus Carthaginiensis detulerat) occasionem dedit ut in plenaria illa synodo canones Nicæni juxta fidem exemplaris illius recitarentur, & canones omnes post illa in Africanis Conciliis editi; quæ omnia gestis illius Concilii inserta sunt. Ubi observandum est, non solos canones editos in Conciliis habitis sub Aurelio tunc recitatos & relatos in acta, sed præterea illos omnes qui a decessoribus Aurelii promulgati erant. Quod apertissime ostendunt Aurelii verba in actis illius Concilii: *Nunc patimini exemplaria statutorum Nicæni Concilii, sed & quæ heic salubriter a nostris decessoribus secundum ejusdem Concilii formam, vel quæ nunc a nobis ordinata sunt, recitari & gestis inseri. Omne Concilium dixit. Exemplaria fidei & statuta Nicænæ synodi, quæ ad nostrum Concilium per beatæ recordationis olim prædecessorem tuæ sanctitatis, qui interfuit, Cæcilianum Episcopum adlata sunt, sed & quæ patres exemplaria sequentes heic constituerunt, vel nunc communi tractatu statuimus, his gestis ecclesiasticis inserta manebunt.*

XI. Itaque oportuit ex ista definitione ut statuta præcedentium Conciliorum, non solum quæ sub Aurelio, sed etiam quæ sub decessoribus ejus coacta erant, recitata primum, in hujus acta Concilii deinde referrentur post canones Nicænos. Sane exemplaria Nicæni Concilii a Cæciliano allata, id est, fidei professio, & viginti canones ex versione Teilonis & Thariști Constantinopolitani inserta sunt actis Concilii sexti; ut patet ex veteri nostra collectione. Dionysius quoque id observavit in suo codice: *Statuta quoque Nicæni Concilii in* xx. *capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inveniuntur adscripta.* Intelligit Dionysius canones Nicænos locatos in capite suæ collectionis: qui tamen aliis verbis sunt concepti, id est, suis a Dionysio novo interprete, non autem Teilonis & Thariști verbis expressi; qua interpretatione careremus nisi conservata fuisset in veteri collectione; quæ aliam quoque præ se fert in capite collectionis, nempe antiquam quæ in usu erat in Ecclesia Romana.

XII. Post Nicænos canones actis inserta sunt quæ ab Aurelii decessoribus statuta fuerant, id est, a Grato & a Genetlio Carthaginiensibus Episcopis, deinde quæ Aurelius in variis Conciliis Africanis definierat, & in illo ultimo quod tunc gerebatur.

XIII. Quare Dionysii adnotatio quæ inserta est post XXXII. canonem Concilii Carthaginiensis ante ceteros Africanos, caute accipienda est. *Recitata sunt*, inquit, *etiam in ista synodo diversa Concilia universæ provinciæ Africanæ transactis temporibus Aurelii Carthaginiensis Episcopi celebrata.* Sunt illa quidem recitata; sed præterea relecta sunt & gestis inserta quæ celebrata sunt sub decessoribus Aurelii, ut superius ostendimus.

XIV. Is autem ordo servatus est ut statim post recitata capitula synodi Nicænæ, sextum Concilium Carthaginiense suos canones ediderit, quos Dionysius exhibet numero XXXIII. quorum primus quod asserimus, ostendit manifeste. *Aurelius Episcopus dixit. Hæc ita apud nos habentur exemplaria statutorum quæ tunc patres nostri de Concilio Nicæno secum detulerunt; cujus formam servantes, hæc quæ sequuntur constituta, firmata a nobis custodientur.* Canones isti Concilii sexti Carthaginiensis absunt a veteri collectione; quoniam ex Conciliis sub Grato, sub Genetlio, & ex Hipponensi, quibusdam aliquando recisis & mutatis, conflati sunt. Eos autem debemus diligentiæ Dionysii.

XV. Enimvero cum Africanorum canonum corpus gestis Carthaginiensis sexti insertum esset, & gesta illa integra a Legatis Romam delata fuissent ad Bonifacium Papam, ut docet diserte epistola Concilii ad illum data; hinc factum ut quo tempore receptæ & publicatæ sunt auctoritate apostolica synodi diœceseon orientalium, eadem auctoritate adjuncti illis fuerint canones Conciliorum Africæ, quæ una erat ex diœcesibus occidentis. Quæ quidem Concilia ad Romanum Pontificem trasmissa, post caussæ cognitionem, retenta sedis dignitate, firmari poterant; omissis & mutatis quibusdam, quæ collector ex auctoritate sibi delegata Ecclesiæ universæ commoda judicavit, ut statim patebit.

XVI. Ceterum cum sint Concilia duodecim, in quibus constituta sunt capitula, sive canones, eorum numerum ad octo Concilia redegit collector vetus; cujus instituti ratio reddetur inter recensendum Concilia illa ex quibus canones suos hausit.

XVII. Aliam rationem secutus est Dionysius; quippe qui sola sub Aurelio habita Concilia in collectione sua retinuerit, commemoratis illis quoque Conciliis ubi canones editi non fuerant; adscriptis canonibus suæ quibusque synodo ut plurimum. Aliquando enim ab eo peccatum hac in parte docebimus, tum etiam in eo quod synodi quartæ canones integros omiserit, quemadmodum etiam Concilia sub Grato & sub Genetlio, eorumque canones.

XVIII. Unde patet graviter falli virum eruditum Christophorum Justellum, qui in præfatione sua ad codicem canonum Ecclesiæ Africanæ contendit collectionem illam, prout exstat apud Dionysium, in Concilio Carthaginiensi probatam & confirmatam, in acta dein relatam fuisse; quam postea Dionysius Exiguus suæ collectioni inseruerit, & primus in occidente evulgaverit. Compendium enim illud Conciliorum Africanorum est a manu Dionysii; cum Concilia integra gestis Carthaginiensis Concilii sexti inserta fuerint, ut jam monui.

XIX. Ejus compendii auctorem præsto Dionysium; ut constabit lectori, si expendat quod superius observavi de versione canonum Nicænorum, quæ quidem inserta fuit actis, prout elucubrata fuerat a Teilone & Thariſto Presbyteris, atque Cæciliano tradita; ut docet vetus collectio, cujus antiquitas ex eo nomine commendatur. Dionysius autem versionem illam penitus omisit; suamque, quam novam cudit, in capite collectionis suæ posuit, ad quam referuntur verba illa superius laudata: *Statuta quoque Nicæni Cancilii in* XX. *capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inveniuntur adscripta.* Hæc adnotatio tribui non potest Africanis patribus, qui octoginta & amplius annis Dionysii tempora antecedebant; sed ipsi Dionysio, qui canones Nicænos ex sua interpretatione significat.

XX. Quo etiam alludit hæc ejusdem collectoris adnotatio, post relatas Cyrilli Alexandrini & Attici Constantinopolitani ad Africanos epistolas, una cum exemplaribus Concilii Nicæni e Græco versis per Innocentium Presbyterum & ad Bonifacium Papam missis a Carthaginiensi synodo: *Huic symbolo fidei etiam exemplaria statutorum ejusdem Concilii Nicæni a memoratis Pontificibus annexa sunt, sicut superius per omnia continentur; quæ nos heic iterum conscribi necessarium non esse credimus.* Ex quo etiam patet hunc scriptorem hominem esse privatum, qui gesta a Pontificibus refert. Sane privatum esse & nulla publica auctoritate fultum qui hoc compendium digessit in ordinem ex eo etiam patet, quod de se veluti studiosorum antecessore loquatur in Concilio habito anno CCCCV. Stilicone II. & Anthemio Coss. *Hujus concilii gesta ideo non ex integro descripsi, quoniam magis ea quæ in tempore necessaria fuerunt quam aliqua generalia constituta sunt, sed ad instructionem studiosorum, ejusdem Concilii brevem digessi.*

XXI. Fulgentius Ferrandus Diaconus Ecclesiæ Carthaginiensis, qui vixit Justino imperante, Breviationem canonum instituit ante Dionysium, ubi synodos orientales auctoritate Leonis Papæ jam in occidente receptas, Nicænam, Ancyritanam, Novocæsarienſem, Gangrensem, Antiochenam, & Laodicenam laudat, & Sardicensem, dein Carthaginienses sub Grato & sub Genetlio, ceteras quoque suis titulis distinctas; quæ sine dubio charactere quodam temporis apud eum auctorem ab invicem erant discretæ, sed incuria librariorum, Consulum notæ perierunt. Attamen expensis cum cura quos citat titulis Conciliorum, cognitionem adepti sumus eorum ad quæ singuli pertinent: quamvis in quibusdam numerorum fides vacillet, ut mox ostendemus.

Præ-

Præter eas vero ſynodos Carthaginienſes quas exhibent quoque vetus collectio & Dionyſiana, alias profert quarum auctoritas recepta erat in Africa, ut Zellenſem ſive Teleptenſem, Septimunicenſem, Macrianenſem, Mazarenſem, Juncenſem, Tuſduritanam, Thenitanam, & Hipponenſem ſecundam, immo vero & Carthaginienſem quamdam aliis collectoribus incognitam. Quod autem Concilii Carthaginienſis quarti canones nullos producat, non debet cuiquam mirum videri: quoniam de diſciplina tantum exteriori in ſuo canonum Breviario tractat, omiſſis iis quæ fidem & dogmata ſpectant; ut factum ab illo eſt in capitulis novem quæ de gratia Dei definita ſunt in Concilio Carthaginienſi anno CCCCXVIII. quamvis ejuſdem Concilii canones de diſciplina editos citet. Statuta itaque Concilii quarti, quæ ordinationum myſteria & formulas graduumque atque ordinum varias functiones reſpiciunt, juxta inſtituti ſui rationem Ferrandus prætermittere debuit. Illud unum me habet anxium, cur in ſua Breviatione de canonibus Chalcedonenſis Concilii tacuerit: qui recepti cum fuiſſent ab Eccleſia Romana, valere quoque debebant in Africa, quæ flagrantibus Concilii Chalcedonenſis propugnatoribus abundavit, & inter eos præcipue Facundo Hermianenſi Epiſcopo, cujus exſtant libri duodecim de tribus capitulis ejus Concilii in controverſiam adductis temporibus Juſtiniani, quæ tamen auctor ille vehementi oratione tuetur; licet poſtea in Quinta ſynodo damnata fuerint.

CAPUT V.

Ordo Conciliorum Africæ in veteri collectione.

I. NUnc ſpecialiter conſideranda ſunt ea Concilia ex quibus compacta eſt vetus collectio. Statim occurrit Concilium Carthagine habitum ſub Grato illius urbis Epiſcopo, in quo omnium primo canones conſtituti ſunt: unde dicitur elegantter in collectione illa *Concilium Carthaginienſe primum*.

II. Secundum ordine eſt Concilium ſub Genetlio: cujus nomen perperam ſcribitur in editis *Genedius* pro *Genetlio*, ut habet Ferrandus & veteres manuſcripti codices. De iſtius Concilii veritate nullus ſupereſt dubitandi locus, cum & in collectione veteri exhibeatur, & ex eo plures canones citet Ferrandus. Juſtellus tamen ait falſum & fictum omnino eſſe: quod probare tentat, quia conveniſſe dicitur in præfatione Valentiniano Auguſto IV. & Theodoſio Conſulibus. Nuſquam enim, inquit, Valentinianus cum Theodoſio, ſed cum Neoterio anno CCCXC. conſulatum geſſiſſe reperitur. Quod ſane notum eſt. Sed id ſolum evincit, errorem in nomen Theodoſii exſcriptorum vitio irrepſiſſe, legendumque *Neotérium*, ut habeamus par Conſulum illius anni.

III. Addit, Alypium Tagaſtenſem Epiſcopum, qui hac in ſynodo interloquitur, non niſi quatuor annis poſt prædictorum conſulatum ordinatum fuiſſe Epiſcopum, ut obſervat Baronius ex Auguſtino & Hieronymo: quo argumento cum ipſe quoque Baronius utatur, illud ſtatim diluemus. Sane Baronius mitius agit cum hoc Concilio, quod gradu ſolum movendum putat, & poſterius eſſe Conciliis omnibus quæ ab Aurelio Carthaginienſi habita ſunt; qui quidem, velut emeritus, ſucceſſorem ſibi deſignarit Genetlium: unde factum ut in actis ejus Concilii Genetlii & Aurelii mentio injiciatur, ac ſi uterque ſynodo præeſſet; ille ut actu Epiſcopus, alter ob dignitatem retentam, cum tamen certum ſit vice verſa Aurelium ſucceſſiſſe Genetlio. Probat autem ſententiam ſuam ex eo quod Valentinus Numidiæ Primas huic ſynodo interfuerit, qui fuit Xantippi ſucceſſor. Porro Xantippus Milevitano Concilio præſens aderat anno CCCCII. ante quod tempus Carthaginienſe tertium quod vocant, quartum, & quintum habita fuerant. Ergo ſecundum dici non poteſt in quo Valentinus Xantippi ſucceſſor interfuit. Huic argumento aliud addit, nempe canone ſecundo hujus Concilii citari canonem XXXVII. collectionis Dionyſianæ, *de continentia clericorum*, qui petitus eſt ex Concilio habito anno CCCCI. & canone tertio laudari canonem *de chriſmate, reconciliatione pœnitentium, & puellarum conſecratione*, qui exſtat in Concilii ſexti canone decimo.

IV. His difficultatibus ut ſatisfiat, obſervandum eſt canones Concilii Carthaginienſis ſexti petitos eſſe ex variis Conciliis prioribus, nempe ex Concilio ſub Grato canonem quintum, ex Carthaginienſi tertio pleroſque, & ex ſynodo ſub Genetlio canones II. III. IV. V. VII. VIII. IX. X. XI. XII. & XIII. iiſdem quandoque verbis, aliquando vero paulliſper mutatis. Unde accidit ut interlocutiones Epiſcoporum, quæ tribuuntur recte Aurelio, Alypio, Numidio, & aliis in Concilio ſexto, in quod canonum ſub Genetlio verba tranſcribuntur, fuerint deinde inter exſcribendum, librariorum vitio, retentæ in actis Concilii ſub Genetlio ſub nominibus eorumdem Epiſcoporum; qui alii erant in vero exemplari illius Concilii ſub Genetlio, ut ſtatim patebit.

V. Interim ut tota res ſit adhuc apertior, canones editi a Concilio ſub Genetlio, quos habet Ferrandus, heic proponendi ſunt, & reliqui expendendi: unde conſtabit vetuſtas hujus Concilii præ ceteris habitis ſub Aurelio; tantum abeſt ut ſit ultimum, quemadmodum ſibi perſuaſerat Baronius. Tum etiam manifeſtum fiet diſcrimen iſtius Concilii a ſexto; quod tamen a priore pleraque mutuatum eſt, ut dixi. Denique quid ſignificetur per *præteritum Concilium* in canone II. & III. ſub Genetlio. Sicque Baronii argumentis reſpondebitur.

VI. Quatuor hujus Concilii canones citat Ferrandus in Breviario, quartum, octavum, nonum, & decimum. Quarti canonis compendium hoc eſt apud illum auctorem numero CXCIV. *Ut qui aliquibus ſceleribus irretitus eſt, vocem accuſandi non habeat. Concilium Carthaginienſe ſub ſancto Genetlio tit.* IV. *Concil. Carthag. tit.* VI. *Hoc & in Concilio Thenitano ſtatutum eſt.* Ex collatione iſtorum canonum patet duo fuiſſe Concilia Carthaginienſia quæ criminoſos ab accuſatione ſummoverunt; alterum ſub Genetlio, idque prius, ut docet ordo ſcripturæ, & alterum Carthaginienſe: quod congruit cum antiqua collectione; ubi res eadem ſancitur in Concilio ſub Genetlio tit. VI. & præterea apud Dionyſium in Carthaginienſi ſub Aurelio, quod vocant ſextum, it. VIII. Ubi diligenter obſervandum eſt, hunc canonem editum in Concilio ſub Genetlio teſte Ferando, & in Carthaginienſi ſexto, eodem teſte; in utroque fieri ad ſuggeſtionem Numidii, Aurelio interloquente & Præſidis munus exercente: quod ut conveniat Concilio ſexto, non poteſt convenire Concilio ſub Genetlio. Quare dicendum, canonis verba depromta quidem a patribus Concilii ſexti ex Concilio ſub Genetlio, ſed a librariis tranſcribentibus vices mutatas, & Epiſcoporum nomina ex Concilio ſexto in hoc translata, quod caput probandum ſumſeramus. Idem error pervaſit canones VII. X. & XI. Concilii ſexti, qui reſpondent canonibus IV. & VIII. Concilii ſub Genetlio, ubi fit mentio Alypii & Valentini.

VII. Tituli octavi lemma hoc eſt num. LV. apud Ferrandum: *Ut Epiſcopus ſi cauſſam habuerit, a duodecim Epiſcopis audiatur. Concilium Carthaginienſe ſub ſancto Genetlio tit.* VIII. Et de Presbyteris numero XCVI. apud eumdem: *Ut Presbyter qui reatum incurrerit, a ſex vel a ſeptem Epiſcopis audiatur. Concil. Carthagin. ſub antiſtite Genetlio tit.* IX. in collectione veteri can. X. ad ſuggeſtionem Felicis Epiſcopi Selemſelitani: quæ repetita ſunt iiſdem verbis in Carthaginienſi ſexto ſub Aurelio; demta tamen iſthac clauſula, quæ eſt in illo ſecundo: *Genetlius Epiſcopus dixit: Quid ad hoc dicit ſanctitas veſtra? Ab univerſis Epiſcopis dictum eſt, a nobis veterum ſtatuta debere ſervari.* Unde manifeſte patet hunc canonem e Concilio ſub Genetlio translatum fuiſſe in Concilium ſextum, ut nos toties diximus.

VIII. Ad rem ipſam quod attinet, numerus duodecim Epiſcoporum ad judicandum Epiſcopum conſtitutus fuerat a Concilio ſub Grato can. XI. ſex in judicio Presbyteri, trium autem in cauſſa Diaconi. Quare non inutiliter in Concilio ſub Genetlio ad-

situm est illud constitui *iuxta veterum canonum statuta*. Quod iterum confirmatum fuit canone VIII. Concilii Carthaginiensis tertii, qui repetitus est in canone XX. Concilii Carthaginiensis sexti, explicata phrasi quæ in præcedenti Concilio obscurior videbatur. Dicto enim canone VIII. statuitur quod si Presbyteri vel Diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis legitimo numero collegarum, id est, in Presbyteri nomine quinque, in Diaconi duorum, Episcopi ipsorum causas discutiant. Quem loquendi modum retinuit Ferrandus num. LI. *Ut Episcopus accusatos Presbyteros convocatis quinque Episcopis audiat*. Quod ita enuntiatur in dicto canone XX. Concilii Carthaginiensis sexti, ut sententia prioris canonis explicetur. Ait enim vicinos Episcopos petendos & eligendos ab accusatis, & debere eos esse numero sex, una cum proprio Episcopo, in Presbyteri nomine, & in Diaconi tres.

IX. In Concilio sub Genetlio constitutum docet Ferrandus numero XXIV. *Ut nullus Episcopus plebem alienam usurpet. Concil. Carthagin. sub sancto Grato tit.* XI. *Concilium Carthagin. sub antistite Genetlio tit.* IX. *Concil. Carthagin. tit.* V. Canon iste nonus est undecimus numero in collectione veteri; editus ad suggestionem Victoris Episcopi. In Concilio sexto sub Aurelio canone V. quem laudat Ferrandus, ad relationem Aurelii de avaritiæ variis capitibus cavetur; inter cetera generaliter, *ne quis alienos fines usurpet*. Unde patet discrimen utriusque Concilii, & prius esse Concilium sub Genetlio quam Carthaginiense sub Aurelio.

X. Eadem differentia & antiquitas magis elucet ex titulo X. quem laudat Ferrandus numero IV. *Ut Episcopus a tribus ordinetur, consentientibus aliis per scripta, cum confirmatione Metropolitani vel Primatis. Concil. Carthag. sub antistite Genetlio tit.* X. *Concil. universale Carthagin. tit* XLIV. Sane consensus & præceptum Primatis diserte requiritur & numerus trium sacerdotum in ordinando Episcopo, ex definitione canonis XII. sub Genetlio in editis, qui ad suggestionem Numidii Mansulitani constitutus est. Quæ sententia brevioribus verbis, referente Aurelio, expressa est canone XIII. Concilii Carthaginiensis sexti, licet decretum istud & interlocutio diserte tribuatur Genetlio in superiori Concilio. Quo exemplo docemur Aurelii interlocutiones insertas actis Concilii sub Genetlio corrigendas esse & tribuendas ipsi Genetlio, non autem Aurelio, qui nondum erat Episcopus.

XI. Ea omnia docent apertissime discrimen Concilii sub Genetlio a ceteris Africanis & illius vetustatem; quamvis canones aliquot ex eo transscripti sint in Concilium Carthaginiense sextum sub Aurelio, iisdem quandoque verbis; quandoque vero illorum sententia sola, ut superius dixi & probavi. Quod accidit quoque in secundo canone Carthaginiensis sexti; qui, demta præfatione quæ est in Concilio sub Genetlio, transscriptus est e primo capitulo illius Concilii; nempe, ut Trinitas credatur & prædicetur.

XII. Canon tertius & quartus ejusdem Concilii sexti, *de continentia sacerdotum*, quorum primus Aurelio suggerente constituitur, & alter Faustino quoque interloquente, desumti sunt ex canone secundo sub Genetlio; ubi Aurelius interloquens introducitur, sed de Faustino tacetur; quæque in sexto Concilio, Faustino Legato Romanæ sedis tribuuntur, in Concilio habito sub Genetlio universis Episcopis adscribuntur. Unde fit manifestum Concilium sub Genetlio vetustate præcedere aliud, quod ex priore locupletatur. Quod autem constituitur de sacerdotum continentia, juxta *præteriti Concilii* definitionem, ut ajunt, intelligendum est de Concilio habito sub Siricio statim post epistolam synodicam Concilii Romani ad Africanos directam post consulatum Arcadii Augusti & Bautonis, id est, anno CCCLXXXVI. ubi cavetur specialiter de sacerdotum abstinentia ab uxoribus, ut docui libro I. *de Concordia sacerdotii & imperii* cap. VIII. §. IV. Quare fallitur Baronius, qui canone illo secundo laudari putat canones Concilii Carthaginiensis sexti.

XIII. Sextus canon *de chrismate, reconciliatione pœnitentium, & puellarum consecratione* a Presbyteris non agenda, ad suggestionem Fortunati, rogante sententias Aurelio, iisdem verbis exhibetur in canone tertio Concilii sub Genetlio. In quo sine dubio est hallucinatio exscriptoris, qui canonem Concilii sexti adscripsit Concilio sub Genetlio; in quo ea de re nihil statutum fuit, sed in Carthaginiensi tertio can. XXXI. & XXXVI. quod præteritum Concilium dicitur in canone illo sexto. Sane Ferrandus numero XCI. utitur in hac re solo testimonio Carthaginiensis tertii: *Ut Presbyter inconsulto Episcopo virgines non consecret; chrisma vero nunquam conficiat. Concil. Carthagin. tit.* XLI.

XIV. Vetustas quoque Concilii istius sub Genetlio deprehenditur ex canone quinto, ubi ad suggestionem Felicis Selemselitani, interloquente Genetlio, definitum est ut diœceses quæ numquam Episcopos habuerunt, non habeant, nisi ex consensu proprii Episcopi. Quæ definitio deinde confirmata est in canone XLII. Concilii tertii, ubi habetur illud in multis Conciliis jam fuisse constitutum: quibus verbis Concilium sub Genetlio, inter cetera, indicatur. Hæc sententia dein aucta est, requisito tamen consensu Primatis & Concilii Carthaginiensis habiti anno CCCCVII. qui relatus est in collectione Dionysii.

XV. Aliud quoque suggerente eodem Felice, & interloquente Genetlio, constitutum est canone septimo, nempe ut Episcopus ille excommunicetur qui ab alio excommunicatum susceperit: quod in nullo posteriore Concilio insertum est. Et canone nono ad suggestionem Numidii statuitur, *ut Presbyter inconsulto Episcopo in quolibet loco agenda non audeat celebrare*: quod exstat apud Ferrandum numero XC. ex Concilio Carthagin. tit. VII. ubi deest sine dubio nota quam addit alibi, nempe ex Concilio sub Genetlio. Tandem Genetlius Concilium suum claudit sanctione ista; ut quæ statuta sunt ab eo gloriosissimo cœtu custodiantur, & qui subscriptionem suam violaverit, deponatur.

XVI. Post synodum habitam sub Genetlio, Concilium universale omnium provinciarum Africæ coactum est in Hipponensi civitate sub Aurelio, Theodosio Augusto III. & Abundantio Coss. id est, anno CCCXCIII. ut adnotavit Dionysius in collectione. Quadraginta canones & unum constituit, qui deinde recensiti sunt in Concilio Carthaginiensi tertio: de quo statim.

XVII. Sequitur plenarium Africæ Concilium, quod Cæsario & Attico Coss. V. Kalendas Septembris Carthagine habuit Aurelius, id est, anno CCCXCVII. Ubi breviarium canonum, quod a Byzacenis Episcopis excerptum erat de Hipponensi Concilio, quodque ad Aurelium transmiserant, recitatum est & probatum; ut patet ex interlocutione Epigonii canone primo istius Concilii Carthaginiensis apud Dionysium, qui omissus est in veteri collectione. Quod breviarium postea remissum est ad universas provincias; ut compendio recensentes Episcopi quæ statuta sunt, ea facilius memoria retinerent, & solicitius atque diligentius observarent. Exstat epistola synodica cum abbreviationibus Concilii Hipponensis in veteri collectione & tomo primo Conciliorum. Sed in eo non stetit patrum sollicitudo. Quippe non contenti brevem canonum Hipponensium per provincias trasmisisse, canones ipsos accuratiori examine perpensos in corpus Carthaginiensium canonum quos in eo Concilio statuerunt, transtulere, additis quibusdam quæ ad interpretationem vel ad novam definitionem pertinere videbantur. Unde in Concilii Milevitani præfatione hæc sunt Aurelii verba, quibus confirmationem illorum capitulorum ab Episcopis exigit: *Quæ jam dudum vel in Hipponensi synodo firmata sunt, vel postmodum meliore consilio apud Carthaginem definita, nunc quoque nobis ex ordine recitentur*.

XVIII. Hinc factum ut numerus canonum hujus Concilii Carthaginiensis in quinquaginta excreverit, comprehensis in summa uno & quadraginta Hipponensis Concilii. Hoc est quod vocatur Carthaginense tertium in collectione veteri, quæ quinquaginta canones exhibet, compactos, ut dicebam, ex Hipponensibus inibi diligentius discussis & ex propriis: quorum magna esse debet auctoritas, cum fuerint probati a tribus plenariis Conciliis, Hipponensi & Car-

Carthaginiensi, & demum a Milevitano. Eadem ratione quam vetus collector amplexus est, canones huius Concilii laudantur a Ferrando Diacono sub nomine Concilii Carthaginiensis, etiam illi quorum mentio in breviario Concilii Hipponensis: quod ad fastidium ex collatione variorum canonum probari posset, Sed sufficiet illustre exemplum in canone de scripturis canonicis, quem tribuit Hipponensi Concilio ejus breviarium; Ferrandus vero numero CCXXVIII. tribuit Concilio Carthaginiensi tit. XLV. qui est XLVII. in edito Concilio Carthaginiensi tertio.

XIX. Laudantur quidem a Ferrando canones Concilii Hipponensis, sed alterius quam nostri. Etenim canones quos ex eo Concilio per compendium profert, non pertinent ad nostrum Hipponense. Quippe num. XXXIV. Ferrandus notat ista: *Ut Episcopi sive Presbyteri ea quæ sunt in locis ubi ordinantur, ad alia loca non transferant, nisi causas ante reddiderint. Concilium Hipponensium tit.* V. Et num. XXXV. *Ut Episcopi quidquid nomine suo comparaverint, cogantur Ecclesiæ refundere; quidquid autem eis donatur, cui voluerint conferant. Concil. Hippon. tit.* VIII. Item numero XXXVIII. *Ut Episcopus matricis non usurpet quidquid fuerit donatum Ecclesiis quæ in diœcesi constitutæ sunt. Concil. Hippon. tit.* IX. Laudatur quoque idem Concilium a Ferrando numero LIV. & num. XCV. Tum numero CXXXVIII. *Ut accusator si in loco ubi est ille qui accusatur, violentiam timuerit, locum sibi proximum eligat*. Quorum omnium est altum silentium in Hipponensi nostro, ut patet ex illius breviario, immo & in Carthaginiensibus præter titulum VIII. qui videtur coincidere cum canone XLIX Concilii tertii, quo Ferrandus utitur: quem maluit ex Hipponensi secundo citare, ob rei qua de agebatur continentiam quam ex Carthaginensi tertio, ubi prius definitus erat: ut vel hinc pateat post omnia Carthaginiensia editum istud Hipponense secundum.

XX. Ceterum quod attinet ad canones Carthaginensis tertii, ex eo Ferrandus laudat XIV. & vetus collectio eos omnes ad quinquaginta redigit. Quare castiganda potius quam laudanda est Dionysii nimia diligentia, qui canones Hipponenses a Carthaginiensibus distinxit, cum latius fuisset in unum corpus eos redigere, exemplo tum veteris collectionis, tum ipsius Ferrandi Diaconi Carthaginiensis. Sed tolerandæ esset hujusmodi ἀκρίβεια, si puros Hipponenses exhibuisset absque mixtura, & Carthaginense ab iis secrevisset. In quo dupliciter peccavit. Partem quippe Hipponensium canonum, quos Aurelius selegerat ut ex eorum compage canones Concilii sexti partim conficeret, in sua collectione Dionysius omisit: quoniam in eo Concilio sexto, a quo collectionem orditur, jam erant inserti. Quæ sententia est horum verborum in collectione Dionysii agentis de Concilio Hipponensi: *Gesta hujus Concilii ideo descripta non sunt, quia quæ ibi statuta sunt, in prioribus inserta sunt*, id est, in Concilio sexto, quod ordine antecedit. Atqui debuerat id observasse saltem, quinam canones pertinerent ad Concilium Hipponense, brevi eorum canonum vel eorum numero proposito, ut distingui possent a ceteris Concilii sexti.

XXI. Aliud est hominis erratum, quod Carthaginiensis Concilii sub consulatu Cæsarii & Attici, quod est tertium, canones cum diserte exhibere se se profiteatur, aliquot tamen permiscet qui sunt meri Hipponenses. Ejus rei periculum faciemus ex breviario Hipponensi, ubi de filiis non facile emancipandis ab Episcopis & clericis canone XV. agebatur, qui secundus est Concilii Carthaginiensis apud Dionysium. Ne in sacramentis aliud offeratur præter panem & vinum aqua mixtum statuit Hipponense Concilium num. XXV. quod Dionysius adscribit canoni IV. Carthaginiensis tertii. Ut Episcopi & clerici ad virgines & viduas soli non accedant cavet Hipponense num. XXVI. quod canoni quinto Carthaginiensi tribuit Dionysius. Idemque erratum admittit in plerisque aliis canonibus, ut in can. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. XV. qui omnes pertinent ad Hipponense Concilium, ut patet ex eorum breviario. Attamen quoniam probati & aucti in Carthaginiensi, rectius cum veteri collectione & Ferrando Carthaginiensi tertio omnia adscribemus; omissa mentione Hipponensis illius Concilii, quod transfusum est in Carthaginiense & ab eo penitus absorptum.

XXII. Facessit tamen negotium in hoc Carthaginiensi tertio adnotatio quæ canoni XLVII. (ubi quænam scripturæ sint canonicæ definitur) adiecta est his verbis: *Hoc etiam fratri & consacerdoti nostro Bonifacio vel aliis earum partium Episcopis pro confirmando isto canone innotescat, quia a patribus ista accepimus in Ecclesia legenda*. Bonifacius enim in pontificatum evectus fuit anno quadringentesimo decimo octavo. Quare non potuit ejus mentio fieri in Concilio tertio, quod habitum fuit anno trecentesimo nonagesimo septimo. Unde sequi videtur confusa & permista omnia a veteri collectore, qui huic Concilio tertio tribuit canonem istum *de scripturis*, Concilio sexto adscriptum apud Dionysium; ubi adnotatio illa de canone a Bonifacio confirmando inserta est recte, juxta rationem temporis, Attamen, ut antea monui, cum canon iste editus fuerit primum in Hipponensi Concilio, dein a Carthaginiensi tertio firmatus, ipso etiam Ferrando teste; non est quod lis ulla moveatur adversus fidem veteris collectoris: qui quidem canones Concilii sexti cum omitteret, noluit tamen lectorem fraudari eleganti illa & necessaria definitione quæ in eo Concilio sexto adjecta fuerat huic capitulo *de scripturis*, scilicet ea de re ad summum Pontificem referendum, ut auctoritate sua canonem illum confirmaret. Quæ adnotatio recte congruit cum eo quod tunc gerebatur, quando ipsum Carthaginiense tertium actis Concilii sexti una cum aliis insertum est & ad Bonifacium transmissum.

XXIII. Porro ex eo canone insignis illa & eximia Romanæ sedis auctoritas demonstratur quam in communibus Ecclesiæ negotiis ordinandis possidebat. Licet enim canones universos ad Bonifacium synodus Africana transmitteret illius decreto vel silentio firmandos; at in gravi illo negotio de scripturarum canone specialiter ejus auctoritatem imploravit, ut eum confirmaret. Quod a Pontifice in synodo Romana fieri debere, ex more in ceteris negotiis minoris etiam momenti jam recepto, noverant Africani. Ideo Bonifacium præ ceteris & nominatim, sed alios quoque *earum partium*, id est, Italiæ sive Romanæ synodi Episcopos consulendos statuunt. Itaque in veteri codice apud Binium, hujus adnotationis lemma sic conceptum est: *De confirmando isto canone transmarina Ecclesia consulatur*. Unde patet Africanos patres latuisse constitutionem Innocentii primi; qui epistola quam dedit ad Exuperium Tolosanum Episcopum Stilicone II. & Anthemio Coss. id est anno CCCCV. easdem esse scripturas canonicas definierat quas complexi sunt Africani isto canone; & deinde, majorum exemplo, Tridentina synodus.

XXIV. Sane Judæorum canon angustior erat quam fuerit postea canon Ecclesiæ catholicæ; quæ pro canonicis scripturis libros aliquot habuit quos Judæi in sua notitia non describebant, ut de libris Machabæorum diserte docuit Augustinus. Inter ipsos quoque veteres Ecclesiæ Christianæ magistros de quibusdam libris controversum fuit, non sane an eorum lectio ad pietatem conduceret, sed an pari auctoritate cum aliis censeri deberent: quod tandem his definitionibus Innocentii & Africani Concilii compositum est. Inde factum ut in collectione Dionysii ultimus canon id est sexagesimus Laodicenæ synodi desideretur, in quo juxta sententiam orientalium, veteris & novi testamenti libri canonici describuntur, quoniam a definitione occidentalis Ecclesiæ discrepabat. Quam tamen regulam sexagesimam vetus collectio non rejecit; quia in plerisque illi conveniebat cum Romanæ & occidentalis Ecclesiæ usu, qui canone Carthaginiensi explicatur.

CA-

CAPUT VI.

De synodo Africana habita Cæsario & Attico Coss.

I. SUpereſt ut diſcutiamus quæ ratio Dionyſium impulerit, ut duo nobis Concilia obtrudat habita Cæſario & Attico Conſulibus; alterum nempe ſexto Kalendas Julias, ubi conſtitutum ait, *ut nullus Epiſcoporum naviget ſine formata Primatis*; & addit, *Geſta in authenticis, qui quæret, inveniet*; alterum iiſdem Conſulibus v. Kalend. Septembris, ex quo plura capitula proponit. Attamen dubium non eſt quin hæc ſynodus una ſit, quam in duos conventus partitur: quoniam, ut diſcimus ex Aurelii interlocutione quam habuit v. Kalendas Septembris, Legati ex omnibus provinciis Africæ non advenerant ad diem præſtitutam Concilii; quidam vero diem Concilii prævenerant. Cum iſtis quædam tractavit Aurelius, quæ deinde in plenario Concilio relecta ſunt. Unde factum ut quædam capitula tribuat Dionyſius priori conventui, inter quæ illud obſervat de vetita navigatione abſque formata Primatis; reliqua vero ſecundo. Qui tamen duo conventus in unum Concilium tandem coaluere; adeo ut quæ in primo erant tractata, in ſecundo ſint relecta, & omnium Legatorum auctoritate definita. Quare vetus collector una cum Ferrando canones horum conventuum rectiſſime ſolo Concilii tertii nomine comprehendit: ubi canone XXVIII. in editis Epiſcopi prohibentur trans mare proficiſci inconſulto primæ ſedis Epiſcopo, ut ab eo formatam accipiant. Qui quidem tranſſcriptus eſt in Concilium ſextum canone XXIII. paucis verbis tum additis, tum omiſſis. Sed eum Ferrandus citat ex Carthaginienſi tertio, ubi re vera eum quoque conſtitutum fatetur Dionyſius. Ait ergo Ferrandus numero XLVI. *Ut Epiſcopi ſine formata Primatis non navigent. Concil. Carthaginienſe tit.* XXXVI. Qui quidem titulus XXXVI. non ſolum accedit ad XXVIII. prout exſtat in editis Concilii Carthaginienſis tertii; ſed numerum XXIII. Concilii ſexti excedit, ubi hac de re conſtitutum; immo & omnium canonum ejus Concilii numeros ſuperat, qui XXXIII. comprehenſi ſunt.

II. Interim monendus eſt lector, in collectione Græca Conciliorum Africanorum ſeriem ſincerius conſervatam quam in editione Latina Dionyſii Exigui juxta editionem Moguntinam & Pariſienſem. Quippe allocutionem Aurelii habitam in Concilio ſub Cæſario ſtatim ſequuntur canones, quorum primus apud illum auctorem eſt ille *de probando breviario Hipponenſi*. In editione vero Latina, perverſo ordine, librariorum vitio, allocutionem Aurelii ſequitur Concilium habitum ſub conſulatu Stiliconis.

III. Illud quoque obſervandum eſt, aliquando ſinceriorem eſſe textum in collectione veteri quam in collectione Dionyſii: quod non eſt animus in quibuſque variis lectionibus perſequi, illuſtriora tantum diſcrimina adnotabo. In canone XXXIV. Concilii tertii recte legitur in veteri: *Ut ægrotantes, ſi per ſe reſpondere non poſſunt, cum voluntatis eorum teſtimonium, hi qui ſui ſunt, periculo proprio dixerint, baptizentur*. Cujus ſententiam ſic Ferrandus recte expreſſit num. CCII. *Ut ægrotantibus, quando loqui non poſſunt, ſi pro eis teſtimonium alii dixerint, baptiſmus non negetur. Concil. Carthagin. tit.* XLI. Apud Dionyſium, in editione Moguntina, canone XII. Concilii Africani: *Ut ægrotantes, ſi pro ſe reſpondere non poſſunt, cum voluntatis eorum teſtimonium hi qui ſuis periculo proprio aſſuere dixerint, baptizentur*. Hæc lectio ſapit gloſſema parum feliceis critici, qui *periculo proprio* de periculo ægritudinis contrahendæ explicuit: quod pertinet ad fidem teſtium, qui periculo ſuo teſtantur, reddituri ſcilicet teſtimonii ſui rationem ſevero judici quem nihil latet eorum quæ geruntur. Et ſi enim legibus vetitum ſit ne domeſticorum teſtimonia admittantur, placuit tamen patribus ut ſuo periculo favore ægri reciperentur. Sincerior eſt lectio quam ex veteri codice Nicolai Fabri V. C. expreſſit in editione canonum Africanorum Chriſtophorus Juſtellus(*): *Ut ægrotantes, ſi pro ſe reſpondere non poſſunt, cum voluntatis eorum teſtimonium ſui periculo proprio dixerint, baptizentur*. Perinde eſt autem reſpondere *per ſe*, ut eſt in veteri, ac *pro ſe*, ut eſt apud Dionyſium & apud Ferrandum atque Fulgentium. Apertior autem eſt ſententia in veteri, *hi qui ſui ſunt*, quod ſapit gloſſema, quam *ſui*, ut eſt in authentico. Quæ lectio, licet vera, in errorem induxit Græcum hujus collectionis interpretem, qui *ſuos* non ad domeſticos retulit, ut debuerat, ſed ad ægros ipſos, nullo ſenſu: ὥστε τὸς ἀδυνάτους, εἴτινες ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπολογήσασθαι οὐ δύνανται, τότε βαπτίζεσθαι, ἔτε τῇ αὐτῶν προαιρέσει, τοῦ περὶ αὐτῶ. μαρτυρίαν κατὰ τοῦτο ἰδίῳ ἐπῶσιν. Iſto exemplo cautum quoque fuit ſaluti ejus ægri qui petita pœnitentia morbo oppreſſus obmutuit, aut in delirium incidit: cui, ſi teſtimonium dederint ejus poſtulationis qui eam audierunt, beneficium pœnitentiæ & reconciliationis tribuitur. Concilium Carthaginienſe IV. can. LXXVI.

IV. Sed non omittenda eſt elegans diſputatio, ſuper hujus canonis ſententia, Ferrandi Diaconi & Fulgentii Ruſpenſis. Ille hunc interrogavit per epiſtolam an baptiſmus cujuſdam colore Æthiopis, qui ex ultimis barbaræ provinciæ finibus ſerviturus Carthaginem adductus fuerat, & poſt abſolutam catechumenorum exercitationem profeſſamque publice fidem in ægritudinem inciderat, amiſſoque ſenſuum uſu, domini ſui ſtudio in ſolemni Paſchæ baptiſmo una cum aliis tinctus fuerat, an baptiſmus ille, aliis pro eo fidem ſpondentibus, homini adulto qui originis peccato propria quoque addiderat, ſufficeret ad remiſſionem peccatorum, infantium exemplo, qui ſolius originalis peccati ſunt rei. Tum ſibi hunc canonem Africanum objicit: *Video*, inquit, *in hoc articulo poſſe uſitatam canonum proponi ſententiam, quæ infirmos jubet, ſi pro ſe reſpondere non valeant, ſed eorum voluntati teſtimonium ſui proprio periculo dixerint, baptizari. Sub qua definitione magis arbitror quid Eccleſia facere debeat imperatum quam quid ille percipiat indicatum; videlicet ut miniſter verbi liber ſit a culpa negligentiæ, non ut ille oſtendatur conſors particepſque juſtitiæ.*

Reſpondet graviter Fulgentius, & longa diſputatione concludit baptiſmi ſalutaris effectu non fraudari hunc baptizatum; moxque addit: *Proinde firmiſſime tenenda eſt illa canonum ſententia paternorum, quæ infirmos jubet, ſi pro ſe reſpondere non valeant, ſed eorum voluntati teſtimonium ſui periculo proprio dixerint, baptizari. Viderunt enim ſancti patres ream non eſſe voluntatem quæ impedita cognoſcitur, non mutata, nec debere denegari ſacramentum baptiſmatis ubi firmitas cognoſcitur voluntatis. Hoc autem ſtatuentes ſancti patres, & quid Eccleſia facere debeat, & quid ille percipiat, indicarunt. Neque enim hoc Eccleſia faceret, ſi ille nullum in hoc facto beneficium percepiſſet.* Mox poſt pauca: *Quia veraciter columna & firmamentum veritatis ab Apoſtolo Eccleſia nuncupatur, quidquid ſecundum ipſius Eccleſiæ conſtituta in ſanctis myſteriis redemtionis & reconciliationis humanæ intra eam datur & accipitur, firma veritate percipitur.* Poſtea refellit Ferrandi conjecturam: *Dixiſti propterea hoc paternis canonibus definitum, ut miniſter verbi liber ſit a culpa negligentiæ. Quomodo autem in hac negligentia culpam miniſter incurrit, ſi in diligentia non aliquid proficit?*

Mox:

(*) Heic Marca veterem citat codicem doctiſſimi viri Nicolai Fabri ex fide Juſtelli, qui non admonuit ubinam exſtaret liber ille. Hic autem codex cum aliis pluribus optimis & antiquiſſimis, quos vir ille clariſſimus in uſum ſuum comparaverat, evolverat, legerat notiſque auxerat, nunc habetur in locupletiſſima bibliotheca Colbertina. Idem autem codex ex fide Juſtelli a Marca citatus, fuerat antea doctiſſimi viri Claudii Fauchetii. Porro præter illum Fabri codicem, alius quoque admodum vetus qui olim celeberrimi viri Petri Pithoei fuit, exſtat in eadem bibliotheca Colbertina, in quo canon ille Africanus iiſdem omnino verbis habetur, quibus editus eſt ex libro Fabri. Hæc Baluzius in præfatione ad Opuſcula Marcæ §. XV.

Mox: *Proinde debet ſecundum paternos canones infirmus ille, cujus voluntati non deeſt atteſtatio proximorum, ſine dubio baptizari, ut & miniſter verbi liber ſit a culpa negligentiæ, & ille fiat conſors particepſque juſtitiæ.*

V. Ceterum diſſimulandum non eſt duriorem eſſe Fulgentii ſententiam in alio capite & alienam a beato Ambroſio; qui fuit benignior, & hodiernæ ſcholarum doctrinæ præivit, docens Valentinianum Auguſtum, qui catechumenum in Eccleſia gerebat, oppreſſum ante ſuſceptum baptiſma, non fraudari fidei ſuæ effectu. Unde profluxit vim baptiſmi voto deſiderati, qui dicitur baptiſmus flaminis, æquare baptiſmum re ipſa ſuſceptum. Fulgentius vero iſtum Æthiopem catechumenum, cui nec credulitas defuit nec fidei profeſſio, ideo ſalvum aſſerit quia re vera tinctus fuit. *Neque enim ab hac ſententia*, inquit, id eſt, de ſalute Æthiopis, *noſtrum animum revocare debet ulla ſuſpicio, ne quis dicat quod ille ſalvus eſſet, ſi nec ad ipſam tinctionem corporis perveniſſet; cum utique non dicamus illum ſine baptiſmi ſacramento, ſola confeſſione potuiſſe ſalvari. Qui enim crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit. Illum utique adoleſcentem, quia credidiſſe & confeſſum fuiſſe novimus, ideo per ſacramentum baptiſmatis ſalvum fuiſſe firmamus. Qui ſi non baptizaretur, non ſolum neſciens, ſed etiam ſciens, nullatenus ſalvaretur. Via enim ſalutis fuit in confeſſione, ſalus in baptiſmate.*

VI. Deinde in eodem Concilio canone xxxv. ſic habet vetus: *Ut ſcenicis atque hiſtrionibus ceteriſque hujuſmodi perſonis, vel apoſtaticis converſis vel reverſis ad Dominum, gratia vel reconciliatio non negetur.* Abſunt a Dionyſii collectione Latina hæc verba: *Vel apoſtaticis converſis vel reverſis ad Dominum gratia vel &c.* quæ tamen exſtant in Græca interpretatione Dionyſii. Ut vel hinc pateat librariorum vitio ea jam olim omiſſa fuiſſe in Latinis codicibus. Græca ſic ſe habent: ὥςτε τοῖς σκηνικοῖς, ἢ μίμοις, ἢ τοῖς λοιποῖς τοιουτρόποις προσώποις, ἢ ἀποστάταις, μετανοῦσι, ἢ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸν Θεὸν, χάριν ἢ καταλλαγὴν μὴ ἀρνεῖσθαι. Quæ recte reddunt lectionem quæ eſt in veteri; cujus hæc eſt ſententia: Non ſolum ſcenicis & hiſtrionibus & ceteris hujuſmodi perſonis, mimis puta, thymelicis, & univerſo gregi qui ludit in theatris, & paganam gentilemque vitam agit, ſi ad Dominum convertantur, hujuſmodi gratiam non eſſe denegandam, baptiſmi ſcilicet; ſed etiam iiſdem, ſi apoſtaſia & deſertione a fide cum defecerint, revertantur deinde, non eſſe denegandam reconciliationem. Recte dicuntur *apoſtatici* fidei deſertores, ut in codice Theodoſiano, quos Græcus interpres ἀποστάτας uſitato verbo reddidit. De hiſtrionibus qui ad Chriſtianitatis gratiam veni evoluerint, ne cogantur ad eadem exercenda, legem petendam ſtatuit canon ſeptimus Concilii Carthaginienſis anno quadringenteſimo primo, poſt conſulatum Stiliconis.

VII. Canon de legendis paſſionibus martyrum eſt XIII. Concilii Africani apud Dionyſium, alieno loco poſitus, cum ſit appendix canonis editi de ſcripturis divinis; cujus exordium cum ſic conceptum ſit, *Item placuit ut præter ſcripturas canonicas nihil in Eccleſia legatur ſub nomine divinarum ſcripturarum*; poſt enumeratos legis divinæ libros recte ſubjungitur in veteri collectione: *Liceat etiam legi paſſiones martyrum, cum anniverſarii dies eorum celebrantur.* Quare hunc ordinem ſecutus Ferrandus, poſtquam expreſſit e titulo XLV. Concilii Carthaginienſis, ut præter ſcripturas canonicas nihil in Eccleſia legatur, addit ex titulo XLVI. ejuſdem Concilii: *Ut non liceat paſſiones martyrum legere in natalibus eorum.* Sed emendandum eſt erratum quod in hunc locum irrepſit; delenda negatio; legendumque, *Ut etiam liceat*: facili lapſu in manuſcriptis codicibus legendi *non* pro *etiam*, ob litterarum breviationem.

Ex editione Petri Pithœi.

VIII. Non omittenda quoque eſt illa lectio canonis XLII. qui eſt vigeſimus Concilii Africani apud Dionyſium. Agitur de plebibus quæ diœceſi epiſcopali ſubjectæ numquam proprios Epiſcopos habuerunt: ubi contumacium Presbyterorum factione popularium animi concitati, proprium Epiſcopum ſciſſa diœceſi habere poſtulant, exoſo propter ſuperbiam legitimo paſtore: quod ne fiat, prohibetur. Sed locus adducendus eſt ex veteri collectione, ut ibi doceatur eſſe ſinceriorem lectionem quam quæ habetur apud Dionyſium. *At vero*, inquit Epigonius, *quia nonnulli, quodam dominatu adepto, communionem fratrum abhorrent, vel certe cum elevati fuerint, quaſi in quadam arce, tyrannicam ſibi dominationem vindicant.* Significat typhum ſæcularem & tumorem quorumdam Epiſcoporum, qui dominatum in clero exercebant, & in cathedram elevati, ac ſi eſſet ſolium quoddam regium & arx velut imperii, tyrannicam ſibi dominationem vindicabant. *Elevari* eſt dictio illius ætatis, quæ provectionem Principum ſignificat ſæpe apud Marcellinum & alibi: quo alludit canon iſte cum elevatos Epiſcopos & velut in arce collocatos proponit. Sane cathedra epiſcopalis ſublimior erat & velut in faſtigio conſtituta, unde poſſent Epiſcopi de ſuperiori loco fideles monere; ut docent, non ſolum auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, ſed veteres plerique, & ipſum Concilium Carthaginienſe quartum canone XXXV. Hinc illa Gregorii Nazianzeni in oratione ad ſynodum Conſtantinopolitanam: χαῖρέ μοι ὦ καθέδρα, τὸ ἐπιφθονον ὕψος τοῦτο, καὶ σταθερὸν. *Vale o cathedra, invidioſum hoc & periculoſum faſtigium.* Hoc dicendi genus periit apud Dionyſium, ubi hæc ſunt verba: *Quia nonnulli, quodam dominatu adepto, communionem fratrum abhorrent, vel certe cum depravati fuerint, quaſi in quadam arce tyrannica ſibi dominatum vendicant.* Confer hæc verba cum ſuperioribus, & veteris collectionis fidem laudabis.

IX. Attamen vetus collector auctoritate ſibi delegata uſus, quædam ſibi licere putavit quæ non cadunt in exſcriptorem merum vel in hominem privatum: quod in reliquis Conciliis oſtendemus uberius: in hoc unum & alterum obſervabimus.

Caput iſtius Concilii *de viſitandis provinciis*, quod eſt XIX. numero apud Dionyſium, omiſſum eſt in antiqua collectione; quoniam cum reſtrictum ſit ad ſpeciale negotium Mauritaniæ viſitandæ ab Aurelio, a quo ſe tunc officio excuſavit, nec poſſit res ipſa trahi ad conſequentiam, inutiliter paginas illius collectionis occuparet, quæ ad generalem diſciplinæ informationem pertinere debet.

Vice verſa canon XLIX. Concilii tertii, quo cavetur ut Epiſcopi vel clerici pauperes qui agros vel prædia comparaverint poſt ordinationem, Eccleſiæ illa conferant, omiſſus eſt a Dionyſio in recenſendis canonibus Concilii hujus ſub Cæſario & Attico Coſſ. quia confirmatus cum fuiſſet a Concilio ſexto, eum eo loco retulit, nempe canone XXXII: & abſtinuit ab eo repetendo in actis Concilii tertii.

CAPUT VII.

De Concilio Carthaginienſi quarto.

I. SEquitur in veteri collectione Concilium Carthaginienſe quartum, habitum Honorio Auguſt. IV. & Eutychiano Coſſ. ſexto Idus Novembris, anno ſcilicet trecenteſimo nonageſimo octavo, quod repudiandum eſſe Juſtellus edicit, & plerique cum ipſo ſectarii, nec ullam fidem adhibendam canonibus centum & quatuor qui huic Concilio adſcribuntur. Quam fiduciam ex eo deſumunt quod nec Dionyſius nec Ferrandus hujus Concilii meminere, ejuſque prima mentio apud Iſidorum Mercatorem habeatur, qui mercibus minus vendibilibus compilationem ſuam ſuffercit, in quarum faſcem Concilium iſtud fere compingunt.

II. Sed ſi veteris collectionis auctoritas illi affulſiſſet, non dubito quin gradu ceſſuri fuiſſent, & obviis ulnis amplexuri tam religioſum antiquitatis eccleſiaſticæ monumentum, quod ætatem illam & dicendi charactere & rebus ipſis deciſis omnino redolet. Quippe in examine Epiſcopi, præter Marcionis, Paulli Samoſateni, Arii & Apollinaris dogmata quæ inibi confodiuntur, licet tacito eorum nomine, ab Epiſcopo exigitur profeſſio contraria hæreſibus tunc vigentibus, nempe ut novi & veteris teſtamenti eumdem credat auctorem: quod eſt contra

tra Manichæos. Ut credat hujus quam gestamus, & non alterius carnis resurrectionem: quod est contra pullulantes tunc Origenistas. Quæritur ab eo si nuptias non improbet, si secunda matrimonia non damnet, si carnium perceptionem non culpet, si pœnitentibus reconciliatis communicet: quod est contra Novatianos & Priscillianistas. Si in baptismo tam originale peccatum quam quæ voluntate admissa sunt dimittantur: quod ad Cælestii dogma pertinet, nondum plane detecto Pelagianæ hæresis veneno: de qua non tacuissent patres, si hac ætate erupisset. Unde patet hujus Concilii veritas & antiquitas. Hoc autem in Concilio ordinationum celebrandarum mysteria explicantur, ordinum & graduum in Ecclesia discrimina & ministeria panduntur. Non omittuntur viduarum & sanctimonialium consecrationes ac munia, & sponsarum benedictiones. Episcopis præterea & clericis morum regulæ præscribuntur, quin immo & laicis, juxta quas vitam instituere debeant, Ut Christianæ ethices compendium hoc Concilio contineri non immerito dixeris. Ex præfatione discimus habitum Carthagine sub Aurelio: quod ipsæ quoque subscriptiones Episcoporum testantur, Aurelii, Donatiani, & sancti Augustini Hipponensis.

III. Tempus celebrati Concilii incidit, ut dicebam, in sextum Idus Novembris; Consulibus Honorio Augusto IV. & Eutychiano. Post eorum consulatum aliud habitum est Carthaginiense Concilium quinto Kalendas Majas, scilicet anno sequenti trecentesimo nonagesimo nono, in quo legatio decreta ad Imperatores ut lege caverent ne quis ab Ecclesiis ad eas confugientes abstraheret. Ejus meminit Dionysius, omisso priore. Nec silentii pœnas sustinere debet ille, nec præteritione quoque sua censendus est damnasse Concilium nostrum. Eamdem ob causam præterivit in collectione sua hanc synodum qua duas habitas sub Grato & Genetlio: quoniam collectio vetus eas integras complexa cum esset, non erat quod Dionysius eas iterum ad suam curam revocaret. Quod de ceteris quas ille commemorat, dici non potest: quoniam vel omissæ penitus erant in collectione veteri, illæ nempe quæ canones non ediderant; aut aliarum canones ordine diverso recensiti vel etiam imminuti erant, ut novam operam requirere viderentur: quod in hac Dissertatione nostra satis manifeste ostenditur.

IV. Præterea Concilii istius quarti ratio & institutum, cum ad reconditam disciplinam ordinum sacrorum explanandam & ad mores informandos pertineret potius quam ad externam dispositionem judiciariamque trituram, de qua in aliis Conciliis statuitur; Dionysius existimavit non esse quod illud suæ collectioni adjungeret, præsertim cum satis priore illa & antiqua vulgatum esset.

V. Sane de Ferrando dubitandum non est quin sciens & consulto, ob superiorem rationem, non meminerit hujus Concilii in sua Breviatione canonum, ut dixi superius, utpote qui Concilii Carthaginiensis habiti anno CCCCXVIII. titulos cum laudet, eos tamen qui ab eo de gratia Dei editi sunt prætermittat, quoniam ad fidem, non autem ad disciplinam ecclesiasticam, pertinent: quos tamen Dionysius non omisit, ut nobis integrum Concilium proponeret.

CAPUT VIII.

De Concilio Carthaginiensi quinto.

I. CConcilium quintum in collectione veteri est illud quod habitum fuit post consulatum Flavii Stiliconis, XIV. Kalendas Julias, id est, anno quadringentesimo primo; cui adjuncti sunt quoque canones synodi habitæ Vincentio & Flavito Consulibus, Idibus Septembris ejusdem anni. Concilii prioris præfatio exstat integra in collectione Dionysii: quæ quidem suo loco posita est in editione Latina & Græca Parisiensi codicis canonum Africanorum; quæ perverso ordine posita fuerat in editione Moguntina, nempe ante canones Concilii tertii Cæsario & Attico Coss.

II. Præcipua hujus synodi cura fuit ut legatio decerneretur ad transmarinas partes, tum ad sedem apostolicam, tum ad Imperatores, ut Ecclesiæ Africanæ necessitatibus subveniretur. Ac primo cum ob Donatistarum sævitiam grassantem & bellorum excidium apud Ecclesias catholicas maxima clericorum esset penuria, supplere numerum aliter non poterant Africani, nisi liberum illis esset redeuntes ab hæresi Donatistarum in clerum adscisere: quod prohibitum ne fieret a sede apostolica & a Mediolanensi profitetur Aurelius, id est, in plenario Concilio Italico: atque ideo conveniendos Anastasium sedis apostolicæ Episcopum & Venerium sacerdotem Mediolanensis Ecclesiæ, ut communi periculo provideant & *consentiant*, quemadmodum loquitur canon primus; ut saltem qui parvuli baptizati sunt a Donatistis, & majores facti cognitum errorem deseruerunt, possint clericatus officio admoveri. Qua de re consulendos quoque Siricium & Simplicianum antea constituerant canone XLVIII. Carthaginiensis tertii. Unde patet decreta Romanæ sedis in Concilio Italico edita ipsos quoque Africanos obstrinxisse, & eorum veniam atque remissionem ob publicam necessitatem a sede apostolica præcipue, & a Mediolanensi quoque, utpote per Italiæ vicariatum ceteris Episcopis præfecto, petitam. Itaque caput primum istius Concilii, quod est apud Dionysium, recte omissum est in collectione veteri; quoniam cum res ipsa penderet ex arbitrio sedis apostolicæ, & nullum ea de re illius exstaret rescriptum, inutile erat consultationis istius iterum meminisse.

III. Secundum quoque caput recte omissum est a collectore, quoniam nihil definitur quod ad disciplinam pertineat: id tantum decernitur postulari ab Imperatoribus, ut templa idolorum quæ sunt in agris, dirui jubeant. Qua ratione omissa sunt etiam caput quartum *de paganorum conviviis* lege Principis tollendis, & quintum *de spectaculis* quoque *& ludis theatrorum* lege prohibendis, ne saltem fiant die dominica vel ceteris diebus celeberrimis.

IV. Tertium sane caput omissum non est a collectore veteri, sed summa auctoritate in melius commutatum. Agitur de cognitione quam clerici de causis laicorum suscipiebant *jure apostolico*, ut loquitur canon, *Ecclesiis impositio*, ubi alludit ad locum Paulli, quo monentur fideles ne ad forum coram ethnicis litigaturi pergant, sed potius Episcopi & clericorum arbitrio se committant: *Si enim angelos judicabimus*, inquit Paullus, *quanto magis secularia*? Ex quo Apostoli monito inductum ut litigatorum arbitria in se reciperent Episcopi, ac si mandato apostolico, ob fidelium concordiam alendam, ad id essent adstricti: quo de onere Episcopis imposito non tacent auctor Constitutionum Apostolicarum, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus & alii. Quod confirmatum fuit lege Constantini, adeo ut unus e litigatoribus invitum adversarium cogere possit ad subeundum Episcopi judicium. Enimvero cum Episcopi senatum suum haberent, ut loquitur Hieronymus, sive presbyterium, ut loquitur Cyprianus una cum Paullo, Presbyteros suos velut assessores suos contrahere debebant ad judicandas causas, ut docet eleganter canon XXIII. Concilii quarti his verbis. *Ut Episcopus nullius causam audiat absque præsentia clericorum suorum. Alioqui irrita erit sententia Episcopi, nisi clericorum præsentia confirmetur.* Quoniam vero a sententiis illis provocari poterat ad judicem publicum; (licet interim res judicata executioni demandari posset, ut cautum erat legibus) contingebat aliquando ut clericus cognitor, aut qui præsens fuerat cognitioni, evocaretur a judice publico ad testimonium dicendum de iis quæ apud se gesta erant [f]. Quod ideo accidebat frequentius, quia sine scripto lites istæ, id est summarie, absque strepitu & figura judicii, ut hodie loquuntur, ab Episcopis & clericis dirimebantur. Quod sane grave erat atque injuriosum clericis. Ideoque Africani, ut ab hac se vexatione liberarent, petendum ajunt ab Imperatoribus, *ut statuere dignentur ut si qui forte in Ecclesia quamlibet causam jure apostolico Ecclesiis imposito agere voluerint, & fortasse decisum* (decisio) *clericorum uni parti displicuerit, non liceat cle-*

Cod. Can. Eccl. Afric. c. 59.

clericum ad teſtimonium devocari eum quia cognitor vel præſens fuerit, ut nulla ad teſtimonium dicendum eccleſiaſtici cujuslibet perſona pulſetur. Sed collector vetus ex auctoritate ſibi mandata hunc canonem emendavit; & quod poſtulandum erat a Principe, ipſe ut conſtitutum a Concilio ponit. Unde niſi quis moroſus eſſe velit, facile ſibi perſuadebit hanc collectionem, non privato ſtudio, ſed publica poteſtate compactam, & deinde Eccleſiis pro lege publicatam. Hæc ſunt itaque canonis iſtius apud collectorem verba, alioqui etiam ſincerioris lectionis. *In principio ſtatuendum eſt ut qui forte in Eccleſia quamlibet cauſſam jure apoſtolico agere voluerit, & fortaſſe deciſio clericorum uni parti diſplicuerit, non liceat clericum ad teſtimonium devocari eum qui cognitor vel præſens fuit. Et ut nulla ad teſtimonium dicendum eccleſiaſtici cujuslibet perſona pulſetur.*

V. Hinc docemur duo conſtituta. Primum, ut qui cognitor fuit, non evocetur ad teſtimonium dicendum. Secundum, ut nullus e clero ad teſtimonium dicendum in qualibet cauſſa evocetur a judice publico. Corrupta lectio apud Dionyſium primam illam regulam ſolam exprimit; quoniam apud illum clauſula ultima non eſt diſcreta a prioribus verbis, ut decet, propter omiſſam particulam conjunctivam *Et*; ita ut videatur potius ratio prioris definitionis quam nova definitio. Quod ipſe Dionyſius eo modo intellexit, ut patet ex lemmate quod huic canoni præpoſuit. *Ut clerici de judicii ſui cognitione non cogantur in publico dicere teſtimonium*. Sed in veteri collectione lemma generaliter conceptum eſt de omni teſtimonii dictione interdicta clericis in judicio publico: *De clericis ad teſtimonium non pulſandis*. Sane lectio veteris collectionis, *Et ut*, unde oritur ſecunda illa generalis definitio, confirmatur ab interprete Græco, qui lectionem illam agnoſcit. καὶ ἵνα μηδὲ πρόσωπῳ ἀὶς ἐκκλησιαστικῷ πρόσηκον ἐναχθείη περὶ τοῦ ὀφείλειν μαρτυρεῖν. Hinc colliget lector antiquam eſſe prohibitionem ne clerici a judicibus ſæcularibus ad teſtimonium citentur, niſi ex conſenſu Epiſcopi. Quod Decretalibus ſevere ſancitum eſt, & ubique obſervatur præter quam in Galliæ regno, quod ſuis privilegiis utitur: quamquam diffitendum non ſit a Juſtiniano aliter conſtitutum.

VI. Eadem collectoris auctoritas elucet in capite ſexto, ubi petendum decernitur a Principibus ut ſtatuere dignentur ne clerici judicio Epiſcoporum damnati, ab Eccleſiis quibus præfuerant nec a quolibet defenſentur, interpoſita pœna damni pecuniæ atque honoris, quo nec ætatem nec ſexum excuſandum præcipiant. Lex petenda erat ob pœnam civilem, quæ ab Eccleſia infligi non poterat, ſed tantum canonica. Sed collectori viſum ut canonem iſtum ſecundum in ſua collectione locaret, conſtituendo ſynodi auctoritate quod poſtulandum erat a Principe. *Et illud ſtatuendum*, inquit, & cetera ſubjungit. Unde factum crediderim ut plures mediæ ætatis Pontificum conſtitutiones damno honoris & privatione dignitatum afficiendos jubeant qui ſuis decretis reluctati fuerint.

VII. Caput ſeptimum *de hiſtrionibus ad fidem converſis*, ne ad ludicras artes iterum cogantur, quoniam lex petenda decernitur, omiſſum eſt. Octavum quoque manifeſtam ob cauſſam; quoniam illud tantum proponit Aurelius, ut manumiſſiones ſervorum in Eccleſiis Africanis fiant, ſi conſacerdotes per Italiam id facere reperiantur. Quare cum ex legibus Conſtantini relatis in Codice & a Sozomeno commemoratis manumiſſi in Eccleſia libertatem Romanam adipiſcerentur, non erat quod in dubium adduceretur in reliquis occidentis Eccleſiis quod Africani in poſterum facere debebant. Nonum quoque & ultimum caput omittitur, quia pertinet ad ſpeciale negotium Equitii Epiſcopi jam olim damnati & ad tranſmarinas partes profecti ut turbaret Africanæ Eccleſiæ ſtatum, cujus impudentiam repellendam a Legato decernitur.

Sozom. lib. 1. c. 9.

CAPUT IX.

De eodem Concilio quinto Carthaginienſi, & de Donatiſtis.

I. EOdem anno CCCCI. Vincentio & Flavio Coſſ. Idibus Septembris habitum eſt Concilium Carthagine ex omnibus provinciis Africæ, quod ſane aliud eſt a priore. Attamen cum eodem anno celebratum fuerit, ſub unius Concilii quinti nomine exhibetur in collectione veteri. Quod accuratius & rectius diſtinguitur apud Dionyſium, & ab ipſo quoque Ferrando.

II. Donatiſtarum machinationes, & inſidiæ quibus Eccleſiam Africanam vexabant, Anaſtaſii Epiſcopi Romani pectus adeo commoverant ut litteris ad Epiſcopos Africæ datis eos hortaretur ne de hæreticorum inſidiis & improbitatibus diſſimularent, ut capitulo primo hujus Concilii docemur. Carthaginienſis ergo ſynodus de Donatiſtarum cauſſa tractans, cum eis lenius agendum cenſuit, & plebes eorum communione infectas miſerabilis illius erroris commonendas, quo ſunt devinctæ. Tum ut a judicibus petatur ut auctoritate ſua juvent communem matrem Eccleſiam catholicam, judiciaria poteſtate inquirentes quid geſtum ſit in iis locis in quibus Maximianiſtæ qui a Donatiſtis ſchiſma fecere, baſilicas obtinuerunt. Magni momenti hæc perquiſitio videbatur futura, quoniam Maximianus Epiſcopus Carthaginienſis ex parte Donati, cum a Primiano ejuſdem partis Epiſcopo ſchiſmate diviſus eſſet & anathemate ab adverſariis ictus, pari eos damnatione excepiſſet, (ut copiose docet Auguſtinus lib. III. contra Creſconium cap. XL. lib. IV. cap. VI. & in enarratione pſalmi XXXVI.) iſtius Maximiani ſectatores, ut ſchiſmatici, Donatiſtis petentibus a baſilicis quas tenebant per juſſa judicum deturbati erant, ut ſcribit Auguſtinus, libro III. contra litteras Petiliani cap. XXXIX. maxime cum illa tempeſtate Maximianiſtæ recepti fuiſſent a ceteris Donatiſtis in communionem (abſque baptiſmi repetitione. Quo exemplo convinci poterant tum ab initio Donatiſtas tam inique ab Eccleſiæ unitate diſceſſiſſe temporibus Cæciliani quam inique nunc clamabant Maximianiſtas a ſe ſchiſma feciſſe, tum ſtolide pacem Eccleſiæ toto orbe diffuſæ atque illius communionem baptiſmumque reſpuere, qui ſuos olim ſui Concilii plenarii auctoritate damnatos in communionem cum ſuis honoribus recipiant: quo argumento quoque utitur Auguſtinus epiſtola quinquageſima & libro de hæreſibus. Ut autem facilius Donatiſtæ ad Eccleſiam accedendi ſtudio accenderentur, ſuomet exemplo alliciendos putavit hæc ſynodus. Itaque ſicut ipſi Maximianiſtas ſuſceperant in clero cum ſuis honoribus, ita reſipiſcentes Donatiſtas & ad catholicæ Eccleſiæ communionem redeuntes in ſuis gradibus recipiendos decernunt. Attamen quoniam Capuamo Concilio vetitum fuerat ne clerici Donatiſtæ reſipiſcentes in ſuis honoribus ſuſciperentur, ea fuit hujus ſynodi pro tranſmarini Concilii decretis reverentia, ut quam prohibitioni generali exceptionem adhibendam putabat, nempe ut ii ſoli recipiantur per quos unitati catholicæ conſulitur, judicio ſedis apoſtolicæ committat; ad quam *maxime*, ut ait, & ad reliquos Epiſcopos tranſmarinos ſcribendum decernit. Unde patet ſedis apoſtolicæ auctoritas præcipua in canonibus temperandis, ab ipſis Africanis & ab orientalibus quoque jam olim agnita, ut uberius docui libro tertio *de Concordia* cap. XIII.

III. Quæ dixi, quatuor Concilii hujus capitibus comprehenſa, cum ad negotia ſpecialia Africæ pertineant, in veteri collectione diſſimulata ſunt. Sed omiſſum non eſt iteratum interdictum canone quinto Concilii comprehenſum, & in tertium Concilii quinti conjectum, quo Epiſcopi, Presbyteri & Levitæ ab uxoribus continere jubentur *ſecundum priora ſtatuta*, id eſt, juxta priorum canonum Carthaginienſium decreta, de quibus ſuperius egimus. Græcus interpres, depravatam lectionem ſecutus, reddidit ac ſi ſcriptum eſſet *ſecundum propria ſtatuta*, κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους. Quæ verſio tolerari poſſet niſi

eam interpretatione sua corrupissent Zonaras & Balsamo, qui ambiguum vocis ὅρος, quæ legem & statutum æque significat ac limitem sive etiam temporis terminum; ad suos orientalium mores confirmandos transferentes, hunc canonem sic explicant ac si decerneret ut tempore vicis suæ, Judæorum exemplo, quisque sacerdotum contineat, rediturus post ministerii & ἐφημερίας functionem illam temporariam ad uxoris commercium: quod hebdomadariis Presbyteris quos instituere Græci, competere posset. Sed quid fiet de Episcopis, qui Presbyteris & Levitis hoc canone junguntur, a quibus tamen Græci ipsi continentiam perpetuam ab uxoribus exigunt, & ex illo capite singularitas eorum in quaque Ecclesia vetat ne per vices fungi possint munere suo? Quare cum clausula isthæc, καὶ πρὸς ἰδίους ὅρους, ex interpretatione Græca, eos æque comprehendat ac Sacerdotes & Levitas, alia est adhibenda explicatio quam ea quæ recentioribus Græcis placuit, nempe ut propriis & gradibus suis aptis continentiæ legibus adstringantur. Quamquam alia lectio & verior est atque sincerior, omnemque difficultatem adimit, scilicet *secundum priora statuta*, id est, juxta id quod in prioribus Conciliis constitutum est. Ferrandus videtur hunc canonem laudare ex isto Concilio num. VI. *Ut Episcopi, Presbyteri & Diaconi ab uxoribus abstineant. Concil. Carth. tit.* III.

IV. Sequitur in veteri collectione canon quartus de rebus Ecclesiæ sine consilio Primatis non alienandis: qui sine dubio ad hoc Concilium habitum Vincentio & Flavito Conss. pertinet, non solum juxta fidem antiqui collectoris, sed etiam juxta Ferrandum, qui notat num. XLVII. *Ut Episcopi rem Ecclesiæ sine Primatis Concilio non vendant. Concil. Carthagin. tit.* V. *Hippon. tit.* IX. Dionysius vero heic canonem istum omisit, quoniam a Concilio sexto can. XXVI. firmatus cum fuisset, ejus Concilii canones in capite Africanorum collocanti inutile videbatur hunc suo loco reddere. Sed vetus, qui Carthaginiensis sexti canones omisit ex prioribus compactos, retinuit hunc canonem suo loco. Grave est hoc interdictum de rerum ecclesiasticarum alienatione absque synodo Primatis sive Metropolitani. Libera quondam Episcopis singulis, saltem cum presbyterii consilio, rerum ecclesiasticarum alienatio; sed non vice versa Presbyteris vacante Ecclesia, cum rescindendum jusserit hoc casu contractum synodus Ancyrana canone XIII. Hanc potestatem Ecclesiarum damnis cavens Concilium Carthaginiense, & deinde Hipponense secundum, optime restrinxit, & Primatis synodique provincialis decreto negotium commisit, exceptione solum addita, nisi tam gravis premeret necessitas ut Primatem adeundi non supereresset spatium. Sed tunc quoque venditor vicinis Episcopis antea indicare, & post factum, Concilio provinciali referre debet Ecclesiæ suæ necessitates. Hæc est enim sententia canonis; cujus lectio luxata, sic constituenda est in veteri: *saltem curiositatem habeat* (id est, curam, Africana dictione) *& vicinis Episcopis hoc ante indicare, & post factum, ad Concilium referre suæ Ecclesiæ necessitates. Quod si non fecerit, reus Concilio venditor teneatur.* Hunc locum canon sexti Concilii interpretatus est potius quam exscripsit: *saltem vicinos testes convocet Episcopos, curans ad Concilium omnes referre Ecclesiæ suæ necessitates. Quod si non fecerit, reus Deo & Concilio venditor honore amisso teneatur.* Priorem partem Græcus non est assecutus. Legit enim, *vicinos testes convocet Episcopus*, cum legendum sit *Episcopos*.

V. Hunc canonem excipit alius in veteri collectione, quo definitur ne quis, relicta cathedra principali, in alia diœceseos Ecclesia aut in proprio fundo diutius quam oportet resideat. Quod his verbis Ferrandus expressit num. XVII. *Ut nullus Episcopus, dimissa matrice, in diœcesi constituat.* (legendum *consistat*) *Concil. Carthagin. tit.* VI. Ubi cathedra principalis recte matrix redditur. Unde matrices cathedræ in Concilii Carthaginiensis cap. CXXIII. apud Dionysium.

VI. Canon de infantibus baptizandis quoties non inveniuntur certissimi testes de illorum baptismo, nec ipsi idonei sunt propter ætatem de traditis sibi sacramentis respondere, a Leone primo probatus est, qui ejus in simili specie sententiam sequitur in epistola ad Rusticum Narbonensem. Sed mutilus est canon ille apud Dionysium; ubi omissa est ultima clausula, quam exhibet vetus, de consecrandis Ecclesiis quoties de earum consecratione dubitatur. Obiter autem monendus est lector magnum oriri beneficium ex tabulis parochialibus in quas baptismorum acta referuntur; unde non solum infantium ætas ad res civiles, sed etiam baptismi testatio probari potest: quibus tabulis si usa fuisset vetus Ecclesia, ut liberorum censitione in actis publicis olim utebatur Imperium, difficultatibus istis de baptismo infantium se exemisset.

VII. Cautum fuerat in Concilio Carthaginiensi tertio canone XLI. ut quotannis ad Concilium universale Africæ convenirent Episcopi, & per legatos redeuntes in provincias dies Paschæ ab Ecclesia Carthaginiensi denuntiaretur. Nunc duo constituuntur. Primum, ut formatarum subscriptione dies ille omnibus intimetur, id est, ut in formatis quæ clericis peregre proficiscentibus dantur, dies Paschæ adnotetur; quod si adhuc incertus est dies anni illius, præcedens adjungatur quo modo solet *Post consulatum* in publicis gestis adscribi, ut explicuit canon vigesimus synodi Milevitanæ in veteri collectione, qui est centesimus sextus in codice canonum Africanorum ex Concilio Carthaginiensi anni quadringentesimi septimi. Secundum est, ut tempus fixum & certum Concilii in decima die Kalendarum Septembrium constituatur. Quæ dies Africanis conventibus apta esse poterat propter anni tempestatem a provinciis Europæ diversam. *Dies vero Concilii idem servetur qui in Hipponensi Concilio constitutus est, id est, X. Kalendas Septembris.* Vetus autem collector tempus illud immutavit auctoritate sibi delegata, ut alibi dixi. *Dies Concilii*, inquit, *undecimo Kalendas Novembris servetur*, scilicet post exactas ferias vindemiales, omissa mentione Concilii Hipponensis, in quo scilicet dies decima Kalendarum Septembrium constituebatur; a quo cum recederet, non erat quod illud Hipponense Concilium laudaret. Ceterum observare non pœnitebit heic agi de generali & universali totius Africæ, de quo etiam canone decimo, non autem de provincialibus synodis, quæ a Primatibus sive Metropolitanis cogebantur: de quibus heic cavetur ut Primates, quando Concilium apud se congregant, diem heic præstitutum universali Concilio non impediant. Ad istud exemplum decretum est de patriarchica synodo in canone XVII. octavæ synodi.

VIII. Canonem de intercessore dato Ecclesiæ Ferrandus ex titulo nono Concilii Carthaginiensis laudat, id est, ex Concilio habito Vincentio & Flavito Consulibus, cui numerus ille respondet. Vacantibus Ecclesiis præficiebatur a Metropolitano Episcopus ad dissidia populi componenda, ne per varia studia in eligendo Episcopo in apertam seditionem erumperent. Dictus fuit intercessor, quia dissidentibus intercedebat, medium se præbebat & conciliatorem. Unde μεσίτης dictus ab interprete Græco. A Ferrando dicitur interventor num. XXII. *Ut nullus Episcopus cathedram cui datus fuerit, interventor plus quam annum teneat, sed ipse eis Episcopum petat. Conc. Carthag. tit.* IX. Dionysius quoque in lemmate canonis interventorem appellat. Sequenti sæculo dictus est visitator a Gregorio Magno. Visitatoris usum & nomen retinuere posteri, ut patet ex Hincmari epistolis a Sirmondo editis; qui ex more tunc recepto non ante visitatorem Episcopum Ecclesiæ vacanti præficiebat quam Regem consuluisset, ut ex ejus arbitrio persona visitatoris penderet, nempe ut cleri & populi animos ad electionem Regi gratam inflecteret.

IX. Capita duo apud Dionysium, quorum alterum agit de conveniendo Cresconio Villaregiensi ut se sistat proximo universali Concilio Africano, & alterum de ordinando Episcopo in Ecclesia Hipponensium Diarrhytorum, omissa sunt a veteri, quia sunt specialia Africæ negotia.

X. Canon autem undecimus, quo statuitur ne Presbyteris aut Diaconis ob graviorem culpam a gra-

gradu remotis manus pœnitentiæ imponatur tamquam laicis, heic est suo loco positus in collectione veteri; quem Dionysius inter capita Carthaginiensis sexti jam semel a se positum heic repetere noluit. Ratio vero hujus statuti petenda est ex Basilio cap. XXXII. qui ait duplici pœna affligendum non esse Presbyterum & Diaconum, tum depositione, tum laboribus pœnitentiæ publicæ.

XI. Undecimi canonis definitioni recte conjungitur canon duodecimus, quo accusatis clericis annus conceditur ad diluendum crimen sibi impositum. Quoniam vero textus corruptus est tam in collectione veteri quam in Dionysiana, emendandus a nobis erit, postquam vulgatam lectionem proposuero. *Quoties*, inquit, *clericis convictis & confessis in aliquo crimine, vel propter eorum quorum verecundiæ parcitur, vel propter Ecclesiæ opprobrium, aut insolentem insultationem hæreticorum atque gentilium, si forte causæ suæ adesse voluerint & innocentiam suam asserere, intra annum excommunicationis suæ hoc faciant &c.* Quænam amabo consequentia est in his verbis, ut convictus & confessus innocentiam deinde suam asserat? Convictus & confessus pro judicato habetur juxta legum præscripta; est ἀνωκατάκριτος, ut loquitur Paullus. Presbytero de se confesso non parcitur, ex canone nono Concilii Neocæsarienſis: quia (ut inquit Valentina synodus habita anno CCCLXXIV.) *reus est vel veri confessione vel mendacio falsitatis*. Quare sine dubio legendum est: *Quotiss clericis convictis nec confessis in aliquo crimine vel propter eorum verecundiam parcitur, vel propter Ecclesiæ opprobrium*. Mutandum enim illud, *quorum verecundiæ parcitur*, ne alioqui suspensa sit oratio, & ne verbum desit a quo nomina dativi casus, *clericis convictis*, regantur. Attamen vetus est mendum, ab ipso etiam interprete Græco expressum, ne dicam ab Ivone & Gratiano XI. q. III. *Vide Balsamon. in can. 82. synodi Carthag.* *Kursus constitutum*: ubi ancipites sunt glossatorum de mente canonis istius opiniones. Sententia itaque canonis hæc est quam exhibet Ferrandus num. CXXXVI. *Ut accusatus clericus intra annum causam suam agere debeat. Concil. Carthag. tit.* XIII. Ordo antiquus judiciorum ecclesiasticorum hinc desumi potest. Testes recipiebantur adversus reum gravioris criminis. Eorum testimonio convictus, communione abstinebatur: qui deinde vel se purgabat, vel confessione criminis facta, pœnitentiæ beneficium petebat absque ulla temporis præscriptione. Heic anni tempus post excommunicationem illi inflictam computandum clerico conceditur, ut se purget: quo tempore elapso, non amplius auditur. Inde factum ut decretis recentioribus laici quoque excommunicati ad purgationem vel ad petendam absolutionem adigantur.

XII. In canone XIII. de alieno monacho non ordinando vox *repertum*, quam vetus & Dionysius præferunt, & ex eis Gratianus, cubat in mendo, & restituenda lectio ex interprete Græco: *Si quis de alterius monasterio receptum.* *Dist. 56. Si quis de alterius.* *ἐάν τις ἀπὸ ἀλλοτρίου μοναστηρίου ὑποδέξηταί τινα.*

XIII. Titulus XVI. apud Dionysium abest a veteri, recte; quoniam huic speciei satis cautum erat duobus capitulis Concilii Carthaginiensis tertii. Etenim canone XIII. constitutum est ut Episcopi & clerici hæreticis, etiamsi consanguinei sint, nihil per donationem aut testamentum conferant. Canone autem XLIX. Episcopi & clerici quod ex peculio Ecclesiæ acquisierint, jubentur suis Ecclesiis conferre. De eo autem quod illis ex liberalitate alicujus vel ex successione cognationis obvenerit, libera disponendi facultas relinquitur; dummodo ita se gerant ut eorum proposito congruit. Alioqui honore ecclesiastico indigni judicabuntur. Quam in pœnam incidissent sine dubio, si hæreticis vel gentilibus consanguineis aliquid contulissent, quia id vetitum canone decimo tertio: ne de personis infamibus loquar. Ceterum si extraneos heredes instituissent, dummodo Christianos, immunes erant a culpa. Canon autem XVI. hujus Concilii tacens de clericis, vetat ne heredes extraneos a consanguinitate sua Episcopus Ecclesiæ præferat, nedum consanguineos hæreticos aut paganos; addita gravissima pœna, nempe anathematis post mortem: de qua tantopere disceptatum fuit in quinta synodo. Additur quoque, quod huic pœnæ est consectarium, ne nomen ejus inter Dei sacerdotes recitetur; scilicet in sacrificio, quando ex diptychis sive libellis Ecclesiæ cujusque nomina defunctorum Episcoporum recitata, Deo commendabantur, ut patet ex actis quintæ synodi. Unde discimus hanc quoque consuetudinem in Ecclesia Africana perinde ac in ceteris universi orbis Christiani invaluisse.

XIV. Canones reliqui hujus Concilii quinti cum Dionysio conveniunt; adeo ut operam nostram non desiderent, præcipue cum Notas in universos canones non edamus.

CAPUT X.

De Concilio Carthaginiensi sexto.

I. Ordo veteris collectionis nos ducit ad Concilium Carthaginiense sextum: quod aliud est apud Isidorum, aliud apud veterem collectorem. In illo quippe perturbata Conciliorum serie octavum seu Milevitanum dicitur; quod in collectione antiqua rectissime sextum nuncupatur, depulsis ex eo gradu sexto vulgato & septimo, quæ in veteri septimum & octavum vocantur. Sane cum in eo quod dicitur sextum recitata fuerint priora Concilia, necesse est ut ea de quibus statim agemus, inserta fuerint illius Concilii actis, & numero sicut tempore Concilium sextum vulgo dictum anteverterint. Nos tamen recepta numerandi consuetudine usi perpetuo sextum Carthaginiense vocamus quod eo nomine huc usque designatum fuit juxta collectionem Isidori depravatam in illis numeris; qui tamen hujus mutationis causam sibi visus est aliquam habere ex eo quod synodum Milevitanam a Carthaginiensibus secernebat.

II. Quod ad rem attinet, in collectione Dionysii exhibetur synodus Milevitana prima celebrata Arcadio & Honorio Augg. V. Conss. sexto Kalendas Septembris, id est, anno quadringentesimo secundo, in civitate Milevitana, considente Aurelio Carthaginiensi Episcopo *in Concilio universali*, ut habent acta. Differt hæc synodus ab altera ejusdem nominis, quæ habita fuit contra Pelagium Honorio VII. & Palladio Conss. anno CCCCXVI. sub Silvano Primate Numidiæ ab Episcopis ejus provinciæ; cujus epistola synodica exstat inter epistolas sancti Augustini. *Augustin. epist. 92.* Existimabat Baronius duo istha̕c Milevitana Concilia in unum compacta a collectoribus, & canones de gratia in secundo editos, transscriptos esse in primum, & ceteris canonibus editis in primo adjunctos. Quod tamen dici non debet, cum nullos canones de gratia ediderit secundum Milevitanum, licet Pelagii hæresim Episcopi proscripserint, contenti datis ad Innocentium litteris, quæ exstant apud Augustinum, sententiam suam significasse.

III. Fatendum est quidem in collectione veteri canones quosdam desumtos ex synodo Milevitana prima, compactos fuisse in unum corpus cum aliis canonibus depromtis ex duobus Conciliis Carthaginiensibus celebratis anno quadringentesimo septimo & anno quadringentesimo decimo octavo. Quare huic compilationi sequens titulus præfigitur in veteri. *Concilium sextum Carthaginis Africæ, & in Milevitana civitate habitum.* Quibus verbis satis significatur hoc corpus e variis Conciliis esse consarcinatum. Enimvero licet Milevitanum tempore sit potius, quoniam tamen Carthaginis nomen dignitate præcellit, & plures canones petiti sunt e duobus Conciliis Carthaginiensibus, huic Carthaginiensis nomen inditum est a veteri collectore, tum etiam ne perturbaretur ordo numerandi hæc Concilia sub nomine Carthaginiensium, quamvis non taceatur in titulo nomen Milevitani.

IV. Ceterum quoniam ratio fidei ceteris articulis præfulgere debet, vetus collector Concilium istud auspicatus est ab octo canonibus de gratia Dei editis adversus Pelagium, quos ex universali Concilio Carthaginiensi celebrato anno quadringentesimo decimo octavo, cujus acta sunt apud Dionysium, transscripsit, & in capite ceterorum canonum posuit.

fuit. Sane partem præfationis Milevitano primo præfixæ usurpavit; & ut materias connecteret, de suo hæc ultima verba addidit aut ex præfatione Carthaginiensi illi præfixa qua caremus: *Ideoque pariter quædam de caussis fidei, unde nunc quæstio Pelagianorum imminet, in hoc cœtu sanctissimo primitus tractentur, deinde subsequantur & aliqua quæ disciplinæ ecclesiasticæ necessaria exsistunt.*

V. Præterea ut Carthaginiensibus Conciliis potiorem locum daret, post octo canones de gratia subjunxit canones petitos ex altero Carthaginiensi anni CCCCVII. quorum primus est apud Dionysium, de Concilio universali Africæ, ne fiat quotannis, sed quando exegerit caussa communis; qui est in hoc nostro nonus. Depromti sunt ex eodem Concilio anni CCCCVII. canones X. XI. XII. & XVI. qui proprius est Africæ apud Dionysium. *Placuit præterea ut exsecutores in omnibus desideriis quæ habet Ecclesia quinque postulentur, qui in diversis provinciis impertiantur.* Agit de publicis exsecutoribus postulandis a Principe, qui rebus Ecclesiæ immineant. Vetus autem, non designato numero, sic generaliter expressit: *Placuit præterea ut exsecutores in omnibus justis desideriis impertiantur*: addita quoque per modestiam voce *justis*, quæ patribus Africanis exciderat.

Decimus septimus indidem quoque est desumtus, quo cavetur ne dimissus vel dimissa, etiam ob adulterium, alteri conjungantur. Qua definitione tandem sopita est antiqua illa quæstio in Arelatensi primo & apud Græcos indecisa.

Decimus octavus est haustus ex eodem Carthaginiensi, verbis quæ in authentico sunt Africæ propria ad constitutionem generalem accommodatis. *Quicumque non communicans in Africa, in transmarinis ad communionem obrepserit, jacturam clericatus accipiat.* Ita Dionysius. Vetus autem sic habet. *Quicumque non communicans in provincia propria, & in aliis provinciis vel transmarinis partibus ad communicandum obrepserit, jacturam communionis vel clericatus accipiat.*

Petita quoque sunt ab eodem Concilio capitula XIX. & XX. ubi constituitur ne quis pergat in comitatum Principis sine formata, verbis accommodatis in veteri ad usum communem, quæ in authentico de formata missa ad Romanam Episcopum loquuntur. Omissa vero sunt alia illius Concilii capita a collectore veteri, quoniam propria erant Africæ.

VI. Ex Milevitano Concilio desumta sunt capitula XIII. XIV. XV. quæ agunt de Episcoporum ordine inter se, de litteris dandis ab ordinatoribus cum die & Consule, & ne quis ad aliam Ecclesiam trahatur quicumque in sua vel semel legerit. Reliqua capita, de archivo Numidiæ, de Quodvultdeo & Maximiano, ideo sunt omissa a veteri quia sunt specialia negotia Africæ.

VII. Ex Concilio Carthaginiensi anni CCCCXVIII. petiti sunt canones XXI. XXII. XXIV. XXV. XXVI. XXVII. Reliquos omisit vetus, quia de Donatistis Episcopis conversis & de partitione diœceseon inter eos & catholicos Episcopos cum agant, ad Africam solam pertinent. Sane canon vigesimus tertius, qui est de converso ab hæresi ad unitatem catholicam & susceptam apud hæreticos pœnitentiam gerente, ut arbitrio Episcopi catholici tempus pœnitentiæ vel reconciliationis ei decernatur, nescio quam ob caussam omissus sit a Dionysio; quem tamen vetus exhibet, & series rerum docet ad hoc Concilium pertinere, ubi de conversione Donatistarum copiose tractatur. Ex Ferrando qui meminit huius canonis, colligitur in authentico actum de Donatista converso, licet vetus ad omnes hæreticos generaliter definitionem more suo transtulerit. Ferrandus num. L. *Ut Episcopi judicio Donatistæ, qui apud suos acta pœnitentia convertitur, tempus pœnitentiæ vel reconciliationis decernatur. Concilium Carthagin. tit.* II.

Ceterum acta Conciliorum habitorum annis CCCCIII. CCCCIV. & CCCCV. quæ de conveniendis Donatistis agunt & de legationibus ad Principes, prudenter vetus collector dissimulavit, quoniam suo instituto non serviebant.

CAPUT XI.

De reliquis Conciliis Africanis.

I. AGmen Conciliorum Carthaginiensium claudet illud quod vocant septimum, cum de sexto & octavo superius egerimus. De septimo controvertitur an sit idem Concilium cum sexto. Non differre putant Binius & Justellus, quoniam sextum habitum est post consulatum Honorii XII. & Theodosii VIII. octavo Kalendas Junias Carthagine, septimum vero eodem loco & quinque post illa diebus, nempe III. Kalendas Junias. Non solum autem locus & tempus conveniunt, sed etiam numerus Episcoporum ducentorum decem & septem qui resedisse in Concilio sexto dicuntur in præfatione Concilii, & huic septimo eodem numero subscripsisse testatur collectio Dionysii. Attamen vetus collector adnotat hoc Concilium a triginta octo Episcopis celebratum, corrupto calculo. Legendum enim, XXIII.

II. Ante quam hunc nodum dissolvam, observandum est a Ferrando canones huic septimo Concilio tributos laudari tamquam e Concilio a reliquis Carthaginiensibus diverso, ut patet ex numerorum serie quam sequitur, similem computationi quæ est in veteri collectione; cujus fides ex eo probanda est quod in Concilio isto distinguendo in sexto adstipulatorem habeat Ferrandum Diaconum. Ille vero canones istos citat num. LXXIII. CXCV. CXCVI. & CXCVII. Ratio vero hujus discriminis patet ex actis Concilii septimi, quæ docent plerosque Episcopos ex illis CCXVII. qui convenerant, conquestos fuisse ceterorum quæ agenda supererant, moras se sustinere non posse. Quare ut illis redeundi in Ecclesias commeatus facilior esset & se ad iter accingendum parare possent, ab universali Concilio delecti sunt iudices numero XXIII. qui reliqua peragerent, scilicet præter Aurelium Carthaginiensem & Faustinum Episcopum Potentinum Legatum Ecclesiæ Romanæ, decem Episcopi legati provinciæ proconsularis, tres legati Numidiæ, tres legati provinciæ Byzacenæ, tres legati Mauritaniæ Sitifensis, tres legati Mauritaniæ Cæsariensis. Una cum iudicibus delectis consedit Aurelius, & canones quinque promulgavit. Quare non immerito Concilium diversum dici potest quod nova statuta minore judicum numero decernit. His capitulis constitutis subscripsere qui ea ediderant. Die sequenti, id est, secundo Kalendas Junias, iidem electi judices epistolam ad Bonifacium Papam dictarunt, quæ clausit acta Concilii sexti, & posita est post canones hujus septimi conventus. His gestis in unum compactis & epistolæ ad Bonifacium die illo, nempe secundo Kalendas Junias, subscripsere, non solum Aurelius & provinciarum legati, sed etiam Episcopi omnes usque ad superiorem numerum CCXVII. ante quam Carthagine discederent; non autem in suis quique Ecclesiis, ut putabat Baronius.

III. Quæ dixi hausta sunt ex interlocutione Aurelii apud Dionysium: qui post decreta quinque illa capitula a se & a legatis provinciarum, ait sibi placere rerum omnium conclusionem facere, id vero ita fieri posse si primum quæ die illa tractata fuerant, id est, capitula quinque, gestis inserantur: quæ est sententia horum verborum: *Universi tituli designati & digesti hujus diei tractatum Ecclesiæ gesta suscipiant.* Titulus ille generalis qui disceptandus in hoc cœtu propositus fuerat, respicit personas quæ ad clericorum accusationem admitti non possent. Hujus quæstionis decisio digesta est per capita quædam, ita ut primo excommunicati non admittantur; secundo servi, liberti, hæretici, pagani, Judæi, & infames; tertio ut qui unum crimen non probaverit, ad cetera non admittatur; quarto qui ad testimonium admittendi non sint; quibus subjungitur de Episcopo qui excommunicat eum quem sibi soli crimen dicit esse confessum. Hæc omnia per capita digesta, ad explicandum titulum sive argumentum propositum, gestis illius diei inserenda interloquitur Aurelius. Subjungit: *Quæ vero adhuc expressa non sunt, die sequenti per fratres no-*

noſtros Fauſtinum Epiſcopum, Philippum & Aſellum Presbyteros, venerabili fratri & coepiſcopo noſtro Bonifacio reſcribemus. Et ſubſcripſerunt. Aurelius &c. Die itaque ſequenti judices illi delecti de reſcribendo ad Bonifacium acturi erant. Interim ſubſcribunt huic definitioni, ſcilicet iidem illi qui de ea tractaverunt. Deinceps, quia perventum erat ad finem totius diſceptationis & geſtorum in controverſia cum Fauſtino, ceteri quoque Epiſcopi uſque ad numerum CCXVII. actis ſubſcripſere, & ipſi quoque epiſtolæ ad Bonifacium datæ: quæ univerſis Epiſcopis præſentibus relecta eſt.

CAPUT XII.

De canonibus adverſus Pelagium.

NUnc operæ pretium eſt canonum de gratia latorum adverſus Pelagium occaſionem & definitionum rationes paucis recenſere, remiſſa ad Theologos uberiori harum rerum tractatione.

I. Primo capitulo de ſtatu & conditione naturæ Adami ante illius lapſum decernitur adverſus Pelagianos, qui dicebant Adamum ſic creatum ut etiam ſine peccati merito moreretur, teſte Auguſtino. Cur autem iſthæc aſſererent, cauſſa in promtu eſt, ne pœnam aliquam in poſteros ex primi parentis peccato traduci faterentur. Hoc dogma cum objectum eſſet Pelagio ex Cæleſtii ſcriptis in ſynodo Dioſpolitana, nempe *Adam mortalem factum, qui ſive peccaret, ſive non peccaret, moriturus eſſet; quoniam peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit & non genus humanum*, hæc (inquit Auguſtinus libro de geſtis Pelagii cap. XI.) *judicio illo eccleſiaſtico, anathematizante Pelagio, & Epiſcopis interloquentibus, conſtat eſſe damnata.* A qua tamen perverſa ſententia non diſceſſere Pelagiani, ut paſſim docet Auguſtinus, tum libro primo imperfecti operis contra Julianum cap. LXVI. Quare neceſſaria fuit Concilii hujus Carthaginienſis conſtitutio; quam ſecuta eſt Tridentina ſynodus. Dogmatis hujus auctoritas ex ſacris libris petenda eſt, in quibus diſerte traditur mortem humano generi pœnæ loco inflictam eſſe propter peccatum primi hominis, in epiſtola ad Romanos cap. V. & VIII. in libro Sapientiæ cap. I. & II. Quare non immerito caput iſtud intra fidei regulam reponitur ab Auguſtino lib. XIII. de civ. cap. XV. *Unde conſtat inter Chriſtianos veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipſam nobis corporis mortem, non lege naturæ, quia nullam mortem homini Deus fecit, ſed merito inflictam eſſe peccati; quoniam peccatum vindicans Deus dixit homini in quo tunc omnes eramus: Terra es, & in terram ibis.* Mediæ igitur conditionis Adamus erat inter immortalitatem & mortalitatem, amborum capax; ut eleganter obſervat vetus auctor Theophilus Antiochenus ad Antolycum; ita tamen ut natura mortalis eſſet, quippe qui pabulo egeret quod illi Deus ex omnibus fructibus conceſſerat præter vetitum; ſed gratia & beneficio Dei futurus immortalis ex paſtu ligni vitæ, ut docet Auguſtinus lib. XII. de civit. cap. XX.

Auguſtin. lib. de peccat. mer. c. 2.

II. Secundo capitulo damnatur aliud Pelagianorum dogma quod primo conſequens erat, ſcilicet nullum reatum ex Adami proprio peccato ad ejus poſteros origine tranſire; integram proinde ac nulli ſceleri nullique pœnæ obnoxiam eſſe parvulorum recentium ab uteris matrum naturam. Peccatum itaque originale tollebat. Hoc inter capita de quibus interrogatus fuerat Cæleſtius in ſynodo Carthaginienſi anno CCCCXII. primum fuit, ut teſtatur Auguſtinus lib. I. de peccat. orig. cap. II. III. & IV. *Et Cæleſtius quidem*, inquit, *in hoc fuit errore liberior, ut neque in epiſcopali judicio damnare voluerit eos qui dicunt quod peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, & non genus humanum, & quod infantes qui naſcuntur, in eo ſtatu ſunt in quo Adam fuit ante prævaricationem.* Ideo traducem peccati negabat, idque ſe Romæ dicentem aſſerebat audiſſe Rufinum, teſte eodem Auguſtino. Quod objectum eſt quoque Pelagio in Dioſpolitana ſynodo. Fatebatur quidem, ut ſcripturæ teſtimoniis ſatisfacere aliquo pacto videretur, ſolo Adamum exemplo nocuiſſe, quo poſteros traheret ad imitandum, ſed nec reatum neque pœnam peccati ad poſteritatem tranſmiſſam.

III. Opponebatur illis grave argumentum petitum ex baptiſmo parvulorum. Eum quidem illi admittebant, ſed in hoc tantum ut baptizati in filios Dei adoptarentur & conſequi poſſent regnum cœlorum, non autem ut ab originalis peccati vinculo ſolverentur; a quo cum liberos dicerent, vitam illis beatam & æternam promittebant, quamvis extra regnum Dei, ad quod per ſolum regenerationis lavacrum admitti poſſe dicebant; ut copioſe ſcribit Auguſtinus hæreſi LXXXVIII. lib. I. de peccat. mer. & rem. cap. XXIX. epiſt. LXXXIX. & alibi. Non erat iſtud ſolius Pelagii commentum, quod illi commune fuit cum aliis qui ætate illâ peccatum ex traduce negabant, ideoque baptiſmum in parvulis ad alium finem quam remiſſionis peccatorum trahebant. Inter quos Rufinus Palæſtinus in libro de fide, nuper editus a Sirmondo: qui alius eſt a Rufino Hieronymi adverſario. Rufini Palæſtini hæc ſunt verba: *Baptiſma igitur infantes non propter peccata percipiunt, ſed ut ſpiritalem procreationem habentes, quaſi per baptiſma in Chriſto creentur, & ipſius regni cæleſtis participes fiant.*

IV. Quare Cæleſtius in Carthaginienſi ſynodo anno CCCCXII. & in libello Romæ oblato dixit infantes egere baptiſmo. Hoc tamen admiſſo profligata eſt omnino nefaria Pelagii ſententia de peccato originali. Etenim baptiſmus adminiſtratur in remiſſionem peccatorum, ut docent ſcripturæ & fidei regula, in qua univerſa Eccleſia unum baptiſma confitetur in remiſſionem peccatorum. Ergo ipſi quoque infantes tinguntur ut peccata illis remittantur, non ſane propria, ſed vetus illud & originale peccatum. A quo nodo his verbis Cæleſtius expediebat ſe ſe in libello oblato Romæ apud Auguſtinum libro de pecc. orig. cap. V. *Infantes debere baptizari in remiſſionem peccatorum ſecundum regulam univerſalis Eccleſiæ & ſecundum evangelii ſententiam confitemur, quia Dominus ſtatuit regnum cælorum non niſi baptizatis poſſe conferri; quod quia vires naturæ non habent, conferri neceſſe eſt per gratiæ libertatem.* Mox addit: *In remiſſionem autem peccatorum baptizandos infantes non ideo diximus ut peccatum ex traduce firmare videamur: quod longe a catholico ſenſu alienum eſt &c. Et illud ergo confiteri congruum, ne diverſa baptiſmatis genera facere videamur. Et hoc præmunire neceſſarium eſt, ne per myſterii occaſionem ad creatoris injuriam malum ante quam fiat ab homine tradi dicatur homini per naturam.* Oppreſſum fere rationis hujus pondere ſe fatetur, qui tam molliter reſpondet. Neceſſe eſt, inquit, ut dicamus baptiſmum parvulis conferri in remiſſionem peccatorum. Alioqui duo genera baptiſmorum admittenda eſſent, alterum in adultis, quod in remiſſionem peccatorum datur, alterum in parvulis abſque remiſſione: quod eſſet abſurdum. Itaque dicit confitendum baptizari infantes in remiſſionem peccatorum. Quod ſic intelligere eum oportebat juxta ſuæ ſectæ regulam, quoniam idoneus eſt baptiſmus ad ea delenda, quando inciderint in futurum; ſed nihil aliud in parvulis agi tunc vi lavacri quam ut Deo conſecrentur, adoptentur in filios, & regnum cælorum adipiſci poſſint. Addebant quoque, ut bene nati meliores fierent, apud Proſperum initio libri *De ingratis*.

V. Cavillationem illam elidit robuſte Auguſtinus, & ſynodus ipſa Carthaginienſis hoc capitulo ſecundo. Etenim ſi parvuli nihil ex Adam trahunt originalis peccati quod lavacro regenerationis expietur, inde fit conſequens ut in eis *forma baptiſmatis in remiſſionem peccatorum, non vera, ſed falſa intelligatur*. Quæ verba videntur prima fronte innuere ampliorem fuiſſe baptiſmi formulam quam ſit illa qua hodie utitur Eccleſia Romana, *Baptizo te in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*, addita ſcilicet iſthac clauſula, *in remiſſionem peccatorum*. Alioqui mancum & elumbe videtur ſynodi argumentum. Sed obſervandum eſt formam baptiſmatis non accipi ea ſignificatione quæ in ſcholis huic nomini tribuitur, quando de materia & forma baptiſmi diſputant. Sumitur heic pro ritu, ordine, & forma ba-

baptismi in Ecclesia universali exerceri solita ; ubi suus est locus interrogationi qua a cathecumenis mox tingendis fidei Christianæ professio exigitur, & inter cetera capita, remissionis peccatorum per baptismum consequendæ. Hoc fidei compendium vocatur regula fidei ab Irenæo, Tertulliano, Augustino, & aliis veteribus. Hæc est quam regulam universalis Ecclesiæ vocabat Cælestius in loco superius prolato. Symbolum quoque fidei dicitur ab Hieronymo hac de re loquente libro tertio adversus Pelagianos. *Hoc unum dicam*, inquit, *ut tandem finiatur oratio, aut novum vos debere symbolum tradere, ut post Patrem & Filium & Spiritum Sanctum baptizetis infantes in regnum cælorum ; aut si unum & in parvulis & in magnis habetis baptisma, etiam infantes in remissionem peccatorum baptizandos in similitudinem prævaricationis Adam*. Potest quoque Hieronymus explicari de symbolo seu fidei libello a patribus in synodo Constantinopolitana secunda edito, ubi confitentur diserte baptisma dari in remissionem peccatorum: quem libellum cum synodus œcumenica anno CCCLXXXI. constituisset, anno sequenti iterum coacta Constantinopoli, per synodicam epistolam ad Damasum Papam transmisit. Quare regulam fidei a synodo Nicæna & Constantinopolitana explicatam sequi se profitentur Legati apostolici in Concilio Chalcedonensi. Attamen usus symboli illius recitandi in mysteriis statim non obtinuit, qui primum inductus est in occidente a Concilio Toletano tertio sub Recaredo Rege.

VI. Ceterum Hieronymi argumentum simile est illi quod usurpant patres Africani, qui præterea praxim Ecclesiæ de tingendis infantibus in remissionem peccatorum confirmant Apostoli testimonio, qui ait in Adamo omnes peccasse: quem locum de peccato originis Ecclesiam catholicam ubique diffusam semper intellexisse dicunt. Mox definitionem his verbis concludunt: *Propter enim hanc regulam fidei etiam parvuli, qui nihil peccatorum in se ipsis adhuc committere potuerunt, ideo in peccatorum remissionem veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur quod generatione traxerunt.*

CAPUT XIII.

De Pelagii dogmatibus & arcanis.

I. ANtequam ad sequentia capitula accedamus, quæ agunt de vi & necessitate gratiæ, penetrare oportet in Pelagii arcana, qui subdolis & versutis artibus doctrinam suam occulebat ; ut qui gratiam Christi evertere conabatur, eam tamen videretur adstruere, ne catholicorum hominum conviciis pateret. Docebat itaque liberum hominis arbitrium, quod ex Adami peccato nullum vitium contraxerat, innatis viribus ex solo suæ conditionis præsidio posse bonum amplecti, malum vitare, & assequi regnum cælorum, *& ubi in utraque parte libera essent studia voluntatis, non facultatem his qui mali sunt ad bonum deesse, sed studium*, ut loquitur Prosper de illius hæresi agens in libro de libero arbitrio ad Rufinum. Hanc ergo liberi arbitrii facultatem, gratiam vocabat, quæ nullis præcedentibus meritis, beneficio Dei, hominibus erat concessa, teste Augustino pluribus in locis. Legis quoque & Prophetarum doctrinam alteram gratiam docebat Dei beneficio hominibus concessam, ut intelligerent quid sequi deberent, quid fugere, objectis suppliciorum terroribus & gloriæ magnitudine & piorum hominum exemplis. Gratia legem in adjutorium misit, ut rationis lumen quod pravitatis exempla hebetabant, & consuetudo vitiorum multimodis eruditionibus excitaret atque invitatu suo foveret, inquit Julianus Pelagianus.

August. lib. de hæres. & epist. 105.

II. Addebat tamen Pelagius, post adventum Christi neminem ad salutem pervenire posse nisi per fidem in Christum, per quam fidelis remissionem peccatorum sive justificationem consequebatur: quam gratiam per singula momenta & per singulos actus necessariam dicebat ; quæ evangelii doctrina & Christi ipsius exemplo incipiebat & fovebatur. Sed calliditatem hominis detegit Augustinus, post relata Pelagii verba, in libro de gratia Christi cap. II. Docet enim eum significasse, *ut semper in memoria retinentes & reminiscentes dimissa nobis esse peccata, non peccemus ulterius, adjuti non aliqua subministratione virtutis, sed viribus propriæ voluntatis, quid sibi remissione peccatorum præstitum fuerit recordantes*. Idem libro de gratia & libero arbitrio cap. XIII. *Dicunt etiam gratiam Dei quæ data est per fidem Jesu Christi, quæ neque est lex neque natura, ad hoc tantum valere ut peccata præterita dimittantur, non ut futura vitentur, vel repugnantia superentur*. Idem libro III. contra Julianum cap. XXIII. *Verum tu a vestro dogmate non recedis*, inquit, *quo putatis gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum sic in sola peccatorum remissione versari, ut non adjuvet ad vitanda peccata & desideria vincenda carnalia, diffundendo caritatem in cordibus nostris*. Hic Pelagii error damnatur tertio capitulo synodi Carthaginiensis. *Item placuit ut quicumque dixerit gratiam Dei qua justificatur homo per Jesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium ut non committantur, anathema sit.*

III. Porro veræ gratiæ remissionis per fidem in Christum multum detrahebat, qui ab ea auxilium non committendi peccata tollebat, ut dictum est. Præterea docebat fidem in Christum, voluntate per evangelii prædicationem excitata, viribus naturæ elicitam provocare quidem Dei misericordiam ut peccata hactenus admissa gratis condonet, ceterum recordatione illius remissionis semel adeptæ voluntatem hominis opera legis studiose exercentem posse restituere se a lapsu & perfectam justitiam colere. Remissionem autem illam in sola peccatorum relaxatione constituebat & favore Dei externo, non in caritate in cordibus diffusa, ut docuit Augustinus; qui recte adversus Pelagium disputat, si fides naturæ viribus acquiratur, ipsaque fides remissionem impetret, hanc non omnino citra ulla merita dari, ut tradebat Pelagius victus Apostoli auctoritate docentis hominem justificari gratis. Unde sequebatur primum illud Pelagii dogma de fide naturæ viribus adepta, esse falsum. Ut autem hoc gratiæ genus melius aperiatur, sciendum est duplicem ab eis gratiam constitutam, alteram quæ extrinsecus oblata menti, voluntatem alliciat ; quæ libero arbitrio sit veluti magistra, seque per cohortationes, per legem, per doctrinam, per creaturam, per contemplationem, per miracula, per terrores extrinsecus judicio ejus ostendat ; quo unusquisque secundum voluntatis suæ motum, si quæsierit, inveniat: quia scilicet gratiæ ipsius vocatio hoc primum circa nos agat ut nostræ facultatis arbitrium admoneat, nec aliud sit gratia quam lex, quam propheta, quam doctor, ut loquitur Prosper ad Rufinum. Quæ quidem auxilia a Deo conferri dubium non est. Sed quæ sequuntur, damnabuntur in doctrina Pelagii, nempe *ut qui* sic edocti *voluerint credant, & qui crediderint, justificationem merito fidei & bonæ voluntatis acquirant*, ut loquitur idem Prosper. Hanc gratiam justificationis per fidem in Christum in baptismo conferri ajebant ; de qua Julianus apud Augustinum libro primo operis imperfecti: *Hæc ergo gratia, quæ in baptismate non solum peccata condonat, sed cum hoc indulgentiæ beneficio & provehit & adoptat & consecrat ; hæc inquam gratia meritum mutat reorum, non liberum condit arbitrium.*

IV. Præter gratiam remissionis, aliam quoque Pelagius admittebat qua Deus interiore mentis illustratione cordis oculos aperit, ut sciat homo quid fugiendum, quid amplectendum, sed qua nihil in voluntate efficit ut homo agere valeat: quam gratiam his verbis exponit apud Augustinum libro primo de gratia Christi cap. VII. *Adjuvat enim nos Deus per doctrinam & revelationem suam, dum cordis nostri oculos aperit, dum nobis, ne præsentibus occupemur, futura demonstrat, dum diaboli pandit insidias, dum nos multiformi & ineffabili dono cælestis gratiæ illuminat. Qui hæc dicit, gratiam tibi videtur negare? An & liberum hominis arbitrium & gratiam Dei confitetur?* Et capite decimo eamdem gratiam a Pelagio commendari dicit qua *Deus futu-*

futuræ gloriæ magnitudine & præmiorum pollicitatione succendit, dum revelatione sapientiæ in desiderium Dei stupentem suscitat voluntatem, dum nobis suadet omne quod bonum est. Quare gratiam profitebantur quæ mentem illuminaret, non quæ dilectionem inspiraret voluntati. Hunc errorem dispunxit synodus Carthaginiensis capitulo quarto. *Cum enim dicat Apostolus*, scientia inflat, caritas vero edificat, *valde impium est ut credamus ad eam quæ inflat nos habere gratiam Christi, ad eam quæ ædificat non habere; cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus*.

V. Deinde Pelagius tum gratiæ illi suæ, id est, illuminationi mentis, tum etiam gratiæ justificationis, id solum tribuebat ut juvaret ad facilius operandum, ita ut absque gratia difficilius quidem, implere tamen posset homo divina mandata. Hæc sunt Pelagii verba apud Augustinum libro primo de gratia cap. VII. Deum ait *illis quibus imperavit etiam gratiæ suæ auxilium subministrare, ut quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam*. Quem impii hominis errorem synodus Carthaginiensis damnavit anathemate capitulo quinto, ubi docet Pelagium ista intellexisse etiam de illa quam docebat justificationis & remissionis gratia; quæ sane illius etiam opinione munificentior erit quam mentis illuminationes quæ extrinsecus adveniebant.

VI. Posset mirari aliquis cur in capitulo tertio damnetur opinio Pelagii docentis gratiam justificationis ad peccatorum remissionem valere quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium ut non committantur; contraria autem opinio hoc capitulo illi tribui videatur ut gratia isthæc conferat ad facilius operandum. Immo vero docebat Pelagius diserte gratiam juvare ad resistendum diabolo, quod idem est ac si diceret, ad peccata non committenda. Hæc sunt illius verba apud Augustinum libro primo de gratia cap. XL. *Subditi simus Deo, ejusque faciendo voluntatem, divinam mereamur gratiam, ut facilius nequam spiritui spiritus sancti auxilio resistamus*. Ad quæ isthæc adnotat Augustinus: *In quibus ejus verbis certe manifestum est ita eum velle nos adjuvari gratia spiritus sancti, non quia sine illo etiam per solam naturæ possibilitatem non possimus resistere tentatori, sed ut facilius resistamus*.

VII. Dicendum est Pelagium initio detraxisse gratiæ remissionis vires resistendi peccatis; deinde vero catholicorum querelis exagitatum, ut invidiam tam novi & pernicioſi dogmatis amoliretur, hoc verbo negotium temperasse, dari gratiam ut facilius operetur homo & tentationi resistat. Ceterum qui sub ea voce latebat dolum synodus detegit, nempe significari sine isto auxilio voluntatem bonum agere posse. Quod damnat Concilium; eaque damnatio coincidit cum ea quæ inferenda est capiti tertio, qua docemur gratiam justificationis dari in adjutorium, non tantum ut facilius vitemus peccata, sed absolute ut vitemus, quoniam absque subsidio gratiæ non potest liberum arbitrium resistere tentatori nec concupiscentiæ libidinibus. Quare tertio capitulo gratiæ necessitas docetur ad agendum; isto vero Pelagii astutia detegitur & damnatur, qui auxilium illius admittebat ad facilius agendum.

VIII. Restat ultimum Pelagianæ hæreseos dogma, quod tribus capitulis synodi confoditur, nempe sanctos & justos esse sine peccato. Sane Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem docet Pelagium initio dixisse posse hominem sine peccato esse si velit; quod ille cum principio ita sentiret & palam profiteretur, quosdam fuisse & etiamnum esse perfectos qui peccato prorsus carerent, cum ea res invidiam illi crearet, eo confugit ut posse, si vellet, hominem sine peccato esse diceret; non tamen aut esse aut fuisse quemquam ejusmodi posse in natura: velle in arbitrio, esse in effectu locabat; & *possibilitatis acceptæ confessione laudari Deum, qui hoc posse largitus est, nec esse ibi ullam laudandi hominis occasionem ubi solius Dei causa tractatur. Non enim de velle aut esse, sed tantummodo de eo quod potest esse differi*; ut loquitur Pelagius apud Augustinum lib. I. de gratia cap. IV.

IX. Ceterum cum versutus iste arcana doctrinæ suæ per vafritiem publice dissimulata discipulos suos clanculum doceret, ut testatur Hieronymus, necesse est ut impeccantiæ istius dogma suorum auribus insusurrarit. Alioqui, nisi hoc foret, & nisi jam fœdus error vulgo ab hæreticis spargeretur, frustra laborassent Africani patres in damnatione eorum qui dicerent sanctos & justos esse absque peccato. Quod falsum esse probant capitulo sexto, testimonio Joannis in epistola prima: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*. Idem conficiunt capitulis septimo & octavo, testimoniis Jacobi Apostoli, Salomonis, & Danielis adductis, & ipsis quoque orationis dominicæ verbis graviter expensis. Sane Augustinus hunc Pelagianis errorem tribuit libro quarto contra duas epistolas Pelagianorum cap. IV. *Dicunt sanctos in hac vita non habuisse peccatum; & sic evacuatur oratio quam sanctis tradidit qui non habebat peccatum, & per quem sanctis orationibus dimittitur omne peccatum*.

X. Alius erat ejusdem Pelagii error, cum diceret posse hominem esse absque peccato, si velit. Attamen, ut animadvertit Augustinus, non ex eo præcise condemnata est Pelagiana hæresis quod hominem sine peccato posse esse defenderet. *Nam qui dicunt esse posse in hac vita hominem sine peccato*, inquit, *non est eis continuo incauta temeritate obsistendum. Si enim esse posse negaverimus, & hominis libero arbitrio, qui hoc volendo appetit, & Dei virtuti vel misericordiæ, qui hoc adjuvando efficit, derogabimus*. Itaque posse esse confitetur sine peccato per Dei gratiam & liberum arbitrium; tametsi non esse confiteatur, eo quod scriptura neminem sine peccato esse testetur. Quamquam Hieronymus libro primo contra Pelagianos, ex eo quod nemo umquam sine peccato fuit, ne posse quidem esse quemquam arbitratur: quod de ordinaria potentia intelligendum est. Itaque Pelagiana hæresis in eo consistit, tum quod clanculum docebat sanctos & justos esse quosdam eo sanctitatis gradu ut sine peccato sint; tum etiam quod ita posse perveniri ad illum statum ajebat viribus liberi arbitrii, ut minime esset necessaria gratia Christi. Quamquam subdole addebat id non contingere absque Dei gratia. Sed qualem intelligeret gratiam, patet ex antecedentibus.

Augustin. lib. I. de peccat. mer. c. 6.

Augustin. ibid. c. 7.

XI. Ex iis quæ disseruimus manifestum fit damnatum a synodo fuisse quod in Pelagii commentis hæresim olebat, prætermissis aliis capitibus quæ non abhorrebant a sana doctrina; quale est de liberi arbitrii definitione, de auxiliis voluntatis. Certum quidem est Pelagium sanam integramque putasse naturam hominis nulla originali labe infectam & debilitatam, quæ in potestate haberet tam bonum velle quam malum, nec præsidiis gratiæ egeret ut agere recte posset. Libertatem arbitrii dicebat Julianus Pelagianus, teste Augustino libro primo contra Julianum operis imperfecti, in admittendi peccati & abstinendi a peccato possibilitate consistere & in quadam indifferentia ad plura. Hoc nullibi refellit Augustinus. Sed *liberum in hominibus esse arbitrium utrique dicimus*, inquit. *Non hinc estis Cœlestiani & Pelagiani*. Quid autem in doctrina Pelagiana de libero arbitrio reprehendendum esset addit: *Sed si quis ad colendum recte Deum sine ipsius adjutorio dicit esse in hominibus liberum arbitrium, & quisquis ita dicit Deum nascentium conditorem ut parvulorum neget a potestate diaboli redemtorem, ipse Cœlestianus & Pelagianus vocatur*. Quare non audiendi sunt recentiores quidam, qui proprietatem & naturam liberi arbitrii qualem Pelagiani definiebant, scilicet in illo indifferenti statu, inter hæretica decreta non satis bona fide percensent contra veterum mentem, Hieronymi, Augustini, & synodi Carthaginiensis, qui litem nullam ea de re Pelagianis moverunt, quos auctores hujus doctrinæ scirent non esse, sed illos eam ex communi Ecclesiæ sensu hausisse.

Augustin. lib. 2. de nupt. c. 3.

XII. Legis magisterium atque doctrinam prophetarum, evangelii prædicationem, exemplum Christi, gratiam justificationis, quæ peccata condonat in baptismo, adoptat & consecrat, adjumenta & beneficia tum extrinsecus advenientia, tum interiores men-

mentis illuminationes a spiritu sancto profectas docebat & admittebat Pelagius. Sed omnia recte instituendæ vitæ auxilia non damnavit Concilium Carthaginiense, quoniam a regula catholicæ fidei non erant aliena. Præclare autem dixit Cyrillus Alexandrinus in commonitorio: *Non omnia quæ dicunt hæretici, fugere ac detrectare oportet. Multa enim asserunt ex iis quæ & nos ipsi profitemur.* Quippe, ut observat Gregorius Papa, *habent hoc hæretici proprium ut malis bona permisceant, quatenus facile sensui audientis illudant.* *Gregor. lib. 5. Moral. c. 10.*

XIII. Quæcumque autem perversa & a veritate fidei Christianæ abhorrentia docebant Pelagius & ejus sectatores, anathemate confixa sunt a patribus Africanis. Mortem inflictam Adamo in peccati pœnam, traductam in ejus posteros originalis peccati labem negabant. Gratiæ necessitatem in adjutorium voluntatis, ut peccata vitare possit & mandata divina implere, non fatebantur. Sanctos esse sine peccato, adversantibus scripturis, tecte & subdole secreti sui conscios tradebant. Hæc sunt falsa & hæretica dogmata, ex quibus præcipue conflatum erat sectæ illius corpus, quæ damnata sunt a patribus Africanis.

XIV. De vita æterna & regno cælorum quod docuit, gratiam esse, nec crimini vertit Augustinus neque synodus Carthaginiensis, nisi quatenus eam comparari per sanctitatem docuit, quæ post adeptam gratuito justificationem per fidem in Christum, naturalibus arbitrii viribus absque gratiæ cooperantis necessitate per bonorum operum incrementa exercetur. Unde prædestinasse Deum ait filios *quos futuros sanctos immaculatosque præscivit. Utique ipse non fecit, nec se facturum, sed illos futuros esse præscivit*; ut loquitur Pelagius apud Augustinum. Caput erroris in eo versatur quod constantiam illam & perseverantiam in sanctitate in sola liberi arbitrii potestate absque gratiæ necessariis adjumentis constituebat. Quod caput damnatum semel, non erat quod iterum in explicatione prædestinationis damnaretur a Carthaginiensi synodo, quæ specialem de prædestinatione quæstionem attingere noluit ob eas quas inferius pandemus illius consilii rationes. *Augustin. lib. de præd. c. 18. & 19.*

CAPUT XIV.

De Concilio Diospolitano & aliis habitis in causa Pelagii.

I. CUm autem juxta legum & canonum ordinem nemo de crimine impeti possit, nisi aliquis accusationem suscipiat; hinc factum ut in conventu Hierosolymitano quæ fuerat derelicta cognitio adversus Pelagium, renuente Orosio accusatorem se gerere, statim restaurata fuerit in synodo Diospolitana. Hæc a quatuordecim Episcopis Palæstinis anno ccccxv. in urbe Diospoli acta; cui, præerant Eulogius Metropolita Cæsareensis & Joannes Hierosolymitanus, qui Pelagii personæ favebat. Eros quippe Arelatensis & Lazarus Aquensis Episcopi Gallicani Palæstinam advecti, capitulis aliquot ex Pelagii libris collectis, eum libello dato reum detulerunt apud synodum illam: quo cum se ad accusationem prosequendam conferrent, alter eorum morbo implicitus, ut neque socius illius qui curam ægri gerebat, adesse potuerunt, ut docet vetus auctor apud Photium codice LIV. Quare judicium factum est reo tantum præsente, absentibus ex justa causa & non tergiversantibus accusatoribus: quod non oportuit factum, sed differenda cognitio ex juris ordine. Verumtamen cum ex libelli editione de crimine objecto constaret, & Pelagius evocatus capitula sibi objecta damnaret anathemate, visum judicibus catholicum pronuntiandum qui catholicam fidem profiteretur & dogma hæreticum abnegaret. Subreptum tamen illis fuit ab homine doloso & veteratore, qui verborum ambiguis strophis virus suum tegens, Episcoporum sententiam a capite suo avertit: quod non accidisset si accusatoribus præsentibus judicium ex more actum fuisset, qui dissimulatorem urgentes, quas nectebat cavillationes solvissent. Judicio ergo ex una parte facto, denuo poterat eadem causa disceptari, nec sententia eo modo lata poterat in rei judicatæ vim transire; præsertim cum statim de Pelagii dolis qui subinde detecti sunt, viri pii & eruditi conquesti fuerint. Hinc est quod Augustinus observat ut rem magni momenti, accusatores ad diem synodi occurrere non potuisse, & illis absentibus, licet perlecto libello, Pelagium absolutum. *Per idem tempus in Oriente, in Syria, Palæstina Pelagius a quibusdam catholicis fratribus ad episcopalia gesta perductus, eisque absentibus qui de illo libellum dederant, quoniam ad diem synodi non potuerunt occurrere, ab Episcopis quatuordecim auditus est; ubi eum dogmata ipsa damnantem quæ inimica gratiæ Dei adversus eum de libello legebantur, catholicum pronuntiaverunt.* Idem auctor iisdem Episcopis libro primo contra Julianum cap. v. Pelagium *ut homines, nullo ex altera parte urgente adversario, putantes catholicum, tamquam catholicum pronuntiaverunt.* Quare cum synodus ista Pelagii artibus delusa fuerit, miserabilem synodum Hieronymus eam appellavit; præcipue cum post judicium istud Diospolitanum Pelagii fautores in Hieronymum, qui sui tuendi causa ad turrem munitam se recepit, & in ejus monasteria cædibus & incendiis crudelissime grassati sint, teste Augustino in libro de gestis Pelagianorum. *Aug. lib. 2. retract. cap. 47.* *Hieron. ep. 79.*

II. In his itaque angustiis, hinc Pelagii a synodo absoluti, inde erroris redivivi, quem nec a se ejuratum Pelagius jactabat, inducta nova gratiæ Dei interpretatione, Eros & Lazarus accusatores instaurandum esse judicium arbitrati sunt. Porro cum juxta canones Antiochenos major synodus minorem discutere debeat, certum est Pelagii causam vel apud orientis universi Exarchum, Antiochenum Episcopum, agendam fuisse, vel sane apud Romanum Pontificem, cum causa communis esset & universalem Ecclesiam contingeret. Hoc ergo consilium ceperunt, Hieronymo sine dubio auctore, ut per Orosium Presbyterum in Africam redeuntem Episcopos Africanos litteris monerent de iis quæ Diospoli gesta erant & de gravi illo discrimine in quo vera fides versabatur ob Pelagii absolutionem præpropere & præposterе factam. Non se contulere Carthaginem, tum quia eorum præsentia necessaria non erat, cum rei absentes essent, tum quia ex ægritudine nondum erant restituti. Quo alludit Zosimus cum illis exprobrat iratus quod otiosi & delicati in lectulis suis resedissent, ut patebit ex loco inferius proferendo. Adeundorum Africanorum hic color fuit quod de hac causa ante quinquennium adversus Cælestium ea decrevissent quæ absolutione Pelagii subverti videbantur. Veritatis ergo Christianæ tuendæ suique decreti propugnandi causa in hæresim istam Carthagine synodus provinciæ proconsularis coacta sub Aurelio anno ccccxvi. inquisivit, & statim ejus exemplo synodus quoque Numidiæ Milevi habita, cui interfuit Augustinus. Utraque synodus, discusso negotio, relationem misit ad Innocentium Papam, ut ipse sua auctoritate firmaret quod Episcopi censuissent de damnando Pelagio & Cælestio eorumque hæresi.

III. Sane synodica epistola Concilii Carthaginiensis litterarum ab Erote & Lazaro missarum per Orosium meminit & judicii Diospolitani; cujus tamen acta nondum ad Africam pervenerant. Non tacent damnationis ante quinquennium adversus Cælestium hujus erroris complicem a Carthaginiensi Concilio latæ decretum. Moxque subjungunt: *Quo recitato, quamvis judicatio manifesta constaret, quia illo tempore episcopali judicio excisum hoc tantum vulnus ab Ecclesia videretur, nihilominus tamen id deliberatione communi censuimus, hujusmodi persuasionis auctores*, Pelagium & Cælestium, *quamvis & ad presbyterium idem Cælestius postea pervenisse dicatur*, (in Asia scilicet, ut docet synodica Concilii Milevitani) *nisi hæc apertissime anathematizaverint, ipsos anathematizari oportere; ut si ipsorum non potuerit, saltem eorum qui decepti sunt ab eis vel decipi possunt, cognita sententia quæ in eos lata est, sanitas procuretur.* Ceterum heic admonendus est lector cognitionem quidem adversus Pelagium & Cælestium ab hac synodo institutam jurisdictione ordinaria, quæ illos eorumque errores damnandos cen-

censuit, non autem illa auctoritate privata qua magistri placita philosophorum vel sectariorum expungere solent. Episcopi enim quod censent in synodo, ut judices controversiæ propositæ constituunt.

IV. Non dissimulanda est quæ in contrarium promi potest objectio, Episcopis Africanis nihil competivisse juris in Pelagium, nec retractandæ ejus absolutionis quam impetraverat a synodo Diospolitana, in quam Concilium Carthaginiense nullam poterat exercere jurisdictionem. Hoc quidem ultimum certum est, cum illa jurisdictio soli Antiochenæ vel apostolicæ sedi competeret. Attamen cum de Cælestio judicium olim suscepisset Carthaginiensis synodus, poterat in correum ejusdem criminis Pelagium, ne continentia caussæ divideretur, inquirere & constituere quid agendum videretur; præcipue cum de fide mota esset quæstio, quæ omnes tangit, & cujus conservandæ solicitudo omnibus Episcopis imposita est. Sed observandum est temperamentum quod prudenter & necessario adhibent in dijudicando negotio. Judicant, sed non pronuntiant. Referunt ad Papam Innocentium, ut ipse summo jure decernat. Prorsus eo modo se gesserunt quo solebant Præsides provinciarum agere erga Principem, ad quem graviores & difficiliores caussas referebant, sententia sua ad eum cum litis actis transmissa ante quam litigatoribus pronuntiaretur, ut Princeps aut decerneret ipse, aut quid decernendum a Præside, rescriberet. Exstant tituli de relationibus & consultationibus in corpore juris, & earum usus apud Plinium; quæ duplex illud nomen sortitæ, quia referebatur ad Principem, & ipse consulebatur. Relationum quoque synodicarum orientis & occidentis ad Romanam sedem exempla supersunt; de quibus nos egimus libro primo *de Concordia sacerdotii & imperii* cap. x.

V. Quare expendenda sunt synodi Carthaginiensis verba. *Censuimus*, inquiunt, *anathematizari oportere*. Definiunt quid agendum videatur, sed non pronuntiant. Id summæ sedi reservant, cujus auctoritas per universam Ecclesiam expansa porrigitur. Quod docent verba sequentia. *Hoc itaque gestum, Domine frater, sanctæ caritati tuæ intimandum duximus, ut statutis nostræ mediocritatis etiam apostolicæ sedis adhibeatur auctoritas pro tuenda salute multorum & quorumdam etiam perversitate corrigenda.* Eodem tendit synodica Concilii Milevitani, quæ Episcoporum culpæ imputandum fore ait, si quæ sunt suggerenda sedi apostolicæ pro Ecclesiæ commodo tacuerint. Quapropter de nova hæresi ad Innocentium rescribunt, ut ipse pastoralem diligentiam magnis periculis adhibeat. *Quia te Dominus gratiæ suæ præcipuo munere in sede apostolica collocavit, talemque nostris temporibus præstitit ut nobis potius ad culpam negligentiæ valeat, si apud tuam venerationem quæ pro Ecclesia sunt suggerenda tacuerimus, quam ea tu possis vel fastidiose vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum pastoralem diligentiam quæsumus adhibere digneris. Nova quippe hæresis & nimium pernicios tentat assurgere inimicorum gratiæ Dei*: adversus quam deinde copiose disputant.

CAPUT XV.

Quid egerit Innocentius I. post acceptas Afrorum litteras.

I. HOrum Conciliorum mentem Innocentius intellexit, qui rescripto suo ad synodum Carthaginiensem eos Episcopos laudat quod antiquæ traditionis exempla sectantes, ad sedis apostolicæ judicium controversiam istam retulissent. Proferenda sunt verba, quæ aliqua indigent interpretatione. *Inquirendo de his rebus quas omni cum solicitudine decet a sacerdotibus, maxime a vero justoque & catholico tractari Concilio, antiquæ traditionis exempla sectantes, & ecclesiasticæ memores disciplinæ, vestræ religionis vigorem non minus nunc in consulendo quam antea cum pronunciaretis veneratione firmatis, qui ad nostrum referendum approbastis esse judicium, scientes quid apostolicæ sedi (cum omnes hoc loco positi ipsum sequi desideremus Apostolum) debeatur, a quo ipse episcopatus & tota auctoritas nominis hujus emersit.* Ex duplici capite eos laudat, tum quod olim in hac caussa pronuntiassent, nempe adversus Cælestium, tum quod nunc venerationem debitam sedi apostolicæ conservent, eam consulendo, & omnia ad ejus referendo judicium. Quam quidem venerationem etiam cum adversus Cælestium pronuntiarent, custodisse testatur Innocentius. Quod significat eadem sententia constitutum ut gesta ad sedem apostolicam mitterentur pro more in caussa communi totius Ecclesiæ observari solito; quem a Diospolitanis judicibus omissum miratur Innocentius, ut statim patebit. Referendo autem ad sedem apostolicam, *patrum instituta* costodisse illos asserit, *quæ illi non humana sed divina decrevere sententia, ut quidquid quamvis de disjunctis remotisque provinciis ageretur non prius ducerent finiendum nisi ad hujus sedis notitiam perveniret, ut tota hujus auctoritate justa quæ fuerit pronuntiatio firmaretur, indeque sumerent ceteræ Ecclesiæ quid præcipere* & quid vitare deberent.

II. Ut autem manifestius sit discussam fuisse ab Episcopis quæstionem, hæresim quoque damnatam, sed nondum promulgatam sententiam, quæ decreto sedis apostolicæ procul dubio egebat ut omnes teneret, addit: *Gratulor igitur, fratres carissimi, quod per fratrem & coepiscopum nostrum Julium litteras ad nos destinastis: & cum pro illis curam geritis quibus præsidetis Ecclesiis, solicitudinem vestram pro omnium utilitate monstratis, & per cunctas totius orbis Ecclesias quod omnibus prosit decernendum esse una deposcitis: ut suis constabilita regulis Ecclesia, & hoc quod illos caveat, pronuntiationis justæ firmata decretalibus patere non possit, qui perversis instructi immo destructi verborum argutiis, sub imagine catholicæ fidei disputantes, totam veri dogmatis quærunt evertere disciplinam.* Qui locus integer describendus fuit ut ostenderetur Africanos rem discussisse & quid decernendum esset ab Innocentio poposcisse, ut universa Ecclesia generali constituto stabiliretur. Interim corrigenda sunt verba quæ in omnibus exemplaribus perverse leguntur, & sic reponendum: *Ut suis constabilita regulis Ecclesia & habeat quo illos caveat, & pronuntiationis justæ firmata decretalibus, patere non possit iis qui &c.* Ceterum quemadmodum decreta Principis dicebantur quæ cognitione habita controversiam dirimebant, sic quoque Romani Pontifices sua rescripta, quibus aliquid in perpetuum & generaliter constituebatur, decreta & decretalia vocavere. Unde Siricius in epistola ad Himerium ait missa ad provincias a Liberio prædecessore suo generalia decreta. Et Idem Innocentius decretalia constituta appellat.

III. Ut autem Innocentii religio manifestius instrueretur, Aurelius, Alypius, Augustinus, Evodius, & Possidius Episcopi epistola familiari eum monuerunt Pelagii caussam a pluribus in urbe foveri, Diospolitanam synodum ab eo delusam ambigua gratiæ significatione. Tum Pelagii librum miserunt a Jacobo & Timasio adolescentibus, illius quondam discipulis, submministratum, in quo gratiam conditionis agnoscit, non gratiam Christi: cui responderat Augustinus altero libro, nempe *De natura & gratia*, quem Innocentio simul transmisere. *Signa fecimus his locis*, inquiunt, *ubi petimus inspicere non graveris, quemadmodum sibi objecta quæstione quod gratiam Dei negaret, ita respondit ut eam non diceret nisi naturam in qua nos condidit Deus.* Instructo probationibus negotio, adjiciunt quoque consilium suum, ut aut Pelagium evocet Romam, aut cum eo litteris agat ut respondeat quam intelligat gratiam.

IV. Innocentius tam atroci quæ Christi gratiæ fiebat injuria commotus, post longam disputationem duo quædam constituit rescriptis suis ad utramque synodum datis. Ac primo quidem nefarium dogma Pelagii condemnat ut regulæ fidei contrarium. *Quisquis ergo huic assentiens videtur esse sententiæ, quo dicat adjutorio nobis non opus esse divino, inimicum se catholicæ fidei & Dei beneficiis profitetur indignum*, inquit in epistola ad synodum Carthaginiensem. Deinde auctores hæreseos a communione se-

parat donec resipiscant; quos nominatim appellat in rescripto ad Concilium Milevitanum. *Quare Pelagium Cœlestiumque, id est, inventores vocum novarum, quæ, sicut dicit Apostolus, ædificationis nihilum sed magis vanissimas consueverunt parere quæstiones, ecclesiastica communione privari apostolici vigoris auctoritate censemus donec resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ipsius voluntatem, eosque interim dominico ovili non recipi quoad ipsi perversæ viæ quam secuti sunt tramitem deserere voluerint.*

V. Porro epistolæ quoque Episcoporum quinque respondit, nescire se an in urbe sint qui Pelagii doctrinæ faveant, saltem latere, nec similia jactare. Quod attinet ad purgationem Pelagii in oriente actam habere se quidem ait gesta episcopalia a laicis hominibus ad se perlata, sed dubitare an vera sint, *quod sub nulla illius Concilii prosecutione venerunt, nec eorum aliquas accepimus de hac re litteras apud quos istius rei iste præstitit caussas. Quod si de sua illa potuisset purgatione confidere, hoc magis credimus quod egisset quod multo verius esse poterat, ut illos cogeret epistolis suis quid judicaverant indicare.* Nullam actorum synodi Diospolitanæ rationem habet, quoniam Episcoporum relatione (ut debuit, cum de caussa communi ageretur) de iis certior factus non esset. Præterea vero hanc adjungit caussam, nempe quod ex gestorum lectione pateat judicibus subreptum fuisse per cavillatorias Pelagii responsiones; atque adeo *aliqua magis falsis argumentis*, inquit, *quam vera ratione, ut ad tempus videri poterat, purgavit, alia negando, alia falsa interpretatione vertendo.* Quare recte concludit, ne judicum gravitatem lædat, nec suæ auctoritati detrahat, totumque damnationis pondus refundat in reum: *Unde non possumus illorum nec approbare nec culpare judicium*, (quod alioqui in ejus potestate situm erat, qua statim utitur) *cum nesciamus utrum vera sint gesta, aut si vera sunt, illum constet magis subterfugisse quam se tota veritate purgasse.* Illum itaque non habet pro absoluto & purgato ab accusatione quam Episcopi Gallicani instituerant, etsi a synodo Diospolitana absolutus fuisset.

VI. Noluit autem Innocentius Pelagium evocare Romam aut cum eo per litteras agere, ut monebant quinque Episcopi, sed suo ipsius libro convictum communione privavit. Nefas putabit aliquis & alienum a judiciorum ordine, inauditum hominem damnare. Sed si quis expendat veterem usum, inveniet sceleris alicujus, homicidii puta, per testes convictum, statim communione abstentum, nulla admonitione prævia qua vocaretur ad se purgandum, ut censura illa coactus, ad Episcopum accederet, aut innocentiam suam probaturus, aut confessione crimen agnoscens, beneficium pœnitentiæ petiturus. Quod tanto accuratius observandum erat in hæreseos crimine, quanto diligentius est huic morbo occurrendum. Recte itaque & juxta vetustum morem subjungit Innocentius de Pelagio loquens. *Qui si confidit, novitque non nostra dignum damnatione quod dicat jam hoc se totum refutasse quod dixerat, non a nobis accersiri, sed ipse debet potius festinare ut possit absolvi*, scilicet ab excommunicatione qua nunc illum Innocentius percellit, non ab aliqua anteriore quam Baronius comminiscitur.

VII. Ex iis quæ retuli patet primam quæ Pelagio inflicta est damnationem ab apostolica sede processisse. Addo etiam ab eadem sede primum Pelagii atque Cælestii illius discipuli dogma proscriptum, tamquam fidei catholicæ contrarium, generali decreto. Sane Carthaginiensis synodus anno CCCCXII. repulit Cælestium a presbyterio & ab Ecclesiæ communione, quod errores illos spargeret. Sed hæc erat privata in eum hominem censura, quam ille appellatione ad Romanam sedem se elusisse putabat; ipsique adeo Africani ad eam referendum tunc quoque censuerant; a qua proinde totius rei definitio exspectabatur. Itaque Prosper non immerito Romanæ sedi prima Pelagianæ hæreseos damnationem tribuit his versibus in carmine de ingratis.

Pestem subeuntem prima recidit
Sedes Roma Petri, quæ pastorali honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Religione tenet. Non segnior inde orientis
Rectorum cura emicuit.

Heic agitur de damnatione ab Innocentio edita, & de nulla alia; ne quis cum Baronio referat ad sententiam Siricii adversus Jovinianum; qui licet Pelagio præiviisse videri posset teste Hieronymo, heic tamen de ipsa Pelagiana hæresi loquitur Prosper, & de judicio Innocentii, quod postea Zosimus secutus est. Unde ad Innocentii, non autem ad Zosimi decretum hæc verba referre oportet, ut putabat M. Antonius Capellus. Ceterum Innocentius *Pelagianam hæresim primus condemnavit*; ut loquitur Facundus Hermianensis, & rei gestæ series ostendit. *Facund. lib. 7. c. 3.*

VIII. Enimvero non leve viris eruditis negotium facessit quod subjungit Prosper, Palæstinorum Episcoporum in oriente judicio, id est, synodi Diospolitanæ, dogma quoque Pelagianum condemnatum: quod cum actum fuerit anno CCCCXV. & rescripta Innocentii ad synodos Africanas promulgata sint anno CCCCXVII. primi videntur Episcopi illi hac de re decrevisse. Sed facilis est responsio. Pelagium illi non condemnarunt, absolverunt per ignorantiam facti: & quamvis gratiam Christi probarent, seque illius vindices gererent, non damnavere ignotos sibi per Pelagii versutiam errores. Eorum itaque cura profuit Ecclesiæ ad asserendam gratiam, sed nullo eorum decreto hæresis ignota proscribi diserte potuit.

IX. Gravior est quæ procedit ex unico apud Prosperum verbo difficultas, a qua se eruditissimus Petavius expedire non potuit. Videtur enim significare, post damnatam Pelagii hæresim, in oriente Palæstinos Episcopos judicasse, *Inde orientis rectorum cura emicuit*, cum certum sit judicium Diospolitanum antecessisse duobus annis Romani Pontificis decretum. *Inde* hoc in versu non tempus, ut putant, sed locum significat. Scribebat Prosper in occidente, & habita ratione climatum ait, *Inde orientis rectorum cura emicuit*; ac si diceret; *Hinc* in occidente pestis adversus gratiam recisa est, & *Inde* in oriente ejus quoque rei curam gesserunt Episcopi Palæstini.

CAPUT XVI.

Quid post Innocentium Papam egerit in eadem caussa Zosimus illius successor.

I. DAmnatio ab Innocentio irrogata Pelagium atque Cælestium commovit, adeo ut ambo sedi apostolicæ facti sui rationem dare fategerint, Pelagius quidem scriptis ad Innocentium ex Palæstina litteris, quæ successori ejus Zosimo traditæ sunt: Cælestius vero Romam adiit, Zosimoque se purgare voluit, libello de fide sua edito: cujus verba cum veram fidem de gratia redolerent, non tam de dogmate quærendum videbatur quam de Cælestii absolutione, qui præpropera & præfestinata cognitione ab Africanis Innocentio subrepentibos fervore fidei oppressus existimabatur a Zosimo, ut ipse testatur in epistola ad Africanos data. Non esse locum conjecturæ ait an bene sentiret Cælestius, cum ejus verba manifesta exstarent inserta gestis habitis in basilica sancti Clementis, ubi cognitio ea de re instituta est a Zosimo. Addit ab ipsis Africanis Episcopis in hac caussa, quando præsens Cælestius Carthagine auditus est, nihil liquido judicatum. Quod autem attinet ad litteras Erotis & Lazari, eas fidem non facere, quod absentibus adversus absentem fides adhiberi non debeat, tum etiam quod vix Cælestio cogniti, nullum de talibus contentionibus cum eo sermonem habuissent. Deinde quod eorum testimonium admitti non debeat qui ordinationibus inordinatis, clero & plebe contradicente, *cum alienigenæ intra Gallias sacerdotia vendicassent*, illis pulsi fuissent, & gradu atque communione a Zosimo summoti. Quare videri retorquendum in melius judicium. Attamen ne præcox & immaturum procederet, constituit ad Africanos gesta cum litteris suis transmittere; præcipit-

cipitque *intra ſecundum menſem aut venire qui præſentem redarguant aliter ſentire quam libellis & confeſſione contexuit; aut nihil, poſt hæc tam aperta & manifeſta quæ protulit, dubii ſanctitas veſtra reſediſſe cognoſcat.*

II. Statim poſt datam priorem illam epiſtolam lectæ ſunt Pelagii litteræ coram Zoſimo, quas ad deceſſorem illius Innocentium ſcripſerat; quæ Prayllii Epiſcopi Hieroſolymitani, qui Joannis ſucceſſor erat, adſtipulatione nitebantur. Illis fidem abſolutam de gratia ſine fuco profiteri viſus eſt, adeo ut miraretur Pontifex talem virum infamari potuiſſe. Qua de re gravius cum Africanis ſecunda epiſtola expoſtulat, & acrius in accuſatores Erotem & Lazarum invehitur, velut in procellæ iſtius auctores, & ſacerdotiis ſuis multatos, quibus propterea fides adhiberi non debeat. Neque porro credendum adoleſcentibus Timaſio & Jacobo, qui ſcripta quædam velut Pelagii prodiderant. Præſto eſſe reos ſedi apoſtolicæ, abeſſe accuſatores illos, immo vero nec præſentes fuiſſe quando judicium prius latum eſt. Nihil agi niſi præſens reus præſentibus accuſatoribus arguatur: mature agitanda eſſe judicia: quam in rem multa congerit. Tandem exemplaria ſcriptæ profeſſionis quam Pelagius miſerat, ad Africanos tranſmittit, ut de abſoluta ejus fide gaudium capiant.

III. Ubi obſervanda ſunt duo. Zoſimus binis iſtis litteris nullam & invalidam fuiſſe relationem Concilii Carthaginienſis oſtendit, quia nimis præpropere facta, reis nec præſentibus nec per ſcripta ſaltem auditis, abſentibus accuſatoribus, contra judiciorum ordinem; præcipue cum adverſus perſonam accuſatorum, ſcilicet Erotem & Lazarum, excipi poſſet eos non eſſe admittendos ob crimina perpetrata & graduscommunionisque jacturam; nec credendum duobus adoleſcentibus Jacobo & Timaſio: qua relatione ſubverſa, ſequebatur Innocentii damnationem quæ illi innixa erat, eſſe nullam; licet de illa in Zoſimi litteris altum ſilentium. Quamvis nec cognitionis quoque ab Innocentio factæ vitium omnino diſſimulet, quod conſtituit præcipue in accuſatorum abſentia. Quo tendunt hæc verba: *Grave fuit Lazaro & Eroti litterarum ſuarum pediſſequos eſſe*: ſcilicet accedendo Romam aut Carthaginem. *An neſciebant dilectionem veſtram ad ſedem apoſtolicam relaturam? Huc certo calumniæ compendio navigaſſent. Ubi de epiſcopatu abdicando agitur*, id eſt, de ſubmovendis Erote & Lazaro, *maria terraque luſtrantur, nec ulla ſuffragia prætermittunt. Ubi vero innocentium fama percellitur, otioſi & delicati ſive accuſatores ſive teſtes (In utroque enim fallentibus nomen infame eſt) in cubilibus & lectulis ſuis litteris abutuntur, & totam Africani univerſumque tranquillum catholicæ ſerenitatis innubilant ad libidines ſuas duæ peſtes.* Non erat tamen quod tam graviter excandeſceret Zoſimus ob ſententiæ invaliditatem. Duplex enim erat excommunicationis genus; alterum quod poſt interrogationem reo legitime convicto aut etiam confeſſo infligebatur, quo uſus tandem ipſe Zoſimus, ut mox dicam, adverſus Pelagium & Cæleſtium; alterum quo reus probationibus preſſus, communione ſummovebatur donec innocentiam ſuam purgaret. Quo ſecundo genere uſus eſt Innocentius adverſus eoſdem novatores. Quæ diſtinctio controverſiam iſtam componit.

IV. Ceterum quod obſervandum ſecundo dixeram, poſitum eſt in expendenda Zoſimi de Pelagio & Cæleſtio opinione, quos ille ſanæ fidei & *abſolutæ*, ut loquitur, eſſe putabat & injurioſe vexatos, cum diſertis verbis gratiæ adjutorium profiterentur, nondum deprehenſa verſipellium hominum aſtutia & nova gratiæ interpretatione, & adderent libellis ſuis, *ſi minus perite aut parum caute aliquid forte poſitum eſſet, emendari cupere* a Zoſimo, *qui Petri fidem & ſedem teneret*: quæ eſt ultima clauſula profeſſionis Pelagii.

V. Acceptis Pontificis litteris, Africani Concilio CCXIV. Epiſcoporum apud Carthaginem coacto liberius conqueſti ſunt quod eos homines tueretur qui ſemel damnati non poterant judicium reſtituere niſi diſertiſſime errores a ſe olim profeſſos configerent. Implexas demum iſtius ſcenæ ſtrophas aperiunt, & petitionibus Cæleſtii atque Pelagii ad ſe miſſis reſpondent; ut patet ex epiſtola ſequente Zoſimi. Ex hac epiſtola qua caremus, deſumpta ſunt verba quæ Proſper citat adverſus Collatorem: *Erraverunt ducenti quatuordecim ſacerdotes, qui in epiſtola quam ſuis conſtitutionibus prætulerant, ita apoſtolicæ ſedis antiſtitem beatum Zoſimum ſunt allocuti: Conſtituimus in Pelagium atque Cæleſtium per venerabilem Innocentium de beatiſſimi Petri ſede prolatam manere ſententiam, donec apertiſſima confeſſione fateantur gratiam Dei per Jeſum Chriſtum, non ſolum ad cognoſcendam, verum etiam ad faciendam juſtitiam, nos per actus ſingulos adjuvare, ita ut ſine illa nihil veræ ſanctæque pietatis habere, cogitare, dicere, agere valeamus.* Sane Zoſimus tantiſper quoque accenſus eſt, ac ſi de apoſtolicæ ſedis privilegio, quo ex divina promiſſione & canonica auctoritate potiri ſe ait ut de illius ſententia nullus retractare poſſit, aliquo modo detraherent. Et tandem docet epiſtola ſua ad Aurelium & ceteros qui in Concilio Carthaginienſi adfuerant data ſe nihil immutaſſe, ſed in eodem ſtatu reliquiſſe cuncta donec Africanorum litteris in commune conſuluiſſet: quia, ut ait ille, *numquam temere quæ ſunt diu tractanda finiuntur, nec ſine magna deliberatione ſtatuendum eſt quod ſummo debet diſceptari judicio.*

VI. Ac certum quidem eſt ex Auguſtino lib. II. de peccato orig. cap. VII. Cæleſtium, licet falſis ſuggeſtionibus Pontifici obrepentem, numquam excommunicatione ſolutum fuiſſe. Zoſimus quippe conſulere cum Africanis voluit; non quaſi neſciret quid fieri deberet; *ſed pariter vobiſcum voluimus*, inquit, *habere tractatum de illo qui apud vos, ſicut ipſi per litteras dicitis, fuerit accuſatus, & ad noſtram, qui ſe aſſereret innocentem, non refugiens judicium, ex appellatione priſtina venerit ſedem, accuſatores ſuos ultro depoſcens, & quæ in ſe crimina per rumorem falſo dicebat eſſe illata condemnans.*

VII. Africanorum litteris, quibus adjunctus erat libellus Paullini Diaconi adverſus Cæleſtium olim oblatus, pleniſſime inſtructus Pontifex, fraudem & impoſturam Pelagii atque Cæleſtii detexit. Quod probat inſignis Facundi Hermianenſis locus; *Invenient poſtremo beatum quoque Zoſimum apoſtolicæ ſedis antiſtitem contra ſancti Innocentii deceſſoris ſui ſententiam, qui primus Pelagianam hæreſim condemnavit, fidem ipſius Pelagii eiuſque complicis Cæleſtii, quem in Eccleſia Carthaginienſi convictum atque appellantem apoſtolicam ſedem & ipſe geſtis diſcuſſerat, tamquam veram & catholicam laudantem, inſuper etiam Africanos culpantem Epiſcopos quod ab illis hæretici crederentur, cum necdum ipſi Africanis Epiſcopis dolos eorum multo manifeſtius detegentibus, memoratos Pelagium & Cæleſtium putaret orthodoxos. Et tamen nec Athanaſium nec Damaſum nec illos Palæſtinos Epiſcopos & Zoſimum hæreticos credit Eccleſia, quia de hæreticis bene ſenſerant, ſed potius pro merito ſuæ fidei catholicos judicat & honorat; quoniam non debet crimini deputari ſimplicium, non intellecta verſutia malignorum.* Facund. lib. 7. c. 3.

VIII. Quare Zoſimus, propalata ſibi hæreticorum fraude, accerſitum Cæleſtium, cum ſe ſubtraheret examini, nolletque reſpondere Paullini libello, atque Pelagium ejuſdem criminis reum decreto ſuo damnavit, teſte Auguſtino libro ſecundo contra duas epiſtolas Pelagianorum cap. III. & IV. Id factum intervallo ipſo quod eſt inter diem XXI. Martii anni CCCCXVIII: (qua data eſt epiſtola Zoſimi ad Africanos) & diem XXIX. Aprilis, qua eadem epiſtola accepta eſt. Quod conſtat ex edicto Honorii adverſus ambos lato pridie Kalendas Majas. Neque enim proſcripti eſſent Principis decreto pendente cognitione de eorum fide apud Pontificem, ſed poſt ſententiam adverſus eos a Zoſimo decretam; cum in his rerum articulis leges Principum non antecedant judicia eccleſiaſtica, ſed ſubſequantur, eaque muniant auctoritate publica, & pœnis legum reos coerceant.

IX. Interim Carthagine coactum eſt aliud plenarium Concilium ducentorum decem & ſeptem Epiſcoporum ipſis **Kalendis Maiis**, quod Zoſimi litteras quas acceperant tertio Kalendas Maias, per-

pendens, cum in suspenso videret Cælestii causſam privatam, ne publica & communis, quæ universam Ecclesiam contingebat, quia nondum satis explicata fuerat, adversariorum cavillationibus in discrimen adduci posset, constituit octo canones quibus fidem veram explicat & hæresim robuste conficit. His constitutionibus a se nunc editis Africani prætulerant epistolam Concilii præcedentis, ut loquitur Prosper, id est, ante aliquod tempus miserant Romam; nunc autem synodalia decreta seu canones octo a se editos in hoc Concilio CCXVII. Episcoporum ad Zosimum dirigunt, quos ille anno eodem CCCCXVIII. edicto generali probavit; sicque per universum orbem Christianum hæresis Pelagiana damnata est. Hæc sunt ad eam rem probandam verba Prosperi in Chronico anno CCCCXVIII. *Concilio apud Carthaginem habito ducentorum decem & septem Episcoporum, ad Pontificem Zosimum synodalia decreta perlata sunt; quibus probatis, per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.*

X. Hunc ergo ordinem secutus est Zosimus in cognitione ista. Libello Cælestii litterisque Pelagii receptis, monuit Africanos per binas litteras datas mense Octobris anni CCCCXVII. ut mitterent aliquos intra secundum mensem qui reos istos peragerent. Anni sequentis exordio Concilium Carthagine cogitur CCXIV. Episcoporum, quod amplissima epistola ad Zosimum scripta fraudes hæreticorum detegit. Eam se recepisse testatur Zosimus epistola quam dedit XXI. Martii anni CCCCXVIII. ad Aurelium & ad ceteros qui affuerunt Concilio Carthaginensi. Unde patet prius Concilium solutum fuisse. Postea detectis Pelagii & Cælestii dolis, eos damnat tamquam de crimine sibi impositio convictos, & proscribi curat ab Honorio pridie Kalendas Majas.

XI. Celebratur aliud Carthagine Concilium plenarium CCXVII. Episcoporum Kalendis Maiis; quod ante quam rescire potuisset Pelagii damnationem, octo capita constituit, quæ sanciendæ & stabiliendæ fidei causſa mittit ad Zosimum. Ille vero ut reos damnaverat, ita causſam ipsam & hæresim edicto generali configit epistola generali ad universos Episcopos data; quæ quidem non exstat, sed laudatur a Cælestino Papa in epistola ad Gallos cap. VIII. diciturque *Papæ Zosimi regularis auctoritas ad totius orbis Episcopos*; eamque mox laudat cap. IX. qua probati sunt canones hujus synodi Carthaginiensis, ut patet ex eadem Cælestini epistola cap. III. *Africanorum sententias suas fecerunt apostolici antistites cum probarent.*

XII. Hujus decreti a Zosimo editi tempus incidit in annum CCCCXVIII. (ut patet ex Chronico Prosperi) post habitum Carthaginiense Concilium. Quare non assentimur eruditissimo viro Petavio, qui decretum illud Zosimi ad Africanos prius delatum putat, eoque accepto, Episcopos illos in Concilio Carthagin. Kalendis Maiis ejusdem anni CCCCXVIII, Pelagianam hæresim octo canonibus editis anathemati subjecisse. Decretum generale Zosimi adversus Pelagianam hæresim editum est post receptos synodi Carthaginiensis canones, ut diserte docet Prosper in Chronico. Sententia vero lata adversus nomen Pelagii & Cælestii antecedit Kalendas Majas anni CCCCXVIII, ut dixi. Hallucinatio itaque versatur in eo quod duo ista decreta, generale & privatum, inter se miscentur a viris doctissimis, quæ distingui oportet. Ceterum licet canones synodi Carthaginiensis editi sint ante Zosimi decretum in re aperta, de qua Romanæ Ecclesiæ eadem erat cum Africana sententia, & in qua definienda isthæc Innocentium sequi se profitebatur auctorem; attamen eorum capitum relatio ex more facta est ad Zosimum; ut apostolicæ sedis auctoritate accedente, quod erat limitibus Africæ circumscriptum, universæ Ecclesiæ per occidentem & orientem regula fieret ecclesiasticæ fidei. Huic Pontifici ea de re Afri Episcopi gratias egerunt litteris suis quas ad eumdem Zosimum scripserunt, ut patet ex Cælestino in epistola ad Gallos cap. VIII. Laudato enim ex Zosimi epistola regulari testimonio, addit: *Hunc autem sermonem sinceritatis veritatis luce radiantem tanto Afri Episcopi honore venerati sunt, ut ita ad eumdem virum scriberent: Illud vero quod in litteris quas in universas provincias curasti esse mittendas posuisti dicens &c.* *Auctoritates de gratia Dei c. 5.*

XIII. Quare ut initio hujus Dissertationis excitata difficultas solvatur, certum est primam quæ peremtoria fuit, & generalem hæresis Pelagianæ damnationem ab Innocentio profectam, quam deinde Zosimus decreto suo generali ad totius orbis Episcopos dato confirmavit. Uterque vero Pontificum relationibus Carthaginiensium Conciliorum usus, auctoritate Romanæ sedis negotium omne constituit.

INDEX CAPITUM
DISSERTATIONIS

De veteribus Collectionibus Canonum.

CAP. I. *De vetustissima Collectione Canonum Ecclesiæ Romanæ ante Concilium Chalcedonense.* 69
CAP. II. *De Collectione Canonum post Concilium Chalcedonense.* ibid.
CAP. III. *De discrimine Collectionis istius, & Dionysianæ.* 70
CAP. IV. *De Canonibus Africanis.* 72
CAP. V. *Ordo Conciliorum Africæ in veteri Collectione.* 75
CAP. VI. *De Synodo Africana habita Cæsario, & Attico Conss.* 78
CAP. VII. *De Concilio Carthaginiensi quarto.* 79
CAP. VIII. *De Concilio Carthaginiensi quinto.* 80
CAP. IX. *De eodem Concilio quinto Carthaginiensi, & de Donatistis.* 81
CAP. X. *De Concilio Carthaginiensi sexto.* 83
CAP. XI. *De reliquis Conciliis Africanis.* 84
CAP. XII. *De Canonibus adversus Pelagium.* 85
CAP. XIII. *De Pelagii dogmatibus & arcanis.* 86
CAP. XIV. *De Concilio Diospolitano & aliis habitis in causſa Pelagii.* 88
CAP. XV. *Quid egerit Innocentius I. post acceptas Afrorum litteras.* 89
CAP. XVI. *Quid post Innocentium Papam egerit in eadem causſa Zosimus illius successor.* 90

III.

DE ANTIQUIS

TUM EDITIS, TUM INEDITIS

COLLECTIONIBUS & COLLECTORIBUS

CANONUM

AD GRATIANUM USQUE

TRACTATUS

IN QUATUOR PARTES DISTRIBUTUS;

AUCTORIBUS

PETRO ET HIERONYMO

FRATRIBUS BALLERINIIS

PRESBYTERIS VERONENSIBUS.

AD EMINENTISSIMUM FORTUNATUM TAMBURINUM S. R. E. CARDINALEM

PRÆFATIO.

QUANTUM ad veteris novique juris canonici ſcientiam conferant antiquæ canonum collectiones, quæ in manuſcriptis exemplaribus continentur, norunt quicumque in jure canonico ſunt apprime verſati, ac Tu præſertim noris, CARDINALIS EMINENTISSIME, qui inter ſacra ſtudia, in quibus vitam totam maxima cum laude traduxiſti, jure canonico potiſſimum delectaris. Probe nimirum intelligis, has collectiones illos eſſe fontes, ex quibus vetuſta canonum & pontificiarum conſtitutionum documenta prodierunt. Intelligis præterea pluris eſſe æſtimandum, quid diverſæ, licet paucæ, collectiones ferant, quam quid plurima unius collectionis exempla. Si quis enim centum ex. gr. Dionyſianæ collectionis vetuſtos codices reperiret & evolveret, is nulla alia monumenta canonica nanciſceretur, niſi quæ Dionyſius recepit; & in his ipſis (ſi librariorum excipiantur menda) miram fere lectionum conſenſionem deprehendens, nihil aliud diſceret, niſi ſic Dionyſium legiſſe. Qui autem diverſarum collectionum exempla conſuluerit, alia atque alia identidem documenta inveniet; ac in documentis, quæ pluribus collectionibus communia ſunt, diverſas lectiones nactus, plurimum ſe juvari ſentiet, tum ut tutius emendet amanuenſium ſphalmata, tum ut ex omnibus optimas lectiones ſecernat ac præferat.

Duæ tantum collectiones olim prodierunt, Dionyſio-Hadriana, & Iſidoriana. Cum ex hac poſtrema, quæ præter multa ſpuria, in ipſis ſinceris documentis non paucas, ut ſuo loco dicemus, liberiores lectiones & arbitrarias emendationes receperat, pleraque antiqua canonum ac decretalium documenta a Merlino primum edita fuerint; ea ſubinde in editiones Conciliorum tranſierunt, ac proinde lectiones eorumdem documentorum minus exactæ latius obtinuere. Juvit non modicum editio collectionis Dionyſio-Hadrianæ, quæ poſt Merlinum impreſſa fuit. At præter quam quod hæc editio purum Dionyſium non exhibet, permagnique intereſt ſcire, quid vulgaverit Dionyſius, quidque Dionyſio ſuperadditum fuerit; aliæ plures collectiones in manuſcriptis codicibus exſtant, quæ vel ipſo Dionyſio antiquiores ſunt, vel aliam certe a Dionyſio originem habent. Unam ex his produxit Queſnellus; quam nobis hoc tomo integriorem & emendatiorem recudentibus, quantum præſidii attulerint aliarum antiquarum collectionum, quas reperimus, manuſcripta exemplaria, ex notationibus in eamdem collectionem palam fiet. Poſteriorum etiam collectionum, quarum auctores aliqua ex Dionyſio ſumſerunt, alia vero aliunde derivarunt, cognitio non inutilis erit. Immo earum quoque collectionum, quæ antiquiorum abbreviationes continent, vel decreta Romanorum Pontificum & Conciliorum canones in libros ac titulos diſtributos repræſentant, rationem deſcribere, & originem, ſi fieri poſſit, detegere, quantum utilitatis afferat, peritus quiſque perſpiciet. Ex horum enim omnium complexu cognoſcere licebit, quæ exordia, & quos progreſſus habuerit ſtudium juris canonici; quid ex una collectione traductum fuerit in alias; quæ fuerint apocryphorum initia; quid interpolatum obrepſerit, quid corruptum, quid mutilum; & quandonam documenta in antiquis collectionibus integra, in partes diſcindi, ac per materias diſtribui cœperint, quod uſui magis commodum jamdiu receptum obtinuit.

Hinc etſi multum debemus iis, qui de vulgatis collectionibus diſſeruere; plurimum tamen illis obſtringimur, qui antiqua tabularia excutientes, veterum manuſcriptarum collectionum notitiam aliquam nobis dederunt. Quamplurium ejuſmodi codicum, qui in Cæſarea Vindebonenſi bibliotheca abundant, deſcriptionem proferre meditabatur Petrus Lambecius, ut ipſe teſtatur libro primo Commentariorum in eamdem bibliothecam cap. 8. pag. 932. Indicato enim pervetuſto ejuſdem bibliothecæ codice collectionis Hiſpanicæ, addit: *Multo autem prolixius & accuratius de eodem alias volente Deo acturus ſum in peculiari Diſſertatione de plus quam ducentis auguſtiſſimæ bibliothecæ Cæſareæ antiquis & bonæ notæ codicibus MSS. partim Græcis, partim Latinis, quorum ope & beneficio hiſtoria Conciliorum tam generalium quam provincialium non mediocriter poteſt locupletari.* Idipſum quoad Romana exemplaria in mentem venerat Emanueli Scheleſtratio Vaticanæ bibliothecæ Cuſtodi, qui tertio *Antiquitatum* tomo edere volebat *Opus ſynodicon de canonibus Conciliorum, deque collectionibus canonum, & de Pontificum decretis*, in cujus appendice varias collectiones ex MSS. majori ex parte erutas ſe ſe prolaturum, in ſcheda poſt ejus mortem relicta & præfationi tomi ſecundi earumdem *Antiquitatum* inſerta receperat. Omnium vero maxime hac in re laboravit Benedictini Ordinis decus P. Petrus Couſtantius, cujus præfatio in tomum primum epiſtolarum Romanorum Pontificum locupletiſſimam priſcarum manuſcriptarum collectionum, quas reperire potuit, deſcriptionem exhibet.

Dum vero nos hoc eodem conſilio ejuſmodi collectionum exempla in bibliothecis deliteſcentia ſollicitius inquireremus, vetuſtiſſimos codices nacti ſumus, in quibus partim ignotæ collectiones fuerunt detectæ, partim vero peculiares notitiæ quantum ad collectiones jam vulgatas patuerunt. Hinc uberio-

riorem de collectionibus canonum tum editis, tum ineditis Tractatum lucubrari posse perspeximus, qui huic tomo tertio præstantissimam collectionem aliaque veteris juris canonici documenta continenti non incongrue præfigeretur. Totus hic Tractatus dividetur in partes quatuor. Prima aget de Græco canonum Codice, & de quibusdam particulis, seu canonibus, qui in eo aliquam difficultatem facessunt. Secunda versabitur circa antiquiores collectiones Latinas, quæ vel Dionysio vetustiores sunt, vel a Dionysio non prodeunt: ubi inter cetera canonum Africanorum, qui pluribus difficultatibus involvuntur, exacta discussio atque distinctio exhibebitur. Tertia explicabit collectionem Dionysianam, & ceteras, quæ ex Dionysio aliqua documenta recepere, uti sunt Hadriana, Hispanica, & Isidoriana. Quarta differet de antiquis abbreviationibus canonum, aliisque collectionibus Latinis, quæ jus canonicum in libros ac titulos digesserunt.

Hac autem de re dum alter e nobis Romæ tecum aliqua diceret, CARDINALIS EMINENTISSIME, totumque consilium nostrum, quod tunc vix conceptum fuerat, Tibi aperiret; acriores addidisti stimulos ut perficeretur, eodemque reverso in patriam ipsi operi auxilium tuum, quod ubi opus esset pollicitus fueras, humanissime præstitisti. Hunc igitur qualemcumque Tractatum Tibi non ingratum futurum confidentes, ad Te dirigendum credidimus, ut præcellentis hac in re studii & favoris tui, nostrique erga Te grati animi atque observantiæ perenne testimonium præbeat.

DE ANTIQUIS COLLECTIONIBUS & COLLECTORIBUS CANONUM.

PARS PRIMA.

DE GRÆCIS CANONUM COLLECTIONIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Græca canonum Apostolorum collectione omnium antiquissima. Quænam fuerit collectio Sabini Macedoniani Episcopi Heracleensis. Prima Græci codicis canonum expressa mentio in Concilio Chalcedonensi. Codex canonum universæ Ecclesiæ a Christophoro Justello editus, non fuit vetus Græcorum codex, nec universæ Ecclesiæ. De Græca collectione Stephano Ephesiorum Episcopo tributa.

I. ETSI instituti nostri sit de Latinis potissimum antiquis canonum collectionibus agere; cum tamen Græcarum Synodorum vetustissimi canones Latinitate donati in collectiones Latinas traducti fuerint, de Græca eorumdem collectione, ex qua illos Latini interpretes deduxerunt, antea differendum est. Cum vero præter canones Conciliorum Græcorum ad Latinos pervenerint etiam illi canones, qui Apostolorum nomine circumferuntur; de horum collectione omnium antiquissima, de qua plures late disseruerunt, non quæcumque dici possent, sed quæ omitti non debent, ne quid huic Tractatui deesse videatur, brevius perstringenda sunt. Certum est nullum corpus sine statis legibus regi atque consistere umquam posse. Hinc Apostolos regendæ Ecclesiæ certas regulas seu canones præfixisse dubitari nequit. Has autem regulas, quas illi verbo tradiderunt Ecclesiis, subinde scripto fuisse collectas, & *Canonum Apostolorum* titulo prænotatas satis credibile est. Neque propterea credimus, omnia quæ in ipsis canonibus continentur, Apostolis referenda. Solent quippe ejusmodi opera, ut scite animadvertit * P. Constantius, licet variis incrementis augeantur, ejus nomen in epigraphe retinere, quo primum auctore cœpta vel constituta fuerunt. Cum vero quidam canones iisdem inserti errores præferant manifestos, qui traditis Apostolorum regulis adscribi nequeunt; plurimi ipsis facilem non præbuere consensum * Dionysio teste, ac in celebri decreto de libris recipiendis, vel non recipiendis inter apocrypha jure censiti fuere: unde in præfatione collectionis Hispanicæ scriptum fuit: *Canones autem, qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec Sedes Apostolica recipit, nec Sancti Patres illis consensum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamvis in eis quædam inveniantur utilia, auctoritate tamen apostolica eorum gesta constat esse remota, & inter apocrypha deputata.* Quæ *utilia* sunt, Apostolis convenire queunt.

Canones ab Apostolis verbo traditi, & postea ab aliis collecti.

Non omnes inter canones apostolicos relati, sunt Apostolorum.

* In præf. ad tom. I. epist. Rom. Pontif. n. 51.

* in epist. ad Stephanum.

II. Mensis Hyperberetæi nomen, quod legitur canone 38., hos canones non a Græcis Europæis, nec ab Ægyptiis, qui mensibus alia nomina indiderant, sed ab Orientalibus, qui Syromacedonicis mensium nominibus utebantur, fuisse collectos & scriptos ostendit. Ante Nicænam vero Synodum hanc collectionem in iis Orientis regionibus compactam, in quibus rebaptizationis error obtinebat, non improbabiliter statuit Petrus de Marca libro tertio Concordiæ cap. 2. Pleraque sane, quæ in iisdem canonibus decernuntur, cum disciplina ecclesiastica secundi ac tertii sæculi congruunt: & nonnullas regulas, quæ ab Orientalibus quarti sæculi allegantur, in illis canonibus tantum invenire licebit.

Hæc collectio canonum Apost. in Oriente condita. Quando.

III. De antiquo usu horum canonum, seu hujus vetustissimæ collectionis apud Græcos nemo ambigit. Vide Petrum de Marca loco paullo ante memorato, & Guillelmum Beveregium in *Codice canonum Ecclesiæ primitivæ illustrato*. De usu autem apud Latinos ante Dionysium Exiguum quæstio vertitur. Sunt enim qui existimant, a Patribus Latinis, & a Romanis etiam Pontificibus Dionysio antiquioribus canones apostolicos passim allegari regularum ecclesiasticarum nomine, quo etiam ornantur ab eodem Dionysio. Id Quesnellus palam asseruit Dissert. XVI. §. 6. At Latinis usui non fuerunt nisi * post versionem Dionysianam, quæ prima, immo unica interpretatio fuit. Anterioris certe versionis, qua illi canones a Latinis adhiberi potuerint, nullum uspiam indicium est. Quod si quædam regulæ ab antiquis Latinis Scriptoribus indicatæ cum apostolicis canonibus concordant, nihil refert. Non paucæ enim ejusmodi regulæ, antequam canonum Apostolorum titulo inscriptæ Græca lingua ederentur, ab ipsis Apostolis verbo traditæ fuerant, ac uti verbo traditæ ab antiquioribus Scriptoribus Latinis laudari potuerunt citius, quam Græci illi canones iisdem ante Dionysium ignoti. Præclare autem in hanc rem monuit Quesnellus nota 8. in epistola 10. *Quemadmodum*, inquit, *ipsi apostolici canones ex consuetudinibus regulisque ab Apostolis virisque apostolicis velut per manum traditis & acceptis conflati fuerant ab Orientalibus; ita certum est, complures regulas ecclesiasticas in Romana Ecclesia viguisse primis temporibus, non aliunde acceptas quam ex consuetudine antiqua & ex traditione Sanctorum Apostolorum Petri & Paulli. Has porro cum aliquibus canonibus apostolicis convenire quis miretur? cum una esset omnium Apostolorum fides, una plerumque disciplina ex unius Magistri schola descendens. Hinc factum est, ut* quædam constituta Pontificum ex ipsis canonibus assumta esse videantur, *ut loquitur Dionysius Exiguus in præfatione canonum, cum potius ex communis traditionis fonte tam constituta fluerent, quam canones apostolici*. Quod porro subdit, se non gravate fateri, S. Leonem in eadem epistola 10. unum canonem apostolicum respexisse, noluisse tamen apostolicos canones nuncupare, ne dubiis & nondum receptis canonibus auctoritas inde accederet; conjectura est omnino infirma, immo incredibilis, nisi probetur versionem aliquam exstitisse ante Dionysium, qua iidem canones noti essent Latinis: quod tamen nondum probatum est, nec, ut credimus, probari umquam poterit. Neque obtrudatur Gelasii decretum de libris recipiendis, vel non recipiendis, quod tametsi editum ante interpretationem Dionysii, canones tamen Apostolorum inter apocrypha referens, eos ipsi aliqua ratione cognitos adstruit. Nam primo-

De usu ejus apud Græcos.

Quid apud Latinos.

* Vid. part. 2. cap. 10. §. 2. n. 12. & nostras Observ. in Dissert. 16. Quesnelli.

tom. 2. col. 1324.

Gelasius hos canones, etsi inter Latinos nondum vulgatos, ita accensere potuit apocryphis, uti in eumdem catalogum retulit alia quædam Græcorum opuscula, quæ nondum latine reddita fuerunt. Dein satis probabile nobis est, hanc ejus decreti particulam de canonibus Apostolorum in plerisque atque potioribus Gelasiani decreti exemplaribus omissam, ad ea additamenta pertinere, quæ Hormisdam habent auctorem, uti conjiciemus part. 2. c. 11. §. 5. Ipsa quidem verba Dionysii in epist. ad Stephanum Episcopum Salonitanum, *quibus* (canonibus) *quia plurimi consensum non præbuere facilem, hoc ipsum vestram noluimus ignorare sanctitatem*, rem Latinis ignotam indicant: ac propterea quæ sequuntur, *quamvis postea quædam constituta Pontificum ex ipsis canonibus sumta esse videantur*, non de Romanis Pontificibus aut Latinis Episcopis, sed de Græcis intelligenda sunt, quorum constituta quædam *in pontificalibus*, ut ibidem ait, *conventibus* edita, cum apostolicis canonibus conveniunt.

Hæc collectio canon. Apost. distincta a collectione canonum synodalium.

IV. Hæc Græca eorumdem canonum collectio distincta fuisse videtur a Codice canonum synodalium, qui postea lucubratus fuit: unde hi Græcarum Synodorum canones in quibusdam MSS. exemplaribus ea continua numerorum serie notabantur, quæ a Nicænis ordiebatur, eo quod Apostolorum canones, qui Nicænis præmittendi erant, ab iisdem exemplaribus abessent. Hinc etiam Dionysius Exiguus, qui Græco hujus generis Codice usus est, apostolicos canones ex alio codice sumsit, cum eos latine redditos suæ versioni præfixit. Quinquaginta tantum apostolicos canones is in suo codice reperit, ac latinitate donavit. Verum in aliis Græcis exemplaribus, quæ adhibuerunt Joannes Scholasticus, & alii posteriores Græcarum collectionum auctores, octoginta quinque censebantur. Hunc autem auctiorem numerum perantiquum fuisse cognoscimus ex Concilio CP. anni 394., ubi * decernitur, *non licere in posterum nec a tribus quidem, nedum a duobus, eum, qui reus examinatur, deponi, sed majoris Synodi & provinciæ Episcoporum sententia, sicut apostolici definiere canones:* quæ definitio continetur in canone Apostolorum 74. Sed de hac primæva Græca collectione satis: de qua si quis plura desideret, conferat Beveregium loco laudato, ubi tribus libris de iisdem canonibus luculentissime differit.

Numerus canonum Apostolorum.

* tom. 2. Concil. Venet. edit. col. 1380.

V. Plura dicenda sunt de alia collectione Græca, eorum scilicet canonum, qui a Synodis sanciti fuerunt. Hi enim potissimum in collectiones Latinas manarunt; præcipuamque portionem constituunt antiqui juris canonici. Primum Græcæ collectionis compilatorem Petrus Pithœus in Synopsi historica eorum, qui canones collegerunt, profert Sabinum Heracleæ in Thracia Episcopum, quem Socrates libro primo cap. 8. testatur composuisse *congestionem eorum, quæ per diversa Concilia Sacerdotum ex scripto prolata sunt*. At hic Macedoniæ sectæ Episcopus non canones catholicorum Conciliorum, sed ea documenta collegit, quæ suo ingenio placebant, Synodosque præsertim ab hæreticis habitas suæ collectioni inseruit: ac proinde hæc de ipso scribit idem Socrates lib. 2. c. 17. *Sabinus Macedonianæ sectæ Episcopus in collectione Synodorum*, seu melius, ut notavit Valesius, *gestorum synodalium* (nam pro τῶν συνόδων legendum credit συνοδικῶν, uti habetur lib. 3. c. 10. & 25. ac lib. 4. c. 12.) *epistolas Julii neutiquam intexuit: tametsi eam minime prætermiserit, quam Episcopi Antiochiæ collecti ad Julium scripsere. Verum Sabinus ita semper facere consuevit. Nam si quæ forte synodales epistolæ vocem* consubstantialis *aut reticent, aut omnino rejiciunt; eas studiose operi suo inserit; contrarias vero sciens & prudens silentio transilit*. Hinc uberius egit de Seleuciensi Concilio anni 359. ac de Synodis Mecedonianis, de Antiochena anni 363. ac de aliis similibus, ut * idem Socrates prodidit. E contra Nicænis Patribus adeo detraxit, ut eos * veluti rudes ac illitteratos traduxerit. Hoc ergo Sabini opus inter codices sacrorum canonum, de quibus in præsentiarum agimus, computandum non est.

De collectione Sabini Episcopi Heracleæ.

* lib. 2. c. 15. & 39. lib. 3. c. 10. & 25.

* Idem lib. 1. c. 9.

VI. Quod ad Græcam itaque canonum collectionem, sunt qui existimant, ipsam jam inde a Concilii Ephesini tempore indicari ea Græca formula A ἀκολουθία τῶν κανόνων *canonum consequentia*, quæ in eadem Synodo frequens legitur; eo quod in ejusmodi collectione omnes diversorum Conciliorum canones describerentur continuata & consequenti numerorum serie, quam Joannes Scholasticus τάξιν ἐ ἀκολουθίαν ἀριθμῶν *ordinem & consequentiam numerorum* in canonum codice exhibitum appellavit. Verum eam formulam in eodem Concilio Ephesino alia omnino significatione usurpari ostendemus cap. 6. num. 3. Certiora & manifesta hujus Græcæ collectionis testimonia præsto sunt ex Concilio Chalcedonensi. In aliquot enim hujus actionibus non solum Codicis canonum expressa fit mentio, verum etiam ex hujusmodi Codice recitantur aliquot canones, & nonnulli etiam iis numeris distincti, qui B continuatam numerorum seriem soli canonum collectioni congruentem demonstrant. Actione quarta: *Aetius Archidiaconus Constantinopolitanæ sanctæ & catholicæ Ecclesiæ dixit: Regula est hæc CUM ALIIS posita a Sanctis Patribus .... & ex Codice relegit hæc, De clericis & monachis, qui semetipsos a communione suspendunt. Si Presbyter aut Diaconus suum contemnens Episcopum* &c. *Omnes reverendissimi Episcopi clamaverunt: Hæc justa regula, hæc regula Patrum.* Est autem canon quintus Concilii Antiocheni. In actione de Carosо & Dorotheo designantur canonum numeri. *Sancta Synodus dixit: Sacri Patrum canones legantur, & commentariis inserantur.* Sumtoque C libro Aetius *Archidiaconus & Primicerius magnæ Ecclesiæ legit. Canon* LXXXIII. *Si quis Episcopus* &c. *Canon LXXXIV. Si quis Presbyter aut Diaconus* &c. Sunt duo canones Antiocheni quartus & quintus, qui in Codice descripti post canones Nicænos XX. Ancyranos XXV. Neocæsarienses XIV. & Gangrenses XX. ex continuata numerorum serie a Nicænis incepta erant canones LXXXIII & LXXXIV. Similiter actione undecima duo alii canones Antiocheni XVI. & XVII. cum numeris XCV. & XCVI. in opriis ejusdem Codicis recitantur. *Stephanus reverendissimus Episcopus Ephesi dixit: Supplico, ut canones relegantur .... Glorioſissimi judices dixerunt: Relegantur hi canones. Leontius reverendissimus Episcopus Magnesiæ ex Codice relegit. Regula XCV. Si quis Episcopus vacans* &c. ut in Antiocheno can. 16. Et mox: *Idem reverendissimus Leontius Episcopus ex eodem Codice legit. Regula XCVI. Si quis Episcopus ordinationem* &c. ut in Antiocheno can. 17. Notandum videtur, hos canones non appellari Antiochenos, sed Codicis numero tantum distingui, quod hunc Codicem, & hanc allegandi methodum jamdiu obtinentem & cunctis exploratam declarat. Sic etiam Episcopi provinciæ Pisidiæ in epistola synodica ad Leonem Augustum, quæ inserta est Codici encyclio, laudatum Antiochenum canonem quartum ex simili Codice numero LXXXIII. allegarunt. *Eos .... extraneos esse a Dei Ecclesia judicamus, se-* tom. 4. *cundum consequentiam regularem, nulla eis venia,* Concil. E *nec spe restitutionis ullo modo remanente, sicut tertia* Ven. ed. *& octogesima regula de talibus aperte decernit, cu-* col. 1377. c *jus initium est: Si quis Episcopus a Synodo depositus* &c. Dionysius Exiguus paullo dissimilem Græcum Codicem canonum habuit, quem cum latinitate donavit, tum vero exactius descripsit in epistola ad Stephanum Salonitanum suæ versioni præfixa his verbis. *Regulas Nicænæ Synodi & deinceps omnium Conciliorum, sive quæ ante eam, sive quæ postmodum facta sunt, usque ad Synodum centum quinquaginta Pontificum, qui apud Constantinopolim convenerunt, sub* ORDINE NUMERORUM, *idest* A PRIMO CAPITE USQUE AD CENTESIMUM SEXAGESIMUM QUINTUM, SICUT HABETUR IN GRÆCA AUCTORITATE *digessimus*. Græcus itaque Codex, quem Dionysius interpretatus est, complectebatur canones Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiochenos, Laodicenses, & Constantinopolitanos; atque omnes hos canones continuata numerorum serie signatos præferens, numerum producebat *usque ad centesimum sexagesimum quintum*. Hunc autem Codicem *paullo dissimilem* diximus ab eo, qui in Chalcedonensi cum continuatione numerorum lectus fuit; numeri enim apud Dionysium uno decrescunt. Idem sane Dionysius in epistola prima paschali canonem primum Concilii

Prima Græci codicis canonum mentio in Chalcedonensi. Canones omnium Synodorum continua numerorum serie notati. t. 4. Concil. Ven. ed. col. 1418. d. Ib. col. 1427. e

Ib. col. 1610. d.

cilii Antiocheni juxta ſui Codicis ſeriem ſic allegavit. *In ſanctis cononibus ſub titulo LXXIX. qui primus eſt Antiocheni Concilii, his verbis invenitur expreſſum: Omnes qui auſi fuerint diſſolvere* &c. Hic primus canon Antiochenus, qui in ipſius Dionyſii codice erat LXXIX. ex computatione numerorum, quibus Antiocheni canones in Chalcedonenſi Concilio allegantur, in exemplo a Patribus Chalcedonenſibus adhibito canon erat octogeſimus. Num vero omnes antiqui Græci codices hac continua numerorum ſerie notarentur, ut plerique exiſtimant, diſcutiemus capite 6. n. 3. & ſeqq.

Codex canonum univerſæ Eccleſiæ a Juſtello editus.

VII. Chriſtophorus Juſtellus *Codicem canonum Eccleſiæ univerſæ*, quem Pariſiis edidit anno 1610. eum veterem Græcum codicem eſſe prætulit, qui in Synodo Chalcedonenſi lectus fuit, quique apud univerſam tum orientalem, tum occidentalem Eccleſiam ante ipſum Chalcedonenſe Concilium auctoritatem obtinuit. Continet hic Codex canones Synodorum Nicænæ, Ancyranæ, Neocæſarienſis, Gangrenſis, Antiochenæ, Laodicenſis, Conſtantinopolitanæ, Epheſinæ, & Chalcedonenſis continua numerorum ſerie diſtributos uſque ad numerum CCVII. Appoſuit quidem ille canonibus hos numeros ita, ut numeris in Chalcedonenſi indicatis reſponderent. At nullum codicem antiquum habuit, qui hanc collectionem, uti ab ipſo eſt edita, contineret. Græcum textum ſumſit ex poſteriorum Græcarum collectionum libris ſive editis, ſive manuſcriptis; unde in ipſo ejus titulo hæc leguntur: *Chriſtophorus Juſtellus primum reſtituit; ex Græcis codicibus editis & MSS. collegit & emendavit.* Sed tota collectio, ac numerorum diſtributio nulli codici vetuſto innixa, ab ejus ingenio compacta fuit. Id ſatis aperte fatetur in epiſtola ad Jacobum Leſchaſerium editioni præfixa, ubi poſtquam ſcripſit: *Omnibus, quas reperire potui, Græcis Latiniſque editis & manu exaratis canonum collectionibus collatis & inter ſe comparatis, nullam inveni illa antiquiorem, cui jam inde ab initio titulus fuit*, Codex *ſeu* Corpus canonum, *quam Latinam ex Dionyſii Exigui interpretatione etiamnum habemus*: addit, ſe, ut hanc *priſtinæ luci reſtitueret non ſolum Latinam, ſed & Græcam, cogitaſſe primum Græcum textum ex editione Tilii producere, & ad MSS. codices emendare*. At cum deprehendiſſet hanc editionem Tilii continere multa, *quæ non erant in antiquiori Græca collectione, qua uſus eſt Dionyſius Exiguus*, eam tandem *hujus reſtitutionis rationem antea incompertam* ſe tenuiſſe affirmat, quam laudatus Leſchaſerius indicaverat in *Conſultatione* anni 1607. cujus fragmentum idem Juſtellus inſeruit. Ratio autem ab hoc indicata eo paucis refertur, ut in Codice deſcribantur canones earum Synodorum, quas Dionyſius in ſuo Græco codice reperit, & eodem ordine ita referantur, continuata nec interrupta numerorum ſerie, ut numeri in Chalcedonenſi deſignati iiſdem canonibus plane congruant. Qui autem hanc methodum in ſuo Codice compingendo ſequutus eſt, nullum profecto exemplum cum hac ſua collectione invenit, ſed tum editis, tum MSS. Græcis collectionibus in ſubſidium adſcitis, eum, quem antiquum & primitivum univerſæ Eccleſiæ Codicem credidit, ſuo marte compoſuit atque emendavit. Hinc in notis ſolos codices Zonaræ & Balſamonis, ac Tilii editionem lectionum cauſſa laudavit.

Ex nullo veteri codice erutus.

De collectione Stephano Epiſcopo perperam attributa.

VIII. Neque reponas, eumdem Juſtellum in præfatione ſcribere: *Stephani Epiſcopi Epheſini exſtat canonum collectio nondum edita, quæ omnino convenit cum veteri Codice Eccleſiæ univerſæ, canoneſque Conciliorum Nicæni, Ancyrani, Neocæſarienſis, Gangrenſis, Antiocheni, Laodicenſis, & Conſtantinopolitani eadem ſerie & ordine exhibet, quibus ipſe Epheſinos addidit.* Hic Stephanus Epheſiorum Epiſcopus ille eſſe creditur, qui pſeudo-Epheſini Concilii & Chalcedonenſis tempore vixit. Huic ergo vetuſtiſſimo exemplo Juſtellianus Codex innititur. Cui argumento antequam reſpondemus, error detegendus eſt Guillelmi Voelli, & Henrici Juſtelli in præfatione ad Bibliothecam Juris canonici Pariſiis impreſſam anno 1661. ubi de Codice Eccleſiæ univerſæ ſcribunt: *Collectus autem fuit paullo poſt Concilium Conſtantinopolitanum I. ſub Theodoſio Magno a Stephano quodam Epheſino Epiſcopo, ut præferebat olim vetus Palatinæ codex, quem vidit Juſtellus, ut refert Petrus de Marca Archiepiſcopus Toloſanus.* Hic quidem Archiepiſcopus lib. 3. Concordiæ c. 3. n. 4. affirmavit, veterum Conciliorum canones 165. *in unum corpus collectos Epiſcopi alicujus induſtria, FORTASSE Stephani Epheſini, ut præferebat vetus codex MS. in bibliotheca Palatina, quemadmodum accepi a viro fide digniſſimo atque integerrimo*: & in margine *Chriſtophorus Juſtellus* nominatur. Non abſolute, ſed ſuſpicative loquitur, ut innuit particula *fortaſſe*; nec ejuſmodi collectionem ad Theodoſii Magni ætatem evehit. Chriſtophori vero Juſtelli verba, quæ paullo ante recitavimus, cum manifeſtum Voelli ac Henrici Juſtelli errorem, tum vero hallucinationem aliquam Petri de Marca in intelligendo ac referendo ipſius Chriſtophori teſtimonio apertiſſime adſtruunt. Neque enim is Stephanum Epheſinum auctorem prodidit totius collectionis Theodoſio Magno imperante; ſed ſolam additionem canonum Epheſinorum, poſt Epheſinam utique Synodum, eidem attribuit; idque ipſum particula *forte* quaſi incertus anterioribus verbis expreſſit. *Cui* antiquo codici, inquit, *poſtea adjecti ſunt Concilii Epheſini III. œcumenici octo canones, FORTE a Stephano Epheſino, cujus exſtat canonum collectio nondum edita* &c. ut ſupra proſequitur. Ubi autem exſtaret hæc nondum impreſſa collectio, in prima editione anni 1610. non prodidit. At in ſecunda anni 1661. his ejus verbis præfationi inſertis exprimitur: *Hæc vero in bibliotheca Palatina apud heredes Gelbarti Ermenhorſtii Hamburgi aſſervatur, a quibus huc uſque nanciſci non potuimus.* Si hunc codicem nanciſci non potuit, eo proculdubio in editione uſus non fuit. Cum ipſum codicem fortaſſis olim vidiſſet, eum ſubinde memoria repetenti idem ſuæ collectioni ſimilis videri potuit. Ne quid vero dubitationis circa hunc Palatinum codicem ſuperſit, Joannis Alberti Fabricii verba hic appendenda ſunt ex tomo XI. Bibliothecæ Græcæ n. 10. pag. 26. *In bibliotheca Cæſarea aliquot reperiuntur canonum collectiones adhuc ineditæ, ut quam Lambecius III. pag. 66. memorat* Καθολικὴν σύνοψιν *Stephani Epheſii, quæ fuit quoque in Palatina cod. 33.... canoneſque Apoſtolorum Conciliique Nicæni & Ancyrani complectitur. Vide Friderici Sylburgii catalogum manuſcriptorum bibliothecæ Palatinæ pag. 14. ubi Stephanus ille Epheſinus appellatur Epiſcopus.* Fridericus Sylburgius, qui catalogum edidit codicum Palatinorum, aliam in his collectionem non prætulit Stephani Epheſini nomine inſcriptam, niſi quæ non integros Conciliorum canones, ſed canonum ſynopſim continebat. Hæ canonum ſynopſes poſterioris ætatis fuere: & ſiquidem ſynopſi laudatæ canones Epheſini fuere adjecti, id (ut poſtea dicemus) ſerius multo poſt Chalcedonenſem Synodum factum fuit; ac propterea ſi Stephanus Epheſinus hujus collectionis, ſeu ſynopſis auctor credatur; non fuit ille Stephanus Epiſcopus, qui Chalcedonenſis Concilii ævo memoratur, ſed alius poſterior, qui in MS. bibliothecæ Cæſareæ Epiſcopi titulo caret.

Quæ fuerit collectio ejuſdem Stephani, & quando digeſta.

IX. Sed ut redeamus ad codicem canonum, quem Chriſtophorus Juſtellus edidit, hunc non eſſe illam veterem collectionem in Chalcedonenſi allegatam, cujus codicem Dionyſius Exiguus adhibuiſſe creditur, nonnulla argumenta plane demonſtrant. Græcos quidem vetuſtiores canonum codices, ex quibus duæ antiquiores interpretationes Iſidoriana & Priſca deductæ fuerunt, una cum Nicænis canonibus prætuliſſe etiam ſymbolum, nec non ſubſcriptiones, ſeu catalogum Patrum Nicænorum, eædem verſiones teſtantur. Præterea una cum canonibus Gangrenſibus deſcriptam in illis MSS. fuiſſe epiſtolam ipſius Concili, Antiochenos item relatos fuiſſe cum ſynodicis litteris & cum Epiſcoporum nominibus, & Conſtantinopolitanos non caruiſſe ſubſcriptionibus Epiſcoporum, non ſolum ex laudatis verſionibus, ſed etiam ex ipſo Græco textu liquet. Hæc autem omnia Juſtelli editio præterit. Etſi vero Dionyſiana interpretatio his omnibus pariter caret; infirma tamen eſt hæc Juſtelliani Græci codicis defenſio, qui dum *univerſæ Eccleſiæ codicem* præfert, ad Dionyſii verſionem exactus, ab illis vetuſtoribus

Codex a Juſtello impreſſus non eſt vetus Græcorum codex. Defectus ejus notati.

bus Græcis codicibus abest, ex quibus antiquiores illæ versiones sumtæ fuerunt. Quid quod neque cum Dionysiana plane concordat? In interpretatione enim Dionysii non minus quam in Isidoriana & Prisca, ac in ipso Græco textu canonibus Ancyranis, Neocæsarienſibus, atque Gangrensibus adnotationes quædam præmittuntur, quibus duæ priores Synodi anteriores Nicæna, tertia vero Synodus posterior traditur. Has in Justelliano Codice frustra requires.

Additamenta a veteri Græco codice aliena.

X. Hic porro alia addit, quæ in antiquo Græco codice non exstabant. Canonibus quatuor Synodi Constantinopolitanæ anni 381. Justellus tres alios adjecit. Hi utique non erant in veteri Græco codice, cum nec in Dionysiana, nec in aliis antiquis versionibus inveniantur. Certe canon septimus ad eamdem Constantinopolitanam Synodum nequaquam pertinet: unde nec apud Joannem Scholasticum, qui canones quintum & sextum licet addititios recepit, hic septimus legitur. Serius multo hic conditus, nedum adjectus fuit. Quintus autem & sextus canones forte constituti fuerunt in alia Constantinopolitana Synodo subsequentis anni 382. Hac vero secunda Synodo ob idem nomen urbis & ob temporis propinquitatem cum priori confusa, facili hallucinatione alterius canones cum canonibus alterius confusi & copulati fuerunt. Ephesinos canones nulla versio præfert, sicut nec præferebat Græcus codex Dionysii Exigui. Neque hæc Synodus proprie simul condidit octo illos canones, quos Justelli editio exhibet; sed ex diversis ejus actionibus hinc & hinc excerpti fuere. Id posteriori tantum tempore factum fuit. Antiquior, quod sciamus, Græca collectio, in qua hi Ephesini canones cum ceteris recenserentur, erat in eo codice, quo post medium sextum sæculum Joannes Scholasticus usus est: & exinde illi in posteriores Græcas collectiones transierunt. Idem Justellus in notis ad hos canones pag. 91. posteriores fontes indicans, ex quibus eosdem hausit, ait: *Hi octo Concilii Ephesini canones extant in codice Tilii, & in codicibus MSS. Balsamonis & Zonaræ, & in actis Concilii Ephesini Tom. 1. Concil. Œcum. Romæ edit. an. 1608. sex scilicet priores pag. 499. duo vero posteriores pag. 492. & 497.* Canonibus Chalcedonensibus, qui in veteri Græco codice, & in ejusdem antiquis versionibus, ac etiam in Dionysiana sunt tantum XXVII. Justellus duos alios addidit, quos soli posteriores Græci codices recepere. Laudatus Joannes Scholasticus, etsi sæculo sexto vixit, solos XXVII. canones refert. Quis igitur hunc Justelli codicem, qui alia antiqui codicis præterit, alia addit, pro veteri germano codice canonum habere potest?

Neque fuit *Codex universæ Ecclesiæ*.

XI. Multo autem minus inscribendus erat *Codex universæ Ecclesiæ*, ac si ante Concilium Chalcedonense non tam apud Orientalem, quam apud Occidentalem Ecclesiam auctoritatem obtinuisset. Nullos alios canones Romana & Occidentalis Ecclesia per hæc tempora receperat nisi Nicænos & Nicænorum nomine Sardicenses, ut probabimus par. 2. c. 1. Quantum Antiochenos canones reprobaverit Innocentius I. Epist. 7. ad Clerum Constantinopolitanum, quantum item Constantinopolitanis canonibus Græco codici insertis Leo Magnus restiterit, quos suo quoque ævo non receptos testatur S. Gregorius lib. 7. epist. 34. ad Eulogium, omnibus notum est. Quomodo igitur *universæ*, ac proinde etiam Occidentalis & Romanæ Ecclesiæ Codex affirmari poterat ille a Justello vulgatus, qui canones tunc repudiatos continet, & Sardicensibus ab ea potissimum susceptis caret? Frustra vero Justellus se Leonis ipsius auctoritate sulciri studet, cum pag. 16. indicat ejus verba ex epist. 44. suo & Romanæ Synodi nomine scripta ad Imperatorem Theodosium, quibus petiit, ut is juberet generalem Synodum celebrari, quam post appellationem a Flaviano interpositam necessario postulari, *canonum*, inquit, *Nicææ habitorum decreta testantur.... quæ subter annexa sunt*: ubi *subter annexorum voce intelligi par est*, ait Justellus, *canones Conciliorum, qui a Nicæno ad Constantinopolitanum numerorum serie in unum collecti, in veteri codice canonum reperiuntur*. Fallitur, & adeo evidenter fallitur, ut Leo his verbis solos canones Sardicenses respiciat, qui in Justelliano codice desiderantur: unde Sardicensis canon de appellationibus decernens, huic quidem epistolæ in vulgato Græco subjicitur. Confer quæ in hanc rem diximus in Admonitione præmissa epistolæ 43. n. 8. tom. 1. pag. 898. & adnot. 18. in epist. 44. P. Constantius, qui Justelliani codicis inscriptionem pariter rejicit in præfatione tom. 1. epist. Romanorum Pontificum num. 58. scribit: *Videtur ergo melius accuratiusque inscribi posse Justelliana collectio: Canonum codex, qualis in Ecclesia Græca medio sæculo VI. obtinebat*. Nimium adversario concessit. Etenim ex Joanne Scholastico, qui medio quidem sexto sæculo floruit, Sardicenses canones continebat Græcus codex, nec non canones Apostolorum, qui a Justelliano excluduntur: & e contra nondum in eum illati erant septimus canon Constantinopolitanus, & duo ultimi Chalcedonenses, qui apud Justellum leguntur.

CAPUT II.

Antiquus canonum codex apud Græcos quinam initio fuerit, & quomodo subinde auctus.

Vulgata opinio.

I. CUM numeri quatuor Antiochenis canonibus adscripti in Codice canonum, qui lectus fuit in Concilio Chalcedonensi, fere congruant cum numeris in suo Græco codice inventis a Dionysio Exiguo (*fere* scripsimus, eo quod numeri in Chalcedonensi memorati Dionysianos unitate excedunt:) communis præsumptio invaluit, Græcum codicem canonum in ea Synodo adhibitum similem fuisse codici ejusdem Dionysii, in quo sub numeris, seu titulis 165. continebantur canones XX. Nicæni, XXIV. Ancyrani, XIV. Neocæsarienses, Gangrenses XX. Antiocheni XXV. Laodiceni LIX. & Constantinopolitani III. Hanc quoque fuisse putant primam Græcam canonum collectionem, quæ post Constantinopolitanum Concilium hoc ordine & numero canonum compacta fuerit. Id vero nobis non ita videtur certum, ut plerique existimant. Ut autem hac in re ad vetustissimum tempus pertinente lumen aliquod effulgeat, deficientibus Græcis hujus ævi exemplaribus, ad veteres interpretationes Latinas anteriores Dionysio, quæ ex antiquissimis Græcis canonum codicibus traductæ fuerunt, confugiendum est, nec non ad alias pervetustas collectiones Latinas, quæ ex interpretationibus Dionysiana anterioribus Græcarum Synodorum canones derivarunt.

Unde decidenda quæstio.

Versiones Græcorum canonum vetustiores Dionysio.

II. Duas autem horum canonum versiones habemus antiquiores Dionysio: Priscam, quam Justellus vulgavit, nos autem integriorem & emendatiorem hoc tomo recudemus; & eam, quæ ab Isidoro recepta ex collectione Hispanica, Isidoriana vocari solet, non quod Isidorum habeat auctorem, sed quia cum Isidori collectione primum edita fuit. Prisca versio uti a Justello est typis impressa, hunc ordinem præfert. Canones exhibet Ancyranos XXIV. Neocæsarienses XIV. Nicænos XXI. quibus ex nostris codicibus addemus totidem Sardicenses apud Justellum mutilos, Gangrenses XX. Antiochenos XXIV. Chalcedonenses XXVII. & quatuor Constantinopolitanos, adjecto sine numero alio canone Chalcedonensi *de primatu Ecclesiæ Constantinopolitanæ*, qui conficiunt canones CLXV. seu (si computetur etiam canon Chalcedonensis Constantinopolitanis subjectus) canones CLXVI. Isidoriana autem versio omnes canones, etiam Chalcedonenses XXVII. profert, qui apud Dionysium leguntur. Antiquæ collectiones Latinæ, quas deinceps singillatim describemus, non ex una tantum versione Græcos canones receperunt, sed alios ex Isidoriana, alios ex Prisca.

Laodiceni canones olim in Græco Codice deerant.

III. His præmissis duo potissimum in versione Prisca animadversionem merentur. Primo in ea desunt canones Laodiceni. Neque id peculiari defectui ejus codicis, quem Justellus invenit, tribuendum est. Desunt enim pariter in duabus vetustissimis collectionibus, quæ ex aliis antiquissimis manuscriptis Priscæ interpretationis aliquot alios Græcorum Conciliorum canones susceperunt, nimirum

in

in collectione Vat. Reginæ 1997. & in alia, quæ exhibetur in duobus MSS. Lucano 88. & Colbertino 784. Auctor alius vetustissimæ collectionis contentæ in codicibus Barberino 2888. & Vaticano 1342. qui ex eadem Prisca versione profecit, cum in ea non reperisset canones Laodicenos, ipsos ex Isidoriana sumsit. Hæc manifestum nobis efficiunt, hos canones ab origine defuisse non minus in Prisca versione, quam in codice Græco, ex quo hujus versionis auctor Græcorum canonum Latinam interpretationem lucubravit: alias Laodicenos æque ac ceteros latinitate donasset. Laodiceni ergo canones Græcæ collectioni non statim ab initio inserti, sed posterius additi fuerunt. Secundo canones Constantinopolitani in eadem Prisca versione post Chalcedonenses recensentur: eodemque ordine describuntur in tribus aliis diversis & antiquissimis collectionibus manuscriptis paullo ante memoratis Vat. Reginæ 1997. Lucano-Colbertina, & Vat. Barberina, quæ horum Conciliorum canones ex Prisca versione recepere. Hoc ergo inverso ordine canones Constantinopolitani Chalcedonensibus subjiciebantur etiam in eo Græco codice, quem ejusdem versionis auctor adhibuit. Constantinopolitani igitur Concilii canones, uti leguntur in Prisca, post Chalcedonenses adjecti fuere: idque adeo est evidens, ut inter canones ejusdem Synodi Constantinopolitanæ accenseatur etiam canon Chalcedonensis *de primatu Ecclesiæ Constantinopolitanæ*, ac trium Legatorum Romani Pontificis subscriptiones iisdem canonibus subjiciantur, quæ non ad Constantinopolitanam, sed ad Chalcedonensem Synodum pertinent, ut ex ipsius Priscæ versionis editione huic tomo inserta palam fiet. Cuicumque autem hoc Constantinopolitanorum canonum additamentum tribuendum putes, sive auctori ipsius versionis, qui hos canones in sua Græca collectione non inveniens, aliunde traduxerit, sive ipsi Græcæ canonum collectioni, quam ille adhibuit (quod nobis probabilius est ex iis, quæ dicentur nota 5. in eosdem canones hujus versionis;) semper verum erit eos ab initio defuisse in collectione Græca: alias in nullo hujus collectionis exemplo defuissent, nec post Chalcedonenses fuissent adjiciendi in quopiam MS. Græco, sive in Prisca versione. Hinc fortassis Lucentius Apostolicæ Sedis Legatus in Concilio Chalcedonensi actione XVI. de Constantinopolitanis canonibus dixit: *In synodicis canonibus non habentur*: quia scilicet in vulgata collectione & codice canonum deerant. Primævus itaque Græcus codex canonum & Laodicenis canonibus, & Constantinopolitanis carebat. Id non modicum confirmat vetustissima Breviatio canonum, quæ invenitur in duobus MSS. Veronensi 59. & Lucano 88. Hujus enim auctor, qui ex diversis antiquioribus canonum codicibus excerpta quædam compendio exhibuit, num. 2. abbreviationem proferens canonum Græcorum, quos continuata numerorum serie distribuit in numeros XCI. post relatos canones Nicænos, Sardicenses, Ancyranos, Neocæsarienses, & Gangrenses in Antiochenis desinit. Nonne id indicio est, eum Latinum codicem, ex quo abbreviationes ejusdem numeri secundi fuerunt excerptæ, a Græco canonum exemplo derivare, quod ultra Antiochenos canones haudquaquam progrediens, nec Laodicenos, nec Constantinopolitanos præferebat? Si autem in prima collectionis Græcæ origine defuere Laodiceni & Constantinopolitani canones; non fuit ergo hæc collectio ab initio, qualem Dionysius Exiguus in suo codice cum iisdem invenit, ac latine reddidit.

Nec Constantinopolitani.

V. infr. col. 555.

tom. 4. Conc. V. ed. col. 1747.

IV. Quod si in versione Isidoriana, quæ forsitan antiquior est interpretatione Prisca, tum Laodiceni, tum Constantinopolitani canones nunc leguntur; non tamen exinde sequitur eos semper in primo ejusdem versionis exemplo exstitisse. Suspicamur autem hoc exemplum ab origine utrisque caruisse, eosdemque canones posteriori additamento deputandos. Caruit enim olim profecto hæc versio canonibus Chalcedonensibus, uti colligere licet ex Ferrando, qui cum Græcos canones ex Isidoriana versione in suum Breviarium retulit, ut suo loco ostendemus; Chalcedonenses non alia de causa præterivit, nisi quia in suo ejusdem versionis exemplo eos non invenit. Idipsum deprehenditur in perantiqua collectione Corbejensi, quæ iisdem canonibus Chalcedonensibus caret; eo quod in codice versionis Isidorianæ, unde aliarum Synodorum Græcarum canones recepit, illos ejusdem collectionis auctor minime reperit. Eadem de causa auctor collectionis Quesnellianæ hoc tomo recusæ, qui omnes alios Græcos canones ex Isidoriano fonte derivavit, solos Chalcedonenses ex Prisca suscepit. Sicut ergo canones Chalcedonenses Isidorianæ interpretationi postea adjecti fuerunt; ita & Laodicenos & Constantinopolitanos eidem aliquando posterius accessisse nobis credibile est. Aliud hujus rei non leve indicium suppetit ex antiqua collectione Latina, quæ in memoratis codd. Lucano & Colbertino legitur. Hujus enim auctor, qui priorum Conciliorum canones sumsit ex Isidoriana versione, Constantinopolitanos & Chalcedonenses addidit ex Prisca, ea ut videtur de causa, quia istos Isidorianæ versionis exemplum, quod adhibuit, nequaquam proferebat; Laodicenos autem plane omisit, quod hoc nec in Prisca invenit, nec in suo Isidorianæ versionis exemplo.

V. Cum porro in hac Latina collectione codicum Lucani & Colbertini Antiocheni quoque canones referantur ex versione Prisca, non vero ex Isidoriana, ex qua quatuor anteriorum Synodorum canones descripti fuere; suspicio exoritur, Antiochenos etiam canones in exemplo primævo interpretationis Isidorianæ defuisse; ac propterea auctor laudatæ collectionis eos in suo Isidorianæ versionis exemplo non inveniens, ex Prisca describere coactus fuit. Id si probabile judicetur, dicendum erit, Græcam collectionem ab initio solos canones Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, atque Gangrenses prætulisse, & ex hoc primo Græci Codicis exemplo primum Isidorianæ versionis auctorem eosdem tantummodo canones latinitate donasse, qui in memoratam collectionem Lucano-Colbertinam insimul transiere. Enimvero soli canones eorumdem quatuor Conciliorum peculiaribus chronicis adnotationibus in omnibus Latinis diversæ originis interpretationibus, & apud ipsum Joannem Scholasticum, ac in MSS. Græcis Tilii ita distinguuntur, ut Ancyrani & Neocæsarienses, licet post Nicænos descripti, Nicænis esse anteriores, Gangrenses vero iisdem Nicænis posteriores tradantur. Hæ autem peculiares adnotationes distinctum veterem harum Synodorum & canonum collectorem indicare videntur, qui si aliorum quoque Conciliorum canones collegisset, aliquam similem adnotationem non videtur fuisse omissurus. In hac autem sententia ceterarum Synodorum canones, qui post Gangrenses in codice Græco leguntur, posterius additi dicendi sunt. Id sane manifestius fiet, si Gangrenses canones inter annum 362. ac 370. editi fuerint; quod quidem multo probabilius esse probaturi sumus cap. 4. §. 1. Si enim primus Græcæ collectionis auctor Antiochenos canones collegisset cum ceteris; hos proculdubio uti anteriores, Gangrensibus præposuisset. Ea igitur sola de causa illi istis inveniuntur postpositi, quia non a primo auctore descripti fuerunt in Codice canonum, sed posteriori additamento accesserunt.

Antiocheni quoque canones initio deerant.

Quid contineret primus codex Græcus Canonum.

VI. Heic autem conjecturam quoque proferre liceat de primo hujus collectionis auctore. Observamus tres Synodos Ancyranam, Neocæsariensem, atque Gangrensem ad diœcesim Ponticam pertinuisse. Galatia enim in qua Ancyra exstitit, non minus quam Pontus in quo Neocæsarea, & Paphlagonia in qua Gangres, diœcesi Ponti adscribitur non solum in Notitia a Scipione Maffejo edita, quæ sub Theodosio I. scripta fuit, verum etiam in Notitia dignitatum. Hinc Theodosii lex a Sozomeno allegata Helladio Episcopo Cæsareæ Ponti totam regionem tribuit a Bithynia ad Armeniam usque. Igitur probabile nobis est, primum Græci Codicis auctorem fuisse aliquem studiosum diœcesis Ponti, qui idcirco præter Nicænam generalem Synodum ubique celebrem ex Synodis particularibus solos canones trium celebriorum Conciliorum suæ diœcesis præsto habuit, atque in codicem retulit. Is autem cum generali Concilio Nicæno primum locum ob reverentiam tribuendum crediderit, ne hinc error chronologicus lectoribus fortassis subreperet, eas adno-

Quo auctore primævus Codex conditus fuerit.

Additamenta quando.

notationes ceteris præfixit, quibus Ancyranam & Neocæsarienſem Synodos Nicæna anteriores, Gangrenſem vero poſteriorem eſſe quiſque intelligeret. Ex hac porro primæva collectione cum plura exempla deſcripta fuiſſent (quorum unum primo Iſidorianæ verſionis auctori præ oculis fuiſſe ſuſpicati ſumus;) alius ſubinde forſitan ex diœceſi Orientis Antiochenos canones adjecit, quos etſi anteriores Gangrenſibus, ne primævi Codicis ordinem perturbaret, vel ne totum Codicem tranſcriberet, poſt Gangrenſes deſcripſit. Hi certe canones in Græco Codice canonum continebantur ante ſæculum V. quippe qui ex eodem, ut videtur, Codice contra S. Joannem Chryſoſtomum objecti fuerunt ab ejus inimicis, ſicuti & poſtea ab Orientalibus obtruſi ſunt adverſus S. Cyrillum. Inſcriptio quidem erronea iiſdem canonibus præfixa *in encæniis*, de qua dicemus cap. 4. §. 2. ſi in iis Græco codici inſerendis appoſita fuit, horum canonum additamentum ſerius factum indicat, cum hujus Synodi tempus, & occaſio ignorari facile potuit. Confer quæ laudato capite differentur.

VII. De canonibus Sardicenſibus quid ſentiendum ſit quantum ad Græcam collectionem, explicabimus cap. 6. Porro in aliquo codice, qui Antiochenorum canonum additamentum receperat, canones Chalcedonenſes & Conſtantinopolitani adjecti fuerunt. Hujus generis fuit ille codex, ex quo priſca verſio ſumta fuit. Aliis vero codicibus poſt Antiochenos ex ordine additi primum canones Laodiceni, dein Conſtantinopolitani: cujuſmodi fuit Græcus codex, unde Dionyſii Exigui interpretatio manavit, cui ipſe Chalcedonenſium verſionem aliunde ſubtexuit. In aliis autem MSS. exemplaribus & Laodiceni, & Conſtantinopolitani, & Chalcedonenſes canones ſubinde adnexi, quorum interpretatio Iſidorianæ aliquando acceſſit. Sub medium ſæculum VI. additi ſuo loco Epheſini canones in ſolis Græcis exemplis, qui numquam inſerti fuerunt antiquis interpretationibus Latinis. Hi cum ceteris canonibus inventi ſunt in Græcis codicibus, qui præſto fuerunt Joanni Scholaſtico, aliiſque nonnullis ante ipſum, quorum collectiones in ſexaginta titulos diſtributas, quæ deſiderantur, in præfatione commemorat. Canones enim hiſce collectionibus inſerti, ex decem Synodis ſumti dicuntur, inter quas ſane comprehenditur Synodus Epheſina, cujus quidem canones idem Joannes ſuæ collectioni in quinquaginta titulos diſtinctæ inſperſit. Canones Apoſtolorum quinquaginta tantum Dionyſius in ſuo Græco codice reperiſſe videtur, cum totidem tantum ſuæ Latinæ verſioni præmiſerit. At in aliis Græcis exemplaribus a Joanne Scholaſtico laudatis amplior eorum numerus inventus fuit, nimirum uſque ad LXXXV.

Alia additamenta Græci codicis.

VIII. Præterea Græco Codici acceſſerunt canones ex epiſtolis S. Baſilii ad Amphilochium. Idem Joannes Scholaſticus hujus rei teſtis eſt, quippe qui ordinem canonum in ſuo ſaltem codice exhibitum ſic in præfatione deſcribit.

ORDO CANONUM.

Sancti Domini diſcipuli & Apoſtoli octoginta quinque canones Clementis opera ediderunt. Poſt hos vero qui deinceps conſequuti ſunt, prout infra ſubiectum eſt.

Sanctorum CCCXVIII. Patrum Nicææ congregatorum, Conſulatu Paullini & Juliani clariſſimorum, anno ab Alexandro ſexcenteſimo ſexto menſis Deſii decimo nono, XIII Kal. Julii canones XX.

Beatorum Patrum Ancyræ congregatorum canones XXV., qui quidem Nicænis canonibus tempore priores, propter auctoritatem vero, ſeu libertatem generalis Synodi poſteriores ſunt.

Sanctorum Patrum Neocæſareæ congregatorum canones XIV. Ipſa etiam Synodus Nicæna quidem prior fuit, Ancyrana vero poſterior: honoris] vero gratia Nicæna ipſis præpoſita eſt.

Patrum Sardicæ congregatorum poſt Nicænos Patres canones XXI.

Patrum Gangris congregatorum, a quibus expoſiti ſunt, canones XX.

Patrum Laodiceæ Phrygiæ congregatorum, a quibus expoſiti ſunt, canones LIX.

Patrum Conſtantinopoli congregatorum, a quibus expoſiti ſunt, canones VI.

Patrum Epheſi congregatorum, a quibus expoſiti ſunt, canones VII. In corpore vero operis tit. 1. allegat etiam octavum.

Patrum Chalcedone congregatorum, a quibus expoſiti ſunt, canones XXVII.

Exſtant etiam S. Baſilii canones numero LXVIII., qui ſcilicet in ſecunda ac tertia canonica ejuſdem epiſtola continentur, uti ex canonibus ab ipſo Joanne in ſua collectione recitatis perſpeximus. Hæc collectio olim ob erroneam inſcriptionem codicis bibliothecæ regiæ Pariſienſis Theodorito Epiſcopo Cyrenſi tributa fuit. At ex tribus probæ notæ MSS. exemplaribus eam Chriſtophorus Juſtellus ſuo auctori reſtituit: Joannis enim Scholaſtici, non autem Theodoriti nomen iidem codices præferunt, quibus addi poſſunt alii codices Cæſarei memorati a Lambecio lib. 6. Comment. Biblioth. Cæſar. pag. 55. 56. 61., & lib. 8. pag. 458. Hinc porro indicata Græcæ collectionis additamenta non ad Theodoriti, ſed ad Joannis Scholaſtici ætatem pertinent.

Joa. Scholaſtici collectio Theodorito perperam attributa.

IX. Aliæ deinde acceſſiones Græco Codici factæ fuerant tempore Concilii Trullani, in cujus canone ſecundo approbantur uti jam recepti in Codice canones Carthaginienſes græce redditi ex collectione Dionyſii Exigui, uti ſuo loco probabimus, ac præterea Concilium Conſtantinopolitanum anni 394. & canonicæ epiſtolæ Dionyſii, Petri, Athanaſii, Timothei, Theophili, ac Cyrilli Alexandrinorum Antiſtitum, item Gregorii Thaumaturgi, Baſilii Cæſarienſis, Gregorii Nyſſæni, verſus Gregorii Theologi, ſeu Nazianzeni, & Amphilochii Iconienſis, epiſtola Gennadii Conſtantinopolitani, & Synodus Carthaginienſis S. Cypriani. Additi dein canones Conciliorum Trullani, & Nicæni II., & epiſtola Tharaſii Conſtantinopolitani ad Hadrianum I. Romanum Pontificem. Joannes Tilius ex codice bibliothecæ Canonicorum S. Hilarii Pictavienſis memoratorum Conciliorum canones græce vulgavit Pariſiis an. 1540. alterumque tomum edere cogitabat, quo Græcorum Patrum canonicæ epiſtolæ proferrentur. Hanc vero integram Græcam collectionem legere eſt in celebri Oxonienſi editione Guillielmi Beveregii anni 1672., cui præterea Zonaræ & Balſamonis Scholia inſeruit. Inter MSS. Græca exemplaria, quæ cuſtodiuntur in bibliotheca Monachorum S. Baſilii de Urbe, duo ſignata num. 19. & 20. Græcam collectionem continent ſcriptam ſæculo decimo: catalogus enim Epiſcoporum Byzantinorum, & Patriarcharum Conſtantinopolitanorum deſinit in Triphone, qui, dum iidem codices ſcribebantur, extremum diem obiit eodem ſæculo exeunte. In eadem vero collectione, quæ diſtinguitur in capitula XL., recentius Concilium eſt Nicænum II. Inter epiſtolas canonicas deſunt Gregorii Theologi & Amphilochii verſus, ac epiſtolæ Gennadii atque Tharaſii. At canonibus Synodi Chalcedonenſis ſubduntur duæ epiſtolæ, una S. Flaviani ad Leonem, altera S. Leonis ad Flavianum, quæ in noſtra editione ſunt epiſtolæ 26., & 28. In MS. Cæſareo Vindebonenſi Græcæ collectionis, quod memoratur a Lambecio lib. 6. Comment. pag. 51. & lib. 8. pag. 431., eadem Leonis epiſtola 28. exhibetur. In alia MS. collectione eorumdem Monachorum S. Baſilii diſtributa in titulos, ſeu capitula 26., poſt epiſtolam Gennadii Conſtantinopolitani ad Metropolitanos de ſimoniacis, additur alia ejuſdem epiſtola ad Martyrium Epiſcopum Antiochenum de recipiendis hæreticis, quæ item legitur in uno MS. Græco bibliothecæ Cæſareæ. Hæc potiora & antiquiora additamenta recenſenda viſa ſunt. Alia poſteriora, quæ in aliis codicibus proferuntur, prætermittimus.

Aliæ poſteriores acceſſiones Græci Codicis.

CA-

CAPUT III.

De catalogis Patrum Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsarienſium, atque Gangrenſium: num a primævo Græco Codice derivent.

§. I.

Catalogus Patrum Nicænorum Symbolo ſubjectus, non ſolum in primævo Græco Codice canonum inerat, verum etiam antiquior eſt ipſa collectione Græca. Provinciæ in eo deſignatæ ſunt juxta civilem diſpoſitionem, quæ Nicænæ Synodi tempore vigebat. Nonnullarum civilium provinciarum diviſiones Concilio Nicæno poſteriores probantur. Phrygia nondum diviſa in duas tempore ipſius Synodi Sardicenſis. S. Hilarii locus emendatus. Inſcriptio Sardicenſis Synodicæ apud Theodoritum vitiata. Conſtituitur tempus Synodi Laodicenæ.

I. DEſcripto Græco canonum Codice nonnullas obſervationes, quæ in eo expendendo menti occurrerunt, nec inutiles viſæ ſunt, exponere libet. Primo dicendum eſt (1) de catalogo Patrum Nicænorum, qui apud quoſdam poſterioris ætatis opus, ac exiguæ auctoritatis habetur. Quatuor diverſæ originis verſiones hunc catalogum exhibent. Priſca, quam hoc tomo ſuppletam & emendatam dabimus: alia antiquior, quæ ſcilicet ab Iſidoro recepta, Iſidoriana vulgo appellatur; tertia antiquiſſima, quæ in codicibus collectionum Vat. Reginæ 1997. & Queſnellianæ hoc tomo recudendæ legitur: ac tandem illa, quæ in MSS. collectionis Hadrianæ inſerta, a tribus præcedentibus omnino diverſa eſt. Cum porro tres priores verſiones diverſæ e Græco fonte canones Græcos derivarint; hic quoque Nicænorum Patrum catalogus e Græco originem ducit. Ideo enim in his diverſis verſionibus, quarum nulla ab altera pendet, idem catalogus legitur, quia ab harum interpretationum auctoribus in Græco exemplari, ſeu in Græca collectione canonum una cum Nicænis canonibus inventus fuit. Hæc autem Græca origo potiſſimum eluceſcit ex quarta verſione ejuſdem catalogi, qui in MSS. collectionis Hadrianæ Nicænis canonibus Dionyſianæ interpretationis adjectus fuit. In his enim codicibus (ut in Vallicellano A. 5.) quædam Græcæ voces efferuntur, quæ dum interpretem in iiſdem latine reddendis minus peritum oſtendunt, Græcam catalogi originem patefaciunt. Hujuſmodi ſunt *Alexandrias micreas* pro *Alexandriæ minoris*, & nomen provinciæ *Neſſon* pro *Inſularum*. Sicut autem Græca collectio, ex qua hujuſmodi verſiones derivatæ fuerunt, antiquiſſima eſt; ita hic catalogus vetuſtiſſimus, ac proinde ex germanis Græcis exemplis, non minus quam canones, profectus agnoſcitur. Hinc alius pervetuſtus interpres canonum Nicænorum, cujus verſionem ex MS. Capituli Veronenſis hoc tomo edemus, etſi catalogum Epiſcoporum omittat, eum tamen in Græco, quod adhibuit, exemplo exſtitiſſe prodit his verbis: *Quorum* CCCXVIII. Epiſcoporum) *nomina cum provinciis & civitatibus in exemplaribus continentur*. Neque refert Dionyſii verſionem, uti in puris ejus codicibus continetur, hoc catalogo carere: caret enim etiam Symbolo; qui certe Nicænus eſt, aliiſque præterea caret certis aliarum Synodorum particulis, quæ etſi abeſſent a Græco Dionyſii exemplo, inventæ tamen in aliis MSS. Græcis ab aliis interpretibus latine redditæ fuerunt.

Catalogus Nicænorum Patrum a Græco proficiſcitur. Probatur ex antiquis verſionibus.

II. Hunc autem catalogum præter quatuor laudatas verſiones alii quoque veteres Scriptores confirmant. Gelaſium Cyzicenum, qui ante Dionyſium hiſtoriam Nicænæ Synodi ſcripſit, catalogum Nicænorum Patrum illi plane ſimilem, qui cum priſca verſione edetur, in ſuis Græcis exemplaribus reperiſſe manifeſtum eſt. Nam poſt adnotationem, quæ in eadem verſione catalogo præfigitur, Nicænos Patres recenſens, primo loco nominat Oſium & Romanos Presbyteros, uti primi in eadem aliisque omnibus memoratis verſionibus deſcribuntur: & dein ex reliquis Patribus præcipuos Epiſcopos cum ſua cujuſque provincia ita nominat, ut ipſum catalogum præ oculis habuiſſe perſpiciatur. Hunc eumdem catalogum non obſcure etiam indicat S. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos ſcripto in Oriente ſub annum 378. *Legamus*, inquit num. 20., *acta & NOMINA EPISCOPORUM* (eſt ipſe titulus laudati catalogi in collectione hoc tomo edenda, nec non in aliis quibuſdam exhibitus) *apud Nicæam; & hos, quos ſupra diximus fuiſſe receptos, ſubſcripſiſſe homouſion inter ceteros reperiemus.* Heic profecto innuit noſtrum catalogum, in quo ſane ii referuntur, quos ille ex *nominibus*, ſeu catalogo, *Epiſcoporum* a Nicæna Synodo receptos probaverat. Aliud teſtimonium maximi habendum addemus ex Socrate, qui lib. 1. Hiſt. c. 13. poſtquam dixit, utile futurum deſcribere *NOMINA EPISCOPORUM, qui Nicææ convenerunt, & cujus quiſque provinciæ & civitatis Epiſcopus fuerit*, incipit ab Oſio & Romanis Preſbyteris ſic: *Oſius Epiſcopus Cordubæ Hiſpaniæ ita credo, ut ſuperius ſcriptum eſt. Vitto & Vincentius Presbyteri urbis Romæ.* Et proſequitur: *Ægypti Alexander Epiſcopus, magnæ Antiochiæ Euſtachius, Hieroſolymorum Macarius, Arpocratio Cynopoleos, & reliqui, quorum nomina in libro Athanaſii Epiſcopi Alexandrini, qui Synodicus inſcribitur, pleniſſime digeſta ſunt.* Nonnulla heic obſervanda. Primo titulus *Nomina Epiſcoporum*, & horum diſtributio in provincias, addito cuique ſuæ civitatis nomine, noſtro catalogo prorſus conveniunt. Dein primæ duæ ſubſcriptiones iiſdem verbis in eodem catalogo reperiuntur. Poſt has inchoat Socrates a deſignatione provinciæ Ægypti, uti prima quidem in catalogo legitur. Quoad Epiſcoporum vero nomina præter tres præcipuarum Sedium Antiſtites Alexandrinum, Antiochenum, & Hieroſolymitanum, quos ille honoris cauſſa ſuis nominibus laudandos credidit, ex aliis confuſe indicatis illa formula *& reliqui*, ſolum Arpocrationem Epiſcopum Cynopoleos appellat. Cum vero Arpocration nec per ſe, nec ob præſtantiam Sedis præcipuam ejuſmodi mentionem exigeret; ea tantum de cauſſa nominatus dici poteſt, quod Socrates inter ceteros Epiſcopos unum aliquem nuncupaturus, eum primum in ſuo catalogo invenit, uti primus ſane poſt Alexandrum Alexandrinum notatur in catalogo verſionum Priſcæ & Iſidorianæ. Quod ſi in nulla verſione laudati catalogi hic Apocration dicitur Epiſcopus Cynopoleos, uti apud Socratem legitur; Cynopoleos vero, ſeu Cynenſis, aut Cyni Epiſcopus in iiſdem verſionibus appellatur Adamantius, qui Arpocrationi immediate ſubjicitur: facilis lapſus Socratis detegitur, qui oculorum tranſcurſu Arpocrationis civitatem ex ſubſequenti Epiſcopo ſumſit. Qua obſervatione multo magis confirmatur, eum in Nicænorum Patrum deſcriptione uſum fuiſſe catalogo omnino ſimili illis verſionum Priſcæ & Iſidorianæ, in quibus poſt Alexandrum Arpocration, ut ibidem vocatur, Alphocratenſis, & poſt hunc Adamantius Cynenſis, ideſt Cynopoleos, ſimiliter notabantur. Quod ſi eumdem catalogum cum iiſdem Epiſcoporum, provinciarum, ac civitatum nominibus Socrates invenit apud Athanaſium in libro *Synodico*, qui intercidit; quis hinc non perſpiciat, quantum confirmetur catalogus tanti Epiſcopi, qui in Nicæno Concilio interfuerat, auctoritate probatus?

Ex antiquis Scriptoribus.

Socratis locus notatus.

Catalogus apud S. Athanaſium.

III. Epiſcoporum quidem, qui in Synodis ſederunt, nomina colligere ac diſtribuere per provincias priſca illa ætate non inſuetum patet etiam ex Concilio I. Arelatenſi, ex quo habemus non ſubſcriptiones ipſas, ſed Epiſcoporum per provincias diſtributorum catalogum Nicæno plane ſimilem, cujus antiquitatem luculenter vindicavimus in Obſervationibus ad Diſſertationem quintam Queſnelli par. 2. c. 3. n. 14. tom. 2. pag. 1019. Simile quidpiam accidit etiam Concilio Chalcedonenſi, niſi quod non ſolum habemus catalogum Pa-

(1) Hic catalogus cum MSS. diverſarum verſionum collatus bis hoc tomo invenietur, primum in collectione ſubjicienda cap. 1, col. 30, dein in editione Priſca col. 503.

Patrum ejusdem Concilii, qui per provincias similiter dividuntur, ut videre est in MSS. collectionis Hadrianæ, & exinde tom. 4. Conciliorum novissimæ editionis Venetæ col. 1710., verum etiam ipsas subscriptiones eorumdem Patrum habemus, quibuscum idem catalogus ex Græco originali sumtus maxime concinit. Sicut autem hi duo catalogi Patrum Arelatensium atque Chalcedonensium ex ipsis documentis seu gestis Synodorum Arelatensis I. atque Chalcedonensis excerpti noscuntur; ita pariter Nicænorum Patrum catalogus ex hujus Synodi monumentis, vel certe ex perspecta eorumdem Patrum notitia ab Athanasio, vel ab alio coævo auctore sumtus dici debet.

IV. Alia animadversio hujus catalogi antiquitatem auctoritatemque multo magis constituet. Observantes enim provincias, quæ in eo designantur, easdemque conferentes cum provinciis, quæ in Philippopolitanæ, seu Pseudosardicensis Synodicæ inscriptione leguntur, deprehendimus tum in eo catalogo, tum in hac inscriptione similem provinciarum dispositionem indicari, ita ut utrobique earum provinciarum nomina desint, quæ posteriori ævo institutæ fuerunt. Utrobique enim omittuntur ex. gr. Euphratesia, & Osroene; ac in Nicæno catalogo harum provinciarum Episcopi ei provinciæ adscribuntur, ad quas ante divisionem pertinebant: quod ipsum similiter legeremus in Pseudo-sardicensis subscriptionibus, si in his nominarentur provinciæ, quæ in Synodicæ inscriptione leguntur. Id quidem antiquam civilem dispositionem provinciarum respicere, quæ Nicæni Concilii tempore vigebat, palam fit ex Antiochena Synodo, quæ ex iisdem fere Patribus Nicænis constabat, & anno 332. habita fuit, uti probabimus capite sequenti §. 2. In hac Synodo convenerunt Episcopi ex omnibus provinciis Orientis, qui Antiochenæ Ecclesiæ suberant. Licet autem in ea interfuerint Episcopi, qui ex posteriori divisione ad Osroenem & Euphratesiam spectabant, in inscriptione tamen Græca Synodicæ inter provincias singillatim recensitas nec Osroena, nec Euphratesia legitur. Quid ita? Nempe quia nondum hæ provinciæ civili dispositione constitutæ & divisæ fuerant; sed altera in Mesopotamia, alter in Syria comprehendebatur. Sicut autem Nicænorum Patrum catalogus ob omissas has duas provincias Osroenæ & Euphratesiæ veterem divisionem Orientis Constantini ævo obtinentem refert; ita & in aliis provinciis eamdem dispositionem Nicæni Concilii tempori congruentem exhibet: quod antiquitatis ejus evidentissimum argumentum est.

Civilis provinciarum dispositio in catalogo congruit Nicæno tempori.

Osroene & Euphratesia post Nicænum institutæ. tom. 2. Conc. V. Ed, col, 583.

V. Quod si opponas inter provincias in Pseudosardicensis Synodicæ inscriptione nominatas censeri duplicem Phrygiam, & Hellespontum, quas tamen laudatus catalogus ignorat; duo reponemus. Primo ex dispositione provinciarum, quæ indicatur in posterioris ætatis documento, minus recte in suspicionem adducitur documentum anterioris temporis, in quo eadem dispositio non inveniatur. Cursu enim temporis, quarto præsertim sæculo, novæ provinciæ subinde disectæ, novaque dispositio inducta fuit. In ipsa epigraphe pseudo-synodicæ memoratæ non legitur provincia Osroene, tametsi eidem conciliabulo subscripserit *Bassus a Car*, idest Episcopus Caræ, quam Notitiæ in Osroene collocant. Hanc autem Osroenem jam divisam prodit *Expositio totius mundi & gentium* a Jacobo Gotofredo græce & latine edita, atque a Scheleſtratio recusa tom. 2. Antiquit. Eccles. pag. 625., quæ imperantibus Constantini filiis exarata fuit. Numquid propterea quispiam repudiabit certissimum Pseudo-sardicensis documentum, in quo Osroene omittitur; an vero hinc potius colliget, laudatam *Expositionem totius mundi* post hanc pseudo-Synodum fuisse lucubratam, ac Osroenem post hujus conciliabuli tempus disectam fuisse a Mesopotamia, quæ antea Osroenem in se continebat? Idipsum igitur dicendum de Hellesponto. Si hæc provincia ex epigraphe Pseudosardicensi tempore hujus conciliabuli jam divisa cognoscitur; ex nostro catalogo evincitur, eam in Asia fuisse comprehensam tempore Concilii Nicæni, ita ut ejus divisio ab Asia post Nicænam, & ante Pseudo-sardicensem Synodum adstruenda sit. Secundo quantum ad Phrygiam hæc quidem *duplex* nominatur in vulgata inscriptione Fidei ejusdem Synodi Pseudo-sardicensis apud S. Hilarium in libro de Synodis. At errorem in vulgato textu latere nobis certum est. In MS. enim antiquissimo Veronensis Capituli 55. eadem inscriptio, & fides eadem, quæ apud S. Hilarium legitur, ex alia vetustissima versione affertur, ac in ea unius tantum Phrygiæ nomen occurrit. Immo idem Hilarius in fragmento tertio, ubi totam ejusdem pseudo-synodi epistolam cum Fide, seu Fidei formula describit, in inscriptione ipsius Synodicæ unicam Phrygiam notat. Hinc ergo interpolatus agnoscitur textus libri *de Synodis*; cumque P. Coustantius in notis ad eumdem librum moneat, aliquot probæ notæ codices habere *Asiæ*, *Phrygiis* sine voce *duabus*; pro *Phrygiis* corrigendum est *Phrygia*. Unica sane Phrygia nominatur etiam in laudata *Expositione totius mundi*, quam post ipsum Concilium Sardicense lucubratam ostendimus: ex quo eamdem Phrygiam post hoc opusculum, & ante Synodum Constantinopolitanam anni 381. in qua duæ Phrygiæ leguntur, in duas divisam perspicimus. Ex his vero patet, errorem quoque irrepsisse in inscriptionem epistolæ veræ Synodi Sardicensis a Theodoreto insertæ libro 2. Hist. cap. 6. ubi duæ Phrygiæ distinguuntur, cum una fuerit. Neque solum in duabus Phrygiis erratum est. Error enim adhuc inesset, si una tantum Phrygia eidem inscriptioni inserta fuisset. Immo aliquot etiam aliæ provinciæ Asia, Caria, Bythynia, Hellespontus, Pisidia, Cappadocia, Pontus, Cilicia, Pamphilia, Lydia, Insulæ Cyclades, & Galatia in ipsa inscriptione apud eumdem Theodoretum perperam censentur, quæ in laudato codice Veronensi jure omittuntur, sicut etiam desunt in epigraphe alterius Sardicensis epistolæ ad Ecclesiam Alexandrinam apud S. Athanasium Apologia 2. Jure, inquam, in eo codice omittuntur: harum enim provinciarum Episcopi una cum illis Phrygiæ non ad Sardicensem, sed ad Pseudo-sardicensem conventum pertinuerunt; & exinde fortassis in inscriptionem epistolæ Sardicensis apud Theodoretum irrepsere. Enimvero dum S. Athanasius initio Apologiæ 2. sex & triginta provincias nominat, quarum Episcopi sibi suffragati sunt in Conciliis Alexandrino, Romano, & Sardicensi, nullam ex memoratis provinciis ad Pseudo-sardicensem pertinentibus nominat.

tom. 2. ed. Veron. pag. 482.

Ibid. pag. 647.

Phrygia quando in duas divisa.

Emendatur locus apud Theodoretum.

VI. Si porro ex hactenus disputatis Nicænorum Patrum catalogus veterem illam provinciarum dispositionem præfert, quæ Nicæno tempore vigebat; quis eum ex ipsis ejus Synodi gestis, seu ex certis ejusdem notitiis accuratissime excerptum non agnoscat? Si enim posterius sine prisco aliquo documento fuisset digestus, posteriorum quoque temporum divisionem auctor fuisset sequutus, vel saltem eam vetustam dispositionem, quam non nosset, accurate non potuisset exprimere. Sicuti vero catalogus Patrum Synodi Constantinopolitanæ anni 381. in quo & Osroenes & duæ Phrygiæ, & Lycaonia, & Euphratesia, aliæque novæ provinciæ distinguuntur, eam provinciarum dispositionem, quæ tum obtinebat, repræsentans, vel eodem tempore lucubratus, vel ex ipsis eorumdem Patrum subscriptionibus, quibuscum concinit, expressus jure creditur; ita idipsum sentiendum est de catalogo Patrum Nicænorum, qui dispositionem provinciarum Nicæni Concilii ævo vigentem refert.

VII. Nunc quibusdam difficultatibus satisfaciendum, quæ Tillemontium moverunt. Harum præcipuæ ad duplex caput revocantur: 1. quia in nostro catalogo non recensentur CCCXVIII. Patres, quot Nicænos fuisse plures antiqui testes tradunt; ac in eo profecto desunt aliquot Episcopi, qui ex aliis documentis Nicænæ Synodo certissime interfuerunt. 2. Quia e contra nonnulli in eodem designantur, qui a Nicænis Patribus expungendi videntur. Addit duo alia leviora, nimirum Narcissum Neroniadis, & Narcissum Irenopolis veluti distinctos Ciliciæ Episcopos nominari, cum Neronias & Irenopolis una eademque civitas fuerit; & Ancyranum Episcopum in vulgatis appellari Pancratium, cum eum omnes Scriptores Marcellum vocent.

Tillem. not. 3. in Concil. Nicæn. Objecta proponuntur.

VIII.

Solvuntur.

VIII. Hæc autem omnia ne antiquitati noſtri catalogi jam ſatis probatæ aliquid præjudicii afferant, aliud in primis exemplum proponimus. De antiquitate & auctoritate ſubſcriptionum Pſeudoſynodi Sardicenſis, quæ a S. Hilario producuntur, nemo dubitare poteſt. Nihilo tamen minus eædem fere difficultates in iiſdem ab ipſo Tillemontio indicantur not. 52. in Athanaſium. Quidam enim Epiſcopi ibidem certo omiſſi, uti plures apud eumdem Hilarium omiſſos videbimus in ſubſcriptionibus veræ Synodi Sardicenſis. Duo præterea Troadis Epiſcopi in illis recenſiti ſunt, cum nonniſi unam tantum Troadem omnes Geographi noverint. Chalcedonenſis Epiſcopus Thelaphius ſcribitur, cum appellaretur Maris. Si autem hæc efficere quidem poſſunt, ut hujuſmodi ſubſcriptiones non integras, & alicubi mendoſas credamus; non vero ut earum antiquitatem, quam S. Hilarius ſatis tuetur, & originem ex ipſius Pſeudoſynodi actis negemus; cur difficultates non abſimiles idem judicium non obtinebunt quantum ad catalogum Patrum Nicænorum, quem ſub ipſum ejuſdem Synodi tempus compactum oſtendimus?

Subſcriptiones Pſeudoſardic. vitiatæ.

IX. Quidam defectus ſcribarum oſcitantiæ referendi ſunt. Cum Narciſſi urbs prius Neronias, dein Irenopolis vocaretur; facile fuit hoc poſtremum nomen poſterius inductum margini affigere, & ex margine in textum induci, ita ut ex uno duplex Epiſcopus crederetur. Confer, quæ in hanc rem animadvertemus capite primo ſequentis collectionis not. 59. col. 35. Pancratii, vel Pancarii nomen Ancyrano Epiſcopo tribuunt codices collectionum Vat. Reginæ 1997. & Queſnellianæ hoc tomo edendæ, qui ex uno fonte prodeunt. Corriguntur autem a ceteris verſionum Priſcæ & Iſidorianæ ex alio fonte manantibus, in quibus Marcellus ſignatur. Vide not. 72. ibidem col. 37. Hic quoque in Pancratii lectione antiqui alicujus librarii lapſus, qui in alios codices tranſiit, manifeſtus eſt. Nihil in vetuſtis libris frequentius deprehenditur, ut ne idcirco de ſuppoſitione operis ſuſpicio eſſe queat.

X. Minor Patrum numerus, & Patrum nonnullorum omiſſio facilius in catalogo Nicænorum, quam in ſubſcriptionibus Sardicenſium, aut Pſeudoſardicenſium incidere potuerunt. Nicæni enim Patres CCCXVIII. etſi omnes ſubſcripſiſſe ſymbolo probabiliſſimum nobis ſit; cum tamen hic ſubſcriptionum numerus nimium procederet, ex originali ejuſdem ſymboli, qui ſingulas ſubſcriptiones autographas continebat, plura exempla videntur excerpta cum duabus ſolis Oſii & Legatorum Romanæ Eccleſiæ ſubſcriptionibus, quæ poſt ſymbolum nobis conſervatæ fuerunt. Ceterorum autem Epiſcoporum nomina brevitatis ergo prætermiſſa ſunt. Horum tantum catalogum quiſpiam in ipſa Synodo, vel paullo poſt contexuit, qui autographum ipſius Synodi cum ſubſcriptionibus CCCXVIII. præ oculis non habuit, nec omnes Patres ex ejuſdem autographi ſubſcriptionibus cognoſcere potuit. Ita quidem etiam Euſebius, licet unus e Nicænis Patribus, horum tamen numerum CCCXVIII. exploratum non habuit, quippe in Conſtantini vita lib. 3. c. 8. eos fuiſſe tradit *ſupra ducentos & quinquaginta*. Similiter S. Euſtathius Antiochenus, qui in Nicæna Synodo interfuit, in fragmento apud Theodoretum lib. 1. c. 8. ait: *Cum ob eas res maxima Synodus Nicæam convenisset, ducentis circiter ac ſeptuaginta Epiſcopis in unum collectis: neque enim numerum certo referre poſſum ob ingentem conventus illius multitudinem: quippe cum nec in eo inveſtigando curioſus fuerim*. Si plura exemplaria ſymboli cum omnibus & ſingulis ſubſcriptionibus CCCXVIII. edita fuiſſent; hos Patres Nicænorum Epiſcoporum numerus non potuiſſet latere, nec in eo inveſtigando laborandum fuiſſet. Quam autem operam curioſiorem ponere noluit S. Euſtathius, eam ſibi ſumſit catalogi auctor; qui cum eum contexuerit non ex ſubſcriptionibus integris ſymboli, nec ex plenioribus Synodi actis, quæ ſcripta non fuiſſe poſt Valeſium & Pagium ſatis probavit Joannes Albertus Fabricius tom. 11. Bibliothecæ Græcæ lib. 6. c. 4. pag. 356. ſed ex recenti memoria rerum geſtarum, ac ex aliis Synodi documentis, quæ non omnia ſemper nomina ita neceſſario exhiberent, ut in ſymboli ſubſcriptionibus deſcripta fuiſſe credimus; nihil mirum, ſi aliquot Patrum nomina præterivit. Forte auctor aliquo Nicænæ Synodi documento uſus eſt, cui pauciores ſubſcripſerant, quam ſymbolo, ut videmus accidiſſe in Synodica Sardicenſi ad Eccleſias Mareotidis hoc tomo impreſſa, quæ non omnes Epiſcopos ſubſignatos refert: quia, uti teſtatur Athanaſius in epiſtola ad eaſdem Eccleſias, *non omnes ſcribere Epiſcopi occurrerunt*. Inf. col. 607. Ib. col. 610.

Catalogus quomodo conditus.

XI. Ex his autem purgato defectu numeri Epiſcoporum, difficilior eſſet defenſio, ſi in catalogo quidam recenſerentur, qui inter Nicænos Patres non exſtiterint. Duos Tillemontius notavit, Zenonem Tyrium, ac Theodorum Tarſenſem. Zenonem Nicænæ Synodi tempore a Tyrio Epiſcopatu expungendum cenſet, ut Paullinum ſubſtituat. Sed Epiphanius hæreſi 69. cap. 4. ſex Epiſcopos recenſens, ad quos S. Alexander Antiſtes Alexandrinus paullo ante Nicænam Synodum ſcripſit, inter hos Zenonem Tyrium nominat, quem ſolum non fuiſſe Epiſcopum inveriſimillimum eſt: cum præſertim ex ipſo contextu ea epiſtola ad Epiſcopos directa noſcatur. Hic autem Zeno, licet poſt quinque Epiſcopos poſtremo loco nominetur, ſpeciali tamen titulo ἀρχαῖος, ideſt *principalis*, commendatur, eo quod inter omnes præſtaret: Epiſcopus enim Tyri erat protothronus, ſeu poſt Antiochenum primus Epiſcopus totius diœceſis Orientis. Sicut ergo alii quinque Epiſcopi ab eodem Epiphanio appellati, Nicænæ Synodo coævi, in noſtro catalogo jure notantur: ita etiam Zeno Tyrius. Duo autem Paullini Tyrii ſi diſtinguantur, alter Zenone anterior, poſterior alter, tota difficultas a Tillemontio ingeſta in S. Euſtathii vitam diſſicietur. Quantum ad Theodorum Tarſenſem, Suidæ, ſeu potius Philoſtorgii auctoritati nixus opponit idem Tillemontius, eum ſerius multo fuiſſe Epiſcopum ordinatum. Sed præterquam quod ſcriptore fulcitur in aliis nonnullis erranti, qui noſtro catalogo certo certius poſterior eſt; ſi Theodorus a Philoſtorgio memoratus ſerius fuit Epiſcopus Tarſi, alium antiquiorem Theodorum Nicæno Concilio coævum adſtruere oporteret, ut vetuſtius noſtri catalogi teſtimonium efflagitat. Monendum tamen eſt, hunc Theodorum Tarſenſem omitti in eodem catalogo, qui Iſidorianæ verſioni ſubnectitur in antiquiſſimo MS. Capituli Veronenſis 58. Addit Tillemontius Macedonium Mopſueſtenum celebrem Euſebianorum fautorem, quem inter Nicænos nemo eorum recenſuit, qui alios Nicænæ Synodi Patres Ario faventes nominarunt. Verum hoc argumentum mere negativum nihil conficere poteſt. Macedonius in Pſeudo-ſardicenſi Synodica vocatus *Confeſſor a Mopſo* antiquus Epiſcopus videtur, qui perſecutionis tempore fidem confeſſus fuerat, & idcirco Nicænæ Synodo intereſſe potuit. Forte vero is in hac Synodo ad Euſebianorum partes nondum acceſſerat, vel ita remiſſe eis favit, ut inter celebres eorum principes nominandus non fuerit. Majorem difficultatem parit Secundus Ptolemaidis. Is enim una cum Theona Marmaricenſi dumnatus ac in exilium pulſus, eo quod ſymbolum ſubſignare noluit, haud accenſendus fuit illis Patribus, qui ſymbolo ſubſcripſere. At noſtrum catalogum non ex ſubſcriptionibus ſymboli, ſed aliunde ſumtum monuimus. Num titulus *NOMINA EPISCOPORUM*, qui eidem catalogo præfixus fuit, eorum qui Nicææ interfuerunt, an vero eorum, qui ſubſcripſerunt, nomina ex auctoris mente exhibeat, incertum eſt. Cum autem Secundus Ptolemaidis certe adfuerit Nicæno Concilio, in primo ſenſu catalogo inſeri potuit. Quod ſi in eum catalogum, utpote duabus primis ſubſcriptionibus ſubjectum, ſoli referendi erant, qui ſymbolum ſignaverant; Secundus Ptolemaidis ipſi inſertus fuit hallucinatione aliqua ſimili, qua in geſtis Synodi Chalcedonenſis inter Patres actionis 15. nec non in actione 16. a nobis edita recenſetur Stephanus Epheſinus, qui in antecedenti actione 12. depoſitus, in poſterioribus actionibus Patrum locum certiſſime non obtinuit. Alios lapſus in nominibus hujus Synodi animadvertimus in notis ad eamdem actionem 16. tom. 1. not. 3. col. 1492. ac dein notis 4. 5. 6. &

Zeno Tyrius Epiſc. in Nicæno.

Theodorus Tarſenſis.

Quid de Macedonio Mopſueſt. Hilar. Fragm. 2.

Secundus Ptolemaidis.

6. & 7. Si autem in ipsa gesta Synodorum hujusmodi lapsus irrepere queunt; quis miretur, si Secundus Ptolemaidis nostro catalogo insertus fuit? Etsi ergo nonnulla menda, defectus nonnulli in hoc catalogo notari possint; nihil tamen ex his ad eam antiquitatem excludendam confert, quam superius demonstrasse nobis videmur, quamque aliæ similes difficultates non adimunt aliis catalogis, vel subscriptionibus Sardicensis, aut Pseudosardicensis Synodi, quæ apud S. Hilarium leguntur.

Laodicena Synodus quando habita.

XII. Quoniam vero Orientalium provinciarum dispositionem, quæ notatur in Nicænorum Patrum catalogo, hoc paragrapho vindicavimus, liceat ex constitutis quasi corollarium adjicere, quo Laodicenæ Synodi tempus magna apud eruditos controversia quæsitum certiori quam antea argumento constituatur. Hæc Synodus *apud Laodiciam Phrygiæ Pacatianæ* habita tum in Græco, tum in omnibus antiquis interpretationibus traditur. Cum vero in dispositione civili, quæ Sardicensis Synodi tempore vigebat, unica tantum Phrygia nominetur, ut antea probavimus; Phrygiæ Pacatianæ nomen, quod post ejusdem Phrygiæ divisionem in duas, idest in Salutarem & Pacatianam, inductum fuit, post Sardicense Concilium adstruendum est. Perperam igitur quidam Laodicenam Synodum Sardicensi anteriorem putarunt. Cum porro in Græcis exemplaribus, ac in versionibus Isidoriana & Dionysiana, Laodiceni canones ante Constantinopolitanos describantur, Synodum Laodicenam inter Sardicense & Constantinopolitanum Concilia, idest inter an. 347. ac 381. cui tempori maxime convenit, celebratam dubitare non licet.

§. II.

Catalogi Patrum Ancyranorum, ac Neocæsariensium, qui cum civitatum ac provinciarum nominibus in vulgatis Conciliorum exhibentur, a Græco canonum Codice alieni, & supposititii demonstrantur.

XIII. Episcoporum Nicænorum catalogum cum civitatum ac provinciarum nominibus digestum idcirco vindicavimus, quia & in Græco textu a primo Codicis auctore insertus fuit ex antiquiori aliquo exemplo sub tempus ejusdem Synodi exarato, & cum dispositione provinciarum ejusdem temporis concinit. Alia vero est ratio de Episcoporum catalogis, qui cum urbium ac provinciarum nominibus post canones Ancyranos, & Neocæsarienses * in vulgatis Conciliorum proferuntur. Hos enim nihili faciendos credimus, tum quia nec in originali Græco Codice inveniuntur, nec in versionibus antiquis, tum quia dispositionem civilem provinciarum, quæ cujusque Synodi tempore obtinebat, nequaquam referunt. Ex tribus antiquis interpretationibus Latinis duæ tantum Isidoriana & Prisca in canonibus Ancyranis sola Episcoporum & civitatum nomina ad nos transmisere, in Neocæsariensibus vero mera Episcoporum nomina. Dionysius in utriusque hæc ipsa nomina Episcoporum ignorat, ut ex duobus MSS. Vaticano 5845. & Vat. Palat. 577. purum Dionysium continentibus didicimus. Hadrianæ autem collectionis exemplaria, quæ Dionysianam versionem eorumdem canonum receperunt, huic versioni Episcoporum & civitatum nomina in Ancyranis, sola vero nomina Episcoporum in Neocæsariensibus addidere ex alia interpretatione, quæ nec cum Isidorianæ, nec cum Priscæ ordine concordat, ut videre est tom. 1. Conciliorum Venetæ edit. col. 1499. not. 1. & 1515. not. 1. ubi hæ duæ Episcoporum series Dionysio perperam tribuuntur. Igitur provinciarum designatio, quæ in vulgatis horum Synodorum catalogis legitur col. 1505. d & 1518. c, nulla autem versione antiqua, aut originali Græco fulcitur, posteriori additamento referenda est.

* tom. 1. Ven. edit. col. 1505. & 1518.

XIV. Multo autem evidentius posteriorem suppositionem demonstrant ipsa provinciarum nomina. Hæc non eam dispositionem exprimunt, quæ earum Synodorum tempori congruebat, sed aliam, quæ postea inducta fuit. Non solum enim nominatur Phrygia Pacatiana, quam post Sardicensem Synodum institutam probavimus; sed præferuntur etiam Ciliciæ 1. & 2. Galatia 1. Cappadocia 1. quæ multo post divisæ fuerunt. Nihil luculentius ad posterius commentum adstruendum desiderari potest.

CAPUT IV.

De notationibus chronicis, quibus Ancyrani, & Neocæsarienses canones dicuntur anteriores Synodo Nicæna, Gangrenses vero posteriores: & de vera epocha canonum Antiochenorum, ac de Synodo in qua conditi fuerunt.

§. I.

Notationes chronicæ in collectionibus præfixæ canonibus Ancyranis, Neocæsariensibus, atque Gangrensibus a primævo Græco Codice dimanant. Expungitur sententia, qua Gangrensis Synodus Nicæna anterior traditur, ejusque tempus constituitur. Num anteriorum Synodorum canones lecti & confirmati fuerint in Nicæna.

I. Chronicæ notationes, quæ canonibus Ancyranis, Neocæsariensibus, atque Gangrensibus præfiguntur, apud nonnullos in suspicionem venerunt Gangrensis Concilii causa. Etsi enim *Gangrenses regulæ post Nicænam Synodum expositæ* in notatione tradantur; hanc tamen notationem P. Constantius posthabendam credidit cuidam præfatiunculæ, seu interlocutioni Osii descriptæ in vetustissimo MS. Corbejensi circa Vigilii tempus exarato, in qua iidem canones non minus, quam Ancyrani & Neocæsarienses in Nicæna Synodo lecti & confirmati, ac proinde Nicænis anteriores dicuntur. Ibi enim post titulum, *Incipiunt constitutiones canonum Anquiritanorum*, hæc Osii interlocutio describitur. *Osius Episcopus dixit: Quoniam multa prætermissa* (forte *præmissa*) *sunt, quæ ad robur ecclesiasticum pertinent, quæ jam priori Synodo Anquiritana, Cæsarienſi, Granienſi* (hoc est *Gangrensi*) *constituta sunt, & nunc præ manibus habentur, præcipiat beatitudo vestra, ut lectione pandantur, quo omnes acta modo innotescant* (seu *noscant,*) *quæ a prioribus nostris acta sunt, recitentur. Et recitata sunt.* Subjiciuntur autem canones Anquiritani, Cæsarienses, atque Gangrenses, ac tandem Nicæni: quod indicare putat idem P. Constantius, præmissam interlocutionem Osii, licet titulo canonum Anquiritanorum subjectam, ad Nicænam Synodum pertinere, cujus Patres memorata anteriorum Synodorum decreta relegi & confirmari voluerint, antequam suos ipsi canones conderent. Hæc ergo sententia, quæ Gangrensem Synodum Nicæna anteriorem adstruit, huic uni interlocutioni Osii nititur, quam ille ex unico codice Corbejensi excerpsit.

Præfat. t. 1. epist. Rom. Pontif. n. 61.

Osii interlocutio in MS. Corbejen. exhibita.

II. At hæc interlocutio nonnulla præfert manifestæ suppositionis indicia. Habemus aliquot diversas antiquissimas versiones canonum Nicænorum, quas in MSS. Vat. Reginæ 1997. & Capituli Veronensis 55. invenimus. Habemus præterea tres alias versiones omnium Græcorum canonum Isidorianam, Priscam, & Dionysianam, quæ ex Græcis vetustis exemplaribus traductæ fuerunt. Habemus etiam eorumdem canonum Græcos codices partim editos, partim ineditos. Nullibi autem ea interlocutio exhibetur. Adde quod Corbejensis codex Nicænos canones profert ex interpretatione Dionysii Exigui, uti explorate nos docuit versio canonis octavi Nicæni ab eodem Constantio descripta in admonitione ad epist. 17. Innocentii pag. 826. Anquiritanos autem, Cæsarienses, & Gangrenses canones ex antiqua Isidoriana versione producit. Porro ea Osii interlocutio nec in Dionysiana interpretatione legitur, nec in Isidoriana, nec in ulla ex iis collectionibus, quæ ex alterutra versione eosdem canones derivarunt: immo in iisdem contraria prorsus adnotatio continetur, de qua mox dicemus. Hinc ergo ea interlocutio ab iisdem versionibus aliena, Corbejensi exemplo intrusa perspicitur. Accedit eam inseri post titulum, *Incipiunt constitutiones canonum Anquiritanorum*: perinde ac si non ad Nicænam, sed ad Anquiritanam Synodum spectet: ubi pro

Supposititia ostenditur.

An-

Anquirit. corrigendum esse *Nicæn.* P. Coustantius suspicatur ex hypothesi, quod hæc interlocutio ad Nicænum Concilium pertinere debeat, in quo Osius interfuit, non vero ad Anquiritanum, in quo non interfuit. At hic ipse inscriptionis error eam interlocutionem multo magis suspectam reddit, ipsamque hypotesim imbecilli admodum fundamento innixam ostendit. Stephanus Baluzius ante P. Coustantium hanc interlocutionem in eodem MS. Corbejensi nactus, nihil de Nicæno Concilio suspicatus est. Eam ad Eliberitanam Synodum pertinere censuit, in qua Osius adfuit: sed nulla pariter probabilitate hanc suam conjecturam constituit. Neque vero Coustantii sententiam vindicant verba Andreæ Rhodii in Concilio Florentino descripta act. 2. Ferrariæ habita, sed potius impugnant. *Ante primam Synodum* (generalem) inquit, *multæ aliæ Synodi celebratæ sunt, Antiochiæ adversus Paullum Samosatenum, Ancyræ contra eos, qui non suscipiebant accedentes ad fidem, quod Christum abnegassent per tormenta, & Neocæsareæ tertia, quas omnes Synodos recepit Synodus Nicæna.* Etsi enim hic valde recentior Episcopus, qui in re antiqua non est idoneus testis, crediderit Synodos Nicæna anteriores a Nicænis Patribus fuisse receptas; non tamen anteriorem tradidit Gangrensem, sed tres alias, quæ vere præcesserant.

Vid. t. 1. Conc. Ven. edit. col. 987. not. 4. Baluzii opinio.

III. Hac igitur Osii interlocutione sepositā, major fides habenda est notationi chronicæ, qua Gangrensis Synodus Nicæna posterior agnoscitur. Neque hæc adnotatio posterioris alicujus Latini librarii additamento tribuenda est. Cum enim hæc non minus, quam aliæ duæ canonibus Ancyranis atque Neocæsarienſibus præfixæ, eodem sensu, licet aliis atque aliis verbis, latine reddita inveniatur in tribus antiquis diversæ originis interpretationibus, Isidoriana, Prisca, & Dionysiana, eam a primigenio Græco canonum codice proficisci, ac in ipso a tribus illis interpretibus fuisse inventam dubitari nequit. In Græcis quidem qui supersunt codicibus canonum ea adnotatio adhuc legitur, quæ sane non e Latinis exemplaribus in Græcum traducta, sed ex antiquioribus Græcis MSS. sumta cognoscitur. Quis his omnibus & Latinis & Græcis exemplis præferendum existimet unum Corbejensem Latinum codicem, & interlocutionem Osii in eo descriptam, quæ aliquot suppositionis indiciis nutat? Neque vero collectionis Corbejensis antiquitatem cum P. Coustantio obtrudas. Cum enim in ea, ut paullo ante monuimus, Nicæni canones ex Dionysiana versione producantur; hæc Corbejensis collectio posterior est utique ipsa versione Dionysii, nedum Isidoriana, & Prisca, ac multo magis originali Codice Græco, ex quo ea adnotatio in easdem versiones manavit: nec ulla ratio esse potest, ob quam his omnibus anterioribus testibus eam notationem probantibus, Corbejensis posterior collectio anteferenda sit. Immo vero interlocutio Osii, quæ hac sola collectione sulcitur, ex tot anterioribus testibus, qui Gangrensem Synodum Nicæna posteriorem prodiderunt, supposititia evidentius cognoscitur, siquidem Gangrenses canones in Nicæna lectos & anteriores indigitat, ut P. Coustantius interpretatus est.

Notationes chronicæ a Græco fonte dimanant.

IV. Quid quod eamdem notationem chronicam confirmant duo Græci Scriptores, Socrates & Sozomenus, Gangrensisque Synodi tempus non tam Nicæno, quam Sardicensi Concilio posterius esse satis declarant? Tota hæc quæstio ex ea pendet, quisnam fuerit Eustathius, qui in Synodica Gangrensibus canonibus præfixa & ad Armeniæ Episcopos scripta memoratur. Omnes antiqui Scriptores cum Socrate & Sozomeno conveniunt in statuendo Eustathio Episcopo Sebasteno, qui quidem in Armenia sub medium quartum sæculum vixit. Porro Sozomenus Eustathium excusare videtur, quasi non ipse, sed discipuli ejus, qui in partes abierant, fuerint earum hæresum assertores, quæ in ea Synodo condemnatæ sunt; Synodicæque contextus huic interpretationi favet, quatenus Eustathianos potissimum perstringit. Hos inter S. Epiphanius hæres. 75. nominat Aerium, ipsique sane plures ex his erroribus, qui in ea Synodica feriuntur, attribuit. Quodsi alios errores addit, de quibus in eadem Synodica ne verbum quidem; hi ab ipso Aerio posterius additi credi possunt. Vide in hanc rem plura in vita S. Basilii, quam PP. Benedictini præfixerunt tomo tertio Operum ejusdem cap. 5. n. 4. 5. & 6. Illa vero oppositio, quæ ingeritur ex eo quod Eustathius in Synodica memoratus non appellatur Episcopus, minima est: cui profecto prævalet concordia errorum, qui in ea notantur, cum illis qui Eustathii Sebasteni discipulis ab Epiphanio adscribuntur.

Gangrensis Synodus est posterior Sardicensi. Quis Eustathius in Gangrensi Synodica memoretur. Socr. l. 2. c. 43. Sozom. l. 3. c. 14.

V. Non levis autem hujus sententiæ confirmatio ex inscriptione seu nominibus Episcoporum Synodicæ præfixis colligi potest. Hæc inscriptio non solum in Græco, verum etiam in diversarum collectionum atque versionum exemplaribus Latinis, quæ Synodicam præferunt, primum locum tribuit Eusebio. In libello synodico, ubi de Gangrensi Concilio agitur, hæc leguntur: δίου, *Dium præsidem habuit*. Cum vero nullus hujus nominis Episcopus in laudata inscriptione uspiam notetur, quidam suspicati sunt legendum esse *Osium*, quem sane inter Gangrenses Patres in eadem inscriptione recensitos vulgati Conciliorum ex aliquo codice præferunt sic: *Osius Cordubensis*. At hujus Synodicæ Græcum textum habemus, ac duas præterea versiones Isidorianam & Priscam. Dionysius enim Synodicam omisit: in Hadriana vero collectione, quæ canones ex Dionysio recepit, Synodica ex interpretatione Isidoriana addita fuit. Porro Osii nomen non solum abest ab originali Græco, verum etiam ab antiquissimis & præstantioribus codicibus utriusque versionis Isidorianæ & Priscæ, immo etiam ab Hadrianis, quos conferre licuit: ex quibus Episcoporum nomina describuntur tom. 2. Conc. col. 428. a Confer not. 9. in cap. 4. Codicis canonum, quem hoc tomo edemus col. 121. Etsi igitur in aliquo posteriori codice collectionis Isidorianæ, vel Hadrianæ, cujus mentio in vulgatis Conciliorum facta non fuit, Osii nomen legatur; nihil tamen dubitandum est, quin præter Græci textus & aliorum codicum Latinorum fidem cujuspiam librarii arbitrio insertum fuerit. Hujus quidem additamenti illud etiam indicium esse potest, quod cum alii Episcopi sine civitatis nomine in inscriptione proferantur, in solo Osio *Cordubensis* patronimicum nomen notetur. Cum ergo Osius inter Patres Gangrenses referendus non sit, in libello synodico non δίου, sed βίου mutile scriptum credimus pro Εὐσεβίου *Eusebium*: cujus sane nomen cum & Græci, & Latini omnes catalogi, seu inscriptiones omnes primum recenseant, hunc Gangrensis Synodi *præsidem* jure arbitramur. Hic autem non alius fuisse videtur nisi Eusebius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, qui cum ex suæ sedis prærogativa in tota diœcesi Pontica, ac proinde in Paphlagonia & Armenia Primatum gereret, Gangrensi Concilio ejusdem diœcesis præfuit. Hujus autem ætas concinit cum Eustathii Sebasteni ac discipulorum ejus tempore: cumque idem Eusebius S. Basilii Magni celebris prædecessor Cæsariensem Sedem tenuerit ab an. 362. ad an. 370., intra hoc spatium Gangrensem Synodum habitam fuisse non immerito colligimus. Ita quidem Socratis ac Sozomeni testimonia, Eustathii & Eusebii tempus, libelli synodici, & inscriptionis, seu catalogi Episcoporum ordo probe concordant, verissimaque evincitur ea chronica adnotatio, qua Gangrenses canones post Nicænos conditi traduntur.

Osius non interfuit Gangrensi.

tom. 2. edit. V. col. 423.

Eusebius Cæsariensis in Gangrensi præfuit.

Tempus Synodi Gangrensis.

VI. Hæc sententia qua Synodum Gangrensem locavimus inter annum 362. & 370., recepta fuisset a pluribus, nisi obstitisset ordo canonum Græci Codicis, in quo Gangrenses Antiochenis præmittuntur. Hinc enim Antiocheno Concilio anteriores dicendi videntur, quod cum Eusebii Cæsariensis in Cappadocia, & Eustathii Sebasteni ævo nequaquam concinit. Hæc autem objectio, quæ Tillem.ontium alioſque magni nominis viros maxime movit, facile dissolvetur ex constitutis cap. 2. n. 5. ubi primigeniam Græcam collectionem in canonibus Gangrensibus desiisse, Antiochenos vero cum ceteris, intacto primævo Codicis ordine, posteriori additamento Gangrensibus fuisse subjectos conjecimus.

Cur canones Antiocheni in Græco Codice Gangrensibus præpositi. Tillem. not. 27. & 28. in S. Basil. tom. 9.

§. II.

Canonum Antiochenorum celebritas. Variæ sententiæ de eorum auctoribus, ac tempore. Ostenditur eos non pertinere, ut hactenus invaluit, ad Synodum Antiochenam ab Eusebianis hæreticis coactam in encæniis anno 341. sed ad aliam anteriorem ex Nicænis fere Patribus celebratam anno 332. Catalogus Patrum ejusdem Synodi in Conciliis vulgatus post Synodicam supposititius probatur. De numero Patrum, qui eosdem canones edidere.

VII. ANtiochenorum canonum fons est Græca collectio, ex qua iidem latinitate donati triplici versione Isidoriana, Prisca, & Dionysiana in Latinas collectiones transierunt. Cum Chalcedonenses Patres aliquot ex his canonibus allegarunt, Græco Canonum Codice usi sunt, qui continuam numerorum seriem præferebat, uti capite primo observavimus. Magnam porro ipsis canonibus celebritatem auctoritatemque conciliavit hæc generalis Synodus, quæ eosdem canones veluti *Patrum regulas* habuit. Nam actione quarta recitato Antiocheno canone quinto, *Omnes reverendissimi Episcopi clamaverunt: Hæc justa regula Patrum.* Joannes II. inter canones ad Cæsarium Arelatensem directos quartum & decimum quintum Antiochenos descripsit. Zacharias Papa eosdem canones *Beatorum Patrum sanctiones* vocat in epist. 7. ad Pippinum. Nicolaus I. epist. 9. ad Michaelem Imperatorem *venerabiles Antiochenos & sacros canones* appellat. Leo IV. in Romano Concilio eorumdem canonum honorificentissime meminit his verbis: *Quid aliud arbitrari aut proferre valemus, nisi ut Sancti Patres, qui in Antiocheno Concilio residentes, tertio capitulo promulgarunt, & inviolabiliter statuerunt?*

Antiochen. canonum celebritas unde.

tom. 9. Concil. V. ed. col. 1137.

VIII. Magni vero interest horum canonum auctores cognoscere: male enim apud nonnullos audierunt. Quatuor hac in re sententias invenimus. Prima est Cardinalis Bellarmini lib. 1. de Conciliis c. 6., ubi recensitis quatuor Antiochenis Conciliis ait: *Quintum est catholicum provinciale Episcoporum triginta, cujus canones 25. habentur tomo 1. Conciliorum. Videtur fuisse tempore Joviniani & Liberii. Vide Sozomenum lib. 6. c. 4.* At Sozomenus hoc loco memorat Concilium Antiochiæ coactum anno 363. sub Meletio, cui solum tribuit Synodicam ad Jovinianum circa fidem, nec ullius canonis ab eo editi meminit. Cum porro Episcopi eidem Synodicæ subscripti ab Episcopis, qui canonibus Antiochenis subjiciuntur, diversi sint, quis non videat, eosdem canones ad alienam Antiochenam Synodum pertinere?

De eorum canonum auctoribus sententiæ.

Baronii.

IX. Secunda sententia est Eminentissimi Baronii & aliorum quamplurium, qui eosdem canones conditos putant in Concilio Antiocheno ab Eusebianis adversus S. Athanasium habito anno 341. occasione dedicationis celeberrimæ Ecclesiæ Antiochenæ, quam Constantinus Magnus ædificare cœperat, & Constantius ejus filius absolverat. Hujus sententiæ duo fundamenta sunt. Primum est inscriptio *in encæniis*, seu *in dedicatione* eisdem canonibus præfixa in antiquis versionibus Dionysio-Hadriana, & Prisca, quæ indicio sunt, eamdem inscriptionem in Græco quoque Codice ab interpretibus olim inventam fuisse. Secundum est testimonium Palladii & aliorum defensorum S. Joannis Chrysostomi, cui cum objectus fuisset Antiochenus canon quartus, illi hunc canonem a quadraginta Arianis adversus S. Athanasium editum fuisse reposuerunt. Ariani autem, qui S Athanasium Antiochiæ condemnandum curarunt, pertinent ad Antiochenam Synodum in encæniis celebratam anno 341.

Scheleſtratii.

X. Hæc vero Baronii sententia Scheleſtratio improbabilis visa est, quippe quod incredibile existimet, canones ab Arianis conditos, ab Ecclesia tum Græca, cum Latina fuisse receptos. Igitur in opere *de Antiocheno Concilio* Antuerpiæ impresso anno 1681. probare studet, viginti quinque canones esse quidem Antiocheni Concilii in encæniis coacti anno 341. at eos perperam Arianis tribui. Licet enim ibidem convenissent Ariani quadraginta, plures tamen catholicos Antistites iisdem canonibus auctoritatem dedisse contendit. Illum vero canonem, qui Joanni Chrysostomo objectus, quadraginta Arianis a Palladio tribuitur, diversum esse censet a canone quarto, qui non a quadraginta, sed a nonaginta quinque circiter Episcopis, ac plerisque ex iis catholicis in laudata Synodo una cum ceteris canonibus sancitus fuit. Hinc ipsa canonis Chrysostomo objecti verba, quæ Palladius recitat, a canone quarto Antiocheno discrepare contendit; ac idcirco eum canonem a Palladio descriptum, post Synodum in encæniis a solis Eusebianis conditum putat adversus S. Athanasium, quem post eam Synodum ab eisdem damnatum ostendere nititur. Qui vero rerum gestarum historiam diligentius scrutati sunt, sicut in pleniori illa Synodo occasione encæniorum coacta Eusebianos licet pauciores prævaluisse, & initio Synodi in Athanasii condemnationem alios etiam Episcopos pertraxisse certis testimoniis demonstrarunt; ita canonem S. Joanni Chrysostomo objectum, & contra S. Athanasium, uti traditur, editum, initio ejusdem Synodi a cunctis Patribus conditum, ac ipsum esse Antiochenum canonem quartum nihilum dubitant. Quod si verba hujus quarti canonis, & ejus, quem Palladius producit, non omnino conveniunt, quid refert, cum sensus utrobique idem sit? Neque enim Palladius canonem ipsum iisdem verbis recitavit, sed ejus compendium expressit in eum sensum, quem Joannis Chrysostomi circumstantiæ ferebant. Tota varietas est, quia apud Palladium leguntur verba *juste vel injuste*, quæ canon quartus non exhibet. At Chrysostomi hostes impacta eidem crimina probari non posse videntes, *non de alio crimine, sed hoc solum in judicium adduci oportere dicebant, nimirum quod post abdicationem absque Concilii sententia se ipse in episcopali sede collocaverat.* In id autem Antiochenum canonem quartum obtrudentes, qui id vetabat, perinde erat ac si dicerent, hunc canonem æque valere, sive quis *juste*, sive quis *injuste* depositus fuerit: huncque sensum rei suæ congruentem Palladius exposuit, ut objecti canonis vim, ac perversam interpretationem elideret. Certe hunc canonem Palladius non aliunde quam ex collectione Græca cognovit, ac ob inscriptionem *in encæniis*, quam suus Græcus ejusdem collectionis codex præferebat, eumdem Arianis attribuit, quos quidem in encæniis condemnasse S. Athanasium ex historia didicerat. Quare Socrates, qui ex Palladio ac ex aliis S. Joannis Chrysostomi defensoribus sumsit, quæ ad ejusdem Joannis causam pertinent, non solum canonem quartum, sed omnes Antiochenos canones eidem Concilio in encæniis habito adscripsit.

Canon quartus Antiochenus S. Jo. Chrys. objectus.

Socrat. lib. 6. c. 16.

Tillemontii sententia.

XI. Tillemontius vero etsi de hoc quarto canone nihil dubitet, quin ab Eusebianis conditus fuerit in Synodo anni 341. non pauca tamen, quæ in editione horum canonum leguntur, ei Concilio & eisdem Eusebianis non convenire animadvertit. Præmissa canonibus epistola tempus pacificum indicans, magnæ rerum perturbationi ab Arianis hoc tempore, & hac præsertim in Synodo excitatæ nequaquam congruit. Quidam etiam canones Eusebianis auctoribus tribui non posse videntur. Gregorii enim Alexandrini ordinatio in eodem Concilio peracta reprobatur canone 19. & Eusebii Nicomedienſis translationes rejiciuntur canone 21. nec verisimile est ab Arianis sub Constantio prævalentibus Nicænam Synodum solemni honore laudatam fuisse canone primo, in quo etiam de Constantino adhuc vivente potius quam mortuo sermo est. Numerus quoque tam exiguus Episcoporum triginta præfixus vel subjectus canonibus non convenit cum illo multo majore Synodi anni 341. cum præsertim inter illos non inveniantur ea præcipua Eusebianorum capita, quæ in hac Synodo omnia gesserunt, desitque inter ipsos Flacillus, qui eo anno Antiochenam Ecclesiam regens abesse non debuit. Præterea Episcopi, qui canonum auctores fuerunt, coacti dicuntur ex provinciis diœcesis Orientis Antiocheno Episcopo subditis, cum Synodus habita in encæniis ex aliis etiam Ponti ac Thraciæ diœcesibus coaluerit. Hinc laudatus Tillemontius suspicatus est, duo Concilia Antiochena a collectore Græco in unum fuisse

Tillem. not. 26. in Arian. hist. Duo Antiochen. Concilia confusa opinatur.

se confusa, nimirum illud frequentissimum in encæniis habitum anno 341. cui attribuit canonem quartum in Athanasium Eusebianorum opera constitutum, & fortassis etiam duodecimum, quem adversus eumdem editum existimat: ac alterum ex provinciis Antiocheno Episcopo subjectis coactum ante annum 335. cui epistolam, subscriptiones, & reliquos canones adscribendos opinatur.

XII. Nobis hæc Tillemontii opinio, etsi probabilior ceteris videatur, non tamen plane satisfacit. Hanc enim Græci antiqui Collectoris confusionem improbabilem credimus. Duos nimirum canones quartum & duodecimum, qui ab Eusebianis in encæniis constituti creduntur, collector non intermiscuisset canonibus alterius Synodi, si a diversis Synodis editos ac distinctos nactus fuisset; sed in fine addidisset. Cum in unum juncti fuerunt Nicæni & Sardicenses canones; prius Nicæni, dein Sardicenses descripti fuere. Ita etiam cum in Græco codice canones Concilii Constantinopolitani anni 381. & alii duo alius Synodi copulati fuerunt, isti duo post illos subjecti inveniuntur. Vel igitur omnes Antiocheni canones Synodo anni 341. adscribendi sunt, si canon quartus, vel etiam duodecimus Eusebianos habuit auctores; vel omnes in anteriori Synodo sanciti fuerunt, nec nisi per hallucinationem & errorem quartus canon Concilio anni 341. Chrysostomi tempore adscriptus fuit. Quid porro? Nos observationes Tillemontii gravissimas judicantes, ac solicitius hac in re inquirentes, num anterius Antiochenum Concilium inveniri posset, cui omnes canones convenirent; feliciter tandem deteximus hos prorsus convenire Antiochenæ Synodo anni 332.

Vera sententia.

De catalogis Patrum Antiochenorum. Eorum vitia detecta.

XIII. Cum nomina Episcoporum, quibus Antiocheni canones tribuuntur, hujus rei nobis indicio fuerint; de his nonnulla exactius præmittenda sunt. Græca collectio cum ad nos pervenerit ex Græcis codicibus circa Photii tempora exaratis, qui nonnulla antiquorum codicum prætermisere, Episcoporum nominibus caret, sed provincias tantum commemorat, ex quibus Episcopi convenerunt, his verbis. *Sancta & pacifica Synodus a Deo congregata in Antiochia ex provinciis Syriæ Cœles, Phœniciæ, Palæstinæ, Arabiæ, Mesopotamiæ, Ciliciæ, Isauriæ, iis, qui per provincias sunt, unanimibus sanctis Consacerdotibus in Domino salutem*. Nomina vero Episcoporum conservata nobis fuerunt in vetustissimis Latinis versionibus, quæ olim ex Græcis vetustioribus exemplis hos canones recepere. In versione Isidoriana triginta Episcopi recensentur; in versione autem Prisca duo tantum & viginti Episcoporum nomina designantur, quæ tamen cum Isidorianæ versionis nominibus conveniunt. Dionysii interpretatio nomina Episcoporum omittit, uti colligimus ex duobus MSS. purum Dionysium continentibus Vat. 5845. & Palat. 577. In MSS. vero collectionis Hadrianæ, quæ Dionysianam versionem recepit, Episcoporum nomina ex alio fonte adjecta fuere. In his autem Hadrianis codicibus septem primis Episcopis sua cuique provincia assignatur. Hæ vero provinciæ septem cum illis e Græco codice paullo ante memoratis concordant. Sic enim ibidem legitur. *Eusebius Palæstinensis*, *Theodotus Mesopotamiensis*, *Theodorus Isauriensis*, *Antiochus Phœnicensis*, *Agapius Arabiensis*, *Alphius Ciliciensis* (ita legendum ex codice Pithœano, quem Harduinus laudat: alias mendose *Viliciensis*, vel *Syriciensis*) *Narcissus Cœles Syriæ*. Reliqui porro Episcopi sine provinciarum nomine subjiciuntur. In vulgatis autem Conciliorum post epistolam synodicam canonibus Antiochenis præmissam Episcoporum catalogus sic describitur, ut quævis provincia cum suis Episcopis, & quivis Episcopus cum suæ urbis nomine efferatur.

tom. 2. Conc. V. ed. col. 585.

Provinciæ Palæstinæ
Eusebius Gadarensis
Provinciæ Phœniciæ
Anatolius Emisenus
Æneas Ptolemaidis &c.

Hanc catalogi methodum nulli, ut notavit Harduinus, codices exhibent. Hic itaque catalogus ab aliquo studioso posterius compactus fuit, qui Antiochenæ Synodi Patres ad septem Orientales provincias * in Isidorianæ versionis codicibus nominatas pertinere intelligens, conferensque cum catalogo Patrum Nicænorum (plerique enim utrobique convenerunt,) ex hoc catalogo urbes & provincias singulorum excerpsit atque descripsit: cumque duorum Episcoporum Patricii & Alexandri nomina inter Episcopos illarum septem provinciarum in Nicæno catalogo non invenerit, hos sine ulla urbis ac provinciæ designatione in finem rejecit, addito his Eustathio, quippe quem ab Eustathio Antiocheno jam deposito diversum esse persenserat. Hic porro studiosus vir dum Eusebium, qui in Palæstina fuit Episcopus Cæsariensis, *Gadarensem* effecit, e catalogo Nicænorum Patrum, qui exhibetur in codicibus Hadrianis, errorem ebibit. Duæ versiones Isidoriana & Prisca inter Episcopos Palæstinæ duos Sebastenos efferunt sic: *Marinus Sebastenus*, *Gajanus Sebastiæ*, ac dein prosequuntur: *Eusebius Cæsariensis*, *Sabinus Gadarensis*, *Longinus Ascalone* &c. In MSS. vero Hadrianis ne duo ejusdem Sebastis Episcopi referrentur, post Marinum Sebastenum urbium nomina a subsequenti Episcopo traducta fuerunt ad præcedentem sic: *Gajanus Cæsariensis*, *Eusebius Gadarensis*, *Sabinus Ascalone* &c. Hoc vero errore studiosi illius viri excepto, designatio urbium & provinciarum in ceteris Episcopis ex Nicæno catalogo deducta non improbabilis videri potest; cum plerique Antiocheni Patres fuerint etiam Nicæni. Hinc porro agnoscimus erroneum potius esse eum catalogum in Hadrianis exemplis descriptum, quo septem primis Episcopis sua cuique provincia assignatur. Primi enim tantum Episcopi *Eusebii Palæstinensis* provincia cum Nicæno catalogo congruit, ceterorum non item: ac propterea palam fit, septem provinciarum nomina, quæ in Græco textu & in versione Isidoriana separatim proferuntur, ita ut singula aliquos tantum Episcopos indeterminate respiciant, in MSS. Hadrianis librarii alicujus arbitrio assuta & accommodata fuisse septem primis Episcopis, nullo præmisso examine, num ipsis conveniret provincia, quæ cuique affixa fuit. In Græca origine, quam ex antiquis versionibus agnoscimus, sola nomina Episcoporum sine ulla provinciæ notatione expressa fuerunt: nec sicubi aliquid Episcoporum nominibus additur, solius provinciæ, sed civitatis præsertim nomen designari solet.

* Vide hunc tomum col. 424.

Vid. infra col. 32.

De Synodo Antioch. an. 432. in qua canones conditi. Euseb. De vita Constantini lib. 3. c. 62.

XIV. His notitiis præmissis anno 332. Antiochena sede vacante ante electionem Euphronii Synodus Antiochiæ coacta fuit, ut novum Antistitem crearet. In hanc rem soli Episcopi Antiochenæ diœcesis convenire debebant. Cum epistola Constantini ad Antiochenam Synodum hac de causa congregatam inscribatur *Theodoto*, *Theodoro*, *Narcisso*, *Aetio*, *Alphæo*, *& reliquis Episcopis*, *qui sunt Antiochiæ*; hos præcipuos ejusdem Synodi Episcopos ex provinciis ejus diœcesis fuisse nihil est dubitandum. Alia porro peculiaris ejusdem Imperatoris epistola eamdem in rem scripta fuit ad Eusebium Cæsariensem, qui cum ex provincia Palæstinæ Antiocheno subjecta eodem accurrisset; deficiente Episcopo Antiocheno, primas in eodem Concilio partes pro sua celebritate gessisse cognoscitur. Separatim vero is a ceteris Episcopis ad Constantinum scripserat, eo quod omnium vota in ejus electione concurrissent, a qua ipse abhorrens, noluit suum nomen Synodicæ ceterorum epistolæ inscribere, qua ipsius confirmatio petebatur; sed aliis litteris ne hoc fieret enixe postulavit. Habes igitur in hac Antiochena Synodo præcipua Episcoporum nomina, qui ex provinciis Antiochenæ diœceseos anno 332. convenerant, nimirum Eusebii, Theodoti, Theodori, Narcissi, Aetii, & Alphei. In his autem sex nonne vides quinque eorum nomina, quos primo loco ex Hadrianis codicibus paullo ante retulimus? Unus Aetius, qui inter Nicænos Patres Lyddæ Episcopus in Palæstina traditur, in catalogo eorumdem codicum deest: qui tamen errore librariorum, vel auctoris Græcæ collectionis levissima mutatione perperam traductus videtur in *Enium*, al. *Ænium*, uti legitur in iisdem MSS. Hadrianis, pro quo auctor versionis Isidorianæ *Ænam* reddidit. Igitur nihil dubii esse debet, quin laudati canones in hac Antiochena Synodo anni 332. conditi fuerint, non vero in illa anni 341.

XV. Id autem ex eo maxime confirmatur, quia

hac

Omnia conciliantur, quæ difficultatem movebant. Euseb. l. 3. de vit. Constant. c. 60. Ib. c. 59.

hac in sententia omnes a Tillemontio propositæ difficultates solvuntur, probeque omnia conciliantur, Pax, quam post gravissimum Antiochenæ Ecclesiæ dissidium Constantinus feliciter compositam in epistola ad populum Antiochenum gratulatur, mire congruit cum illis Antiochenæ Synodicæ verbis: *Sancta & pacifica Synodus* &c. *Gratia & veritas Jesu Christi Domini & Salvatoris nostri sanctam Antiochenam Ecclesiam visitans, & in unum connectens per concordiam & consensum pacatissimi spiritus* &c. Eusebius Cæsariensis, *cujus interventu pax inter Antiochenos facta fuit*, primas, uti monuimus, in eadem Synodo partes gessit; ac proinde primus tum in catalogo canonibus præfixo, tum in subscriptionibus apud omnes nominatur. Deest autem nomen Episcopi Antiocheni, quippe hæc Synodus habita fuit Antiochena Sede vacante. Cum porro idem Eusebius translationem, seu mutationem Sedis recusasset, canon 21. qui has translationes vetat, huic Synodo maxime congruit: cum præsertim Imperator has translationes ecclesiasticæ disciplinæ contrarias suis ad Synodum litteris declarans, id se cupere scripserit, ut ante electionem novi Præsulis *ea decernerentur, quæ Apostolorum traditioni consentiunt. His enim præstructis*, inquit, *vestra prudentia juxta Ecclesiæ regulam & apostolicam traditionem ita hanc electionem dirigere poterit, quemadmodum ecclesiasticæ disciplinæ ratio postulat.* Hinc præcisum tempus, quo in hac Synodo conditi fuerunt canones, manifestum est, nimirum post Imperatoris litteras & ante electionem Euphronii. Cum porro hic ab Episcopis suæ diœceseos fuerit ordinatus, canon decimus nonus nihil repugnat. Nicæna Synodus vivente Constantino maximo honore habita erat; ac propterea primus canon huic Synodo ac tempori optime congruit, Eusebio præsertim curante, qui constitutum Nicænum de Paschate in eo canone confirmatum eximiis laudibus extulit. Numerus Episcoporum triginta, & provinciæ septem solius Antiochenæ diœcesis tum in Græco textu, tum in versionibus Latinis recensitæ cum hac Synodo probe conveniunt, quæ cum alia pleniori Synodo anni 341. nulla ratione concordant. Quod si Theodorus, Jacobus, & Anatolius in catalogo Antiocheno descripti, essent, ut videntur, Theodorus Laodicenus, Jacobus Nisibenus, & Anatolius Emissenus, qui in Nicæno catalogo inveniuntur; nova evidentior confirmatio accederet ad constituendam Synodum anni 332. & excludendam illam anni 341. Etenim anno 335. Laodicenam Sedem non tenebat amplius Theodorus, sed Georgius, qui in Synodo Tyri anni ejusdem sedit, ut liquet ex Athanasii Apologia secunda. S. Jacobus Nisibenus anno 649. epochæ Græcorum, idest æræ vulgaris anno 338. e vivis excesserat, ut in Edesseno Chronico notatur, nec non in alio Chronico Dionysii Patriarchæ Jacobitarum apud Josephum Simonium Assemanum tom. 1. Bibliothecæ Orientalis pag. 18. & 395. Anatolius tandem Emissenus in Concilio anni 341. interesse non potuit, cum initio ejusdem Concilii Eusebius Emissenæ Ecclesiæ Episcopus datus fuerit. In hac igitur tanta rerum omnium concordia cum sola Synodo anni 332. quis adhuc ambigere potest, num canones Antiocheni eidem Synodo adjudicandi sint?

Ibi. c. 62.

Ibi. c. 18.

Num canon quartus Antioch. fuerit editus contra S. Athanasium.

XVI. Neque vero scrupulum incutiat canon quartus, quem contra S. Athanasium in Arianorum Synodo anni 341. editum defensores S. Joannis Chrysostomi tradiderunt. Nam præter quam quod id negarunt Theophiliani ejusdem Chrysostomi hostes, qui eumdem canonem oppugnaverant; ipsius defensores in hoc errasse credimus, ac in eumdem errorem induxisse etiam alios tum veteres, tum recentiores. Omnia enim, quæ S. Athanasio ab Eusebianis objecta fuerunt crimina, exacte referuntur in epistola Julii Papæ, & in operibus ipsius S. Athanasii. In his autem nullum uspiam indicium est ejus criminis canone quarto perstricti, quod scilicet post depositionem sine ullo novo judicio in suam sedem redierit: cum tamen hoc maxime crimen ab illis opponendum fuerit, si contra Athanasium eum canonem edidissent. Id solum præsumserunt defensores S. Joannis Chrysostomi, eo quod hunc canonem A eidem Sancto Episcopo a Theophilianis objectum inter Antiochenos nacti, solam cognoscerent Antiochenam Synodum in encæniis habitam anno 341. quam condemnasse S. Athanasium ex aliis documentis notissimum erat. Hinc etiam per errorem huic frequentiori ac pleniori Synodo adscripserunt minorem numerum Episcoporum quadraginta, ut ex Palladio audivimus, apud quem tamen pro τεσσαράκοντα *quadraginta* legendum est τριάκοντα *triginta*: totidem enim præferebat Græca collectio, uti ex versionibus antiquis Isidoriana & Hadriana colligere licet. Hunc nimirum Episcoporum numerum illi non ex ipsis actis Synodi anni 341. sed ex Græca collectione evidenter sumserunt. Si enim acta ejus Synodi consuluissent; & in iis reperissent canones, non triginta, vel quadraginta, sed XCV. circiter Episcopos in eo Concilio coactos didicissent. Eo igitur præjudicio, quo solam Synodum Antiochenam anni 341. cognoscebant, hos canones in Græca collectione inventos cum eodem triginta, seu quadraginta Episcoporum numero eidem Synodo tribuerunt. Immo hunc errorem ebibisse videntur ex ipsa inscriptione Græci Codicis, quæ in quibusdam exemplaribus eosdem canones constitutos præferebat Antiochiæ *in encæniis*. In quibusdam exemplaribus Græcis diximus, non autem in omnibus. Cum enim voces *in encæniis* pura Dionysii versio in antea memoratis codicibus exhibita prætereat, Græcum Dionysii exemplum iisdem caruisse manifestat. Ex his porro si Innocentius I. epist. 7. n. 3. Antiochenos canones hæreticis auctoribus tribuit; cum id non ex propria notitia, sed ex relatione defensorum Chrysostomi, quibus respondet, scripserit (solos quidem Nicænos canones Romanam Ecclesiam agnoscere ibidem fatetur;) nihil movere debet, sicut nec posteriorum scriptorum auctoritas, qui eamdem rem ex iisdem Chrysostomi defensoribus tradiderunt.

XVII. Interim si canon quartus contra S. Athanasium editus non credatur in Synodo anni 341. nihil per se continet, quod ecclesiasticæ disciplinæ non maxime congruat: unde nihil mirum, si ab Ecclesia tum Græca, tum Latina inter regulas Patrum relatus fuit cum ceteris canonibus Antiochenis, qui per se se similiter, perversa interpretatione secluса, æquissimi sunt. Etsi enim canones secundus & quintus in Concilio anni 332. editi videantur contra eos catholicos, qui cum S. Eustathio Antiocheno aliquanto ante inique Arianorum arte depositio communicantes, eorum Episcoporum, qui illi subrogati fuerunt, communionem recusabant; cum tamen iidem hæretici, Constantino imperante occulti, in eo deponendo non veram caussam, ob quam eum uti Nicænæ fidei acerrimum defensorem deponendum curarunt, sed fictitia crimina ea fallacia produxerint, quæ multos etiam non Arianos decepit: jure depositus credi potuit, justique proinde habiti fuerunt ii canones, qui contra Eustathianos successorum ejus communionem vitantes in hoc Concilio statuti sunt. Hoc autem dolo sepositio, iidem canones adversus schisma editi adeo justi sunt, ut in assensum pertrahere potuerint etiam S. Jacobum Nisibenem & S. Paullum Neocæsarienem, si quidem hi sunt illi Jacobus & Paullus, qui in hujus Synodi catalogo recensentur. Nihil ergo dubii supereст, quo minus omnes hi canones Antiochenæ Synodo anni 332. adjudicentur.

CAPUT V.

De Canonibus Sardicensibus. Hi duplici exemplo ab ipsa Synodo editi; græce, & latine. Horum exemplorum discrimen. Quid sentiendum de insignibus variantibus lectionibus exemplarium Latinorum, ob quas nonnulli diversas interpretationes Latinas præferri opinati sunt.

I. CUM Synodus Sardicensis in epistola ad Julium Papam apud S. Hilarium fragm. 1. n. 10. eorum meminit, *quæ acta sunt, quæ gesta, quæ constituta*, voce *constituta* canones ab eadem conditos indicari nemo ambigit. At nonnullis dubium

bium est, num iidem canones græce, an latine editi fuerint. Cum plerique Sardicenses Patres Græco sermone uterentur, pauciores Latino; canones græce potius, quam latine fuisse scriptos opinio invaluit. Hinc antequam ederetur Dionysii Exigui epistola ad Stephanum, credebatur a pluribus Latinum textum eorumdem canonum ab eodem vulgatum, esse versionem ex Græco: idque eo credibilius fiebat, quia Latinus item textus ab Isidoro receptus, alia interpretatio videbatur. Hæc sententia antiquis etiam temporibus obtinebat; in vetusto enim codice 55. Capituli Veronensis post descriptos canones Sardicenses ex Græco latine redditos, alia posteriori, sed antiqua manu subjiciuntur iidem canones uti a Dionysio editi fuerunt hoc titulo ipsis præfixo: *Item iidem canones secundum aliam translationem*. Editio quoque eorumdem canonum inserta versioni Priscæ, quam hoc tomo recudemus, ita a Dionysiana & Isidoriana lectione discrepat, ut non ex eodem originali Latino, sed ex diversa interpretatione tanta varietas profecta videatur. Cum porro observatum fuit, Dionysium in laudata epistola testari, se statuta Sardicensis Concilii & Africani dedisse, *quæ latine sunt edita*; sicut Africana statuta ab origine prodierunt latine; ita etiam Sardicensia latine ab ipsa Synodo edita fuisse cogitari cœpit.

Duplex originale, Græcum, & Latinum.

II. Ne autem Græcus textus, quem habemus, interpretatio credatur ex originali Latino, Sardicenses canones duplici originali exemplo in ipso Concilio scriptos credere oportet, Græco nimirum pro Græcis Patribus, & pro Latinis Latino. Aliquot hujus Concilii epistolas habemus, quæ vel ad omnes Episcopos missæ, Græcos præsertim respiciebant, vel ad Græcas Ecclesias scriptæ fuerunt. Harum Græcus textus invenitur, vel interpretatio Latina ex Græco, propterea quod græce editæ sunt. At epistolam ad Julium Papam latine tantum habemus tum apud S. Hilarium, tum in aliquot collectionibus Latinis, quæ eam ab Hilario non viderentur recepisse, cum in subscriptionibus aliquantulum discrepent. Nihilo tamen minus idem est in omnibus Latinus textus, eo quod tum Hilarius, tum earum collectionum auctores eam epistolam derivarunt ex eodem originali Latino, ex qua aliquot exemplaria olim vulgata fuerant. Sardicenses scilicet Patres, inter quos non pauci erant Latini, non græce, sed latine scribendum putarunt ad Julium Pontificem, qui Latina lingua utebatur. In ceteris Græcis Conciliis Ancyrano, Neocæsarienſi, Nicæno, Gangrensi, Antiocheno, Laodiceno, & Constantinopolitano, ex quibus canones latine redditos suscepimus, vel nulli, vel pauciſſimi Latini Episcopi aderant: unde nil mirum, si iidem canones græce tantum exarati fuere. In Concilio autem Sardicensi etsi plures essent Græci, non pauci tamen Latini Patres convenerunt ex Italia, Gallia, Hispania, Africa, atque Pannoniis: septem enim & viginti saltem Episcopos ad has provincias pertinere ex catalogo Patrum Sardicensium paullo post subjiciendo palam fiet. Canones autem cum non pro solis Græcis, sed pro Latinis etiam fuissent constituti, & nonnulli quidem in gratiam potissimum Latinorum; non tam græce pro Græcis, quam latine pro Latinis Patribus exarandi fuerant. Quod si generalis ejusdem Concilii Synodica ad Græcos non minus, quam ad Latinos missa non tam Græco, quam Latino sermone edita videtur, ut indicant formulæ Latini exempli apud Hilarium diversæ prorsus a Græco textu, quæ interpretationi non congruunt: quanto magis idipsum de canonibus judicandum est?

Vid. t. 2. Concil. V. edit. col. 700. & 711. Discrimen eorum originalium.

III. Hujus duplicis originalis exempli canonum evidens argumentum præbent aliquot, nec exigua discrimina inter Græcum textum atque Latinum, ob quæ alter ab altero per translationem profectus dici nequit. In vulgato Græco tres canones desunt, qui leguntur in quovis textu Latino, uti sunt apud Isidorum canones X. XII. & XVIII.: & e contra duo canones absunt a quovis Latino textu, qui in Græco inveniuntur can. XVIII. & XIX. Quod si unus e tribus canonibus in vulgato Græco deficientibus, nimirum canon apud Isidorum XVIII., qui incipit *Januarius*, exstabat in eo Græco exemplo, ex quo sumta fuit antiquissima eorumdem canonum A versio hoc tomo edenda, nobisque conservata in memorato MS. 55. Capituli Veronensis; nullibi tamen invenire licuit in Græco duos alios canones, qui sunt in Latino exemplo: sicut inter tot diversæ originis exemplaria textus Latini nullibi reperire licuit duos illos canones, quos omnia Græca exemplaria constanter exhibent. Si alter textus alterius interpretatio fuisset; iidem procul dubio canones tum in Latino, tum in Græco legerentur, nec unus textus alios canones omitteret, alios adderet. Accedit ordo canonum in utroque textu plane diversus. Licet ordo canonum Græci textus in omnibus MSS. conveniat, sicut & ordo canonum Latini textus in Latinis diversæ originis collectionibus idem deprehenditur; ordo tamen canonum Græci textus ab ordine canonum textus Latini maxime discrepat: quod ab interpretatione alterius ex altero alienissimum est. Infr. col. 595.

Discrimen sententiarum notatur.

IV. Aliam apertiorem duplicis originalis Græci & Latini rationem proponemus. Duo canones in Græco *Metropolitani* mentionem ingerunt, quam in Latino frustra requires. Canon sextus Græcus ita latine redditur. *Si contigerit in una provincia, in qua sunt plurimi Episcopi, unum Episcopum conventui non interesse, & ille per quamdam negligentiam nolit convenire, & Episcoporum institutioni & electioni assentiri; congregata autem populi multitudo instet, ut fiat institutio Episcopi, qui ab eis postulatur; oportet illum prius, qui non adfuerit, Episcopum admoneri per litteras Exarchi provinciæ, nempe Episcopi Metropolitani, quod rogat populus sibi pastorem dari: & existimo recte habere, hunc quoque expectari, ut adsit. Si autem litteris rogatus non adfuerit, ac ne rescripserit quidem; populi voluntati satisfiat. Oportet autem ex vicina quoque provincia accersiri Episcopos ad Metropolitani Episcopi institutionem.* Antiquissima versio e Græco, quæ in laudato codice Veronensi legitur, pro *ad Metropolitani Episcopi institutionem* habet *ad ordinationem Episcoporum*, cujus versionis sensus contextui concinens (neque enim de Metropolitani, sed de ordinatione Episcopi a Metropolitano peragenda agitur) aliam meliorem, quam in vulgatis, Græci textus lectionem interpreti præ oculis fuisse significat. In Latino autem Dionysii textu hic idem canon num. 5. effertur sic: *Si contigerit in una provincia, in qua plurimi fuerint Episcopi, unum forte remanere Episcopum; ille vero per negligentiam noluerit ordinare Episcopum, & populi convenerint; Episcopi vicinæ provinciæ debent illum prius convenire Episcopum, qui in ea provincia moratur, & ostendere, quod populi petant sibi rectorem; & hoc justum esse, ut & ipsi veniant* (al. melius *ipse veniat*) *& cum ipso ordinent Episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit, & dissimulaverit, nihilque rescripserit; satisfaciendum esse populis, ut veniant ex vicina provincia Episcopi, & ordinent Episcopum.* Quod in Græco tribuitur Primati, seu Metropolitano provinciæ, in Latino Dionysii textu, qui idem est in aliis collectionibus Latinis, alia prorsus sententia elatum Episcopis vicinæ provinciæ asseritur. Similiter canone XIV. Græci textus de Presbytero vel Diacono deposito legitur: *Qui ejicitur potestatem habeat confugiendi ad Episcopum Metropolis ejusdem provinciæ. Si autem Metropolitanus abest, ad finitimum concurrendi & rogandi, ut suum negotium accurate examinetur. Neque enim non sunt aures præbendæ iis, qui rogant. Ille quoque Episcopus, qui jure vel injuria eum expulit, æquo animo ferre debet, ut rei fiat examinatio, & vel ejus confirmetur sententia, vel corrigatur.* In Latino autem apud Dionysium canone XVII. *Habeat potestatem is, qui abjectus est, ut finitimos Episcopos interpellet, & causſa ejus audiatur, & diligentius tractetur: quia non oportet ei negari audientiam roganti: & ille Episcopus, qui aut juste, aut injuste eum abjecit, patienter ferat, ut negotium discutiatur, ut vel probetur sententia ejus a plurimis, vel emendetur.* In Græco negotium ac judicium committitur Metropolitano ejusdem provinciæ, vel, si absit, Metropolitano provinciæ finitimæ: in Latino autem vicinis Episcopis. Quid ita? Hæc, quæ pluribus difficultatem moverunt, facile intelligentur, si duo originalia canonum distinguas, alterum Græcum pro Græcis, alterum vero pro Latinis Latinum.

tinum. Cum apud Græcos Metropolitani plures jamdiu obtinerent, Clericorum inferioris ordinis appellatio Metropolitis in Græco textu addicta fuit. Cum autem apud Latinos in Italia præsertim, in Galliis, & Hispaniis sub hoc tempus nondum Metropolitani ita essent uti apud Græcos instituti, quemadmodum ostendimus in Observationibus ad dissert. V. Quesnelli part. 2. c. 5. idcirco Clericorum appellationes non ad Metropolitas, sed ad vicinos Episcopos deferendas in Latino textu sancitum fuit: eademque de caussa quod in præcitato canone Græco Exarcho provinciæ seu Metropolitano tribuitur, in Latino vicinis Episcopis assertum vidimus. Hinc etiam patet necessitas quædam edendi hos canones tum Græco, tum Latino exemplo, ut scilicet diversæ Latinorum & Græcorum disciplinæ, atque ecclesiasticæ dispositioni accommodarentur. Neque vero ad Metropolitas apud Latinos quoque adstruendos opponas canonem nonum, qui commendatitias epistolas accipiendas decernit ab Episcopo, *qui est in majori civitate*, ut Græcus textus præfert, vel, ut habet Latinus textus Dionysii, *qui in Metropoli consistit*. Metropolim enim civilem, vel geographicam, non vero ecclesiasticam hic indicari credimus: unde in aliis Latinis exemplaribus MSS. Vat. Reginæ 1997., & Isid. legitur, *qui in maxima civitate, idest Metropoli, consistit:* ubi *maxima civitas* geographicam, seu civilem Metropolim explicat. Apud Africanos quidem Episcopus Metropolis civilis seu geographicæ per se se non erat Metropolitanus; & nihilominus in Synodo Hipponensi anni 393. dum Mauritani Sitifenses proprium Primatem petierunt, qui ex Afrorum more senior Episcopus erat, simul postularunt, ut si quæ a Carthaginiensi Primate Episcopis Mauritanis nuntianda essent caussa disciplinæ, ad Sitifensem, idest ad Metropolis civilis aut geographicæ Episcopum scriberentur. Similiter statutum fuit in Concilio Milevitano anni 402., *ut matricula & archivus Numidiæ & apud primam Sedem esset, & in Metropoli, idest Constantina*. Quidni simile quidpiam statui poterat in Sardicensi, ut profecturis ad Comitatum commendatitiæ litteræ darentur ab Episcopo civilis aut geographicæ Metropolis, licet is apud Latinos non esset præditus jure metropolitico? Nondum enim institutis apud eos Episcopis Metropolitanis, commendatitias tradere præ aliis deferendum visum est Episcopo Metropolis, eo quod Metropoles eorumque Episcopi notiores ac celebriores essent, ut ne exinde Metropoles ecclesiasticæ ibidem apud Latinos institutæ inferantur, quas ex aliis documentis serius erectas alio loco probavimus, & hoc quidem tempore nondum inductas ex duobus laudatis canonibus Sardicensibus Latini exempli non modicum confirmari perspeximus. Interim vero horum canonum sententia diversimode proposita in Græco & in Latino textu, ut diversæ Latinorum ac Græcorum dispositioni aptaretur, diversum originale Græcum & Latinum mirifice comprobat. Eadem fortassis de caussa in Latino exemplo omissi fuerunt duo canones in Græco editi, propterea quod ad Thessalonicensem Ecclesiam pertinentes, nihil statuerent, quod ad Latinarum Ecclesiarum regulam conferre posset.

V. tom. 5. Concil. V. ed. col. 782. Cod. Eccl. Afric. c. 86.

Variantes Latinorum codicum unde. Sardicensium Latina exempla non sunt versio e Græco,

V. Neque vero ad excludendum originale Latinum quempiam moveant illæ variantes lectiones, quæ in diversæ originis collectionibus Latinis ita incurrunt in oculos, ut aliam atque aliam eorumdem canonum formam ac veluti translationem exhibere nonnullis visæ sint. Nam præterquam quod & numerus & ordo, & aliquot etiam sententiæ a Græco nimium discrepantes versionis rationem nequaquam ferunt; exactius perpendentibus & conferentibus singula in exemplaribus Latinis, totam varietatem sitam esse in quibusdam vocibus hic illic dispersis, integras vero lineas & comata integra totidem verbis convenire patebit: quod cum in versionibus reipsa diversis non reperietur, primævum originale Latinum liberioribus amanuensium variantibus alicubi transformatum, sed in radice idem cognoscetur. Ne vero hæc tanta antiquorum amanuensium licentia, atque in textu ab origine Latino varietas tanta incredibilis videatur, simile plane indubitatum exemplum præsto est ex iis Africanis canonibus celebris Synodi Carthaginiensis anni 419., quos Latinæ quidem originis Dionysius æque ac Sardicenses se protulisse affirmat, uti latine editi fuerant. Hujus enim Synodi canones, qui apud laudatum Dionysium sunt inter Africanos primi canones triginta tres; ex MSS. collectionibus Vat. Reginæ 1997., Vat. 1342. & Lucano-Colbertina hoc tomo edemus non solum alia divisione dispertites in canones quadraginta, verum etiam cum insignibus variantibus lectionibus, quales in Sardicensibus invenimus. Quod si de eorum Latino originali ob ejusmodi variantes nemo dubitare potest; ita nec de Sardicensibus suspicandum eo nomine, quod similes variantes receperint, cum de utriusque eamdem Latinam originem Dionysius testetur. Qui porro Sardicensium canonum Latinum originale in Latinis collectionibus conservatum apertius cognoscere velit, duas interpretationes eorumdem ex Græco conferat, alteram recentiorem in Conciliis impressam, alteram antiquam, quam e MS. Capituli Veronensis hoc tomo edemus: & ingens cum rerum, & ordinis, tum verborum etiam discrimen perspiciens, Latinum diversarum collectionum textum in omnibus cohærentem non e Græco redditum, sed ab originali Latino profectum agnoscet.

Infr. col. 635.

Infr. col. 589.

CAPUT VI.

Num Sardicenses canones Græco canonum Codici inserti fuerint. Non omnes Græci Codices canonum fuere similes, nec in omnibus canones continua numerorum serie notati. De Sardicensium canonum auctoritate apud Græcos etiam Orientales.

I. SArdicenses canones non tam latine, quam græce ab origine editos, ita ut Græcus originalis eorum textus nobis a Græcis ipsis conservatus, & ordine & numero canonum, & nonnullis etiam sententiis Græcarum Ecclesiarum disciplinæ aptatis ab originali Latino diferat, ex disputatis capite præcedenti manifestum fit. Tota nunc controversia in eo versatur, num, & quando iidem canones græce scripti, relati fuerint in Græcum Synodorum & canonum Codicem, & num apud Græcos præsertim Orientales semper auctoritatem obtinuerint. Christophorus Justellus eosdem in Græco Codice serius descriptos, & ab antiquis Orientalibus haud receptos opinatus, excludendos censuit a primigenio Græco canonum Codice, quem *universæ Ecclesiæ Codicem* inscripsit, suoque (ut capite primo ostendimus) arbitrio compegit. Hujus sententiæ potissimum, seu verius unicum fundamentum elicitur ex Dionysio Exiguo. Continuata enim series titulorum, seu canonum CLXV., quos a Nicænis ad Constantinopolitanos usque canones in sua *Græca auctoritate*, seu Græco Codice canonum descriptos notavit, proprium intermedium locum Sardicensibus non relinquit. Hinc illos non e Græco transtulit, ut ceteros quos in eo codice reperit, sed latine, uti editi fuerant, adjecit. Id autem ne peculiare & proprium unius Dionysiani Græci codicis fuisse credatur; commune omnibus Græcis exemplaribus idem Justellus venditat in præfatione his verbis. *Unde apparet primitivæ Ecclesiæ Patres in illo veteri Codice canonum componendo, juxta quem de rebus sacris judicia habebantur, singula consequentia Concilia, certo ordine disposuisse, certaque & continua serie nec interrupta numerorum connexione canones illorum numerasse, ne quid huic Codici detrahi, aut addi posset: quem ideo Patres Ephesini & Chalcedonenses aliique ecclesiastici Scriptores* τάξιν καὶ ἀκολουθίαν τῶν κανόνων, ἀκολουθίαν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ ἀριθμῶν ἀκολουθίαν *seriem & consequentiam canonum, consequentiam ecclesiasticam, & consequentiam numerorum passim vocant*. Ita Græcum Codicem canonum jam ab ipsa ejus origine, qua Patrum & Ecclesiæ Græcæ auctoritate conditum putat, continuata numerorum serie & successione omnes canones signatos præfert, uti in Dionysiano exemplo inventi fuerunt, nec non in illo simili, quod Patribus Chalcedonensibus usui fuit. Totus autem hic nisus eo tendit, ut Sardicenses canones ex hac numerorum serie a Græco Dionysii Codice expunctos, a pri-

Christophori Justelli opinio.

tom. 1. Biblioth. Jur. Canon. pag. 16.

primitivis & antiquis Ecclesiæ Græcæ exemplaribus excludat, sicque eos a veteri Græca Ecclesia non receptos, sed rejectos ostendat.

Refellitur. Græcus codex Canonum fuit publica auctoritate conditus.

II. Hoc vero argumentum multis ex capitibus nutat. Primo falsum est illud, quod Justellus initio præsumit, Codicem primitivum Patrum Græcæque Ecclesiæ auctoritate fuisse conditum atque probatum. Nos enim Græcam canonum collectionem privato studio compactam credimus, omnique auctoritate publica diutius caruisse. Id palam efficitur ex eo quod accidit in causa S. Joannis Chrysostomi. Objectus ipsi fuit a suis hostibus Antiochenus canon quartus. Canones autem Antiochenæ Synodi relati jam erant in Codicem. Quid ad hæc Chrysostomus & suarum partium Episcopi? Eos canones non a catholicis, sed ab Arianis conditos nihil auctoritatis habere protestati sunt. Legatur Palladius, qui in dialogo de vita ejusdem Sancti disputationem hac de re utrinque habitam refert. Decepti quidem illi fuerunt inscriptione illa *in encæniis*, quam iidem canones in Græco Codice præferebant, uti explicavimus cap. 4. §. 2. At qui sic repudiarunt hos canones quamvis relatos in Codicem canonum, hunc sane Codicem a Græcæ Ecclesiæ Patribus conditum & approbatum ignorabant. Quem autem Codicem approbatum nescierunt Joannes Chrysostomus aliique Orientales Episcopi ejus partium, undenam is ante hoc tempus ab Ecclesia Græca approbatus constitui queat, non intelligimus.

Non omnes Græci codd. continua serie numerorum descripti.

III. Quod secundo Justellus affirmat, in primitivo Græco canonum Codice, ac exinde in ceteris antiquis Græcis exemplaribus canones omnium Synodorum continua numerorum serie fuisse signatos, uti erant *in Græca auctoritate*, seu exemplo Dionysii Exigui, in quo omnium canonum numerus perveniebat usque ad CLXV., non minus falsum arbitramur. Ratio, quam ille affert ex testimoniis Conciliorum Ephesini atque Chalcedonensis ante ejus præfationem descriptis, inanissima est. Ludit & innititur Græcis vocibus τάξις & ἀκολουθία τῆς κανόνων, quas *seriem canonum*, & *canonum consequentiam* interpretatur, ut his formulis indicetur Codex, in quo canones consequenti numerorum serie descripti continerentur. At voces τάξις & ἀκολουθία nec *seriem*, nec *consequentiam numerorum* significant, sed ordinem, methodum, ac stylum, uti vocant, canonicum ab iis omnino sequendum, qui rite ex ecclesiasticarum regularum canonumque præscripto agere velint. Ita act. 1. Synodi Ephesinæ κατὰ τὸν τῆς κανόνων τάξιν *juxta canonum ordinem* (Justellus *seriem reddidit*) judicium instituendum decernitur. Alibi vero illegitima ac irregularia gesta contra S. Cyrillum & Memnonem ἔξω πάσης ἀκολουθίας ἐκκλησιαστικῆς & κανόνων, *præter omnem ecclesiasticum ordinem & præter canones* acta dicuntur in relatione ejusdem Synodi ad Imperatorem: & iterum aliquanto post: παρὰ θεσμούς, & κανόνας, & πᾶσαν ἀκολουθίαν ἐκκλησιαστικήν, *contra leges & canones omnemque ecclesiasticum ordinem*: & rursum παρὰ πᾶσαν τὸν τῆς κανόνων ἀκολουθίαν, *contra omnem canonum ordinem*; & post pauca apertius in hanc sententiam additur: *Quamobrem cum & ipse* (Joannes Antiochenus) *& reliqui quoque, quos secum habet, adeo* ἀκανονίστως & ἀτάκτως; *illegitime inordinateque* & ἔξω πάσης ἀκολουθίας ἐκκλησιαστικῆς *& præter omnem ordinem ecclesiasticum egerint*. Neque vero eædem voces alio sensu in Synodo Chalcedonensi accipiuntur, uti multis, si opus esset, ejusdem Concilii testimoniis confirmare liceret.

tom. 3. Concil. V. ed. col. 1005. e Ib. col. 1185. a

col. 1188. a

IV. Formula vero ἀριθμῶν ἀκολουθίαν *numerorum ordinem*, quam Justellus in descripto textu opposuit, in unico Joannis Scholastici testimonio legitur, quod inter alia idem Justellus recitavit pag. 8. Hic autem usus est ea formula alio prorsus sensu, qui Justello nihil favet. Non Codicis canonum, sed sui operis rationem redditurus ait: *Cum ea, quæ passim ab ipsis* (decem Synodis) *definita sunt pro temporibus, in unum colligere magno studio enixi fuerimus, eaque in titulos quinquaginta distribuerimus*; ὑ τάξιν τινὰ & ἀκολουθίαν ἀριθμῶν, *non ordinem quemdam & seriem numerorum servavimus, primum, ut ita dicam, & secundum, & tertium, & quartum, & quintum deinceps canones conjungentes; sed similia similibus, quantum fieri potuit, copulantes, & par pari capiti connectentes* &c. Joannes nimirum in suo opere non simul Nicænos canones unum post alium, nec simul Ancyranos, aut alios aliarum Synodorum continua cujusque Synodi numerorum & canonum serie descripsit; sed in titulos quinquaginta canones diversorum Conciliorum, qui ad quemque titulum pertinent, hinc & hinc sumtos distribuit. Num vero in Codice, ex quo canones in suum opus transtulit, numerorum ordo & series continua esset a canonibus primi Concilii ad canones ultimi, nihil indicii est. Immo ex methodo, qua utitur in citandis cujusque Synodi canonibus numero distincto & proprio, ex. gr. *Antiocheni Concilii canon primus, secundus*, vel *tertius*, non vero canon LXXX., LXXXI., vel LXXXII., uti signati fuissent in Codice continuam numerorum & canonum seriem præferente, palam effici videtur, Joannem eum codicem canonum adhibuisse, qui hac continuata numerorum serie carebat.

Jo: Scholast. In prætat. pag. 500. tom. 2. Bibl. Juris can.

V. Hanc quidem continuam numerorum seriem a quibusdam Græcis exemplaribus apertius excludunt duæ versiones Prisca & Isidoriana. Hæ in Nicæna Synodo præter canones exhibent symbolum & catalogum Patrum, quæ duæ particulæ item leguntur in duabus aliis vetustis interpretationibus, quarum altera continetur in MS. Vat. Reginæ 1997., ex altera vero symbolum, & catalogus Patrum Hadrianæ collectioni inserta fuerunt. Græca igitur exemplaria, ex quibus hæ versiones sumtæ sunt, & symbolum & Patrum Nicænorum catalogum præseferebant. Certe cum Africani anno 419. petiissent ab Attico Episcopo Constantinopolitano notitiam canonum Nicænorum; is non tam canones, quam symbolum e suis Græcis exemplaribus latine redditos misit. Vide part. 2. cap. 2. n. 3. Eadem ratione Græca exemplaria, quibus auctores versionum Priscæ & Isidorianæ usi sunt; in Gangrensibus canonibus atque Antiochenis præter canones Synodicas etiam continebant, quarum quidem Græcus textus inventus & editus est. Hæc autem omnia cum desiderentur in pura versione Dionysii, uti ex duobus puris ejus MSS. Vat. 5845. & Vat. Palat. 577. colligere licuit; Græcum profecto Dionysii exemplum, quod a capite ad calcem accurate reddidit, iisdem carebat. Græci igitur codices canonum ab aliis memoratis antiquis interpretibus adhibiti a Dionysiano erant diversi, & ita diversi, ut eam numerorum seriem, qua præditus erat codex Dionysii, haudquaquam ferrent. Additiones enim saltem symboli in canonibus Nicænis, & Synodicarum in Gangrensibus atque Antiochenis cum auxissent numeros, aliam auctiorem numerorum computationem induxissent, quæ ad abjudicandam ab his codicibus numerorum seriem codicis Dionysiani, & ad sententiam publici codicis hac statuta numerorum serie notati refellendam sufficeret. Cum vero in iisdem versionibus hujus continuatæ numerorum notationis nullum indicium sit; probabilius credimus, Græcos codices, unde illæ profectæ sunt, numeris ejusmodi continua successione notatis caruisse.

VI. Neque idcirco negamus exstitisse codices aliquos canonum, qui hac numerorum serie notarentur. Immo probabile nobis est, eum, qui in Græcum Codicem hanc continuam numerorum seriem induxit, ut solos canones computaret, cetera, quæ non sunt canones, nimirum symbolum, subscriptiones, seu catalogum Patrum, & Synodicas præteriisse, uti in Græco Dionysii codice evenit. Id autem in rem nostram solum contendimus, non omnes Græcos canonum codices fuisse hujus generis, neque hanc numerorum seriem, quibus in codicibus inerat, publica auctoritate fuisse inductam, aut eos tantum canones ab Ecclesia Græca fuisse receptos, qui in ejusmodi codicibus numerorum serie distinctis continerentur. Canon quartus Antiochenus S. Joanni Chrysostomo objectus, apud Palladium nullo numero distinguitur. Idem canon sine ullo numero oppositus quoque fuit S. Cyrillo in epistola legatorum Pseudosynodi Ephesinæ ad Rufum. Socrates ex antiqua versione Epiphanii Scholastici in Historia Tripartita lib. 11. c. 8. citat regulam XVIII.

t. 2. Concil. col. 1270. d.

Antiochenam numero canonum ipsius Synodi proprio (qui numerus XVIII. in vulgato Græco textu Socratis excidit;) cum ex codice, in quo inesset continua numerorum series, canon, seu regula XCVII. alleganda fuisset.

tom. 4. Conc. col. 1430. a b. VII. Textus, qui codicem cum numerorum serie indigitent, pauciſſimi sunt. In Chalcedonensi actione de Carosо & Dorotheo duo canones Antiocheni recitantur ex codice cum numeris continuatæ successionis, & similiter duo actione XI. Episcopi etiam Pisidiæ in epistola ad Leonem Augustum inserta Codici encyclio, eadem ratione Antiochenum canonem asserunt ex regula LXXXIII. Præter hæc autem duo, vel tria testimonia anteriora Dionysio, nullum aliud invenire hactenus licuit, quod similem numerorum seriem indicet. In eodem Concilio Chalcedonensi act. 4. canon Antiochenus quintus

lb. col. 1418. d. sine ulla Synodi, vel numeri indicatione ab Aetio Constantinopolitano ex codice lectus fuit. *Aetius Archidiaconus Constantinopolis sanctæ & universalis Ecclesiæ dixit: Regula est hæc cum aliis posita a Sanctis Patribus, quam custodientes sanctissimi Patres Episcopi, docent & Clericos & Monachos & omnes Christum colentes. Si autem inveniant aut resultantes, aut acquiescere non volentes, hac utuntur regula. Et ex Codice relegit hæc: De Clericis & Monachis, qui semetipsos a communione suspendunt. Si Presbyter aut Diaconus suum contemnens Episcopum* &c. Titulus peculiaris *De Clericis & Monachis* &c. in Aetii codice descriptus, qui in nulla antiqua, nec in Dionysiana versione, nec in Græco vulgato invenitur, diversum codicem manifestat, in quo nullus, ne peculiaris quidem numerus, canonibus appositus erat, & diversum etiam a Dionysiano, cui numerorum continua series inerat. In actione de Photio Tyri Atticus Nicopolitanus Episcopus canonem quartum Nicænum ex codice recitavit hoc

lb. col. 1438. titulo: *Trecentorum decem & octo Sanctorum Patrum, qui Nicææ convenerant, canon quartus.* Idem vero canon iterum recitatur act. 13. sine ullo titulo ex alio codice, quem Eunomius Episcopus Nicomediensis exhibuit. *Glorioſissimi judices dixerunt:*

lb. col. 1634. d. *Canones legantur. Veronicianus vir devotus magistrianus & secretarius divini consistorii ex codice dato ab Eunomio reverendissimo Episcopo legit capitulum sextum: Episcopum oportet quidem præcipue ab omnibus Episcopis provincialibus ordinari* &c. Notabile est discrimen allegandi hujus canonis, in actione de Photio nomine canonis κανὼν δ' *canon quartus*, in actione autem XIII. voce capituli κεφάλ. ς', ubi corrigendum δ'. *capitulum quartum*. Observamus præterea in illis testimoniis, quæ ex continuata numerorum serie canones allegarunt, constanter præferri vocem κανών, uti videre est in laudatis actione de Carosо & Dorotheo, & actione XI. Codex ergo ab Eunomio productus cum voce κεφάλ. diversus videtur ab iis, qui numerorum continuam seriem continebant. Quod si lectio κεφάλ. ς'. *capitulum sextum*,

Infr. col. 50. quæ tum in MSS. Græcis, tum in antiqua versione Concilii Chalcedonensis, & in codicibus Rustici uniformiter exhibetur actione XIII. errori antiqui amanuensis deputanda non est, ut Baluzius indicavit; sed potius divisioni diversæ canonum Nicænorum, quæ ita in aliquo Græco codice, ut in MSS. collectionis hoc tomo edendæ, eum canonem sextum efficeret (in codice Vat. Reginæ 1997. alia divisione septimus evadit:) nova hinc ratio suppeteret, ex qua diversitas ejus codicis Eunomiani luculentius comprobaretur.

Duo vitia texus act. 16. Chalc. notata. VIII. Aliud apertius testimonium Græci exempli ab eo diversi, ex quo canones cum numerorum serie allegati fuere, suppetit ex actione XVI. Id antequam probetur, detegenda sunt duo vitia, quæ vulgatum textum inficiunt. In eadem actione post recitatum a Paschasino Nicænum canonem sextum

* Vid. hoc tomo col. 51, not. 32. * in eam formam, quam Italici codices exhibebant, editiones Conciliorum Constantinum secretarium inducunt, qui eumdem sextum canonem Nicænum, & alium Synodi Constantinopolitanæ legit ex Græco Aetii Archidiaconi codice. Vehemens primum suspicio exoritur, hanc iteratam Nicæni sexti canonis recitationem intrusam esse; non solum quia hic canon Nicænus veluti ab Aetio Constantinopolitano productus, in quæstione, de qua tunc agebatur, pro Constantinopolitana Sede nihil conferret, quin potius eidem adversaretur, solusque canon Constantinopolitanæ Synodi in eamdem rem a Constantinopolitanis ingereretur; sed multo magis quia in antiqua versione, quæ pura conservatur in codice olim Joliano, nunc autem Capituli Parisiensis, hic repetitus canon sextus, ut notavit Baluzius, omittitur: unde a primo illo interprete in suo Græco codice inventus non fuit. Forte vero cum lectio ejusdem canonis a Paschasino productі prioribus verbis diferret aliquantulum a Græcorum codicum lectione; quidam Græcus studiosus horum codicum lectionem olim descripsit in margine, ac ex margine deinceps irrepsit in textum. Quæ insitio cum legatur in MSS. editionis Rustici, antiqua cognoscitur. Ipsa porro Rustici editio, licet hoc additamentum receperit, aliam tamen Græci vulgati textus posteriorem corruptionem detegit. In hoc scilicet præter insertum Nicænum canonem aliis atque aliis verbis introducitur canon Constantinopolitanus

lb. col. 1749. a sic. Ὁ ἁγιώτατος ἀναγνώστης καὶ τῶν ἁγίων βιβλίων συνόδικον τῆς δευτέρας συνόδου· Τάδε ἔθεσαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει χάριτι Θεοῦ συνελθόντες ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν &c. *Idem secretarius relegit ex eodem codice. Synodicum secundæ Synodi. Hæc constituerunt CL. Episcopi, qui in Constantinopolim Dei gratia convenerunt ex diversis provinciis* &c. Prima illa verba *Idem secretarius relegit ex eodem codice*, quæ expuncto Nicæno canone superflua sunt, & in antiqua sane versione eumdem canonem ignorante omittuntur, desunt etiam apud Rusticum; ac proinde is hæc in suis quoque Græcis codicibus nequaquam reperit. Præterea idem Rusticus in sequentibus antiquæ versionis lectionem retinens, non habet: *Synodicum secundæ Synodi*. Synodi quidem *secundæ* appellatio Constantinopolitanæ tributa, ad posteriora tempora pertinet, cum in Græcis canonum codicibus generalia Concilia a topicis separari, & post Nicænam Synodum Constantinopolitana collocari cœpit.

IX. Sed age jam in rem nostram sincerum textum, qui excluſa Nicæni canonis repetitione veram lectionem præfert, ex antiqua versione producamus. *Constantinus vir devotus secretarius divini consistorii ex dato codice ab Aetio Constantinopolitanorum*

t. 4. Conc. col. 1747. d *sanctissimæ Ecclesiæ recitavit. Synodicum primi Concilii sub Nectario Episcopo Constantinopolitano Episcoporum CL. Hæc constituerunt Episcopi, qui in Constantinopolim Dei gratia convenerunt ex diversis provinciis secundum evocationem religiosissimi Principis Theodosii sub Nectario Constantinopolitano Episcopo. Non recusari fidem, neque regulas trecentorum decem & octo Patrum, qui in Nicæa Bithyniæ convenerunt, sed manere illa propria, & anathematizetur omnis hæresis* &c. ubi uno contextu recitantur Constantinopolitanæ Synodi canones duo, sive tres sine distinctione ulla canonum aut numerorum. Duo autem hic animadvertenda sunt. Primo notandus titulus canonibus Constantinopolitanis præfixus in ipso Græco Aetii codice: *Synodicum primi Concilii sub Nectario Episcopo* cum reliquis, quæ cum nec in textu Græco codicis canonum, nec in ullis versionibus legantur; collectionem diversam canonum indicant: idque eo magis, quia voces *primi Concilii* alterum saltem sub eodem Nectario in eodem canonum codice subjectum significant, nimirum vel illud anni 382. * ad quod pertinere videntur duo canones primo illi Concilio adjecti, vel aliud anni 394. cujus acta in aliquot MSS. Græcorum collectionibus leguntur. Secundo cum solus tertius canon, aut, ut alii dividunt, secundus de privilegio Sedis Constantinopolitanæ ad rem pertineret, hic solus recitandus fuerat, si in Aetii codice a primo, vel etiam secundo canone fuisset distinctus. Simul autem omnes hi canones uno contextu recitati fuerunt, quia Aetii codex ea canonum ac numerorum distinctione carebat, quæ non solum in MS. Græco Dionysii, sed in aliis etiam adhibitis ab auctoribus versionum Isidorianæ & Priscæ inventa fuit. Hic ergo Aetii codex Græcus diversus erat ab omnibus, quorum indicia ad nos pervenere. Quod si in ipsa Chalcedonensi Synodo lecti fuerunt diversi gene-

* Vid. sup. c. 1. n. 10.

neris codices, alii cum continuata numerorum serie, alii sine ejusmodi numeris, & alii etiam aliis auctiores; inanis proculdubio perspicitur Justelli hypothesis, qua solum codicem canonum continuam numerorum seriem exhibentem ab Ecclesiæ Patribus receptum, & in Chalcedonensi lectum atque approbatum præsumit. Adde quod expressa canonum approbatio, quæ ab eadem Synodo edita est canone primo, non ad hunc vel illum, qui lectus fuit, canonum codicem restringitur, sed ad canones Patrum omnium & singularum antecedentium Synodorum extenditur. *Regulas*, inquit, *Sanctorum Patrum per singulas nunc usque Concilia constituta proprium robur obtinere decrevimus.*

X. Nunc ut ad Sardicenses canones revertamur, cum hi reipsa defuerint in eo codice, qui continua numerorum serie in Chalcedonensi Synodo lectus fuit, sicuti defuere in Græco codice Dionysii, certo pronuntiari nequit. Numeri enim, qui in eo Concilio allegati fuerunt, Antiochenos canones non prætergrediuntur. Quis autem affirmare queat, in eo codice post Antiochenos non fuisse descriptos canones Sardicenses, qui post Antiochenam Synodum conditi fuere? Immo cum Græcus codex canonum non totus simul initio conditus fuerit, sed sensim auctus non servato temporum ordine, uti cap. 2. notavimus: eosdem canones saltem post Laodicenos aut Constantinopolitanos in laudato Chalcedonensi codice non fuisse adjectos nemo affirmare poterit. Similitudo Græci codicis Dionysiani, qui numerorum serie distinctus, Sardicenses canones ignorabat, non convincit. Cum enim codex Græcus Dionysii uno numero in Antiochenis canonibus discrepet a numeris codicis, qui lectus fuit in Synodo Chalcedonensi; idem codex ab hoc aliquantulum diversus agnoscitur. Sicut autem codex, ex quo ille latine transtulit canones Apostolorum quinquaginta, imperfectus erat; (iidem enim canones jamdiu ante Dionysium recepti, erant multo plures, uti statuimus cap. 1. n. 4.) ita minus perfecto canonum synodalium exemplo uti potuit, ut ne omnes codices similem numerorum seriem præferentes, canonibus Sardicensibus caruisse dicendi sint.

Sardicenses non deerant in omnibus antiquis Græcis codd.

XI. Quod si etiam in ejusmodi codicibus hi canones prætermissi fuissent, num deerant etiam in omnibus aliis exemplaribus, quæ ea numerorum continua serie carerent? Certe in quibusdam saltem codicibus eorum frequentissimorum Patrum Græcorum, qui ad Chalcedonense Concilium convenerant ex Ecclesiis præsertim Illyrici, pro quibus aliqui Sardicenses canones constituti fuerant, eos fuisse descriptos negari non potest. Quid quod Sardicensis Synodus in illis comprehenditur, quarum regulæ canone primo Chalcedonensi confirmatæ fuerunt? Patrum quidem Sardicensium fides laudatur in allocutione Concilii Chalcedonensis ad Marcianum Augustum. *Illi quidem*, ait, *qui apud Sardicam contra reliquias Arii convenerunt, Orientalibus direxerunt sui constituta judicii*: quæ constituta paullo ante vocantur *decretum de fide*. Innuitur autem decretum fidei, quod legitur in fine Synodicæ Sardicensis apud Theodoretum lib. 2. Hist. Eccles. cap. 6. Hoc quidem decretum, seu hanc expositionem fidei addititiam esse, & laudatæ Synodicæ assutam jam omnes fatentur. At hæc additio ante Chalcedonense obtinebat, & codicibus erat inserta, ex quibus jam antea præter Theodoretum Socrates libro 2. cap. 20. & Sozomenus lib. 3. cap. 12. eamdem fidei expositionem a Sardicensi Concilio aditam allegarunt. Certe hoc additamentum Synodicæ, quo expositio Nicænæ fidei a Sardicensibus Patribus condita præfertur, jam conscriptum erat anno 362. & Sardicæ etiam propositum fuisse a nonnullis Patribus, sed ab aliis pluribus & a Synodo rejectum colligere licet ex Concilio Alexandrino anni ejusdem, ubi illa expositio fidei addititia in vulgata interpretatione ejusdem Synodi *tabellæ* nomine significatur. *Tabellam igitur*, inquiunt Alexandrini Concilii Patres, *quam nonnulli jactant, quasi ex Sardicensi Synodo de fide conscriptam, ne legi quidem semel aut proferri sinatis. Nihil enim tale Synodus definivit. Quamvis enim certi homines nonnulla, quasi quæ deessent Nicæno Concilio, adscribere vellent, idque acriter contenderent: sancta tamen Synodus, quæ Sardicæ convenit, indigne id tulit, decretoque sancivit, ne quid ulterius de fide scriberetur, & se se contentos esse Nicæna fide declaraverunt, ut cui nihil deesset, & quæ plena pietatis esset: neque edendam esse aliam professionem fidei, ne illa, quæ Nicææ scripta est, imperfecta crederetur; neve illis occasio hujusmodi suppeditaretur, qui sæpe numero volunt de fide definire & scribere.* Similiter a S. Eusebio Vercellensi in subscriptione ejusdem Synodi Alexandrinæ *exclusa* dicitur *tabella Sardicensis Concilii, ne ultra Nicænam fidem decretum aliquid existimetur*. Cum vero hæc tabella, seu expositio fidei hoc solo fine displiceret; nihil mirum, si exemplaria hujus additamenti propagata fuere, ac exinde eam expositionem a Sardicensi conditam posteriores crediderint. Patres itaque Chalcedonenses, qui Sardicensem Synodum maxime probabant, laudatam Synodicam cum hac additicia expositione fidei ita in aliquo Græco codice habebant, ut illam habuerunt Socrates, Sozomenus, ac Theodoretus. Quinam vero essent ejusmodi codices, in quibus hæc Sardicensis Synodica cum laudato additamento legebantur, discimus ex pervetusto insigni codice 55. Capituli Veronensis majusculis litteris exarato, in quo ejusdem Synodicæ interpretationem invenimus. Hæc autem cum diversa sit a versione Epiphanii ex Theodoreto traducta ac Tripartitæ inserta lib. 4. c. 24. proficiscitur ab alio Græco antiquiori exemplo, in quo alia rarissima & præstantissima documenta ad Sardicensem Synodum pertinentia exhibebantur: hæc enim omnia latine reddita in eodem codice Veronensi continentur. Inter cetera autem documenta, quæ hoc uno codice nobis conservata isti tomo inferentur, ante memoratam Synodicam post titulum *Definitiones apud Sardicam* profertur epistola Osii atque Protogenis ad Julium Pontificem, quæ licet apocrypha habeatur, coæva tamen est supposititio additamento Synodicæ, cujus ratio in hac epistola exponitur. Forte Osius & Protogenes ex iis fuerunt, a quibus ea expositio fidei Synodo Sardicensi proposita fuit cum hac epistola; sed utraque ibidem rejecta, & eatenus inter apocrypha recensenda. Cum vero hæc epistola allegetur a Sozomeno lib. 3. c. 12. una cum Synodica ejusque additamento, utraque in ipsius Græco codice inventa fuit. Porro in laudato MS. Veronensi post prædictam Synodicam sine alio titulo subjiciuntur canones Sardicenses eodem ordine ac in vulgato Græco, sed ex diversæ originis Græco exemplo ignota hactenus versione traducti: inter eos enim canones unus exhibetur, qui etsi exstet in omnibus exemplaribus originalis Latini cum initio, *Januarius*, in Græco tamen vulgato nequaquam legitur. Horum quidem, & aliorum, quæ edemus, Sardicensium documentorum interpres Græcum exemplum habuit, quod hæc omnia continebat: hæcque fuisse collecta jamdiu ante Concilium Chalcedonense Socrates, Sozomenus, & Theodoretus, qui ante eamdem Synodum scribentes, duo ex iis documentis retulere, fidem faciunt. Eo autem vetustior hæc collectio agnoscitur, quod tria alia sincera monumenta Sardicensia præferat, quæ cum aliunde non suppetant, sub ipsius Sardicensis tempus aut non multo post collecta videntur. Si autem ex aliquo hujus collectionis Græco codice expositionem fidei Sardicensis, vel etiam Osii ac Protogenis epistolam allegarunt non minus Socrates, Sozomenus, ac Theodoretus, quam Patres Concilii Chalcedonensis, ut sane probabilissimum est; en igitur Græcum codicem ab his Patribus adhibitum, in quo Sardicenses quoque canones cum aliis documentis Sardicensibus jamdiu ante descripti fuerant.

tom. 4. Conc. col. 1766.

Ib. col. 949. c.

Vide infra part. 2. c. 9. Infr. col. 573. & seqq.

Additamentum in fine Synodicæ Sardic. ante Chalcedon.

Quando & a quibus scriptum.

tom. 2. Conc. col. 944. a.

XII. Alia porro argumenta suppetunt, quibus hi canones in Græcis codicibus exstitisse noscuntur. Auctor versionis Priscæ, qui Dionysio Exiguo præcessit, codicem Græcum invenit, in quo Sardicenses canones post Nicænos subjecti fuisse videntur. Quod si eos non e Græco interpretatus est, sed Latinum originale prætulit; idcirco factum est, quia Latinis interpretibus id usitatum erat, ubi invenirent originale Latinum, illud suis collectionibus inserere, & a labore versionis e Græco abstinere. Sic vetus

interpres Concilii Chalcedonenſis originale Latinum epiſtolæ 28. Leonis ad Flavianum pro verſione e Græco inſeruit actioni ſecundæ: & ſimiliter Epiphanius Scholaſticus interpres Codicis encyclii, ſuæ translationi appoſuit originale Latinum epiſtolæ 156. ejuſdem Pontificis ad Leonem Auguſtum. Eadem igitur ratione ſi auctor verſionis Priſcæ ex originali Latino deſcripſit canones Sardicenſes, non idcirco ſequitur, eos in ſuo Græco codice non reperiſſe. Immo cum ipſos non in fine poſt Græcos canones addiderit, ſed inter Græcarum Synodorum canones Nicænis ſubjecerit; eos hoc ordine in Græco codice nactum fuiſſe veriſimillimum eſt. Alias ſi eis caruiſſet Græcum exemplum, quo utebatur, poſt interpretationem canonum Græcorum, quos in eo manuſcripto recepit, Sardicenſes canones ex Latino originali in fine adjeciſſet, ut fecit Dionyſius Exiguus, vel in alium ſaltem locum chronologiæ ejuſdem Synodi congruentem poſt Antiochenos tranſtuliſſet.

XIII. Exſtitiſſe quidem olim Græca canonum exemplaria, in quibus Sardicenſes ſtatim poſt Nicænos locabantur, confirmatur ex *Ordine canonum*, quem Joannes Scholaſticus in ſuo Græco codice nactus eſt. Eum ex ipſo dedimus cap. 2. Chriſtophorus Juſtellus, qui in Sardicenſes canones non bene erat animatus, in præfatione ad ſynagogen canonum ejuſdem Joannis Scholaſtici affirmat, eum *primum* addidiſſe Græco codici canones Sardicenſes. Sed fallitur manifeſte. Nam primo idem Joannes teſtatur, ſe non eſſe *primum*, qui ſynagogen canonum, in quibus ſunt Sardicenſes, conſcripſerit; ſed alii ante eum eamdem operam ſuſceperant; iique illam in ſexaginta titulos digeſſerant ex iiſdem decem Synodorum canonibus, ex quibus ipſe ſuam reſtrinxit ad titulos quinquaginta, exceptis ſolis canonibus S. Baſilii, quos ab illis omiſſos adjecit. *Cum*, inquit, *non ipſi ſoli, & PRIMI inter ceteros ad hoc faciendum incitati fuerimus, ſed alios compererimus ea* (decem Synodorum ſtatuta) *in titulos ſexaginta diviſiſſe, nec S. Baſilii canones cum aliis conjunxiſſe* &c. Secundo nec Joannes, nec illi, qui ante eum in hoc opere laborarunt, fuere auctores Græcæ collectionis, ſed ex collectione Græca, cujus exemplar præ oculis habebant, decem Synodorum canones in ea deſcriptos, *non ſervato ordine & ſerie canonum*, ad certa capita atque titulos revocarunt, illi in ſexaginta, Joannes vero in quinquaginta. Inter has vero decem Synodos erat etiam Sardicenſis, cujus quidem canones utrique in ſynagogen redegere. Fuerunt igitur Græcæ collectiones, quæ ante Joannem Scholaſticum, immo & ante alios Joanne anteriores canones Sardicenſes cum ceteris præferebant. *Ordo* quidem *canonum*, quem ex decem Synodis Joannes præmiſit, cum Sardicenſes collocet poſt Nicænos, & ante Gangrenſes, ut in verſione Priſca ſimiliter deprehenditur, non eſt ordo chronologicus, ex quo Sardicenſes poſt Antiochenos canones collocandi fuerant; ſed ſolus ordo eſſe poteſt, qui in Joannis Græco codice inerat. Quæ animadverſio ſi confirmat ſimilem pariter Græcum codicem præſto fuiſſe auctori interpretationis Priſcæ, qui non alia de cauſſa hunc ordinem ſequi potuit; luculentius evincetur, nedum ante Joannem Scholaſticum, verum etiam jamdiu ante ipſum Dionyſium Exiguum, cui Priſca verſio præceſſit, Sardicenſes canones in aliquot Græcis exemplaribus exſtitiſſe. Si Græca vetuſtiora exemplaria canonum ad nos perveniſſent, idipſum evidentius poſſemus ſtatuere. Ex ſolo autem defectu ejuſmodi codicum vetuſtiorum negare apud antiquos Græcos auctoritatem horum canonum, quos certe ab ipſa Synodo pro Græcis græce editos vidimus, quorumque originale exemplar Græcum in collectionibus poſteriorum Græcorum, quæ ſolæ ſuperſunt, nobis conſervatum fuit, plenum audaciæ eſt. Quod ſi deſunt Græca exempla vetuſtiora Concilio Chalcedonenſi, ſupplent collectiones licet recentiores Eutychianorum, quæ antiquiorem Chalcedonenſi originem habent. Illi enim ab Eccleſia ſeparati ſæculo quinto, non receperunt ex antiquis canonibus niſi illos, qui ante eorum ſeparationem erant in Græco Codice: ac propterea eorum collectiones ſunt totidem teſtimonia ejus antiqui Græci Codicis, qui ante Eutychianam hæreſim in Eccleſia Græca obtinebat auctoritatem. Hinc in iis collectionibus non ſunt canones Chalcedonenſes. At cum ceteris inveniuntur Sardicenſes, uti videre eſt apud * P. Echard, & * Jobum Ludolphum. Sardicenſes igitur canones erant in Græco Codice, antequam illi ab Eccleſia deſciſcerent.

Jo. Scholaſtici collectio.

tom. 2. Biblioth. Jurcan. vet. pag. 495.

Aliæ collectiones Græcæ anteriores.

XIV. Horum certe canonum auctoritatem apud antiquiores Græcos etiam Orientis ex vetuſtiſſimo Orientali Concilio demonſtrare poſſumus. Patres nimirum Synodi Conſtantinopolitanæ anni 382. in epiſtola ad Damaſum alioſque Occidentales a Theodoreto deſcripta lib. 5. Hiſt. c. 9. Nicæni Concilii nomine Sardicenſem canonem allegarunt his verbis: *De adminiſtratione autem ſingularum Eccleſiarum, cum vetus, uti noſtis, lex obtinuit, tum Sanctorum Patrum in Concilio Nicæno deciſio, ut videlicet ſingularum provinciarum Antiſtites una cum finitimis (modo ipſis ita viſum fuerit) Epiſcopis ad Eccleſiarum commodum habeant ordinationes.* Eſt canon quintus Sardicenſis, ut monuit P. Harduinus in hunc locum, & in notatione ad ipſum canonem Sardicenſem. Et P. Couſtantius tom. 1. epiſtolarum Romanorum Pontificum col. 566. not. c. *Nicæni Concilii*, inquit, *canone quarto ſancitur*: Epiſcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui ſunt in provincia Epiſcopis ordinari: *ſed de finitimis Epiſcopis, ubi placuerit, convocandis nihil in eo habetur. Sardicenſis vero canon quintus, ſeu ſecundum Græcos ſextus*, Quando quis debeat a vicinis provinciæ Epiſcopis ordinari, *explicat. Ad quem canonem ſi nunc reſpiciunt Orientales, dicendum erit, Sardicenſes canones non modo in Occidente, ſed & in Oriente pro Nicænis fuiſſe habitos*; adde *& in codice ab his Patribus adhibito Nicænis fuiſſe ſubjectos*. At de hac Nicænorum & Sardicenſium conjunctione, ob quam hi pro Nicænis habiti fuerunt, plura dicentur part. 2. c. 1. Nunc ſatis ſit animadvertere, hoc tam antiquum Orientalium teſtimonium certam fidem facere, Sardicenſes canones a Græcis etiam Orientalibus fuiſſe receptos, & ſuis codicibus inſertos; eorumque auctoritate Orientis Eccleſias fuiſſe directas: unde ſtatim poſt recitata verba in eadem epiſtola ſubditur: *Ex cujus legis & deciſionis præſcripto ſcitote, tum alias quoque Eccleſias apud nos adminiſtrari, tum illuſtriſſimarum Eccleſiarum Sacerdotes delectos*. Nihil illuſtrius & evidentius ad elidendum Juſtelli commentum deſiderari poteſt. In hoc enim Concilio non convenerunt Græci Illyriciani ad Occidentalem Eccleſiam pertinentes, qui hoc nomine Sardicenſes canones recepiſſe creduntur, ſed Epiſcopi totius Orientis, iique fere omnes, qui in Synodo præcedentis anni 381. ibidem coiverant. Theodoretus nempe lib. 5. Hiſt. c. 8. poſt recenſitos Epiſcopos Synodi præcedentis hæc de præſenti Synodo tradit: *Sequenti vero ætate cum PLERIQUE eorum ad eamdem urbem veniſſent: eccleſiaſtica enim negotia eos rurſus illuc evocaverant* &c. Orientales ergo Epiſcopi hoc quoque vetuſto tempore ſuas Eccleſias ex præſcripto Sardicenſium canonum adminiſtrabant, & ordinationes Sacerdotum peragebant, ordinationeſque Nectarii Conſtantinopolitani, & Flaviani Antiocheni ad laudatæ Synodi normam *canonice* factas probarunt. Qui autem canones regendarum Eccleſiarum & ordinationum Epiſcoporum regulam Orientalibus præſtabant, recepti utique ab ipſis & magna auctoritate habiti dici debent, ſive tunc inſerti fuerint Græco Codici, ſive non fuerint: canonum enim auctoritas ex ipſorum Conciliorum auctoritate pendebat, non autem ex Græco Codice, quem non publica, ſed privata auctoritate conditum vidimus. Ex his autem illud obiter colligere licet, quam perperam nonnulli Sardicenſe Concilium, cujus canones pro Græcis græce editi, in pleniſſima Orientali Synodo, eodem quo Nicæni loco & nomine habiti ſunt, Occidentale Concilium fuiſſe, eoque titulo inter œcumenica non referendum contendant.

* t. 2. de Script. Ord. Prædic. p. 193.

* Ep. ad Hottingerum in hujus Biblioth. Orient. p. 325.

Sardicenſium auctoritas, & uſus apud Græcos etiam antiquos.

CA-

CAPUT VII.

De Patrum Sardicenſium ſubſcriptionibus ac numero. Accuratus ipſorum catalogus ex certioribus monumentis contextus. Num Sardicenſis Synodus fuerit œcumenica.

I. SIcuti tria vel quatuor Sardicenſia documenta, quæ mox allegaturi ſumus, ſubſcriptiones aliquot Patrum exhibent; ita etiam canones Patrum ſubſcriptionibus fuiſſe firmatos nihil ambigimus. At quæ ſubſcriptiones ipſorum canonum erant propriæ, exciderunt: earumque loco in nonnullis manuſcriptis, ac exinde in vulgatis Conciliorum libris, canonibus ſubjiciuntur illa Patrum Sardicenſium nomina, quæ poſt epiſtolam Sardicenſem ad Julium Papam ſubſcripta apud Hilarium leguntur. In his vero ipſis ſubſcriptionibus iidem MSS. & editi libri Vincentium Capuanum, Januarium Beneventanum, & Calepodium Neapolitanum Apoſtolicæ Sedis Legatos præferunt errore manifeſto, qui apud Hilarium non invenitur: alii enim in Sardicenſi legatione apoſtolica functi ſunt. Cum canones Sardicenſes in vetuſtioribus exemplaribus Latinis conjuncti eſſent cum Nicænis, ac pro Nicænis haberentur, uti probaturi ſumus part. 2. c. 1. non Sardicenſium, ſed Nicænorum Patrum catalogus ipſis adnexus fuit, quemadmodum in pluribus antiquiſſimis codicibus eoſdem canones copulantibus deprehendimus. Hinc ſubſcriptiones Sardicenſium Patrum, quos in originali fuiſſe ſignatos non videtur dubitandum, exciderunt. Cum porro hi canones Sardicenſes ſeparari cœperunt a Nicænis, in nonnullis codicibus ſine ulla ſubſcriptione deſcripti ſunt: in aliis retenta fuit ſola formula primæ ſubſcriptionis Nicænæ, quam in puris Dionyſianis exemplis ac in Juſtelliano notavimus: in aliis vero, ut ſubſcriptiones Patrum Sardicenſium iiſdem canonibus vindicarentur, illæ quæ in Hilarii fragmentis appenduntur poſt ipſius Sardicenſis Synodi epiſtolam ad Julium Pontificem, ex hac epiſtola tranſlatæ fuerunt ad canones: ac propterea quædam MSS. collectiones Latinæ, his ſubſcriptionibus deſcriptis poſt canones, eam epiſtolam ſine ſubſcriptionibus exhibent. Imperitus autem librarius cum inter ſubſcriptiones Synodicæ non reperiſſet Legatorum Apoſtolicorum nomina; traducens eaſdem ſubſcriptiones ad canones, tres laudatos Epiſcopos ſuburbicarios Apoſtolicæ Sedis Legatos ſuo arbitrio conſtituit. Verum hæ ipſæ ſubſcriptiones, ſeu potius hæc Patrum Sardicenſium nomina pauciora ſunt, quam iidem Patres fuere. Hinc de numero iſtorum Patrum magna vertitur inter eruditos quæſtio. In qua cum nos diligentiori ſtudio, ac documentorum ex Veronenſi codice edendorum præſidio aliquid certius afferre poſſe credamus, hac de re latius hoc loco diſſerere non ingratum lectoribus futurum confidimus.

Veræ ſubſcriptiones exciderunt. Cur. Quid in MSS. & editis.

II. Sardicenſes Patres tercentos circiter fuiſſe, ex S. Athanaſio plures crediderunt. Is enim initio Apologiæ ſecundæ tercentos ſibi ſuffragatos tradit; & dein poſt recitatam epiſtolam Synodi Sardicenſis ducentorum & octoginta circiter Epiſcoporum, qui eidem ſubſcripſerunt, nomina ſubjicit. At in primo textu non ſolius Sardicenſis Concilii Epiſcopos notavit, ſed memoratis tribus Conciliis, Alexandrino, in quo interfuerunt centum Epiſcopi, Romano, in quo ſederunt Epiſcopi quinquaginta, ac tandem Sardicenſi, hæc ſubjicit: *Iis vero, quæ noſtri gratia decreta fuerunt, ſuffragati ſunt pluſquam tercenti Epiſcopi ex provinciis*, quarum triginta ſex nomina refert. His autem verbis Athanaſium noluiſſe indicare Epiſcopos tercentos ſolius Sardicenſis Concilii, ſed complecti omnes, vel qui in tribus antea nominatis Conciliis ſibi faverunt, vel qui etiam abſentes Sardicenſi decreto ſubſcripſere, patet ex alio textu ejuſdem Apologiæ, in quo poſt recitatam Sardicenſem Synodicam, CCLXXXII. Epiſcoporum nomina relaturus, ſic præloquitur. *Hæc ita ſcriptis mandata ſacrum Sardicenſe Concilium ad eos, qui intereſſe non poterant, miſit: qui ipſi quoque ſuis ſuffragiis decreta Synodi approbarunt. Eorum autem, qui in Synodo ſubſcripſerunt, ceterorumque aliorum* (notanda hæc verba, quæ abſentes reſpiciunt) *iſta ſunt nomina*. Adde quod idem Athanaſius in Hiſtor. Arianorum ad Monachos de Epiſcopis, qui ad Sardicenſe Concilium initio convenerunt, hæc habet: *Conveniunt cum ex Oriente, tum ex Occidente in Sardica urbe Epiſcopi plus minus centum ſeptuaginta*: a quibus Euſebiani deinde ſeparati, pſeudoſynodum Philippopolitanam conflarunt. Hi Euſebiani Orientales, teſte Sabino apud Socratem, fuerunt LXXVI, in ſubſcriptionibus autem pſeudo-ſynodicæ Philippopolitanæ LXXIII. tantummodo recenſentur; adeo ut catholici, qui Sardicæ pro Athanaſio ſteterunt, & Sardicenſem Synodum habuere, ſoli XCIV. aut XCVII. circiter Epiſcopi fuiſſe dicendi ſint. Quinam vero hi fuerint, vel cujuscivitatis ac provinciæ, conſtituere difficilius hactenus fuit. S. Hilarius in ſubſcriptionibus epiſtolæ Sardicenſis ad Julium Pontificem LIX. tantum Epiſcopos nominat, ubi plures omittit, quos interfuiſſe aliunde liquet. Nomina Patrum LIX. quæ in vulgatis Conciliorum & in MSS. collectionibus ſubjiciuntur canonibus Sardicenſibus, cum Hilario conveniunt. Unum tantum *Alexandrum ab Acia*, al. *ab Acha de Ceporiſma* (legendum *ab Achaja de Cypariſſa*) ſupra illos Epiſcopos ex Hilario editos nonnulli codices præferunt, uti ſunt ex. gr. Vat. 1342. & Vallic. A 5. ex quo conficiuntur Epiſcopi LX. In his vero non omnes comprehendi ſatis indicat clauſula poſt ultimum Epiſcopum in iiſdem codicibus adjecta: *Et ceteri ſubſcripſerunt*. Inter nomina autem Epiſcoporum CCLXXXII. quæ ab Athanaſio proferuntur, cum & abſentes, & præſentes ab eo memorati fuerint, Sardicenſium nomina cognoſcere non facile fuit.

tom. 1. Athar. pag. 352.

lib. 2. c. 16.

III. Noviſſime vero duo præſtantiſſima monumenta ad Sardicenſe Concilium pertinentia cum ſubſcriptionibus e MS. 55. Capituli Veronenſis a Marchione Maffejo edita ſunt, quæ hoc tomo cum aliis documentis illuſtrata prodibunt. Primum eſt epiſtola ipſius Synodi Sardicenſis ad Eccleſias Mareoticas, cui ſola Epiſcoporum nomina XXVI. aut XXVII. ſubſcripta leguntur. Alterum eſt epiſtola S. Athanaſii ad eaſdem Eccleſias, quam ſubſignarunt Epiſcopi LXI. quorum priores decem & octo ſola nomina appenderunt: ceteri vero civitatis, & quandoque etiam provinciæ nomen addidere. In priori epiſtola animadvertenda maxime eſt ſubſcriptio ultima: *Vincentius Epiſcopus incolumes vos in Domino opto dilectiſſimi fratres. Juſſus a fratribus meis & Coepiſcopis ſcripſi & ſubſcripſi pro ceteris.* Hinc nihil mirum, ſi pauci ſint, qui ſubſcribunt; cum non omnes per ſe ſubſcripſerint, ſed ut Vincentius *pro ceteris* ſubſcriberet, omnes mandarint. Hac de cauſſa S. Athanaſius in altera epiſtola, qua antecedentem Synodicam e Sardica in Mareotidem direxit, *Licet*, inquit, *non omnes ſcribere Epiſcopi occurrerunt; attamen ab omnibus ſcripta ſunt, & pro omnibus ſubſcripſerunt*. Si autem Vincentius, qui in fine ſubſcripſit *pro ceteris*, idem eſt, ac qui eodem Vincentii nomine per ſe ſe ante ſignatus legitur; hæ ſubſcriptiones erunt XXVI. Si vero ſit alius Vincentius, erunt XXVII. Has autem hujusmodi documentorum ſubſcriptiones conferentes cum illis, quæ epiſtolæ Sardicenſi ad Julium ſubjiciuntur (idem eſt de ſimilibus nominibus, quæ ex hac epiſtola canonibus appenſa ſunt) deprehendimus nonnulla quidem Epiſcoporum nomina in laudatis documentorum ſubſcriptionibus deeſſe, quæ leguntur in ſubſcriptionibus epiſtolæ ad Julium: alia vero nomina in iiſdem exhiberi, quæ in ea ad Julium epiſtola deſiderantur: ex illis enim documentis ſupplentur ſubſcriptiones, ſeu Epiſcopi XXX. Quibus ſi addantur Epiſcopi LIX. ſubſcripti epiſtolæ ad Julium, Sardicenſes Patres elicimus LXXXIX.

Catalogus unde eruendus.

Infra col. 608.

Ibi col. 610.

Non omnes Epiſc. ſubſcripti. Unus pro ceteris ſubſcripſit.

IV. Hoc autem Patrum numero invento, Athanaſii catalogum Epiſcoporum CCLXXXII. deſcriptum in Apologia ſecunda, conferentes cum laudatis Epiſcopis LXXXIX. cum omnia fere iſtorum nomina nacti ſimus inter eos Epiſcopos LXXVIII. qui ab Athanaſio primo loco ſeparatim a ceteris deſignantur; deteximus hos Epiſcopos LXXVIII. Sardicenſi Synodo interfuiſſe; ac propterea præmiſſo Oſii

Catalogi Athanaſiani notabilis diſtinctio.

Numerus PP. Sardicenſium.

ſo Oſii nomine, nulla diſtinctione provinciarum ſimul recenſentur : ceteros vero, qui in provincias diſtributi ab eo ſubjiciuntur, illos eſſe, qui abſentes Sardicenſe decretum approbarunt. Id ſane reſpondet ordini, quo in recitato teſtimonio idem Athanaſius ſcripſit, ſe producturum nomina, primo quidem *eorum, qui in Synodo ſubſcripſerunt*, & dein *ceterorum aliorum*, qui licet *intereſſe non poterant*, miſſa tamen ad eos Synodica, *ipſi quoque ſuis ſuffragiis decreta Synodi approbarunt*. Porro ex prima Epiſcoporum ſerie apud Athanaſium accedunt ſex alii Epiſcopi, qui nec ex ſubſcriptionibus epiſtolæ ad Julium, nec ex duobus aliis monumentis ſuppetunt. Hi autem ſi addantur Epiſcopis LXXXIX. quos ex ſubſcriptionibus novimus, fient Sardicenſes Epiſcopi XCV. Alii porro duo Epiſcopi & ab Athanaſio in prima ſerie, & in ſubſcriptionibus omiſſi certo fuerunt, nimirum Euphratas Agrippinenſis, & Gratus Carthaginienſis, quos tamen ejuſdem Synodi Patribus accenſendos aliunde probabimus. Ita in catalogo, quem hic proferimus, deſcribentur Epiſcopi Sardicenſes XCVII. quod cum ſupputatione paullo ante ex Athanaſio propoſita Epiſcoporum circiter XCIV. aut XCVII. probe concordat.

Catalogus alphabeticus Patrum Sardicenſium ex monumentis contextus & confirmatus.

I. *Adolius*. Hic tantum memoratur in S. Athanaſii catalogo.

II. *Aetius a Macedonia de Theſſalonica*. Aetii nomen tantum legitur in Athanaſio, ac in Synodica ad Mareotidis Eccleſias. In ſubſcriptionibus vero apud S. Hilarium, ac in Conciliis & provinciæ & civitatis nomina adduntur. Neque obeſt epiſtola pſeudoſynodi Sardicenſis, verius Philippopolitanæ, in qua apud Labbeum Joannes Theſſalonicenſis Epiſcopus memoratur. Joannis enim nomen ex eadem epiſtola expungendum probat P. Couſtantius tom. 2. Operum Hilarii editionis Veronenſis col. 658. not. 6. Aetium quidem, & non Joannem fuiſſe Epiſcopum Theſſalonicæ confirmatur etiam ex Sardicenſi canone 20. Dionyſii, in quo ipſe de Theſſalonicenſi Metropoli loquitur.

III. *Alexander Gyparenſis Achajæ*: ita in epiſtola Athanaſii ad Eccleſias Mareoticas. Forte legendum *Cypariſenſis* : Cypariſſa enim in Achaja invenitur. Hic idem eſt ac ille, qui in quibuſdam codicibus antea memoratis poſt canones additur ſic : *Alexander ab Acia*, ſeu *ab Acha de Ceporiſma*.

IV. *Alexander ab Achaja de Montemnis* : ita ſubſcriptiones apud Hilarium. In vulgatis Conciliorum *de Moreniis*, in MS. Vat. 1342. *de Moromis*. Vallicel. A 5. civitatis nomen omittit.

V. *Alexander a Theſſalia de Lariſſa* : ſic Hilar. & edit. Concil. S. Athanaſius duos tantum Alexandros nominat. Unus legitur in ſubſcriptionibus Synodicæ ad Mareotes, & unus in ſubſcriptionibus epiſtolæ S. Athanaſii: num utrobique idem ſubſcripſerit, an duo diverſi, ignoratur.

VI. *Alypius ab Achaja de Megara*. In omnibus ſubſcriptionibus recenſetur. Solum in Synodica dicitur *Alyſius*. Alypius refertur ab Athanaſio, & in canonibus interloquitur.

VII. *Amaſitius Viminiacenſis per Presbyterum Maximum*; in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ, & in catalogo item Athanaſii.

VIII. *Ammonius* in ſubſcript. ejuſdem epiſtolæ.

IX. *Anianus de Caſtulono*, vel *Caſtolona ab Spaniis*, apud Hilar. & in Concil. Inter ſubſcriptiones epiſtolæ Athanaſii perperam ſcribitur : *Ammianus de Caſtello Pannoniæ*. Aniani nomen eſt in catalogo Athanaſii.

X. *Antigonus Pallenenſis Macedoniæ*, corrige *Pellenſis* : in epiſtola Athanaſiana, & laudatur in Athanaſii catalogo.

XI. *Appianus* in eadem epiſtola, ubi præter hunc deſcribuntur etiam duo ſequentes.

XII. *Aprianus de Petabione Pannoniæ* : ibidem, & in Athanaſiano catalogo.

XIII. *Aprianus* alter in ſubſcript. epiſtolæ Athanaſii.

XIV. *Arius a Palæſtina*, apud Hilar. in Concil. in Synodica ad Mareot. atque in Athanaſii catalogo. Hic in epiſtola ad Solitarios vocat *Arium Petræ in Palæſtina*.

XV. *Aſclepius a Palæſtina de Gaza*, apud Hilar. in Concil. in epiſt. Athanaſii, ac in hujus catalogo.

XVI. *Aſterius de Arabia* : ita in Concil. in Synodica, & apud Athanaſium. In Hilario, ac in nonnullis codd. dicitur *Aſturius*. Athanaſius in epiſt. ad Solitarios vocat Epiſcopum *Petræ in Arabia*.

XVII. *Athanaſius Alexandriæ Ægypti* : apud omnes.

XVIII. *Athenodorus ab Achaja de Blatea*, corrige *de Platea* : apud Hilarium. In Conciliis mendoſe *Athenodorus a Dacia de Blacena*. Iſte memoratur in ſubſcriptionibus Synodicæ, & epiſtolæ Athanaſii, nec non in hujus catalogo.

XIX. *Baſſus a Macedonia de Diocletianopoli* : apud Hilar. & in Conciliis. S. Athanaſius in catalogo, & Synodica ad Mareot. laudant hunc Baſſum. Memoratur etiam in Pſeudo-ſynodica Sardicenſi n. 20. Cum nulla inveniatur Diocletianopolis Macedoniæ, ſed aliæ ejuſdem nominis inveniantur in aliis provinciis, error ineſſe videtur in verbis *a Macedonia*: ſicuti per errorem *a Macedonia* inſertum eſt etiam ſubſcriptioni Marcelli, qui fuit Epiſcopus Ancyræ in Galatia. Forte vero Baſſus fuit Epiſcopus Diocletianopolis in Thracia.

XX. *Calepodius a Campania*, apud Hilarium. In Conciliis dicitur *Neapolitanus*. Hic Calepodius nominatur in Synodica ad Mareot. nec non in Athanaſii catalogo.

XXI. *Calvus a Dacia Ripenſi de Caſtro Martis* : apud Hilar. & in Conciliis. In ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ vocatur *Caloes Caſtromartis*.

XXII. *Caloes* alius in eadem epiſt. Athanaſii. Forte eſt is, qui in catalogo Athanaſiano *Galba* appellatur.

XXIII. *Caſtus de Spaniis de Cæſarea Auguſta*: apud Hilar. in Concil. & in epiſt. atque catalogo Athanaſii.

XXIV. *Cocras ab Achaja de Aſapoſebiis* : apud Hilar. & in Conciliis. In Achaja apud Hieroclem collocatur *Aſopolis*, & apud Strabonem ac Ptolomeum *Aſopus*. Num hæc urbs indicatur? Athanaſius nominat *Socratem*. Num *Cocras* pro *Socrate* ſcriptum fuit?

XXV. *Cydonius Cydonenſis Cretæ* : ſubſcribit epiſtolæ Athanaſii.

XXVI. *Diodorus ab Aſia de Tenedos* : apud Hilar. & in Concil. Recenſetur in Athanaſii catalogo. In ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ perperam vocatur *Liodorus*.

XXVII. *Dionyſius ab Achaja de Elida* : apud Hilar. in Concil. & in Synodica. Refertur in Athanaſii catalogo, ac in Pſeudo-ſynodica Sardicenſi n. 20. Elis Metropolis Ætoliæ eſt in Achaja.

XXVIII. *Dioſcorus de Thracia* : in iiſdem documentis.

XXIX. *Dometius ab Acaria Conſtantiæ* : ſic corrupte in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſii. Num hic unus eſt e duobus Domitianis, quos Athanaſianus catalogus præfert?

XXX. *Domitianus ab Spaniis de Aſturica* : ſic in Hilar., & Conciliis. Solum nomen eſt in ſubſcriptionibus Synodicæ ad Mareot. ſicut etiam in Athanaſii catalogo.

XXXI. *Eliodorus*, vel *Heliodorus a Nicopoli* : apud Hilar. in Concil. & in Synodica, nec non in catalogo Athanaſii.

XXXII. *Eucarpus Oponſius Achajæ* in epiſtola Athanaſii, ac in ejus catalogo. Legendum *Opuntius* ex *Opunte* Achajæ urbe.

XXXIII. *Eucarpus* alter in eadem epiſtola.

XXXIV. *Euciſſus Chiſamenſus* ibidem. Ciſſamus eſt urbs Cretæ, ex qua provincia alii Epiſcopi Sardicenſi interfuerunt.

XXXV. *Eugenius de Hecleal Cychnis* : in eadem Athanaſii epiſtola. Apud Hilarium *Evagrius a Macedonia de Heraclialineo*, & in Conciliis *de Heracli-*

a-

clianopoli. In Macedonia est Heraclea, & apud Hieroclem Heraclea Laoci.

XXXVI. *Eugenius* alter in subscriptionibus laudatæ epistolæ. Athanasius in catalogo unum Eugenium recenset.

XXXVII. *Eulogius* in eadem epistola, & in eodem catalogo.

XXXVIII. *Euterius a Pannoniis* in Conciliis. Apud Hilarium *Eutasius*.

XXXIX. *Euterius a Procia de Caindo*, vel *de Candos* apud Hilar. & in Conciliis. Locus corruptus. Unus Euterius in Athanasiano catalogo legitur.

XL. *Eutychius de Mothona* in Athanasii epistola. *Tychius ab Asia* (lege *ab Achaja*) *de Methonis* in Conciliis scribitur. *Thitius ab Asia de Montonis* apud Hilarium. Hic Eutychius fuit Episcopus Methonensis in Achaja, & refertur in Athanasiano catalogo.

XLI. *Eutychius ab Achaja* alius a præcedenti recensetur apud Hilarium, & in Conciliis. In catalogo autem Athanasiano duo Eutychii memorantur.

XLII. *Florentius ab Spaniis de Emerita* : apud Hilar. & in Conciliis. Est in catalogo laudato. Corrupte in epist. Athanasii scribitur: *Florentius Meriæ Panoniæ* pro *Emeritæ Spaniæ*.

XLIII. *Fortunatianus ab Italia de Aquileja*: apud Hilar. & in Conciliis. In catalogo Athanasii dicitur *Fortunatus*.

XLIV. *Gaudentius ab Achaja* (corrige *a Dacia*) *de Naisso* : apud Hilar. & in Conciliis. In epistola Athanasii *Gaudentius Naistanus*. Memoratur in catalogo Athanasiano, & in ipsis canonibus Sardicensibus.

XLV. *Gerontius a Macedonia de Brevi*: in Concil. & apud Hilarium. Solum nomen in tribus aliis documentis refertur.

XLVI. *Helianus de Tyrtanis* : in subscriptionibus epistolæ Athanasii. Hujus catalogus hunc eumdem Episcopum nominat.

XLVII. *Hermogenes de Syceono*, forte *de Sicyone* Achajæ : ibidem utrobique.

XLVIII. *Himenæus de Hypata Thessaliæ*. Nomen Episcopi verum præbent Hilar. Concil. & catalogus Athanasii. Urbis nomen exhibent subscriptiones epistolæ Athanasii, in quibus perperam pro *Himenæus* scriptum est *Hypeneris*. Male vero in Conciliis & apud Hilarium nomen urbis effertur *de Pearata*, vel *de Pharata*.

XLIX. *Januarius a Campania de Benevento*: apud Hilar. in Concil. & in epist. atque catalogo Athanasii.

L. *Joannes* in subscriptionibus Synodicæ,

LI. *Jonas a Macedonia de Particopoli* : apud Hilar. & in Concil. Habetur etiam in Synodica, atque in catalogo Athanasii.

LII. *Irenæus Syconeus* : in epist. Athanasii. Alias *Irenæus ab Achaja de Secoro* in Conciliis, & apud Hilarium, in quo solum male *Lerenius*. In MS. Vat. 1342. *de Scoro*, forte *de Scyro* Achajæ. Irenæum refert etiam catalogus Athanasii.

LIII. *Julianus de Theris Eptapoli* in subscriptionibus epistolæ Athanasianæ. Apud Hilarium *Julius ab Acacia de Thebe Eptapyleos*. In Conciliis *Julius ab Achaja de Thebesse*. Cod. Vat. 1342. *de Theepus*. Cod. Vallic. A 5. *de Teresse*. Hic Julianus relatus etiam in catalogo Athanasiano, fuit Episcopus in Achaja Thebarum in Græco dicta ἑπτάπυλαι propter septem portas, ut distinguatur a Thebis Thessaliæ, cujus Episcopus Moysius Sardicæ pariter interfuit.

LIV. *Julianus* alter subscripsit epistolæ Athanasii, in cujus catalogo duo Juliani recensentur.

LV. *Lucius a Thracia de Casnopoli* : apud Hilarium & in Conciliis. In aliis tribus documentis solum hujus nomen describitur. Conveniunt omnes corrigendum *de Hadrianopoli*, cum constet Hadrianopolim esse in Thracia, & Lucium Hadrianopolitanum fuisse in Concilio Sardicensi, uti testatur Socrates lib. 2. c. 20. & 23.

LVI. *Lucius ab Italia de Verona* : apud Hilarium, in Conciliis, & in epistola Athanasiana. S. Athanasius non solum in catalogo, sed etiam in Apologia prima eum semper Lucillum vocat : quo quidem nomine tria antiquiora documenta Veronensia appellant nostrum sextum Episcopum.

LVII. *Macedonius a Dardania de Ulpianis* : apud Hilar. & in Concil. Male in epist. Athanasiana *Lypianensis* pro *Ulpianensis*. Recensetur in Athanasii catalogo. Ulpiana apud Hieroclem inter Dardaniæ urbes ponitur.

LVIII. *Marcellus ab Ancyra Galatiæ* : apud Hilarium & in Conciliis, ubi perperam intrusa est alia provincia *a Macedonia*. In subscriptionibus epistolæ Athanasii solum Marcelli nomen legitur. In catalogo Athanasii memoratur *Marcellianus*, qui si alius non est a Marcello Ancyrano, mendose *Marcellianus* dicitur.

LIX. *Marcus Sciscensis Saviæ* : in epist. Athanasiana. Apud Hilarium vero *Marcus ab Asia de Fiscia* : in Conciliis *ab Asia de Sciria*. Corrige *a Savia de Siscia*. Marcum recenset Athanasii catalogus. Idem Athanasius initio Apologiæ II. inter provincias triginta sex, quarum Episcopi sibi suffragati fuerant, *Siscium* refert. Cum vero provincia *Siscia* nulla fuerit, Siscia autem urbs ad Savum locata, ad provinciam Saviam pertineat; in Athanasii Apologiam manifestus error irrepsit, qui exinde ortus videtur, quod in subscriptione ejusdem Marci nomen urbis pro provinciæ nomine acceperit.

LX. *Martyrius Naupactis* : in epist. Athanasii. Apud Hilarium & in Conciliis *Martyrius ab Achaja de Neapoli*, Vallicel. A 5. *de Neapot* : corrige *a Naupacto*; Naupactus enim fuit urbs Achajæ.

LXI. *Martyrius* alter in eadem epist. Athanasii; qui in catalogo unum Martyrium recolit.

LXII. *Maximus a Tuscia de Luca* : apud Hilar. in Conciliis, & in catalogo Athanasiano.

LXIII. *Maximus similiter per epistolas de Galliis* : sic in subscriptionibus epistolæ Athanasii, sed mendose; & cum Marchione Maffejo legendum videtur *Maximus*, sive *Maximinus Trevirensis Episcopus de Galliis*, quem Athanasii hostes exagitant in pseudosynodica Sardicensi. Hunc Athanasius quidem in catalogo non refert in prima serie, sed in secunda, ubi ii memorantur, qui absentes sibi patrocinati sunt. At istum in hac serie primo loco memorat, & jungit cum Verissimo Episcopo Lugdunensi, quem Sardicæ interfuisse videbimus.

LXIV. *Mosinius Heracleæ* inter Episcopos Cretæ subscriptus epistolæ Athanasianæ. Multæ fuerunt Heracleæ. *Heraclei* Cretensis meminerunt Strabo & Ptolemæus. In catalogo Athanasii *Musonius* vocatur.

LXV. *Mossius a Thessalia de Thebis* : apud Hilarium. In Conciliis vero *Moschus* : in Vat. 1342. *Moestus* : in Vallic. A 5. *Moysius*. Videtur esse is, qui in catalogo Athanasiano *Musæus* appellatur.

LXVI. *Olympius de Eno Rodope* subscriptus epistolæ Athanasii. Nominatur in canonibus Sardicensibus. *Ænos*, vel *Ænus* urbs est in Thracia ex provincia Rodope. Ex hac autem subscriptione cognoscitur, quam vere suspicatus sit Tillemontius, Olympium in canonibus Sardicensibus memoratum esse illum Æni Episcopum, quem ab Eusebianis exagitatum Athanasius laudat in Apologia II.

LXVII. *Osius ab Spania Cordubensis*: in omnibus documentis.

LXVIII. *Palladius a Macedonia de Dui* : apud Hilarium, & in Conciliis: melius in MS. Vallicel. & in epistola Athanasiana *de Diu*. Diu enim est in Macedonia. Hunc Episcopum nominat catalogus Athanasii.

LXIX. *Paregorius a Dardania de Scupis* : apud Hilar. & in Conciliis. Inter subscriptiones epistolæ Athanasianæ male scribitur *Caspinus* pro *Scupinus*. Memoratur in Synodica, & in Athanasii catalogo.

LXX. *Patricius*)
LXXI. *Petrus*) Horum nomina tantum leguntur in eodem ca-
LXXII. *Philologius*) talogo.

LXXIII. *Plutarchus ab Achaja de Patras*: apud Hilar. & in Conciliis. Refertur in Synodica, & in laudato catalogo.

LXXIV. *Porphyrius a Macedonia de Philippis* : sic apud Hilar. & in Conciliis. Memoratur etiam in tribus aliis documentis.

LXXV.

LXXV. *Prætextatus ab Spaniis de Barcilona* : in Hilar. & Conciliis. Inter ſubſcriptiones vero epiſtolæ Athanaſianæ mendoſe legitur *Prætextatus de Narcidono Pann*. Nominatur quoque in Athanaſii catalogo.

LXXVI. *Protaſius ab Italia de Mediolano* : apud Hilar. in Conciliis, & epiſtola Athanaſii, nec non in hujus catalogo.

LXXVII. *Protogenes a Dacia de Serdica* : apud Hilar. in Conciliis, & catalogo Athanaſiano. Subſcriptus eſt etiam Athanaſii epiſtolæ.

LXXVIII. *Reſtitutus* ſubſcriptus Synodicæ. Refertur in eodem catalogo.

LXXIX. *Sapritius* nominatur in laudato catalogo.

LXXX. *Severus a Calciſo Theſſaliæ* : ſubſcripſit epiſtolæ Athanaſii. Chalcis Eubœæ celebris urbs, tempore Concilii Sardicenſis Theſſaliæ attributa, poſtea Achajæ.

LXXXI. *Severus ab Italia de Ravenna* : apud Hilar. & in Conciliis. Unum Severum nominat catalogus Athanaſianus, & unus quoque Synodicæ ſubſcriptus legitur.

LXXXII. *Spudaſius* relatus in ſolo Athanaſii catalogo.

LXXXIII. *Stercorius ab Apulia de Canuſio*: apud Hilar. & in Conciliis. In epiſtola Athanaſii, ubi duæ ſubſcriptiones in unam coaluerunt, omiſſo Epiſcopi nomine corrupte ſcribitur : *Sunoſio Apuliæ* pro *Canuſio*. Hic Epiſcopus in Athanaſii catalogo recenſetur.

LXXXIV. *Symphorus de Hierapythnis Cretæ*: ſubſcripſit epiſtolæ Athanaſii, & refertur in hujus catalogo.

LXXXV. *Tryphon ab Achaja de Marciarce* apud Hilarium. Vat. 1342. *de Macarcens* : in Conciliis *de Macarce*, al. *Marathonenſis* : in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſii *Trypho de Magara*. Inter tot variantes corruptas difficile eſt conſtituere veram urbem hujus Tryphonis, quem Athanaſianus etiam catalogus memorat. Megara magis placeret, niſi *Alypius ab Achaja de Megara* antea recenſitus fuiſſet.

LXXXVI. *Valens a Dacia Ripenſi Scythopolitanus*: ſic in Conciliis. Vat. 1342. *de Sciopolitano*: Vallic. A 5. *de Sciopt.* Male apud Hilarium *ab Achaja Ripenſi de Scio*. Hic Epiſcopus nominatur in Synodica, & Athanaſii catalogo. Verum nomen urbis nequit conſtitui, cum pleræque Daciæ Ripenſis urbes ſint ignotæ.

LXXXVII. *Veriſſimus a Gallia de Lugduno*: apud Hilar. & in Conciliis. In epiſtola Athanaſii mendoſe *Broſeus Ludonenſis Galliæ*. Ex his tribus teſtimoniis Veriſſimus in Sardicenſi Concilio interfuit ; & nihilominus ab Athanaſio in prima catalogi ſerie omittitur, & initio ſecundæ deſcribitur.

LXXXVIII. *Vincentius a Campania de Capua*: apud Hilar. & in Conciliis. Synodicæ ſubſcribit *pro ceteris*: cumque in Athanaſii catalogo unus Vincentius nominetur, incertum eſſe poteſt, num hic, qui in fine ſubſcripſit *pro ceteris*, idem, an diverſus ſit ab eo, qui eodem Vincentii nomine eamdem Synodicam paullo ante ſubſignaverat.

LXXXIX. *Vitalis a Dacia Ripenſi de Aquis* : apud Hilar. & in Conciliis. Locus *ad Aquas* in Dacia memoratur in Antonini Itinerario.

XC. *Vitalis Vertarenſis Africæ* ſubſcriptus epiſtolæ Athanaſianæ. Duo Vitales recenſentur in Athanaſii catalogo: & unus inter ſubſcriptiones Synodicæ.

XCI. *Urſatius ab Italia de Brixia*: apud Hilar. in Concil. & in epiſtola Athanaſii, nec non in hujus catalogo.

XCII. *Zoſimus a Macedonia de Lignedo*: in Conciliis. Codex Vallic. A 5 *Zoſimus a Dacia de Ligmedone*. Apud Hilarium vocatur *Dionyſius ab Achaja de Lignedom*. Gelaſius Papa epiſtolam ſcripſit ad Laurentium de Lignido, qui ſuberat Theſſalonicenſi Metropolitæ. Hic idem Zoſimus in epiſtola Athanaſii ſubſcribitur ſic: *Zoſimus Lychnis Sunoſio Apuliæ*. His ultimis verbis *Sunoſio Apuliæ* Stercorii Epiſcopi ſubſcriptio Zoſimo perperam afficta fuit. Urbs autem *Lychnis*, a Livio *Lychnidus*, λυχνιδὸς a Stephano vocatur. In Notitia Hieroclis corrupte *Aulinidos* dicitur, & ponitur in Epiro nova. Antoninus Epiſcopus *Lychnidius* ſubſcripſit epiſtolam Epiſcoporum novæ Epiri ad Leonem Auguſtum. tom. 3. Concil. col. 1929.

XCIII. *Zoſimus Orcomargenſis* ſubſcripſit epiſtolam Athanaſii. Corrige *Horreomargenſis*. *Horrea Margi* in Antonini Itineratio inter Viminacium & Sardicam collocatur. Apud Hieroclem in Myſia prima cum Viminacio *Ortemarcus* ponitur, ubi corrigendum *Horreomargus*.

XCIV. *Zoſimus* tertius ignoti loci Epiſcopus ſubſcriptus legitur in eadem epiſtola Athanaſii. Tres quidem Zoſimi in Athanaſiano catalogo recenſentur.

XCV. Præter hos Synodo Sardicenſi vice Julii Romani Pontificis adfuerunt ejus Legati, qui ſic ſubſcripſerunt epiſtolam Athanaſii ad Mareoticas Eccleſias: *Archidamus & Philoxenus Presbyteri, & Leo Diaconus de Roma incolumes vos optamus*. Athanaſius autem in catalogo ſtatim poſt Oſium ab Hiſpania Presbyteros tantum nominat his verbis: *Julius Romæ per Archidamum & Philoxenum Presbyteros*: omittit vero Leonem Diaconum: ſed in textu Synodicæ Sardicenſis ad Julium Papam apud S. Hilarium & duo Presbyteri, & Leo Diaconus Synodo præſentes memorantur.

Hæc ex quinque documentis nomina excerpſimus. Alia duo in iiſdem omiſſa adjicienda ſunt, nimirum Grati Carthaginienſis, & Euphratæ Agrippinenſis.

XCVI. Gratum Carthaginienſem Epiſcopum interfuiſſe Concilio Sardicenſi ſatis aperte colligitur ex Græco textu canonis ſeptimi, & multo magis ex canone quinto Concilii Carthaginienſis ſub eodem Grato. Athanaſius quidem hunc Gratum recenſet in ſecunda ſerie inter Epiſcopos Africæ, qui abſentes Sardicenſia decreta approbarunt. At ſicut idem Athanaſius Veriſſimum Lugdunenſem, qui ex ipſis ſubſcriptionibus Sardicæ fuit, & Maximinum Trevirenſem in prima ſerie omiſit, ac in ſecunda iis Gallis, qui abfuerant, præpoſuit; ita etiam de Grato idipſum efficere potuit. Quod ſi hos tres Epiſcopos in ſecunda ſerie idcirco deſcripſit, quia in ſuas provincias reduces, iterum cum Epiſcopis earumdem provinciarum, qui non fuerant in Concilio, Sardicenſia decreta approbarunt: in utraque ſerie ab eo collocari poterant, ſicut eadem, ut videtur, de cauſſa Arius Palæſtinus in utraque Athanaſiani catalogi ſerie deſcriptus legitur, in prima, quippe Concilio interfuit, in ſecunda, quippe rurſum laudata decreta cum aliis Epiſcopis Palæſtinis probavit.

XCVII. Euphratas Agrippinenſis a Concilio Sardicenſi legatus una cum Vincentio Capuano in Orientem, una cum eodem ipſi Concilio procul dubio interfuit. Vide Athanaſium Hiſt. Arian. ad Monachos.

V. Cum plerique ex his Epiſcopis tum Latini, tum Græci ex provinciis Occidentalibus fuerint; non œcumenicum, ſed Occidentale fuiſſe Sardicenſe Concilium non pauci exiſtimant. Etſi enim fateantur, hujus Concilii indictionem eo conſilio factam, ut generalis Synodus ex univerſis tum Orientis, tum Occidentis provinciis haberetur; cum tamen Orientales fere omnes Sardica receſſerint, & aliud conciliabulum coegerint Philippopoli; Sardicenſia decreta ſine his Epiſcopis Orientalibus condita, Occidentalis Synodi decreta fuiſſe & habenda eſſe opinantur. Petrus de Marca, qui huic ſententiæ calculos adjecit, S. Hilarii & Epiphanii teſtimonia obtrudit: quippe qui, ut ait, *Concilium illud Sardicenſe vocant Concilium Occidentalium*. Hinc etiam ipſi Romani & alii Latini Epiſcopi quatuor generalia Concilia tantopere inculcantes, Nicænum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum, & Chalcedonenſe, numquam vero Sardicenſe memorarunt. Num Sardic. Synod. fuerit œcumenica. Argumenta negantium. lib. 7. Concord. c. 3. num. 5.

VI. Cum vero certum per omnes ſit, hujus Concilii indictionem fuiſſe generalis Synodi; ſicut nihil præjudicii creat, ſi omnibus Epiſcopis ad œcumenicam Synodum convocatis, plures ad ipſum non accedant; ita nihil obeſt, ſi ex iis, qui ad locum Synodi convenerunt, aliquot ſe ſubducant, ſi præſertim perverſo & ſchiſmatico fine alio ſe conferant, ut altare contra altare erigant, atque ſchiſma conficiant. Ii enim, qui in indicta Synodo cum ſummo Refelluntur.

mo Pontifice totius Ecclesiæ capite vel per se vel per Legatos præsente coeunt, atque decernunt; satis per se totam Ecclesiam & pastorum corpus repræsentant, ac tamquam œcumenicum Concilium decernunt, judicant, ac leges & regulas condunt: aliud autem Episcoporum corpus tamquam a Synodo totius Ecclesiæ legitime congregata & a capite se se separans, non pro legitima Synodo, sed pro conventiculo & conciliabulo habendum est: quod si detrahere posset auctoritati & juri legitimæ Synodi, esset in potestate hominum perfidorum Episcopos, si qui essent suarum partium, aliosque sollicitando & subducendo a ceterorum conventu, quamcumque generalem Synodum irritam reddere; schismaticoque conventiculo privilegium & jus tribueretur, quod in Ecclesia numquam obtinuit. Ita quidem etsi ab Ephesina Synodo prima se se separarunt quadraginta circiter Episcopi, & in his fere omnes Orientis; nihil tamen ea Synodus præjudicii passa est, quominus generalis haberetur. Idem igitur sentiendum de Sardicensi, cui Eusebianorum conciliabulum perverso & iniquo consilio Philippolim traductum quicquam detrahere non potuit. Hinc quidem Sardicense *magnum Concilium* vocatum fuit a S. Athanasio Apologia secunda; & *Synodus ex toto orbe coacta*, idest generalis, a Liberio Papa apud eumdem Athanasium in Historia Arianorum ad Monachos n. 37. ejusque decreta olim a Romana Ecclesia & a pluribus Occidentalibus, nec non etiam, ut vidimus capite præcedenti, ab Orientis Episcopis Synodi Constantinopolitanæ anni 382. Nicænis addita, ac pro Nicænis allegata fuere: quod satis indicat, illud Concilium œcumenicum habitum fuisse æque ac Nicænum. Quod si posteriori ætate apud ipsos Romanos inter quatuor Concilia œcumenica relatum non fuit; id eam ob causam evenit, sive quia in Nicæno Concilio Sardicense eidem adnexum complectebantur, sive potius quia Concilia recensentes, quæ tamquam Evangelia suscipienda erant, ea sola Concilia memoranda putarunt, quæ ut sartam tectam custodirent catholicam fidem, peculiarem aliquam hæresim condemnarunt. Ita quidem laudata est Nicæna Synodus, quæ Arii, Constantinopolitana, quæ Macedonii, Ephesina, quæ Nestorii, & Chalcedonensis, quæ Eutychis errorem proscripsit. Sardicensis autem Synodus cum in Arii reliquias se se exerens, nullam distinctam hæresim protriverit, veluti Nicænæ appendix habita, distincte recensenda non fuit; ut ne tamen idcirco inter œcumenicas habita non fuisse credatur.

Cur Sardicensis non memorata fuerit una cum quatuor generalibus.

t. 6. Concil. col. 393. b

VII. Enimvero Justinianus Imperator, licet quatuor generalia Concilia multis in locis celebret; Sardicensem nihilominus *œcumenicam Synodum* in edicto fidei appellavit. Ea vero frequentior quatuor generalium Conciliorum commendatio posterioribus Græcis, qui in codicibus canonum generales Synodos a particularibus, seu topicis separare cœperunt, occasionem præbuisse videtur recensendi Sardicensem inter Synodos topicas, cum antiquiores Græci canonum codices ipsam statim post Nicænam collocarent, ut ex Joanne Scholastico antecedenti capite observavimus. Equidem uti œcumenica non solum pro Occidentalibus, sed pro Orientalibus etiam Ecclesiis statuit: & sicuti restitutio S. Athanasii Alexandrini, Marcelli Ancyrani, & Asclepii Gazensis ab eadem Synodo decreta, & exequutioni mandata, ad Orientis Ecclesias spectabat, ita etiam canones, quos quidem in Constantinopolitana Orientali Synodo anni 382. Nicænorum nomine laudatos vidimus, non minus Occidentales, quam Orientales respiciebant. Hinc in MSS. editionis Priscæ & collectionis Hadrianæ statim post ultimum canonem hæc clausula legislativam vim in totum orbem declarans legitur; *Omnis Synodus dixit: Universa, quæ constituta sunt, catholica Ecclesia in universo Orbe diffusa custodiet. Et subscripserunt* &c. Hilarii & Epiphanii testimonia, quæ opponit Petrus de Marca, nihil officiunt. Hilarius enim in libro adversus Constantium Augustum n. 25. scribens: *Damnas quoque & substantiæ nomen, quo te & Sardicensi Synodo & Sirmiensi pium esse Occidentalibus mentiebaris*; non de Sardicensi Concilio, sed de Pseudo-sardicensi loquitur, sicut & de Sirmiensi; quæ non Occidentalium, sed Orientalium conventicula fuerunt; idque unum significare voluit, Constantium harum Pseudosynodorum exemplo damnans substantiæ nomen, pium se Occidentalibus prætulisse. S. Epiphanius vero hæres. 71. cap. 1. alio pariter sensu intelligendus est, qui Marcæ opinioni nihil favet. Sardicensem enim Synodum Occidentalem, vel Occidentalium vocat, ut eam secernat ab Orientali Eusebianorum conventu; quatenus illa Sardicæ in urbe Occidentis, hic vero Philippopoli in Oriente congregatus fuit. Quid quod S. Epiphanius hoc loco Sardicensem Synodum pro Sirmiensi, aut Mediolanensi accepisse videtur? uti Tillemontius conjicit not. 40. in Arian. Hist. tom. 6.

Infr. col. 527. tom. 2. Conc. col. 680.

VIII. Dubitant nonnulli, num in ipso Occidente Synodus Sardicensis œcumenica habita fuerit. Moventur ea Africanorum resistentia, qua Sardicensibus canonibus ex commonitorio Zosimi in Apiarii causa productis se se opposuere. Qui vero hæc ingerunt, non solum dubitent oportet, num Sardicensis Synodus fuerit œcumenica, verum etiam num fuerit generalis totius Occidentis; de quo tamen ambigi nequit, adeout illi ipsi, qui huic Synodo sunt magis infensi, hanc generalem Occidentis Synodum fateantur. In quo autem versaretur Africanorum contentio, ut nihil exinde contra canonum Sardicensium auctoritatem elici queat, fuse explicavimus in Observationibus ad Dissertationem V. Quesnelli part. 1. cap. 6. tom. 2. col. 958. & seqq.

DE ANTIQUIS COLLECTIONIBUS & COLLECTORIBUS CANONUM.

PARS SECUNDA.

DE ANTIQUIORIBUS COLLECTIONIBUS LATINIS,

quæ vel sunt anteriores Dionysio Exiguo, vel ex fontibus Dionysio anterioribus originem ducunt.

CAPUT PRIMUM.

De primæva canonum collectione apud Latinos præsertim Romanos, quæ solos Nicænos canones & Sardicenses simul junctos complectebatur.

§. I.

Canones, qui olim apud Latinos præsertim Romanos auctoritatem habuere, soli fuerunt Nicæni & Sardicenses. Expungitur sententia, qua alii Græci canones Nicænorum nomine laudati, aut in Nicæna Synodo confirmati dicuntur.

I. ETSI omnium Græcarum Synodorum canones, qui in Græco Codice continebantur, olim redditi fuerint latine duabus antiquis versionibus Isidoriana & Prisca ante Dionysianam pervulgatis, ut capite sequenti dicetur; his tamen versionibus privato studio lucubratis & editis, soli Nicæni canones, & Sardicenses Nicænis sine ulla distinctione subjecti, eodemque Nicænorum nomine inscripti, apud Latinos, præsertim Romanos, publicam auctoritatem habuerunt. Solos quidem canones Nicænos (quo titulo comprehendebantur, ut §. 3. ostendemus, Sardicenses) Romanam Ecclesiam recepisse, diserte tradit Innocentius I. in epistola ad Theophilum Alexandrinum, ubi memoratis canonibus Nicænis addit: *Alium enim canonem Romana non admittit Ecclesia.* Et in alia epistola ad Clerum & populum Constantinopolitanum num. 3. *Quod autem ad canonum observationem attinet, SOLIS illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt; quos SOLOS sectari & agnoscere debet Ecclesia catholica.* Idipsum autem verum fuisse in tota Ecclesia Latina vel ex eo cognoscitur, quod nulli alii Græcarum Synodorum canones a Latinis scriptoribus allegati inveniuntur ante sextum sæculum nisi Nicæni, & Nicænorum nomine etiam Sardicenses: impossibile autem videtur alios quoque canones fuisse receptos, nec ullum aliquando a quopiam fuisse laudatum.

Romana Ecclesia quos canones recipiebat.

Quos Ecclesia Occidentalis.

II. Non desunt, qui existimant, Nicænorum canonum nomine apud Innocentium I. omnes Græcarum Synodorum canones intelligi, propterea quod omnes in codicibus canonum post Nicænos descripti, a prima Nicænæ Synodi inscriptione *Nicæni* appellari potuerint, uti S. Gregorius Turonensis Concilii Gangrensis canonem quartum decimum veluti Nicænum laudavit. *Ego*, inquit, *accedens ad Monasterium canonum Nicænorum decreta relegi, in quibus continetur, quia si quæ reliquerit virum, & torum, in quo bene vixerit, spreverit* &c. Sed hic peculiaris lapsus auctoris multo posterioris ævi traduci nequit ad Innocentium I. cum præsertim is non aliquem cujuspiam Synodi canonem allegarit, sed generalem propositionem constituerit, solos Nicænos canones a Romana Ecclesia recipi, solosque sectandos & agnoscendos ab Ecclesia catholica. Forte Gregorius Turonensis Gangrensem canonem

Non omnes canones Græci Nicænorum nomine laudati.

lib. 9. c. 33.

Gregor. Turon. allegatio unde.

A sumsit ex aliqua posteriori collectione seu abbreviatione canonum, in qua diversorum Conciliorum decreta sine proprio intermedio titulo descripta erant, uti in cod. 59. Capituli Veronensis sub hac generali inscriptione initio præfixa: *Ex Concilio Nicæno, vel aliis Conciliis.*

III. Alii aliam rationem ineuntes contendunt, idcirco aliarum Synodorum canones pro Nicænis habitos & laudatos ab Innocentio, quia in Nicæna Synodo confirmati fuerunt. Id manifestum esse ajunt de canonibus trium antiquiorum Synodorum Ancyranæ, Neocæsarienſis, atque Gangrensis, quos B in Nicæno Concilio lectos & confirmatos, ex interlocutione Osii antiquissimæ collectioni Corbejensi inserta collegit P. Coustantius in præfatione ad tom. 1. epistolarum Romanorum Pontificum pag. LXI. qui postea de recitatis Innocentii I. testimoniis loquens, subdit pag. LXVI. *Quid obstat quo minus Nicææ definiti dicantur canones, qui Nicææ lecti confirmatique, & in synodicis actis recensiti sunt? Quid caussæ est, cur Nicænos canones eosque solos sectari non censeatur is, qui eos sectatur unos, quos Nicæni Patres sua ipsorum approbatione fecere suos?* Interlocutionem vero Osii, cui hæc Coustantii sententia innititur, supposititiam nulliusque auctoritatis esse ostendimus part. 1. c. 4. §. 1. ubi etiam Gangrensem Synodum nedum Nicæno, sed Sardicensi etiam Concilio posteriorem probavimus. Romanam profecto Ecclesiam Ancyranos canones non recepisse vel ex eo manifestum est, quod nonnulla suæ disciplinæ contraria contineant. Neque vero hæc auctore Osio reformata & Occidentali disciplinæ accommodata præferantur. Etenim non omnes canones, qui Occidentali adversantur disciplinæ, inveniuntur correcti; ii vero, qui fuerunt emendati, D ejusmodi sunt in solis collectionibus Corbejensi, & Quesnelliana hoc tomo impressa, quæ fuerunt, ut videbimus, Gallicanæ, non autem Romanæ: in aliis vero collectionibus Italicis, quæ Romanis usui esse potuerunt, sine ulla emendatione reperiuntur. Adde quod hæ emendationes non fuerunt inductæ in Græcum textum, qui in hanc sententiam lectus fuisset in Concilio Nicæno, sed in versionem antiquam Isidorianam, uti vocant, quæ in memoratis collectionibus Quesnelliana & Corbejensi recepta est. Cum vero alia antiquiora, & puriora ejusdem interpretationis exemplaria ejusmodi emendationibus

Vide part. 4. c. 4. n. 11. Anteriores canones Græci num lecti in Nicæna Synodo.

Romana Ecclesia non recepit Ancyranos.

ca-

careant; palam fit has emendationes posterioritempore inductas, Osio tribui non posse. Nisi ergo aliis documentis, quæ nondum producta sunt, nec, ut credimus, unquam proferentur, demonstretur, aliquem vel Ancyranum, vel Neocæsarienſem, vel Gangrenſem canonem a ſummis Pontificibus, aliisque Latinis Patribus fuiſſe allegatum ante ſæculum ſextum; hos canones Nicænorum nomine ab Innocentio I. fuiſſe comprehenſos, & apud Latinos auctoritatem obtinuiſſe perſuaderi non poterit.

§. II.

Nec Antiocheni, nec Constantinopolitani canones a Romana Ecclesia olim recepti. Constantinopolitana Synodus ejusque symbolum post Chalcedonense Concilium a Latinis celebrata; nec tamen eadem Synodus habita fuit ut œcumenica nisi aliquanto post, nec canones ejus recepti usque ad S. Gregorium Magnum, sed solum symbolum ejus receptum. Ante Chalcedonense hæc Synodus ab ipsis Græcis non fuit recensita inter Concilia œcumenica. Siricii ac Cælestini verba pro Græcorum canonum usu apud Latinos objecta explicantur. Eorum usus apud eosdem inductus sæculo VI.

De canonibus Antiochenis.

IV. MUlto autem minus comprehenſi, & a Latinis recepti dici queunt Antiocheni canones atque Conſtantinopolitani. Etenim Antiochenos canones S. Joanni Chryſoſtomo a ſuis hoſtibus oppoſitos Innocentius I. rejecit, ac repudiandos contendit in laudata epiſtola ad Clerum & populum Conſtantinopolitanum. Quod ſi unus canon Antiochenus legitur in * Synodo Regenſi anni 439. ex Hiſpanico codice Urgellenſis Eccleſiæ adjectus a Stephano Baluzio; hunc poſteriori additamento intruſum fuiſſe nihil ambigendum eſt. Primo enim in eo codice ille Antiochenus canon cum alio ignoto, teſte eodem Baluzio, ſuffectus eſt in locum octavi canonis, qui licet proprius ſit ejus Synodi, ut ex aliis MSS. Gallicanis liquet, ibi tamen omittitur. Secundo hoc additamentum ab eadem Synodo alienum multo clarius patebit, ſi conſiderentur codices, qui ipſam Synodum continent. Ipſam exhibent codices collectionis Hiſpanicæ, ex qua in Iſidorianam tranſivit, ac plura diverſarum collectionum Gallicanarum exemplaria. Codices collectionis Hiſpanicæ alii aliis auctiores ſunt, ut explicabimus part. 3. c. 4. Urgellenſe exemplum ad Hiſpanicam auctiorem collectionem pertinet, qualem invenimus in MS. Cardinalis Paſſionei, & in alio Vat. Palat. 575. Obſervatis autem diverſis MSS. libris collectionis Hiſpanicæ tum auctioribus, tum brevioribus, nec non Iſidorianis, qui ex brevioribus Hiſpanicis exemplis proficiſcuntur, perſpeximus hos omnes in Regenſi Concilio præferre tantum canones ſeptem omiſſo octavo, qui veluti clauſula non neceſſaria primo collectionis Hiſpanicæ auctori videri potuit, & omiſſis etiam Antiocheno alioque canone ignoto, qui cum in ſolo MS. Urgellenſi legantur, ſatis ex hoc addititii dignoſcuntur. Octavus vero canon ex ſolis Gallicanis diverſæ originis collectionibus prodiit; quæ tamen æque ac Hiſpanica, & Iſidoriana exempla duos illos canones in Urgellenſi codice inventos ignorant. Cum porro ubi agatur de Conciliis Galliæ, uti eſt Regenſe, collectiones Gallicanæ collectioni Hiſpanicæ & Iſidorianæ præferendæ ſint; ſi illarum auctoritate octavus canon, ab eo Concilio abjudicari nequit, multo certius ab eo ablegandi ſunt illi duo addititii canones, quos omnia tum Gallicana, tum Hiſpanica etiam auctiora (uno Urgellenſi excepto) & Iſidoriana exemplaria prætereunt.

* tom. 4. Concil. col. 537.

Duo canones additicii in Synodo Regenſi.

De canonibus Conſtantinopolitanis.

V. Canones vero Conſtantinopolitani ante Chalcedonenſe Latinis fuere ignoti: & adhuc poſt hoc Concilium, etſi in collectiones Latinas traducti, non tamen ſtatim fuerunt recepti; adeo ut S. Gregorius ſuo quoque tempore ſcripſerit in epiſt. 34. lib. 7. *Romana Eccleſia eoſdem canones vel geſta Synodi illius* (Conſtantinopolitanæ) *hactenus non habet, nec accepit: in hoc autem eamdem Synodum accepit, quod eſt per eam contra Macedonium definitum*, nimirum Conſtantinopolitanum ſymbolum. Hic autem cum nonnulli, ac inter ceteros Queſnellus not. 4. in epiſt. 106. propugnent, Conſtantinopolitanam Synodum *ſemper inter primarias & œcumenicas fuiſſe enumeratam etiam a Pontificibus Romanis*, aliqua addere oportet, quibus tota hæc res exploratior fiet. Certe Romana Synodus anni 385. ſub Felice III. in epiſtola ad orthodoxos Conſtantinopoli & in Bithynia conſiſtentes, œcumenicas Synodos recenſens, tres tantum Nicænam, Epheſinam, & Chalcedonenſem memoravit; de Conſtantinopolitana vero ne verbum quidem. *Et ut caritas veſtra*, inquit, *poſſit agnoſcere, venerandas Synodos Nicænam, & Epheſinam priorem, atque Chalcedonenſem contra Neſtorium & Eutychetem impiiſſimum nos tenere* &c. Vide tom. 5. Concil. Venetæ editionis col. 248. Queſnellus loco laudato opponit Gelaſii decretum de libris recipiendis, vel non recipiendis, & Gregorii epiſtolam 24. nunc 25. libri 1. in quibus eadem Synodus cum aliis tribus œcumenicis æquali honore cenſetur. At genuinum decretum Gelaſii Conſtantinopolitana Synodo caret, ſicut etiam expers eſt illis verbis, *& ſi qua ſunt Concilia* &c. uti ex antiquioribus ac pluribus quoque MSS. exemplaribus probaturi ſumus c. 11. §. 5. ac propterea hoc ipſum decretum contrariam ſententiam potius ſtatuit, nimirum eam Synodum nondum Gelaſii ævo inter œcumenicas a Romana Eccleſia fuiſſe receptam neque quoad ſymbolum fidei; de quo uno in vulgato Gelaſiani decreti additamento ſermo eſt. Quod ſi S. Gregorius in epiſtola memorata eamdem Synodum inter œcumenicas refert; cum eo tantum nomine referat, quia in ea *Eunomii & Macedonii error convincitur*; unam definitionem fidei reſpicit, non vero canones, quos epiſt. 34. lib. 7. a Romana Eccleſia *hactenus* non receptos tradidit. Quod porro eidem Concilio ob definitionem & ſymbolum fidei œcumenici locum tribuit, quem Gelaſii ævo non obtinebat; id poſt Gelaſii ætatem inductum evincitur. Olim quidem Conſtantinopolitanum ſymbolum una cum tomo, quo Orientales anno 378. vel 379. in Antiochena Synodo Romani Concilii definitioni adverſus Macedonianos editæ ſubſcripſerant, ad Damaſum miſſum fuit anno 382. ut liquet ex Synodica alterius Conſtantinopolitani Concilii hoc anno celebrati ad eumdem Pontificem ac ceteros Romanæ Synodi Patres directa, quæ apud Theodoretum legitur lib. 5. c. 9. Etſi vero tum illud ſymbolum, tum tomus Antiochenæ Synodi cum Romana antecedenti definitione concordes inventi, ab Occidentalibus fuerint approbati; non tamen idcirco pro œcumenico habitum dicendum eſt Conſtantinopolitanum Concilium anni 381. in quo ipſum ſymbolum conditum fuit; ſicut nec Antiochenum, quod tomum emiſit. Neque refert, quod eadem Synodus Conſtantinopolitana *œcumenica* vocetur in laudatis ſynodicis litteris. Hæc enim, quam S. Leo epiſt. 106. c. 5. *paucorum Epiſcoporum conſcriptionem* appellat, non alio ſenſu *œcumenica* vocari potuit, niſi eo quo Concilium ex tota Africa congregatum *plenarium*, ſeu *univerſale* appellare Auguſtino ceteriſque Africanis ſolemne fuit, ut ſcite animadvertit P. Couſtantius in epiſtolam 13. inter illas Damaſi not. 6. col. 566. Solum cum idem Conſtantinopolitanum ſymbolum in Chalcedonenſi fuerit inſertum, ſummiſque laudibus comprobatum; Romana Eccleſia, dum uti vere œcumenicum recepit Concilium Chalcedonenſe, idem ſymbolum qnaſi ejus portionem actis inſertam pariter recepit.

Queſnelli opinio t. 2. col. 1489.

Rejicitur.

Symboſum CP. quatenus a Latinis receptum.

VI. Quid quod ſatis probabile nobis eſt, hoc Conſtantinopolitanum Concilium apud ipſos Græcos in Synodo Chalcedonenſi celebrari cœpiſſe, cum adverſus Eutychianam hæreſim, & pro prærogativa Conſtantinopolitanæ Sedis multum conferret. Solius enim Nicæni, nuſpiam vero Conſtantinopolitani Concilii mentio ante Chalcedonenſe occurrit ſive in Epheſina Synodo, ſive apud alios Græcos Patres. Immo in Concilio generali Epheſi habito ita Nicænum ſymbolum laudatum fuit a Patribus, ut nullam aliam fidem proferri voluerint. *Statuit Sancta Synodus alteram fidem nemini licere proferre, aut conſcribere, aut componere præter definitam a ſanctis Patribus, qui in Nicæa cum ſancto Spiritu congregati fuerunt.* Et actione prima ſolum Nicænum

Synodus CP. a Græcis ante Chalcedonenſem non recenſita inter œcumenicas.

tom. 3. Conc. col. 1219.

num ſymbolum, non autem Conſtantinopolitanum recitatum fuit; ſolum vero in Chalcedonenſi utrumque inſertum legitur. Epheſinæ igitur Synodi tempore non ita erat celebre Concilium Conſtantinopolitanum, uti poſtea in Chalcedonenſi accidit; nec inter generalia videtur relatum: alias ſolum Nicænum ſymbolum expreſſo decreto non fuiſſet approbatum rejectis ceteris, quæcumque præter Nicænum proferrentur. Adde quod in pſeudoſynodo Epheſina Eutychis profeſſio legitur, in qua relate ad Nicænum Concilium generale *primum* illud Epheſi habitum *ſecundum Concilium* generale appellatur. *Sicut tradiderunt*, inquit, *nobis fidem ſancti Patres in Nicæa convenientes*, quam ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ *Epheſi in ſecunda Synodo ſancti Patres roboraverunt*. Conſtantinopolitanam igitur Synodum pro generali *ſecunda* non habuit. Ipſi quidem hæretico in Chalcedonenſi vitio datum fuit, quod Conſtantinopolitanum ſymbolum & ſynodum non reciperet; numquam tamen in eo reprehenſus, quod ſecundum locum inter generales Synodos Epheſinæ tribuerit: nec ſi Conſtantinopolitana tunc a Græcis habita univerſim fuiſſet inter œcumenicas, Eutychiani ei ſe ſe opponere auſi fuiſſent. Ne vero Eutychianorum proprium credatur, Conſtantinopolitanum Concilium inter generalia haudquaquam referre, audiatur Euſebius Dorylæenſis Eutychis accuſator, qui in Conſtantinopolitana Synodo anni 448. adverſus eumdem hæreticum congregata, ſolius Nicæni & Epheſini Concilii mentionem faciens, affirmavit, ſe *permanentem in fide ſanctorum Patrum CCCXVIII. in Nicæa congregatorum & omnibus, quæ in Epheſiorum a ſancta & magna Synodo acta ſunt*: Similiter Patres ejuſdem Synodi Conſtantinopolitanæ anni 448. act. 2. generales Synodos laudaturi, ſolas Nicænam & Epheſinam memorarunt. Quæ indicio ſunt Conſtantinopolitanum Concilium anni 381. etſi maxime contra Eutychem pugnaret, æqualis auctoritatis habitum non fuiſſe, nec inter generalia ad hoc uſque tempus fuiſſe recenſitum. Ex his ergo hoc Concilium ſolum poſt Chalcedonenſe apud ipſos Græcos celebrari ac inter generalia cœpiſſe referri non eſt improbabile.

tom. 4. Concil. col. 923.

Ib. col. 912. 914.

Ib. col. 931.

Ib. 935. e 966. & 967. a. c. d. &c.

Quid de Latinis

VII. Quod ſi id verum eſt de Græcis, nihil mirum, ſi Latini idem Concilium Conſtantinopolitanum adhuc poſt Chalcedonenſe œcumenicis non accenſuerint, nec ejus ſymbolum probarint uti ſymbolum Concilii œcumenici, niſi quatenus in generali Concilio Chalcedonenſi lectum & approbatum fuit. Hinc quidem Gelaſio in decreto de libris ſatis fuit Chalcedonenſe Concilium inter generalia referre, neque ut diſtinctam Synodum œcumenicam referendam putavit Conſtantinopolitanam, cujus ſymbolum ex ſolo Chalcedonenſi Concilio vim generalis decreti obtinuerat. At cum poſtea compoſitis turbis, quæ Acacii cauſſa fuerant excitatæ, Orientales Epiſcopi ad unitatem redeuntes, profeſſiones fidei ediderint, in quibus Synodus Conſtantinopolitana ob damnatum errorem Macedonii cum aliis tribus œcumenicis Synodis diſtincte recenſebatur; tum Romani quoque Pontifices eamdem Synodum diſtincte commemorare cœperunt inter œcumenicas; & exinde Vigilius, Pelagius, & S. Gregorius quatuor œcumenica Concilia laudare, & inter hæc Conſtantinopolitanum ob definitionem ac ſymbolum fidei.

Canones CP. a Romana Eccl. non recepti.

VIII. Quod porro de hoc ſymbolo dictum eſt, transferri non debet ad ejuſdem Synodi canones, quos nondum receptos idem S. Gregorius teſtatur. Neque pro eorumdem canonum receptione quidquam probat, quod a Baluzio producitur in Additionibus ad librum 5. Concordiæ Petri de Marca c. 21. n. 14. Macedonii nimirum & Eunomii nomina, quæ ab ipſo S. Gregorio in commendanda Synodo Conſtantinopolitana commemorantur, non referuntur, inquit, ex Symbolo, ſed ex canonibus; ac propterea ſi eorum hæreticorum nomina Romani hauſerunt ex canonibus, hos non minus quam ſymbolum ipſis cognitos & probatos colligere licet. At hæreticorum catalogo, qui canonibus Conſtantinopolitanis inſeritur, Romanos Pontifices nihil auctoritatis tribuiſſe, ex eodem Gregorio manifeſtum eſt. Eudoxium enim & Eudoxianos, licet in iiſdem canonibus reprobatos, ſe ignorare ſcripſit epiſt. 34. ad Eulogium lib. 7. quia nihil de illis invenit neque apud Philaſtrium, neque apud Auguſtinum, neque apud alios Patres: canones vero Conſtantinopolitanæ Synodi ejuſque geſta Romana Sedes nondum receperat; quibus idcirco non fidens, ab Eulogio petiit, *ut ſi quis apud Græcos probatorum Patrum de eo* (Eudoxio) *ſermonem fecit*, per litteras ſignificaret. Cum vero is reſcribens, Sanctorum Baſilii, Gregorii, & Epiphanii adverſus eum teſtimonia produxiſſet; ſanctus Pontifex horum notiſſimorum Patrum auctoritate ſibi ſatisfactum fuiſſe reſpondit epiſt. 30. lib. 8. Macedonium autem & Eunomium hæreticos Romani ex Auguſtino, ac præſertim ex confeſſione fidei a Damaſo ad Paullinum miſſa cognoverant: & exinde, non autem ex canonibus Conſtantinopolitanis eorum nomina ſuis epiſtolis inſeruere. Ex laudata porro Gregorii epiſtola 34. libri 7. illud præterea liquet, exſtitiſſe quidem hoc tempore apud Romanos exemplaria canonum Conſtantinopolitanorum, quos ſane ille legerat, cum ſcripſit: *Et canones quidem Conſtantinopolitani Concilii Eudoxianos damnant*: at Romanam Eccleſiam nihil auctoritatis iiſdem tribuiſſe: quo ſenſu ſubdidit: *Romana autem Eccleſia eoſdem canones vel geſta Synodi illius hactenus non habet, nec accepit*. Erant nimirum noti ex collectionibus & verſionibus Latinis, quarum plura exemplaria erant vulgata; at hæ collectiones atque verſiones non erant codex publicus, eædemque privato ſtudio digeſtæ & editæ, nullam Romanæ Eccleſiæ approbationem receperant.

tametſi eſſent cogniti.

Nullus fuit olim publicus Codex canonum.

IX. Neque vero ad adſtruendum apud antiquam Eccleſiam Latinam Codicem publicum uſuque receptum, qui plurium Synodorum canones contineret, quidquam conferunt quædam Siricii ac Cæleſtini teſtimonia, ubi tradunt, nemini licere canones ignorare. Etenim Siricii verba, quæ obtruduntur ex epiſtola ad Himerium: *Canonum venerabilium ſtatuta nemini Sacerdotum ignorare ſit liberum*: æquum ſenſum ferunt, ſi intelligantur de ſolis canonibus Nicænis Sardicenſes comprehendentibus, quos quidem ſolos Romanam Eccleſiam recepiſſe Innocentius I. diſertiſſime tradidit. Cæleſtinus vero dum in epiſtola ad Epiſcopos Apuliæ & Siciliæ ſcripſit: *Nulli Sacerdotum ſuos licet canones ignorare, nec quicquam facere, quod poſſit Patrum regulis obviare*: canonum nomine aliquanto latius comprehendit etiam decreta Pontificum, quæ præter Nicænos & Sardicenſes canones maximam auctoritatem obtinebant. Neque novum eſt, canonum appellatione non ſolum canones Conciliorum, ſed epiſtolas etiam Pontificum Romanorum comprehendi. Joannes II. in epiſtola ad Cæſarium Arelatenſem ſcribens: *Quæ vero de his canones præcipiunt, ſubter adjecimus*: ſolos utique *canones* nominat; & nihilominus in ſubjectis teſtimoniis non ſolos Conciliorum canones, verum etiam capitulum ſubdit ex epiſtola Siricii ad Himerium, quam canonum vocabulo comprehenſam agnoſcimus. Sed quid ex Joanne II. probationem quærimus, ſi idem Cæleſtinus in ipſa epiſtola, quæ objicitur, decretalia Pontificum nomine canonum ſe potiſſimum reſpexiſſe manifeſtat? Poſtquam enim præcepit, *Nulli Sacerdotum ſuos liceat canones ignorare*, rationem ſtatim ſubdit, quæ ad decretalia expreſſe refertur: *Quæ enim*, inquit, *a nobis res digne ſervabitur, ſi DECRETALIUM norma conſtitutorum pro aliquorum libito .... frangatur?* Et poſt nonnulla ignorationem perſtringens addit: *Ita nihil, quæ frequentius ſunt decreta proficiunt, ut hoc, quaſi numquam DE HAC PARTE* (ideſt a Romana Sede) *ſcriptum fuerit, ignoretur*. Et iterum aliquanto poſt; *Qui JURIS NOSTRI, ideſt CANONUM gubernacula cuſtodimus*: ubi *jus noſtrum*, ſeu pontificium, *canones* vocat; ac proinde mox explicans, quinam ſint hi canones, monet, *ne quis laicum ad ordinem Clericatus admittat, & ſinat fieri, unde .... ſibi cauſſas generet, quibus reus CONSTITUTIS DECRETALIBUS FIAT*. Nemo igitur ex Siricio, vel Cæleſtino, cum canonum ignorantiam reprobant, publicum Codicem canonum cogitet, qui alios canones præter Nicænos & Sardicenſes in Latina,

Canonum nomine olim comprehenſæ etiam decretales.

tina ; ac præsertim Romana Ecclesia eo tempore receptos & approbatos contineret.

Græcarum Synodorum canones a Latinis allegari cæperunt sæculo VI. tom. 5. Concil. col. 511.

X. Alii quidem canones Græcarum Synodorum, tametsi Latinis traditi essent versionibus, antiqua Isidoriana & Prisca ; serius tamen ab iisdem allegari cœperunt, nimirum sæculo VI. Proferunt nonnulli Synodum sextam sub Symmacho, in quæ idem Pontifex ita loquens inducitur : *Unde & in canonibus in Gangrensi Ecclesia apostolica auctoritate conditis .... scriptum habetur:* & duos canones septimum & octavum ejusdem Synodi recitat ex versione Dionysii. Mirum vero maxime accidit, doctissimos homines non detexisse, eam sextam Synodum sub Symmacho supposititiam esse, & ab Isidoro Mercatore nono sæculo confictam ; ex qua propterea nihil in rem præsentem auctoritatis elici potest. Vide quæ hac de re differemus part. 3. c. 6. n. 7. Confirmatur etiam ex eo falsitas, quod ii canones apostolica auctoritate non solum recepti, sed etiam conditi dicantur, cum in Gangrensi Synodo nemo resedisset, qui apostolica auctoritate fungeretur. Quodsi in nonnullis posterioris ævi codicibus inter Gangrenses Patres inseritur Osius, qui Romanæ Sedis legatione potitus creditur ; id errori tribuendum ostendimus part. 1. c. 4. §. 1. Etsi vero Isidorus hanc erroneam additionem in confingendis laudatis verbis respicere potuit ; nihil tamen ponderis ad usum Græcorum canonum apud Latinos initio sexti sæculi adstruendum ex hoc fictitio Concilio deduci potest. Antiquius vero & evidens testimonium, quod nobis occurrit, de eorumdem canonum usu apud Latinos est illud Synodi Epaunensis anni 517. cum canone 31. pœnitentiam homicidis decernendam statuit, *quam Ancyritani canones decreverunt*. Joannes II. Papa anno 534. in titulis subjectis epistolæ ad Cæsarium duos canones apostolicos, unum Neocæsariensem (quem in vulgatis suppleudum probabimus cap. 10. §. 2. n. 12.) & duos Antiochenos descripsit ex interpretatione Dionysii. Neque omittendum est, licet non omnino evidens, Concilium Aurelianense I. anni 510. in cujus canone 15. *antiquorum canonum statuta* servanda præcipiuntur, *ut omnia in Episcopi potestate consistant* : quod ad duos ultimos canones Antiochenos referendum videtur. Forte hæc in Græcos canones observantia & usus apud Latinos sensim inducti sunt ex versione canonum Concilii Chalcedonensis, cujus primus canon statuit : *Regulas sanctorum Patrum per singula nunc usque Concilia constitutas proprium robur obtinere decrevimus* : vel etiam ex integris ejusdem Synodi gestis eodem sexto sæculo latinitate donatis, in quibus Antiocheni canones præter Nicænos ex Græco canonum Codice allegati inveniuntur.

§. III.

De conjunctione canonum Nicænorum & Sardicensium, qua hi postremi sine proprio Sardicensium nomine Nicænis subjecti, pro Nicænis habebantur. Diversæ originis collectiones Latinæ hanc eorumdem canonum conjunctionem atque appellationem apud Latinos pervulgatam probant. Hinc omnis doli ac fraudis expertes cognoscuntur Romani Pontifices, qui Sardicenses canones Nicænorum nomine allegarunt. Similis canonum utriusque Synodi unio fuisse videtur in aliquo prisco Græcorum codice.

Canones Sardic. laudati ut Nicæni.

XI. Sardicenses canones, qui in Latinorum usum latine editi, a Latina ac præsertim Romana Ecclesia recepti fuerunt, Nicænorum nomine olim fuisse comprehensos multa testimonia convincunt. Hinc quidem in aliquot Romanorum Pontificum documentis nonnulli canones inculcantur uti Nicæni, qui tamen non in Nicænis, sed in Sardicensibus reperiuntur. Celebres sunt duo canones Sardicenses in Zosimi Commonitorio Nicænæ Synodo tributi his verbis : *Verba canonum in pleniorem firmitatem huic commonitorio inseruimus. Ita enim dixerunt fratres in Concilio Nicæno, cum de Episcoporum appellatione decernerent. Placuit autem ut si Episcopus accusatus fuerit* &c. uti in can. 7. Sardicensi. Et postea : *De appellatione autem Clericorum, idest minoris loci, est ipsius Synodi certa responsio :*

tom. 2. Concil. col. 1253. c.

Ib. col. 1256. e

de qua re, quid acturi sitis credidimus inserendum, quod taliter dictum est : Osius Episcopus dixit : Quod me adhuc movet &c. ut in Sardicensi canone 17. Similiter S. Leo epist. 44. c. 3. *Quam autem post appellationem interpositam* (a Flaviano) *hoc necessarie postuletur, canonum Nicææ habitorum decreta testantur, quæ a totius mundi sunt Sacerdotibus constituta, quæque subter annexa sunt.* Respicit canones Sardicenses de appellationibus, uti pluribus observavimus in admonitione præmissa epistolæ 43. n. 8. Neque alia ratione, dum Galla Placidia epist. 56. inter Leoninas ad Imperatorem Theodosium de Legatis Romani Pontificis ad Concilium directis scribit : *Qui secundum definitiones Nicæni Concilii consueti sunt* : indicare videtur canonem septimum Sardicensem, ubi de Legatis Pontificis agitur, qui ejus auctoritate in Conciliis utantur. Ante hos vero tamquam Nicæni laudati fuerunt canones Sardicenses in canonibus Synodi Romanorum ad Gallos, quos alii Innocentio I., alii vero cum P. Coustantio Siricio Pontifici tribuunt. Ibi enim hæc leguntur c. 5. n. 13. *Nicænum Concilium* (lege *in Nicæno Concilio*) *divino Spiritu annuente, dum fidei confessio fuisset jure firmata, etiam apostolicas traditiones Episcopi in unum congregati ad omnium notitiam pervenire voluerunt, definientes inter cetera, neque abscisum Clericum fieri, quoniam abscisus, & mollis non introibunt in sanctuarium Dei. Deinde post baptismi gratiam, post indulgentiam peccatorum, cum quis sæculi militia fuerit gloriatus, vel illum, qui purpura & fascibus fuerit delectatus, ad Sacerdotium aliqua irruptione minime admitti jusserunt. Meritis enim & observationibus legis ad istiusmodi dignitatis culmen accedunt, non Simonis pecunia, vel gratia quis poterit pervenire, aut favore populari.* Primum membrum, quo excisi arcentur a Clero, invenitur in Nicæno canone primo. Alterum vero, quo cavetur, ne quis a militia, vel foro ad Sacerdotium *irruptione aliqua* admittatur (quibus similia Siricius Nicæno Concilio adscribit in epist. 6. apud P. Coustantium n. 3.) Sardicensi canoni congruit, ipso fatente Coustantio, qui hanc notationem subjecit : *Si illic aliqua irruptio id est quod præpropera festinatio, non dubitabimus hic recenseri Sardicensem canonem 13., quem & in Morbacensis Monasterii veteri codice Nicænum inscriptum observavimus. In hoc quippe canone, qui Græcis decimus est, legimus* : „ Si forte „ aut Scholasticus de foro, aut ex administratione „ Episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur, nisi..... per longum tempus examinata sit „ vita, & merita fuerint comprobata. “ *Simoniacæ labis corruptionem pariter notat idem Sardicense Concilium canone secundo ubi ait* : „ Cum manifestum sit potuisse „ paucos pretio & mercede corrumpi.... ut clamarent „ in Ecclesia, & ipsum petere viderentur Episcopum. “ Cum porro in eisdem canonibus Synodi Romanorum n. 16. ab iisdem Nicænis Patribus interdictum dicatur, ne Episcopi de Ecclesia ad Ecclesiam transeant, hac pœna transgressoribus constituta : *Talem Episcopum ..... Episcopatu privari jusserunt* : hic quoque Sardicensem canonem primum significari notavit idem Coustantius : *nam licet Nicæno canone 15. caveatur, ne quis Episcopus de civitate in civitatem transeat ; nequaquam tamen jubet eadem Synodus, ut translatus Episcopatu privetur, sed ut* propriæ Ecclesiæ restituatur, in qua ordinatus est. *At* nec laicam communionem habeat qui talis est, *canon Sardicensis præcipit.* Subdit deinde in eadem notatione simili modo hunc canonem Sardicensem Nicæni nomine indicatum videri etiam a S. Hieronymo epist. 83. ad Oceanum, ubi scribit : *Hoc in Nicæna Synodo a Patribus est decretum, ne de alia in aliam Ecclesiam Episcopus transferatur, ne virginalis pauperculæ societate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus.* Id certe concinit cum illis laudati Sardicensis canonis verbis : *Cum nullus in hac re inventus sit Episcopus, qui de majori civitate ad minorem transeat.* Innocentius I. in epist. 3. ad Synodum Toletanam n. 9. *regulas Nicænas* in ordinationibus servandas recensens, ea decreta subnectit, quæ partim in Nicænis, partim in Sardicensibus canonibus reperiuntur : & in epist. 7. ad Clerum & populum Constantinopolitanum n. 2.

tom. 1. col. 898.

Coust. t. 1. Ep. Rom. Pont. col. 695. 696.

Eadem col. 695. not. e

Ib. col. 697. not. a

repre-

reprehensurus adversarios S. Joannis Chrysostomi, qui ei a sua sede pulso & ad Synodum appellanti alium Episcopum substituerunt; id numquam gestum dicit a Patribus, *sed potius prohibitum*, quod unum canonem quartum Sardicensem respicere potest, ubi sancitum fuit, *ut alter Episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in judicio Episcopi Romani determinata*. Licet vero hoc loco Nicænos Patres aut canones non appellet; cum tamen in eadem epistola *solos Nicænos* sectandos testetur, hunc profecto Sardicensem canonem pro Nicæno habuit.

Ib. col. 799.

XII. Non ignoramus nobis hac in re adversari P. Constantium, qui dum not. 6. in laudatam Innocentii epist. 7. Quesnellum impugnat scribentem, Sardicenses canones ab eodem Pontifice *habitos pro Nicænis, eorumque nomine decoratos ac vestitos*, duo statuit. I. Innocentium in iisdem litteris Sardicensia gesta, quæ Antiochenos canones condemnarunt, laudasse proprio Sardicensis Synodi nomine; ac propterea *Sardicenses canones*, inquit, *ut a Nicænis distinctos, non ut pro Nicænis habitos, eorumque nomine vestitos ab eo receptos esse, non minus manifestum est*. II. Eo tantum sensu eumdem Pontificem solos Nicænos canones sectandos præcepisse, *non ut rejiciantur, aut spernantur qui cum illis consentiant, sed ii qui dissentiant*: perinde ac si alii etiam præter Sardicenses, qui Nicænis non contrairent, canones ab Innocentio recepti fuerint; ac solummodo ob eorum cum Nicænis concordiam solos Nicænos receptos tradiderit. Utrobique vero vir doctissimus hallucinatur. Ad primum quod attinet, cum Innocentius Sardicensia gesta, quæ Antiochenos canones reprobasse credebantur, laudavit sub proprio Sardicensium nomine; respexit Sardicensem Synodicam ad Julium Pontificem, qua restituti traduntur S. Athanasius aliique Episcopi ab Eusebianis condemnati, contra quos Antiocheni quidam canonos ab iisdem constituti ferebantur, uti explicavimus part. 1. c. 4. §. 2. Quod autem valet de synodica epistola proprio Sardicensis Synodi nomine missa ad Julium, & numquam Nicænæ Synodi vocabulo inscripta; non æque valet de canonibus Sardicensibus, quos quidem non proprio ejusdem Synodi, sed Nicænorum nomine ab aliis Pontificibus & ab ipso etiam Innocentio epist. 3. ad Toletanum Concilium allegatos vidimus, eodemque nomine in vetustissimis exemplaribus inscriptos post pauca probaturi sumus. Quantum ad alterum, ipsa Innocentii formula: *Solis illis* (canonibus) *parendum esse diximus, qui Nicææ definiti sunt*; & alia similis in epist. ad Theophilum: *Alium canonem* (præter Nicænum) *Romana non admittit Ecclesia*: ita solos Nicænos canones respiciunt, ut quamquam commode comprehendant alios Nicæni Concilii nomine inscriptos, ad alios tamen alio proprio nomine nuncupatos, etsi concinentes cum Nicænis, non nisi per summam vim, & contra obvium verborum sensum distorqueri possint. Nisi antea probetur, Innocentium alios quospiam canones allegasse, & laudasse nomine proprio, quod nondum probatum est; hæc interpretatio & extensio nimis violenta persuaderi nemini poterit: ac propterea concludendum erit, Innocentium, cum Sardicenses canones adhibuit, eos non minus quam Zosimum & Leonem Nicænorum nomine fuisse complexum, ac pro Nicænis vere habuisse, uti sane *Nicænis regulis* laudatis in epistola ad Synodum Toletanam eosdem comprehendit. Hinc idem P. Constantius

Ib. col. 510. not. K in epist. 5. Damasi confessus fuerat: *Sardicenses canones pro Nicænis Innocentius habebat*.

Innocentii I. locus explicatus.

Romani Pontifices a fraude vindicantur.

XIII. Hæc ratio allegandi canones Sardicenses nomine Nicænorum apud nonnullos in fraudis suspicionem venit, ac si Romani Pontifices Sardicensibus canonibus, qui Romanæ Sedis prærogativam in appellationibus diserte asserunt, venerabili apud omnes Nicænæ Synodi nomine auctoritatem quærerent. Ejusmodi criminationem animosius struxerunt Centuriatores adversus Zosimum, quasi *per immane scelus & impietatem ac furiosam ambitionem* eosdem canones pro Nicænis venditaverit in caussa Apiarii: *in qua nefaria decretorum Nicæno-*

rum adulteratione, inquiunt, *pervicaciter perstiterit Bonifacius, ac pertinaciter perseveraverit Cælestinus, licet Africanam Synodum veriora exemplaria Nicænorum canonum Constantinopoli & Alexandria accepisse, ac sceleratam fraudem falsatorum canonum detectam esse probe sciret*. Hanc vero fraudis suspicionem nonnulli avertendam curarunt ea conjectura, quod forte Sardicenses canones ab iisdem fere Patribus conditi duce Osio, qui Nicænos constituerant, in codicibus, quibus Romani Pontifices utebantur, tamquam Nicænorum appendix ita subjecti essent Nicænis, & cum Nicænis juncti sine distinctione ulla, ut pro Nicænis vere haberentur. Ita Cardinales Bellarminus lib. 2. de Rom. Pontif. c. 25. & Baronius ad an. 347., & alii. Hanc quidem excusationem satis æquam censuit Petrus de Marca, si quo codice probari posset: unde scripsit lib. 7. Concordiæ c. 16. n. 1. *Nostri id ex eo profectum ajunt, quod ea tempestate canones Nicæni & Sardicenses in eodem volumine descripti essent nullo discrimine adhibito sub titulo canonum Nicænorum. Probabilis quidem conjectura, si vetusti codicis auctoritate niteretur, qui nondum emersit e tenebris*. Ad hæc in margine notavit Baluzius: *Hic adnotandum est tum Marcæ ignotum fuisse codicem Christophori Justelli, cum hic liber septimus scriptus est*. Respicit his verbis Baluzius ea, quæ Petrus de Marca postea scripsit in Dissert. 2. de veteribus collectionibus canonum, Opusculis ejus inserta, ubi de vetustissima Christophori Justelli MSS. collectione canonum cap. 1. n. 3. ait: *In ea collectione hoc erat lemma*: Canones Nicæni. *Deinde sequebatur series quadraginta canonum numeris suis distinctorum; quorum priores viginti erant veri & genuini canones Nicænæ Synodi; reliqui autem viginti continebant canones unum & viginti Concilii Sardicensis, duobus capitibus in unum compactis, nulla interim mentione facta hujus Concilii Sardicensis. Non dubitandum, quin statim post editionem adjecti fuerint canones illi Sardicenses priori collectioni* (Nicænorum) *consequentibus numeris sub antiquo titulo*. Et post pauca n. 4. addit: *Quare Innocentius, Zosimus, & Leo alieni sunt ab omni dolo in proferendis canonibus Sardicensibus, ac si ad Nicænam Synodum pertinerent, cum auctoritate scriniorum suorum & veteris collectionis freti essent*.

XIV. Neque vero desunt alii plures & pervetusti, ac diversarum quidem collectionum atque regionum codices, qui dum eamdem Sardicensium cum Nicænis conjunctionem inscriptionemque in Occidente latius pervulgatam probant, tum vero eorumdem Romanorum Pontificum bonam fidem multo evidentius demonstrant. Olim Alanus Copus in primo dialogo adversus Novatores edito ann. 1573. codicem Attrebatensem allegavit, in quo canones XLVII. Nicæni recensebantur, duorumque canonum XXX. & XXXIV. titulos protulit, ex quibus Sardicenses Nicænis additi cognosci poterant. Sed ita obscure hac de re loquutus est, ut nemo id quod vere erat animadverterit. Primus, qui hujusmodi collectionem detexit & produxit in lucem, fuit Paschasius Quesnellus, qui Sardicenses canones cum Nicænis copulatos in duobus MSS. Thuaneo & Oxoniensi invenit, atque præfixos antiquissimæ collectioni, quam Romanæ Ecclesiæ Codicem credidit. Alia subinde non tam ejusdem, quam aliarum collectionum exemplaria detecta sunt, in quibus utrique canones continua numerorum serie copulati, Nicænorum titulum præferunt. Ad collectionem a Quesnello editam & a nobis hoc tomo recusam pertinent præter Thuaneum exemplar & Oxoniense alia duo Bellovacensia, & Pithœanum laudata a Petro Pithœo in synopsi historica de collectoribus canonum, Attrebatense S. Vedasti ab Alano Copo adhibitum, Ubertinum memoratum a P. Constantio, & duo bibliothecæ Cæsareæ Vindebonensis XXXIX. & XLI. quæ nobis usui fuerunt. Idem P. Constantius not. d in epistolam 15. Zosimi pervetustum alius collectionis codicem memorat olim Fossatensem, nunc autem Colbertinum, in quo iidem Sardicenses canones cum Nicænis juncti, Nicænorum nomine inscribuntur. In præfatione vero num. 77. pag. LXXI. laudat aliam collectionem

Codices, qui canones Sardicenses cum Nicænis jungunt.

nem contentam in alio vetustissimo Colbertino MS. cod. 1868. *qui Sardicenses habet canones tum ea notatos inscriptione* Canon Nicænus (*adjecit deinde antiquarius secundis curis* sive Sardicensis) qui in Græco non habetur , *tum ea clausula terminatos* : Expliciunt Statuta Nicænæ fidei Metropolitani Bytiniæ Paullino & Juliano Consul. (*hoc est anno* 325.) XIII. Kal. Jul. Huc autem codicem Gallicanæ Ecclesiæ usui fuisse testatur.

XV. Tres alias præstantissimas collectiones invenimus, quæ in eamdem rationem utriusque Synodi canones tamquam Nicænos præferunt. Prima est in MS. Vat. Reginæ 1997. Hæc collectio , quam omnium vetustissimam ac Italicam esse cap. 4. ostendemus, Nicænis canonibus , quos ex antiquissima & hactenus ignota atque hoc tomo edenda Latina interpretatione exhibet, Sardicenses subjicit sine distinctione ulla, ac utrosque distribuit in capita 46. omisso in Nicænis canone de non flectendo genu diebus dominicis atque paschalibus . Hic autem titulus præfigitur: *Incipit capitula Nicæni Concilii* : post canonem vero quadragesimum sextum , qui est ultimus Sardicensis, hæc clausula legitur : *Explicit decreta Concilii*: & mox subduntur subscriptiones , & catalogus Patrum Nicænorum . Altera collectio exstat in MS. Veronensis Capituli 58. Versionem Græcorum canonum Isidorianam continet. Nicænos canones ejusdem versionis cum Sardicensibus jungit sub titulo: *Incipiunt canones Ecclesiæ , seu Statuta Concilii Nicæni*. Sardicensibus autem , qui sine ulla distinctione Nicænis subjiciuntur , hæc clausula additur: *Finiunt decreta Concilii Nicæni*. Dein Nicænum symbolum cum Patrum Nicænorum catalogo describitur. Tertia collectio invenitur in MS. codice Palat. 574. quem deteximus omnino similem MS. Morbacensi laudato a P. Coustantio in præfatione ad epist. Rom. Pontif. n. 77. Continet puram Gallicanam canonum collectionem: nam præter Nicænos & Sardicenses canones copulatos & aliquot apostolicas constitutiones solæ Synodi Gallicanæ in iisdem MSS. descriptæ sunt. Canones Nicænos exhibet ex abbreviatione Rufini, deinde integrum Sardicensem canonem 13. cum hac inscriptione , quæ eum ex antiquiori collectione excerptum indicat , ubi Sardicenses Nicænis subjecti , pro Nicænis habebantur: *Incipit capitulum de suprascriptis canonibus, idest Nicænis CCCXVIII. Episcoporum . Osius Episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives , aut scholasticus de foro* , & cetera ejusdem canonis verba . Confer etiam , quæ notabimus in alium codicem 59. Capituli Veronensis part. 4. c. 4. n. 11.

Eadem unio ex aliis posterioribus collectionibus confirmata.

XVI. In MS. Sangermanensi, quem P. Coustantius loco indicato commemorat , exstat compilatio ex Conciliorum, Romanorum Pontificum, Patrumque decretis conflata, & apud Hibernos composita, in qua cum Sardicenses canones Nicænorum nomen constanter ferant, ex aliqua collectione apud Hibernos usitata proficiscitur, quæ Nicænos & Sardicenses canones conjungebat . Jacobus Petit post Theodori Cantuariensis Pœnitentiale edidit partem non exiguam collectionis Herovallianæ, de qua dicemus plura part. 4. c. 7. In hac autem , quæ Gallicana est sæculo VIII. lucubrata, Sardicenses canones nomine Nicænorum laudantur. Codex ergo vetustior, ex quo eosdem canones hic compilator exscripsit , eamdem inscriptionem Sardicensibus præfigebat. Aliquot præterea adnotationes in nonnullis collectionibus inveniuntur, quæ Sardicenses canones veluti Nicænos indicant . P. Harduinus Dionysianæ , uti appellat , collectionis codicem memorat annorum amplius 800. existentem in bibliotheca Collegii Parisiensis Societatis Jesu, qui Sardicensibus canonibus hanc epigraphem apponit: *Canon Nicænus seu Sardicensis, quin in Græco non habetur*. Est omnino eadem ac in cod. Colbertino 1868. quem ex P. Coustantio paullo ante laudavimus. Alium item codicem ille allegat collectionis Isidorianæ in eadem bibliotheca Societatis Jesu custoditum , in quo iisdem canonibus hic titulus est : *Incipiunt tituli Concilii Nicæni numero XX. Episcoporum, qui in Græco non habentur, sed in Latino esse inveniuntur tantummodo*. Qui ejusmodi titulum Sardicensibus præfixere, hos profecto canones Nicæno Concilio idcirco tribuerunt, quia eos in aliis antiquioribus exemplis Nicænis canonibus subjectos, eodemque Nicænorum nomine inscriptos reperere. In tabula Conciliorum præmissa laudato codici Herrovalliano apud Petit pag. 265. legitur: *Canones Nicæni Episcoporum XX. Hic canon apud Græcos non habetur, & a quibusdam Sardicensis vocatur* . Hoc titulo ejus tabulæ & collectionis Herrovallianæ auctor canones Sardicenses *Nicænos* vocat, ut etiam in ipsa collectione inscripsit, eo quia in codicibus canonum Gallicanis, quibus utebatur, eos cum Nicænis junctos, & eodem nomine prænotatos videns, Nicænos vere esse credidit. Cum autem in aliis codicibus Græcarum Synodorum versionem exhibentibus , cujusmodi erant codices Dionysii, eos separatos a Nicænis, Sardicensium titulo prænotari deprehendisset , ipsos *apud Græcos*, idest in versionibus Nicænorum ex Græco, *non haberi*, & *a quibusdam Sardicenses vocari* affirmavit.

Comprobata ex Codice Dionysii.

XVII. Dionysii editio a Justello vulgata post canones Sardicenses hanc subscriptionis formulam appendit: *Subscripserunt autem omnes Episcopi sic . Ego ille Episcopus illius civitatis & provinciæ illius ITA CREDO, sicut scriptum est supra*. Similis formula legitur etiam in editione Conciliorum tom. 2. col. 680. Neque vero credatur , hæc formula , quæ deest in MSS. collectionis Dionysio-Hadrianæ , apposita non fuisse ab eodem Dionysio . Nam totidem verbis describitur in duobus MSS. codicibus , qui puram Dionysii collectionem repræsentant, nimirum in Vat. 5845. & in Vat. Palat. 577. qui postremus, ut dicetur part. 3. c. 1. primum Dionysii fetum quantum ad solam canonum collectionem refert. In MSS. autem collectionis Dionysio-Hadrianæ idcirco ea formula a Dionysio apposita sublata fuit, quia subscriptiones Sardicensium Patrum ex alio fonte sumtæ, substitutæ fuerunt , quæ Dionysio tribui non debent, ut patebit ex dictis part. 1. c. 7. n. 1. Porro ea formula, *Ego ille Episcopus illius civitatis, & provinciæ illius*, hominem indicat, qui post Sardicenses canones Episcopos cum urbium & provinciarum nominibus descriptos reperit, ut in subscriptionibus & catalogo Patrum Nicænorum contingit: & ne omnium nomina cogeretur exscribere, unam generalem subscriptionis formulam compegit . Verbum autem *credo* eidem formulæ insertum , Nicænorum canonum , qui symbolum additum habent, proprium est; nec solis Sardicensibus, qui nihil de fide statuunt, competere potest, nisi quatenus subjiciantur , & adnectantur canonibus symboloque Nicæno , ut in MS. Vat. Reginæ 1997. videre licuit , in quo Sardicensibus cum Nicænis canonibus & symbolo simul conjunctis , subscriptiones & catalogus Patrum Nicænorum post ultimum canonem Sardicensem sic proponuntur: *Osius Episcopus civitatis Cordubensis SIC CREDO. Victor & Vincentius Presbyteri urbis Romæ pro venerabili viro Papa Episcopo nostro subscripsimus ITA CREDENTES SICUT SUPRA SCRIPTUM EST* , &c. Dionysius itaque ejus formulæ adnotator, qui Sardicenses canones non ex Græco reddidit, sed ex Latinis exemplaribus Romæ vulgatis inseruit, aliquo exemplo usus est, in quo vel Sardicenses cum Nicænis juncti, subscriptiones Nicænorum proprias recipiebant , vel, si separati erant a Nicænis, ut videtur probabilius, jamdiu excerpti fuerant ab antiquiori aliquo codice, in quo cum iisdem Nicænis Romano more copulabantur.

XVIII. Auctor quoque carminum , quæ huic paragrapho ex codice 55. Capituli Veronensis subjiciemus, aliquod simile exemplar perspexisse videtur . Hic enim auctor , dum Nicænam Synodum sub *Julio* Pontifice habitam scripsit , cum ejusmodi sententiam sumere non potuerit ex Sozomeno nondum latine reddito, ex quo eam receperunt Beda atque Freculphus; non alia de causa id per se se scripsisse intelligi potest, nisi quia in aliquo canonum codice una cum Nicænis copulatos & Nicænorum nomine inscriptos invenit Sardicenses , in quibus Julius Papa nominatur . Idem argumentum non urgemus ex Sozomeno, quippe quod mendosa unius Græcæ vocis lectione ejus textum corruptum

tom. 2. Conc. col. 671. not. 1.

Ibi col. 679. not. 1.

Beda de Tempor. tom. 2. p. 116. Freculph. Chron. c. ult. tom. 14. Bibl. PP.

Ro-

tom. 2. Conc. col. 114. e Breviar. n. 214.

Romani Conciliorum editores non improbabiliter judicant. Neque prætermittenda est peculiaris animadversio in Ferrandum Diaconum. Is in Breviario ultimum canonem Nicænum de non flectendo genu uti primum Sardicensem allegat; primum vero Sardicensem uti secundum, secundum uti tertium, & sic deinceps. Quid ita? Nonne palam indicatur, canones Nicænos & Sardicenses in aliquo vetusto codice, qui fortassis versionem Isidorianam continebat, (Isidoriana enim versione Ferrandus usus est) colligatos fuisse: qui cum postea vel ab ipso Ferrando, vel ab alio aliquo separati fuere, per errorem ultimus Nicænus canon Sardicensibus attributus fuit? Hæc itaque Ferrandi erronea divisio vetustiorem eorumdem canonum conjunctionem confirmat.

Quam pervulgata olim unio Sardicensium cum Nicænis.

XIX. Hæc tam diversa diversarum collectionum regionumque exemplaria Sardicensium canonum unionem cum Nicænis apud Latinos & antiquam, & longe lateque pervulgatam probant; ita ut solius Romanæ Ecclesiæ propria non fuerit. Nulla ex his versionibus canonum Nicænorum, quibus Sardicenses adnexos reperimus, illa est, quam antiqui Romani Pontifices adhibuere, uti capite sequenti palam fiet: ac propterea vera collectio Romana, quæ Nicænos & Sardicenses canones pari ratione copulabat, ad nos non pervenit: omnesque laudatæ collectiones, quæ Nicænos & Sardicenses canones jungunt, ad alias Ecclesias Latinas pertinent. Codex Vat. Reginæ 1997. spectavit ad Ecclesiam Theatinam. Codex Capituli Veron. 58. qui Isidorianam versionem Nicænorum cum Sardicensibus jungit, hanc conjunctionem receptam probat in quibusdam saltem locis, in quibus Isidoriana versio recepta fuerat. Immo hoc vetustissimum exemplum indicare videtur, Isidorianam versionem vetustiori tempore Sardicenses unitos recepisse cum subscriptionibus & catalogo Patrum Nicænorum, & posteriori tantum tempore, cum Sardicenses ab ea versione separati fuere, pro subscriptionibus Nicænis eas Patrum Sardicensium subscriptiones fuisse suppositas ex Sardicensi Synodica ad Julium, quæ in vulgato Isidoriano textu leguntur. Collectio Quesnelliana, quæ Nicænorum canonum versionem in radice Isidorianam, at cum divisione laudati codicis Vat. Reginæ, & cum fere omnibus ejus titulis, nec non cum eadem lectione Nicæni canonis de primatu Romanæ Ecclesiæ repræsentat, in Galliis lucubrata fuit, ut suo loco probabimus: ac proinde ipsius collectionis auctor Nicænos canones cum Sardicensibus junctos in Gallicanis codicibus nactus est. Codex quidem Vat. Palat. 574. & similis Morbacensis ad Gallicanam Ecclesiam spectabant, nec non collectiones Fossatensis, & Herouvalliana, ex quibus eamdem unionem confirmavimus. Idem apud Hibernos receptum probat collectio, quam in Sangermanensi codice Constantius laudavit. Si antiqui aliarum Ecclesiarum superessent codices, idipsum, ut opinamur, de aliis quoque Latinis Ecclesiis pateret. Interim vero tot antiqua testimonia cum conjunctionem laudatorum canonum antiquissimam, & apud Latinos fere ubique receptam declarant; tum vero ab omni fraudis suspicione eximunt antiquos Romanos Pontifices, cum ex MSS. in Latina Ecclesia pervulgatis Sardicenses canones uti Nicænos allegarunt.

Quidam etiam veteres Græci codices eamdem unionem præferebant.

XX. Quid quod aliquos etiam Græcos codices apud ipsam Orientalem Ecclesiam exstitisse, qui Sardicenses pari modo tamquam Nicænos præferrent, satis colligere licet ex eo testimonio Synodi Constantinopolitanæ anni 382. quod part. 1. cap. 6. n. 14. recitavimus, & P. Harduini, atque P. Constantii verbis expositimus. Confer quæ ibidem scripsimus: neque enim semel dicta repetere vacat. Hoc certe Orientalium exemplum & ad antiquitatem conjunctionis eorumdem canonum declarandam, & ad vindicandam Romanorum Pontificum consuetudinem, omnemque doli suspicionem removendam non minimum confert. Addemus hic aliud ex Theodoro Prodromo seniore, qui Photio anterior, ac inter Græcos canonum interpretes omnium antiquissimus, a Niceta Paphlagone, ab Aristeno, Balsamone, Harmenopulo, Blastare, Nicephoro Blemida, aliisque Græcis summis laudibus commendatur. Confer, si libet, Fabricium Biblioth. Græcæ tom. XI. lib. 6. c. 1. n. 16. Hujus Theodori opus ineditum περὶ ἑρμηνείας *de interpretatione canonum* ante nongentos annos scriptum evolvit, ac ex eodem fusiora testimonia identidem recitat Nicolaus Comnenus Papadopolus in Prænotionibus mystagogicis, ac de eodem testatur in respons. 6. §. 6. n. 14. pag. 364. *Prodromus Sardicenses canones sub Nicæni titulo recenset, quasi una & eadem sit Synodus Nicæna & Sardicensis.* Quæ verba indicare videntur, Theodorum Prodromum Sardicenses canones uti Nicænos retulisse, quemadmodum Constantinopolitani Concilii Patres olim fecerunt. Quod si ita est, exstabat ergo inter Græcos Theodori quoque tempore, idest ante Photii schisma, codex aliquis Græcus, in quo Sardicenses canones Nicænis adnexi, Nicænorum titulo prænotabantur, ut in pluribus Latinis codicibus deprehendimus.

Objectum ex Africanis dilutum.

XXI. Mirum nonnullis videtur, quod post illud dissidium inter Zosimum & Africanos, quo detegi debuit Sardicenses canones non esse Nicænos, S. Leo adhuc eosdem Nicænorum titulo allegarit & ingesserit in epist. 44. ad Theodosium Augustum cap. ultimo. At Africani id tantum eviciisse videntur, canones allegatos in commonitorio Zosimi non fuisse inventos inter Nicænos in iis exemplaribus Latinis ac Græcis, quæ in Africa, Alexandriæ, Antiochiæ, & Constantinopoli hac occasione fuerunt consulta, immo nec in ulla alia Patrum Synodo; cum aliarum quoque Synodorum codices contulissent, ut iidem in epistola ad Cælestinum scripsere. Sicut autem in excludendis iisdem canonibus etiam ab omni alia Synodo, quæ vel Sardicensis vocaretur, Africanos penuria codicum laborasse, vel minus diligentes fuisse in synodicis codicibus evolvendis manifestum est; ita nil mirum esse debet, si Romani antiquis suæ aliarumque Ecclesiarum exemplaribus fulti, quibus iidem canones uti Nicæni præferebantur, ab inolita consuetudine allegandi eosdem canones tamquam Nicænos haud recedendum putarunt. Hinc cum S. Leonis ævo antiqua formula & consuetudo tot codicibus probata obtineret; eamdem citra ullam falsi suspicionem adhibuit ad eum Imperatorem scribens, quem ementita allegatione cum non levi periculo fallere non intererat. Adeo vero bona fides Latinorum hujus & anterioris ætatis in allegandis canonibus Sardicensibus nomine Nicænorum nobis videtur explorata, ut existimemus, eos tunc ignorasse omnino eosdem canones conditos fuisse in Sardicensi Concilio, ac in Nicæno constitutos credidisse. Cum enim ab Africanis tam gravis mota esset de iisdem canonibus quæstio adversus Romanos, qui in negotio Apiarii eos uti Nicænos attulerant; si aliquo ex codice cognovissent, ipsos in Sardicensi fuisse sancitos, facilis ratio patuisset, componendi ejus dissidii, docendo Africanos verum Concilium, quod ipsos canones constituerat. Nec dubitari poterat, Africanos rejecturos hoc Concilium, cui majores sui auctoritatem adjecerant; cum præsertim se se paratos indicassent ad eosdem canones recipiendos, si quo in Concilio catholicorum Patrum conditos reperissent. Vide hac de re Observationes in Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 6. n. 20. tom. 2. col. 955. Ea igitur de causa hanc viam satis obviam Romani Pontifices non inierunt, quia ejusmodi canones solo Nicænorum nomine ex MSS. exemplaribus cognitos, in Sardicensi editos plane ignorabant.

XXII. Nunc in eos versus, quo huic paragrapho subjiciendos recepimus, pauca præmittenda sunt. Ii nobis conservati in antiquissimo MS. Veron. 55. speciem quamdam exhibent nuncupatoriæ epistolæ, qua liber fortassis alicujus antiquæ collectionis canonum Dalmatiano Cæsari ab auctore anonymo oblatus fuit. Cum caracter horum versuum sit diversus a caractere totius codicis; hæc nuncupatoria ad collectionem hujus codicis non pertinet, sed ex alio ignoto exemplo huc traducta fuit. Marchio Scipio Maffejus, qui quatuor primos versus tantummodo edidit in Appendice Historiæ Theologicæ pag. 77. censuit Dalmatianum Cæsarem esse Dalmatium alterius Dalmatii filium, & Constantini nepotem, qui

qui anno 335. Cæsar fuit renuntiatus. Sed cum in versibus subsequentibus Chalcedonensis Synodus memoretur; alius valde posterior Cæsar quærendus est. Nullum vero *Dalmatianum* appellatum nacti, id solum suspicamur, hoc nomine intelligi Julium Nepotem Imperatorem, qui fortassis Dalmatianus dictus fuit, quia natione Dalmata, anno 475. Ravenna excedens, in Dalmatiam se se recepit, ibidemque obiit anno 480. Hujus quidem ætas post Chalcedonense Concilium congruit. Alii hujus circiter temporis Cæsares, qui mox penitus desiere, nihil habent, quod cum Dalmatiani appellatione conveniat. De posteriori autem ætate cogitandum non est, cum auctor tres solas œcumenicas Synodos Nicænam, Ephesinam, & Chalcedonensem laudet, quæ sæculo V. a Latinis erant receptæ, ut liquet ex iis, quæ fusius statuimus paragrapho præcedenti. En modo ipsos versus, qui licet valde inconcinni ac rudes, quædam tamen utilia continent.

Dalmatiane jugi Cæsar, quem terra triumpho
Excolit imperium cuncta tremendo tuum,
Auribus hunc audi sacris oculisque beatis,
Aspice gestantem pessima facta librum.
Hoc tibi sit votum, laus perpes, sacra potestas,
Ecclesiæ sanctæ jura tenendo sacra.
Ipsius Augusto sulcando vomere sulcos
Constantinus eris major in imperio.
Ast ubi, vel quando Synodos complectere sacras
Malebant, proprio hoc erat in libitu.
Tempora præteritis retro defluxa diebus
Testantur, divos has peregisse solos.
Ad quas Papa suos currebat & ipse Romanus
Transmiserat quorum jussa tenendo sacra.
Hoc Nicæna canit, quæ Constantinus in ipsa
Effulsit, divus Papa simul Julius.
Arius hic cecidit tanto librante magistro:
A qua sancta caput traxit amore fides.
Chalcedona sequens hanc, Marcianus & auctor
Testatur, feriens Eutychiana labra.
Non tacet hoc divo fulgens Ephesena trophæo
Theodosii, calcans dogmata Nestorii.
..... Romana debinc hoc pandunt jura per orbem
Legibus extensa prorsus utriusque sacra.
..... Cuncta canunt Synodi per dogmata sacræ
Condecet illarum vos retinere ritum.
Non minor Augustus, minor est tibi neque potestas,
Nec tibi dissimilis imperialis apex.
Bis sena nec absunt vobis librata telenta,
Velle sit, aut posse alterius proprium.
Sentiat inde Dei gaudens plebs incrementum,
Polleat & vestro tempore sancta fides.
His valitura bonis vestro libramine Cæsar,
Sæcula perpetuum dent tibi cuncta melos.

§. IV.

Num Romanorum Pontificum decretales epistolæ in unum codicem una cum canonibus Nicænis & Sardicensibus relatæ & editæ fuerint.

XXIII. CODicem publica auctoritate antiquissimis temporibus vulgatum, qui præter Nicænos & Sardicenses canones Romanorum quoque Pontificum decreta contineret, Quesnellus contendit Dissert. 12. c. 2. Id autem probaturus Leonis verba recitat ex epist. 4. ad Episcopos Campaniæ, Piceni, & Tusciæ c. 5. quos observare jubet non tam Innocentii, quam aliorum omnium prædecessorum decreta. *Ne quid vero sit*, inquit S. Pontifex, *quod prætermissum a nobis forte credatur, omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus & canonum promulgata sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri debere mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari.* Tum Quesnellus addit: *Cum hæc scribebat Leo, convertebat mentis oculum in ea Innocentii decreta, quæ habentur in epistola ad Victricium Rothomagensem & alteram ad Macedones Episcopos, quibus reprobatur bigamorum ordinatio. At quomodo ejusmodi decretalia constituta in remotiores Galliarum partes & in Macedoniam missa Italis ita notæ esse potuerunt, ut iis promulgata dicerentur, iisdemque tenerentur obsequi, nisi publico ac recepto Codici haberentur inserta?* Hac ratione cum *omnia decretalia constituta* tam Innocentii, quam *omnium decessorum* Leo servanda præcipiat; Codex adstruendus esset; qui hæc *omnia* contineret: cujusmodi nullus fuit. Neque enim ille Codex, quem idem Quesnellus edidit, & Romanæ Ecclesiæ Codicem venditavit, *omnia* complectitur, sed plurimis & celebrioribus pontificiis decretis caret, ut alibi dicetur.

Nullus fuit codex publicus cum decretalibus Pontificum. tom. 1. col. 616.

Quomodo sine codice publico decretalia essent promulgata. * Confer not. 11. infra in Dissert. XII.

XXIV. Satis autem *promulgata* dici potuerunt *omnia* Innocentii & prædecessorum decretalia, eo quod ad aliquarum licet provinciarum Episcopos primum directa, subinde tamen * aliis atque aliis Episcopis communicata, ac toto orbe dispersa fuere. Cum nimirum Pontifices ad quempiam Episcopum decreta mittebant, quæ omnibus usui esse vellent; solebant præcipere, ut eadem aliis atque aliis per litteras communicarentur. Hinc Siricius cum regularum librum direxit ad Himerium Tarraconensem, eidem mandavit, ut non solum ad Episcopos suæ provinciæ, *sed etiam*, inquit, *ad universos Carthaginienses & Bæticos, Lusitanos atque Gallicios, vel etiam qui vicinis tibi collimitant hinc inde provinciis, hæc, quæ a nobis sunt salubri ordinatione disposita, sub litterarum tuarum prosequutione mittantur.* Similiter Zosimus in epistola ad Esychium Salonitanum: *Ne quid meritis*, inquit, *dilectionis tuæ derogaremus, ad te potissimum scripta direximus, quæ in omnium fratrum & coepiscoporum nostrorum facies ire notitiam, non tantum eorum, qui in ea provincia sunt, sed etiam qui vicinis dilectionis tuæ provinciis adjunguntur.* Plura sunt Leonis testimonia, quibus similia præscribit. Inter cetera epist. 159. ad Nicetam Aquilejensem cap. 7. *Hanc autem epistolam nostram*, ait, *quam ad consultationem tuæ fraternitatis emisimus, ad omnes fratres & comprovinciales tuos Episcopos facies pervenire, ut in omnium observantia data prosit auctoritas.* Hac ratione de plerisque decretalibus Apostolicæ Sedis epistolis factum fuisse credimus, quod de Siricii litteris tradidit Innocentius in epistola ad Exuperium Tolosanum Episcopum num. 4. *Forma illa ecclesiasticæ vitæ pariter & disciplinæ ab Episcopo Siricio per provincias commeavit.* Hinc etiam illud evenit, ut quædam pontificiæ epistolæ quibusdam Episcopis, vel provinciis initio traditæ, communicatæ deinceps aliis aliarum provinciarum Episcopis, & ita in omnes provincias missæ, illud additamentum epigraphis in quibusdam manuscriptis receperint, *& universas provincias*. Ita epistola quarta Leonis inscripta legitur, non solum *omnibus Episcopis per Campaniam, Picenum, & Tusciam*, quibus initio data fuisse videtur, verum etiam *& universas provincias constitutis*. Epistola quoque Siricii in Teleptensi, seu verius Zellensi Synodo lecta, ad solos Episcopos suburbicarios primum videtur directa; at sensim in aliarum provinciarum ac Episcoporum notitiam deducta, ad ipsos Africanos transivit ea inscriptione substituta, quæ in collectione hoc tomo edita legitur cap. 62. *Dilectissimis fratribus & coepiscopis per Africam Siricius.* Vide quæ in eamdem epistolam adnotabimus. Idem est de epistola Gelasii ad Episcopos per Lucaniam, Brutios, & Siciliam, quæ in eadem collectione, & in aliis antiquis inscribitur: *Dilectissimis fratribus universis Episcopis Gelasius.* Nonne hæc promulgatio per provincias sufficit? Nihil ergo cogitandum est de collectione, quæ præter Nicænos ac Sardicenses canones simul copulatos omnes etiam pontificias constitutiones contineret, auctoritateque Romanæ Sedis edita, easdem constitutiones promulgaret. Has quidem Romani Pontifices cum aliquando allegarunt, non e Codice aliquo publico, cujus nulla occurrit uspiam mentio, sed ex apostolicis scriniis eduxere, vel ad eorumdem scriniorum fidem provocarunt, uti P. Constantius late probat in præfatione ad tom. 1. epist. Romanorum Pontificum n. 44. Stet igitur nullum Codicem decretalium olim a Romana Ecclesia evulgatum fuisse, nec eo fuisse opus, ut eædem promulgarentur, & apud Ecclesias auctoritatem obtinerent.

CAPUT II.

De antiquis versionibus canonum Synodorum Græcarum ante Dionysianam lucubratis.

§. I.

Versiones peculiares Latinæ canonum Nicænorum ab Ecclesiis Latinis olim adhibitæ, & distinctæ ab interpretationibus universi Græci Codicis canonum. Quæ particulæ Nicæni Concilii supersint ex antiqua versione apud Romanam & Africanam Ecclesiam receptæ. Integra canonum ejusdem Concilii versio in MS. Vaticano Reginæ nobis conservata. Abbreviationes eorumdem canonum lucubratæ a Rufino, & a Gallicanis usurpatæ.

I. Dlutius in Ecclesia Latina soli Nicæni & Sardicenses canones auctoritatem obtinuerunt, ut capite antecedenti ostendimus. Cum vero Sardicensium originale Latinum in eadem Ecclesia esset vulgatum; Nicænorum tantum canonum interpretatio statim ab initio necessaria fuit. Peculiares igitur eorumdem versiones, quæ apud Latinos fuerunt receptæ, antea commemorandæ sunt; ac dein de iis antiquis interpretationibus fusius agendum erit, quæ una cum aliis ceterarum Synodorum Græcis canonibus Nicænos latinitate donarunt.

Antiqua Nicænorum versio a Romana Ecclesia recepta.

II. Romana quidem Ecclesia, quæ Nicænam Synodum ejusque constitutiones summa semper observantia prosequuta est, eorumdem canonum versionem antiquissimam habuit. Hæc vero ad nos non pervenit. Quæ enim Quesnellianæ collectioni inserta est, Romanam non esse probabimus in Observationibus ad Dissert. XII. Quesnelli cap. 1. n. 2. Initio autem suspicabamur, eam interpretationem canonum Nicænorum, quæ cum Sardicensibus jungitur, & a nobis hoc tomo proferetur ex MS. Vat. Reginæ 1997. olim Ecclesiæ Theatinæ, illam esse, quæ a Romana Ecclesia recepta, exinde ad aliarum quoque vicinarum Ecclesiarum usum transierit. At

Ejus particulæ, quæ supersunt.

duas habemus Nicænæ Synodi particulas ex ea antiquissima versione, quam Romana Ecclesia adhibuit, nimirum Symbolum, quod legitur apud S. Leonem insertum epistolæ 165. & canonem de Catharis, qui ab Innocentio I. recitatur in epistola ad Rufum & alios Macedones c. 5. n. 10. Utramque vero a versione laudati codicis Vat. Reginæ apertissime discrepat. Adde quod Felix III. in epist. 7. ad Episcopos per diversas provincias constitutos, dum tres Nicænos canones in rem suam refert, eorum verba ex Romana, ut credibile est, interpretatione sumta, a versione memorati codicis absunt quam longissime. Hæc inter cetera ex canone 11. profert: *Si tamen eos ex corde pœniteat, tribus annis inter audientes sint, septem vero annis subjaceant inter pœnitentes manibus Sacerdotum, duobus autem oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed tantummodo popularibus* (al. *sæcularibus*) *in oratione socientur*. Hic canon in versione Vat. Reginæ alia divisione legitur can. 18. & aliis atque aliis verbis ita profertur, ut aliam interpretationem manifestet.

Eadem versio pluribus communis. Hilar. t. 2. Edit. Veron. col. 510. & 643. t. 4. Bibl. PP. edit. Lugd. col. 233. in fine. * t. 2. Conc. col. 1260. b. * tom. 3. Conc. col. 448. a

III. Nicænum symbolum ex eadem versione Romæ recepta, quæ apud Leonem legitur, invenimus etiam apud S. Hilarium in libro de Synodis num. 84. & in Fragmento secundo; apud Luciferum Calaritanum in libro *de non parcendo in Deum delinquentibus*, nec non apud Africanos in Breviario Hipponensi inserto collectioni hoc tomo edendæ cap. 2. col. 88. & in Concilio Carthaginiensi anni 419. uti patet ex * Codice Ecclesiæ Africanæ & ex collectionibus Hispanica atque Isidoriana * in Concilio Carthaginiensi VI. In Synodo Carthaginiensi anni 525. hæc eadem symboli versio exhibetur tom. 5. Conciliorum col. 778. sed perperam, ex mendosa utique lectione codicis, traditur hæc illa esse, quam in Africam *transmisit Atticus Episcopus Ecclesiæ Constantinopolitanæ per Innocentium Presbyterum*. Hæc enim versio inserta fuit canonibus anterioris conventus Hipponensis anni 393. & repetita in Synodo Carthaginiensi anni 397. ac tandem in alia item Carthaginiensi anni 419. antequam ad Atticum Constantinopolitanum Innocentius Presbyter, seu potius Marcellus Subdiaconus ab Africanis legatus mitteretur. Alia quidem est interpretatio symboli Attici litteris subjecta in Codice Ecclesiæ Africanæ can. 137. hæcque a Constantinopolitanis interpretibus lucubrata una cum versione canonum Nicænorum, quæ in collectionibus Hispanica & Isidoriana conservatur, ab Attico in Africam missa fuit. Ea porro versio Nicæni symboli apud Romanam Ecclesiam recepta pluribus antiquis communis, indicio esse videtur eamdem pariter ipsis fuisse Nicænorum quoque canonum interpretationem, Africanis præsertim, apud quos exstabant *exemplaria fidei & statuta Nicænæ Synodi, quæ ad nostrum Concilium* (inquiunt Patres Carthaginiensis Synodi anni 419.) *per beatæ recordationis .... Cæcilianum Episcopum allata sunt*. Ita non levis suspicio exoritur, non minus in symbolo, quam in canonibus Nicænis eamdem fuisse antiquam versionem Romanam & Africanam, quam scilicet æque ex Nicæno Concilio & pontificii legati Romam, & Cæcilianus in Africam detulerint. tom. 2. Conc. col. 1364. tom. 3. Conc. col. 447.

Quam antiqua fuerit.

IV. Huic conjecturæ obesse videtur Ferrandus Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconus. Is enim, qui in ceteris Græcis canonibus Isidorianam interpretationem adhibuit, in solis Nicænis eam deseruisse videtur, ut antiquam versionem eorumdem canonum in Africanis codicibus conservatam ac in Africa celebrem sequeretur. Idem vero Ferrandus in Breviatione Nicænum canonem de Catharis ita proponit, ut versionem prodat a Romana diversam, quam Innocentius I. adhibuit. Hic enim Pontifex in epist. ad Rufum & Macedones n. 13. eum canonem sic recitat: *De his, qui nominant se ipsos Catharos, idest mundos, & aliquando veniunt ad catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ & magnæ Synodo, ut accepta manus impositione sic maneant in Clero.* Apud Ferrandum vero ex Africana versione idem canon sic effertur num. 172. *Ut hi, qui nominantur Cathari, accedentes ad Ecclesiam, si ordinati sunt, sic maneant in Clero.* Hæc quidem Ferrandi non sunt ipsa versionis verba, sed ejus compendium. At versionis dissimilitudinem satis indicat sensus, qui cum apud Innocentium manus impositionem significet, apud Ferrandum ordinationem antea acceptam declarat. Etsi ergo interpretatio symboli Nicæni apud Romanos & Africanos erat eadem; non idem tamen de canonibus judicandum videri potest. Verum cum in Africanis canonum codicibus non una esset antiqua illa interpretatio canonum Nicænorum, quam Cæcilianus attulit, sed post Synodum Carthaginiensem anni 419. inserta fuerit alia versio Philonis & Evaristi, quæ petentibus ejusdem Synodi Patribus ab Attico Episcopo Constantinopolitano in Africam missa fuit: hac versione Ferrandus usus credi potest, cum & hujus abbreviatio, & ea versio canonem de Catharis in eamdem sententiam referant. Sic enim eadem Philonis & Evaristi versio: *Si quando venerint ad catholicam Ecclesiam Cathari, placuit sanctæ & magnæ Synodo, EOS ORDINATOS sic manere in Clero*: uti Ferrandus *si ordinati sunt*. Soluta igitur difficultate, quæ ex Ferrando obtrudi poterat, jam redit præsumtio, antiquam versionem Nicæni Concilii a Cæciliano allatam in Africam, sicut in symbolo, ita & in canonibus eamdem fuisse cum illa, quam jam ab initio Romana Ecclesia suscepit.

V. Quantum ad hanc antiquam versionem Romanam præter symbolum, & canonem de Catharis Bonifacius I. in epistola ad Hilarium Narbonensem alterius canonis Nicæni verba se se recitare profitetur. *Nulli*, inquit, *videtur incognita Synodi constitutio Nicænæ, quæ ita præcipit, ut eadem proprie verba ponamus. Per unamquamque provinciam jus Metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas*. At inter Nicænos canones nec in Græco, nec in ulla versione aut ipsa verba, quæ a Bonifacio describuntur, aut prope eadem reperire licebit. Immo apud antiquos Pontifices nullam fuisse interpretationem, quæ id a Nicænis Patribus præceptum traderet, satis probasse credimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli

tom. 2. col. 1043.

nelli part. 2. c. 6. n. 6. ubi quid hac in re conjici possit explicavimus. Aliud veteris Romanæ versionis fragmentum videri potest canon sextus Nicænus, quem Paschasinus Apostolicæ Sedis legatus recitavit actione XVI. Concilii Chalcedonensis: Hic autem canon non solum peculiare illud initium habet, *Quod Ecclesia Romana semper habuit primatum*, & solius Ægypti, non autem Lybiæ ac Pentapolis meminit; verum etiam duos canones sextum & septimum in unum junctos complectitur. Num vero hunc canonem ex codice Romanæ, an ex suæ potius Lylibetanæ Ecclesiæ legerit Paschasinus, qui non ex urbe Roma, sed ex sua Sede ad Concilium perrexit, ex contextu non liquet. Si autem verum judicetur, quod antea conjecimus, eamdem fuisse antiquam versionem Romanæ Ecclesiæ ac Africanæ; cum hic idem sextus canon ex interpretatione antiqua ab Afris recepta insertus in Synodo Carthaginiensi anni 525. discrepet a versione, quam Paschasinus in Chalcedonensi protulit; hæc Paschasini versio Romana credi & affirmari nequit: ac propterea ex codice forte Lylibetano eum canonem recitavit. Initium quidem illud *Quod Romana Ecclesia semper habuit primatum*, eadem ratione invenitur in MS. Vat. Reginæ 1997. ad Theatinam Ecclesiam olim pertinente, non minus quam in codicibus collectionis Quesnellianæ ac in aliis etiam aliarum collectionum, quas memorabimus not. 32. in caput 1. Codicis canonum hoc tomo edendi. Unius vero Ægypti mentio, omissis Lybia atque Pentapoli, ita in laudato MS. Vat. Reginæ, uti apud Paschasinum præfertur: quod aliis indicatis collectionibus nequaquam congruit. At si primam canonis partem excipias, verba a Paschasino recitata in reliquis a versione laudati codicis discrepant, uti & numerus canonis, qui apud Paschasinum sextus, in eo autem codice undecimus est: ac proinde eadem omnino credi nequit utriusque codicis versio.

tom. 5. Concil. col. 780.

VI. Ex hactenus disputatis palam factum est quænam particulæ, vel reliquiæ canonum Nicænorum supersint ex antiqua versione Romana, vel Africana. Nunc de integris & vetustioribus eorumdem canonum interpretationibus pauca delibanda. Primum locum exigit illa in laudato codice Vat. Reginæ contenta, cui Sardicenses canones continua numerorum serie subnectuntur. Hæc siquidem cum & verbis, & divisione canonum ab omnibus aliis cognitis & vetustis interpretationibus differat, nihil dubitandum videtur, quin ad antiquiora multo tempora ejus origo referenda sit. Cumque hæc inserta fuerit in antiquissimam collectionem Italicam, quæ ad Theatinam Ecclesiam suburbicariam spectabat, Italica dici potest. Hanc hactenus ineditam proferemus in lucem hoc tomo post versionem Priscam: ibique plura de eadem dicentur.

VII. Alia posterior aliquanto eorumdem canonum interpretatio a Philone & Evaristo Constantinopolitanis lucubrata, quam Africani Episcopi ab Attico Constantinopolitano acceperant, nobis conservata fuit quantum ad symbolum apud Dionysium can. 137. Codicis Africani; quantum vero ad canones in collectione Hispanica & exinde in Isidoriana, ut antea monuimus. Symbolum vero una cum canonibus hujus versionis invenimus tantum in MS. Vat. Palatino 577.

VIII. Antiquam quoque, & ignotam eorumdem canonum versionem nacti sumus in MS. codice 55. Capituli Veronensis majusculis litteris exarato, qui ineditam pariter interpretationem præbuit canonum Sardicensium ex originali Græco auctiori quam quod editum est, nec non aliam canonum Chalcedonensium. Cum hæ versiones publica luce dignæ visæ sint, huic tomo inserentur.

Abbreviationes Nicænorum canonum a Rufino digestæ, a Gallicanis usurpatæ.

IX. Peculiarem mentionem efflagitat quædam Gallicanæ Ecclesiæ praxis, qua pro Nicænis canonibus nonnunquam usurpavit abbreviationes eorumdem canonum a Rufino exhibitas lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ. Id perspicuum fit ex Concilio, uti appellant, Arelatensi II. nec non ex iis canonum excerptis, quæ in causa Contumelioſi Regensis a Cæsario Arelatensi collecta fuere, ut recte animadvertit Quesnellus Dissert. XVI. huic tomo inserenda num. 15. Duo etiam codices Morbacensis & Vat. Palat. 754. qui puram & perantiquam collectionem Gallicanam continent, eosdem Nicænos canones ex Rufino sumtos & cum Sardicensibus copulatos præferunt. Cum vero in Concilio Gallicano Valentino anni 374. canone tertio Nicæna constituta allegentur, quo tempore nondum Rufini abbreviationes prodierant, alia apud Gallos Nicænorum canonum antiquior versio exstabat: quæ cujusmodi fuerit, ex ejusdem Concilii verbis colligi nequit.

§. II.

De versione totius Græci Codicis canonum, quæ Isidoriana vocari solet.

X. DE antiquis interpretationibus Latinis canonum omnium Synodorum, quæ in Græcis codicibus continebantur, dicturi, illud præmonendum putamus, has privato studio & usui fuisse lucubratas. Nullæ ex iis ante sextum sæculum ab aliqua Latina Ecclesia receptæ nisi forte in Nicænis, quos solos ex Græcis canonibus apud Latinas Ecclesias diutius auctoritatem obtinuisse ostendimus. *Forte* vero scripsimus: quia cum Nicænorum canonum versiones peculiares usui essent, ut paragrapho antecedenti explicavimus; num aliqua ex memorandis versionibus ante sæculum VI. digestis, in Nicænis canonibus a quapiam Latina Ecclesia fuerit usurpata, deficientibus documentis incertum est.

Tres antiquæ versiones canonum.

XI. Versiones antiquæ totius Græci Codicis canonum sunt tres, Isidoriana, Prisca, & Dionysiana. De duabus prioribus, quæ ante sæculum VI. exaratæ fuerunt, nunc dicendum est: de tertia agemus part. 3. c. 1, ubi Dionysii Exigui collectio explicabitur. Incipiamus ab Isidoriana, quæ Prisca antiquior videtur. Vulgata fuit ex collectione Isidori, a quo nomen accepit: Isidorus autem ex antiquiori collectione Hispanica ipsam transcripsit. Neque vero qui Hispanicam collectionem digessit, ejus versionis auctor credatur. Anterior enim est multo, ut ex dicendis patebit. Latine redditos exhibet canones Nicænos, Anquiritanos, Neocæsarienses, Gangrenses, quibus Latinum originale Sardicensium in MSS. collectionum Hispanicæ & Isidorianæ subjicitur, Antiochenos, Laodicenos, Constantinopolitanos, & Chalcedonenses.

De ea, quæ vulgo Isidoriana vocatur.

XII. Hactenus soli codices laudatarum collectionum cum hac versione cogniti fuere. Nos vero unum antiquissimum invenimus in bibliotheca Capituli Veronensis signatum num. 58., qui ad neutram illam collectionem pertinet, exhibetque etiam vetustiorem collectionem lucubratam sub medium sæculum VI. Hic ipse codex Hispanica collectione fortassis antiquior, puram Isidorianam (hoc enim notiori & pervulgato nomine distinctionis caussa utemur) versionem continet: sed cum mutilus in fine sit, ultimum, quod supereſt, folium desinit in Laodiceno canone 16. In hac autem pura Isidoriana versione, cujus sinceriores lectiones dedimus in notis ad Codicem canonum, duo præsertim animadversionem merentur: I. Sardicenses canones cum Nicænis conjungi: II. omnium Synodorum canones etsi satis distinctos, & titulis & numeris carere: quæ remotioris antiquitatis indicia sunt.

De ejus versionis antiquitate. *Vid. part. 1. c. 2.

XIII. Hæc Græcorum canonum interpretatio adeo antiqua est, ut dubium esse possit, num tota simul compacta fuerit, an vero initio priorum tantum Græcarum Synodorum canones, qui * primo in Græcum Codicem videntur relati, latine redditi fuerint; ac dein aucta aliis aliarum Synodorum canonibus Græca collectione, alii interpretes eidem versioni alios subinde canones latinitate donatos addiderint. Huic dubitationi caussam præbuit inter ceteras vetus collectio Lucano-Colbertina, de qua agemus cap. 6. Cum enim hæc solos canones Nicænos, Anquiritanos, Neocæsarienses, atque Gangrenses ex versione Isidoriana suppeditet, ceteros vero referat ex Prisca; collector eos tantum canones in suo Isidorianæ versionis codice reperisse videtur, eo quod hi tantum a primo interprete fuerint

rint in Latinam linguam traducti. Hæc per conjecturam, quæ quanti sit, aliis dijudicandum relinquimus. Certe vero cum in eadem collectione Laodiceni canones non referantur; hi profecto a collectionis auctore inventi non fuerunt nec in Isidorianæ, nec in Priscæ versionis codicibus, quos ille adhibuit. Sicut autem in Prisca hactenus desiderantur, quia nec a primo hujus auctore traducti fuerunt, nec postea eidem accessere; ita nunc in Isidoriana non desunt, quia (licet initio abfuerint) eidem posterioribus curis additi sunt. Cum Ferrandus Diaconus, quem Isidoriana versione usum videbimus, Chalcedonenses canones prætereat; ejus codex Isidorianus ipsis utique caruit. Similem codicem habuisse videtur auctor collectionis Quesnellianæ, qui cum omnes aliarum Græcarum Synodorum canones ex Isidoriana versione receperit, solos Chalcedonenses in eadem non nactus,, ex Prisca descripsit. Hi ergo canones sicut posterius accesserunt Græco corpori canonum, ita etiam versioni Isidorianæ, quæ Græcum Codicem ante Synodum Chalcedonensem Latinis dederat, postea subjecti fuerunt.

XIV. Hanc interpretationem in Hispania receptam manifeste demonstrat collectio Hispanica, quæ ex eadem versione Græcorum Conciliorum canones præfert. Cum Patres Toletanæ Synodi anni 400. tom. 2. Conc. col. 1471. a *constituta Concilii Nicæni perpetuo servanda* in præfatione statuerunt, ex eadem forte versione Nicæni canones eo quoque tempore erant apud ipsos vulgati. Eadem versio quantum ad Nicænos canones videtur recepta etiam in Galliis sæculo V. uti colligere licet ex Concilio Regensi anni 439. can. 3. Cum enim erga Armentarium in Ebredunensi Ecclesia male ordinatum eam indulgentiam servandam decernat, quam *Nicænum Concilium statuit.... idest, ut cuicumque de fratribus tale aliquid caritatis consilia dictaverint, liceat ei unam parochiarum suarum Ecclesiam cedere, in qua aut Chorepiscopi* tom. 4. Conc. col. 534. d *nomine, ut idem canon loquitur, aut peregrina, ut ajunt, communione foveatur*: voces *parochiæ* & *Chorepiscopi* simul in sola Isidoriana versione inveniuntur canone Nicæno octavo, vel can. 14. collectionis hoc tomo edendæ, quæ Isidorianam versionem recepit. Hæc quoque collectio, quam in Galliis digestam probabimus, usum ejusdem interpretationis apud Gallos confirmat, non minus quam collectio manuscripti Corbejensis, quæ pariter Gallicana est. tom. 5. Conc. col. 715. e In Concilio Epaonensi anni 517. can. 31. de pœnitentia homicidarum jubetur observari, *quod Ancyritani canones decreverunt*. Hoc primum documentum est, quo alii Græci canones præter Nicænos in Concilio Gallicano allegantur. Vox autem *Ancyritani* Isidorianæ versionis propria est: Prisca enim *Ancyrenses*, Dionysius *Ancyranos* vocat. Synodus tom. 2. Conc. col. 1668. Valentina anni 374. can. 3. Nicænum Concilium laudat, indicatque ejus canonem XI. Hoc tempore abbreviationes Rufini nondum erant scriptæ, immo nec Prisca versio. Cum vero Isidoriana interpretatio in Galliis vulgata in sua prima origine ad anteriora tempora pertineat, ut superius conjecimus; ex hac fortassis Valentinæ Synodi Patres Nicænos canones receperunt: nisi quis credibilius existimet, eam vetustiorem versionem apud Gallos, quæ apud Romanos, & Africanos, obtinuisse, ex qua quidem paullo ante S. Hilarius Pictaviensis symbolum Nicænum excerpserat. Eamdem Isidorianam interpretationem ex Hispaniis fortassis transisse in Africam, ibidemque sæculo VI. viguisse ex Ferrando Diacono manifestum est. Is enim Nicænis canonibus exceptis, ceteros Græcos canones ex Isidoriana in compendium redegit. Vide part. 4. c. 1. In Italia quoque hanc versionem alicubi vulgatam probant vetustissimæ collectiones in Italia lucubratæ, & custoditæ in codicibus Veronensis Capituli 55. & 58., Lucano 88. simili Colbertino 784., Barberino 2888., & Vat. 1342. In omnes enim has collectiones ex versione Isidoriana non pauca traducta fuere. Concludamus hunc paragraphum cum Martino Bracarensi. Is in præfatione ad collectionem canonum Orientalium duo vitia in canonibus antea latine redditis notat, nimirum *& ea quæ per translatores obscurius dicta sunt, & ea quæ per scriptores sunt immutata*. Isidorianam versionem, quæ in Hispania vigebat, præcipue videtur respicere; in qua nonnulla obscurius reddita ipsi visa sunt, alia vero a librariis alicubi mutata, vel addita in MSS. collectionis Hispanicæ, ac multo liberius in exemplaribus collectionis Quesnellianæ huic tomo insertæ deprehendimus ex collatione aliorum codicum, qui puriorem Isidorianam continent. Nos horum exemplarium lectiones subjiciemus in notis ad Codicem canonum, ac ex his tum patebunt mutationes inductæ, tum purus Isidorianæ versionis textus restitui poterit.

§. III.

De alia versione, quæ Prisca appellatur.

XV. Codices hujus versionis. PRisca Græcorum canonum interpretatio Latina ea solet appellari, quæ in venerandæ antiquitatis MS. codice, litteris majusculis & quadratis scripto, apud Christophorum Justellum olim custodita, ac typis parata, ab Henrico ejus filio, & Gullielmo Voello tomo I. Bibliothecæ Juris canonici veteris inserta Lutetiæ Parisiorum prodiit anno 1671. Alium Vaticanum codicem Justelliano plane similem laudasse Jacobum Sirmondum iidem editores in præfatione generali affirmant. Hæc autem ejus verba proferunt ex Censura Anonymi de regionibus & Ecclesiis suburbicariis. *Tantum abest, ut* suburbicarii *vocem hoc loco respuam, ut nova tibi auctoritate confirmaturus sim antiquissimæ Nicænorum canonum editionis in bibliotheca Vaticana, ubi sextum hunc Nicænum canonem hoc titulo & exordio conceptum memini: De primatu Ecclesiæ Romanæ & aliarum civitatum Episcopis. Antiqui moris est, ut Episcopus urbis Romæ habeat primatum, ut suburbicaria loca, & omnem provinciam suam sollicitudine gubernet. Qui canon* (subdunt laudati editores) *cum iisdem plane verbis conceptus habeatur in Codice Justelli, alterum alteri esse quam simillimum evidenter ostendit.* Addunt aliud testimonium Petri de Marca, qui libro 3. de Concordia cap. 4. n. 6. utrumque codicem Justellianum, & *Vaticanum a viris eruditis laudatum* eamdem versionem continentem commemorat. Nos autem cum omnes Vaticanos codices, qui ad collectiones canonum pertinent, sollicitius expenderimus; nullum MS. exemplum Justelliano plane simile, quod puram versionem Priscam in unum corpus collectam præferret, reperire potuimus. Solum nacti sumus codicem Vat. 1342., cui similis est alius bibliothecæ Barberinæ 2888., in quo Nicæni canones ex eadem Prisca interpretatione cum lectione a Sirmondo descripta exhibentur: & hunc codicem a Sirmondo, & ex Sirmondo a Petro de Marca laudatum nihil ambigimus. Alium porro codicem Vat. Reginæ 1997. invenimus, in quo solis Nicænis canonibus exceptis ac ex peculiari antiquissima versione productis, ceteri Græci canones ex Prisca proferuntur, adeo ut ex utroque codice totam Priscam versionem in bibliotheca Vaticana nanciscí, & utiliter conferre licuerit.

Editio Justelli imperfecta. Cur. XVI. Hujus versionis Justelliana editio manca & imperfecta est, eamque laudatorum codicum præsidio suppletam atque perfectam hoc tomo recudendam credidimus. Caussam autem, cur mutila & imperfecta fuerit Justelli editio, cognoscere non modicum interest. Rem narrat Stephanus Baluzius in præfatione ad Opuscula Petri de Marca edita Parisiis anno 1681. a num. 10. ad 13. his verbis. *Cum viri clarissimi Guillelmus Voellus & Henricus Justellus Christophori filius, prior Theologus Parisiensis, alter Calviniani dogmatis sectator, constituissent in unum corpus colligere varios codices canonum ecclesiasticorum olim a Christophoro editorum, & illis addere etiam aliquos nondum editos, in primis vero quamdam collectionem Latinam, quam habebant in vetustissimo codice MS. Christophori Justelli; & Marca tum Tolosæ habitans intellexisset, eam editionem maturari, ratus id quod res erat, suppressum fortassis iri canones Sardicenses* (*quos, cum statim sequerentur post Nicænos, Christophorus adhuc juventa callidus cultro resecuerat, & ad calcem libri rejecerat*)

ea

ea de re scripsit ad virum superillustrem Petrum Seguierium Galliarum Cancellarium, orans eum, ut publicatione horum librorum supersederetur, donec ipse Lutetiæ esset. Eo cum Marca perveniisset nono Kalendas Octobris an. 1660. *ac typographus urgeret emissionem operis jam perfecti, Voellus & Justellus non aliter id a Cancellario obtinere potuerunt, quam si Marcæ rationem redderent operæ suæ. Igitur non ita multo post ad eum venerunt, & cum illis qui nuper mortuus est Ludovicus Henricus Fayus Espessæus Abbas S. Petri Viennensis, in cujus ædibus habitabat Voellus. Primo res acta est magna contentione, Voello & Justello frendentibus & contendentibus, duo vetera folia membranacea, quæ ad calcem codicis rejecta erant, in quibus continebantur aliqua fragmenta canonum Sardicensium, non pertinere ad hunc codicem, præsertim cum folia quinque desieri manifestum esset post canones Nicænos, & illic duo tantum reperirentur. Sedata tandem illa perturbatione, cum constitisset, hæc duo folia ejusdem magnitudinis esse cum ceteris, ejusdem antiquitatis, ejusdem marginis, ejusdem scripturæ, ac numeratis & collatis cum editione Biniana anni* 1638. *lineis, & ut ita dicam vocabulis, quibus opus erat ad supplenda hæc quinque folia, quæ deerant, ex subscriptionibus Synodi Nicænæ & ex canonibus Sardicensibus, luce clarius patuisset, duo illa folia reliqua ex quinque recisis reponi debere consequenter post Concilium Nicænum, præsertim cum Marca fidem faceret ita sibi olim dictum a Christophoro, qui fassus fuerat, se adhuc juvenem illa resecuisse impetu potius quam ratione; inter eos convenit, ut hæc fragmenta ederentur, & ut sequens præfatio, quam Marca sua manu scripsit, in fronte voluminis poneretur.*

„ Monendus est Lector, amanuensis oscitantia, „ ex cuius apographo ad fidem MS. codicis expres„ so editio isthæc confecta est, accidisse, ut cano„ nes Sardicensis Concilii suo loco, idest post cano„ nes Nicænos, positi non fuerint. Quod editori„ bus curam imposuit recensendæ editionis, & ite„ rum cum MS. conferendæ, attentis, ut omissio„ nem illam restituerent, adjectis hic in fronte col„ lectionis canonibus Sardicensibus, qui supersunt „ in eo codice, ubi post subscriptiones Nicæni Con„ cilii, & ante canones Gangrenses folia quædam „ desunt, quæ vetustate perierunt: duo tamen su„ persunt, incipiuntque a canone Sardicensi XIV. „ una cum sequentibus usque ad XIX. quos bona „ fide hic repræsentare editores voluerunt.

Aliter tamen evenit. Nam cum evasissent ex ea tempestate, aliam viam Marca inscio inierunt componendæ hujus controversiæ, & fragmenta illa canonum Sardicensium reposuerunt post Nicænos, addita præfatione, qua testarentur, id se ratione potius feciisse, quam ullo indicio aut necessitate ex veteri libro petita. Monuerunt ergo maximam partem canonum Sardicensium cum postrema parte subscriptionum Concilii Nicæni injuria temporum periisse. Mox addunt. „ Quæ tamen supersunt Concilii Sardicensis „ fragmenta, post Nicænam Synodum collocavi„ mus. Auctorem namque hujusce editionis non di„ gnitatem Conciliorum, sed ordinem temporis se„ quutum fuisse in sua collectione verosimile est. “ *Rem totam referunt ad verisimilitudinem, cum tamen eis & dictum & ostensum sit, ea folia, in quibus postrema pars subscriptionum Concilii Nicæni, & nonnulli canones Sardicenses continebantur, posita olim fuisse post Synodum Nicænam in codice manuscripto, indeque avulsa a Christophoro adhuc juvene, ne Catholici ex eo libro vetustissimo præscriberent adversus hæreticos pro dignitate & auctoritate horum canonum. Dicere debuerant juxta pacta & conventa, canones illos locis suis prætermissos fuisse, & nunc reponi. Ne quis vero putare possit, me totam hanc historiam gratis comminisci, & nullum illius vestigium exstare, primum scire omnes volo, me huic omni concertationi & examini interfuisse, penes me habere præfatiunculam supra descriptam, & Marcam istius rei mentionem feciisse in litteris, quas tum per aliam occasionem dedit ad Alexandrum Papam VII. & ad Lucam Holstenium. Describam autem ejus verba ex ea, quæ est ad Alexandrum.* „ Justellus „ pater, Calvinianæ quoque hæreseos sectator co„ dicem canonum Ecclesiæ universæ olim publica„ verat, omissis de industria Sardicensis Concilii ca„ nonibus Romani Pontificis potestatem diserte as„ serentibus, ac si judicio Ecclesiæ universæ a cor„ pore canonum rescissi essent. Eadem fraude filius „ canonum collectionem Latinam e codice vetustis„ simo his nongentis annis non scripto (*leg.* con„ scripto) ante meum in hanc Parisiensem civita„ tem adventum prælo submiserat. Statim com„ perto ab ea abesse Sardicenses canones, quos scie„ bam a Justello patre ex ipso codice resectos qui„ dem, sed ad ejusdem voluminis calcem folia re„ jecta, non destiti quoad tam regiæ potestatis com„ minationibus, quam humanissimis precibus post „ canones Nicænos juxta fidem MS. codicis Sardi„ censibus in editione locus suus restitueretur, ne „ hac diligentia prætermissa triumpharent hæretici „ spretam non solum a Græcis, sed etiam a Lati„ nis, & præcipue ab Ecclesia Gallicana canonum „ illorum auctoritatem. “ Hactenus ex Baluzio.

XVII. Continebat olim Justellianus codex, si e- tom. 1. ditoribus credendum sit, *canones Conciliorum Ancy-* Bibl. Jur. *rani, Neocæsariensis, Nicæni, Sardicensis, Gangren-* Can. pag. *sis, Antiocheni, Laodiceni, Constantinopolitani I. &* 276. *Chalcedonensis.* Sed *Synodi Laodicenæ integros canones, & maximam partem Sardicensium cum postrema parte subscriptionum Concilii Nicæni injuria temporum periisse* affirmant in præfatiuncula ad lectorem. Qua de caussa vere interciderit maxima pars Sardicensium cum postrema parte subscriptionum Nicænarum, ex Baluzio intelleximus. Laodicenos vero canones in codice Græco Priscæ versionis auctori defuisse, nec eos Prisca interpretatione latinitate donatos, nobis exploratum est. Cum enim omnium ceterarum Synodorum Græcarum canones ex Prisca versione in aliquot Latinis collectionibus reperimus; solos Laodicenos ejusdem versionis in nulla collectione potuimus invenire, sed vel ex Isidoriana insertos, vel prorsus omissos deprehendimus. Hoc postremum peculiari animadversione dignum est in MS. codice Vat. Reginæ 1997. qui etsi præter Nicænos canones solam ac totam in ceteris editionem Priscam receperit, Laodicenis nihilominus caret. In Justelliano autem codice quinque tantum folia, quæ Nicænarum subscriptionum partem, & Sardicenses canones tantummodo continebant, resecta notavit Baluzius. Laodicenos eidem codici olim insertos eo solo præjudicio affirmarunt editores, quia illos in Græco Codice canonum, ac in omnibus ejusdem Codicis exemplaribus semper exstitisse crediderunt continuata illa numerorum serie comprehensos, quam cuique ejusmodi codici communem putarunt. Nos autem cum part. 1. c. 2. n. 3. hoc præjudicium sustulimus, tum vero Laodicenis canonibus Græcum Codicem aliquando caruisse ostendimus. Nullus quidem Justelliani codicis defectus notatur post canones Antiochenos, quibus Laodiceni subjecti fuissent, si eos Priscæ auctor latine reddidisset.

Laodiceni canones ex Prisca versione cur desint.

XVIII. Canones Constantinopolitani in eodem codice post Chalcedonenses describuntur, iisdemque canon adnectitur de primatu Sedis Constantinopolitanæ, qui ad Chalcedonensem Synodum pertinet. *Id potius ballucinationi, vel incogitantiæ amanuensis, qui codicem exscripsit, quam auctoris errori vel imperitiæ tribuendum* editores tradidere. Sed nec amanuensi, nec auctori versionis id adjudicandum est. Veram caussam eam credimus, quod in eo Græco codice, quem interpres adhibuit, canones Constantinopolitani post Chalcedonenses additi fuerant, iisdemque propterea canon Chalcedonensis pro Constantinopolitana sede constitutus accesserat. Confer quæ in hanc rem observavimus part. 1. c. 2. n. 3. & notam 5. in canones Constantinopolitanos ejusdem versionis, quæ hoc tomo integra edetur.

Quando, & ubi hæc versio lucubrata.

XIX. Hæc versio Prisca post Chalcedonense Concilium lucubrata dicenda est, si quidem omnes Græci canones etiam Chalcedonenses ab eodem auctore latine redditi sunt ex Græco Codice, qui Chalcedonensium & Constantinopolitanorum additamentum receperat. Certe vero priorum Synodorum canones traducti fuerunt eo tempore, quo institutis jam aliquot ecclesiasticis Metropolibus in Italia sub

finem

finem fæculi IV. peculiaris veluti provincia Romani Antistitis uti Metropolitani intra suburbicaria loca concludebatur. Id enim probat versio canonis sexti Nicæni, quam paullo ante ex Sirmondo recitavimus. Hinc etiam hæc versio ab aliquo Italo, aut Italicæ disciplinæ perito condita fuit. Idipsum confirmant Italicæ collectiones, in quibus passim recepta legitur, uti sunt quæ exstant in codicibus MSS. Vat. Reginæ 1997. Vat. 1342. Lucano 88. & Colbertino 784. In Gallias vero aliquem hujus versionis codicem delatum suadet collectio Quesnelliana, quam Gallicanam probabimus: Chalcedonenses enim canones ex interpretatione Prisca decerpti fuere.

Hanc Dionysius indicare videtur.

XX. Hanc versionem, quæ satis obscura & involuta est, indicare videtur Dionysius Exiguus, cum in epistola ad Stephanum Episcopum Salonitanum scripsit, Laurentium Romanum, ut videtur, Presbyterum *confusione PRISCÆ TRANSLATIONIS offensum*, sibi ad novam versionem adornandam stimulos addidisse. Enimvero Italus Presbyter de ea interpretatione conquestus est, quæ in Italia vigebat. Priscam autem ibidem viguisse multo magis quam Isidorianam, ex laudatis Italicis collectionibus discimus. Neque moveat nomen *Priscæ*, quod Dionysii tempore competere non potuisse videtur interpretationi, quæ post Chalcedonense Concilium lucubrata fuerat. Notum est enim veteres *priscum* identidem vocasse, quod annos circiter quinquaginta excederet; & nonnumquam etiam hanc vocem usurpasse de re, quæ non multo ante evenisset. Quemadmodum apud Festum *priscæ Latinæ coloniæ* appellatæ sunt anteriores coloniæ, ut distinguerentur a novis; ita *Priscam* Dionysius potuit vocare anteriorem versionem, ut a sua nova ipsam distingueret.

CAPUT III.

De canonibus Ecclesiæ Africanæ, qui in omnes fere collectiones Latinas antiquas fuerunt inserti, & de vetustis eorum codicibus.

§. I.

Necessitas differendi de canonibus Africanis. Recensentur codices & collectiones, in quibus Africani canones continentur. De antiquitate collectionis Synodorum Africæ, quæ in collectionibus Hispanica & Isidoriana recepta est. Duo codices canonum Africanorum producti in Synodo Carthaginiensi anni 525. De canonibus Synodorum Carthaginiensium sub Grato & Genethlio, qui in uno ex iisdem codicibus continebantur.

Afrorum canonum celebritas.

I. PRæter Græcarum Synodorum canones e Græco Codice latine redditos, & in Latinas collectiones traductos, in easdem fere inserti inveniuntur canones Ecclesiæ Africanæ: iique adeo celebres fuere, ut e Latinis codicibus græce translati, in Græcas etiam collectiones transierint. Cum vero apud Africanos anteriorum Synodorum canones in Synodis posterioribus repeterentur, ac insererentur gestis; frequenter etiam sine præcedentium Synodorum mentione iidem canones repeterentur, qui antea fuerant constituti: iidem in diversis Conciliis reperiuntur, & nunc uni, nunc alii Synodo adjudicantur; adeo ut sæpius non facile discerni possit, qua in Synodo hic vel ille canon conditus fuerit. Accedit diversa Synodorum divisio, seu inscriptio in collectionibus diversis notata, canonumque numerus ejusdem Synodi alicubi minor, alibi major. Nunc certi canones omissi, nunc alii certe additii. Hinc vero magna in Africanis Conciliis canonum commixtio, perturbatio, & incertitudo exoritur; pluresque difficultates & controversiæ exinde excitatæ sunt, quæ eruditos in varias sententias deduxere. Exemplo esse possunt inter alia multa, quæ circa Breviarium Hipponense disputarunt ex una parte Scheleſtratius, ut ipsum suppositionis accusaret, ex alia Quesnellus ut defenderet. Non solum enim ille, qui falsam sententiam tutatus est, sed hic etiam qui veram propugnavit, in plures errores incurrit, canonumque Hipponensium, Breviarii, ac Synodi Carthaginiensis III. notitiam dum evolvere studuit, maxime involvit. Ut autem in tanta caligine aliquid lucis afferretur, nos post P. Harduinum, qui de Africanis canonibus bene meritus est, aliquid tentavimus in Historia Donatistarum part. 2. c. 19. Nunc vero post consulta plura Latinarum collectionum exemplaria, & post diligentius examen ac studium circa easdem collectiones aliquid novi afferre posse credimus, unde exactior & plenior Africanorum canonum & Conciliorum notitia proferatur.

t. 4. Operum Card. Norisii.

Codex canon. Eccl. Afric. quid sit.

II. Postquam Christophorus Justellus Africanorum canonum collectionem græce & latine edidit cum titulo *Codex Canonum Ecclesiæ Africanæ*, opinio apud multos invaluit, eam continere omnes omnino canones, qui ab Africanis Patribus conditi, veteri Africanæ Ecclesiæ usui fuere. Sed ea nullos alios canones vere complectitur, nisi quos Dionysius Exiguus excerpsit ex Synodo Carthaginiensi anni 419., cujus unius gesta præ oculis habuit. Etsi vero in iisdem gestis descripti essent canones, qui tum in ipsa Synodo conditi, tum in anterioribus Aurelii Conciliis fuerant constituti; Dionysius tamen non tota hæc gesta, nec omnes singulorum Conciliorum canones dedit eo ordine ac numero, quo in memorata gesta fuerant inserti: sed cum iidem canones in plerisque Synodis essent repetiti, eum modum, qui repetitioni vitandæ aptior ipsi visus est, instituit; adeo ut ipsius lucubratio earum Synodorum, quæ ante annum 419. sub Aurelio fuerunt celebratæ, integram omnino descriptionem non præbeat; quod plenius patebit ex dicendis §. 8. cum de Synodo Carthaginiensi anni 419. ex proposito disseremus.

Collectio Afric. canon inserta Hispanicæ, & Isid. tom. 2. Conc. col. 745. Ib. col. 1389. Ib. col. 1397. Ib. col. 1433. Ib. 1453. tom. 3. col. 441. Ib. col. 459. Ib. col. 379.

III. Alia Africanorum Synodorum collectio præter Dionysianam exstat in MSS. codicibus collectionum Hispanicæ & Isidorianæ. Octo in ea Synodi describuntur. Carthaginiensis I. Est Synodus sub Grato. Carthaginiensis II. Est Synodus sub Genethlio. Carthaginiensis III. Est Synodus anni 397. sub Aurelio, ad cujus tempora sequentes quoque Synodi referuntur, nimirum Carthaginiensis IV. anni 398., Carthaginiensis V. anni 401., Carthaginiensis VI. anni 419. septimo Kalendas Junias, Carthaginiensis VII. ejusdem anni tertio Kal. Junias, & Milevitana anni 402. In his vero nonnulla, quæ erant distinguenda, perperam conjuncta, & confusa, quædam omissa, & aliqua etiam aliunde inserta, atque Africanis afficta deinceps videbimus. Neque id auctori collectionis Hispanicæ, & multo minus Isidoro tribuendum est. Vetustior enim collectione Hispanica fuit hæc Africanarum Synodorum collectio. Id exploratum fit ex Concilio Turonensi II. anni 567., quod collectionem Hispanicam antecessit. In hoc siquidem can. 20. legitur. *Cum etiam id in antiquis Milevitanis canonibus fuerit statutum. Item placuit, ut quicumque Episcoporum necessitate periclitantis pudicitiæ virginalis, cum vel petitor potens, vel raptor aliquis formidatur* &c. Sunt verba canonis 26., qui in laudata collectione Synodorum Africæ Milevitano Concilio perperam tribuitur, cum vere sit canon Concilii Carthaginiensis anni 418., ut patebit ex dicendis §. 7. Jamdiu ergo ante collectionem Hispanicam compacta fuerat ea Africanarum Synodorum collectio, quæ canones Concilii Carthaginiensis anni 418. Milevitanæ Synodo affixit: ac proinde auctor collectionis Hispanicæ eam non digessit, sed antea digestam & pervulgatam in suum corpus traduxit.

Ea collectio est vetustior Hispanica.

tom. 6. Concil. col. 541.

IV. Aliæ porro collectiones Hispanica & Dionysiana antiquiores nonnulla Africana documenta receperunt. Collectio contenta in MSS. Vat. 1342. & Barberino 2888. præstant Concilium Carthaginiense sub Genethlio. Breviarium Hipponense refertur in iisdem codicibus, ac præterea in MS. 55. Capituli Veronensis, in cod. Corbejensi, & in exemplis collectionis Quesnellianæ. Collectiones Vat. Reginæ 1997. Vat. 1342. Barb. 2888. & Lucano-Colbertina exhibent Synodum Carthaginiensem anni 419. distinctam in canones quadraginta, quam inter documenta Juris canonici veteris hoc tomo edituri sumus. Duæ collectiones Corbejensis & Quesnelliana

dant

dant Synodum Carthaginiensem anni 418. adversus Pelagianos.

V. Neque præter mittendus est Ferrandus Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconus, qui in Breviatione Africanos præsertim canones compendio adhibuit, Africanisque antiquissimis exemplaribus usus est. Cum vero is Concilia Carthaginiensia sine ulla distinctione alleget, non ita facile erit discernere, cuinam Concilio ex pluribus ejusdem loci hic vel ille canon tribuendus sit. His tamen omnibus sollicitiori studio collatis atque perpensis speramus fore, ut distinctionem Africanorum Conciliorum canonumque notitiam proferre possimus.

tom. 5. Concil. col. 778. e Duo antiqui codices Africani.

VI. Huic vero operi facem præferent duo Africani codices canonum, qui in Concilio Carthaginiensi anni 525. sub Bonifacio ex ipso Carthaginiensis Ecclesiæ scrinio producti, integram veterum Africanorum canonum collectionem in duos tomos distributam continebant. Unus ille est, ex quo lecti fuerunt aliquot canones Nicæni & unus Synodi Carthaginiensis sub Grato; alter, qui appellatur, *Liber canonum temporibus Aurelii*. Primus præter Nicænos comprehendisse videtur canones Synodorum Africanarum anteriorum Aurelio: alter vero canones Synodorum, quæ sub eodem Aurelio coactæ in laudato Bonifacii Concilio usque ad vigesimam recensentur. Ut a primo antiquiorum canonum codice exordiamur, Nicænum Concilium ex ea vetustissima interpretatione, quam Cæcilianus in Africam attulerat, apud Africanos receptum, ac relatum in codicem animadvertimus capite præcedenti §. 1. Ibi etiam solius Nicæni symboli, & sexti canonis versionem ex eadem interpretatione supereresse indicavimus, erroremque deteximus, cum in Synodo Bonifacii versioni ab Attico Constantinopolitano transmissæ tributa fuit ea Symboli Nicæni translatio, quæ ad antiquam Africanam interpretationem pertinet.

Synodus Carthag. sub Grato.

VII. Ex Conciliis Africanis anterioribus Aurelio solos canones sub Grato & Genethlio Carthaginiensibus Episcopis conditos, & in Latinas collectiones traductos recepimus. Synodus Carthaginiensis Grati cum canonibus 14. primum edita fuit ex collectione Isidori, qui ex Hispanica illam transcripsit. Utrobique inscribitur: *Concilium Carthaginiense I.* Dein vero emendatius recusa est a P. Labbeo ex codice Vaticano, cujus exemplar Holstenii manu scriptum a P. Possino accepit. Ferrandus in Breviatione hos canones fere allegat expresso Grati nomine sic: *Concil. Carthag. sub S. Grato*. At duobus in locis Grati nomen omittit, idest num. 119. *Concil. Carthag. tit.* 8. & num. 183. *Concil. Carthag. tit.* 2. qui canones his numeris designati, cum numeris canonum solius Synodi sub Grato concurrunt; nisi quis forte malit credere, his locis indicari aliam Synodum Carthaginiensem ex iis quæ desiderantur, in qua iidem canones repetiti, sub iisdem numeris recenserentur. Ex hac Grati Synodo canon 11. integer recitatur in Concilio Bonifacii anni 525. Cum S. Augustinus ineunte anno 402. epistola 65. ad Xantippum scribat num. 2. *Sex Episcopis cauſſam Presbyteri terminari Concilio ſtatutum eſt*, voci *Concilio* hanc notationem Benedictini editores in margine affixerunt: *Carthaginiensi sub Grato an.* 348. *seu* 349. *can.* 11. At S. Augustinum Concilium Grati adhuc ignorasse, dum anno 406. Cresconium Donatistam impugnavit, liquet ex libro 3. contra eumdem n. 38. & lib. 4. n. 52. Hinc enim solam Sardicensem Pseudosynodum, quæ ad Donatum litteras dedit, eum cognovisse manifestum est: Sardicense vero legitimum Concilium, in quo Gratus interfuit, satis didicisset ex canone quinto Synodi Carthaginiensis sub eodem Grato, si hæc ipsi nota fuisset; & hac distinctione legitimæ Synodi Sardicensis ab hæretica, quæ ad Donatum scripserat, Donatistas manifestius ac fortius revicisset. Probabilius igitur credimus, hunc sanctum Doctorem in laudata epistola 65. indicasse aliud posterius Concilium Carthaginiense sub Genethlio, in quo eadem constitutio can. 10. repetita fuit. Cognita porro erat hæc Grati Synodus anno 419. cum in Synodo Carthaginiensi hujus anni, cui S. Augustinus adfuit, can. 5. Aurelius Episcopus ea statuat, quæ ex duobus canonibus 10. & 13. Concilii sub Grato totidem verbis expressa leguntur.

Locus August. explicatus.

VIII. Synodus altera Carthaginiensis sub Genethlio anni 390. ex iisdem fontibus in lucem prodiit, ex quibus illa sub Grato. Continet canones 13. & in collectionibus Hispanica atque Isidoriana vocatur *Concilium Carthaginiense II.* Ex mendoso autem Isidoriano codice ita multa menda in prima editione contraxerat, ut a nonnullis cum Justello veluti suppositicia traducta fuerit. Iis autem mendis posteriori editione ex Vaticano codice sublatis, de ejusdem germanitate nemo potest ambigere. Ferrandus, qui hujus canones identidem allegat, ipsius *ἀυθεντίαν* confirmat. Expressum Concilii Carthaginiensis nomen *sub S. Genethlio* appellat numeris 24. 55. 96. & 194. Cum vero num. 55. & 96. *titulo* 9. designet canonem Genethlii in editis decimum, & num. 24. *titulo* 9. indicet canonem in editis undecimum; perspicuum fit, in Ferrandi codice quatuor ejusdem Synodi canones coaluisse in duos. Cum porro num. 194. alleget *titulum sextum*, qui vulgato sexto canoni respondet; ea canonum unio ante sextum canonem non contigit, sed canon septimus cum sexto, & nonus cum octavo in eodem codice copulati fuisse dicendi sunt: ita ut canones sextus & septimus in unum conjuncti, canonem sextum constituerent, octavus vero & nonus canonem septimum. Hinc sane cum idem Ferrandus num. 90. & 101. suppresso licet Genethlii nomine, laudat *Concil. Carthag. tit.* 7. indicari credimus duos canones ejusdem Genethlii octavum & nonum, qui apud Ferrandum conjuncti, erant canon septimus. Cum porro idem Ferrandus num. 16. agens de præcepta Episcopis, Presbyteris, ac Diaconibus continentia, laudat *Concil. Carthag. tit.* 1. quod in nulla Carthaginiensi Synodo canone primo decernitur: error irrepsit in numerum, indicarique arbitramur canonem secundum Concilii sub Genethlio, in quo ejusmodi præceptum continetur.

Synodus Carth. sub Genethlio.

Ferrandi allegationes explicatæ.

IX. In Synodo Carthaginiensi anni 419. post Nicænæ Synodi lectionem canones XXXIII. juxta divisionem Dionysii constituti fuerunt. Inter priores tredecim, primo & quarto exceptis, reliqui undecim ex Concilio Genethlii sumti sunt. Retinent fere eadem verba; sola nomina Episcoporum interloquentium & proponentium mutantur, ita ut Genetlio substituatur Aurelius, & similiter aliis viventibus sub Genethlio alii Episcopi sufficiantur, qui aderant in Concilio anni 419. Duo tantum nomina Numidii Massulitani & Felicis utrobique leguntur. Num hi ab anno 390. quo habita fuit Synodus sub Genethlio, ad annum 419. vitam produxerunt? In collectionibus Hispanica & Isidori ita hæc Genethlii Synodus profertur, ut nomina quædam præferat eorum Episcoporum, qui pertinent ad Synodum anni 419. Hinc orta erat potior dubitandi ratio de suppositione hujus Synodi. Sicut autem alii defectus, quos in iisdem collectionibus quantum ad Africanos canones deinceps notabimus, aliunde emendandi erunt; ita errores in hac Synodo ex Vaticano exemplo jure correcti sunt.

Priores canones 33. Synodi Carthag. anni 419. unde derivati.

§. II.

De Synodis Africanis sub Aurelio Episcopo Carthaginiensi celebratis, quæ in alio codice producto in Synodo anni 525. erant descriptæ. Earum catalogus. De Concilio Hipponensi anni 393. ac de duobus Carthaginiensibus I. & II. sub Aurelio.

tom. 5. Conc. col. 780.

I. NUnc ad alterum codicem accedamus, qui in Bonifacii Synodo vocatur *Liber canonum temporibus S. Aurelii*. Hujus Concilia III. VI. VII. IX. X. XI. XVI. XIX. & XX. in eadem Synodo memorantur. Omnium series hic primum attexenda. Prima Aurelii Synodus est celebris Hipponensis anni 393. At cum in laudato Bonifacii Concilio, ubi duo Hipponenses integri canones recitantur, ea non dicatur prima Aurelii Synodus, uti ceteræ suo cujusque numero designantur *ex Concilio III. VI.* &c. hoc Hipponense Concilium inter viginti non videtur fuisse comprehensum. Aliæ quidem posteriores Aurelii Synodi præter Hipponensem inveniuntur, quæ

quæ numeris in Bonifacii Concilio indicatis respondent. Dionysii Exigui collectio nobis subsidio fuit, cum eas Synodos recenseat, quæ in Concilio Carthaginiensi anni 419. *temporibus Aurelii Carthaginiensis Episcopi* recitatæ fuerunt. Eas igitur, quæ post Hipponensem Synodum ibidem memorantur, chronologico ordine hic subjicimus.

tom. 2. Conc. col. 1277. c.

I. Carthaginiensis anni 394. VI. vel XVI. Kal. Julias.

Ibid. d.

II. Carthaginiensis anni 397. VI. Kal. Julias.

Ib. col. 1296. a.

III. Carthaginiensis ejusdem anni 397. V. Kal. Septembris. In Bonifacii Synodo anni 525. bis vocatur *Concilium III.* tom. 5. Concil. col. 779. & 781. Ante hanc Synodum tertiam sub Aurelio eodem anno alia quidem præcessit Carthagine habita Idibus Augusti, in qua Mizonius cum aliquot Byzacenis Episcopis Aurelio præsente Hipponensium canonum Breviarium conscribendum curavit. Ita hæc Synodus Iduum Augustarum sub Aurelio tertia haberi deberet. Sed cum ea, quæ ibidem gesta sunt, repetita & inserta fuerint initio actorum plenioris Synodi paullo post coactæ V. Kalendas Septembris, ipsumque Breviarium canonum Hipponensium ex hisce actis ab Africanis antiquis allegari soleat: hac, ut credimus, de caussa factum est, ut illa anteriori hujus anni Synodo prætermissa, hæc posterior tertiæ Synodi nomen obtinuerit in codice, qui in Bonifacii Concilio lectus fuit.

Ib. col. 1277. e

Ib. col. 1296. b.

IV. Carthaginiensis anni 399. V. Kal. Majas.

Ib. d.

V. Carthaginiensis anni 401. XVI. Kal. Julias.

Ib. col. 1304. b.

VI. Carthaginiensis ejusdem anni Idibus Septembris, *Sextum Concilium* item appellatur in Synodo Bonifacii tom. 5. col. 779. e & 780. e

Ib. col. 2313. c.

VII. Milevitanum Concilium anni 402. VI. Kal. Septembris. *Septimum* dicitur in eadem Bonifacii Synodo. Ib. col. 780. b.

Ib. col. 1317. d.

VIII. Carthaginiense anni 403. VIII. Kal. Septembris.

Ib. col. 1324. b.

IX. Carthaginiense anni 404. XVI. Kal. Julias. Concinit Synodus Bonifacii, in qua *nonum* Aurelii Concilium inscribitur.

Ib. 1328. b.

Ib. col. 781. a.

X. Carthaginiense anni 405. X. Kal. Septembris. *Decimum* quoque vocatur in Synodo Bonifacii. Ib. col. 780. b.

Ib. c.

XI. Carthaginiense anni 407. Idibus Junii. Est pariter *undecimum* apud Bonifacium loco laudato.

Ib. 1330. e

XII. Carthaginiense anni 408. XVI. Kal. Julias.

Ib. 1337. a

XIII. Carthaginiense aliud anni ejusdem III. Idus Octobris.

Ib. b.

XIV. Carthaginiense anni 409. XVII. Kal. Julias.

Ib. b. c.

XV. Carthaginiense anni 410. XVIII. Kal. Julias.

Ib. c.

XVI. Carthaginiense anni 418. Kal. Maji. *Sextum decimum* vocatur in Bonifacii Synodo: tom. 5. col. 780. c.

Ib. col. 1252. b.

Ib. 1349. c.

XVII. Carthaginiensis anni 419. actiones duæ, altera VIII. Kal. Junias, altera vero III. Kal. ejusdem mensis: quæ duæ actiones in collectionibus Hispanica & Isidoriana proferuntur veluti duo Concilia distincta. In Dionysius desinit.

XVIII. Carthaginiense anni 421. Idibus Junii. Hanc Synodum e MS. Capituli Veronensis eduximus, ac inter documenta Juris canonici veteris hoc tomo prodibit. Neque hoc dici potest Concilium XIX. in Bonifacii Synodo laudatum: nam canon, qui in hac Synodo excerptus dicitur ex Concilio XIX. in hoc nostro Concilio non legitur. Præterea hoc Concilium habitum dicitur, cum *institutа Concilii solemnitas per biennium cessaret*, nimirum post ultimam Synodum anni 419. quæ ex Bonifacii serie est Concilium XVII.

De tempore Concil. XIX. & XX.

XIX. & XX. Concilia quænam fuerint, non est exploratum: neque enim collectiones ullæ aliam Africanam Synodum sub Aurelio ad nos transmisere. In sæpe laudata Bonifacii Synodo unus tantum canon recitatur ex Concilio XIX. quem pariter allegat Ferrandus in Breviatione num. 84. *Concil. Carth. tit. 3.* & alius ex Concilio XX. Tempus vero horum Conciliorum certum non est. Solum conjici potest, Concilium XX. illud idem fuisse, quod inter annum 425. & 426. ad Cælestinum litteras dedit; cum in eo canone, quem Synodus Bonifacii huic Concilio tribuit, non minus quam in iisdem litteris sermo sit de appellationibus ad transmarina. Concilium autem XIX. post annum 421 & ante annum 425. collocandum videtur.

Plures Synodi sub Aurelio desunt.

II. Neque vero omnes Africanæ Synodi coactæ sub Aurelio, qui Carthaginiensem Sedem tenuit ab anno circiter 392. ad annum usque 429. hoc viginti Synodorum numero comprehenduntur. In Concilio Hipponensi anni 393. canon editus fuit, quo singulis annis Concilium plenarium nunc in una, nunc in alia provincia congregaretur, ad quod omnes provinciæ, quæ primas sedes habebant, ex Conciliis suis legatos dirigerent. Anno quidem 394. provinciæ Proconsularis Synodus Carthagine celebrata VI. vel XVI. Kal. Julias memoratur, ex qua Episcopi ejusdem provinciæ legati directi sunt ad Concilium Adrumentinum, quod in illis viginti non recensetur. Hæc methodus observata usque ad annum 407. quo plenariam Synodum, non annis singulis, sed cum caussa communis exigeret, indicendam decretum fuit. Vide Cod. Afric. c. 55. Ita præter provinciales Synodos quindecim plenariæ usque ad annum 407. coactæ fuere. Ex his autem plures desiderantur: quæ idcirco fortassis omissæ fuere, quia præter quasdam communes caussas, quæ in iisdem terminabantur, repetitis tantum & confirmatis antecedentibus decretis præsertim Hipponensibus anni 393. nullum peculiarem canonem condiderunt.

Cod. Eccl. Afr. t. 2. Conc. col. 1277. d.

III. Ferrandus aliam Synodum Hipponiregiensem laudat distinguendam ab Hipponensi anni 393., eamque celebratam anno 427. ex P. Harduini codicibus probabimus §. IX. Alias quoque peculiares Synodos provinciæ Byzacenæ, nimirum Zellensem, Suffetulensem, Thusdritanam, Macrianensem, Septimunicensem, Thenitanam, & Maracanensem, seu Maradianensem allegat idem Ferrandus, quas vivente Aurelio celebratas conjiciemus eodem paragrapho nono. Solius Concilii Zellensis, quod alias Teleptense, seu Telense dicitur, fragmentum supereſt, quod in collectione hoc tomo impressa legitur c. 62.

Concil. Hippon. anni 393.

IV. Nunc in canones earum Synodorum, quas sub Aurelio coactas recensuimus, exactius inquirendum est. Omnium celeberrimum est Concilium Hipponense anni 393., cujus canones abbreviati, in aliis Synodis plerumque repetiti fuere. Hinc frequens ejusdem Synodi mentio. Integra vero hujus gesta, & canones integri desiderantur. Exceptis enim duobus canonibus integre descriptis & conservatis in Synodo Carthaginiensi anni 525. sub Bonifacio, qui in Breviario divisi fuerunt in tres 3. 6. & 7., sola ceterorum abbreviatio supereſt, quæ cum fuerit inserta in Synodum Carthaginiensem anni 397. ex iis, quæ de hac Synodo susius dicentur, quot & quinam fuerint Hipponenses canones palam fiet.

Conc. Carth. an. 394.

V. Synodo Carthaginiensi I. anni 394. VI. vel XVI. Kalendas Julias, ex qua Legati ad Adrumentinum Concilium directi fuerunt, nulli canones tribuuntur. Vide Codicem Eccl. Afric. tom. 2. Concil. Ven. edit. col. 1277. d.

Concil. Carth. an. 397. Kal. Jul. a Dionysio Exiguo.

VI. Ex II. Synodo Carthaginiensi anni 397. Kal. Julias hic unus canon a Dionysio Exiguo profertur in eodem Codice Ecclesiæ Africanæ col. 1296. b. *Placuit, ut nullus Episcoporum naviget sine formata Primatis*. Repetitio est canonnis Hipponensis, qui in Breviario legitur can. 27. Ferrandus num. 64. canonem, qui repetens aliud decretum Hipponense, appellationem ab electis judicibus prohibet, adscribit *Concilio Carthag. tit. 3. item Concil. Carthag. tit. 15.*, ubi corrigendum *tit. 19.* Cum autem hac secunda allegatione indicetur Concilium Carthaginense anni 397. habitum V. Kal. Septembris, quod *tit. 19.* hunc canonem exhibet; priori allegatione anterior utique Synodus Carthaginiensis innuitur. Cum vero idem canon non inveniatur inter canones Synodorum Carthaginiensium sub Grato ac Genethlio constitutos, qui omnes supersunt; rectius huic Concilio secundo Aurelii celebrato eodem an. 397. Kalendis Julii adjudicandus videtur quam Carthaginiensi I. quippe Dionysius nullos canones primo Concilio tribuit, ex secundo vero non omnia decreta retulit, sed ad ejus gesta lectores remisit: *Gesta*, inquiens, *in authenticis qui quæret, inveniet*.

§. III.

§. III.

Restituitur Synodus Carthaginiensis anni CCCXCVII. tertia sub Aurelio habita V. Kalendas Septembris, in qua Breviarium canonum Hipponensium lectum, confirmatum, & gestis insertum fuit. Quantum Africani Romanæ Sedis auctoritati detulerint. Subscriptiones Episcoporum laudatæ Synodi ex optimo codice erutæ.

1. HOc Concilium Carthaginiense III. sub Aurelio & Hipponenses canones in Breviarium contractos, & alios canones in ipso Concilio editos complectitur. Duo hujus Synodi fontes suppetunt, collectio Isidoriana, quæ ex Hispanica hanc Synodum derivavit, & Codex Ecclesiæ Africanæ, qui ex Dionysio Exiguo proficiscitur: sed in utriusque canones & numero, & ordine discrepant, ac Hipponenses abbreviati a Carthaginiensibus nulla certa nota discernuntur. Adde quod in ambobus quædam desiderantur, quæ ejus Synodi gestis certe erant inserta. Hinc hujus Synodi restitutio maxime necessaria. Tria in hanc restitutionem subsidio erunt. I. Breviarium Hipponense, quod in collectione canonum hoc tomo edenda ad MSS. codices aliarum etiam collectionum exactum reperietur cap. 2. Ex hoc enim quot & qui fuerint canones Hipponenses palam fiet. II. Ferrandus. Hic cum omnes fere canones hujus Concilii Carthaginiensis tertii suo cujusque numero designet, tum Hipponensium, tum Carthaginiensium ordinem suppeditabit. Qua in re diligentiori quidem collatione & animadversione uti opus fuit, ut inter quamplurimos canones ab eo allegatos hac generali formula *Conc. Carthag.* ii discernerentur, qui ad Synodum Carthaginiensem tertiam anni 397., vel ad alia ejusdem loci Concilia pertinent. III. Synodus Bonifacii anni 525., ubi ex *Libro canonum temporibus S. Aurelii Concilio tertio* tituli canonum XXIII. eo ordine proferuntur, qui cum Ferrando plane concurrit. Quam concordiam & conciliationem cum ex restitutione Concilii Carthaginiensis III. mox subjicienda manifestam fecerimus; evanescent plures difficultates a non paucis ingestæ, qui hæc documenta non satis apte intelligentes, non modo Hipponense Breviarium suspectum reddidere, verum etiam de dignoscendis canonibus Concilii Carthaginiensis III. spem abjecerunt. Ex dicendis autem patebit, in hac Synodo lectum primo loco & insertum fuisse Breviarium, quod paullo ante a Byzacenis Carthagine conditum fuerat; dein vero alios canones fuisse constitutos: ita tamen ut tum canones Breviarii lecti & inserti, tum alii postea conditi eidem Synodo Carthaginiensi III. continua numerorum serie adscripti fuerint. En ipsam canonum seriem, ex qua hujus Concilii restitutio pendet.

Synodi restituendæ necessitas.

Series canonum Concilii Carthag. anni 397.

I. *Cæsario & Attico VV. CC. Conss. V. Kal. Septembris* &c. ut in Cod. Eccles. Afric. ante canonem 34. tom. 2. Conc. Ven. edit. col. 1277. e, usque ad verba *singula a vestra caritate considerentur*. Hæc præfatio in collectionibus Hisp. & Isid. omissa fuit, cum hoc Concilium Carthaginiense III. producitur; ejusque præfationis loco a collectore inserta hæc verba: *Constituta sunt hæc quæ in præsenti Concilio definita sunt*. Cur hunc & sequentes tres numeros quatuor primis titulis, seu capitulis Concilii Carthaginiensis III. assignarimus, ex Ferrandi computatione, quæ incipit a *tit. V.* intelliges.

II. Post laudatam præfationem asserendus est titulus Synodi, in qua Breviarium canonum Hipponensium conditum fuerat. *Synodus Carthaginiensis sub die Iduum Augustarum Consulatu Cæsarii & Attici*. Hunc titulum eruimus ex MS. 59. Capituli Veronensis, a quo alii codices modicum discrepant. Vide not. 1. in cap. 2. Codicis edendi col. 85. Mox litteræ Aurelii & Mizonii Breviario præmissæ subjiciendæ sunt. *Dilectissimis fratribus & Coepiscopis diversarum provinciarum* &c. uti eodem capite col. 87. Nonnulli has litteras ex Byzacena Synodo, non autem Carthagine datas putantes, Aurelii nomen expungendum, easque ad Byzacenos, qui Synodo non interfuerant, non vero ad Episcopos in Concilio plenario Carthaginiensi III. ex aliis Africanis provinciis congregandos scriptas opinantur. At hanc Synodum Carthagine celebratam Idibus Augusti an. 397. a Mizonio aliisque Episcopis Byzacenis non solum testatur titulus ex diversis codicibus excerptus, verum etiam idem Aurelius in præfatione a Dionysio conservata illis verbis: *Cum Sacerdotum nostrorum epistola Byzacenorum fuisset recitata, vel quid mecum* (utique Carthagine) *iidem, qui tempus & diem Concilii prævenerunt, tractassent* &c. Dies Concilio plenario præstituta a Synodo Hipponensi anni 393. erat X. Kal. Septembris ex Cod. Afric. c. 73. Hunc autem diem prævenientes Mizonius & aliquot Episcopi Byzaceni, profecti Carthaginem, ubi Synodus plenaria habenda erat, Idibus Augusti una cum Aurelio (*mecum* enim inquit) tractantes, Breviarium scripsere, & litteras, quibus ejusdem Breviarii ratio redditur. Hinc jure epistolæ Byzacenorum Aurelius etiam inscribitur, & eidem Breviario in omnibus MSS. codicibus subsignatus legitur. Sicut autem Breviarium *ad hunc cœtum*, idest ad plenariam Synodum, *corrogatum* idem Aurelius loco citato tradit; ita etiam litteræ, quæ Breviarii ad eumdem cœtum corrogandi caussa scriptæ fuerunt. Confer quæ hac de re plenius disseruimus in Historia Donatistarum part. 2. c. 9. tom. 4. Operum Cardinalis Norisii col. 425. & Admonitionem in c. 2. Collectionis hoc tomo edendæ col. 79. Deinhasce litteras excipit titulus Breviarii: *Statuta Concilii Hipponensis breviata* &c. infra hoc tomo col. 88.

III. *Nicæni Concilii professio, & fides recitata & confirmata est, quæ ita se habet. Credimus* &c. Ibidem. Hoc symbolum Nicænum non esse a Breviario expungendum, ut non nemini visum est, probat interlocutio Honorati & Urbani relata in Cod. Afric. c. 47. qua post insertum Breviarium dixere: *De fide enim Nicæni tractatus audivimus, verum & de sacrificiis inhibendis post prandium* &c. quæ ad idem Breviarium in hoc Concilio Carthaginiensi lectum referuntur.

IV. *Placuit etiam propter errorem* &c. ut in Breviario ibidem col. 89. ubi monendum est, sequentes pariter canones usque ad can. XLVII. sumendos esse potius ex Breviario, quam ex Codice Eccles. Afric. vel ex MSS. codd. collectionum Hisp. & Isid. apud quos nonnulli canones repetiti in Synodo anni 419. alia verba aliasque lectiones in eadem Synodo receperunt. In Isid. hic canon est c. 1. In Cod. Afr. omittitur, sed citatur uti canon Breviarii ab Epigonio in eodem Cod. Afr. c. 34. Integer ex Concilio Hipponensi exhibetur in Synodo Carthaginiensi sub Bonifacio anni 525. tom. 5. Concil. col. 781.

V. *Crescionius Villaregiensis Episcopus* &c. uti in Breviario col. 89. Primam partem de Cresconio ad Breviarium spectare manifestum est ex laudata interlocutione Honorati & Urbani in Cod. Afric. c. 48. ubi testantur, se *audisse confirmata, quæ contra Cresconium Villaregiensem statuta fuerant*. Postremam vero partem Ferrandus num. 24. allegat sic: *Concil. Carth. tit. 5.* Hic autem *titulus quintus* laudatus a Ferrando, quatuor alios in ejus codice canones præcessisse significat. Hæc secunda pars in Isid. legitur can. 20. sed cum additamento, quod in Breviario non apparet.

VI. *Primatem proprium* &c. ut in Breviario col. 89. Ferrandus n. 82. *Conc. Carth. tit. 6.* Hic canon cum sequenti integer recitatur in Synodo Bonifacii ex Concilio Hipponensi t. 5. Concil. col. 782. In cod. Afr. can. 17. a Patribus Synodi Carthaginiensis anni 419. adoptatus, aliis verbis exprimitur.

VII. *Ceteri etiam primæ Sedis* &c. ut in Breviario eadem col. 89. Ferrandus n. 83. *Conc. Carth. tit. 7.*

VIII. *Ut lectores populum non salutent*. Ex serie Ferrandi hæc prima pars canonis primi in Breviario nostræ editionis col. 90. constituit *titulum* S. distinctum a secunda parte, quæ apud ipsum est *tit. 9.* Similiter idem primus canon nostræ editionis in duos canones distinguitur in codice 55. Capituli Veronensis. In Isid. c. 4. hæc prima pars postponitur secundæ, uti etiam postponitur in cod. Afric. c. 16. Confer dicenda canone sequenti, qui secundam partem distinctam exhibet.

IX. *Ut ante XXV. ætatis annos* &c. ut in noſtra Breviarii editione c. 1. col. 90. Ferrandus num. 121. *Concil. Carth. tit.* 9. Hic canon in Synodo Bonifacii anni 525. citatur *ex Concilio* III. ſub Aurelio; cumque non omnes, ſed aliquot tantum hujus Concilii canones ibidem proferantur, hic canon recitatur primo loco, quem explicationis gratia *paragraphi primi* nomine deſignavimus, & ſimiliter reliquos ibidem recitatos paragraphi ſecundi, tertii, quarti &c. vocibus deſignaturi ſumus. Iſidorus cap. 4. & Codex Afr. c. 16. hunc canonem referunt, ſed mutilum, deſunt enim illa, *ut primum Scripturis divinis* &c. uſque ad finem. Id autem ea de cauſſa accidiſſe videtur, quia tum Dionyſius Exiguus, ex quo ſumtus fuit vulgatus Codex Eccleſiæ Africanæ, tum antiquus auctor collectionis Synodorum Africanarum ab Iſidoro ſuſceptæ hunc canonem cum præcedenti conjunctum exſcripſerunt, non ex Breviario, quod in omnibus noſtris codicibus eumdem canonem cum iiſdem verbis exhibet, nec ex vero Concilio Carthaginienſi anni 397., cui integrum Breviarium inſertum fuit; ſed ex Concilio Carthaginienſi anni 419., in quo idem canon inter priores canones 33. ſine laudatis verbis legitur. Alia quidem ex hac eadem Synodo apud Iſidorum Carthaginienſi III. perperam attributa deinceps videbimus.

X. *Ut ordinatis Epiſcopis* &c. ut in Breviario c. 2. col. 90. In Concilio Bonifacii laudatur §. 2. Apud Iſid. eſt c. 3. In Cod. Afr. c. 18.

XI. *Ut etiam per ſolemniſſimos paſchales dies* &c. ut in Breviario c. 3. col. 91. Apud Ferrandum num. 226. *tit.* 11. in Concilio Bonifacii §. 3. Iſid. c. 5.

XII. *Ut corporibus defunctorum* &c. ut in Breviario c. 4. col. 91. uſque ad illa *nec edere*. Ferrandus num. 227. *tit.* 12. Etſi vero in editione Breviarii hic canon copuletur cum ſequenti; utrumque nihilominus dividendum in reſtituendo Concilio Carthaginienſi anni 397. idcirco credimus, quia non ſolum diſtincti proferuntur apud Ferrandum, verum etiam in Synodo Bonifacii, quæ hos duos canones diſtinctos ex Carthaginienſi III. allegavit, unum §. 4. alterum §. 5. Codex Barberinus 2888. in ipſo Breviario exhibendo hos canones dividit. Iſid. c. 6. & Cod. Afr. c. 18. utroſque in unum conjunctos præbent.

XIII. *Deinde cavendum eſt* &c. In editione Breviarii eſt ſecunda pars canonis quarti col. 91. Ex ſerie autem numerorum in Ferrandi codice erat *tit.* 13. Apud Bonifacium deſcribitur §. 5. apud Iſid. c. 6. In Cod. Afr. aliis verbis affertur circa medium can. 18., quo Synodus Carthaginienſis anni 419. tres vel potius quatuor canones Breviarii Hipponenſis copulatos adoptans, quædam etiam verba immutavit.

XIV. *Ut propter cauſſas* &c. ut in Breviario c. 5. col. 91. Ex ſerie vero titulorum apud Ferrandum erat in ſuo codice *tit.* 14. Apud Iſid. c. 2. In Cod. Afric. prima pars cum aliqua mutatione verborum legitur can. 18. ſecunda can. 14.

XV. *Ut quiſquis Epiſcoporum* &c. ut in Breviario c. 6. col. 92. Ferrandus num. 58. *Concil. Carth. tit.* 15. Iſid. c. 7. & Codic. Afric. c. 19. ex hoc & ſequenti canone unum compingunt. Uterque præterea lectiones quaſdam habet a Concilio Carthaginienſi anni 419. immutatas, quibus palam fit hunc canonem ab auctore collectionis Africanarum Synodorum in Iſidorum traductæ ſumtum fuiſſe ex Concilio anni 419., ad quod pertinent priores canones 33. in Codice Africano deſcripti; non vero fuiſſe excerptum ex Breviario Hipponenſi, aut ex Concilio Carthaginienſi anni 397., ubi duo canones diſtinguuntur, nec Aurelii nomen canoni præmittitur, ſicut & omnes alii ejuſdem Concilii canones nullo Epiſcopo proponente exhibentur. In vulgato autem Iſid. lectiones quædam ex Breviario inſertæ fuere: at monente P. Harduino codices conciuunt cum lectionibus Concilii anni 419.

XVI. *Si autem nec ad Concilium* &c. ut in Breviario c. 7. col. 93. Ex ſerie Ferrandi in ejus codice erat *tit.* 16. Quantum ad Iſid. & Cod. Afr. recole quæ in canonem præcedentem animadvertimus.

XVII. *Si autem Presbyteri* &c. In Breviario c. 8. col. 93. Ferrandus num. 51. *tit.* 17. Iſid. c. 8. Cod. Afr. cum aliqua exigua varietate lectionis c. 20.

XVIII. *Sane quiſquis Epiſcoporum* &c. ut in Breviario c. 9. col. 94. Apud Ferrandum num. 67. eſt *tit.* 18. In Synodo Bonifacii anni 525. *Ex Concilio III. Aurelii §. 6.* Iſid. c. 9. In Cod. Afr. c. 15. omittitur ultima periodus, & duo canones ſequentes junguntur.

XIX. *Hoc etiam placuit* &c. in Breviario c. 10. col. 94. Ferrandus num. 62. *tit.* 19. primam partem laudat: numero autem 64. allegat ſecundam, ubi *tit.* 19. corrigendum eſt pro *tit.* 15. In Iſid. eſt c. 10. in Cod. Afr. c. 15.

XX. *Quod Filii Epiſcoporum* &c. ut in Breviario c. 11. col. 94. Apud Ferrandum num. 40. eſt *tit.* 20. Cod. Afr. c. 15. & Iſid. c. 11. eamdem ſententiam partim iiſdem, partim aliis verbis efferunt: iidemque inter ſe ſe aliquot verbis diſcrepant.

XXI. *Ut gentilibus, vel etiam hæreticis* &c. ut in Breviario c. 12. col. 95. Apud Ferrandum num. 39. eſt *tit.* 21. In Synodo Bonifacii legitur §. 7. in Iſid. c. 12. Codex vero Afr. c. 21. aliis atque aliis verbis exprimit.

XXII. *Ut Epiſcopi vel Clerici filios ſuos* &c. c. 13. Breviarii col. 95. Apud Ferrandum num. 41. *tit.* 22. Iſid. c. 14. Cod. Afr. c. 35.

XXIII. *Ut Epiſcopi vel Clerici in eos* &c. in Breviario c. 14. col. 95. Apud Ferrandum num. 33. *tit.* 23. Laudatur in Synodo Bonifacii §. 8. Iſid. c. 13. (ut in MSS. legitur) & Cod. Afr. c. 22. aliam lectionem præferunt propriam Synodi anni 419.

XXIV. *Ut Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi non ſint conductores* &c. c. 15. Breviarii col. 95. In Synodo Bonifacii legitur §. 9. Apud Ferrandum num. 70. *tit.* 24. Iſid. c. 15. & Cod. Afr. c. 16. aliam lectionem Synodi anni 419. peculiarem repræſentant.

XXV. *Ut cum omnibus omnino Clericis* &c. ut in Breviario c. 16. Ferrandus num. 122. citat hunc canonem *Conc. Carth.* ſed titulus omittitur, qui ſupplendus eſt *tit.* 25. Apud Iſid. eſt c. 17.

XXVI. *Ut Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi non ordinentur* &c. in Breviario c. 17. col. 95. In Ferrando num. 15. *Conc. Carth. tit.* 3. ubi error irrepſit in numerum, ut patet vel ex Synodo Bonifacii, in qua hic canon poſt præcedentes recitatur §. 10. Corrigendum eſt autem in Ferrando ex reliquorum numerorum ſerie *tit.* 26. In Iſid. habetur c. 18. in Cod. Afr. c. 36.

XXVII. *Ut lectores uſque ad annos pubertatis* &c. c. 18. Breviarii col. 95. Apud Ferrandum num. 129. *tit.* 27., ubi tamen hic canon ita aliis verbis proponitur, ſicut in Iſid. c. 18., & in Cod. Afr. c. 16.

XXVIII. *Ut Clericum alienum* &c. c. 19. Breviarii col. 96. Apud Ferrandum num. 27. *tit.* 28. Iſid. c. 21.

XXIX. *Ut nullus ordinetur* &c. in Breviario c. 20. col. 96. Ferrandus num. 232. *tit.* 29. Iſid. c. 22. Legitur in Synodo Bonifacii §. 11.

XXX. *Ut nemo in precibus* &c. c. 21. Breviarii col. 96. Apud Ferrandum num. 219. *Conc. Carth. tit.* 31., ubi ex ejus ſerie corrigendum *tit.* 30., cum præſertim etiam in Synodo Bonifacii afferatur §. 12. poſt canonem præcedentem, eidemque ſubjiciantur ut diſtincti duo canones ſequentes, quorum ultimus apud Ferrandum ſignatur *tit.* 32. In Iſid. eſt c. 23.

XXXI. *Ut nullus Clericorum amplius* &c. c. 22. Breviarii col. 96. Apud Ferrandum deeſt; ſed legitur in Synodo Bonifacii §. 13. In Iſid. eſt c. 16. partim eadem, partim diverſa lectione. In Cod. Afr. c. 16. aliis omnino verbis.

XXXII. *Ut in ſacramentis* &c. Breviarii c. 23. col. 96. Apud Ferrandum num. 213. *tit.* 32. Laudatur in Synodo Bonifacii §. 14. Idem eſt in Cod. Afr. c. 37. Iſidorus autem c. 24. alia præterit, alia ob hujuſmodi omiſſionem diverſis verbis effert.

XXXIII. *Ut Clerici, vel continentes* &c. in Breviario c. 24. col. 96. Apud Ferrandum num. 132. *tit.* 33. Cod. Afr. c. 38. Iſid. c. 25.

XXXIV. *Ut primæ Sedis Epiſcopus* &c. Breviarii c. 25. col. 97. Ferrandus num. 81. *tit.* 34. Legitur in Synodo Bonifacii §. 15. Cod. Afr. c. 39. Iſid. c. 26.

XXXV. *Ut Clerici edendi* &c. c. 26. Breviarii col. 97. Apud Ferrandum num. 134. *tit.* 35. In Iſid. c. 27. Cod. Afr. c. 40.

XXXVI. *Ut Epiſcopi non proficiſcantur* &c. c. 27. Bre-

Breviarii col. 97. Ferrandus num. 86. *tit.* 36. In MSS. A Isid. c. 28., & in Cod. Afr. c. 23. deest postremum membrum.

XXXVII. *Sacramenta altaris* &c. c. 28. Breviarii. Ex Ferrandi serie est *tit.* 37. Exstat in Synodo Bonifacii §. 16. In Isid. c. 29. & in Cod. Afr. c. 41. Hic canon uti Hipponensis Breviarii laudatur ab Honorato & Urbano Episcopis c. 47. Codicis Afr.

XXXVIII. *Ut nulli Episcopi, vel Clerici* &c. c. 29. Breviarii col. 97. Apud Ferrandum num. 71. *tit.* 38. Isid. c. 30. Cod. Afr. c. 42.

XXXIX. *Ut pœnitentibus* &c. c. 30. Breviarii. Ferrandus num. 49. *tit.* 39. Cod. Afr. c. 43. Isidorus vero dividit in duos canones 31. & 32.

XL. *Ut virgines sacræ* &c. c. 31. Breviarii col. 98. B Apud Ferrandum num. 48. *tit.* 40. Isid. c. 33. Cod. Afr. c. 44.

XLI. *Ut ægrotantes, si pro se respondere* &c. in Breviario c. 32. col. 98. Apud Ferrandum num. 202. *tit.* 41. Exstat in Synodo Bonifacii §. 17. in Isid. c. 34. & in Cod. Afr. c. 45.

XLII. *Ut scenicis* &c. c. 33. Breviarii. Ferrandus num. 170. *tit.* 42. Isid. c. 35. In Cod. Afr. additur præcedenti c. 45.

XLIII. *Ut Presbyter inconsulto* &c. c. 34. Breviarii col. 98. Apud Ferrandum num. 91. *tit.* 43. Legitur in Synodo Bonifacii §. 18. & in Isid. c. 36.

XLIV. *Ut Clerici in aliena* &c. c. 35. Breviarii. In Ferrando num. 135. *tit.* 44. Est in Synodo Bonifacii §. 19. in Isid. c. 37.

XLV. *Ut præter Scripturas* &c. in Breviario c. 36. usque ad verba *Ecclesia consulatur*. Apud Ferrandum num. 228. *tit.* 45. Cod. Afr. c. 24., ubi pro tempore, quo repetitus fuit hic canon in Concilio anni 419., Bonifacii Papæ nomen cum aliis verbis in fine inseritur. In Breviario hic canon cum sequenti copulatur c. 36. uti etiam in Synodo Bonifacii §. 20. In Isid. c. 47. uterque canon similiter jungitur, sed ita, ut ex Synodo anni 419. exscriptus fuerit, concinatque omnino cum can. 24. Codicis Africani. Ferrandum in divisione sequuti sumus, quia partitionem & ordinem omnium canonum tertii Concilii sub Aurelio ex ipso tantum elicere licuit.

XLVI. *Liceat etiam legi passiones Martyrum* &c. ut in fine can. 36. Breviarii col. 100. Ferrandus num. 229. *tit.* 46. Cod. Afr. c. 46. In Synodo Bonifacii §. 20. & in Isid. c. 4. in fine.

Duo canones de Donatistis huic Synodo asserti.

XLVII. *Placuit etiam, ut quoniam* &c. c. 37. Breviarii col. 101., & post ultima verba *transmarina Ecclesia consulatur*, hæc addantur: *De Donatistis placuit, ut consulamus* &c. ut in Cod. Afr. c. 47. usque ad illa verba *ne promoveantur sacri altaris ministri*: ac dein subscriptiones apponantur: *Aurelius Episcopus Ecclesiæ Carthaginiensis his placitis a nobis omnibus confirmatis* &c. cum reliquis in fine Breviarii subjectis col. 104.

Cum unicum canonem 47. Breviarii ultimum subsequens Ferrandi series inserendum concedat, duos, qui de Donatistis statuunt, ad unum canonem 47. pertinuisse nihil ambigimus. Unus sumtus ex can. 37. Breviarii de Clericis Donatistarum certa quadam restrictione in suo gradu recipiendis loquitur; alter productus ex can. 47. Codicis Africani statuit de Donatistarum infantibus in Clerum admittendis: ac in utroque transmarinam Ecclesiam consulendam decernitur. In Historia Donatistarum part. 2. c. 9. alteram partem de infantibus recipientes, priorem de Clericis sumtam ex editione Breviarii in suppositionis suspicionem adduximus. Sola tunc Quesnelliana collectio canonum nobis nota erat, ex qua Breviarium prodierat: cumque hæc duos alios canones 38. & 39. Breviario addititios perperam susceperit; nihil mirum, si etiam canon 37. eidem aliunde accessisse crederetur. At duas alias diversæ originis, & vetustissimas collectiones MSS. nacti sumus, quæ Breviarium cum eodem canone de Clericis pariter exhibent, alteram in MS. Barb. 2888., alteram in cod. 55. Capituli Veronensis: quæ postrema id peculiare habet, quod alios duos canones 38. & 39. uti certe additios ignorat. Ex hac igitur trium collectionum antiquissimarum concordia hunc canonem de Clericis a Breviario haud expungendum cognovimus, nisi quid omnino efficax cogeret. Expendentes itaque exactius, quæ nos olim perurgebant, nihil cogere deprehendimus. Illa ejusdem canonis verba, *Præcedentibus Conciliis statutum est, ne quis Donatistarum cum honore suo recipiatur a nobis*, præcipuam difficultatem movebant: tum quod nullum ejusmodi interdictum in anterioribus Africæ Synodis, quarum memoria supereſt, invenitur; tum præsertim quod contraria potius disciplina *ab ipsius separationis exordio* in Africa viguit, uti traditur in Collatione Carthaginiensi primæ diei num. 16. At re melius perpensa, *statutum* illud, seu interdictum ad transmarinum Concilium referri credimus, cui Africani ut obsequerentur, idem interdictum in suis quoque Synodis repetiisse videntur. Id ne gratis credatur assertum, res pleniusexplicanda est; cum præcipue ex dicendis patefaciendum sit, quantum Africani Romanæ Ecclesiæ auctoritati detulerint. tom. 3. Conc. col. 158. d.

Duo interdicta transmarina.

Consuetudo quidem Africanæ Ecclesiæ *ab ipsius separationis exordio* hæc fuerat, ut Clerici Donatistarum ad unitatem redeuntes, in suo gradu reciperentur. At supervenit interdictum memoratum transmarini Concilii, quod aperte asseritur in Synodo Carthaginiensi anni 401. Iduum Septembris can. 68. Cod. Africani his verbis: *In transmarino Concilio statutum est, ut ordinati in parte Donati, si ad Catholicam correcti transire voluerint, non suscipiantur in suis honoribus*. Aliud quoque interdictum C transmarinæ Synodi, in qua una cum Romano Mediolanensis etiam Antistes interfuit, indicatur in alio Concilio Carthaginiensi ejusdem anni 401. XVI. Kal. Julias, ne infantes Donatistarum ad Ecclesiam reduces, ad ordines promoverentur. Ibi enim decreta fuit legatio ad Papam Anastasium, & ad Venerium Mediolanensem, ut in eo interdicto ob inopiam Clericorum & necessitatem Ecclesiæ ad eosdem infantes ordinandos dispensatio peteretur, *quia ab his Sedibus hoc fuerat prohibitum*. Vide Cod. Afric. c. 57. ejusque procemium: His autem interdictis adeo paruerunt Episcopi Africani, ut, cum rari essent catholici ordinandi, summa esset Clericorum inopia, multæque Ecclesiæ essent desertæ, D nec unus quidem Diaconus alicubi reperiretur, uti fusius in laudato procemio traditur. In hac autem Ecclesiarum necessitate illa quidem transmarina interdicta partim abroganda, partim restringenda Africani Patres censuere. At auctoritatem transmarinæ Ecclesiæ reveriti, nihil contra per se absolute statuere, nec ab interdictis, licet urgeret necessitas, saltem facto recedere, ac pristinam consuetudinem revocare; sed quidquid expedire videbatur, canone quidem exponendum, non tamen constituendum, aut exequendum putarunt, nisi prius transmarina Ecclesia consuleretur. Id primum (quod sciamus) expressum fuit in Synodo Hipponensi anno 393. tum in Synodi Carthaginiensis anni 397. nostro canone 47. qui ex Hipponensi excerptus fuit. Iterum vero repetitum in alio Concilio Carthaginiensi anni 401. XVI. Kal. Julias can. 57. Codicis Africani, ac tandem in alia ejusdem anni Synodo Idibus Septembris can. 68. Cod. Afr. in quo cum Romani *maxime* Pontificis consensus ac veluti dispensatio petenda decernitur, hujus potissimum Sedis auctoritas in transmarino Concilio apud Afros valuisse cognoscitur. Hæc toties decreta transmarinæ, seu Romanæ Ecclesiæ consultatio, laudatorum interdictorum ad hoc usque tempus observantiam declarat; cum præsertim in postrema Synodo Iduum Septembris anni 401. Patres testentur, se eam dispensationem quærere propter Ecclesiæ pacem & utilitatem; *non ut Concilium, quod in transmarinis partibus de hac re factum est, dissolvatur*. Qui vel in maxima necessitate & penuria Clericorum nihil per se voluerunt mitius interpretari & constituere, ne interdictum transmarinum dissolverent, nisi prius Romanum Pontificem consulerent, & dispensationem obtinerent; quantam hujus Sedis auctoritati obedientiam & observantiam tribuerent, nemo non videt. Ideo vero tamdiu dilata res fuit, quia licet decretum de consulenda transmarina Ecclesia latum fuerit anno 393. & in Breviario repetitum anno 397. nondum tamen exequutioni mandatum fuerat

Quantum Afri iisdem paruerint.

Quantum Romanæ Sedi deferrent.

tom. 4. Operum Card. Norisii pag. 429.

rat anno 401. Itaque hoc anno in Synodo XVI. Kal. Julias ne consultatio amplius diferretur, legatio ad transmarinam Ecclesiam destinata est, qua Africani Episcopi de solis infantibus consuluerunt. Tum in alia Synodo anni ejusdem Idibus Septembris de Clericis Donatistarum recipiendis per litteras intercessere. Ex hac autem historia non tam soluta est proposita objectio, quia hic canon 47. de Clericis Donatistis loquens a Breviario excludendus videbatur; sed potius confirmatum maxime restat, Africanos Patres de hac re, quæ a transmarina Ecclesia interdicta fuerat, fuisse sollicitos, ac statuisse consulendum Ecclesiam transmarinam, licet exequutio in annum 401. dilata fuerit.

Restat altera difficultas ex Dionysio Exiguo, seu ex can. 47. Codicis Africani, in quo post antecedentem Breviarii canonem 46. de passionibus Martyrum, omisso canone de Donatistarum Clericis, de solis ipsorum infantibus Siricium & Simplicianum consulendos decernitur. Idipsum etiam legitur in collectione Isidori can. 48. ac præterea in Synodo anni 401. can. 57. Codicis Africani hic canon de parvulis superiori Concilio editus traditur. Hunc autem fuisse postremum canonem Breviarii Hipponensis patet ex iis, quæ statim subjiciuntur tam in Codice Africano, quam apud Isidorum: *Quibus insertis Honoratus & Urbanus legati provinciæ Mauritaniæ Sitifensis dixerunt . . . De fide enim Nicæni tractatus audivimus*. Hic Breviarium Hipponense lectum ac gestis *insertum* palam innuitur; ac propterea canon de parvulis, qui præcedit verba *quibus insertis*, pertinet ad Breviarium, quod gestis insertum fuit. Hinc quidem idem canon nullo Episcopo proponente describitur, uti nullo pariter proponente Episcopo recensiti fuerunt etiam reliqui ejusdem Breviarii canones: cum e contra omnes canones post ejusdem lectionem conditi in ipsa Synodo Carthaginiensi anni 397. aliquo Episcopo interloquente ac proponente efferantur.

Hæc vero facile concilianda cognovimus, si nec canon de Clericis, nec alter de infantibus excludantur a Breviario, sed ex utroque unus canon conficiatur. Primo scilicet de Clericis actum fuit, ita tamen ut, ante quam id absolute firmaretur, transmarina Ecclesia consulenda esset. Cum vero hoc obtinere videretur difficilius, de solis infantibus Siricium & Simplicianum consulere interim placuit. Similiter quidem, licet Aurelius in Synodo Carthaginiensi anni 401. can. 57. Codicis Afric. proposita catholicorum Clericorum penuria, Donatistas Clericos *cum plebibus atque honoribus suis* recipiendos percuperet, & hoc transmarinorum Episcoporum considerationi dimittendum censuerit; hac tamen consultatione in aliud tempus dilata, eos interim de parvulis *tantum* consulendos putavit. *Quamquam*, inquit, *nonnulli ejusdem sectæ Clerici cum plebibus atque honoribus suis ad nos transire desiderent, qui amore honoris aut persuadent ad vitam, aut retinent ad salutem. Sed hoc majori fratrum supradictorum* (Episcopi Romani atque Mediolanensis) *considerationi dimittendum censeo, ut prudentiori suo consilio nostræ suggestionis sermonem cum perpenderint, quid de hac re eis placeat, nos informare dignentur. TANTUM DE HIS QUI INFANTES BAPTIZATI SUNT, satagimus, ut nostræ, si placet, in iisdem ordinandis CONSENTIANT voluntati*. Vides hic utrumque decretum de Clericis & de infantibus Donatistis simili ratione efferri, & ita copulari, ut in nostro canone conjungenda putamus? Unum movere potest, utrumque nostri canonis decretum in nullo codice copulari, sed alterum deesse in tribus laudatis collectionibus, quæ Brævіarium separatim continent; in Dionysio vero, seu Codice Africano, & in Isidoro alterum desiderari. Verum Dionysium, & Isidori collectionem alios Breviarii canones omisisse jam vidimus. Cur vero altera nostri canonis pars, quæ hisce testibus probatur spectare ad Breviarium, in omnibus hujus Breviarii codicibus desit, ignoramus. Ex his vero omnibus canon 47. Synodi Carthaginiensis anni 397. ex duabus partibus constat, nimirum ex can. 37. Breviarii, & ex can. 47. Codicis Africani. Huic autem integro canoni Breviarii Hipponensis ultimo subscriptiones ipsius Breviarii idcirco subjiciendas duximus, quia totum Breviarium cum iisdem subscriptionibus Synodo laudatæ fuisse insertum verosimillimum est. Ita quodnam sit verum & integrum Breviarium Hipponense, & quinam sint celebres canones Concilii Hipponensis anni 393. palam constitutum est. In vulgata editione Breviarii, & in quibusdam codicibus duo alii canones in fine adjiciuntur, sed perperam; cum primus canon addititius spectet ad Synodum Carthaginiensem anni 397. conflatusque sit ex duobus ejusdem Synodi canonibus 49. & 50. mox indicandis: alter vero sit canon Concilii Carthaginiensis habiti Idibus Septembris anno 401. ac propterea hi canones jure omittuntur in optimo MS. 55. Capituli Veronensis. Nunc indicandi restant canones in ipsa plenaria Synodo anni 397. conditi, qui Episcopis interloquentibus propositi, ab Hipponensibus in Breviario contractis facile distinguuntur.

XLVIII. *Quibus insertis Honoratus & Urbanus Episcopi legati provinciæ Mauritaniæ Sitifensis dixerunt: Jamdudum cum apud sanctitatem vestram* &c. ut in Cod. Afric. c. 47. paullo ante medium tom. 2. Concil. Ven. edit. col. 1284. d. cum quo jungendus est uno contextu etiam canon 48. *Illud autem suggerimus* &c. usque ad finem. Ibi col. 1285. Horum Episcoporum Sitifensium *legatio* sicuti in antecedenti conventu Carthagine habito die X. Kal. Septembris statim post Breviarium lecta fuisse traditur can. 1. seu in præfatione Aurelii, quæ in Cod. Africano præmittitur canoni 34. ita etiam in hac quasi altera ejusdem Concilii actione habita V. Kalendas ejusdem mensis, in qua gesta prioris conventus repetita fuere, Breviarii lectioni recte subjicitur. Canonem vero 48. Codicis Africani, quo eadem Honorati, & Urbani interloquutio continuatur, idcirco jungimus cum postrema parte canonis 47. quia priorem partem hujus canonis de infantibus Donatistis agentem usque ad interlocutionem Sitifensis ad canonem 47. hujus Synodi pertinere ostendimus. Ferrandus num. 175. hunc canonem allegat sic. *Conc. Carth. tit.* 48. In Isid. est c. 38.

XLIX. *Honoratus & Urbanus Episcopi dixerunt: Et illud nobis mandatum est* &c. ut in c. 49. Cod. Afric. col. 1285. c. Apud Ferrandum num. 4. *tit.* 49. Isid. c. 39.

L. *Sed & illud est statuendum* &c. ut in Cod. Afric. c. 50. col. 1288. a. Apud Ferrandum num. 5. *tit.* 50. Isid. c. 40.

LI. *Honoratus & Urbanus Episcopi dixerunt: Quoniam de commonitorio nostro* &c. ut in Cod. Afr. c. 51. cum quo copulandus est canon 52. ejusdem Codicis, quippe quos in unum junctos Ferrandus in suo exemplari invenit: nam caput 53. Codicis Africani num. 13. allegat *tit.* 52. hujus autem canonis 51. primam partem num. 231. citat *tit.* 5. ubi corrigendum *tit.* 51. Hæc prima pars tantum legitur in Isid. c. 41.

LII. *Epigonius Episcopus dixit: In hoc Breviario* &c. uti in Cod. Afric. c. 34. col. 1280. d cum quo jungendus est can. 53. ejusdem Codicis Africani col. 1289. a *Epigonius Episcopus dixit: Multis Conciliis hoc statutum a cœtu sacerdotali est* &c. usque ad finem. Episcoporum Sitifensium legatione antecedentibus canonibus exacta, Epigonius suam sententiam proposuit. Hujus prior interloquutio, qua Breviarium lectum præsumitur, in Codice Africano extra proprium, ut videtur, locum refertur can. 34. antequam Breviarii canones recenseantur. Olim quidem credebamus hanc interloquutionem recte a Dionysio potuisse subdi post præfationem Aurelii in eodem Cod. Afr. descriptam ante can. 34. Sed cum hæc Aurelii præfatio Breviarii lectionem mandet, verisimilius est hanc lectionem statim fuisse subsequutam, & Epigonium post lectum Breviarium ea verba protulisse, cum exacta jam Sitifensium legatione, quæ ex dictis primo loco proposita fuit, eidem Epigonio loquendi locus patuit: præcipue quod idem Epigonius nihil in Breviario emendandum, vel addendum censuit, nisi *ut dies sancti Paschæ tempore Concilii innotescat*: quod idcirco expressum videtur, quia id a Sitifensibus antecedenti canone 51. petitum & ab Aurelio concessum fuerat. Duplicem autem Epigonii interloquutionem jungimus, quia ca-

tom. 2. Conc. col. 1297. e

non

non 53. Codicis Afric. in quo secunda ejus interloquutio exhibetur, laudatur a Ferrando num. 13. *tit.* 52. In Isidoro deest prima interloquutio Epigonii; secunda vero in duos canones dividitur c. 42. & 43. Postrema pars alterius interloquutionis allegatur in Synodo Bonifacii §. 21.

LIII. *Epigonius Episcopus dixit: In multis Conciliis hoc statutum est, etiam nunc hoc confirmandum* &c. uti can. 54. Codicis Afric. col. 1292. a. Apud Ferrandum num. 27. *tit.* 53. Isid. c. 44. In Synodo Bonifacii §. 22.

LIV. *Aurelius Episcopus dixit: Sermonem meum admittite* &c. ut in Cod. Afric. c. 55. & 56. qui hic copulandi sunt. Sequimur enim Ferrandum, qui num. 230. primum canonem 55. Codicis Afric. citat *tit.* 54. & num. 13. ac 14. alterum canonem 56. item laudat *tit.* 54. Isidorus tres canones conficit, ac inter se disjungit c. 45. 46. & 55. In Synodo Bonifacii prima pars integra exhibetur tom. 5. Concil. col. 781. altera vero compendio indicatur col. 779. §. 23.

Hic est ultimus canon Concilii Carthaginiensis III. anni 397. post quem adjiciendæ sunt Episcoporum, qui eidem Concilio III. interfuerunt, subscriptiones. Una tantum Aurelii subscriptio legitur in Cod. Afric. c. 56. col. 1296. a; duas alias Epigonii & Augustini addit Isidorus, ubi ceteri Episcopi notantur hac formula: *Similiter & omnes Episcopi quadraginta quatuor numero subscripserunt*. Alii codices habent *quadraginta septem*, vel *quadraginta octo*. Difficultatem nonnulli movent ex subscriptione Augustini, qui Numidiæ Episcopus huic Synodo non adfuisse videtur: cum Nimidæ diutius differentes ad Concilium accedere, expectati non fuerint, ut liquet ex Aurelii præfatione descripta ante can. 34. Codicis Africani, nec non ex can. 47. At de solis legatis Numidiæ aliquandiu expectatis hisce in locis sermo est. Augustinus autem ad Synodum venisse dicendus est, etsi legatione suæ provinciæ non fungeretur, quemadmodum ad Synodum Carthaginiensem anni 403. idem Augustinus cum Alypio & Possidio accessit, licet Numidiæ legati nondum perveniissent. Vide præfationem ejusdem Concilii tom. 2. Conc. col. 1320. d. Augustinum vero inter ceteros convenisse in Concilio Carthaginiensi III. non solum probant tres vulgatæ subscriptiones, quæ ex codd. collectionum Hispanicæ & Isidori prodierunt; verum etiam confirmat diversæ originis codex Vat. Palat. 574. ex quo uberiores subscriptiones Concilio restituto subjiciendas appendimus.

tom. 2. Conc. col. 1410. e

Subscriptiones ex codice productæ.

Aurelius Episcopus Ecclesiæ Carthaginiensis huic decreto consensi, & relecto subscripsi: & ceteri Episcopi subscripserunt; idest, Victor Episcopus, Felix Episcopus, Numidius Episcopus, Epigonius Episcopus, Honoratus Episcopus, Donatus Episcopus, Elesius Episcopus, Reginus Episcopus, Palatinus Episcopus, Honoratus Episcopus, Victorianus Episcopus, Posthumianus Episcopus, Victor Episcopus, Bonifacius Episcopus, Felix Episcopus, Restitutianus Episcopus, Bonifacius Episcopus, Donatus Episcopus, Ferox Episcopus, Antonius Episcopus, Basilius Episcopus, Restitutus Episcopus, Paschasius Episcopus, Victor Episcopus, Augustinus Episcopus, & reliqui Episcopi numero XLIII.

In editione Isidoriana præter defectus antea indicatos canon alius 49. perperam additur, quippe qui pertinet ad Concilium Carthaginiense anni 419. & refertur in Cod. Afr. c. 32. Auctor nimirum collectionis ab Isidoro receptæ etsi inter Synodos Carthaginienses recenseat Concilium anni 419. ipsumque dividat in duo; noluit tamen describere priores ejus canones 33. ea forte de causa, quia in aliis anterioribus Synodis, quas produxit, eos fere omnes contineri perspexerat quinque ultimis canonibus exceptis, ex quibus solum canonem 32. non negligendum ratus, Synodo anni 397. adjiciendum putavit.

§. IV.

De Synodo Carthaginiensi anni 398. VI. Iduum Novembris edita ex collectione Isidori. Statutorum, quæ in ea continentur, antiquitas atque celebritas ex aliis MSS. collectionibus comprobata. In aliis codicibus inscribuntur Statuta Ecclesiæ antiqua, *in aliis* Statuta antiqua Orientis. *Diversus statutorum ordo a vulgato in plerisque MSS. notatur. Non pertinent ad ullam Synodum Africanam. Sunt collectio, seu abbreviatio antiquorum canonum partim Orientalium, partim Occidentalium. Formulæ in ordinatione Officialium Ecclesiæ in fine adjectæ.*

I. POst Synodum Carthaginiensem anni 397. dicendum est de canonibus 104. qui ex Isidoriana collectione vulgati, adscribuntur *Concilio Carthaginiensi Africæ IV.* anni 398. Cristophorus Justellus in præfatione ad Codicem Ecclesiæ Africanæ hocce Concilium, cujus nullum indicium est in eadem Africanorum canonum collectione, fictitium ac plane repudiandum contendit, nec fidem ullam adhibendam iis canonibus 104. qui sine auctoritate laudato Concilio adscribuntur. Hujus exemplum plures sequuti, vel rejecerunt prorsus hoc Concilium cum canonibus ei attributis, vel dubitationes & difficultates non exiguas sparserunt. Alii vero ejusdem Synodi, quæ non tam Isidoriana, quam Hispanica collectione probatur, vindicias suscepere: Emanuel Schelestratius in dissert. 3. de Ecclesia Africana priores canones de ritu ordinationum agentes in Synodo Carthaginiensi anni 398. constitutos non ambigit, eo quod vulgata præfatio habeat: *Placuit . . . . in eadem sancta Synodo constituere ea, quæ ad ordines ecclesiasticos canonicis sunt necessaria disciplinis*: & in alio codice primo canoni hic titulus præfigatur: *Præfatio capitulorum de sacris ordinationum ritibus*. At ceteros canones non in ea Synodo conditos, sed ab aliquo privato partim ex Orientalibus, partim ex Occidentalibus canonibus studiose congestos & assutos existimat. Tillemontius art. 123. & not. 29. in Augustini vitam hanc Synodum aliqua ratione defendere, ac objectas difficultates disjicere studet. Ad hujus Synodi canones potius, quam ad canones Synodi anni præcedentis 397. referenda opinatur Aurelii verba, quæ leguntur in proœmio Concilii an. 402. præmisso canoni 86. Codicis Africani.

tom. 1. Biblioth. Jur. Canon. p. 327. Variæ sententiæ de hac Synodo

II. In hac controversia ut dicamus quid probabilius nobis videtur, aliquot observationes circa MSS. libros in quibus illi canones inveniuntur, præmittendæ sunt. Non soli codices collectionum Isidorianæ & Hispanicæ, quæ in Africanis Synodis eamdem habent originem, sed alia atque alia aliarum collectionum & regionum exemplaria eosdem canones exhibent, sed diversa ratione. In MSS. collectionum Hisp. & Isidorii canones præferuntur cum titulo: *Concilium Carthaginiense Africæ IV. ab Episcopis numero CCXIV. Augusto Honorio IV. & Eutychiano Consulibus*, idest an. 398. Alia collectio contenta in duobus MSS. Veron. 59. & Lucano 88. quam ante Hispanicam ex alio antiquiori fonte derivatam ostendemus part. 4. c. 4. eosdem canones describit *Ex Synodo Carthaginis Africæ Honorio XII. & Theodosio VIII. Coss.* idest an. 418. Codex Vat. Palat. 574. similis Morbacensi, qui collectionem repræsentat pure Gallicanam compactam ante medium sæculum sextum, hunc duplicem titulum præfigit: *Synodus Africana Episcoporum ducentorum quatuordecim. Statuta Ecclesiæ antiqua*. Vetustissima collectio Corbejensis pariter Gallicana, codex bibliothecæ Collegii Parisiensis Soc. Jesu laudatus (1) a P. Harduino, codex Colbertinus 3368. (2) a P. Coustantio allegatus, exemplaria MSS. Gemblacense & Gandavense S. Bavonis, quæ vidit (3) P. Crabbus, aliaque Gallicana, quæ absque nomine indicantur (4) a P. Sirmondo, hanc tantummodo inscriptionem exhibent: *Statuta Ecclesiæ antiqua*. Codices Barberinus 2888. & Vat. 1342. unius collectionis Italicæ; Vat. 5845. Vallicel. A 5 cum aliis alterius collectionis, & Vat. 1343. collectionis diversæ, omnes Italici, inscribunt: *Statuta antiqua Orientis*. (5) At-

Collectionum MSS. discrimen in iisdem canonibus efferendis.

(1) tom. 2. Conc. col. 1433. not. 1.
(2) In præfat. tom. 1. epist. Rom. Pontif. n. 102.
(3) tom. 2. Conc. col. 1435. e 1441. c & 1446. d.

(4) tom. 5. Conc. col. 14. b

(5) tom. 1. Spicil. Acher. pag. 438.

(5) Atto Episcopus Vercellensis in epistola ad Ambrosium Sacerdotem Mediolanensem ex Italicis MSS. *Statuta antiqua Orientalium*, appellat. Vides in his multas collectiones Hispanicas, Gallicanas, Italicas, omnesque antiquas, quæ etsi eosdem canones contineant, diversa tamen ratione dissentiunt.

Diversitas inscriptionis.

III. Duplex autem discrimen præcipue observandum est. I. Non omnes codices *Concilium Carthaginiense* inscribunt. Italicæ collectiones, *Statuta antiqua Orientis:* Gallicanæ, *Statuta Ecclesiæ antiqua*. Codices collectionum Hip. & Isid. quæ Africanam Synodum præferunt, unius ejusdemque originis sunt. Quod si codices Vat. Palatinus & Veronensis eumdem titulum confirmantes diversam originem habent; codex Veron. Synodum Carthaginiensem assignat, non anno 398, cui illam affigunt MSS. Hisp. & Isid. sed anno 418. Palatinus vero titulo Concilii Carthaginiensis, quod chronica notatione caret, alium titulum addit, *Statuta Ecclesiæ antiqua*, qui priori titulo videtur repugnare: neque enim canones, qui in aliqua Synodo conduntur, *Statuta antiqua* appellari queunt. II. Vulgatus canonum ordo, qui ex Hispanica & Isidori collectionibus proficiscitur, diversus omnino est ab ordine, quem omnes alii codices & collectiones exhibent. Labbeus e Barberino MS. 2888. numeros diversi ordinis in sua editione notavit, sed qui facile fugiunt, nec satis instruere queunt. Hinc eosdem canones ex ordine ejusdem & aliorum nostrorum codicum hoc tomo recudendos censuimus, ac ex eorumdem collatione cum editis palam fiet, ordinem, qui tot diversis collectionibus probatur, & præfertur etiam in his ipsis MSS. codd. Veron. & Palat. qui Synodum Carthaginiensem in titulo inscribunt, originarium esse; eum vero, qui ex collectionibus Hisp. & Isid. antea editus fuit, inductum fuisse ab auctore collectionis Synodorum Africanarum in ipsis receptæ, ut canones aptiori methodo disponeret, & ad certa capita pertinentes, ab origine separatos, atque huc illuc dispersos uniret. Hinc porro cognoscetur, canones de ordinatione officialium Ecclesiæ, qui in vulgatis initio proponuntur, spectare ad finem, immo distingui a ceteris hoc titulo ipsis præfixo: *Recapitulatio ordinationum officialium Ecclesiæ:* ubi *recapitulatio* idem videtur ac *caput*; unde in MS. Herouvalliano habetur: *Caput ordinationis ministrorum officialium Ecclesiæ.*

Ordinis discrimen.

Inf. col. 653.

Qui ordo verior.

Recapitulatio quid.

IV. Nunc ut statuamus quid verisimilius credimus; tot in primis codices, at tot antiquissimæ diversæ originis diversarumque regionum collectiones, quæ laudatos canones diversa licet inscriptione prænotatos continent, inter quas duæ Palatina & Corbejensis sub medium sextum sæculum digestæ fuerunt; eorum antiquitatem celebritatemque demonstrant. Ipsa collectio Hispanica, quæ hos canones sub Concilii Carthaginiensis IV. nomine præfert, eamdem antiquitatem confirmat. Africanorum enim canonum collectionem, quæ in Hispanicam transivit, antiquiorem esse Turonensi Synodo II. celebrata an. 567. probavimus §. 1. n. 3. Addemus & aliud non leve. In ea collectione canonum quæ Concilii Arelatensis II. nomine circumfertur, dum can. 49. *secundum statuta seniorum* præcipitur, ut excommunicati vitentur non solum a Clericis, verum etiam a laicis; nostra *Statuta* indicari videntur. Etsi enim in aliis canonibus Clericis interdictum inveniatur communicare cum excommunicatis: laicis tamen id non legimus vetitum nisi in nostris *Statutis* can. 40. Cum porro ea collectio Arelatensis II. nomine donata, sub S. Cæsario compacta fuerit, ut probabimus cap. 10. §. 2. n. 19. nostra igitur Statuta sexto sæculo antiquiora & in auctoritatem allegata noscuntur. Hinc quidquid sit de titulis, seu inscriptionibus diversis, iidem canones pro spuriis ac nullius momenti haberi non possunt.

Recapitulatio quid. Antiquitas canonum probatur.

Abjudicantur a Concilio Africano.

V. Tota difficultas circa auctorem versatur, num scilicet ea Statuta Concilio Carthaginiensi adjudicanda sint. In hac vero inscriptione, quam plerique & vetustiores codices ac collectiones ignorant, falsitatem inesse multis argumentis nobis evidentissimum est. Illud in primis gravissimum, hujus Synodi, quæ si Africana, ob Patrum numerum canonumque copiam atque præstantiam omnium celeberrima fuisset, nullum reperiri indicium nec apud Dionysium Exiguum, nec apud Ferrandum, neque in Concilio Carthaginiensi sub Bonifacio anni 525. cum hæc vel maxime inter Africanas memoranda fuerit. Dionysius quidem dum Synodos recensuit sub Aurelio celebratas usque ad an. 419. etsi aliquot canones alicujus Synodi præterire potuit, vel etiam Synodos, quæ peculiares canones non condiderunt; non tamen Concilium plenarium, quod tot canones in aliis Conciliis frustra quæsitos constituit. Multo minus hæc Synodus fugere potuisset Ferrandum, qui alias etiam peculiares & provinciales Synodos Africæ aliunde incognitas allegavit. In Synodo autem Bonifacii dum plures canones referuntur ex Conciliis sub Aurelio celebrioribus, Concilia III. VI. VII. usque ad vigesimum his numeris canonibusque distinguuntur, qui cum congruant numero & ordini Synodorum, quas Dionysius refert, huic Concilio Carthaginiensi anni 398. locum non relinquunt. Negativum quidem est hoc argumentum; sed tale, ut, si probe intelligatur, hac in re luculentissimam & manifestam probationem suppeditet.

VI. Sed age jam positiva & efficacia producamus. Ipsum proœmium, quod in vulgatis ex collectionibus Isidoriana & Hispanica exhibetur, a stilo & formulis ceterarum Synodorum Africæ maxime abhorret. Consulatus in Africanam rationem non *Augusto Honorio IV.*, sed *glorioſissimo Imperatore Honorio Augusto IV.*, & *Eutychiano Coss.* efferendus fuerat. Additur *in secretario* tantum, cum in ceteris Conciliis addatur semper basilicæ nomen: *in secretario basilicæ Fausti*, vel *Restitutæ* &c. Annus præsertim 398. laudato consulatu designatus primo canoni repugnat. In professione enim fidei ab Episcopo exigenda adversus hæreses id inter cetera ab eodem petendum traditur, *si in baptismo omnia peccata, ideſt tam illud originale contractum, quam illa, quæ voluntarie admissa sunt, dimittantur*. Id Pelagianam hæresim aperte impetit, quæ tamen in Africa non innotuit nisi anno 411. Neque credibile est ante hujus erroris notitiam adeo expressam professionem exactam fuisse de dogmate, quod ante Pelagianos a nemine in dubium vocabatur, nec in anterioribus fidei formulis ea inserta invenietur. Adde quod in subscriptionibus, quæ apud Isidorum leguntur, refertur *Donatianus Talabricensis* (corrige *Teleptensis*) *primæ sedis*: qui cum anno 398. non esset *senior*, nec *primæ sedis* Episcopus erat. Præterea illæ subscriptiones eædem sunt, ac quæ ab eodem Isidoro subnectuntur Concilio Milevitano, reipsa autem pertinent ad Concilium Carthaginiense anni 418., ad quod etiam spectant Patres CCXIV. quibus ea Statuta adjudicantur. Hinc minus male in codice Veronensi 59. notantur consules anni 418. Duas vero hujus anni Synodos *Africanam* & *plenariam* contra Pelagianos coactas ostendemus in Observationibus ad Dissert. XLIII. Quesnelli, ubi etiam numerum Patrum CCXIV. a Prospero indicatum ad Africanam Synodum referendum probabimus. Plura in utraque Synodo contra Pelagianos gesta. Canones vero solum editi in plenaria, qui a Dionysio late proferuntur a can. 108. usque ad can. 127. nec tamen in his unum ex Statutis invenies. Accedit quod in primo horum statutorum non solum Pelagiana, verum etiam Nestorii ac Eutychis hæreses palam impetuntur, quæ multo post exortæ fuerunt. Ut vero alia omittamus, quæ in aliis Statutis cum Africana ejus ætatis disciplina minime concordant, illud profecto peremptorium videtur, quod primo capite in Episcoporum ordinatione *Metropolitani* auctoritas vel præsentia requiritur. *Metropolitani* nomen non invenietur in Synodis Africanis, quibus *primæ Sedis Episcopus*, vel *Primas*, vel *Senex* nomina erant usitata. Suspicatur Tillemontius *Metropolitani* vocabulum ab Isidoro fuisse insertum, ut suæ regionis disciplinæ & locutioni se se accommodaret. At frustra: neque enim sola exemplaria collectionis Isidorianæ *Metropolitani* vocem præferunt, sed ceteræ omnes collectiones, & codices omnes, qui aliam originem habent. Qui consensus omnium codi-

codicum cum *Metropolitani* vocem ipsi canonis auctori, vel auctoribus referendam declarat; tum vero hujusmodi Statuta iis in locis condita ostendit, ubi Metropolitanorum titulus auctoritasque vigebat.

Canon adititius expungendus. tom. 2. Conc. col. 1446. a

VII. Hisce statutis, quæ in MSS. Hisp. & Isid. sunt 104., ex Urgellensi codice auctioris collectionis Hispanicæ unus canon a Baluzio additus est. Hic autem si genuinus per se credatur, certe ad Africanam aliquam Synodum pertinet, ut patet vel ex illis verbis: *Placuit omnibus Patribus per provinciam Carthaginis consistentibus*. Nihil vero id movere debet, ut cetera quoque statuta Africano Concilio tribuantur. Cum enim idem canon in uno MS. Urgellensi inventus, desit non solum in codicibus aliarum collectionum Gallicanis atque Italicis, verum etiam in aliis Hispanicis, & in omnibus Isidorianis; ac præterea formam a ceteris Statutis plane diversam præferat; adititius agnoscitur: nec profecto difficultates ex procemio & primo capite expositas abstergere potest. Adde quod cum ex recitatis verbis ad Synodum videatur referri solius provinciæ Proconsularis, cujus caput erat Carthago (nisi quis potius provinciam Carthaginiensem Hispaniæ intelligendam existimet) male profecto affictus fuit *universali Concilio* Episcoporum CCXIV., cui ex duabus aliis provinciis Donatianus Teleptensis Byzacenæ Primas, & Augustinus Episcopus Hipponensis Numidiæ in eodem Urgellensi codice subscripti exhibentur.

Nostra sententia exponitur.

VIII. Ex his porro expuncta epigraphe Concilii Africani, aliæ duæ inscriptiones considerandæ supersunt, *Statuta Ecclesiæ antiquæ*, & *Statuta antiqua Orientis*. Hæ vero formulæ nihil novi ab aliqua Synodo conditum in iisdem statutis contineri, sed antiqua decreta privato studio a quopiam collecta innuunt. Atto Episcopus Vercellensis sæculo X. cum in codice MS. Additionum Dionysii, qui adhuc servatur in bibliotheca Capituli cathedralis ejusdem Ecclesiæ, hæc Statuta reperisset una cum *epistola canonica*, quam pariter huic tomo inter documenta Juris canonici veteris inseremus, in litteris ad Ambrosium Sacerdotem Mediolanensem de utrorumque tempore & de auctore quæsivit. *Sinceram caritatem vestram*, inquit, *humiliter exposcimus de* epistola, *quæ in canonibus reperitur, quæ etiam* Canonica *dicitur, cujus capitula XI. esse noscuntur, quæ nobis utilissima esse videntur, quorum initium*: „ Primum omnium fidem catholicam om„ nes Presbyteri & Diaconi seu Subdiaconi memo„ riter teneant &c. “ *sive de* Statutis antiquis Orientalium, *quorum capitula centum dinumerantur. Ex quibus primum apud nos in omni Episcoporum consecratione perquiritur, cujus initium est*: Qui Episcopus esse debet, necesse est ut antea examinetur &c. *ut de his omnibus nos certificare dignemini, quo tempore, vel loco constituta, sub quo Principe, vel a quibus Patribus, quomodo habenda, vel si penitus recipienda, vel in aliquo refutanda dijudicentur*. Tempus Statutorum ex dictis facile colligi potest, nimirum paullo post hæresim Eutychianam, quum in procemio professio catholici dogmatis eidem contraria exigatur, & ante subsequens sæculum VI., quo jam celebria erant hæc Statuta, & in collectiones transierant. Ignotus vero horum Statutorum collector non pauca ex Synodis Orientalium compendio sumsit. Hoc forte primum ejus consilium fuit, & exinde titulus *Statuta antiqua Orientis* initio præfixus. Cum porro alia ex canonibus etiam Synodorum Occidentalium, ac ex quibusdam antiquis formulis, seu ritibus Latinis acceserint; titulus *Statuta Ecclesiæ antiqua* substitutus videtur. Nonnulla ex canonibus Africanis excerpta deprehenduntur, ex quibus fortassis Synodi Africanæ, seu Concilii Carthaginiensis inscriptio manavit. Capitula in fine adjecta de ordinationibus officialium Ecclesiæ, in omnibus antiquissimis collectionibus descripta, ritus hodierni antiquitatem probant. Hæc vero cum non compendio, sed totidem verbis exposita sint, uti leguntur in Gelasii Sacramentario, distincto titulo proponuntur. Plura, si vacabit, adnotabimus in ipsa Statuta, cum hoc tomo juxta fidem & ordinem vetustissimorum codicum proferentur.

Infra col. 669. tom. 1. Spicil. d' Acher. pag. 439.

Tempus designatur.

Unde statuta sumta.

Sacr. Gelas. lib. 1. c. 95. Infr. col. 629. n. 3.

Finis statutorum colligendorum quis.

IX. Unum tandem observare libet. Cum in eo primævo Statutorum ordine, quem exhibebimus, ipsa Statuta præmittantur capitulis de ordinatione officialium Ecclesiæ; subjiciantur autem procemio, in quo prærogativæ ejus, qui Episcopus ordinandus est, referuntur, & subjiciantur quidem post verba de Episcopo ordinando *his Patrum definitionibus acquiescat*; eadem Statuta eo consilio ab auctore videntur collecta, ut totam, vel fere totam ecclesiasticam disciplinam Episcopis ordinandis compendio proponeret, quam vel ipsi in se custodirent, vel in alio quolibet Ecclesiæ gradu observandam curarent.

§. V.

De Concilio Carthaginiensi anni 399., & de duobus aliis anni 401., quæ sunt Concilia IV. V. & VI. sub Aurelio. Alterum Concilium anni 401. restituitur.

I. DE Concilio Carthaginiensi anni 399. V. Kal. Majas, quod ex Dionysii serie quartum est sub Aurelio, id tantum memoriæ prodidit laudatus Dionysius post canonem 56. Codicis Africani, legationem fuisse destinatam ad Imperatorem, ut pro confugientibus ad Ecclesiam legem impetrarent, ne quis eos auderet abstrahere.

t. 2. Concil. col. 1296. b.

II. Duo Concilia Carthaginensia V. & VI. sub eodem Aurelio distinguuntur a Dionysio, alterum celebratum XVI. vel XVII. Kal. Julias a canone 57. ad can. 65. Codicis Africani, alterum Idibus Septembris a can. 66. ad can. 85. In editione Isidori utrumque conjungitur cum inscriptione *Concilium Carthaginiense V.* in cujus procemio vulgato cum deesset Consulis notatio, cujus anni esset, ignorabatur. Dies porro apud vulgatum Isidorum notatus *VI. Kal. Junii* ab utraque die in Dionysio signata discrepans, aliud Concilium indicabat. At suppleta & emendata ex MSS. post Harduinum chronica notatione sic: *Post consulatum Flavii Stiliconis V. C. die XVI.* al. *XVII. Kal. Julias*; primum Concilium anni 401. palam innuitur. Inter canones quindecim, quos eadem Isidori editio huic Concilio adsignat, duo tantum priores pertinent ad primum Concilium diei XVI. aut XVII. Kal. Julii anni 401. respondentque canonibus 59. & 62. Codicis Africani. Qua in re illud maxime animadvertendum est, hos canones apud Isidorum efferri hac formula can. 1. *Statuendum est*, & can. 2. *Et illud statuendum*: cum apud Dionysium alia prorsus ratione legatur can. 59. Codicis Afr. *Petendum etiam* (ab Imperatoribus) *ut statuere dignentur*; & can. 62. *Et illud petendum, ut statuere dignentur*. Ceteri vero canones XIII. editionis Isidorianæ sunt secundi Concilii eodem anno celebrati Idibus Septembris. Ita Isidori editio septem canones primi Concilii prætermittit: nam apud Dionysium, seu in Codice Afric. novem ipsius canones recensentur, adeo ut hoc Concilium in hoc Codice integrum videri possit. Ferrandus dum num. 193. allegat *Conc. Carth. tit.* 1., prioris Synodi canonem primum exprimit, qui in Cod. Afr. legitur can. 57. Nullum ille alium hujus Synodi canonem laudat.

Ib. col. 1454.

Ibid. col. 1300. b. col. 1301. b.

Synodi VI. sub Aureliu restitutio necessaria.

III. Dionysius alterius Concilii habiti Idibus Septembris canones viginti recitat. Etsi vero hoc quoque Concilium apud ipsum integrum videri queat, cum defectuosum sit apud Isidorum, qui, ut monuimus, tredecim tantum hujus Synodi canones refert; aliquis tamen defectus in Dionysio quoque detegitur, eo quod repetitionis vitandæ caussa duos canones omisit, quos inter priores canones 33. Synodi anni 419. antea descripserat. Id evidens fiet ex Ferrandi serie, & ex Concilio Carthaginiensi sub Bonifacio: ac proinde hujus Synodi VI. sub Aurelio, quæ nec in Dionysio, nec in Isidoro integra reperitur, restitutio necessaria est.

Ex Ferrando profertur.

IV. Ferrandus num. 189. hujus Synodi canonem in Dionysio tertium (can. 68. Cod. Afric.) ex suo codice secundum vocat: *Conc. Carth. tit.* 2. Hinc duo priores canones apud Dionysium; in codice Ferrandi primum constituebant: cumque uterque respiciat Donatistas, qui ad unitatem redirent; non ma-

male in unum copulatus erat. Igitur præmissa hujus Synodi introductione, quæ apud Dionysium legitur ante can. 66. Codicis Africani, & incipit : *Vincentio & Fravita VV. CC. Coss.* &c. primus canon est can. 66. & 67., quos in unum conjungendos diximus. Secundus canon est can. 68. ejusdem Codicis Afric. quem Ferrandus num. 189. citat *tit.* 2. Tertius est can. 69. Hi tres priores canones in Isidoro desiderantur. Quartus canon est can. 70., qui apud Isidorum habetur can. 3. ejus Concilii Carthaginiensis, quod quintum inscribit. Canon quintus a Dionysio omissus (quippe qui similem canonem retulerat inter illos Synodi 419. can. 26. Codicis Afric.) supplendus est ex Isidoro canone quarto. Id colligimus ex Synodo Bonifacii anni 525. In hac *ex Concilio sexto* sub Aurelio novem canones indicantur : duo priores sic : *Ut res Ecclesiæ nemo vendat* : & *Ne relicta principali cathedra ad Diœcesim se conferat, vel diu in propriis demoretur.* Hic autem secundus canon apud Ferrandum num. 17. citatur *tit.* 6. Canon ergo, qui in Bonifacii codice præcedebat, & respondet canoni apud Isidorum quarto; in Ferrandi codice erat *tit.* 5. Hic quidem canon ex Ferrandi serie quintus huic Synodo tribuitur etiam in codice MS. Collegii Parisiensis Soc. Jesu, qui continet Epitomen canonum. Huic enim canoni, notante P. Harduino, Consules præfiguntur sic : *Vincentio & Fravita VV. CC. Coss. sub die Idus Septembris Carthagine in secretario basilicæ S. Restitutæ, ubi Anastasii Episcopi Romani litteræ contra Donatistas lectæ sunt. Et ad locum* : *Placuit etiam, ut rem Ecclesiæ* &c. Sunt caracteres sexti Concilii, & canon ille est, qui ex serie Ferrandi quintus, legitur in Isidoro can. 4. apud Dionysium vero inter hujus Concilii VI. canones deest. Heic autem ejus codicis Parisiensis præstantia animadvertenda est. Cum enim chronicam notationem simul & canonem istum auctor hujus epitomis derivare nequiverit nec a Dionysio, qui in hac Synodo ipsum canonem præteriit, nec ab Isidoro, qui ea notatione chronica caret, nec ab alia nobis cognita collectione, quæ cum hac Synodo nondum inventa est : ex ipso Africano fonte ebibisse cognoscitur. Quod multo magis confirmatur, si consideres, in hoc codice allegari duos canones Synodi Hipponensis anni 427., quos ex solo Ferrando cognovimus, ut palam fiet ex §. 9. num. 4. Auctor ergo hujus epitomis codicem Africanorum canonum Ferrandiano similem præ oculis habuisse videtur.

tom. 2. Conc. col. 1304. b

tom. 5. Conc. col. 779. e

Codex Paris. Soc. Jesu ejusque præstantia.

tom. 2. Conc. col. 1273. not. 10.

V. Ut autem revertamur ad ordinem canonum sexti Concilii, canon sextus apud Isid. c. 5. & apud Dionysium in Cod. Afr. recensetur c. 71. *Rursus placuit, ut nemini* &c. Hic canon, ut paullo ante monuimus, tum a Ferrando, tum a Bonifacio laudatur. Septimus a Ferrando indicatus num. 203. his notis, *Concil. Carth. tit.* 7., & in Synodo Bonifacii §. 3. *ex Concilio sexto*, describitur a Dionysio c. 72. Cod. Afr. & ab Isid. c. 6. Male adjectus est in vulgatis Breviarii Hipponensis canone ultimo. Octavus est apud Dionysium c. 73. & apud Isid. c. 7. Nonus, qui in Cod. Afr. Dionysii est c. 74., in Isid. c. 8., citatur a Ferrando num. 22. *tit.* 9. & a Synodo Bonifacii in duos dividitur §. 4. & 5. In hujus canonis editione pro *interfessor* scribendum erit *interventor*, quam lectionem tum Ferrandus, tum Synodus Bonifacii approbant. Canon decimus recitatus in Cod. Afric. c. 75. & in Isid. c. 9., ex sequentium serie apud Ferrandum erat in ipsius codice *tit.* 10. Undecimum laudat idem Ferrandus num. 75. *tit.* 11. Legitur apud Dionysium c. 76. Codicis Africani, & apud Isid. c. 10. Duodecimus citatus a Ferrando num. 118. *tit.* 12., deest in Dionysio, qui illum retulerat inter canones Synodi anni 419. can. 27. Cod. Afr. Exstat vero apud Isidorum c. 11. ultimaque ejus pars *ex Concilio sexto* allegatur in Synodo Bonifacii §. 6. Duo alii canones a Dionysio relati c. 77. & 78. Codicis Africani, nec a Ferrando, nec in Synodo Bonifacii indicantur, nec in Isidoro leguntur. Cum vero in Dionysii codice inventi fuerint inter hujus Synodi canones, excludi nequeunt : ac propterea vel in Ferrandi MS. codice, ex quo horum canonum seriem

Ib. col. 1308. e

colligimus, fuerunt omissi, eo quod particulares causas Cresconii Villaregiensis & Ecclesiæ Hipponensium Diaretorum respicerent, vel quia cum undecimo, aut duodecimo, aut decimo tertio canone conjuncti unum conficiebant. In restituenda vero hac Synodo si Ferrandi series ac numeri retinendi credantur, iidem duo canones cum uno ex his tribus canonibus copulandi erunt; alias canonum numerus his duobus erit augendus.

VI. Canon decimus tertius citatus a Ferrando num. 136. *tit.* 13., est in Cod. Afr. c. 79., apud Isid. c. 12. Laudatur a S. Augustino in epist. 65. scripta ineunte anno 402. n. 2. Decimus quartus a Ferrando laudatus num. 28. *tit.* 14., habetur c. 80. Codicis Afr. & in Isid. c. 13. Quintus decimus apud Ferrandum num. 32. *tit.* 15., & in Synodo Bonifacii §. 7. est in Cod. Afr. c. 81. in Isidoro vero desideratur. Canon decimus sextus legitur tantummodo apud Dionysium c. 82. Cod. Afr. Decimus septimus tum in Dionysio invenitur c. 83. Cod. Afr. tum in Isid. c. 14. Ferrandus num. 171. eum laudat *tit.* 17., & Synodus Bonifacii §. 8. Decimus octavus in Dionysio habetur c. 84. Cod. Afr. & in Isid. c. 15. Decimus nonus & ultimus, cujus prima pars in Synodo Bonifacii separatim describitur tom. 5. Concil. col. 780. e, integer recitatur a Dionysio c. 85. Cod. Afric. eique subscriptiones Episcoporum subjiciuntur: deest autem in collectione Isid. Ita restituta est Synodus Carthaginiensis VI. sub Aurelio celebrata anno 401. Idibus Septembris.

§. VI.

Milevitana Synodus anni 402. apud Isidorum ex plurium Synodorum canonibus compacta. Sincera & integra apud Dionysium legitur. De aliis Synodis sub Aurelio ab octava ad decimam quintam.

I. SYnodum Milevitanam anni 402., quam Concilium Carthaginiense Bonifacii appellat *septimam* sub Aurelio, & Isidori collectio, & Dionysius Exiguus præferunt. Isidori vero collectio etsi in proœmio consulatum designat anni 402. tres solos tamen hujus Synodi canones exhibet. Cum autem nullas alias posteriores Synodos Africanas producat nisi eam, quæ anno 419. habita fuit, quamque licet unam, in duas distinguit, nimirum in Carthaginiensem VI. & VII.; canones ceterarum Synodorum, quæ celebratæ fuerunt inter annos 402. & 419., Milevitano Concilio insertos præfert : ac propterea hoc Concilium apud Isidorum, & similiter in collectione Hispanica, ex qua Isidorus Africanas Synodos sumsit, verius est collectio canonum quatuor Synodorum, Milevitanæ anni 402., ac trium Carthaginiensium ann. 405. 407. & 418. quos canones inferius suæ cuique Synodo assignabimus. Huic autem collectioni ut aptaretur præfatio Synodi Milevitanæ anni 402. quædam a collectore in ejusdem præfationis fine adjecta fuerunt, quæ ad nullam Synodum Africanam spectant. Cum porro in hoc præfationis additamento memorentur Pelagiani, & primi etiam canones adversus eosdem hæreticos statuant; in chronicam notationem anni 402. errorem irrepsisse antiqui Conciliorum editores arbitrantes, Milevitanæ Synodi nomine decepti, putarunt hanc esse aliam Synodum Milevitanam anni 416., ex qua Numidiæ Patres ad Innocentium I. de Pelagianis scripsere. Verum canones adversus Pelagianos inserti, editi fuere non in Synodo Milevitana provinciali Numidiæ, sed in Carthaginiensi plenaria anni 418.

Quæ Synodus Milevitana apud Isid.

tom. 3. Conc. col. 780.

II. Vera & integra Milevitana Synodus anni 402. apud Dionysium legitur, exstatque in vulgato Codice Ecclesiæ Africanæ, qui ex Dionysio sumtus est. Canonum ordinem hic apponimus, qualem Ferrandus & Synodus Bonifacii in suis Africanis canonum codicibus repererunt. Ferrandus num. 78. *Concil. Milevit. tit.* 2. laudat canonem 86. Codicis Africani; & num. 10. *Concil. Milevit. tit.* 4. respicit canonem 89. ejusdem Codicis Afr. Præfatio igitur hujus Synodi, quæ in Codice Afr. præmittitur 86. in Ferrandi codice erat *tit.* 1. & canon 86. erat *tit.* 2. Ita etiam in Synodo Bonifacii *ex Concilio septimo*

Quæ apud Dionysium tom. 2. Conc. col. 1313. e

tom. 5. Conc. col. 780. b

hi duo

hi duo canones distinguuntur, ita ut in ejus quoque codice præfatio locum primi canonis obtinuerit. Si porro canon 89. Codicis Africani apud Ferrandum erat *tit.* 4. duo canones 87. & 88. ejusdem Codicis Africani in unum canonem juncti, conficiebant *tit.* 3. Tandem canon 90. Cod. Afr. hujus Synodi ultimus in laudato Ferrandi exemplo erat *tit.* 5. Tres tantum canones juxta Ferrandi titulos 2. 4. & 5. apud Isidorum habentur can. 13. 14. & 15.

Synod. Carth. an. 403. tom. 2. Concil. col. 1317. d

III. Octava Synodus sub Aurelio est Carthaginiensis anni 403. In caussa Donatistarum tota versatur. A solo Dionysio conservata fuit. Legitur in Cod. Afric. ejus proœmium cum duobus tantum canonibus in ea editis, qui ibidem describuntur c. 91. & 92.

Synod. an. 404. Ib. col. 1324. b tom. 5. Conc. col. 781. a

IV. Synodus nona est Carthaginiensis anni 404. Eamdem Donatistarum controversiam respicit. Exstat in eodem Codice Africano c. 93. Laudari videtur in Synodo Bonifacii productis quibusdam verbis *ex Concilio nono*. Cum vero idem sensus proferatur etiam in Concilio Carthaginiensi undecimo anni 407. verba autem in Synodo Bonifacii producta * verbis hujus Concilii plane conveniant, non vero illis Concilii noni; in Bonifacii Synodo errorem irrepsisse in vocem *nono* satis credibile est. Forte numerales litteræ *XI.* initio scriptæ librarii oscitantia in *IX.* transiere.

* Vid. Cod. Afric. c. 106. in fine. tom. 2. col. 1386. d

Synod. an. 405. tom. 2. Conc. col. 1328. b

V. Decima Synodus Carthaginiensis anni 405. solo compendio a Dionysio digesta fuit c. 94. Codicis Africani. *Quoniam*, inquit, *magis ea, quæ in tempore necessaria fuerunt, quam aliqua generalia, constituta sunt*. Unus canon ad disciplinam pertinens laudatur in Synodo Bonifacii *ex Concilio decimo*, qui in Dionysii breviatione penultimo loco indicatur: *Ut Episcopi ad transmarina pergere non facile debeant*. Cum ex Dionysiano compendio liqueat, per hoc tempus Donatistas ad unitatem cœpisse redire, & in hanc rem aliquid ab eadem Synodo fuisse constitutum; huic adjudicandum suspicamur eum canonem, quem Ferrandus indicat num. 50. *Conc. Carth. tit.* 2. cuique respondet canon 23. in Isidori collectione Milevitano Concilio perperam attributus, qui ad aliquam Africanam Synodum pertinet anteriorem anno 419. Cum post imperiales leges latas mensibus Februario & Martio anni 405. Donatistæ ad Ecclesiæ gremium passim reverterentur; probabilius quidem videtur, in hac Synodo habita X. Kal. Septembris conditum fuisse hunc canonem, quo Donatistarum pœnitentium receptioni consulebatur. Dionysius cum alios canones quandoque omiserit; nihil mirum, si in abbreviatione hujus Synodi hunc canonem præterivit. Unum porro monendum est, in laudato Isidori canone 23. *hæreticos* generatim appellari, ubi in breviatione Ferrandi *Donatistæ* nominantur. Hanc lectionis mutationem auctori ejus collectionis, quam Isidorus recepit, tribuendam patebit ex simili mutatione, quam in alios canones Synodi anni 407. numero sequenti adnotabimus.

Synod. Carth. anni 407. t. 2. Conc. col. 1328. c.

VI. Synodus undecima Carthaginiensis anni 407. Idibus Junii apud Dionysium integra est a can. 95. Codicis Africani ad can. 106. Ferrandus prima parte numeri 144. canonem hujus Synodi in Codice Afric. descriptum c. 95. compendio exhibet: quæ prima pars cum non legatur in Concilio Antiocheno ibidem allegato, ad quod pertinet pars secunda; Concilii Carthaginiensis titulique notationem vel auctoris, vel librarionum potius oscitantia omissam supplere necesse est sic: *Concil. Carth. tit.* 1. Idem Ferrandus num. 13. dum allegat *Concil. Carthag. in basilica tit.* 5. respicit proculdubio canonem 98. Codicis Africani, qui in ejus codice erat laudatæ Synodi *tit.* 5. Verba enim, quibus ad institutionem novi Episcopatus Concilii plenarii & Primatis auctoritatem requirit, in hoc tantum Concilio & canone indicato reperire licebit. Duos alios hujus Synodi canones memorat idem Ferrandus num. 163. *tit.* 7. qui in Codice Afr. est c. 102. & num. 43. *tit.* 9. qui in eodem Cod. Afr. est c. 104. Ex serie numerorum Ferrandi, apud quem canon 98. Codicis Afric. est *tit.* 5. & canon 102. est *tit.* 7. duo canones 100. & 101. laudati Codicis Afric. vel in Ferrandi exemplis fuerunt omissi, eo quod ad particulares caussas spectarent, vel cum antecedenti aut subsequenti copulabantur. Simile quidpiam contigisse vidimus etiam in Synodo anni 401. Idibus Septembris. Concilium Bonifacii tres hujus Synodi canones, nimirum c. 103. 104. & 105. Codicis Africani, eodem ordine laudat *ex Concilio undecimo*. Postremam quoque partem canonis 106. totidem verbis recitat, tametsi in vulgatis errore aliquo tribuatur *Concilio nono*. Confer quæ diximus paullo ante num. 4. In Isidori collectione novem canones Milevitanæ Synodo tributi ad hoc Concilium pertinent; sed ordine perturbato, ac diversa partitione efferuntur. Nam canon 95. Codicis Afric. inter Milevitanos affertur apud Isidorum c. 9. In canone 16. Isidori comprehenditur secunda pars canonis 96. & totus canon 97. Codicis Africani. Canon 102. hujus exhibetur in Isid. c. 17. & canon 103. ita legitur apud Isidorum c. 12. ut explicatior sententia sit. Canon 104. est in Isid. c. 19. canon vero 105. recitatur c. 18. Tandem canon 106. partitur apud Isidorum in tres canones 10. 11. & 20. sed ita ut canone 20. præferatur prima pars canonis 106. canone 11. altera, ultima vero canone 10. In canone undecimo Isidori *adversus hæreticos* scriptum legitur, cum in can. 106. Codicis Africani habeatur *adversus Donatistas*. Hinc auctor collectionis ab Isidoro receptæ aliquid ex ingenio mutasse, aut explicasse cognoscitur.

tom. 3. Conc. col. 383. b.

VII. Synodo Carthaginiensi anni 408. XVI. Kal. Julias, ac alteri ejusdem anni III. Idus Octobris, quæ ex ceterarum serie sunt Synodi XII. ac XIII. sub Aurelio, duæ tantum legationes ad Imperatorem adscribuntur a Dionysio post canonem 106. Codicis Africani.

Duæ Synodi Carth. anni 408. tom. 2. Conc. col 1336. e 1337. a

VIII. In Codice Afric. c. 107. memoratur Synodus Carthaginiensis XIV. anni 409. XVI. Kal. Julias, quæ Dionysio teste non plenaria, sed provincialis fuit. Unus canon ibidem recitatur, quem laudat Ferrandus num. 52. his verbis: *Ut autem unus Episcopus cognitionem sibi non vindicet, hoc in alio Concilio Carthaginiensi actum est*. Ubi cum tituli numerum præter morem suum nequaquam præferat; id ea de caussa videtur contigisse, quia hoc Carthaginiense Concilium non plenarium, sed provinciale fuit. Similiter quoque nullum titulum ac numerum signat in allegandis aliquot Synodis provinciæ Byzacenæ, quas identidem laudat. Hic ergo canon apud Ferrandum recte adscribendus est Synodo anni 409.

Synod. an. 409. Ib. 1337. b

Ferrandus in Conciliis provincialibus numerum canonis omittit.

IX. Meram legationem ad Imperatorem in Synodo XV. Carthaginiensi anni 510. decreta refertur a Dionysio Exiguo post canonem 107. Codicis Africani.

Synod. an. 410.

§. VII.

De Synodo Carthaginiensi XVI. anni 416. Vindicatur ejus canon editus contra illam Pelagianorum sententiam, qua parvulis absque baptismo decedentibus tribuebant salutis & quietis locum extra regnum cælorum.

I. SYnodus XVI. Carthaginiensis Kalendis Maji anni 418. contra Pelagianam hæresim potissimum coacta celebris est. Etsi vero aliquot ipsius canones ad eamdem hæresim spectant; plures tamen ecclesiasticam disciplinam respiciunt. Dionysius canones viginti eidem assignat a c. 108. Codicis Afric. usque ad c. 127. in quibus præter ejusdem Dionysii morem præfatio primo canoni adscribitur. Ferrandus quatuor ex his canonibus laudat. In Breviatione enim num. 190. allegat *tit.* 10. qui respondet canoni 117. Codicis Africani. Præterea num. 191. citat *tit.* 11. qui in Cod. Afric. est c. 118. Cum porro num. 25. laudet *tit.* 12. qui in eodem Cod. Afric. est canon 120. duos canones ejusdem Codicis 118. & 119. de eadem re agentes in unum copulatos inveniisse intelligitur. Hæc duorum canonum unio in Ferrandi codice confirmatur etiam ex num. 30. ubi notat *tit.* 18. qui in Cod. Afric. relatus canone 126. ex Dionysiana computatione est canon 19. In Synodo Bonifacii canones 108. & 127. Codicis Africani, seu præfatio & canon ultimus hujus

tom. 2. Conc. col. 1337. c

jus Concilii, integri recitantur tom. 5. Concil. col. 777. ac dein compendio affertur canon 125. *ex Concitio ſextodecimo*.

II. Octo priores hujus Concilii canones ad Pelagianos pertinentes nec in Ferrando, nec in Synodo Bonifacii indicantur. Uno autem canone auctiores ſeparatim editi & inſerti inveniuntur in collectione vetuſtiſſima canonum hoc tomo edenda cap. 13. cum hoc titulo: *Concilium plenarium apud Carthaginem habitum contra Pelagium & Cæleſtium*. Peculiaris præfatio, quæ in hac collectione legitur, ex actis hujus Synodi excerpta dignoſcitur. Difficultatem ingerit canon de parvulis ſine baptiſmo morientibus, qui in eadem collectione tertius cenſetur. Hunc non pauci in ſuſpicionem adducunt, eo quod deeſt tum in Iſidoro, tum in Dionyſio, qui ceteros omnes canones contra Pelagianos editos exhibent. Illud præterea majoris momenti accedit, quod in Capitulis de gratia Cæleſtini epiſtolæ ſubjectis, quorum auctor S. Proſper probabilius videtur, dum tria hujus Synodi capitula contra Pelagianos allegantur, *tertium capitulum* vocatur, quod quartum eſſe deberet, ſi capitulum contra naturalem beatitudinem parvulorum ſine baptiſmate decedentium in ejuſdem Synodi exemplo locum habuiſſet. Qui vero hunc canonem vindicant, animadvertunt, auctorem laudatæ vetuſtiſſimæ collectionis cum a cap. 6. uſque ad cap. 20. perrara documenta ediderit ad Pelagianorum cauſſam ſpectantia, antiquiorem horum documentorum collectionem reperiſſe, quæ Pelagianæ controverſiæ tempore compacta videtur. Hæc autem antiquitas quantum auctoritatis controverſo canoni conciliet, nemo non videt. Accedit quod non unus auctor collectionis edendæ invenit exemplum hujus Synodi cum laudato canone, verum etiam Photius: quippe qui codice 53. ſuæ Bibliothecæ aliud ſimile exemplum ejuſdem Synodi laudans, eumdem canonem tertio loco pariter refert. *Lectus liber*, inquit, *ſeu Synodus adverſus Pelagium & Cæleſtium Carthagine in magna Eccleſia Fauſti* &c. productiſque caracteribus Synodi anni 418. ſubdit: *Damnat hæc Synodus eos, qui aſſerunt Adamum mortalem eſſe conditum, non autem prævaricationis cauſſa morte multatum*. Eſt primus canon. Sequitur: *Similiter & eos, qui recens natos infantes baptiſmo minime indigere dicerent, quod illos peccato originis ex Adamo non putarent obnoxios*. Eſt canon ſecundus. Tertium vero deſignans addit: *Eos quoque, qui affirmarent medio quodam loco, paradiſum inter & inferos, non baptizatos infantes beate vivere*. Dein *ſex alia capita* ſubnexa teſtatur in Pelagianos, ita ut exemplum, quod habuit hujus Synodi, novem capitula ſeu canones complecteretur, æque ac in exemplo laudatæ collectioni inſerto legitur. Adde quod Photius leges imperiales ibidem poſtea commemorat; quæ in eadem collectione pariter inveniuntur, adeo ut eamdem antiquiorem documentorum collectionem ad Pelagianam cauſſam pertinentem præ oculis habuiſſe noſcatur. Duo ergo diſtincta hujus Synodi & ceterorum documentorum ad Pelagianos ſpectantium exempla, quorum alterum græce redditum lectum eſt a Photio, alterum vero Latinum auctori noſtræ collectionis præſto fuit, omnem fraudis ſuſpicionem eliminant. Non modicum præterea vindiciarum pondus colligere licet ex Ferrando, qui ſane codicibus Africanis uſus, maximam auctoritatem conciliat. Etſi enim e re ejus non fuerit allegare canones adverſus Pelagianos; cum tamen num. 190. *titulum* 10. adſcribat ei canoni, qui capitulis contra Pelagianam hæreſim editis primus ſubjicitur; non octo, ſed novem canones ad eam hæreſim pertinentes in ſuo codice præceſſiſſe cognoſcimus. Is quidem aliquando præfationes loco primi tituli recenſuit. At id non accidit umquam, niſi cum præfationes aliquam interloquutionem, aut aliquod decretum continent. Cum vero proœmium breviſſimum hujus Synodi ſolam notationem loci temporiſque exhibeat, primi tituli vel canonis locum habere non potuit. Ferrandi itaque codex Africanus inter novem canones ad Pelagianos pertinentes illum etiam de parvulis ſine baptiſmo decedentibus præferebat, non minus quam duo memorata exemplaria. Hæc autem tria teſtimonia ſane pluris eſſe videntur,

— Vid. tom. 2. col. 722.

quam ea argumenta, quæ pro omiſſione ejuſdem canonis objecta aliquot exceptiones patiuntur.

III. Non multum laborandum eſt ob collectionem Iſidori, quæ integram hanc Synodum non edidit, ejuſque canones, non tamen omnes, Milevitanis accenſuit. Quantum ad Dionyſium, cum is numquam præfationes Synodorum Africæ, etſi prolixis interloquutionibus propoſitas, inter canones numeris diſtinctos computaverit, ut pluribus animadvertit Queſnellus Differt. XIII. §. XXXI. n. 5. in vulgatis vero numerus canonis affigatur uni breviſſimo proœmio hujus Synodi, quod nihil canone dignum continet; ſuſpicio non levis exoritur, canonem de quo agimus, jam ab initio locum habuiſſe in ejus collectione, ac ſubinde fuiſſe expunctum, vel excidiſſe, cujus vacuus numerus ut impleretur, proœmio affixus fuit. Auctori vero Capitulorum de gratia illud reponi poteſt, in ejus codice canonem tertium ob materiei neceſſitudinem a ſecundo non fuiſſe diſtinctum. Confer alias conjectationes apud Queſnellum loco laudato.

IV. Illud ſaltem nemo inficiari poterit, diverſa fuiſſe olim hujus Synodi exemplaria: alia nimirum cum hoc canone, uti ſane fuerunt illa duo, quæ Photius, & auctor collectionis huic tomo inſertæ adhibuerunt; alia vero eodem caruiſſe, quæ, ſi ita malis, Dionyſio, & auctori Capitulorum de gratia præſto fuere. In hac autem hypotheſi illud unum dubitari poteſt, utrum alteris laudatus canon fuerit intruſus, an vero ab alteris exciderit. Inter hæc præter animadverſa ex Africano Ferrandi codice, Auguſtinus litem videtur dirimere. Is lib. 2. de origine animæ c. 11. ſcribit: *Novellos hæreticos Pelagianos juſtiſſime Conciliorum catholicorum & Sedis Apoſtolicæ damnavit auctoritas, eo quod auſi fuerint non baptizatis parvulis dare quietis & ſalutis locum etiam præter regnum cælorum*. Etſi in aliis antecedentibus Synodis proſcripta fuit Pelagianorum doctrina, qua parvulis non baptizatis *vitam æternam* aſſerebant; ea tamen ſententia, qua locus ſalutis & quietis iiſdem tribuebatur extra regnum cælorum, in nullo alio *Concilio catholicorum* expreſſe proſcripta invenitur niſi in Concilio plenario Kalendarum Maji anni 418. & fortaſſis etiam eam proſcribendam iidem Patres Zoſimo ſuggeſſerunt in antecedenti Concilio Africano: idque cum ab eodem Pontifice in Tractoria fuerit approbatum, Auguſtinus præter *Conciliorum catholicorum*, *Sedis* etiam *Apoſtolicæ* condemnationem laudavit. Sed hac de re ſatis.

V. Iſidori collectio ſexdecim canones hujus Concilii inter Milevitanos retulit. Nam a c. 1. uſque ad c. 8. exhibet canonem 109. Codicis Africani & ſequentes uſque ad can. 116. Dein c. 21. & 22. refert canones 120. & 125. ejuſdem Codicis. Canone 24. jungit duos canones 121. & 122. & canone 25. alios duos ipſius Codicis canones 123. & 124. Tandem canonibus 26. & 27. deſcribit canones 126. & 127. Omittit autem præter canonem de parvulis ſine baptiſmate decedentibus tres canones laudati Codicis Africani 117. 118. & 119. qui Donatiſtarum cauſſam reſpiciunt. Introductio, quam præfigit, licet Conſules deſignet anni 402. indicat tamen numerum Epiſcoporum CCXIV. qui competit Synodo Africanæ anni 418. Subſcriptiones quoque trium Epiſcoporum, in quibus *Donatianus Telepteniſis primæ Sedis* ſecundo loco nominatur, ad Synodum plenariam ejuſdem anni 418. pertinent, cum Donatianus ſolum per hæc tempora ad provinciæ Byzacenæ primatum pervenerit. Aurelius quidem & Donatianus inſcripti inveniuntur in proœmio hujus Synodi, quæ refertur in collectione hoc tomo ſubjicienda, nec non apud Photium in Bibliotheca Cod. 53. *Donatianique ſenis* nomen inſeritur canoni ultimo, qui eſt c. 127. in Codice Africano.

tom. 2. Conc. col. 1349. b.

§. VIII.

De celeberrima Synodo Carthaginiensi XVII. anni 419 in qua anteriora Concilia lecta & inserta fuere. Isidorianæ & Dionysianæ collectionum defectus. Duæ hujus Synodi actiones, & quid in unaquaque actum sit. De gestis post hanc Synodum ob exemplaria canonum Nicænorum, & de exemplo versionis ab Attico Constantinopolitano missæ in Africam. Authentica ejus subscriptio e MSS. ducta.

I. DEcimaseptima Synodus sub Aurelio est illa Carthaginiensis omnium frequentissima anni 419. in qua Patres CCXVII. ac tres Apostolicæ Sedis Legati Faustinus Episcopus Potentinus, & Philippus atque Asellus Romanæ Ecclesiæ Presbyteri interfuerunt. Hujus cogendæ occasio fuit Apiarii Siccensis Presbyteri caussa, ob quam Commonitorium Zosimi Papæ a Legatis productum fuit. At præter quæstionem ex hujus Commonitorii lectione agitatam, aliquot canones in hac Synodo editi, & præcedentium etiam Conciliorum statuta repetita, confirmata, ac gestis inserta fuerunt, adeo ut pleraque istorum ex solis hujus Synodi gestis ad nos pervenerint. Duo diversæ originis fontes vulgo cogniti hanc Synodum exhibent: Dionysius, seu vulgatus Codex canonum Ecclesiæ Africanæ, qui e Dionysii collectione sumtus fuit; & antiqua collectio Synodorum Africæ, quæ ab Hispanicæ collectionis auctore, & dein ab Isidoro suscepta, ac ex hujus collectione impressa, Isidori nomine circumfertur. Nos alium fontem nacti sumus in tribus pervetustis collectionibus Italicis, quarum una exstat in MS. Vat. Reginæ 1997. altera in codd. Lucano 88. & Colbertino 784. tertia in MSS. Vat. 1342. & Barberino 2888. Hæ collectiones tres, primos hujus Synodi canones triginta tres, uti leguntur in Codice Africano, eodem modo dividunt in quadraginta, paresque variantes a vulgatis diversas suppeditant: quæ duo peculiaria discrimina aliam hujus Synodi originem adstruunt. Christophorus Justellus in notis ad Codicem Ecclesiæ Africanæ duo alia MSS. exemplaria commemorat, Thuaneum & Bochardianum, quæ etsi non describit, ex indiciis tamen, quæ producit, ad alteram ex laudatis Italicis collectionibus pertinere noscuntur. Immo codex, qui tunc erat Thuaneus, nunc est Colbertinus 784. Hujus Synodi implexa notitia est, eo quod duo priores fontes plurimum differant. Isidori collectio, quæ duas ejusdem Synodi actiones in duo Concilia dividit, nimirum in Carthaginiense VI. ac VII. non solum pauciora quam Dionysius præfert; verum etiam ea ipsa quæ præfert, alio ordine aliaque ratione nonnumquam producit. Plures hinc atque hinc quæstiones exortæ, quæ maximam studiosis viris difficultatem faces sunt. Nos, qui ex antea disputatis anteriorum Synodorum canones constituimus, ac præterea in laudatis Italicis collectionibus tertium fontem invenimus, aliquid afferemus, quo hujus quoque Synodi notitia exploratior fiet.

II. Itaque post diem Synodo præstitutam, dum exspectabantur aliquot provinciarum legati, quædam interim actitata & præparata fuerunt. Forte tunc terminata est Apiarii caussa, de qua Africani Zosimo jam defuncto, ad Bonifacium ejus successorem scripsere. Restabat controversia de canonibus Sardicensibus, qui in Zosimi Commonitorio Nicænorum nomine fuerant allegati. Cum porro omnes convenissent, prima actio habita fuit VIII. Kal. Junias in secretario Basilicæ Fausti. Initio Aurelius ut Nicæni Concilii & prædecessorum suorum statuta legerentur postulavit. Id autem cum Concilium approbasset, *Daniel notarius recitavit: Nicæni Concilii fidei professio, vel statuta, ita se habent.* Legit autem Nicænum symbolum & canones: statimque subditur: *Et cum diceret.* Laudatæ Italicæ collectiones aliam originem præseferentes aliquanto melius habent. *Et cum recitaret.* Antiquus vero Africanorum canonum collector apud Isidorum: *Et cum legisset.* Hæ formulæ licet videantur differre, reipsa non discrepant. Nam *& cum diceret*, vel *recitaret*, idem est ac *& cum legisset*, vel *recitasset*, ut ex aliis sequentibus ejusdem Synodi formulis quisque perspiciet. Sic enim post recitatum canonem ex Commonitorio Zosimi additur: *Et cum recitaret* (pro *recitasset*) *Alypius Episcopus .... dixit.* Et similiter post pauca recitato alio canone subditur: *Cumque recitaretur, Augustinus Episcopus .... dixit.* Hinc porro Nicænum Concilium hoc loco recitatum liquet. Mox Faustinus Apostolicæ Sedis Legatus ex Zosimi Commonitorio Nicænorum titulo inscriptos produxit duos canones Sardicenses, qui inter Nicænos ex Africanorum codice recitatos lecti non fuerant. Itaque (1) disputatio de Nicænis canonibus excitata est, quæ aliquot inteloquutionibus exponitur. Tum vero Aurelius Nicænum Concilium ex his exemplaribus, quæ Cæcilianus in Africam attulerat, iterum recitari, & prædecessorum suorum etiam statuta, nec non quæ etiam *nunc*, idest in anteriori *communi tractatu* disposita fuerant, legi ac gestis inseri jussit: ex quibus intelligimus canones XXXIII. inferius commemorandos ante hanc actionem ab Episcopis *communi tractatu* præparatos fuisse. tom. 2. col. 1257. d

III. Dionysius & Isidori collectio statim subdunt: *Daniel notarius Nicæni Concilii professionem fidei, vel ejus statuta recitavit in Concilio Africano.* Dein transcripto solo Nicæno symbolo ex antiqua versione Africana, Dionysius hanc notationem profert: *Statuta quoque Nicæni Concilii in XX. capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inveniuntur adscripta. Deinde quæ in Conciliis Africanis promulgata sunt, actis præsentibus inserta noscuntur.* Et mox triginta tres primos canones subjicit. Hæc notatio apud Isidorum non legitur, sicut nec canones triginta tres, qua de re postea redibit sermo. Eadem notatio deest etiam in MS. Vat. Palat. 577. qui primum Dionysianæ collectionis fetum exhibet, ut explicabimus part. 3. c. 1. §. 3. & similiter deest in aliis MSS. Italicis collectionibus, quæ hanc primam actionem continent. Omnes hi collectores diversi præ oculis habuerunt integra hujus Synodi gesta, in quibus cum Nicæno symbolo omnes ejusdem canones ex versione antiqua Africana hoc secundo loco erant inserti, ut Aurelius & ceteri Patres præceperant. At transcriptionem eorum declinantes, notationes diversas, quæ eodem recidunt, ex suo cujusque arbitrio apposuerunt, quæ non actorum ipsius Synodi, sed collectorum verba sunt. Melior vero videtur ea adnotatio descripta in vetustissima omnium collectione MS. Vat. Reginæ 1997. quæ paragraphum *Daniel notarius* his verbis exprimit: *Daniel notarius recitavit. Nicæni Concilii fidei professio, vel ejus statuta ita se habent, ut superius lectum est tit. XXI.* (ubi titulo primo symbolum computatur) *& ordine recitavit. Et cum recitaret, Aurelius Episcopus dixit: Hæc ita apud nos habentur exemplaria statutorum, quæ tunc Patres nostri de Concilio Nicæno secum detulerunt* &c. qui est canon hujus plenariæ Synodi primus. Hæc notatio indicat repetitam fuisse lectionem Concilii Nicæni, quod antea lectum fuerat, ac post iteratam ejusmodi lectionem statim Aurelium sua interloquutione canones inchoasse. Ceterum notatio Dionysii, qua adduntur inserta, *quæ in Conciliis Africanis promulgata sunt*, nihil repugnat. Idenim unum significat, pleroque canones triginta tres mox subjectos ex anterioribus Conciliis sumtos ac repetitos fuisse. Interloquutio quidem Aurelii canone primo exposita, statutorum Nicænorum lectionem immediate præcessisse demonstrat, ut patet ex illis: *Hæc ita apud nos habentur exemplaria* &c. unde congruentius & clarius in memorato cod. Vat. Reginæ, Dionysiana notatione omissa, legitur: *Et ordine recitavit* (Nicæna statuta;) *& cum recitaret, Aurelius Episcopus dixit: Hæc ita apud nos* &c. Ib. col. 1260. a & t. 3. col. 447. d t. 2. col. 1260. c Ib. col. 1260. d. Ibidem col. 1257. d.

IV. Aurelius præter Nicæna statuta petierat, ut recitarentur, actisque insererentur *& quæ hic salubriter a nostris decessoribus .... vel quæ nunc a nobis ordinata sunt*, eo scilicet *communi tractatu*, qui ante hanc actionem habitus fuerat. Duo hic canonum genera nominantur, alii prædecessorum Aurelii, qui repetendi & confirmandi erant, alii hujus Concilii proprii, qui in anteriori tractatu parati fuerant. Hi porro in triginta tribus prioribus canoni- Duo canonum genera distinguenda.

tom. 2. Conc. col. 1253. a.

tom. 3. col. 443. d

(1) De hac quæstione vide Observationes in Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 6. n. 20. & seqq. tom. II. pag. 957.

nibus apud Dionysium continentur. Nam canon quintus, licet aliquibus verbis ab Aurelio propositus, ex duobus canonibus 10. & 13. Synodi Carthaginiensis sub Grato compactus agnoscitur. Canones vero 2. 3. 4. & 6. usque ad 13. sumti sunt ex Synodo sub Genethlio, ubi tamen sola Episcoporum proponentium nomina fere mutantur. Porro canones a 14. usque ad 24. ex ipsius Aurelii Concilio anni 397. aliis quandoque verbis mutatis, derivati fuerunt. Canones tres sequentes eadem ratione excerpti ex Concilio anni 401. Canon 28. repetitus ex Concilio anni 418. cum parvo additamento in fine, de quo plenius diximus in Obser-
tom. 2. pag. 965. vationibus ad Dissertat. V. Quesnelli part. 1. c. 6. n. 27. Quinque ultimi canones cum in nulla anteriori cognita Synodo reperiantur, ii sunt hujus Synodi proprii, qui *nunc*, idest in hac ipsa Synodo, *communi tractatu* constituti fuerunt.

tom. 3. Conc. col. 443. V. Isidori collectio hanc primam actionem referens sub titulo *Concilii Carthaginiensis* VI. solas interloquutiones Patrum canonibus præmissas describit, ac in decem capitula distribuit. His autem tria alia capitula adjicit, ut ex editione Merlini ac ex nostris MSS. didicimus. Nam cap. 11. describitur Africanorum epistola ad Bonifacium; cap. 12. referuntur duæ epistolæ Attici Constantinopolitani & Cyrilli Alexandrini ad Africanos cum Nicænis canonibus, quos latine redditos a Philone & Evaristo Atticus in Africam miserat: & cap. 13. Africanorum litteræ leguntur ad Cælestinum Pontificem. Hæc vero tria capitula, etsi ad primam actionem reipsa non pertineant, idcirco tamen antecedentibus capitulis primæ actionis propriis subnexa fuerunt, quia controversiæ in ipsa actione discussæ de canonibus Sardicensibus, seu Nicænis prosequutionem designant.

Ibid. col. 498. VI. Cum porro hæc Isidori collectio omittat laudatos canones triginta tres, iidemque etiam desint in Concilio Africano, quod separatim a Dionysii collectione editum, omnia Africana Concilia sub Aurelio continere videtur; iidem canones apud nonnullos in suspicionem venerunt. At auctorem collectionis ab Isidoro receptæ hos canones habuisse, & adhibuisse ex antea discussis manifestum est. Nam Concilio Carthaginiensi II. sub Genethlio plures canones ex hac Synodo anni 419. adeo evidenter inseruit, ut Aurelii, Alypii, aliorumque Episcoporum nomina hujus Synodi propria retinuerit, quæ a germana Genethlii Synodo absunt. Similiter in Concilio Carthaginiensi III. anni 397. aliquot canones retulit, non cum lectionibus ejusdem Concilii propriis, sed cum illis, quas invenit in Synodo anni 419. quemadmodum patet inter cetera ex canone 47. de Scripturis canonicis. Vide supra §. 3. n. XLV. Tandem canonem 31. hujus Synodi proprium descripsit inter Canones Concilii anni 397. c. 49. Ipsa igitur Isidori collectio hos canones recipit; & solum a Synodo anni 419. perperam separatos aliorsum distraxit. Vulgatum vero Concilium Africanum cum non aliud sit quam segmentum ex collectione Dionysii; contra ipsam Dionysii integram collectionem nihil movere potest. Qua in re observandum est, Dionysium quidem omnes Africanos canones una continuata numerorum serie descripsisse usque ad can. 138. Hanc seriem probat purus Dionysianus codex Vat. 5845. eamdemque confirmat etiam Græca translatio ex eodem Dionysio, quæ *Codex canonum Ecclesiæ Africanæ* vulgo appellatur. At in posterioribus codicibus, qui Hadrianæ collectionis nomine donantur, iidem Africani canones in duplicem numerorum seriem dispertiti inveniuntur. Prima series recenset canones triginta tres, posterior ceteros 105. Cresconius, qui unam Dionysii collectionem adhibuit, hanc bipartitam numerorum seriem in suo quoque codice reperit: ex quo ea divisio Hadriano anterior perspicitur. Qui vero ediderunt vulgatum Concilium Africanum, priori serie omissa, secundam tantum exhibuere ex editione Moguntina anni 1525. in qua Dionysio-Hadriana collectio minus accurate, & alicubi etiam quantum ad hanc secundam seriem perturbate impressa fuit. Hinc igitur nihil præjudicii creari potest canonibus triginta tribus, quos idem

Vulgatum Concil. Africanum quid sit.

A Cresconius distincte allegat. Hos quoque præter Dionysium luculentissime vindicant tres memoratæ antiquissimæ collectiones Italicæ, quæ cum ex diversa eorumdem canonum divisione in canones quadraginta, ac ex melioribus lectionibus diversam & præstantiorem originem præferant, eosdem canones inter documenta Juris canonici veteris ex ipsis collectionibus imprimendos censuimus. Sed age jam Synodi descriptionem prosequamur.

VII. Post constitutos canones XXXIII. recitata fuerunt gesta & canones anteriorum Conciliorum sub Aurelio, quæ scilicet celebrata fuerant ab anno 393. ad annum 418. Hæc omnia actis erant inserta. At Dionysius dum alios canones suo loco B omisit, quia alibi erant repetiti; alios etiamsi nullibi ab eo productos, inconsiderate præterivit, ut colligere est ex iis, quæ de singularum Synodorum canonibus antea notavimus. Quædam præterea non iisdem verbis retulit, quibus in hujus Synodi gestis erant descripta; sed compendio ea referens, lectores ad ipsa gesta remisit.

tom. 2. Conc. col. 1349. c. tom. 3. col. 469. VIII. Secunda actio habita III. Kal. Junias in secretario Basilicæ Restitutæ apud Dionysium incipit post canonem 127. Codicis Africani. Sex canones continet. Hos Isidori collectio adjudicat Concilio Carthaginiensi VII. cumque ex duobus canonibus quintum & sextum, seu 132. & 133. Codicis Afric. unum conficiat, hujus Concilii canones apud ipsum Isidorum sunt quinque. Ferrandus, qui primæ actionis canones nullibi laudat, non negligit istos actionis secundæ. Hos propriis numeris ita designat, ac si in suo codice hæc actio separata Synodus esset. Proœmium hujus actionis loco primi tituli, seu canonis in ejus codice recensitum liquet ex ipsius Breviatione num. 195. ubi *tit.* 2. canonem primum designat, qui in Cod. Afr. habetur c. 128. num. 196. *tit.* 3. citat secundum canonem in eodem Cod. Afric. descriptum c. 129. & similiter num. 197. *titulus* 4. respondet canoni 130. Cod. Afric. Dum vero num. 73. allegat *titulo* 2. canonem 132. Codicis Africani, error ex præmissa ceterorum serie in numero 2. manifestus est, ac emendandum *tit.* 6.

tom. 2. Conc. col. 1356. b. IX. Addit Dionysius canone 134. Codicis Africani epistolam Africanorum Patrum ad Bonifacium, quæ altero post secundam actionem die exarata fuit. Cum porro hac in epistola iidem Patres de sinceris Nicænorum canonum exemplaribus inquirendis egerint, in hanc vero rem Innocentium Presbyterum ad Cyrillum Alexandrinum, & Marcellum Subdiaconum ad Atticum Constantinopolitanum direxerint; Dionysius c. 135. & 136. subjicit istorum Episcoporum litteras, quibus ad Africanos Ni- Ib. col. 1361. b. e cænorum canonum exempla ex suæ cujusque Ecclesiæ scriniis educta & latine reddita per eosdem legatos transmisere. Hæc exemplaria VI. Kal. Decembris ejusdem anni 419. ad laudatum Bonifacium missa fuere. Sola versio a Philone & Evaristo Constantinopolitanis lucubrata supereſt. In primo Dionysi fetu, quem nacti sumus in MS. Vat. Palat. 577. & Nicænum symbolum & canones hujus versionis describuntur. At idem Dionysius secundis curis, quæ in MS. Vat. 5845. & in vulgato Codice Ecclesiæ Africanæ exhibentur, prætermissis canonibus solum Nicænum symbolum ejusdem interpretationis præbuit c. 137. Apud Isidorum vero leguntur soli canones, quos in Concilio Carthaginiensi, Ib. col. uti appellat, sexto post Attici epistolam retulit: 1364. b. professio enim fidei Nicænæ, quam paullo ante ibi- tom. 3. dem dedit, non hujus versionis est, sed antiquæ col. 449. b. Africanæ, de qua vide quæ diximus cap. 2. §. 1. Ib. col. 448. a

X. Tres antiquissimæ Italicæ collectiones, quas antea memoravimus, post Africanorum litteras ad Bonifacium pro laudatis Attici & Cyrilli epistolis ad Africanos hanc notationem præferunt. *Incipit Epistola Attici Episcopi Ecclesiæ Constantinopolitanæ ad Bonifacium urbis Romæ Episcopum data cum exemplariis Nicæni Concilii de Græco in Latino translatis a beatissimis Cyrillo & Attico Episcopis Alexandrinæ & Constantinopolitanæ Ecclesiæ, & directis per Innocentium Presbyterum suum & Asellum* (lege *Marcellum*) *Subdiaconum Ecclesiæ Carthaginiensis, ut superius recitatum est. Fides Nicæni Concilii cum titulis XX. Epistola vero ita continetur. Atticus Epi-*

sco-

ſcopus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ ſancto fratri Bonifacio urbis Romæ Epiſcopo ſalutem. Edidi canones ſanctorum Patrum olographa manu, & ſubſcriptos a me. Amen. Dein formatarum ſcribendarum formula ſubjungitur, quæ cap. 63. collectionis hoc tomo ſubjiciendæ deſcribitur. Atticus non ad Bonifacium, ſed ad Africanos ſcripſit. Cum vero hi a Cyrillo & Attico Nicæna exemplaria *ſub adſtipulatione litterarum ſuarum* poſtularint; ne falſam omnino credamus hanc notationem, quæ cum in tot vetuſtiſſimis collectionibus legatur, antiquiorem profecto originem adſtruit; ſuſpicamur ea Attici verba, quæ Nicænis canonibus immediate ſubnexa traduntur, *Edidi canones ſanctorum Patrum olographa manu & ſubſcriptos a me*, formulam quamdam fuiſſe ab ipſo Attico canonibus ſubjectam, ut ἀυθεντίαν exempli eorumdem canonum ad Africanos tranſmiſſi firmaret: cui quiſpiam antiquus collector epiſtolæ formam indidit. In MSS. Additionum Dionyſii (quæ a Baronio *Creſconiana* collectio appellantur,) nec non in ipſa pervetuſta collectione, quæ in MSS. Barberino 2888., & Vat. 1342. hæc Attici verba poſt Synodum Carthaginienſem anni 419. in epiſtolæ formam exhibet, ut mox vidimus, eadem verba poſt Nicænos canones alia ratione interloquutionem præferente referuntur ſic: *Factum eſt apud Nicæam Metropolim Bythiniæ a die XIV. Kal. Julias, quod tenuit uſque in diem VIII. Kal. Septembris, Paullino & Juliano Coſſ. qui eſt apud Græcos XIX. dies menſis eorum Deſii ſecundus Alexandri anno* (lege *ſecundum Alexandri annos*) *DCXXXVI. Et alia manu. Atticus Epiſcopus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ dixit: Edidi canones ſanctorum Patrum olographa manu a me ſubſcriptos. Amen.* Dein formata ſubſequitur, quæ in edenda collectione proferetur cap. 63. In hac autem diverſa forma, qua Attici verba per interloquutionem producuntur, ſi deleas verbum *dixit*, autographa ejuſdem ſubſcriptio exhibebitur, qua Nicænos canones abs ſe transmiſſos firmavit. *Atticus Epiſcopus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ edidi canones ſanctorum Patrum olographa manu, a me ſubſcriptos. Amen.* Similiter quidem in MS. cod. 55. Capituli Veronenſis Aurelii ſubſcriptio ſubjecta Breviario canonum Hipponenſium per interloquutionem proponitur ſic. *Aurelius Epiſcopus Carthaginienſium dixit: His placitis a nobis confirmatis .... ſubſcripſi, & ceteri ſimiliter*: ubi *dixit* perperam intruſum fuit. Voces autem *olographa manu*, quas Atticus adhibuit, antiqua ſunt formula, qua aliquid propria manu ſcriptum, vel ſubſcriptum authenticumque ſignificatur. S. Hilarius Fragmento II. *Exemplum epiſtolæ*, inquit, *quam poſt renuntiationem Orientalium, Athanaſium reum non eſſe in urbe Roma OLOGRAPHA MANU Valens perſcripſit, & Urſatius ſubſcripſit.* Antiquus auctor commentarii in epiſt. ad Galatas inter S. Ambroſii opera cap. 6. *Ubi enim OLOGRAPHA MANUS eſt, falſum dici non poteſt.* Julius Papa I. contra Arianos in epiſtola ad Orientales apud S. Athanaſium memorat Iſchyræ χεῖρα ὀλόγραφον ἀυθεντικὴν *ſcriptum ipſius manu authenticum.* Subſcriptio igitur Attici originalis illis ejus verbis exprimitur, cui ſubjecta fuit formata, de qua plura dicentur in cap. 63. collectionis edendæ; ubi etiam videbimus poſt ipſam formatam appoſitam fuiſſe clauſulam *Expliciunt canones*, quæ verba confirmant, tum Attici ſubſcriptionem, tum formatam verſioni canonum Nicænorum ab eodem Attico ad Africanos miſſæ fuiſſe ſubjectas, ut ejuſdem verſionis ἀυθεντίαν probarent. Cum vero hujus verſionis exemplar hac, ut videtur, Attici ſubſcriptione & formata munitum, ad Bonifacium miſſum fuerit ab Africanis per Innocentium Presbyterum & Marcellum Subdiaconum una cum litteris ejuſdem Attici & S. Cyrilli; antiquus laudatæ adnotationis auctor omiſſis Attici & Cyrilli litteris, & indicatis tantum canonibus, ex Attici ſubſcriptione epiſtolam proprio arbitrio conflavit, cui præfixit rubricam, in qua titulum in MSS. Africanis ante veras Attici & Cyrilli epiſtolas exhibitum ſuæ epiſtolæ aptaturus, multa erronee traduxit. Verus autem titulus in collectionibus Hiſpanica & Iſidoriana his verbis exprimitur. *Incipiunt reſcripta ad Concilium Africanum Cyrilli Alexandrini Epiſcopi* (codex Scorialenſis optime addit & *Attici Conſtantinopolitani Epiſcopi*) *ubi authentica Concilii Nicæni translata de Græco per Innocentium Presbyterum tranſmiſerunt, quæ etiam epiſtolæ cum eodem Concilio Nicæno per memoratum Presbyterum Innocentium & Marcellum Subdiaconum Eccleſiæ Carthaginienſis S. Bonifacio Epiſcopo Eccleſiæ Romanæ ſub die VI. Kal. Decembris ſunt directæ.* Eadem etiam Dionyſius refert c. 135. Codicis Africani. Sicuti hunc titulum proculdubio in MSS. hujus Synodi invenit vetus ille auctor, qui eum in memorata adnotatione ſuo modo tranſverſum egit; ita illam ſubſcriptionem Attici, cui epiſtolæ formam perperam indidit, in iiſdem codicibus repereriſſe dubitari non poteſt.

XI. Poſt epiſtolas Cyrilli & Attici, ac poſt Nicænum ſymbolum laudatæ verſionis Philonis & Evariſti Dionyſius can. 138. Codicis Africani retulit aliam Africanorum epiſtolam ad Cæleſtinum, quippe quæ ad eamdem controverſiam in Synodo anni 419. agitatam pertinet. Eadem de cauſſa hæc pariter epiſtola addita legitur apud Iſidorum in fine Concilii Carthaginienſis VI. Cum vero hæ litteræ ad aliam poſteriorem, ſeu, ut videbimus, vigeſimam Synodum ſpectent, de ea paragrapho ſequenti redibit ſermo.

§. IX.

De Synodis Carthaginienſibus XVIII. XIX. & XX. ſub Aurelio. De Synodo Hipponiregienſi anni 427. Aliæ Synodi provinciæ Byzacenæ laudatæ a Ferrando. Integer Codex canonum Africanæ Eccleſiæ quid continere deberet. Obſervationes in vulgatum Codicem canonum Eccleſiæ Africanæ.

I. DEcima octava Synodus Carthaginienſis ſub Aurelio anno 421. celebrata eſt Idibus Junii. Hanc invenimus in uno MS. 55. Capituli Veronenſis, ex quo inter documenta Juris canonici veteris prodibit. Ex proœmio diſcimus, *neceſſitate* aliqua, quæ cujuſmodi fuerit non explicatur, *Concilii ſolemnitatem per biennium ceſſaſſe*; & ſtatuta præcedentium Conciliorum fuiſſe relecta, *præſentis Concilii paginis inſerenda.* Hinc quoque mos confirmatur Africanæ Eccleſiæ repetendi anteriora decreta. In manuſcripto autem nullum ex anterioribus decretis inſertum exhibetur. Solum ſubjiciuntur canones decem in eadem Synodo conſtituti, qui tamen ex Synodo præcedentis anni 419. repetiti fuere, excepto ſolo quarto canone, qui hujus Synodi proprius videtur. Confer adnotationes, quas eidem Synodo ſubjiciemus.

II. Decimam nonam Synodum ſub Aurelio laudat Concilium Carthaginienſe anni 525. ejuſque canonem recitat. Ferrandus eumdem canonem allegat num. 34. *tit.* 3. Nullam aliam hujus Synodi notitiam habemus. Quantum ad tempus, ea collocanda videtur poſt annum 421. quo Synodus XVIII. habita fuit, & ante annum 425. quo Synodus XX. celebrata eſt. Ferrandus num. 47. canonem recolit præcipientem, ut Epiſcopi rem Eccleſiæ ſine Primatis conſilio non vendant, citatque *Concil. Carth. tit.* 5. *Concil. Hippon. tit.* 9. Cum hic canon non inveniatur inter Hipponenſes anni 393. ac titulo nono Hipponenſis Breviarii alius canon recenſeatur; ultima allegatione indicatur, ut paullo poſt adnotabimus, Concilium Hipponenſe anni 427. Anterior vero allegatio *Concil. Carthag. tit.* 5. indicans anterius Concilium Carthaginienſe, congrueret quidem Concilio XVIII. in quo idem ſane canon *Primatis* expreſſo nomine legitur. Sed cum Ferrandus citet *tit.* 5. in Synodo autem XVIII. hic canon producatur *tit.* 9. niſi librariorum error in numero 5. lateat, alia Carthaginienſis Synodus innuitur, qua idem canon *titulo* 5. repetitus fuit. Is ergo Synodo Carthaginienſi XIX. vel XX. adſcribendus eſt. Idem Ferrandus num. 53. alium canonem afferens, quo conſtitutum fuit, *ut nullus Epiſcopus, vel Presbyter, vel Diaconus excommunicatus communicet*, laudat *Concil. Carth. tit.* 8. vel, ut Corbejenſis codex habet, *tit.* 9. Hic canon legitur quidem in Conciliis Carthaginienſibus XVII. anni 419.

Olographa quid. tom. 2. col. 626. edit. Veron.

Athan. Apolog. 2.

tom. 2. Conc. col. 1260. a

tom. 2. Conc. col. 1362. not. 2.

Ib. col. 1361. a

Ib. col. 1364. e

Infra col. 649.

tom. 5. Conc. col. 781.

419. & XVIII. anni 421. at non *tit.* 8. vel 9. sed in altero *tit.* 29. in altero *tit.* 1. Igitur *tit.* 8. vel 9. repetitus credi debet in alterutra Synodo XIX. vel XX. ex quarum altera illum Ferrandus allegarit.

Ib. col. 780.

III. Synodi Carthaginiensis vigesimæ unum canonem compendio recitat Concilium sub Bonifacio : *Ut nullus ad transmarina audeat appellare*. Dum Ferrandus num. 143. alium canonem, *Ut bis in anno per singulas provincias Concilia fiant*, citat *Concil. Carth. tit.* 3. hanc Synodum XX. respicere credimus. Hoc enim decretum in Synodis anterioribus usque ad decimam octavam omnino non exstat. Synodo vero XIX. alius canon ab eodem Ferrando assignatur num. 84. *titulo tertio*. Sola ergo Synodus XX. quæ desideratur, hunc canonem *tit.* 3. recipere potuit. Cum porro ex canone, quem abbreviatum retulit Synodus Bonifacii, in hoc Concilio XX. actum fuerit de appellationibus ad transmarina; satis verisimile est, ab eodem Concilio scriptam fuisse etiam epistolam ad Cælestinum Papam, in qua de appellatione quidem ad transmarina disputatio est : ac propterea hæc vigesima Synodus Carthaginiensis habita fuit anno 425. vel 426. quo eam epistolam ad Cælestinum missam eruditi ostendunt. Vide inter ceteros P. Constantium tom. 1. Epistolarum Rom. Pontif. col. 1058. not. 6.

Epistola Afric. ad Cælestinum a quo Concil. scripta.

Syn. Hippon. an. 427.

IV. Ferrandus numeris 34. 35. 38. 47. 54. 95. & 198. aliquot titulos seu canones Synodo Hipponiregiensi tribuit, qui non leguntur inter canones Concilii Hipponensis anni 393. nec in istorum Breviario. Alia igitur Synodus Hipponensis, quæ deest, admittenda est. Hanc posteriorem fuisse anno 421. idem Ferrandus satis indicat, cum num. 47. prius citet *Concil. Carth. tit.* 5. qui titulus (ut vidimus num. 2.) competit Concilio XIX. habito post annum 421. dein vero subjiciat *Concil. Hippon. tit.* 9. quod ex ipso ordine posterius esse debet Concilio Carthaginiensi XIX. Enimvero P. Harduinus duos codices memorat, alterum Petri Pithœi, alterum Collegii Parisiensis Societatis Jesu ; qui postremus codex epitomen canonum continens, maximi faciendus est, cum nec ex Dionysio, nec ex alia nobis cognita collectione, sed ex iisdem Africanis fontibus, ex quibus Ferrandus, notitias Synodorum Africæ receperit, ut patet ex adnotatis §. 5. n. 4. In his autem duobus codicibus Hipponense Concilium innuitur celebratum anno 427. Sic enim ibidem legitur : *Pierio & Ardabore Coss. VIII. Kal. Octobris in basilica Leontina, placuit universo Concilio* &c. ubi Hipponensis basilica, quæ appellabatur *Leontina*, designatur. Cum autem anno 427. quo Pierius & Ardabures consulatum gerebant, adhuc in vivis esset Aurelius; hæc profecto Synodus inter celebratas sub Aurelio referri debet, quæ *vigesima prima* inscribi posse videtur. Duo hujus Synodi canones a Ferrando allegati num. 54. & 198. ex laudatis codicibus ab Harduino indicantur, eosque repetitos monet ex Concilio Carthaginiensi anni 419. can. 29. & 30. Codicis Africani. Nos vero omnes ejusdem Synodi canones a Ferrando laudatos reperimus in alio Concilio Carthaginiensi anni 421. quod hoc tomo prodibit in lucem. Nam canon a Ferrando allegatus num. 54. *tit.* 3. qui etiam in Harduini codicibus Concilio Hipponensi tribuitur, in Synodo anni 421. est canon primus. Duo canones a Ferrando assignantur *tit.* 5. alter num. 34. alter num. 198. Error in numerum alterius irrepsit. Credimus vero in num. 198. corrigendum *tit.* 4. canon enim hoc numero indicatus congrue subsequitur canonem præcedentem signatum *tit.* 3. cui sane subjicitur tum in Codice Africano c. 30. tum in Synodo anni 421. canone secundo. Porro *titulus quintus* apud Ferrandum allegatus num. 34. est in sola Synodo anni 421. canone quarto. Alius canon, quem Hipponiregiensi Synodo adjudicat Ferrandus num. 35. *tit.* 8. habetur in Codice Africano c. 32. & in Concilio anni 421. canone quinto. Canonem nonum Hipponiregiensem, qui in Cod. Afric. legitur c. 33. in tres numeros partitur Ferrandus num. 95. ubi primam partem laudat, num. 47. ubi secundam, & num. 38. ubi partem tertiam exprimit. Hic canon in Synodo anni 421. duos canones 9. & 10. conficit : ubi animadvertendum est, particulam illam a Ferrando indicatam num. 47. *Ut Episcopi rem Ecclesiæ sine Primatis consilio non vendant*, in Concilio anni 419. c. 33. Codicis Africani his verbis efferri : *Episcopis non licet vendere prædia Ecclesiæ ignorante Concilio vel Presbyteris suis*, in quibus *Primatis* nomen non apparet. Hoc vero nomen in repetendo eodem canone anno 421. vocibus *Presbyteris suis* substitutum fuit, ut ex Concilio hujus anni a nobis edendo patebit c. 9. Idem decretum similiter renovatum fuit in alia Synodo Carthaginiensi XIX. vel XX. *tit.* 5. ac in Hipponiregiensi *tit.* 9. utramque enim Synodum Ferrandus laudat eodem numero 47.

tom. 2. Conc. col. 1275. not. 4.

Ibid. not. 4. & 5.

Infr. col. 649.

V. Idem Ferrandus octo alias Synodos allegat provinciæ Byzacenæ, Suffetulensem num. 2. Thusdritanam num. 76. & 77. Juncensem num. 26. Macrianensem num. 11. & 23. Septimunicensem num. 11. 56. 76. 139. 212. & 215. Thenitanam num. 61. 76. & 194. Marazanensem, seu Maradianensem num. 44. 76. 127. & 220. & Zellensem vel Tiellensem num. 3. 4. 6. 16. 65. 68. 130. 138. 174. & 218. Provinciales Synodi omnes videntur. Id sane de Marazanensi evidens est. Hujus enim canon num. 220. allegatus unam Byzacenam provinciam respicit. Illud peculiari observatione dignum est, Ferrandum in his Synodis indicandis numerum titulorum seu canonum nunquam designasse. Id autem ipsi in more fuisse videtur, quoties Africanæ Synodi non plenariæ, sed provinciales essent, uti animadvertimus accidisse etiam Synodo provinciali Carthaginiensi anni 409. Quæ animadversio plane confirmat, ceteras Synodos Africanas etiam Milevitanam & Hipponiregiensem anni 427. quas cum titulorum numeris Ferrandus laudat, plenarias fuisse. Hæc autem Concilia Bizacena repetunt identidem eumdem canonem more Africano, ut præsertim liquet ex Ferrandi numero 76. ubi idem decretum quatuor Synodis Byzacenis tribuitur. Cum ab eodem Ferrando allegatur Synodus Zellensis, vel Tiellensis, quæ ab aliis Tellensis, seu Teleptensis vocatur, fere additur *ex Siricii epistola*; eo quod canones spectent ad duas epistolas hujus Pontificis, quæ in eadem Synodo lectæ, ac gestis insertæ fuerunt. Hujus Concilii Zellensis pars nobis conservata in collectionibus Gallicanis, unam tantum Syricii epistolam exhibet. Quæ vero præterea Ferrandus ex eadem Synodo, vel ex altera Siricii epistola commemorat, recensebimus in Observationibus ad Quesnelli Dissertationem XV. de Synodo Teleptensi. Ex præfatione huic Synodo præfixa ipsius tempus liquet, nimirum annus 418. Num vero ad idem circiter tempus aliæ memoratæ Synodi Byzacenæ pertineant, an vero, ut alii opinantur, ad posteriorem ætatem referendæ sint; cum nihil ex ipsis supersit nisi quidam canones a Ferrando memorati, quos diligenter collegit Baluzius, definiri nequit. Cum post Vandalorum irruptionem Africa nimium vexata fuerit; tanta Byzacenarum Synodorum frequentia, quæ pacificum tempus efflagitat, ævo anteriori tribuenda videtur. Quod si adhuc sub Vandalis Synodus Carthaginiensis anni 525. celebrata fuit; præfatio ejusdem Synodi satis indicat, *antiquam* rediisse Conciliorum *consuetudinem reparata libertate*, quam Hilderico referunt Victor Tunonensis in Chronico, & auctor vitæ S. Fulgentii cap. 28. In eadem præfatione quidam Episcopus, cujus nomen desideratur, Bonifacium Antistitem Carthaginiensem his verbis alloquitur : *Imple quæsumus diligenter ministerii tui partes, ut Ecclesiæ Africanæ generalis utilitas sanctorumque canonum vigor iterum reflorescat : & quod beatissimæ memoriæ Aurelius hujus urbis Antistes instituit, tua nunc beatitudo restituat. Te enim Dominus ei constituit successorem honoris, libertatis, & pacis.* Hæc profecto innuunt, jam inde ab Aurelii morte cogendarum Synodorum facultatem desiisse; ac propterea laudatæ Synodi Byzacenæ Aurelii tempore celebratæ videntur. Synodum quidem Thusdritanam ante Zellensem anni 418. coactam fuisse indicant illa Vincentii & Fortunatiani in procemio Synodi Zellensis : *Etiam cum Thusdrum fuissemus, sicut mecum recolit memorialis auditio vestra, & epis-*

Concilia provinciæ Byzacenæ.

Conc. Milev. an. 402. & Hippon. an. 427. fuerunt plenariæ.

Tempus Synodi Zellensis.

t. 3. Concil. col. 461.

tom. 5. Conc. col. 773. a 774. b.

col. 773. e

Aliæ Synodi Byzacenæ sub Aurelio celebratæ.

sto-

ſtolas ſanctæ memoriæ Siricii Sedis Apoſtolicæ Epiſcopi dederamus recitandas &c. quæ Concilium Thuſdri paullo ante celebratum ſignificant. Mirum videri poteſt, tot Byzacenæ provinciæ Synodos a Ferrando laudari, nihil vero eum indicare de Conciliis, quæ in aliis Africæ provinciis, ac præſertim in Numidia Auguſtini, Alypii, ac Poſſidii zelo coacta fuiſſe dubitare non licet. Id autem eo referendum credimus, quia in perturbationibus Vandalicis, quibus tota Africa depopulata fuit, perierunt, vel fuerunt diſperſi ſynodici ceterarum provinciarum codices, ſoliuſque Byzacenæ provinciæ Synodi in Ferrandi manus venere.

Integer Codex can. Afric. qui.

VI. Ex hactenus diſputatis patet, quinam canones, & quæ Concilia continerentur in Codice, ſeu in his codicibus canonum Eccleſiæ Africanæ, qui ſexto ſæculo Ferrando Carthaginienſis Eccleſiæ Diacono, ac in Synodo Bonifacii anni 525. uſui fuere. Præter duplicem verſionem Synodi Nicænæ, aliam nimirum antiquiſſimam a Cæciliano, aliam recentiorem ab Attico Conſtantinopolitano acceptam, complectebantur etiam Synodos Grati atque Genethlii, integrum Concilium Hipponenſe anni 393. ex quo integri canones in Bonifacii Synodo recitantur; præterea viginti alias Synodos ſub Aurelio; aliam Hipponenſem anni 427. & nonnullas etiam provinciæ Bizacenæ. Integer Codex canonum Eccleſiæ Africanæ has omnes Synodos complecti deberet. Quæ ex Africanis canonibus dedit Dionyſius Exiguus, ſumta fuerunt ex Synodo XVII. ſub Aurelio celebrata anno 419. in qua anteriores ipſius Synodi cum ſuis geſtis repetitæ & inſertæ fuere a Concilio Hipponenſi anni 393. uſque ad XVI. anni 418. At præterquam quod omiſſa fuerunt Concilia anteriora Aurelio, poſteriora vero nondum celebrata referri non poterant; Dionyſius in recenſendis iis ipſis Synodis, quæ geſtis Concilii anni 419. erant inſertæ, etſi plurima deſcripſit integra; repetitionem tamen canonum Africanis familiarem vitaturus, aliquot canones ſemel propoſitos, alibi ubi erant repetiti, præterivit: alios quandoque inconſiderate tranſiliit: quædam compendio retulit: in aliis ad geſta lectores remiſit: ut ex antea adnotatis manifeſtum eſt, fuſeque etiam animadvertit P. Couſtantius in præfatione ad tom. 1. Epiſtolarum Romanorum Pontificum pag. XCIV. & ſeqq. Hoc vero Dionyſii opus græce redditum fuit, & in Græcas collectiones traductum aliquanto ante Synodum Trullanam habitam anno 692. quæ c. 2. inter Græci Codicis canones Carthaginienſes recenſet.

Quid Dionyſius Exiguus.

De editione Juſtelliana.

VII. Hæc autem idcirco notanda cenſuimus, ut palam fiat, quam perperam huic Græcæ Africanorum canonum interpretationi Chriſtophorus Juſtellus generalem titulum præfixerit: *Codex canonum Eccleſiæ Africanæ*: cum ne omnia quidem geſta inſerta Concilio Carthaginienſi anni 419. exacte contineat. Ille quidem Græcam verſionem ex collectione Græca canonum a Tilio edita excerpſit, ac ex codicibus Regio & Palatino variantes lectiones adjecit, uti teſtatur in notis pag. 418. Textum vero Latinum ſumſit ex ipſa collectione Dionyſii, quæ in codice Nicolai Fabri continebatur, variantesque addidit ex duobus aliis MSS. Thuaneo & Bochardiano, qui primos canones triginta tres Synodi Carthaginienſis anni 419. in quadraginta titulos diſtributos exhibebant. Titulum vero *Codex canonum Eccleſiæ Africanæ* nec Græca verſio, nec iſti aut ulli alii Latini codices præferebant. Nam in collectione Græca hæc inſcriptio legitur: Κανόνες τῶν ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντων διακοσίων δέκα ἑπτὰ ἁγίων, καὶ μακαρίων πατέρων: *Canones ducentorum & XVII. ſanctorum & beatorum Patrum, qui Carthagine congregati ſunt.* In Latino vero Dionyſii textu apud ipſum Juſtellum: *Synodus apud Carthaginem Africanorum, quæ conſtituit canones CXXXVIII.* Idem Dionyſius in epiſtola nuncupatoria ad Stephanum Epiſcopum Salonitanum, non *Codicem canonum*, ſed *Statuta Concilii Africani* ſe daturum recepit. Hæc ad illuſtrandos canones & Concilia Africæ uberius diſputanda fuere.

CAPUT IV.

De collectione canonum vetuſtiſſima omnium detecta in MS. Vaticano Reginæ 1997. De Synodis ſub Symmacho celebratis. Tempus figitur Synodi Palmaris. Duæ epiſtolæ formatæ ex eodem codice editæ.

Vetuſtiorum collectionum origo a Dionyſio diverſa.

I. NUnc diſputaturi de collectionibus, quæ vel ſunt antiquiores collectione Dionyſii, vel ex fontibus a Dionyſio diverſis prodeunt, illud præmonemus, nonnullas quidem Dionyſii particulas in quibuſdam collectionibus hac ſecunda parte afferendis inveniri. Cum vero totus ipſarum collectionum, & documentorum quæ in eis continentur, complexus ex aliis non Dionyſianis fontibus dimanet; eas Dionyſii particulas non ab auctoribus earumdem collectionum inditas, ſed poſteriori manu plerumque inſertas putamus. Poſteriores enim librarii vetuſtum codicem exſcribentes, aliqua ex arbitrio quandoque mutare, addere, ac inſerere non dubitarunt, quæ collectori tribuenda non ſunt. Additamentorum quidem indicia in noſtris collectionibus non deſunt. Alia enim initio, alia ſub finem afficta inveniuntur. Quædam etiam lectiones in verſionibus Græcorum canonum ex Dionyſiana ſumtæ, intruſæ ſunt interpretationi ex. gr. Priſcæ, quam collectionis auctor ab initio deſcripſerat. Collectionum origo non ex his inſertis & addititiis particulis, ſed ex documentorum ratione, ordine, atque complexu dijudicanda eſt: nec dubitare licebit, quin collectiones, quæ ex ipſo complexu cum Dionyſiana non conveniunt, aliam a Dionyſio originem habeant. Hujus quidem diverſæ originis in collectionibus hac ſecunda parte recenſendis aperta argumenta ſuppetunt. Verſiones Græcorum canonum a Dionyſiana diſcrepant. Non pauca documenta in eiſdem leguntur, quæ in Dionyſio deſiderantur. Ea ipſa, quæ Dionyſianæ collectioni communia ſunt, non ſolum in illis alio ordine, alia diviſione, aliiſque titulis atque adnotationibus, verum etiam aliis, & nonnunquam melioribus lectionibus proferuntur. Quædam particulæ a Dionyſio omiſſæ nobis in iiſdem conſervatæ fuerunt: aliaque non pauca in ipſarum deſcriptione a nobis indicabuntur, quæ non tam earum collectionum diſcrimen a Dionyſiana, quam præſtantiam commendabunt. Has porro collectiones in duas claſſes diſtinguimus. Aliæ enim generales ſunt, canoneſque Conciliorum ac decretales Romanorum Pontificum ſimul complectuntur; aliæ vero ſolas decretales ad certam fere cauſſam pertinentes exhibent.

Quædam intruſa notantur.

Tempus collectionis in titulo laudatæ.

II. Inter primi generis collectiones omnium vetuſtiſſimam deteximus in MS. Vat. Reginæ 1997. recentiora enim ipſius documenta ſunt tres Synodi ſub Symmacho. Cum porro poſt primam Synodum ejuſdem Pontificis celebratam anno 499. ſubjiciatur catalogus Romanorum Præſulum; in eadem Synodo deſiiſſe videtur primæva collectio: eaque fortaſſis digeſta fuit, antequam haberentur duæ aliæ ejuſdem Pontificis Synodi, quæ præfixo Romanorum Antiſtitum catalogo deſinente in Hormiſda Symmachi ſucceſſore, poſteriori additamento acceſſere. Codex quadratæ fere eſt formæ, ac ſingulæ paginæ in duas columnas diſtinctæ. Caracter eſt antiquus celer, quem Langobardicum vulgo appellant. Quædam additamenta idem codex ſubinde recepit, quorum alia pauca expreſſa ſunt eodem antiquo caractere, alia vero recentiori, ſed veteri, ut ex ſequentibus conſtabit. Hujus collectionis præſtantiam ipſa monumenta demonſtrant. In primæva enim collectione nihil ſuppoſititium deprehenditur. Quædam præterea aliunde ignota documenta in hac una collectione conſervata fuere. Synodi Græcæ ſunt ex Priſca verſione. Sola Nicæna interpretationem præfert peculiarem, quam inter ineditas verſiones hoc tomo edemus. Sardicenſes canones cum Nicænis continua numerorum ſerie copulantur, ac Nicænorum nomine inſcripti exhibentur. Alia peculiaria ſuo loco notabuntur. Italicam vero eſſe hanc collectionem ex eo colligimus, quia jam inde a decimo ſæculo hic codex, qui poſtea tranſiit in biblio-

Ejus præſtantia.

Infr. col. 567.

Condita in Italia.

bliothecam S. Silvestri de Nonantula, pertinuit ad Ecclesiam Theatinam, ut indicat epistola formata Theatini Episcopi, quam recentiori caractere in prima pagina codicis descriptam, in fine hujus capitis appendemus.

III. Initium hujus collectionis sumitur a canonibus Ancyrensibus, Neocæsarienſibus, Gangrensibus, & Antiochenis versionis Priscæ, quibus singulis tabula capitulorum præmittitur. Nihil deesse initio palam fit ex eo, quod primævus caracter inchoet pag. 1. tergo hoc titulo: *In nomine Domini. Incipit tituli canonum Ancyrensium*. Hac præstantissima collectione utiliter usi sumus in edenda versione Prisca. Post canones Antiochenos describuntur *Responsa & constitutiones, quæ aput Carthaginem acta sunt*. Est Synodus Carthaginiensis anni 419. habita VIII. Kal. Junias distincta in canones XL., quos dabimus inter documenta Juris canonici veteris n. 1. Subduntur Africanorum litteræ ad Bonifacium cum hac epigraphe: *Incipit epistula ab omne Concilium supraſcriptum a Bonifacio urbis Romæ Episcopo* (leg. *ab omni Concilio supraſcripto ad Bonifacium urbis Romæ Episcopum*) *reſcripta, & cum gestis, quæ ibidem aput Carthaginem confecta, per Faustinum Episcopum & Philippum & Asellum Presbyterum directa*. Incipit autem epistola *Quoniam Domino placuit* &c. uti legitur in Codice Africano c. 134. Sequitur *Epistula Attici Episcopi Ecclesiæ Constantinopolitanæ ad Bonifacium* &c. cum formatarum formula, de quibus plura diximus cap. 3. §. 8. n. 9. Tum epistola Aurelii & aliorum Afrorum ad Cælestinum: *Optaremus, siquidem admodum sanctitas tua de adventu Apiarii* &c. Vide Cod. Afric. cap. 138. Subjiciuntur canones Chalcedonenses, & dein Constantinopolitani ex Prisca versione, de quibus confer editionem nostram ejusdem versionis. Canones Conciliorum claudunt Nicæni & Sardicenses cum Nicænis juncti, eodemque Nicænorum titulo inscripti: qui omnes dividuntur in canones 46. Interpretatio Nicænorum non est, ut in ceteris Græcis canonibus, Prisca, sed alia vetustissima hactenus ignota, quam ex hoc codice post Priscam edemus. Vide admonitionem eidem præfixam, ubi quæ in ea versione sunt maxime observanda adnotabimus. Cum noster collector præter Nicænos, quos ex peculiari antiquissima, &, ut videtur, Italica interpretatione recepit, in aliis Græcis canonibus Prisca versione usus sit; Laodicenos canones idcirco omisit, quia eos in eadem versione nequaquam invenit. Lege supra cap. 2. §. 3. n. 17.

IV. Quantum ad constituta Romanorum Pontificum, quæ canonibus subnectuntur, primo describitur epistola Siricii *ad Hierium* Tarraconensem, quæ in collectione hoc tomo impressa profertur cap. 29. Tum epistola Leonis ad Rusticum Narbonensem cum hujus inquisitionibus, quæ apud Dionysium desiderantur. Est in nostra editione epistola 167. Alia ejusdem Pontificis ad Africanos editionis decurtatæ, nobis epist. 12. tom. 1. col. 669. Alia ad Flavianum nobis epist. 28. Item *ad Torribium* epist. 15. Item ad Siculos epist. 16. Item ad Nicetam epist. 159. Dein Innocentii I. epistola *ad Victorium* Rothomagensem, in nostra collectione cap. 24. Cælestini ad Episcopos per Viennensem & Narbonensem provincias constitutos, ibidem cap. 35. *Statuta S. Gelasii Episcopi ad Episcopos per universas provincias constitutos*, ibidem cap. 58. *Gesta de nomine Acacii*. Incipiunt: *In causſa fidei christianæ, cui ab exordio sui numquam defuisse probantur inimici* &c. Est plenior historia, quam ex Virdunensi codice edidit Sirmondus, & ex eo legitur tom. 5. Conciliorum Venetæ editionis col. 173. brevior autem invenitur in nostra collectione cap. 43. in quod vide adnot. 1. Inseritur epistola Hieronymi ad Evangellum Presbyterum. *Legimus in Esaia* &c. uti habetur tom. 1. Operum S. Hieronymi editionis Veron. epist. 146. al. 85. Subduntur epistolæ Innocentii ad Exsuperium Tolosanum Episcopum in nostra collectione cap. 21. ejusdem ad Rufum & ceteros Episcopos Macedones, ibidem cap. 22. Zosimi ad Esichium Episcopum Salonitanum, ibidem cap. 32. Cælestini ad Episcopos Apuliæ & Calabriæ, ibi cap. 36. Bonifacii ad Honorium Augustum, *Ecclesiæ meæ, cui Deus noster* &c. uti tom. 3. Concil. col. 434. Rescriptum Honorii ad eumdem Pontificem, *Scripta beatitudinis tuæ* &c. ibidem col. 436. Glycerii Imperatoris lex Novellis addenda, & edictum Himelconis Præfecti Prætorio contra simoniacos, quæ publici juris faciemus inter documenta Juris canonici veteris num. 6. epistola Leonis Papæ ad Episcopum Aquilejensem, nobis epist. 1. ejusdem *ad Septimum* Episcopum, in nostra editione epist. 2. Concilium I. Romanum sub Symmacho anni 499. Incipit: *Post consulatum Paullini V. C. sub die Kalendarum Martias in basilica B. Petri Apostoli*. Præmittuntur Episcoporum nomina, & cetera sequuntur cum ipso Joannis Diaconi libello ad Symmachum, ut ex MS. quondam Nicolai Fabri, nunc autem Colbertino 1863. vulgavit Baluzius. Vide t. 5. Concil. col. 446. & seqq. Hic desinere videtur primigenia collectio.

V. Subditur catalogus Romanorum Pontificum usque ad Hormisdam, cui assignantur *anni VIIII. dies XVIII.* Hinc post Horsmidæ mortem sequentia additamenta accessere. *Constitutum Symmachi de rebus Ecclesiæ conservandis*. Est alia Synodus anni 502. quæ exstat eodem tom. 5. col. 471. *Præcepta* (leg. *præceptio*) *Regis III. missa ad Synodum*. Incipit: *Præceptio, quæ missa est per Germanum & Carosum Episcopos* &c. *data VI. Idus Augusti Rufio Magno Fausto Avieno V. C. Cos.* ibidem col. 463. ubi tamen vulgati titulum cum numeralibus notis III. omittunt. *Preces* (leg. *præceptio*) *Regis IIII. missa ad Synodum. Fl. Theodoricus Rex universis Episcopis ad Synodum convocatis* &c. *data VI. Kal. Septembris Rufio Avieno Fausto V. C. Cos.* non *Rufino*, ut in vulgatis Conciliorum perperam legitur, ibidem col. 464. Præceptiones III. & IV. duas alias anteriores præsumunt, quæ ideo fortassis fuerunt prætermissæ, quia illæ tantum, quæ ad sequentem celebrem Synodum pertinent, cum ejusdem Synodi gestis inventæ fuerunt. *Relatio Episcoporum ad Regem. Agimus Deo gratias* &c. ibidem col. 465. *Præceptio regia. Theodoricus Rex universis Episcopis ad Synodum convocatis. Decuerat quidem* &c. data *sub die Kal. Octobris*. Ibi col. 466. In vulgatis ex laudato MS. Colbertino 1863. subditur: *Synodo ecclesiastico vir spectabilis anagnosticus Regis. Primum salutandi Episcopi* &c. ac in fine, *aut ipsi vindicent, aut quos deputemus, legibus exequantur culpas*: notaturque locus valde corruptus. Correctionem vero indicat noster codex, qui sic habet: *Reg. Ind. Ecl. qs. Agnostic. Regis. Primum salutandi Episcopi* &c. ac in fine: *aut ipsi vindicent, aut nos deputemus, qui legibus exsequantur culpas*. Primæ voces tituli abbreviatæ *Reg. Ind.* denotant *regium indiculum*, idest instructionem a Rege datam: sic enim & instructio data legatis ab Hormisda *indiculus vocatur* eodem tom. 5. Conciliorum col. 612. Aliud exemplum vide ibi col. 655. Reliqua ejusdem tituli alii petitiores interpretentur. Hæc omnia documenta, quæ ex unico MS. Colbertino eodem ordine edita sunt, aliis in locis ex nostro codice emendari poterunt. Postea sequuntur *Constitutiones Episcoporum in Synodo Romæ ex præcepto Theodorici. Rufio Magno Fausto Avieno Cos. X. Kal. Novembris Synodus apud urbem Romam* &c. ibidem col. 457. Hic consulatus, qui ipsam Synodum assignat anno 501. in dubium vocari nequit. Non solum enim legitur in plerisque MSS. exemplaribus collectionis Hadrianæ, in omnibus Isidorianis, & in laudato Colbertino, verum etiam in Vat. 5845. inter Additiones Dionysii, & in nostra collectione Vat. Reginæ omnium antiquissima, & Symmacho fere coæva, quæ præceteris auctoritatem maximam facit. Adde quod idem consulatus notatur & confirmatur etiam in duabus memoratis Theodorici præceptionibus, quæ eodem anno scriptæ ad eamdem Synodum referuntur.

VI. P. Antonius Pagius ad annum 503. n. 2. & seqq. hanc consularem notam addititiam esse, & ab aliquo imperito intrusam existimat. Id quidem potuisse accidere in uno documento, & in manuscriptis unius collectionis nemo inficias ibit. At in tribus documentis, & in collectionibus diversæ originis, iisque vetustissimis idipsum contigisse, omnesque

Infr. col. 635.

tom. 2. Conc. col. 1356. c.

Ib. col. 2364. e

Infr. 565.

Infr. col. 307.

Infr. col. 677.

Indiculum pro instructione.

Synodus Palmaris sub Symmacho habita an. no 501.

Idem annus constituitur, & ab objectis vindicatur.

que harum collectionum auctores in idem assumentum conspirasse plane est incredibile. Synodum cum hoc consulatu præferunt codices quatuor, seu potius quinque diversæ originis collectionum, quas paullo ante indicavimus. Duæ autem præceptiones Theodorici, quæ ipsam Synodum respiciunt, eumdem consulatum exhibent in duabus MSS. collectionibus, in quibus hactenus inventæ sunt, nimirum in hac nostra Vat. Reginæ, & in alia laudati codicis Colbertini. Deest quidem hic consulatus in codice Sangermanensi collectionis Hadrianæ, quem Pagius opponit, & similiter in Vallicellano A. 5. inter documenta ejusdem collectionis. At Isidorus, qui vetustiori exemplo Hadriano usus est, in eo consulatum invenit: ac præterea codex Vat. 5845., qui Synodos sub Symmacho inter additamenta Dionysiana repræsentat, antequam collectioni Hadrianæ insererentur, eumdem consulatum præfert; atque ex his palam fit, defectum ipsius consulatus in aliquibus Hadrianis codicibus omissioni esse deputandum. Tanta ergo tot codicum & collectionum concordia in eo consulatu notando de anno ejusdem Synodi dubitare non sinit. Pagius loco laudato ingerit codices, in quibus hæc Synodus *Palmaris* appellata, *quarta* vocatur, & ordine postponitur Synodo celebratæ anno 502. At vox *quarta* in quibusdam tantum codicibus signata, in nostro Vaticano Reginæ, in Vat. 5845. nec non in aliis etiam Hadrianis nequaquam apparet. Certe codices, qui genuinas Synodos sub Symmacho exhibent, tres tantum referunt, nulli quatuor. Quod si quis duas veluti actiones eodem anno 501. jussu Regis habitas ante actionem Synodi Palmaris, in quibus nihil concludi potuit, quarum altera celebrata fuit (1) in Basilica Julii (2) post festivitatem paschalem, altera (3) in Basilica Sessoriana (4) sub initium Septembris, pro duabus distinctis Synodis habendas existimet, uti sane quæ celebrata fuit in Basilica Sessoriana (5) *secunda Synodus* vocatur in relatione Episcoporum ad Regem; tum actio tertia, seu Synodus Palmaris coacta X. Kal. Novembris, *tertia* Synodus anni 501. appellari poterit, & relate ad anteriorum Synodum anni 499. potuit inscribi *Synodus quarta*. Ordo vero licet in plerisque MSS. hanc Synodum postremo loco exhibeat, in Vaticano tamen cod. 5845. diversus est. Nam eadem Synodus primo loco ibidem describitur. In aliis vero codicibus duæ Synodi annorum 499. & 502. idcirco huic Concilio præmitti potuere, quia in hic collectionibus canonum præferendæ ac simul jungendæ visæ sunt Synodi, quæ disciplinæ canones statuunt: tum vero illa adjicienda, quæ ad Symmachi absolutionem spectat, licet intermedio tempore celebrata fuerit. Obtrudit Pagius Theodori Lectoris testimonium ex libro 2. Historiæ, ubi hæc leguntur: *Cum vero hujusmodi perturbatio trium annorum* (non vero, ut in vulgata versione, *per tres continuos annos*) *in urbe Roma perseveraſſet* (post ordinationem S. Symmachi atque Laurentii) *Theodoricus Afer, qui tum Romæ regnabat, quamvis ſecta eſſet Arianus, collecta tamen Synodo, Symmacho quidem Episcopatum Urbis confirmavit, Laurentium vero cujusdam urbis, quæ Nuceria dicitur, Episcopum conſtituit. Laurentius tamen haudquaquam quievit; ſed Episcopatum urbis Romæ adhuc ambire non deſtitit. Quam ob cauſſam eum deponi & in exilium mitti curavit Symmachus; atque hoc modo ſeditio conſopita eſt.* Idem autem Pagius in hypothesi quatuor Synodorum sub Symmacho, hoc textu indicari putat Synodum secundam anni 500., quæ perierit, quæque confirmato Episcopatu Symmachi Laurentium Nucerinæ Ecclesiæ præfecerit. Palmarem vero Synodum, uti putat quartam, affigit anno 503., quo post triennium secundum schisma adversus Symmachum conflatum existimat. Rejecta autem ea secunda Synodo, cujus nullum usquam indicium est, Theodori locus accipi debet de Synodo Palmari habita, ut vidimus, anno 501., qua Symmachus Romanus Episcopus confirmatus fuit. Ejusdem vero Theodori Græci scriptoris hallucinationi tribuendum est, cum sub idem tempus Laurentium Nucerinæ Ecclesiæ Episcopum constitutum tradit. Id enim factum fuisse statim post judicium Theodorici Regis initio anni 499. satis aperte tradit Anastasius Bibliothecarius, qui post descriptum Theodorici judicium, quo *factus est Præsul Symmachus*, addit: *EODEM TEMPORE Papa Symmachus congregavit Synodum, & constituit Laurentium in Nucerina civitate Episcopum intuitu misericordiæ*. Apertius vero idipsum statuit Anonymus ipsius Laurentii fautor, cujus fragmentum edidit Franciscus Blanchinius, & dein exactius recusit P. Joseph fratris ejus filius in Enarratione Pseudo-Athanasiana pag. 104., ex quo coævo scriptore licet Symmacho Pontifici infenso tota hæc quæstio dirimi potest. Inde enim discimus, Symmachum & Laurentium post Anastasii II. mortem fuisse ordinatos, ortoque hac de caussa schismate, utrumque ad Theodoricum perexisse, cujus judicio Symmachus Episcopatum obtinuit, & *Laurentius ad gubernandum Ecclesiam Nucerinam Campaniæ civitatem . . . . dirigitur*. Quod si id in Synodo factum fuit, ut tradit Anastasius; ipsi Synodo Kalendarum Martii anni 499. tribuendum est. Sequitur porro Anonymus narrans alterum schisma, quod *post aliquot annos* renovatum fuit. In hoc multa Symmacho objecta refert, ob quæ Theodorici præceptionibus nova Synodo coacta, idem Pontifex confirmatus fuit. Hæc conveniunt Palmari Synodo anni 501. Addit porro non conquievisse fautores Laurentii (quos quidem ipsam Synodum Palmarem impugnasse opusculo inscripto *Adversus Synodum absolutionis incongruæ*, ex Ennodii apologetico manifestum est;) Laurentio autem Romam ingresso, schisma *per annos circiter quatuor* perseverasse; quod tandem præcipiente Rege, & Laurentio in prædia Patricii Festi concedente (*in exilium* inquit Theodorus) prorsus extinctum fuit. Vide quam probe omnia conveniant, ut ne opus sit Concilia multiplicare, & consulatum Rufii Magni Fausti Avieni in tam multis vetustissimis collectionibus exhibitum, veluti suppositicium & intrusum traducere, Palmaremque Synodum detrudere ab anno 501. ad annum 503. Unum monere restat, nobis esse incredibile, eum *Cælium Laurentium Archipresbyterum tituli sanctæ Praxedis*, qui subscripsit Synodo anni 499. esse ipsum Laurentium Presbyterum, qui adversus Symmachum Episcopus fuerat consecratus. Hæc pro enucleanda controversia non modicum implexa & pro vindicando nostro codice, qui eum consulatum præfert, fusius dicenda fuere. Nunc autem descriptionem ejusdem codicis prosequamur.

Num ea sit Synodus quarta.

Quando Laurentius constitutus Episcopus Nucerinus.

Novum schisma Laurentii contra Symmachum.

tom. 5. Concil. col. 480. b.

VII. Post laudata documenta sub Symmacho sequitur: *Incipit fides Nicæna*. Est opusculum inedita aliquot paginarum, quod exscribendum curavimus, inter anecdota aliquando, si Deo placuerit, vulgaturi. Antiquus caracter codicis concluditur quibusdam statutis S. Silvestro Papæ adscriptis. *Incipit capitulum editum a Silvestro Papa, dum resedisset in Synodo cum Constantino Augusto, & simul cum eis residentibus CLXXVIII. Episcopis, & cum eis CCLXX. Presbyteris, & Diaconis XL.* &c. *Placuit ut nullus laicus audeat Clerico crimen ingerere nisi sub idoneos testes*; & alia pauca statuta apocrypha, sed antiqua, quæ huic collectioni sincera documenta continenti posteriori manu olim in fine adjecta, & a nostro librario uno caractere descripta arbitramur.

VIII. Recentiori autem scriptura adduntur hæc. Epistola Gregorii Papæ ad Secundinum inclusum. *Dilectionis tuæ litteras suscepi* &c. Alia epistola Isidori ad Massonem Episcopum. *Veniente ad nos famulo vestro viro religioso Nicetio* &c. Dein *Ordo de sacris ordinibus benedicendis. Hæc a singulis gradibus observanda sunt tempora* &c. Sunt præfationes

(1) tom. 5. Conc. Ven. edit. col. 458. c.
(2) Vide Anonymum postea laudandum apud P. Blanchinium pag. 105.
(3) tom. 5. Conc. col. 459. b.
(4) Hæc Synodus indicta Kalendis Septembris: ibidem col. 463. c.
(5) Ibidem col. 465. c.

& formulæ pro ſingulis ordinibus. Tandem alio minutiori caractere leguntur preces, ſeu litaniæ ſcriptæ nono ſæculo vivente Ludovico II. & Angelberga ejus conjuge. Hæc enim inter cetera ibidem leguntur. *Exaudi Chriſte.* ℟. *Domino noſtro Hludovico à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori vita & victoria.* Et poſt nonnulla: *Exaudi Chriſte.* ℟. *Angelbergæ Imperatrici ſalus & vita.* Cum idem Ludovicus II. in Italia regnaret, hæc collectio confirmatur Italica. Nunc duas epiſtolas formatas in prima codicis pagina recentiori caractere deſcriptas exhibemus, quarum altera cum data ſit ab Epiſcopo Eccleſiæ Theatinæ, codicem ad eamdem Eccleſiam pertinuiſſe ſignificat. Vide quæ de hujuſmodi formatis, quarum norma Nicæno Concilio tribuitur, animadvertemus adnot. 1. in cap. 63. collectionis edendæ.

Infr. col. 451.

Epiſtola formata.

IN NOM. ΠΑΤΡΗS ET ΦΙΛΙΗ

ET CP̄C CK̄H. „ Domino ſanctiſſimo atque venerantiſſimo & a nobis ſumma cum dilectione nominando Ill. Epiſcopo illa provincia fratri in Chriſto Domino. Ego Ill. Epiſcopus ſervus Chriſti ſanctæ ill. Eccleſiæ humilis Epiſcopus veſter confrater ac devotus orator paciferam tranſitoriæ vitæ atque futuræ in Domino ſalutem. Cognoſcat denique almitas veſtra, quia iſte Clericus nomine ill. noſter tonſuratus petiit noſtræ humilitatis dimiſſoriam, ſive formatam, ut a vobis ad ſacrum ordinem promoveatur. Propterea nos ejus precibus inclinati, ſecundum ſtatuta ſanctorum Patrum Nicæni Concilii hanc dimiſſoriam, ſive, ut diximus, formatam veſtræ fraternitati atque ſanctitati emittimus, ut eum ad Sacerdotii onus conſecrare non dubitetis, & nobis remittatis. Et ut verius credatis ac cognoſcatis, litteris Græcis cum earum numero ſubter eam juſſimus juxta præfatum Concilium roborari. Bene vale in Domino dilectiſſime & amantiſſime frater. ΠΟCA LXXX. LXX. CCI. ΠΔΜΟΛΛΩ Indict. XV. q Θ XCVIIII. AMHN. I. XLVIII. L.

Alia.

„ Π. Υ. A. Celerimo (*forte* celeberrimo) vati fratrique ſanctiſſimo & prompto in ſapientia cum omni honore recolenda, & decorato in omnibus, in Domino fideli, & valde doctiſſimo, ſeu ab omnibus orthodoxis multiplici ſcientiæ . . . . . gratia decorato . . . . . dilecto in Chriſto Joanni M. ſpeculator ſanctæ Sedis Eccleſiæ Theatinæ Epiſcopus . . . . Nos de ill. ſanctæ Sedis Eccleſiæ ill. Epiſcopus in Domino Jeſu Chriſto optamus vobis magnam ſalutem atque honorem hic & in ævum. Propter incommoditatem, quod iter arreptus ſum partibus Beneventi, ſicut Domina Imperatrix per ſuos apices innotuit, ut in ejus ſervitio allaturi ſimus, quibus jam ſemper in moleſtia corporis diutius fatigamur, ad Clericos noſtræ diœceſeos ſacris ordinibus ſublimandos inſufficientes arbitramur. Idcirco præſentibus noſtræ mediocritatis apicibus exoramus, hunc præſentem Clericum noſtrum Luponem ad gradum Levitarum promoveri, & ad veſtram ſpecialiter fraternitatem dirigimus. Et ut hoc certius probabiliuſque credatur, Græca huic elementa paginæ ſecundum ſtatuta ſanctæ ac magnæ Synodi Nicænæ inſeri præcipimus, videlicet Patris & Filii & Spiritus Sancti. Primas litteras ΠΟCA, quæ LXXX. LXX. CC. & primum ſignificant numeros. Petri quoque Apoſtolorum Principis prima littera Π, quæ LXXX. ſignificat. Noſtræ quoque mediocritatis primam litteram M, ſublimitatis veſtræ ſecundam O; ejus qui accipit tertiam Π; civitatis noſtræ quartam . . . . . & Indict. præſentis anni iſtius XV. Eſt autem nomen ejus Luponem Clericum futurus Levita. Addidimus etiam XCVIIII. q Θ. Per hæc Græca elementa adnotantur. AMHN.

In hac ſecunda formata, quæ luxatiſſima & mendoſiſſima eſt, quaſdam voces punctis indicatas omiſimus, eo quod ſenſum non redderent. Alia pauca tute emendavimus, uti *M. ſpeculator* pro eo quod ſcriptum eſt *inſpeculator*. Epiſcopi enim nomen, quod hoc loco ſignatur, incipit a littera M, ut ſub finem ipſius formatæ traditur; facilique amanuenſium oſcitantia *in* pro *m* nonnumquam ſcribitur, Catalogus Epiſcoporum Eccleſiæ Theatinæ apud Ughellum cum ſit imperfectus, hujus Epiſcopi nomen a littera M incipientem non ſuggerit. Cum vero memoretur Imperatrix, quæ in Beneventi partibus verſabatur, noteturque indictio XV., indicari videtur ſive Adelais Ottonis I. uxor, ſive Theophania conjux Ottonis II. quæ aliquoties in iiſdem partibus exſtitere. Etſi enim Angilberga Ludovici II. uxor ibidem fuerit; indictio tamen XV. ipſi non congruit. Hinc ergo ille Theatinus Epiſcopus *M.* ſub Ottonis I., vel II. imperio vixit, ac Theatinorum Epiſcoporum catalogo adjiciendus eſt.

CAPUT V.

De collectione in pervetuſto MS. Corbejenſi deſcripta.

I. HAnc collectionem deſcriptam in venerandæ antiquitatis MS. codice Corbejenſi XXVI., qui aſſervatur in bibliotheca S. Germani a Pratis Patrum Benedictinorum Pariſienſium, ſubjicimus collectioni Vaticano-regiæ, quam præcedenti capite explicavimus. Utraque nimirum certum antiquitatis teſtem præfert catalogum Romanorum Pontificum, quem ſi collectio Vaticano-regia concludit in Hormiſda, Corbejenſis producit ad Vigilium uſque. Hujus collectionis pluribus in locis meminit P. Sirmondus, qui eadem identidem uſus eſt. P. Mabillonius in celebri opere de Re diplomatica pag. 356. caracteris ſpecimen dedit, ex quo diſcimus, codicem uncialibus, uti vocant, litteris ſine ullo vocum intervallo exaratum, præter notationes aliquot celeri caractere expreſſas. Pleniorem vero hujus notitiam nobis exhibuit P. Montfauconius in Bibliotheca bibliothecarum tom. 2. pag. 1124. ac præſertim P. Couſtantius in præfatione ad tomum 1. Epiſtolarum Romanorum Pontificum num. 61. & ſequentibus. Cum ipſum codicem non licuerit inſpicere; quæ ex his ſcriptoribus cognoſcere potuimus, hic appendemus.

II. Poſt *Provinciale*, ſeu provinciarum diviſionem, cujus Montfauconius meminit, in fronte ipſius collectionis hæc librarii adnotatio legitur. *Qui legis ora pro me; & cave ne his regulis contraeas, & ſententiam iſtius ſeveritatis, vel cenſuræ incurras.* Subditur titulus canonum Anquiritanorum, cui ſubjicitur ea interloquutio Oſii, quam dedimus part. 1. cap. 4. §. 1. ubi eam ſuppoſititiam oſtendimus. Poſt ejuſmodi interloquutionem ſequuntur canones Anquiritani, Neocæſarienſes, ſeu, ut ibidem vocantur, Cæſarienſes, atque Gangrenſes ex interpretatione antiqua, quam Iſidorianam appellant. Inter canonem vero Gangrenſem 20. & 21. ſive ejuſdem Synodi clauſulam plura inſeruntur manifeſto librarii vitio interpoſita, nimirum epiſtolæ Innocentii ad Decentium, Zoſimi ad Heſychium, item Innocentii ad Victriciam, ad Exſuperium, & ad Macedones, Cæleſtini ad Epiſcopos per Viennenſem & Narbonenſem provincias una, & alia ad Epiſcopos per Apuliam & Calabriam conſtitutos, Leonis quinque ad diverſos Epiſcopos, de quibus diximus in præfatione ad ejuſdem epiſtolas tom. 1. §. 3. pag. 513. Adduntur preces Epiſcoporum ad Imperatores Valentinianum, Theodoſium, & Arcadium: tum Breve ſtatutorum ad Africam pertinentium, ſeu Breviarium canonum Concilii Hipponenſis, quod in collectione hoc tomo edenda legitur cap. 2. ac Concilium Telenſe anni 418. quod ibidem invenies cap. 62. Ad hujus calcem rejicitur Synodi Gangrenſis concluſio.

III. Dein Synodi Nicænæ canones deſcribuntur, in quibus illud maxime notandum eſt, P. Couſtantium in admonitione ad epiſt. 17. Innocentii num. 4. col. 826. ſcribere: *Concinit & Corbejenſis codex medio ſexto ſæculo* (hoc tempus Corbejenſem colle-

&io-

tionem, de qua loquimur, palam designat) *exaratus, in quo Nicænus canon ita refertur.* „ De his „ qui se cognominant Catharos, idest mundos, si „ aliquando venerint ad Ecclesiam catholicam, pla- „ cuit sancto & magno Concilio, ut impositionem „ manus accipientes, sic in Clero permaneant.“ Est versio Dionysii Exigui; ac propterea Nicænos canones ex ea sumtos agnoscimus, non autem ex Isidoriana, ex qua ceteri Græcarum Synodorum canones recepti fuere. Subduntur nomina Episcoporum, qui Nicææ convenerunt. Hunc Episcoporum catalogum excipiunt canones Synodorum Antiochenæ, Laodicenæ, Constantinopolitanæ, Carthaginiensis anni 418. Valentinæ anni 374. & Taurinensis. His subnectuntur epistolæ Innocentii ad Tolosanam (seu Toletanam) Synodum, Leonis ad Episcopos Viennenses nobis epist. 10. & Hilari ad Leontium. Inseruntur præterea canones Conciliorum Arelatensis & Epaunensis: mox epistolæ Innocentii ad Rufum & Eusebium ceterosque Macedones, Symmachi ad Cæsarium Arelatensem, Damasi ad Paullinum Antiochenum, Augustini alloquutio ad Competentes. Sequuntur nomina Episcoporum, qui sub Marino convenerunt in Synodo Arelatensi, Paullini litteræ ad Faustum, definitio Synodi Chalcedonensis, Flaviani ad Leonem Papam epistola, & hujus rescriptum, nobis epist. 22. & 28.

IV. Alia deinde subjiciuntur ejusdem generis documenta, & Synodorum plerumque Gallicanarum canones, quarum exploratam notitiam & ordinem, quo in codice recensentur, nemo prodidit. Solum P. Sirmondus in præfatione ad Concilia Galliæ notavit; decem Gallicanas Synodos in hac collectione exhiberi, quarum postrema est Aurelianensis V. anni 549. *Unde obscurum non est*, inquit Coustantius, *collectionem illam studiosi cujusdam, qui in Galliis degebat, opus esse. Cui homini, ut videtur, non in animo fuit peculiarem aliquem exscribere canonum codicem, sed ea colligere, quotquot invenire posset id genus scripta, quæ ad disciplinæ regulas pertinerent.* Inter hæc documenta celebris est Fulgentii Ferrandi Breviatio canonum, quæ in hoc solo exemplo, ac in alio Trecensi hactenus inventa est. Unum porro additamentum memoratur a Montfauconio, quod (teste Sirmondo loco laudato) alio recentiori caractere distinguitur, nimirum Concilium Parisiense IV. anni 573. Istud autem documentum Gallicanum Vigilii ævo posterius hanc collectionem in Galliis auctam & Gallicanam confirmat.

CAPUT VI.

De collectione, quæ continetur in duobus MSS. Lucano 88., & Colbertino 784.

I. HÆc collectio, quam P. Coustantius in edendis epistolis Romanorum Pontificum, & P. Mansius in Supplemento Conciliorum adhibuerunt, nobis quoque in recudendo Codice canonum ac Prisca editione utilis fuit. Colbertinus codex, quem consuluit P. Coustantius, ab eodem describitur in sæpe laudata præfatione ad easdem epistolas tom. 1. pag. LXXIX. Codicem vero bibliothecæ Capituli Lucani quam accuratissime exposuit idem P. Mansius in *Commentario de celebri codice Sæculi Caroli Magni scripto*, quod insertum legitur tom. XLV. Opusculorum P. Calogerà pag. 76. Hic codex multa complectitur opera, quæ in aliis MSS. separata inveniuntur. Hujus vero loci est solam collectionem canonum & decretalium considerare, quæ separatim in memorato MS. Colbertino invenitur. In hac uterque codex convenit, si ordinem nonnullorum documentorum excipias, qui in Lucano alicubi perperam mutatus fuit. Antiquitatem ipsius collectionis patefaciunt documenta, in quibus nihil occurrit, aut indicatur, quod Gelasio recentius sit; nisi excipienda existimes quatuor monumenta apocrypha inferius recensenda, quæ sub Symmacho conficta cum P. Coustantio credantur. Italicam vero hujus collectionis originem non improbabiliter suspicatus est idem P. Coustantius pag. LXXXVII. Ea enim documenta supposititia in Italia conficta, inserta inveniuntur in aliis Italicis collectionibus, vel in iis externis, quæ ex Italicis collectionibus profecere, ut dein explicabimus.

Collectionis antiquitas.

Est Italica.

II. Incipit hæc collectio a Nicænis canonibus versionis, uti vocant, Isidorianæ cum Episcoporum catalogo in provincias distincto. His autem canonibus præmittitur præfatio quædam versibus digesta: *Concilium sanctum* &c. ac adnotatio historica: *Cum convenisset sanctum & magnum Concilium* &c. uti easdem invenimus in aliis collectionibus, ac edemus in versione Prisca. Notat P. Mansius, in codice Lucano post canonem de diaconissis, & ante canonem de omittenda genuflexione diebus dominicis atque paschalibus, hanc additionem legi: *Igitur Episcopi cum de his omnibus, prout divinarum rerum reverentia poscebat, decrevissent, sed & de observatione Paschæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, Ecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis, Ecclesiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus una eademque servata est. Hæc de ecclesiastica historia necessario credimus inserenda.* Hoc additamentum, quod mentionem facit decreti Nicæni de Paschate, Rufini verbis expressum ex libro secundo Hist. c. 6. in aliis quoque codicibus, præsertim collectionum Hispanicæ & Isidorianæ, invenitur in fine versionis canonum Nicænorum Philonis & Evaristi, ut videre est tom. 3. Concil. Ven. edit. col. 454. not. 1. & 2. In nostra autem collectione subnectitur canoni de diaconissis, quia eidem canoni subjicitur a Rufino, qui ultimum canonem de genuflexione prætermittit. Infr. col. 494. 495.

III. Sequuntur canones Synodorum Anquiritanæ, Neocæsarienses, atque Gangrensis ex eadem Isidoriana interpretatione. Tum describuntur canones Concilii Carthaginiensis anni 419. distincti in titulos XL. eodem plane modo, & cum iisdem Africanis documentis, quæ in collectione Vat. Reginæ recensuimus cap. 4. n. 3. Succedunt canones Chalcedonenses & Constantinopolitani non ex Isidoriana, sed ex Prisca versione. Unum peculiare animadvertimus in MS. Lucano, in duobus nimirum canonibus Chalcedonensibus pro Prisca versione, cum obscurior videretur, Dionysianam substitui. Confer adnotationes nostras 30. & 33. in cap. 25. ejus collectionis, quam hoc tomo edemus, ubi canones Chalcedonenses ex interpretatione Prisca inserti leguntur. Aliud notabile in primis in canonibus Constantinopolitanis observandum est, ipsis scilicet accenseri canonem *de Primatu sanctæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ*, qui non ad Constantinopolitanam, sed ad Chalcedonensem Synodum pertinet. Quod autem in hanc rem affirmat P. Coustantius n. 96. id in nulla alia collectione inveniri, non subsistit. Id enim proprium versionis Priscæ deprehendimus tum in codice Justelliano, ex quo Prisca edita fuit, tum in duabus aliis collectionibus, quæ æque ac præsens collectio hos canones ex Prisca interpretatione derivarunt, uti sunt collectio MS. Vat. Reginæ 1997., & alia in duobus codicibus Vat. 1342. ac Barb. 2888. Id autem qua ratione contigerit, explicavimus part. 1. cap. 2. num. 3. & adnot. 5. in Constantinopolitanos canones ejusdem Priscæ versionis.

IV. Postea referuntur canones Sardicenses, uti eos in Prisca editione vulgabimus: tum Antiocheni ex versione Prisca. Dein quatuor documenta inseruntur, quæ apocrypha esse nemo nunc ambigit. I. Silvestri Papæ constitutum cum titulo: *Canonem constitutum, gradus vel religio qualiter custodiatur, a Silvestro Episcopo urbis Romæ Domino Constantino Augusto.* Incipit *Eodem tempore* &c. uti apud P. Coustantium in Appendice tom. 1. Epistolarum Rom. Pontif. col. 43. & apud Labbeum tom. 1. Concil. edit. Venet. col. 1579. II. Gesta Liberii Papæ, quorum initium est: *Anno regni Constantini Regis* &c. uti in eadem Appendice col. 89. III. *Gesta de Xysti purgatione, & Plychronii Jerosolymitani Episcopi accusatione* &c. ibidem col. 117. & tom. 4. Concil. col. 507. & 515. IV. Concilium Sinvessanum de Marcellino Papa, quod laudatis gestis sine ullo titulo subjicitur hoc initio: *Diocletiano & Maximiano Augustis cum multi in vita sua* &c. in lau-

data *Appendice* col. 29. & apud Labbeum tom. 1. col. 957. Hæc quatuor documenta non multo poſt Symmachi ævum ab imperito architecto compacta, ut Palmarem Synodum multis cenſuris notatam defenderet, Couſtantius exiſtimat. Vide citatam præfationem num. 99. Codicis Colbertini ordinem exhibuimus. In MS. autem Lucano, ordo aliquantulum perturbatus librarii, ut videtur, oſcitantia deprehenditur, ita tamen ut ipſe codex eadem contineat. Hæc enim documenta apocrypha poſt Chalcedonenſe Concilium inſerta ſunt. His vero ſubduntur Sardicenſis Concilii canones cum Synodica ad Papam Julium, quæ in Colbertino exemplo una cum aliis libellis fidei paullo ante finem deſcribitur. Poſtea *canones Antiochenſium in dedicatione*, & Conſtantinopolitani. Dein codex redit ad ordinem, qui in Colbertino æqualis eſt.

V. Proferuntur utrobique epiſtolæ Siricii ad Hierium, ſeu Himerium Epiſcopum Tarraconenſem, Bonifacii ad Honorium Auguſtum, quæ incipit *Eccleſiæ meæ*, cum ejuſdem Imperatoris reſcripto, Zoſimi ad Eſicium, ſeu Eſichium, Cæleſtini Epiſcopis per Viennenſem & Narbonenſem provincias conſtitutis, item Epiſcopis Apuliæ & Calabriæ, Innocentii ad Victorium Rothomagenſem, alia ad Exſuperium Toloſanum, & alia ad Ruſum & ceteros Epiſcopos Macedones, quas in collectione Vat. Reginæ c. 4. indicavimus, & in collectione hoc tomo edenda invenies. Ex Leonis epiſtolis quatuor in hac collectione leguntur, prima ad Ruſticum Narbonenſem cum ejuſdem inquiſitionibus, ſecunda ad Africanos editionis decurtatæ, tertia ad Aquilejenſem Epiſcopum, & quarta ad Septimum Altinatem, quas videſis tom. 1. noſtræ editionis col. 1416. 669. 589. & 594. Hoc loco in MS. Colbertino inſeritur fidei adverſus Eutychen definitio, quam codex Lucanus antea exhibuit. Præfigitur hæc inſcriptio: *Synodus Epiſcopalis Chalcedonenſis habitus a quingentis & viginti Epiſcopis contra Eutychen*; & in fine: *Explicit Synodum mundanum, ideſt univerſale apud Chalcedona*. Sumta eſt ex ea verſione antiqua, quæ exhibetur in collectione edenda cap. 25. cujus initium eſt: *Venerabilis totius mundi conventus* &c. Huic definitioni, teſte Couſtantio, ſubjecta legitur in eodem codice Colbertino ea Athanaſiani ſymboli pars, quæ catholicam de incarnatione Verbi doctrinam exponit, præmiſſa adnotatiuncula minio deſcripta: *Hoc inveni Treveris in uno libro ſcriptum ſic incipiente: Domini noſtri Jeſu Chriſti & reliqua, Domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat*. Deinde nigro attramento hæc: *Eſt ergo fides recta* &c. uſque ad ſymboli finem, quæ in noviſſima Athanaſii editione prodierunt. Hæc adnotatio & ſymboli pars hujus collectionis propriæ non ſunt: in exemplo enim Lucano non leguntur. Solum oſtendunt codicem Colbertinum in Galliis ſcriptum fuiſſe, quo hæc Italica collectio jam pervenerat.

Infra col. 217.

VI. In utroque codice legitur Nicænum ſymbolum, & pars epiſtolæ Damaſi ad Paullinum cum hoc titulo: *Incipit de Nicæna Synodo ſcriptura Damaſi ad Paullinum Antiochenæ urbis Epiſcopum. Credimus in unum* &c. ex verſione antiqua uſque ad poſtrema anathematiſmi verba, *eos anathematizat catholica & apoſtolica Eccleſia*. Tum eodem orationis contextu additur confeſſio fidei a Damaſo ad Paullinum miſſa: *Poſt hoc Nicænum Concilium, quod in urbe Roma Concilium congregatum eſt a catholicis Epiſcopis, addiderunt de Spiritu Sancto* &c. ut in collectione edenda cap. 55. col. 400. Ex quibus ipſum ſymbolum Nicænum huic confeſſioni fidei in ipſa Damaſi epiſtola inſertum agnoſcimus. Vide in idem caput adnot. 11. Tum ſequitur *Incipit expoſitio fidei: Credimus* &c. ut in eadem collectione cap. 39. Poſtea *Incipit de fide catholicha. Nos Patrem & Filium & Spiritum Sanctum confitemur* &c. ibidem cap. 37. Dein in MS. Colbertino *Epiſtola Synodi Sardicenſis ad Julium urbis Romæ Epiſcopum*, quæ in Lucano canonibus Sardicenſibus ſubjecta fuit. Tandem in utroque codice *Incipiunt ſtatuta S. Gelaſii Papæ. Gelaſius Epiſcopus univerſis Epiſcopis per unamquamque provinciam conſtitutis*. In vulgatis Conciliorum inſcribitur *ad Epiſcopos per Lucaniam, Brutios, & Siciliam conſtitutos*. Initium eſt: *Neceſſaria rerum* &c. ut in edenda collectione cap. 58. His ſtatutis in MS. Colbertino inſeritur ejuſdem Gelaſii *decretale* de libris recipiendis vel non recipiendis, quod melius in codice Lucano ab eiiſdem ſtatutis ſejungitur. Huic decretali peculiaris & brevis prologus præfigitur, qui in vulgatis Labbei non apparet. *Ad diſcutiendas* &c. uti legere eſt apud P. Manſium tom. 1. Supplementi Conciliorum col. 357. Continet breviſſimam ejuſdem decreti formam, de qua dicemus cap. 11. §. 5. Inter ea vero ſtatuta & hoc decretum idem codex Lucanus aliud Gelaſii conſtitutum exhibet. *Incipiunt conſtituta S. Gelaſii Papæ, quæ Epiſcopi in ordinatione ſua accipiunt. Papa ill. clero & ordini* &c. uti tom. 5. Concil. col. 383. ubi verba *atque medio veſpere ſabbati* ex eodem codice corrigenda ſunt *atque mediante* (ideſt dominicæ quartæ quadrageſimæ) *veſpere ſabbati*. Poſt *decretale* autem Gelaſii in ſolo codice Lucano duo alia additamenta leguntur. *Incipiunt dicta Gelaſii Papæ. Cathecumini latine* &c. Edita ſunt a P. Manſio loco allegato. *Incipiunt capitula S. Auguſtini in urbe Roma miſſa. Si quis rectum in omnibus* &c. Sunt capitula a Labbeo vulgata ex MS. S. Maximini Trevirenſis in Appendice Concilii Arauſicani II. tom. 5. Concil. col. 818.

CAPUT VII.

De alia collectione, quæ conſervatur in MSS. Barberino 2888. *& Vat.* 1342.

I. EXactiorem hujus collectionis deſcriptionem proferre poſſumus, quia ipſos codices, in quibus continetur, conſulere licuit. Codex Barberinæ bibliothecæ ſignatus num. 2888. eſt formæ quadratæ, litteris partim majuſculis, partim celeribus exaratus. Olim pertinuit, ut videtur, ad Monaſterium S. Salvatoris de Monte Amiato in agro Cluſino Etruriæ. In vacua enim ipſius codicis pagella 133. poſterior antiqua manus tranſcripſit relationem conſecrationis Eccleſiæ ejuſdem Monaſterii anni 1036. qualem ex originali integro ipſius Monaſterii documento Ughellus edidit in Epiſcopis Cluſinis. *Ex integro* documento diximus; nam in noſtro exemplo deſideratur catalogus reliquiarum, quæ in ſingulis altaribus conditæ fuerunt. Forte hic codex unus fuit ex illis, quibus Theobaldus Epiſcopus Cluſinus ſub Ludovico Pio, ideſt paullo poſt initium ſæculi IX. ditavit monaſterium Amiatinum, ut idem Ughellus tradit.

t. 3. Ital. ſacr. col. 623.

II. Vaticanus codex 1342. qui a Montfauconio *elegantiſſimus & antiquiſſimus* vocatur, unus ex his eſſe creditur, qui ad veterem bibliothecam Lateranenſem ſpectabat. Ex hoc quidem, aut ex alio plane ſimili Cardinalem Deusdedit ſæculo XI. Græcarum præſertim Synodorum canones excerpſiſſe videbimus part. 4. c. 14. Litteris majoris & minoris formæ ſcriptus eſt. Eamdem collectionem quam Barberinus continet, ſed minus perfectam: aliquot enim paginæ tum initio, tum in corpore deſunt, earumque loco aliæ recentioris, ſed vetuſti caracteris ſubſtitutæ fuerunt, quæ nonnulla documenta ex collectione Dionyſio-Hadriana excerpta præferunt. Ejuſmodi ſunt pag. 39. Conſtitutio Papæ Hilari data *Baſiliſco & Hermenerico Coſſ. XVI. Kal. Decembris*: pag. 42. tria Concilia ſub Symmacho: pag. 51. epiſtola Anaſtaſii Papæ ad Anaſtaſium Auguſtum &c. Collectionem, quæ in hoc codice continetur, *Creſconianam* a Cardinali Baronio appellari nonnulli prodiderunt, eo quod documenta, quæ ille ex *Creſconiana collectione* ſe edidiſſe ſcripſit, in eodem codice deſcripta inveniantur. Sed falluntur. Nihil enim ex Creſconio hic codex exhibet, unde hæc collectio *Creſconiana* appellari potuerit. Hoc autem nomine ille nuncupavit codicem Vallicellanum A 5, in quo Creſconii Breviarium præmittitur; ſubjicitur autem collectio Hadriana cum Additionibus Dionyſianis, ex quibus Baronius vulgavit ea documenta, quorum pleraque, ut videbimus part. 3. c. 3. e noſtra hac collectione in eaſdem Additiones Dionyſianas tradu&ta fuerant. Hujus quoque collectionis, ſicut & præcedentis, documenta deſinunt in Gelaſio, nihilque habet ex Dionyſio, niſi quædam

Ib. col. 592. Bibl. bibl. p. 131.

Hic codex non eſt ea collectio, quæ a Baronio Creſconiana vocatur.

lam additamenta excipias, de quibus dicemus. Hinc hujus antiquitas satis aperte colligi potest. Certe cum auctor Dionysianam collectionem non viderit, ex fontibus a Dionysio diversis ipsoque anterioribus profecit.

III. Hæc collectio initio præfert tabulam titulorum XC. Cum in prioribus paginis manuscripti Vaticani caractere celeri & recentiori describantur addititii canones Chalcedonenses, Gangrenses, & Neocæsarienses, titulorum tabula totius collectionis occurrit pag. 10. cui præfiguntur hæc verba: *In nomine Domini nostri Jesu Christi. Incipiunt constituta, quæ trecentum decem & octo Patres constituerunt.* Tituli autem XC. in tabula indicati, sic efferuntur.

I. *Canones Apostolorum.*

II. *Canones Nicæni.* In corpore autem statim post tabulam profertur sine auctoris nomine epistola Dionysii Exigui ad Stephanum hoc titulo: *Incipit præfatio canonum Apostolorum.* Dein subduntur canones quinquaginta ex versione ejusdem Dionysii. Hi vero canones Apostolorum cum epistola memorata perperam noscuntur inserti: laudata enim inscriptio tabulæ præfixa satis aperte innuit, hanc collectionem exordium sumsisse a canonibus Nicænis, qui non e Dionysio, sed ex vetustiore Prisca interpretatione exhibentur, sicut & ceteri Græcarum Synodorum canones vel ex Prisca, vel ex Isidoriana versione, nulli ex Dionysiana derivati sunt. Ex codice Vaticano 1342. hujus collectionis Sirmondus edidit Nicænum canonem *de primatu Ecclesiæ Romanæ* versionis Priscæ, quam in Nicænis canonibus nullus alius codex Vaticanus exhibet.

III. *Incipit quemadmodum formata fieri debet.* In corpore autem habetur: *Factum apud Nicæam Metropolim Bythiniæ a die XIIII. Kal. Julias* &c. cum epistola formata, uti latius diximus cap. 3. §. 8. num. 9. Hæc adnotatio *Factum apud Nicæam* &c. cum eadem formula formatarum ex hoc fonte repetita fuit in Additionibus Dionysianis, illamque Baronius edidit ex codice Vallicellano A 5. easdem Additiones continente, quem Cresconianam collectionem vocare consuevit.

IV. *Epistola directa ad Synodum Romæ.* Est epistola apocrypha Synodi Nicænæ ad S. Silvestrum Pontificem.

V. *Epistola Silvestri Episcopi ad Synodum.* Est responsio item apocrypha ad eamdem Synodum Nicænam. Hæ duæ epistolæ leguntur tom. 2. Conc. Venetæ editionis col. 79. & 80. ac in Appendice tom. 1. Epistol. Rom. Pontif. col. 52. & 54. editionis P. Coustantii, qui optime probat, harum auctorem illum ipsum videri, qui sub Symmachi ævum Sinvessanam Synodum aliaque inconcinna documenta confinxit, quæ in antecedenti collectione Lucano-Colbertina invenimus, & in hac pariter descripta paullo post videbimus.

VI. *Canones Silvestri Papæ.* Hoc titulo non solum exhibetur illud suppositititium documentum, quod cum viginti canonibus in antecedenti collectione profertur hoc titulo: *Canonem constitutum .... a Silvestro Episcopo;* verum etiam additur aliud item apocryphum constitutum ejusdem Pontificis cum canonibus sex, quod legitur apud P. Coustantium in memorata Appendice col. 55. ac tom. 2. Conc. col. 417.

VII. Canones Ancyrani. VIII. Neocæsarienses. IX. Gangrenses, omnes ex antiqua versione quæ Isidoriana appellatur.

X. XI. XII. & XIII. Canones Concilii Carthaginiensis anni 419. distincti in quadraginta cum iisdem Africanis documentis, quemadmodum leguntur in duabus collectionibus Vat. Reginæ, & Lucano-Colbertina.

XIV. *Item Concilium Carthaginiense tit.* 40. Hoc est aliud Concilium Carthagine habitum Idibus Augusti an. 397. in quo Breviarium canonum Hipponensium conditum fuit: ac propterea hoc numero ipsum Breviarium describitur, quod in collectione edenda exhibebitur cap. 2.

XV. *Epistola Concilii Carthaginiensis ad Innocentium Papam Urbis.* Legitur in eadem collectione cap. 6.

XVI. *Rescriptum S. Papæ Innocentii ad Aurelium Episcopum*, ibidem cap. 7.

XVII. *Concilium universale Chalcedone habitum a sexcentis XXX. Episcopis.* Primo describitur definitio fidei, dein subjiciuntur canones XXVII. ex Prisca versione, quemadmodum in laudata collectione exhibentur cap. 25.

XVIII. *Canones Constantinopolitani tit.* 5. ex eadem interpretatione Prisca.

XIX. *Canones Sardicenses tit.* 21. uti ipsos inseremus Priscæ editioni.

XX. *Canones Antiocheni* ejusdem Priscæ interpretationis tit. 25. Animadvertendum hoc loco est, auctorem hujus collectionis ex versione Prisca hausisse canones Nicænos, Chalcedonenses, Constantinopolitanos, & Antiochenos: ex Isidoriana vero Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses, & paullo post Laodicenos.

XXI. *Excerpta Antistitum, quæ recitata sunt contra Nestorium in Synodo Ephesiorum tit.* 19.

XXII. *Nestorii blasphemiarum capitula, & Cyrillo Alexandrino Episcopo contradicente capitula* 12. Hi duo numeri, qui ex hac collectione transierunt in Additiones Dionysianas, ea complectuntur ad Ephesinam Synodum pertinentia, quorum pleraque Baluzius edidit e duobus MSS. Vaticano Palat. 234. & Bellovacensi sub titulo: *Actio sexta Concilii Ephesini.* Vide tom. 4. Concil. edit. Ven. col. 197. Cum porro iidem codices contineant opuscula Marii Mercatoris, qui tempore ejusdem Concilii floruit, ea ab eodem latine reddita idem Baluzius existimat. Nonnulla vero, cum in nostra collectione & in Additionibus Dionysii a vulgatis discrepent, hic diligenter notanda sunt. Epigraphes numeri XXI. peculiaris est. *Incipit excerpta Antistitum, quæ recitata sunt contra Nestorium in Synodo Ephesiorum.* Sequitur tabula titulorum 19. I. *De statutis Nicæni Concilii observandis.* II. *De Incarnatione Domini nostri Jesu Christi.* III. *De nativitate Christi adversus Arianos.* IV. *De homine Christo perfecto.* V. *De Incarnatione Domini ad Clerum Alexandrinum.* VI. *De nativitate Christi, & comparatione figuli.* VII. *De beneficiis Domini & Salvatoris.* VIII. *De humanitate corporis Christi.* IX. *De eo quod Deus homo sit factus.* X. *De omnibus creaturis, quod Dominum comprehendere nesciunt.* XI. *De Christo induto formam servi.* XII. *De nativitate Christi.* XIII. *De aure, & thure, & myrra.* XIV. *De virginitate Mariæ, & Christi passione & resurrectione.* XV. *De libello Karisii Presbyteri & aliorum Presbyterorum, qui a Nestorio decepti fuerant.* XVI. *De Symbolo Nestorianorum.* XVII. *De anathematizantibus Nestorium, & omnem hæresem Tessarescedecaritarum, & eos, qui non celebrant sanctum Paschæ, & Catharces.* XVIII. *De responsis perversis Nestorii.* XIX. *De prædicantibus præter fidem Nicænam in omnibus abjiciendis.* Post hanc tabulam proœmium est hujusmodi. *Post consulatum DD. NN. Fl. Theodosii XIII. & Fl. Valentiniani III. PP. Augg. XI. Kal. Augusti, qui dies est secundum Ægyptios Epiphii XXVIII. jussu Augustissimorum piissimorumque Principum Synodus congregata est in Ephesiorum Metropoli, & sedentibus cunctis in episcopio reverentissimi & religiosissimi Episcopi Memnonis sanctissimis & Deo dilectissimis Episcopis Cyrillo Alexandriæ, agente etiam vicem sanctissimi & religiosissimi Episcopi Romanæ Ecclesiæ Cælestini, & Juvenale Hierosolymorum, & Memnone Ephesiorum, & Flaviano Philipporum, agente etiam vicem Rufi sanctissimi Thessalonicensis Episcopi, & universis una cum Philippo Presbytero Apostolicæ Sedis Romanæ Ecclesiæ Legato.* Hoc proœmium caret eo Episcoporum catalogo, qui inseritur in editione Baluzii, nec non in actione prima Concilii Chalcedonensis, ubi actio sexta Ephesinæ Synodi lecta fuit. In MS. autem Vat. 5845. inter Additiones Dionysii hoc idem proœmium legitur; uti in hac collectione. Solum post nomen *Cælestini*, & ante Juvenalem inseritur *& Arcadio Episcopo Legato, & Projecto Episcopo & Legato, Juvenali* &c. quæ duorum Episcoporum Apostolicæ Sedis vicem gerentium nomina melius præmittuntur Juvenali & ceteris, quam in MSS. Baluzii ad finem catalogi rejiciuntur, quod ab aliis quoque Ephesinis actionibus abhorret.

Post laudatum proœmium subditur: *Hique cum con-*

Versio antiqua actionis VI. Ephesin. auctore Mario Mercatore.

Lectiones notabiles ex MSS.

tom. 4. Conc. col. 1133.

conſediſſent, Petrus Presbyter Alexandriæ, & Dionyſius Primicerius notariorum dixerunt. Sic pariter legitur in duobus aliis codicibus antiquiſſimis, uno Juſtelliano, altero Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu, qui memorantur tom. 3. Concil. col. 1209. At MSS. Additionum Dionyſii, nec non codices Baluzii melius omittunt vocem *Dionyſius*, & habent ut cetera Epheſina geſta: *Petrus Presbyter Alexandriæ & Primicerius notariorum dixit*. Sequitur Petri interloquutio. *Sancta & ingens Synodus veſtra omnem adhibens providentiam* &c. uti apud Baluzium tom. 4. Concil. col. 198. d uſque ad illa col. 206. b *& in remiſſionem mortuorum, & vitam æternam*. Variant aliquanto in noſtris codicibus ſequentia: *Ego Kariſius obtuli libellum ſicut ſuperius ſcriptum, anathematizans Neſtorium & ejus ſequaces manu mea ſubſcripſi*. Et dein omiſſa Neſtoriani Symboli anteriori parte, quæ apud Baluzium legitur, poſtrema pars tantum hoc initio ſubjicitur: *Nos vero catholici unum dicimus Filium & Dominum Jeſum Chriſtum* &c. a col. 207. b uſque ad illa columnæ 212. b. *Hanc manum ei commodavit Fl. Palladius, quod præſens literas neſciret*. Hæc omnia in XIX. titulos diſtributa comprehenduntur numero XXI.

Numero autem XXII. *Incipiunt Neſtorii blaſphemiarum capitula, quibus epiſtolis ad ſe miſſis a ſanctis Cæleſtino Romanæ urbis, & Cyrillo Alexandrino Epiſcopis contradixit, & diſputatione breviſſima reſolvendo duodecim capitula fidei, quæ ad ſe miſſa fuerant, refellit. Nunc Epiſcopi Cyrilli priora poſuimus, quæ Romana Eccleſia approbavit, & poſteriora Neſtorii ex Græco in Latinum verſa. Cyrillus dixit: Si quis non confitetur* &c. *Neſtorius reſpondit: Si quis eum, qui eſt Emanuel* &c. ac ita deinceps producuntur duodecim celebres Cyrilli anathematiſmi adverſus Neſtorium cum ſua cujuſque reſponſione ſeu blaſphemia Neſtorii. Hi anathematiſmi hac forma, qua ſua cuique reſponſio ſubditur, non exſtant in Conciliis. Immo anathematiſmis Cyrilli editis tum græce, tum latine ex fontibus diverſis, reſponſiones, ſeu blaſphemiæ Neſtorii ex hac tantum verſione, quæ in præſenti collectione & in Additionibus Dionyſianis conſervata eſt, ſeparatim prodierunt tom. 3. Concil. col. 971. Poſt hos anathematiſmos cum reſponſionibus deſcriptos, qui ad actionem VI. Epheſinam minime pertinentes, hic inſerti fuerunt, codices hujus collectionis cum illis Additionum Dionyſii proſequuntur ſic: *His igitur recitatis decrevit ſancta Synodus* &c. uti tom. 4. Concil. col. 212. b. Eſt decretum Concilii Epheſini, quod ibidem poſt recitatum pſeudoſymbolum Neſtorianum rectius ſubjicitur. Sed e contra male in eadem editione huic decreto ſubnectuntur multa teſtimonia ex Neſtorii operibus excerpta, ac tandem ſine ulla idonea tranſitione Epheſinorum Patrum ſubſcriptiones afferuntur. Melius autem in noſtris codicibus poſt ultima memorati decreti verba, *ſi vero laicus ſit, & eum fore anathema, ſicut ſuperius dictum eſt*, congrue additur: *Et ſubſcripſerunt. Cyrillus Epiſcopus Alexandriæ ſubſcripſi*; & reliquæ ſubſcriptiones recenſentur, ut in laudata editione col. 216. e uſque ad finem cum eadem clauſula: *Expliciunt Epiſcoporum nomina, qui interfuerunt Synodo contra Neſtorium numero CXCIII.* Hæc præcipue notanda viſa ſunt. Ceterum in textu non paucæ variantes lectiones occurrunt, quæ edituris hæc documenta utilia eſſe poterunt. Pleræque antiquæ canonum collectiones Latinæ nihil ex Epheſino Concilio proferunt. Collectiones Hiſpanica & Iſidoriana, nonnullique codices Hadriani ejuſdem Concilii titulo exhibent duas Cyrilli epiſtolas ad Neſtorium, quæ ipſam Synodum præceſſere. In hac autem collectione, ac exinde in Additionibus Dionyſianis ſexta actio ejuſdem Synodi potior, hac forma, quam deſcripſimus, recepta fuit.

XXIII. *Epiſtola Imperialis ad Aurelium Carthaginienſem Epiſcopum*. Eſt lex Honorii contra Pelagianos, quæ in collectione hoc tomo edenda producetur cap. 16.

XXIV. *Epiſtola Aurelii Epiſcopi ad omnes Epiſcopos per Byzacenam provinciam conſtitutos*. Eſt ibidem cap. 17.

XXV. *Excerpta de geſtis habitis contra Pelagium hæreticum*. Ibidem cap. 18.

XXVI. *Sacra epiſtola Conſtantini* (lege *Conſtantii*) *Imperatoris, Valentiniani Auguſti junioris* (ſupple *Patris*) *de exiliando Cæleſtio hæretico Pelagiano*. Ibi cap. 19.

XXVII. *Statuta antiqua Orientis tit.* 102. Hæc prodibunt inter documenta Juris canonici veteris num. 3. infra col. 653.

XXVIII. *Epiſtola decretalis ad Anaſtaſium Epiſcopum Theſſalonicenſem*. Eſt Leonis epiſt. 14. quæ extra proprium locum collocatur tum in hac tabula, tum in corpore. Hoc enim numero deſcribenda erat epiſtola Siricii ad univerſos Epiſcopos miſſa, perperam exhibita num. XXXVIII. cui S. Ambroſius aliique Epiſcopi reſpondent epiſtola ſequenti.

XXIX. *Reſcriptum Epiſcoporum atque fratrum*. Eſt epiſtola S. Ambroſii aliorumque Epiſcoporum ad Siricium, quæ in collectione edenda legitur cap. 31.

XXX. *Epiſtola Canonica, quam debent adimplere Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi*. Edetur inter documenta Juris canonici num. 4. infra col. 669.

XXXI. *Concilium Laodicenſe* verſionis Iſidorianæ.

XXXII. *Concilium Carthaginienſe*. Eſt illud habitum ſub Genethlio anno 390. Holſtenius ex MS. Vat. 1342. hujus collectionis hoc Concilium antea vitiatum ſuæ integritati reſtituit, ac ex eodem infertum eſt tom. 2. Concil. col. 1243.

XXXIII. *Epiſtola B. Clementis urbis Epiſcopi ad Jacobum fratrem Domini Hieroſolymitanum*. Eſt quidem ſuppoſititia, ſed antiquitus apud Græcos conficta, & a Rufino latinitate donata. Inſerta eſt etiam vetuſtæ collectioni edendæ cap. 64.

XXXIV. *Præcepta S. Petri de ſacramentis conſervandis*. Inter documenta proferentur num. 5. de quibus confer admonitionem iiſdem documentis præfixam num. 5. infra col. 631.

XXXV. Geſta de Liberio apocrypha, de quibus in præcedenti capite num. 4.

XXXVI. *Confeſſio fidei catholicæ, quam Papa Damaſus miſit ad Paullinum Antiochenum Epiſcopum*.

XXXVII. *Dilectiſſimo Fratri Paullino Damaſus*. Hæc duo documenta leguntur in collectione edenda cap. 55. ubi ſolum Damaſi epiſtola confeſſioni fidei præmittitur. Confer adnotationem primam in laudatum caput 55. in qua illud obſervabimus, Cæleſtinum Papam in ſuo codice legiſſe prius confeſſionem fidei, deinde epiſtolam Damaſi, ut in hac noſtra collectione deſcribuntur. In fine hujus epiſtolæ additur: *Confeſſio Presbyterorum ſeu Diaconorum Eccleſiæ CP.* Incipit: *Ego ille CP. Eccleſiæ Diaconus, vel Presbyter* &c. ut in fine memorati capitis 55. infra col. 405. Confer ibidem not. 35.

XXXVIII. *Epiſtola Papæ Siricii per univerſos Epiſcopos miſſa*, quæ in collectione edenda invenietur cap. 30.

XXXIX. *Epiſtola Siricii Papæ Himerio Epiſcopo Tarraconenſi*. Ibidem cap. 29.

XL. *Innocentius Epiſcopus Urbis Exſuperio Epiſcopo Toloſano*. Ibi cap. 21.

XLI. *Item ejuſdem ad Macedones Epiſcopos*. Ibi cap. 22.

XLII. *Innocentius Victricio Epiſcopo Rothomagenſi*. Ibidem cap. 24.

XLIII. *Epiſtola Innocentii Papæ ad Decentium Epiſcopum Egubinum*. Ibi cap. 23.

XLIV. *Epiſtola Zoſimi Papæ Eſycio Epiſcopo Solitano*, lege *Salonitano*. Ib. cap. 32.

XLV. *Supplicatio Papæ Bonifacii* ad Honorium, quæ incipit *Eccleſiæ meæ*, & reſcriptum Honorii ad Bonifacium. Exſtant tom. 3. Concil. col. 434. & 436.

XLVI. *Epiſtola Cæleſtini Papæ univerſis Epiſcopis*. Habetur in collectione edenda cap. 36.

XLVII. *Item Cæleſtini Papæ Eccleſiæ Romanæ data ad Synodum in Epheſo conſtitutam*. Edita eſt tom. 3. Concil. col. 1143., & tom. 4. col. 88. nec non apud P. Couſtantium tom. 1. Epiſt. Rom. Pont. col. 1155.

XLVIII. *Item alia epiſtola Cæleſtini Papæ ad Neſtorium*: tom. 3. Concil. col. 903., & apud Couſtantium col. 1114.

XLIX. *Item alia epiſtola ejuſdem exhortatoria ad Conſtantinopolitanum Clerum & plebem miſſa*: eodem tom. 3. col. 914. & apud Couſtantium col. 1131.

Hæc

Hæc tria documenta ex collectione Cresconiana, A
ideſt ex MSS. Additionum Dionyſii, primum impreſſa fuerunt a Romanis editoribus Epiſtolarum Romanorum Pontificum, & deinde in Annalibus recuſa a Cardinali Baronio. Ex hac autem noſtra collectione in Additiones Dionyſianas, ut videbimus, traducta fuerunt. Inveniuntur etiam in MSS. antiquæ verſionis Synodi Epheſinæ, quibus Baluzius & Couſtantius uſi ſunt.

L. *Cæleſtinus Epiſcopus univerſis Epiſcopis per Viennenſem provinciam conſtitutis*. Exſtat in collectione B
edenda cap. 35.

LI. *Accuſatio Syſti Papæ*.

LII. *De Polycronio Hieroſolymitano Epiſcopo*.

LIII. *Dejectio Marcellini Papæ*. Hæc tria documenta ſuppoſititia leguntur etiam in collectione præcedenti Lucano-Colbertina, in qua duo priora in unum copulantur. Vide quæ ibidem diximus num. 4.

LIV. Epiſtola Leonis Papæ ad Ruſticum. LV. Ruſtici inquiſitiones & Leonis reſponſa: in noſtra editione epiſt. 167.

LVI. Leonis epiſtolæ Siculis, noſtræ editionis epiſt. 16. LVII. Aquilejenſi Epiſcopo. Ib. epiſt. 1. LVIII. Africanis epiſt. 12. editionis decurtatæ. LIX. Nicetæ Aquilejenſi epiſt. 159. LX. Dioſcoro Alexandrino epiſt. 9. LXI. Juvenali Hieroſolymitano epiſt. 139. LXII. Leoni Auguſto epiſt. 145. LXIII. Maximo Antiocheno epiſt. 119. Additur in corpore epiſt. 80. ad Anatolium Conſtantinopolitanum, quæ in tabula omiſſa fuit. LXIV. Flaviano Conſtantinopolitano epiſt. 23. LXV. Flaviani epiſt. 22. ad Leonem. LXVI. Leonis ad Eutychetem epiſt. 20. LXVII. ad Flavianum Conſtantinopolitanum epiſt. 28. LXVIII. ad Leonem Auguſtum epiſt. 165.

LXIX. *Exempla geſtorum, ubi in Conſtantinopolitana Synodo Eutyches hæreticus damnatus eſt*. D

LXX. *Subſcriptiones Flaviani Epiſcopi, ſeu univerſorum Epiſcoporum, qui in hujuſmodi Concilio conſederunt*. Quæ his duobus numeris proponuntur, exſtant in collectione edenda cap. 42.

LXXI. *Interfectio Proterii Epiſcopi Alexandrini*. Sub hoc titulo profertur hiſtorica narratio, quæ edetur in laudata collectione cap. 43. infra col. 308.

LXXII. *Epiſtola Simplicii Epiſcopi ad Acacium*. Ibidem cap. 44.

LXXIII. *Exemplum epiſtolæ, quam miſit Acacius ad Simplicium Epiſcopum*. Ib. cap. 45.

LXXIV. *Felicis Papæ ad Zenonum Auguſtum*. Exſtat tom. 5. Concil. col. 147.

In tabula codicum hujus collectionis tres numeri producuntur ſic. LXXV. *Item ejuſdem Felicis Papæ ad Acacium Epiſcopum*. LXXVI. *Exemplum epiſtolæ, quam miſit Acacius ad Simplicianum Epiſcopum*. LXXVII. *Incipit exemplum epiſtolarum beatiſſimi Papæ Felicis urbis Romæ*. Cum autem his numeris nihil correſpondeat in corpore ipſius collectionis; palam fit, hanc eſſe erroneam repetitionem duorum numerorum præcedentium, & numeri ſequentis. E

LXXVIII. *Item ejuſdem Felicis ad Acacium Epiſcopum*: tom. 5. Concil. col. 143.

LXXIX. *Item Imperator Zenon* (lege *ad Imperatorem Zenonem*) *ad libellum Epiſcopi Ioannis Eccleſiæ Alexandrinæ*. Eſt epiſtola ejuſdem Pontificis, quæ legitur ibidem col. 218.

LXXX. *Item epiſtola Felicis Epiſcopi ad Acacium ſupradictum*. Ibi col. 217. Documenta exhibita his numeris LXXIV. LXXVIII. LXXIX. & LXXX. ex hac collectione in Additiones Dionyſianas traducta, ex iiſdem Additionibus impreſſa fuere.

LXXXI. *Item ejuſdem Papæ ad Acacium alia*. F
Legitur in collectione edenda cap. 46. LXXXII. uſque ad LXXXIX. Teſtimonia Patrum, quæ omiſſa ſuperius num. LXVIII. ſubjecta invenientur Leonis epiſtolæ 165. ad Leonem Auguſtum tom. 1. col. 1383., ubi vide noſtram adnotationem primam, & aliam 88. col. 1400.

XC. *Item fides catholicæ Romanæ Eccleſiæ*. Eſt libellus fidei in collectione ſubjicienda deſcriptus cap. 39. in quem vide adnot. 1.

Utriuſque codicis Vaticani & Barbarini tabula deſinit in hoc numero ſeu titulo XC. in quo ipſam primævam collectionem deſiiſſe cognoſcimus. At in fine collectionis utriuſque codicis poſt eumdem titulum XC. antiquo caractere proferuntur *Inſtituta S. Gelaſii Epiſcopi*, quæ ſunt in collectione edenda cap. 58. Alia poro adduntur in Barberino MS. alia in Vaticano. In Barberino pag. 293. tergo: *Conſtituta S. Gelaſii Papæ, quæ Epiſcopi in ordinatione ſua recipiunt. Papa Ill. Clero & plebi conſiſtenti in civitate Ill. dilectiſſimis filiis in Domino ſalutem. Probabilibus deſideriis* &c. uti habetur tom. 5. Concil. col. 383. Dein recentiori caractere: *Epiſtola Gregorii Papæ ad Caſtorium Ariminenſem Epiſcopum*, quæ legitur lib. 2. Regiſtri S. Gregorii epiſt. 41. Item Gregorii epiſtola ad Vitalianum religioſum Abbatem de Benevento. Aliquot fragmenta Gelaſii Papæ. Dictum Feliciani Epiſcopi Ruſpenſis, quod exſtat tom. 5. Concil. col. 931. ac tria dicta Karoli Imperatoris, quæ in Capitularibus inveniuntur.

In MS. autem Vaticano hæc poſteriori caractere ſubnectuntur. Decreta S. Gregorii ad Clerum in baſilica S. Petri Apoſtoli. Eſt Concilium S. Gregorii I. tom. 6. Concil. col. 915. Alia decreta Gregorii II. in Synodo Romana, anni 721. tom. 8. Concil. col. 185. Concilium Eugenii Papæ editum ab Holſtenio in Collectione Romana, & exinde tom. 9. Concil. col. 1117. Tandem poſt nonnulla fragmenta ex Synodis Carthaginienſibus, exhibetur Concilium Leonis IV. ab eodem Holſtenio impreſſum, ac recuſum eodem tom. 9. col. 1127.

CAPUT VIII.

De collectione a Queſnello edita, & hoc tomo recuſa. De alia collectione Colbertina 3368.

I. PRiorem collectionem, quam poſt Queſnellum hoc tomo integram & emendatiorem exhibebimus, non fuiſſe Codicem canonum publica Romanæ Sedis auctoritate digeſtum aut editum, & Romanæ Eccleſiæ uſu receptum ſub Innocentio, Zoſimo, & Leone Pontificibus, ſed eſſe collectionem a privato homine in Galliis concinnatam, late probabimus in Obſervationibus, quæ Diſſertationi duodecimæ ejuſdem Queſnelli ſubjicientur. Antiquitatem porro ipſius collectionis atque præſtantiam expoſuimus in præfatione, quæ eidem collectioni præfigetur. Nonnulla in hujus commendationem accumulavit Queſnellus in generali ſuæ editionis præfatione §. 6. quæ huc expendenda reſervavimus. *Exhibet*, inquit, *antiquam illam canonum Orientalium verſionem, quæ in uſu fuit per plures Eccleſias Occidentales ante Dionyſianam. Hanc quidem ex parte habemus in Iſidoriana collectione; ſed nec hanc illam antiquam eſſe confidentius quis pronuntiare auſus eſſet, antequam id ex ejus collatione cum noſtra appareret; nec ſincera omnino habetur apud Iſidorum, ſed mendis, interpolationibus, aliiſque corruptelis viciata*. Ejus verſionis antiquitas ex aliis etiam vetuſtiſſimis collectionibus, quæ eamdem interpretationem præferunt, confirmatur: atque ex his tutius dignoſci, & corrigi poſſunt menda, quæ apud Iſidorum occurrunt: lectiones enim collectionis a Queſnello vulgatæ non ſemper meliores ſunt, cum præſertim quædam e liberiori collectoris licentia prodeant, ut ſuis locis obſervabimus. Sequitur Queſnellus: *Præterea antiqua Romanæ Eccleſiæ diſciplina ex iſta verſione innoteſcit, dum aliquos canones Orientales ab ea rejectos docet, alios mutatos, ſuoque accommodatos uſui: quod ex Dionyſii verſione obſcurum manet, quippe qui canones ad fidem Græci textus tranſtulit, non habita ratione receptæ ab Eccleſia Romana diſciplinæ*. Et poſt pauca: *Romanæ Africanæque diſciplinæ nexum notiorem facit*: ac deinde: *Ope hujus codicis dignoſcitur, quæ quovis tempore Orientales Synodi in uſum receptæ fuerint in Eccleſia Romana; quo Antiocheni canones, Conſtantinopolitani, Africani, & ſi qui alii in controverſiam vocantur*. Hæc tria ei præjudicio innituntur, quo hunc Romanæ Eccleſiæ Codicem perperam credidit. Vide de his plura in Obſervationibus ad Diſſert. XII. Addit autem veriſſime: *Mitto quod antiquas primaſque habet verſiones opuſculorum Sanctorum aliquot Patrum, qui ſæculi quinti initio celebres fuere, & Pontificum Romanorum Conciliorumque uſu conſecratæ*:

vratæ : quod plures fidei libellos qua editos , qua con antehac editos continet : quod aliqua Africanonum decreta in editis prætermissa redintegrat. Quod porro addit, *Epistolas aliquot Romanorum Pontificum aliaque monumenta egregie interpolata sinceritati suæ restituit*, ob non paucas optimas lectiones ope hujus collectionis restitutas verissimum est. Quodsi respicit Gelasii epistolam ad Dardanos, quæ in editis Conciliorum prolixior , brevior autem in hac collectione invenitur, interpolationis notam in vulgatis abstergemus cap. 11. §. 4. ubi duplicem ejus epistolæ formam ipso Gelasio auctore edita demonstrabimus. Subdit : *Non ea solum exhibet , quæ ad disciplinam ecclesiasticam pertinent , sed etiam quicquid fere pro fidei caussa actum scriptumque est vel ab Apostolica Sede , vel ab aliis Episcopis per illa tempora, id codex comprehendit : in quo præstat & Dionysiano, & ceteris canonum constitutorumque codicibus, qui nihil de rebus fidei attingunt , si Capitula de gratia & libero arbitrio Cælestini epistolæ annexa excipias, quæ apud Dionysium habentur, & desiderantur in nostro , & Gangrenses anathematismos*. Dum ceteros canonum constitutorumque codices *nihil de rebus fidei attingere* prodidit , non satis bene perpendit editionem Isidori , & multo minus alias antiquissimas manuscriptas collectiones, in quibus paria decreta circa fidem invenimus. Illam tandem maxime extollit Sardicensium & Nicænorum canonum conjunctionem , qua omnes in hac collectione Nicænorum titulo inscripti, ab omni dolo ac fraude vindicant summos Pontifices, cum Sardicenses veluti Nicænos allegarunt. Etsi vero hæc eadem conjunctio in aliis quoque antiquis collectionibus, quas cap. 1. §. 3. memoravimus, inveniatur; cum tamen hæ antea essent ignotæ, istud vindiciarum genus ex editione hujus collectionis in publicum prodiit.

II. Nunc quædam peculiaria animadvertenda superfunt circa fontes , ex quibus collectionis auctor potissimum profecit. Nicænos canones cum Sardicensibus junctos ex antiqua sane interpretatione , quam Isidorianam vocant, derivavit. At simul præ oculis habuit aliud eorumdem canonum exemplum simile illi , quod continetur in MS. Vat. Reginæ 1997. Ex hoc enim tria sumsit, divisionem, ac fere titulos canonum , integrum canonem sextum , & catalogum Patrum, ut ex adnotationibus patebit. Hinc etiam præterivit canonem ultimum Nicænum de omittenda genuflexione diebus dominicis atque paschalibus , qui in Isidoriana versione descriptus, in laudato exemplo Vaticano regio desideratur. In aliis Græcis canonibus, quos ex eadem antiqua interpretatione recepit, nimirum in Ancyranis, Neocæsarienſibus, Gangrensibus, Antiochenis, Laodicenis, atque Constantinopolitanis liberiorem interpretandi rationem præfert , qua quidam canones aliis verbis additis, vel mutatis a pura antiqua Isidoriana versione discrepant. Soli canones Chalcedonenses non ex Isidoriana versione , sed ex ea quæ Prisca appellatur, descripti fuere. Peculiarem Africanorum canonum fontem nactus est collector, ex quo derivavit non solum Breviarium Hipponense, quod restituendæ plenariæ Synodo Carthaginiensi anni 397. necessarium fuit , verum etiam Mizonii & aliorum Byzacenorum epistolam, quæ in nulla alia collectione hactenus inventa est. Collectionem præterea reperit singularem documentorum ad Pelagianam caussam pertinentium, cujus Græcam versionem Photius retulit Cod. 53. Hinc conservata nobis fuerunt quædam documenta , quæ alias periissent ; ac præterea in canonibus contra hæresim Pelagianam Carthagine editis anno 418. unum decretum in aliis collectionibus omissum, restitutum accepimus. Confer adnotationes ipsi collectioni subjectas, in quibus alia plura deteximus.

III. Pauca hic subnectimus de alia collectione , quæ exstat in vetusto exemplo Colbertino 3368. De hoc differit P. Constantius in præfatione ad tom. 1. epistolarum Romanorum Pontificum pag. LXXXVII. & seqq. Idem codex duas partes , seu verius duas collectiones complectitur, quæ duabus titulorum tabulis seu indicibus distinguuntur. Heic de sola prima parte, seu collectione, quæ ex Quesnelliana non pauca recepit, agemus, de altera dicturi cap. 10. §. 5. ubi sermo erit de Gallicanis collectionibus, ad quas hæc altera propius accedit. Igitur prima collectio , si tabulam respicias , quæ primævi fetus indicium est, constat ex capitulis 57. cetera enim, quæ in eadem tabula non indicantur, posterioribus additamentis accensenda sunt. In tabula primum indicantur omnia capitula collectionis Lucano-Colbertinæ. Adduntur Leonis epistolæ septem. Dein ex collectione Quesnelliana, quam edituri sumus, excerpta fuerunt capitula 6. 13. & 42. usque ad 50. ideſt Carthaginiensis Concilii litteræ ad Innocentium, plenarium Concilium celebratum Carthagine anno 418. contra Pelagium atque Cælestium, gesta Constantinopolitanæ Synodi quibus a Flaviano Eutyches damnatus fuit, gesta de nomine Acacii, epistolæ Simplicii ad Acacium, & Acacii ad Simplicium, Felicis Papæ ad Acacium, Gelasii tomus de anathematis vinculo, ejusdem commonitorium ad Faustum , epistola ad Anastasium Imperatorem , & alia de damnatione Acacii. Accedunt præterea aliæ tres Leonis epistolæ , & litteræ S. Clementis ad Jacobum de Domini sacramentis. In corpore vero suo loco non afferuntur duo postrema capita 56. & 57. quæ indicantur in tabula , ideſt epistola Leonis ad Imperatorem, & alia S. Clementis ad Jacobum; sed ea in sequentibus documentis postea adjectis interserta fuerunt.

IV. Documenta autem adjecta, quæ non enuntiantur in præmissa tabula, sunt aliæ tres Leonis epistolæ cum particula seu clausula aliarum litterarum ejusdem Pontificis; item omnia monumenta in caussa Pelagianorum, quæ in collectione edenda referuntur a cap. 6. ad cap. 20. dum in præmissa tabula duo tantum indicantur, sextum, & decimum tertium. Hæc excipiunt alia sex capitula sumta ex eadem collectione c. 30. 31. & 52. usque ad 55. Accedit ex eadem Concilium Telense , & regula formatarum. Ex collectione vero Colbertino-Lucana additur decretum Gelasii de libris. In fine tandem describitur *Constitutum Domni Constantini Imperatoris* in gratiam Romanæ Ecclesiæ signatum *Roma sub die III. Kal. April. Domno nostro Flavio Constantino Augusto quarto & Gallicano viris clarissimis Consulibus*. Hæc colligere licuit ex P. Constantio. Si codicem potuissemus expendere , hanc collectionem distinctius descripsissemus. Id unum vero certum perspicimus, duos fuisse hujus collectionis fontes , nimirum collectionem Lucano-Colbertinam , quæ tota in hanc traducta fuit, & aliam hoc tomo edendam, in qua cetera inveniuntur documenta , quæ in Colbertino-Lucana desiderantur. Unum suppositicium Constantini constitutum, in fine descriptum, quod in neutra hac collectione legitur , recentiori additamento referendum videtur.

CAPUT IX.

De collectione, quæ continetur in MS. 55. Capituli Cathedralis Ecclesiæ Veronensis. De Synodo Antiochiæ celebrata circa an. 379. Tomus Occidentalium in ea productus & subscriptus detegitur. Præstantia hujus collectionis ex versione antiquissima & documentis in ea conservatis.

I. HIc codex membranaceus est quadratæ formæ, ac majusculis litteris scriptus , qui caracteres antiquitatem ejus satis indigitant. In eo duo diversi codices in unum copulati nunc inveniuntur, quorum primus initio caret, secundus autem integer est. Diversitatem horum codicum evidenter demonstrant paginæ, quæ in primo constant ex lineis 29. in altero autem viginti septem lineas constanter exhibent. Primus codex capite diminutus continet partem titulorum Concilii Carthaginiensis anni 419. qui incipiunt a tituló 49. & progrediuntur usque ad tit. 108. Tum eodem numero servato proferuntur ipsi canones, qui inchoant a commemoratione Concilii Hipponensis anni 393. *De Concilio, quod Hipponiregio factum est. Glorioſissimo Imperatore Theodosio Augusto III. & Habundantio V. C. Cons. octavas Idus Octobris* &c. uti apud Dionysium.

Quod

* tom. 3. Conc. col. 501.

Quod ſi apud hunc * in vulgatis ex Hadriana collectione excerptis ſunt tantum canones 105. nihil moveat; in noſtro enim codice numeri idcirco augentur, quia tres numeri iis locis affiguntur, qui in iiſdem vulgatis numero carent. Africanorum epiſtola, quæ ſignatur num. 108. non affertur integra, ſed uſque ad illa verba: *vel multis aliis impedimentis adduci non potuerunt*; & nihilominus hæc clauſula appenditur: *Expliciunt canones diverſorum Conciliorum Africanæ provinciæ numerum centum octo.* Tum ſequuntur duo folia olim vacua, in quibus poſteriori manu ac diverſo antiquo caractere quædam deſcripta fuerunt. In his ſunt verſus ad Dalmatianum, quos edidimus cap. 1 §. 3. in fine.

II. Poſtea incipit codex ſecundus integer, cujus quaterniones alphabeticis litteris ABC ſignati ſunt. Hic peculiarem collectionem complectitur, quæ exactius deſcribenda eſt.

Infr. col. 581.

I. Legitur ignota hactenus verſio Nicænorum canonum, quam hoc tomo proferemus in lucem. Tituli & in hoc & in ceteris documentis ſcripti ſunt litteris majuſculis rubeis & craſſioribus; textus vero majuſculis nigris & minoribus.

II. Concilium Neocæſarienſe ex verſione Iſidoriana, cujus lectionibus uſi ſumus in emendando capite quarto collectionis ſubjiciendæ.

III. *Exempli Synodi habitæ Romæ Epiſcoporum XCIII. ex reſcripto Imperiali. Damaſus Valerianus* &c. *Epiſcopis Catholicis per Orientem conſtitutis in Domino ſalutem. Confidimus quidem ſanctitatem veſtram* &c. Eſt epiſtola Synodica Damaſi atque aliorum Epiſcoporum Italiæ & Galliæ ab Holſtenio primum vulgata, ac dein inſerta tom. 2. Concil. Venetæ edit. col. 1043. cui aliquot decretorum particulæ, ac tandem ſubſcriptiones Epiſcoporum Synodi Antiochenæ ſubjiciuntur cum clauſula: *Explicit Synodus Romana & Antiochenſis.* Cum vero epiſtola, quæ in hoc documento primo loco præfertur, ad Illyricianos data fuerit, ut illam quidem Illyricianis inſcriptam recitant Theodoretus lib. 2. cap. 22. & Sozomenus lib. 6. cap. 27. Inſcriptionem ad Orientales in Holſteniano codice inventam Henricus Valeſius in notis ad Sozomenum erroris notavit. At noſter codex eamdem inſcriptionem ſatis vindicat: nihilque vetat (ut animadvertit P. Couſtantius in admonitione ad epiſtolam tertiam Damaſi n. 3. pag. 479.) *quominus cum ad Epiſcopos Illyrici fuiſſet ſcripta, ejus exemplum poſtea etiam ad Orientales tranſmiſſum ſit.* Immo cum in calce ipſius epiſtolæ dicatur tum in Holſteniano, tum in noſtro codice: *Ego Sabinus Diaconus Mediolanenſis legatus de authentico dedi*; palam fit, non ipſum authenticum originale Orientalibus fuiſſe traditum, ſed cum hoc in Illyrico relictum eſſet, ejus exemplum inducto Orientalium titulo in Orientem a Sabino fuiſſe perlatum. Enimvero apud S. Baſilium exſtat epiſtola 69. Orientalium XXXII. Epiſcoporum nominibus ſignata, & Sabino Diacono tradita, ut Italiæ & Galliæ Epiſcopis redderetur, in cujus calce eoſdem Italos & Gallos eorumque Synodicam laudant & approbant. Cum porro Sabinus in Orientem perrexerit anno 372. particulæ autem decretorum, quæ in noſtro & Holſtenii codicibus memoratæ Synodicæ ſubnectuntur, ad poſterius tempus, quo Apollinaris errores in eiſdem perſtricti jam prodierant, manifeſtiſſime ſpectent; hinc epiſtolam cum iiſdem decretis perperam copulatam, ac propterea alteram ab alteris ſeparandam credidit P. Couſtantius loco laudato num. 4. Nihil vero oberit, ſi credamus, hoc documento exhiberi Antiochenæ Synodi geſta, quibus ſcilicet Orientales, ut ſuam fidem Occidentalibus probarent, in Synodo Antiochiæ celebrata ſubſcripſerunt tum Romanæ Synodicæ antea jam miſſæ in Orientem, tum particulis illis decretorum, quæ quidem in utroque codice ſine ulla diviſione Synodicæ adjiciuntur. Ex epiſt. 321. S. Baſilii diſcimus Dorotheum, cum eſſet Romæ ab Orientalibus miſſus anno 377. audiſſe Meletium Antiochenum & Euſebium Samoſatenum Ariana hæreſi fuiſſe notatos. Hac forte de cauſſa Concilium Romæ habitum fuit, & decreta, vel laudatæ decretorum particulæ in Orientem miſſæ; quibus acceptis Antiochena ſubinde Synodus coacta circa annum 379. cujus meminiſſe videtur S. Gregorius Nyſſenus in litteris ad Olympium de vita S. Macrinæ; ac in ea, ut omnis Arianæ hæreſeos ſuſpicio amoveretur, memorati Epiſcopi Meletius & Euſebius cum aliis ejuſdem Synodi Patribus Damaſi epiſtolam cum decretis illis jungentes, omnia ſuis ſubſcriptionibus firmarunt. Huc reſpexiſſe videntur Patres Concilii Conſtantinopolitani, cum canone apud Græcos quinto, edito, ut putamus, in Synodo anni 382. ſtatuerunt: *De tomo Occidentalium etiam eos ſuſcipimus, qui Antiochiæ unam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti Deitatem confitentur*: ubi *tomus Occidentalium* congruit illi Damaſi Synodicæ & decretis ſimul junctis, quibus illi Epiſcopi *Antiochiæ* ſubſcribentes, *unam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti Deitatem* in iiſdem declaratam confeſſi ſunt. Hoc idem documentum iidem profecto Conſtantinopolitani Patres indicarunt, cum in epiſtola ad Damaſum & alios Epiſcopos Occidentis ſcripſere: *Qua de re ſi quid amplius deſideratis, ſatis vobis fiet, ſi TOMUM* (græce τόμον) *Antiochiæ a Synodo, quæ illic celebrata eſt, conditum . . . . legere dignemini.* Quem in laudato canone *tomum Occidentalium* appellarunt, quia tum ea epiſtola Damaſi, tum illa decreta ab Occidente miſſa fuerunt; heic non male *tomum Antiochiæ a Synodo conditum* vocant, quippe quod hæc Synodus eamdem Damaſi Synodicam antea acceptam cum memoratis decretis copulavit, atque ſubſcripſit. Hujus autem documenti ex unico codice hactenus impreſſi aliquot loca ope noſtri manuſcripti ſupplere vel corrigere placet. In primo fragmento decreti, quod legitur tom. 2. Concil. col. 1046. b, poſt verba, *Spiritus divinus qui fecit me*, addenda ſunt hæc: *non enim ſeparandus eſt Divinitate, qui in operatione* &c. Et poſt nonnulla ibidem litt. c corrigendum: *aut prævaricationibus* (melius vulgati *prævaricatoribus*) *ea impertiatur facile communio, ut reliquis peccandi incentiva tribuantur.* In tertio fragmento col. 1047. a poſt voces *aut ſenſu corrupto* addendum eſt, *coæternæ eſſentiæ Trinitatem credentes.* Monendum tandem eſt, ita in noſtro codice, ut in vulgato Holſtenii, affirmari, ſubſcripſiſſe Epiſcopos CXLVI. quod ea de cauſſa monemus, quia in Harduini notatione ſcribitur: *In codice Vaticano dicuntur eſſe ſubſcriptiones CLXIII.* ubi corrigendum CLIII. Qui vero ad P. Harduinum id ſcripſit, ſeptem Epiſcoporum ſubſcriptiones, quæ integræ in hoc documento exhibentur, computavit una cum aliis CXLVI. quæ brevitatis cauſſa ab antiquario omiſſæ hac formula indicantur: *Similiter & alii CXLVI. Orientales Epiſcopi ſubſcripſerunt, quorum ſubſcriptio in authenticum hodie in archivis Romanæ Eccleſiæ tenetur.*

tom. 2. Conc. col. 1126. e.

IV. Canones Gangrenſes. V. Laodiceni. VI. Conſtantinopolitani, VII. Anquiritani, omnes ex Iſidoriana verſione.

VIII. Canones Chalcedonenſes ex interpretatione a vulgatis & notis diverſa, quam huic tomo inſeremus infra col. 617.

IX. Epiſtola ad Eccleſiam Alexandrinam. Eſt epiſtola Patrum Nicænorum verſionis hactenus ineditæ, quam pariter dabimus col. 587.

X. Hæc adnotatio ſubjicitur, quæ ad Sardicenſem Synodum pertinet. *Tunc temporis ingerebantur moleſtiæ Imperatoribus Synodum convocare, ut inſidiarentur Paullo Epiſcopo Conſtantinopolitano per ſuggeſtionem Euſebii, Acacii, Theodori, Valentis, Stephani, & ſociorum ipſorum: & congregata eſt Synodus conſulatu Conſtantini & Conſtantini aput Sardicam. Explicit. Deo gratias. Amen.* Hæc adnotatio eſt erronea quantum ad Euſebium: Euſebius enim Nicomedienſis ante Sardicenſe Concilium obierat. Conſulatus porro *Conſtantini & Conſtantini* vitio laborat: ſcribendum enim fuerat *Conſtantii IV. & Conſtantis III.* Concinit tamen hæc conſularis nota cum iis, quæ in hoc eodem codice traduntur de S. Athanaſii geſtis, ubi hic Sanctus Epiſcopus, qui ſtatim poſt Sardicenſem Synodum Sedem ſuam repetiit, rediiſſe dicitur *Conſulibus Conſtantino IV. & Conſtante III.* ubi ſimili errore ſcriptum eſt *Conſtantino* pro *Conſtantio*. Iſthæc adnotatio e Græco reddita eſt, uti alia ad Sardicenſem Sy-

Synodus Antiochena an. 379. quid egerit.

nodum pertinentia. Num vero hi errores Græco auctori, an Latino interpreti, vel amanuensi tribuendi sint, non est hujus loci sollicitius inquirere.

XI. Abrupta serie documentorum Sardicensium, quæ postea proferentur, inseruntur canones apostolici ex versione Dionysii Exigui.

XII. Item Antiocheni ex eadem interpretatione.

XIII. Sequuntur documenta Sardicensia. *Incip. canon Sardicens. Sancta Synodus congregata est Sardicæ ex diversis provinciis* &c. Est formula fidei Pseudosynodi Sardicensis cum eodem initio, quo apud S. Hilarium legitur in libro de Synodis tom. 2. col. 482. edit. Veron. sed ex alia ignota versione, quam hoc tomo exhibebimus col. 615.

XIV. Interseritur brevis cyclus paschalis.

XV. Tum hic titulus legitur. *Definitiones apud Sardicam. Dilectissimo fratri Julio* &c. Est interpretatio epistolæ Osii & Protogenis ad Julium Papam, cujus Sozomenus meminit lib. 3. c. 12. Hæc pariter antea inedita in hac editione prodibit col. 597. Vide quæ supra diximus par. 1. c. 6. n. 11.

XVI. Inedita versio Synodicæ Sardicensis cum additamento expositionis fidei, quod refertur a Theodoreto lib. 2. c. 6. Hanc quoque versionem producemus in lucem col. 598.

XVII. Dein sine novo titulo subjiciuntur canones Sardicenses non ex originali Latino, sed ex Græco latine redditi antiqua interpretatione, & cum uno canone ultra illos, qui in Græco textu leguntur. Hanc pariter interpretationem dabimus col. 589.

XVIII. Inseritur porro alio caractere eorumdem canonum quasi *alia translatio* exemplum Latinum, quod Dionysius Exiguus recepit. Postea eadem antiquiori manu continuat series documentorum Sardicensium.

XIX. Epistola Athanasii ad Presbyteros & Diaconos Ecclesiæ sanctæ apud Alexandriam & Parembolam, a Marchione Maffejo edita in Appendice Historiæ Theologicæ pag. 261. eademque hoc tomo recudetur col. 611.

XX. Alia epistola Synodi Sardicensis ad Presbyteros & Diaconos Mareoticæ. Vulgata est in eadem Appendice pag. 258. & a nobis pariter repetetur col. 607.

XXI. Athanasii epistola ad eosdem, quam plures Sardicenses Patres suis subscriptionibus firmarunt. Ibidem edita pag. 259. & iterum hoc tomo recudenda col. 609.

De gestis Athanasii.

XXII. Sine ullo titulo subduntur quædam gesta S. Athanasii apud Maffejum eodem loco edita pag. 265. quæ dum in fine proferunt Athanasii successores, ac in Theophilo desinunt, tempus indicare videntur, quo scripta fuere. Nullum documentum fortassis prodiit, in quo chronologici caracteres frequentius occurrant. Brevi contextu consulatus viginti designantur; & cum gesta potiora referuntur, mensis etiam ac dies notatur. Alexandrinorum, seu Ægyptiorum mensium nomina Græcum originale in ipsa Alexandrina urbe, seu in Ægypto conditum ostendunt. Nihil præclarius haberi posset, nisi manifesti errores hic illic detegerentur, ob quos hoc documentum alias insigne apud nonnullos eruditos male audivit. Cum vero in his gestis quædam dicantur omissa, haud credimus errores Græco eorumdem gestorum scriptori, qui Theophilo Alexandrino videtur fuisse coævus, posse adscribi, sed partim Græco collectori horum documentorum, qui minus exacte alicubi ex fusioribus gestis excerpsit, partim Latino interpreti, partim etiam imperitiæ, seu oscitantiæ amanuensis. Plerique errores in numeris & nominibus siti sunt, in quibus quam facile sit errare, nemo peritus ignorat. Alii accidere potuerunt ob saltus in codicibus non infrequentes, qui sensum abrumpunt, vel aliorsum distrahunt: alii ob alias hallucinationes collectoribus, interpretibus, & librariis minus peritis, vel indiligentibus familiares. Hi autem errores etsi evincunt, huic documento tam perverse vitiato non semper, nec prorsus esse fidendum, ubi præsertim alia certiora testimonia refragantur; nihil tamen officiunt, quo minus credamus, hæc gesta ab origine a Græco Ægyptio auctore fuisse scripta sub Theophilo, cujus originale si ad nos perveniset, vel exacta ipsius versio, tot vitia aut menda haud-quaquam invenirentur.

XXIII. Post hæc hic titulus legitur: *Item Symbolus sanctæ Synodi Sardici.* Mox vero subjiciuntur abrenuntiationes in baptismo adhibitæ, ac symbolum Constantinopolitanum ignotæ versionis.

XXIV. *Epistola Constantini de Synodo Nicæna. Constantinus Pius catholicæ orthodoxorum Ecclesiæ per Alexandriam. Gaudete fratres dilectissimi. Perfecte gratiam accepimus a divina providentia* &c. Est inedita versio ejus epistolæ, quæ profertur a Socrate lib. 1. cap. 9. & a Gelasio Cyziceno lib. 2. c. 36.

XXV. Lex Constantini contra Arium interpretationis ineditæ. *Victor Constantinus Magnus Pius Episcopis per qua loca & populis. Malivolus & impius Arius imitatus diabolum juste meretur* &c. Vide hanc epistolam apud Socratem & Gelasium Cyzicenum locis laudatis.

XXVI. Epistolæ duæ, altera quatuor sanctorum Episcoporum tum confessorum, & postea martyrum Ægypti ad Meletium subjecto historico quodam fragmento, altera S. Petri Alexandrini Episcopi & martyris: quæ ad Meletiani schismatis initia pertinent. Hæc pretiosa documenta ex hoc codice edita sunt a laudato March. Maffejo in Appendice memorata pag. 254. & 255.

XXVII. Codicem claudit *Definitio dogmatum ecclesiasticorum Gennadii Presbyteri Massilienſis.* Hic titulus rubro caractere prima manu scriptus. At superducta linea, alia recentiori manu & caractere nigro pro *Gennadii Presbyteri Massilienſis* in superiori intervallo scriptum fuit *Beatissimi Augustini Episcopi*, quia hoc opusculum in aliis codicibus Augustino perperam inscribitur, & idcirco editum est in Appendice operum ejusdem tom. 8. col. 78.

III. Hæc autem adnotatio alternis lineis nigris & rubeis & majusculis litteris scripta in ultima pagina legitur. *Hec de mendosis exemplaribus transtuli tandem, & quædam quidem qua ....on ut voluit. tamen potuit* (supple & corrige *quamvis non ut volui, tamen ut potui*) *recorrexi. Quedam autem tacito pretermisi, re . . .* (f. *reliqua*) *Domini arbitrio derelinquens. Qui legis, ore . . . . catore* (leg. *ora pro me peccatore*) *sit d n abeas red ..... ilimus omnium dia ..... Theodosius indignus ..... conus fecit.* Hæc postrema verba sic supplenda: *humillimus omnium Diaconorum Theodosius indignus Diaconus fecit.* Verba *de mendosis exemplaribus transtuli*, Theodosium merum exscriptorem, non vero ejus versionis, quæ in ipso tantum codice invenitur, auctorem innuunt. Equidem idem Theodosius, qui Latinæ linguæ imperitissimus ex hac ipsa adnotatione cognoscitur, Græcæ adeo ignarus fuit, ut in exscribendo canone 17. Ancyrano Isidorianæ versionis Græca verba sensui intelligendo necessaria omiserit, quæ in aliis MSS. & in vulgatis ejusdem versionis leguntur. Fuit vero auctor præsentis collectionis, in qua compingenda aliquot codicibus usus est. Peculiaris codex ille fuit, qui documenta Græca ineditæ Latinæ interpretationis continebat. Hujus autem interpretationis antiquus auctor Græcum exemplum adhibuit, quod cum pleraque documenta Alexandrinæ Ecclesiæ peculiaria contineret, ipsumque Nicænum Concilium a notatione incipiat de seditione facta sub Alexandro Episcopo Alexandrino, quæ in aliis Græcis exemplis non legitur; in eadem Ecclesia saltem ab origine scriptum videtur post Synodum Chalcedonensem: quippe quæ est recentius documentum nova versione latinitate donatum. Theodosius vero documenta hujus ineditæ versionis pro suo ingenio seperavit, aliaque aliunde documenta ipsis interseruit, nunc ex Isidoriana interpretatione, nunc ex Dionysio, nunc aliis ex fontibus, ex quibus tertium maxime insigne, & vigesimum sextum monumentum derivavit. In eodem porro exemplo, quod ineditam versionem exhibebat, sola erant ex Conciliis Nicænum, Sardicense, & Chalcedonense: si enim aliarum Synodorum Græcarum canones prætulisset; omnes ab eodem interprete fuissent latinitate donati, nec Theodosius ceteros canones ex Isidoriana aut Dionysiana versione derivasset. Certe vero Græcum exemplum quantum ad documenta Sardicensia illis videtur simile, qui-

quibus usi sunt Socrates, Sozomenus, Theodoretus, ac Patres Chalcedonenses, uti latius ostendimus part. 1. c. 6. n. 11. adeo ut quantum ad ea documenta non fuerit Alexandrinæ Ecclesiæ proprium, sed plura ejusmodi exemplaria latius propagata in ipso Oriente ac in tota Græcia in laudatorum Scriptorum & Patrum manus facile pervenerint. Vide quæ de ipsis documentis dicentur in Admonitione ipsis præmittenda col. 378.

CAPUT X.

De Collectionibus Gallicanis.

§. I.

Vetusti codices canonum apud Gallicanos plures privato studio conditi, nullus publica auctoritate digestus & editus. De celebrioribus hujusmodi codicibus, ac præsertim de Vat. Palat. 574.

I. GAllicanam Ecclesiam non caruisse codicibus canonum, quibus Episcopi in ea regenda uterentur, indubium est. Codicem aliquem publica auctoritate editum Quesnellus videtur exigere, ut canones promulgati sint. Hanc vero ejus sententiam refellemus adnot. 11. in Dissertationem XII. c. 2. Nullo quidem certo aut probabili argumento hactenus probatum est, aliquem ejusmodi codicem apud Gallos olim publica auctoritate fuisse digestum, editum, aut approbatum. Cum allegati fuerunt canones, aut constitutiones Romanorum Pontificum a Synodis aut Episcopis Gallicanis, licet excerpti fuerint ex aliquo codice; non tamen ipse codex publicus, aut publica auctoritate editus dici debet: neque constitutiones aut canones allegati, ex ipso codice auctoritatem accipiebant, sed ex iis Conciliis vel Pontificibus, a quibus editi fuerant. Confer cap. 1. §. 4. Plures collectiones olim in Galliis digestæ inveniuntur. Si quis codex fuisset publicus, quid oportuisset tot collectiones conscribere? Saltem harum collectionum auctores cavissent, ne ullum documentum publici codicis prætermitterent. In una autem collectione plura desunt, quæ leguntur in alia. Adde quod in quibusdam codicibus, ut mox dicemus, Nicæni canones leguntur ex abbreviatione Rufini, in aliis, quos Sirmondus laudat, ex versione Dionysii, vel ex alia antiquiori, quæ Isidoriana vocatur. Num Gallicana Ecclesia diversos codices publice edidit? Hæc affirmari facile poterunt, probari non poterunt. Codices quibusdam Ecclesiis particulares fuisse patet inter ceteras ex collectione Ecclesiæ Arelatensis, quam explicabimus cap. 13. Numquid omnes publica auctoritate exarati & editi credi debent? Sed quid moramur pluribus? P. Sirmondus, qui in edendis Synodis Gallicanis plurimum laboravit, plurimosque codices Gallicanos in tota Gallia diligenter evolvit, ex hac ipsa varietate collectionum omnem de codice publico, qui uniformis esse debuisset, suspicionem adimit. *Synodorum illos* (Gallos) *suarum*, inquit in præfatione ad Concilia Galliæ, *canonumque nullum certum corpus, nullam statam collectionem habuisse, docet varietas ipsa exemplarium. Quot enim codices antiqui, totidem fere sunt diversæ collectiones. Aliæ in aliis plerumque Synodi, vel plures numero, vel pauciores: raro eædem, aut paucæ in omnibus cernuntur.* Notat quod in rem suam erat, codicum antiquissimorum discrimen in Conciliis Galliarum. Discrimen etiam in versionibus canonum Græcorum notaverat paullo ante. Par varietas in aliis canonicis documentis ac in constitutionibus Romanorum Pontificum designari potuisset. Adde & perturbatum ordinem, quem in nonnullis collectionibus animadvertit. Hæc sane cum non congruant codici publica auctoritate vulgato, has omnes collectiones privato studio in Galliis digestas ostendunt.

II. Præter collectiones Corbejensem, Quesnellianam, & unam Colbertinam, quas in Galliis compactas recensuimus cap. 5. & 8., plures aliæ a Gallis Scriptoribus memorantur, Fossatensis, Tiliana, Pithœana, Aniciensis, Lugdunensis, Remensis &c. quæ cum editioni Synodorum Galliæ usui fuerint, peculiares Galliarum fuisse noscuntur. Sed harum distincta notitia ab iis, qui ejusmodi codices adhibuerunt, data non fuit. De Fossatensi id tantum accepimus, Nicænos in ea canones ex Isidoriana, uti appellant, interpretatione cum Sardicensibus jungi; ac præterea tredecim Gallicanas Synodos nullo ordine cum non paucis apostolicis constitutionibus exhiberi. Num etiam aliarum Synodorum Græciæ canones præferat, latet. Solum cum P. Constantius manuscriptas Gallicanas collectiones distincte recensens, quæ Græcos canones continent, Corbejensem, Quesnellianam, & Colbertinam describat; Fossatensem autem, quam in editione epistolarum Romanorum Pontificum frequenter allegat, prætermittat; id nobis indicio est, eam iisdem Græcarum Synodorum canonibus carere, & merum esse codicem, qui præter Nicænos & Sardicenses canones Nicænorum nomine inscriptos, solas Gallicanas Synodos & constitutiones apostolicas exhibeat. Quod si P. Sirmondus in præfatione ad Concilia Galliæ inter Gallicanos codices, qui Isidorianam antiquam versionem præferunt, recenset etiam Fossatensem; id ob Nicænos canones affirmare potuit. Plura de hoc aut aliis Gallicanis codicibus distinctius proferre iis relinquimus, quibus ipsos codices expendere licebit.

Collectio Fossatensis. Const. præf. c. 1. Epist. R. P. Sirmond. præfat. in Conc. Gall. Const. in ead. præf.

III. Etsi vero nobis desint plura id genus MSS. exemplaria, quæ in Gallicanis bibliothecis custodiuntur; satis tamen notitiæ ad cognoscendas antiquas collectiones proprias Ecclesiarum Galliæ heic proferre possumus ex duobus Gallicanis codicibus, quos in Vaticana bibliotheca invenimus. Primus est codex Vaticano-Palatinus 574. quem similem esse deteximus codici Morbacensi ante annos nongentos exarato, cujus mentionem faciunt P. Martene tom. 4. Anecdot. pag. 58. & P. Constantius tom. 1. epistolarum Romanorum Pontificum pag. LXXI. & alibi. Hoc Palatinum exemplum in ultimo folio dicitur *Codex S. Nazarii in Lauriſſa*. Hinc intelligimus pertinuisse ad celebre Monasterium Laurisshemiense S. Nazarii in diœcesi Wormatiensi, quod Chrodegandus Metensis Episcopus construxit sub medium sæculum VIII. Hujus codicis præstantiam satis commendat celeberrima Synodus Carthaginiensis anni 525. quæ ex ipso prodiit. Vetustissimum semper vocat Holstenius, antiquitatemque ipsa codicis forma, & caracterum figuræ comprobant. Integra documenta plerumque non exhibet, sed tantummodo excerpta, & nonnumquam abbreviata: quæ tamen cum e vetustiore Gallicana collectione integris monumentis instructa fuerint desumta; quid hæc contineret, idem codex manifestissime indicat. Duæ partes in hoc codice distinguendæ: altera eorum, quæ cum in præmissa capitulorum tabula designentur, ad primigeniam collectionem referenda sunt: altera eorum, quæ præter capitula indicata in tabula, posteriori additamento accessere. Alius codex olim Gallicanus est Vaticanus signatus num. 3827. de quo inferius plura. Nunc collectio in laudato MS. Vat. Palatino contenta describenda est.

§. II.

Explicatur, notationibusque illustratur collectio MS. Vat. Palat. 574. Canones Nicæni ex abbreviatione Rufini a Gallicanis recepti. Sardicenses Nicænorum nomine inscripti, & cum Nicænis nunc abbreviatis, nunc integris apud eosdem Gallicanos conjuncti. Canon Neocæsarienſis inter titulos a Joanne II. missos ad Cæsarium Arelatensem ex eodem codice in vulgatis supplendus. Synodus Arelatensis II. videtur potius antiqua collectio canonum, quam Synodus, ejusque tempus figitur.

TItulus hic, seu præfatiuncula in codicis fronte præfigitur: *In nomine Domini nostri Jesu Christi incipit canon Nicæna de sacris canonibus breviatis studio, ut quod opus est celerius possit inveniri. Aliqua capitula, quæ præsenti tempore necessaria minime videbantur, omisimus. Totum tamen in hoc libellum transtulimus, quicquid opportunum ac necessarium omnibus Ecclesiis noveramus.* Sequitur tabula ca-

capitulorum XXXII. quæ totius collectionis documenta indicant.

I. *Synodus Nicæna CCCXVIII. Episcoporum.* Soli canones sexdecim proferuntur ex abbreviatione Rufini; ac postea canon 13. Sardicensis sub Nicæni titulo sic describitur: *Incipit capitulum de suprascriptis canonibus, idest Nicænis CCCXVIII. Episcoporum. Osius Episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis* &c. Idipsum legi in MS. Morbacensi diœcesis Basileensis testatur P. Constantius in laudata præfatione pag. LXXI. Duo hoc loco maximi momenti notanda sunt. Primo abbreviationes Rufini apud Gallos usitatas fuisse, ut Quesnellus Dissert. XVI. aliique nonnulli observarunt. Id palam fit ex duobus aliis Gallicanis documentis. I. ex titulis in caussa Contumelioſi a Cæsario Arelatensi excerptis, qui subjiciuntur epist. 6. Joannis II. ad eumdem Cæsarium, ubi canon 9. Nicænus a Rufino abbreviatus describitur. II. ex Concilio secundo Arelatensi, quod verius collectionem canonum esse paullo post ostendemus, ubi aliquot canones ex eadem Rufiniana abbreviatione compacti exhibentur. Ignotum vero esset, undenam hæc apud Gallos consuetudo prodierit. Ex nostro autem codice discimus, fuisse olim Gallicanas collectiones canonum, quæ Nicænos sic abbreviatos ex Rufino receperant: ac propterea ejus integræ collectionis, ex qua hæc excerpta traducta fuerunt, antiquitas apud Gallos cognoscitur. Eadem consuetudo posteriori etiam tempore obtinuit. Nam collectio Herouvalliana, quam octavo sæculo in Galliis compactam videbimus, abbreviationes Rufini ex antiquiori Gallicano canonum codice exscriptas exhibet. Secundo Gallicanam collectionem Fossatensem, quæ Nicænos canones integros ex Isidoriana versione continet, Sardicenses cum iisdem copulatos, ac Nicænorum titulo inscriptos prætulisse monuimus §. 1. n. 2. Utrosque vero eadem ratione junctos & inscriptos fuisse etiam in alia Gallicana collectione, quæ Nicænos ex Rufiniana abbreviatione receperat, noster codex & Morbacensis testantur. Hæc duplex collectionum Gallicanarum ratio, in quibus canones Sardicenses cum Nicænis vel integris, vel abbreviatis conjunguntur, eosdem canones ab ipsa Gallicana Ecclesia pro Nicænis habitos demonstrat. Quodsi abbreviationes Rufini loco Nicænorum canonum in solis Gallicanis collectionibus & codicibus canonum fuerunt receptæ; Gallicana utique Ecclesia cum eas abbreviationes recepit, Sardicenses canones eisdem adjecisse videtur; eo quod vetustiori ætate aliorum codicum testimonio jungerentur cum Nicænis, & pro Nicænis haberentur.

Abbreviationes Rufini canonum Nicæn. apud Gallos.

part. 4. c. 7.

Canones Nicæn. apud Gallos juncti cum Sardicensibus.

II. *Synodus Arelatensis sexcentorum Episcoporum. Domino sanctissimo fratri Silvestro cœtus Episcoporum sexcentorum, qui adunati fuerunt in oppido Arelatensi, quid decreverimus communi consilio, caritati tuæ significavimus.* Subduntur canones XX. Est Synodus Arelatensis I. anni 314. Eamdem epigraphen præbuit ex simili codice Morbacensi P. Constantius col. 341. not. a.

III. *Auctoritas Innocente Papæ ad Exoperium Tolosanum Episcopum.* Et in corpore ipsius collectionis: *Incipit auctoritatis, vel canonis urbicani, Innocentio Exsuperio Episcopo Tolosano. Ad locum de supradicta auctoritate, quid de his observare debeat* &c. Abbreviatur caput primum ejusdem epistolæ.

Canones urbicani.

IV. *Item auctoritas Innocente Papæ.* Et in corpore: *De supradicta auctoritate.* Duo alia ejusdem epistolæ capitula compendio exhibentur. Hic quoque duo animadversionem merentur. Primo Romanorum Pontificum constitutiones *auctoritates* appellantur. Id Gallicanis usitatum ostendunt tum preces ad S. Leonem missæ, quas dedimus tom. 1. epist. 65. ubi cap. 2. Zosimi litteræ pro sede Arelatensi *auctoritates* dicuntur; tum Cæsarius Arelatensis, qui Joannis II. epistolam ad se scriptam in caussa Contumelioſi Episcopi bis *auctoritatem* vocat; tum Concilium Agathense, quod can. 9. *Siricii Episcopi auctoritatem* ejus epistolam ad Himerium appellat. Secundo titulus *canonis urbicani* concordat cum alio codice Parisiensi Collegii Societatis Jesu, ubi laudatæ Innocentii epistolæ hæc inscriptio præfigitur Harduino teste tom. 3. Concil. col. 13. not. 1.

Auctoritates a Gallis dictæ constitutiones apostolicæ. tom. 5. Concil. col. 902. b. 903. d.

Incipiunt canones urbetani. Innocentius Exsuperio Episcopo Tolosano.

V. *Auctoritas Zosimi Papæ ad Isicium Tolosanum Episcopum*, melius in corpore *Salonitanum. Exigit dilectio tua* &c. Duo priora capita ejusdem epistolæ recitantur.

VI. *Auctoritas Cœlestini Papæ.* Profertur in corpore fere tota epistola ad Episcopos per Apuliam atque Calabriam usque ad verba *congruentem regulis vindicemus.* Dein sine ulla distinctione ac titulo eodem contextu subjicitur fragmentum ex cap. 3. epistolæ ejusdem Pontificis ad Episcopos provinciæ Narbonensis atque Viennensis: *Debet enim antea esse discipulus* &c. nec non aliud fragmentum ex cap. 6.

VII. *Auctoritas decretalis S. Siricii Papæ.* In corpore autem affertur fragmentum ex epistola *ad Emerium* cap. 5. & 6. Tum aliud fragmentum ejusdem epistolæ additur cum titulo: *Item ad locum de ipsa Synodo. Plurimos enim Sacerdotes Christi* &c. uti habetur cap. 7. Et dein alia aliorum capitum excerpta. Notanda verba *de ipsa Synodo*, quæ hanc epistolam e Romana Synodo scriptam innuunt. Ita etiam Siricii epistola Zellensi Synodo subjecta in Concilio scripta traditur: *Data Romæ in Concilio Episcoporum LXXX.* Similiter epistola sive ejusdem Siricii, sive Innocentii, quæ *canones Synodi Romanorum* in Conciliorum editionibus inscribitur, hunc titulum habet in codice Fossatensi: *Incipiunt capitula Synodi Romanorum. Epistola Synodi.* Et post tabulam sex capitulorum subditur: *Canones Romanorum.*

Epistolæ Pontificum R. fere editæ in Synodo.

Const. t. 1. Epist. Rom. Pont. col. 685. not. a.

VIII. *Item auctoritas Innocente Papæ.* Fragmenta ex cap. 16. epistolæ ad Victricium.

IX. *Auctoritas S. Damasi ad Paullinum.* Unicum breve fragmentum exprimitur: *Eos quoque, qui de suis Ecclesiis ad alteram Ecclesiam* &c. Vide hunc tomum col. 402. not. 18.

X. *S. Augustini ad Competentes.* In corpore *Tractatus* vocatur. Incipit: *Audite carissimi membra Christi & matris Ecclesiæ filii* &c. ut in sermone 392. Augustini c. 2. usque ad illa sub finem ejusdem capitis, *quarum finis ad interitum ducit.* In vulgatis & in plerisque MSS. lectionariis hic sermo inscribitur *ad conjugatos.* Patres Benedictini notant, in aliquibus codicibus incipere æque ac in nostro codice a verbis: *Audite carissimi.* Unus locus vulgatorum defectuosus sic ex eodem codice supplendus: *Quod dico fidelibus & competentibus, & pœnitentibus, audiant catechumeni.*

Sermo S. Aug. supplendus.

XI. *Auctoritas S. Symmachi Papæ ad Cæsarium Episcopum. Hortatur nos æquitas* &c. Est integra epistola quinta ad Cæsarium tom. 5. Concil. col. 424.

XII. *Tituli infrascripti a S. Papa Joanne de Sede Apostolica sunt directi.* Indicantur tituli, sive canones a Joanne II. subjecti suæ epistolæ ad Cæsarium Arelatensem, quæ legitur tom. 5. Concil. col. 902. Noster vero abbreviator ipsam epistolam omisit. Solum ex titulis, seu canonibus a Joanne Papa ad Cæsarium missis præterivit primum ex epistola Siricii ad Himerium, ceteros sic exhibuit: *Ex canonibus Apostolorum XXV. Quod Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus si pro criminibus damnati fuerint, minime communione priventur.* Est titulus canonis 25. Apostolorum ex versione Dionysiana, qui in vulgatis Conciliorum inter titulos a Joanne missos desideratur. Tum ipse canon ejusdem versionis subjicitur. Dein additur alius titulus cum canone 29. Apostolorum. Postea sequitur: *Ex canonibus Neocæsariensis XCV.* Titulus: *De Presbyteris, qui fornicati sunt.* Canon vero sic: *Presbyter si fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit* &c. ut in Neocæsariensi can. 1. interpretationis Dionysii. Hic canon Neocæsariensis in vulgatis titulis laudatæ epistolæ subjectis omissus, ex nostro codice supplendus est. Notandus præterea numerus canonis XCV., qui huic primo canoni Neocæsariensi præfigitur. Indicat enim Dionysianum codicem, ex quo Joannes Papa II. hunc canonem exscripsit, continuam numerorum seriem prætulisse, ita ut numerus primus inciperet a canonibus Apostolorum quinquaginta, post quos additis continua numerorum serie Nicænis canonibus viginti, & Ancyranis viginti qua-

Joan. II. PP. utitur codice Dionysii. In titulis epistolæ Jo: II. quædam supplenda.

Codex Dionysii cum numerorum serie a canonibus Apost. inchoans.

quatuor; primus canon Neocæsarienſis eſt XCV. Cum vero Dionyſius in epiſtola ad Stephanum aliam numerorum ſeriem indicet, quæ *a primo capite uſque ad centeſimum ſexageſimum quintum* progrediebatur, hæc non a canonibus Apoſtolorum, ſed a Nicænis inchoabat. Ita canon primus Neocæſarienſis ſignandus erat XLV. facilique librarii lapſu pro XLV. ſcriptum fuiſſe videtur XCV. Quocumque vero modo id accipiatur, palam fit aliqua Dionyſii vetuſtiora exemplaria eam numerorum ſeriem cuſtodiſſe, quam in codicibus Dionyſianis, vel Hadrianis, qui ad nos pervenerunt, fruſtra requirimus. Dein proferuntur duo canones Antiocheni, qui tamen non continua numerorum ſerie notantur, ſed cum proprio ipſorum canonum numero, nimirum *Ex canonibus Antiochenis capitulo IV.* & poſtea *Ex canonibus ſupraſcriptis capitulo XV.* cum iiſdem titulis & canonibus Dionyſianæ verſionis, qui in vulgatis leguntur. Num Dionyſianus codex, quem Joannes Papa II. adhibuit, præter ſeriem continuam numerorum proprios etiam cujuſque Synodi numeros exhibebat?

XIII. *Synodus Africana Epiſcoporum CCXIV. Statuta Eccleſiæ antiqua. Qui Epiſcopus ordinandus eſt, antea examinetur* &c. uti in Statutis antiquis inter documenta Juris canonici veteris hoc tomo edendis. Dividuntur in cap. 95. paucis ſub finem omiſſis. Synodus Africana Epiſcoporum CCXIV. indicat Synodum Carthaginienſem anni 418. in qua totidem Epiſcopi interfuerunt, cui quidem eadem Statuta adſcribuntur in MS. Veron. 59. de quo agemus part. 4. c. 4. Vide quæ de hiſce Statutis, & de hac inſcriptione fuſius diſſeruimus ſupra cap. 3. §. 4.

XIV. *Statuta Synodi apud Eccleſiam Valentinam ſub die IV. Idus Julias Gratiano IV. & Equitio Conſs.* Tres ſoli hujus Synodi canones proferuntur. Chronica notatio erronea *Gratiano IV.* ſimiliter inventa fuit ab Harduino in duobus MSS. Collegii Pariſienſis Soc. Jeſu tom. 2. Conc. Ven. edit. col. 1068. not. 2. Legendum *Gratiano III.*

XV. *Synodus Forojulienſis. Quamvis ea benedictus frater noſter Concordius* &c. ut ex ſimili codice Morbacenſi P. Martene edidit tamquam ineditum documentum tom. 4. Theſauri Anecdotorum, & exinde tom. 4. Concil. col. 2073. inſcriptio mendoſa eſt. Etenim eſt epiſtola præcedentis Synodi Valentinæ ad Clerum & plebem Forojulienſem edita tom. 2. Concil. col. 1069.

XVI. *Synodus Rejenſis. Cum in voluntate Domini apud Rejenſem Eccleſiam conveniſſemus* &c. ut in vulgatis tom. 4. Concil. col. 533. uſque ad ultima verba *animoſitate quæſiſſent*, ſine eo additamento, quod ex MS. Urgellenſi Baluzius edidit. Vide ſupra cap. 1. §. 2. n. 4. Sequuntur ſubſcriptiones ejuſdem Concilii cum eadem chronica notatione, quæ in editis legitur.

XVII. *Synodus Arauſica.* Viginti canones tantum excerpti ex Concilio Arauſicano I. In fine autem hæc notatio habetur: *ſub die VI. Idus Nov. Ciro* (ſupple *Coſ.*) *in Eccleſia Juſtianenſi.* Synodus Juſtianenſis vocatur in titulis ſubjectis epiſtolæ Joannis II. ad Cæſarium a *Juſtiano* vico territorii Arauſicani, in cujus Eccleſia hoc Concilium celebratum fuit.

Synodus Juſtianenſis.

XVIII. *Synodus Vaſenſis ſub die Id. Novembris Dioſcoro V. C.* ſupple *Coſ.* Sex canones proferuntur.

XIX. *Synodus Arelatenſis* cum canonibus 31. In vulgatis Conciliorum poſt Sirmondum tom. 5. col. 1. effertur cum canonibus 56. Hæc Synodus pluribus ex capitibus difficultatem faceſſit. Canonum numerus & ordo in codicibus mirifice diſcrepat. Exemplaria vetuſtæ collectionis Hiſpanicæ & exinde etiam Iſidorianæ priores tantum XXV. canones exhibent, uti obſervavimus in duobus MSS. pure Hiſpanicis uno Vat. Palat. 575. altero Cardinalis Paſſionei, in alio Hiſpanico originis Gallicanæ Vat. 1341. in Vat. Iſidoriano 630. & in Vat. 1338. in quod nonnulla ex Hiſpanica collectione traducta fuerunt. Collectiones vero manuſcriptæ Gallicanæ Corbejenſis, Lugdunenſis, Foſſatenſis, & Tiliana, excluſis tribus vulgatis canonibus 10. 11. & 12., reliquis 22. undecim adjiciunt, nimirum 46. vulgatum & ceteros uſque ad 56., & ſic præferunt canones 33. Codex Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu ab Harduino laudatus tom. 5. Concil. col. 5. not. γ habet canones 36. nimirum priores 25., & undecim ultimos. Vulgati Conciliorum poſt Merlinum & ante Sirmondum habent canones 37. videlicet priores 25. & duodecim ultimos a can. 45. uſque ad 56. Tandem Sirmondus e MS. Remenſi edidit canones 56. inſertis poſt canonem 25. viginti canonibus, ante quos in eodem codice hic novus titulus intexitur: *Capitula de Synodo, quæ in territorio Arauſico celebrata eſt.* Porro hi omnes canones præter morem aliarum Synodorum Galliæ partim ſunt e Nicænis expreſſi, & nonnumquam ex abbreviationibus Rufini, partim ſunt ex Concilio Arelatenſi I. partim ex Vaſenſi, partim ex Arauſicano I., aliiſque ejuſmodi Synodis, ut P. Sirmondus in notis animadvertit. Nulli quidem canones, exceptis perpaucis Arauſicanis, totidem verbis ex iiſdem Synodis inveniuntur exſcripti. At ſententiæ plane conveniunt. Immo præter eaſdem ſententias quædam peculiaria vocabula in Nicænis, abbreviationes Rufini auctori præ oculis fuiſſe manifeſtant. Cum vero in iiſdem Nicænis Rufinianas abbreviationes præferentibus nonnullæ particulæ interſerantur, quæ in Rufino non reperiuntur; præter hujus abbreviationes aliam eorumdem canonum verſionem ſcriptori uſui fuiſſe apertiſſime liquet. Hæc varietas codicum quantum ad numerum & ordinem canonum, hos omnes non uno tempore ſcriptos manifeſtat; ſed alias atque alias acceſſiones recepiſſe. Primum exemplum illud eſſe videri poteſt, quod pauciores canones 25. in collectione Hiſpanica deſcriptos exhibet. At vetuſtiores Gallicanæ collectiones, quæ in Synodis Galliarum ſinceriores & majoris auctoritatis eſſe deberent, tres ex iiſdem 25. canonibus ignorant; & horum loco alios undecim ſubjiciunt. Nihil dubium eſſe poteſt de additamento viginti canonum, qui ex unico MS. Remenſi adjecti fuerunt hoc novo titulo præfixo: *Capitula de Synodo, quæ in territorio Arauſico celebrata eſt.* Diverſa quidem verba, quibus ſententiæ plurium canonum exprimuntur, non merum exſcriptorem canonum e diverſis Synodis, ſed ſcriptorem indicant, qui diverſorum Conciliorum canones ſuis verbis expoſuit. Num vero id in Synodo Arelatenſi geſtum fuerit, nec ne, vehementer ambigimus. Probabilius autem credimus iſtiuſmodi opus nulli Gallicanæ Synodo convenire, ſed collectionem eſſe privatam, cui acceſſiones aliquot factæ fuerint. Hinc nec præfatio, ſeu introductio Synodorum propria in hoc documento invenitur, nec chronica nota, nec idonea clauſula, nec ſubſcriptiones ullæ. Nullam aliam Synodum Gallicanam his omnibus expertem invenire licebit. Epiſcoporum catalogus, qui in quibuſdam MSS. codicibus ab Hiſpana collectione proficiſcentibus poſt epigraphen, & titulos canonum hujus Synodi, ſeu collectionis ſubjicitur, perperam huc traductus, eidem epigraphi fuerat præmittendus, ac ſubnectendus Arelatenſi primæ Synodo, quæ in iiſdem MSS. immediate præcedit: ad hanc enim eum catalogum pertinere manifeſtum eſt. Hujus autem collectionis, quæ Arelatenſis ſecundæ Synodi nomine inſcribitur, auctorem fuiſſe aliquem Arelatenſem, aut Arelatenſis ſedis ſtudioſum prodit canon XVIII., in quo ejuſdem ſedis prærogativa conſtituitur. Tempus poſterius eſt Vaſenſi Synodo anni 442. quæ canone 47. nominatur: anterius vero Concilio Arelatenſi III. anni 524. cui in pleriſque MSS. collectionibus hi canones Arelatenſis ſecundi nomine præmittuntur. Sub S. Cæſario autem hanc collectionem digeſtam indicat canon quartus, ubi habetur: *Nullus Diaconus, vel Presbyter, vel Epiſcopus AD CELLARII SECRETUM intromittat puellam, vel ingenuam, vel ancillam.* Verba *ad cellarii ſecretum* peculiarem formulam exhibent, quæ ſimiliter uſurpatur in Concilio Agathenſi anni 506. eodem Cæſario præſide can. II. *Ancillas, vel libertas A CELLARIO, vel A SECRETO miniſterio, & ab eadem manſione, in qua Clericus manet, placuit removeri.* Quis ex hac non tam ſententiæ, quam peculiaris formulæ concordia idem circiter tempus non ſuſpicetur?

Unde iidem canones excerpti.

Videtur collectio privata potius quam Synodus.

A quo condita.

Quando.

Synodus Arelat. II.

Canonum numerus, & ordo diverſus.

XX.

Synodi Gallicanæ auctoritate apostolica confirmatæ. Quanti fecerint Galli auctoritatem apostolicam.

XX. *Auctoritas S. Bonifacii Papæ, per quam infrascripta Synodus* (ideſt Arauſicana II.) *confirmata eſt.* In tabula præmittitur hujus epiſtolæ titulus titulo ipſius Synodi, uti ipſa epiſtola in aliis MSS. collectionibus Gallicanis Foſſatenſi, Laudunenſi, & Hardyenſi eidem Synodo præponitur cum hac antiqui collectoris Galli adnotatione: *Et quamvis Synodus Arauſica prius ſit facta quam auctoritas iſta; tamen pro reverentia Sedis Apoſtolicæ hoc mihi juſtum viſum eſt, ut prius Domini Papæ auctoritas ſcriberetur.* Vide Sirmondi & Labbei notas tom. 5. Conc. col. 814. e & 815. a. In corpore vero noſtri codicis eadem epiſtola Synodo ſubjicitur. Incipit autem: *Per filium noſtrum Armenium* &c. uti ibidem legitur col. 830. ubi ejuſdem præſtantiſſimi codicis lectiones ex Holſtenio in margine deſcribuntur. Eadem notatio chronica ibidem ſignatur, ac in aliis MSS. Sirmondi: *VIII. Kal. Febr. Lampadio & Oreſte V. C. Conſ.*

XXI. *Synodus Arauſicana de gratia & libero arbitrio. Cum in dedicatione baſilicæ* &c. uti tom. 5. Conc. col. 808.

XXII. *Synodus Agatenſis.* Eſt Synodus anni 506. quæ profertur ibidem col. 521. Soli canones 27. abbreviati leguntur.

XXIII. *Synodus Aurelianenſis* anni 511. quæ integra edita eſt ibidem col. 543. in noſtro autem codice exhibentur tantum abbreviati canones 22.

XXIV. *Synodus Epaonenſis* anni 517. quæ eodem tomo legitur col. 712. cum canonibus 40. canones autem 31. in noſtro codice excerpti ſunt.

XXV. *Synodus Arelatenſis* anni 524. Incipit: *Cum in voluntate Dei* &c. Ibidem col. 763. Profertur ſubſcriptio Cæſarii, in qua inſerta eſt data *VII.* (non VIII.) *Idus Julii Opilione Conſ.* Aliorum quoque Epiſcoporum ſubſcriptiones ſubjiciuntur.

XXVI. *Synodus Carpentoractenſis* anni 527. Omittitur prima periodus, & incipit: *Carpentoracte convenientes hujuſmodi ad nos querela pervenerat* &c. cum ſubſcriptionibus Epiſcoporum, uti tom. 5. Conc. col. 805.

XXVII. *Synodus Vaſenſis* anni 529, cum primi tantum canonis excerpto.

XXVIII. *De conſtituto ſynodali Apoſtolicæ Sedis, ut nullus Epiſcopus res Eccleſiæ vendere præſumat.* Affertur in corpore ſolus canon quartus Concilii Romani ſub Symmacho anni 502. *His ergo perpenſis* &c. uti habetur ibidem col. 475. Poſt laudatum canonem in ſolo corpore additur: *Incipit præceptum, immo lex a glorioſiſſimo Rege Theodorico*, quæ ex noſtro codice edita fuit ab Holſtenio, & exinde tom. 5. Conc. col. 539.

XXIX. *Tituli contra Manichæos.* In corpore autem ſic: *Incipiunt capitula S. Auguſtini, quæ debeant publica voce relegere* &c. Afferuntur capitula 21. cum ſubſcriptione Proſperi *ſub die XIII. Kal. Decembris Olibrio juniore V. C. Conſ.* quemadmodum ex duobus aliis MSS. Gallicanis impreſſa ſunt ibidem col. 800.

XXX. *Synodus Arverna* anni 535. diſtincta in canones 17.

XXXI. *Synodus Aurelianenſis* anni 538. cum canonibus 36. Unus enim vulgatus in duos, alius in tres dividitur. In prima ſubſcriptione habetur: *Quarto poſt Conſulatum* (ſupplendum *Paullini*) *junioris Indictione ſecunda* ſine notatione annorum regni Childeberti, ut alii codices & vulgati præferunt. *Indictionem ſecundam* ſimiliter notat etiam exemplum Lugdunenſe laudatum a P. Sirmondo. Error creditur, propterea quod alii codices ſignent *diem Nonarum menſis tertii*, quo anno 538. decurrebat indictio prima. At nec noſter codex, nec Lugdunenſis diem aut menſem indicant.

tom. 5. Conc. col. 1233. not. 22.

XXXII. *Aurelianenſis Synodus* anni 541. Eſt integra, uti habetur tom. 5. Concil. col. 1363.

In his capitulis XXXII. tabula deſinit, quæ primæ collectionis indicium eſt. Sequentia vero, licet in codice eodem caractere ſubdantur, poſteriora additamenta ſunt, quorum in præmiſſa tabula nulla fit mentio: unde nulla etiam numerorum continuatione in corpore deſcribuntur. Hinc prima collectio ab origine facta fuit ante medium ſæculum VI. nimirum poſt Synodum Aurelianenſem IV. anni 541. & ante Aurelianenſem V. anni 549. quæ in additamentis refertur. Cum porro Gallicanæ Corbejenſis & Foſſatenſis, quæ omnium antiquiſſimæ creduntur, Aurelianenſe quintum Concilium prima manu comprehendant, uti teſtatur P. Sirmondus in præfatione ad Concilia Galliæ; manifeſtum fit, collectionem primigeniam, ex qua noſter codex excerptus fuit, paullo vetuſtiorem fuiſſe, cum Aurelianenſe V. ignoret, ac inter poſteriores additiones receperit.

Tempus collectionis Vat. Palat.

§. III.

Additamenta ejuſdem codicis recenſentur.

Conſtitutio Apoſtolicæ Sedis. Silveſter Epiſcopus univerſis Epiſcopis per Gallias & ſeptem provincias. Placuit Apoſtolicæ Sedi, ut ſi quis ex quolibet eccleſiaſtico gradu &c. ut in epiſt. 5. Zoſimi toto capite primo, niſi quod pro *Metropolitani Arelatenſis* habetur *Metropolitani Auſtodunenſis*, & pro *Patroclo* ſubſtitutum eſt *Retitio*, quemadmodum ex noſtro MS. notatur tomo 3. Concil. col. 409. Idem etiam habet ſimilis codex Morbacenſis teſte P. Couſtantio in Appendice tom. I. epiſt. Rom. Pontif. col. 35. Suppoſititia inſcriptio & interpolatio, quibus privilegium Zoſimi pro ſede Arelatenſi ad Auguſtodunenſem traductum fuit, ac Silveſtro Papæ perperam attributum. Hæc eadem Zoſimi epiſtola ſimili impoſtura Silveſtro inſcripta, ad Viennenſem Eccleſiam in MS. Floriacenſi traducitur, ut videre eſt apud laudatum P. Couſtantium loco allegato col. 37.

Zoſimi epiſtola pro Arelat. ſede Silveſtro ſuppoſita & interpolata.

Zoſimus univerſis in Viennenſi & Narbonenſi & ſeptem provinciis Epiſcopis conſtitutis: Præcipuum, ſicuti ſemper habuit Metropolitanus Epiſcopus Arelatenſium civitatis &c. uti capite 2. & 3. laudatæ epiſtolæ Zoſimi. Sincera eſt hæc epiſtola, ſed diminuta primo capite, quod epiſtolæ antecedenti Silveſtro ſuppoſitæ attributum fuit.

Avitus Epiſcopus Victori Epiſcopo de baſilicis hæreticorum non recipiendis. Petiſti, immo potius præcepiſti &c. ut in epiſt. 6. Aviti editionis Sirmondi.

Canones Aurelianenſes facti indictione XIII. Ad divinam gratiam referendum eſt &c. Eſt integra Synodus quinta Aurelianenſis anni 549. cum canonibus 24. & ſubſcriptionibus, uti habetur tom. 5. Concil. col. 1375. Hæc omnia ſimiliter præfert etiam codex Morbacenſis. In noſtro codice adduntur ſequentia.

Epiſtola Dionyſii Exigui ad Stephanum cum peculiaribus lectionibus, quarum notitiam exhibebimus part. 3. c. 1. §. 3. Subnectuntur autem ex ejus verſione ſoli canones Apoſtolorum.

Anno ſecundo glorioſiſſimi Regis Kilderici: Nonas Februarias Carthagine in ſecretario baſilicæ S. Martyris Agilei. Cum Bonifacius Epiſcopus &c. Eſt Synodus Carthaginienſis anni 525. quæ rebus pluribus, ac præſertim ordinandis & illuſtrandis canonibus Africanis maxime utilis, ex hoc ſolo codice Holſtenii opera prodiit, & recuſa eſt tom. 5. Concil. col. 772. uſque ad 792. Fine caret hæc Synodus, ac deſinit in documentis ad libertatem monaſteriorum pertinentibus: ex quo conjicere licet, hanc Synodum olim exſcriptam fuiſſe ab aliquo Monacho, ut Monaſteriorum libertatem tueretur. Vulgata erat eadem Synodus in Gallicanis codicibus eodemque conſilio in tribus Gallicanis monumentis allegata ſub medium ſeptimum ſæculum, I. in vita S. Baboleni ad an. 647. II. in privilegio Monaſterii S. Dionyſii Pariſienſis anno 658. III. in alio privilegio Monaſterii Corbejenſis an. 664. Vide eumdem tomum Conciliorum col. 771. Dividitur hæc Synodus in duas actiones. Actioni autem ſecundæ perperam inſeruntur duo, nimirum *Actio XV. Synodi Chalcedonenſis* cum titulis & canonibus 27. ejuſdem Synodi ex verſione Dionyſii.

Syn. Carth. an. 525. ex hoc unico MS. edita.

Item ex Concilio Carthaginienſi ſub Domno Aurelio Epiſcopo. Proferuntur autem brevia excerpta ex canonibus Concilii Carthaginienſis anni 397. cum amplioribus ſubſcriptionibus, quas dedimus cap. 3. §. 3.

At in aliis antiquis documentis laudata.

Dein ſequitur. *Incipit fides catholica B. Athanaſii Epiſcopi. Quicumque vult ſalvus eſſe* &c. ut in ſymbolo Athanaſiano.

De

De incestis. Homo si incestum commiserit, de istis A *caussis* &c. Finis *pro caussa sua commiserit*, ut in vulgatis Conciliorum tom. 8. col 409. & in Capitularibus Regum Francorum tom. 1. edit. Baluzii col. 177. ubi hoc decretum in canones decem distinguitur. P. Martene in Thesauro Anecdotorum tom. 4. pag. 58. hujus decreti fragmentum ex MS. Morbacensi edidit usque ad verba *ut ceteri emendentur*. In vulgatis Conciliorum hujus documenti canones tribuuntur Concilio, vel Capitulari Metensi, & in margine notatur col. 410. priores canones tres in uno MS. Vat. Palatino adscribi Synodo Compendiensi, ceteros autem Concilio Vernensi anni 753. At in hoc nostro Palatino, sicut etiam in Morbacensi aliisque MSS. a Sirmondo & a Baluzio laudatis B nec Synodi, seu Capitularis locus, nec tempus designatur. Baluzius vero tom. 2. col. 1030. ad verba *Capitulare Metense* notat locum incertum, tempus vero affigit anno 756.

Sequuntur Augustini Anglorum Episcopi interrogationes duæ, & S. Gregorii Papæ responsiones, quæ leguntur lib. 11. Registri editionis Maurinæ epist. 64. interrogat. 3. & 11.

Breviarium Ecclesiastici ordinis. Incipit. *Qualiter in Cœnobiis fideliter Domino servientes tam juxta auctoritatem catholicæ atque apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, quam & juxta dispositionem regulæ S. Benedicti Missarum solemniis* &c. Est ordo monasticus.

Cum recentius documentum hujus Appendicis sit C Capitulare anni 756. hæc additamenta in sæculum VIII. referenda videntur.

§. IV.

De collectione Gallicana contenta in MS. Vat. 3827. Versus ex hoc codice editi in funere Lotharii I.

ALtera Gallicana collectio, quam in bibliotheca Vaticana vidimus, exstat in MS. Vat. 3827. Codex est formæ quadratæ scriptus ante annos circiter octingentos. Pertinuit ad Ecclesiam Bellovacensem, ut liquet ex notatiuncula subjecta paginæ D 92. *S. Petri Bellovacensis est liber iste*. Eo autem libentius hunc codicem describimus, quia præter nonnullas Gallicanas Synodos in antecedenti codice comprehensas posteriorum Synodorum Galliæ seriem prosequitur. In hoc manuscripto Synodi integræ, non autem excerpta continentur. Incipit a Synodo Carpentoratensi anni 527. Dein profert Arausicanam anni 529. Regensem anni 439. Aurelianensem I. anni 511. Aurelianensem III. anni 538. Aurelianensem IV. anni 541. Aurelianensem V anni 549. & Aurelianensem II. anni 533. quas in præcedenti codice memoravimus. Hoc eodem perturbato ordine quinque Aurelianenses Synodi describuntur etiam in vetustissimo Colbertino exemplo, E de quo paragrapho sequenti.

Postea sequitur Concilium Veneticum habitum circa annum 465. quod editum invenies tom. 5. Concil. col. 79. Vasense II. anni 529. & Epaonense anni 517.

Turonense I. anni 461. tom. 5. Conc. col. 73.
Turonense II. anni 567. tom. 6. col. 533.
Matisconense I. anni 581. ibidem col. 657.
Matisconense II. an. 585. ib. col. 671.

Concilium Telenense per tractatus S. Siricii Episcopi Papæ Urbis Romæ per Africam. Est Concilium Zellense, alias dictum Teleptense provinciæ Byzacenæ, quod videsis hoc tomo col. 446. Hoc idem Concilium inter easdem Gallicanas Synodos & cum F iisdem lectionibus insertum præfert Colbertina col. lectio, quam sequenti paragrapho explicabimus.

Concilium Parisiacum, quod celebratum creditur circa annum 557. tom. 6. Concil. col. 491.

Aliud Parisiacum anni 555. ib. col. 487.
Autisiodorense anni 578. ibidem col. 641.
Cabilonense anni 650. tom. 7. Conc. col. 395.

Synodus Verno in palatio facta an. 755. tom. 8. Conc. col. 415.

Suessionensis anni 744. ibidem col. 290.

Epistola Paullini Aquilejensis ad Carolum Regem, & Synodus Forojulienses, cui idem Paullinus interfuit, anni 791. vel 796. tom. 9. Concil. col. 31.

Hadriani Papæ epistola ad eumdem Carolum de imaginibus. tom. 8. Conc. col. 1553.

Theodulphi Aurelianensis Capitulare a Baronio typis datum, & recusum tom. 9. Concil. col. 183.

Concilium Parisiense anni 829. ibidem col. 702.

Leonis IV. epistola ad Prudentium Episcopum Tricassinum, & alia ad Britannos Episcopos, quæ ambæ ex hoc MS. impressæ sunt, & ibidem leguntur col. 1025. & seqq.

Concilium Tullense apud Saponarias anni 859. ex hoc codice vulgatum a Sirmondo tom. 3. Conciliorum Galliæ, & exinde insertum tom. 10. Conciliorum P. Labbei editionis Venetæ col 113.

Hic desinunt Gallicana documenta. Subjiciuntur autem in eodem codice sexdecim epistolæ Nicolai I. Summi Pontificis, quæ in editis sunt priores sexdecim ejusdem Nicolai tom. 9. Concil. a col. 1289. usque ad col. 2407. Adduntur ejusdem Pontificis responsa ad consulta Bulgarorum, quæ exstant eodem tomo col. 1534.

In fine caractere antiquo describuntur hi versus scripti in funere Lotharii I. Imperatoris, qui paullo post Leonem IV. Pontificem obiit. an. 855.

Cæsar tantus eras, quantus & Orbis.
At nunc in modico clauderis antro.
Post te quisque sciat serviturum,
Et quod nulla mori gloria tollat.
Florens imperii gloria quondam
Desolata suo Cæsare marcet.
Hanc ultra speciem non habitura,
Quam tecum moriens occuluisti.
O quanto premitur Roma dolore
Præclaris subito Patribus orba!
Infirmata prius morte Leonis,
Nunc, Auguste, tuo funere languet
Leges a senibus patribus actas,
Quas elapsa diu raserat ætas,
Omnes ut fuerant ipse reformans,
Romanis studuit reddere caussis.
Tu longinqua satis regna locosque,
Quos nullus potuit flectere Cæsar,
Romanos onerans viribus arcus
Ad civile decus excoluisti.
Quæ te non doluit, Cæsar, obiisse,
Vel quæ non timuit patria vivum?
Sed quæ te timuit patria vivum,
Hæc te nunc doluit, Cæsar, obiisse.
Nam sic levis eras jam superatis
Et sic vi domitis gentibus asper,
Ut qui non doluit, jure timeret,
Et qui non timuit, jure doleret.
Luge Roma tuum nomen in umbris,
Et defuncta duo lumina luge.
Arcus frange tuos, sicque triumphum
De te Roma tuis hostibus aufer.

Ceteri versus desiderantur.

§. V.

De alia Gallicana collectione, quæ exstat in MS. Colbertino 3368.

HUnc codicem duas partes, seu potius collectiones complecti monuimus cap. 8. ibique primam descripsimus. Nunc restat altera, quam Gallicanas præsertim Synodos continentem huc reservavimus. Hujus notitiam debemus P. Coustantio in præfatione ad tom. 1. epistolarum Romanorum Pontificum n. 102. Præcedit tabula, quæ subsequentium Synodorum nomina, & canonum titulos recenset. Initio referuntur Gallicanæ Synodi hoc ordine: Arelatenses prima, quarta, & secunda, Carpentoratensis, Arausicanæ secunda & prima, Taurinensis, Regensis, Aurelianenses prima, tertia, quarta, quinta, & secunda, Epaonensis, Turonensis I. Matisconenses I. & II. Concilium Telenense, Parisiense tertium, Autisiodorense I. & Cabilonense I. quod postremum Concilium habitum fuit anno 650. Hæc Gallicanarum Synodorum collectio multum concordat cum præcedenti Vat. 3827. uti superiori paragrapho animadvertimus; ac proinde ex iisdem Gallicanis fontibus utraque dimanat. Solum

hæc

hæc ab illa in eo discrepat, quod Colbertinus codex præfert initio tres Synodos Arelatenses, Arausicanam I. & Taurinensem, quæ desunt in laudato codice Vaticano: contra vero Vaticanus codex quatuor Concilia exhibet, Veneticum, Vasense II. Turonense II. & Parisiense II. & alia quædam posteriora documenta addita post Concilium Cabilonense, quæ omnia in MS. Colbertino non inveniuntur.

In hoc autem post Gallicana monumenta adjiciuntur Synodi Hispanicæ, Eliberitana, Tarraconensis, Gerundensis, Cæsaraugustana, Ilerdensis, Toletana I. Valentina, Toletana II. III. IV. V. VI. & VII. seu VIII. (notatur enim celebrata *XVII. Kal. Jan. æra DCXCI.* idest die 16. Decembris anni 691.) Bracarensis I. & II. Dein *Sententiæ, quæ in veteribus exemplaribus Conciliorum non habentur, sed a quibusdam in ipsis insertæ sunt.* Hæ autem sunt canones 23. quos Agathensibus adjectos legimus in vulgatis a can. 48. usque ad 70. tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 529.

Sequuntur Martini Bracarensis Capitula. Tandem *Ecclesiæ antiquæ Statuta*, quæ hoc tomo edentur. In his tabula desinit. At in corpore ipsius collectionis subduntur tres aliæ Synodi Toletanæ XI. XII. & XIII. Item fragmenta quædam ex Theodori Pœnitentiali, ex S. Gregorii Magni scriptis, & ex epistola Gregorii III. ad Bonifacium decerpta. Synodi Hispanæ ex aliquo codice Hispano exscriptæ fuerunt. *Statuta* autem *Ecclesiæ antiqua* titulus est, quem in solis Gallicanis collectionibus invenimus: cumque hæc statuta hoc titulo & ordine inferius edendo non legantur in MSS. Hispanis, additamentum sunt, quod ex alio Gallicano fonte derivat. Hinc ejusmodi collectionem in Galliis exaratam dubitare non licet. Et siquidem non computentur additamenta, quæ præter documenta in tabula indicata posterius accessere, hæc collectio ab origine lucubrata cognoscitur septimo sæculo: recentior enim est Synodus Toletana VIII. anni 653.

CAPUT XI.

De collectionibus pertinentibus ad caussas Nestorii, Eutychis, ac præsertim Acacii.

§. I.

De duabus collectionibus ad Nestorii, & aliis duabus ad Eutychis caussam pertinentibus. Primæva Ephesina collectio e MS. Veronensi descripta & suppleta.

I. IN Nestorii caussa duæ collectiones potissimum celebrantur. Prima est illa, quæ cum antiqua versione Ephesini Concilii plura documenta ante & post gesta ejusdem Synodi exhibet. Baluzius in ea edenda consilium ceperat insistendi antiquissimo exemplari Bellovacensi; eo quod ipsi (1) constitisset, simili plane exemplo usum fuisse Concilium V. melius dixisset, antiquum interpretem Concilii V. Cum vero idem codex esset valde mutilus & imperfectus; coactus fuit sequi alios duos, qui sani & integri erant, licet a Bellovacensi & in documentorum numero atque ordine, & in ipsis lectionibus nonnumquam dissentirent. Aliqua etiam, quæ deerant, aliunde supplere debuit. Ejus editionem videsis tom. 4. Concil. Venetæ editionis col. 1. & seqq. in qua cum alia hinc & hinc decerpta fuerint, primigeniæ collectionis forma non exhibetur. Nos unum vetustissimum codicem Bellovacensi plane similem, sed integrum nacti sumus in MS. 56. Capituli Veronensis, ex quo plura emendari & suppleri poterunt. Titulum ac tabulam capitum, quæ primævam hanc collectionem, & documentorum numerum atque ordinem exhibet, hic appendimus. Epigraphes hæc est. *Synodus Ephesena cum epistulis suis. In hoc corpore continentur.*

I. *Cælestini Papæ epistola prima ad Cyrillum Episcopum Alexandrinum ante collectionem Synodi in Epheso contra Nestorium. Tristitiæ nostræ* &c. tom. 4. Concil. col. 38.

II. *Ejusdem Cælestini Papæ ante Synodum ad Nestorium Episcopum CP. Aliquantis diebus* &c. Ibidem

III. *Epistola Nestorii ad Cælestinum. Fraterna nobis* &c. Ibidem.

IV. *Epistola secunda Nestorii ad Cælestinum. Sæpe scripsi* &c. Ibidem.

V. Cælestini ad Constantinopolitanos. *Ad eos* &c. Ibidem.

VI. Ejusdem ad Joannem, Juvenalem, Rufum &c. *Optaremus* &c. Ibidem col. 40.

VII. Cælestini ad Synodum Ephesinam. *Spiritus Sancti testatur præsentiam* &c. Ibidem col. 88.

VIII. Commonitorium Papæ Cælestini Episcopis & Presbyteris euntibus in Orientem. *Cum Deo nostro* &c. Tom. 3. Concil. col. 560.

IX. Ejusdem epistola ad Theodosium Augustum de colligenda Synodo. *Sufficiat licet* &c. Tom. 4. col. 90.

X. Ejusdem ad Cyrillum Alexandrinum. *Intelligo sententiam* &c. Ibidem.

XI. *Exemplaria gestorum, quæ acta sunt in sancto Synodo Ephesena Metropoli de recta fide. Post Consulatum* &c. cum data *XI. Kal. Augustarum*, uti allegatur in Concilio Chalcedonensi actione 1. non vero *X. Kal. Julias*, uti in vulgato habetur tom. 4. Concil. col. 51.

XII. Theodosii Imperatoris epistola ad Cyrillum Alexandrinum. *Imperatores Cæsares Theodosius* &c. Ibidem col. 53. usque ad illa col. 58. d *consequens est & hæc* (Cyrilli epistola) *legi: & lecta est*: ac desunt *& posita in præcedentibus*: nam ipsa Cyrilli epistola in nostro codice hoc loco inserta legitur, ut ex sequenti numero patebit.

XIII. *Incipit epistola S. Cyrilli ad Nestorium prima. Viri modesti* &c. Ibi col. 15. additurque in nostro codice adnotatio: *Istam primam epistolam* &c. quam Balluzius ex MS. Bellovacensi subjecit col. 16.

XIV. *Altera epistola ad eumdem. Obloquuntur quidam* &c. Ibidem col. 19. Lectiones præfert noster codex, quæ leguntur in Concilio Chalcedonensi, in quinta Synodo, ac in MS. Bellovacensi. Postea sequuntur gesta Ephesina, quibus hæ duæ epistolæ erant insertæ: *Et postquam lecta est epistola* &c. uti col. 58. d usque ad illa col. 60. c. *quæ in Nicæa a SS. Patribus exposita sunt.*

XV. Nestorii ad Cyrillum. *Injurias quidem* &c. ipsis actis suo loco inserta. Exstat eodem tom. 4. col. 23. Sequuntur porro interloquutiones: *Et postquam lecta est epistola* &c. ibi col. 60. d. usque ad interloquutionem Juvenalis col. 62. d. post quam sequens epistola lecta fuit.

XVI. Cælestini ad Nestorium, *Aliquantis* &c. Ibidem col. 37. Subjiciuntur interloquutiones Petri & Flaviani col. 62. d. & 63. a. post quas sequens epistola inserta.

XVII. Cyrilli ad Nestorium. *Salvatore nostro dicente* &c. Ibi col. 27. Sequuntur interloquutiones, & alia, quæ ibidem leguntur a col. 63. a. usque ad col. 76. c.

XVIII. Epistola Capreoli Carthaginiensis ad Synodum. *Orabam* &c. eadem col. 76. c. Dein sequitur usque ad illa col. 78. c. *ab episcopali dignitate & omni conventu sacerdotali.* Postea ceteris omissis subditur in codice: *Petrus Presbyter Alexandriæ & Primicerius notariorum dixit: Charisius quidam nomine Presbyter & dispensator sanctæ Ecclesiæ Philadelphiæ* &c. cum lectionibus MS. Bellovacensis: ibidem col. 122. d. usque ad ipsius Charisii subscriptionem col. 124. d.

XIX. *Exemplum expositionis symboli transformati. Quisquis vel nunc* &c. col. 125. usque ad verba *fore anathema, sicut supra dictum est:* col. 128. c. post quæ omissis ceteris, quæ perperam hoc loco in vulgatis intrusa sunt, statim subduntur subscriptiones Cyrilli & ceterorum Patrum a col. 129. usque ad col. 134. c.

XX. *Acta excommunicationis Episcopi Joannis Antiocheni, & Episcoporum, qui cum eo fuerunt. Post Consulatum Dominorum* &c. Ibidem col. 94. d. usque ad ea col. 104. c. *agnoscant quæ consequuta sunt*; & loco subscriptionum legitur ut in MS. Bellovacensi: *Et subscripsit Synodus per Episcopos centum nonaginta octo.*

XXI.

(1) Baluz. in præfat. ad versionem Conc. V. inserta t. 4. Concil. Ven. edit. pag. 1.

XXI. *Relatio S. Synodi* &c. ut in laudato codice Bellovacensi ibidem col. 111. a. usque ad col. 113. b. cum eadem clausula: *Et subscripsit Synodus per Episcopos centum nonaginta octo.*

XXII. *Exemplar epistolæ scriptæ a S. Synodo ad Archiepiscopum Romanum Cælestinum, significans omnia quæ gesta sunt in ipsa Ephesina Synodo* &c. Ibidem col. 159.

XXIII. *Cælestini ad Theodosium juniorem. Caussis suis* &c. Tom. 3. Concil. col. 1591.

XXIV. *Ejusdem ad Maximianum CP. Vidimus & amplexi sumus* &c. Ibi col. 1593.

XXV. Ejusdem Clero & plebi consistentibus Constantinopoli. *Exultatio matris* &c. Ibidem col. 1594.

XXVI. Ejusdem ad Synodum Ephesinam. *Tandem malorum fine* &c. Ibi col. 1588.

XXVII. *Exemplar sacræ epistolæ per Aristolaum Tribunum & Notarium ad Joannem Episcopum Antiochiæ de pace & adunatione Ecclesiarum. Intentio nostra &c.* ex versione, quæ luxata edita est ex MS. Bellovacensi tom. 4. Conc. col. 176. sed ex nostro codice duas lacunas supplemus sic. Prima lacuna col. 177. lin. 1. *animadvertimus omnibus ad nos concurrentibus tam sanctissimo Episcopo gloriosæ hujus urbis, & omnibus qui inventi sunt hic reverentissimis Episcopis, & universo eorum Clero ad bene pridem adunita acerba passione incedente, quæ devulsa sunt, rectæ fidei membra coaptare; quatenus vos & reverentissimum & sanctissimum Episcopum Alexandrinorum Cyrillum convenientes, invicem deponatis inter vos factam difficultatem & ambiguitatem, promittentibus his quos prædiximus, reverendissimis viris, quod, si subscripseris in depositione Nestorii, & ejus anathematizaveris doctrinam, nulla residebit altercationis occasio; sed statim sanctissimus Episcopus Cyrillus, & tua reverentia, & qui cum ea sunt, & sanctissimus . . . . . gloriosæ Romæ Episcopus Cælestinus, & omnes, qui ubique sunt rectæ fidei Sacerdotes, tuæ reverentiæ communicabunt* &c. Secunda lacuna ibidem litt. d. *nulla ex episcopalibus constitutionibus, aut depositionibus, aut ex quacumque ordinatione novitas assumatur: sed si quid interea fieri contigit, hoc in quiete manens, imperturbatum catholicæ Ecclesiæ custodiat statum. Sufficiunt enim qui sunt religiosi Clerici, donec perfecta adunitio consequatur ad divina ministeria peragenda. Habere* (leg. *Habe*) *a nobis hæc; & non ambigimus, quod omni robore & omni virtute sinceram & immutabilem videns nostram intentionem, & dignam christiana constantia, pariter acturus & ipse, nullum laborem aut fatigationem, nec injuriæ contemtum, nec oblivionem iræ suscipere recusabis: quatenus ea, quæ a nostra pietate caussa rectæ fidei & sanctarum Ecclesiarum unitatis præcepta sunt, termino tradas. Si autem (quod non credimus) hanc nostram sententiam & secretam voluntatem contemnere propria quadam intentione, aut instantia humanæ passionis conatus fueris, & alia, quæ a nobis jussa sunt, neglexeris; tibi imputabis, quia alacritatem circa continentiam Dei Ecclesiarum tua sanctitas aspernata dignas vicissitudines recipiet.*

XXVIII. *Epistola Joannis Episcopi Antiochiæ ad Cyrillum de pace. Ante hoc* &c. uti ibidem col. 180. ex eodem codice Bellovacensi, cujus lacunas ex nostro codice supplemus. Eadem col. 180. litt. d. *Pro ampliori autem cautela hoc fecimus, quia non poteramus convenientes, quæ decreta fuerant a piissimis nostris Imperatoribus coram ad effectum perducere, demandavimus ei, ut vice nostra & pro nobis & pro persona nostra disponeret quidem quæ pertinent ad pacem, quod præcipuum est. Intimaret autem reverentiæ tuæ expositionem, quæ a nobis consonanter facta est, de humanatione Dei nostri Jesu Christi, quam direximus reverentiæ tuæ per prædictum religiosum virum, quæ est hæc. De Dei autem genitrice Virgine, quemadmodum & sapimus & dicimus, & de modo humanationis unigeniti Filii Dei, necessarie, non additamenti caussa, sed ad satisfactionem proprie desuper tam de divinis Scripturis, quam de traditione sanctorum Patrum adsumentes habuimus, breviter dicimus, nihil omnino addentes fidei Sanctorum Patrum, quæ in Nicæa exposita est. Sicut enim jam diximus, ad omnem sufficit & pietatis cognitionem & omnem hæreticæ perfidiæ abdicationem. Dicimus autem non præsumentes illicita, sed confessionem propriæ infirmitatis, excludentes eos qui exsurgere volunt contra ea, quæ ultra hominem disceptamus. Confitemur igitur Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, Deum perfectum, & hominem perfectum* &c. Dein col. 181. litt. c. *Consentimus autem & ordinationi sanctissimi & reverentissimi Episcopi Maximiani Constantinopolitanæ sanctæ Dei Ecclesiæ, & omnibus communicamus, qui per universum orbem terrarum sunt Deo amabiles Episcopi, quanti sunt qui rectam & impollutam habent & custodiunt fidem. Et subscriptio: Salvus pro nobis orans permaneas, Domine Deo amantissime & sanctissime, & omnium carissime Frater.*

XXIX. Epistola S. Cyrilli ad Joannem Antiochenum. *Exultent cæli* &c. Ibidem col. 181.

XXX. Epistola S. Xysti Episcopi Cyrillo Alexandrino post pacem factam inter Cyrillum & Joannem. *Magna sumus lætitia* &c. Exstat tom. 3. Conc. col. 1689.

XXXI. Xystus Joanni Antiocheno. *Si ecclesiastici corporis* &c. Ibidem col. 1695. Tandem hæc clausula apponitur: *Explicit sancta Synodus Ephesena cum epistolis ad se pertinentibus.*

Alia vero posteriori manu in fine ejusdem codicis legitur Concilium Lateranense sub Stephano III. quod a P. Josepho Blanchinio diligenter transcriptum V. C. Cajetanus Cennius novissime edidit, & P. Dominicus Mansius recusit tom. I. Supplementi Conciliorum col. 641.

II. Altera collectio est illa, quæ a P. Christiano Lupo vulgata fuit e duobus MSS. Cassinensibus. Est versio plurium documentorum ad Nestorii caussam pertinentium, cujus auctor sub Justiniani imperium scripsit, & se se trium Capitulorum defensorem prodidit. Baluzius eam recusurus doluit, Patrem Lupum *ne admonuisse quidem quem titulum habeat illa collectio in libris Cassinensibus, qui ordo illic custoditus sit, quid a se omissum, quid mutatum. Permulta enim ab eo omissa ac mutata fuisse satis intelligent eruditi lectores.* Sed cum nihil per amicos, & per litteras potuisset obtinere; eam collectionem ex Lupo exscribere compulsus fuit; solumque titulum conjectura ductus præfixit: *Synodicon adversus Tragœdiam Irenæi.* Vide tom. 4. Concil. col. 235. & seqq. Aliud vero ejusdem collectionis exemplar indicatum nobis fuit in MS. Vat. 1319., ex quo alii, quibus vacabit, proficere poterunt. In eo hæc inscriptio legitur: *In nomine Domini nostri Jesu Christi. Incipit translatio primi Ephesini Concilii contra prava dogmata Nestorii almæ Constantinopolis Ecclesiæ. Lege feliciter.*

III. Duæ item collectiones ad Eutychis caussam spectant, de quibus, cum satis sint pervulgatæ, pauca indicare sufficiet. Una est collectio Chalcedonensis editionis Rustici, quæ pluribus documentis ante & post gesta instruitur, & a Baluzio exacte descripta est tom. 4. Concil. Ven. edit. col. 1980. & seqq. Confer quæ de Græca hujus collectionis origine ac tempore, nec non de ratione, qua eadem latine compacta fuit, pluribus disseruimus in præfatione ad Epistolas S. Leonis §. 18. tom. 1. pag. 537. Vide pariter quæ de Rustici editione atque codicibus animadvertimus tom. 2. in adnotatione subjecta col. 1518. & 1519. Peculiarem autem & omnium vetustiorem collectiunculam quorumdam documentorum ad Eutychianam caussam spectantium, quam reperimus in unico MS. Vat. 1322. descripsimus in Observationibus ad Dissert. IX. Quesnelli eodem tom. 2. col. 1218. & seqq.

IV. Alia porro collectio ad eamdem caussam pertinens est *Codex encyclius* continens plures epistolas synodicas ad Leonem Augustum, quibus doctrina Concilii Chalcedonensis contra Eutychianos vindicata fuit. Hujus collectionis ordo a Baluzio exhibetur tom. 5. Conciliorum col. 33. & seqq. Sed de his satis.

§. II.

De collectionibus in causſa Acaciana. Deſcriptio duorum codicum Virdunenſis & Veronenſis.

I. PLura dicenda ſunt de peculiaribus collectionibus ad Acacii cauſſam ſpectantibus, quæ cum magnam varietatem recipiunt, tum vero non ſatis exploratæ ſunt. Eas collectiones, quæ aliquot ejuſdem cauſſæ documenta aliis item collectionibus inſerta continent, jam recenſuimus, vel deinceps ſuo loco memorabimus. Nunc duæ, quæ monumenta ſolummodo in eadem cauſſa recepere, præcipuam mentionem requirunt. Primo referendus eſt Virdunenſis codex. Ex hoc P. Sirmondus plura documenta antea inedita typis dedit.

I. *Edictum ſententiæ Felicis Papæ propter Acacii Epiſcopi damnationem*, quod ſubjectum reperit *Breviculo hiſtoriæ Eutychianiſtarum*, ſeu, ut codicum inſcriptio præfert, *Geſta de nomine Acacii*. Exſtat tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 177.

II. Felicis Papæ epiſtola in vulgatis nona ad Zenonem Auguſtum. Ibidem.

III. Ejuſdem epiſt. 10. ad Clerum & plebem Conſtantinopolitanam. Ib. col. 178.

IV. Ejuſdem epiſt. 11. ad Rufinum & Thalaſium, ceteroſque Monachos circa Conſtantinopolim, & Bithyniam conſtitutos. Ib. col. 179.

V. Ejuſdem epiſt. 12. ad Zenonem Imperatorem. Ib. col. 208.

VI. Ejuſdem epiſt. 13. ad Flavitam Conſtantinopolitanum Epiſcopum, quam licet codex tribuat Gelaſio, Sirmondus tamen Felici adſcribendam putavit. Ib. col. 210.

VII. Ejuſdem epiſt. 14. ad Thalaſium Archimandritam. Ib. col. 213.

VIII. Ejuſdem epiſt. 15. ad Vetranionem Epiſcopum. Ibidem.

IX. Fragmentum epiſtolæ ejuſdem Pontificis ad Andream Epiſcopum Theſſalonicenſem. Ib. col. 216.

X. Gelaſii tractatus acephalus, qui inter hujus Pontificis epiſtolas deſcribitur num. 14. Ibidem col. 538.

Alia antea impreſſa idem codex continet, in quorum editione identidem allegatur. Sed cum eorum ſeriem, quæ in eo codice exhibetur, nec Sirmondus, nec alius quiſpiam prodiderit, plura de eo dicere nequimus.

II. Codex Veronenſis Capituli ſignatus num. 46. qui Acacianorum documentorum præſtantiſſimam collectionem continet, eſt formæ quadratæ. Caracteris ſpecimen dedit P. Joſeph Blanchinius tomo 4. Operum Sirmondi editionis Venetæ poſt paginam 579. Initio una tantum pagina caret, quæ catalogum Pontificum præferebat uſque ad Anaſtaſium II. Altera pagina, quæ nunc prima eſt, eumdem catalogum proſequitur ad Vigilium uſque. Hujus fragmentum editum eſt a V. C. Franciſco Blanchinio tom. 3. Anaſtaſii pag. 209. a Muratorio tom. 3. Rerum Italicarum, & emendatius a P. Joſepho Blanchinio in Enarrat. Pſeudo-athanaſiana in ſymbolum pag. 104. Hinc autem codicis ætas, videlicet paullo poſt Vigilii mortem, colligere licet. Huic Pontificum catalogo libri S. Hieronymi, & Gennadii de Viris illuſtribus una numerorum ſerie ſubjiciuntur. Tandem hæc Acaciana monumenta proferuntur.

I. *Narrationis ordo de pravitate Dioſcori Alexandrini*. Eſt in collectione hoc tomo impreſſa cap. 43.

II. *Dilectiſſimo fratri Achacio Simplicius*. Eſt in eadem collectione cap. 44.

III. *Exemplum epiſtolæ, quem* (l. *quam*) *miſit Achacius ad S. memoriæ Simplicium Papam Romanæ urbis, ubi damnatum retulit Petrum Alexandrinum*. Ibidem cap. 45.

IV. *Felix Epiſcopus ſanctæ Eccleſiæ catholicæ V. R. Achacio*. Ibi cap. 46.

V. *Thomus de anathematis vinculo Papæ Gelaſii*. Ibi cap. 47.

VI. *S. Gelaſii commonitorium Fauſto Magiſtro fungenti legationis officium Conſtantinopolim*. Ibi cap. 48.

VII. *Epiſtola S. Gelaſii Epiſcopi ad Anaſtaſium Imperatorem*. Et in fine: *Explicit Papæ Gelaſii ad Anaſtaſium Principem*. Ibi cap. 49.

VIII. *Incipit rationis reddendæ Achacium a Sede Apoſtolica competenter fuiſſe idamnatum. Dilectiſſimis fratribus univerſis Epiſcopis per Dardaniam conſtitutis Gelaſius*. Hæc autem clauſula in fine additur: *Expl. rationis reddendæ Achacium a Sede Apoſtolica competenter fuiſſe damnatum, nec poſſe quemquam ſine diſcrimine animæ ſuæ ejus communionis participem effici*. Ibi cap. 50.

IX. *Inc. de eadem ratione reddenda ad Epiſcopos Orientis*. Ibi cap. 51.

X. *Exemplar rationis reddendæ B. Gelaſii Papæ de evitanda communione Achacii miſſa ad Orientales Epiſcopos*. Et in fine: *Explicit B. Gelaſii de evitanda communione Achacii*. Hic prolixus tractatus ex hoc unico codice editus eſt a Marchione Maffejo ſub nomine Felicis III. tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 185. ac eodem tempore cum titulo Gelaſii a Joſepho Blanchinio tom. 4. Operum Sirmondi Venetæ edit. pag. 553. ac tandem repetitus in Appendice Hiſtoriæ Theologicæ laudati Marchionis Maffeji pag. 220. editionis Tridentinæ.

XI. *Inc. epiſtola S. Gelaſii ad Ephimium* (lege *Euphemium*) *Conſtantinopolitanum. Dilectiſſimo fratri Euphimio Gelaſius*. Edita fuerat a Merlino ex MS. Additionum Iſidori. Eſt ejuſdem Pontificis epiſtola prima tom. 5. Conc. Ven. edit. col. 284.

XII. *Epiſtola Papæ Gelaſii ad Succonium Epiſcopum Afrum apud Conſtantinopolim conſtitutum, qui perſecutionem Arrianorum de Africa fugiens Conſtantinopolim, improvide communicando, in prævaricationem Chalcedonenſis Synodi arguitur corruiſſe, ut corrigat*. Ex hoc eodem codice primum prodiit curante Franciſco Blanchinio tom. 3. Anaſtaſii col. 50. dein recuſa a March. Maffejo tom. 5. Concil. col. 205. & a Joſepho Blanchinio tom. 4. Sirmondi col. 572. ac tandem in Appendice Hiſt. Theolog. pag. 234.

XIII. *Incipit epiſtola B. Papæ Gelaſii ad Natalem Abbatem. Dilectiſſimo filio Natali Abbati Gelaſius Epiſcopus*. Prodiit ex eodem pariter codice in eiſdem editionibus poſt præcedentem. Codicis antiqua manus in hac epiſtola deſinit.

Quatuor documenta in hac collectione ſunt, quæ in MSS. collectionis hoc tomo edenda deſiderantur. Inter hæc autem tria in uno codice Veronenſi nobis conſervata fuerunt.

§. III.

De integra collectione omnium, quæ hactenus prodierunt, documentorum in cauſſa Acacii. Quædam ſpuria notantur, & a Græco conficta oſtenduntur ante Synodum quintam. Duæ epiſtolæ perperam inſcriptæ. De tribus fragmentis a Baluzio editis.

I. SI quis omnium, quæ ad Acacianam cauſſam ſpectant, integram collectionem vellet compingere; decem & ſeptem monumenta ſub Simplicio præmittenda eſſent, nimirum ab epiſt. 4. ejuſdem Pontificis uſque ad 19. Tum ſub Felice III. documenta duodecim, nimirum epiſtolæ prima, ſecunda, ſexta ipſius Felicis, atque decima uſque ad decimam quintam. Præterea libellus citationis ad Acacium per Vitalem & Miſenum tranſmiſſus, qui legitur tom. 5. Conc. col. 217. Item alius libellus a Felice Papa decreto Concilii ad Leonem Imperatorem tranſmiſſus. Ibidem col. 218. Hi vero libelli in MSS. duarum collectionum Barberinæ 2888. ac Additionum Dionyſii, unde editi fuerunt, ſic inſcribuntur: *Item epiſtola Felicis Papæ ad Acacium ſupradictum Conſtantinopolitanæ urbis Epiſcopum. Item ad Imperatorem Zenonem ad libellum Epiſcopi Joannis Eccleſiæ Alexandrinæ*. Mox ſubjicienda epiſtola Synodi Romanæ ad Presbyteros & Archimandritas Conſtantinopolis & Bithyniæ. Ibidem col. 247. In Appendice autem addendæ erunt, ſi libeat, undecim aliæ epiſtolæ, quas ſuppoſititias probabimus, nimirum epiſtolæ tertia & quarta Felicis III. ad Petrum Antiochenum, ac quinta ad Zenonem Imperatorem. Tum epiſtola Quintiani Epiſcopi Aſculani ad Petrum Antiochenum. Ibi col. 219.

219. Alia Justini Episcopi Siciliæ ad eumdem. Ib. col. 225. Alia Flaviani, sive Flacciani Episcopi Rhodopensis ad eumdem. Ibi col. 227. Item Acacii Episcopi CP. ad eumdem Petrum: col. 230. Antheonis Episcopi Arsinoes ad eumdem col. 233. Fausti, seu Faustini Episcopi Apolloniadis ad eumdem col. 235. Pamphili Episcopi Abydorum ad eumdem col. 239. & Asclepiadis Episcopi Tralliani ad eumdem col. 241. Post hæc describenda erunt quindecim documenta sub Gelasio, videlicet epistola ejusdem prima in editione Conciliorum Veneta tom. 5. secunda, tertia, quarta, octava, undecima, decimatertia, decima quarta, decima quinta, tomus de anathematis vinculo, alia epistola ex schedis P. Hieronymi Vignerii. Ibidem col. 384. Tria documenta ex codice Veronensi post Felicis III. epistolas ibidem edita col. 185. & 205. quæ licet in codice Gelasio adscribantur, primum tamen & secundum Felici adjudicata fuerunt: ac tandem Synodus Romana, in qua Misenus absolvitur. Ibidem col. 397. Nec prætermittenda erit epistola Anastasii II. ad Anastasium Augustum, ibi col. 406. addenduque libellus Apocrysariorum Alexandrinorum apud Constantinopolim degentium traditus Legatis Romanæ Sedis col. 412. Postea jungendæ duæ epistolæ sexta & octava Symmachi, & alia epistola Orientalium ad Symmachum col. 433. Collectionem claudent plures epistolæ Hormisdæ, quibus pax conciliata fuit, cum aliis documentis præmissis vel insertis inter ejusdem Pontificis epistolas, quæ incipiunt ab epistola Anastasii ad Hormisdam col. 561. & prosequuntur usque ad relationem Epiphanii Constantinopolitani ad Hormisdam col. 685.

Undecim documenta apocrypha.

II. Inter epistolas sub Felice III. undecim veluti supposititias in appendicem rejiciendas monuimus. Decem ex his, quas antea recensuimus, græce & latine editas habemus: illa enim Flaviani seu Flacciani latine tantum prodiit. Latinus textus etiam epistolarum Felicis III. originalis non est, sed versio antiqua ex Græco. Duplex autem versio distinguenda. Alia enim a Merlino impressa eum Græcum textum pro originali habuit, qui a Binio & Frontone Ducæo inventus in MSS. exemplaribus, quæ Constantinopolitanam Synodum sub Menna continebant, typis datus fuit anno 1618. Hæc versio antiqua, sed valde barbara, Flaviani seu Flacciani epistola caret, sicut in Græco etiam vulgato inventa non fuit. Legitur vero hæc epistola ex alia vetustiore interpretatione, quam exhibent codices collectionis Avellanæ. Hæc autem tres ex iisdem epistolis præterit, duas Felicis Papæ, tertiam & quintam, nec non illam Acacii. Post versionem vero epistolæ quartæ Felicis ad Petrum Antiochenum hæc notatio in eadem collectione subjicitur, quæ versionem ex Græco confirmat. *Quia cum aliorum litteris ad eumdem Petrum directis in Græco volumine invenimus de Latino translatas, quas nunc iterum de Græco in Latinum necessitate compulsi transferentes descripsimus propter hæreticorum insidias, & supradictis epistolis ejusdem Papæ connectimus.* Hanc notationem profecto vidit ac respexit Anastasius, cum in epistola præmissa Collectaneis scripsit: *Unde notandum, quod nonnulla, quæ latine fuerunt edita, Latinitas funditus mole oblivionis obruta deplorasset, nisi ex Græcorum post fonte librorum hæc hausta sitibundo pectore resumsisset; sicut epistolam B. Papæ Felicis in Petrum sententiam proferentem Antiochenum damnationis.* Ipse ergo vetustissimus auctor collectionis Avellanæ inter tot rarissimas Romanorum Pontificum epistolas, quas e Romanis, ut videtur, scriniis hausit paullo post Vigilium Papam, hanc Felicis III. epistolam quartam latine scriptam invenire non potuit: eamque cum ceteris memoratis ad Petrum Fullonem Antiochenum scriptis e Græco derivare compulsus fuit. Hoc non leve suppositionis indicium est.

Duæ antiquæ versiones.

Suppositio documentorum probatur.

III. Has quidem omnes epistolas supposititias esse luculenter probavit Henricus Valesius cap. 4. Dissertationis de Petro Antiocheno & de Synodis adversus eum congregatis. Evidens impostura argumentum quantum ad tres epistolas Felici III. attributas illud est, quod cum is anno 484. communione & episcopali gradu privasset Acacium; fieri non potuit, ut in litteris postea scriptis tertia & quinta ipsum vocaret *Dei amantissimum* ac *religiosissimum Antistitem*, & epist. 4. velut legitimum Constantinopolitanæ Sedis Episcopum præferret. Frustra vero hanc rationem elidere nititur P. Antonius Pagius ad annum 478. n. 4. ubi pro Felice III. Simplicium substituit. Nam præter quam quod Felicis nomen constanter exhibent tum Græcus textus, tum utraque Latina antiqua versio; ipsæ ad Petrum Fullonem epistolæ in litteris Quintiani & Justini non Simplicio, sed Felici tribuuntur. *Multis Episcopis præmonentibus*, inquit Quintianus, *maxime sanctissimo Archiepiscopo Felice*: quibus verbis epistola tertia Felicis jam scripta innuitur. Et Justinus: *Ne qui nobis præest Felix, sententiam secundum canones contra te ferat:* ubi epistola Felicis quarta jam jam scribenda indicatur, cui quidem epistolæ Felicis nomen præfixum legit etiam Cyrillus Scythopolitanus in S. Sabæ vita num. 32. cum eumdem Petrum *a Felice Papa percussum* tradit propter additamentum trisagii, de quo omnes hæ supposititiæ epistolæ disserunt. Adde quod neque Simplicius cum Petro Fullone communicavit umquam, idemque, cum Antiochenam Sedem, se Pontifice, secundo invasit, maxime obstitit, ut ne ad ipsum amicas litteras dederit. Alia plura vide apud P. Michaelem Lequien Dissert. 4. Damascenica: qui jure etiam conjecit, omnes has epistolas græce compactas fuisse ab aliquo Monacho Acœmeta, cum ante quintam Synodum efferveseebat controversia circa propositionem *Unus de Trinitate passus*, quam cum Acœmetæ impugnarent acerrime, his litteris additamentum trisagii reprobantibus se se munire fategerunt. Græcum quidem, non vero Latinum harum litterarum auctorem fuisse, nonnulla confirmant. Primo in ep. 3. Felici Papæ tributa commemoratur illa hominum sponsio, qua *sancti baptismatis tempore promiserunt credere IN UNUM DEUM omnipotentem ... IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM* &c. Hæc Nicænum utique symbolum indicant, quod etsi Græci in baptismate recitarent; hic tamen ritus Latinis adeo erat ignotus, ut S. Leo olim ex Latinorum ritu crediderit, apostolicum symbolum *per totum mundum omnium regenerandorum voce depromi*. Vide epist. 28. ad Flavianum cap. 1. Nonne hinc Græcus auctor Græci ritus peritus proditur? Porro in epistola quinta Felicis ad Zenonem Augustum legitur: *Eustathiique Confessoris ac præsidentis τοποτηρ trecentorum decem & octo Patrum, qui in Nicæa convenerunt.* Quis Romanum Pontificem Eustathio Antiocheno præsidendi in generali Synodo prærogativam tribuisse existimet? Quintiano, qui Asculanus, seu Latinus Episcopus præfertur, haudquaquam congruunt illa, quæ, cum Græcis vocibus *Eutychis & Atychis*, earumque Græcis significationibus innitantur, Græcum scriptorem referunt. Cyrillus porro Scythopolitanus S. Sabæ discipulus, quem Felicis litteras commemorasse vidimus, harum suppositionem Synodo quintæ anteriorem satis declarat: quod idcirco monuimus, ne cui mirum sit, si epistola quarta Felicis ab eodem Cyrillo laudata in manus venerit auctoris collectionis Avellanæ, qui paullo post Concilium V. eam cum aliis ad eamdem causam pertinentibus latinitate donavit, suæque præstantissimæ collectioni inseruit.

Ea documenta a Græco conficta.

tom. 5. Concil. col. 158. e

Ibidem col. 166. a

Ib. col. 222. a b.

Conficta ante Synodum V.

IV. De epistolis perperam inscriptis pauca. Epistola quarta Simplicii ex MSS. laudatæ collectionis Avellanæ ad Zenonem Augustum data præfertur, ex codice autem Virdunensi ad Basiliscum. Hanc secundam inscriptionem veram esse late probarunt P. Antonius Pagius ad annum 466. num. 11. ac Tillemontius not. 2. in vitam Acacii. Epistola 13. Felicis ad Flavitam CP. in codice Virdunensi, ex quo edita fuit, Gelasio perperam adscribitur, uti manifeste probavit P. Sirmondus, qui idcirco Felicem pro Gelasio substituit. Tria fragmenta epistolæ Anastasii II. ad Ursicinum ex duobus MSS. Bellovacensi & Corbejensi vulgavit Baluzius. Hic Ursicinus Dardaniæ, aut alicujus Illyricianæ provinciæ Episcopus fuisse videtur: ejus enim meminit Gelasius in epist. 3. ad Dardanos inquiens: *His igitur incitati per fratrem & Coepiscopum nostrum Ursicinum præsentia dirigere scripta curavimus*. Eadem

tom. 5. Conc. col. 411.

dem vero tria fragmenta inserta leguntur epistolæ secundæ ejusdem Pontificis ad Laurentium de Lignido: in qua tamen secundum fragmentum præcedit, tum duo alia sequuntur primum & tertium. Cum vero Lignidum urbs locata in Macedoniæ finibus, seu in Epiro nova ad Illyricum pertineat; eam Gelasii epistolam encyclicam credimus ad Illyricianos directam, quæ proinde tum ad Ursicinum, tum ad Laurentium de Lignido pervenerit: ac proinde tria illa fragmenta Anastasio II. perperam inscripta sunt.

Tria fragmenta Anastasio II. perperam tributa, Gelasio asseruntur.

§. IV.

De epistolis, additamentis, & tractatibus Gelasianis, qui in dubium a nonnullis vocantur.

I. NOn pauca dicenda sunt de iis documentis in Acaciana caussa editis, quæ licet sincera sint, in suspicionem tamen a nonnullis adducuntur. Nihil opus est divagari contra Dupinium, qui singulari confidentia ausus est veluti spurias traducere tres epistolas, unam Felicis III. ad Acacium, quæ in vulgatis Conciliorum inscribitur *libellus citationis* &c. alteram ejusdem Pontificis ad Zenonem Imperatorem, quæ ibidem edita est cum titulo *libellus* &c. ac tandem epistolam ad universos Presbyteros & Archimandritas Constantinopoli & in Bithynia consistentes, quæ scripta fuit ex Romana Synodo anni 485. adversus Acacium: simulque hanc Synodum supposititiam declarat. Duo enim priora documenta satis superque vindicant duæ antiquæ collectiones, in quibus continentur, nimirum collectio Vaticano-Barberina, & Additiones Dionysii: tertium vero tuetur præstantissima collectio Avellana. Dupinii autem cavillationes luculenter disjicit P. Bernardus de Rubeis in Dissertatione *de una sententia damnationis in Acacium* §. 12. & 19. Nihil pariter laboramus circa epistolam Gelasii ad Succonium e MS. Veronensi typis editam, quæ si ab eo scripta dicatur, antequam Episcopi Afri ab exilio revocarentur, nihil oberit, quin eidem Pontifici, ut codex præfert, adjudicetur. Gelasius enim ad Pontificatum promotus fuit anno 492. illi vero fuerunt revocati mense Augusto anni 494.

tom. 5. Conc. col. 217.

Ib. col. 218.

Ib. col. 247.

Longior epist. Gelasii ad Dardanos interpolationis accusata.

II. Gelasii epistola ad Dardanos, quæ brevior describitur in codicibus collectionis hoc tomo edendæ cap. 50. sicut & in MS. Veronensi, & apud Isidorum, in quem ex laudata collectione traducta fuit, in recentioribus editionibus Conciliorum non exigua additamenta recepit. Hæc additamenta interpolationis accusavit Quesnellus ea notatione, quam laudato capiti 50. ab ipso subjectam heic inserimus. *Gelasii non esse dimidiam illam paginam, & superiores, quibus alias editiones ista ampliores esse antea monuimus, vehementer suspicor. Ad hanc quod attinet, nihil aliud habet quam varia exempla Pontificum, qui sæculares Principes christiana libertate vel adierunt ipsi, vel litteris adhortati sunt, quæ facile addita sunt aliena manu. Deinde quod ait S. Ambrosium Theodosio communionem suspendisse, recentioris stili esse mihi videtur. Quod a Leone Papa asserit Theodosium Ephesino latrocinio excedentem libere esse correptum, falsissimum est. Quod denique se ipsum ait Odoacri iniqua præcipienti non paruisse, cum temporum ratione conciliari non potest. Odoacer enim anno 490. hoc est biennio antequam Gelasius Papa Sedem Apostolicam teneret, a Theodorico ita devictus est, & ad mortem usque Ravennæ inclusus, ut Gelasio Papæ nihil vel justi, vel injusti præcipere potuerit.* Hanc eamdem opinionem suscipiens Marchio Maffejus in Supplemento Acaciano, aliam objectionem adjecit ex iis addititiis verbis: *Ecce nuper Honorico Regi Vandalicæ nationis vir magnus & egregius Sacerdos Eugenius Carthaginiensis Episcopus, multique cum eo catholici Sacerdotes constanter restiterunt sævienti . . . bodieque persequutoribus resistere non omittunt.* Cum epistola ad Dardanos signetur anno 495. haud videt Vir clarissimus, quomodo *nuper* contigisse dici potuerit, quod ante annos saltem XI. evenerat (Hunericus enim anno 484. e vivis excessit:) nec ei anno 495. competere posse existimat, *bodieque resistere non omittunt*, cum præcedenti anno 494. Guntamundus Hunerici successor Episcopos ab exilio revocasset. Cum porro multa ex iis, quæ inseruntur ad defensionem sententiæ in Acacium, concinant cum alio tractatu, seu epistola e MS. Veronensi ab eodem vulgata, ac Felici tributa; hæc ex Felicis litteris sumta, ac Gelasii epistolæ intrusa suspicatur.

III. Hæc quoque nos olim movebant, quamdiu hujus auctioris epistolæ fontem ignoravimus. At Romæ inspicere & expendere licuit codices præstantissimæ collectionis Avellanæ, ex quibus ea edita fuit. Ipsius collectionis antiquitas, & multo magis ea rarissima & sincera documenta, quæ auctor collegit, quæque a nemine vocantur in dubium, hanc quoque auctiorem epistolam ex sincero fonte haustam satis defendunt. Antiquius vero testimonium accedit ex Facundo Hermianensi, qui ante hanc collectionem eamdem epistolam ex auctiori exemplo allegavit lib. 5. c. 4. *Gelasius*, inquit, *scribens universis Episcopis per Dardaniam constitutis . . . sic dicit: Sit clara urbs illa potestate præsentis imperii*: & prosequitur longum textum describens additamenti, quod in vulgatis Conciliorum legitur tomo 5. col. 333. b. c. Ante collectionem igitur Avellanam hæc epistola cum additamentis prodierat. Vindicatur.

IV. Neque novum est unius ejusdemque epistolæ duo exemplia aliquando reperiri, quorum alterum secunda ipsius auctoris manu additamenta receperit. Vide quæ diximus in admonitione ad Leonis epistolam 12. num. 10. & 14. Hoc vero auctius exemplum cum & clausulam & chronicam notam præferat, ad ipsos Dardanos missum videtur: alterum vero brevius primum fuisse, quod Gelasius prioribus curis paraverat, non tamen perfecerat. Auctoris quidem manus in epistola perficienda satis aperte detegitur, cum quædam loca aliis verbis reformata in auctiori epistola deprehendantur, alia nunc paucis, nunc pluribus aucta, alia etiam omissa, aliterve expressa, cum additamentis insertis prioris exempli verba non congruerent: quod præsertim observavimus not. 14. 33. & 35. in cap. 50. collectionis edendæ. Interpolatores tanta circumspectione ac libertate uti non solent. Duo ejusdem epistolæ exempla alterum altero auctius.

V. Quæ autem objiciuntur, non tanti sunt, ut interpolationem a Gelasio alienam evincant. Quod Quesnellus recentioris stili notat formulam *communionem suspendit*, levissimum est. Miramur porro *falsissimum* traduci, a Leone Papa Theodosium juniorem latrocinio Ephesino patrocinantem *libere fuisse correptum*; cum correctio modesta quidem, sed libera palam eluceat in ejus ad eumdem Theodosium epistolis, quibus se se Ephesino latrocinio apertissime opponens, ipsum Imperatorem ab ejus pseudo-Synodi patrocinio removere studuit. Difficilius videtur, quod de Odoacre Gelasius scribit: *Nos quoque Odoacri barbaro hæretico regnum Italiæ tunc tenenti, cum aliqua non facienda præciperet, Deo præstante nullatenus paruisse manifestum est.* Pronomen *nos* de pontificia dignitate accipi potuit, quæ in omnibus Romanis Pontificibus una eademque est. Vide admonitionem in epist. 1. S. Leonis num. 25. Ita cum Bonifacius I. in epist. 15. ad Rufum ait: *Theodosius Nectarii ordinationem, propterea quia in NOSTRA notione non esset, habere non existimans firmitatem, missis e latere suo aulicis cum Episcopis, formatam huic a Sede Romana dirigi regulariter depoposcit, quæ ejus Sacerdotium roboraret*: voces *in nostra notione*, quæ ad prædecessorem Damasum referuntur, non de se, at de apostolica dignitate sibi & Damaso communi accepit. Similiter Leo II. in epistola ad Episcopos Hispanos scribens: *De diversis autem Conciliis huic sanctæ Apostolicæ Sedi, cujus ministerio fungimur, subjacentibus Archiepiscopi sunt A NOBIS destinati*, ut sextæ Synodo œcumenicæ interessent; qui tamen a prædecessore suo Agathone destinati fuerant: pronomen *Nobis* pro Apostolica Sede, *cujus ministerio fungebatur*, perspicue sumsit. Ut autem aliis aliorum Pontificum exemplis omissis ad Gelasium accedamus, cum is in epistola ad Orientales inserta cap. 51. collectionis edendæ num. 2. ait: *Nec apud NOS Petro ullatenus absoluto, quem damnasse NOS novimus*: & n. 12. *Quæruntur A NOBIS Acacium fuisse damnatum* (quæ sub

Responderetur objectis.

Pronomen *nos* de Pontificia Sede sumtum.

tom. 7. Conc. col. 1456. c.

ſub Felice III. contigerant:) pronomina *nos* & *nobis* pro apoſtolica & pontificia dignitate certiſſime accepit: neque enim ipſe, ſed Felix III. utrumque damnaverat. Quod ſi quis hac de cauſſa dubitandum putet, num hæc quoque epiſtola Gelaſii ſit; aliud exemplum afferri poteſt ex commonitorio ad Fauſtum, quod cum deceſſorem Felicem memoret, Gelaſii eſſe nemo dubitare poteſt. In hoc vero cap. 4. legitur: *Illud autem nimis eſt impudens, quod Acacium veniam poſtulaſſe confingunt, & NOS exſtitiſſe difficiles*: ac mox de Andromaco, quem Felix in Orientem direxerat, ait: *A NOBIS abundanter inſtructus eſt, ut cohortaretur Acacium depoſita obſtinatione reſipiſcere* &c. Has periodos interpolationi tribuere imbecillimum eſt. Aliud exemplum exploratius proferemus ex alio tractatu, ſeu epiſtola ad Orientales e Veronenſi codice edita, quæ licet Gelaſii nomen in MS. præferat, Felici tamen in vulgatis Conciliorum adſcripta fuit. In rem vero præſentem animadvertenda ſunt hæc verba, quæ Orientalium objectionem exprimunt: *Sed & tunc, inquit,* (leg. *inquis*) *Acacius TECUM communicabat, quando Timotheus hæreticus, vel iſte Petrus ſub tyranno Baſiliſco Alexandrinam tenebat Eccleſiam.* Reſpondet Pontifex: *Vere dicis, ſed is tunc Acacius minime communicabat, & in MEA communione durabat.* Voces *Tecum* & *Mea* non ad ſcribentis perſonam, ſed ad Apoſtolicam Sedem & pontificiam dignitatem apertiſſime referuntur. Sive enim Gelaſius, ſive Felix hujus epiſtolæ auctor credatur; hæc quæ de Timotheo Æluro, ac Petro Mongo narrantur, Simplicii tempora reſpiciunt; Felix nimirum Simplicio ſucceſſit anno 483. Baſiliſcus occupato imperio anno 476. eodem anno Timotheum in Alexandrina Sede locavit, qui pulſo Baſiliſco anno 477. exinde in exilium ejectus fuit, ibidemque veneno interiit. Hoc dejecto Petrus Mongus eamdem ſedem invaſit: ſed is quoque paullo poſt exturbatus fuit ab Imperatore Zenon, Timotheuſque Solofaciolus Epiſcopus catholicus reſtitutus: qua de re ad Simplicium Pontificem Acacius ſcripſit anno 478. Solofaciolo vita functo anno 481., ſubrogatus fuit a catholicis Joannes Talaja. Tum Acacius cum Zenone Auguſto egit, ut Petrum Mongum revocaret: quod inter Romanam Eccleſiam & Acacium magni diſſidii origo fuit. His præmiſſis palam fit, voces *Tecum*, & *Mea*, nimirum Acacium *ſub tyranno Baſiliſco*, ideſt inter annum 476. & 477. *TECUM communicaſſe*, & *in MEA communione duraſſe*, quæ unius Simplicii ætati conveniunt, nedum ad Gelaſii, ſed nec ad Felicis perſonam poſſe referri. Quod ſi nihilominus hæc epiſtola Simplicio tribui nequit; ea utique verba non de perſona hujus, vel illius Pontificis, ſed de dignitate omnibus communi ſumta fuiſſe manifeſtum eſt. Cum porro vox *TECUM* hoc ſenſu ab Orientalibus uſurpata ſit in litteris ſub Felice, vel Gelaſio ſcriptis; nihil mirum ſi Gelaſius eorumdem Orientalium objectis reſpondens ſimili ratione ſibi utendum credidit, ut voces *NOS* & *MEA* de pontificia dignitate in eorum ſenſum acciperet.

VI. Cum vero in additamentis epiſtolæ ad Dardanos, de quibus nunc agimus, Gelaſius quædam geſta commemoret prædeceſſorum ſuorum Leonis, Hilari, Simplicii, atque Felicis propria; voces *nos quoque* ad Odoacris tempus relatæ, aliquid ipſius Gelaſii peculiare videntur innuere. Quamvis Odoacer ante Gelaſii Pontificatum Ravennæ obſidionem paſſus fuerit; nondum tamen victus, nec omnes ejus copiæ ſuperatæ: nec ante ejus mortem, quæ incidit in annum 493. Theodoricum intra Italiam proprie dictam Romæque regnum obtinuiſſe probatur. Fieri ergo potuit ut Gelaſio ad Pontificatum evecto ineunte anno 492. Odoacris miniſtri, quibus Roma ſuberat, aliquod præceptum ejus urgerent, cui ille obſtiterit. Forte etiam de præcepto ſermo eſt, quod non ſolum Pontificem, ſed Romanum quoque Clerum reſpiceret, cuique Gelaſius ipſe ante Pontificatum inter digniores Clericos parere noluit.

VII. Illud porro, quod *nuper* contigiſſe traditur, ita rem, quæ ante annos undecim evenerat, indicare poteſt; ſicut in alia Gelaſii epiſtola ad Anaſtaſium cap. 7. illa verba *Neſtorio nuper ejecto* factum exprimunt; quod acciderat ante annos ſexaginta. Illa vero *hodieque* (ideſt anno 495.) *perſequutoribus reſiſtere non omittunt*, non de Hunerico, ſed de Arianis Epiſcopis accipienda ſunt, quos *perſequutorum* appellatione deſignatos, & apud Guntamundum potentes, adverſus catholicos Epiſcopos ex exilio revocatos plura tentaſſe dubitare non licet. Procopius quidem de Bello Vandalico cap. 8. perſequutionem ſub Guntamundo haud omnino conquieviſſe tradit. Nihil ergo ſupereſt, ex quo hæc Gelaſianæ epiſtolæ additamenta, antiquiſſimæ collectionis Avellanæ, ac Facundi Hermianenſis auctoritate probata, in ſuppoſitionis aut interpolationis ſuſpicionem vocentur.

VIII. Integra hac epiſtola ad Dardanos in tuto poſita, facilius erit de reliquis judicium promere. Cum in eadem epiſtola cap. 10. Gelaſius ſpondeat, fore ut *eadem latius, ſi Dominus conceſſerit facultatem, ſtudeamus exponere*; ampliorem de eadem cauſſa tractatum pollicetur. Hunc tractatum eſſe credimus illum, qui cap. 51. collectionis huic tomo inſerendæ ſtatim poſt eam epiſtolam ſubjicitur. Quodſi non ita prolixus eſt, ut vox *latius* ſignificare videtur; animadvertendum eſt acephalum eſſe, adeo ut plura initio deſiderentur. Forte etiam Gelaſius eum nec perfecit, nec edidit; ſed ut in ſchedis ejus inventus fuit, prodiit in lucem. Tria alia opuſcula acephala Gelaſio inſcripta in vetuſtiſſimis MSS. exemplaribus reperta fuere, quæ majorem difficultatem faceſſunt. I. Tomus de anathematis vinculo, qui in edenda collectione exhibebitur cap. 47. II. Exemplar rationis reddendæ B. Gelaſii Papæ de evitanda communione Acacii ad Orientales Epiſcopos; quod e Veronenſi codice editum fuit. III. Fragmentum longum ejuſdem Gelaſii a Sirmondo erutum e MS. Virdunenſi. Tomum de anathematis vinculo in dubium revocat Tillemontius art. 6. in Euphemii CP. vita. Negari quidem nequit, quin hoc opuſculum præter abruptum initium quædam contineat, quæ neque cum titulo de anathematis vinculo, neque cum reliqua oratione cohærere videntur. Capite primo & ſecundo de decretis Chalcedonenſibus agitur, quæ vel omnia probanda, vel ſi ex parte repudianda ſint, ex toto firma eſſe non poſſe dicebantur. Tum capite 3. ad thema de excommunicationis vinculo ſine ullo apto nexu, & ſine idonea introductione tranſitur. In fine autem ſexti capitis verba *quod Sedes Apoſtolica* &c. ad argumentum primi & ſecundi capitis redeunt, eaque hoc loco perperam inſerta ſunt. Quæ enim in ſequentibus capitibus ſubjiciuntur, ad propoſitum de anathematis vinculo pertinent. Si vero animadvertatur, hoc opuſculum imperfectum eſſe; facile erit intelligere, cur de omnibus ratio afferri non poſſit. Conjicere tamen licebit. Cum in antiquiſſimis collectionibus atque codicibus, qui a Gelaſii ævo modicum diſtant, idem opuſculum huic Pontifici adſcribatur, eidemque tum materies, tum ſententiæ, ac ſtilus conveniant; jure dubitari nequit, quin ex ſchedis ejus ſumtum fuerit. Forte vero cum in iiſdem ſchedis non eſſet perfectum, ſed prima manu paratum, &, ut fit in primis ſetibus, aliquot ſeparatis foliis ſcriptum, nec omnino compactum atque connexum; collector non omnes partes nactus eſt, eaſque quas invenit, minus apte diſpoſuit. Duo prima capita eatenus ad anathematis vinculum pertinere poſſunt, ſi Orientales oppoſuiſſe credantur, ita a Pontifice ſolvi poſſe anathema in Acacium ex Synodi Chalcedonenſis decreto editum, ſicut canon ejuſdem Synodi de Conſtantinopolitanæ Sedis prærogativis a Romanis Pontificibus ſolutus fuerat. Huic objectioni reſpondet Gelaſius, aliam rationem eſſe de decreto fidei Chalcedone edito, quod Scripturæ ac traditioni conſonum Romana Sedes confirmavit, ac inconcuſſum robur obtinuit; aliam vero de canone, quem multis ex capitibus infirmum eadem Sedes rejecit. Sententia autem in Acacium cum decretum fidei reſpiciat, ſolvi non poſſe contendit, niſi error ob quem lata fuit, deferatur. Si non intercidiſſet opuſculi initium, hæc, ut credimus, manifeſtius paterent. Ea porro, quæ leguntur in fine capitis ſexti, *Quod Sedes Apoſtolica non conſenſit* &c. extra proprium locum inſerta, capiti ſe-

Tomus Gelaſ. de anathematis vinculo defenditur.

secundo adnectenda videntur. Tum vero illa capitis tertii, *Peccatori homini mors illata est* &c. aliquo nexu indigent, ut cum præcedentibus ac subsequentibus connectantur, ac transitus fiat ad sententiam in Acacium latam ac præfixam errori, qui in Chalcedonensi Synodo damnatus fuerat. Hinc ergo opusculum quidem imperfectum, & a collectore minus apte dispositum, non vero idcirco Gelasio adimendum est.

Gelasii opusculum e MS. Veron. editum vindicatur.

IX. Aliud opusculum e Veronensi codice editum cum Acacium, Petrum Mongum, ac Zenonem Imperatorem adhuc vivos præferat, Felici quidem tertio potius quam Gelasio adjudicandum videtur, uti March. Massejo ac P. Bernardo de Rubeis placuit. At non solum codex Veronensis post Vigilii obitum scriptus illud Gelasio asserit, verum etiam Nicolaus I. in epist. 42. ad Archiepiscopos & Episcopos Galliæ, initium recitans ejusdem vulgati opusculi cum titulo *ad Episcopos Orientales*, Cardinalis Deusdedit part. 1. S. Anselmus lib. 4. c. 27. & Gratianus caus. XVI. q. 3. c. 9. Similiter Ivo part. 14. c. 8. aliud ejusdem opusculi testimonium recitans, quod legitur tom. 5. Concil. col. 200. b. ipsum opusculum Gelasio adscribit hac epigraphe: *Gelasius Episcopis Orientalibus de communione Acacii vitanda*. Idem testimonium Gelasio inscriptum Gratianus repetit caus. XI. q. 3. c. 46. ex quibus alios pariter codices Gelasium auctorem prætulisse manifestum est. Accedunt præterea MSS. alterius collectionis sæculo VIII. digestæ, quam nos Additiones Dionysianas vocamus. In his enim fragmentum hujus opusculi profertur cum titulo *Ex epistola B. Papæ Gelasii ad Orientales de vitanda communione Acacii, ubi datur intelligi, nullum esse vinculum insolubile nisi circa illos, qui in errore persistunt*. Incipit autem fragmentum: *Nos non in Acacium ideo sententiam tulimus* &c. uti habetur tom. 5. Concil. col. 195. a. Stilus quoque & sententiæ cum iis congruunt, quæ in Gelasii epistola ad Dardanos, & in tomo de anathematis vinculo continentur. Objectæ autem difficultates conciliari queunt, si dicatur Gelasius lucubrasse hoc opusculum, ut refelleret libellum Orientalium Felicis tempore exaratum, dum Acacius, Petrus Mongus, & Zeno Imperator in vivis erant; ipsi autem libello ita respondendum putasse, perinde ac si hæc responsio illis viventibus digesta fuisset. Cum in hoc opusculo brevius & aptius explicentur illa sententiæ in Acacium latæ *numquamque anathematis vinculis exuendus*, quæ fusius & implexius exponuntur in tractatu imperfecto Gelasii de anathematis vinculo, cumque eadem Scripturæ testimonia, eædem sententiæ in eamdem rem utrobique afferantur; si tractatus de anathematis vinculo Gelasio asserendus est, hoc quoque opusculum eidem est vindicandum, ne tantopere & confuse laborasse credatur Gelasius in re, quam Felix pressius & clarius antea definivisset. Duo autem hæc documenta Felici III. adscribere sine ullius codicis, aut antiqui testis auctoritate, ut adimantur Gelasio, cui & codices & testes antiqui utrumque attribuunt, nimiæ confidentiæ est. Credimus vero Gelasium non publicasse eum tractatum, quem imperfectum reliquit; huic autem posteriori opusculo ex eodem tractatu pleraque inseruisse, ut laudata sententiæ verba explicaret. Sed cum hoc opusculum nunc acephalum, olim vero perfectum edendum esset, uti sane ad Orientales missum traditur; in ea re brevius & clarius digerenda studium ac diligentiam adhibuit, uti adhibuisset proculdubio in eo tractatu, si ipsum perficiendum & vulgandum putasset.

Item aliud editum e MS. Virdunensi.

X. Ad opusculum e Virdunensi codice impressum quod pertinet, fatendum videtur cum Tillemontio loco laudato, quædam continere, quæ privatum hominem potius, quam Romanum Pontificem decent; uti sunt illa: *Non est quidem nostræ humilitatis de totius orbis dissensione ferre sententiam; est tamen nostrum de propria salute esse sollicitos*. Illa porro, *Optamus qualiacumque & quantacumque super nos importaverit inimicus, tolerare discrimina in sæculo præsenti*: & illa pariter in fine: *Me enim credo, spero, confido in Christo, quod ab ejus caritate nec tribulatio, nec angustia, nec gladius, nec persequutio, nec vita, nec mors umquam poterit separare. Incumbat persequutio, sæviant leges: militi Christi gloriosius est mori, quam vinci; fraudari præsentium commodis melius, quam carere futuris*: hæc, inquam, hominem exhibent, qui in Oriente violentiæ suberat; non vero Romanum, qui sub Theodorico tutus, ab Imperatore Orientis nihil metueret. Aliunde hoc opusculum, seu verius fragmentum opusculi, non versionem e Græco, sed Latinum originale manifestissime præsefert. Quid igitur? Si Gelasii nomen in codice erat præfixum, quod non ita clare a Sirmondo traditur; vel si inter Gelasii opera inventum, ac ex ejus schedis ab origine sumtum fuit; illud verisimile est, quod Tillemontius conjecit, idem opusculum scriptum quidem fuisse a Gelasio, a cujus stilo non abhorret; at non suo, sed eorum Orientalium nomine, qui in Oriente vexabantur, ut eos a profana communione alienos in proposito confirmaret.

§. V.

Decretum de libris recipiendis vel non recipiendis num & quatenus Gelasio tribuendum. Triplex ejusdem decreti forma proponitur, codicumque varietas notatur. Idem decretum alicubi divisum in duo. Codices qui Damaso, vel Gelasio, vel Hormisdæ decretum adscribunt. Quid cuique asserendum videatur.

I. QUoniam de Gelasii opusculis, quæ in Acacii causa aliquot collectiones proferunt, hoc capite disseruimus; appendicis cujusdam loco nonnulla addere liceat de celebri illo decreto de libris recipiendis vel non recipiendis, quod in pluribus collectionibus alia atque alia ratione atque inscriptione propositum, non exiguam controversiam apud eruditos excitavit. De hac controversia non pauca quidem scripsimus lib. 2. Observationum in Cardinalis Norisii opera cap. 12. At cum in evolvendis multis codicibus & collectionibus plura de eodem decreto invenerimus, quæ ad rem apertius explicandam maxime conferent, in eodem argumento iterum versari non inutile futurum confidimus. Hoc decretum in diversis collectionibus aliter atque aliter producitur. Triplicem decreti formam nacti sumus. Auctius hoc decretum Damaso Papæ inscriptum reperimus in codice Casanatensi D. IV. 23. sæculi circiter undecimi, qui excerpta continet ex canonibus Conciliorum & constitutis Romanorum Pontificum. Sic enim ibidem pag. 46. *Incipit Concilium urbis Romæ sub Damaso Papa de explicatione fidei*. Initio profertur decretum de Spiritu Sancto, quod alii quoque codices, ut postea dicemus; Damaso adjudicant. *Dictum est prius agendum de Spiritu septiformi, qui in Christo requiescit*, & reliqua, uti ex Holstenio edita sunt tom 2. Conc. Ven. edit. col. 1047. e; nisi quod loco verborum *multiformis autem nominum Christi dispensatio est*, hic codex habet: *Item de multiformi dispensatione nominum Christi*. Post ultima autem hujus decreti verba *& annuntiabit vobis*, in eodem MS. canon sacrarum Scripturarum additur sic. *Item dictum est. Nunc vero de Scripturis divinis agendum est, quid universalis catholica recipiat Ecclesia, & quid vitare debeat. Incipit ordo veteris Testamenti*. Ac descriptis veteris Testamenti libris adduntur libri Testamenti novi, ut in vulgato Gelasiano tom. 5. Conc. col. 385. a. Sequitur porro: *Item dictum est. Post has omnes propheticas & evangelicas atque apostolicas, quas superius depromsimus Scripturas, quibus Ecclesia catholica per gratiam Dei fundata est* &c. ubi post breve trium præcipuarum sedium Romanæ, Alexandrinæ, atque Antiochenæ encomium generales Synodi recensentur cum decreto de libris recipiendis vel non recipiendis, ut in eodem Gelasiano decreto col. 386. & seqq. Solum inter Synodos omittuntur illa, quæ in vulgato leguntur: *Sanctam Synodum Constantinopolitanam mediante Theodosio seniore Augusto, in qua Macedonius hæreticus debitam damnationem excepit*: nec non illa post mentionem Synodi Chalcedonensis subjecta: *Sed & si qua sunt Concilia a SS. Patribus hactenus instituta, post horum* (Conciliorum generalium) *auctoritatem*

Prima decreti forma auctior decretum Damaso tribuens.

& cuſtodienda & recipienda & decernimus & mandamus. Hanc eamdem decreti formam Damaſo item attributam exhibet etiam antiquum exemplar regium teſte P. Couſtantio in Monito ad Damaſi epiſt. 5. n. 5. col. 503. Codex 61. Capituli Veronenſis ſæculi IX. vel X. in quo abbreviatio canonum, Halitgarii libri, & alia nonnulla deſcribuntur, eam ſolam partem hujus decreti Damaſo item inſcripti e ſuſiori decreto excerptam præfert, quæ incipit a verbis: *Poſt has omnes prophetica & evangelicas, atque apoſtolicas Scripturas* &c. ubi vox demonſtrativa *has* canonem Scripturarum in integro decreto, ex quo hæc pars ſumta fuit, præceſſiſſe demonſtrat. Reliqua ſunt eadem ac in laudato MS. Caſanatenſi uſque ad finem, omiſſis pariter illis, quæ in eodem codice Caſanatenſi prætermiſſa notavimus. Hic autem titulus ibidem exhibetur: *De Concilio in urbe Romana ſub Damaſo Papa edito*: & in fine: *Explicit Concilium ſub Damaſo Papa*.

Secunda brevior Gelaſio adſcribit.

II. Altera decreti forma aliquanto brevior eſt illa in Conciliis vulgata loco citato, quæ cum eam partem ad Spiritum Sanctum pertinentem ab Holſtenio editam ignorat, tum vero idem decretum Gelaſio aſſerit. Incipit a canone Scripturarum. Inter Synodos approbatas duas particulas recipit, alteram de Conſtantinopolitana Synodo, alteram de recipiendis aliis SS. Patrum Synodis, quæ in ampliori forma antea deſcripta haudquaquam leguntur. Hanc formam vulgatam reperire licuit tantummodo in poſteriorum collectionum exemplaribus, videlicet in MS. Vat. Palatino 584. qui collectionem ſequioris ætatis in libros duodecim diſtributam complectitur, nec non apud Burchardum lib. 3. a cap. 117. ad cap. 121. In nullo autem codice chronicam notam, quæ in vulgatis titulo affigitur, nanciſci potuimus. Hincmarus Remenſis codice uſus eſt, qui hanc eamdem formam referebat, hac una exceptione, quod canones Apoſtolorum non adjungebat apocryphis. Sic enim ille in Opuſculo capitulorum 55. ad Hincmarum Laudunenſem cap. 24. *Sed & B. Gelaſius in catalogo, qui libri ab Eccleſia catholica recipiantur, deſcripto, authenticis Scripturis, & Nicænæ, Conſtantinopolitanæ, ac Epheſinæ, Chalcedonenſis quoque Synodi, & aliis Conciliis a SS. Patribus inſtitutis, & orthodoxorum Opuſculis atque decretalibus epiſtolis Apoſtolicæ Sedis Pontificum, aliiſque ſcripturis diſcrete commemoratis, de his Apoſtolorum canonibus penitus tacuit, ſed nec inter apocrypha eos miſit*. Confer etiam ejuſdem opuſculi caput 25. In MSS. additionum Iſidori, uti ſunt Vat. 1340. & Venetus S. Marci 169. ſub nomine item Gelaſii eadem vulgatorum forma habetur cum duplici diſcrimine. Nam deeſt Concilium Conſtantinopolitanum; canones vero Apoſtolorum inter apocrypha non recenſentur. Animadverſionem etiam meretur duplex titulus, alter præfixus catalogo Scripturarum: *Ordo de ſacris libris digeſtus a Gelaſio Papa cum LXX. Epiſcopis*; aliter ante decretum de aliis libris: *Incipiunt decreta Gelaſii Papæ. Decretum cum LXX. Epiſcopis habitum de apocryphis ſcriptis*. Idem invenitur in codice, quem Merlinus in editione adhibuit. Exemplum Vat. 1339. qui collectionem canonum profert in quinque libros diſtinctam, lib. 4. capite ultimo deſcribit ſub Gelaſii nomine idem decretum vulgatum, ſed in priori parte de libris recipiendis duas particulas Synodi CP. & aliorum Conciliorum præterit, in altera vero parte de apocryphis canones Apoſtolorum nequaquam refert. Hæc eadem ſecunda forma e vetuſto MS. Florentino S. Marci impreſſa eſt a P. Joſepho Blanchinio tom 4. Anaſtaſii pag. LXI. eaque ibidem etiam Gelaſio Papæ tribuitur. Cum vero auctor Hiſtoriæ Litterariæ Italicæ tom. 7. ejuſdem codicis deſcriptionem afferens, pag. 529. epigraphen præbeat, qua illud decretum non Gelaſio, ſed Damaſo adſcribitur; amicum Conventus Florentini S. Marci per litteras interrogavimus, qui reſcripſit, primo quidem hanc inſcriptionem legi: *Incipit Concilium urbis Romæ ſub Damaſo Papa de exemplaribus fidei, & de recipiendis & non recipiendis libris*: qui titulus totum decretum juxta primam formam comprehendit: ſubjicitur vero immediate ea ſola decreti pars, quæ de Spiritu Sancto agit: *Prius agendum eſt de Spiritu Sancto*, cum reliquis uſque ad illa *& annuntiabit vobis*, quemadmodum ab Holſtenio editum eſt. Dein alius titulus ſequitur a Blanchinio editus: *Incipit decretum de abiiciendis & recipiendis libris, quod ſcriptum eſt a Gelaſio Papa cum LXX. eruditiſſimis viris Epiſcopis in Sede Apoſtolica in urbe Roma*: & ſubnectitur canon Scripturarum cum reliquis juxta ſecundam formam, quæ hic quoque omittit duas memoratas particulas de CP. Synodo, & de aliis Patrum Conciliis: at canones Apoſtolorum apocryphis adnumerat.

Cod. Florent. dividit in duo decreta.

III. Tertia forma omnium breviſſima catalogum Scripturarum ignorat, præmiſſiſque elogiis de tribus Sedibus, atque de Synodis, decretum exhibet de libris recipiendis vel non recipiendis. Huic tertiæ formæ Gelaſius inſcribitur. Ita in MS. Vat. 3832. ſæculi circiter XII. *Incipiunt decreta de recipiendis & non recipiendis libris, quæ ſcripta ſunt a Gelaſio Papa cum LXX. eruditiſſimis viris Epiſcopis in Sede Apoſtolica urbis Romæ. Poſt propheticas & evangelicas* &c. ut in vulgato, niſi quod Concilium CP. non inſeritur, ut in editis, poſt Nicænum, ſed poſt Chalcedonenſe his verbis: *Conſtantinopolitanum quoque Concilium, in quo Eunomii & Macedonii error convincitur*; & ſtatim ſubditur particula de ceteris Conciliis: *Et ſi qua ſunt Concilia a SS. Patribus conſtituta, poſt horum quatuor auctoritatem & cuſtodienda & recipienda decrevimus*. Canones vero Apoſtolorum inter apocrypha nequaquam referuntur. In vetuſtioribus autem exemplis, quæ hanc breviorem formam continent, non ſolum omittuntur hi canones, verum etiam duæ illæ particulæ, quæ ad CP. Synodum & ad alia Concilia pertinent. Ejuſmodi eſt codex Vat. 630. puræ Iſidorianæ collectionis, ex quo palam fit vulgatum decretum, quod aliquot additamenta recepit, ab Iſidoro non proficiſci. Idem eſt in aliis codicibus, qui e puro Iſidoro hoc decretum derivarunt. Alii quoque Iſidoro antiquiores idipſum præferunt. Juſtus Fontaninius in Appendice de Antiquitatibus Hortæ pag. 317. hanc eamdem prorſus formam edidit ex antiquiſſimo ac præſtantiſſimo codice Vat. Palat. 493. qui Miſſale Gallicanum vetus a Ven. Cardinali Thomaſio vulgatum nobis conſervavit. Hæc autem ibidem inſcriptio legitur: *Incipit decretalem Sancti Gelaſii Papæ. Poſt propheticas* &c. Idipſum invenitur in pervetuſta collectione MS. Lucano-Colbertina, ex qua P. Manſius hoc decretum impreſſit tom. 1. Supplementi Conciliorum col. 357. cum titulo: *Incipit decretale ab urbe Roma editum de recipiendis, ſive non recipiendis libris factum Synodum ſub Gelaſio Papa urbis Romæ cum ſeptuaginta Epiſcopis*.

Tertia forma breviſſima Gelaſio item inſcribitur.

Idem decretum diviſum in duo.

Unum Damaſo tributum.

IV. Antiqua collectio Additionum Dionyſii præcipuam animadverſionem efflagitat. Auctius enim decretum, quod n. 1. expoſuimus, partitur in duo, eaque aliis interjectis documentis ac titulis ſeparatim producens, unum Damaſo, alterum Gelaſio vindicat. Primo poſt epiſtolam, quam Damaſus ad Paullinum direxit, decretum de Spiritu Sancto ac de Scripturis, ejuſdem Damaſi nomine deſcribitur hoc titulo: *Concilium urbis Romæ ſub Damaſo de explanatione fidei. Dictum eſt, prius agendum eſt de Spiritu ſeptiformi* &c. uti Holſtenius hoc decretum impreſſit *ex vetuſtiſſima canonum collectione bibliothecæ Vaticanæ*, ideſt ex Vat. MS. 5845. qui Dionyſii Additamenta recepit. Poſt ultima autem verba ab Holſtenio edita *annuntiabit vobis*, eodem numero additur: *Item dictum eſt. Nunc vero de Scripturis divinis agendum eſt, quid univerſalis catholica recipit Eccleſia, & quid vitari debeat*: ac ſubjecto Scripturarum catalogo, uti ſupra n. 1. notavimus, eodem numero ſubjicitur: *Item dictum eſt: Poſt has omnes propheticas, & evangelicas, & apoſtolicas, quas ſuperius depromſimus Scripturas* &c. uſque ad ea verba vulgati decreti Gelaſiani *primum nomen Chriſtianorum novellæ gentis exortum eſt*: quibus trium præcipuarum Sedium mentio concluditur. Hoc ultimum fragmentum Eminentiſſimus Baronius ex alio MS. Vat. 1353. ac ex Vallicellano A 5. hujus collectionis, quam ipſe Creſconianam appellavit, publici juris fecerat ad an. 382. num. 19. Cum porro hocce fragmentum Damaſo inſcriptum in laudatis verbis deſinat, careatque reliquis, quæ ad gene-

t. 5. Conc. col. 387. a

nerales Synodos pertinent; falsa hypothesi laborant, qui hoc decretum a Damaso expungendum tradunt, propterea quod in eo Ephesina & Chalcedonensis Synodi, Cælestini & Leonis Papæ, Eutychetis ac Nestorii nomina Damaso posteriora memorentur. Hac eadem falsa hypothesi, quod hoc decretum *adjunctum* habeat generalium Synodorum indicem, P. Constantius col. 601. miratus est, quo pacto idem Annalium parens vir oculatissimus, titulo, cujus falsitas est tam manifesta, decipi tam facile potuerit. Hæc autem pars de Synodis, quæ ea nomina Damaso posteriora exprimit, in iisdem MSS. exemplaribus post aliquot interpositos titulos inchoat aliud decretum de libris recipiendis vel non recipiendis, quod Gelasio asseritur hac epigraphe: *Incipit decretalis de recipiendis & non recipiendis libris, qui scriptus est a Gelasio Papa cum LXX. viris eruditissimis Episcopis in Sede Apostolica urbis Romæ. Post propheticas & evangelicas* &c. cum reliquis de generalibus Synodis, de libris recipiendis, & de apocryphis, uti in tertia forma ante laudata: ubi est observandum, non scribi quemadmodum in antecedenti decreto Damasi nomine inscripto, *Post has omnes propheticas & evangelicas*, quia Scripturarum catalogus hic præmissus non fuit. In his præterea exemplis desunt particulæ de CP. Synodo, & de ceteris Patrum Conciliis; canones vero Apostolorum inter apocrypha referuntur. Hoc decretum Atto Vercellensis inseruit Capitulari cap. 100. nihilque dubii est, quin ipsum exscripserit ex vetustissimo MS. Capituli Vercellensis Ecclesiæ, in quo Additiones Dionysianæ continentur.

Aliud inscriptum Gelasio.

V. Tandem commemorandi sunt codices auctioris collectionis Hispanicæ, qui soli hoc decretum Hormisdæ tribuunt. In tabula titulorum codicis Vat. 1341. collectionis Hispanæ num. 102. habetur: *Decreta Romanæ Sedis de recipiendis & non recipiendis*: qui titulus tabulæ ultimus cum non inter Gelasii, sed post S. Gregorii titulos subjiciatur, adititius agnoscitur. Enimvero hoc decretum licet indicatum in tabula, in corpore ipsius codicis, qui certe non est mutilus, nuspiam invenimus. Immo tabula ejusdem collectionis, quam ex aliis codicibus profert P. Constantius in præfatione ad tom. 1. Epistolarum Rom. Pontif. pag. CIX. hujus decreti titulum ignorat. Porro in codice Vat. 4587. quo Jo. Baptista Perezius notitiam dedit manuscriptorum auctioris collectionis Hispanicæ, tabulam ex iisdem exhibuit, in qua num. 103. hic titulus legitur: *Decreta Romanæ Sedis de recipiendis & non recipiendis libris ab Hormisda Papa edita*. Hanc vero notationem affixit: *Sic in omnibus MSS. licet in impressis & a Gratiano Gelasio tribuantur*. Baluzius in notis ad epist. 132. Lupi Ferrarienſis ad Carolum Calvum, & ad dialogos Antonii Augustini de emendatione Gratiani pag. 444. Urgellensis Hispanicæ Ecclesiæ exemplar commemorat, in quo idem decretum Hormisdæ tribuitur. Hoc decretum eidem Pontifici inscriptum ex MS. Jurensi vulgavit P. Franciscus Chiffletius in notis ad Vigilium Tapsensem pag. 149. cum hac inscriptione: *Incipit decretale in urbe Romæ ab Hormisda Papa editum*. Et in fine. *Explicit decretale editum ab Hormisda Papa urbis Romanæ*. P. Harduinus idem decretum Hormisdæ adscriptum reperit in alio simili codice collegii Parisiensis Soc. Jesu, ex quo solam clausulam produxit tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 391. not. 1. Hi duo codices profecti videntur ex MSS. libris Hispanicis, qui soli hoc decretum Hormisdæ inscriptum inter additamenta auctioris collectionis Hispanicæ receperunt. Hoc autem decretum, ut ex Jurensi codice a Chiffletio impressum fuit, secundam formam superius explicatam & cum vulgato Gelasiano prorsus concinentem repræsentat. Nam & duas particulas ad CP. aliasque Synodos pertinentes exhibet, & Apostolorum canones apocryphis interserit. Num vero ceteri codices Hispanici idipsum habeant, aliis, quibus hujusmodi librorum copia est, conferendum relinquimus.

Qui codices Hormisdæ decretum tribuant.

VI. In tanta varietate codicum quid vel certum, vel probabilius nobis videatur, exponendum est. Certum in primis esse debet, primam decreti formam Damaso in Casanatensi codice adscriptam, ipsi tribui non posse, saltem pro ea parte, quæ de libris recipiendis vel non recipiendis statuit; cum præter Synodos Ephesinam & Chalcedonensem inter eosdem libros recenseantur plures auctorum, qui multo post Damasum floruere. Num vero ejus sit ea pars, quæ de Spiritu Sancto, de Scripturis canonicis, ac de tribus Sedibus agit, uti hæc sola ipsi adscribuntur in MSS. Additionum Dionysii, non levis est quæstio. Prima quidem particula, quæ de Spiritu Sancto differit, eidem competere potest. Equidem idem Damasus adversus Macedonii errores Spiritus Sancti Divinitatem constituit. Hac de re duo fragmenta supersunt, quæ Holstenius subjecta invenit epistolæ Romanæ Synodi sub Damaso ad Orientales cum titulo singulis fragmentis præfixo, *Item ex parte decreti*, quæque nos similiter nacti sumus in vetustissimo MSS. 55. Capituli Veronensis. Vide supra cap. 9. n. 3. Forte igitur ejusdem decreti pars est etiam hæc particula Damaso inscripta, qua de eodem Spiritu Sancto decernitur. Hanc quidem *Gelasio restituendam esse, & ad illam Synodum Romanam, in qua iste Papa decretum de libris edidit, pertinere, prævio in hoc ipsum Gelasii decretum monito* se se *demonstraturum* P. Constantius pollicitus est tom. 1. Epistolarum Rom. Pont. pag. 495. Tomus vero secundus, cui hoc monitum cum Gelasii epistolis inferendum erat, nondum prodiit. Cum vero quotquot codices hactenus nancisci potuimus hanc decreti particulam Damaso, nullus autem Gelasio adscribat, nullaque peculiaris ratio, quod sciamus, Gelasio Pontifici fuerit, ob quam de Spiritu Sancto decerneret, quemadmodum Damaso fuit; haud intelligimus, quibus argumentis, vel documentis illud *demonstrare* potuerit.

Prima forma Damaso non competit.

Quid eidem tribuendum.

VII. Dubitari potest de catalogo Scripturarum, qui decreto de Spiritu Sancto in laudatis codicibus Damasum præferentibus (excepto Florentino S. Marci, qui solam particulam de Spiritu Sancto eidem adjudicat) subjicitur. Ne autem Damasum hujus catalogi credamus auctorem, illa plane evincunt, quæ procemii loco ei catalogo in iisdem MSS. præmittuntur. *Item dictum est. Nunc vero de Scripturis divinis agendum est, quid universalis catholica recipiat Ecclesia, & QUID VITARE DEBEAT.* Hæc postrema verba evidenter indicant decretum de libris non recipiendis, seu de apocryphis, quod Scripturarum catalogo erat subjiciendum: hæcque præfatiuncula unum eumdemque tum catalogi Scripturarum, tum decreti de apocryphis auctorem esse significat. Sicut autem decretum de apocryphis Damaso, ut vidimus, adscribi nequit; ita nec Scripturarum catalogus, neque hæc præfatiuncula, quæ tum catalogum, tum decretum præfumit. Hinc porro tria consequuntur. I. in MSS. Additionum Dionysii mutilum & imperfectum esse illud caput, quo post laudatum procemium catalogus Scripturarum subjicitur sine decreto de apocryphis. II. eumdem catalogum ibidem cum eo procemio adititium esse antecedenti decreto de Spiritu Sancto, si hoc ad Damasum pertinere probabilius credatur; rectiusque hoc unicum decretum Damaso inscriptum exhiberi in MS. Florentino S. Marci. III. adititiam in iisdem codicibus multo magis esse, ac Damaso perperam attributam eam partem catalogo Scripturarum subnexam, quæ de tribus præcipuis Sedibus Romana, Alexandrina, & Antiochena paucis differit: eam siquidem Gelasio certissime referendam mox videbimus.

Scripturarum catalogus a Damaso abjudicatur.

VIII. De Gelasio itaque ut statuamus, decretum de libris ipsi & Patribus Synodi, quam hac de causa habuit, non autem Hormisdæ esse asserendum dubitare non licet. Explorate enim Hormisda hoc decretum a Patribus jam antea conditum indicat in epist. 70. ad Possessorem. Scribens enim de operibus Fausti Regensis, quæ in eo decreto rejiciuntur, *neque illum recipi* affirmat, *neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen catholicæ fidei*: ubi *auctoritas Patrum* decretum de apocryphis innuit. Et post nonnulla idem decretum apertius respiciens ait: *Non improvide veneranda Patrum sapientia fideli potestati quæ essent catholica dogmata definiit; certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda Sancto Spiritu instruente præfigens.*

Decretum de libris Gelasio asseritur.

His

His utique decretum non abs se, sed a prædecessoribus suis in aliqua Patrum Synodo constitutum significat. Cum porro Damaso ex dictis tribui nequeat, reliquum est ut Gelasio vindicetur, cui sane ipsum pleræque collectiones & codices asserunt. Hinc eidem Gelasio adjudicanda est etiam commemoratio de præcipuis Sedibus, quæ initio decreti de libris brevi perstringitur.

IX. Solum ambigi potest, num secunda hujus decreti forma, quæ catalogum Scripturarum præmittit, an vero tertia tantum, quæ eodem catalogo caret, Gelasio adscribenda sit. Vetustiores quidem codices & collectiones hanc tertiam præferunt. Inter has collectionis Lucano-Colbertinæ origo a Gelasio non multum distat. Collectio Additionum Dionysii, quæ sæculo VIII. compacta fuit, ex antiquioribus collectionibus dimanat. Codex Vat. Palat. 493. originis Gallicanæ summam antiquitatem præsefert. Ipse Isidorus Mercator, qui ineunte sæculo IX. suam collectionem digessit, non aliud Gelasii exemplum reperit. Cum his codicibus & collectionibus comparandi non videntur illi, qui secundam decreti formam, idest Scripturarum etiam catalogum Gelasio inscribunt: inter quos unus Collegii Parisiensis ab Harduino laudatus tom. 5. Concil. col. 385. dum hanc epigraphen exhibet: *Notitia sacrarum Scripturarum, seu librorum canonicorum cum descriptione, vel adnotatione Gelasii Papæ*, solam *adnotationem* (decretum de libris intelligit) a Gelasio scriptam significare videtur. Alia quoque collectio Additionum Isidori, quæ catalogum Scripturarum Gelasio inscriptum præferunt, hunc ab eodem quibusdam indiciis abjudicat. Hujus enim collectionis codices post descriptum uno capitulo catalogum Scripturarum cum titulo, *Ordo veteris Testamenti .... digestus a Gelasio Papa cum LXX. Episcopis*, non statim eodem capitulo subjiciunt decretum de libris cum initio, quod præmissum catalogum respicit: *Post HAS OMNES propheticas, & evangelicas, atque apostolicas Scripturas*, uti habetur in ceteris libris, qui ex utraque parte unum decretum conficiunt: sed in alio capitulo hanc epigraphen præfigunt. *Incipiunt decreta Gelasii Papæ. Decretum cum LXX. Episcopis habitum de apocryphis scripturis*, cui hoc initium est: *Post propheticas & Evangelicas* &c. Notetur verbum *Incipiunt*, & initium *Post propheticas*, uti in exemplis, quæ canonicas Scripturas non præmiserunt. Difficultas, quæ ad abjudicandum a Gelasio ipsum decretum de libris nonnullos movebat ex chronica notatione pendet, nimirum ex consulatu Asterii atque Præsidii anni 494. quo anno posteriores sunt quidam libri in eodem decreto recensiti. Hanc autem consularem notam cum in nulla collectione, in codice nullo nacti simus, perperam affixam nihil ambigimus: ac propterea jure P. Constantius (teste P. Mopinot in epistola edita anno 1724.) quinto loco probandum sibi proposuerat, *expugnendam, quæ tot hactenus rixis locum dedit, chronologicam notam, utpote nulla satis firma auctoritate nixam, immo temere ex alia Gelasii epistola advectam.*

Num. Scripturarum catalogus Gelasio adjudicandus.

Quid tribuendum Hormisdæ.

X. Quid porro dicendum sit de MSS. libris collectionis Hispanicæ, qui hoc decretum Hormisdæ asserunt, paucis indicabimus. Hoc decretum non ad primævam collectionem Hispanicam, sed ad auctiorem, & ad posteriora ejusdem additamenta pertinet, ut superius monuimus. Cum porro sincera sint, quæ huic collectioni auctiori addita fuere; hoc decretum Hispanorum caussa repetitum fuisse ab Hormisda, & in Hispanias missum, conjiciendum videtur. Hinc in solis MSS. libris Hispanicis, vel qui ab Hispanicis aliqua sumserunt, Hormisdæ nomen huic decreto præfigitur. Forte etiam hic Pontifex catalogum Scripturarum præmisit, siquidem in Gelasiano decreto defuisse credatur. Cum porro duæ sæpius memoratæ particulæ de Synodo Constantinopolitana, & de aliis Patrum Conciliis non legantur in pluribus ac vetustioribus diversarum collectionum MSS. decreti Gelasiani antea laudatis, easdem particulas in quibusdam inferioris notæ exemplaribus Gelasiano decreto insertas putamus. Additamentum quidem eluceścit in MS. Vat. 3832. Mentio enim Constantinopolitanæ Synodi ibidem extra proprium locum post Chalcedonensem intrusa fuit, ac mox alia particula addita de ceteris Synodis, uti suo loco adnotavimus. Hæc porro additamenta in Hormisdæ decreto suo loco apte collocata, eumdem Pontificem fortassis habent auctorem: ac ex ejus decreto quidam postea eadem adjecere vel extra proprium locum, vel suo loco in exscribendo decreto Gelasii. Cum scilicet Hormisda Pontifice pax cum Orientalibus composita fuisset; hi autem Constantinopolitanam Synodum inter generalia Concilia referrent in professionibus fidei, quas ad eumdem Hormisdam direxere, ut patet ex relatione Epiphanii Episcopi CP. tom. 5. Concil. col. 666. forte idem Pontifex eam Synodum quantum ad symbolum atque definitionem fidei inter generalia primus adjecit, ac exinde sub Vigilio, Pelagio, atque Gregorio quatuor œcumenicarum Synodorum mentio apud Latinos audiri cœpit. Quantum ad symbolum diximus atque definitionem fidei, qua *Macedonius hæreticus debitam damnationem accepit*: id enim unum in additamento decreti præfertur, ut ne opus sit hoc idem transferre ad canones ejusdem Synodi, quos nondum suo ævo a Romana Ecclesia receptos S. Gregorius testatur lib. 7. epist. 34. Confer quæ scripsimus cap. 1. §. 2. Quantum ad alterum vero additamentum, *Sed & si qua sunt Concilia a SS. Patribus hactenus instituta* &c. observandum est nullam certam ac peculiarem Synodum quasi in Codice canonum a Romana Ecclesia receptam his verbis indicari, sed conditionate & confuse approbari Concilia, *si qua sunt a Sanctis Patribus instituta*. Id forte in gratiam Hispanorum ab Hormisda additum fuit, ne Hispanica Concilia, aut Africana, aut alia, quæ apud ipsos robur habebant, reprobare videretur. Licet autem hoc decretum, ut initio monuimus, in primæva collectione Hispanica non fuerit; exstitisse tamen ejus exemplaria apud eosdem Hispanos, cum hæc primæva collectio condita fuit, colligere licet ex præfatione, quam auctor ejusdem collectionis præfixit, ac S. Isidorus Hispalensis in libris Originum fere totam descripsit. In hac enim auctor post memoratas quatuor Synodos, alia catholicorum Patrum Concilia ita recipienda tradit, ut idem decretum præ oculis habuisse, ac eadem fere verba exscripsisse videatur. Particula quoque de canonibus Apostolorum, qua plerique & præstantiores codices Gelasianum decretum continentes carent, nulli autem carent, qui Hormisdam exhibent, inter additamenta hujus Pontificis accensenda videri potest. Cum enim ante versionem Dionysii iidem canones Latinis non essent cogniti, forte solum post Gelasii decretum a Dionysio latinitate donati, & apud Latinos editi, ab Hormisda apocryphis accensiti fuerunt: & hac de caussa auctor laudatæ collectionis Hispanicæ, qui omnia documenta Dionysii præter Conciliorum canones aliunde haustos in suum codicem transtulit, solos apostolicos canones ex solo Dionysio ipsi cognitos præterivit, quia *auctoritate apostolica*, seu Hormisdæ decreto, inter apocrypha relatos invenit, ut in fine memoratæ præfationis non obscure significat. Enimvero si a Gelasio Papa iidem canones inter apocrypha fuissent rejecti; Dionysius, qui post eumdem Pontificem Romæ suam collectionem adornavit, vel non commisisset, ut quos idem Pontifex inter apocrypha rejecerat, suo codici præmitteret; vel saltem, dum in præfatione hanc admonitionem inserendam credidit, *quibus quia plurimi consensum non præbuere facilem, hoc ipsum vestram noluimus ignorare sanctitatem*, multo magis notasset, eos a Gelasio, quem in epistola ad Julianum Presbyterum summis laudibus commendat, inter apocrypha fuisse censitos. Post editum ergo Dionysii codicem Hormisda ejus verbis edoctus, quod plurimi inter ipsos Græcos iisdem canonibus non assentirentur, eos apocryphis adjiciendos putavit. Ex his vero Gelasio Papæ asserenda videtur ea tantum tertia decreti forma, quæ in vetustioribus MSS. collectionibus præterit duas particulas de CP. Concilio, & de aliis Patrum Synodis; canonesque Apostolorum inter apocrypha nequaquam refert.

CAPUT XII.

De MS. collectione Avellana. Duæ antea ineditæ epistolæ Hormisdæ, & quædam fragmenta ex hac collectione producta.

Collectionis præstantia. Præfat. in t. 1. epist. R. P. n. 166.

I. ACcuratiorem descriptionem requirit hæc maxime insignis, nec satis nota collectio, ex qua una plura pontificia, & præstantissima ecclesiastica documenta prodiere. Hinc enim, ut notavit P. Constantius, vulgata fuerunt de Bonifacii I. electione, deque schismate Ursini monimenta complura. Hinc de Pelagii, Cælestiique caussa singulares quædam Innocentii ac Zosimi litteræ, Paullini Diaconi adversus Cælestium libellus, epistolæ quinque S. Leonis post ejectum e Sede Alexandrina Timotheum Ælurum in eamque evectum Timotheum Solofaciolum datæ. Hinc etiam plures Simplicii & Felicis, ac bene multæ, quas de componendo Acacii schismate Hormisda vel dedit ipse, vel ab aliis accepit: itemque Joannis I. Agapeti, ac Vigilii nonnullæ: quæ scripta omnia quanti sint, norunt qui bonas litteras callent. Brevius, omnia documenta sunt CCXLVI. Inter hæc autem ducentis & amplius careremus, si ab hac collectione nobis conservata non fuissent. Ea vero ipsa, quæ aliunde edita sunt, vel edi potuissent, partim in hac collectione additamenta præferunt genuina & insignia, quæ in ceteris MSS. libris non inveniuntur; partim vero non reperiuntur in libris olim vulgatis, sed in nonnullis rarissimis exemplaribus, quæ vel posteriora sunt, vel collectori nostro ignota fuerunt. Id enim consilium ipsi propositum fuisse videtur, ut ea describeret, quæ in aliis sibi cognitis collectionibus nequaquam invenit. Nullum hujus collectionis documentum, quod Latinam originem habeat, apocryphum est. Octo tantummodo epistolæ ad Petrum Fullonem supposititiæ e Græco redditæ inseruntur, quas ab aliquo scriptore Græco confictas ante Synodum V. præcedenti capite ostendimus §. 3.

II. Documenta in hac collectione non ita chronologice disposita sunt, uti fecere Dionysius, & auctor collectionis Hispanicæ. Ordo perturbatus, quo vetustiora non pauca postponuntur recentioribus, & unius ejusdemque Pontificis epistolæ hinc & hinc disjunctæ inveniuntur, palam facit collectorem descripsisse documenta, pro ut illa in manus ejus venerunt: quod aliarum quoque antiquiorum collectionum auctoribus commune est. Perspicuum vero fit, eumdem collectorem optimis fontibus usum. Documenta præsertim Hormisdæ, aut ad Hormisdam pertinentia, quæ plurima sunt, e Romanis scriniis educta videri possunt. Hinc forte post ipsius Pontificis epistolam ad Synodum CP. hæc notatio legitur: *Gesta in caussa Abundantii Episcopi Trajanopolitani in scrinio habemus*. Cum enim hæc notatio nihil commune habeat nec cum præcedenti, nec cum subsequenti epistola Hormisdæ, in quibus de Abundantio nihil agitur, a collectore appositа videtur, ut indicaret, se in scriniis Romanis ea gesta reperisse, quæ tamen suæ collectioni inferenda non credidit. Recentiores hujus collectionis litteræ sunt Vigilii: ac idcirco eadem collectio sub medium sæculum sextum lucubrata dicenda est.

Plura ex Romanis scriniis.

Tempus collectionis.

III. Hujus præstantissimæ collectionis MSS. codices aliquot sunt in Italia, extra quam nulli, quod sciamus, inveniuntur. Quare Italica collectio dicenda est, & Romæ quidem digesta, si præsertim e Romanis scriniis collector Hormisdæ saltem epistolas hausit. Quatuor exemplaria invenimus in bibliotheca Vaticana. Duo vetustiora signantur num. 3787. & 4961. duo vero alia horum apographa notantur num. 3786. & 4903. Alia duo item recentia Romæ exstant, unum in bibliotheca Angelica PP. Eremitanorum S. Augustini, quod distinguitur his notis §. III. 9. alterum in Corsiniana num. 817. Duo quoque deprehendimus in bibliotheca Veneta S. Marci n. 171. & 172. quorum unum jubente Cardinali Bessarione Romæ descriptum fuit anno 1469. & forte ex Vat. MS. 3787. sæculi XII. cum alius codex 4961. ut mox patebit, multo post Bessarionem Romam allatus, in Vaticanam bibliothecam transierit. Cum

Codices ejusdem.

Cur hæc collectio vocetur Avellana.

A vero omnium celeberrimus & antiquissimus sit iste codex Vat. 4961. qui olim fuit Monasterii S. Crucis Fontis Avellanæ; hinc hujusmodi collectionem, ut ab aliis proprio aliquo nomine discerneretur, Avellanam appellavimus. In ultima nimirum pagina ejusdem codicis hæc notatio legitur: *Iste liber est Monasterii S. Crucis Fontis Avellane Eugubine diœcesis. Hunc librum adquisivit Domn. Damianus S.* ✠. Hinc codicem acquisitum agnoscimus a S. Petro Damiano, sanctitate vitæ & scriptis celebri, qui monasticam vitam in eo Monasterio iniit, & sub medium circiter sæculum XI. eidem præfuit. Quare codicis ætas septingentorum saltem annorum certissima fit. Idem postea codex ex Avellano Monasterio
B in manus venit Cardinalis Marcelli Cervini Eugubini Episcopi, qui postea fuit summus Pontifex Marcellus II. Id colligimus ex notatiuncula, quæ ipsius manu scripta est in pagina secunda ejusdem codicis, in quam notationem ibidem minutiori caractere hæc adnotata fuerunt: *Illa verba fuerunt addita a Marcello II. cum esset adhuc Presbyter Cardinalis Romanus*. Dein idem codex pertinuit ad Cardinalem Sirletum, ex cujus MSS. emptus, in bibliothecam Vaticanam tandem pervenit, uti nos admonuit hæc nota paginæ primæ: *Emtum ex libris Cardinalis Sirleti*. Eminentissimus Baronius ad
C an. 417. num. 16. editurus documentum XLVIII. cum Sirleti codicem laudat, hunc laudat, qui nondum in Vaticanam transierat. In ceteris vero dum allegat codicem Vaticanum, exemplum Vat. 3787. allegare videtur.

IV. Nunc series ac ordo documentorum exacte proponendus, ut hujus collectionis notitia hactenus obscura, omnibus explorata sit. Cum documenta antea inedita vulgata fuerint partim ab editoribus Romanis epistolarum Romanorum Pontificum an. 1591. partim a P. Sirmondo suis operibus inserta, partim a Cardinali Baronio in Annalibus Ecclesiasticis, unum vero, quod adhuc edendum videbatur, novissime prodierit studio Petri Francisci Fogginii (duo tantum breviora, quæ omnium diligentiam fugerunt, suo loco inferius proferentur) modo
D unam, modo aliam editionem laudabimus. Cum vero pleraque traducta fuerint in Conciliorum editiones; novissimam Venetam, quæ magis est obvia, frequentius indicaturi sumus. In laudato codice Vat. 4961. post præmissam tabulam capitum tituli loco hæc leguntur: *In hoc codice continentur epistolæ CCXLIII.* corrige *CCXLVI.*

I. *Gesta inter Liberium & Felicem Episcopos, & quædam epistola Schismaticorum, Temporibus Constantini* &c. Tom. I. Sirmondi novissimæ ed. Venetæ pag. 133. Hoc & sequens documentum invenitur etiam in duobus aliis MSS. libris Colbertino & Remigiano, quos editores Operum Sirmondi laudant. Num autem Sirmondus ex his codicibus, an ex aliquo præsentis collectionis, quem Romæ viderit, eadem
E impresserit, incertum est.

II. *Marcellini & Faustini Presbyterorum preces oblatæ Valentiniano & Theodosio. Deprecamur* &c. ibidem pag. 137.

III. *Valentiniani, Theodosii, & Arcadii Impp. epistola ad Salustium Præfectum Urbis de constructione basilicæ S. Pauli. Desiderantibus nobis* &c. apud Baronium an. 386. n. 30.

IV. *Epistola eorumdem gratulatoria de ordinatione Sirlcii Papæ ad Pinianum Præfectum Urbis. Habe, Piniane carissime*, &c. Idem Baron. an. 385. num. 6.

F V. *Epistola eorumdem, ubi Ursinus & qui cum eo sunt, ab exilio relaxantur ad Prætextatum Pr. Urbis. Habe, Prætextate carissime*, &c. Idem an. 368. n. 4.

VI. *Valentinianus, Valens, & Gratianus Prætextato, ubi redditur basilica Siciniani. Dissensiones auctore* &c. Ibidem n. 2.

VII. *Idem eidem de expellendis sociis Ursini extra Romam. Ea nobis est innata* &c. Ibi n. 3.

VIII. *Idem Olibrio Prætori. Tu quidem, sicut proxime* &c. Idem an. 369. n. 3. In MS. Vat. 4961. huic epistolæ præfigitur titulus *de rebaptizatoribus*, quem melius cum MSS. Venetis & Vat. 3787. ad numerum XIII. transtulimus. Similiter titulus etiam

iam numeri sequentis cum eisdem colicibus transferendus fuit ad num. XIV.

IX. *Idem Aginario Vicario. Omnem his dissensionibus* &c. Ibi num. 4.

X. *Idem Olibrio Pr. Cum nihil possit esse jucundius* &c. Ibi n. 5.

XI. *Ampelio Pr. Jure mansuetudinis nostræ* &c. Baron. ad an. 371. n. 1.

XII. *Maximino Vicario urbis Romæ. Est istud divinitus institutum* &c. ibi n. 3.

XIII. *De rebaptizatoribus. Gratianus & Valentinianus Aquilino Vicario. Ordinariorum sententiam judicum* &c. Baron. an. 381. n. 2. & tom. 2. Conc. col. 1190.

XIV. *De gestis inter Bonifacium & Eulalium, quando utrique Episcopatum Romanæ urbis pervaserunt ambitu contentionis. Exemplum relationis Symmachi Pr. Urbis ad Honorium. Quæcumque in urbe Roma geruntur* &c. Baron. an. 418. n. 79.

XV. *Sacræ litteræ in ea causa ad Symmachum. Gestis omnibus recensitis* &c. Idem an. 419. n. 2.

XVI. *Relatio alia Symmachi ad Imperatorem. Ubi primum sacer sermo* &c. Ibidem n. 5.

XVII. *Preces Presbyterorum pro Bonifacio ad Honorium & Theodosium. Post abscessum S. Zosimi Papæ* &c. Ibi n. 8.

XVIII. *Rescriptum sacrum pro Presbyteris ad Symmachum. Post relationem sublimitatis tuæ* &c. Ibi n. 11.

XIX. *Alia relatio Symmachi. Cum vir clarissimus Aphtonius* &c. Ibi num. 12.

XX. *Exemplum sacrarum litterarum ad Synodum. Omnia quidem clementia nostra* &c. Ibi n. 14. Sequitur hæc notatio. *Hæc Synodus inter se dissentiens, præsentem causam terminare non potuit: unde venerabilis Imperator Honorius ad majus Concilium hoc credidit negotium deferendum: & interim propter dies qui imminebant sanctæ Paschæ utrosque, Bonifacium scilicet & Eulalium, ab urbe ista abscedere, & Spolitanum Episcopum Achileum nomine sacra jussit mysteria celebrare, Symmacho Præfecto Urbi hoc idem suis scriptis insinuans.* Hanc notationem dedit etiam Baronius an. 419. n. 15., ubi pro *ad majus Concilium* legit *ad Majas Kalendas*. Sed nostram lectionem confirmat edictum ad populum, de quo infra num. XXIV.

XXI. *Sacra ad Symmachum, ubi Imperator Bonifacium & Eulalium ab Urbe jussit discedere, & interim Spoletinum Episcopum sacra mysteria celebrare.* Hunc titulum, qui ob præmissam notationem omissus fuit in corpore hujus collectionis, ex tabula ipsi collectioni præmissa recepimus. Incipit autem hæc epistola: *Magnarum deliberationum* &c. Baron. an. 419. n. 15.

XXII. *Exemplum sacrarum litterarum ad Achileum. Quoniam de Romano sacerdotio* &c. Ibidem n. 16.

XXIII. *Principis oratio ad Senatum. Scimus Patres conspicui* &c. Ibidem num. 17.

XXIV. *Ejusdem Principis edictum ad populum. Fidei curam, Quirites optimi* &c. Ibi n. 18.

XXV. *Ejusdem Principis epistola ad Paullinum Episcopum Nolanum. Tam fuit apud nos certa sententia* &c. Ibi n. 20.

XXVI. *Item ejusdem Principis ad Episcopos Afros. Serenitas nostra cum in omnibus causis* &c. Ibidem n. 21.

XXVII. *Principis ejusdem epistola ad Aurelium Carthaginiensem Episcopum de eadem re. Aliam quidem videndæ venerationis tuæ causam* &c. Ibi n. 22.

XXVIII. *Ejusdem epistola ad Augustinum, Alypium, Evodium, Donatianum, Silvanum, Novatum, & Deutherium uniformis. Pervenisse ad venerationem tuam* &c. Ibidem n. 23. *Deutherium* cum nostris codicibus scripsimus, cum quibus concordat etiam Collatio Carthaginiensis anni 411., ubi nominatur Deutherius Episcopus Cæsariensis in Mauritania.

XXIX. *Relatio Symmachi ad Constantium. Quæcumque subito* &c. Idem Baron. an. 419. n. 26.

XXX. *Epistola Constantii Comitis ad Symmachum. Ut certa possimus* &c. Ibi n. 29.

XXXI. *Exempla sacrarum litterarum ad Symmachum. Cum ad sanandum* &c. Ibi n. 30.

XXXII. *Epistola Symmachi ad Constantium. Ubi primum* &c. Ibi n. 32.

XXXIII. *Exemplum sacrarum litterarum Symmacho. Moderatione præcipua* &c. Ibi n. 33.

XXXIV. *Relatio Symmachi de ingressu Bonifacii. Quæcumque Deo auctore* &c. Ibi n. 34.

XXXV. *Sacræ litteræ ad Largum Proconsulem Africæ. Inter omnes curas* &c. Ibidem n. 36.

XXXVI. *Largi Proconsulis ad Aurelium Carthaginiensem. De merito Sacerdotis* &c. Ibi n. 37.

XXXVII. *Sacræ ad Bonifacium, quibus statuitur, ut deinceps si duo per ambitum certarint de Episcopatu Romano, nullius eorum sit Sacerdos; sed illum solum in Sede Apostolica permansurum, quem ex numero Clericorum nova ordinatione divinum judicium, & universitatis consensus elegerit. Scripta Beatitudinis tuæ* &c. Ibidem n. 41. Hæc vero sacra una cum ipsius Bonifacii litteris ad Imperatorem, quibus ista hæc constitutio petita fuit, in aliis quoque collectionibus invenitur.

XXXVIII. *Honorii epistola ad Arcadium de persona S. Joannis Episcopi CP. Quamvis super imaginem* &c. Baron. an. 404. n. 80.

XXXIX. *Maximi tyranni ad Valentinianum juniorem contra Arrianos & Manichæos. Nisi clementiæ nostræ* &c. tom 2. Concil. col. 1228.

XL. *Victor Magnus Maximus Siricio parenti. Accepimus litteras tuas* &c. Ibidem col. 1227.

XLI. *Innocentii epistola ad Aurelium, Alypium, Augustinum* &c. *Fraternitatis vestræ litteras* &c. Exstat in collectione hoc tomo edenda cap. 11. & olim ex Isidoro edita.

XLII. *Innocentius Hieronymo Presbytero. Numquam boni aliquid* &c. tom. 3. Conc. col. 75.

XLIII. *Idem Joanni fratri. Direptiones, cædes, incendia* &c. Ibidem.

XLIV. *Idem Aurelio. Piissimum etiam* &c. Ibi col. 76.

XLV. *Zosimus Aurelio & ceteris Afris in defensionem Cælestii. Magnus pondus* &c. Ibi col. 401.

XLVI. *Idem Zosimus Aurelio & ceteris. Posteaquam a nobis Cælestius* &c. Ibi col. 803.

XLVII. *Libellus Paullini Diaconi adversus Cælestium Zosimo Episcopo datus. Beatitudinis tuæ justitiam* &c. Ibi col. 429.

XLVIII. *Epistola Augustini ad suprascripta rescribentis per Albinum Acolytum & Firmum Presbyterum ad Xystum Presbyterum. Ex quo Hipponem* &c. Ex aliis codicibus inter Augustini epistolas impressa est epist. 191. al. 104.

XLIX. *Eusebii epistola ad Cyrillum Episcopum. In Christo gratias egi* &c. Baron. an. 417. n. 15.

L. *Zosimus Aurelio & ceteris in Concilio Carthaginiensi. Quamvis Patrum traditio* &c. tom. 3. Concil. col. 416.

LI. Leo Leoni Augusto. Est epist. 169. tom. 1. nostræ editionis col. 1431.

LII. Idem Gennadio CP. Ibidem epist. 170. col. 1433.

LIII. Idem Timotheo Episcopo Alexandrino. Ibi epist. 171. col. 1435.

LIV. Idem Presbyteris & Diaconibus Alexandrinis. Ibidem epist. 172. col. 1435.

LV. Idem Theophilo & aliis Episcopis Ægyptiis. Ibidem epist. 173. col. 1437.

LVI. Simplicii Papæ ad Zenonem Augustum. *Cuperem quidem* &c. tom. 5. Conc. col. 96. ubi notatur, hanc epistolam inveniri etiam in MS. Virdunensi Basiliseo inscriptam. Vide caput præcedens §. 3. n. 4.

LVII. Ejusdem ad Acacium. *Cum filii nostri* &c. Ibidem col. 101.

LVIII. Ad eumdem alia. *Quantum Presbyterorum* &c. Ibi col. 99.

LIX. Ad Constantinopolitanos. *Per filium nostrum laudabilem virum Epiphanium* &c. Ibidem col. 101.

LX. Ad Zenonem Augustum. *Inter opera* &c. Ibi col. 103.

LXI. Ad Acacium. *Quam sit efficax* &c. Ibi col. 105.

LXII. Ad Zenonem Augustum. *Per Petrum virum spectabilem* &c. Ib. col. 106.

LXIII. Ad Acacium. *Quantos & quam uberes* &c. Ibidem col. 107.

LXIV. Ad Zenonem Augustum. *Proxime quidem cum ad urbem* &c. Ib. col. 108.

LXV. Ad Acacium. *Proxime quidem dilectioni tuæ* &c. Ibidem.

LXVI. Ad Zenonem Aug. *De Ecclesia Antiochena* &c. Ibi col. 109.

LXVII. *Ad Acacium, ordinato ab eo Calendione Antiocheno Episcopo, Clementissimi Principis litteris* &c. Ibi col. 110.

LXVIII. Ad eumdem. *Miramur pariter* &c. Ibi col. 113.

LXIX. Ad eumdem. *Antiocheni exordium Sacerdotis* &c. Ib. col. 112.

LXX. *Synodus Romæ apud S. Petrum Constantinopolitanis & Bithyniæ constitutis. Olim nobis atque ab initio* &c. Ibi col. 247.

LXXI. Felicis Papæ ad Petrum Antiochenum. *Quoniam pestiferis doctrinis* &c. Post hanc epistolam hæc notatio apponitur. *Explicit epistola Papæ Felicis ad Petrum Antiochenum damnans eum: quæ epistola ante damnationem Acacii, quantum ejus textus indicat, comperitur scripta. Sed quia cum aliorum litteris ad eumdem Petrum directis in Græco volumine invenimus de Latino translatas, quas nunc iterum de Græco in Latinum necessitate compulsi transferentes descripsimus propter hæreticorum insidias, & supradictis epistolis ejusdem Papæ connectimus.* Hanc notationem vidit Anastasius, uti monuimus capite præcedenti §. 3. n. 2. ubi hasce litteras cum septem sequentibus olim a Græco scriptore confictas ostendimus. In editione Conciliorum ipse Græcus textus septem epistolarum prodiit tom. 5. (ubi tamen alia versio sex epistolarum impressa est) col. 159. 219. 226. 234. 235. 239. & 241. Ex nostræ autem collectionis interpretatione hæc tantum epistola Felicis legitur tomo 1. Epistolarum Romanorum Pontificum editionis Romanæ an. 1591.

LXXII. Quintiani Episcopi Asculani ad Petrum Antiochenum. *Multifarie multisque modis* &c. tom. 5. Conc. col. 219.

LXXIII. Justini Episcopi Siciliæ ad eumdem Petrum Antiochenum. *Oportet armari militem adversus hostem* &c. Alia versio est ibidem col. 226.

LXXIV. Antheonis Episcopi Arsenoe ad eumdem. *Valde contestatus sum super te* &c. Ibidem ex alia versione col. 234.

LXXV. Faustini Episcopi Apolloniadis ad eumdem. *Quoniam permissum est pulsari priores postremis* &c. Alia translatio ibidem col. 235. ubi *Fausti* pro *Faustini* scribitur.

LXXVI. Pamphili Episcopi Accidorum (in vulg. *Abydorum*) ad eumdem. *Multa contritio meorum, dilectissime, filiorum* &c. Ibidem ex alia interpretatione col. 239.

LXXVII. Flactiani (al. in textu manuscriptorum Venetorum *Falcini*, in vulgatis *Flaviani*, vel *Flacciani*) Episcopi Rodope ad eumdem Petrum. *Venatores bestiarum iracundia non terrentur* &c. Hujus epistolæ Græcus textus desideratur: & sola hæc nostræ collectionis versio post Baronium edita fuit tom. 5. Concil. col. 227.

LXXVIII. *Asclepiadis Episcopi Citralensis* (in vulgatis *Tralliani*) *ad eumdem. Ecce, carissime, repletus est mundus scandalo expositionis tuæ* &c. Ibidem ex alia versione col. 241. Hactenus epistolæ supposititicæ latine redditæ ex Græco textu, qui ante nostrum collectorem confictus fuerat.

LXXIX. *Gelasius Dardaniæ Episcopis, sicut etiam cunctis fratribus per Dalmatias destinata est. Ubi primum respirare fas est* &c. tom. 5. Conc. col. 292.

LXXX. Dardani Episcopi ad Gelasium. *Saluberrima Apostolatus vestri præcepta* &c. Ibi col. 291.

LXXXI. Gelasius Laurentio de Lignido. *In prolixitate epistolæ* &c. Ibidem col. 289.

LXXXII. Agapitus Justiniano Augusto. *Gratulamur, venerabilis Imperator, quod tanto* &c. Ibi col. 937.

LXXXIII. Vigilius Justiniano. *Inter innumeras sollicitudines* &c. Ibi col. 1317.

LXXXIV. Joannes Episcopus Justiniano Augusto. *Inter claras sapientiæ* &c. Ib. col. 890. Exstat etiam in Codice Justinianeo L. 8. de Summa Trinitate.

LXXXV. *Reparatus & ceteri CCXVII. Episcopi apud Justinianam Carthaginem in Concilio ad Joannem Papam. Optimam consuetudinem* &c. Ibidem col. 900.

LXXXVI. Agapitus Reparato & ceteris Afris. *Jamdudum quidem fratres amantissimi* &c. Ibi col. 939.

LXXXVII. Idem Reparato Carthaginiensi: *Fraternitatis tuæ litteræ* &c. Ib. col. 940.

LXXXVIII. Idem Justiniano Aug. *Licet de Sacerdotii mei primitiis* &c. Ibi col. 941.

LXXXIX. Libellus Justiniani Imperatoris, quem dedit Agapito Constantinopoli. *In nomine Domini* &c. *Prima salus est rectæ fidei regulam custodire* &c. Ibi col. 947. ubi ex nostris codd. corrigenda est chronica nota sic. *Dat. XVII. Kalendarum Aprilium P. C.* (idest post Consulatum) *Belisarii V. C.*

XC. *Libellus Mennæ Presbyteri, ac Xenodochi, qui factus est Episcopus Constantinopolitanus sub die III. Idus Martias iterum post Consulatum Paulini junioris V. C. Prima salus est rectæ fidei* &c. ut in præcedenti tom. 5. col. 947. usque ad verba, *quæ ab ea statuta sunt prædicamus*. Clauditur subscriptione ipsius Mennæ: *Mennas misericordia Dei Presbyter & Xenodochus suscipio* &c.

XCI. Agapitus Justiniano. *Gratulamur, venerabilis Imperator* &c. Huic epistolæ editæ tom. 5. Conc. col. 937. inserta est epistola Justiniani ad Agapetum incipiens: *Ante tempus* &c. quæ legitur ibidem col. 936. cuique insertæ sunt aliæ litteræ ejusdem Imperatoris ad Joannem Papam, quarum initium: *Reddentes honorem*, ut in eadem col. 936. His autem insertis prosequitur prior Justiniani epistola ad Agapitum: *quamobrem petimus*, uti eodem tomo col. 937. in fine: ac tandem concluditur Agapiti epistola: *Huic igitur, ut prædictum est* &c. Ibi col. 938. Chronicæ notæ duarum epistolarum Agapiti ad Justinianum, & Justiniani ad Agapitum, quæ in iisdem vulgatis erant vitiatæ, post Cardinalem Norisium ex Vaticano codice hujus collectionis emendatæ fuerunt a P. Antonio Pagio, uti in Veneta Conciliorum editione notatur eadem col. 938. num. 2. & 3.

XCII. Vigilius Justiniano. *Litteras clementiæ vestræ* &c. Ibidem col. 1295.

XCIII. Vigilius Mennæ. *Licet universa* &c. Ibi col. 1298.

XCIV. Gelasius Picenis Episcopis contra hæresim Pelagianam. *Barbaricis hactenus* &c. Ibi col. 301.

XCV. Idem ad Dardanos. *Valde mirati sumus* &c. Ibidem col. 324. Hæc epistola auctior est, quam in aliis collectionibus: hæcque additamenta secundis ipsius Gelasii curis tribuenda probavimus capite præcedenti §. 4.

XCVI. Idem Honorio Episcopo. *Miramur dilectionem tuam* &c. Ibi col. 300.

XCVII. Ejusdem Gelasii dicta adversus Pelagianam hæresim. Incipit: *De Pelagianis quidem sensibus* &c. Ibidem col. 365.

XCVIII. Idem Honorio Episcopo. *Licet inter varias temporem difficultates* &c. Ibi col. 298.

XCIX. *Incipit in caussa fidei christianæ, cui ab exordio sui numquam defuisse probantur inimici* &c. Est illud opusculum, quod tomo 5. Conciliorum col. 173. vulgatum est cum titulo: *Breviculus historiæ Eutychianistarum*. Ex hac nostra collectione primo impressum ante S. Leonis epistolas in editione Romana Epistolarum Romanorum Pontificum anni 1591. tom. 1. pag. 142. Tum vero Sirmondus velut ineditum ex alia collectione edidit, ac ex ipso Conciliis insertum. Verum in hoc Sirmondi exemplo deest ultima periodus, & fragmentum epistolæ Felicis III. quæ ex sola nostra collectione, & exinde in laudata editione Romana leguntur. Hoc opusculum scilicet triplici forma vulgatum, duo additamenta ab ipso auctore recepisse conjecimus ad not. 1. in cap. 43. collectionis hoc tomo edendæ col. 308. Auctorem vero esse ipsum Gelasium, inter cujus epistolas refertur, probabiliter statuisse videmur not. 4. in Observationes Quesnelli ad epist. 28. S. Leonis tom. 2. col. 1414. Nunc ultimam illam periodum & fragmentum litterarum Felicis

III. quæ in vulgatis Conciliorum desunt, hic appendenda credimus. Itaque post ultima editorum verba *ad Antiochenam misit Ecclesiam*, hæc addenda sunt: *Postquam Joannes supervenit Episcopus, quem Romana suscepit Ecclesia, S. Papa Felix legationem, ut dictum est, sicut oportuit, ordinavit, quæ apud prædictos omnes quidquid est hostilitatis experta est. Nam detrusa in custodiam, perditis chartis, cum grandi vix remeavit opprobrio, Episcopatum Petri, ad quem expellendum missa fuerat, firmatum reportans, quem Romana anathematizaret Ecclesia. Ita Felix Papa Episcopis per Ægyptum, Thebaidem, Lybiam, & Pentapolim constitutis post alia: Petrus vero, qui se ab Ecclesiæ unitate sub beatæ recordationis Proterio separavit, & in mortem ipsius parricidæ Timotheo se ad persequendos junxit orthodoxos, nulla tanti nominis aut honoris permittimus societate lætari, quanto in creatoribus propriis non dissimilibus ipso sui exordio caducum, quod se æstimat, reperitur. Est ergo præfatus cunctis anathema, nec ab Ecclesia catholica credatur umquam recipi, qui post coercitionem sæpissime* (editores Romani *cohortationem sæpissimam*) *& per tot annorum spatia in perversitate propria perseverans, locum satisfactionis amisit.*

Fragmentum epist. Felicis III.

C. *Incipit ejusdem Papæ Gelasii adversus Andromachum Senatorem & ceteros Romanos, qui Lupercalia secundum morem pristinum colenda constituebant. Sedent quidam in domibus suis* &c. tom. 5. Concil. col. 359.

CI. Gelasii Dardanis & per Illyricum. *Audientes orthodoxam* &c. Ibidem col. 322.

CII. *Libellus, quem dederunt Apocrysarii Alexandrinæ Ecclesiæ Legatis ab urbe Roma Constantinopolim destinatis. Glorioissimo atque excellentissimo Patricio Festo* &c. Ibidem col. 412. Post hunc libellum Anastasio Pontifice scriptum hæc notatio majusculis litteris exarata legitur in cod. Vat. 4961. pag. 63. *Dionysius Exiguus Romæ de Græco converti.* Binius laudato tomo 5. col. 403. not. a hanc notationem perperam refert ad sequens documentum, quod cum scriptum fuerit latine, a Dionysio e Græco vertendum non fuit.

Libellus a Dionysio latine redditus.

CIII. *Exemplar gestorum de absolutione Miseni. Flavio Viatore V. C. sub III. Idus Majarum in basilica B. Petri. Residente in Synodo venerabili viro Papa Gelasio* &c. Ibi col. 397. Ex hac collectione hæc Synodus primo vulgata ab editoribus Romanis Epistolarum Romanorum Pontificum, tum vero a Card. Baronio ad an. 395. n. 6. cum emendationibus ex MS. Virdunensi, cujus lectiones a P. Frontone Ducæo acceperat.

CIV. *Symmachi universis per Illyrium & Dardaniam* &c. *Quod plane fieri* &c. Ibi col. 431.

CV. Dorotheus Hormisdæ. *Ait quodam loco* &c. Ibidem col. 563.

CVI. Hormisda Dorotheo. *Ubi caritatis interest* &c. Ibi col. 564.

CVII. Anastasius Imperator Hormisdæ. *Beatitudini vestræ non putamus ignotum* &c. Ibi col. 561.

CVIII. Hormisda Anastasio. *Gratias supernæ virtuti* &c. Ibi col. 562.

CIX. Anastasius Hormisdæ. *Omnibus negotiis* &c. Ibidem col. 565.

CX. Hormisda Anastasio. *Bene clementia vestra* &c. Ibidem.

CXI. Anastasius Hormisdæ. *Omnia, quæ benignitas* &c. Ibi col. 573.

CXII. Hormisda Anastasio. *Sollicitari animum tuum* &c. Ibi col. 574.

CXIII. Anastasius Senatui urbis Romæ. *Si vos liberique vestri valetis* &c. Ibi col. 575.

CXIV. Rescriptum Senatus ad eumdem. *Si prima semper est* &c. Ibi col. 576.

CXV. Hormisda Anastasio. *Bene atque utiliter* &c. Ibi col. 570.

CXVI. *Indiculus, qui datus est Ennodio & Fortunato Episcopis* &c. *Cum Dei adjutorio* &c. Ibidem col. 566.

CXVII. *Item capitula singularum causarum, ut S. Synodus Chalcedonensis* &c. Ibi col. 569.

CXVIII. *Exemplum relationis Joannis Episcopi Nicopolitani per Rufinum Diaconum ejusdem. Domino meo* &c. Ibi col. 577.

CXIX. Hormisda Joanni. *Gavisi sumus* &c. Ib. col. 578.

CXX. Synodus veteris Epiri. Joannes & alii Episcopi Hormisdæ. *Si digneris præmiis* &c. Ibi col. 579.

CXXI. Responsio Hormisdæ ad hanc Synodum. *Benedictus Deus* &c. Ibi col. 580.

CXXII. Hormisda Joanni Nicopolitano. *Litterarum quas direxisti* &c. Ibi col. 582.

CXXIII. Indiculus per Pullionem Subdiaconum. *Cum Dei adjutorio* &c. Ibi col. 583.

CXXIV. Hormisda eidem Joanni & Synodo. *Optaremus dilectissimi* &c. Ibi col. 595.

CXXV. Eidem Joanni. *Remeante Pullione* &c. Ibidem.

CXXVI. Sacra Anastasii Augusti Hormisdæ. *Gratias omnipotenti Deo* &c. Ibi col. 572.

CXXVII. Hormisda Anastasio. *Dudum Legatis* &c. Ibidem col. 586.

CXXVIII. Eidem alia. *Dum sapientiæ vestræ* &c. col. 594.

CXXIX. Timotheo CP. *Non mirabitur* &c. Ib. col. 588.

CXXX. Hormisda Episcopis Orientis. *Etsi admonitionis meæ* &c. Ib. col. 589.

CXXXI. Idem Episcopis orthodoxis. *Est quidem fidelium* &c. Ib. col. 590.

CXXXII. Possessori Episcopo. *Optimam vestræ caritatis* &c. Ib. col. 592.

CXXXIII. Constantinopolitanis. *Si is qui calicem* &c. Ibidem.

CXXXIV. Dorotheo Thessalonicensi. *Joannes frater & Corepiscopus meus* &c. Ib. col. 596.

CXXXV. Ennodio & Peregrino. *Postquam profecta est* &c. Ib. col. 593.

CXXXVI. Eisdem. *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, intercedentibus* &c. Ib. col. 594.

CXXXVII. Exemplum relationis Aviti Episcopi Galli ad Hormisdam. *Dum religionis statui* &c. Ib. col. 583.

CXXXVIII. Hormisda Avito & ceteris Episcopis Viennensis provinciæ. *Qui de his, quæ ad disciplinam* &c. Ib. col. 584.

CXXXIX. Anastasius Hormisdæ. *Etsi magnum aliquid* &c. Ibi col. 597.

CXL. *Exemplum relationis minimorum Archimandritarum & ceterorum Monachorum secundæ Syriæ sanctissimo & beatissimo universæ orbis terræ Patriarchæ Hormisdæ continenti Sedem Principis Apostolorum Petri* &c. Ibi col. 598.

CXLI. Responsio Hormisæ. *Lectis litteris dilectionis vestræ* &c. Ibi col. 692. & una cum versione Græca col. 1111. Solum initium hujus epistolæ exstat in Hadriana collectione.

CXLII. Justinus Imperator Hormisdæ. *Dei beneficia* &c. Ibidem col. 606.

CXLIII. Hormisda Justino. *Venerabilis regni vestri primittis* &c. Ibidem.

CXLIV. Justinus Hormisdæ. *Joannes vir beatissimus hujus regiæ urbis Antistes* &c. Ibi col. 607.

CXLV. Hormisda Justino. *Sumtum de imperii vestri ortu* &c. Ibidem.

CXLVI. Hormisda Joanni CP. *Spiritale gaudium* &c. Ibi col. 609.

CXLVII. Exemplum relationis Joannis Episcopi CP. ad Hormisdam. *Saluto vestram Sanctitatem* &c. Ibi col. 608.

CXLVIII. Exemplum epistolæ Justiniani. *Desiderabile tempus* &c. col. 610.

CXLIX. Hormisda Justiniano. *Litterarum vestrarum serie* &c. Ibi col. 612.

CL. Hormisda Justino Aug. *In tantum pro gratia Divinitatis* &c. Ib. col. 614.

CLI. Idem Joanni CP. *Reddidimus quidem* &c. Ibidem col. 616.

CLII. Idem eidem. *Ea quæ caritas tua* &c. Ibidem col. 617.

CLIII. Idem Celeri & Patricio a pari. *Quamvis pro loci nostri consideratione* &c. Ibi col. 619.

CLIV. Idem Præfecto Prætorio Thessalonicensi, & ceteris illustribus a pari. *Licet pro caussa ecclesiastica* &c. Ibidem.

CLV. Hormisda Justiniano. *Magnitudinis vestræ litteras* &c. Ibi col. 618.

CLVI.

CLVI. Theodosio Archidiacono CP. & ceteris catholicis a pari. *Gratias misericordiæ divinæ* &c. Ibidem.

CLVII. Idem Epiphaniæ Augustæ. *Ecclesiarum pax* &c. Ibi col. 615.

CLVIII. Anastasiæ & Palmatiæ a pari. *Bonæ voluntatis judicium* &c. Ibi col. 619.

CLIX. *Indiculus quem acceperunt legati nostri qui supra. Cum Deo propitio* &c. Ibi col. 612.

CLX. Exemplum libelli Joannis CP. ad Hormisdam. *Redditis mihi litteris* &c. Ibi col. 621. Est etiam in collectione Hispanica.

CLXI. Justinus Aug. Hormisdæ. *Scias effectus* &c. Ibi col. 626. & in eadem collectione.

CLXII. Relatio Joannis CP. Hormisdæ. *Quando Deus propria* &c. Ibidem.

CLXIII. Exemplum epistolæ Justiniani Comitis ad Hormisdam. *Venerandæ Sanctitatis vestræ*. Ibi col. 627.

CLXIV. Pompeji ad Hormisdam. *Sanctis Beatitudinis vestræ* &c. Ibi col. 628.

CLXV. Julianæ Aniciæ ad eumdem. *Precibus vestræ Beatitudinis* &c. Ibidem.

CLXVI. Anastasiæ ad Hormisdam. *Divini muneris illuxisse* &c. Ibidem.

CLXVII. Theodoriti Episcopi Litanidensis (melius in vulg. *Lignidensis*) ad Hormisdam. *Meæ quidem exiguitatis* &c. tom. 5. Conc. col. 629.

CLXVIII. Suggestio Dioscori Diaconi per Pullionem Subdiaconum. *Ineffabilis Dei omnipotentis* &c. Ibi col. 624.

CLXIX. Hormisda Justino Augusto. *Lectis clementiæ vestræ paginis* &c. Ibi col. 630.

CLXX. Idem Joanni CP. *Consideranti mihi* &c. Ibi col. 632.

CLXXI. Germano & Joanni Episcopis. *De his, quæ acta caritatis vestræ relatio* &c. Ibi col. 636.

CLXXII. Joanni Episcopo & Dioscoro Diacono. *Reperimus Thomatem & Nicostratum* &c. Ibi col. 638.

CLXXIII. Ad Thomam & Nicostratum. *Animum nostrum pro negotio vestro* &c. Ibidem.

CLXXIV. Alia cui prænotatur *Deest inscriptio*, incipit autem: *De laboris tui, quem* &c. Ibi col. 637. litt. A.

CLXXV. Hormisda Pompejo. *Ita devotionis nostræ animum* &c. Ibi col. 634.

CLXXVI. Dioscoro Diacono. *De laboris tui quidem, quem Dei omnipotentis juvamine* &c. Ibi col. 637. litt. D.

CLXXVII. Justiniano. *Benedicimus ineffabile* &c. Ibi col. 633.

Epist. Hormisdæ inedita.

CLXXVIII. Alia Hormisdæ, quam nullibi editam nacti, heic describimus. *Hormisda. Cum necesse fuerit scripta Domino filio nostro clementissimo Principi destinari; amplitudinem vestram silentio præterire nequimus. Et ideo salutationis honorificentiam præloquentes, eos, qui in rem destinati sunt, commendamus, postulantes ut Domino nostro auctore sub vestra dispositione celeriter ut* (leg. *ad*) *destinata perveniant, ut sacratissimus & religiosissimus Imperator meritorum suorum gloriam possit sine dilatione cognoscere.*

CLXXIX. *Grato inl. Hormisda. Contristavit nos* &c. tom. 5. Concil. col. 634.

CLXXX. Hormisda Julianæ Aniciæ. *Litteris amplitudinis vestræ* &c. Ibidem.

CLXXXI. Anastasiæ. *Postquam Deus noster* &c. Ibidem.

CLXXXII. Justinus Aug. Hormisdæ. *Quanto flagramus studio* &c. Ibi col. 653.

CLXXXIII. Exemplar relationis Episcopi CP. ad Hormisdam. *Quemadmodum puro corde* &c. Ibidem.

CLXXXIV. Alia ejusdem relatio. *Quantam alacritatem* &c. Ibi col. 676.

CLXXXV. Alia ejusdem item ad Hormisdam. *Paullinus vestræ Sedis defensor* &c. Ibi col. 677.

CLXXXVI. Suggestio Germani Episcopi, Felicis & Dioscori Diaconorum, & Blandi Presbyteri. *Reverenda vestri Apostolatus alloquia* &c. Ibi col. 654.

CLXXXVII. Indiculus, qui directus est a Joanne Episcopo, vel ab Epiphanio Presbytero de Thessalonica. *Si pro peccatis nostris* &c. Ibi col. 655.

CLXXXVIII. Justinianus Hormisdæ. *Propitia Divinitate* &c. col. 649.

CLXXXIX. Alia Justiniani. *Ut plenissima fidei* &c. Ibi col. 650.

CXC. Hormisda Justiniano illustri. *Eulogio V. C. filio nostro* &c. Ibi col. 651.

CXCI. Eidem. *Ita magnificentiæ nostræ* &c. Ibidem.

CXCII. Justiniani epistola. *Per fratrem Proemtoris quidquid est cautius* &c. Ibi col. 650.

CXCIII. Justinus Aug. Hormisdæ. *Summa quidem habenda* &c. Ibi col. 659.

CXCIV. Justinus Hormisdæ. *Cum in animo nobis sit* &c. Ibi col. 658.

CXCV. Euphimia Hormisdæ. *Beatitudinis tuæ litteras* &c. Ibi col. 659.

CXCVI. Relatio Epiphanii CP. ad Hormisdam. *Deus qui in alto habitat* &c. tom. 5. Conc. col. 666.

CXCVII. Justiniani illustris epistola. *Domino nostro Jesu Christo favente* &c. Ibi col. 667.

CXCVIII. Celeris illustris ad Hormisdam. *Maxima nobis gratulationis caussa* &c. Ibi col. 668.

CXCIX. Julianæ Aniciæ ad Hormisdam. *Quæ prima sunt* &c. Ibidem.

CC. Justinus Aug. ad eundem. *Cum beatissimum Germanum* &c. Ibi col. 670.

CCI. *Exemplum epistolæ Justiniani Cons.* (in vulg. *Viri clarissimi*) *Quanta reverentia* &c. Ibi col. 677.

CCII. Hormisda Justino Aug. *Benedicta Trinitas Deus noster* &c. Ibi col. 671.

CCIII. Eidem. *Gloriosis clementiæ vestræ laboribus* &c. Ibi col. 639.

CCIV. Euphemiæ Aug. *Orare nos* &c. Ibidem.

CCV. Epiphanio CP. *Oportuerat quidem* &c. Ibi col. 665.

CCVI. Eidem. *Diu nos nuntiata* &c. Ibidem.

CCVII. Hormisda Justiniano Ill. *Quod celsitudo vestræ* &c. Ibi col. 679.

CCVIII. Eidem. *Studium vestrum* &c. Ibi col. 640.

CCIX. Relatio Dorothei Episcopi Thessalonicensis ad Hormisdam *Propositi nostri* &c. Ibi col. 670.

CCX. Hormisda Dorotheo. *Considerantes tuæ fraternitatis Ecclesiam* &c. Ibi col 671.

CCXI. Eliæ, Thomæ, & Nicostrato Episcopis *Quanto mens nostra* &c. Ibi col. 641.

CCXII. Germano illustrissimo. *Excubantibus vobis* &c. Ibidem.

Alia epist. Hormisdæ inedita.

CCXIII. Hanc nondum editam integram damus. *Justinus Augustus Hormisdæ. Illustrem virum Episcopum R. grato suscepimus animo, non pro honore tantum qui debetur Sacerdotibus, verum etiam pro affectu vestræ sanctitudinis. Nam quicumque tuo comprobatus judicio fuerit, est apud nos etiam judicatus probatissimus. De opera tamen & favore, qui sacrosanctis inferendus est Ecclesiis, tunc demum opportunius statuetur, cum legati, quos nuper ad Regem magnificum Trasamundum destinasse noscimur, reversi propitia Divinitate responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo supernum nobis præsidium indefessis orationibus postulare dignetur. Data XV. Kal. Decembris Constantinopoli Domino Justino perpetuo Augusto* (supple *Cos.* idest anno 519.) *Accepta XI. Kal. Junii Rusticio Cos.* idest an. 520.

Justini Aug. legatio ad Trasamundum.

CCXIV. Suggestio Germani & Joannis Episcoporum, Felicis & Dioscori Diaconorum, & Blandi Presbyteri. *In civitate Aulonitana* &c. tom. 5. Concil. col. 620.

CCXV. Item suggestio quorum supra. *In alia epistola* &c. Ibi col. 621.

CCXVI. Exemplum relationis Andreæ Episcopi Prævalitani ad Hormisdam. *Commendans me* &c. Ibidem.

CCXVII. Suggestio Dioscori Diaconi. *Verum est nulla esse gaudia* &c. Ibi col. 646.

CCXVIII. Item suggestio Germani & aliorum quorum supra. *Cum Dei misericordia* &c. Ibi col. 647.

CCXIX. Item suggestio quorum supra. *Filius vester magnificus vir* &c. Ibi col. 648.

CCXX. Hormisda Germano & aliis quorum supra. *Opinionum diversitas* &c. Ibi col. 629.

CCXXI. Iisdem. *Animus noster* &c. Ibi col. 630.

CCXXII. Iisdem. *Necesse est* &c. Ibidem.

CCXXIII.

CCXXIII. Suggestio Dioscori Diaconi. *Erat optabile* &c. Ibi col. 656.

CCXXIV. Item suggestio Germani & aliorum quorum supra. *Non miramur* &c. Ibi col. 623.

CCXXV. Suggestio Dioscori Diaconi. *Per Eulogium V. C. litteras* &c. Ibi col. 651.

CCXXVI. Suggestio Germani & āliorum quorum supra. *Magna misericordia Dei est* &c. col. 642.

CCXXVII. Hormisda Germano & aliis quibus supra. *Cum nos ecclesiasticæ prosperitatis gaudia* &c. Ibi col. 641.

CCXXVIII. Eisdem. *Graviter nos* &c. col. 644.

CCXXIX. Eisdem. *Ita nos incolumitatis* &c. col. 661.

CCXXX. Iisdem. *Animos nostros* &c. Ibidem.

CCXXXI. Exemplum relationis Possessoris Episcopi Afri ad Hormisdam. *Decet & expedit* &c. Ibidem.

CCXXXII. Hormisda Possessori. *Sicut rationi congruit* &c. Ibi col. 662.

CCXXXIII. Justinus Hormisdæ. *Quo fuimus semper* &c. Ibi col. 672. Est etiam in collectione Hadriana.

CCXXXIV. Exemplum precum Hierosolymitanorum, Antiochensium, & secundæ Syriæ Clericorum, Abbatum &c. ad Justinum. *Haurite aquam cum lætitia* &c. Ibi col. 673. Extat etiam in eadem Hadriana.

CCXXXV. Relatio Epiphanii Episcopi CP. ad Hormisdam. *Quantam habuimus alacritatem* &c. Ibi col. 668.

CCXXXVI. Relatio Synodi CP. de ordinatione Epiphanii ad Hormisdam. *Innumerabilem & investigatam* &c. Ibi col. 656.

CCXXXVII. Justiniani epistola ad Hormisdam. *Quantam venerationem* &c. col. 678.

CCXXXVIII. Hormisda Justino Aug. *Inter ea, quæ ad unitatem* &c. Ibi col. 682. Est etiam in collectione Hadriana, nec non in Hispanica.

CCXXXIX. Hormisda Epiphanio CP. *Multo gaudio sum repletus* &c. Ibi col. 685. Extat etiam in collectione Hispanica.

CCXL. Hormisda Justino. *Scio quidem* &c. col. 689.

CCXLI. Hormisda Epiphanio CP. *Benedicimus Dominum* &c. col. 676.

CCXLII. Idem Synodo CP. *Fratrem & Coepiscopum nostrum Epiphanium* &c. col. 675. Postea hæ notatio legitur, *Gesta in caussa Abundantii Episcopi Trajanopolitani in scrinio habemus.*

CCXLIII. Justinus Aug. Hormisdæ Papæ. *Ut quod in Paullo* &c. tom. 5. Conc. col. 685.

CCXLIV. Exemplar relationis Epiphanii Episcopi CP. ad Hormisdam. *Frequentiores quidem* &c. Ibidem.

CCXLV. *Exemplum epistolæ Justiniani V. Ill. Diligenter Apostolatus vester cognoscit* &c. Ibi col. 679.

CCXLVI. Epiphanius Diodoro Episcopo. *Gratiam præstans potius, quam sumens* &c. Est antiqua versio, sed in fine mutila, libri S. Epiphanii de duodecim gemmis Rationalis Summi Sacerdotis Hebræorum, novissime edita & illustrata a Petro Francisco Fogginio Romæ an. 1743. In hoc opusculo collectio desinit, omnesque codices etiam Veneti illud æque mutilum exhibentes, in iisdem verbis desinunt.

CAPUT XIII.

De collectionibus Thessalonicensi & Arelatensi.

I. ETsi instituti nostri non sit eas collectiones explicare, quæ non generales, sed propriæ fuerunt alicujus Ecclesiæ; duæ tamen inter has ita sunt celebres, & ita multa vetusta ac sincera, atque præstantissima aliunde fere incognita documenta suppeditarunt, ut omitti non possint. Prima est collectio Ecclesiæ Thessalonicensis, quæ gestis Romanæ Synodi anni 531. sub Bonifacio II. tota inserta fuit. Continet plures Romanorum præcipue Antistitum epistolas, quibus Apostolicæ Sedis in Illyrico vices Thessalonicensi Episcopo commissæ, vel confirmatæ fuerunt. Huic collectioni occasionem dedit caussa Stephani Episcopi Larissæi & Metropolitæ Thessaliæ in eodem Illyrico, qui depositus ab Epiphanio CP. aliisque Episcopis cum eo considentibus, Romam confugit; ubi coacta Romana Synodo, Theodosius Episcopus Echinensis ab eo missus, ut incompetens Epiphanii judicium probaret, Romanos Pontifices *specialiter gubernationi suæ Illyrici* (ac proinde etiam Thessaliæ) *Ecclesias vindicasse*, pluribus documentis in medium productis ostendit. Cum vero idem Theodosius institisset, ut ea legerentur, & iisdem fides conciliaretur ex scrinio apostolico; Bonifacius Pontifex jussit: *Prolatæ epistolæ recitentur, & scriptorum fides in Sedis Apostolicæ requiratur scrinio*: quod ad earum authenticitatem commendandam maxime confert. Epistolæ autem sex & viginti ejusdem Synodi gestis inveniuntur insertæ hoc ordine, duæ Damasi, una Siricii, duæ Innocentii, quinque Bonifacii I. una Imperatoris Honorii ad Theodosium Augustum, hujus rescriptum ad eumdem Honorium, Cælestini una, quatuor Xysti III. una Marciani Imperatoris ad Leonem Papam, tres hujus Pontificis, dein una Anatolii CP. ad eumdem, & quatuor aliæ ejusdem Leonis, ut videre est tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 843. & seqq. Hactenus codex Barberinus 3386. ex quo hæc insignis collectio, seu hæc Romana Synodus tam pretiosa documenta actis inserta præferens a Luca Holstenio edita fuit. Etsi vero hic Barberinus codex recentior sit; ipsius tamen Holstenii cura diligenter exscriptus fuit ex duobus antiquioribus Vaticanis tunc signatis num. 5751. fol. 55. & 6339. fol. 12. qui in prima Barberini exempli pagina ejusdem Holstenii manu indicantur. Alterum ex his Leo Allatius antea adhibuerat, cum in *Concordia Ecclesiæ Orientalis cum Occidentali* pag. 1370. & 1371. aliquot earum epistolarum fragmenta, quæ aliunde non suppetunt, ex Vaticano vetustissimo exemplo recitavit. Quantalibet autem diligentia usi simus, nullum ex iisdem codicibus inter Vaticanos reperire potuimus; ac propterea solum Barberinum codicem in Leoninis epistolis conferre licuit. Pluribus quidem erroribus scatet, quos Holstenius in editione emendavit; & lacunis etiam aliquot inficitur, quas ille apte supplevit. Sed Vaticanum quoque exemplum, ex quo Barberinus codex exscriptus fuit, æque luxatum atque mendosum Leo Allatius testatur: & Barberini quidem codicis menda ex mendis exempli Vaticani proficisci nonnullis certis indiciis deteximus. Vide præfationem ad Epistolas S. Leonis §. XVII. tom. 1. pag. 535.

Occasio collectionis Thessalonicensis.

tom. 5. Concil. col. 843.

II. Porro in his MSS. ea Romana Synodus integra inventa non est, & desinit in epistola perperam inscripta Leonis nomine ad Anastasium Thessalonicensem, quam ex contextu & consulari nota Holstenius jure restituit Bonifacio I. ad Rufum Episcopum Thessalonicæ. Hinc cum ipsa documentorum Thessalonicensium collectio, quæ gestis ejusdem Synodi erat inserta, post laudatam epistolam abrumpatur (uti ostendunt etiam hæc verba ipsi epistolæ subjecta, *Item recitata est*, quæ aliam epistolam subsequentem & in MSS. deficientem palam indigitant:) quot alia documenta ad eamdem collectionem pertinentia deinceps sequerentur, incertum est. Plura quidem intercidisse innuunt non obscure Nicolai I. verba in epist. 2. ad Michaelem Imperatorem. *Vicem*, inquit, *quam nostra Sedes per Episcopos vestris in partibus constitutos habuit, videlicet Thessalonicensem, * qui Romanæ Sedis vicem per Epirum veterem, Epirumque novam atque Illyricam, Macedoniam, Thessaliam, Achajam, Daciam Ripensem, Daciamque Mediterraneam, Mœsiam, Dardaniam, Prævalim, B. Petro Apostolorum Principi contradicere nullus præsumat; quæ antecessorum nostrorum temporibus, scilicet Damasi, Siricii, Innocentii, Bonifacii, Cælestini, Xysti, Leonis, Hilari, Simplicii, Felicis, atque Hormisdæ sanctorum Pontificum sacris dispositionibus augebatur. Quorum denique institutiones ab eis illis in partibus destinatas per nostros missos, ut rei veritatem cognoscere queatis, vestræ Augustali potentiæ dirigere curavimus.* In memoratis Synodi Romanæ gestis, quæ supersunt, nobis conservata fuerunt documenta a Damaso ad Leonem usque, ita tamen ut ignoremus, num alia ali-

Hæc collectio in fine mutila.

tom. 9. Conc. col. 1296. * locus mendosus vel luxatus.

aliqua etiam Leonis subjicerentur, quæ desint. Certe autem desiderantur epistolæ Hilari, Simplicii, Felicis, atque Hormisdæ, quas ante Bonifacii II. Synodum scriptas iisdem proculdubio gestis insertas fuisse dubitare non licet. Cum Leo Allatius in laudato opere *Concordia* pag. 1371. ex Vaticano, quo usus est exemplo, quædam verba recitet litterarum Leonis ad Anastasium Thessalonicensem, quæ in vulgatis Leoninis non inveniuntur; nemo suspicetur, hoc esse fragmentum epistolæ Leonis, quam Vaticanus codex præferret, Barberini vero apographi librarius omiserit. Ea enim verba reipsa sunt memoratæ epistolæ Bonifacii ad Rufum, quæ in Vaticano codice Leoni ad Anastasium æque perperam inscripta erat, ac in Barberino inscribitur.

Documenta ejusdem collectionis ab antiquis laudata.

III. Laudatum Nicolai I. testimonium, si nihil aliunde præsto esset, satis esse deberet, ne quis tam rara documenta, quæ ex Barberino codice sunt impressa, antiquis ignota fuisse suspicetur. Alia vero non desunt testimonia ipso Nicolao vetustiora. Nam epistolam Anatolii ad Leonem, quæ ex hac sola collectione prodiit, laudat Gelasius in epistola ad Dardanos, uti ostendimus not. 9. in epist. 132. Eamdem quoque allegat etiam Facundus Hermianensis lib. 5. Hadrianus I. totum exordium epistolæ Bonifacii, quæ incipit *Institutio*, ac ex eadem collectione tantum edita fuit, transcripsit in epist. 97. Codicis Carolini editionis Gretseri pag. 322. Adde quod nonnullæ epistolæ hujus collectionis in aliis probæ notæ codicibus inventæ sunt. Ita ex novem ejusdem collectionis epistolis sub Leone tres ante editionem Holstenii ex aliis MSS. editæ fuerant. Nos unam præterea reperimus in præstantissimo codice Ratisponensi, & Quesnellus in Grimanico: epistolam vero 100. Marciani ad S. Leonem Arnoldus græce scriptam in Bodlejano exemplo nactus est, nos in Vat. Græco 1455. Confer præfationem in Leonis epistolas loco citato. Cum autem hæc omnia sinceritatem documentorum hujus collectionis etiam atque etiam confirment; audax nimium a quibusque judicabitur Quesnelli censura, qua epistolam Bonifacii I. ad Episcopos Thessaliæ ex hac collectione vulgatam in notatione ad caput 1. collectionis hoc tomo edendæ suppositionis aut interpolationis accusavit. Vide nostram adnot. 32. in laudatum caput primum col. 51. ubi Quesnelli verba referentur, & perstringentur.

Collectio Arelatensis.

IV. Altera collectio est Arelatensis Ecclesiæ, ea documenta complectens, quibus ejusdem Ecclesiæ privilegia ac jura probantur. Hanc collectionem præ oculis habuisse videntur Patres Synodi Francofordiensis anni 794. cum eas pontificias epistolas recitatas tradunt, quæ in eadem collectione continentur, & nonnullæ nonnisi in ea hactenus inveniri potuerunt. Inquiunt enim can. 8. *De altercatione Ursionis Viennensis Episcopi, & advocato Elisanti Arelatensis Episcopi lectæ sunt epistolæ B. Gregorii, Zosimi, Leonis, & Symmachi, quæ definierunt eo quod Viennensis Ecclesia quatuor suffraganeas habere sedes deberet, quibus illa quinta præemineret; & Arelatensis Ecclesia novem suffraganeas habere deberet, quibus ipsa præemineret.* Certe tres Leonis epistolæ, quæ in nostra editione sunt 40. 42. & 66. hac una collectione opitulante ad nos pervenerunt. Idem est de epistolis Zosimi aliisque nonnullis. Quæ vero in aliis quoque collectionibus inventæ sunt, uti Gregorii litteræ ad Virgilium Arelatensem, quæ exstant in Regesto ejusdem Pontificis, ceteris fidem conciliant; cum præsertim posteriores antecedentium faciant mentionem, & aliæ aliis testimonium præstent.

tom. 9. Conc. col. 103.

Codices ejus collectionis.

V. Hujus collectionis laudantur tres antiqui codices, duo in Colbertina bibliotheca, unus in Regia isque sæculo nono exaratus traditur a P. Coustantio in præfatione ad tom. 1. epistolarum Rom. Pontif. num. 165. Nos recentiorem quidem Romæ vidimus in bibliotheca Vallicellana signatum G. 99. qui tamen ex vetusto MS. tunc Arelatensis Ecclesiæ, postea Colbertinæ accurate exscriptus, a Nicolao Fabro missus fuit ad Cardinalem Baronium. Ne quid vero hallucinationis obrepat, duo hujus collectionis exemplaria Colbertina distinguenda sunt, quorum alterum distinctionis gratia P. Coustantius Arelatensem, alterum Colbertinum appellat in Monito ad epist. 1. Zosimi col. 933. Ibi autem indicat, apographum Vallicellanum missum ad Baronium, sumtum fuisse ex MS. Colbertino Arelatensi: sed ex altero Colbertino exscriptum pluribus indiciis deteximus. Non solum enim aliquot lectiones Vallicellani a lectionibus MS. Arelatensis discrepant, uti colligere licet ex not. 6. in Leonis epist. 66. tom. 1. col. 998. verum etiam Vallicellanus aliquot documentis caret, quæ in MS. Arelatensi inveniuntur, ut ex dicendis palam fiet. Codex Regius 3989. duobus Colbertinis antiquior, teste eodem Coustantio documenta profert ad Pelagium usque. Quo autem perveniat Colbertinus Arelatensis signatus num. 1951. ignoramus. Ex indiciis a P. Coustantio productis certum videtur eum progredi saltem usque ad S. Gregorium Magnum. Vallicellanus vero codex ex altero Colbertino descriptus locupletior est, quippe qui nonnulla monumenta posteriora recepit. Quæ autem in hoc exhibentur, sunt hæc.

I. Zosimi epistola ad Episcopos per Gallias & septem provincias constitutos. Exstat tom. 3. Concil. Ven. edit. epist. 5. col. 409.

II. Ejusdem Aurelio & Episcopis Africæ, Episcopis Galliarum & septem provinciarum, & Episcopis Hispaniæ a pari. Ibidem epist. 6. col. 411.

III. Ejusdem Episcopis Viennensis & Narbonensis secundæ. Ibidem epist. 7. col. 413.

IV. Ejusdem Hilario Narbonensi. Ibidem epist. 8. col. 414.

V. Ejusdem Patroclo Arelatensi. Ibidem epist. 9. col. 415.

VI. Ejusdem ad eumdem. Ibidem epist. 11. col. 417. a

VII. Ejusdem Clero & ordini & plebi constitutis Massiliæ. Ibi epist. 12.

VIII. Leonis Constantio aliisque Episcopis Galliarum. In nostra editione est epist. 4.

IX. Ravennio Arelatensi. Ibi epist. 42.

X. Preces Episcoporum Galliæ ad Leonem. Ibi epist. 65.

XI. Rescriptum Leonis. Ibi epist. 66.

XII. Præceptum Hilari Papæ de Ecclesia Diensi, ubi Episcopus indebite a Viennensi Episcopo ordinatus est. Epist. 11. ejusdem Pontificis tom. 5. Concil. col. 69.

XIII. Gelasii Æonio Arelatensi. Est epist. 12. Gelasii ibidem col. 324.

XIV. Symmachi eidem Æonio. Est epist. 1. hujus Pontificis ibidem col. 421.

XV. Ejusdem ad Episcopos Galliarum. Epist. 9. ibi col. 438.

XVI. Ejusdem Cæsario Arelatensi. Epist. 5. ibi col. 424. Hæc epistola exstat etiam in collectionibus Hisp. & Isid. ac aliis nonnullis.

XVII. Hormisdæ ad Cæsarium. Epist. 30. ibidem col. 610.

XVIII. Joannis II. ad Episcopos Galliæ. Epist. 4. ibi col. 899.

XIX. Ejusdem Presbyteris, Diaconibus, & cuncto Clero Ecclesiæ, in qua fuit Contumeliosus Episcopus. Epist. 5. ibi col. 900.

XX. Agapiti Cæsario. Epist. 6. ibi col. 945.

XXI. Ejusdem eidem. Epist. 7. col. 946.

XXII. Vigilii ad eumdem Cæsarium. Epist. 3. ibi col. 1294.

XXIII. Ejusdem Auxanio Arelatensi. Epist. 6. ibidem col. 1299.

XXIV. Ejusdem ad eumdem. Epist. 7. col. 1300.

XXV. Alia ejusdem ad eumdem. Epist. 8. col. 1301.

XXVI. Ejusdem ad Episcopos Galliæ. Epist. 9. col. 1302.

XXVII. Ejusdem ad eosdem. Epist. 11. col. 1306.

XXVIII. Ejusdem ad Aurelianum Arelatensem. Epist. 10. col. 1305.

XXIX. Ejusdem ad eumdem. Epist. 13. col. 1308. Exstat etiam in collatione 7. Synodi V.

XXX. Pelagii I. Sapaudo Arelatensi: Epist. 8. tom. 6. Concil. col. 472.

XXXI. Ejusdem eidem. Epist. 9. col. 473.

XXXII. Ejusdem Childeberto Regi. Epist. 10. ibid.

XXXIII.

XXXIII. Ejusdem Sapaudo. Epist. 11. col. 476.
XXXIV. Ejusdem eidem. Epist. 12. ibidem.
XXXV. Ejusdem Childeberto Regi. Epist. 13, col. 477.
XXXVI. Ejusdem eidem Regi. Epist. 14. col. 478.
XXXVII. Ejusdem Sapaudo. Epist. 15, ibidem.
XXXVIII. Ejusdem Childeberto Regi, cui annexa fides Papæ Pelagii. Epist. 16. col. 479.
XXXIX. Ejusdem ad Episcopos Tusciæ Annonariæ. Epist. 6. col. 470.
XL. Ejusdem ad universum populum Dei. Epist. 7. col. 471. Hæ tres epistolæ ad Arelatensem Ecclesiam non spectant. Cum vero omnes de eodem fidei argumento agant, de quo sermo est in præcedenti epist. 15. ad Sapaudum Arelatensem; collector has quoque illi subnectendas putavit.
XLI. Manasse Remensi Gregorius. Hæc epistola præmissa Gregorii Magni litteris non est ipsius, sed Gregorii VII. legiturque in hujus Regesto lib. 6. epist. 2. data XI. Kal. Septembris anni 1077. Inserta autem fuit in hac collectione, quia S. Gregorii ac aliorum vetustiorum Pontificum epistolas pro Sede Arelatensi scriptas commemorat.
XLII. S. Gregorii *sententiæ ad Augustinum Episcopum Angliæ*. Est fragmentum epistolæ ejusdem Pontificis ad interrogationem nonam S. Augustini, in quo Arelatensis Metropolita laudatur.
XLIII. Ejusdem Virgilio Arelatensi. Epist. 53. lib. 5. editionis Maurinæ.
XLIV. Ejusdem Episcopis Galliarum. Ibidem epist. 54.
XLV. Ejusdem Childeberto Regi. Ibidem epist. 55.
XLVI. Nicolai I. epistola ad Rotlandum Archiepiscopum Arelatensem. Incipit: *Susceptis sanctitudinis tuæ epistolis* &c. Vide tom. 9. Concil. col. 1510. e

Subjiciuntur Synodi Arelatenses I. II. & III. ex Isidori collectione, vel Hispanica excerptæ, ac postea fragmentum Concilii Taurinensis usque ad canonem secundum, in quo de controversia agitur inter Ecclesias Viennensem atque Atelatensem. Mox adduntur juramenta ab Episcopis præstita Ecclesiæ Arelatensi, dum Anno, Pontius, & Raimbaldus hanc sedem tenerent, Anno quidem ab an. 981. usque ad an. 994. Pontius Annonis successor usque ad annum 1030. Raimbaldus vero ab an. 1031. usque ad an. 1065. Hinc ejusmodi juramenta data fuerunt sub finem sæculi X. & sæculo XI. quo hæc additamenta una cum memorata Gregorii VII. epistola huic collectioni inserta noscuntur. Etsi vero quædam ex iisdem juramentis sparsim edita sint; heic tamen singula, ut in nostro codice describuntur, appendere rebus pluribus utile futurum confidimus.

Juramenta Episcoporum priæstata S-pe Arelat.

Ego Pontius S. Martæ Aquensis Sedis nunc ordinandus Episcopus debitam subjectionem & reverentiam & obedientiam a SS. Patribus constitutam secundum præcepta canonum S. Sedi Arelatensis Ecclesiæ, rectoribusque ejus in præsentia Domni Archiepiscopi Raimbaldi perpetuo exhibiturum promitto, & super sanctum altare propria manu firmo.

Ego frater Rostagnus S. Aquensis Ecclesiæ ordinandus Episcopus debitum &c. ut supra.

Ego Stephanus Vendacensis Ecclesiæ vocatus Episcopus promitto coram Deo & Sanctis ejus omnem subjectionem & obedientiam canonicam & fidelitatem Ecclesiæ S. Stephani Sedis Arelatensis, ubi corpus B. Trophimi Confessoris quiescit, & Annoni præsenti Archiepiscopo & successoribus ejus, si eum supervixero.

Ego Arnulphus Vincensis Ecclesiæ vocatus Episcopus &c. ut in præcedenti. Solum pro *Annoni præsenti Archiepiscopo* habet *Pontioni præsenti Archiepiscopo*.

Ego Bertrandus S. Sedis Ecclesiæ Forojulensis nunc ordinandus Episcopus &c. ut supra in juramento Pontii Aquensis.

Ego Bertrandus Regensis Ecclesiæ Episcopus vocatus profiteor me deinceps sub ditione Arelatensis Metropolitæ consistere, & ejus jussionibus obtemperare.

Ego Agelricus Sanctæ Regensis Ecclesiæ nunc ordinandus Episcopus &c. ut in juramento Pontii Aquensis.

Ego Adilricus Arausicensis Ecclesiæ vocatus Episcopus &c. ut in juramento Stephani Vendacensis.

Ego Adilricus Arausicensis & Tricastrinensis vocatus Episcopus &c. ut in juramento ejusdem Stephani. Solum pro *Annoni* habet *Raimbaldo*.

Ego Petrus Ecclesiæ Avenione vocatus Episcopus profiteor me &c. ut in juramento Bertrandi Regensis.

Ego Benedictus Avenionensis Ecclesiæ vocatus Episcopus juro coram Deo, & Sanctis ejus omnem subjectionem & obedientiam canonicam & fidelitatem Ecclesiæ S. Stephani Sedis Arelatensis, ubi corpus almi Trophimi Apostoli quiescit, & Raimbaldo præsenti Archiepiscopo & successoribus ejus, si eum supervixero.

Duo documenta in Vallicellano apographo & in exemplo Colbertino desiderantur, quæ in aliis duobus ejusdem collectionis Arelatensis codicibus inventa fuerunt. I. *Factum* (seu edictum) *ad virum inlustrem Agricolam Præfectum Galliarum Augustorum Honorii & Theodosii*, editum apud P. Constantium tom. 1. Epist. Rom. Pontif. col. 977. quod exstat in MSS. Colb. Arelatensi 1951. & Regio 3989. II. *Synodi Arelatensis epistola ad Silvestrum Papam*, quæ in uno MS. Colb. Arelatensi 1951. conservata, legitur apud laudatum Constantium col. 345. Vide ejus Monitum col. 341. in fine.

DE ANTIQUIS COLLECTIONIBUS & COLLECTORIBUS CANONUM.

PARS TERTIA.

DE COLLECTIONIBUS DIONYSIANA & ceteris, quæ a Dionysio profecerunt.

CAPUT PRIMUM.

De Collectione Dionysii Exigui.

§. I.

Cassiodorii testimonium de Dionysio. Collectionis Dionysianæ partes duæ, earumque descriptio. De continuata numerorum serie in canonibus Græcis. Justelli editio duo additamenta a Dionysio aliena in secunda parte recepit. Puri Dionysii codices rari, & cum Hadrianeis non confundendi.

I. Quis esset Dionysius Exiguus, quantaque ejus esset in Græcis Latinisque litteris peritia, ac in studio totius sacræ eruditionis celebritas, satis expositit Cassiodorius, qui eo familiariter usus, post ejusdem mortem, circa annum 556. hoc insigne de eo testimonium inseruit libro de divinis lectionibus cap. 23. *Generat etiam hodieque Catholica Ecclesia viros illustres probabilium dogmatum decore fulgentes. Fuit enim nostris temporibus & Dionysius Monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus, reddens actionibus suis quam in libris Domini legerat æquitatem: qui Scripturas divinas tanta curiositate discussserat, atque intellexerat; ut undecumque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum: qui mecum Dialecticam legit, & in exemplo glorioſi magisterii plurimos annos vitam suam Domino præstante transegit. Pudet me de consorte dicere, quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi parcitas: ut in nullo se vel extremis famulis anteferret, cum dignus esset Regum sine dubitatione colloquiis. Interveniat pro nobis, qui nobiscum orare consueverat, ut cujus hic sumus oratione suffulti, ejus possimus nunc meritis adjuvari. Qui petitus a Stephano Episcopo Salonitano, ex Græcis exemplaribus canones ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus, magnæ eloquentiæ luce composuit, quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur. Hos etiam oportet vos assidue legere, ne videamini tam salutares ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ utilitati possunt Ecclesiæ convenire. Qui tanta latinitatis & græcitatis peritia fungebatur, ut quoscumque libros Græcos in manibus acciperet, latine sine offensione transcurreret; iterumque Latinos Attico sermone legeret, ut crederes hoc esse conscriptum, quod os ejus inoffensa velocitate fundebat. Longum est de illo viro cuncta retexere*: & prosequitur alia de ejus virtutibus differens.

II. Celeberrimum in rem nostram Dionysii opus est collectio canonum & constitutionum Sedis Apostolicæ, quæ ab auctoris nomine Dionysiana vocatur. Hæc distinguitur in partes duas: quarum altera Synodorum canones, altera Romanorum Pontificum epistolas complectitur. Non uno, sed distincto tempore separatim digestæ & editæ; ac proptera distinctis nuncupatoriis litteris in puris Dionysianis exemplaribus discernuntur. Primo collectioni canonum operam dedit. Cum nimirum Romam accessisset post Gelasii mortem, quem se *præsentia corporali non vidisse testatur*, ibidemque plura dedisset suæ peritiæ in Græcis ac Latinis litteris argumenta; Laurentius *confusione priscæ translationis offensus, assidua & familiari cohortatione* ab eo flagitavit, ut Græcarum Synodorum canones accuratiore & nitidiore interpretatione latine redderet. *Priscam translationem*, quæ Laurentium offenderat, illam esse, quam hoc tomo edituri sumus, alibi probabilius conjecimus. Laurentius porro, quem *fratrem nostrum* Dionysius appellat, forte fuit aliquis Romanæ Ecclesiæ Presbyter, quo nomine duo subscripti inveniuntur Concilio Romano sub Symmacho an. 499. Ingestum autem a Laurentio laborem non suscepit Dionysius, nisi postquam Stephani Episcopi Salonitani preces accessissent, uti partim ex epistola ad ipsum Stephanum, partim ex Cassiodorii testimonio colligimus.

III. In principio itaque *canones qui dicuntur Apostolorum, de Græco*, inquit in epistola ad Stephanum, *transtulimus, quibus quia plurimi consensum non præbuere facilem, hoc ipsum vestram noluimus ignorare sanctitatem. Deinde regulas Nicænæ Synodi, & deinceps omnium Conciliorum, sive quæ ante eam, sive quæ postmodum facta sunt, usque ad Synodum CL. Pontificum, qui apud Constantinopolim convenerunt sub ordine numerorum, idest a primo capite usque ad centesimum sexagesimum quintum, sicut habetur in Græca auctoritate, digessimus. Græca auctoritas* Græcum, quo utebatur, Codicem indicat. In hoc series numerorum ita continuata erat, ut in eo codice fuit, qui in nonnullis Synodi Chalcedonensis actionibus Antiochenos canones eadem fere numerorum serie notatos præferebat. Confer quæ in hanc rem observavimus part. 1. cap. 6. Idem vero Græcus Dionysii codex solos continebat Nicænos canones XX. Ancyranos XXIV. Neocæsarienses XIV. Gangrenses XX. Antiochenos XXV. Laodicenos LIX. & Constantinopolitanos III., qui canones CLXV. conficiunt. Cum autem in eo codice deessent canones Chalcedonenses XXVII., eos ex alio Græco exemplo Dionysius latinitate donatos adjecit, qui Græcarum Synodorum statuta claudebant. Tum vero ex Latinis exemplis subtexuit statuta Sardicensis Concilii, atque Africani, *quæ latine sunt edita*. Sardicenses siquidem canones, quos

Prima pars collectionis canonum in epist. ad Julianum.

part. 2. c. 2. n. 19.

Descriptio primæ partis.

Continua numerorum series.

Duæ collectionis partes, separatim editæ.

dupli-

duplici originali exemplo tum græce, tum latine editos probavimus part. 1. cap. 5., non reddidit ex Græco, sed ex Latino originali exemplo æque ac Africanos sumsit. Vide quæ de hoc peculiari Sardicensium exemplo adnotavimus part. 2. c. 1. num. 17. Concludit porro Dionysius epistolam nuncupatoriam hac monitione: *Universarum vero definitionum titulos post hanc præfationem strictius ordinantes, ea quæ in singulis sparsim sunt promulgata Conciliis, sub uno aspectu locavimus, ut ad inquisitionem cujusque rei compendium aliquod attulisse videamur.* Indicat titulos canonum exactius lucubratos, & in

Ordo primæ partis.

præmissa tabula descriptos, quos postea suo cujusque canoni iterum præfixit. Hinc ergo primæ partis series hæc est. Præfationis locum obtinet epistola ad Stephanum. Tum sequitur tabula titulorum. Dein canones Apostolorum L. Postea sub una numerorum serie Nicæni, Ancyrani, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiocheni, Laodiceni, & Constantinopolitani. Deinde Chalcedonenses, quos omnes nova versione e Græco latine transtulit. His subjecti ex originali Latino Sardicenses XXI. ac tandem Africani distincti in numeros CXXXVIII. Priores scilicet numeri XXXIII. sunt canones Concilii Carthaginiensis anni 419. In quo cum postea lecta & inserta fuerint decreta præcedentium Synodorum Africæ sub Aurelio; hæc a num. XXXIV. perveniunt usque ad num. CXXVII. Tum sequuntur sex alii canones ejusdem Concilii anni 419. a num. CXXVIII. usque ad CXXXIII. Dein epistola ejusdem Synodi ad Bonifacium Pontificem, alia Cyrilli Alexandrini ad Africanos, alia Attici CP. ad eosdem cum symbolo Nicæno, & postremo epistola posterioris Synodi Africanæ ad Cælestinum: quæ omnia inchoant a num. CXXXIV. ac desinunt in

Continua numerorum series in MSS. non invenitur.

num. CXXXVIII. Eam porro continuatam numerorum seriem, quam in Græcis canonibus se expressisse testatus est, nulli codices exhibent, & ne illi quidem, quos puros Dionysianos inferius memorabimus. Neque eam seriem præferebat ille codex, quo Cresconius usus est. Fuisse tamen initio aliquos codices cum hujusmodi serie, patet ex titulis subjectis epistolæ Joannis II. ad Cæsarium Arelatensem, in quibus ex Dionysio canon Neocæsarienſis juxta eam numerorum seriem describitur. Vide quæ in hanc rem ex MS. Vat. Palat. 574. adnotavimus part. 2. c. 10. §. 2. n. XII. Cum porro in iisdem titulis Joannis II. duo alii canones Antiocheni, non juxta seriem memoratam, sed propriis numeris allegentur; perspicuum fit, Dionysianum ejusdem Pontificis exemplum duplici numerorum ordine fuisse distinctum, nimirum tum ea continua serie, quæ ex Græco a Dionysio recepta fuit, tum peculiari canonum cujusque Synodi numero, quem si non a Dionysio, certe a quibusdam librariis olim appositum ex hac ipsa Joannis II. epistola suspicatus est P. Constantius in præfatione ad tom. 1. Epist. Rom. Pont. num. 109., ubi præterea non improbabiliter conjecit, idcirco in codicibus, qui ad nos pervenere, nuspiam inveniri eam continuam numerorum seriem, quia *librarii deinde consequuti, omissis Dionysii numeris, alios retinuere utpote magis vulgares, magisque ad distinctionem rerum accommodatos.* Ea vero numerorum series, qua in Bibliotheca Juris Canonici, Voello & Justello curantibus, Dionysii editio prodiit, non ex aliquo puriori Dionysii codice, qualem non fuisse Justellianum ex defectibus ejusdem editionis a puro Dionysiano codice alienis inferius patebit, sed ex ipsa Dionysii epistola, qua eamdem seriem a se custoditam testatur, originem ducit.

Fuit in MS. Joannis II.

Secunda pars collectio decretalium.

IV. Hæc prima Dionysianæ collectionis pars cum omnium plausu, ac præsertim Juliani tituli S. Anastasiæ Presbyteri fuisset excepta; hic ipsi Dionysio auctor fuit, ut Apostolicæ quoque Sedis constituta, quæ ad ecclesiasticam disciplinam pertinent, pari studio colligeret. Citius morem illi gerens, *ea* (inquit in epistola ad eumdem Julianum) *qua valui cura diligentiaque collegi, & in quemdam redigens ordinem, titulis distinxi compositis: ita dumtaxat ut singulorum Pontificum quotquot a me præcepta reperta sunt, sub una numerorum serie terminarem, omnesque titulos huic præfationi subnecterem, eo modo quo dudum de Græco sermone Patrum transferens canones ordinaram.* In hac parte una numerorum series in singulorum Pontificum decretis, non autem in toto corpore a primo Pontifice ad ultimum visitur. Chronologicum vero Pontificum ordinem, qui in aliis anterioribus collectionibus perturbatus invenitur, Dionysius exacte sequutus est. Præmittitur epistola ad Julianum, quæ præfationis vicem gerit. Sequitur tabula titulorum.

Descriptio ejusdem partis.

Tum profertur epistola Siricii ad Himerium Tarraconensem in xv. numeros distincta, quæ in vulgatis Conciliorum tom. 2. est epist. 1.

Subduntur Innocentii epistolæ XXII. quæ dispertiuntur in numeros LVII. nimirum

I. Ad Decentium Eugubinum unde priores num. VIII. Est tom. 3. Concil. epist. 1.

II. Ad Victricium Rothomagensem, ex qua sequentes numeri XII. Est epist. 2.

III. Ad Exsuperium Tolosanum aliis numeris VII. a vigesimoprimo ad vigesimum septimum. Est epist. 3.

IV. Ad Felicem Nucerinum, secta in numeros v. a XXVIII. ad XXXII. Est epist. 4.

V. Ad Maximum & Severum Episcopos per Brutios sub unico numero XXXIII. Est epist. 5.

VI. Ad Agapitum, Macedonium, & Marianum Episcopos Apuliæ unico numero XXXIV. Est epist. 6.

VII. Ad Rusum, Gerontium, & alios Macedones item unico numero XXXV. Est epist. 7.

VIII. ad Florentium Tiburtinensem numero XXXVI. Est epist. 8.

IX. Ad Probum numero XXXVII. Est epist. 9.

X. Ad Aurelium & Augustinum num. XXXVIII. Est epist. 12.

XI. Ad Julianum num. XXXIX. Est epist. 13.

XII. Ad Aurelium num. XL. Est epist. 11.

XIII. Ad Bonifacium Presbyterum num. XLI. Est epist. 14.

XIV. Ad Alexandrum Antiochenum num. XLII. Est epist. 15.

XV. Ad Maximianum Episcopum num. XLIII. Est epist. 16.

XVI. Item ad Alexandrum Antiochenum num. XLIV. Est epist. 17.

XVII. Item ad eumdem tribus num. XLV. XLVI. & XLVII. Est epist. 18.

XVIII. Ad Acacium Episcopum Beroeensem num. XLVIII. Est epist. 19.

XIX. Ad Laurentium Senensem num. XLIX. Est epist. 20.

XX. Ad Marcianum Episcopum Naissitanum num. L. Est epist. 21.

XXI. Ad Rufum, Eusebium, & ceteros Episcopos Macedones reliquis septem numeris a LI. ad LVII. Est epist. 22.

Zosimi epistola ad Hesychium Salonitanum in tres numeros distributa. Est in editione Conciliorum hujus Pontificis epist. 1.

Bonifacii I. Papæ decreta quatuor numeris comprehensa, quorum I. est epistola ejusdem ad Honorium Augustum, II. est rescriptum Honorii, III. epistola ejusdem Pontificis ad Patroclum, Remigium, aliosque Episcopos Gallicanos, IV. alia epistola ad Hilarium Narbonensem. Sunt in Conciliis epistolæ 1. 2. & 3. & rescriptum Honorii post epist. 1.

Cælestini tres epistolæ distributæ in numeros XXII.

I. Epistola ad Venerium, Marinum, & ceteros Galliarum Episcopos, additis præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum auctoritatibus de gratia Dei & libero voluntatis arbitrio. Dividitur in numeros XIII. Est in Conciliis epist. 1.

II. Ad Episcopos per Viennensem & Narbonensem provincias constitutos a num. XIV. ad XIX. Est epist. 2.

III. Ad Episcopos per Apuliam & Calabriam reliquis tribus numeris XX. XXI. & XXII. Est epist 3.

Leonis epistolæ septem distinctæ in numeros XLVIII.

I. Ad Episcopos Campaniæ &c. numeris quinque. Est in nostra editione epist. 4.

II. Ad Italos unico numero VI. Est epist. 7.

III. Ad Siculos a num. VII. ad XIII. Est epist. 15.

IV. Ad Januarium Aquilejensem num. XIV. Est epist. 18. A

V. Ad Rusticum Narbonensem a num. XV. ad XXX. Est epist. 167.

VI. Ad Anastasium Thessalonicensem a num. XXXI. ad XLI. Est epist. 14.

VII. Ad Nicetam Aquilejensem a num. XLII. ad XLVIII.

Gelasii decreta de constitutis ecclesiasticis in numeros XXVIII. Exstant in collectione hoc tomo edita cap. 58.

Tandem epistola Anastasii II. ad Anastasium Augustum in numeros octo divisa. Est tom. 5. Conciliorum epist. 1.

Justelli editio duo addita a Dion, aliena.

V. Hæc puræ Dionysianæ collectionis integra descriptio est. Nemo autem opponat Christophori Justelli editionem a Gulielmo Voello, & Henrico Justello ejus filio insertam Bibliothecæ Juris canonici tomo primo, in qua inter recensita secundæ partis documenta duo alia præferuntnr: nimirum decretis Zosimi adnectitur ejusdem epistola ad Presbyteros Legatos Ravennæ, quæ quartum numerum conficit; decretis autem Leonis subditur epistola ejusdem ad Africanos, quæ numerum adjicit quadragesimum nonum. Has enim duas epistolas codices puri Dionysii ignorant, quales hactenus inventi sunt duo, Regius Parisiensis 3887. & Vaticanus 5845. Ceteri, qui easdem epistolas referunt, uti a Justello prodierunt corpori ipsius collectionis insertæ, non puri Dionysiani codices sunt, sed Hadrianei, qui hæc & alia præter Dionysium additamenta recepere, uti capite sequenti pluribus explicabimus. Quod si in tabula titulorum præmissa codici Vaticano 5845. earumdem epistolarum tituli referuntur; cum ipsæ epistolæ desint in corpore collectionis, & solum post ipsum collectionis corpus una cum ceteris additamentis separatim in eodem codice describantur; iidem tituli in ipsam tabulam perperam irrepsisse noscuntur. Enimvero in eadem tabula initio titulorum Leonis habetur: *Incipiunt tituli decretorum Papæ Leonis num. XLVIII.*, non vero *XLIX.*, ac propterea titulus *XLIX.* ipsi tabulæ in fine titulorum Leonis adjectus perspicitur. Adde quod tituli memoratarum epistolarum Zosimi ac Leonis ab aliis titulis Dionysianis maxime abhorrent, uti Quesnellus animadvertit in notis ad epist. 12. ejusdem Pontificis tom. 2. col. 1338. Adde quod iidem duo tituli in codice Regio non solum in corpore, sed etiam in titulorum tabula non leguntur, uti colligere licet ex P. Constantio, qui not. c in epist. 14. Zosimi col. 969. *Neque eam*, inquit, *etiam genuinum Dionysianæ collectionis exemplum regium aut in generali titulorum indice memorat, nec in ipso operis corpore exhibet.* Accedit tandem hasce duas epistolas nec allegari in collectione Cresconii, nec in Hispanica, in quibus cum omnia Dionysianæ collectionis documenta recepta fuerint, hæ quoque epistolæ fuissent in ipsis descriptæ, si eas Cresconius & Hispanicæ collectionis auctor in suo cujusque Dionysiano codice nacti fuissent. Hinc porro a Justelliana editione, ut purum referat Dionysii codicem, hæ duæ epistolæ tum in tabula titulorum, tum in corpore canonum præcidendæ sunt, ac inter alia ejusdem additamenta rejiciendæ. Hic autem addemus delenda quoque esse in epigraphe Antiochenorum canonum verba *in encæniis*, quæ a puris Dionysii codicibus abesse animadvertimus part. 1. cap. 4. §. 2. ubi duos codices puri Dionysii, quos inspicere licuit, laudavimus, Vat. 5845. qui totam Dionysii collectionem continet, & Vat. Palat. 577. qui solos Conciliorum canones exhibet. Descriptionem prioris codicis, qui præter integrum Dionysium, qualem hactenus explicavimus, plura additamenta complectitur, dabimus capite tertio, ubi de Dionysianis additionibus erit sermo. De altero autem MS. Vat. Palat. 577. pluribus agemus hoc ipso capite §. 3. B C D E F

§. II.

De Dionysianæ collectionis præstantia. Num Dionysius primus collegerit decretales Romanorum Pontificum. Animadversiones in eamdem collectionem. Quantum hæc propagata fuerit. De tempore quo condita fuit.

Præstantia coll. Dion.

VI. DUbitari non potest, quin Dionysii collectio ceteris antiquioribus & distinctione canonum a decretis Pontificum, & perspicuitate versionis canonum Græcorum, & documentorum ordine, & titulis aptioribus non modicum præstet, nec non ipsa omnium decretorum sinceritate, quæ nihil apocryphum recepit, exceptis canonibus apostolicis, quos tamen Dionysius non sine peculiari admonitione a ceteris genuinis canonibus distinguendos putavit. Neque vero dicendum est cum nonnullis, Dionysium primum fuisse, qui Apostolicæ Sedis decreta collegerit. Fuit quidem ille primus, qui ea tomo separato a canonibus Conciliorum sejunxit ordinatimque recensuit; cum in anterioribus collectionibus una cum Synodorum decretis, vel inter se confuse permiscerentur, uti cernere est in collectionibus, quas antecedenti parte descripsimus. Qui vero hac Dionysiani codicis distinctione utuntur, perinde ac si ante Dionysium soli canones, non vero apostolica constituta auctoritatem obtinerent, nimium falluntur. Etsi enim verum esset (quod non concedimus) vetustiores Dionysio codices, qui ad nos non pervenere, solos canones Græcorum Conciliorum latine redditos prætulisse, quid inde? Cum hi privati essent codices, nullus autem publicus, ut alibi ostendimus; cumque inter canones Græcarum Synodorum soli Nicæni cum Sardicensibus olim essent apud Latinos recepti, quemadmodum probavimus part. 2. cap. 1. nihil ex his codicibus ad auctoritatem adstruendam vel adimendam decretis Romanorum Præsulum elici potest. Apostolicis certe constitutionibus satis per se se manebat auctoritas, sive eæ essent privatis illis codicibus insertæ, sive non essent. Perspicua sunt testimonia Cælestini I. in epistola ad Episcopos Apuliæ & Calabriæ, nec non Leonis epist. 4. ad Episcopos Campaniæ, in quibus non canonum tantum, verum etiam decretalium auctoritas commendatur. Auctor vitæ S. Hilarii Arelatensis cap. 16. accusatum tradit Cælidonium Episcopum, ac si viduam olim duxisset uxorem, *quod Apostolicæ Sedis auctoritas, & canonum prohibent statuta*: ubi perspicitur & canones, & apostolicas constitutiones apud Gallicanos viguisse. Confer ea, quæ animadvertemus not. 11. in caput 2. Dissertationis XII. Quesnelli huic tomo inferendæ col. 697. Ex epistola ipsa Dionysii decretalium collectioni præmissa manifestum fit, eum idcirco a Juliano fuisse excitatum ad colligenda præter canones, Apostolicæ Sedis decreta, quia non soli canones, sed hæc etiam decreta ad ecclesiasticam disciplinam regendam pertinebant. Id enim satis indicant hæc ejusdem epistolæ verba: *Sanctitatis vestræ piis excitatus studiis, quibus nihil prorsus eorum, quæ ad ecclesiasticam disciplinam pertinent, omittit inquirere, præteritorum Sedis Apostolicæ Præsulum constituta, qua valui cura diligentiaque collegi.* Hinc & canones & hæc decreta simul in aliis anterioribus collectionibus descripta. Cum vero Dionysius priori parte solos canones dedisset, Juliani suasionibus, ne quid disciplinæ ecclesiasticæ studiosis deesset, apostolicas quoque epistolas altera parte collegit & edidit.

Apte Dion, non soli canones, sed etiam decretales auctoritatem habebant.

VII. Etsi vero hæc collectio Dionysii ceteras antecellit; non tamen usquequaque perfecta est. Prima pars, quæ ad canones Conciliorum pertinet, aliquot defectibus laborat: In Nicænis enim symbolum & catalogus Episcoporum desiderantur. Subscriptiones quoque, seu nomina Episcoporum desunt in canonibus Ancyranis, Neocæsarienssibus, Gangrensibus, Antiochenis, & Constantinopolitanis; nec non duæ Synodicæ Gangrensis & Antiocheni Concilii; quæ omnia ex aliis vetustis collectionibus suppetunt. Id unum Dionysio excusationi esse potest, Græcum codicem, quo ille usus est, his omnibus caruisse.

Omissiones in Dion. notatæ.

Ca-

Canones Africanos sumsit ex codice, qui continebat integra gesta Synodi Carthaginiensis anni 419. Huic autem cum omnes anteriores Synodi sub Aurelio insertæ fuerint, plura in eo erant, quam quæ Dionysius transcripsit. Is enim brevitati consulens, in referendis quibusdam Conciliis nonnulla se omisisse testatur, quæ Africanorum more in aliqua sive anteriori, sive posteriori Synodo repetita deprehendit: & in aliis nonnullis compendio uti maluit, quam ipsa verba aut gesta describere: & dum ita se gereret, quosdam etiam canones non repetitos inadvertenter transcurrit, quos ex aliis fontibus expiscari opus fuit. Vide quæ in hanc rem observavimus part. 2. cap. 3. Quantum ad decretales epistolas Romanorum Pontificum nonnullis persuasum est, Dionysium, qui Romæ collectionem lucubravit, eas quas collegit ex apostolicis scriniis eduxisse. Id autem omnino improbabile, immo etiam falsum credimus. Multa in eo desiderantur pontificia constituta celeberrima, quæ in aliis vetustioribus collectionibus passim leguntur: dedisset autem præter hæc alia multo plura, si apostolica scrinia consuluisset. Nonne vel in solo Leone plures maximi momenti epistolæ ad disciplinam pertinentes ab eo omissæ fuerunt, nimirum epist. 1. ad Aquilejensem Episcopum, nona ad Dioscorum, decima ad Viennenses, duodecima ad Africanos, decima quinta ad Turribium, decima nona ad Dorum Beneventanum, CVIII. ad Theodorum Forojulienſem, CXIX. ad Maximum Antiochenum, CLXVI. ad Neonem Ravennatem, & CLXVIII. ad Episcopos Campaniæ? Quid quod in epist. CLXVII. ad Rusticum Narbonensem, quam descripsit, ob titulos cuique capiti ab eo præfixos prætermissæ fuerunt ipsius Rustici inquisitiones, quæ ad probe intelligenda Leonis responsa necessariæ sunt? Vide præfationem ad Leonis epistolas num. 13. tom. 1. col. 517. Lectiones tandem Dionysii non semper meliores esse, in edendis Leonis epistolis & Codice canonum evidenter deprehendimus; unde aliarum collectionum textum identidem præferendum putavimus. Hinc licet Dionysius in epistola ad Julianum omnem, qua valuit, in colligendis apostolicis epistolis curam ac diligentiam se adhibuisse significet; aliarum tamen vetustiorum collectionum, quæ multa ab eo omissa præferunt, notitiam ipsi defuisse manifestum est. Idem in præfatione ad versionem epistolæ S. Cyrilli ad Nestorium, se primum ejus interpretem, qui eam epistolam Latinis dederit, indicat his verbis: *Opportunum prorsus hoc tempore existimans, quo tanti Doctoris apostolica fides Græcis jamdudum bene comperta, sed IGNORATA LATINIS HACTENUS innotescat.* Duæ autem erant anteriores versiones, una Marii Mercatoris, alia inserta interpretationi antiquæ Synodi Ephesinæ, quas Dionysius ignorasse dicendus est. Videant igitur quam leve sit illud nonnullorum argumentum, quo ex silentio, vel prætermissione Dionysii in dubium vocare non dubitant quædam pontificia documenta, quæ aliis ex fontibus in lucem producta, nisi quid gravius aliunde opponatur, satis in tuto sunt.

Num Dion. decretales e scriniis apostolicis sumserit,

tom. 3. Concil. col. 959. d.

Celebritas, & propagatio collectionis Dion.

VIII. Illæ autem præclaræ collectionis Dionysianæ dotes, quas paullo ante recensuimus, adeo perstrinxerunt & rapuerunt oculos omnium, ut statim a cunctis passim exquiri ejus exemplaria, ac ipsa in Urbe mox in usum induci cœperint, præsertim ob versionem Græcorum canonum, quæ Priscam translationem inconcinnam, prius ibidem cognitam, antiquavit. Hinc paucorum annorum spatio ita passim adhibebatur, ut sub medium sæculum VI. Cassiodorius scripserit: *Quos* (Græcos canones a Dionysio latinitate donatos) *hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur*. De solo usu loquitur, qui ei collectioni nullam auctoritatem publicam vindicavit, nec eam publicum Romanæ Ecclesiæ Codicem reddidit. Hunc quidem Romanæ Ecclesiæ usum demonstrant inter ceteros duo ejusdem sæculi Pontifices Joannes II. atque Vigilius. In titulis canonum, quos Joannes II. ad Cæsarium Arelatensem direxit, duo canones apostolici, unus Neocæsarienſis, ac duo Antiocheni ex Dionysii interpretatione, atque cum iisdem Dionysianis titulis descripti fuerunt, uti ex MS. Vat. Palat. 574. probavimus part. 2. c. 10. §. 2. num. XII. Vigilius Papa in damnationis sententia adversus Rusticum & Sebastianum, quæ inserta legitur collationi VII. Concilii quinti tom. 6. Concil. edit. Ven. col. 187. c. recitat canonem 29. Synodi Carthaginiensis cum eo titulo, qui Dionysianæ collectionis proprius est. Hæc de ea Dionysii parte, quæ Conciliorum canones exhibet, Unum vero quantum ad decretales exemplum nacti sumus laudati Joannis II. qui in memoratis canonum titulis ad Cæsarium Arelatensem directis textum retulit epistolæ Siricii ad Himerium cum titulo: *Ex epistola Siricii Papæ urbis Romæ Himerio Episcopo Tarraconensi inter cetera ad locum capitulo VII.* Cum divisio epistolarum decretalium in capitula non sit propria originalium, sed collectionum; in collectionibus autem alia atque alia divisio inveniatur; relatus textus a Joanne II. ex eadem Dionysiana collectione, ex qua ceteri canones, sumtus videtur: in ea enim capitulo quidem septimo descriptus legitur. Hoc autem exemplum Romanorum Pontificum singulare. Alii enim Pontifices apostolicas constitutiones ex Romanis scriniis allegare solebant; nec præter Joannem II. ex Dionysio eas quisquam retulisse deprehenditur, nisi post sæculum VII. uti mox videbimus. E Romana autem Urbe exempla hujus collectionis citius in alias regiones divulgata. Auctor collectionis Hispanicæ ex ea omnes apostolicas constitutiones cum iisdem Dionysii titulis recepit. In Africa Cresconius ex solo Dionysio suam collectionem in locos communes distributam digessit. Apud ipsos Græcos cum deesset notitia canonum Africanorum sub Aurelio; ex Dionysio iidem canones græce redditi sunt ante Synodum Trullanam, in qua ex Græca versione ipsi canones Græco codici jam inserti laudantur c. 2. In Galliis quoque & Britanniis eamdem collectionem vulgatam ante Caroli Magni ætatem probabimus in Observationibus ad Dissert. XVI. Quesnelli cap. 1. Adeo vero hæc Dionysiana collectio & canonum præsertim Græcorum versio omnibus placuit, ut nonnumquam amanuenses ut exscribendis aliis collectionibus alias interpretationes alicubi ad Dionysianam exegerint. In MS. Lucano 88. ubi canones Chalcedonenses describuntur ex versione Prisca, canones sextus & septimus ex Dionysiana emendantur, & canonis XVI. postremum membrum e Dionysio sumitur. Similiter in MS. Vat. 1342. qui eamdem interpretationem Priscam in iisdem canonibus exhibet, canon XVIII. totus Dionysianus est. Codex Barb. 2888. canones Neocæsarienses & Gangrenses versionis Isidorianæ cum Dionysianis lectionibus alicubi præfert: & codex Thuaneus Colbertinus 932. in canonibus Chalcedonensibus translationis Priscæ aliquot particulas ex Dionysio sumtas recepit canone decimo. Similia in aliis codicibus & collectionibus observare licebit. Ex his autem patet, qua licentia usi sint quidam librarii, ut ne facile tribuendæ sint antiquo interpreti quædam lectiones, quæ a plerisque MSS. discrepantes, ex quorumdam amanuensium arbitrio originem ducunt. Celebrior tandem hæc Dionysii collectio evasit, postquam paucis quibusdam additamentis aucta, ab Hadriano Pontifice in Gallicanarum Ecclesiarum usum Carolo Magno tradita fuit. Tunc enim fere ubique passim recepta, *Codex canonum* vocari cœpit.

Decretales Pontif. ex scriniis apostolicis allegatæ.

tom. 7. Concil. col. 1346

Amanuensium licentia in lectionibus notata.

Dion. collect. celebrior post Hadrianum I.

IX. Supereſt, ut nonnulla dicamus de tempore quo Dionysius hanc collectionem digessit. Is in epistola paschali prima ad Petronium scripta anno 525. Antiochenum canonem recitat: *In sanctis canonibus sub titulo LXXIX. qui primus est Antiocheni Concilii, his verbis invenitur expressum: Omnes, qui ausi fuerint* &c. Hic canon sumtus est ex versionis Dionysianæ codice. Ex hoc eodem codice Capitula de gratia & libero arbitrio Cælestini litteris subjecta allegarunt Petrus Diaconus & ceteri Monachi Scythæ in epistola, quam ad Episcopos Africanos in Sardinia exules Romæ scripserant an. 520. uti probavimus in Observationibus ad Dissert. III. Quesnelli tom. 2. col. 719. Ante hoc ergo tempus ea collectio edita fuerat. Porro Dionysius, qui Gelasium non vidit, cum Anastasio II. Pontifice Romam accesserit; sub hoc, ut videtur, latine reddidit cum libel-

Tempus, quo condita fuit.

Usus ejusdem apud Romanos

libellum Apocrysariorum Alexandrinæ Ecclesiæ eidem Anastasio offerendum, cui hæc notatio in MS. Vat. 4961. collectionis Avellanæ subjicitur: *Dionysius Exiguus Romæ de Græco converti.* Vide part. 2. cap. 12. num. CII. Forte etiam idem Dionysius auctor quoque fuit Latinæ versionis aliquot aliorum Græcæ originis documentorum; quæ eidem collectioni inserta, ad Hormisdæ Pontificatum pertinent. Quesnellus Dissert. XVI. num. 13. Dionysii collectionem lucubratam contendit post Synodum Agathensem anni 506. Unum tantummodo satis probabiliter adstruit, secundam partem collectionis epistolarum Romanorum Pontificum compactam non fuisse vivente Anastasio II. Cum enim, inquit, non nisi *præteritorum Sedis Apostolicæ Præsulum constituta*, ut ipse scribit Dionysius, hoc est eorum qui jam vivere desierant, collegerit, & tamen Anastasii II. epistolam referat; consequens est ut non ante 16. diem Novembris anni 498. quo obiit Anastasius, opus istud inchoaverit. Igitur hanc partem secundam digessit vel sub Symmacho, vel sub Hormisda. Quod si Ennodius in Apologia pro Concilio Romano anni 501. quæ non multo post scripta fuit, dum adversariis opponit Carthaginiense Concilium, *quod Apostolicæ Sedis per Faustinum Episcopum, qui tunc ab ea missus interfuit, approbavit auctoritas*; licet more suo liberius verba recitet canonum 129. 130. & 131. Dionysii tamen collectionem præ oculis habuisse credatur: jam certum fieret, priorem saltem partem ad canones pertinentem sub Symmacho vulgatam fuisse, & forte etiam sub Anastasio II. Cumque pars altera epistolarum desinat in Anastasio, & nihil habeat ex Symmacho; eam sub Symmacho compactam probabilius credimus, cum præsertim Julianus Presbyter tituli S. Anastasiæ, quo petente hanc partem composuit, subscriptus inveniatur Synodo Romanæ anni 499. sub eodem Pontifice.

tom. 5. Concil. col. 483. d 484. c

§. III.

Descriptio codicis Vat. Palatini 577. qui solam primam partem Dionysianæ collectionis, seu potius primum ejus fetum continet. Discrimen ejusdem non exiguum ab ea, quam Dionysius secundis curis digessit.

X. CODex Vat. Palat. 577. maxime insignis, & notus quantum ad Gallicana documenta, quæ ex eodem vel edita, vel emendata fuere; at quantum ad primam partem collectionis Dionysianæ in eo contentam ignotus. Est formæ quadratæ, ex quo cum nonnulla exscripsisset Lucas Holstenius, ex ejus schedis quædam ad P. Labbeum misit P. Possinus: hocque ex iisdem schedis de eo codice testimonium dedit idem Labbeus tom. 8. Conciliorum col. 269. in margine Concilii Germanici anni 742. *Hujus Concilii & sequentis Liptinensis canones habentur descripti in vetustissimo codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ antiquo caractere Francico exarato, unde nonnulla adnotavit Holstenius.* Gallicanum quidem codicem demonstrant documenta, quæ partim initio describuntur ante collectionem Dionysii, partim vero ipsi subjiciuntur. Initio legitur laudatum Concilium Germanicum, & dein canones Liptinenses. Tum proferuntur *Nomina Episcoporum, qui missi sunt a Romana Urbe ad prædicandum in Galliam.* Quæ autem subduntur nomina, eadem sunt ac illa, quæ apud Gregorium Turonensem recensentur. Dein sequitur: *Nomina Episcoporum seu Abbatum, qui apud Villam publicam Attiniacum* &c. uti ex hoc codice edita sunt tom. 8. Concil. col. 861. Est Synodus anni 765. Postea habetur: *Abrenuntiatio diaboli operumque ejus & superstitionum:* quæ lingua Theotisca veteri postea descripta ex hoc eodem codice prodiit laudato tomo col. 278. ubi per errorem numerus codicis notatur 542. Deinde: *Ex Clemente ad Jacobum præcepta S. Petri*, quæ hoc tomo inter antiqui Juris canonici documenta edidimus. Hæc collectioni Dionysianæ præmittuntur. In fine autem alio caractere habetur hoc documentum: *Sufficerent quidem priscorum Patrum regulæ* &c. Est Concilium Vernense sub Pippino celebratum anno 755. cui ex nostro codice variantes additæ sunt in margine tomi 8. Concil. col. 417. Hæc autem omnia documenta cum codicem Gallicanum probant, tum vero ante Caroli Magni ætatem exaratum demonstrant: adeo ut Dionysii collectionem ante Carolum Magnum in Gallias delatam hic quoque codex confirmet.

Documenta Gallicana ex eo edita.

XI. Sola vero prima Dionysianæ collectionis pars in eo continetur, quæ pag. 11. incipit cum ipsius Dionysii epistola hic omnino inferenda, cum non uno nomine a vulgata discrepet. Primum enim non Stephano, sed Petronio Episcopo inscribitur. Dein vero brevior est multo, & non exiguam varietatem in fine exhibet.

Prima pars collectionis Dion.

Domino venerando mihi patri Petronio Episcopo Dionysius Exiguus in Domino salutem.

Epist. Dion. diversa a vulgata.

Quamvis carissimus frater noster Laurentius assidua & familiari cohortatione parvitatem nostram regulas ecclesiasticas de Græco transferre pepulerit, imperitia, credo, priscæ translationis offensus; nihilominus tamen ingestum laborem tuæ beatitudinis consideratione suscepi, cui Christus omnipotens Deus, solita populis pietate prospiciens, summi Sacerdotii contulit dignitatem. Ut inter plurima virtutis ornamenta, quibus Ecclesiam Domini morum sanctitate condecoras, etiam sacratissima jura, pontificalibus per Dei gratiam digesta conventibus, intemerata conservans, perfecto regimine Clerum plebemque moderaris: nullatenus nostri sæculi more contentus, quo promptius desideremus recta nosse quam facere; sed divino junctus auxilio, quæ fieri præcipis, ante perficias, ut efficacissimo fidelibus prosis exemplo. Magna siquidem præsentis auctoritas, eadem primitus jussa complentis, quatenus introvisa ecclesiastici ordinis disciplina tenere, ad capessendam perennem beatitudinem & præviis cuncti insisterent officiis, & spiritualibus gazis locupletentur augmentis. Incolumem beatitudinem vestram & orantem pro nobis gratia divina custodiat. Explicit prologus.

Desunt hæc in epistola illa omnia, quibus Dionysius suæ collectionis methodum & documentorum seriem describit. Hæc eadem brevior epistola cum iisdem lectionibus & clausula legitur etiam in alio vetusto MS. codice Vat. Palat. 574. qui pariter Gallicanus est. Solum in hoc omittitur inscriptio Dionysii ad Petronium, ejusque loco habetur titulus a librario præfixus: *Præfatio Dionysii Exigui ad Stephanum.*

Descriptio collectionis.

XII. Alia porro in ipsa canonum collectione tum quantum ad numerum, tum quantum ad ordinem canonum a ceteris puri Dionysii codicibus discrepant. Tabula capitulorum duplex distinguitur. Prima exhibet capitula canonum Apostolorum, cui ipsi canones subjiciuntur. Altera est generalis ceterorum Conciliorum; sed non exiguum in aliquot titulis verborum discrimen ab aliorum codicum textu. Sequuntur canones Nicæni, Ancyrani, & Neocæsarienses, quibus postremis hæc notatio apponitur; *Et hi canones post eos quidem probantur esse, qui apud Ancyram* (perperam additur & *Cæsaream*) *constituti sunt; sed Nicænis regulis anteriores existunt.* Tum Gangrenses cum hac notatione: *Hæ Gangrenses regulæ post Nicænam Synodum probantur expositæ.* Dein Antiocheni, Laodiceni, & Constantinopolitani. His non subduntur canones Chalcedonenses, ut in aliis MS. Dionysii, sed Sardicenses, qui sunt XX. non XXI: omittitur enim canon quartus incipiens *Gaudentius*, & pars præcedentis, qui desinit in verbis *sancti Petri memoriam honoremus*. Hinc quintus canon aliorum codicum in hoc MS. quartus efficitur, & similiter ceteri uno numero deficiunt. Hic vero quarti canonis defectus, & mutilatio tertii ex aliquo librariorum saltu fortasse originem ducunt. Hi autem omnes canones lectiones præferunt, quæ in puris Dionysianis codicibus deprehenduntur, nec illa additamenta recipiunt, quæ in Hadrianeis MSS. accessere. Sequuntur acta Concilii Carthaginiensis anni 419. canonibus præmissa, uti in aliis MSS. Dionysii, & in vulgatis leguntur usque ad illa *de hoc in sequenti tractabimus*. Dein subditur: *Daniel notarius Nicæni Concilii professionem fidei, vel ejus statuta recitavit in Concilio Africano: quæ nos cum rescriptis Episcoporum*

rum Alexandrini & Constantinopolitani conscripsimus. A

V. Justelli edit. seu tom. 2. Conc. col. 1260. a

Omissis autem ceteris, quæ sunt in vulgato, sequuntur tantum priores ejusdem Concilii canones XXXIII. qui etsi in præmissa tabula sint pariter XXXIII. in corpore tamen ob diversam divisionem sunt XXXV. ac desinunt in verbis, *nec Presbytero rem tituli sui usurpare*. Omittuntur porro omnia, quæ ex aliis Synodis lecta fuerunt in eodem Concilio, nec non canones secundæ actionis, ideſt omnia post canonem XXXIII. vulgatum usque ad canonem CXXXIII. Sequitur autem: *Aurelius Episcopus dixit: Juxta statuta totius Concilii* &c. cum

Ibi col. 1352. e

subscriptionibus Patrum, ut in vulgato post canonem CXXXIII. Dein epistola ipsius Concilii ad Bonifacium. Postea epistolæ Cyrilli & Attici ad Africanos. Tum subditur professio fidei Nicænæ cum B canonibus item Nicænis, quibus hic titulus præponitur: *Incipiunt constituta Patrum in magna & sancta Synodo apud Nicæam civitatem Bithyniæ, quæ de Græco translata sunt a Philone Evares ad Constantinopolitanos*: lege *Evaristo Constantinopolitano*, vel, ut alii malunt, *& Evaristo Constantinopolitanis*. Cum in MSS. & vulgatis Dionysii solum symbolum ex hac versione proferatur; loco hujus tituli & canonum, qui omittuntur, quædam notatio substituitur, qua ipsa omissio indicatur. Nicænos canones excipit epistola Africanorum ad Cælestinum Papam. Tandem concluditur cum canonibus Chalcedonensibus, quos Dionysius latine reddidit; finisque indicatur his verbis: *Deo gratias, fiat, fiat*. C

Est primus Dionysii fetus.

XIII. Hoc tantum hujus partis discrimen a puris Dionysii codicibus, & a vulgatis hunc primum ejusdem fetum fuisse dubitare non sinit. Ordo, quo ille canones sui Græci codicis primum latine reditos dedit, dein Sardicenses & Africanos ex originali Latino, ac tandem versionem Chalcedonensium, chronologicam seriem Dionysium sibi initio proposuisse indicare videtur. Secundis autem curis Chalcedonenses canones ceteris Græcis Synodis subnectendos credidit. In canonibus vero Africanis præter gesta primæ actionis Concilii Carthaginiensis anni 419. solos initio exhibuit canones XXXIII. nulla mentione facta ceterarum Synodorum, quæ in D eodem Concilio recitatæ & insertæ fuerant. Cumque describendam constituisset integram versionem symboli & canonum Nicænorum, quam Philo & Evaristus lucubraverant; hinc in notatione triginta tribus canonibus præmissa, post verba *Daniel notarius Nicæni Concilii professionem fidei, vel ejus statuta recitavit in Concilio Africano*, hæc adjecit: *quæ nos cum rescriptis episcoporum Alexandrini & Constantinopolitani conscripsimus*. Hæc additio prætermissa fuit curis secundis, quibus mutato consilio canones ejusdem versionis præterivit. Hac autem in re illud suspicamur, Dionysio primum ob oculos fuisse codicem ejusdem Synodi Africanæ, in E quo sola gesta primæ actionis cum canonibus XXXIII. & sola rescripta Episcoporum cum integra versione Philonis & Evaristi continerentur. Simili quidem codice usi videntur alii collectores, qui ea gesta & canones eosdem XXXIII. alia divisione disectos in canones XL. nec non Episcoporum rescripta exhibuerunt. Confer admonitionem in Documenta infra col. 629. n. 1. Dum vero Dionysius secundis curis suam collectionem adornavit, alium codicem nactus videtur, in quo integrum illud Concilium anni 419. comprehendebatur: cumque recitatos, & insertos in eo aliarum Africæ Synodorum canones exscribendos duxerit, versionem laudatam canonum Nicænorum suppressit, aliasque notationes substituit, quæ primo fetui non congruebant. Hinc in F epistola ad Stephanum ea adjecit, quæ secundis curis conveniunt. Illa vero brevior primi fetus epistola Petronio inscripta indicare potest eum Petronium Episcopum, cui Dionysius unam ex Paschalibus dedit anno 525. Cum autem eadem brevior epistola in alio cod. Vat. Palat. 574. Stephano data dicatur; de errore aliquo librarii in Petronii nomine suspicandum videtur.

CAPUT II.

De collectione, quam Hadrianus Papa I. Carolo Magno tradidit.

Hæc collectio quando data.

I. HAdriana vocari solet collectio, quam Hadrianus I. Pontifex Carolo Magno Francorum Regi Romæ tradidit. Cum is Hadriano I. Pontifice ter in Urbem venerit, nimirum, ut notavit Sirmondus, anno 774. cum Papiam obsideret; iterum anno 781. cum ejus filii Pippinus Langobardiæ, & Ludovicus Aquitaniæ Reges ab eodem Pontifice inuncti fuerunt; ac tandem anno 787. cum inde Capuam quoque ac Beneventum adversus Grimoaldum Ducem profectus est: hunc Codicem ad primam profectionem potius pertinere jure conjecit P. Constantius ex his epistolæ Codici præfixæ verbis, quibus Carolum Hadrianus alloquitur: *Illæsus cum tuis victor manebis, nempe per ipsos* (Petrum & Paullum) *qui aditum petunt urbis Papiæ te ingredi victorem, nefa perfidi Regis calcabis Desiderii colla*. Hæc autem collectio Dionysianam cum aliquot additamentis complectitur; ita ut ob hæc additamenta a Dionysiana discrepet. Neque vero Hadrianus I. hujus collectionis auctor credatur, ac si ipse ea additamenta Dionysianæ collectioni inseruerit. Zacharias enim Pontifex in epistola ad Pippinum & Episcopos atque Abbates regni Francorum scripta anno 745. canones aliquot recitat *ex Concilio Africano*, alios vero *ex Concilio Carthaginiensi*: quæ Africanorum canonum distinctio & inscriptio Hadrianæ collectionis, ut videbimus, propria est. Etsi priores canones XXXIII. a posterioribus humeris centum distinguat Cresconius ex aliquo codice Dionysiano, in quem ea numerorum distinctio induci cœperat; omnes tamen Carthaginiensi Concilio inscriptos præfert; adeo ut Concilio Africano posteriores centum canones adscribere solius Hadrianæ collectionis sit proprium, quam proinde sub Zacharia Pontifice inductam manifeste cognoscimus. Additamenta porro documentorum, quæ in hac collectione suo loco Dionysianis inserta leguntur, jamdiu ante Hadrianum & Zachariam Dionysianæ collectioni duplici tempore fuisse subjecta liquet ex MS. Vat. 5845. de quo dicemus paullo post. Quandonam vero hæc additamenta, quorum recentiora ad Gregorium II. pertinent, juxta chronologicum ordinem suo loco inserta fuerint, inopia documentorum ignoratur.

Hadrianus I. non est ejus auctor.

Distinctio collectionis Hadrian. a Dion. ex additamentis.

II. Cum Hadrianæ collectionis a Dionysiana discrimen ex additamentis potissimum pendeat, de his singillatim & distincte agendum. Sola documentorum additamenta alii animadverterunt, quæ ad secundam collectionis partem, seu ad Romanorum Pontificum epistolas spectant. Verum alias additiones non leves etiam in prima parte canonum deprehendimus, de quibus in primis dicendum est. In Nicæno Concilio additum fuit symbolum cum notatione temporis, nec non catalogus Episcoporum peculiaris versionis, de qua diximus part. 1. c. 3. §. 1. Ancyrani & Neocæsarienses canones nomina Episcoporum exhibent. In Gangrensibus legitur synodica epistola ad Armenos ex interpretatione, uti vocant, Isidoriana cum nominibus Episcoporum. Antiocheni receperunt in titulo additionem vocum *in encæniis*; ac in puris hujus collectionis exemplaribus sola Episcoporum nomina addita præferunt ratione peculiari, de qua confer part. 1. c. 4. §. 2. Synodica autem ejusdem Concilii in Wendelstini & Pithœi editionibus descripta ex Isidoriana interpretatione accessit. In Constantinopolitanis adjecti sunt symbolum & Episcoporum catalogus: in Chalcedonensibus definitio fidei cum catalogo Episcoporum, quem eumdem esse animadvertimus, qui ex vetustissimo Maffejano codice a Sirmondo exscriptus, & a Labbeo editus fuit tom. 4. Concil. Ven. edit. col. 1710. & seqq. Sardicenses clausulam habent a Dionysiana collectione diversam: *Omnis Synodus dixit. Universa quæ constituta sunt, catholica Ecclesia in universo orbe diffusa custodiet*; catalogumque Episcoporum præterea recipiunt, qui ex antiquiore Italica collectione Barb.

Quæ additamenta in prima parte canonum.

2888. vel alia simili transcriptus fuit. Canones Africani apud Dionysium continua numerorum serie distributi in numeros CXXXVIII. hoc uno titulo inscribuntur : *Synodus apud Carthaginem Africanorum, quæ constituit canones CXXXVIII.* In Hadriana vero collectione duplicem seriem proferunt cum duplici inscriptione. Priores enim canones XXXIII. hanc epigraphen exhibent : *Incipiunt canones Carthaginienſis Concilii:* & concluduntur hac clausula : *Expliciunt canones Concilii Carthaginienſis*. Dein alii canones CV. nova numerorum serie describuntur cum hac inscriptione: *Incipiunt canones Conciliorum diverſorum Africanæ provinciæ numero CV.* eisdemque hæc clausula apponitur: *Explicit Africani Concilii*. Aliud hujus partis discrimen addemus, quod loco præfationis Dionysii ad Stephanum Salonitanum in primævo exemplo Hadriani substituta fuit alia ipsius Pontificis præfatio ad Carolum Magnum versibus digesta, quorum primæ litteræ hanc inscriptionem referunt: *Domino Eccel. filio Carulo Hadrianus Papa*. Hæc præfatio nobis conservata fuit a vetustissimo MS. exemplo Sangermanensi, quod ipso Carolo imperante scriptum fuit anno 805. e ceteris vero, quos vidimus, ejusdem collectionis codicibus excidit. Quod si in quibusdam ejusmodi MSS. libris Dionysii epistola ad Stephanum exhibetur; hos ab illis vetustioribus exemplaribus exscriptos, quæ hanc collectionem ante Hadrianum, uti conjecimus, digestam continebant, suspicari licet : neque enim veri Hadrianei codices eam epistolam Dionysii, sed aliam Hadriani præfationem recipiebant.

tom. 8. Conc. col. 583.

Additamenta partis secundæ.

III. Additiones partis secundæ, quæ Apostolicæ Sedis constituta continet, antequam eidem collectioni infererentur, appendicis loco subjectæ erant puræ collectioni Dionysii. Id didicimus ex antiquissimo codice Vat. 5845. qui purum Dionysium continet. Post descriptam enim Dionysii collectionem eodem caractere appendix subjicitur, in qua chronologico ordine neglecto, prius referuntur tria Concilia sub Symmacho, unum anni 501. alterum anni 502. ac tertio loco illud anni 499. Dein tituli sex decretorum Hilari Papæ, duo Simplicii, & unus Felicis: ac post titulos ipsa istorum decreta recitantur. Tum describitur Leonis epistola ad Episcopos Mauros cum titulo : *In cauſſa Lupicini Epiſcopi. Leo univerſis Epiſcopis per Cæſarienſem Mauritaniam conſtitutis*. Ipsa autem epistola caret tribus capitibus VI. VII. & VIII. quæ in integra ejusdem epistolæ editione exhibuimus : de qua forma vide quæ latius differuimus in admonitione ad epist. 12. tom. 1. col. 645. n. 3. Postea subjicitur *epiſtola Zoſimi ad Presbyteros Ravennæ directa. Zoſimi commonitorium Presbyteris & Diaconibus, qui Ravennæ ſunt. Ex relatione* &c. Hæ duæ epistolæ inter additamenta Dionysiana recensendæ, in *Bibliotheca Juris Canonici* perperam inserta fuerunt collectioni Dionysii. Tandem post hæc omnia in eodem codice quasi nova appendix subditur cum tabula capitum LXXIX. ac totidem documenta post tabulam describuntur, quorum quinque priora in rem nostram hæc sunt.

I. *Juſtinus Auguſtus Hormiſdæ. Quo fuimus ſemper* &c. Exstat hæc epistola tom. 5. col. 672.

II. *Exemplar precum a Clericis & Monachis Antiochenis, Hieroſolymitanis* &c. *ad Juſtinum. Haurite aquam cum lætitia* &c. Ibi col. 473.

III. *Hormiſda Juſtino. Inter ea, quæ ad unitatem* &c. Ibi col. 682.

IV. *Hormiſda Presbyteris, Diaconibus, & Archimandritis ſecundæ Syriæ. Lectis litteris* &c. quæ epistola ibidem maxima sui parte truncata, vix initium retinet, ac desinit in verbis tom. 5. Concil. col. 1114. a. *laboreſque conſiderans Propheta*.

V. *Incipit conſtituta Papæ Gregorii junioris. In nomine Domini* &c. Est Concilium anni 721. tom. 8. Conc. col. 185.

Priora illa documenta, quæ præcedunt tabulam capitulorum LXXIX. paullo post Symmachi mortem Dionysiano codici adjecta, posteriora vero, seu quinque ilta capita Gregorii II. ævo, aut paullo post accessisse conjecimus in memorata admonitione ad epist. 12. S. Leonis num. 11. Hæc autem omnia, nimirum tum illa priora, tum hæc quinque documenta, nec plura nec pauciora Hadrianæ collectioni suo loco in chronologicam seriem inserta leguntur. Adeo vero ex aliquo codice simili prædicto Vaticano 5845. sumta & inserta fuere, ut non solum eosdem titulos, lectiones easdem laudati codicis in Hadrianis exemplaribus exhibeant, verum etiam epistola Leonis ad Mauros indicatis tribus capitibus careat, & epistola Hormisdæ ad secundæ Syriæ Presbyteros, Diaconos, & Archimandritas similiter detruncata, solum initium retineat. Cur porro alia quoque capita, quæ in eo MS. Vaticano post illa quinque describuntur, Hadrianæ collectioni adjecta non fuerint; nulla alia ratio probabilis nobis videtur, nisi quia eadem Dionysianæ collectionis appendici postea accessere. Ea autem documenta Hadrianæ collectioni hoc ordine inseruntur. Epistolæ Zosimi ad Hesychium subditur alia ad Presbyteros Ravennæ num. IV. In fine autem epistolarum Leonis num. XLIX. refertur hujus epistola ad Mauros. Dein adduntur sex decreta Hilari Papæ, nimirum Concilium ejusdem anni 465. cum duabus epistolis ipsius Pontificis in eo lectis : duo decreta Simplicii, seu duæ ejusdem epistolæ, altera ad Joannem Ravennatem, altera ad Florentium, Equitium, & Severum: unum Felicis, seu Concilium ejusdem anni 487. Tum Concilium sub Symmacho anni 499. aliud anni 502. ac aliud anni 501. Tandem quinque alia documenta, quæ superius indicavimus, quatuor sub Hormisda, & unum sub Gregorio juniore.

tom. 5. Conc. col. 85. Ib. col. 95. 96. Ib. col. 275. col. 441. 471. & 457.

Hæc collectio quantæ auctoritatis.

IV. Quo ex tempore hæc collectio ab Hadriano Papa Carolo Magno tradita fuit, apostolicam quamdam auctoritatem obtinuit, & *Codex canonum* passim appellari cœpit. Hinc inductas subinde supposititias Isidori epistolas, rejiciendas duxerunt nonnulli, *quia in Codice canonum non habentur adſcriptæ*, ut palam fit ex epistola 42. Nicolai I. num. 5. Hoc autem nomine *Codicis canonum* intelligi Hadrianam collectionem patet ex Hincmaro Remensi, qui Isidorianas merces repudians, affirmat eis solis canonibus utendum, *quos Apoſtolica Sedes .... & omnis catholica Eccleſia CANONES appellant, quique in noſtris*, inquit, *codicibus, quos ab Apoſtolica Sede majores noſtri acceperunt ſequendos*, continentur. Ex quibus palam est, ut notavit P. Constantius, eum, quem Hadrianum Codicem vocamus, ab Hincmaro Gallicanisque Antistitibus *Codicem canonum* nuncupatum fuisse, idque ex usu & consuetudine sermonis apud Romanos & Gallos recepti.

Præf. t. 1. Epist. R. P. num. 1131.

Codices Hadriani.

V. Frequentes sunt hujus collectionis MSS. codices, qui Dionysiani vulgo creduntur. Multos Romæ inspeximus, inter quos antiquiores & memoratu digni sunt Vat. 4969. Vat. Palat. 578. Vat. Reginæ 1021. & 1043. Vallicellani duo A. 5 & XVIII. In his codex Vat. Reginæ 1021. initio peculiarem indicem, seu potius Breviarium ineditum præfert eorum, quæ in eadem collectione continentur. Exstitisse autem nonnullos codices, qui Hadrianam collectionem duobus aliis additamentis auctiorem exhiberent, liquet ex Codice canonum, quem Leo IV. in epistola ad Britannos describit & approbat his verbis, a Gratiano recitatis dist. 20. c. 1. *De libellis & commentariis aliorum non convenit aliquem judicare, & ſanctorum Conciliorum canones relinquere, vel decretalium regulas, id eſt, quæ habentur apud nos ſimul cum canonibus. Quibus autem in omnibus eccleſiaſticis utimur judiciis, ſunt canones Apoſtolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæſarienſium, Gangrenſium, Antiochenſium, Laodicenſium, Conſtantinopolitanorum, Epheſinorum, Chalcedonenſium, Sardicenſium, Africanenſium, Carthaginienſium; & cum illis regulæ Præſulum Romanorum Silveſtri, Siricii, Innocentii, Zoſimi, Cæleſtini, Leonis, Gelaſii, Hilari, Symmachi, Hormiſdæ, Simplicii, & Gregorii junioris. Iſti omnino ſunt & per quos judicant Epiſcopi, & per quos Epiſcopi ſimul judicantur & Clerici*. Ex hac descriptione manifestum fit, hujus Pontificis ætate Romano Codici, qui Hadrianam collectionem præferebat, duo additamenta jam accessisse. Unum in Conciliis, nimirum

Duo additamenta, quæ collectioni Hadrianæ subinde accessere.

rum canones Ephesinos, quo nomine duæ Cyrilli epistolæ ad Nestorium cum duodecim anathematismis significantur; hucque traductæ fuerunt ex collectione Hispanica, in qua similiter Ephesini Concilii titulo inscriptæ, eamdem versionem præferunt. Alterum additamentum in decretalibus, videlicet Silvestri Concilium apocryphum, quod ex antiquioribus collectionibus in Hadrianam irrepsisse discimus etiam ex *Adnotatione de decretalibus Apostolicorum*, quæ legitur in MS. Vat. 3833. præmissa collectioni Cardinalis Deusdedit, & in duobus codicibus vetustioris collectionis Sorbonico Mutinensis, ex qua illam *Adnotationem* edidit Franciscus Salmon in Gallico opere inscripto *Traité de l'étude des Conciles* pag. 258. editionis Lipsiensis anni 1726 Hæc enim *Adnotatio* Hadrianæ collectionis seriem preferens, quæ cum Leonis IV. Codice omnino concinit, ante Siricii decreta Concilium S. Silvestri commemorat.

Peculiaris MS. Vat. 1337.

VI. Nunc exemplum Vat. 1337. prætermittendum non est, eo quod licet Hadrianum sit, quædam tamen peculiaria in prima canonum parte contineat. Hic præcipue codex Romanis Correctoribus usui fuit in editione Gratiani, qui eum *Codicem canonum* nominant. Id elicitur ex notatione *c* in cap. 8. dist. XIX. ubi quoddam caput epistolæ Anastasii II. ad Anastasium Augustum haberi testantur *in Codice Canonum fol.* 156. hoc autem folio memorati Vaticani manuscripti eadem sane Anastasii epistola describitur. In hoc autem codice omittuntur canones apostolici: quatuor vero generalium Conciliorum canones præmittuntur ceteris hoc ordine, Nicæni, Constantinopolitani, Ephesini, & Chalcedonenses. Nicæno symbolo subjicitur sine ullo titulo: *Post Concilium Nicænum in urbe Roma Concilium congregatum est* &c. ut in collectione hoc tomo edenda cap. 55. in quod vide not. 1. col. 396. & not. 11. col. 400. Ephesini Concilii nomine proferuntur duæ Cyrilli epistolæ ad Nestorium, ut in Leonis IV. codice numero præcedenti observavimus. Post canones Chalcedonenses sequuntur Ancyrani, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiocheni, Laodiceni, Carthaginienses XXXIII. Sardicenses, & reliqui Africani CV. In secunda parte, quæ Pontificum constituta complectitur, nihil hic codex discrepat a puris Hadrianis. Post hanc vero partem describitur brevis adnotatio de sex Synodis generalibus, & alia pauca subnectuntur. Tandem recentiori caractere, sed vetusto sæculi circiter XI. duæ adnotationes leguntur, quæ ad canones Latinos Sardicenses & Africanos primæ parti insertos pertinent. Aliquid simile occurrit quidem in Epitome, uti appellant, Hadrianea impressa tom. 8. Conciliorum col. 574. sed cum in nostro codice eæ adnotationes uberiores sint, hic appendendæ videntur. Prima de canonibus Concilii Carthaginiensis anni 419.

Adnotatio de canonibus Carthan. 419.

Sunt etiam regulæ ecclesiasticæ, quæ in Africanis regionibus frequentissimo synodali Concilio conscriptæ sunt, quæ quoniam multipliciter & diversis modis (idest aliter apud Dionysium & in MSS. Hadrianis, aliter in collectione Hispanica & Isidoriana, ac in aliis codicibus) *inveniuntur; si ad manus cujuscumque catholicorum venerint, salva & incolumi fide catholica, quæ apud Nicæam Bithyniæ a CCCXVIII. Patribus exposita est, & postea iterum in urbe Roma de Spiritu Sancto ab Episcopis catholicis salubriter adjectum est; si quid in his rationabiliter reperit, quod tamen a sancta atque catholica Ecclesia Romana non discrepet, sequi debet.*

Secunda adnotatio de canonibus Sardicensibus his verbis exprimitur.

Alit de canonibus Sardic.

Præterea sunt aliæ XL. regulæ, quæ per Osium Episcopum Cordubensem currunt, quæ titulantur tamquam XX. Episcoporum apud Sardicam, quæ tamen non apud Græcos, sed apud Latinos magis inveniuntur. (Hujus adnotationis auctor Græcarum collectionum ignarus, quæ Sardicenses canones continebant, hæc idcirco scripsit, quia in solis Latinis collectionibus versatus, ac præsertim in Dionysiana, cum ex Dionysii epistola ad Stephanum didicisset, Sardicenses canones ab eo adjectos fuisse ex originali Latino, eos apud Græcos defuisse perperam credidit.) *Sed quoniam Osii præfati mentio facta est, necessarie omnibus catholicis intimandum est, hunc eumdem apud Nicæam Bithyniæ inter sanctissimos CCCXVIII. Patres fuisse honorabilem, atque ab Apostolica Sede cum Vincentio & Victore Presbyteris destinatum: quique in Hispaniis usque ad tempus Constantii Principis in corpore mansit. Nam memoratus Constantius (sicut vir eruditissimus Sulpicius Severus in Chronicis suis refert, quique diligenti cura complectens, nostræ memoriæ dereliquit) apud Ariminum Italiæ numerosam utriusque orbis Synodum episcopalem collegit, & adversus fidem catholicam, vel CCCXVIII. Patrum definitionem Arii cupiens venena revolvere, ecclesiam Dei tyrannica usurpatione turbavit. Denique coacti vel metu Principis, vel Tauri præsentia, cui exequutio taliter fuerat delegata, ut si major pars Concilii in Arianorum perfidiam consentiret, ipse consulatus insignia mereretur, pene omnes qui ibidem fuerunt episcopi, subscripserunt. Sed postea iterum, divino inspirante præsidio, quamplurimi agentes pœnitentiam, datis quoque libellis ad sanctam Ecclesiam catholicam, de qua plus necessitate quam voluntate discesserant, redierunt. Unde & in æternum ab omnibus catholicis Ariminensi Concilio recte dicitur anathema: quod si quis dicere neglexerit, catholicus non est. Hunc ergo Osium, sicut* (1) *prædictus Sulpicius refert, in longa Synodi disceptatione, quoniam, ut supra memoratum est, adhuc Constantii temporibus erat in corpore, placuit missa episcopali legatione debere perquiri, utrum in sancta & venerabili Nicæna congregatione, in qua præsens fuerat, omousion, sicut nos catholici recte confitemur, idest unius cum Patre substantiæ Filium, an certe, sicut Ariani contendunt, omoeusion, quod est similis cum Patre substantiæ Filium, quod omousion CCCXVIII. Patres nostri confiteri decrevissent. Qui sive per longam ætatem desipiens, sive certe per adsentationem Principis hujusmodi responsum dedisse perhibetur: utramque partem recte intendere, sive omousion, sive omoeusion. Cujus sententia quoniam stulte prolata est, ab omnibus catholicis, etiam ab Arianis, uno ore irrisa, atque refutata est. Denique in civitate Corduba, in qua Episcopatum tenuit, post hanc consultationem, sive responsum nomen ejus inter catholicos Episcopos antecessores, vel decessores ejus minime recitatur.*

De Osio Cordubensi.

Sunt hæ regulæ, quæ per supradictum Osium & XX. Episcopos currunt, salva & incolumi fide catholica, quæ apud eamdem Nicæam Bithyniæ a CCCXVIII. Patribus exposita est, & post iterum in urbe Roma &c. ut in prima adnotatione. Subduntur autem viginti canones Sardicenses abbreviati, & rursum iidem fuse descripti.

Editiones hujus collect.

VII. Hadrianæ collectionis editionem primus dedit Joannes Wendelstinus Moguntiæ an. 1525. cum hac inscriptione: *Canones Apostolorum, veterum Conciliorum constitutiones, decreta Pontificum antiquiora, de primatu Romanæ Ecclesiæ ex tribus vetustissimis exemplaribus transcripta.* Duo ex iisdem codicibus omnino æquales puri erant Hadrianei: ex tertio autem tria Wendelstinus adjecit, quæ Hadrianea non sunt. I. Duas memoratas S. Cyrilli epistolas ad Nestorium nomine Concilii Ephesini. II. Adnotationem peculiarem Sardicensibus canonibus præmissam, quam antea ex MS. Vat. 1337. exhibuimus. III. Tractatum de primatu Romanæ Ecclesiæ, qui recusus est tom. 1. Conciliorum col. 65. Alteram editionem curavit Franciscus Pithœus Parisiis anno 1609. cui hunc titulum præfixit: *Codex canonum*

(1) Sulpicius lib. 2. Historiæ Sacræ hæc tantum de Osio prodidit. *Osium quoque ab Hispania in eamdem perfidiam* (Arianorum) *concessisse opinio fuit: quod eo mirum atque incredibile videtur, quia omni fere ætatis suæ tempore constantissimus nostrarum partium, & Nicæna Synodus auctore illo confecta habebatur; nisi fatiscente ævo* (etenim major centenario fuit) *ut S. Hilarius in epistolis refert, deliraverit.* Vide notam P. Hieronymi de Prato in hunc Sulpicii locum tom. 2. edit. Veron. Operum ejusdem Sulpicii pag. 218.

vetus Ecclesiæ Romanæ. Est repetitio primæ editionis Moguntinæ cum tribus aliis additamentis, nimirum Breviationis Ferrandi, Breviarii Crescioniani, & epistolæ Dionysii ad Stephanum. Tertia editio multo præstantior, novis ejusdem Pithœi curis adornata, post ipsius mortem producta fuit hoc titulo: *Codex canonum vetus Ecclesiæ Romanæ a Francisco Pithœo ad veteres MSS. codices restitutus, & notis illustratus*. Parisiis an. 1687. fol. Præter additamenta autem anterioris editionis alia opuscula hujus Appendicem augent.

VIII. Hoc caput concludemus brevi animadversione in illam epitomem canonum, quæ edita Ingolstadii tom. 6. antiquarum lectionum, & dein in Conciliorum editiones traducta fuit, atque Hadriano attributa. Scite nimirum notavit Sirmondus: *Atqui Carolo constat oblatam fuisse non epitomem, sed integram collectionem tum canonum, ex quibus epitome illa deinceps conflata est, tum decretorum etiam Pontificum a Siricio ad Gregorium juniorem*.

tom. 8. col. 565. tom. 2. Concil. Gall. pag. 117.

CAPUT III.

De collectione Additionum Dionysii.

I. Additiones Dionysii appellamus documenta, quæ Dionysianæ collectioni accesserunt. Duo ejusmodi additionum genera in MS. puri Dionysii Vat. 5845. probe distinguuntur. Primo enim post epistolam Anastasii II., in qua Dionysiana collectio desinit, veluti appendix proferuntur tres Synodi sub Symmacho, decreta Hilari Papæ sex, Simplicii duo, & unum Felicis, epistola Leonis ad Mauros, & alia Zosimi ad Presbyteros Ravennæ. Tum vero sequitur tabula capitulorum LXXIX. quibus totidem documenta subnectuntur. Quinque priora ex his documentis antecedenti capite indicavimus: hæc enim una cum illis Anastasii II. epistolæ subjectis in Hadrianam collectionem transierunt, ut ibidem fusius ostendimus. Nunc de ceteris documentis LXXIV. dicendum, quæ cum non legantur in collectione Hadriani, Additionum Dionysianarum nomine distinguenda credidimus.

Quæ vocentur Additiones Dion.

II. Hæ Additiones præter puri Dionysii codicem Vaticanum 5845. ex quo eas Dionysianas appellavimus, a nobis inventæ sunt etiam subnexæ ipsi collectioni Hadrianæ in tribus codicibus, nimirum in Vallicellano A 5, in Vat. 1353. qui ex antiquiori Bergomate exscriptus anno 1441. Petro Barbo Cardinali, postea Paullo II. Pontifici oblatus fuit; ac tandem in uno perantiquo Vercellensis Capituli, quem Attoni Episcopo sub medium sæculum X. usui fuisse deprehendimus. Hi omnes Italici codices hanc Additionum collectionem Italicam adstruunt. Hinc Italicum fuisse credimus etiam codicem puri Dionysii Vat. 5845. Hic *codex Longobardicus vetustissimus* ab Holstenio vocatur apud Labbeum tom. 5. Concil. col. 792. A. cum eo caractere scriptus sit, qui Longobardicus appellari solet. Initio mutilus partem Breviarii Crescioniani Dionysio præmittit incipientem a cap. 245. Postea iterum quædam folia desunt, & ipsa tabula titulorum primæ partis Dionysianæ a tit. 16. Nicænorum initium sumit. Ob hunc autem foliorum defectum una cum titulis 15. deest etiam epistola Dionysii ad Stephanum, quam ita primæ parti fuisse præfixam credimus, uti parti secundæ præmittitur ejusdem epistola ad Julianum. Canones Conciliorum non eam continuam numerorum seriem præferunt, quam Dionysius ex Græco codice se se recepisse testatur; sed solos numeros cujusque Concilii proprios exhibent. In Africanos tantum series numerorum CXXXVIII. custoditur, non vero ea divisio, quam Hadriani codices induxerunt. Præter Additiones Dionysianas, quæ aliis MSS. sunt communes, tria in fine adduntur, quorum unum Caroli Magni tempore codicis ipsius ætatem indicare videtur. Serius hic codex in bibliothecam Vaticanam pervenit: nam hæc notatio in infima ora primæ paginæ legitur: *Sanctissimo Domino nostro Paullo V. D. Constantinus Abbas Cajetanus D. D. An. Domini* 1619. *mense Octobri*.

In Italia collectæ.

De cod. Vat. 5845.

III. Plura dicenda de codice Vallicellano A. 5. cui alii duo Vercellensis, & Vat. 1353. sunt plane similes. Hunc codicem membranaceum folii maximi duabus columnis distinctum sæculo IX. Nicolao I. superstite scriptum indicat catalogus Romanorum Pontificum, qui ad ejus usque Pontificatum perductus, ipsius nomen primigenio caractere exaratum exhibet; anni vero, menses, ac dies Pontificatus ejusdem posteriori manu additi atque notati perspiciuntur. Ipsum catalogum amicus noster V. C. Comes Joseph Garampius inseruit eruditæ Dissertationi *De nummo argenteo Benedicti III.* pag. 161. Idem catalogus descriptus quoque legitur in MS. Vat. 1353. unde illum edidere Emanuel Schelestratius in *Antiquit. Eccles. illustr.* tom. 1. pag. 626. & Franciscus Blanchinius in prolegomenis ad tomum secundum Anastasii Opusculo VI. pag. XVIII. qui tamen præter Nicolaum I. desinit in Hadriano II. & Joanne VIII. Hi vero duo posteriores Pontifices in exemplo Bergomate, ex quo idem Vaticanus codex transcriptus fuit, additi nosci untur: annorum enim, mensium, ac dierum notis carent, qui in ipso Nicolao I. signantur. Vallicellanus liber præmissum habet indicem Eminentissimi Baronii manu exaratum, qui hanc collectionem ipsi usui fuisse demonstrat. Antiquus caracter incipit a tabula capitum CXLI. quæ cum sit initio detruncata, inchoat a num. XXXIV. Sequitur caractere majusculo antiquo & rubro inscriptio Breviarii Crescioniani, tum duodecim sacræ imagines librum manu tenentes, dein præfatio Crescionii ad Liberinum de Concordia canonum, quam excipiunt Breviarii Crescioniani capitula CCC. Hoc autem loco animadvertendum est, istum codicem Vallicellanum a Breviario Crescionii incipientem, eum esse, quem *Collectionem Crescionianam* laudatus Card. Baronius vocavit. Id certo nobis innotuit ex numeris paginarum ab eodem Annalium parente notatis, qui cum hujus codicis paginis omnino conveniunt. Eodem titulo *Collectionis Crescionianæ* Romani editores epistolarum Romanorum Pontificum allegarunt similem codicem Vat. 1353. Hac autem notitia cum careret P. Coustantius, qui de hac collectione Crescioniana amicos Romæ degentes consuluit, nec tamen idonea exinde recepit responsa, variis difficultatibus implicitus fuit, ut videre est inter cetera in præfatione ejusdem ad tom. 1. epistolarum Romanorum Pontificum num. 125. & 127. Post Breviarium Crescionii in MS. Vallicellano describitur memoratus catalogus Romanorum Præsulum. Dein subjicitur tabula canonum Conciliorum & decretorum Romanorum Pontificum, quam sequuntur ipsi canones, atque decreta cum iisdem additamentis, quæ in Hadriana collectione continentur, iisdemque suo loco insertis, ut in eadem collectione. Post hæc adduntur alia capitula LXXIV., quæ hujus collectionis peculiaria, Additionum Dionysianarum nomine distinximus. Hæc autem capitula LXXIV. continua numerorum serie ita cum præcedentibus connectuntur, ut priora illa Hadrianæ collectionis documenta distributa sint in numeros LXVIII. hæ vero Additiones LXXIV. incipiant a num. LXIX. & desinant in num. CXLI.

Vallicel. A. 5.

Collectio Crescioniana apud Card. Baronium quæ?

IV. Cum in MS. Vat. 5845. eædem Additiones separatim subjiciantur Dionysio, junctæque cum quinque aliis capitulis in Hadrianam collectionem traductis conficiant capita LXXIX. incipiunt a num. VI. Ne quid vero confusionis pariatur, has Additiones describemus præmissis numeris codicis Vallicellani, qui perfectior est (duo enim capitula in Vaticano deesse suo loco dicemus:) ita tamen ut numeros ipsius Vaticani exempli adnotare non omittamus. Observavimus autem harum Additionum auctorem præ oculis habuisse collectionem Vaticano-Barberinam, de qua diximus part. 2. c. 7. & S. Hilarii Fragmenta, seu integrum Hilarii opus, ex quo Fragmenta excerpta fuere. Sex enim earum Additionum capitula in iisdem Fragmentis inveniuntnr. Quæcumque porro in collectione Vaticano-Barberina describuntur, in has Additiones collector traduxit, iis tantum exceptis, quæ jam in anterioribus capitulis Hadrianæ collectionis continentur. Alia vero novem capitula ex alio ignoto fonte recepit.

Fontes unde additiones excerptæ?

De MS.

V. En modo ordinem earumdem Additionum cum

cum numeris, qui præferuntur in laudato MS. Vallicellano A 5.

LXIX. In cod. Vat. Dionysii 5845. est num. 6. *Præcepta S. Petri de sacramentis conservandis*. In collect. Vat. Barberina habentur num. 54. proferentur autem hoc tomo inter documenta Juris canonici veteris num. 5. col. 674.

LXX. In Vat. Dion. num. 7. *Statuta antiqua Orientis*.

LXXI. In Vat. Dion. n. 8. *Recapitulatio ordinationum officialium Ecclesiæ*. Hi duo numeri in unum junguntur in collect. Vat. Barberina n. 27. Edentur inter laudata documenta num. 3. col. 653.

LXXII. In Vat. Dion. n. 9. *Epistola canonica, quæ debeant Presbytèri, Diaconi, & Subdiaconi*. B Est in coll. Vat. Barb. n. 30. Hæc pariter invenietur in documentis n. 4. col. 669.

LXXIII. In Vat. Dion. n. 10. *Depositio Marcellini Papæ*. Exstat in Vat. Barb. n. 53.

LXXIV. In Vat. Dion. n. 11. *Incipit quemadmodum Formata fieri debeat. Factum apud Nicæam Metropolim Bithyniæ* &c. uti in coll. Vat. Barb. n. 3. quo lectores remittimus.

LXXV. In Vat. Dion. n. 12. *Epistola directa a Synodo Romæ*, lege *Romam*. Est epistola supposititia Synodi Nicænæ ad Silvestrum Papam, quæ in coll. Vat. Barb. exhibetur n. 4.

LXXVI. In Vat. Dion. n. 13. *Epistola Silvestri ad Synodum*. Est pariter supposititia, de qua confer C coll. Vat. Barb. n. 5.

LXXVII. In Vat. Dion. n. 14. *Canones S. Silvestri Episcopi*. Sunt tria documenta apocrypha. Primum & tertium apud P. Constantium & Labbeum vulgata, illa sunt, de quibus diximus in eadem coll. Vat. Barberina n. 6. Secundum vero, quod eodem refertur, licet omnium maxime suppositionem præferat, cum tamen a memoratis viris inventum non fuerit, aliorumque suppositionem magis magisque confirmet, hic appendimus. Menda ipsius partim impostori, partim librario tribuenda, corrigat quicumque valet.

Incipit epistola Silvestri Episcopi ad Concilium Nicænum directa per Abundantium Presbyterum, & Abundium Diaconum Consulatu Paullini & Juliani XII. Kal. Octobris.

Beatissimis fratribus sanctis & Coepiscopis, vel Compresbyteris, qui congregati sunt in Nicæno Concilio, Silvester Episcopus Præsul apostolicæ & catholicæ urbis Romæ in Domino salutem.

Gloriossissimus atque piissimus filius noster Constantinus Augustus cum constitutionibus sanctimonii vestri auribus suis intimata cognosceret, una nobis Domino nostro Jesu Christo jubente cum affectu suscipimus, & fidem rectam atque declaratam universo orbi pandit introitum. Hoc sciret (f. scilicet) caritati vestræ credidimus intimandum, Concilium a nobis congregatum in diœcesi nostra contra Victorinum Episcopum & E Hippolytum Diaconum, qui claruerunt Manichæorum consortio, & Jobianum, & Calixtum, qui in sua extollentia dicebant, non Pascha venire die suo, nec mense, sed X. Kal. Maji custodiri. Quos damnatos & ejectos extra Ecclesiam, & excommunicatos omnis mundus cognoscat. Qui in Concilio Sedis Apostolicæ cognitione vulgata polluti sensibus suis non recte nosse tacuerunt: & sceleста perpetrare compunctionum innocentum execranda pollutione damnatos. Et quia in secessione funesta ipsi sibi morte prævenit, ultimo die ausi sunt pollutionem Sacerdotii sua ordinatione relinquere, quod infirmari ab hominibus sanctis & Consacerdotibus nostra prædicatione & apostolicis doctrinis præcipimus damnari, contra Photinum, & Sabellium maxime, & Arium anathemate percussus (f. percussos, vel percussum) quasi vestro ore confirmantes damnamus, & quidquid in Concilio Nicæno civitatis Bithyniæ constituistis, pro veritis (f. universalis) Ecclesiæ moderatione pari forma custodimus: libra ponderatione censetis. Data VI. Kal. Jan. Et alia manu. Dominus noster Jesus Christus vos conservare dignetur sancti & Coepiscopi fratres.

LXXVIII. In Vat. Dion. desideratur. *Regulæ Concilii Nicæni XX. Episcoporum, quæ in Græco non habentur, sed in Latino inveniuntur ita. Sunt etiam regulæ ecclesiasticæ, quæ in Africanis regionibus* &c. A uti ex MS. Vat. 1337. integrum hoc capitulum dedimus antecedenti cap. 2. n. 6.

LXXIX. Hoc quoque capitulum in Vat. Dion. deest. *Lex lata Constantini Augusti de Arii damnatione atque omni scriptura ab eo igni tradenda. Imperator Constantinus Augustus Episcopis & plebibus. Arius, qui malignos & impios imitatur est* &c. Est inedita antiqua versio ejus legis, quæ in vulgatis & græce habetur & latine tum apud Socratem lib. 1. c. 9. tum apud Gelasium Cyzicenum lib. 2. c. 36. Exstat & alia vetus interpretatio apud Epiphanium Scholasticum in Hist. Tripart. lib. 2. c. 15.

LXXX. In Dion. Vat. n. 15. *Gesta de Liberio*. Sunt in coll. Vat. Barb. n. 35. edita vero in Appendice tom. 1. Epist. R. Pontificum P. Constantii col. 89.

LXXXI. In Vat. Dion. n. 16. *Epistola Liberii Episcopi uniformis, antequam exiliaretur. Confessoribus scripsit, idest Eusebio & Dionysio & Lucifero in exilio constitutis. Quamvis sub imagine* &c. uti apud S. Hilar. Fragm. VI. n. 1. & 2.

LXXXII. In Vat. Dion. n. 17. *Item Liberius, antequam ad exilium iret, dixit Vincentio* (melius apud Hilar. *de Vincentio*) *Capuensi ad Helianum Spolitanum. Nolo te factum Vincentii* &c. ut apud eumdem Hilarium in eodem Fragm. VI. n. 3. & 4.

LXXXIII. In Vat. Dion. n. 18. *Ejusdem scripta ad Orientales Episcopos. Dilectissimis fratribus & Coepiscopis Orientalibus Liberius salutem. Pro deifico timore* &c. Ibidem n. 5. 6. & 7.

LXXXIV. In Vat. Dion. n. 19. *Item Liberius de exilio scribit Ursatio, Valenti, & Germinio. Quia scio vos filios pacis esse* &c. In eodem Fragm. n. 10.

LXXXV. In Vat. Dion. n. 20. *Item de exilio Vincentio Liberius. Non doceo, sed moneo* &c. Ibidem n. 10.

In MS. Vat. Dion. n. 21. inseritur: *Exemplar epistolæ Sardicensis Synodi ad Julium urbis Romæ Episcopum. Quod semper credidimus* &c. uti apud Hilarium Fragm. II. n. 9. ac tom. 2. Conc. col. 690. In codice autem Vallicellano deest hoc loco, & solus titulus sine ipsa epistola profertur n. 102. ut D inferius notabitur.

LXXXVI. In Vat. Dion. n. 22. *Confessio fidei catholicæ, quam Papa Damasus scripsit ad Paullinum Antiochenum Episcopum. Post Concilium Nicænum, quod in urbe Roma* &c. Exstat in coll. Vat. Barb. n. 36. nec non in coll. hoc tomo edenda cap. 55. in quod vide not. 1. infra col. 396.

LXXXVII. In Vat. Dion. n. 23. *Explanatio B. Hieronymi Presbyteri ad Damasum Papam de tribus hypostasibus. Cum vetusto Oriens inter se populorum furore* &c. Est epist. 15. S. Hieronymi edit. Veron. & apud Constantium tom. 1. Epist. Rom. Pont. col. 545.

LXXXVIII. In Vat. Dion. n. 24. *Rescriptum Damasi Papæ ad petitum Hieronymi ad Paullinum. Dilecto fratri Paullino Damasus*. Incipit autem: *Et per ipsum filium meum Vitalem* &c. Habetur in coll. Vat. Barb. n. 37. & in coll. huic tomo inserta cap. 55.

LXXXIX. In Vat. Dion. n. 25. *Concilium urbis Romæ sub Damaso Papa de explanatione fidei. Dictum est prius: Agendum est de Spiritu septiformi* &c. uti ex Holstenio legitur tom. 2. Concil. Ven. edit. col. 1047. e. Post ultima autem verba ab Holstenio edita *annuntiabit vobis*, in hac collectione canon Scripturarum additur sic. *Item dictum est: Nunc vero de Scripturis divinis agendum est, quid universalis catholica recipit Ecclesia, & quid vitare debeat. Incipit ordo veteris Testamenti*, ac post F libros Testamenti veteris subjiciuntur etiam libri Testamenti novi, ut in vulgato decreto Gelasiano tom. 5. Conc. col. 385. Additur porro: *Item dictum est. Post has omnes propheticas, & evangelicas, atque apostolicas, quas superius depromsimus Scripturas* &c. usque ad ea verba laudati decreti Gelasiani *primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est*: quibus verbis trium præcipuarum Sedium mentio concluditur. Hoc ultimum fragmentum ex codice Baronius edidit ad an. 382. n. 19. Confer quæ de his fragmentis fuse disseruimus part. 2. c. 11. §. 5.

XC. In Vat. Dion. n. 26. *Epistola Papæ Siricii per*

per universos Episcopos missa. Optarem semper &c. Exstat in coll. Vat. Barb. n. 38. ac in coll. huic tomo inserta cap. 30.

XCI. In Vat. Dion. n. 27. *Rescriptum Episcoporum. Recognovimus* &c. Legitur in coll. Vat. Barb. n. 29. & in collectione subjicienda c. 31.

XCII. In Vat. Dion. n. 28. *Epistola Concilii Carthaginiensis ad Innocentium. Cum ex more* &c. Est in Vat. Barb. n. 15. & in coll. edenda c. 6.

XCIII. In Vat. Dion. n. 29. *Rescriptio S. Papæ Innocentii. In requirendis Dei rebus* &c. Habetur in Vat. Barb. n. 16. in coll. edenda c. 7.

XCIV. In Vat. Dion. n. 30. *Epistola Imperialis ad Aurelium Carthaginiensem Episcopum. Dudum quidem* &c. ut in Vat. Barb. n. 23. & in edenda coll. cap. 16.

XCV. In Vat. Dion. n. 31. *Epistola Aurelii Episcopi ad omnes Episcopos per Byzacenam & Arduzitanam provincias constitutos de damnatione Pelagii atque Cælestii. Super Cælestii & Pelagii damnatione* &c. uti in Vat. Barb. n. 24.

XCVI. In Vat. Dion. n. 32. *Capitula excerpta de gestis habitis contra Pelagium hæreticum, & alia de libellis ejus, quæ in Palæstina Synodo sibi objecta, ipse damnare compulsus est. Quod ab Jerusalem* &c. ut in Vat. Barb. n. 25.

XCVII. In Vat. Dion. n. 33. *Epistola Cælestini Papæ Ecclesiæ Romanæ data ad Synodum in Epheso constitutam. Spiritus Sancti testatur præsentia* &c.

XCVIII. In Vat. Dion. n. 34. *Item alia epistola Cælestini Papæ ad Nestorium. Aliquantis diebus* &c.

XCIX. In Vat. Dion. n. 35. *Epistola exhortatoria ejusdem S. Episcopi Cælestini Constantinopolim Clero & plebibus missa. Ad eos mihi* &c. Hæ tres epistolæ Cælestini Editores Romani epistolarum Romanorum Pontificum ex hac collectione, quam Cresconianam vocant, typis dederunt; ac exinde in Conciliis editæ tom. 3. col. 1143. 903. & 914. Vide coll. Vat. Barb. num. 47. 48. & 49.

C. In Vat. Dion. n. 36. *Excerpta Antisitium, quæ recitata sunt contra Nestorium in Synodo Ephesiorum. Post Consulatum D. D. N. N. Theodosii XIII.* &c. Vide quæ de hoc atque sequenti capitibus diximus in num. 21. & 22. collectionis Vat. Barb. part. 2. c. 7.

CI. In Vat. Dion. n. 37. *Nestorii blasphemiarum capitula, quibus epistolis ad se missis a S. Cælestino Romanæ urbis, & Cyrillo Episcopis contradicit, & disputatione brevissima resolvendo duodecim capitula fidei, quæ ad se missa fuerant, repellit. Nunc Episcopi Cyrilli* &c.

CII. *Exemplar epistolæ Sardicensis ad Julium urbis Romæ Episcopum.* In MS. Vallic. solus hic titulus habetur; ipsa autem epistola in Vat. Dion. profertur num. 21. ut superius monuimus post num. LXXXIV.

CIII. In Vat. Dion. n. 38. *Accusatio Xysti Papæ.*

CIV. In Vat. Dion. n. 39. *De Polycronio.* Hæc duo apocrypha documenta leguntur in coll. Vat. Barb. num. 51. & 52.

CV. In Vat. Dion. n. 40. Sancti Leonis ad Dioscorum nostræ editionis epist. 9.

CVI. In Vat. Dion. n. 41. Ejusdem ad Turribium epist. 15.

CVII. In Vat. Dion. n. 42. Alia ad Januarium epist. 18.

CVIII. In Vat. Dion. n. 43. Ejusdem ad Septimum epist. 2.

CIX. In Vat. Dion. n. 44. Ejusdem ad Theodorum epist. 108.

CX. In Vat. Dion. n. 45. Alia ad Siculos epist. 17.

CXI. In Vat. Dion. n. 46. Ejusdem ad Eutychen epist. 20.

CXII. In Vat. Dion. n. 47. *Exempla gestorum, ubi in CP. Synodo a S. Flaviano Confessore Eutyches hæreticus auditus atque damnatus est. Congregata rursus sancta & magna Synodo* &c. uti in coll. Vat. Barb. n. 69. & 70.

CXIII. In Vat. Dion. n. 48. Epistola Leonis ad Flavianum nostræ editionis epist. 23.

CXIV. In Vat. Dion. n. 49. Flaviani ad Leonem in nostra edit. epist. 22.

CXV. In Vat. Dion. n. 50. Leonis ad Flavianum epist. 28.

CXVI. In Vat. Dion. n. 51. Ejusdem ad Juvenalem epist. 139.

CXVII. In Vat. Dion. n. 52. Alia ad Maximum epist. 119.

CXVIII. In Vat. Dion. n. 53. Alia ad Anatolium epist. 80.

CXIX. In Vat. Dion. n. 54. Alia ad Leonem Augustum epist. 145.

CXX. In Vat. Dion. n. 55. Ad eumdem Augustum epist. 165.

CXXI. In Vat. Dion. n. 56. *Incipiunt capitula quæ directa sunt in Synodo CCCXVIII. Patrum cum epistola Papæ Leonis ad Leonem Augustum.* Sunt testimonia Patrum subjecta laudatæ Leonis epistolæ 165. Confer ibidem not. 1. t. 1. col. 1383.

CXXII. In Vat. Dion. n. 57. *Item fides S. Hilarii Pictavensis. Nos enim insistentes* &c.

CXXIII. In Vat. Dion. n. 58. *Item fides S. Augustini. Credimus in Patrem* &c. Hæc duo testimonia addititia dedimus tom. 1. not. 88. col. 1400.

CXXIV. In Vat. Dion. n. 59. *Incipit fides catholicæ Ecclesiæ Romanæ. Credimus in unum Deum Patrem* &c. Est in coll. Vat. Barb. n. 90.

CXXV. In Vat. Dion. n. 60. *Confessio Presbyterorum, seu Diaconorum Ecclesiæ CP. Ego ille CP. Ecclesiæ Diaconus, vel Presbyter* &c. ut in eadem coll. Vat. Barb. n. 37.

CXXVI. In Vat. Dion. n. 61. Epistola Simplicii ad Acacium. *Cogitationum ferias* &c. ut in coll. Vat. Barb. n. 72.

CXXVII. In Vat. Dion. n. 62. *Exemplum epistolæ, quam misit Acacius ad Simplicium, ubi damnatum retulit Petrum Alexandrinum. Sollicitudinem omnium Ecclesiarum* &c. ut in coll. Vat. Barb. n. 73.

CXXVIII. In Vat. Dion. 63. *Exemplum epistolarum beatissimi Papæ Felicis urbis Romæ ad Zenonem Augustum per Vitalem & Misenum Episcopos. Decebat profecto* &c. ut in coll. Vat. Barb. n. 74.

CXXIX. In Vat. Dion. 64. *Item ejusdem Felicis ad Acacium Episcopum per Vitalem & Misenum Episcopos. Postquam sanctæ memoriæ* &c. Ibi n. 78.

CXXX. In Vat. Dion. n. 65. *Item ad Imperatorem Zenonem ad libellum Episcopi Joannis Ecclesiæ Alexandrinæ. Cum sibi redditam pacem* &c. ut in Vat. Barb. n. 79.

CXXXI. In Vat. Dion. 66. *Item exemplum Felicis Episcopi ad Acacium supradictum CP. urbis Episcopum. Episcopali diligentia commonente* &c. ut in eadem collectione n. 80.

CXXXII. In Vat. Dion. n. 67. *Item ejusdem Papæ ad Acacium alia. Cunctarum transgressionum* &c. ut in coll. Vat. Barb. n. 81.

CXXXIII. In Vat. Dion. 68. *Incipit decretalis de recipiendis & non recipiendis libris, qui scriptus est a Gelasio Papa cum LXX. viris eruditissimis Episcopis in Sede Apostolica urbis Romæ. Post propheticas & evangelicas* &c. Vide quæ de hac decreti Gelasiani forma diximus part. 2. c. 11. §. 5. n. 4.

CXXXIV. In Vat. Dion. num. 69. & 70. *Incipit sententia Papæ Gelasii, quod Sedes Apostolica omnium ligata dissolvere possit, ad Episcopos per Dardaniam. Nec plane tacemus* &c. Est fragmentum epistolæ ad Dardanos, quod in collectione hoc tomo edenda invenies cap. 50. n. 4. col. 351.

CXXXV. In Vat. Dion. n. 71. *Ex epistola B. Papæ Gelasii ad Orientales de vitanda communione Acacii, ubi datur intelligi, nullum esse vinculum nisi circa illos, qui in errore persistunt. Nos non in Acacium ideo sententiam tulimus* &c. Hoc quoque est fragmentum amplioris tractatus e MS. Veronensi editi a March. Maffejo tom. 5. Concil. edit. Venetæ col. 195. a.

CXXXVI. In Vat. Dion. n. 72. *Constituta S. Gelasii Papæ, quæ Episcopi in ordinatione sua accipiunt. Papa ill. Clero, ordini, plebi consistentibus in civitate illa. Probabilibus desideriis* &c. Addita est hæc epistola in MS. Barb. 2888. post ultimum ipsius collectionis cap. 90. Vide tom. 5. Concil. col. 383.

CXXXVII. In Vat. Dion. n. 73. *Decretum S. Gregorii Papæ. Regnante in perpetuum D. N. Jesu Chri-*

Christo temporibus piissimi ac serenissimi D. Mauritii &c. Hoc quoque additamentum est laudatæ collectionis in solo MS. Vat. 1342. Vide tom. 6. Conc. col. 915.

CXXXVIII. In Vallicellano hic numerus per saltum omittitur. Documenta vero cum Vat. Dion. concurrunt.

CXXXIX. In Vat. Dion. 74. *Gregorius Sereno Episcopo Massilienſi pro imaginibus*. Est epistola 13. S. Gregorii lib. 11. Regesti novissimæ editionis Maurinæ.

CXL. In Vat. Dion. n. 75. *Synodus Zachariæ Papæ urbis Romæ*. Est Concilium Romanum an. 743. tom. 8. Concil. col. 283.

CXLI. In Vat. Dion. n. 76. *Incipit liber S. Augustini de ecclesiasticis regulis* distinctus in cap. 55. Est liber Gennadii perperam Augustino adscriptus, editus autem in Appendice Augustiniana tom. 8. col. 78.

Hic desinit collectio in MS. Vallic. A. 5. cui additus est quaternio alius codicis, ubi habetur fragmentum Concilii Romani sub Joanne IX. una cum canonibus Concilii Ravennatis. Incipit: *Lectum est quoddam indiculum* &c. uti ex hoc codice edidit P. Mabillonius tom. 1. Musei Italici pag. 86. & ex Mabillonio legitur tom. 11. Concil. col. 699. Concilium Ravennas in vulgatis habitum traditur an. 904. At tum hoc Concilium, tum illud Romanum celebrata fuisse an. 898. P. Antonius Pagius probe constituit.

Tres alii numeri, seu tria capitula continua serie subduntur in MS. Vat. Dion. 5845.

Num. 77. *Incipit præfatio, quæ habetur de symbolo fidei in Secretario B. Petri Apostoli inter Domnum Leonem sanctissimum & coangelicum Papam urbis Romæ, & Bernarium atque Jesse Episcopos, seu Adalardum Abbatem missos Domni Karoli per indictionem secundam*. Vide tom. 9. Concil. col. 278.

Num. 78. *Epistola S. Augustini ad Auxilium Episcopum pro causſa injustæ excommunicationis. Vir spectabilis filius noster Comes Classianus* &c. Est epist. 250. cui in MS. subjiciuntur alia ejusdem Augustini testimonia de excommunicatione injusta. Hæc epistola cum iisdem testimoniis addita legitur etiam in fine antiquissimi codicis 60. Capituli Veronensis post collectionem Cresconii.

Num. 79. *Regulare definitionum B. Papæ Gregorii majoris*. Præcedit tabula titulorum 24. sed in corpore tituli progrediuntur usque ad 32. Est collectio per loca communia ex sententiis epistolarum S. Gregorii, quæ incipit pag. 306. & prosequitur usque ad pag. 327.

In fine codicis recentiori manu describitur breve fragmentum Synodi Chartaginiensis sub Bonifacio, quod ex Holstenio impressum legitur tom. 5. Con. col. 792. A.

CAPUT IV.

De collectione Hispanica.

§. I.

Præcipui auctores qui de hac collectione egerunt. Quomodo compacta. De ejusdem codicibus.

Codices canonum antiquiores apud Hispanos.

I. ALiquot perantiquas, nunc autem deperditas collectiones ab ea diversas, quæ vocari solet Hispanica, apud Hispanos olim exstitisse patebit ex dicendis part. 4. c. 4. ubi de abbreviatione vetustissima canonum, quæ continetur in MS. 59. Capituli Veronensis erit sermo. Idem etiam comprobant duæ Synodi antiquiores collectione Hispanica, in quibus canonum codices producti & lecti traduntur. In Bracarensi I. anni 563. habetur: *Relecti ex codice coram Concilio tam generalium Synodorum canones, quam localium*: & in Hispalensi II. anni 619. c. 2. *Prolatis canonibus synodalia decreta perlecta sunt*. Nunc vero de collectione Hispanica cujus aliquot supersunt MSS. exemplaria, dicendum. Hæc post Dionysianam est ceteris ordinatior & locupletior. Primus, qui hujus collectionis brevem quidem, sed satis distinctam notitiam præbuit, fuit Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis in opusculo *de quibusdam veteribus canonum collectoribus* cap. 17. Non pauca de eadem prodidit Petrus de Marca in Opusculis, ubi tamen ejus originem & usum minus cognitos habuit. Stephanus Baluzius, aliique post ipsum ejusdem collectionis exempla adhibuere: at de iisdem ita pauca indicarunt, ut ex ipsis fere nihil distinctum elici possit. Cum vero Antonii Augustini opera rarissima, & a plerisque inobservata sint; hæc præclara collectio minus nota fuit, antequam P. Coustantius in præfatione ad tomum 1. Epistolarum Romanorum Pontificum de eadem latius differeret §. X. a num. 132. usque ad 152. Etsi vero hic accuratam ejus descriptionem dedit; cum tamen plures codices invenire & conferre nobis licuerit, aliquid amplius, quo hæc collectio plenius illustretur, nos proferre posse confidimus.

Divisio ejusdem. Unde collector documenta sumsit.

II. Hæc æque ac Dionysiana divisa est in partes duas, quarum altera Conciliorum canones, altera Romanorum Pontificum epistolas exhibet. In secunda parte collector ex Dionysio profecit: omnes enim, quas in ipso epistolas reperit, cum iisdem titulis ex eodem descripsit, ac suæ collectioni inseruit. Alias vero pontificias epistolas, quas alibi invenit, suis locis in eamdem Dionysii rationem cum titulis abs se conditis addidit. At quantum ad canones, qui in prima parte continentur, nihil a Dionysio accepit. Cum enim quantum ad Græcos canones obtineret in Hispaniis alia antiquior versio, quæ ex hac collectione ab Isidoro Mercatore suscepta, & ex Isidori codicibus edita, Isidoriana vocari solet; noluit novam Dionysianam translationem tametsi meliorem & castigatiorem recipere, metuens ne Hispanis antiquæ illi versioni assuetis hac novitate offensionem pareret. Usum quidem inolitum veteris ejus versionis apud Ecclesias Hispanicas satis probat Concilium Toletanum III. anni 589. in quo tres ejusdem versionis particulæ referuntur. Simili de causſa dicendus est noluisse canones Africanos etsi apud Dionysium accuratius descriptos, ex eodem mutuari: quia nimirum in Hispanis regionibus invalescebat alia peculiaris canonum Africanorum collectio, quæ ex Hispaniis in Gallias videtur transisse, & idcirco laudatur in Concilio Turonensi II. anni 567. uti probavimus part. 2. c. 3. §. 2. n. 4. qua ex re etiam collegimus, errores aliquot, quos in recensione Africanorum canonum hujus collectionis eodem paragrapho diligenter notavimus, non collectori Hispanico, sed antiquiori ejusdem Africanæ collectionis auctori esse adscribendos. Id autem saltem in Græcis canonibus beneficii præstitit collector Hispanicus, quod in Dionysii methodum decretis singulis titulos addidit, quos in antiqua versione initio defuisse ex MS. 58. Capituli Veronensis manifestum est. Neque vero solos canones Conciliorum Græciæ & Africæ, qui tantum leguntur apud Dionysium, Hispanicus collector protulit; sed Gallicanos & Hispanicos adjecit. Magna apud Hispanos fuit Gallicanarum Synodorum auctoritas. Hinc vulgatæ erant apud ipsos ejusmodi Synodi, *quarum sæpe verbis & sententiis, etiam ubi eos non nominant, canones suos instituunt, & sæpe etiam non dissimulanter & nominatim earum sibi exemplum & auctoritatem sequendam proponunt*, uti observavit Sirmondus in præfatione ad Concilia Galliæ, & indicatis testimoniis confirmat. His ergo pervulgatis Gallicanarum Synodorum exemplis Hispanicus collector suum codicem locupletavit. Duos errores apud eumdem in Concilio Toletano I. deteximus tom. 2. col. 1379. ac 1380. not. 5. quorum alterum quatenus collectori obrepserit, congruentiori ratione explicabimus in Observationibus ad Dissert. XIV. Quesnelli §. 2. n. 3. Alium errorem in eo Episcoporum catalogo, qui perperam attributus est Concilio Arelatensi II. cum ad Arelatense I. pertineat, indicavimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli tom. 2. col. 1018. & 1019. not. 14. Concilia autem Hispanica ex codicibus Ecclesiarum Hispaniæ colligere perfacile fuit.

Versio Isid. apud Hispanos recepta.

Gallicanæ Synodi apud Hispanos quanti fierent.

Codices hujus collectionis.

III. Antequam vero ipsam collectionem describamus,

bamus, codicum, ex quibus ejus descriptio pendet, brevis notitia præmittenda est. In Italia rara sunt huius collectionis exempla. Unum reperimus in bibliotheca Vaticana signatum num. 1341. quod ex Heduensi, seu Augustodunensi Gallicana Ecclesia traductum manifestat hæc professio Theotardi Abbatis S. Martini, quæ paullo post initium recentiori caractere scripta legitur. *Ego Theotardus S. Martini cœnobii nunc ordinandus Abbas subjectionem & reverentiam a SS. Patribus constitutam, & obedientiam secundum præceptum S. Benedicti S. Dei Heduensis Ecclesiæ in præsentia D. Episcopi Aganonis* (qui floruit sub medium sæculum XI.) *perpetuo me exhibiturum promitto, & propria manu firmo.* Et dein: *Istud legat super altare.* Duos alios codices videre licuit, alterum Vat. Palat. 575. confusum & mutilum, qui quondam pertinuit ad cœnobium S. Martini Moguntiæ, alterum in bibliotheca Eminentissimi Card. Passionei, qui pariter mutilus sæculo X. & fortassis etiam IX. scriptus videtur. Omnium vero præstantissimum & vetustissimum exemplum, quod in Leonis epistolis conferendum curavimus, est Cæsareum Vindebonense signatum num. XLI. quod Lambecius lib. 2. Comment. Biblioth. Cæsar. c. 8. pag. 932. num. 281. appellat *volumen membranaceum admirandæ vetustatis in folio, totum antiquis literis Gotticis, sive Toletanis anno DCCXXXVI. exaratum.* Plura sunt ejusmodi manuscripta in Galliis & in Hispania. Joannes Baptista Perezius inter multa Hispanica quatuor præsertim describit, Lucense, Hispalense, Alveldense, & S. Æmiliani, de quibus inferius plura. Garsias Loaisa in præfatione ad Concilia Hispaniæ duos alios Toletanos codices laudat; Vigilanum autem vocat eum, qui Alveldensis a Perezio appellatur, eo quod a Vigila Presbytero scritus fuerit. Quem vero Hispalensem nominat, ex notatione anni 962. ac ex documentis in eo contentis eumdem esse cognovimus ac illum, quem Perezius *S. Æmiliani* codicem nuncupavit. Petrus de Marca & Stephanus Baluzius MSS. libros Rivipullenses duos, & Urgellensem memorant, nec non Colbertinos, & Lugdunensem, qui cum iisdem Hispanicis exemplis conveniunt. P. Constantius laudat Hispanicum exemplum Gerundense, & quatuor Gallicana Laudunense, Noviomense, Bellovacense, & Svessionense. Indicat etiam Coislinianum, atque unum Colbertinum, quæ ad hujus collectionis codices Hispanicæ magis, quam Gallicanæ originis videntur accedere: de quorum discrimine §. 5. dicetur.

Theotardi Abb. professio.

Agano Episc. Heduensis.

§. II.

De primigenia hujus collectionis editione. Tabula eorum, quæ in ea continebantur. Epistola Innocentii I. ad Aurelium a nota suppositionis Isidorianæ eximitur.

Primigeniæ collectionis nulli codices supersunt. Unde colligatur quænam fuerit.

IV. CUm inter tot codices alii aliis locupletiores sunt; tum vero nullus primigeniæ collectionis exemplum posterioribus additamentis expers repræsentat. Primigenia autem collectio ex indice seu tabula capitulorum colligi solet, ita ut si quæ capitula præter eamdem tabulam in corpore inveniantur descripta, ea posteriori additamento accessisse noscantur. Quod si inter tabulas diversorum codicum ejusdem collectionis aliæ pauciora, aliæ plura capitula præferant; tabula quæ ex paucioribus capitulis constat, primigeniæ collectionis indicium exhibet. Inter memoratos autem codices collectionis Hispanicæ pauciora capitula leguntur in tabula codicum Vindebonensis, Hispalensis Perezii, Rivipullensium, Vat. 1341. aliorumque Gallicanorum, qui etsi aliqua capita corpori habeant inserta, nullam tamen additionem in præmissa capitulorum tabula receperunt, ut quibusdam aliis Hispanicis exemplaribus accidit. Hinc illorum intacti indices, seu tabulæ ad primigeniam hujus collectionis editionem pertinere jure creduntur. Primam igitur ipsius collectionis editionem in primis describturi, harum breviorum tabularum indicio utemur: de additamentis autem, quæ postea accessere, deinceps dicetur.

V. Primæ partis tabula in XLV. capitula distinguitur. Præfationem hujus partis integram præmittimus.

Præfat. primæ partis.

Canones generalium Conciliorum a temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diversas hæreses scissa est: quia non erat licentia Episcopis in unum convenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse enim dedit facultatem Christianis libere congregari. Sub hoc etiam SS. Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum convenientes, juxta fidem evangelicam & apostolicam secundum post Apostolos symbolum tradiderunt. Quatuor autem principalia esse Concilia, ex quibus plenissimam fidei doctrinam tenet Ecclesia tam de Patris & Filii & Spiritus Sancti Divinitate, quam de prædicti Filii & Salvatoris nostri incarnatione. Prior harum Nicæna Synodus est CCCXVIII. Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta, in qua Arianæ perfidiæ blasphemia condemnata, qua inæqualitatem (al. *de inæqualitate*) *Sanctæ Trinitatis idem Arius asserebat. Ita consubstantialem Deo Patri Deum Filium eadem sancta Synodus per symbolum definivit. Secunda est CL. Patrum sub Theodosio seniore Constantinopolim congregata, quæ Macedonium, Sanctum Spiritum Deum esse negantem, condemnans, consubstantialem Patri & Filio eumdem Paraclitum demonstravit: quam tota Græcia & Latinitas in Ecclesiis prædicat. Tertia Synodus Ephesina CC. Episcoporum sub juniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem justo anathemate condemnavit, ostendens manere in duabus naturis unam Domini Jesu Christi personam. Quarta est Synodus Calchedonensis DCXXX. Sacerdotum sub Marciano Principe habita, in qua Eutychen CP. Abbatem, Verbi Dei & carnis unam naturam pronuntiantem, & ejus defensorem Dioscorum quondam Alexandrinum Episcopum, & ipsum rursum Nestorium cum reliquis hæreticis una Patrum sententia prædamnavit, prædicans eadem Synodus Christum Deum sic natum de Virgine, ut unam personam & divinæ & humanæ confiteamur naturæ. Hæ sunt, ut prædiximus, quatuor principales & venerabiles Synodi totam fidem catholicam complectentes. Sed & si qua sunt Concilia, quæ SS. Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore, quorum etiam gesta in hoc corpore condita continentur. In principio autem hujus voluminis Nicænam Synodum constituimus pro auctoritate ejusdem magni Concilii. Deinceps diversorum Conciliorum Græcorum ac Latinorum, sive quæ antea, sive quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum capitulis suis distincta sub hujus voluminis adspectu locavimus. Subjicientes etiam decreta Præsulum Romanorum, in quibus pro culmine Sedis Apostolicæ non impar Conciliorum exstat auctoritas: quatenus ecclesiastici ordinis disciplina in unum a nobis coacta atque digesta, & sancti Præsules paternis constringantur* (al. *instituantur*) *regulis, & obedientes Ecclesiæ ministri vel populi spiritualibus imbuantur exemplis. Canones autem, qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec Sedes Apostolica recipit, nec Sancti Patres illis consensum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamvis in eis quædam invenianturutilia, auctoritate tamen canonica atque apostolica eorum gesta constat esse remota, & inter apocrypha deputata.*

Nota testimonium Hispan. de auctoritate Rom. Pontif.

Post hæc subditur: *Canon autem græce, latine regula nuncupatur. Regula autem dicta* &c. ut apud Gratianum dist. III. c. 1. & 2. & post illa in fine capitis secundi *pravumque corrigat*, sequitur: *Synodum autem ex Græco interpretari* &c. uti apud eumdem Gratianum dist. XV. c. 1. in fine. Post ultima autem verba *a societate multorum in unum*, subditur; *Explicit præfatio.*

Tabula porro capitulorum hujus primæ partis hæc est.

IN-

INCIPIUNT CAPITULA CONCILIORUM GRÆCIÆ.

I. *Canones Nicæni Concilii CCCXVIII. Episcoporum.* In corpore post canones, symbolum, & catalogum Episcoporum Nicænorum antiquæ versionis, seu, uti vocant, Isidorianæ, a collectore addita fuit *Fides S. Gregorii Majoris*, cujus initium *Unus Deus principium*. Est autem vetusta interpretatio *fidei* scriptæ a S. Gregorio Neocæsariensi, quæ post Græcum textum edita est tom. 1. Concil. col. 863.

II. *Canones Anchyritani Concilii XII. Episcoporum.*

III. *Canones Neocæsariensis Concilii XIX. Episcoporum.*

IV. *Canones Gangrensis Concilii XIV.* (al. XV.) *Episcoporum.*

V. *Canones Sardicensis Concilii.*

VI. *Canones Antiochæni Concilii XXXI. Episcoporum.*

VII. *Canones Laodiciæ Frygiæ.*

VIII. *Canones Constantinopolitani Concilii CL. Episcoporum.*

IX. *Synodus Ephesina I. CC. Episcoporum.* In corpore hoc titulo proferuntur duæ celebres epistolæ S. Cyrilli ad Nestorium ante Ephesinum Concilium scriptæ, at in eo lectæ atque insertæ, quarum altera duodecim anathematismis clauditur. Adnotatio collectoris Hispanici his litteris præmissa in observatione P. Labbei exhibetur tom. 3. Concil. col. 959. prima autem epistola col. 960. c. quæ cum sit versionis a Dionysio Exiguo separatim vulgatæ, hanc ex ipso sumtam liquet. Altera vero epistola, seu potius fragmentum epistolæ incipiens a verbis: *Ait igitur sancta & magna Synodus: Ipsum qui est ex Deo Pater naturaliter natus* &c. sumtum est ex vetustiori interpretatione, ex qua S. Leo longum testimonium iisdem verbis inchoans subjecit epist. 165. tom. 1. nostræ editionis col. 1397. & hoc tomo col. 291. Hæc est antiquior collectio, in qua hæ duæ Cyrilli epistolæ Concilii Ephesini nomine inscribuntur. Id tamen vetustius esse collectione Hispanica liquet ex MS. cod. 59. Capituli Veronensis, qui excerpta continet antiquiorum exemplarium Hispaniensium, in quibus eodem Ephesini Concilii titulo illæ epistolæ inter Concilia Græciæ describebantur. Vide quæ adnotabimus part. 4. c. 4.

Duæ epist. Cyrilli Concilii Ephesini titulo insertæ.

X. *Synodus Chalcedonensis Concilii DCXXX. Episcoporum.* In corpore præter canones additur versio actionis VI. ex qua alloquutio Imperatoris Marciani, & definitio fidei producuntur, uti tom. 4. Concil. col. 2051. d. Subduntur etiam subscriptiones Patrum, ac tres imperiales leges, I. *universis populis*, quæ incipit: *Tandem aliquando*, & legitur etiam in collectione hoc tomo edita cap. 26. II. ad Palladium Præf. Prætorio, cujus initium: *Divinæ semper potentiæ*. Vide tom. 4. Concil. col. 1811. not. e. III. ad eumdem Palladium inchoans: *Licet jam sacratissimam constitutionem* &c. uti in nostra collectione cap. 28.

XI. *Epistola formata Attici CP. Episcopi.* Est ea, quæ in nostra collectione invenietur cap. 63. Vide not. 1. col. 451.

CONCILIA AFRICÆ.

XII. *Synodus Carthaginis Africæ I.* Est Concilium sub Grato editum t. 2. Conc. col. 745. de quo vide part. 2. c. 3. §. 1. n. 7.

XIII. *Synodus Carthaginis Africæ II.* Est Concilium sub Genethlio eodem t. 2. Conc. col. 1389. Vide ibidem n. 8.

XIV. *Synodus Carthaginis Africæ III.* 48. *Episcoporum.* Est Concilium sub Aurelio anni 397. eodem t. 2. col. 1397. Vide ibidem §. 3. n. 1.

XV. *Synodus Carthaginis Africæ IV.* 210. *Episcoporum:* eodem t. 2. col. 1433. Hoc titulo proferuntur *Statuta antiqua*. Confer quæ diximus eadem part. 2. cap. 3. §. 4.

XVI. *Synodus Carthaginis Africæ V.* 33. *Episcoporum:* tom. 2. Conc. col. 1453. Vide part. 2. c. 3. §. 5. n. 2.

XVII. *Synodus Carthaginis Africæ VI.* 217. *Episcoporum:* tom. 3. Concil. col. 441. Confer eamdem part. 2. c. 3. §. 8. n. 4.

XVIII. *Synodus Carthaginis Africæ VII.* 19. *Episcoporum:* tom. 3. Conc. col. 459. Consule laudatum c. 3. §. 8. n. 7.

XIX. *Synodus Africæ in Milevitana urbe habita* 214. *Episcoporum:* tom. 3. Conc. col. 379. Vide part. 2. c. 3. §. 6.

CONCILIA GALLIÆ.

XX. *Concilium Arelatense I.*

XXI. *Concilium Arelatense II.* 113. *Episcoporum* Duo in hoc notanda. I. post tabulam capitulorum describi Episcoporum catalogum, qui ad Arelatense I. pertinet: & numerum quoque Episcoporum 113. in titulo notatum ad idem Arelatense I. referendum esse, uti colligimus ex pervetusto MS. 54. Novariensis Ecclesiæ, in quo Arelatensi I. hic titulus præmittitur: *Incipit Concilium Arelatense tempore Marini actum a CXXIII. Episcopis, qui & Papæ Silvestro scripserunt.* II. viginti quinque tantum canones exhiberi, non vero 37. uti invulgatis Conciliorum ante Sirmondum, nec 56. uti Sirmondus edidit. Vide part. 2. c. 10. §. 2. num. XIX.

XXII. *Concilium Arelatense III.* 14. *Episcoporum.*

XXIII. *Concilium Valentinum* 20. *Episcoporum.*

XXIV. *Concilium Taurinantium.*

XXV. *Concilium Regiense* 13. *Episcoporum.*

XXVI. *Concilium Arausicum* 16. *Episcoporum.*

XXVII. *Concilium Vasense.*

XXVIII. *Concilium Agathense* 25. *Episcoporum.*

XXIX. *Concilium Aurelianense* 20. *Episcoporum.*

CONCILIA SPANIÆ.

XXX. *Concilium Eliberinum* 18. *Episcoporum.*

XXXI. *Concilium Tarraconense* 10. *Episcoporum.*

XXXII. *Concilium Gerundense* 7. *Episcoporum.*

XXXIII. *Concilium Cæsaraugustanum* 12. *Episcoporum.*

XXXIV. *Concilium Ilerdense* 9. *Episcoporum.*

XXXV. *Concilium Valentinum* 6. *Episcoporum.*

XXXVI. *Synodus I. Toletana* 18. *Episcoporum.*

XXXVII. *Synodus II. Toletana* 9. *Episcoporum.*

XXXVIII. *Synodus III. Toletana* 62. *Episcoporum.*

XXXIX. *Synodus IV. Toletana* 46. *Episcoporum.*

XL. *Synodus Bracarensis I.* 9. (al. 8.) *Episcoporum.*

XLI. *Synodus Bracarensis II.* 12. *Episcoporum æra DCX.*

XLII. *Capitula ex Orientalium Patrum Synodis a Martino Episcopo Galliciæ ordinata atque collecta.*

XLIII. *Synodus Spalensis I.* 8. *Episcoporum.*

XLIV. *Synodus Spalensis II.* 8. *Episcoporum.*

XXXV. *Sententiæ, quæ in veteribus exemplaribus Conciliorum non habentur, sed a quibusdam insertæ sunt.* Hæ autem sententiæ sunt canones 23. in vulgatis subjecti Concilio Agathensi a can. 48. usque ad 70. Quo loco monendum est has sententia omitti in corpore codicum Vindebonensis, Vaticani 1341. & aliorum similium, licet in præmissa tabula capitulorum notentur num. XLV. quo ex defectu capitula hujus primæ partis esse deberent solum XLIV. Cum vero eædem sententiæ in iisdem MSS. subnectantur canonibus Agathensibus 47. forte ne superflue repeterentur capitulo XLV. in corpore omissæ fuerunt. At cum in tabula, primigeniæ collectionis indice, hæ sententiæ affigantur eidem capitulo XLV. nihil ambigimus, quin in primigeniis exemplis ita hoc loco fuerint descriptæ, uti eas separatim descriptas invenimus in MS. auctioris collectionis Hispanicæ Cardinalis Passionei, nec non in MS. Vat. 4587. Joannis Baptistæ Perezii, qui notat eas legi in fine omnium Conciliorum in codice Lucensi: ac ex aliis item Hispanicis codi-

codicibus ipsas post Concilium Toletanum XVII. typis dedit Garsias Loaisa : ac ex ipso recusæ sunt tom. 3. Conciliorum edit. Venetæ col. 91. Conser quæ de canonum Agathensium numero dicemus part. 4. c. 4. n. XXI.

Post præmissam primæ partis tabulam ipsa documenta subjiciuntur.

VI. Tum profertur tabula partis secundæ cum capitulis CII. in quam hæc brevior præfatio legitur.

Præfatio partis secundæ.

Hactenus digestis Conciliis SS. Patrum, sequentur decreta Præsulum Romanorum. Præfatæ Sedis Apostolicæ Præsulum constituta, quæ ad fidei regulam, vel ad ecclesiasticam pertinent disciplinam, in hoc libro diligenti cura collecta sunt : ita ut singulorum Pontificum, quot quot decreta a nobis reperta sunt, sub uniuscujusque epistolæ seriem propriis titulis prænotarentur eo modo, quo superius priscorum Patrum canones nostro studio ordinati sunt : quatenus lectoris industriæ facilius intelligere possit, dum capitulis propriis distincta intendit.

DECRETA QUORUMDAM PRÆSULUM ROMANORUM

ad fidei regulam & disciplinam ecclesiasticam constituta.

I. *Epistola Papæ Damasi ad Paullinum Antiochenum Episcopum.*

II. *Confessio fidei* ejusdem Papæ ad eumdem *Paullinum*. Hæc duo capitula sunt in collectione hoc tomo impressa cap. 55.

III. *Epistola Siricii Papæ ad Himerium Episcopum Tarraconensem.* Est in editione Conciliorum ep. 1. ejusdem Pontificis.

IV. *Ejusdem Siricii per diversos Episcopos missa.* Ibi ep. 3.

V. *Ejusdem Siricii per diversos Episcopos directa:* epist. 2.

VI. *Epistola Innocentii Papæ ad Decentium Episcopum Eugubinum.* In Conciliorum editione est Innocentii ep. 1.

VII. *Cujus supra ad Victoricum Rothomagensem :* ep. 2.

VIII. *Cujus supra ad Exsuperium Tolosanum Episcopum:* ep. 3.

IX. *Cujus supra ad Felicem Episcopum:* ep. 4.

X. *Ad Maximum, & Severum Episcopos:* ep. 5.

XI. *Ad Agapitum, Macedonium, & Marinum Episcopos:* ep. 6.

XII. *Ad Rufum & ceteros per Macedoniam constitutos:* ep. 7.

XIII. *Ad Florentinum Tiburtinensem Episcopum :* ep. 8.

XIV. *Ad Probum:* ep. 9.

XV. *Ad Aurelium & Augustinum Africanos Episcopos:* ep. 10.

XVI. *Ad Aurelium Carthaginiensem:* ep. 11.

XVII. *Ad eumdem:* ep. 12.

XVIII. *Ad Julianam nobilem exhortatoria:* ep. 13.

XIX. *Ad Bonifacium Presbyterum:* ep. 14.

XX. *Ad Alexandrum Antiochenum Episcopum :* ep. 15.

XXI. *Ad Maximianum Episcopum:* ep. 16.

XXII. *Ad Alexandrum Antiochenum:* ep. 17.

XXIII. *Ad eumdem:* ep. 18.

XXIV. *Ad Acacium Beroeæ Episcopum:* ep. 19.

XXV. *Ad Laurentium Seniensem Episcopum :* ep. 20.

Supplenda esset in hac tabula alia epistola Innocentii ad Marcianum Naissitanum Episcopum, quæ in corpore omnium codicum hujus collectionis legitur, & in Conciliis est epist. 21. At cum index eorumdem codicum illam non notet, satis sit id monuisse, ut ne numeros ceterarum epistolarum immutare cogamur.

XXVI. *Ad Rufum, Eusebium, ceterosque Episcopos:* ep. 22.

XXVII. *Ad universos Toletanos Episcopos:* epist. 23.

XXVIII. *Epistola Zosimi ad Hesychium Episcopum Salonitanum.* In ed. Conc. ep. 1. ejusdem Pontificis.

XXIX. *Ejusdem Papæ ad Clerum Ravennensem :* ep. 2.

XXX. *Epistola Bonifacii Papæ ad Honorium Augustum:* in Conciliis epist. 1.

XXXI. *Rescriptum Honorii ad eumdem Bonifacium:* ibidem post prædictam epistolam.

XXXII. *Item epistola Bonifacii ad Episcopos Galliæ:* epist. 2.

XXXIII. *Ejusdem Papæ ad Hilarium Narbonensem Episcopum:* epist. 3.

XXXIV. *Epistola Cælestini Papæ ad Episcopos per Galliar constitutos.* In Conciliorum editione epist. 1.

XXXV. *Cujus supra ad Episcopos per Viennensem & Narbonensem provinciam constitutos:* epist. 2.

XXXVI. *Cujus supra ad Episcopos per Apuliam & Calabriam constitutos:* epist. 3.

XXXVII. *Epistola Leonis Papæ ad Eutycem Presbyterum:* in nostra editione ep. 20.

XXXVIII. *Cujus supra ad Flavianum CP. Episcopum:* ep. 23.

XXXIX. *Rescriptum Flaviani ad supradictum Leonem Papam:* ep. 22.

XL. *Leonis rescriptum ad supradictum Flavianum:* ep. 28.

XLI. *Epistola Petri Episcopi Ravennensium ad Eutycem Presbyterum:* ep. 25.

XLII. *Epistola Leonis ad Ephesinam Synodum:* ep. 33.

XLIII. *Cujus supra ad Theodosium Augustum:* ep. 44.

XLIV. *Cujus supra ad Pulcheriam Augustam:* ep. 45.

XLV. *Cujus supra item ad Pulcheriam Augustam:* ep. 60.

XLVI. *Ad Martinum & Faustum Presbyteros :* ep. 61.

XLVII. *Ad Theodosium Augustum:* ep. 69.

XLVIII. *Ad Pulcheriam Augustam:* ep. 70.

XLIX. *Ad Faustum, Martinum, Petrum, Manetem, & ceteros:* ep. 71.

L. *Ad Pulcheriam Augustam:* ep. 79.

LI. *Ad Anatolium CP. Episcopum:* ep. 80.

LII. *Ad Marcianum Imperatorem:* ep. 82.

LIII. *Ad eumdem Marcianum Augustum:* ep. 83.

LIV. *Ad Anatolium Episcopum:* ep. 85.

LV. *Ad Marcianum Augustum:* ep. 90.

LVI. *Ad Synodum Chalcedonensem:* ep. 93.

LVII. *Ad Marcianum Imperatorem:* ep. 104.

LVIII. *Ad Anatolium CP. Episcopum:* ep. 106.

LIX. *Ad Marcianum Augustum:* ep. 115.

LX. *Ad eumdem Marcianum Augustum:* ep. 130.

LXI. *Ad eumdem Marcianum:* ep. 134.

LXII. *Ad Leonem Imperatorem, subjunctis testimoniis per rescripta de libris Patrum:* ep. 165.

LXIII. *Ad Turibium Asturicensem Episcopum:* ep. 15.

LXIV. *Ad universos Episcopos per Italiam provinciam constitutos:* ep. 7.

LXV. *Ad Episcopos per Siciliam constitutos:* ep. 16.

LXVI. *Ad Episcopos per Campaniam, Samnium, & Picenum constitutos:* ep. 4.

LXVII. *Ad Januarium Aquilegensem Episcopum :* ep. 18.

LXVIII. *Ad Rusticum Narbonensem Episcopum :* ep. 167.

LXIX. *Ad Anastasium Thessalonicensem Episcopum:* ep. 14.

LXX. *Ad Nicetam Aquilegensem Episcopum:* ep. 159.

LXXI. *Ad Africanos Episcopos :* ep. 12. editionis decurtatæ.

LXXII. *Ad Theodorum Forojulienſem Episcopum:* ep. 108.

LXXIII. *Ad Leonem Ravennensem Episcopum :* ep. 166.

LXXIV. *Ad Dioscorum Alexandrinum Episcopum:* ep. 9.

LXXV. *Ad Episcopos per Campaniam, Samnium, & Picenum constitutos:* ep. 168.

LXXVI. *Hilari Papæ synodale decretum:* in edit. Conciliorum epist. 1.

LXXVII. *Cujus supra ad Ascanium, & ad universos Tarraconensis provinciæ Episcopos:* ep. 2.

LXXVIII.

LXXVIII. *Cujus supra ad eumdem Ascanium Tarraconensem Episcopum*: epist. 3.

LXXIX. *Epistola Simplicii Papæ ad Zenonem Spalensem Episcopum:* in Conciliis epist. 1.

LXXX. *Acacii CP. Episcopi ad prædictum Simplicium Romanæ urbis Episcopum*: ibidem post epist. 8. Simplicii.

LXXXI. *Epistola Felicis Papæ ad Episcopos per Siciliam*. Est Felicis III. epist. 7.

LXXXII. *Cujus supra ad Acacium CP. Episcopum*: ep. 6.

LXXXIII. *Ad Zenonem Spalensem Episcopum*: ep. 8.

LXXXIV. *Decreta Gelasii Papæ generalia*: in ed. Concil. ep. 7.

LXXXV. *Ad Sicilienses Episcopos*: ep. 10.

LXXXVI. *Epistola Anastasii Papæ ad Anastasium Imperatorem directa*. Est epist. 1. Anastasii II.

LXXXVII. *Epistola Symmachi Papæ ad Cæsarium*: in edit. Concil. ep. 5.

LXXXVIII. *Epistola Hormisdæ Papæ ad Justinum Augustum*: ibidem ep. 79. ejusdem Pontificis.

LXXXIX. *Sacra Justini Imperatoris ad Hormisdam Papam*: ibi post. ep. 40.

XC. *Epistola* (seu *libellus*) *Joannis CP. ad Hormisdam Papam directa*: post eamdem ep. 40. tom. 5. edit. Ven. col. 621.

XCI. *Hormisda Papa ad Joannem Episcopum Illicitanæ* (al. *Milicitanæ*) *Ecclesiæ*: ep. 24.

XCII. *Item Hormisdæ Papæ ad eumdem Joannem Episcopum*: ep. 64.

XCIII. *Ad Episcopos per Spaniam constitutos*: ep. 25.

XCIV. *Item Hormisdæ Papæ ad eosdem Spaniæ Episcopos subjunctis exemplaribus libelli Joannis CP. Episcopi*: ep. 51.

XCV. *Item Hormisdæ Papæ ad Salustium Spalensem Episcopum*: ep. 26.

XCVI. *Ad Epiphanium Episcopum CP.* ep. 80.

XCVII. *Item Hormisdæ Papæ ad universos provinciæ Bæticæ Episcopos*: ep. 65.

XCVIII. *Vigilii Papæ ad Profuturum Episcopum*: in edit. Concil. epist. 2.

XCIX. *Epistola Gregorii Papæ ad Leandrum Spalensem Episcopum*: in editione Maurina lib. 1. Regesti ep. 43.

C. *Cujus supra ad eumdem Leandrum*: lib. 5. ep. 49.

CI. *Cujus supra ad prædictum Antistitem*: lib. 9. ep. 121.

CII. *Cujus supra ad Recaredum Regem Gothorum*: ibidem ep. 122.

Notandum est, hanc tabulam capitulorum partis secundæ in MSS. ex quibus illam vulgavit P. Constantius, sicut etiam in alio simili codice Vat. 1341. duplici vitio laborare. Nam num. XVII. post duas epistolas Innocentii ad Aurelium per saltum transilit aliam ejusdem Pontificis ad eumdem Episcopum, quæ in corpore eorumdem codicum legitur. Hanc epistolam, quæ in editione Conciliorum est duodecima, laudatus P. Constantius in notitia epistolarum Innocentii num. 41. col. 932. refert inter suppositas ab Isidoro Mercatore. At eam reperiri in sincera collectione Hispanica, quæ anterior est Isidoro, & nullum spurium documentum continet, nobis certissimum est. Non solum enim exstat in codicibus ejus collectionis originis Gallicanæ, quos pauca quædam supposititia ex Isidoro recepisse monebimus num. 16. verum etiam in exemplaribus originis Hispanicæ, quæ hanc collectionem sine ullo spurio Isidoriano additamento repræsentant, qualia sunt MS. Vindebonense, & alia, quæ Joannes Baptista Perezius adhibuit, ac ex iis quidem illam in tabula ejusdem collectionis descripsit num. XVII. uti didicimus ex cod. Vat. 4587. Id vel maxime confirmat antiqua abbreviatio collectionis Hispanicæ edita a Cardinali de Aguirre, quæ e genuinis exemplis originis Hispanicæ excerpta fuit. In ea enim eadem epistola allegatur lib. 1. tit. 34. bis verbis: *Ut nullus contra ordinem canonum efficiatur Episcopus. Epistola Innocentii ex integro* 16. sed corrigendum 17. nam epistola ad Julianam nobilem, quæ post ipsam ad Aurelium subjicitur, in eadem abbreviatione lib. 10. tit. 6. notatur num. 18. Est autem ille ipsemet titulus epistolæ XII. ad Aurelium. Adde quod similiter laudatur in alia antiquiore abbreviatione contenta in MS. 59. Capituli Veronensis, quam ex codicibus Hispanica collectione vetustioribus excerptam videbimus part. 4. cap. 4. Hæc enim ibidem leguntur: *Item Innocentii ad Aurelium Episcopum. Facile non imponatur manus. Episcopus ex laico non ordinetur*: quæ sententiæ in ea sola ad Aurelium epistola 12. continentur. Neque ad suppositionis suspicionem moveat mendosa consularis nota in vulgatis sic expressa: *Julio quarto & Palladio viris clarissimis Consulibus*: corrigenda enim est: *Junio Quarto Palladio V. C. Consule*, qui fuit Consul Occidentalis anni 416. E contra vero idem P. Constantius in sua tabula inter Leonis epistolas ad Marcianum unam addit, quæ in collectione deest: nam a num. LVIII. ad LXI. quatuor ejusdem Pontificis ad Marcianum epistolas refert, cum in corpore sint tantum tres, & prætermittit unam ad Anatolium affigendam numero LVIII. Quos errores nos in præmissa tabula emendantes, numeros capitulorum ad seriem epistolarum, quæ in collectione leguntur, revocavimus. Hæc interim documenta nec plura, nec pauciora in primigenia collectione fuere descripta.

Innocent. I. epist. 12. a suppositionis nota eximitur.

Vide part. 4. c. 5.

Consulatus emendatus.

§. III.

De tempore, loco, & auctore ejusdem collectionis.

Tempus, quo collectio digesta.

VII. Cum recentius descriptæ primigeniæ collectionis Hispanicæ documentum sit Concilium Toletanum IV. celebratum anno 633. hæc collectio post hunc annum digesta perspicitur. Cum porro præfatio primæ partis fere tota inveniatur in libro VI. Originum S. Isidori Hispalensis cap. 16. dubium esse potest, num præfationis auctor ex S. Isidoro sumserit, an potius S. Isidorus ex præfatione ita profecerit, sicut idem ex aliis auctoribus, tacitis identidem nominibus, alia atque alia derivare consuevit. Hoc autem posterius omnino dicendum suadent illa præfationis æque ac Isidoriani excerpti verba: *Quorum* (Conciliorum) *etiam gesta in hoc opere continentur*. Hæc enim, ut post Antonium Augustinum recte animadvertit P. Constantius, congruunt quidem præfationi collectionis gestis Conciliorum præmissæ, non vero Originum libris, qui nulla Synodorum gesta repræsentant: ac propterea certum esse debet, S. Isidorum illud præfationis fragmentum traduxisse in suos Originum libros, & dum illud exscriberet, ea quoque verba, quæ in Originum opere erant omittenda, inadvertenter recepisse. Hæc ergo præfatio cum annexa collectione lucubrata fuit ante aliquanto, quam S. Isidorus libros Originum scriberet. Porro Originum, seu Etymologiarum libros postremum S. Isidori opus fuisse, quod moriens imperfectum reliquit, S. Braulio in Prænotatione ad eosdem libros testatur. Ille autem obiit anno 636. Hinc collectionis tempus clare deducitur, nimirum inter annum 633. quo habita fuit Synodus IV. Toletana, & annum 636.

In Hispaniis lucubrata.

VIII. Hanc autem collectionem, ex cujus præfatione S. Isidorus Hispalensis Episcopus memoratum fragmentum decerpsit, in Hispaniis lucubratam fuisse dubitare non licet. Vetustiores quidem hujus collectionis codices, qui ad originem magis accedunt, Hispani sunt, & antiquo caractere Gothico Hispanorum proprio scripti. Æræ notatio Hispanorum peculiaris, quæ in pluribus etiam non Hispanis documentis post consulares notas signatur, Hispanicam originem palam declarat. Quid dicendum de Synodis Hispanis, quibus hæc collectio abundat? Quid de decretalibus Romanorum Pontificum epistolis in eadem exhibitis, quæ ad Hispanos datæ fuere? Qua in re omittenda non est præclara animadversio P. Constantii in præfatione tom. 1. epistolar. Roman. Pontif. n. 147. *Quod autem e veteribus hisce litteris nullam omisit, quam ad Hispanos datam norimus, id sane vel ipso etiam tacente, Hispanum illum fuisse docet. Primus omnium in lucem edidit epistolas Hilari ad Ascanium Tarraconensem, Simplicii & Felicis ad Zenonem Hispalensem, Hormisdæ duas ad*

Joannem Illicitanum, ejuſdem Papę unam ad Saluſtium Hiſpalenſem, alteram ad Epiſcopos Bæticę, alias itidem duas ad Epiſcopos Hiſpanię cum Joannis CP. libello miſſas, Vigilii denique ad Profuturum Bracarenſem. An non & Hiſpanum ſe prodit, cum . . . . e Gregorii litteris, quas fere innumeras habemus, quatuor demum exhibet, tres videlicet ad Leandrum Hiſpalenſem, unam ad Gotthorum Regem Recaredum, relictis aliis, utpote ad Hiſpanos non datis? Illa tandem præfationis, ubi traditur ſymboli Conſtantinopolitani fides *a tota Græcia, & Latinitate in ECCLESIIS prędicari*, palam faciunt ejus præfationis & collectionis ſubnexæ auctorem Hiſpanum eſſe, qui quod Toletana Synodus III. *per omnes ECCLESIAS Hiſpaniæ* fieri juſſerat canone primo, id apud eas ſua ætate jam receptum videns, omnibus Latinis Eccleſiis æque uſitatum credidit. Certe cum ejuſmodi uſus non niſi ſerius a ceteris Occidentalibus admiſſus fuerit, quemadmodum idem P. Couſtantius probavit num. 139. nemo niſi Hiſpanus eam ſententiam præfationi inſerere potuit. Ex his autem corruit opinio Petri de Marca, qui in Opuſculis pag. 201. hanc collectionem poſt Chalcedonenſe Leonis auctoritate editam & Occidentalibus Eccleſiis communem putavit.

De Auctore Hiſpano conjectura.

IX. Nunc de Hiſpano auctore conjicere liceat. Nonnullos in Hiſpania hunc codicem canonum attribuiſſe S. Iſidoro Hiſpalenſi teſtatur Antonius Auguſtinus in *Judicio ac cenſura de quibuſdam veteribus canonum eccleſiaſticorum collectoribus*. Duo autem hac in re difficultatem faceſſere queunt. I. quod S. Braulio in prænotatione ad libros Originum, & S. Ildefonſus de Viris illuſtribus cap. 9. qui catalogum operum S. Iſidori contexunt, nullam hujus collectionis mentionem faciunt. II. quod cum in libros Originum tradućta fuerit pars non exigua præfationis eidem collectioni præfixæ, incredibile ſit S. Iſidorum, qui ex aliis Scriptoribus non pauca excerpſit, ex ſua quoque præfatione quædam tranſcripſiſſe. Cum vero S. Iſidori ætati maxime conveniant recentiora ejuſdem collectionis documenta, nimirum Synodus Hiſpalenſis II. anni 619. ac Toletana IV. anni 633. quibus ipſe præfuit; non incongrue ejus auctor jamdiu creditus eſt idem S. Iſidorus, ut ex Gratiano colligitur, qui fragmentum præfationis in primam partem proprium ejuſdem collectionis Iſidoro tribuit diſt. 16. c. 1. Certe vero ſi non ipſe Iſidorus, alius ſaltem juſſu ejuſdem collectionem concinnaſſe videtur; & hac de cauſſa accidit ut Pſeudoiſidorus, qui hanc collectionem in ſuam traduxit, uſurpaverit Iſidori nomen, præfationique ſuæ titulum affixerit *S. Iſidori Epiſcopi*, eo quod eam collectionem vel a S. Iſidoro Epiſcopo Hiſpalenſi, vel ejus conſilio digeſtam fama tradiderat. Fuiſſe quidem antiquiores codices canonum, eoſque lectos in anterioribus Hiſpanis Conciliis liquet ex §. 1. n. 1. Cum porro nonnulla in ipſis deeſſent, & forte etiam quæ in eiſdem continebantur, non omnino eſſent ordinata, ſed confuſa; veteres codices recognoſcendi & augendi ac in meliorem formam redigendi conſilium S. Iſidoro in mentem venit: cui fortaſſis occaſionem & ſtimulum præbuit canon quartus Concilii Toletani IV. in quo ea generalis Conciliorum celebrandorum regula præſcripta fuit, ut *omnibus in ſuis locis in ſilentio conſidentibus, Diaconus alba indutus, codicem canonum in medio proferens, capitula de Conciliis agendis pronuntiet*.

§. IV.

De additamentis, quę primigenię collectioni Hiſpanicæ ſubinde acceſſerunt. Vindicantur documenta in auctiore collectione Hiſpanica ſubjecta Concilio CP. II. alias generali ſexto.

Primæ additiones quæ.

X. His de primigenia Hiſpanica collectione perſcriptis, additamenta, quæ eidem deinceps fuerunt inſerta, explicanda ſunt. Antiquiores additiones leguntur in vetuſtiſſimo codice Vindebonenſi XLI. aliiſque ſimilibus. Hi poſt Bracarenſis primæ Synodi initium, quæ in præmiſſa tabula notatur num. XL. inſerunt ſine ullo numero ac extra locum proprium novem Synodos Toletanas, nimirum quintam & ceteras uſque ad decimam tertiam anni 683. ac poſtea repetunt Bracarenſem I. & integram afferunt; & poſt Martini Bracarenſis capitula addunt aliam Synodum Bracarenſem anni 675. & reliqua ſubjiciunt, quæ in laudata tabula primævæ collectionis indicantur. Cum ejuſmodi codices, qui Toletanas Synodos diligentiori cura collectas receperunt, recentiorem præferant Toletanam XIII. anni 683. careant autem Toletana XIV. celebrata anno ſequenti 684. exploratum videtur, hæc additamenta in primo ejuſmodi additionum exemplo acceſſiſſe paullo poſt ipſam Synodum Toletanam XIII. antequam decima quarta haberetur.

Quando inſertæ.

Aliæ additiones.

XI. Novas additiones deinde ſuſcepit hæc collectio, quas exhibent codices, quos Antonius Auguſtinus præ oculis habuit, exemplum Lucenſe quod Perezius laudat, codex Urgellenſis Eccleſiæ, aliique nonnulli, ita tamen ut in his Synodi omnes cujuſque urbis ſimul ex ordine, continua numerorum ſerie deſcribantur. In Græcis enim Conciliis poſt Conſtantinopolitanum I. additur Conſtantinopolitanum II. æra 720. cum quinque epiſtolis ad ipſum pertinentibus, videlicet una Leonis II. ad Epiſcopos Hiſpanos, alia ejuſdem ad Quiricum, tertia ejuſdem ad Simplicium Comitem, quarta Benedicti Presbyteri poſt Leonem electi ad Petrum notarium regionarium, & quinta prædicti Leonis II. ad Ervigium Regem. In Gallicanis Synodo Vaſenſi I. ſubjicitur Vaſenſis II. anni 529. & poſt Aurelianenſem I. deſcribitur altera anni 533. nec non quinque alia Gallicana documenta, ideſt Concilium Epaunenſe anni 517. Carpentoratenſe anni 527. Arvernenſe I. anni 535. ejuſdem Arvernenſis epiſtola ad Theodebertum Regem, & Arvernenſe II. anni 549. quod tamen cum eamdem præfationem, eoſdemque canones habeat ac Aurelianenſe V. recte monuit Perezius potius dicendum eſſe quintum Aurelianenſe. In Hiſpanicis poſt Toletanum IV. ſubduntur ordinatim propriis item numeris diſtincta tredecim alia ejuſdem urbis Concilia a V. ad XVII. quod coactum fuit anno 694. & poſt duas Synodos Hiſpalenſes additur Emeritenſis anni 666. nec omittuntur *Sententiæ quæ in veteribus exemplaribus Conciliorum non habentur*: adeo ut capitula hujus partis in his codicibus ſint LXVIII. quorum ſeriem videſis part. 4. c. 5. n. 3. Cum his MSS. concinunt cod. Vat. Palat. 575: etſi imperfectus ſit & ordine perturbatus, exemplum MS. Cardinalis Paſſionei, quod tamen cum ſit mutilum, caret Conciliis Græciæ & Africæ, ac in Gallicanis poſt duo Vaſenſia & Agathenſe deficit. Hi quoque codices Synodo Toletanæ II. ſubnectunt duas epiſtolas Montani Epiſcopi Toletani, unam ad fratres & filios territorii Palentini, alteram ad Turribium: & Synodo Toletanæ III. adjiciunt homiliam S. Leandri Epiſcopi ob converſionem gentis poſt conſtitutos canones habitam, & alia nonnulla. In ſecunda vero parte poſt S. Gregorii epiſtolas, quæ primigeniam collectionem claudunt, num. CIII. adduntur *Decreta Romanæ Sedis de recipiendis & non recipiendis libris ab Hormiſda Papa edita*. Eſt decretum de apocryphis, quod in vulgatis Conciliorum Gelaſio tribuitur, de quo vide part. 2. c. 11. §. 5.

Breviatio vetus hujus collectionis auctioris.

XII. Hæc auctior collectio, cujus recentius documentum eſt Synodus Toletana XVII. anni 694. uſui fuit auctori ejus Breviationis, ſeu indicis canonum collectionis Hiſpanicæ, de quo plura dicemus part. 4. c. 5. Numeri enim capitulorum, quibus documenta ejuſdem collectionis ibidem allegantur, cum iis numeris plane congruunt, qui in hac auctiori collectione inveniuntur. Hæc eſt illud *Corpus canonum*, quod Alexander III. *authenticum* appellavit, ut patet ex his verbis Innocentii III. in epiſt. 121. ad Petrum Compoſtellanum lib. 2. *Emeritenſe vero Concilium authenticum eſſe multis rationibus adſtruebat: tum quia cum aliis Conciliis continetur in libro, qui Corpus canonum appellatur, quem Alexander Papa per interloquutionem authenticum appellavit: tum quia* &c. Concilium Emeritenſe in memorata tantum auctiori collectione deſcribitur. Omnia quidem ejus documenta ſincera ſunt, & nothis quibuſque eadem collectio eſt expers. Difficulta-

Eadem *Corpus canonum authenticum*, appellata.

Syn. CP. II. & epistolæ ei adnexæ vindicantur.

tatem quispiam ingeret ex Constantinopolitano II. quod, ut ibidem profertur, nonnulli post magnum Baronium in suspicionem adduxerunt ob eas præsertim epistolas, quæ ipsi subjectæ leguntur. Constantinopolitana Synodus, quæ in hac collectione inscribitur *secunda*, est Concilium sextum generale Constantinopoli contra Monothelitas celebratum: secundum autem Constantinopolitanum dicitur ex ordine ipsius collectionis, in qua Constantinopolitano I. statim subjicitur; vel etiam quia Synodus V. Hispanis erat ignota; ac propterea in Concilio Toletano XIV. hæc Synodus CP. (sexta generalis) post Chalcedonensem recipienda & Codici ex ordine inferenda decernitur. Non omnia ejusdem Synodi gesta ad Hispanos missa, sed definitio fidei, acclamationes Episcoporum, quæ & *prosphonetica* dicuntur, & edictum fidei ab Imperatore directum tantummodo transmissa fuerunt. Neque enim initio cuncta gesta, sed præcipua capita (idipsum Chalcedonensi pariter accidisse vidimus tom. 2. col. 1218.) latine reddita, & in Hispanias directa, ut Leo II. in epistola ad Hispanos Episcopos tradit. Ex hac autem epistola, non vero ex interpretatione totius Synodi, se *omnem ordinem gestorum, gestaque ordinum* cognovisse iidem Episcopi in laudato Toletano Concilio pronuntiant. Sola vero definitio, quæ ad actionem XVII. sextæ generalis Synodi pertinet, Codici canonum auctiori inserta fuit. Quod si huic CP. Concilio habito an. 680. & 681. in eodem Codice affigitur æra 720. quæ respondet anno 682. id errori collectoris tribuendum, qui ex transmissa ejusdem Concilii definitione notis chronicis experte verum annum colligere nequaquam potuit. Opponunt in Leonis II. litteris tradi Concilium celebratum indictione IX. cum tamen acta novissimarum actionum XVII. & XVIII. indictionem X. præferant. Verum etsi apud Græcos mense Septembri anni 681. inchoaret indictio X. Leo tamen uti voluit nona indictione, quæ apud Romanos adhuc decurrebat. Neque moveat in epistola ejusdem Pontificis ad Regem Ervigium (quam Benedicti epistolæ in codicibus subjectam, Loaisa eidem Benedicto tribuendam præter nostrorum codicum fidem perperam credidit) scribi, Imperatorem de congreganda Synodo dedisse litteras ad Agathonem, cum ad Domnum dederit. Cum enim eædem litteræ ad Domnum scriptæ, post ejus mortem Romam allatæ, Agathoni ejus successori traditæ fuerint; Leo has ad Agathonem directas scribere potuit. Nihil igitur grave opponitur, quominus hæc documenta septimi sæculi ad Hispanos data, & ab Hispanis huic vetustissimæ Hispanicæ collectioni sub finem ejusdem septimi sæculi, aut sub octavi initium adjecta sincera credantur: adeo ut hoc canonum corpus his aliisque additamentis auctum Alexander III. *authenticum* jure affirmaverit.

De MS. S. Æmiliani, ejusque additionibus.

XIII. Codex S. Æmiliani, cujus Perezius meminit, alia peculiaria documenta in Hispanicis Conciliis præbuit, nimirum Cæsaraugustanum II. anni 592. & III. anni 691. Barcinonense duo, unum circa annum 540. alterum anni 599. Oscense anni 598. Egarense anni 614. duo Toletana a decem & septem jam memoratis distincta, unum anni XII. Recaredi Regis, idest anni 597. aliud sub Gundemaro anni 610. & legem Regis Chintillæ, quæ Toletanam V. Synodum confirmavit, ac Synodum Narbonensem anni 589. quæ idcirco inter Hispanica Concilia inserta fuit, quia tunc provincia Narbonensis I. Gotthis Principibus in Hispania regnantibus suberat, & una erat ex sex provinciis Hispaniæ, ac Narbonensis Metropolita cum suis suffraganeis, Hispanis Conciliis intererat ac subscribebat. Stephanus Baluzius in præfatione ad novam Conciliorum collectionem num. 13. scribit: *Joannes Baptista Perezius suspicionem facit de falsitate duorum Conciliorum Toletanorum, ejus nimirum, quod sub Gundemaro Rege celebratum dicitur, & alterius, quod sub Recaredo, ut patet ex secunda præfatione ejus ad Concilia Romam missa.* At Perezii verba nullam falsitatis suspicionem injiciunt. Solum ea proprio numero & loco una cum ceteris nequaquam notata admiratur, & cur id acciderit, conjicere studet. *Illud porro* (inquit in laudata præfatione secunda edita in Apparatu I. Conciliorum editionis Venetæ col. 50.) *mihi magis est dubium, cur hoc Concilium sub Gundemaro, & alterum Toletanum anno XII. Recaredi, hic etiam a nobis descriptum, non sint relata in numerum Toletanorum, cum ex ordine temporum quartum & quintum inscribi debuissent: qui numerus sequentibus Conciliis constanter tribui solet. Neque vero additum nostra ætate numerum Conciliis Toletanis affirmare quispiam potest; cum Gotthos eodem numero usos ex cap. 9. Concilii XIII. Toletani discamus, ubi quod nobis est duodecimum, plane etiam vocatur duodecimum. Neque rursus ignorata fuisse hæc duo Concilia a posterioribus Gotthis in tam recenti memoria fit verisimile. Itaque mihi nondum causa liquet, nisi forte horum duorum brevitas & exiguitas impedivit, quominus in majorum Conciliorum numerum referrentur.* His autem documentis laudati codicis S. Æmiliani fidem adjicit alia multo vetustior collectio, seu abbreviatio antiquioris collectionis in MS. Veronensi contenta, de qua dicemus part. 4. c. 4. ubi ex Conciliis memoratis quatuor recensentur, nimirum Cæsaraugustanum II. Barcinonense I. Oscense, & Narbonense. Similiter Cæsaraugustanum II. inventum fuit in alio MS. codice Alveldensi, quem Vigila Presbyter scripsit; & Toletanum sub Gundemaro Rege repertum fuit etiam tum in eodem cod. Alveldensi, tum in alio Soriensi, uti Perezius in secunda præfatione testatur. Addemus tandem in eodem exemplo S. Æmiliani inveniri epistolam Turribii postea Asturicensis Episcopi ad Idacium & Ceponium, abjurationem hæresis Priscillianæ factam ab Episcopis Dictinio & Symposio, & Concilii Toletani I. sententiam de communione quibusdam Episcopis reddenda, vel neganda. Hæc documenta, quæ Ambrosius Moreles ex eodem S. Æmiliani codice ediderat, a Baluzio aliisque in dubium vocata, defendimus tom. 1. col. 1475. & plenius tom. 2. col. 1376. & seqq.

Duæ Syn. Toletanæ vindicatæ.

§. V.

Notabilis distinctio codicum originis Hispanicæ & originis Gallicanæ.

Codd. Hispanæ originis qui.

XIII. Duas species codicum hujus collectionis distinguere permagni interest, quorum alii sunt Hispanicæ originis, alii Gallicanæ. Hispanicæ originis appellamus codices, qui in Hispania frequentiores, vel ex Hispania in alias regiones traducti puram repræsentant collectionem Hispanicam. Sunt autem quidam alii codices, qui etsi eamdem collectionem contineant, duobus tamen ab ea, quam puri illi codices exhibent, non minimum discrepant, nimirum tum ob non paucas lectiones ex ingenio emendatas, quæ a vera lectione maxime absunt, tum ob quædam additicia capita, vel etiam integra documenta, quæ in puris ejusdem collectionis exemplaribus non inveniuntur. Hos autem codices Gallicanæ originis idcirco vocamus, quia omnes, quos hujus generis esse deprehendimus, in Galliis frequentiores sunt, & qui alibi exstant, e Galliis provenerunt; adeo ut horum origo Galliis tribuenda videatur. Tales sunt codex Vat. 1341. quem ad Augustodunensem Ecclesiam pertinuisse vidimus, ac tres Gallicani memorati a P. Constantio, Laudunensis, Bellovacensis, & Noviomensis, quos cum laudato Vaticano omnino concordare, ex iis quæ idem Constantius notavit, plane perspeximus. Hi vero codices nec primigeniam breviorem, nec illam auctiorem collectionem Hispanicam continent, quam num. 11. explicavimus, sed illam, quæ additamenta præfert recensita num. 10. qualem in Vindebonensi originis Hispanicæ invenimus.

Qui originis Gallicanæ.

Emendationes arbitrariæ in MSS. originis Gallicanæ.

XIV. Quantum ad arbitrarias emendationes, quibus codices Gallicanæ originis ab exemplaribus originis Hispanicæ potissimum differunt, dum nos in paranda editione epistolarum S. Leonis conferendos curavimus tum codicem Vindebonensem originis Hispanicæ, tum Vaticanum 1341. originis Gallicanæ, deteximus in Vindebonensi plures lectiones erroneas esse atque corruptas, quæ in laudato Vaticano emendatæ, idoneum sensum reddunt. Nisi quid

nobis aliunde præsto fuisset, has ita emendatas germanas esse S. Leonis lectiones credidissemus. At cum earumdem epistolarum alia diversarum & vetustiorum etiam collectionum exempla nobis suppeterent, quæ veras Leoninas lectiones concorditer conservarunt; cognovimus ad has frequentius accedere ipsas erroneas lectiones codicis Vindebonensis originis Hispanicæ, multum autem abesse ab iisdem emendationes, quæ in Vaticano exemplo proferuntur. Hinc manifestum fit, aliquem antiquum Gallicanum studiosum virum, qui collectionem Hispanicam ex codice originis Hispanæ ita mendoso, uti est Vindebonensis, exscribendam susceperat, erroneas illas lectiones liberiori licentia correxisse ex ingenio, novasque illas lectiones ab omnibus aliis codicibus discrepantes induxisse. Plura hic possemus afferre Leonina ejusmodi exempla: sed cum ea suis locis notarimus tomo primo, quæ simul indicantur in ejusdem tomi indice col. 1539. verbo *Collectio Hispanica*; eo lectores remittimus. Qua autem libertate usus est studiosus ille vir in Leonis epistolis, usum quoque fuisse in ceteris documentis, quæ in MSS. originis Hispanicæ Vindebonensi similibus frequentia menda præferunt, nihil est dubitandum. Id perspicuum fit ex editione Conciliorum Severini Binii, in qua Hispanica Concilia duplici editione producuntur, nimirum ex editione antea vulgata, & ex editione Garsiæ Loaisæ. Vulgata editio ex Isidoro dimanat, qui e codicibus Gallicanæ originis Hispanicam collectionem in suam derivavit. Loaisæ vero editio ad codices Hispanicæ originis exacta fuit. Insignis lectionum varietas, quæ in vulgata illa editione perspicitur, ad arbitrarias correctiones referenda est veteris ejus antiquarii, qui mendosum Hispanicum exemplum describens, marte suo emendandum credidit. Loaisæ vero contigit puriora & emendatiora Hispanica exemplaria invenire, ex quibus ejus editio iis mendis caret, quæ in Vindebonensi aliisque similibus occurrunt. Exemplum autem, quod adhibuit primus ille Gallicanus librarius, qui collectionem Hispanicam emendavit, vel ipsum (1) Vindebonense fuit, vel aliud simile Vindebonensi, cujus frequentiora sphalmata tot arbitrariis emendationibus occasionem dedere. Has vero emendationes liberiores a studioso viro in aliquem codicem ante Isidorianæ collectionis editionem fuisse inductas duo nobis indicio sunt. I. quia ipsas receptas invenimus in collectione Herovalliana, quam Isidoriana anteriorem videbimus part. 4. c. 7. II. quia ipse Isidorus dum Hispanicam collectionem in suam transtulit, documenta ejusdem cum iisdem emendationibus descripsit.

XV. Hac porro in re illud animadvertere libet, Isidoro Mercatori tribui corrupisse epigraphen epistolæ Vigilii Papæ ad Profuturum, quæ apud ipsum & in memoratis Gallicanis exemplis collectionis Hispanicæ *Eutherio* inscribitur, etsi in præmissa eorumdem codicum tabula *ad Profuturum* data dicatur. Verum lectionem *Eutherio* induxit ille antiquior librarius, qui erroneas lectiones codicis Hispanicæ originis emendavit. In Vindebonensi enim hic mendosus titulus in corpore legitur: *Epistula Vigilii Papæ ad Futurum Episcopum*; & in epigraphe: *Dilectissimo fratri Futuro Vigilius*. Pro voce autem *Futuro*, quæ insuetum nomen referebat, *Euturo* legere, & *Eutherio* corrigere facile fuit. Isidorus ergo cum codicem exscripserit originis Gallicanæ, *Profuturi* nomen non mutavit, sed lectionem, quam in eodem codice emendatam invenit, in suam collectionem traduxit.

XVI. Rursum vero post Isidorum in eamdem collectionem Hispanicam originis Gallicanæ manus immissæ sunt. Nam præter lectiones ex arbitrio emendatas, quas Isidoriana collectione anteriores vidimus, laudati codices quædam additamenta receperunt partim sincera, partim apocrypha, quæ ex collectione Isidori sumta dignoscuntur. Primo ante præfationem non solum præmittuntur annotationes de Synodis, libellus provinciarum, & notitia Galliarum, quæ item in Isidoro præcedunt; sed etiam describitur *Ordo de celebrando Concilio*, quem Isidorus suo codici se inseruisse in præfatione testatur. Dein post tabulam primæ partis intrusi sunt canones apostolici, quos collectionis Hispanicæ auctor in præfatione uti apocryphos rejecit. In codice Vat. 1341. iidem canones indicantur initio præmissæ tabulæ, sed sine numero (nam numerus capitulorum a Nicænis canonibus incipit:) quod eosdem canones in hisce codicibus addititios confirmat. Additi autem videntur ex MSS. Isidori Mercatoris, qui ipsos canones cum ceteris documentis collectionis Hispanicæ primus conjunxit. In secunda autem parte, quæ inchoat a duabus epistolis Damasi, alteri hujus Pontificis epistolæ ex spuriis Isidori mercibus intermixtæ sunt epistolæ tres, una Stephani Archiepiscopi & trium Conciliorum ad Damasum Papam, alia Damasi ad eumdem Stephanum & ad Concilia Africæ, tertia ejusdem ad Episcopos Numidiæ: & hæ quidem epistolæ iisdem Damasi genuinis litteris in partes disectis ita sunt intermixtæ, ut in Isidoriana collectione cap. 6. §. 5. distinctius notabimus. Mirum porro accidit, eum, qui has tres epistolas spurias in Damaso addidit, ab aliis pluribus, quæ in sequentibus Pontificibus ex eodem Isidori fonte suppetebant, abstinuisse. Solum in litteris Vigilii ad Profuturum ex Isidoro adtexuit duo capitula sextum & septimum, quæ in puris Hispanicis codicibus desunt. Tandem ex genuinis unum in fine subjecit præter fidem tabulæ omniumque codicum originis Hispanicæ, Gregorii scilicet junioris decretum, seu Concilium Romanum cum XVII. anathematismis & subscriptionibus Episcoporum, quod ex eodem Isidoro sumtum videtur. His autem paucis partim suppositiis, partim genuinis additamentis exceptis, laudati codices originis Gallicanæ eam in ceteris collectionis Hispanicæ auctiorem formam exhibent, quæ in MS. Vindebonensi originis Hispanæ novem Toletana Concilia, & Bracarense anni 675. primigeniæ collectioni addita recipit. Hinc librarius primi ejus exempli, ex quo memorati quatuor codices originis Gallicanæ, idest Vat. 1341. Laudunensis, Bellovacensis, & Noviomensis proficiscuntur, duo præ oculis habuit exemplaria, unum collectionis Hispanicæ liberius emendatæ, ex quo ipsam perinde emendatam descripsit, alterum Isidori, ex quo illa additamenta decerpsit. Quod si e tribus epistolis S. Gregorii Magni ad Leandrum, quæ in præmissa tabula indicantur, duas tantum exhibent laudati codices originis Gallicanæ (secundam enim ignorant;) id vel saltui tribuendum est primi ejus librarii, ex quo ejusmodi codices prodeunt, vel certe ille librarius codicem Hispanicæ originis adhibuit, in quo similis saltus amanuensis oscitantia inciderat. Hic autem defectus codicum Gallicanæ originis memoria retinendus est ob ea, quæ de Isidoro dicturi sumus cap. 6.

XVII. Unum vero hic animadvertendum credimus. Si omnes codices collectionis Hispanicæ originis Gallicanæ ejusdem rationis essent, ac Vaticanus 1341. & alii tres recensiti & allegati a P. Constantio: ita ut præter emendationes liberiores indicata quoque additamenta ex Isidoro excerpta omnes exhiberent; nec unum hisce additamentis expertem, solisque emendationibus liberioribus distinctum liceret reperire (quod illis inquirendum reliquimus, qui in Galliis plura ejusmodi exemplaria invenire & conferre queunt;) tunc vehemens suspicio ingereretur, ipsum fortassis Isidorum Mercatorem, quem Gallicanum fuisse videbimus, eorumdem exemplarium Gallicanæ originis fuisse auctorem, qui scilicet codicem Hispanæ originis exscribens, suo arbitrio emendavit simul, & indicatis tum sinceris, tum suppositiis additionibus auxit, antequam digereret suam collectionem pluribus imposituris refertam, cui ipsam Hispanicam collectionem abs se jam emenda-

Ex Isid. sumpta.

Quædam apocrypha.

Omittitur una ep. S. Gregorii.

Additamenta in MSS. originis Gallicanæ.

(1) Hinc sicut in Vindebonensi, ita etiam in laudatis codicibus originis Gallicanæ Bracarensi I. Concilio vix incepto & statim abrupto assuuntur novem Concilia Toletana a V. ad XIII. ac dein iterum Bracarense I. sed integrum subjicitur.

datam inseruit. Qua tamen in re caute deliberandum erit; si præsertim quædam collectiones Isidoriana anteriores, uti est Herovalliana, ex codicibus Hispanicis Gallicanæ originis aliquot quidem emendationes arbitrarias, nihil autem ex recensitis additamentis receperint.

§. VI.

De his, qui ex codicibus collectionis Hispanicæ documenta ediderunt, vel emendarunt, ac præsertim de Joanne Baptista Perezio.

XVIII. PRima editio documentorum collectionis Hispanicæ est illa Merlini, quæ cum ex Isidori codice prodeat, eadem documenta ab Isidoro recepta exhibet cum lectionibus codicum originis Gallicanæ, quibus Isidorus usus est. Hinc lectiones hujus editionis, quæ in vulgatis Conciliorum repetita fuit, suspectæ esse debent, eo quod liberiores emendationes num. 14. indicatas contineant. Ad distinguendas ac restituendas germanas lectiones collectionis Hispanicæ, opus esset conferre codices, qui Hispanicam originem præferunt. Primus, qui hac in re perutilem operam posuit, est Joannes Baptista Perezius. Gregorius XIII. cum in editionem ac emendationem librorum Gratiani vetera exemplaria canonum & decretalium describenda vel conferenda undique conquireret, intelligens in Hispania præstantissimos hujus generis codices inveniri, Gaspari Quirogæ tunc Episcopo Conchensi, postea Archiepiscopo Toletano & Cardinali id negotii dedit, ut eosdem codices quantum ad Concilia præcipue Hispanica cum vulgatis conferendos, & inedita ex iisdem transcribenda curaret. Is vero hanc curam commisit viro doctissimo familiari suo Joanni Baptistæ Perezio, qui postea fuit Canonicus & a bibliotheca Ecclesiæ Toletanæ, ac dein Episcopus Segobricensis. Hic autem ob temporis angustias uno MS. Lucensi usus, qui omnium antiquissimus & locupletissimus videbatur, & interdum duobus aliis, quingenta loca insignia in laudatis Conciliis emendavit, ac sex ineditas Synodos, & fragmenta item in aliis multa descripsit, nec non abbreviationem seu indicem canonum collectionis Hispanicæ, de quo dicemus part. 4. c. 5. Hæc omnia anno 1575. ad Pontificem missa fuere scripta in libro, qui est inter MSS. Vaticanæ num. 4887. Ex hoc MS. Quirogæ epistolam ad Gregorium XIII. Perezii præfationem, & aliam peculiarem ejusdem Perezii notationem, quæ rebus pluribus utiles futuræ sunt, in calce hujus capitis subjiciemus. Cum hoc primum opus Romano Antistiti placuisset, & Perezius ob hunc egregium laborem munificentissime remuneratus, ad alia, quæ pollicitus fuerat, impendenda fuisset impulsus; anno sequenti 1576. alias Synodos Hispanas nondum impressas ex codice potissimum S. Æmiliani transcripsit, & chronologiam Conciliorum Hispaniæ a Cardinali de Aguirre postea typis impressam exactissime digessit in altero libro, ex quo alia tum Quirogæ epistola ad Pontificem, tum Perezii præfatio ad lectorem editæ invenientur post Stephani Baluzii præfationem ad *Novam Conciliorum editionem*, ac exinde in Apparatu I. ad Concilia Labbeana editionis Venetæ col. 48. & 49. Aliud horum duorum librorum exemplum idem Perezius miserat etiam ad Antonium Augustinum tunc Episcopum Ilerdensem, & electum Tarraconensem, uti discimus ex duabus ejusdem Augustini epistolis ad ipsum Perezium, quæ a Cardinali de Aguirre editæ sunt tomo 4. Conciliorum Hispaniæ pag. 650. & 651. Romanæ editionis anni 1692. Hi libri deinde transierunt in bibliothecam nobilissimi Gasparis Mendozæ Ibannez Marchionis Mondexarensis & Tendillæ Comitis, qui eosdem postea communicavit Stephano Baluzio, dein vero dono dedit laudato Cardinali de Aguirre.

De Jo. Bapt. Perezio ac duabus ejus operibus.

t. 1. Concil. Hisp. p. 13.

XIX. His præclaris Perezii laboribus usi sunt Romani correctores Gratiani, cum plura loca auctoritate codicis Lucensis emendarunt. Cardinalis Baronius & ex eo Binius Narbonensem Synodum anni 589. ediderunt, uti in secundo Perezii tomo ex S. Æmiliani codice descripta fuerat. Anno 1593. Garsias Loaisa Ordinis Prædicatorum tum Philippi III. Hispaniarum Regis præceptor, postea vero Archiepiscopus Toletanus in Hispaniensium Conciliorum editione eosdem fere codices, quos Perezius, adhibuit. Sunt qui suspicantur, Loaisam ex Perezii libris profeciisse. At eum non vidisse hos libros, quædam indicia nobis satis aperte manifestant. Si enim illos evolvisset, haud affirmasset in præfatione Lucensem codicem fuisse descriptum ac missum Romam, cum Perezius non totum eum codicem, sed solas variantes, & quæ erant inedita Conciliorum Hispaniæ in suis libris Romam missis expresserit. Præterea ex quatuor præcipuis codicibus, quos Perezius laudat, tres tantum Loaisa agnovit, & in his Hispalensem vocat, quem rectius S. Æmiliani appellasset, si Perezium legisset. Alias animadversiones prætermittimus, cum hæ duæ Loaisam a plagii nota satis purgent. Quodsi in multis hujus editio cum Perezii libris convenit, nihil mirum, quippe iisdem codicibus Hispanicis uterque usus est. Hinc autem sola Concilia Hispaniæ ad codices Hispanæ originis emendata, vel edita dici possunt. Reliqua vero sunt alia tum Græciæ, tum Africæ, tum Galliarum Concilia, quæ ex Isidoro, seu ex codicibus originis Gallicanæ vulgata, lectionibus exemplarium Hispanicæ originis carent: ac præterea eamdem opem expectant pleraque decretalia Pontificum, quæ in secunda collectionis Hispanicæ parte continentur. Nos in Leonis epistolis hanc diligentiam adhibuimus. Alii germanas lectiones tum in ceteris Conciliis, tum in epistolis Pontificum ex aliis optimæ notæ collectionibus & exemplaribus edidere. At quæ sint lectiones codicum originis Hispanicæ, ex quibus patefiat sincerus textus ejusdem collectionis, in plerisque adhuc desideratur.

De Garsia Loaisa.

XX. Nunc ex MS. Vat. 4887. appendenda sunt quæ antea recepimus.

Gasparis Quirogæ Episcopi Conchensis epistola ad Gregorium XIII.

„ Sanctissimo Domino nostro, Gregorio XIII. „ Pontifici Maximo Gaspar Quiroga Episcopus Con„ chen. post humillima pedum oscula S. P. D.

„ Cum multa quotidie beneficia a Vestræ San„ctitatis sollicitudine Ecclesia catholica accipiat, „ quæ Vestræ Beatitudinis nomen immortalitati „ consecrabunt; tum nihil, ut puto, erit apud „ omnem posteritatem illustrius, quam quod Juris „ canonici fontes, hoc est Gratiani collectionem & „ Romanorum Pontificum epistolas repurgandas cu„ret. Cum enim eorum librorum auctoritate o„mnis pene ecclesiasticæ gubernationis disciplina „ nitatur; cum nulli magis libri omnium manibus „ terantur, nulli frequentius in scholis citentur; „ non sine magno nostro pudore audiebamus, in„finitis mendis esse refertissimos, quæ vel ex ru„dis ætatis vitio, vel impressorum negligentia „ contraxerant. Quanta porro sollicitudine eorum „ librorum emendationem Vestra Sanctitas facien„dam curet, satis magno testimonio illa sunt, „ quod doctissimorum hominum Congregationem „ ad hoc ipsum Romæ institutam habet; quod e„xemplaria vetera undique conquirat, vel illo„rum exempla descripta ad se perferri jubeat. „ Cum vero audisset exstare in Hispania aliquot „ vetustos Conciliorum codices in S. Laurentii bi„bliotheca, quam Philippus Rex Catholicus non „ minori studio, quam Ptolomeus ille Philadel„phus, omni librorum genere in dies magis ma„gisque instruit; illico mihi Vestra Sanctitas, Bre„vi Apostolico de ea re misso, mandavit, ut ex „ iis codicibus librum quemdam canonum exscri„bendum, & Concilia cum impressis conferenda „ curarem, ad Vestramque Beatitudinem mitte„rem. Quod statim est a me pro mea erga Ve„stram Sanctitatem Sedemque Apostolicam obser„vantia fieri cœptum, & jam tandem Deo ju„vante ad finem perductum. In quo propter sum„mas meas occupationes magna ex parte usus sum „ opera domestici ministri mei Joannis Baptistæ „ Perezii juvenis docti, & in hoc genere littera„rum valde exercitati: qui (ni fallor) suam in

„ hoc

„ hoc opere fidem & diligentiam egregie præsti-
„ tit. Nunc Sanctitatem Vestram supplex oro, ut
„ hanc meam in se observantiam summumque ob-
„ sequendi studium benigne accipiat; & quæcum-
„ que a me præstari posse viderit, mihi frequen-
„ ter pro suo jure imperet. Deus Opt. Max. Bea-
„ titudinem Vestram Ecclesiæ suæ quam diutissi-
„ me incolumem conservet.
„ Madriti XV. Kal. Aprilis MDLXXV.

Joannis Baptistæ Perezii Præfatio in tomum I. Collationum, quas in laudato MS. Vat. 4887. descriptas Romam misit.

„ Descriptor harum Collationum Lectori.
„ Reverendissimus Dominus meus Gaspar Qui-
„ roga Episcopus Conchensis, Generalis per Hi-
„ spaniam Inquisitor, jussus a SS. Domino Nostro
„ Gregorio XIII. collationes Conciliorum Hispa-
„ niensium faciendas curare, me inter ceteros suos
„ ministros elegit, cui id opus committeret. Quod
„ munus etsi scio me non satis pro dignitate im-
„ plesse; sed fidem tamen & diligentiam in eo
„ meam, quisquis hæc legeris, non omnino im-
„ probabis. Ut vero quæ hoc volumine contineantur, vel a me præstita sint, cognoscas; necesse
„ est me hoc loco paucis præfari. Quantum utili-
„ tatis afferant vetusti codices manu scripti ad pu-
„ ros fontes omnium disciplinarum retinendos, fru-
„ stra nunc persequar, cum id tam multi castiga-
„ tionum libri a viris doctis nostræ ætatis in lu-
„ cem editi, cum magno litterarum fructu per-
„ suaserint. Neque vero ejus laboris summas uti-
„ litates diffitebuntur, nisi qui vel ita fuerint cæ-
„ ci, ut non videant semper in deterius abire po-
„ steriora quæque ab uno exemplari sæpe descri-
„ pta, vel ita excordes, ut nihilo plus ament lu-
„ cem, quam tenebras; nihil interesse putent, af-
„ firmeturne aliquid, an negetur. Quæ diligentia
„ si in restituendo Cicerone, Galeno, vel Aristote-
„ le laudatur, multo quidem laudabilius in eccle-
„ siasticos libros conferetur, & Conciliorum atque
„ Romanorum Pontificum canonicas sanctiones,
„ quarum summa est post Scripturæ sacræ libros
„ auctoritas. Multi quidem per Hispaniam sunt
„ Conciliorum codices vetustissimi, omnes litteris
„ Gothicis descripti, qui magnum in primis ad-
„ jumentum afferre possent ad hanc Conciliorum
„ emendationem. Nam præter quatuor codices ve-
„ teres, qui in bibliotheca Regia S. Laurentii stu-
„ dio Regis Catholici Philippi constructa asservan-
„ tur (de quibus ante Concilium Eliberitanum
„ dicam) & duos in Ecclesia Toletana, multi
„ præterea alii in antiquis Ecclesiis adhuc exstant,
„ ut in Ovetensi & Urgellensi, atque in Mona-
„ steriis S. Facundi, S. Zolli, S. Petri Montensis,
„ Oniæ, & aliis fortasse, quæ mihi nondum co-
„ gnita sunt. Quos omnes codices si quis consule-
„ ret, mirabile est quantum lucis Conciliis afferretur. Ego quidem in his Conciliorum collatio-
„ nibus uno fere Lucensi codice usus sum, tum
„ quod ad festinationem urgebat, tum quod hic
„ codex antiquissimus & copiosissimus Domino meo
„ Episcopo est visus. Quamquam & interdum alios
„ duos adhibui, sed id quidem paucis locis, ut in
„ ipsis castigationibus testor. Quod si ex uno libro
„ quingenta loca insignia in Conciliis Hispanien-
„ sibus emendavi, quid futurum quis putet, si re-
„ liquos adhibuissem codices, si non modo Hispa-
„ nienſia Concilia, sed Græca, Africana, & Gal-
„ lica contulissem? Jam vero si ex hoc codice sex
„ addidi Concilia nondum impressa, nempe quin-
„ que posteriora Toletana, & unum Emeritense,
„ & fragmenta item in aliis multa; quænam fie-
„ ret accessio, si ex codice S. Æmiliani addidissem
„ quæ in eo sunt, tria Toletana, unum sub Gun-
„ demaro, alterum anno duodecimo Recaredi,
„ aliud vero anno primo Chintillæ; & Cæsarau-
„ gustana item secundum & tertium, Barcinonen-
„ sia duo, Oscense, & Egarense, omnia hæc His-
„ panensia? Mitto enim illa Hispaniæ excidio
„ posteriora, sed antiqua tamen, Compostellanum,
„ Legionense, Vallisoletanum, Cojancense, & mul-
„ ta ejusmodi, quæ apud nos habemus. Sed de
„ his omnibus alteri & tempori & volumini re-
„ servatis, nunc de hoc nostro volumine, quod est
„ in manibus, agamus, in quo hæc a nobis sunt
„ descripta. In primis librum, cui titulus est *Ex-*
„ *cerpta canonum* (hoc enim nomen singulæ pa- Vid. part.
„ ginæ præferebant) ex codice Lucensi transcri- 4. cap. 5.
„ psimus: quamquam & is in aliis vetustis Con-
„ ciliorum codicibus legitur, ut in Vigilano &
„ Ovetensi. Id opus collectio quædam est, sive in-
„ dex canonum omnium, qui in Conciliis vel epi-
„ stolis Romanorum Pontificum ad ea usque tem-
„ pora continebantur: digestus non quidem ordine
„ alphabetico, sed per locos communes distributis
„ rerum generibus, de cujus auctore nihil, quod
„ sciam, hactenus constat. Certe antiquior est Bur-
„ chardo, Ivone, & Gratiano, qui Jus canonicum
„ in locos communes digesserunt. Non vero esse
„ hoc Isidori vel illud argumento est, quod heic
„ Concilia Toletana ad duodecimum usque passim
„ citentur; cum constet Isidorum ante sextum To-
„ letanum obiisse. At mihi quidem si ex conjectu-
„ ris loqui fas est, illud potius Juliano Archiepi-
„ scopo Toletano tribuendum videtur, qui illis
„ temporibus floruit, & quatuor Conciliis Toleta-
„ nis præfuit magna doctrinæ celebritate. Quod
„ indicant ejus tria opera jam hactenus typis man-
„ data, nempe Prognostica, Contra Judæos, &
„ Antikimena, præter alia, quæ ab ejus successo-
„ re Felice enumerantur: qui etiam prodit hunc
„ versibus lusisse, ut vel ex eo suspicari liceat, ab
„ eodem conscripta ea carmina, quæ aliquibus li-
„ bris hujus operis præponuntur. Nam quod illa
„ inania & boatu tantum contexta sint, id vitium
„ rudi illi ætati condonandum merito videatur.
„ In eo libro admonendus est lector, quod passim
„ ibi scribitur *a cap. XX.* aut *XXX.* hoc significa-
„ re, illud nempe Concilium, cujus pars aliqua
„ tum citatur, esse a capite, vel ab initio Conci-
„ liorum vigesimum in ordine eorum, quæ in
„ Lucensi codice continebantur: & eodem modo
„ in Pontificum epistolis, quas ex ordine quoque
„ enumerat. Id quod ex indice Conciliorum & epi-
„ stolarum pontificiarum intelliges, quem mox
„ ipsi operi præponemus. Sequuntur Concilia His-
„ panensia, quæ ex codice Lucensi cum impressis
„ anni 1567. contulimus. In his brevitatis caussa
„ aliquibus notis usi sumus, ut his L. H. A. Æ. de
„ quibus ante Concilium Eliberitanum mox dice-
„ mus. Quamquam vero omnia loca, quibus im-
„ pressa a manuscriptis distabant, observaverimus,
„ ea tamen solum, quæ plane & omnino in im-
„ pressis emendari debere judicabamus, alterisco in
„ margine notavimus, ut festinus lector cetera si
„ vellet præteriret. Nam illud mirari nemo de-
„ bet, quod non modo loca melius in MSS. haben-
„ tia descripserimus, sed ea etiam, quæ plane in
„ his depravata esse videbamus. Quis enim neget,
„ multis locis mendosos quoque esse manuscriptos,
„ & veram lectionem ex multis inter se collatis
„ eruendam? Nos tamen in eo summam fidem ad-
„ hibere maluimus, & in partem peccare tutio-
„ rem: quod usu edocti speremus non defuturos,
„ qui vel in depravata scriptura plerumque vesti-
„ gia alicujus veræ lectionis pervestigando repe-
„ riant. Itaque & in ceteris Conciliis Toletanis &
„ Emeritensi, quæ integra hinc descripsimus, reli-
„ cta in ipso contextu sæpe depravata (ut erat in
„ ipso codice) scriptura, adhibito tantum veræ
„ interpunctionis labore (quæ nulla omnino in co-
„ dice erat) conjecturas nostras in margine ad-
„ scripsimus; & fortasse multis locis desperatissi-
„ mis medicinam fecimus. Reliquum illud est, ut
„ si quid in nostra sententia exponenda alicubi pec-
„ catum sit, id totum correctioni catholicæ Ro-
„ manæ Ecclesiæ (quod obsequentissimo facimus
„ animo) subdamus.

Ejus-

Ejusdem Perezii adnotatio ante variantes Concilii Eliberitani, ubi agit de quatuor insignioribus codicibus collectionis Hispanicæ.

Inter aliquot egregias adnotationes, quas Perezius in memorato Vaticano codice scripsit, illam præcipue heic subnectimus, qua codicum notas L. H. A. Æ. se se explicaturum in antecedenti præfatione spopondit. Cum nota L. codicem Lucensem, H. Hispalensem, A. Alveldensem, & Æ. S. Æmiliani exemplum indicet, de singulis hæc habet.

„ Quatuor hi codices sunt in membranis manu „ scripti litteris Gotthicis, servanturque in Mona- „ sterio D. Laurentii Regii apud Escurialium, quod „ nuper exstruxit Philippus II. Rex Hispaniarum „ Catholicus.

„ Lucensis est allatus ex Ecclesia Lucensi. Non „ habet annum, quo scriptus sit; sed certe ante „ sexcentos, vel septingentos annos. In eo sunt „ præter impressa hæc Concilia, quæ nondum pro- „ dierunt, Emeritense, & quinque Toletana (1) „ a decimo tertio ad decimum septimum.

„ Hispalensis cæpit ita a nostris appellari, quod „ ex conjecturis credatur scriptus Hispali. Fuit „ Martini Ajalæ Archiepiscopi Valentini, scriptus „ æra 949. ut in eo dicitur, idest anno Christi „ 911. In hoc sunt Concilia, quæ vulgo habentur „ etiam in veteribus impressionibus, sub recepta „ illa in omnibus MSS. divisione, ab * Isidoro, ut „ puto, primum usurpata, nempe in Orientalia, „ Africana, Gallica, & Hispanienſia. In hoc autem „ codice, quod quidem non exstet, tantum est de- „ cimum tertium Toletanum.

„ Alveldensis fuit scriptus a Vigila Presbytero „ in Monasterio S. Martini de Alvelda æra 1014. ut „ in eo dicitur, idest anno Christi 976. In hoc præ- „ ter impressa sunt Toletanum XV. & XVI. & „ Cæsaraugustanum II.

„ S. Æmiliani codex allatus ex Monasterio S. „ Æmiliani de la Cogolla prope Najaram, scri- „ ptus anno Domini 962. ut ibi dicitur. Est vero „ omnium locupletissimus. Nam præter commu- „ nia habet hæc nondum impressa, Cæsaraugusta- „ num II. & III. Barcinonensia duo, Oscense, E- „ garense, Toletanum sub Gundemaro, alterum „ Toletanum anno duodecimo Recaredi, & item „ aliud Toletanum anno primo Chintillæ.

Alia porro, quæ in hoc eodem MS. legebantur nondum impressa, quæque ad Priscillianistarum causſam pertinent, non solum indicat in alia notatione, ex qua excerptum dedimus tom. II. col. 1376. verum etiam in eodem tomo descripsit.

* S. Isidorum Episcopum Hispalensem intelligit.

CAPUT V.

De collectione Hadriano-Hispanica, quæ exstat in MS. Vaticano 1338.

I. CUm auctor vetustæ collectionis a Luca d'Acheri editæ, & Rabanus Maurus, de quibus parte quarta erit sermo, Græcarum Synodorum canones, & Africanos, constitutionesque apostolicas, cum iisdem titulis ac numeris Hadrianæ collectionis recitent; ac præterea inter Conciliorum canones non paucos afferant Africanos, Gallicos, & Hispanienses, qui non in Hadriana, sed in Hispanica collectione continentur; eos vel utraque illa collectione usos liquet, vel saltem alia, quæ Hadrianæ collectioni memoratos canones collectionis Hispanicæ insertos præferret. Id postremum quidem nobis probabilius creditur. Si enim illi integram & separatam collectionem Hispanicam adhibuissent; non solos canones Conciliorum in ea inventos, sed decretales etiam ejusdem, quæ in Hadriana desunt, aliquando saltem allegassent. Ne vero id somnio simile videatur, codicem Vat. 1338. nacti sumus, in quo ejusmodi collectio Hadriano-Hispanica exhibetur.

II. Est codex pergamenus in folio, qui sæculo XI. vel XII. scriptus singulas paginas duabus columnis distinctas repræsentat. Præcedit tabula primæ partis, quæ Conciliorum canones respicit. Quadruplex Conciliorum divisio ex collectione Hispanica sumitur. Primum enim referuntur capitula Conciliorum Græciæ, dein Africæ, postea Galliæ, tandem Hispaniæ. Tabulam hæc adnotatio excipit: *Iste codex est scriptus de illo authentico, quem Dominus Hadrianus Apostolicus dedit glorioſissimo Carolo Regi Francorum & Longobardorum & Patricio Romanorum.*

In prima serie, quæ ad Concilia Græciæ pertinet, non solum proferuntur canones Synodorum Græcarum interpretationis Dionysianæ, verum etiam Latini canones Africani, quos Dionysius produxit, ita ut totam primam partem Hadrianæ collectionis hæc prima series contineat, paucis insertis præsertim ex Hispanica, ut ex sequenti ordine patebit. Dividitur hæc prima series in duodecim capita.

I. Canones Apostolici num. 50.

II. Nicæni num. 20. quibus præmittuntur notatio chronica, & symbolum, subjicitur autem catalogus Episcoporum, ut in Hadriana vidimus. Illud autem peculiare est, quod post symbolum Nicænum, & ante canones sine ullo titulo adjicitur: *Post Concilium Nicænum in urbe Roma Concilium congregatum est a catholicis Episcopis, & addiderunt de Spiritu Sancto* &c. quod in alio MS. Vat. 1337. collectionis Hadrianæ similiter insertum vidimus cap. 2. num. 6.

III. Ancyrani canones num. 24.

IV. Ephesini Concilii nomine ex Hispanica collectione insertæ duæ epistolæ S. Cyrilli ad Nestorium.

V. Canones Neocæsarienses num. 14.

VI. Gangrenses num. 20. cum epistola ad Episcopos Armeniæ & catalogo Episcoporum, ut in Hadriana.

VII. Antiocheni num. 25. cum Episcoporum nominibus ex Hadriana descriptis.

VIII. Laodiceni num. 59.

IX. Constantinopolitani num. 3. cum symbolo & subscriptionibus.

X. Chalcedonenses num. 27. cum definitione fidei, & Episcoporum catalogo.

XI. Sardicenses num. 21. cum eadem clausula quam in Hadrianis MSS. notavimus.

XII. Tandem Carthaginienses canones in duas partes divisi: quod Hadrianæ collectionis proprium animadvertimus. Primum enim afferuntur canones 33. cum præmissis Dionysianis in Hadriana pariter receptis; ultimum vero canonem 33. subscriptiones excipiunt. Tum inseritur ex Hispanica collectione *Formata Attici CP.* Postea adduntur ceteri canones 105. ex diversis Conciliis Africæ, qui primam partem collectionis Hadrianæ concludunt.

III. Quæ porro afferuntur sub titulo Conciliorum Africæ, Galliæ, & Hispaniæ, prorsus excerpta fuere ex illa collectione Hispanica, quæ Toletanas Synodos ad decimam tertiam usque, & Bracarensem anni 675. recepit. Africani autem canones etsi sub titulo Conciliorum Græciæ ex Hadriana antea descripti fuerint; cum tamen in collectione Hispanica alia divisione, ac numero proferantur; heic sub titulo Conciliorum Africæ ex eadem Hispanica eadem ratione exhibentur. Vide quæ notavimus capite præcedenti num. 10. ac ex his omnium Synodorum tum Africæ, tum Galliæ, tum Hispaniæ seriem hoc loco receptam cognosces. Has vero Synodos non ex Isidoriana, sed ex Hispanica collectione fuisse descriptas, lectiones explorate docuerunt. Unum præcipuum & evidens exemplum proferre sufficiet. Omnes codices Isidoriani, quos attente inspeximus, in Hispalensi secunda Synodo canonem septimum interpolatum præferunt. Intrusam enim habent bis vocem *Chorepiscopos*, & in fine ejusdem canonis additicium pannum exhibent:

(1) Concilium Toletanum XIII. ex editione Merlini, Perezii tempore erat ita mutilum, ut nondum editum dici potuerit.

bent: *quæ omnia eis a Sede Apostolica prohibita esse noscuntur*. Id autem respicit supposititiam pseudoisidorianam epistolam Damasi ad Episcopos Numidiæ. Hæ vero interpolationes in Hispanicæ collectionis MSS. libris desunt, ut palam fit ex editione Loaisæ, quæ ex puris Hispanicis exemplaribus sumpta fuit: qua de re vide tom. 2. hujus editionis col. 1270. & ibidem nostram notam 5. Cum porro hæ interpolationes non inveniantur in præsenti collectione Vat. 1338. hanc ex Hispanicis, non vero ex Isidorianis codicibus canones Conciliorum Africæ, Galliæ, & Hispaniæ recepisse manifestum est.

Interpolatio in MSS. Isid.

IV. In secunda parte, quæ apostolicas constitutiones continet, hæ ex sola Hadriana collectione transcriptæ fuerunt. Cum vero codex in fine sit mutilus, desinit in Leonis epistola ad Anastasium Thessalonicensem.

CAPUT VI.

De collectione Isidori Mercatoris.

§. I.

De spuriis hujus collectionis documentis. Quam sero impostura detecta. Num Nicolaus I. ejusmodi collectionem approbarit. Potiora suppositionis argumenta proponuntur.

I. Collectio Isidori Mercatoris præcedentium locupletior eo præsertim titulo distinguitur, quod pluribus suppositiis documentis referta est. Vetustissimorum Romanorum Pontificum a S. Clemente ad S. Silvestrum usque, quorum nulla exstant decreta, plures epistolas præfert: aliisque Pontificibus usque ad Gregorium Magnum aliquas item imponit, ac genuinis interserit. Mirum est tam insignem imposturam, quæ non sensim, nec per partes, sed uno in libro tota simul prodiit, non statim fuisse detectam. Aliquid suspicionis suboluisse creditur Hincmaro Remensi aliisque Gallicanis Episcopis, qui ad Nicolaum I. scripserunt. Verum hi nullam falsitatis dubitationem in animum induxisse videntur; sed eo tantum nomine ipsis epistolis auctoritatem adimendam putarunt, *quia*, inquiebant, *in codicem canonum non haberentur adscriptæ*: nimirum quia non erant in collectione Hadriana, quam hoc tempore Ecclesiarum usu receptam *Codicem canonum* appellabant. Jure autem Nicolaus ad eosdem rescribens hanc solam rationem nihili faciendam credidit, cum non omnes Romanorum Pontificum sinceriissimæ ceteroquin constitutiones sed admodum paucæ in ea collectione legantur; iidemque Gallicani Episcopi, *ubi suæ intentioni hæc* (priorum Pontificum decretalia) *suffragari conspiciunt, illis indifferenter utantur*. Cum vero illi easdem decretales epistolas, etsi in canonum codice non descriptas, ac minus acceptas traderent, non tamen spurias, sed genuinas haberent, adeo ut ipsis, cum libebat, uterentur; idem Pontifex, qui illas ex sola Gallicanorum relatione cognoverat, nihil de impostura suspicatus, (quamdiu nihil aliunde affulgeret) repudiare non potuit; nec ejus verba, quibus eas quodammodo videtur approbasse, ei præsumtioni subnixa, quam Gallicani Episcopi ingesserant, pro vera ac legitima approbatione accipi queunt, quæ sine ipsarum epistolarum, quibus carebat, lectione præstari non poterat. Illis autem Nicolaum caruisse evidens ex eo fit, quod in suis epistolis, ubi eas allegandi multiplex fuit occasio, alia documenta sollicitius exquisita laudet, quæ in canonum codice non inveniuntur; & laudet etiam quædam apocrypha, quæ olim conficta atque vulgata in antiquiores collectiones irrepserant, uti sunt Synodus S. Silvestri, alia Silvestana, gesta de purgatione Xysti III. & de Polycronio: numquam vero pseudoisidorianis decretalibus usus sit. Has sane Leoni IV. immediato ejus prædecessori cognitas non fuisse patet ex ejus epistola ad Britannos, in qua decretalia in codice canonum contenta recensens, a Silvestro exorditur, & cetera Hadrianæ collectionis ita commemorat, ut si quid negotii incurrat, quod illis dirimi nequeat, ad Sanctorum Patrum Hieronymi, Augustini &c. scripta confugiendum tradat; nec de aliis vulgatis decretalibus indicium præbeat.

Nicolaus I. epist. 42. ad Episc. Gall. Ibidem.

II. Plures quidem impostura characteres in his decretalibus, aliisque Isidorianis mercibus continentur, quæ ad earum falsitatem in ipso ortu detegendam attentos & peritos homines facile inducerent. At ea erat illorum temporum & sequiorum conditio, ut pauci essent, qui puram remotioris antiquitatis haberent notitiam, & sanioris critices usum facere vellent, aut possent. Primus, qui earum suppositionem præsensit & indicavit, fuit Cardinalis de Cusa in opere *Concordantia catholica* lib. 3. c. 2. Wiclefus enim, qui ante ipsum effutivit: *Decretales epistolæ sunt apocryphæ, & seducunt a Christi fide, & Clerici sunt stulti, qui student eas*: non solas decretales ab Isidoro conflictas in suspicionem adducere, sed omnium decretalium auctoritatem evertere nitebatur. Post Cusanum vero sensim alii plures excitati, adeo multa & firma ad suppositionem probandam attulerunt in medium, ut nemo jam de imposturis ejusmodi jure possit ambigere.

III. Nonnulla impostura argumenta satis sit heic delibare. Non leve est illud, quod ex ipsa præfatione proditur. Hæc in titulo inscribitur Sancto Isidoro Episcopo, quem quidem Episcopum etiam declarat illa ipsa formula præfationi inserta, qua Episcopos *fratres nostros* appellat. Hispanum vero præferunt illa ejusdem præfationis: *In principio vero voluminis hujus qualiter Concilium APUD NOS celebretur, posuimus*: subditur autem post præfationem *ordo celebrandi Concilii* sumptus ex Synodo Toletana IV. c. 4. Quis autem alius *Isidorus* Hispanus, & *Episcopus*, & *Sanctus* nisi celebris ille S. Isidorus Episcopus Hispalensis, cui quidem eamdem collectionem vix editam, idest nono sæculo, ex eadem utique præfatione vulgo fuisse adscriptam satis cognoscitur ex Hincmari Remensis epist. 7. c. 12. Quæ autem major impostura, quam S. Isidoro Hispalensi Episcopo collectionem tribuere octo Tolatana Concilia continentem a V. ad XIII. & unum Bracarense, quæ post ipsius mortem celebrata fuerunt; & eodem anachronismo in ipsa præfatione mentionem facere Concilii VI. œcumenici, quod S. Isidoro vivente nondum habitum fuerat? Quid quod in epistolis, quæ affiguntur priscis trium priorum sæculorum Pontificibus, plura sacræ Scripturæ testimonia leguntur ex versione S. Hieronymi, quæ posterius edita fuit? Quid quod pleræque consulares notæ iisdem epistolis appensæ vel Consules referunt, qui in fastis consularibus numquam fuerunt, vel si inveniuntur in fastis, cum Pontificis epistolæ auctoris ætate nequaquam concordant? Adde magistratuum conficta nomina, *archiflaminum, primorum flaminum* &c. & voces *Primatuum, Archiepiscoporum, Apocrysariorum*, quæ ab ætate ac usu veterum illorum Pontificum omnino aliena quisque vel leviter in antiqua historia & disciplina ecclesiastica versatus facile intelliget. Adde quod nullum priscorum morum indicium, plurima autem posterioris disciplinæ in iisdem litteris continentur. Alia non pauca argumenta alii uberius notarunt, quæ referre nec vacat, nec opus est.

S. Isidoro Episc. Hispal. afficta.

IV. Duo tantum omittenda non credimus, quæ licet seorsim aliquam responsionem possint recipere, simul tamen juncta evidentem impostura demonstrationem præ se ferunt. Primo aliæ ex his epistolis datæ traduntur ad omnes Episcopos, aliæ ad orthodoxos omnes, ad omnes Ecclesias, ad Episcopos Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Africæ, Germaniæ &c. Plura ergo earum exemplaria per orbem dissemiata esse debuerunt. Qui autem fieri potuit, ut e tot epistolis toto orbe divulgatis ne una quidem ante nonum sæculum a quopiam inventa & laudata fuerit? Secundo eædem epistolæ posteriorum quarti, quinti, sexti, septimi, & octavi etiam sæculi auctorum non sententias solum, sed voces, & integras identidem periodos satis prolixas & multas exscriptas exhibent, uti accurate post Blondellum P. Philippus Labbeus in margine earumdem epistolarum notavit. Primo argumento respon-

responderi potest, eas epistolas usque ad nonum sæculum latuisse, & idcirco a nemine fuisse laudatas. Secundo autem nonnemo respondit, eos posteriores auctores, qui indicatas sententias iisdem verbis præferunt, eas ex ipsis epistolis ad verbum exscripsisse. Neutra vero responsio probabilis est: immo altera cum altera pugnat. Si enim epistolæ statim post earum ortum usque ad nonum sæculum ita delituissent, ut nemo idcirco eas allegare potuerit; posterioribus ergo scriptoribus non patuerunt, ut ex iisdem possent periodos exscribere. Quod si ex ipsis periodi integræ a pluribus multo & temporis & locorum intervallo dissitis fuerunt excerptæ; in tenebris ergo diutius fuisse sepultæ dici nequeunt. Alterutrum malis, semper impostura convincitur, ac ex ipso responsionum conflictu magis multo elucescit. Si enim plures antiqui scriptores ex ipsis epistolis sumsissent sententias, verba, atque periodos; notæ igitur fuissent, & frequenti usu tritæ, rebusque pluribus utiles, ita ut laudari possent a multis, & ab iis præsertim, qui ex ipsis profeciissent: inter quos sane summi Pontifices, & Synodi, & Patres, qui eadem verba, & easdem periodos præferunt, ita has vetustissimorum Pontificum epistolas allegassent, uti alias aliorum, quæ genuinæ sunt, laudasse inveniuntur. Si vero inter tam multos nono sæculo anteriores viros & sanctissimos, & doctrina celebres, qui easdem sententias iisdem verbis in suis operibus afferunt, ne unus quidem inventus est, qui illarum mentionem fecerit, quia ex ipsis re ipsa nihil sumserunt; sententiæ ergo & periodi pares, quæ in epistolis quoque inveniuntur, ex iisdem proculdubio Scriptoribus derivatæ fuerunt ab epistolarum artifice; quod spuriam earum originem clare demonstrat. Hinc etiam a nullo alio auctore ante nonum sæculum fuerunt laudatæ, non quia latuerunt, aut earum allegandarum materies & occasio non esset; sed quia nondum natus erat, qui easdem confingeret; alias sicut illas post hoc tempus, quo suppositæ & vulgatæ fuerunt, passim laudatas, & in collectiones etiam non pauca ex iisdem traducta reperimus; ita idipsum antiquis etiam temporibus factum deprehenderemus, si a priscis illis Pontificibus, quibus affictæ sunt, vere scriptæ & editæ fuissent.

§. II.

Alia documenta sincera eidem collectioni inserta, quibus e fontibus hausta fuerint. Quanti interfit hos fontes detegere ad ea discernenda, quæ Pseudoisidorus confinxit. Quædam sincera documenta ab eodem interpolata. Duæ ultimæ Synodi Symmacho attributæ, & Capitula Hadriano I. asserta, quæ genuina a multis creduntur, ab eodem Pseudoisidoro suppositæ demonstrantur.

V. NEque vero ex solis documentis spuriis absque consarcinatis Pseudoisidorus suam collectionem condidit. Plura scilicet sinceriissima, & aliunde nota monumenta falsis intermiscuit. Fontes autem, e quibus hæc sincera documenta derivavit, detegendi sunt: id enim non modicum juverit ad ea ipsa secernenda, quæ ille e suo cerebro commentus est. Præcipuus fons est collectio Hispanica, quam totam suæ collectioni inseruit. Cumque vulgata esset opinio S. Isidorum Hispalensem fuisse auctorem collectionis Hispanicæ, hinc Isidori nomen, quod omnibus veneratione erat, libenter arripuit, & præfationi inscripsit. Illam vero collectionem Hispanicam sumsit, non quæ primitus prodiit, ac ultra Toletanam IV. Synodum non progrediebatur, sed illam paullo auctiorem, quæ novem Toletanas Synodos, & Bracarensem anni 675. receperat. Neque iis hujus collectionis exemplaribus usus est, quæ Hispanicam originem habent, sed illis quæ sunt originis Gallicanæ, uti pluribus statuemus num. 14. Alter fons est collectio Hadriana, ex qua a Pseudoisidoro excerpta fuerunt nonnulla, quæ in Hispana collectione desunt. Fons tertius est vetus collectio a Quesnello edita, & a nobis hoc tomo recusa. Non pauca enim documenta, quæ sunt in Isidoriana collectione, nec leguntur in Hadriana, nec in Hispanica, ex eo fonte eodem quandoque ordine derivata fuere. Alia pauca auctor delibavit ex Historia Tripartita, aliisque ex fontibus, quos in catalogo inferius suo cujusque loco indicabimus.

Collect. Hisp. traducta in Isid.

VI. Adeo vero utile est hos fontes cognovisse, ut quæcumque in his non inveniantur, ea a Pseudoisidoro supposita certissime dicenda sint. Quod si quæ documenta per se genuina in illis fontibus breviora sint, apud Pseudoisidorum vero auctiora; quidquid additamenti accessit, quod in illis fontibus non reperiatur, id ejusdem impostoris opera suppositum affirmare licebit. Ita suppositicia sunt duo postrema capitula sextum & septimum epistolæ Vigilii ad Profuturum, quæ absunt a sinceris Hispanicæ collectionis codicibus, in Isidoriana autem collectione leguntur. Immo cum in hac eadem collectione auctiora pariter sint quædam vetusta documenta ceteroquin apocrypha, quæ in aliquibus antiquioribus collectionibus recepta, sed breviora sunt; horum quoque additamenta ipsi impostori adscribenda. Sic nemo jam dubitare potest, quin ab hoc supposita fuerint aliquot fusiora capitula duarum epistolarum S. Clementis ad Jacobum, quæ olim apud Græcos conflictæ, & a Rufino latine redditæ, in nonnullas veteres collectiones irrepsere, sed in his breviores sunt multo, apud Pseudoisidorum autem tantummodo cum illis additamentis inveniuntur auctiores. Neque omittenda hoc loco est ea brevis interpolatio, qua in sincera Synodo Hispalensi II. canoni septimo nonnulla inseruit, de quibus diximus capite præcedenti num. 3. Heic porro animadverte, quæsumus, impostoris indolem, qui adeo ad fingendum erat propensus, ut ne ipsis quidem sive sinceris, sive apocryphis documentis parceret, in quibus sua commenta ex collatione vetustiorum codicum detegi facile poterant. Quanto ergo audentius is confingeret integras epistolas, quæ nullam antiquiorum exemplarium collationem, qua fraus detegeretur, metuebant?

¶ Quædam genuina interpolata.

Item & quædam antiqua apocrypha.

VII. Ea porro generali regula, quam proposuimus, deteguntur apocryphæ duæ Synodi, quinta, uti appellant, & sexta sub Symmacho, nec non Capitula Hadriano Papæ in vulgatis, & in plerisque MSS. attributa, quæ in sola Isidoriana collectione reperiuntur. Mirum nobis accidit, plerosque etiam acerrimos ceteroquin criticos, qui singula ejusdem collectionis documenta ad calculos revocarunt, de duabus memoratis Synodis, atque Capitulis nihil dubii movisse. Immo Blondellus, qui omnium maxime Isidoriana figmenta perstrinxit, adeo de illis nihil dubitavit, ut inter ea vetustiora monumenta, ex quibus Pseudoisidorus apocryphas epistolas conflavit, laudatas Synodos atque Hadriani Capitula identidem referat, perinde ac si hæc genuina ac vetustiora sint, nec ipsum Pseudoisidorum habeant auctorem. Et primo quantum ad duas Synodos sub Symmacho, non solum Hadriana collectio istas ignorat, verum etiam vetustissima omnium contenta in MS. Vaticano Reginæ 1997. quæ paullo post ejusdem Pontificis ætatem omnes genuinas ipsius Synodos, & documenta cetera ad easdem pertinentia accuratissime protulit. Quod si tres Synodi tantum ibidem afferuntur, non quatuor; quartam sinceram in eo codice omissam nemo suspicetur: quatuor enim Synodorum opinio ex quadam notula dimanat, quæ in antiquioribus & præstantioribus codicibus abest, uti animadvertimus part. 2. c. 4. n. 5. Præterea si tres, quæ tantum editæ sunt sinceræ Synodi, conferantur cum duabus in solo Isidoro descriptis; manifestum introductionis, stili, ac totius orationis discrimen quisque deprehendet: quod diversum auctorem satis demonstrat. Adde quod in sexta, quam vocant, Synodo Gangrenses canones *apostolica auctoritate conditi* dicuntur; quod falsissimum est. Referuntur autem duo ejusmodi canones ex interpretatione Dionysii, cum tamen Romani Pontifices per id tempus præter Nicænos & Sardicenses nullos Græcarum Synodorum canones recepissent. Vide part. 2. c. 1. Accedit tandem quod in Synodo, uti appellant, quinta legantur quædam decreta, quæ ab antecessoribus suis constituta idem Symmachus pronuntiat: *Est enim*, inquit, *a multis ante-*

Duæ Synodi sub Symmacho apocryphæ.

Vid. part. 2. c. 1. n. 10.

anteceſſoribus noſtris ſynodaliter decretum atque firmatum. Producuntur autem decreta, quæ totidem verbis recitantur in pſeudoepiſtolis Zephirini, Stephani, Euſebii, & Julii. Idem ergo & iſtarum epiſtolarum, & ejus Synodi fabricator agnoſcitur. Symmachus enim laudare non poterat epiſtolas, quæ tanto poſt confictæ fuerunt. Neque vero cuipiam incredibile videatur, Pſeudoiſidorum in ea Synodo compingenda ex epiſtolis abs ſe confictis verba exſcripſiſſe, ac Pontificum, quibus eas affixit, auctoritatem allegaſſe. Id enim uſitatum ipſi fuit, in epiſtolis, quas poſterioribus Pontificibus attribuit, ex litteris fictitiis anteceſſorum nomine inſcriptis decreta iiſdem quandoque verbis repetere, eorumdemque deceſſorum auctoritatem ingerere. His argumentis ſuppoſitione ejuſmodi Synodorum detecta, nihil erit ambigendum, quin ſubſcriptiones ipſis pſeudoſynodis appenſæ, & partim ex ſinceris Symmachi Conciliis, partim ex Chalcedonenſi ſumtæ (quæ impoſturam maxime declarant,) ex eodem impoſtore provenerint.

t. 8. Conc. Ven. edit. col. 597.

Capitula Hadriano I. aſſicta, & ſuppoſititia.

VIII. Nunc de Capitulis, quæ Hadriano Papæ I. in vulgatis inſcribuntur. Vidimus in bibliotheca Vaticana codicem ſignatum num. 631. in quo ea Capitula non Hadriano Pontifici, ſed Ingelramno, ſeu Angilranno Metenſi adſcripta ſunt. *Incipiunt Capitula collecta ex diverſis Conciliis, ſeu decretis Romanorum Pontificum ab Angilramno Metenſi Epiſcopo & Adriano Papæ oblata.* Eamdem plane inſcriptionem præfert alius codex bibliothecæ S. Victoris Pariſienſis, uti teſtatur Baluzius in præfatione ad libros Antonii Auguſtini de emendatione Gratiani: qui dein in notis ad eoſdem libros pag. 492. aliud MS. exemplum laudat monaſterii Lætienſis, ubi ſimilis epigraphes his verbis exprimitur: *Liber Capitulorum ex diverſis Conciliis, ſive decretis Romanorum Pontificum collectorum ab Anilramno Metenſi Epiſcopo*. At plerique & præſtantiores codices Vat. 630. 1340. 1344. 3791. &c. vulgatam lectionem tuentur: *Ex Græcis & Latinis canonibus, & Synodis Romanis, atque decretis Præſulum, ac Principum Romanorum hæc Capitula ſparſim collecta, & Agilramno Mediomatriciæ urbis Epiſcopo Romæ a B. Papa Adriano tradita ſub die XIII. Kalendarum Octobrium Indictione IX. quando pro ſui negotii cauſſa agebatur*. Quem titulum omnino præferendum demonſtrat Hincmarus Remenſis Pſeudoiſidoro ſuppar, qui ſimiliter in ſuo codice legit. Scribit enim in opuſculo contra Hincmarum Laudunenſem cap. 24. *De ſententiis vero, quæ dicuntur ex Græcis & Latinis canonibus atque decretis Præſulum & Ducum Romanorum collectæ ab Adriano Papa, & Engelramno Metenſium Epiſcopo datæ, quando pro ſui negotii cauſſa agebatur* &c. Ipſa plenior inſcriptio, qua Capitulorum tempus & occaſio notatur, & non ex ſolis decretis Pontificum, atque canonibus Conciliorum, ſed ex Principum etiam Romanorum legibus Capitula collecta traduntur, verior agnoſcitur: ac propterea ambigendum non eſt, quin hæc Capitulorum collectio Hadriano adſcripta fuerit. Porro Hadrianus Papa nullam aliam collectionem ſuo nomine ornavit niſi eam, quæ Carolo Magno ab ipſo tradita *Hadriana* vocatur. Hinc Leo IV. in epiſtola ad Epiſcopos Britanniæ eccleſiaſticos canones referens, eos præſertim, *per quos & Epiſcopi judicant, & Epiſcopi judicantur*, canones in Hadriana contentos recenſet; de iſtis autem Capitulis Hadriano attributis (quæ cum nihil fere aliud exhibeant quam quæ ad Epiſcoporum judicia pertinent, maxime commemoranda fuerant) ne verbum quidem. Quædam præterea in ipſis Capitulis inſunt, quæ Romanus Pontifex nequaquam propoſuiſſet; ut illud c. 6. quo appellationum cauſſæ ad Conſtantinopolitanam, & non potius ad Apoſtolicam Sedem deferendæ traduntur; nec non illud c. 49. ex lib. 10. Codicis Theodoſiani tit. 10. n. 2. ſeu ex Breviario Aniani ſumtum: *Delatoris aut lingua caputetur, aut convicio caput amputetur*: quod quam a lenitate eccleſiaſtica ſit alienum, nemo eſt qui non videat. Angilramnus quoque Metenſis Epiſcopus, qui *vir mitiſſimus & pietate præcipuus* a coævo auctore Paullo Diacono vocatur lib. 4. de geſtis Longobardorum c. 6. ab hac ſanctione collectioni canonum inſerenda quam maxime abhorruiſſet. Illud addemus ad pleniorem impoſturæ probationem, quod Pontificum decreta, ex quibus præſertim ea Capitula dicuntur collecta, non alia fere ſunt niſi decretales apocryphæ Iſidorianæ, in quibus eædem ſententiæ, & eadem identidem verba recitantur, ut ex Antonii Auguſtini notis in eadem Capitula colligere licet. Quem earum epiſtolarum & Capitulorum conſenſum quicumque perpenderit, eumdem tum illarum, tum iſtorum architectum facile perſpiciet. Hujus argumenti vim plerique hactenus non perceperunt, eo quod crediderint pſeudoepiſtolarum auctorem ex Capitulis, uti videbantur, ſinceris profeciſſe. At nos e contra Capitula poſt pſeudoepiſtolas condita, & ubi cum ipſis pſeudoepiſtolis totidem ſententiis aut verbis conveniunt, ex iiſdem derivata manifeſtiſſimum facere poſſumus. Plura in id afferri queunt. Unum autem maxime evidens brevitatis gratia ſufficiet. Idem prolixum Synodi Romanæ decretum, quod in Capitulis legitur c. 5. totidem verbis continetur etiam in epiſtola ſuppoſititia Felicis I. ad Epiſcopos Galliæ. Hoc vero decretum ex hac epiſtola traductum in Capitula, non autem ex Capitulis in eam epiſtolam tranſiſſe ex eo liquet, quia Romana Synodus, cui idem decretum in Capitulis tribuitur, alia vere non eſt niſi ſuppoſititia Synodus ſub eodem Felice I. deſcripta in eadem epiſtola, quæ ipſius Synodi relationem continet. Id manifeſtum fit ex his ejuſdem epiſtolæ verbis: *Nos vero* (ait Pſeudo-Felix) *ad ſupplementum veſtrum fratres & Coepiſcopos noſtros vocavimus amplius quam ſeptuaginta, cum quibus hæc quæ ſubter habentur inſerta, regulariter tractanda decrevimus. Veſtris enim epiſtolis in omnium audientia perlectis, quæ multas, ut noſtis, querimonias & oppreſſiones in ſe continebant veſtras, decretiſque quæ ſunt de accuſationibus Epiſcoporum, Sancta Synodus dixit: Hæc ſunt quæ deinceps propter malorum hominum inſidias* &c. Quo decreto relato Pſeudo-Felix Synodi habitæ relationem concludens ait: *Hæc, fratres, ad veſtram & omnium Coepiſcoporum opem in Synodo unanimiter ſunt decreta, ut ſi forte aliqui ſtultorum vos accuſare* &c. Itaque hæc Romana Synodus ejuſque decretum in Capitulis recitatum aliunde peti non potuit quam ex hac Felicis I. pſeudoepiſtola, ex qua tantum in lucem prodiit. Si vero auctor Capitulorum ex hac pſeudoepiſtola idem decretum hauſit, poſteriora ergo ſunt illa Capitula iiſdem litteris, & ſimiliter poſteriora ſunt ceteris decretalibus apocryphis, ex quibus alia bene multa loca ſimiliter decerpta fuerunt. Non igitur Hadriano I. immo nec Angilramno Metenſi Epiſcopo eadem Capitula adſcribi poſſunt, quorum ætate ſicut nondum illæ pſeudodecretales, ita nec Capitula exinde derivata prodierant. Hinc nemo aſſentiri poterit Stephano Baluzio, qui in laudata præfatione ad Antonii Auguſtini libros de emendatione Gratiani ea Capitula Angilramno Metenſi tribuens ſcripſit: *Ea ex novitiis veterum Pontificum epiſtolis ut plurimum collegit, & Adriano obtulit, ut ſuæ cauſſæ præſidium quæreret*. Eorum artifex ille idem Pſeudoiſidorus eſt, qui ipſas epiſtolas finxit; ac proinde in ſola ejus collectione inveniuntur. Enimvero in codice Vat. 630. omnium vetuſtiſſimo inveniuntur quidem in appendice collectionis Iſidorianæ, eo quod ea ex documentis apocryphis in primo collectionis fetu contentis expreſſa, poſterioribus Pſeudoiſidori curis condita fuerint, & veluti appendix in prioribus exemplis acceſſerint, ut ex adnotandis §. 5. patebit. In primo quidem fetu, quem usque ad Sanctum Gregorium ſe perduxiſſe idem impoſtor in præfatione teſtatur; hæc Capitula Hadriano I. attributa locum habere non poterant; ac propterea poſterius tantum conficta & addita confirmantur.

t. 1. Conc col. 924.

IX. Illud autem ad impoſtoris indolem apertius dignoſcendam hoc loco animadvertendum credimus, nimirum eum in exſcribendo ex pſeudoepiſtola Felicis eo Synodi Romanæ decreto, quod paullo ante memoravimus, nonnulla ejuſdem decreti verba licentius immutaſſe. Cum enim in pſeudoepiſtola legatur, *Tempore congruo, ideſt autumnali, vel æſtivo Concilium regulariter convocare debebunt*; in Capi-

pitulis scripsit c. 5. *Tempore a canonibus præfixo Nicæni Concilium canonice convocare debebunt*. Viderat impostor Nicænam Synodum allegari non posse in epistola & Synodo Felicis I. qui Nicænum Concilium præcessit. Cum vero hoc decretum ei Synodo tributum hac in particula, quæ Concilia congreganda præscribit, reipsa sumserit ex Concilio Nicæno; hoc Concilium in Capitulis adscriptis Hadriano, qui postea floruit, indicare non timuit. Sic duplicem impostruram prodit, unam cum Romanæ Synodo affixit, quod Nicænæ convenit; alteram cum allatum ex ea Romana pseudosynodo decretum, mutatis nonnullis interpolavit.

§. III.

Quo fine Pseudoisidorus tot documenta spuria supposuerit. Num his documentis suppositiis disciplina ecclesiastica immutata sit.

X. QUo autem spiritu, quo consilio Pseudoisidorus tot documenta confinxerit, omittendum non est. Non desunt, qui eum amplificandæ, vel defendendæ auctoritatis Romanorum Pontificum studio ductum ad ea procudenda excitatum fuisse arbitrentur. At falluntur manifeste. Licet enim in iis Apostolicæ Sedis amplitudo & auctoritas pluribus commendetur; non tamen hic impostoris scopus fuit, nec eadem Sedes, cujus privilegia & jura quam plurimis sinceris & vetustis documentis nituntur, illis apocryphis indigebat, ut Cardinalis Baronius ad annum 865. n. 8. notavit. Pseudoisidori autem consilium longe aliud fuisse ex ipsa collectionis præfatione satis dignoscitur. Postquam enim indicavit documenta, quæ suæ collectioni erant inferenda, hanc eorum colligendorum rationem subjicit: *Quatenus ecclesiastici ordinis disciplina in unum a nobis coacta atque digesta & sancti Præsules paternis institutis regulis, & obedientes Ecclesiæ ministri, vel populi spiritualibus imbuantur exemplis, & non malorum hominum pravitatibus decipiantur. Multi enim pravitate & cupiditate depressi, ACCUSANTES SACERDOTES OPPRESSERUNT*. Et multis prosequitur in eos acriter invehens, qui Episcopos accusare audent, *ut se per illos excusent, vel eorum bonis ditentur*: ac plura ejusmodi judiciorum incommoda referens, illud urget, non posse cogi Episcopos ad dicendam causam, si fuerint accusati, & rebus suis exspoliati, aut gradu dejecti, & a sede pulsi, nisi prius fuerint restituti: additque nonnulla de accusatoribus & accusationibus rejiciendis: quibus omnibus palam significat, se ea potissimum mente collectionem confeciisse, ut Episcopis, qui accusabantur, prospiceret. Id quidem in apocryphis, quæ conflavit, documentis multo clarius elucet. Eamdem enim semper de accusatis Episcopis curam ac sollicitudinem præfert; cumque Apostolicæ Sedis auctoritatem prædicat, eo semper omnia refert, ut Episcopi accusationibus impetiti & condemnati, si se gravatos sentiant, ad illam confugiant, quæ Synodorum sententias retractare, & si justum putaverit, irritas reddere potest. Idem quoque consilium maxime perspicitur in Capitulis Hadriano tributis, quæ ex apocryphis præsertim epistolis decerpta, apocryphorum documentorum velut compendium & compilatio vocari queunt. Pleraque enim illorum Capitulorum eo spectant, ut ne Episcopi accusari a quibuslibet possint, nec, si accusentur, accusatoribus facile deferatur, sed ex multis caussis tum accusatores repellere, tum judices liceat recusare; ut Synodorum retractentur judicia, & alia ejusdem generis in apocryphis similiter ingesta, ex quibus si omnia ad Episcoporum, qui accusantur, exspoliantur, deponuntur, patrocinium, defensionem, atque præsidium conlata & conficta credantur, nemo jure possit revincere.

XI. Non pauci de Pseudoisidoro severius conqueruntur, perinde ac si ejus imposturis disciplina vetus abolita, & nova fuerit introducta, adeo ut hinc desertos antiquos canones, fractos disciplinæ nervos, perturbata Episcoporum & provincialium Conciliorum jura, sublatas judiciorum leges, aliaque rei ecclesiasticæ damna illata contendant. Hæc autem novæ & immutatæ disciplinæ reprehensio quam minus æqua sit, quisque facile intelliget, si duo animadvertat, nimirum pleraque pseudoepistolarum Isidori excerpta esse ex sententiis Sanctorum Patrum, ex sinceris constitutionibus Romanorum Pontificum post Siricium, ex canonibus Conciliorum, ac ex Romanis legibus: quæ sane novi juris, novæque disciplinæ non sunt: cetera vero eam disciplinam plerumque exhibere, quæ vel jamdiu inoleverat, vel jam ante aliquanto induci cœperat. Impostura autem in eo sita est, quod Pseudoisidorus eas sententias iis auctoribus imposuerit, quorum non sunt, & posterioris ævi disciplinam antiquioribus Pontificibus affixerit, quasi prioribus Ecclesiæ sæculis æque viguisset. Ceterum quod de novæ disciplinæ introductione ingeritur, stultus quidem plane fuisset impostor, si speravisset suam collectionem acceptum iri ab hominibus quæ novam omnino disciplinam a sui quoque sæculi moribus & consuetudinibus abhorrentem contineret. Quod si quæcumque contra consuetudinem ingeruntur, etiamsi bona & utilia sint, ipsa novitate perturbare solent; multo magis de iis timendum est, quibus disciplinam per se optimam & sanctioribus fultam legibus, longoque usu ab omnibus receptam quispiam evertere & immutare contenderet. Nulli autem tumultus, clamores nulli auditi sunt ob inductas decretales apocryphas, nisi in ea parte, quæ ad Episcoporum caussas & judicia pertinet: de quibus aliqua apud Hincmarum leguntur, & in epistolis Nicolai I. At in his ipsis caussis atque judiciis quod in pseudoepistolis ac Synodis Isidorianis traditur, non erat omnino novum. Nonne caussæ majores, quæ circa accusationes Episcoporum versantur, certis antiquorum Pontificum decretis Apostolicæ Sedi reservatæ, sine ejus assensu definiri non poterant? Vide inter cetera Leonis epistolas 6. 13. & 14. & Gregorii IV. epistolam primam ad universos Episcopos. Nonne Episcoporum appellationes ad eamdem sedem antiquis canonibus & consuetudini, ac primatus etiam juri innixas probavimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 5. 6. & 7.? Ne omnes promiscue admittantur ad accusandum Episcopum, cautum fuerat in canonibus Codicis Africani 128. 129. 130. & 131. nec non etiam canone sexto Concilii CP. quem ex Græco codice Nicolaus I. laudat epistola octava. Episcopos ejectos & suis rebus exspoliatos non cogendos ad judicium, nisi prius in suum gradum restituantur, & omnia eisdem ablata redintegrentur, colligitur ex Codice Ecclesiæ Africanæ c. 87. Hæc & alia ejusdem generis, quæ novæ disciplinæ a pseudoisidorianis decretalibus inductæ tribuuntur, legere licebit in epistolis 8. 9. & 38. Nicolai I. qui tamen ea non ex illis apocryphis, quibus carebat, sed ex antiquioribus documentis confirmat: quemadmodum ante ipsum fecerat etiam Gregorius IV. in epist. 1. ad universos Episcopos, in qua Venilonis Episcopi judicium sibi reservat. Fieri quidem potuit, ut hæc disciplina, antiquis licet juribus ac decretis constituta, non multum, seu rarius obtinuerit in quibusdam locis, quæ aliis consuetudinibus & canonibus uterentur. Fieri etiam potuit, ut eadem disciplina in favorem proborum ad fraudes præcavendas instituta, a quibusdam traheretur in abusum, & malorum impunitati serviret. Pseudoisidori vero consilium ab hac improbitate alienum, non aliud fuisse nisi ut Episcopis injuste oppressis subveniret, ex ejus præfatione intelleximus. Forte etiam in ea Galliarum parte, in qua est Moguntia, ubi hæ Pseudoisidori merces, ut mox dicemus, fabricatæ fuerunt, disciplina in ipsis proposita jamdiu ante invaluerat S. Bonifacii Episcopi Moguntini opera, qui apostolica legatione functus, quantum apostolicæ auctoritati deferret, eamdemque observantiam in ea loca inducere studuerit, ex ejus epistolis liquet. Vide inter ceteras ejus epistolam 105. ad Cudberthum Archiepiscopum Cantuariensem, in qua aliquot præcipua disciplinæ capita ab eodem sancto Martyre & Germaniarum Apostolo iis in regionibus instituta, ac in pseudoepistolis Isidorianis postea repetita exhibentur. Idem quoque spiritus in successores ejus Lullum, Riculfum, Autgarium transiit, ut ex aliis

monumentis constat. Quod si Pseudoisidorianæ decretales eam disciplinam præferunt, quæ & antiquioribus decretis atque canonibus fulciebatur, & jamdiu ante saltem iis in regionibus vigebat, ubi pseudoisidorus illas condidit; num æqua sit illa reprehensio, qua novæ disciplinæ introductio ipsis decretalibus attribuitur, quisque intelliget. Negari tamen non posse videtur, quin eadem disciplina latius propagata magis multo inoleverit, postquam eædem decretales editæ & divulgatæ fuerunt, ac mox in quibusdam Conciliis laudatæ, atque subinde insertæ in collectiones Reginonis, Burcardi, & aliorum, quæ ob suam brevitatem ac methodum magno usui fuere.

§. IV.

De auctore & tempore ejusdem collectionis.

XII. ISidori nomen præfationi ab impostore fuisse inscriptum eo consilio, ut S. Isidoro Hispalensi Episcopo opus tribueretur, innuimus num. 3. ubi etiam probavimus hanc collectionem eidem Sancto adscribi non posse. Plerique eam adjudicant Riculfo Episcopo Moguntino, quem collectionem, uti putabatur Isidori Hispalensis, ex Hispania allatam Moguntiæ edidisse, & in vicinas Galliarum regiones evulgasse Hincmarus Remensis tradidit in opusculo contra Hincmarum Laudunensem cap. 24. *Si vero ideo talia*, inquit, *quæ tibi visa sunt, de præfatis sententiis* (Angilramni) *ac sæpe memoratis epistolis detruncando, & præposterando, atque disordinando collegisti, quia forte putasti neminem alium easdem sententias, vel ipsas epistolas præter te habere, & idcirco talia libere te existimasti posse colligere; res mira est, cum de ipsis sententiis plena sit ista terra, sicut & de libro collectarum epistolarum ab Isidoro, quem de Hispania allatum Riculfus Moguntinus Episcopus in hujusmodi, sicut & in Capitulis regiis studiosus, obtinuit, & istas regiones ex illo repleri fecit.* Cum vero Riculfus Moguntinus, qui Lullo successit anno 786. vel 787., e vivis excesserit anno 814. in collectione autem Isidoriana epistolæ quædam contineantur, ex. gr. Urbani I. & Joannis III. quibus ab impostore insertæ fuerunt ad verbum aliquot sententiæ Concilii Parisiensis celebrati anno 829. hasce impostoras (1) Riculfo attribui non posse liquet. Hincmarus vero excusandus est, quippe quem hæc bona fide sumsisse credimus ex Benedicto Levita. Is enim in præfatione ad tres libros Capitularium V. VI. & VII. ab ipso digestos & editos circa annum 845. scripserat: *Hæc vero Capitula, quæ in subsequentibus tribus libellis coadunare studuimus, in diversis locis, & in diversis schedulis, sicut in diversis Synodis ac placitis generalibus edita erant, sparsim invenimus, & maxime in sanctæ Mogontiacensis Metropolis Ecclesiæ scrinio a Riculfo ejusdem sanctæ sedis Metropolitano recondita, & demum ab Autcario secundo ejus successore atque consanguineo inventa reperimus, quæ in hoc opusculo tenore suprascripto inserere maluimus.* Inter Capitula vero ab hoc inserta libris laudatis nonnulla occurrunt ex epistolis apocryphis priscorum Pontificum, quædam ex pseudo-synodis Symmachi, & fere omnia Capitula ad Angilramnum Hadriano Papæ afficta: quæ tamen sine ullo auctoris nomine recitantur. Neque vero hæc Benedictum Levitam sumsisse existimes ex aliquo Capitulari Regum Francorum, ex quo item eadem Pseudoisidorus excerpens, priscis illis Pontificibus, Synodis Symmachi, ac Hadriano I. attribuerit. Si enim ea decreta in sinceris Capitularibus fuissent constituta; inventa sane fuissent, si non omnia, saltem aliqua ejusmodi Capitularia, in quibus illa legerentur. Sic quidem cum Ansegisus ex veris Capitularibus suos libros quatuor compegerit; studiosi homines eadem Capitularia nacti sunt, in quibus fere omnia Ansegisi capitula continentur; nec non illa, quæ ab Ansegiso prætermissa idem Benedictus Levita ex veris Capitularibus in suis libris adjecit. Quid vero caussæ est, cur ne unum quidem capitulum ex apocryphis illis documentis in ullo antiquiori Capitulari reperitur; nisi quia ea Benedictus non ex veris Capitularibus, sed ex pseudoisidorianis mercibus, in quibus dumtaxat inveniuntur, derivavit? Hæc ergo pseudoisidorianæ collectionis capitula inter illa esse videntur, quæ in Moguntinæ Ecclesiæ scrinio a Riculfo recondita tradidit. Cum porro hæc collectio ab ipso Benedicto tribuatur, seu saltem involvatur cum ætate Riculfi, quem obiisse jam vidimus antequam ea conderetur & ederetur; non alia de caussa id videtur feciisse, nisi ut iisdem documentis auctoritatem crearet, & impostura, quæ ipsi ignota non esset, suspicionem removeret. Hinc cum ejusmodi impostoris ipse primus, aut fere primus usus sit, & Levita fuerit Ecclesiæ Moguntinæ, ex qua ea collectio prodiit; nonnulli suspicantur cum Blondello, ipsum fortassis earumdem impostorarum fuisse architectum.

Riculfo Moguntino tribui nequit.

Auctor Germano-Francus.

XIII. Hoc certe tempore collectio condita, & in Germania quidem, quæ in Galliis veteri dispositione censita, Francorum Regibus suberat, non vero in Hispania; ac proinde aliquem Germano-Francum habet auctorem. Cum recentius documentum, ex quo impostor integras sententias in apocryphis compingendis decerpsit, sit Concilium Parisiense anni 829. ante hunc annum editio ejusdem collectionis collocari nequit. Porro Concilium Aquisgranense anni 836. cap. 2. n. 8. decernens, ut per singulos annos sanctum oleum in cœna Domini *juxta traditionem apostolicam ac statuta decretalium, in quo de eadem re præcipitur*, ab Episcopis conficiatur; secundam Fabiani pseudo-epistolam indicare creditur. Hinc ea editio post annum 829. & ante annum 836. statuenda videtur. Mirum vero est, Rabanum, qui paullo post annum 841. Otgario, seu Autcario Moguntino Episcopo Pœnitentiale nuncupavit, nihil ex apocryphis Isidorianis produxisse. Num id fecerit, quia ipsis nihil fidebat; an vero quia nondum prodiissent, ita ut Aquisgranensis Concilii decretum ad Fabiani pseudo-epistolam perperam referatur, alii judicent. Quod si hoc secundum probabilius judicetur, & multo magis si cum Blondello credatur impostor quasdam formulas & phrases excerpsisse ex epistola Jonæ Aurelianensis ad Carolum Calvum, qui regnum obtinuit anno 839. Isidoriana collectio vulgata dicenda esset circa tempus, quo Benedictus Levita libros Capitularium edidit, nimirum circa annum 845. unde prima apocryphorum expressa mentio legitur in epistola Caroli Calvi ad Episcopos in conventu Carisiaco scripta anno 857. Neque vero moveat collectio Remedio Curiensi attributa, & a Goldasto edita cum hac epigraphe: *Alamannicæ Ecclesiæ veteris canones ex Pontificum epistolis excerpti a Remedio Curiensi Episcopo jussu Karoli Magni Regis Francorum & Alamannorum.* Hic Rex cum obierit anno 814. Goldastus ipsam collectionem conditam putat circa annum 813. Amplior erat hæc collectio, eique additamenta accesserunt Notingi Constantiensis Episcopi, qui vita functus est anno 934. At hæ Notingi additiones cum non exigua parte canonum a Remedio collectorum ex suo codice excisa atque sublata idem Goldastus tradit. Capita ab eodem edita, quæ supersunt, sunt tantum quadraginta novem; eaque ex ordine exhibent excerpta ex solis pseudo-epistolis priscorum Pontificum a S. Clemente ad S. Urbanum usque. Hæc vero ipsa excerpta, quæ auctor ex Pseudoisidori collectione post Carolum Magnum, ut vidimus, compacta derivavit, palam faciunt, errorem esse in titulo, vel in explicatione tituli *Karoli Magni*, & Remedium, qui horum excerptorum auctor traditur, ad posteriorem ætatem referri oportere. Forte pro *Carolo Ma-*

Tempus collectionis.

De collect. Remedii Curiensis. t. 2. Rer. Alaman. part. 2. p. 134. edit. 1730.

(1) Riculfum aliquid novi attulisse Blondellus colligit ex libro 7. Capitularium c. 205. nunc 281. ubi ille in Wormatiensi conventu Gregorii Papæ epistolam attulisse traditur, cujus nulla nec ante, nec post memoria exstitit. Verum hæc non supposititia, sed sincera est epistola Gregorii II. ad Bonifacium Moguntinum, quæ legitur tom. 8. Concil. Venetæ editionis col. 178.

Magno intelligendus est *Carolus Crassus*, qui ita *Carolus Magnus* fuerit nuncupatus, uti *Lodovicus Magnus* dictus invenitur Imperator Ludovicus II. Carolus nimirum Crassus vulgata jam Pseudoisidori collectione primo Alemannorum Rex fuit, & postea imperium obtinuit.

Auctor non fuit Hispanus.

XIV. Pseudoisidorum vero non fuisse Hispanum, sed Germano-Francum multa convincunt. Ex Moguntia quidem collectionem prodiisse, & per Gallias disseminata fuisse exemplaria Hincmaro teste accepimus: qui licet in eo falsus sit, quod præsumens auctorem S. Isidorum Hispalensem, eam ex Hispania allatam tradidit; in eo tamen quod e Moguntia eadem collectio vulgata fuerit, conlato Benedicti Levitæ testimonio maxime confirmatur. Hac de caussa, qui apocrypha illa nono sæculo primum laudarunt, Germano-Galli sunt, nulli autem Hispani, aut aliarum regionum Scriptores. Hispanos quidem hanc collectionem diutius ignorasse, vel non suscepisse colligere licet ex epist. 121. Innocentii III. lib. 2. Hinc enim discimus, eos in quadam caussa Alexandro III. obtulisse suum codicem canonum, in quo cum aliis Conciliis describebatur Emeritense. Hoc autem Concilium cum aliis non in Isidoriana collectione, sed in auctiori Hispanica describitur: ac proinde corpus canonum per id quoque tempus apud Hispanos receptum erat collectio Hispanica. Vetustiores codices Isidoriani sunt Germano-Franci, adeo ut ii quoque, qui in alias regiones traducti nonum sæculum attingunt, e Galliis provenerint, ut de duobus Vaticanis nono sæculo scriptis paragrapho sequenti patebit. Adde quod in pseudoepistolis plures Germano-Francorum idiotismi inveniuntur, eademque stili barbaries, quæ in aliis ejusdem ætatis Scriptoribus Gallicanis & Germanis deprehenditur: idiotismi autem Hispanorum proprii, qui in Etherio & Eulogio notari queunt, nulli. Evidentius est illud, quia impostor non pauca transcripsit ex epistolis S. Bonifacii Episcopi Moguntini, & ex litteris Cangith Abbatissæ ad eumdem Bonifacium, quæ non in Hispania, sed Moguntiæ, & in Germania, ubi illi versati sunt, inveniri potuerunt. Accedit tandem argumentum omnium, ut nobis quidem videtur, gravissimum. Dum impostor Hispanicam collectionem suæ inseruit, non usus est codicibus Hispanæ originis, sed illis originis Gallicanæ. Id nobis innotuit in conferendis epistolis S. Leonis. Duos enim codices collectionis Hispanicæ adhibuimus, Vindebonensem 41. originis Hispanæ, ac Vaticanum 1341. Gallicanæ originis. Insignem horum codicum varietatem in lectionibus jam notavimus cap. 4. n. 13. ita ut in Vindebonensi corruptæ quidem sint, sed ad veram lectionem ipsi errores accedant; in Vaticano autem manifestæ sint emendationes arbitrariæ, quæ a germano textu recedunt. Huic autem Vaticano codici, qui ex Gallia in bibliothecam Vaticanam pervenit, similes plane in lectionibus seu emendationibus agnovimus tres alios codices Gallicanos laudatos a P. Coustantio, ex quibus ejusmodi codices in Galliis inventi ac disseminati, a studioso aliquo Gallicano antiquario Hispanicum corruptum codicem olim exscribente & emendante provenire nemo dubitare potest. Vide quæ in hanc rem adnotavimus loco laudato. Porro easdem Leonis epistolas contulimus cum editione Merlini, quæ e MS. Isidoriano prodiit, nec non cum aliis codicibus Isidorianis, ac præsertim cum Vat. 630. qui inter Isidorianos omnium vetustissimus & Pseudo-isidoro suppar puriorem ejus collectionem continet. Horum autem lectiones cum plurimum absunt a lectionibus Vindebonensis exempli originis Hispanæ; tum easdem omnino lectiones & emendationes repræsentant, quæ sunt in codice Vat. 1341. originis Gallicanæ; idque adeo evidenter putavit, ut conferentibus codicem Isidorianum Vat. 630. cum Hispanico Vat. 1341. in eisdem Leoninis epistolis, alter ex altero ad verbum exscriptus visus sit. Nihil ergo dubitandum est, quin Pseudoisidorus in inferendis suæ collectioni documentis collectionis Hispanicæ codicem adhibuerit non Hispanæ originis, sed Gallicanæ. Quid ita? nisi quia in Galliis, ubi erant hujusmodi codices, non autem in Hispania suam collectionem digessit. Quis ergo post tot ac tam manifesta indicia de auctore Gallicano, seu Germano-Franco adhuc ambigendum putet?

Collect. Isid. præfert lectiones collectionis Hispanæ originis Gallicanæ.

§. V.

De codicibus Isidorianis. Ordo & catalogus documentorum hujus collectionis sumtus ex antiquissimo omnium MS. Vat. 630. Spuria, sincera, & interpolata accurate discernuntur.

Codices Isid. quantum discrepent.

XV. CUm MSS. codices Isidorianæ collectionis in bibliothecis frequentiores sunt; tum vero plerique ita inter se discrepant, ut quid contineret primitiva collectio, plures dubitent. Multi enim codices solas decretales epistolas præferunt, carent vero canonibus Conciliorum, quos tamen Pseudo-Isidorum suæ collectioni inseruisse ex ejus præfatione liquet. In his alii plures, alii pauciores epistolas continent, alii etiam ordine ipsarum nonnumquam discrepant. Qui autem canones cum epistolis exhibent, non semper conveniunt. Quidam enim auctiores sunt in epistolis, quas vel Isidorianis inserunt, vel in fine adjiciunt. Nobis tredecim exemplaria invenire licuit, e quibus quinque Conciliorum canonibus expertes tum numero, tum ordine epistolarum plerumque dissentiunt. Hujusmodi sunt codices Vat. 629. 3788. 3791. 4873. & Vallicellanus D. 38. Codices autem cum epistolis atque canonibus, e quibus ne unum quidem reperire contigit P. Coustantio, nobis hi octo præsto fuere, Vat. 630. 931. & 1340. Vat. Ottobonianus 93. Casanatensis A 11. 14. Florentinus PP. Prædicatorum S. Marci 182. Patavinus 100. Canonicorum Lateranensium S. Joannis in Viridario, & Venetus bibliothecæ Ducalis S. Marci in duos tomos divisus, quorum alter signatur n. 168. alter 169. Ex his tamen nonnulli mutili, aliquibus epistolis initio, vel in fine carent.

Præfat. t. 1. epist. R. P. n. 155.

Quæ vera Isid. collectio.

XVI. Ut in tanta manuscriptorum varietate discerni tute possit, quænam vere fuerit Pseudo-isidori collectio, seu quæ documenta in primævo ejus fetu indita fuerint, lucem præferent hæc præfationis ejus verba, quibus suæ collectionis imaginem ac documentorum summam atque ordinem exprimit. *In principio vero*, inquit, *voluminis hujus, qualiter Concilium apud nos celebretur, posuimus, ut qui nostrum ordinem sequi voluerint, sciant qualiter hoc agere debeant. Qui autem hoc agere melius elegerint, faciant quod justo canonicoque atque sapientissimo consilio judicaverint. Denique propter eorum auctoritatem ceteris Conciliis præposuimus canones, qui dicuntur Apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt, & sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate roboraverunt, & inter canonicas posuerunt constitutiones. Deinde quarumdam epistolarum decreta Apostolicorum interseruimus, id est Clementis, Anacleti, Evaristi, & ceterorum Apostolicorum, quas potuimus hactenus reperire epistolas, usque ad Silvestrum Papam. Postmodum vero Nicænam Synodum constituimus propter auctoritatem ejusdem magni Concilii. Deinceps diversa Concilia Græcorum & Latinorum, sive quæ antea, seu quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum capitulis suis distincta, sub hujus voluminis aspectu locavimus: subjicientes etiam reliqua decreta Præsulum Romanorum usque ad S. Gregorium, & quasdam epistolas ipsius, in quibus pro culmine Sedis Apostolicæ non impar Conciliorum exstat auctoritas.* Illi igitur codices, qui primo post præfationem exhibent ordinem celebrandi Concilii, dein canones proferunt Apostolorum, postea epistolas Apostolicorum, seu priscorum Pontificum a S. Clemente ad S. Silvestrum, deinde Nicænum cum ceteris Græcorum & Latinorum Conciliis, ac tandem epistolas alias consequentium Pontificum usque ad S. Gregorium; hi, inquam, codices veram & integram Isidorianam collectionem continere dicendi sunt. Tales autem omnino esse deprehendimus duos codices Vat. 630. & 631. qui sunt plane integri. Tres autem Vat. Ottobon. 93. Florentinus S. Marci, & Casanatensis, licet tum decretales epistolas, tum Conciliorum canones præferant,

Qui puri codices.

ferant; cum tamen mutili sint, integræ collectionis notitiam præstare non possunt. Alius autem Vat. 1340. ac duo Veneti S. Marci plura documenta addunt post S. Gregorium, quæ cum Pseudo-Isidoro attribui non possint, ad additamenta referenda sunt, de quibus capite sequenti erit sermo. Codicem Patavinum 100. S. Joannis in Viridario etsi integrum, at posterioris ætatis, diligenter evolvere per tempus non licuit. Itaque ex illis duobus integris & puris Isidori codicibus Vat. 630. & 631. quos diligentius expendimus, totius collectionis Isidorianæ descriptionem subjiciemus: de aliis autem aliqua addemus postea. Inter hos autem duos Vaticanos integros codices in serie & ordine præcipue sequemur codicem 630. Is enim præferendus omnino est omnibus, quippe qui non solum est Gallicanus, idest ejus regionis, in qua hæc collectio concinnata fuit; verum etiam uti antiquissimus omnium laudatur a Montfauconio, & Cardinali de Aguirre. Gallicanum duo probant: I. notatio recentiori caractere initio scripta: *Hic liber spectat ad usum Joannis Episcopi Attrebatensis*: II. epistola Luitardi Venciensis ad Wenilonem Rothomagensem. Antiquissimum vero & ipsi Pseudoisidoro supparem declarat catalogus Romanorum Pontificum, qui in Leone IV. Benedicto III. & Nicolao I. desinit: ex quo hic codex sub Nicolao I. exaratus agnoscitur, idest inter annum 858. & 867. quo quidem tempore documenta hujus collectionis ab Hincmaro & aliis Gallis Episcopis allegari cœperunt. Hinc idem codex unum e primis ejusdem collectionis exemplaribus habendus: quod ipsum etiam atque etiam confirmant duæ appendiculæ quorumdam documentorum, quæ cum posterioribus curis Pseudoisidorus addidisset, in hoc primigeniæ collectionis exemplo adjectæ sunt in fine; cum in aliis codicibus suo loco insertæ inveniantur. Huic ergo codici in constituenda ac describenda eadem collectione quantum, præ ceteris sit deferendum, nemo non videt.

De MS. Vat. 630. puro Isidoriano, & omnium vetustissimo.

XVII. Ante collectionem præter catalogum Romanorum Pontificum, quem in Nicolao I. desinere monuimus, affertur adnotatio de quatuor Conciliis generalibus. Hæc legitur apud Gratianum dist. 15. c. 1. ac ex S. Isidoro Hispalensi lib. 6. Originum c. 16. sumta est. Dein sequitur adnotatio de sex Conciliis, uti apud eumdem Gratianum dist. 16. c. 10. tum alia adnotatio de aliis Conciliis uno & viginti, quorum octo priora sunt Ancyranum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Antiochenum, Laodicenum, Carthaginiense, & Africanum, quæ Hadrianæ collectionis seriem referunt: cetera vero tredecim sunt Gallicana, nullum Hispanicum: quod hanc adnotationem in Galliis conditam indicat. Eadem apud Gratianum exstat dist. 16. c. 11. ubi tamen tria alia Gallicana Concilia adduntur, quæ idcirco complent numerum XXIV. Tum in codice post mentionem Concilii Maticensis propositam numero XXI. subjiciuntur alii octo numeri a XXII. usque ad XXIX. qui tamen vacui relinquuntur. Sequuntur porro alii decem & octo numeri a XXX. ad XLVII. in quibus indicantur Concilia Hispanica, & reliqua, quæ in tabula Conciliorum dein recolenda iisdem numeris referuntur. Subjicitur Notitia provinciarum, quam Andreas Scotus, Petrus Bertius, & Emanuel Scheleſtratius publici juris fecerunt; ac postea Notitia Galliarum, quæ a pluribus vulgata est. Hæ omnes adnotationes atque Notitiæ non solum exstant similiter in MS. Vat. 631. aliisque exemplis, quæ Isidorianam integram collectionem continent, verum etiam in codice Vat. 1341. collectionis Hispanicæ, originis Gallicanæ, ita ut dubitandum non sit, quin vel ex aliquo ejusmodi exemplo collectionis Hispanicæ traductæ fuerint in manuscripta Isidori, vel ex MSS. Isidorianis in eos codices collectionis Hispanicæ transierint. Hæc autem omnia, quæ præcedunt, & non pertinent ad collectionem Isidori, claudit memorata epistola Luitardi Episcopi Vencionsis ad Wenilonem Rothomagensem scripta an. 868. quæ solius manuscripti Vat. 630. propria, ex eodem edita est tom. 10. Conciliorum edit. Ven. col. 1403.

Quæ in eo MS. præmissa sunt collectioni Isid.

XVIII. Post hæc collectio Isidoriana exorditur a præfatione hoc titulo: *Incipit præfatio S. Isidori Episcopi. Isidorus Mercator servus Christi lectori conservo suo & parenti in Domino fidei salutem. Compellor a multis* &c. Edita est ex codice Vat. 630. a Cardinali de Aguirre. Vide tomum 1. Concil. pag. 4. Merlinus omittit *Mercator*, & pro *fidei* habet *fideli*. Vulgati Conciliorum pro *Mercator* substituunt *peccator*, quod nulli nostri codices præferunt. *Mercator* quoque legitur in codice Parisiensi, quem vidit Harduinus, nec non apud Ivonem in decreto; & solum in hujus margine *peccator*.

Descriptio collectionis Isid.

Præfationi subjicitur epistola supposititia Aurelii ad Damasum, cujus initium est: *Gloriam Apostolicæ Sedis*, nec non apocrypha Damasi responsio, *Scripta sanctitatis tuæ* &c. quas videsis tom. 2. Concil. col. 1011. & 1012. In MS. Vat. 631. hæ describuntur ante præfationem, sed perperam; nam Hincmarus Remensis in opusculo adversus Hincmarum Laudunensem c. 24. Damasi responsionem ad Aurelium laudans, *quam*, inquit, Isidorus *suæ præfationi supposuit, & collectioni præposuit*.

Postea sequitur *Ordo de celebrando Concilio. Hora diei prima* &c. uti tom. 1. Concil. a col. 8. usque ad col. 12. Hunc quidem ordinem, qui sumtus est ex Concilio Toletano IV. initio collectionis præmittendum auctor in præfatione receperat.

Dein affertur tabula Conciliorum cum titulis 47. quorum primi 45. illi sunt, quos in Hispanica exhibuimus c. 4. n. 5. alii autem duo sunt hi: XLVI. *Decreta quorumdam Præsulum Romanorum ad fidei regulam, & disciplinam ecclesiasticam constituta*. XLVII. *Synodus Toletana LXVIII. Episcoporum*. Hæc eadem tabula cum iisdem titulis 47. exstat etiam in codice Casanatensi A 11. nec non in Vat. 1341. continente collectionem Hispanicam originis Gallicanæ; ac propterea ex alterutro fonte in alterum irrepsit. Certe duo tituli 46. & 47. qui nec cum Hispanicæ, nec cum Isidorianæ collectionis corpore concordant, addititii noscuntur. Error quidem inest in titulo 46. qui non exprimit ullum Concilium, sed est ille ipse titulus in Hispanica collectione præfixus parti secundæ, quæ decretales Sedis Apostolicæ continet.

Subduntur aliæ duæ epistolæ suppositititiæ, altera S. Hieronymi ad Damasum, cujus initium: *Gloriam sanctitatis tuæ* &c. altera Damasi ad Hieronymum, quæ incipit: *Gaudet Ecclesia tuo fonte* &c. Editæ sunt ab Henschenio, Scheleſtratio, & aliis: novissime autem insertæ sunt Appendici operum S. Hieronymi tom. 11. editionis Veronensis pag. 275. Cum hæ inveniantur etiam in quibusdam MSS. Pontificalis Romani Damaso inscripti, quod Pseudoisidorus adhibuit, num harum suppositio ipsum Pseudoisidorum, an alium antiquiorem habeat auctorem, ex quo ipse illas receperit, definire non licet.

Mox ex collectione Hadriana describuntur quinquaginta canones Apostolorum versionis Dionysianæ.

Epistolæ priscorum Pontificum suppositiæ.

Tum sequuntur epistolæ priscorum Pontificum a S. Clemente ad Melchiadem usque, omnes suppositititiæ, & omnes a Pseudoisidoro confictæ, duabus tantummodo S. Clementis exceptis, quas tamen ille interpolavit. En ipsarum seriem, quas in editis Conciliorum invenire licebit.

Epistolæ quinque S. Clementis, duæ ad Jacobum, tertia ad omnes Episcopos, Presbyteros &c. quarta ad Julium & Julianum, quinta ad Hierosolymis habitantes cum Jacobo Episcopo. Duæ primæ jam a Græco aliquo confictæ fuerunt, & a Rufino latinitate donatæ, in vetustiores collectiones tum Italicas, tum Gallicanas transierant. Solum epistola secunda in collectionibus Italicis inscribitur: *Præcepta S. Petri:* quo titulo illam ex iisdem collectionibus hoc tomo edemus inter documenta Juris canonici veteris: at in Gallicanis codicibus ab Harduino & Constantio indicatis inscribitur: *Epistola præceptorum S. Clementis Papæ missa Jacobo Fratri Domini*, vel *Epistola S. Clementis Romani ad Jacobum de sacramentis Ecclesiæ*. Has duas epistolas Pseudoisidorus ex Gallicanis collectionibus excerpsit, unde in secunda *epistolæ* inscriptionem retinuit.

Tres

Duæ epist. S. Clementis spuriæ ab Isid. interpolatæ.

Tres vero alias epistolas ipse suppositit. Illis autem duabus spuriis epistolis, quas aliunde accepit, novas impostoras addidit, cum eas prolixis interpolationibus auxit. Has interpolationes quisque dignoscet, si easdem epistolas ex Isidoriana collectione in Conciliis editas conferat cum illis multo brevioribus, quæ ex versione Rufiniana, & ex antiquioribus collectionibus hoc ipso tomo proferuntur, prima in collectione subjicienda cap. 64. col. 454. altera inter documenta paullo ante laudata num. 5. col. 674.

S. Anacleti epistolæ tres, prima ad Omnes Orientales, secunda ad Episcopos Italiæ, tertia ad Episcopos omnes.

S. Evaristi duæ, una ad Africanos Episcopos, altera ad Ægyptios.

S. Alexandri I. epistolæ tres, prior ad omnes Orthodoxos, aliæ duæ ad Episcopos omnes.

S. Xysti I. epistolæ duæ, prima ad omnes Christianos, altera ad omnes Episcopos.

S. Thelesphori una ad omnes Christianos.

S. Hygini epistolæ duæ, una ad omnes Christianos, altera ad Athenienses.

S. Pii I. item duæ, prima ad omnes Christianos, ad Italos altera.

S. Anitii (pro Aniceti) una ad Episcopos Galliæ.

S. Soteris duæ, prior ad Campaniæ, secunda ad Italiæ Episcopos.

S. Eleutherii una ad Galliæ provincias.

S. Victoris I. epistolæ duæ, una ad Theophilum Episcopum Alexandrinum, alia ad Africanos.

S. Zephirini duæ, prima ad Siciliæ, altera ad Ægypti Episcopos.

S. Callisti I. duæ, una ad Benedictum Episcopum, alia ad Episcopos Gallos.

S. Urbani I. una ad omnes Christianos.

S. Pontiani duæ, prior ad Felicem Succribonum, altera ad Christianos omnes.

S. Anteri una ad Episcopos provinciarum Bœticæ & Toletanæ.

S. Fabiani tres, prima ad omnes Episcopos, secunda ad Orientales, tertia ad Hilarium Episcopum.

S. Cornelii duæ, una ad omnes Episcopos, ad Rusticum Episcopum altera.

S. Lucii I. una ad Episcopos Galliæ & Hispaniæ.

S. Stephani I. duæ, prior ad Hilarium Episcopum, secunda ad Episcopos omnes.

S. Xysti II. duæ, prior ad Gratum Episcopum, secunda ad Episcopos Hispaniæ.

S. Dionysii duæ, una ad Urbanum Præfectum, altera ad Severum Episcopum.

S. Felicis I. epistolæ tres, prima ad Paternum Episcopum, secunda ad Episcopos Galliæ, tertia ad Benignum Episcopum.

S. Eutychiani duæ, prior ad Bœticæ, secunda ad Siciliæ Episcopos.

S. Gaii una ad Felicem Episcopum.

S. Marcellini duæ, ad Salomonem Episcopum una, altera ad Episcopos Orientis.

S. Marcelli duæ, prima ad Episcopos Antiochenæ provinciæ, secunda ad Maxentium tyrannum.

S. Eusebii tres, prior ad Galliæ, altera ad Ægypti, tertia ad Tusciæ & Campaniæ Episcopos.

S. Melchiadis una ad Episcopos Hispaniæ.

In hac prima parte, quæ ad priscos Pontifices pertinet a S. Clemente usque ad Melchiadem inclusive, seu exclusive usque ad S. Silvestrum, Pseudoisidorus quinquaginta novem epistolas finxit, & duas S. Clementi olim affictas retulit, ac interpolavit.

XIX. Sequitur ea pars, quæ Concilia exhibet. Præmittitur opusculum inscriptum *de primitiva Ecclesia & Synodo Nicæna*. Hoc opusculum cum subjiciatur litteris Melchiadis, ejusdem Pontificis nomine inscriptum a Gratiano aliisque allegatur. Sed in codicibus nomine caret. Est autem veluti proœmium ipsius Pseudoisidori in constitutionem sequentem. Incipit: *Nemo, qui divinas Scripturas legit* &c. uti tom. 1. Concil. Ven. edit. col. 1562.

Subjicitur *Constitutio Constantini ad Silvestrum*. *In nomine* &c. *Ea quæ Salvator & Redemptor noster* &c. Ibidem col. 1564. Apocryphum est hoc documentum. Quidam istud Pseudoisidoro tribuunt. Balsamon quædam Græca ejus fragmenta recitat. Integrum autem documentum græce scriptum invenit P. Possinus in Vaticanis codicibus Græcis 614. fol. 76. 789. fol. 185. 973. fol. 39. & 1416. fol. 127. uti P. Labbeus notavit. Hinc non improbabiliter suspicati sunt Baronius & Binius, hoc constitutum a Græcis fuisse confictum, & postea latine redditum, atque a Pseudoisidoro exceptum. Illud quidem legitur latine in collectione Gallicana, quam primo loco exhibet vetustus codex Colbertinus 3368. Vide quæ diximus part. 2. c. 8. n. 3. Etsi vero hoc documentum ibidem additicium videatur; cum tamen eadem collectio Colbertina sit Pseudoisidoro antiquior, nec quidquam Isidorianum receperit; ipsum ex hac, vel ex alia fortassis vetustiore Gallicana collectione hoc monumentum ebibisse satis credibile est.

Sequitur: *Quo tempore Nicænum Concilium habitum sit. Canones generalium Conciliorum a temporibus Constantini cœperunt*, &c. ac desinit in verbis *secundum post Apostolos symbolum tradiderunt*. Est initium præfationis collectionis Hispanicæ, quam integram dedimus cap. 4. n. 5.

Incipit epistola, vel præfatio Nicæni Concilii. Beatissimo Silvestro in urbe Roma Apostolicæ Sedis Antistite &c. Est præfatio a Pseudoisidoro sumta ex collectione hoc tomo edita. Vide col. 22.

Canones Concil. ex Hispanica sumti.

Postea describuntur canones Conciliorum Græciæ, Nicæni, Ancyrani, Neocæsarienses, Gangrenses, Sardicenses, Antiocheni, Laodiceni, Constantinopolitani, Ephesini, & Chalcedonenses, ac Formata Attici. Item canones octo Conciliorum Africæ, septem Carthaginienses, & Milevitani. Dein canones Conciliorum Galliæ, trium Arelatenses, Valentini, Tauritani, Regenses, Arausicani, Vasenses, Agathenses, Aurelianenses. Tandem canones Conciliorum Hispaniæ, Eliberitani, Tarraconenses, Gerundenses, Cæsaraugustani, Ilerdenses, Valentini, Toletanorum I. II. III. & IV. initium Bracarense I. quo interrupto inseruntur aliæ novem Synodi Toletanæ a V. ad XIII. quæ ultima apud Merlinum in fine mutila, in Vat. 630. aliisque Isidorianis integra legitur. Postea iterum subditur Synodus Bracarensis I. sed integra; & mox Bracarensis II. Dein Capitula Martini Bracarensis, & Concilium Bracarense anni 675. ac tandem duæ Synodi Hispalenses. Hæc omnia Pseudoisidorus sumsit ex auctiori collectione Hispanica originis Gallicanæ, qualis est in MS. Vat. 1341. cum eadem repetitione Bracarensis I. & cum iisdem lectionibus liberius emendatis, uti antea monuimus. Solum in Nicæno post symbolum omittitur Episcoporum catalogus, qui in eodem codice collectionis Hispanicæ legitur.

Epistolæ Pontificum a S. Silvestro partim spuriæ, partim sinceræ, aut interpolatæ.

XX. Tertia pars sequitur, quæ epistolas profert ceterorum Præsulum Romanorum a S. Silvestro ad S. Gregorium usque. Eadem præfatio his præmittitur, *Hactenus digestis Conciliis* &c. quam in Hispanica attulimus cap. 4. n. 6.

Primum autem documentum, quod producitur, suppositicium est. *Incipiunt excerpta quædam ex synodalibus gestis S. Silvestri Papæ. Temporibus S. Silvestri Papæ, & Constantini piissimi Augusti factum est magnum Concilium in Nicæa* &c. uti t. 1. Concil. a col. 1575. usque ad verba columnæ 1578. *designatus sit chirographus*. Cum vero in editione Conciliorum his excerptis subjiciantur ipsa synodalia gesta S. Silvestri cum titulo: *Canon*, sive *Constitutum Silvestri*, ex quibus hæc excerpta Pseudoisidorus decerpsit; hæc quoque gesta, quæ æque suppositicia sunt, in Isidoriana collectione intexta ibidem traduntur. Verum licet in aliquo codice Isidoriano legantur; absunt tamen a nostro codice & ceteris, quos consuluimus. Inanem quidem laborem ille assumsisset concinnando excerpta ex iisdem gestis, si ipsamet gesta suæ collectioni inserenda putasset. Hæc tantum excerpta in suo quoque codice inventa memorat Hincmarus Remensis in sæpe laudato opusculo contra Hincmarum Laudunensem c. 24. ubi etiam gesta ejusmodi veluti apocrypha rejicit. Cum porro ea sub Symmachi ætatem una

cum

cum aliis documentis apocryphis concinnata inserta fuerint quibusdam collectionibus Italicis, ac in Gallias etiam transierint, uti leguntur in vetusto MS. Colbertino 784. de quo confer part. 2. c. 6. n. 4. & 5. Pseudoisidorus ex aliquo ejusmodi Gallicano exemplo hæc excerpta deduxisse dicendus est. Ceterum præ oculis habuisse etiam Pontificale Romanum Damasi nomine inscriptum, cujus auctor eadem S. Silvestri synodalia gesta compendio exhibet, nihil dubii est. Quædam enim particulæ excerptorum Pseudoisidori cum Pontificalis abbreviatione magis, quam cum ipsis gestis conveniunt.

Epistola supposititia Athanasii & ceterorum Ægyptiorum ad Marcum Papam, qua petunt exemplum canonum Nicænorum; & rescriptum Marci ad eosdem item supposititium. Vide t. 2. Conc. col. 488. & 490.

Fides in sacro Romano tractata Concilio a beatissimo Julio Papa & reliquis veræ fidei Episcopis. *In nomine Domini Dei & Salvatoris* &c. Ibi col. 549. Hæc quoque est pseudoisidoriana impostura.

Ejusdem Julii Papæ epistola ad Orientales pro S. Athanasio. *Decuerat vos, fratres, alios ecclesiasticis instruere disciplinis* &c. Ibi col. 497. Est apocrypha.

Responsio Orientalium pariter apocrypha. *Licet circa omnes* &c. Ibi col. 502.

Rescriptum Julii ad eosdem Orientales. *Decuerat vos adversus Sanctam Romanam & Apostolicam Ecclesiam* &c. Ibi col. 506. Apocryphum.

Athanasii & Ægyptiorum Synodica ad Liberium Papam apocrypha. *Vestræ beatissimæ paternitatis jura* &c. Eodem tom. 2. Concil. col. 817.

Liberii rescriptum ad eosdem item supposititium. *Olim & ab initio* &c. Ibi col. 819.

Athanasii & Ægyptiorum ad Felicem Papam epistola apocrypha. *Vestro sancto suggerimus Apostolatui* &c. Ibi col. 993.

Felicis responsio. *Sacram vestram Synodicam* &c. Ibi col. 999. Alia ejusdem ad eosdem. *Gratia vobis* &c. col. 1005. Utraque supposititia.

Liberii epistola ad universos Episcopos. *Nihil est quod stare* &c. Ibi col. 815. Apocrypha.

Damasus Paullino. *Per filium meum Vitalem* &c. Ibi col. 1014. Hæc sincera Damasi epistola sumta est ex collectione Hispanica.

Postea Pseudoisidorus alteram genuinam ejusdem Damasi epistolam ad eumdem Paullinum ex Hispanica collectione sumtam, quæ *Confessio fidei ad eumdem Paullinum* alias inscribitur, in tres partes dissecuit, iisdemque tres apocryphas epistolas interseruit, tabula sex capitulorum præmissa, cui eæ partes tres genuinæ epistolæ, ac tres epistolæ supposititiæ post tabulam subjectæ respondent hoc modo.

I. Ejusdem Damasi ad Paullinum. *Post Nicænum Concilium aliud in urbe Romana postea congregatum est* &c. uti tom. 2. Concil. col. 1061. usque ad illa, *si quis de Patre & Filio bene senserit, de Spiritu Sancto autem non recte habuerit, hæreticus est.* Est prima pars laudatæ epistolæ, seu confessionis fidei ad Paullinum, nisi quod omittitur hoc loco decretum adversus eos, qui de Ecclesiis suis ad alias migrant: quod infra subjicitur tit. 6.

II. Epistola Stephani ac trium Conciliorum Africæ ad Damasum. *Notum vestræ facimus Beatitudini* &c. Ibi col. 1018. Est supposititia.

III. Quod omnes hæretici de Filio Dei & Spiritu Sancto male sentientes in perfidia Judæorum & gentilium inveniuntur. *Quod si quis patiatur Deum Patrem, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum Deos dici* &c. Est postrema pars laudatæ genuinæ epistolæ ad Paullinum. Ibi col. 1063. B. Sed post ultima verba *sine dubio credamus*, in cod. Isid. adduntur alia nonnulla, quæ in puris Hispanicæ collectionis exemplaribus non leguntur.

IV. Epistola Damasi ad Prosperum Numidiæ & alios Afros. *Licet, fratres dilectissimi, nobis sint nota* &c. Ibi col. 1025. Apocrypha.

V. De Sacerdotibus, qui de Ecclesiis suis ad alias migrant. *Eos autem Sacerdotes, qui de Ecclesiis ad Ecclesias* &c. Ibi col. 1062. C usque ad verba *quiescat in Domino*. Est decretum memoratæ genuinæ epistolæ Damasi ad Paullinum, quod antea omissum fuerat.

Epistola synodica Damasi ad Illyrios Episcopos. *Credimus sanctam fidem vestram* &c. Sumta est ex versione Epiphanii in historia tripartita lib. 5. c. 29. cui Pseudoisidorus addidit chronicam notam spuriam, *Dat. XVII. Kal. Nov. Siricio & Ardabure VV. CC. Consulibus*. Vide tom. 2. Concil. col. 1031.

Damasi epistola apocrypha ad Episcopos Italiæ. *Optaveram dilectissimi* &c. Ibi col. 1033.

Siricii epistolæ tres, omnes sinceræ ex collectione Hispanica, una ad Himerium, altera ad diversos contra Jovinianum, tertia ad Orthodoxos per diversas provincias. Ibi col. 1212. 1218. & 1223.

Anastasii duæ supposititicæ, prior ad Germaniæ & Burgundiæ Episcopos, secunda ad Nerianum nobilissimum virum. Ibi col. 1428. & 1430.

Innocentii epistolæ tres & viginti, omnes sinceræ ex Hispanica collectione excerptæ, quæ leguntur tom. 3. Conciliorum ab epist. 1. ejusdem Pontificis usque ad 23. col. 13. & seqq.

Carthaginiensis Concilii epistola ad Innocentium, & rescriptum Innocentii. Dein epistola Concilii Milevitani ad eumdem Pontificem cum hujus rescripto. Item epistola familiaris quinque Episcoporum Africæ ad ipsum Innocentium, & hujus responsio. Tandem epistola familiaris Innocentii ad Aurelium. Hæ septem epistolæ leguntur in collectione Gallicana hoc tomo impressa, ex qua Pseudoisidorus illas hausit. Vide infra a col. 128. ad 164.

Zosimi epistolæ duæ ex collectione Hispanica decerptæ, una ad Esychium, altera ad clerum Ravennensem. Exstant in epistolis Zosimi t. 3. Conc. ep. 1. & 2.

Bonifacii Papæ epistola ad Honorium Augustum cum hujus responsione; & alia ejusdem Pontificis ad Episcopos Galliæ. Sunt sinceræ, ex Hispanica collectione sumtæ. Exstant eodem tom. 3. Concil. inter Bonifacii epistolas.

Cælestini epistolæ tres item ex Hispanica, una ad Venerium & alios Episcopos Gallos, altera ad Episcopos per Viennensem & Narbonensem provinciam constitutos, tertia ad Episcopos Apuliæ. In Conciliis sunt epist. 1. 2. & 3. hujus Pontificis.

Xysti III. una apocrypha ad Episcopos Orientales. Est tom. 4. Concil. epist. 3.

Ex collectione Hispanica postea subduntur eodem plane ordine epistolæ novem & triginta S. Leonis, & aliorum, quas in descriptione collectionis Hispanicæ recensuimus cap. 4. n. 6.

Hilari Papæ tria documenta ex eadem collectione Hispanica, idest synodale decretum, & duæ epistolæ ad Ascanium Tarraconensem. Sunt in Conciliis epist. 1. 2. & 3.

Simplicii Papæ epistola ad Zenonem Spalensem, & Acacii epistola ad Simplicium ex eadem collectione. Prior est in Conciliis epist. 1. ejusdem Pontificis, altera est post epist. 8.

Felicis II. (apud Pseudoisidorum III.) epistolæ tres ex eadem Hispanica, una ad Siculos, altera ad Acacium, tertia ad Zenonem Spalensem. In Conciliis epist. 6. 7. & 8.

Decretum Gelasii Papæ de libris recipiendis vel non recipiendis, quod incipit: *Post propheticas & evangelicas Scripturas* &c. uti tomo 5. Concil. col. 386. Hoc decretum sincerum exscriptum fuit ex aliqua vetustiore collectione, seu codice Gallicano, cujusmodi sunt Colbertinus 784. de quo diximus part. 2. c. 6. & alius Colbert. 3368. de quo ibidem c. 8.

Aliud ejusdem decretum generale, quod alias inscribitur: *Epistola ad Episcopos Lucaniæ & Siciliæ.* Item alia ejusdem epistola ad Sicilienses. Hæc duo ex Hispanica collectione excerpta, leguntur tom. 5. Concil. epist. 7. & 10.

Ejusdem Gelasii epistolæ quatuor, prior Fausto Magistro, secunda Anastasio Imperatori, tertia Dardaniæ Episcopis, quarta ad Orientales. Hæ sumtæ ex Gallicana collectione hoc tomo impressa cap. 48. 49. 50. & 51.

Anastasii Papæ epistola ad Anastasium Augustum ex collectione Hispanica. Exstat tom. 5. Concil. ep. 1. inter illas ejusdem Pontificis.

Symmachi Papæ epistola ad Cæsarium Arelatensem, item ex Hispanica. Ibi epist. 5. inter Symmachi epistolas.

Sub-

Subjiciuntur tria genuina Concilia sub eodem Symmacho ex Hadriana collectione, quæ tom. 5. Concil. inscribuntur Synodus I. III. & IV. In plerisque codicibus Isidorianis inseruntur hoc loco duæ aliæ Synodi sub eodem Pontifice, quas fictitias probavimus, nec non alia sincera sumta ex Ennodio. Verum hæc in MS. Vat. 630. in finem collectionis rejiciuntur, de quibus inferius redibit sermo.

Hormisdæ epistolæ octo, & duæ ad Hormisdam eodem ordine, quo eas designavimus in collectione Hispanica, ex qua Pseudoisidorus eas derivavit.

Joannis I. Papæ epistolæ duæ, una ad Zachariam Archiepiscopum, alia ad Episcopos Italos. Sunt suppositiæ.

Felicis III. (apud Pseudoisidorum IV.) aliæ duæ epistolæ item suppositiæ, prima ad omnes Episcopos, altera ad Sabinam.

Bonifacii II. epistola ad Eulalium apocrypha.

Joannis II. apocrypha epistola ad Valerium Episcopum.

Agapeti I. epistola ad Antemium Episcopum CP. item apocrypha.

Amatoris Episcopi epistola ad Silverium Papam, & hujus responsio: ambæ suppositiæ.

Vigilii epistola sincera ad Profuturum, sumta ex collectione Hispanica; sed apud Pseudoisidorum inscribitur ad Euterium ob mendosam lectionem, de qua videsis cap. 4. n. 15. Huic porro epistolæ ille ex suo duo capita addidit sextum & septimum.

Pelagii I. epistola ad Vigilium Episcopum, in Vat. 631. ad Julium, supposititia.

Joannis III. Papæ decreta ad Germanos & Gallos, item supposititia.

Benedicti Papæ apocrypha epistola ad David Episcopum.

Pelagii II. epistolæ tres, una ad Episcopos Synodi CP. secunda ad Benignum Archiepiscopum, tertia ad universos Episcopos præsertim Campaniæ & Italiæ, omnes apocryphæ.

S. Gregorii Magni epistolæ sex. Tres priores genuinæ ex collectione Hispanica sumtæ, prima & secunda ad Leandrum Episcopum Hispalensem, tertia vero ad Recaredum Regem, quæ leguntur lib. 1. Registri epist. 43. editionis Maurinæ, & lib. 9. epist. 121. & 122. Postea subjiciuntur tres aliæ ejusdem Gregorii epistolæ, quæ vel ex Registro ipsius, vel ex aliis collectionibus Gallicanis sumi potuerunt: una ad Secundinum, quæ exstat lib. 9. epist. 52. sed apud Pseudoisidorum longo additamento interpolata est, quod tamen ab alio antiquiori impostore confictum videbimus part. 4. c. 8. altera ad Teoctistam Patriciam, quæ habetur lib. 11. ep. 45. tertia ad Augustinum, quæ exhibet hujus interrogationes & Gregorii responsa, uti leguntur eodem lib. 11. epist. 64.

Synodus sub eodem Gregorio Magno cum sex canonibus usque ad verba *subire appetit servitutem*, uti habetur tom. 6. Concil. col. 1310.

Primæva collectio Isid. quæ.

Decreta Papæ Gregorii junioris. Est Synodus Romana impressa tom. 8. Concil. col. 185. In hac Synodo primæva Pseudoisidori collectio desinit. Porro in MS. Vat. 630. ex quo hujus collectionis descriptionem expressimus, folium album sequitur, quod confirmat eamdem collectionem in laudata Synodo desiisse, adeo ut quæ post idem folium in eodem codice subjiciuntur, posteriori additamento accensenda sint.

Additamenta ejusdem secundis Isidori curis.

Subduntur autem eodem caractere totius codicis sequentia documenta, quæ ad Symmachi Papæ causam pertinent.

Libellus apologeticus Ennodii pro Synodo Palmari Romana, & pro Symmacho. Vide tom. 5. Concil. col. 479.

Synodus V. & VI. sub eodem Symmacho, quas n. 7. suppositicias probavimus. Exstant ibidem col. 501. & 509.

Ennodii epistolæ duæ Symmacho attributæ, una ad Laurentium Mediolanensem, quæ incipit: *Prodit religiosæ motum conscientiæ*. In Ennodii operibus legitur, sed cum titulo: *Dictio tertia Ennodii data Stephano V. S. Vicario dicenda Maximo Episcopo*; altera ad Liberium Patricium, quæ apud eumdem Ennodium est epist. 1. libri 5.

Cum porro hæc documenta, præsertim Synodi duæ supposititicæ, Pseudoisidoro tribuantur, & in aliis collectionis Isidorianæ exemplaribus post tres sinceras Symmachi Synodos inveniantur inserta; hæc posterioribus Pseudoisidori curis accessisse videntur: & idcirco descripta in fine laudati codicis Vat. 630. qui in antecedentibus foliis primigenium collectionem his documentis expertem continet.

Post hujusmodi additamenta in eodem codice iterum pagina alba & vacua relinquitur; ac dein sequentia eodem caractere adjiciuntur.

Capitula Hadriano Papæ adscripta, & Angilramno Episcopo Mediomatriciæ tradita. Sunt capita 52. quorum ultimo alia capita 19. immediate adnectuntur. Hæc, quæ edita sunt tom. 8. Concil. col. 599. suppositicia, & ab impostore post primum fetum digesta demonstravimus n. 8.

Disputatio Constantii Imperatoris & Liberii Romani Pontificis. *Constantius Imperator dixit* &c. ut in Hist. Tripartita lib. 5. c. 17.

Nonnullæ sanctiones sparsim collectæ ex actionibus Concilii Chalcedonensis, quas in aliis quoque collectionibus invenimus.

De mutatione Episcoporum ex lib. 12. Hist. Tripartitæ c. 8. & 11.

Item ex epistola Pelagii Papæ. *Quod non debeat Episcopus de civitate ad civitatem transire.*

Hic est codicis finis. Capitula Hadriano I. afficta, in aliis Isidorianis codicibus, qui pseudosynodos Symmachi suo loco inserunt, subduntur post Gregorii junioris decreta, & ad Isidori collectionem (in qua tantum inventa sunt, nec non in iis, quæ ex Isidoriana proveniunt) pertinere creduntur. Certe ipsorum Capitulorum suppositio Pseudoisidori indolem refert, & ex suppositicis quidem epistolis ab eo conditis eadem fuisse excerpta observavimus, adeo ut idem omnium artifex perspiciatur. Cum vero Pseudoisidorus in præfatione scripserit, se *subjecturum decreta Præsulum Romanorum*, non ad Hadrianum usque, sed usque *ad S. Gregorium*; ea Capitula ad primigenium ejus fetum non pertinuisse dicenda sunt, sed postea ab eodem fuisse conficta; ac propterea jure in nostro codice separatim inter additamenta referuntur.

De MS. Vat. 631.

XXI. Codex Vat. 631. qui quondam fuit Cardinalis Petri Episcopi Rothomagensis, sæculo XII. scriptus, omnia continet quæ sunt in Vat. 630. exceptis duabus postremis additionibus *de mutatione Episcoporum*, & *ex epistola Pelagii Papæ*. Solum ordo alicubi mutatur: & cum ea, quæ ad Symmachum pertinent additamenta, suo loco descripta sunt post tres sinceras ejusdem Pontificis Synodos; tum vero Hadriani Capitula cum reliquis post Gregorii junioris decreta sine ullo additamenti indicio subjiciuntur. Illud vero hujus codicis peculiare est, quod post Isidorianam collectionem addit totam collectionem Hadrianam, & versionem Concilii VI. sub Agathone Pontifice.

§. VI.

De quibusdam MSS. codicibus, qui Isidorianam collectionem non omnino puram, aut integram continent. Quædam epistolæ apocryphæ Pseudoisidoro perperam attributæ.

De MS. Vat. Ottob. 93.

XXII. Quænam sit pura & integra Isidoriana collectio, hactenus explicavimus. Nunc de quibusdam codicibus agendum, qui eam cum additamentis ab ipsa alienis, vel etiam non omnino integram præferunt. Primo occurrit codex Vat. Ottobonianus 93. membranaceus in folio, qui antiquissimo caractere minutiori scriptus, & in duas columnas distinctus, noni vel decimi sæculi ætatem exhibet. Gallicanum olim fuisse manifestat pergamena ad muniendum codicem in fine adnexa, quæ actum continet Gallicani Episcopi Parisiensis, & Thomæ de Corcellis sacræ paginæ professoris, & Ecclesiæ Parisiensis Decani sub Pio II. Pontifice. Idem codex initio epistolas priscorum Pontificum, dein canones Conciliorum, postea subsequentium Sedis Apostolicæ Antistitum decreta, idest ipsam Isidorianam collectionem repræsentat. Sed cum initio;

tio, & fine careat, eamdem collectionem non omnino integram præstat. Hunc vero defectum supplent duo alii codices, Casanatensis PP. Prædicatorum Minervæ signatus A. 11. 14. & Vat. 3791. ille enim omnino integer priscorum Pontificum epistolas, & canones Conciliorum complectitur, iste vero subsequentium decreta Pontificum ad finem usque; & ita hi codices cum laudato MS. Vat. Ottoboniano in sua cujusque parte conveniunt, ut is in duas veluti partes disectus, duobus illis codicibus comprehendatur, ac quid in ipso sive initio, sive in fine desit, ex iisdem suppleri tute possit.

Duo alii codd.

XXIII. P. Constantius similes Isidorianos codices vidit, qui solum canonibus Conciliorum carebant. Monet enim duplicem indicem capitulorum in iisdem fuisse præmissum, unum initio ante epistolas priscorum Pontificum, qui & Conciliorum canones quantumvis in iis codicibus omissos designat, alium ante epistolas posteriorum Pontificum. Hos autem indices in memoratis tantummodo exemplis nacti sumus: primum quidem in Casanatensi (nam Vat. Ottob. initio mutilus est) secundum vero in Vat. Ottob. & in alio Vat. 3791. Præterea ille in suis codicibus quasdam pseudoepistolas reperit Damaso, Hieronymo, & Leoni affictas, quas solum laudatis nostris codicibus simul insertas reperire licuit: ac proinde illos P. Constantii nostris plane similes multo certius agnovimus. Is porro easdem pseudoepistolas æque ac ceteras supposititias Pseudoisidoro attribuit, eo quod eos solos Isidorianos codices nactus, puram Isidorianam collectionem in ipsis contineri credidit. Nos vero, quibus contigit manuscriptum Vat. 630. omnium antiquissimum & integrum, aliosque similes puram Isidorianam collectionem præseferentes inspicere; horum comparatione memorata exemplaria eamdem collectionem non omnino puram continere perspeximus.

Præfat. ad Epist. Rom. Pont. n. 155.

XXIV. Quantum ad primam partem, quæ priscorum Pontificum epistolas, & canones Conciliorum comprehendit, illi quidem codices cum eadem ejusdem partis documenta eodem ordine præferant, quem in Vat. 630. notavimus, puri Isidoriani dici queunt. Solum hæc pars, ut ex Casanatensi integro didicimus, incipit a præfatione Isidori omissis adnotationibus atque Notitiis, quæ in Vat. 630. præfationi præeunt, in codicibus autem, de quibus agimus, post finem secundæ partis rejiciuntur, uti deteximus ex MS. Vat. 3791. Postea sequitur index capitum LXXVII. qui etsi deest in puris Isidori exemplis, documentis tamen Isidorianis plane respondet. Priores numeri XXX. assignantur totidem Pontificibus a S. Clemente usque ad Melchiadem, quorum epistolæ in eadem parte describuntur: ceteri numeri XLVII. sunt illi, qui ad Concilia pertinent in totidem numeros distributa, ut alibi vidimus.

In prima parte sunt puri Isid.

XXV. In altera vero parte, quæ posteriorum Pontificum epistolas respicit, non leve est istorum codicum a puris Isidorianis discrimen. Indicem capitulorum huic parti præmissum, qui in iisdem tantum MSS. inventus est, Isidoro quidem adscribi non posse duo suadent. I. quia pauciores epistolas recenset, quam in Isidoriana collectione contineantur. E septem ex. gr. Gelasii epistolis duas tantum, & e quatuor documentis Symmachi unum solummodo indicat. Præterea tabula manuscripti Casanatensis desinit in Anastasio, illa vero codicis Vat. Ottoboniani concluditur in Hormisda; cum Isidoriana collectio ipso auctore testante ad Gregorium usque perveniat. II. quia idem epistolarum ordo, qui in eo indice visitur, nec cum ordine aliorum codicum Isidori concordat, nec cum illo ipsius codicis Vat. Ottoboniani, aut alterius Vat. 3791. In ipso autem corpore horum codicum epistolæ non solum non respondent præmisso indici, verum etiam a collectione Isidoriana dissentiunt, & ex hoc præsertim discrimine hanc esse veram Isidori collectionem opinari non possumus. In primis ordo epistolarum ex. gr. S. Leonis Isidorianus non est. Pseudoisidorus enim Leonis epistolas XXXIX. ex Hispanica collectione in suam transtulit eo plane ordine, quo in Hispanica describuntur, uti probant codices Vat. 630. 631. & alii. Hinc eumdem pariter ordinem retinuit auctor ejus auctioris collectionis Isidorianæ, quam describimus capite sequenti. Licet enim is plura additamenta inseruerit, epistolas tamen ex Isidoro exscriptas eodem ordine retulit, quem in Isidorianis codicibus nactus est. At in MSS. de quibus in præsentiarum est sermo, alius omnino Leonis epistolarum ordo inducitur, eademque ordinis perturbatio est etiam in litteris Innocentii & aliorum. Deinde in Damaso num. 15. & 22. bis affertur confessio fidei, quam ille ad Paullinum misit, cujus initium est: *Post Nicænum Concilium*. Semel tantum in puris Isidorianis exemplis legitur. Præterea in Leone epistola ad Africanos ea forma auctioni exhibetur, qua editioni Hadrianæ quædam capitula subnectuntur in ea editione omissa, cum Isidorus ex Hispanica aliam formam decurtatam dederit. Vide nostram admonitionem in ipsam epist. 12. Adde tandem quod adjiciuntur aliquot epistolæ partim sinceræ, partim spuriæ, quæ in puris Isidorianis MSS. desunt. Ita in epistolis Damasi interseruntur tres, quarum duæ sunt apocryphæ, una ejusdem ad Hieronymum, quæ incipit: *Cum multa corpora librorum*; altera rescriptum Hieronymi incipiens: *Supplex legi epistolas Apostolatus vestri*; tertia autem Damasi sine titulo, cujus initium: *Cum Apostolicæ Sedi reverentiam debitam*: quæ est genuina ex Græco latine reddita ab Epiphanio Scholastico Historiæ Tripartitæ inserta lib. 9. c. 15. ubi ad Orientales missa traditur. In Leonis epistolis addititicæ sunt decem & octo; & in his epistola 28. ad Flavianum ex diversis fontibus bis describitur, nec deest epistola apocrypha a nobis in Appendicem tomi primi rejecta *de privilegio Chorepiscoporum seu Presbyterorum ad universos Germaniæ & Galliæ Ecclesiarum Episcopos*, quam tamen anterius confictam discimus ex litteris Joannis III. ab ipso Pseudoisidoro suppositis, in quibus eadem Leonis epistola allegatur. Præterea post S. Gregorii litteras adduntur *Epistolarum verba de diversis locis excerpta*, nimirum ex variis S. Gregorii Magni epistolis: & post Capitula Hadriani tria appenduntur: I. *Epistola Papæ Spalensis Episcopi* (idest S. Isidori Hispalensis) *ad Laudefridum Cordubensem*, quam ex MS. Hispanico edidit Loaisa, ac ex Loaisa refertur tom. 7. Concil. col. 434. II. *Alia Isidori ad Masonem Episcopum de restauratione Sacerdotum*, quæ supposititia creditur a Joanne Morino lib. 4. de pœnitentia c. 15. n. 6. III. *Catalogus de nominibus hæreticorum, qui unitatem Ecclesiæ turbaverunt*. Incipit: *Quidam etiam hæretici* &c. uti apud Gratianum caus. XXIV. q. 3. c. 39. Sumtus est ex lib. 8. Etymologiarum S. Isidori Hispalensis c. 5. Hæc postrema additamenta, quæ ob codicem in fine mutilum absunt a Vat. Ottob. 93. nobis innotuerunt ex MS. Vat. 3791. in quo hæc secunda pars integra conservatur. Hoc tam multiplex ejusmodi codicum discrimen a ceteris antiquioribus & purioribus Isidorianis exemplis nonne puram Isidori collectionem in illis non reperiri demonstrat? Neque vero quispiam suspicetur, documenta additicia, præsertim illa tria apocrypha quæ memoravimus, posterioribus Pseudoisidori curis accessisse. Id enim satis revincit præcipue codex Vat. 630. in quo cum posteriora ejusdem Pseudoisidori additamenta duplici appendice in fine descripta inveniantur, dubitare non licet, quin ea quoque additicia laudatorum codicum documenta ibidem cum ceteris subnexa fuissent, si eodem Pseudoisidoro auctore accessissent. Hinc ergo Pseudoisidoro minus recte adscribuntur supposititicæ epistolæ tres, una Damasi ad Hieronymum, alia Hieronymi ad Damasum, & alia Leonis ad Episcopos Germaniarum, atque Galliarum, quæ a puris Isidorianis codicibus absunt, & solum in iis inveniuntur, qui pluribus nominibus a pura Isidoriana collectione distant, & aliquot additamenta aliunde recepere. Non solus Pseudoisidorus fuit apocryphorum fabricator, sed alii plures ejusdem indolis inventi sunt. Ut autem omittamus quasdam vetustiores impostituras, epistola Deusdedit Papæ ad Gordianum Hispalensem Episcopum cum aliis tribus, quæ in ea allegantur, Julii, Innocentii, & Cælestini ad Episcopos Isauriæ, Ephesiorum, & Hierosolymæ, suppositionem manifestam prodit; nec tamen in ullo Isidori codice inventa, huic artifici tribui potest. Idem est de quibus-

t. 2. Conc. col. 1017. Ibidem.

Discrimen in parte altera.

Quædam apocrypha non sunt Isidori Mercatoris.

busdam aliis commentitiis scriptis, de quibus in Additionibus Isidorianis dicetur capite sequenti.

De MS. Florentino Isid.

XXVI. Codex Florentinus S. Marci signatus n. 182. qui sæculo circiter XII. scriptus, & epistolas, & canones continet, in postrema parte a pura Isidoriana collectione aliquantulum discrepat. Nam post Innocentii epistolas addit legem Imperatoris Constantii ad Volusianum, & ipsius Volusiani edictum in caussa Pelagianorum, quæ in collectione canonum hoc tomo edenda leguntur cap. 19. & 20. Dein in Leone præter ordinem ab Isidorianis codicibus diversum nonnullas epistolas præfert, quæ in iisdem codicibus desunt; & epistolam 12. ad Africanos Mauros non decurtatam, ut illi, sed integram & exacte descriptam exhibet, qualem in nulla alia collectione invenire licuit. Vide præfationem in Leonis epistolas §. XIV. ubi quatuor & viginti epistolas, quæ in eo codice describuntur, recensuimus. Cum autem epistola XXIV. ob codicem mutilum fine careat, num aliæ Leonis epistolæ sequerentur, & num in ceteris Pontificibus aliquid aliud ab Isidori collectione diversum insereretur, ignoramus.

XXVII. Plura dicenda essent de MS. cod. Vat. 1340. & de duobus similibus Venetis S. Marci 168. & 169. qui in postrema item parte Isidorianæ collectionis plurima documenta partim inserta, partim in fine addita continent. Sed cum hæc latius pateant, de his separatim agendum erit capite sequenti.

De MS. Vat. 629.

XXVIII. Codex Vat. 629. sæculi XII. in folio ante Isidorianam collectionem quædam præmittit S. Isidori Hispalensis opuscula, & Ecclesiasticam Rufini Historiam. Sequitur Pseudoisidori præfatio. Dein index capitulorum cum hoc titulo: *Incipit breviarium canonum Apostolorum & primorum a S. Clemente usque ad S. Damasum Apostolicorum sequens ordinem suum, quorum etiam gesta in hoc opere condita continentur subjecta capitulis suis.* Inquit autem *usque ad Damasum*, quia post canones Apostolorum epistolæ omnes Isidorianæ collectionis a S. Clemente ad Damasum usque continua serie describuntur, omissis intermediis canonibus Conciliorum, nec non tractatu de primitiva Ecclesia, & Synodo Nicæna. In reliquis autem Pontificibus librarius defatigatus multa omisit, pauca vero adjecit. Nam unam tantum Siricii epistolam dedit ad Himerium, unam spuriam Anastasii ad Germaniæ & Burgundiæ Episcopos, unam Innocentii ad Decentium, unam Zosimi ad Hesychium, Bonifacii epistolam ad Honorium Augustum & hujus rescriptum, unam Cælestini ad Episcopos Galliæ, quæ incipit *Apostolici verba præcepti*, unam apocryphan Xysti III. ad Orientales, Leonis tres tantum ad Rusticum, ad Anastasium, & ad Nicetam, unam Hilari ad Ascanium Tarraconensem, quæ in Conciliis est ipsius Pontificis epist. 2. omnes ex Isidoro excerptas. Duas addidit Simplicii, quæ in Isidoro desunt, unam ad Joannem Episcopum Ravennatem, alteram ad Florentium, Equitium, & Severum Episcopos, quæ in Conciliis sunt ejusdem Pontificis epist. 2. & 3. ac ex Hadriana collectione excerptæ videntur. Mox ex eadem collectione subduntur *Felicis decreta in Synodo, Flavio Boetio V. C. Consule* &c. uti tom. 5. Concil. col. 275. Apud Isidorum sola epistola eidem Synodo inserta & Siculis inscripta legitur. Postea vero ex Isidoro profertur alia tantum ejusdem Felicis epistola sexta ad Acacium, una Gelasii ad Episcopos Lucaniæ, primum Symmachi Concilium, una tantum Hormisdæ epist. 25. ad Episcopos Hispanos, una supposititia Joannis I. ad Zachariam Archiepiscopum, ac tandem una Felicis III. al. IV. ad Episcopos diversarum provinciarum, quæ apud Isidorum integra, heic proœmio diminuta legitur: incipit enim ab ultima ejusdem proœmii periodo: *Scripta sanctitatis vestræ, quæ ad Sedem Apostolicam* &c. Præterea singulis Pontificibus ante cujusque epistolas suum elogium præmittitur ex Pontificali Romano, quod Anastasio Bibliothecario tribuitur: & licet post laudatum Felicem nullæ subsequentium Pontificum constitutiones in eodem codice describantur; elogia tamen omnium afferuntur ad Hadrianum usque. Succedunt Capitula decem A Gregorii VII. quorum initium: *Quicumque militum, vel cujuscumque ordinis, vel professionis persona prædia ecclesiastica* &c. ut in Concilio Romano celebrato ann. 1078. Dein ordo de discretione pœnitentium, quem Gregorius Papa constituit. *Ponunt canones peccantibus de quibusdam peccatis tres annos in pœnitentia, unum ex his in pane & aqua, de quibusdam quinque annos* &c. Finis est, *vitam consequi possimus sempiternam*. Hunc ordinem hactenus nullibi invenimus. Ultimum documentum est Synodus Urbani II. Papæ Placentiæ habita an. 1095. quæ exstat tom. 10. Concil. col. 824.

De MS. Vallicellano Isid.

XXIX. Codex Vallicellanus D. 38. sæculi circiter decimi, canonibus Conciliorum omissis, Isidorianæ collectionis epistolas continet a S. Clemente adno Damasum usque, ut in præcedenti codice. Præter Pseudoisidori præfationem habet etiam opusculum de primitiva Ecclesia. Subjicit Nicolai I. epistolas in caussa Rothadi Episcopi Svessionensis, quæ in editione Conciliorum leguntur. Codicem claudit epistola Vitaliani Papæ ad Paullum Archiepiscopum Cretensem, quæ in Conciliis est ejusdem. Pontificis epist. 1.

Duo alii MSS. Vatt.

XXX. Duo codices Vatt. 3788. sæculi XI. & 4873. ævi recentioris, easdem epistolas Isidorianas præferunt a S. Clemente usque ad Damasum. Postea quædam subnectunt ex S. Gregorio Magno, quæ in Isidoro non inveniuntur. Duo codices Isidoriani, qui Patavii in bibliotheca S. Joannis in Viridario continentur notati numeris 100. & 159., alia atque alia ab Isidoro aliena receperunt, quæ non vacavit in adversaria referre: nec dubitamus, quin alii codices alibi sint, aliquot omissionibus, vel additamentis diversi. Ex diligenti autem, quam §. 5. dedimus puræ Isidorianæ collectionis, descriptione, quid Isidorianum, quid adititium, vel omissum sit, quisque facile intelliget.

CAPUT VII.

De Additionibus Isidorianæ collectionis a Merlino editæ, quæ continentur in MS. Vat. 1340. ac aliis duobus bibliothecæ Venetæ S. Marci.

De edit. Merlini.

I. PRima Isidorianæ collectionis editio a subsequentibus Conciliorum editoribus recepta, Jacobi Merlini opera Parisiis prodiit an. 1523. quæ iterum repetita fuit Coloniæ an. 1530. & iterum Parisiis an. 1535. Verum hæc in postrema parte, quæ canones Conciliorum subsequitur, pluribus additamentis plerumque genuinis aucta est, quibus pura Isidoriana collectio caret. Hæc autem adititia documenta non a Merlino inserta fuerunt, sed ante ipsum a studioso aliquo hinc inde diligenter collecta, atque descripta invenimus in MS. Vat. 1340. cujus simile exemplum eum in editione præ oculis habuisse deprehendimus. Cum vero idem Merlinus aliquot documenta prætermiserit, & ob defectum, uti credimus, sui exempli ipsam collectionem perduxerit usque ad Zachariam; plura vero laudatus codex contineat, quæ ad Remense usque Concilium anni 1148. sub Eugenio III. perveniunt; hinc ejusmodi Additionum notitiam ex eodem codice heic distincte proferre necessarium ducimus. Aliquot exemplaria MSS. plane similia reperiri in Galliis, quorum unum Herovallianum Quesnellus laudat, alterum Remense S. Remigii tum idem Quesnellus, tum P. Constantius commemorant, ex aliquot certis indiciis agnovimus. Aliud in duas partes distinctum nacti sumus in bibliotheca Ducali Veneta S. Marci, quarum prima pars in Cælestini litteris desinens, exstat in MS. signato num. 168. altera vero, quæ a Xysti III. epistolis incipiens, & progrediens usque ad laudatam Synodum Remensem, plura & potiora additamenta complectitur, describitur in MS. 169. Hæ porro additiones discerni non possent, nisi accurata præcessisset integræ & puræ Isidorianæ collectionis descriptio, quam ex puris Pseudoisidori codicibus præcedenti capite §. 5. exhibuimus. Hinc enim perspectis quæ Pseudoisidorus in sua collectione vel prioribus curis posuit, vel posterioribus addidit, cetera quæ præterea in hoc vel illo codice inveniuntur descripta, alienis additamentis jure sunt deputanda. Ex qua distinctione Addi-

tionum a puris Isidorianæ collectionis documentis id utilitatis sequetur, quod quisque perspiciet, quam perperam nonnulli Pseudoisidoro tribuerint nonnulla; quæ non ad ipsum, sed ad memoratas aliorum Additiones pertinent.

De MS. Vat. 1340.

II. Codex itaque Vat. 1340. ex quo præsertim ejusmodi Additionum descriptionem eruemus, est pergamenus in folio sæculi XII. nam in fine legitur catalogus duplex Romanorum Pontificum, quorum alter brevem ipsorum notitiam præferens desinit in Eugenio III. & Hadriano IV. alter vero in Clemente III. qui obiit an. 1191. Initio ante Pseudoisidori præfationem ea omnia præmittuntur, quæ adnotavimus in describendo codice Vat. 630. exceptis catalogo Romanorum Præsulum, & Notitia provinciarum, quæ in finem codicis rejiciuntur. Post præfationem eadem omnino sequuntur usque ad Siricium, quæ in eodem MS. Vaticano 630. recensuimus. Post Siricii autem epistolas tres duo inseruntur; I. Concilium Telense cum ejusdem Pontificis epistola ad Africanos: II. epistola Ambrosii, Sabini, Bassiani &c. ad Siricium, quæ in collectione hoc tomo impressa invenientur cap. 31. & 62. Cetera usque ad Leonem ut in eodem codice Vat. Solum post epistolas Cælestini I. hæc clausula notatur: *Explicit prima pars canonum:* quæ quidem tota exhibetur in MS. Veneto S. Marci 168. Dein secunda pars, quæ in codice Vat. 1340. postea sequitur, & continetur in alio codice Veneto 169. præmittit tabulam capitulorum cum titulo: *Incipiunt capitula sequentis operis.* Inchoat vero a litteris Xysti III.

Duo codd. Veneti, & partes duæ distinctæ.

III. In Leonis autem epistolis, quæ Xysto III. subnectuntur, Additionum auctor peculiari diligentia usus est. Cum enim apud Isidorum sint tantum epistolæ XXXIX. ille alias sexaginta adjecit, quas indicavimus in præfatione ad epistolas S. Leonis §. 13. tom. 1. pag. 350. In his est Leonis pseudoepistola de Chorepiscopis. Cum vero Additionum collector dedisset Leonis epistolam 12. ad Africanos ex editione decurtata, quam apud Isidorum reperit; memoratæ pseudoepistolæ de Chorepiscopis sine ullo titulo ex collectione Hadriana subjecit ea capitula earumdem litterarum ad Africanos, quæ in decurtata editione desiderantur. Inter Leoninas epistolas inseruit alienas epistolas duas. Una est epistola Leonis, Victorii, & Eustochii ad Episcopos inter tertiam provinciam constitutos, quam Leoni Bituricensi, aliisque Gallicanis Episcopis restitutam in Appendice epistolarum S. Leonis dedimus tom. 1. pag. 1471. Hanc quidem, perinde ac si esset S. Leonis Papæ *cum Synodo Romæ* scripta, bis laudavit Hincmarus Remensis, primo in quaternione ad Carolum Regem Opusc. I. tom. 10. Concil. edit. Venetæ col. 1253. ac iterum initio Opusculi II. ibidem col. 1268. Nihil ergo mirum, si noster collector pari hallucinatione eam ejusdem Pontificis litteris accensuit. Altera est epistola S. Cyrilli ad Nestorium ex ea antiqua versione, quæ profertur in collectione hoc tomo edita cap. 66. Merlinus in his epistolis non solum ordinem nostrorum codicum alicubi mutavit; verum etiam tres epistolas omisit, unam Petri Ravennatis ad Eutychen, quæ in ipso Isidoro legitur, alteram Ceretii, Salonii, & Verani ad S. Leonem, tertiam S. Cyrilli ad Nestorium.

IV. Post Leonis epistolas in utroque nostro codice Vaticano & Veneto afferuntur sequentia a Merlino pariter omissa.

I. Breviarium causæ Nestorianorum in capita 24. distinctum, quod Liberatus digessit.

II. Joannis CP. epistola ad Theodorum Mopsuestenum, quæ incipit: *Si esset quidem venire possibile* &c.

III. Gregorii Nazianzeni ad eumdem. *Tempus mihi est illud Scripturæ dicere* &c.

IV. Alia ad Theodorum. *Dilectionis indiciis delectamur* &c.

V. Pars epistolæ ejusdem Gregorii ad eumdem. *Qui assumpsit David* &c.

VI. Alia ejusdem ad eumdem. *Habuit quidem & apud nos livor* &c.

VII. Isidori Pelusiotæ ad Cyrillum. *Terrent me divinarum Scripturarum exempla* &c.

VIII. Alia ad eumdem. *Compassio quidem non acute videt* &c.

IX. Alia. *Multa quidem testimonia &c.*

X. Alia. *Oportet admirabilis inconvertibilem semper esse* &c. Hæ quatuor epistolæ S. Isidori Pelusiotæ sunt epist. 370. 310. 323. & 324. Hæc autem novem documenta indicata a n. II. ad X. sumta fuerunt ex antiqua versione lucubrata tempore celebris controversiæ de tribus Capitulis; iisdemque ipsorum Capitulorum defensores usi sunt, ut colligere licet præsertim ex libris Facundi Hermianensis.

XI. Defensio fidei facta a Cyrillo. *Invicta pariter veritate defendimus omousion* &c.

XII. B. Cyrilli & testimonia SS. Patrum. *Certum est tamquam aliud in alio habitam divinam naturam in humanitate* &c. Incipiunt testimonia diversorum. S. Cyrilli ex libro 22. Thesauri. *Nonenim unam esse naturalem operationem* &c. aliaque adduntur ex SS. Athanasio, & Gregorio Nysseno, ex Gelasii epistola ad Dardanos, & ex Theodoreto.

XIII. S. Quintiani Episcopi Asculani ad Petrum Antiochenum. *Omnis itaque qui dicit naturam Dei* &c. Sunt anathematismi 21. ejus supposititiæ epistolæ subjecti. Vide tom. 5. Concil. col. 223. & notam Severini Binii. Confer] etiam quæ de hoc aliisque quinque ejusdem generis documentis apocryphis diximus part. 2. c. 11. §. 3. Hanc pseudoepistolam in Gallicanis MSS. Bellovacensi & Victorino Harduinus invenit.

XIV. Athanasii epistola ad Epictitium (lege Epictetum) & alia Cyrilli ad Joannem Antiochenum ex versione, quam in collectione hoc tomo edenda reperies cap. 52. & 53.

XV. Libellus Augustini contra omnes hæreses. *Credimus in unum verum Deum* &c. Editus est in Appendice tomi 8. Operum S. Augustini col. 78.

V. Redit collectio ad Isidorianam, & post tria documenta Hilari Papæ ex Isidoro descripta, quæ Merlinus etiam dedit, cum eodem Merlino addit epistolam ejusdem Pontificis ad Leontium, Veranum, & Victurium, ac duas Ascanii & aliorum Episcoporum provinciæ Tarraconensis ad ipsum Pontificem, quas videsis tom. 5. Concil. in Hilaro epist. 4. 1. & 2. Dein inter epistolas Simplicis ex Isidoro exscriptas in nostris codicibus, & apud Merlinum tres aliæ ejusdem Pontificis inseruntur, una ad Joannem Ravennatem, altera ad Florentium, Equitium, & Severum, quæ ex collectione Hadriana excerptæ fuerunt, ac tertia ad Acacium, quam codex canonum hoc tomo edendus profert cap. 44. Porro in Isidoro, sicut & in collectione Hispanica unica producitur epistola Felicis III. ad Siculos. In nostris autem MSS. & apud Merlinum ex Hadriana collectione describitur integra Synodus Romana ejusdem Pontificis, in qua recitata fuit eadem epistola inscripta non *Siculis*, sed *Episcopis per diversas provincias constitutis*. Porro præter Gelasii epistolas in Isidoro inventas additur *tomus de anathematis vinculo* ex laudato Codice canonum sumtus c. 47. Subjicitur quoque ipsius epist. 1. ad Euphemium CP. Decretum Gelasii de libris, quod apud Isidorum ante ipsius epistolas profertur, non solum rejicitur in finem, verum etiam eidem præmittitur Ordo veteris & novi Testamenti, ejusdem Pontificis nomine inscriptus, qui apud Isidorum non legitur: & in ipso decreto post mentionem Synodi Chalcedonensis additur periodus: *Et si qua sunt Concilia* &c. quæ in Isidoro deest.

VI. Sequuntur, ut apud Isidorum, omnia documenta Anastasii & Symmachi cum hujus quoque Synodis apocryphis, & cum ceteris documentis ex Ennodio transcriptis, nec non epistolæ Hormisdæ. His autem subnectuntur alia duo documenta sumta ex collectione Hadriana. I. Justini Augusti epistola ad eumdem Hormisdam, cujus initium est: *Quo fuimus semper*. II. Exemplar precum ad Justinum a Hierosolymitanis & Antiochenis, & secundæ Syriæ Clericis missum, quod incipit: *Haurite aquam cum lætitia*. Nihil præter Isidori collectionem producitur in subsequentibus Pontificibus a Joanne I. ad Silverium usque, cujus litteræ ad Vigilium his verbis incipientes, *Multis te transgressioni-*

Aliæ litteræ Pseudoisidoro non adscribendæ.

sionibus irretitum, a Merlino editæ, cum in hisauctioribus codicibus, non autem in puris Isidorianis inveniantur, Pseudoisidori impostoris perperam accensentur. Has porro litteras in codicibus nostris subsequitur liber S. Prosperi contra Cassianum, quem Merlinus præterivit. A Vigilio ad S. Gregorium Magnum usque omnia cum Isidoro consentiunt. Post Synodum vero ejusdem S. Gregorii appenduntur duæ epistolæ, una Felicis Siciliæ Episcopi ad eumdem, altera rescriptum Pontificis, quæ in editione PP. Benedictinorum S. Mauri sunt epist. 16. & 17. libri 14. Hinc porro quam male hæ epistolæ a nonnullis suppositionis accusatæ, quæ in puris Isidorianis MSS. desunt, Pseudoisidori figmentis adscribantur, nemo non videt. Si vero suppositiciæ sint, nostris additionibus antiquior est hæc impostura, quippe alterius fragmentum retulerunt Joannes Diaconus in vita S. Gregorii lib. 2. c. 3. & Hincmarus Remensis epist. 37. & 59. nec non in tractatu de divortio Lotharii & Teuthbergæ interrog. 5. & quæst. 7. ac interrog. 12. ante finem.

Nec duæ aliæ epistolæ.

VII. Decretis Gregorii junioris, in quibus Isidoriana collectio desinit, nostri codices cum Merlino sequentes additiones subnectunt. Quatuor epistolas Vitaliani Papæ, unam ad Paullum Cretensem, alteram ad Vaanum cubicularium, tertiam ad laudatum Paullum Cretensem, & quartam ad Gregorium Syracusanum, quæ in editione Conciliorum sunt ejusdem Pontificis epist. 1. 2. 3. & 4. Item Martini I. epistolam ad Amandum Episcopum Trajectensem, quæ legitur tom. 7. Concil. col. 391. Sequuntur aliquot documenta, quæ spectant ad S. Bonifacium Episcopum Moguntinum. Professio scilicet & juramentum ejusdem præstitum Gregorio II. quod exstat tom. 8. Concil. col. 167. Ipsius Gregorii epistola prima ad eumdem Bonifacium; item epist. 3. ad universos Episcopos &c. dein epist. 4. ad Clerum & populum Thuringiæ: ep. 5. ad Optimates Thuringorum: epist. 7. ad Saxones: epist. 8. ad Bonifacium, nec non alia ad eumdem, quæ in vulgatis est epist. 1. Gregorii III. Porro sub nomine Gregorii junioris affertur epist. 2. ejusdem Gregorii III. ad omnes Episcopos, Presbyteros, & Abbates: item epist. 3. ad Optimates & populum provinciarum Germaniæ: epist. 4. ad Episcopos Bajoariæ & Alamanniæ: item alia ad Bonifacium, quæ est epist. 13. Gregorii II. Dein ep. 7. Gregorii III. ad Bonifacium. Tum epistola Bonifacii ad Zachariam Papam, quæ est in Conciliis tom. 8. col. 227. Item epistola 2. Zachariæ ad Witum Episcopum Barbaranæ, quæ in Conciliis inscribitur Burchardo Episcopo Wirciburgensi. Vide ibidem observationem Pagii. Item ejusdem epist. 11. ad Ruginfridum & alios Episcopos Gallos atque Germanos. Item ejusdem Pontificis ad Bonifacium epistolæ tres, idest 9. 12. & 1. Hucusque etiam Merlinus, quem deinceps codex suus deseruit. At in nostris exemplaribus subjiciuntur duæ epistolæ Bonifacii ad Stephanum II. Papam, quarum prima edita est tom. 8. Concil. col. 403. altera vero inter Opera seu epistolas ipsius S. Bonifacii est epist. 97. Dein epistola Danielis omnibus Regibus, Ducibus &c. ibidem epist. 33. Tum epistola Caroli Majoris domus Episcopis, Ducibus &c. tom. 8. Concil. col. 175. Postea Concilium anni 742. quod in vulgatis Germanicum appellatur, ibidem col. 269. Item alia Synodus ad Kalendas Martias in loco, qui dicitur Liptinas: ibi col. 273. Tum Bonifacii Moguntini epist. 19. ad Ethelbaldum Regem Mercionum: ac tandem alia ejusdem epist. 20. Buggani Abbatissæ.

VIII. Descriptis postea ex Isidori collectione Capitulis Angilramno traditis ab Hadriano I. Pontifice, nec non excerptis ex actionibus Concilii Chalcedonensis una cum altercatione inter Liberium & Constantium, hæc documenta adjiciuntur. Duæ epistolæ Innocentii II. una ad Samsonem Remensem & Ervicum Senonensem cum suffraganeis, alia ad Bernardum Abbatem Clarevallensem insertæ in Concilio Senonensi anni 1140. tom. 12. Conciliorum col. 1531. Concilium Remense anni 1148. sub Eugenio III. Ibidem col. 1652. Clauditur collectio cum Notitia provinciarum, quæ in aliis quoque Isidorianis MSS. describitur. In fine adduntur vitæ breviores & catalogus Romanorum Pontificum, de quibus n. 2. diximus.

IX. Cum post documenta ad S. Bonifacium Moguntinum pertinentia nullum trium sæculorum subsequentium ibidem suppetat usque ad Innocentium II. & Concilium Remense; suspicio non levis exoritur, hæc postrema documenta sæculi XII. additiones esse recentiores; collectorem vero ceterorum additamentorum vetustiorem aliquem studiosum virum fuisse, qui in epistolis & Conciliis ad S. Bonifacium spectantibus desiit. Quidquid autem hac in re credatur, hanc certe collectionem in Galliis digestam ostendunt additamenta documentorum, quæ vel Gallicana sunt, vel ex antiquioribus Gallicanis collectionibus excerpta fuerunt. Quæ ad S. Bonifacium Moguntinum pertinent, epistola Leonis Bituricensis, Victorii Cenomanensis, & Eustochii Turonensis ad Episcopos inter tertiam provinciam constitutos, Concilium Remense, & alia ejusdem generis ita Galliarum propria sunt, ut non nisi a Gallicano tam facile inveniri & colligi potuerint. Concilium Telense in solis Gallicanis collectionibus inventum est. Multa collector sumsit ex Codice canonum a nobis recudendo, quem non Romanum, sed Gallicanum esse Codicem ostendemus in Observationibus ad Quesnelli Dissertationem XII. Ceteræ additiones in aliis Gallicanis collectionibus reperiuntur, vel in Hadriana, quæ ad Carolum Magnum missa, in Galliis disseminata erat. Harum Additionum præstantia vel ex eo perspicitur, quod multa contineant, quibus careremus, nisi exinde prodiissent. Vide inter cetera quæ de Leonis epistolis in hanc rem animadvertimus tom. 1. pag. 529. n. 26. Documenta fere omnia harum Additionum sincera: quæ autem pauca sunt apocrypha, vetustiorem originem habent, ac propterea in aliis antiquioribus MSS. inventa fuere. Harum quidem Additionum collector, qui tam pretiosa monumenta summa diligentia expiscatus est, non eam fingendi indolem præsefert, qua alia multo plura, ut Pseudoisidorus fecit, commentitia ingessisset.

Additionum collectio est Gallicana.

Præstantia harum Additionum.

CAPUT VIII.

De codice Cantabrigensi, quem Fabricius & Larroquanus laudant. De duobus MSS. Vatt. 1343. & 1344. Epistola S. Gregorii Magni, qua Augustini interrogationibus respondet, cum proœmio nondum impresso, & forma a vulgatis diversa ex iisdem MSS. producitur.

I. MErlinum puram Isidorianam collectionem non edidisse, sed illam, quæ est multis additionibus auctior, ex hactenus disputatis liquet. Hinc puram Isidori collectionem separatim edi, recenserique ad sinceriorum manuscriptorum codicum fidem plures eruditi viri peroptarunt. At videndum est, ne pro sinceris Isidorianis exemplis illa habeantur, quæ a MSS. Vatt. 630. & 631. ex quibus illam descripsimus capite sexto, dissentiant. Joannes Albertus Fabricius tomo XI. Bibliothecæ Græcæ lib. 6. c. 1. pag. 17. idem eruditorum desiderium proponens, inter præstantiora Isidorianæ collectionis exemplaria, ad quæ ea editio exigenda esset, refert codicem Cantabrigensem, qui sæculo XI. emptus fuerat a Lanfranco Archiepiscopo Cantuariensi, & eximie laudatur a Matthæo Larroquano in epistola, quam a Basnagio Bellovalio editam, idem Fabricius recudendam putavit. Notat autem Larroquanus, in eodem codice deesse præfationem & ordinem celebrandæ Synodi, tres tantum exhiberi S. Clementis epistolas, ceteras vero plerumque multum differre a vulgatis, quæ sunt identidem tertia, vel media etiam parte auctiores, quam in eo codice. Ordinem præterea diversum commemorat, quem in alio recentiori MS. Cantabrigensi non tam a vulgatis, quam a codice Lanfranci dissimilem affirmat. Primo Carthaginiensi Concilio præmissam testatur epistolam Aurelii & Mizonii ad Synodum Carthaginiensem, quæ in Merlino non legitur. Ex his autem idem Larroquanus puram Isidori collectionem non in editione Merlini, sed in hoc codice contineri credidit. Auctiora autem documen-

Codex Cantabrig.

cumenta apud Merlinum librariis tribuit, qui in illis exscribendis addiderint, quæ ipsis placuissent. Cum vero nos codicem Vat. 630. Pseudoisidori ætati supparem nacti simus, quocum alii item Isidoriani tum antiqui, tum recentiores concinunt; nihil dubium est, quin hi memorato Cantabrigensi exemplo anteferendi sint. Hoc quidem exemplum ab integra Isidoriana collectione alienum satis demonstrat ipse defectus tum præfationis, tum ordinis celebrandi Concilii, quæ duo præter laudatos vetustiores codices Hincmarus quoque Pseudoisidori ævo proximus ex primitivis hujus exemplaribus laudat. Cetera ejusdem codicis a Larroquano nota ta, quæ cum vetustioribus & sinceriorib̃us codicibus non conveniunt, eo referenda sunt, quia non puram & perfectam collectionem Isidori, sed imperfectam & mixtam continet, in qua scilicet peculiari librarii arbitrio alia per saltum omissa, alia decurtata, alia aliunde addita fuerunt. Inter hæc additicia referri debet Aurelii & Mizonii epistola, quæ cum in sola antiqua collectione a Quesnello edita, & a nobis hoc tomo repetenda inveniatur, ejus codicis librarium ipsam exinde addidisse manifestum est. Aliquot alios Isidorianæ collectionis codices descripsimus capite sexto num. 28. & sequentibus, qui cum alia omittant, alia addant præter sinceriorum & vetustiorum Isidori exemplarium fidem, si quis se puram & integram ejus collectionem in ipsis nactum arbitraretur, nimium aberraret. Aliquot præterea alios codices in bibliotheca Vaticana invenimus, in quibus quædam tantum documenta librariorum arbitrio ex Isidoro excerpta, & una cum aliis aliarum collectionum documentis transcripta leguntur. In his quoque Isidorianam collectionem agnoscere nemo poterit, sed merum excerptum ex pluribus. Duas ex his hoc capite paucis explicabimus.

Collect. Vat. 1343.

II. Una exstat in MS. codice Vat. 1343. sæculi circiter X. qui ad Ecclesiam Ticinensem olim pertinuit, ut ex duobus documentis initio & in fine descriptis agnoscitur. Tres hujus codicis præcipui fuerunt fontes, nimirum collectiones Hadriana, Additionum Dionysii, & Isidoriana. Primum ex Hadriana sumti sunt canones Conciliorum a Nicænis ad Africanos usque. Hadrianæ autem collectionis usum demonstrat non solum distinctio canonum XXXIII. Chartaginiensium a ceteris Africanis, verum etiam indicium subscriptionum, seu catalogi Episcoporum Nicænorum, qui in Hadriana, non autem in puro Dionysio appenditur. Non omnes vero canones cujusque Synodi describuntur, sed nonnulli identidem omissi per saltum. Ex Constantinopolitano Concilio solum symbolum exhibetur. In decretis Pontificum ex eadem collectione excerptis multo plura eodem saltu prætermissa fuerunt. Immo ex Bonifacii decretis nihil affertur: nihil item ex Hilario, Simplicio, Felice, Symmacho, & Gregorio juniore.

III. Porro ex Additionibus Dionysianis proferuntur *Præcepta S. Petri de conservandis sacramentis*, quæ in iisdem Additionibus recensentur n. 69. *Statuta antiqua Orientis*, ibidem n. 70. & 71. & *Epistola canonica* n. 72. Inseritur ex alio ignoto fonte *Decretum Silvestri Papæ*, cujus initium: *Si quis Episcopus nulla ecclesiasticæ rationis necessitate*, quod in Capitulis Martini Bracarensis est caput 14. Redeunt documenta ex Additionibus Dionysianis: S. Leonis epistola ad Theodorum Forojulienſem, ibidem n. 109. ejusdem epistola ad Siculos num. 110. alia ad Eutychen n. 111. exempla gestorum, ubi in CP. Synodo a Flaviano Episcopo Eutyches hæreticus auditus & condemnatus est n. 112. Sententia Papæ Gelasii, quod Sedes Apostolica omnium ligata dissolvere possit, ad Episcopos per Dardaniam. Item ex epistola ad eosdem, quod Sedes Apostolica facultatem habet sine Synodo & absolvendi & damnandi: quæ duæ particulæ in Additionibus habentur num. 134. Gelasii epistola ad Orientales de vitanda communione Acacii n. 135. Constituta S. Gelasii Papæ n. 136. Constituta Gregorii Papæ n. 137. Additur epistola ejusdem Gregorii ad Augustinum, quem in Saxoniam direxit atque Britanniam, cum initio, quod in vulgatis, desideratur, & cum forma a vulgatis diversa, quam in fine hujus capitis dabimus. Sequitur fragmentum epistolæ Hieronymi ad Evangellum: *Nam Alexandriæ* &c. Exstat in editione Veronensi operum ejusdem S. Doctoris tom. 1. col. 1076.

IV. Postea ex Isidoriana collectione aliquot apocryphæ priscorum Pontificum epistolæ, sive earum fragmenta subjiciuntur usque ad Damasum. Tum Nicolai epistolæ in causſa Rothadi. In his librarius præ oculis habuisse videtur Isidorianum codicem similem Vallicellano D. 38. de quo diximus c. 6. num. 29.

V. Dein affertur epistola Leonis ad Dioscorum, quæ cum sequentibus ex aliis collectionibus derivata fuere. Postea epistola S. Gregorii ad Serenum Episcopum Massilienſem, Zachariæ Papæ Synodus, & liber Gennadii de ecclesiasticis regulis Augustini nomine inscriptus: quæ tria eodem ordine leguntur in Additionibus Dionysianis n. 139. 140. & 141. Deinde fragmentum epistolæ S. Gregorii ad Januarium Episcopum Calaritanum, ac duæ epistolæ Innocentii I. una ad Marcianum Episcopum Naissitanum, alia ad Rufum & ceteros Episcopos Macedoniæ, quæ incipit: *Magna me gratulatio*. Item Hormisdæ ad Episcopos per universas provincias de lapsis; *Ecce manifestissime constat* &c. uti legitur in fine titulorum, qui subjecti sunt epistolæ sextæ Joannis II. ad Cæsarium Arelatensem tom. 5. Concil. col. 903. Hoc fragmentum Hormisdæ nomine perperam inscriptum recitatur a Gratiano dist. 50. c. 29. & ab aliis etiam antiquioribus. Vide quæ dicemus part. 4. c. 7. §. 2. num. 7. Epistola S. Gregorii ad Etherium Episcopum Lugdunensem, quæ in editione Maurina est epist. 106. lib. 9. Tandem *dicta Zachariæ Papæ: Quod nullus cum sanguine debeat copulari &c.* In fine codicis transcripta fuit epistola formata Papiensis Episcopi ad Archiepiscopum Mediolanensem, cujus initium heic proferimus. *In nomine Patri* Π, *& Filii* Φ, *& Spiritus Sancti* C. *A. sacratissimo sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ Archipræsuli A. divino respectu Papiensis Episcopatur Pontifex debitæ veneratiœnis devotum in Christo famulatum. Solertia vestra nulla ambiguitate teneatur, quia parati quotidie simus obsequi vobis in omnibus, quæ possibilitas subministrat & ecclesiastica censura monendo confirmat. Concedimus ergo vestræ Ecclesiæ Ill. quem petistis vestri Episcopatus ministrum, ita ut ea lege Episcopatui vestro subdatur, qua Episcopatui nostro subdebatur: sicque vobis eum liceat summovere, velut si vestræ Ecclesiæ tonsuram haberet. Hac denique concessione, quam sacri canones formatam appellant*, &c. Sub finem notat indictionem *præsentis anni nonam*. Plures sunt Archiepiscopi Mediolanenses, qui incipiunt a littera A, & cum indictione nona concurrunt. Tabulæ vero vulgatæ Episcoporum Papiensium pluribus lacunis laborant. Qui alia documenta Ticinensia hujus temporis præsto habent, invenient fortassis Episcopum Papiensem incipientem a littera A, ex quo aliquid certius elicere licebit.

Epist. formata Episcopi Papiensis.

VI. Codex Vat. 1344. pergamenus in folio sæculi XII. partem amplioris collectionis præfert inchoantem a numero CXXXII. qui indicat, aliam partem, quæ desideratur, numeros seu capitula CXXXI. fuisse complexam. Hæc autem pars totam Isidorianam collectionem exhibet a Silverio usque ad S. Gregorium, Hadriani I. Capitula, & excerptiones ex Concilio Chalcedonensi. Plura vero addit aliunde recepta, & hic illic intermixta, quæ hoc loco notanda sunt. Illud autem præmittendum est, quod cum in religando codice confusa fuerint folia, ordo in pluribus est perturbatus; ita ut postposita sint quæ præcedere debuissent, alia vero quæ conjungenda erant, separentur. Ne quid vero alicubi ex arbitrio videamur inducere, ordinem codicis sequamur. Simplicii Papæ documentis, quæ ad Acacii causſam pertinent, initio codicis præmittitur *Narrationis ordo de pravitate Dioscori Alexandrini*, qui in collectione hoc tomo edenda legitur cap. 43. Tres porro inseruntur epistolæ Simplicii, quæ in puro Isidoro desunt, una ad Zenonem Augustum, altera ad Joannem Ravennatem, tertia ad Florentium, Equitium, & Severum, quæ in Conciliis sunt ejusdem

Collect. Vat. 1344.

Pon-

Pontificis epist. S. 2. & 3. Felicis epistolæ ad Siculos præfigitur initium Synodi Romanæ sub eodem Pontifice, cui eadem epistola inserta erat. In Silverio additur ejusdem epistola ad Vigilium, quæ in Additionibus Isidorianis continetur. Quatuor in S. Gregorio adjiciuntur: nimirum ejus epistola ad Augustinum cum procemio in fine hujus capitis subjiciendo, & alia ad Etherium Episcopum Lugdunensem, quas in præcedenti quoque codice descriptas vidimus: item alia ad Brunichildem Reginam, quæ in editione Maurina est epist. 109. libri 9. ac tandem plura excerpta ex epistolis ejusdem Pontificis. Accedit Synodica Martini Papæ I. contra Theodorum & Cyrum. Afferuntur vero canones XX. sumti ex Concilio Lateranensi ejusdem Martini, qui leguntur tom. 7. Conciliorum col. 358. & seqq. Post Capitula Hadriani ad Angilramnum hic titulus subjicitur: *De Monachorum Monasteriorumque libertate*. Tum producitur epistola S. Gregorii ad omnes Episcopos, uti tomo 6. Concil. col. 1341. cum subscriptionibus, quæ ex Vaticano codice ibidem proferuntur col. 1343. D. Aliæ vero subscriptiones in eodem tomo subduntur ex MS. Flaviniacensi. Cum in primis subscriptionibus ex hoc nostro, uti credimus, codice a Cardinali Baronio excerptis notetur dies Nonarum Aprilium & indictio IV. hæc Synodica Gregorii Magni affigitur anno 601. At mirum nobis accidit, neminem observasse, eas subscriptiones huic Gregorii Synodicæ perperam assutas fuisse ex subscriptionibus Episcoporum viginti alterius Synodi Gregorii II. anni 721. Veræ autem subscriptiones Episcoporum ætati S. Gregorii I. congruentes sunt illæ, quas codex Flaviniacensis suppeditavit: ex quibus tamen certus annus colligi nequit. Post hæc alia subtexuntur aliarum epistolarum ejusdem S. Gregorii Magni fragmenta, quæ de Monachis & Monasteriis agunt. Dein sequuntur Nicolai I. epistolæ in caussa Rothadi Episcopi Svessionensis, quas in aliis quoque collectionibus reperimus. Tum Vitaliani Papæ epist. 1. 2. 3. & 4. duæ S. Isidori Hispalensis, ad Laudefredum Cordubensem una, altera ad Masonium: Justini Augusti epistola ad Hormisdam, & exemplar precum ad eumdem Justinum, quæ ex Hadriana collectione sumta videntur. *Capitula sancti quinti Concilii Constantinopoli celebrati sub Justiniano*. Sunt canones 13. ejusdem Concilii qui in Lateranensi Synodo Martini I. recitati & inserti fuerunt. Vide tom. 7. Concil. col. 254. Aliquot fragmenta ex Concilio VI. œcumenico cum hoc titulo: *Quæ sequuntur, ex CP. sexta Synodo sumta sunt*. Nonnulla excerpta ex S. Ambrosio, ex sacra Scriptura, ex SS. Hieronymo, Augustino, aliisque Patribus, & duo ex pseudo-epistolis Fabiani atque Clementis. Dein ex collectione Hispanica auctiori præter Concilium Nicænum, & CP. sub Theodosio æra 419. transcripta fuit etiam *alia Synodus CLXIII. Episcoporum temporibus Constantini æra* 720. cum adnexis epistolis Leonis II. ad Hispanos, ad Quiricum, ad Simplicium Comitem, & Benedicti Presbyteri ad Petrum Notarium regionarium, & alia memorati Leonis II. ad Ervigium Regem: quæ hac eadem forma atque ordine in sola collectione Hispana auctiori inveniuntur. Vide cap. 4. n. 11. Tum Ephesina Synodus, atque Chalcedonensis, formata Attici CP. & Concilium Carthaginiense I. sub Grato, ut in eadem collectione exhibentur. Cetera Concilia desunt, & in laudato Carthaginiensi codex deficit. Non dubitamus, quin in aliis bibliothecis aliæ similes collectiones inveniantur, in quibus documenta hinc inde ex antiquioribus excerpta nunc integra, nunc mutila a studiosis viris descripta fuerint. Verum hæ duæ, quas hoc capite explicavimus, ad liberiorem & vagam ceterarum formam cognoscendam sufficient.

Synodica Gregorii an. 601. non recte affixa. Quæ sint veræ ejus subscriptiones.

VII. Concludemus cum Gregorii Magni epistola ad Augustinum, quam nos heic appendendam recepimus.

ADMONITIO

in epistolam sequentem.

HUjus epistolæ duplex est in vulgatis forma. Una, quæ legitur in editione operum S. Gregorii, undecim interrogationes Augustini totidemque Gregorii responsa continet; ac præterea post nonum responsum obsecrationem Augustini, & concessionem Gregorii subjicit. Altera, quæ a Beda inserta est lib. 1. Hist. Anglorum c. 27. primam & secundam responsionem jungit omissa interrogatione secunda; & suppressa quoque septima interrogatione sextam ac septimam responsionem copulat, Augustinique obsecrationem & Gregorii concessionem ignorat. In codice autem Vat. 1343. tertiam formam nacti sumus: nam & procemium epistolæ præfert, quod omnes vulgati libri desiderant, & ipsum epistolæ corpus alia omnino ratione & ordine exhibet. Neque vero de procemio dubitari posse videtur. Non solum enim idem procemium in duobus aliis MSS. invenimus, nimirum in Vat. 1344. & in Patavino 159. Canonicorum Lateranensium S. Joannis in Viridario; verum etiam quæ in eo indicantur de Laurentio Presbytero & Petro Monacho concinunt cum iis, quibus Beda loco laudato narrat, Augustinum misisse eos Romam, qui quæstiones aliquot proposuerunt S. Pontifici, & reponsiones ejusdem retulere. *Itaque vir Dei Augustinus*, inquit, ... *reversus in Britanniam misit continuo Romam Laurentium Presbyterum & Petrum Monachum, qui B. Pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi excepisse, ac se Episcopum factum esse referrent, simul & de eis, quæ necessariæ videbantur, quæstionibus responsa recepit, quæ etiam huic historiæ nostræ commodum duximus indere*. Podagra etiam, quæ in eodem exordio memoratur, concinit cum aliis ipsius Gregorii testimoniis, quibus podagræ doloribus pluries, & plures menses se laborasse prodidit. Vide lib. 9. ep. 52. & 124. lib. 10. ep. 36. lib. 11. ep. 30. & alibi. Non leve porro est discrimen ipsius epistolæ in memorato codice Vat. 1343. Cum enim in vulgatis, & in duobus aliis laudatis codicibus omnia efferantur per interrogationes Augustini, & responsiones Gregorii; in eo MS. quæstiones ab Augustino propositæ ipsius epistolæ contextui inseruntur hac formula: *Primo capitulo requisisti* &c. Hæc verior ejusdem epistolæ forma fuisse videtur, ex qua interrogationes vulgatæ a Beda fortassis excerptæ fuerunt. In aliis quidem plerisque ejusmodi litterarum exemplis interrogationes non absimiliter expressæ inveniuntur. Præterea primum capitulum primam & secundam responsionem complectitur: secundum continet responsionem tertiam: tertium quartam: quartum decimam: quintum undecimam: & sextum quintam. Ceteræ quatuor responsiones sexta, septima, octava, & nona una cum obsecratione Augustini, & concessione Gregorii desunt. Cum vero desiderentur etiam in eodem codice clausula, & chronica nota, quæ in integris Gregorii epistolis apud Bedam leguntur; hoc exemplum in fine mutilum suspicamur, ita ut nihil hinc elici queat, ex quo ea, quæ in hoc codice desunt, a S. Gregorio abjudicanda credantur. Quidquid vero, id est, en modo ipsam epistolam, uti in laudato codice exhibetur.

lib. 11. ep. 64. edit. Maurinæ.

„ Item Gregorius ad Augustinum Episcopum, „ quem in Saxoniam direxerat & in Britanniam. (1)

„ Per dilectissimos filios meos Laurentium Pres„ byterum & Petrum Monachum fraternitatis tuæ „ scripta suscepi, in quibus a me de multis capi„ tulis requirere curasti. Sed quia prædicti filii mei „ podagræ me invenerunt doloribus afflictum; & „ cum urgerent citius dimitti, ita relaxati sunt, „ ut in eadem me dolorum afflictione relinquerent: „ singulis quibusque capitulis, ut debui, latius res„ pondere non valui.

„ Pri-

(1) Codex Vat. 1344. & Patavinus 159. S. Joannis in Viridario addunt inscriptionem, quæ cum ceteris aliarum litterarum Gregorii a Beda recitatis plane concordat. *Reverentissimo Fratri Augustino Episcopo Gregorius servus servorum Dei.*

„ Primo etenim capitulo requisisti, ut liber unus
„ transmitti debuisset, in quo contineri possit, qua-
„ liter Episcopus cum suis Clericis conversetur, vel
„ de his, quæ fidelium oblationibus accedunt alta-
„ rio, quantæ debeant fieri portiones: & qualiter
„ agere in Ecclesia Episcopus debeat. Et sacra Scri-
„ ptura testatur, quam bene &c. " uti lib. 11. e-
ditionis Maurinæ epist. 64. ad finem usque primæ
responsionis col. 1151. *erant illis omnia communia:*
post quæ in codice jungitur secunda responsio, uti
apud Bedam etiam copulatur sic: *Si qui vero sunt
Clerici extra sacros ordines* &c. usque ad ejusdem
responsionis finem.

* *quia* pro *cur*.

„ Secundo quoque capite requiris, * quia cum
„ una sit fides, sunt Ecclesiarum diversæ consuetu-
„ dines, & aliter consuetudo Missarum in sancta
„ Romana Ecclesia, atque aliter in Galliarum Ec-
„ clesiis tenetur: atque addit fraternitas tua Roma-
„ næ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit
„ nutritam, quam valde amabilem habet. Sed mi-
„ hi placet ut sive in Romana &c. " ut in vulga-
ta responsione quarta col. 1152.

„ Tertio quoque capite requiris, quid pati debe-
„ at, si quis aliquid de Ecclesia furto abstulerit. Sed
„ hoc tua fraternitas ex persona pensare potest
„ &c. " ut in vulgata responsione quarta.

„ Quarto quoque capitulo requisisti, si prægnans
„ mulier debeat baptizari, aut postquam genuerit,
„ post quantum temporis possit Ecclesiam introire,
„ aut etiam baptizari, aut ne morte præoccupetur
„ quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri ba-
„ ptismatis sacramenta percipere, aut post quan-
„ tum temporis huic vir suus possit in carnali co-
„ pulatione conjungi, aut si menstrua consuetudine
„ teneatur, an in Ecclesiam intrare ei liceat, aut
„ sacræ communionis sacramenta percipere; aut
„ vir suæ conjugi permixtus, priusquam lavetur
„ aqua, si Ecclesiam possit intrare, vel etiam ad
„ ministerium sanctæ communionis accedere. Quæ
„ omnia a rudi Anglorum gente fraternitatem tuam
„ arbitror requisitam, cui jam te responsum dedis-
„ se non ambigo. Sed id quod ipse dicere & sen-
„ tire potuisti &c. " ut in vulgata responsione de-
cima col. 1157.

„ Quinto quoque capite requisisti, si post illusio-
„ nem, quæ per somnium solet accidere, vel cor-
„ pus Domini quislibet accipere valeat, vel, si Sa-
„ cerdos sit, audeat sacra ministeria celebrare. Et
„ quidem hunc Testamenti veteris lex, sicut supe-
„ riori capite diximus, pollutum dicit &c. " ut in
vulgata responsione undecima col. 1161.

„ Sexto quoque capite requisisti, si debent duo
„ germani fratres singulas sorores accipere, quæ
„ sunt ab illa longa progenie generatæ. Sed hoc
„ fieri modis omnibus licet; nec quicquam in sa-
„ cris eloquiis invenitur, quod huic capitulo con-
„ tradixisse videatur. "

In his codex Vat. 1343. desinit. Duo vero alii codices Vat. 1344. & Patavinus 159. post proœmium novem Augustini interrogationes, & totidem S. Gregorii responsa omnino uti apud Bedam subjiciunt.

DE

DE ANTIQUIS COLLECTIONIBUS & COLLECTORIBUS CANONUM.

PARS QUARTA.

DE ANTIQUIS CANONUM BREVIATIONIBUS, aliisque collectionibus Latinis in titulos & locos communes distributis ad Gratianum usque.

CAPUT PRIMUM.

De Breviatione canonum Ferrandi Diaconi Carthaginiensis. Plures obscuræ allegationes explicatæ, aliæ suppletæ, vel emendatæ, quæ novæ editioni utiles erunt.

I. EXplicatis collectionibus, quæ integra vel fere integra canonica documenta exhibent; nunc de iis collectionibus agendum, quæ canonum abbreviationes, vel eosdem canones in titulos & loca communia distributos repræsentant. Inter Breviationes primum locum obtinet illa Fulgentii Ferrandi Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconi. Hic Justini ac Justiniani temporibus floruit. In Chronico enim Victoris Tunonensis claruisse dicitur anno sexto post Consulatum Basilii, ideſt anno 547. Magistro usus est S. Fulgentio Ruspensi Episcopo, ut ex scriptis ejus liquet. Facundus Hermianensis libro 4. pro defensione trium Capitulorum cap. 3. Ferrandum *laudabilis virum memoriæ* appellans, vita jam functum significat. Scripsit autem eos libros Facundus anno 551. uti ex Victoris Chronico colligitur: ac proinde Ferrandus ante hunc annum e vivis excesserat. Cresconius in præfatione suæ collectionis eum *reverendissimum Carthaginis Ecclesiæ Diaconum*, & *virum sapientissimum* vocat. Scripta ejus, quæ tomo nono Bibliothecæ Patrum inserta sunt, commemorare non est necesse. De sola *Breviatione canonum*, quæ nostri instituti est, non pauca dicenda sunt.

Quis Ferrandus, & quando floruerit.

II. Duo tantum hujus Breviationis codices hactenus inventi sunt, Trecensis, & Corbejensis. Franciscus Pithœus ex Trecensis Ecclesiæ codice primum edidit Parisiis an. 1588. Dein Petrus Franciscus Chiffletius Soc. Jesu in editione Divionensi anni 1649. MS. Corbejensi usus, nonnulla loca emendavit, notisque illustravit. Ex his autem duabus editionibus idem opusculum pluries recusum, insertumque tomo I. Bibliothecæ canonicæ pag. 418. nec non tomo IX. Bibliothecæ Patrum, & alibi.

De ejus Breviatione, & hujus codicibus.

III. In allegandis Nicænis canonibus Ferrandus Philonis & Evaristi versionem, quæ in Africanis codicibus canonum descripta erat, sequutus videtur, uti animadvertimus part. 2. c. 2. §. 1. n. 4. Nicænorum canonum seu titulorum, quos laudat, numeri cum ceteris quoque versionibus concinunt usque ad canonem sextum, quocum canonem septimum jungit: septimum enim titulum num. 172. eum appellat, qui in vulgatis est canon 8. Canones vulgati 9. & 10. apud ipsum num. 87. in unum copulati sunt *tit.* 8. Canonem in editis undecimum num. 146. *titulo* 9. designat. Tres canones 12. 13. & 14. nullibi allegat. Cum vero num. 18. canonem decimum quintum vulgatum tribuat *tit.* 11. tres omissi canones in Ferrandi codice partim conjungebantur cum nono, partim autem decimum titulum conficiebant. Canon in vulgatis 16. apud Ferrandum num. 27. est *tit.* 12. canon vero 17. num. 123. per errorem vocatur *tit.* 14. cum ex laudata serie esse debeat *titulus* 13. Enimvero num. 106. *titulus* 14. adsignatur vulgato canoni 18. & n. 173. *titulus* 15. canoni 19. adscribitur. Postremus canon Nicænus 20. Sardicensis primus vocatur n. 214. de quo dicemus postea. Duo hic observanda. Primo non solum partitio, sed ordo etiam canonum ab Isidoriana versione discrepat. Nam canon de Diaconibus, qui *titulo* 14. designatur post canonem de fœneratoribus, in Isidoriana ante aliquot canones præmittitur. Hinc ergo Ferrandum versionem ab Isidoriana diversam in hisce canonibus fuisse sequutum confirmatur. Secundo cum versionem Philonis & Evaristi a Ferrando adhibitam conjecimus, ne moveat partitio vulgata in viginti canones: ejus enim codex in contractiorem titulorum numerum eamdem versionem exhibere potuit, ut alii quoque aliarum Synodorum canones, licet iidem sint, varias partitiones in diversis exemplaribus recipiunt.

In Nicænis canonibus qua versione usus. Vid. t. 3. Concil. col. 449.

IV. In ceteris Græcarum Synodorum canonibus Ferrandus eam interpretationem præ oculis habuit, quæ Isidoriana vocari solet. Etenim præter nomina *Anquiritani* & *Novæcæsariensis* Conciliorum solius Isidorianæ interpretationis propria, dum num. 149. Concilii Anquiritani titulum 17. allegat, verba *inter energumenos orent*, ex sola Isidoriana versione proficiscuntur. Similiter num. 80. Concilii Antiocheni *tit.* 8. laudans, voces *Vicarii Episcoporum* cum eadem versione concordant: & num. 144. totidem Isidorianæ versionis verba ex can. 16. repetuntur. Plura indicia suppetunt in canonibus Laodicenis. Cum enim num. 115. citat *Concil. Laodic. tit.* 5. voces *usuras & lucra*, *ideſt fescupla* Isidorianæ versionis sunt. Canon 11. laudatus num. 221. canon 15. designatus num. 131. canon 17. indicatus num. 225. item canones 25. & 27. allegati num. 142. & 216. qui in vulgatis sunt canones 26. & 28. vel totidem omnino verbis transcripti deprehenduntur ex eadem versione, vel peculiares ipsius voces præferunt, ut conferenti patebit. Idem est de canonibus 35. & 47. citatis num. 185. & 200. qui in vulgato Isidoro sunt can. 37. & 47. Cum hæc exempla sufficiant, cetera ejusdem generis brevitati consulentes prætermittimus. De canonum vero cujusque Synodi numeris, quibus nonnumquam duo vulgati Isidorianæ interpretationis canones apud Ferrandum in unum coeunt, nihil attinet dicere: etenim quinam juncti sint, ex collatione quisque nullo negotio intelliget. De canonibus Sardicensibus, qui ex originali Latino cum Isidorianis lectionibus a Ferrando allegantur, illud unum notatu dignum

In aliis Græc. canon. usus versione Isid.

Notatio peculiaris in canon. Sardic.

est, canonem ultimum Nicænum de omittenda genuflexione diebus dominicis atque paschalibus num. 214. laudari uti *Concilii Sardicensis tit.* 1. ac aliis in numeris canonem primum hujus Concilii citari *tit.* 2. secundum *tit.* 3. & sic deinceps ceteri canones Sardicenses uno numero augentur. Id autem ea de caussa proficiscitur, uti part. 2. c. 1. n. 18. indicavimus, quia iidem canones olim juncti erant cum Nicænis etiam versionis Isidorianæ, cum qua quidem utrosque copulatos reperimus in vetustissimo codice 58. Capituli Veronensis: dein vero in separandis utrisque quidam minus accurate incepit a postremo canone Nicæno, eumque Sardicensibus veluti primum attribuit.

Vide part. 2. c. 1. n. 15.

V. De Africanis canonibus, qui a Ferrando frequentius allegantur, plura dicenda sunt. Cum enim aliquot Concilia eodem in loco, ex. gr. Carthagine, celebrata fuerint; Ferrandus vero in ipsorum Conciliorum canonibus laudandis generali formula *Concil. Carthag.* uti soleat; ad quod Concilium Carthaginiense hic, vel ille canon pertineat, ignoratur. Alicubi etiam titulorum seu canonum numerus vel desideratur, vel mendosus est. Cum vero in distinguendis iisdem Synodis ac numeris titulorum supplendis, vel emendandis non modicum laborarimus; utile futurum credimus, si hoc loco omissis illis Ferrandi allegationibus, quæ per se claræ sunt, seriem Ferrandianæ Breviationis sequentes, citationes obscuras explicemus, canonesque cujus Synodi fuerint aperiamus.

Num. 4. Breviationis Ferrandi laudatur *Concil. universal. Carthag. tit.* 49. Est Synodus anni 397. ipse autem canon legitur in Codice Eccles. Afric. c. 49. qui codex editus invenietur tom. 2. Conciliorum edit. Ven. col. 1252. & seqq.

N. 5. *Conc. Carth. tit.* 50. Est eadem Synodus anni 397. can. 50. Cod. Afr.

N. 9. *Conc. Carth. tit.* 10. Est eadem Synodus. Canon autem legitur c. 18. Cod. Afr.

N. 13. *Conc. Carth. tit.* 52. *Item* 54. *Conc. Carthag. in basilica tit.* 5. Primum est idem Concilium anni 397. c. 34. & 56. Codicis Africani. Secundum autem est aliud Concilium anni 407. c. 98. Codicis Afr.

N. 14. *Conc. Carth. tit.* 54. Est Synodus anni 397. c. 56. Cod. Afr.

N. 15. *Conc. Carth. tit.* 3. ubi corrigendum *tit.* 26. Est Synodus anni 397. c. 36. Cod. Afr.

N. 16. *Conc. Carth. tit.* 1. Indicari credimus Concilium sub Genethlio anni 390. c. 2. ac propterea corrigendum in Ferrando *tit.* 2. pro *tit.* 1. Hic quidem canon repetitus legitur in Concilio Carthaginiensi anni 419. c. 3. Codic. Afr.

N. 17. *Conc. Carth. tit.* 6. Est Synodus anni 401 Idibus Sept. c. 71. Cod. Afr.

N. 22. *Conc. Carth. tit.* 9. Est canon ejusdem Synodi anni 401. c. 74. Cod. Afr.

N. 24. *Item Conc. Carth. tit.* 5. Hic titulus spectat ad Synodum anni 397. Legitur autem ipse canon integer in Breviario Concilii Hipponensis anni 393. quod in Synodo Carthaginiensi anni 397. repetitum & insertum fuit. Vide Breviarium in collectione hoc tomo impressa col. 89. & confer quæ in hanc rem notavimus part. 2. c. 3. §. 3. in quintum canonem Synodi anni 397.

N. 25. *Conc. Carth. tit.* 12. Est Concilium anni 418. c. 120. Cod. Afr. ubi licet sit canon 13. in codice tamen Ferrandi hunc canonem cum duodecimo fuisse conjunctum ostendimus part. 2. c. 3. §. 7. n. 1.

N. 27. *Conc. Carth. tit.* 28. *Item* 53. Est Synodus anni 397. Titulus, seu canon 28. in Codice Africano omissus, continetur in Breviario Hipponensi c. 19. Titulus vero 53. habetur in Cod. Afr. c. 54.

N. 28. *Conc. Carth. tit.* 14. Pertinet ad Concilium anni 401. c. 80. Cod. Afr.

N. 30. *Conc. Carth. tit.* 18. Est Synodus an. 418. c. 126. Cod. Afr.

N. 32. *Conc. Carth. tit.* 15. Est Synodus an. 401. Id. Sept. c. 81. Cod. Afr.

N. 33. *Conc. Carth. tit.* 23. Spectat ad Concilium anni 397. c. 14. Breviarii Hipponensis.

N. 34. *Concil. Hipponiregiens. tit.* 5. Est Synodus anni 427. quæ desideratur. Hic autem canon repetitus est ex anteriori Concilio Carthaginiensi anni 421. quod hoc tomo typis dabimus, ubi legitur c. 4. Vide quæ disseruimus part. 2. c. 3. §. 9. n. 4. Vid. col. 649.

N. 35. *Conc. Hipponiregiensi tit.* 8. Laudatur eadem Synodus anni 427. Hic autem canon legitur in Codice Afric. c. 32. nec non in Concilio Carthaginiensi anni 421. c. 5.

N. 38. *Conc. Hipponiregiensi tit.* 9. Eadem Synodus allegatur, & canon describitur c. 10. Concilii Carthaginiensis anni 421. hoc tomo col. 653.

N. 39. *Conc. Carth. tit.* 21. Indicatur Synodus anni 397. c. 12. Breviarii Hipponensis.

N. 40. *Conc. Carth. tit.* 20. Eadem Synodus est: canon autem legitur in Breviario Hipponensi c. 11.

N. 41. *Conc. Carth. tit.* 22. Est ejusdem Synodi in Cod. Afr. c. 35. & in Breviario Hipponensi c. 13.

N. 43. *Conc. Carth. tit.* 9. Laudatur Synodus anni 407. c. 104. Cod. Afr.

N. 46. *Conc. Carth. tit.* 36. Spectat ad Synodum anni 397. c. 27. Breviarii Hipponensis.

N. 47. *Conc. Carth. tit.* 5. *Conc. Hippon. tit.* 9. Prima est Synodus XIX. vel XX. sub Aurelio, quæ desiderantur. Vide part. 2. c. 3. §. 9. n. 2. Secunda est Synodus anni 427. quæ pariter deest. Legitur vero hic canon in Concilio Carthaginiensi anni 421. c. 9. hoc tomo col. 652.

N. 48. *Conc. Carth. tit.* 40. Est Synodus an. 397. c. 31. Breviarii Hipponensis, & in Cod. Afr. c. 44.

N. 49. *Conc. Carth. tit.* 49. Est canon ejusdem Synodi, qui legitur c. 30. Breviarii Hipponensis, & 43. Cod. Afr.

N. 50. *Conc. Carth. tit.* 2. Videtur esse Synodus anni 405. uti conjecimus part. 2. c. 3. §. 6. n. 5. Canon vero in Isidori collectione Milevitano Concilio perperam tributus, legitur c. 23.

N. 51. *Conc. Carth. tit.* 17. Innuitur Synodus anni 397. Canon vero est in Breviario Hipponensi c. 8.

N. 52. *Hoc in alio Concilio Carthaginiensi actum est.* Hic Ferrandus nec titulum, nec numerum designat, eo quod hoc loco indicatur Synodus anni 409. quæ non plenaria, sed provincialis fuit: ille enim in Conciliis provincialibus titulum ac numerum præterire consuevit, uti animadvertimus part. 2. c. 3. §. 9. n. 5. Hic autem canon refertur in Cod. Afr. c. 107.

N. 53. *Concil. Carth. tit.* 8. & in MS. Corbejensi *tit.* 9. Legitur in Synodo anni 419. c. 29. Codicis Afr. & in altera anni 421. c. 1. hoc tomo col. 650. Sub titulo autem 8. vel 9. spectat ad alterutram posteriorem Synodum XIX. vel XX. sub Aurelio, quæ interciderunt, uti probavimus part. 2. c. 3. §. 9. n. 2.

N. 54. *Conc. Hipponiregien. tit.* 3. Est canon Synodi anni 427. cui quidem tribuitur etiam in duobus codicibus a P. Harduino laudatis tom. 2. Concil. col. 1275. not. 4. Legitur in Cod. Afr. c. 29.

N. 58. *Conc. Carth. tit.* 15. Est Synodus anni 397. canonque exhibetur c. 6. Breviarii Hipponensis.

N. 62. *Conc. Carthag. tit.* 19. Indicatur eadem Synodus. Canon refertur in Breviario Hippon. c. 10.

N. 64. *Concil. Carth. tit.* 3. *Item Concil. Carthag. tit.* 15. Hac postrema allegatione corrigendum *tit.* 19. Priori loco indicari videtur Synodus anni 397. VI. Kal. Julias, secundo autem loco alia ejusdem anni Synodus V. Kal. Septembris. Confer part. 2. c. 3. §. 2. n. 7. Hic canon ante constitutus in Synodo Hipponensi anni 393. legitur in Breviario Hippon. c. 10

N. 67. *Conc. Carth. tit.* 18. Est Synodus an. 397. Canon autem recitatur in Breviario laudato c. 9.

N. 70. *Conc. Carth. tit.* 24. Eadem Synodus allegatur. Canon describitur in eodem Breviario c. 15.

N. 71. *Conc. Carthag. tit.* 38. Est ejusdem Synodi canon, in Breviario Hippon. c. 29. & in Codic. Afr. c. 42.

N. 73. *Conc. Carth. tit.* 2. corrige *tit.* 6. Est canon actionis secundæ Concilii Carthaginiensis anni 419. qui in Cod. Afr. legitur c. 132. Confer part. 2. c. 3. §. 8. n. 7.

N. 75. *Conc. Carth. tit.* 11. Est Concilium anni 401. Idibus Septembris. Canon refertur c. 76. Codicis Afr.

N. 81.

N. 81. *Conc. Carth. tit.* 34. Laudatur Concilium anni 397. Canon eſt in Breviario Hippon. c. 25. & in Cod. Afr. c. 39.

N. 82. *Conc. Carth. tit.* 6. Indicatur idem Concilium. Legitur vero hic canon in præmiſſis Breviarii Hipponenſis eidem Concilio inſertis, uti ſuo loco adnotavimus part. 2. c. 3. §. 3.

N. 83. *Conc. Carth. tit.* 7. Idem Concilium anni 397. hic pariter innuitur. Verba canonis in iiſdem Breviarii præmiſſis deſcribuntur.

N. 84. *Conc. Carth. tit.* 3. Eſt Synodus XIX. ſub Aurelio, cui hunc canonem adjudicat Concilium Carthaginienſe anni 525. tom. 5. Conciliorum col. 781.

N. 90. *Conc. Carth. tit.* 7. Eſt Concilium ſub Genethlio anni 390. c. 9. Cum in codice Ferrandi ex quatuor canonibus duo conflati eſſent, titulus 9. in eodem codice erat *tit.* 7. Vide quæ adnotavimus part. 2. c. 3. §. 1. n. 4.

N. 91. *Conc. Carth. tit.* 43. Spectat ad Synodum anni 397. c. 34. Breviarii Hipponenſis.

N. 95. *Conc. Hipponiregienſi tit.* 9. Eſt Synodus anni 427. Canon profertur in Cod. Afr. c. 33. & in Synodo Carthaginienſi anni 421. c. 9. hoc tomo col. 652.

N. 101. *Conc. Carth. tit.* 7. Sunt duo canones 8. & 9. Concilii anni 390. ſub Genethlio, qui in Ferrandi codice in unum copulati canonem ſeptimum conflaverant. Vide notata num. 90.

N. 118. *Conc. Carth. tit.* 12. Pertinet ad Synodum anni 401. Idibus Septembris. Legitur hic canon apud Iſidorum in Concilio Carthaginienſi V. c. 11. repetitus autem fuit in Synodo anni 419. c. 27. Codicis Afr.

N. 119. *Conc. Carth. tit.* 8. Eſt Concilium ſub Grato c. 8.

N. 121. *Conc. Carth. tit.* 9. Eſt Synodus anni 397. Canon refertur in Breviario Hippon. c. 1.

N. 122. *Conc. univerſal. Carth.* Supplendum *tit.* 25. Eſt canon ejuſdem Synodi, qui in Breviario Hippon. legitur c. 16.

N. 129. *Conc. Carth. tit.* 27. Idem Concilium: in Breviario autem canon deſcribitur c. 18.

N. 132. *Conc. Carth. tit.* 33. Idem Concilium: canon vero in Breviario Hippon. c. 24. in Cod. Afr. c. 38.

N. 134. *Concil. Carthag. tit.* 35. Eſt canon ejuſdem Concilii in Breviario Hippon. c. 26. in Cod. Afr. c. 40.

N. 135. *Conc. Carth. tit.* 44. Ejuſdem Concilii canon in Breviario c. 35.

N. 136. *Concil. Carthag. tit.* 13. Spectat ad Synodum anni 401. Idibus Septembris. Eſt in Codice Afr. c. 79.

N. 143. *Conc. Carth. tit.* 3. Laudari videtur Synodus XX. ſub Aurelio, uti probavimus part. 2. c. 3. §. 9. n. 3.

N. 144. *Ut Concilium univerſale non fiat, niſi cauſſa communis, ideſt totius Africæ, coegerit.* Hic canon ad Synodum Africanam manifeſte pertinet. Allegatio autem Synodi, quæ deſideratur, ſupplenda eſt ſic. *Conc. Carth. tit.* 1. Hic enim canon primus eſt inter canones Concilii Carthaginienſis anni 407. c. 95. Codicis Africani.

N. 163. *Conc. Carth. tit.* 7. Eſt eadem Synodus 407. c. 102. Codicis Afr.

N. 170. *Conc. Carth. tit.* 42. Eſt canon Synodi anni 397. c. 33. Breviarii Hippon. & c. 45. Cod. Afr.

N. 171. *Conc. Carth. tit.* 17. Spectat ad Synodum anni 401. Id. Septembris c. 83. Cod. Afr.

N. 175. *Conc. Carth. tit.* 48. Indicatur Synodus anni 397. c. 48. Cod. Afr.

N. 183. *Conc. Carth. tit.* 2. Eſt Synodus ſub Grato c. 2.

N. 189. *Conc. Carth. tit.* 2. Pertinet ad Concilium anni 401. Id. Septembris c. 68. Cod. Afr.

N. 190. *Conc. Carth. tit.* 10. Allegatur Synodus anni 418. c. 117. Cod. Afr.

N. 191. *Conc. Carth. tit.* 11. Idem Concilium c. 118. Cod. Afrc.

N. 193. *Conc. Carth. tit.* 1. Eſt Synodus anni 401. XVI. aut XVII. Kal. Julias c. 57. Codicis Afr.

N. 195. *Conc. Carth. tit.* 2. Eſt canon actionis ſecundæ Concilii anni 419. c. 128. Codicis Africani.

N. 196. *Conc. Carth. tit.* 3. Ex eadem actione c. 119. Cod. Afr.

N. 197. *Conc. Carth. tit.* 4. Ex eadem actione c. 130. Cod. Afr.

N. 198. *Conc. Hipponiregienſi tit.* 5. ubi corrigendum eſt *tit.* 4. Eſt Synodus Hipponenſis anni 427. Vide quæ notavimus part. 2. c. 3. §. 9. n. 4. Repetitus eſt hic canon ex anteriori Synodo Carthaginienſi anni 421. in qua legitur c. 2. hoc tomo col. 650. & profertur etiam in Cod. Afr. c. 30. inter canones primæ actionis Synodi anni 419.

N. 202. *Conc. Carth. tit.* 41. Eſt Synodus anni 397. Habetur vero hic canon in Breviario Hipponenſi c. 32. & in Cod. Afr. c. 45.

N. 203. *Conc. Carth. tit.* 7. Pertinet ad Synodum anni 401. Id. Septembris. Legitur hic canon in Codice Afr. c. 72.

N. 213. *Conc. Carth. tit.* 32. Eſt Concilium anni 397. c. 23. Breviarii Hippon. & c. 37. Cod. Afr.

N. 219. *Conc. Carth. tit.* 31. (ubi corrigendum *tit.* 30.). *Item Conc. Carth. tit.* 7. Primum eſt Concilium anni 397. c. 21. Breviarii Hipponenſis. Alterum eſt Concilium anni 407. c. 103. Cod. Afr.

N. 226. *Conc. Carth. tit.* 11. Innuitur Synodus anni 397. c. 3. Breviarii Hippon.

N. 227. *Concil. Carth. tit.* 12. Eadem Synodus anni 397. c. 4. Breviarii laudati.

N. 228. *Conc. Carth. tit.* 45. Eſt canon ejuſdem Synodi in Breviario Hippon. c. 36.

N. 229. *Conc. Carth. tit.* 46. Ex eadem Synodo eodem c. 36. Breviarii, & c. 46. Codicis Afr.

N. 230. *Conc. Carth. tit.* 54. Idem Concilium c. 55. Codicis Afr.

N. 231. *Conc. Carth. tit.* 5. Eſt Synodus anni 401. Id. Septembris. Legitur hic canon in Cod. Afr. c. 73.

N. 232. *Conc. Carth. tit.* 29. Eſt Concilium anni 397. c. 20. Breviarii Hipponenſis.

Codices, quibus Ferrandus uſus eſt.

Ex his Ferrandus præter codicem Græcorum canonum verſionis Iſidorianæ, in quo Chalcedonenſes numquam ab eo allegati, videntur defuiſſe, codices Afrorum canonum præſto habuit, in quibus continebantur duo Concilia Grati & Genethlii, & Synodi omnes ſub Aurelio uſque ad Hipponenſem anni 427. Mirum vero ne ſit, eum numquam memoraſſe Synodum Hipponenſem ſub eodem Aurelio celebratam anno 393. nec canones primæ actionis Concilii Carthaginienſis anni 419. Satius enim ipſi viſum eſt referre canones ejus Synodi Hipponenſis ex Concilio Carthaginienſi anni 397. in quod eorum Breviarium inſertum fuit. Canones vero tres ac triginta primæ actionis Concilii Carthaginienſis anni 419. partim ex anterioribus, partim ex poſterioribus Synodis retulit, in quibus vel conditi, vel repetiti fuerant. Peculiarem præterea codicem canonum provinciæ Byzacenæ adhibuit, ex quo plures Synodos ejuſdem provinciæ laudat. Vide quæ in hanc rem notavimus part. 2. c. 3. §. 9. n. 5. ubi etiam nonnulla attigimus de Synodo Zellenſi, & de duabus Siricii epiſtolis eidem Synodo inſertis, quas ille identidem allegat.

Cur quoſdam canones ſub Aurelio numquam retulerit.

CAPUT II.

De Collectione, ſeu Capitulis S. Martini Epiſcopi Bracarenſis.

I. POſt Breviationem Ferrandi memoranda eſt collectio Capitulorum S. Martini Epiſcopi Bracarenſis, qui eodem ſæculo floruit. Hunc in Pannonia ortum teſtatur S. Gregorius Turonenſis in Hiſtoria Francorum lib. 5. c. 38. ac propterea erravit Garſias Loaiſa, qui eum Græcum credidit. Ex Pannonia vero ad viſitanda loca ſancta in Orientem migrans, Græcas litteras & optimas ſcientias ibidem excoluit; tantumque in iiſdem profecit, ut doctiſſimis quibuſque ſui temporis nihil cederet. Ex Oriente in Galliciam trajecit, ibique ab Arriana impietate converſis Svevorum populis regulam fidei ac religionis præcepta conſtituit, Eccleſias informavit, & Monaſteria condidit, uti S. Iſidorus Hiſpalenſis memoriæ prodidit. Monaſterium Dumienſe conſtruxiſſe traditur in Concilio Toletano X. c. 3. cujus etiam pri-

De Vir. illuſtr. c. 22. al. 35.

Martinus primo Episc. Dumiensis.

primus Abbas fuit. *Monasterii Dumiensis Episcopus* vocatur ab eodem S. Isidoro in Historia Gotthorum, qui episcopalis honor, Martini ejusdem meritis, Dumiensi Ecclesiæ primum tributus, in aliquot ejus successores transivit. Hinc non male eum, qui in Concilio Bracarensi I. anni 563. seu, ut putat Loaisa, anni 561. subscriptus legitur *Martinus Episcopus*, nostrum Martinum Episcopum Dumiensem nonnulli interpretati sunt. Enimvero cum in Concilio Bracarensi II. idem Martinus decreta primi Bracarensis a se jam antea firmata pronuntiet, tunc autem Bracarensem sedem teneret Lucretius; non alio profecto nomine ille in eodem Concilio I. ea decreta firmare potuit nisi uti Episcopus Dumiensis. Huic autem tempori, quo erat Episcopus Dumiensis, adscribenda videtur ea Latina versio, cujus meminit Sigebertus de Script. Eccles. c. 117. *Martinus Episcopus transtulit per manum Paschasii Diaconi interrogationes & responsiones plurimas Sanctorum Ægyptiorum Patrum in Dumiensi Monasterio.* Hæc versio in Appendice ad vitas Patrum typis Plantinianis anni 1628. edita fuit. Monet autem Rosweydus solius Martini nomen præferri in duobus codicibus, inter quos vetus liber S. Floriani scriptus sæculo IX. hanc epigraphen exhibet: *Interrogationes & responsiones Ægyptiorum Patrum, quas de Græco in Latinum transtulit Martinus Episcopus in Monasterio Dumiensi.* Paschasii autem versio referri potest ad aliud non absimile opus in eadem editione impressum libro septimo; quod Paschasio quidem interpreti in MSS. tribuitur. Ad Bracarensem porro sedem Martinus promotus, præfuit Bracarensi II. ann. 572. cui subscripsit: *Martinus Bracarensis metropolitanæ Ecclesiæ Episcopus.* Illa vero S. Gregorii Turonensis, quibus sacerdotio ejus tribuit annos plus minus XXX. non solum Episcopatum Bracarensem, sed & Dumiensem respiciunt.

Postea Bracarensis.

De Martini Capitulis.

II. Inter ejus opera ad nostrum institutum pertinet ea LXXXIV. canonum seu Capitulorum collectio in duas partes distincta, quarum prior exponit quæ ad Episcopos & universum Clerum pertinent, altera vero res ad laicos spectantes complectitur. Hanc collectionem ille ex canonibus præsertim Græcis & latine redditis digessit. Hujus compingendæ caussam in præmissa epistola his verbis exposuit. *Canones in partibus Orientis ab antiquis Patribus constituti, Græco prius sermone constituti sunt; postea autem succedenti tempore in Latinam linguam translati sunt. Et quia difficile est, ut simplicius aliquid ex alia lingua transferatur in alteram; simulque & illud accidit, ut in tantis temporibus scriptores aut non intelligentes, aut dormitantes multa prætermittant; & propterea in ipsis canonibus aliqua simplicioribus videantur obscura: ideo visum est, ut cum omni diligentia & ea quæ per translatores obscurius dicta sunt, & ea quæ per scriptores sunt immutata, simplicius & emendatius restaurarem.* Latina Græcorum canonum versio, quæ in Hispania vigebat, quæque idcirco traducta fuit in collectionem Hispanicam, illa est quæ ab Isidoro postea recepta, Isidoriana appellari solet. In hac itaque versione quædam obscurius reddita Martino visa sunt. Aliqua vero in eadem a librariis aut minus intelligentibus, vel dormitantibus immutata, aut omissa in aliquibus exemplaribus reperit: sicuti nos in eadem versione, quæ in codice canonum mox edendo continetur, nonnullas sententias liberius traductas atque mutatas, aliquas vero breviores particulas prætermissas in notationibus indicabimus.

Num & quatenus ex Græco Capitula expresserit.

III. Paschasius Quesnellus Dissert. 12. n. 10. existimat, Martinum ex antiqua canonum translatione in Codice canonum abs se edito contenta, non autem ex Græco suam collectionem concinnasse; eosque hallucinatos affirmat, qui eum novæ translationis canonum auctorem prædicant. Ea quæ affert, ut probet Martinum usum fuisse laudato Codice canonum, refellemus in Observationibus ad eamdem Dissert. 12. cap. 2. n. 10. E Græco autem codice, non autem ex ulla antiqua versione suam collectionem digessisse non solum indicant recitata ejus verba, quibus Græcum textum cum vulgatis versionibus se contulisse demonstrat; verum etiam ex ipsis ejusdem Capitulis liquet, quæ cum nulla Latina interpretatione conveniunt. Verum tamen est, Martinum novam Græcarum Synodorum versionem lucubrandam sibi non proposuisse, sed nova quadam faciliori methodo novam & brevem collectionem voluisse condere ex iis capitulis, quæ Clericis & Laicis utiliora videbantur: *Hoc simul observans*, inquit, *ut illa quæ ad Episcopos, vel universum Clerum pertinent, una in parte conscripta sint; similiter & quæ ad laicos pertinent, simul sint adunata, ut de quo capitulo scire aliquis voluerit, possit celerius invenire.* Ut autem hac in re lectorum intelligentiæ & utilitati prospiceret, canones quidem Græcarum Synodorum in ipso Græco fonte potissimum expendit; sed eos, quos utiles & excerpendos credidit, non semper latine interpretatus est. Plerosque enim ita retulit, ut quædam quæ simplicioribus videbantur obscura, explicarit latius, quædam omiserit, quædam etiam inseruerit, prout suorum disciplinæ utilius putavit: & ob hanc, ut credimus, libertatem, undenam hoc vel illud capitulum sumtum fuerit, numquam adscripsit. Eodem consilio canonem decimum, alias nonum Synodi Ancyranæ, quem præ oculis habuit cap. 39. emendans, Occidentali disciplinæ accommodavit. Cum enim eo canone Diaconis, qui in ordinatione protestati fuerint, velle se uxorem ducere, & nihilominus ordinationem acceperint, si postea matrimonio jungantur, in ministerio permanere permittatur; Martinus hos post hujusmodi protestationem ordinari vetat. Cum nullum capitulum proferatur, quod cum Chalcedonensibus canonibus ulla ratione conveniat; Martinus Græco codice usus videtur, qui iisdem canonibus carebat.

Non omnia Capitula ex Græcis excerpta.

IV. Licet præfationem legentibus omnia ex Orientalibus Synodis excerpta videri possint; nonnulla tamen ex Latinis quoque fontibus hausta fuerunt. Certum siquidem est, quædam iisdem fere verbis sumta ex Concilio Toletano I. nonnulla etiam, sed rarius, ex Bracarensi I. & ex Africanis derivata videntur. Non pauca vero, quæ in nullis nec Græcis, nec Latinis canonibus, qui Martino antiquiores sint, hactenus invenire licuit, ipsi Martino tribuenda arbitramur. In editione quidem inserta Bibliothecæ Juris canonici Gulielmi Voelli, & Henrici Justelli singulis Martini capitulis ii canones Conciliorum e regione adnotantur, ex quibus tamquam ex fontibus ea capitula depromta creduntur. Utilis & commendanda hæc diligentia, quam Joanni Doujatio laudati editores referunt. At canones Nicænus 8. & Laodicenus 39. ita minimum congruunt cum capitulis 36. & 73. quibus affiguntur, ut illos Martinus in his capitulis animo obvolviisse haud facile credi possit. Eadem, immo multo major est ratio de Concilio Turonensi II. cujus canon 22. alias 23. una cum Laodiceno canone apponitur laudato capitulo 73. & de Agathensi, cujus canon 64. adscribitur capitulo item 64. Nam præterquam quod indicati canones cum iisdem capitulis minus conveniunt, incredibile est has Synodos Gallicanas præ oculis fuisse S. Martino, qui ex Gallicanis Conciliis nihil excerpsisse deprehenditur. Adde quod Synodus Turonensis II. sub idem circiter tempus celebrata, quo Martinus Capitula condidit, cum posteriori collectioni Hispanicæ etiam auctiori non inveniatur inserta, Hispanis fuisse videtur ignota. Cur porro capitulo 68. apponatur canon cujusdam Concilii ex Capitularium lib. 6. num. 198. non intelligimus. Non solum enim idem canon cum eo Martini capitulo non concinit; verum etiam nullum ibidem Concilium Martino anterius allegatur, ex quo idem capitulum excerpi potuerit. Pejus autem multo nonnulli hac notatione decepti affirmarunt, Martinum canones sumsisse *etiam ex Capitularibus*, quæ multo post ejus ætatem digesta fuerunt. Simili de caussa non arridet allegatio Arelatensis III. can. 5. ex num. 194. ejusdem libri Capitularium affixa capitulo 69. cum præsertim in canonibus Arelatensis III. nihil tale inveniatur. Quæ vero cum Ivone Carnotensi afferuntur ex Conciliis Carthaginiensi & Bracarensi ad capitula 65. 74. & 75. nihil aliud sunt nisi ipsa horum Martini capitulorum verba, quæ in nullo Chartaginiensi, aut Bracarensi Concilio reperire licebit. Forte Ivo Concilium Bracarense appellavit

vit ipsa Martini Capitula, quæ apud quosdam Concilii Bracarensis nomine donantur. Hi ergo canones cum ceteris, quos paullo ante indicavimus, eidem Martino referendi videntur. Nonnulli canones apostolicos perperam adscribi putant capitulis 26. & 27. cum præsertim illos Martino ignotos arbitrentur, immo etiam nondum conditos, dum idem in Oriente versaretur. Hos vero multo antiquiores ostendimus part. 1. c. 1. Certe Dionysius Exiguus, qui ante S. Martinum suam collectionem lucubravit, eosdem e Græco latine reddiderat. Num vero ex adscriptis canonibus apostolicis Martinus aliquid sumserit, & more suo latius exposuerit, an vero hæc quoque capitula 26. & 27. inter ea recensenda sint, quorum ipse auctor exstitit, definire non audemus.

V. Hanc Capitulorum collectionem Martinus direxit ad Nitigisium & universum Concilium Lucense. Hic Nitigisius cum suis suffraganeis interfuit Concilio Bracarensi II. cui Martinus præfuit. Eadem Capitula in hoc Concilio lecta & confirmata creduntur. At quod ibidem lectum & confirmatum traditur, non sunt hæc Capitula, sed gesta Bracarensis I. ut ex interloquutione ipsius Martini manifestum est. Hæc Capitula nobis conservata fuerunt a collectione Hispanica, ex qua in Isidorianam transierunt. Edita sunt primum ex codice Isidoriano, quem Merlinus adhibuit: dein vero illa recusit Loaisa ad fidem codicum collectionis Hispanicæ. Justellus & Voellus utriusque editionis lectiones & manuscriptorum variantes notarunt quam diligentissime in Appendice tomi 1. Bibliothecæ Juris canonici. In perampla collectione canonum manuscripta Collegii Parisiensis Societatis Jesu hæc Capitula inscribuntur *Concilium Martini Papæ*, ut P. Harduinus notavit. Hinc nihil mirum, si illa apud posteriores quosdam collectores canonum nonnumquam allegentur *ex decretis*, seu *ex Concilio Martini Papæ*. Hoc errore ducti nonnulli eadem Capitula a S. Martino I. Summo Pontifice in Concilio Romano sancita putantes, eidem Pontifici tribuerunt eam disciplinæ relaxationem, qua in iisdem Capitulis permittitur ut bigami in minoribus ordinum gradibus permaneant; & proinde etiam contendebant, vi eorumdem Capitulorum, quæ Martino Pontifici asserebantur, hoc quoque tempore Episcopum cum bigamo posse ad minores ordines dispensare. Quam opinionem falso fundamento innixam Sixtus V. tandem explosit, ut videre licet apud Fagnanum in Commentario ad caput secundum *de bigamis*.

CAPUT III.

De Breviario & Collectione Cresconii.

Duo Cresconii opera.

I. CResconii, seu, ut alii malunt, Crisconii Episcopi Africani duo opera memorantur, alterum *Concordia canonum*, alterum poema *de bellis Lybicis*. Utrumque hoc opus designatum vidimus in MS. Vallicellano XVIII. pag. 136. ubi describitur tabula eorum, quæ in eodem continentur. In primo autem ejusdem tabulæ numero hæc leguntur. *Concordia canonum a Cresconio Africano Episcopo digesta sub capitulis trecentis. Iste nimirum Cresconius bella & victorias, quas Johannes Patricius apud Africam de Saracenis gessit, exametris versibus descripsit sub libris* . . . Primum opus tantum superest; secundum vero, quod hactenus in desiderio est, cum inscriptione quidem *de bellis Lybicis*, continebatur in MS. Monasterii montis Cassini inter codices, quos Desiderius Abbas, postea Romanus Pontifex Victor III. bibliothecæ ejusdem Monasterii addidisse traditur a coævo auctore Leone Ostiensi in Chronico Cassinensi lib. 3. c. 63. Id autem utilitatis notitia hujus operis attulit, quod Cresconii ætas exinde cognoscitur. Cum enim memorati Joannis Patricii victoria tum ab Anastasio Bibliothecario in Ecclesiastica Historia, tum a Cedreno affigatur anno tertio Leontii Imperatoris, idest anno Christi 697. Cresconius, qui eam versibus descripsit, hoc tempore floruit.

Poema de bellis Lybicis.

De Concordia canonum.

II. Nunc de altero opere, quod *Concordia canonum* inscribitur. Hæc, quam petente Liberino Episcopo concinnavit, totam Dionysii collectionem in tercentos titulos distributam ita continet, ut non integra Concilia, nec integras Romanorum Pontificum epistolas, uti apud Dionysium leguntur, continua serie exhibeat; sed omnia Conciliorum Pontificumque decreta, quæ in unam materiam conferunt, hinc inde excerpta simul colligat, & certis titulis subjiciat. Cum vero hoc opus non totum simul, sed per partes editum fuerit; non satis perspectum est. Anno 1588. curante Francisco Pithœo una cum Breviatione Ferrandi edita fuit ea tantum ejusdem Cresconiani operis portio, quæ post præfationem ipsius Cresconii ad Liberinum non integros canones, aut decreta integra exhibet; sed sola canonum & decretorum capitula cuique titulo congruentia, ut in Breviatione Ferrandi observavimus, leviter indicat, hac inscriptione editioni præfixa. *Crisconii Episcopi Africani Breviarium canonicum. Hic habetur Concordia canonum Conciliorum infrascriptorum & Præsulum Romanorum, idest canonum Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Novæcæsariensium, Gangrensium, Antiochensium, Chalcedonensium, Sardicensium, Carthaginiensium: item Præsulum Siricii, Innocentii, Zosimi, Cælestini, Leonis, & Gelasii.* Prima hujus inscriptionis verba *Crisconii Episcopi Africani canonicum*, in nullo codice invenimus; sed in omnibus titulus incipit a verbis, *Hic habetur Concordia* &c. Non incongrue vero *Breviarium* appellata est ea prima pars, quæ non opus integrum *Concordiæ*, sed ejus compendium tantummodo exhibet. Hoc idem Breviarium Cresconianum postea recusum a multis, tomo 1. Bibliothecæ Juris canonici una cum Breviatione Ferrandi insertum fuit pag. 456. Cum porro eodem tomo ad umbilicum perducto, Gulielmus Voellus & Henricus Justellus laudatæ Bibliothecæ editores ipsum opus *Concordiæ canonum* e MS. bibliothecæ Claromontanæ Soc. Jesu accepissent, in quo integri canones in titulos distributi describebantur; eam veluti *opus alterum*, & a Breviario distinctum separatim in Appendice ejusdem tomi impresserunt pag. XXXIII. cum hac epigraphe: *Crisconii Episcopi Africani liber canonum, in quo integros ipsos Conciliorum canones & Pontificum decreta eo ordine, quo in Breviario allegantur, descripsit.*

Breviarium Cresconii.

Editio Concordiæ canonum, seu libri canonum.

III. Hæc editionis ratio plures eruditos, qui codices integri operis non potuerunt inspicere, in diversas sententias distraxit. Alii enim Breviarium & librum canonum duo Cresconii opera existimant. Alii malunt, Cresconium tantum scripsisse posterius opus, in quo canones integri recensentur; Breviarium vero decerptum suspicantur ab alio, cui Cresconii opus nimis prolixum videbatur, quive nudam notitiam canonum memoriæ juvandæ causa præstare voluit. P. Constantius primo anceps fuit, num præter Breviarium Cresconius etiam librum canonum condidisset. Rem hanc dijudicaturus ad celebriorum codicum fidem, Romam ad sodales & amicos suos scripsit, ut Vallicellanos, & Vaticanos codices a Cardinali Baronio laudatos excuterent. His autem rescribentibus nullum utrobique codicem exstare, nisi qui merum Breviarium continet, solum Breviarium a Cresconio concinnatum tandem censuit. Quantum vero ad fusiorem librum canonum conjecit, *studiosum aliquem repertum esse, qui Breviarium Canonicum sic tamquam ossea compagem carne sua vestierit, hoc est, qui delineatam a Cresconio Concordiæ formam sequutus, pro summariis canonum totos ipsos canones descripserit, servato primo rerum ordine ac numero titulorum.* Qua in sententia confirmatus fuit ex ipso codice Claromontano, ex quo idem liber canonum editus fuerat: quippe in hoc post Breviarium, cui Cresconii præfatio præmittitur, sequitur species quædam veluti præfationis libro canonum præfixæ, quam ipsorummet etiam editorum judicio *Cresconii non esse multa persuadent.* Ipse autem liber canonum, qui statim subjicitur, nec in prima fronte, nec alibi uspiam Cresconii nomen præfert.

Variæ sententiæ.

Præfat. t. 1. Epist. Rom. Pont. n. 125. & 126.

IV. Nobis vero, quibus feliciter obtigit plura Cresconiani operis exempla invenire & expendere, rem hanc certius constituere licebit. Quatuor quidem codices nacti sumus, in quibus solum, ut appel-

Utrumque Cresconio vindicatur.

pellant, Breviarium sine prolixiori libro canonum legitur, nimirum Vat. 1353. & 5845. Vallicel. A 5. & Vercellensem, qui omnes Dionysianam, seu Dionysio-Hadrianam collectionem una cum Additionibus Dionysianis complectuntur. In his Breviarium Cresconianum præmittitur ipsi collectioni Dionysii, ex qua excerptum fuit. Deest autem in iisdem liber canonum, quia cum mox ipsa subjiciatur Dionysii collectio, quæ integra documenta eodem Breviario indicata continet, ille liber, in quo eadem documenta alia methodo in titulos distributa repetuntur, superfluus visus est. Quisquis enim ex numeris titulorum in Breviario notatis, qui Dionysianæ collectioni plane respondent, ipsos canones & decreta Pontificum in eadem collectione reperire facile potest. Hos tantum codices inspexerunt illi sodales & amici P. Constantii, qui solum Breviarium in Vaticanis & Vallicellanis forulis invenire ad eum rescripserunt: similesque MS. exemplum Francisco Pithœo occurrisse dicendum est, cum merum Breviarium edidit. Cum vero horum codicum scopus non fuerit, Cresconianum opus integrum exhibere, sed eam partem ex Cresconio decerpere, quæ Dionysianæ collectioni utilis videbatur; nihil ex his codicibus colligi potest, ut solum Breviarium Cresconio asseratur; si præsertim alii omnes codices, qui sine Dionysiana collectione Cresconium præferunt, numquam solum Breviarium, sed semper tum Breviarium, tum prolixiorem canonum librum exhibeant.

Codices integrum opus Cresconii continentes.

V. Sex autem ejusmodi manuscripta exemplaria invenimus, nimirum Veronense 60. Vat. Palat. 579. Vat. Reginæ 849. Vat. 1347. & 5748. ac Vallicellanum XVIII. Inter hæc omnium vetustissimum, & ætati Cresconii proximum est exemplum Veronensis Capituli signatum numero 60. quod sæculo octavo exaratum creditur: paullo autem posterior est codex Vat. Palat. 579. In his omnibus Breviarium cum libro canonum ita conjungitur, ut utrumque ejusdem Cresconii opus esse liqueat; & Breviarium quidem esse perspiciatur veluti index, seu tabula capitulorum prolixioris operis, seu libri canonum, qui sine ea intermedia præfatione in Claromontanum codicem perperam intrusa statim subjicitur. Hinc quod in editis vocatur *Breviarium*, proprius in codicibus *Capitula* inscribitur tum initio, tum in fine. Initio quidem post Cresconii præfationem ad Liberinum (ut in ipsa quoque Pithœana editione legitur) his verbis: *Deinceps succedunt Capitula*: & in fine: *Expliciunt Capitula*, vel *Explicit Capitulare canonum*. Hoc autem *Capitulorum* nomen indicem sequentis operis innuere solet, ut ex quibusdam aliis collectionibus discimus. Cresconius scilicet imitari voluit Dionysium, ex quo suam collectionem excerpsit. Sicut enim is suæ collectioni indicem seu tabulam præmisit inscriptam *Tituli canonum*; ita Cresconius *capitulorum* indicem præfixit. Hæc igitur Capitula, seu hoc Breviarium Cresconii nomine in omnibus tum primi, tum alterius generis codicibus prænotatum nemo ab eodem abjudicare potest.

VI. Prolixior autem liber, qui eadem capitula in tot & tam vetustis codicibus statim subsequitur, in ipsa præfatione Cresconii ita eidem adscribitur, ut de auctore dubitare non liceat. Narrat siquidem se a Liberino Episcopo excitatum, *ut cuncta canonica constituta, quæ ab ipsis exordiis militiæ christianæ tam sancti Apostoli, quam apostolici viri per successiones temporum protulere, colligeret in unum, eorumque CONCORDIAM faciens, ac TITULORUM PRÆNOTATIONEM interponens, ea dilucidius declararet*. Notabilis est distinctio *Concordiæ*, quæ ipsum canonum librum innuit, & *titulorum prænotationis*, quæ Breviario seu Capitulis congruit. Hunc autem laborem declinare studens Cresconius, *proposuerat hoc canonum Breviarium a viro reverentissimo Ferrando Chartaginiensis Ecclesiæ Diacono jam fuisse digestum, & debere eum nostræ eruditioni sufficere*. Hoc autem Ferrandi opus, quod indicat solos canonum titulos, non autem ipsos proponit canones, indoctis, quorum est maxima multitudo, non sufficere Liberinus reposuit, *dum eos* (Ferrandus) *ad inquisitionem earum rerum præmisit, quæ nec ab omnibus reperiuntur, nec repertæ sine fasti-*

dio perleguntur. Nulli siquidem dubium est, quam molestissime perferat lector, dum avidius cujusque rei cognitionem expectat, & ad librum præmittitur, quem aut forte non legit, aut ubi reperiat non novit. Liberinus ergo non merum Breviarium Ferrandiano simile, quod solos canonum titulos prænotaret, sed ipsos canones integros describendos expetiit, quod prolixius opus requirit. Huic autem petitioni Cresconius se cessisse affirmans, *necessarium duxi*, inquit, *cuncta ecclesiastica, ut dictum est, constituta, quæ ad nostram notitiam pervenerunt, in hoc opere sub titulorum serie prænotare, & ea condiscere valentibus & volentibus dubitationis ambagem auferre, ut eorum plena instructio non ex difficultate scriptoris, sed ex desidia jam dependeat lectoris*. Verba *sub titulorum serie prænotare* præmissum Breviarium significant, in quo ad Ferrandi exemplum canonum tituli seu capitula *prænotantur*: *plena* autem *instructio*, qua *condiscere valentibus & volentibus dubitationis ambages auferatur*, ad prolixius opus refertur, ex quo quidem fiet, ut plena canonum instructio si cui deerit, *non ex difficultate scriptoris*, qui longiorum canonum transcriptionem declinarit, *sed ex desidia jam dependeat lectoris*. Utrumque igitur Cresconio adjudicandum est opus, seu potius utraque pars est unius ejusdemque operis, quod *Concordia canonum* inscribitur.

Editio Concordiæ quomodo curanda sit.

VII. Integra hujus operis editio ad fidem eorum codicum, qui illud integrum continent, sic exigenda erit. Primo hæc præfigatur inscriptio: *Hic habetur Concordia canonum Conciliorum infrascriptorum* &c. uti jam dedimus num. 2. Sequetur præfatio seu epistola Cresconii ad Liberinum cum epigraphe: *Incipit præfatio Cresconii de Concordia canonum ad Liberinum*. Tum describetur Breviarium cum titulo: *Deinceps succedunt capitula*, uti cum vulgato habet codex Vat. Palat. 579. vel *Incipiunt capitula*, quemadmodum in codice Veronensi legitur: & in fine Breviari *Expliciunt capituta*, vel ut in aliis MSS. observavimus: *Explicuerunt capitula de Concordia canonum*, Dein subjicietur ipse liber canonum, qui tum in codice Claromontano, tum in laudato Palatino hanc epigraphen præfert, *Incipit liber canonum*; in Vallicellano autem MS. XVIII. *Item Concordia canonum*. Omissis autem illis, quæ in Appendice tomi 1. Bibliothecæ Juris canonici pag. XXXIII. leguntur, *Qui Episcopus ordinandus est* &c. in MS. Claromontanum intrusa, & sumta ex canone primo vulgati Concilii Carthaginiensis IV. incipiendus erit Cresconii liber a num. 1. *De ordinatione Episcopi. In canonibus Apostolorum* &c. ut in eadem Appendice pag. XXXIV. & sequentibus cum clausula in fine: *Explicit Concordia canonum*, addit codex Vat. Palatinus, *scripta a Cresconio ad B. Liberinum Pontificem*. Quantum ad numerum capitulorum retinenda est vulgata divisio in capitula tercenta, quæ plerisque & vetustioribus codicibus comprobatur. Quod si duo codices Vat. 1347. & Vat. Palat. 579. dividunt in capitula CCCI. alius autem codex Helmstadiensis laudatus a Fabricio dividit in capitula CCCIII. id ex eo accidit, quia unum aut alterum capitulum partiuntur in duo; sicut e contra in MS. Vat. Reginæ 849. præferuntur capitula CCXCVII. quippe nonnulla in unum coeunt. Hæc pura & integra est Cresconi collectio.

Collectio Cresconiana laudata a Baron. & aliis quid sit.

VIII. Hoc autem loco non est omittendum, ab Eminentissimo Baronio, & ab editoribus Romanis Epistolarum Romanorum Pontificum, & ex iis a Binio, aliisque sæpius laudari *collectionem Cresconianam*, quæ in MS. Vallicellano & in alio Vaticano continetur. Cum vero exinde allegata, vel excerpta fuerint quædam documenta, quæ nec in Cresconio, nec apud Dionysium leguntur; non minima difficultas plures incessit. Ex laudatis autem codicibus deteximus, *Cresconianæ collectionis* nomine indicatos fuisse codices Vallicellanum A. 5. & Vat. 1353. qui a præfatione & Breviario Cresconii exordiuntur. Cumque Breviario subjiciatur collectio Dionysio-Hadriana cum pluribus aliis documentis, quæ inter Additiones Dionysianas retulimus atque descripsimus part. 3. c. 3. hæc omnia incaute eodem collectionis Cresconianæ nomine allegata fuerunt. Cum non-

nondum certa esset ætas Cresconii, nec integrum ejus opus ex aliis MSS. cognosceretur; facile fuit eidem Cresconio, cujus præfatio initio describitur, tribuere totam collectionem in laudatis codicibus comprehensam; tametsi pleraque ejusdem documenta in Breviario nusquam indicentur, & nonnulla etiam reipsa Cresconii ætate posteriora sint.

Cresc. primus inter Latinos collectionem in titulos distribuit.

IX. Alius quoque nonnullorum error ex Crescomiano opere detegitur, eorum scilicet, qui olim putarunt, Burchardum Vormatiensem Episcopum, & Ivonem Episcopum Carnotensem primos fuisse, qui in suis collectionibus Synodos & epistolas Romanorum Pontificum non ediderint integras servato temporum ordine, ut antiqui fecerunt, sed sectas in partes & in titulos distributas. Nec mirum esse debet, viros ceteroquin doctissimos ita sensisse, cum nondum prodiisset ulla collectio illis Episcopis vetustior, in qua eadem methodus deprehenderetur. Primum vero hujus methodi exemplum inter scriptores Latinos ex Cresconio suppetit. Solum hic ex unius Dionysianæ collectionis documentis decreta excerpsit. Alii vero postea ex aliis quoque fontibus plura sumentes, in libros & titulos diviserunt; ac præterea addiderunt sententias sanctorum Patrum, & nonnumquam etiam testimonia ex legibus Principum, ut patebit ex dicendis de quibusdam collectionibus & collectoribus, qui Burchardo & Ivone anteriores sunt.

CAPUT IV.

De abbreviatione canonum, quæ continetur in MS. 59. Capituli Veronensis, & alia 88. Capituli Ecclesiæ Lucanæ.

Judicium de codice & abbreviatione.

I. COdex Veronensis membranaceus, pluribus temporum vicissitudinibus squallens est quadratæ minoris formæ, majusculis quidem litteris, sed ita inconcinnis atque distortis exaratus, ut perdifficilis lectu sit. Ad octavum sæculum pertinere videtur. Abbreviationem canonum atque constitutionum Sedis Apostolicæ continet in duas veluti partes distinctam, quarum una canones Conciliorum, altera apostolicas constitutiones compendio exhibet. Auctor valde imperitus, nonnumquam eorumdem canonum atque constitutionum sententias non recte assequutus, perperam expositi; adeo ut ex ejus breviationibus nihil ad explicandos vel emendandos originales textus elici possit. Quandoque non omnia alicujus Synodi, aut constitutionis decreta, sed quæ libuit summatim repræsentat. Duos etiam canones identidem in unum conjungens, numerum canonum minuit, tametsi nullum canonem reipsa prætereat. Aliquando vero, sed rarius, eumdem canonem aliis verbis abbreviatum incaute repetit. Accedunt imperitissimi librarii menda & barbaries, quæ ex ejus notatione in fine codicis appositæ satis elucescet: unde totus codex multo magis vitiatus fuit. Cum nihilominus ex codicibus & collectionibus canonum multo vetustioribus hæc perantiqua abbreviatio sumta fuerit; quædam remotioris antiquitatis indicia retinet, & non pauca valde utilia nobis suppeditat, ex quibus hæc abbreviatio non minimi habenda est. P. Joannes Dominicus Mansius hanc eamdem abbreviationem reperit in alio vetustissimo codice Capituli cathedralis Ecclesiæ Lucanæ, cujus notitiam dedit in *Commentario de celebri codice sæculo Caroli Magni scripto*, ut videre est tom. 45. Opusculorum P. Angeli Mariæ Calogerà pag. 114. Frequenter etiam ejusdem abbreviationis mentionem facit tom. 1. & 2. Supplementi ad Concilia P. Labbei, in quibus quasdam particulas ex eadem abbreviatione typis impressit. Etsi vero Marchio Scipio Maffejus ante P. Mansium de hac eadem abbreviatione in MS. Veronensi contenta nonnulla disseruerit in Notitia codicum Capitularium, quæ inserta est Appendici Historiæ Theologicæ pag. 78. accuratiorem tamen ejus descriptionem cum opportunis observationibus hoc loco producere non modicum juverit.

Descriptio abbreviationis.

II. Hic titulus in nostro Veronensi codice legitur. *Incipiunt capitula sanctorum omnium Conciliorum, quæ a beatis Patribus statuta sunt, sive epistolarum decretalium, quæ a Pontificibus, sive apostolicis viris decreta sunt, breviter collecta atque conscripta.* Sequitur tabula seu index capitulorum primæ partis, quæ Conciliorum canones respicit.

I. *Excerpta Conciliorum a S. Domino Martino Episcopo Galliciæ.* In corpore operis hic titulus melius exponitur sic: *Excerptæ de canonibus sententiæ tantum ex libro Bracarense Martini Episcopi Galliciæ de diversis Conciliis.* Afferuntur autem compendio canones 84. quot quidem ejusdem Martini capitula in vulgatis referuntur.

II. *Capitula Nicæni Concilii, & Sardicensis Concilii, ubi Osius fuit, quomodo testantur CCXIV. Episcopi Africani Concilii:* Melius in corpore (hac notatione præmissa *De libro Complutensi*) scribitur: *Ex Concilio Nicæno, vel aliis Conciliis.* Proferuntur autem abbreviati canones 91. sine ulla mentione Synodi, ad quam quisque pertineat. Conferendæ fuerunt horum sententiæ cum vulgatis, ut cujus essent Concilii detegeremus. Primi canones 17. sunt Nicæni. Sequentes 21. usque ad 38. sunt Sardicenses. Canon vero 39. est ultimus Nicænus de omittenda genuflexione diebus dominicis atque paschalibus. Tum a num. 40. ad 55. sunt canones Ancyrani. Dein Neocæsarienses cum aliis Ancyranis permiscentur usque ad numerum 72. Subduntur Gangrenses a num. 73. usque ad 83. & cum Antiochenis concluditur a n. 84. ad 91. usque. Tria heic animadversionem merentur. Primo in ea collectione antiquiori, ex qua hi canones 91. compendio fuerunt excerpti, deerant, ut videtur, non solum Constantinopolitani & Chalcedonenses, verum etiam Laodiceni, ex quibus ne unum quidem abbreviator exposuit. Secundo cum relati canones notatione sui cujusque Concilii careant; in titulo autem, qui in corpore iisdem præfigitur, solius Nicæni expressa mentio fiat; lectori minus attento hinc occasio esse potuit allegandi veluti Nicænos canones etiam sequentes, qui Nicæni non sunt. Aliqua simili collectione usus forte fuit S. Gregorius Turonensis, dum Gangrensem canonem Nicæni nomine laudavit. Tertio cum Sardicenses canones Nicænis subjectos ultimus Nicænus canon concludat; non leve indicium suppetit, auctorem hujusmodi abbreviationis eos exscripsisse ex codice, in quo cum Nicænis copulati, & Nicænis inserti Nicænorum nomine inscribebantur. Quod si in epigraphe tabulæ, quæ initio codicis præmittitur, non tam Nicæni quam Sardicenses canones memorantur; id a breviationis auctore fieri potuit, qui utrosque canones in aliis MSS. distinctos invenit.

Tria notabilia.

III. *Capitula Nicæni Concilii data ab Innocentio Papa.* In titulo autem corpori inserto: *De epistola Innocentii Papæ ex Concilio Nicæno.* Sunt Nicæni canones 22. ex abbreviatione Rufini, quam pro ipsis canonibus in Gallicanis codicibus receptam, & a Gallicanis nonnumquam usurpatam vidimus part. 2. c. 10. §. 2. Innocentio autem Pontifici hæc capitula abbreviator ea de causa fortassis attribuit, quia laudatæ breviationes Rufinianæ in suo codice Innocentii litteris subjiciebantur. P. Mansius hæc capitula ex Lucano codice edidit tom. 1. Supplementi Conciliorum pag. 277.

IV. *Ex Concilio Arelatensi.* Sunt canones 20. Arelatensis I. anni 314.

V. *Ex Concilio Ankiritano* c. 18.

VI. *Ex Concilio Novæ Cæsariæ* c. 12.

VII. *Ex Concilio Gangrense* c. 19.

VIII. *Ex Concilio Laodiciæ Phrygiæ* c. 53.

IX. *Ex Concilio Constantinopolitano* c. 5.

X. *Ex Concilio Ephesino* c. 12. quæ sunt duodecim anathematismata ex epistola S. Cyrilli ad Nestorium.

XI. *Ex Concilio Chalcedonense* c. 27.

XII. *Ex Concilio Antiocheno* c. 24.

Hi omnes canones Conciliorum Græciæ etsi abbreviati, interpretationem, uti vocant, Isidorianam satis indigitant. Auctor ergo hujus abbreviationis vetustiorem codicem reperit, qui hæc omnia Concilia Græciæ ex eadem versione in unum corpus collecta complectebatur; & inter hæc epistola S. Cyrilli ad Nestorium Ephesini Concilii nomine erat inscripta, uti in Hispanica & Isidoriana collectionibus postea recepta fuit.

Cyrilli Epist. ad Nestorium Concilii Ephes. titulo inscripta.

XIII. *Ex*

XIII. *Ex Concilio Valentino sub die IV. Idus Julias Gratiano & Equitio Coss.* an. 374. can. 4.

XIV. *Ex Concilio Regense sub die XIV. Kal. Decembris Theodosio Aug.* XVII. *Festo V. C. Coss.* an. 439. c. 6.

XV. *Ex Concilio Arausico VI. Idus Novembris* an. 441. c. 27.

XVI. *Ex Concilio Vasense sub die Id. Nov. Dioscoro Consulibus*, omisso altero Consule anni 442. c. 8.

XVII. *Ex Concilio Aurelianense* ann. 511. cap. 27.

XVIII. *Ex Concilio Arelatense*, quod vocari solet *secundum*, c. 36.

XIX. *Ex Synodo Carthaginis Africæ Honorio XII. & Theodosio VIII. Coss.* c. 103. Est illa collectio, quæ in aliis MSS. *Statutorum antiquorum* nomine inscripta hoc tomo edetur inter documenta Juris canonici veteris num. 3. Vide part. 2. c. 3. §. 4. ubi de diversis eorumdem Statutorum inscriptionibus disseruimus.

XX. *Ex Synodo Carthaginis sub die Iduum Augustarum Consulatu Cerani*, lege *Cæsarii*, nimirum an. 397. c. 71. quæ capita 71. ex MS. Lucano edita sunt a P. Mansio tom. 1. Supplem. Concil. pag. 255. Est Breviarium Hipponense eadem chronica notatione signatum & imprimendum capite 2. collectionis huic tomo inserendæ. Canones quidem hujus Breviarii sunt multo pauciores. At sicut in laudata collectione duos Africanos canones addititios susceperunt; ita in hac breviatione multo plures ex Carthaginiensi III. aliisque Africanis Synodis adjecti fuere.

XXI. *Ex Concilio Agathensi sub die Id. Septembris XXII. Domini nostri Alarici Regis Messala V. C. Consule*, ideſt an. 506. Proferuntur autem canones 46. qui duobus canonibus in unum coeuntibus, comprehendunt vulgatos ejusdem Concilii canones 47. quot in antiquis quidem exemplaribus Gallicanis eidem Gallicanæ Synodo tribuuntur. Desunt vero ceteri viginti canones in vulgatis ante clausulam inserti ex codicibus collectionum Hispanicæ & Isidorianæ, qui ex illorum vetustiorum Gallicanorum codicum fide addititii jure creduntur,

De numero canonum Agathensium.

XXII. *Ex Concilio Arelatense* an. 524. c. 2.

XXIII. *Ex Synodo Tarraconense* an. 516. c. 11. Tam in præmissa tabula, quam in corpore codicis omittuntur numeri XXIV. & XXV.

XXVI. *Ex Concilio Gerundense* an. 517. c. 9.

XXVII. *Ex Concilio Toletano Thiudi*, sic *Thiudi* tum in tabula, tum in corpore. Est Concilium Toletanum II. anni 531. cum canonibus 3. Hoc quidem anno 531. Theudes Rex Amalrico successit mense Decembri; Synodus vero Toletana II. habita fuit mense Majo: ac proinde alii codices recte signant Amalrici Regis annum quintum.

Thiudi Rex.

XXVIII. *Ex Synodo Hilerdense* an. 524. seu melius 546. ut ex MSS. codicibus Hispanicis, qui non Theodorici, sed Theudis Regis annum XV. notant, eruditi probarunt. Vide Pagium ad an. 546. n. 10. & 11. Referuntur autem canones 15.

XXIX. *Ex Concilio Vallense*. Est Valentinum Hispanicum anni 546. c. 5.

Sequitur hæc notatiuncula. *Ex lebro Agabrinse*, lege *ex libro Agabrense*. In MS. Lucano mutile legitur: *Ex libro gabrense*, ubi littera *A* librario excidit.

XXX. *Ex Concilio Eliberitano* c. 69.

XXXI. *Ex Synodo Toletano æra CCCCXXXVIII.* an. 400. can. 23.

XXXII. *Ex Concilio Bracarense* an. 563. c. 22.

XXXIII. *Item Senedo Bracarense* an. 572. c. 10.

XXXIV. *Ex Concilio Toletano*. Est tertium Toletanum an. 589. cum canonibus 23.

XXXV. *Ex Concilio Cæsarauguſtano* c. 7. Est Cæsarauguſtanum I. quod creditur celebratum an. 381.

XXXVI. *Ex Concilio Arvernense Franciæ* an. 549. c. 22. In vulgatis Conciliorum tom. 5. edit. Ven. col. 1389. proferuntur tantum canones 16. ex Fuxensi codice, ex quo hanc Synodum Arvernensis nomine inscriptam Sirmondus edidit. At cum hujus Synodi prætatio ex Urgellensi MS. addita non Arvernensem, sed Aurelianensem urbem præferat; canones autem iidem sint ac illi Aurelianensis V. est potius Concilium Aurelianense V. quod quidem in iisdem vulgatis col. 1377. & in MSS. Gallicanis, undeeditum fuit, exhibet canones 24. Hinc Fuxensis codex non tam præfatione, quam numero canonum deficit. Noster vero abbreviator codicem adhibuit, in quo canonum numerus ita erat integer, ut in MSS. exemplis amplioris collectionis Hispanicæ, ideſt Urgellensi Petri de Marca, & Lucensi, quod Perezius laudat. Arvernensis autem Concilii nomen pro Aurelianensi in solis MSS. Hispanis inventum, eum codicem, ex quo hæc abbreviatio deducta fuit, Hispanicum fuisse confirmat.

Concilii Arvernensis canones sunt potius Aurelianensis V.

XXXVII. *Ex Concilio Cæsarauguſtano* anni 592. cap. 4.

XXXVIII. *Ex Synodo Taurinatium X. Kal. Octobris* circa annum 401. c. 1.

XXXIX. *Ex Concilio Narbonense* anni 589. c. 15.

XL. *Ex Synodo Teleptense* an. 418. c. 6. In codice Lucano mutile *leptense*.

XLI. *Ex Concilio Barcinonense* circa an. 540. c. 10.

XLII. *Ex Synodo Oscense* an. 598. c. 1.

XLIII. *Ex Concilio Urbico sub Hilaro Papa* an. 465. c. 5.

Mox sub numero XLIV. ponitur titulus secundæ partis. *Item Capitolatio epistolarum decretalium, sententiæ tantum*; ac postea alia numerorum series inchoat.

I. *Ex epistola B. Clementis ad Jacobum*. c. 4.

II. *Ex præceptione cujus supra*. cap. 5. Hæc duo documenta S. Clementi afficta ex Rufini versione vulgata fuerant; ac proinde antiquis Latinis collectionibus inserta inveniuntur. Vide not. 1. in cap. 64. collectionis hoc tomo subjiciendæ col. 454. in qua primum documentum legitur; & confer etiam præfationem in documenta Juris canonici veteris num. 5. col. 631. in quibus alterum documentum profertur col. 674.

III. *Ex epistola Siricii Papæ ad Eumerium Episcopum* c. 5.

IV. *Ex epistola Innocentii Papæ ad Exuperium Episcopum* c. 5.

V. *Ex epistola Innocentii ad universos Episcopos in Tolos*: ideſt Toletani Concilii c. 4.

VI. *Item Innocentii ad Victorium* (ideſt Victricium) *Episcopum* c. 7.

VII. *Item Innocentii ad Episcopos*, supple Macedoniæ. Est in edit. Concil. epist. 22. c. 1.

VIII. *Item Innocentii ad Decentium* c. 8.

IX. *Item Innocentii ad Aurelium Episcopum* epist. 12. in vulgatis Conciliorum.

X. *Ex epistola Zosimi Papæ ad Hesichium Episcopum*.

XI. *Ex epistola Bonifacii ad Elarum Episcopum*. Est epist. ad Hilarium Narbonensem.

XII. *Ex epistola Cælestini Papæ ad Viennenses Episcopos*, in Conciliorum editione epist. 11.

XIII. *Item Cælestini Papæ ad Episcopos per Apuliam & Calabriam constitutos*. Ibi epist. 3.

XIV. *Ex epistola Papæ Leonis ad Anastasium Episcopum Thessalonicensem*, in nostra editione epist. 14.

XV. *Item ejusdem Papæ ad Africanos Episcopos*. Ib. epist. 12.

XVI. *Item ejusdem ad Rusticum Narbonensem*. Ibi ep. 167.

XVII. *Item ejusdem Papæ ad Siculos Episcopos*. Ibi ep. 16.

XVIII. *Item ejusdem Papæ ad Nicetam Episcopum*. Ibi ep. 159.

XIX. *Item ejusdem Leonis ad universos Episcopos*. Est epist. 4. ad Episcopos Campaniæ &c.

XX. *Ejusdem Leonis ad Theodorum Episcopum* epist. 108.

XXI. *Ejusdem Leonis ad Leonem Episcopum*. Est epist. 166. ad Neonem Ravennatem.

XXII. *Ejusdem Leonis per Campaniam Samnium Episcopis*. Est epist. 168.

XXIII. *Leo Dioscoro* epist. 9.

XXIV. *Leo Episcopus Turibio Episcopo* epist. 15. quæ in corpore codicis abbreviata legitur, at in præmissa tabula desideratur.

XXV. *Epistola Gelasii Papæ per Lucaniam Episcopis* c. 18.

XXVI. *Ex*

XXVI. *Ex epistola ejusdem Papæ ad Sicilienses*,

XXVII. *Ex epistola Felicis Papæ ad Sicilienses Episcopos*. Est epist. 5. Felicis III.

XXVIII. *Ex epistola Vigilii Papæ ad Profuturum Episcopum Bracarensem*.

XXIX. *Ex epistola Felicis Papæ ad Sicilenses Episcopos*. Collatis iis quæ sub hoc titulo afferuntur, ex numeris ac sententiis abbreviatis deteximus indicari librum *de ecclesiasticis dogmatibus* editum in Appendice tomi 8. operum S. Augustini pag. 78. Hic liber est etiam in nonnullis MSS. collectionibus canonum, nunc Augustini nomine inscriptus, nunc Gennadii, qui verus est ejusdem operis auctor, nunc vero sine ullo auctoris nomine. Forte noster abbreviator idcirco Felicem Papam eidem præfixit, quia B hoc opusculum in aliqua collectione reperit post epistolam Felicis ad Episcopos Siculos.

XXX. *Ex epistola Siricii Papæ ad Eumerium*. Afferuntur octo sententiæ hujus epistolæ, quæ diversæ sunt ab iis, quas ex eadem epistola abbreviator protulit num. 111.

XXXI. *Ex epistola Leonis Papæ ad Balconium*. Est epistola deperdita, ex qua tamen abbreviator nullam sententiam compendio exhibuit, tametsi ejus titulum tum in tabula tum in corpore afferat. Vide Dissert. de epistolis S. Leonis deperditis tom. 1. col. 1444. n. 19.

De Epist. Hieron. tributa.

XXXII. *Ex epistola Geronimi ad Patroclum Episcopum de gradibus Clericorum*. Exponuntur autem gradus septem. Hæc epistola inscripta *ad Rusticum* legitur in Appendice tomi XI. Operum S. Hieronymi pag. 114. edit. Veron. Hanc S. Hieronymo affictam plures colligunt non solum ex stili discrimine, verum etiam ex ætate Rustici, qui post S. Hieronymi mortem Episcopatum gessit. Putant autem eam scriptam multo post S. Isidorum Hispalensem, ex cujus libro 7. de Originibus cap. 12. & seq. excerptam credunt. Difficultatem vero ex Rustico Episcopo oppositam adimit noster codex, dum eam epistolam præfert scriptam non ad Rusticum, ut in vulgatis, sed ad Patroclum, qui Hieronymi ætate Arelatensi Ecclesiæ præfuit. Quantum ad S. Isidorum, cum inter omnes constet, ipsi solemne fuisse plura, quæ ad suum institutum conferrent, tacitis auctorum nominibus in Originum libros traducere; quidni credibile sit, laudatos septem Clericorum gradus ex hac epistola descripsisse? Quod si stilus a Hieronymiano alienus judicetur, id saltem ex nostræ abbreviationis auctore, qui codices S. Isidoro antiquiores, ut videbimus, adhibuit, colligere licet, hanc epistolam S. Isidoro anteriorem esse, ex qua is eosdem gradus deduxerit.

In hac epistola desinit antiqua Abbreviatio. Additur porro eodem caractere, sed sine numero fragmentum ex decreto Gregorii junioris adversus illicita conjugia, quod pertinet ad Synodum Romanam anni 721. ac tandem hæc imperiti amanuensis notatio legitur. *Deo gratias. Qui lege, ore pro me peccatore: sic habeat Deo adjuvante.*

Codex Lucanus caret memorato Gregorii junioris fragmento, quod idcirco in MS. Veronensi additicium confirmatur. At alia habet additamenta, ex. gr. epistolam Leonis III. ad Alcuinum memoratis Hieronymi litteris præmissam, quæ cum in Veronensi MS. ceteroquin integro desit, perperam intrusa & a primigenia ejusmodi collectione aliena cognoscitur.

Collectiones vetustiores ab abbreviatore adhibitæ.

III. De vetustate codicum & collectionum, ex quibus hanc abbreviationem auctor derivavit, nonnulla dicenda superstunt. Ea collectio, ex qua ille n. 11. Græcarum Synodorum canones digessit in c. 91. canonibus Laodicenis & CP. carebat; quod remotæ antiquitatis indicium est. In subsequentibus numeris refert Concilia Græciæ, Africæ, Galliarum, & Hispaniæ, quemadmodum etiam describuntur in collectione Hispanica. At ex aliis vetustioribus fontibus ebibisse evidentissimum est. Neque enim præfert duo Concilia Hispalensia, neque Toletanum IV. quæ in primæva collectione Hispanensi inveniuntur. E contra quædam Concilia exhibet, quæ in eadem primigenia collectione Hispana desiderantur, nimirum Arvernense, seu potius Aurelianense V. quod Hispanæ collectioni postea addi- F tum fuit, & quatuor alias rarissimas Synodos, Cæsaraugustanam II. Narbonensem, Oscensem, & Barcinonensem, quæ ex singulari codice S. Æmiliani editæ sunt. Inter omnes autem Synodos, quas abbreviator profert, recentior est Oscensis anni 598. anterior aliquanto collectione Hispanica, in qua proferuntur duæ posteriores Synodi Hispalensis II. anni 629. & Toletana IV. anni 633. Codicibus igitur non solum diversis ab Hispanica, verum etiam antiquioribus abbreviator usus est. Trium tantum meminit, *Ex libro Bracarensi, ex libro Complutensi*, & *ex libro Agabrensi*, quæ urbes ad Hispaniam pertinent. Bracara archiepiscopalis adhuc sedes celebris est. Complutum erat olim urbs episcopalis in provincia Carthaginiensi, quæ Toletano Metropolitæ suberat. Agabra vero item episcopalis in provincia Bætica Metropoli Hispalensi parebat, cujus mentionem videsis in Concilio Hispalensi II. cap. 1. 5. & 8. atque in Notitiis Hispanicis a Loaisa vulgatis tom. 6. Concil. edit. Ven. col. 558. & seqq. Hi ergo codices Hispani collectiones videntur anteriores illa, quæ vocatur Hispanica. Nobis quidem hoc quoque tempore innotuit fragmentum pervetusti codicis Capituli Novariensis, qui antiquioris Hispanicæ collectionis indicia præfert.

Eædem Hispanienses.

IV. Neque vero solos Hispanienses, sed Gallicanos etiam codices abbreviator adhibuisse videtur. Id colligere licet ex Synodis, quas allegat, Africanis. Tria tantum Africana Concilia laudat. Primo n. 19. affert statuta antiqua Africanæ Synodo anni 418. attributa hoc titulo: *Ex Synodo Carthaginis Africæ Honorio XII. & Theodosio VIII. Consulibus*. Hæc autem statuta non sumsit ex eo fonte, ex quo illa dimanarunt in collectionem Hispanicam, tum quia in hac iisdem statutis prænotantur Consules anni 398. tum etiam quia ordo statutorum in ipsa maxime discrepat. Ordinem autem nostri codicis cum eodem titulo Africanæ Synodi anni 418. invenimus in MS. Vat. Palat. 574. qui Gallicanam vetustissimam collectionem continet. Vide p. 2. c. 10. §. 2. n. 13. Secundo n. 20. producitur Breviarium Hipponense *ex Synodo Carthaginis sub die Id. Augustarum consulatu Cerani*. legendum *Cæsarii*, quod non in Hispanicis, sed in Gallicanis collectionibus suppetit. Tertio n. 40. compendio exhibetur Concilium Teleptense, quod in solis Gallicanis collectionibus hactenus inventum est. Ad hæc accedit Nicænos canones n. 3. produci ex breviationibus Rufinianis: quod apud solos Gallicanos aliquando usitatum scimus. Confer part. 2. c. 10. §. 2. n. 1. Neque omittendum est in epistolis Romanorum Pontificum duo documenta referri n. 1. & 2. S. Clementi attributa, quæ in Hispanica collectione desunt: cumque ambo reperiuntur in collectionibus Gallicanis, tum vero in his solis alterum inscribitur *præceptiones*, aut *præcepta S. Clementis*, ut in nostro codice. Vide part. 3. c. 6. §. 5. & notam 1. in documentum v. hoc tomo col. 673. Auctor igitur hujus breviationis, qui Hispanicam collectionem non vidit, sive Hispanus fuerit, sive Gallicanus, tum Hispanos, tum Gallicanos codices Hispanica collectione anteriores adhibuit.

Quædam etiam Gallicanæ.

CAPUT V.

De abbreviatione collectionis Hispanicæ edita a Cardinali de Aguirre.

Hæc abbreviatio Jo. Bapt. Perez debetur. Editiones ejusdem.

I. INsignis est antiqua abbreviatio in locos communes distributa, eorum scilicet, quæ in auctiori collectione Hispanica continentur. Hoc pretiosum documentum in MS. Lucensi Hispanico invenit Joannes Baptista Perezius, Romamque misit ad Gregorium XIII. una cum aliis documentis accurate descriptum in libro, qui est inter codices Vaticanos n. 4887. Aliud hujus libri exemplum pervenit in manus Cardinalis de Aguirre, qui idem monumentum exinde Romæ an. 1693. evulgavit initio tomi III. Conciliorum Hispaniæ hac inscriptione præfixa: *Index sacrorum canonum & Conciliorum, quibus Ecclesia præsertim Hispanica regebatur ab ineunte sexto sæculo usque ad initium octavi; nunc primum editus e MS. antiquo excellentissimi Marchionis Mondexarensis, quod olim fuit Cl. V. Joannis Perez Canonici*

nici & Bibliothecarii Ecclesiæ Toletanæ, ac postea Episcopi Segobricensis. Novissime vero hoc idem opus egregie illustratum ex eodem Aguirrio mutuatus, an. 1739. Romæ recusit Cajetanus Cennius cum titulo: *Codex veterum canonum Ecclesiæ Hispanæ*.

Sumta ex auctiori collectione Hispanica.

II. Perezius præter codicem Lucensem duo alia MSS. exemplaria commemorat, in quibus idem documentum describitur, Vigilanum & Ovetense. P. Constantius duo alia recenset in bibliothecis duabus, Colbertina & Coisliniana. Hi autem omnes codices spectant ad auctiorem collectionem Hispanicam, quam descripsimus part. 3. c. 4. §. 3. n. 11. Hæc nimirum breviatio non primævæ tantum collectionis Hispanicæ documenta, sed illa quoque nonnumquam allegat, quæ inter additamenta ejusdem amplioris collectionis inserta inveniuntur; eaque omnia iis allegat numeris, qui non primævæ collectioni, sed ampliori respondent. Sic ex. gr. Concilium Eliberitanum, quod in primæva collectione exstat cap. 30. in hac breviatione allegatur cap. 38. quod ampliori collectioni congruit, in qua octo aliæ Synodi anterius insertæ capitum numerus auxerant. Similiter Synodus Bracarensis I. quæ in prima collectione notatur cap. 40. in lib. 2. ejusdem breviationis tit. 20. citatur *a cap.* 61. Laudantur etiam cum numeris amplioris collectionis Synodi, quæ in primæva collectione desunt; & in his non solum Toletanæ V. VI. VII. VIII. IX. X. & XII. quæ in prioribus additionibus accesserant, sed etiam lib. 5. tit. 13. laudatur Toletana XVI. *a cap.* 59. quæ posterioribus accessionibus addita fuit. Cum Synodus Toletana XVI. allegetur a cap. 59. collectionis Hispanicæ; Bracarensis vero I. *a cap.* 61. palam fit inter utramque capite 60. in eadem collectione fuisse descriptam Synodum Toletanam XVII. licet in ea breviatione nusquam laudetur, uti alia non pauca auctor similiter præterivit. Adde quod lib. 9. tit. 9. citatur *homilia Toletani Concilii III. a Leandro edita in laudem Ecclesiæ ob conversionem Gothicæ gentis*, quæ uberioribus additamentis accessit.

Ordo documentorum.

III. Id ut evidentius pateat, simulque ut perspiciatur series & ordo documentorum ejus amplioris collectionis, quæ cum hujus numeris in breviatione allegantur, integram tabulam hoc loco describimus. In hac autem quæ capita cursivo, uti vocant, caractere exhibentur, illa sunt, quæ in abbreviatione eodem numero laudantur: quæ vero efferuntur caractere rotundo, illa sunt, quæ etsi in breviatione numquam citentur, ei tamen numero seu capiti, cui affiguntur, in ipsa collectione respondent. Solam porro tabulam primæ partis producimus, quippe quod secunda pars nullis documentis aucta, eadem est in ampliori, ac in primigenia collectione.

CAPITULA CONCILIORUM GRÆCIÆ.

I. *Concilium Nicænum*. II. *Ancyritanum*. III. *Neocæsarienſe*. IV. *Gangrense*. V. *Sardicense*. VI. *Antiochenum*. VII. *Laodicenum*. VIII. *Constantinopolitanum I.* IX. Constantinopolitanum II. X. *Ephesinum*. XI. *Chalcedonense*. XII. *Epistola formata Attici CP.*

CONCILIA AFRICÆ.

XIII. *Carthaginiense I.* XIV. *Carthaginiense II.* XV. *Carthaginiense III.* XVI. *Carthaginiense IV.* XVII. *Carthaginiense V.* XVIII. *Carthaginiense VI.* XIX. *Carthaginiense VII.* XX. *Africanum Milevitanum*. In breviatione aliquando vocatur *Carthaginiense VIII.*

CONCILIA GALLIÆ.

XXI. *Arelatense I.* XXII. *Arelatense II.* XXIII. *Arelatense III.* XXIV. *Valentinum*. XXV. *Tauritanum*, idest Taurinense. XXVI. *Regiense*. XXVII. *Arausicanum*. XXVIII. *Vasense I.* XXIX. Vasense II. XXX. *Agathense*. XXXI. *Aurelianense I.* XXXII. Aurelianense II. XXXIII. Epaunense. XXXIV. Carpentoratense. XXXV. Arvernense. XXXVI. Arvernensis Concilii epistola. XXXVII. Arvernense aliud.

CONCILIA HISPANIÆ.

XXXVIII. *Eliberitanum*. XXXIX. *Tarraconense* XL. *Gerundense*. XLI. *Cæsarauguſtanum*. XLII. *Ilerdense*. XLIII. *Valetanum*, idest Valentinum. XLIV. *Toletanum I.* XLV. *Toletanum II.* XLVI. *Toletanum III.* XLVII. *Toletanum IV.* XLVIII. *Toletanum V.* XLIX. *Toletanum VI.* L. *Toletanum VII.* LI. *Toletanum VIII.* LII. *Toletanum IX.* LIII. *Toletanum X.* LIV. Toletanum XI. LV. *Toletanum XII.* LVI. Toletanum XIII. LVII. Toletanum XIV. LVIII. Toletanum XV. LIX. *Toletanum XVI.* LX. Toletanum XVII. LXI. *Bracarense I.* LXII. *Bracarense II.* LXIII. *Bracarense III.* seu *excerpta Martini Bracarensis*. LXIV. Bracarense aliud anni 675. LXV. *Hispalense I.* LXVI. *Hispalense II.* LXVII. Emeritense. LXVIII. Sententiæ, quæ in veteribus exemplaribus non habentur, sed a quibusdam insertæ sunt.

IV. Opus, seu breviatio, de qua loquimur, per locos communes ac materias digesta, dispertitur in libros decem, quorum singuli plures in titulos dividuntur. Cum vero ea iam vulgata sit, librorum inscriptionem cum titulorum numeris heic exhibere sufficiet. Epigraphes totius voluminis Lucensis, quod non tam hanc abbreviationem, quam Hispanicam collectionem auctiorem complectitur, est ejusmodi. *In nomine Domini nostri Jesu Christi. Incipit liber canonum sanctorum Patrum generaliter*: quæ epigraphes totum volumen videtur respicere, non vero solam breviatiorem, quæ Perezio teste in singulis paginis prænotatur: *Excerpta canonum*.

Liber I. *De institutionibus Clericorum*. Dividitur in titulos 60.

Liber II. *De institutionibus Monasteriorum & Monachorum atque ordinibus pœnitentium*. In tit. 23.

Liber III. *De institutionibus judiciorum & gubernaculis rerum*. In tit. 44.

Lib. IV. *De institutionibus officiorum & ordine baptizandi*. in tit. 40.

Lib. V. *De diversitate nuptiarum & scelere flagitiorum*. In tit. 18.

Lib. VI. *De generalibus regulis Clericorum, ceterorumque Christianorum, & regimine principali*. In tit. 6.

Lib. VII. *De honestate & negotiis Principum* In tit. 11.

Lib. VIII. *De Deo, & de iis quæ sunt credenda de illo*. In tit. 9.

Lib. IX. *De abdicatione hæreticorum*. In tit. 9.

Lib. X. *De idololatria & cultoribus ejus, ac de scripturis pacis, & muneribus missis*. In tit. 7.

De auctore hujus breviatiois.

V. Cajetanus Cennius cum hoc opus S. Isidoro Hispalensi adjudicandum putet, additicios esse censet titulos, quibus additamenta collectionis Hispanicæ eodem S. Isidoro posteriora allegantur. Id autem plane incredibile nobis videtur. Non enim pauci tantum tituli in hoc vel illo libro descripti, sed integer fere liber septimus additicius dici deberet, quippe qui fere totus Toletanas Synodo S. Isidoro posteriores laudat. Præterea si hæc primæva abbreviatio a S. Isidoro lucubrata ad primigeniam collectionem Hispanicam multo breviorem pertineret, & non potius ad ampliorem; cur in solis MSS. exemplis amplioris collectionis inventa fuisset, nusquam vero brevior in tot aliis codicibus, qui eamdem collectionem pluribus additamentis expertem repræsentant? Quid quod numeri capitulorum, qui in hac breviatione non cum primævæ, sed cum auctioris collectionis numeris, plane concinunt, satis demonstrant, breviationis auctorem eos non ex primigenia, sed ex ampliori collectione sumsisse? Alias dicendum esset, posteriorem auctorem, cui additamenta quædam attribuenda credantur, horum additamentorum gratia, quæ pauciora sunt, ceteros omnes primævæ abbreviationis numeros immutasse, & ad amplioris collectionis seriem exegisse: quod sine evidenti argumento ne suspicari quidem licet. Adde tandem versus ab ipsius abbreviationis auctore concinnatos, quos a Cardinali de Aguirre omissos ex Perezio subjicemus. Hi autem tam inficeti, insulsi, barbari, & a metri poetici legibus alieni sunt, ut S. Isidoro Hispalensi tribui non possint: & eos quidem licet per se se negligendos eo consilio

sub-

ſubjiciemus, ut S. Iſidoro quam indigni ſint, quiſque perſpiciat. Laudatus Cardinalis eos idcirco neglexit, quia ipſos ab auctore breviationis alienos, & cujuſpiam poetaſtri βαρβαροπάνου commentum perperam inſertum credidit. At gratis ita opinatus eſt, ipſoſque verſus ad breviationem referri ita eſt evidens, ut proœmii cujuſdam loco ſint, & in quoddam compendium videantur redigere quidquid in ipſis libris continetur. Eumdem quidem & verſuum & compendii auctorem produnt inter cetera illa ſub finem primi generalis proœmii.

Sicque novum corpus primævis artubus implens
Ingeniis brevia formem compendia tardis.

Hinc Antonius Auguſtinus, qui hos verſus ab auctore breviationis lucubratos non dubitavit, in *Judicio de quibuſdam veteribus canonum eccleſiaſticorum collectoribus* cap. 17. jure ſcripſit: *Indices vidi, qui eidem Iſidoro* (Epiſcopo Hiſpalenſi) *adſcriberent; ſed vehementer falluntur: nam ipſe ſe ſcriptor prodit his carminibus ineptis uſus, quæ detegunt, eum adoleſcentem fuiſſe tum primum manum ferulæ ſubtrahentem.*

VI. Joannes Baptiſta Perezius in præfatione tomi primi, quam dedimus part. 3. c. 4. §. 6. Juliano Archiepiſcopo Toletano hanc breviationem tribuendam conjecit, *qui illis temporibus*, inquit, *floruit*, & a Felice ejus ſucceſſore verſibus luſiſſe traditur: *ut vel ex eo ſuſpicari liceat, ab eodem conſcripta ea carmina, quæ aliquibus libris hujus operis præponuntur. Nam quod illa inania & beatu tantum contenta ſint, id vitium rudi illi ætati condonandum merito videtur.* Verum ille Toletana Concilia uſque ad duodecimum in breviatione paſſim laudata cogitavit, nec animadvertit ſemel citari etiam Toletanum XVI. & ex numerorum ſerie cognoſci, in collectione, qua uſus eſt abbreviator, fuiſſe quoque deſcriptum Toletanum XVII. ut ſuperius obſervavimus. Etſi vero Julianus præfuit quatuor Synodis Toletanis a duodecima uſque ad decimam quintam; duæ tamen ſequentes XVI. & XVII. poſt ejus mortem celebratæ fuerunt: ac propterea breviationis & carminum auctor conſtitui debet poſt annum 694. quo decima ſeptima Synodus Toletana habita fuit, nimirum ſub finem ſæculi ſeptimi, vel initio octavi. Forte ille, quicumque fuit, qui collectioni Hiſpanicæ plura documenta reformatis capitulorum numeris addidit, ipſius quoque abbreviationis auctor fuit: unde hæc abbreviatio auctioribus collectionis ejuſdem codicibus præfixa legitur.

Tempus breviationis.

VII. En tandem carmina, quæ prioribus quinque tantummodo libris prænotata & a Perezio deſcripta invenimus in MS. Vat. 4887. Ante primum librum, immo ante ipſam primi libri epigraphen quaſi proœmium totius abbreviationis hi verſus leguntur cum titulo:

Incipit verſificatio. Interrogatio.

Celſa terribilis codex qui ſede
Locaris, quia tu es vitalis ordo,
Quod ineſt tibi nomen?
Celeriter dicas Sanctorum regna voce,
Qui ſunt hi, quibus hoc titulo cenſere.
Totius orbis jus, imperia juveris.
Tu quem tot valida procerum ſententia format,
Quid ſtatuere vales, tibi quæve potentia ſubſtat?
O tenuem tenero nutantem corde clientem!
Me celebrem fama totum correxit in orbem.
Et te cur latebra fovet hic miſerante vetuſta?
Ad me, ſi vis me noſſe, convertere totus,
Arcaniſque tuis promtus me inlabere totum.
Auſculta jam quid poſſunt mea promere ſigna,
Et ſi poſſe ſubeſt tibi, ſic agnoſce ſecreta;
Felix quæ veritas teneatur, nuntio terris.
Terrigenus felix mitto dans loquere terras.
Stans in ſublime rectorum deprimo colla,
Ardua dum culpis jubeo diſponere jura.
Excelſa ſiſtens elevatus præferor arce,
Dum ſubjecta premo valide tota ordine ſacro.
Me decet eximie narrantem concio verax,
Dum bene cuncta ſimul mox in ere bo ante taceſcunt,
Cuncta tremunt, pono dum cunctis juſſa tremoris.
Me valida metuunt, mihi magna parere jubentur.
Schiſma perit, error reſilit, fallacia non eſt;
Obſcœnus fugit, impurus ruit, impius extra eſt,
Gula cadit, ebrius nec erit, & pompa recedit.
Dæmonibus jubeo, rerum auctor non erit alter:
Non curvare caput ſaxis, non ponere thura,
Nec creatura dabit operi creatoris honores.
Ordine compono cuncta, ſeco ordine cuncta,
Ordinibus ponens facio tota ordine pulchra.
Dico fidem ſacram, tribuo myſteria ſacra.
Altare, templum, veſtis, vas, ſedis, honorque,
Chriſma, caro, ſanguiſque ſacer, baptiſta, ſacrorum
Janitor, acolytus, lector, pſalteſque canorus,
Exorciſta potens actu; minorque levitis;
Voce levita valens, præſul & Presbyter: alma
Virgo, jugum nuptæ, cælebs, verboque reclinis:
Quæque fidem nomenque Dei cenſetur habere,
Ordinibus diſcreta meis celeberrima conſtat:
Et . . . . . & formam de limite ſervant.
Cumque ſuis plena poſſint ſubſiſtere cauſſis,
Sunt tamen ordinata meis hæc omnia juſſis.
Me, rogo, me fine ipſe modo narrare quod opto,
Si fas adtribuis, mihi dentur jura loquendi.
Dicito quæque vales, & firma pectore vota.
Poſtquam te noſſe valui, & cognoſcere quivi,
Ac ſublime tuum poſſe mihi noſſe dediſti,
Appeto plane ſatis tua mecum volvere juſſa,
Et ſi ſcire Deus dederit, ſcrutare profunda.
Sicque per orbem verborum vitæ ſemina ſparſum
Sinibus aggregare meis, ut acumine mentis
Te aggreſſus ſtringam diſtentum corpore multo.
Diſperſaque trahens nec jam commenta ſub uno,
Quo dum judicium quæret ſententia diſcors,
Quidquid velle libet, totum concordia præſtet.
Sicque novum corpus primævis artubus implens,
Ingeniis brevia formem compendia tardis.
Magna libet, perge celer, otia nulla retardent.
Eſto Deus mecum, per me hæc diſperſa reducens,
Ut facias in me digna compendia multis.

Poſt epigraphen, ſeu titulum libri ſecundi hi verſus deſcribuntur.

Poſtquam ſanctifico miſſos de ceſpite flores
Magnopere ſacros diſtinximus ordine campos;
Quo nunc ire jubes, aut quo me tramite mittis?
Eſt bene quod præfixa tenent loca ſacra miniſtri.
At nunc virgineam ſolers diſpone cohortem.
Adſtringe viduam, pœnitens det corde dolorem,
Ne laſciviens ſuis redeat in montibus illa,
Quæ adhuc deliciis pollens eſt mortua vivens.
Niſu toto, ſi Dominus vult, ibimus illuc,
Quo nos magna jubet oris ſententia veſtri.

Sequitur tabula titulorum libri ejuſdem, poſtea hi verſus adduntur.

Compixi turmam celebratus lumine fulvam,
Quæve ſibi debent ordine cuncta dedi.
Siſtit præclare ſolidatus virginis ordo,
Atque decus ejus permanet inde ſacrum.
Rexpexi dignis pœnitentem fletibus omnem,
Curvavit viduam legibus ipſe ſacris.
Eſt ne placens itinere viatoris cruce ſubactum
Condigno quæ ſunt pondere dicta manent.
Hæc ad fines te mittat intentio conſtans,
Et poſteris cœptum fingeris boſpes opus

Poſt titulum tertii libri hi verſus leguntur.

Juſſis poſtquam noſtra tuis ſe lingua ſubegit,
Ac dicto citius famulatum mente paravit,
In qua curſivagum mittamus parte viantem,
Aut commotum librabimus orbe regreſſum?
Enixo ſeries uſque nunc proruit orſu.
Ex hoc incipe juridicos diſponere motus.
Os, guttur, linguam, labium accuſantis obunca.
Falſum non toleres indemnem vivere teſtem.
Judicium judex addiſcat promere juſtum,
Nec nimium juris vertat in parte favoris.
Quiſquis enim torquet leges, torquetur ad ignes,
Et parva magnus penſabit facta reatus.

Sequitur tabula titulorum, libri tertii, ac poſtea hi verſus ſubjiciuntur.

Complevi præcepta ſacris implexa loquelis,
Aſportans quicquid præcipis ipſe tibi.
Putaſne recto labuntur crura viatu,
Aut non alterno fallimur inde pede?
Directe jugulus mentem conſilit iniquam,
Juſtitiæ telo callida cuncta ſecans.

Pulchre est infausto punitus crimine mendax,
Ne falso staret quod veritate perit.
Veridico cuncta congressa est orbita gressu:
Perge vigens, error nullus in antra latet.

Post titulum libri quarti,

Ecce jugi motu placendi munera portans
Totum quod statuis implevi mente reclini.
Amodo quæ nostris sternetur semita plantis?
Aut committemus alacres per plana recursus?
Hactenus excerpto verborum lingua cucurrit
Ordine, nunc compone choros reboantibus hymnis.
Doce delicti sordes baptismate tolli,
Distingue templis altaria, carmina, thura.
Complere tua concurram cito iussa citatus,
Imperiaque animis sacra portabo superbis:

Sequitur tabula titulorum ejusdem quarti libri, post quam hic unicus versus legitur, ceteri desunt.

Altaris aram, ritus, & cantica templi.

Post titulum quinti libri.

Quicquid promulgasse tui fuit inclite jussi;
Certatim tibi totum manus operosa remisit.
Et jam baptisma, choros, cantusque libravi.
Post hæc pande viam, qua noverit isse viator.
Ex hinc dispone generosi seminis ortum:
Nupta virum teneat, vir nuptam liquere cesset;
Nascatur proles communi velle pacto.
Sient nuptus opera communi velle negato.
Nobilis hoc utraque regat sic vita parentes,
Ut teneat ambos post mortem vita perennis.

Sequitur titulorum tabula, nec alii versus vel hic, vel in aliis libris inventi fuerunt.

CAPUT VI.

De vetustioribus collectionibus canonum pœnitentialium a Theodoro, Beda, & Egberto lucubratis. Vulgatus liber de remediis peccatorum Bedæ adscriptus, Egberto asseritur. Egberti opus de sacerdotali jure, ejusque fragmenta. Excerptiones canonum ex hoc opere Hucarii Levitæ vindicandæ. Pœnitentiale in quatuor libros distinctum ab Egberto abjudicatur. De collectione canonum libro quarto comprehensa, ex qua Reginonem profecisse detegitur.

Pœnitentialia unde.

I. DUm canonum usus frequentior esset in regendis pœnitentibus, canonum & Pontificum decreta ac dicta Patrum, quæ in eum finem conferrent, in unum colligi cœperunt. Hinc libri pœnitentiales ex canonum, Pontificum, ac Patrum sententiis compacti: quorum quidam ita distincte eorum sanctiones in unum collectas referunt, ut inter collectiones canonum jure censeri queant, Vetustiores & celebriores libri pœnitentiales præter Romanum, quem Halitgarius e Romanis scriniis dedit, sunt illi Theodori Episcopi Cantuarienſis, Bedæ Presbyteri, & Egberti Episcopi Eboracensis, quorum potissimum meminit Gregorius III. seu quicumque sit auctor *Excerpti ex Patrum dictis canonumque sententiis de diversis criminibus & remediis eorum*. Theodori Cantuarienſis an. 690. defuncti Pœnitentiale editum Parisiis a Jacobo Petit ex duobus MSS. Thuaneis, integrum non est; ac propterea idem Petit non pauca ejus Pœnitentialis fragmenta, quæ ex aliis auctoribus sedulo collegit, adjicere coactus fuit. Cum vero multa alio ordine, & aliis quandoque verbis repetita inveniantur in Capitulis Theodori ex MS. Corbejensi editis a Luca Acherio; vehemens suspicio est, tum in hoc codice, tum in duobus illis Thuaneis aliisque ejusdem generis manuscriptis non contineri ipsum Pœnitentiale Theodori, aut ejus fragmentum; sed a diversis studiosis viris in iis codicibus collecta fuisse hinc & hinc Theodori Capitula, quæ in posterioribus Pœnitentialibus ex Theodoro allegata fuere. Enimvero in capitulis, quæ ex Thuaneis MSS. & ex Corbejensi vulgata fuere, allegatur ipse Theodorus; quod germano ipsius exemplo convenire nequit. Sic enim cap. 12. apud Petit pag. 11. e MSS. Thuaneis: *Ergo unam licentiam dedit Theodorus*; & c. 21. apud Acherium pag. 487. e MS. Corbejensi: *Pœnitentes secundum canones non debent communicare ante consummationem pœnitentiæ. Theodorus dicit: Nos autem pro misericordia* &c. Henricus Spelmannus tom. 1. Conciliorum Britanniæ tradit, se in celebri bibliotheca S. Benedicti Cantabrigensi reperisse prolixiorem librum pœnitentialem Theodori, ex quo titulos capitum tantummodo edidit. Sunt autem tituli 78. quos Jacobus Petit recusit tom. 1. pag. 85. Cum vero ipsum opus nobis præsto non sit, num hoc quoque Pœnitentiale Theodorum habeat auctorem, definire non licet. Certe ultimus titulus his verbis expressus, *Augustinus Aurelianensis Episcopus dixit*, qui eodem modo repetitur in excerptionibus Egberto tributis, Theodoro adscribi non posse videtur. Textus enim, qui in iisdem excerptionibus Augustino Aurelienſi asseritur, ex tribus partibus constat, quarum prior Cælestini Papæ, altera Leonis I. tertia Aurelii Augustini Hipponensis verba refert.

tom. 8. Concil. col. 209. Theodori Pœnitentiale vulgatum quid sit.

De Pœnitentiali Bedæ.

II. Bedæ Pœnitentiale a multis laudatur. Is Theodori Pœnitentiale auxisse creditur. Hoc saltem Pœnitentiale in suum fere transtulit; unde Regino lib. 1. c. 297. textum recitat *ex Theodori Archiepiscopi, vel Bedæ Presbyteri Pœnitentiali*; lib. 2. c. 246. alium textum refert *ex Pœnitentiali Theodori Episcopi, & Bedæ Presbyteri*: quia iidem Theodori textus in Pœnitentiali Bedæ recepti fuerunt. Hoc ipsum Pœnitentiale Bedæ non multo post alienis additamentis auctum testatur Egbertus, quem videbimus auctorem esse ejus testimonii, quod a Burchardo profertur capite octavo libri XIX. *In Pœnitentiali Bedæ*, inquit, *plura inveniuntur utilia, plura autem inveniuntur ab aliis inserta, quæ nec canonibus, nec aliis Pœnitentialibus conveniunt*. Hoc autem Pœnitentiale Bedæ ad nos neque purum, neque auctum pervenit. Ipsi quidem tribuitur liber *de remediis peccatorum*, qui etiam *Pœnitentiale* appellari solet. Sed hujus auctorem Egbertum Eboracensem credimus. Bedæ sane non posse adscribi palam fit ex c. 1. ejusdem operis, in quo ter Beda laudatur. Integrum hoc caput profert Burchardus lib. 19. c. 8. ubi hæc inter alia leguntur de Pœnitentiali libro, *qui & secundum canonum auctoritatem, & juxta sententias trium Pœnitentialium Theodori Episcopi, & Romanorum Pontificum, & Bedæ ordinetur. Sed in Pœnitentiali Bedæ* &c. ut supra. Et paullo post: *Hæc omnia de canonibus, & de sanctorum Patrum sententiis, & de Hieronymo, de Augustino, Gregorio, Theodoro, Beda, & ex Pœnitentiali Romano vera collegimus*. Qui hunc librum *de remediis peccatorum* affixerunt Bedæ; verba Bedæ nomen præferentia ex hoc textu expunxisse videntur, ne forte hinc suspectus esset idem libellus, in quo Beda Bedam allegaret. Sed omnis suspicio evaneſcet, si a Beda idem liber abjudicetur, & suo auctori asseratur. Verum autem auctorem satis prodit inscriptio, quæ in ipsis MSS. & vulgatis codicibus capitulo primo præfigitur: *Excerptum de canonibus catholicorum Patrum, vel Pœnitentiæ* (forte *Pœnitentialium*) *ad remedium animarum, Domni Agberti Archiepiscopi*. Egbertum Eboracensem intellige. Idem confirmat Rhabanus Maurus Archiepiscopus Moguntinus, qui paullo post Egbertum floruit. In epistola enim ad Heribaldum c. 18. de perjurio agens, hæc habet: *Item Ecbertus Anglorum Episcopus diffinit ita dicens: Qui juramentum in Ecclesia fecerit, aut in Evangelia, sive in reliquiis Sanctorum, septem annos pœniteat* &c. ut in cap. 9. libri *de remediis peccatorum*. Hic igitur vetustus Scriptor Ecbertum, seu Egbertum ejus libri auctorem maxime comprobat. Quod si alii Rhabano posteriores collectores canonum, ut Regino, Burchardus &c. aliquot hujus libelli testimonia nunc Pœnitentiali Romano, nunc Theodoro, nunc Bedæ adjudicant; id ea de causa contigit, quia sicut posteriores Pœnitentialium auctores ex antiquioribus pleraque derivarunt, ita etiam Egbertus (uti in textu, quem sincerum, nec mutilatum ex Burchardo recitavimus, innuitur) ex tribus Pœnitentialibus Theodori, Romano, & Bedæ plura decerpsit. Id tandem multo magis confirmat codex Vat. Palat. 485. qui idem opus Egberto inscriptum & additiis expertem præfert. Discrepat enim non modicum a vulgato libro *de remediis peccatorum* tum in ordine, tum in substantia ac numero capitum, cum alia vulgatis breviora sint, alia vero omnino desint, ut vel ex sequenti capitum indice palam fiet.

Lib. *de remediis peccat.* Bedæ tributum cujus sit.

Egberto asseritur. tom. 8. Concil. col. 358.

Qualis edendus ex MS. Vat. Palat.

Inci-

Incipiunt capitula de canonibus Patrum.

I. De præfatione. II. De capitalibus culpis, III. De cupiditate ceteriſque flagitiis. IV. De clericorum pœnitentia. V. De juramento. VI. De machina mulierum. VII. De auguriis & divinationibus. VIII. De minutis peccatis. IX. De furto. X. De ebrietate. XI. De Euchariſtia. XII. De diverſis cauſſis. XIII. Qui non poteſt implere quod in Pœnitentiale ſcriptum eſt.

Dein hic titulus legitur cum auctoris nomine, *Incipit liber Pœnitentialis ſumtus de canonibus Patrum catholicorum ad remedium animarum, Domni Egberti Archiepiſcopi*, Præfatio vulgata, cui in aliis MSS. & editis Bedæ nomen præfixum, vulgatæ opinioni cauſſam dedit, & capita 2. 3. 4. & 15. quæ vel ex ipſa contextus lectione intruſa deteguntur, in eodem codice deſunt; præfationiſque locum obtinet caput primum vulgatum incipiens *Inſtitutio illa ſancta*, quod non mutilatum legitur apud Burchardum lib. 19. c. 8. Quantum ad variantes, quæ in ſingulis capitulis occurrunt, hoc unum monemus octavum caput codicis maxime diſcrepare a ſexto vulgato, cui titulus eſt *de minoribus peccatis*. Hic autem libellus Egberti *de remediis peccatorum* pars eſt amplioris operis, de quo paullo poſt redibit ſermo.

Pars eſt operis amplioris Egberti.

Collectio canonum pœnitentialium ſub Greg. II.

III. Tomo 4. Anecdotorum P. P. Martene & Durandi col. 31. collectio antiqua canonum pœnitentialium exhibetur, quam P. Dominicus Manſius tomo 1. Supplementi Conciliorum Bedæ tribuendam exiſtimat, Non aſſentimur. Plura enim decreta ibidem deſunt, quæ Bedæ Pœnitentiali erant inſerta. Vide inter cetera, quæ ex Beda allegat Burchardus lib. 19. c. 29. §4. 102. & 146. Hæc autem canonum brevis collectio tempore Gregorii II. lucubrata fuit, uti probat titulus col. 37. *Item ex decreto Papæ Gregorii minoris, qui NUNC Romanam gerit matrem Eccleſiam*. In Galliis potius quam in Anglia compactam conjiciemus in Obſervationibus ad diſſert. XVI. Queſnelli §. 1. n. 4. Unius Nicæni canonis ſenſum profert, non verba, quæ idcirco cum nulla interpretatione concordant. Alii pauci canones Synodorum Græcarum vel ex Iſidoriana, vel ex Dionyſiana verſione recitantur. Nulli canones Hiſpani, ſed ſoli Gallicani, & Hibernenſes, ſtatuta Eccleſiæ antiqua, & unus canon *ex Concilio Hipponeregio de pœnitentibus*, qui eſt canon 30. Breviarii Hipponenſis, & inſertus legitur Concilio Carthaginienſi anni 397. apud Dionyſium c. 43. Ex Romanis Pontificibus laudantur Innocentius, Cæleſtinus, Leo, Gregorius magnus, & Gregorius minor: ex Patribus Baſilius, Auguſtinus, Caſſianus, atque Iſidorus: ac inter Pœnitentialia illud unius Theodori expreſſo ipſius nomine allegatur.

Infr. col. 97.

IV. Egberti Eboracenſis nomine duo opera memorantur ab Henrico Spelmanno tom. 1. Conciliorum Britanniæ, ac ex iis nonnulla edidit, quæ a P. Labbeo ſuſcepta, & tomo 8. Venetæ editionis Conciliorum inſerta leguntur. Primum opus inſcribitur: *Excerptiones Ecberti Eboracenſis Archiepiſcopi e dictis & canonibus ſanctorum Patrum concinnatæ & ad eccleſiaſticæ politiæ inſtitutionem conducentes*. Hæ vero excerptiones licet ex ampliori opere ipſius Egberti ſumtæ ſint; non tamen Egbertum, ſed Hucarium habent auctorem. Id ſatis explorate nos docuit Anglicanus ſcriptor Jacobus Waræus in MSS. Britanniæ verſatiſſimus, qui in adnotationibus ad Synodum S. Patricii agens de canone 25. ejuſdem Synodi ſcribit: *Canon XXV. de thoro fratris defuncti habetur etiam in excerptis MSS. e Jure Sacerdotali Ecberti Archiepiſcopi Eboracenſis per Hucarium levitam ſub titulo* &c. Canon autem, quem ibidem Waræus laudat, in excerptionibus a Spelmanno vulgatis legitur num. 128. *Item Synodus de thoro fratris defuncti*, qui eſt canon 25. Synodi ſecundæ S. Patricii tom. 4. Concil. col. 760. Cum porro Waræus has excerptiones non ex editione Spelmanni, ſed ex MSS. alleget; vidit ergo manuſcripta Britannica, quæ Hucarium harum excerptionum auctorem præferebant. Hinc etiam Baleus has, ut credimus, excerptiones indicat, cum Ecberti conſtitutiones ab Hucario levita redactas aſſer in compendium, Spelmannus vero fortaſſis deceptus fuit marginali notatione codicis Cottoniani, In catalogo enim manuſcriptorum Britanniæ tom. 2, pag. 47. de codice Cottoniano Nero A. 1. hæc leguntur. *In margine: Excerptiones D. Egberti Archiepiſcopi Eboraci civitatis de Sacerdotali Jure*. Verum hic quoque verum Egberti opus cum excerptionibus Hucarii perperam confuſum. Utrumque cum Waræo diſtinguendum. Opus Egberti inſcriptum erat *de Sacerdotali Jure*. Ex hoc autem Hucarius levita quædam excerpſit, quæ in vulgatis excerptionibus continentur.

col. 335. & ſeqq.

Excerptiones Egberto inſcriptæ cujus ſint.

V. Egberti prolixum opus *De Sacerdotali Jure* integrum nondum in lucem prodiit. Quædam tantum ejus particulæ editæ ſunt. Librum *de remediis peccatorum*, quem Egberto antea vindicavimus, uti in MS. Vat. Palatino continetur, ejuſdem operis particulam credimus. Alia quoque ejuſdem operis pars videri poteſt Pœnitentiale Egberti, quod e Romano MS. Sanctæ Crucis in Hieruſalem vulgavit Joannes Morinus in Appendice librorum de Pœnitentia, cui titulus: *Excerptum de canonibus catholicorum Patrum, vel Pœnitentiæ ad remedium animarum, Domini Egberti Archiepiſcopi Eboracæ civitatis*. Verum hic titulus non congruit corpori ipſius opuſculi, in quo nihil ex canonibus profertur, ſed deſcribuntur rituales preces & ordo in reconciliatione pœnitentium. Cum vero hiſce precibus & ordini præmiſſa ſint duo capita ſumta ex cap. 1. & 5. vulgati libri *de remediis peccatorum*, quæ in cod. Vat. Palatino ſunt cap. 1. & 2. libri ejuſdem eo titulo inſcripti; idem titulus non ad corpus opuſculi a Morino editi, ſed ad librum pertinet *de remediis peccatorum*, ex quo illa duo capitula ſtatim poſt titulum deſcripta fuerunt. Sola ergo duo iſta capitula ad Egberti opus pertinent. Excerptiones porro ab Hucario digeſtæ ad opus *de Sacerdotali Jure* certius ſpectant: unde in Oxonienſi codice inſeruntur cum hac epigraphe: *Hæc ſunt JURA SACERDOTUM, quæ tenere debent*, ut in margine Conciliorum notatur. Deficiente integro Egberti opere, de excerptis ex eo capitulis dicendum ſupereſt. Excerptiones tantum 21. in codice Oxonienſi a Spelmanno inventæ: ceteras autem uſque ad 145. adjecit ex alio codice, qui tamen luxatus & mutilus erat. David autem Wilkius tom. 1. Conciliorum magnæ Britanniæ noviſſimæ editionis Londinenſis an. 1737. ex codice Cottoniano, quem Spelmannus memorat, non tamen adhibuit, eaſdem excerptiones ſupplevit ad numerum uſque 163. Nihil (ſi unum aut alterum excipias) in his excerptionibus invenitur poſterius Gregorio juniori: quod Egberti ætati apprime convenit, quippe qui ad Eboracenſem ſedem evectus circa annum 734. eamdem tenuit annis triginta & amplius. Unum, quod difficultatem movere poteſt, eſt canon ſeptimus, in quo oratio præcipitur *pro vita & imperio Domini Imperatoris, & filiorum ac filiarum ſalute*. In Synodo Cuthberti Archiepiſcopi Cantuarienſis Egberto coævi c. 30. perſcripta legitur oratio *pro Regibus ac Ducibus, totiuſque populi Chriſtiani incolumitate*. Imperator & filii ac filiæ Imperatoris huic Egberti ævo non conveniunt præſertim in Britannia, quæ propriis Regibus parebat. Alterum, quod majorem difficultatem faceſſit, eſt canon 131. ad verbum exſcriptus ex cap. 38. libri ſecundi Vitæ S. Gregorii, cujus auctor Joannes Diaconus Egberto poſterior fuit. Hinc nonnulla canonibus ex Egberto excerptis aliunde inſerta noſcuntur. Adde nonnullos errores, qui ſane eidem Egberto tribui non poſſe videntur. In præfatione excerptionibus præmiſſa errore aliquo tria teſtimonia in unum coeunt, unum ex Cæleſtino, alterum ex Leone, tertium ex Aurelio Auguſtino, eaque Auguſtino Aurelienſi adſcribuntur. Hæc autem tria optime diſtinguuntur in opere, quod Egberto perperam aſſertum mox oſtendemus. Diſtinguuntur, inquam, lib. 4. c. 232. 233. & 234. & ſuo cujuſque auctori aſſeruntur. Alia nonnulla tum in canonum titulis, tum in ipſis canonibus confuſa & vitiata occurrunt. Num. 39. *Canonis Africanenſis* nomine aſſertur quoddam decretum, quod inter capitula Pœni-

Egberti opus *de Sacerdotali Jure*. Quæ ejus particulæ tantum editæ.

Excerptiones ex opere Egberti editæ.

Quædam ipſis inſerta.

Aliquot vitia notata Egberto non tribuenda.

V. Oper. S. Patric. edit. Londin. 1656.

nitentialis Theodori recitatur apud Acherium cap. 21. insertis vocibus: *Theodorus dicit*. Num. 68. allegatur uti Agathensis canon, qui inter Agathenses non legitur. Ita quidem laudatur etiam a Regino ne lib. 2. c. 271. & a Burchardo lib. 11. c. 64. Melius vero in collectione, de qua mox dicturi sumus, lib. 4. c. 127. vindicatur S. Ferreolo. Cum vero in hac collectione numero præcedenti 126. asseratur canon ex Concilio Agathensi; si quidpiam simile fuit etiam in Ecberti opere, ex quo excerptiones sumtæ sunt, facile potuit evenire, ut excerptoris hallucinatione præcedentis canonis titulus ad sequentem transferretur: quemadmodum Ivoni accidit, qui in epist. 80. ad Guilelmum Fiscanensem ex Burchardi libro 3. c. 11. simili errore canonem epistolæ Hygini allegavit *ex Concilio Meldensi capitulo quinto*, hac epigraphe traducta ex præcedenti capite decimo ejusdem libri Burchardiani. Præterea num. 139. excerptionum, Vigilii decretum recitatur, quod posteriores ex Burchardo Hygino Papæ tribuunt: at nec in supposititiis Hygini litteris legitur, nec in Vigilii epistola ad Profuturum eodem modo ac sensu profertur. Notatione dignæ sunt etiam quædam allegationes inusitatæ. Num. 53. sub titulo *Canon Sanctorum*, producitur canon 23. Carthaginiensis III. collectionis Isidorianæ seu potius Hispanicæ. Num. 94. *Canonum Romanorum & Francorum* nomine appellari videntur leges civiles Imperatorum Romanorum ac Regum Francorum, quibus delictorum pœna, & delinquentium coercitio præscribitur. Ceterum ex n. 30. harum excerptionum, quas ex ampliori Ecberti opere maxima saltem ex parte Hucarius sumsit, exploratum fit in Anglia exstitisse abbreviationes Rufinianæ canonum Nicænorum. Dionysiana pariter versio detegitur in num. 31. 33. 43. & 59. Laudantur canones Hibernenses, & Synodus S. Patricii, regulæ Fructuosi, Aureliani, & Isidori, ac nonnulli canones Synodorum Galliæ, inter quos sunt Epaunenses, qui nec in primigenia collectione Hispanica, nec in primis ejus additamentis leguntur.

VI. Alterum opus, quod Spelmannus Ecberto adjudicat, est Pœnitentiale, ex quo aliquot canones excerptos edidit hac inscriptione: *Ex ejusdem Egberti Pœnitentialis libro secundo in publica bibliotheca Oxoniensi sub titulo: Ab hinc diversa ex diversis excessibus judicia*. Descriptis autem exinde tantummodo canonibus 35. hæc idem Spelmannus notavit tom. 1. Concil. Britanniæ pag. 278. *Huc usque canones in secundo libro Pœnitentiali prope finem; habenturque in libro quarto multi alii ex epistolis dictisque Patrum, decretis Paparum, & diversorum Conciliorum sanctionibus, quadraginta duo ejusdem libri folia occupantes in Oxoniensi MS.* Hunc codicem ipse non vidit: monuit enim pag. 275. se eos canones ex secundo libro excerptos *aliorum oculis & industria* accepisse; additque illud Pœnitentiale in eodem codice *quatuor libros integros complecti*. Nobis autem contigit hoc opus in quatuor libros distinctum reperire in MS. Vat. 1352. in cujus quidem libro secundo illi canones 35. a Spelmanno editi continentur, & libro quarto laudata fusior canonum collectio exhibetur, quam separatim descriptam nacti sumus in alio cod. Vat. 1347. In nullo autem ex his duobus codicibus Egberti nomen legitur. Immo ex præfationibus, quas Spelmannus non vidit, palam fit hoc opus a privato aliquo auctore fuisse scriptum præcepto alicujus sive Abbatis, sive Episcopi, quemadmodum colligere licet inter cetera ex his verbis proœmii in librum quartum. *Magnopere poposcisti, ac præcepisti, carissime Rector, ut ad corrigendos vel instruendos tuorum mores subditorum, quædam ex divinis constitutionibus* &c. Hæc Egberto Archiepiscopo non congruunt. Certe hoc non est opus ejusdem *de Sacerdotali Jure*, quod ipsius Pœnitentiale vocari potest. Quædam enim capitula in eisdem libris non leguntur, quæ in excerptionibus ex Egberti opere sumtis prostant: sicut nec legitur illud caput, quod ex Egberto Rhabanus allegat. Adde quod in eisdem excerptionibus laudatur canon Synodi Agathensis, qui in libro quarto hujus operis cap. 127. suo auctori Ferreolo asseritur. Spelmannum igitur, qui codicem Oxonien-

tom. 8. Concil. Ven. edit. col. 350.

Pœnitentiale in quatuor libros distinctum.

Non est Egberti.

Sup. n. 2.

sem non evolvit, ex eo deceptum credimus, quod in eodem MS. his libris nullo Egberti nomine signatis præmissa essent excerptionum capitula 21. quæ etsi Egberti titulo carebant, cum tamen ea Egbertum habere auctorem, alius saltem Cottonianus, quem n. 4. memoravimus, codex (licet erronee) præferret; eumdem Egbertum ejus quoque operis in quatuor libros distincti, quod laudatis capitulis subjiciebatur, auctorem credidit. Tres priores libri ex Patrum fere sententiis compacti sunt, in quibus frequenter Prosperi nomine laudantur libri de Vita contemplativa, uti apud Scriptores octavi & noni sæculi mos erat. Quartus vero liber canonum collectionem complectitur distinctam in titulos seu capita 381. Nullum testimonium occurrit recentius Gregorio II. & Beda, qui ante medium octavum sæculum vita functi sunt. Nihil apocryphum recitatur. In testimoniis describendis fere exactus est auctor: aliquando tamen (ut alii ejusdem temporis) liberiori calamo, seu compendio usus deprehenditur. Pœnitentialia Romanum & Bedæ laudantur, nec non regulæ monasticæ S. Benedicti, & Sanctorum Patrum Basilii, Aureliani, Cæsarii, Fructuosi, Ferreoli, Isidori, atque Columbani, & aliorum similium. Dionysii collectio usui fuit, ex qua præcipue Græcarum Synodorum, ac Africani canones sumti fuere. Hispanicam vero collectionem in canonibus Africanis collector aliquando sequutus est, ex qua Carthaginiensi Concilio tribuit canones, qui in ea collectione perperam asseruntur Carthaginiensi IV. Nihil refert ex canonibus Synodorum Hispaniæ, quod in eadem collectione Hispanica non inveniatur. Ex Gallicanis canonibus præter Hispanicam aliud exemplum præ oculis habuit: laudat enim Synodos Turonicam, Veneticam, Epaunensem, & aliquot Aurelianenses, quæ in Hispanica desiderantur. Ex collectione etiam hoc tomo edenda profecisse videtur. Etenim canonem Chalcedonensem refert c. 213. ex interpretatione Prisca; & c. 238. canonem Nicænum, c. 247. Antiochenum, c. 312. Laodicenum ex antiqua versione cum lectionibus, quæ in supradicta tantum collectione inveniuntur. Illud porro maxime animadvertendum est, Reginonem usum fuisse quarto libro hujus operis: plurimos enim canones eodem sæpe ordine, ac iisdem titulis ex ipso manifestissime exscripsit. Perutilis fuit diligentissima Reginonis editio, quam curavit Stephanus Baluzius; quippe ex hac maxime illustrantur collectiones Burchardi & Ivonis, qui ex Reginone ebiberunt. Quanto autem magis utilis futura erit editio laudati operis, ex quo Regino quamplurima derivavit? Hanc vero editionem fere paratam, si Deus concesserit, aliquando daturi sumus.

Regino ex hac collectione non pauca recepit.

CAPUT VII.

De tribus vetustis collectionibus, quæ canones in locos communes distribuunt.

§. I.

De collectione Hibernensi.

I. METhodum distribuendorum canonum in titulos & locos communes præferunt vetustæ collectiones Hibernensis, Herovalliana, Andegavensis, Divionensis, Pithœana, & aliæ ejusmodi, quæ a P. Sirmondo, a Jacobo Petit, & ab aliis laudatæ, cum nullis fœdatæ sint Pseudoisidori impostoris, & nihil habeant posterius sæculo VIII. circa hoc tempus & ante Isidorianam collectionem lucubratæ videntur. De Hibernensi in primis dicamus. Ex hac P. Lucas Acherius, Corbejensi codice usus, primum edidit canones Hibernenses; & dein ex MS. Bigotiano P. Edmundus Martene adjecit alios canones Hibernenses, qui vel Acherii diligentiam fugerunt, vel (quod probabilius est) in ipsius codice deerant. Hæc vetus compilatio ex Conciliorum Romanorumque Præsulum Patrumque decretis fere abbreviatis conflata, constat ex libris 65. quorum singuli in plura capitula dividuntur. Collectoris nomen indicare videtur librarius in fine anti-

t. 1. Spicil. nov. edit. pag. 492. t. 4. Anecdot. p. 2.

ti-

tiquissimi codicis Corbejensis his verbis: *Arbedoc Clericus ipse has collectiones conscripsi lacinioſæ conſcriptionis Haelhucar Abbate dispensante, quæ de ſanctis Scripturis, vel divinis fontibus hic in hoc codice glomeratæ ſunt: ſive etiam decreta, quæ ſancti Patres & Synodi in diverſis gentibus, vel linguis conſtruxerunt.* Acherius in monito conjicit Hucarium levitam, qui excerptiones ex Egberto digessit, fortassis esse eum, qui Hael Hucar appellatur. At *Haelhucar* unum nomen conflare videtur, & præterea *Abbas* dicitur. Ipse Corbejensis codex, Mabillonio testante de Re diplomatica pag. CCCLX. octavo sæculo scriptus, collectionis & collectoris antiquitatem demonstrat. Hanc certe apud Hibernos compositam probant tum S. Patricii ac Gildæ Sapientis dicta, tum Hibernensis Synodi, quæ fere *Sancta Synodus*, vel simpliciter *Synodus* appellatur, decreta. Hæc collectio, inquit Acherius, *docet & constituit quæ spectant ad ordinationes sacras, administrorum Ecclesiæ diversa munia, ad administrandorum sacramentorum modum, ad ecclesiasticam disciplinam probe observandam, & ad laicos christianis moribus religiose imbuendos; denique remedia adhibenda pœnitentiasque lapsis imponendas præscribit.* In hac canonum Nicænorum nomine constanter afferuntur Sardicenses, uti fidem facit P. Coustantius in præfatione ad tom. 1. Epistolarum Romanorum Pontificum num. 77. pag. LXXII. Ex paucis autem, quæ Acherius protulit, perspicitur, Africanos & Gallicanos canones iis libris fuisse insertos, ac Dionysii collectionem in Hibernia usu receptam: Gangrenses enim canones ex Dionysiana interpretatione afferuntur, ut patet ex lib. 43. c. 2. ubi canon 10. Dionysianus ad verbum describitur. Modum vero liberiorem in canonibus compendio efferendis, qui per hæc tempora inolevit, & in aliis ejusmodi collectionibus invaluit, auctor exponit in prologo. *Synodorum*, inquit, *exemplariorum innumerositatem conspiciens . . . brevem planamque ac consonam de ingenti . . . va scriptorum in unius voluminis textum expositionem digessi, plura addens, plura minuens, plura eodem tramite degens* (leg. *digerens*,) *plura sensu ad sensum neglecto verborum tramite asserens.*

Nota libertatem collectoris.

II. Hæc jam scripseramus, cum recolentibus nostras adnotationes in MS. Vallicellanum XVIII. sæculi decimi, quod diversas collectiones continet, suspicio incidit numero III. eamdem Hibernensem collectionem exhiberi. Nec suspicio inanis fuit. Nam P. Franciscus a Puteo Congregationis Oratorii Romæ Presbyter, quem pro sua humanitate nostris studiis cooperatorem experti sumus, rogatus titulorum indicem ac certa quædam ejusdem opusculi capita ex eo codice descripta transmisit, ac ex iis omnia cum laudata collectione convenire deteximus. Solum tituli ibidem appellantur, qui apud Acherium vocantur libri. Discrimen aliquod est etiam in divisione, cujus caussa in Vallicellano exemplo tituli sunt 68. qui in codice Corbejensi sunt libri 65. Ita ex. gr. liber tertius manuscripti Corbejensis apud Acherium inscriptus *de Diacono* Subdiaconos complectitur. Melius autem in Vallicellano dividitur in duos titulos tertium & quartum, quorum alter *de Diacono*, alter *de Subdiacono* inscribitur. E contra in Vallicellano deest titulus *de regionibus census*, qui in Corbejensi est liber 46. Nunc inscriptionem ipsius collectionis, ut in Vallicellano legitur, appendimus cum indice titulorum & numero capitum, ex quibus consensum cum Hibernensi collectione ab Acherio edita quisque exploratius agnoscet.

Incipit gratissima canonum collatio, quæ Scripturarum testimoniis & Sanctorum dictis roborata legentem lætificat; ubi si quidpiam discordare videtur, illud ex eis eligendum est, quod majoris auctoritatis esse decernitur.

Sequitur *Præfatio in eamdem collationem. Synodicorum exemplarium innumerositatem conspiciens* &c. uti apud Acherium tom. 1. Spicil. pag. 492. ubi minus recte *Synodorum exemplariorum*. Tum pauca de quatuor Synodis ex S. Isidori libro Originum, vel ex præfatione collectionis Hispanicæ. Mox *Item præfatio Dionysii ad Stephanum de diversis Synodis*. Pro Dionysii autem præfatione collector excerpsit soles titulos & numerum canonum, quos in Dionysiano codice reperit. Solam partem Dionysii, quæ canones complectitur, præ oculis habuisse videtur, ac ex ea Carthaginienses canones continua numerorum serie, ut in Vaticano puri Dionysii exemplo, descriptos indicat numerus eorumdem canonum CXXXVIII. qui numerus non Hadrianis, sed puris Dionysii codicibus convenit. Sic enim legitur: *Regulæ apud Carthaginem Africæ centum XXVIII.* corrige *centum XXXVIII.* Subditur canon vigesimus Antiochenus ex versione Dionysii. Tum hæc tabula titulorum describitur, quibus singulis numerum capitum ex corpore excerptum adjiciendum putavimus.

I. *De Episcopo* c. 24. II. *De Presbytero* c. 30. III. *De Diacono* c. 10. IV. *De Subdiacono* c. 4. V. *De lectore* c. 4. VI. *De exorcista* c. 2. VII. *De ostiario* c. 3. VIII. *De recapitulatione septem graduum* c. 1. IX. *De acolyto & psalmista* c. 2. X. *De Clerico* c. 10. XI. *De Christiano* c. 6. XII. *De peccante sub gradu* c. 6. XIII. *De lege* c. 4. XIV. *De jejunio* c. 27. XV. *De eleemosyna* c. 10. XVI. *De oratione* c. 12. XVII. *De cura pro mortuis* c. 9. XVIII. *De testimonio & testibus & testamento* c. 19. XIX. *De oblationibus* c. 20. XX. *De jure sepulturæ* c. 13. XXI. *De ordine inquisitionis caussarum* c. 1. XXII. *De provincia* c. 6. XXIII. *De judicio* c. 43. XXIV. *De veritate* c. 11. XXV. *De dominatu & subjectione* c. 5. XXVI. *De regno* c. 28. XXVII. *De sorte* c. 5. XXVIII. *De sceleribus & vindicta eorum* c. 33. XXIX. *De civitate refugii* c. 18. XXX. *De futuro*, leg. *furto* c. 12. XXXI. *De commendatis* c. 10. XXXII. *De patribus & filiis* c. 22. XXXIII. *De parentibus & eorum heredibus, & de pietate parentum heredes in hereditate in perpetuum conservante* c. 16. XXXIV. *De debitis & pignoribus & usuris* c. 15. XXXV. *De fidejussoribus & ratis & stipulationibus* c. 8. XXXVI. *De juramento* c. 15. XXXVII. *De jubeleo* c. 15. XXXVIII. *De principatu* c. 43. XXXIX. *De doctoribus* c. 22. XL. *De Monachis* c. 19. XLI. *De excommunicatione* c. 17. XLII. *De commendationibus mortuorum* c. 13. XLIII. *De Ecclesia & mundialibus* c. 32. XLIV. *De tribu* c. 10. XLV. *De locis* c. 32. XLVI. *De quæstionibus mulierum* c. 22. XLVII. *De ratione matrimonii* c. 42. XLVIII. *De pœnitentia* c. 33. XLIX. *De martyribus* c. 22. L. *De somniis* c. 2. LI. *De tonsura* c. 9. LII. *De bestiis*. LIII. *De carnibus edendis* c. 16. LIV. *De vera innocentia* c. 5. LV. *De infantibus* c. 5. LVI. *De hospitalitate* c. 4. LVII. *De hæreticis* c. 5. LVIII. *De substantiis hominum* c. 4. LIX. *De ducatu barbarorum* c. 6. LX. *De conviviis* c. 8. LXI. *De maledictionibus & benedictionibus* c. 8. LXII. *De proximis placendis* c. 6. LXIII. *De silentio & elevatione vocis* c. 4. LXIV. *De artificio* c. 3. LXV. *De auguriis* c. 7. LXVI. *De anima* c. 9. LXVII. *De contrariis caussis* c. 7. LXVIII. *De variis caussis* c. 25.

§. II.

De collectione Herovalliana.

I. COdex Herovallianus septingentorum annorum esse traditur a P. Coustantio tom. 1. Epistolarum Rom. Pont. col. 709. Fuit Antonii de Heroval, dein Jacobi Petiti, ac demum hujus testamento in bibliothecam Sangermanensem PP. Benedictinorum Congregationis S. Mauri transivit. Laudatus Jacobus Petitus plura ex hac collectione edidit tom. 1. post Pœnitentiale Theodori pag. 102. & seqq. Eamdem collectionem antea laudavit Joannes Morinus in Appendice librorum de Pœnitentia. Divisa est, inquit Petitus, in 92. titulos. *Conciliorum canones, Pontificum decreta, & Patrum sententiæ, ex quibus compilata est, omnia sunt antiqua.* Nonnulla maxime animadvertenda in hac collectione occurrunt.

II. Præmittitur index Synodorum, quæ in ipsa coi-

collectione allegantur. Præter Synodos Græcorum & Africæ, ac præter canones Romanorum, reliquæ sunt viginti & amplius Synodi Gallicanæ usque ad Augustodunensem S. Leodgarii Episcopi, ex Hispanis vero soli canones Toletani allegantur. Hic Gallicanorum Conciliorum numerus collectionem in Galliis lucubratam declarat.

Hæc collectio est Gallicana.

III. Hujus collectionis auctor non ex uno, sed ex pluribus codicibus collectionibusque profecit. Hinc Nicæni canones ex gr. nunc proferuntur ex abbreviatione Rufini, quam in aliquot Gallicanis antiquissimis collectionibus receptam vidimus part. 2. c. 10. §. 2. nunc ex antiqua versione, quam Isidorianam vocant, quæque in aliis MSS. Gallicanis legitur. Mirum vero accidit, eumdem canonem sextum Nicænum eodem titulo sexto primum p. 120. referri ex interpretatione, quæ ad Isidorianam accedit, dein pag. 122. iterum produci ex Rufiniana abbreviatione. Dionysiana quoque translatio collectori usui fuit, quidquid contra Petitus contendat; ac propterea in Observationibus ad Dissert. XVI. Quesnelli hinc non exiguum argumentum sumemus, quo confirmetur Dionysii codicem ante Hadriani I. & Caroli Magni tempora in Gallias perveniisse. Septem canones Chalcedonenses pag. 127. 192. 196. 197. 249. & 261. relati, Dionysii versionem perspicue exhibent. Eamdem quoque præferunt unus canon Nicænus pag. 163. unus item Ancyranus pag. 245. alius Antiochenus pag. 132. & duo Laodiceni pag. 122. & 208. Canones Apostolorum ex sola Dionysii interpretatione apud Latinos vulgati sunt, adeo ut in ipsa tabula ab auctore præmissa hæc de iisdem scribantur: *Canones Apostolorum, quos Dionysius Episcopus* (corrige *Exiguus*) *de Græco in Latinum transtulit rogante Stephano Episcopo*. Quatuor quidem ejusmodi canones pag. 182. 201. 205. & 211. eam versionem repræsentant. Quod si alii canones Apostolorum ab ea discrepant, id non alii interpretationi, cujus nullum uspiam indicium est, referendum credimus, sed alicui codici vel collectioni, in qua iidem canones ex Dionysio sumti, liberius expressi fuerint. Id comprobatur ex Gregorio Turonensi lib. 5. Hist. 19. *Ipse vero* (Rex Chilpericus), inquit, *discessit transmittens librum canonum, in quo erat quaternio novus adnexos habens canones quasi apostolicos continentes hæc: Episcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehensus a Sacerdotio divellatur*. Canon iste est vigesimus quintus Apostolorum, qui cum careat voce *furto*, quæ in Dionysio legitur, & præferat vocem *homicidio*, quæ in eodem deest, liberiorem alicujus exscriptoris licentiam manifestat. Confer quæ hac de re dicemus not. 14. in Dissertationem Quesnelli XVI. Alii aliarum quoque Græcarum Synodorum canones sæpius eamdem licentiam in Herovalliano codice exhibent. Nunc enim compendio descripti sunt potius, quam e Græco redditi; nunc autem efferuntur aliis atque aliis verbis, quæ in nulla versione inveniuntur, vel interpolationem aliquam produnt. Hinc nemini probari poterit Jacobi Petit sententia, qua in hujusmodi canonibus interpretationem singularem & vetustissimam ingerit. Errores in citationibus nonnumquam occurrunt. Sic tit. 5. pag. 109. *canon Calcidonensis* affertur *æra* 20. qui est compendium canonis 20. Antiocheni.

Libertas in referendis canonibus notata.

IV. Dionysiani porro codicis usus in præsenti collectione lucubranda potissimum comprobatur ex canonibus Africanis. Nulli ex Hispanica collectione allegantur. Ex Dionysio autem eosdem proferri ipsi numeri, quibus designantur, demonstrant. Canones *Hipponienses* ibidem vocantur, qui leguntur apud Dionysium post canonem 33. Cum enim prima Synodus a Dionysio laudata post eumdem canonem 33. sit Hipponensis; huic noster compilator inconsiderate adscripsit canones sequentes, licet ad alias Africanas Synodos spectent. Numeri autem, quibus hi canones Hipponenses citantur, non sunt secundum eam seriem, qua in Hadriana collectione distinguuntur canones posteriores a prioribus 33. sed illi sunt, qui in puris Dionysii codicibus eosdem canones a primo ad ultimum continua numerorum serie designant. Numerorum errorem aliquem excipe, qui tamen ad numeros puri Dionysii, non vero ad Hadriani propius accedit. Africanos igitur canones compilator non ex Hadriana, sed ex pura Dionysii collectione excerpsit; quod ipsam compilationem Hadriano anteriorem comprobat. Hinc etiam allatus agnoscitur in Gallias purus Dionysii codex, antequam ab Hadriano I. Carolo Magno traderetur.

Canones Hipponenses qui errore appellati.

Hæc collectio anterior Hadriana.

V. Sardicenses canones Nicænorum nomine referuntur, eo quod sumti fuerint e collectionibus, in quibus cum Nicænis sine proprio Sardicensium titulo jungebantur; uti sunt ii codices Gallicani, quorum mentionem fecimus part. 2. c. 10. §. 2. Hanc Nicænorum inscriptionem Sardicensibus canonibus in Herovalliano MS. tributam vide apud Petitum pag. 133. 135. 149. 188. & 202. Unicum canonem Sardicensis nomine collector laudat pag. 194. qui non Sardicensis, sed Nicænus est, seu potius Nicæni canonis 18. compendium. Nicæno quidem Concilio eumdem canonem adscribit pag. 143. ubi ipsum iisdem verbis Nicæni titulo recitat: ac eumdem pag. 193. Nicæni quoque nomine refert ex abbreviatione Rufini.

VI. Statuta Ecclesiæ antiqua, quæ inter documenta Juris canonici edituri sumus, in codice Herovalliano plerumque laudantur hoc titulo: *Canon Africanus*, vel *Africanorum*: aliquando *Canon Carthaginiensis*: semel vero pag. 255. *Statuta Ecclesiæ antiqua*. His titulis diversis eadem statuta inventa a nobis sunt in MSS. exemplaribus Gallicanis, qualia sunt Vat. Palat. 574. & Veron. 59. quorum primum duos titulos simul profert, *Synodus Africana, & Statuta Ecclesiæ antiqua*; secundum vero *ex Synodo Carthaginis Africæ*. Numeri autem, quibus eadem statuta notantur, iis numeris respondent, qui in his Gallicanis exemplis præferuntur; non vero illis, quibus in codicibus collectionis Hispanicæ ea statuta alio ordine designantur sub titulo *Concilii Carthaginiensis quarti*. Non omnes vero canones, qui Carthaginienses in Herovalliana collectione appellantur, ad Statuta antiqua pertinent. Nam quidam sunt ex prioribus canonibus 33. Concilii Carthaginiensis anni 419. tres vero ex posterioribus, qui tamen in numeris ita vitiati sunt, ut nec cum Hispanicæ, nec cum Hadrianæ, nec cum puri Dionysii serie concordent.

VII. Titulo 26. pag. 163. *Canon Arelatensis æra* 1. idest can. 1. his verbis exprimitur. *Censuimus igitur Paschа Domini per totum orbem uno die observari:* quæ non leguntur in primo canone, sed in epistola Concilii Arelatensis I. ex uno rarissimo Gallicano codice edita. Vide ipsam epistolam apud P. Constantium pag. 346. t. 1. epist. Rom. Pontif. n. 3. *Canones* quoque *Romanorum* laudantur non minus quam in MSS. collectionibus Pithœana, Andegavensi, & Opusculo II. Vallicell. XVIII. quæ omnes sunt vetustæ collectiones Galliarum. Hi autem canones ex Fossatensi collectione pariter Gallicana a Sirmondo vulgati, Innocentio I. tributi fuere, a Constantio autem inter Siricii epistolas referuntur pag. 686. Præterea recitantur quædam excerpta ex epistola Siricii ad Genesium, quæ hoc pariter titulo laudatur in duabus aliis collectionibus Gallicanis Pithœana & Vallicellana XVIII. opusculo II. quæque idem Constantius collegit & impressit col. 709. & 710. ubi etiam scite notavit, hæc nihil aliud esse *nisi quæ Sirmondus & Labbeus ex codice S. Mariæ Laudunensis edidit, Stephani II. Papæ responsa 9. 10. 11. 12. 13. & 14. ab eo, qui illa excerpsit, summa licentia vel truncata, vel mutata*. Siricio autem in nostra aliisque Gallicanis similibus collectionibus, de quibus sequenti paragrapho dicemus, ea occasione tributa non improbabiliter censet, quia in editione Sirmondi secundum Laudunensem codicem ante ea responsa proxime præcedit responsum octavum ex epistola Siricii ad Himerium: imperitus autem antiquior compilator existimavit, sequentia quoque capitula & responsa, quæ nullo citato auctore proferuntur, ad eamdem Siricii epistolam pertinere. Ex corruptione autem vocis *Himerium* indiligens librarius scribere facile potuit *Genesium*. Hactenus P. Constantius, apud quem col. 637. not. 6. videsis quæ differit de alio fragmento Siricii, quod in codice Corbejensi fusius,

in

in Herovalliano autem contractius multo invenitur. Epistola Silvestri, ex qua noster collector textum describit pag. 192. est constitutum apocryphum eidem Pontifici inscriptum, quod aliæ vetustiores collectiones receperunt. Vide part. 2. c. 6. n. 4. Nonnihil difficultatis movebit textus *ex epistola Hormisdæ Papæ per universas provincias*, qui simili mendosa epigraphe legitur in codice Vat. 1343. & post Halitgarii libros in MS. Sangallensi apud Henricum Canisium, nec non apud Gratianum dist. 50. c. 29. & 58. At in Herovalliano MS. teste Petit Hormisdæ nomen posterius videtur adscriptum. Textus vero pertinet ad excerpta titulorum subjecta epistolæ Joannis II. ad Cæsarium Arelatensem tom. 5. Concil. col. 903. quorum auctorem ipsum Cæsarium cum Sirmondo credimus.

Thesaur. monum. t. 2. p. 2. pag. 143.

VIII. Nunc ipsos titulos 92. hujus collectionis ex Petit exhibemus.

I. *De fide catholica & symbolo.* II. *De Scriptura canonica.* III. *Sententia Papæ Leonis de apocrypha Scriptura.* IV. *Decretalis de recipiendis & non recipiendis libris.* V. *Ut per singulos annos Synodus bis fiat; & qualiter denuntietur.* VI. *Quales ad sacros ordines venire non possunt.* VII *Quales, vel qualiter ad sacros ordines accedant, & ubi ordinentur.* VIII. *Ne in una civitate duo sint Episcopi, & de Vicariis Episcoporum.* IX. *De ordinando Episcopo intra tres menses.* X. *De ordinatis Episcopis, nec receptis.* XI. *De Episcopo invito ordinato.* XII. *Quod non oporteat absolute ordinare quemquam.* XIII. *De servo aut liberto ordinato.* XIV. *De Presbyteris, qui diversis Ecclesiis ministrant; & quod non licet Clericum quemque in duas civitates ministrare, nec Abbati plura monasteria habere.* XV. *Ut de uno loco ad alium non transeat Episcopus, vel Clericus sine jussione Episcopi.* XVI. *De peregrinis Episcopis & Clericis, seu ad comitatum pergentibus.* XVII. *De formatis peregrinorum, & Clericis sine litteris ambulantibus.* XVIII. *Qualiter vel pro quibus culpis quisque degradetur.* XIX. *De expulso ab Ecclesia, & de excommunicato, vel damnato ab officio.* XX. *De ordine ecclesiastico & officio Missæ.* XXI. *De reliquiis Sanctorum, & oratoriis.* XXII. *Altaria non sacranda nisi lapidea.* XXIII. *De baptismo.* XXIV. *De iterato baptismo.* XXV. *De confirmatione: & prandia in Ecclesia non fieri: & quod die dominico genu non flectatur.* XXVI. *De Pascha, & die dominico, & reliquis festivitatibus.* XXVII. *De jejunio Quadragesimæ, vel Letania.* XXVIII. *Ut festi dies in civitatibus, aut in vicis publicis celebrentur.* XXIX. *De hoc quod offertur ad altare, vel offertur ad domum Sacerdotis, & de oblatione.* XXX. *De communione; & ut populus Missas perspectet.* XXXI. *De prædicatione.* XXXII. *De hospitalitate.* XXXIII. *De decimis.* XXXIV. *De viduis, pupillis, & pauperibus, infirmis, & carceratis, & de leprosis.* XXXV. *Qualiter res Ecclesiæ Episcopus dispensset, vel regat; & de his quæ in altari dantur; & de basilicis per parœchias.* XXXVI. *De rebus quas Sacerdos suis Clericis dedit.* XXXVII. *De rebus quæ Ecclesiæ dantur.* XXXVIII. *De rebus Ecclesiæ abstractis, & contradictis.* XXXIX. *De causantibus, & judicibus.* XL. *De Episcopo, vel Clericis accusatis, & accusatoribus eorum.* XLI. *De Clericis usurariis, & ebriosis, & fidejussoribus, carmina vel cantica turpia, & alia plura his similia sectantibus.* XLII. *Ut Clerici non negligant officium suum, & non sint contumaces, & conductores, & a sæcularibus abstineant.* XLIII. *Ut non habitet Clericus cum extraneis mulieribus; & de relicta Sacerdotis.* XLIV. *De Episcopis & ordinibus, vel regulis Clericorum, & vestibus eorum, & cetera quamplurima.* XLV. *De venationibus & hospitalitate.* XLVI. *Ut peccantes fideles non liceat passim verberari.* XLVII. *De parœchiis & oratoriis construendis.* XLVIII. *De natalitiis Martyrum.* XLIX. *De fictis Martyribus, & locis qui inaniter venerantur.* L. *De sortibus & auguriis.* LI. *De Clericis, Monachis, & Abbatibus.* LII. *De Deo sacratis puellis, & monasteriis earum.* LIII. *De raptis.* LIV. *De incestis & adulteris, & qui uxores suas dimittunt.* LV. *De revertentibus ad sæculum post depositum militiæ cingulum; & de his qui post baptismum administraverunt.* LVI. *De falsariis, & perjuris, & homicidis; & de captivitate, & discordia.* LVII. *De expositis.* LVIII. *De libertis, qui ad Ecclesiam confugiunt.* LIX. *De Judæis.* LX. *De Clericis, qui carne abstinent.* LXI. *De Hæreticis & Gentilibus.* LXII. *De Catechumenis.* LXIII. *De conjurationibus.* LXIV. *De energumenis.* LXV. *De Chrismate.* LXVI. *De exequiis mortuorum & sepulcris; & ne pallæ super corpora ponantur.* LXVII. *De lectione ad mensam.* LXVIII. *De lapsis & pœnitentibus.* LXIX. *De his qui contra canones faciunt.* LXX. *De Episcopis, qui hos supradictos canones subterfirmaverunt.* LXXI. *Canones S. Gregorii Papæ cap.* 12. LXXII. *Item ejusdem S. Gregorii Papæ capitula sex.* LXXIII. *Item ejusdem capitula* XIV. LXXIV. *Epistola ejusdem S. Gregorii Papæ ad Etherium Episcopum.* LXXV. *Item ejusdem epistola ad Brunichildem Reginam pro hæresi simoniaca destruenda.* LXXVI. *De mulieribus quæ lanificia exercent.* LXXVII. *De his qui sibi mortem inferunt quacumque negligentia.* LXXVIII. *De his qui sacramento se obligant, ne ad pacem redeant.* LXXIX. *Ut oblationes dissidentium fratrum non recipiantur.* LXXX. *De his qui intrantes Ecclesiam per nimiam luxuriam suam sacramento se abstinent.* LXXXI. *De non permittendo imperare laicos Religiosis.* LXXXII. *De pœnitentibus transgressoribus.* LXXXIII. *Ut pœnitentes ab aliis Episcopis vel Presbyteris non recipiantur, nec alibi communicent, nisi in ipsis locis, ubi fuerint exclusi.* LXXXIV. *Ut nullus Episcopus, vel infra positus die dominico causas audire præsumat.* LXXXV. *Ut Episcopus nullius causam audiat absque præsentia Clericorum suorum.* LXXXVI. *Ut Episcopus nullum ad Episcopatum per se constituat promovendum.* LXXXVII. *Si quis potentum quemlibet expoliaverit, & admonente Episcopo non reddiderit, excommunicetur.* LXXXVIII. *De tricennali præscriptione, ut post triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quod legum tempus exclusit.* LXXXIX. *Ut Episcopus ambulet per diœcesim suam.* XC. *Ut Episcopus duos solidos tantum accipiat, neque tertiam partem de oblationibus quærat; & ut Clerici non exactentur more servili.* XCI. *Ut vallematia & turpia cantica prohibeantur.* XCII. *Presbyterorum & Diaconorum ordinationes certis celebrari debere temporibus.*

§. III.

De collectione contenta in MS. Vallicellana XVIII.

I. EJusdem circiter rationis ac temporis sunt etiam aliæ tres collectiones item Gallicanæ Andegavensis, Divionensis, & Pithœana, quas P Sirmondus laudat: easque libenter describeremus si eas videre licuisset. Harum vero loco aliam plane similem referemus, quæ continetur in MS. Vallicellano XVIII. opusculo secundo. Hanc Gallicanæ esse originis, ex eo colligimus, quod in ipsa laudentur *canones Romanorum*, *epistola Siricii ad Genesium*, aliaque ejusmodi, quæ in solis Gallicanis collectionibus invenimus. Concinit in multis cum præcedenti Herovalliana. Sed cum in aliis ab ea differt, tum vero discrepat etiam ab Andegavensi & Divionensi: nonnulla enim, quæ ex his allegata sunt a P. Sirmondo, in ea reperire nequivimus. Num vero eadem sit ac Pithœana, suspicionem quidem afferunt ea, quæ exinde recitata, in Vallicellana pariter nacti sumus. At cum totam collectionem conferre non licuerit, affirmare non audemus. In Vallicellana afferuntur canones Synodorum Græciæ ex antiqua interpretatione, uti vocant, Isidoriana, & nonnumquam ex versione Dionysii. Laudantur Concilia Africæ, Galliarum, & Hispaniæ. Inter Pontifices recentior est Gregorius junior. Nullæ occurrunt supposititiæ Isidori merces. Canonibus interseruntur testimonia Patrum, ut in præcedentibus quoque collectionibus tum hoc, tum anteriori capite descriptis vidimus. Hinc mos ejusmodi, qui a posterioribus canonum collectoribus susceptus fuit, sæculo octavo incepisse cognoscitur.

Testimonia Patrum collectionibus inserta.

II. Hujus vero collectionis titulum, & capitula proferre sufficiet.

Incipiunt capitula sacrorum canonum num. LXXII.

I. *De apocryphis*. II. *De his, qui de potestate sæculari ad Sacerdotium promoventur*. III. *De his, quibus nulla dignitas ad sacrum ordinem suffragatur*. IV. *De eo, qui ab Hæreticis fuerit ordinatus*. V. *Quod qui ab Hæreticis baptizantur, promoveri non debeant*. VI. *Quod qui de Catholica Fide ad Hæresim transit, ad Clerum non admittatur*. VII. *Qualiter ad sacrum Ordinem sit accedendum*. VIII. *De observatione temporum per singulos gradus*. IX. *Si Presbyter uxorem acceperit*. X. *Si pro necessitate in vino baptizatur ægrotus*. XI. *Si cum vase, aut cum manibus æger infans baptizatus fuerit*. XII. *Si Presbyter Orationem Dominicam, vel Symbolum ignoraverit*. XIII. *Si quis rustice baptizat*. XIV. *De iterato Baptismo*. XV. *Quod Sabbato jejunandum sit*. XVI. *Quod possessio Ecclesiæ ab Episcopo non sit alienanda*. XVII. *Si Ecclesia per simplicem Episcopum res suas amiserit*. XVIII. *Quod Paschæ temporibus Presbyteri, & Diaconi remissionem peccatorum per Parochias dent*. XIX. *De Monachis ad sacrum Ordinem promovendis*. XX. *Quod Monachi ad sacrum Ordinem promoti, non debeant a suo proposito deviare*. XXI. *Quod alterius desponsatam nemo accipere præsumat*. XXII. *Quod si unus ex conjugio susceperit, uterque compater efficiatur*. XXIII. *Quod si sanus vir leprosam duxerit uxorem*. XXIV. *Quod si vir, aut uxor adulteraverit, communione privetur*. XXV. *De his, qui post Baptismum aministrantes capitalem sententiam protulerunt*. XXVI. *Quod quinta feria ante Pascha pœnitentibus sit remittendum*. XXVII. *Quod qui pœnitentiam petunt, per impositionem manuum, & cilicium super caput, eam consequantur*. XXVIII. *Ne peccatorum professio palam recitetur*. XXIX. *De his, qui ante Communionem obmutescunt, & moriuntur*. XXX. *Quod in Altari, ubi Episcopus Missam facit, non liceat ipso die Sacerdoti Missam celebrare*. XXXI. *Capitula duodecim ex rescriptis B. Gregorii Papæ ad Augustinum Episcopum, quem in Saxoniam ad prædicandum direxerat*. XXXII. *S. Augustini, unde supra ex Lib. 1. de Serm. Domini in monte*. XXXIII. *Sermo S. Johannis de Sacerdotibus*. XXXIV. *De his, qui necessitate mortis urgente pœnitentiam simul & Viaticum petunt; & de his, qui ommutescunt, antequam ad eos Sacerdos daturus pœnitentiam accedat*. XXXV. *De his, qui pœnitentiam agere differunt*. XXXVI. *De remedio pœnitentiæ, & quod absolutio Pœnitentium per manuum impositionem Episcoporum supplicationibus fiat*. XXXVII. *De pœnitentibus, quod a Presbyteris non reconcilientur, nisi præcipiente Episcopo*. XXXVIII. *De eadem re*. XXXIX. *De tempore remissionis pœnitentiæ*. XL. *De his, qui servos suos extra Judicem necant*. XLI. *Si domina per zelum ancillam occiderit*. XLII. *De his, qui sibi quacumque negligentia mortem inferunt, & de his, qui pro suis sceleribus puniuntur*. XLIII. *De his, qui uxores, aut quæ viros dimittunt, ut sic maneant*. XLIV. *Qui uxorem habent, & simul concubinam*. XLV. *Si vir, aut uxor adulteraverit*. XLVI. *De his, qui proximis se copulant, ut a communione Christi separentur*. XLVII. *Gregorii Papæ de incestis*. XLVIII. *De multis nuptiis*. XLIX. *De quæstionibus conjugiorum, ejusdem*. L. *Quod non liceat in colligendas medicinales herbas incantatio fieri*. LI. *Quod non liceat christianis feminis in suo lanificio quasdam vanitates observare*. LII. *De auguriis*. LIII. *De perjuriis*. LIV. *De furto*. LV. *De falsis testibus*. LVI. *De discordantibus*. LVII. *De his, qui ex odio ad pacem non vertuntur*. LVIII. *De his, qui sacramento se obligant, ne ad pacem redeant*. LIX. *Quod usuram Laici Christiani exigere non debeant*. *Regulæ de judiciis Clericorum*. LX. *De Presbyteris, qui uxores acceperint, vel fornicaverint*. LXI. *De Diaconibus similiter*. LXII. *De his, qui ad Presbyterium promoventur, & ante ordinationem peccatorum sibi sunt conscii*. LXIII. *Si Presbyter, vel Diaconus in fornicatione, vel perjurio, aut furto ceptus fuerit*. LXIV. *De diversis ordinibus ab uxoribus abstinendis*. LXV. *De incontinentia Sacerdotum, seu Levitarum*. LXVI. *De subintroductis mulieribus*. LXVII. *De Clericis usuras accipientibus*. LXVIII. *Ut nullus Presbyter, & Diaconus conductor existat; & Clerici abstineant se ab uxoribus*. LXIX. *Quod nefas sit feminas sacris Altaribus ministrare, vel aliquid ex his, quæ virorum officiis deputata præsumere*. LXX. *De pollutionibus interrogatio Augustini, & responsio S. Gregorii*. LXXI. *Quod nihil prosit Sacerdoti, etiamsi bene vivat, si male viventibus non contradicat*. LXXII. *Luctuosa descriptio carnalium viventium Sacerdotum*.

CAPUT VIII.

De collectionibus Acheriana, Halitgarii, & Rhabani.

I. ACherianam collectionem vocamus, quam e tribus MSS. Thuaneo, Baluziano, & Agobardino edidit Lucas Acherius tomo 1. Spicilegii novissimæ editionis pag. 510. Præfationem hujus collectionis viderat, ejusdemque fragmentum vulgaverat Beatus Rhenanus in admonitione de Tertulliani dogmatibus: integram tamen collectionem, uti exoptabat, repetire non potuit. Nos eamdem collectionem in tribus aliis vetustissimis MSS. invenimus, nimirum in Vat. 1347. & in duobus Vat. Reginæ 446. & 849. In editione Acheriana hic titulus præfigitur. *Collectio antiqua canonum pœnitentialium:* notatque Acherius rectius appellandam simpliciter *Collectio canonum*, nisi auctor *pœnitentialium* vocem apposuisset. Nostri vero codices hunc titulum ignorant, hancque solam epigraphen præferunt, quæ in eadem editione post laudatum titulum subjicitur: *Incipit de utilitate pœnitentiæ, & quomodo credendum sit de remissione peccatorum per pœnitentiam cum præfatione operis subsequentis*. Certe ex præfatione apparet, auctoris consilium fuisse pœnitentiæ modum sacris canonibus præscriptum tradere: primus vero liber fere quidem ad pœnitentiam pertinet, at reliqui duo non item. Hæc nimirum collectio in tres libros dispertita est, quorum argumentum auctor in ipsa præfatione his verbis proponit. *Et primus quidem libellus*, inquit, *continet ea, quæ sunt de pœnitentia & pœnitentibus, criminibus, atque judiciis. Secundus maxime de accusatis & accusatoribus, judicibus ac testibus cum ceteris ad hæc pertinentibus ecclesiasticis regulis. Tertius de sacris ordinibus, vel qui promovendi sunt ad Clerum, quive removendi a Clero, & de regulis ac privilegiis omnium Clericorum & Præsulum*. Petrus Pithœus in Synopsi historica virorum clarorum, qui præter Gratianum canones & decreta ecclesiastica collegerunt & digesserunt, de hac collectione scribit: *Exstant passim & incerti collectoris libri tres pœnitentiales ex Synodis, epistolis, sententiisque sanctorum Patrum*. Nisi *sanctorum Patrum* nomine intelligantur summi Pontifices, hæc postrema particula delenda est: nulli enim sancti Patres in hisce libris allegantur, sed soli canones Conciliorum, & decretales Romanorum Pontificum.

II. Græcarum Synodorum canones & decretales auctor ex Hadriana collectione cum iisdem numeris ac titulis recitat. Africanos quoque ex eadem ita decerpsit, ut duplici ac distincta numerorum serie alleget nomine Concilii Carthaginiensis priores canones XXXIII: & sub titulo Concilii Africani posteriores canones CV. ut in Hadriana describuntur. Hinc Hadrianam collectionem ipsi usui fuisse dubitare non licet. Præter Hadrianam vero collectionem adhibuit etiam Hispanicam, ex qua alios non paucos canones excripsit Africanos, Gallicanos, & Hispanos, qui in Hadriana desiderantur. Itaque ex his duabus collectionibus Hadriana & Hispanica auctor profecit, vel potius ex aliqua simili contenta in codice Vat. 1338. in qua collectioni Hadrianæ Concilia Africæ, Galliarum, & Hispaniæ ex collectione Hispanica inserta fuere, ut pluribus diximus p. 3. c. 5. Nihil profecto in cunctis illis libris occurrit, quod in eadem collectione Vat. 1338. non inve-

Unde collector excerpsit.

veniatur, nec quicquam affertur ex illis documentis, quæ præterea in integra Hiſpanica collectione leguntur. Hinc etiam iidem libri carent apocryphis, quod hanc collectionem Iſidoriana anteriorem indicat. Acherius digeſtam arbitratur ante ſæculum nonum. Certe Halitgarius, qui obiit anno 831. ex hujus collectionis præfatione ſuam mutuatus videtur, ſicut hæc ejus verba demonſtrant. *Hanc autem epiſtolam nemo quidem exiſtimet meam, ne illi pro parvitate nominis mei vileſcat. Sed ſciat a majoribus noſtris ex Sanctorum ſententiis eſſe collectam, a me quidem excerptam, ne nimia prolixitate negligentibus lectoribus faſtidium generaret.* *Majorum* nomine, qui *ex Sanctorum ſententiis* uberiorem præfationem collegerunt, indicat, ut credimus, auctorem præfationis præſenti collectioni præmiſſæ, in qua eædem quidem Auguſtini, & Gregorii ſententiæ leguntur, quas Halitgarius brevius contraxit. Si autem Halitgarius *majorum* nomine noſtrum compilatorem deſignavit, hic ſaltem quinquaginta circiter annis Halitgarium anteceſſit. Hanc itaque collectionem & documentorum ſinceritas, & auctoris antiquitas maxime commendat.

De collect. Halitgarii.

III. De Halitgario Epiſcopo Cameracenſi, qui ex eadem collectione profecit, pauca ſufficient. Hic petente Ebbone Remenſi circa annum, ut putat Baſnagius, 825. ſex libros ſcripſit de pœnitentia. Henricus Caniſius primos quinque libros vulgavit e MSS. Sangallenſibus, qui recuſi ſunt tomo 2. Theſauri monumentorum part. 2. pag. 91. adjecto ſexto libro, quem Stevartius ex alio codice impreſſerat. Hic liber deerat in Caniſii codicibus, ſicut etiam deeſt in antiquo codice 61. Capituli Veronenſis. At in hoc codice præfatio Halitgarii ſextum quoque librum indicat, ut videre eſt in Appendice Hiſtoriæ Theologicæ March. Maffeji pag. 79. Pater vero Menardus omnes hos libros nactus in MS. Corbejenſi cum præfatione integra, ſextum librum inſeruit adnotationibus in Sacramentarium S. Gregorii not. 679. Vide tomum III. Operum ejuſdem Sancti col. 461. Primus liber de octo vitiis principalibus, & ſecundus de vita activa & contemplativa fere excerpti ſunt ex operibus S. Gregorii, & ex Proſperi, ſeu verius Juliani Pomerii libris de vita contemplativa. Tertius de ordine pœnitentium, quartus de judiciis laicorum, & quintus de ordinibus Clericorum ſumti ſunt ex canonibus Conciliorum & conſtitutionibus Romanorum Pontificum. Sicut autem Halitgarius præfationem derivavit ex illa, quæ collectioni Acherianæ antea memoratæ præfigitur; ita canones & conſtitutiones ferme omnes ex tribus ejuſdem collectionis libris eruit, alioque ordine diſtribuit: adeo ut neque apud Halitgarium quicquam ex Pſeudoiſidori impoſturis occurrat, quas quidem poſt Halitgarium vulgatas hoc ipſum confirmat. Tandem ſextus liber eſt Pœnitentiale Romanum, quod ex ipſius Eccleſiæ ſcriniis ſe ſumſiſſe auctor teſtatur.

Rhabani collectiones duæ. Liber pœnitentium.

IV. Ab his disjungendæ non videntur duæ Rhabani Mauri collectiones, quæ pœnitentiales canones ſine ullis Iſidorianis apocryphis exhibent. Prima eſt *liber pœnitentium*, quem ſcripſit, dum eſſet Abbas Fuldenſis, paullo poſt annum 841. & certe ante annum 847. quo ad Moguntinam cathedram evectus, Otgario ſucceſſit: huic enim tunc Epiſcopo eumdem librum inſcripſit. Hic liber exſtat inter Rhabani opera, ac poſtea ab Antonio Auguſtino recuſus ac notis illuſtratus in opere inſcripto *Canones pœnitentiales*. Quibus ex fontibus auctor canones hauſerit, idem Auguſtinus in præfatione notavit his verbis. *Uſus autem Rhabanus eſſe videtur corpore canonum, & Iſidori Mercatoris priori editione, quod ad Concilia tantum attinet provincialia. Nam Romanorum Pontificum epiſtolas nullas refert præter eas, quæ poſt Damaſum conſcriptæ ſunt, & in corpore canonum exſtant.* Corpus canonum vocat Hadrianam collectionem: pro *Iſidori* autem *Mercatoris priori editione* melius ſcripſiſſet *collectione Hiſpanica*. Rhabanus quidem (excepto teſtimonio S. Gregorii in epiſtola ad Secundinum, de quo mox dicemus) nullam conſtitutionem pontificiam allegat, quæ in Hadriana collectione non inveniatur; nullum vero Conciliorum canonem, qui non ſit vel in Hadriana, vel in Hiſpanica, ut de collectione Acheriana loquentes obſervavimus. Mirum porro eſt hunc Scriptorem, qui eo tempore vixit, iiſque in locis verſatus eſt, in quibus Pſeudoiſidori collectio compacta & edita fuit, nihil ex eadem recepiſſe. Neque vero opponas teſtimonium de Clericis lapſis ex epiſtola S. Gregorii ad Secundinum ſervum Dei incluſum, quod ſuppoſititium ejuſdem epiſtolæ additamentum in Iſidoro legitur. Cum enim nihil ex tot aliis ſuppoſititiis Iſidori mercibus Rhabanus exceperit; nobis probabilius videtur, hoc ejus epiſtolæ additamentum ab alio anteriori impoſtore confictum, non ex Iſidoro, ſed ex alio fonte Rhabanum derivaſſe. Enimvero ea ad Secundinum epiſtola cum eodem additamento deſcripta legitur (1) in vetuſtiſſimo MS. Corbejenſi originali Paulli Diaconi, quod in bibliotheca S. Germani a Pratis ſervatur. Hic enim codex ab eodem Paullo miſſus ad S. Adelardum Abbatem Corbejenſem (ut patet ex ipſius Paulli epiſtola, quæ collectis in eodem codice S. Gregorii epiſtolis præmittitur) quinquaginta quatuor ejuſdem Pontificis epiſtolas continet, ex quibus quatuor & triginta, teſtantibus editoribus Benedictinis, ipſius Paulli manu correctæ ſunt. Cum porro Paullus Diaconus e vivis exceſſerit anno 801. illud additamentum ante Iſidori collectionem compactum agnoſcitur: ac propterea Rhabanus, qui ex certis Iſidori figmentis nihil deſcripſit, ex diverſo & anteriori fonte illud teſtimonium hauſiſſe dicendus eſt. Id quidem alia obſervatione confirmari poteſt. Cum conſtituta Pontificum ex collectione canonum recitat, hac formula conſtanter utitur: *Ex decretis Siricii, Ex decretis Innocentii, Ex decretis Cæleſtini* &c. indicato capitulo, quo in collectione ipſum decretum refertur. Epiſtolam vero S. Gregorii ad Secundinum ſine decreti aut capituli mentione ita allegat, ut alios Patres laudat: quod indicio eſt ita eam epiſtolam, ſicut & Patrum textus non ex collectione canonum, ſed aliunde accepiſſe. Similiter ex alio profecto fonte retulit longum fragmentum epiſtolæ S. Iſidori Hiſpalenſis ad Maſonem, quæ de eadem circa Clericos lapſos diſciplina eodem ſenſu agens, pariter creditur ſuppoſititia. Hæc enim apud Pſeudoiſidorum, ſeu in puris ejus codicibus haudquaquam legitur.

Additamentum epiſtolæ S. Greg. ad Secundinum anterius Pſeudoiſidoro.

Præfat. in tom. 2. Oper. S. Greg. pag. 433.

Epiſt. S. Iſid. ad Maſonem non eſt Pſeudoiſidori.

V. Alia Rhabani collectio in prolixa epiſtola ad Heribaldum, quam dum erat Moguntinus Epiſcopus ſcripſit anno 853. ejuſdem plane rationis eſt ac antecedens collectio. Immo ibidem non pauca ex eodem *libro pœnitentium* ad verbum exſcripta deprehenduntur, inter quæ ſunt idem additamentum epiſtolæ S. Gregorii ad Secundinum, & fragmentum epiſtolæ S. Iſidori Hiſpalenſis ad Maſonem. Heic quoque quantum ad canones Conciliorum & decreta Pontificum nihil eſt, quod non inveniatur in collectionibus Hadriana & Hiſpanica, exceptis tantummodo quibuſdam canonibus Conciliorum Remenſis, Turonenſis III. & Moguntini, quæ Rhabani ætate celebrata fuerunt. Hæc epiſtola in capita 34. diſtincta, edita fuit primum a Petro Stevartio tom. 6. antiquarum lectionum Henrici Caniſii, dein a Stephano Baluzio in Appendice Reginonis p. 467.

Rhabani epiſt. ad Heribaldum.

CAPUT IX.

De collectionibus Capitularium Anſegiſi, & Benedicti Levitæ, & de earum Additionibus. Excerpta ex iiſdem Capitularibus Iſaaci Epiſcopi Lingonenſis. De Capitulis Herardi Archiepiſcopi Turonenſis, Theodulfi Aurelianenſis, Abytonis Baſileenſis, & aliorum ſimilium.

Capitularia quid, & quomodo condita.

I. CApitularia Regum Francorum plura continent, quæ ad exteriorem eccleſiaſticam politiam regendam pertinent. Hæc fere condita in conventibus, in quibus plures Epiſcopi intererant, ac ab ipſis etiam Epiſcopis juſſione Regum hinc inde

(1) Vide tom. 2. Operum S. Gregorii editionis Maurinæ col. 965. not. a in epiſt. 62. lib. 9. & col. 967. not. l.

Præfat. in Capitul. n. 9.

inde collecta, & plurima ex placitis sanctorum Patrum canonibusque Conciliorum excerpta, ut Baluzius notavit. Hinc magna eorumdem Capitularium cum ecclesiasticis canonibus consensio prodiit. Hac de caussa Episcopi apud Troslejum in pago Svessionensi congregati anno 909. post laudata *instituta canonum*, *eorum pedissequa* appellarunt Capitularia, eademque tum in Synodis, tum a Pontificibus confirmata, *canonum* nomen nonnumquam obtinuerunt, ut laudatus Baluzius probavit. Horum igitur Capitularium collectiones, quas Ansegisus Abbas, & Benedictus Levita compegerunt, inter collectiones canonum non immerito referendæ visæ sunt; cum præsertim Capitularia in posterioribus canonum collectionibus inserta, ex iisdem canonicis fontibus fere derivata fuerint.

Concil. Trosl. c. 3.

Præf. n. 18.

Collectio Ansegisi. Præf. n. 40.

II. Hæc Capitularia ante annum 827. separatim scripta, uti separatim condita fuerant, nondum erant in unum corpus collecta. Ansegisus Abbas, non Lobiensis, sed Fontanellensis; ut Baluzius demonstrat, primus collegit aliquot Caroli Magni & Ludovici Pii Capitularia, ne oblivioni traderentur; eaque in quatuor libros digessit, quorum ordo ab eodem Ansegiso in præfatione profertur. *Illa scilicet, quæ Domnus Karolus fecit ad ordinem pertinentia ecclesiasticum, in primo adunavi libello. Ea vero ecclesiastica, quæ Domnus ac piissimus Hludovvicus Imperator addidit, in secundo descripsi. Illa autem, quæ Domnus Karolus in diversis fecit temporibus ad mundanam pertinentia legem, in tertio adunavi. Ipsa vero, quæ Domnus Hludovvicus præclarus Imperator fecit ad augmentum mundanæ pertinentia legis, in quarto congessi.* Illud autem monet Baluzius, tametsi institutum Ansegisi fuerit sola capitula Caroli Magni in primo libro describere; permixta nihilominus ab illo per errorem fuisse quædam capitula Ludovici Pii a cap. 79. usque ad cap. 104. quæ sumta sunt ex ejusdem Capitulari anni 816. erroris que caussam non improbabilem ex eo colligit, quia cum Ansegisus duo Caroli Magni capitula deprehendisset initio ejus Capitularis, quod a Ludovico conditum est; cetera quoque ejusdem edicti capitula Caroli esse præsumsit. Ipsa Capitularia, ex quibus Ansegisus libros illos concinnavit, studiosorum hominum diligentia in antiquis tabulariis inventa & edita sunt.

Collectio Benedicti Levitæ.

III. Cum Ansegisus multa ipsius Caroli Magni, & Ludovici Pii capitula præteriisset; Benedictus Levita Moguntinus, Autgario Moguntinæ Ecclesiæ Archiepiscopo jubente, circa an. 845. eam in se curam suscepit, ut omissas illorum constitutiones, quarum frequens erat usus, colligeret; iisque adjicienda credidit, quæ antea Pippinus, & Carolomannus statuerant. Neque verò is ex solis Capitularibus Regum & Imperatorum excerpsit, sed alia multa sumsit ex libris sacræ Scripturæ, ex dictis sanctorum Patrum, ex Codice Theodosiano, seu ex Aniani interpretationibus, Paulli J. C. sententiis, Juliani antecessoris Novellis, ex codice legum Wisigothorum, & ex documentis, quæ, ut ipse ait, *in diversis locis, & in diversis schedulis, sicut in diversis Synodis, & placitis generalibus edita erant, sparsim invenimus, & maxime in sanctæ Mogontiacensis Metropolis Ecclesiæ scrinio a Riculfo ejusdem sanctæ Sedis Metropolitanæ recondita, & demum ab Autcario secundo ejus successore atque consanguineo inventa reperimus.* Hoc postremo commate potissimum indicantur supposititiæ Pseudoisidorianæ merces Riculfi ævo perperam attributæ, quarum particulæ in Benedicti libris receptæ leguntur: de qua re vide quæ animadvertimus part. 3. c. 6. §. 4. Hæc Benedicti collectio in tres fusiores libros distinguitur, qui Ansegisi libris subnexi, constituunt Capitularium libros quintum, sextum, & septimum.

Non ex solis Capitularibus condita.

De Additionibus Capitularium. tom. 1. Baluz. pag. 579.

IV. Præter hos septem Capitularium libros inventæ sunt Additiones quatuor. Hæ permulta capitula continent, quæ nec apud Ansegisum, nec apud Benedictum reperiuntur. Prima Additio, quæ in nonnullis MSS. exemplaribus continua numerorum serie ita jungitur cum tertio Benedicti Levitæ libro, ut partem ejus faciat, constat ex Capitulari Aquisgranensi anni 817. in quo LXXX. capitula ad continendos in officio Monachos sancita fuerunt. Additio secunda capitulis XXVIII. ea continet, *quæ sunt generaliter per parrochias populis denuntianda.* Tertiæ Additionis capitula CXXIV. *proprie sunt ad Episcopos, vel ordines quosque pertinentia, quæ non solum observare, sed etiam sibi subjectis, vel commissis facienda perdocere debent.* Quarta Additio prolixior, quæ varia disciplinæ capita respicit, constat ex capitulis CLXXI. ac in his pleraque ex pseudoisidorianis impostoris sumta sunt. Cum Benedictus Levita nullius documenti, ex quo capitula excerpsit, mentionem faciat; ut ea quæ spuria, vel sincera sint, discernerentur, non exiguo studio & collatione opus fuit. At in Additione quarta ipsi supposititii fontes allegantur iis titulis, qui apud Isidorum inveniuntur: quod indicio est, non solum hujus Additionis auctorem diversum esse a Benedicto Levita, qui ab allegandis fontibus abstinuit; verum etiam eo tempore, quo hæc Additio facta fuit, Isidorianam collectionem celebrem & pervulgatam fuisse, adeo ut ejus documenta uti jam nota suis titulis indicarentur. Hujus autem Additionis tempus erui potest ex præfatiuncula eidem præfixa, in qua hæc leguntur: *Sequentia quædam capitula ex sanctorum Patrum decretis, & Imperatorum edictis colligere curavimus, atque inter nostra capitula lege firmissima tenenda generali consultu Erchembaldo Cancellario nostro inserere jussimus.* Duo Erchembaldi Cancellarii memorantur, alter Carolo Magno imperante, alter sub Lothario I. Cum hæc Additio spurias Isidori merces receperit, quæ multo post Carolum Magnum prodierunt, Erchembaldus in laudata epigraphe nominatus ille esse cognoscitur, qui sub Lothario I. floruit. Hoc ergo tempore quarta Additio Capitularibus accessit.

Erchembaldi Cancellarii.

V. Hoc integrum Capitularium corpus cum suis Appendicibus olim editum fuit. Omnium vero præstantissima est Stephani Baluzii editio Parisiensis anni 1677. duobus tomis in folio, quibus eadem Capitularia multis & documentis, & notationibus illustravit. Præmissa sunt inter cetera quotquot originaria Capitularia invenire potuit partim edita, partim inedita, ex quibus tamquam ex fontibus laudati collectores Ansegisus, & Benedictus Levita, & Additionum auctores capitula derivarunt.

Isaac Lingon. Capitula.

VI. A libris Capitularibus Regum Francorum disjungenda non sunt Isaac Episcopi Lingonensis capitula, quæ ex iisdem Capitularibus excerpta fuerunt. Hic Episcopus ab anno 859. teste auctore Chronici S. Benigni, *composuit librum, qui dicitur* Canones Isaac, *eoque ex libris canonum utiliora quæque eligendo in unum volumen coarctavit.* Is autem omnia sumsit ex tribus postremis Capitularium libris, qui Benedicto Levita auctore post Ansegisum editi, separato volumine continebantur. Tradit in præfatione idem Episcopus, se ea capitula excerpsisse, *quæ sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ Legatus venerabilis Bonifacius Magonciacensis Archiepiscopus vice Zachariæ Papæ una cum orthodoxo Karolomanno Francorum Principe in duobus Episcoporum Conciliis ad honorem & profectum Ecclesiæ Dei conscripsit, quæque etiam idem Papa Zacharia sub anno Incarnationis Dominicæ DCCXLII. auctoritate apostolica confirmavit, & omnibus Ecclesiæ Dei fidelibus irrefragabiliter observanda constituit.* Hæc cum præmonuerit, ut suæ collectioni auctoritatem crearet; quanti esset apud Gallos Apostolicæ Sedis auctoritas, patefaciunt. Animadvertendum vero est, hæc Isaac affirmasse innixum testimonio ipsius Benedicti Levitæ, qui in suo proœmio idipsum ingessit. Hæc autem S. Bonifacii delegatio, & Zachariæ Papæ confirmatio sola prima capitula respicit libri primi ejusdem Benedicti, inter Capitularia quinti: nam cap. 1. habetur *epistola Zachariæ Papæ Francis & Gallis directa*: cap. 2. & 3. afferuntur duæ Synodi S. Bonifacii Legati apostolici Carolomanno præsente celebratæ, altera anni 742. altera apud Liptinas anno 743. Hæc Isaac collectio dividitur in titulos XI. singuli autem tituli plura capitula complectuntur.

t. 1. Baluz. p. 1233.

VII. Stephanus Baluzius addit etiam capitula Herardi Archiepiscopi Turonensis, quæ ex Capitularibus Regum Francorum collecta creduntur. Sunt autem capitula CXL. quæ ille recitari jussit in dioe-

Capitula Herardi. t. 1. p. 1283.

diœcesana Synodo anni 858. XVII. Kal. Junii. Idem sane Baluzius notationes librorum Capitularium affigit in margine, ex quibus quælibet capitula compendio excerpta existimat. Verum hæc capitula nullo indicio ex Capitularibus potius, quam ex aliis Juris canonici fontibus sumta dici queunt. Eædem enim sententiæ in pluribus aliis canonibus inveniuntur. Hæc Herardi capitula ejusdem generis esse videntur ac illa Theodulfi Aurelianensis, qui cum ante Capitularium libros floruerit, ex his profecto nihil derivavit. Ejusdem quoque rationis sunt capitula Ahytonis Basileensis, Walteri, seu Gualteri Aurelianensis, Hincmari Remensis, Rodulfi Bituricensis, Riculfi Svessionensis, Attonis Vercellensis, & aliorum similium, quæ non magis ex Capitularibus, quam ex Synodis derivari potuerunt. Unum heic addimus, laudata Herardi capitula inveniri etiam in MS. codice Vat. Reginæ 612. ubi plura capitula simul coeunt, conficiuntque capita XLVI.

Capitula Theodulfi & aliorum.

CAPUT X.

De manuscripta collectione Sorbonico-Mutinensi in partes duodecim distributa. Hæc sæculo IX. exeunte in Italia lucubrata ostenditur. De usu legum Romanarum in collectionibus.

I. COllectionem nulli tum amplitudine tum vetustate concedentem, quam elegantissimus asservat Sorbonicæ bibliothecæ codex 841. commendant P. Coustantius in præfatione ad totum 1. Epistolarum Romanorum Pontificum num. 169. & Franciscus Salmon ejusdem bibliothecæ perfectus in tractatu gallice inscripto *De l'Etude des Conciles & de leurs collections* part. 2. c. 1. Porro Correctores Romani in editione Gratiani *collectionem canonum* memorant *ex bibliotheca Ecclesiæ Mutinensis*. At cum ex ea nihil afferant nisi quasdam lectiones, quid ea esset ignorabatur. Nos autem in bibliotheca Vaticana codicem nacti sumus signatum num. 4899. qui exscriptus ex Mutinensi exemplo, iisdem Romanis Correctoribus usui fuit. Ex comparatione vero titulorum, qui ex MS. Sorbonico a laudatis Scriptoribus referuntur, cum iis titulis, quos in hoc Vaticano exemplo invenimus, eamdem prorsus collectionem in utroque contineri deprehendimus, quam idcirco collectionem Sorbonico-Mutinensem distinctionis gratia appellavimus. Invenimus præterea in bibliotheca Vaticana duos alios perantiquos codices Palat. 580. & 581. quorum unus quatuor tantum priores partes ejusdem collectionis, alter autem partes tres item priores tantummodo continet; sed uterque caret ea præfatione, quæ tum in Sorbonico, tum in Mutinensi ac Vaticano exemplo legitur. Ex his vero codicibus, quos commode evolvimus, accuratiorem hujus præclaræ collectionis descriptionem afferre licebit.

II. Hæc in partes duodecim distributa est, quibus in MS. Vaticano hæc præfatio præfigitur. *Domino magnifico, vigilantissimo Pastori, & præcellentissimo Archipræsuli Anselmo nos minimæ gregis ipsius oviculæ & peculiares quodammodo vernulæ pontificale decus inenarrabile meritum votis sedulis imprecamur. Laudibus providentiæ vestræ præferendum inclite pastor acumen, ecclesiasticis utilitatibus provide ac solerter prospiciens, & ad communem gregis sibi commissi profectum internis semper externisque decertans, nostram quoque parvitatem inter reliquos suorum famulorum permonere frequentius & ad potiora studia incitare non abnuit, præcipiens omnimodis & injungens, ut sacrorum instituta canonum, quæcumque ab ipsis christianæ fidei primordiis sanctæ atque catholicæ Ecclesiæ magistri, Apostoli videlicet atque apostolici viri, ad posteritatis instructionem scriptis indidere suis, coadunandi & coaptandi in unam formulam pro modulo ingenioli nostri qualemcumque diligentiam baberemus. Nos vero imperitiæ, exiguitatis, atque imbecillitatis nostræ admodum conscii, opus tam arduum nulla prorsus temeritate aggrediendum, nulla audacia præsumendum duceremus, nisi vestri compelleret censura mandati: præsertim cum in hoc ipso robustiores perspicatioresque viros tam Græcos quam & Latinos certum sit desudasse. Nam in altero Ferrandus Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconus, in altero autem Crescônius quidam ejusdem operis imitator, ecclesiasticarum sanctionum quamdam videtur feciſse concordiam; nobisque magnopere cavendum, ne forte id idem resarciendo, aut compilatorum, aut derogatorum devitemus infamiam. Ut ergo vestræ præceptioni, quæ nos supra modum cogit, vestroque ardentissimo amori satisfacere valeamus, post divinum præsidium vestræ nobis ante omnia paternæ benedictionis adesse precamur suffragium, quatenus inter alios vestræ dominationis alumnos, etsi non de proprio, saltem de alieno labore, vestro providentissimo judicio non penitus appareamus immunes. Ad exequendum igitur nostræ parvitatis opusculum, prout bonorum opifex Dominus conferre dignatus fuerit incrementum, universas paternorum canonum, Conciliorum, atque decretalium paginas in duodecim partes instar apostolici stemmatis censuimus distinguendas, ita dumtaxat ut singulis partibus congruentia capitula prænotentur, quæ propositæ causæ, velut quidam veracissimi testes, evidens testimonium præferant, atque avido lectori patulum inveniendi quod desiderat, aditum ostendant. Quem petimus molestæ non ferat, si de unaquaque re quid singuli magistrorum senserint, non improvide subjiciamus: quandoquidem rata magis atque inconcussa videtur sententia, plurimorum judicum auctoritate subnixa.*

Ferrandus, & Crescon. laudati.

III. Mox subditur index cum titulis singularum partium sic.

Prima itaque pars hujus, quod Deo adjuvante aggredimur, operis, continet de primatu & dignitate Romanæ Sedis aliorumque Primatum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, atque Metropolitanorum. c. 133.

Secunda pars continet de honore competenti, ac dignitate, & diverso negotio Episcoporum & Chorepiscoporum. c. 300.

Tertia pars continet de Synodo celebranda & vocatione ad Synodum: de accusatoribus & accusationibus: de testibus & testimoniis: de spoliatis injuste: de judicibus & judiciis ecclesiasticis vel sæcularibus. c. 186.

Quarta pars continet de congruenti dignitate, & diverso negotio Presbyterorum, & Diaconorum, seu reliquorum ordinum ecclesiasticorum. c. 182.

Quinta pars continet de Clericorum institutione, & nutrimento, vel qualitate vitæ. c. 199.

Sexta pars continet de proposito Monachorum, & professione Sanctimonialium ac viduarum. c. 142.

Septima pars continet de Laicis, Imperatoribus scilicet, Principibus, & reliquis sæculi ordinibus. c. 141.

Octava pars continet de norma fidei christianæ, & gratia Christi, ac divinorum mandatorum exequutione. c. 89.

Nona pars continet de Sacramento baptismatis, & baptizandis, ac baptizatis. c. 66.

Decima pars continet de templorum divinorum institutione, & cultu, ac prædiis: de sacrificiis, oblationibus, ac decimis. c. 169.

Undecima pars continet de solemnitate paschali, & reliquis festivitatibus ac feriis. c. 47.

Duodecima pars continet de hæreticis, schismaticis, Judæis, atque paganis. cap. 26.

IV. Non unum, sed plures simul in hac collectione adornanda elaborasse ipsa, quam ex Vaticano codice apographo Mutinensis exhibuimus, præfatio insinuat. *Nos*, inquiunt, *minimæ gregis ipsius oviculæ, & peculiares quodammodo vernulæ*: semperque in toto contextu plurali numero loquuntur. Quæ tamen cum e MS. Sorbonico apud P. Coustantium, & Franciscum Salmon singulari numero efferantur; & in alterutro exemplo exscriptoris arbitrium adstruendum sit; probabilius videtur, eum librarium ex arbitrio emendasse, qui unum collectionis auctorem ratus, singularem numerum induxit, quam qui ex singulari pluralem fecerit. Quatuor autem ex fontibus capitula excerpta, ex Hadriana, & Isidoriana collectionibus, ex S. Gregorii Registro, & ex legibus Romanis, quæ in Codice, in Novellis, & Institutionibus Justinianeis continentur, hac constanti methodo servata, ut primum plurima describantur partim ex collectione Hadriana,

Plures videntur collectionis auctores.

Fontes hujus collectionis.

na, ex qua ſumti ſunt inter cetera Græcarum Synodorum canones verſionis Dionyſianæ, partim ex collectione Iſidori, quæ ſuppoſititia documenta ſuppeditavit; dein ſequantur nonnulla ex Regiſtro S. Gregorii; ac tandem quædam ex Romanis legibus ſubjiciantur. Ita ex. gr. pars prima canones Conciliorum, & decreta Pontificum ex laudatis collectionibus profert uſque ad cap. 119. Poſtea ex Regiſtro B. Gregorii quædam referuntur a cap. 120. uſque ad cap. 128. Tandem nonnulla ex legibus Romanis a cap. 129. uſque ad cap. 133. Animadvertimus, in parte tertia canones Conciliorum & decreta Pontificum numeris notari uſque ad cap. 186. Dein vero aliquot capitula ex Gregorii Regiſtro & ex Romanis legibus ſubjecta numero carent.

Romanæ leges receptæ.

V. Ivonem primum fuiſſe, qui Romanas leges ex Codice & Novellis Juſtinianeis in collectionem canonum induxerit, plerique exiſtimant. At hæc collectio Ivone, immo & Burchardo & Reginone, ut mox videbimus, anterior eſt. Illud porro hoc loco non eſt omittendum, in codice Vaticano Mutinenſis apographo, & in Sorbonico quædam documenta adjecta fuiſſe, quæ ad primævam collectionem non pertinent. Omnis enim pars ex inſtituto collectorum in Romanis legibus deſinit. Porro parte tertia poſt Romanas leges hæc adjiciuntur. I. *De tumultu Concilii. Definitio Patrum* &c. II. *Incipit de quatuor Synodis principalibus. Canon græce* &c. III. *Item ratio de canonibus Apoſtolorum, & de ſex Synodis principalibus*. IV. *Item brevis adnotatio de reliquis Synodis*: quæ ex præmiſſis Iſidorianæ collectionis dimanant. V. *Item adnotatio de decretalibus Apoſtolorum*, legendum *Apoſtolicorum*: quæ ex codice Sorbonico edita eſt a Franciſco Salmon libro citato part. 2. c. 1. pag. 258. editionis Lipſienſis anni 1726. VI. *De formatis*: & profertur epiſtola formata Regemberti Vercellenſis ad Andream Mediolanenſem, quæ ex alio antiquo MS. præſentis collectionis impreſſa fuerat a Franciſco Bernardino Ferrario Mediolanenſi lib. 1. *De antiquo eccleſiaſticarum epiſtolarum genere* c. 5. & ex Ferrario inſerta fuit Appendici Capitularium a Baluzio tomo 2. col. 1575. ubi hæc data legitur: *Data Vecellis anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCCIV. Indictione VII.* In MS. Vallicellano B. 58. hanc eamdem formatam chronica notatione expertem invenimus, quæ ex hoc codice typis data fuit a Mabillonio tom. 1. Muſei Italici pag. 240. Hinc autem Regembertus Epiſcopus adjiciendus eſt catologo Epiſcoporum Vercellenſium apud Ughellum, ejuſque Epiſcopatus Vercellenſis hujus temporis confirmatur ex privilegio Anaſtaſii III. Pontificis ad eumdem *Ragimpertum*, quod exſtat in MS. 62. Capituli Veronenſis: Anaſtaſius enim tertius Pontificatum geſſit ab anno 910. ad annum 912. VII. *Ordo de celebrando Concilio*, uti apud Iſidorum legitur. In calce autem partis quintæ adduntur capitula Nicolai Papæ in Concilio collecta & firmata anno 861. contra Joannem Ravennatem cum ſubſcriptionibus, quæ ex MS. Mutinenſi hujus collectionis edita ſunt a P. Abbate Bacchinio in Appendice ad Agnellum Ravennatem, & recuſa leguntur tom. 10. Conciliorum Venetæ editionis col. 189. Additamenta partis tertiæ deſunt in MSS. Vatt. Palatinis, qui eamdem partem præferunt.

Additamenta notantur.

Regembertus Epiſcopis Vercellenſibus adjiciendus.

Tempus collectionis.

VI. Tempus hujus collectionis exquirens P. Couſtantius, certum eſſe pronuntiat, eam digeſtam ante annum 1009. Id enim, inquit, aperte docet is, qui Sorbonicum exemplar deſcripſit, cujus ad calcem hæc adnotatio legitur: *Juſſu Domini Heimonis venerandi Præſulis Eccleſiæ Virdunenſis accepi ego Rodulphus obedienter ac gratanter hunc librum ad ſcribendum, finivique anno Incarnationis Dominicæ milleſimo IX. Indict. VII. X. Kal. April. regnante Heinrico in regno Hlotarii. Obſecro autem, quicumque legeris, ut mei jam dicti Rodulphi peccatoris indigni Monachi memineris, ne pro commiſſis recipiam pœnas, ſed oramine tuo, vel omnium hic legum jura pertractantium aliquantiſper æterni capiam refrigerii. Vale Domine Heimo Præſul beate, tuique ſervuli memento benigne.* Hactenus ex P. Couſtantio, qui nihil aliud de tempore conjicere potuit. Cum autem duo laudati codices Vatt. Palatini 580. & 581. formæ quadratæ, & in duas columnas diſtincti ſæculo ſaltem decimo ineunte exarati credantur; huic ſæculo eadem collectio adſignanda videtur. Verum antiquiorem eſſe, & ſæculo IX. lucubratam, ea quæ octavo numero afferentur, palam evincent.

Eſt Italica.

VII. Hanc collectionem in Italia conditam ſuadent Romanæ leges, quæ ex Juſtiniani Codice, Inſtitutionibus, atque Novellis ibidem afferuntur. In Galliis lex Salica, & Capitularia Regum Francorum; in Germania autem præter eadem Capitularia priſcæ Ripuariorum, Alemannorum, Bajoariorum, & aliæ propriæ leges vigebant: & has quidem Gallicanus aut Germanus collector retuliſſet. In Italia vero jam inde a Juſtiniani ævo, qui in ea imperabat, Romanæ leges Codicis, Inſtitutionum, ac Novellarum ejuſdem uſui erant. Hinc S. Gregorius Magnus eas identidem in ſuis epiſtolis profert. Vide epiſt. 9. lib. 1. epiſt. 38. lib. 3. epiſt. 25. lib. 4. epiſt. 36. lib. 6. epiſt. 23. & 39. lib. 7. epiſt. 6. & 7. lib. 9. epiſt. 3. 4. 11. & præſertim 45. libri 13. Hinc Leo IV. in epiſtola ad Lotharium Auguſtum, qui regnabat in Italia, ſcripſit: *Veſtram flagitamus Clementiam, ut ſicut hactenus Romana lex viguit . . . . ita nunc ſuum robur propriumque vigorem obtineat.* Exſtat hoc fragmentum apud Ivonem part. 4. c. 131. & apud Gratianum diſt. 10. c. 13. Notant autem Romani Correctores: *Videtur Lotharius populo Romano, quod hic Leo petiit, conceſſiſſe: nam in legibus Longobardicis lib. 11. tit. 57. ſic habetur.* „ Lotharius Imperator. Volumus ut cunctus „ populus Romanus interrogetur, qua lege vult „ vivere, ut tali lege, quali lege vivere profeſſi „ ſunt, vivant &c. „ Verum hæc Lotharii lex conſtituta fuit anno 824. Eugenio II. Pontifice, qui Leoni IV. præceſſerat; ut recte probavit Stephanus Baluzius in præfatione ad Capitularia Regum Francorum num. 24. Igitur ante Leonem IV. id conceſſum fuerat. Cum vero Lotharius Capitularia Regum Francorum a Romanis quoque recipi ſtuduerit, uti colligimus ex antiquis carminibus, quæ e MS. codice edidimus part. 2. c. 10. §. 4. in fine; Leo IV. inſtitit, ne quod jamdiu uſu receptum erat, aliqua novitate turbaretur. Eccleſiaſtici quidem Italiæ Romana lege ſe velle vivere univerſim profitebantur, uti de ipſis ſtatuerat Ludovicus Imperator lib. 3. legum Longobardorum tit. 1. n. 37. Legis autem Romanæ nomine illæ leges intelligebantur, quæ in Codice, Inſtitutionibus, atque Novellis Juſtinianeis erant deſcriptæ. Hinc ergo præſentis collectionis auctores, qui ſane in Clero erant, Romanas leges ex his fontibus in fine cujuſque partis addentes, numquam vero Salicas, aut alias aliarum nationum, ſe ſe Italos præferunt. Regino quidem Germanus quaſdam leges Codicis Theodoſiani ex Anniano retulit, quippe quæ apud exteros jamdiu erant in uſu; ſed Capitularium etiam, & Ripuariorum, atque Burgundionum leges ſimul exhibuit, numquam vero Juſtinianeas, quod Italorum proprium fuit. Quod ſi quidam exteri nonnulla excerpſerunt ex Juſtiniani Novellis; hi adhibuiſſe noſcuntur Juliani anteceſſoris epitomen: ipſum vero earumdem textum ſoli Itali fere produxerunt. Ivo autem Carnotenſis licet Gallus ex iiſdem Juſtinianeis fontibus leges poſtea allegavit: quia publicum earumdem legum ſtudium ſuo ævo inſtitutum, latius propagari cœperat. Italicam quoque collectionem confirmant tum epiſtola formata Regemberti Vercellenſis ad Andream Mediolanenſem, quæ ſub finem tertiæ partis addita fuit, tum Synodus Romana ſub Nicolao I. contra Joannem Ravennatem addita parti quintæ: quæ duo ſunt documenta Italica. Formatæ præſertim epiſtolæ in codicibus ejus regionis, in qua datæ aut acceptæ fuerunt, deſcribi ſolent.

Leges Juſtinianeæ in Italia vigebant.

Quando ab aliis receptæ.

VIII. Si porro ſciremus quis ſit ille Archiepiſcopus Anſelmus, ad quem præfatio dirigitur, clarius & locus & tempus collectionis paterent. Cum P. Couſtantius Gallicanam collectionem fortaſſis præſumens, illum inter Galliarum Archiepiſcopos quæſierit; nihil ſe ſe expiſcari potuiſſe fatetur. Nos vero nihil ambigentes de collectione Italica, quærentes inter Archiepiſcopos Italos, deprehendimus eum eſſe Anſelmum II. Mediolanenſem, qui floruit

Collectio directa Anselmo II. Mediolan.

ruit nono sæculo ab anno 883. ad annum usque 897. Fuit quidem alius Anselmus Archiepiscopus Mediolanensis, qui ineunte nono sæculo vixit, & alius item, qui sub medium undecimum sæculum eamdem Ecclesiam administravit. At illi primo non convenit hæc collectio, in quam ex Isidoriana compilatione post ejus ætatem vulgata plura capitula traducta fuerunt. Neque tertio Anselmo congruit, ante quem exemplum Sorbonicum, & duo Vaticano-Palatina scripta fuere. Igitur sub Anselmo II. Mediolanensi Archiepiscopo sæculo nono exeunte isthæc collectio Italica collocanda est.

CAPUT XI.

De Reginonis & Abbonis collectionibus.

Regino Abbas Prumiensis.

I. CElebris est Reginonis Abbatis Prumiensis collectio, ex qua subsequuti postea collectores Burchardus, & Ivo plura sumserunt. Hanc ille ineunte sæculo X. digessit, præcipiente Rathbodo Archiepiscopo Trevirensi, in cujus diœcesi situm erat Monasterium Prumiense. Id patet ex ipso titulo, quem Baluzius in præclara editione Parisiensi anni 1671. sic ex MSS. codicibus expressit. *Incipit libellus de ecclesiasticis disciplinis & religione Christiana, collectus ex jussu Domini metropolitani Rathbodi Trevericæ urbis Episcopi a Reginone quondam Abbate Prumiensis Monasterii ex diversis sanctorum Patrum Conciliis, & decretis Romanorum Pontificum feliciter. in Dei nomine. Amen.* Ipse Regino narrat in Chronico, sibi in regimine Monasterii Prumiensis

Collectionis tempus.

successisse Richarium anno 899. Collectionem vero, quam regimine dimisso lucubravit, certe ante annum 906. editam non fuisse patet ex cap. 448. & 449. libri primi, in quibus duæ epistolæ formatæ proferuntur, una ipsius Rathbodi ad Robertum Episcopum Metensem, altera Dadonis Virdunensis Episcopi ad laudatum Rathbodum, utraque signata an. 906.

Divisio.

II. Divisa est hæc collectio in libros duos, quorum primus de personis & rebus ecclesiasticis tractat, secundus de laicis; quam divisionem Regino a Martino Bracarensi mutuatus videtur. Incipit primus liber ab inquisitione de his, quæ Episcopus vel ejus ministri in suo districtu vel territorio inquirere debent circa res & personas ecclesiasticas. Hæc eadem inquisitio, ut scite notavit Baluzius, inter Capitula Hincmari legitur tit. 2. Quare vel Regino eam sumsisse dicendus est ex Hincmari Capitulis, vel vetustior fuit hæc formula prius ab Hincmaro, postea a Reginone descripta; quod verosimilius videtur. Similiter libro secundo cap. 5. proponitur inquisitio Episcopi circa laicos. Utrobique autem post inquisitionem subjiciuntur auctoritates canonicæ, quibus probentur singula, quæ in inquisitione præmissa fuerant. Hinc post primi libri inquisitionem legitur: *Hæc quæ supra capitulatim inquirenda expressimus, auctoritate canonica roborari oportet.* Et post inquisitionem libri secundi: *Capitula hæc, quæ per ordinem adnotavimus, canonicis oportet roborari decretis.* Prior liber constat ex capitulis 443. secundus vero capitula 446. complectitur.

Fontes ejus.

III. Auctoritates, quæ ad probanda capitula proferuntur, sumta sunt non solum ex canonibus Conciliorum, decretis Romanorum Pontificum, & dictis seu sententis sanctorum Patrum, verum etiam aliquando ex legibus Codicis Theodosiani; seu potius ex verbis Anniani interpretis, ex Capitularibus Regum Francorum, nec non ex legibus Burgundionum & Ripuariorum. Cum supposititicæ Pseudoisidori epistolæ raro allegentur, Reginonem non admodum magni feciisse illas nonnulli colligunt. *Neque enim dici potest*, inquit Baluzius, *incognitas illi fuisse, cum earum auctoritate aliquoties utatur; & cum constet præterea, permulta illum accepisse ex collectione Isidori.* Nos autem arbitramur, illum plura sumsisse ex collectionibus Pseudoisidoro antiquioribus, quæ in locos communes distributæ, nihil ex spuriis ejusdem mercibus suppeditare potuerunt. Eum quidem multa decerpsisse ex ea MS. hujus generis collectione, de qua diximus cap. 6. n. 6. adeo certum est, ut integra capitula ejusdem collectionis peculiaria eodem ordine, iisdemque titulis in Reginone transcripta invenerimus. Alia similiter ex ejusmodi collectionibus, quæ ante Isidorianam in Galliis & Germania erant vulgatæ, eum deduxisse satis credibile est, uti ex Halitgario & Rhabano accepisse a memorato Baluzio traditur. Ibi n. 12. Aliquam certe collectionem adhibuit, in qua canones Conciliorum & decreta Pontificum hinc inde collecta longiori numerorum serie describebantur. Hac de causa lib. 1. c. 61. canonem primum Nannetensis Concilii allegat hoc titulo, *Ex Concilio Nannetensi CCCCXVIIII.* idest cap. 419. & similiter eodem libro cap. 117. quoddam Innocentii decretum afferens, se illud accepisse ait *ex epistola Papæ Innocentii cap. CCCLXXXVII.* Hi quidem numeri capitulorum, seu canonum 419. & 387. nulli collectioni, quæ integra documenta exhibeat, sed solis illis codicibus canonum convenire queunt, qui plures promiscue canones Conciliorum & Pontificum decreta sub una serie numerorum permixta describunt. Immo laudatum decretum Innocentii iisdem verbis refertur in MS. collectione paullo ante memorata, ex qua Reginonem alia multa sumsisse animadvertimus. Refertur autem num. 377. non vero 387. uti apud Reginonem legitur: quod errori librarii tribuendum videtur. Esto igitur pleraque a Reginone recitata in collectionibus Dionysiana, Hadriana, Hispanica, & Isidoriana reperiantur; non tamen sequitur eum ex his collectionibus decreta extraxisse. Illas enim plerumque collectiones adhibuit, quæ ante ipsum canones ex illis excerpserant. Hinc cum in ejusmodi collectionibus canones Græcarum Synodorum non semper ex antiqua, seu Isidoriana, uti vocant, interpretatione proferantur, sed identidem ex Dionysiana; Regino ex his fontibus nunc antiquam, nunc Dionysianam versionem derivare potuit. Auctoritates vero Capitularium & legum Burgundionum atque Ripuariorum, aliaque nonnulla recentiora, quæ in laudatis collectionibus desunt, ipse propria diligentia adjecit; & eadem ratione ex Pseudoisidori mercibus pauca quædam, quæ in suam rem conferre posse credidit, excerpsisse arbitramur, ut ne idcirco eas suspectas habuisse colligi queat.

Abbonis collectio.

IV. Sub finem ejusdem sæculi X. quo Regino floruit, Abbo Floriacensis Monasterii Abbas collectionem edidit cum præfatione ad Francorum Regem Ugonem filiumque ejus Robertum. Cum Ugo Rex e vivis excesserit ann. 997. ante hunc annum hæc collectio digesta fuit. Titulus est ejusmodi: *Incipiunt canones Domini Abbonis Abbatis . . . excerpti de aliis canonibus.* Hæc in capita 52. distinguitur, ac ex canonibus Conciliorum, decretis Pontificum, Capitularibus Regum Francorum, & Novellis constitutionibus ita compacta est, ut quædam ipsius Abbonis verba identidem inserantur, quibus opus contextum efficitur. Mabillonio curante prodiit tom. 2. Analectorum pag. 248. editionis autem in folio pag. 133.

CAPUT XII.

De collectione Burchardi Episcopi Wormatiensis. Hujus mos inscribendi Synodis, Pontificibus, vel Patribus sententias quorumdam posteriorum scriptorum. Pœnitentiale Ecclesiarum Germaniæ ab ipsa receptum & auctum.

Vid. Jo. Feder. Schannat. Hist. Episcop. wormat. pag. 333. Olbertus Gemblacen. adjutor, non auctor collectionis.

I. BUrchardus patria Hassus, non monachus, ut plures crediderunt, sed canonicus & capellanus regius fuit, ac postea ad Wormatiensem cathedram promotus ante annum 1002. eamdem tenuit usque ad annum 1025. quo e vivis excessit XIII. Kal. Septembris. Dum autem erat Episcopus, collectionem canonum hortante Brunicone Ecclesiæ Wormatiensis Præposito concinnavit. Stephanus Baluzius in præfatione ad Antonii Augustini libros de Emendatione Gratiani §. 18. animadvertit, verum hujus collectionis auctorem dicendum esse potius Olbertum monachum Lobiensem, & postea Abbatem Gemblacensem, *quo dictante & magistrante Burchardus magnum illud canonum volumen centonizavit*, si vera hæc sunt, quæ leguntur in libro

bro *de gestis Abbatum Gemblacensium*. Verum ex MSS. Gemblacensibus atque Leodiensibus rem aliter narrat Bartholomæus Fisen in *Floribus Ecclesiæ Leodiensis* pag. 328. Cum vero Burchardus Olberto præceptore & familiari suo uteretur, eumdem operis adiutorem adhibuisse negari non potest. Hinc Sigebertus in Chronico ad annum 1008. Burchardum *collaborante magistro suo Olberto viro undequaque doctissimo magnum canonum volumem edidisse* scribit. Anonymus, qui post Burchardi obitum ejus vitam digessit editioni Colonienſi insertam, alium ejusdem operis adjutorem commemorat. *Eodem quippe tempore*, inquit, *in Collectario canonum . . . non modicum laboravit. Nam Domino Walterio Spirensi Episcopo adjuvante, & Brunicone præposito exhortante & suggerente canones in unum corpus collegit*. Notatu dignus est titulus *Collectarium canonum*; nam manuscripti codices omni titulo carent. Concinit vero cum præfatione ipsius Burchardi paullo post subjicienda, in cujus fine is suam collectionem *Collectarium* vocat.

Walterius Spirensis.

Tempus collectionis.

II. Ad Ecclesiæ suæ Wormatiensis usum idem opus se confecisse in eadem præfatione testatur. Illud non inceptum ante annum 1012. colligitur ex libro secundo c. 227. ubi suam formatam epistolam refert ad Walterium Spirensem scriptam eodem anno Idibus Martii. Idem vero opus jam fuisse perfectum, antequam Burchardus anno 1023. Synodo Salanguſtadiensi interesset, ex eo cognoscimus, quia ejusdem Synodi canones cum in collectionem non potuisset inserere, in calce omnes subjecit. Joannes Molinæus in præfatione ad Ivonis Decretum auctor est multa in editis Burchardi libris desiderari, quæ ipse vidit in veteribus pleniora, sed ea in duodecim libros tantum divisa, quorum sexta pars est editus liber. Hinc, ut credimus, Joannes Albertus Fabricius tom. 11. Bibliothecæ Græcæ pag. 8. *duodecim tomos decretorum* a Burchardo collectos tradit, additque: *Hoc opus ipsum integrum necdum lucem vidit, sed tantum excerpta ex illo divisa in libros XX.* At non solum codex, ex quo editio prodiit, libros XX. Burchardo inscribit, verum etiam illa quoque vetustissima exemplaria, quæ Petrus Pithœus commemorat, Nos item quatuor integros codices vidimus, duos in bibliotheca Vaticana signatos num. 1350. & 1355. unum apud Patres Benedictinos in Monasterio Padilironensi, & alium Patavinum in bibliotheca S. Justinæ, qui totidem libros eidem Burchardo inscriptos exhibent. Addemus & alia duo antiqua Vaticana exemplaria 1356. & 4980. quorum alterum incipit a libro septimo, alterum a nono; & utrumque prosequitur usque ad librum XIX. qui ob mutilos codices fine caret. Cum hæc librorum series, ac ea quæ in eisdem continentur, eadem sint in aliis exemplaribus integris; hæc quoque duo exemplaria eumdem viginti librorum numerum confirmant. Cum porro nulli hactenus noti codices ullam collectionem Burchardi nomine prænotatam, in duodecim partes distributam contineant; veremur, ne Joannes Molinæus æquivocatione aliqua ductus aliam ampliorem anonymam collectionem in totidem partes divisam ob consonantiam in pluribus pro Burchardiano opere inadvertenter acceperit. Forte ob oculos habuit collectionem Sorbonico-Mutinensem in partes duodecim distinctam, quam descripsimus capite decimo; deceptusque ex eo fuit, quia inter titulos librorum Burchardi I. II. & sequentibus, ac titulos ejusdem collectionis præfixos partibus I. II. III. IV. V. & X. summa consensio est. Certe præfatio, quæ in solis MSS XX. libros præferentibus invenitur, Burchardum habet auctorem, iisdemque libris fidem facit. Id autem multo clarius elucet ex tribus Burchardi codicibus Vat. 1355. Patavino S. Justinæ, & Padilironensi, in quibus ipsa præfatio ab editis discrepans, & sincerior, ut mox videbimus, quam vulgata, non solum eumdem viginti librorum numerum expresse approbat; verum etiam ipsorum titulos insertos præferens, hos, & non alios a Burchardo concinnatos testatur. Concinit etiam Anonymus ipsi Buchardo coævus, qui in ejus vita tradit: *Hoc vero corpus, sive Collectarium distinxit, & in viginti libros distribuit*. Nonne hæc duo, coævi scilicet scriptoris, & ipsius Burchardi, testimonia, duodecim librorum opinionem expungunt?

De numero librorum eiusdem.

Duodecim partium opinio expungitur.

III. In operibus Georgii Cassandri pag. 1091. & 1098. teste Fabricio, hæc leguntur: *Nacti etiam sumus MS. opus Burchardi, quod obiter tantum cum impresso Parisiis an. 1549. contulimus, & deprehendimus epistolæ phrasim totam immutatam*. Idipsum & nos observavimus in tribus laudatis codicibus, in quibus tantum præfationem invenimus. In his præfatio non solum verbis discrepat a vulgata, verum etiam ordine: ea enim, quæ in editis ad præfationis calcem ab aliis adjecta videri possunt, ipsi præfationi in iisdem MSS. ita inseruntur, ut Burchardo auctore scripta fuisse, manifestissime constet. Horum veterum exemplarium concordia, cum quibus alios quoque codices, qui præfatione non careant, convenire non ambigimus, hanc veram esse præfationem, seu epistolam Burchardi ad Brunicorum suadet: idipsumque confirmat ipsa stili ac syntaxeos inconcinnitas, quæ illi ævo maxime congruit. Præfationem autem vulgatam, cum tam aperte a memoratis vetustis MSS. dissentiat, studiosi alicujus arbitrio, cui elegantior stilus placebat, fuisse immutatam arbitramur. Illam interim, qualis in codicibus legitur, heic exhibemus.

Codices Burchardi.

IV. „ Burchardus solo nomine Wormacienſis Epi-
„ scopus Brunichoni fideli suo, ejusdem videlicet
„ Sedis Præposito, in Christo Domino salutem.
„ Multis jam sæpe diebus familiaritas tua, fra-
„ ter carissime, præsens nobis hortando suggessit,
„ quatenus libellum ex variis utilitatibus ad opus
„ compresbyterorum nostrorum tam ex sententiis
„ sanctorum Patrum, quam ex canonibus, seu ex
„ diversis pœnitentialibus vigilanti animo corpus in
„ unum colligerem: ob id maxime, quia canonum
„ jura, & judicia pœnitentium in nostra Diœcesi
„ sic sunt confusa, atque diversa, & inculta, ac
„ sic ex toto neglecta, & inter se valde discrepan-
„ tia, & pene nullius auctoritate suffulta, ut pro-
„ pter dissonantiam vix a sciolis possint discerni.
„ Unde fit plerumque, ut confugientibus ad re-
„ medium pœnitentiæ, tam pro librorum confu-
„ sione, quam etiam Presbyterorum ignorantia nul-
„ latenus valeat subveniri. Cur hoc? Inde æstimo
„ evenire maxime, quia mensuram temporis, &
„ modum delicti in agenda pœnitentia non satis
„ attente, & aperte, & perfecte præfigunt cano-
„ nes pro unoquoque crimine, ut de singulis di-
„ cant, qualiter unumquodque emendandum sit,
„ sed magis in arbitrio Sacerdotis intelligentis re-
„ linquendum statuunt. Quapropter quia hoc nisi
„ a sapientibus, & legis divinæ eruditis fieri ne-
„ quit, rogavit me dilectio tua, ut hunc librum
„ breviter collectum, nunc demum pueris discen-
„ dum traderem: ut quod nostri cooperatores in
„ maturiore ætate positi nostris diebus, & anteces-
„ sorum nostrorum tarditate neglexerant, modo
„ ætate teneris, & aliis discere volentibus trade-
„ retur. Siquidem ut prius fierent probi discipuli,
„ post plebium & Doctores, & Magistri; & ut
„ perciperent in Scholis, quod quandoque docere
„ deberent sibi commissos. Desiderium tuum, &
„ petitio, frater, justa mihi videtur, & de volun-
„ tate tali gratias ago. Etiam & illi multimodas
„ gratias refero, qui te talem mihi præstiterat,
„ quia pro statu Ecclesiæ nostræ te assidue desuda-
„ se cognoveram. Sed quod tuam exhortationem
„ sæpius mihi inculcatam tandiu distuleram, meæ
„ ignaviæ nolo ut assignes, quia duabus ex causis
„ minime mihi hoc attingere licuerat: scilicet pro-
„ pter varias, & inevitabiles ecclesiasticas necessi-
„ tates, quæ quotidie more fluctuum emergunt;
„ & insuper cura mundialium rerum ad imperia-
„ lia mandata pertinentium, quæ studentis, & ad
„ superiora tendentis animum valde obtundunt:
„ quia animus cujusque dum dividitur per plura,
„ minor fit ad singula. Tamen tuis sanctis peti-
„ tionibus obediens, synodalia præcepta, & sancta
„ statuta tam ex sententiis sanctorum Patrum,
„ quam ex canonibus Deo largiente collegi, &,
„ prout potui, corpore connexui in uno, & in vi-
„ ginti libros idem corpus distribui. Et si quis di-
„ ligens lector eos subtiliter perscrutatus fuerit,
„ mul-

„ multas utilitates noſtri miniſterii in eis inve-
„ niet.
„ Index (1) ſingulorum librorum D. Burchardi wormacienſis Epiſcopi, breviter quid quoque libro continetur oſtendens.
„ Primus liber continet de poteſtate & primatu
„ Apoſtolicæ Sedis, Patriarcharum, ceterorum Pri-
„ matum, Metropolitanorum, & de Synodo cele-
„ branda, & vocatione ad Synodum: De accuſa-
„ tis, & accuſatoribus, & teſtibus: De expoliatis
„ injuſte: De Judicibus ac de omni honore compe-
„ tenti, ac dignitate, & diverſo negotio, & mi-
„ niſterio Epiſcoporum.
„ Secundus liber continet de congruenti dignita- B
„ te, & diverſa inſtitutione, ac nutrimento, vel
„ qualitate vitæ, & diverſo negotio, & miniſterio
„ Presbyterorum, & Diaconorum, ſeu reliquorum
„ ordinum eccleſiaſticorum.
„ Tertius liber continet de divinarum domorum
„ inſtitutione, & cultu, & honore; de decimis,
„ & oblationibus, & juſtitiis ſingulorum; & qui li-
„ bri in ſacro Catalogo recipiantur, qui vero apo-
„ cryphi, & quando apponendi ſint.
„ Quartus liber continet Sacramentum baptiſ-
„ matis, & miniſterium baptizandorum, & bapti-
„ zatorum, & conſignandorum, & conſignatorum.
„ Quintus liber continet de Sacramento corporis C
„ & ſanguinis Domini, & de perceptione, & ob-
„ ſervatione eorum.
„ Sextus liber continet de homicidiis ſponte, &
„ non ſponte commiſſis, & de parricidiis, & de fra-
„ tricidiis, & de illis, qui uxores legitimas, & ſenio-
„ res ſuos interficiunt, & de occiſione Eccleſiaſtico-
„ rum, & de obſervatione, & de pœnitentia ſin-
„ gulorum.
„ Septimus liber continet de inceſta copulatione
„ conſanguinitatis, & in quo geniculo fideles &
„ conjungi, & ſeparari debeant, & de revocatione,
„ & de pœnitentia ſingulorum.
„ Octavus liber continet de viris, ac feminis Deo D
„ dicatis, & ſacrum propoſitum tranſgredientibus,
„ & de revocatione, & de pœnitentia eorum.
„ Nonus liber continet de virginibus, & viduis
„ non velatis, de raptoribus earum, & de ſepara-
„ tione eorum, de conjunctione legitimorum con-
„ nubiorum, de concubinis, de tranſgreſſione, &
„ pœnitentia ſingulorum.
„ Decimus liber continet de incantatoribus, &
„ de auguribus, de divinis, de ſortilegis, & de va-
„ riis illuſionibus Diaboli, & de maledicis, & de
„ contentioſis, & de conſpiratoribus, & de pœni-
„ tentia ſingulorum.
„ Undecimus liber continet de excommunican-
„ dis, & excommunicatis, de furibus, & de præda- E
„ toribus, & de præſumtione, & contemtu, &
„ negligentia, & reconciliatione, & pœnitentia eorum.
„ Duodecimus liber continet de perjurio, & de
„ pœnitentia ejus.
„ Tertiuſdecimus liber continet de veneratione &
„ obſervatione ſacri jejunii.
„ Quartusdecimus liber continet de crapula, &
„ ebrietate, & de pœnitentia eorum.
„ Quintusdecimus liber continet de Imperatori-
„ bus, Principibus, & de reliquis Laicis, & de mi-
„ niſterio eorum.
„ Sextusdecimus liber continet de accuſatoribus,
„ de judicibus, de defenſoribus, de falſis teſtibus, F
„ & de pœnitentia ſingulorum.
„ Septimusdecimus liber continet de fornicatio-
„ ne, & inceſtu diverſi generis, & de pœnitentia
„ utriuſque ſexus, & diverſæ ætatis.
„ Octavusdecimus liber continet de viſitatione,
„ & pœnitentia & reconciliatione infirmorum.
„ Nonuſdecimus, liber, qui *Corrector* vocatur &
„ *Medicus*, continet correctiones corporum, & ani-
„ marum medicinas, & docet unumquemque Sa-
„ cerdotem, etiam ſimplicem, quomodo, vel qua-
„ liter unicuique ſuccurrere valeat, ordinato, vel
„ ſine ordine, pauperi, diviti, puero, juveni, ſe-
„ ni, decrepito, ſano, infirmo, in omni ætate, in
„ utroque ſexu.

„ Vigeſimus liber *ſpeculationum* vocatur: Specu-
„ latur enim de providentia, & de prædeſtinatione
„ divina, & de adventu Anti-Chriſti, de ejus ope-
„ ribus, de reſurrectione, de die judicii, de inter-
„ nalibus pœnis, de felicitate perpetuæ vitæ.
„ Unde, Frater, ſi regentibus plebes ſuas ex his
„ omnibus unum defuerit, quomodo eas inſtruere,
„ & docere poterunt? Etiam Sacerdotis nomen vix
„ in eis conſtabit, quia valde periculoſe ſunt evan-
„ gelicæ minæ, quibus dicitur: *Si cæcus cæco du-*
„ *catum præſtet, ambo in foveam cadunt*. Quod ſi eſt
„ aliquis invidulus, qui poſtquam iſtud viderit, mi-
„ hi inviderit dicens, me ex alienis aribus colligere eſcas, & ex aliorum labore mihi facere nomen
„ inane, eſto. Fateor, quia hæc ex aliorum labore
„ collegeram, quia mihi ſoli canones facere non li-
„ cet, colligere licitum eſt, quod & feci; Deus no-
„ vit, non pro arrogantia quadam, ſed pro noſtræ
„ Eccleſiæ neceſſitudine. Ut autem obſtruatur detra-
„ hentis murmur, liber qualiſcumque ſit, noſtro-
„ rum ſit. Non rogo, ut noſtri Epiſcopii limen tran-
„ ſeat, ſed noſtris addiſcendum remaneat. Quomo-
„ do autem, vel unde illum collegerim, volo ut
„ audias, & ſi eſt peccatum ullum, tuo judicio re-
„ linquo dijudicandum. Nihil addidi de meo niſi la-
„ borem, ſed ex divinis teſtimoniis ea, quæ in eo
„ inveneris, magno ſudore collegi. Et ut eſſent quæ
„ comportaveram auctoritativa, ſummo ſtudio ela-
„ boravi. Ex ipſo enim nucleo Canonum, quod a
„ quibuſdam *Corpus canonum* vocatur, quæ ſunt no-
„ ſtro tempori neceſſaria, excerpſi. Ex canone Apo-
„ ſtolorum quædam, ex tranſmarinis Conciliis quæ-
„ dam, ex Germanicis quædam, ex Gallicis, & Hiſ-
„ panicis quædam, ex decretis Romanorum Ponti-
„ ficum quædam, ex doctrina ipſius veritatis quæ-
„ dam, ex veteri Teſtamento quædam, ex Apoſto-
„ lis quædam, ex dictis Sancti Gregorii quædam,
„ ex dictis Sancti Hieronymi quædam, ex dictis San-
„ cti Auguſtini quædam, ex dictis Sancti Ambroſii
„ quædam, ex dictis Sancti Benedicti quædam, ex
„ dictis Sancti Iſidori quædam, ex dictis Sancti Ba-
„ ſilii quædam. Ex Pœnitentiali Romano quædam,
„ ex Pœnitentiali Theodori quædam, ex Pœniten-
„ tiali Bedæ quædam. Ad hæc in Collectario hoc
„ ſi quid utilitatis inveneris, Dei donis adſcribe. Si
„ autem quid ſuperfluitatis, meæ inſipientiæ depu-
„ ta. Bene valeas, & in ſacris orationibus tuis mei
„ peccatoris memoriam deprecor ut habeas. Expli-
„ cit prologus.

V. In hac præfatione, ſeu epiſtola ipſius Burchardi notanda ſunt verba *in viginti libros idem corpus diſtribui*; & præterea recolendum eſt, quod antea attigimus, ſingulorum librorum ordinem & titulos eidem præfationi a Burchardo fuiſſe inſertos, ut ne dubitari poſſit, quin editum opus, quod cum hoc librorum numero, & cum iiſdem titulis atque ordine plane concordat, Burchardum habeat auctorem. In vulgata præfatione, licet rebus pluribus diſcrepans, idem librorum numerus indicatur. At ordo diverſus; & quædam particulæ ita ab eadem præfatione diſſectæ ſunt, & in calcem rejectæ, ut non a Burchardo, ſed ab alio conſcriptæ & adjectæ videri poſſint. Non ſolum enim index titulorum cujuſque libri in vulgatis a præfatione diſtractus eſt, verum etiam ipſi præmittitur auctorum, ex quibus Burchardus canones derivavit, catalogus ab eadem præfatione pariter divulſus cum hac inſcriptione, quæ a Burchardo proficiſci nequit: *Ex quibus locis Auctorum ſcriptis eccleſiaſtica hæc decreta collegerit*. *Nucleus canonum*, quem initio catalogi Burchardus in fine præfationis laudat, & *canonum corpus* a quibuſdam appellari affirmat, eſt Pſeudoiſidori collectio, ex qua quidem multa apocrypha decreta tranſcripſit. Plura vero capitula ex Reginone, & nonnulla etiam ex duabus Appendicibus, quæ in MSS. Reginonis collectioni ſubjiciuntur, eum excerpſiſſe Stephanus Baluzius in præfatione ad Reginonem late demonſtrat. Verum in titulis multa mutavit, aliis titulis ex arbitrio præfixis, qui a ſubſequentibus canonum collectoribus ex eodem ſuſcepti, magnam confuſionem pepererunt. Cum enim non pau- Fontes Burchardi.

(1) Hic titulus, vel ſaltem Burchardi nomen librariorum arbitrio inſertum videtur.

Quando & cur auctorum nomina mutavit.

ca apud ipsum inscribantur nominibus Conciliorum, vel Pontificum, in quorum decretis aliunde editis nihil tale reperitur; ea in deperditis eorumdem documentis a Burchardo, vel ab exscriptoribus ejus inventa plures crediderunt; ac propterea eadem veluti fragmenta pretiosa ab ipsis conservata suo cujusque Synodi, vel Pontificis loco in Conciliorum editionibus addita sunt. Qui vero rem hanc accuratius expendendam suscepere, detexerunt Burchardum Synodorum, Romanorum Pontificum, aut sanctorum Patrum nominibus tribuisse ea capitula, quæ Regino vel ex Capitularibus Regum, vel ex Rhabano, vel ex Ferrando Diacono, vel sine ulla auctoris mentione recitavit. Stephanus Baluzius in laudata præfatione num. 22. hæc de Capitularium libris notavit. *Burchardus cum Reginonem compilaret, maluit quæ hinc accipiebat capita, tribuere Conciliis quibusdam, aut Patribus antiquis, quam Regibus nostris; quod Francorum appellatio, qua Reginonis atque Witichindi etiamnum ævo gloriabantur Reges Germanorum, usurpari desiisset ætate Burchardi, adeoque exuta a Saxonibus esset omnis Capitularium istorum reverentia. Burchardus enim semel tantum cap. 218. & 219. libri primi citat capitula Karoli Magni, sic ut addat illa ab Episcopis collaudata esse apud Aquisgranum, alioqui forsitan his non usurus.* Illud vero Burchardus sibi præstituisse videtur, ut capitula sumta ex auctoribus, qui non essent vel summi Pontifices, vel Synodi, vel Patres satis noti & celebres, non sui cujusque auctoris, sed alio celebriori nomine allegaret. Quæ animadversio perutilis erit in legendis collectionibus Burchardo posterioribus, ex. gr. Ivonis & Gratiani, qui plura ejusdem generis ex Burchardo receperunt. Illam porro laudem huic collectioni omnes tribuunt, quod methodum satis aptam sequatur; ac præterea canones aliquot Conciliorum Germaniæ posterioris temporis contineat, qui vel in rarissimis codicibus inveniuntur, vel etiam lectiones præferunt optimas, ex quibus vulgati emendari queunt.

Ms. Vat. 4227.

VI. Duo tandem omittere nolumus. Primo in bibliotheca Vaticana sine auctoris nomine exstat vetus codex 4227. inscriptus *Corrector & Medicus*, cui similem in bibliotheca Parisiensi S. Victoris vidit etiam Jacobus Petit, ac ex eodem excerptum dedit in Pœnitentiali Theodori tom. 1. pag. 358. Hic autem ad Burchardi collectionem pertinet, in qua est liber decimus nonus eodem titulo prænotatus, ut vel ex titulis in Burchardi præfatione antea descriptis liquet. Secundo in MS. Vat. 3830. sæculi XI. exhibetur Pœnitentiale, in quo leguntur interrogationes faciendæ a Confessariis cum taxatione pœnitentiæ. Hæ omnes interrogationes ad verbum exscriptæ leguntur in eodem Burchardi libro XIX. cap. 5. Solum in hoc capite Burchardiano plures sunt, quam in laudato codice. Interrogationum paragraphi, quos vitandæ confusionis caussa numeris computavimus atque distinximus, apud Burchardum sunt centum & nonaginta quatuor. In eo autem codice interrogationes eædem sunt ac in laudato capite quinto Burchardi a num. 1. usque ad num. 59. qui incipit: *Violasti sepulcrum*. Dein apud Burchardum abundant sequentes numeri a 60. usque ad n. 103. inclusive, qui inscribuntur *de arte magica, de sacrilegio, de gula, & ebrietate, de irreligiositate, item de arte magica, de superstitione, & item de arte magica*. Hi omnes numeri desunt in memorato codice, qui post illa numeri 59. *Violasti sepulcrum* &c. subdit: *Concubuisti cum sorore uxoris tuæ* &c. uti apud Burchardum num. 104. & sequitur usque ad num. 152. *Credidisti, quod quidam credere solent, quod sint agrestes feminæ* &c. Omittit autem quæ in fine hujus numeri apud Burchardum adjiciuntur: *In istis omnibus supradictis debent Sacerdotes* &c. ac præterea ignorat sequentem numerum 153. cujus initium est: *Fecisti ut quædam mulieres in quibusdam temporibus* &c. Mox idem codex productis numeris apud Burchardum 154. 155. & 156. præterit sex numeros sequentes a n. 157. *Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut cum filio tuo parvulo* &c. usque ad num. 162. Profert autem numerum 163. *Interfecisti filium vel filiam* &c. cum duobus sequentibus. Caret num. 166. *Gustasti de semine* &c. Tum descripto numero 167. *Bibisti chrisma* &c. omittit ceteros quatuordecim a num. 168. usque ad 181. atque concludit cum Burchardianis numeris 182. *Oppressisti infantem*, & 183. *Invenisti infantem*. Burchardus addit in fine undecim numeros, qui in codice non reperiuntur. Pœnitentiale hujus codicis Germanicis Ecclesiis usitatum indicant inter ceteros duo numeri, in quibus Theutonicæ loquutionis fit mentio. Num. 30. *quod Theutonice carina vocatur*; & quæ num. 151. apud Burchardum efferuntur, *quod vulgaris stultitia Wervvolff vocat*, in codice exprimuntur sic: *quod theutonice Werevvlf vocatur*. Facile autem ex dictis conjicere licet, Burchardum hoc Pœnitentiale apud suos receptum collectioni inseruisse, & ex aliis Pœnitentialibus addidisse quæ in eo desiderantur.

Pœnitentiale vetus Eccles. German.

CAPUT XIII.

De collectione S. Anselmi Episcopi Lucani.

I. Sancti Anselmi Lucani Episcopi collectionem, quæ fere tota in Gratianum transiit, explicare non minimi interest, cum præsertim ea in manuscriptis delitescens non satis perspecta sit. Lucas Vadingus atque Acherius ipsam typis proferendam receperant; sed alter morte præventus, alter vero aliis curis distractus infectum opus reliquerunt. Cum itaque ex codicibus omnis notitia pendeat; codices, quos expendere licuit, prius memorandi sunt. Quatuor MSS. codices in Vaticana bibliotheca reperimus signatos num. 1364. 3531. 4983. & 6361. Ex his duo cartacei recentiores sunt, nimirum 3531. & 4983. cumque in horum marginibus notentur Gratiani distinctiones, seu caussæ, & quæstiones, in quibus eadem capitula recepta fuerunt; hos codices illos esse censemus, quos Gratiani emendatores adhibuere. Codex 3531. tabulam præmittit librorum tredecim; at in libro septimo, non tamen perfecto desinit. Integros vero libros tredecim continet alius codex 4983. qui ex antiquo exemplo dimanat scripto sub Innocentio II. in fine enim exhibet catalogum Romanorum Pontificum, qui usque ad Calixtum II. annos Pontificatus notat, at sine annorum notatione addit duos alios Pontifices Honorium II. & Innocentium II. Duo alii Vaticani codices pergameni 1364. & 6361. vetustiores sunt, quorum primus catalogum Romanorum Pontificum concludit in Gregorio VII. post cujus mortem Anselmus, Sede adhuc vacante, supremum diem obiit: alter vero catalogum producit usque ad Paschalem II. quo vivente cum idem codex fuerit exaratus, anni pontificatus ejus nequaquam notantur. In his vero duobus antiquioribus MSS. duodecim tantum libri leguntur, omisso undecimo de pœnitentia. Anselmi nomen in duobus codicibus vetustioribus, qui omni titulo carent, desideratur; nec non in Vaticano recentiori 4983. Solus codex Vat. 3531. Anselmum præfert hoc titulo pag. 12. *Incipit capitulatio librorum, quos B. Anselmus Lucensis Episcopus de coæqualibus caussis singulos in hoc volumine libros composuit.* Et iterum post librorum capitulationem, seu tabulam pag. 16. his verbis. *Incipit authentica & compendiosa collectio regularum & sententiarum sanctorum Patrum & auctorabilium Conciliorum facta tempore Gregorii sanctissimi Papæ a B. Anselmo Episcopo Lucensi ejus diligenti imitatore & discipulo, cujus jussione & præcepto desideranter consummavit hoc opus.* In alio MS. Vat. recentiori 4983. hæc postrema inscriptio usque ad vocem *Conciliorum* tantummodo legitur. Duo Barberina exempla laudantur, quorum unum signatum num. 1881. septem tantum priores libros continens, in fronte auctoris nomen rythmo vetusto insertum exhibet.

Codices hujus collectionis.

Qui Anselmum præferant.

In Trinitatis nomine
Sanctæ & individuæ
Incipit hinc feliciter
Istius libri series,
Quem scilicet ex Italia
Anselmus, quique Pontifex
Lucanæ fuit Ecclesiæ,
Vir prudens ac catholicus

In

In Christi fide fervidus
Carpsit ex toto canonum
Et Patrum sanctorum corpore &c.

Duo item codices 765. & 766. bibliothecæ S. Germani a Pratis memorantur, unus apographus exempli Barberini, qui rythmicis recitatis versibus distinguitur; alter sine auctoris nomine ac sine ullo titulo, *optimus & antiquus* vocatur a Baluzio in præfatione ad Antonii Augustini libros de emendatione Gratiani n. 19. ubi etiam testatur hunc codicem nihil continere posterius anno 1086. quo S. Anselmus obiit. Laudatur præterea recentior codex regius Parisiensis sæculi XVI. qui plane simili Vaticano 3531. septem tantum libros cum iisdem inscriptionibus auctoris nomen præferentibus continet. Antonius Augustinus tres codices vidit, quorum unus *Romanus*, uti vocat, est MS. Vat. 4983. alium vero, quem *veterem meum* appellat, duodecim tantum libros complectentem, ex aliquot indiciis eum esse deteximus, qui in Vaticanam bibliothecam postea traductus, signatur num. 6361. Hos duos codices in Epitome canonum frequenter adhibuit. De tertio ejus codice nihil rescire potuimus. Ignotum tandem, sed vetustum exemplum communicatum nobis fuit ex Monasterio S. Benedicti Padilironensi, quod libros tredecim sine auctoris nomine continens, sæculo XII. scriptum creditur.

Quæstio de auctore collectionis. Judic. de collectoribus canonum cap. 29.

II. Antonius Augustinus, cui tres codices auctoris nomine expertes præsto fuerunt, de Anselmo auctore dubium insperfit, quod alii non pauci subinde susceperunt. Duo præcipue difficultatem facessunt. Primo quia nulla hujus collectionis mentio facta est ab iis, qui ejusdem S. Anselmi opera recensuerunt. Inter hos præcipue movet coævus vitæ ejusdem auctor, atque Pœnitentiarius, qui alia minoris momenti opuscula referens, hoc non videtur fuisse prætermisurus, si ab Anselmo lucubratum noviset. Secundo quia codices aliqua eidem collectioni inserta præferunt ex Urbano II. & Paschali II. qui post S. Anselmum ad Apostolicam Sedem evecti fuere. Notat præterea idem Augustinus magnam in ipso opere codicum varietatem. Nam præter eos codices, qui undecimo libro carent, magna est varieras in numeris capitum singulorum librorum: alii enim codices plura, alii pauciora capitula singulis fere libris comprehendunt.

III. Cum id exploratius declarare non minus ad collectionem cognoscendam, quam ad judicium ferendum de auctore maxime conferat; tituli singulorum librorum cum varietate præcipua capitum prænotandi sunt.

Liber I. *De Primatu & excellentia Romanæ Ecclesiæ*. Alias *De potestate & Primatu Apostolicæ Sedis*. c. 90. al. 91. vel 94.

II. *De libertate appellationis*. Alias *De Primatu Romanæ Ecclesiæ & libertate appellationis*. c. 78. al. 81. vel 82.

III. *De ordine accusandi, testificandi, & judicandi*. c. 117. al. 124. vel 127. vel 131.

IV. *De privilegiorum auctoritate*. c. 55. vel 56. aut 57.

V. *De ordinationibus Ecclesiarum, & de omni jure ac statu illarum*. Alias *De ordinatione & jure ac statu Ecclesiarum*. c. 71. al. 83. vel 93.

VI. *De electione & ordinatione ac de omni potestate sive statu Episcoporum*. c. 201. al. 203. vel 207.

VII. *De vita ordinatione & Clericorum*. Alias *De vita & ordinatione Presbyterorum, Diaconorum & reliquorum ordinum*. c. 201. al. 207. vel 209, aut 213.

VIII. *De lapsis*. c. 39.

IX. *De Sacramentis*. c. 64. al. 69.

X. *De conjugiis*. c. 63. al. 68. vel 70. aut 76.

XI. *De pœnitentia*. c. 174. al. 179.

XII. *De excommunicatione*. c. 75.

XIII. *De vindicta & persecutione justa*. c. 28. al. 29. vel 34.

Additamenta notantur.

IV. Notandum est, hanc numerorum varietatem duplici ex capite proficisci, nimirum aliquando ex divisione unius numeri in duos, vel e contra; sæpius vero ex additamentis, quæ cum posteriora sint, fere in fine librorum descripta inveniuntur, nec in præmissa tabula capitulorum indicantur. Immo quædam additiones sine numero, & quandoque caractere diverso subjectæ sunt. Sic ex. gr. antiquus codex Vat. 1364. libro quarto duo capita 56. & 57. addita præfert, quæ in tabula capitum non proponuntur: & libro sexto in fine addit sine ullo numero epistolam Urbani II. ad L. Præpositum Ecclesiæ S. Iventii apud Ticinum, libro septimo canones Placentinæ Synodi sub eodem Urbano an. 1095. libro octavo epistolam Alexandri II. ad Landulfum in Corsica, omnia sine numero & in fine librorum, quod manifestum additamenti indicium est. Præterea libro undecimo alia manu accedit Innocentii II. epistola ad Archiepiscopum Mediolanensem, & ad Episcopos Cumanum atque Laudensem. Codex cartaceus Vat. 4983. in fine libri quarti diverso caractere addit decretum Calixti II. in Concilio Lateranensi, ac inter alia additamenta antecedenti codici communia libro tertio subnectit eam Urbani II. epistolam ad Præpositum Ecclesiæ S. Iventii, quæ in superiori codice additur in fine libri sexti. Quædam tamen capita non solum in fine, sed etiam in corpore manuscripti 4983. interseruntur libro quinto & sexto, quæ cum in aliis codicibus non inveniantur, additamenta esse noscuntur. Licet vero hic codex plures additiones receperit, quam Vaticanus 3531. caret tamen duobus decretis Urbani II. quæ in cod. 3531. inseruntur cap. 150. & 175. Codex Padilironensis in fine cujusque libri quædam folia alba olim relicta exhibet; & in his solis plerumque plura postea pontificia decreta descripta fuerunt caractere minutiori, quo alia quoque in marginibus identidem scripta leguntur.

Judicium de hac collectione.

V. His præmissis, quid de hac collectione sentiendum sit, paucis dicamus. Eam in Italia conditam ostendunt non solum codices in Italia frequentiores, vel ex Italia in alias provincias allati, sed monumenta præsertim Italica atque Romana, quæ in aliis exterarum gentium collectionibus non inveniuntur. Talia sunt fragmenta ex Ordine Romano, nonnulla capitula ex epistolis & actis sub recentioribus Pontificibus, ac præsertim sub Gregorio VII. & quædam etiam ex rarissimis epistolis Gelasii I. & Pelagii I. quæ ex apostolicis scriniis videntur educta, & ex hac collectione a Gratiano recepta, ex hujus editione innotuerunt. Notatu dignum est, quod Italicus hic auctor non solum ex Romanis legibus, sed ex Capitularibus etiam quædam excerpsit. Si porro additamenta separentur, hanc collectionem sub Gregorio VII. Incubratam patebit. Nihil enim habet, quod hoc Pontifice posterius sit. Quæcumque autem movebant ex Urbano II. Calixto II. & Innocentio II. ea ad additiones pertinere deprehendimus, uti etiam Antonius Augustinus persensit scribens: *Sed potuerunt addi ea capita post Anselmi mortem ab aliquo viro studioso*. Enim vero duo præsertim codices Vat. 6361. & vetustus Sangermanensis a Baluzio laudatus omnia ejusmodi additamenta posteriora anno 1086. plane ignorant. Hinc ergo nihil obest quominus hanc collectionem tribuamus S. Anselmo Episcopo Lucano, quem quidem ejus auctorem duo diversi fontes testantur, nimirum tum illi codices, qui duplici epigraphe Anselmi nomen præferunt, tum potissimum codex Barberinus, qui idipsum rythmicis versibus prodidit: hi enim versus vetustioris ætatis testimonium præbent. Equidem versus rythmici jam descripti, in MS. Barberino claudantur his aliis quatuor versiculis:

Et hæc sunt sanctorum nomina
Veneranda per omnia
Romanæ Sedis Præsulum
A Petro descendentium.

Subjicitur autem catalogus Romanorum Pontificum a S. Petro ad Honorium II. usque. Igitur qui eos versus compegit, vixit sub Honorio II. ideit non multo post Anselmi mortem.

VI. Initio quidem sine auctoris nomine hæc collectio prodiisse videtur; ac propterea plerique codices Anselmi nomine carent. Quæ autem exemplaria ejus nomen præferunt, vel merum B. Anselmi Episcopi nomen exhibent, vel elogium addunt, quod viris sanctitate insignibus vita functis convenit. Vivo autem Anselmo hæc collectio edita non videtur, sed in schedis ejus post mortem inventa, atque vulgata,

nec tamen omnino perfecta, ac propterea præfatione, aut epistola nuncupatoria caret. Hinc fortassis auctor vitæ ejus, aliique Scriptores, qui cetera Anselmi opera recensent, nullam hujus collectionis mentionem fecerunt, quod scilicet ab eodem edita & perfecta non fuerit. Postea vero quam aliquot exemplaria sine auctoris nomine exscripta & pervulgata fuerunt; alii, quibus notus erat auctor, in aliis codicibus subinde transcriptis Anselmi nomen præfixere. Quod porro in quibusdam, iisque vetustis codicibus liber undecimus de pœnitentia, qui ejusmodi collectionum præcipua pars esse solet, desideretur; forte primus librarius, ex quo ejusmodi manuscripta proficiscuntur, in schedis S. Anselmi duodecim tantum libros nactus exscripsit; liber vero de pœnitentia ab aliis diligentiori cura inventus suo loco insertus fuit, uti sane suo loco insertus legitur in duobus antiquis MSS. Padilironensi & Sangermanensi, nec non in Vat. 4983. quem licet recentiorem, ex vetustiori tamen exemplo derivatum observavimus scripto sub Innocentio II.

VII. Eminentissimus Cardinalis Baronius ad annum 1086. n. 14. textum recitat, quem tribuit illi anonymo Anselmi Pœnitentiario, qui vitam ejus scripsit. *Anselmus ex multis & diversis sanctissimorum Patrum voluminibus unum compilavit canonicarum sententiarum non modicum corpus*. His verbis indicari videtur collectio canonum. Verum in integra & germana vita S. Anselmi, quam Pœnitentiarius ejus digessit, ut idem Baronius postea subdit, aliter scribitur sic: *Apologeticum unum ex diversis sanctorum Patrum voluminibus compilavit, quibus Domini Papæ sententiam, & universa ejus facta atque præcepta canonicis defenderet rationibus*: quæ non collectionem canonum, sed Apologeticum a Canisio editum pro Gregorio VII. contra Guibertum manifestissime indicant. Oudinus quosdam eruditos censere ait, opus a Canisio impressum *nihil esse aliud quam excerpta quædam ex collectione canonum ejusdem Anselmi aliunde a Canisio comparata. Possunt autem nullo negotio experiri, an hæc conjectura vera sit, quibus adsunt aliqua exemplaria MSS. collectionis canonum Anselmi Lucensis*, cum quibus idem opus impressum conferri possit. Nos, qui plura exemplaria vidimus, eam conjectationem inanem perspeximus. Apologeticum enim opus contextum est pluribus testimoniis in scopum colligatis refertum, quod a MSS. collectionem canonum continentibus abest quam longissime. In eo autem Apologetico, quod certum est Anselmi opus, inter plura quæ proferuntur testimonia, libro secundo leguntur rariora Gelasii I. & Pelagii I. fragmenta, nec non textus ex Romanis legibus, atque Capitularibus, quemadmodum in collectione canonum observavimus. Hæc allegationum & testimoniorum concordia S. Anselmum collectionis non minus quam Apologetici auctorem confirmat.

tom. 2. de Script. Eccl. pag. 721.

Apud Canis. tom. 3. part. 1. nov. edit. pag. 382. & seqq.

VIII. Nonnulli inter MSS. exempla collectionis Anselmi referunt codicem Basilicæ Vaticanæ 118. C. sæculi XI. cui quidem recentissimo caractere Anselmi nomen inscriptum fuit. Etsi vero non pauca contineat, quæ in aliis Anselmi MSS. inveniuntur; in multis tamen discrepat. Primo differt in librorum numero: novem enim libros tantum complectitur, qui fere titulis & capitulis carent. Decreta Pontificum huic collectioni & Anselmo communia, alio sæpe in libro leguntur apud Anselmum, alio in hac collectione. Hæc præterea expers est aliquot decretis Pontificum, quæ describuntur in Anselmo, aliaque decreta exhibet, quæ in Anselmo desiderantur. Inter hæc est epistola Joannis Papæ ad Isaac Syracusanum, quæ apud Gratianum legitur causs. XVI. q. 2. c. 1. ubi Romani correctores, qui Anselmi codices diligenter evolverant, laudant unum codicem Populeti, idest collectionem Tarraconensem, eo quod nec in MSS. Anselmi, nec in alia collectione eam epistolam invenerant. Adde nonnulla folia identidem vacua in eo Basilicæ exemplo relicta, adeo ut primus imperfectæ collectionis fetus sit; cui postrema auctoris manus defuit. In superiori hujus codicis margine pag. 73. libellus accusationis describitur sub Eugenio III. quem heic inferimus.

Quid de collect. MS. Basilicæ Vat. Anselmo attributa.

Libellus accusationis.

Eugerius Papa. Die Martis apud prædictum Dominum Eugenium Papam Johannes Presbyter professus est, se Lanfrancum Ticinensem Episcopum lege canonum de simonia reum deferre, quod dicat, eum cum Alberto Diacono in civitate Novaria domo Petri Ruffi mense Aprili Papa Lucio anno I. commisisse simoniam. Ego Johannes Presbyter profiteor me hujus libelli auctorem.

Inter Episcopos Ticinenses in Ughelli serie nullus Lanfrancus Lucii II. & Eugenii III. tempore refertur. Ibidem per hæc tempora recensentur Alfonsus, Conradus, ac Petrus, cui successor profertur S. Lanfrancus, qui cum ab Alexandro III. fuerit ordinatus anno 1178. diversus est ab eo, qui jam sub Lucio II. & Eugenio III. Ticinensem sedem occupabat.

Lanfrancus addendus Episcopis Ticinensibus.

CAPUT XIV.

De collectione manuscripta Vaticana Cardinalis Deusdedit. Aliquot documenta hactenus inedita exinde producuntur.

I. DEusdedit Presbyter Cardinalis creatus a Gregorio VII. titulo Apostolorum in Eudoxia, duo opera scripsit, quæ cum æque in libros seu partes quatuor dispertita sint, & plura ex sacris canonibus afferant, a nonnullis invicem confusa, accurate distinguenda sunt. Unum digestum sub Victore III. est collectio canonum; alterum tempore Urbani II. adversus invasores & simoniacos & reliquos schismaticos scriptum fuit. Romani correctores Gratiani, unius collectionis canonum indicium dederunt in catalogo librorum, quibus usi sunt, his verbis: *Deusdedit Cardinalis collectio canonum, & libri quatuor de rebus ecclesiasticis ex Vaticana*. Libros autem quatuor de rebus ecclesiasticis idem esse ac collectionem canonum, quam in notis allegant, palam fit ex notatione eorumdem in cap. 6. dist. 40. ubi hæc habent. *Deusdedit Presbyter Cardinalis tit. Apostolorum in Eudoxia tempore Victoris Papæ tertii libros quatuor de rebus ecclesiasticis composuit, qui in bibliotheca Vaticana servantur: & in libro primo c. 201. ex gestis Bonifacii Martyris & Archiepiscopi Moguntini Sedis Apostolicæ Legati hæc sanctissimi illius viri de Romano Pontifice ac Sede Apostolica verba refert* &c. quæ quidem lib. 1. c. 231. in canonum collectione Vaticana ejusdem Cardinalis leguntur. Utrumque vero hujus Cardinalis opus postea distincte memoravit Antonius Augustinus in Judicio de quibusdam veteribus canonum ecclesiasticorum collectoribus cap. 28. Ex præfatione in collectionem canonum, quam tantum se legisse testatur, pauca retulit, quibus operis divisio profertur. Alterius vero operis adversus invasores & simoniacos, ac reliquos schismaticos cum duo ipsi præsto essent MSS. exempla ex codice Basilicæ Vaticanæ transcripta, eodem frequenter usus est in Epitome canonum. Hoc secundum licet plures canones & testimonia contineat, non est tamen collectio canonum; sed contextum est opus ipsius Cardinalis, in quo confutans invasores, simoniacos, atque schismaticos sui temporis, plures auctoritates in confirmationem inseruit. Hinc recte Antonius Augustinus de eodem opere scripsit: *Hic non eadem ratione utitur, qua Burchardus, Ivo, Anselmus, & Gratianus, ut colligat tantum dicta Patrum vel Conciliorum; sed ipse pluribus utitur argumentis, & sua auctoritate Patrum confirmat, aliena confutat, & acrius in caussa versatur, quæ illis temporibus Ecclesiam Dei perturbabat.* Hujus operis divisio ab ipso Cardinali his verbis exprimitur: *Quatuor itaque sunt, de quibus Deo auctore scribere proponimus. Primum quod Regi non liceat sacrosanctis Ecclesiis Episcopos constituere. Secundum de simoniacis, schismaticis, & eorum sacerdotio, & sacrificio* &c. *Tertium quod Clerus a sæcularibus pasci debet atque honorari, non infamari*, &c. *Quartum quod sæculari potestati non liceat in Ecclesiam Clericos introducere, vel expellere, nec res ecclesiasticas regere, vel in sua jura transferre*. Hoc opus respicit Anonymus Melicensis de Vir. Illustr. cap. 113.

Duo opera Cardinalis Deusdedit.

De opere contra invasores &c.

113. inquiens: *Deusdedit Cardinalis ... scripsit contra Guibertinos*. Nonnulla ejusdem operis prolixa fragmenta, quæ contextum opus demonstrant, videsis apud Eminentissimum Baronium ad annum 1059. n. 30. & seqq. ad an. 1080. n. 31. & ad an. 1081. n. 22. & seqq.

De collectione canonum. t. 3. Rer. Ital. p. 351.

II. Instituti vero nostri propria est collectio canonum, ex qua idem Cardinalis Baronius solius præfationis excerptum dedit ad an. 1080. num. 30. & 1087. n. 22. Hanc olim paucis laudavit Pandulfus Pisanus in vita Victoris III. ex quo Platina & alii, qui vitas Romanorum Pontificum lucubrarunt. *Ad hunc* (Victorem III.) inquit ille, *Deusdedit Presbyter tituli Apostolorum in Eudoxia composuit & ordinavit librum canonum*. Codex Vaticanus hujus collectionis, qui a nonnullis laudatur, est signatus n. 3833. Alium vero codicem indicat Petrus Pithœus in Synopsi historica virorum clarorum, qui canones & decreta ecclesiastica collegerunt. Memorata enim ejusdem Cardinalis collectione de rebus ecclesiasticis, *Vidimus*, ait, *aliquando exemplar hujus collectionis in bibliotheca Dominicanorum Valentin. Canarum quatuor in libros distinctum, continens multa ex Romanæ Ecclesiæ scriniis:* cujus quidem generis plura documenta in eadem collectione descripta videbimus. Vaticanum exemplum, quod commode licuit evolvere, ipsi auctori suppar est, ut non tam ex caractere ejus ætatis, quam ex præmisso catalogo Romanorum Pontificum liquet, qui in Paschali II. Urbani II. successore desinit.

III. Initio codicis descriptæ leguntur duæ adnotationes, una de Synodis generalibus, altera de particularibus, quas in Isidorianis MSS. invenimus. Tum subjicitur *adnotatio de decretalibus Apostolicorum*, cujus meminimus part. 3. c. 2. n. 5. Sequitur laudatus catalogus Romanorum Pontificum a S. Petro ad Paschalem II. usque. Dein incipit collectio ab epistola Deusdedit ad Victorem III. ex qua collectionis tempus agnoscitur. Victor enim tertius creatus mense Majo an. 1086. e vivis excessit anno sequenti mense Septembri. Ex ea non tam consilium & partitio operis, quam fontes, ex quibus Cardinalis profecit, agnoscere licet. Cumque ea nondum edita sit, heic inserenda est.

„ Beatissimo atque apostolico viro Pontifici Domno Papæ Victori tertio & omni Clero sanctæ „ Romanæ Ecclesiæ. Deusdedit exiguus Presbyter „ tituli Apostolorum in Eudoxia.

„ Novit Beatitudo vestra, quod sancta Romana „ Ecclesia idcirco omnium Ecclesiarum mater scribitur, & creditur, quoniam B. Petrus ipsius institutor prius patriarchalibus sedibus in Oriente, „ & postea e latere suo primos dedit pastores omnibus urbibus, quæ sunt in Occidente. Ipsi Apostolo hæc ordinatio maxime competebat, cui principaliter Christus Dei Filius, cælestis regni clavibus traditis, suas oves pascere jusserat, cuique „ fratres suos in eadem fide confirmare præceperat. Cujus tam excellentissimi privilegii insignia „ munera diligenter attendentes CCCXVIII. Patres, „ qui in Nicæno confederunt Concilio, statuerunt „ (ut Athanasius Episcopus Alexandrinus scribit B. „ Felici Papæ) non debere absque Romani Pontificis sententia Concilia celebrari, nec Episcopos „ damnari, & omnia majora negotia ad ejusdem „ judicium debere deferri. Sed & Sardicense Concilium, quod CCC. Episcopos habuit, teste univer„ sali Synodo, quæ a suis conditoribus octava dicitur, capitulo III. & IV. & * VI. & IX. eadem statuit, & ita inter cetera B. Papæ Julio „ scripsit: *Optimum & valde congruentissimum esse „ videbitur, si ad caput, idest ad B. Petri Apostoli „ sedem de singulis quibusque provinciis Domini referant Sacerdotes*. Huic etiam ante illam Synodum tantum reverentiæ ab antiquis Patribus legitur impensum fuisse, ut ille insignis Martyr „ Cyprianus, Africanæ provinciæ Primas, legatur „ in suis epistolis Presbyterorum & Diaconorum „ Romanam Ecclesiam post martyrium Fabiani gubernantium statutis humiliter paruisse, & eorum, „ quæ apud suam provinciam gerebantur, directis „ ad eos epistolis, rationem reddidisse. Quinetiam „ idem Clerus legitur in epistolis ad eumdem Cyprianum missis, & ad Siciliam, & ad diversas „ partes epistolas direxisse, & nondum præsidente „ Cornelio pro imminentibus tunc negotiis etiam „ ad celebrandam Romæ Synodum Episcopos convocasse.

* Cor. VII. & X.

„ Quæ cum ita sint, satis impium videtur, „ quemlibet, qui christiano nomine glorietur, christianis temporibus Romanæ Ecclesiæ monitis non „ acquiescere, cum sub persecutionis crudelitate „ Deo digni Pontifices tam devote paruerint, etiam dum careret Pontifice. Arbitrati quippe sunt „ Patres spiritu Dei pleni, Beatos Apostolos Petrum „ & Paullum in ea magnificis meritis vivere, & „ præesse, fideinque, quam ab eisdem susceptt, „ quæ in toto mundo, eodem B. Paullo attestante, annuntiata est & laudata, in eadem usque in „ sæcula non deficere; sed ut eidem B. Petro imperatum fuerat, usquequaque positos fratres in „ eadem fide confirmare. Hæc etsi interdum adversis mundi flatibus opprimitur; meritis tamen „ Principum Apostolorum, qui in ea & vivunt, „ & præsident, non obruitur. Quoniam etsi aliquando ad probationem portæ inferi adversus eam „ valent, tamen Jesu Domino orante pro fide Petri ne deficiat, nullatenus prævalent. Itaque ego „ auctoritatis ipsius privilegium, quo omni christiano orbi præeminet, ignorantibus patefacere cupiens, Domino mihi opem ferente, ex variis „ sanctorum Patrum, & christianorum Principum „ auctoritatibus, potioribus quibusque in unum congestis, præsens defloravi opusculum, quadrifaria „ dispertitum partitione. Nam primus liber continet privilegium auctoritatis ejusdem Romanæ Ecclesiæ. Et quoniam Ecclesia sine Clero suo esse „ non potest, neque Clerus absque rebus, quibus temporaliter subsistat; huic subjunxi secundum „ & tertium de Clero & rebus ejusdem Ecclesiæ. „ Quia vero sæculi potestas Dei Ecclesiam sibi subjugare nititur; libertas ipsius & Cleri & rerum „ ejus tertio, & maxime quarto libro evidenter „ ostenditur. Singulas autem defloraciones huic operi insertas juxta ordinem capitulorum minime „ locavi, quia pene omnes aliæ bina, aliæ plura „ in se negotia continent; & si secundum numerum negotiorum, de quibus agunt, acciperent „ sectionem, mihi laborem plurimum, & auctoritati afferrent derogationem: ideoque moneo scriptorem, ne lector graviter offendatur, ut non „ solum in emendatione codicis, verum etiam in utriusque numeris recte se habendis, & cautissime „ emendandis diligentiam adhibeat, scilicet in eo, „ qui subpositus est quibusque capitulis, & item „ in eo, qui per totum codicem præpositus est singulis defloracionibus.

„ Porro si qua heic inserta, quod etiam in Evangelistis sæpe contingit, sibi invicem contraria videbuntur; discretione adhibita facile patebit, „ quod neque sibi, nec extra positis scripturis adversentur. Quod si patenter adversari contigerit, „ inferior auctoritas potiori cedere debebit. Itaque „ primum defloravi quæque optima de quibusdam „ universalibus Synodis, idest Nicæna, Ephesina „ prima, Chalcedonensi & VI. & VII. & VIII. „ quæ partim a quatuor, sive a quinque Patriarchis, ab eorum partim vicariis sub diversis temporibus universaliter celebrata fuisse noscuntur. „ De quarum auctoritate, nisi qui insaniat, nemo „ dubitat. Sed & de reliquis Conciliis orientalibus „ non abs re putavi, quæ congrua visa sunt, mutuare: a quibus videbam Romanos Pontifices in „ suis constitutionibus, quod & curiosus lector deprehendere poterit, auctoritatem accepisse. Præterea quædam assumsi de Carthaginiensi Synodo, „ quæ a CC. & XVII. Episcopis sub Papa Zosimo acta est, præsentibus & ipsius Legatis Faustino „ Episcopo, & Philippo, & Asello Presbyteris, „ in qua eisdem præsentibus confirmata sunt & inserta eidem Synodo Africana Concilia diversis capitibus, de quibus Cælestinus, & Symmachus, „ & Hadrianus quædam videntur in suis decretis „ inserere. Et quoniam adversarius, dum rationi „ succumbit, auctoritatem infamat; sciendum est, „ quoniam omnia Concilia sive universalia, sive pro-

„ provincialia, quæ ante Chalcedonenſem Synodum
„ acta fuerant, poſtea confirmata & corroborata fue-
„ runt in eadem cap. 1. quod ita ſe habet: *Regu-*
„ *las ſanctorum Patrum per ſingula nunc uſque Con-*
„ *cilia conſtitutas, proprium robur obtinere decrevi-*
„ *mus*. Nam Chalcedonenſe Concilium, a DCXXX.
„ Patribus ſub Leone Papa geſtum, eſt ejus aucto-
„ ritatis ac firmitudinis, ut quiſquis ejus ſoliditatem
„ non tenet, cujuslibet vitæ, atque actionis exi-
„ ſtat, ut B. Gregorius ait, etiamſi lapis eſſe videa-
„ tur, extra Dei ædificium jaceat. Sed & de au-
„ ctoritate canonum Apoſtolorum, qui per Clemen-
„ tem Romanum Pontificem de Græco in Latinum
„ translati dicuntur, quorum etiam auctoritate VII.
„ univerſalis Synodus Patrum CCCI. & idem Gre-
„ gorius in ſuo regiſtro uti videtur, de quorum,
„ inquam, & quorumlibet aliorum canonum au-
„ ctoritate Anaſtaſius Romanæ Eccleſiæ Bibliothe-
„ carius in prologo ejuſdem VII. univerſalis Syno-
„ di, quam de Græco in Latinum tranſtulit, Joan-
„ ni VIII. Papæ ita ſcribit: *Prædeceſſore veſtro PP.*
„ *Stephano & Apoſtolatu veſtro decernente non tan-*
„ *tum ſolos Apoſtolorum quinquaginta canones Eccle-*
„ *ſia recipit, utpote tubarum Spiritus Sancti, ſed*
„ *etiam omnium omnino probabilium Patrum, & ſa-*
„ *crorum Conciliorum regulas, & inſtitutiones ad-*
„ *mittit, illas dumtaxat, quæ nec rectæ fidei, nec*
„ *bonis moribus obviant; ſed nec Sedis Romanæ de-*
„ *cretis admodum quid reſultant; quin potius adver-*
„ *ſarios potenter impugnant*. Epiſtolas autem Cle-
„ mentis ad Jacobum, contra quas quidam garrire
„ videntur, authenticas oſtendunt ſucceſſores ejus
„ Anacletus, & Alexander, & quidam alii Ponti-
„ fices, & a Deo Benedictus Monachorum Pater,
„ qui ex illis plures ſententias in ſuis ſcriptis in-
„ ſeruerat. Sed & de Apoſtolicæ Sedis auctoritate
„ heic plurima congeſſi. Quædam etiam de opuſcu-
„ lis B. Hieronymi, cujus eloquium, ut Auguſti-
„ nus de eo ait contra Julianum, ab Oriente in
„ Occidentem inſtar Solis refulget. Quædam de
„ opuſculis beatorum Cypriani, Ambroſii, Augu-
„ ſtini, & aliorum Patrum. Et omnimodis operam
„ impendi, ut eſſent pleniſſima auctoritate, quæ
„ heic congeſſi. Quoniam ſicut aliquos, quibus hæc
„ placerent, ita non defuturos quoſdam, qui his
„ inviderent, non ignoravi. Præterea antiquum or-
„ dinem electionis ſeu conſecrationis Romani Pon-
„ tificis & Cleri ejus huic operi inſerere libuit.
„ Nam quidam olim in Dei & ſanctorum Patrum
„ ſanctionis contemtum ad ſui oſtentationem &
„ adſcribendam ſibi ventoſam auctoritatem, quæ
„ nullis canonicis legibus ſtare poteſt, ſcripſerunt
„ ſibi novam ordinationem Romani Pontificis: in
„ qua quam nefanda, quam Deo inimica ſtatue-
„ runt, horreo ſcribere. Qui legit intelligat. Por-
„ ro de modo docendi ſubditos pauca heic inſerta
„ ſunt: quoniam & laborioſum & alterius operis
„ arbitratus ſum ad hoc ſacram deflorare Scriptu
„ ram. Potiſſima autem ad id operis mihi viſa ſunt
„ Evangelium, & Apoſtolorum epiſtolæ, & Cle-
„ mentis, & paſtorale Gregorii, & ſuper Evange-
„ lia homiliæ ejuſdem XL. & VIII. & IX. & X.
„ ſuper Ezechielem. Et quoniam dum brevitati
„ ſtudeo, plurima utilia me præterire doleo; mo-
„ neo curioſum Lectorem, ut cum vacat, his, a
„ quibus hæc deflorata ſunt, ſtudium adhibeat;
„ non ut defloratis aliquid adjungat, ſed ut ſuo de-
„ ſiderio ſatisfaciat. Hoc itaque opus veſtræ pater-
„ nitati dedicavi, quod non ſolum ſanctæ Apoſto-
„ licæ Sedi, ſed omni Eccleſiæ, & omni Clero
„ profuturum putavi. Obſecro autem legentem in
„ Domino, ut pro meis exceſſibus ad Dominum
„ intercedat.“

Ex hac epiſtola patet collectionis diviſio in libros quatuor, quorum primus de Primatu & poteſtate Eccleſiæ conſtat ex titulis ſeu capitulis 251. ſecundus de Romano Clero ex cap. 131. tertius de rebus Eccleſiæ ex cap. 159. & quartus de libertate Eccleſiæ & rerum ejus ac Cleri ex cap. 162.

Quæ vero & quam gravia in ipſis libris contineantur, demonſtrat ipſa titulorum tabula, quæ poſt epiſtolam nuncupatoriam ſtatim ſubjicitur. Hæc veluti rerum index, ſeu totius operis Breviarium Ferrandiano ſimile videtur: ſiquidem in deſcribendis ſingulorum librorum titulis, ſi quæ in aliis libris ad eumdem titulum ex. gr. primi libri pertineant, ea pariter ex iiſdem libris indicat. In ipſo autem collectionis corpore textus hoc ordine proferuntur. Primo ſacræ Scripturæ locæ, ubi opportuna ſunt, deſcripta leguntur: dein canones Conciliorum. Græcarum autem Synodorum canones nunc ex Dionyſiana verſione, nunc ex Priſca producuntur, aliquando etiam ex utraque: nam lib. 1. n. 1. Nicænus canon ſextus primum ex Priſca, dein ex Dionyſiana recitatur hac notatione: *Alia translatio ſic habet*. Nonnumquam etiam, ſed rarius, Iſidoriana interpretatio adhibetur. Cum vero quidquid ex Priſca, vel Iſidoriana affertur, inveniatur in codice Vat. 1342. qui ad veterem Lateranenſem bibliothecam pertinuiſſe traditur; hoc codice Cardinalem Deuſdedit uſum fuiſſe valde credibile eſt. Ex Priſca nimirum profert aliquot canones Nicænos, Antiochenos, & Chalcedonenſes; ex Iſidoriana vero unum Ancyranum, & alium Gangrenſem: uti ſane illi ex Priſca, iſti ex Iſidoriana translatione in eodem codice deſcribuntur. Poſt canones ſequuntur decreta Romanorum Pontificum, in quibus nonnulla ex Pſeudoiſidorianis apocryphis. Plura ſuppetunt ex Regiſtro Gregorii VII. qui Victori III. præceſſerat. Subduntur, ubi locum habent, Patrum teſtimonia, & nonnulla ex Juſtiniani legibus, quædam ex Hiſtoria Anaſtaſii Bibliothecarii, ex Pontificali Romano, quo vitæ Pontificum deſcribuntur, *ex libro Romanorum Pontificum, qui dicitur Diurnus*, ex Hiſtoria Paulli Diaconi, ex Chronico Victoris Tunonenſis, & ex actis S. Bonifacii Epiſcopi Moguntini. Inſeritur *antiquus Ordo Romanus*, qui incipit: *In quacumque ſchola reperti fuerint pueri bene docti litteras, tollantur, & nutriantur in ſchola cantorum* &c. Eſt Ordo Romanus nonus a Mabillonio editus tom. 2. Muſei Italici pag. 89. qui tamen in noſtro codice variantes lectiones notatu dignas, & vetuſtiorem ætatem præfert.

Liber Diurnus.

Ordo Romanus.

IV. Plura addit Cardinalis *ex tomis Lateranenſis Baſilicæ* ad patrimonium S. Petri pertinentia, ex quibus nunc unum, nunc aliud volumen laudat, quæ eſſe ait *in archivo ſacri palatii Lateranenſis*. Celebris eſt liber *de Cenſibus* Cencii Camerarii, qui poſtea fuit Romanus Pontifex Honorius III. Hic liber impreſſus eſt a Muratorio tom. 5. Antiquitatum Italicarum. Deteximus vero ea, quæ in hoc libro leguntur a pag. 827. ejuſdem editionis, *Hadrianus Papa obtinuit* &c. uſque ad pag. 842. totidem verbis (quibuſdam variantibus exceptis) a Cardinali Deuſdedit ex tomis Lateranenſibus fuiſſe tranſcripta lib. 3. c. 149. & ſeqq. a pag. 85. ipſius codicis ad pag. 92. utque. Hinc autem perſpicitur utrumque ex iiſdem fontibus ebibiſſe; Deuſdedit vero ſæculo & amplius ante Cencium idem opus ſuæ collectioni inſeruiſſe. Alia porro documenta ex laudato Lateranenſi archivo Deuſdedit adjecit pag. 92. & ſeqq. quæ in vulgato Cencii libro non leguntur, nimirum integra privilegia Romanæ Eccleſiæ data a Ludovico Pio, Ottone I. & Henrico I. Accedunt juramenta Roberti Ducis Apuliæ & Calabriæ, ac Jordani & Ricardi Principum Capuæ, & alia ejuſdem generis quamplura, quæ partim edita ſunt, partim inedita. Præter regeſta Gregorii I. & VII. ac Joannis VIII. jam impreſſa, idem Cardinalis nonnulla fragmenta profert ex epiſtolis Gelaſii I. Pelagi I. Honorii I. & Gregorii II. in quibus non pauca ex hac ſola collectione ſuperſunt. Lucas Holſtenius quædam ex his typis impreſſit, quæ poſtea in editiones Conciliorum traducta fuerunt. Alia vero, quæ Holſtenius omiſit, ex eodem codice heic proferimus: in quibus etſi quædam apud Gratianum recepta legantur, cum tamen in editionibus Conciliorum una cum aliis fragmentis ex Gratiano excerptis vulgata non fuerint, heic indicanda viſa ſunt, ut in nova Conciliorum editione non omittantur. Illa autem tantum indicaturi ſumus, quæ in collectione Deuſdedit reperimus: cetera enim, quæ apud Gratianum exſtant fragmenta aliunde tranſcripta, & in Conciliis nondum impreſſa, iis accuratius inquirenda & colligenda relinquimus, qui novam Conciliorum editionem curabunt.

Tomi Baſilicæ Lateranenſis.

FRAG-

FRAGMENTA EPISTOLARUM GELASII I.

ex collectione Cardinalis Deusdedit contenta in MS. Vat. 3833.

Gelasius Helpidio Episcopo Volaterrano inter cetera.

In laudata collectione lib. 1. c. 139. QUo *ausu, qua temeritate* &c. uti apud Gratianum caus. XXIII. q. 8. c. 26. ubi Correctores Romani in notis ex collectione Polycarpi locum a Deusdedit omissum suppleverunt. Hoc fragmentum in Conciliis omissum, cum ceteris reponendum est.

Ibi c. 140. *Gelasius Majorico & Joanni Episcopis.*

Ita nos Squillacinorum cædes geminata Pontificum &c. uti apud eumdem Gratianum caus. XXV. q. 2. c. 25.

Gelasius Cresconio, Joanni, & Messalæ Episcopis.

lib. 2. c. 92. *Decessorum statuta* &c. uti apud Gratianum ibidem c. 19. ubi male *Messaliæ Episcopis*.

Gelasius Joanni Episcopo Sorano.

Ibi c. 93. *Certum est quidem* &c. uti apud Gratianum de consecr. dist. 1. c. 7. Noster autem codex addit in fine: *Data Idibus Aprilis.*

Gelasius Senecioni Episcopo.

Ibi c. 94. *Piæ mentis amplectenda devotio est, qua se Julius V. H.* (idest *vir honorabilis*) *in re Juviana* &c. uti in Gratiano caus. XVI. q. 7. c. 26. Codex addit in fine: *Data XIII. Kal. Augusti.*

Gelasius Agilulpho post cetera.

Ibi c. 100. *Precor autem ut reculam B. Petri Apostoli inter Dalmatias constitutam defensare dignemini, & quæ vobis vel frater & Coepiscopus meus* (1) *Honorius pro ejus utilitate suggesserit, vel conductores putaverint intimandum, quam fieri potest, præstare jubeatis.*

Gelasius Januario post cetera.

Ibidem. *Sed caussas, quibus beneficia B. Petri Apostoli continuata percupias, fidenter injungo. Præstet igitur tua nobilitas, ut rebus pauperum ejus auxilium defensionemque concedat, & conductores earum pio favore tueatur, ut vicissitudinem præstitorum ab eodem percipiat consequentem, cujus meritis & honori devotus ista dependit.*

Gelasius Firminæ illustri feminæ post cetera.

Ibidem. *Ad cumulum vero mercedis vestræ pertinere certissimum est, si prædia quæ vel a barbaris, vel a Romanis inconvenienter invasa sunt, vestris dispositionibus egentium victui reformentur. Cujus tanta de provinciis diversis, quæ bellorum clade vastatæ sunt, Romam multitudo confluxit, ut vix ei, Deo teste, sufficere valeamus. Conspicitis ergo quantum boni operis acquiratis, si B. Petro Apostolo prædia, quæ pro sua quisque anima contulit, vestro post Deum præsidio liberata reddantur. Cujus benedictionis eulogias, quas pro affectione direxi, peto ut grata suscipere mente digneris.*

Provinciarum vastatio, & multitudo confluentium Romam.

Eulogiæ.

Gelasius Actoribus urbici.

Ib. c. 101. *Constat vos intulisse actionibus Ecclesiæ ex præstatione fundi Claculas, quem conductionis titulo tenes,*

* an. 494. *de fructibus * anni Consulatus Asterii & Præsidii VV. CC. de Indictione III. auri solidos XXX. Notavi. V. Kal. Augusti* (2) *Flavio V. C. Consule.*

Alia cautio ejusdem diei ac iisdem verbis subjicitur ab eodem Gelasio data Vincomalo, ubi solum fundi nomen deest.

Gelasius (3) *Hereleuvæ Reginæ.*

Idem lib. 4. c. 55. *Qui pro victu pauperum Domno filio meo excellentissimo Regi cum meis litteris supplicaret, Petrum Ecclesiæ Defensorem dirigere properavi. Quo veniente sublimitatem quoque tuam salutare non destiti, plurimum deprecans, ut pro vestræ salutis & prosperitatis augmentis egentium caussas juvare dignemini. Data V. Kal. Martii.*

FRAGMENTA EPISTOLARUM PELAGII I.

ex eadem collectione Deusdedit.

Pelagius Melleo Subdiacono inter cetera. lib. 3. c. 102.

*NOtariorum Sedis nostræ insinuatione didicimus, nullius indictionis a tempore, quo tibi primum Ecclesiæ patrimonium constat esse commissum, usque hactenus ratiocinia * sunt decissa: & ea * sint necessario dispungenda, ut quid ecclesiasticis utilitatibus debeatur, vel quid a quoquam usurpatum sit, fideli inspectione cognoscere valeamus; & tu, vel heredes tui in futuro tempore securitate plenaria communiti, nullas possitis inquietudines sustinere.*

* l. *esse*.
* l. *sunt*.

Pelagius Mauro Episcopo Prænestino inter cetera.

Ib. c. 103. *Didicimus de patrimonio Hilviade annis quidem de prima, secunda, & tertia Indictionibus Ampliato quondam Presbytero & Stephano Diacono vices Pontificis in urbe R. agentibus, quod exegisti, fide media persolvisse. De quarta vero Indictione secundum ordinationem filii nostri viri religiosi Narsæ sacri Palatii filiis nostris Dulcitio, Felici, atque Joanni Presbyteris, quod exactum fuerat, intulisse. Supervenientibus vero nobis & per Dei gratiam ordinatis intulisti de eadem quarta Indictione.* Et infra. *Ideoque supplicante dilectione tua ex omnibus suprascriptis præteritis VI. indictionibus fraternitatem tuam hac securitate credidimus muniendam, ut nulla caritati tuæ in posterum a quolibet calumnia moveatur.*

Pelagius Narsæ Patricio Anagnosticon inter cetera.

Ib. c. 104. *Bene noverit excellentia vestra nos habentibus dumtaxat hominibus & nullam necessitatem patientibus res dare pauperum nulla ratione præsumere: quia neque hoc vobis placere novimus, neque hoc nostro esse officio conveniens judicamus.*

Pelagius Boetio Præfecto Prætorio Africæ inter cetera.

Ib. c. 105. *Romana, cui Deo auctore præsidemus, Ecclesia, post continuam XXV. & eo amplius annorum vastationem bellicam in Italiæ regionibus accidentem, & pene adhuc minime discedentem non aliunde nisi de peregrinis insulis aut locis Clero pauperibusque, etsi non sufficiens, vel exiguum tamen stipendium consequitur.*

Pelagius Juliano Episcopo Cingulano.

Ib. c. 109. *Constat dilectionem tuam intulisse rationibus Ecclesiæ ex præstatione massarum, sive fundorum per Picenum ultra XI. positorum, quod curæ tuæ commissum est, de indictione VII. filio nostro Anastasio argentario & arcario Ecclesiæ vestræ auri solidos D. Notavi die III. Kal. Augusti* (4) *post Consulatum Basilii Viri clarissimi.*

Pelagius Dulcitio Defensori post quædam.

Ibi c. 110. *Præterea rationes nobis nescio quas Græcorum more fucatas de VI. indictionis pensionibus direxisti, suggerens te per L. solidos, & pro aliis LX. a Diacono Varino & nescio quo alio casas recolegisse. Et cum tibi cotidie hinc & inde accrescant prædia, tu nobis de pensionibus angustias generas. Non tibi sufficit, quod te a notariis & aliis diversis officiis . . . vix te liberare potuimus* &c.

Pelagius Vito Defensori inter cetera.

Ibi c. 111. *Ideoque præsenti tibi jussione mandamus, ut curam ipsius patrimonii peragere non omittas: sciens quod nos a te jam & reliquam VI. indictionem, & omnes singularum deinceps indictionum a VII. exigemus pensiones, ut secundum morem & emittas in scrinio cautionem, & Brevem ejusdem patrimonii possis accipere.*

Brevis libelli genus.

DUÆ

(1) Hic Honorius fuit Salonitanus Episcopus, ad quem aliæ duæ Gelasii epistolæ editæ sunt.

(2) Idest Flavio Viatore, qui fuit Consul an. 495.

(3) Anonymus a Valesio editus de Gestis Theodorici Regis hanc Reginam ejusdem Theodorici genitricem memorat. *Mater Ereliva dicta Gothica, catholica quidem erat, quæ in baptismo Eusebia dicta.*

(4) Supplendum *XVIII. post Consulatum Basilii*, idest anno 559. quo III. Kal. Augusti ad finem accedebat indictio septima. Pelagius autem I. anno sequenti obiit die tertia Martii currente indictione octava. Julianus Episcopus Cingulanus subscriptus legitur constituto Vigilii an. 553. Fragmentum alterius epistolæ Pelagii I. ad eumdem editum est a Baluzio tom. 5. Miscellan. pag. 466. & recusum a P. Mansio tom. 1. Supplem. Concil. pag. 432.

DUÆ EPISTOLÆ HONORII I.

ex ejus Regiſtro deſcriptæ in collectione Deuſdedit.

Honorius Gratioſo Subdiacono.

Lib. 3. c. 117. NE cuiquam labor ac diligentia, quam in rebus Eccleſiæ adhibet, poſſit eſſe damnoſa, ita diſponendum eſt, ut illi ſuus labor ſit utilis, & detrimentum eccleſiaſticæ rei non agnoſcant. Proinde domum cum horto ſuo poſitam in hac urbe Roma juxta hermas Diocletianas regione A. cum omnibus ad eam pertinentibus tibi in XXIX. annorum ſpacia ad unum auri ſolidum perſolvendum ſingulis quibuſque annis rationibus eccleſiaſticis penſionis nomine poſſidendam concedimus: nec te exinde ejici, vel augmentum penſionis illic conſtituimus imponendum; ita ſane ut reparationi ejuſdem domus in cunctis utilitatibus ſtudere, ſicut diligens pater familias, debeas. Poſt viginti vero novem annorum curricula eadem domus cum horto ſuo ad jus S. Romanæ Eccleſiæ, cujus eſt proprietas, ſine dubio revertatur; nec aliquid ex his, quæ in ejus melioratione expenſa fuerint, vel a te, vel tuis heredibus ſit repetendi licentia: quia rationis ordo non ſinit, ut in rei moliorationem expenſas repetat, qui in eadem penſione augmentum non recepit. Dat. Id. Decemb. Indict. XIV. *

Locatio in annos 29.

* Ideſt an. 625.

Honorius Servodei Notario.

Ibi c. 118. Quotiens a nobis illud petitur, quod rationi noſcitur convenire, animo nos decet libenti concedere. Ideoque quia petiſti a nobis, ut caſale, quod appellatur Aurelianum, in integro una cum vineis ſuis poſitum via Portuenſi juxta ſanctos Abdon & Sennen * præſtantem auri ſolidos duos & ſemis, juris S. Romanæ, cui Deo auctore deſervimus, Eccleſiæ, tibi ad certum tempus debeamus concedere: eapropter hujus præcepti ſerie emiſſa, ſuperſcriptum caſale cum omnibus ad ſe pertinentibus tibi a præſenti hac XIV. Indictione diebus vitæ tuæ concedimus, ita ſane ut a te annis ſingulis penſionis nomine rationibus eccleſiaſticis duo auri ſolidi & tremiſſis un. V. ſine mora aliqua perſolvantur, quatenus & tu aliquod exinde poſſis habere remedium, & Eccleſiæ noſtræ utilitas non decreſcat. Poſt tuum vero obitum prædictum caſale ad jus S. Eccleſiæ noſtræ, cujus eſt proprietas, revertatur ſine dubio. Dat. IV. Id. Maji Indict. XIV. *

Aurelianum caſale in via Portuenſi.

* l. *præſtans*.

* Ideſt an. 626.

Locatio ad vitam.

EX REGISTRO GREGORII JUNIORIS.

Gregorius Stephano Presbytero atque aliis duabus ſucceſſivis perſonis.

Ibi c. 119. Quotiens illa a nobis tribui ſperantur, quæ rationi incunctanter conveniant, animo nos decet libenti concedere, & petentium deſideriis congruum impertire ſuffragium. Ideoque quia poſtulaſti a nobis, quatenus fundum Campanum cum domo ſua & vinea poſita via Flaminia XIV. plus minus millibus ab hac urbe Roma, quod tenuit per emunitionem Sergius Presbyter & veſtararius noſter, qui fundus exſtitit ex corpore patrimonii Tuſciæ juris S. Romanæ, cui Deo auctore deſervimus, Eccleſiæ, hunc vobis emiſſa præceptione ad tenendum concedere deberemus. Inclinati itaque precibus veſtris per hujus præcepti ſeriem ſupradictum fundum cum domo & vinea & omnibus ei pertinentibus in integro a præſenti VIII. Indictione diebus vitæ veſtræ vobis concedimus detinendum, ita ſane ut a vobis ſingulis quibuſque Indictionibus penſionis nomine rationibus eccleſiaſticis III. auri ſolidi difficultate poſtpoſita perſolvantur, omnemque, qua indigent, melioriationem ac defenſionem prædictus fundus, & vinea, ſeu domus indifferenter a vobis ſine dubio procurantibus efficiantur; nullaque poſtea ad dandum annuæ penſionis a vobis mora proveniat, ſed ultro Actionariis S. noſtræ Eccleſiæ a prædicto tempore perſolvatur. Nam ſi aliter, quod abſit a vobis, provenerit de ſupraſcripta melioratione, defenſione, & annua penſione; ſtatuimus fore invalidam hanc noſtram præceptionem. Poſt obitum vero veſtrum memoratus fundus ad jus ſanctæ noſtræ Eccleſiæ, cujus eſt proprietas, in integro revertatur. Dat. Id. Aprilis Indict. VIII. *

Campanus fundus via Flaminia. Veſtararius.

Alia locatio ad vitam.

Actionarii S.R. Eccleſiæ.

* Ideſt an. 725.

Duo fragmenta ex epiſtolis Joannis VIII. Pontificis ad Angelbertam Imperatricem, & Ludovicum Imperatorem, & litteræ ejuſdem Pontificis ad Annonem Epiſcopum Friſingenſem, quæ ex MS. Colbertino 2576. vulgavit Baluzius lib. 5. Miſcellaneorum pag. 489. & 490. ex hac noſtra collectione olim videntur excerpta, in qua leguntur lib. 3. c. 121. 122. & 123.

CAPUT XV.

De MS. collectione Bonizonis Epiſcopi Sutrini.

I. BOnizo ob ſcientiam eminentem ac zelum pro libertate eccleſiaſtica inſignem prius Sutrienſis Epiſcopus fuit. At ob Romanæ Eccleſiæ defenſionem e Sutrina Sede pulſus, *poſt multas captiones, tribulationes, & exilia*, inquit Bertoldus Conſtantienſis, *a Placentinis catholicis pro Epiſcopo recipitur. Sed a Schiſmaticis ejuſdem loci effoſſis oculis, & truncatus omnibus pene membris martyrio coronatur*. Ita ille in Continuatione Chronici Hermani Contracti ad an. 1089. qui idcirco Bonizonis emortualis creditur. At hujus libellum *de Sacramentis* ad Gualterium Leonenſis Monaſterii Priorem e MS. bibliothecæ Ambroſianæ vulgavit Muratorius diſſert. 37. Antiquitatum Italicarum t. 3. col. 599. in quo col. 602. Bonizo meminit opuſculi a ſe conſcripti contra Ugonem Schiſmaticum. Hujus etiam opuſculi mentionem facit libro quarto collectionis mox deſcribendæ his verbis: *Urbani vero* (ſecundi) *Pontificis facta, & de ejus victoria ſi quis ſcire voluerit, legat librum, quem ſcripſi in Ugonem ſchiſmaticum, & ibi inveniet ad plenum dilucidata quæ voluerit*. Victoria Urbani II. quæ heic indicatur, illa eſt, qua ex Urbe expulſus fuit Antipapa Guibertus. Id autem accidit anno 1089. Citius igitur hoc anno Bonizo opuſculum in Ugonem ſcripſit. Poſtea vero aliquanto lucubravit tum libellum de Sacramentis, tum collectionem canonum, in quibus illud opuſculum jam ante abs ſe ſcriptum laudat. Igitur ei anno 1089. affigi nequit ipſius mors, ſed poſtea contigiſſe dicenda eſt. Bertoldus itaque ſi eo anno Bonizonis mentionem fecit, quia tunc vita functum credidit, hallucinatus eſt; uti ſane hallucinatus eſt etiam, cum Berengarii Andegavenſis mortem retulit anno 1083. nam inter omnes conſtat eum exceſſiſſe anno 1088. Hinc multo magis falſus eſt Anonymus Melicenſis Bertoldo coævus, cum in libro de Scriptoribus eccleſiaſticis cap. 113. Bonizonis collectionem ſub Gregorio VII. ſcriptam tradidit. *Bonizo Sutrienſis Presbyter* (ſcribendum erat *Epiſcopus*) *ſeptimi* (Gregorii) *temporibus ſcribit excerpta de canonibus*.

De anno emortuali Bonizonis.

II. Hæc collectio aliquanto poſt annum 1089. lucubrata, diutius ignota fuit. Primus Lambecius t. 2. Commentarii de Bibliotheca Cæſarea Vindebonenſi c. 8. præter Bonizonis Epitomen Sententiarum S. Auguſtini inſcriptam *Paradiſus Auguſtinianus* in octo libros diſtributam cum epiſtola nuncupatoria ad Joannem Abbatem, codicem hujus collectionis in eadem bibliotheca cuſtoditum ſic deſcripſit. *Volumen membranaceum eſt in folio minori, ſeu quarto majori, quod, quantum ex ſcriptura aliiſque circumſtantiis judicare licet, haud multo poſt Bonizonis mortem exaratum eſt . . . Continetur autem in memorato codice ineditum hactenus DECRETALE BONIZONIS, ſive SYNTAGMA DECRETORUM ECCLESIASTICORUM ex ſacra Scriptura probatiſque Conciliis, ut & Pontificum Romanorum & ſanctorum Patrum aliorumque orthodoxorum auctorum monumentis collectum, & ſecundum locos communes in ſeptem libros diviſum, cui loco proœmii eſt præfixa EPITOME HISTORIÆ ROMANORUM PONTIFICUM a S. Petro Apoſtolorum Principe uſque ad Papam Urbanum II. Titulus autem jam memoratæ Epitomes hic eſt: CHRONICA ROMANORUM PONTIFICUM EDITA A BONITHONE SUTRINO EPISCOPO VIRO PER OMNIA DOCTISSIMO*. Longum fragmentum ejuſdem Epitomes publici juris fecit idem Lambecius, quod incipit: *Scripturus de excellentia Romanæ Eccleſiæ* &c. Hic autem codex Vindebonenſis ſeptem tantum libros continens, & ab indicato

Codex Vindebonenſis.

Tribus prioribus libris caret.

cato fragmento incipiens, non integram, sed tribus prioribus libris expertem Bonizonis collectionem exhibet. Id nobis exploratum fecit codex Capituli Brixiensis Ecclesiæ, cujus notitiam doctus ejusdem urbis Presbyter Carolus Doneda perhumaniter communicavit. Hinc pleniorem hujus collectionis descriptionem producere licet.

Codex Brixianus.

III. Brixianus hic codex membranaceus in quarto oblongo Bonizoni suppar, exeunte sæculo XI. vel saltem ineunte XII. scriptus fuit. In ultimo enim folio posteriori manu describitur notitia reddituum libellariorum Cathedralis Ecclesiæ Brixiensis cum data anni MCCX. Indictione XIII. In hoc autem manuscripto decem libri proferuntur. Una tantum primi libri pagina desideratur. In superiori autem margine alterius paginæ, quæ nunc prima est, hic titulus secunda manu scriptus legitur: *Bonizonis Episcopi ad Gregorium Presbyterum de sanctorum Patrum authenticis canonibus opusculum.* Nullus libris titulus præfigitur, sed tituli loco quædam in singulos præfatiuncula argumentum cujusque proprium designat. Igitur ad hanc collectionem cognoscendam pauca ex ipsis præfatiunculis proferre sufficiet. Licet vero ob defectum primæ paginæ, libri primi præfatio interciderit; hujus tamen argumentum non solum ex ipso libro, qui de baptismo late differit, elici potest; sed etiam ex libri secundi exordio, in quo prioris libri compendium, & secundi simul argumentum proponitur.

Incipit liber secundus. Quod ante sit docendus omnis, quam baptizandus, & quid sit baptismus, & quot modis fiat, & a quo sumpsit exordium, & quando, & quomodo fieri debeat, superiori libro breviter, prout potuimus, enarravimus. Deinde catecuminum per exorcismi insufflationem, & per olei exorcizati unctionem purgatum certis temporibus ad fontem usque perduximus, in quo tertio immissus, Baptisma per trinam mersionem. *vel immersus, propria oris confessione, vel per suscipientium fidem se credere in Deum Patrem omnipotentem & in Dominum Christum filium Dei & hominis crucifixum, & in Spiritum Sanctum præsentibus Angelis testatus est. De quo ascendens, vel sublatus, oleo principali delibutus, cælestis mensæ convivio participatus est. Quia vero, teste Jacobo Apostolo,* fides sine operibus mortua est; *superest nunc opera digna fide enumerare, ut velut sapiens architectus possim domum super fundamentum, quod Christus est, ædificare, quam nec venti, nec flumina, nec imbres valeant eradicare. Nunc vero Dei confisi misericordia, adoriamur sermonem. Prima ac principalis Christianorum virtus est obedientia humilitatis filia* &c. Et post nonnulla profitetur se velle institutionem exhibere, ex qua omnes discant, quatenus in suo quisque statu christiane vivat. Hanc autem Christianorum divisionem proponit. *Alii sunt Clerici, alii Laici, & in his conditionibus alii subditi, alii prælati. Prælatorum in clericali ordine positorum alii sunt Episcopi, alii secundi ordinis Sacerdotes, alii judices.* Hoc autem libro secundo agit de Episcopis, & de eorum functionibus, ac præsertim de ordinationibus.

Incipit liber tertius. Hic solus liber præfatiuncula caret. Agit autem de Metropolitanis, de pallio, de officiis eorum in suffraganeos, & viceversa, de Episcopis, de ordinationibus simoniacis, de Episcoporum judiciis, de Synodo, de juramento purgativo, de Episcoporum translatione, atque officiis. Hi libri tres in MS. Cæsareo Vindebonensi desiderantur.

Incipit liber quartus. Scripturus de excellentia Romanæ Ecclesiæ, & de privilegiis ad ejusdem Ecclesiæ Episcopum pertinentibus, & de constitutionibus ejusdem, solertem rogo lectorem ne citissime in meam prorumpat sugillationem, dum viderit me in tam profuso opere succinctum pauca dixisse de magnis. Longior est hæc introductio, & in hac inserta illa Epitome Romanorum Pontificum a S. Petro ad Urbanum II. quæ a Lambecio laudatur. Unum fragmentum hujus Epitomes hoc loco describere non inutile fuerit.

Ceterum si quis de Theophylacto Tusculano, qualiter Joanni Sacerdoti vendidit Papatum, & quomodo uno eodemque tempore Theophylactus & Gregorius & Silvester Romanum non regebant, sed vastabant Pontificatum; & qualiter Henricus Rex Conradi filius Romanam Ecclesiam a talibus pestibus liberavit, gnarus esse voluerit, legat librum quem dictavi, qui inscribitur, Ad amicum; *& ibi inveniet hæc ordinabiliter esse digesta. Inveniet autem & ibi, qualiter Papa Clemens electus sit; qualiterve Henricus Rex, Imperator ab eodem ordinatus sit; & de Damaso ejus successore, quot in Papatu duxerit dies; & de præclaro Leone, quid in Papatu egerit, qualiterque vitam finierit; & de Victore ejus successore, quid egerit, aut quid ejus temporibus novum advenerit; & de Stephano Gothefredi Ducis germano, & qualiter ejus temporibus * Patarea apud Mediolanum exorta est; & de Nicolao Papa, & de lite quam habuit cum Benedicto invasore, & quid egerit in Papatu; & de Alexandro II. Papa, & de lite, quam habuit cum Cadolo Parmensi, & de ejus victoria, & quid egerit in Papatu, & de ejus fine, & de septimo Gregorio, & de ejus electione, & de vita ejus, & moribus, & qualiter ad altare Domini a Centio viro crudeli captus sit, & eo die Dei gratia liberatus; & de Werra, quam sustinuit ab Henrico Imperatore; & de controversia, quam habuit cum Wiberto, & de ærumnis, quas sustinuit, & de obsidione civitatis & sua; & qualiter a Rotberto Normannorum Duce sit liberatus; & qualiter beato fine quievit, aptissime declarata. Urbani vero Pontificis acta, & de ejus victoria si quis scire voluerit, legat librum, quem scripsi in Ugonem schismaticum, & ibi inveniet ad plenum dilucidata quæ voluerit. Huc usque incipiens a B. Petro Apostolorum Principe usque ad nostra tempora Romanorum Pontificum acta compendiose digessimus. Superest nunc, ut de privilegiis ad Romanum Pontificem pertinentibus, & de prærogativa ipsius Sedis non profuse, sed succincte Dei adjuvante gratia differamus.*

* Al. Paterena.

Incipit liber quintus. Superioribus tribus libellis qualis debeat eligi Episcopus, & a quibus, & ubi, & quando debeat consecrari, & qualiter post consecrationem decenter debeat vivere, prout potuimus breviter enarravimus. Dein de Metropolitani dignitate & usu pallii, & ejus genio, & de excellentia episcopali, & de induciis, & de respuenda inimicorum accusatione & infamium, & de eorum judicio compendiose tractavimus. Post vero de excellentia Romanæ Ecclesiæ, & de prærogativa Romani Pontificis, & de constitutionibus, & consuetudinibus præfatæ Ecclesiæ non profuse, sed succincte, vix pauciissima de multis carpendo digessimus. Superest nunc de secundi ordinis Sacerdotibus, & Diaconibus, ceterisque ordinibus, prout Deus concesserit, ennarrare, & primum ab ordinatione ordiamur.

Epilogus libri secundi.

tertii.

& quarti.

Argumentum libri quinti.

Incipit liber sextus. Monachorum quatuor esse genera, B. Benedicto referente cognovimus. Primum Anachoritarum, qui ex cœnobiis probati, velut jam emeriti, visus hominum fugientes, Angelorum vallantur præsidio, & relevantur eloquio. Secundum est Cœnobitarum sub regula Abbatis degentium, qui imitantes Dominum nostrum Jesum Christum, non suam faciunt, sed alterius voluntatem. Tertium est teterrimum genus Sarabaitarum, qui secundum proprium libitum viventes, sine Abbate terni, vel bini in cellulis commorantur, artificio manus victum quærentes. Quartum est Gyrovagorum, eo quod gyro vagando certas non habeant mansiones. Fuse dein agit de Monachis.

Quatuor Monachorum genera.

Incipit liber septimus. Scripturis de Regibus, & de judicibus, & de his, qui in laicali ordine sunt constituti, operæ pretium visum est nobis, unde Regalis potestas, vel a quo primum sumsit exordium, breviter dilucidare &c.

Incipit liber octavus. Quia vero superiori libro de prælatis in laicali ordine positis, prout potuimus, breviter enarravimus; superest nunc in ulteriori libro, qualiter subditi vitam debeant instituere, breviter indagare. Et primum plebis faciamus divisionem. Nam ex plebe alii sunt artifices, alii vero agricolæ &c. Agit postea de decimis, de sponsalibus, de matrimonio, de jejunio, & de diebus festis.

Incipit liber nonus. Liber iste medicinalis inscribitur, eo quod ægrotantium continet varia medi-

tamenta animarum. Et sicut peritorum medicorum est ad tactus venarum & ad aspectum urinæ morbos cognoscere singulorum; sic prudentum est Sacerdotum considerata pœnitudine pœnitentis, quid, quibus, & quantum conveniat judiciali magisterio dispertire: & ut ad hoc faciendum sint idonei, oportet eos canones sanctorum Patrum non ignorare, ut & judicium a sanctorum canonum prodeat auctoritate, & misericordia semper sequens superexaltet judicium &c. Agit vero post multa de pœnitentibus excommunicatis, & de variis peccatorum generibus.

Incipit liber decimus. Superiori libro dixisse me memini, prudentum subjacere arbitrio Sacerdotum secundum modum culpæ considerata humilitate ac pœnitudine pœnitentum rigorem canonum temperare. Quia vero auctoritas majorum in sancta multum valet Ecclesia; operæ pretium visum est mihi, auctoritates & exempla sanctorum Patrum inserere. Et primum a Clericis incipiamus. Sequitur multis canonibus de pœnitentia.

IV. Etsi nullus librorum titulus est, ac præfationes tituli locum gerant; canonibus tamen, qui proferuntur, sui fere tituli præfixi sunt. Hanc collectionem a P. Abbate Joanne Chrysostomo Trombellio, qui Brixiani codicis apographum obtinuit, editum iri confidimus.

CAPUT XVI.

De Ivonis Carnotensis duplici collectione.

I. IVo in agro Bellovacensi natus sub medium sæculum XI. & anno 1078. constitutus Abbas Monasterii Bellovacensis S. Quintini Ordinis Canonicorum Regularium, tandem Episcopus Carnotensis electus an. 1092. & consecratus ab Urbano II. mortem oppetiit anno 1115. vel, ut alii malunt, 1117. Vir fuit non solum doctrina egregius, sed etiam zelo, prudenti constantia, fide, & sanctitate conspicuus: ac propterea Pius V. constitutione data anno 1570. Canonicis Congregationis Lateranensis concessit, ut die 20. Maji Ivonis memoriam celebrarent. Duæ canonum collectiones Ivonis nomine inscriptæ prodierunt: una in octo partes distincta *Pannormia Ivonis* appellatur; altera *Decretum Ivonis*, quod in septem & decem partes distribuitur. *Pannormia* typis impressa fuit Basileæ anno 1499. curante Sebastiano Brandt, eamque iterum Lovanii anno 1557. a mendis correctam Melchior a Vosmediano recudendam curavit. *Decretum* vero primum prodiit Lovanii anno 1561. opera & studio Joannis Molinæi Gandensis, & postea cum aliis Ivonis operibus ad fidem antiquissimi codicis Victorini iterum impressum Parisiis anno 1647. Utrique operi in vulgatis præfixa est eadem omnino præfatio, quam Ivonis esse stilus aliis ejus epistolis æqualis omnino demonstrat.

Duæ Ivonis collectiones canonum.

Decretum distinctum in partes 17.

II. Utriusque operis titulos in primis referamus. Parte prima fusioris operis, quod *Decretum Ivonis* vocari solet, agitur de baptismo & confirmatione. Secunda de sacramento Corporis Christi, sacrificio Missæ, & reliquis sacramentis, ac simonia. Tertia de Ecclesia & rebus ecclesiasticis, & earumdem reverentia & observatione. Quarta de festis, jejuniis, Scripturis canonicis, consuetudinibus, & Conciliis. Quinta de primatu Ecclesiæ Romanæ, & de Primatum, Metropolitanorum, & Episcoporum ordine ac juribus. Sexta de vita, ordine, & censura Clericorum. Septima de Monachis. Octava de conjugio, & virginitate, de raptu, concubinatu, & adulterio. Nona de incestu & gradibus prohibitis. Decima de homicidiis voluntariis & involuntariis. Undecima de magis, tagis, histrionibus. Duodecima de mendacio, perjurio &c. Decima tertia de furto, usuris, venatoribus. Decima quarta de ebriosis, furiosis, & Judæis. Decima quinta de pœnitentia. Decima sexta de officio & judiciis laicorum. Decima septima pars sanctorum Patrum, ac præsertim Gregorii Magni sententias continet de fide, spe, & caritate.

Pannormia in partes octo.

III. En porro titulos alterius collectionis, quæ *Pannormia Ivonis* inscribitur, quales ipse auctor exposuit.

Prima pars hujus libri continet de fide, & de diversis hæresibus, de sacramento, idest baptismate, & ministerio baptizandorum, & consecrandorum, & consignandorum, & consignatorum, & de observatione singulorum; & quid conferat baptismus, quid confirmatio. De sacramento Corporis & Sanguinis Christi; de Missa, & sanctitate aliorum sacramentorum.

Secunda pars continet de constitutione Ecclesiæ, & oblationibus fidelium. De dedicatione & consecratione Ecclesiarum & altarium. De sepultura, & Presbyteris, & de eorum Ecclesiis. De decimis & legitima possessione, & de confugientibus ad Ecclesiam. De sacrilegio. De liberorum tutela. De alienatione, & commutatione rerum ecclesiasticarum. De Scripturis, & authenticis Conciliis.

Tertia pars continet de electione, & consecratione Papæ, Archiepiscoporum. De ordinibus, de Clericis, & de laicis ordinandis, & non ordinandis. De mutatione Episcoporum. De ordinatis non reordinandis. De continentia ordinatorum. De simoniace ordinatis & ordinatoribus, quod omnino sint deponendi, & quod misericorditer reconciliandi. De professione hæreticorum. De lapsis in sacris ordinibus, quod non debeant ministrare, & quod misericorditer ad ministrandum possint accedere. De Clericis homicidis, quod non debeant ministrare. De usurariis. De servis per ignorantiam ordinatis, qui debeant manere in ordinatione, qui non. De Clericis ebriosis, scurrilatoribus. De Monachis. De ætate, qua possint parentes contradicere religioni filiorum, & qua non possint. De viduis, & virginibus velatis. De Abbatissis.

Quarta pars continet de primatu & dignitate Romanæ Ecclesiæ. De Conciliis convocandis. De provincia quomodo sit constituenda. De potestate Primatum, & Metropolitanorum Episcoporum. De negotiis & caussis Clericorum, ubi debeant tractari. De spoliatis vestiendis. De accusatione, & quo ordine, & a quibus personis, & adversus quas personas debeat, vel non debeat fieri. De testibus, qui, & quomodo, & quot, & in quo negotio testificari debeant. De judicibus, quales debeant esse, & quando sententiam judicii debeant proferre. De appellatione, quo tempore, & qua ratione debeat fieri, & de pœna male appellantium.

Quinta pars continet de Clericis sola infamia sine testibus accusatis, quota manu se debeant purgare. De caussis & negotiis laicorum. De vocatione excommunicandorum. De licita & illicita excommunicatione. De absolutione. De illis, qui excommunicatis in fidelitate aut sacramento adstricti sunt, possunt sine perjurio absolvi ab illo sacramento. De hæreticis post mortem excommunicandis. Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis.

Sexta pars continet de nuptiis, quo scilicet tempore, & inter quas personas, & qua de caussa debeant fieri. De tribus, quæ perfectum reddunt conjugium. De perfecto & imperfecto conjugio. De concubinis. De conjugibus, quorum alter sine altero continentiam vovit, vel religionis habitum sumsit. De uxoribus, quæ, viris in captivitatem ductis, aliis nupsere. Quod sit conjugium inter personas ejusdem religionis, vel fidei: non potest & inter Judæos; inter personas vero, quæ non sunt ejusdem religionis, vel fidei, non potest fieri conjugium. Quibus de caussis non debeat solvi conjugium. Cujusmodi conjunctio non facit conjugium. De separatione conjugii non ob caussam fornicationis.

Septima pars continet de separatione conjugii ob caussam fornicationis carnalis. De viro, qui cum alterius uxore fornicatur, quod post mortem mariti non potest eam habere uxorem. De interfectoribus conjugum suarum. De fornicatione spirituali, quod propter eam licite dimittatur uxor. De reconciliatione conjugum. De sacramentis, quod debent viri facere mulieribus, & mulieres viris suis, quando reconciliantur. De subjectione, qua debent uxores subjici viris suis. Qua ratione non debet fieri conjugium inter parentes. De eo quod unus vir non potest duas commatres ducere unam post aliam. De eo, qui cum filiola sua, aut cum commatre sua, aut qui filium suum baptizavit, aut ejus uxor filium suum, aut privignum suum de sacro fonte levavit, aut ad confirmationem tenuit, & ideo voluit separa-

parari . In quo ramuſculo conſanguinitatis poſſunt conjugia fieri. De accuſatione conſanguinitatis , & a quibus perſonis debet fieri. De inquirenda parentela, & de inceſtuoſo conjugio . Diſcidio de gradibus conſanguinitatis recto & tranſverſo ordine diſpoſitis .

Octava pars continet de homicidio ſpontaneo & non ſpontaneo, & quod poteſt fieri ſine peccato. De eo , qui quemlibet Clericum occiderit, quid debeat emendare. De eo, qui percuſſerit mulierem in utero habentem , & abortierit , utrum homicidium fecerit , nec ne. De incantationibus , & divinationibus , & diverſo genere magicæ artis . De natura dæmonum . De ſortibus . De obſervatione dierum & menſium . De juramento, quod debeat teneri, nec ne , & quos habeat comites . De omni genere mendacii.

Variæ ſententiæ.

IV. Priorem collectionem , quæ *Decretum* dicitur, Ivonem habere auctorem nemo dubitat . De *Pannormia* vero magna inter criticos vertitur quæſtio . Vincentius Bellovacenſis lib. 25. Specul. Hiſtor. c. 84. poſt notitiam *Decreti Ivonis* , quod volumen *non parvæ quantitatis , nec facile portatile* affirmat, hæc addit : *Hugo Catalaunenſis ex eodem volumine abbreviato libellum portatilem legitur compoſuiſſe , qui & ipſe apud me eſt* , & Summa Decretorum Ivonis *appellatur*. Hinc Sebaſtianus Brandt , qui Pannormiam edidit, primus omnium ſuſpicatus eſt, hanc eſſe potius *Summam decretorum Ivonis* ab Hugone Catalaunenſi ex Decreto Ivonis excerptam , quam ipſius Ivonis opus . Joannes Molinæus in editione Decreti eamdem ſententiam arripuit ac propugnavit; ac ſubinde hos ſequuti ſunt Correctores Romani , & P. Antonius Pagius . Alii vero cum Stephano Baluzio in præfatione ad dialogos Antonii Auguſtini de emendatione Gratiani non minus Pannormiam , quam Decretum Ivoni adjudicarunt ; cenſentque eum prius lucubraſſe Pannormiam , deinde vero cum eam legentibus probari vidiſſet , ad auctiorem collectionem concinnandam animum appuliſſe , & utrique operi eumdem prologum aptaſſe.

Quid probabilius credatur.

V. Quid nobis inter has ſententias probabilius videatur , paucis explicabimus . Certum eſt primo collectionem aliquam canonum Ivoni adſcribi oportere. Non ſolum enim id affirmat Sigebertus , qui Ivoni coævus fuit , ſcribens in libro de Script. Eccleſ. c. 168. *Ivo Carnotenſis Epiſcopus compoſuit inſigne volumen canonum*; & ſimiliter Anonymus Melicenſis, qui paullo poſt Ivonem vixit , de Script. Eccl. c. 95. *Ivo Carnotenſis Epiſcopus ſcribit inter alia nonnulla , Excerpta de Canonibus*: verum etiam ipſe Ivo in epiſt. 262. ad Pontium Abbatem Monaſterii Cluniacenſis teſtatur , *Collectiones canonum* , inquiens, *quas a me poſtulaſtis , & opuſcula mea , quæ his addi voluiſtis , tranſmiſi vobis* : quibus verbis collectionem a ſe digeſtam ſignificare videtur . Erunt fortaſſis qui ex hoc teſtimonio colligant , utramque collectionem , nempe tum Pannormiam , tum Decretum Ivoni adjudicari , quippe qui *collectiones* plurali numero ſcripſit , non *collectionem* . At idem Ivo in epiſt. 80. plurali item numero ait: *In collectionibus Burchardi Wormatienſis Epiſcopi* ; cum tamen unica ſit Burchardi collectio. Neque vero pro excludendis duabus Ivonis collectionibus ſatis efficaces ſunt Sigeberti, Roberti de Monte , & aliorum Scriptorum textus , qui unius voluminis meminerunt. Unam enim collectionem *Pannormia* inſcriptam , cujus frequentiora ſunt exemplaria , fortaſſis viderunt, non vero alteram , ſeu *Decretum*, cujus quidem rariores codices inveniuntur.

Quid ſit Summa decretorum Ivonis.

VI. Secundo certum eſt Pannormiam non eſſe illam *Summam decretorum Ivonis*, quam Hugo Catalaunenſis compoſuiſſe traditur: tum quia Pannormia ob partitionem atque diſtributionem a Decreto diverſam, a forma compendii ejuſdem Decreti abeſt quam longiſſime; tum quia continet nonnulla quæ in Decreto fruſtra requires; tum etiam quia nullibi in vetuſtis codicibus *Summa decretorum*, ſed *Pannormia*, aut *Excerptiones Ivonis* inſcribitur. Hinc *Summa* ab Hugone digeſta, & memorata a Vincentio Bellovacenſi, alia fuit, quæ injuria temporum intercidit . Ne autem Pannormia adjudicetur Ivoni, difficultatem movebunt quædam decreta in fine partis ultimæ deſcripta ex Innocentio II. qui poſt Ivonem Pontifex fuit. Verum hæc difficultas ex vetuſtis Pannormiæ codicibus ſublata eſt, in quibus cum ea Innocentii II. decreta non legantur, eadem in aliquibus exemplaribus poſteriori additamento acceſſiſſe perſpiciuntur.

Codices Decreti.

VII. Ex codicibus autem res dijudicanda videtur. Decreti codices pauci. Tres tantum hactenus nobis innotuerunt, unus ex quo prima editio prodiit; alter Victorinus a pluribus laudatus, ad quem ſecunda editio Pariſienſis exacta fuit ; tertius Vaticanus 1357. ſæculi XII. quem ipſi vidimus . Hi omnes præfationem exhibent ; ſed Vaticanus ſine auctoris nomine hunc titulum præfert : *Incipit liber extractionum, ſive excerptarum eccleſiaſticarum rerum partim ex epiſtolis Romanorum Pontificum , partim ex geſtis Conciliorum, catholicorum Epiſcoporum, & Regum; & continet XVII. partes :* Victorinus autem eam præfationem non initio, ſed in fine ipſius codicis manu recentiori additam repræſentat hac inſcriptione: *Liber canonum ſupraſcriptus decreta Joviniani, quem compoſuit Ivo quondam Carnotenſis Epiſcopus; & continet XVII. partes principales* ; uti diſcimus ex Baluzio in præfatione ad Auguſtini dialogos num. 21. Plura vero ſunt exemplaria Pannormiæ. Unum tantum laudatum ab Antonio Auguſtino cum epigraphe *Liber ſacrorum canonum*, præfationem ac Ivonis nomen ignorat . Ceteri præfationem vel titulum cum Ivonis nomine præferunt. Baluzius Victorinum antiquiſſimum , & tres S. Albini Andegavenſis laudat. Franciſcus Salmon in tractatu gallice ſcripto de ſtudio Conciliorum part. 2. c. 1. pag. 269. edit. an. 1726. manuſcriptum exemplar Eccleſiæ Pariſienſis F. 4. commemorat . Nos præter unum exemplar S. Benedicti Padilironenſis mutilum, tria alia cum præfatione nacti ſumus , unum Baſilicæ Vaticanæ 19. G aliud Vat. 1358. cum peculiari ejuſdem præfationis epigraphe *ad P. Abbatem*, nimirum, ut credimus, ad Pontium Abbatem, ad quem Ivo collectionem ſe miſiſſe profeſſus eſt epiſt. 262. ac tandem codicem Patavinum Monachorum S. Juſtinæ ſignatum YY. V. n. 86. in quo hic titulus legitur : *Ivonis Epiſcopi Carnotenſis Excerptiones eccleſiaſticorum canonum* . Sequitur autem præfatio cum titulis octo partium , in quas Pannormia dividitur. Hic autem codex controverſiam de hujus operis auctore videtur dirimere. Licet enim credatur ſæculi XIV. tranſcriptus tamen fuit ex vetuſtiore exemplo, quod ſtatim poſt Ivonis mortem fuerat exaratum. Catalogum enim ſubjicit Romanorum Pontificum , qui ita deſinit in Gelaſio II. ut annos pontificatus hujus omittat , qui in præcedentibus Pontificibus ſingillatim notantur . Id autem ex eo evenit, quia ille catalogus ſub eodem Gelaſio ſcriptus fuit, cum anni pontificatus ejuſdem ſignari non poterant. Gelaſius II. pontificatum inivit anno 1118. & obiit menſe Januario anni 1119. Ivo autem exceſſerat, ut initio diximus, anno 1115. vel 1117. Illud ergo exemplum, ex quo Patavinus codex deſcriptus eſt , Ivonis ætati ſuppar fuit . Hoc autem tam antiquum teſtimonium, quo Pannormia Ivoni aſſeritur, nobis tanti eſt , ut ſi de alterutro opere dubitandum eſſet, de Decreto potius , quam de Pannormia ambigendum arbitraremur.

Codices Pannormiæ. Judic. de collect. c. 30.

Pannormia Ivoni adjudicata.

Item Decretum.

VIII. Neque idcirco Decretum ab ipſo abjudicandum putamus. Cum enim huic quoque operi eadem Pannormiæ præfatio in veteribus libris addatur, id ea de cauſſa factum fuiſſe credimus , quia antiqui illi amanuenſes hoc quoque ab Ivone lucubratum acceperant . Ivo Pannormiam primo ſcripſiſſe, & cum præfatione edidiſſe videtur. Hinc plura ejuſdem Pannormiæ exemplaria ſtatim conſcripta & propagata. Poſtea vero prolixiorem collectionem digeſſit, ſed fortaſſis ipſe non edidit. Hinc ſine proprio prologo poſt ejus mortem inventa , eidemque in rarioribus, quæ ſcripta fuerunt , exemplaribus prologus ex Pannormia additus fuit , qui proinde in Victorino antiquiſſimo exemplo, non in fronte, ſed in fine Decreti velut additicius deſcribitur.

Fontes Ivonis.

IX. Præcipuus fons, ex quo Ivo canones derivavit, fuit collectio Iſidoriana. Uſus eſt etiam aliquando Reginonis compilatione, ex qua inter cetera, exemplaria litterarum formatarum ab eo relata lib. 1.

n. 437. 438. & 439. de verbo ad verbum transtulit in Decretum part. 6. c. 433. 434. & 435. Pleraque vero ex Burchardo sumsit. Alia non pauca & ipse inseruit, uti sunt ex. gr. quæ parte secunda Decreti describuntur adversus Berengarii errores, & quæ part. 16. referuntur ex Jure Romano & ex Capitularibus Regum Francorum.

CAPUT XVII.

De MS. collectione Gregorii Presbyteri, quæ Polycarpus inscribitur.

I. COllectio, quæ *Polycarpi* titulo allegari solet, innotuit postquam eam Romani Correctores Gratiani in præfatione & in notis laudarunt. Continetur in MS. Vat. 1354. Auctor ejus Gregorius Presbyter ex epistola nuncupatoria cognoscitur, qui eamdem *Polycarpi* nomine inscripsit. Oudinus censuit auctorem esse celebrem illum Gregorium, qui postea fuit Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Episcopus Sabinensis. Fallitur. Hic enim Cardinalis Gregorio VII. Pontifice floruit, e vivis autem excessit sub Urbano II. Auctor vero collectionis cum libro tertio tit. 9. laudet decretum Calixti II. qui pontificatum iniit anno 1119. a laudato Gregorio Sabinensi diversus est. Hunc quidem Presbyterum fuisse Romanum, non tam ex epigraphe manuscripti Colbertini ab Oudino relata colligitur, quam ex documentis, quæ apud ipsum pleniora, seu integriora quandoque invenimus quam apud Anselmum & Deusdedit; adeo ut ex Romanis scriniis eadem derivarit.

tom. 2. de Script. Eccl. col. 764.

Tempus collectionis.

II. Tempus autem ex epistola nuncupatoria constituere licet. Ea inscripta est *D. Sancti Jacobi Ecclesiæ pontificali infula digne decorato*. Quis autem sit iste Episcopus Ecclesiæ S. Jacobi, idest Compostellanus, cujus nomen incipit a littera *D*, inquirendum est. Duo ejusdem Ecclesiæ Episcopi sub initium sæculi XI. inveniuntur, Dalmachius, & Didacus. Primo hæc nuncupatoria non competit; quippe qui jam obierat anno 1103. vel 1104. quo Didacus ejus successor epistolam a Paschali II. accepit, quæ legitur tom. 12. Concil. Venetæ edit. col. 987. Gregorii autem collectio ex memorato Calixti II. decreto ante annum 1119. collocari nequit. Igitur soli Didaco Dalmachii successori eadem nuncupatoria convenit. Duo documenta Cardinalis de Aguirre vulgavit, in quibus hujus Didaci fit mentio. Unum est privilegium Adelphonsi Hispaniæ Regis subnexum Concilio Palentino anni 1129. quo idem Rex dono dedit *Didaco Dei gratia Compostellanæ Sedis Archiepiscopo* omnia regalia ad Emeritensem olim archiepiscopalem Ecclesiam pertinentia, quippe quod Emerita eo tempore a Saracenis occupata, Calixtus II. Archiepiscopatum Emeritensem *meritis & reverentia beatissimi Jacobi Apostoli in Compostellanam Ecclesiam* transtulerat. Alterum documentum est Synodus Ovetensis, cui subscriptus legitur *Didacus Jacobensis Archiepiscopus*. Hæc Synodus in vulgatis affigitur anno 1115. Sed cum Emeritensis Archiepiscopatus (si Adelphonsi privilegium genuinum sit) Compostellam translatus fuerit a Calixto II. qui Pontifex creatus fuit an. 1119. ea Synodus, in qua Didacus Jacobensis, seu Compostellanus Archiepiscopus vocatur, post annum 1119. habita dicenda est. Forte annus 1115. errore librariorum scriptus fuit pro anno 1125. Porro duos Didacos I. & II. Compostellanam Ecclesiam rexisse deteximus ex MS. duodecimi sæculi. Hujus apographum conservatur apud Comitem Josephum Garampium Canonicum Basilicæ S. Petri, & archivo Vaticano præfectum, qui nobis hæc de iisdem Didacis communicavit. Memoratum exemplum, Ecclesiæ S. Jacobi de Compostella descriptionem exhibet. In hac ea Ecclesia incepta dicitur *sub Episcopo Didaco I. & strenuissimo milite, & generoso viro in æra MCXVI.* idest anno Christi 1078. Porro ubi describitur tabula argentea

tom. 12. Concil. Ven. edit. col. 1402.

Ibi col. 1219. Ovetensis Concilii tempus emendatur.

Duo Didaci Episcopi Compostellani.

A opere anaglyptico ornata, proferuntur hi versus in ea insculpti, in quibus Didacus II. laudatur.

Hanc tabulam Didacus Præsul Jacobita secundus
Tempore quinquenii fecit Episcopii.
Rex erat Alfonsus, gener ejus Dux Raimundus,
Præsul præfatus quando Peregit opus.

Huic secundo Didaco Gregorii collectio convenit, qui postquam archiepiscopalem dignitatem S. Jacobi caussa obtinuit, in Concilio Ovetensi *Jacobensis Archiepiscopus* vocatus fuit, in his versibus *Præsul Jacobita*, & in nuncupatoria præsentis collectionis *S. Jacobi Ecclesiæ pontificali infula decoratus*. Forte post hanc dignitatis accessionem sub Calixto II. Gregorius Presbyter Romanus Didaci ipsius hortatu collectionem lucubravit, eidemque ipsam direxit.

III. Laudatus Oudinus duos MSS. codices Colbertinos laudat signatos 696. & 4047. & quatuor tantum libros commemorat. At codex Vaticanus collectionem in octo libros distinctam exhibet: singulos vero libros dividit in plures titulos, qui plura item decreta ac testimonia comprehendunt; ac propterea non ita exiguum est opus, ut multi post Antonium Augustinum suspicati sunt. Epistolam nuncupatoriam, & librorum titulos ex Vaticano codice heic proferimus.

„ (1) D. D. Sancti Jacobi Ecclesiæ pontificali in-
„ sula digne decorato Gregorius Presbyterorum hu-
„ millimus salutem.

„ Petistis jam dudum & hoc sæpe, ut opus ar-
„ duum ac supra vires meas aggrederer, librum ca-
„ nonum scilicet, ex Romanorum Pontificum de-
„ cretis, aliorumque sanctorum Patrum auctoritati-
„ bus, atque diversis authenticis Conciliis utiliora
„ sumens, seriatim componerem. Id vero non id-
„ circo a me inscio placuit requirere, ut aut ve-
„ stra sapientia huic labori ut quam multo gravio-
„ ri non sufficeret, aut plures ad id magis idoneos
„ ac prudentiores voluntarie obsecundari præceptio-
„ ni suæ non habeat; sed ut in hoc magno diu e-
„ xercitatus, ad aliorum majorum ... instructior &
„ paratior efficerer: seu etiam si in aliquo parvitas
„ ingenii mei deficeret, prudentia vestra mihi ma-
„ gistra & auxiliatrix manus extenderet. Cujus in-
„ quisitio etsi acre ingenium expeteret, & meis vi-
„ ribus minime conveniret; & ne temerarium a
„ quibusdam judicaretur, timerem; tamen ne tan-
„ tum ac talem virum recusatione offenderem, ac-
„ quievi; ac tandem hac maxime fiducia, ut vestra
„ auctoritate interposita, a detrahentium morsibus
„ defenderer, vestræ jussioni parui. Sicut enim olim
„ in Ecclesia & quotidie negotiis negotia varie suc-
„ cedunt, atque multarum caussarum pro temporis
„ eventu actiones succrescunt; sic sub titulis uni-
„ cuique congruentia capitula, auctorum tempore
„ perspecto plurima connexui, & octo librorum di-
„ stinctionibus volumini compendiose finem impo-
„ sui. Cui pro ratione compositionis, a vobis aucto-
„ ritate sumta, *Polycarpi* nomen convenienter in-
„ didi. Quod vestram obnixe deprecor industriam,
„ ut compositionem perspiciat, atque perspiciendo
„ si quid deesse, aut si quid magis quam deceat (in-
„ esse) cognoverit, cauta consideratione quod decens
„ est compleat, & quod indecens est removeat. Ap-
„ probandus vero ad laudem vestram & ad obedien-
„ tiam vestræ jussionis augendam moderatione habi-
„ ta comprobor. Præterea ne per libri seriem lecto-
„ rem res indistincta turbaret, hujus operis titulos
„ præponere placuit, ut suis locis colligere possit
„ quod sub numero competenti prædictum esse co-
„ gnoscit.

IV. Libro primo agit de primatu Romanæ Ecclesiæ, & privilegiis ejus tit. 27.

Libro secundo de Prælatorum electione, ordinatione, pallio, & de aliorum Clericorum ordinibus tit. 38.

Libro tertio de Ecclesiis, Monasteriis, decimis, oblationibus, de celebratione officiorum, jure Ecclesiarum, & Monasteriorum: de Corpore Christi, ejusque custodia: de baptismo, & impositione manus, de ritibus, de divinis Scripturis, de celebratione Pas-

(1) Oudinus loco laudato ex MSS. codd. quos laudat, Colbertinis, titulum, qui in Vaticano deest, & nuncupatoriæ initium producit his verbis: *Prologus Gregorii S. Romanæ Ecclesiæ super exceptum de Romanorum Pontificum & aliorum Sanctorum auctoritatibus. Dilecto Domino D. Sancti Jacobi Ecclesiæ &c.*

Paſchæ, de prædicatione, conſuetudinibus, jejuniis &c. tit. 30.

Libro quarto qualiter lex Dei ſit legenda, & de officiis Epiſcoporum: de Chorepiſcopis, de Abbatibus, de Monachis, de monialibus, de diaconiſſis, de viduis, de Clericorum reatibus tit. 40.

Libro quinto de judiciis tit. 8.

Libro ſexto de Imperatoribus, Principibus, & reliquis Laicis: de conjugiis & matrimonio, ac de delictis variis: de pœnitentia & pœnitentibus: de juſta miſericordia: de bono obedientiæ: ne Chriſtiani temere ſe exponant periculis tit. 23.

Libro ſeptimo de excommunicatione, de poteſtate ligandi, de unitate Eccleſiæ, de ſchiſmate, de hæreticis & ſchiſmaticis, de vindicta &c. tit. 16.

Libro octavo de infirmis, de morte & purgatorio, de ſepultura & oblationibus pro defunctis, de immortalitate animæ, de tormentis malorum, de receptione animarum juſtorum in cælum ante reſurrectionem corporum tit. 10.

CAPUT XVIII.

De aliis manuſcriptis nondum editis collectionibus.

I. COncludemus hunc tractatum brevi recenſione aliquot collectionum, quæ in bibliothecis latentes vel a nobis inventæ ſunt, vel ab aliis indicatæ fuerunt. Pleræque digeſtæ ſunt ſæculo undecimo, quo ſtudium ſacrorum canonum efferveſcere ac latius propagari cœpit. Licet vero omnes ex iiſdem fontibus derivatæ, & fere etiam apocryphis plus minus infartæ in pleriſque reipſa conveniant; cum tamen librorum, aut partium diviſione maxime diſcrepent, non inutilis futura eſt brevis earum notitia.

II. Primum memoranda eſt peculiaris collectio, quæ exſtat in MS. Vat. Reginæ 973. Id autem proprium habere viſa eſt, quod cum ceteræ collectiones, quæ per loca communia in titulos dividuntur, textus cuique titulo congruentes indiſcriminatim ſubjiciant ex Decretalibus atque Conciliis, ſive etiam ex Patribus, ex Capitularibus, atque legibus Romanis; hæc ſeparatim Pontificum, Conciliorum, Patrum, ac legum textus ſub propriis cujuſque titulis profert. Poſt brevem ſcilicet præfationem, quæ incipit: *Quoniam quorundam Romanorum decreta Pontificum* &c. deſcribit primo ſelecta Pontificum decreta inchoans ab apocryphis Clementis, Anacleti, Evariſti &c. ac ordine chronologico ceterorum decreta producit uſque ad Nicolaum I. Joannem VIII. Alexandrum II. & Urbanum II. ex quo hæc collectio, undecimo ſæculo concinnata cognoſcitur. Omnia vero cujuſque Pontificis decreta in titulos diſtributa ſimul coeunt, nec cum decretis aliorum Pontificum immiſcentur, ſed poſt decreta Clementis in titulos diſtincta, alia titulorum diſtributione ſubduntur decreta Anacleti, & ſimiliter de reliquis Pontificibus. Poſt decreta Pontificum, eadem ratione in titulos diſtributi ſubjiciuntur canones cujuſque Concilii. Exordium ſumitur a Nicænis: concluditur autem cum canonibus Concilii Hiſpalenſis II. in quibus auctor Iſidorianæ collectionis ordinem ſequutus eſt. Dein teſtimonia producuntur ex dictis Patrum, in quibus (raro tamen) quidam canones Conciliorum immiſcentur, nec non ex Capitularibus, ex Novellis, atque Theodoſiano Codice.

III. MS. exemplum Vat. 3832. ſæculi XI. vel XII. poſt nonnulla integra, vel in partes ſecta documenta ex Pſeudoiſidoro excerpta collectionem profert in duos libros diſtinctam, quorum primus continet capitula ſive titulos 360. ſecundus vero fere totidem, qui tamen non ſignantur numero niſi uſque ad titulum 54. Primum caput libri primi inſcribitur *De primatu Romanæ Eccleſiæ*, & incipit: *Si difficile & ambiguum* &c. quod caput ex hac collectione fortaſſis exſcriptum, cum ſeparatim inventum fuerit a Joanne Wendelſtino, uti nos quoque illud ſeparatim nacti ſumus in MS. Vat. 4977. & in alio apud Eminentiſſimum Paſſioneum; ab eodem editum fuit cum Hadriana collectione Moguntiæ anno 1525. & exinde inſertum legitur tom. 1. Conciliorum edit. Ven. col. 65. Alia capitula agunt de Monaſteriis, de judiciis, de matrimonio, de perjuriis, de Clericis, de ordinibus &c. Scatet undique documentis ſuppoſititiis. Decretum Gelaſio inſcriptum de libris recipiendis, vel non recipiendis interpolatum producit, de quo dictum eſt part. 2. c. 11. §. 5. Profert ordinem ad dandam pœnitentiam, cujus initium eſt: *Presbyteri admonere debent plebem ſibi ſubjectam* &c. uti apud Burchardum legitur lib. 19. c. 2. & ſeqq. In fine additur epiſtola Urbani Papæ ad Gibeardum Conſtantienſem Epiſcopum data XIV. Kal. Maji anno 1089. quæ edita eſt tom. 12. Concil. col. 737. Hinc collectionis tempus colligi poteſt.

IV. Codex Vat. 1339. ſæculi XI. collectionem canonum complectitur diſtributam in libros quinque, cui hic titulus majuſculis litteris ſcriptus præfigitur pag. 15. *In Chriſti nomine incipit liber canonum ex multis ſententiis Patrumque dictis defloratus, in quo conſtant remedia animarum ex diverſis Doctoribus compta pro omnibus, qui in innumerabilibus caſibus lapſi ſunt. Omnia, dilectiſſimi fratres, quæ ad utilitatem animarum pertinent, in hoc valebitis reperire volumine, quod niſi partibus, qui in his diviſus reſulget* (legendum videtur *quod ſi partibus quinque diviſum reſulget*) *non temeritatis cauſſa, ſed caritatis remedioque languentium profecto hic congeſtus eſt liber: unde ſi lector prudens perſcrutari curaverit, de cunctis vitiis dignam in eo inveniet medicinam.* In præfatiuncula, quæ ſubſequitur, hæc collectio *Manuale* vocatur, eaque congeſta dicitur *pro amore cujuſdam Luponis Sacerdotis valde amabilis*. Liber primus diviſus in capita 164. inſcribitur: *De gradibus & nominibus, de miniſteriis ac meritis, de qualitate vel ordinatione Clericorum*. Secundus diſtributus in capita 178. *De Primatibus Eccleſiæ, & de Concilii temporibus, de vita & caſtitate Clericorum, præcipue de prohibitione conſortii cum mulieribus, & de feminis, quæ in fornicatione cum Clericis deprehenſæ ſunt*. Tertius diſtinctus in capita 271. *De baptiſmo, & chriſmate, atque de die dominico, ac feſtivitatibus Sanctorum*. Hæc in titulo hujus libri tertii. At ex tabula capitulorum addendum eſt: *De decimis & redditibus Eccleſiæ, earumque diviſione, de oblationibus vivorum & defunctorum: de tribus generibus eunuchorum, de tonſura, de miniſterio altaris, de horis canonicis, de excommunicatione, de ſepultura, de Euchariſtia, qualiter accipienda ac veneranda ſit: de ſortibus & auguriis, de ducatu barbarorum, de beſtiis immitibus, de origine ſervorum*. Liber quartus diſſectus in cap. 444. hoc titulo prænotatur: *De utilitate pœnitentiæ & gratia communionis etiam in ultimis poſitis, & de aliis cauſſis Chriſtianitatis obtentis*. De variis autem criminibus & de operibus ſatisfactoriis late diſſeritur. Liber quintus in cap. 240. *De legitimis conjugiis, & de raptoribus, & plurimis nuptiis, atque de concubinis*. Cuique libro præmittitur tabula capitulorum hac epigraphe: *Incipiunt capitula*. Tabula autem libri quinti ſic inſcribitur: *Incipit Breviarium*; ex quibus patet *Breviarium* & *Capitula* promiſcue uſurpari. Teſtimonia proferuntur ex Scriptura, ex Conciliis, & epiſtolis Romanorum Pontificum, tum ſinceris, tum apocryphis, ex SS. Patribus, ac potiſſimum ex S. Iſidoro Hiſpalenſi, & quædam etiam ex Capitularibus, ac legibus Juſtinianeis. Conciliorum & Pontificum decreta ſuppeditarunt præcipue collectiones Hadriana & Iſidoriana. Quædam etiam ex collectione Hibernenſi videntur excerpta.

Capitula & Breviarium promiſcue accepta.

V. Aliam collectionem in ſeptem libros diſtinctam exhibet codex Vat. 1346. Hujus ætas cognoſcitur ex præmiſſo catalogo ſummorum Pontificum, qui prima manu ita deſinit in Paſchali II. ut dies obitus ejus eadem manu omiſſus, poſteriori manu notatus fuerit; & dein alio caractere additi alii ſubſequentes Pontifices uſque ad Alexandrum III. Hæc itaque collectio lucubrata fuit ineunte ſæculo XII. ſub Paſchali II. cujus quidem epiſtola 88. ad milites & oppidanos de S. Geminiano ante ipſam collectionem deſcribitur. En ſingulorum librorum titulos. Liber primus de rebus ad Romanos Pontifices, & Romanam Eccleſiam pertinentibus. Secundus de Epiſcopis. Tertius de Clericis. Quartus de variis

tom. 12. Conc. col. 1038.

variis rebus ad Clericos pertinentibus. Quintus de Sacramento baptiſmi, & de his ad baptiſma pertinentibus, nec non de Monachis & Monaſteriis. Sextus varia de laicis. Septimus de peccatis & pœnitentia &c.

VI. Codex Vat. 1349. ſæculi IX. vel X. collectionem in libros novem diſtributam continet. Ea caractere perdifficili ſcripta eſt, nec ob anguſtias temporis licuit niſi ſolos librorum titulos exſcribere, quos heic exhibemus. Liber primus *de ordine Clericorum, vel ordinatione*. Secundus *de Conciliorum celebratione vel Synodorum*. Tertius *de miniſteriis eccleſiaſticis*. Quartus *de Monachis, vel Monialibus*. Quintus *de gratia baptizandorum, vel de Chriſtianitate*. Sextus *de gratiſſima canonum collectione*: qui titulus ad epigraphen collectionis Hibernenſis retertur; ex qua heic quoque exſcripta leguntur illa: *Quæ Scripturarum teſtimoniis & Sanctorum dictis roborata: ubi ſi quidpiam diſcordare videatur, illud* (ex) *eis eligendum eſt, quod majoris auctoritatis eſſe decernitur*. Confer ſupra cap. 7. §. 1. num. 2. Septimus *de homicidiis & ſceleribus, & vindictis eorum; de conjugationibus licitis, vel illicitis; de adulteriis & fornicatione, de furto, & de jejuniis, & orationibus*. Octavus *de utilitate pœnitentiæ*. Nonus *de judicio pœnitentium*. Afferuntur textus non ſolum ex Conciliis, & decretis Pontificum, verum etiam ex Scripturis, & Patribus; ac ex Juſtiniano. Plura aliis, qui commodius poterunt, in hac collectione, quæ multum vetuſta eſt, expendenda relinquimus.

VII. Collectio in duodecim libros diſtincta legitur in MS. Vat. Palat. 584.

Liber I. De Pontifice, Primatibus, Metropolitanis &c. c. 187.

II. De ſacris ordinibus c. 188.

III. De vita Clericorum, de Monachis & Laicis c. 220.

IV. De Eccleſiis & celebratione Miſſarum, de oblationibus & decimis, de ſepulturis, & de libris in Eccleſia legendis c. 241.

V. De Sacramentis, eorumque perceptione, & obſervatione c. 198.

VI. De feſtis & diverſorum temporum jejuniis c. 82.

VII. De homicidiis c. 99.

VIII. De conjugiis, & de variis criminibus in materia carnis c. 183.

IX. De Synodo & judiciis eccleſiaſticis c. 184.

X. De Regibus, & Principibus, de Comitibus, judicibus, teſtibus, & de variis delictis, & de criminoſis hominibus c. 179.

XI. De vitiis principalibus eorumque remediis, de pœnitentia & reconcialiatione infirmorum c. 177.

XII. De virtutibus & qualitate hominis creati, de prædeſtinatione, de mortis origine, de animabus poſt mortem, de igne purgatorio, de igne æterno, de Antichriſto, de die judicii, de pœna malorum & gloria juſtorum c. 116.

Non pauca ex apocryphis inſerta præfert.

VIII. Rariora teſtimonia ex ſuppoſititiis documentis occurrunt in MS. collectione conſervata apud Cardinalem Paſſioneum, quæ libris tredecim digeſta fuit. Deeſt liber primus. Secundus vero initio mutilus deſinit in cap. 56. Tertius inſcribitur, *De multimodis cauſſis* c. 61. Quartus, *De baptiſmo & chriſmate, de die dominico & feſtivitatibus Sanctorum, & de infirmis, ſeu de decimis, & de oblationibus fidelium* cap. 38. Quintus, *De taciturnitate, & Clericis negotiatoribus, aut arma bajulantibus, atque venationem exercentibus* cap. 13. Sextus, *De homicidiis* c. 58. Septimus, *De veritate & falſitate, hoc eſt, de falſis teſtibus* c. 47. Octavus, *De juramento & perjuriis* c. 15. Nonus, *Quod oportet omnibus Chriſtianis ex corde inimicis dimittere* c. 18. Decimus, *De abſtinentia a carne & vino, de morticino & ſuffocato, de his qui immunda comedunt, & de negligentia ſacrificiorum* c. 27. Undecimus, *De canonicis horis, & de Euchariſtia, & de excommunicatione, de ſepultura, & de ſortibus, divinationibus, & ſortilegiis* c. 51. Duodecimus, *De utilitate pœnitentiæ* c. 75. Decimus tertius, *De Epiſcopis ordinandis, & Abbatibus, & Presbyteris; & aliis ordinibus eccleſiaſticis, & de ſervis eccleſiaſticorum* c. 135. Hæc de collectionibus manuſcriptis, quas nos ipſi reperimus.

IX. Nunc de iis, quarum alii mentionem fecerunt. Gerhardus Von Maſtricht in Hiſtoria Juris Eccleſiaſtici num. 413. collectionem laudat deſcriptam in membranaceo ſuæ bibliothecæ codice, ac in tres libros diſtinctam. In primo libro ſunt tituli 45. in ſecundo tit. 56. in tertio tit. 46. ille vero prioris tantum libri titulos retulit. Notat porro præter complura fragmenta e ſuppoſititiis epiſtolis priſcorum Romanæ Sedis Antiſtitum, inter ea, quæ ex ſinceris aliorum Pontificum litteris proferuntur, legi aliquot decreta Agathonis, Nicolai, & Adriani II. cujus ſanctiones ordine non interrupto inſeruntur libro ſecundo. Si recentiora hujus collectionis decreta ſunt illa Adriani II. eadem collectio ſub finem noni ſæculi, vel ſaltem ante undecimum concinnari potuit. Idem Scriptor hanc notationem in fine libri tertii exaratam recitat. *Si quis in his libris, quos de corpore canonum excerpſimus, aliquid invenit, quæ* (ita codex) *aut deſpicienda judicat, ignoſcat paupertati ſenſus noſtri. Nos tamen deputamus plurimorum ſententiam ſingulorum ſumtionibus præferendam* &c. Hæc ab imperito collectore perperam excerpta deteximus ex poſtremis periodis præfationis collectionis Acherianæ, de qua egimus cap. 8. ubi congruentius & emendatius legitur: *In quibus* (libris) *ſi quiſquam aliquid invenit de talibus Conciliis, quæ aut deſpicienda, aut non recipienda judicat, ignoſcat paupertati ſenſus noſtri. Nos tamen dignum putamus, plurimorum ſententiam ſingulorum ſuſpicionibus præferendam; & in quibuſcumque rebus generalium Conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum Synodorum, quæ per ſingulas provincias factæ ſunt, quam proprium noſtrum ſequendum ſenſum.*

Synodorum provinc. auctoritas

X. Antonius Auguſtinus in ſuis operibus duas collectiones ſæpe commemorat, quarum alteram Tarraconenſem vocat, alteram Cæſarauguſtanam. Tarraconenſis in ſex libros diſtributa eſt, de qua hæc refert Antonius Auguſtinus Soc. Jeſu in Appendice ad Antonii Auguſtini Archiepiſcopi Tarraconenſis judicium de quibuſdam veteribus canonum eccleſiaſticorum collectoribus c. 33. *Tarraconenſis, quam alias Populeti nominat Archiepiſcopus, ex inſigni Monaſterio Ciſtercienſium Monachorum regio, duodecim millibus Tarracone diſtanti, quod vulgo* Populeti, *ſive* Poblete *dicitur, dono data ei fuit: & quia auctoris nomine carebat, hæc ex diœceſi Tarraconenſis ab eo nominatur*. Notat porro recentiora hujus collectionis documenta eſſe decreta Gregorii VII. Hanc Correctores Romani aliquando adhibuerunt, & in indice librorum vocant quidem *collectionem decretorum Romanorum Pontificum ab Auguſtino Archiepiſcopo Tarraconenſi*; in notis autem quandoque nominant *antiquum codicem Monaſterii Populeti*.

Collectio Tarraconenſis, ſeu Populeti.

XI. De Cæſarauguſtana vero collectione ipſe Archiepiſcopus Antonius Auguſtinus dialogo 5. de emendatione Gratiani affirmat, eam ad ſe miſſam fuiſſe ex Monaſterio Carthuſianorum Cæſarauguſtano, quo pervenerat poſt obitum Hieronymi Zuritæ regii Hiſtorici. In quindecim libros diviſa eſt; & cum poſt Urbanum II. reliquorum Pontificum non meminerit, eo tempore ſcripta creditur. Hujus apographum nacti ſumus in MS. Barberino 2864. in cujus fronte hic titulus legitur: *Liber Cæſarauguſtanus Aulæ Dei Hieronymi Zuritæ*. Alium codicem Vat. 4976. cartaceum hujus collectionis invenimus, ſed in fine mutilum, quippe qui novem tantum libros integros continet, & decimum abrumpit capite 47. Titulos & capita ſingulorum librorum indicare ſufficiet.

Cæſarauguſtana collectio.

Liber I. *De ratione & auctoritate, & quæ cui ſit præponenda* c. 64.

II. *De Romanæ Eccleſiæ privilegiis* cap. 74. al. 79.

III. *De Metropolitanis & Epiſcopis* cap. 72. al. 74.

IV. *De variis delictis & officiis Epiſcoporum & Clericorum* c. 103. al. 122.

V. *De judiciis eccleſiaſticis* c. 94. al. 97.

VI. *De*

VI. *De jurejurando & perjurio* c. 30.

VII. *De ſacrilegiis, & de privilegiis Eccleſiarum* &c. c. 111. al. 115.

VIII. *De vita Clericorum, & nominis interpretatione* c. 106. al. 119.

IX. *De vita & officio Monachorum* c. 69.

X. *De nuptiis, & virginibus* c. 141. al. 143.

Hactenus librorum titulos exhibuimus ex codice Vaticano, qui illos præfert. In ſequentibus autem libris, qui in eo codice deſunt, ſolos titulos primi capitis cujuſque libri dabimus ex apographo Barberino, quod generalibus librorum titulis caret.

XI. *Quod ſacrificium altaris verum corpus Chriſti ſit* c. 28. Id impetit Berengarii errorem medio ſæculo XI. excitatum.

XII. *Qualiter rudes prædicari debeant* c. 96.

XIII. *Quod in unica catholica Eccleſia vera Chriſti hoſtia immoletur* c. 55.

XIV. *De hæreticis & ſchiſmaticis, & quid diſtet hæreſis a ſchiſmate* c. 49.

XV. *De damnatione Conſtantini, & reordinatione eorum, qui ab ipſo fuerunt ordinati* c. 81.

XII. Duas alias manuſcriptas collectiones paſſim laudant, & ex illis canones quoſdam & decreta Pontificum referunt Conciliorum editores. Unam deſignant hac formula *Ex codice librorum quinque*, quia in libros totidem dividebatur. Alteram *Ex codice librorum ſexdecim*, propterea quod ſexdecim libros complecteretur. Iidem vero editores ea fragmenta ex ipſis codicibus referunt, quæ in vulgatis Conciliis atque epiſtolis Romanorum Pontificum non invenientes, inedita putaverunt. Verum accuratiori ſtudio deprehenſum eſt, ea fere omnia ſimiliter allegari in collectione Burchardi, qui Capitularium & aliorum poſterioris ævi Scriptorum ſententiis veterum Pontificum & Conciliorum nomina inſcripſit, ut cap. 12. n. 5. monuimus. Hinc non nemo ſuſpicatus eſt has collectiones eſſe portiones Burchardi. At non ſolum librorum numerus ac tituli, ſed ipſorum etiam canonum ordo, & quæ allegantur capitula cum Burchardi collectione nequaquam congruunt. Illud autem colligi tute poteſt, earum collectionum compilatores plura ſumſiſſe ex Burchardo, ſive ex alia poſteriori collectione, quæ e Burchardo permulta receperat.

XIII. Romani Correctores Gratiani in indice librorum, quibus uſi ſunt, laudant MS. *collectionem canonum pœnitentialium incerti auctoris ex bibliotheca Michaelis Thomaſii Epiſcopi Ilerdenſis*. Hanc Antonius Auguſtinus ex eadem bibliotheca typis impreſſit Tarracone an. 1582. Licet autem illam ſine ſcriptoris aut libri inſcriptione repererit; *Pœnitentiale Romanum* nihilominus appellavit, quod ex urbe Roma in ejus manus pervenerit. Continet hæc collectio titulos 9. ſinguli autem tituli in plura capitula diſtinguuntur. Cum laudentur decreta non tam Gregorii VII. & Urbani minoris, quam Calixti & Innocentii II. hæc collectio ſæculo XII. ſcripta perſpicitur. Ejuſdem rationis eſt ac præcedentes, atque ex iiſdem fontibus hauſta.

Hildeberti Cenoman. collectio.

XIV. Unum in fine hujus capitis non eſt omittendum. Hildebertus Cenomanenſis, poſtea Turonenſis Epiſcopus, in epiſtola ad Nemoſienſem Epiſcopum ſcripta exeunte anno 1118. vel ineunte anno 1119. de collectione canonum, cui dabat operam, ſic loquitur. *Exceptiones autem decretorum, quas in unum volumen ordinare diſpoſuimus, ad ſuum finem nondum perductæ ſunt. Opus enim hoc liberum curis pectus deſiderat, cujus nos Epiſcopus immunes fecit. Horum tamen jam explevimus partem, atque ad id peragendum quod reſtat, Epiſcopum deponemus. Peractum veſtras veniet in manus, nec opus erit, ut pro eo deferendo veſter legatus ad nos uſque fatigetur. Officii noſtri erit, vobis illud per noſtrum deſtinari.* Num hæc collectio, uti ſpoponderat, ad finem perducta & edita fuerit, non liquet. Titulus *Exceptiones decretorum*, quo eam deſignat, in cauſſa fuit, ut nonnulli huic Hildeberto tribuerint *Decretum* Ivonis, cui præmiſſa eſt Ivonis præfatio incipiens a voce *Exceptiones*, quam quidem in fine epiſtolarum Hildeberti editores Benedictini impreſſerunt, uti antea vulgata fuerat hac inſcriptione: *Hildeberti Turonenſis Epiſcopi in ſuas regularum eccleſiaſticarum Exceptiones de multiplici divinorum præceptorum genere*. Ipſi vero editores eam non Hildeberto, ſed Ivoni vindicandam exiſtimant, uti ſane illam Ivoni aſſerunt MSS. exemplaria, de quibus diximus cap. 16. ubi etiam tum Pannormiam, tum Decretum eidem Ivoni adjudicavimus. Alii vero ſuſpicati ſunt, Hildeberti potius eſſe vel Tarraconenſem, vel Cæſarauguſtanam collectionem, adde vel aliam aliquam ex præcedentibus, quæ ſub idem tempus digeſtæ, certum non habent auctorem. Niſi vero aliquid certius occurrat, nihil affirmari poteſt. lib. 2. ep. 27. edit. Pariſ. an. 1708. pag. 124.

XV. Hæ ſunt collectiones, quas ante Gratianum digeſtas explicandas cenſuimus. Illa vero Gratiani ſatis nota & a multis illuſtrata, explicatione non indiget: ac propterea in collectionibus Gratiano anterioribus, ex quibus ipſe fere omnia derivavit, laborem noſtrum concluſimus. Unum vero quantum ad eumdem Gratianum, qui non ex antiquis primigeniis fontibus integra documenta continentibus, ſed ex poſteriorum temporum collectionibus, quæ eadem documenta in partes diſſecta, & in locos communes diſtributa continent, pleraque hauſit, adnotare non inutile fuerit. Cum nimirum hæ collectiones in titulos diſtinctæ, ob methodum faciliorem plurimum afferrent commodi; his paſſim receptis, uſuque frequentiori multiplicatis earum exemplaribus, antiquorum & puriorum fontium amor ac ſtudium ſenſim obſolevit. Harum vero collectionum auctores non ſemper accurati, nec ſemper ex priſcis illis codicibus canones & decreta tranſcripſere. Vidimus quoſdam non ſemper textus integros excerpſiſſe, ſed liberiori licentia alios abbreviatos, alios aliis verbis expreſſos, alios diminutos, alios interpolatos dediſſe. Multa ex ſuppoſititiis paſſim inſerta, & quædam etiam ceteroquin ſincera alienis auctoribus attributa pluries notavimus. Vidimus etiam nonnullos ejuſmodi collectores ex vitiatis hujus generis collectionibus fere profeciſſe, & pro emendandis earum erroribus novos in excerpendo errores addidiſſe. Hinc autem detectis fontibus, e quibus fere omnia menda Gratiani profecta ſunt, quantum noſter hic labor, quo de iiſdem fontibus, ſeu collectionibus diſſeruimus, utilis eſſe queat iis qui in Gratiani ſtudio verſantur, quiſque facile intelliget. Notatio in Gratianum. ſup. c. 7. §. 1. n. 1. & §. 2. n. 3. c. 12. n. 5.

INDEX
EORUM
QUÆ IN PRÆCEDENTI TRACTATU CONTINENTUR.

PRÆFATIO ad Eminentissimum Fortunatum Tamburinum S. R. E. Cardinalem. pag. 95

PARS PRIMA.

De Græcis Canonum collectionibus.

CAP. I. *De Græca canonum apostolicorum collectione omnium antiquissima. Quænam fuerit collectio Sabini Macedoniani Episcopi Heracleensis. Prima Græci codicis canonum expressa mentio in Concilio Chalcedonensi. Codex canonum universæ Ecclesiæ a Christophoro Justello editus, non fuit vetus Græcorum codex, nec universæ Ecclesiæ. De Græca collectione Stephano Ephesiorum Episcopo tributa.* 97

CAP. II. *Antiquus canonum codex apud Græcos quinam initio fuerit, & quomodo subinde auctus.* 100

CAP. III. *De catalogis Patrum Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, atque Gangrensium: num a primævo Græco Codice derivent.* 103

§. I. *Catalogus Patrum Nicænorum Symbolo subjectus, non solum in primævo Græco Codice canonum inerat, verum etiam antiquior est ipsa collectione Græca. Provinciæ in eo designatæ sunt juxta civilem dispositionem, quæ Nicænæ Synodi tempore vigebat. Nonnullarum civilium provinciarum divisiones Concilio Nicæno posteriores probantur. Phrygia nondum divisa in duas tempore ipsius Synodi Sardicensis. S. Hilarii locus emendatus. Inscriptio Sardicensis Synodicæ apud Theodoritum vitiata. Constituitur tempus Synodi Laodicenæ.* Ibid.

§. II. *Catalogi Patrum Ancyranorum, ac Neocæsariensium, qui cum civitatum ac provinciarum nominibus in vulgatis Conciliorum exhibentur, a Græco canonum Codice alieni, & supposititii demonstrantur.* 106

CAP. IV. *De notationibus chronicis, quibus Ancyrani & Neocæsarienses canones dicuntur anteriores Synodo Nicæna, Gangrenses vero posteriores: & de vera epocha canonum Antiochenorum, ac de Synodo, in qua conditi fuerunt.* Ibid.

§. I. *Notationes chronicæ præfixæ canonibus Ancyranis, Neocæsariensibus, atque Gangrensibus, a primævo Græco Codice dimanant. Expungitur sententia, qua Gangrensis Synodus Nicæna anterior traditur, ejusque tempus constituitur. Num anteriorum Synodorum canones lecti & confirmati fuerint in Nicæna.* Ibid.

§. II. *Canonum Antiochenorum celebritas. Variæ sententiæ de eorum auctoribus, ac tempore. Ostenditur eos non pertinere, ut hactenus invaluit, ad Synodum Antiochenam ab Eusebianis hæreticis coactam in encæniis anno 341. sed ad aliam anteriorem ex Nicænis fere Patribus celebratam anno 332. Catalogus Patrum ejusdem Synodi in Conciliis vulgatus post Synodicam suppositititius probatur. De numero Patrum, qui eosdem canones edidere.* 108

CAP. V. *De canonibus Sardicensibus. Hi duplici exemplo ab ipsa Synodo editi, græce, & latine. Horum exemplorum discrimen. Quid sentiendum de insignibus variantibus lectionibus exemplarium Latinorum, ob quas nonnulli diversas interpretationes Latinas præferri opinati sunt.* 110

CAP. VI. *Num Sardicenses canones Græco canonum Codici inserti fuerint. Non omnes Græci Codices canonum fuere similes, nec in omnibus canones continua numerorum serie notati. De Sardicensium canonum auctoritate apud Græcos etiam Orientales.* 112

CAP. VII. *De Patrum Sardicensium subscriptionibus ac numero. Accuratus ipsorum catalogus ex certioribus monumentis contextus. Num Sardicensis Synodus fuerit œcumenica.* 117

PARS SECUNDA.

De antiquioribus collectionibus Latinis, quæ vel sunt anteriores Dionysio Exiguo, vel ex fontibus Dionysio anterioribus originem ducunt.

CAP. I. *De primæva canonum collectione apud Latinos præsertim Romanos, quæ solos Nicænos canones & Sardicenses simul junctos complectebatur.* 122

§. I. *Canones, qui olim apud Latinos præsertim Romanos auctoritatem habuere, soli fuerunt Nicæni & Sardicenses. Expungitur sententia, qua alii Græci canones Nicænorum nomine laudati, aut in Nicæna Synodo confirmati dicuntur.* Ibid.

§. II. *Nec Antiocheni, nec Constantinopolitani canones a Romana Ecclesia olim recepti. Constantinopolitana Synodus ejusque symbolum post Chalcedonense Concilium a Latinis celebrata; nec tamen eadem Synodus habita fuit ut œcumenica nisi aliquanto post, nec canones ejus recepti usque ad S. Gregorium Magnum, sed solum symbolum ejus receptum. Ante Chalcedonense hæc Synodus ab ipsis Græcis non fuit recensita inter Concilia œcumenica. Siricii ac Cælestini verba pro Græcorum canonum usu apud Latinos objecta explicantur. Eorum usus apud eosdem inductus sæculo VI.* 123

§. III. *De conjunctione canonum Nicænorum & Sardicensium, qua hi postremi sine proprio Sardicensium nomine Nicænis subjecti pro Nicænis habebantur. Diversæ originis collectiones Latinæ hanc eorumdem canonum conjunctionem atque appellationem apud Latinos pervulgatam probant. Hinc omnis doli & fraudis expertes cognoscuntur Romani Pontifices, qui Sardicenses canones Nicænorum nomine allegarunt. Similis canonum utriusque Synodi unio fuisse videtur in aliquo prisco Græcorum codice.* 125

§. IV. *Num Romanorum Pontificum decretales epistolæ in unum codicem una cum canonibus Nicænis & Sardicensibus relatæ & editæ fuerint.* 129

CAP. II. *De antiquis versionibus canonum Synodorum Græcarum ante Dionysianam lucubratis.* 130

§. I. *Versiones peculiares Latinæ canonum Nicænorum ab Ecclesiis Latinis olim adhibitæ, & distinctæ ab interpretationibus universi Græci Codicis canonum. Quæ particulæ Nicæni Concilii supersint ex antiqua versione apud Romanam & Africanam Ecclesiam recepta. Integra canonum ejusdem Concilii versio in MS. Vaticano Reginæ nobis conservata. Abbreviationes eorumdem canonum lucubratæ a Rufino, & a Gallicanis usurpatæ.* Ibid.

§. II. *De versione totius Græci Codicis canonum, quæ Isidoriana vocari solet.* 131

§. III. *De alia versione, quæ Prisca appellatur.* 132

CAP. III. *De canonibus Ecclesiæ Africanæ, qui in omnes fere collectiones Latinas antiquas fuerunt inserti, & de vetustis eorum codicibus.* 134

§. I. *Necessitas differendi de canonibus Africanis. Recensentur codices & collectiones, in quibus Africani canones continentur. De antiquitate collectionis Synodorum Africæ, quæ in collectionibus Hispanica & Isidoriana recepta est. Duo codices canonum Africanorum producti in Synodo Carthaginiensi anni 525. De canonibus Synodorum Carthaginiensium sub Grato & Genethlio, qui in uno ex iisdem codicibus continebantur.* Ibid.

§. II. *De Synodis Africanis sub Aurelio Episcopo Carthaginiensi celebratis, quæ in alio codice producto*

ducto in Synodo anni 525. erant descriptæ. Earum catalogus. De Concilio Hipponensi anni 393. ac de duobus Carthaginiensibus I. & II. sub Aurelio. 135
§. III. *Restituitur Synodus Carthaginiensis anni 397. tertia sub Aurelio habita V. Kalendas Septembris, in qua Breviarium canonum Hipponensium lectum, confirmatum, & gestis insertum fuit. Quantum Africani Romanæ Sedis auctoritati detulerint. Subscriptiones Episcoporum laudatæ Synodi ex optimo codice erutæ.* 137
§. IV. *De Synodo Carthaginiensi anni 398. VI. Iduum Novembris edita ex collectione Isidori. Statutorum, quæ in ea continentur, antiquitas atque celebritas ex aliis MSS. collectionibus comprobata. In aliis codicibus inscribuntur* Statuta Ecclesiæ antiqua, *in aliis* Statuta antiqua Orientis. *Diversus statutorum ordo a vulgato in plerisque MSS. notatur. Non pertinent ad ullam Synodum Africanam. Sunt collectio, seu abbreviatio antiquorum canonum partim Orientalium, partim Occidentalium. Formulæ in ordinatione Officialium Ecclesiæ in fine adjectæ.* 141
§. V. *De Concilio Carthaginiensi anni 349. & de duobus aliis anni 401., quæ sunt Concilia IV. V. & VI. sub Aurelio. Alterum Concilium anni 401. restituitur.* 143
§. VI. *Milevitana Synodus anni 402. apud Isidorum ex plurium Synodorum canonibus compacta. Sincera & integra apud Dionysium legitur. De aliis Synodis sub Aurelio ab octava ad decimam quintam.* 144
§. VII. *De Synodo Carthaginiensi XVI. anni 416. Vindicatur ejus canon editus contra illam Pelagianorum sententiam, qua parvulis absque baptismo decedentibus tribuebant salutis & quietis locum extra regnum cælorum.* 145
§. VIII. *De celeberrima Synodo Carthaginiensi XVII. anni 419. in qua anteriora Concilia lecta & inserta fuere. Isidorianæ & Dionysianæ collectionum defectus. Duæ hujus Synodi actiones, & quid in unaquaque actum sit. De gestis post hanc Synodum ob exemplaria canonum Nicænorum, & de exemplo versionis ab Attico Constantinopolitano missæ in Africam. Authentica ejus subscriptio e MSS. edita.* 147
§. IX. *De Synodis Carthaginiensibus XVIII. XIX. & XX. sub Aurelio. De Synodo Hipponiregiensi anni 427. Aliæ Synodi provinciæ Byzacenæ laudatæ a Ferrando. Integer codex canonum Africanæ Ecclesiæ quid continere deberet. Observationes in vulgatum Codicem canonum Africanæ Ecclesiæ.* 149
CAP. IV. *De collectione canonum vetustissima omnium detecta in MS. Vaticano Reginæ 1997. De Synodis sub Symmacho celebratis. Tempus figitur Synodi Palmaris. Duæ epistolæ formatæ ex eodem codice editæ.* 151
CAP. V. *De collectione in pervetusto MS. Corbejensi descripta.* 154
CAP. VI. *De collectione quæ continetur in duobus MSS. Lucano 88. & Colbertino 784.* 155
CAP. VII. *De alia collectione, quæ conservatur in MSS. Barberino 2888. & Vat. 1342.* 156
CAP. VIII. *De collectione a Quesnello edita, & hoc tomo recusa. De alia collectione Colbertina 3368.* 159
CAP. IX. *De collectione, quæ continetur in MS. 55. Capituli Cathedralis Ecclesiæ Veronensis. De Synodo Antiochiæ celebrata circa an. 379. Tomus Occidentalium in ea productus & subscriptus detegitur. Præstantia hujus collectionis ex versione antiquissima & documentis in ea conservatis.* 160
CAP. X. *De collectionibus Gallicanis.* 163
§. I. *Vetusti codices canonum apud Gallicanos plures privato studio conditi, nullus publica auctoritate digestus & editus. De celebrioribus hujusmodi codicibus, ac præsertim de Vat. Palat. 574.* ibid.
§. II. *Explicatur, notationibusque illustratur collectio MS. Vat. Palat. 574. Canones Nicæni ex abbreviatione Rufini a Gallicanis recepti. Sardicenses Nicænorum nomine inscripti, & cum Nicænis nunc abbreviatis, nunc integris apud eosdem Gallicanos conjuncti. Canon Neocæsariensis inter titulos a Joanne II. missos ad Cæsarium Arelatensem ex eodem codice in vulgatis supplendus. Synodus Arelatensis II. videtur potius antiqua collectio canonum, quam Synodus, ejusque tempus figitur.* ibid.
§. III. *Additamenta ejusdem codicis recensentur.* 166
§. IV. *De collectione Gallicana contenta in MS. Vat. 3827. Versus ex hoc codice editi in funere Lotharii I.* 167
§. V. *De alia Gallicana collectione, quæ exstat in MS. Colbertino 3368.* ibid.
CAP. XI. *De collectionibus pertinentibus ad causas Nestorii, Eutychis, ac præsertim Acacii.* 168
§. I. *De duabus collectionibus ad Nestorii, & aliis duabus ad Eutychis causam pertinentibus. Primæva Ephesina collectio e MS. Veronensi descripta & suppleta.* ibid.
§. II. *De collectionibus in causa Acaciana. Descriptio duorum codicum, Virdunensis, & Veronensis.* 170
§. III. *De integra collectione omnium, quæ hactenus prodierunt, documentorum in causa Acacii. Quædam spuria notantur, & a Græco conficta ostenduntur ante Synodum quintam. Duæ epistolæ perperam inscriptæ. De tribus fragmentis a Baluzio editis.* ibid.
§. IV. *De epistolis, additamentis, & tractatibus Gelasianis, qui in dubium a nonnullis vocantur.* 172
§. V. *Decretum de libris recipiendis vel non recipiendis num & quatenus Gelasio tribuendum. Triplex ejusdem decreti forma proponitur, codicumque varietas notatur. Idem decretum alicubi divisum in duo. Codices, qui Damaso, vel Gelasio, vel Hormisdæ decretum adscribunt. Quid cuique asserendum videatur.* 175
CAP. XII. *De MS. collectione Avellana. Duæ antea ineditæ epistolæ Hormisdæ, & quædam fragmenta ex hac collectione producta.* 178
CAP. XIII. *De collectionibus Thessalonicensi, & Arelatensi.* 183

PARS TERTIA.

De collectionibus Dionysianis, & ceteris, quæ a Dionysio profecerunt.

CAP. I. *De collectione Dionysii Exigui.* 186
§. I. *Cassiodorii testimonium de Dionysio. Collectionis Dionysianæ partes duæ, earumque descriptio. De continuata numerorum serie in canonibus Græcis. Justelli editio duo additamenta a Dionysio aliena in secunda parte recepit. Puri Dionysii codices rari, & cum Hadrianeis non confundendi.* ibid.
§. II. *De Dionysianæ collectionis præstantia. Num Dionysius primus collegerit decretales Romanorum Pontificum. Animadversiones in eamdem collectionem. Quantum hæc propagata fuerit. De tempore quo condita fuit.* 188
§. III. *Descriptio codicis Vat. Palat. 577. qui solam primam partem Dionysianæ collectionis, seu potius primum ejus fetum continet. Discrimen ejusdem non exiguum ab ea, quam Dionysius secundis curis digessit.* 190
CAP. II. *De collectione, quam Hadrianus Papa I. Carolo Magno tradidit.* 191
CAP. III. *De collectione Additionum Dionysii.* 194
CAP. IV. *De collectione Hispanica.* 197
§. I. *Præcipui auctores qui de hac collectione egerunt. Quomodo compacta. De ejusdem codicibus.* ib.
§. II. *De primigenia hujus collectionis editione. Tabula eorum, quæ in ea continebantur. Epistola Innocentii I. ad Aurelium a nota suppositionis Isidorianæ eximitur.* 198
§. III. *De tempore, loco, & auctore ejusdem collectionis.* 201
§. IV. *De additamentis, quæ primigeniæ collectioni Hispanicæ subinde accesserunt. Vindicantur documenta in auctiore collectione Hispanica subjecta Concilio CP. II. alias generali sexto.* 202
§. V. *Notabilis distinctio codicum originis Hispanicæ & originis Gallicanæ.* 203
§. VI. *De his, qui ex codicibus collectionis Hispanicæ documenta ediderunt, vel emendarunt, ac præsertim de Joanne Baptista Perezio.* 205
CAP. V. *De collectione Hadriano-Hispanica, quæ exstat in MS. Vaticano 1338.* 207

CAP. VI. *De collectione Isidori Mercatoris.* 208
§. I. *De spuriis hujus collectionis documentis. Quam sero impostura detecta. Num Nicolaus I. ejusmodi collectionem approbarit. Potiora suppositionis argumenta proponuntur.* ibid.
§. II. *Alia documenta sincera eidem collectioni inserta, quibus e fontibus hausta fuerint. Quanti interfit hos fontes detegere ad ea discernenda, quæ Pseudoisidorus confinxit. Quædam sincera documenta ab eodem interpolata. Duæ ultimæ Synodi Symmacho attributæ, & Capitula Hadriano I. asserta, quæ genuina a multis creduntur, ab eodem Pseudoisidoro suppositia demonstrantur.* 209
§. III. *Quo fine Pseudoisidorus tot documenta spuria supposuerit. Num his documentis suppositiis disciplina ecclesiastica immutata sit.* 211
§. IV. *De auctore & tempore ejusdem collectionis.* 212
§. V. *De codicibus Isidorianis. Ordo & catalogus documentorum hujus collectionis sumtus ex antiquissimo omnium MS. Vat. 630. Spuria, sincera & interpolata accurate discernuntur.* 213
§. VI. *De quibusdam MSS. codicibus, qui Isidorianam collectionem non omnino puram, aut integram continent. Quædam epistolæ apocryphæ Pseudoisidoro perperam attributæ.* 217
CAP. VII. *De Additionibus Isidorianæ collectionis a Merlino editæ, quæ continentur in MS. Vat. 1340. ac in aliis duobus bibliothecæ Venetæ S. Marci.* 219
CAP. VIII. *De codice Cantabrigensi, quem Fabricius, & Larroquanus laudant. De duobus MSS. Vatt. 1343. & 1344. Epistola S. Gregorii Magni, qua Augustini interrogationibus respondet, cum proœmio nondum impresso, & forma a vulgatis diversa ex iisdem MSS. producitur.* 221

PARS QUARTA.

De antiquis canonum Breviationibus, aliisque collectionibus Latinis in titulos & locos communes distributis ad Gratianum usque.

CAP. I. *De Breviatione canonum Ferrandi Diaconi Carthaginiensis. Plures obscuræ allegationes explicatæ, aliæ suppletæ vel emendatæ, quæ novæ editioni utiles erunt.* 225
CAP. II. *De Collectione, seu Capitulis S. Martini Episcopi Bracarensis.* 227
CAP. III. *De Breviario & Collectione Cresconii.* 229
CAP. IV. *De Abbreviatione canonum, quæ continetur in MS. 59. Capituli Veronensis, & alio* 88. *Capituli Ecclesiæ Lucanæ.* 231
CAP. V. *De Abbreviatione Collectionis Hispanicæ edita a Cardinali de Aguirre.* 233
CAP. VI. *De vetustioribus collectionibus canonum pœnitentialium a Theodoro, Beda, & Egberto lucubratis. Vulgatus liber de remediis peccatorum Bedæ adscriptus, Egberto asseritur. Egberti opus de sacerdotali jure, ejusque fragmenta. Excerptiones canonum ex hoc opere Hucario Levitæ vindicandæ. Pœnitentiale in quatuor libros distinctum ab Egberto abjudicatur. De collectione canonum libro quarto comprehensa, ex qua Reginonem profecisse detegitur.* 236
CAP. VII. *De tribus vetustis collectionibus, quæ canones in locos communes distribuunt.* 238
§. I. *De collectione Hibernensi.* ibid.
§. II. *De collectione Herovalliana.* 239
§. III. *De collectione contenta in MS. Vallicelliano XVIII.* 241
CAP. VIII. *De collectionibus Acheriana, Halitgarii, & Rhabani.* 242
CAP. IX. *De collectionibus Capitularium Ansegisi, & Benedicti Levitæ, & de earum additionibus. Excerpta ex iisdem Capitularibus Isaaci Episcopi Lingonensis. De Capitulis Herardi Archiepiscopi Turonensis, Theodulphi Aurelianensis, Abytonis Basileensis, & aliorum similium.* 243
CAP. X. *De manuscripta collectione Sorbonico-Mutinensi in partes duodecim distributa. Hæc sæculo IX. exeunte in Italia lucubrata ostenditur. De usu legum Romanarum in collectionibus.* 245
CAP. XI. *De Reginonis, & Abbonis collectionibus.* 247
CAP. XII. *De collectione Burchardi Episcopi Wormatiensis. Hujus mos inscribendi Synodis, Pontificibus, vel Patribus sententias quorumdam posteriorum Scriptorum. Pœnitentiale Ecclesiarum Germaniæ ab ipso receptum, & auctum.* ibid.
CAP. XIII. *De collectione S. Anselmi Episcopi Lucani.* 250
CAP. XIV. *De collectione manuscripta Vaticana Cardinalis Deusdedit. Aliquot documenta hactenus inedita exinde producuntur.* 252
CAP. XV. *De MS. collectione Bonizonis Episcopi Sutrini.* 256
CAP. XVI. *De Ivonis Carnotensis duplici collectione.* 258
CAP. XVII. *De MS. collectione Gregorii Presbyteri, quæ* Polycarpus *inscribitur.* 260
CAP. XVIII. *De aliis manuscriptis nondum editis collectionibus.* 261

I V.

CAROLI SEBASTIANI BERARDI

PRESBYTERI UNELIENSIS

DISSERTATIO

DE VARIIS SACRORUM CANONUM COLLECTIONIBUS
ANTE GRATIANUM;

CAROLI SEBASTIANI BERARDI
PRESBYTERI UNELIENSIS
DISSERTATIO *

De variis Sacrorum Canonum collectionibus ante Gratianum.

OBSERVATIO I.

Quales generatim esse potuerint ecclesiasticæ jurisprudentiæ Codices usque ad Gratiani ætatem.

I. Etsi maxime utiles semper Ecclesiæ fuerint sacrorum Canonum collectiones, quemadmodum & cujusque reipublicæ commodo undequaque consulitur, quum juris quo vivitur, capita congeruntur in unum; siquidem quæ variis in codicibus divisa sunt, vel difficilius reperiuntur vel facilius pereunt; quæ vero in unum congesta, uno obtutu singula observantur ac perpetuo custodiuntur: tamen non raro contigit, ubi plures editæ fuerint collectiones hujusmodi, plurimum exinde detrimenti rebus ecclesiasticis accessisse. Ut enim singularia quæ exinde emergere pótuerunt, incommoda recenseam, primum ex inscriptionibus ortum est, quum v. g. laudaretur ex uno concilio, quod tamen in altero aut forte etiam in nullo reperiebatur; aut sancto cuidam patri aliquid tribueretur, quod alteri aut etiam nemini tribuendum esset. Secundum ad sententias pertinet, quæ ex uno in aliud idioma, puta ex Græco in Latinum converti debuerunt. Tertium in additamentis, aut detractionibus vocum aut litterarum consistit. Quartum peperit vel pravorum vel depravatorum usus auctorum.

II. Quod ad primum attinet, non est dubitandum, frequenter in collectiones menda hujusmodi irrepsisse. Fingamus enim Canones alicujus concilii Codici Canonum fuisse insertos, quin tamen concilii nomen inscriberetur; nonne statim in superioribus Canonibus jungebantur, ut ex eodem deprompti concilio viderentur? Ex hoc arbitror profluxisse, ut Canones Sardicenses pro Nicænis habiti sæpe sæpius fuerint, quod Nicænis Canonibus subjecti omisso Nicæni concilii nomine alicubi exhiberentur. Omitto etiam antiquissima ætate non defuisse perfidos homines, qui impiorum scripta fallendi animo virorum insignium nomine evulgaverint: quamobrem in Canone qui hodie est LIX. inter apostolicos, definiendum fuit: *Si quis falso inscriptos impiorum libros, tamquam sacros in ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicaverit, deponitur.*

III. Quod spectat ad secundum, facile itidem est percipere, verborum immo etiam sententiarum varietatem ex linguarum interpretatione profectam. Si enim hac de caussa divina ipsa scriptura in Prophetarum oraculis etiam apud Judæos religiosissime custodita, in doctrinis apostolicis a Christianis hominibus summo in pretio habita & magno zelo traducta; aliquando depravata exstitit, ut emendatione, teste Sancto Hieronymo, ex collatione codicum sive Hebræorum sive Græcorum indiguerit; mirum esse non debet, id ipsum sacris Canonibus ad disciplinæ ecclesiasticæ stabilitatem conditis protuisse contingere. Nemo ignorat Canones antiquissimos ferme omnes apud Græcos editos fuisse, quales sunt Nicæni, Ancyrani, Neocæsarienses Gangrenses, Antiocheni, &c. qui ad nos nonnisi per Latinas interpretationes derivati fuerunt. Quis nos certiores interea reddat de fide, de integritate interpretis, præsertim quum noverimus Græcos & Latinos codices invicem sæpissime dissonare? Quis tuto affirmaverit interpretem Græcæ linguæ vires & notas apprime calluisse, ut nec alienum vel extraneum sensum affinxerit, ne dixerim omnino contrarium? Præterea apud Græcos non una fuit & perpetua Canonum descriptio, sed penes diversas orientalium ecclesias diversis quoque notis descripti reperiebantur, quemadmodum eruditi animadvertunt. Quis itaque nobis fidejussor exsistat pro Latino interprete, quasi optimum Codicem is, non depravatum fuerit interpretatus?

IV. Tertium mendorum genus ex additamentis aut detractionibus ortum est: quod optime norunt quicumque in vetustorum MSS. codicum lectione vel mediocriter versati sunt. Quum enim nondum inventa esset ars typographica, & omnia etiam sacratissima jura manu scriptis codicibus continerentur; unicuique fas erat vel transscribendo vel legendo aut notas marginales adponere, aut glossas ut ajunt interlineares inferere, aut commodiorem interpretationem subiicere, aut quod forte irrepsisse suspicabatur, litura corrigere. Quid deinde, si hic idem codex hujusmodi notis adauctus aut lituris imminutus ad alterius manus deveniret transscribendus? Transscribendus erat notis & glossis adauctus, ut aliquando in Gratiani Canonibus evenisse constat. Qua enim ratione amanuensis divinaret, quænam verba germana essent, quænam privati auctoris glossemata? quæ forte etiamsi divinasset, omnia tamen aut ne interirent, aut ut primo auctori honorem deferret, aut commodo studiosorum inserviret, transscribere adamavit.

V. Atque hinc profecta etiam sunt quarti generis menda, quæ ajebam ex usu depravatorum codicum evenisse, & quibus præcipue occasionem præbuerunt improbi homines, qui plura opera luce prorsus indigna virorum sapientissimorum nomine, uti nuper attigeram, inscripserunt; in quæ incidentes incauti facile labi ex imprudentia potuerunt.

Hæc generalia sunt, & pluribus collectionum generibus accommodata. Addere juvat etiam quædam certis collectionum speciebus peculiaria. Siquidem duo potissimum esse potuerunt genera collectionum, quarum aliæ privatæ fuerint, aliæ publica auctoritate compositæ. De privatis primum dicam. Contigit sæpissime, ut plures viri quorum aliqui eruditionis gloria clarissimi sunt, ad collectiones sacrorum Canonum peragendas intenderint, quos nec sui quidem præsulis movit auctoritas, sed propensio

* Hæc Dissertatio desumta est ex præclaro auctoris opere inscripto: *Gratiani Canones genuini ab apocryphis discreti* &c. quod Taurini prodiit anno 1752, exstatque tom. 1. pagg. IV. ---- XXXVI.

sio quædam peculiaris vel ad utilitatem studiosorum, vel ad famam sibi cum honore adquirendam, aliquorum etiam ut privatis quibusdam cupiditatibus, certisque in quibus versabantur, circumstantiis inservirent. Quis itaque horum collectorum fidem statim ita probabit, ut nihil apud illos, nisi firmum aut certum referri tuto asseveret; ubi præsertim nomen auctoris supprimatur, aut adpositum quidem sit, sed nec pietate nec scientia hominis satis illustre? Calliditas, imperitia, temeritas, oscitantia quid in hujusmodi collectionibus operari non poterat?

VI. Publicæ auctoritatis collectiones ad duplicem rursus classem arbitror referendas. Illas imprimis publicas voco, quas a primis Ecclesiæ sæculis unusquisque episcopus ad suæ diœcesis commodum, per notarios quibus primicerius præerat, fieri curabat. Statim enim ac concilia celebrari cœperunt in quibus lege scripta Canones editi sunt, episcopi a conciliis redeuntes Canones ipsos secum adferebant, illosque promulgantes in peculiari Codice præcedentium conciliorum Canonibus jungentes in tabulario ecclesiæ suæ adservabant, ad quos deinde oblata occasione confugerent. Et si quando episcopi justa de caussa a conciliis abfuissent, aut a legatis quos forte miserant, aut a proximis coepiscopis Canones in Codicem redigendos postulabant. Immo tanta erat veterum episcoporum, sicut in ceteris, ita & in hac parte sollertia, ut exoptarent etiam Canones alienarum provinciarum aut diœceseon, ut disciplinam alibi sapientissime constitutam in suam quoque parochiam alieno exemplo traducerent, & quodammodo suam facerent. Id observarunt Romani Correctores ad Canonem I. dist. XX. verbo *Carthaginiensium*, *ibi*: *Eos Canones sedes apostolica videtur probasse & usa eis esse, quando in Codicem Canonum referendos curavit. Eosdem etiam Græci, quo ordine apud Latinos habentur, cum aliis præterea multis Africanarum synodorum conjunctos in linguam suam verterunt.*

VII. Quamquam vero magna hujus generis Collectionibus reverentia debeatur, quum præsumendum minime sit sacros ecclesiarum antistites & morum sanctimonia & doctrina Canonum venerabiles aut facile decipi potuisse, aut, quod turpius esset, alios voluisse decipere, præsertim vero quod memoratis Codicibus olim insererentur Canones, statim atque in conciliis editi fuissent; nihil tamen impedit, quo minus aliquando fides aut denegetur, aut subdubitando præstetur. Vel enim unius aut alterius episcopi, unius aut alterius diaconi apud quem Codicis custodia esset, unius aut alterius notarii ad quem spectaret aut autographum edere aut consumtum renovare, improbitas vel imperitia sat erat, ut integrum atque optimum volumen vel ausu temerario vel per imprudentiam labefactaret. Manifestum hujus rei argumentum habemus ex actione I. concilii Chalcedonensis. Ibidem Aetius & diaconorum & notariorum Constantinopolitanæ ecclesiæ primus, quem propterea in Codicum sacrorum descriptione versatissimum fuisse præsumendum est, ita testatur: *In talibus sanctissimis conciliis contingit frequenter* (notanda sane hæc vox *frequenter*) *unum ex præsentibus reverendissimis episcopis aliquid dicere*; *& quod ab uno dictum est, tamquam ab omnibus simul dicatur, & scribitur & intelligitur*. Id sane in caussa erit, cur in Codicem Canonum referatur tamquam regula ecclesiastica, quod ab uno aut altero vel disputando vel dubitando aut postulando publice in concilio propositum fuerit. Finge præterea, ut de solis episcopis loquar, quorum dignitas majorem, quam diaconorum aut notariorum officia, exigit fidem, majorem exigit integritatem; finge episcoporum quempiam interfuisse concilio, ubi acerrimam a coepiscopis, ut olim fieri solebat, passus sit controversiam; finge dein victum fuisse, ejusque sententiam cujus consortes quosdam habuerat, plurium consensione fuisse damnatam, & quidem lato decreto quod inter Canones recenseretur: is profecto una cum sociis (nisi homines dederis humanis prorsus affectibus exspoliatos) secum adferens in diœcesim synodalia gesta, & in promulgatione & in descriptione in tabularium redigenda, nisi supprimet quod sibi forte contumeliosum existimat, saltem plurimum in ejus designatione temperabit. Quod si non novam controversiam in concilio moverit, sed antiquam & jam Canonibus definitam contra æquitatem excitare velit; quam sollertiam non curabit ut Canones ad eam pertinentes & jam editi, si pro deperditis haberi non possint, saltem alia forma producantur! Celeberrimum hujus rei exemplum agnoscunt eruditi in Photio Constantinopolitano patriarcha, qui adversus Romanam ecclesiam renovato schismate pugnaturus, Constantinopolitanæ ecclesiæ suæ Codices vitiavit, ne in ipsis contentionis suæ moram aut impedimentum haberet. Apertissimam vero ejusdem rei demonstrationem eruere licet ex Actis concilii Chalcedonensis, ex quibus adparet sacrorum Canonum Codices ecclesiasticorum quorumdam administrorum perfidia fuisse corruptos, ut ex sequenti Observatione liquebit.

VIII. Altera publicarum Collectionum species, quæ videlicet a privato quidem auctore primum editæ; dein vero publica auctoritate sedula præeunte deliberatione in Ecclesia generaliter recipi potuerunt: de quarum propterea fide & integritate publico inconcusso testimonis sine ulla hæsitandi caussa constaret. Sed frustra vel unam hujusmodi Collectionem ante Gratianum quærimus; ut propterea supervacaneum sit in hujusmodi Codicum auctoritate expendenda hoc loco elaborare. Satis mihi est interea generatim observasse, quotquot Canonum Codices ante Gratianum editi fuerunt, in incerta penitus fide vagari, nec aliquem produci umquam posse cui tuto in omnibus innitamur: non quod ego exinde sentiam ita dubitandum esse de omnibus, ut nullum hodie habeamus Codicibus nostris commendatum firmum veræ doctrinæ pristinæque disciplinæ præsidium. Observata sint hæc ut adpareat, quam sit necessarium vetustos Canonum Codices seu Collectiones invicem conferre, atque eorum sententias ita perpendere, ne sine discrimine fide omni præstita vel in minimis apicibus temere judicemus. Ceterum quoties incidimus in illa monumenta, quæ jam diu apud omnes veluti eximia sacræ prudentiæ capita habentur, quæque cum temporis, loci ceterorumque adjunctorum ratione conveniunt, præsertim quæ ab auctorum quibus tribuuntur, mente alias explorata non dissonant; nefas arbitror contradicere aut etiam dubitare: ne forte occasio exinde sumatur improbis hominibus sanctissimus leges & sacræ reipublicæ maxime utiles in interitum ac perniciem susdeque vertendi. Sobrie ac moderate, sicut in ceteris, ita præsertim in hac re procedendum est, ne hinc nimia credulitas, hinc nimia temeritas officiat.

OBSERVATIO II.

Quales re vera fuerint peculiares sacrarum Canonum Collectiones ante GRATIANUM: & primo de ea quæ vulgo dicitur: CODEX CANONUM ECCLESIÆ UNIVERSÆ.

I. A Sæculo Ecclesiæ IV. quo primum Collectiones Canonum fieri potuerunt, usque ad Gratiani ætatem innumeræ propemodum prodierunt: præterquam quod enim in episcoporum more positum erat, ut suam singuli conficerent, in quam non generalium tantum conciliorum statuta, sed & peculiaria suæ diœceseos vel provinciæ decreta sacrosque ritus adservarent; privati quamplures alias ediderant, ut in superiore Observatione nuper prænotabam. Verosimile autem non est Gratianum, dum suum Codicem componeret, omnes præ oculis habuisse: plurimum enim diligentiæ ejusdem tribuerem, si vel celebrioribus usum fuisse dicerem, quarum fama ad nos usque pervenerit. Quamobrem satis erit mihi celebriores Canonum Codices observare, & quid de iis sentiendum sit, saltem paucis attingere: quotiescumque enim Codicum singulorum quibus Gratianus uti facile potuit, perspicuam tradam & claram imaginem; jam inde tutius de ipso Gratiani Codice judicabo. Scio quidem nonnullos ex eruditis rem hanc agen-

agendam suscepisse atque etiam suse pro rei dignitate tractasse. Non erat tamen a me omittenda, quod novis adhuc eisque utilibus observationibus exornari debeat. Utar verbis sancti Augustini, in prologo libri III. *de Trinitate* ita scribentis: *Non debet hic labor meus cuiquam pigro aut multum docto videri superfluus; quum multis impigris multisque indoctis, inter quos etiam mihi non parva ex parte, sit necessarius. Ex his igitur quæ ab aliis de hac re scripta cum legimus, plurimum adminiculati & adiuti, ea quæ differi posse arbitror, Deo adiuvante differenda suscepi: ut si alia non sunt hujusmodi scripta, sit quod habeant & legant qui voluerint & valuerint. Si autem jam sunt, tanto facilius inveniantur, quanto talia plura esse potuerint.*

II. Itaque differam in primis de Codicibus Græcis, & præ ceteris de illa Collectione antiquissimorum Canonum, quam vulgo *Codicem universæ Ecclesiæ* appellant. Eam edidit Christophorus Justellus in sua Bibliotheca Juris Canonici veteris notis minime contemnendis illustratam, in qua continentur Canones 207. videlicet Nicæni 20.; Ancyrani 25.; Neocæsarienses 14.; Gangrenses 20., Antiocheni 25., Laodiceni 59., Constantinopolitani 7., Ephesini 8. & Chalcedonenses 29. Ideo autem *Codicem universæ Ecclesiæ vocarunt*, quod crediderint in Chalcedonensi concilio generali quod universam Ecclesiam repræsentabat, fuisse probatum, immo etiam, uti plures scripserunt, confirmatum.

Perpendamus acta concilii Chalcedonensis, ex quibus hæc discussio integra pendet. Ex iis autem arbitror manifeste demonstratum iri non solum nullam peculiariter tunc probatam fuisse, ut ajunt, collectionem, sed nec aliquam ibidem peculiariter fuisse selectam, qua Chalcedonenses episcopi synodalium definitionum causa uterentur, quidquid hodie plures ex eruditis tradiderint. Illud mihi verosimilius est, tum episcopos ad œcumenicum concilium vocatos suam singulos adtulisse collectionem Canonum, qua unusquisque uteretur, dum suffragium laturus esset, ratus nullum in concilio recto judicio ferri posse suffragium, nisi quod veterum traditioni solidius inniteretur. Hinc Dioscorum Alexandrinum episcopum, quum ad Chalcedonense concilium accessisset, sanctorum patrum Athanasii, Gregorii, Cyrilli monumenta in codicibus detulisse scimus ex actione I. Chalcedonensis concilii, ubi ita loquens Dioscorus idem inducitur: *Et horum (sanctorum patrum) testimonia non simpliciter neque transitoria, sed in libris habeo.*

III. Quod de hac Collectione dici videtur in Chalcedonensi concilio, sic paucis colligo. Actione I. quum quæreretur de doctrina S. Cyrilli Alexandrini Episcopi qui synodo Ephesinæ præfuerat, Eustathius Episcopus Beryti civitatis Phœnices maritimæ codicem protulit, ubi & Cyrilli epistola continebatur. Hujus sane codicis nomine nullum alium intelligimus, quam quem Eustathius idem secum attulerat, ubi Canones una cum actis conciliorum, præsertim generalium, servabantur. Inferius itidem in eadem actione I. legitur eumdem Eustathium contulisse Nicænas regulas una cum epistolis Cyrilli ac fide concilii Ephesini, omniaque consona reperisse. Quomodo autem conferri poterant hujusmodi monumenta, nisi Codices plures præ episcoporum manibus haberentur? Illud autem certissimum interea liquet, Codicem hunc quo usus fuit Eustathius, non esse Codicem a Justello editum, quum in hoc & Cyrilli epistolæ & Ephesinæ fidei exemplar desideretur. In actione II. *Gloriosissimi judices* (ita habet Labbeana editio) *& amplissimus senatus dixerunt: Recitentur quæ exposita sunt a sanctis CCCXVIII. patribus in Nicæa congregatis. Eunomius reverendissimus Episcopus Nicomediæ civitatis recitavit symbolum CCCXVIII. patrum.* Hic erat alius ejusdem Eunomii Codex, quem e Nicomedia secum attulerat. Postea ita sequitur: *Gloriosissimi judices & amplissimus Senatus dixerunt: Recitentur & quæ a Sanctis CL. patribus exposita sunt. Aetius reverendus diaconus Constantinopolitanæ Ecclesiæ ex Codice recitavit Symbolum CL. patrum.* Hic erat Codex ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui in manibus diaconi ejusdem Ecclesiæ servabatur: ne gratis asseramus eumdem Codicem sine causa de manu Eunomii Nicomediensis ad manus diaconi Constantinopolitani fuisse translatum. Sed mihi videor habere luculentissimum hujus rei argumentum. Quando petitum est, ut legeretur Nicæna fidei expositio, eam legit Eunomius Episcopus Nicomediæ: quando petitum est, ut legeretur expositio fidei Concilii Constantinopolitani, eam legit diaconus Constantinopolitanus. Quid aliud hæc indicant, quam ad Nicænæ fidei lectionem Nicænæ provinciæ Codicem; ad Constantinopolitanæ fidei lectionem, Constantinopolitanum Codicem fuisse desideratum? Eunomius Nicomediensis Episcopus princeps erat Episcoporum in provincia Bithyniæ, ubi sita erat Nicæa civitas; propterea que in Nicæno Concilio Eusebius Nicomediensis proxime subscripsit ante Theogenem seu Theognem Nicænum. A quo itaque melius afferri poterat Symbolum Nicænum, quam ab illo in cujus provincia & conditum erat, quique etiam forte autographum verosimiliter servabat? At Symbolum Constantinopolitani Concilii a quonam melius peti poterat, quam a Diacono Constantinopolitanæ Ecclesiæ, cujus fidei ejusdem Ecclesiæ gesta erant commendata? Rursus in dicta actione II. paullo inferius hæc leguntur: *Gloriosissimi judices & amplissimus Senatus dixerunt: Recitetur & epistola Deo dignissimi Archiepiscopi regiæ & Senioris Romæ Leonis. Beronicianus devotissimus Secretarius sacri Consistorii recitavit ex Codice sibi porrecto ab Aetio archidiacono Constantinopolitanæ Ecclesiæ.* En novam Codicis mentionem. Sed hallucinarentur, qui Codicis nomine heic intelligerent Codicem Canonum generalem, illum scilicet in quo præcedentium Conciliorum canones continerentur. Qui enim fieri potest Epistolam recentem a Leone Magno scriptam, & quæ sententiam summi pontificis circa celebrationem & causas Chalcedonensis Concilii continebat, vel in ipso Concilii exordio in Canonum Codicem generalem fuisse relatam? Res est in aprico posita penes eum, qui singula rei hujus adjuncta accurate consideret. Quo enim tempore Sanctus Flavianus Episcopatum Constantinopolitanum tenebat, jam Eutychiana hæresis grassabatur, atque orientales provincias fere universas omnino turbabat. Id quum ad Leonis Magni aures facile perveniisset, non omisit Sanctissimus æque ac prudentissimus Pontifex veram fidei doctrinam datis litteris ad eumdem Flavianum exponere triennio circiter ante Concilium Chalcedonense, atque ad generalis Concilii convocationem perpetuamque definitionem fidei ejus animum præparare. Istæ epistolæ sunt, quæ in memorata actione II., ut legerentur, petitum est: istæ sunt, quas Aetius Constantinopolitanus Archidiaconus legendas porrexit: istæ sunt, quas Beronicianus Sacri Consistorii Secretarius recitavit. Epistolæ erant non ad singulos Episcopos, sed ad unum Flavianum a Leone directæ. A quonam alio peti poterant quam ab archidiacono Flaviani jam tum vita functi? Epistolæ erant ad causas ipsius Concilii, videlicet ad impugnandam Eutychianam hæresim pertinentes. A quonam recitandæ erant, nisi ab eo qui sacri Consistorii Secretarius electus fuerat? Frustra igitur quæritur publicus quidam Codex, quum de peculiaribus epistolis ageretur. Hujusmodi autem Codicem frustra etiam apud Justellum quæreremus, quum in editione Justelli nulla Leonis ad Flavianum epistola descripta legatur. Pergo ad actionem IV. ubi post lectam epistolam archimandritarum ad Concilium Chalcedonense scriptam pro restitutione Dioscori, provocatum est ad scriptos ecclesiasticos Canones. Hinc *Aetius archidiaconus Constantinopolis* (sequor Labbeanam editionem) *sanctæ & catholicæ Ecclesiæ dixit: Regula hæc est cum aliis posita a sanctis Patribus, quam custodientes sanctissimi Patres Episcopi, docent & Clericos & Monachos & omnes Christum colentes, si aut resultantes aut acquiescere non volentes hac utuntur regula. Et ex Codice relegit hæc,* &c. Lectus autem est Canon quintus Concilii Antiocheni. Porro inferius ubi de Carosо & Dorotheo monachis actum est, qui Eutychem archimandritam suum sequebantur, Canonum pariter lectio visa est opportuna.

San-

Sancta Synodus dixit: Sacri Patrum Canones legantur, & commentariis inserantur. Sumtoque libro Aetius archidiaconus & Primicerius magnæ Ecclesiæ legit. Lectus est autem Canon IV. Concilii Antiocheni. En rursus Codicem in manibus Aetii archidiaconi & Primicerii Constantinopolitani. Sed nihil prohibet alios Codices præ manibus aliorum notariorum suis Episcopis adsistentium, aut Episcoporum ipsorum oculis subjectos exstitisse. Electus est peculiariter, qui publice aliquando legeretur Codex Ecclesiæ Constantinopolitanæ, non ob singularem Codicis prærogativam, sed quod Constantinopolitanæ Ecclesiæ maximus honor jam tum deferri a Græcis cœpisset, præsertim etiam quod Chalcedonensis civitas in Constantinopolitana provincia sita esset, immo non longe a Constantinopoli dissita: quamobrem Constantinopolitani Codices facilius & commodius in usu esse poterant, quemadmodum in usu eadem ratione fuissent Codices Antiocheni, si penes Antiochiam Concilium celebratum fuisset. Discussa postmodum est caussa Photii Episcopi Tyri & Eustathii Episcopi Beryti. Postulavit Photius, ut Canones legerentur. Patribus annuentibus, *Atticus reverendissimus Episcopus Nicopolis Tyri legit*. Lectusque est Canon IV. ex Nicænis. Ecce alium lectorem Canonum Atticum Nicopolitanum, quem sane verosimile haud est Codicem Canonum ab Aetio commodatum habuisse, sed potius in suo Codice peculiari legisse. Idem sentiendum est de sequentibus: nam in actione XI., dum dirimeretur caussa Bassiani & Stephani de Ephesino Episcopatu contendentium, ita Stephanus idem postulavit: *Supplico, ut Canones relegantur ... Glorioſissimi judices dixerunt: Relegantur hi Canones. Leontius reverendissimus Episcopus Magnesiæ ex Codice relegit regulam XCV.* (is erat Canon XVI. Concilii Antiocheni) ... *Idem reverendissimus Leontius Episcopus ex eodem Codice legit regulam XCVI.* (is erat Canon XVII. Antiochenus) In actione XIII. actum est de privilegio metropolis Nicomediæ ab Eunomio ejusdem civitatis episcopo. *Glorioſissimi judices dixerunt: Canones legantur. Beronicianus vir devotus, magistrianus & secretarius divini consistorii ex Codice dato ab Eunomio reverendissimo Episcopo legit.* Lectus autem est Canon IV. Concilii Nicæni. Quid porro significant isthæc omnia, nisi tunc plures in manibus Episcoporum Codices Canonum exstitisse, ex quibus unusquisque pro data occasione Canones in publicum legeret? Quid non probant laudata postrema verba, ubi expresse nominatur Codex Eunomii Secretario Concilii porrectus? In primis enim & peculiarem fuisse Eunomii Codicem designatur: deinde quum nullibi in integris hujus Concilii actionibus legatur Codicem Canonum Episcopis pro occasione legentibus porrectum esse, sed tantum porrectum esse Beroniciano Secretario, ut in duobus hujusmodi Actorum locis animadvertimus; manifeste concluditur solum Beronicianum destitutum fuisse Codice, ceteros vero Episcopos suos unumquemque Codices habuisse. Quod si e contrario publicus Codex pro conciliaribus Actis electus fuisset, potius Beroniciano secretario commissus fuisset, nec ipse indiguisset Codicem Canonum modo ab Aetio Constantinopolitano, modo ab Eunomio Nicopolitano porrectum accipere, quemadmodum accepit dictis in locis actione II. & XIII.

IV. Hæc quæ huc usque retulimus, Chalcedonensis Concilii fragmenta illa omnia sunt, quibus ut plurimum innituntur qui sentiunt unum Codicem Canonum in Chalcedonensi Concilio probatum esse, eumque propterea *Codicem Ecclesiæ universæ* appellare non dubitant. Sed, ut aperte demonstravi, jam liquet ex ipsis quæ adferunt monumentis, quam infirmum habeant suæ opinionis præsidium. Ego heic minime sisto: puto enim ulterius demonstrari posse contrariis argumentis, tantum abesse ut tempore Chalcedonensis concilii confirmatus fuerit receptusque publicus Canonum Codex, quin potius jam tum conqueri cœperint antistites sacri de corruptis depravatisque notariorum perversitate Codicibus.

Re vera nuspiam fuit mens Chalcedonensium Episcoporum certum Canonum Codicem seligere, eumque probare: ut enim probarent & tamquam integrum proponerent, opus fuisset deliberatione & plurium Codicum in omnibus capitibus collatione, de qua minime constat in synodalibus Actis. Praeterea concilium Chalcedonense gravioribus detinebatur negotiis quæ pertractaret, nimirum curanda erat definitio fidei, & erroris Eutychiani censura. Hinc in actione IV. ita legitur: *Diogenes reverendissimus episcopus Cyzici dixit: Synodus propter Eutychem facta est, non propter aliquid aliud.* Quod tamen magis observandum est, ad Acta synodalia spectant, quæ vel in ipso concilio Chalcedonensi depravata fuisse, & invicem minus consona conspiciuntur. In actione I. lecta sunt Acta Ephesini concilii; & quum inter cetera deventum est ad id quod dixerat Basilius Seleuciæ Isauriæ episcopus, agnita statim est vocum immutatio ab ipsomet Basilio qui in Chalcedonensi concilio præsens aderat, ita ajente: *Hanc vocem quam dicunt me dixisse, ego non dixi his verbis, neque scio ista me dixisse.* Hinc exsurgens Juvenalis episcopus Hierosolymorum exclamavit: *Hæc ergo vox adulterata est?* Replicavit Basilius: *Non sum memor, neque scio me dixisse.* In eadem rursus actione I. ita legitur: *Consulatu Flavii Zenonis & Posthumiani virorum clarissimorum sub die VI. Idus Novembris .... & postquam recita est prima & secunda Actorum series ... Aetius diaconus & notarius dixit: Petimus sanctam & magnam synodum interrogari, auditis propriis vocibus & gestorum serie, ne aliquid falsatum sit vel corruptum .... & recita prosequutione viri religiosissimi Joannis presbyteri & defensoris, Constantius diaconus & monachus dixit: Ita non est dictum per vestigia vestra, ut continet* &c. Rursus inferius quædam perhibentur adjecta, quasi a magnificentissimo Patricio dicta, quæ re vera dicta non fuerant. Ita habent Acta Chalcedonensia: *Quemadmodum hæc quæ non est interlocutus magnificentissimus Patricius, gestis inserta sunt? Aetius reverendus diaconus & notarius dixit: Quis vobis hæc dictavit? Ego vobis aliquid addere dixi? aut a vobis vel certe ab aliis hæc audientes fecistis? ... Et postquam recitum est, Eleusinius diaconus dixit: Non sunt secundum ordinem posita.* Post pauca rursum dubitatum fuit de Actorum depravatione circa ea, quæ tamquam ab Eutyche dicta proferebantur. Quare plures interrogati, Timotheus, Seleucus, Basilius & Julianus episcopi professi sunt se talia antea non audivisse. Dein quum Acta relegerentur Codicibus inserta, deventum est ad ea quæ magnificentissimus Patricius dixerat: *Magnificentissimus Patricius dixit: Hanc interlocutionem non dixi; neque enim idoneus eram dicere. Reverendissimus episcopus hujus gloriosæ civitatis dixit: quæ dicuntur non fuisse tunc dicta, dictorum tamen serie continentur. Adnotate vos notarii: contra vos enim de hoc certamen est, & opportuno tempore requirenda sunt hæc diligentius.* Subdidit autem Seleucus episcopus, *Notarios debere de hac re purificare:* quamquam dein ita concluserit: *Quoniam vero nunc jussit piissimus noster imperator fieri inquisitionem, si falsata sunt gesta; nunc arbitror non convenire de hoc loqui.* In fine hujus discussionis Aetius & diaconorum & notariorum primus ita se se excusavit: *Usque ad præsens adprobavimus nosmet ipsos in quibus potuimus, & quia sæpe lectione facta nemo nos reprehendit: quoniam vero ante multum tempus dum chartæ prius apud nos essent, Asterius qui nobiscum est presbyter & notarius, nobiscum constitutus & agens descendit, & chartas nostras abstulit & schedas & authenticas, & est duorum aut trium mensium tempus, & nihil ex his habemus. Si ergo in posterum aliquid aut dicitur aut movetur de præsenti negotio, liberos nos esse decet.* Hæc ratio fuit, quare Eutyches dein Acta hujus Concilii tamquam corrupta accusavit, ut in iisdem Actis legitur, ibi: *Precibus datis ab Eutyche reverendissimo archimandrita, & accusante gesta quæ acta sunt, tamquam maligne a notariis immutata.* Sunt hæc Macedonii verba tribuni notarii & referendarii, qui ita subdidit: *Quum vero recederem, obvius mihi factus est Asterius,* (is est qui schedas & authenticas abstulerat) *conjurans me audire ab ipso quæ volebat effari. Accusabat autem reverendum Abraamium & nota-*

notarios tamquam immutantes in gestis quædam capitula, & quia necessarium habet ipse metuens hujusmodi malignitatem illos quidem ostendere talia, sed sine ejus scientia commisisse. Subdidit post hæc Eutyches archimandrita: *Pervidet & vestra reverentia, quia relectorum actio ostendit gesta priora esse falsata.* [Hæ vero Actorum & Codicum depravationes liquidius adparent ex iis quæ habentur in actione XVI. ejusdem concilii. Actum ibidem fuit de jure Romanæ & privilegiis Constantinopolitanæ sedis, atque ad eam rem laudatus est Canon VI. Nicæni concilii, ex diversis tamen Codicibus, atque etiam diversimode descriptus. En verba ipsa Actorum Chalcedonensium. *Glorioſissimi judices dixerunt: Utraque pars Canones proponat. Paschasinus reverendissimus episcopus vicarius sedis apostolicæ recitavit. Trecentorum decem & octo patrum Canon sextus. Quod ecclesia Romana semper habuit primatum. Tenent autem & Ægyptus, ut episcopus Alexandriæ omnium habeat potestatem, quoniam & Romano episcopo hæc est consuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia constitutus est, & in ceteris provinciis primatus habeant ecclesiæ civitatum ampliorum. Per omnia autem manifestum sit, quod si quis præter voluntatem metropolitani episcopi fuerit ordinatus, hunc statuit hæc sancta Synodus non debere esse episcopum. Sane si communi consensui & rationabiliter probato & secundum ecclesiasticam regulam statuto, duo aliqui aut tres per contentionem suam contradicant; illa obtineat sententia, in qua plures fuerint numero Sacerdotes. Quoniam vero mos antiquus obtinuit & vetusta traditio, ut etiam Æliæ, id est Hierosolymorum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum: sed metropolitano sua dignitas salva sit. Constantinus devotus secretarius divini consistorii ex dato Codice ab Aetio archidiacono Constantinopolitanorum sanctissimæ ecclesiæ recitavit. Regula sexta CCCXVIII. sanctorum patrum. Antiquæ consuetudines teneant in Ægypto, ut Alexandrinus episcopus omnium habeat potestatem, quoniam & Romano episcopo hæc consuetudo est. Similiter autem & Antiocheno, & in aliis provinciis primatus habeant Ecclesiæ civitatum. Universaliter autem illud manifestum est, quia quisquis præter voluntatem metropolitani fiat episcopus, hunc Sancta Synodus definivit non esse episcopum. Sane si communi omnium consensui rationabiliter probato & secundum ecclesiasticam regulam statuto, duo aliqui vel tres per contentionem suam contradicant, definitio obtineat plurimorum.* En apertissime demonstratur non tantum in concilio Chalcedonensi plures fuisse Codices, verum etiam fuisse in Codicibus ipsis scriptionis varietatem & depravationem; tanto minus autem publico Codici probando & confirmando locum fuisse: frustra enim tum & Romani pontificis legati & sedis Constantinopolitanæ patroni actione XVI. videlicet sub finem concilii, diversis codicibus iisdemque variam lectionem habentibus usi fuissent.

V. Sibi itaque persuadeant quicumque voluerint de *Codice Canonum universæ Ecclesiæ* per concilium Chalcedonense probato. Mihi aliter visum est vel una Chalcedonensis concilii Acta perpendenti. Appellant, non ignoro, qui contra sentiunt, ad Canonem Chalcedonensis concilii a Gratiano relatum in Can. XIV. Caus. XXV. q. I. nec non ad Novellam CXXXI. Justiniani imperatoris. Verum quid aliud, bone Deus! laudatis in locis ostenditur, quam definitio hujusmodi, ut unusquisque præcedentia Synodorum statuta moribus observet? De Codice vero nulla mentio est, immo ne verbum quidem, ut nemo exinde sibi blandiri possit, fictosque ecclesiasticos Codices vetustissimæ Ecclesiæ commento suo tribuere.

OBSERVATIO III.

De celebrioribus vetustis Græcorum Collectionibus.

I. VIx utile forte videbitur proposito meo de Græcis Canonum Collectionibus differere: etenim Gratianus quem persequi debeo, Græci idiomatis prorsus ignarus fuit, proinde nihil ex Græcis fontibus derivare umquam potuit. Scio quidem in Gratianeo Codice aliqua legi Græca vocabula; verbi gratia in Can. XXXIX. Caus. XXIV. q. III. Jam diu vero viri eruditi observarunt in vetustis Gratiani exemplaribus non haberi, sed adjecta fuisse per Antonium Democharem & Antonium Contium, qui excultius Decretum Gratianeum edidere, quos deinde secuti sunt Romani Correctores. Verumtamen quum Gratianus Latinis immediate Codicibus usus fuerit, Latinorum autem Codicum auctores a Græcis plurima acceperint; juvabit etiam saltem pauca de Græcis Codicibus attingere.

II. Post Codicem, ut ajunt, Ecclesiæ universæ ab Justello editum, quem suspicor fuisse Codicem peculiarem alicujus diœcesis usui apud veteres destinatum, adparet apud eruditos Græca Collectio quam Joannes Doviatius in lib. III. Prænotionum canonicarum cap. V. probabilius tribuit Theodorito Cyrensi episcopo. Tradunt autem in ea nihil amplius contineri quam quod in Codice universæ Ecclesiæ nuncupato comprehendatur, exceptis tantummodo Canonibus Apostolorum & Canonibus Sardicensibus, qui in hac Theodoriti Collectione leguntur. Si personam Collectoris; videlicet Theodoriti Cyrensis inspiciamus, mihi suspecta quoquo modo videtur: etenim varias ipse passus est controversias cum Dioscoro Alexandrino a quo ab ipsa sede sua dejectus est: propterea que non est præsumendus adeo temperate maturoque consilio sacros Canones voluisse describere, quemadmodum Collectorem integræ fidei decebat; præsertim vero quod ejus scripta publico totius Ecclesiæ testimonio reprobata sint in Synodo V. generali, sive II. Constantinopolitana. Si Canones relatos attendamus, ii nec orientali nec occidentali ecclesiæ placuerunt: non orientali in qua scribebat, quia retulerat Sardicenses Canones quos orientales tunc improbaverant; non occidentali, quia Canones quos tamquam apostolicos retulit, uti suo loco dicemus, nonnisi posteriore ætate in occidente recipi potuerunt.

III. Celeberrima vero inter Græcas Collectiones illa est, quæ in Synodo Trullana sive Quinisexta probata dicitur, & ecclesiæ orientali proposita anno 692. Continebantur in ea in primis Canones Apostolorum, deinde Nicæni aliique prioribus Collectionibus inserti, Sardicensibus tantum exceptis; itemque Carthaginienses, selecti scilicet ex pluribus Africanis conciliis ad numerum 133. quales edidit Christophorus Justellus in sua Bibliotheca Juris Canonici veteris tom. 1. pag. mihi 328. Additi præterea sunt Canones Constantinopolitani concilii a Nectario & Theophilo Alexandrino habiti anno 394. in causa Agapii & Bagadii de Bostrensi episcopatu inter se contendentium. His accesserunt Canones sancti Dionysii Alexandrini qui medio III. Sæculo floruit. Continebant isti responsa quædam Dionysii, quibus satis fiebat interrogationibus episcopi Pentapolitani. Accesserunt etiam quindecim Decreta Petri episcopi Alexandrini de lapsis tempore persecutionum initio sæculi IV. item Canones undecim Gregorii Thaumaturgi Neocæsareæ in Ponto Polemoniaco archiepiscopi, in quibus agebatur de pœnitentia variorum criminum, præsertim de idolothytorum participatione, circa annum CCLX. Adjectæ sunt tres epistolæ Athanasii qui paullo post Nicænum Synodum ecclesiæ Alexandrinæ præsedit: prior scilicet ad Ammonem monachum; altera quæ est inter festales XXXIX. ubi libri canonici recensentur, postrema de lapsis in hæresim ad pœnitentiam admittendis, ad clerum missam, aut quemadmodum aliis lubet, ad Rusticianum episcopum. Non omissæ fuerunt Basilii Cappadociæ Cæsareæ episcopi tres epistolæ ad Amphilochium Iconii antistitem, quarum prima in XVI. secunda in LXIX. capita distribuitur, tertia unico capite de ciborum delectu adversus Encratitas absolvitur: præterea ejusdem Basilii epistola ad Gregorium presbyterum, epistola ad chorepiscopos, fragmenta duo ex libro de Spiritu sancto ad Amphilochium, & fragmentum epistolæ ad Nicopolitanos in Armenia minore. Hæc pertinent ad annum circiter CCCLXX. Laudatus etiam est Gregorius Nyssenus Basilio coævus, & canonicis adnumerata est ejusdem epistola ad Letojum Melitines

nes in minore Armenia episcopum : laudatus Gregorius alter, scilicet Nazianzenus primum, deinde episcopus Constantinopolitanus, Basilio etiam & Gregorio Nysseno coævus, relatusque est in Codicem Canonum ejus liber qui inscribebatur *Librorum Sacræ Scripturæ catalogus*, versibus concinnatus. Inserta eidem Codici fuerunt scripta Amphilochii Iconiensis in Licaonia episcopi, XVII. responsa Timothei fratris Petri Alexandrini episcopi, qui post Athanasium patriarcha Alexandrinus electus fuit: epistolæ duæ Cyrilli patriarchæ Alexandrini post annum CCCCXII. una scilicet ad Domnum, altera ad episcopos Libyæ & Pentapoleos in septem Canones distributæ: demum epistola Gennadii ad summum pontificem & synodum Romanam adversus ordinationes quæ data pecunia celebrarentur. Fuit Gennadius post Anatolium Constantinopolitanus patriarcha anno CCCCLVIII.

IV. Qualis esse debeat hujus Collectionis auctoritas, facile unusquisque intelligit. Etsi enim in ea plurima, & quidem venerabilia sacræ vetustatis orientalis monumenta reperiantur; tamen quum auctores habuerit quosdam Græcos episcopos in schismata pronos, qui illegitime convenerant, ut adiicerent quæ synodis generalibus quintæ & sextæ deesse arbitrabantur, qui præterea plura germano Ecclesiæ sensui contraria statuere non dubitarunt, inter cetera clericalem cælibatum damnavere: non est cur eidem facile fidere possimus aut debeamus. Illud autem observandum erit, per hos Trullanos episcopos in hanc Collectionem relatum esse Canonem Africanæ ecclesiæ sub sancto Cypriano editum de baptismate per hæreticos frustra collato; quod veterem controversiam jam diu sopitam renovare posse videbatur, aut saltem veteres sanctorum patrum contentiones ad memoriam imprudentissime revocare. Hanc itaque Collectionem arbitror apud illos equidem episcopos plurimum valuisse qui ad Trullanam synodum convenerant eamque in suis diœcesibus receperunt, additis deinde Canonibus concilii Nicæni II. quum ad ejus tempus deventum est: verum ad alios episcopos aliasque diœceses numquam pervenisse observandam, nec pro Codice ecclesiasticarum legum habendam.

V. Novam colligendorum Canonum methodum invexit Joannes Antiochenus cognomento Scholasticus, qui anno DLXXIV. prope finem imperii Justiniani, pulso Eutychio, ad Constantinopolitanam sedem evectus est, obiitque anno DLXXVIII. quo restitutus fuit Eutychius a Theodoro Apsimaro Justiniani successore, quemadmodum tradunt Evagrius lib. IV. histor. eccles. cap. XXXVII. prope finem, Nicephorus in Chronico & in Catalogo patriarcharum Constantinopolitanorum. Collegit ipse Canones Græcorum conciliorum, ne Sardicensi quidem excepto, cujus Canones forte ex memorata Theodoriti Cyrensis Collectione desumserat; eosque omnes in quinquaginta Titulos distribuit. Huc pertinet fragmentum illud epistolæ Nicolai Papæ ad Photium: *Quomodo*, ait Nicolaus, *non sunt penes vos Canones Sardicenses, quando inter quinquaginta Titulos quibus concordia Canonum apud vos texitur, ipsi quoque reperiuntur?* Collegit, inquam, sed non servato ordine temporum, quemadmodum alii Collectores consueverunt; sed unaquæque congerendo juxta ordinem rerum, quas pertractandas suscipiebat. Primo enim de episcopis egit, inde de presbyteris, diaconis, hippodiaconis, ceterisque inferioribus clericis, dein de monachis, postremo de laicis; ac singulis accommodatos Canones delineavit. Porro hic Codex non fuit eadem semper specie: nam quum Joannes illius auctor adhuc esset presbyter Antiochenæ ecclesiæ, tantummodo continebat Canones ab Ecclesiæ Codicibus depromtos, quales erant, qui Apostolici vocabantur, Nicæni, Ancyrani, Neocæsarienses, Sardicenses, Gangrenses, Laodiceni, Constantinopolitani, Ephesini & Chalcedonenses: item quos ex epistolis canonicis sancti Basilii descripserat. At quum Joannes Constantinopolitanam sedem tenuit, ecclesiasticis regulis imperatorias etiam leges adjecit. Et en originem *Nomocanonum* apud Græcos, videlicet Collectionum tum ex jure civili, tum ex jure sacro confectarum. Erat enim hic Joannes in numero *Scholasticorum*; quo nomine tunc temporis appellabantur *Advocati*; sive qui apud magistratus ex jure consultorum doctrina clientum suorum causas tuebantur: propterea facile adduci potuit, ut ecclesiasticis negotiis definiendis jus etiam civile adferret, ubi Canonibus ecclesiasticis consonum videretur, præsertim vero quod tunc temporis nuper imperator Justinianus in urbe regia Novellas constitutiones ediderat & promulgaverat, immo universum civile jus in novam formam redegisse gloriabatur: Joannes vero favore Justiniani, pulso Eutychio, ad sedem Constantinopolitanam conscenderat. Nihil itaque opportunius novo episcopo videbatur, ut sibi imperatoris benevolentiam captaret augeretque, quam ejusdem imperatoris constitutiones in sacros ipsos Codices referre, atque tamquam Ecclesiæ utiles auctoritate sua probare. Hunc Codicem Justellus edidit in secundo tomo suæ Bibliothecæ Juris Canonici veteris. At si de ejus auctoritate quæratur, facile dubitaverim ob animum auctoris ad seditionem paratum; intrudi enim se passus est, expulso Eutychio, legitimo Constantinopolitanæ ecclesiæ antistite, non aliam ob caussam quam quod hæresi Incorruptibilium acerrime obstitisset. Quid exspectare nos possumus ab homine schismatico, quique humanis affectibus, spretis ipsorum Canonum sanctionibus, ferebatur? Satis erit ejus manibus, quoties ejus ingenium laudemus, quod sciverit Canonico juri novam formam tribuere, illudque faciliore methodo illustrare; quod sciverit legum civilium quibus ante studuerat, Collectores æmulari, quorum sollertia recens civile jus non per temporum seriem, sed distinctis rerum titulis dispositum fuerat atque ordinatum.

VI. Joannis Antiocheni exemplo Photius quoque patriarcha Constantinopolitanus anno circiter DCCCLX. Nomocanonem condidit, collectionem videlicet ex Canonibus simul atque imperatoriis sanctionibus compositam. Ferme omnia in hoc Codice Photius congessit, quæ superius diximus in Codice Trullani concilii contineri: addidit tamen plura concilia a se celebrata, quæ licet apud Græcos venerabilia fuerint, Latinis tamen tamquam illicita conventicula semper audierunt. Illa concilia sunt, quibus Ignatius a Constantinopolitana sede Photii ambitu dejectus damnari per vim debuit, & nova Photii dignitas per vim occupata defendi. Addidit præterea quinque opuscula Theophili Alexandrini, scilicet *Allocutionem* quum sancta Theophania die dominico instarent, *Commonitorium* ex X. Canonibus constans, Ammoni datum propter ea quæ gesta fuerant apud Lyco Ægypti civitatem, *Epistolam de iis qui dicuntur Cathari*, Epistolam ad Agathonem episcopum, & Epistolam ad Mennam episcopum. (Theophilus hic Alexandrinus circa annum CCCLXXXV. damnationi S. Joannis Chrysostomi subscripsit, quamobrem fertur ab Innocentio I. communione privatus: quamquam aliqui tradunt illum se pœnitentia expiasse, quam plura postea pro Ecclesia peracta, & quidem egregia monumenta testantur.) Adiecit insuper epistolam Tharasii Constantinopolitani ad Hadrianum papam circa annum DCCLXXXVII. de ordinationibus per pecuniam minime faciendis. Singulis autem ecclesiastici juris capitibus, legum civilium non verba, sed titulos accommodavit, indicans loca quæ materiei quam tractabat, in jure civili consonarent. Nemo, arbitror, ex iis qui unitati Ecclesiæ adhærent, schismatico homini talem fidem habebit, ut hanc Collectionem pseudo canonibus undequaque referta in recipiat, ut ex ea disciplinam ecclesiasticum aut stabiliendam derivandamque, aut confirmandam arbitretur, tanto minus hodierna ætate, postquam ad manus interpretationemque Zonaræ, nec non Balsamonis pervenit. Zonaras in primis circa annum MCXX. & Gratiano nostro in dissita tamen regione fere coævus, commentariis illustrandam aggressus est Photii Collectionem, & post Zonaram Theodorus Balsamon, vir schimaticus, diaconus primum ecclesiæ Constantinopolitanæ & chartophylax, id est, chartis ecclesiasticis sive archivo præfectus circa annum MCLXX. deinde vero Antiochenus patriarcha titulo tenus salutatus; etenim Latini tunc Antio-

tiochiam occupaverunt, ſuumque ibi patriarcham A conſtituerant: quod Balſamoni acerrimi odii adverſus Latinos occaſionem dedit. Is itaque manum admovit Nomocanoni Photiano, & nedum ſacros Canones conciliorum & patrum pro lubito accommodavit, verum etiam jura civilia ex codice Juſtiniani recte depromta reduxit ad Baſilica: unde novum jus ea ætate apud orientales vigebat. Sed hæc nullo modo pertinent ad rem noſtram, quum Gratianeo Codice paullo poſteriora ſint. Satis ſit oſtendiſſe Codicem Photianum & a ſchiſmatico homine fuiſſe confectum, & a ſolis ſchiſmaticis viris poſteriore ætate ſimul cum veteris Græcæ eccleſiæ monumentis perturbatum, ne dixerim etiam ſuſdeque perverſum. B

VII. Quid jam nunc de ceteris Græcis obſcurioris nominis Collectoribus loquar? In medium adferri poſſet Epitome Canonum Simeonis magiſtri & logothetæ (logotheta dicebatur apud Græcos, cujus munus erat circa res eccleſiæ communes, ut obſervat Joannes Meurſius in Gloſſario Græcobarbaro) qui ſæculo IX. floruiſſe dicitur. Item Alexii Ariſtini diaconi eccleſiæ Conſtantinopolitanæ Synopſis Canonum, quos veluti in epitomen redegit circa annum MCXXX. aut alia epitome Canonum a Conſtantino Harmenopulo Theſſalonicenſi elucubrata eadem ætate; ut de poſterioribus ſileam. Verum omnium iſtiuſmodi Collectionum una eademque apud nos eſſe debet exiſtimatio, vel quod ut plurimum a viris ſchiſmaticis compoſitæ fuerint, vel quod Photiano Codici ita innitantur, ut alias prorſus Collectiones auctores hujuſmodi omnino ignoraſſe videantur; immo etiam Photianis ipſis conciliis eamdem affingant auctoritatem, quam ſanctioribus generalium conciliorum Canonibus ſe exhibere profitentur.

OBSERVATIO IV.

De Collectionibus vetuſtis Latinis, quæ peculiaribus eccleſiis adſcribuntur.

I. VEnio nunc ad Latinas Canonum Collectiones, quæ ad duo potiſſimum capita referri commode poſſunt. Aliæ enim ſunt quæ peculiarium eccleſiarum nomine laudantur, ſive quæ creduntur ab eccleſiarum ipſarum notariis epiſcoporum auctoritate ad diœceſis vel provinciæ uſum confectæ, aliæ vero privato cujuſdam ſtudio elaboratæ, licet dein vel ob auctoris vel ob collectionis ipſius merita in pretio habitæ & plurium uſu receptæ. De illis dicam in primis, quæ peculiarium eccleſiarum nomine hodie inſcriptæ feruntur: & quamquam minime dubitaverim unamquamque eccleſiam ſive dioceſim ſuum olim habuiſſe Canonum Codicem, quemadmodum in præſens in unoquoque epiſcopatu ſua ſunt ſynodalia Conſtituta peculiaria quibus eccleſiaſtica diſciplina regatur; tamen ad noſtram ætatem paucæ admodum pervenerunt, & vix duarum eccleſiarum Codices apud eruditos vetuſtatis amatores memorantur. Ii ſunt Codices eccleſiæ Romanæ, nec non Africanæ. Exordior ab eccleſiæ Romanæ Codice, cujus ratione plura ſunt animadvertenda. E

II. Præ primis autem nuſpiam ferre potui, quod plures vulgo tradunt, Romanam eccleſiam uſque ad concilii Chalcedonenſis ætatem non alios agnoviſſe Canones quam Nicænos. Videtur hæc injuria valde gravis. priſcis pontificibus maximis, quibus talis oſcitantia tribuitur rerumque canonicarum contemtus, ut vel ipſa conciliorum generalium Conſtituta minimi facerent, nec curarent apud Latinos quibus etiam peculiari ratione præerant, palam exhibere. Quid memorem Sardicenſe concilium ad quod tercenti circiter ex occidente epiſcopi convenerant, & ſaluberrimas regulas ad diſciplinam eccleſiaſticam ſtabiliendam conſtituerant? Me refero ſtatim ad concilium Conſtantinopolitanum I. generale II. ad Epheſinum ſeu generale III. cujus ſanctiſſimas Sanctiones a Romanis potiſſimum pontificibus ſervari decebat, a quibus teſte Gregorio Magno, tamquam ipſa Evangelia colebantur. Video undenam decepti fuerint qui adeo perperam de vetuſtis Romanis pontificibus ſenſerunt. Inciderant illi in Acta concilii Chalcedonenſis, ubi actione XVI. quum ageretur de prærogativa patriarchæ Conſtantinopolitani, ceteris orientalibus epiſcopis præferri ambientis, Græci legerunt in ſuo Codice Canonem tertium concilii Conſtantinopolitani. Eo autem lecto Lucentius Romanæ Sedis legatus inquit: *Canones iſtius ſynodi in ſynodicis Conſtitutionibus non habentur.* Inciderant præterea in duas epiſtolas Innocentii Papæ I. Prior a Sozomeno laudatur lib. VIII. hiſt. eccleſ. cap. XXVI. & Nicephoro lib. XIII. cap. XXXIII. ſcripta ad clerum & populum Conſtantinopolitanum, ubi leguntur hæc verba: *Nos enim quantum ad Canonum obſervantiam attinet, illis obſequendum eſſe decernimus qui Nicææ determinati ſunt, quibus ſolis obtemperare & ſuum ſuffragium addere Eccleſia catholica debet.* Altera eſt ad Theophilum Alexandrinum, quem invitat ad concilium Romæ celebrandum in cauſſa S. Joannis Chryſoſtomi, ubi hæc habentur: *Tu quoque judicio accurre ad ſynodum proxime in Chriſto celebrandam, & ibi juxta Nicæni concilii Canones & decreta contende: alios quippe Canones Romana non admittit eccleſia.* Moveri etiam ex eo fonte potuerunt, quod dicitur in epiſtola XXXI. lib. VI. Gregorii Magni de concilio Conſtantinopolitano I. ibi: *Romana eccleſia eoſdem Canones vel geſta ſynodi illius hactenus non habet nec accipit: in hoc autem eamdem ſynodum accepit, quod eſt per eam contra Macedonium definitum.* C

III. Hæc illa ſunt, ex quibus aliquibus perſuaſum eſt uſque ad tempora concilii Chalcedonenſis non alios, niſi Nicænos Canones in Romana eccleſia fuiſſe receptos. Verum memorata tam concilii Chalcedonenſis, quam Innocentii & Gregorii loca meliorem deſiderant interpretationem, quam quæ vulgo adfingatur. In concilio Chalcedonenſi minime dixit Lucentius legatus Conſtantinopolitani concilii Canones in Codice Romanæ eccleſiæ non haberi, ſed tantum non haberi *in Synodicis Conſtitutionibus*. Sedis pontificiæ legati inter quos erat Lucentius, dum ad concilium commearunt, non jam ſecum detulerunt integros Codices Canonum univerſorum qui in Romanæ eccleſiæ archivis exſtiterant: neque enim decebat ſupervacaneis Codicibur gravari. Synodus Chalcedonenſis ob unam Eutychis hæreſim damnandam congregata eſt. Hæc fuit mens Leonis Magni, qui illud potiſſimum legatis ſuis commendavit, ne aliud in concilio promoverent. Hinc in actione IV. ſuperius jam memorata legitur: *Synodus propter Eutychem facta eſt, non propter aliud*: & poſt actionem VI. qua jam contra Eutychem ſatis proceſſum fuerat, clamaverunt epiſcopi: *Dimitte nos pie imperator, dimitte nos*: Itaque non alios legati pontificis Codices adferre debuerunt, quam eos qui ad fidem dominicæ incarnationis illuſtrandam pertinere poterant, ad ſummum vero Nicænæ Synodi exemplar. Ut enim Nicæna Synodus prima erat ex generalibus, ex ejuſdem Actis pontificii legati normam in novo concilio celebrando eximiam habere poterant. Paullo aliter meditati fuerunt Conſtantinopolitani, qui de privilegio ſuæ eccleſiæ ſoliciti, non tam catholicæ fidei, quam ſuam etiam cauſſam in concilio pertractari cupiebant; ideoque etiam illorum Canonum Codicem ſecum adtulerant, unde ſedis ſuæ jura probari poſſe credebant. Hinc eſt, a legatis pontificiis minime allatos ad concilium fuiſſe Conſtantinopolitani concilii Canones, quos ſecum habebant Conſtantinopolitani. Atque huc pertinent illa verba Lucentii legati, quibus profeſſus eſt Canones Conſtantinopolitanos *in Synodicis Conſtitutionibus* ſe non habere, in illis ſcilicet Codicibus quos ſecum ad Synodum pergens adtulerat. Quæ propterea verba ſic commoda eaque perſpicua interpretatione illuſtrata, quam quæſo vim amplius faciunt, ut concludatur, Conſtantinopolitanos Canones Romanis fuiſſe prorſus ignotos? D

IV. Idem quoque eveniet, ſi recta ratione laudata Innocentii & Gregorii verba referamus: neque enim pugnandum eſt obtruncatis mutilatiſque fragmentis patrum, ut res meo judicio graviſſima definiatur; ſed potius oportet eorum mentem intimius F

mius scrutari. Itaque Innocentius I. causam agebat S. Joannis Chrysostomi Constantinopolitani episcopi, & jam diu coepiscoporum invidia atque odio a sua sede deturbati, alio in ejus locum suffecto adversus sacros Canones, & quidem celebrata Synodo quæ appellatur *ad Quercum*, ubi unanimi sententia malorum episcoporum vir Sanctissimus damnatus fuerat. Hujus Synodi definitionem magni faciebant orientales Chrysostomo infensi; ita ut quoties Chrysostomus aut alii Chrysostomi ejusdem defensores ad Nicæni potius concilii regulas provocarent, illi statim novæ Synodi suæ, quam jure pseudo Synodum appellare possumus, decreta producere non dubitarent. Produxerunt eadem in conspectum Innocentii Papæ: qui propterea jure scripsit, se Romanamque ecclesiam solis Nicææ Canonibus uti, non ut Canones sequentium generalium conciliorum excluderet, sed ut illis acquiescere recusaret qui in pseudosynodis conditi erant & Nicænis regulis omnino contrarii. Hanc porro fuisse Innocentii sententiam, apertissime liquet ex verbis integris epistolæ ad clerum & populum Constantinopolitanum: postquam enim Innocentius scripserit illis Canonibus obsequendum esse qui Nicææ determinati sunt, *quibus solis obtemperare & suum suffragium addere Ecclesia catholica debet, statim immediate subdidit: Si qui vero & alii a quibusdam proferuntur qui a Canonibus Nicænis discrepant & ab hæreticis compositi deprehenduntur, hi vero ab episcopis catholicis rescinduntur. Hæreticorum enim commenta catholicis Canonibus assuere non licet: semper enim vel per contraria, vel per illicita labefactare voluntatem student concilii Nicæni. Non solum igitur his non obtemperandum esse dicimus, sed ipsa potius cum hæreticis & Schismaticis dogmatibus esse condemnanda, quomodo & antea in Sardicensi Synodo ab episcopis prædecessoribus nostris factum est*, &c. Quid his verbis luculentius esse potest? Præterquam quod enim Innocentius concilium Sardicense laudet, ejusdemque exemplo se agere profiteatur, quod satis indicat, Sardicensis concilii Acta, non solius Nicæni concilii Canones, Romanæ ecclesiæ tum nota fuisse, ita se Nicænos Canones solos recipere asserit, ut ceteros reiiciat qui *a Canonibus Nicænis discrepant & ab hæreticis compositi deprehenduntur, qui ab episcopis catholicis rescinduntur*, quos appellat *commenta hæreticorum*, quæ postea concludit *una cum hæreticis & schismaticis dogmatibus esse condemnanda*. Hæccine forte esse potuerunt Canones concilii Constantinopolitani œcumenici? Videant, qui hanc Innocentio sententiam affingunt, quo progredi coguntur, quum solos Nicænos Canones in Romano Codice exstitisse putant; scilicet ceteros sequentium conciliorum etiam sanctissimorum & generalium non solum Romanis ignotos fuisse, verum etiam a Romana ecclesia reprobatos atque damnatos, atque ideo Nicænis Canonibus minime junctos, quod *hæreticorum commenta catholicis Canonibus assuere non liceat*. Eadem porro est Innocentii ejusdem sententia in epistola ad Theophilum Alexandrinum, ubi eamdem Chrysostomi causam agebat: *Alios*, inquit, *Canones Romana non admittit ecclesia*, præter Nicænos, id est a Nicænis diversos, Nicænis contrarios, quos in pseudosynodis hæretici quidam episcopi ex invidia ediderunt. Qui contra sentiunt, non abusi sane fuissent hoc Innocentii fragmento, si epistolam Innocentii legissent, qualis exhibetur a Baronio ad annum 404 n. XXXVII. qui significationem verborum pontificis obtulit, qualis re vera affingenda erat: scribit enim: *Alios (ab his scilicet diversos) Romana non admittit ecclesia*.

Restat adhuc expendendum Gregorius Magnus, cujus integra verba adferre juvat, sine quibus recta non potest esse mentis pontificiæ interpretatio. Scribit ibi Gregorius ad episcopos plures orientales de Cyriaco electo Constantinopolitano episcopo, quem suaserat, ut œcumenici episcopi nomen a prædecessoribus usurpatum minime assumeret, & a quo fidei professionem acceperat quam episcopi initio suæ promotionis mittere consueverant. In hac fidei professione Cyriacus dixerat inter cetera se Eudoxium damnare, quod utpote novum Gregorius statim probare non potuit, ac propterea ita scripsit. *Quemdam vero Eudoxium damnavit, quem neque in Synodis damnatum invenimus, neque a decessoribus ejus in Synodis reprobatum. Et Canones quidem Constantinopolitani concilii Eudoxianos damnant; sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt. Romana autem ecclesia eosdem Canones vel gesta Synodi illius hactenus non habet, nec accipit: in hoc autem eamdem synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum; reliquas vero hæreses quæ illic memoratæ sunt, ab aliis jure patribus damnatas reprobat. De Eudoxianis vero nihil hactenus agnovit. In historia autem Sozomeni de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur: Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica accipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsuestiæ multum laudat*, &c. Itaque in primis peto ab illis qui hoc Gregorii capite utuntur, an tantum velint usque ad concilii Chalcedonensis ætatem nullos alios orientales Canones præter Nicænos Romanæ ecclesiæ cognitos exstitisse, an vero etiam id asserant, post concilium Chalcedonense? Post concilium Chalcedonense quicumque scripserunt, admittere debuerunt non solum Canones Græcos conciliorum generalium, verum etiam provincialium apud Romanos agnitos fuisse, præsertim vero postquam Dionysius Exiguus eosdem Romæ evulgavit. Si ergo res tota reducitur ad tempora quæ Chalcedonense concilium præcesserunt, eccur ex Gregorio Magno probare nituntur, ad eam usque ætatem non alios Romæ receptos fuisse Canones, quam Nicænos? Loquimur quidem de Gregorio Magno, qui & Chalcedonensi concilio, immo etiam Dionysio Exiguo fuit longe posterior. Alio itaque pertinent descripta Magni Gregorii verba; quæ ut intelligantur, monere oportet Synodicarum actionum nomine duo venire posse. Primum, prævius rerum discutiendarum tractatus, quo fit ut unusquisque in concilio præsens aut proponat, aut respondeat disputetve, consilium ferat aut suffragium. Alterum est, definitio, ipsa synodica quæ Canonis nomine proprie venit. Quoties concilium absolvitur, unusquisque ex episcopis ibidem congregatis, solicitus quidem esse solet definitiones synodicas sive Canones in diœcesim secum adferre: at prævias tractationis actus, consilia, suffragia doctorum, disputationes ante actæ vix penes illam ecclesiam manent, apud quam concilium celebratum est. Itaque apud Romanam ecclesiam tempore Gregorii Magni desiderabantur acta concilii Constantinopolitani, non quidem illa quibus synodicæ definitiones & Canones continerentur, sed illa quæ prævias concilii tractationes exhiberent: atque ita Gregorium Magnum intelligendum existimo. Re vera Gregorii verba laudata id demonstrat: etenim conqueritur a Cyriaco in professione damnatum Eudoxium, quem ipse *in synodis* damnatum non invenerat. Porro synodorum nomine non venit sola Nicæna synodus, sed exinde colligitur Gregorium plures Græcorum Synodos habuisse, quas ea in re scrutaretur. Quid vero sibi volunt ea verba, *Et Canones quidem Constantinopolitani concilii Eudoxianos damnant, sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt?* Nonne ex his manifeste colligitur apud Gregorium exstitisse Canones concilii Constantinopolitani in quibus damnatos Eudoxianos, non Eudoxium aliquem se reperisse profitetur? Sane si Canones Constantinopolitanos, quales hodie vulgatos habemus, inspicimus, id ipsum agnoscemus: ut concludendum sit, Gregorium eosdem in Romana ecclesia habuisse Canones Constantinopolitanos, quos hodie ex variorum interpretationibus editos habemus.

Forte autem suspicabatur Gregorius Eudoxii nomen exhiberi potuisse in Actis conciliaribus, qualia apud Græcos habebantur. Quum enim in Canone I. Constantinopolitano Eudoxianorum hæreticorum mentio fieret, justa esse poterat Gregorii suspicio, ne in prævia tractatione ante Canonis editionem quædam de Eudoxio hæretico apud Græcos haberentur. Propterea ait se hæc gesta in Romana eccle-

ecclesia non habere; propterea se non posse tuto acquiescere professioni fidei factæ a Cyriaco, a quo Eudoxius damnabatur. Notatu digna sunt illa verba Gregorii: *Canones vel gesta synodi illius*: non enim sanctus pontifex professus est se Canones non habere seu fidei definitiones, sed *Canones vel gesta*; id est quæ in concilio ipso prævio consilio fuerant pertractata ante Canones conditos. Uno verbo, una Gregorii solicitudo eo pertinebat, quod in ecclesia Romana incognita esset nec damnata Eudoxii persona, quam tamen ita libere Cyriacus in sua professione damnaverat. At de Eudoxianis Gregorius vere professus est eos esse damnandos. Quemadmodum ergo noluit damnandum esse Eudoxium, quod in Canonibus Græcis damnatum minime reperit; ita voluit damnandos Eudoxianos, quod damnatos in Græcis conciliis noverit. Novit autem damnatos Eudoxianos in Canone I. concilii Constantinopolitani. Ergo Canones Constantinopolitani noti fuere Gregorio, ac propterea ecclesiæ Romanæ. Non novit damnatum Eudoxium de quo sermo non est in Canonibus Constantinopolitanis: ergo quod Gregorio sive ecclesiæ Romanæ deerat, erat Eudoxii damnatio, sive ut ipse Gregorius jure suspicabatur, deerant gesta synodi ejusdem Constantinopolitanæ, de quibus nihil aliud idem Gregorius se & Romanam ecclesiam recepisse testatur, quam quod ad damnandam Macedonii hæresim pertineret.

VI. His generatim præmissis veniendum est ad eos Codices, qui nomine Romanæ ecclesiæ veteris hodie evulgati eruditorum manibus tenuntur. Primus est quem mutilum edidit Christophorus Justellus in sua Bibliotheca juris ecclesiastici veteris tom. 1. pag. mihi 277. Alterum edidit Paschasius Quesnellus, sanctique Leonis Magni operibus velut appendicem quamdam adnexuit principio tom. II. operum ejusdem summi pontificis. Non deerunt forte progressu temporis qui novos Codices producant ex latebris bibliothecarum Romanæ ecclesiæ nomine; & sic eamdem pluribus Codicibus usam fuisse demonstrabunt. Hæc asserverim, quod videam sine ullo gravi fundamento, & nonnisi remotissimis iisdemque levibus conjecturis hujusmodi Codices Romanæ ecclesiæ adscriptos fuisse.

Quod spectat in primis ad collectionem Justelli, inscribitur illa: *Prisca Canonum editio Latina, complectens Canones conciliorum Ancyrani, Neocæsareensis, Nicæni, Sardicensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodicensis, Constantinopolitani I. & Chalcedonensis*. Quid hæc collectio contineret, vel hic unus titulus exhibet. Venia autem viri clarissimi cujus ceteroqui studio multa debemus, quicumque hac in collectione efformanda elaboravit; tantæ non est auctoritatis, ut pro Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum principis notario statim recipiatur. Etenim in primis ignarus erat Latinæ linguæ. Exorditur enim: *Incipit instituta Canonum Ancyrensium*. Et paullo infra Canonem VIII. Ancyrensem ita exhibet: *De his qui alios suadent idolis immolarem*. Et post aliqua: *Explicit Capitula Canonum Ancyrensium*. Concilium autem Nicænum memorans subdit: *Quod factum est in Niciam*. In Canone I. Ancyrensi habet: *Per remedium aliquem. . . . habere aut precare*, pro verbis: *Per remedium aliquod . . . habere aut precari*. In Canone II. dicitur: *In eorum esse potestatem*, pro *In eorum esse potestate*. In Canone IV. legitur: *Aput idolis*, pro *Apud idola . . . . vita qui antecedet & qui sequitur*, pro *vita quæ antecedet & quæ sequitur*. In Canone V. legitur: *Usque ad præsente tempore*, pro *Usque ad præsens tempus*. Cetera omitto, quæ prope innumera unusquisque facile poterit observare.

Sed quia forte per amanuensis imperitiam, quæ tamen in tot tantisque locis facile non præsumitur, hæc errata contingere potuerunt; inscitiam auctoris ostendunt integra capita, scilicet ipsorum stilus adeo barbarus, ut diceres ab eo factam Græcorum Canonum interpretationem, qui vel prima Grammaticæ elementa addiscere incipiat. Exemplum trado in uno ex Neocæsarienſibus Canonibus qui tertius est, ita conceptus: *Hi qui pluribus nubtiis inciderunt, tempus quidem agnitus qui institutum est; conversatio autem & fides eorum perincidet tempus*. Quis sententiam hanc nisi divinando percipiat? Multa deinde sunt quæ Canonum Stili, & Canonum prorsus inexpertem auctorem designant, seu potius eum qui exercitationis caussa quasdam sibi perceptiones addiscendi caussa, & privati studii ac meditationis ergo proponit. Nam in Canone XIV. ex Neocæsarienſibus legitur: *Diaconi septem debent esse secundum Canonem, etsi fortiter magna sit civitas; sed ut credas, inquire a volumine Actuum Apostolorum*. Deinde ante quam Canones Nicænos hic auctor exponat, versuum metro elegiacam præfationem concinnat: quod nuspiam publicis ecclesiarum notariis in usu fuit. Omitto, nullum ordinem temporum fuisse servatum: nam concilii Constantinopolitani Canones post Chalcedonenses referuntur, licet tempore anteriores. Omitto præterea plures ibidem esse sententias depravatas, ut ipsemet Justellus hujus Codicis editor notis suis marginalibus profitetur: ex quibus omnibus facile est credere, Codicem hunc nulla unquam ratione haberi posse tamquam Codicem veteris ecclesiæ Romanæ.

VII. Major difficultas forte erit in explorando Codice Paschasii Quesnellii, qui ita inscribitur: *Codex Canonum ecclesiasticorum & Constitutorum sanctæ sedis apostolicæ, omnium qui huc usque prodierunt vetustissimus & amplissimus; qui quidem in usu fuit in ecclesia Romana Innocentio I. Zozimo & Leone I. pontificibus, nunc primum editus ex MSS. codicibus Thuaneo & Oxoniensi*. Refert autem Paschasius Codicem hunc Oxoniensem sexcentorum fere annorum esse, eumdem præterea ex alio antiquissimo exemplari exceptum; ut proinde saltem octavo primum sæculo hæc collectio scripta videatur. Thuaneum vero refert octingentorum circiter annorum esse, atque optimæ notæ. Sed interea fatetur ambos hujusmodi codices inter se plurimum dissonare in descriptione capitum; ut quod in uno refertur, in alio aliquando desideretur: quamobrem certa & indubia fides neutri debetur, quum alterutrum saltem vitiatum fuisse oporteat. Quomodocumque autem res se se habuerit circa varia hujus Quesnelliani Codicis exemplaria, mihi persuadere facile quidem Quesnellius poterit hunc Codicem antiquissimum esse & vetusti auctoris manu exaratum, forte etiam VI. aut V. sæculo; quin tamen ne verosimilibus quidem conjecturis probet Romanæ ecclesiæ esse tribuendum. Sane Codex Romanæ ecclesiæ auctoritate confectus non adeo latuisset, ut nonnisi postrema hac ætate in lucem prodire potuerit: qui enim curæ habuit privatis MSS. codicibus illum exarare, facile habuisset nonnullos diligentiæ suæ æmulatores. Præterea si Codicem consideremus, præter ecclesiasticarum Collectionum morem continet plura adiuncta prorsus a Canonibus extranea, ut demonstrat & recte advertit Doviatius in lib. III. Prænotionum Canonicarum cap. XIV. Distinguit recte Quesnellius in sua Dissertatione XII. operibus S. Leonis subiecta cap. II. inter Codicem Canonum & Scrinia Sedis apostolicæ: in Codice soli conciliorum Canones & decreta patrum olim edi solebant: in Scriniis vero plura alia gesta ad Sedem apostolicam pertinentia continebantur; eodem ferme pacto, quo alius erat apud imperatores legum civilium Codex, alia erant epistolarum & libellorum imperialium Scrinia. Deinde vero minime advertit in suo opere quod edebat, non Codicem Canonum, sed quoddam potius Scrinium ex plurib̃us compositum nobis se exhibuisse. Urget autem quam maxime Quesnellium, quod habet Bonifacius I. in epistola ad Hilarium Narbonensem episcopum, in qua hæc leguntur: *Nulla etenim videtur incognita synodi constitutio Nicænæ, quæ ita præcipit, (ut eadem proprie verba ponamus) per unamquamque provinciam jus metropolitanos singulos habere debere*. Itaque quum Bonifacius testetur ipsamet concilii verba se referre, hæc vero minime habeantur in Codice Quesnelliano; quis sibi persuadebit Codicem Quesnellianum eundem esse cum Codice Romanæ ecclesiæ quo Bonifacius I. usus fuerat? Agnovit Paschasius Quesnellius hujusmodi difficultatem, a qua ut se extricaret, contra

tra omnium codicum fidem sua interesse putavit, si vim faceret textui, & verba Bonifacii aliter legeret, videlicet pro illis verbis, *ut eadem proprie verba ponamus* hæc substituens, *ut eadem prope verba ponamus*. Sed rursus ipse agnovit, quam sit infirma responsio, candide ita profitens: *Sed conjectura est*, quam *donec codicis alicujus auctoritate confirmetur, non ausim fidentius asserere, etsi necessaria videatur correctio*. Peto ego, undenam necessaria correctio probatur? Respondet ille in nulla ex collectionibus aut versionibus illa verba haberi. Quid refert tamen? Habebatur in Codice Romano ante Dionysium Exiguum qui hodie periit, & satis est. Subdit Quesnellus verbum illud *proprie* forte tunc temporis aliquam significationem habuisse, quam hodie ignoremus. Sed indicant hæc hominem omnino argumenti pondere gravatum, & nescientem quo se convertat. Refert ad hanc rem aliqua S. Leonis fragmenta, in quibus adverbium *proprie* usurpatur. Ego facile intelligo, quo sensu: idem enim apud Leonem significat quod adverbium *vere*. Hinc ait Cicero: *Honestum quod proprie vereque dicitur, id sapientibus est solis*. Igitur Bonifacius laudaverat *eadem proprie verba*, id est, *eadem vere verba* concilii Nicæni; illa propterea quæ in Codice Romanæ ecclesiæ non mutato apice tunc habebantur, quæ in Quesnelliano Codice non videmus, quia idem non est cum Codice vetere Romanæ ecclesiæ.

VIII. Nimis operosa res esset singula Codicis capita discutere. Potius audiamus ipsius Quesnelli argumenta quibus plurimum sibi blanditus est, ut duo probaret: primum, hunc Codicem sincerum esse; secundum, hunc Codicem Romanæ ecclesiæ proprium olim exstitisse. Vereor tamen ne de eo dicere possimus, quod ipse in dicta Dissertatione XII. in additione dixit de Emmanuele Schelestratio, qui Breviationem concilii Hipponensis quæ habetur in cap. II. Codicis Quesnelliani, apocryphum dixerat: *Ut ita sentiret, adductus est nonnullis argumentis quæ valida ac decretoria illi visa sunt, mihi vero admodum infirma ac nullius fere momenti*. Ait in primis, ut sinceritatem Codicis probet, sinceritatem ipsam vel in inscriptione Codicis adparere: at quemadmodum candiditas animi ex hominis vultu minime deprehenditur, ita nec integritas libri ex una libri ejusdem inscriptione. Subdit, tertium exemplar omnino simile deveniisse olim in manus Jacobi Pamelii. Quid deinde, si vel ipse Quesnellus variantes duos quos ipse vidit, Codices profitetur? Verum omittamus hæc omnia: nolim de hac re præcipue contendere. Dabo libenter Codicem valde antiquum esse, vel etiam ipso V. sæculo gravi studio & procul fallendi arte confectum. Erat illud opus studiosi cujuspiam & obscuri collectoris, qui idem minime evulgavit, sed in scriniolo condidit, forte verens ne aliorum Codicum fama vinceretur obrueturque. Producantur potius argumenta, quibus pateat Romanæ ecclesiæ tribuendum esse. *Id operosum non esse judicio suo* jactat Quesnellus: non est tamen levis negotii id demonstrare. Ait præ ceteris, Codicem Romanæ ecclesiæ olim ante Collectionem Dionysianam valde fuisse confusum. Et ego libenter fateor. Ait hunc Codicem suum eadem confusione laborare. Quid ergo? Num propterea ejus Codex dicetur ecclesiæ Romanæ? Quotquot ferme lucem adspexerunt Canonum vetusti Codices, ii omnes inordinati sunt, indigesti, ac propterea ex eadem ratione Romanæ ecclesiæ per Quesnellium tribuendi.

Pergit Quesnellus, & inquit: *Codicis præfatio declarat ad usum ecclesiæ Romanæ esse concinnatum: quid enim aliud indicant hæc verba, de Nicæna fidei expositione quam sancta & reverentissima Romana complectitur & veneratur ecclesia? Quid quod mediantibus Victore atque Vincentio religiosissimis Romanæ sedis presbyteris esse prolatam asserit? Nonnullas etiam subnexas esse regulas, quas memorata suscipiens confirmavit ecclesia. Eamdem nullis synodicis decretis, sed salvatoris voce esse prælatam, ac primatum obtinuisse. Denique quidquid ibi de Romanæ ecclesiæ fundatione ac fundatoribus privilegiisque scribitur, argumento est pro illa Codicem esse exaratum*. Non videtur hoc loco Quesnellus meminisse eorum quæ dixerat superius in cap. II. suæ Dissertationis XII. ibi: *Si cui nihilominus placuerit prologum istum (sive præfationem hujus Codicis) ad posteriora tempora differre, contra ego non contendam*. Si itaque non est contendendum adversus eos qui dixerint, posteriore manu præfationem de qua loquimur adiectam fuisse; cur ex hac præfatione de Codicis qualitate judicandum erit? Præterea quæcumque in præfatione allata sunt, ne conjecturam quidem afferunt pro opinione Quesnelli. Auctor præfationis ante quam ad Canones conciliorum deveniret, universæ Ecclesiæ sive sacræ Hierarchiæ majoris præferre voluit imaginem. Persecutus est, quid de Romana, quid de Antiochena, quid de Alexandrina, quid etiam de Hierosolymitana aut Ephesina ecclesia sentiendum esset. Si itaque, quod mentionem fecerit de Romana tamquam majore ecclesia, censetur Codicem ad Romanæ ecclesiæ usum edidisse; quum etiam de ceteris tamquam inferioribus singularumque privilegiis locutus sit, censendus erit voluisse Codicem componere ad usum ecclesiæ Antiochenæ, Alexandrinæ, Hierosolymitanæ & Ephesinæ: quod nemo usquam dixerit.

IX. Addamus his, si lubet, numquam auctorem hujus præfationis usum fuisse particulis demonstrativis, ajendo *hanc aut istam* Romanam ecclesiam; quas voces adhibuisset profecto, si Romæ & pro ipsa Romana ecclesia peculiariter scripsisset. Præterea hæc eadem præfatio illa est, quam Isidorus cognomento Mercator suo Codici adnexuit: ut dubium nobis hodie supersit, num auctor Quesnelliani Codicis depromserit ab Isidoro, an potius ab illo Isidorus. Saltem vero ex eo deducitur, ut quemadmodum Isidori præfatio minime probat collectionem Isidorianam ad usum Romanæ ecclesiæ fuisse compositam; ita nec Codicis Quesnelliani præfatio idem probet de Codice Quesnelliano.

Pergit Quesnellus & ait, in memorata præfatione multa referri ex Decreto Gelasii sive, ut aliis placet, Hormisdæ papæ de scripturis apocryphis: quod nemo recte feciisset, nisi Codicem Romanæ ecclesiæ ex ipsis Romanæ ecclesiæ scriniis componeret. Non video quænam sit vis hujus conjecturæ. Num probro vertendum est cuipiam auctori, si inter scribendum, præsertim in præfationibus, sanctissimorum pontificum verbis utatur, ubicumque scribat? Sed esto, id probrum & indecorum fuisset, quod procul omni jure Quesnellus asserit; num ego forte tenebor ab omni probro auctorem Quesnelliani Codicis mihi maxime incertum vindicare? Scio plures exstitisse ex veteribus collectoribus, qui non omnia quæ Collectoris officium decent, observaverunt. Cur ego pro obscuro homine seu Quesnelliano fidejussor exsistam?

Prosequitur Quesnellus: *Canon VI. Nicæni concilii a Paschasino legato sedis apostolicæ eodem modo lectus est actione XVI. concilii Chalcedonensis, quo habetur in nostro Codice; ut ex eodem omnino desumtus esse intelligatur*. Sed quid prohibet in primis inter tot tantasque veterum conciliorum interpretationes plures inter se se consonare? Quid deinde, si dicamus Codicem Quesnellianum post synodum Chalcedonensem editum fuisse, ut propterea ejus auctor Canonem VI. Nicænum describere volens uti voluerit versione Paschasini legati pontificis, de qua in concilio Chalcedonensi constabat? Enervatur vero Quesnelli argumentum apud eum, qui observet Canonem a Paschasino legato laudatum esse numero sextum, qui in Codice Quesnelliano decimus est. Quid dicet heic Quesnellus, quum videat suum a Paschasini germano Romanæ ecclesiæ Codice esse diversum? Agnovit Quesnellus hanc difficultatem, quam *grave momentum non esse* asseruit; vel quia mendosa asserit Acta concilii Chalcedonensis, ut loco *Canonis VI.* legatur *Canonis X.* vel quia Paschasinus laudavit sextum Canonem ex quodam Codice ecclesiæ Siciliæ, cui Paschasinus adscriptus fuerat. Levissimæ sane responsiones: qui enim sine alicujus codicis fide, sine ulla necessitate, ut suis meri facti conjecturis indulgeat, vetusta conciliorum generalium Acta corrupta asseverat, nescio an facile sit audiendus. Quod autem sub-

ſubditur, Paſchaſinum in referenda nota numerali uſum eſſe aliquo Codice ſiculo, mihi ridiculum potius videtur: non enim veriſimile eſſe poteſt verba Canonum ex uno, notas autem Canonum numericas ex altero Codice recenſeri. Num Paſchaſinus duos ſecum Codices attulit, ut quum verba referre deberet, ad Romanum confugeret; quum numeros, ad ſiculum? Si id verum eſſet, Paſchaſinum Codicem etiam ſiculum habuiſſe præ manibus; nonne deprehendit Queſnellus ſe forte ad ſiculorum eccleſiam delaturum Codicem ſuum, ex ea conjectura quod Paſchaſinus Canonem legerit eumdem qui eſt in Codice Queſnelliano, alias autem ſiculum Codicem habuerit?

Stomachum porro movet quod ſubdit, in hoc ſuo Codice plura haberi in gratiam Romanæ eccleſiæ, unde conjecturam capit in Romana eccleſia fuiſſe confectum. Quænam ſunt iſthæc, quibus gratia fit eccleſiæ Romanæ divinis privilegiis decoratæ? Hæc opinione Queſnelli. Dicitur in epiſtola Innocentii papæ ad Victricium de eccleſia Romana, *cui in omnibus cauſſis debet reverentia cuſtodiri*: quæ verba in aliis epiſtolæ editionibus deſiderantur. Obſervare in primis Queſnellus debebat, num in ſuo Codice quem notæ optimæ eſſe prædicat, adiecta fuerint e margine in textum translata, an vero in aliis codicibus aut oſcitantia aut pravitate amanuenſium omiſſa. Deinde num unuſquiſque in qualibet provincia ſcribens quæ Romanæ eccleſiæ communionem habeat, id ipſum non prædicabit? Sane ſi quiſpiam bene, uti decet, de Romana eccleſia ſcribat, penes Queſnellum Romæ ſcripſiſſe dicetur? An recto criterio, prorſus ignoro.

X. In eo convenit, urget Queſnellus, Romanus vetuſtus Codex cum hoc de quo agimus, quod in utroque XXVIII. Canon Chalcedonenſis deſideratur. Verum id non ſufficit: probandum adhuc eſt Canonem XXVIII. Chalcedonenſem in omnibus aliis Codicibus deſciptum fuiſſe, uno excepto Romano. Ego invenio alios Codices in quibus deſiderabatur, ut vel in uno Dionyſii Exigui Codice exemplum perſpicuum habemus. Id ipſum dicendum erit, ſi dicatur in utroque Codice Nicænos Canones Sardicenſibus fuiſſe permixtos: non una Romana eccleſia eos permiſcuit, ſed permiſcere potuerunt quotquot Sardicenſe concilium, tamquam appendicem Nicæni concilii receperunt.

Progreditur Queſnellus, & ita argumentatur: Summi pontifices inter quos Innocentius I. Antiochenos Canones rejecerunt: Eccleſia quoque Romana nonniſi ſerius Canones Conſtantinopolitanos recepit. Porro ſive Antiocheni ſive Conſtantinopolitani Canones in hoc Codice habentur prope finem, ut judicetur adjectos poſteriore ætate fuiſſe. Infirmum argumentum penes Queſnellum ipſum, qui faſſus eſt in hoc ſuo Codice nullum omnino ordinem fuiſſe ſervatum, fuiſſeque admodum incompoſitum. Ut quid ergo in præſens ex ordine ſcripturæ argumentum depromere contendit? Immo exinde argumentum prope invictum mihi in contrarium ſuppeditatur. Ait Queſnellus, vel ipſa Gregorii Magni ætate nondum in Romana eccleſia fuiſſe receptos Canones Conſtantinopolitanos. Ita ille in dicta Diſſertatione XII. cap. IV., num. 9. in Codice autem Queſnelliano Canones Conſtantinopolitani relati ſunt ante epiſtolas Leonis Magni, quæ ejus ſententia tempore ejuſdem Leonis inſertæ fuerunt. Ergo hic non poteſt eſſe Romanæ eccleſiæ Codex.

Heic non perſtitit Queſnellus, ſed aliis ita ſe ſe conjecturis involvit, ut modo videatur propoſitum ſuum probare velle, modo etiam recedere: etenim ſubjungit, nonnulla adeſſe Canonum Græcorum fragmenta ad Romanæ eccleſiæ praxim immutata, atque inter cetera Canonem X. ex Ancyranis qui ibidem numero XI. refertur. Is in Græcis Codicibus talem exhibet ſententiam, ut diaconus qui in ordinatione proteſtatus fuerit ſe continere nolle, non abjiceretur a gradu, ſi poſt ordinationem matrimonium contraxiſſet. Aliter habetur in Codice Queſnelliano. Sed nemo ignorat in hac parte non modo Romanæ, ſed & totius occidentalis eccleſiæ diſciplinam diverſam a Græca diſciplina exſtitiſſe. Probat id tantummodo Queſnellianam collectionem in occidente factam fuiſſe: quod ſane ultro libenterque fateor. Id autem novum non fuit Collectoribus extra Romanam provinciam, immo etiam extra Italiam degentibus. Sufficit obſervare collectionem Martini Bracarenſis, qui in parte I. c. XXXIX. eidem Canoni Ancyrano alium ſenſum affinxit, & quidem occidentali diſciplinæ conformem. Ait ad eam rem Antonius Auguſtinus in lib. I. Dialogo X. de emendatione Gratiani: *Cur Martinus ab archetypo diſceſſit? Quum in occidente eſſet, noluit orientis licentiam imitari*. Prævidit hanc reſponſionem Queſnellus, qui propterea totum ſe torquet in aſſerendo occidentales Collectores Ancyrani Canonis lectionem & ſententiam immutaſſe, non ideo quod diſciplinæ ſuarum provinciarum inſervirent, ſed quod hanc immutationem ex Romano Codice deſumſiſſent. Quo eum non perducit amor ſui Codicis, ut eum Romanæ eccleſiæ nomine decoratum evulgaret! Sane Martino Bracarenſi longe diſſito ab urbe Roma non potuit eſſe facile præ manibus peculiaris Codex eccleſiæ Romanæ: atque ſi hujuſmodi Codex etiam apud Hiſpanos vulgatus fuerat, miror ita poſtea excidiſſe, ut vel unum alterumque exemplar unius Queſnelli diligentia poſtremis hiſce ſæculis emerſerit.

Amplius Queſnellus inquit, Africanæ eccleſiæ decreta in Romanæ eccleſiæ Codice adjecta fuiſſe, quæ etiam in memorato quem expendimus Codice habentur. Infirma rurſus argumentatio: neceſſarium quippe foret oſtendere in occidentali univerſa eccleſia fuiſſe ignotos Canones Carthaginienſes, unica excepta Romana; quando tamen liquet Africanæ eccleſiæ geſta maximam in toto occidente primis Eccleſiæ ſæculis auctoritatem habuiſſe, quum in Africa viri eruditiſſimi æque ac ſapientiſſimi, atque etiam optima eccleſiaſticorum virorum exemplaria exſtiterint, ex quibus Tertullianum, Cyprianum, Auguſtinum & Fulgentium jure laudare poſſumus. Cetera non perſequor, utpote quæ vix leviſſimum negotium faceſſere poſſent. Interea arbitror parum recte ſenſiſſe Queſnellum, quum Romanæ eccleſiæ vetuſtum Codicem inveniſſe ſibi perſuaſit, quin tamen hujuſmodi Codici detrahere velim: immo in hac parte ejus ſollertiam facile laudaverim, qui bono publico hoc vetuſtiſſimum monumentum, cujuſcumque auctoris ſit, nobis ediderit.

XI. Sic a Romanæ eccleſiæ Codicibus, quales hodie evulgati ſunt, expeditus quædam adhuc diſſerere debeo de Codice eccleſiæ Africanæ, cujus ſtatuta nuper aiebam fuiſſe in toto ferme occidente venerabilia. Codicem hunc evulgavit Chriſtophorus Juſtellus in tomo I. ſuæ Bibliothecæ juris canonici veteris pag. mihi 321. præmiſſa eruditiſſima præfatione, in qua antiqua omnia Africana concilia complexus eſt. Diſtributus eſt liber in Canones CXXXIII. quibus ſubſcripſiſſe referuntur epiſcopi CCXVII. anno CCCCXIX. in concilio Carthaginienſi, cui & S. Auguſtinus & duo Romani pontificis legati interfuerunt. Poſt dictos Canones addita eſt epiſtola Concilii Africani ad Bonifacium papam, dein reſcriptum Cyrilli Alexandrini epiſcopi ad concilium Africanum, poſt hæc exemplar formulæ fidei in Nicæno concilio conditæ, poſtremo epiſtola concilii Africani ad Cæleſtinum papam. Omnia autem & Græce & Latine hodie habemus, quia Græci veteres tantam habuerunt erga Africanam eccleſiam venerationem, ut ejus Acta ad ſuas eccleſias transferre exoptaſſent. Verum, ſi candide fateri volumus, hic proprie dici non poteſt Codex Canonum eccleſiæ Africanæ, ſed Acta generalis concilii Africani anno CCCCXIX. celebrati, in quo & aliquot Canones præſtituti ſunt, & alii in præcedentibus particularibus conciliis jam dudum editi confirmati fuerunt. Ceterum in Codice Africano negare non poſſumus deſcriptos præterea fuiſſe Canones concilii Nicæni, quos Carthaginem attulerat Cæcilianus a Nicæno concilio in Africam redux, ut dicitur in principio hujus concilii, ibi: *Exemplaria fidei & ſtatuta Nicænæ Synodi, quæ ad noſtrum concilium per beatæ recordationis olim prædeceſſorem tuæ ſanctitatis qui interfuit, Cæcilianum epiſcopum allata ſunt*, &c. Forte etiam aliæ Græcæ ſynodi Africanis

nis episcopis receptæ tunc erant, præsertim Sardicensis & Constantinopolitana generalis, quæ non videntur omissæ a tot gravissimis antistitibus; ne eos ita credamus rerum suarum amatores, ut alienarum provinciarum aut ipsius Ecclesiæ generales regulas aspernarentur. Non est cur diutius immorer in hac re, quæ statim liquebit apud eos, quicumque integrum hoc concilium evolverint, quale abs Justello describitur.

Illud tantummodo addam, prodiisse in Africa duo opuscula, alterum Ferrandi diaconi ecclesiæ Carthaginiensis, qui discipulus fuit sancti Fulgentii Ruspensis episcopi prope medium VI. sæculi; alterum Cresconii episcopi Africani prope finem sæculi VII. sed ista sunt potius Canonum breviaria, quam collectiones: siquidem in illis referuntur quidem Africanæ ecclesiæ statuta; verum ita concisa, ut quasi per judicem exhibeantur, nec alias quispiam illis inniti possit, nisi prius cum suis autographis consonare prorsus agnoverit.

OBSERVATIO V.

De ceteris Latinis collectionibus ante-gratianeis privato quorumdam studio elucubratis.

I. II omnes quos tamquam eximios Canonum Collectores Latina fama celebrat, facile numerantur: videlicet Dionysius cognomento Exiguus, Martinus Bracarensis, Isidorus Mercator, Regino Prumiensis, Burchardus Wormatiensis & demum Ivo Carnotensis. In istis tantummodo sistere juvabit, ut viam ad collectionem Gratiani omnino paratam habeamus.

Quis & qualis fuerit Dionysius Exiguus, luculenter exprimit Cassiodorus coævus auctor cap. XXIII. divinarum lectionum: *Fuit nostris temporibus Dionysius monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus, reddens in actionibus suis, quam in libris Domini legerat, æquitatem; qui scripturas tanta curiositate discussserat, ut undequaque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum... Qui petitus a Stephano episcopo Salonitano, ex Græcis exemplaribus Canones ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus, magna eloquentiæ luce composuit; quos hodie usu celeberrimo ecclesia Romana complectitur.* Paucis tradidit Cassiodorus, quæ & ad indolem ceteraque Dionysii qualitates, & ad ejusdem collectionem pertinent; ex quibus quædam observatu digna occurrunt. Ait in primis: *Fuit nostris temporibus.* Subobscurum adhuc est hujusmodi tempus: nam scimus Cassiodorum anno DXIV. consulatum gessisse; anno autem DLXII. nonagenario majorem obiisse. Ex Trithemio supplebimus, quod deest Cassiodoro. Trithemius in libro de scriptoribus ecclesiasticis, ubi a Dionysio tradidit confectum esse cyclum paschalem, ita subdidit: *Inchoavit autem cyclum suum anno Domini DXXXI, & claruit sub Justiniano Magno anno DXL.* quibus fere consonat Beda in lib. de sex mundi ætatibus anno mundi MMMMLXXX. tradens Dionysium primum fuisse, qui paschales circulos inciperet ab anno dominicæ incarnationis, qui tunc incidebat in annum DXXXII. Si fides est Bellarmino, ipse in libro de scriptoribus ecclesiasticis refert Dionysium scripsisse cyclum paschalem anno DXXVII. Ex his deducitur, Dionysium Exiguum forte a tempore Hormisdæ papæ usque ad tempora Vigilii floruisse. Dixi a temporibus Hormisdæ, id est, post annum DXIV. ut verum adpareat quod ait Cassiodorus: *Fuit nostris temporibus.* Se se enim refert Cassiodorus ad præteritum tempus, ut indicare videatur prope illa tempora circa quæ in consulari dignitate constitutus fuerat, quod contigit anno DXIV. Floruit autem usque ad tempora Vigilii papæ, quia eum floruisse anno DXL. ex Trithemio adnotavimus. His ceteroqui gravissimis conjecturis non contentiunt quamplures, qui tradunt collectionem Canonum a Dionysio Exiguo compositam fuisse partim circa annum CCCCXCVI. partim circa annum D. alii addunt completam fuisse in epistolis Hormisdæ circa annum DXXIII. Unde vero hæc eruant qui ita asserunt, non video; nudis forte conjecturis, ut fieri solet in re de qua historici Dionysio coævi silent. Immo ipse Dionysius in præfatione secundæ partis sui Codicis fatetur se Gelasium papam *præsentia corporali non vidisse*, quum tamen Gelasius anno demum CCCCXCVI. obierit. Nemo arbitretur nimis forte curiosam aut etiam inutilem hanc disquisitionem meam, in qua sollertius elaborandum vellem: etenim ex ea forte in cognitionem devenire possumus, quisnam fuerit hic Dionysius Exiguus, cujus indolis & ingenii, quaque etiam de causa novam collectionem adornare studuerit.

II. Fuit, prosequitur Cassiodorus, *monachus Scytha natione*. En gravissimam urgentemque conjecturam, qua fretus opinionem meam jam diu conceptam aperire non dubito. Anno circiter DXVIII. monachi quidam Scythæ, quos inter doctrina & pietate excelluerat quidam Joannes Maxentius, propositionem hanc, *Unus e Trinitate crucifixus est*, proferre ac totis viribus defendere in oriente cœperunt; quæ propositio, licet vera esset atque catholicæ fidei minime contraria, universo tamen orienti jam diu Nestorianorum & Eutychianorum reliquiis turbato plurimum attulit incommodum: ex ea enim vulgo a catholicis creditum erat renovari Eutychianorum errorem, ac si inde deduceretur humanam Christi naturam in divinam transformatam aliquid fuisse perpessam. Delata causa fuit ad legatos pontificios tunc temporis in oriente exsistentes, apud quos non destiterunt monachi se doctrinamque suam dato fidei libello purgare. Detrectarunt legati se hanc causam discutere, rati ex eo nova posse in oriente schismata concitari, ad quæ potius compescenda missi fuerant: interea vero eosdem monachos acriter objurgarunt, tamquam novitatis amatores & inopportunis quæstionibus pertinaces. Monachi Scythæ ægre tulerunt legatorum pontificiorum rationem, statimque aliquot ex ipsis Romam festinarunt, penes ipsum summum pontificem causam suam oraturi. Hos Hormisdas tunc temporis Romanus pontifex in primis benignissime excepit, prudenter vero causam discutere distulit usque ad reditum suorum legatorum ex oriente, ne forte legatis a quibus appellabatur, inauditis in causa procederet. Heic sisto, conjiciens ex istis forte monachis fuisse Dionysium nostrum, quem alia de causa Romam e cœnobiis adveniisse prorsus ignoramus. Quænam enim, amabo, præter memoratam potuit esse occasio Dionysio monacho, cujus propterea institutiones & religiosæ vitæ professio eum ad solitudinem vocabant, in urbe Roma omnium frequentissima tam diuturno tempore commorandi?

III. Hæc si vera sunt, facile intelligimus quod de eodem Cassiodorus ait: *Moribus omnino Romanus*: decebat enim eum qui Romam venerat, Romani pontificis animum appellationis causa sibi conciliaturum, ut Romanis moribus indulgeret, videreturque res Romanas peculiari prosequi voluntate. Facile etiam intelligimus, quomodo *in utraque lingua doctissimus* esset, qui scilicet orientales disciplinas diutius edidicerat, deinde vero Romæ diutius commorans Latinum etiam idioma addiscere potuerit. Intelligimus quomodo divinarum scripturarum sacramenta scrutatus fuisset, qui novis propositionibus doctrinam dominicæ incarnationis exhibere una cum sociis suis contenderat. Intelligimus tandem qua ratione permotus fuerit, ut novum Canonum Codicem apud Romanos exornaret, improbans Romani Codicis confusionem; ut scilicet ea ratione Romani pontificis benevolentiam sibi captaret, coram quo sua vel suorum causa pendebat. Hinc ipse omnium Collectorum primus Codicem Canonum veluti duplicem fecit: in prima enim parte Acta conciliorum Canonesve comprehendit: secundam summorum pontificum decretalibus epistolis adornavit. Sic animo & indole Collectoris perspecta, ad collectionem ipsam veniamus.

In prima parte exorditur a Canonibus apostolicis numero L. non sane quod crederet illos vere Apostolis tribuendos fuisse; immo in sua ipse præfatione admonet illis plurimos suum non præbuisse consensum. Subdit deinde Canones Græcos latinitate do-

donatos: videlicet Nicænos XX. Ancyranos XXIV. Neocæsarienses XIV. Gangrenses XX. Antiochenos XXV. Laodicenos LIX. Constantinopolitanos III. Chalcedonenses XXVII. in quibus finem esse Græcorum Canonum asseruit: adjecit postea Canones XXI. ex Sardicensibus, & CXXXVIII. ex Carthaginiensibus. In secunda parte recenset epistolas decretales Siricii, Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Cælestini, Leonis Magni, Gelasii & Anastasii. Forte autem in Anastasio opus suum complevit Dionysius, ut in eo integrum quintum Ecclesiæ sæculum concluderet: quod facile ex eo suspicari possum; quia, uti dictum est, primus Dionysius Exiguus tempora ecclesiastica cœpit a dominica nativitate numerare. Fateor editas esse tamquam additamentum Dionysianæ collectionis decretales Hilarii, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæ & Gregorii junioris: sed hæc esse non posse Dionysii facile ex eo uno evincitur, quod Gregorius junior vixerit longe post Dionysii ætatem.

IV. Num vero tantum Dionysianæ collectioni debeamus honoris, ut integrum omnino in ea sacrorum Canonum Codicem habeamus, certo asserere non ausim. Etenim quod attinet ad priorem partem quæ potissimum in interpretatione Græcorum Canonum consistit, etsi consenserim Dionysium utriusque linguæ facile fuisse peritum, tamen plurimum me movet quod nuper ex Cassiodoro laudabam, videlicet Dionysium fuisse *planum atque disertum & magna cum eloquentiæ luce moribus suis Canones ex Græcis exemplaribus composuisse*. Quid indicant aliud hæc verba, quam Dionysium non servasse litteralem ordinem in interpretando, sed eloquentiæ suæ, quum disertus esset, plurimum indulsisse? Quod si verum est, non erit cur Dionysii interpretationem ita sequamur, ut ad eam quasi ad tutissimum veteris disciplinæ præsidium confugere debeamus: præsertim etiam, quod Dionysium sciverimus ita affectum, ut quantum fieri posset caussæ suorum quam Romæ agebat, patrocinari deberet: præsertim rursus, quod monachi Scythæ ejus ætatis novis rebus non delectarentur tantum, sed & imprudenter inhiarent.

Quod pertinet ad alteram collectionis partem, illam profecto magni semper feci, non quod publica auctoritate umquam probatam confirmatamve sciverim, sed quod Dionysius, quum Romæ esset, Romanorum præsulum epistolas authenticas præ manibus habere potuerit quas describeret, & quas nonnisi maxima petulantia corrumpere potuisset. Sed interea animadvertendum arbitror, non omnes Romanorum pontificum quæ tunc exstabant, epistolas per Dionysium in Codicem fuisse relatas. Quæ ut distinguantur, triplicis generis pontificum veterum epistolas perpendere oportebit. Aliæ erant synodicæ, quæ ad fidem in conciliis stabiliendam pertinebant: consueverant enim Romani pontifices sententiam suam præmature significare illis qui aut concilium convocare meditabantur, aut ad concilium ipsum perrexerant. Aliæ erant familiares, quales amicus ad amicum scribere solet: aliæ demum decretales, quibus vel interrogantibus episcopis, vel generatim pluribus ecclesiasticæ disciplinæ capita tradebantur. Prioribus duobus epistolarum generibus omissis, retulit Dionysius solas epistolas postremi generis: proindeque sollerter curare debebit unusquisque in exercenda critica arte ad perpendendam veterum epistolarum pontificiarum auctoritatem, ne forte ex uno Dionysii Exigui silentio notam falsitatis inurat antiquissimis epistolis, quin primum animadvertat de quibusnam epistolis agendum sibi proposuerit.

V. Restant adhuc adnotanda postrema illa verba Cassiodori: *Quos hodie usu celeberrimo ecclesia Romana complectitur*. Num ergo Dionysii Exigui Codex ita probatus erit per Romanam ecclesiam, ut illum quasi proprium omnino receperit, & tamquam optimum disciplinæ sacræ monumentum? Minime quidem dubitaverim hunc Codicem Romanis fuisse jucundissimum: jam diu enim exoptaverant talem habere Codicem qui Codicibus Græcis consonus videretur. Re vera in concilio Carthaginiensi anni CCCCXIX. cui Sanctus Augustinus interfuit, proposuerant legati pontificii quædam disciplinæ capita ab Africanis episcopis amplectenda, tamquam a synodo Nicæna jam diu constituta. Africani vero qui in suo Codice illa minime habebant, petierunt ut mitteretur ad Græcos qui germana Nicænæ fidei exemplaria in occidentem adferret; atque hac de re maximum ipsum pontificem rogarunt. Quænam igitur melior occasio esse poterat Romanis, quam in ipsa Urbe uti opera orientalis viri qui novam faceret conciliorum veterum interpretationem Græcæ fidei consentaneam? Id etiam existimarunt opportunum esse unioni inter ecclesiam Latinam & Græcam, quæ variantes Canonum Codices habere jam in Chalcedonensi concilio visæ fuerant; quippe Romani quoties hunc Codicem Dionysianum in Græcorum conspectum produxissent, eodem tempore producere potuissent nomen interpretis Græci, cui tamquam ejusdem nationis viro fides deneganda facile non fuisset. Ceterum hunc Codicem publica auctoritate donatum prorsus ignoramus: immo donatum non fuisse vel ex eo probari potest, quod in ipso inserta sint talia monumenta, quæ ipsius Dionysii testimonio in incerta prorsus fide vagabantur. Hanc collectionem Dionysii Exigui hodie editam habemus apud Justellum in sua Bibliotheca juris ecclesiastici veteris tomo I. pag. mihi 101.

VI. Exemplo Dionysii Exigui Martinus Dumiensis primum, deinde Bracarensis episcopus novam Canonum collectionem adornavit circa annum DLXX. Fuit ille e Pannonia oriundus de quo ita scribit Gregorius Turonensis lib. V. historiæ Francorum cap. XXXVI. *Ad visitanda loca sancta in orientem properans, in tantum se litteris imbuit, ut nulli secundus suo tempore haberetur. Exinde Galliciam venit, ubi episcopus ordinatur.* Quum itaque in orientem perrexisset, linguæque orientalis valde peritus audiret, nihil antiquius habuit, quam Latinos vetustissimorum conciliorum Canones Græcæ fidei reddere & nova latinitate donare, ea motus ratione, quod *Canones qui in partibus orientis ab antiquis patribus constituti sunt, Græco prius sermone conscripti sunt; postea autem succedente tempore in Latinam linguam translati sunt: & quia difficile est ut simplicius aliquid ex alia lingua transferatur in aliam; simulque & illud accidit, ut in tantis temporibus scriptores aut non intelligentes aut dormitantes multa prætermittant, & propterea in ipsis Canonibus aliqua simplicioribus videantur obscura*, &c. Ita idem Martinus in præfatione sui Codicis, profitens se simplicius & emendatius novam collectionem esse facturum; quam postea non juxta ordinem temporum digessit, sed bipartitus est, ut in prima parte ea referret quæ ad clericos, in altera quæ ad laicos pertinerent. Utinam vero id ipse perfecisset, aut saltem perficere potuisset! Sed neque perficere potuit, neque eam collectionis rationem iniit qua ipse perficeret. Non potuit in primis, quia Latinos Codices corruptos ipse testatur, & ex corruptis Codicibus optima collectio speranda non erat; Græcis autem Codicibus licet ipse rerum Græcarum amantissimus plurimum detulerit: tamen jam plura menda accesserant, præsertim prope finem sexti sæculi quo Martinus scribebat, ut in Observatione III. exhibuimus. Deinde quænam est optima ratio qua Martinus se usum fuisse profitetur, ut magis sinceram & simplicem collectionem formaret? Non integra Canonum verba ipse retulit, sed tantummodo sententias compendiaria ratione dispositas, de quo propterea ait Antonius Augustinus: *Aliquando non ita Latine facta, ut Græce habentur; sed ex duobus vel tribus capitulis diversorum conciliorum, uno capitulo conscripto*. Hujus rei maximum argumentum est, quod universa Martini collectio LXXXIV. capitibus continetur, quibus complexus est Canones universos Græcorum conciliorum quos retulit Dionysius Exiguus: præterea Africanos quosdam, Toletanos & Bracarenses Canones adnexuit, quæ omnia longe memoratum numerum excedunt. Si observemus vel unicum caput XXXII., illud compositum est ex Canone III. concilii Nicæni, ex Canone XV. concilii Bracarensis & ex Canone VI. concilii Toletani I. Hanc Canonum confusionem recte

observavit Justellus in editione hujus Codicis in appendice tom. 1. suæ Bibliothecæ. Illud addam præterea, Martinum aliquando Græcis Canonibus contrariam sententiam affinxisse, quoties occidentalis ecclesiæ moribus adversabantur, uti advertit jam Antonius Augustinus in lib. 1. Dial. X. de emendatione Gratiani ad Canonem IX. concilii Ancyrani, qui a Martino inversa omnino sententia refertur in cap. XXXIX. collectionis. Fidant quicumque velint hujusmodi interpretibus, & ex iis fulciant disciplinam sacram quam tradunt, momumentis. Ego meliores simplicioresve tutius exoptaverim: gloriarer quidem Martinum Bracarensem institutorem rerum sacrarum habere, non autem utere eo tamquam Canonum collectore, in quo non tam doctrina spectanda est, quam simplicitas & probata fides.

VII. Quid vero non dicam adversus Isidorum Mercatorem, in quem hodie tamquam in apertum deceptorem universi propemodum eruditorum calami jam diu exacuuntur. Nomen ille Isidori mutuatus in primis, quo forte eximia Isidori Hispalensis fama incautis illuderet, tot figmenta in medium produxit ut illis præcipue intermixtis conciliorum Canonibus, novam eo usque ignotorum decretorum collectionem sub initium octavi sæculi efformatam evulgaverit. Prodiit hæc illico gloriose: ut enim vetustissimorum sanctissimorumque pontificum nominibus subdola collectoris arte decorabatur, non potuit non decipere quamplures etiam gravissimos viros, a quibus tamquam sacræ antiquitatis venerabile scrinium recepta est sine discrimine. Nostra ætate vix est qui Mercatoris fabulas sequatur, postquam communi eruditorum suffragio sunt reprobatæ: inter quos est Baronius, Bellarminus, Peronius, Antonius Augustinus, Sirmondus, Petavius; & ut innumeros propemodum omittam, Christianus Lupus inter cetera ita scribens de epistolis decretalibus ab hoc pseudo-Isidoro vulgatis: *Quisquis earum natales jam credit legitimos atque authenticos, censetur nugas vendere & fabulas*. Supervacaneum est hoc loco falsitatis argumenta expendere, quod hodie tritissima sint. Generatim adnotasse sufficiat decretales Isidorianas plurimum detraxisse potestati metropolitanorum & Synodorum provincialium, & illarum caussa controversias quamplures exortas fuisse inter episcopos atque archiepiscopos, quarum vestigium adgnosci potest in Can. I. dist. XIX.

Non omittam tamen post proditam hujusmodi collectionem pluribus religiosum fuisse eamdem latius producere ac circumferre, bona fortasse fide: arbitrabantur enim rerum sacrarum thesaurum se reperisse. Hinc anno DCCLXXXV. Angelramnus Metensis episcopus quædam capitula ex hac Isidoriana collectione derivata Hadriano summo pontifici obtulit, quæ hodie inter vetera ecclesiastica monumenta recensentur, quasi ab Hadriano ipso pontifice confirmata. Vidit Stephanus Baluzius antiquissimum hujusmodi codicem in bibliotheca S. Victoris Parisiensis, ut ipse testatur in præfatione ad Dialogos Antonii Augustini, hoc titulo inscriptum: *Incipiunt capitula collecta ex diversis conciliis sive decretis pontificum Romanorum ab Angelramno Metensi episcopo, & Hadriano papæ oblata*. Similem titulum vidisse se profitetur Natalis Alexander in tom. XV. hist. eccles. pag. 54. in MS. optimæ fidei & venerandæ antiquitatis monasterii Lætiensis: ex quibus falsum esse deducitur quod quidam sentiunt, non Angelramnum Hadriano, sed e converso Hadrianum Angelramno hanc collectionem obtulisse. Summis pontificibus ea ætate aut prorsus incognita erat, aut nondum satis probata Mercatoris collectio: cujus rei argumentum ex eo habemus, quod Hadrianus papa Carolo Magno dono dederit Codicem Canonum anno DCCLXXIV. in quo tamen nullum erat decretum ex illis quæ peculiariter apud Isidorum Mercatorem recensebantur. Licet tamen post hanc Angelramni significationem apud Romanos haberi cœperit plurimi hæc Isidoriana collectio, ita ut aliqui ex Summis pontificibus fragmenta exinde referre non dubitaverint; nusquam tamen collectionem ipsam ita probarunt, ut pro germano Canonum & decretorum archetypo illam haberent.

VIII. Superiores de quibus huc usque egimus collectiones, sunt veluti primæ, ad quarum formam posteriores compositæ sunt; ut propterea in posterioribus nihil propemodum novi amplius occurrat, sed præcedentium collectionum capita, alio tamen ordine disposita, modo brevius, modo fusius exhibeantur, iis exceptis conciliorum Canonibus qui uniuscujusque collectoris ætati respondent. Hujusmodi sunt collectiones Reginonis, Burchardi, & Ivonis: quemadmodum enim Regino ab Isidoro Mercatore & Dionysio Exiguo, ita Burchardus a Reginone, a Burchardo Ivo Carnotensis acceperunt. Nonnulla de singulis adnotare juvabit.

Regino in primis minus frequenter Isidori Mercatoris fragmenta laudat, quasi de illis dubitasse paullisper videatur: conciliorum autem veterum Canones ex Dionysii Exigui interpretatione producit. Præterea in suam collectionem plura transtulit fragmenta Sanctorum Ecclesiæ patrum, Basilii, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Cassiani, Benedicti, Fructuosi, Bedæ & Rhabani: quod mea sententia in præcedentibus collectionibus Latinis nusquam factum fuerat. Plurimum item debemus Reginoni, quod plura fragmenta suæ ætatis nobis exhibeat quæ alibi non reperiuntur, præsertim concilii Triburiensis; ut omittam Nannetense, Remense & Rotomagense. Adjecit præterea leges quasdam Theodosiani codicis, juncta interpretatione Aniani; leges etiam Francicas plures, quales habentur in Capitularibus & Codice legum Burgundionum & Ripuariorum. Collectionis divisionem eamdem servavit Regino, quam Martinus Bracarensis, videlicet in duas partes distribuens, & in prima de clericis, in secunda de laicis agens. Sunt qui putant ad usum ecclesiæ Trevirensis jussu Ratbodi Trevirensis archiepiscopi fuisse compositam, quod multa habeantur de illa ecclesia: sed res mihi admodum dubia videtur. Forte enim de Trevirensi ecclesia peculiarius ibidem aliquando agitur, quia Regino in illa diœcesi scribebat, dum Prumiense monasterium sancti Benedicti regeret in ea diœcesi constitutum labente sæculo IX.

IX. Burchardus Wormatiensis episcopus initio sæculi XI. novum Canonum Codicem edidit in XX. libellos distributum, & quidem methodo non inconcinna, ad usum ecclesiæ suæ Wormatiensis, quem propterea ad Brunichonem ejusdem ecclesiæ præpositum inscripsit: præcipue vero intendit, ut regulas præfigeret pro pœnitentibus excipiendis. Hinc non tam plurium conciliorum Canones, quam pœnitentialium variorum fragmenta recensuit. *Id quidem* (ita ipse in præfatione Codici suo præfixa) *vel ea ratione maxime flagitare videbaris, quod Canonum jura atque pœnitentium formæ in nostra quidem diœcesi adeo confusa sunt atque inter se discrepantia, ut aut ex toto neglecta, aut omni pæne auctoritate destituta, vel modice in ecclesiastica disciplina institutis apparere possint. Qua de caussa sæpe accidit, ut ad pœnitentiæ remedium confugientibus cum ob Canonum descriptionem confusam, tum ob presbyterorum nostrorum ignorantiam non facile subveniatur*, &c. Verum non ad fontes, uti opus erat, in Canonibus describendis confugit, sed recentium collectionum auctoritati plurimum deferens, quidquid in illis rei suæ adpositum nosceret, id integrum in suum Codicem transferebat. E Reginone præsertim plura depromsit, sed tali oscitantia, ut frequentissime Canonum inscriptiones depravaret: quippe Regino frequenter Canonibus præmittit hæc verba: *Unde supra*, indicans de eadem materia inferius tractari, de qua superius egerat. Burchardus autem credit commemorari per illa verba, velut auctorem sequentis fragmenti, illum ipsum qui in præcedente laudabatur; ac propterea ipse, dum fragmentum idem referret, præcedentis auctoris nomine retulit. His addimus: oportet Burchardum apud Germanos vixisse, quo tempore Germani Francis infensi plurimum erant: propterea Burchardus a capitibus Francicis in collectionem suam referendis sæpius abstinebat. Quum tamen aliquando ipsi opportuna essent certa loca Francorum Capitularium, ea referre non dubitavit; laudans tamen, ex aliis auctoribus propria sponte descripsit: unde tot errata nedum apud ipsum Burchar-

chardum, verum etiam in inſcriptionibus ſequentium collectorum profecta ſunt.

X. Demum Ivo Carnotenſis epiſcopus, qui initio XII. ſæculi floruit non longe a Gratiani ætate, auctor fertur duplicis collectionis; quarum alia *Decretum*, alia *Pannormia* appellatur: utrique autem eadem præfatio inſcripta. Pannormia minoris eſt molis; quam vulgo tradunt primo ab Ivone confectam, deinde vero adauctam fuiſſe, & tum *Decreti* nomen ab auctore accepiſſe. Minus celeber eſt Pannormiæ Codex: ſtatim ac enim prodiit Decretum, illud unum viſum fuit Ivonis opus in quod Canonum interpretes potiſſimum incumberent. De Pannormiæ aut Decreti nomine quærant, quibus majus eſt otium: nihil enim aut parum refert in hiſce diſputationibus immorari. Illud ſane obſervandum eſt, in utroque Codice plura eſſe menda; ita ut non defuerit, qui propterea Ivonis Carnotenſis tamquam viri ſapientiſſimi opera fuiſſe denegaverit. Auctor itaque hujus operis, quicumque ille ſit, non ſolum errata Burchardi in ſuos Codices tranſtulit, ſed fragmenta præcedentium collectionum modo breviora reddidit & conciſiora, modo interpretatione & adjecto gloſſemate fuſiora. Quod in Decreto peculiare eſt, referuntur ſæpiſſime juris Juſtinianei loca: quod Latinis collectoribus eo uſque infrequens fuerat. Cœperat quidem Regino Prumienſis, ſed aliquot tantummodo, & ex Theodoſiano Codice fragmenta laudare; plures etiam leges ex Longobardorum conſuetudinibus compoſitas. Primus Ivo aut quivis alius Juſtinianeis Codicibus uſus eſt etiam inter eccleſiaſticas collectiones: ſiquidem Ivonis ætate tum primum reſtaurari cœpit juriſprudentia Juſtinianea, cujus ſtudium eccleſiaſticis viris optimum viſum fuit, etiam rerum eccleſiaſticarum cauſſa: ut propterea poſt eam ætatem apud Latinos adparuerint Nomocanones, qui primum Juſtiniani ætate apud Græcos eſſe cœperant, ut ſuperius jam ſuo loco adnotavimus. Videtur id quidem ſancto Bernardo diſplicuiſſe, in lib. I. de Conſideratione cap. XXX. ita ſcribenti: *Et quidem quotidie in palatio perſtrepunt leges, ſed Juſtiniani, non Domini.* Verum ſancti viri mens hujuſmodi erat, ne quis ita juris Juſtinianei ſententias perſcrutaretur, ut divinas leges oblivisceretur.

SUMMA CAPITUM DISSERTATIONIS

De variis Sacrorum Canonum Collectionibus ante Gratianum.

OBSERVATIO I. *Quales generatim esse potuerint ecclesiasticæ jurisprudentiæ Codices usque ad Gratiani ætatem.* pag. 269

II. *Quales re vera fuerint peculiares Sacrorum Canonum Collectiones ante Gratianum: & primo de ea quæ vulgo dicitur:* Codex Canonum Ecclesiæ universæ. 270

OBSERVATIO III. *De celebrioribus vetustis Græcorum Collectionibus.* 273

IV. *De Collectionibus vetustis Latinisquæ peculiaribus ecclesiis adscribuntur.* 275

V. *De ceteris Latinis Collectionibus ante-gratianis, privato quorum, dam studio elucubratis.* 280

V.

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIONES III.

CUM BALLERINIANIS ADNOTATIONIBUS.

NIMIRUM

I. De Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ.
II. De variis Fidei libellis in antiquo Romanæ Ecclesiæ Codice contentis.
III. De primo usu Codicis Canonum Dionysii Exigui in Gallicanis regionibus.

Cum *Ballerinianis* adnotationibus & observationibus criticis in easdem *Quesnellianas* dissertationes.

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO I.
DE
CODICE CANONUM
ECCLESIÆ ROMANÆ,

omnium qui huc usque prodierunt antiquissimo, nunc primum in lucem edito.

CAPUT PRIMUM.

Romanam Ecclesiam suum olim Codicem habuisse ante Dionysii Exigui Abbatis collectionem: nec eum hucusque emersisse e tenebris.

Controversia de antiquo codice Romano.

DE Codice antiquo Canonum Ecclesiæ Romanæ, qui Dionysianum præcessit, magna nuper animorum contentione dimicatum est a nonnullis studio abreptis, seu præconceptæ opinioni vindicandæ paullo intentioribus, seu denique historicæ veritatis & antiquitatis ecclesiasticæ amore illectis. Quo quisque successu pro sententia sua decertarit, facile erit, opinor, judicare, cum hanc nostram dissertationem ad umbilicos usque perduxerimus. Immo vel ex sola Codicis ipsius Canonum, quem tot sæculis sepultum luci nunc primum damus, inspectione perspicuum est immerito sibi gratulatos esse, quotquot de genuini Codicis inventione gloriati sunt: prisci, inquam, Codicis, ex quo partim inchoato, partim variis subinde incrementis aucto, a Nicæni Concilii ætate usque ad sexcentesimum Christi annum Ecclesia Romana, seu juris ecclesiastici dicendi, seu constituendæ disciplinæ Canones haurire consuevit.

Codicem suum ex antiquo habuisse Romanam Ecclesiam, non est quod in dubium revocetur, cum & hujus frequens occurrat (1) mentio in epistolis Romanorum Pontificum, & (2) necesse fuerit ut quæ Canonibus & regulis ecclesiasticis regebatur, eas in aliquo Codice descriptas servaret. Quod ita fuisse, vel ex una Dionysii Exigui epistola seu præfatione ad Stephanum Episcopum satis intelligitur: (3) ex prisci etenim Codicis confusione adductum se Præsulis illius consiliis ipse testatur, ut novæ adornandæ collectioni manum admoveret. Sed quis hujus Codicis ordo fuerit, quænam in eo continerentur, quæ Canonum interpretatio in usu esset, hoc demum obscurissimum cum ad hæc usque tempora fuerit, lucem ex Codice, quem publicamus, & ex iis quæ a nobis hujus occasione dicenda sunt, ni fallor, accipiet.

Duplex codex ante Dionysianum non recte excogitatus.

Ante omnia animadvertendum puto, (4) perperam a nonnullis duplicem Canonum Codicem a Romana Ecclesia diversis temporibus usurpatum numerari, antequam Dionysianum illa in usum vocasset: unum, qui Calchedonensi Concilio anterior fuerit, alterum post istam Synodum solutam, auctoritate S. Leonis confectum; quæ ultima collectio viguerit sola in Occidente per sexaginta & amplius annos, donec altera auctore Dionysio in ejus locum successerit ab eadem diversa.

Priorem collectionem eam esse existimant, quæ non ita pridem luce donata est ex codice MS. clariss. viri Christophori Justelli tomo 1. Bibliothecæ Juris Canonici veteris post Dionysianum codicem.

Posterioris geminum exemplar manuscriptum exstare affirmabat Petrus de Marca, teste Stephano Baluzio, in Bibliotheca Monasterii Rivipullensis, *Lib. 3. Concord. Sac. & Imp. c. 3.*

unde

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Canones profecto eorumque custodiam frequenter ingerunt Romani Pontifices; numquam vero *Codicem* canonum memorant, immo ne subindicant quidem. Solum mentionem identidem faciunt canonum Nicænorum, quo nomine Sardicenses etiam comprehendunt, uti probavimus in Tractatu de Collectionibus part. 2. c. 1. eosdemque canones tantum cum olim recepisset Romana Ecclesia, ut ibidem ostensum est; quotiescumque statuta Patrum, vel canones indefinite laudant, Nicænos vel Sardicenses intelligunt.

(2) Necesse quidem fuit ut Romana Ecclesia, quæ non tam canonibus regebatur, quam apostolicis constitutis, hæc in Romanis scriniis, non autem in aliquo codice, aut corpore canonum descripta servaret. Quod si *Codicem canonum* appellare libeat exemplaria, in quibus Nicæni & Sardicenses canones simul erant descripti, nihil morabimur. Constitutiones autem Pontificiæ non ex codice aliquo, sed ex apostolicis scriniis a Romanis Antistitibus olim allegabantur, ut fuse probavit P. Constantius in præfatione ad tom. I. Epistolarum Romanorum Pontif. n. 44. & 45. Id vero adeo inoleviſſe animadvertimus, ut postquam iidem Romani Antistites uti cœperunt collectione Dionysii, ex ea quidem diutius allegarint solos canones, numquam vero, vel fere numquam constitutiones apostolicas nisi post VII. sæculum.

(3) Non *prisci codicis*, sed *priscæ translationis* mentionem facit Dionysius, ejusque *confusionem* notavit, qua Laurentius offensus ipsi suasit, ut novam Græcorum canonum interpretationem lucubraret. His autem verbis non Codicem canonum a Quesnello editum Dionysius indicat, sed eam *priscam* (ut in vulgatis inscribitur) interpretationem, quæ ante ipsum Dionysium compacta, in Italia præsertim circumferebatur. Hæc enim ita confusa & implexa est, ut lectores offendat: quod de versione Isidoriana (ut vocant) licet antiquiori, in Quesnelliano Codice fere recepta dici nequit. Certe porro Dionysius hanc, quæcumque intelligatur, *priscam translationem* nec a Romana Ecclesia receptam, nec in publicum ejusdem Ecclesiæ Codicem relatam significat. Confer dicenda in Observationibus cap. 2. num. 1.

(4) Hæc perstringunt Petrum de Marca, qui prius in *Concordia*, dein in *Opusculis* hunc duplicem Romanæ Ecclesiæ codicem excogitavit. Primus est ille codex MS. ex quo non multo post priscam versionem canonum Voellus & Justellus ediderunt. Alter est

codex

unde fortassis in lucem emittendum spondet idem Baluzius: cui & assensum nostrum spondemus, cum certis argumentis hanc Collectionem Leonis tempore & auctoritate concinnatam ostenderit. Interim nosmet ab assensu sustinere per eum licebit nobis in contrariam sententiam propensis propter hanc rationem: quod si de nova Collectione cogitasset sanctus Leo, ad hoc adductus esset prioris confusione: atque ita curasset imprimis ne in eamdem confusionem posterior recideret, sed eam potius omni ex parte accuratam absolutamque pro sua rei canonicæ peritia dedisset: unde nec novæ post ipsum collectionis conficiendæ laborem assumere coactus esset vel Dionysius exiguus, vel quisquam alius *confusione priscæ translationis offensus*. Quod tamen quadragesimo fere a Leonis obitu anno proficere aggressus est ille assidua & familiari cohortatione virorum ecclesiasticæ disciplinæ studiosorum.

Deinde unicam Abbas iste translationem commemorat eamque priscam: quæ (1) prisca profecto ab eo vocanda non esset, si antiquior non fuisset ætate Leonis, quem postremos saltem vitæ annos viventem videre potuerat.

Denique ex Codicis Romani, quem in publicum nunc primum emittimus, inspectione (2) manifestum est, eamdem omnino collectionem antiquo usu in ea Ecclesia receptam, plurimis quidem accessionibus auctiorem diversis temporibus evasisse, non vero spreta una aliam in ejus locum esse assumptam ab Innocentii Papæ I. tempore ad Gelasii PP. ætatem.

Quid de prisca Justelli translatione & collectione Canonum?

Priorem modo translationem ac collectionem quod attinet, eam esse quæ in Ecclesia Romana, & aliis etiam Occidentalibus, usque ab antiquo ad Dionysiani codicis tempora usu celebrata est, persuadent sibi Bibliothecæ Juris Canonici veteris doctissimi conditores Voellus & Justellus. Quorum sententiam pluribus confutat Johannes David libro de Episcopis canonice judicandis capite 3. art. 3. Hujus opinioni subscribimus, quatenus Romanum hunc codicem esse negat: quamquam pleræque illius probationes leviores sint, unumque id efficiant ut collectio & translatio ejusmodi multa confusione laborasse credantur, quod minus Justelli consilio nocet, quam faveat: cum tantam fuisse testetur Dionysius, ut plerosque offenderet, novæque tandem condendæ occasionem dederit.

Validior est (3) probatio, quam ex translationis barbarie arcessit: talem nempe in primaria Latini Orbis Ecclesia ac civitate vel natam esse, vel tot annis receptam ac commendatam nemo cordatus opinetur.

2. Canonis vigesimi octavi Chalcedonensis admixtio Romanum proculdubio Codicem non sapit, multoque minus Codicem Leonis primi tempore usurpatum aut cura auctum his Canonibus. Quis enim crediderit Canonem illum, cujus occasione tanta simultas Leonem inter & Orientales exarserat, vel incauto Pontifici obrepsisse, vel a prudente ac volente Collectioni suæ Ecclesiæ insertum?

3. Nec Constantinopolitanis etiam Canonibus locus fuit in veteri Ecclesiæ Romanæ codice: eos enim sibi suisque prædecessoribus ignotos fuisse S. Leo sæpius testatur. Lucentius etiam ejus in Synodo Chalcedonensi Vicarius in ultima Actione protestatur illius CP. Synodi decreta *synodicis Canonibus non haberi, quæ dicunt ante octoginta prope annos constituta fuisse*. Nec tam cito a sententia sua deflexisse Leo credendus est, ut Canones. Sedi suæ infensos, tantaque nuper contentione explosos, pro legitimis agnosceret modo, sed & proprios sibi, approbans codicique inserens, faceret. Quod enim postmodum, sopita contentione, codici Romano, quem publicæ luci damus, additi sint Canones illi, hæc posteriorum cura fuit post receptam ubique œcumenicam Synodum secundam. Quod autem apud Dionysium reperiantur, non eadem est ratio. Hujus enim consilium fuit, non antiquum codicem Romanum in melius restituere, sed novum omnino condere, Canones omnes rursus de *Græco transferens*; seu *Regulas Nicænæ Synodi, deinceps omnium Conciliorum, sive quæ ante eam, sive quæ postmodum facta sunt, usque ad Synodum centum quinquaginta Pontificum, qui apud Constantinopolim convenerunt, sub ordine numerorum, idest a primo capite usque ad centesimum sexagesimum quintum* sicut habetur in Græca auctoritate, *digerens*. Quicquid igitur in Græca Collectione, quam præ manibus habebat, reperit Dionysius, hoc codici suo inseruit; quem ne tunc cogitabat quidem aliquando publica Ecclesiæ Romanæ auctoritate recipiendum.

Canones CP. 1. non erant in antiquo Codice Romano. Μὴ ἐμπεριεχόμενα δὲ ἐν τοῖς συνοδικοῖς κανόσι. *Act.* 6. *Chalc.*

Denique vix alia probatione indigemus, ut codex hujusmodi Romanæ Ecclesiæ abjudicetur, quam quæ ex ipsa ejus inspectione sponte exurgit, & quæ cuique lectori paullo attentiori facto facile persuadebit, hoc Græculi alicujus ad Latinam aspirantis, suumque in ea profectum periclitantis tentamentum, prorsus Ecclesia Romana indignum esse.

CAPUT II.

Priscum illum Codicem eum ipsum esse quem jam publici juris facimus. Unde, & a quo acceptus Codex: quibus constet partibus: quo ordine digestus: quibus per varias ætates incrementis auctus credatur.

JAm vero quod Justelliano Codici abjudicamus, an nostro adjudicandum sit, decernet Lector eruditus, cum nostras seu conjecturas, seu probationes, quas modo promemus, æqua lance ponderaverit.

Unde acceptus Codex.

Primum omnium ex quo fonte Codicem hausserimus, dicendum: ut & fraudis suspicio omnis amoveatur, & cujus munere acceperint antiquitatis ecclesiasticæ studiosi tam venerandæ vetustatis κειμήλιον non ignorent. Hujus apographum missum est ad me Oxonio a clarissimo viro mihique amicissimo (4) Edmundo Bernardo in Academia Oxoniensi doctissimo Astronomiæ professore Saviliano, quem an singularis humanitas cum doctrina conjuncta, an pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

codex geminus Monasterii Rivipullensis in Hispania. Sed etsi hos codices vidit Petrus de Marca, non tamen accurate expendit: unde nil mirum, si de iisdem inconsulte minus vera tradidit. Nam prisca versio, quæ in primo codice continetur, ipso Quesnello probante Romanæ Ecclesiæ tribui nequit. Duo porro codices Rivipullensis Monasterii sunt duo exemplaria collectionis Hispanicæ a Perezio aliisque laudata: quæ sane collectio nec Leoni, nec ætati Leonis, nec Romanæ Ecclesiæ adscribi potest. Vide quæ de hac Hispanica collectione diximus in Tractatu de Collectionibus.

(1) Hanc objectionem refellimus in Tractatu memorato part. 2. c. 2. §. 3. n. 4.

(2) Num id manifestum sit, patebit, ut confidimus, ex nostris Observationibus huic dissertationi mox subjiciendis, ex quibus potius contraria sententia manifesta fiet.

(3) Duas alias non leviores confirmationes adjicimus. I. Quia in prisca canonum editione Sardicenses a Nicænis separantur, propriumque Sardicensium titulum præferunt; cum apud Romanam Ecclesiam utrique copulati essent, ac Nicænorum nomine inscriberentur. II. Quia Nicænorum interpretatio ab ea discrepat, quam Romana Ecclesia recipiebat, ut colligere licet ex iis Romanæ antiquæ versionis particulis quæ supersunt; de quibus vide Tractatum de Collectionibus part. 2. c. 2. §. 1.

(4) Quesnellus in præfatione generali *Eduardo* scripsit: ex hoc autem loco ibidem notavimus legendum *Edmundo*. At Fabricio monente tom. II. Bibliothecæ Græcæ c. 1. n. 20. verum nomen esse *Eduardum* intelleximus, maleque hoc loco *Edmundum* a Quesnello appellari: ac propterea tom. I. hujus editionis delenda erit nostra adnotatio duodecima in ejusdem Quesnelli præfationem pag. XXXVII.

promovendarum litterarum amor indefessus magis commendent, difficile dixeris. Asservatur codex in Orielensi Oxoniensis ejusdem Academiæ Collegio, cui illum dono dedit ante ducentos annos ejusdem e Collegii sociis unus Andreas Mankysvvellensis: ita enim vero præ se fert prima codicis pagina. *Liber domus Beatæ Mariæ de Oriell. Oxon. ex dono Magistri Andreæ Mankysvvell. supradicti Collegii socii. Anno Domini MCCCCLIX.* Codex iste, qui pergamenaceus est, grandiorisque formæ, & hoc numero notatus 51. B. continet, præter collectionem hanc Canonum & Decretorum, epistolas & sermones S. Leonis Magni. Epistolis insertæ leguntur Constitutiones Imperatorum Theodosii & Valentiniani adversus Manichæos, & contra Hilarium Arelatensem. Sermonibus subjiciuntur duæ epistolæ Episcoporum Proterii Alexandrini, & Paschasini Lylibætani ad Leonem nostrum, & alia nonnulla vitam sancti Pontificis attinentia.

Collectio Canonum & Decretorum sexaginta capitula continet, & unumquodque capitulum in tilos dividitur, cum ita fieri res patitur: Concilia enim in Canones, & epistolæ in capita seu decreta scinduntur.

Sexcentorum fere annorem esse dicitur codex manuscriptus: cujus apographum ad nos transmissum est: sed ex codice alio longe antiquissimo descriptus est, uti tum ex aliis, tum ex hac scribæ nota intelligitur, quam descriptam habes pag. 34. Codicis: *Iste codex transcriptus est ex vetustissimo exemplari, quo circa de veritate scriptorum, nec in isto primo Capitulo Nicænorum Canonum, nec in omnibus sequentibus, aliquis dubitare debet, licet aliter in novellis exemplaribus inveniatur.*

Alterum Codicis exemplar ex Bibliotheca Thuanea.

Absoluta erat hæc dissertatio, jamjamque ipse Codex prælo subjiciendus ex hoc unico apographo Oxoniensi, cum mihi Thuaneam Bibliothecam perlustranti ecce occurrit ejusdem codicis exemplar MS. octingentorum circiter, ni fallor, annorum, ac notæ optimæ, quod assidua manu versatum deprehendo doctissimorum virorum Sirmondi, Salmasii, Chiffletii, Justelli, Voelli &c. Ipse enim est Codex numero 129. notatus, cum quo convenire versionem Canonum Chalcedonensium priscæ editionis Latinæ, annotaverunt Bibliothecæ Juris Canonici collectores Voellus & Justellus tom. 1. pag. 296. Ipse est ex quo Jacobus Sirmondus Tractatum Gelasii Papæ adversus Græcos, & mutilam ejusdem epistolam ad Orientales primus edidit post Appendicem Codicis Theodosiani. Ex eodem Claudius Salmasius in suo adversus Sirmondum Eucharistico de Ecclesiis suburbicariis, edidit rescriptum Imperatorum Honorii & Theodosii contra Pelagianos, necnon & Sacram Constantii Augusti, cum duobus Volusiani & Palladii Præfectorum edictis adversus eosdem hæreticos, pag. 283. 288. & 291. Eumdem codicem laudat Chiffletius in Notis ad Breviationem Canonum Ferrandi pag. 305. *Vidimus certe*, inquit, *ex Bibliotheca clarissimi viri Jacobi Augusti Thuani codicem veterem, in quo, ut apud Ferrandum titulus XX. Nicænus Dionysii, non censetur in Canonibus Nicænis: præmissa autem fidei formula Nicæna pro primo titulo, reliqui Nicæni Canones XIX. Dionysiani extenduntur in XXVI. ita ut omnes tituli Nicæni in eo Codice sint XXVII. excluso ultimo Dionysiano.* Hæc qui cum codice nostro componet, de alio intelligendum non esse Chiffletium facile animadvertet.

In quo utrumque exemplar differant.

Hoc invento tam egregio monimento novus labor subeundus fuit, ac nova cura in lustrando conferendoque codice ponenda. Quo facto quid inter utrumque discriminis deprehenderim, etsi suis locis annotaverim, breviter tamen hic edisſero. Eumdem titulum in capite Indicis codex uterque habet. Index ipse, si pauca excipias, idem est in utroque. Eadem Capitulorum series usque ad quinquagesimum sextum. Reliqua quinque Oxoniensis MS. capitula diverso ordine numerantur in Thuaneo: quod & notatum habes in fine Indicis pag. 10. Habet & hoc amplius Thuaneus codex, quod decretalium epistolarum synopsim exhibet, quod decretalem habet Gelasii Papæ, & regulam Formatarum. Quod enim attinet epistolas sancti Leonis Papæ, (1) eas non esse ex corpore Canonum, seu ex codice isto, indicat clausula post regulam Formatarum subfixa, in hunc modum: „ In nomine Domini expliciunt „ Canones. " Istud etiam probatur ex discrimine & ordinis & numeri epistolarum, quæ in utroque codice jacent: pauciores enim in Thuaneo, plures in Oxoniensi: & a recentiori quidem manu superadditæ sunt. Denique titulus Oxoniensis codicis easdem epistolas rejicit a collectione Canonum: *Continet codex iste Canones ecclesiasticos & constituta sanctæ Sedis Apostolicæ sub Capitulis sexaginta. Quæ adiecta sunt ex scriptis beati Leonis Papæ, non sunt ex corpore Canonum.* Ita lego in apographo, quod penes me habeo: cujus tituli sinceritatem probat Catalogus Librorum Manuscriptorum Bibliothecæ Collegii Orialensis Oxoniæ, Londini editus anno 1600. pag. 43. ubi eadem leguntur. Cetera utriusque codicis discrimina ad loci cujusque marginem notata habes.

Distinguendum porro in Codice Canonum a nobis edito inter ea, quibus capitula constant, & historicas quasdam observationes, quæ sparsim & extra capitulorum seriem injectæ leguntur, etsi non frequentes admodum. Istæ enim recentiori stylo exaratæ sunt, nec habentur nisi in solo Oxoniensi Codice, & ut opinor, ejus opera, qui in superiori annotatione testatur transcriptum a se Codicem ex vetustissimo exemplari: quæ quidem cum non sint pars Codicis alio charactere excudi curavimus. Sed nec Codicis partes omnes (2) ejusdem esse ætatis credendæ sunt. Aliæ aliis antiquiores, priorum temporum codicem composuerunt; aliæ, quæ junioris ævi, subinde per succedentia ætatum intervalla annexæ sunt prioribus capitulis, ita ut aliquando tandem ad sexagenarium numerum codex pervenerit. Quo vero quæque pars tempore vel codicem conflare, vel codici accedere cœperit, obscura res est, quam utcumque aperire, nisi conjecturis, nemo possit: quod & nos periclitabimur inferius.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Leonis epistolas, quæ in Thuaneo codice, aliisque pluribus & præstantioribus, sicut & in nostra editione, ipsam collectionem claudunt a cap. 67. ad cap. 98. ejusdem collectionis esse portionem, quæ in solo MS. Oxoniensi alio consilio omissa fuit, ostendimus not. 1. in cap. 67. ubi etiam explicavimus adnotationem, quæ videtur contraria, laudati codicis Oxoniensis. Clausulam vero *In nomine Domini expliciunt canones* alio referendam probavimus not. 8. in ipsius collectionis cap. 63.

(2) Cum Quesnellus ex una parte crederet hunc fuisse veterem Romanæ Ecclesiæ Codicem publica auctoritate editum, qui viguerit sub Innocentio I. aliisque ipsius successoribus ad Gelasium usque, post cujus Pontificatum Dionysius Exiguus novum codicem digessit; ex alia vero parte perspiceret, non omnia quæ in eodem Codice continentur, posse competere publico Romano Codici sub Innocentio, Zosimo, vel Leone; ut omnia cum sua sententia, seu potius præjudicio aliqua ratione conciliaret, alia documenta Codici diversis temporibus addita excogitavit, ac ejusmodi additionum tempora distinguens, octo ætates Codicis confinxit, quæ nullo fundamento, sed solo memorato præjudicio innixæ fusiori confutatione non egent. Si enim hunc Codicem ad Romanam Ecclesiam non pertinuisse evidenter demonstrabimus, uti demonstraturi sumus in Observationibus post hanc Dissertationem subjiciendis; hæ omnes ætates ex uno memorato præjudicio confictæ, cum eodem corruent. Confer præterea, quæ circa hanc ætatum hypothesim animadvertemus in Observationibus cap. 1. n. 4. & 5. nec non cap. 2. n. 8. ubi nonnullæ peculiares incongruentiæ detegentur. Insignem etiam Quesnelli contradictionem patefaciemus not. 21. in cap. 4.

Indicem qui toti operi præfigitur, eodem (1) posteriorem esse clarum est ex mentione sexaginta Capitulorum, ac proinde quicquam statui ex eo non potest pro earum partium notitia, quæ codicem primo composuerint.

Quid de Prologo sentiendum, & cujus sit ætatis.

De Prologo idem non est apud me judicium: nihil quippe (2) vetat quin circa quinti sæculi initium editus credatur, præfixusque ei codici, qui Innocentii Papæ I. temporibus in usu erat apud Romanam Ecclesiam: liber enim decimus Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii a Rufino adjectus, qui laudatur in ea præfatione, pluribus ante Innocentii obitum annis in lucem missus erat. Si cui nihilominus placuerit Prologum istum ad posteriora tempora differre, contra ego non contendam. Hoc tamen certum videtur pauca admodum capitula complexum esse codicem istum, cum ei præfatio annexa est: tum quia tota fere est de solo Nicæno Concilio: tum quod eadem indicet pauca quædam tantum decreta Nicænis esse superaddita, vice appendicis, nec ita quasi propria Synodorum, a quibus condita erant, auctoritate locum sibi in Codice Romano vindicarent, sed velut ab Apostolica Sede in proprium usum assumta, & Ecclesiæ suæ administrationi profutura: *Nam & nonnullæ*, inquit, (3) *regulæ subnexæ sunt, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia*. Quibus verbis Carthaginiensis maxime Synodi Canones, qui Nicænis Sardicensibusque in unum confusis subjiciuntur, intelligi persuadent verba capituli de gratia eorum primi quæ Cælestino olim, nunc Leoni adscribuntur. Quæ verba eosdem illos Carthaginiensis Ecclesiæ Canones tunc, ut olim ante, Codici Romano insertos fuisse testantur, sic de posterioribus habentia; *Ita ut etiam Africanorum Conciliorum quasdam sententias jungeremus, quas utique suas fecerunt Apostolici Antistites, dum illas comprobarunt*.

Capit. 1. de Grat.

Prima ætas Codicis Romani.

Facile igitur in eam sententiam inclino: Romanum Codicem a Nicænæ Sardicensisque Synodorum temporibus ad usque Innocentii Zosimique ætatem, (4) nullos alios Canones regulasve ecclesiasticas complexum esse præter Nicæni Sardicensisque Concilii Canones; neque Sardicenses in illo locum habuisse, nisi quia pro Nicænis habiti sunt, eorumque nomine vestiti, ac eis sine ulla distinctione subjuncti. Clarum est ea de re Innocentii ipsius testimonium, cujus verba & asserendæ codicis hujus sinceritati suffragantur, & vicissim a codice lucem maximam recipiunt. *Nos enim*, inquit Innocentius in epistola ad Clerum populumque Constantinopolitanum, *quantum ad Canonum observantiam attinet, illis obsequendum esse scribimus, qui Nicææ determinati sunt, quibus* solis *obtemperare, & suum suffragium addere Ecclesia Catholica debet*. Idem in epistola 16. ad Theophilum Alexandrinum: *Si conscientiæ confidis, tu quoque judicio accurre ad Synodum proxime in Christo celebrandam, & illic juxta Nicæni Concilii Canones & decreta contende. Alios quippe Canones Romana non admittit Ecclesia*. His, inquam, verbis opinio nostra confirmatur, quæ asserimus non alios Canones a Romana Ecclesia Innocentii ætate susceptos, suoque habuisse inserto codici, quam qui vel Nicæni revera erant, vel pro Nicænis habebantur, eisque accensebantur a Romanis, eo modo quo in nostro codice repræsentantur. Sed ex eodem vicissim codice conciliatur Innocentius cum Innocentio, qui multoties Sardicenses Canones adducit & usurpat in epistolis suis: ut in epistola ad Victricium Canone III. IV. & VII. de appellationibus ad Romanum Episcopum & epist. 16. de Clericis abjectis ab alio non recipiendis, & de Synodo ad quam Theophilum invitat, & aliis in locis, quorum meminit Joannes David. Hac etiam via idem David cum Marca in gratiam redit; & asserta utriusque opinione, alter ab altero victus de altero simul victor evadit: cum utrumque verissimum sit, & solos Nicænos Canones ab Innocentio receptos esse, & tamen Sardicenses ab eodem admissos & in causis ecclesiasticis discutiendis usurpatos: siquidem Sardicenses recipiebat Innocentius, sed habitos pro Nicænis & eorum nomine decoratos.

Ep. 15. Innocent. Papæ ad Clerum & popul. CP. ex Sozom. l. 8. c. 26. tom. 1. Epist. Sum. Pont. ed. Romana. Epist. 16. Innocentii Papæ ad Theophilum.

Secunda Romani Codicis ætas.

Hæc fuit, opinor, Codicis Romani ætas prima ac velut infantia, in qua primum solummodo capitulum codicis quem damus, totum conflabat illius ætatis codicem sub Innocentio Pontifice Romano: eo scilicet tempore, quo Chrysostomi causa ventilabatur. At sub eodem Innocentio (5) postmodum adoleviisse crediderim Canonibus Carthaginiensis Concilii auctiorem factum: cum videlicet aliquot a morte Chrysostomi annis oborta Pelagiana hæresis, majoris Romanam inter & Africanam Ecclesias commercii necessitatem fecit, litterisque & legationibus locum dedit inter utriusque Ecclesiæ præsules amplius solito frequentandis: *Tot & tantis*, inquit Augustinus lib. 2. ad Bonifac. cap. 3. *inter Apostolicam Sedem & Afros Episcopos currentibus & recurrentibus scriptis ecclesiasticis*. Hac occasione magis innotuit Romanæ Ecclesiæ Africana disciplina; quam suis moribus accommodatam judicantes Romani Cleri proceres, suam illam facere ac proprii codicis partem esse voluerunt: & hac ætate secundum Capitulum primo accessit.

Tertia Romani Codicis ætas.

Majores adhuc vires sumpsit sub Innocentii successore Zosimo: qui cum natione Græcus esset, patriarum legum amore captus Græcos Canones Romana civitate donavit, tresque illas Synodos Ancyranam, Neocæsariensem & Gangrensem, quæ Carthaginiensem in codice excipiunt, Romanæ collectioni attexuit. Nec temere trium illarum Synodorum Canones præ ceteris Græcis allecti sunt, quippe qui omnium antiquissimi erant, & eam ob rem eodem ordine descripti leguntur in antiqua versione apud Isidorum. Ancyrana enim Anno Chr. 314. habita est, quam Neocæsariensis statim est secuta: (6) Gangrensis vero an. 325. habita creditur:

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Cum index capitulorum operi præfixus ex Thuaneo codice designet capitula XCVIII. hujus collectionis; quæ sane non tam in Thuaneo, quam in ceteris Oxoniensi antiquioribus ac præstantioribus ejusdem collectionis exemplaribus inveniuntur; manifestum fit eumdem indicem primævam collectionem indicare, eidemque esse coævum; posteriori autem tempori tribuendam esse adnotationem solius MS. Oxoniensis, in qua fit mentio capitulorum sexaginta. Vide quæ de hac adnotatione diximus not. 1. in cap. 67.

(2) Ne hic Prologus circa quinti sæculi initium scriptus edituſque credatur, illud maxime vetat, quod ex Gelasii decreto de libris apocryphis nonnulla in eum traducta inveniantur. Confer Observationes in hanc dissertationem cap. 2. n. 3. ubi Quesnelli sententiam refellemus, qua Gelasium ex hoc Prologo exscripsisse contendit. Num vero hic Prologus coævus sit nostræ collectioni, an eidem posterius accesserit (in MS. Vindebonensi Cæsareo 39. non legitur;) & num præfixus fuerit soli primo capiti Nicænam Synodum complectenti (de hac enim Synodo tantum in eodem prologo sermo est,) an ad universam collectionem pertineat, quicquid credatur, nihilum repugnabimus.

(3) Solæ Nicænæ regulæ fidei symbolo subnexæ hoc textu indicantur, uti ostendemus in Observationibus cap. 2. n. 2. indeque conjectationes, quæ hoc a Quesnello proferuntur, inanes esse quisque perspiciet.

(4) Nullos quidem alios canones præter Nicænos & Sardicenses Romanam Ecclesiam olim recepisse non solum usque ad Innocentii & Zosimi ætatem, sed diutius etiam postea probavimus in Tractatu part. 2. c. 1. At Nicænorum versio diversa erat ab ea, quæ in hac collectione a Quesnello edita continetur, ut ostendemus in Observationibus cap. 1. num. 2. ac 3.

(5) De hac, & de sequentibus Codicis Romani accessionibus seu ætatibus, quas Quesnellus comminiscitur, satis diximus not. 3. Quædam nihilominus peculiaria in notis sequentibus observabimus.

(6) Gangrensem Synodum multo posteriorem esse, ac celebratam inter annum 362. & 370. ostendimus in Tractatu part. 1. c. 4. §. 1.

tur: ideoque Nicænæ Synodi temporibus vel æquales iſtæ erant, vel ſuperiores.

Quarta ætas Codicis.

Virile robur adeptus eſſe mihi videtur poſt Zoſimi mortem. Finita enim ſub ejus Pontificatu Pelagianorum cauſſa, tunc quicquid ea de re vel ſcriptum erat ad Romanum Pontificem ab Africanis Epiſcopis, vel his ab illo reſcriptum, ac præterea Synodos adverſus Pelagianos in Africa celebratas placuit in codice Romano reponi: adjunctis etiam Imperatoris Conſtitutionibus & Præfectoriis Edictis adverſus eodem hæreticos datis: ut ſi forte aliquando pugnam adverſus catholicam doctrinam redintegrarent, vel illis decretis ſubſcribere, vel pœnis illic ſancitis plecti juberentur. Quatuor etiam epiſtolæ decretales Innocentii I. ſubduntur, quibus varia magni momenti diſciplinæ capita, fraterna Coepiſcoporum ſuorum Exuperii, Victricii, Decentii, & aliorum conſultatione pulſatus, ſecundum eccleſiaſticas regulas ac Romanæ imprimis Eccleſiæ normam explicat confirmatque. Hæc omnia ante Leonis noſtri tempora, appoſita eſſe codici docemur primum ex citatis capitulis de gratia, in quibus multa excerpta leguntur ex Africanis Conciliis epiſtoliſque ac Innocentii reſcriptis adverſus Pelagiana dogmata: quæ Concilia, ſua feciſſe dicuntur Apoſtolici Antiſtites, dum illa comprobarunt, ſuoque codici inſcripſerunt, appellanturque in fine Capitulorum ſine ulla diſtinctione tam Africani Canones, quam Pontificum epiſtolæ, *Apoſtolicæ Sedis ſcripta*: ſicut de Carthaginienſi Synodo dixerat, cap. 7. *Illud etiam, quod intra Carthaginienſis Synodi decreta conſtitutum eſt, quaſi proprium Apoſtolicæ Sedis amplectimur*. Probant hoc idem verba ſancti Leonis in epiſtola 3. ad Epiſcopos Campaniæ, Piceni, Tuſciæ &c. data, quos adire vult & obſervare decretalia Innocentii Conſtituta. *Ne quid vero ſit*, inquit, *quod prætermiſſum a nobis forte credatur, omnia decretalia Conſtituta tam beatæ recordationis Innocentii quam omnium prædeceſſorum noſtrorum, quæ de eccleſiaſticis ordinibus & canonum promulgata ſunt diſciplinis, ita a veſtra dilectione cuſtodiri debere mandamus: ut ſi quis in illa commiſerit, veniam ſibi deinceps noverit denegari.*

Ep. 3. nunc 4. Leonis cap. 3.

Cum hæc ſcribebat Leo, convertebat mentis oculos in ea Innocentii Decreta, quæ habentur in Epiſtola ad Victricium Rotomagenſem, & altera ad Macedones Epiſcopos, quibus reprobatur Bigamorum ordinatio. At quomodo ejuſmodi decretalia Conſtituta in remotiores Galliarum partes & in Macedoniam miſſa Italis ita nota eſſe potuerunt, ut iis promulgata dicerentur, iiſdemque tenerentur obſequi, (1) niſi publico ac recepto Codici haberentur inſerta? Cur etiam, dum omnes prædeceſſores ſuos generatim commemorat, unius exprimit Innocentii nomen, niſi quia (2) unius Innocentii decreta in Codicem tunc temporis relata erant, ſaltem ante Chalcedonenſem Synodum, quemadmodum ex Codicis ordine dignoſcitur? Soli videlicet Canones Nicæni vel pro Nicænis habiti, ut non ſemel diximus, pro judiciorum ordinationumque eccleſiaſticarum regula habebantur Innocentii ætate in Eccleſia Romana. His poſtmodum adjecta Innocentii decreta, quæ commentarii vice eſſent Canonibus intelligendis. Tum hoc exemplo etiam Siricii Innocentio antiquioris decreta in Codicem conjecta.

Quæ decreta Innocentii laudet S. Leo Epiſt. 3. nunc 4.

Obſervanda S. Leonis verba, unde Codex probatur.

Porro non ſine obſervatione commemoranda ſunt a nobis Leonis verba ſuperius deſcripta: *Decretalia conſtituta . . . . quæ de eccleſiaſticis ordinibus & canonum promulgata ſunt diſciplinis*: quæ quidem a nobis integritati ſuæ ſunt reddita: cum prius legeretur *ordinata* pro *promulgata*. Ac primo vox *Conſtituta*, qua Decreta ſuorum prædeceſſorum indicat Leo noſter, eadem uſurpatur in titulo codicis noſtri: *Conſtituta Sedis Apoſtolicæ*: ut vel hinc ſuſpicari liceat indicatum a Leone eumdem Codicem.

Deinde vox *promulgata* videtur etiam innuere leges eaſdem eccleſiaſticas prius ad ſingulos Epiſcopos longinquarum regionum ſcriptas, poſtmodum in publicum Conſtitutorum Pontificiorum Codicem conjectas eſſe: quo in earum omnium Eccleſiarum

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hanc Queſnelli rationem pro adſtruendo publico Romanæ Eccleſiæ codice refellimus in Tractatu part. 2. c. 1. §. 4.

(2) Vide exactum Leonis interpretem. Leo epiſt. 4. ſcripta ante Concilium Chalcedonenſe anno 443. ſervanda præcipit *OMNIA decretalia conſtituta tam beata recordationis Innocentii, quam OMNIUM prædeceſſorum noſtrorum*: ubi *tam Innocentii* idem eſt ac *non tam Innocentii*, ſeu *non unius Innocentii*, ſed *omnia omnium prædeceſſorum*. Explicat nihilominus Queſnellus *unius Innocentii decreta*, & non *omnia* quidem ſed ea tantum, quæ *in Codicem tunc temporis relata erant ante Chalcedonenſem Synodum*, ideſt quatuor tantummodo decretalia conſtituta ejuſdem, *quemadmodum ex ordine Codicis dignoſcitur*: quatuor enim tantum *unius Innocentii* conſtitutiones in Queſnelliano Codice præmittuntur geſtis Chalcedonenſibus, quæ deſcribuntur cap. 25. Si has ſolas unius Innocentii epiſtolas S. Pontifex voluiſſet indicare, quid opus erat, ut *omnia omnium prædeceſſorum* decretalia conſtituta commendaret? Quod ſi ut hæc omnia eſſent *promulgata* Leo exegiſſet Codicem publicum; admittendus eſſet proculdubio ante Concilium Chalcedonenſe aliquis Codex, in quo non quatuor tantum *unius Innocentii*, ſed alia multa tum ipſius, tum prædeceſſorum omnium decreta continerentur. Quod cum nec in Queſnelli Codice, nec in ulla alia antiqua collectione inveniatur; exploratum redditur illius commentum, quo publicum Codicem ad promulgationem requiri ex Leone collegit, & multo magis quo codicem abs ſe vulgatum tamquam Romanæ Eccleſiæ publicum & a Leone indicatum traduxit. Addemus & aliud. Si Queſnello ſit fides, nullæ Pontificum decretales litteræ relatæ erant in Codicem, nullæ promulgatæ ante Chalcedonenſe niſi unius Innocentii. Ante Innocentium ergo nullæ erant decretales relatæ in Codicem, nullæ promulgatæ; ſolique Nicæni canones & Sardicenſes, ut idem contendit, ſub Innocentio pro regula habebantur. Quomodo ergo Siricius in epiſtola ad Himerium, poſtquam eum *ad ſervandos canones & tenenda decretalia conſtituta* hortatus eſt, illam generalem ſententiam pronuntiavit: *Statuta Sedis Apoſtolica, vel canonum venerabilia definita nulli Sacerdotum Domini ignorare ſit liberum?* Ut hæc vim haberent, aliqua promulgatio requirebatur. Ad promulgationem vero in Queſnelli ſiſtemate Codex publicus exigitur, qui ipſo tradente primum poſt Innocentium apoſtolicas conſtitutiones recepit. Quid quod hanc ipſius ſententiam palam reprobant Gallicani Epiſcopi ſedi Arelatenſi adhærentes, cum ad S. Leonem ſcripſerunt epiſt. 65. noſtræ editionis c. 2. *Quare quidem antiquitatem ſequentes prædeceſſores Beatitudinis veſtræ hoc quod erga privilegia Arelatenſis Eccleſia inſtitutio vetuſta tradiderat, PROMULGATIS (ſicut & ſcrinia Apoſtolicæ Sedis procul dubio continent) auctoritatibus confirmarunt*. Voce *auctoritatibus* indicantur Zoſimi Epiſtolæ pro privilegiis Eccleſiæ Arelatenſis. Hæ autem a Pontificibus non fuerunt inſertæ Codici publico, ſicut nec in Queſnelliano inveniuntur: unde non *Codicem*, ſed *ſcrinia*, in quibus conſervabantur, iidem Epiſcopi memorant. Cum porro eas nihilominus a Pontificibus *promulgatas* affirment, ex quo miſſæ fuerunt in Gallias; nullam utique publici Romani Codicis editionem promulgationi neceſſariam putarunt. Neque vero quiſpiam reponat Queſnellum loqui de conſtitutionibus, quæ pro Eccleſiis ad Romanam Synodum pertinentibus promulgarentur, Siricium autem & Epiſcopos Galliæ locis laudatis ſermonem facere de conſtitutionibus pro Eccleſiis Hiſpanis & Gallicanis. Num ſi ad promulgationem requiritur publicus Codex pro Eccleſiis ſuburbicariis, pro longinquioribus non exigetur? Vel ſi pro longe diſtantibus ſatis eſt ea promulgatio, qua ſine editione publici Codicis decreta in eas regiones palam mittantur & in omnium notitiam perferantur; quidni idem valebit in Eccleſiis ad Romanam Synodum pertinentibus, ad quas Pontifices ſua conſtituta plerumque e publica Synodo dirigebant? Ex hac Queſnelliani commenti particula totius ſiſtematis commentum elucefcit.

notitiam venirent, quæ legem disciplinæ ab Ecclesia Romana sumebant, velut ad ejus Synodum pertinentes. Hujus certe vocis explicationem pluribus prosequitur Hincmarus Remensis in opusculo Capitulorum LV. adversus Hincmarum Laudunensem, qui ex Pontificum epistolis plura delibaverat, quibus probaret neminem iis obedientiam sine temeritatis nota posse detrectare, atque adeo Remensem Præsulem hujus criminis reum traduceret. Operosius igitur inquirit iste in vocis etymon, collatisque veterum ea de re sententiis, „ *promulgo*, „ scribit ita dici, quasi *promo vulgo*, sive *primum* „ *in vulgus edo*. Unde, inquit, Paullus in Glossis „ suis dicit hoc modo: Promulgari leges dicuntur, „ cum in vulgus eduntur . . . Isidorus quoque, ut „ ipse dicit, auctore Tullio exposuit dicens: *Pro-* „ *mulgatum est foras prolatum; ut lex dicitur pro-* „ *mulgata: promulgatum autem ad omnium notitiam* „ *& totius vulgi intimatum*. Differentiam vero „ sensus, addit Hincmarus, inter *divulgata* & pro- „ vulgata seu promulgata, enucleatores verborum „ hanc voluerunt esse, ut *divulgata* simpliciter tan- „ tum dicantur ad notitiam omnium propalata; „ *provulgata* vero vel *promulgata*, ad conservan- „ dum decreta, & in omnium notitiam, ut illa „ sine refragatione conservent, deprompta intelli- „ gantur. " Ex his intelligimus & quæ necessitas fuit reponendi in Leonis textu vocem *promulgata*, & ea nobis Romanum Codicem canonum & constitutorum non obscure indicari.

Epist. 6. nunc 1. ad Aquilejensem Episcop.

Eamdem Codicis partem testatam etiam facit epistola 6. ejusdem Leonis nostri tum cap. 1. ubi duas partes, ex quibus coalescit, indigitare videtur his verbis: *Quod per auctoritatem canonum decretorumque nostrorum ne insontibus quidem conceditur*: tum cap. 2. ubi hæc habet: *Omnia decreta synodalia, quæ ad excisionem hujus hæreseos Apostolicæ Sedis confirmavit auctoritas*. Hæc enim ex illis sunt, de quibus in Præfatione Codicis ita legimus: *Nam & nonnullæ regulæ subnexæ sunt* (1) Nicænis Canonibus, *quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia*, Romana scilicet. Hæc etiam sunt decreta synodalia Africana, de quibus sic præfatis sententiarum de gratia supra. *Ita ut etiam Africanorum Conciliorum quasdam sententias subjungeremus, quas utique suas fecerunt Apostolici Antistites dum probarunt*: & Capit. 7. *Illud etiam, quod intra Carthaginiensis Synodi decreta constitutum est, quasi proprium Apostolicæ Sedis amplectimur*. Hæc enim decreta, quæ Apostolica Sedes, quemadmodum ex citatis modo testimoniis patet, *quasi propria amplexa est, ac regulis suis subnexuit*, videntur omnino in Codicem Romanum conjecta, qui instruendis ecclesiasticis judiciis, sacrisque administrandis inserviebat.

Scrinii & Codicis Romani discrimen.

Duplicem enim scriptorum Sedis Apostolicæ classem, ni fallor, animadverto, duplexque Archivum in quo monumenta ecclesiastica apud Sedem Apostolicam servarentur. Unum de quo sub *Scriniorum* nomine sæpe mentionem faciunt scriptores antiqui; alterum, quod *Codex canonum & constitutorum Sedis Apostolicæ* nuncupatum legitur. Utrumque ex Imperio in Ecclesiam translatum; ut & aliæ pene omnes ecclesiasticæ voces: unde Codex Theodosianus: & in Notitia Imperii Scrinia epistolarum, libellorum, & alia plura, Primicerii que scriniorum multiplices. Aliud igitur *scrinia Sedis Apostolicæ*; aliud, *Codex Romanæ Ecclesiæ*. In illa conjiciebatur quicquid litterarum ex variis Orbis partibus ad Apostolicam Sedem confluebat, & quicquid Actorum instrumentorumque ecclesiasticorum servandum esse æstimabatur ab Apostolica Sede, illinc pro data occasione depromendum. Ita Leo noster memorat epistolam Sancti Cyrilli ad Nestorium: *Quam*, inquit, *ab eo missam Apostolicæ Sedis* scrinia *susceperunt*: & in ep. 92. *ad Maximum Antioch. aliam ejusdem citat epistolam, *quam in nostro*, inquit, scrinio *requisitam nos authenticam noveris reperisse*. (2) In Codicem vero referebantur, quæ ad quotidianam Ecclesiarum disciplinam servandam, jusque dicendum in ecclesiasticis rebus assumenda erant, vel ea quæ ad fidei confirmationem seu scripta ab Episcopis, seu sancita erant ab Imperatoribus adversus hæreticos. Primi generis sunt in nostro Codice Canones Conciliorum & Romanorum Pontificum decreta; alterius libelli fidei a Sede Apostolica suscepti & probati, Imperatorumque Edicta & Constitutiones. Ea ratione Pontificum epistolæ ad privatas exteraque Ecclesias missæ, per Ecclesias ad Sedem Apostolicam pertinentes robur acquirebant atque obediendi indicebant necessitatem, cum e privatis scriniis in publicum Codicem eductæ promulgari ac pro decretali Constituto haberi cœperant. Cetera scripta quamdiu inde non proferebantur, publicatæ legis vim habere illic non poterant. Synodalia porro Africanorum decreta, de quibus nobis sermo est, cum ante Synodi Chalcedonensis Acta vel decreta locum habeant in Codice, inditium est ea jam ante illam Synodum Romana civitate esse donata, ac Romanæ Ecclesiæ Juri accensita.

*nunc 119.

Quinta ætas Codicis Romani.

Post Chalcedonense Concilium Leonis cura & solicitudine, uti ex ejus epistolis non semel habemus, collecta hujus Synodi gesta, (3) latine reddita, & in unum corpus redacta sunt. Quæ cum seorsim integra in scriniis servarentur, placuit tamen præcipua capita ex illis delibata Codici Romano annecti; ut ad manum omnibus essent. Et ea sunt, quæ jacent in nostro Codice post Innocentii PP. epistolam ad Victricium, in capit. 25. 26. 27. & 28.

Sexta ætas Codicis Romani.

Chalcedonensia monumenta sequuntur epistolæ Siricii Papæ cum S. Ambrosii rescripto, necnon epistolæ Zosimi, Bonifacii & Cælestini Pontificum Romanorum, quas esse a Leone nostro insertas plura mihi persuadent. Primum enim proxime subjiciuntur Chalcedonensis Gestis, imperatoriisque constitutionibus ad ea spectantibus. 2. Hoc maxime convenit ardenti studio, quo Sedis suæ decreta auctoritatemque prosequebatur: quo adductum eum facile existimem, ut prædecessorum suorum decreta, (4) quæ posset, colligeret, atque inter regulas ecclesiasticas poneret. 3. Hæc Pontificum decreta ita illic disposita inveniuntur, ut pauciissimis interjectis claudantur illa testimoniorum congerie, quæ ex sanctis Patribus a Leone collecta erant, atque ad finem epistolæ * 134. al. 97. ad Leonem Imperatorem subjecta sunt; nec non & Actis damnationis Eutychis in Constantinopolitano Flaviani Concilio ab eodem misso ad S. Leonem. 4. Cum omnium fere Leonis prædecessorum epistolæ referantur, ne una quidem quæ ipsius sit apparet: quod ob aliam causam factum non puto, quam quia illius accessionis, quæ Codici tum fiebat, auctor ipse Leo erat, qui scrinia Apostolicæ Sedis diligentius excutiens, quæ majoris momenti visa sunt, e scriniorum istorum

*nunc 165.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Sicut *nonnulla regula* ex præfationis contextu *Nicænos canones* (ut monuimus not. 6.) indicant: ita vox *subnexa* refertur ad symbolum Nicænum, cui eædem regulæ seu canones subnexi erant. Male ergo Quesnellus *Nicænis canonibus* inquit. Substituatur *Nicæno symbolo*, & sic reliqua argumentatio evanescet.

(2) Hoc totum cum sequentibus merum est ingeniosum quidem, sed non satis firmum sistema, quod ex antecedenti not. 11. satis extruditur.

(3) Leo quidem a Juliano petiit epist. 113., ut omnia gesta Chalcedonensia *absolutissima interpretatione* redderentur latine. At id non obtinuit. uti constituimus tomo II. in Observationibus ad notam tertiam Quesnelli in eamdem epistolam 113.

(4) Si S. Leo prædecessorum suorum decreta *quæ posset* Codici addidisset; itane suo tempore, quo Apostolicæ Sedis scrinia erant florentissima, multas & præstantissimas constitutiones neglexisset, quæ desunt in nostra collectione, at in aliis editæ sunt; nec eorum, qui præcesserunt Siricio saltem, ac Damaso, unam constitutionem publico Codice dignam reperisset?

rum tenebris in publici Codicis lucem proferri & promulgari voluit. Qua ratione etiam factum puto, ut Zosimi epistolæ, quæ pro Arelatensis Ecclesiæ privilegiis datæ fuerant, in Codicem Romanum non fuerint relatæ. Qui enim eas Leo inserendo approbaret, quarum sententiam meliori postmodum judicio correctam dixit; Bonifacii videlicet decreto, quod Codici ab eodem Pontifice inserebatur. Inde etiam puto natum, quod illæ præteritorum Sedis Apostolicæ Præsulum auctoritates, de gratia & libero arbitrio, quæ Cælestini esse putatæ sunt, prætermissæ a Leone fuerunt: quia nimirum hujus Collectionis (1) auctor ipse erat. Denique omnium illorum Pontificum, si Siricium forte excipias, ætate vixerat Leo, eorumque decretorum testis, nonnullorum etiam condendorum particeps & auctor fuerat: ut mirum non sit eadem illi præ ceteris in pretio fuisse.

Septima ætas Codicis Romani.

Sequitur narratio quædam rerum Eutychianarum, ubi de Dioscori & Acacii damnatione. Quæ quidem pars est Breviculi historiæ Eutychianistarum tempore Gelasii Papæ concinnati, ut conjiciunt Romani pontificiarum epistolarum editores, qui illum Leonis epistolis præfixerunt. Hancque narrationem una cum epistolis Simplicii, Felicis, & Gelasii Pontificum Romanorum, ceterisque incarnationem Domini attinentibus usque ad Capitulum 56. Gelasii tempore insertam esse Codici probabile est, tum ex frequentibus atque acerbis concertationibus, quæ tum exarserunt occasione Eutychianæ hæresis, tum ex serie & ordinatione rerum ipsarum, quæ ad proximos Leonis successores pertinent.

Octava ætas Codicis Romani.

Quatuor Conciliorum Græcorum Canones, qui omissi fuerant in anterioribus, Ephesini scilicet definitio, Antiocheni, Laodiceni, & Constantinopolitani decreta cum Thelensi Synodo, totum (2) claudunt Codicem. An eodem tempore addita, an diverso? non liquet. Constantinopolitani saltem Canones post S. Gregorium Magnum subnexi sunt, ni fallor, Codici: ejus enim tempore huic esse insertos ut credamus, vetat Pontificis eiusdem testimonium asserentis Constantinopolitanos Canones adhuc suo tempore receptos non esse. De Thelensi Synodo quid judicandum sit, inferius ostendemus Dissert. XV.

CAPUT III.

De sinceritate Codicis inquiritur, pluribusque asseritur argumentis.

Inspectio Codicis sinceritatis ejus argumentum.

PRo Codicis hujus (3) sinceritate primi argumenti loco sit præmissa hæc ejus descriptio, quæ nullum eidem inesse fraudis vel *vitii* indicium evincit. Vix enim, ac ne vix quidem fieri potuisset, quin multa his Capitulis miscuisset impostor, quæ consilium ejus proderent, fraudemque aperirent. Nullus quippe hucusque supposititius fetus visus est, qui certas præ se non tulerit suppositionis notas, ex quibus a sinceris scriptis dignosceretur. Cujus rei duplex modo occurrit ratio. Una, quod plerumque ab imperitis confarcinatoribus cudi solent miseræ hujusmodi scriptiunculæ, quas ita veritatis coloribus vestire ac ornare nequeunt, quin certa sponte erumpant indicia, quæ malam artem mendaciorumque artifices retegant. Altera ratio est, quod falsis hujusmodi scriptis quæritur plerumque falsis seu juribus privilegiisque, seu dogmatibus patrocinium: quæ cum unico mendacio fidem obtinere admodum difficile sit, aliorum mendaciorum advocari suffragium necesse est: quæ dum eo consilio multiplicantur, contrario successu evenire solet, ut veritati magis patrocinentur, quam mendacio, fraudemque eo amplius aperiant, quo adornant curiosius. Nihil tale deprehendimus in hoc Codice.

Alani Copi & Jacobi Pamelii suffragium pro Codicis sinceritate.

2. Ne ad fraudem faciendam recenter confictus esse credatur libellus, facit quod tertium ejusdem exemplar nostris prorsus simile devenit olim in manus viri eruditi Jacobi Pamelii: qui ex eo sextum Canonem Nicænum refert in Notis ad Librum sancti Cypriani de unitate Ecclesiæ. *Niceni*, inquit, *Concilii Canon vulgo sextus ita legitur in Codice venerandæ antiquitatis D. Vedasti Atrebatensis scripto ante annos plus minus octingentos*: „ Ecclesia „ Romana semper habuit Primatum. Teneat autem & Ægyptus Lybiæ & Pentapolis; ita ut „ Episcopus Alexandriæ harum omnium habeat „ potestatem: quoniam & Romano Episcopo hæc „ est consuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia constitutus est. Itaque & in ceteris Provinciis privilegia salva sint Ecclesiarum. " *Hactenus ille*, inquit Pamelius, *ita jam olim translatus ex Græco per Dionysium Abbatem Romanum cognomento Exiguum, ut patet ex ejus epistola ad Julianum Presbyterum in calce dicti Codicis; quem claruisse dicit Tritbemius circa annum Domini* DL. Versio hujus sexti Canonis Nicæni eadem omnino est quæ nostra, atque ex simili omnino Codice desumta. Quod longe clarius ac distinctius probatum habemus ex Alani Copi Londinensis Dialogo 1. adversus Novatores ante centum annos edito: ita enim habet cap. 12. *Canon ille* (Nicæni Concilii) *vulgo sextus, sed in hac Dionysii interpretatione decimus, cui titulus est inscriptus*: de Primatu Romanæ Ecclesiæ: *his verbis exprimitur*: " Ecclesia Romana semper habuit Primatum. Teneat autem & Ægyptus Lybiæ & Pentapolis: ita & „ Episcopus Alexandriæ harum omnium habeat potestatem: quoniam & Romano Episcopo hæc est „ consuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia „ constitutus est. Itaque & in ceteris Provinciis „ privilegia salva sint Ecclesiarum .... " *Verum heic fortasse quæres, ubi deliteat hæc Nicænorum Canonum interpretatio tam antiqua, unde eam sim nactus. Istum sane Thesaurum e tenebris nuper primus eruit vir præclare doctus, ad instaurandam veterum Theologorum Bibliothecam natus, Jacobus Pamelius: quem ut is mecum, qua est humanitate, sponte sua communicavit, ita ego nunc libentissime tecum: ut hinc etiam intelligas alia fuisse Nicæni Concilii, quam nunc vulgo circumferuntur exemplaria, eaque ab his tum in ordine, tum in numero Canonum diversa. Nam in hac Dionysii interpretatione recensentur canones quadraginta septem, quorum viginti in Græcis tum exemplaribus defuisse testantur hæc ibidem verba, quæ canonem vicesimum septimum consequuntur*: „ Item quæ in Græcis non habentur, sed in Lati„ nis Codicibus reperiuntur. " *In horum autem serie Canones tricesimus & tricesimus quartus inscribuntur; alter*, de appellationibus ad Episcopum Romanum: *alter*, de retractanda Synodo provinciali per Vicarios Episcopi Urbis Romæ, si fuerit appellatum. Monet adhuc Alanus Copus in extremo quadraginta septem Canonum hanc clausulam esse appositam: „ Canones sive decreta Concilii Nicæ„ ni. " Denique hæc subdit: *Codex vero, in quo hæc Nicæni Concilii interpretatio descripta est, in Bibliotheca D. Vedasti Atrebatensis servatur, qui eam*

Dialogi sex ab Alano Copo Londinensi ed. Antuerpiæ 1573.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Quesnellus hoc loco indicat, S. Leonem ex sua sententia auctorem esse collectionis earum auctoritatum de gratia & libero arbitrio, quæ Cælestini epistolæ in vulgatis subjici solent. Hanc autem ejus sententiam luculenter refellimus tom. II. in Observationibus ad dissertationem ipsius tertiam.

(2) Id falsum patebit ex nota 12. in caput 67. ipsius Codicis, ubi Leonis epistolas ad eumdem Codicem pertinere, ipsumque claudere ostendimus. De Constantinopolitanis autem canonibus vide quæ dicentur in Observationibus ad hanc Dissertationem cap. 1. n. 4. & cap. 2. n. 8. Confer etiam not. 22. in cap. 4. hujus Dissertationis.

(3) Sinceritatem Codicis nemo impugnarit. Solum contendimus hunc non esse Codicem Ecclesiæ Romanæ.

eam antiquitatis speciem refert, ut censeatur ab illis, qui judicare de eo possunt, annis ab hinc plus minus octingentis fuisse exaratus. Citatur idem Atrebatensis Codex a Severino Binio in notis ad Canonem VI. Nicænum & ad Concilium Sardicense: quem Codicem Dionysianum similiter ac illi esse putat. Refert (1) ibidem latitare in Bibliotheca Vaticana Codicem MS. in quo descripti reperiuntur Canones Nicæni & Sardicenses sibi invicem annexi, sine ulla distinctionis nota, quasi unius Concilii Canones fuerint: ut suspicari liceat Codicem istum nostro esse similem.

In his Alani & Pamelii verbis plura quidem sunt emendanda. Errat scilicet uterque, cum hanc canonis Nicæni VI. versionem Dionysianam esse existimat. Non ita censuissent, si vel post excusum Dionysii Codicem vixissent, vel illum consuluissent, quem Moguntiæ ann. 1525. edidit Joannes Vvendelstinus, vel meminissent Leonis Papæ Legatos eam translationem protulisse in Concilio Chalcedonensi, quinquaginta circiter annis ante conditum Dionysii codicem canonum. Errat etiam Alanus, cum ex Capitibus XXX. & XXXIV. codicis sui nostrique colligit alios Nicæni Concilii canones fuisse præter viginti, qui in Græcis exemplaribus habentur. Errat denique dum Sardicenses Patres canonem suum de appellationibus mutuatos esse a Nicænis verisimile putat in consequentibus verbis. Sed hæc instituto nostro non nocent, nec impediunt quin fides maxima codici nostro ex illo Pamelii Alanique codice concilietur. Alter enim alteri simillimus est. Eadem quippe sexti canonis illius versio, idem ordinis numerus, qui in utroque decimus est; idem etiam canon tricesimus cum eodem titulo: idem tricesimus quartus, etsi levicula in titulo diversitas. Totidem canones Nicæni numerantur, nimirum quadraginta septem cum hac ad calcem illorum clausula: *Hi canones sunt vel decreta Nicæni Concilii*.

Henricus Gravius testis Codicis.

Eumdem codicem Atrebatensem veniisse etiam suspicor in manus Henrici Gravii Professoris Lovanienses, huncque ex illo depromsisse Constitutionem Honorii Imperatoris ad Palladium PP. adversus Pelagianos, quam cum Cardinale Baronio olim communicavit. *Rescriptum illud*, inquit is Annalium conditor ad annum CCCCXVIII. num. XIX. *accepimus e latebris antiquitatis erutum a viro disertissimo piæ memoriæ Henrico Gravio Professore Lovaniensi, dum Romæ ageret sub Gregorio* XIV. *Rom. Pontifice, jam ante vocatus a Sixto. Nactus est ipse ex codice Monasterii S. Vedasti Atrebatensis*.

Antiquitatem ac sinceritatem codicis probant aliquot monumenta, quæ in illo inveniuntur, vel ante hac numquam, vel a paucis annis edita, vel longe excusis exemplaribus emendatiora. Talia sunt rescripta Imperatorum Honorii & Theodosi, unum ad Palladium PP. alterum ad Aurelium Carthaginiensem Episcopum. Item aliud Imperatoris Constantii ad Volusianum Præfectum Urbi, una cum edictis Palladii & Volusiani, & Aurelii litteris: quæ omnia edita sunt ab Emin. Card. Baronio ad annos 418. 419. & 420. ex Atrebatensi codice jam laudato, quæque e nostris correctiora modo prodeunt. Tale est etiam oblongum Gelasii Papæ fragmentum epistolæ ad Orientales Episcopos, quod a Sirmondo nuper editum post appendicem Codicis Theodosiani, reperitur in nostro codice iisdem partibus truncatum. Denique fidei formulæ nondum editæ codicem, cui insertæ sunt, a novitatis, vel suppositionis nota vindicant. Nescio enim an hactenus ex subdititiis fetibus prodierint genuina antiquitatis monimenta vel ante non excusa, vel mendis purgata.

Ferrandus Diaconus Codici suffragatur.

4. Accedat & aliud argumentum ex (2) Ferrando Ecclesiæ Carthaginiensis Diacono. Hic titulo CCXIV. suæ Breviationis statutum refert, *ut diebus Quinquagesimæ genua non flectantur*: ex Concilio Sardicensi tit. 1. cum tamen sit iste canon XX. Nicænæ Synodi. Nec librariorum error est, tum quia omnes Ferrandi editiones, Pithœana, Altaserrana, Chiffletiana, Justelliana, omnesque Cod. MSS. ab iis consulti eamdem lectionem exhibeant: tum quia secundus Sardicensis apud Ferrandum respondet primo Dionysiano, tertius secundo, quartus tertio & ita deinceps: ut dubium non sit revera ab auctore ipso pro Sardicensi primo habitum esse canonem istum. Qua ratione, quo fato id contigerit, ignoratur, Ita hoc ego evenisse auguror. Venit in manus Ferrandi Diaconi Codex vetus canonum Ecclesiæ Romanæ nostro similis, in Africam scilicet vel per Legatos Zosimi Papæ deportatus, vel illuc missus post eorum reditum ad partes transmarinas. Legimus certe in Africana illa Synodo, in qua de appellationibus ad Sedem Romanam deferendis actum est, dum Alypius de petendis authenticis exemplaribus ab Orientalibus Ecclesiis verba faceret, Faustinum Legatum hæc Concilii Patribus suggessisse: *Sed hæc ipsa*, inquit, *ad sanctum ac beatissimum Papam nostrum scribere dignemini, ut & ipse integros canones inquirens, cum vestra sanctitate de omnibus constitutis tractare possit*. Ex quibus credi potest integros canones istos, Nicænos scilicet, & Sardicenses, sub una numerorum serie eidem annexos, transmissos esse in Africam; quibus postmodum vigesimum canonem intertextum crediderim ex exemplaribus Teilonis & Thariste ex Oriente missis. Cum porro errore confusionis illius detecto canones Sardicenses Africanis prius fere ignoti innotescere cœperunt, eosque suæ collectioni inserere voluit Diaconus ille Carthaginiensis, eosdem decerpsit e Codice Romano, & ab illo primo Sardicenses censuit numerandos, in quo Nicænos desinere ex proprio Ecclesiæ suæ codice & usu noverat: nisi enim certum habuisset vigesimum illum Dionysianum pro Nicæno apud Afros non haberi, numquam eum a Nicænorum numero ablegasset: nec eumdem inter Sardicenses numerare primum potuit, nisi auctoritate alicuius codicis, qui Sardicensibus præfixum illum habuerit, quod rursus contingere vix aliter potuit, quam ex canonum utriusque Synodi permixtione, vel potius alligatione, quæ pro unius Synodi canonibus utrosque haberi fine-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Binius quidem in notis ad Concilium Sardicense duos codices laudat, alterum bibliothecæ Romanæ, alterum Atrebatensem, in quibus canones Sardicenses cum Nicænis ita conjuncti sunt, quasi unius Concilii canones fuerint. Certum quidem id est de MS. Atrebatensi, qui ad nostram collectionem pertinet. At nullum exemplar MS. Vaticanum aut cujuspiam bibliothecæ Romanæ supereſt, in quo ea canonum Nicænorum ac Sardicensium conjunctio inveniatur, nisi codex Vat. Reginæ 1997. alterius collectionis, qui tamen multo post Binii ætatem in Vaticanam bibliothecam illatus, uti Romanus codex ab eodem Binio laudari non potuit.

(2) Ferrandus Quesnelliano Codici nihil suffragatur. Immo si ex Romano codice in Africam delato, in quo Nicæni & Sardicenses canones juncti essent, subinde facta fuit illa eorumdem canonum divisio, qua ultimus Nicænus canon de non flectendo genu diebus dominicis & Pentecoste primus Sardicensis computatus est, ut apud Ferrandum legimus; hujus auctoritas Quesnelliano Codici potius obest. Hinc enim evinceretur Codicem Romanum, ex quo ea divisio facta creditur, exhibuisse canonem illum Nicænum, qui erronea divisione primus Sardicensis evasit. Hic autem canon cum desit in Codice Quesnelliano, istum proculdubio codicem non fuisse Romanum sequeretur. Ferrandum vero eum canonem inter Sardicenses primo loco allegasse, propterea quod Sardicensium exemplo usus est, in quo dum Sardicenses a Nicænis separati fuerunt, ac proprio nomine inscripti, errore aliquo ab ultimo Nicæno canone separatio cœpit, diximus in Tractatu part. 2. cap. 1. Num vero ex Romano, an ex alio codice, in quo cum Nicænis Sardicenses jungebantur, fuerit facta divisio, ignotum est.

fineret. Nec ipsi nobis contradicimus, cum modo negamus canonem illum ab Afris pro Nicæno habitum, vel pro canone illis regionibus recepto; quin inferius ultro fatebimur genuflectendi ritum per diem dominicum & Quinquagesimam paschalem apud Africanos viguisse: aliud enim est canonem repellere, & disciplinam eodem canone contentam recipere atque usurpare, sive ex antiqua consuetudine & traditione ecclesiastica, sive ex propriorum canonum præscripto.

Concentus Codicum MSS.

5. Concentus exemplarium MSS. hujus codicis, quæ in variis bibliothecis, vel nunc adhuc asservantur, vel olim asservata esse narrant scriptores, illius asserunt sinceritatem. Quatuor sunt ejusmodi: *Thuaneum*, quod ipsi vidimus & evolvimus, ac ante nos Sirmondus, Salmasius, Chiffletius, Justellus, & Voellus; *Oxonienſe*, cujus apographum penes me est, quodque in Catalago MSS. Oxonienſium numeratur; *Atrebatenſe* a Baronio, Gravio, Pamelio, Binio, & Alano Copo laudatum; (1) *Vaticanum*, quod vidit Sirmondus.

Translatio antiqua.

6. Arcessitur etiam ex ipsa translatione canonum Orientalium, quæ in hoc codice reperitur, non spernendum pro ejus sinceritate & antiquitate suffragium. Versio quippe illa ipsa est, quæ ante Dionysianam in Ecclesia Romana & per plures forte usurpabatur Occidentis Ecclesias. Apud Africanas enim Hispanasque Ecclesias in usu fuisse translationem illam canonum, quæ in Isidoriana collectione habetur, quæque nostræ, paucis exceptis, similis est, eruditorum est virorum sententia. De Gallicanis quod idem opinantur nonnulli, verum non esse ostendemus, (2) in Dissertatione de Codicis Dionysiani usu in Galliis: quæ videlicet Rufini versionem canonum Nicænorum in usu habuerunt saltem usque ad Caroli Magni tempora. Sufficit porro ut in Africanis Ecclesiis viguerit, quod Ferrandi Carthaginiensis Diaconi Breviatio canonum probat; & in Hispanicis, quod ex Martini Bracarensis collectione suadetur: ut ejus antiquitas pretiumque in comperto sint. Versionis porro canonum Orientalium sinceritas integræ Collectioni auctoritatem conciliat, fidemque commendat Collectoris. Et si quæ sunt loca, (ut revera non pauca reperiuntur) quæ, ut disciplinæ Romanæ accommodarentur, mutationem aliquam passa fuerunt, qua ab Isidoriana discrepare probatur, (3) hæc non modo ejus codicis integritatem in dubium non vocant, sed confirmant magis: hanc enim diversitatem inducere in codicem antiquum, quæ disciplinæ pariter antiquæ concineret, tentasset numquam aut cogitasset impostor novitius juxta atque imperitus.

7. Similem codicem, in quo Sardicenses canones Nicænis mixti annexive haberentur, visum vel a se vel ab aliis indicat Hincmarus, cum *refutandam* scribit *falsam opinionem de quorumdam scriptis exortam, quod Nicænum Concilium tempore Julii PP. fuerit celebratum*. Hæc quippe falsa opinio nata videtur ex utrorumque canonum permixtione. Cum enim in Sardicensibus Julii PP. mentio habeatur, sub quo habita est, iidem autem Nicænis annexi pro Nicænis haberentur; hinc errandi occasio data incautis lectoribus, qui canones illos omnes, Nicænumque adeo Concilium, sub eodem Julio celebratum esse sibi persuaserunt.

CAPUT IV.

Eum codicem proprium fuisse Romanæ Ecclesiæ.

Asserta codicis sinceritate, restat ut eumdem Ecclesiæ Romanæ proprium fuisse certis κριτηρίοις ostendamus: quod operosum meo quidem judicio non est. Quæcumque enim Codicis Romani supersunt sive in epistolis Pontificum Urbis, sive in aliis monimentis vestigia, lustranti nostrum codicem sponte occurrunt.

Dionys. Exig. præfat. ad Stephanum Episcopum.

Primum enim ipsa (4) codicis confusio, qua offensus Laurentius quidam Dionysium Exiguum ad novum cudendum impulit, Romanum clamat codicem. Quæ quidem confusio magna esse debuit, cui videlicet satis non esset medicam manum adhibere, sed quæ opus plane novum posceret. Vix tamen major esse potuit ea, qua codex noster laborat. 1. Quoad translationem, quæ paraphrasi aliquot in locis similior est, quam translationi. 2. Quoad canonum distinctionem & integritatem: aliqui enim omittuntur, ut vigesimus Nicænus, & Gangrensis quartus; alii ejusdem Concilii in unum conflantur; quidam etiam nonnullorum Conciliorum miscentur aliorum canonibus, quidam truncantur, quidam amplificantur. 3. Quantum ad ordinem, cum Conciliorum decreta, Pontificum decretis misceantur, nec pro ætatis suæ ordine collocentur, sed posteriora præponantur prioribus, topica œcumenicis. Neque tamen hæc confusio codicis auctoritati detrahit quicquam: sua enim ratione hæc confusio nititur, nec ordine vacat ipsa ordinis perturbatio; inde nimirum orta, quod obscuriores quandoque Canonum regulæ luce paraphrasis indigerent: quod ante Chalcedonensem Synodum nullis nisi Nicænis canonibus astringi se Romani existimaverunt, nec eis alias regulas admittere placuit, nisi quas Ecclesiæ suæ consuetudini ac moribus convenire censuerunt. Inde factum, ut eas aliqua immutatione facta suis usibus accommodarint, nec alio ordine digestæ reperiantur in Codice, quam serie temporis, per quod visum est earum unaquasque in usum recipere.

Præfatio Romanum Codicem indicat.

2. Codicis (5) præfatio declarat ad usum Ecclesiæ Romanæ ipsum esse concinnatum. Quid enim aliud indicant hæc verba de Nicæna fidei expositione? *Quam sancta*, inquit, *& reverentissima Romana complectitur & veneratur Ecclesia*. Quid quod *mediantibus Victore atque Vincentio religiosissimis Romanæ Sedis Presbyteris* esse prolatam asserit? Nonnullas etiam *subnexas esse regulas, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia*. Eamdem *nullis synodicis decretis, sed Salvatoris voce esse prælatam ac primatum obtinuisse*. Denique quicquid ibi de Romanæ Ecclesiæ fundatione ac fundatoribus privilegiisque scribitur, argumento est pro illa codicem esse exaratum.

Falsa consulatus nota discutitur.

Erit tamen qui vel ex hac præfatione totum codicem explosum velit. Si quidem & anachronismis laborat, quos admisisse Romani codicis auctores, probabile non est: & præterea præfatio illa impostoris Isidori fetus esse videtur; cum ea suæ Canonum Nicænorum editioni præfixerit. Quod enim adversus Justellianum codicem excipit Joannes David, ne pro antiqua collectione Latina habeatur, proculdubio adversus nostrum urgere non omittet: scilicet in inscriptione Concilii Nicæni legitur habitam

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Confer not. 2. Alia vero antiquissima MSS. exemplaria hujus collectionis, quæ postea detecta sunt, & a nobis in præfatione ad Codicem fuerunt recensita, ejusdem sinceritatem comprobant: si modo ex multitudine codicum, qui in variis bibliothecis servantur, sinceritas legitime colligi queat: cum supposititiorum quoque operum MSS. exempla vetustissima non numquam reperiantur, ut de Pseudo-Isidori collectione notissimum est. Nostræ collectionis sinceritas non ex sola vetustate ac numero codicum, sed præsertim ex toto complexu elucescit.

(2) Id partim verum, partim falsum est; uti ostendemus in Observationibus ad Dissert. 16.

(3) Vide not. 16. in caput sequens.

(4) Hoc argumentum non solum refelletur, verum etiam in Quesnelli sententiam retorquebitur in Observationibus cap. 1. n. 11.

(5) Vide Observationes cap. 2. n. 2.

tam eam esse *Constantino Augusto & Licinio Cæsare*. At quæ, inquit ille, impostoris inscitia: quisve eam ferat tribui primæ Latinorum Collectioni? Constat enim Licinium ante annum Christi cccxxv. esse occisum, ac proinde (1) consulatum gerere non potuisse anno illo xxv. vel xxviii. quorum alter Concilii celebrationi assignatur ab omnibus scriptoribus seu Chronologis.

At vereor ego, ne parum scita sit hæc inscitiæ accusatio, quæ & pluribus codicibus MSS. irrogatur, & Eusebium historiæ Ecclesiasticæ principem petit. Non solus enim codex Justellianus eam epocham habet, sed & alius quem Cresconianum appellat Baronius, & Isidori Mercatoris codex, quem proculdubio ex antiquioribus transcripsit. Istud porro dubium non est ex Eusebio haustum, quo tunc temporis unico fere utebantur Occidentales post Hieronymianam Chronici translationem: quod & præfationis hujus, quam expendimus, finis demonstrat. Porro Eusebius Nicænam Synodum trecentesimo vicesimo quarto Christi anno assignat, aut assignare videtur, Licinii vero senioris obitum anno trecentesimo vicesimo septimo. Secundum quam epocham, liquet Licinium potuisse (2) Imperatorem eo anno appellari, quo Synodus congregata, absque inscitiæ nota, qua simul non aspergatur Eusebius.

Sed & Idatii Fasti consulares occisum Licinium produnt sub Paullini & Juliani consulatu, qui Nicænæ Synodo vulgo assignatur & in trecentesimum vicesimum quintum Christi annum incidit. Quo posito quid vetat eodem anno & congregatam Synodum mense Junio, Licinio adhuc in vivis agente, & eumdem Licinium postea occisum? Etsi porro nec Eusebii, nec Idatii numerandi ratio probetur, sufficit tamen ut nota temporalis ex altero eorum in præfationem codicis transcripta, nihil hujus fidei & auctoritati detrahere posse judicetur: cum facile fuerit tam celebrium scriptorum errore abripi præfationis auctorem, hujusmodi chronologicis apicibus discutiendis minime assuefactum.

Sed hujusmodi responsis alterum addimus, quo Joannis Davidis objectio, nisi spes me fallat, exsuffletur. Quid enim vetat, quo minus de Licinio juniore sermonem hic esse contendamus? Is quippe Licinius cum Crispo Cæsar jampridem erat appellatus; cumque ex Eusebii Chronico usque ad annum Christi trecentesimum vicesimum nonum Licinio seniori Patri suo supervixerit, & ipsi Synodo Nicænæ pluribus etiam annis, manifestum est hanc Constantino & Licinio Cæsaribus esse celebratam ex Eusebii mente.

Jam ad alterum objectionis caput quod attinet; quamvis Isidorianæ Synodi Nicænæ editioni præfixa inveniatur ista præfatio, non eam ob rem suppositionis argui debet; sed contra vero simillimum est Pseudo-Isidorum illum tot commentitiis scriptis celebrem, præfationem istam suffuratum esse, virumque plagiatui assuetum eam suo operi quasi propriam præfixisse: quod pluribus (3) argumentis probatum imus. An præfatio sit opus Isidori Mercatoris?

1. Isidorus eam solius Concilii Nicæni præfationem inscribit: *Præfatio Nicæni Concilii*: quam tamen eo fine scriptam liquet, ut integro alicui regularum ecclesiasticarum codici præfigeretur: ita enim in præfatione: *Nam & (4) nonnullæ*, inquit, *regulæ subnexæ sunt, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia Romana*.

2. Nihil (5) est in Isidoriano codice, quod eum Ecclesiæ Romanæ proprium indicet: nihil e contra in præfatione elucet, quod eam non clamet codici Romano appensam.

3. Isidori opus non esse manifestum est ex Gelasii Papæ decreto de apocryphis Scripturis, quod Hormisdæ ab aliis tribuitur. Totum enim fere scriptum istud legitur præfationis vice decreto huic annexum. At sive Gelasius, sive Hormisdas hujus decreti auctor sit (quod postremum codex noster, ut & Dionysianus probabile reddunt, qui cum multa Gelasii habeant, (6) decretum tamen istud tam codici proprium non continent:) uterque, inquam, illorum Pontificum auctore Collectionis Isidorianæ antiquior est, ut is potius ab illis, vel a nostro codice accepisse credendus sit, quam ex eo alii.

Firma igitur, ni fallor, manet probatio, quam ex præfatione elicimus, ut codicem Romanæ Ecclesiæ probemus fuisse proprium.

Tertiam probationem arcessimus ex citato (7) Gelasii seu Hormisdæ decreto: ex alieno enim codice pudor vel religio fuisset alterutri præfationem integram in suum transferre, at ex suo non item.

4. Canon (8) sextus Nicæni Concilii a Paschasino Legato Sedis Apostolicæ eodem modo lectus est Actione XVI. Concilii Chalcedonensis, quo habetur in nostro Codice; ut ex eodem omnino desumtus esse intelligatur. At dubium non est, quin ex proprio Romanæ Ecclesiæ codice Canonem istum decerpsisset Paschasinus, uti Constantinopolitani ex suo eumdem protulere. Unum obstare videtur, quod videlicet sextus Canon a Paschasino numeretur, qui decimus est in codice. Istud porro non est grave momentum. Primum enim facile fuit sextum pro decimo repositum esse a scriba vel aliquo Synodi emendatore, qui animadvertens in aliis omnibus Canon VI. Nicænus (hujus Codicis X.) idem qui lectus Chalcedone a Legatis.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) In præfatione collectoris non notatur quidem consulatus Constantini & Licinii, qui signatur in editione Justelliana versionis priscæ. At idem consulatus in nostra collectione inseritur in alia præfatiuncula seu adnotatione Nicænis canonibus præfixa, in quam vide not. 43. ubi hujus erronei consulatus rationem expiscari studuimus.

(2) In verbis ex præfatione a Quesnello recitatis Licinius non *Imperator* vocatur, sed *Cæsar* tantum; ac propterea de Licinio Augusto hic locus intelligi nequit. De Licinio autem Cæsare ejus filio, qui Nicænæ Synodi tempore vivebat, accipi quidem potest. At cur solum Licinium Cæsarem potius quam Crispum, aut alios Cæsares Constantini filios præfationis auctor appellarit, congrua ratio afferri non poterit. Illud unum nobis verosimile est, eumdem auctorem, cum duplicem notationem chronicam in diversis collectionibus, quas adhibuit, reperisset, alteram præmissam Nicæno symbolo cum consulatu Juliani & Paullini, alteram canonibus præfixam cum consulatu Constantini Augusti & Licinii Cæsaris, utramque in unum copulasse retento Paullini & Juliani consulatu, qui Nicænæ synodo congruit, suppressa autem voce consulatus in Constantino Augusto & Licinio Cæsare, quorum consulatus incidens in annum 319. ab eodem Synodo plurimum distat.

(3) Unum argumentum, quo hæc præfatio ab Isidoro Mercatore ex nostra collectione sumta probatur, istud est, quod eadem collectio Pseudo-Isidoro est antiquior, non autem e contra. Auctor vero nostræ collectionis eam præfationem partim ex Gelasio, partim ex Rufino exscripsit, ut in notis ad eamdem animadvertimus.

(4) Hæc præfationis particula sumta est ex decreto Gelasiano de apocryphis, in quo voces *nonnulla regula subnexa sunt* ad Nicænos canones fidei Symbolo subjectos referuntur, ut ex lectione ipsius decreti manifestum fiet.

(5) Nihil potius est in ea præfatione, quod eam clamet Romano Codici appensam. Vide Observationes subjiciendas cap. 2. n. 2.

(6) Cum alia multa præstantissima pontificia decreta desint tum in nostro codice, tum in Dionysiano, quæ utroque codice seu collectione antiquiora sunt; defectus Gelasiani decreti de apocryphis easdem collectiones anteriores non adstruit. Porro idem decretum Gelasii opus esse probavimus in Tractatu part. 3. c. 11. §. 5.

(7) Confer Observationes cap. 2. n. 3. ubi hoc argumentum expunximus.

(8) Vide ibidem n. 4.

bus ſive Græcis, ſive Latinis, ſive aliarum regionum codicibus Canonem iſtum p.o ſexto haberi, atque eo numero notatum fuiſſe a Coſtantinopolitanæ Eccleſiæ ſecretario, non dubitavit mendoſum eſſe Romanum numerum: atque ita utrobique ſextum eſſe voluit. Deinde facile fuit, ut in Græco exemplari ἕκτῃ pro δίκαιος irrepſerit, demtis ſcilicet ex poſteriori duabus litterulis δ & α, ac deinde ex Græco Latinum male corrigi. Denique Paſchaſinus ipſe, qui non ignorabat Canonem iſtum paſſim pro ſexto, & forte in ſua Siciliæ Eccleſia, haberi, ſextum etiam a ſe nominandum eſſe cenſuit: ne contentione ex illa diverſitate numeri vel codicis exorta, Orientales adverſus Romanum codicem velut corruptum inſurgerent: quod ſapientiſſimi Legati fuit prævenisse.

5. Nonnulla ſunt etiam in contextu codicis, quæ in gratiam Eccleſiæ Romanæ addita, eum pro ejuſdem uſu confectum eſſe indicant; velut (1) illa eſt parentheſis, quæ in epiſtola Innocentii Papæ I. ad Victricium Rothomagenſem legitur: *Cujus* (Eccleſiæ Romanæ) *in omnibus cauſſis debet reverentia cuſtodiri*. Cum enim hæc deſideretur in codice Dionyſii Abbatis, nec eam in venerandæ antiquitatis codice San Germaniano, quem mille annorum eſſe ajunt, invenerimus, facile quiſque adducetur ut credat a codicis Romani auctoribus additam, jure ſuo ſe uti autumantibus, cum in epiſtola Romani Pontificis aliquid addebant, quod ad ejus illuſtrationem faceret. Nec temere quis exiſtimaverit ex hoc fonte illam parentheſim in plures deinde editiones derivatam. Potuit etiam parentheſis illa in textum irrepſiſſe ex nota marginali ſtudioſi alicujus, qui Oſii meminerat dicentis in Sardicenſi Concilio: *Si placet, ſancti Apoſtoli Petri memoriam honoremus*.

6. Vigeſimus octavus Chalcedonenſis Concilii Canon in eo codice (2) deſideratur: quem revera Romano codici inſertum non fuiſſe certum eſt.

7. Ex pluribus priſcorum Romæ Epiſcoporum epiſtolis, atque ex canonibus in Africam a Zoſimo Papa miſſis ſub Nicænorum Canonum nomine, quamvis Sardicenſes eos fuiſſe jam in confeſſo ſit, certum pene hactenus fuit apud eruditos Romanam Eccleſiam utriuſque Concilii Canones habuiſſe ſibi invicem vel immixtos vel ſubjectos ſine ulla diſtinctionis inter utroſque nota: cumque novatores Zoſimo affectati mendacii ac meditatæ impoſturæ crimen procacibus verbis impingere præſumſerunt, nihil melius noſtri habuere, quo calumniam repellerent, quam ut modeſte faterentur pro Nicænis Canonibus Sardicenſes ab illo habitos, & aſſererent *id ex eo profectum*, ut ſcribit Marca, *quod ea tempeſtate Canones Nicæni & Sardicenſes in eodem volumine deſcripti eſſent nullo diſcrimine adhibito, ſub titulo Canonum Nicænorum. Probabilis quidem*, addit ille, *conjectura, ſi vetuſti codicis auctoritate niteretur, qui nondum emerſit a tenebris*. Immo vero jam ex parte emerſerat (3) opera Alani Copi, in primo Dialogo, ſufficiebatque pars edita, ut hæreticorum pervicacia retunderetur; ſed nunc tandem codex integer prodit in lucem, ejuſque ope probabilis Catholicorum Scriptorum conjectura in certum jam evadit argumentum, quo ſimul & pia Pontificis memoria maledicentibus linguis eripiatur, & codex ipſe Romanus fuiſſe pronuncietur. Quod enim in marginali adnotatione loci ſuperius deſcripti Stephanus Baluzius in codicem Chriſtophori Juſtelli transferre videtur, pace illius dixerim, (4) defendi non poteſt. Nihil quippe eſt in eo codice Juſtelli, quod Zoſimum in errorem potuiſſet inducere. Subjiciuntur quidem Sardicenſes Canones Nicænis: at & ſuis utrique numeris tituliſque diſcernuntur, & Nicænorum ſubſcriptiones, quæ horum calci adjiciuntur, utroſque ab invicem dividunt, vetantque ne Sardicenſes pro Nicænis, vel hi pro illis accipiantur.

Marca lib. 7. de Concord. Sac. & Imp. cap. 16. 1.

8. Conſtat ex Innocentii Papæ epiſtolis duabus (5) Antiochenos Canones ab eo rejectos fuiſſe: quod argumento eſt eoſdem in Romano tunc codice non apparuiſſe. Non abſunt quidem iidem Canones a noſtro: ſed ita extra ordinem poſiti, rejecti ſcilicet ad calcem, ut manifeſtum ſit nonniſi poſt diuturnum ab ætate Innocentii intervallum, immo & poſt Gelaſii ætatem Canones fuiſſe ſuperadditos: quod in ullo alio codice non deprehenditur. **Antiocheni Canones ſero recepti.**

9. Ex Conſtantinopolitanis Canonibus argumentum non abſimile elicitur, qui ſcilicet ad finem tantum codicis jacent, etiam Antiochenis inferiores. Et revera perſpicuum eſt ex Leone noſtro, atque etiam ex Gregorii Magni epiſtola 31. libri ſexti, ſero admodum vel innotuiſſe Romanis, vel ab iis auctoritate donatos: *Romana*, inquit, *Eccleſia eoſdem Canones vel Geſta Synodi illius* (Conſtantinopolitanæ I.) *hactenus non habet, nec accipit: in hoc autem eamdem Synodum accepit, quod eſt per eam contra Macedonium definitum*. Quod ſaltem verum eſt de poſterioribus hujus Concilii Canonibus, quæ nec in Dionyſiana collectione habentur, nec in aliis plurimis antiquioribus. At nec priores tempore Leonis noſtri fuiſſe in ea Eccleſia receptos, & ex hujus litteris patet, & ex Lucentii Legati in Chalcedonenſi Concilio contradictione, qua conſtanter aſſeruit Conſtantinopolitanos Canones, qui ab Aetio lecti ſunt, inter Canones locum non habere. *Acta 16. Concilii Chalcedonenſis.*

10. Nonnulli Canones Conciliorum topicorum, ita in codice recepti ſunt, ut prius tamen (6) ad Romanam diſciplinam ſint accommodati. Talis eſt Ancyranus decimus, quem ille undecimum numerat. Cum enim Canon ſecundum alias omnes verſiones decernat, ut Diaconi qui ad nuptias poſt ordinationem tranſierint in miniſterio perſeverare permittantur, ſi in ipſa ordinatione proteſtati eſſent velle ſe conjugio copulari, nec ita ſe poſſe permanere: idem Canon in noſtro codice hujuſmodi Diaconos jubet in Clero tantum manere, & a miniſterio abjici. Hæc etiam ultima verba: *Laicam tantum communionem recipientes*, de ſuo addiderunt Romani codicis auctores. Neque hoc diſcrimen in verſionum diverſitatem refundi poteſt: cum Iſidoriana verſio, quæ, pauciſſimis exceptis, tum noſtra eadem eſt, genuinam Canonis diſciplinam repræſentet: nec in Clero tantum, ſed etiam in miniſterio Diaconos hujuſmodi manere permittat. **Canones ad uſum Romanæ Eccleſiæ accommodati.**

Cum omnes verſiones codiceſque ab hujus verſione diſcrepare dicimus, excipiendus eſt Martinus Bracarenſis, qui (7) ex antiqua Canonum translatione ſuam collectionem concinnavit; veteri, inquam, translatione, non ut eſt apud Iſidorum Mercatorem, ſed qualis primitus erat in Romano iſto codice. Cum enim Iſidoriana verſio recedat a noſtra hujus Canonis Ancyrani verſione, non modo quoad verba, ſed & quoad ſenſum ipſum & diſciplinam Canone ſancitam; huic e contra Martiniana concinit, eamdemque cum Romana regulam in ordinatione Diaconi ſervandam indicit: *Diaconus* inquit parte 1. cap. 39. *qui eligitur ſi conteſtatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit non poſſe in caſtitate permanere, hic non ordinetur. Quod ſi in*

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Lege ibidem n. 5.

(2) Hoc negativum argumentum ibidem rejicitur n. 6.

(3) Codex Alani Copi, in quo Nicæni canones cum Sardicenſibus jungebantur, ad noſtram collectionem pertinebat: nec tamen exinde ſequitur hunc fuiſſe Codicem Romanæ Eccleſiæ, cum aliæ quoque collectiones non Romanæ ſubinde inventæ ſint, in quibus eadem ipſorum canonum conjunctio deprehenditur. Vide Obſerv. c. 2. n. 7.

(4) Hæc plenius explicata fuerunt in præmiſſo Tractatu de Collectionibus part. 2. c. 1. num. 7.

(5) Hoc & ſequens argumentum ex Antiochenis & Conſtantinopolitanis canonibus ductum rejicietur in Obſerv. c. 2. n. 8.

(6) Vide ibidem n. 9.

(7) Id refelletur ibidem n. 10.

ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit, & postea matrimonium desideraverit, alienus sit a ministerio, & vacet a clero. Ubi vides Diaconum illum a castitatis proposito alienum vel non ordinandum; ut Martinus, vel si fuerit ordinatus, ministerio, ut codex noster habet, abjiciendum pronuntiari, si ad nuptias convolarit. De eo vero, qui tacens ordinatus fuerit, si contraxerit matrimonium, jubet & a ministerio amandari, & abstinere a Clero, quod codex noster pariter statuit, aliis hujusmodi Diaconum in Clero residere permittentibus. Atque hunc Ancyranum Canonem X. ita olim lectum fuisse in codice Romano innuere videtur canon 13. Quinisextæ Synodi, cum Romani canonis meminit: *Quoniam*, inquit, *in ordine Canonis in Ecclesia Romana traditum novimus, ut promovendi ad Diaconatum vel Presbyteratum profiteantur se non amplius suis uxoribus conjungendos* &c. videtur enim (1) codicem Canonum Ecclesiæ Romanæ his verbis indicare; ἐν τῇ Ρωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος. Magis autem aliis his verbis, quæ post pauca subjiciuntur in eodem Canone: *Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur ut profiteatur se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum.* Canonem enim X. Ancyranæ Synodi videntur mihi petere ista sanctione Quini-sextæ Synodi Patres. Ut ut sit de isto canone, majoris proculdubio auctoritatis est pro confirmatione codicis nostri Martini Bracarensis cum eo consensus in mutandis Ancyrani canonis disciplina atque contextu: quod a Martino factum esse ex Orientalis licentiæ odio scribit Antonius Augustinus de emendatione Gratiani lib. 1. Dial. 10. *C. cur Martinus ab Archetypo discessit?* ait unus e colloquentibus. *A. cum in Occidente esset*, respondet alter, *noluit Orientis licentiam imitari.* Dicendum potius existimarim, istud Martinum ex antiqua versione Latina hausisse, quæ apud Romanam Ecclesiam in usu erat. Ut enim errant Garsias Loaysa, Franciscus Flores & plerique recentiores, cum hunc auctorem (2) Græcum origine fuisse scribunt, quem diserte Pannonium asserunt Gregorius Turonensis lib. 5. Histor. Franc. c. 38. Aimonius Monachus lib. 3. de Gestis Francorum, cap. 38. & ex ejus Epitaphio Aubertus Miræus in Scholiis ad Isidorum: ita hallucinantur, qui eum novæ translationis canonum auctorem prædicant. Tria solummodo a se præstita aperit ipse in præfatione sua ad Nitegesium. Primum enim, quia multa *immutata* putavit in ea versione, quæ tum per Hispaniarum Ecclesias circumferebatur, ea conatus est restituere, &, ut ipse loquitur, emendatius restaurare. Deinde cum & *aliqua simplicioribus viderentur obscura*, ea *simplicius* exponenda esse censuit. Denique omnes canones in duas classes distribuit, quarum una qui ad Clericos, altera qui ad Laicos pertinent, continentur. Id porro totum non ad Græcorum exemplarium, sed ad veteris seu Romanæ translationis fidem perfectum est. Videbat enim Martinus versionem canonum, quæ apud Hispanos in usu erat, quæque ea ipsa fuisse videtur, quæ in Isidoriana collectione modo legitur, in multis ab illa discrepare, quæ apud Romanos vigebat: nec dubitandum putavit quin Romana purior esset, & pristinæ sinceritati concineret magis. Quamobrem ad illius sensum revocavit Hispanensem canonum codicem: nonnullis tamen vel de suo additis, vel abbreviatis, ut obscurioribus locis lux affulgeret. Et hæc, ni fallor, origo est discriminis trium illorum codicum, quilicet eamdem versionem antiquam usurpent, tot tamen locis a se invicem discrepant.

Martinus Bracarensis non Græcus fuit, sed Pannonius.

Quid præstiterit in sua collectione?

Jam ut ad canonem Ancyranum redeamus, facile est ex dictis investigare, *cur Martinus* (quod quærebat Antonius Augustinus) *ab Archetypo discessit?* Non quia *cum in Occidente esset, noluit Orientis licentiam imitari*: persuadere enim mihi vix possum, id quemquam auctoritate privata tentasse, ut in canonis ab universa Ecclesia jam recepti versione ita recederet a sensu canonis, ut eum subverteret omnino: immo & hoc maxime in canonum translatoribus redarguit Martinus, quod eorum vel oscitantia, vel ignorantia nonnulla immutata essent. Sed cum ipse Romanæ versioni uni attenderet, & illius aliarumque Ecclesiarum disciplinæ, ad quas Hispanorum codicem censuit emendandum; in sensum a canonis mente alienum incautus incidit, multaque insuper ex proprio ingenio inseruit, canonum ad simpliciorum captum accommodandorum gratia. Nec tamen ea in re culpandus auctor, qui non codicem canonum proferre instituit, sed *Capitula ex Græcorum Synodis collecta*, ut habet epistolæ ejus inscriptio, & probat ipsa methodus operis, in quo multa abbreviata, interpolata, aliave ratione mutata cernuntur, in quo nec unde unumquodque capitulum sumtum sit, adscriptum est, & nonnulla etiam capitula ex diversis diversarum Synodorum canonibus conflata apparent. De hujus collectionis auctoritate, usu, & approbatione non est hic dicendi locus, unum hoc dico, videri mihi plus ei, quam par sit, tribui: non liquet enim eam vel ad Concilium Lucensem missam, vel ab illo aliove susceptam ac auctoratam. Altum de eadem apud Hispanenses Synodos silentium: ex quibus potius certum videtur antiquæ versionis & codicis usum in Hispaniarum Ecclesiis perseverasse.

11. Ex Capitulis de gratia & libero arbitrio, Cælestino Papæ olim adscriptis, nunc vero Leoni assertis, (3) constat Africanæ Ecclesiæ decreta adversus Pelagianos Romano codici inserta fuisse; quæ nec in Justelliano, nec in alio quovis, qui Dionysiano antiquior sit, reperire est; jacent vero in nostro, non sola quidem, ut apud Dionysium, sed Romanorum Pontificum epistolis ea de re in Africam scriptis immixta, qualia fuisse indicant laudata capitula.

12. Non infirmum assertionis nostræ argumentum est, quod non solum codex in fronte habet Nicænos canones Sardicensesque consequenter, sed quod etiam in ea tempora desinat, quibus novus Dionysii codex veterem (4) jam ulterius non amplificatum in desuetudinem abire jussit: quod post ætatem contigit Gelasii Papæ, qui postremus est eorum Pontificum, quorum decreta in codice apparent.

13. Ad codicem nostrum attendere mihi prorsus videtur (5) Gelasius ipse, quem modo laudavimus, in priori tractatu, quem cum altero luce donavit Jacobus Sirmondus in Appendice Codicis Theodosiani pagina 182. ubi ex ordine inter præcipuas Ecclesiæ sedes constituto argumentatur, atque ex Nicæno

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Quini-sexta, seu Trullana Synodus Ancyranum quidem canonem respicit: at cum contrariam Romanæ Ecclesiæ traditionem & canonem memorat, pontificias constitutiones & antiquam Occidentis praxim indigitat, ut ne ad Quesnellianum Codicem canonum Romanis ipsis ignotum, cujus aliquod exemplum apud illos Græcos Episcopos inveniretur, recurrendum sit.

(2) Etsi Martinus Bracarensis origine non Græcus, sed Pannonius fuerit; Græcam tamen linguam, dum in Oriente versaretur, eum didicisse, & in sua compilatione adornanda Græco codice usum, ex eodem non pauca latine liberius reddidisse ostendimus in Tractatu part. 4. c. 2.

(3) Confer Observ. n. 11.

(4) Vide hominis contradictionem. Scripsit antea cap. 2. in fine *Constantinopolitani saltem canones post S. Gregorium magnum subnexi sunt, ni fallor, codici*. Hic autem codicem canonum post Gelasium *jam ulterius non amplificatum* tradit, adeo ut novo Dionysii codice in desuetudinem abierit. Sane si inducto Dionysii codice vetus ille in desuetudinem abiit, nihil eidem in usum publicum addendum erat.

(5) Hoc ultimum argumentum confutabimus in Observ. c. 2. n. 13.

cæno judicio: *Secundæ*, inquit, *sedis Antistitem nec* A *expellere quisquam, nec revocare sine primæ sedis assensu vel potuit, vel debuit. Nisi forte, confuso jam ordine rerum atque turbato, nec prima, nec secunda, nec tertia sedes debeat observari, vel suscipi secundum antiqua statuta majorum . . . Qua enim ratione, vel consequentia aliis sedibus defendendum est, si primæ beatissimi Petri sedi antiqua & vetusta reverentia non defertur, per quam omnium Sacerdotum dignitas semper est roborata atque firmata, trecentorumque decem & octo patrum invicto & singulari judicio vetustissimus judicatus est honor? utpote qui Domini recordabantur sententiam*: Tu es Petrus &c. Enimvero quod de ordine sedium affertur B heic a Pontifice, quem ordinem *secundum antiqua statuta majorum* esse asserit, non legitur in ulla Synodo constitutum. Ex Nicæno enim sexto canone hoc elici vix potest, nisi indirecte, nec de isto ordine constituendo vel confirmando illic sancti Patres laboravere, neque auctoritatem tantæ Synodi obtendere omisisset Gelasius, si quid hujusmodi ab illa noviſſet decretum. Constantinopolitanam Synodum, quæ eumdem ordinem innuit, non est verosimile Gelasio in mentem venisse, cum & a Romana Ecclesia tunc recepta non esset, & longe tunc abesset ut Gelasius hujus Concilii auctoritati deferre vellet, quæ secundas Constantinopolitano C Antistiti dederat. Vel igitur huic ob oculos versabatur quod ex antiqua traditione ac vetustissima consuetudine refertur in præfatione codicis nostri de ordine primarum sedium: quam consuetudinem pariter commemorat sextus Canon Nicænus cum administrationis illarum limites posuit, & septimus cum de Jerosolymitanæ sedis prærogativa decretum sancit; vel si sextum Canonem Nicænum innuere voluit, certe non ex alia versione, quam quæ in nostro codice legitur: ubi disertis verbis Ecclesia Romana semper primatum habuisse, vel semper habere debere dicitur.

Hæc eadem versionis nostræ verba codicemque D nostrum attendit proculdubio, cum scribit continuo, quod *trecentorum decem & octo Patrum invicto & singulari judicio vetustissimus judicatus est honor* sedis Romanæ, quodque deferri debeat *primæ beatissimi Petri sedi antiqua & vetusta reverentia, per quam omnium Sacerdotum dignitas semper est roborata atque firmata*. Ubinam scilicet gentium vetustissimus primatus honor Romanæ sedis judicatus est, nisi ubi decretum, quod *Ecclesia Romana semper primatum habeat* vel *habuit*? Quis vero codex præter nostrum unum verba hæc umquam exhibuit? Ad quem etiam Canonem referas antiquam illam reverentiam, vetustissimumque honorem, quo omnium Sacerdotum dignitas firmata, nisi ad Sardicensem III. qui Episcopis in Synodo damnatis concessit, ut causam suam in alio judicio denuo ventilari postulare possent, simulque decrevit ut secundi hujus judicii decernendi cura ac solicitudo deferretur Romano Pontifici, quo in eo Petri memoria honoraretur? *Quod si aliquis*, inquit, *adjudicatus fuerit Episcopus in aliqua causa, & putat se bonam habere causam, ut iterum Concilium renovetur; si vobis placet, sancti Apostoli Petri memoriam honoremus, ut scribatur Romano Episcopo* &c. Porro hoc Nicænæ Synodo tribui a Gelasio non potuit, nisi ex codicis auctoritate, qui nostro similis esset, Nicænosque ac Sardicenses Canones haberet sibi invicem F sine discrimine ac sub una serie annexos.

CAPUT V.

Objectiones adversus codicis sinceritatem expenduntur; ac primum, quæ ex vigesimi Canonis Nicæni omissione repeti potest.

PRobata satis, ut opinor, codicis nostri sinceritate, assertoque ejusdem usu in Ecclesia Romana, restat ut quicquid contra utramque hanc instituti nostri partem potest objici, in medium afferamus. Unum quidem & alterum jam excussimus, quod ex nomine Licinii inscriptioni Synodi Nicænæ inserto, & ex codicis præfatione repetebatur. Sed aliud jam occurrit dubium ex ipsorum Canonum Nicænorum numero & integritate enascens. Deest quippe in codice nostro (1) Canon ultimus illius Synodi, quem rejectum fuisse ab Ecclesia Romana non usquequaque probabile videtur.

Omissio non scribis imputanda.

Erit qui respondeat hoc in scribarum oscitantiam rejiciendum esse, qui Canonem illum aliud cogitantes omiserunt. Verum hæc responsio mihi non arridet. Si enim scribarum error esset, vix accidere potuisset ut plures codices eodem errore infecti essent, vel ut tria exemplaria, quæ sola in notitiam nostram venere, Gallicum unum, alterum Anglicanum, tertium Gallobelgicum ex eodem corrupto fonte fluxissent. Etsi vero integrum Atrebatense exemplar non viderim ego, conjicio tamen in eo Canonem ultimum Nicæni Concilii desideratum esse: nam Canones, qui trigesimus & trigesimus quartus illic numerantur, iidem sunt in nostro codice: cum ex vigesimi illius Canonis additione deberent esse trigesimus primus & trigesimus quintus.

Dubium igitur non est quin ex consilio omissus sit Canon iste; nec aliam ob causam, opinor, quam quia receptus ab Ecclesia Romana non fuerat, nec forsan in Occidentalium partibus. Hæc sunt Canonis verba ex Dionysiana versione.

Canon XX. Nicænus. *Quoniam sunt quidam in die dominico genuflectentes, & in diebus Pentecostes; ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto Concilio stantes Domino vota persolvere.*

An Canon aliquis Oecumenici Concilii alicubi possit non recipi in usum?

Durus forsan videbitur iste sermo, & qui non possit audiri: Canonem scilicet Oecumenici Concilii, illiusque præsertim, quod summa totius Orbis veneratione consecratum est, ab aliquibus Ecclesiis usu receptum non fuisse. Sed durius non est, Canonem a Synodo sancitum alicubi usu non recipi, quam eumdem postea in desuetudinem, quod plerumque fit, abire. Deinde si ad celebrem sancti Augustini de variis Ecclesiarum consuetudinibus regulam attentiores efficiamur, omnis cessabit siniſtræ hac in re suspicionis occasio. *Ad hæc*, inquit ille, *ita respondeo: ut quid horum sit faciendum, si divinæ Scripturæ præscribit auctoritas, non sit dubitandum quin ita facere debeamus ut legimus: ut jam non quomodo faciendum; sed quomodo sacramentum intelligendum sit, disputemus. Similiter etiam, si quid horum tota per Orbem frequentat Ecclesia. Nam hoc quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insaniæ est. Sed neque hoc, neque illud inest in eo quod tu quæris. Restat igitur, ut de illo tertio genere sit, quod per loca regionesque variatur. Faciat ergo quisque quod in ea Ecclesia, in quam venit, invenerit. Non enim quicquam eorum contra fidem fit, aut contra mores hinc inde meliores. His enim caussis, id est aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet quod perperam fiebat, vel institui quod non fiebat.*

Nemo certe dixerit morem illum per diem dominicum & quinquagesimam paschalem standi inter precandum, vel fidem attinere, vel bonos mores: ut necesse fuerit Romanam vel aliam quam-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hoc argumentum pro abjudicando a Romana Ecclesia Quesnelliano codice late proponemus in Observationibus cap. 1. n. 7. & seqq. ibique Quesnelli responsa excutiemus.

vis Ecclesiam post Nicænam Synodum a sua consuetudine ad aliam transire, & spreto genuflectendi more stationis per illos dies morem amplecti, si de genibus orare consuevisset jam a temporibus Apostolorum: quandoquidem vel fidei, vel morum tantummodo caussa *emendari oporteat quod fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat. Quapropter quæ utilis non est; perturbatione infructuosa consequenter noxia est*: quemadmodum eodem loco scribit sanctus Augustinus.

Nec ea mens fuit sanctissimæ Synodi, ut decreto suo omnes universi Orbis Ecclesias ad eum morem observandum compelleret: sciebat enim, ut summum piaculum est unam per omnes Ecclesias fidem non vigere, non easdem morum regulas; ita liberrimum semper fuisse ceremonias disciplinamque ipsam per loca terrarum regionesque variari. *Totum hoc genus rerum*, inquit idem Augustinus, *liberas habet observationes. Nec disciplina una est in his melior gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam ad quamcumque forte devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos vivitur societate servandum est.*

Porro si de Sabbati jejunio, de quotidiana communione corporis & sanguinis Domini, de sacrificii eucharistici oblatione, & aliis longe majoris momenti consuetudinibus istud intelligit Augustinus; quam potiori jure hoc idem existimasset de more Deum stando precandi per diem dominicum & paschalem quinquagesimam, qui cum fide & morum regulis commune nihil habet, & ita in seipso est ἀδιάφορος, ut contraria consuetudo genuflendi pro aliorum locorum & temporum usu longe potior videatur?

Hoc igitur observandum de Nicænis canonibus seu definitionibus, eorum si quæ fidem spectant, aut bonos mores, vel generalem Ecclesiæ ac superioris ordinis disciplinam, per universalem Ecclesiam ita auctoritatem habere, ut qui secus, quam Synodus illa decrevit, attentarit, anathematis mucrone confodiendus sit. Talia sunt sacratissimum fidei Symbolum, & decreta de ordinandorum delectu, de Metropolitanorum auctoritate de Clericorum cum mulieribus cohabitatione, de hæreticorum baptismo, ordinatione, receptione, de usuris & ceteris ejusmodi. Alia vero sunt, quæ ceremoniarum ac minutioris disciplinæ finibus continentur: & hæc, quia ex cognitione corruptelæ, quæ in Orientales quasdam Ecclesias irrepserat, profluxerunt, ad earumdem præcipue Orientalium Ecclesiarum usum sunt condita a Synodi Patribus, quos inter vix pauci erant Occidentalium partium Episcopi. Et vero cuique antiquos pœnitentialis disciplinæ canones, vel ordinationum ritus ac regulas curiosius perlustranti liquido apparebit, non in dissitis modo a se invicem regionibus diversos usus, diversamque disciplinam viguisse, sed & in diversis ejusdem regionis Ecclesiis multipliciter variasse, ut ex notatis a nobis in epistolam 2. (*nunc* 167.) ad Rusticum Narbonensem potest intelligi: quod aliter contingere non potuit, quam ut a Nicænorum canonum disciplina earum aliquæ recederent.

Jam vero si canon, de quo quæstio est, attentius consideretur, evidens fiet de Orientalibus Ecclesiis in eo tractatum esse, nec de Occidentalibus vel Patres cogitasse. *Quoniam*, iuquit, *sunt quidam in die dominica genuflectentes &c.* non ait: sunt quædam Ecclesiæ vel regiones, quod utique dixisset, si de aliis ageret, quam de Orientalibus: nec enim Concilium œcumenicum in Orientali Imperio celebratum eo curam suam ac sollicitudinem demisisset, ut de quibusdam hominibus in Occidentali parte a communi regula & usu discedentibus sententiam ferret, & canonem conderet; quod tamen eos fecisse circa suarum provinciarum incolas, non est a ratione alienum. Adde his rationem canonis non fore usquequaque veram ac probabilem, si de aliis quam de Orientalibus Provinciis intelligatur. Tanta enim erat consuetudinum inter Occidentis & Orientis Ecclesias diversitas, tanta disparitas disciplinæ, omnibus consentientibus & approbantibus; ut numquam Synodus voluisse credenda sit omnes universi Orbis Ecclesias iisdem uti moribus, & omnia in universis locis consonanter observari. Quam vero parum rationi consentaneum est, ut posthabitis innumeris maximi momenti consuetudinibus ac ceremoniis, in quibus Occidentales ab Orientalibus discrepabant, hanc unam selegisse ceremoniam Patres credantur, in qua vellent Occidentales cum Orientalibus convenire.

Temeraria igitur non est hæc persuasio, nec auctoritati œcumenicarum Synodorum injuriosa, aliquot disciplinæ capita harum decretis sancita, recepta non esse ab aliquibus Ecclesiis, præsertimque (1) a Romana: quæ cum multa accepisset a suis conditoribus Apostolis Petro & Paullo disciplinæ institutа, non poterat iis non tenacissime adhærere, vel his postabitis mores alienos inducere.

Tale aliquid contigisse reor circa consuetudinem canone illo confirmatam, quam apud Romanam, aliasque nonnullas Ecclesias non viguisse facile existimaverim. Hoc probatum habes ex nostro codice, qui ex Nicænorum decretorum numero (2) ultimum hunc non rejecisset, nisi alia fuisset Romanorum consuetudo: quam ex Apostolis descendisse probabile est; (3) cum videamus Act. c. 20. v. 36. & c. 21. v. 5. Paullum Apostolum per illos dies flexis genibus orasse. Nihil enim vetat consuetudinem non genuflectendi (4) Orientalibus relictam ab Apostolis

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Romanam Ecclesiam omnium maxime Nicænos canones totius orbis reverentia consecraros adeo observasse, ut nefas duxerit ab illis vel tantillum descisscere, aliquot testimoniis probavimus loco laudato notatione præcedenti. Hunc ergo ultimum canonem eam non recepisse quis temere suspicetur?

(2) Hunc ultimum canonem non idcirco omisit codex Quesnellianus, quia in ea regione, in qua condita fuit ejusmodi collectio, alia vigeret consuetudo. Ipsam enim collectionem digestam fuisse in Galliis probabilius ostendemus in Observationibus cap. 1. n. 13. cum tamen in Galliis ritus & disciplina canonis servaretur testibus Irenæo Lugdunensi in libro de Paschate, quem Justinus Martyr laudat quæst. 115. ac Hilario Pictavensi in prologo in librum Psalmorum n. 12. Cum porro idem canon desit non solum in nostra collectione, verum etiam in alia versione, quam edidimus ex MS. Vat. Reginæ 1997. nec non in abbreviatione Rufini; vera ratio esse videtur, quia in aliquot Græcis exemplaribus Synodi Nicænæ, ex quibus hæc versio, & abbreviatio Rufini prodierunt, librarii cujuspiam incuria omissus fuit. Illud quidem mirum videbitur desiderari in nostra collectione, tametsi versionem Isidorianam, quæ hoc canone non caret, in Nicænis fere contineat. At cum collector in Nicænorum canonum partitione, numero, ac titulis (ut alibi monuimus) sibi proposuerit codicem aliquem similem laudato Vaticano Reginæ, in quo idem canon desideratur; idcirco ipsum prætereundum credidit, licet in Isidoriana versione legeretur.

(3) Hæc exempla ad Orientales plagas pertinent. Præterea orationem præferunt habitam itineris caussa, vel etiam in littore, antequam Paullus navem conscenderet. Qui autem diebus dominicis & Pentecostes stardi ritum commemorant, de iis potissimum orationibus loquuntur, quæ in Ecclesiis inter ecclesiastica officia peragebantur. Hujus autem ritus consuetudinem ab Apostolorum temporibus reperit antiquissimus Lugdunensis Occidentalis Ecclesiæ Episcopus S. Irenæus in libro de Paschate, uti tradit S. Justinus quæst. 115.

(4) Occidentalibus etiam communem fuisse hunc ritum patet ex testimoniis Occidentalium Patrum, quos postea ipse Quesnellus laudat. Si autem, ut ipse

lis fuisse, & ab aliis Apostolis traditam fuisse Romanis consuetudinem contrariam non abstinendi, scilicet per eosdem illos dies, a genuflexione inter orandum. Et inter diversos hujusmodi mores, quod de jejunantibus & non jejunantibus Sabbato Augustinus dicit, hoc & nos dicimus de genu flectentibus & non flectentibus. *Inter se concorditer vivebant* genuflectentes, *quos plantavit Petrus*, & non genuflectentes, *quos plantaverunt condiscipuli ejus*, ep. 86. ad Casulanum.

2. Probatur ex Rufino Aquilejensi, lib. 1. Historiæ ecclesiasticæ, cap. 6. Cum enim ille recenset ac numerat Nicænos canones, hunc ultimum de statione inter orandum per dominicam diem & paschalem quinquagesimam omnino (1) omittit. Quod vir Romæ diutissime commoratus ex Romano more vel codice hausit, vel ex Aquilejensi: hos enim Historiæ ecclesiasticæ libros hortatu Chromatii Aquilejensis Episcopi scripsit, & ut ipse ait, *Patris religiosis præceptis & in hoc parens*. Quamobrem nec ab illa Ecclesia receptum fuisse canonem illum Nicænum, facile adducor ut credam.

3. S. Augustinus in epistola jam laudata ad Januarium videtur canonem hunc ignorasse, cum hanc consuetudinem asserere non audeat ubique Ecclesiarum esse usurpatam. (2) *Ut autem*, inquit, *stantes in illis diebus* (Paschæ & Pentecostes) *& omnibus Dominicis oremus, utrum ubique servetur, ignoro; tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi ut potui, & arbitror esse manifestum*. Ubi duorum unum ex his consectaneum est, scilicet Augustinum vel canonis illius notitiam non habuisse, vel existimasse nihil esse piaculi, si a Nicæno canone recipiendo aliquæ abstinerent Ecclesiæ. Aliquid obscuri subest in postremis Augustini verbis: *Tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi ut potui, & arbitror esse manifestum*: Si enim de consuetudine standi inter orandum intelligatur, ut series sermonis innuere videtur, vix Augustinum cum Augustino conciliare possis: de Ecclesia enim universali loquitur. Qui porro dicere potuit universalem Ecclesiam morem illum sequi, quem professus est prius se ignorare an ubique servaretur; multo minus autem id esse manifestum asserere potuit. Satius est igitur hæc ultima verba ad ea referre, quæ in superioribus dixerat de Paschate & Pentecoste, quæque tribus aut quatuor ante lineis hac clausula terminantur: *Hæc de Scripturis firmissime tenentur, id est Pascha & Pentecoste*: deque aliis, quæ statim postea Ecclesiæ consuetudine roborari fidenter pronuntiat.

4. Superiorem hanc ex Augustino conjecturam confirmat Ferrandi Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconi Breviatio canonum, in qua canon iste Nicæni Concilii ultimus, Sardicensis primus dicitur, ut jam superius monuimus. Unde certum manere videtur canonem istum (3) in Carthaginiensi Ecclesia pro Nicæno non fuisse habitum; cum a Ferrando ignorari neutiquam potuerit, quæ de Nicænis canonibus in ea Ecclesia opinio esset, quæque & quot hujus Synodi sanctiones numerarentur.

5. Nullum supereſt apud auctores, qui Romæ vel de Romanis consuetudinibus scripserunt, (4) vestigium omissæ genuflexionis paschalibus & dominicis diebus, etsi de aliis hujus Ecclesiæ moribus non sileant. Habes *de Græcis* id attestantem Basilium Magnum, libro de Spiritu sancto, cap. 27. & auctorem quæstionum apud Justinum Martyrem, quæst. 115. Epiphanium in Expos. fidei: quibus Photium, Zonaram, & alios recentiores potes addere. *De Afris* Tertullianum de corona militis cap. 3. & Augustinum citatum. *De Gallis Cisalpinis*, S. Ambrosium Serm. 61. vel potius Maximum Taurinensem, Serm. de Pentecoste. *De Hispanis* Isidorum Hispalensem Eccles. Offic. lib. 1. cap. 31. *De aliis plerisque* Hieronymum adversus Luciferianos. *De Romanis* nullum testem habemus, nec ex illorum omnium consuetudine fas est de hujus Ecclesiæ usu arguere: cum constet etiam Mediolanensem, quæ omnium proxima erat, multos habuisse ritus a Romanis diversos; qualis erat mos Sabbato non jejunandi.

6. Inde conjectura nostra probabilior redditur, quod aliquot aliæ Ecclesiæ videntur eumdem canonem non recepisse. (5) In illa enim Arabica Nicænorum canonum collectione, quæ circumfertur, canon iste non apparet: nec de paschali illo privilegio quicquam ibidem commendatum habetur. Nihil etiam vel in canonibus apostolicis, vel in Constitutionibus S. Clementis de eodem ritu legitur, tametsi ex professo in utrisque agatur de paschali festo, de die dominica, de quinquagesima post Pascha, leque jejunio per illos dies omittendo decernant non semel; ut Constitutionum lib. 5. cap. 17. 18. & 19. & lib. 7. cap. 30. Ita porro in aliquibus Ecclesiis ritus ille usu auctoratus erat, ut exceptiones aliquas pateretur, nec illo privilegio uti sinerent pœnitentes. Planum est ea de re (6) Concilii Carthaginiensis IV. decretum 82. *Pœnitentes*, inquit, *etiam diebus remissionis genua flectant*. Porro cum in cujuslibet potestate fuisse videatur pœnitentium more uti, eorumque se ordini inserere, hinc videtur etiam permissa fuisse genuflexio diebus dominicis & paschalibus; saltem in Africanis regionibus.

7. Non inepte forsan Hieronymum superius citatum huc adducemus tamquam ejusdem sententiæ suffragatorem. Etsi enim loco Dialogi adversus Luciferianos laudato, *die dominico & per omnem pentecosten non de geniculis adorare*, inter ea numeret, *quæ, etsi scripta non sint, rationabilis sibi observatio vindicarit*: notandum tamen quod (7) nulla heic

EDITORUM ADNOTATIONES.

pse fatetur, Afri, Galli, Hispani, (adde *& Itali*, ad quos S. Maximus pertinet) diebus dominicis atque paschalibus stantes orabant; quis credat has omnes Occidentales Ecclesias tanto consensu & quasi conspiratione in tam solemni ritu discessisse a Romana Ecclesia, a qua omnes propagatæ fuerunt; & non potius omnes hunc ritum ideo custodisse, quia ipsum in institutione & origine sibi a Romana Ecclesia traditum & commendatum acceperant?

(1) Veriorem rationem hujus omissionis attulimus not. 3.

(2) Quantum nobis potius faveat hoc Augustini testimonium, videsis in Observationibus cap. 1 num. 8.

(3) In Carthaginiensi Ecclesia vulgata fuit ea Nicænorum canonum versio, quam Atticus Constantinopolitanus ad ipsos Afros transmiserat. In hac autem, quæ in Isidori collectione inserta est Concilio Carthaginiensi VI., canon de omittenda genuflexione diebus dominicis atque paschalibus inter Nicænos legitur. Cur autem Ferrandus eumdem canonem Sardicensibus primo loco accensuerit, intelliges ex not. 3. in c. 3.

(4) Vide Observationes nostras in hanc Dissertationem cap. 1. n. 8.

(5) Duæ editiones collectionis Arabicæ canonum Nicænorum circumferuntur, una Francisci Turriani, Abrahami Ecchellensis altera; & in utraque hic canon legitur, in priori quidem c. 29. in secunda vero c. 32. Porro silentium de hoc ritu sive in canonibus apostolicis, sive in Constitutionibus, uti appellantur, S. Clementis, si quid probaret, probaret præsertim hunc ritum non fuisse receptum in Orientalibus præsertim Ecclesiis, in quibus illi canones & constitutiones græce scripti & editi sunt.

(6) Concilium, quod quartum Carthaginiense inscribitur, non est Concilium vere Africanum, sed collectio quædam, seu abbreviatio antiqua canonum, de qua pluribus disseruimus in Tractatu part. 2. c. 3. §. 4. Cum autem pœnitentibus *prostratis* Sacerdotes orantes manus imponerent; necesse erat proculdubio ut ipsi diebus quoque remissionis genua flecterent, siquidem his pariter diebus ipsis prostratis manus imponendæ essent. Quod autem est peculiare pœnitentium, qui non aliter quam *prostrati* adesse debebant certo tantum tempore sacris officiis, nihil generali ceterorum fidelium ritui præjudicat.

(7) Res Hieronymo erat cum Luciferiano, qui sacræ Scripturæ testimonium postulabat. Reponit autem S. Doctor multa observari in Ecclesiis, tametsi in divinis libris scripta non sint, & aliquot exempla meri ritus proferens, inter hæc refert ritum omissæ genu-

heic Nicæni decreti, vel alterius legis mentio habeatur; sed totum a consuetudine Ecclesiæ arcessat Hieronymus: quod suspicionem augere potest de ignorato Nicæno canone 20. per eas Ecclesias, quas frequentabat sanctus ille Doctor, ac præsertim Romanam.

Sed expressissimis, inquies, verbis canone illo sancitur ut in omni Ecclesia die dominica & per quinquagesimam paschalem a stantibus preces fundantur: ἐν πάσῃ παροικίᾳ. (1). Primum ipsa hæc vox Græca strictiorem habere mihi videtur significatum, quam quæ usurpari debuerat a Patribus Nicænis, si omnes omnino Ecclesiæ universalis diœceses eo canone moneri ac teneri voluisset. Cum enim Episcopi territorium significet hoc loco, omnes diœceseon Orientalium potius, quam totius Orbis Christiani Ecclesias sonare mihi videtur. Deinde nemo nescit vocem hanc universitatis cujusdam indicem, suos limites habere solitam esse apud quoscumque auctores pro subjecta materia, & pro eorum, de quibus vel ad quos sermo habetur, numero & qualitate. Nullus fere scriptor est, apud quem non exstent plura hujus rei exempla. Sed ne extra canonicam materiem vagemur, quis credat Chalcedonensem, exempli gratia, Synodum de Occidentalibus regionibus & Ecclesiis cogitasse, cum canones illos viginti & octo condidit, qui imprimis ad resecandos abusus in Oriente natos sanciti sunt? Quis putet de Gallicanis, Hispanicis, Britannicis, Italicisque Ecclesiis sermonem esse, cum canone 17. decernitur: *Quod si quisquam a suo Metropolitano læditur, apud Primatem diœceseos, aut apud sanctam Constantinopolitanam sedem judicetur*? ubi certum est per Primates diœceseos Alexandrinum Antiochenumque intelligi: ac proinde solos Orientales Episcopos eo canone conveniri. Cum item decernit can. 26. *Omnem Ecclesiam habentem Episcopum habere Oeconomum de Clero proprio, qui dispenset res ecclesiasticas* &c. quis existimet Occidentales Ecclesias spectare hunc canonem, apud quas ignotum Oeconomi nomen & munus, quale apud Orientales? Nihil igitur obest illa universalitatis nota quin ad certas regiones Ecclesiasque restringi canon possit.

CAPUT VI.

Satisfit aliis argumentis, quibus vel Codicis sinceritas, vel ejusdem usus apud Ecclesiam Romanam peti potest.

Lib. de Episcopis canonice judicandis.

POterit 2. contra codicis nostri αὐθεντίαν, vel ejus apud Romanam Ecclesiam usum objici, quod adversus Justellianum objicit Joannes David: antiquum scilicet codicem titulis caruisse, canonesque alios ab aliis aliter non fuisse distinctos, quam numeris suis, qui titulorum vicem impleverint: hoc porro codici nostro non convenire, in quo non solum Canones a Canonibus titulis propriis discernuntur, sed & unus Canon in plures dispertitus tot habet titulos, quot partes.

Tenuem hujusmodi argumentationem vix puto alterius mentem pulsare posse. Quid enim, si negaverim antiquum Ecclesiæ Romanæ codicem titulis & argumentis caruisse? Probabis ex citatis Canonibus in Concilio Chalcedonensi, ubi altum de titulis silentium? Quasi vero is passim citandi mos fuerit, ut tituli simul allegentur, cum potius omitti soleant tum brevitatis gratia, tum quia canonibus adjectitii sunt & sine auctoritate compositi. Deinde quid Græco Codici cum Romano, quæve necessitas, ut quia forte titulis caruere canones a Græcis editi, titulis etiam careant iidem Romana lingua Romanoque usu donati: nec potuerit in mentem venire auctori veteris illius versionis, quod Dionysius Exiguus faciendum censuit, cum adornavit suam?

Immo, inquit idem scriptor, Dionysius ipse innuit (2) primum se titulorum auctorem fuisse. In epistola scilicet ad Julianum Pontificiarum Epistolarum Codici præfixa: *In quemdam*, inquit, *redigens ordinem titulis distinxi compositis ... eo modo, quo dudum de Græco sermone Patrum transferens canones ordinaram*. Hæc Dionysii verba sunt, sed truncata: quæ integra si repræsentasset Joannes David, sinceritatis magis quam caussæ suæ consuluisset. Trium igitur punctorum illorum loco, quæ verbis Dionysii substituit, hæc leguntur: *Ita dumtaxat, ut singulorum Pontificum quotquot a me præcepta reperta sunt, sub una numerorum serie terminarem, omnesque titulos huic præfationi subnecterem, eo modo, quo dudum de Græco sermone Patrum transferens canones ordinaram: quod vobis nimium placuisse cognoveram*. Quis jam non videat Dionysii verba in alienum sensum a Davide esse detorta? Quis non intelligat hæc verba, *Eo modo quo dudum canones ordinaram*, ad titulorum compositionem referri non posse, utpote remotiorem: nec in alio comparationem institui, quam in ordinatione titulorum, quos simul collectos præfationi utriusque operis subnexuerat Dionysius? Si enim cum iis omnibus, quæ antecedunt, comparatio fiat, jam claudicabit, & ipsum Davidem in apertam contradictionem abripiet. Ut enim verum est epistolas a Dionysio titulis distinctas esse compositis, non ita est de canonibus, qui seipsis distincti erant; & insuper, ut fatetur David, numeris suis, titulorum vice, discernebantur: ut dicendi sint potius illustrati & adornati argumentorum accessione, quam distincti. Unde & ipse Abbas de industria non eadem in utroque verba usurpat: distinctas enim a se epistolas ait, quas in plures revera secuerat partes; ordinatos vero asserit canones, seu potius canonum titulos post præfationem: illic compositos a se titulos commemorat; de his heic tacet. Deinde siad illa, *titulis distinxi compositis*, referenda sint postrema periodi illius verba, *eo modo quo canones ordinaram*; erunt & ad intermedia pari ac potiori etiam jure referenda: tuncque cum dicat Dionysius epistolas a se fuisse sub una numerorum serie ordinatas, idem de canonibus erit dicendum, atque Abbas ille primus distinctionis hujus auctor censendus; quod tamen ipse David aperte negat, negationisque argumenta sunt canones in Chalcedonensi Synodo citati, & septuagesimus nonus a Dionysio Abbate in epistola paschali relatus: ut taceam de Codice cui Justellus universæ Ecclesiæ nomen indidit.

Ad quem Codicem suum concinnarit Dionysius.

Unum adhuc est, de quo jam monitus a me, iterum monendus est idem scriptor: quoniam eodem errore ut certissimo principio sæpius abusus est ad alios errores confirmandos. Existimat siquidem Dionysianam canonum versionem ad illud autographum exemplar Græcum esse elaboratam, ad quod prisca versio Latina facta fuerat: & consequenter eadem una versione contineri, quæ alia, eodemque ordine: nec inter antiquam recentioremque translationem aliud intercedere discriminis, quam quod illa obscurior confusiorque erat, hæc accuratior nitiores Ecclesiæ, quas hujus ritus observantissimas Occidentales Patres ab ipso Quesnello allegati tradiderunt, quisque cognoscet. Vide not. 5.

EDITORUM ADNOTATIONES.

genuflexionis diebus dominicis atque paschalibus. Consuetudinem autem Ecclesiæ tantummodo ingerit, utpote communem aliis exemplis ab eo indicatis, quæ in Nicænis canonibus non præscribuntur. Hinc porro contra Quesnellum sequitur, consuetudinem omittendæ genuflexionis memoratis temporibus obtinuisse *per eas Ecclesias, quas frequentabat S. Doctor, ac præsertim Romanam*, uti latius probaturi sumus in Observ. c. 2. n. 7.

(1) Quam violenta sit hæc Nicænæ legis restrictio, ut in ea non credantur comprehensæ Occidenta-

(2) Non desunt collectiones antiquiores Dionysio, quæ canones cum titulis exhibent, uti collectio Vat. Reginæ 1997. Lucensis 88. prisca canonum editio, & aliæ. E contra vero quidam vetustissimi codices titulis carent, ut Veron. 58. qui canonum Græcorum Isidorianam, ut vocari solet, versionem sine titulis exhibet.

tidiorque. At graviter hallucinatur quiſquis ita ſentit. Utriuſque enim Codicis longe diſpar fuit origo. (1) Codicem enim Græcum, totus quantus erat, exſcripſit latinitateque donavit Dionyſius, auxitque Chalcedonenſium, Sardicenſium, & Africanorum canonum additione. Latinus Codex, præſertimque Romanus, vix primum alios admittebat canones præter Nicænos, quibus deinceps ſubjuncti ſunt alii nonnulli pro arbitrio Epiſcoporum Eccleſiarumque ſuum ſibi Codicem conficientium, nullumque alium ſervantium ordinem, quam temporis quo recipiendorum alicujus Synodi canonum occaſio nata erat: nec Græcis ſolummodo canonibus ii contenti fuerant; ſed & Africanos, & Sardicenſes, & epiſtolas pontificias, aliaque etiam monumenta eccleſiaſtica iis ſparſim ac ſine ordine injecerant: unde & nata confuſio, qua offenſi illi, quos memorat Dionyſius, de novo codice condendo cogitarunt. Fruſtra igitur ex unius ordine de ordine alterius decernitur; fruſtraque titulos, argumenta, diviſionemque unius ad eadem in altero inveſtiganda juvare poſſe credideris.

Objectio ex Bonifacii Epiſtola.

Ne quid eorum, quæ noſtro codici poſſunt opponi, diſſimulem: locus eſt in epiſtola Bonifacii Papæ ad Hilarium Narbonenſem Epiſcopum, ex quo quis contendere poſſit (2) aliam tunc temporis Nicænorum canonum verſionem in uſu fuiſſe apud Romanam Eccleſiam, quam quæ in codice noſtro profertur. Hæc ſunt Bonifacii verba: *Nulli etenim videtur incognita Synodi conſtitutio Nicænæ quæ ita præcipit (ut eadem proprie verba ponamus) per unamquamque Provinciam jus Metropolitanos ſingulos habere debere, nec cuiquam duas debere eſſe ſubjectas.* Hæc ad unum aliquem Nicænorum canonum referre difficile putant plurimi; impoſſibile pronuntiat Joannes David: nec enim vel quoad verba, vel quoad ſenſum in ullo viginti canonum contineri; neque ad ſextum, qui omnium maxime accedit ad Bonifacii verba, etiam contortis, ut ita dicam, verbis trahi ullatenus poſſe. Ipſe vero indicatos mavult a Bonifacio Papa primos canones duos Conſtantinopolitani Concilii: ex quo ulterius arguit in uſu poſitum in Eccleſia Romana, Nicænos canones appellare eos omnes, quos probaret ac reciperet. Hoc certe mirum eſt, Bonifacium Pontificem Romanum Conſtantinopolitanos canones admiſiſſe, ac Nicænorum iiſdem nomen indidiſſe, quos Eccleſia Romana nec tunc probabat, nec dum Gregorii Magni temporibus in auctoritatem recipiebat. Utrumque tamen intra paucas paginas aſſerit ſcriptor ille. Sed lapſus memoriæ eſt, quem æquum eſt condonare. Unum porro me angit; ad quos videlicet canones verba Bonifacii referet, qui ad ſolos Conſtantinopolitanos confugere coactus erat: quandoquidem nec Sardicenſes, nec Nicænum ſextum ad rem facere exiſtimat. Nec ego (3) hunc notari puto, licet ad marginem omnium pene excuſorum codicum adſcribatur: de majoribus enim diœceſeon Primatibus magis agit, quam de Metropolitanis ſingularum provinciarum Epiſcopis: at de his ordinariis Metropolitanis provinciarum Epiſcopis ſermo eſt in canone 4. qui eſt de ordinationibus Epiſcoporum, quique Metropolitani cujuſque poteſtatem intra ſuam provinciam, clariſſimis verbis ſtatuit aſſeritque: hæc canonis clauſula apud Dionyſium: *Firmitas autem eorum, quæ geruntur, per unamquamque provinciam Metropolitano tribuatur Epiſcopo.* Sed Codex noſter, qui in plures partes divi-

David pag. 50.

J. David cap. 1. pag. 50. & c. 2. pag. 80.

τὸ δὲ κύρος τῶν γινομένων δι' ὅσου δεῖ κατὰ ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Can. 4. Nic.

A dit canones Nicænos, propriiſque partes ſingulas argumentis diſtinguit, hoc modo partem extremam canonis 4. velut diſtinctum canonem exhibet.

VII. *De poteſtate Metropolitani.*

Poteſtas ſane vel confirmatio pertinebit per ſingulas provincias ad Metropolitanum.

Quis non intelligat ad hunc canonem reſpexiſſe Bonifacium in ea epiſtola? quæ tota eſt (quemadmodum præfixus Dionyſii titulus habet) *ut in unaquaque provincia nemo, contemto Metropolitano, Epiſcopus ordinetur*: quæ & ipſa canonis Nicæni materia eſt. Hoc ipſum eſt, inquam, quod Bonifacius ſcribebat a Nicæno canone præceptum, *per unamquamque provinciam jus Metropolitanos ſingulos habere*: quod enim ulterius adjicit: *Nec cuiquam duas debere eſſe ſubjectas*, conſequentia eſt, quam ex canone Bonifacius elicit: ſi enim *poteſtas pertinet per ſingulas provincias ad Metropolitanum*, conſequens eſt ut duæ uni Metropolitano ſubjici non debeant provinciæ. Sed ſive ſextum, ſive quartum attendas, ipſa canonis verba, quæ referre velle viſus eſt Bonifacius, in codice noſtro nequaquam occurrunt, ſed nec in ulla alia translatione, ipſo etiam Davide confitente.

Tentata Epiſtolæ Bonifacii correctio.

Difficile eſt ſane fateri hæc propria eſſe canonis verba, quæ a Bonifacio poſita ſunt: nec Græca enim iis poſſunt accommodari, nec aliæ verſiones ſimile quid, præter ſenſum, habent, nec ad canonum formam compoſita videntur. Conjecerim ego contrarium omnino ſcriptum eſſe a Bonifacio in illa parentheſi, eumque cum nec codicem ad manum haberet, nec propria verba canonis memoria teneret, ſenſum ſolummodo exhibere voluiſſe, lectoremque admonere ſe verba non *proprie eadem*, ut legitur, ſed *prope eadem*, ut corrigendum putaverim, poſuiſſe. Sed conjectura eſt, quam, donec codicis alicujus auctoritate confirmetur, non auſim fidentius aſſerere; etſi neceſſaria videatur correctio. Inde tamen confirmatur, quod nemo umquam dixerit, *proprie eadem verba ponere*, pro *propria verba ponere*: ut merito ſuſpicari liceat, vel reponendum eſſe *prope*, ut jam diximus, vel vocem illam *proprie* aliquo tunc ſenſu uſurpatam, qui nobis modo ignotus ſit. Certe occurrit aliquoties apud illius ævi ſcriptores vox illa non eo ſignificatu, quem modo habet, vel olim habuit antequam lingua in ſenium declinaret: ut verbi gratia, cum Leo noſter ad Marcianum Auguſtum ſcribens epiſt. 78. (*nunc* 104.) cap. 1. ait ipſum *fideliter proprieque proſpexiſſe ut Orientalibus Eccleſiis diabolicæ inſidiæ non nocerent*. Serm. 3. (*nunc* 4.) cap. 2. *Omnes proprie regit Petrus, quos principaliter regit & Chriſtus*. Et c. 3. *Pro fide Petri proprie ſupplicatur*. Lib. 2. de Vocat. Gent. c. 4. *Deus Patriarcharum filiis proprie præſidebat*: Et canone 20. Antiocheni Concilii, ubi vetatur, ne quis Epiſcopus Synodum præter Metropolitani conſcientiam per ſe habeat; κατ' ἰδιωτὰς ποιεῖσθαι: alii *per ſe*, alii *proprie apud ſemetipſum* vertunt, ut Gentianus Hervetus: ubi *proprie* poni videtur pro ſeparatim, vel alia ejuſdem poteſtatis voce.

Denique ex obſcuro hujuſmodi loco nihil contra Codicem noſtrum ſtrui poteſt; cum nullius canonis propria verba exſcripſiſſe videatur Bonifacius: & potius noſtrum in mente habuiſſe credendus ſit, in quo

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Aliquid diſcriminis in Græcis canonum exemplaribus exſtitiſſe colligere licet ex noſtro Tractatu de Collectionibus part. 1. c. 2. & 6. Certe exemplar Græcum, quod Dionyſius adhibuit, ab eo diſcrepabat, quo priſcæ verſionis auctor eſt uſus: hoc enim inter alia diverſitatis indicia caruit Laodicenis canonibus, quos Dionyſius in ſuo Græco codice reperit.

(2) Hoc argumentum ex Bonifacii epiſtola ſumtum, ut adſtruatur Romana verſio diverſa a verſione noſtræ collectionis, nihili faciendum credidimus, quia reipſa Bonifacii verba nullius Nicæni canonis propriam interpretationem referunt, uti animadvertimus tomo II. in Obſervationibus ad Diſſert. V. Queſnelli part. 2. c. 6. n. 5. & 6.

(3) Licet non negemus Bonifacii verba referri ad canonem quartum; nihil tamen obeſt quin reſpicere poſſint eam ſexti canonis partem, qua irrita eſſe præcipitur ordinatio habita *præter voluntatem Metropolitani Epiſcopi*.

quo videlicet titulus VII. Nicænus, *De potestate Metropolitani* inscribitur: & XI. *Ne sine voluntate Metropolitani quis ordinetur Episcopus:* quæ res tunc vertebatur, Quod enim Joannes David ad aliquem canonem, qui ex hominum perierit memoria, recurrere videtur, hominis est somniantis potius quam rem serio agentis.

Objectio 4. ex Innocentii Epistola ad Macedones. *Canon 8. Nicæni Concilii.*

Occurrit quarto loco Innocentius Papa qui epistola 27. ad Rufum & ceteros Macedoniæ Episcopos scribens de Bonosiacis, canonem Nicæni Concilii in hæc verba refert: *De his, qui nominant seipsos Catharos, id est mundos, & aliquando veniunt ad catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ & magnæ Synodo, ut accepta manus impositione, sic maneant in Clero:* a qua versione codicis interpretatio discrepat, præsertimque quoad ultima verba, quorum loco hæc supponit: *ut ordinentur, & sic maneant in Clero:* cum illic habeatur: *ut accepta manus impositione sic maneant in Clero.*

At ratio tota discriminis est, (1) quod cum Innocentius Papa Macedonum Episcoporum objectioni responderet, voluerit canonem, qui objectus fuerat, verbum e verbo vel scribere vel vertere ex illorum litteris. Nec ratio erat, cur sua potius uteretur versione Innocentius, quia difficultas non erat posita in hac canonis voce χειροθετουμένους, quæ manus impositionem significat, vel quid hoc loco per manus impositionem intelligeretur? ultro enim fatebantur Macedones ordinationem illic significatam esse. Nec quæstio erat, an Bonosiaci iterum ordinari deberent, ut in eo Cleri ordine permanerent, quem apud Bonosum obtinuerant, sed utrum etiam iterata ordinatione in Clero manere permittendi essent? Hoc asserebant Macedones, negabat Innocentius; solaque laica communione donandos esse volebat; de illo utrique conveniebant: quamobrem alterutra versio æque Innocentii causæ patrocinabatur: & si Romana illi faviset magis, facile erat Macedonibus ejus auctoritatem declinare, & ad canonis fontem provocare.

Ceterum versioni nostri codicis, ubi χειροθετουμένους per ordinandi vocem interpretantur, (2) suffragatur illa canonum Nicænorum translatio per Teilonem & Thariston facta, atque Concilii Carthaginiensis, ut vocant, sexti auctoritate edita: suffragantur & auctoritates aliæ adductæ a doctissimo Morino, de sacris ordinationibus parte 3. Exercit. 5. cap. 12. Nam antiquam versionem alteram, quam laudat, & Gratianus exhibet 1. q. 7. cap. *Si qui*, recensere omitto: quoniam alia non est quam Isidoriana, nostræ in omnibus fere concinens.

Objectio 5. ex Epistola Siricii, Innocentii decretis postposita.

Suggerit adhuc vir doctissimus adversus sententiam nostram momentum unum. Si proprius, inquit, fuisset Romanæ Ecclesiæ codex iste, in quem partes quælibet, quibus constat, eo tempore, eo ordine conjectæ essent, quo in auctoritatem ab illa receptæ; quis credat Siricii epistolas Innocentii decretis postponendas fuisse, & non potius priori loco in codice collocandas? An Romanis ignotæ ante Innocentii tempora, an contemtui habitæ, an minime receptæ per eam tempestatem? hoc quis velit asserere? Istud certe nec ego velim: (3) sed non una suppetit nobis hujus dissolvendæ objectionis ratio, cui etiam abunde satisfecimus, cum codicis ordinem exposuimus. Revocandum enim est in memoriam casu potius ita compactum codicem emersisse, quam initio consilio ac data opera conditum. Usque enim ad Innocentii PP. I. ætatem ex solis Nicænis sanctionibus Occidentales administrabantur Ecclesiæ, ipsaque præsertim Romana, ut idem Pontifex testis est, Ecclesia, quæ Sardicenses Nicænis accensitos habebat. Hæ solæ regulæ pro codice erant Sedi Apostolicæ. His postmodum subnexi sunt Carthaginienses, triumque Orientis Synodorum canones, qui Orientales Nicænis tempore vel antiquiores, vel æquales erant. Pluribus non constitisse codicem cum primum codicis formam induit, ac præfatione ornatus est, ipsa præfationis verba indicant. Sola namque decreta Nicæna laudat, tamquam totum fere codicem constantia: Quibus *nonnullæ*, inquit, *regulæ subnexæ sunt, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia*. Exorta post hæc damnataque Pelagianorum hæresi, omnia adversus eam decreta sive ab Africanis, sive a Romanis Pontificibus condita visum est codici subjungere, atque ex occasione rescriptorum Innocentii ad Africanas Synodos, cetera quoque ejus, quæ ad manum erant, decreta annexa sunt: Siricii vero epistolam, quæ cum aliis forsan anteriorum Pontificum decretis in scrinio Sedis Apostolicæ asservabatur, non retulerunt in codicem, tum quia de illa tunc non cogitabant, tum quod nihil fere contineret, quæ in decretis Innocentii sancita non legerentur. Leonis vero temporibus, cum occasione hæresis Eutychianæ, vel etiam ambitiosi illius Anatolii pro sedis suæ prærogativa conatus, diligentius excussa sunt Sedis Apostolicæ scrinia, multa inde prolata sunt, atque e scriniorum tenebris in luce codicis posita, prædecessorum ejus decretalia constituta, quæ illic ante delituerant.

Epist. 3. nunc 1. S. Leonis cap. 5.

Certe Leonis tempore non fuisse in Romano codice constitutiones Pontificum Innocentio Papa antiquiores, ejusdem Leonis epistolæ ad Episcopos per Campaniam, Picenum, Tusciam &c. caput ultimum declarat. Cum enim plura disciplinæ ecclesiasticæ capita pertractasset, ne ex aliorum silentio errandi occasionem sumerent Episcopi, omnia innovat & confirmat prædecessorum suorum constituta, nec tamen vel Siricium, vel quemquam Innocentio antiquiorem nominat, ita ut ab Innocentii constitutionibus indicet sumendum esse initium earum, quæ codice tunc continebantur: *Ne quid vero sit*, inquit, *quod prætermissum a nobis forte credatur, omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium prædecessorum nostrorum ... vestram dilectionem custodire debere mandamus.*

Præterea non magis nocet codici nostro, quod Innocentii Papæ epistolæ, posthabita tunc Siriciana, illi insertæ sunt, quam (4) codici Dionysiano, quod hic in sinu licet Ecclesiæ Romanæ, & ex ejus forte scriniis conditus, careat tamen statutis Sedis Apostolicæ Siricio antiquioribus, ab eodem non uno loco commemoratis, & ut scribit cap. 1. suæ epistolæ, *missa ad provincias a venerandæ memoriæ prædecessore meo Liberio generalia decreta.* Nemini enim hucusque venit in mentem ut eam ob rem Dionysii collectionem in dubium vocaret; nec eamdem ob causam quemquam puto minus æquum nostro esse futurum.

Denique jam monuimus confusionem partium codicis, non modo sententiæ nostræ non repugnare, sed favere potius: cum hoc nobis certissimum veteris codicis dignoscendi χαρακτῆρα suggerat Dionysii præfatio, si modo aliud nihil ejus sinceritati obstiterit.

AD-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hanc Quesnelli responsionem rejiciemus in Observationibus cap. 1. n. 2.

(2) Versio Teilonis & Thariști, seu potius philonis & Evaristi; licet vocem Græcam χειροθετουμένους de ordinatione explicet: non tamen suffragatur interpretationi codicis Quesnelliani, seu Isidorianæ, quæ in eodem codice recepta fuit: illa enim ordinationem jam peractam, hæc vero ordinationem interandam significat. Confer quæ in hanc rem pluribus diserimus not. 13. in Observ. Quesnelli ad epist. 167. tomo II.

(3) Sequentibus conjectationibus satis respondimus in notis ad cap. 2.

(4) Id refelletur in Observationibus cap. 1. num. 10.

ADDITIO
AD
DISSERTATIONEM

De Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ: qua Hipponensis Concilii (1) Breviarium ejusque sinceritas asseruntur adversus Emmanuelem Schelstratium.

ADversus partem codicis, non certe ignobilem nec modicæ utilitatis, insurrexit anno 1679. Emmanuel a Schelstrate, vir dum viveret, ecclesiasticarum rerum non parum studiosus. Eo enim anno emisit in lucem Librum cui titulus: *Ecclesia Africana sub Primate Carthaginiensi* in cujus Dissertatione III. Cap. VI. dicitur Concilium Hipponense anno 393. celebratum, collatoque exemplari Breviationis Canonum illius, quæ jampridem inserta est voluminibus Conciliorum, cum eo quod codicis nostri capitulum secundum constituit; illam breviationem genuinam germanamque censet, nostram vero spuriam supposititiamque pronuntiat. Ut ita sentiret adductus est nonnullis argumentis, quæ valida ac decretoria illi visa sunt; mihi vero admodum infirma ac nullius fere momenti.

Ac primum quidem invadit Schelstratius Synodicam Carthaginiensis Synodi, in qua relecta, emendata, aucta dicuntur statuta Hipponensia: & tametsi fateatur ab omnibus Conciliorum Collectoribus aut ecclesiasticis Scriptoribus habitam illam fuisse pro Synodica Carthaginiensis Synodi, hanc tamen illi abjudicare non veretur, & Byzaceno Concilio cuidam adjudicare. Ejus rationes paucis excutio. 1. *Habet*, inquit, *hæc Synodica quædam de Cresconio Villarensi Episcopo, quæ Canone 38. Concilii Carthaginiensis III. longe aliter concepta sunt.*

Fefellit eum memoria. De Cresconio Villarensi ne verbum quidem in Synodica, sed solummodo in statutis Concilii Hipponensis breviatis, quæ Synodicæ subjiciuntur. Quod porro eo loco habetur de Cresconio Villarensi, non modo non pugnat cum canone illo 38. Concilii Carthaginiensis, quod (2) falso tertium absolute dicitur, sed illum illustrat, ab eoque vicissim (3) illustratur. Canon enim ille 38. tria nos docet de Cresconio: primum, adversus eum pronuntiatum esse Synodi judicium: deinde idem fuisse confirmatum: ac tertio in eo petitur, ut liceat contra Cresconium adire Rectorem Provinciæ, quia contemtis Episcoporum decretis Ecclesiam Tubuniensem relinquere detrectarat. Porro decretum illud aliud non est, quam quod in codice nostro legimus, in Hipponensi quidem conditum, in Carthaginiensi vero confirmatum, quo *Crescionius Villarensis Episcopus, qui Tubuniensis Ecclesiæ cathedram tenuisse dicebatur, plebe sua, hoc est Villarensis Ecclesiæ jussus est esse contentus.*

Pergit Emmanuel: *Habet insuper in Breviario Hipponensis Concilii complura capitula quæ mutila sunt vel interpolata. Unum sufficiat ordine 36. de Scripturis Canonicis, in quo omittuntur libri Machabæorum, & Epistolæ Canonicæ Petri Apostoli duæ, Joannis tres, Judæ Apostoli una, & Jacobi una.*

Unum Schelstratio sufficit mutilorum canonum exemplum de Scripturis Canonicis, quia plura non habuit quæ opponeret. At tria sufficimus responsa. 1. Omnes libros illos qui omissi sunt (si primam Petri & primam Joannis excipias) non fuisse olim ab omnibus Ecclesiis receptos. Deinde canonem illum adhuc incertum fuisse Africanis Ecclesiis, de quo nimirum statuerunt transmarinas Ecclesias esse consulendas, antequam confirmaretur. Denique (4) facile fuit ut properanti scribæ vel incauto exciderint libri illi quorum mentio hoc loco desideratur.

Capitula vero quæ interpolata vocat, melius cum Patribus Carthaginiensibus appellasset *diligentius constituta*, ut in Synodica; vel *diligentius pertractata*, ut in titulo statutorum breviatorum.

Sed ab hac ipsa vocula præcipuum argumentum sumit scriptor adversus sinceritatem Hipponensis istius compendii. Nam, *quod caput est*, inquit, *referuntur in ista editione omnes integri canones, cum titulus præ se ferat: Statuta Concilii Ipponiensis breviata: unde si aliqua ex duabus editionibus amplectenda foret, non illa quæ integros canones retu'it, sed editio potius vulgata amplectenda foret, quæ solum canonum Hipponensium Breviarium continet.* Sed neutra tamen illi arridet. Decernit enim contra Eminentissimos Baronium & Perronium: *Synodicam illam cum Breviario subjuncto, si non supposititiam, saltem interpolatam esse; quod iis rationum momentis probandum iri*, inquit, *confidimus, quæ nemo prudens contemserit.*

Mira enim vero fiducia, quam nullo negotio repressum imus. Nam ut id quod *caput esse* asserit, retundamus, non uno modo breviantur Conciliorum statuta. Sic enim in compendium mitti possunt, ut sensus & materia cujusque canonis aliquot verbis indicentur: qua ratione Dionysius Exiguus utriusque sui Codicis canones & decreta breviavit, illorumque summaria brevissima & sigillatim unicuique præfixit & collectim in utriusque Codicis capite appendit. Eadem methodo usus est Ferrandus Diaconus, ac demum (5) quisquis eam Hipponensium canonum synopsim concinnavit, quæ in vulgata editione conspicitur: quamquam ita brevis ac jejuna sit, ut in pluribus canonis materiam vix delibet, ejusque vel rudem notitiam satis clare ingerat legentis animo.

Alia est ratio synodalium compendiorum, quam plerique codicum canonicorum ac summarum Conciliorum conditores sequuti sunt, quæ in eo consistit, ut refectis quæ vel ad historiam, vel ad particulares controversias pertinent, & aliis a fidei vel disciplinæ communis materia alienis, soli canones describantur, ut qui ad illos vitam moresque suos componere tenentur, facilius eos subjectos oculis habeant. Ea methodo breviata sunt a Carthaginiensis Synodi Patribus statuta Hipponensis Concilii: quos subinde imitati sunt Orientalium Canonum collectores, & postea Dionysius, Crescionius, Martinus Bracharensis, ac demum postremis his sæculis Caranza, Coriolanus & alii.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Nostras vindicias pro germanitate hujus Breviarii videsis in Admonitione, quam capiti secundo præcedentis collectionis præfiximus.

(2) *Tertium* non falso, sed recte dicitur relate ad numerum eorum Conciliorum, quæ describuntur in collectione Isidoriana: duo enim alia Concilia eidem in ipsa collectione præmittuntur. Adde quod in Synodo Carthaginiensi celebrata sub Bonifacio an. 525. alio respectu appellatur *Concilium tertium sub Aurelio*, cum aliquot canones ex ipso recitantur.

(3) Confer quæ in hanc rem diximus in Tractatu de Collectionibus part. 2. c. 3. §. 3. num. 5.

(4) Hæc est vera responsio. Equidem excidisse amanuensibus libros illos quorum mentio desideratur, ostendimus not. 98. in cap. 2. nostræ collectionis; eosdemque libros e nostro optimo codice Vindebonensi ejusdem collectionis, ac ex aliis tribus MSS. collectionibus optimæ notæ supplere non dubitavimus.

(5) Tria distinguenda sunt. I. Integri canones Hipponenses anni 393., quorum duo tantum supersunt recitati in Synodo Bonifacii Carthaginiensis an. 525. iique ampliorem reliquorum formam satis designant. II. Abbreviationes eorumdem canonum in Synodo Carthaginiensi a Byzacenis conditæ Idibus Augusti an. 397. eæque sunt verum Breviarium Hipponense, quod subinde lectum & confirmatum fuit in plenaria Synodo Carthaginiensi ejusdem anni 397. habita V. Kal. Septembris. III. Summaria, seu tituli harum abbreviationum a Crabbo editi, qui ab auctore collectionis lucubrati fuere. Hæc si distinguas, omnia recte ac facile intelliges.

Verum omnium collectionum vel compendiorum sive auctoritatem, sive diligentiam superat statutorum Hipponensium collectio, quæ primum per Byzacenæ provinciæ Episcopos, seu Concilium, confecta est; deinde emendatores, approbatores, amplificatoresque habuit Concilii Carthaginiensis numerosissimi Episcopos, ac demum pluribus magni momenti canonibus auctior facta, habita est pro integro fere Codice Ecclesiæ totius Africanæ; ita *ut quæ postea in Africa celebratæ sunt Synodi, ex Hipponensi, tamquam ex archetypo quodam complura fuerint mutuatæ*, ut refert Schelstratius ex Baronio. Quamobrem cum præstantissimæ hujus Synodi integra acta exciderint, magno apud omnes in pretio debet esse hæc canonum illius collectio, eamque ob caussam illius authentiam ac sinceritatem majori studio ac diligentia vindicatum imus a falsis Schelstratii suspicionibus, quibus leviores ac infeliciores conjecturæ vix ullæ esse possint.

Prima quam objicit hæc est, quod (1) „ epistola Synodica inscribitur *Episcopis Numidiæ, Mauritaniæ utriusque, Tripolis, & Provinciæ Proconsularis*, omissa provincia Byzacena: cujus, inquit, alia ratio afferri non potest, quam quod „ hæc Synodica ab Episcopis Byzacenis scripta sit „ ad aliarum provinciarum Episcopos, etiam Proconsularis, cujus Metropolitanus tunc temporis „ erat Aurelius, qui .... testatus est in Concilio „ Carthaginiensi III. litteras Fratrum Byzacenorum „ & Mizonii ad se transmissas, ut ibidem legerentur. Unde sequuntur duo: Aurelium in primis „ inscriptioni Synodicæ contra Actorum fidem haberi insertum: Synodicam insuper falso præ se „ ferre titulum Carthaginiensis Concilii, cum sit „ Byzaceni, ut recte animadvertit in Notis ad Codicem Africanæ Ecclesiæ Christophorus Justellus. "

Justellum multa passim erudite scribentem poterat sequi Schelstratius; sed parum feliciter hoc loco illius pressit vestigia, & cum errante erravit. Uterque enim (2) duas epistolas prorsus diversas miscet ac confundit: unam, quam scripserat Mizonius, Byzacenæ Primas, cum suis collegis ex provinciali sua Synodo, in qua selecti sunt Legati qui ad Carthaginiensem Synodum generalem omnium comprovincialium nomine se conferrent: alteram, quam ex generali ista Synodo cum Aurelio ceterisque Patribus scripsit idem Mizonius ad illam delegatus post absolutam Synodum.

Primam scripsit ad Aurelium Primatem, unaque misit Breviarium Hipponensium Canonum a Byzacenis quidem concinnatum, sed nondum *in melius reformatum*, immo eo consilio missum, ut si quid in eo deprehenderetur animadversione dignum, melius constitueretur, ut reapse factum est. Clara sunt hanc in rem Aurelii verba in illa Carthaginiensi Synodo anni 397. *Et ideo, fratres, si vestræ caritati videtur, litteræ fratrum nostrorum Byzacenorum, sed & Breviarium quod eidem epistolæ adjunxerunt, ad hunc cœtum corrogatum legantur, ut si qua forte illic movere caritatis vestræ animum possunt in eodem Breviario, quæ diligentius fuerint animadversa, in melius reformentur. Hoc enim frater & coepiscopus noster primæ sedis, vir perspectus merito suæ gravitatis atque prudentiæ, Mizonius scribens ad meam parvitatem postulavit.* En primæ epistolæ argumentum.

Secundæ epistolæ, cui idem Mizonius cum aliis totius generalis Synodi Carthaginiensis Patribus subscripsit, non unum a prima discrimen, & diversa prorsus materies. Non ad Aurelium, sed ab Aurelio, Mizonio, ceterisque Episcopis scripta fuit ad quinque seu omnes Africæ provincias, sola Byzacena excepta: in eaque epistola non amplius postulatur ut Breviarium illud reformetur, sed *Brevem statutorum*, ut ibi legitur, (*in quo omnia videntur esse complexa, & quædam diligentius constituta*) *huic*, inquiunt, *epistolæ subdi fecimus, ut compendio, quæ decreta sunt recensentes, sollicitius observare curemus.*

Si vero Belga Dissertator impossibile putaverit, ut unam Mizonius scripserit ad Aurelium e Bizacena provincia, & alteri cum Aurelio subscripserit Carthagine, nodum in scirpo quærit. Nihil enim facilius quam alterum alteri conciliare. Hoc enim vero sæpe sæpius usu venit, ut Metropolitanus qui provinciali Coepiscoporum suorum congregationi præfuit, subscripsitque libello quo deputati ad generalia Comitia delegantur, epistolisque seu instructionibus aut commonitoriis ad illa directis, idem postea Comitiis generalibus interfit statutisque & synodicis subscribat.

Non arbitror tamen eadem prorsus ratione rem, de qua quæstio movetur, contigisse, sed isto potius modo. Postquam Hipponenses sanctiones conditæ fuissent, & in provincias missæ, quia abusus bene multi per illas rescindebantur, non nisi ægre a plurimis receptæ sunt, immo effrenata temeritate a quibusdam minime custoditæ, ut narrat Synodica. Ad hujusmodi excusandos excessus ab aliquibus prætendebatur quod ea quæ jam dudum legibus statuta erant, ignorantes prætermiserant. Hoc ipsum autem in Byzacenis præsertim locum habuisse, & ignorantiæ prætextu excusationem ab eisdem fuisse adumbratam, non obscure innuunt ipsa Synodicæ verba, & alia ex Carthaginiensi Concilio superius descripta: ex quibus patet, & a Byzacenis Episcopis Breviarium Hypponensium Canonum missum fuisse ad Aurelium, ut rursus examinaretur, ac si opus esset in melius reformaretur, & illud idem ad Byzacenam postmodum provinciam remissum fuisse, sed emendatum ac pluribus Canonibus auctum.

Recepta epistola Byzacensium, non ad Synodum, sed ad Aurelium scripta, ut ipse disertis verbis asserit, rem istam majoris esse momenti censuit, quam ut ipse solus de ea quicquam decerneret, nec Synodi generalis statuta aliter quam in alia ge-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hanc objectionem solvimus in Admonitione ad cap. 2. nostri Codicis n. 6.

(2) Multa falsa veris permixta in hac perturbata responsione continentur. Duæ epistolæ notæ sunt ex interlocutione Aurelii Carthaginiensis Episcopi præmissa cap 34. Codicis Africani, quæ constituit procœmium, seu primum titulum Synodi plenariæ anni 397. celebratæ Carthagine quinto Kalendas Septembris. Prima est Byzacenorum epistola; cui Breviarium adjunxere *ad hunc*, ut Aurelius in memorata interlocutione testatur, *cœtum corrogatum*, idest directum ad Episcopos laudatæ Synodi plenariæ habitæ V. Kal. Septembris. Alia est epistola privata Mizonii Primatis Byzaceni ad ipsum Aurelium, qua petiit ut Breviarium in plenaria Synodo legeretur, & si quæ ibidem moverent Patres, in melius reformarentur. Cum Quesnellus priorem epistolam scriptam prodidit in Synodo Carthaginiensi anni 397. VI. Kal. Julias; non animadvertit proculdubio diem *Iduum Augusti*, quam cum & ipsius codices, & omnes nostri designent, Synodum hujus diei palam adstruunt, non vero Synodum celebratam VI. Kal. Julias. Hæc autem Synodus Carthagine coram Aurelio coacta a Byzacenis, qui diem plenariæ Synodo præstitutam prævenerant, non erat Synodus ex aliis Episcopis congregata: & in hac tractatu habito cum ipso Aurelio Breviarium conditum fuit, non tam a Byzacenis, quam ab Aurelio præsente subscriptum; atque cum Byzacenorum litteris directum ad Episcopos Synodi plenariæ, quæ non multo post congreganda erat, ut ejusdem Synodi examini subjiceretur, ac ubi opus esset reformaretur: quod aliis privatis litteris ad Aurelium Mizonius petierat. Dies Synodo plenariæ præstituta in Concilio Hipponensi erat X. Kalendas Septembris, eoque die lectum fuit Breviarium cum litteris Byzacenorum. Sed cum nondum adveniissent Legati provinciæ Numidiæ, prorogata fuit Synodus ad diem V. Kal. Septembris: & in hac iterum Breviarium & memoratæ litteræ recitatæ fuerunt, ac gestis insertæ. Hæc fusius constituimus in Admonitione ad cap. 2. nostræ collectionis; ac ex his quot falsa in sequentibus Quesnellus intexuerit, facile intelliges.

generali Synodo retractari, aut emendari posse exi- A
stimavit. Sive autem jam indicta esset Synodus, si-
ve ea occasione aliorumque negotiorum tractando-
rum caussa illam Aurelius *corrogarit*, quo verbo
scite ipse utitur, jam ex parte congregata illa fuis-
se videtur sexto Kalendas Julias ejusdem anni 397.
ita ut fuerit velut præludium generalis Synodi,
quæ longe majori numero coaluit V. Kalendas Se-
ptembris ejusdem anni. Ad hujus enim calcem hæc
habentur in Codice Africano: *Cæsario & Attico*
VV. CC. Conss. sexto Kal. Julias Carthagine, placu-
it, ut nullus Episcoporum naviget sine formata Pri-
matis. Gesta in authenticis, qui quæret inveniet. B
Quæ verba si conferantur cum his quæ V. Kalend.
Septembris ejusdem anni præfatus est Aurelius in
ipso Concilii generalis exordio, constabit, ni fal-
lor, non de alio Concilio esse intelligenda, quam
quod sexto Kal. Julias inchoatum fuerat. *Post diem,*
inquit, *præstitutam Concilii consedimus, ut recorda-*
mini, fratres beatissimi, & arbitrabamur omnium
Provinciarum per Africam legationes convenisse ad
diem, ut dixi, præstitutam nostri tractatus. Porro
non opus habuisset Aurelius apud Consacerdotes su-
os memoriam prioris illius confessus refricare, nisi
jam duo saltem menses a primis ejusdem confes-
sibus fuissent elapsi: totidem porro, non plures,
revera effluxerant ab illa Synodo cum VI. Kal. C
Julias congregata est. Non igitur alia fuit Synodus,
sed magnæ illius Synodi anticipati confessus, in
quibus qui ad præstitutam Concilii diem convene-
rant, aut eam etiam prævenerant, de variis capi-
tibus tractatum inter se se inierunt. In primis lec-
ta tunc fuit epistola Byzacenorum, cum Breviario
missa, deque eodem per Mizonii epistolam postula-
tis actum est una cum iis Episcopis qui ex Byza-
cena provincia advenerant.

Enim vero, quod maxime observandum velim,
licet iidem ad Aurelium scripsissent e sua Synodo
ante menses forte non paucos, non propterea ne- D
glexerunt se Synodo generali præsentes sistere. Im-
mo vero cum ipsorum res illic agitari deberent,
in primisque Breviarium illud suum in melius re-
formandum peroptarent, omnium primi Carthagi-
nem se contulerunt, & quidem maximo numero,
quod facile ex relatis Aurelii verbis deprehendimus,
& ex his aliis quæ proxime sequuntur: *Sed cum*
Consacerdotum nostrorum epistola Byzacenorum fuisset
recitata, vel quid mecum iidem, qui tempus & die-
m Concilii prævenerant, tractassent, vestræ carita-
ti legeretur, lecta est etiam a fratribus Honorato &
Urbano, qui nobiscum hodie Concilio participantur,
legatio Sitifensis Provinciæ destinata &c. Verum cum E
de illo Breviario coram Synodo nondum numerosa
nec plena actum fuisset, (expectabantur enim Nu-
midiæ Episcopi, aut saltem eorum Legati) ite-
rum coram Synodo jam frequentiori effecta lecta est
Byzacenorum epistola una cum Breviario, omni-
umque Patrum judicio subjecta sunt quæ de utro-
que in prioribus confessibus fuerant in melius re-
formata, ut superius retulimus, descriptis Aurelii
de illa epistola & Breviario verbis.

Byzacenos Concilio interfuisse, ita ut ceteros e-
tiam prævenissent, etsi satis indicant illa Aurelii F
verba: *Quid mecum iidem, qui tempus & diem*
Concilii prævenerant, tractassent; illud 2. probatur
ex oppositis Breviario jam in melius reformato sub-
scriptionibus. Nam post Mizonium primæ sedis in
Byzacena Episcopum subscribunt *Victorianus Masci-*
lianensis, Lupianus plebis Tambitanæ, Ninus Juba1-
tianensis, Philologius Adrumetinæ, & Ferox Ma-
crianensis: qui omnes Byzacenæ provinciæ Episcopi
erant. Quod enim in vulgatis legitur *Lupianus Ta-*
mugadensis, Ninus Tubaltanensis, & Ferox Macri-
ensis, scribarum oscitantiæ adscribendum: Tamuga-
da quippe in Numidia erat, e qua ne Legati qui-
dem ad Synodum venerunt, ut conqueritur Aure-
lius: & verisimile est solum Reginum Vegesilita-
num in ea provincia Episcopum, qui forte apud Car-
thaginem propriorum negotiorum caussa tunc ver-
sabatur, interfuisse Synodo, in qua litteras Cresce-
tiani primæ Sedis Episcopi recitavit. Tubaltanensis
civitas an aliquando fuerit, ignoro, ignorasseque
pariter videntur quotquot Africanarum provincia-
rum notitiam recensere aut commentari aggressi
sunt. Macri denique & Macrenses seu Macrienses
Episcopi ad proconsularem provinciam pertinebant,
e qua unicum inter Byzacenos subscripsisse parum
credibile est. Cur autem præ aliis subscripserint
Byzaceni, obvia ex dictis est ratio. In Byzacena
ortæ erant difficultates circa Hipponensia statuta; a
Byzacenis ea de re consultus fuerat Aurelius; hæc
ipsa ante omnia ad Synodum delata fuerant. Byza-
cenis præsertim instantibus in melius reformata sta-
tuta fuerant: *& communi consilio per universam Byza-*
cenam in notitiam cunctis deducenda censuimus, inqui-
unt, *ut ab hinc quisquis temerator exstiterit, sciat*
se status sui operatum esse jacturam. Merito igitur
Byzacenorum Episcoporum eorumque Primatis no-
mine & auctoritate munitum est Breviarium, ut
qui per provinciam illam ignorantiæ velum proter-
viæ suæ & inobedientiæ olim obtenderant, aut
quid simile, suorum Episcoporum auctoritate faci-
lius ad meliorem frugem reducerentur. Porro cum
plurimi saltem Byzacenæ provinciæ Episcopi cum
suo Primate adessent Synodo, eique subscripsissent,
inde est quod Synodicæ titulo eorum provincia in-
scripta non legatur. Ipsi enim ad sua redeuntes de-
laturi erant Breviarium illud suum, ut e totius
suæ Byzacenæ provinciæ Synodo, post reditum con-
greganda, illud mitterent per universam Byzace-
nam provinciam, ut mittendum Patres censuerant.

Ex dictis de gemina epistola, & ex aliis adnota-
tis patet in auras abire secundum Schelstratii argu-
mentum, ab iis verbis petitum, *dum in Carthagi-*
niensi urbe conveniremus: cum enim constare inquit,
Synodum hanc habitam fuisse in Byzacio, duas Sy-
nodos, Byzacenam unam, Carthaginiensem alte-
ram, in unam, ut diximus, conflat ac confundit.

Tertium (1) ex Symbolo petitum, valeat per
me licet adversus vulgatam Indiculi Hipponensis
editionem, ubi integrum habetur, sed mendis de-
turpatum: at nihil hoc ad nostram editionem, in
qua Symbolum indicatur, non refertur.

Quartum evanescit per distinctionem quam statui-
mus inter Breviarium missum a Byzacenis ad Au-
relium, *ut quæ diligentius fuerint animadversa in me-*
lius reformentur, ut loquitur ipse Aurelius; & idem
Breviarium remissum per universam provinciam By-
zacenam, jam recensitum, in quo *quædam diligen-*
tius constituta, ut habet Synodica Carthaginiensis.
Quare hanc vulgato statutorum Breviculo præfixam
epigraphen, quam objicit Dissertator, *Concilii Hip-*
ponensis Abbreviationes (2) *factæ in Concilio Cartha-*
ginensi III. hanc, inquam, epigraphen tueatur qui
voluerit Breviculum vulgatum defendere; hæc
certe cura non me attinet, qui in meo Codice
hunc titulum, non alium, Breviario præfixum le-
go: *Incipit Brevis statutorum.*

Quintum argumentum sic proponit Breviarii ad-
versarius. *Quod nullus*, inquit, *eorum qui Concilii*
Hipponensis meminerunt, vel unum ex omnibus titulis
(primo de Paschate excepto) agnoverit pro titulis
Canonum Hipponensium; quin cuncti potius alios re-
tulerint qui in Breviario illo non reperiuntur.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Augustinus lib. 1. Retract. c. 17. testatur, se jam Presbyterum coram Patribus Hipponensis Concilii disputasse de apostolico symbolo. Honoratus & Urbanus Episcopi in Synodo plenaria anni 397. c. 47. Codicis Africani loquentes de Breviario canonum Hipponensium, quod fuerat recitatum, profitentur se in ejus lectione *fidem Nicænam audisse*.

(2) Hæc adnotatio, qua Abbreviationes canonum Hipponensium in Concilio Carthaginiensi III. *factæ* traduntur, Crabbum habet auctorem, nec in ullo MS. codice reperietur: ac propterea nihil hinc objici potest.

Bicorne istud argumentum, quod negativum est, vel eo nomine infirmum est ac debile; sed frustraneum est omnino ac evanidum aliis præterea nominibus.

Primo quia cum in pluribus Synodis condita sint pleraque statuta quæ Breviario includuntur, primum quidem in Hipponensi, deinde in Carthaginiensi, mirum non est, si modo uni, modo alteri tribuantur. Eoque facilius hæc varietas contingere potuit, quod in hoc ipso Breviario, ut in Romano Codice jacet, utrique illi Concilio tribuantur Canones queis de controvertimus: sic enim primo in limine habetur: *Canones Concilii Carthaginiensis habiti sub die Iduum Augustarum, Attico & Cæsario Consulibus*. Deinde post Synodicam: *Statuta Concilii Ipponiensis breviata, & quædam eorum in Concilio Carthaginiensi cum Byzacenis Episcopis collata, & diligentius pertractata, hæc sunt*. Demum post quinque aut sex capita abbreviata, quæ (1) non fuerant inserta a Byzacenis, illorum Breviarium in melius reformatum, hoc titulo insignitur: *Incipit Brevis statutorum*. Quid mirum igitur, si dum eorum aliqua laudantur, modo Hipponensi, modo Carthaginiensi tribuantur?

Secundo vel ipsa Brevis aut Breviarii appellatio satis indicat non omnia statuta illi inserta fuisse, sed nonnulla prætermissa, ut quæ particularia potius negotia, quam communem Ecclesiæ disciplinam spectabant, aut Primatum tantummodo curæ ac sollicitudini reservata erant. Hujusmodi sunt quinque illa capita a Carthaginiensibus addita, quæque a Byzacenis ob illam forte rationem omissa fuerant. Primum enim spectat indictionem diei Paschatis. 2. particularem caussam Cresconii Villarensis Episcopi; sed cujus occasione censuerunt Carthaginienses communi Canone tertium istud sanciendum: *Ex hoc placuit ut a nullo usurpentur plebes alienæ*. Quartum ad Primatem Sitifensis provinciæ unice pertinet; sed consequenter de ceteris Primatibus nonnihil adjectum est. Eamdem abbreviandi rationem reddunt Codicis Africani (2) auctores ad Concilium anni 405. *Hujus*, inquiunt, *Concilii gesta ideo non ex integro descripsi, quoniam magis ea quæ in tempore necessaria fuerunt, quam aliqua generalia constituta sunt; sed ad institutionem studiosorum ejusdem Concilii Brevem digessi*. Non est igitur cur miretur noster Dissertator pro Hipponensibus Canonibus habitos esse aliquos quos Breviario insertos non legimus: hoc enim ipsa Breviarii ratio postulat, ut non omnia complectatur.

Quod autem insuper asserit, nulla e statutis hoc Breviario contentis ab ullo referri ac laudari pro Canonibus Hypponensibus, confidenter magis id dictum, quam vere ac perite, nullo negotio probaturi sumus.

Primum enim Augustinus in epistola nunc 64. ad Quintianum Presbyterum sic eum affatur: *Miror Prudentiam tuam, quod me admonueris, ut jubeam non recipi eos, qui ad nos a vobis ad monasterium veniunt, ut quod statutum est a nobis in Concilio permaneret; & tu non memineris in Concilio institutum quæ sint scripturæ Canonicæ, quæ in populo Dei legi debeant. Recense ergo Concilium, & omnia quæ ibi legeris commenda memoriæ, & ibi etiam invenies de solis Clericis fuisse statutum, non etiam de laicis, ut undecumque venientes non recipiantur in monasterium. Non quia monasterii facta mentio est, sed quia sic institutum est, ut Clericum alienum nemo suscipiat*. Ecce (3) duos Canones ab Augustino laudati, unus de Scripturarum Canone, alter de alieno Clerico non suscipiendo. Prior exstat quidem in illo Concilio Carthaginiensi an. 397. quod refertur in Codice Africano, & inter acta Concilii quod vulgo Carthaginiense III. dicitur; sed neutrum indicatum esse hoc loco ab Augustino certum mihi videtur. Nam ex duabus illis collectionibus alterutram fictitiam esse oportet, utpote quæ & eodem anno & mensi assignentur, & iisdem fere Canonibus constent: at nemo est qui auctoritatis ac authentiæ primas Codici Africano ultro non concedat, ac consequenter alterius acta prorsus commentitia non pronuntiet, ut aliquando forte fusius probabitur. Si ergo Carthaginiensem Synodum designare voluisset Augustinus, non aliam designare potuisset quam quæ Codici Africano ad annum 397. inserta habetur. At ex Concilio illo duos Canones a se laudatos hausisse mihi non videtur Augustinus. Agitur enim de Concilio, cui ipse interfuerat: *Quod statutum est a nobis in Concilio*. Porro Concilio an. 397. non interfuerat sanctus Doctor, ut ex actorum initio clarum est, ubi Aurelius commemorat litteras Crescentiani Numidiarum Primatis ad se scriptas, in quibus promittebat pro suæ provinciæ Episcopis, *quod aut ipsi dignarentur venire, aut ad hoc Concilium fuissent ex more destinaturi legatos; sed hoc*, inquit, *minime factum videtur* &c. Restat igitur ut ex Concilio Hipponensi geminum Canonem hauserit, cui Concilio ipse testatur se nondum adhuc Episcopum interfuisse. Deinde quod simpliciter *Concilium* appellet Episcopus provinciæ Numidiæ & ipsius Hipponæ Episcopus Hipponense Concilium indicare mihi videtur, velut testem sibi domesticum, quod Concilium celeberrimum fuerat, primum sub Aurelio Primate, eo imprimis consilio congregatum ut collapsa Ecclesiæ Africanæ disciplina rursus instauraretur, ad quod denique velut ad archetypum quoddam animos adverterunt Africani Episcopi, quoties de aliquibus disciplinæ capitibus restituendis in Synodis inquisitum est. Denique cum vel Hipponense indicaverit Augustinus, vel Carthaginiense an. 397. celebratum, primum potius quam secundum fuisse illi ob oculos inde conficio, quod proprie postremum istud de Clericis alienis non suscipiendis nihil sancivit, *sed in multis Conciliis hoc statutum esse* in memoriam revocat Epigonius Synodi Patribus, & *nunc hoc confirmandum esse* ab illorum prudentia suggerit, *ut Clericum alienum nullus præripiat Episcopus præter ejus arbitrium cujus Clericus fuerit*. Postulavit etiam *Victor promotione antiquissimus petitionem Epigonii generalem omnibus effici*; sed obstante Primate Aurelio nihil concluSum. Insuper dicitur Julianus *contra statuta Concilii faciens*, si Clericum surreptum non restituerit. Jam ante igitur conditum fuerat ejusmodi statutum in aliquo Concilio, nec alio quam Hipponensi: de hoc igitur locutus est Augustinus, quod Concilium pariter hoc loco simpliciter Concilium nuncupatur, ut ab Augustino factum legimus.

Cod. Afric. c. 54.

Se-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Prima quinque aut sex capita ad Breviarium maxime pertinere, quod a Byzacenis Carthagine conditum vidimus, patet ex iis, quæ attulimus in Tractatu part. 2. c. 3. §. 3. n. 2. & seqq. In Barberino quidem cod. 2888. primum Breviarii capitulum incipit a symbolo Nicæno; ac propterea omittitur titulus *Incipit Brevis statutorum*, qui in collectione hoc tomo edita post illa priora capita inseritur. Vide not. 30. in cap. 2. laudatæ collectionis.

(2) Codicis, ut in vulgatis Conciliorum appellatur, Africani auctor est Dionysius Exiguus, ex cujus collectione Africani canones fuere excerpti, & in Græcam linguam traducti. Lege Tractatum de collectionibus huic tomo insertum part. 2. c. 3. §. 9. n. 6.

(3) Duo laudati canones fuerunt quidem conditi in Concilio Hipponensi; at dein abbreviati lecti fuerunt confimati, & inserti Synodo plenariæ Carthaginiensi anni 397. in qua Augustinum jam Episcopum interfuisse ostendimus in citato Tractatu part. 2. c. 3. §. 3. paullo ante finem, ubi de ejusdem Synodi subscriptionibus egimus. Cum porro de canone alienum Clericum respiciente idem Augustinus scribat: *Quod statutum est a nobis in Concilio*: palam est significare Concilium, in quo ipse jam Episcopus sedit ac *statuit*. Igitur non ex Hipponensi, in quo erat tantummodo Presbyter, sed ex Carthaginiensi anni 397. eos canones allegavit. Videsis restitutionem canonum hujus Synodi loco citato, ac exinde intelliges, eamdem Synodum nec apud Isidorum, nec in Codice Africano omnino perfectam exhiberi.

Secundum testem pro Hipponensi Breviario adduco (1) collectorem Africanum Conciliorum omnium temporibus Aurelii Primatis congregatorum. Habetur illa collectio in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, qui duabus constat partibus, cujus prima continet Canones sub triginta & tribus titulis eosque corrogatos ex tribus fere Conciliis, quorum primum habitum est sub Grato Carthaginiensi Primate an. 348. secundum sub Genethlio item Primate an. 390. tertium vero est Hipponense nostrum sub Aurelio primum & celebratum anno 393. Quam ob caussam, secundam Codicis partem, quæ est Conciliorum sub Aurelio congregatorum, ab Hipponensi auspicatur Collector; sed quia istius Synodi Canones jam collecti fuerant in prima Codicis parte, ad eam relegat lectorem: *Gesta*, inquit, *hujus Concilii ideo descripta non sunt, quia ea quæ ibi statuta sunt, in superioribus probantur inserta.* Quærendi sunt igitur in prima illa Codicis parte Hipponenses Canones, inter triginta & tria illa statuta: & revera omnes fere constitutiones in Breviario nostro recensitæ, illic inveniuntur quales erant antequam insertis aliis quatuordecim auctiores fierent & in aliis quibusdam partibus in melius reformarentur.

Tertii testis loco erit Concilium Carthaginiense universale sub Bonifacio Primate celebratum an. 525. post restitutam Africanis Ecclesiis & Episcopis libertatem a VVandalorum tyrannide. In illo recitata sunt plurima ex gemina illa parte Codicis Africani. Ex secunda longe plura ac præsertim ex Concilio anni 397. quod *tertium* sine addito appellat, nimirum tertium sub Aurelio, sed ad calcem primæ diei duas insignes particulas non ex Breviario Hipponensi, sed ex integris hujus Concilii Actis quæ tunc adhuc supererant.

Primum excerptum eam exhibet gestorum partem, in qua, quemadmodum compendiose refertur in prima (2) additione ad nostrum Breviarium, *Placuit etiam propter controversiam, quæ sæpe solet oboriri, ut omnes Africanæ Provinciæ observationem diei paschalis ab Ecclesia Carthaginiensi curent accipere.*

Alterum excerptum continet eam Auctorum partem in qua statutum hoc conditum fuit: *Primatem proprium Mauritania Sitifensis, cum id postularet, habere permissa est in longinquioribus Mauris*, ut habet codex noster in additione prima Breviario facta a Carthaginiensibus Patribus. Item altera pars ejusdem statuti, quod abbreviatum pariter habetur post verba mox relata: *Ceteri primæ sedis Episcopi ex Concilio Episcopi Carthaginiensis Ecclesiæ Primates provinciarum suarum constituendos esse professi sunt, si aliqua altercatio fuerit.* Non potest, opinor, luculentius refutari argumentum Schelstratii, desumtum a scriptorum omnium, aut monumentorum antiquorum, ut putabat, silentio, quam gemina illa interlocutione, quæ Codici nostro & Hipponensi præsertim Breviario lucem affert maximam, certumque sinceritatis characterem.

Abunde igitur videor mihi satisfeciisse primæ parti argumenti quinti, quo asseritur, *quod nullus eorum, qui Concilii Hipponensis meminerunt, vel unum ex omnibus titulis (primo de Paschate excepto) agnoverit pro titulis Canonum Hipponensium.* Immo meminit Augustinus, meminit auctor partis 2. Codicis Africani, & omnes fere illius Canones in priori recensitos digito monstrat: meminere Carthaginiensis Concilii plenarii Patres anno 525. congregati, & duas integrorum Actorum particulas insignes, duasque sanctiones Hipponenses ob oculos ponunt: meminit denique Ferrandus, cujus testimonium potissimum objicit & urget Dissertator adversus Breviarii sinceritatem, quod clare patebit ex iis ad quæ pergimus.

Altera pars quinti argumenti hæc est: *quod cuncti (qui Hipponensis Concilii meminerunt) alios retulerunt (Canones) qui in Breviario illo non reperiuntur.* Ad generalem hanc objectionem, generalem supra responsionem reposuimus: singulis exemplis jam responsum imus. Hoc (3) primum subjicitur. *Quatuordecim annis tantum post Concilium Hipponense celebratum fuit Carthaginiense Concilium sub Aurelio, qui refert in Hipponensi Concilio statutum fuisse de Concilio plenario singulis annis per diversas Africæ provincias habendo, quod nullibi reperitur in Breviario.* Pondus ego libens addo objectioni. Nimirum non in illo solum Concilio anni 407. sed in Concilio generali anni 397. bis fit mentio statuti illius Hippone conditi, ut videre est Cod. Afric. c. 51. & 52. Sed quid tum? si omnia in Breviario continerentur, non esset Breviarium. Deinde prima pars statuti tota quanta est, jacet capite 5. Breviarii nostri: & revera legitur etiam inter Hipponenses Canones in prima parte Codicis Africani recensitos. Altera vero pars non videtur omnibus placuisse, & eam ob caussam non excerpta. Nam in Concilio anni 397. in quo repetiti ac confirmati sunt Canones Hipponenses, hæc c. 51. Codicis dicit Aurelius: *Nos spopondisse jam dudum meminimus, ut singulis quibusque annis ad tractandum conveniamus.* Hac occasione Honoratus & Urbanus Legati provinciæ Sitifensis alteram partem commemorant, *Quia constitutum est in Concilio Hipponensi singulas provincias tempore Concilii visitandas esse*; & exinde urgent ut secundum ordinem Mauritania provincia visitaretur, id est ut in ea provincia Concilium generale per vices congregaretur. Quo audito sermonem arripuit Aurelius, effecitque ut nihil Legatis promitteretur: & tamen *hoc observatum est*, inquit Aurelius in Concilio an. 407. *ut indiceremus aliquando in Numidia, aliquando in Byzacio*; *at*, ut idem statim subjicit, *hoc laboriosum omnibus fratribus visum est*. Quamobrem in capite subsequenti (n. 95.) placuit Synodo universæ 1. *Ut non sit ultra fatigandis fratribus anniversaria necessitas.* 2. *Quoties exegerit causa communis... congregandam esse Synodum in ea provincia ubi opportunitas persuaserit.* 3. *Ut causæ quæ non sunt communes, in suis provinciis judicentur.* Hæc opinor causa fuit cur statutum, quod aliarum provinciarum Episcopi condi curaverant apud Hipponem, Aurelio tunc temporis adhuc recente in Primatu & in aliena provincia Synodo Præsidente, idem in sua anni 397. Synodo absentibus Numidiæ Episcopis excerpi ac confirmari vetuerit, ac post aliquot annos etiam abrogari curaverit.

Idem fere dicendum de Canone Hipponensi, quo statutum dicitur, ut x. Kal. Septembris annuus Provinciarum Conventus haberetur. Videtur enim Primas Carthaginiensis cum suis Coepiscopis ægre tulisse ut ejus arbitrio non dimitteretur cura deligendi & tempus & locum Concilii: unde in Codice Africano, ut unica Synodus extra Carthaginem coaluisse conspicitur, post Hipponensem; ita unica x. Kal. Septembris, etsi paucæ aliæ ad istum temporis articulum accedunt. Quare non curavit Aurelius Hipponensem illum Canonem retineri in Bre-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Dionysius Exiguus, non autem quispiam Africanus, auctor est vulgati Codicis Africani: neque ille in hoc Codice collegit omnia Concilia sub Aurelio celebrata, sed exhibuit unam Synodum Carthaginiensem anni 419. in qua antecedentia Concilia sub eodem Aurelio lecta & inserta fuerunt. Confer quæ diximus in Tractatu part. 2. c. 3. §. 9. ubi etiam de prioribus XXXIII. canonibus ejusdem Codicis quid sentiendum sit, explicatum invenies.

(2) Quæ a Quesnello vocatur *prima additio ad nostrum Breviarium*, & quæ paullo post similiter dicitur *additio prima Breviarii* facta a Patribus plenariæ Synodi Carthaginiensis, pars est ipsius Breviarii Hipponensis, quod a Byzacenis Episcopis & Aurelio Carthaginiensi conditum fuit. Consule not. 10.

(3) De hoc primo ac de secundo exemplo vide not. 42. in cap. 2. nostræ collectionis.

Breviario. Si hæc non satisfaciunt, addo hoc statutum non pertinere ad communem Clericorum disciplinam, & eam ob rem Breviario non contineri. Producat Dissertator originalia & integra Concilii Acta, & illic omnes ad unum Canones ostensurum me spondeo.

Eadem responsione eliduntur objecta Ferrandi capitula, quæ (1) ex integris Actis excerpta ab illo fuere, sicut factum est a Patribus Concilii Carthaginiensis anni 525. sub Bonifacio Primate.

Sextum argumentum repetit Dissertator ex Carthaginiensi Concilio, quod vulgo tertium dicitur, & in quo Canones illi Hipponensi Concilio attributi, statuti sunt. Sed hæc Canonum collectio quæ sub nomine Concilii tertii Carthaginiensis circumfertur, extra Codicem Africanæ Ecclesiæ, (2) certissime spuria est ac supposititia, ut jam superius evici. Genuina Synodi istius Acta sola illa sunt quæ in Africano Canonum Codice habentur ad annum 397. Cæsario & Attico Coss. At vero qui istius Codicis partem, quam Dissertator objicit, paullo accuratius inspexerit, statim animadvertet quam vana sit ejus objectio, quam his verbis proponit, adducta prius Epigonii Episcopi sententia: *Epigonius Episcopus dixit: In hoc Breviario, quod decerptum est de Concilio Hipponensi, nihil arbitramur esse emendandum, vel assuendum, nisi ut dies sanctæ Paschæ tempore Concilii innotescat.* Quo ex Canone habemus, inquit Schelstratius, nihil de statutis Hipponensibus relatum fuisse inter Canones Concilii Carthaginiensis III. quam illud quod de Paschate tractat.

Quis non miretur animadversum a Dissertatore non fuisse, verba illa Epigonii, *Nihil arbitramur emendandum, vel assuendum, nisi ut* &c. extendi (3) non ad solum Canonem de Paschatis die Concilii tempore indicanda, sed ad alios etiam tredecim Canones illi subjectos, qui omnes sunt inserti Breviario Hipponensi? ut facile intelligitur ex his verbis Canoni decimoquarto appensis: Quibus insertis *Honoratus & Urbanus Episcopi &c. dixerunt.* Non unicus igitur Canon assutus est Hipponensi Breviario, sed toti quatuordecim.

Et ne quis objiciat, parum credibile esse, Epigonium statim nulla habita deliberatione, tot Canones protulisse Breviario inferendos, meminisse opus est, additionem istiusmodi jamdiu ante fuisse statutam ab Aurelio ceterisque Episcopis, *qui diem & tempus Concilii prævenerant*, ut loquitur Aurelius in eo tractatu quem cum Byzacenis idem tunc habuit, in eo forsan conventu qui iisdem Coss. sexto Kalendas Julias habitus Carthagine legitur in Codice Africano ad calcem Concilii de quo agimus. Et revera eadem illa sunt quæ in Codice nostro post Synodicam dicuntur *in Concilio Carthaginiensi cum Byzacenis Episcopis collata & diligentius tractata.*

Quamobrem antequam Epigonius loqueretur, hæc Aurelius dixerat: *Si ergo placet, quæ tractata sunt legantur, & singula a vestra caritate considerentur.* Post quæ Epigonius non privatum, sed commune conventus illius suffragium prolaturus, non ait *arbitror*, sed *arbitramur*, & insertis quatuordecim Canonibus, ad alia tractanda perrexerunt Patres.

Tantum abest igitur, ut objectus Codicis locus Breviarii sinceritatem minuat, ut potius illam confirmet, cum omnes illi Canones revera inserti habeantur Breviario. Econtrario autem infirmat auctoritatem collectionis illius Canonum Concilii Carthaginiensis tertii, quæ extra Codicem habetur in voluminibus Conciliorum. Constat enim quatuordecim illos insertos Canones ante x. Kalendas Septembris editos non fuisse. Constat etiam post illam Synodum aliam congregatam non fuisse eodem anno apud Carthaginem: ac proinde fictitiam esse necesse est vulgarem illius Canonum farraginem. Illa autem quæ in Codice habetur * x. Sept. anno 397. collecta, est vere Carthaginiensis. Est enim earum quæ sub Aurelio coacta sunt tertia; sed prima Hippone, duæ aliæ apud Carthaginem celebratæ sunt. * leg. V. *Kal. Sept.*

Septimum argumentum, ex subscriptione Aurelii petitum, responsione non indiget, explicata superius Synodorum Carthaginiensis & Byzacenæ differentia, ceterisque quæ initio hujus Dissertationis discussa sunt. Plura supersunt quæ emendatione indigent in illa Schelstratii Dissertatione; sed modo non vacat illis discutiendis operam collocare. Mihi satis est exsufflasse cuncta quæ a viro non indocto adducta fuerant, ut Breviario illi Hipponensi auctoritatem detraheret, ac per illius latus Romanum Canonum codicem confoderet. Fallor, nisi omnes quorum palato sacra sapit Antiquitas, mihi jam ultro non concesserint, suam modo constare Breviario illi Hipponensi sinceritatem & auctoritatem, egregiumque istud rei canonicæ monumentum ab omnibus suppositionis suspicionibus plane liberum jam esse debere: ac demum ex illius authentia non parum auctoritatis ac ponderis accedere integro, cui insertum est, (4) Canonum Ecclesiæ Romanæ Codici, cujus antiquitati ac sinceritati tot alia momenta suffragantur.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Capitula Synodi Hipponensis anni 393. non ex integris hujus Synodi gestis allegavit Ferrandus, sed ex actis plenarii Concilii Carthaginiensis anni 397. quibus Breviarium erat insertum. Quæ autem capitula ille recenset ex *Concilio Hipponiregiensi*, non spectant ad Concilium Hipponense anni 393. sed ad aliud anni 427. Vide Tractatum part. 2. c. 3. § 3. & 9. nec non part. 4. ubi de Ferrandi Breviatione sermonem fecimus.

(2) Immo apud Isidorum plenius exhibentur canones Concilii Carthaginiensis III. anni 397. quam apud Dionysium in Codice Africano, in quo non omnes canones ejusdem Concilii suo loco descripti fuere. Solum apud illum ordo canonum non servatur, quidam etiam canones recitantur cum lectione alicubi mutata in Synodo anni 419. unusque canon ex alia Synodo perperam assutus fuit: quæ omnia explicavimus pluribus in Tractatu part. 2. cap. 3. §. 3.

(3) Epigonii verba non ad solum quidem Hipponensem canonem de die paschatis, qui Dionysii inconsideratione omissus fuit, nec ad solos canones tredecim Breviarii Hipponensis suo loco insertos, sed ad totum Breviarium, quod ante Epigonii interlocutionem lectum fuerat, extendenda sunt. Confer Tractatum part. 2. c. 3. §. 3. n. 52. Solos tredecim Breviarii canones Dionysius suo loco inseruit, quia alios in Synodo anni 419. repetitos antea recitaverat. Tota Quesnelli confusio in hac Appendice ex eo pendet, quod valde confusa haberetur Conciliorum & canonum Africanorum notitia, nec restitutum esset Concilium plenarium Carthaginense anni 397. Cum vero nos in præmisso Tractatu part. 2. c. 3. pluribus laboraverimus, ut singulos canones suæ cuique Synodo assereremus, eo lectores remittimus.

(4) Immo ex hoc Breviario, uti nostræ collectioni insertum est, non modicum confirmatur, eamdem collectionem non posse reputari antiquum *Codicem canonum Ecclesiæ Romanæ*. Cum enim in ea duo ultimi canones ad Breviarium non pertineant; si Ecclesia Romana hoc Breviarium olim recepisset, his additamentis idem careret in publico ipsius Ecclesiæ Codice, sicut caret in MS. Veronensi, licet publicus Codex non fuerit.

EDL.

EDITORUM

OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM I.

PASCHASII QUESNELLI

DE CODICE CANONUM ECCLESIASTICORUM

ET

CONSTITUTORUM SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ,

quem ille perperam Romanæ Ecclesiæ attribuit.

I. CUM Quesnellus in MS. Oxoniensi collectionem canonum, & constitutorum Sedis Apostolicæ conjunctam deprehendisset cum epistolis & sermonibus S. Leonis Romani Pontificis; statim eam opinionem induxit in animum, hanc collectionem ad Romanam Ecclesiam pertinuisse, fuisseque publicum ejusdem Ecclesiæ codicem, qui quidem in usu fuerit sub Innocentio I. Zosimo, & Leone Pontificibus. Licet autem huic sententiæ nec titulus ipsius collectionis, nec præfatio, nec ulla alia adnotatio suffragaretur; magno tamen conjectatori facile fuit plura congerere, ut eamdem sententiam aliqua verisimilitudine indueret: Absoluta in hanc rem Dissertatione, Thuaneum codicem ejusdem collectionis multo vetustiorem, quem antea ob solas Leoninas litteras contulerat, diligentius evolvens, pervidit eamdem in eo canonum & constitutorum collectionem reperiri, sed sine sermonibus S. Leonis, & cum paucioribus ejusdem epistolis, quam in MS. Oxoniensi; ac præterea has in illo invenit ipsi collectioni adnexas, cum in exemplo Oxoniensi aliis pluribus epistolis ipsius Pontificis additæ, distinctum veluti corpus conficerent. Si antiquiori ac præstantiori codici majorem fidem præbuisset, & si hoc inter utrumque codicem discrimine monitus, exquisisset alia ejusdem collectionis MSS. exemplaria, quorum plura in Gallicanis bibliothecis conservantur; facile cognovisset, eam collectionem in hoc uno Oxoniensi exemplo, ac in alio antiquiori, ex quo Oxoniense exscriptum fuit, conjunctam fuisse cum Leonis operibus, meroque antiqui librarii arbitrio ab ea disectas fuisse duas & triginta ipsius Pontificis epistolas, ut inter ejus opera cum ceteris ejusdem epistolis describerentur. Hinc autem intelligens eas epistolas XXXII. hujus collectionis esse Portionem ceteris omnibus vetustioribus exemplaribus probatam, ipsamque collectionem, ut Romana credatur, nihil prælidii habere ex Leonis operibus, quæ in Oxoniensi adnectuntur, sententiam primo receptam fortassis deseruisset. At cum hæc ipsi multum placeret, novo labore lucubratam Dissertationem recognoscere, & in ipsa fusius eamdem opinionem fulciri nisus est. Ut autem quæ huic opinioni adversabantur componeret, octo ætates ejusdem Codicis distinxit, ac si hæc collectio non uno tempore condita, sed pluribus subinde accessionibus aucta fuerit: quod tamen nullo codice, auctoritate nulla probare potuit, sed ex eo solo præjudicio statuendum fuit, quod hic Codex Romanæ Ecclesiæ esset, nec aliter objectis difficultatibus respondere liceret.

II. Totus itaque hic ejus labor mera est inanium conjecturarum congeries, quam disjicere non difficile fuerit. P. Constantius in præfatione ad tomum primum Epistolarum Romanorum Pontificum part. 2. §. 3. scite quidem & naviter non pauca produxit, ex quibus illius nisus satis eliditur. Juverit tamen & studium nostrum, quo dum ex ejus observationibus proficientes alias atque alias adjiciemus, præmissæ Dissertationis falsitas evidentius elucescet. In id autem eæ ratione præmittentur, ex quibus hunc Codicem ad Romanam Ecclesiam non pertinuisse constabit. Tum vero Quesnelli argumenta, seu potius conjecturas ad calculos revocabimus.

CAPUT I.

Probatur Codicem a Quesnello editum non fuisse Romanæ Ecclesiæ. Fuit collectio privato studio condita in Galliis.

I. TRia sunt potissima capita, quæ collectionem a Quesnello vulgatam non fuisse Codicem canonum Romanæ Ecclesiæ auctoritate editum usuque receptum probant. I. Quia multa continet, quæ Romanæ Ecclesiæ non congruunt. II. Quia non paucis caret, quæ in publico ejusdem Ecclesiæ Codice non fuissent omissa. III. Quia nimia confusione inficitur, quæ Codice Romano sub sapientissimis Pontificibus edito indigna sunt. Primum caput plura demonstrant.

Versio Nicæni in Codice recepta discrepat a Romana.

II. Versio canonum Nicænorum, quæ in Quesnelliana collectione exhibetur, aliena est ab interpretatione, quæ in Romana Ecclesia obtinebat. Duæ Nicæni Concilii particulæ suppetunt ex ea versione, quam eadem Romana Ecclesia recepit, nimirum symbolum, quod S. Leo inseruit epistolæ 165. ad Leonem Augustum cap. 3. & canon de Catharis recitatus ab Innocentio I. in epistola ad Rufum Thessalonicensem aliosque Episcopos Macedones, quæ in nostra collectione describitur cap. 22. Confer utrumque cum interpretatione nostri Codicis, & versionis discrimen in oculos statim incurret. In canone autem de Catharis dissimilitudo utriusque interpretationis eo major patebit, quod non tam in verbis sita est, quam in sensu, & in eo quidem sensu, qui in Codicis Quesnelliani versione disciplinam omnino erroneam, & ab Ecclesiæ præsertim Romanæ disciplina ac doctrina maxime abhorrentem præfert. De Catharorum enim Clericis ad Ecclesiæ unitatem redeuntibus, qui ex Innocentii interpretatione recipiendi erant sola manuum impositione, in versione ejusdem Codicis traditur: *Placuit sancto Concilio ut ordinentur, & sic permaneant in Clero.* Quandonam Romana Ecclesia Clericos in hæresi vel schismate rite ordinatos, dum in gradu suo reciperentur, iterum ordinare consuevit? Num ejusmodi versio, in quam interpretis inconsideratione error irrepsit, a Romana Sede recepta, & publico Codici inserta credi potest? Etsi vero in versione quoque ab Innocentio proposita aliquid difficultatis insit, ut pluribus explicavimus tomo II. not. 13. in Observationes Quesnelli ad epist. 167. nulli tamen errori dogmatico favet. Neque probabilis est ejus-

dem

dem Queſnelli reſponſio allata cap. 6. Innocentium ſcilicet, dum Macedonibus reſcripſit, *voluiſſe canonem, qui objectus fuerat, verbum e verbo vel ſcribere, vel vertere ex eorum litteris*: perinde ac ſi vel illi Græci latine ſcripſerint ad Innocentium, vel Innocentius ex Græco textu latine reddiderit canonem nova verſione, quæ erroneam diſciplinam ingereret, ea neglecta, quæ in ſua Eccleſia recepta erat: cum nihil hæc nova verſio ad cauſſam pertineret, ut ipſe Queſnellus eodem loco fatetur. *Alterutra verſio*, inquit, *æque Innocentii cauſſæ patrocinabatur*. Et ſi quidem ex Romana verſione metuendum ipſi erat, ne forte *Macedones* (ut ille ait) *ejus auctoritatem declinarent, & ad canonis fontem* (utique Græcum) *provocarent*; æque timendum erat de nova verſione, quam ipſe Pontifex confeciſſet. Quæſtio cum Macedonibus non circa ordinationem verſabatur, num rata eſſet, an irrita; ſed in eo erat, num a Bonoſo ordinati recipiendi eſſent in Clero: Macedones hoc aſſerebant Nicæni canonis auctoritate, in quo ut Cathari, ſeu Novatiani in ſuo gradu reciperentur conceſſum fuit. Innocentius vero id negans, canonem eo tantum conſilio recitavit, ut oſtenderet, indulgentiam erga Novatianos adhibitam peculiari de cauſſa, ad alios hæreticos & ad Bonoſianos non eſſe extendendam: quam in rem nulla nova verſione opus fuit. Igitur Innocentii verſio Romana negari non poteſt; ac propterea quæ in noſtra collectione tam eſt diverſa, aliena agnoſcitur ab eo Codice, qui in Romana Eccleſia receptus credatur.

III. Alium quoque Nicænum canonem XI. obſervare libet. Felix III. in epiſt. 7. ad Epiſcopos per diverſas provincias conſtitutos hæc ſcripſit: *De Clericis autem & Monachis, aut puellis Dei, aut ſæcularibus ſervari præcipimus hunc tenorem, quem Nicæna Synodus circa eos qui lapſi ſunt vel fuerunt ſervandum eſſe conſtituit, ut ſcilicet qui nulla neceſſitate, nullius rei timore, atque periculo ſe, ut rebaptizarentur, hæreticis impii dediderunt, ſi tamen eos ex corde pœniteat, tribus annis inter audientes ſint, ſeptem vero annis ſubjaceant inter pœnitentes manibus ſacerdotum, duobus etiam oblationes modis omnibus non ſinantur afferre, ſed tantummodo ſæcularibus* (al. *popularibus*) *in oratione ſocientur*. Nihil dubitandum videtur, quin heic verba Romanæ verſionis canonis XI. a S. Pontifice exſcripta fuerint, a quibus nimium multum abſunt verba interpretationis in Queſnelliana collectione inſertæ, ubi idem canon ſic effertur c. 17. *De his qui prævaricati ſunt ſine ulla neceſſitate, ſine ablatione patrimonii, vel ſine aliquo periculo* &c. *Si qui ergo ex animo pœnitent, tribus annis inter auditores conſtituantur, ſi fideles ſint, & ſeptem annis inter pœnitentes: duobus vero annis extra communionem in oratione ſola participes fiant populo*. Par fere diſſimilitudo deprehenditur etiam in duobus aliis Nicænis canonibus 13. & 14. ab eodem Pontifice in laudata epiſtola memoratis, qui in Queſnelliano codice recenſentur can. 19. & 20. Quis ergo Romanum Codicem credat, in quo tantum eſt verſionis Nicænorum canonum diſcrimen?

Canones recipit Codex a Romana Eccleſia non receptos.

IV. Multo autem magis alieni ſunt a Romano Codice, qui in uſu fuerit Innocentio I. Zoſimo, ac Leone Pontificibus (ſic enim ab ipſo Queſnello inſcribitur) canones aliarum Synodorum noſtræ collectioni inſerti, cum ſolos canones Nicænos & Sardicenſes ſimul junctos & Nicænorum nomine inſcriptos Romana Eccleſia ad Leonem uſque receperit. Id latius probavimus in præmiſſo Tractatu part. 2. c. 1. ubi inter cetera eorum opinionem rejecimus, qui Græcos canones antiquiorum Conciliorum Ancyrani, Neocæſareenſis, atque Gangrenſis Nicænorum nomine a veteribus Romanis Pontificibus deſignatos contendunt. Clariora porro ſunt, quæ Conſtantinopolitanos canones in Romana Eccleſia diutius, ſeu uſque ad S. Gregorii tempora, non receptos evincunt. Fruſtra vero hanc objectionem elidere Queſnellus nititur cap. 2. ubi varias ſui Codicis ætates comminiſcens, eoſdem canones poſt S. Gregorium Codici additos ingerit. Cum id nulla ratione fulciatur, merum inventum agnoſcitur, ut invicti argumenti vis declinetur. Ejuſmodi etiam ſunt alia multa in iiſdem ætatibus diſtinguendis, quæ nulla alia de cauſſa afferuntur, niſi ut aliis difficultatibus occurratur. Quis vero meris arbitrariis inventis fidat, publicumque Romanæ Eccleſiæ Codicem adſtruat, qui evidentiſſimis argumentis refutatur? Ipſe Queſnellus Diſſert. XI. num. 6. *Numquam*, inquit, *a Romanis Pontificibus Leoni vel æqualibus, vel anterioribus alios canones citatos legimus præter Nicænos vel Sardicenſes pro Nicænis habitos. Innocentius I. expreſſis verbis ait, alios recipiendos non eſſe*. Quis ergo eum Romanæ Eccleſiæ Codicem venditet, in quo præter Nicænos & Sardicenſes aliarum quoque Synodorum canones *recepti inveniuntur?* At ſubdit: *Nec particularium Synodorum decreta, etſi aliquæ illarum Synodorum in Codicem Romanum jam eſſent relatæ, ante Chalcedonenſem Synodum apud pleraſque Occidentalium partium Eccleſias in auctoritatem recepta ſunt*: ideſt, relata erant in Codicem publicum, ſed in auctoritatem non erant recepta, nec idcirco ab ullo Romano Pontifice umquam citata fuere. Quis id intelligere poteſt? Cum Codex publica auctoritate editur, ut publico uſui inſerviat; canones in eo inſerti publicam auctoritatem acquirunt. Si nulli alii canones præter Nicænos & Sardicenſes auctoritatem habebant in Romana Eccleſia, non ergo fuerant publico Codici inſerti, nec publica auctoritate vulgati. Quomodo igitur Codex Queſnellianus ille eſſe in ipſo titulo traditur, qui *in uſu erat in Romana Eccleſia ſub Innocentio I. Zoſimo, & Leone*, ſi canones in eo deſcripti non erant in auctoritatem recepti? Num quod erat *in uſu* in *Romana Eccleſia*, in auctoritate non erat? Nonne Queſnellus in Diſſertatione XI. cap. 2. circa medium contendit, decreta *promulgata haberi*, ita ut homines *iiſdem teneantur obnoxii, cum publico ac recepto Codici habentur inſerta?* Pro publico autem ac recepto Codice ſuam collectionem venditat. Dum ergo deſcriptis antea verbis particulares Synodos in eadem collectione propoſitas in auctoritate non fuiſſe prodit, ipſe ſibimet manifeſtiſſime contradicit. Quanto igitur melius dicemus, eam collectionem, in qua Synodorum canones a Romana Eccleſia non recepti deſcribuntur, pro Romano publico Codice haberi non poſſe?

Alia Romano Codici minus congrua notantur.

V. Alia ejuſmodi Codici minus congrua paucis indicabimus. Quis credat Romanos Pontifices in ſuo Codice publico Breviarium Synodi Hipponenſis conditum in Concilio Carthaginienſi anni 397. Idibus Auguſti, cum tribus alienis canonibus recepiſſe? Si Queſnello credendum eſſet, idem Breviarium ſecundo Codicis capitulo inſertum fuit, cum *oborta Pelagiana hæreſis majoris Romanam inter & Africanam Eccleſiam commercii neceſſitatem fecit*. Si autem, ut ipſe ait, *hac occaſione magis innotuit Romanæ Eccleſiæ Africana diſciplina, quam ſuis moribus accommodatam judicantes Romani Cleri proceres, ſuam illam facere ac proprii codicis partem eſſe voluerunt*; ea utique innotuit ex Aurelio & Auguſtino Epiſcopis Africanis, qui præcipue eadem occaſione ad Romanos Pontifices litteras dedere. Breviarium ergo hac occaſione acceptum ab iis, qui ipſum vel condiderunt, vel confirmarunt, tres illos canones additicios habere non poterat. Hæc autem animadverſio ſicut improbabilem oſtendit Queſnelli conjectationem de tempore, quo hoc Breviarium Codici acceſſiſſe exiſtimat; ita etiam incredibile evincit, Romanos Pontifices, ſi idem Breviarium aliquando accepiſſent, non ſincerum, ſed extraneis additamentis auctum accepiſſe, & publica auctoritate edidiſſe.

diſſert. 11. c. 2. ætat. 2. Codicis.

VI. Multo autem incredibilius eſt, eoſdem Codici publico bis inſeruiſſe definitionem Concilii Chalcedonenſis, primum capite 25. ex una verſione, dein cap. 54. ex alia, quam a Queſnello omiſſam ex omnibus hujus collectionis exemplaribus in noſtra editione produximus. Quid dicemus de errore manifeſto, qui elucet in epigraphe præfixa reſcripto Honorii capite decimo quarto? Hoc reſcriptum ſignatum pridie Kalendas Maji an. 418. in epigraphe datum præfertur *acceptis Synodi ſupraſcriptæ geſtis*, quæ capite præcedenti decimo tertio dicuntur condita ſequenti die Kalendarum Maji anni ejuſ-

jusdem. Num vetus Romana Ecclesia tantum errorem in publico Codice inseruisset? Vide quæ hac de re plenius dicentur in Observationibus ad Quesnelli Dissertationem XIII. num. 2. Adde libellum fidei, qui Augustino attribuitur cap. 40. Hunc nihil aliud esse nisi regulam fidei multo post Augustinum conditam in Concilio Hispanico, quod Leonis jussu habitum fuit, ostendimus in notis ad Quesnelli Observationes in epist. 15. ad Turribium tomo II. Hunc autem libellum cum aliis tribus a S. Leone Codici additum Quesnellus opinatur Dissert. XIV. §. 8. n. 3. Num hic Pontifex libelli memorati auctorem ignorasse credendus est, vel Augustini nomen voluisse imponere? Idem esset, si alius antiquus Pontifex Codicis auctor crederetur. Quid porro inter plures fidei libellos, qui in apostolicis scriniis servabantur, quatuor tantum in Codicem relati, ac inter hos ille Faustini, quem schismaticum fuisse certum est? Quid dicemus de nonnullis legibus ex Codice Theodosiano excerptis? Quid de Regula formatarum, aliisque similibus documentis, quæ publico Codici in Romanæ Ecclesiæ usum edito non videntur congruere?

Omissio canonis Nicæni 20. a Romano codice aliena.

VII. Nec minus movere debent, quæ in eodem Codice omissa fuere. In Nicænis canonibus non legitur ultimus de omissione genuflexionis diebus dominicis atque paschalibus. Id in eam caussam Quesnellus rejicit, quod contraria esset Romanæ Ecclesiæ disciplina. At idipsum improbabilissimum est. Quanta enim fuerit omnium & singulorum canonum Nicænæ Synodi apud Romanos Pontifices observantia, ex pluribus, Leonis præsertim, testimoniis liquet, quibus adversus Anatolii Constantinopolitani nisum uni Nicæno canoni contrarium resistens, protestatus est, se non posse permittere ut quidpiam ex iisdem canonibus violetur. Hinc in epist. 105. ad Pulcheriam Augustam cap. 2. *Quoniam*, inquit, *contra statuta paternorum canonum, quæ ante longissimæ ætatis annos in urbe Nicæna spiritualibus sunt fundata decretis, nihil cuique audere conceditur; ita ut si quis diversum aliquid decernere velit, se potius minuat, quam illa corrumpat*. Confer etiam epist. 106. ad ipsum Anatolium cap. 4. ubi Nicænas leges *mansuras usque in finem* tradit; ac de Nicænis Patribus ait: *Apud nos, & in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivent; & si quid usquam aliter quam illi statuere præsumitur, sine cunctatione cassamus, ut quæ ad perpetuam utilitatem generaliter statuta sunt, nulla commutatione varientur*. Et epist. 107. ad Julianum Coensem: *cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua, quam CONSTANTI FIRMOQUE PROPOSITO SANCTORUM NICÆNORUM CANONUM STATUTA CUSTODIAM, dissolvi omnes ecclesiasticas regulas æstimamus, si QUICQUAM ex illa sacrosancta Patrum constitutione violetur*. Similia leguntur in epist. 119. ad Maximum Antiochenum cap. 4. *Si quid a quoquam contra Nicænorum canonum in quacumque Synodo vel tentatum est, vel ad tempus videtur extortum, nihil præjudicii potest inviolabilibus inferre decretis; & facilius erit quarumlibet consensionum pacta dissolvi, quam prædictorum canonum regulas EX ULLA PARTE corrumpi*. Et cap. 5. *Nam quod ab illorum regulis & constitutione discordat, Apostolicæ Sedis numquam poterit obtinere consensum*. Alia ejusdem generis brevitatis gratia prætermittimus. Hinc ergo nihil dubitandum est, omnes & singulos Nicænos canones, & illum quoque de omittenda genuflexione diebus dominicis atque paschalibus constanter ab Apostolica Sede fuisse servatos: alias si hunc unum disciplinæ canonem Romana Ecclesia respuisset, nihil potioris rationis fuisset Leoni Pontifici, ob quam tantopere reprehenderet Chalcedonenses Patres, qui in frequentissima Synodo alium disciplinæ canonem reformassent, nec potuisset suam & suæ Ecclesiæ observantiam tam generalibus & solemnibus formulis profiteri.

Quanta esset observantia canonum Nicænorum in Ecclesia Romana.

De omissa genuflexione diebus dominicis atque paschalibus.

VIII. Hanc quidem disciplinam non tam in Oriente, quam in Occidente viguisse, testes a Quesnello producti in Dissertatione cap. 5. n. 5. satis evincunt. Alia itidem ex aliis Patribus afferri possent, quorum nonnulla ita generalia sunt, ut eamdem disciplinam in tota Ecclesia custoditam declarent. S. Hilarius prolog. in librum Psalm. num. 12. *Hæc quidem*, ait, *sabbata sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus NULLUS neque in terram strato corpore adoret*. Cum in hoc, aliisque similibus testimoniis *NULLUS* excipiatur; Romana utique Ecclesia excludi non potest. Unum satis exploratum addemus ex S. Augustino, qui cum aliquandiu Romæ versatus sit, ibidemque nonnullos libros scripserit, ut liquet ex lib. 2. Retractationum c. 7. & 10. Romanorum quidem rituum, quorum nonnullos indentidem memorat epist. 36. ad Casulanum, notitiam acquisivit. Is autem epist. 55. ad Januarium, postquam num. 28. de diebus paschalibus generatim prodidit, *stantes oramus*; addidit num. 31. *Ut autem stantes in illis diebus, & omnibus dominicis oremus, utrum ubique servetur, ignoro*. Cum ex dictis ignorare nequiverit quid in eo servaret Romana Ecclesia, in qua aliquot saltem dominicis diebus perstitit; certum efficitur, eum memoratam disciplinam in hac Ecclesia inveniisse. Nec minorem vim habet testimonium S. Hieronymi in libro adversus Luciferianos num. 8. *Etiamsi*, inquit, *Scripturæ auctoritas non subesset; TOTIUS ORBIS in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa alia, quæ per traditionem IN ECCLESIIS observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt, velut in lavacro ter caput mergitare, deinde egressos lacti & mellis prægustare concordiam ad infantiæ significationem, die dominico & omni pentecoste nec de geniculis adorare, & jejunium solvere, multaque alia scripta non sunt* (in divinis libris) *quæ rationabilis sibi observatio vindicavit*. Hic quoque S. Doctor antequam hæc scriberet, Romæ versatus, studiis fuerat eruditus, & diebus dominicis sepulcra Apostolorum & Martyrum frequentans, standi, vel genuflectendi disciplinam eadem in urbe servatam ignorare non potuit. Si autem deprehendisset in hac principe totius orbis Ecclesia genua flecti diebus laudatis, non potuisset inter exempla eorum, quæ *in Ecclesiis totius orbis consensu* observantur, hoc recensere, quod *die dominico & omni pentecoste nec de geniculis adoraretur*. Esto autem hoc generale Hieronymi testimonium possit non comprehendere aliquam ipsi ignotam Ecclesiam, Romanam certe eidem perspectam præcipue complectitur. Confer not. 12. in cap. 5. præmissæ Dissertationis, ubi ipsa Quesnelli verba in hanc rem adhibuimus. Quod si de hac ejusdem Ecclesiæ veteri disciplina nullus peculiaris & expressus testis suppetit; id ea de caussa accidit, quia nullus, qui hoc de ritu apud Romanos scripserit, ad nos pervenit. Satis est autem nullum testari contrarium, ut ea Ecclesia in generalibus testimoniis comprehensa credatur. Neque enim nisi apertissimis argumentis persuaderi poterit, ipsam, quæ tantam erga Nicænos canones observantiam professa est, hac in re ab omnium aliarum Ecclesiarum consuetudine, & a Nicæna constitutione desciviisse, ac e suis Nicænæ Synodi exemplaribus canonem de genuflexione expunxisse. Confer not. 5. in cap. 5. Dissertationis Quesnellianæ, in qua aliam observationem hoc loco opportunam proposuimus.

Etiam in Romana Ecclesia.

Objectio Quesnelli refellitur.

IX. Urget Quesnellus defectum canonis de omittenda genuflexione non tam in sua collectione, quam in abbreviatione Rufini. Cum vero idem canon desit etiam in alia vetustissima interpretatione, quam ex MS. Vat. Reginæ 1997. hoc tomo edidimus; manifestum fit, hunc defectum non proficisci ex versione Romana, sed ex aliquibus defectuosis Græcis exemplis, ex quibus tum Rufinus abbreviationem compegit, tum laudata interpretatio derivata fuit: quam quidem auctor collectionis Quesnellianæ in nonnullis secutus est, ac præsertim in omissione hujus canonis, ut in notis ad caput 1. ipsius collectionis animadvertimus. Idem vero defectus præsumi nequit in eo Græco originali, quod ad Romanam Ecclesiam ex ipsa Nicæna Synodo transmissum fuit, & ex quo versio statim lucubrata, ab eadem Ecclesia recepta est, ac diligenter custodita: ac propterea defectus potius ejusdem canonis in Quesnelli collectione, hunc non fuisse ipsius

Confer not. 3. in c. 5. præmissæ Dissert.

Eccleſiæ Codicem magis magiſque confirmat.

Defectus præſtantiorum conſtitutionum in Romano Codice publico incredibilis.

X. Quid porro dicendum erit de omiſſis in eadem collectione præſtantioribus conſtitutionibus Romanorum Antiſtitum, quæ vel maxime inſerendæ fuerant, ſi ipſi Pontifices ex Romanis archivis, in quibus omnes accuratiſſime ſervabantur, publicum Codicem edidiſſent? Hac autem in re ne pluribus exemplis lectores diſtineamus, conſiderare libet ſolas apoſtolicas litteras in cauſſa Pelagianorum, quas potiſſimum collectionis auctor exhibuit. Inter conſtitutiones autem hac in cauſſa editas omnium celeberrima profecto eſt Tractoria Zoſimi, qua Pelagiana hæreſis toto orbe truncata eſt. Hanc quidem potiſſimum dediſſent Romani Pontifices, ſi monumenta hujus generis collecta in Codicem publicum retuliſſent. Deeſt autem in laudata collectione, ut aliæ plures inſignes conſtitutiones deſunt, quæ vel ab aliis collectoribus inventæ & inſertæ fuerunt, vel a nonnullis antiquis indicatæ, injuria temporum periere: nec periiſſent profecto, ſi publicus Romanus Codex ejus temporis conditus ad nos perveniſſet. Quot præſtantiſſima Romanæ Eccleſiæ documenta nobis conſervavit Avellana collectio Romæ olim compacta ex apoſtolicis ſcriniis, licet ejus auctor nec publica auctoritate potiretur, nec Codicem uſui publico edendum ſumſiſſet? Quanto plura dediſſet Codex publica auctoritate in uſum publicum promulgatus? Neque ſatisfacit Queſnelli reſponſio ex codice Dionyſii, qui ſtatutis Sedis Apoſtolicæ Siricio antiquioribus, aliiſque etiam poſterioribus non paucis caret. Dionyſius enim non publica, ſed privata auctoritate ſuam collectionem edidit, nec apoſtolica ſcrinia exacte conſulere potuit. Qui autem publica auctoritate, & in publicum uſum Codicem vulgaſſet, is apoſtolicum archivum evolvens, præſtantiores conſtitutiones uſui maxime utiles, quæ tunc ſane non deerant, haudquaquam prætermiſiſſet.

Confuſio Codicis publico Romano libro incongrua.

XI. Omnium autem maxime publicum Romanum Codicem ſæculo V. editum dedecet mira confuſio, quæ in noſtra collectione deprehenditur. Nullus ſcilicet in hac ordo neque rerum, neque ætatis ſervatur: quippe *Conciliorum decreta*, uti ipſe Queſnellus notavit cap. 4. num. 1. *Pontificum decretis miſcentur, nec pro ætatis ſuæ ordine collocantur, ſed poſteriora præponuntur prioribus, topica œcumenicis*. Si quis alios publicos, qui ſuperſunt, Romanæ Eccleſiæ libros, Sacramentarios, Antiphonarios &c. conſideret, æquum in omnibus ordinem inveniet. Cum ſæculo V. quo hic Codex digeſtus & editus creditur, ſapientiſſimi Pontifices, aliique ſtudioſi homines Romæ floruerint; ſi hi publico uſui collectionem canonum & conſtitutionum concinnaſſent, nihil dubii eſt, quin documentis recto ordine diſpoſitis Codicem omnium optimum nobis dediſſent. Mirum igitur eſt, Queſnellum ex ea confuſione, quæ a Romana ejus præſertim temporis Eccleſia maxime abhorret, intuliſſe Codicem eſſe Romanum. *Ipſa confuſio*, ait c. 4. n. 1. *qua offenſus Laurentius quidam Dionyſium Exiguum ad novum cudendum impulit, Romanum clamat Codicem.*

Dionyſius Exiguus Queſnello non favet.

Neque huic ſententiæ quicquam ſuffragatur teſtimonium, quod his verbis reſpicit, Dionyſii in epiſtola ad Stephanum. Dionyſius enim non de publico Romanæ Eccleſiæ Codice loquitur, nec de documentorum in eo confuſione, ſed loquitur de translatione priſca canonum Græcorum, quæ circumferebatur in codicibus præſertim Italicis, cujus confuſione Laurentius Presbyter Romanus offenſus, eumdem Dionyſium ad novam eorumdem canonum interpretationem lucubrandam impulerat. Hæc nimirum ſunt Dionyſii verba: *Quamvis cariſſimus frater Laurentius aſſidua & familiari cohortatione parvitatem noſtram regulas eccleſiaſticas TRANSFERRE pepulerit, CONFUSIONE credo PRISCÆ TRANSLATIONIS offenſus* &c. Hæc *priſca translatio*, uti conjecimus in Tractatu de collectionibus part. 2. c. 2. §. 3. illa eſſe videtur, quam poſt Juſtellum hoc tomo edidimus: quæ etſi fortaſſis fuerit in aliquot Romanis codicibus frequentior, non tamen hi dicuntur fuiſſe Codices canonum publici, ſeu Romanæ Eccleſiæ auctoritate editi, uſuque publico recepti; nec ſi fuiſſent hujuſmodi, idem habendi eſſent ac noſtra collectio, in qua ex verſione priſca præter Chalcedonenſes nulli alii Græcarum Synodorum canones inſerti leguntur. Quod porro eodem loco Queſnellus ad confuſionem Codicis aliqua ratione vindicandam ſubdit: *Sua ratione hæc confuſio nititur, nec ordine vacat ipſa ordinis perturbatio*, ei hypotheſi incumbit, qua hunc Codicem non uno tempore conditum, ſed diverſis ætatibus auctum cap. 2. ſtatuit. Quæ tamen hypotheſis, ut paullo ante animadvertimus, merum eſt inventum, ſeu potius commentum ad plures difficultates declinandas excogitatum, quod nulla ratione fultum nemini probari poterit.

XII. Sed ut ad confuſionem noſtræ collectionis revertamur, hanc, ſi quis diligenter ſingula expendat unoque obtutu omnia complectatur, tantam eſſe deprehendet, ut nedum Romanæ, ſed nulli alii Eccleſiæ publicum Codicem edituræ, at privato tantum homini congruat, qui primis curis ac privato ſtudio ex arbitrio collegit quæ invenit, nunc hæc, nunc illa, nullo ordine, delectu nullo. Hunc quoque non dedecent alii defectus antea notati, quemadmodum defectus ſimiles in aliis privatis collectionibus antiquis paſſim occurrunt. Hinc ſicut nullæ ejuſmodi collectiones ſunt Codices publica auctoritate editi, ita nec noſtra collectio.

Codex nec Romæ, nec in Italia conditus, ſed in Galliis.

XIII. Addemus tandem aliam animadverſionem, qua cum probabiliſſimum fiet hanc collectionem non Romæ, immo nec in Italia, ſed in Galliis fuiſſe digeſtam, tum vero eam Codicem Romanæ Eccleſiæ haberi non poſſe non modicum confirmabitur. Licet plurimum diligentiæ adhibuerimus in exquirendis hujus collectionis MSS. exemplaribus, ne unum tamen invenire licuit vel Romæ, vel in tota Italia, cum plura in Galliis paſſim occurrant. Gallias veteri ſignificatione accipimus, quatenus Narbonenſem, Aquitanicam, Lugdunenſem, & Belgicam comprehendebant. Crabbus unum codicem Gandavenſem primus adhibuit. Alanus Copus, Pamelius, & Henricus Gravius Attrebatenſi uſiſunt. Thuaneus, Trecopithæanus, Bellovacenſis, Hubertinus S. Vedaſti, & alii ejuſmodi in Gallicanis bibliothecis inveniuntur. Idem cenſendum de duobus codicibus bibliothecæ Cæſareæ Vindebonenſis, in quam aliquot exemplaria MSS. e Belgio allata fuerunt. Tanta manuſcriptorum copia hoc quoque tempore conſervata in ſolis Galliis, nonne Gallicanam hujus collectionis originem adſtruit? Adde quod nonnulla documenta hujus collectionis nuſpiam in Italicis, ſed in ſolis Gallicanis collectionibus reperire licuit. Ita ex. gr. Synodus Telenſis, ſeu verius Zellenſis, in Gallicanis tantum codicibus inventa eſt, uti monuimus not. 2. in cap. 62. noſtræ collectionis. Ancyranos quoque canones ad Occidentalium diſciplinam emendatos præter noſtram collectionem præfert etiam codex Corbejenſis, qui aliam Gallicanam vetuſtiſſimam collectionem a P. Couſtantio laudatam continet. Italicæ autem antiquiſſimæ collectiones Vat. Reginæ 1997. Lucenſis 88. & Barb. 2888. quæ profecto eaſdem emendationes recepiſſent, ſi in publico Romanæ Eccleſiæ Codice fuiſſent promulgatæ, eoſdem canones ſine ulla correctione exhibent. Vide ergo num Romana haberi queat noſtra collectio, quæ hiſce characteribus Gallicana oſtenditur. Hinc quidem ſolis Gallicanis auctoribus iſthæc collectio uſui fuiſſe deprehenditur. Pſeudo-Iſidorus, quem in Galliis ſuam collectionem digeſſiſſe oſtendimus, ex eadem collectione plura decerpſit. Vide Tractatum de Collectionibus part. 3. Eneas Pariſienſis in libro adverſus Græcos tom. 1. Spicil. Acher. ubi nihil Iſidorianum ſuboleſcit, aliquot teſtimonia ex noſtro codice exſcripſit. Non ſolum enim c. 187. recitat longum fragmentum præfationis Nicæno Concilio præfixæ, verum etiam c. 195. & ſeqq. plura refert ex documentis Acacianis iiſdem lectionibus & eodem ordine, quo in eodem codice deſcribuntur. Neminem extra Gallias ejuſdem codicis vel leve indicium præbuiſſe invenimus.

CA-

CAPUT II.

Refelluntur argumenta pro aſſerendo Romano Codice a Queſnello allata capite quarto.

NUnc expendenda ſunt argumenta, quibus Queſnellus ſuam ſententiam ſtatuere nititur; ipſaque eorumdem imbecillitas noſtram ſententiam magis magiſque confirmabit.

De teſtimonio Dionyſii Exigui.

I. Primum argumentum ſumptum ex Dionyſio Exiguo ſatis elidimus capite præcedenti num. 11. neque enim de antecedenti Codice canonum & conſtitutorum Sedis Apoſtolicæ, qui Romæ eſſet publicus uſuque receptus, ſed de Græcorum canonum *priſca translatione* loquitur, quæ a noſtra collectione maxime diſcrepat. Confuſio autem hujus collectionis, quam diffiteri non potuit, ipſum monere debebat, ne hanc Romano publico libro adſcriberet, ut ibidem animadvertimus. Ceterum ſi ex Dionyſio argumentari liceat, duo cum P. Conſtantio adverſus Queſnellum breviter indicabimus. Primo ſi noſter codex publica, ut ille opinatur, auctoritate Romanorum Pontificum editus uſuque fuiſſet receptus; non tam facile Dionyſius Romæ privatis petitionibus indulgens, de eo mutando, ac de alio Codice in ejus locum ſubſtituendo cogitaſſet: nec ſi id ſtudioſorum hominum commodo ſibi ſumpſit, illud commiſiſſet umquam, ut quæ in publico Romano Codice erant recepta, his locum in ſuo non relinqueret. Abſunt tamen ab ejus Codice Synodorum Carthaginienſis & Milevitanæ, nec non quinque Africanorum Epiſcoporum ad Innocentium epiſtolæ, ipſius Innocentii ad eaſdem Synodos, & Epiſcopos Africanos reſponſa, Simplicii, Felicis, & aliorum ſcripta, quæ in noſtra collectione invenies. Dein tametſi Dionyſius ſuum Codicem privata auctoritate concinnavit; ipſius tamen interpretatio mox a pluribus recepta fuit, adeo ut illam teſte Caſſiodorio de divin. lect. c. 23. Romana Eccleſia *uſu celeberrimo* complecteretur. Qui autem fieri potuiſſet, ut tam facile in deſuetudinem abiiſſet publicus regularum Codex apoſtolica auctoritate vulgatus confirmatuſque, & ſua quodammodo antiquitate conſecratus? Nonne id potius indicium eſt manifeſtum, nullum publicum Codicem Romæ vulgatum atque receptum?

Præfatio Queſnellum non juvat.

II. Secundum Queſnelli argumentum, quo contendit Codicis *præfationem declarare ad uſum Eccleſiæ Romanæ ipſum eſſe concinnatum*, plane mirificum eſt. In verbis enim, quæ ex ipſa præfatione recitat, nihil de Romano Codice indicatur. Sola autem mentio Romanæ Eccleſiæ, quæ Nicænam fidem *complectitur & veneratur*, Nicænaſque regulas fidei, ſeu Nicæno Symbolo ſubnexas *ſuſcipiens confirmavit*, & alia ejuſdem generis, nonne etiam a non Romano, collectore eoque privato ſcribi potuerunt, ut ne exinde publicus Codex Romanus colligi queat? Quid quod ea verba cum legantur in Gelaſii decreto de ſcriptis apocryphis, nihil aliud innuunt, niſi collectorem in condenda præfatione, Gelaſii verba exſcripſiſſe, ſicut in reliquo ejuſdem præfationis textu longum fragmentum non dubitavit excerpere ex hiſtoria Rufini? Num Romanæ dignitatis fuit publici Codicis præfationem aliorum verbis compingere? Cum vero ea præfatio de Nicæna Synodo tantum loquatur, & ad Nicænam fidem ac regulas referantur verba a Queſnello deſcripta, quemadmodum & apud Gelaſium, unde ſumpta fuerunt, eodem referuntur; ſi a collectore ea præfatio huic codici præmiſſa fuit, cum Nicænos canones in Codicem retulit; ipſi Nicæni canones hujus collectionis primi poſt decretum Gelaſii in codicem relati dicendi eſſent, ut ne prima hujus ætas, quam Queſnellus comminiſcitur, ſolos Nicænos canones cum Sardicenſibus præferens ad Innocentium I. pertineat.

Neque decretum Gelaſii.

III. Tertia probatio ex citato Gelaſii decreto accerſita paucis expungitur. Nulla enim ratione Queſnellus præſumit, quod nondum probavit, Gelaſium ex præfatione codicis integras periodos exſcripſiſſe, & non potius præfationis & collectionis auctorem exſcripſiſſe ex decreto Gelaſii. Hic quidem Pontifex tot celebrium & luculentiſſimarum conſtitutionum auctor non ita erat in ſcribendo difficilis, ut alienis verbis ſententiiſque indigeret, eaque ſolemni tractatui inſerta proprio nomine edere non vereretur. Præfationis autem ignoto ſcriptori ſicut pudori non fuit ex Rufino plura totidem verbis tranſcribere; ita nec ipſum puduit alia quædam excerpere ex Gelaſiano decreto.

Neque canon a Paſchaſino recitatus in Chalcedonenſi.

IV. Quartum argumentum ſumtum ex ſexto Nicæno canone, qui a Paſchaſino Apoſtolicæ Sedis Legato eadem lectione recitatus eſt in Concilio Chalcedonenſi actione XVI. qua deſcribitur in noſtra collectione, pluribus capitibus nutat. Primo enim ſi idem canon eadem lectione inſertus inveniatur in aliis collectionibus Latinis, quæ proculdubio Romanæ Eccleſiæ codices non fuere, non ne tota hæc argumentatio corruet? At hujus generis ſunt collectiones, quæ continentur in MS. Foſſatenſi, in alio Claudii Hardy, in Pithœano, in Vaticano Reginæ 1997. & in aliis codicibus, qui etſi ad Romanam Eccleſiam non pertinuerint, eumdem tamen canonem cum Paſchaſini lectione præferunt. Secundo canonis numerus, qui a Paſchaſino ſextus dicitur, ſumi non potuit ex noſtro codice, in quo decimus cenſetur. Potius ab eo recitatus dicendus eſſet ex MS. Hardyenſi vel Foſſatenſi, in quibus non tam verba, quam numerus cum Paſchaſino conſentit: & ſiquidem hi codices non idcirco Romanæ Eccleſiæ dici queunt, multo minus Romanus credi poteſt noſter codex, qui etſi in ejus canonis verbis cum Paſchaſino concordat, in numero tamen diſcrepat. Conjecturæ, quas affert Queſnellus ut hanc rationem eludat, meræ divinationes ſunt, quæ locum habere nequeunt, niſi antea certe conſtitutum ſit, Paſchaſinum e noſtro codice canonem recitaſſe. Tertio neque certum eſt, Paſchaſinum e Romano exemplo eum canonem legiſſe, nec certum item eſt exemplaria Romana Nicæni Concilii eamdem lectionem ac verſionem exhibuiſſe, quam Paſchaſinus adhibuit, uti obſervavimus in Tractatu de Collectionibus part. 2. c. 2. §. 1. n. 5. Tandem rebus pluribus manifeſtum feciſſe videmur, auctorem noſtri codicis præ oculis habuiſſe eam Nicænorum canonum verſionem, quæ in MS. Vat. Reginæ 1997. continetur; ac ex ea canonem, de quo agimus, totidem verbis & eodem numero deſcripſiſſe. Vide notas in cap. 1. noſtræ collectionis. Porro codex Vat. Reginæ certe Romanus non fuit, nec Romanam Nicæni Concilii interpretationem continet, ut in Tractatu loco allegato oſtenſum eſt. Quis ergo ex canone, qui ex verſione non Romana ſumtus eſt, noſtrum Codicem Romanum fuiſſe colligere poterit?

Neque parentheſis inſerta epiſtolæ Innocentii I.

V. Neque fortior eſt quinta Queſnelli probatio ex parentheſi Innocentii epiſtolæ ad Victricium in Romanæ Sedis gratiam, ut putat, inſerta: *Cujus* (Eccleſiæ Romanæ) *in omnibus cauſſis debet reverentia cuſtodiri*. Cum enim hæc parentheſis abſit a codice Dionyſii, & a Sangermanenſi antiquiſſimo exemplo; *facile*, inquit, *quiſque adducetur, ut credat a Codicis Romani auctoribus, additam, jure ſuo ſe uti autumantibus, cum in epiſtola Romani Pontificis aliquid addebant, quod ad ejus illuſtrationem faceret*. Hujus autem conjecturæ, qua Romanos in liberiorum additionum ſuſpicionem vocat, imbecillitas patet ex duobus: tum quia falſum eſt eam parentheſim inveniri in ſinceris noſtræ collectionis exemplaribus, adeo ut ea in uno recentiori & minus exacto codice Oxonienſi poſteriori manu fuerit inſerta; unde ipſam uti alienam ab hac collectione idem Queſnellus in ſua editione expunxit: tum quia eadem legitur in ſex aliis vetuſtis collectionibus, quæ Romanæ non ſunt. Vide not. 18. in cap. 24. noſtræ collectionis, in quo ipſa epiſtola producitur. Adeo igitur hæc parentheſis inepta eſt ad codicem Romanæ Eccleſiæ aſſerendum, ut aliis etiam in codicibus & collectionibus non Romanis reperiatur. Quod ſi hæc parentheſis in exemplaribus vere Romanis exſtitit, uti invenitur in antiquis collectionibus præſertim Italicis, quas in memorata adnotatione indicavimus; cum ſincera noſtræ collectionis exempla illam ignorent, hæc collectio Romanum codicem non continere ex hoc ipſo defectu pernoſcitur.

Neque omiſſio canonis 28. Chalcedonenſis.

VI. Canon vigeſimus octavus Chalcedonenſis Concilii, quo de Sedis Conſtantinopolitanæ prærogativa ſtatutum fuit, deeſt non minus in noſtra collectione, quam in Dionyſiana, Priſca, Iſidoriana, & aliis, ſicut etiam in Græco ipſorum canonum textu non invenitur. Ad aliam enim actionem pertinet, ex qua quidam poſteriores Græci illum excerpentes, ceteris canonibus diverſa actione editis eumdem addiderunt; ſicut duo alii canones ex aliis ejuſdem Concilii actionibus ab iiſdem Græcis excerpti, canonibus adjecti fuere. Quis ergo hinc noſtram collectionem Romanum codicem inferat, cum id tot aliis collectionibus non Romanis commune ſit?

Neque unio canonum Nicænorum & Sardicenſium.

VII. Etſi Eccleſia Romana Nicænos & Sardicenſes canones ſimul junctos, ac Nicænorum nomine inſcriptos haberet; non tamen ſoli ejus codices hanc conjunctionem & formam præferebant. Vide in hanc rem Tractatum de Collectionibus part. 2. c. 1. ubi alios quamplures aliarum collectionum codices recenſuimus; ac exinde tota ſeptimi argumenti vis pro aſſerendo Romano codice a Queſnello fuſius propoſita plane evaneſcet.

Neque ſitus canonum Synodorum Antiochenæ & Conſtantinopolitanæ.

VIII. Ex Antiochenis & Conſtantinopolitanis canonibus, quos Queſnellus fatetur a Romanæ Eccleſia uſque ad S. Gregorii pontificatum fuiſſe rejectos, mirificum plane argumentum elicuit pro adſtruendo codice ejuſdem Eccleſiæ eo nomine, quia cum illi ad calcem, ut opinatur, codicis jaceant, poſt diuturnum tempus ſuperadditi fuerint: *quod*, inquit, *in ullo alio codice non deprehenditur*. In aliis ſcilicet collectionibus ſuo loco inſerti, non autem in calce ſuperadditi inveniuntur. Verum hoc quoque argumentum ea gratuita hypotheſi innititur, de qua capite antecedenti ſatis dictum eſt, nimirum hunc codicem non totum ſimul compactum, ſed per partes aliquot ſubinde additamenta recepiſſe. Deinde falſum eſt Antiochenos & Conſtantinopolitanos canones in fine codicis eſſe deſcriptos, cum referantur cap. 59. & 61. codex autem procedat uſque ad caput 98. Num omnes etiam S. Leonis epiſtolæ aliquanto poſt Conſtantinopolitanos canones deſcriptæ, quas ad noſtram collectionem ſpectare ex pluribus ac præſtantioribus exemplaribus vidimus, a Romano codice excluſæ, & poſt Gregorium Magnum adjectæ dici queunt? Vera hujus ordinis, ſeu potius hujus confuſionis ratio in auctorem collectionis referenda eſt, qui nunc hæc, nunc illa, prout libuit, vel in manus ejus venerunt, codici inſeruit. Ceterum ſicut iidem canones licet a Romana Eccleſia non recepti, erant in collectione Dionyſii, ac in aliis antiquis; ita potuerunt referri etiam in noſtra, dummodo nec illa Dionyſii, nec aliæ antiquus & publicus Romanæ Eccleſiæ codex judicentur. S. Gregorii teſtimonia, quæ in Tractatu retulimus, probant Conſtantinopolitanos canones fuiſſe in codicibus canonum. Cum autem negat eos a Romana Eccleſia receptos, eoſdem codices non fuiſſe publica auctoritate probatos ſignificat.

Confer not. 1. in cap. 67. noſtræ collectionis.

Neque emendatio canonis 10. Ancyrani.

IX. Quod porro num. 10. reponit Queſnellus de nonnullis Conciliorum topicorum canonibus ad Romanam, ſeu Occidentalem diſciplinam accommodatis, Ancyranum canonem X. in noſtra autem collectione XI. reſpicit, in quo cum Diaconis, qui in ordinatione proteſtati ſunt ſe non poſſe continere, & nihilominus fuerunt ordinati, ſi poſtea uxores duxerint, concedatur ut maneant in miniſterio; in noſtra collectione emendatum fuit *maneant in Clero tantum, & a miniſterio abjiciantur*. Ne quid vero ex hac emendatione arguatur pro conſtituendo publico Eccleſiæ Romanæ codice, illud potiſſimum evincit, quod idem canon æque emendatus invenitur in celebri collectione Corbejenſi laudata a P. Couſtantio; cum tamen hæc nec Romanæ Eccleſiæ fuerit, nec publicus codex. Sic enim ibidem legitur teſte eodem Couſtantio in præfatione ad tom. I. Epiſt. Rom. Pontif. num 67. *Diaconi quicumque ordinantur, ſi in ipſa* (ordinatione) *proteſtati ſunt dicentes, ſe* (velle) *habere uxores, neque poſſe ſe continere, hi poſtea ſi ad nuptias convenerint, maneant in Clero tantum*: quibus verbis in noſtra collectione additur, majoris utique explicationis gratia, *& abjiciantur a miniſterio*. Idem Queſnellus in notis ad canones Gangrenſes canonem hujus Synodi quartum ingerit, in quo decretum fuit: *Si quis diſcernit Presbyterum conjugatum, tanquam occaſione nuptiarum quod offerre non debeat, & ab ejus oblatione ideo ſe abſtinet anathema ſit*. Hunc autem canonem in noſtra collectione idcirco omiſſum pronuntiat, quia Romana Eccleſia non recepit, ne forte idem canon de Presbytero non tam conjugato, quam conjugii juribus utente intellectus incautos deciperet. At hac eadem ratione delenda etiam fuerant in Synodica ejuſdem Concilii illa verba, quibus damnantur contendentes, *Presbyteros, qui matrimonia contraxerunt, ſperni debere, nec ſacramenta, quæ ab eis conficiuntur, attingi*. Si autem hæc verba, ad quæ canon quartus refertur, expuncta non fuere; idem canon non memorata de cauſſa, ſed collectoris incuria ac ſaltu omiſſus agnoſcitur. Porro ab Eccleſiæ Romanæ conſuetudine alienum fuit canonum verba mutare, vel omittere: unde in collectione Dionyſiana, quam poſtea Hadrianus Papa I. Carolo Magno dedit, nihil neque in Ancyranis canonibus, neque in Gangrenſibus emendatum, vel omiſſum fuit: quod feciſſet profecto, ſi in veteri Romanæ Eccleſiæ codice unum canonem in Ancyranis correctum, alium in Gangrenſibus expunctum reperiſſet.

Neque Martinus Bracarenſis.

X. Neque minus arbitraria ſunt quæ Queſnellus ſubdit de Martino Bracarenſi, ac ſi in Ancyrano canone ad Occidentalem diſciplinam revocando codicem canonum Romanæ Eccleſiæ ſequutus fuerit. Neque enim ipſe, qui licet Pannonius, in Oriente tamen aliquamdiu verſatus Græcam linguam didicerat, in ſua compilatione adornanda Græcorum canonum latinos, ſed Græcos codices conſuluit. Id ſatis colligitur ex ipſius epiſtola ad Epiſcopum & Concilium Lucenſe. Etenim poſt memoratum Græcum originale eorumdem canonum, abſque ipſius diligenti collatione præſtare non potuiſſet, quod ſubjicit, nimirum ut *ea, quæ per translatores obſcurius dicta ſunt, & ea quæ per ſcriptores ſunt immutata, ſimplicius & emendatius reſtaurarem*. Hinc ejus verba in Græcis, quos exhibuit, canonibus cum nulla verſione conveniunt, nec cum Iſidoriana, quæ maxime in Hiſpania vigebat. Solum cum non integram eorumdem canonum interpretationem ſibi propoſuiſſet, ſed ut ſelecta quædam capita, quæ magis expedire credidit, novo ordine brevius ac facilius proferret in uſum Eccleſiarum Hiſpaniæ, Ancyranum canonem earumdem Eccleſiarum diſciplinæ accommodandum putavit. In quo etiamſi fortaſſis aliquod noſtræ collectionis exemplum habuiſſet ante oculos; non tamen exinde ſequeretur hunc fuiſſe codicem Romanæ Eccleſiæ: aliquod enim hujus Gallicanæ, ut vidimus, collectionis exemplar ex Galliis, ubi ejuſmodi codices adhuc abundant, in Hiſpanias transferri, ac in Martini Bracarenſis manus potuit pervenire.

Capitula de gratia Queſnello potius adverſantur.

XI. In Capitulis de gratia & libero arbitrio, quos Queſnellus Leoni noſtro perperam attribuiſſe probavimus tomo II. in Obſervationibus ad Diſſertationem ejus tertiam, non ſolum laudantur tria decreta Synodi Africanæ anni 418. verum etiam auctoritates ex epiſtolis Romanorum Pontificum contra Pelagianos. Hæc porro cum Queſnellus ab auctore eorumdem Capitulorum excerpta putet ex codice canonum Romanæ Eccleſiæ, in quo tum memorata decreta Africana, tum indicatæ Romanorum epiſtolæ continerentur; animadvertens ejuſmodi documenta nec in Juſtelliano, nec in ullo alio codice canonum inveniri, ſicut in noſtro, hunc Romanæ Eccleſiæ codicem fuiſſe exinde demonſtrari arbitratur. Hæc, ni fallimur, vis eſt ejus argumenti, quod a Queſnello non ita clare proponitur num. 11. Cum vero ea documenta ob celebritatem cauſſæ Pelagianæ vulgatiſſima eſſent; nihil cogit, ut teſtimonia, quæ auctor Capitulorum adhibuit, e codice publico; & non potius e vulgatis exemplaribus excerpta credantur. Dein ſi etiam ex canonum codice ſumpta dicenda eſſent, cum in noſtro non legantur duæ epiſtolæ, altera Zoſimi generalis ad totius orbis Epiſcopos, altera Africanorum ad eumdem Pontificem, ex quibus aliquot auctoritates iiſdem Capitulis fuerunt inſertæ; alius potius a noſtro fuiſſet illi codex canonum, ex quo auctor Capitulorum profecit. Præterea dum hic au-

auctor Carthaginiensis Synodi canones recitat, tertium, quartum, & quintum capitulum vocat, quae in nostro codice sunt canon quartus, quintus, & sextus. Hæc ergo diversa numerorum notatio codicem a nostro diversum eidem auctori ut fuisse confirmat.

XII. Duodecimum argumentum, in quo Quesnelli contradictionem deteximus not. 21. ad caput 4. adeo infirmum est, ut confutatione non egeat. Aliæ collectiones Dionysio antiquiores desinunt in Gelasio: nec propterea codices Romanæ Ecclesiæ habentur.

Gelasii locus explicatur.

XIII. Quod tandem affertur ex tractatu ipsius Gelasii, ubi sedium ordo *secundum antiqua statuta majorum* esse traditur, *primæ* autem *beatissimæ Petri Sedi trecentorum decem & octo Patrum invicto & singulari judicio vetustissimus judicatus est honor*, pro nostro codice nihil concludit. Ordo enim præcipuarum sedium satis constitutus fuit in Nicæna Synodo, cum earum prærogativæ ex veteri consuetudine confirmatæ fuerunt can. 6. unde hunc canonem laudavit S. Leo, cum Chalcedonensem constitutionem, qua Constantinopolitano Episcopo secundus locus tribuebatur, idcirco noluit approbare, quia Nicæno decreto adversabatur. Quid ergo præfatio nostri codicis a Quesnello obtruditur, ac si Gelasius laudatis verbis respexerit eum ordinem sedium, qui in ipsa præfertur? cum præsertim hæc præfationis particula ex alio Gelasii documento exscripta fuerit, uti vidimus num. 5. Quod porro de primæ Sedis honore a Nicænis Patribus constitutum dicitur; etsi forte referatur ad eam versionem, quæ a nostræ collectionis auctore recepta fuit, ubi eidem Sedi primatus expresse asseritur; non tamen sequitur eamdem collectionem adhibitam fuisse a Gelasio, cum eadem versio in aliis collectionibus & codicibus contineatur. Vide cap. 1. n. 4. Quid si eamdem sententiam potuit Gelasius colligere ex alia versione canonum Nicænorum, ex. gr. ex prisca, in qua Romanæ Sedis primatus canone sexto palam adstruitur his verbis: *Antiqui moris est ut urbis Romæ Episcopus habeat principatum*? Illa tandem ejusdem Tractatus Gelasiani, in quibus Romanæ Sedi ea *antiqua & vetusta reverentia* tribuitur, *per quam omnium Sacerdotum dignitas semper est roborata atque firmata*, Sardicensem utique canonem videntur respicere, in quo statutum fuit ut in Episcoporum causis secundi judicii decernendi cura Romano Episcopo ob S. Petri reverentiam deferretur. At Sardicenses canones etiam cum Nicænis conjuncti, ac Nicænorum titulo inscripti non in sola Quesnelliana collectione, sed in aliis multis reperiebantur, ut nihil exinde pro ea collectione convinci queat. Cetera, quæ in præmissa Dissertatione aliquam animadversionem huc pertinentem merentur, in subjectis adnotationibus expensa reperies. Cum ergo nihil probent quæcumque pro asserendo Romano Codice Quesnellus congessit; e contra vero multum convincant, quæ nos pro eodem abjudicando superiori capite attulimus; ad revincendam, ac extrudendam prorsus ejus sententiam nihil amplius desiderabitur.

SUM-

SUMMA CAPITUM DISSERTATIONIS I.

PASCHASII QUESNELLI

CUM BALLERINIANIS ADNOTATIONIBUS ET OBSERVATIONIBUS CRITICIS IN EANDEM.

QUESNELLI *Dissertatio I. de Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ, omnium, qui hucusque prodierunt, antiquissimo, nunc primum in lucem edito.* 287

CAP. I. *Romanam Ecclesiam suum olim Codicem habuisse ante Dionysii Exigui Abbatis collectionem; nec eum hucusque emersisse e tenebris.* ibid.

CAP. II. *Priscum illum Codicem eum ipsum esse quem jam publici juris facimus. Unde, & a quo acceptus Codex: quibus constet partibus: quo ordine digestus: quibus per varias ætates incrementis auctus credatur.* 288

CAP. III. *De sinceritate Codicis inquiritur, pluribusque asseritur argumentis.* 293

CAP. IV. *Eum codicem proprium fuisse Romanæ Ecclesiæ.* 295

CAP. V. *Objectiones adversus codicis sinceritatem expenduntur: ac primum, quæ ex vigesimi canonis Nicæni omissione repeti potest.* 299

CAP. VI. *Satisfit aliis argumentis, quibus vel Codicis sinceritas, vel ejusdem usus apud Ecclesiam Romanam peti potest.* 302

Additio ad Dissertationem I. de Codice Ecclesiæ Romanæ: qua Hipponensis Concilii Breviarium, ejusque sinceritas asseruntur adversus Emmanuelem Schelstratium. 305

EDITORUM Observationes in Dissertationem I. Quesnelli de Codice Canonum Ecclesiasticorum, & Constitutorum S. Sedis Apostolicæ, quam ille perperam Romanæ Ecclesiæ attribuit. 311

CAP. I. *Probatur Codicem a Quesnello editum non fuisse Romanæ Ecclesiæ. Fuit collectio privato studio condita in Galliis.* ibid.

CAP. II. *Refelluntur argumenta pro asserendo Romano Codice a Quesnello allata capite quarto.* 315

VI.

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIO II.

DE VARIIS FIDEI LIBELLIS IN ANTIQUO ROMANÆ ECCLESIÆ CODICE CONTENTIS.

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO II.
DE VARIIS FIDEI LIBELLIS
IN ANTIQUO ROMANÆ ECCLESIÆ
CODICE CONTENTIS.

Ubi ex occasione de auctore libelli fidei, qui vulgo dicitur Symbolum sancti Athanasii, conjecturæ in medium adducuntur.

MUlta sunt, quæ antiqui Codicis Romani editionem catholicæ Ecclesiæ utilem commodamque reddant: nec hujus utilitatis pars hæc minima est, quod plures habeat libellos fidei vel ante numquam in lucem editos, vel editis longe emendatiores. Sed istud gloriæ in primis Ecclesiæ Romanæ cedit, quod in hujus codicem libelli plures olim conjecti, contra Apostolicæ Sedis æmulos adversariosque perspicue docent, ad primariam illam Cathedram velut ad totius communionis catholicæ centrum semper confluxisse catholicos omnes; & si quid uspiam concertationis in Ecclesia nasceretur de aliquibus fidei capitibus, Romanum Pontificem jure merito ab iis rationem suæ fidei popoposcisse, qui in publicam erroris admissi suspicionem venerant; si modo communionis apostolicæ participes esse vellent.

I. Symbolum Apostolorum.

Ac primum quidem mirabitur aliquis nullum in eo Romanæ Ecclesiæ Codice locum esse datum *Symbolo Apostolorum, quod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit & servat*: nec ullam ejusdem in illo memoriam haberi, nisi in istis sancti Ambrosii verbis, quæ in ejus epistola ad Siricium Papam leguntur in capitulo 31. Codicis. Caussam puto eam esse, quam Rufinus idem Symbolum explicans suggerit, scribens: *Idcirco non scribi chartulis atque membranis, sed retineri cordibus, tradiderunt: ut certum esset neminem hæc ex lectione, quæ interdum pervenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse.* Eadem ferme Petrus Chrysologus serm. 62. Symbolum expendens: *Symbolum fidei*, inquit, *sola fide firmatur: non litteræ, sed spiritui creditur; & mandatur cordi, non chartæ: quia divinum creditum humana non indiget cautione.*

S. Ambros. Ep. ad Siricium PP.

Rufinus Comment. in Symbolum.

Ne tamen intactum prætermittamus apostolicum istud Symbolum, quæ variis de eodem locis sparsa habentur apud Leonem, huc sub uno conspectu collecta conjiciemus.

Observo igitur primo loco, septies ad minus de eo mentionem factam a sancto Leone, tomi primi pag. 81. 176. 238. 273. 803. 857. 858. 1137. 1242.

2. Vocari ab eo *Regulam Catholici & Apostolici Symboli*: Serm. 23. (nunc 24.) seu de Nativit. Dom. 4. cap. 6.

3. Appellatur absolute *Symbolum* Serm. 45. (nunc 46.) seu 8. de Quadrag. cap. 3. *Hoc fixum habete in animo, quod dicitis in Symbolo.*

4. Regula fidei dicitur per auctoritatem apostolicæ institutionis accepta: Serm. 60. (nunc 62.) seu de passione XI. cap. 2. *Hac*, inquit, *fidei regula, quam in ipso exordio Symboli per auctoritatem apostolicæ institutionis accepimus.*

5. Expressius asserit idem Symbolum a sanctis Apostolis esse institutum Serm. 93. (nunc 96.) seu Tractatu contra Eutychen in Basilica Anastasiæ, cap. 1. *Dominicæ*, inquit, *Incarnationis negatores, & instituto a sanctis Apostolis Symbolo repugnantes.*

6. Brevem & perfectam confessionem, duodecim Apostolorum totidem signatam sententiis, ita ep. 27. (nunc 31.) ad Pulcheriam cap. 4. *Siquidem*, inquit, *ipsa catholici Symboli brevis & perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa sit munitione cælesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. Cujus Symboli plenitudinem, si Eutyches puro & simplici voluisset corde concipere &c.*

7. Vocatur Symbolum salutare & confessio, in epistola 97. (nunc. 124.) ad Monachos Palæstinos, cap. 8. *Obliti*, inquit, *salutaris Symboli & confessionis, quam pronuntiantes coram multis testibus sacramentum baptismi suscepistis.*

8. Eutychi exprobrat in ep. 24. (nunc 28.) ad Flavianum, cap. 1. quod *ne ipsius quidem Symboli initia comprehendit: & quod per totum mundum omnium regenerandorum voce depromitur, istius adhuc senis corde non capitur.* Et cap. 2. *Illam saltem communem & indiscretam confessionem sollicite recepisset auditu: qua fidelium universitas profitetur, credere se in Deum Patrem omnipotentem, & in JESUM CHRISTUM filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto & Maria Virgine. Quibus tribus sententiis omnium fere hæreticorum machinæ destruuntur.*

9. Ex descriptis S. Leonis verbis ad Monachos Palæstinos, ad Flavianum Constantinopolitanum, ad Pulcheriam Augustam, & ad Ægyptios in Serm. 93. (nunc 96.) manifestum est in ea fuisse Pontificem sententia, omnes quotquot erant per orbem universum Ecclesias eodem, quo utebatur Romana, Symbolo Apostolico pariter usas esse in traditione Symboli ante baptismum: de quo vide doctissimum Vossium in Differt. 1. de tribus Symbolis, Thesi 30. qui contrariam amplexus est opinionem: nec enim de his plura dicere animus est. Ad libellos igitur fidei, quos habet Codex, transimus.

II. Nicænum Symbolum.

Primus est, *Expositio fidei Nicænæ*, quæ (1) in primo capitulo habetur. Est ex eadem omnino ver-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Non solum in primo, sed etiam in secundo capitulo exhibetur hæc expositio fidei Breviario canonum Hipponensium inserta, quam a Quesnello hoc secundo capite omissam, ex MSS. exemplaribus hujus collectionis restituimus. Quæ autem legitur capite primo, non est omnino eadem, ac in prisca versione, ut conferenti patebit. Quæ vero in Breviario profertur, & apud Dionysium in Synodo Carthagi-

versione, ac ea quæ legitur in prisca illa Justelli canonum editione Latina, quam Dionysianæ attexuit: diversa est autem ab altera, quæ a S. Leone inserta est suæ ad Leonem Augustum Epistolæ 134. (nunc 165.) cap. 3. & huic Leoninæ concinit *Professio fidei Nicæni Concilii*, quæ habetur in Codice Canonum Africano Græco-Latino, quem Justellus edidit.

III. Constant. Symbolum. Secundum locum habet Constantinopolitanum Symbolum quod describitur in capitulo 25. inter Acta Concilii Chalcedonensis: cui subjungitur expositio dominicæ incarnationis, ex versione magnam partem nondum ante edita, quam Chalcedonenses Patres condiderunt. De illo Constantinopolitano Symbolo abunde Joannes Vossius in Dissertatione tertia de Symbolis.

IV. Libellus contra Pelagianos. (1) Libellum fidei non temere appellaveris scriptum illud, quod habetur capitulo 18. Codicis, continetque duodecim capitula, quæ damnare compulsus est Pelagius, & oppositos totidem catholicæ doctrinæ articulos, quos amplecti se professus est, ut suum imminenti anathemati caput subtraheret. Antonius Augustinus in Epitome juris veteris lib. 11. tit. 40. cap. 27. ut Pelagii dogma describeret, iisdem capitulis in compendium missis utitur, eaque refert tamquam ex Concilio Carthaginiensi aliquo, quod post Epistolam S. Leonis 72. in veteri editione (Merliniana scilicet Isidori) excusum fuisse testatur; an ex conjectura tantum excerptum illud tribuat Carthaginiensi Synodo, an vero ita inscriptum alibi repererit, non apparet. Sed aliquid istiusmodi jam pridem auguratus sum, cum ea capitula legere mihi contigit in MSS. Grimanico, Victorino, Cistercienst, & in utraque editione Merliniana Conciliorum Isidori Mercatoris anni 1525. & 1535. una cum epistola Aurelii Carthaginiensis Episcopi ad Episcopos Bizacenæ & Arzugitanæ Provinciarum. Cum enim hæc epistola dictis capitulis juncta illic reperiatur, proculdubio ad idem negotium pertinere necesse pene est existimare. (2) Porro epistola illa Aurelii hac occasione scripta est. Postquam sententia Zosimi adversus Pelagianos Romæ lata fuisset, & illinc ad Africanos Episcopos transmissa a Romano Pontifice opera Leonis nostri tunc Acolythi, plurimi etiam episcopali honore fulgentes tam decretis Sedis Apostolicæ, quam Concilio Carthaginiensi adhuc reluctari, damnatumque dogma secretis disputationibus asserere non veriti sunt. Qua de re monitus Honorius Imperator statim ad Aurelium rescriptum misit notatum Monaxii & Plintæ Consulatu, hoc est an. 419. quo quidem omnes Episcopi ad subscribendum damnationi Pelagianorum cogerentur, nisi Episcopatu dejici, expelli civitatibus, & communione privari vellent. Quo accepto Aurelius scripsit Episcopis Provinciarum Bizacenæ & Arzugitanæ, misitque pariter Imperatoris edictum, cujus lectione intelligerent, quemadmodum unusquisque eorum subscribere deberet hæreticorum damnationi, sive quorum synodalibus gestis Carthag. Concilii anni præcedentis subscriptio jam tenebatur, sive qui non potuerant eidem plenario totius Africæ interesse Concilio. Unde conjicimus hanc subscribendam formulam propositam ab Aurelio fuisse, quæ olim oblata fuerat Pelagio in Concilio Diospolitano, & duodecim articulis continetur huic epistolæ subjectis. Quod Augustino auctore factum fuisse facile credet, qui meminerit hanc subscriptionem quasi appendicem fuisse ac supplementum Carthaginiensis *Concilii*, *cui dux* Aurelius, *ingeniumque* Augustinus *erat*, ut de eo loquitur Prosper; totamque illius negotii molem Augustino incubuisse; qua de causa imperatorium illud edictum, non ad solum Aurelium destinatum fuit, sed etiam ad Augustinum. Atque ut credam assumtam fuisse hanc formulam, suadet præterea necessitas subscribendi, quæ iis etiam Episcopis imposita est, qui Concilio posteriori Carthaginiensi interfuerant. Iterata enim subscriptio otiosa videretur, si iisdem capitulis, quibus jam eorum plerique in Synodo subscripserant, iterum subscribere cogerentur. Ex his colliges quam ob causam in illis codicibus S. Leonis, quos vidit Antonius Augustinus, capitula illa Carthaginiensi Concilio tribuuntur; quia scilicet subscribenda proposita sunt ad corrigendam pervicaciam eorum præsertim Episcoporum, qui illi Synodo restiterant: quia missa ad eosdem Episcopos, qui Synodum constarant, &

EDITORUM ADNOTATIONES.

thaginiensi anni 419., est antiqua versio jam inde a Cæciliani tempore ab Africanis recepta; cum qua cur etiam concinat interpretatio ejusdem symboli recepta a Romanis, uti legitur apud Leonem epist. 165., vide in Tractatu de Collectionibus part. 2. c. 2. §. 1. n. 3.

(1) Capitula Pelagio objecta in Synodo Diospolitana cum totidem oppositis doctrinæ catholicæ capitibus, quæ capite 18. nostri Codicis exhibentur, non esse libellum fidei ostendimus not. 32. in Dissertationem præcedentem. Pelagius quidem ipsa capitula sibi objecta in laudata Synodo anathematizare compulsus est, ut in epigraphe laudati capitis traditur. At *oppositos totidem catholicæ doctrinæ articulos amplecti se professus* dici nequit. Eos enim articulos Pelagii capitulis Augustinus post Diospolitanam Synodum subjecit, cum ad Paullinum litteras dedit; ac ex Augustino tum ea capitula, tum articuli catholicæ doctrinæ excerpti fuere, quales in nostra collectione inveniuntur. Hinc Antonii Augustini conjectura, qua ea capitula ac oppositos articulos retulisse traditur *tamquam ex Concilio Carthaginiensi aliquo*, evanescit. Certe nullum codicem cum inscriptione Concilii Carthaginiensis invenit. Solam enim editionem Merlinianam allegat, in qua eadem capitula Aurelii epistolæ ad Byzacenos & Arzugitanos subjecta, post epistolam 72. S. Leonis excusa leguntur. Merum diversorum collectorum arbitrium fuit hæc capitula & Aurelii epistolam simul jungere, quia ad eamdem Pelagianorum causam pertinebant.

(2) Tota subsequens narratio somnio similima est. Ea enim profert, quæ non solum nullo fundamento, nulla auctoritate nituntur; verum etiam validis rationibus refutantur. Plurimos Africanos Episcopos Zosimi definitioni & Concilio Carthaginiensi reluctatos fuisse nullum indicium est. Immo omnium Episcoporum Africanorum zelum atque constantiam adversus Pelagianos satis testantur frequentissimæ Synodi, quæ per idem tempus contra illos acerrime dimicarunt. Honorii autem legem non Afrorum, sed Italorum quorumdam Episcoporum causa potissimum editam, in quibus decem & octo Juliano præeunte litteris Zosimi repugnabant, eamque non ad unum Aurelium, sed eodem exemplo ad alios præcipuarum sedium Antistites, ac præsertim ad Bonifacium Romanum Pontificem directam ostendimus in Observationibus ad Dissert. præc. §. X. n. 48. Subscriptio, quam eadem lex, & Aurelius ex mandato ejusdem legis exegit, non memoratis capitulis, sed Tractoriæ Zosimi, quam refractarii Episcopi nolebant subsignare, adjicienda erat. Etenim tum Imperator in lege, tum Aurelius in epistola ad Byzacenos & Arzugitanos exigunt, ut præter errores ipsi hæretici condemnentur. Horum autem hæreticorum, qui expresse damnabantur, in Tractoria, nulla est neque in memoratis capitulis, neque in oppositis articulis mentio. Quod si eos quoque Episcopos, qui in plenaria Synodo Tractoriam Zosimi subscripserant, cum ceteris subscribere jussit Aurelius; non idcirco otiosa credenda est hæc iterata subscriptio. Aurelius enim Imperatori responsurus, ut edicti exequutionem probaret, pervidit omnium subscriptiones ad eumdem trasmitti oportere, tum eorum qui in Concilio sederant, tum eorum qui abfuerant. Leonem porro, qui ante medium annum 418. in Africam a Zosimo directus fuerat, ut Tractoriam efferret, ibidem immoratum suspicari etiam post Zosimi mortem usque ad Kalendas Augusti anni sequentis, cum Aurelius post acceptam Honorii legem ad Episcopos Africanos scripsit, tam est incredibile quam quod maxime.

& ejuſdem, ut diximus, portio quædam ac complementum fuere. Inventa ſunt autem tam epiſtola Aurelii, quam articuli eidem ſubjecti inter S. Leonis ſcrinia; unde factum eſt ut ejuſdem operibus inſererentur: quia cum in Africa, quo anno ſuperiori jam mediam partem elapſo profectus erat damnationem Pelagianorum perlaturus, forte adhuc tunc temporis moraretur, quando ad Aurelium pervenit Imperatoris edictum, & Aurelii ad Epiſcopos Africanos ſcripta directa ſunt, cum capitulis ſubſcribendis, eorumdem exemplar ſecum Romam detulit, de totius negotii illius tam operoſi fine ac ſucceſſu ex ipſorum Auctorum inſpectione certiorem facturus ſummum Pontificem. Quibus capitulis & ipſe, ſummus poſtmodum Pontifex factus, uti potuit ad extinguendos compeſcendoſque Pelagianorum motus per ea tempora reviviſcentes.

Venit enim in mentem propoſitam fuiſſe a ſancto Leone (1) hanc fidei formulam, cui ſubſcriberent Pelagiani communionem Eccleſiæ recepturi, ſive ea occaſione, de qua epiſt. 6. (nunc 1.) ad Aquilejenſem Epiſc. ſive alia, aſſumptamque eo conſilio fuiſſe ab illo partem epiſtolæ 106. S. Auguſtini ad Paullinum. Hæc a S. Leone fuiſſe propoſita, ut ſuſpicer facit, quod illa inter epiſtolas ſancti hujus Pontificis edita habentur in collectione Merliniana Conciliorum ſeu Iſidori Mercatoris Pariſiis an. 1524. & 1535. typis excuſa, & in MSS. codd. epiſtolarum ejuſdem, Victorino, Ciſtercienſi, & noſtro Grimanico, qui poſtremus cum ſatis accurate ſervet ordinem temporis, quo unaquæque epiſtola ſcripta eſt, hoc lemma deſcriptum habet ſtatim poſt epiſtolam ad Dioſcorum vel hoc ipſo anno 444. vel ſequenti ſcriptam, quæque prima eſt in hoc MS. cod. Et licet compendioſior videatur iſte libellus, quam ut callidiſſimorum hæreticorum confeſſioni ſufficeret propter poſteriores Pelagii & Juliani errores recentioribus libris expreſſos; potuit tamen S. Leo exiſtimare magis illum aſſumendum eſſe, quam novum condendum 1. propter S. Auguſtini auctoritatem, a quo excerptus erat. 2. Quia Pelagianorum anteſignano propoſitus olim fuerat a Patribus Dioſpolitanis, quos minime omnium infenſos habuerat Pelagius: & poſtea Epiſcopis Africanis ab Aurelio juſſu Imperatoris miſſa, ut mox dicemus. 3. Quia Romano Canonum Codici inſertus habebatur inter cetera monumenta, quæ ſibi propria fecerat Sedes Apoſtolica. Eſt enim in capitulo 18. cum eodem titulo, ſequiturque epiſtolam Aurelii Carthaginienſis ad Africanos Epiſcopos Provinciarum Bizacenæ & Arzugitanæ; qua ad certam formulam adverſus Pelagianos ſubſcribendam eos compellat ſuo, Imperatoriſque nomine. 4. Præcipua catholici dogmatis capita libello continentur: quibus ſi ſemel acquieſcerent Pelagiani, aliis capitibus, quæ ex illis fluebant, non ægre erant aſſenſuri. Quod & Auguſtinus ipſe indicat in lib. de Hæreſibus ad Quodvultdeum cap. 88. Pelagianorum hæreſim iiſdem fere capitibus damnatis a Pelagio coram Synodo Dioſpolitana, circumſcribit; hæc ſtatim ſubdens: *Objiciuntur eis*, inquit, *& alia nonnulla; ſed iſta ſunt maxime, ex quibus intelliguntur etiam illa vel cuncta vel fere cuncta pendere.*

Hæc capitula excuſa reperies primum quidem apud S. Auguſtinum epiſt. 106. ad Paullinum: tum a Margarino de la Bigne in utraque editione Conciliorum Iſidori poſt epiſtolam Aurelii, quæ inter Leoninas 72. ibi numeratur. Hæc etiam Gabriel Vaſquez ſub Synodi Palæſtinæ nomine & pro genuinis iſtius Concilii Actis edidit ad calcem tomi 2. in 2. 2. S. Thomæ, ex MS. cod. Antonii Aquinatis. Eadem ſuis Annalibus inſeruit Em. Card. Baronius ad annum 417. num. 21. ex MS. cod. collectionis Creſconianæ. Jacobus Sirmondus S. J. eadem quaſi novum opuſculum ex MSS. codd. edi curavit inter alia veterum auctorum opuſcula anno 1630. Denique in Codice noſtro Romano jacet poſt eamdem Aurelii epiſtolam cap. 18.

V. Libellus fidei contra Arrianos.

Quartum libellum habes in capitulo 37. ita inſcribitur: *Expoſitio fidei catholicæ contra hæreſim Arrianam.* Quis porro hujus Confeſſionis auctor ſit, prorſus ignoro. Suſpicor eſſe alicujus Luciferiani, tum quia hujus communionis homines hæreſim Arrianam pugnaciſſime ſemper infectati ſunt: tum quod, dum plurali numero effertur libellus: *Nos confitemur* &c. indicare videtur editum illum eſſe ab hominibus aliquo peculiaris communionis nexu conjunctis, nec tamen a catholica fide extorribus: quales erant tunc temporis Luciferiani. Tertio videntur in ea Confeſſione notari illi e catholicis, qui tres hypoſtaſes dicebant: *Tres Deos dicit*, inquit, *qui Divinitatem ſeparat Trinitatis:* quod pariter urget Fauſtinus in ſua (quæ ſequitur) Confeſſione, adverſus trium Hypoſtaſeon aſſertores: *Conſequens eſt enim*, inquit, *ut tres Deos confiteantur, qui tres ſubſtantias confitentur.* Denique ſuſpicionem auget, quod iſtam fidei expoſitionem aliæ duæ excipiant, quarum prima, quæ capitulo 38. habetur, Fauſtino Presbytero inſcribitur, haud dubium quin Luciferiano; altera vero huic proxime ſubjecta creditur a viris eruditis eſſe Gregorii Bœtici eodem Luciferi ſchiſmate infecti. Hunc igitur libellum non ægre darem Marcellino Presbytero, qui una cum Fauſtino preces illas obtulit Theodoſio Imperatori, quæ Jacobi Sirmondi opera in lucem ſunt editæ. Ita a tribus viris omnium Luciferianorum celeberrimis, facile eſt fidei ſuæ libellos ſeu ad Imperatorem, ſeu ad Sedem Apoſtolicam eſſe miſſos, quos deinde (2) in ſuum Codicem Romani conjecerint, inde pro naſcitura olim occaſione depromendos. Eumdem hunc libellum fidei contra Arrianos inveni in MSS. codice Thuaneo 199. cum hoc titulo: *Fides ſancti Ambroſii Epiſcopi.*

VI. Fauſtini libellus fidei.

Sequitur igitur quinto loco ſeu capitulo 38. *Fauſtini Presbyteri fides miſſa Theodoſio Imperatori.* Ac primum quidem Fauſtinus alius non occurrit, qui fuerit auctor hujus libelli, præter Fauſtinum illum Luciferianum Presbyterum; qui cum ad Flaccillam Theodoſii Imperatoris uxorem libros ſeptem ſcripſerit adverſus Arrianos & Macedonianos, & libellum precum cum Marcellino Presbytero, Theodoſio ipſi obtulerit, facile potuit ad eumdem Imperatorem libellum mittere fidei ſuæ teſtem.

De tempore, quo miſſus libellus, hoc unum certum eſt, non ante annum 379. cui aſſignantur Imperii Theodoſiani exordia, miſſum eſſe. Circa

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Cum in capitulis Pelagio objectis, ac totidem oppoſitis Eccleſiæ dogmatibus nulli damnentur hæretici; eadem profecto haberi nequeunt pro illa formula ſeu profeſſione fidei, quam S. Leo ſubſcribendam propoſuit Pelagianis in communionem recipiendis, quos *apertis profeſſionibus* Pelagianæ hæreſis *auctores* condemnare juſſit. Quod porro ea capitula legantur in aliquot Leoninis collectionibus, merum fuit collectorum arbitrium, cujus ratio reddi non poteſt. Duo exemplaria, Victorinum & Ciſtercienſe, quæ allegantur, ſpectant ad collectionem poſterioris ævi XXIV., eaque capitula poſt Leonis epiſtolas una cum Aurelii litteris additicia eſſe ex noſtris ejuſdem collectionis manuſcriptis perſpeximus. Apud Merlinum deſcribuntur poſt epiſtolam ad Turribium, quæ in MSS. laudatæ collectionis XXIV. ultima recenſetur. In codice autem Grimanico leguntur poſt epiſtolam ad Dioſcorum. Cauſſam inquirere, quæ Leonem attingat, ſupervacaneum eſt. In aliis certe & pluribus & antiquioribus Leonis collectionibus nuſpiam apparent.

(2) Codicem noſtrum, cui hi libelli fuerunt inſerti, non Romanum, ſed in Galliis privato ſtudio digeſtum probavimus in Obſervationibus ad Diſſert. XII. c. 1. Hic vero libellus invenitur etiam in codd. Italicæ collectionis Colbertinæ & Lucenſis. Hinc ſubſequens conjectura de hoc & ſequentibus libellis ad Sedem Apoſtolicam miſſis nullo fundamento innititur.

quæ tempora Eleutheropoli versabatur Faustinus, ut ipse innuit pag. 87. Libelli precum: ubi & a Turbone civitatis hujus Episcopo exagitatum se queritur. Ex quo nata fortasse occasio condendæ confessionis fidei, ejusque mittendæ ad Theodosium, cujus nomine & auctoritate usum esse adversus schismaticos Episcopum, pronum est existimare. Liquet enim ex libello fidei tunc a Faustino scriptam eam esse & missam, cum tamquam errorum Sabellii & Apollinaris sequaces, Faustinus aliique ejusdem cum ipso communionis homines, invidiam patiebantur a Catholicis. Non videtur etiam diu post annum illum 379. scriptus esse libellus iste: tum quia altum de Macedonio silentium, ac de Concilio Constantinopolitano primo, a quo damnatus est an. 381. tum quod alio modo de errore contra Spiritum sanctum non loquatur, quam quo adversus illum hæreticum scripserant Alexandrini Concilii Patres in epistola jamjam laudanda. Quamobrem intra biennium illud missa mihi videtur fidei professio ad Theodosium, qui sub Imperii sui exordiis pulsatus forte adversus schismaticos, potuit rationem ab eis fidei suæ poscere, (1) suggerente forsan Papa Damaso: ad quem propterea illam fidei professionem miserit, scriniis Sedis Apostolicæ postmodum inserendam: unde in Codicem Romanum translata fuit. Confirmatur ex ista libelli inscriptione, quam habet Cod. Thuan. *Item Faustini Presbyteri Confessio veræ fidei, quam præfatis* (forte *a præfatis*) *scribi & trasmitti jussit Theodosius Imperator*.

Sic porro concepta est Faustini fides, ut concinat omnino statutis celeberrimi illius Alexandrini Concilii, quod celebratum est a sanctis Athanasio, Asterio, aliisque ab exilio revocatis post Constantii Imperatoris obitum, quem ad annum 362. vulgo referunt. In eo Concilii Patres studium omne primamque operam posuerunt, ut Episcopos qui se se hæretica communione infecerant, Ecclesiæ sedibusque restituerent, si modo delicti pœnitentes Ecclesiæ misericordiam implorarent. Omnes fere in sententiam Concilii totis studiis convolarunt: unus Lucifer Calaritanus Episcopus neminem illorum, qui cum Arrianis communicaverant, communioni catholicæ sacerdotalibusque muniis reddendum acriter contendit, reprobavitque Concilii Alexandrini decreta, quibus tamen per Diaconum suum subscripserat. Inde & ipse cum suis perniciosum schisma conflavit, communionis nexum dissolvens cum iis, qui lapsis veniam dabant: & consequenter controversia de Hypostasibus, quæ Alexandrinæ Synodi prudentia sopita erat, infauste recruduit. Faustinus igitur inter Luciferi sequaces insignis, cum eam ob caussam exagitaretur, Sabelliique & Apollinaris sectator apud Catholicos passim audiret, quia Concilii Alexandrini decreta, quibus illi damnati erant, respuebat, hanc, opinor, confessionem fidei suæ edidit, in qua si excipias concessam lapsis indulgentiam de qua omnino silet, & trium Hypostasum usum, quem aperte damnat, omnia Concilii Alexandrini capita attingit asseritque.

Ac primo quidem, quia in illa synodica sancti Athanasii epistola, in qua decreta continentur, sancti Patres probantes consilium Synodi Sardicensis statuerunt, *ne quid ultra Nicænum Symbolum de fide scriberetur, & se se contentos esse Nicæna fide declaraverant, ut cui nihil deesset, & in qua integra & solida pietas contineretur: neque edendam esse aliam professionem fidei; ne illa, quæ Nicææ scripta est, suos numeros non habere videretur; neve illis, quibus libido est semper nova statuere, occasio hujusmodi suppeditaretur, ut iterum atque iterum de fide definiant*. Eam, inquam, ob rationem libellum suum ab excusatione orditur, illiusque scribendi necessitatem in adversariorum malevolentiam rejicit. *Sufficiebat*, inquit, *fides conscripta apud Nicæam adversus hæresim Arrianam: sed quia pravo ingenio, quidam sub illius fidei Confessione impia verba miscent, nobis invidiam facientes, quod velut hæresim Sabellii tueamur; paucis* &c.

2. Decernunt Patres Synodi, ut *anathemate inuratur Sabellii* &c. *stoliditas: quod si ita fiat*, inquiunt, *omnis apud omnes suspicio mala delebitur*. Faustinus pariter Sabellium damnat nominatim, distinctionemque profitetur personarum sanctæ Trinitatis.

3. Synodus petit, ut qui in communionem catholicam recipiendi erant, *execrentur eos qui dicunt Spiritum sanctum esse creaturam & divisum a substantia Christi*. Et post multa: *Spiritum sanctum non creaturam, neque alienum, sed proprium & indisgregatum ab essentia Patris & Filii*. Non eodem solummodo sensu, sed & iisdem pene verbis consubstantialitatem Spiritus sancti asserit Faustinus in sua confessione: *Spiritus sanctus*, inquit, *non creatura existens, sed Spiritus Dei, non est alienus a substantia Patris & Filii; sed est ejusdem & ipse substantiæ cum Patre & Filio, sicut ejusdem Deitatis*.

4. Actum est etiam de fide dominicæ incarnationis in Synodo, assertaque veritas carnis in Christo, carnis utique animatæ menteque ac spiritus præditæ. Similiter & Faustinus: *Nam qui nos putant*, inquit, *esse Apollinaristas, sciant quod non minus Apollinaris hæresin execramur, quam Arrianam*. Hæc omnia indicant, ni fallor, Faustinum objectam oculis habuisse epistolam synodicam, tunc cum suam condebat fidem: nec alio, ut videtur, consilio, quam ut eamdem se cum Athanasio fidem tenere, ac contra Arrianos & Apollinaristas defendere comprobaret: tametsi & trium hypostaseon professores damnaret, & lapsorum refugeret communionem.

VII. Anonymi seu forte Gregorii Bœtici fidei libellus.

Sextus fidei libellus, quem continet capitulum xxxix. Codicis, nomen auctoris præfixum non habet: & quis ille fuerit incertum omnino. Duodecim primæ ejus lineæ leguntur in tomo 1. Conciliorum Crabbianæ editionis ad calcem Actorum Chalcedonensium, cum hoc titulo: *Fides Romanorum*: ex mutilo, ut conjicere est, codice accepta; ac forte (2) ob eam rationem donatus est hoc titulo libellus, quod ex aliquo Codicis nostri Romani exemplari descriptus sit. Quam suspicionem confirmat unus & alter pannus, qui ex eodem Codice assumtus videtur, eodem Crabbianæ illius editionis loco descriptus. Huic enim Romanorum fidei præmittitur Narratio de Dioscoro Alexandrino, quam habet Codex noster capit. 43. Eamdemque fidem sequitur Regula illa Formatarum, quæ Codicem Romanum claudit in Thuaneo exemplari MS. unde non omnino temere conjicias ex simili descriptas esse tres istas partes.

Est & apud sanctum Hieronymum Symbolum quoddam Damasi dictum, quod magnam partem ex isto libello concinnatum est: concinunt enim utriusque exordium & finis. Alterutrum genuinum non esse, sibi quisque facile persuadebit: nec minus facile est decernere Damasianum illud fictitium esse, quod vel ex his verbis: *De Patre Filioque procedentem*, manifestum est: hæc enim juniorem æta-

Symbolum Damasi PP. *Tom. 9. Operum S. Hieronymi edit. Marii Vict.*

Epistola quæ tom. 2. operum sancti Athanasii Ed. Paris. an. 1627. inscribitur ad Antiochenses p. 576.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Id Quesnellus conjicit ex hypothesi, quod Codex noster sit collectio Ecclesiæ Romanæ. Confer notationem præcedentem. MS. Vindebonense eum titulum præfert, quo libellus ad Imperatorem missus significatur.

(2) Cum titulus huic affinis inveniatur in duabus aliis Italicis & privatis collectionibus recensitis not. 1. in cap. 39. nostri Codicis, quæ Romanæ Ecclesiæ Codices non sunt; ex his, aut alia simili collectione eumdem titulum in MS. Crabbi descriptum fuisse multo est probabilius, quam ex nostro Codice certe non Romano, cujus titulus nihil affine habet cum illo MS. Crabbiani *Fides Romanorum*.

ætatem arguunt: & præterea, quod male compactum est opusculum istud, videturque ex variis pannis consutum. (1) Cur Damasi fuerit dictum, mihi non est perspectum: hoc conjicio, a Damasi ætate alienum non esse libellum in Codice descriptum, in quem plura conjecta sunt adversus trium hypostaseon defensores, contra Sabellianos & contra Apollinaristas.

Hieronymo tribuitur Libellus iste Damasianus in MS. Codice Thuan. 199. sub hoc titulo: *Fides dicta a sancto Hieronymo Presbytero*. In quo Codice hoc differt Libellus MS. ab Edito, quod de Spiritu sancto habet tantum: *De Patre procedentem*; non vero: *De Patre Filioque*: quod antiquitatis nonnullum indicium est. Sed & idem Libellus qualis est in nostro Codice Romano, habetur in eodem Thuan. Cod. 199. post illum Hieronymi nomine donatum, & (quæ hunc sequitur) Gregorii Neocæsariensis seu Thaumaturgi professionem fidei. Est autem hic Libello titulus. *Exemplar fidei catholicæ*.

Reperitur etiam inter opera sancti Athanasii editionis Græco-Latinæ Parisiensis an. 1627. tom. 2. opus de Trinitate inscriptum, divisumque in libros duodecim; in cujus undecimi capite legitur libellus iste noster. Hoc opus sub sancti Athanasii nomine ante octingentos annos laudarunt Theodulphus Aurelianensis Episcopus, Æneas Parisiensis, & Hincmarus Remensis: Athanasii tamen non esse, & jam pridem augurati sunt viri eruditi, & nuper luculenter demonstravit Petrus Franciscus Chiffletius in vindiciis suis Vigilianis Opusc. 2. ubi (2) Vigilio Tapsensi in Africa Episcopo illud asserit ex ipsius etiam Vigilii testimonio. Confessio hæc, quæ libri undecimi exordium est inter opera sancti Athanasii, librum nonum integrum facit in Chiffletiana librorum istorum editione. Eamdem appellari *libellum fidei* in codicibus MSS. Cluniacensi & Pontiniacensi, testis est Chiffletius in suo Opusculo 2. quibus codicibus suffragatur auctor sæculi noni Ratramnus Corbejensis Monachus lib. 3. contra Græcos, ubi post plura ex iis de Trinitate libris sub nomine sancti Athanasii decerpta, quædam ex nostro fidei libello refert in hunc modum: *Item in libello fidei sic ait: Pater verus genuit Filium verum* &c.

Ratramni contra Græc. opposita libri 4. Tom. 2. Spicilegii Dacheriani, pag. 99.

Ex dictis quæstio nascitur: an scilicet illa fidei confessio, de qua diximus, auctorem habeat Vigilium Tapsensem: cum totum opus illud de Trinitate, cujus partem facit, Vigilio asseratur. Verum extra dubium est Vigilii non esse, tum propter alias rationes, quæ ex inferius dicendis elucebunt, tum maxime quia ex isto libello aliqua descripsit sanctus Augustinus Vigilii ætate longe superior, loco a nobis jam jam referendo. Illam itaque excerpsisse Vigilium e Codice Romano facile mihi persuadeo: quod probabilius est, quod per id tempus, quo scribendis de Trinitate libris incumbebat Vigilius, *in Neapoli urbe Campaniæ*, ut ipsemet loquitur, *constitutus* erat: ubi Romanum codicem fuisse in omnium manibus, nemo admirabitur.

An Libellus iste sit Vigilii Tapsensis?

Vigilius Tapsen. in Præfat. libri contra Marivadum.

Editus est etiam inter Gregorii Nazianzeni opera libellus hic noster latine tantummodo, estque velut Oratio ejus quinquagesima hac epigraphe decorata: *D. Gregorii cognomento Theologi Episcopi Nazianzeni de fide Nicæna Rufino Presbytero interprete Tractatus*. Gregorio tamen Nazianzeno, immo & cuilibet scriptori Græco opusculum istud abjudicant viri eruditi, Latinique esse lucubrationem autumant. Ad Gregorium quod attinet, interpretemque laudatum, Jacobus Usserius ad calcem Opusculi de Symbolis, ubi nostrum hunc libellum excudi curavit, adnotat se collectiones MSS. operum sancti Gregorii Nazianzeni a Rufino conversorum manibus versasse, (3) nec uspiam apparere istud opusculum: unde concludit non auctorem magis Gregorium, quam Rufinum illius interpretem censendum esse.

An sit S. Gregorii Nazianzeni?

Quid de hac ego sentiam, paucis accipe. Est inter ejusdem Gregorii Nazianzeni Orationes Tractatus alter, *De fide* inscriptus, Rufino item interprete, ut fert titulus, estque pro 49. Oratione; cui Libellus noster proxime subjicitur vice Orationis L. Prior ille Tractatus editus est primum Argentorati anno 1508. deinde Lipsiæ an. 1522. demum ceteris Gregorii Opusculis accensitus est. Favetque sanctus Augustinus, qui epist. 3. nunc 148. seu commonitorio ad Fortunatianum Episcopum Siccensem ex eodem Opusculo refert nonnulla, Gregorioque Orientali Episcopo tribuit: *Gregorius etiam sanctus*, inquit, *Episcopus Orientalis apertissime dicit, Deum natura invisibilem, quando Patribus visus est, sicut Moysi, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicujus conspicabilis materiæ dispositione assumta, salva sua invisibilitate, videri potuisse.* Gregorii hujus opus esse negant Federicus Morellus, aliique post ipsum viri eruditi, (4) Latinoque auctori adscribunt, tum aliis rationibus adducti, tum ea maxime, quod auctor Scripturam allegans utatur versione illa, quæ Vetus Itala dicitur. Opusculum Græcis ablatum sancto Ambrosio nuncupant operum ejus editores, in quorum tomo 4. habetur sub hoc titulo: *De Filii Divinitate & consubstantialitate contra Arrianos*. Sed & Ambrosii non esse contendit Chiffletius, suoque illud Vigilio Tapsensi vindicat pagina 55. Vindiciarum Vigilianarum. Vir quidam doctissimus inter Theologos Parisienses, rejectis superiorum Scriptorum conjecturis & assertionibus conjicit, ut audio, opus esse (5) Gregorii Bœtici Illiberitani Episcopi, qui ex invicto Nicænæ fidei defensore Luciferiani schismatis sectator factus est. Quibus id conjecturis suspicetur vir eruditus, nescio: his ego adductus in eamdem sententiam venio. Primum enim auctorem esse (6) Latinum, præter superiorem Morelli conjecturam, & stilus evincit, & hæc scriptoris verba produnt manifestissime: *Ratio quædam*, inquit, *quæ apud Græcos nuncupatur λόγος*, &c. Et longe post medium hæc alia leguntur: *Et hoc est quod Græci homousion appellant, id est, alium ipsum, ut audientia nominum personæ fierent, non ut substantiam vocabula separarent*. Viden ut latine primum scriptus libellus? 2. De Gregorio Bœtico testatur Hieronymus eidem æqualis scripsisse eum, (7) *de fide elegantem libellum*, neque hic noster libellus isto elogio indignus. 3. Jam olim Gregorii alicujus nomen præfixum fuisse opusculo locus sancti Augustini laudatus arguit: ut mirum sit vel Ambrosio assertum esse, cujus ut magistri sui curiosissime opera indagarat Augustinus, vel Vigilio Tapsensi adscriptum eo loci, ubi ipse Augustini locum integrum exscribebat. At ut Gregorio non tribuit opusculum Augustinus, nisi ex codicum auctoritate, ita facile ei fuit unum Gregorium pro altero laudare, homini, inquam, dogmaticis rebus, quam criticis, intentiori, & qui unum Gregorium Nazianzenum nosse videtur, quem

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Rationem probabiliorem exhibuimus not. 1. in cap. 39. nostræ collectionis.

(2) Confer Observ. §. III. n. 5. ubi opus de Trinitate a Vigilio Tapsensi abjudicabitur.

(3) Etsi codices a Vossio inspecti, aliique versionis Rufinianæ sermonum S. Gregorii Nazianzeni hac lucubratione careant; codex tamen, ex quo prodiit editio Argentoratensis anni 1508., eamdem lucubratiunculam cum novem illis sermonibus ipsi S. Doctori inscriptis & a Rufino latine redditis cum ejusdem Rufini prologo præferebat: de quo plura videsis in Observ. §. I. n. 2.

(4) Vide easdem Observ. §. I. n. 3.

(5) Hanc sententiam refellemus in Observ. §. I. n. 4.

(6) Confer Observ. §. I. n. 3.

(7) Hoc argumentum aliis pluribus auctoribus antiquis, qui fidei libellos, seu tractatus de fide scripsisse traduntur; commune est: unde nihil pro Gregorio Bœtico concludit.

quem nimirum effusis ubique laudibus commendat. Unde sicut in illa Epistola 3. eum cum Illiberitano confundit; ita lib. 1. contra Julianum cap. 5. eumdem Nazianzenum a Nysseno non discernit, tametsi subdubitans. Ita enim post relata Gregorii Nazianzeni & Basilii Magni testimonia: *Vide jam*, inquit, *utrum sufficiant tibi ex Orientis partibus duo isti tam insignes viri, & tam clara præditi sanctitate, &* (1) *sicut fertur etiam carne germani*. Hæc potius dicenda de Augustino crediderim, quam scribarum diligentiam accusare, qui pro *Eliberitani* supposuerint *Orientalis*: sine auctoritate enim ullius codicis tale aliquid proferre in medium, temerarium est, & hominis gratuita magis effugia sectantis, quam rationes. 4. Cum Gregorii Bœtici (2) ætate convenit libelli materies, & controversia de tribus substantiis, quæ per illam ætatem agitabatur in Ecclesia. Convenit cum Arrianorum, quibuscum res erat Gregorio, moribus & consuetudine; qua catholicos velut Sabellii sectatores passim infamabant. Convenit cum iis quæ de Episcopo illo Eliberitano recitantur: constat enim maxime ex Marcellini & Faustini libello adversus Gregorium concitatum esse Imperatorum animum, quod & de se testatur libelli auctor his verbis: *Cum idem*, inquit, *ipse sis ... qui etiam nunc me ambitione & potentia Regum exagites ac turbes omnia* &c. 5. Hoc erat Luciferianorum, e quibus erat Gregorius, proprium, ut trium hypostaseon defensoribus infensi essent. At talem se auctor libelli prodit, cum asserit *non tres Deos Patrem & Filium & Spiritum sanctum*: nam, ut ex Faustini libello fidei habemus, *consequens* putabant Luciferiani, aliique unius hypostasis assertores, *ut tres Deos confiteantur, qui tres substantias confitentur*.

His ex conjectura statutis de priori illo tractatu, qui apud Nazianzenum Orationis 49. locum obtinuit, de posteriori seu de Oratione 50. quæ in Codice nostro libelli nomine jacet, idem dicendum. Et maximus quidem utriusque nexus, quem videre mihi videor, haud scio an alicujus menti hactenus occurrerit. Priorem enim seu XLIX. (3) posterioris explicationem & apologeticum esse existimo; & inversum utriusque ordinem.

Uterque in stili similitudine convenit. Uterque Rufino interprete gloriatur. Uterque Nicæni Symboli fidem explicat, sed compendiose unus & paraphrastice; alter fusiori & dogmatica ac polemica tractatione. Sed, quod attendi velim, unus alterius explicatio est & apologeticus; prior posterioris.

Enimvero jam a prioris initio profitetur auctor, quod *amore catholicæ fidei ductus jampridem adversus Arrianos libellum ediderat. Sed*, inquit, *non defuit qui pro studio doctrinæ, vel pro caritatis officio, ea quæ a nobis dicta sunt scrupulosius retractaret, & quædam ille vel ambigua diceret, quæ aliter possint a quibusdam, quam a me dicta sunt, accipi. Proinde rursus ea ipsa planiori sermone in hoc libello digessi, ut & simplicitatem sensus mei ostenderem, & scrupulum legentibus amputarem*. En libellum ab eodem auctore prius editum, & quidem libellum fidei, ut expressis verbis in consequentibus scribit. *Nam & professio*, inquit, *fidei manifesta est* &c. quod & ex integro libello clarum est.

Libellum autem hunc, quem defendit, eumdem esse ac nostrum, qui cap. 39. Codicis occurrit, plura evincunt. Primum enim quod auctori (4) obiiciebatur, ipse refert in hunc modum: *Nam hoc est quod ajunt posse reprehendi; quod ubi Verbum Dei ex persona Filii* (legendum, ni fallor *pro persona Filii*) *posuimus, tale hoc verbum intelligere putemur, quale Grammatici tradunt* &c. Et postea: *Mirare me fateor, hoc ita sentiri potuisse, quasi nos personam propriam Verbi, quod est Filius, negaremus, quem tot locis verum Filium de vero Patre natum ingessimus*. Arguebant igitur 1. quod jejunam admodum & inexplicatam Verbi mentionem fecisset auctor in sua fidei professione: unde suspicio nasci poterat non Verbum ab eo increatum & coæternum Patri intelligi, sed creatum aliquid & quale Grammatici tradunt. Deinde carpebant quod personæ voce non usus esset: unde suspicabantur veram ab eo personarum distinctionem non agnosci. Hæc duo fidei libello congruunt, ubi semel tantum *Verbi* nomen apparet sine explicatione; personæ vero nomen nuspiam.

Legimus etiam in posteriori libello, quod scriptum a se dicit auctor in priori *tot locis verum Filium de vero Patre natum*: *Confitemur*, inquit posterior, *Patrem verum, qui genuit Filium verum, ut est Deus de Deo, lumen de lumine, vita ex vita, perfectum de perfecto, totum a toto, plenum a pleno*: & præterea octies Filium & a Patre natum vel genitum commemorat, ut merito dixerit: *Tot locis verum Filium de vero Patre natum* a se ingestum esse.

4. Ipsa etiam verba repetit: *Totum de toto, integrum de integro, perfectum de perfecto*: quod posteriori libello sic exprimit, paucis mutatis, non tamen quoad sensum: *Perfectum de perfecto, totum a toto, plenum a pleno*.

5. Testatur dictum a se Filium *genitum* de Patre, *non factum*. Ita etiam libellus noster: *Non creatum, sed genitum; non ex nihilo, sed ex Patre*.

6. Arguebatur auctor Sabellianismi, eo quod unum Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum dixisset: *Sed quia*, inquit, *unius Dei vocabulum diximus, personas negasse putamur*. Ita revera professio fidei: *Non tres Deos Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, sed unum Deum esse confitemur*. Cui accusationi ita satisfacit, ut alia omittam: *Quomodo potui ipsum Patrem, ipsum sibi Filium ponere, & hoc modo unam personam duobus nominibus appellare: quippe cum & hanc sectam, id est, Sabellianam, in eodem libello damnaverim?* Verum est, libellus enim hæc habet: *Non sic unum Deum quasi solitarium, nec eumdem qui ipse sibi Pater sit, ipse & Filius; sed Patrem verum, qui genuit Filium verum*.

7. Hæc etiam de libello fidei refert auctor: *Proinde totum Patri adscribimus, quod est Filii, & totum Filio, quod Patris est* &c. Quis non videat locum libelli designari? ubi sic legimus: *Veneramur tamen unum Deum, quia ex uno Patre totum quod Patris est, natus est Filius Deus, & in Patre totum quod inest, totum genuit Filium*.

Sit igitur certum fixumque unius auctoris esse geminum hunc de fide Nicænæ Tractatum, nullusque separet, quod non materiæ solum affinitate conjunctum est, sed & scriptoris ipsius consilio, & scripti natura. Quæ quidem postulat, ut quod posteriori loco positum est hactenus superiorem deinceps obtineat: cum & prius scriptum sit, & alterius sit scripti materies, & demum prius legi debeat, ut alter melius intelligatur.

VIII. Augustini libellus.

Post Anonymum fidei libellum, quem modo di-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Facile fuit Augustino ex vulgari errore, (*ut fertur*, inquit) Gregorium Nazianzenum cum alio ejusdem nominis Episcopo Nysseno Basilii fratre confundere; non tamen Gregorium Bœticum Illiberitanæ Occidentalis Ecclesiæ Episcopum, quem non agnovit, pro Gregorio Orientali absolute traducere; sed Orientalem Gregorium appellavit ex Rufiniana versione, & ex codice, qui Nazianzeni Episcopi nomen præferebant.

(2) Non magis cum Gregorii Bœtici, quam cum Nazianzeni ætate ista, & sequentia conveniunt.

(3) Orationem 50. posteriorem oratione quadragesima nona ostendemus in Observ. §. I. num. 5.

(4) Vide quæ in hanc objectionem animadvertemus eodem n. 5. in fine.

diſcuſſimus, ſequitur in Codice cap. 40. *Libellus Auguſtini de Fide Catholica contra omnes hæreſes*: ita enim inſcribitur tam in codicibus Thuaneo & Oxonienſi, quam in tertio, quem mecum communicavit vir antiquitatis litterariæ cultor eximius Dom. Vion. d'Herouval. (1) In quo quidem codice cum ſimul occurrant antiquæ verſiones epiſtolæ ſancti Athanaſii ad Epictetum, & alterius ſancti Cyrilli ad Joannem Antiochenum, quales habentur in noſtro Romanæ Eccleſiæ Codice, ſuſpicor ex eodem fonte manaſſe profeſſionem iſtam. Magna pars enim codicis MS. Herovalliani eſt collectio Iſidori, cui notum fuiſſe Codicem noſtrum Romanum ideo ſuſpicor, quia ex eo hauſiſſe videtur antiquam, qua utitur, Canonum Orientalium verſionem.

Eadem fidei confeſſio laudatur a Magiſtro Sententiarum lib. 3. diſtinct. 21. ſub finem: *Secundum quam rationem*, inquit, *dicit Auguſtinus: Si quis dixerit, atque crediderit Filium Dei Deum paſſum; anathema ſit*. Locus Auguſtini ad marginem notatus recentiori, ut puto, manu eſt; *Sermo de Fide qui eſt 3. in Feria 5. in Cœna Domini*. Revera tomo 10. Operum ejus, extat Sermo 129. de Tempore, *De fide recta* inſcriptus, quem in Appendicem non rejecerunt Doctores Lovanienſes, ac proinde Auguſtinianum fetum eſſe cenſuerunt. Verum hæc Confeſſio apud ſanctum Auguſtinum longe prolixior eſt & pluribus locis interpolata. In tribus codicibus MSS. duodecim tantum habet anathematiſmos. Inter ſancti Auguſtini opera auctior aliis quatuordecim anathematiſmis legitur. Sed & inſigne inter utramque diſcrimen obſervo (levioribus prætermiſſis) ſcilicet in Codicibus MSS. ſuperius laudatis de Spiritu ſancto dicitur ſolummodo, quod *a Patre procedat*; & iterum: *a Patre procedens*: at vero apud Auguſtinum uterque locus habet, *a patre Filioque procedat*: & *a Patre Filioque procedens*: quod proculdubio recentioris ætatis indicium eſt, quam Auguſtinianæ.

Libellum hunc eumdem inſertum legimus Actis Concilii I. Toletani circa annum 400. celebrati; ſed eidem (2) novem anathematiſmi, quos noſter non habet, adjecti ſunt; detracti vero ſextus, ſeptimus & octavus, qui jacent in Codice.

In tanta exemplarium iſtius libelli diverſitate, quid certi ſtatuendum ſeu de illius ſinceritate, ſeu de auctore, facile non eſt decernere. Quid ego ſentiam, paucis aperio.

Libellus, qualis eſt in Codice, videtur Auguſtini eſſe.

Ac primum quidem (3) exiſtimo Confeſſionem hanc fidei talem ab auctore conditam eſſe, qualem eam exhibent tres MSS. codices laudati, atque adeo antiquus Romanæ Eccleſiæ Codex: quæ enim & inter S. Auguſtini ſermones & inter Acta Synodi Toletanæ I. habentur auctiores, vel ex ſolis additionibus & ex mentione proceſſionis Spiritus ſancti *ex Patre Filioque*, recentiorem primo illius auctore manum produnt.

2. Manifeſtum eſt ex libelli ipſius inſpectione, concinnatum eum fuiſſe contra ſolam Priſcillianiſtarum ſectam; tametſi *contra omnes hæreſes* ſcriptum eſſe ſcribat tituli auctor in tribus MSS. codicibus. Plures quidem illic errores proſcribuntur, qui auctores habuerunt partim Sabellium, partim Origenem, partim Manichæum, & alios; nullos tamen, quos non profiterentur Priſcillianiſtæ; vix ullos, quos iiſdem non affigant ſanctus Auguſtinus, ſanctus Leo I. & alii. Quæ enim contra Sabellium prima pars libelli & quatuor primi anathematiſmi continent, hæc ſibi propria feciſſe Priſcillianiſtas teſtis eſt ſanctus Auguſtinus lib. de Hereſibus c. 70. & lib. contra Priſcillianiſtas ad Oroſium, necnon & Leo noſter epiſt. 15. ad Turibium cap. 1. In eodem etiam lib. contra Priſcillianiſtas aſſerit Auguſtinus iſtos hæreticos plura a Manichæis & ab Origeniſtis eſſe mutuatos. Unde qui Origenis errores in libello anathematizantur, ipſos in Priſcillianiſtis eo loco damnari evidens puto. Eorumdem hæreticorum ſocietatem affinitatemque cum Patripaſſianis Sabellii diſcipulis, cum Arrianis, cum Marcione, Cerdone, Paulo Samoſateno, Photino &c. obſervat Leo noſter in eadem ad Turibium epiſtola; eorumque de Incarnatione Domini dogma his verbis exponit: *Qui*, inquit, *ſacrilego ſenſu ita ſe Chriſtum ſimulant confiteri, ut incarnationis, & mortis, & reſurrectionis auferant veritatem*. Quamobrem ad alios, quam ad Priſcillianiſtas, neceſſe non eſt referre, quæ de Incarnatione in eodem libello habentur.

3. Etſi potuerit libellus iſte alium Auguſtinum ab Hipponenſi pro auctore habere, velut illum Auguſtinum Aquilejenſem Epiſcopum, qui Hipponenſi æqualis erat, & ſedit poſt Chromatium, ut habet Henricus Palladius de rebus Aquilejenſium ſcribens; nihil tamen vetat quin ab Hipponenſi Antiſtite Auguſtino conſcriptus fuerit: hujus enim ætate conditus videtur; (4) nec ſtilus diſcrepat ab Auguſtiniano, nihilque continet, quod non facile in ejus ſcriptis reperiatur; præſertim vero in libro de hæreſibus, & in altero contra Priſcillianiſtas ad Oroſium.

4. Conſtat ex ipſo Auguſtino tam in hoc ultimo Tractatu, quam in lib. 2. Retractationum c. 4. conſultationem ad eum miſſam ex Hiſpania ab Oroſio de errore Priſcillianiſtarum & Origeniſtarum; quæ conſulatio exſtat Auguſtiniano reſponſo præfixa, tom. 6. ejus Operum. Non ægre igitur putaverim ſimul cum hoc opuſculo miſſum eſſe ab Auguſtino libellum fidei, quem hæreticis catholicam fidem profiteri, & Priſcillianum dogma ejurare cupientibus Epiſcopi Hiſpani, ſi hanc approbarent, poſſent ſubſcribendum proponere. Nec unus Oroſius ex Hiſpaniis de hujuſmodi erroribus conſuluit Auguſtinum: ſiquidem ex initio conſultationis illius docemur Eutropium & Paullum Epiſcopos Hiſpanos commonitorium ad Auguſtinum tranſmiſiſſe adverſus invaleſcentes in Hiſpaniarum regionibus errores. Hac igitur occaſione potuit libellus iſte & poſtulari ab Hiſpaniæ Epiſcopis & ſcribi ab Auguſtino.

5. Pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Codex Herouvallianus, quem eumdem eſſe ac Remenſem Antonii Favre Queſnellus in catalogo codicum prodidit, pertinet ad collectionem Additionum Iſidori. Hanc autem, ſicut & ipſam collectionem Iſidori, in Galliis conditam probavimus in Tractatu part. 3. c. 7. & 8. Utriuſque autem auctores ex collectione hoc tomo edita, quæ item eſt Gallicana, nonnulla ſumſerunt; non vero ex Romano Codice, cui perperam Queſnellus editam collectionem adſcripſit. Iſidorum autem ex hac collectione hauſiſſe antiquam Canonum Orientalium verſionem, falſum eſt. Ille enim Hiſpanicam collectionem quoad canones Conciliorum in ſuam tranſtulit. Enimvero nec Nicæni & Sardicenſes, nec Chalcedonenſes ita apud Iſidorum leguntur, ut in noſtro canonum Codice. Quod ſi in aliis Græcis Synodis Iſidoriana & noſtra collectio plerumque conveniunt; id ex eo ortum eſt, quia in iiſdem uterque antiquam verſionem recepit, Iſidorus ex Hiſpanica, auctor vero noſtræ collectionis ex alio fonte vetuſtiori.

(2) In Regula fidei Toletanæ I. Synodo ſubjecta ſex ſoli anathematiſmi adjecti: quintus vero, ſextus, ſeptimus, & duodecimus non detracti, ſed clarius expreſſi ſunt, ut ex Obſerv. §. II. patebit.

(3) Noſtram ſententiam in iiſdem Obſervationibus §. II. explicabimus.

(4) Immo ſtilum palam diſcrepare Benedictini editores, qui in expendendis ac vulgandis Auguſtini operibus maximam ſtili ejus peritiam conſequuti ſunt, haud dubie teſtantur. Ipſorum textum in Obſervationibus recitabimus §. II. n. 2. ſibique alterius Benedictini maximæ auctoritatis conſentiens judicium adjiciemus.

5. Probabile admodum est libellos fidei, quos hac Dissertatione discutimus, (1) in Codicem Romanum conjectos esse a sancto Leone nostro, ut in Dissertatione XII. diximus: eosque e scriniis Apostolicæ Sedis extractos esse, ubi ante servabantur. Quis porro putet hanc fidei Confessionem temere Augustino inscriptam esse, atque ut talem asservatam in scrinio Romano, & insertam Codici, nisi ex indubitato id certum habuissent indicio Romani? An vero facile Augustini res potuit ignorare sanctus Leo, Augustini, inquam, cui æqualis erat, & cujus scripta de fide summo semper in pretio habita sunt apud Sedem Apostolicam? Sed qua occasione Libellus Romam delatus? Hoc licet ignorare. Dicam tamen vel illum ex Africa asportatum, a Leone, cum illuc adhuc Acolythus Zosimi decretum adversus Pelagianos detulit: vel Legatos ab Episcopis Hispanis ad Augustinum missos, jussos esse eadem via Sedem Apostolicam adire ex Africa redeuntes, quo Sedis hujus auctoritatem opemque implorarent, ut S. Leone Pontifice factum est, adversus Priscillianos per Ecclesias Hispaniarum grassantes: eosdemque libellum ab Augustino acceptum cum Ecclesiæ Romanæ Pontifice vel proceribus communicasse.

De libello, ut est in Actis Concilii Toletani auctior.

Jam quod ad Concilium Toletanum I. spectat, cui annexum legimus libellum hunc, jampridem monuit doctissimus Cardinalis Baronius ad an. 447. num. 16. ad illud Concilium an. 400. celebratum non pertinere (2) Regulam Fidei ejus Actis insertam; sed potius ad posterius, quod Leonis nostri tempore & admonitione coactum est anno 447. vel sequenti, sive Toleti, sive in alia Hispaniarum civitate. Conjecturam eruditi Cardinalis confirmat epigraphe seu annotatio Libello fidei post Synodi illius Canones præfixa, quam non ex antiquiori mendosaque editione Concilii, sed ex emendatiori Garsiæ Loaysæ describo. Post Canones Toletanæ I. Synodi hæc legimus: *Explicit Constitutio Toletani Concilii*. Vides hic expresse illius Concilii Acta a sequentibus discerni: sequitur enim continuo.

Incipit Regula fidei catholicæ contra omnes hæreses, & quammaxime contra Priscillianos, quam Episcopi Tarraconenses, Carthaginienses, Lusitani, & Bœtici fecerunt, & cum præcepto Papæ urbis Romæ Leonis ad Balconium Episcopum Galliciæ transmiserunt. Ipsi etiam & suprascripta viginti Canonum capitula statuerunt in Concilio Toletano.

Primam partem hujus annotationis qui conferet cum epistola sancti Leonis ad Turibium, facile animadvertet (quod vel sola Leonis mentio indicat) hanc Fidei Regulam non ad illud antiquius Concilium pertinere, sed ad aliud quadraginta & amplius annis posterius. Suffragatur Concilium Bracarense, seu I. seu II. sub Joanne PP. III. habitum A. C. 563. ubi Lucretius Episcopus in hæc verba Synodum alloquitur: *Credo autem vestræ beatitudinis fraternitatem nosse, quia eo tempore, quo in bis regionibus nefandissima Priscillianæ sectæ venena serpebant, beatissimus Papa urbis Romæ Leo:.. ad Synodum Galliciæ scripta sua direxit. Cujus etiam præcepto Tarraconenses & Carthaginienses Episcopi, Lusitani quoque, & Bœtici facto inter se Concilio Regulam fidei contra Priscillianam hæresim cum aliquibus capitulis conscribentes, ad Balconium tunc hujus Bracarensis Ecclesiæ Præsulem direxerunt.* Verba hæc commentario non egent; sed clare docent illam fidei Regulam, quæ Toletanæ Synodo I. annexa est, non in ea conditam, sed in alia tempore Leonis celebrata; relectamque post centum annos in Bracarensi, atque illi posteriori Synodo vindicatam.

Hanc autem fidei confessionem Hispani Episcopi vel a Leone tunc acceperunt e Codice Romano decerptam, & cum aliqua epistolarum, quas tunc temporis ad eos scripsit Pontifex, transmissam: vel eam e propriis scriniis eduxerunt, quibus olim concredita fuerat, cum ab Augustino accepta est, ut superius conjecimus. Sic tamen eam confessionem usurparunt Synodi Patres, ut præsenti Ecclesiarum suarum necessitati accommodarint, (3) demtis tribus anathematismis, scilicet 5. 6. & 7. ex Augustiniano libello, tribusque aliis in eorum locum substitutis: ob eam proculdubio causam, quod grassantibus tunc per Hispanias erroribus isti magis, illi minus congruebant: sed & alios sex post Augustinianos adjecerunt, quibus proscribuntur errores Priscillianorum a S. Leone notati in sua ad Turibium adversus eosdem hæreticos epistola: ita ut facile in mentem cujusque venerit, ab ipso Leone in hunc modum auctos concinnatosque anathematismos fuisse & in Hispaniam missos.

Posteriorem hanc partem annotationis, fidei libello præfixæ post Canones Toletani I. Concilii: (4) *Ipsi etiam & supra scripta Canonum capitula statuerunt in Concilio Toletano*: putat Card. Baronius ad Episcopos Concilii I. Toletani referendam esse, maleque huc translatam ab imperito scriba. Sed quid vetat ea intelligi de Episcopis Leonis tempore congregatis, qui statuta olim a Synodo priori decreta, de novo statuerint, ad id corruptela in mores & disciplinam illius temporis invecta adducti? Certe nec MSS. Codicum consensus ea subreptitia credi sinit, neque ista verba: *Ipsi etiam & supradicta* &c. ad alios referri Episcopos, quam qui in eadem epigraphe nominantur, & Leonis tempore convenerant. Quæ si vera sunt, jam de loco hujus Synodi dubium non restat: cum aperte Toletum congregatos esse postrema verba testentur. De qua Synodo plura alibi in Notis ad laudatam Leonis epistolam 15. ad Turibium.

Libellus apud Augustinum interpolatus, & Damasi anathematismis auctior.

Superest ut de libello, quomodo jacet inter Sermones S. Augustini, aliquid dicamus. Ejus interpolationem superius notavi: hoc nunc observo, viginti sex anathematismos in eo legi, quorum duodecim priores iidem sunt, qui & in nostro Codice jacent, quosque vere Augustinianos puto; alios quatuordecim nec in Codice Romano haberi, nec in Concilio Toletano. Descripti sunt vero, & huic libello assuti ex Confessione fidei catholicæ, quam Damasus Papa misit ad Paullinum Antiochenum Episcopum, quamque habes in Codice nostro Romano pag. 214. An alicujus Synodi auctoritate ita in unum compacti sint duo libelli, an proprio studiosi alicuius ingenio; prorsus ignoro: illud non omnino improbabile. Ceterum hoc moneo, istos Damasi PP. anathematismos nonnullis interpolationibus laborare apud Augustinum, inter quas unicam observo: ubi videlicet in nostro Codice & apud Theodoritum hæc legimus de Personis divinis: *Omnia salvantes*: habetur in illo Augustiniano sermone: *Omnia quæ salvanda sunt, salvantes*.

Sed quomodo, quæret aliquis, Libellus iste inter eos S. Augustini sermones, qui feriæ v. in Cœna Domini assignantur, locum habuit: cum in eo ne apex quidem appareat, qui hujus diei solemnitati conveniat, vel accommodari possit? Nec hoc minus obscurum, quam cetera. Dicam quod venit in mentem. Post prolatum anathematismum seu capitulum 16. Concilii Bracarensis secundi an. 563.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hanc Romani Codicis hypothesim jam rejecimus in Observ. ad Dissert. XII. Quesnelli, & ex ibidem disputatis tota hæc conjectatio corruet.

(2) De hac Regula plura disseruimus tom 2. not. 5. in Observationes Quesnelli ad epist. 15. S. Leonis. Confer etiam Observationes huic Dissertationi subjiciendas §. II.

(3) Non demti, sed aliis verbis expressi clarius fuere anathematismi 5. 6. 7. & 12. ut not. 20. animadvertimus.

(4) Vide quæ de his verbis diximus tom. 2. n. 5. in Observationes Quesnelli ad epist. 15. S. Leonis, & quæ adjicientur in sequentibus Observ. §. II. n. 3.

563. *Si quis*, inquit, *quinta feria paſchali, quæ vocatur Cœna Domini, hora legitima poſt nonam jejunus in Eccleſia Miſſas non tenet; ſed ſecundum ſectam Priſcilliani feſtivitatem ipſius diei ab hora tertia per Miſſas defunctorum ſoluto jejunio colit, anathema ſit.* Ex hoc capitulo intelligimus feriam quintam in Cœna Domini a Priſcillianiſtis per ſacrilegas ſuas ceremonias eſſe pollutam. Quod ſi dicamus, eam ob cauſſam & propter myſteriorum ſolemnitatem Epiſcopos Hiſpanos eamdem feriam delegiſſe, in qua profeſſio fidei adverſus Priſcillianos publice in fidelium cœtu legeretur: vel eam ipſam diem, in qua (ut adhuc hodie obſervatur) ſolebant pœnitentes publici Eccleſiæ reconciliari, eorum etiam reconciliationi deſtinatam eſſe, qui Priſcillianorum hæreſim ejurare & catholicam fidem profiteri volebant, quibus ea fidei profeſſio præſcripta fuerit publice edenda: quæ cum in Ritualibus Hiſpanicarum Eccleſiarum libris inventa fuerit inter ſolemnes feriæ v. in Cœna Domini ritus ac preces; & eodem loco, vel alibi, ut vidimus, nomen Auguſtini præferret: inde fortaſſe occaſio nata eſt locum huic Libello dandi inter Sermones hujus ſancti Doctoris illi feriæ v. aſſignatos. Hanc conjecturam in medium adduco, quoniam quid melius dicam modo, animo non occurrit. Plura & doctiſſimo viro digna expectamus de hoc Libello a R. P. Domno Franciſco Delfau, Aſceta Benedictino, in ea, quam cum ſuis San-Germanenſis Cœnobii collegis adornat, operum S. Auguſtini editione.

IX. Formula libelli fidei.

Poſt epiſtolam S. Athanaſii ad Epictetum & alteram S. Cyrilli Alexandrini ad Joannem Antiochenum, quæ cap. 52. & 53. habentur, ſub eodem hoc capitulo 53. ad calcem legitur: *Formula Libelli fidei*: (1) quam a Romana Sede miſſam puto ad Orientales, præſertimque ad Conſtantinopolitanos. Iſtud ex his libelli verbis conjicio: *Epiſtola ad ſanctæ memoriæ Flavium Conſtantinopolitanæ urbis Epiſcopum noſtrum*. Illud probat mentio confirmationis definitioni Chalcedonenſi datæ a S. Leone, & ejuſdem ad Flavianum epiſtolæ. Tota hæc formula confecta eſt ex parte definitionis Chalcedonenſis, quæ ab aliis pro altera definitione habetur, ab aliis pro poſteriori ejuſdem & unicæ parte, ab aliis denique Tractatus Concilii Chalcedonenſis dicitur, cujus prima hæc ſunt verba: *Suffecerat quidem* &c. Ex verſione illa ſumta videtur, quæ Ruſtico Diacono tribui ſolet; etſi in nonnullis aliquantiſper diſcrepet. Cur vero illigata ſit hæc formula epiſtolis S. Cyrilli ad Joannem Antiochenum & ſancti Athanaſii ad Epictetum; inde ſuſpicor natum, quod ſimul illæ ſubſcribendæ revertentibus ad catholicam Eutychianis vel Neſtorianis propoſitæ ſint ſeu Conſtantinopoli ſeu Alexandriæ. Nec hoc ſine exemplo: ſiquidem renitentibus aliquando Orientalibus, ne S. Leonis epiſtolæ ſubſcriberent, (2) optio ab ipſo Leone data eſt, ut vel ſuæ vel Cyrilli epiſtolæ conſenſum adhiberent. Epiſtola 54. nunc 70. ad Pulcheriam de Anatolio hæc habet: *Simplex eſt*, inquit, *abſolutumque quod poſco: ut remoto longarum diſputationum labore ſanctæ memoriæ Cyrilli Alexandrini Epiſcopi epiſtolæ, quam ipſe ad Neſtorium miſerat, acquieſcat; vel epiſtolæ meæ, quæ ad ſanctæ recordationis Flavianum Epiſcopum eſt directa, conſentiat.* Et epiſt. 88. (*nunc* 117.) ad Julianum, ubi de rebelli Monachorum Palæſtinorum imperitia: *Quæ ſi de noſtra*, inquit S. Leo, *putat ambigendum eſſe doctrina, ſaltem beatæ memoriæ Athanaſii, Theophili & Cyrilli Alexandriæ Sacerdotum ſcripta non renuat: cum quibus ita fidei noſtræ forma concordat, ut in nullo a nobis diſcrepet, qui ſe illi conſentire profitetur.*

ep. 54. nunc 70. ad Pulcheriam.

ep. 88. nunc 117. ad Julian. c. 3.

Quod ad tempus conditæ formulæ attinet: (3) per ea proculdubio tempora ſcripta eſt, quibus Acephalorum ſecta per Orientem graſſabatur. Qui hæretici cum Chalcedonenſe Concilium & Leonis tomum abjicerent, his ſemper conditionibus ad Eccleſiæ communionem invitati ſunt, ut utrumque amplecti ſe profiterentur: quod omnia pene probant Eccleſiæ monumenta, quæ ſuperſunt, Simplicii, Felicis, & Gelaſii Pontificum Romanorum temporibus ſcripta. Ad hujus poſtremi ætatem Formulam refero, quoniam hæc poſt illius epiſtolas inſerta Codici legitur.

X. Confeſſio fidei Damaſi PP. ad Paullinum Antioch.

Sub capitulo 55. habetur Damaſi Papæ epiſtola ad Paullinum Antiochenum Epiſcopum cum formula fidei illi annexa. Cujus titulus, qui Paullinum Antiochenum Epiſcopum expreſſis verbis habet in utroque noſtro Codice MS. dubium omne removet, quod ex antiquioribus tum Conciliorum editionibus, tum Theodoriti verſionibus naſci videbatur: ubi Paullinus Theſſalonicenſis Epiſcopus legebatur.

Formulam autem fidei una cum epiſtola ſimul miſſam eſſe a Damaſo non dubito, ac proinde alteram ab altera non eſſe, ut hactenus factum eſt, ſeparandam. Hoc primum perſuadet Codicis utriuſque noſtri auctoritas, qui non modo unam alteri proxime ſubdit, ſed & utramque ſub uno eodemque capitulo repræſentat: ita ut formula fidei, etſi ab epiſtola diſtincta ſit, illi tamen veluti pars quædam alligari debere videatur. 2. Certum eſt ex ipſius epiſtolæ initio una cum epiſtola miſſam eſſe formulam fidei, quæ hæreticis ad catholicam revertentibus ſubſcribenda proponeretur: *Fidem*, inquit, *miſimus, non tam tibi, qui ejus fidei communioni ſociaris, quam his qui in ea ſubſcribentes tibi, id eſt nobis per te, voluerint ſociari*: quod proculdubio de profeſſione fidei diſtincta ab epiſtola intelligendum venit. Quod enim inferius poſt nonnulla de fide Incarnationis interpoſita, de epiſtolæ ipſius ſubſcriptione mentionem habeat, hoc ob eam cauſſam ſcriptum puto, quod cum epiſtolæ ſubjecta eſſet fidei formula, qui huic ſubſcribebat, illi pariter ſubſcribere cenſeretur; eo ferme modo, quo quis formulæ ex annexo Epiſcopi mandato propoſitæ ſubſcribens, tam mandato epiſcopali, quam formulæ ipſi ſubſcribit. 3. Quia hoc in more erat poſitum, ut ab hæreticis ad communionem catholicam aſpirantibus, non breviſſimæ, qualis eſt hæc, epiſtolæ, in qua non prolixe ſatis fides explicatur, ſed diſtinctæ ac lectis verbis conceptæ formulæ ſubſcriptio exigeretur. 4. Titulus formulæ ut eſt in Thuaneo, hoc ipſum prodit clariſſime. Verum dum hæc ſcribo opportune occurrit collectio Romana Lucæ Holſtenii, quæ Romæ edita eſt anno 1662. in eaque invenio formulam fidei ſeu anathematiſmos ipſi inſertos epiſtolæ, eo loco qui litterula a nobis notatur. Ut jam aſſertio noſtra non ſolis nitatur conjecturis, ſed Codicis auctoritate, quo docemur ſaltem profeſſionem hanc fidei ab epiſtola ſejungendam non eſſe, & utramque eodem eſſe tempore editam.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hanc formulam ex Leonis mente ſcriptam vel Roma Conſtantinopolim fuiſſe miſſam, vel Conſtantinopoli ad Leonem directam atque ab eodem approbatam & latine redditam in aliquot Latinas collectiones tranſiſſe putamus. Vide not. 9. in epiſt. 167. S. Leonis tomo I., ac adnotationes in ipſam formulam hoc tomo editam cap. 53. noſtri Codicis. Hæc autem formula non eſt confundenda cum definitione Concilii Chalcedonenſis, quam a Queſnello omiſſam ſequenti c. 54. ejuſdem Codicis ex hujus collectionis MSS. exemplaribus produximus, quæque ab interpretatione Ruſtici maxime diſcrepat.

(2) Vide not. 8. in epiſt. 70. S. Leonis tomo I., ubi hanc Queſnelli optionem refellentes, oſtendimus in epiſtola 54. nunc 70. ad Pulcheriam, particulam *vel* pro & a Leone fuiſſe acceptam: quod plenius confirmavimus not. 5. in epiſt. 51. nunc 67. eodem tomo 1. col. 1001.

(3) Si hæc formula, ut indicavimus not. 27. Leonis tempore ſcripta fuit; anterior proculdubio Acephalorum hæreſi dicenda eſt.

Theodor. l. 5. cap. 19.

Inde sequitur synodicam esse Damasi epistolam. Siquidem testis est Theodoritus illos anathematismos, quos sequenti capite refert, ab Episcopis in magna Roma congregatis sancitos esse; eosque Concilio III. Romano sub Damaso vulgo assignant. Illud etiam innuere mihi Damasus ipse videtur; qui de familiari epistola, quam per Vitalem miserat suo solum nomine, ipso initio hujus sermonem habens, singularem numerum usurpat, *rescripta direxeram: tuo judicio derelinquens: indicaveram .... me commotum*: postmodum vero alteram hanc epistolam commemoransa pluribus vel plurium nomine scriptam eam indicat, cum ait: *Misimus: nobis sociari, scribimus, consensus noster*. Et revera nihil hujusmodi rerum sine Synodo agere consueverant Pontifices Romani: quam consuetudinem multum intererat hac in occasione non violari, in tanti, inquam, momenti negotio, quod fidem communemque fidei professionem attinebat: in quo merito timendum erat, (1) ne Orientales Occidentalibus paulo iniquiores fidei formulam repellerent, quam non cognovissent numeroso Occidentalium Concilio roboratam.

Ad quem porro annum utraque referenda sit, non extra dubium est. Si ordinem, quo anathematismi descripti sunt a Theodorito, annorum ordini respondere constaret, certum esset pariter formulam hanc fidei post annum cccLxxxI. editam esse: cum ab eo post Synodum secundam œcumenicam referantur; immo & post alterum Episcoporum in Regia urbe conventum, postque rescriptas ad eorum epistolam Damasi litteras. Idem tempus innuere videtur, cum, recensitis cap. 11. anathematismis, hæc de tempore subjicit: *Et hæc quidem gesta sunt superstite Gratiano*: quæ vitæ hujus Imperatoris finem indicare videntur, quem tamen toto decennio antevertit communis epocha Concilii III. Romani, a quo fluxisse creduntur anathematismi. Baronium, qui epistolam ad ann. Ch. 373. refert, merito arguit H. Valesius, a quo (2) scripta dicitur ann. 382. paullo post Synodum: sed fusius hæc pertractare non est animus. Vide Notas ejusdem Valesii in Theodoritum pag. 45.

Institutum magis nostrum attinet (3) insignis interpolatio, qua auctior legitur professio fidei in vulgatis editionibus & in codice Thuaneo, quam in Oxon. codice. Nimirum post sextum anathematismum hæc tam in illis, quam apud Theodoritum habentur: *Eos autem, qui ab Ecclesiis ad Ecclesias migraverint, tamdiu a nostra communione alienos habemus, donec ad eas redierint civitates, in quibus sunt primitus constituti. Quod si quis alius, alio transmigrante, in locum viventis ordinatus est, tamdiu vacet Sacerdotii dignitate, qui suam deseruit civitatem, donec successor ejus quiescat in Domino*. Hæc porro superaddita esse vix dubitare licet, Primum auctoritate Oxoniensis exemplaris MS. nostri Codicis in ipsa urbe Roma, ubi scribebat Damasus, ab Ecclesiæ Romanæ proceribus & ope scriniorum Apostolicæ Sedis conditi: cui hoc nomine major longe fides habenda, quam vel Theodorito, vel parum accuratis aliis editionibus, quæ ex Græco derivatæ mihi videntur. 2. Favet codex alter, qui clarissimi Justelli est, laudaturque in Labbeana Conciliorum editione. 3. Ipsa id persuadet loci inspectio; longe enim ab anathematismorum materia abhorrent verba hæc, ad disciplinam, non ad fidem spectantia, quæque & orationis filum, & fidei formulæ seriem importune abrumpunt. Qua igitur, inquies, ratione interpolata est, ita ut jam a tempore Theodoriti ea parte auctior circumferretur? Hoc ego Paullini ipsius Antiocheni arte & studio factum esse crediderim: qui cum magnum *Meletium* in Episcopatu Antiocheno socium haberet, hac industria usus est ut notum fieret illum a Sedis Apostolicæ communione esse alienum. Neque hoc solum publicari voluit in ipsa fidei formula, sed & quotquot ad catholicam revertentes huic subscriberent, eos omnes profiteri voluit Meletii communioni numquam se immiscendos, ad idque proprio teneri chirographo. Quem enim hoc Canone melius designari dixerimus, quam Meletium, qui cum Sebastenus in Armenia Episcopus constitutus olim fuisset, *subditorum offensus inobedientia*, ut scribit Theodoritus, *alio se contulerat, ibi in otio vitam acturus*, cum ad Antiochenam sedem ab omnibus postulatus est & evectus. Hunc igitur prima decreti pars notat. Et ut deterior fieret adhuc Meletii conditio, sancitur parte altera, eum, qui in illius Sebasten deserentis locum suffectus fuerat, tamdiu Sacerdotii dignitate fruiturum, donec sibi vita superesset.

Alia etiam adduntur apud Theodoritum unum, quæ non levis momenti sunt. In ultimo enim anathematismo: *Quod si quis partiatur* &c. post hæc verba, *propter unam Divinitatem, quam credimus esse & scimus Patris & Filii & Spiritus sancti*; hæc continuo subduntur: Θεότητα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν: *Deum unum in tribus hypostasibus*. Hæc a Damaso scripta esse nemo crediderit, tum quia in nullo codice Latino seu excuso, seu manuscripto leguntur: tum quod a trium hypostaseon assertione Latini abhorrebant. Illa addita esse a Theodorito non putem: cum enim Epiphanius Scholasticus omnium Theodoritanæ historiæ interpretum antiquissimus verba illa non repræsentet, ut ex Tripartita Cassiodori historia manifestum est, inde conjicio in recentioribus Theodoriti exemplaribus fuisse addita, ab iis forte, qui hanc Damasi professionem fidei græce redditam relegentes ad exemplaria Paullini arte & studio interpola-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Licet Romani Pontifices res magni momenti in Romana Synodo discuterent atque deciderent; epistolas tamen solo Pontificis nomine solebant inscribere, quod Apostolicæ Sedis auctoritas potissimum spectaretur; eamque non solum Occidentales, sed Orientales etiam *propter principalitatem*, ut Irenæus loquitur, præsertim in fidei caussis maximi faciendam perpetua Ecclesiæ traditione didicissent. Hinc ipsa epistola, de qua nunc sermo est, non Romanæ Synodi, sed solius Damasi nomine prænotatur, & soli Damaso tribuitur in allocutione Synodi Chalcedonensis ad Marcianum Augustum tom. 4. Concil. Ven. editionis col. 1766.

(2) Scripta fuit, cum spes erat de Vitali tunc Presbytero, antequam apertum schisma conficiens, ab Apollinaristis ad Episcopatum Antiochenum promoveretur. Porro is se se gerebat Episcopum Meletio vivente: unde Hieronymus in epist. ad Damasum de tribus hypostasibus tres Episcopos Antiochenam Ecclesiam simul occupantes memorat: *Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paullinum*. Meletius autem obiit anno 381., dum Constantinopolitana Synodus agebatur. Igitur ante hanc Synodum Vitalis Episcopus erat; ac propterea non paullo post, sed ante aliquanto eodem Vitale jam Presbytero hæc epistola a Damaso scripta fuit. Tillemontius eam affigit anno 375. Constantius vero anno circiter 378. Plura de hac re differere non vacat.

(3) Cum non solus codex Thuaneus, sed ceteri etiam nostræ collectionis (uno recentiori MS. Oxoniensi excepto) ac præterea alii omnes aliarum collectionum Latinarum, quæ hanc Damasi epistolam continent, in textu constanter exhibeant decretum, *eos autem, qui ab Ecclesia* &c. frustra Quesnellus auctoritate unius recentioris codicis, quem in aliis nonnullis mancum vidimus, idem decretum suppositicium venditare se posse credidit. Nec vero illi favet alius codex Justelli. Hic enim Isidorianus est. Isidorus autem hanc expositionem fidei in tres partes divisit, & a prima parte submovit idem decretum. Dein aliis interjectis postremam partem ejusdem expositionis dedit: ac tandem aliis insertis laudatum decretum separatim exhibuit. Sicuti vero divisio primæ partis a postrema Isidori Mercatoris arbitrio tribuenda est; ita etiam ejus decreti separatio atque distinctio. Vide notam 18. in cap. 35. nostri Codicis.

lata, tres illas voces velut a ſcribis per incuriam omiſſas libello reſtituendas putarunt. Porro jam olim inſertas eſſe textui Damaſiano ab Orientalibus Meletii partes ſectantibus, ſuggerit Theodoriti ejuſdem narratio lib. 5. c. 3. ubi hæc Flaviani ad Paullinum Antiochenum verba refert: *Si Damaſi communionem amplecteris, o amice, doctrinæ nobis manifeſtam ſimilitudinem oſtende. Nam ille quidem unam eamdemque Trinitatis ſubſtantiam confitens, tres hypoſtaſes diſerte prædicat: tu contra Trinitatem tollis hypoſtaſum.* Hæc ſi dixit, vix dubito quin ex interpolata verſione epiſtolæ Damaſi, ſi tunc ſcripta erat: ſin minus, ex aſſertione trium perſonarum, trium hypoſtaſum aſſertionem Damaſo tribuit. Illud vero clare aſſeritur in fragmento decreti Damaſiani in collectione Romana Lucæ Holſtenii pag. 170.

XI. Alia fidei Formula.

Damaſianæ fidei formulæ proxime ſubjicitur ſub eodem capitulo brevis alia formula, quæ alia non eſt ab ea, quam habet ſuperius capitulum 53. ad Calcem Cyrillianæ ad Joannem Antiochenum epiſtolæ. Eadem, inquam, eſt formula, ſed in compendium miſſa, atque ex Tractatu ſeu definitione Chalcedonenſi decerpta. (1) Utramque Acacianis temporibus propoſitam eſſe puto: ſiquidem tunc reſpuebant hæretici tam Chalcedonenſe decretum, quam ſancti Leonis epiſtolam, quibus ſubſcribere coguntur in iis libellis, qui ab hæreſi revertebantur.

XII. De ſymbolo Athanaſiano conjecturæ.

Poſt tot recenſitos fidei libellos, quos ſtudioſe ſervabat Eccleſia Romana in ſuo canonum decretorumque Codice, mirabitur aliquis inter eos deſiderari præclaram illam fidei confeſſionem, quæ *Symbolum S. Athanaſii* dicitur, & cujus laus in Officio Eccleſiaſtico per omnes Occidentalis ſaltem Orbis Eccleſias: quod certe Symbolum numquam prætermiſſum eſſet a Romanis alias longe minoris momenti formulas in illum ſuum Codicem conjicientibus, ſi illud tunc temporis eiſdem innotuiſſet; præſertim vero ſi, quod contendit Eminentiſſimus Cardinalis Baronius, eam fidei ſuæ confeſſionem Romæ S. Athanaſius edidiſſet Latino ſermone, recitaſſetque coram Pontifice eique aſſidentibus Epiſcopis. Augebit admirationem, quod in illo teſtimoniorum delectu, quem ſanctus Leo cum epiſtola ſua 134. (*nunc* 165.) ad Leonem Auguſtum miſit, quique ab eodem vel ab alio inſertus Codici Romano ſub capitulo 41. quod, inquam, Symbolum illud Athanaſianum locum non habeat in illo delectu, ubi aliqua e ſancti Athanaſii ſcriptis excerpta leguntur, quibus illa confeſſio & familiarior eſſe debuiſſet ſancto Leoni, & clarius potentiuſque Eutychis errorem profligaſſet, & Eccleſiæ Romanæ privilegiis addidiſſet roboris plurimum.

Hæc mirabuntur aliqui: ego vero miror magis vel ex hoc unius ſancti Leonis ſilentio nondum viris aliquot eruditis fuiſſe perſuaſum, non Athanaſii eſſe opuſculum iſtud, ſed alterius auctoris, qui vel Leoni ejuſque prædeceſſoribus ignotus fuit, vel ætate inferior. Utrumque igitur hoc argumentum ex ſancti Leonis ſilentio & Codicis omiſſione petitum ceteris accedat, quibus iſtud ſcriptum olim Athanaſio abjudicarunt ſcriptores doctiſſimi. Non eſt hujus loci vel otii de illius auctore fuſius operoſiuſque inquirere: abunde enim jam id præſtitum eſt & erudite a doctiſſimo viro Gerardo Joanne Voſſio de tribus Symbolis differente. Paucula ſolummodo vice appendicis addere heic viſum eſt, occaſione libellorum fidei, quos diſcuſſimus, & teſtimoniorum a Leone collectorum contra Eutychen, ut ſi qua lux ex nova conjectura rei hactenus obſcuræ affulgere poteſt, ea Lectorem non fruſtremus.

Joann. Voſſii de tribus Symbolis Diſſert. 2.

Certa in primis ab incertis ſecernenda ſunt; tum ſuſpiciones conjecturæque noſtræ in medium adducendæ.

Primo itaque jam omnium fere eruditorum conſenſu conſtat opuſculum iſtud, (2) ſancti Athanaſii Alexandrini fetum non eſſe: quod maxime arguit ſtilus ipſe ſermoniſque contextus, qui nullatenus Græci hominis eſt, ſed Latini: confirmaturque tum ex eo quod Athanaſius ipſe teſtatur in epiſtola ad Antiochenſes & alibi, procul ſe fuiſſe a condenda nova fidei formula, & præterea Nicænæ Synodi Symbolum ſuis omnibus numeris abſolutiſſimum eſſe ſemper contenderit: tum ex alto ſilentio quo uſque ad ſextum ſaltem ſæculum ſepultum fuit hoc Symbolum. Cum enim neque ſanctus Cyrillus Alexandrinus Athanaſii ſucceſſorum unus, neque ſanctus Leo, neque alii Scriptores Eccleſiaſtici, vel Antiſtites, qui in Epheſino Chalcedonenſique Conciliis fidem catholicam adverſus Neſtorium & Eutychen propugnaverunt, numquam ex illo quicquam protulerint, numquam illius fecerint mentionem; quis ſibi perſuadeat inter Athanaſii opera recenſitum tunc fuiſſe iſtud Symbolum? His plura qui legere voluerit, adeat laudatum Voſſium alioſque, qui hac de re prolixiores commentarios ediderunt.

2. Ex hac ultima ratione evincitur pariter, quiſquis tandem Symboli iſtius auctor fuerit, eum poſt exortam damnatamque non ſolum Neſtorii, ſed etiam Eutychis hæreſim floruiſſe; immo poſt Leonis Magni tempora. Detur enim per indiligentiam nonnullam omiſſum fuiſſe Athanaſianum hoc Symbolum in Concilio Epheſino & Chalcedonenſi: certe numquam poſteriorem ſancti Leonis diligentiam fugiſſet, qui ſæpe ſæpius poſt quartam Synodum ſcribens ad Orientales Epiſcopos, & propriam Orientalium Eccleſiarum traditionem appellans, numquam tamen Athanaſii Symbolum commemorat, in quo tam expreſſe, tam diſtincte utraque illa hæreſis confoditur. Sed neque anno Chriſti 458. notum erat, cum illam teſtimoniorum congeriem ad Leonem Auguſtum mitteret, quæ poſt denuo excuſſa Apoſtolica Sedis ſcrinia auctior prodiit altera, quam ad Synodum Chalcedonenſem dudum direxerat. Quin & eorum Pontificum, qui adverſus Acephalos Eutychianoſque decertarunt, ſilentium de iſto Symbolo, teſtatur illud adhuc tum ignotum fuiſſe.

3. Conſtat hujus Symboli auctorem poſteriorem non eſſe anno Domini ſexcenteſimo ſeptuageſimo: (3) hoc quippe anno habita eſt Auguſtodunenſis in Gallia Synodus ſub ſancto Leodegario Epiſcopo, cujus hic Canon legitur: *Si quis Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, vel Clericus Symbolum, quod ſancto inſpirante Spiritu Apoſtoli tradiderunt, & Fidem ſancti Athanaſii præſulis irreprehenſibiliter non recenſuerit, ab Epiſcopo condemnetur.* Immo & jam ab anno 633. aliqua ex iſto Symbolo deſcripta mihi videntur in ea Confeſſione fidei, quæ edita eſt a Concilio Toletano IV. habeturque capit. 1. ejuſdem.

4. Dubium non eſt quin multis ante Synodum illam Auguſtodunenſem annis compoſitum eſſet, & jam olim per totam Eccleſiam celebre evaſiſſet: numquam enim ſapientiſſimi Antiſtites id commiſiſſent, ut iſtam fidei formulam omnium ordinum Clericis amplectendam & *irreprehenſibiliter*, ut ajunt, *recenſendam* ſynodali edicto ſub

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Cum hæc formula contractior quidem, ſed ſenſu eadem ſit, ac illa ſubjecta Cyrilli epiſtolæ cap. 53. noſtræ collectionis, & utraque eodem tempore ſcripta fuerit; ſicut illa, ita etiam hæc S. Leonis temporibus adſignanda eſt. Vide præcedentes notas 27. & 29.

(2) De hac ſententia lege Obſervationes ſequentes §. III. n. 1.

(3) Non anno 670., ſed anno 676. vel 677. hanc Synodum habitam oſtendit Bohierius in epiſt. ad Mabillonium. Vide tom. 7. Concil. Ven. edit. col. 549. not. 1.

condemnationis pœna præciperent, immo & illam e regione cum Symbolo Apostolico ponerent, nisi jam longo usu recepta, approbata, & inter germanas magni Athanasii lucubrationes numerata fuisset; quod nisi post plurimorum annorum seriem fieri vix potuit.

XIII. Quo tempore scriptum videtur Symbolum Athanasianum?

5. Hinc sequitur ejus auctorem non extra centum fere annorum illorum spatium requirendum esse, qui ab Hilari Papæ Leonis successoris Pontificatu usque ad finem sexti sæculi vel septimi initium elapsi sunt. Ut sexaginta vel septuaginta ante Synodum Augustodunensem anni evulgando Symbolo dentur, ejusque auctoritati per omnes Ecclesias stabiliendæ: præsertim cum hujusmodi *Canones*, *Augustodunenses sancti Leodegarii Episcopi* dicti, quibus & ille, qui de Symbolo agit, annumeratur, a solo Leodegario in Diœcesana Synodo pro Ecclesia sua conditi esse videantur, ut vel ille titulus indicat. Existimandum enim non est unicum Episcopum hoc sibi arrogaturum fuisse, ut novum Symbolum, nec ab universa Ecclesia vel usu receptum, vel a multis approbatum, Clero suo velut fidei tesseram memoria tenendam, corde credendam, ore confitendam gravi intentata pœna præciperet. Quamquam, ne quid dissimulem, vix aliquid certi ex unico illo Canone Augustodunensi statuere auderem, nisi me doctissimorum virorum compelleret auctoritas, Jacobi, inquam, Sirmondi, Petri de la Lande, & Godefridi Hermantii, qui laudatum Canonem ad annum 670. referre non dubitarunt, cum tamen nec MSS. collectiones, ex quibus editus est, nec ulli auctores quicquam de illius ætate vel leviter attingant; nec potior videatur esse ratio illum sancto Leodegario ejusque Synodo tribuendi, quam posteriori alicui Augustodunensi Episcopo vel Concilio. Eorum tamen sententiæ libenter accedimus, donec lucis amplius aliquid affulgeat. Hujus ergo auctoris, quem inquirimus, ætatem intra annum circiter 480. & sexcentesimum statuendam esse putamus, vel etiam intra brevius spatium.

6. Certum videtur neque casu, neque Librariorum incuria, nomen Athanasii in hujus scripti titulum irrepsisse; sed potius ex certo consilio (1) ab ipso auctore fuisse sancto Athanasio adscriptum: quotquot enim illius exemplaria seu manu exarata, seu excusa, hactenus visa sunt, præ se ferunt Athanasii nomen.

XIV. Non est impostoris scriptum.

7. Tantum abest ut impostura arguendus sit, quisquis talem fidei professionem sub alieno nobis nomine ingessit, quin potius Spiritu Dei istud consilii ab eo ceptum fuisse evincit ipsius Symboli contextus, in quo mire elucet & fidei docta simplicitas, & divina Spiritus unctio, quibus ita sanctis Ecclesiæ Patribus Athanasiana fide dignum apparuit, ut illud singulis dominicis omnium Clericorum ore celebrari & inter Officii ecclesiastici partes censeri voluerint. Enimvero latissimum discrimen est inter ipsum, & impostorem illum, qui nobis tot commentitias epistolas sub Pontificum Romanorum nominibus pessima arte mentesque confictas protulit: in hujusmodi enim epistolis nihil pene est, quod non aliis turpi furto subreptum fuerit, vel quod iis Pontificibus quibus tribuuntur, indignum non sit; ut pote & illorum temporum disciplinæ adversum, & ex consutis pannis male compactum. In hoc vero Athanasiano Symbolo omnia Athanasio digna sunt, omnia fidei sinceritati, quæ exponitur, apprime convenientia. Immo nec titulus ipse mendacii potest omni ex parte argui: non enim, ut in hodiernis codicibus legitur, *Symboli* nomen præ se tulit, sed *Fidei*. Ita in Augustodunensi Canone supra descripto, in Breviario MS. Monasterii Casinensis sexcentorum fere annorum, de quo inferius dicturi sumus, & alibi. Genuinumque esse scripti hujus titulum probant versiones Græcæ, in quibus appellatur ἔκθεσις, vel ὁμολογία τῆς καθολικῆς πίστεως, vel περὶ πίστεως κατὰ σωτηρίαν; hoc postremum habet Symbolum Athanasianum a Græcis interpolatum, a Jacobo Usserio editum: auctores pariter Latini illud expositionem fidei, vel sermonem de fide, inscribunt: inter quos Hincmarus Archiep. Rhemensis. Hanc autem esse Athanasii fidem, quæ hoc Symbolo continetur, nemo inficias ierit, qui quidem Athanasium crediderit a catholica fide non recessisse.

XV. Cur sub alieno nomine evulgatum?

Sed cur, inquies, auctor catholicus alieno nomine, non suo, opus suum inscripsit? Dum enim Athanasii nominatur Symbolum, quod tamen sancti Athanasii non esse convincitur, metuendum est ne inter spuria & apocrypha numeretur: quod Salonius Episcopus Gallus timebat ne Salviani libro eveniret, quem sub Timothei nomine ad Ecclesiam catholicam scripserat. Verum quod Salvianus respondet in epistola ad eumdem Salonium, respondeo similiter: *Sufficere ad excludendam penitus apocryphi stili suspicionem etiam hoc solum posse, quod satis perspicuum est libros nostericæ disputationis esse, & a posterioris temporis homine divinarum rerum studio atque amore conscriptos. Carent enim apocryphi suspicione, qui agnoscuntur*, nec Athanasii, nec hominis Athanasio coævi, nec Græci esse auctoris. Quod autem proprium nomen subticere voluerit, id metu hæreticorum & adversariorum fidei, cum quibus auctor vivebat, dum scriberet, accidisse putandum est: de quo & amplus aliquid inferius dicemus.

Ex his porro, quæ supra statuimus, quæque vix in dubium revocari possunt, hoc elicimus, quod ad inveniendum auctorem hujus Symboli viam aperit: auctorem scilicet illum in primis catholicum intra centum fere illos annos vixisse & floruisse, qui Leonis vel Hilari Romanorum Pontificum mortem proxime sequuti sunt: eumdem metu persecutionis nomen proprium suppressisse, ac proinde eum in ea regione sedem habuisse, in qua fidei catholicæ hostes Arrianique præsertim rerum potiebantur; & eo tempore, quo Arrii, Nestorii & Eutychis errores longe lateque spargebantur: tres enim istas potissimum hæreses hoc Symbolum confodit.

XVI. Vigilium Episcopum Africanum videri auctorem esse Symboli Athanasiani.

Omissa porro eorum sententia, qui illud homini Gallo tribuunt, in quibus est P. Pithœus lib. de Processi. Spiritus sancti, quam in sententiam propendere se profitetur Vossius in Appendice suæ in hanc rem Dissertationis: videntur hæc omnia quæ præmisimus, maxime convenire (2) Vigilio Tapsitano seu Tapsensi in Africa Episcopo, nec cuiquam potius hoc opusculum tribui posse arbitror, quam acerrimo huic catholicæ fidei defensori. Floruit enim Vigilius iste sub finem quinti sæculi, & ut verisimile est ad sextum usque pervenit, quippe qui anno 484. Bizacenorum omnium Episcoporum ultimus erat, ut ex notitia Africanorum Antistitum Regis Hunnerici jussu pro reddenda fidei ratione convocatorum feliciter conjicit Petr. Franc. Chiffletius in notis ad eumdem hunc Vigilium. Præterea vivebat Vigilius & sedem episcopalem tenebat in Africana regione, in qua Vvandali Arriana peste infecti catholicos omnes dira persecutione vexabant; ita ut de catholica fide vel verbum proferre crimini verteretur. Eo etiam vivebat tempore, quo Nestoriana & Eutychiana hæreses maximos in dies progressus agebant, præsertim per Orientales Ecclesias, ad quas fugere compulsus est Vigilius ab impio Rege extorris factus. Denique, quod magnopere pensandum est hac in disquisitione, admodum familiare fuit Vigilio, ut si quæ scriberet opuscula sævien-

te

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) S. Athanasii nomen ab ipso auctore præfixum symbolo ex vetustioribus MSS. exemplaribus falsum ostendemus in Observ. §. III. n. 2. & 3.

(2) Hanc Quesnelli sententiam refellemus in iisdem Observ. §. III. n. 5. & 6.

te perſecutione, (1) ea non ſuo, ſed ſub antiquorum Patrum vel Auctorum perſona in publicum emitteret. Sic librum contra Marivadum ſcripſit ſub nomine Idacii clari: alterum compoſuit in perſona S. Auguſtini contra Felicianum Arrianum: tertium contra Palladium Ambroſio vel Gregorio Nazianzeno inſcriptum. Sed & ſub nomine ſancti Athanaſii plures, quam ſub aliorum perſona evulgavit: duodecim enim de Trinitate libros habemus inter opera ſancti Athanaſii, latine tantum editos, quos Vigilii eſſe clamant eruditi; * ſicut & Dialogorum libros inter Athanaſium, Arrium, & Probum Judicem. Sed etſi non indubitata fide eſſent Vigilii memorata hæc Opuſcula; ſaltem Dialogus adverſus Arrianos, Sabellianos, & Photinianos, vel ipſo Vigilio fatente, ab ipſo ſub nomine Athanaſii contra Arrium, Sabellium, & Photinum coram judice Probo diſputantis, compoſitus eſt; ex quo certe maximum pondus accedit conjecturis noſtris. Ipſe, inquam, Vigilius in præfatione hujus dialogi hoc profitetur: *Utile hoc*, ſcribit ille, *& valde commodum apparuit, ut uniuſcujuſque hæretici perſonam cum ſui dogmatis profeſſionibus, quaſi præſentes cum præſentibus agerent, introducerem. ..... Sabellium ergo, Photinum, Arrium, atque ad noſtras partes Athanaſium introduxi: ut veritas ſummo confligentium certamine eliquata ad omnium notitiam perveniret.*

* *Jac. Sirmondus in Not. ad Theodulphum de Spiritu Sancto, Phil. Labbeus de Script. Eccleſiaſt. Chiffletius in Opuſc. 2. vindiciarum operum Vigilii Tapſenſis.*

Inde etiam confirmatur 1. hæc noſtra opinio, quod quos adverſarios fidei præcipue impugnat Symbolum, Arrianos ſcilicet & Eutychianos, eoſdem ſemper ſcriptis ſuis perſequutus eſt Vigilius. Pleraque enim Opuſcula ſua contra Arrianos, qui Africanas vaſtabant Eccleſias, conſcripſit, & inſigne opus adverſus Eutychianos emiſit, quo & ſancti Leonis epiſtolam & Chalcedonenſe decretum ab hæreticorum impugnationibus ſtrenue vindicat.

2. Alias fidei profeſſiones etiam ſub nomine Athanaſii edidit Vigilius, quæ eum hujuſmodi Opuſculis conſcribendis aſſuetum produnt. Velut ſunt (2) illæ quæ libris de Trinitate inſertæ leguntur. Hanc autem, quæ Symboli nomen obtinet, tunc ab eo conditam eſſe exiſtimamus, cum Conſtantinopoli exularet: quo tempore jam multa ediderat Opuſcula contra hæreticos Arrianos, cum adhuc in Africa moraretur. Audiens autem, cum eſſet in Oriente, quantas ſtrages ageret in Africanis Eccleſiis Arriana hæreſis, & quo in diſcrimine verſaretur popularium ſuorum fides; paſtoralis officii partes eſſe exiſtimavit periclitanti populo ſuo ſuppetias ferre, ſimplicioribuſque Chriſtianis eam fidei profeſſionem ob oculos ponere, quæ remotis omnibus ſubtilioris & implicatioris Theologiæ ambagibus, catholicam doctrinam pure, nitide, breviterque exponeret. Qua expoſitione Eccleſiam ſuam aliaſque Africanas non ſolum adverſus Arrianæ ſectæ perfidiam muniendas eſſe exiſtimavit; ſed etiam adverſus Neſtorianam & Eutychianam; quæ cum apud Orientales, inter quos agebat, longe lateque graſſaretur, eam ad Africanas regiones vel jam eſſe invectam, vel invehi facile poſſe videbat. (3) Athanaſii nomine ornandam eſſe exiſtimavit hujuſmodi profeſſionem: quia & tanti viri auctoritate, eos qui ſola auctoritate ducuntur, retinendos fore putabat; & probe noverat illius ævi eruditos non poſſe in hunc errorem induci, ut Athanaſio illam expoſitionem tribuerent, reclamante novellarum hæreſum, quam diſtincte habet, mentione. Sed & hoc neceſſarium omnino videbatur, ne quiſquam Africanorum, qui tunc vivebant, Epiſcoporum de condita hujus fidei formula in ſuſpicionem apud hæreticos deveniret, ac propterea in certiſſimum vitæ diſcrimen, quæ Arrianorum erat ſævities, adduceretur: quod merito timendum fuiſſe intelliget quiſquis Victoris Vitenſis de Perſecutione Africana narrationem perlegerit.

3. Etſi in tam brevi & in hujus generis ſeptiuncula, qualis eſt hæc fidei profeſſio, vix locus ſit conferendo ſtilo cum ceteris Vigilii lucubrationibus (aliam enim dicendi rationem breves & exegeticæ fidei formulæ, aliam ſcripta prolixiora & polemica exigunt;) non levem tamen inter Symbolum & alia Vigilii opera (4) ſtili affinitatem ſcribendique rationem deprehendere mihi videor. Eamdem enim methodum ſectatur in Opere contra Marivadum ſcripto, & præſertim libro 3. quam & in Symbolo conficiendo tenuit: ita ut prior pars Symboli, quæ Trinitatis unitatem contra Arrianos defendit, compendioſa videatur eſſe recapitulatio eorum, quæ centum capitulis exponuntur in tribus illis contra Marivadum libris: iſti enim toti ſunt in exponenda probandaque unitate Trinitatis, & Trinitate unitatis, quæ eſt prioris partis Symboli propria materies. Sed & hoc diſtinctius apparet in lib. 3. tria enim hujus priora capitula, totidem has propoſitiones complectuntur cum ſuis probationibus: *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus. Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus ſanctus. Omnipotens Pater, Omnipotens Filius, Omnipotens Spiritus ſanctus:* quæ totidem & iiſdem verbis habentur in Symbolo. In quo plures aliæ ejuſdem formæ propoſitiones leguntur: ſicut & in dicto libro 3. longe plurimæ; videlicet ad centenarium uſque numerum, Scripturæ teſtimoniis probatæ reperiuntur, eumdemque, ni fallor, ſpirant auctorem. Alia quoque non minus ſibi invicem convenientia fortaſſe deprehendet qui attentius & majori otio ceteras Vigilii lucubrationes evolvere voluerit: nobis hæc modo ſufficiant ex occaſione ſcripta.

Abſoluta Diſſertationum noſtrarum editione, inveni Codicem Thuaneum, in quo Dialogus Vigilii Tapſenſis adverſus Arrianos, Sabellianos, & Photinianos legitur ſub hoc titulo: *Incipit Altercatio Athanaſii cum hæreſibus.* Poſt hunc Tractatum habentur Symbolum Nicænum & formula fidei Ariminenſis Concilii, quam proxime ſequitur Symbolum Athanaſ. cum hac epigraphe: *Fides dicta a ſancto Athanaſio Epiſcopo.* Porro conjecturæ noſtræ de Auctore hujus Symboli, Vigilio, non parum ſuffragatur quod in antiquiſſimo Codice (5) illigatum reperiatur Opuſculo, cui nomen Athanaſii pariter præfixum legitur; ſed quod Vigilii Tapſenſis eſſe indubitatum habetur ipſius Vigilii teſtimonio: ſiquidem lib. 5. adverſus Eutychen num. 2. hæc ſcribit: *De Conciliorum*, inquit, *diverſis ſanctionibus, & nominum religioſe additis novitatibus pleniſſime in iis libris, quos adverſus Sabellium, Photinum & Arrium ſub nomine Athanaſii, tamquam ſi præſentes cum præſentibus agerent (ubi etiam Cognitoris perſona videtur inducta) conſcripſimus, a nobis fuit expreſſum* &c. Nec omittam obſervare locum ex ejuſdem libri 5. Vigilii Tapſenſis num. 6. ubi unitas Chriſti ex Deo & homine conſtantis confertur cum unitate hominis ex anima rationali & carne ſubſiſtentis: *Sicut credimus unum eſſe hominem, animam rationabilem & carnem; ita credamus unum eſſe Chriſtum Deum & hominem*: quæ omnino ſimilia ſunt his Symboli Athanaſiani verbis: *Sicut anima rationalis & caro unus eſt homo; ita Deus & homo unus eſt Chriſtus.*

EDI-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Non omnia Athanaſii, aut aliorum Patrum nomine edita opera, quæ Vigilio Tapſenſi tribuuntur, ipſius eſſe liquebit ex dicendis in Obſerv. §. III. n. 5.

(2) Has formulas Vigilio Tapſenſi perperam adſcribi in Obſerv. loco citato probaturi ſumus.

(3) Heic præſumitur Athanaſii nomen ab ipſo auctore initio inſcriptum fuiſſe, quod tamen falſum oſtendemus in Obſervationibus, ut ſuperius monuimus.

(4) Hoc argumentum a ſtili ſententiarumque affinitate petitum in re præſenti quam leve ſit, ex Obſervationibus palam fiet §. III.

(5) Reſponſionem invenies loco citato n. 6.

EDITORUM

OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM II.

PASCHASII QUESNELLI

DE LIBELLIS IN CODICE INSERTIS &c.

INter ea fidei monumenta, de quibus in præcedenti Dissertatione agitur, duo tantum libelli fidei nostro Codici canonum inserti cap. 39. & 40., ac symbolum *Quicumque* S. Athanasio vulgo inscriptum fusiores observationes requirunt.

§. I.

Libellus fidei, qui in collectione hoc tomo edita exhibetur cap. 39. S. Gregorio Nazianzeno probabilius vindicandus creditur. Impugnatur sententia, qua Auctori Latino adjudicatur, & Gregorio Orientali cum Quesnello substituitur Occidentalis, Gregorius Bœticus, vel cum novissimo auctore Phœbadius.

De vulgatis serm. 49. & 50. S. Gregorii Nazianzeni.

I. UNum certum præmittendum est, hunc libellum, qui inter S. Gregorii Nazianzeni opera est sermo 50., ita concinere cum sermone 49., ut utriusque unum eumdemque auctorem esse Quesnellus §. VII. jure probaverit. In eo solum alter ab altero discrepat, quod sermo 49. Nicænam fidem fusiori & dogmatico tractatu statuat; sermo autem 50. seu libellus fidei easdem præcedentis sermonis sententias compendio exhibeat. Igitur si S. Gregorius Nazianzenus auctor sit sermonis 49., eidem quoque attribuenduserit sermo 50., seu memoratus libellus fidei. Pro asserendo autem ejus sermonis 49. auctore S. Gregorio Nazianzeno duo expressa testimonia suppetunt, unum S. Augustini, alterum ejus codicis, qui Argentoratensi editioni operum ejusdem S. Doctoris usui fuit. Solemne est S. Augustino Gregorii Nazianzeni auctoritate uti, & ex Rufini versione, quæ ob auctoritatis & interpretis celebritatem longe lateque propagata erat. Hinc in lib. 1. adversus Julianum c. 5. ejusdem Gregorii testimonia producturus, præmonuit: *Sed tibi non deerit magni nominis & fama celeberrima illustris Episcopus etiam de partibus Orientis, cujus eloquia ingentis merito gratiæ etiam in LATINAM LINGUAM TRANSLATA usquequaque claruerunt.* Subdit statim quatuor loca ejusdem Doctoris ex versione Rufini. Porro sermonem 49. eidem S. Gregorio Orientali Episcopo explorate vindicat in epist. 148. scribens num. 10. *Gregorius etiam sanctus Episcopus Orientalis apertissime dicit, Deum natura invisibilem, quando Patribus visus est, sicut Moysi, cum quo facie ad faciem loquebatur; alicujus CONSPICABILIS MATERIÆ dispositione assumpta, salva sua invisibilitate, videri potuisse.* Nec quispiam cum recenti auctore reponat, hanc Gregorii sententiam inveniri in oratione 37., quæ certus ejusdem Gregorii fetus est. Legenti enim utramque orationem 37. & 49., non tam sententiam, quam quædam etiam verba caractere majusculo indicata congruere soli orationi 49. quisque perspiciet: ac præterea cum Augustinus non Græcum textum, sed vulgatam Rufini interpretationem adhibuerit, ut ex aliis locis, in quibus alia Gregorii Nazianzeni testimonia recitat, perspicere licet; oratio autem 37. non ita fuerit a Rufino latinitate donata, uti oratio 49. (de cujus versione mox dicemus,) hanc Augustinum allegasse in epist. 148. dubitare non licet.

Sermo 49. eidem Sancto asseritur.

II. Alterum testimonium est codex, ex quo prodiit editio Argentoratensis anno 1508. Hic enim codex decem orationes ejusdem S. Gregorii nomine inscriptas, & a Rufino latine redditas exhibuit cum ipso Rufini interpretis prologo: in quibus est oratio vulgata 49. & oratio vulgata 50. seu noster libellus fidei. Quare Justus Fontaninus lib. 2. Vitæ Rufini c. 8. has omnes sicut Rufino interpreti, ita Gregorio Nazianzeno auctori asserere non dubitavit. Neque refert in aliis codicibus, qui Gregorii sermones a Rufino latinitate donatos continent, eas orationes 49. & 50. desiderari. Nam in plerisque MSS. duo, vel tres, vel quatuor tantum ejusdem Gregorii sermones, quos idem Rufinus latine reddidit, leguntur, ut laudatus Fontaninus notavit: nec tamen idcirco octo saltem ipsius Gregorii sermones ab eodem Rufino traductos quispiam ambigit. Idem porro Rufinus in libro 11. historiæ eccl. cap. 9. de scriptis Sanctorum Gregorii Nazianzeni atque Basilii testatur: *Nos denas ferme singulorum oratiunculas transtulimus in latinum*. Basilii orationes a Rufino Latinis donatæ non inveniuntur nisi octo, aut, ut credimus, novem. Vide nostram præfationem in Appendicem Tractatuum S. Zenonis Episcopi Veronensis num. 2. pag. 294. Decem autem Gregorii Nazianzeni suppeditavit codex sæpe laudatus, quas idcirco ipso Rufino teste eidem Sancto adjudicandas agnoscimus.

Rufini versio.

Objecta solvuntur.

III. Qui Gregorium Nazianzenum excludendum putarunt, ea hypothesi nituntur, quod iidem sermones 49. & 50. Latino auctori, non autem Græco attribuendi credantur. Rationes autem, quibus hanc hypothesim tuentur, nihil evincunt. Quæ maxima omnium profertur ex Scripturarum Itala veterique interpretatione inserta orationi 49., nihilum valet: cum Latinus interpres in reddendis latine Scripturarum testimoniis eadem versione suo ævo usitata, quæ cum Græco textu interpretum LXX. a Græcis Patribus adhibito congruebat, uti potuerit. Fortior videri solet ea loquendi ratio a Græco scriptore aliena, *quod Græci ὁμούσιον appellant*, & illa: *ratio quædam, quæ apud Græcos nuncupatur λόγος*. Verum nonne ex Græco redditum fuit latine symbolum Nicænum antiquissima versione, in qua nihilominus non absimiliter legimus apud Leonem epist. 165. c. 2., apud S. Hilarium, & alios: *unius substantiæ cum Patre, quod Græci dicunt ὁμούσιον*? Cum porro Rufinus fuerit ejus orationis interpres; pro ea libertate, qua ille in interpretandis Græcis operibus utebatur, similes formulas adhibere potuit. Idem est de stilo, quo Rufinus liberior interpres in aliis quoque versionibus uti consuevit. Similis quidem stilus elucet in ceteris octo orationibus, quas ipsum ex Gregorio reddidisse nemo ambigit.

Sermo 49. non probatur fuisse auctoris Latini.

IV. Cum ergo nihil cogat pro asserendo auctore La-

Latino ; duo autem teſtimonia Auguſtini, & codicis in editione Argentoratenſi impreſſi teſtimonia pro S. Gregorio Nazianzeno ſatis aperta ſint ; nulla ex aliorum ſententiis, quæ Latinum auctorem ingerunt, præferenda videri poterit. Illa certe Queſnelli, qua pro Gregorio Nazianzeno Gregorium Bœticum ſupponit, ac ſi Auguſtinus in deſignando Gregorio Orientali pro Occidentali hallucinatus ſit, minus probabilis eſt. Nam præterquam quod Auguſtinus Gregorium Nazianzenum allegare conſuevit, numquam vero Gregorium Bœticum ; errorem & hallucinationem in eo notare, niſi quid certum & convincens pro Gregorio Bœtico afferatur, præſumptuoſum videtur. Nihil autem convincens Queſnellus protulit, ſed meras conjecturas, vel inanes prorſus, vel certe ejuſmodi, quæ æque aliis auctoribus accommodari queunt, ut in adnotationibus indicavimus. Neque magis placere poteſt noviſſima opinio, qua in opere inſcripto *Hiſtoire litteraire de la France* tom. 1. part. 2. edit. Pariſ. anni 1733. pag. 273. Phœbadius eorum ſermonum auctor prætenditur. Hæc enim cum eidem hypotheſi Latini auctoris incumbit, quam inanem oſtendimus ; tum vero pares conjecturas congerit, quæ corruente hypotheſi nutant, aliiſque pariter Latinis aptari ſcriptoribus poſſunt.

V. Unum ex hoc auctore veriſſimum credimus, cum Queſnellum rejicit opinantem, libellum fidei, ſeu ſermonem 50. priorem fuiſſe ſermone 49. ac ſi ille libellus in hoc ſermone 49. indicetur iis verbis: *Jampridem adverſus Arrianos libellum edideram*. Hanc autem ſententiam ille duplici ratione impugnat. Primum ex contextu orationis 49., in qua verba *jampridem adverſus Arrianos libellum edideram*, indicant non brevem fidei formulam, ſed Tractatum polemicum, quo Arrianorum error ex propoſito perſtringebatur. Id autem aliis quidem Gregorii Nazianzeni fuſioribus tractatibus Arrianos impetentibus optime congruit, non vero laudato libello fidei, in quo etſi doctrina inſerta eſt Arrianæ hæreſi contraria ; non tamen libellus dici poteſt, qui contra Arrianos editus, eoſdem impugnet. Secundo quia in libello adverſus Arrianos Sabellii errorem nominatim confutatum auctor ſermonis 49. diſerte pronuntiat. Nihil vero ejuſmodi expreſſum legitur in libello breviori, ſeu in ſermone 50. Addit etiam idem Gallicanus Scriptor animadverſionem non levem ex ipſa objectione, qua libellus antea editus ab Arrianis impetebatur. *Nam hoc eſt, quod ajunt poſſe reprehendi* (ſunt verba ſermonis 49.) *quod ubi Verbum Dei ex perſona Filii poſuimus, tale hoc Verbum intelligere putemur, quale grammatici tradunt* &c. Et poſtea. *Mirari me fateor hoc ita ſentiri potuiſſe, quaſi nos perſonam propriam Verbi, quod eſt Filius, negaremus, quem tot locis verum Filium de vero Patre natum ingeſſimus*. Si primi libelli auctor in eodem ſe ſe ita explicaſſet circa perſonarum diſtinctionem, ut ſe, paucis licet verbis, explicat in libello fidei, ſeu in ſermone 50., in quo præciſe & accurate loquitur ; numquam ipſi opponi potuiſſent, quæ prioris libelli cauſſa eidem objecta traduntur. Quid quod voces *tot locis* longiorem tractatum confirmant, quæ breviori libello nequaquam conveniunt? Hic ergo ſermo 50. pro illo primo libello adverſus Arrianos edito haberi nequit ; ſed alius anterior, & prolixior Nazianzeni tractatus in Arrianos & Sabellianos indicatur, cujus Apologiam idem auctor contexuit ſermone 49. Libellus vero fidei noſtræ collectioni inſertus poſterior eſt eodem ſermone 49. adeo ut ipſius compendium videatur, quod tamen in fine articulum præfert de reſurrectione corporum, quo ſermo 49. caret.

§. II.

De altero fidei libello, qui in noſtra collectione exhibetur cap. 40. Abjudicatur ab Auguſtino, cui illum Queſnellus tribuit ; & Concilio Toletano I. aſſeritur.

I. DE hoc libello egit Queſnellus §. VIII. ubi ipſum, qualis eſt in Codice canonum cap. 40. S. Auguſtino adjudicandum exiſtimat. Cumque idem ferme repetatur in Regula fidei ſubjecta Concilio Toletano I., quæ ab alia Synodo Hiſpanica ſub S. Leone condita fuit ; hujus Synodi Patres ex ipſo Auguſtini libello eamdem Regulam hauſiſſe opinatur. Ut autem brevius, quoad fieri poſſit, noſtram ſententiam aperiamus, præmittendum eſt ; hoc documentum inter Auguſtini opera olim editum, levioribus variantibus exceptis, idem omnino eſſe ac illud noſtræ collectioni inſertum : quod tamen in editione Auguſtini poſteriori manu additamentum recepit decem & quatuor anathematiſmatum, quæ ex epiſtola Damaſi ad Paullinum excerpta fuere. At documentum ſub titulo *Regula fidei* ſubjectum Toletanæ Synodo I., etſi quoad ſubſtantiam ſit idem cum illo noſtræ collectionis ; non ſolum tamen ſex anathematum additionem in fine exhibet, quæ ejuſdem *Regulæ* propria ſunt ; verum etiam quædam additamenta, & clariores aliquot explicationes præfert tum in ipſo corpore, tum etiam in anathematiſmis, præſertim 5. 6. 7. & 12. ut conferenti notationes noſtras in cap. 40. Codicis palam fiet. Nihil porro ambigendum videtur, quin hoc documentum, ut in MSS. noſtri Codicis exſtat, primus ſit vetuſtioris auctoris fetus, quem Patres Concilii Hiſpanici ſub S. Leone in condenda Regula fidei ſuſceperint, & aliquot additamentis, atque aliis explicatioribus verbis nonnullis in locis efferentes, ſuum fecerint. Neque enim veroſimile eſt poſteriorem auctorem, qui explicatius documentum præ oculis habuit, ea omiſiſſe, quæ ad perſpicuitatem conferunt ; ſed potius e contra accidit, ut quæ prius brevius & minus clare ſcripta fuerunt, poſterior auctor auctiora & explicatoria efficiat. Exemplum itaque noſtræ collectionis primævum fetum eſſe, & Leonis ætate antiquius cum Queſnello arbitramur.

II. Num vero S. Auguſtino tribuendum ſit, ut ille exiſtimat ; aſſentiri non poſſumus. Idem in fine paragraphi VIII. ſe ſe expectare dixit Patrum Benedictinorum judicium in ea, quæ tum parabatur, operum S. Auguſtini editione. Illi vero documentum, quod antea inter Auguſtini ſermones relictum fuerat, nihil moti Queſnelli obſervationibus, non dubitarunt exinde excludere, & referre in Appendicem tomi V. ſerm. 233. *Quippe*, inquiunt, *in MSS. hunc libellum inter Auguſtini ſermones & opuſcula nuſquam exſtare vidimus*. Rationem etiam addunt ex ſtilo. *Auguſtinum certe nobis minus ſapiunt hi loquendi modi num.* 1., hanc unam eſſe divini nominis Trinitatem. *Ibidem*, non imaginarium corpus, aut forma ſola compoſitum. *Ibid.* & omnia corporis exercitia, *ſive ut Romanus Codex* (Queſnellianum intelligunt) exitia ſenſiſſe. *Et num.* 2. mundum hunc factum non fuiſſe, atque ejus omnia inſtrumenta. *Tandem vox* Paracletus *paſſim poſita pro* Spiritus Sanctus. Argumentum itaque ſtili, quod Queſnellus extulit, Auguſtinum maxime expungit. Hinc jure Verlinus & Vindingus huic ſermoni inter Auguſtinianos recenſito ſuppoſitionis notam affixere. Adde etiam judicium P. Couſtantii in Admonitione ad epiſt. 5. Damaſi ad Paullinum pag. 505. n. 8., ubi in hoc ſermone *nihil eſſe Auguſtini* profitetur. Auguſtini autem nomen in vetuſtiſſimo MS. Vindebonenſi noſtræ collectionis ita in fine tituli additur, ut additicium credi poſſit. Ex aliquo autem ejuſdem collectionis, ut alibi vidimus, Gallicanæ exemplo in collectionem item Gallicanam Additionum Iſidori hoc documentum tranſiſſe, & ex alterutro hoc fonte ob inſcriptum titulo Auguſtini nomen inter hujus ſermones tandem fuiſſe receptum & editum arbitramur. Opinio igitur, quæ Auguſtinum hujus libelli auctorem præfert, ex ſolis codicibus noſtræ collectionis proficiſcitur, in quibus illius nomen additicium ex noſtro MS. Videbonenſi conjicere licet.

III. Cum porro hoc documentum a Patribus Synodi Hiſpanicæ ſub S. Leone repetitum & auctum cum titulo *Regula fidei*, in MSS. collectionum Hiſp. & Iſid. ſubjiciatur Concilio I. Toletano, de quo plura diximus tom. 11. not. 5. ad Queſnelli Obſervationes in epiſt. 15. S. Leonis ad Turribium ; valde probabile videri poteſt, primævum hoc documen-

cumentum ipſi Synodo Toletanæ I. tribuendum eſſe, quæ cum damnaverit hæreſim Priſcillianiſtarum, hunc libellum fidei adverſus eam aliaſque hæreſes cum duodecim anathematiſmis edidit. Hic libellus contineri poterat in uberioribus ejuſdem Synodi geſtis, quorum in proœmio ipſius Synodi fit mentio. Hoc autem documentum Patres poſterioris Synodi Hiſpanæ ſub Leone repetentes, ut illud præſenti ſuarum Eccleſiarum neceſſitati accommodarent, aliqua clarius explicanda, alia addenda cenſuere. Huc referendum videtur additamentum *Filioque*, quod illi in *Regula fidei* inſeruere Leonem ſequuti, qui in epiſt. 15. ad Turribium cap. 1. de Spiritu Sancto ſcripſit, *de utroque proceſſit*. Auctor collectionis Hiſpanicæ primævum documentum, quale in noſtra collectione legitur, in geſtis Toletanæ I. Synodi nactus, cum illud explicatius & auctius inveniſſet in poſteriori Synodo ſub Leone, hoc illi ſubſtituendum, ac eidem Toletanæ I. Synodo ſubnectendum putavit, ea admonitione præmiſſa, qua alteri Concilio ſub Leone ipſum perſpicue aſſeruit his verbis *Incipit Regula fidei catholicæ contra omnes hæreſes, & quammaxime contra Priſcillianos, quam Epiſcopi Tarraconenſes, Carthaginienſes, Luſitani, & Bœtici fecerunt, & cum præcepto Papæ Urbis Leonis ad Balconium Epiſcopum Galliciæ tranſmiſerunt*. Solum offendere poſſunt quæ ſequuntur: *Ipſi etiam & ſupraſcripta viginti canonum capitula ſtatuerunt in Concilio Toletano:* quæ ad Patres Concilii ſub Leone referri nequeunt, cum canones in Toletana I. Synodo conditi fuerint, ut laudata not. 5. fuſius probavimus. Duas in hæc poſtrema verba conjecturas ibidem indicavimus. Nunc aliam, quæ probabilior fortaſſis videbitur, proponemus. Hæc nimirum verba forte ab auctore collectionis Hiſpanicæ inventa in titulo libelli fidei ejuſdem Synodi Toletanæ I. cui congruebat; hoc loco, ubi ob ſubſtitutam Regulam fidei alterius Concilii ſub Leone, minus congruit, incaute retenta fuere.

§. III.

De auctore ſymboli Quicumque, *quod S. Athanaſii nomine inſcribitur.*

Symbolum *Quicumque* quando Athanaſio tributum.

I. ANtiquius teſtimonium, quo ſymbolum *Quicumque* S. Athanaſio tribuitur, eſſent duæ epiſtolæ inter S. Iſidori Hiſpalenſis opera editæ, una ad Claudium Ducem, altera ad Eugenium Epiſcopum Toletanum, ſi vere eumdem S. Iſidorum haberent auctorem. At cum hæ ſcriptæ cum jam ſæculo IX. & XI. exortæ eſſent Græcorum adverſus Latinos controverſiæ, S. Iſidoro Hiſpalenſi perperam inſcribantur; primum teſtimonium peti poteſt ex quodam canone Synodi Auguſtodunenſis ſub S. Leodegario Epiſcopo, quæ celebrata fuit, non anno (ut cum editis Queſnellus ſcripſit) 670. ſed anno 676. vel 677. quemadmodum V. C. Bouhierius in epiſtola ad Mabillonium conſtituit. Cum vero canon, qui laudatum ſymbolum *fidem S. Athanaſii* appellat, a Sirmondo erutus fuerit e MS. collectione Divionenſi, quæ non integras Synodos, ſed canones hinc inde excerptos, ac in titulos diſtributos continet; incertum quibuſdam videtur, num ſpectet ad Concilium Auguſtodunenſe ſub S. Leodegario habitum, an vero ad aliud ejuſdem loci, quod poſterius celebratum fuerit: ac propterea nihil hinc certi ad antiquitatem ſymboli Athanaſio inſcripti conſtituendam elici poſſe contendunt. Nos vero eumdem canonem invenimus in collectione Herouvalliana edita a Jacobo Petit cap. 1. Licet autem ibidem canon Auguſtodunenſis allegetur ſine Leodegarii nomine; tamen collectionis auctorem non aliam Synodum Auguſtodunenſem præ oculis habuiſſe, niſi quæ S. Leodegario Epiſcopo celebrata fuit, patet ex tabula canonum eidem collectioni præmiſſa, & a Petit exhibita pag. 264. in cujus fine de Auguſtodunenſibus canonibus in eadem collectione allegatis hæc ſolum traduntur: *Canones Auguſtodunenſium S. Leodegarii Epiſcopi*. Concordat etiam caput 70. ipſius collectionis, in quo dum exhibentur Epiſcopi, qui canones ipſius collectionis confirmarunt, hæc ad Auguſtodunenſes canones referuntur n. 19. *Conſenſio & confirmatio Leodegarii Epiſcopi Auguſtodunenſis*. Negari igitur nequit, quin antiquior codex, quo Herouvallianæ collectionis auctor uſus eſt, canonem laudatum retulerit inter eos, qui in Synodo Auguſtodunenſi ſub S. Leodegario ſanciti fuerunt: ac proinde poſt medium ſæculum VII. ſymbolum *Quicumque* S. Athanaſio adſcriptum dubitare non licet. Neque enim probabilis credi poteſt Papebrochii opinio in *Reſponſ. ad exhibit error*. part. 2. art. 13. n. 36. ubi tradit verbis ejuſdem canonis *Fidem S. Athanaſii* non Athanaſianum, ſed Nicænum ſymbolum deſignari, in quo lucubrando Athanaſium plurimum laboraſſe ſatis credibile eſt. Nicænum enim ſymbolum proprio Nicæni nomine in Eccleſia appellari ſolebat, numquam vero Athanaſii. Cum porro Athanaſii quidem nomine & in MSS. & ab aliis VIII. & IX. ſæculi auctoribus inſcriptum inveniamus ſymbolum *Quicumque*; nihil dubitandum videtur, quin aliquanto ante in Synodo Auguſtodunenſi S. Leodegarii, verbis *Fidem S. Athanaſii* idem ſymbolum vocatum fuerit. Idipſum confirmari poteſt etiam e collectione MS. Vat. Palat. 574. cujus additamenta ejuſdem circiter ævi idem ſymbolum hoc titulo præferunt: *Incipit fides catholica S. Athanaſii*.

Ejus ſymboli antiquitas.

II. Majorem vero ejuſdem ſymboli antiquitatem, omiſſo tamen Athanaſii nomine, alia vetuſtiora documenta demonſtrant. Sunt qui ingerunt Concilium Toletanum IV. habitum 633. in quo nonnullas formulas ex eodem ſymbolo excerptas credunt. At ſimiles formulæ atque ſententiæ in definitis & vulgatis Eccleſiæ dogmatibus ita communes erant catholicis, ut Toletani Patres communibus formulis uſi dici poſſint, nec ex noſtro ſymbolo eas derivaſſe. Similes quidem phraſes invenire licet in aliis ſcriptoribus, quos ex Athanaſiano ſymbolo eaſdem ſumſiſſe nemo dixerit. Si iidem Toletani Patres in condenda profeſſione fidei Athanaſianum ſymbolum præ oculis habuiſſent; alias atque alias ſententias ex eodem derivaſſent: quæ tamen in ea profeſſione non inveniuntur. Antiquitatem vero ejuſdem ſymboli ipſa Toletana IV. Synodo anteriorem aptius adſtruit manuſcripta collectio, quæ continetur in pervetuſtis codicibus Barb. 2888. & Vat. 1342. In hac enim exhibetur *epiſtola canonica*, quam ſub initium VI. ſæculi celebrem, inter documenta Juris canonici veteris edidimus n. 4. ac in eadem ſic canon primus exprimitur. *Primum omnium FIDEM CATHOLICAM omnes Presbyteri, & Diaconi, ſeu Subdiaconi memoriter teneant; & ſi quid* (leg. *ſi quis*) *hoc faciendum prætermittat, quadraginta dierum* (leg. *diebus*) *a vino abſtineant* (leg. *abſtineat*) &c. *Fidei catholicæ* nomine indicari ſymbolum *Quicumque*, certum fit ex antiquiſſimis ejuſdem ſymboli codicibus, qui idem ſymbolum (ut mox videbimus) *fidem catholicam* inſcribunt. Ea enim reſpiciuntur ipſius ſymboli verba: *Ut teneat CATHOLICAM FIDEM. FIDES autem CATHOLICA hæc eſt*. Et in fine: *Hæc eſt FIDES CATHOLICA* &c. Adde Venantium Fortunatum, cujus expoſitio in ſymbolum *Quicumque* a Muratorio edita tom. 2. Anecdot. Latin. pag. 212. inſcribitur: *Expoſitio Fidei catholicæ Fortunati*; ſic enim hanc inſcriptionem intelligendam putamus, ut Fortunatus auctor ſit, non *fidei catholicæ*, ſeu ſymboli *Quicumque*, ſed *expoſitionis* in eumdem ſymbolum, quemadmodum alias *expoſitiones* edidit in ſymbolum Apoſtolorum & in orationem dominicam. Hæc ſunt duo teſtimonia ſæculi VI. Si autem hoc tempore non ſolum Fortunatus hanc *Fidem catholicam* explicavit, verum etiam canone præceptum fuit ut omnes Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi ipſam memoriter diſcerent: illam jamdiu ante ſcriptam uſuque Plurimorum receptam fateri neceſſe eſt.

Vetuſtiora exemplaria Athanaſii nomine carent.

III. Vetuſtiora porro ejuſdem ſymboli exemplaria vel titulo carent, vel ſine auctoris nomine inſcribunt tantum *Fides catholica*. Primi generis ſunt MS. Ambroſianum, olim Bobienſe, ante annos mille & amplius exaratum, in quo noſtrum ſymbolum ſine ulla inſcriptione legitur, teſte Muratorio loco allegato pag. 224. & codex Colbertinus

784. ævo circiter Pipini ſcriptus, in quo ejuſdem ſymboli pars legitur; quia librarius ita mutilum ſe Treveris in vetuſtiore utique codice reperiſſe teſtatur, nullo auctoris nomine, aut titulo deſignato. Tres alii codices referuntur a Benedictinis editoribus operum S. Athanaſii §. 2. Diatribæ in ſymbolum *Quicumque* pag. 721. unus Regius 4908. alter Colbertinus 3133. ac tertius laudatus a Felckmanno, in quibus hoc ſymbolum omni titulo, & auctoris nomine caret. Inter ſecundi autem generis exemplaria præter illa ſæculi VI. quæ uſui fuerunt Fortunato', & auctori *epiſtolæ canonicæ*, de quibus diximus numero præcedenti, omnium, quæ hactenus inventa ſunt, antiquiſſimum eſt illud quod ab Uſſerio laudatur, ubi nullo auctoris nomine hæc inſcriptio præfigitur: *Fides catholica*. Idem legitur in duobus MSS. Vat. 81. & Vat. Reginæ 12. eumdemque titulum exſtitiſſe in codice, quem adhibuit Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis, liquet ex Capitulari ejus ſecundo paullo poſt initium. Athanaſii itaque nomen non ab auctore initio adſcriptum, ſed poſteriori tempore inductum fuit: unde poſteriora tantum exemplaria & ſcriptores ſeptimi, octavi, & noni ſæculi illud præferunt.

IV. Hæc, quæ ex codicibus & antiquioribus teſtibus produximus, deberent ſufficere, ut hocce ſymbolum S. Athanaſio poſteriori tantum ætate ſuppoſitum dignoſcatur. Ipſi quidem non poſſe illud adſcribi alia plura argumenta convincunt, tum quæ in præcedenti Diſſertatione Queſnellus digeſſit §. XII. tum quæ poſtea addiderunt PP. Benedictini editores operum S. Athanaſii in peculiari Diatriba de eodem ſymbolo §. 3. Ludovicus Muratorius tom. 2. Anecdot. Latin. in diſquiſitione de eodem argumento, & noviſſime P. Dominicus Maria Speronius diſſert. 1. *de ſymbolo vulgo S. Athanaſii* Patav. 1750. ubi præterea hujus ſymboli auctorem, non Græcum, ſed Latinum eſſe evidenter oſtendunt. Tota autem quæſtio nunc in eo verſatur, cuinam Latino ſcriptori hocce ſymbolum tribuendum ſit. Queſnellus Vigilium Tapſenſem opinatur. At ejus ſententiam primum impugnavit Joſephus Antelmius in *nova de ſymbolo Athanaſiano diſquiſitione* Pariſiis edita an. 1693. cui hac in re auctores paullo ante memorati calculos addidere.

Auctor ſymboli ejuſdem Latinus. Non eſt Vigilius Tapſenſis.

V. Certe quod ait Queſnellus, eumdem Vigilium nonnulla ejuſdem generis opera Athanaſii aut aliorum Scriptorum nomine edidiſſe, non ſatis probavit. Sola *Altercatio Sancti Athanaſii Epiſcopi contra Arrium, Sabellium, atque Photinum hæreticos* in dialogi formam ſcripta, Vigilii quidem eſt, cum ab ipſo Vigilio laudetur lib. 5. contra Eutychem cap. 2. at non idcirco Athanaſii nomine edita dici debet, cum in præfatione moneat ſe Athanaſium loquentem inducere, ut alii ſcriptores inducere ſolent alios, quos tamen nemo idcirco dialogi auctores putat. Librum contra Marivadum, ſeu Varimadum Idacii Clari nomine vulgatum Vigilio quidem adjudicavit Chiffletius, propterea quod ipſe Vigilius in laudata Altercatione lib. 2. n. 45. librum adverſus eumdem ſe edidiſſe profitetur. Cum vero in eadem Altercatione Vigilius prolixum locum recitet ex ſuo opere contra Marivadum, qui in tribus Idacii libris contra Varimadum non legitur; hinc ſatis tute colligitur, librum Vigilii contra Marivadum, diverſum eſſe ab Idacii libris contra Varimadum, nec ad nos perveniſſe. Quare hi poſtremi contra Varimadum libri Vigilio tribui nequeunt, ac ſi ementitum Idacii nomen eiſdem præfixerit. Vide plura apud Antelmium loco laudato, & admonitionem præmiſſam libris de Sancta Trinitate in editione noviſſima operum S. Athanaſii tom. 3. pag. 602. Similia reponi queunt ceteris opuſculis, qui aliorum Patrum, aut Athanaſii nomine inſcripti eidem Vigilio a nonnullis addicuntur. Libri duodecim de Trinitate inter Athanaſii opera eo præcipue nomine Vigilio tribuuntur a Chiffletio, quia laudantur in præfatione librorum Idacii Clari contra Varimadum, quos a Vigilio Idacii ementito nomine editos præſumſit: quam hypotheſim jam refellimus. Sicut autem libri contra Varimadum non Vigilii, ſed Idacii ſunt; ita etiam libri de Trinitate, quos Idacius in laudata præfatione ſe lucubraſſe affirmat, ejuſdem Idacii, non Vigilii eſſe dicendi ſunt. Neque vero quicquam movere poteſt Chiffletii niſus, qui ut eoſdem libros de Trinitate Vigilio aſſerat, longum illud teſtimonium ab eodem Vigilio recitatum in Altercatione memorata, & excerptum ex ſuo libro contra Marivadum, in ipſis de Trinitate libris invenire ſtuduit. Neque enim hoc efficere potuit, niſi aliquot ſententiis & Paullinis locis hinc inde collectis. Præterea hi libri nuſpiam inſcribuntur contra Marivadum; Vigilius autem illud teſtimonium ex libro contra Marivadum ſe eruere tradidit. Vides ergo, quam imbecille hoc argumentum ſit, quod ex præſumto, ſed non probato Vigilii uſu ducitur. Cum porro libri de Trinitate non ſint Vigilii, ſed Idacii; formulæ fidei eiſdem inſertæ, & inſcriptæ Athanaſii nomine, ſi quid probarent, non pro Vigilio, ſed pro Idacio probarent. Adde quod iidem libri in quibuſdam codicibus concluduntur libro octavo; illæ autem fidei formulæ ad poſteriores libros pertinent, qui alii auctori tribuendi videntur. Confer admonitionem PP. Benedictinorum in eoſdem libros tom. 3. pag. 601. In aliis autem manuſcriptis ita & ordine, & numero & inſcriptionibus diſcrepant, ut nihil certum de primævo ſetu conſtitui queat. Vide Joſephum Blanchinium in Enarratione pſeudo-Athanaſiana in ſymbolum Apoſtolorum pag. 69.

VI. Opponitur, ſymbolum *Quicumque* in quibuſdam codicibus illigatum, ſeu potius ſubjectum reperiri Altercationi contra Arrium, Sabellium, atque Photinum, quæ certe Vigilium habet auctorem. Quid inde? Num hinc recte infertur utrumque opus eſſe ejuſdem auctoris? Minime gentium. Librarii enim ſæpe plura diverſorum ſcriptorum opuſcula in eodem codice ſcribere ſolebant. Stili ac ſententiarum ſimilitudo cum operibus Vigilii, etiamſi probaretur, in hiſce fidei documentis leviſſima ratio eſt. Quis enim ignorat, eam eſſe catholicorum conſuetudinem, ut in ſcribendis fidei profeſſionibus, ac in proponendis fidei dogmatibus formulæ & loquutiones in Eccleſia receptæ adhibeantur, novæ autem vitentur? Hinc formulas non diſſimiles in diverſis licet ſcriptoribus, qui eadem dogmata tradidere, invenire licebit, ut ne tamen ex hac loquutionum ſimilitudine eumdem eſſe diverſorum opuſculorum auctorem colligi queat. Hac de cauſſa jure P. le Quien in diſſert. 1. Damaſcenica n. 16. pag. 9. inefficacem demonſtrat parallelum ſententiarum ſymboli *Quicumque* cum aliis ſimilibus Vigilii ſententiis, quippe & S. Auguſtinus ſimiles formulas ac ſententias exhibet.

VII. Hæc, quæ Queſnelli ſententiam reſpuunt, æque valent contra Antelmium, qui Vincentio Lirinenſi idem ſymbolum vindicare contendit. In cujus argumentis ſingillatim refellendis ſi quis plura deſideret, adeat PP. Benedictinos & Muratorium locis laudatis, nec non P. Dominicum Mariam Speronium diſſert. 2. de ſymbolo cap. 4. & 5. ubi omnia ab Antelmio producta non magis Vincentio, quam aliis ejuſdem circiter ætatis ſcriptoribus aptari poſſe oſtendit. Unam ipſius Antelmii conjectationem præterire non poſſumus, qua primas ſymboli lacinias Treveris inventas, ac idcirco a Trevirenſi ſcriptore, qualem Vincentium credit, ſymbolum lucubratum arbitratur. Id autem colligit ex cod. Colb. 784. in quo poſt definitionem Chalcedonenſem, & ante Nicænum ſymbolum interjecta legitur ea vulgati Athanaſiani ſymboli pars, in qua catholica de Chriſti incarnatione doctrina continetur, hac præmiſſa adnotatione. *Hoc inveni Treveris in uno libro ſcriptum ſic incipiente: Domini noſtri Jeſu Chriſti & reliqua. Domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat. Eſt ergo fides recta* &c. uſque ad finem. Hæc quidem oſtendunt ſymbolum *Quicumque* ſine auctoris nomine a codicis Colbertini amanuenſi inventum fuiſſe in vetuſtiori codice Trevirenſi, quod antiquitatem ſymboli plurimum confirmat. At auctorem ejuſdem ſymboli Trevirenſem pariter fuiſſe nequaquam probant.

Neque auctor eſt Vincentius Lirinenſis.

VIII. Cum vero nullus codex, nullus antiquus ſcriptor Vigilio Tapſenſi, aut Vincentio Lirinenſi hoc ſymbolum tribuerit; antiquiores autem codices auctoris nomi-

Concluditur auctorem eſſe ignotum.

mine careant, ſatius erit ignotum auctorem fateri, quam hujuſmodi conjectationibus, quæ variis ſcriptoribus accommodari queunt, hunc vel illum ſymboli auctorem traducere. Qua in re concludemus cum Tillemontio not. 34. in S. Athanaſium tom. 8. pag. 671. *Il vaut donc mieux nous tenir dans les tenebres de noſtre ignorance: & je ne ſcais s' il ne faut point encore ajouter qu' il vaudroit mieux ne point perdre le temps à former tant de conjectures* A *ſur des choſes de ce genre là. Il peut eſtre de quelque utilité de ſavoir le veritable auteur d' une piece. Mais quand on n' en peut ſavoir rien de certain, à quois ſert-il de ſavoir que c' eſt peut eſtre un tel, ou un tel? Cela eſt plus propre à former des conteſtations qui à établir ou éclaircir aucune verité. Contentons nous donc d' eſtre aſſurez que ce ſymbole n' eſt point de S. Athanaſe, mais qui il eſt ancien & du VI. Siecle au plus-tard.*

SUMMA

EORUM QUÆ CONTINENTUR IN HAC II. DISSERTATIONE PASCHASII QUESNELLI

CUM BALLERINIANIS ADNOTATIONIBUS ET OBSERVATIONIBUS IN EANDEM;

QUESNELLI *Diſſertatio II. de variis fidei libellis in antiquo Romanæ Eccleſiæ Codice contentis. Ubi ex occaſione de auctore libelli fidei, qui vulgo dicitur* Symbolum S. Athanaſii, *conjecturæ in medium adducuntur.* 321

EDITORUM Obſervationes in Diſſertationem II. Queſnelli de libellis in Codice inſertis &c. 334

§. I. *Libellus fidei, qui in collectione hoc tomo edita exhibetur cap. 39. S. Gregorio Nazianzeno probabilius vindicandus creditur. Impugnatur ſententia, qua Auctori Latino adjudicatur, & Gregorio Orientali cum Queſnello ſubſtituitur Occidentalis, Gregorius Bœticus, vel cum noviſſimo auctore Phœbadius.* Ibid.

§. II. *De altero fidei libello, qui in noſtra collectione exhibetur cap. 40. Abjudicatur ab Auguſtino, cui illum Queſnellus tribuit; & Concilio Toletano I. aſſeritur.* 335

§. III. *De auctore Symboli* Quicumque, *quod S. Athanaſii nomine inſcribitur.* 336

VII.

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO III.

DE PRIMO USU CODICIS CANONUM DIONYSII EXIGUI IN GALLICANIS REGIONIBUS.

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO III.
DE PRIMO USU CODICIS CANONUM
DIONYSII EXIGUI
IN GALLICANIS REGIONIBUS.

Ubi quod ante Adriani Papæ I. & Caroli Magni Imperatoris tempora receptus non fuerit, oſtenditur; & quæ apud Gallias Latina Canonum Orientalium verſio ante hæc tempora viguerit, inquiritur.

I. Cur hæc tentata Diſſertatio.

DE collectionis Dionyſianæ uſu in Galliis diſſerere aggredimur: utrum videlicet ſtatim atque in Romana Eccleſia uſurpari illa cœpit, vel non multo poſt, a Gallicanis quoque Eccleſiis ſuſcepta fuerit, & in cauſſarum eccleſiaſticarum diſcepatione uſu probata; an vero ad tempora uſque Caroli Magni Imperatoris Francorumque Regis illius Codicis receptio in Galliis differenda ſit. In quo quidem proprias metas nonnullis proculdubio tranſilire videbimur, & ab inſtituto noſtro longius recedere. Ab hoc tamen non recedimus: quandoquidem quo in loco fuerit epiſtolarum Leonis per Galliam auctoritas, an ante Dionyſii ætatem illic receptæ, an Codicis tantum illius ope Gallicanis regionibus innotuerint, ex hac diſcuſſione manifeſtum fiet. Deinde memini me non ſemel aſſerere in ſuperioribus Diſſertationibus, Codicem Dionyſianum nullam in Galliis (1) auctoritatem ante Imperatoris illius tempora eſſe adeptum: quod nequis temere a me dictum putet, aſſertionis meæ rationem Lectori me debere profiteor. Præterea cum illuſtriſſimus Petrus de Marca hanc verſans quæſtionem validiſſimum habere ſe pro ſua ſententia teſtimonium crediderit ex epiſtola ſancti Leonis diu ante Adrianum Papam laudata in Gallicana Synodo; nobis hujus difficultatis illuſtrandæ pro ſuſcepto labore onus incumbit. Denique cum (2) ex Codicis antiqui Eccleſiæ Romanæ, quem in publicum emittimus, cum Gallicana diſciplina collatione perſpicuum ſit, Gallicanos noſtros Antiſtites non Romano uſque ad Dionyſium Exiguum Codice uſos eſſe, ſed proprio; non ſupervacaneum erit, nec viris eruditis ingratum nobiſcum diſcutere, utrum poſt conditum Dionyſii Codicem, aliquid in judiciorum eccleſiaſticorum forma innovatum fuerit in Galliis: cui diſquiſitioni maxime proderit noſſe, quonam Codice Canonum, an Romano, an proprio uterentur Gallicani Epiſcopi, uſique fuerint uſque ad Caroli Magni ætatem.

Receptum ſtatim in Galliis Dionyſii Codicem, affirmat Marca.

Petrus de Marca, de Concordia Sacerdotii & Imperii libro 3. capite 4. ſibi perſuaſum aſſerit, *uſum Collectionis Dionyſianæ ſtatim atque edita fuit, priore interpretatione ſpreta, per Gallias invaluiſſe: tum quia apud Sedem Apoſtolicam vigebat, tum etiam quod nitore ſuo commendabatur, præ ſquallore veteris interpretationis: etſi hanc omnino Galli non deſeruerint.* Ad hujus auctoris opinionem accedit ſcriptor novellus de canonicis Epiſcoporum Judiciis, cap. 4. ubi contrariam fugillat, variiſque conjecturis convellere conatur.

Negant Juſtellus, Sirmondus, & Florens.

Contrariam ſententiam tuentur viri tres, maximi apud antiquitatis canonicæ ſtudioſos nominis, Chriſtophorus Juſtellus in præfatione Codicis univerſæ Eccleſiæ, Jacobus Sirmondus in præfatione ad antiqua Concilia Galliæ, & Franciſcus Florentius Anteceſſor Aurelianenſis in Diſſertatione de origine, arte & auctoritate Juris Canonici, parte 3. quam ſententiam ut altera longe probabiliorem hac diſſertatiuncula vindicamus. Cui priuſquam manum admoveamus, unum & alterum monebo. Primum eſt, duo eſſe ab invicem diſcernenda, quæ vel confundunt aliqui, vel ita conjuncta volunt, ut unum ex altero neceſſario conſequi exiſtiment. Nimirum decretales, ut vocant, Pontificum Romanorum epiſtolas nonnumquam in uſum vocatas eſſe in priſcis Galliarum Synodis: alterum, Dionyſianam earum decretalium collectionem jam tum, cum lucem videre cœpit, a Gallicanis Epiſcopis eſſe receptam auctoratamque ante Caroli Magni tempora. Prius illud negare; cum manifeſtum ſit, ſummæ fuerit dementiæ; ſed poſterius inde deducere, & rationi & omnium Synodorum Gallicanorum conſuetudini adverſum eſſe conſtabit ex his, quæ modo dicturi ſumus.

Alterum, quod in anteceſſum Lectori ſuggero, hoc eſt, (3) ita probationibus argumentiſque validis deſtitui contrariam opinionem, ut quotquot in ejus patrocinium adducuntur ab illius defenſoribus, eidem omnino adverſa eſſe luce ipſa clarius ſimus oſtenſuri.

II. I. Argumentum quintuplex ex cauſſa Contumelioſi. Anno 534.

Primum nobis argumentum ſuppeditat Contumelioſi Rejenſis in Gallia Epiſcopi negotium: de quo cum ſanctus Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus ſcripſiſſet ad Joannem Papam II. reſcriptum ab eo accepit, quo ſignificat Pontifex rigorem canonum adverſus eum, qui lapſus erat, ſervandum eſſe: *Quæ vero*, addit ille, *de his Canones præcipiunt, ſubter adjecimus, ut quæ facienda ſunt poſſitis agnoſcere.* Quæ porro ſubjiciuntur huic epiſtolæ (4) decreta Apoſto-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Tota Queſnelli ſententia ei hypotheſi innititur qua canonum Codicem, qui uſu receptus eſſet, non niſi publicum, & publica auctoritate donatum, ſeu, ut alibi appellat, *auctoratum* præſumit. Hæc autem hypotheſis quam falſa ſit, videbimus in Obſervationibus huic Diſſertationi ſubjiciendis cap. 1. num. 1. & 2.

(2) Hunc antiquum non fuiſſe publicum Codicem Romanæ Eccleſiæ, ſed collectionem privatam in Galliis conditam, probavimus in Obſervationibus ad Diſſert. XII. cap. 1.

(3) Quicumque legat Obſervationes cap. 1. num. id verum, an falſum ſit, ſtatim intelliget.

(4) Ordo eorum, quæ Joannes ſuæ epiſtolæ ſubjecit, hic eſt. Primo fragmentum epiſtolæ Siricii: dein duo canones apoſtolici: tum (ut diſcimus ex noſtro codice Vat. Palat. 574.) unus canon Neocæſarienſis, qui in vulgatis deſideratur: tandem duo canones Antiocheni. Licet autem hæc omnia a Joanne ſumpta ex collectione Dionyſii probent, hanc apud Ro-

stolica, Antiochena, & Siricii Papæ, ex collectione Dionysii sumta sunt. Quis vero sibi persuadeat Joannem ita de mittendis ex Codice Dionysiano decretis fore sollicitum, nisi apud eum constitisset eumdem in Galliis usu nondum fuisse receptum; alioqui consulentem Cæsarium, quænam esset ea de re Apostolicæ Sedis disciplina, suffecisset ad Codicem prædictum remittere: quod tamen ille non præstitit.

2. Nec opus habuisset Cæsarius de Romanæ Ecclesiæ consuetudine ac legibus sciscitari a Pontifice, si unus & idem (1) Canonum Codex utrique Ecclesiæ communis fuisset in causis ecclesiasticis disceptandis: nec ita negligentes fuisse Episcopi credendi sunt, ut quicquid canonicorum codicum erat in Galliis non evolvissent, antequam aliena pulsarent scrinia: quod revera factum ab illis fuisse testatur geminum excerptum Canonibus a Joanne missis subjunctum. Quid ergo in hoc negotio agendum esset, jam notum erat ex quatuor Gallicanarum Synodorum Canonibus, qui excerpti leguntur a Galliarum Episcopis: constabat etiam ex Nicæno Canone 9. quem alterum excerptum continet. Verum cum plurimos haberet Contumeliosus patronos, *quibus pro nimia pietate sanctorum Patrum severitas non placebat*, ut habet scriptum Cæsario ipsi a Sirmondo attributum, quique *per falsam potius pietatem, ita totis viribus elaborabant, ut aut nec mitteretur Contumeliosus in Monasterium, aut certe post non longum tempus, importunitate nimia & disciplinæ ecclesiasticæ inimica extorquere conabantur ut rediret ad honorem*; Cæsarius disciplinæ tenax Sedem Apostolicam, cujus vices gerebat, consulendam censuit, ut & suam Gallicanis Præsulibus auctoritatem jungeret, & quid observaretur in Ecclesia Romana ex Conciliorum & Pontificum Romanorum decretis certiores eos faceret. Cæsario rescripsit duo Joannes PP. *rigorem* scilicet *Canonum servare necesse esse*, & (2) secundum decreta Sedis Apostolicæ Contumeliosum ab Episcopatu suspendi debere: *Atque ideo prædictum*, inquit, *ab Episcopatus ordine nostra suspendit auctoritas*.

Joannis Papæ II. Ep. 6. ad Cæsar. Arel.

3. Ex Gallicanis excerptis manifestum evadit (3) Gallicanum Codicem a Romano, seu Dionysiano plurimum discrepasse. Accurate enim suum versantibus Gallis alius Canon non apparuit præter Nicænum IX. & quatuor Gallicanos. Ex quo necesse est affirmare nec Siricii Papæ decretalem ad Himerium, nec apostolicos canones in eo Codice fuisse repertos, quos procul dubio non omisissent. At, inquies, nec Antiochenos excerpserunt, quamvis Codici Gallicano insertos tunc temporis fuisse probabile sit, vel etiam certum ex pluribus MSS. Gallicanarum collectionum codicibus appareat: Quod Antiochenos non commemoraverint, non ob eam causam factum est, quod suis non inessent codicibus; sed quod ad causam, quæ agitabatur, non faciebant. Quæstio enim erat an Episcopus de crimine capitali convictus, esset deponendus; nec ei umquam ad sedem suam redeundi spes ulla superesset. Hoc Antiochenis canonibus a Joanne missis non continetur: hi enim damnatum jam Episcopum supponunt, talemque asserunt non licere aliquid de ministerio sacro contingere, nec in alia Synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Quamobrem ab illis excerpendis abstinuerunt Gallicani, sola Nicæni Concilii sanctione contenti, quæ etsi de criminibus Episcoporum ante ordinationem perpetratis decernat, potiori ratione ad crimina ab ordinatis commissa extenditur: ut factum est a Gelasio Papa I. epistola 9. ad Episcopos per Lucaniam, Brutios, & Siciliam constitutos.

4. Discrimen versionis Nicæni Canonis noni, quam Gallicanum excerptum exhibet, a Dionysiana versione, diversum ab utraque Ecclesia codicem fuisse usurpatum, perspicue declarat.

5. Tractatus ille excerptis adjectus, qui incipit: *Ecce manifestissime constat* &c. tres constanter distinguit auctoritatum ordines seu classes, quibus Contumelioси depositionem asserit decernendam. Unus est ex Codice Ecclesiæ universalis, alter ex Codice Gallicano, tertius ex Codice Romanæ Ecclesiæ: seu potius duo primi ex uno Gallicano codice, qui bipertitus erat, prima parte continens Nicænos aliosque Græcos canones receptos, altera Gallicanos: unde diversitas Codicum clara est. Nihil etiam aliud in decretis a Joanne Papa missis præter Apostolicæ Sedis auctoritatem & suffragium intuetur Cæsarius: quam unam laudat, cum de illo excerpto mentionem facit.

III. 2. Argumentum ex Concil. Aurelianensi III. An. 538.

Secundum argumentum habemus ex Concilio Aurelianensi III. ex quo Petrus de Marca suæ opinioni auctoritatem ineluctabilem conciliare sibi visus est. *Conjecturis*, inquit, *addenda est probatio desumta e Canone 3. Aurelianensis Concilii habiti anno 538. ubi decreta Leonis Papæ de Metropolitanorum electione proferuntur: quæ petita cum sint ex epistola data ad Anastasium Thessalonicensem Episcopum, apud Gallos decretorum nomine valere non poterant, nisi ex eo quod Collectioni Dionysii sub decretorum appellatione inserta essent, cujus auctoritatem Gallicani Episcopi amplexi fuerant.*

Antequam discutiamus quid ex hoc Canone roboris accedat adversariorum opinioni, quid nostræ; operæ pretium est eumdem heic integrum legentium oculis subjicere.

Con-

EDITORUM ADNOTATIONES.

Romanos hoc tempore usu fuisse receptam; non tamen probant eam ad Gallos nondum perveniisse, etsi num eo pervenerit, Joannes Pontifex fortasse ignoraret.

(1) Etsi Dionysii Codex, ex quo Joannes II. canones excerpsit, tum Romæ esset in usu, non tamen idcirco credendus est fuisse codex publicus Romanæ Ecclesiæ. Vide Tractatum de Collectionibus part. 3. c. 1. Similiter etiamsi hoc tempore idem codex ad Gallos transisset, non propterea fuisset Codex Gallicanæ Ecclesiæ publicus, sed privatus, qui alios codices canonum item privatos non excludebat. Quesnellus solum codicem publicum ex suo præjudicio usu receptum præsumit, cum tamen nullus nec Romæ, nec in Galliis publicus esset. Vide Observationes in hanc Dissertationem cap. 1. Plures autem privatæ collectiones in Galliis vigebant. Num inter has apud Gallos exstiterit etiam Dionysiana Cæsarii tempore, ideist paullo post editum Dionysii Codicem, nec affirmari, nec negari potest. Ad Quesnelli autem sententiam refellendam sufficit, si ante Carolum Magnum Dionysianum Codicem in Galliis fuisse, usuque nonnumquam receptum probemus, de quo in Observationibus plura.

(2) Verba *secundum decreta Sedis Apostolicæ* Contumeliosum suspendendum indicant ex anteriorum Pontificum decretis; cum tamen textus mox recitatus *nostra suspendit auctoritas*, exprimat ipsius Joannis auctoritatem, quæ potissimum a Cæsario interpellata fuerat.

(3) Excerpta ad Joannem missa a Cæsario id unum manifestant, eum Codicem, ex quo Cæsarius canones excerpserat, fuisse eam collectionem, in qua Nicæni canones ex Rufini abbreviatione, & quatuor Gallicanæ Synodi inter ceteras continebantur. Hic non erat codex publicus totius Ecclesiæ Gallicanæ: nam in aliis MSS. Gallicanis canones Nicæni integri continebantur. Collectio vero, quæ Rufini abbreviationes pro integris Nicænis canonibus exhibebat, fuit codex peculiaris, qualem reperimus in cod. Vat. Palat. 574., de quo vide Tract. de Collect. part. 3. c. 9. In hac quidem collectione præter abbreviationes Rufinianas exstant etiam quatuor illa Concilia, quorum canones Cæsarius exscripsit. At inserta invenitur etiam epistola Siricii ad Himerium, non autem Antiocheni, sicut nec alii Synodorum Græcarum canones: ex quibus palam fit, quam inanes sint conjecturæ quas Quesnellus in sequentibus subjicit.

Concilii Aurelianensis III. Anno Christi DXXXVIII. Canon tertius.

De Metropolitanorum Provincialiumque Episcoporum electione & ordinatione.

De Metropolitanorum vero ordinationibus, id placuit, ut Metropolitani a Metropolitanis, omnibus, si fieri potest, præsentibus comprovincialibus, ordinentur: ita ut ipsi Metropolitano ordinandi privilegium maneat, quem ordinationis consuetudo requirit. Ipse tamen Metropolitanus a comprovincialibus Episcopis, sicut decreta Sedis Apostolicæ continent, cum consensu Cleri vel civium eligatur: quia æquum est, sicut ipsa Sedes Apostolica dixit, ut qui præponendus est omnibus, ab omnibus eligatur. De comprovincialibus vero ordinandis, cum consensu Metropolitani, Cleri & civium, juxta priorum Canonum statuta electio & voluntas requiratur.

His igitur verbis, *sicut decreta Sedis Apostolicæ continent*, Leonis decreta de Metropolitanorum electione proferri ex epistola ad Anastasium Thessalonicensem, existimat auctor ille; quod tamen persuadere mihi vix ac ne vix quidem possum: non enim alium epistolæ hujus locum præ oculis habere potuissent Aurelianenses Patres, quam caput 6. quod numero 36. notatur apud Dionysium Exiguum. Plura sunt autem ex quibus hoc caput ab illis notatum esse non crediderim.

1. Quia diversum prorsus mihi videtur Leonis consilium a Synodi illius mente. Hoc enim unum intendit sanctus Pontifex, ut dissidium inter Vicarium Illyrici & Metropolitanum Epiri ortum, hujusque Metropolitani jura cum Thessalonicensis Episcopi privilegiis ita componat, ut illibata utriusque maneat auctoritas. Ex ipsius capitis inspectione id unicuique perspicuum erit. Sed & ex titulis eidem præfixis tam a Dionysio, quam ab aliarum editionum procuratoribus. Talis est in vulgatis codicibus excusis: *Ut Metropolitanus Episcopus de electo, quem est ordinaturus Episcopum, ad Thessalonicensem Pontificem referat, & de Metropolitano electo similiter provinciales Episcopi faciant.* Idem est titulus apud Dionysium, tam qui inter titulos toti decretorum Collectioni præfixos legitur, quam qui ipsi capiti affigitur: nisi quod initio habet: *Ut Metropolitanus Epiri* &c. ex quo amplius adhuc Pontificis consilium aperitur in hoc decreto, quod eo maxime collimat, ut jus relationis Thessalonicensi Episcopo asserat in ordinationibus tam Metropolitanorum, quam provincialium Episcoporum, qui intra Vicariatus Thessalonicensis limites constituti erant. Longe aliud consilium esse Synodi Aurelianensis, legenti obscurum non erit: hoc enim loco, ubi auctoritatem Sedis Apostolicæ adducit, de provincialium Episcoporum jure in Metropolitani & comprovincialium electionibus, deque Cleri & plebis consensu ac suffragio solummodo agitur.

2. Quod maxime Canon præcipit illis verbis, quæ ex Sedis Apostolicæ sententia proferuntur, illud est, ut consensus Cleri & plebis non prætermittatur in electione Metropolitanorum comprovincialiumque Episcoporum; utque id magis persuadeant Concilii Patres, non auctoritatem solummodo Sedis Apostolicæ, sed & rationem ab ea allatam referunt: *Sicut decreta*, inquiunt, *Sedis Apostolicæ continent*. Et postea: *Quia æquum est, sicut ipsa Sedes Apostolica dixit, ut qui præponendus est omnibus, ab omnibus eligatur*. Verisimile autem est ex eodem loco & auctoritatem & rationem esse desumtam. Non certe ex epistola ad Anastasium, in qua ratio illa non legitur; sed potius ex epistola ad Episcopos provinciæ Viennensis, quæ utramque disertis verbis continet. *Per pacem*, inquit, *& quietem Sacerdotes, qui præsuturi sunt, postulentur. Teneatur subscriptio Clericorum, honoratorum testimonium, Ordinis consensus & plebis. Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur.* Quis enimvero credat Synodum illam ex uno codice auctoritatem priorem, ex altero posteriorem accepisse? quod tamen necesse est ut fecerit, si verum est primum locum ex Dionysiano Codice esse excerptum: alter enim locus ipsis Leonis verbis exhibitus ex ea epistola est, quæ numquam fuit, nec modo est in Dionysiano Codice. Porro si ex uno codice uterque desumtus, codex ille Dionysianus non fuit, sed alter (1) ad usum Gallicanum compactus, qui epistolam ad Viennenses Episcopos habuerit, cujusmodi vidimus codices plures MSS. ex Thuanea & Trecopithœana Bibliothecis. Et certe si ad epistolam ad Anastasium respexissent Aurelianenses Præsules, cum decreta Sedis Apostolicæ commemoraverunt: si rationem auctoritati vellent subjungere, illam necesse non fuisset extra eamdem epistolam quærere, si quidem cap. 5. quod præcedit, hanc Leo luculentam affert, quæ & explicatior est & validior: *Ne*, inquit, *civitas Episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit; & fiat minus religiosa, quam convenit, cui non licuerit habere quem voluit.*

Constat igitur non ex epistola ad Anastasium, sed ex epistola ad Viennenses decretis suis auctoritatem conciliare voluisse Patres Synodi. Et merito quidem ea epistola utebantur, quæ a Gallicanarum provinciarum disciplinam reformandam a Sede Apostolica missa fuerat, potius quam epistola ad Thessalonicensem scripta, quæ speciali illarum provinciarum disciplinæ ad Vicariatus privilegia accommodandæ adlaborabat.

IV. Etsi usi essent epist. ad Anastasium, nihil inde concluditur.

3. Etsi ultro detur epistolam ad Anastasium Thessalonicensem a Gallicanis Synodis esse laudatam, quo tamen pacto ex hoc probet Marca receptam auctoratamque tum in Galliis Dionysianam Collectionem, plane non capio. Prius enim demonstrandum erat epistolam aliter in Gallias invehi non potuisse, quam per illum Codicem; nec licuisse Gallis Apostolicæ Sedis decreta in promiscuis codicibus descripta habere, vel aliarum Ecclesiarum sanctiones in suarum suffragium & confirmationem laudare, nisi proprios illarum omnium codices, suos fecissent: nec denique potuisse Gallos epistolam Apostolicæ Sedis decreti nomine decorare, nisi Gallicano Codici insertam, vel acceptam a Dionysiano. At quam hæc omnia a ratione usuque Ecclesiarum omnium ac præsertim Gallicanæ aliena sint, quis non videat, si modo Synodos nonnullas aliquando perlustraverit, vel rationem ipsam consulendam censuerit? (2) Quot enim codices antiquarum collectionum vel ad privatorum hominum, vel ad aliquarum Ecclesiarum usum manu olim exarati plurimas Pontificum Romanorum epistolas ad Orientales aliosque scriptas continent! Inter quos ex Trecopithœana Oratorii Bibliotheca unum penes nos habuimus, alios ex Thuanea, sed egregium imprimis, quemque Gelasio si non æqualem, saltem supparem existimant, ex San-Germaniana Ascetarum Benedictinorum Bibliotheca. Ad hæc: familiare fuit Episcopis Gallicanis aliarum diœceseon canones & decreta commemorare, ac etiam exscribere, vel antequam de sua collectione condenda cogitasset Dionysius, aut ullus Codex Romanus esset in Galliis receptus; quemadmodum & Hispanis sæpe contigit Gallicanarum Synodorum verba suis decretis inserere, vel subjicere, atque ex iis de causis ecclesiasticis judicare, ut patet ex Ilerdensi, Valentino, Hispalensi I. & Toletano XII. quamvis inde nemo putaverit Gallicanum codicem Hispanis proprium fuisse. Denique Gallorum singulari erga disciplinam ecclesiasticam ac Apostolicam Sedem studio injuriosum videtur, si collectionem Dionysianam

Epist. 10. ad Viennenses c. 5.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Hcic quoque solum Codicem publicum, & *auctoratum* indicat; quod præjudicium etiam in sequentibus sæpe ingestum in Observationibus refellemus.

(2) Hcic plures vetustissimas collectiones privatas agnoscit.

nam expectasse credantur, ut aliquam decretorum Apostolicæ Sedis notitiam, vel exemplaria sibi compararent, qui & particularia Græcorum Concilia & Africana toties usurparunt in suis Conciliis.

Jam vero istud argumentum Petro Marcæ ereptum, nostræ sententiæ militare necesse est. Siquidem clarum est alium a Dionysiano Codicem tunc usurpatum per Gallias, ex quo epistolam ad Episcopos Viennensis provinciæ depromserint. Qui Codex Dionysii, si vel tunc temporis Gallis innotuisset, plura iis obtulisset Sedis Apostolicæ decreta, de quibus siluerunt, quæque facile prætulissent epistolæ ad Viennenses, quæ nec in codice auctorato esset reperta; nec Gallicanis Episcopis olim (1) nisi ægre accepta fuerat, cum primum transmissa in Gallias: omnibus Viennensis provinciæ Antistitibus antiquum Ecclesiarum suarum jus, moremque contra asserentibus in gratiam Hilarii Arelatensis, quem suis semper dum vixit privilegiis uti voluere.

V. 3. Argument. ex Concilio II. Turonensi. Anno 567.

Turonense Concilium II. non anno Ch. 570. ut Davidi visum est, sed triennio ante habitum, adducit auctor ille pro asserenda sua Epocha. Capite siquidem vigesimo primo, inquit, epistola Innocentii Papæ ad Victricium Rotomagensem & canones Milevitani citantur a Concilii Patribus. Jam superius objectioni hujusmodi abunde satisfactum est, eamque rursus attingemus inferius, cum de laudata a Concilio Agathensi ejusdem Innocentii epistola ad Exsuperium agemus. Sed non modo non officit, sed etiam favet ea Synodus: tum quia epistolam illam non laudat quasi ex codice recepto decerptam: unde (2) non decretum appellat, quod solet fieri, cum ex decretorum codice hujusmodi scripta assumuntur: tum etiam quia clarum est epistolam illam inter canones locum non habuisse, quandoquidem eam significant (3) tunc primum illis a se inferi, ac inde statuti vim ac robur deinceps habituram: *Quia*, inquiunt, *in sententia Papæ Innocentii ad Victricium Episcopum Rotomagensem lata legitur scriptum* &c. *Nos ergo hoc sequentes, quod vel Paullus Apostolus, vel Papa Innocentius statuit in Canonibus nostris inserentes statuamus observandum* &c.

VI. 4. Argument. Ex caussa Prætextati. *Apud Gregorium Turonens. lib. 5. c. 25.*

Ex his quæ Gregorius Turonensis de libro Canonum refert, quem Rex Chilpericus ad Episcopos transmisit, cum damnationem Prætextati Rotomagensis Episcopi urgeret, inferre videtur Marca Dionysianum Codicem in Gallia tunc esse receptum (tametsi quid ibi velit, sit obscurum;) quod qua ratione probetur, prorsus me fugit. Hæc sunt Gregorii verba: *Ipse vero*, scilicet Rex, *ad metatum discessit transmittens librum Canonum; in quo erat quaternio novus adnexus, habens Canones quasi apostolicos continentes hæc:* „ Episcopus in homicidio, „ adulterio, & perjurio deprehensus, a Sacerdotio „ divellatur. "

Ex quibus intelligimus primo librum Canonum a Rege oblatum alium non fuisse quam Codicem antiquum, cui novus quaternio annexus fuerat: ac proinde non fuisse Dionysianum, cui necesse non fuisset apostolicos Canones adnectere, siquidem in prima parte Codicis continebantur.

2. Manifestum est nondum antea viguisse per eam ætatem in Galliis Dionysii Codicem, cum de Apostolicis Canonibus, qui in capite erant, tamquam de novellis nec usu receptis Canonibus loquatur Gregorius.

3. Si in usu fuisset Codex Dionysii, non mittendus fuisset a Rege liber Canonum interpolatus; sed satis fuisset monere Synodum, ut judicaret secundum Canones, quos coram se habuisse non est dubium: præsertim si, ut contendit Marca, jam probatus olim fuisset Codex auctoritate Aurelianensis Concilii, a quo citatam putat Leonis epistolam ex eo Codice acceptam.

VII. Canones apostolici ante Dionysii ætatem in Gal. liis noti.

At hoc saltem, inquies, ex Gregorii verbis haberi potest tunc temporis apud Gallias fuisse Codicem istum: cum ex iis apostolicos Canones decerpsisset Rex, quos veteri Canonum Codici adnecteret. Quod si fuerit apud Gallos, probabile est admodum *usum ejus priore interpretatione spreta invaluisse: tum quia apud Sedem Apostolicam vigebat, tum etiam quod nitore suo commendabatur præ squallore veteris.*

Ut prius illud sequeretur ex prolato apostolico Canone, supponendum esset Canones apostolicos ante collectionem a Dionysio conditam in Ecclesia seu Gallicana seu universali non comparuisse: quod falsum esse norunt eruditi, qui passim eos ab antiquis Patribus (4) & Pontificibus citatos inveniunt sub Regularum ecclesiasticarum nomine, quo etiam ornantur a Dionysio. Et certe numquam ausus esset Abbas ille eosdem collectioni suæ præfigere, nec ab Ecclesia Romana una cum Codice in usum fuissent vocati, nisi jam eorum auctoritas apud Ecclesias longo usu esset confirmata. Si porro apud Romanos, profecto & apud Gallos pariter noti esse potuerunt: Gallos inquam, quos disciplinæ ecclesiasticæ studium singulare semper commendavit, & continuum commercium cum Ecclesia Romana eorum omnium participes fecit, quæ per illam Ecclesiam circumferebantur de canonica disciplina.

Sed Canones apostolicos in Gallias (5) ante Dionysii

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Quæ heic Quesnellus breviter indicat, fusius proposuit in Dissert. V. part. 3. At eidem nos refutavimus in Observ. ad eamdem Dissert. V. tom. II. col. 1057. & seqq.

(2) In præcedenti paragrapho eam sententiam rejecerat tamquam *a ratione usuque Ecclesiarum, præsertim Gallicanæ, alienam*, qua quis contenderet, *non potuisse Gallis epistolam Apostolicæ Sedis decreti nomine decorare nisi Gallicano Codici insertam*. Vult autem a Synodo Aurelianensi III. hoc *decreti* nomine allegatam fuisse epistolam Leonis ad Episcopos Viennenses, *quæ nec in Codice auctorato esset recepta*. Falsum est igitur, Turonense Concilium II. idcirco *non decretum appellasse* epistolam Innocentii ad Victricium, quia Gallicani hoc nomine uti solerent solum, *cum ex decretorum Codice ejusmodi scripta assumerent*.

(3) Vide mirificum interpretem! Patres hujus Synodi Innocentii decretum cum Paulli Apostoli sanctione ita conjungunt, ut de utroque eadem formula scribant: *Nos ergo hoc sequentes, quod vel Paullus Apostolus, vel Papa Innocentius statuit, in canonibus nostris inserentes* &c. Num & Paulli epistolæ apud Gallos ante hoc Concilium auctoritatem non habebant; & iis verbis significant, unam ex ipsis sanctionem *tunc primum* inter canones a se inferi, *ac inde statuti vim ac robur deinceps habituram*? Obvius verborum sensus nihil aliud exprimit, nisi eos Patres constituisse, quod & Paullus Apostolus, & Innocentius Pontifex antea decreverant.

(4) Vide quæ in hanc rem disseruimus in Tractatu de Collect. part. 1. c. 1.

(5) Cum nulla versio canonum Apostolorum neque anterior, neque posterior Dionysio cognita sit; canonem, quem in caussa Prætextati Chilpericus protulit, ex Dionysiana versione sumtum credimus. Quod si a Dionysii interpretatione verba aliquantulum diserepant, adeo differunt etiam a Græco textu, ut nulla alia versione sic reddi potuerint. Hinc additamentum vocis *homicidio*, quæ nec in Dionysio, nec in Græco legitur, ex alia interpretatione derivari nequit; sed vel ex eo insertum, ut ipse canon aptaretur Prætextato, qui se designati homicidii reum spe veniæ professus fuerat, vel ex aliqua collectione, in qua iidem canones ex Dionysiana versione sumti, liberius expositi fuerint, ut in Herovvalliana collectione observavimus Tract. de collect. part. 4. c. 7. Hanc quidem vocem *homicidio* retinent etiam Excerptiones ex Ecberto Eboracensi c. 33. Halitgarius lib. 5. c. 4. Regino lib. 1. c. 86. & Burchardus lib. 2. c. 189. qui sane cum Dionysianam interpretationem ad verbum referant, laudatum canonem ex aliquo vetustiori interpolato Dionysii exemplo derivarunt: cui simile fuisse videtur illud a Chilperico adhibitum, quod similem interpolationem receperat. Adeo verum est,

nysii collectionem advectos esse, neque ex illo Codice sumtum esse Canonem illum a Chilperico oblatum, ipsa eius evincit versio, quæ a Dionysiana plurimum discrepat. Canon enim iste vigesimus quintus est, etiam Petro de Marca confitente, quem in hunc modum protulit Chilpericus: *Episcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehensus a Sacerdotio divellatur*. Eumdem autem sic apud Dionysium habemus: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus est, deponatur*. At corruptus est Canon ad premendum Prætextatum, inquiunt. Hoc si ita esset, de eo conquerentem haberemus Gregorium; qui cum invicto animo Prætextatum defenderet, totamque mentis aciem omnibus caussæ circumstantiis intenderet, nunquam omisisset de Canonis corruptela Coepiscopos monere, fraudemque inclamare: numquam ex corrupto Canone depositionem Episcopi decerni tacitus tulisset, nec ejus consensisset depositioni. Sententiæ enim subscriptum esse ab eo inde perspicuum est, quod ejus solummodo conditionibus consensum abnuit, quia contrariæ erant Canonibus. Rogabat enim Rex, *ut judicium contra eum* (Prætextatum) *scriberetur, ne in perpetuum communicaret ..... Quibus conditionibus ego restiti*, inquit Gregorius, *juxta promissum Regis, ut nihil contra Canones gereretur*. Nimirum apostolici Canonis hæc postrema pars erat, quam dissimulasse videtur Chilpericus: *Non tamen communione privetur: dicit enim Scriptura: Non vindicabit Dominus bis in idipsum*. Non ergo corruptus Canon, sed unius tantum voculæ additione auctus, nimirum vocis *homicidio*, quæ vel subintelligitur ex Canone 28. quo depositionis pœna adversus percussorem Episcopum decernitur, vel etiam tunc legebatur in ea Canonis versione, quæ per Gallias circumferebatur. Porro etsi ea parte corruptum Canonem concederemus ex opprimendi Episcopi consilio, nulla similis necessitas erat alia fere omnia verba mutandi; nec discrimen aliunde potest venire, quam ex diversitate versionum. Quod enim Gregorio ipsi tribuitur, quasi ipsa Canonis verba referre non curaverit, gratis hoc dicitur, refelliturque non una ratione. Primum enim tantam negligentiam in re tanti momenti affingere Gregorio, non est multum a calumnia alienum. 2. Tota sermonis illius series hominem indicat ipsa Canonis verba referentem: *Habens Canones quasi apostolicos continentes hæc:* Episcopus &c. 3. Quia Canon ille a Gregorio relatus consuetam habet aliorum Canonum formam. 4. Ita lectum fuisse coram Episcopis asserit auctor: *His*, inquit, *ita lectis, cum Prætextatus staret* &c. 5. In priori accusatione a Chilperico adversus Prætextatum instituta coram conventu episcopali, ita Canon a Rege citatus est, ut eadem fere retulerit: *Mane Rex affuit, dixitque: Episcopus enim in furtis deprehensus ab episcopali officio ut avellatur*. Ubi hæc vides & a Dionysiana versione discrepare, & cum aliis Canonis verbis a Gregorio relatis convenire: ut plane certum appareat, nihil prorsus ex Dionysii codice sumtum esse a Chilperico.

VIII. 5. Argument. ex judicio Chrodeberti Turonensis Episc. Circa an. D. 670.

Potest & nonnulla probatio erui ex Judicio Chrodeberti Episcopi Turonensis de muliere adultera, quod e MS. codice Thuaneo nunc primum editum habes in Notis nostris in epistolam 83. (*nunc* 108.) ad Theodorum Forojulienseim. Consultus enim de ejusmodi adulterio Chrodebertus respondet: nihil se inveniisse in Conciliis Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino, & Chalcedonensi: *Quas quatuor*, inquit, *Synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit & concredit. Attamen in Aurelianensi Synodo de hac re invenimus præfinitum judicium, quod tibi destinavimus*. Ex his pronuntiare facile est, Codicem Canonum, quem præ manibus habebat, quemque adire solebat Chrodebertus de caussis ecclesiasticis judicium initurus, alium a Dionysiano fuisse: quandoquidem Ephesinam Synodum iste non habet, nec nisi tres Constantinopolitani Concilii Canones. 2. Si Codex Dionysianus receptus tunc temporis fuisset in Gallicana Ecclesia, receptæ quoque fuissent Africanæ Synodi, Sardicensis, & aliæ Orientales, quas habet Codex ille, & Romana jam tunc Ecclesia amplectebatur. Cum vero de his sileat Chrodebertus, argumentum est (1) plerasque illarum Codici suo insertas eum non reperisse, ac proinde non fuisse Dionysianum. 3. Plures invenisset in eadem collectione Siricii, Innocentii, & Leonis epistolas, quæ sacrarum Deo mulierum adulteria condemnant, & eisdem agendæ pœnitentiæ legem decernunt. Cur autem ex Gallicanis Synodis unicam Aurelianensis Concilii V. sanctionem decimamnonam protulerit Chrodebertus, non est mihi notum. Posteriores enim Synodorum Parisiensis, Matisconensis & Turonensis II. Canones adducere potuisset. Sed sufficere credidit unum Canonem mulieri, non probationum congeriem, sed salubre remedium quærenti: suberatque fortasse hujus canonis, potiusquam alterius allegandi aliqua caussa, vel ex habitatione mulieris, vel aliunde descendens.

IX. 6. Argumentum ex Zacharia PP. A. D. 747.

Anno septingentesimo quadragesimo septimo Gallicani Episcopi Cleruque universus Zachariam Papam consuluerunt, annitente Pippino Palatii Majore, de viginti septem disciplinæ ecclesiasticæ capitibus. Totidem articulis consulationi respondit Pontifex, quos omnes canonibus & decretis Pontificum ex Dionysiana collectione ad verbum transcriptis confirmavit. (2) Quis porro credat Episcopos Galliæ de hujusmodi disciplinæ regulis a Pontifice accipiendis fore sollicitos, si eas penes se in Codice Canonum & decretorum in judiciis ecclesiasticis usurpari solito habuissent? Legandi certe non erant

EDITORUM ADNOTATIONES.

est, Dionysianam versionem, quæ sola in his canonibus cognita erat, ex hac voce inserta excludi non posse. Ceterum peculiaris ratio Gregorii Turonensis in allegando hoc canone neminem movere debet: cum lib. 9. Hist. cap. 33. decretum Gangrense sub Nicæni nomine ita recitet, ut nec cum Græco, nec cum ulla interpretatione consentiat. Duorum scilicet canonum Gangrensium primi & decimi quarti sententiæ potius, quam verba in unum copulatæ videntur: quod pariter in aliis hujus circiter ævi collectionibus canonum præsertim pœnitentialium nonnumquam invenimus.

(1) Num uno codice canonum Chrodebertus usus sit, *ut sententiam canonum perquireret*, incertum est. Quatuor Synodorum Nicænæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ, & Chalcedonensis mentio indicare videtur collectionem Hispanicam, quæ in Gallias jam pervenerit. Hæc enim sola tunc temporis, quod sciamus, præter Nicænos, Constantinopolitanos, & Chalcedonenses canones, Sancti Cyrilli epistolam cum anathematismis contra Nestorium Ephesini Concilii nomine continebat. Ceterum Sardicenses canones non solum in hac collectione, verum etiam in aliquot antiquissimis Gallicanis Codicibus fuisse descriptos, & fere cum Nicænis junctos alibi ostendimus. Africani canones jam allegati fuerant in Concilio Turonensi anni 570. Romanorum quoque Pontificum constitutiones in iisdem Gallicanis collectionibus insertas, & a Gallicanis allegatas vidimus. Cur porro inter plures canones, qui laudari poterant, Chrodebertus unam Synodum Aurelianensem retulerit, ipse Quesnellus ita interpretandum agnovit, ut ne idcirco aliæ Synodi, præsertim Gallicanæ, in suo codice deessent. Nullum ergo hinc argumentum elici potest, ex quo has, vel alias Synodos, quæ in collectionibus Gallicanis frequenter occurrunt, in eodem Codice defuisse affirmari queat.

(2) Pipinus Episcoporum consilio flagitavit a Romano Pontifice, *ut de omnibus* (propositis) *capitulis responsum daret*. Is vero responsionem ex canonibus & constitutionibus, quæ leguntur in Dionysii codice, fere extraxit. Num autem hic codex esset in Galliis nec ne, nihil intererat. Quoties enim vel hoc tempore quæstiones solvuntur ex vulgatis canonum libris, qui omnium manibus teruntur?

Romam, qui eas inde adveherent; sed aperiendi Codices, quibus contineri notum fuisset saltem aliquibus e clero Gallicano: parcendum etiam labori Zachariæ, qui facile Episcopos Gallicanos ad Codicem Dionysianum remisisset, qui & Romanæ Ecclesiæ & Gallicanæ, ut volunt, usu fuisset auctoratus. Nec de hujusmodi capitulis ita scripsisset, quasi antea ignotis. *Itaque*, inquit ille, *ut flagitavit a nobis cum vestro consultu superius effatus noster Pippinus, ut de omnibus capitulis, de quibus innotuit, responsum demus, in quantum Domino dante valemus de unoquoque capitulo inferius conscriptum juxta quod a sanctis Patribus traditum habemus*. Et postea: *Hæc itaque ... inter cetera capita deflorantes ... ad vestri præsulatus notitiam & prædicationem, atque populo vobis a Deo crediti ædificationem mandavimus ministranda atque perficienda*. Denique sic Gallis ignotam putabat hanc Canonum collectionem, ut illos & antea excusatione aliqua dignos fuisse, & post accepta hæc capitula omnino inexcusabiles fore pronuntiet. *Ceterum*, inquit, *hæc amatissimi nobis, dedimus vobis in mandatis, ut nec nos coram Deo de taciturnitate judicemur, nec vos de neglectu coram eo cogamini reddere rationem, sicut scriptum est in dominico præcepto*: Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. *Itaque nihil excusationis habentes omnium rationabilium animarum salutem procuretis*,

Zacharia PP. Ep. 9. ad Pippinum Majorem Domus & ad Clerum Gallicanum.

X. 7. Argumentum ex Stephano PP. II. An. D. 754.

Septimo ab hac consulatione anno Stephanus Papa II. in Carisiaco Galliarum villa ad Saram fluvium tunc temporis agens, responsa novemdecim Britannico Monasterio dedit ad varia consulta, de quibus erat interrogatus. Porro cum plurima tum Conciliorum, tum Pontificum Romanorum decreta referat, (1) ea non ex Dionysiano Codice accepisse manifestum est ex diversitate numerorum, quibus notantur, ac etiam textus ipsius decretorum. Quod inde contigisse probabile est, quod cum Roma Codicem non asportasset, uti coactus est in Galliis Gallicano, qui a Dionysiano diversus erat. Enimvero citat & refert epistolæ S. Leonis ad Rusticum Narbonensem caput quintum, quod apud Dionysium 19. numeratur: epistolæ Innocentii PP. ad Victricium Rotomagensem caput 15. quod Dionysio 20. Concilii Antiocheni 15. quod Dionysius 93. numerat; Neocæsarienses 9. quod est in collectione 53. Ac præterea non modicum discrimen reperitur inter textum decretorum quorumdam a Stephano relatorum, & Dionysianum, ut videre est in excerptis epistolarum S. Innocentii PP. ad Exsuperium & ad Victricium, Siricii ad Himerium, & Canonum Conciliorum Chalcedonensis, Neocæsarienses, & Carthaginienses. Ex quibus patet Dionysianam collectionem per id temporis non modo a Gallis usu non fuisse receptam, sed nec iis valde notam: ea enim proculdubio usus fuisset Pontifex, si ad manum eam habuisset; tum ut conciliaret eidem usu ipso auctoritatem, tum ut Romanum morem inveheret Gallicanis regionibus.

XI. 8. Argumentum ex Concilio Vernensi. An. D. 755.

Concilium Vernense anni 755. Canonem Carthaginiensis Concilii refert, quem (2) nonum caput appellat, cum apud Dionysium sit decimus quintus Canon: cujus varia est in utroque lectio, maximumque discrimen: ut aliunde haustum appareat, quam ex Romano Dionysii Codice: qui proinde in usu tunc non erat in Gallicana Ecclesia.

Ita se se res habebant etiam Caroli Magni temporibus, qui Imperium adeptus est non multis post annis. Porro cum ab Adriano Pontifice dono accepisset Romanam Dionysii Abbatis collectionem, cœpit hæc usu recepi in Galliis, non spreto tamen veteri Codice Gallicanis Episcopis familiari: hujus enim interpretationem sæpius usurpavit etiam Carolus Magnus in suis Capitularibus. Ut enim scite observavit Sirmondus ad Capitulare primum anni 789. quotquot ex Synodis Græcis heic Canones proferuntur, discrepant a vulgata versione Dionysii, & cum alia interpretatione consentiunt, cujus exemplaria * Pathini in Bibliothecis servantur, nec alia, opinor, quam antiqua illa quæ in antiquo nostro Codice Romano jacet & ab Isidoro accepta, (3) licet pluribus in locis vel corrupta, vel mutata.

* f. *Parisiis*.

XII. Petri Murcæ objectio.

Jam vix ullus restare mihi videtur alicujus momenti scrupulus, qui ab hac sententia deterrere, vel in adversam inclinare quemquam debeat. Quod enim Apostolicæ Sedis auctoritatem hoc loco prædicat Marca, ac interpretationis Dionysianæ nitorem, collectionisque ordinem: optime id quidem, sed nullius in præsenti roboris. (4) Nemo enim ignorat, quam semper fuerit omnibus Ecclesiis ac præsertim Gallicanis liberum suis uti legibus ac canonibus in iis, quæ universalis Synodi sanctione non erant definita, quod vel ex solo disciplinæ Gallicanæ a Romana discrimine intelligitur. Notum etiam est, quam (5) antiqui moris tenaces fuerint Gallicani Antistites, qui laceram ac impolitam anti-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Immo ex Dionysiano codice accepit. Nam cap. 7. recitat canonem 16. Chalcedonensis Concilii ex versione Dionysii, cap. 15. canonem decimum quintum Antiochenum, cap. 17. Neocæsariensem canonem nonum ejusdem versionis. Adde quod cap. 16. laudat Carthaginiensem canonem vigesimum, qui in solo Dionysio eodem numero & iisdem verbis effertur: dum apud Isidorum, seu in collectione Hispanica legitur canone octavo sub titulo Carthaginiensis III. Quod si numeri canonum Græcorum non conveniunt cum serie numerorum, quæ in Justelli editione profertur, nihil repugnat: ipsa enim versio, quæ soli Dionysio congruit, potiorem probationem affert. Accedit, quod Joannes II. & Zacharias, quos Dionysii codice usos Quesnellus agnoscit, continuam numerorum seriem non semper sequuti sunt. Ille enim duos Antiochenos canones iis numeris designavit, qui proprii sunt ipsius Concilii; iste vero nullum canonem cum ea serie numerorum, sed cum propriis cujusque Concilii numeris omnes Græcos canones allegavit. Quoad epistolas vero Romanorum Pontificum, sicut auctor collectionis Hispanicæ eas ex Dionysio cum ipsis titulis sumpsit, & nihilominus continuam numerorum seriem non tenuit; ita etiam Stephanus II. potuit eamdem numerorum seriem præterire, licet ex Dionysiano codice ipsorum Pontificum decreta allegarit. Hinc porro pro Dionysiano codice ante Carolum Magnum in Gallias allato validum argumentum elici potest. Vel enim Stephanus II. usus est Dionysii codice, quem Roma attulit secum in Gallias; vel si non attulit, eum quo uteretur, in Galliis utique invenit.

(2) Hoc testimonium probat, codicem, ex quo hujus Synodi Patres Carthaginiensem canonem nonum retulerunt, non fuisse Dionysii; at codicem Dionysii per hæc tempora nullibi fuisse in Galliis nequaquam probat.

(3) Isidorus in Græcarum Synodorum versione nihil corrupit, mutavit nihil; sed Hispanicam collectionem originis Gallicanæ exscripsit, in qua quædam mendosa loca puræ Hispanicæ ex arbitrio emendata fuere, uti observavimus in præfatione ad Leonis epistolas §. 10. num. 20. tom. I. pag. 523. Eadem porro versio liberius aliquot in locis correcta invenitur in MSS. collectionis hoc tomo editæ, quam in Galliis conditam ostendimus.

(4) At simul exploratum est, quantum Gallicani apostolicis constitutionibus detulerint, quas in suis canonum codicibus *auctoritatis* nomine inseruerant, quibusque ut pareretur, præceperunt ipsæ Gallicanæ Synodi. Vide inter cetera Concilium Agathense anni 506. c. 9. Aurelianense III. anni 538. c. 3. & Turonense II. anni 567. c. 20.

(5) Notum potius est, quam in hac materia antiqui moris non fuerint tenaces Episcopi Gallicani. Cum ante Rufinum non ignorarent canones Nicæni Concilii, quos allegatos videmus in Synodo Valentina anni 374., integra eorumdem antiqua versione utebantur. Post Rufinum vero quædam saltem Gallicanæ Ecclesiæ ejus abbreviationes eorumdem canonum pro integra versione receperunt, ut liquet ex Tractatu part. 2. cap. 10. Dein ipsa Dionysii eorumdem interpretatio inserta fuit paullo post ipsius editionem in collectione Corbejensi, & in aliis Adriano

tiquitatem novello nitori tandiu prætulerunt, quandiu per Imperatorem suum eis licuit: hoc sancti Augustini effatum animo retinentes, usuque probantes: *Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat.*

XIII. Joannis Davidis dilemma discutitur.

Quæ Marcæ argumentis conjecturæ adduntur a Davide, extremam probationum penuriam produnt. Concilium enim Agathense & Turonense II. commemorat (quorum postremo jam satisfecimus, alterum vero jamjam sum discussurus) tum quasi testium nubem argumentorumque seriem bene longam adduxisset, *Ex his* inquit, *omnibus concludo, vel Dionysium primum omnium non esse, qui in unum corpus collegerit antiquorum Romæ Episcoporum epistolas, a Siricio initium ducens, easque collectioni Canonum attexuerit, quod tamen & a clarissimo Justello asseritur, & ab ipso Dionysio suggeritur in epistola ad Julianum collectioni præfixa: vel concludo egregie hallucinari quotquot sibi persuadent Collectionem Dionysianam in Gallis ante Caroli Magni ætatem non esse receptam: quandoquidem aliquot ante hunc Imperatorem sæculis videmus epistolas Pontificum, (1) Africanasque Synodos a Gallicanis Conciliis citatas esse, quasi Codici, qui tunc in usu erat, insertas: hæc enim omnia Dionysii Codicem indigitant.* Vereor ego ne David ipse egregie hallucinetur: nihil enim hoc ejus dilemmate ineptius, quod & ruinosis fundamentis nititur, & totum vitiosum est.

Nota Pontificum Romanorum decreta in Gallis ante Dionysium Exiguum,

Primum enim hoc demus citatas esse tum Pontificum epistolas, tum Africanas Synodos, quasi ex approbato Codice Canonum assumtas: quis præter Davidem inde concludat Dionysianum Codicem a Gallis tunc receptum? quasi Apostolicæ Sedis auctoritatem ita omnes orbis christiani Ecclesiæ totis quingentis annis spreverint (quæ est Joannis Davidis erga Pontificem Romanum reverentia) ut ante Dionysium de colligendis illius decretis non cogitaverint. At meliora nos ac magis religiosa de Gallicanis aliisque Ecclesiis erga caput ac primatem suum existimamus: ad idque impellimur pluribus Gallicanis Canonum & pontificiorum decretorum collectionibus, quas & ante nos eruditi viderunt, & ipse David adire poterit, si forte velit. Est imprimis in Bibliotheca sancti Germani a Pratis insignis collectio ad usum Gallicanæ Ecclesiæ concinnata, quæ Gelasii temporibus coæva credita est a viris doctis, & triginta fere Romanorum Pontificum epistolas habet insertas, quarum plurimæ etiam apud Dionysium desiderantur. Hic enim septem tantum habet a Leone scriptas, codex vero San-Germanianus sexdecim. Ad hunc codicem alii duo exscripti videntur, unus Thuaneus qui num. 193. notatur, alter Trecopithœanus: easdem enim Pontificum epistolas habent eodem ordine descriptas, nisi quod San-Germanianus, qui Corbejensis olim fuit, duabus auctior est. Leguntur etiam Africana aliquot decreta & Concilia, ex quibus liquet earum omnium notitiam in Galliis a Dionysiano Codice non esse acceptam, & infelicem omnino esse Davidis ex illarum citatione argumentationem ad exstruendam Codicis Romani apud Gallos auctoritatem.

Dionysius non primus collegit Pontificum epistolas.

2. Quod Dionysius non primus collegerit decreta Summorum Pontificum, sequitur ex his, quæ jam diximus, & invicte etiam probat antiquus noster Ecclesiæ Romanæ codex, qui plura continet a Dionysio prætermissa: ut nihil dicam de aliis Ecclesiis, quæ suas hujusmodi pontificiarum epistolarum collectiones ante Dionysii tempora habuerunt. Esto, primus in unum eas corpus redegerit Dionysius, sub una disposuerit numerorum serie, titulis distinxerit, eo quo jam modo Patrum Canones ordinaverat, atque iisdem subnectere curaverit, per me licet, nec amplius aliquid assertum est, vel a clarissimo (2) Justello, vel ab ipso Dionysio, licet aliter scribatur a Davide: at talem ordinem quis necessarium putaverit, ut hujusmodi decreta a Gallicanis Episcopis laudarentur referrenturque?

XIV. De Concilio Agathensi, ex quo argumentatur Joannes David.

3. Ut ipsum scriptoris hujus fundamentum petam disjiciamque, Agathense Concilium anni 506. (de Turonensi jam diximus quid sentiendum sit) Agathense, inquam, anterius est, nisi me fallant conjecturæ, Dionysiana pontificiorum decretorum collectione.

Primum enim certum est Dionysium Romæ egisse Abbatem cum Latinis lucubrationibus operam dedit, inter quas duæ sunt epistolæ paschales, quæ scriptæ sunt annis Christi 525. & 526. circa quæ tempora floruit maxime usque ad ann. Christi 540. ut habet Labbeus in Dissertatione historica de Script. Eccles.

2. Dionysium collectioni epistolarum serius manum admovisse, nec nisi *dudum* post Canonum Codicem elaboratum, testis est ipse in epistola ad Julianum Presbyterum, quæ collectioni præfixa est: *Ita ut omnes*, inquit, *titulos huic præfationi subnecterem, eo modo, quo dudum de Græco sermone Patrum transferens Canones ordinaram.*

3. Cum non nisi *præteritorum Sedis Apostolicæ Præsulum constituta*, ut ipse scribit Dionysius, hoc est eorum, qui jam vivere desierant, collegerit, & tamen Anastasii Papæ epistolam referat, consequens est, ut non ante 16. diem Novembris anni quadringentesimi nonagesimi octavi, quo obiit Anastasius, opus istud sit adorsus, scilicet sub Pontificatu Symmachi, qui annis octo Agathensi Concilio superfuit.

4. Certum est Dionysium nondum venisse Romam anno quadringentesimo nonagesimo sexto, quo Gelasius Papa ultimum diem obiit, cum hunc Pontificem numquam se vidisse testetur in præfatione ad Julianum: *Quantique sit apud Deum meriti Beatus Papa Gelasius, & nos, qui eum præsentia corporali non vidimus, per vos alumnos ejus facilius æstimamus.*

EDITORUM ADNOTATIONES.

no I. & Carolo Magno anterioribus, de quibus in Observationibus subjiciendis dicetur. Falsum est igitur, quidquid hoc loco Quesnellus pronuntiat, antiqui moris tenaces Galliarum Antistites laceram ac impolitam antiquitatem veteris versionis novello nitori interpretationis Dionysianæ tamdiu prætulisse, quamdiu per Imperatorem suum eis licuit. Quod si illud S. Augustini effatum animo retinebant. *Ipsa quidem mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat*: multo magis debebant recolere eam ejusdem Augustini & aliorum Episcoporum Africæ erga Apostolicæ Sedis decreta observantiam, qua in caussa Donatistarum ad unitatem Ecclesiæ redeuntium suspenderunt quamdam vetustam consuetudinem jam ab exordio ipsius caussæ vigentem, eo quod contrarium præceptum ab eadem Sede emanaverat, quoad legatione Romam missa, ac necessitate utilitateque Ecclesiarum indicata, interdictum illud tolleretur. Vide Tract. part. 2. c. 3. §. 3. num. 47.

(1) Concilium Turonense II. anni 567. c. 26. *antiquum Milevitanum canonem* vigesimum recitat. Apud Dionysium idem canon legitur c. 126. non tamen tribuitur Milevitanæ Synodo, sed verius Carthaginiensi anni 418. Milevitanæ autem Synodi nomine præfertur in peculiari collectione Conciliorum Africæ, in Hispanicam ac Isidorianam posterius traducta, quam proinde ante has duas collectiones compactam apud Gallos exstitisse cognoscimus.

(2) Guillelmus Voelus, & Henricus Justellus in præfatione ad Bibliothecam juris canonici adeo absolute *primum* epistolarum pontificiarum collectorem dixerunt Dionysium, ut hanc rationem adjecerint: *Antiquiores enim collectores decretales Pontificum epistolas omiserunt, Synodorum contenti regulis.* Idipsum quoque videtur affirmasse Christophorus Justellus in præfatione ad Codicem Ecclesiæ universæ pag. 19. ubi de Dionysii codice ait: *Atque hæc est prima & antiquissima decretalium Pontificum collectio.* Si de collectione decretalium separata a collectione canonum hæc intelligantur, vera fortassis sunt: non vero si decretales primum a Dionysio in collectionibus canonum fuisse insertæ credantur.

Ex his ita arguo: a morte Gelasii Papæ, quem Dionysius non vidit, usque ad Concilium Agathense, decem tantummodo anni sunt, intra quos necesse est ut Dionysius natione Scytha Romam venerit, ibi saltem aliquot annis vixerit, ut ejus doctrina ac meritum innotesceret, & tantam sui existimationem spargeret, quanta opus erat, ut in ipsa urbe Roma peregrinus & hospes in Abbatem poscceretur. Tum canones omnes Græcos in Latinum transferre & in unum Codicem compingere debuit atque vulgare; adjunctis apostolicis, Sardicensibus, & Africanis canonibus. Deinde *dudum* post editum hunc Codicem decretis Summorum Pontificum maxima cura conquirendis, colligendis, ordinandis, distinguendis manum admovere. Quibus omnibus tam arctum decennii spatium, haud scio an cuiquam sufficere videbitur. Sed non hæc solummodo. Nam antequam vel Codicem Canonum de novo conderet *assidua & familiari cohortatione Laurentii* cujusdam *compellendus fuit*, Stephanique Episcopi, ut ajunt, Salonitani mandato. Postmodum vero Decreta Pontificum non collegit nisi *piis exitatus studiis* Juliani Presbyteri, tituli sanctæ Anastasiæ. Quis credat porro opus Presbyteri unius impulsu a Monacho extero conditum, statim auctoritate pontificia in usum Romanæ Ecclesiæ assumtum esse, spreta antiquiori collectione tot annorum usu consecrata? Aut quis potius non existimet antea non esse receptum, quam plurimorum annorum experientia docuisset, an non ista *mutatio consuetudinis*, quod timebat Augustinus, *etiam quæ juvabat utilitate, novitate perturbaret*? Facile igitur persuadeor, non nisi post annos pluresreceptum Codicem Dionysii a Romana Ecclesia: & revera Cassiodorus, qui anno 514. Consulatum gerebat, & adhuc erat in vivis anno 562. ita de illo Codice loquitur cap. 23. divinarum lectionum, quasi novissime tum ab Ecclesia Romana in usum vocatus esset: *Quos* inquit, Dionysii Canones, HODIE *usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur*. Hi porro Romæ recepti, transalpinas Ecclesias tam cito pervadere non potuerunt: nec affine est Gallicanis moribus, ut statim atque innotuere, eos avide arripuerint, probaverint, suosque fecerint. Quod etsi daremus a Gallicanis Ecclesiis factum esse, numquam tamen id ante Agathense Concilium permittere potuerunt temporis angustiæ.

Epist. xxv.

XV. Objectio ex appellationibus petita.

Reliquum est, ut quod de appellationibus objiciunt adversarii dissolvamus: nec operosum est, meo quidem judicio, id agere. Receptum, inquiunt, Codicem constat ex receptis Sardicensibus Canonibus: istos autem per Gallias invaluisse etiam sub prima Regum nostrorum dynastia manifestum est ex appellationibus ad Sedem Apostolicam, quæ passim delatæ sunt e Galliis non contradicentibus Episcopis Gallicanis. Unde porro jus istud Apostolicæ Sedi assertum noverunt, nisi ex Sardicensibus Canonibus, cum nulla omnino Gallicanarum Synodorum id illi vindicasse intelligatur? Sardicenses autem Canones non hauserant nisi ex Codice Dionysiano, cui inserti ab eo fuerant. Quibus adde Pontifices Romanos hoc ipsum jus numquam sibi non vindicasse in Gallicanas Ecclesias, sub prima Regum nostrorum dynastia: unde consequens est ut noverint receptas esse per id temporis Sardicensis Concilii sanctiones in Ecclesia Gallicana.

Mirum profecto jus, quod ex factis contumacium aliquot Episcoporum acquiritur, miraque argumentatio, quæ ex istis illud inferre satagit. Quasi vero non æquum magis fuerit de factis (1) ex ipso jure judicium ferre, quam de jure ex factis aliquibus non probatis decernere.

2. Antequam editus esset in lucem Codex Dionysianus, quæro an jus appellandi ad Romanum Pontificem vigeret in Galliis, an non? & an revera ex hoc jure appellationes aliquæ delatæ sint? Si ita fuit, cur idem jus non viguisse, neque ex eodem jure delatæ credentur appellationes post conditum Dionysii Codicem? cur & ex illis appellationibus quæritur argumentum pro asserendo hujus Codicis usu in Galliis per eadem illa tempora? Si non viguit jus illud ante Dionysii Codicem, cur istud asserit David, pluribusque exemplis probare conatur: & qua tandem ratione nova ista disciplina Gallicanis invecta credetur regionibus, post contrariam quingentorum annorum consuetudinem? Si ex ipsis Sardicensibus Canonibus ante Dionysium jus istud creatum dixerit, aliunde igitur illorum notitiam habuere Gallicanæ Ecclesiæ, quam ex Dionysiano Codice: atque ita ruit tota Davidicæ argumentationis moles.

3. In Dissertatione Apologetica pro sancto Hilario Arelatensi ostendimus, (2) quam ægre tulerint Episcopi Gallicani causas suas ad Romanum judicium deferri, restiterintque aliquandiu; licet Romanorum Pontificum voluntati obsecundarent Imperatores, edictumque Valentinianus misisset in Gallias, quo imperabat ut pro lege haberetur quicquid sanxisset Pontifex Romanus: *Ita ut quisquis Episcoporum ad judicium Romani Antistitis evocatus venire neglexerit, per moderatorem provinciæ adesse cogatur*. Cessere quidem aliquando Episcopi, ne repugnando nihil nisi Principis odium sibi quærerent: at quam immerito reclamassent Episcopi nostri contra jus appellationum hujusmodi, si receptus tunc fuisset in Gallicanis Ecclesiis Codex Dionysii, qui eos canones continebat, Sardicenses scilicet, quibus recipiendi appellationes facultas attribuebatur Pontifici Romano, ut docet Gelasius Papa?

4. Jus illud appellationis cum deferre cœperunt Gallicani (3) non ad Sardicenses canones respexerunt, sed ad primatus pontificii dignitatem, & ad Romanæ Sedis antiquitatem, ac potentiorem, ut Irenæus loquitur, principalitatem: cui suæ fidei originem & primordia debebant pleræque Gallicanarum provinciarum Ecclesiæ: ad quas Trophimus, aliique ejus socii ab Apostolica Sede transmissi fuerant.

5. Ut ad exempla notata respondeam, dico (4) subobscuram esse Contumelioси historiam: Salonium au-

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Appellationum jus ex primatu pontificio originem ducere paullo post fatetur Quesnellus num. 4. nosque latius statuimus tomo II. in Observ. ad Dissert. V. ejusdem Quesnelli part 1. c. 7. Ex factis etiam non male colligitur, quemadmodum ibidem ostendimus c. 5. Sardicenses autem canones, qui idem jus ex primatu Romanæ Sedi asserunt, apud Gallos ante Dionysium viguisse, ex antiquissimis Gallicanis collectionibus, quæ a Dionysio non proficiscuntur, ibidem demonstravimus c. 6. n. 17. Idipsum confirmatur in Synodo Arelatensi anni 524., in qua can. 2. legitur: *Et licet de laicis prolixiora tempora antiqui Patres ordinaverint observanda, tamen quia crescente Ecclesiarum numero, necesse est nobis plures Clericos ordinare; hoc inter nos sine præjudicio dumtaxat canonum convenit antiquorum, ut* &c. Verba *antiqui Patres*, & *sine præjudicio canonum antiquorum* respiciunt canonem 13. Sardicensem, qui longiorem probationem in laicis requirit, antequam ad sacros Ordines promoveantur. Hi ergo canones erant in codicibus Gallicanis, uti sane in vetustissima collectione Morbacensi & Vat. Palat. 574. ille canon de laicis Nicæni Concilii appellatione describitur. Vide Tract. part. 3. c. 9.

(2) Istud Quesnelli præjudicium refellimus tomo II. in Observ. ad Dissert. V. ejusdem part. 3. c. 2.

(3) Cum Sardicenses canones Gallicanis usui essent; ut monuimus not. 24.; non tam ad primatus pontificii dignitatem, quam ad eosdem canones respicere potuerunt Episcopi Galli, quando appellationes ad Apostolicam Sedem detulerunt.

(4) Licet non omnino explorata sit tota Contumelioси historia; certum tamen est, eum depositum a Cæsario Arelatensi appellasse ad Agapetum Romanum Pontificem, qui novum examen se se delegaturum ad eumdem Cæsarium scripsit epist. 7. Salonius vero & Sagittarius cum Guntramni Regis jussu congregata Synodo, ab Episcopatu fuissent dejecti;

autem & Sagittarium non nisi ex singulari Regis concessione Romam appellasse. Quod illis aliisque, cum factum est, ideo negatum non est, ut improbis hominibus querelarum prætextus omnis auferretur: ac demum ex dictis judicandum est de hujusmodi appellationibus.

Denique quod Romani Pontifices canones Sardicenses allegarunt, ut jus suum tuerentur etiam apud Gallias, ad rem nequaquam facit, cum id etiam longe ante Dionysium natum fecerint. Adde quod cum eosdem canones pro sedis suæ privilegiis adduxerunt, (1) sub nomine Nicænorum canonum protulerunt: ex quo descendit ut majore fiducia eos per omnes Ecclesias grandiore tuba personarent. At inde receptionem Sardicensium canonum vel Dionysiani Codicis arguere, hominis est aliud agentis, aut deploratæ caussæ taliacumque quærentis patrocinia.

XVI. Quæ Canonum versio usurpata sit in Galliis ante Dionysianam receptam?

Hoc jam extra dubium posito, antiquam collectionem & versionem, quæ ante Dionysium usu recepta erat in Galliis, etiam apud easdem Ecclesias viguisse post conditum Dionysii Codicem usque ad Caroli Magni tempora: quæret lector, (2) quænam esset antiqua illa versio? An illa, quam Romana usurpabat Ecclesia? An aliqua Gallis propria? An quæ Isidorianæ collectioni inserta legitur? An demum prisca illa translatio, quæ ex Christophori Justelli Codice MS. luce non ita pridem donata est in I. Tomo Bibliothecæ juris Canonici veteris.

Viri duo summa eruditione conspicui Jacobus Sirmondus in præfatione ad editionem antiquorum Galliæ Conciliorum, & Christophorus Justellus jam laudatus in præfatione Codicis veteris Ecclesiæ universæ, in ea sunt sententia, veterem translationem apud Gallos tunc receptam, eam esse, quæ apud Isidorum Mercatorem reperitur: suamque opinionem asserunt ex Canonibus Conciliorum Valentini, Rhegiensis, Arelatensis II. Agathensis, & Epaonensis, in quibus Nicænos, Ancyranos, & Laodicenses ex Isidoriana translatione citatos putant.

De integro Galliarum Codice quicquam certi statuere difficile est admodum, nec video quemnam Orientalium Canonum, qui in priscis Galliarum Synodis citatus fuerit, ex una versione, potius quam ex altera assumtum fidenter pronuntiare possint scriptores laudati. Nicænos excipio, quorum ut memoria frequentior est in antiquis illis Ecclesiarum nostrarum monimentis, ita ex qua versione assumti sint, non ita operosum est decernere. Quamquam a vero procul dubio aberrarunt Sirmondus, Justellus, & si qui alii Isidorianam Nicænorum Canonum translationem in usu fuisse arbitrati sunt apud Galliarum Ecclesias antequam in illas inveheretur Dionysiana.

Versio Rufini Canonum Nicænorum in Gallis usitata.

Mihi enim istud curiosius investiganti certum omnino visum est Canones Nicænos (3) Gallias nostras mutuatas esse a Rufino Aquilejensi, ex libro x. Historiæ Ecclesiasticæ, quem Eusebianis subjunxit: ubi Canones Nicænos recenset abbreviatos, quos & in vigintis duos partitus est. Nec in eam opinionem conjecturis modo adducor, sed certis argumentis, quæ in aliorum oculos miror non incurrisse. Ea ex gemino præsertim fonte haurimus, scilicet ex Concilio Arelatensi II. & ex illis Canonum excerptis, quæ in caussa Contumelioси Rhegiensis a Cæsario Arelatensi collecta putantur. Tale est excerptum ex Nicæna Synodo, quod Gallicanis canonibus ibi præmittitur.

„ Ad locum de Synodo Nicæna, id est CCCXVIII. „ Episcoporum: *Si qui forte indiscrete ad Sacerdo-* „ *tium provecti, postmodum vel ipsi aliquid de se* „ *criminosum professi sunt, vel ab aliis revicti, abji-* „ *ciantur*. " Qui canon verbum e verbo transcriptus est ex Rufino, a quo undecimus numeratur, tametsi nonus est in aliis editionibus Concilii.

Arelatensis Synodus II. multiplex etiam hujus assertionis argumentum continet. Canone enim primo vetat Neophytum *ordinari ad Diaconatus ac Sacerdotii officium:* in quo Nicænæ Synodi vestigia premere videtur, sed ut est apud Rufinum. Solius enim Presbyteratus exortem hujusmodi fieri jubet Canon 2. prout est in aliis editionibus: Rufini interpretatio sola Clericum fieri prohibet.

Canone decimo: *De bis*, inquit, *qui in persecutione prævaricati sunt, si voluntarie fidem negaverint, hoc de eis Nicæna Synodus statuit, ut quinque annos inter catechumenos exigant, & duos inter communicantes*. Nicænum procul dubio canonem XI. respicit Synodus hæc Gallica: diversa tamen utriusque disciplina. Ille enim duodecim annorum pœnitentiam lapsis hujusmodi injungit, secundum Isidorianam versionem & priscam illam Justelli, quæ Græcis concinunt: secundum vero Dionysianam, undecim. Septenarium igitur illud pœnitentiæ stadium, quod Gallicano canone sancitur, ab alia versione derivari non potuit, quam ab ea quam profert Rufinus, cujus hæc sunt verba canone XII. *Si qui absque tormentis in persecutionibus lapsi sunt, & ex corde agunt pœnitentiam, quinque annos inter catechumenos faciant, & duobus annis post hoc fidelibus tantum in oratione jungantur; & ita postmodum suscipiantur*. Quæ sequuntur in eodem Arelatensi canone: *In potestate tamen vel arbitrio sit Episcopi, ut si eos ex animo errorem deflere & agere pœnitentiam viderit, ad communionem pro ecclesiastica humanitate suscipiat*: sumtum videtur ex his canonis 13. verbis Rufini: *Esse tamen in potestate Episcopi moderandi facultatem* &c.

Canon Arelatensis septimus; *Hos, qui se carnali vitio repugnare nescientes abscidunt, ad Clerum pervenire non posse*: ex Rufiniana etiam Nicæni primi interpretatione assumtum est. Nulla enim alia versio impotentiam vel impatientiam libidinis commemorat in eo Canone, quem sic Rufinus abbreviat: *Statuunt præterea observandum esse in Ecclesiis, ne quis ex his, qui semetipsos impatientia libidinis exciderunt, veniret ad Clerum*.

Canon Arelatensis decimus quintus: *In Secretario Diaconis inter Presbyteros sedere non liceat, vel Corpus Christi præsente Presbytero tradere non præsumant. Quod si fecerint, ab officio Diaconatus abscedant*. Ex Canone 13. Nicænæ Synodi depromtum canonem istum perspicuum est: sed non ex alia versione, quam Rufini, cui vigesimus iste est: *Et ne Diaconi*, inquit, *Presbyteris præferantur, neve sedeant in consessu Presbyterorum, aut illis præsentibus Eucharistiam dividant, sed illis agentibus solum ministrent. Si vero minister nullus sit in præsenti, tunc demum etiam ipsis licet dividere (Aliter*

EDITORUM ADNOTATIONES.

ti, cumque *adhuc precipitium sibi Regem nossent, ad eum accedunt*, inquit Gregorius Turonensis lib. 5. Hist. c. 21., *deplorantes se injuste remotos, sibique tradi licentiam ut ad Papam urbis Romana accedere debeant. Rex vero annuens petitionibus eorum, eos abire permisit. Qui accedentes coram Papa Joanne, exponunt se nullius ratienis existentibus caussis dimotos. Ille vero epistolas ad Regem dirigit, in quibus locis suis eosdem restituit. Quod Rex sine mora, castigatis prius illis verbis multis, implevit*.

(1) Cum Sardicenses canones sub nomine Nicænorum Romani Pontifices allegarunt, usum sequuti sunt olim in Occidente ac præsertim apud Gallicanos frequentem, quippe in vetustissimis istorum codicibus utriusque Synodi canones copulati Nicænorum inscriptionem præferunt, uti ostendimus in Tractatu part. 2. c. 1. §. 3. & cap. 10. §. 2.

(2) Hac de controversia vide Observ. sequentes §. 2.

(3) Concilium Arelatense II., & excerpta canonum in caussa Contumelioси, Rufini abbreviationes in provincia Arelatensi receptas adstruunt. Codices Morbacensis & Vat. Palat. 574., nec non collectio Herovvalliana, in quibus eædem abbreviationes leguntur, earum usum alicubi in Galliis inductum probant. Alicubi vero in iisdem Galliis integram Nicænorum interpretationem adhibitam alia Gallicana documenta evincunt; ut ex §. 2. Observationum patebit.

ter vero agentes abiici debent. Duo isti canones in eo conveniunt inter se, & ab aliis versionibus discrepant 1. Quod neuter prohibet Eucharistiam Presbyteris a Diaconibus porrigi. 2. Quod uterque a Diacono dividi Eucharistiam præsente Presbytero, vetat. 3. Quod multa prætermittunt de potestate consecrandi Corpus Christi, a qua sanctionis suæ rationem sumunt sancti Patres. 4. Nihil habent de Diaconis ante Episcopos sacra mysteria attingentibus. 5. Nihil uterque de regula & consuetudine, quam contumaces illi Diaconi infringere præsumebant. Quamobrem dubium non est, quin Rufini canones in suo Codice tum haberent Arelatenses Patres, cum sanctionem suam condebant.

Canon decimus sextus: *Photinianos sive Paullianistas secundum Patrum statuta baptizari oportere*: juxta hunc Nicænum vicesimum primum versionis Rufinianæ conscriptus est: *Et ut Paullianistæ, qui sunt Photiniani, rebaptizentur*. Photinianos enim, qui a Photino Sirmiensi Episcopo dicti sunt, a Nicænis Patribus in caussam vocari nemo dixerit, cum nondum exorti essent: nec eos revera commemorat vel Græca editio, vel ulla versio Latina, excepta Rufiniana, a qua Canon Arelatensis derivatus est, & Photinianis accommodatus.

XVI. An sola Rufiniana versio usu tunc recepta in Galliis.

Hæc de Nicænis Canonibus a Synodis Galliarum olim citatis vel relatis. Ex quibus indubitatum reliquitur Rufinianam versionem apud eas fuisse sæpe sæpius usurpatam. An sola fuerit, Rhegensis Concilii an. Christi 439. canon tertius subdubitandi dat locum. Cum enim Armentarium in Ebredunensi Ecclesia male ordinatum ad Chorepiscopi munus relegaret, sequi se profitetur Nicænum statutum: *Liceat ei*, inquit, *unam Parochiarum suarum Ecclesiam cedere, in qua aut Chorepiscopi nomine, ut idem Canon loquitur, aut peregrina, ut ajunt, communione foveatur*. Sola Isidoriana versio & Parochiæ & Chorepiscopi nomina simul in hoc canone usurpat: neutrum habet Rufinus: ut illam potius quam istius versionem ob oculos tunc habuisse Patres Synodi videantur. (1) Mendum ego putaverim Rufini textui inesse, nec ita legendum: *Ut quærat ei Episcopi locum vacantem, hoc sit in ipsius potestate*; sed potius: *Ut quærat ei Chorepiscopi locum* &c. In Episcopi enim cujuslibet potestate erat vacantem aliquam Parochiarum suarum Ecclesiam alteri commendare sub nomine Chorepiscopi: at Episcopi locum vacantem quærere alteri, non item. Cum id in potestate comprovincialium Episcoporum Clerique & plebis suffragiis, quæ vel redimere, vel emendicare summum nefas. Ut ut sit, levis videtur hujus Canonis difficultas, nec quæ tot Canonum auctoritatem possit elevare, in quibus perspicuus est & indubitatus Rufinianæ versionis usus quoad Nicænos Canones apud Gallicanas Ecclesias.

Quod vero aliarum Orientis Synodorum usum attinet, Ancyranæ citatum Canonem habemus in Epaonensi Synodo an. 517. Canone enim 31. de pœnitentia homicidarum observari jubet quod Ancyritani, ut ajunt, canones decreverunt: sed ex qua versione, non patet. Canones 65. 66. 67. & 68. Agathensi Concilio subjuncti ex versione Laodiceni Concilii, quæ Isidoriana vocitatur, transcripti sunt; sed quo tempore, cujus auctoritate, an ab aliqua Synodo Gallicana, an potius a famoso illo interpolatore Isidoro, ad hæc usque tempora ignoratum est. Hoc apud eruditos ex antiquissimis plurimisque codicibus MSS. constat, Agathensis Concilii canones istos non esse, sed eis fuisse posteriori ævo annexos. Quamobrem ex eis statuere non licet de versione, quæ a Gallis usurpata est usque ad sextum Christi sæculum jam completum.

Ceterum, ut obscura admodum videtur fuisse notitia Canonum Nicænorum in Galliis ante Rufini tempora, ita postmodum avide hausta, quæ ab eo data est, illorum Canonum versio in suo Eusebianæ Historiæ supplemento. Quod ne quis miretur, revocet in memoriam maximo semper in pretio fuisse Rufinum apud Gallos & omnes Occidentales (si Hieronymum excipias;) atque imprimis acceptam fuisse ejus Historiam, qua primum Latinis innotuerant tot rerum ecclesiasticarum præclarissima monumenta.

Plura de his alieno quadamtenus loco scribere nec convenit, nec vacat. Ad diligentiorem hujus materiæ inquisitionem viros eruditos hac dissertatiuncula invitasse sufficiat.

EDITORUM ADNOTATIONES.

(1) Confer Observ. §. 2. n. 9.

EDI-

EDITORUM

OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM III.

PASCHASII QUESNELLI

DE PRIMO COLLECTIONIS DIONYSIANÆ USU IN GALLIIS.

§. I.

Dionysii Collectio in Galliis nota, & usu etiam aliquando recepta ostenditur ante Caroli Magni tempora.

Duæ quæstiones distinguendæ.

I. DE Codicis Dionysiani usu in Galliis ante Caroli Magni ætatem cum quæritur, ne æquivocatio fiat, duplex quæstio distinguenda est. Prima, num ille fuerit codex publicus, seu publica auctoritate editus, vel approbatus, omnium Ecclesiarum Gallicanarum usu receptus. Secunda, num fuerit codex privatus, qui ante Carolum Magnum in Gallias pervenerit, &, si non omnium, aliquarum tamen Ecclesiarum, vel Scriptorum usu aliquando saltem adhibitus sit. Primum cogitare, vel suspicari inanissimum est. Nam neque Romæ, ubi citius celebris exstitit, publicus, seu publica auctoritate probatus, sed privatus codex canonum diutius fuit; nec publicam auctoritatem obtinuit, nisi cum Hadrianus I. summus Pontifex ipsum Carolo Magno usui Galliarum tradidit. Vide Tract. de Collectionibus part. 3. c. 1. Cum porro ante hoc tempus nullus alius codex canonum publicus esset in Galliis, sed omnes essent collectiones privatæ, quarum usus deficiente codice publico liber erat, uti probavimus part. 2. cap. 10., sola supereſt secunda quæstio, num Codex Dionysii inter privatas collectiones esset in Galliis ante ætatem Caroli Magni, ita ut eo æque ac aliis privatis collectionibus uti liceret; & num eodem ante illud tempus Gallicani aliquando usi sint.

Dionysii collectio non fuit codex publicus.

II. Quesnellus de publico codice, qui olim in Galliis *auctoritatem* haberet, initio præmissæ Dissertationis loquitur; nullibi vero aliquem hujusmodi codicem publica auctoritate editum aut confirmatum ibidem exstitisse probavit. Solum afferri possunt priscæ Galliarum Synodi ac Episcopi Gallicani, qui canones Conciliorum, aut constitutiones Pontificum allegarunt. Licet vero hi canones, vel constitutiones sumti essent ex aliqua collectione; non tamen continuo sequitur, fuisse codices publicos: cum iidem canones & constitutiones satis auctoritatis haberent ex ipsis Conciliis & Pontificibus, a quibus editi fuerant, nec publico codice indigerent. Hinc sane idem Quesnellus in antecedenti Dissertatione §. 4. tria affirmat, quæ Gallicanæ Ecclesiæ praxim publico codice non indiguisse confirmant. Primo fatetur codices privatarum collectionum in Galliis plures fuisse. *Quot enim codices*, inquit, *antiquarum collectionum ad PRIVATORUM HOMINUM, vel ad aliquarum Ecclesiarum USUM manu olim exarati plurimas Pontificum Romanorum epistolas ... continent?* Et aliquot etiam vetustissimos ejusmodi codices exempli gratia recenset. Secundo loquens de Synodo III. Aurelianensi, quæ Leonis epistolam 10. allegavit can. 3. codicem memorat *tunc usurpatum per Gallias, ex quo epistolam ad Episcopos Viennensis provinciæ depromserit*: & licet paullo ante hunc codicem affirmaverit *ad usum Gallicanum compactum*; non tamen publicum agnoscit, hæc scribens: *Quæ* (Leonis epistola) *nec in codice auctorato erat recepta*. Codex *auctoratus* idem est apud Quesnellum ac *publicus*, seu publica auctoritate approbatus. Tertio inter sententias, quas *a ratione usuque Ecclesiarum omnium, ac præsertim Gallicanæ alienas* reprobat, hanc refert, qua quis contenderet, *nec potuisse Gallos epistolam Apostolicæ Sedis decreti nomine decorare, nisi Gallicano Codici* (idest publico) *insertam*. Si autem plures olim erant codices privati, quorum quidam adhuc supersunt; si pontificiæ constitutiones, & similiter canones Conciliorum exinde allegari poterant, atque solebant; quid ergo toties ingerit codicem publicum *auctoratum*, ac *in auctoritate* receptum, qui præter privatas collectiones ante Carolum Magnum in Galliis fuisse nullo testimonio, indicio nullo probatur? Id quidem cohæret cum ea ipsius thesi, qua alibi ad promulgationem exigit codicem publicum. Hanc vero thesim fusius expunximus not. 11. ad Dissert. XII., ac propterea nihil jam disputandum supereſt de codice publico, qui ante Dionysio-Hadrianeum nullo fundamento suffultus, inter mera commenta est computandus. Cum vero plures privatæ collectiones ipso Quesnello fatente in usu fuerint apud Gallos; satis in rem nostram erit, si inter has ante Carolum Magnum locum habuisse saltem aliquando Codicem Dionysii probare possimus.

Fuit in Galliis ante Carolum Magnum.

III. Etsi Quesnellus affirmantem sententiam impugnans, in Dissertatione optime probasset ea testimonia, quæ pro Dionysii Codice in Galliis recepto producta fuerant, nihil favere huic sententiæ; ad excludendum tamen ab iisdem Galliis hunc codicem nihil eviciſſet. Cum enim nullus apud Gallos esset codex publicus, solæ collectiones privatæ usui esse poterant: cumque hæ plures essent, hac vel alia collectione uti cujusque arbitrio permittebatur. Testimonia, quæ Quesnellus ad calculos revocavit, eorum sunt, qui non Dionysianam, sed aliam collectionem adhibuere. Esto. Numquid sequitur, nullum Dionysii exemplum ante Caroli Magni ævum exstitisse in Galliis, & neminem Gallicanum eo usum fuisse? Alia quidem testimonia, vel documenta nobis sunt explorata, quibus Dionysianam collectionem ea vetustiori ætate in Gallias transisse certissime credimus. Quesnellus in præmissa Dissertatione §. 12., ut probet Gallicanos ante Caroli Magni ævum recepisse apostolicas constitutiones, vetustiores collectiones Gallicanas, etsi privato studio digestas, recenset, in quibus eædem constitutiones describuntur. Earumdem ergo collectionum argumento nos quoque utemur pro Dionysii Codice. Eædem nimirum collectiones Gallicanæ Carolo Magno anteriores, cum non semper ex antiqua versione, sed quandoque ex Dionysiana Græcarum Synodorum

rum canones receperint; hanc ante Caroli Magni imperium in Gallias invectam teſtantur. Nos, qui ex antiquioribus Gallicanis collectionibus unum codicem Vat. Palat. 574. inſpeximus, inſertam in eo vidimus ex Dionyſio ipſius epiſtolam ad Stephanum, nec non canones Apoſtolorum, & actionem XV. Concilii Chalcedonenſis. At P. Sirmondus, qui in editionem Conciliorum Galliæ quamplurimas Gallicanas MSS. collectiones expendit, idipſum in aliis atque aliis vetuſtis exemplaribus ſe deprehendiſſe in præfatione ad eamdem editionem his verbis diſerte pronuntiat. *Quin & Dionyſianam canonum translationem ignotam Gallis non fuiſſe, priuſquam ejus exemplaria a Sede Apoſtolica ſub Carolo Magno acciperent, atque hac interdum uſos eſſe, deprehendimus ex antiquiſſima collectione canonum e bibliotheca S. Benigni Divionenſis, atque ex aliis ejuſmodi Caroli ævo longe anterioribus, in quibus canones Græci promiſcue nunc ex Dionyſiana, nunc ex veteri illa priſca* (quam ſcilicet Iſidorus poſtea recepit) *proferuntur.* Hoc collectionum Gallicanarum teſtimonium, quod exploratiſſimum eſt, vel ſolum ſufficere debet: miramurque vehementer, Queſnellum excuſſis ceteris hoc a Sirmondo productum vel non animadvertiſſe, vel prætermiſiſſe: quin ex hac ipſa præfatione, quæ Dionyſiani codicis uſum in Galliis ante Caroli Magni imperium tam diſerte adſtruit, auſum fuiſſe recenſere Sirmondum inter eos, qui contrariam ſententiam defendunt.

IV. Divionenſem collectionem, quam laudavit Sirmondus, inſpicere non licuit. At duas alias collectiones Gallicanas, ævo Hadrianeo anteriores, typis poſtea editas expendere potuimus, in quibus nonnulla ex Dionyſio ſumta deprehendimus. Una eſt Herovvalliana, quam Jacobus Petit poſt Theodori Pœnitentiale magna ex parte vulgavit, de qua vide quæ in rem præſentem diſſeruimus in Tractatu part. 4. c. 7. Altera eſt *Collectio antiqua canonum pœnitentialium* e MS. Floriacenſi nongentorum annorum edita a P. Edmundo Martene in Theſauro Anecdot. tom. 4. col. 31. & ſeqq. Hanc in Galliis lucubratam non ſolum ipſe Gallicanus codex, verum etiam Synodi, quæ in ea allegantur, oſtendunt; nec non titulus *Statuta Eccleſiæ antiqua*, quem in ſolis Galliarum collectionibus invenimus. Anteriorem porro eſſe Hadriano, ex eo patet, quia digeſta fuit vivente Gregorio juniore, ut manifeſte oſtendunt hæc verba col. 37. *Item ex decreto Papæ Gregorii minoris, qui NUNC Romanam catholicam gerit matrem Eccleſiam.* Canonem recitat Synodi Romanæ ſub eodem Pontifice celebratæ anno 721. Licet autem auctor hujus collectionis in quibuſdam Græcorum Conciliorum canonibus eam verſionem adhibuerit, quæ dein in Iſidori Codicem tranſiit; tamen Dionyſii quoque interpretationem explorate exhibet in canone Neocæſarienſi ſecundo, qui his verbis exprimitur col. 35. *Canon Neocæſarienſis. Mulier ſi duobus fratribus nupſerit, abjiciatur uſque ad mortem. Verumtamen in exitu propter miſericordiam, ſi promiſerit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula diſſolvat, fructum pœnitentiæ conſequatur. Quod ſi defecerit vir, aut mulier in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanente.* Ejuſdem Dionyſianæ verſionis eſt etiam canon 25. Apoſtolicus, qui profertur col. 40. Præterea col. 32. legitur: *In Concilio Hippone regio. De pœnitentibus. Secundum differentiam peccatorum Epiſcopi arbitrio* &c. ut apud Dionyſium can. 43. Eſt canon Concilii Carthaginienſis anni 397. Hipponiregienſi autem Synodo ita adjudicatur, ſicuti in collectione Herovvalliana eidem Synodo adſcribitur idem canon cum aliis, qui apud Dionyſium leguntur poſt adnotationem Concilii Hipponenſis. Vide Tractatum loco paullo ante allegato. Titulus quoque *de pœnitentibus* Dionyſianum titulum ei canoni præfixum exhibet. Hæc tria Dionyſianum Codicem ab hujus collectionis auctore uſurpatum evincunt.

V. Quid quod celebri Gallicanæ collectioni Corbejenſi, quæ ſub medium ſextum ſæculum ſcripta fuit, Nicænos canones ex Dionyſii verſione inſertos indicat P. Conſtantius in admonitione ad epiſt. 17. Innocentii num. 4.? ubi canonem octavum ejuſdem verſionis recitat: idipſumque vidiſſet etiam Queſnellus, ſi conſuluiſſet eumdem codicem, quem in bibliotheca S. Germani conſervatum laudat §. 12. & collectionem vocat *ad uſum Gallicanæ Eccleſiæ concinnatam.* Alii, quibus facultas erit legendi alios codices & collectiones alias Gallicanas ſexti, vel ſeptimi ſæculi, idipſum invenient.

VI. Addere poſſumus codicem Vat. Palat. 577. qui ipſam Dionyſii collectionem canonum, ſeu primum ejus fetum continet. Hic codex ad Gallias pertinuit; ſcriptus autem fuit ſub medium ſæculum VIII. Carlomano & Pipino regnantibus, ut probavimus part. 3. c. 1. §. 3. Habes ergo exemplum Dionyſiani codicis in Galliis ante Carolum Magnum, qui ſane cum ab Hadrianeis exemplaribus diſcrepet, antiquiorem originem præfert. Alii fortaſſe in bibliothecis Gallicanis aliqua æque antiqua Dionyſiana exemplaria invenient, quæ ab Hadrianeo Codice non prodeunt. Antiquiſſimum exemplum puri Dionyſii, quod in bibliotheca Regia cuſtoditur, a multis laudatur. Num ad aliquam Gallicanam Eccleſiam olim pertinuerit, ignoramus. Poſtquam traditus fuit Carolo Magno Codex Dionyſii cum iis lectionibus & additamentis, quæ Hadrianeam collectionem a pure Dionyſiana diſtinguunt, multiplicatis Hadrianeis exemplis, puri Dionyſii codices ſenſim defecere. Hinc iſtorum raritas orta eſt, non vero ex eo quod nulla ejuſmodi exemplaria olim exſtiterint apud Gallos, qui Dionyſianam canonum verſionem in memoratas collectiones Hadriano anteriores nonniſi ex codicibus pure Dionyſianis derivare potuerunt. Certe aliquod purum Dionyſii exemplum apud Gallos olim fuiſſe liquet ex vetuſtiſſimo Gallicano codice Attrebatenſi, qui Gallicanam collectionem hoc tomo editam continet. Hic enim codex in calce deſcriptam habet Dionyſii epiſtolam ad Julianum Presbyterum, uti teſtatur Pamelius in notis ad S. Cypriani librum de unitate Eccleſiæ. Hæc autem epiſtola exſtat in ſolis MSS. codicibus puri Dionyſii, nec in ullo Hadrianeo invenitur. Codicem ergo pure Dionyſianum in Galliis reperit & adhibuit librarius, qui eam epiſtolam in laudato Gallicano exemplo deſcripſit: idemque codex ſatis agnoſcitur anterior Hadriano, poſt quem manuſcriptos libros pure Dionyſianos obſoleviſſe exploratum eſt.

Codex Dionyſii in Hiſpania, Africa, Anglia, & Hibernia.

VII. Dionyſii quidem exemplaria multo ante Hadrianeum tempus in Hiſpaniam, Africam, Angliam, & Hiberniam propagata fuiſſe certum eſt. Hiſpanica collectio ſeptimo ſæculo ineunte lucubrata, conſtitutiones pontificias, quæ in Dionyſio leguntur, cum iiſdem titulis & diviſione recepit. Circa idem tempus Creſconius in Africa ex Dionyſio ſuam collectionem compegit. Ecbertus in Anglia ante Carolum Magnum uſus eſt Codice Dionyſii, ex cujus verſione aliquot canones Synodorum Græcarum ſuæ collectioni inſeruit, ut monuimus in Tractatu part. 4. c. 6. Ibidem etiam deſcripſimus perantiquam collectionem Hibernenſem, in qua ex puro Dionyſii Codice nonnulla excerpta probavimus. Adde quod idem codex in Græciam etiam pervenit. Hinc canones Eccleſiæ Africanæ ex Dionyſio græce redditi fuerunt: & hæc Græca verſio in Concilio Trullano laudata anno 692. Quis ergo dubitare queat, quin collectio in longinquioribus etiam regionibus ante Caroli Magni regnum pervulgata, viciniores Galliarum provincias penetraverit? Si autem ea quoque vetuſtiori ætate puri Dionyſii exempla fuerunt in Galliis, hæc cujuſque arbitrio uſui fuiſſe negari non poteſt. Quod ſi in nulla antiquiori Synodo, & præter Gregorium Turonenſem, de quo diximus not. 14. in Diſſertationem præcedentem, apud nullum Gallicanum ſcriptorem aliquid ex ipſis allegatum invenitur, inopiæ documentorum tribuendum eſt. Collectiones autem vetuſtiſſimæ Gallicanæ, quæ ex Dionyſiano Codice aliquid receperunt, uſum ejus liberum probant, & cujuslibet Scriptoris loco teſtimonium ſatis idoneum ſuppeditant.

Et in Græcia.

§. 11.

§. II.

Quibus versionibus usi sint Gallicani ante, vel post editum ac receptum Codicem Dionysii.

VIII. IN ea quæstione, quam §. XV. proponit Quesnellus, quænam canonum Græcorum versio usurpata esset in Galliis, antequam Dionysiana reciperetur, certum quidem est, quoad Nicænos canones alicubi obtinuisse abbreviationes Rufini, ut idem Quesnellus eodem loco statuit, & nos confirmavimus in Tractatu part. 2. c. 10. §. 2. Num vero hæ solæ abbreviationes quoad eosdem canones in usu fuerint, licet ille in dubium vocet §. XVI. integram tamen eorumdem canonum versionem in Galliis usitatam fuisse certum nobis est ex Concilio Valentino anni 374. In hoc enim can. 3. habetur. *Circa eorum vero personas, qui se post unum & sanctum lavacrum vel profanis sacrificiis dæmonum, vel infesta lavatione polluerint, eam censuræ formam duximus esse servandam, ut his juxta SYNODUM NICÆNAM satisfactionis quidem aditus non negetur* &c. ubi indicatur Nicænus canon undecimus. Hunc sane canonem non in Rufini abbreviatione, quæ nondum prodierat, sed in integra aliqua antiquiori versione ejus Synodi Patres invenerunt. Quid? quod in iisdem Nicænis canonibus non solum abbreviationes Rufinianas, verum & aliam integram ipsorum interpretationem præoculis fuisse auctori ejus collectionis Gallicanæ, quæ Arelatensis II. Concilii nomine inscribitur, monuimus part. 2. c. 10. §. 2. n. 19.

Præter abbreviationes Rufini integra Nicænorum versio in Galliis.

Quænam esset hæc integra versio apud Gallos.

IX. Quænam porro esset hæc integra versio, qua Gallicani usi sunt; cum S. Hilarius in libro de Synodis n. 84. & in Fragmento II. col. 643. editionis Veronensis Nicænum Symbolum recitet ex ea antiquissima versione, quæ statim post Concilium Romam allata, Romanæ Ecclesiæ usui fuit; dubitari potest, num hæc etiam in canonibus apud ipsos veteres Gallos obtinuerit, antequam Rufini abbreviationes ederentur. In Concilio Valentino cum Nicæni canonis sententia, non autem verba promantur; nihil exinde pro hac vel alia interpretatione elici potest. Solum ex Gallicanis documentis Rufino posterioribus certum fit, apud Gallos eam antiquam versionem aliquando fuisse receptam, quæ postea in Hispanicam, ac ex Hispanica in Isidorianam collectionem traducta, & Isidori nomine vulgata, Isidoriana vocari solet. In Concilio enim Regensi anni 439. can. 3. Nicænum octavum decretum, ut Quesnellus fatetur §. XVI. iis verbis indicatur, quæ in ea sola versione leguntur. Mendum vero, quod ille putavit Rufini textui inesse, solo ejus arbitrio ingeritur, ut idem decretum ad Rufinianas abbreviationes per vim revocetur. Id palam fit ex ipsa emendatione, quam ille nullo MS. codice allegato ex ingenio substituit. Cum enim duæ voces *parochiarum* & *Chorepiscopi* in Regensi canone receptæ antiquam illam versionem referentes, Rufini abbreviationibus non congruant; unius tantum vocis *Chorepiscopi* emendatio nequaquam sufficit, ut idem decretum iisdem abbreviationibus aptetur, cum præsertim sola interpretatio Isidoriana præter *parochiæ* nomen etiam *Chorepiscopi* vocem exhibeat. Adde quod ejus antiquæ versionis usum comprobat etiam Concilium Epaonense anni 517. in quo can. 31. de pœnitentia homicidarum illud observari præcipitur, *quod Ancyritani canones decreverunt*. Nomen *Ancyritani* solius antiquæ interpretationis proprium est: nam in versione, quæ dicitur Prisca, iidem canones *Ancyrenses*, apud Dionysium vero *Ancyrani* vocantur. Adde vetustissimam collectionem Corbejensem ab ipso Quesnello laudatam, in qua Græcarum Synodorum canones, Nicænis exceptis, eamdem antiquam interpretationem referunt. Idipsum deprehenditur in collectione hoc tomo edita, quam in Galliis digestam probavimus. Alias perantiquas collectiones Gallicanas Fossatensem, Aniciensem, atque Remensem cum eadem versione Sirmondus memorat. Hinc in posterioribus Synodis, seu Capitularibus eadem versio frequenter occurrit, ut notavit laudatus Sirmondus ad Capitulare I. anni 789. idemque Quesnellus confessus est in præmissa Dissertatione §. X.

Vide P. Coustant Præfat in tom. I. ep. Rom. Pont. n. 62.

X. Cum vero nullus esset apud Gallos certus codex publicus canonum; nulla quoque certa versio eisdem præscripta fuit. Hinc alii abbreviationibus Rufini in Nicænis canonibus utebantur, alii antiqua versione Isidoriana, quam cum frequentius Gallicani codices præferant, frequentiorem quoque fuisse ejus usum negari non potest. Priscam nihilominus versionem a Justello editam, & a nobis hoc tomo recusam in Gallias perveniisse, eamque Gallicanos aliquando, sed rarius adhibuisse, demonstrat Gallicana collectio hoc tomo edita. In hac enim canones Chalcedonenses ex prisca intepretatione exhibentur. Dionysianam quoque translationem ante Carolum Magnum allatam in Gallias, ibidemque aliquoties usurpatam antecedenti paragrapho vidimus. Cum vero neque per Hadrianum I. qui Dionysianum Codicem cum aliquot additamentis Carolo tradidit, neque per hunc Imperatorem vetitum fuerit ne quis alio Codice uteretur; antiqua illa versio etiam post hoc tempus aliquoties adhibita invenitur. Solum multiplicatis subinde & propagatis Hadrianeis exemplaribus Imperatoris ejus cura, qui Romanæ Ecclesiæ ac disciplinæ amantissimus, sicut liturgicos ejus libros, ita & canonum Codicem ab eadem Ecclesia quærere, & in Gallicanarum usum diffundere studuit; sensim frequentior esse cœpit cum eodem Codice Dionysiana interpretatio, ut notavit Sirmondus, cujus testimonio has observationes concludere libet. *Certum est illos* (Gallos) *priscam illam* (Isidorianam) *libentius semper usurpasse, ejusque usum ad eadem usque Caroli Magni tempora frequentasse: idque declarat inter cetera Capitulare Aquisgranense Caroli ejusdem, quod totum Græcis antiquæ versionis auctoritatibus refertum est, præter quam in canonibus apostolicis, qui necessario ex Dionysiana citantur, quia alia tunc illorum versio nulla erat. Post hæc vero sensim ab ea deflexere, codicemque canonum Dionysianæ collectionis per Hadrianum Papam Carolo Regi commendatum amplexi sunt.*

De priscæ versione.

De Dionysiana.

Liber cujusque versionis usus.

De versione Isidoriana.

SUMMA

EORUM QUÆ CONTINENTUR IN HAC III. DISSERTATIONE

PASCHASII QUESNELLI

CUM BALLERINIANIS ADNOTATIONIBUS ET OBSERVATIONIBUS IN EANDEM.

QUESNELLI *Dissertatio III. de primo usu Codicis canonum Dionysii Exigui in Gallicanis regionibus: ubi quod ante Hadriani Papæ I. & Caroli Magni Imperatoris tempora receptus non fuerit, ostenditur: & quæ apud Gallias Latina canonum Orientalium versio ante hæc tempora viguerit, inquiritur.* 341

EDITORUM Observationes in Dissertationem III. Quesnelli de primo Collectionis Dionysianæ usu in Galliis. 351

§. I. *Dionysii Collectio in Galliis nota, & usu etiam aliquando recepta ostenditur ante Caroli Magni tempora.* Ibid.

§. II. *Quibus versionibus usi sint Gallicani ante, vel post editum ac receptum Codicem Dionysii.* 353

VIII.

DE

COLLECTIONE

CANONUM ISIDORI MERCATORIS

COMMENTARIUS.

In quo de Collectionis origine & fortuna differitur, deque perſona ac præcipuo Collectoris propoſito inquiritur: fraudes item Impoſtoris deteguntur, ex eoque ortam occaſionem fingendæ fabulæ de Joanna Papiſſa ſolidis indiciis ſuadetur; unde verum ejuſdem Impoſtoris nomen etiam pateſcit.

ADNECTITUR

DIATRIBA de Capitulis ad Angelramnum Hadriano I. Papæ tributis.

AUCTORE

CAROLO BLASCO.

DE COLLECTIONE CANONUM ISIDORI MERCATORIS. COMMENTARIUS.

SCribenti mihi Historiam juris Canonici, & multas variasque Canonum Collectiones, tum græcas, tum latinas recensenti, cum longe copiosius & abundantius de illa, quæ Isidori Mercatoris dicitur, quam de aliis disseruisse viderer, ita ut hæc una operis pars ceteras omnes æquaret atque etiam superaret: cumque de hac deformitate avertenda diu multumque cogitassem, nihil sane in mentem venit, quod aliqua ratione satisfaceret. Quæ enim redundare videbantur, ea tamquam si nimia & superflua forent, resecare displicebat quidem; nec talia visa, quæ vel in subjectas notas contrahere, vel in peculiares Diatribas rejicere commode possem: alias rursus lucubrationis partes præter rem majores efficere, & ita ad æquabilem rationem reducere frigidum quid fuisset ac sane putidum. Hinc cum quid agerem, non haberem; tandem mutato consilio, quæ de Mercatoris Collectione animadverteram, in peculiarem librum conjicere, eademque ampliare ac notis illustrare animum induxi; eoque libentius, quod hujusmodi Collectio ipsa per se singularem tractationem requirere videbatur. Continet enim inter alia maximam fraudem, qua nulla major in Ecclesia umquam exstitit, & quæ illi detrimentum attulit non minimum. Quare hujusmodi fraudis ortum, progressum caussasque inquirere, neque inutile neque injucundum putabam: quin etiam ut hæc omnia tandem in quoddam veluti systema coalescerent, necessarii laboris esse arbitrabar. Excitavit me quoque quam maxime observantia ac pietas erga Petri Cathedram, eadem de caussa hæreticorum, ac quorumdam degenerantium catholicorum calumniis vexatam: nimirum ut eam ab illis sincera rerum gestarum narratione pro viribus vindicarem. Dilato igitur priori opere, hoc alterum maturare placuit; in quo aliqua antiquiorum collectionum specimina, quæ veluti fontes aperiunt unde ea tractatio arcessenda sit, præcipere operæ pretium existimavi.

CAPUT I.

Synopsis Collectionum, quæ Mercatorem præcesserunt.

PRima itaque Canonum Collectio, vel potius altera ab illa (1) Canonum qui Apostolorum dicuntur, prodiit in Oriente; eaque synodus Chalcedonensis celebrata anno 451, usa fuit. (2) In ipsa primo loco scripti erant XX. Canones Nicæni; tum XXIV. sive XXV. Ancyrani, & XIV. Neocæsarienses, licet utrique illis antiquiores: deinde XX. Gangrenses, LIX. Laodiceni, XXV. Antiocheni, & III. sive IV. (3) concilii Constantinopolitani I. Hujusmodi Canonum Collectione latine reddita subinde Ecclesiam (4) occidentalem usam fuisse, cum alia argumento sunt, tum illud, quod Dionysius Exiguus sub principium sæculi VI. Romæ commorans ait, se rogatu Stephani Salonitani episcopi, atque etiam Laurentii monachi (5) *confusione priscæ translationis offensi*, novam Græcorum Canonum versionem adornasse. Paschasius vero Quesnellus multis probare conatur, Romanam Ecclesiam suum habuisse Regularum Codicem, eumque esse, quem ipse Appendicis loco apposuit operibus S. Leonis Magni. In eo cum primo loco post suppositam Nicæno concilio præfationem, sub uno illius nomine Canones, ejusdem Symbolo comprehensos, scripti sint, & Sardicenses, (concilii scilicet Sardicæ habiti anno 347. quod tamquam Nicæni Appendix habebatur) his solis constitisse Canonibus eum Codicem tempore Innocentii I. ex eodem Pontifice argumentatur. (6) Et cum deinde nullo ordine admixti sequantur alii Canones conciliorum, Litteræ tum Decretales, tum familiares Rom. Pontificum, Epistolæ item aliorum Episcoporum, Constitutiones etiam Imperiales, aliaque monumenta; Dionysium de hac confusione non secus, ac de perturbata ibidem versione græcorum Canonum loquutum fuisse dicit. Sed Quesnellianam conjecturam multis variisque non levibus rationibus refellit Pater Coustantius *Præfat. ad Epistolas Rom. Pontificum* a se collectas, editasque: atque eam Collectionem; neque

(1) Hæc namque licet ad S. Clementem, cujus nomen præfefert, non pertineat, nec ipsi Canones Apostolorum sint: est tamen antiquissima, & ante Sæculum IV. prodiisse videtur, sed post annum 250.

(2) Et hoc dictum voluit Pelagius I. a Gratiano relatus *Can.*: *Non vos* 42. 23. *quæst.* 5. inquiens: *Sed quid de talibus insertus Chalcedonensi Synodo Canon statuat, gloria vestra consideret*: & deinde exscribit verba Canonis v. Concilii Antiocheni ex versione, tum ipsius Concilii Chalcedonensis, tum Dionysii, de quo inferius sermo erit: unde perperam ad oram posita est nota in eum Pelagii locum XI. *q.* 3. *Si quis Presbyter*. Hic nempe Canon est octavus Concilii Carthag. 2. quod nullo modo ad Chalcedonense pertinet; & præterea non continet, neque verba, neque eamdem omnino sententiam Canonis a Pelagio exscripti.

(3) Tertius enim cum secundo a quibusdam conjungitur, uti conjunctus cernitur apud Dionysium: Idem dicendum de IV. & V. Ancyrano.

(4) Privatim scilicet, non publice.

(5) Laurentium fuisse Monachum colligo ex ipsius Dionysii verbis, qui *Præfatione* eum vocat *Fratrem nostrum*: qui mos vocandi Fratres, licet in ipso Ecclesiæ exordio communis fuisset omnibus Christianis, peculiari tamen ratione ad Monachos pertinuit. Unde S. Jo: Chrysostomus *hom.* 25. in *cap.* II. *Epist. ad Hebræos* a Gratiano relatus *Can.* 22. XI. *quæst.* 3. ait: *Si enim quis Frater nominatur inter vos, fratrem in hoc loco omnem fidelem simpliciter intellige, non monachum tantum*. Eumdem Laurentium S. Romanæ Ecclesiæ Natalis Alexander, & Antonius Pagius Presbyterum, & Jo: Doviat Diaconum faciunt, sed nulla auctoritate freti.

(6) Innocentius enim *Epist. VII. n.* 3. ait: *Quod autem ad Canonum observationem attinet, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicæa definiti sunt, quos solos tenere & agnoscere debet Ecclesia Catholica*,

que ad Ecclesiam Romanam pertinuisse, neque ea ætate factam fuisse probat, sed sub principium sæculi sexti, eodem fere tempore, quo Dionysius suam instruxit.

Dionysius itaque Exiguus (1) natione Scythes, sed domicilio, moribusque Romanus, qui omissa profana annorum numeratione per Olympiades, vel Consules, primus ab Incarnatione Domini tempora notare cœpit, & Cyclum Paschalem edidit anno Christi 525. Dionysius, inquam, græcos Canones a se latinitate donatos eo digessit ordine, ut primo locaverit L. priores ex LXXXV. Canonibus qui dicuntur Apostolorum, tum Nicænos cum reliquis, qui in græca supra memorata Collectione erant: tum *subdidit* (2) Canones viginti septem concilii Chalcedonensis. Hujusmodi versioni adjecit Regulas ex latinis, Sardicenses XXI. & Africanas CXXXVIII. priores scilicet XXXIII. statutas a concilio Carthaginiensi VI. in quo interfuerunt Legati Sedis Apostolicæ, & Magnus Augustinus; alias centum excerptas ex multis superiorum conciliorum Africæ in eadem synodo sexta probatis; & reliquas quinque, quæ quatuor Epistolas, & Symbolum Nicænum continent. Idem Dionysius rogatu Juliani Presbyteri tituli S. Anastasiæ Litteras Romanorum Pontificum ad Ecclesiæ institutionem pertinentes, quas reperire potuit, etiam adjunxit, a Siricio scilicet (qui anno 384. pontificatum iniit) usque ad Anastasium II. (qui anno 498. mortem obivit) ac in articulos CLXXXV. distribuit. Per hujusmodi quidem Litteras pro ea, quam omnium Ecclesiarum habent solicitudinem, Romani Pontifices, cum crebro consulerentur; vel alia data occasione, eas informabant præceptis institutisque: unde ipsæ *Litteræ Decretales* dictæ fuerunt, (3) & *Decreta Sedis Apostolicæ*, majoris distinctionis gratia a *Canonibus conciliorum* discreta; ceterum *Canonum* nomine quoque venerunt. Cum igitur tales *Litteræ maximi momenti* essent, atque ad universam Ecclesiam spectarent, eas ignorare, Episcopis præsertim, non minimæ culpæ vertebatur, ut ait laudatus Siricius *Epist.* ad Himerium Tarraconensem: *Sedis Apostolicæ statuta, vel Canonum venerabilia definita nulli Sacerdotum ignorare sit liberum.* Nec mirum videri debet, tum primum illas in Canonum Codicem fuisse collatas. Hujusmodi enim collectiones fere semper, ac ne (4) fere quidem, studiis privatorum fiebant; unde nulla certa ratione erant digestæ, ac aliquando etiam neglectæ fuerant. Argumento equidem esse potest, quod Sirmondus *Præfat. ad Concilia Galliæ* de iisdem advertit. (5)

Hanc Dionysii Collectionem, licet studio privato peractam, *usui celeberrimo* fuisse Romanæ Ecclesiæ, testis est Cassiodorus: quod ita tamen intelligendum est, ut primum Canonibus quos antea probaverat, usa fuerit; mox paullatim aliis assuesceret, non tamen omnibus: aliquos enim, vel numquam, vel multa post sæcula agnovit. Jam vero Dionysiana Collectione Ecclesiam Gallicanam exinde usam fuisse contendit Petrus de Marca *lib. III. de Concor. cap.* IV. *n.* 2. & Natalis Alexander *Appendice dissert.* XXI. *ad Sæculum I. n.* 4. At alii rem distrahunt usque ad octavum sæculum, quo eam Hadrianus I. Papa (in II. Parte præsertim, quæ Decreta Apostolicæ Sedis continet) auctiorem dedit Carolo Magno. Eodem sæculo VI. S. Martinus e Pannonia oriundus, sed epi-

(1) Vulgo creditur a doctis etiam viris, & ab ipso Fleuryo *Exiguus* dictus a parvitate corporis, sed nullo rationis momento: cum neque Cassiodorus ejus amicus, qui *de Divinis lectionibus cap.* 23. de eo satis superque agit, neque antiquorum alii, veluti Beda, qui ejusdem meminit, id asserat. Quin cum ipse Dionysius principio utriusque *Præfationis* tam ad Canones, quam ad Litteras decretales, & alibi etiam se *exiguum* appellet: omnino verisimile non est, ita fuisse dictum a parvitate corporis: alioquin injurioso semetipsum nomine appellasset. Cum igitur Cassiodorus tali cognomento ipsum non donet, sed illo Monachi potius, crediderim modestiæ causa, qua eum fuisse præditum idem Cassiodorus eodem loco testis est, se *exiguum* vocare consuevisse; uti & alii solebant ejus primisque Monachi. Sic Leporius Monachus & Presbyter in *Libello emendationis*, hanc inscriptionem posuit: *Dominis lentissimis, & veneratissimis Dei Sacerdotibus Proculo, & Quillenio Leporius exiguus.* Sic Anastasius Bibliothecarius *exiguum* se appellat *Apologia* pro Honorio ad Jo: Diaconum, cujus hæc est epigraphe: *Carissimo Fratri Jo: digno Christi Levita Anastasius exiguus in Christo salutem*: & ad Theodosium Presbyterum: *Anastasius exiguus misericordia Dei Presbyter, & Monachus servus servorum Dei.* S. Bonifacius quoque Moguntinus solemne habuit se *exiguum* appellare. Videsis ejus Epistolas, ubi bene multa tum ipsius, tum aliorum exempla reperies, qui se *exiguos* nuncuparunt. Neque hac in re desunt piarum etiam mulierum exempla. Sic Cæsaria Arelatensis Abbatissa epist. apud Martenium *tom* I. *Thesauri novi Anecdot. Dominatus sanctis Richildæ, & Radegundi Cæsaria exigua.* Sunt etiam, ut idem Fleuryus *Lib. XXXII. n.* 38. qui sine alicujus antiqui scriptoris testimonio Dionysium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyterum faciunt. Id solum constat ex Cassiodoro, eum fuisse Monachum, & ex Beda etiam Abbatem.

(2) Consulto hoc verbum ipsius Dionysii transscripsi ad denotandum, Canones Chalcedonenses tunc temporis in codicem Græcorum non adhuc fuisse relatos; contra quod videtur sentire Doviat. *Lib. III. Præmon. Canonicarum cap. IV. num.* 6. Illudque accedit, quod non alia probabilis ratio reddi potest, cur Dionysius tertium Canonem Constantinopolitanum retulerit, non autem 28. Chalcedonensem, cum in utroque, Constantinopolitano Patriarchæ summa post Romanum Pontificem, ceteris Patriarchis; & ipso Romano Pontifice reclamantibus, dignitas decerneretur, non alia, inquam, ratio reddi potest, nisi quod primum fideliter ex græco Codice transtulit; alterum vero in Codicem non relatum omisit, uti & alii Latini scriptores in suis Canonum collectionibus omiserunt.

(3) Hinc manca est definitio hujusmodi Litterarum decretalium, quam dat Abbas Fleuryus suis institutionibus Canonicis, inquiens: *On appelloit Lettres decretales celles, que les Papes avoient ecrites sur les consultations des Evesques pour decider des points de discipline.* Melius Cardinalis Baronius: *Decretales vero dicebantur Rom. Pontificum Epistolæ, quibus vel ad diversorum consultationes respondere solerent, vel cum quid servandum, vitandumque esset, ediderent.*

(4) Espenius *Tract. Histor. Can. part.* I. *cap.* III. §. 3. dicit: *Codicem Canonum formabant Ecclesiarum Præpositi, ut unicuique innotesceret, quas regulas disciplina sequi oporteret.* Sed nullum indicat Codicem publica auctoritate factum; forsan respexit ad *illum* Quesnelli sui. Hic enim Codicem supra memoratum, & a se editum sub *denominatione Ecclesiæ Romanæ*, Rom. Pontificum auctoritate factum esse contendit. Sed idem P. Constantius, qui, ut supra diximus, *Præfat. ad Litt. Rom. Pontif.* multis probare aggreditur, talem Codicem nulli usui fuisse Ecclesiæ Romanæ, eadem *Præfat. n.* 43. & sequentibus, eum publica auctoritate fieri non potuisse, evidentissime demonstrat. Ex detectione hujus falsi principii Quesnelli, falsum etiam detegitur ejus systema. *Pontificum Epistolæ ad privatas, exteraque Ecclesias missæ, per Ecclesias ad sedem Apostolicam pertinentes robur acquirebant, atque obediendi inducebant necessitatem, cum e privatis Scriniis in publicum Codicem educta promulgari, ac pro instituto decretali haberi cœperunt. Cetera scripta quamdiu inde non proferebantur, publicæ legis vim habere illic non poterant.* Non fuit sane hæc, a Quesnello excogitata, ratio publicandarum Decretalium, sed alia, quæ eruitur ex ipsis Litteris decretalibus, ex quibus habetur, curasse Romanos Pontifices ut hæ ad omnium notitiam pervenirent, vel per synodum, si fieri posset, vel per earumdem recitationem: Alterutro in aliis Litteris præscripto, utrumque complectitur *Ep.* 24. Innocent. I. ad Alexandrum Antiochenum: *Gravitas itaque tua hæc ad notitiam cæpiscoporum vel per synodum si fieri potest, vel per harum recitationem faciat pervenire, sit omnium consensu, studioque firmentur.* Rem idem Constantius loco *laud. n.* 47. & seq. multis illustrat.

(5) Ait enim: *Nullam olim certam, & receptam synodorum nostrarum Collectionem, nullum Gallicanum Canonum Corpus fuisse.*

episcopus Bracarensis in Hispaniis suam etiam edidit Canonum Collectionem ex græcis Canonibus primæ Collectionis, a se in latinum translatis, & ex quibusdam latinis Regulis concilii præsertim Toletani I. & Bracarensis I. Ipse porro sensus potius quam verba persequi studens, utraque aliquando deseruisse videtur : ea enim conformare fortasse voluit ad disciplinam, quæ sua ætate vigebat. Neglecto autem temporis ordine, ordinem tenuit materiarum, adeo ut ex octoginta quatuor capitibus, quibus totum opus constat, sexaginta octo ad Episcopos & Clericos pertineant, cetera vero ad laicos. (1)

S. Isidorus deinde Hispalensis, sive potius alius scriptor Hispanus, sub principium sæculi VII. Dionysium Exiguum imitatus, eam concinnasse creditur Ecclesiasticarum Regularum Collectionem, quam Card. de Aguirre *Tom. I. Conciliorum Hispaniæ pag.* 45. aliique viri eruditi manu exaratam in variis Hispaniarum Bibliothecis exstare testantur. In ipsa primo loco scripti sunt Canones Nicæni, ceterique primæ græcæ Collectionis ex antiqua versione, sed ita ut additum sit Nicænis Symbolum, & Fides Gregorii Majoris, inter alios autem positi Sardicenses, adjectæque ex synodo Ephesina duæ Epistolæ S. Cyrilli Alexandrini, & ex synodo Chalcedonensi præter Canones alia quædam. Tum deinceps consequuntur Canones conciliorum octo Ecclesiæ Africanæ, decem & septem habitorum in Galliis, & quindecim in Hispaniis ; inter quæ Capitula Martini Bracarensis. Tandem exscribuntur Decreta Romm. Pontificum, eadem quæ Dionysius congesserat : quibus adjiciuntur in principio duæ Epistolæ Damasi, una ad Paullinum Antiochenum, altera ad Orientales : mox aliis interjectis, habentur in fine una Vigilii ad Profuturum, & Gregorii Magni quatuor, quarum tres ad Leandrum Hispalensem, ultima vero ad Recaredum regem est directa. Quæ quidem collectio aucta deinde fuit Canonibus conciliorum Toletanorum, quæ postea habita fuere, usque ad XIII. celebratum anno 683. tum aliorum posteriorum usque ad XVII. habitum anno 695. ac Emeritensis an. 666. (2) prout ex testimonio multorum scriptorum in aliis codicibus mss. constat.

CAPUT II.

Aspectus Collectionis Mercatoris.

HAnc igitur Isidori Hispalensis primo auctam Collectionem usque ad concilium Toletanum XIII. Isidorus alter Mercator, seu Peccator dictus (3), mirabiliter adauxit. Nam (præmissis sua præfatione, Epistola Aurelii Carthaginiensis ad Damasum Papam cum Epistola, qua is rescripsisse fingitur, & *Ordine* celebrandi concilium desumto ex Toletano IV.) Collectionem cumulavit ex monumentis Collectionis, quam Hadrianus Papa obtulit Carolo M., & illius, quam publicavit Quesnellus, ac etiam quibusdam S. Gregorii M. ex ejus Epistolarum regesto, aliisque nonnullis : præterea eam oneravit multis, variisque suppositititiis monumentis, (4) quorum pleraque omnia ipse finxit; quæ ita recensebimus, ut quod suæ fictionis non est, vel non ex toto, vel de quo dubitatur, ultimo loco ponamus, atque adnotemus. Hujusmodi in primis creduntur esse Epistolæ XCVI. A Romm. Pontificibus attributæ, quæ omnes, paucis exceptis, sunt Decretales, nimirum LXI. a S. Clemente usque ad S. Silvestrum, quas inter L. Canones Apostolorum, & Nicænum concilium collocat : & reliquæ XXXV. una cum aliis correspondentibus Epistolis a Silvestro usque ad Gregorium M. quas post concilia, & infra recensendum Epilogum Silvestrini *Constituti* collocat, & cum veris Decretalibus subinde succedentibus admiscet.

Primi generis sunt, præter duas priores Clementis ad Jacobum Fratrem Domini, de quibus infra sermo erit, posteriores tres eidem tributæ, tertia scilicet ad omnes Episcopos, Presbyteros, Diaconos &c. quarta ad Julium, & Julianum suos discipulos, & quinta ad Fratres, & condiscipulos Hierosolymis cum Jacobo habitantes: tres Anacleti, una ad omnes Episcopos, altera ad Episcopos Italiæ, tertia ad omnes Episcopos : duæ Evaristi, prior ad Episcopos Africanos, altera ad Episcopos Ægypti : tres Alexandri, una ad omnes Orthodoxos, & reliquæ duæ ad omnes Episcopos : duæ Xysti I. prior ad omnes Christianos, posterior ad omnes Episcopos: una Telesphori ad omnes Christianos: Hygini duæ, prior ad omnes Christianos, altera ad Athenienses : duæ Pii, prior ad omnes Christianos, altera ad Italos : Aniceti una ad Galliæ Episcopos : Stoteri duæ, prior ad Campaniæ Episcopos, altera ad Episcopos Italiæ : una Eleutherii ad Galliæ provincias : duæ Victoris, prior ad Theophilum Alexandrinum, altera ad Episcopos Africanos: duæ Zephyrini, prior ad Siciliæ Episcopos, posterior ad Episcopos Ægypti: duæ Callisti, prior ad Benedictum Episcopum, altera ad Episcopos Galliæ : una Urbani ad omnes Christianos: duæ Pontiani, prior ad Felicem Succribonum, altera ad omnes Christianos : una Anteri ad Episcopos provinciarum Bæticæ atque Toletanæ: tres Fabiani, prima ad omnes Episcopos, altera ad Episcopos Orientales, tertia ad Hilarium Episcopum : duæ Cornelii, prior ad omnes Episcopos, altera ad Rusticum Episcopum : una Lucii ad Galliæ & Hispaniæ Episcopos: duæ Stephani, prior ad Hilarium Episcopum, altera ad omnes Episcopos : duæ Xysti II. prior ad Gratum Episcopum, altera ad Episcopos Hispaniæ: duæ Dionysii, prior ad Urbanum Præfectum, altera ad Severum Episcopum : tres Felicis I. prima ad Paternum Episcopum, altera ad Episcopos Galliæ, tertia ad Benignum Episcopum : duæ Eutychiani, prior ad Episcopos Bæticæ, posterior ad Episcopos Siciliæ: una Caii ad Felicem Episcopum : duæ Marcellini, prior ad Salomonem Episcopum, altera ad Episcopos Orientales: duæ Marcelli, prior ad Episcopos Antiochenæ Provinciæ, altera ad Maxentium Tyrannum : tres Eusebii, prima ad Episcopos Galliæ, altera ad Ægyptios, tertia ad Episcopos Tusciæ & Campaniæ: una Melchiadis ad Hispaniæ Episcopos. Hanc sequitur *Sermo de primitiva Ecclesia, & munificentia Constantini*, qui a multis tamquam altera Epistola eidem Melchiadi tributa creditur.

Alterius generis Epistolæ sunt, una Marci, qua rescripsit Athanasio, & aliis Episcopis Egyptiis, quorum etiam supponitur superior Epistola : duæ Julii ad Orientales Episcopos cum ea, qua hi rescripserunt ad primam: duæ Liberii, prior ad omnes Episcopos, altera, qua ipse rescripsisse videtur ad secundam fictam quoque Athanasii, & aliorum Ægyptiorum: duæ Felicis II. una continens rescriptum

(1) Gratianus post Reginonem, Burchardum, & Ivonem, laudare solet hujusmodi capitula tanquam ex concilio Martini Papæ ; & sic confundit cum illis, hujus Pontificis decreta edita in concilio Lateranensi.

(2) Hæc ita aucta Canonum Collectio videtur esse corpus Canonum, ut recte advertit Antonius Augustinus, de quo loquitur Innocentius III. ad Petrum Compostellanum *Lib. II. epist.* 127. inquiens: *Emeritense concilium, authenticum esse multis rationibus adstruebas, tum quia cum aliis conciliis continetur in libro qui corpus Canonum appellatur, quem Alexander PP. per interlocutionem authenticum approbavit*,

(3) Utrum uno, vel altero agnomine sit donandus, infra videbimus.

(4) Ex his additamentis Canonistæ Galli auspicantur novum jus Canonicum : Quod quidem recte factum dixeris, si mutationes, quæ in Ecclesiastica disciplina obvenerunt, attenderis. Ceterum cum aliæ mutationes deinde accesserint, & ipsa juris novi Isidorianis monumentis obductio non statim facta fuerit, sed pedetentim ; si universam jurisprudentiam Canonicam ad certas ætates revocare volumus, illud jus medium dicendum erit, quod Gratiani Decretum concludit : novum vero, comprehensum in Collectionibus Decretalium exinde factis dicimus : & novissimum ex Conc. Tridentino auspicamur.

ptum ad tertiam ſuppoſitam Athanaſii, & Ægyptiorum in Alexandrina ſynodo, & altera ad omnes Epiſcopos: præter primam Damaſi ſupra memoratam ad Aurelium Carthaginienſem cum hujus ſuperiori Epiſtola, quatuor aliæ eidem Damaſo tributæ ſunt, altera familiaris ad Hieronymum cum hujus reſponſo, tertia ad Stephanum Archiepiſcopum & tria concilia Africæ cum horum ſuperiori Epiſtola, quarta ad omnes Epiſcopos, quinta ad Epiſcopos Italiæ: duæ Anaſtaſii I. prior ad Germaniæ & Burgundiæ Epiſcopos, altera familiaris ad Nerianum: una Xyſti III. ad Orientales Epiſcopos: una Leonis ad Epiſcopos Germanos, & Gallos: duæ Joannis I. prior ad Zachariam Archiepiſcopum, altera ad Epiſcopos Italiæ: duæ Felicis IV. prior ad omnes Epiſcopos, altera familiaris ad Sabinam: una Bonifacii II. ad Eulalium Alexandrinum: una Joannis II. ad Valerium Epiſcopum: una Agapeti ad Anthimum Conſtantinopolitanum: duæ Silverii, prior ad Vigilium Pſ-Papam, poſterior ad Amatorem Epiſcopum cum hujus ſuperiori Epiſtola: una Pelagii I. ad Vigilium Epiſcopum: una Joannis III. ad Epiſcopos Germaniæ & Galliæ: una Benedicti ad David Epiſcopum: quatuor Pelagii II. prima ad Benignum Archiepiſcopum, altera ad Epiſcopos Italiæ, tertia ad Joannem Conſtantinopolitanum, & quarta ad Epiſcopos Germaniæ & Galliæ: quibus addendæ una Vigilii, & duæ Gregorii, quas infra recenſebimus. Sed ex iis aliquasl

A (1) aliena manu Iſidorianæ Collectioni aſſutas potius crediderim.

Ad Mercatorem quoque pertinent multi canones Nicæni, alii a XX. genuinis: quorum XXIV. refert *Epiſt.* I. nomine Julii, & ceteros (2) *Epiſt.* I. nomine Felicis II. item ſynodus, quæ a 116. Epiſcopis ſub eodem Julio Romæ habita fuiſſe dicitur: nec non ſynodi V. & VI. ſub Symmacho ibidem, ſynodis I. III. & IV. ex Collectione Hadriani hauſtis additæ; quibus præmiſit Apologeticon Ennodii pro quarta, tamquam a V. probatum, ac ejus duas Epiſtolas eidem Papæ tribuit. Concilium vero Romanum II. ſub Silveſtro, *Conſtitutum*

B (3) dictum, cujus Epitomen Iſidorus dat, jam diu confictum fuerat, ac una cum falſis geſtis Marcellini, Liberii, Xyſti III. Romm. Pontificum, & Polychronii Hieroſolymitani Epiſcopi, erat in Collectione, quam Pater Couſtantius vocat Longobardicam, & in illa, quæ ex hac, & Queſnelliana medio ſæculo VII. ut idem conjicit, confecta fuit: unde videtur, hujuſmodi Collectiones Iſidoro fuiſſe ignotas; ſecus modo enuntiatas ejuſdem furfuris merces in ſuum emporium aſportaſſet. Hinc conjicimus, & fortaſſe non immerito, Silveſtrinorum Canonum Epilogum non eſſe Mercatoris opus, ſed jam (4) confectum illum aliunde ſibi comparaſſe.

His non contentus Iſidorus, monumenta quæ ex aliis hauſit, interpolavit, auxitque, uſque eo ut duas primas Epiſtolas ad Jacobum Fratrem Domi-

ni

---

(1) Veluti eſt illa Jo. III. ad Epiſcopos Germaniæ, & Galliæ de Chorepiſcopis, & forſitan aliæ eadem de re agentes, ut infra videbimus: taliſque videtur Epiſtola Pelagii II. quæ etiam ſcripta eſt ad Epiſcopos Germaniæ, & Galliæ, & eſt *de novem Miſſæ Præfationibus*: ea enim præterquamquod breviſſima eſt, & præter modum Iſidorianum, ad Iſidori propoſitum quod infra aperiemus, nullo modo pertinet; nec in ſpeciem veritatis videtur ſcripta, cum id quod continet, veriſimilitudinem nullam habeat. Suſpicor igitur eamdem fictam a Joanne Scoto Erigena in perfidiæ ſuæ præſidium. Ipſe enim inter errores & hæreſes quas profeſſus fuit, præivit Berengario in negatione præſentiæ realis Chriſti Domini in Euchariſtia; & cum tali blaſphemiæ contrariam haberet Præfationem Dominicæ V. poſt Epiphaniam, quæ habetur in Libro Sacramentorum S. Gregorii, & in Miſſali Ambroſiano, ac etiam laudatur a Guitmundo Epiſcopo Averſano, qui vixit medio ſæculo XI. & ab Algero, qui floruit ſub principium conſecuti ſæculi XII. & ſic habet: *Æterne Deus: & tibi hanc immolationis hoſtiam offero, quæ eſt ſalutifera, & ineffabile divinæ gratiæ Sacramentum, quæ offertur a plurimis, & unum Corpus Chriſti ſancti Spiritus infuſione perficitur. Singuli accipiunt Chriſtum Dominum, & in ſingulis partitionibus totus eſt, nec per ſingulos minuitur, ſed integrum ſe præbet in ſingulis. Propterea ipſi, qui ſumimus communionem hujus ſancti panis & calicis, unum Chriſti Corpus efficimur*: Cum, inquam, Scotus horrendæ blaſphemiæ contrariam haberet eam Præfationem, ipſam expungere hac fraude ſtuduit. Quod autem potius Scoto, quam Berengario talis fraus adſcribenda ſit, manifeſtum indicium præbent Luitprandus, & Burchardus, qui ante Berengarium floruerunt, & eam epiſtolam commemorant, ille in Pelagio II. & hic *Lib.* III. *cap.* 69. ſui *Decreti*.

(2) Quot Canones Mercator ſub nomine Felicis II. Nicæno ſuppoſuerit, definiri nequit; ait enim laudata *Epiſt.* I. *Capitula quædam a SS. Patribus tam in Nicæna Synodo, quam & in hac ſede conſtituta penamus*. Et deinde indiſcretos refert canones XXI.

(3) Hujus *Conſtituti*, ut & Actorum Marcellini, Liberii, Xyſti, & Polychronii unum eumdemque barbarum eſſe artificem recte obſervat P. Couſtantius *laud. Præf.* §. III. *n.* 79. qui id, ut idem putat, ſibi propoſuit, ut ſynodum Palmarem, qua Symmachus adulterii accuſatus dimiſſus fuit divino judicio abſolutuſque, multis multorum conviciis vexatam defenderet. Sed magis eſt, impoſtorem voluiſſe omnium Clericorum Ordinibus a calumniis præcavere, ut patet vel ex *Can.* III. ejuſdem *Conſtituti*: *Poſtea autem fecit gradus in gremio ſynodi, ut non Presbyter adverſus Epiſcopum, non Diaconus adverſus Presbyterum, non Subdiaconus adverſus Diaconum, non Acolythus adverſus Subdiaconum, non Exoriſta adverſus Acolythum, non Lector adverſus Exoriſtam, non Oſtiarius adverſus Lectorem det accuſationem aliquam: & non damnabitur Præſul niſi in LXXII. neque Præſul ſummus a quoquam judicabitur; quoniam ſcriptum eſt: Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. Presbyter autem niſi in XLIV. teſtimonia non damnabitur. Diaconus autem cardine conſtructus Urbis Romæ, niſi in XXXVI. non condemnabitur. Subdiaconus, Acolythus, Exoriſta, Lector, niſi (ſicut ſcriptum eſt) in ſeptem teſtimonia filios, & uxores habentes, & omnino Chriſtum prædicantes. Sic datur myſtica veritas*. Et quod ſpeciale habet de Diacono Urbis, ſuſpicionem ingerit, auctorem fuiſſe aliquem ſtudioſum Cardinalium Diaconorum. Ut ut hæc ſe habeant, certum eſt Romanam Eccleſiam talibus monumentis minime uſam uſque ad medium ſæculum IX. videlicet per tria integra ſæcula cum dimidio, ut infra videbimus. Interim nota, quod dicitur, primam ſedem a nemine judicari poſſe, non fuiſſe quid novum & inauditum, ſed id expreſſe haberi in ſynodo IV. genuina ſub Symmacho, in qua Epiſcopi Liguriæ, Æmiliæ, & Venetiarum dixerunt: *Ejus ſedi primum Petri Apoſtoli meritum, deinde ſecuta juſſione Domini conciliorum venerandorum auctoritas ſingularem in Eccleſiis tradidit poteſtatem, nec antedicta ſedis Antiſtitem minorum ſubjacere judicio*. Id etiam habetur in ſynodo Romana in qua ſe Leo III. purgavit, ubi Epiſcopi, & Abbates dixerunt: *Nos ſedem Apoſtolicam, quæ eſt caput omnium Dei Eccleſiarum, judicare non audemus: nam ab ipſa nos omnes, & Vicario ſuo judicamur; ipſa autem a nemine judicatur, quemadmodum antiquitus mos fuit: ſed ſicut ipſe ſummus Pontifex conſuevit, jubeat, canonice obedimus*. Neque hæc in utraque Symmachi & Leonis cauſſa, ſola Italorum Antiſtitum ſententia fuit, ſed etiam Gallorum, ut recte oſtendit Petrus de Marca *Lib. I. de Concor. cap.* XI. ubi etiam docet, hanc eamdem fuiſſe Gallicanæ Eccleſiæ doctrinam contra exauctorationem Eugenii IV. Papæ a Conc. Baſileenſi tentatam. Eum vide tali de re erudite diſputantem. Hinc non eſt, quod Hæretici debacchentur contra *Canonem VI. diſt.* 20. Bonifacio Martyri tributum, ubi de Papa habetur, quod *a nemine eſt judicandus; niſi deprehendatur a fide devius*. Eſpenius *Com.* ad hunc canonem putat, ejus auctorem reſpexiſſe ad acta ſynodi Sinveſſanæ. Sed falli videtur, vel ex eo, quod in canone additur exceptio dicta, quæ ſpeciei ſynodi Sinveſſanæ non aptatur.

(4) Id quod confirmatur ex *lib. II. Legum* Longobardorum *tit. LI. cap.* 12. quod in *Capitulis* Ludovici Pii ex eiſdem Legibus *excerptis* etiam habetur. Hoc enim caput videtur deſumtum ex noſtro Epilogo, quod & Baluzius ad ea Capitula adnotat.

ni jam inde ab antiquis temporibus Clementi falso tributas longis additamentis amplificaverit, priorem præsertim; quemadmodum amplificavit Epistolam Vigilii ad Profuturum, sive Ætherium: & ipse idem a multis creditur, Epistolam S. Gregorii ad Secundinum longius produxisse: quod tamen additamentum ab aliis prius factum suadet, tum quod Paullus Diaconus, qui vix, ac ne vix quidem Isidori Collectionem noscere poterat, exemplum hujus Epistolæ ita auctæ misit ad Adhelardum Abbatem Corbejensem; tum quod Rabanus Maurus, qui Isidori Collectione non fuit usus, (1) illud in medium adduxerit. (2) Epistolam vero, seu Epistolæ fragmentum sub nomine ejusdem Gregorii ad Felicem Messanensem jam antea confictum (3) Isidorus certe noster auxit, (4) ac antecedentem Felicis ad Gregorium etiam supposuit. De Edicto donationis Constantini, quod post Sermonem de illius munificentia cernitur, non una est virorum eruditorum sententia. Quidam enim illud jam prius suppositum, a Mercatore solum venditatum A volunt; alii ab ipso confictum etiam suspicantur; alii demum, quod magis puto, (5) longo post tempore ejus Collectioni assutum autumant. De Regula autem scribendæ *Formatæ*, quam Mercator post concilium Chalcedonense refert, num ejus ipse sit auctor, an alius antiquior, dubitari posse videtur. (6)

Isidoro nostro etiam, sed oscitanter Mastricht *de Ortu, & progressu Juris Canonici* tribuit aliqua, quæ neque in ejus Collectione sunt, neque ad ipsum aliquo modo pertinent, veluti Epistolam nomine concilii Nicæni ad S. Silvestrum, & hujus rescriptum, ac Epistolam quartam S. Siricii ad Afros. Hæc namque genuina est, ut contra Blondellum & Quesnellum demonstrat Balutius *dissert. de Synodo Teleptensi*, & jam a principio sæculi VI. relata fuerat a Ferrando Diacono: illæ vero ex loquendi modo videntur esse ejusdem artificis, qui synodum secundam Romanam sub eodem sancto Silvestro, aliaque monumenta finxit. Et non modo idem Mastricht *De Susceptoribus*, sed alii etiam

(1) Ut etiam observat Antonius Augustinus. Quin non modo non fuit usus, sed etiam, ut infra notabimus, contra mentem & auctoritatem falsarum decretalium suscepit patrocinium Chorepiscoporum. Hinc etiam conjicimus epistolam S. Hieronymi ad S. Damasum, hujusque rescriptum, quæ ex testimonio Cll. Ballerinorum fratrum *Appendice ad opera S. Leonis* part. III. cap. VI. §. V. n. 18. habentur ante Canones Apostolorum in aliquibus codicibus collectionis Mercatoris, ejus non esse fetus: nam ad illas respexisse videtur Rabanus Maurus *Opusc. de Chorepisc.*

(2) Illud etiam accedit, quod, ut observat Mabillonius *Præfat. in Saculum II. Bened. n.* 47. ejus additamenti *stilus* est *ubique æqualis* stilo S. Gregorii. Quam quidem perfectissimam imitandi artem Mercator minime calluisse videtur.

(3) Illud enim probabat in *Excerpticnibus Canonum* Egberti Eboracensis *cap.* 31. & 138. Dixi *confictum*: quia & ipsum plura falsitatis arguunt; primo inscriptio ad Felicem Messanensem, qui jam diu obierat; secundo, quod tempore S. Gregorii Magni consanguinitatis impedimentum usque ad septimam generationem, quod ponitur tali Epistola ad Felicem, in Romana Ecclesia adhuc non agnoscebatur: Sed primus ex Ecclesiæ Hispanicæ disciplina induxisse videtur Gregorius II. quod deinde expressius stabilivit ejus immediatus successor Gregorius III. Denique falsitatis suspicionem confirmant verba, quæ mutuata videntur ex utrisque modo dictis Gregoriis, II. scil. *Epistola* XIII. *cap.* 1. *Quam diu se agnoscunt affinitate propinquos, ad hujus copulæ non accedere societatem*; & III. *Epistola* 1. *cap.* 5. *Progeniem suam unumquemque usque ad septimam servare decernimus generationem*. Unde apparet etiam, nostrum fragmentum fuisse fictum post annum 732. quo Gregorius III. Pontifex fuit renuntiatus. Occasio autem illud fingendi fuit, quod de impedimento cognationis tres Gregorii Romani Pontifices diverse rescripserint. Gregorius enim Magnus *Epist. xxx. Lib.* XII. *respons.* 12. ad Augustinum Anglorum Episcopum ait: *Necesse est, ut etiam tertia, & quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat: nam a secunda, quam prædiximus, se omnino debent abstinere*. Gregorius vero II. memorato loco ad Bonifacium Moguntinum hæc habet: *Dicimus, quòd oportuerat quidem, quam diu se agnoscunt affinitate propinquos, ad hujus copulæ non accedere societatem. Sed quia temperantia magis, & præsertim in tam barbara gente, plus placet, quam districtio censura, concedendum est, ut post quartam generationem jungantur*. Et Gregorius denique III. ad eumdem Bonifacium respondit per supra exscripta verba: *Progeniem &c.* Hinc igitur data occasio alicui otioso, ad conciliandas inter se hujusmodi responsiones, fingendi, quod S. Gregorius M. Epistola ad Felicem posuerit cognationis impedimentum usque ad septimum gradum; & quod concesserit Anglis, ut possent se conjungere in tertia & quarta generatione *ad tempus, non formam dando, sed consideratione, ne Christianitatis bonum quod cœperant, imperfectum dimitterent*.

(4) Suis nempe consuetis cantilenis de accusationibus &c. de quibus suo loco agemus.

(5) Isidorum non esse figulum talis Constitutionis, suadet non modo stili diversitas ab aliis illius monumentis, sed etiam sententiarum. Talis namque Constitutio a Sermone de Munificentia Constantini, qui certe ad Mercatorem pertinet, cum in multis disconvenit, tum præsertim in eo, quod heic dicitur, S. Silvestro a Constantino urbem Romanam concessam *præfuturam*; ibi vero non modo Romam, & Italiam, sed omnes occidentales provincias donari. Illud præterea indicio est, eam Constitutionem in Collectione Isidori a principio non fuisse, sed post multa tempora assutam, quod nemo illam laudaverit ante S. Leonem IX. qui medio seculo XI. floruit. Non est enim verisimile, tam speciosum monumentum tam diu exstitisse occultum.

Hinc dupliciter fallitur Espenius *brevi Com. ad Canonem* 7. *dist.* 96. & quum putat, verba Nicolai ex *Epist.* ad Michaelem Imperatorem ibi relata referri ad Constantini Edictum; & quum præterea post Franciscum Hotmannum putat, per ea Nicolaum quamdam divinitatem sibi tribuere. Nicolai tempore, qui non multo post Pseudo-Isidorum floruit, Constantini Edictum nondum cusum erat. Verba vero Nicolai referuntur ad allocutionem Constantini, quam ex testimonio Rufini, & aliorum Historicorum habuit ad Episcopos Nicææ congregatos. Quod ut manifestius fiat, verba utriusque heic exscribere operæ pretium est. Nicolaus ait: *Satis evidenter ostenditur a sæculari potestate nec ligari prorsus, nec solvi posse Pontificem, quem constat a pio Principe Constantino, quod longe superius memoravimus, Deum appellatum, cum nec posse Deum ab hominibus judicari, manifestum sit*. Constantinus vero dixit: *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicans: Vos nobis a Deo dati estis dii, & indecorum est, ut homo judicet deos*. Patet igitur Nicolai verba ad hanc allocutionem, non ad Edictum referri; eoque magis quod illis non suam, scilicet Romani Pontificis de quo loquitur Edictum, sed S. Ignatii Constantinopolitani Patriarchæ causam agit: ait enim: *His itaque manifeste repertis apparet, comministrum nostrum Ignatium per Imperialem tantummodo sententiam nullo modo potuisse prorsus expelli*.

(6) Alium antiquiorem habuisse parentem suadet, quod ipsa reperiatur in antiquioribus Collectionibus, veluti in *Quesnelliana* dicta, in Hispana, in illa inscripta; *Collectio Canonum Pœnitentialium*, quam publicavit Acheryus, & in aliis pluribus. Sed contra nostrum Isidorum habuisse parentem suadet, quod is hoc monumento, si id jam erat, usus fuisset in *Præfatione*, cum probare aggreditur, canones Nicænos fuisse longe majores viginti; ipsum enim ex Nicæni decreto processisse præfefert. Usus præterea Litterarum formatarum secundum regulam de qua agitur, Ps-Isidori ætate non est antiquior. Ex omnibus enim exemplis, quæ referunt Sirmondus *tomo II. Conciliorum Galliæ*, Labbeus *tomo VIII. Conciliorum*, Ferrarius *de antiquo Epistolarum Eccles. genere*, Priorius *Dissert. de Litteris Canonicis*, Baluzius *notis ad Capitularia*, aliique, nullum antiquius est illo relato a Martenio *tom. I. Anecdotorum pag.* 17. Riculfi Muguntini: qui nostram Collectionem, ut infra videbimus, primus publicavit.

a Placcio *De Pſeudonymis in S. Iſidoro* relati Mercatori tribuunt Epiſtolam ſub ejuſdem S. Iſidori nomine ad Maſſanum ſeu Maſonem *De reparatione ſacerdotis lapſi*. Sed ea videtur ejuſdem auctoris, qui additamentum ad Epiſtolam S. Gregorii ad Secundinum fecit; cum utrumque monimentum eodem tendat, & utroque primus omnium uſus fuerit Rabanus Maurus.

Quod vero ad monumenta attinet, ex quibus Iſidorus ſua formavit, hæc ſunt decreta genuina ipſorum Romanorum Pontificum, Canones conciliorum omnium nationum, ſententiæ Patrum, aliorumque ſcriptorum eccleſiaſticorum, leges civiles ex Codice Theodoſiano præſertim, & ex interpretationibus quæ Aniano tribuuntur, ac etiam aliorum monumentorum fragmenta, quæ omnia Blondellus recenſet. At Capitulis (1) Hadriano I. Papæ tributis Iſidorum etiam uſum, contra Blondellum alioſque omnino negamus: ac ea ad Hadrianum aliquo modo minime pertinere pro certo habemus. Sed excerptis Canonibus ab Egberto Eboracenſi quos Blondellus ignoravit, non parum fuiſſe uſum ex infra dicendis minime ambigimus.

CAPUT III.

Mercatoris Collectio quomodo emerſerit, ejuſque progreſſus.

HUjuſmodi Collectionem tamquam ex Hiſpania in Galliam delatam, publicatam fuiſſe a Riculfo, qui ab anno 786. uſque ad annum 814. Archiepiſcopatum Moguntinum tenuit, teſtis eſt Hincmarus Remenſis *Opuſculo 33. cap. 24. De libro collectarum Epiſtolarum quem de Hiſpania allatum Riculfus Epiſcopus Moguntinus, in hujuſmodi, ſicut & in Capitulis regiis ſtudioſus, obtinuit, & iſtas regiones ex illo repleri fecit.* Ejuſdemque Riculfi ætate, juſſu nempe Caroli Magni ſui coævi ex Pſ- decretalibus excerptos fuiſſe Canones a Remedio, ſeu Remigio Curienſi, indicat eorum a Goldaſto (2) publicatorum inſcriptio. Cum igitur Mercatoris Collectio nomen præfert Iſidori, qui ex eodem Hincmaro *Opuſculo* 48. *cap.* 21. (3) Hiſpalenſis credebatur, in illis regionibus primum agnita, deinde a ceteris Occidentalibus, & ex parte etiam ab Orientalibus (4) recepta fuit. Sed ita obrepſit, ut non niſi ſenſim & pedetentim uſum & auctoritatem obtinuerit; adeo ut qui primi falſarum decretalium ſententias uſurparunt, vel earum auctorum nomina reticerent, ut videre eſt in tribus poſterioribus libris *Capitularium* regum Francorum, vel ſubobſcure indicarent, ut patet ex concilio Aquiſgranenſi habito anno 836. ubi ſtatuitur de renovando oleo infirmorum ſingulis annis in Cœna Domini, *juxta ſtatuta Decretalium*, nempe Fabiani epiſtolæ Decretalis. Itaque ipſe Hincmarus videtur primus, qui tum Operibus ab anno 850. circiter ſuo nomine editis, tum etiam epiſtola in concilio Cariſiaco nomine Caroli Calvi regis data anno 857. earumdem Decretalium uſus fuerit ſententiis, expreſſis etiam nominibus Pontificum quibus tribuebantur, (5) nempe Anacleti, Evariſti, Alexandri, Pii, Calliſti, Urbani, Fabiani, Lucii & Melchiadis.

Sed licet Remenſis novas Decretales pro genuinis habuiſſet, iis tamen plenam auctoritatem derogavit: nam ipſas, cum ſibi adverſas cerneret in cauſſa Rothadi Epiſcopi Sueſſionenſis, & mox in cauſſa Hincmari Laudunenſis, ex eo quidem reſpuit, quod ut in Codice Canonum non congeſtæ, vim legis non haberent; & ob id jure ac merito reprehenſus (6) fuit a Nicolao I. Papa: Qui, ut obſervat Fleuryus *par. 1. Inſtit. juris Eccleſiaſtici cap. 1. n. 8. de Orig. juris Eccleſiaſtici*, bene monuit auctoritatem earum non e corpore Canonum, ſed a ſcriptoribus qui Pontifices fuiſſe credebantur, eſſe derivandam; ideoque alii Epiſcopi Galli contra Hincmarum ſtetiſſe videntur. (7) Et quod ad canones Nicænos attinet, quos Pſ- Julius & Pſ- Felix II. referunt, & quos etiam ſibi contrarios Hincmarus habebat, cum contra eos memoratam exceptionem opponere non poſſet, oppoſuit hanc alteram, ipſos nempe re vera repertos in Scrinio Romanæ Eccleſiæ ab ipſis Romm. Pontificibus qui eos retuliſſe credebantur, ſed ab Oſio Cordubenſi contra quem debacchatur, fuiſſe antea ſuppoſitos. Sed Hincmari exceptiones tanti non fuerunt, ut Pſ- decretales ubique gentium in Occidente, in Gallia præſertim & Germania, tamquam leges Eccleſiæ non reciperentur: quod liquet primo ex epiſt. ſynodica Concilii Tricaſſini anni 867. quæ cum deſtinata fuiſſet Nicolao primo Papæ, reddita fuit Hadriano II. ejus ſucceſſori, & quæ ſubſcripta erat a ſex Metropolitanis, quorum caput erat ipſe Hincmarus, & quatuordecim Epiſcopis; in ea nempe obſervantia antiquarum Decretalium apertiſſime, & inſtantiſſime petitur: (8) quam petitionem Ca-

---

(1) Peculiari igitur Diatriba in fine hujus Operis collocanda demonſtrabimus potius ex Pſeudo-decretalibus, quod & alii notarunt; quin quod nemo umquam putavit, & ex *Capitularibus* a Benedicto Levita collectis talia Capitula fuiſſe depromta, & Hadriano ſuppoſita ad fidem iiſdem litteris decretalibus conciliandam. Interim nota malam fidem Blondelli, qui dum adhibet omnem critices artem ad detegendam decretalium de quibus agitur, falſitatem, ejuſdem artis oblitus, & veluti omnino expers noſtra *Capitula* Hadriano ſupine tribuit, ſeu verius, doloſe ac malitioſe, ut earum litterarum impuritatem a Romanis Pontificibus aliquo modo emanaſſe venditaret. Ac nota etiam Eſpenii confidentiam, qui *part. 2. jur. Eccl. de Collectionibus Can. cap. 2. §. 1.* hæc ſcribere non erubuit: *quin hæc collectio licet Angilramnum auctorem habuiſſet: Hadriano non tantum fuerit oblata, ſed etiam benigne ac gratioſe ab eo recepta: ut nec mirum ſit, ſi ſucceſſu temporis Hadriani nomine fuerit propagata*. Si ab Hadriano fuerunt benigne & gratioſe recepta, cur ea nec ipſe, nec alius ex ejus ſucceſſoribus per tria pæne ſæcula laudavit? Primus enim Romm. Pp. qui talia *Capitula* laudaſſe videtur, fuit S. Leo IX. qui medio ſæculo XI. floruit, nimirum poſtquam Burchardus ea in ſuum Decretum collocaverat ſub nomine Hadriani.

(2) *Tom. 2. Antiquitatum Alamannicarum part. 2.* quæ ſic habet: *Alamannica Eccleſia veteres Canones ex Pontificum epiſtolis excerpti a Remedio Curienſi Epiſcopo juſſu Caroli Magni regis Francorum, & Alamannorum*.

(3) *Scriptum namque eſt in quodam ſermone ſine excerptoris nomine de geſtis S. Silveſtri excerpto, quem Iſidorus Epiſcopus Hiſpalenſis collegit cum Epiſtolis Romana ſedis Pontificum a ſancto Clemente uſque ad Beatum Gregorium*.

(4) Nicephorus enim Hiſt. Eccl. *lib. 4. c. 39.* meminit litterarum Anteri, & Calliſti licet per errorem pro Calliſto dicat Cæleſtinum. Strauchius Amœnitatum juris Canonici *Eclega 4. cap. 8.* loquens de Epiſtola Anteri a Nicephoro laudata ait: *Qua tamen non eſt quam Gratianus exhibet*, & ſubdit: *Hanc enim ſuppoſititiam eſſe plus ſatis certum eſt*. O nobiliſſimam obſervationem! quænam eſt genuina Anteri Epiſtola quam Nicephorus laudat?

(5) Fallitur igitur Baronius, quum ad an. 865. dicit primum, qui hujuſmodi litteris ſic uſus fuerit, fuiſſe Hincmarum Laudunenſem ejuſdem Hincmari Remenſis ſororis filium.

(6) Alibi notatum eſt contra Queſnellum & Eſpenium litteras decretales Romanorum Pontificum per earumdem promulgationem vim legum habuiſſe, minime vero per relationem in Codicem, cum hujuſmodi Codices ſtudiis privatorum fierent: Et reapſe Codex de quo loquebatur Hincmarus, erat Dionyſianus, quem paucis auctum Hadrianus I. dederat Carolo M. Hinc nota etiam Pſ. decretales occaſionem, ſeu potius cauſſam dediſſe tali Hincmari exceptioni, quæ Libertatis Gallicanæ origo, & fundamentum eſſe videtur.

(7) Wenilo enim Archiepiſcopus Senonenſis cum Epiſcopis ſuæ provinciæ epiſtola ad Nicolaum Papam cum ageret de obſervantia Epiſtolæ Melchiadis nomine ſcriptæ, id tantum quærendum duxit, num ea in Archivo Romanæ Eccleſiæ reperiretur.

(8) *Summiſſima devotionis obſequio veſtri Apoſtolatus exoramus magnificam beatitudinem, ut ſapientiſſima indagine conſideratis utriuſque partis relatis mere beatiſſimo-*

Carolus Calvus Francorum rex sua etiam Epistola ad eumdem Nicolaum humillimis (1) precibus non obscure corroborat.

Patet præterea ex *quarta Additione* (2) facta jussu (ut putat Blondellus) ejusdem Caroli Calvi *Capitularibus* Regum Francorum per Erchembaldum, ubi expressis etiam nominibus, quibus tribuebantur, laudantur *Cap.* v. sententia S. Stephani, *Cap.* VIII. sententia Anacleti, qui mendose legitur Anastasius, *Cap.* XXI. sententia S. Sixti & *Cap.* XXIV. sententia S. Julii: nominibus vero non expressis laudantur multæ aliæ ex ejusdem Ps. decretalibus. Ubi quoque observandum, omnia, quæ a Levita in sua Collectione congesta erant, inter quæ item multa; ut supra notatum est, ex Isidori mercibus, ibi expresse approbari, & confirmari ex iis præsertim, quæ habentur in principio post *lemmata capitum*. (3) Patet ulterius ex Synodo apud S. Macram habita anno 881. ubi *Cap.* v. laudantur (4) sententiæ SS. Anacleti, Urbani & Lucii; ex synodo Colonienſi habita anno 887. ubi laudatur *Cap.* III. (5) Epistola S. Anacleti; ex concilio Metensi habito anno 888. ubi *Cap.* VIII. in medium afferuntur auctoritates SS. Damasi & Leonis; ex concilio Moguntino ejusdem anni, ubi *Cap.* II. laudatur Epist. S. Urbani; ex synodo Triburiensi an. 895. in qua habentur sententiæ *Can.* VII. S. Anacleti *Can.* IX. & XIX. S. Alexandri, *Can.* XVIII. S. Zephyrini & Urbani, & *Can.* XXII. S. Evaristi; ex synodo Troslejana an. 909. in qua adhibentur auctoritates *Cap.* nempe IV. SS. Anacleti & Urbani, & *Cap.* V. SS. Clementis, Anacleti, Evaristi, Alexandri, Telesphori & Pontiani. Ac denique patet ex concilio Remensi ann. 991. ubi, ut observat Petrus de Marca *lib.* VI. *De concor. cap.* 6. *n.* 2. in caussa Arnulfi testimonia ex hujusmodi Epistolis eruta ita in medium allata fuerunt, & expensa, ac si in Codicem Canonum relata fuissent. Et reapse Regino Abbas Prumiensis Canonum collectioni, quam publicavit ann. 906. nonnulla ex iisdem Epistolis interseruit: quod longe copiosius fecit Burchardus Episcopus Wormatiensis XI. sæculo ineunte in sua collectione dicta *Decreto*, & deinde alii, quos inter eminuit Ivo Carnotensis eodem sæculo XI. exeunte: sed Gratianus præsertim medio sæculo XII. in suo *Decreto*; unde jus tandem novum magna ex parte processit. Nec Hugo Victorinus, & Petrus Lombardus, qui eodem sæculo XII. floruerunt, Ps. decretalium fragmenta inter sententias a se collectas collocare omiserunt; unde latior etiam redditus Scholasticorum fundus.

Hinc habemus Isidorianæ Collectionis monumenta ex Gallia, & Germania in ceteras occidentis partes veluti per rivos defluxisse, & quidem longa post tempora, vel non nisi minutatim & pedetentim. Hispaniam an. saltem 876. eam adhuc non cognovisse argumento est, quod Garzias Loaisa *præfatione Concil. Hispaniæ* refert tunc temporis a Vigila Monacho adornatam collectionem Canonum, in qua habentur decretales cv. a Damaso ad Gregorium. Et quod ad nostram Italiam attinet, eam diu illam, vel pæne ignorasse, vel spreviſſe multa argumento sunt. Primo earum litterarum infrequens usus ad medium usque sæculum XI. vel certe XII. Præterea quæ Nicolaus I. (qui floruit anno 860. & deinceps) scribit ad Arduicum Vasionensem, apud Acheryum *Spicil. tom.* 12. (6) & ad Episcopos Germaniæ (apud Martenium *veterum Script. ac monum. Collectione tom.* 1.) quorum postrema Gratianus attingit *Can.* 60. *dist.* 50. (7) & quæ Joannes VIII. (qui vixit ad annum usque 882.) ab eodem Gratiano relatus *Can. IV. dist.* 50. scribit (8) ad Cenomaticum Muticensem. Non poterant hi sane ita scribere, si præ oculis habuissent, quæ docet Pseudo-Callistus *Epist.* 2. (9) &

---

simorum Pradecessorum vestrorum, qua de statu sacri Pontificalis Ordinis, ab eis statuta ex imprevaricabili auctoritate firmata, de cetero maneant, mucrone Apostolico quorumcunque Metropolitanorum temeraria præsumptione suppressa, quin etiam reliquorum Episcoporum quorumcumque, seu quarumcumque, audacia, conniventia penitus submota, privilegia & decreta servari innovata constitutione decernetis: ita ut nec vestris nec futuris temporibus prater consultum Romani Pontificis de gradu suo quilibet Episcoporum dejiciatur, sicut ecrumdem sanctorum Antecessorum vestrorum multiplicibus decretis, & numerosis privilegiis stabilitum modis mirificis exstat: videlicet ne aliqua varietate, & vilitate summus Ordo diaboli administratione nutare aut irregulariter labefactari sinatur, Domine beatissime.

(1) Quam demisse Carolus Calvus scripserit ad Nicolaum Papam, vel ex his verbis clarum redditur: *His ita gestis, necessarium duximus nos humillime ac devotissime ante conspectum majestatis vestra nostris oneribus excusabiles reddere, eo quod ante reversionem Egilis Reverendi Archiepiscopi, vel rescriptionem vestri Præsulatus, prafato Vulfado sedem Bituricensis Archiepiscopatus commendavimus, cum Episcopi nullatemeritate, sed magna incumbente necessitate fisi de magnitudine misericordia vestra ad honorem Episcopatus provexerunt. Ideo enim cum in illas Aquitania partes ad Filium, & Æquivocum nostrum direximus, & Ecclesiam illam ei commendavimus, quoniam eum in educatione alterius filii nostri, Carlomanni scilicet servi vestri, quem vestra Beatitudini specialiter commendavimus & aliis utilitatibus nostris experti sumus, & ingenio strenuum & moribus probum, & nobis in omnibus fidelissimum: In qua acceleratione si quid vestra sancta Serenitatis animo displicuit, a vestra sancta Paternitate nobis donari deposcimus.*

(2) Cujus est ejusdem Caroli Calvi Præfatio: *Sequentia quadam capitula ex sanctorum Patrum decretis, & Imperatorum edictis colligere curavimus, atque inter nostra capitula lege firmissima tenenda generali consultu Erchembaldo Cancellario nostro inserere jussimus.*

(3) *Heic desunt quadam capitula, qua in aliis libris inveniuntur. Qua ideo pratermisimus, quia in fine septimi libri superius habentur inserta.*

(4) *Audiant raptores, & pradones rerum Ecclesiasticarum quid S. Anacletus Papa ab ipso B. Petro Apostolo Presbyter ordinatus cum totius mundi Sacerdotibus judicavit. Dicit namque „ Qui abstulerit aliquid patri, vel Matri &c.“ Et S. Urbanus Papa & Martyr „ Res, inquit, & facultates, &c. „ & Sanctus Lucius „ Rerum Ecclesiasticarum &c.“*

(5) *Hæc ita statuimus, quoniam necesse est non transgredi terminos patrum, sed magis assensum prebere definitioni eorum. In decretis namque Anacleti Papa cap. 2. legimus „ quod omnis oppressus liberum Sacerdo„ tum, si voluerit appellet judicium, & a nullo prohi„ beatur, sed ab his fulciatur & liberetur“.*

(6) *Cap. VI. Porro de Presbytero, qui non possit restaurationem post lapsum recipere, ut multa pratercamus, B. Papa declarat Gregorius ad Episcopum. Presbyterum vero, inquiens, de quo nos Fraternitas tua latoris presentium relatione consulit, nulla ratione in sacro Ordine post lapsum, aut permanere, aut revocare posse cognosce.* Quæ verba desumta sunt ex *lib.* 7. *epist.* 25. ad Sabinianum Episcopum; eaque refert etiam Gratianus *can.* 3. *dist.* 50.

(7) *Sacerdotes vero si in fornicationis ceciderint laqueum, & criminis manifestus, sive ostensus fuerit actus, Sacerdotii non possunt habere honorem secundum Canonica institutionis auctoritatem. Sacerdotes illi, qui in crimine fornicationis fuerint accusati, & crimen illis non fuerit comprobatum, aut ipsi non manifestaverint; quid aliud agendum, nisi quod in Neocæsariensis sancti concilii cap. legitur, ac demostratur. Tametsi ipsi juramento se voluerint pacificare, licentiam habeant similiter, & Diaconi si fuerint accusati peragant.*

(8) *Miror minus doctum scientiam tuam Sacerdotem putare post perpetratum homicidium posse in Sacerdotio ministrare: immo, quod est ineptius, nobis suadere velle, ut ipsi tali præsumtioni prabeamus assensum. Quis enim tam demens, tamque perversi sensus tale quid existimaret, vel post quantamcunque pœnitentiam concedendum, cum omnino Canonica disciplina sit contrarium?*

(9) *Sanctus David mortiferis criminibus pœnitentiam egit, & tamen in honore permasit. Errant itaque qui putant, Sacerdotes post lapsum, si condignam egerint pœnitentiam, Domino non posse ministrare, & suis honoribus frui, si bonam deinceps vitam duxerint, & suum Sacerdotium digne custodierint.*

additamentum factum Epiſtolæ Gregorii M. ad Secundinum . (1) Quin nec S. Gregorio VII. (qui prope finem ſæculi XI. vixit) modo laudatam Epiſtolam Calliſti notam fuiſſe ſuadet , quod ipſe habet (2) ad Lincolnienſem Epiſc. *epiſt.* 34. *lib.* 7. Præterea quod Stephanus V. (qui ad ann. 891. pervenit) relatus *Can.* 13. (3) *diſt.* 16. reſpondet Luitperto Moguntino (male apud Gratianum *Luithobio*) de numero Nicænorum canonum ſatis demonſtrat ſibi integram Iſidori collectionem non fuiſſe notam, cum non laudet neque Epiſt. Marci, neque Julii , neque Felicis II. quas etiam laudare oportebat . Joannem ulterius Rom. Diaconum qui vitam S. Gregorii M. ſcripſit , dicavitque Joanni VIII. Iſidoriana monumenta neſciviſſe , vel ex eo evincitur, quod cum *lib.* 4. *cap.* 5. & *cap.* 6. tractet de accuſationibus, & judiciis eccleſiaſticis ex S. Gregorii moribus & doctrina , nihil omnino habet de iis, quæ hujuſmodi de rebus habentur in Epiſtola ejuſdem S. Gregorii nomine ſcripta ad Felicem Meſſanenſem . Cum vero *lib.* 2, *cap.* 10. afferat, quæ in eadem Epiſtola ſcripta ſunt de gradibus , & impedimentis cognationis , ea non ex Iſidoro , ſed ex Egberto , vel alio depromſiſſe clarum eſt . Denique aliis omiſſis ventilata Formoſi famoſiſſima cauſſa poſt mortem depoſiti , vel ex eo , quod e Portuenſi Sede ad Apoſtolicam fuiſſet translatus , Auxilius Presbyter , Francus , ut creditur , ſed in Italia florens ſub principium ſæculi X. ſcripſit in ejus favorem copioſe ; & tamen ex noſtris Litteris , cum quatuor laudare potuiſſet , ſcilicet ſecundam Evariſti , ſecundam Calliſti , unicam Anteri , & primam præſertim Pelagii II. ad Benignum , ſolam illam Anteri in medium adducit ; ergo ceteras non noverat , ut ut alias falſas Decretales laudaverit . Neque argumento eſt , ſæculo X. integram Mercatoris collectionem in Italia notam fuiſſe , quod Luitprandus Cremonenſis , qui eo ſæculo floruit , in *Vitis Paparum* Pſeudo-decretales pleraſque omnes retulerit . Nam inter viros eruditos conſtat , tales Vitas ad Luitprandum non pertinere , ſed ad ignotum Germanum ſcriptorem .

Quod igitur Nicolaus I. Papa noſtrarum Decretalium meminiſſe videatur , ex eo non ſequitur , quod integram collectionem habuerit . Habuit potius quædam ad poteſtatem Romani Pontificis , in cauſſis Epiſcoporum præſertim , pertinentia , tamquam excerpta ex variis voluminibus , ut indicare ipſe videtur *Epiſtola* 42. ad univerſos Epiſcopos Galliæ in cauſſa Rothadi, cum ait: *His itaque divina favente gratia prælibatis, oſtendimus , nullam differentiam eſſe inter decreta, quæ in Codicem Canonum habentur Sedis Apoſtolicæ Præſulum, & ea, quæ præ multitudine vix per ſingula voluminum corpora reperiuntur* . Quæ quidem Excerpta una cum genuinis documentis forſitan ea ſunt, quæ Paſchaſius Radbertus monachus monaſterii Corbejenſis *in Vita* Walæ Abbatis *Lib.* 2. ſcribit data fuiſſe Gregorio IV. cum in Alſatia degeret reconciliaturus Imperatorem cum filiis . Inquit enim Paſchaſius : *Terrebatur* Pontifex, *ab Auguſto, & ab omnibus ſuis, etiam ab Epiſcopis, qui ſibi pridie quam veniſſemus, dexteras dederant, quod unanimes eſſent ad reſiſtendum his , qui ex adverſo erant , Regibus , filiis , Principibus , & Populo : Inſuper conſiliabantur firmantes , prob dolor! quod eumdem Apoſtolicum, quia non vocatus venerat, deponere deberent. Quibus auditis, Pontifex plurimum morabatur, & verebatur. Unde ei dedimus nonnulla SS. Patrum auctoritate firmata , prædeceſſorumque ſuorum conſcripta , quibus nullus contradicere poſſit, quod ejus ſit poteſtas, immo Dei, & beati Petri Apoſtoli, ire, mittere ad omnes gentes pro fide Chriſti & pace Eccleſiarum , pro prædicatione Evangelii & aſſertione veritatis , & in eo eſſet omnis auctoritas B. Petri excellens , & poteſtas viva ; a qua oporteret univerſos judicari , ita ut ipſe a nemine judicandus eſſet . Quibus profecto ſcriptis , gratanter accepit , & valde confortatus eſt*. Quæ verba licet nihil habeant , quod veris legitimiſque documentis ad Romani Pontificis primatum pertinentibus non conveniat ; tamen valde veriſimile eſt , cum illis nonnulla ex falſis Decretalibus admixta fuiſſe . Et reapſe ipſe Gregorius IV. phraſes Pſeudo-decretalium uſurpaſſe videtur *Epiſt. ad univerſos Epiſcopos*, quam ſcripſit in cauſſa S. Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis, ut cum inter alia (quorum pars eſt a Gratiano relata *Can. Decreto* XI. 7. *quæſt.* 6.) dicit: *Cum auctoritate Canonum , & prædeceſſorum noſtrorum decretis ſancitum ſit, ut Epiſcopus accuſatus , ſi voluerit , appellet R. Pontificem, & ad eum ſi libuerit, confugiat*. (4) Sic Leo IV. qui Sergium II. proximum Gregorii ſucceſſorem excepit , ſimile quid habet *Epiſtola* ad Epiſcopos Aremoricæ ſæu minoris Britanniæ inquiens : *Et ſi inter eos quos damnandos eſſe dixerint homines , fuerit Epiſcopus , qui ſuam cauſſam in præſentia Romanæ Sedis Epiſcopi petierit audiri , nullus ſuper eum finitivam præſumat dare ſententiam , Can. ult.* 1. *quæſt.* 4. Et memoratus Sergius II. *Epiſt.* ad Epiſcopos Tranſalpinos *De Prælatione Drogonis* item uſurpat phraſin Pſeudo-decretalium , cum dicit : (5) *Salvo in omnibus hujus Univerſalis Romanæ Sedis primatu , noſtri Præſulatus*

---

(1) *Quia ſanctitas tua hoc a nobis requiſivit, ut ſibi de Sacerdotali officio poſt lapſum reſurgendi auctoritates ſcriberemus : Poſt dignam igitur ſatisfactionem credimus poſſe rediri ad honorem .*

(2) De Presbytero homicida . *Nulla ſanctorum PP. auctoritas concedit ulterius ſacris altaribus miniſtrare , nec nos decet conſtitutioni illius, quod abſit, aſſenſum prabendo Canonum ſtatutis contraire .*

(3) *Viginti tantum capitula Nicana ſynodi in S. Romana Eccleſia habentur : ſed quo neglectu alia defecerunt, ambiguum eſt. Plurimi arbitrantur ea Antiocheno concilio eſſe inſerta.* Apud Ivonem vero *p.* 4. *cap.* 232. (ut notant Correctores Romani) habetur magis integrum hoc caput : *Capitula Nicani concilii teſtimonio Athanaſii ſeptuaginta in figura ſeptuaginta Diſcipulorum ſcripta non dubitamus , e quibus viginti tantum in ſancta Eccleſia Romana*, & quæ ſequuntur .

Eſpen *tractatu Hiſtorico-Canonico p.* 2. §. 6. poſtquam ex ſenſu virorum eruditorum tamquam ſpuriam rejeciſſet epiſtolam ſub Athanaſii nomine ad Marcum Papam de numero 70. Canonum Nicænorum ſubdit: *fragmentum quoque Epiſtola Stephani Pape ex Ivone Gratiani decreto inſertum Can.* 13. *eod. diſt. in quo dicitur viginti tantum capitula . . . ejuſdem cum prædicta Epiſtola Athanaſii fidei fore, omnibus hodie perſuaſum eſt*. Melius dixiſſet : „ & quæ habentur in „ fragmento Stephani relate ad Epiſtolam Athanaſii, „ cum ipſa ejuſdem fidei eſſe “. Hæc enim ſpuria ſunt, non ipſum fragmentum.

(4) Hic enim loquendi mos eſt pſ. decretalium. nec in genuinis Canonibus , & Decretalibus habebatur: neque in his de appellationibus accuſatorum Epiſcoporum expreſſa mentio fiebat, ſed jam dejectorum , vel damnatorum ; licet & illorum provocatio ex juris communis interpretatione , ſi cauſſa præſertim ſuberat, locum quoque, ut infra videbimus, habere potuiſſet . Cointius in Annalibus Eccleſiaſticis Franc. ad annum 879. n. 26. & ſeqq. Epiſtolam de qua loquimur, ſuppoſititiam arbitratur. Sed , ut uterque Pagius recte obſervat; *nihil in medium adducit, quod id evincat*.

(5) Innocentius I. *Epiſt.* ad Victricium in re ſimili dixerat , & ex eo Pſeudo-Marcellus : *Sine præjudicio tamen Romana Eccleſia, cui in omnibus cauſſis debet reverentia cuſtodiri*. Quæ ultima verba *cui in omnibus* licet deſint in aliquibus mſs. & in *Litteris* 40. & 42. Nicolai I. habentur tamen in multis aliis antiquis monumentis: vide Patrem Couſtantium in ea *Epiſt.* Innocentii. Baluzius *adnotation. ad Capitularia pag.* 1334. putat Sergium II. ſupra memorata verba exſcripſiſſe ex *Capitulis* Papæ Hadriano tributis , ubi *cap.* 8. habetur: *Salvo Romana Eccleſia in omnibus primatu*. Sed ex alibi notatis, & ex iis quæ infra peculiari Diatriba de hujuſmodi Capitulis plenius diſſeremus, magis eſt, ut credamus, eorum auctorem ea verba ex Sergio mutuatum: & Sergium, & Benedictum hauſiſſe ex fragmentis Pſeudo-decretalium, ubi hujuſmodi loquendi modus paſſim adhibetur, veluti ſub nomine Hygini *Epiſt.* I. *cap.* 2. & ſub nomine Nicæni Conc. *Can.* 14. apud Pſeudo-Julium : *Salvo in omnibus Romana Eccleſia privilegio* ;

ſub

tus honore ; tum Benedictus III. *Epist.* ad Hincmarum : *Salvo in omnibus jure Apostolicæ Sedis* ; & deinde Nicolaus I. earum Litterarum non obscure meminit , (1) ac apertius ejus proximus successor Hadrianus II. ut infra videbimus.

CAPUT IV.

Romani Pontifices sine fraude , atque adeo sine culpa , & quidem moderate Mercatoris monumentis usi .

SED antequam ad alia quæ supersunt , transeamus, ne ex iis quæ modo dicta sunt, quis ansam sumat calumniandi Ss. illos Pontifices eorumque Primatum ; observandum , Gregorium IV. *gratanter* accepisse monumenta oblata: quod in eo rerum discrimine , quo Episcopi factionis Ludovici Imperatoris ausu temerario , immo insanissimo ei minati fuissent excommunicationem & depositionem , se videret agnitum , defensumque ab aliis ; non quod tum primum agnosceret suum Primatum. De hoc testimonium dant vel ipsa verba initialia *Epistolæ* ipsius Gregorii , (2) quibus novum insolentemque scribendi modum illis exprobravit dicens : *Romano Pontifici scribentes contrariis eum in præfatione nominibus appellastis , Fratrem videlicet , & Papam : dum congruentius esset , solam ei paternam reverentiam exhibere* . (3) Observandum præterea receptione potius selectorum Capitum cum

---

sub nomine Fabiani *Epist. III. cap.* 2. & sub nomine Sixti III. *Epist.* ad Orientales *cap.* 3. *Salva in omnibus Apostolica auctoritate*. Ceterum hanc phrasin *Salvo &c.* quæ & latina est , & frequentata in jure civili, aliis in rebus usurpaverant Romani Pontifices & concilia in suis genuinis decretis, e quibus Mercator illam fuit mutuatus. Sic S. Hormisdas *Epist.* 26. ad Sallustium Hispalensem *Salvis privilegiis quæ Metropolitanis decrevit antiquitas*; & S. Innocentius *Epist.* ad Rufum de Metropolitanis etiam loquens: *Salvo eorum primatu*.

(1) Memorata nempe *Epist.* 42. in qua, præter supra exscripta verba, habentur alia , quæ *cap.* seq. referemus ; ac præterea habentur hæc: *Absit , ut scripta eorum quoquo modo parvi tendenda ducamus , quorum videmus , Deo auctore , sanctam Ecclesiam aut roseo cruore floridam , aut rorifluis sudoribus salutaribus eloquiis adornatam* . Non me fugit , esse aliquos , qui contendunt , Nicolaum hisce locis indicatas voluisse non quidem Pf-decretales Mercatoris , sed eas tantum Romanorum Pontificum Epistolas , quæ genuinæ erant. Sed , si verum amamus , non video , quomodo hoc defendi possit. Quænam erant controversa scripta Romanorum Pontificum , qui *roseo cruore Ecclesiam floridam* reddiderunt , nisi falsæ Decretales, eorum antiquissimis Martyribus scilicet tributæ? De his enim agebatur .

(2) Hanc Epistolam, quæ inter Agobardinas reperitur, & quæ hanc habet inscriptionem: *Episcopis regni Francorum*, scripsisse videtur Gregorius, quum in Alsatia degeret Ludovicum Imperatorem conventurus.

(3) Injuria heic Gregorius queri forte videri posset, cum exempla non desint sanctissimorum, ac doctissimorum Episcoporum , qui Romanum Pontificem simul *Papam* , *& Fratrem* appellarunt . Sic Patres concilii Carthag. II. *Epist. synodali: Domino Reverendissimo & honoratissimo Fratri Innocentio Papæ Aurelius Numidius* , *Rusticianus* , & alii multi. Sic quinque Episcopi Africæ *Epist. familiari : Domino beatissimo meritoque honorando , sicut Fratri , Innocentio Papæ , Aurelius , Alipius , Augustinus , Evodius , Possidius in Domino salutem* . Quin aliquando *Fratrem* , sine addito *Papæ* , eum vocarunt. Sic concilium vulgo dictum Africanum *Epist.* ad Bonifacium: *Domino Reverendissimo , & honorabili Fratri Bonifacio Aurelius Valentinus primæ sedis provinciæ Numidiæ , & ceteri , qui , præsentes adfuimus num.* 317. *ex omni concilio Africæ* ; & *Epist.* ad Cælestinum: *Domino dilectissimo & honorabili fratri Cælestino Aurelius , Valentinus , Antonius , Tutus &c.* Sed hæ erant reliquiæ simplicitatis sæculi Apostolici , cum omnes Christiani indiscriminatim *Fratres* se appellarent. Unde S. Cyprianus qui SS. Cornelium , Stephanum , Lucinium , Romanos Pontifices vocavit *fratres* , hoc eodem nomine etiam vocavit omnes Fideles. Moribus vero recepto , ut Episcopi dicerentur *Patres* ab inferioribus, & *Papæ* , quod idem sonat , etiam ab æqualibus: sensim etiam receptum fuit , ut Romanus Episcopus , qui est Episcopus Episcoporum, vocaretur *Pater* ab ipsis Episcopis , & *Papa* per antonomasiam. Sic an. 349. Ursacius & Valens Episcopi , qui S. Athanasio Patriarchæ Alexandrino scripserant : *Domino fratri Athanasio* , Julio Romano Episcopo scripserunt : *Domino beatissimo Papæ Julio* . Et passim a medio sæculo V. præsertim Episcopi Romano Pontifici scribentes eum appellabant *Patrem* , vel absolute *Papam*; usque eo , ut ipse S. Flavianus Constantinopolitanus Patriarcha binis Litteris ad S. Leonem Papam , eum *Patrem* vocet ; primæ enim hæc est inscripto : *Sanctissimo , & beatissimo Patri , & comministro Leoni Flavianus in Domino salutem :* & secundæ hæc altera : *Beatissimo , & Deo amabilissimo Patri Leoni Flavianus &c.* Anatolius vero qui Flavianum excepit , ad eumdem Leonem hanc inscriptionem posuit : *Sanctissimo , & beatissimo Coepiscopo Papæ Leoni Anatolius in Domino salutem.* Et deinde Acacius etiam Constantinopolitanus Patriarcha ita scripsit Simplicio papæ. *Domino beatissimo ac S. Patri , Archiepiscopo Simplicio.* Hinc Romanus Pontifex vocatus etiam *Pater patrum:* Sic sub finem ejusdem sæculi V. Episcopi Dardaniæ scripserunt: *Domino sancto Apostolico , & beatissimo Patri Patrum Gelasio Papæ Urbis Romæ humiles Episcopi Dardaniæ.* Sic Concilium Constantinopolitanum an. 520. *Domino nostro sancto , ac beatissimo Patri Patrum Archiepiscopo , & Patriarchæ Hormisdæ Theophilus , Basiliscus , Isaias , Anastasius , Paternus , Martinus , & cetera sancta synodus , quæ in Constantinopolitana est civitate congregata. Patrem Patrum* vocarunt etiam eumdem Hormisdam suis Epistolis synodus veteris Epiri, Andreas Episcopus Prævalitanus, & Anastasia Augusta. Sic Episcopi trium conciliorum Africæ *Epist.* quæ exstat in *synodo Lateranensi* sub Martino I. *act.* 2. scripserunt: *Domino beatissimo Apostolico culmine sublimato sancto Patri Patrum Theodoro Papæ , & summo etiam Præsulum Pontifici Columbus primæ sedis Episcopus concilii Numidiæ , & Stephanus primæ sedis Episcopus concilii Byzaceni , & Reparatus Episcopus primæ sedis concilii Mauritaniæ , & universi Episcopi de tribus Conciliis antedictis Africanæ Provinciæ.* Eumdem Theodorum Sergius Cypri Episcopus *Epist.* , quæ extat in eadem *synodo Lateranensi* , *Patrem* quoque *Patrum* appellavit. Quibus , aliisque exemplis sollemne habuit Hincmarus Remensis, quem Galli habent pro acerrimo vindice suarum libertatum, Nicolaum I. *Patrem Patrum* vocare. Itaque cum usus invaluisset, ut Romanus Episcopus *Pater* a cunctis vocaretur, vix aliqua exempla Patriarcharum Constantinopolitanorum supererant, qui eum antiquo more, quamdam æqualitatem affectantes, *fratrem* vocabant ; ut cum Tarasius Patriarcha sub finem sæc. VIII. binis Litteris ad Hadrianum hanc inscriptionem posuit: *Per cuncta sanctissimo , & reverendissimo fratri , & comministro Domino Hadriano Papæ senioris Romæ Tarasius misericordia Dei Episcopus Constantinopoleos novæ Romæ in Domino salutem.* Sed heic etiam duæ potissimum notandæ differentiæ inter Papam , & reliquos Patriarchas in conscribendis Epistolis; quod quum hi eum *Dominum* , *& Papam* vocant, ille vero nemini eorum unum, vel alterum titulum tribuit: sed Hadrianus ita Tarasio scribebat: *Dilecto fratri Tarasio Patriarchæ Hadrianus Episcopus servus servorum Dei* . Cum igitur omnes Episcopi , & Archiepiscopi etiam Orientalibus Patriarchis subjecti Romanum Pontificem vocarent *Patrem* , & etiam *Patrem Patrum*; quid arrogantius , & insolentius Episcopis Gallis illis, qui Gregorium IV. *fratrem* appellarunt, eoque magis, quod illi jure etiam Patriarchatus erant subjecti; ac præterea mos inter eos obtinebat, ut simplices Episcopi Metropolitas quoque *Patres* appellarent? Jure igitur ac merito Gregorius questus fuit de insolentia Episcoporum Gallorum. Vide Mabillonium *lib.* II. *de Re Diplom. cap.* II. *num.* XI.

Hinc nota malignitatem Ludovici Ellies Dupin in sua Bibliotheca in Agobardo, ubi hæc habet: Est suivi d'une lettre, ou plutot du fragment d'une lettre de Gregoire IV. aux Eveques de France, qui ne vouloient pas le recevoir. Elle sert de reponse a la lettre, qu' ils lui avoient ecrite. Il trouve d'abord mauvais, que dans la preface de leur lettre ils l'eussent appellé Frere, & Pape. Il eut voulu, qu' ils lui

cum veris admixtorum, quam totius Collectionis, multo facilius decipi potuiſſe Romanos Pontifices; ita enim non apparuerunt ſermonis & ſententiarum incongruentiæ, nec uni Iſidoro fides adhibita. Nam ea Capita habita fuerunt tamquam excerpta ex antiquis monimentis, quæ habebantur pro genuinis in ea regione: eoque magis, quod excerpta erant ex Litteris præſertim, quæ dicebantur ſcriptæ ad Epiſcopos Ultramontanos, unde veri ſpeciem præſeferebant, quod ibi fuiſſent conſervatæ. His acceſſit qualitas donantium, walæ ſcilicet, & Radberti illuſtrium & virtute præſtantium Monachorum Corbejæ, ac forſitan etiam Epiſcoporum factionis Lotharianæ, inter quos eminebant Agobardus Lugdunenſis, doctrinæ ac ſanctitatis fama nobilis, Ebbo Remenſis, qui ſua prædicatione multos Danos ad Chriſti fidem converterat, & Autgarius in primis Moguntinus aulicæ artis peritiſſimus, (1) de quorum fide Gregorius non dubitabat. Et certior redditus Nicolaus I. de ſinceritate novarum Decretalium, ex quo viderat, Galliarum Epiſcopos iis, non ſecus, ac aliis uſos; quemadmodum illis *Epiſt.* 42. ſupra laudata exprobravit hiſce verbis: *Quamquam quidam veſtrum ſcripſerint, haud illa Decretalia priſcorum Pontificum in toto Codicis Canonum corpore contineri deſcripta, cum ipſi ſuæ intentioni hæc ſuffragari conſpiciunt, illis indifferenter utuntur*, *Can.* 1. *diſt.* 19. Et longe certior redditus, quum vidit hujuſmodi Decretales impugnari, non alio quidem nomine, quam quod non eſſent in Codice, ita ut, dum earum auctoritas in dubium revocabatur, magis ſinceritas ſtabiliri videretur. Ac denique certus omnino factus fuit ejus ſucceſſor Hadrianus, ex quo Metropolitæ & Epiſcopi regni Caroli Calvi memorata *Epiſtola ſynodica concilii Tricaſſini* earumdem Decretalium obſervantiam a Sede Apoſtolica etiam atque etiam petierunt.

Præterea quam maxime obſervanda cautio ac moderatio Romanorum Pontificum, quod etſi oblata *Capita* pro genuinis haberent, iis uſi aperte non fuerint, nec occulte quidem, niſi quatenus concordare videbantur cum documentis claris & indubiis, ex quorum interpretatione, ut infra videbimus, jus novarum Decretalium depromebant, vel novis juſtiſque ex cauſſis de integro ſtatuebant; ita ut illas non curarent, nec quidem nomirarent, uſque eo, ut Leo IV. Sergii II. ſucceſſor eadem ſupra memorata *Epiſt.* ita ſcripſerit Epiſcopis Britanniæ: *De libellis & commentariis aliorum non convenit aliquos judicare, & ſanctorum conciliorum canones relinquere, vel decretalium regulas quæ habentur apud nos ſimul cum Canonibus, quibus in omnibus Eccleſiaſticis utimur judiciis, id eſt Apoſtolorum, Nicænorum, Anchiritanorum, Neocæſarienſium, Gangrenſium, Antiochenſium, Laodicenſium, Chalcedonenſium, Sardicenſium, Carthaginienſium, Africanenſium, & cum illis regulæ Præſulum Romanorum Silveſtri, Siricii, Innocentii, Zoſimi, Cæleſtini, Leonis, Gelaſii, Hilarii, Symmachi, Simplicii. Iſti omnes ſunt, per quos judicant Epiſcopi ſimul & Clerici judicantur*, *can.* 1. *diſt.* 20. Idemque dixit Nicolaus I. *Epiſt. V.* in appendice ad Hincmarum Remenſem per hæc verba: *Sed ita ut Nicænorum & ceterorum conciliorum canonicis definitionibus eſt promulgatum, & BB. Siricii, Innocentii, Zoſimi, Cæleſtini, Bonifacii, Leonis, Hilarii, Gelaſii, Gregorii & ceterorum Romanæ Sedis Pontificum conſtitutionibus eſt decretum.* Quin, ut Blondellus *Prolegom. cap.* 19. obſervat, adeo Nicolaus fuit alienus a laudandis falſis Litteris decretalibus, ut cum multoties ad id ei occaſio data fuiſſet, non modo ab hoc ſe abſtinuerit, ſed earum ſententias veris auctoribus ex quibus Mercator deſloraverat, adſcripſerit. (2) Joannis VIII. cautionem in non allegandis Iſidori figmentis, idem quoque ibidem obſervat. Quod autem Leo IV. dicto *Can. De libellis*, *Conſtitutum* S. Silveſtri laudaverit, idemque fecerit Nicolaus I. *Epiſt.* ad Michaelem Imperatorem; id non ſolum ex Iſidoriana collectione proceſſit, ſed quod illud prius etiam erat cognitum, & probatum cum Legibus Longobardorum, tum Capitulari Aquiſgranenſi Caroli Magni, ac etiam ipſius aliqua a nonnullis in ipſo Canonum codices relata. Præterea ſynodus VII. generalis laudaverat acta S. Silveſtri, & ita ejus *Conſtituto* major fides adhibita; unde forſitan factum, ut ipſum Codici Canonum Romanæ Eccleſiæ fuerit adjunctum.

Hadrianus II. igitur S. Nicolai I. proximus ſucceſſor primus fuiſſe videtur, qui aliquid ex Pſeudo-litteris decretalibus Anteri Papæ laudavit *Epiſtola* ad ſynodum Duziacenſem, & forſitan ad ſuggeſtionem Actardi Turonenſis, de cujus cauſſa agebatur, ſicuti deinde Stephanus *V. Can.* ſupra memorato ad ſuggeſtionem Luitperti laudaſſe videtur Epiſtolam Athanaſii ad Marcum Papam: adeo ut, cum *epiſtola* ad Baſilium Imper. memoratam Epiſtolam Anteri, aliaque ejus furfuris monimenta in medium afferre opportune potuiſſet; id minime fecerit. Igitur infrequens, ne dicam nullus, fuit Litterarum Iſidorianarum in Italia uſus uſque ad medium ſæculum XII. vel certe medium XI. Ex hactenus dictis conſtat, quam confidenter & ſycophantioſe Dupinus *de antiqua Eccleſiæ diſciplina diſſer. II. cap.* 1. §. 4. ſcripſerit: *Has ſtatim Epiſtolas ſummi Pontifices . . . . avide aripuerunt, & ubique promulgare conati ſunt, in primis vero Nicolaus I.* Ac etiam conſtat, minus recte eſſe dictum, quod præ aliis Eſpenius *Tr. Hiſt. Can. par.* 4. *cap.* 1. §. 3. habet hiſce verbis: *Hæc aliaque quæ in dictis Epiſtolis pro aſſerendis Sedis Apoſtolicæ privilegiis in judicandis Epiſcoporum cauſſis occurrunt, mirum quantopere excitarint Romanos Pontifices, ac ſingulariter Nicolaum I. ut earum auctoritatem propugnarent & extollerent.* Sed nihil mirum, quod hi hæc ſcripſerint, cum ipſi, ut infra videbimus, eas Litteras in gratiam ampliandæ eorumdem Romanorum Pontificum poteſtatis præcipue fuiſſe confictas, etiam ſomniaverint. Itaque caſtigatius ſimul, & verius doctiſſimus Antonius Auguſtinus *Lib. II. de emendatione Grat. dialogo* 13. dixit: Nicolaum *relatas Epiſtolas a Mercatore non improbare, dubium non eſt.* Quod tamen ex iis quæ ſupra notata ſunt, de *Capitibus* quæ Pontifici innotuerant, intelligendum eſt.

Nec quis Romanos Pontifices vel negligentiæ accuſet, quod Archiva more majorum non conſuluerint. Attendenda namque eſt conditio illorum temporum, cum ob barbarorum incurſiones & populorum ignorantiam Archiva confuſa eſſent, ac etiam non integra. Et quod ad Litteras Anteſiricianas attinet, eas jam inde ab antiquis temporibus ita Romæ oblivio deleverat, ut vana prorſus fuerit Dionyſii Exigui diligentia ipſas reperiendi.

Hinc

---

lui euſſent toujours donnè le nom de Pere, comme ſi les Eveques n'etoient pas les freres du Pape: & s'ils n'avoient pas pris certe qualitè en une infinitè d'occaſions, & dans les lettres memes, qu'ils leur adreſſent.

(1) Autgarii aulicum morem, & ingenium infra videbimus. Ejus igitur, cujus, ut etiam infra videbimus, intererat, Iſidori merces eſſe in pretio, opera forſitan factum fuit, ut ex iis excerpta Capita una cum genuinis monumentis admixta Gregorio ab innocuis monachis Corbejenſibus bona fide darentur.

(2) Hinc canonem 2. 15. *quæſt.* 6. qui præſefert nomen Nicolai ad Epiſcopos Galliæ male a Cochlæo tribui Nicolao I. cum ex aliis, tum ex eo etiam patet, quod ibi expreſſe laudatur Alexandri Epiſtola.

Hinc pejus Eſpenius heic ex hoc ipſo argumentatur, eum canonem poſſe eſſe Nicolai I. licet an re vera ſit, in incertis collocet cum aliis viris eruditis. Epiſtola, ex qua ductum eſt fragmentum a Gratiano relatum, pertinere videtur ad Nicolaum II. ejus enim tempore Eberardus Archiepiſcopus Trevirenſis paſſus fuit a Cunrado Comite Luxemburgenſi ea incommoda, quæ in illo indicantur patrata in perſonam Archiepiſcopi Trevirenſis. In hujus rei confirmationem adducimus *Canonem De conſaguinitate* 17. 35. *quæſt.* 2. & 3. ſub nomine Nicolai a Gratiano relatum, & a Cochlæo Nicolao primo tributum; quem tamen, ut obſervarunt Correctores Romani, conſtat pertinere ad Nicolaum II.

Hinc injuria queri videtur Pater Constantius *Præf. ad Litteras Decretales a se collectas §. X. num.* 157. cum ait: *Neque deerat expedita fraudis retegendæ via. Tantum Ecclesiarum, ac præsertim Sedis Apostolicæ Scrinia consulerentur. Hoc enim pridem usu habebant Romani veteres illi, ut si cujus vel epistolæ, vel decreti fides in dubium veniret, statim ad Scrinia, tamquam ad idoneum veritatis testem appellarent; quæ in illis extarent scripta, hæc haberent pro veris, secus autem pro falsis, aut fallaciæ certe suspectis, nisi aliunde certa constaret eorum auctoritas. Atque id satis ostendunt, & quæ jam in priori præfationis hujus parte protulimus, Hieronymi, Leonis, Romanæ synodi sub Bonifacio II. Gregoriique testimonia.* Injuria, inquam, queri videtur P. Constantius. Primo enim hæc testimonia nihil probant contra Epistolas Antesiricianas: ea namque sunt de iis monumentis, quæ solita erant, in Scrinio Romanæ Ecclesiæ asservari. Antesiricianæ vero Epistolæ tempore Dionysii Exigui non modo in illo non erant, sed numquam ibi fuisse conservatas argumento est, quod habet Anastasius, seu auctor libri Pontificalis in Siricio, eum scilicet primum statuisse, ut Litteræ Romanorum Pontificum in Scrinio asservarentur. De reliquis vero Isidorianis monumentis advertere poterat Vir clariss. quod post Baronium observaverat suus sodalis Pater Mabillonius *Præfat. in sæculum II. Benedictinum numero* 54. (1) quam diversa fuerint facie res litterariæ in Occidente post Gregorii tempora, & quænam librorum penuria, ita ut Taio Hispano Episcopo postrema *pars Moralium* S. Gregorii, frustra Romæ eam quærenti, non nisi divina revelatione occurrerit anno circiter 649. (2) Consecuto vero sæculo VIII. celebris Epistola S. Gregorii Magni responsa ad interrogationes S. Augustini Anglorum Episcopi continens *in scrinio Romanæ Ecclesiæ, ut affirmant Scriniarii, cum ceteris exemplaribus supradicti Pontificis quæsita non inveniebatur*, inquit S. Bonifacius Moguntinus *Epist.* 15. ad Nothelmum Cantuariensem, eumque rogat, ut exemplar illius Epistolæ ad se mittendum curet. (3) Et S. Zacharias in *concilio Rom.* anno 743. *Can.* 15. (4) quamquam suspectum quodammodo videtur habere indultum S. Gregorii Papæ a Germanis allegatum, quod in Archivo Rom. Ecclesiæ non reperiretur; non usque eo tamen, ut illud respuerit; sed potius rem in meliorem partem interpretatur: & reapse verum erat indultum concessum Germanis, ut post quartam generationem se possent conjungere. (5)

Qua litterarum veluti clade sæculo VII. & VIII. factum, ut ex monumentis, quæ nostro & superiori sæculo e situ & tenebris suscitarunt quamplures Viri eruditi, rara sint sæculo IX. antiquiora; ac rara esse, quæ adhuc in Archivis lateant, observat idem Mabillonius. (6) Illud etiam accedebat, quod non statim ex defectu relationis Apostolicorum

---

(1) *Quam inclinata fuerint in Occidente per sæculum VII. studia litterarum docet Agatho Pontifex Romanus in Epist. ad Constantinum Augustum, dum legatorum, quos Constantinopolim ad concilium dirigebat, imperitiam excusat, his verbis „ Apud homines in medio gentium positos, & de labore corporis cotidianum victum cum summa exercitatione conquirentes, quomodo ad plenum poterit inveniri Scripturarum scientia, nisi qua regulariter a sanctis atque Apostolicis prædecessoribus, & venerabilibus quinque conciliis definita sunt, cum simplicitate cordis, & sine ambiguitate a Patribus tradita fidei conservamus.“ Et in alia Epistola tam suo, quam Patrum synodi Romanæ missa nomine „ Non æstimamus quemquam temporibus nostris reperiri posse, qui de summitate scientiæ glorietur: Quandoquidem in nostris regionibus diversarum gentium coditie æstuat furor, nunc confligendo, nunc discurrendo, nunc rapiendo. Unde tota vita nostra solicitudinibus plena est, quos gentium manus circumdat, & quibus de labore corporis victus est, eo quod pristina Ecclesiarum substantia paullatim per diversas calamitates deficiendo succumbit. Et sola est nostra substantia Fides nostra, cum qua nobis vivere summa est gloria“. Aurea sane ferrei sæculi verba! Ex illa studiorum inclinatione natum est & aliud malum, negligentia scilicet, & incuria librorum: adeo ut Taius Cæsaraugustanus Episcopus, qui postremam partem Moralium Gregorii Magni apud Hispanos frustra perquisierat, Romam ea de caussa Chindasuindi regis jussu profectus eam non aliter, quam divina revelatione, recuperare potuerit. Cujus rei exstat monumentum in Appendice ad Conc. Tolet. VII. & apud Baronium ad an. 649. Idem Taius in Epist. nuncupatoria ad Quiricum Toletanum Episcopum, cui libros quinque de rebus divinis ex Gregorii magni operibus collectos dedicavit, sui temporis calamitates deflet in nunc modum &c.*

(2) Atque ex hoc forte magis confirmari potest, quod Maurini Patres in vita S. Gregorii M. sub finem *capitis* 1. observarunt de inanibus, & fabulosis narrationibus Joannis Sarisberiensis, cum II. *de nugis Curialium* 26. ait: *Doctor sanctissimus Gregorius non modo matheſin jussit ab aula, sed, ut traditur a majoribus, incendio tradidit probata lectionis*

Scripta Palatinus quæcunque tenebat Apollo.

Et deinde VIII. 19. subdit: *Fertur B. Gregorius bibliotecam combussisse gentilem, quo divina pagina gratior esset locus, & major auctoritas, & diligentia studiosior.* Verisimile namque non videtur, quod tam exquisitæ curæ, ac diligentiæ, qua bibliotheca Palatina in multis variisque Urbis vastationibus fuerat conservata, & quam S. Gregorius sacris voluminibus *studiosissime* adhibendam curavit, ante medium sæculum tam supina incuria, & negligentia succederet. Et tamen mirum, quot præsertim apud heterodoxos eosdemque criticos, & nasutiores hæc fabella combustionis bibliothecæ *Palatinæ* patronos invenerit: nimirum, ut ex eo sanctissimum Pontificem, & Doctorem rusticitatis, & immoderationis arguerent. Sed erubescere debebant, fidem adhibere narrationibus, quæ non modo multis nominibus sunt improbabiles, sed quæ omnibus scriptoribus, & monimentis silentibus, post. V. luculentissima sæcula cum dimidio ex inani rumore primum emersit.

(3) Non me fugit, hanc Epistolam ab aliquibus Criticis intemperantioribus inter monimenta suppositiția recenseri. Sed inter longe sanioris judicii viros eruditos convenit, illam esse S. Gregorii genuinum partum, tum ex multis, tum ex hoc, quod Paterius, qui illi fuerat a secretis, *Lib. Testimoniorum* duo loca ex eadem afferat.

(4) Zachariæ verba hæc sunt: *Sed neque hoc silendum est, quod in Germania partibus ita diu vulgatum est, quod quidem in Archivo nostra sancta Ecclesia scriptum minime reperimus: ipsis tamen asserentibus hominibus de Germanis partibus didicimus, quod beatæ recordationis S. Gregorius Papa, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam illis dedisset in quarta se copulare generatione; sed dum rudes erant, & invitandi ad fidem, quamquam minime scriptum, ut dictum est, reperimus, credere non ambigimus.*

(5) Nempe illud erat Gregorii II. cujus verba ex *Epistola* 13. ad Bonifacium, hæc sunt: *Dicimus quod oportuerat quidem, quam diu se agnoscunt affinitate propinquos, ad hujus copula non accedere societatem. Sed quia temperantia magis, & præsertim in tam barbara gente plus placet, quam districtio censuræ, concedendum est, ut post quartam generationem jungantur.*

Falluntur igitur, Dupinus, Natalis Alexander, aliique, quum allegant supra exscriptum Canonem S. Zachariæ ad probandum Epistolam S. Gregorii M. ad Augustinum eo loci fuisse memoratam; ibi enim fit tantummodo mentio de Germanis, nec attinguntur Angli, de quibus loquitur S. Gregorius M. modo dicta Epistola ad Augustinum.

(6) Supplemento Librorum *de re Diplomatica cap.* 2. *Verum quantalibet cura fuerit in tuendis Ecclesiarum & Monasteriorum Archivis, pauca integra restant in antiquioribus locis, sive ea bellorum turba dissipaverit, sive igne, aliove casu, sive demum Custodum indiligentia perierint, non eamdem ubique in iis conservandis diligentiam fuisse fatendum est, & plurimis quæ perlustravi Archivis, rara admodum inveni, in quibus authentica diplomata aliave primaria instrumenta sæculo VIII. superiora restent; sed longe plura, quæ sæculo IX., & subsequentibus condita sunt. In Ravennensi tamen Ecclesia supersunt monumenta non pauca phylira exarata principum Justiniani; & Lucensi itidem multa diplomata membranea regum Longobardorum; uti & Ambrosiana, ut sequenti capite videbimus &c.*

Et Cap. 3. *At vero in Gallia plurima reperias Carolini*

rum monumentorum in Rom. Scrinia, illa tamquam ſuppoſititia haberi deberent; cum non omnia in hæc relata fuiſſe colligi fortaſſe poſſit ex Nicolao I. *Epiſt.* 27. ibi: *Hanc autem Epiſtolam ideo more ſolito ſcribi non fecimus, quia & Legatus veſter ſuſtinere non poterat; & ob feſta Paſchalia Scriniarios noſtros, eo quod debitis vacabant occupationibus, haberè, ut debuimus, non valuimus.*

Neque heic ſilentio prætereunda aſtuta cautio Mercatoris, qui ut magis probabilem ſuam fraudem faceret, ea documenta finxit, quæ deſiderari vel conſtabat, vel pro certo credebatur; uſque eo, ut cum videret, forſitan non omnibus perſuaſum eſſe, Nicænos Canones quos augere voluit, fuiſſe plures XX. qui proſtabant in anterioribus Collectionibus, id multis probare aggrediatur in *Præfatione*. Et maxime notanda ejuſdem Iſidori aſtutia fingendarum etiam duarum ſynodorum V. & VI. ſcilicet ſub Symmacho, per quas egregie ceteris ſuppoſititiis monumentis fides & auctoritas conciliabatur: (1) quod tali arte fecit, ut eæ ipſis ὑπερχριτικοῖς ſive hæreticis, (2) ſive catholicis (3) qui ante ipſum Patrem Conſtantium ſcripſerunt, & Pſ-litteras Decretales exagitarunt, minime fuerint ſuſpectæ: quemadmodum alia etiam Iſidoriana monumenta ipſis etiam naſutioribus pro genuinis habita ſunt. (4)

Et ne cui contra Anteſiricianas Decretales ſcrupulum injiceret Dionyſius, quod eas Romæ invenire non potuerit, hoc etiam providit Iſidorus, finxitque Damaſum quem Siricius excepit, hujuſmodi Sedis Apoſtolicæ inſtituta memorantem, ac mittentem ad Aurelium Carthaginienſem: Ut ſic nimirum oſtenderet, id, quod Romæ fuerat deperditum, alibi fuiſſe conſervatum. Atque ut hoc maxime ſuaderet, in ipſo Operis veſtibulo, ut *capite* 1. notavimus, utramque Epiſtolam Aurelii ad Damaſum, & hujus ad illum collocavit. Hinc non mirum ſi Iſidoriana monumenta fuerint ubique gentium tamquam genuina recepta, & ab ipſis Romanis Pontificibus, eoque magis, *Cum*, ut ait Petrus de Marca *lib. III. de Concord. cap. 6. §. 2.* de Pſ-decretalibus loquens, *e ſententiis & verbis legum, Canonum antiquiorum, & SS. Patrum qui IV. ſæculo floruerunt, ſi pauca demas, concinnatæ ſint.* Et quod caput eſt, nihil ut inferius videbimus, reſipiunt orthodoxæ fidei, vel bonis moribus adverſum. Porro illi catholici, qui pro Pſ-decretalibus decertaverunt, utiliorem ſane operam impendiſſent, ſi hoc unum pro viribus curaſſent, ut doctrinam catholicam, cujus perpetuitatem Chriſtus Dominus promiſit, ab injuriis & calumniis tantummodo vindicarent. Ac etiam idcirco pro ſinceritate Pſ-decretalium decertare non debebant, quod, Eccleſia Catholica, etſi illis uſa fuerit, nullo tamen umquam Decreto interpoſito, nullaque declaratione adjecta, eaſdem pro genuinis, authenticis & indubiis agnoverit: quin uſu ipſo, quæ duriuſcula de diſciplina videbantur, fuerit moderata. Atque adeo verum eſt, Eccleſiam Catholicam nullo decreto, vel declaratione interjecta habuiſſe pro authentica Iſidori collectionem, ut id ipſi hæretici fateri coacti ſint, ut patet ex iis quæ habet Chriſtophorus Juſtellus *Præfatione* ad Codicem Canonum, quem inſcripſit *Eccleſiæ Univerſæ*. (5) Sed ad detectionem inveteratæ fraudis deveniamus.

CAPUT V.

De Detectione falſitatis Mercatoris monumentorum.

PRimus, qui eas Litteras Decretales in dubium revocare cœpit, videtur aliquibus Joannes Wicleffus ſæculo XIV. cum ait: *Decretales Epiſtolæ ſunt apocryphæ, & ſeducunt a Chriſti fide, & clerici ſunt ſtulti qui eis ſtudent.* Sed wicleffus cum Litteras Decretales apocryphas vocat, non intendit eas eſſe ſuppoſititias, ſed erroneas, quemadmodum Gelaſius Papa in ſuo celebri Decreto *Apocrypha* vocat, non modo Opera ſuppoſititia, ſed etiam vera errorem tamen continentia; ut quum dicit: *Hiſtoria Euſebii Pamphili apocrypha: Opuſcula Tertulliani ſive Africani apocrypha: Opuſcula alterius Clementis Alexandrini apocrypha: Opuſcula Caſſiani Presbyteri Galliarum apocrypha:* eoque magis Wicleffus in eo ſenſu accipiendus eſt, quod de omnibus indiſtincte Romanorum Pontificum Litteris Decretalibus loquatur, cum falſas Litteras genuinis unius Alexandri III. vel Innocentii III. Litteris Decretalibus longe minores eſſe conſtet. Vel, quod etiam eſt valde probabile, quum hæreſiarcha dixit, Decretales Epiſtolas eſſe apocryphas, id denotatum voluit, eis nullam eſſe vim & auctoritatem obligandi Fideles ad obſervantiam, ac ſi ſuppoſititiæ forent & nullius momenti. (6) Sic concordat ſuprad. articulus wicleffi a concilio Conſtantienſi damnatus cum eis, quos illi tribuit Henricus Knygton Canonicus Leyceſtrenſis *De Eventibus Angliæ lib. V. Papam non poſſe condere Canones decretales, ſeu conſtitutiones; & ſi quas condiderit, nullus tenetur eas obſervare;* &, *Ubi leges humanæ non fundantur in ſcriptura ſacra, ſubditi non tenentur obedire:* ac concordat cum effatis, quas walſingamus in Eduardo III. & in Hiſtoria wicleffiſtarum eidem adſcribit: *Papam Romanum non habere majorem auctoritatem, quam quilibet alius ſacerdos;* &, *Evangelium ſufficere ad dirigendum quemlibet Chriſtianum.* Et quod wicleffus de ſuppoſitione Littera-

---

lini ævi authentica inſtrumenta, ſed non ita multa Merovingini, præterquam in Archivo Dionyſiano, ubi major eorum copia quam alibi uſpiam hactenus aſſervatur.

(1) Præſertim ex eo quod V. ſynodo, ubi de iis quæ habentur in Pſ-decretalibus dicitur: *Eſt enim a multis anteceſſoribus noſtris ſyncdaliter decretum atque firmatum.* Et deinde afferuntur verba Epiſtolæ 2. S. Euſebio tributæ, a quibus abſimilia non ſunt illa Epiſtolarum SS. Zephirino, Stephano, & Joanni I. tributarum. In ſexta vero ſynodo afferuntur verba Epiſtolæ 1. S. Calliſto adſcriptæ.

(2) Magdeburgenſibus ſcilicet, & ipſi Blondello.

(3) Dupino, Fleuryo, aliiſque.

(4) Sic iidem Magdeburgenſes, & Blondellus non edorarunt falſitatem ſynodi 116. Epiſcoporum ſub Julio, & pro genuina habuerunt additionem factam Epiſtolæ Vigilii. Petrus de Marca, Dupinus aliique non modo eamdem additionem, ſed etiam Epiſtolam Pelagii II. ad Jo: Jejunatorem habuere pro ſinceris. Natalis Alexander, Antonius Pagius, & PP. Maurini editores operum S. Gregorii M. pro genuina habuerunt ejuſdem Epiſtolam ad Felicem Meſſanenſem. & Queſnellus credidit Epiſtolam S. Leoni adſcriptam de *Chorepiſcopis* potuiſſe eſſe veram Leonis III. quin Dionyſius Petavius, ac laudatus de Marca eam ipſi S. Leoni tribuunt.

(5) Ait enim: *Hæc vero Iſidori* (Mercatoris) *collectio privata tantum fuit uſque ad Alexandrum II. R. P. a quo approbata fuiſſe videtur, ut Innocentius* III. *teſtatur Epiſtola ad Petrum Compoſtellanum illius verba referens* „ Emeritenſe (*inquit*) concilium authenti„ cum eſſe, multis rationibus adſtruebas, tum quia „ cum aliis conciliis continetur in libro, qui Cor„ pus Canonum appellatur, quem Alexander R. P. „ per interlocutionem authenticum approbavit.“ *Nec enim dubium eſt, hoc loco, Corporis Canonum nomine, collectionem Iſidori ſignificari, qua aucta multorum Canonum acceſſione in nomen illud tranſiit, ut etiam liber, ſeu corpus Canonum diceretur. Sic enim habet illius inſcriptio in meo Codice MS.* „ Incipit liber, qui ap„ pellatur Corpus Canonum. “ Sed deinde ſe corrigens ſubdit: *Niſi quis excipiat, his verbis apud Innocentium, Codicem Canonum Eccleſiæ Hiſpaniæ ſignificari; cum Emeritenſe illud concilium in vulgatis, & mſſ. collectionis Iſidori codicibus nuſquam reperiatur.* Et reapſe reperiri in ſecundo aucta collectione Hiſpanica, quam Mercator non attigit, & de hac loquutum fuiſſe Innocentium III. jam ſupra notavimus *Cap. primo* in fine.

(6) Et ita Wicleffi mentem interpretari videtur magnus ille controverſiſta Alphonſus de Caſtro *adverſus Hereſes lib.* VI. *verbo* Eccleſia, inquiens: *Tertia hæreſis eſt, quod Eccleſiæ poteſtatem minuit. Et hujus erroris auctores fuerunt VValdenſes, ſive Pauperes de Lugduno: quos ſequutus eſt poſtea Joannes VVicleffus dicens, decretales epiſtolas eſſe apocryphas, & nullius momenti, & ſtultos &c.*

terarum non fuit loquutus, confirmatur ex eo, quod erat artis critices omnino expers; suum enim erat hoc alterum effatum : *Silvester Papa, & Constantinus erraverunt Ecclesiam dotando*. Si fuisset homo criticus, citius pro supposititia habuisset donationem Constantini, quam eam improbasset. Nec ea tempestate alii extabant, qui talem artem profiterentur, vel scirent. Vix aliquid vel minimum a nasutioribus in dubium revocari tum cœptum erat. Hinc etsi velimus wicleffum ita interpretari, quod *apocrypharum* nomine supposititias denotatas voluerit, id non arti, vel acri & intelligenti judicio tribuendum est, quod falsas Decretales a veris discreverit, sed potius furori & insaniæ, quod earum omnium fidem & sinceritatem negaverit; cum, ut supra notatum est, ejus effatum sit indefinitum & generale, & non magis de unis, quam de alteris intelligi debeat. Et reapse Theologi a concilio Constantiensi destinati ad qualificandos, ut dicitur, articulos wicleffi, quos *in globo*, seu confusim damnaverat, hæc habent : *Non ergo nisi insanus hæreticus diceret, quod indefinite & indifferenter Decretales Epistolæ sint apocryphæ; id est nullius auctoritatis, & non authenticæ &c. ut dicitur in articulo*. Et hoc idem videntur habere alii Theologi Constantienses auctores brevioris censuræ. Quæ cum ita sint, miror Emmanuelem Schelstratium hæc scripsisse : *Quasnam Decretales, Epistolas intellexerit Wicleffus, licet non exprimat concilium Constantiense, verisimile tamen est, intellexisse priscorum Pontificum, quas e contra tum omnis Ecclesia recipiebat, ut authenticas. Patet id ex scripturis Cancellarii Parisiensis Jo. Gersonis, qui huic Constantiensi concilio interfuit; & ex Thoma Waldensi, qui ex professo contra Wicleffistas de mandato Martini V. circa hæc tempora scripsit, cujus libri abundant Decretalium illarum testimoniis*. Et magis miror eruditissimum Antonium Pagium ad an. 100. n. v. id ipsum sentire.

Potius igitur ex nostris Catholicis, vel ipso Blondello teste, ortum & progressum habuit detectio falsitatis Decretalium, de quibus agitur. Jam inde a sæc. XII. Comestor in *Hist. scholastica in Act. Apostolorum* subdubitaverat de Litteris Clementis ad Jacobum Fratrem Domini. (1) Comestorem sequuti fuerunt sæc. XIV. Marsilius Patavinus in *Defens. pacis cap.* 23. (quem Blondellus inter Pontificios numerat,) & sub principium consecuti sæc. XV. Gobelinus Persona in *Cosmodromio Æt.* VI. *cap.* 7. aliique. Eodem sæculo XV. Card. Cusanus, (2) & Henricus Kalteisen (3) Litteras Clementi, & Anacleto tributas ita transfixerunt, ut ceteras Antesiricianas suspectas redderent. Et sæculo deinde XV. complures viri Catholici post Erasmum, quem excepit Georgius Cassander, (4) Isidorianam falsitatem agnoverunt, fassique sunt, & aliqui etiam expresse impugnaverunt, in primis duo Antonii Cointius, & Augustinus; ille quidem, ut notat Doujat, in *Præfatione*, quam cum suis notis in corpus juris Canonici præfigendam composuerat : sed eam a Censoribus Belgii in ejusdem juris editione Plantiniana, quæ per quadriennium distracta anno 1570. tandem prodiit, omissam, postea conquestus fuit. Ejus nihilo secius mentio fit in ipsius annotatione post Canonem *Septuaginta dist.* 16. adjecta his verbis: *Multas autem supra in præfatione rationes adduxi, quibus omnes Pontificum qui Silvestrum præcesserunt, Decretales falsas esse ostendi*. Augustinus vero, ut observat Petrus de Marca *lib. III. de Concordia cap.* 5. *primus adnotavit ipsa legum imperatoriarum verba, & quæ sub Aniani nomine exstant ad Codicem Theodosianum scholia in illis Epistolis usurpata fuisse : quamvis Pontifices quibus Epistolæ tribuuntur, duobus aut tribus sæculis Codicis Theodosiani editionem præcesserint*. Hinc non est, quod hæretici gloriari possint hujusmodi Decretalium falsitatem a Centuriatoribus Magdeburgensibus, Cassandro, Cointio, & Augustino, coævis, primum, vel in primis fuisse detectam. Et cum subinde Cardinales Baronius, Bellarminus & Perronius, aliique doctissimi catholici Pf-decretalium auctoritatem non curaverint ad catholica dogmata stabilienda; non erat, quod David Blondellus magni nominis Calvinista omni studio, conatu, improboque labore contra Franciscum Turrianum eas expenderet, & ad earumdem falsitatem ostendendam fontes, unde ipsarum laciniæ desumtæ fuerant, inquireret; unde bene ajebat eruditissimus Sirmondus a Blondello ostium jam apertum fuisse confractum. Neque Blondellus ipse, quamquam suo operi titulum arrogantem, &, ut dicam, pædagogicum præfixerit : *Pseudo-Isidorus*,

(1) Quin ante Comestorem alii etiam subdubitaverant, ut clare habetur ex epist. nuncupatoria Card. Deusdedit ad Victorem III. papam, quam cum aliquibus aliis monumentis Collectionis ejus cardinalis, publici juris fecerunt Ballerini fratres in *Appendice* ad opera S. Leonis part. IV. cap. XIV. Ibi enim legitur: *Epistolas autem Clementis ad Fratrem Domini, contra quas garrire aliqui videntur, authenticas ostendunt successores ejus*, &c. Ex eadem epistola nuncupatoria quæ vergente sæculo XI. scripta fuit, discimus etiam tum superstitem fuisse morem apud aliquos sanctæ humilitatis causa se *Exiguos* appellare. Ibi enim hæc inscriptio legitur: *Beatissimo Victori III. & omni clero S. R. Ecclesiæ Deusdedit exiguus presbyter tituli Apostolorum in Eudoxia*, quod confer cum iis quæ notavimus *pag.* 4. *adnot.* 2.

(2) *De Concordia Catholica lib. III. cap.* 2. „ Sunt „ meo judicio illa de Constantino apocrypha, sicut „ etiam fortassis quædam alia longa, & magna scripta SS. Clementi, & Anacleto Papæ attributa, in „ quibus volentes Romanam sedem, plus quam Ecclesiæ expedit, & decet, exaltare, se penitus, aut „ quasi fundant. Si quis omnes illas scripturas illis „ sanctis attributas diligenter perlegeret, & eorum „ tempora ad illa scripta applicaret, ac denique in „ Opusculis omnium SS. Patrum, qui usque ad Augustinum, Hieronymum, & Ambrosium fuere, ac „ etiam de gestis conciliorum, ubi authentica scripta „ allegantur, usum, & memoriam haberet, hoc invenerit verum, quia nec in illis omnibus Scripturis de illis præfatis Epistolis mentio habetur, & „ etiam ipsæ Epistolæ applicatæ ad tempus eorum „ sanctorum se ipsas produnt.

(3) *Tract. an. Imperium sit umquam a Romanis ad Græcos translatum* laudato a Magdeburgensibus, & ex his a Blondello *cap.* 18. *Prolegomen.* „ Nunc meo ju„ dicio illa de Constantini donatione apocrypha sunt; „ sed fortassis quædam alia longa, & magna scripta „ S. Clementi, & S. Anacleto attributa summis Pon„ tificibus, in quibus volentes Romanam sedem omni „ laude digniſſimam, plus quam expedit, exaltare, „ se penitus fundant; cum tamen non omnino videan„ tur illorum Sanctorum Epistolæ consideratis con„ tentis in iis &c. „

Cum vero Cusanus, & Kalteisen eadem verba usurpent, unum ex altero exscripsisse dicendum: & si re vera Kalteiseni memoratum opus exstitit, magis puto, Cusanum ex Kalteisen fuisse mutuatum, quam hunc ex illo: Kalteisen enim erat natu major: nam, ut habemus in Bibliotheca Ordinis Prædicatorum PP. Quetif, & Echard, sub annum 1424. jam erat laureatus Magister, & generalis S. Fidei Inquisitor per Germaniam institutus; & tunc Nicolaus de Cusa vix ætatis suæ annum vigesimum tertium agebat.

(4) In *Defensione libelli de officio viri pii: De reliquis, quæ Clementis, Anacleti, Evaristi, Alexandri, Telesphori &c. nomine circumferuntur, quei credi possit, ut ea homo veritatis, & finceritatis amantissimus tantopere probet, cum pleraque eorum, & olim ab ipsis Pontificibus inter apocrypha sint rejecta, & postremis hisce sæculis, nostraque etiam ætate a viris prudentissimis, & doctissimis, adjectis gravissimis, & firmissimis rationibus, in dubium sint vocata; in quibus est Nicolaus Cusanus vir rerum Ecclesiasticarum peritissimus, acerrimique judicii, cujus hac de re verba ex lib.* 3. *de Concordia Catholica adscribemus*. „ Sunt *inquit*, meo judicio illa de Con„ stantino apocrypha, sicut etiam .... „ *Hæc quidem* „ *ille. Erasmi vero nostri de his scriptis judicium omnibus notum est: quare illud adducere nihil attinet*. Hujusmodi Erasmi judicium in ejus Operibus reperire non potui; vel igitur meam diligentiam effugit, vel, quod magis puto, in illis desideratur, cum nec Blondellus illud afferat.

& *Turrianus*, *vapulantes*: neque, inquam, Blondellus ipse in detegenda Isidori falsitate tulit omne punctum. Aliqua enim Isidorianorum momumentorum, quin illa ipsa quæ sunt veluti fundamentum totius Operis, pro genuinis habet. Pro genuinis enim habet V. & VI. synodum sub Symmacho, quæ, ut supra notatum est, stare non possunt sine eo, quod pro genuinis agnoscantur antiquiores Decretales, quæ in illis laudantur. Ac præterea pro genuinis habet synodum sub Julio; additionem factam Epistolæ Vigilii, quæ totius Isidoriani opificii non minimum fulcimentum est; & additionem factam Epistolæ S. Gregorii ad Secundinum, quæ licet Isidorum auctorem non habeat, illi tamen magno usui fuit. Unde de Blondello dici potest, quod dum Isidorum verberavit, ab eo etiam delusus recessit.

Neque multum Blondellus gloriari potest de verberato Turriano. Hic enim licet præstanti ingenio ac multiplici eruditione fuerit, naribus tamen caruit ad discernenda vera a falsis monumenta; adeo ut non modo ea de quibus agitur, sed & complura alia supposititia defenderit; eoque nomine hujusmodi in rebus apud nostros catholicos nullo loco numeratur. Ac præterea licet Blondellus in causa falsitatis monumentorum Turrianum convincat; nihil tamen habet, quo illum recte redarguat, quod falsas Decretales ab erroribus contra fidem vel mores simul vindicavit. Et reapse Pf-decretales nihil uni vel alteris adversum continere, concors est inter catholicos virorum eruditorum sententia, usque eo ut doctissimus, & piissimus Card. Bona earum confectionem *piam fraudem* vocare non dubitaverit. Quin in hoc Turrianus laudandus, quod ita falsas Decretales defendit, ut non ex illis catholicam doctrinam eruat, sed ex hujus inconcussis, & irrefragabilibus fundamentis easdem vindicare conetur; unde *Præfatione lib.* 4. recte monuit: *Nos enim licet has Epistolas non haberemus, incommodi quidem parum, infirmitatis vero prorsus nihil Ecclesiæ nostræ dogmata acciperent: siquidem ipsa traditio Apostolicæ doctrinæ, quæ in Ecclesia tamquam depositum custoditur, & quæ sanctarum Scripturarum obsignatio est, satis doctrinam harum Epistolarum fideliter custodit.* Quod Turrianus generatim de catholicæ Ecclesiæ dogmatis observaverat, Card. Baronius ad ann. 865. n. 9. speciatim de Rom. Ecclesiæ juribus & privilegiis animadvertit, inquiens: *At vero ex multis eas reddi suspectas Epistolas per ea quæ dicta sunt secundo Annalium tomo, dum de illis singulis mentio facta est, satis est demonstratum; simulque ostensum illis non indigere Sanctam Romanam Ecclesiam, ut (si falsitatis arguantur) suis ipsa destituatur juribus & privilegiis: cum etsi illis careat, ex legitimis germanisque aliorum Romanorum Pontificum Epistolis Decretalibus satis superque corroborata consistat.* Baronio concinit Labbæus *Tomo I. collectionis Conciliorum* in principio, ubi de Pf-decretalibus ait:

Non tali auxilio, nec defensoribus istis indiget, aut umquam indiguit Romana Ecclesia in veritatis Apostolicæ petra solidata. Sed detecta falsitate Decretalium nostrarum, quis earum fuerit auctor, & quo consilio id egerit, inquirendum.

CAPUT VI.

Cujas fuerit Isidorus Mercator, & quo tempore locoque floruerit.

ET primo quidem jam omnibus persuasum est, illum non fuisse S. Isidorum, etsi multi id crediderint, ut supra notatum est: sed magis quæritur de Isidoro Setubensi Episcopo qui interfuit conciliis Toletanis XII. XV. XVI. & quem Chronicum Luitprando tributum ad annum DCLXXXI. vult nostrum esse Mercatorem. (1) Cum hoc Chronico convenire videtur Chronicon alterum sub Juliani Toletani nomine editum, in quo refertur Isidorum Episcopum Setubensem ope cujusdam monachi Benedictini Canonum collectioni operam dedisse; (2) & quum ibi dicit eum anno 808. mortem obiisse, hoc mendum dici potest, cum potius scribi debuisset anno 708. vel ex eo etiam quod nullibi est reperire hujusmodi Isidorum Setubensem sub finem sæculi VIII. Quæ utriusque Chronici auctoritas confirmari creditur a nonnullis ex iis, quæ ex eodem Isidoro habentur: ipse enim in *Præfatione* non obscure se Hispanum dicit: (3) vixisse vero sub finem sæculi VII. ex eo infertur, quod ex conciliis Toletanis nullum afferat posterius XIII. habito anno 683. Et denique, quod fuerit Episcopus, prodere videtur ipsa *inscriptio*, qua se *Peccatorem* appellat: & licet vulgo legatur *Mercator*, id amanuensium errori tribuendum est, cum potius scribere debuissent *Peccatorem*, ut habetur in plerisque codicibus melioris notæ. Mos enim fuit inter antiquos Episcopos plerosque in subscriptionibus se *Peccatores* (4) appellare, quemadmodum Græci se vocabant ἁμαρτωλοὺς. Sed sicuti nullum fundamentum poni potest in memoratis suppositiis Chronicis, quæ Juliano Toletano & Luitprando tribuuntur; ita nulla probatio ex iis, quæ de se ipso Isidorus dicere videtur. Hæc enim magis probant personam quam Impostor induere voluit, quam suam propriam: præterquam quod cum se vocat *Peccatorem*, maluit Monachus videri, quam Episcopus; cum hæc denominatio in inscriptionibus potius Monachorum esset, quam Episcoporum. (5) Etsi enim Episcopi more Monachorum *Peccatores* se nuncupare consueverint in subscriptionibus; raro tamen id fecerunt in iscriptionibus, & fere numquam sine addito *Episcopi*, vel *Præsulis*. (6) Quod adeo verum est, ut nec ipsi Chorepiscopi se inscriberent *Peccatores* sine addito suæ dignitatis. (7) Monachus magis credi, quam Episcopus, Isidorus etiam dicendus, tum quod Diony-

(1) „ Isidorus Setubitanus, qui interfuit concilio „ XVI. Toletano, composuit Ordinem Concilii, & „ Collectionem Conciliorum, quæ dicitur Isidori „ Peccatoris, vel Mercatoris in Chronico, quo cognomine vocatus est Isidorus super Isidori nomen. „

(2) „ Florebat Isidorus Mercator, venitque ad „ annum DCCCVIII. fuitque Episcopus Setubitanus. „ Scripsit amico suo fideli Monacho Benedictino, qui „ fuit collector ejusdem Isidori. Vixit plusquam „ CXVII. annos, scilicet, ut dixi ad ann. DCCCVIII. „ die 20. Maii " Pater Constant. *Præfatione* §. *IX. num.* 150. legit Monacho Benedicto; unde suspicatur a Pf-Juliano indicari Benedictum Levitam, de quo inferius sermo erit.

(3) *Præfatione* loquens de Ordine celebrandi concilium, quem ex conc. Toletano IV. depromsit, hæc habet. *In principio vero voluminis hujus qualiter concilium apud nos celebratur, posuimus, ut qui nostrum Ordinem sequi voluerint, sciant qualiter hoc agere debeant.*

(4) Ut videri potest in conciliis Carpentoractensi anno 527. Valensi III. anno 529. Parisiensi III. an. 557. Turonensi II. an. 581. & ex variis monumentis Ecclesiæ Cenomaunensis apud Mabillonium in veteribus Analectis.

(5) Monachorum namque propria erat ejusmodi denominatio; cum eorum vita pœnitens esse debeat, & pœnitentia peccatum supponat: non ita Episcoporum, quorum vita debet esse innocens.

(6) Sic Hadoindus Episcopus Cenomanensis, apud eumdem Mabillonium eodem loco inscribit: *Ego Hadoindus, ac si indignus, tametsi peccator, Episcopus S. Dei Ecclesiæ.* Sic Paullinus Patriarcha Aquilejensis in *libello Episcoporum Italiæ* contra Elipandum inscribit: *Ego Paullinus licet indignus peccator, omnium servorum Domini ultimus servus, Aquilejensis sedis nomine non merito Præsul.*

(7) Sic Theganus Chorepiscopus Trevirensis *Epist.* ad Hactonem apud Martenium in *Miscellaneis tom. primo: Domino Venerabili, & in Christo patri Hactoni nobilissimo Duci ac Consuli Theganus peccator licet Antistes in Domino Jesu Christo dicit salutem.*

Hinc miror, quod idem superius memoratus doctissimus Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 785. dicat, longe familiariorem fuisse vocem *Peccator* in ore Episcoporum, quam Monachorum; eoque etiam nomine inficetam vocat opinionem Cointii existimantis nostrum Isidorum fuisse Monachum, ex eo quia se *Peccatorem* vocat. Ceterum vir summus, si viveret, mihi irasci non posset, quod di-

nysium Monachum imitatur, tum quod eadem *Præfatione* subdit: *Nobis autem quidam e consortio fratrum nostrorum Orientales testati sunt, se vidisse concilium Nicænum*. Hic enim loquendi modus Monachis potius, quam Episcopis, convenit, cum nomen *fratrum* in frequentiori usu inter illos semper fuerit: & ipsi quoque, plus quam Episcopi, terrarum orbem percurrere consueverint. Cum vero Isidorus etiam se *servum Christi* appellat, non tantum Monachum, sed & Presbyterum se facere videtur: licet enim hæc denominatio omnibus Monachis competeret, unde Monachæ *ancillæ Christi* dictæ; Isidorus tamen ea Sacerdotes tantum comprehendit, ut patet ex eadem sua *Præfatione*, in qua postquam dixit: *Compellor a multis Episcopis, & reliquis servis Christi*; deinde subdit: *Vos autem octoginta Episcopi, & reliqui Dei Sacerdotes*. Eoque magis Hieromonachus videri voluisse videtur, quod suam inscriptionem *Peccator servus Christi* mutuatus fuerit ex Hesychio Presbytero Hierosolymitano *Præfatione* in Leviticum, qui hanc inscriptionem posuit: *Venerabili Diacono Eutychiano peccator Christi servus Hesychius Presbyter in Christo salutem*. Integer itaque titulus est: *Isidorus peccator servus Christi conservo suo & parenti fidei salutem*. (1)

David vero Blondellus ratus, nostram Collectionem minime ex Hispania fuisse allatam, sed potius fabricatam in ipsa Gallia Belgica, ubi primum apparuit; hæc, inquam, ratus putat ejus auctorem fuisse Gallo-Germanum, vel Germano-Francum, ac floruisse medio sæculo IX. circiter, ea potissimum de caussa, quod in *Epistola* Urbani, & *Epist.* Jo. III. insertæ sunt sententiæ concilii Parisiensis VI. habiti anno 828. Unde suspicatur illum fuisse Benedictum Levitam Moguntinum; illum ipsum, qui cum jussu Autgarii sui Archiepiscopi quatuor libris Capitularium Regum Francorum tres alios adjecerit, Epistolas hasce in frustula sectas iis inseruit: & sic utrumque Capitularium, & Decretalium Opus veluti geminos natos e cerebro Levitæ prodiisse comminiscitur per hæc verba: *Capitularium postremos libros tres inter annum* 847. & 850. *vel certe* 855. *prodiisse oportet: quo tempore, vel ab ipso Benedicto conflctæ, vel ab eodem sub incudem revocatæ, ac tandem in unum corpus redactæ videntur Decretales Epistolæ. Proleg. cap.* 5. Et nescio quid commentatur de Isidoro fratre Eulogii Cordubensis, professione mercatore Moguntiæ degente, cujus nomine Benedictus Levita, eo volente vel inscio, abuti potuit, ut Isidori Mercatoris collectio diceretur. Cum Blondello in eo quod putat Mercatoris Collectionem non quidem ex Hispaniis Moguntiam deportatam, sed heic ortam, facile convenimus ex his præsertim: (2) quod verisimile non sit, Hispanos sub Saracenorum jugo gementes hujusmodi rei operam navasse: & quod disciplina his monumentis expressa Ecclesiæ Gallicanæ & Germanicæ maxime conveniret. Et reapse earum statum ad vivum exprimit, ac multa habet, quæ ad alias Ecclesias pertinere non poterant, ut ex inferius dicendis manifeste apparebit. His addimus, quod supra notavimus, nimirum eam Collectionem sub ann. 876. Hispanis fuisse ignotam: nec innotuisse constat ante sæculum XII.

Sed in aliis suis conjecturis Blondellus immane quantum errat: Primo enim non est, quod a dicto locupletissimi testis discedamus, Hincmari scilicet Remensis testantis a Riculfo qui anno 814. vel sequenti mortem obiit; Isidorianam collectionem per Galliam publicatam fuisse. Duo dicit Hincmarus, eam illum habuisse ab Hispaniis, & simul publicasse. Quod ad primum attinet res occulta erat, & facile in ea Hincmarus decipi potuit: sed de altero illud erat notorium secutum etiam in loco, ubi Hincmarus degebat, ut ex verbis supra exscriptis: *Has regiones repleri fecit*, nec ab illius ætate dissitum. Hincmarus enim anno 845. creatus fuit Archiepiscopus Remensis, antea fuerat Abbas S. Germani, & floruerat in aula Ludovici Imperatoris, & sic Riculfi ævum, qui ut supra diximus anno 814. obiit, potuerat attingere: ergo testatur de re, vel suo tempore secuta, quam ipse vidit, vel quam a testibus oculatis accepit. Potuit ne ita decipi, ut quod factum fuit post annum 847. ut Blondellus putat, crediderit gestum ante annum 814.? Eoque præsertim id credi nequit, quod Hincmarus, quum de Isidoro superius relata verba scripsit, auctoritatem ejus Collectionis imminutam volebat; unde magis propensus erat, ut illius novitatem ostenderet, quam ut adstrueret antiquitatem.

Præterea Benedictus Levita, ut infra dicemus, sub annum 845. circiter mandatum habuit ab Autgario suo Archiepiscopo colligendorum Capitularium Regum Francorum, in quibus lib. 3. seu 7. præsertim multa ex Pseudo-decretalibus tamquam a Ludovico Pio ac Carolo M. probata inseruit, eosque libros dedicavit Imperatori Lothario, ejusque Fratribus Carolo & Ludovico regibus, cum esset Archiepiscopus Moguntinus Rabanus Maurus, qui sedit ab anno 847. usque ad annum 856. Cum igitur tam ipse Levita sua *Præfatione*, quam auctor alterius *Præfationis* ad eosdem libros quam Petrus Pithœus publicavit, dicat hujusmodi monumenta a Riculfo maxima ex parte in Archivo Moguntinæ Ecclesiæ fuisse recondita; uterque, Remensis dictum corroborare videtur. Sed faciamus Benedictum Levitam fuisse impostorem, uti eum vult Blondellus; quis umquam credet, illum eo temeritatis devenisse, ut Imperatori & duobus regibus ita imponere voluisset, ut quæ ipse fingeret, illis tamquam probata ab eorum patre & avo venditaret; idque feciisse sub oculos sui sanctissimi, doctissimique Archiepiscopi a studiis Autgarii omnino alieni, tantaque impudentia, ut *ultimo Capite lib.* 7. de ipsis Capitulis a se collectis hæc habeat: *Si quis autem plenius ea nosse voluerit, istorum legat authentica quibus illa inserta reperiet*. Præterea multa sunt in Litteris Decretalibus sæpius repetita, quorum nihil habetur in Capitularibus, veluti de exæquatione Primatum cum Patriarchis, de induciis dandis Episcopis ejectis vel accusatis, de iis inconsulta S. Sede non condemnandis, & alia: ergo Benedictus non est utriusque Operis auctor, sed in Capitularibus interseruit Capita quædam prius excerpta jussu regum, ut optime observat Baluzius *Præfatione ad Capitularia n.* 45. (3) Et si velimus ea Capita sua auctoritate excerpsisse, constat suum ingenium non idem prorsus fuisse cum illo artificis

dico Isidorum voluisse haberi Monachum; nam re vera Monachismum fuisse professum minime dico.

(1) Gratianus cum in suo *Decreto dist.* 16. *can.* 4. ex ea inscriptione hæc solum verba retulisset, *Isidorus servus Christi lectori suo conservo*; Correctores Romani hanc notam posuerunt: *In Panormia est eodem modo, atque apud Gratianum. Apud Ivonem, & in manu scriptis collectionis illius codicibus est: Isidorus Mercator servus Christi conservo suo, & parenti fidei in Domino salutem. In vulgatis autem conciliorum editionibus: Isidorus peccator servus &c.*

(2) Alias igitur etiam Blondellus in conjecturæ suæ probationem rationes affert; quod nempe Mercator plures Epistolas ad Gallos, quam ad Hispanos finxerit; & sic magis de illorum, quam de istorum gloria solicitus videtur: & quod, quæ levior ratio, scriptoris barbaries, & impuritas potius Germano-Francum, vel Gallo-Germanum, quam Hispanum prodat.

(3) *Attamen veram non puto eorum sententiam, qui scribunt dolo malo heic usum* (Levitam), *& Capitula a se collecta variis in locis adulterasse, & interpolasse in gratiam Romanæ sedis, ac propterea usum scrinio Ecclesiæ Moguntinæ, ubi cusa sint Capitularia, & investigata eorum fodina. Ego facilius crediderim illum collegisse primum Capitula, quæ citra controversiam edita sunt a Regibus: tum ea quæ ab ipsis, vel eorum jussu, ut supra monuimus, ab Episcopis, aut viris doctis excerpta sunt ex libris divinæ Scripturæ, sicut ea sparsim in eorum mixta Capitulis reperit, ut ipsa Benedicti verba ponamus, & quæ excerpta ab iisdem sunt ex Canonibus conciliorum, ex decretis Romanorum Pontificum, ex dictis sanctorum Patrum, ex Constitutionibus synodalibus Episcoporum Gallicanorum, ex Codice*

Theo-

Decretalium. Neque silentio prætereundum, quod nostra Collectio Riculfi & Caroli Magni ævo maxime convenit; ille namque ex ea sua sibi commoda quæ infra videbimus, potissimum providere poterat; hic vero inter alia, quibus summam gloriam sibi comparavit, totus fuit in artibus litterarumque studiis undique arcessendis, ac etiam antiquis Legibus & Canonibus revocandis: unde adhodum verisimile est Ps-Isidorum hac opportunitate nacta optimo Principi voluisse imponere. Quæ hactenus dicta sunt, mire confirmantur ex iis, quæ supra notavimus de excerptis Canonibus ex falsis Litteris Decretalibus a Remedio seu Remigio Curiensi jussu Caroli M. Et hæc quidem dicta volo ad probandum, Isidori Collectionem sub Riculfo, ut Hincmarus ait, re vera prodiisse. Ceterum ad explodendam Blondelli conjecturam sufficerent, quæ supra notata fuerunt, concilium scilicet Aquisgranense anno 836. laudasse Epistolam Fabiani per hæc verba: *juxta statuta Decretalium*: ac præterea earum Excerpta una cum legitimis documentis ad Primatum Romani Pontificis pertinentia anno 833. oblata fuisse Gregorio IV. ut videtur dicere Paschasius Radbertus. Quomodo igitur Benedictus Levita finxit eas litteras post annum 847.?

Quod ad commentum attinet Isidori professione Mercatoris, cujus nomine uti potuit Benedictus Levita, ut is diceretur ex Hispania eam collectionem detulisse, id nullam verisimilitudinem habet. Quomodo Benedictus nomine Isidori, Eulogii fratris usus fuit, ut eum faceret simplicem promulgatorem, an etiam auctorem? Neutrum dici potest. Non primum: nam Isidorus Peccator seu Mercator in *Præfatione* quam collectioni præmittit, expresse se facit auctorem. Non secundum, nam præterquam quod auctor se prodit ecclesiasticum, & quidem antiquioris ætatis, ridiculum fuisset, hominem profugum, & professione mercatorem in scenam inducere tamquam juris Canonici peritum, ejusque nomine auctoritatem solemnissimæ fraudi conciliare: quæ ad exuberantiam dicta sint. Ceterum Blondellus hariolatur, quum Isidorum mercatorem facit: nam etsi ille cum mercatoribus Moguntiam venerit, nusquam tamen habetur, quod ipse qui erat nobilissimus, ut ex Senatorum genere natus, aliquando mercaturam exercuerit. Nec meliori ratione Blondellus minime sibi constans conjecturam suam confirmat, quum legit *Peccatorem* pro *Mercatore*, quod scilicet Isidorus ita inscribendo sequutus fuerit exemplum Eulogii fratris, qui & *Peccatorem*, & *servum Christi* se appellavit: non, inquam, meliori ratione confirmat. Primo enim Eulogius numquam hæc duo conjunxit *Peccator*, & *servus Christi*; nec umquam se vocavit *Peccatorem* per modum cognominis in aliqua inscriptione. Sed esto hæc fecerit, si ita vis, fecit utique Ecclesiasticorum more; erat enim Presbyter professione, & Monachus saltem voluntate & conversatione. Quid ergo ad fratrem laicum? erat ne quid gentilitium, aut familiare? (1)

Nec me tenet, ut cum Blondello conveniam, quod ab Urbano, & a Jo. III. usurpantur verba concilii Parisiensis VI. habiti anno 829. Nam primo etsi Blondello tantisper concedamus Ps-Isidorum paullo post tempus concilii Parisiensis VI. floruisse, adhuc tamen prorsus non est verisimile, eum illius verbis uti voluisse. Is enim ad suam fraudem magis tegendam consulto abstinuit ab usu recentiorum monumentorum; adeo ut nullum adhibeat, quod medio sæculo VIII. non sit antiquius. Qui igitur fieri poterat, ut uteretur concilio Parisiensi VI. ann. 829.? Cur non usus concilio Compendiensi ann. 759. Forojuliensi ann. 791. Francofordiensi an. 794. Arelatensi VI. Turonen. III. Cabilonensi II. Moguntino, Remensi VI. ann. 813. Lugdunensi IV. an. 814. Aquisgranensi I. an. 816.? Cur non usus multis variisque Capitularibus Caroli Magni, Decretalibus Stephani II. III. & IV. Paulli I. Hadriani I. Leonis III. Paschalis I. Eugenii II. Valentini? Cur his non usus est, & aliis scriptorum generibus illius tempestatis, præsertim cum ex iis multa deflorare potuisset? Deinde argumenta non desunt, ut credamus Epistolam Urbani, vel aliena manu, quam Ps-Isidori, interpolatam, vel nihil continere, quod e concilio Parisiensi sit depromtum: illam vero Jo. III. ad collectionem Isidori minime pertinere, sed longo post tempore assumtam. De prima jam ipse Blondellus observavit, ejus fragmentum aliter laudari in Epistola concilii Carisiaci, quæ modo prostat; & sic constat, illam fuisse alteratam. Sed faciamus Urbani Epistolam, uti modo prostat, fuisse fictam. Quid tum postea? necessario auctor eam sententiam expressit ex concilio Parisiensi? minime gentium. Potuit talis sententia jam esse vulgaris, vel ex aliquo libro qui modo nos latet, excerpta; & sicuti ea concilium Parisiense uti, ita auctor falsarum litterarum abuti potuit: & reapse eamdem sententiam habemus *Capite* 386. (2) *Lib. VII. Capitularium* alio verborum contexto ab illis concilii Parisiensis, & Ps-Isidori; unde constat illam fuisse vulgarem. Et denique quid vetat dicere, concilium Parisiense ex Ps-Urbani Epistola suam fecisse eam sententiam?

Quod vero attinet ad Epistolam Joannis III. non infitior ejus longam laciniam depromtam ex *Capite* 2. Conc. Parisiensis VI. sed quid tum inde? Ea namque, & forsitan etiam quarta S. Damasi, & 88. S. Leonis I. (3) quæ de Chorepiscopis agunt, ad collectionem Isidori Mercatoris non pertinent, sed potius ei deinceps assutæ videntur; apparent enim scriptæ contra *Caput primum* Epist. Nicolai I. Ad Rodulfum Bituricensem, seu verius contra opusculum de Chorepiscopis Rabani Mauri ad Drogonem Metensem, editum, ut Balutius conjicit, sub annum 841. circiter. Rabanus inter alia favore

---

Theodosiano, sive Aniani interpretationibus, Paulli sententiis, Juliani Antecessoris Novellis, Codice legum VVisigothorum, & lege Salica, ex lege Ripuariorum, & ex lege Bajuvariorum. Ex his enim omnibus locis consarcinata est illa Benedicti collectio, confuse sane facta, nullo servato temporum ordine, mutatis etiam sæpe verbis Capitum quæ illic referuntur.

(1) Non moror Casimirum Oudinum, qui dum Blondelli conjecturam respuit, utpote sine aliqua probatione adductam, subdit: *Sed credibilius est, collectaneum istud ab Eulogio fratre Isidori Moguntiam ex Hispania fuisse allatum*, Sed ubinam legitur S. Eulogius Cordubensis Moguntiam venisse? Suos fratres Alvarum, & Isidorum aliquamdiu Ludovici regis tempore apud Moguntiacum exsulasse scribit idem Eulogius. Epistola ad VVilleginthum Episcopum Pampelonensem data 17. Kal. Decembris anno 889. at se Moguntiam venisse adeo non dicit, ut potius ex eadem epistola contrarium colligatur.

(2) Verba concilii sunt: *Patet profecto, si iisdem nequitiis vitam finierit, gravius illum, quam eos, qui licet fidem Christi non percepерunt, bonis operibus operam dederunt, puniendum*. Verba vero Pseudo-Urbani: *Gravius enim puniuntur, qui vetitum fecerunt, aut fidem perceperunt, & votum non perfecerunt, aut in malis vitam finierunt, quam illi qui vitam sine voto finierunt, aut sine fide mortui sunt, & tamen bona egerunt opera*. Verba denique Capitularium: *Sciendum est omnibus, & sine oblivione retinendum, quod gravius puniantur qui fidem Christi perceperunt, & in malis vitam finierunt, quam illi qui sine fide mortui sunt, & tamen bona egerunt opera. Quoniam melius est fidem non percipere, quam post ejus perceptionem retrorsum abire*.

(3) Ex hoc etiam Epistola de Chorepiscopis Leoni M. tributa ad Mercatorem minime pertinere videtur: quod est inscripta Episcopis Germaniæ, & Galliæ: cum supra probaverimus Epistolam Pelagii II. similem inscriptionem habentem ad alium a Mercatore pertinere, idemque in præsenti demonstramus de Epistola Joannis III. quæ etiam Episcopis Germaniæ, & Galliæ est inscripta. Ut ut hæc se habeant, certum est, hujusmodi Leonis M. Epistolam, seu Epistolæ fragmentum esse suppositicium; cum, ut observat Morinus *de Sacris Ordinationibus par. III. cap. 4.* nihil aliud sit, quam Canon VII. Concilii Hispalensis II. paucis immutatis ad verbum exscriptus; unde fallitur Quesnellus quum *Dissertatione* XI. ad Opera S. Leonis putat illam potuisse esse veram Leonis III. Epistolam.

re Chorepiscoporum dicit : *Unde legitur in Codice quem Damasus Papa de Episcopis Romanæ Ecclesiæ petente Hieronymo scripsit, quod Linus & Cletus* (quos Chorepiscopos facit) *ex præcepto B. Petri ordinationes fecerunt : cum tamen post passionem Petri non illi, sed Clemens in honorem Cathedræ successerit, ipso tradente Principe Apostolorum ; sicut Epistola ejusdem Clementis scripta ex mandato Petri ad Jacobum fratrem Domini testatur*. Ad hoc igitur retundendum memoratæ Epistolæ ex instituto contrarium statuentes, eidem Damaso ac Leoni M. tributæ videntur & in Epistola præsertim Jo. III. hæc habentur *cap.* 2. *Si autem Petrus Princeps Apostolorum adjutores sibi ascivit Linum & Cletum, non tamen potestatem Pontificii, aut ligandi, aut solvendi eis tradidit, sed successori suo sancto Clementi*. Porro cum Rabanus anno 847. creatus fuerit Archiepiscopus Moguntinus, & vixerit usque ad annum 857. ac ea dignitate auctus Chorepiscopis etiam favere non destiterit, ut patet ex *præfatione* concilii Moguntini I. a se habiti, non videtur verisimile ipso adhuc vivente & florente eam Epistolam publicatam, & multo minus Moguntiæ, & a Benedicto Levita qui erat illis subjectus. Insignis præterea ejusdem Epistolæ barbaries quam ipse Blondellus *stupendam* vocat, suadet, ipsam ad Isidorum qui non erat barbarissimus, minime pertinere. Eoque magis evincitur, quod talis Epistola sit assuta collectioni Isidorianæ, quod *Libro V. Capitul. capite* 320. & iterum *Lib. VII. cap.* 98. de Chorepiscopis exscribuntur verba concilii Parisiensis, non Pseudo-Joannis III. Quin neque anno 888. agnita erat, cum in concilio Metensi eo tempore habito laudentur Epistolæ SS. Damaso & Leoni tributæ, non item ista Joannis III. Huc quoque maxime faciunt duo responsa sub nomine Nicolai I. unum (1) pro valido habens quidquid Chorepiscopi Episcopalis Ordinis usurpabant ; (2) alterum quod potius pro nullo habere videtur : ex his unum saltem falsum esse debet. En igitur non modo post Pseudo-Isidori, sed etiam post Nicolai Papæ tempora, alios fuisse impostores, qui Litteras nomine Romanorum Pontificum de Chorepiscopis scriberent. Quod autem Epistolæ Joannis III. faber usus fuerit verbis concilii Parisiensis VI. id consulto sane feciss videtur, ut illius antiquitatis probationem adstrueret, ut scilicet concilium verba Epistolæ mutuatum videretur ; & ita hæc ante illius tempus cum aliis Isidorianis monumentis publicata appareret : in cujus rei confirmationem ipse idem forsitan Epistolam Urbani, ac primam etiam Felicis IV. quæ certe ad Isidorum pertinebant, ex verbis ejusdem concilii interpolatam quoque voluit. Ex his quæ dicta sunt, facillimæ sunt responsiones ad id, quod Blondellus ad conjecturæ suæ probationem etiam addit de usurpatis phrasibus Jonæ Aurelianensis a Ps-Jo. I.

Majoris vero ponderis in contrarium videtur altissimum silentium scriptorum de tribus Litteris usque ad annum 833. vel certe 836. Unde Blondellus minus improbabile suum conjecturam de Autgario illarum promotore efficere poterat, si illum dixisset alio artifice quam Benedicto Levita usum, eas effinxisse sub principium sui Episcopatus, quem iniit ab anno 826. vel certe sequenti : sic potuit etiam ex ipsis tamquam repertis in Archivo suæ Ecclesiæ capita quædam excerpta, a Ludoviço Pio probanda curare, & tandem sub finem suæ vitæ Benedicto imponere collectionem Capitularium. Sed ipse Blondellus pluris facit argumentum, quod supra exposuimus de Litteris Urbani, & Joannis III. adeo ut ea oppositione sublata si dixerimus illas esse interpolatas, relictis Autgario, Benedicto Levita, & Isidoro Eulogii fratre Riculfum repetat. Sed id inepta sane ratione confirmat, quod Riculfus malæ fidei specimen in Conventu Wormatiæ habito dederit, cum Carolo M. exhibuit Epistolam Gregorii Papæ, *cujus numquam fuerat, nec postea fuit memoria*. Talis namque Epistola est IX. Gregorii II. cujus fuerat, fuit, est, & erit memoria. (3) Attamen Petrus de Marca in eumdem Riculfum inclinat. Quam quidem de Riculfo conjecturam, seu potius, quod illo conscio, vel eo consilio Moguntiæ facta fuerit Collectio, ut ipsum promotorem & fautorem haberet, ex inferius dicendis confirmabimus, ac etiam proferemus nostram conjecturam, sub Isidori Mercatoris seu Peccatoris larva latuisse non Hispanum aliquem, vel Germano-Francum, vel Gallo-Germanum, sed Anglum Joannem nomine.

Interim enuntiatum argumentum ex scriptorum silentio petitum diluamus oportet. Magnum sane quid fuit, Isidoriana monumenta finxisse. Sed majoris molis erat, ea ad usum reducere ; spectabant enim ipsa ad jus publicum præsertim : quo nomine non illud denoto, quod ab ecclesiastico distinguitur, sed eam juris ecclesiastici partem, quæ Ecclesiæ regimen continet ; offendebant præterea formidolosos rerum Ecclesiæ usurpatores ; ac etiam Chorepiscopos, quorum factio tunc temporis minime sperni poterat : lædebant insuper jura Metropolitanorum, nec ipsa sæcularium Principum jura intacta relinquebant : unde cum aperte irruere non potuissent, sensim & pedetentim obrepere necesse erat. Hoc cum probe nosset Riculfus sive alii qui ejus opera abutebantur, non nisi astute se gesserunt in talium promotione monumentorum. Ea itaque cum publicanda curasset, eorumdem etiam aliquas sententias pro ea qua in rebus ecclesiasticis auctoritate pollebat, (4) data opportunitate in Capitularia Caroli M. referri fategit ; & quidem suppressis nominibus eorum quibus tribuebantur : sic *Formatæ*, quod erat facilius, secundum Isidori exemplar usum introduxit, ut paullatim Episcopi alias ejusdem

(1) *Epistola* 19. in appendice ad Rodulfum Bituricensem *cap.* 1. *A Chorepiscopis asseris multas esse in regionibus vestris ordinationes Presbyterorum, & Diaconorum effectas, quos quidem vero denuo consecrant. Nos vero dicimus, nec innocentes oportere percelli, nec ullas oportere fieri reordinationes, vel reiteratas consecrationes. Ad formam enim septuaginta Discipulorum Chorepiscopi facti sunt, quos quis dubitet Episcoporum habuisse officia, sed quia sacri Canones vetant, ne omnes sibi omnia vindicent, ac per hoc dignitas Episcoporum ad Chorepiscopos suos videatur transferri, fiatque vilior honor Episcopi, decernimus, nihil in hoc prater regulas ulterius fieri.*

(2) *Epistola* ad Arduicum Vasionensem *cap.* v. apud Acheryum *tom. XII. Spicilegiorum : De Chorepiscopis de quibus consulis, utrum Presbyteros & Diaconos valeant consecrare, sacri te Canones poterunt edocere. Quomodo autem Chorepiscopos posse, dicimus, Ecclesias consecrare, quas nulli Episcoporum licet sine vestro* (nostro) *precepto secundum sanctas regulas dedicare? Non ergo Chorepiscopis dabimus. Unde vos Episcopos tamquam terminos a Patribus positos transferentes merito reprehendimus. Præterea quis infantes debeat consignare, S. Innocentius ostendit, dicens* „ *De consignandis vero infantibus manifestum est, non ab alio, quam ab Episcopo fieri licere.* „ *Et rursus: Hoc autem, inquit, sciis Pontificibus deberi, ut vel consignent, vel Paraclitum Spiritum tradant, non solum consuetudo Ecclesiæ demonstrat, verum illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit Petrum & Joannem esse directos, qui jam baptizatis tradant Spiritum Sanctum.* Ex hoc secundo responso magis probabilis redditur conjectura Patris Thomassini, *Par.* 1. *de nova, & veteri Ecclesiæ disciplina lib. II. cap. II. n.* 5. Nicolai responsum ad Rodulfum de Chorepiscopis esse suppositicium existimantis : ac magis etiam probabilis reddetur ex iis, quæ infra adnotabimus.

(3) Verba Caroli M. VII. *Capitularium* 281. & alibi relata hæc sunt : *Nam cum VVormatia generalem conventum habuissemus, allata est nobis a Riculfo Magontiacensi Metropolitano Epistola B. Gregorii Papæ, in qua inter cetera continebantur hæc :* „ De presbytero „ vero, vel quolibet Sacerdote a populo accusato, „ si certi non fuerint testes qui crimini illato ap„ probent veritatem, jusjurandum erit in medio, & „ illum testem proferat de innocentiæ suæ puritate, „ cui nuda & aperta sunt omnia ; sicque maneat in „ proprio gradu ". Credidit forte Blondellus eam Epistolam a Riculfo, & Carolo Magno fuisse tributam B. Gregorio I. seu Magno ; & sic in eadem inter illius Opera perquirenda oleum & operam perdidit.

(4) Ut enim infra cum Burcardo Gotthelfio nota

dem merces in commercium admittere assuescerent. Et uti Imperatorem Riculfus ad se traxit, ita (1) ad Papam trahendum ingenium intendisse, admodum verisimile est, sed hoc minime fuisse assecutum; ideoque res non multum fuit progressa: eoque magis quod contradictores multos, eosdem fortes habere necesse erat. Unde in synodo Moguntina anno 813. in qua Riculfus alterum locum ab Hildeboldo Archiepiscopo Colonienfi tenens interfuit, (2) nullus Isidorianorum monumentorum usus factus apparet. Post Riculfi mortem, quæ ann. 814. vel tardius 815. consignatur, nostram Collectionem usque ad annum 827. veluti dormivisse non mirum. Per id enim tempus Episcopatum Moguntinum tenuit Heistulfus qui fuerat B. Lulli (3) discipulus, & Riculfi disparum morum ac studiorum. Anno igitur 827. cum Heistulfum excepisset Autgarius Riculfi (4) consanguineus, incœptum opus ad perfectionem adducere tentavit. Ejus opera factum, ut Gregorio IV. in Alsatia degenti cum genuinis Pf-decretalium admixta capita darentur, admodum verisimile est, uti & deinde in concilio Aquisgranensi lauderentur *statuta* Decretalium, ac etiam ut Ludovici Pii *Capitularibus* illarum sententiæ adoptarentur: ejus jussu tandem collectionem *Capitularium* a Levita adornatam jam supra satis notatum.

Nec omnino verum videtur, quod ante annum 830. nullus scriptorum Pf-decretalium meminerit. Videtur namque ad eas respicere Theodulfus Aurelianensis cum circa an. 820. queritur de sua depositione inconsulta Sancta Sede canens ad Moduinum Episcopum Augustodunensem:

Culpa facit sævum confessa perire latronem:
Non est confessus Præsul, & ecce perit.
Non ibi testis inest, judex nec idoneus ullus:
Non aliquod crimen ipse ego fassus eram.
Esto forem fassus, cujus censura valeret
Dedere judicii congrua frena mihi?
Solius illud opus Romani præsulis exstat,
Cujus ego accepi pallia sancta manu.

Non infitior hæc Theodulfi verba sic accipi posse de Pallio, quod scilicet ex ejus causa inconsulta sancta Sede ipse deponi non potuisset; sed nusquam sane hoc de Pallio cautum erat. (5) Neque infitior eadem verba sic accipi posse, ut vel id tribuatur juri Patriarchico, quod Romanus pontifex habebat in Galliis; sed hoc in hujusmodi rebus tunc ibi non obtinebat. Potius igitur Theodulfus videtur respexisse ad Pf-Decretales, quæ ut inferius videbimus, de omnibus omnino Episcopis expresse cavent, ut præter sententiam Romani Pontificis deponi nequeant. Agobardus præterea Archiepiscopus Lugdunensis libro quem circa annum 825. scripsit *De dispensatione rei Ecclesiæ*, videtur respicere ad Pf-decretales, seu potius ad abusum, quem ali-

A qui ex earum interpretatione faciebant, inquiens:
„ Verum quia sunt, qui Gallicanos Canones, &
„ aliarum regionum putant non esse recipiendos,
„ eo quod Legati Romm. seu Imperatoris in eo-
„ rum constitutione non interfuerunt, restat ut
„ etiam sanctorum clarissimorum P.P. doctrinas,
„ & expositiones diversosque tractatus, ut S. Cy.
„ priani, Athanasii, Hilarii, Hieronymi & Augu-
„ stini doceant non esse recipiendos, quia cum hæc
„ tractarent vel exponerent, Legati Romm. sive
„ Imp. non aderant... Ubicumque enim catholici
„ Ecclesiarum rectores pro Ecclesiarum utilitatibus
„ cum Dei timore in ejus nomine & honore con-
B „ veniunt, quidquid consonanter sanctis scripturis
„ statuunt, nulli procul dubio spernenda, immo
„ veneranda omnibus esse debent, quod illa quam
„ maxima auctoritate fulcitur, quia bina per annos
„ concilia fieri, & Romani Pontifices decreverunt,
„ & magna concilia solicite commendarunt. Re-
„ ctius profecto facere videtur, qui ubicumque
„ magnarum synodorum statuta quæ merito re-
„ prehendenda non sunt, sequenda deliberat,
„ quam qui ea quæ ipse sentit, etiam sensibus
„ anteponit. " Hæc namque generalis & indefinita regula, quam Agobardus impugnat, antiquos scilicet Canones non esse recipiendos ex defectu præsentiæ Apostolicorum Legatorum, non nisi ex interpretatione Pf-decretalium nasci & stabiliri poterat, ut inferius videbimus.

Quid plura? ut supra notatum est, Remigius seu Remedius Episcopus Curiensis jussu Caroli M. excerpsit Canones ex Pf-decretalibus, quod præstitit expressis etiam nominibus quibus illæ tribuebantur; nempe Clementis, Anacleti, Evaristi, Alexandri, Telesphori, Higini, Aniceti sub nomine Annitii, Soteris, Victoris, Zephirini, Callisti, Urbani & aliorum, quorum excerpti Canones desiderantur in Codice Goldastiano, uti & Capitula quæ Notingius Constantiensis Remedio adjecit. His de Mercatoris persona, loco, & tempore delibatis, de ejus ingenio videndum.

CAPUT VII.

De Mercatoris scopo.

QUod igitur ad consilium attinet quo hujusmodi impostura facta fuit, Petrus de Marca quem sequitur Joannes Doujat, suspicatur, quod Riculfus ad instaurandam labentem in Galliis Papæ cui erat devotus, auctoritatem, id fortasse egerit. Quod hoc fuerit consilium impostoris, quicumque is fuerit, sublevandæ scilicet Sedis Apostolicæ majestatis, quin & omnis ecclesiasticæ quæ tum depressa erat, jurisdictionis, opinatur Christianus Lupus *Schol. ad Can. III. dictatus* S. Gregorii VII.

---

tabimus, sub Carolingis in ferendis publicis Legibus ad res Ecclesiasticas pertinentibus partes præcipuæ erant Archiepiscopi Moguntini.

(1) Leonem nempe III. qui ab anno 795. usque ad annum 816. Pontificatum tenuit, & quem, ut infra videbimus, Riculfus impense fovit ac muneribus donavit.

(2) Hideboldus enim erat Caroli Magni Archicapellanus, &, ut infra notabimus, ceu talis omnibus Episcopis illius ditionis etiam in eorum Ecclesiis præcedebat. Hinc inanis suspicio Serarii *Rerum Moguntinarum cap.* 4. in Riculfo ubi de Breviario divisionis Thesaurorum Caroli M. loquens postquam notat: *Numeratur secundo loco noster hic Riculfus*, inter parentheles subdit: *Nisi forte in Colonienfi editione Nuenariana ipsi præpositus Colonienfis Hildebaldus.* Omnes editiones eumdem ordinem servant.

(3) Secundi Archiepiscopi Moguntini, quem S. Bonifacius I. Archiepiscopus ad Frisiam, ubi martyrii palmam obtinuit, profecturus, eligendum curaverat.

(4) Ut habetur ex supra memorata *Præfatione* incerti Auctoris ad postremos tres Capitularium libros, quos Levita digessit.

(5) Atque adeo id verum est, ut nec etiam in privilegio, quod deinde anno 868. una cum Pallio Hadrianus II. concessit Actardo Episcopo Nannaten-

si, id sit cautum; sed illud est restrictum ad casum appellationis, vel recusationis. Hujusmodi Privilegii, seu Epistolæ ad Actardum verba hæc sunt: *Nullius Metropolitanorum Antistitum, vel ceterorum Episcoporum in controversia criminis, si sedem appellaveris Apostolicam, vel ejus speciali expetieris audiri, vel discuti fortassis examine, præsumat de te proferre non nostro præmisso decreto judicium; sed Apostolica sedis tantum reservaveris examinandus, vel judicandus incunctanter arbitrio.* Quibus ex verbis Petrus de Marca *Lib. VII. de Concordia cap.* 23. *n.* 8. petit argumentum, quod validissimum vocat, ad probandum *Constitutionem Gregorii IV. & Leonis IV. receptas tum non fuisse in Gallia; cum id, quod triginta ante annos constitutum fuerat in gratiam omnium Episcoporum, nimirum, ut si sedem Apostolicam appellaverint, eorum judicio supersedeatur, nunc ab Hadriano tribuatur Actardo, ut privilegium contemplatione Pallii.* Sed magis est, ut dicamus Hadrianum una cum pallio privilegium de quo agitur, ex stilo jam diu recepto ita dandi Pallium, Actardo concessisse: taleque privilegium nihil ei de novo tribuisse. Vel dicendum, Hadrianum Actardo de integro concessisse, ut posset etiam in prima instantia, quam dicunt, recusare judicium synodi, & eligere illud R. Pontificis; de quo quidem jure nulla mentio fieri videtur in Epistolis Gregorii & Leonis.

VII. ajens : „ In Gallia tunc & Germania per „ Francos , in Hispania per Saracenos , in Italia „ ac Illyrico per Longobardos , & Græcos admodum vexata , & depressa erat Apostolicæ Sedis majestas , & omnis ecclesiastica jurisdictio : „ Ideoque ad illas sublevandas nescio quis pius fidelis finxit sub antiquorum Romanorum Pontificum nomine Decretales istas Epistolas , quam „ passim vocamus collectionem Isidori Mercatoris . " Sed audacius , & impudentius more suo ait Dupinus in *Bibliotheca tom.* 1. „ Et qui sont „ dites exprès pour favoriser la cour de Rome , „ & établir ses pretensions contre le droits des „ Eveques, & les anciennes libertez des Eglises. " *Et de antiqua Ecclesiæ disciplina differt.* II. cap. I. §. 4. „ Has statim Epistolas (decretales) Summi „ Pontifices , in quorum gratiam erant confectæ , „ avide arripuerunt . " Nec minori confidentia Van-Espen *Part.* III. *tit.* III. *cap.* IV. *n.* 16. hæc habet : „ Collectio vulgo Isidori Mercatoris , cui „ hic impudentissimus falsarius inseruit non tantum confictas Decretales sub nomine Pontificum „ Romanorum a Clemente usque ad Siricium, uti „ in textu notatur , sed & plures synodorum Canones in alienum sensum detorsit , & in suam „ collectionem sic detortos transtulit , idque vel „ præcipue ad ampliandum Sedis Apostolicæ auctoritatem , & signanter in examinandis & definiendis caussis Episcoporum . " Hæc cum aliqui catholicorum scripserint, nil mirum , si hæretici qui Papatum odio plus quam Vatiniano persequuntur , de Mercatore ita loquantur , ac si eum scopum præcipue habuisse videatur , *ut sub fucatis* (verba sunt Gulielmi Cavei) *primævæ antiquitatis testimoniis Romanæ Sedis auctoritatem speciosius propugnaret.*

Sed quid Ultramontanum hominem , & inter Ultramontanos degentem , sive is Gallus, sive Hispanus fuerit , impellere potuit ad ampliandam , vel sublevandam tanto molimine , tantoque facinore Sedem Apostolicam ? Putat Blondellus *Cap. V. Prolegomenorum* id egisse Riculfum , vel Autgarium , quia erant Vicarii Papæ , quin Autgarius etiam ejus Legatus a latere ; ac proinde de iis per summam impudentiam & temeritatem ita loquitur , ac si in hoc ipsum Romanum Pontificem mandantem vel conniventem habuissent. Non me fugit, esse qui putant, inter quos Natalis Alexander *sæculo VIII. cap. V. art.* 1. Vicariatum Apostolicum , seu Primatum Bonifacii in Gallia collatum fuisse ejus personæ , in Germania vero etiam Ecclesiæ scilicet Moguntinæ, ac proinde successoribus, quales fuerunt Riculfus & Autgarius. Quæ opinio aliud fundamentum habere non potest , nisi verba Epistolæ , quam S. Zacharias anno 751. scripsit ad ipsum Bonifacium: *Et idcirco B. Petri Apostoli auctoritate sancimus , ut supra dicta Ecclesia Moguntina perpetuis temporibus sibi & successoribus suis in perpetuum sic confirmatam habens sub se has quinque civitates Tungris , Coloniam , Wormaticam , Spiriciam , & Trectis , & omnes Germaniæ gentes , quas tua Fraternitas per suam prædicationem Christi lumen agnoscere fecit.* Sed hæc non important Vicariatum , sive Primatum , sed purum jus Metropoliticum. Scrupulum vero iniicit mentio Coloniæ , quam in Metropolim Ecclesiasticam anno 745. fuisse restitutam constat ; unde alio nomine Moguntiæ subjungi non poterat , nisi Primatus jure . Sed ut recte observat Thomassinus *De veteri , & nova Ecclesiæ disciplina Par.* 1. *lib.* 1. *cap.* XLI. *n.* 10. etiam Metropoleos jure fuit subjuncta : *Tamen retinuit prior constitutio , & Coloniæ vindicata est Metropolitica dignitas , non autem Bonifacii sedes , etsi id aliquando placuerat* . Ut ut hæc se habuerint , certum est successores Bonifacii Vicarios Apostolicos jure suæ Ecclesiæ non fuisse : quod adeo verum est, ut S. Lullus qui eum exceperat anno 754. ante annum 772. Pallium non habuerit , ut clare habetur ex Litteris Hadriani I. ad Tilpinum ; quas infra referemus: quo insigne non tamdiu caruisset , si fuisset Vicarius Apostolicus . Illud enim tunc temporis proprium erat Vicariorum Apostolicorum, & non nisi ex privilegio concedebatur aliis Episcopis, ut inferius videbimus. Quin, ut testatur Hincmarus Epist. 44. (1) a S. Bonifacio ad suam tempestatem nullus Primicerius, seu Primas , seu Vicarius Apostolicus fuerat in provinciis Transalpinis. Præterea tamquam quid singulare de Autgario habetur in *præfatione* incerti auctoris præfixa tribus Libris posterioribus Capitularium Regum Francorum supra memorata, quod *vices Apostolici* Gregorii IV. aliquando exercuit: Qui Vicariatus, vel numquam fuit , vel adeo obscurus & nullius momenti , ut ejus alia nulla superfit memoria . Et hic est ille Vicariatus , quem , ut Blondellus extolleret, de eo etiam Benedictum Levitam non semel locutum comminiscitur : (2) atque etiam inter Legatos a Romanis Pontificibus ad Imperatorum patientiam ten-

(1) *Tandem*, inquit, *breviter commemorare censuimus , quia sancto & venerando viro Bonifacio anno Incarnationis Dominicæ DCCLVI. martyrio coronato , ... hactenus provincia Cisalpina temporibus Pippini Regis , & Caroli ac Ludovici Imperatorum , sine hoc Primicerio , vel Primate a Sede Apostolica delegato , annos circiter vigintitres* (immo nonaginta) *manserunt , & Metropolitanis singulis suo jure servato , Apostolicæ sedis favore , & Principum suorum dispositione , secundum sacros Canones , & Decreta sancta sedis Pontificum , quæque fuerunt agenda venerabiles Episcopi , per auctoritatem Canonum Sacrorum , & Decreta sedis Romanæ Pontificum , peregerunt .*

(2) *Cap.* enim v. *suorum Prolegomenorum* hæc habet: *Ad hanc , quam Autgarius gessit legationem respicere videtur Capitularium collector Benedictus Levita , cum scribit* „ Agnoscendum esse omnia hæc (*quæ in* „ *unum corpus redegit*) Capitula maxime Apostolica „ auctoritate fuisse firmata : " Ludovici capitula Apostolica auctoritate, & synodali sanctione decreta fuisse: „ Maxime trium Capitula istorum librorum „ Apostolica auctoritate sunt cuncta roborata, quia „ his cudendis, maxime Apostolica interfuit legatio." Sed quam longe abfuerit Blondellus ab assequenda Levitæ mente, audi a Baluzio præfatione Capit. n. XIII. *Alia via in istius loci explicatione aberravit Blondellus. Nam, quæ a Levita dicuntur de Capitulis regalibus Apostolica auctoritate roboratis, ea sic interpretatus est, ut quoniam legebat in fragmento vetusti scriptoris, cujus tamen fides non admodum certa, Greg. IV. R. P. vices suas in Germania commisisse Autgario Archiepiscopo Moguntino; cujus jussu Benedictus videtur composuisse collectionem suam; firmata ideo Apostolica auctoritate dici crediderit Capitula illa, quia Autgarius R. S. legatus Greg. P. consiliis & auctoritate fretus eadem conscribi jussit, & postea probavit. Contra Benedictus aperte in Prafatione sua docet, se Capitula illa, quæ in tribus postremis Capitularium libris continentur, in diversis locis & schedulis, sicut in diversis Synodis, & Placitis generalibus edita erant , sparsim inventa suo operi inseruisse , eaque sic dimisisse , quomodo invenerat , id est nihil mutasse. Quod si fidem Benedicto de se scribenti adhiberi volumus, ut certe adhibenda prorsus esse videtur, manifestum erit, Autgarium non jussisse, ut Capitula illa conscriberentur, quemadmodum placuit Blondello, adeoque probabilis non est conjectura, quæ ad Autgarium refert verba Benedicti in Capitulis Regiis Apostolica auctoritate firmatis. Præterea Benedictus Apostolicam illam auctoritatem verbis minime ambiguis refert ad Legatos Apostolicæ sedis, qui interfuerant Conventibus publicis, in quibus Capitula illa constituta sunt, ad Leonem videlicet, Sergium, Georgium, alios; quorum nomina per singulos Conventus inserta invenerat: maxime trium Capitula istorum librorum Apostolica sunt cuncta auctoritate roborata (inquit) quia his cudendis, maxime Apostolica interfuit legatio. Nam eorum nomina præter trium, id est Leonis, Sergii, & Georgii heic non inseruimus, licet ea per singulos Conventus inserta invenissemus vitantes legentium, atque scribentium fastidia. Itaque, quæ a Blondello dicuntur de Collectione Benedicti ab Autgario probata , ea facile corruunt. Putavit autem Antonius Augustinus, Leonem, Sergium, & Gregorium (sic enim legebat) heic a Benedicto commemoratos fuisse Romanos Pontifices.* Attamen Benedicti verbis, & ipse Baluzius violentiam facit, cum vult Leonem, Sergium, & Georgium fuisse legatos Apostolicos, quorum nomina ille in singulis Conventibus inserta invenerat. Nam cum Levita diserte dicat :

ce-

tentandam miſſos impudentiſſime ementitur, (1) Autgarium quam imperitiſſime collocat. Legati a latere antiquitus dicebantur quicumque miſſi ex familia mittentis; ſic Poſſidius in *Vita* Auguſtini *cap.* 13. *Propter quod perficiendum etiam a ſuo latere . . . ad Africam Judicem miſerat*; Concilium Sardicenſe *Can. VII. Quod ſi is qui rogat cauſſam ſuam iterum audiri, deprecatione ſua moverit Epiſcopum Romanum, ut de latere ſuo Presbyterum mittat*; & S. Gregorius Magnus *lib. V. Epiſt.* 12. *al.* 13. *Quem a latere noſtro tranſmiſerimus, eas poſſit accipere*. Deinde Legati a latere dicti ſunt Cardinales, cum in legationes abeunt: hi enim lateri Pontificis ſemper adhærere cenſentur. Erat ne Autgarius Cardinalis, vel familiaris Papæ? Quod vero tam Riculfus, quam Autgarius fuerit Sedi Apoſtolicæ devotus, quid tum poſtea? Poterat ne hæc ſimplex devotio eos impellere ad procurandam fraude & malis artibus illius ampliationem? Minime gentium. *Sic* enim (inquit Cicero pro Sexto Roſcio Amerino) *vita hominum eſt, ut ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere*.

Sed vel ipſe Eſpenius alium fuiſſe potiſſimum impoſtoris finem, quam ampliandæ Sedis Apoſtolicæ auctoritatis, ex iis quæ alibi obſervat, confiteatur oportet; nam *Com. in quæſt.* VII. *cauſæ* II. de Gratiano loquens, ait: *Hic rurſus adducit varia fragmenta fictarum decretalium, quæ præcipue ad eximendos Epiſcopos ab omni criminali judicio adornatæ apparent*. Si *præcipue* Decretales *apparent adornatæ ad eximendos Epiſcopos ab omni criminali judicio*; ergo perperam alibi, nec ſibi conſtans, conſcripſerat, eas adornatas *vel præcipue ad ampliandam Sedis Apoſtolicæ auctoritatem*. Et reapſe ad ſublevandos Epiſcopos ſpoliatos, vel accuſatos auctorem Litterarum in primis reſpexiſſe, recte obſervat Clariſſimus Fleuryus *Lib. 44. Hiſt. Eccleſiaſticæ*: *La principale matiere de ces decretales ſont les accuſations des Eveques: il n' y en a preſque aucune, qui n' en parle, & qui ne donne des regles pour les rendre difficiles. Auſſi Iſidore fait aſſez voir dans la preface, qu' il avoit cette matiere fort à coeur*. Id ipſum obſervarunt doctiſſimi Itali, Bartholus *Inſtitut. Canon.* cap. L. & Ballerini fratres in *Appendice* ad opera S. Leonis *part.* III. *cap.* VI. *§.* 3. Sed quid ad hoc probandum ſcriptorum auctoritate opus, cum ex ipſis Litteris Decretalibus quam clariſſime evincatur, ubi ad nauſeam uſque de eodem argumento perpetua τautολογία multis variiſque modis, ut *cap. ſequ.* videbimus, Pſ- Iſidorus agit; & in ipſa præfatione, cum verba facit de monumentis, quibus ſuam collectionem inſtruxit, de improviſo præter rem ex abundantia cordis erumpit in hæc verba: *Multi enim pravitate & cupiditate depreſſi, accuſantes Sacerdotes oppreſſerunt. Ideo ſancti Patres leges conſtituerunt, quos ſanctos Canones appellarunt. Multi enim ideo alios accuſant, ut ſe per illos excuſent, aut eorum bonis ditentur*; tum multa in medium affert, quibus judicia & accuſationes Epiſcoporum difficiliores reddantur; ac etiam inter alia habet: *Nullus enim, qui ſuis rebus eſt ſpoliatus, aut a Sede propria vi aut terrore pulſus, ante quam omnia ſibi ablata legibus reſtituantur, & ipſe pacifice diu ſuis fruatur honoribus, Sedique propriæ regulariter reſtitutus, ejus multo tempore libere potiatur honore, juxta canonicam accuſari, vocari, judicari, aut damnari inſtitutionem poteſt*. Quid hujuſmodi ſtudium conſulendi commodis Clericorum, Epiſcoporum præſertim, excitare potuit, nullo negotio depromitur ex paullo ante exſcriptis verbis: *multi idcirco alios accuſant, ut ſe per illos excuſent, aut eorum bonis ditentur*; ut ſcilicet hujuſmodi malis quæ jam diu invaluerant, obviam iretur: id quod, ſi hiſtoriam illorum temporum attingamus, facile confirmabimus.

Cum enim barbari in cultas regiones irruiſſent, barbaris trucibuſque moribus introductis, jura & leges labefactarunt, bonaque omnia ſuſque deque habuerunt; adeo ut inter cetera allata damna & detrimenta, quæ Eccleſiis Deoque res dicatæ fuerant, & ipſæ Eccleſiæ, ac religioſa loca, Principum, Nobilium, militumque evaſerint prædæ & patrimonia; unde Eccleſiaſticorum Ordines inviſi, modis omnibus etiam cæde impetebantur. Quæ mala cum radices egiſſent, illud etiam acceſſit, quod nec ipſi Eccleſiaſtici eum quem decebat, cultum præſeferebant, ut inferiores ſuperiorum dicto eſſent obedientes; hi illos tamquam filios gubernarent; & æquales, ſine æmulatione & invidia viverent; ita ut etiam inter eos non deeſſent diſcordiæ, calumniæ, machinationes. Itaque frequentiſſimæ erant Epiſcoporum accuſationes & depoſitiones, ſeu potius dejectiones, maxima ex parte provenientes a calumniis eorum qui res Eccleſiæ tenebant, vel eaſdem inhiabant. (2) Qualis fuerat ſtatus Eccleſiæ Gallicanæ ſeu Francicæ ditionis ſub medium VIII. ſæculum deſcribit S. Bonifacius ad S. Zachariam: *Franci, ut ſeniores dicunt, pluſ-*

---

eorum nomina prater trium, ideſt Leonis, Sergii, & Gregorii heic non inſeruimus, licet &c. ſatis demonſtrat ex multis nominibus, quæ inſerta in Conventibus repererat, tria tantummodo indicaſſe. Et cum ex his tribus ſolus Gregorius, qui interfuit Conventui Compendienſi an. 757., & de quo fit mentio *lib. V. Capitulor. Cap. VI., & ſequent. VII. & VIII.* appareat legatus Apoſtolicus; potius crediderim Levitam voluiſſe indicare nomina, ſive legatorum, ſive ipſorum Romanorum Pontificum, quorum conſultu, & auctoritate Capitularia fuerunt facta. Sic habemus Leonem nempe III., de quo fit mentio *lib. V. cap.* 33. ibi: *Unde ad conſultandum Patrem noſtrum Leonem, Sacerdotes noſtros mittimus; cap.* 218. *Conſultu Leonis Papæ; lib.* 7. *cap.* 187. *Quapropter Arnonem Archiepiſcopum ad Leonem Apoſtolicum miſimus; & cap.* 328. *Placuit ſicut Leonis Papæ, & omnium Epiſcoporum, atque reliquorum fidelium generali, ac ſynodali Conſultu decrevimus*. Reſtat, ut inveniamus Sergium: & hic videtur Sergius Papa, de quo fit mentio etiam memorato *cap. VI. lib. V.* Sed cum ibi tantummodo laudetur Sergii auctoritas, ſicut alibi laudantur aliorum Pontificum & Patrum auctoritates, dici poſſet Benedictum deceptum credidiſſe, vel Sergium interfuiſſe Conventui Compendienſi, vel ejus auctoritate illum fuiſſe factum. Verba Capitis hæc ſunt: *Si quis baptizatus a Presbytero non baptizato, & ſancta Trinitas in ipſo baptiſmo invocata fuerit, baptizatus eſt, ſicut Sergius Papa dixit. Impoſitione vero manus indiget. Gregorius Epiſcopus Romanus, et Jo. ſic ſenſerunt*. Sed magis puto Benedictum per errorem nominaſſe Sergium, cum nominare voluiſſet Joannem Sacellarium legatum Apoſtolicum, de quo fit mentio in eodem Capite, & alibi etiam.

(1) Sine alicujus enim teſtimonio, vel auctoritate, *Proleg.* ſupra laud. *cap.* V. hæc habet: *Summam naſcentis Imperii* (Occidentalis) *majeſtatem revereri coacti Principum religioſiſſimorum per emiſſarios quoſcumque, maxime per legatos a latere, inter quos Autgarius fuit, patientiam tentare, factioſos ad tentandam rempublicam ſtimulare, lapidemque omnem movere cœperunt, quo tandem ſe ſe jugo ſubducerent*.

(2) Ut diſerte ait ipſe Pſeudo-Iſidorus tum alibi, tum *Epiſt.* 2. Pelagio II. tributa: quam Severinus Binius genuinam exiſtimans ei hanc notam appoſuit: *Cum bello Longobardorum, quo univerſa Italia flagrabat, adhuc vigente, cultus Epiſcopis deferri ſolitus nonnihil diminutus eſſe videretur, perſuaſique bellorum tempore jura ſilere, binis Eccleſiæ non parcerent: hanc decretalem Epiſtolam de accuſationibus ac judiciis Epiſcoporum Pontifex conſcribere debuit. Ea in primis de cauſſa, quod frequenter eveniret, ut cum Epiſcopi bona Eccleſiarum a laicis uſurpata repetebant, atque in uſum priſtinum vindicare ſtudebant, in ſe illorum linguas provocarent, qui ne quod abſtulerant, redderent, criminoſis primum omnium Epiſcopos accuſationibus impetebant. Baron. anno* 582. *num.* 8. Bene igitur Binius propoſitum auctoris hujus Epiſtolæ exponit: ſed male illam applicat ad tempora Pelagii II. & Longobardorum. Ea namque tempeſtate opus non erat accuſationibus, ut Epiſcopos ſpoliarent, vel ſpoliatos deterrerent; ſed Longobardi ipſos, uti & reliquos Sacerdotes, una cum bonis vita privabant. Potius igitur quadrat temporibus Caroli M, quæ mox attingemus.

plusquam per tempus 80. *annorum Synodum non fecerunt, nec Archiepiscopum habuerunt, nec Ecclesiæ Canonica jura alicubi fundabant, vel renovabant. Modo autem maxima ex parte per civitates Episcopales Sedes traditæ sunt laicis cupidis ad possidendum, vel adulteratis Clericis, scortatoribus, & publicanis sæculariter ad perfruendum.* Ideinque habemus tum ex aliis, tum ex Epistola Hadriani Papæ ad Tilpinum (1) data anno 772. & ex Chronico M. Belgico. (2) Quibus malis, ut remedium afferrent Pontifices Gregorius II. Gregorius III. & Zacharias eidem supra memorato Bonifacio legationem Apostolicam per Galliam, & Germaniam imposuerunt, quod ille munus per annos 25. obiit. Tandem Zacharias ipsum Ecclesiæ Moguntinæ Metropolitanum constituit cum jure Primatus in omnes Germaniæ, & Galliæ Episcopatus. Quo nomine synodos ex utriusque gentis Præsulibus convocavit, Ecclesiis Remensi, & Senonensi Metropolitanos ordinavit, quibus, uti & Grimoni Romagensi Metropoli jam antea ordinato Pallium impetravit a summo Pontifice: id quod factum puto, ut eos venerabiliores redderet: ut non obscure colligitur ex *Epistola* ejusdem S. Zachariæ ad ipsum Bonifacium, *ad eorum firmissimam stabilitatem*. Per ea namque tempora Pallii insigne inter Latinos commune adhuc non erat omnibus Metropolitis, sed erat proprium Primatum & Legatorum Sedis Apostolicæ, ac præterea eorum quos summus Pontifex distinctos ac ornatos volebat. Sed nec etiam his medicamentis pax Ecclesiæ restituta: Sanctus enim Abel Archiepiscopus Remensis a S. Bonifacio constitutus, ut habetur in eadem *Epist.* Hadriani: *Ibi permanere permissus non fuit, sed magis contra Deum ejectus est, & Remensis Ecclesia per multa tempora, & per multos annos sine Episcopo fuit, & res Ecclesiæ de illo Episcopatu sunt ablatæ, & per laicos divisæ sunt, sicut & de aliis Episcopatibus, maxime autem de Remensi Metropolitana civitate*. Eamdem S. Abeli Remensis vicem sortitum Herebertum seu Ardobertum ab eodem Bonifacio ordinatum Episcopum Senonensem observat P. Pagius ad annum 743. *n.* 1x. Nec melior fuit fors Ragnifridi, qui Grimonem in Rotomagensi sede excepit, & deinde accusatus fuit a suis clericis apud regem: nam, ut ait Chronicon Fontanellense *lib.* 1. *cap.* 11. *Ragnifrido ejecto Episcopatus Rotomagensis datus est Remigio fratri glorioso regis Pipini, hoc anno, qui est ab Incarnatione* 755. Ex qua sive irregulari laicorum ad Episcopalem dignitatem evectione, sive earumdem Ecclesiarum vacantium detentione, inter alia incommoda illud etiam profluxit, quod hi honoribus & divitiis contenti onera iis adjuncta in Chorepiscopos transferebant, qui temerario ausu etiam quæ characteris erant Episcopalis usurpabant. (3)

Hinc petitione Caroli Magni Hadrianus Papa incolumitati Tilpini Archiepiscopi Remensis, ejusque Ecclesiæ consulere volens eadem *Epist.* subdit: *Remensem Ecclesiam, sicut & antiquitus fuit, Metropolim permansuram, & primam suæ diœceseos Sedem, & te, qui in eadem operante Deo ordinatus es, Primatem* (4) *ipsius diœcesis esse cum omnibus civitatibus, quæ ab antiquo tempore Remensi Metropoli Ecclesiæ subjectæ fuerunt, atque etiam perpetuis temporibus sibi & successoribus suis sit confirmatum: & hoc interdicentes, ut nullus audeat juxta sacrorum Canonum traditionem ex alio Episcopatu ibidem translatare, aut constituere Episcopum post tuam ex hoc sæculo evocationem: & te aut futuris temporibus Remensem Episcopum & Primatem illius diœcesis non præsumat, neque valeat umquam aliquis de Episcopatu ejicere sine canonico judicio, & neque ullo judicio sine consensu Romani Pontificis; si ad hanc Sedem Romanam, quæ caput esse dignoscitur orbis terræ, appellaverit in ipso judicio; sed in sola subjectione Romani Pontificis permanens diœcesim & parochiam* (5) *Remensem, adjuvante Domino &c.* Et idem Carolus Magnus edoctus respon-

Bbb sio-

(1) *Tua vero fraternitas nobis retulit, quia faciente discordia inter Francos Archiepiscopus Remensis nomine Rigobertus a sede contra Canones dejectus & expulsus fuit sine ullo crimine, & sine ullo Apostolica Sedis consensu, & interrogatione, & solummodo quod antea non consentit in parte illius, qui postea partem illam de regno in sua potestate accepit, in qua parte Remensis civitas est: & donatus, seu magis usurpatus contra Deum, & ejus auctoritatem fuit illius Episcopatus simul cum alio Episcopatu* (Trevirensi scilicet ex Hincmaro Epist. 145.) *& aliis Ecclesiis a sæcularibus Potestatibus Miloni cuidam sola tonsura clerico nihil sapienti de jure Ecclesiastico, & alii Episcopatus de ipsa Ecclesia Remensi diverso modo essent divisi, & alii ex magna parte sine Episcopis consistentes, & ad alios Metropolitanos Episcopi, & clerici ordinationes aliquando accipientes erant, & refugia indebita habebant, & a suis Episcopis judicari, & distringi non substinebant: & Clerici, & Sacerdotes, & Monachi, & Sanctimoniales sine lege Ecclesiastica pro voluntate, & licentia vivebant.*

(2) Apud Pistorium tom. III. n. 31. *Defuncto sancto Luitvvino Trevirensi Archiepiscopo succedit filius ejus Milo primo quidem imitator Patris, deinde tyrannus effectus, nihilque in eo de Clericali honore vel vita, nisi sola tonsura emicuit. Eo tempore bella gravia, & intestina in hac provincia orta sunt, quando Carolus Martellus laicis Episcopatus dedit, & Episcopis nullam potestatem habere permisit. Cum hoc Carolo Milo supra dictus ad bellum profectus & sola tonsura Clericus, ut dixi, habitu, & moribus irreligiosus, & post victoriam etiam Remorum Archiepiscopatu ab eodem Carolo donatus. Cujus infelici tempore his de Ecclesiis multa sunt ablata, & res ab Episcopis divisa, domus Religiosorum destructa, Ecclesiastica disciplina dissipata: adeo ut Clerici, & Sacerdotes, Monachi, & Moniales sine lege Ecclesiastica viverent, & refugia indebita haberent. Milo igitur tyrannus, his ita peractis venationi inserviens, ab apro percussus moritur in villa, qua dicitur Frane primo a Treviri milliari, ubi & sepultus est post* 40. *annos sua tyrannica invasionis.*

(3) Vide Morinum *Part. III. de Sac. Ord. Ex. IV. cap.* 5. Alexandrum *Append. ad Dissert.* XLIV. in Sæc. IV. & Thomass. *Part. I. de vet. & nov. Eccl. disc. lib. II. cap. II. n.* 2. Sed heic non piegat exscribere, quæ habet idem Pseudo-Isidorus, sive alius auctor *Epist.* V. Damaso tributæ de Chorepiscopis. *Nam* (*ut nobis relatum est*) *quidam Episcoporum, propter suam quietem, eis* (nempe Chorepiscopis) *plebem suam committere non formidant: & ut illicita atque prohibita agant, iidem ea quæ solis Pontificibus debentur, sibi usurpant; & ipsi in sua quiete torpent, & curam sibi a Deo commissam negligunt, cum Dominus dicat:* „ Bonus Pastor animam suam ponit pro „ ovibus suis, & vocat eas nominatim, & cognos„ cit suas & suæ agnoscunt eum. *Et item:* sicut „ novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & ani„ mam meam pono pro ovibus meis “. *De mercenario autem quid dicat, bene nostis;* „ quia videt lu„ pum venientem, & dimittit oves, & fugit, & lu„ pus rapit, & dispergit oves “, *& reliqua. Pro talibus vero negligitur cura Ecclesiæ, & ejus status perturbatur. Et ideo sunt prohibiti, in tantum, ut si aliqui ex his reperti fuerint, a proprio decidant gradu. Illi namque Episcopi qui talia sibi præsumunt, videntur mihi esse meretricibus similes, quæ statim ut pariunt, infantes suos aliis nutricibus tradunt educandos, ut suam citius libidinem explere valeant. Sic & isti infantes suos, id est, populos sibi commissos, aliis educandos tradunt, ut suas libidines expleant, id est, ut pro suo libitu sæcularibus curis inhient, & quod unicuique visum fuerit, liberius agant. Pro talibus enim anima negliguntur, oves pereunt, morbi crescunt, hæreses, schismata prodeunt, Ecclesia destruuntur, Sacerdotes vitiantur, & reliqua mala proveniunt. Non taliter Dominus docuit, nec Apostoli instituerunt: Sed ipsi, qui curam suscipiunt, ipsi peragant, & ipsi proprios manipulos Domino repræsentent. Nam ipse ovem perditam diligenter quæsivit, ipse invenit, ipse propriis humeris reportavit, nosque id ipsum facere perdocuit &c.*

(4) Quare hic Tilpinus Primas vocetur, qualisque fuerit ejus Primatus, infra videbimus.

(5) Cum heic nomine Parochiæ veniat Episcopatus, quem modo Diœcesim vocamus, nomine diœcesis, venire provinciam clare patet, quemadmodum Siricius *Epistola* ad Himerium provinciam Bæticam diœcesim vocat; & Rabanus *præfat.* concilii Moguntini 1. ad Ludov. regem dicit: *Cum coepiscopis meis, qui ad Ecclesia prædicta diœcesim pertinent*: sic Hetti Archiepiscopus Trevirensis *Epist.* ad Frotarium Tullen-

sione Leonis III. per Arnonem Archiepiscopum habita de supervacaneo officio Chorepiscoporum, illius auctoritate eorum temeritatem comprimere fategit cum *Capitulis* datis anno circiter 799. tum *Capitulari* Aquisgranensi dato anno 803. mandans ne Chorepiscopi deinceps fierent, & qui erant, se ordinis presbyteralis tantummodo agnoscerent, & eorum que ordinis essent Episcopalis, non attingerent. Multisque aliis legibus Imperator tum sua, tum Episcoporum quos cogendos curabat, ac etiam Romani Pontificis quem consulebat, auctoritate lapsos Ecclesiæ mores, disciplinam, splendorem ac libertatem per suæ ditionis provincias restituere conatus fuit. Sed inveteratum malum altiores radices egerat, quam ut his remediis evelli ac sanari posset. (1) Nil mirum igitur, si Episcoporum aliqui, Archiepiscopi Remensis procuratam immunitatem æmulantes, istam, immo longe majorem, ut sibi ab injuriis præcaverent, alia via etsi illicita compararent; idque effecerunt publicatione falsarum Decretalium antiquissimæ, & prope divinæ auctoritatis speciem præseferentium, (2) quas Mercatoris opera usi, ac Riculfi Moguntini præsidio tecti effingendas curarunt. His argumentis de scopo Mercatoris generatim delibatis, ad probationes in specie, quas Pragmatici vocant, descendamus.

CAPUT VIII.

Mercatoris propositum Episcoporum indemnitati consulendi plurimis capitibus ex ipsis falsis Decretalibus demonstratur.

AUctor igitur earum nihil non ponit in medium, ut Clericorum, maxime Episcoporum, procuret ab oppressionibus etiam in judiciis immunitatem. Et primo quidem ad avertendos homines ab occupatione rerum ecclesiasticarum, unde præcipue persecutiones Episcoporum, contra hujusmodi usurpatores gravissimæ sententiæ, quæ licet ex genuinis locis depromtæ, non omnes tamen recte consutæ (3) habentur in *Epistolis* sub nomine Anacleti, Pii, Urbani, Lucii, Stephani, Eusebii, Jo. I. & Symmachi relatorum ex parte 12. *quæst.* 2. & 17. *quæst.* 4. ac in VI. synodo eidem Symmacho tributa iidem usurpatores declarantur hæretici. (4) Et ut magis vindicaret Ecclesiis bonorum temporalium possessionem sub nomine Urbani a Gratiano relati *Can.* 9. & *Can.* 16. 12. *quæst.* 1. laudat vitam communem fidelium, præsertim Clericorum, unde eam possessionem profluxisse dicit. Huc igitur etiam tendit, quod sub nomine Clementis *Epist. V.* ibidem relati *Can.* 2. copiose quidem, & plus quam oportebat, (5) dicitur in laudem vitæ communis: ac præterea pertinet *Sermo*, seu *Epistola II.* Ps-Melchiadis, quæ est de *munificentia* Constantini erga Ecclesias Clericosque; ubi quoque agitur de avertendis his a sæcularibus negotiis, ut magis demonstraretur Ecclesiæ necessitas rerum temporalium possidendarum, ex quibus sui ministri aliis subsidiis destituti alerentur. Facit etiam *Epistola* Ps-Marcelli ad Maxentium, ex qua desumtus *Can. ultimus dist. 96. Boni Principis est ac religiosi, Ecclesias contritas ac conscissas restaurare, novasque ædificare.* Facere denique videntur multa, quæ leguntur in Ps-Decretalibus de vasis sacris in usus profanos non adhibendis, de cultu Ecclesiarum earumque consecratione, ac de Missis non nisi in locis sacris celebrandis.

II. Usurpatoribus vero, ut tolleretur commodum satisfaciendi oneribus Ecclesiarum per Chorepiscopos, hi non modo *Epistolis* sub nomine Damasi & Leonis, quæ, ut supra notavimus, forsitan ad Mercatorem non pertinent, expresse abrogantur, vel in ordinem rediguntur, sed etiam tacite sub nomine Anacleti *Epist. II. cap. I. Epist. III. cap. I. & II.* Aniceti *Epist. unic. cap. I.* ubi de bipartito sacerdotali ordine in Episcopalem & Presbyteralem agitur; (6) ac statuitur, ut Episcopi non ab uno, (uti ordinabantur Chorepiscopi) sed a tribus saltem Coepiscopis ordinentur, nec constituantur in castellis vel modicis civitatibus, (ubi erant Chorepiscopi) sed ibi collocentur Presbyteri, *Can. Episcopi 3. dist.* 80. qui quidem, uti & Diaconi, a proprio Episcopo ordinentur, nec alii Ecclesiæ ministri sine illius approbatione constituantur, *Can.* 1. *dist.* 67. Ad hæc sub nomine Clementis relat. *Can.* 14. *de consec. dist.* 1. habetur, quod non possit celebrari in loco non consecrato ab Episcopo regulariter ordinato civitatem tenente, idemque statuitur *Epist. I.* Felici IV. tributa, ubi additur: *& non a Chorepiscopis, qui sæpe prohibiti sunt.* Quod insuper sub nomine Urbani *Epist. un. cap.* 7. ha-

---

lensem scripsit: *Nos in diœcesi nostra, & Episcopi singuli in parochiis suis.* His adde, quæ habet Fresnius.

(1) Carolus itaque Magnus Ecclesiæ malis occurrit quantum potuit, sed non quantum necesse erat, ut observat Thomassinus, *de Veteri, & Nova Ecclesiæ disciplina part. II. lib. III. cap.* 16. *n.* 1. inquiens: *Vix in ipso illo tot sæculorum Ecclesiæ decursu exsecrabilius quidquam occurrit, quam illa rerum Ecclesiæ, terrarumque, & ipsarum adeo Ecclesiarum invasio per temporales Principes, Nobiles, Militesque concidentis Clodovei Magni familiæ tempore. Sarcire eam labem laborarunt Pippinus, Carolus Magnus, Ludovicus Pius, & Carolus Calvus, ut temperamenti saltem aliquod adferrent: Episcopalia quoque concilia strenuam in id operam navarunt. Sed ipsamet ante labefactata est Caroli Magni stirps Imperatoria, quam desperato adeo malo curatio tota adferri potuisset.*

(2) Quod contra oppressiones remedii genus, fingendorum nempe illustrium monumentorum, quæ tutelæ & præsidio essent, omnino novum & insolens non fuit: nam simile quid fecerat auctor Synodi II. sub S. Silvestro, & aliorum suppositititiorum actorum, quæ supra attigimus; ac etiam tentaverat auctor interpolatorum Canonum, qui habentur inter excerptos ab Egberto Eboracensi *num. CXL. CXLI. & CXLII.* de quibus infra sermo erit.

(3) Qualis est illa Pseudo-Urbani *Can.* 13. 17. *qu.* 4. *Attendendum est omnibus, ne prædia usibus secretorum cælestium dedicata, a quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis fecerit, post debitæ ultionis acrimoniam (quæ erga sacrilegos jure promenda est) perpetua damnetur infamia, & carceri tradatur, aut exsilio perpetuæ deportationis uratur.* Quæ quidem omnia Mercator depromsit ex jure civili, præsertim ex L. 40. *Cod. Theod. de Sacrosanctis Ecclesiis*, quæ est *Lex* 5. *Cod. Justin. eodem titulo.* Sed non advertit, hujusmodi legum civilium loquendi modos Pontificibus primitivæ præsertim Ecclesiæ non convenire.

(4) Nempe *ob obstinatum, & defixum in errore illo propositum*: ut de simili loquendi modo ab Hadriano I. Papa usurpato explicat Petrus de Marca *lib. I. de Concordia cap.* 1. *num.* 5.

(5) Ea enim supine hauserat ex Faustiniano Platonico *lib.* 10. *Recognitionum*, eidem Clementi tributarum, quæ Ps-Clemens ipse ibidem refellit; cum Platonica rerum communio, quæ ibi laudatur, etiam uxores communes faciat, per hæc verba: *In omnibus autem sunt sine dubio & conjuges.* Ceterum hoc Isidorum nostrum, vel non dixisse dicendum, ut multi volunt, qui eam Epistolam interpolatam credunt, vel saltem animo non intendisse certo certius est; cum ipse in adultero non semel invehatur: nec intendisse Gratianum etiam certissimum est; cum & ipse multos Canones in adulteros congerat, & ex eodem Clemente *Epist.* 1. *Can.* 16. 32. *quæst.* 7. habeat: *Quid in omnibus peccatis adulterio gravius?* Atque adeo verum est, Ps-Clementem, & Gratianum id sibi minime voluisse, ut ex hujus Glossatoribus & Interpretibus nemo unus inventus sit, qui hoc eisdem tribuerit: sed communiter post Glossam ea verba sic interpretantur: *Non quo ad usum carnis, sed quo ad usum obsequii, vel quo ad dilectionem* 31. *dist. omnino.* Hinc Struvius *Historia Juris Canonici* §. 20. injuria carpit Gratianum, cum dicit in ejus *Decreto contineri multa nefaria*, & in *nota* indicat concubinatum, de quo alibi loquuti fuimus, ac subdit: *Communio Platonica introducitur Can. dilectissimis* 2. 12. *quæst.* 1.

(6) De Sacerdotio, ejusque bipartito, vel tripartito ordine vide, quæ notavimus in Epistola ad *Can. Fraternitatis dist.* 34. *nota* 1. *pag.* 52.

7. habetur, quod Fideles ab Episcopo Spiritum sanctum recipiant, id Ps-Eusebius *Epist. III. Can.* 4. *de conf. dist.* 5. ita confirmat, exornatque: *Manus quoque impositionis Sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, quam a summis sacerdotibus* (1), *neque tempore Apostolorum ab aliis, quam ab ipsis Apostolis legitur, aut scitur peractum esse, neque ab aliis, quam ab illis qui eorum locum tenent, unquam perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumtum fuerit, irritum habeatur.* Idem habetur *Epistola* Melchiadi tributa, *Can.* 2. *&* 3. *ibid.* & dicitur majus Baptismo. Quo fortasse etiam pertinet, quod sub nomine Fabiani *Epist. III. Can.* 18. *ibid. dist.* 3. statuitur, quod in singulos annos per Episcopum renovari debeat sacrum Chrisma (2).

III. Præterea ut securiores redderentur Episcopi in possessione suarum Ecclesiarum, ut scilicet non facile ejici possent, & si ejecti essent, alii in eorum locum non subrogarentur, vel in eorum possessionem irruerent; spirituale conjugium, quod temerare adulterium sit, asseritur inter illos & ipsas Ecclesias a Pseudo-Evaristo *Epist. II.* rel. *Can.* 11. 7. *quæst.* 1. & Pseudo-Callisto *Epist. II. cap. III.* relato *Can.* 39. *ibid.* Quod matrimonium per analogiam matrimonii Christi cum Ecclesia dictum a S. Cypriano (3), PP. concilii Alexandrini anni 339. (4) S. Siricio, seu S. Innocentio (5), S. Ambrosio (6) S. Hieronymo (7), aliisque, Pseudo-Isidorus multis dilatavit (8). Ad hoc etiam fortasse redit, ut scilicet hæc comparatio utriusque matrimonii carnalis & spiritualis rectius procederet, quod idem Pseudo-Evaristus *Epist. I. cap. II.* rel. *Can.* 1. 30. *quæst.* 3. statuit, matrimonium sollemniter celebrandum, & cum precibus & oblationibus a Sacerdote benedicendum; (9) & id ipsum ponit idem Callistus laudata *Epist. cap. IV.* rel. *Can.* 4. 3. *quæst.* 4.

IV. Itaque cum Sacerdotes omnes honorandos præcipiat Ps-Pontianus *Epist. I.* (10) id præsertim de Episcopis statuunt Ps-Telesphorus *Epist. unica cap. III.* & Ps-Stephanus *Epist. I. cap. II.* aliique; eoque pertinet, quod Ps-Urbanus *Epist. unic. cap. V.* ait, in Ecclesiis constitutas sedes excelsas, in quibus quasi in thronis (11) Episcopi sederent, *ut intelligatis potestatem Episcoporum in eisque Deum veneremini*: (12) ac etiam pertinet, quod Felix IV. rel. *Can.* 1. *de consecr. dist.* 1. præscribit de celebrando consecrationis Episcopi anniversario die. (13) Episcopis præterea non modo obediendum, sed etiam sine eorum licentia nihil agendum declarat Ps-Clemens *Epist. III.* & Pastores adeo non contemnendos, ut reprobi etiam illorum mores tolerandi sint, ait Ps-Anacletus *Epist. III.* Conspira-

(1) Summos Sacerdotes, & summos Pontifices dictos Episcopos ad differentiam Chorepiscoporum infra adnotabimus.

(2) Sic in *Capitulari* Caroli M. ann. 899. *cap.* 3. statutum fuit: *In singulis Episcoporum parochiis Presbyteri, eorumque ministri, non a quibuslibet Episcopis, sed a suis propriis Chrisma petant vel accipiant. Nec alio umquam tempore, juxta sacros Canones, vel secundum morem Romanum, nisi in Cœna Domini sanctum Chrisma conficiatur. Quibus etiam diebus Presbyteris, vel eorum Ministris canonice dispensandum est, sed non aliis tradendum, nisi solummodo Presbyteris, vel Diaconibus, aut Subdiaconibus bene fidelibus.* Ubi observandum, tali de re agi in eo *Capitulari* occasione Chorepiscoporum, de quibus principaliter agitur *cap.* 1. 2. 4. *&* 5.

(3) *Epist.* 2. & 52. ubi Novatianum *adulterum* appellat, quod R. Ecclesiam S. Cornelio ejus legitimo sponso eripere conabatur.

(4) In *Epist. synodica*, ubi de Eusebio a sede Nicomediensi ad Constantinopolitanam translato, hæc habentur: *Neque pra oculis habens illius præceptum*: Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. *Quod si hoc de uxore dictum est, quanto magis de Ecclesia, atque adeo de Episcopatu, cui cum quis alligatus est, aliam quærere non debet, ne adulter in sacris Litteris deprehendatur.*

(5) *Can.* 13. ex missis ad Episcopos Galliæ: *De iis, qui ab Ecclesia ad Ecclesiam transierunt, jussi sunt, quasi relicta uxore ad aliam accesserint, quod impunitum esse non possit. Talem Episcopum invasorem pudoris alieni Episcopatu privari jusserunt.*

(6) *De dignitate Sacerdotali cap.* 4. *Unius uxoris virum: si ad superficiem tantum littera respiciamus, prohibet bigamum Episcopum ordinari. Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet Episcopum duas usurpare Ecclesias.*

(7) *Epist.* 88. ad Oceanum: *Et hoc in Nicæna synodo a Patribus esse statutum, ne de minori ad majorem Ecclesiam transferatur Episcopus, ne virginis paupercula societate contemta ditioris adultera quærat amplexus.*

(8) Hinc Espenius hunc brevem commentarium addit ad laud. *Can.* Evaristo tributum: *Admodum verisimile est, ex hac falsa Decretali invaluisse opinionem de matrimonio spirituali inter Episcopum, & suam Ecclesiam, ejusque inde resultante vinculo, quod fortius esse vinculo carnali, dixit Innoc. III. in Cap.* 2. *de translatione Episcopi.* Sed non bene Espenius neque in una, neque in altera parte. De prima jam supra notatum est, de hujusmodi matrimonio antiquos fuisse loquutos. De altera, quod tale vinculum carnali fortius sit, id etiam habetur ex supra exscriptis verbis Litterarum synodicarum, ubi fit ex hoc ad illud tamquam a fortiori, ut dicunt, illatio. Sed quid mirum, si matrimonium spirituale dictum fortius carnali? Licet hoc ἁπλῶς *simpliciter* verum non sit, καπὰ τι *secundum quid* tamen verissimum est. Vir enim ita uxorem ducit, ut ejus morte, cum hæc contigerit, solutus omnino remaneat; non ita Episcopus, qui cum Ecclesia minime interitura matrimonium contraxit: & e converso morte viri solvitur etiam omnino matrimonium, adeo ut si ille per miraculum ad vitam redierit, non erit superstiti uxori alligatus; at morte Episcopi non omnino solvitur ejus spirituale conjugium, cum remaneat in ejusdem anima impressus character, ob quem, si revixerit, erit Episcopus, & quidem ejusdem Ecclesiæ, quæ viduata remanserat: ut ut in specie, qua novus Episcopus ordinatus fuerit, res transigenda esset. Præterea matrimonium carnale ratum per solemnem Religiosi Ordinis professionem dirimitur, non ita matrimonium spirituale. Alia etiam minime spernenda ad majorem spiritualis matrimonii, quam carnalis stabilitatem adstruendam a Doctoribus afferri solent, quæ brevitatis caussa heic missa facio. Quæ cum ita sint, desinant tandem hæretici, & qui cum eis sentiunt, debacchari contra Innocentii III. effatum.

(9) Cave tamen, ne cum Magdeburgensibus credas a Mercatore hujusmodi nuptiarum benedictiones fuisse adinventas; eæ namque jam inde ab Ecclesiæ cunabulis fuerant in usu inter Fideles. Vide nostram Diatribam ad *Cap.* 1. *&* 3. *de secundis nuptiis.*

(10) Etiam secundi Ordinis, nempe Presbyteros, & quidem rectissime. Celebre est factum B. Martini Turonensis, quod refert Severus Sulpicius in ejus *Vita cap.* 23. Martino quidem prandente cum Maximo, qui se pro Imperatore in Galliis gerebat, *ad medium vero convivium* (*ut moris*) *pateram regi minister obtulit. Ille sancto admodum Episcopo potius dari jubet, exspectans, aut ambiens, ut ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus, ubi ebibit, pateram Presbytero suo* (qui eadem mensa assidebat) *tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui a rege erant proximi, Presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque, qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis in quo contemti fuerant, placeret.*

(11) Hujusmodi sedes excelsas *Thronos* dictos, Episcopos jam inde a temporibus Apostolorum habuisse testis est Eusebius VII. 19. ubi refert Jacobum Apostolum Hierosolymis suum habuisse Thronum, qui ad Gallieni tempora conservatus, & summo honore habitus fuit.

(12) Simile quid habet S. Gregorius M. rel. *Can.* 11. 2. *quæst.* 6.

(13) Ecclesiarum, & Sacerdotum dedicationis Felix meminit. Sed heic Sacerdotum nomine summos venire, non vero inferioris Ordinis clarum est. Nam de illis mos erat, ut celebraretur anniversarius dies, non de istis. Male igitur legitur apud Gratianum: *Episcoporum, & Sacerdotum.* Et reapse notarunt Correctores Romani vocem *Episcoporum* apud vulgatos Gratiani codices irrepsisse.

tores vero contra Epiſcopum infames (1) declarantur a Pſ-Calliſto laudata *Epiſtola II.* & Pſ-Fabiano *Epiſt. II. cap. II.* relatis 11. *quæſt.* 1. *Can.* 22. & 31. & Pſ- Stephano *Epiſt. II. cap. IX. Can.* 7. 3. *quæſt.* 4. ac etiam ex eadem *Epiſtola Calliſti* quæ comprehendit conſentientes, ſi laici fuerint, excommunicantur, & ſi Clerici, deponuntur; additurque *Epiſtolis* Fabiani & Stephani *Canonibus* paullo ante laudatis, ut hi tradantur Curiæ ibi ſervituri: (2) ac ſimile quid ſtatuitur *Epiſt.* Pii relati *Can.* 18. laud. *quæſt.* 1. de Clericis ſuo Epiſcopo inobedientibus, vel inſidias aut calumniam parantibus. Calumniator fit etiam infamis ex falſis Stephano *Epiſt.* 1. Cajo *Epiſt. unica*, & ex falſo Felice relato 3. *quæſt.* 10. *Can. ultimo*, & 4. *quæſt* 6. *Can.* 2. non admittitur amplius ad cauſſas, niſi ad proprias civiles.

V. Ut Epiſcopi inſuper ſpoliati vel ejecti ante omnia ſint reſtituendi, ex principiis juris civilis, quæ ſecuti fuerant Liberius Papa, (3) ſynodus (4) Lampſacena ſub Damaſo, ſynodus Occidentalis ſub Innocentio, (5) & Gregorius (6) Magnus, multis ſtatuunt ac latiſſime patere faciunt ficti Alexander, Fabianus, Cajus, Euſebius, Joannes relati 3. *quæſt.* 1. *Can. primo uſque ad ſextum*; ut accuſari non poſſint ex falſis Stephano & Zephirino relatis 2. *quæſt.* 2. *Can.* 4. & *ultimo*, nec ad judicium, ſeu ſynodum etiam generalem vocari ex falſis Euſebio & Julio ibidem *Can.* 4. & 5. vel iis aliquid objici ex falſo Pelagio II. 3. *quæſt.* 2. *Can.* 2. nec reſpondere cogantur ex eodem Zephirino laudato *Canon. ultimo*. Fragmentis præterea falſarum Decretalium relatis laudata *quæſt.* 2. *cauſ.* 3. decernitur, ut Epiſcopo, quanto tempore ſpoliatus et expulſus exſtiterit, ante quam ad Synodi judicium evocetur, per idem temporis ſpatium poſt reſtitutionem inducia ad comparendum concedantur, & Pſ- Felix I. *Can.* 8. dat ſpatium ſeptem menſium; & rurſus *quæſt.* 3. *ibid.* ementitis nominibus Felicis II. Eleutherii & Damaſi, inducia omnibus Epiſcopis accuſatis conceduntur, & quidem multo longiores dilationibus, quæ ex cauſſis jure tum Civili, tum Canonico veteri obtinebant.

VI. Ad ipſos accuſatores & accuſationes quod attinet, jam multæ quidem contra eos exceptiones ſtatutæ erant concilio Carthag. II. *Can.* 6. (7) Carthag. VI. ſeu VII. *Can.* 1. (8) & 2. (9) Chalced. *Can.* 19.: (10) Quas pæne omnes exceptiones complectitur *Canon*, qui laudari ſolet tamquam ſextus concilii Conſtantinopolitani I. Sed Mercator eas non modo confirmavit, ſed etiam multis auxit atque amplificavit. Primo itaque ſub nomine Eu-

---

(1) De pœna infamiæ, quam ex jure civili in jus canonicum Mercator invexit; vide, quæ notavimus Epiſtola ad *Can. Fraternitatis diſt.* 34. *pag.* 12. *& ſeqq.*

(2) Vel ex hoc quam maxime eruitur falſitas Litterarum Decretalium, quod Summi Pontifices Chriſtianos, immo Clericos addicerent ſervitiis Curiæ Gentilium. Curiæ mancipari pœnæ genus erat, quod graviſſima curialibus onera incumberent, quibus ex eo nec curiam deſerere fas erat *Lege* 122. *Cod. Theod. de Decurionibus*. Tali pœna punitos voluit Juſtinianus *Novell.* 123. *cap.* 14. Presbyteros, Diaconos, vel Hypodiaconos, qui uxorem ducerent. Et paſſim in ſacris Canonibus curiæ addictos ad Clericatum non poſſe promoveri cautum reperitur. Sed *Novella* 46. Leonis in Oriente, & moribus in Occidente novo regimine invecto, deſiere Collegia Curialium, qui erant velati ſervi publici, & nomen Curialis Aulicos & Miniſtros Juſtitiæ tantummodo denotabat. Hinc Ivo Carnotenſis, aliique Canoniſtæ, poſt quos Pontifices iverunt, interpretati fuerunt, Clericum curiæ tradi ſerviturum, cum Clericalibus privilegiis exutus foro ſæcularium judicum traditur, quorum ſententia debitam pœnam, citra ſanguinem, ſuſcipiat; vel ex eo, quod in eadem ſpecie Clerici ſuo Epiſcopo inſidias molientis decrevit Pſeudo-Pius apud Gratianum, loco ſupra laudato: *Eum curiæ tradi, ut ibi recipiat, quod inique geſſit*: quæ verba cum varie accipi poſſint, hanc alteram interpretationem admittere videntur. Iſtius uſus ſponte tradendi Clericum foro ſæculari pœnis publicis puniendum, ſingulare haberi exemplum in Actis concilii Chalced. putat Petrus de Marca: ibi actione 10. cum relecta fuiſſent acta ſynodi Tyriæ habitæ in cauſſa Ibæ Edeſſeni Epiſcopi, Samuel, & alii Presbyteri Eccleſiæ Edeſſenæ, libello eum accuſabant, & inter cetera capita hoc quoque objiciebant, quod Abraamium Diaconum de maleficio magico accuſatum, ac præſente Clero & Epiſcopo confeſſum, omnium votis excommunicatione confoſſum, nulla dein prævia ſatisfactione Epiſcopum ordinare deſtinaſſet, impeditus, ne perficeret, ſola Archidiaconi refragantis interceſſione. Mox iſta verba ſubjungunt: *Et retinet chartam magicarum incantationum reverendus noſter Epiſcopus, qui debuit judicio Provinciæ hunc qui ita exſecrabilis eſt, offerre ſecundum conſequentiam legum*. Sed magis eſt hiſce verbis voluiſſe Presbyteros indicare *legem* Valentiniani, Theodoſii, & Arcadii quæ in *Codice Juſt.* eſt ultima ſub titulo *de Maleficis & Mathematicis*, qua cavetur, ut magi deferri debeant publicis magiſtratibus, non quod re vera debuerat Epiſcopus offerre Abraamium judicio Provinciæ. Hoc enim fuiſſet contra Eccleſiæ morem, quæ adeo non offerebat magiſtratibus publicis reos capitales, ex quorum genere erant magi, laud. *tit. Codicis*, ut potius pro iis, cum in manum militarem devenerant, intercederet, ut mortem evaderent, & ſic tempus pœnitendi haberent; ea enim tempeſtate ad mortem damnati beneficium ſacramentalis abſolutionis non habebant: & reapſe de conſilio Cleri, ſola excommunicatione fuerat damnatus Abraamius. Vide etiam quæ hac de re notavimus Diatriba ad *Caput, At ſi Clerici de judiciis*, præſertim *Adnotationem pag.* 179.

(3) Is namque in *Dialogo* cum Conſtantio Imperatore, quem deſcribit Theodoretus *lib. II. Hiſtoriæ Eccl. cap.* 2. dicit: *Nullum de S. Athanaſio judicium ferri poſſe prius quam & ipſe, & alii Epiſcopi ejecti in ſuas ſedes reſtituantur*.

(4) Apud Sozomenum *Lib. VI. cap.* 7. *Ut Epiſcopi qui depoſiti fuerant ab iis, qui diſſimilem Patri Filium aſſerebant, ſedes ſuas poſtliminio recuperent, quippe qui injuſte ſpoliati fuiſſent: quod ſi quis eos accuſare vellet, ſub paris condemnationis periculo id ageret*.

(5) Apud Pallad. in *Vita* S. Joannis Chryſoſt. *pag.* 31. *In commentario, quod continebat, Joannem judicium ingredi non debere niſi prius ipſi reſtituta fuiſſet, & Eccleſia, & communio: ut ſublata cauſſa detrectandi judicii, ſua ſponte conſeſſum iniret*.

(6) *Lib. II. Epiſt.* 15. *al* 18. ad Natalem Salonitanum, *Epiſt.* 15. *al.* 19. ad univerſos Epiſcopos Dalmatiæ, & *Epiſt.* 16. *al.* 20. ad Antoninum Subdiaconum.

Hinc, & ex iis, quæ inferius notabimus de *inſcriptione* præſertim requiſita in accuſationibus Epiſcoporum, minus probanda videtur, quæ Eſpenius *Com.* ad laudatam *quæſt.* 1. *cauſa* 3. habet inquiens: *Qua in hujus concluſionis & aſſerti probationem adducit Gratianus, vel ex falſis & ſuppoſititiis Decretalibus, vel ex jure civili deducta ſunt: eo quod in priſtinis Canonibus, & Patrum ſcriptis de hoc ordine judiciario nihil, aut parum reperiatur; quandoquidem ante fictas Decretales forenſis ille ordo judiciarius, hic a Gratiano deſcriptus, in cauſſis & judiciis Eccleſiaſticis nondum invaluiſſet, uti non ſemel notavimus*.

(7) *Ut is, qui aliquibus ſceleribus irretitus eſt, vocem adverſus majores natu non habeat accuſandi. Ab univerſis Epiſcopis dictum eſt; Si criminoſus eſt, non admittatur*.

(8) *Eum rite ad accuſationem non admitti, qui poſtquam excommunicatus fuerit, in ipſa adhuc excommunicatione conſtitutus ſive ſit Clericus, ſive ſit laicus accuſare voluerit*.

(9) *Ut omnes ſervi, vel proprii liberti ad accuſationem non admittantur, vel omnes, quos ad accuſanda publica crimina leges publicæ non admittunt, omnes etiam infamiæ maculis aſperſi, id eſt Hiſtriones, ac turpitudinibus ſubjectæ perſonæ, Hæretici etiam, ſive Pagani, ſive Judæi. Sed tamen omnibus, quibus accuſatio denegatur, in cauſſis propriis accuſandi licentia non eſt denegandæ*.

(10) *Clericos, ſive laicos accuſantes Epiſcopos, vel clericos paſſim & ſine probatione, ad accuſationem non recipi, niſi prius verum diſcutiatur exiſtimatio*.

Eusebii & Felicis relatorum *Can.* 5. & 11. 3. *quæst.* 5. repellit ab accusandis Clericis omnes, quos lex Civilis excludit. Infames vero, quos arcendos ab accusationibus dicunt Ps-Fabianus *Epist. II. cap. II.* & Ps-Stephanus relatus *Can.* 4.3. *quæst.* 4. declarantur ab iisdem Fabiano & Stephano 2. *quæst.* 1. *Can.* 3. & 11. & Ps-Eusebio *Epist. III.* omnes externorum criminum rei. Præterea non modo arcentur inimici sub nomine Anacleti & Pontiani eadem *Can.* 3. *quæst.* 5. *Can.* 2. & 4. sed etiam de eorum domo prodeuntes, vel cum ipsis morantes, sub Symmachi nomine ibidem *Can.* 3. Item facile litigantes eodem *Can.* 4. & sub nomine Julii *Can.* 10. ibidem, ubi etiam excluduntur gratiosi, idest adulatores & complacentes. Ad excommunicatos seu anathematizatos quod attinet, quos ab accusando arceri oportet, sub nomine Fabiani *Epist.* 1. & Stephani I. rel. 3. *quæst.* 4. *Can.* 6. non modo nominatim declaratos, sed eos quoque dicitur, hujusmodi esse, quos Episcopi suis scriptis anathematizarunt, aut eorum instituta (1) anathematizant. Sed aliis prætermissis generatim prohibetur sub nomine Pii *Epist. I.* Cornelii *Epist. II.* & Eusebii rel. *Can.* 11. 2. *quæst.* 7. ovibus accusare Pastores, Anacleti, & Zephirini ibid. rell. *Can.* 11. & 12. & synodi V. sub Symmacho minoribus accusare majores, Fabiani & Damasi *ead. quæst. Can.* 38. & 51. iis accusare Sacerdotes, qui ejus ordinis non sunt, nec esse possunt; & tandem ejusdem Fabiani, Evaristi, Marcellini, Eusebii & Julii *eod. loco Can.* 1. 3. 4. 5. 6. ac Thelespori *Epist. un. cap.* 1. Laicis contra Clericos, maxime Episcopos, accusationes proponere. Quæ tamen auctor Litterarum desumsisse videtur ex epilogo Ps-synodi II. Romanæ sub S. Silvestro ibid. rel. in qua synodo *Can. III.* habetur; *Ut non Presbyter adversus Episcopum, non Diaconus adversus Presbyterum, non Subdiaconus adversus Diaconum, non Acolythus adversus Subdiaconum, non Exorcista adversus Acolythum, non Lector adversus Exorcistam, non Ostiarius adversus Lectorem, non Laicus det accusationem aliquam:* id quod etiam lege Longobardorum receptum erat *lib. II. tit.* 4. *cap.* 12. (2) ac confirmatum reperitur *lib. I.* Capitularium *cap.* 133. & *cap.* 23. Capitularis VI. anni 806. & simile quid habetur *lib. VII.* eorumdem Capitularium *cap.* 211. ex incerto concilio. (3)

VII. Contra eos vero, qui injuriam propriam persequentes accusant Episcopum, vel ejus *Actores* caritativa monitione non præmissa ex interpolato *Can.* 17. concilii Aurelianensis V. statuitur pœna excommunicationis fictorum Anacleti *Epist. II.* Alexandri *Epist. I.* rell. 2. *quæst.* 7. Sixti II. *Epist. II. cap. I.* Stephani *Epist. II. cap. III.* Julii *Epist. II. cap. VII.* & Felicis II. *Epist. II. cap. II.* Quin in *Epist.* Alexandri decernitur, ut non semel, sed sæpissime monitionis officium adimpleant; & in *Epist.* Anacleti & Stephani omnes accusatores ad tale officium obstringi videntur.

VIII. Præterea ex falsis Decretalibus Callisto, Eutychiano, Fabiano, Damaso, Sixto III. aliisque tributis accusatio fieri debet libello, & quidem inscriptione præmissa *Can.* 1. 3. & 4. 2. *quæst.* 8. *Can.* 8. 3. *quæst.* 9. & *Can.* 2. 4. *quæst.* 4. idque ex jure Civili, quod aliquatenus in Ecclesia fuerat observatum, ut cum in concilio Constantinop. I. S. Flaviani *actione* 3. Eusebius Dorylæi Episcopus Eutychetem oblato libello accusavit; sic idem Eusebius aliique in concilio Chalc. *act.* 3. accusarunt Dioscorum; & Samuel, aliique Presbyteri Edesseni in synodo Tyria seu Berytensi accusarunt Ibam Episcopum suum: ac id ipsum cautum etiam fuit de accusatione Episcopi *Canone*, qui laudari solet tamquam sextus concilii Constantinop. I. *Nec prius accusationem instituant, quam scripto pari periculo se subjiciant*; & in synodo Lampsacena apud Sozomenum *lib. VI. cap.* 7. *Quod si quis eos* (Episcopos) *accusare vellet, sub paris condemnationis periculo id ageret*. Hujusmodi enim paris condemnationis periculum nasci non poterat, nisi ex vinculo inscriptionis. Sic ad horum Decretorum imitationem passim & indiscriminatim in falsis Decretalibus statutum reperitur, ut calumniatores in judiciis ecclesiasticis pœnam talionis subire deberent. Ac etiam, ut accusatio ad legum præscriptum fieri non possit, nisi ab ipso accusatore præsente, habetur laudatis locis, alibique passim.

IX. Ad hæc veluti sublata in contumaces quoque procedendi facultate, multorum Pontificum ementitis nominibus rell. eadem *quæst.* 9. causæ 3. decernitur, ut nemo absens damnari vel accusari possit. (4) Et uno verbo concludam: in Pseudo-Decretalibus, ut supra notatum fuit, ad nauseam & fastidium usque perpetua παυτολογία de ac-

---

(1) Ex hoc discimus contra Navarrum, Espenium, aliosque nono sæculo fuisse agnitam excomunicationem, seu anathema, in quam incurritur *ipso facto*, sive excomunicationem a Canonibus inflictam opus non habuisse sententia Judicis, ut animam ligaret: quod confirmatur ex iis, quæ habet Ps-Pelagius II. *Epist.* 8. *Idcirco eos non est necesse excomunicare, aut anathematizare, quia ipsi anathematis vinculo propriis manibus professiones suas, suaque scripta roborando constrinxerunt.* Quin id ipsum ex genuinis monumentis sæculi VIII. disertissime habetur; in concilio namque Romano habito anno 745. sub S. Zacharia ita legitur. *Ut Presbyteram, Diaconam, Nonnam, aut Monacham, vel etiam spiritualem commatrem nullus sibi præsumat nefario conjugio copulare. Nam qui hujusmodi opus perpetraverit, sciat, se anathematis vinculo esse obligatum, & Dei judicio condemnatum. Statuentes Apostolica censura, ut quicumque Sacerdotum, eos communicare præsumserit, eorum consortio condemnatus sacerdotii sui honore privetur.* Quin & idem videtur dicere S. Gregorius I. a Gratiano relatus 1. *quæst.* 1. *Can.* 12. inquiens: *Quicumque sacros Ordines vendunt, vel emunt, Sacerdotes esse non possunt. Unde scriptum est: Anathema danti, anathema accipienti; hoc est Simonica hæresis. Quomodo ergo, si anathematizati sunt, & Sancti non sunt, sanctificare alios possunt? Et cum in Christi Corpore non sint, quomodo Christi corpus tradere, vel accipere possunt? Qui maledictus est, benedicere quomodo potest?* Sed si verum amamus, hæc verba non sunt S. Gregorii, sed, ut notant Correctores Romani, sunt Paschalis II. qui floruit sæculo XII. ineunte. Ut ut res se habeat, sunt saltem monumentum antiquioris ætatis ea, cui Espenius primum usum excomunicationis latæ sententiæ vix adscribit, medio nimirum XII. sæculo. Sic S. Gregor. VII. qui sæculo XI. floruit, *Lib. I. Epist.* 11. & 15. vocat Simoniacos excommunicatos vitandos. Quin in genuinis operibus S. Gregorii M. aliquod hujus rei vestigium est invenire, veluti lib. II. Epist. VII. *rel. Can.* 32. 16. *quæst.* 1.

(2) *Constitutum est ut nullus laicus crimen Clericis audeat inferre. Testimonium Clerici adversus laicum nemo recipiat. Nemo Clericus, Diaconus, vel Presbyter pro qualibet caussa intret in curiam, nec ante Judicem caussam dicere præsumat: quoniam omnis curia a crucre dicitur, & immolatione simulacrorum. Et si Clericus Clericum accusans in curiam introierit, anathema sit ex Epilogo synodi Romanæ sub Silvestro.*

(3) *Omnes Episcopi in* 3. *sess. acclamarunt: Sane dignum, ut sicut Sacerdotes, vel Clericos sua in accusatione in sæcularibus judiciis laici non recipiunt, ita ipsi Sacerdotum, vel Clericorum accusationibus, seu Ecclesiasticis negotiis, nisi sponte, non recipiantur. Quoniam inconveniens est, ut qui hos respuunt, ab his recipiantur.*

(4) Ex ita restricta accusandi facultate, ac etiam inducta foris Ecclesiasticis juris civilis judicandi forma jure novo Decretalium introductum videtur, ut triplex omnino distingueretur procedendi modus in judiciis criminalibus, per accusationem, per denuntiationem, & per inquisitionem, *cap. Qualiter, & quando* 24. *de accusationibus, & cap. Licet Heli* 31. *de simonia*. In antiquis enim Canonibus non distinguitur denuntiatio ab accusatione; nec inquisitio erat procedendi modus ordinarius. Sic igitur distinctis modis delictorum coercendorum, quæ per accusationem coerceri non possunt, coercentur per denuntiationem, vel per inquisitionem. Cave tamen, ne credas per hujusmodi novam disciplinam, Domini præceptum de correctione fraterna aliquam re-

stri-

accuſationibus agitur; ac illud ſemper urgetur, ut Epiſcopi, Sacerdotes, Paſtores, Doctores, Eccleſiæ columnæ, Throni Dei, &c. non accuſentur, non lacerentur, vel ne iis aliquid detrahatur.

X. Ad teſtes quod attinet, exceptiones jam ſtatutæ erant, ut ſcilicet infideles vel hæretici non admitterentur pro, vel contra Epiſcopos, *Can.* 75. Apoſtolorum & generatim concilio Toletano IV. *cap.* 60. neque qui accuſare nequeunt, vel de domo accuſatoris producti, vel minores 14. annis, Concil. Carthaginienſi VI. ſeu VII. *Can.* 4. Concil. Africani *Can.* 98. neque qui ſæpe accuſant, vel litigant, Concil. Carthag. IV. *Can.* 58. neque infames Concil. Matiſcon. I. *cap.* 17. Sed hujuſmodi exceptiones auctor falſarum Litterarum confirmavit, ac mire adauxit. Excludit namque ſuſpectos in fide, Julii *epiſt.* 2. *cap.* 4. Felicis II. *epiſt.* 1. *cap.* 9. Damaſi *epiſt.* 4. inimicos, Anacleti *epiſt.* 3. Pontiani *epiſt.* 2. Pelagii II. *epiſt.* 1. rell. 3. *quæſt.* 5. *Can.* 4. & 13. quibus excluduntur etiam ſuſpecti, vel qui odio quoslibet perſequuntur, vel facile litigantes, vel qui bonæ converſationis non ſunt: item qui exeunt de domo inimici, Calliſti *epiſt.* 2. rel. *Can.* 12. *ead. quæſt.* Julii *laud. epiſt. cap.* 12. vel commercium habent cum inimicis, *ibid. cap.* 10. conſanguineos accuſantis, Calliſti *laud. loco*, ejuſque affines, Felicis I. *epiſt.* 2. infames, Eutychiani *epiſt.* 2. Felicis II. *laud. epiſt.* 1. excommunicatos, Fabiani *epiſt.* 1. Repellit præterea a ferendo teſtimonio in Sacerdotes, qui ejus ordinis non ſunt, nec eſſe poſſunt, Fabiani *epiſt.* 2. Damaſi *epiſt.* 3. rell. 2. *quæſt.* 7. *Can.* 38. 39. & 51. Et generatim repellit omnes non idoneos, Conc. Nicæni *Can.* 9. a Julio relato, & ejuſdem *epiſt.* 3. Aliis exceptionibus prætermiſſis, illud omnino ſingulare heic non omittendum ex *epiſt.* 1. ſub nomine S. Zephirini ad damnandum Epiſcopum requiri 72. *teſtes innocentes regulariter examinatos, qui illum convincant*. Quod auctor Litterarum Decretalium deſumſiſſe videtur ex ſupra laudato *Can.* 3. Pſ-ſynodi Silveſtri confirm. *cap.* 133. *Lib.* 1. Capitul. *Et non damnabitur Præſul, niſi in* 72. *neque Præſul ſummus a quoquam judicabitur, quoniam ſcriptum eſt*, Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum. *Presbyter autem niſi in* 44. *teſtibus non damnabitur. Diaconus autem in cardine conſtitutus in Urbe Roma niſi* 37. *non condemnabitur. Subdiaconus, Acholythus, Exorciſta, Lector niſi, ſicut ſcriptum eſt, in ſeptem teſtimonia filios habentes & omnino Chriſtum prædicantes*. (1) Et ne Iſidorus no-

---

ſtrictionem paſſum, vel mutationem ex eo quod Innocentius III. utroque *cap.* in ſola denuntiatione requirat præviam admonitionem, in accuſatione vero requirat inſcriptionem, & in inquiſitione clamoſam inſinuationem. Cave, inquam, ne id credas, ſed audi S. Thomam *in* 4. *diſt.* 19. *quæſt.* 2. *artic.* 3. *quæſt.* 1. *ad* 4. *Dicendum, quod etiam ad accuſationem, ut quidam dicunt, procedi non debet ſecundum forum conſcientiæ monitione non præmiſſa, nec emendatione exſpectata, niſi forte majori periculo obviandum videatur, aut peccatum ſit publicum: quamvis ſecundum forum cauſſarum non requiratur, quod accuſationem præcedat admonitio, ſed ſolum inſcriptio. Inquiſitio vero non eſt facienda niſi de noterio peccato: quia oportet, quod inquiſitionem præcedat clamoſa inſinuatio: & ideo ſecreta admonitio non requiritur de neceſſitate. Vel dicendum ſecundum alios, quod in accuſatione non agitur ad emendationem peccantis, ſed ad bonum commune, ſcilicet juſtitiam conſervandam per punitionem delinquentis; & ideo accuſatio in judicio bona conſcientia poteſt fieri, etiamſi admonitio non præcedat; nec eſt contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis*. Seu, ut idem S. Doctor 2. 2. *queſt.* 33. *artic.* 7. *ad.* 3. explicat: *Quando imminet periculum multitudinis non habent ibi locum hæc verba Domini: quia tunc frater in te peccans non peccat in te tantum*. Itaque per denuntiationem procedendi modus non eſt quid in Eccleſia novum, ſed antiquiſſimum jam inde ab ejus cunabulis, etſi antiqui PP. denuntiationis nomen minime uſurpaverint. Et reapſe quæ antiquitus in Eccleſia accuſationes vocabantur, ut plurimum erant potius denuntiationes, cum ut plurimum ſine inſcriptione, vel alia juris civilis ſollemnitate fierent. Quæ cum ita ſint, videant viri eruditi quænam ratio habenda ſit phanatiſmi Chriſtiani Thomaſii *diſputatione de Denuntiatione Evangelica, & in Iſtit. Can. nota* 6. *ad §.* 1. *tit. de accuſ.* poſt Zeiglerum, & Janum exiſtimantis per denuntiationem in judiciis procedendi modum eſſe inventum Innocentii III. quo ſibi viam aperiret ad jura Imperii invadenda. Neque in hoc ſolo reſtringitur Thomaſii phanatiſmus, ſed ultra progrediens eumdem Innocentium proceſſus inquiſitorii, quo ſibi eamdem viam pararet, inventorem & parentem etiam facit; adeo ut ibidem *nota* 18. *& ſeqq. ad §.* 2. de tali proceſſu verba faciens ſic concludat: *Igitur ante quam eumdem introduceret, & ante quam is reciperetur & in praxi introduceretur, vigebat adhuc jure Canonico ſolus proceſſus accuſatorius*. Ergo ex Thomaſio ante Innocentium III. ſi accuſatores deerant, ac rei evidentia, ob quam poſſet extra ordinem procedi, nulla delicta, nulla crimina, nulla flagitia non modo occulta, ſed etiam publica fuerunt umquam in Eccleſia punita? Ad hanc abſurditatem evertendam quamplurima ex monumentis tum antiquis, tum medii ævi afferre poſſem; ſed ne in re trita longus ſim, ſpeciminis loco afferam duo, unum ex *Decreto Gratiani*, alterum ex ipſo ſupra memorato *tit. de accuſationi-*

bus. Ibi S. Gregorius M. *Can.* 6. 2. *quæſt.* 5. ait. *Quoniam igitur quædam contra Sacerdotale propoſitum de Lecne fratre, & Corpiſcopo noſtro ſiniſter rumor aſperſerat: utrum vera eſſent, diſtricta diutius fecimus inquiſitione perquiri*. En igitur a S. Gregorio, fama deferente, inſtitutum per inquiſitionem judicium. In *tit.* vero de *accuſationibus cap.* 12. Alexander III. quem conſtat Innocentio III. præceſſiſſe, ait: *Si de hoc rationabiliter convictus fuerit in judicio ante Epiſcopum ſuum: ſive accuſatus, vel ad rationem poſitus &c.* Hinc habemus etiam ante Innocentii tempora præter accuſationem fuiſſe alios in Eccleſia modos, quibus delictorum rei in judicio reſpondere cogebantur, ut manifeſte deducitur ex illis verbis: *ſive accuſatus, vel ad rationem poſitus*, id eſt interrogatus ſine prævia accuſatione, ſed prævia denuntiatione, vel inquiſitione.

(1) Cum obrepſiſſet hic Canon Leoni IV. is primus, & ultimus ex Romanis Pontificibus eo uſus fuit; ſed in ſubſidium in ſingulari facti ſpecie Epiſcoporum Aremoricæ, ſeu Britanniæ de Simonia accuſatorum, quos Nomenonius illius regionis Dux depoſitos volebat, ut iis ſibi bene affectos ſurrogaret. Leo itaque *Epiſt.* ad Epiſcopos Aremoricæ, cujus fragmentum habemus in Gratiano, *Canone Nullam laud. queſt.* 4. in ſynodo Epiſcoporum judicandos eſſe ſcripſit; & quidem non in qualibet ſynodo, ſed in ea quæ 12. Epiſcopis conſtaret ad normam Canonum Carthaginienſium. At eum numerum cum difficilem prævideret, ex quo ſuperbus Nomenonius Epiſcopos ſuæ ditionis cum reliquis provinciæ Turonenſis Regi Francorum pleno jure ſubjectis convenire non permitteret; ad cohibendum ipſius impetum hac induſtria uſus fuit, ut adderet, quod alias ſaltem ſententia 72. teſtibus idoneis comprobata ſit; ita tamen, ut omnia in conciliis fiant Epiſcoporum: *Nam nullam damnationem Epiſcoporum eſſe unquam cenſemus, niſi aut ante legitimum numerum Epiſcoporum, qui ſit per* 12. *Epiſcopos, aut certe probata ſententia per* 72. *teſtes idoneos, qui tales ſint qui accuſare poſſint, & prius ad ſacra Chriſti a. Evangelia ſacramenta præſtent, quod nihil falſum deprehendant: ſicut nobis B. Silveſter tradidit, & Romana ſancta videtur tenere Eccleſia*. Quæ ultima verba *ſicut &c.* notant Correctores Romani, deeſſe in Epiſt. Leonis M. S. deſiderari præterea in editi Rom. & cod. M. S. Vaticano notat Lucas Holſtenius. In Epiſt. tamen Nicolai I. ad Salomonem regem Brittonum, ubi referuntur eadem verba Leonis, in horum finem hæc habentur: *Sicut nobis B. Silveſter & S. Romana videtur tenere Eccleſia*: unde diſcimus Leonem de genuitate hujuſmodi Canonis minime fuiſſe certum, cum uſurpet verba *nobis videtur*; ideoque eo abſolute uſus non fuit, ſed pro rei opportunitate quadam œconomia in defectum ſollemnitatis 12. Epiſcoporum; eoque magis ea œconomia uſus videtur, quod talis Canon probatus erat a Carolo Magno in *Capitul. Aquiſg.* & notæ ſunt viris eruditis querelæ Imperatoris Lotharii contra Leonem, quod Capitularia non

noſter contrarius videretur Apoſtolo I. ad Timotheum *cap. V.* 19. ibi: *Adverſus Presbyterum accuſationem noli recipere, niſi duobus, vel tribus teſtibus*: ne inquam videretur contrarius, hæc habet ſub nomine Sixti II. *epiſt.* 2. rel. *Can.* 19. 2. *quæſt.* 7. *Apoſtolus inquit, adverſus Presbyterum inſcriptionem non recipiendam abſque duobus, vel tribus idoneis teſtibus*; & ſic numerum duorum vel trium teſtium requiſiviſſe videtur tantummodo ad ſollemnitatem recipiendæ accuſationis.

XI. In hoc inſuper *Sacerdotibus*, & *Eccleſiæ Auctoribus* de probatione in judiciis conſultum voluit Pſ-Iſidorus, ut ementito Alexandri nomine *epiſt.* 1. rel. 15. *quæſt.* 6. *Can.* 1. ſtatuat, (quod ceteroqui eſt juri conforme) nullam eorum confeſſionem vel promiſſionem, metu aut vi aut fraude extortam (1) eiſdem fraudi eſſe debere: ac etiam ſub nomine Cornelii *epiſt.* 2. *cap.* 1. rel. 2. *quæſt.* 5. *Can.* 1. 2. & 3. habet: *Sacramentum hactenus a ſummis Sacerdotibus vel Dei miniſtris exigi, niſi pro fide recta minime cognovimus, nec ſpontaneos juraſſe cognovimus* (2). . . . *Sacramentum Epiſcopis neſcimus oblatum, nec umquam fieri debet.*

XII. Ut ipſum judicium rectius procedat, quod antiquis Canonibus cautum erat, ut non niſi id in provincia fieri deberet, paſſim ſtatuitur in falſis Decretalibus, *ſalva tamen auctoritate Sedis Apoſtolicæ*: quod eſt depromtum ex Innoc. I. *Epiſt.* ad Victricium Rothomagenſem, ubi etiam de judiciis Clericorum in provinciis additur *ſine præjudicio Sedis Apoſtolicæ*; & quod ex iiſdem antiquis Canonibus faciendum in ſynodo Epiſcoporum, quos in in cauſſis Coepiſcoporum non minores 12. eſſe oportebat ex peculiari diſciplina Eccleſiæ Africanæ, *Can.* 12. conc. Carthag. I. & *Can.* 10. conc. Carthag. II. ſtatuitur etiam a Pſ-Zephirino rel. 3. *quæſt.* 8. *Can.* 1. & 5. *quæſt.* 4. *Can.* 2. ſive ut loquitur Pſ-Stephanus *epiſt.* 2. *cap.* 6. *Epiſcopus aliter non debet audiri aut judicari, niſi in præſentia omnium comprovincialium, & ab omnibus comprovincialibus Epiſcopis*; additque Pſ-Damaſus *Can.* 6. 3. *quæſt.* 6. *ita ut nemo ex eis deſit, & omnes in ſingulorum concordent negotiis*. Sed illud novum omnino additur laudato Zephirini loco, & ſub nomine Felicis II. *epiſt.* 1. *cap.* 8. Julii *epiſt.* 2. *cap.* 14. ac Sixti III. rel. *Can.* 12. 3. *quæſt.* 6. accuſatum ſcilicet electos a ſe debere habere Judices: quod depromtum ex interpolatis *Canonibus* 140. & 141. (3) *Excerptorum* Egberti Eboracenſis; ex cujus etiam modo dicto *Can.* 140. ab eodem Felice eodem loco adoptantur alia: & *cap.* 16. adoptantur hæc, quæ etiam uſurpantur a Pſ-Eutychiano relato *Can.* 18. 2. *quæſt.* 6. *Nec ita in eccleſiaſticis agendum eſt negotiis, ſicut in ſæcularibus. Nam in ſæcularibus poſtquam legibus vocatus venerit, & in foro decertare cœperit aliquis, non licet ante peractam cauſſam recedere: in eccleſiaſticis vero, dicta cauſſa, recedere licet, ſi neceſſe fuerit, aut ſi ſe prægravari viderit.*

XIII. Et ut ad pœnam ipſam depoſitionis difficulter deveniri poſſit, non modo Mercator refert jam auctam ab aliis *Epiſtolam* S. Gregorii ad Secundinum, qua habetur lapſos Sacerdotes poſt pœnitentiam in ordinibus poſſe miniſtrare; ſed ementito S. Calliſti nomine aliam ejuſdem argumenti ad Epiſcopos Galliarum cudit: quarum Epiſtolarum fragmenta habentur *diſt.* 50. *Can.* 14. & 15. Qua in re Pſ-Calliſtus inter alia uſurpat verba, quæ ſua facit, Sixti Pythagorici, ſeu potius Egberti laudato *Can.* 140. *Sententiam, fratres, quæ miſericordiam vetat, non ſolum tenere, ſed & audire refugite; quia potior eſt miſericordia omnibus holocauſtomatibus & ſacrificiis*; ſignificantius itaque, quam Auctor dicti additamenti ad Epiſtolam S. Gregorii, ait: *Errant* (4) *enim qui putant Domini Sacerdotes poſt lapſum, ſi condignam egerint pœnitentiam, Domino miniſtrare non poſſe, & ſuis honoribus frui, ſi bonam deinceps vitam duxerint, & ſuum ſacerdotium condigne cuſtodierint. Et ipſi qui hoc putant, non ſolum errant, ſed etiam contra traditas Eccleſiæ claves diſputare & agere videntur: de quibus dictum eſt, Quæcumque ſolveritis in terra, erunt ſoluta & in cælo.* Tum inepte ponit exemplum David pœnitentis, inquiens: *Et Propheta David pœnitentiam agens dixit: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui; & ſpiritu principali confirma me. Ipſe namque poſt pœnitentiam & alios docuit, & ſacrificium Deo obtulit, dans exemplum Doctoribus S. Eccle-*

---

non curaret, & Leonis reſponſio se excuſantis *Can. de Capitulis diſt.* 10. Probabilem Leonis timorem comprobavit eventus: nam Nomeonius ſine Epiſcoporum ſynodo accuſatos condemnandos curavit Epiſcopos, adeo ut ſucceſſores Pontifices Benedictus III. & Nicolaus I. nulla amplius mentione facta de numero teſtium ſolum judicium ſynodi 12. Epiſcoporum cum Metropolitano Turonenſi urgerent, ut ex memorata *Epiſt.* Nicolai. Hinc non eſt, quod Antonius Matthæus *de Criminibus ad Lib. XLVIII. Dig. tit. XV. de probat. cap.* 3. *num.* 7. oblatret dicens: *Nec ſane ulla ratione excuſari poteſt, quod in dicto Canone Præſul, & ſequenti Nullam, conſtitutum eſt, ut ne Præſul id eſt Card. Epiſcopus damnetur, niſi teſtibus LXXII. Presbyter Card. XLIV. Diaconus Card. XXVII. Subdiaconus, Acolythus, Exorciſta, Lector, Oſtiarius VII. Comminiſcantur interpretes quidquid volent: eſt hæc abſurditas tam aperta, tam in omnium oculos incurrit, ut eam tegere nullus color poſſit . . . . Jam quam conſtant ſibi ſanctiſſimi Patres, dum cap. cum eſſes de teſtam. reprehendunt jus civile, tamquam divino contrarium, quod in teſtamentis condendis exigat teſtes* VII. *cum jure divino cautum ſit; in ore duorum vel trium veritatem ſtare. Nam ſi idcirco plures in teſtamentis exigi non debent, cur ipſi LXXII. exigunt ad convincendum Epiſcopum Cardinalem? Cur XLIV. ad convincendum Presbyterum; cum Paullo, cujus ſucceſſores ſe jactant, ſufficiant duo vel tres. I. Timoth. V. verſ.* 19. *Numquid aliud hæc reſpondere poſſunt, quam iſtud: Egomet mi ignoſco: Et Leges do, non accipio? Quid, teſtes XL. effrenatam multitudinem vocet Innocentius III. in cap. cum cauſam* 37. *de teſtibus? Tam igitur conſtat Innocentius Leoni, quam Leo conſtat præceſſori Paullo.* Si Matthæus Leonis mentem fuiſſet aſſequutus, non ita oblatraſſet, ſed Pontificis prudentiam & Paullo, & Innocentio omnino conſtantis tacitus fuiſſet demiratus.

(1) Nicolaus (qui ut ſupra notavimus eſt II.) relatus *Can.* 2. *eod. loco*, interpretatur verba falſi Alexandri etiam de jurata promiſſione; ita tamen, ut qui ſic promiſit, non propria, ſed ſuperioris auctoritate contra promiſſionem venire poſſit: ut colligitur ex verbis: *Ab omnibus juramentis, & cujuscumque modi obligationibus, quibus illi ſe ſe coacti violentia impiorum obligaverant, abſolvimus.* Et reapſe jusjurandum, ut communiter docent DD. etiam vi metuve extortum tenet, non ita votum; cujus diſcriminis ratio eſt, quia in illo attenditur veritas, quæ una eſt; in hoc vero obſequium, quod debet eſſe *rationabile*.

(2) Nimirum Epiſcopi, & ceteri Sacerdotes non poterant jurare conſueto more Chriſtianorum, tactis ſcilicet ſacroſanctis Evangeliis; ſed ſi neceſſitas urſiſſet, jurabant *in Sacroſancto Evangelio coram ſe poſito*, ut habet concilium Ilerdenſe relatum 2. *quæſt.* 5. *Can.* 14. ſeu *præpoſitis ſanctis Evangeliis*, ut loquitur S. Gregorius M. *Lib. VII. Epiſt.* 28. & 46. & *Lib. XI. Epiſt.* 53. vel aliis modis, veluti Romæ *ad B. Petri ſacratiſſimum corpus*, & Ravennæ *ante corpus S. Apollinaris*, ex eodem S. Gregorio rel. *Can.* 6. 7. 8. & 9. *ibidem*.

(3) Hi enim depromti ſunt ex Canonibus 24. Conc. Milevitani, 10. concilii Carthag. III. unde Canon Africanus 63. qui omnes proſtant in Gratiano 2. *quæſt.* 6. Sed eos Egbertus, ſive alius ejus nomine ita interpolavit, ut quæ ibi de Arbitris ab utroque litigantium eligendis ſtatuta fuerant, ad judices a reo eligendos tranſtulerit.

(4) Potius errat ipſe Mercator, qui veluti Novatianos redarguit eos, qui Sacerdotes lapſos etſi pœnitentes antiquis honoribus minime reſtitutos volebant. Hi enim non negabant poteſtatem clavium, ſed diſciplinæ rigorem ad bonum Eccleſiæ ſartum tectum cuſtoditum volebant, ſecundum ea, quæ habet S. Auguſtinus *Epiſt.* ad Bonifacium *Can. Ut conſtitueretur* 25. *ead. diſt.* Ex his valde dubito, num

Mer-

cleſiæ, ſi lapſi fuerint, & condignam pœnitentiam Deo geſſerint, utrumque facere poſſe. (1) *Docuit enim quando dixit: Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur. Et ſacrificium Deo pro ſe obtulit, dum dicebat: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus &c.* (2)

XIV. Ipſis vero Epiſcopis, aliiſque Clericis accuſatis falſæ Decretales amplam facultatem faciunt appellandi S. Sedem etiam ante ſententiam. Quin etſi Epiſcopi non appellaverint, adimitur facultas conciliis provincialibus inconſulta S. Sede de iis judicandi: ac etiam ob id nullum concilium validum eſſe dicitur, niſi auctoritate ipſius Sanctæ Sedis fuerit ſuffultum. A gravaminibus Metropolitanorum fit facultas appellandi non modo Papam, ſed etiam Primates, de quibus infra ſermo erit, ad quos etiam Epiſcopos recurrere poſſe ſtatuitur, cum Judices ſuſpectos habent. Ex hactenus dictis clare habetur, quidquid Auctor falſarum Decretalium Papæ concedit, in gratiam Clericorum maxime Epiſcoporum conceſſiſſe. Sed prius quam ad alia quæ in confirmationem hujus argumenti dicenda ſuperſunt, tranſeamus, Ἐν παρέργῳ agendum de privilegiis a falſis Decretalibus Romano Pontifici tributis: quæ eorum antiqua, quæ etiam nova, utrorumque fundamenta atque juſtitiam breviter inquiramus.

CAPUT IX.

De juribus, quæ Mercator Romano Pontifici tribuit.

AMpliſſimam ſpartam ornandam ſuſcepiſſe viderer, ſi heic de jure appellationum ad S. Sedem differere aggrederer. Sed inutilis eſſet labor, poſtquam illud multi doctiſſimi viri ſtrenue propugnarunt; eoque magis ab hoc abſtineo, quod Petrus de Marca, qui, ut ſupra notavimus, Mercatoris ſcopum fuiſſe vult, ut Rom. Eccleſiæ depreſſam auctoritatem ſublevaret, & erga hujuſmodi appellationes fuit parum æquus, *lib. 3. de Concordia cap. 6.* differens de diſcrimine juris antiqui a novo per falſas Decretales in judicia eccleſiaſtica introducto illas in medium non ponit, ſed ita inquit: *Iis duo præcipue caventur. Primum ut nulla ſynodus Provincialis Epiſcoporum criminales cauſſas, inconſulta S. Sede, definiat. Secundum ut nulla ſynodus præter illius auctoritatem cogatur. Iis duobus Capitibus præcipuum diſcrimen juris antiqui, & novi continetur: unde effectum eſt, ut Metropolitanorum auctoritas, quæ in Canonibus decernendis ac judiciiis reddendis vigebat, maxime debilitata ſit.* De jure igitur appellationum ad Sanctam Sedem, notaſſe ſufficiat, hoc ex ſententia doctiſſimorum virorum etiam Gallorum, inter quos Natalis Alexander *Diſſer.* XXVIII. *Sæculi* IV. eſſe neceſſariam conſequentiam primatus S. Petro ejuſque ſucceſſoribus a Chriſto Domino collati, non modo in controverſiis fidei, ſed etiam in cauſſis & dubiis diſciplinæ. Quod quidem jus ita admiſſum, etiam cum de diſciplina agitur, reſtringi non poteſt ad ſolas cauſſas Epiſcoporum, & ad ſolas ſpecies latæ definitivæ ſententiæ, vel ejectionis, ut aliqui reſtringere conantur; ſed ubicunque naturalis æquitas ſuadet, ut ad Supremum Hierarcham Fideles recurrant, locum habere debet. Sic illud ſine modo dictis exceptionibus Sanctiſſimi Pontifices etiam exercuerant. Sed veniamus ad enuntiata duo diſcrimina, quæ aſſignat Petrus de Marca inter jus novum, & antiquum per falſas Decretales introducta.

§. I.

De Epiſcoporum criminalibus cauſſis.

QUod ad primum attinet, etſi non omnes omnino Epiſcoporum criminales cauſſæ Sedi Apoſtolicæ eſſent reſervatæ, uti generatim ſtatuitur in falſis Litteris decretalibus, erant tamen primo reſervatæ illæ Epiſcoporum majorum gentium veluti Patriarcharum, & Exarchorum ἀυτοκεφάλων; ita ut S. Julius I. Papa, cum de cauſſa S. Athanaſii Alexandrini ageretur, *epiſt.* ad Orientales ſcripſerit: *Cur autem de Alexandrina potiſſimum Eccleſia nihil nobis ſcriptum eſt? An ignari eſtis, hanc eſſe conſuetudinem, ut primum nobis ſcribatur, & hinc, quod juſtum eſt, definiri poſſit? Quapropter ſi iſthic ejuſmodi ſuſpicio in Epiſcopum concepta fuerat, id ad hanc noſtram Eccleſiam referri oportuit. Quæ accepimus a SS. Petro, vobis ſignifico, non ſcripturus alioqui, quæ nota apud vos eſſe arbitror, niſi facta ipſa nos conturbaſſent.* (3) Et in ſynodo Epheſina adverſus Jo: Antiochenum ſcriptum fuerat: *Oportuit omnibus nobis ſcripſiſſe, ut ita ab omnibus, quod juſtum eſſet, decerneretur: Epiſcopi enim erant, qui patiebantur, nec vulgares Eccleſiæ, quæ vexabantur, ſed quas ipſi Apoſtoli per ſe gubernarunt.* Quam interpretationem ut plauſibilem reddat, reticet ſupra ſcripta verba, quæ ſequuntur: *Cur autem de Alexandrina potiſſimum Eccleſia nihil nobis ſcriptum eſt*, quæ ſibi obſunt. Ex his enim clare liquet, τὸ *nobis* ad ſolum Julium, & R. Eccleſiam referri; cum conſuetudo, quam S. Julius allegat, ſit de Eccleſia Alexandrina, ut ſcilicet de ea Rom. Eccleſia judicium ferat. Sic S. Dionyſius Alexandrinus cum in ſuſpicionem veniſſet hæreſeos, ad Dionyſium Rom. delatus ſe ſe purgare non diſtulit. Sed demus τὸ *nobis* referri ad omnes Epiſcopos, de quibus Julius meminerat, quid tum poſtea? Erant ne illi totius Occidentis? Minime gentium. Erant Epiſcopi Italiæ, qui omnes pertinebant ad R. provinciam, ſeu metropolim, quæ tunc temporis una exſtabat in Italia. Mos enim erat Romanorum Pontificum, ut quemadmodum gravia negotia tractarent de conſilio Cleri Rom. ſeu ſui Presbyterii, ita graviora plerumque tractarent etiam de conſilio coactæ ſynodi Epiſcoporum Italiæ, ita ut illorum eſſet definitiva ſententia, ut videtur dicere S. Felix III. ſeu Romana ſynodus ſub ſe habita *Epiſt.* ad Orientales Clericos & Monachos: *Quoties intra Italiam propter cauſſas Eccleſiaſticas, præcipue fidei, colliguntur Domini Sacerdotes, conſuetudo tenetur, ut ſucceſſor Præſulum ſedis Apoſtolicæ ex perſona cunctorum totius Italiæ Sacerdotum cuncta diſponat, qui caput eſt omnium.* Idemque colligitur ex ſynodo Romana ſub S. Hilaro, & ex ſynodo Romana ſub S. Gelaſio. Julius vero cum dixit, *omnibus nobis*, denotatos voluiſſe Epiſcopos Italiæ, non totius Occidentis evincitur ex

Mercator dicendus ſit *pius fidelis*, qualem vocat Pater Chriſtianus Lupus, & *pia* itidem ejus *fraus*, qualem appellat Cardinalis Bona.

(1) Ex his duobus falſis monumentis, auctæ ſcilicet Epiſtolæ S. Gregorii ad Secundinum, & *Epiſtola II.* S. Calliſti ad Epiſcopos Galliarum præcipue factum fuiſſe, ut frangeretur vigor Eccleſiaſticæ diſciplinæ, obſervarunt alii, & nos etiam non ſemel in noſtris Opuſculis notavimus. Sed illa Calliſti magis, quam illa Gregorii in cauſſa fuit, tum quod credebatur antiquior, & temporibus Apoſtolicis proxima, tum quod amplior & plenior. Pſ-Gregorius enim ad peccata carnis videtur ſe reſtringere, quum dicit: *Quid enim eſt gravius, aut carnale delictum admittere, ſine quo pauci inveniuntur, aut Dei filium jurejurando negare? In quo tamen hunc ipſum B. Petrum Apoſtolorum Principem, ad cujus ſacrum corpus indigni ſedemus, ipſum eſſe cognoſcimus.* At Pſ-Calliſtus comprehendit etiam graviora peccata. Hinc Alexander III. hujus auctoritate nixus Presbytero homicidii reo poſt peractam duodecim annorum pœnitentiam indulſit, ut poſſet in ſuſceptis ordinibus miniſtrare *cap. 8. de depoſitione* in Appendice ad concil. Lateranenſe.

(2) David adeo non obtulit ſacrificium, ut nec etiam Templum ædificare fuerit ei permiſſum. Præter quod etiamſi fuiſſet innocens, illud offerre non potuiſſet, cum non eſſet ſacerdos. Sacrificium vero, quod vocat *Spiritum contribulatum*, id non fuit verum ſacrificium, ſed per metaphoram ita dictum.

(3) Dupinus *de antiqua Eccleſiæ diſciplina diſſer. II. cap. II. §. 2.* hoc argumentum ex verbis Julii petitum nullius roboris facit, cum contendat τὸ *nobis* non ad ſolum Julium referri, ſed ad omnes Epiſcopos Occidentales, de quibus in eadem *Epiſtola*

num Patriarcham evocationi synodali parere detrectantem dixit Juvenalis Hierosolymæ Episcopus : *Oportebat confestim Joannem occurrere ad Apostolicam Sedem Magnæ Romæ nobiscum consistentem, apud quam mos est, & Apostolico ordine, & traditione, ut ipsa Sedes Antiochena discutiatur, & judicetur*. (1) Et reapse ejus concilii Patres licet Legatos Cælestini Papæ præsentes haberent, non aliter Joannem damnatum voluerunt, quam ex ipsius Cælestini sententia, ut patet ex Litteris, quas ad eum dederunt: *Etiamsi Joannes degradationis sententiam justissime legitimeque subivisset: pietatis tuæ judicio hoc reservavimus*. Quibus Cælestinus eorum rigorem temperans respondit: *Antiochenum vero, si habet spem correctionis, Epistolis a vestra Fraternitate volumus conveniri*. Patres insuper omnes ejusdem generalis synodi Ephesinæ in sententia depositionis, quam in impium Nestorium Constantinopolitanum Patriarcham protulerunt, expresse fuerunt protestati, se ad eam *necessario* venisse coactos *per sacros Canones, & Epistolam Patris nostri*, (2) *& Comministri Cælestini Romanæ Ecclesiæ Episcopi*. In conc. deinde Chalcedonensi Legati Apostolici *actione 3.* ita in Dioscorum Alexandrinum pronuntiarunt : *Unde Sanctissimus & Beatissimus Archiepiscopus magnus, & Senioris Romæ Leo per nos, & per præsentem Sanctam synodum . . . nudavit eum tam Episcopatus dignitate, quam etiam & ab omni sacerdotali alienavit ministerio*. Quam Legatorum sententiam ceteri concilii Patres approbarunt, & subscriptione firmarunt. Ac in eodem etiam concilio actione 11. de Bassiano qui Ecclesiam Ephesinam usurpaverat, hæc habentur : *Hodie quatuor anni sunt, & Romanus Episcopus eum deposuit*. Multis præterea aliis hujusmodi jus Romani Pontificis de primis sedibus judicandi comprobare possemus ; unius enim Constantinopolis octo saltem Patriarcharum exempla ab illo depositorum recenset Nicolaus I. *epist.* S. ad Michaelem Imperatorem. Sed notasse sufficiat illud a S. Gelasio qui sæculo V. floruit, variis in locis tum ex aliis exemplis adstrui, tum ex regula quam statuit *Litteris* ad Dardaniæ Episcopos : *Ab inferioribus potior discuti non potest, aut judicari*, & *Tomo* de Anathematis vinculo : *Inferior potiorem absolvere non potest*. (3) Et cum nec inferior a potiori discu-

---

ex iis, quæ ipse habet ead. sua *Epist. n.* 8. Ἀλλ' οὐκ ἐμοῦ μόνου ἐστὶν αὕτη ἡ γνώμη, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. *Sed non mei solius est hæc sententia, sed & omnium, qui per Italiam sunt, & Episcoporum in hisce partibus degentium*. Ac confirmatur ex S. Athanasio *Epist.* ad solitarios: *Roma vero congregati Episcopi prope 50. Eusebianos ut suspectos, & timentes se sistere, non receperunt*. Et hi 50. Episcopi de quibus meminit S. Athanasius, erant omnino Episcopi Romanæ provinciæ. Confirmari præterea posset *Epist.* 13. S. Gelasii, ac testimoniis Socratis, & Sozomeni. Quod vero Eusebiani S. Julium Occidentales denotatos voluisse dixerint, id eorum insciliæ, vel malignitati tribuendum, ut scilicet Julium nova molientem ostenderent.

(1) Ille ipse Dupinus, qui, ut supra notavimus, truncat verba Julii, *ead. Diss. cap.* 1. §. 4. dicit Christianum Lupum supra scripta verba referentem *heic indigne, & pessimo exemplo truncare verba Juvenalis*. Vult igitur ita adductum integrum textum: *Oportebat quidem Joannem reverendissimum Antiochiæ Episcopum, hac sancta & venerabili synodo considerata, statim ut se purgaret accurrere, & ad Apostolicam sedem nobiscum consedentem, magnæ Romæ, & Apostolicæ etiam S. Dei Ecclesiæ Hierosolymitanorum honorem deferre, & obedire, præsertim cum consuetudo sit, sedem Antiochenam ex Apostolico ordine & traditione ab eo dirigi, & apud ipsum judicari*: Unde hoc privilegium judicandi de Ecclesia Antiochena a Juvenali tributum contendit Episcopo Hierosolymitano, non Romano. Non infitior, in vulgatis concili Ephesini actis ita legi, uti legit Dupinus; sed hujus illatio nulla est. Ad hoc probandum in medium afferimus antiquum scholion Græcum ita conceptum: διὰ τὸ κακοσύντακτον, καὶ ἀνακόλουθον, ἴσως (σύνοδον παύτην καὶ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον συνεδρεύουσαν ἡμῖν τῆς μεγάλης Ῥώμης σὺν τῷ ἀποστολικῷ τῆς Ἱεροσολύμων ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας εὐθέως εἰς ἀπολογίαν τῶν ἐπαγομένων αὐτῷ δραμεῖν, ὑπακοῦσαι καὶ τιμῆσαι) ἐν ᾗ (παρ' ᾧ μάλιστα ἔθος) δηλαδὴ τῷ τῆς Ῥώμης, ἐκεῖ γὰρ καὶ τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐξηλάσθη, καὶ ἡ Παυλίνου πρὸς Μελέτιον ζυγομαχία διεγνώσθη. *Propter incoherentiam & absurditatem, sic (synodum hanc & Apostolicum thronum nobiscum considentem magnæ Romæ cum Apostolico Hierosolymorum Sanctæ Dei Ecclesiæ statim ad se purgandum convenire, auscultare, & honorare) in qua (a quo maxime consuetudo) scilicet throno Romæ: ibi enim & dissidia Samosateni agitata, & controversia Paullini cum Meletio cognita fuit*. His igitur exemplis Paulli Samosateni, & Paullini Antiochensium Scholiastes paraphrasin suam etiam corroborat; cum contra nulla exempla suppetant Episcoporum Antiochiæ, de quibus Episcopus Hierosolymitanus judicium tulerit, vel cognitionem sibi assumserit. Atque adeo id verum est, ut hoc ipse Dupinus *Dissert. I. §. XI.* confiteatur: *Sed nullum occurrit exemplum, quo probari queat Antiochenam sedem ab Hierosolymitana fuisse directam*. Et nullius prorsus momenti est exceptio, quam subdit: *nisi forte præoculis habuerit* (Juvenalis) *Apostolica tempora, cum in Ecclesia Hierosolymitana occasione Antiocheni dissidii habitum est I. Concilium, unde Epistola ad Fratres in Syria consistentes missa est*. Nullius, inquam, momenti est hæc exceptio: Dissidium namque Antiochiæ exortum non ad illam solum, sed ad universam Ecclesiam spectabat; nec fuit sopitum a Hierosolymitano throno, sed a concilio generali Apostolorum, cui B. Petrus præsedit. Sed esto, concedatur, quod Juvenalis ampliandæ suæ potestatis studio Hierosolymitanæ Ecclesiæ tribuerit privilegium de Antiochena judicandi; illam non aliter nominare ausus fuit, nisi postquam nominasset Ecclesiam Romanam, ut ejusdem ad hanc admotione suc m faceret; & sic etiam primas de primis sedibus judicandi Romano Pontifici tribuit.

(2) Sic synodus VI. generalis cum Imperatorem affatur, Agathonem R. Pontificem vocat Episcoporum omnium Patrem, & summum Papam: *Sanctissimi Patris nostri, ac summi Papæ*. Quæ loca confer cum iis, quæ supra *adnotatione 2. ad caput IV. sub init.* notavimus contra Dupinum: ac adde S. Cyrillum Alexandrinum eidem S. Cælestino etsi ordinatione se juniori ita scribentem : *Sanctissimo, Deique amatissimo Patri Cælestino Cyrillus in Domino salutem*; S. Basilium M. *Epist.* ad Damasum, ubi eum vocat: Τιμιώτατε Πατὲρ *colendissime pater*; & Maximum Antiochenum, qui *act.* 3. concilii Chalcedonensis in Dioscorum ita pronuntiavit: *Ideo eum Ecclesiæ sententiæ subjicio, sicut & sanctissimus & beatissimus Archiepiscopus, & Pater noster Leo regiæ senioris Urbis Romæ per vicarios &c.*

(3) De Paullo Samosateno Antiochensi Episcopo objici solet, quod sine prævia ad sanctam sedem relatione ab Antiochena synodo depositus fuerit. Sed facilis est responsio: agebatur nimirum de hæretico notorio, qui nullo colore se tegere poterat, ut colligitur ex Eusebio *lib. VII. Hist. cap.* 29. ubi de eo habet: *Convictus & ab omnibus manifestissime deprehensus falsi dogmatis reus ab universa, quæ sub cælo est, Ecclesia Catholica eliminatus est*; ac confirmat Theodoretus *lib. I. Hist. cap. IV. Qui omnium ubique Episcoporum concilio, ac judicio ab Ecclesia remotus est*. In hujusmodi vero casibus procedi posse extra ordinem, & majores minorum subjacere judicio nulli dubium esse poterit; cum & ipse Papa si uti persona privata talis fuerit, (nam uti Papa esse nequit) deponi posset, seu depositus declarari: licet ex singulari Dei providentia hic casus numquam acciderit. Quod Patres Antiochenæ synodi extra ordinem processerint, satis evincitur quod una cum *Epist.* synodica ad omnes provincias transmiserint exemplaria rerum gestarum: *Neque id simplici assertione nostra, sed ex ipsis quæ ad vos transmisimus gestis, non semel declaratur, maxime vero ubi dicit, J. Christum e terra ortum fuisse*: Ut scilicet hac transmissione actorum omnibus contestarentur, se id jure fecisse; quod necessarium non fuisset, si ordine servato processissent. Ubi etiam observanda reverentia præstita R. Pontifici a Patribus Antiochenis; cum eam Epistolam eodem Eusebio teste prius miserint *ad Dionysium R. Urbis Episcopum, & ad Maximum Alexandrinum*, & deinde ad omnes provincias. Ceterum,

scuti possit, nisi illi fuerit subjectus, hinc etiam habemus quoscumque Episcopos ἀυτοκέφαλους a solo Romani Pontificis judicio pendere debere, ut ait S. Gregorius *Can.* 7. 2. *quæst.* 1. *Contra hoc si dictum fuerit, quia nec Metropolitanum habuerunt, nec Patriarcham, dicendum est, quia a Sede Apostolica (quæ omnium Ecclesiarum caput est) hæc caussa audienda fuerat ac dirimenda.* (1)

Metropolitæ item cum non possent nisi a suis Patriarchis vel Exarchis judicari, ex supra adducta ratione, quod *ab inferioribus potior discuti non potest aut judicari*, (2) quam & concilium Chalcedonense supponit; hinc, qui ad Ecclesiam Occidentalem pertinebant, discuti & judicari, nisi a Sede Apostolica, non poterant. Quod jus Sedis Apostolicæ judicandorum Metropolitanorum petitione synodi Romanæ, cui S. Damasus & S. Ambrosius interfuerunt, confirmavit sua lege Imperator Gratianus. Itaque S. Gregorius M. *lib.* 7. *al.* 9. *epist.* 8. rel. *Can.* 45. 2. *qu.* 7. ad Episcopos Sardiniæ scripsit: *Metropolitanum vestrum in aliquo postaonere non præsumatis: excepto si (quod non optamus) contra eumdem vos habere aliquid caussæ contingat, ut ob hoc Sedis Apostolicæ judicium petere debeatis.* Atque adeo verum est, Romanos Pontifices sibi reservatam voluisse primam cognitionem caussarum Metropolitarum sui Patriarchatus, ut eam nec suis Vicariis per Diœceses constitutis delegaverint. Hinc S. Leo M. *epist.* 84. exprobravit Anastasio Thessalonicensi suo Vicario per Illyricum, quod coactionem in Atticum veteris Epyri Metropolitam exercuerat: & S. Hilarus qui Leonem excepit, Leontio Arelatensi suo per Galliam Vicario ita delegavit caussam Mamerti Viennensis Metropolitæ, ut sibi tamen reservaret judicium, postquam ipsius Leontii & synodi relationem accepisset; & reapse relatione accepta negotium illud terminavit. Verum hæc quæ de Metropolitis diximus, non semper & ubique fuerunt peræque observata. Hinc non mirum si Hadrianus Litteris supra laudatis ad Tilpinum tempori cedens, & contrariam consuetudiem dissimulans ei solummodo facultatem ad Romanam Sedem sive post, sive ante latam sententiam appellandi facit. Sed tamen queritur, quod Rigobertus ejus antecessor fuerat expulsus *sine ullo Apostolicæ Sedis consensu & interrogatione.*

Non modo de Metropolitanis, sed etiam de simplicibus Episcopis judicium a Patriarchis fieri debuisse; ita ut sine horum conscientia & permissu provinciales synodi eos deponere non possent, colligitur ex *epist.* S. Innocentii ad Alexandrum Antiochenum, ubi loquens de ejus Patriarchatus jure ait: *Quorum enim te maxima spectat cura, præcipue tuum debent mereri judicium.* Ratioque eruitur ex eadem *epist. Itaque arbitramur, Frater carissime, ut sicut Metropolitanos auctoritate ordinas singulari, sic & ceteros non sine permissu conscientiaque tua suas Episcopos procreari.* Et sic a quo procedebat consecratio, procedere debebat depositio; cum quævis res per easdem caussas, & fiat, & destruatur; eoque magis quod hujusmodi res difficilius destruantur, quam fiant. Idem igitur Episcopo Romano jus erat in Episcopos sui vastissimi Patriarchatus, ut ut illud non semper & ubique reapse exercuerit. Eo respexisse videtur Sanctus Cyprianus *epistola* 67. ad Sanctum Stephanum Papam: *Dirigantur in provinciam, & ad plebem Arelate consistentem a te litteræ, quibus abstento Marciano alius in locum ejus substituatur, & grex Christi qui in hodiernum ab illo dissipatus & vulneratus contemnitur, colligatur.* Constitutis vero a Romano Pontifice per Diœceses suo Patriarchatui subjectas Vicariis, per hos saltem suum jus in judiciis Episcoporum earum regionum exercuisse dicendum. Et reapse Archiepiscopo Thessalonicensi per Illyricum Vicario constituto Pontifices jus tribuerunt ordinandorum Metropolitarum, ac confirmandorum Episcoporum ejus Diœcesis: & sic cum etiam statuissent, *ut quidquid de caussis*, ut loquitur Cælestinus *ep.*3. ageretur, ad eum referendum esset, in primis criminales Episcoporum caussæ veniebant, ita ut sine ejusdem conscientia & consensu nihil decerni posset. Quod de Illyrici Diœcesi diximus, id de aliis Diœcesibus Rom. Patriarchatui subjectis dicere debemus, cum & in iis jus ordinationum habuerit, & ut probat Natalis Alexander *Disser. XX.* in Sæculum IV. *propositione* 1. Romanus Pontifex per suos Vicarios illud etiam exercuerit: & esto illud non exercuerit, (3) ut aliis placet, exercuit certe alterum judicandi de Episcoporum criminalibus caussis, quod erat gravius, & maturiori consilio ac majore auctoritate fieri debebat.

---

quæ modo diximus de Samosateno damnato, sine prævio consensu R. Pontificis, non repugnant iis, quæ supra notavimus ex Græco Scholio, *dissidia Samosateni* Romæ fuisse *agitata*: hoc enim intelligitur de dissidiis post depositionem exortis, cum Samosatenus perfracte se defendens Episcopium deferere nollet, caussaque ad Aurelianum Imperatorem delata, ab hoc ad R. Pontificem, & ad Episcopos Italiæ remissa fuit.

(1) Sed cur S. Gregorius ibi loquens de Episcopo Hispano eum ponit, posse non habere neque Metropolitanum, neque Patriarcham? nonne talis Episcopus Romano Patriarchæ subjectus erat? Rationem reddit Petrus de Marca *lib. I. de Concor. cap.* 5. inquiens: *Etsi jure Patriarchico in Occidente fruerentur Episcopi Romani, se se Patriarcharum nomine jactare non consuevisse. Sed auctoritatem suam sola sedis Apostolicæ appellatione extulisse. Quod eruitur e laudabili quodam loco petito e S. Gregorii M. regesto:* qui est is de quo loquimur. Post alia, quæ in evidentem confirmationem ejusdem rei ex eodem S. Gregorio affert, hæc subdit: *Noluit ergo Patriarcha audiri Gregorius: Sed etiam non alienum a se duxit, jure Patriarchico uti per Occidentis Provincias. Quem morem secutus est Innocentius III. qui quatuor Patriarchas numerando, R. Ecclesiam intra dignitatis illius limites non cogit.* Hinc non bene Espenius *Comm. ad Can.* 6. *dist.* 22. hæc habet: *Gratianum eo more etiam errantem secuti Canonistæ R. Pontificem sensim e numero & ordine Patriarcharum expunxerunt, & quatuor dumtaxat Patriarchas numerarunt; quos tandem sequutus est Innocentius III. in cap. Antiqua &c.*

(2) Dupinus *Dissert. II. de antiq. Eccl. discip. cap.* 1. §. 4. contendit, *Episcopos provinciæ in synodo coactos, superiores esse Metropolitano, quia totum cuilibet præstantissimæ parti merito præponitur.* Sed quomodo totum dicitur, cui deest pars præstantissima? Hoc, ut Scholastici loquuntur, implicat in terminis.

(3) Sed cur Romani Pontifices ordinationis jus, quod sibi per omnes Patriarchatus sui diœceses & provincias competebat, in solo Illyrico per Vicarium Thessalonicensem exercuerint? Facilis & promta est responsio: nimirum, Cum Gratianus Occidentis Imperator Illyrici provincias pleraque, quæ cum Thessalonicensi cereriique illarum diœceseon Occidentali Imperio suberant, anno 379. in gratiam Theodosii Orientis Imperatoris recens renuntiati hujus ditioni adjunxisset: e re sua putarunt Romani Pontifices, ut illas provincias strictiori vinculo sibi devinctas tenerent, ne imminutioni Occidentalis Imperii, imminutio quoque Occidentalis Patriarchatus accederet. Eoque magis Romani Pontifices hac in re cautos se reddiderunt, quod Constantinopolitanus Episcopus jam caput extollere cœperat, & usurpatione jurium aliarum sedium suum Patriarchatum stabilire, & ampliare studebat. Uti reapsa deinde illas Illyrici sibi arrogare non semel tentavit, & tandem voti compos factus Leonis Isaurici decreto in odium fidei vindicatæ a duobus Gregoriis II. & III. Hinc ordinationum jus per universum Illyricum non modo Episcopo Thessalonicensi Vicario suo Romani Pontifices reservatum voluerunt, sed illud etiam cautionis addiderunt, quod illic Romani Clerici de Ecclesiis benemeriti in Episcopatus assumi possent, ut habetur *Epist.* S. Siricii ad Anysium; id quod singulare fuit; cum regula esset, ne in electione Episcoporum idoneis indigenis vacantium Ecclesiarum alienigenæ præferrentur. In aliis vero diœcesibus cum nec enuntiatus timor, nec alius rationabilis esset, Episcoporum ordinationes permiserunt Metropolitanis,

bat. Itaque cum S. Zosimus, Patroclo Arelatensi suo Vicario per Gallias constituto, scripserit ad Episcopos ejus Regni: *Ad cujus notitiam, si quid illic negotiorum emerserit, referri censemus, nisi magnitudo caussæ etiam nostrum requirat examen*: Cum, inquam, ita scripserit, in primis criminales Episcopi causas denotatas voluit, ita ut sine illius voluntate provinciales synodi de iis nihil statuere possent: id quod expresse habent Vigilius Papa *epist.* (1) 9. ad Aurelianum Arelatensem, & S. Gregorius M. *lib.* 5. *epist.* (2) 50. ad Virgilium ejusdem Arelatis *Urbis* Episcopum. Neque Romanus Pontifex suis Vicariis causas delegando, eas a se abdicabat, sed earumdem cognitionem sibi, cum vellet, assumere poterat. Sic S. Bonifacius causam Maximi Valentini qui ad eum recurrerat, ita Patroclo aliisque Episcopis delegavit, ut revisionem sibi reservaret, inquiens: *Quidquid autem vestra caritas de hac caussa decernendum esse duxerit, cum ad nos relatum fuerit, nostra, ut condecet, necesse est auctoritate firmetur*. Huc etiam faciunt, quæ statuit Gregorius Magnus rel. *Can.* 52. 16. *quæst.* 1.

His de peculiaribus juribus Romani Pontificis in caussis quorumdam Episcoporum delibatis, videamus quid generatim in criminalibus caussis omnium etiam nulla appellatione interposita ei competebat. Ex supra memorata Epistola S. Julii ad Orientales videretur dicendum omnium Episcoporum cognitionem criminalium caussarum Romano Pontifici esse reservatam, vel saltem omnium eorum, qui Sedes ab Apostolis fundatas tenent; ibi enim habetur: *Oportuit omnibus nobis* (ipsi scilicet cum Episcopis Italiæ in synodo Romana congregatis) *scripsisse, & ita ab omnibus, quod justum esset decerneretur; Episcopi enim erant qui patiebantur, nec vulgares Ecclesiæ quæ vexabantur, sed quas ipsi Apostoli per se gubernarunt*. Sed cum S. Julius, ut sup. notavimus, potissimum de Episcopo Alexandrino se loqui subjungat, de hoc absolutam necessitatem, de aliis congruentiam indicare videtur. Hinc synodus Sardicensis agens de judiciiis criminalibus Episcoporum, de eorum provocatione ad Sedem Apostolicam tantummodo loquitur; in *epist.* tamen *synodica* ad eumdem Julium hæc inter alia scribit: *Hoc aptum & valde congruentissimum esse videtur, si ad Caput, id est ad Petri Apostoli Sedem, de singulis quibusque provinciis Domini referant Sacerdotes*. Igitur etsi appellatio nulla intercessisset, jubebantur Episcopi de iis quæ in synodis tractaverant, certiorem reddere Sanctam Sedem. Quo respexisse videtur S. Innocentius *epist.* ad Victricium *cap.* 6. *Si majores caussæ in medium fuerint devolutæ, ad Sedem Apostolicam, sicut synodus statuit, & beata consuetudo* (3) *exigit, post Episcopale judicium referantur*. Inter caussas majores non infimum locum obtinuisse illas, in quibus de deponendis Episcopis ageretur, nemo infitias iverit, qui attenderit ad illud Ambrosii *de dignitate Sacerdotii cap.* 3. *Nihil est in hoc sæculo excellentius Sacerdote, nihil Episcopo sublimius reperitur*; ad illud Gelasii *Can.* 10. *dist.* 96. *Honor & sublimitas Episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari*; & ad illud Gregorii M. de hujusmodi caussis *lib.* 3. *epist.* 8. verba facientis: *Non tam de humanis constitutis, quam de divinæ quodammodo benedictionis refragatione tractari*. Hinc idem Gelasius *epist.* ad Orientales dolens de irregulari Episcoporum depositione ibi facta, inter alia *cap.* 9. ait: *Taceo quia ad nos fuerat paterna consuetudine referendum, tantummodo commoneo, quid fieri ecclesiastico jure convenerat. . . . . sine ulla discussione rerum, sine ulla synodali examinatione, sine ulla sedis Apostolicæ reverentia*.

Neque hujusmodi relationes ejus tantummodo usus erant, ut Romanos Pontifices scirent, quid actum esset; sed cum ex iis aliquid irregulariter gestum deprehenderent, etiam retractarent, ut infra cum de illorum in Synodos potestate agemus, videbimus. Et in specie depositionis Episcoporum in synodo decretæ, & per Romanum Pontificem post relationem retractatæ habemus exemplum S. Innocentii I. qui sic retractavit caussam Episcoporum Bubalii & Tauriani a synodo Macedoniæ damnatorum. (4) Hoc igitur de integro fecit Mercator, & quidem in gratiam Episcoporum, ut has

nis, vel eorum illustrioribus secundum varias locorum consuetudines, & ipsorum Metropolitarum synodis, & sic eas hi non tam jure suo, quam sedis Apostolicæ faciebant: & hoc videtur dicere S. Siricius *Epist.* ad Afros *cap.* 1. *Ut extra conscientiam sedis Apostolicæ, hoc est Primatis* (qui ibi erat loco Metropolitani) *nemo audeat ordinare*. Idemque videntur innuere concilium Aurelianense III. *Can.* 3. & Toletanum IV. *Can.* 19. cum de hujusmodi ordinationibus statuant: *Sicut* (verba sunt Aurel.) *decreta sedis Apostolicæ continent*; & *Secundum* (verba Toletani) *synodalia, vel decretalia constituta*. Hinc S. Bonifacius I. Papa ejusque successor S. Leo Magnus Episcopis Arelatensibus abstulerunt jus ordinationis, quo etiam sanctæ sedis permissu gavisi fuerant per provincias Narbonenses, & Viennensem, ac ad eorum provinciam restrinxerunt. Quam restrictionem utique non fecissent, nisi ratum habuissent, tale jus a suo arbitrio pendere.

Illud etiam remissiores summos Pontifices reddere potuit in tuendo jure ordinationis per alias diœceses sui Patriarchatus, quam per Illyricum; quod ibi talis juris illustrem titulum fundationis Ecclesiarum per B. Petrum, ejusque successores, ipsos nempe Romanos Pontifices, haberent; ut colligitur ex S. Innocentio *Epist.* ad Decentium *cap.* 3. *Præsertim cum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, & insulas interjacentes, nullum instituisse Ecclesias, nisi eis, quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerunt Sacerdotes*. Quod confirmatur ex S. Augustino *Epist.* 162. aliisque. Cum igitur hujusmodi titulo jus foverent, timendum non erat, ne ex possessionis interruptione illud vacillaret, cum semper pro suo arbitrio eam reassumere possent. At in Illyrico cum dictum fundatarum Ecclesiarum per B. Petrum speciosum titulum non haberent, ideo magis se in possessione fundabant. Ceterum etiam in Illyrico titulum fundationis Ecclesiarum habebant, nempe per B. Paullum, qui B. Petri Romæ socius & in vita, & in morte fuit, quin ex sensu aliquorum ibidem etiam Coepiscopus fuerat, ita ut ambo fuissent Romani Episcopi, licet in universa Ecclesia unius Petri primatus esset. Atque adeo verum est ex indulgentia RR. Pontificum ordinationes in aliis sui Patriarchatus diœcesibus a Metropolitanis fuisse peractas, ut id Pontifices expresse protestati fuerint: ut cum Pelagius II. ad Jo. Patricium scripsit: *Nempe is mos antiquus fuit, ut qui prolonginquitate, vel difficultate itineris ab Apostolico oneroſum illis fuerat ordinari, ipsi se invicem Mediolanensis & Aquilejensis ordinare Episcopi debuissent*. Et reapse quis umquam dubitare poterit, ordinationes Episcoporum provinciarum Mediolanensis, & Aquilejensis ad Rom. Pontificem jure pertinuisse; cum illæ prius eidem etiam tamquam Metropolitano subessent: ante enim medium sæculum IV. nullus alius in Italia, insulisque adjacentibus præter Romanum Metropolita erat.

(1) *Epist.* 9. *Si quam ergo inter fratres diabolus humani generis hostis antiquus zizaniam seminaverit calliditate iniquitatis consueta, aut de aliquo sacerdotum fraternitati tuæ, servatis majorum per omnia constitutis, fuerit querela deposita; adhibitis tibi fratribus secundum qualitatem negotii numero competenti, caussam canonica & Apostolica auctoritate discutiens, ea sententia definies, qua & decessorum nostrorum concordet statutis, & Deo sit grata*.

(2) *Lib. VII. Epist.* 50. *Si qua vero inquisitio de fide vel fortasse aliarum rerum inter Episcopos caussa emerserit, quæ discerni difficilius possit, collectis duodecim Episcopis ventiletur atque decidatur. Si autem decidi nequiverit, discussa veritate ad nostrum judicium referatur*.

(3) Non quidem inducta ex synodo, sed antiquissima. Quemadmodum igitur synodus Sardicensis de appellationibus ad sanctam Sedem Canones condens nihil de integro statuit, ut longe verior fert virorum eruditorum sententia, sed antiquum jus confirmat; sic in Epistola synodica de relationibus ad eamdem, confirmat quod jam erat in usu.

(4) Cujus facti Innocentius *Epist.* ad Macedonas, qui de eo querebantur, hanc rationem reddit, quam af-

relationes quæ poſt Epiſcopale judicium fieri debebant, etiam prævias requireret. Hoc ipſum obſervat Chriſtianus Lupus: ſed non advertit vir eruditiſſimus, id actum a Mercatore in gratiam Epiſcoporum. Ceterum Nicolaus I. Papa cum occaſione (1) falſarum Decretalium quæ recens emerſerant, *epiſt.* 42. ad Epiſcopos Galliæ & in ſynodo Romana hoc idem jus ſtatuerit, ut ſcilicet inconſulta Sancta Sede Epiſcopi deponi non poſſent, nihil novum molitus fuit; & ſi novum dicere placet, illud æquitati & rationi erat conforme. Jam ſupra notavimus de Patriarcharum privilegiis, ut Epiſcoporum depoſitiones ſine illorum conſcientia & permiſſu fieri non poſſent: taleque jus Romanum Pontificem uti Occidentis Patriarcham in Galliis per ſuum Vicarium exercuiſſe, ideoque cum Nicolai tempore nullus eſſet ibi ejus Vicarius, recte Pontifex ipſe illud ſibi ἀμέσως vindicavit. Id quod eo juſtius & libentius fecit, quod novæ cauſſæ eædemque graviſſimæ erant ad hoc jus etiam de integro ſtatuendum, facilitas nempe deponendorum Epiſcoporum, quam eadem *epiſtola* idem Nicolaus innuit: *Si Epiſcopos tanta facilitate deponitis*, & eorum irregulares dejectiones, quas ſupra diximus. Quin ea facilitas ita Gallis fuit familiaris, ut ipſi Gregorio Papæ, ut ſupra notavimus ex Paſchaſio Radberto, temerario, immo inſaniſſimo auſu ejus depoſitionem comminati fuerint. Et reapſe ad comprimendam hanc facilitatem, quam Patres concilii Tricaſſini *ex temeraria Metropolitanorum præſumtione, & ex audacia & conniventia reliquorum Epiſcoporum* procedere ajebant, ipſi, ut ſupra notatum eſt, enixis precibus petierunt obſervantiam antiquarum Decretalium, quibus judicia Epiſcoporum Romano Pontifici reſervabantur. Nicolaus itaque cum ex interpretatione antiqui juris hujuſmodi jus ſibi vindicat, non tam veluti vetus, quam veluti novum ſibi aſſerit, inquiens ead. *epiſt. Undo tam illorum* (Metropolitarum) *quam iſtorum* (Epiſcoporum) *negotiorum nobis exitus reſervari volumus, & jure decrevimus*. Quæ cum ita ſint, non eſt, quod Petrus de Marca, & poſt eum alii querantur de imminuta, ope falſarum Decretalium, per Romanos Pontifices poteſtate ſynodorum provincialium in judiciis Epiſcoporum. Huc faciunt etiam, quæ habet ſynodus VIII. generalis *Can.* 26. *Inſuper etiam nullo modo quiſquis Metropolitanorum, vel Epiſcoporum a vicinis Metropolitis, vel Epiſcopis provinciæ ſuæ judicetur, ſed a ſolo Patriarcha*. Huc & faciunt, quæ habet Additio IV. Capitularium Regum Francorum *cap.* 29. *Quoniam quamquam contra provincialibus Epiſcopis accuſati cauſſam Pontificis ſcrutari liceat, non tamen definire inconſulto Romano Pontifice permiſſum eſt; cum B. Petro non ab alio, quam ab ipſo Domino dictum eſt: Quæcumque ligaveris &c.*

§. II.

De Romani Pontificis in Epiſcoporum ſynodis auctoritate.

QUod ad alterum Caput attinet, ut ſcilicet nulla ſynodus præter Sedis Apoſtolicæ auctoritatem cogatur, quod paſſim legitur in falſis Decretalibus, & in ipſa quoque præfatione, id ſumtum ex ſupra exſcripto loco *epiſt.* Julii ad Orientales: *An ignari eſtis, hanc eſſe conſuetudinem, ut primum nobis ſcribatur, & hinc quod juſtum eſt, definiri poſſit?* Seu verius deſumtum ex Socrate, qui *lib.* 2. *cap.* 17. eum locum ita exhibet: τὸ κανόνος ἐκκλησιαστικὸν κεκώλυται μὴ δῶν παρὰ τῶν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης τοὺς ἐκκλησίας κανονίζειν: *Cum eccleſiaſtica regula interdictum ſit, ne præter ſententiam Romani Pontificis quidquam ab Eccleſia decernatur*. (2) Socrati concinit auctor Hiſt. tripartitæ *lib.* 4. *cap.* 10. & Sozomenus *lib.* 3. *cap.* 10. addit: *Pro irritis habenda eſſe, quæ præter ſententiam Romani Pontificis fuerint geſta*. Putat Petrus de Marca hunc Canonem, cujus ex Julio meminit Socrates, eſſe *Canonem ſextum* Nicænum: Sed cum neque ibi, neque in aliis Canonibus antiquorum conciliorum id reperiatur ſtatutum, hæretici Julium temere fuiſſe locutum effutiunt. Sed magis eſt, nomine *Canonis* ibi intelligi regulam diſciplinæ ab Apoſtolis traditam, etſi in *Canonibus* conciliorum non eſſet exſcripta. Mos enim fuit antiquorum traditiones Apoſtolicas etiam *Canones* appellare. (3) Sic idem Julius eadem *epiſt.* Apoſtolorum *Canones* appellat, qui ſtatuunt, ut *ex ipſo ſacerdotali ordine, ex ipſo Clero ab Epiſcopis provinciæ Epiſcopus conſtituatur*. Mercator itaque ex maxima cacoethe qua laborabat, effingendarum Litterarum decretalium quæ ad ſuum ſcopum collinearent, duas alias effinxit Epiſtolas Julii ad Orientales, in quarum I. hæc habet *cap.* 1. *Ipſi vero primæ Sedis Eccleſiæ convocandarum generalium ſynodorum jura, & judicia Epiſcoporum ſingulari privilegio Evangelicis & Apoſtolicis, atque Canonicis conceſſa ſunt inſtitutis*; & *cap.* 2. rel. *Can.* 3. *quæſt.* 6. *Dudum a ſanctis Apoſtolis ſucceſſoribuſque eorum, in præfatis antiquis decretum fuerat ſtatutis, quæ hactenus ſancta & univerſalis Apoſtolica tenet Eccleſia: Non oportere præter ſententiam Romani Pontificis concilia celebrari, nec Epiſcopum damnari*. Hoc ipſum habetur Nicæni nomine in altera *epiſt.* Julio tributa, ac habetur etiam in Pſ-Marcelli *epiſt.* I. & II. in Pſ-Athanaſii & Egyptiorum *epiſt.* ad Felicem II. & in Pſ. Damaſi *epiſt.* 5. alibique. Et quod Mercator nomine Julii ſupra dixit de ſingulari jure Romani Pontificis congregandorum conciliorum generalium, id ipſum repetit ſub nomine Pelagii II. *epiſt.* 8. ad Epiſcopos ſynodi Conſtantinopolitanæ ſub Jo. Jejunatore; & quidem opportune, cum deſideraretur genuina Epiſtola Pelagii, cujus meminit S. Gregorius M. contra audaciam Joannis modo dicti, qui ſe Patriarcham univerſalem inſcribebat, eoque nomine ſynodum etiam convocavit. Hinc talis a Mercatore Pelagio ſuppoſita Epiſtola a multis doctiſſimis viris iiſdemque naſutioribus pro genuina ha-

---

affert etiam Grat. *Can.* 7. 35. *quæſt.* 9. *Grave non oportuit videri piiſſimis mentibus veſtris cujuſcumque retractari judicium: quia veritas exagitata ſæpius magis ſplendeſcit in luce, & pernicies revocata in judicium gravius, & ſine illius qui primus judicavit, pœnitentia condemnatur: Nam fructus divinus eſt, juſtitiam ſæpius recenſeri*.

(1) Conſulto dixi *occaſione*, non *cauſſa*, ad denotandum, ut ſupra etiam obſervavimus, quod licet Nicolaus ad falſas Decretales reſpectum habuerit, quas ſubobſcure indicaſſe videtur: in illis tamen non ſe fundat, ſed in genuinis & indubiis monumentis, ex quorum interpretatione earumdem ſententias appoſite depromit.

(2) Henricus Valeſius *adnotat.* ad hunc Socratis locum, contendit, heic referri a Socrate, quod *in Epiſtola illa* (Julii) *nuſpiam legitur*. Sed recte Baluzius *addit.* ad *cap. XII. Lib. V. de Concor.* Petri de Marca, poſt eumdem de Marca probat, Socratem etſi verba Julii non ſecutum, ejus tamen ſenſum fuiſſe adeptum. Hinc male Blondellus contra Socratis, & Sozomeni dictum excipit, inquiens: *Sed eorum ſententia undique nutat*.

(3) Et aliquando *conſuetudines* etiam appellatæ fuerunt; ut colligi poteſt ex S. Leone M. *Serm.* 77. *Dubitandum non eſt, quidquid in Eccleſia in conſuetudinem devotionis eſt receptum, de traditione apoſtolica prodire*. Et ſic habemus *Canonem* de quo Socrates loquitur, eumdem eſſe ac *conſuetudinem*, cujus S. Julius meminit, & quam ipſe Julius *Canonem* ibidem prius appellaverat: *Oportebat ſecundum Canonem & non iſto modo judicium fieri*.

habita fuit. Ac in ea etiam habetur : *Non debere absque sententia Romani Pontificis concilia celebrari.*

Quod generalium cogendorum conciliorum jus, vi sui primatus Romano Episcopo singulari privilegio competat, omnes fere Theologi ac Canonistæ propugnant, saltem ex jure ; (1) ut ut dubitari possit, num de facto illud semper plene exercuerit. (2) At nulla esse generalia concilia Romani Pontificis auctoritatis expertia exploratissimi juris est. (3) Sed idem de Marca *lib. 6. de Conc. cap.* 28. contendit, etiam ex falsis Decretalibus cœpisse contra antiquos mores S. Nicolaum I. sibi tribuere jus congregandi concilia Diœcesana, seu Nationalia, quæ dicebantur *Generalia* alicujus Regni, vel nationis; ut cum in *synodo Romana VII.* habita anno 865. ait de synodo Sylvanectensi : *Cujus rei gratia facto concilio generali, quod sine Apostolicæ Sedis præcepto nulli fas est vocandi.* Num Mercator conciliorum generalium nomine comprehenderit etiam Diœcesana, non constat: quemadmodum nec etiam constat, Nicolaum suam sententiam ex eo hausisse. Sed, utcumque res se habeat, Nicolaus in hoc nihil molitus contra antiquum jus videtur; agebatur enim de synodo Nationali in Gallia, quæ ad suum Patriarchatum pertinebat, quo nomine Sedes Apostolica antea suos Vicarios ibi constituere solita fuerat, etiam cum facultate convocandi concilia Nationalia, uti Pontifices, Hilarus, (4) Symmachus, Vigilius, Pelagius, Sanctus Gregorius Arelatensi Vicario suo concesserunt. (5) Hinc & Sergius secundus *epistola* ad Episcopos Transalpinos, qua anno 844. constituit Drogonem Metensem suum Vicarium in Gallia & Germania, inter alia dixit; *Huic ergo in congregandis generalibus synodis in omnibus prædictarum regionum partibus nostram commodamus auctoritatem, & quidquid provinciali synodo fuerit definitum, ad ejus absque dilatione statuimus notitiam perducendum.* Eoque magis Nicolaus sibi hoc jus tribuebat, quod tunc in Gallia & Germania nullus Primas vel Vicarius esset, qui Diœcesanam synodum ecclesiastica potestate cogere posset. Sic idem de Marca eodem *cap. numer.* 13. ait, recte ab Episcopis Liguriæ, Æmiliæ & Venetiarum dictum Theodorico regi de concilio Romano III. ab ipso rege in caussa Symmachi Papæ coacto : *ipsum* (Symmachum) *qui dicebatur impetitus, debuisse synodum convocare, & rex respondit: ipsum Papam in convocanda synodo voluntatem suam litteris demonstrasse*; eo quia Italia ad Romanum Patriarchatum pertinebat. (6) Quæ dicta volo ad confirmandum Romano Pontifici ex eodem de Marca jus concilia nationalia intra fines sui Patriarchatus convocandi. Ceterum in specie Symmachi præcipue considerandа sunt, quæ iidem Episcopi dixerunt : *Scientes, quia ejusmodi primum Petri Apostoli meritum, vel Principatus secuta jussione Domini conciliorum venerandorum auctoritas ei singularem in Ecclesiis tradidit potestatem, nec ante dictæ Sedis Antistitem minorum subjacere judicio.*

De aliis conciliis autem sive Nationalibus, sive Provincialibus, quod dicitur ea fieri non posse præter auctoritatem Romani Pontificis, id intelligitur primo de synodis, quæ res ad fidem aut ad statum Ecclesiæ universæ pertinentes, ceteraque id genus alias definiebant : Sollemne enim habebant earum Patres, Epistolam synodicam ad Papam de rebus gestis vel gerendis mittere, ut ab eo auctoritatem acciperent. Sic concilium Carthaginiense Pelagii & Cœlestii damnata hæresi, ad Innocentium Papam scripsit: *Hoc itaque gestum, Domine Frater, sanctæ caritati tuæ intimandum duximus, ut statutis nostræ mediocritatis etiam Apostolicæ Sedis adhibeatur auctoritas.* Hinc jure querebatur S. Julius de Eusebianis, quod, se inconsulto, Antiochiæ synodum habuissent; actum enim ibi fuerat de depositione Episcoporum Sedium Apostolicarum, Athanasii præsertim Alexandrini, & in odium orthodoxæ Fidei. (7) Eo quoque sensu Provincialia, vel Nationalia

(1) Ipse Dupinus *de Antiqua Eccles. discip. Dissert.* IV. *cap.* 11. §. 3. hac quidem in re Joanne Launoja æquior hæc habet: *Sed dubium esse non potest, quin ubi fidei vel disciplinæ periculum imminet, nec jam unius R. Pontificis auctoritas ad comprimenda Ecclesiæ dissidia sufficit, dubium, inquam, non est, quin hoc in casu Romanus Pontifex classicum canere possit, & vi primatus sui cunctos Episcopos ad synodum generalem vocare, atque in eos si legitime vocati adesse renuerint, veluti in Ecclesia desertores excommunicationis ferre sententiam.*

(2) Prima enim Concilia generalia videntur ab Imperatoribus congregata; sed idem Dupinus eod. loco de iis habet : *Verum equidem est, prima Concilia generalia ab Imperatoribus esse convocata, sed sæpe sæpius* (immo semper) *Imperatores id egerunt ad preces Romanorum Pontificum, qui eo recurrebant, ut facilius ac promtius Episcopi congregarentur.*

(3) Hinc inter alia, quibus Legati Apostolici *actione* 1. concilii Chalcedonensis urgebant depositionem Dioscori Alexandrini, hæc habent: *Synodum ausus est facere sine auctoritate Sedis Apostolicæ; quod numquam factum est, nec fieri licuit.*

(4) *Epist.* ad Episcopos Gallicanos: *Per annos itaque singulos ex provinciis quibus potuerit congregari, habeatur Episcopale concilium, ita ut opportunis locis atque temporibus secundum dispositionem fratris & coepiscopi nostri Leontii, cui sollicitudinem in congregandis fratribus delegavimus, Metropolitanis per litteras ejus admonitis celebretur; ut si quid usquam vel in ordinandis Episcopis, vel Presbyteris, aut cujuslibet loci Clericis faciendis contra præcepta apostolica reperitur admissum, aut in eorum conversatione quidpiam reprobatur, communi omnium auctoritate resecetur.*

(5) Hos quidem nominavimus, qui expresse Vicariis suis facultatem convocandorum conciliorum fecerunt. Ceterum, ut observat idem Petrus de Marca *Lib. de Primatibus num.* 78. S. Hilarius Arelatensis in Gallia convocandorum conciliorum jus sibi tribuerat; idque in consequentiam vicariæ potestatis quam S. Zosimus delegaverat Arelatensibus Episcopis, virtute cujus illis auctoritas quædam cogendarum in Galliis synodorum competere videbatur.

(6) Ex hac regula excipienda est Africa, quæ licet ad Patriarchatum Occidentalem pertineret; Episcopus tamen Carthaginiensis jus habebat convocandorum conciliorum generalium totius Africæ, quæ ab Afris dicebantur *universalia*. Quia ille erat unicus Metropolita, & veluti Primas & Exarchus totius nationis. Ceterum ipsi Afri agnoscebant, hujusmodi concilia longe majoris auctoritatis esse, cum eis consensus R. Pontificis accederet; ut habemus ex Ferrando Diacono Carthaginiensi *Epist.* ad Anatolium: *Universalia concilia, præcipue illa quibus Ecclesia Romana consensus accessit, secunda auctoritatis locum post canonicos libros tenent.* Ac præterea subordinationem Episcopi Carthaginiensis Episcopo Romano tamquam Patriarchæ cum multa adstruunt, tum quod refert Auctor Libri Pontificalis in Bonifacio II. *Eodem tempore venit relatio ab Episcopis de constitutione, ut cum consilio Sedis Apostolicæ omnia Carthaginiensis Episcopus ageret.*

(7) Opponi posset, nonnumquam concilia nationalia & provincialia antiquitus fuisse habita sine auctoritate Sedis Apostolicæ, quæ tamen de rebus ad fidem pertinentibus egerunt. Non infitior sane fuisse talia concilia, sed quid tum inde? Ea enim vel res fidei tractarunt, tamquam ad disciplinam pertinentes, uti fecerunt concilia orientalia, & Carthaginiensia in caussa Baptismatis ab hæreticis collati; vel id de fide statuerunt, quod apud omnem Ecclesiam exploratum erat vel etiam definitum, uti exempli caussa fecit concilium Gangrense, quod multis Canonibus damnavit errores Eustathii, qui in Manichæis & Marcionitis jam damnati fuerant. Quod autem vulgo creditur ex *Can.* 57. 16. *quæst.* 1. Gangrenses canones apostolica auctoritate conditos fuisse, id acceptum referendum Mercatori nostro, qui in VI. synodo Symmacho Papæ tributa, ut contra usurpationem bonorum Ecclesiæ duos eorum quos in medium adduxit, majore veneratione dignos rederet, eosdem pro sua libertate apostolica auctoritate conditos dicit.

lia Concilia ſine Papæ auctoritate dici poterant nulla, quatenus ab eo, appellatione interpoſita, vel aliis ex cauſſis declarabantur nulla. Sic, exempli cauſſa, reſciſſa fuerunt omnia acta concilii Conſtantinopolitani ſub Jo. Jejunatore a Pelagio II. Papa; de quo S. Gregorius Magnus ejus ſucceſſor pluribus in locis, præſertim *ep.64.l.7.* ad Euſebium Theſſalonicenſem Epiſcopum: *Superbum & peſtiferum OEcumenici, id eſt univerſalis ſibi vocabulum uſurpavit. Quod beatæ memoriæ Pelagius deceſſor noſter agnoſcens omnia geſta ejuſdem ſynodi præter ea, quæ illic de cauſſa venerandæ memoriæ Gregorii Epiſcopi Antiocheni ſunt habita, valida omnino diſtrictione caſſavit.* Et tandem ex mente ipſius auctoris falſarum Decretalium intelligitur de ſynodis, in quibus cauſſæ Epiſcoporum accuſatorum quæ præcipue ei cordi erant, tractabantur, & reapſe fere ſemper implicata oratione habet: *Non oportere præter ſententiam Romani Pontificis concilia celebrari, nec Epiſcopum damnari.* Quæ duo Mercator conjunxit, tum quod ex eodem loco Epiſtolæ genuinæ Julii addita Socratis, aliorumque interpretatione, ea tamquam inter ſe connexa ſibi hauire viſus eſt; tum ad denotandum Epiſcopum accuſatum inconſulta S. Sede non modo a ſynodo judicari non poſſe, ſed nec etiam audiri, nec præterea ipſam ſynodum hujuſmodi de cauſſis, ceterisque majoribus cogi; ut colligitur ex *epiſt.* 1. ſub nomine Marcelli: *Ut nulla ſynodus fiat præter ejuſdem Sedis auctoritatem: nec ullus Epiſcopus, niſi in legitima ſynodo ſuo tempore Apoſtolica auctoritate convocata, ſuper quibuslibet criminibus pulſatus, audiatur, vel judicetur; quia ut paullo ſuperius prædicatum eſt, Epiſcoporum judicia, & ſummarum cauſſarum negotia, ſive cuncta dubia Apoſtolicæ Sedis auctoritate ſunt agenda & finienda.* Ad cujus interpretationis confirmationem etiam obſervandum, Romanos Pontifices qui occaſione Pſeudo-Litterarum ſibi oblatarum Epiſcoporum criminales cauſſas ſibi reſervatas eſſe voluerunt, eas tantummodo ſynodos provinciales, quæ ſe inconſultis habebantur, pro irritis habuerunt, in quibus modo dictæ Epiſcoporum cauſſæ agebantur. (1) Nec uſque ad ſæculum XII. aliquem Scriptorem eſt invenire, qui docuerit ſynodos quaſcumque provinciales auctoritate Apoſtolica fulciendas, ut eſſent validæ.

Gratiano potius poſt Ivonem Carnotenſem tribuendum, quod dixerit, nullum eſſe concilium provinciale, quod inconſulta S. Sede fuerit celebratum; is enim *diſt.* 17. *Can.* 6. verba obtrectatorum Symmachi Papæ, quæ, ut notant Correctores Romani, habet Ennodius in ejus Apologetico, interrogativo modo ſic prolata: *Ergo concilia Sacerdotum eccleſiaſticis legibus quotannis decreta per provincias, quia præſentiam Papæ non habent, valetudinem perdiderunt?* Is, inquam, hæc verba refert tamquam ipſius Symmachi affirmantis, & hoc ſummarium præpoſuit: *Provincialia concilia ſine præſentia Romani Pontificis pondere carent.* Et cum videret hoc antiquitati contrarium, *diſt.* 18. hanc diſtinctionem a Gloſſa ipſa reprobatam (2) adinvenit, quod valida ſint concilia inconſulta S. Sede, quæ exſecutionem Canonum urgent, non item, quæ nova decreta condunt. (3) Hinc non bene videtur dicere Petrus de Marca, quod per Litteras decretales *Metropolitanorum auctoritas in Canonibus decernendis maxime debilitata ſit.*

Quæ cum ita ſint, etſi auctor falſarum Decretalium ſplendide de Romana Sede loquatur, ſi unas excipias Epiſcoporum criminales cauſſas præcipue graviores, idque in gratiam ipſorum, nihil tribuit Romano Pontifici, quod antea illi, & quidem ſummo jure non competebat, quod ſequenti Capite confirmabimus.

CAPUT X.

Romani Pontificis jura, quæ cauſſas criminales, maxime Epiſcoporum non concernunt, Mercatorem minime curaſſe, multis demonſtratur.

ATque adeo verum eſt, ſupra dictas depoſitionum præſertim cauſſas auctorem falſarum Decretalium Papæ reſervaſſe in gratiam non ipſius, ſed Epiſcoporum, ut eorumdem cauſſas translationum, quarum par erat ratio, immo quas potiori jure reſervare poterat, licet ex parte aliquando reſervare videatur, tamen omnes tandem Metropolitanis cum Epiſcopis comprovincialibus permittat; ut patet ex fragmentis earum Litterarum, quæ ordine chronologico Pontificum quibus tribuuntur, proferemus. Sub nomine Evariſti *epiſt.* 2. a Gratiano relati *Can.* 11. 7. *quæſt.* 1. *Sicut vir non debet adulterare uxorem ſuam: ita nec Epiſcopus Eccleſiam ſuam; id eſt ut illam dimittat ad quam ſacratus eſt, abſque inevitabili neceſſitate, aut Apoſtolica, vel regulari mutatione, & alteri ſe ambitus cauſſa conjungat:* ſub nomine Calliſti eodem loco *Can.* 39. *Si autem perſecutus fuerit in ſua Eccleſia, fugiendum eſt illi ad alteram Eccleſiam, eique eſt ſociandus, dicente Domino; Si vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam: ſi autem utilitatis cauſſa fuerit mutandus, non per ſe hoc agat, ſed invitantibus fratribus & auctoritate hujus Sanctæ Sedis faciat:* (4) ſub nomine Anteri relati eodem loco *Can. Mutationes* 34. *Euſebius quoque de quadam parva civitate Apoſtolica auctoritate mutatus eſt in Alexandriam: ſimiliter Felix de civitate in qua ordinatus erat, electione civium propter doctrinam, vitamque bonam quam habebat, & communi Epiſcoporum, & reliquorum Sacerdotum, ac populorum conſilio translatus eſt Epheſum. Non enim tranſit de civitate in civitatem, nec transfertur de minore ad majorem, qui hoc non ambitu, nec propria auctoritate facit, ſed aut vi a propria Sede depulſus, aut neceſſitate coactus, aut utilitate loci vel populi, non ſuperbe, ſed humiliter ab aliis trans-*

---

(1) Non igitur abſolute mandarunt, ne Metropolitæ cum ſuis Epiſcopis inconſulta ſancta Sede ſynodos provinciales haberent. Quod adeo verum eſt, ut Correctores Romani poſt heic ſequentem Gloſſam, Gratianum emendantes *adnot. ad Can.* 4. *diſt.* 17. hæc habeant: *Itaque hoc capite non prohibet Pelagius, ſive Gregorius, ne Epiſcopi poſſint diœceſanas, & Metropolita provinciales ſynodos convocare, ſed ne ipſas ad judicandum univerſalem ſynodum congregent; & adnot. ad Can.* 6. *ibid.* habeant, quæ mox attingemus.

(2) Ait enim Gloſſa: *Illud non eſt verum, quia Epiſcopi bene poſſunt condere Canones epiſcopales, & Archiepiſcopus provinciales; quia quilibet populus, & qualibet Eccleſia ſibi poteſt ſtatuere aliquod jus, ut ſupra diſt. &c.*

(3) In Concilio Tridentino cum de hujuſmodi re actum eſſet, nihil de impetrando aſſenſu apoſtolico ad validitatem ſynodorum Provinc. fuit impoſitum. At Sixtus V. mandavit ſacræ Congregationi Concilii, ut Litteris Encyclicis ſignificaret omnibus Epiſcopis, ut ſynodos provinciales non publicarent, niſi prius ab ipſa fuerint probatæ: qua de re vehementer dolent Petrus de Marca & Eſpenius, quod concilio facta ſit violentia. Sed immerito queruntur. Non enim vult Sixtus, ut ſynodi provinciales a ſancta Sede firmitatem accipiant, ſed ut videatur, num aliquid contineant quod reformatione indigeat, non ſecus ac libri qui imprimendi ſunt, prius a poteſtate, tum laica, tum eccleſiaſtica examinari debent. Quin, ut moribus receptum eſt, ipſa Reſcripta apoſtolica publicari non ſolent ſine regio placito. Et valde mirandum, quod Eſpenius regii placiti defenſor acerrimus, qui illud poſt ſuum Queſnellium etiam requirit in decretis dogmaticis, reſpuat Placitum Papæ in ſynodis provincialibus; præſertim, quod novum non ſit, quod Romani Pontifices de decretis hujuſmodi conciliorum, cum fierent, certiores eſſe voluerunt.

(4) *Auctoritate hujus Sanctæ Sedis* nempe generali communicata omnibus Metropolitis, & Epiſcopis provinciarum, ut colligitur ex jam jam exſcribendis verbis Pſeudo-Pelagii ad Benignum.

translatus est. Nam sicut Episcopi habent potestatem regulariter ordinare Episcopos & reliquos Sacerdotes: sic quoties utilitas aut necessitas cogerit, supra dicto modo, & mutare, & intronizare potestatem habent: Et sub nomine tandem Pelagii II. *epist.* ad Benignum Archiepiscopum: *Quapropter carissime his Apostolicis fultus auctoritatibus, muta Episcopum caussa necessitatis aut utilitatis, super quo consulere nos voluisti; & alios fratres nostros, quibus hoc faciendum necessitas aut utilitas compulerit, agere doce: quia hoc, quod tibi soli scribimus, generaliter omnibus tenere mandamus. Quia sicut potestatem habes Episcopos & Sacerdotes regulariter titulare, & ordinare, ita (ut prædictum est) caussa nessitatis aut utilitatis habes, & mutare ac de titulo in titulum translatare, licet de minore ad majorem urbem mutandus sit.* (1) Quod potiori jure hujusmodi translationum caussas Papæ auctor falsarum Litterarum reservare potuisset, clare evincitur ex eo, quod translationes Episcoporum non nisi per indulgentiam, seu dispensationem de Canonibus conciliorum generalium, Sardicensis præsertim, eas absolute prohibentium, locum habere poterant. At in talibus indulgentiis concedendis Romanos Pontifices, vel solos fuisse, vel primas saltem partes habuisse, nemo infitias ire poterit. Quod adeo verum est, ut ipse Dupinus *de antiqua Ecclesiæ disciplina dissert. IV. cap. 2. §. 3.* scripserit: *Quin Theologi nostri censent, Romanum Pontificem a legibus, a conciliis etiam generalibus latis sapienter dispensare posse eo in casu, quo concilium ipsum dispensasset*. Et in specie translationum Episcoporum Auxilius Presbyter, qui sub principium Sæculi X. floruit, *Præfatiuncula ad Tractationem de Ordinat. a Formoso PP. factis*, illas ex gravi caussa licite fieri posse ait, sed subdit: *Non tamen absque auctoritate dumtaxat Romani Pontificis*. (2) Sed auctor falsarum Litterarum tales caussas Papæ non reservavit, quia id in commodum Episcoporum, quibus consulere voluit, non cedebat. Quod igitur Ps-Isidorus creditus sit Romano Pontifici translationum Episcoporum caussas reservasse, id potius tribuendum est additamentis factis Litteris Anteri, post verba *translatus est Ephesum*, & post verba *potestatem habent*, uti habentur in Gratiano in *Can. Mutationes* 34. 7. *quæst.* 1. propter quæ additamenta Correctores RR. hanc *notam* apposuerunt: „ *Auctoritate hujus Sanctæ Sedis &c.*“ *Hæc verba non leguntur in Epistola Anteri, neque in Pannormia, neque apud Burchardum & Ivonem. Sunt tamen apud Anselmum, & in Polycar. & vetustis Gratiani exemplaribus. Idem quoque est de verbis illis prope finem capitis,* „ *non tamen sine Sa-* „ *crosanctæ Romanæ Sedis auctoritate, & licentia* „ *&c.*“ *quæ propter hanc caussam virgulis sunt inclusa.* (3)

II. Caussas quoque renuntiationum Episcoporum, quarum in eo, quod ad dissolutionem matrimonii spiritualis attinet, par est ratio ac depositionum ac translationum, cum de illis Mercator mentionem non faciat, eum Romano Pontifici nec reservasse dicendum. Atque adeo id verum est, ut etiam sæculo XII. hujusmodi renuntiationes, licet auctoritate Apostolica sæpe sæpius fierent; adhuc tamen in censu majorum caussarum non erant. Quod probatur tum ex Gratiano, apud quem talis rei nec vola nec vestigium, tum ex S. Bernardo ejus coævo, qui *epist.* 373. Turstino Eboracensi volenti Episcopatum dimittere, ut monachismum ad quem capessendum voto se obstrinxerat, profiteretur, hæc

---

(1) Hinc Petrus de Marca *Lib. VI. de Concor. cap.* 8. ex hac etiam pseudo-decretali, ac si vera foret, probat antiquitus in translatione Episcopi, Sedis Apostolicæ auctoritatem minime fuisse requisitam, sed illam Metropolitani cum Episcopis comprovincialibus suffecisse. Itaque de Marca hujusmodi monumenti falsitatem non olfecit, etsi illa a multis cognita fuisset. Nec id mirum videri debet, si attendamus ejus inclinationem ad minuendam Romani Pontificis auctoritatem, & augendam e contrario illam synodorum. Potius mirari subit, Christianum Lupum ad *Canonem* 13. *Dictatus* S. Gregorio VII. tributi, ex opposito asserere, etiam per falsas Decretales, translationes de quibus agitur, sine auctoritate Apostolica fieri non posse: allegatque ad id probandum supra exscriptam auctoritatem Pseudo. Evaristi, mutilam tamen sine his verbis: *vel regulari mutatione*.

(2) Sed quomodo dicitur, translationes Episcoporum jam inde ab antiquis temporibus Sedis Apostolicæ auctoritate fieri debuisse, cum multa exempla Ecclesiæ orientalis quæ Socrates refert, ac etiam auctoritates & exempla Ecclesiæ occidentalis in contrarium sint? Quod ad exempla Ecclesiæ orientalis attinet, ea sunt illorum temporum, quibus concilium Sardicense adhuc vel non erat celebratum, vel ab orientalibus non receptum. Qui quidem nec in talibus *Can.* 16. concilii Nicæni sibi omnino contrarium censuerunt, sed illum commode ex *Canone* 13. Apostolorum dicto interpretari posse putarunt. Ibi enim cum eadem prohibitio translationis Episcoporum facta fuisset, hæc exceptio fuit adjecta: *Nisi rationabilis aliqua caussa subsit, qua hoc ipsum facere vi adigat, nempe quod plus lucri & utilitatis his qui illic constituti sint, verbo pietatis conferre possit: neque hoc a se ipso, sed a multorum Episcoporum judicio & exhortatione maxima*. Ceterum inter eas licentias quas sibi orientales tribuebant transferendorum Episcoporum, exempla non desunt talium translationum apud eos auctoritate Romani Pontificis factarum, veluti illa Procli e Cyzico in Constantinopolitanam sedem, & illa Perigenis e Patrensi oppido in Corinthi metropolim ab eodem Socrate memoratæ. Sed ad occidentales veniamus. Et primo quidem occurrit *Can.* 27. concilii Carth. IV. rel. *Can.* 37. 7. *quæst.* 1. *Episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis Clericus. Sane si utilitas Ecclesiæ fiendum* popposcerit, *decreto pro ea clericorum & laicorum Episcopis porrecto in præsentia synodi transferatur, nihilominus alio in locum ejus subrogato*. Sed quid mirum hunc Canonem ab Africanis conditum, cum apud eos tunc temporis Sardicenses essent pæne incogniti, & forsitan etiam Nicæni? Sed faciamus utrosque fuisse cognitos atque receptos, insuper observandum est, hanc peculiarem disciplinam Ecclesiæ Africanæ in Episcoporum translatione fuisse forsitan consequentiam alterius peculiaris disciplinæ ibi jam inde ab antiquissimis temporibus obtinentis, ut scilicet una Carthaginiensi provincia excepta, in ceteris senior Episcopus *Primas* dictus Metropolitani vice fungeretur: & sic contingere poterat, ut senior evaderet Episcopus alicujus loci comprovincialibus incommodi. Ideo patres concilii Carth. IV. ut tali incommodo occurrerent, pro remedio translationem Episcopi ob Ecclesiæ utilitatem præscripsisse videntur; quam tamquam necessariam consequentiam modo dictæ antiquissimæ disciplinæ de mobili primatia habere potuerunt, ac propterea non comprehensam in Canonibus illam absolute prohibentibus. Occurrunt deinde concilia Toletana X. & XIII. in quibus Episcoporum translationes, Sedis Apostolicæ nulla facta mentione, peractæ fuerunt. Cardinalis de Aguirre, & Pater Blanchius putant, Toletanos patres id egisse auctoritate supra memoratarum Pseudo-decretalium, cum hoc tamen inter illos discrimine, quod Cardinalis eas pro genuinis habeat, Blanchius vero pro suppositiis, sed quæ jam ante confictæ erant. Verum ex iis, quæ supra notavimus, utrumque falli constat. Magis igitur puto, Toletanos patres fuisse deceptos auctoritate supra exscripti Canonis Carthaginiensis, qui jam erat in collectione Hispana.

(3) Potuissent etiam laudare Hadrianum II. in *Epistola* ad synodum Duziacensem, memoratum Auxilium, Luitprandum in *Vitis* Romanorum Pontificum, & Nicephorum Callistum *Lib. XIV. Hist. Eccl. cap.* 39. apud quos sunt etiam verba Anteri; in primo nempe, & ultimo usque ad illa: *humiliter ab aliis translatus est*, in secundo usque ad illa: *translatus est Ephesum*, & in tertio usque ad illa: *potestatem habent*; & in nullo ex iis habetur aliquod ex additamentis supra exscriptis.

hæc scripsit : *Istæ quas præetenditis , causſæ curæ pastorali non videntur posse præscribere : nisi forte (quod absit ; & nos non credimus) mortale aliquod commissum sit , aut Summi Pontificis auctoritate emerito fuerit indulta licentia* . Ergo ex S. Bernardo si conscientia criminis adfuerit , aut alia canonica causſa cedendi, qualis certe non erat studium tranquillioris vitæ , poterat Episcopus sine auctoritate Apostolica Episcopatui nuntium remittere . Innocentius III. igitur primus fuit , qui hujusmodi renuntiationum causſas , depositionum ac translationum causſis exæquando majores effecit, & sibi reservavit. (1) Potuisſet saltem Mercator Sedi Apostolicæ reservare , & quidem majori cum fundamento , causſas renuntiationum , quæ dicuntur in favorem ; & coadjutorias cum futura successione ; sed nec etiam de iis mentionem facit.

III. Huc præterea facit, quod cum Ps-Isidorus nomine Victoris, Julii & Sixti II. 2. *quæst.* 7. *Can.* 7. & 15. de provocationibus a gravaminibus per Metropolitas illatis tribuat Romano Pontifici in universo terrarum orbe , quæ concilium Chalcedonense, ut inferius videbimus, *Can.* 9. & 17. tribuerat Episcopo Constantinopolitano in tribus Diœcesibus Asiana , Pontica & Thracica , non ita tribuit illi, quæ idem concilium *Can.* 28. tribuerat isti de ordinationibus Episcoporum : Hoc enim ibi statuitur ; ut Episcopi trium illarum Diœceseon, ordinari deberent a Metropolitis earumdem ; Metropolitæ vero, ac præterea , qui erant in Barbarico, a Patriarcha Constantinopolitano. Eoque magis poterat Mercator hoc per universum terrarum orbem ordinationis jus Romano Pontifici tribuere, si illi mens fuisſet ejus auctoritatem extollere ; tum quod ipsi occasio non defuit ; duabus enim Epistolis sub nomine Anacleti, & una sub nomine Aniceti de hujusmodi ordinationibus agit : tum etiam quod non decrat fundamentum tribuendi, & quidem ex privilegio B. Petri; quod amplissimum hac in re agnovit S. Jo. Chrysostomus *hom.* 3. in acta Apostolorum, ubi loquens de electione S. Matthiæ, ait: *Quid? an non licebat ipsi Petro eligere? Licebat, & quidem maxime: verum id non fecit, ne cui videretur gratificari*. Hinc Stephanus IV. Papa ab Ivone & Gratiano relatus *Can.* 20. 11. *quæst.* 3. Walberto Patriarchæ Aquilejensi Electum Cumanæ Ecclesiæ ordinare detrectanti ita scripsit: *Nolumus alicujus Ecclesiæ privilegium infringere, licet Apostolica prærogativa possimus, de qualibet Ecclesia clericum ordinare* . Et reapse Romanum Pontificem ita aliquando ordinasse habemus ex *Libro Pontificali* , qui de Constantino Papa Constantinopolim profecto ait : *Hic fecit ordinationes Episcoporum in eundo & redeundo per diversa loca duodecim* . Mercator igitur de his Romano Pontifici nihil reservavit. Poterat saltem ei reservare ordinationem , vel confirmationem Patriarcharum, cujus rei etiam aliqua vestigia supererant (2) : & ne hoc quidem fecit ; sed eo semper tendit in Episcoporum causſis, ut unas eorum criminales depositiones præsertim Romano Pontifici reservet, ceteras vero iisdem cum suis Metropolitanis, aliisque libere permittat ; ideoque sub nomine ejusdem Anacleti *Epist. II. Cap. II. Can. ult. dist.* 79. generatim ait : *Ejectionem quoque Summorum Sacerdotum* (3) *sibi Dominus reservavit ; licet electionem eorum bonis sacerdotibus, & spiritualibus populis concessisset*.

IV. Sic cum Mercator multa corraserit ex conciliis Africanis, & in suas farragines translata ad usum Pontificiæ jurisdictionis in judiciis ferendis per universam Ecclesiam converterit , si in animum induxisſet auctoritatem Romani Pontificis generatim extollere, non omisisſet sane ei de ordinationibus etiam per totum terrarum orbem tribuere, quæ concilium Carthaginiense III. tribuerat Episcopo Carthaginiensi per universam Africam ; ut scilicet postulatum Clericum in Episcopum , etiam proprio contradicente Episcopo , posset ordinare . Quos Canones Balsamon *Com. in Can. Apostolorum* interpretatur quoque , ut Episcopo Carthaginiensi liceret Clericos alienos suæ Ecclesiæ addicere , quod & Constantinopolitano commune facit. Potuisſet igitur Mercator non modo hæc , sed & majora hac in re Romano Pontifici tribuere (4): & ita quoque jus prærentionis ac jus unionis in beneficiis conferendis , quæ tunc temporis cum Ordinibus erant magis connexa & veluti indivulsa, eidem tribuere potuisſet. (5) Sed hæc non curat : nec aliquid attigisſe videtur sub nomine Nicæni concilii *Can.* 6. apud Julium *epist.* 2. etsi Christianus Lupus *Commen.* ad *Can.* 14. *Dictatus* S. Gregorio VII. tributi ex eo etiam loco quem mutilum refert , illud adstruere velit. Integer Ps-Canon Nicænus ita se habet: *Nullus Episcopus alterius parochianum præsumat retinere aut ordinare absque ejus Episcopi voluntate , aut judicare , salva tamen in omnibus Apostolica auctoritate : quia sicut irrita erit ejus ordinatio , ita & dijudicatio : quoniam censemus nullum alterius judicis, nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non poterit , nec judicare nullatenus poterit.* Verba *salva tamen &c.* non referuntur ad antecedentia *retinere , aut ordinare* , sed ad ultimum *judicare* , de quo Mercator προηγεμένως agit , & quo antecedentes & consequentes Ps-Canones tendunt : nec

(1) Sed cur idem Innocentius III. *Cap. Inter Corporalia de translatione Episcopi* , ait: *Hæc tria, translationem , renunciationem, & depositionem Episcoporum, non tam constitutione canonica , quam institutione divina soli Rom. Pontifici esse reservata?* Gravis quidem difficultas videtur, & quæ non modo hæreticos, sed etiam catholicorum nonnullos in Pontificem debacchari fecit ; quod contra omnem antiquitatem docuerit conceptis verbis, hujusmodi causſas jure divino soli Romano Pontifici reservatas esse. Attamen facilis est responsio. Innocentius ita respondendo hoc tantum sibi voluit, dissolutionem matrimonii spiritualis inter Episcopum & Ecclesiam non a terrena aliqua potestate pendere, sed a spirituali quam Christus Dominus dedit Ecclesiæ. Quo faciunt supra exscripta verba S. Gregorii de depositione Episcopi loquentis: *Non tam de humanis constitutis , quam de divina quodammodo benedictionis refragatione tractari* . Cujus spiritualis potestatis, cum ex sententia multorum quam Innocentius fuit secutus, immediatum subjectum, quod vocant, sit Papa, ex quo ad ceteros Episcopos diffunditur; quod ipse sibi reservat , & aliis non concedit, etsi alias concessum fuisſet , id non tam constitutione canonica quam institutione divina reservatum videtur. Hoc dictum voluisſe Innocentium, clarum redditur ex iis quæ ipse scripsit Episcopo Faventino *Lib. I. Epistolarum fol.* 153. ex editione Bosqueti : *Quæ tria* (translatio &c.) *ex hac quam ostendimus, ratione merito sunt tantum Romano Pontifici reservata; quia licet alios Episcopos vocaverit in partem solicitudinis , sibi tamen retinuit plenitudinem potestatis* .

(2) Veluti Anatolii Constantinopolitani in concilio Chalcedonensi electi, qui confirmationem a S. Leone M. petiit, & obtinuit: Anthimi item Constantinopolitani, qui cum suam confirmationem a S. Agapeto Papa obtinere non potuisſet, insignia patriarchalia deposuit: & Mennæ in ejus locum ab eodem Agapeto electi. Quæ, & similia exempla cum referat Rousſel *Hist. Pontificia jurisd. Lib. II. num.* 12, subdit: *Hæc mihi comperta ex veteribus exemplis ad adstruendam Pontificis Romani prærogativam in confirmandis Patriarchis orientalibus, quæ sane satis indicant principatum ejus in omnes ecclesias. Quod si non sæpius aut absolutius eam prærogativam exercuit, tribuendum est illius modestiæ, qui non putavit summa sua potestate utendum , nisi ubi necessitas exigeret* .

(3) Gratianus heic nomine *Summorum Sacerdotum* Romanos Pontifices crasſe interpretatur; ideoque hunc Canonem cum antecedentibus ejusdem *dist.* per hæc verba congerit: *Sicut supra monstratum est , electio summorum Sacerdotum a Cardinalibus & religiosis clericis fieri debet ; ejectio vero eorum judicio divino reservata est* .

(4) Vide, quæ hisce de rebus congerit Christianus Lupus ad *Can.* 14. & 15. *Dictatus* S. Gregorio VII. tributi.

(5) Quorum prærentionis, & unionis exercito-

nec aliter heic de ordinatione tractat, nisi ut inde de re judiciaria argumentetur (1). Neque huic interpretationi obstat, quod dicitur *in omnibus*; nam ita concepta erat talis sollemnis Mercatoris formula.

V. Quin idem Ps-Isidorus nec verbo attingit jura Romani Pontificis in ordinationibus & collationibus beneficiorum vi sui Primatus in universo terrarum orbe ex caussa devolutionis, quæ non semel exercuit. Ut missa faciamus exempla S. Gregorii Magni, & S. Zachariæ (2) quæ Occidentalem Patriarchatum non transgrediuntur, afferamus illustre exemplum S. Martini I. Papæ in Oriente. Cum plurimis Orientis regionibus sub Saracenorum ditione gementibus Sedes Antiochenam & Hierosolymitanam, eisque subjectas Ecclesias, suis legitimis destitutas Episcopis invasissent vel ambitiosi homines, vel Monothelitæ a Patriarcha Constantinopolitano intrusi; S. Martinus *Epistolis* ad Stephanum Dorylæi Episcopum, & ad Joannem Archiepiscopum Philadelphiæ datis, eisdem vices suas commisit, ut Episcopos, Presbyteros & Diaconos illis Ecclesiis darent. Ad Philadelphiensem igitur ita scripsit: *Ea quæ desunt, corrigas, & constituas per omnium civitatum Ecclesias, quæ Sedi tam Hierosolymitanæ, quam Antiochenæ subsunt, Episcopos, & Presbyteros, & Diaconos: Hoc tibi omni modo facere præcipientibus nobis ex auctoritate Apostolica, quæ data est nobis a Domino per Petrum SS. & Principem Apostolorum.*

VI. Hinc neque Mercator umquam meminit privilegii, quod habebat Romanus Pontifex ordinandorum, vel confirmandorum Episcoporum, sive per se, sive per suos Vicarios secundum varias locorum consuetudines intra fines sui amplissimi Patriarchatus. Quæ quidem jura, si Ps-Isidorus voluisset, valde ampliare potuisset ex Epistola S. Siricii ad Afros *cap.* 1. *Primum ut extra conscientiam Sedis Apostolicæ, hoc est Primatis, nemo audeat ordinare*: cum super hoc fundamento verborum multum fabricare licuisset, uti fabricavit super fundamento verborum Julii in genuina *Epistola* ad Orientales. Et esto talis Siricii *Epist.* fuerit Mercatori ignota (3), non erant saltem ignota multa alia, quæ hac de re supra notavimus. Sed hæc minime curat usque eo, ut opportunissimas etiam occasiones negligat; ex trinis enim Litteris sub nomine Anacleti, & Aniceti, quibus de ordinationibus tractat, illa Aniceti est directa ad Episcopos Galliæ, & secunda Anacleti ad Episcopos Italiæ: unde, quod maxime notandum, supra exscripta verba ex hac *Epistola* desumta: *Ejectionem quoque Summorum Sacerdotum sibi Dominus reservavit; licet electionem eorum bonis Sacerdotibus, & spiritualibus populis concessisset*; hæc, inquam, verba dicta finguntur Episcopis Italiæ. Et sic constat Mercatorem Romano Pontifici ne confirmationem quidem Episcoporum Italiæ reservasse.

VII. Cum igitur Isidorus noster nihil omnino habeat de jure Romani Pontificis ordinandorum Episcoporum, nec etiam sui Patriarchatus, vel Provinciæ; nihil etiam habet de jurejurando obedientiæ & subjectionis, quod illi præstari ab iis, qui per ipsum consecrabantur Episcopi, vel ab ipso Pallium impetrabant, jam tum in more positum erat, etiam in sensu eorum, qui hujusmodi mori minus antiquitatis tribuunt. Ii enim, inter quos Petrus de Marca, & Thomassinus, ejus auctorem faciunt S. Bonifacium Moguntinum, qui cum Romæ Episcopus consecratus fuit a S. Gregorio II, professioni Fidei ab iis qui ordinabantur Episcopi, emitti solitæ promissionem obedientiæ, & subjectionis erga Romanum Pontificem addidit. Sed alii contendunt, S. Bonifacium nil de integro fecisse, sed quod jam diu obtinebat (4), adimplevisse. Ut ut hoc se habeat, Mercatoris tempore hujusmodi jusjurandum erat in usu, ideoque ab eo maxime commemorari debuisset, si ipsi cordi fuisset Romanæ Sedis dignitatem extollere.

VIII. In eo quoque Romani Pontificis jura in ordinationis materia a Mercatore neglecta fuerunt, quod cum *Litteris* nomina Anacleti & Aniceti præseferentibus, ut supra notavimus, ad differentiam ordinationis Chorepiscoporum, dicatur consecratio Episcoporum fieri non posse, nisi a tribus Episcopis, numquam additur exceptio, *salva in omnibus Sedis Apostolicæ auctoritate* (5), quæ addi debuerat, vel ex eo, quod notissimum erat, S. Gregorium M. facultatem fecisse S. Augustino Anglorum Episcopo, ut ipse solus consecraret Episcopos. Et quod Mercator in *Libro Pontificali* sibi familiari legerat, Pelagium I. Romanum Pontificem a duobus Episcopis & Ostiensi Presbytero fuisse consecratum, id Romanæ Ecclesiæ privilegio adscribere poterat, si voluisset. Huc igitur faciunt, quæ habet Ferrandus Diaconus in *Breviatione Canonum*, quocumque sensu accipiantur: *Ne unus Episcopus Episcopum ordinare præsumat, excepta Ecclesia Romana* (6).

IX. Præterea, ut supra notatum est, noster Isidorus sub nomine Melchiadis *epist.* ad Episcopos Hispaniæ *cap.* 2. & sub nomine Eusebii *epist. III.* a Gratiano relatorum *Can.* 2. & 3. *de consecratione dist.* 5. expresse habet, confirmationis Sacramentum conferri non posse, nisi a Summis Pontificibus, & Sacerdotibus, id est Episcopis, idemque ponit *epist. unica* sub nomine Urbani *cap.* 7. & tamen nusquam addit sibi familiarem exceptionem, *salva Apostolicæ Sedis auctoritate* (7); quam addere debuisset, si ei mens fuisset illam extolle-

rum jurium per S. Gregorium M. saltem in Romana Provincia, varia exempla suppetebat ejus Epistolarum regestum.

(1) Hic igitur Pseudo-Canon compactus est ex verbis *Can.* 18. & 19. conc. Sardicensis, *Can.* 1. conc. Carth. I. *Can.* 21. Carth. III. & ex *Epist. IV.* Siricii Papæ, qui de ordinationibus tractant. Quod vero de judiciis amplius habet, id additum seu admixtum aliunde est a Mercatore.

(2) Ex hujus enim facultate facta *Epist. IV.* S. Bonifacius Moguntinus, ut supra notavimus, ordinavit Archiepiscopos Remensem, & Senonensem.

(3) Probabile est, hanc Epistolam Mercatori minime fuisse notam, cum eam non modo inter illas Siricii non retulerit, sed nec etiam ex ea, vel ex synodo Zellensi seu Teleptensi, post quam legitur, aliquid decerpserit.

(4) Jam inde scilicet a temporibus S. Gregorii Magni qui ad similem promissionem, quæ prostat *Lib. X. Epist.* 32. emittendam adigebat Episcopos Istriæ, cum a schismate ad Catholicæ Ecclesiæ concordiam redibant. Et de hac quidem promissione loquutus videtur Liber Pontificalis in Constantino de Felice Ravennate, *qui secundum priorum suorum solitas in Scrinio noluit facere cautiones*. Quarum promissionum, quæ præcesserat, adumbrationem conspicere licet in *Litteris* quas Epiphanius Constantinopolitanus Patriarcha recens renuntiatus scripsit ad S. Hormisdam Papam.

(5) Utut hæc Pontificis dispensatio necessaria fuerit ad efficiendam ordinationem licitam, an etiam validam, non convenit inter viros eruditos. Sed magis est, requisitam fuisse ad solam honestatem; nam numquam apud antiquos legitur, ordinationem Episcopi fuisse iteratam, quod ab uno esset peracta; & quod de antiquo jure diximus, id etiam de jure quod ad præsens obtinet, intelligitur.

(6) Mabillonius *Comment. prævia ad Ordinem Rom. cap.* 16. ita interpretatur Ferrandum, quod denotatum voluerit, Romanum Episcopum solum peregisse ordinationes Episcoporum, etiam cum alii præsentes essent. At Baluzius *Dissert. de synodo Teleptensi* putat, Ferrandi verba etiam ad ordinationem ipsius Romani Pontificis referri posse, quasi ab uno Ostiensi Episcopo ordinaretur.

(7) Quod supra quæsivimus de ordinatione Episcopi per dispensationem summi Pontificis ab uno facta, heic quærimus de confirmatione ex delegatione ejusdem a Presbytero collata, num scilicet ea delegatio necessaria sit de sola honestate, an etiam de validitate. Et in hac quæstione nec etiam conveniunt viri eruditi. Sed magis puto, requiri de sola honestate.

re, præsertim quod eidem, qui Regestum Epistolarum S. Gregorii versaverat, notum erat, quod heic a Gratiano etiam relatus *Can.* 1. *dist.* 95. scripserat *lib. III. epist.* 26. Januario Calaritano: *Pervenit quoque ad nos quosdam scandalizatos fuisse, quod Presbyteros Chrismate tangere in fronte qui baptizati sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum veterem usum Ecclesiæ nostræ fecimus. Sed si omnino hac in re contristantur, ubi Episcopi desunt, ut Presbyteri etiam in frontibus baptizatos Chrismate tangere debeant, concedimus*.

X. Præterea cum sub nomine Clementis *epistola III.* Joannis I. *epist.* ad Episcopos Italiæ, Felicis IV. *epist.* I. & Gregorii Magni *epist.* 32. *Lib. XII.* noster Isidorus multoties agat, ac etiam ex instituto, de *Missis* non nisi in locis Deo dedicatis peragendis, & de *Dedicatione Ecclesiarum*; numquam tamen eam permissu Sedis Apostolicæ fieri debere dicit, uti declaraverat S. Gelasius *Epist. IX.* ad Episcopos per Lucaniam, Brutios & Siciliam constitutos *cap.* 3. rel. *Can. 6. de consec. dist.* 1. ut *Basilicas noviter institutas, nonpetitis ex more* (Apostolicis) *præceptionibus, dedicare non audeant*: & *cap.* 20. *ibid. Can.* 4. eos redarguit, qui *absque præcepto Sedis Apostolicæ* Ecclesias & Oratoria consecrabant: & passim in Regesto Epistolarum S. Gregorii talis facultas concessa reperitur. Neque dicas, nihil hoc peculiare fuisse Romani Pontificis, sed pertinuisse ad jus Metropolitis commune, uti contendit Martenius, qui in hujus rei probationem affert Epistolæ fragmentum Montani Toletani Metropolitæ ad Fratres Territotii Valentini sibi tale jus reservantis; cum neque hoc unicum Montani exemplum ad rem faciat. Non enim Montanus hoc sibi reservavit, sed tantum voluit, ne advocarent Episcopos alterius Provinciæ, & ditionis ad Ecclesias consecrandas; & cum necessitas urgeret, ipse esset adeundus, ut tali necessitati occurreret. Necessitas esse poterat, quod cum ex antiquo more multi Episcopi ad consecrationem convenire deberent, Episcopi provinciæ, vel non possent, vel nollent. Neque omnino verum est, quod Fleuryus, & ex eo Espenius dicunt, tale jus, etsi speciale, sibi Romanos Pontifices reservasse in provinciis tantummodo suburbicariis; nam aliud colligitur ex Nicolao I. a Gratiano relato *Can. VIII.* (1) *de Consecrat. dist.* 1. & clarius *epistola* ad Arduicum Vesoniensem (2) apud Acheryum in *Spicilegio tom.* 12. (3). Ut ut hæc se habeant, non debebat Ps-Isidorus hanc prærogativam Romani Pontificis præterire, si illi ampliandæ Sedis Apostolicæ auctoritatis animus erat. Eoque magis, quod ipsi familiaria erant, quæ habet Socrates *lib.* 2. *Hist. cap.* 8. & 17. eaque in hunc quoque sensum accipere poterat, sicuti acceperunt Correctores Romani *nota* ad *Can. V.* eadem *dist.* 1. *de Consecratione*.

XI. In eo etiam cum de celebratione Missarum Mercator agit, Romani Pontificis privilegia non curat, quod nil habeat de ejus nomine in illis recitando: id quod non modo moribus receptum, sed etiam Decretis, & Canonibus statutum erat; legitur enim in concil. Vasensi II. anni 529. *Can.* 4. *Et hoc nobis justum visum est, ut nomen Domini Papæ, quicumque Sedi Apostolicæ præfuerit, in nostris Ecclesiis recitetur*. Scripta præterea hac de re erat Epistola Pelagii I. Papæ ad Episcopos Tusciæ, cujus meminit etiam Agobardus in *lib. de comparatione utriusque reginiinis*. Qui quidem Agobardus tanti fecit hanc prærogativam recitationis nominis Papæ in Missa, ut ob id reverentiam Sedi Apostolicæ maxime debitam probet (4). Et, quod maxime observandum, hic mos etiam Orientalibus communis erat, qui in Liturgiis post salutationem e Diptychis per Diaconum prius Papam, & deinde suum Patriarcham nominabant: eumque morem jam inde a sæculo V. saltem obtinuisse discimus a Basilio Cilice, qui apud Nicephorum *lib. XVI. Hist. Eccl. cap.* 17. de Acacio Patriarcha Constantinopolitano, qui V. sæculo exeunte floruit, ait: *Primus ipse Papæ* (Felicis III.) *nomen e sacro albo exèmerit*. Ac non modo Papæ viventis, sed & ejus decessorum nomina (5) e Diptychis inter Missarum sollemnia fuisse recitata satis superque constat. Hinc Joannes Patriarcha Constantinopolitanus S. Leonis M. nomine quod Eutychiani deleverant, in Tabulas reimpresso ita scripsit ad Hormisdam Papam: *Tantum ad satisfaciendum scripsimus, ut & venerabile nomen sanctæ recordationis Leonis quondam Urbis Romæ Archiepiscopi in sacris Diptychis tempore consecrationis propter concordiam affigeretur, & vestrum benedictum nomen similiter in Diptychis prædicetur*. Et Patres VI. Synodi *actione* 8. magno plausu restituerunt nomen Vitaliani Papæ, quod Monothelitarum perfidia deleverat (6). Quæ cum ita sint, miror, doctissimum ac eru-

(1) *Ecclesia, id est catholicorum collectio, quomodo sine Apostolica Sedis institutetur nutu? quando juxta sacra Decreta, nec ipsa debet absque præceptione Papæ noviter construi, qua ipsam catholicorum intra semet amplecti catervam dignoscitur*. Hoc fragmentum depromtum creditur ex Epistola Nicolai ad Clerum & plebem Novensem in Dalmatia: vel, ut alibi legitur, loco Novensis, obrogandus Viennensis.

(2) *De Corepiscopis, de quibus consulis, utrum Presbyteros & Diaconos valeant consecrare, sacri te Canones potuerunt edocere. Quomodo autem Chorepiscopos posse dicimus Ecclesias consecrare, quas nulli Episcoporum licet sine vestro* (nostro) *præcepto secundum sanctas Regulas dedicare? Non ergo Chorepiscopis dabimus; unde vos Episcopos tamquam terminos a patribus positos transferentes merito reprehendimus*.

(3) Opponi solet ex Glabro Rodulpho *Lib. II. Hist. Francor. cap.* 4. quod cum Fulco Andegavensium comes ecclesia & monasterio de Belloloco in agro Turonico a se fundatis, illius consecrationem ab Hugone Metropolitano denegatam obtinuerit a Jo. XVIII. Papa, ut Petrus Card. perageret, hoc factum non modo improbarunt Gallicani Episcopi, sed etiam damnavit prodigiosus eventus; cum Ecclesia vi turbinis eodem die diruta fuerit. Sed si Glabri narrationem admittere volumus, quæ a nonnullis falsitatis arguitur, adhuc ex hoc Romani Pontificis jus adeo non destruitur, ut potius confirmetur. Hugo enim subinde Romam profectus, ut apud Papam de imminutis Ecclesiæ suæ privilegiis quereretur, tandem confessus fuit, se injustam litem fuisse prosecutum, & contra omnipotentem Deum, & S. R. Ecclesiam nimis deliquisse; ac propterea monasterium tum de jure consecrationis, tum de aliis ad ipsum pertinentibus Sedis Apostolicæ a qua fuerat immunitate donatum, dispositioni reliquit. Hinc Sergius IV. Papa Petrum Episcopum Viterbiensem misit, qui novam Ecclesiam illius monasterii consecraret. Quæ omnia habemus ex Epistola ejusdem Sergii, quam ex archivo ejusdem monasterii ediderunt Sammarthani Fratres *Tom. I. Galliæ Christianæ*. Quod vero refertur miraculum, si re vera tale fuit, id non indicat, Deo fuisse improbatam consecrationem jussu Romani Pontificis peractam, sed potius ædificationem factam a Fulcone injusto rerum ecclesiæ Turonensis detentore. Vide Nat. Alex. *Diss.* 20. *Sæc. IV. & Hist. Sæc. XI. cap.* 1. *art.* 1.

(4) Et quidem merito. Per hoc enim denotatur Ecclesiæ monas, seu unitas sub uno visibili capite, Romano nempe Episcopo, qui ex Petri successione primatum habet; & ideo precationi pro Ecclesia adjungitur precatio pro summo Pontifice, & deinde pro ceteris membris.

(5) Non quidem omnium, hoc enim fuisset nimis longum; sed aliquorum, ut colligitur ex Chrysostomi Liturgia: *Diaconus in circuitu sacram Mensam turificat, & defunctorum ac vivorum Diptycha, ut illi lubet, percurrit*.

(6) Nec a Photii tempore, qui magni schismatis auctor vergente sæculo IX. vitam egit, usque ad tempestatem Michaelis Cerularii ejusdem instauratoris, qui medio sæculo XI. vixit, Romani Pontificis nomen e Græcis Diptychis fuit omnino expunctum. Nicolaus enim Patriarcha Constantinopolitanus *Epist.* data anno 920. ad Joannem X. Papam ita scribit: *Sic enim, & Sanctitatis tuæ nomen ex sacro Ecclesiæ Constantinopolitanæ albo, ut mos olim erat, nun-*

(un

eruditissimum Bellarminum inter argumenta, quibus Primatum Romani Pontificis probat, hoc a recitatione ejus nominis in Liturgiis petitum non afferre.

XII. Ad hæc jam inoleverat usus, ut Episcopi graviorum criminum reos Romam mitterent, ad accipiendam a Papa pœnitentiam, vel ut ab eo absolverentur, ut ex *Pœnitentiali* Egberti *lib. 4. num. 6. Si quis ordinatum hominem occidat vel cognatum ejus, deserat patriam & possessionem suam, & abeat Romam ad Papam, & faciat postea prout ei Papa præscripserit*; ac confirmatur ex iis quæ habet Nicolaus I. *epist.* ad Episcopos Galliæ: *An laicorum, & vulgarium populorum judicia inter majora negotia ponitis, quos pæne quotidie cum vestris, & sine vestris epistolis, ad discutiendos & judicandos suscipimus, & discussos, vel judicatos, vel absolutos dimittimus* (1)? Et sic sensim deinde casuum reservandorum, qui Papales dicuntur, occasio data. Hinc Mercator si Romanam Sedem ampliare voluisset, hanc prærogativam certe non omisisset. Sed omisit, quia eam non curabat.

XIII. Præterea multa erant exempla privilegiorum, & immunitatum monasteriis etiam extra Italiam a Romano Pontifice concessarum, quarum aliqua congerit Natalis Alexander *Hist. Eccl. Sæculi VI. artic. 5. n. 6.* Itaque potuisset Mercator, si voluisset Pontificiam potestatem exaggerare, hoc aliud jus concedendorum privilegiorum in medium ponere, illudque amplificare, quod minime fecit. Atque adeo id verum est, ut Mabillonius *in Annal. Bened. ad an.* 785. ex hoc ipso, quod Mercator nihil de Monachis habeat, eum Monachum minime fuisse probet.

XIV. Denique Mercator non meminit singularis juris Romani Pontificis, quod supra innuimus, dispensandi de Canonibus conciliorum generalium præsertim; & multa alia ejus privilegia nec verbo attingit. Quod autem ponit ad Romanum Pontificem spectare novas sedes Episcopales, Metropolitanas & Primatiales creare, id collineat ad alterum suum scopum stabiliendi Primates, quem infra videbimus. Interim argumenta quæ in contrarium opponi possunt, diluamus oportet.

CAPUT XI.

Occurritur objectionibus, ac ostenditur Mercator aliquando adeo Episcopis tribuisse, ut Romano Pontifici videatur injurius.

REgeres Primo: Pseudo-Isidorus Papam ita sanctum, & augustum prædicat, ut etiam impeccabilem faciat. Nomine enim V. synodi sub Symmacho probat Apologeticon Ennodii Ticinensis pro eodem Symmacho, in quo hæc habentur: *Non nos B. Petrum, sicut dicitis, a Domino cum Sedis privilegiis, vel successores ejus, peccandi judicamus licentiam suscepisse. Ille perennem meritorum dotem cum hereditate innocentiæ misit ad posteros: Quod illi concessum est pro actuum luce, ad illos pertinet quos par conversationis splendor illuminat. Quis enim Sanctum esse dubitet, quem apex tantæ dignitatis attollit? In quo si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt, quæ a loci decessore præstantur. Aut enim claros in hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur, illustrat. Prænoscit enim, quod Ecclesiarum fundamento sit habile, super quod ipsa moles innititur.* Natalis Alexander *Dissert. III. in Sæc. XI. articulo unico*, putat Ennodium de Pontificalis officii sanctitate, non de personali sanctimonia fuisse locutum, & sic ejus effatum omni prorsus difficultate carere. Sed magis est, Ennodium locutum de sanctitate personali, quæ in controversia erat. Agebatur enim de Symmacho Papa accusato de adulterio, quem synodus Romana judicare minime ausa divino reservavit judicio; unde data occasio ejus obtrectatoribus contra quos scripsit Ennodius, ironice quærendi, num Romanus Pontifex inter sua privilegia, illud etiam libere & impune peccandi enumeraret; & sic constat, Ticinensem locutum de personali sanctitate Romanorum Pontificum, quales reapse usque ad illam tempestatem sine interruptione fuerant. Attamen ejus verba ita intelligenda, non quod Romanus Pontifex semper & necessario sit sanctus & impeccabilis; hoc enim fuit privilegium extra ordinem Apostolis concessum, quod ad eorum successores non est transmissum (2): Sed ita, inquam, intelligenda, quod Deus singulari ratione concurrit in electione Romani Pontificis, eique Spiritus Sancti dona tribuit, ut injuncto oneri par esse possit. Deum enim suis Ministris peculiarem gratiam dare discimus ex ejus verbis *Numerorum, Cap. XI. num. 7.* ubi postquam Mosi petenti sibi adjungi socios in gubernaculo populi Israel 70. Seniores concessisset, subdit: *Et auferam de spiritu tuo, tra-*

---

cum nostro rursus celebratur: & Petrus Antiochenus Patriarcha *Epist.* ad eumdem Cerularium hæc habet: *Hac in re ego quidem testis fidus, & alii multi Ecclesiæ proceres, quod tempore b. m. Patriarchæ Domini Joannis, Romanus Papa Joannes (XVIII.) etiam ipse nuncupatus in sacris Diptychis habeatur. Et cum Constantinopolim quadraginta quinque ab hinc annis venissem, inveni tempore b. m. Patriarchæ Domini Sergii prædictum Papam in sacra Missa una cum aliis sanctissimis Patriarchis relatum.* Quin ipso Cerularii tempore alios Orientis Patriarchas commemorationem Romani Pontificis in Missa feciisse, clare habemus ex eadem Antiocheni *Epistola*. Et utcumque magna fuerit Cerularii superbia & pervicacia, ingensque odium in Latinos, non adeo tamen abhorruit a reponendo nomine Romani Pontificis in Diptychis non modo suæ Constantinopolitanæ, sed omnium, ut ostendebat, Ecclesiarum, modo in Diptychis unius Romanæ Ecclesiæ poneretur nomen suum; ita namque scripsit ad S. Leonem IX. *Si una Ecclesia Romana per me habet nomen meum, omnes Ecclesiæ in toto orbe terrarum habebunt per te nomen tuum*. Sed hæc petitio locum habere non potuit, cum numquam Romana Ecclesia consueverit, præter Papæ nomen, alia Episcoporum recitare. Et licet inter ceteros Patriarchas mos inductus fuisset, ut se invicem nominarent; hoc tamen erat argumentum æqualitatis inter eos, quæ Romanum Pontificem, utpote omnium caput, non comprehendebat. Sic neque in ipsis Ecclesiis majoribus Orientis inferiorum Episcoporum mentio fiebat. Ex hoc igitur validissimum conficitur argumentum ad probandum Romani Pontificis primatum. Atque adeo id verum est, ut ex testimonio Pachymeræ *Lib. V. cap. 12.* cum Imperator Michael Palæologus urgeret observantiam Concordiæ factæ in concilio Lugdunensi II. an. 1274. Græcos inter & Latinos, in hoc potissimum Constantinopolitanum Clerum renitentem invenerit, faciendæ scilicet commemorationis Papæ in Sacro.

(1) Vulgo creditur a Viris eruditis, morem hunc mittendi pœnitentes ad Papam primum cœpisse sæculo XI. Qui hanc opinionem tueri volunt, possent fortasse elevare auctoritatem Egberti dicendo, Pœnitentiale ex quo est depromta, ad illum non pertinere, sed esse sequioris ætatis: sed non video quo modo auctoritatem Nicolai Papæ effugere queant. Ubi etiam observandum, quod licet Nicolaus sæculo IX. floruerit, ita tamen ea de re loquitur, ut ipsa non recens introducta, sed jamdiu moribus recepta fuisse videatur.

(2) Hinc non bene dicere videtur Auctor *Dictatus* S. Gregorio VII. tributi *Artic. 23. Quod Romanus Pontifex si canonice fuerit ordinatus, meritis B. Petri indubitanter efficitur sanctus testante S. Ennodio &c.*

damque eis, ut sustineant tecum onus populi, & non tu solus graveris. In Lege vero gratiæ, seu in Christi Ecclesia esse Sacramentum Ordinum ab eodem Christo Domino institutum, quo qui ad eos assumuntur, confertur gratia ad digna obeunda eorumdem munia, dogma fidei est (1). Quæ quidem gratia ceteris paribus est major vel minor pro quantitate oneris quod subeunt. Itaque Romanus Pontifex cum majus onus subeat, ut qui omnium Ecclesiarum solicitudinem habeat, majora Spiritus Sancti charismata suscipit. Et reapse nulla est Ecclesia, quæ tot enumeret sanctos Episcopos, quot ut maxime æquare possint medietatem eorum, quos enumerat Romana Ecclesia (2). Quod vero aliquando visi sint Pontifices turpissimis moribus præditi, qui Petri Cathedram tenerent, id Dei permissioni tribuendum, quod sic peccata populorum punita voluit. Ceterum numquam Deus Romanam Ecclesiam ita deseruit, ut *portæ inferi* adversus eam prævalerent (3); ita ut illi ipsi Pontifices qui suo exemplo fidelibus erant offendiculo, sana doctrina & salutaribus eos informarent institutis. (4).

Regeres II. Pseudo-Isidorus ita tribuit Romano Pontifici clavium potestatem, ut ea tyrannice uti possit. Ait enim nomine Julii *epist. 1. ad Orientales*: *Habet enim potestatem Romana Ecclesia singulari privilegio concessam aperire, & claudere januas regni cælestis, quibus voluerit*. Nimirum eorum verborum non is sensus est, quod Papa ad libidinem sua potestate uti possit, nec id voluit Mercator; sed quid heic sibi voluerit, ex aliis ejus locis petendum. Jam supra notavimus, ipsum Callisti nomine ita se misericordem exhibere, ut errare, & contra potestatem clavium disputare dicat, qui Sacerdotes lapsos post pœnitentiam antiquis honoribus non posse restitui putant. Usum igitur talis potestatis rigore disciplinæ ab Ecclesia œconomiæ caussa restrictum (5) minime ferebat, & præsertim in Romano Pontifice, ad quem summam criminalium caussarum, maxime Episcoporum, detulerat. Itaque cum sub nomine Julii dicat, Romanam Ecclesiam habere potestatem ligandi & solvendi quibus voluerit, id denotatum voluit, ejus potestatis usum non debere esse restrictum, sed liberum pro Papæ arbitrio, ubicumque æquitas suadere videretur (6).

Regeres III. Ps-Isidorus ita loquitur de potestate Episcoporum, ut nullam agnoscere videatur ordinariam, sed omnem delegatam a Romano Pontifice. Et reapse additamento ad Epistolam Vigilii ad Profuturum, seu Ætherium, quod S. Leo Magnus scripsit ad Anastasium Thessalonicensem tamquam suum Vicarium per Illyricum sub nomine Vigilii dicitur de omnibus Episcopis. Sanctus enim Leo dicit *epist. XII. Vices enim nostras ita tuæ credimus caritati, ut in partem sis vocatus solicitudinis, non in plenitudinem potestatis*. Ps-Vigilius vero ait; *Ipsa namque Ecclesia* (Romana) *quæ prima est, ita reliquis Ecclesiis vices suas credidit largiendas, ut in partem sint vocatæ solicitudinis, non in plenitudinem potestatis*. At contra patet, Isidorum hoc loquendi modo nil aliud denotatum voluisse, nisi Primatum Romani Pontificis supra omnes Episcopos, & ex illo in hos, quod multi etiam defendunt, tamquam ex fonte omnem jurisdictionem emanare: atque adeo non negasse ordinariam eorum potestatem, ut diserte eosdem *Christi Vicarios*, *Legatos*, & *Locumtenentes* quampluries vocet. Sic nomine Alexandri ad omnes Episcopos scribit: *Qui vos persequitur, ipsum cujus legatione fungimini, persequitur: quia sicut ipse filius Dei Mediator fuit Dei & hominum, ita & vos ejus vice, in Ecclesia estis constituti, ut inter Deum & homines legatione fungamini*. Sic nomine Lucii *epist.* ad Galliæ & Hispaniæ Episcopos scribit: *Salvatoris, cujus vicem Episcopi tenent*. Sic nomine Evaristi *epist. II.* ad Episcopos Ægyptios habet: *Sacerdotes vero Vice-Christi legatione funguntur in Ecclesia, & sicut ei sua conjuncta est Sponsa, id est Ecclesia, sic Episcopis junguntur Ecclesiæ unicuique pro portione sua*. Sic nomine Clementis *epist. III.* omnibus Episcopis dicit: *Quem* (Pontificem) *quasi Christi Locumtenentem honorare, eique servire omnes debent*. Episcopi præterea sub nomine Anacleti *epist.* 2. & Melchiadis *epist.* ad Episcopos Hispaniæ vocantur *Summi Sacerdotes*, & *Summi Pontifices* sub nomine Sixti II. *epist.* 2. Julii *epist.* 2. *cap.* 33. & Pelagii II. *epist.* 2. vocantur *Columnæ Ecclesiæ*, *Christique legati*. Et sub nomine Felicis II. *epist.* 1. *cap.* 17. vocantur *Throni Dei*.

Quin aliquando Mercator tantum tribuit Episcoporum potestati, uti Primatui Romani Pontificis videatur injurius, veluti cum sub nomine Eleutherii sic scribit ad Episcopos Gallicanos: *Hujus rei gratia universis vobis a Christo Jesu commissa est Ecclesia, ut pro omnibus laboretis, & cunctis opem ferre non negligatis*; idemque habet sub nomine Alexandri *epist.* 2. & *epist.* 4. Clementis: *Oportet, fratres omnes DD. qui ad salutem animarum instituti sunt, & ad lucrandas animas Episcopi sunt con-*

(1) Itaque per Sacramentum Ordinis remittuntur quoque peccata; quod intellige de venialibus, non autem de mortiferis, nisi per accidens, ut Scholastici loquuntur, etsi antiquorum non pauci aliter sensisse videantur ex iis, quæ habentur *Can.* 9. concilii Neocæsarienſis: *Si Presbyter qui corporale peccatum admiserit, promotus fuerit, & confessus fuerit quod ante ordinationem peccaverit, non offerat, manens in aliis, propter aliud ejus vitæ studium. Reliqua enim peccata dixerunt multi per manus impositionem tolli*. Christianus Lupus ad *Can.* 23. *Dictatus* S. Gregorio VII. tributi interpretatur, Neocæsarienses patres nomine peccati corporalis intellexisse fornicationem. Sed magis puto, intellexisse peccatum externum opere, verbis signisve consummatum, ad differentiam internorum, quæ sola cogitatione patrantur: quam quidem interpretationem desumo ex Tertulliano *de Pœnitentia cap.* 3. ubi peccata a peccatis ita distinguit: *Spiritualia, & corporalia nominantur, quod delictum omne aut agitur, aut cogitatur ut corporale sit, quod in facto est; quia factum, ut corpus, & videri & contingi habet: Spiritale vero, quod in animo est, quia spiritus nec videtur, neque tenetur. Per quod ostenditur, non facti solum, verum & voluntatis delicta vitanda, & pœnitentia purganda esse*.

(2) Sic Ecclesia Mediolanensis, quæ, ut observat Ughellius, post Romanam omnes alias Ecclesias in numero sanctorum Episcoporum superat, plus duplo ab illa superatur.

(3) Quod tam firmum, & manifestum divinæ Providentiæ præsidium minus expertæ sunt aliæ Sedes etiam ab ipso B. Petro fundatæ. Vide P. Constantium *Præfat. ad Epistolas* Romanorum Pontificum *n.* 19

(4) Huc pertinent, quæ scripsit S. Leo IX. ad Michaelem Cerularium *Epist. I. Ergo ne saltem quod Dominus concessit Pharisæis & Scribis sedentibus in Cathedra Mosis, servus denegabit qualibuscumque conservis suis in Cathedra Petri?* Super Cathedram, *inquit*, Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, servate & facite. *Ita quod male vivimus, nostrum est; quod vero bona dicimus, Cathedræ, cujus occasione necesse habemus recta prædicare*.

(5) Ut loquitur S. Augustinus *Can.* 25. *dist.* 50. *Ut constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alienjus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat; non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioqui contra claves datas Ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum est* (*quæ solveritis in terra, soluta erunt in cælo.*)

(6) Nec credendum, Mercatori excidisse celebrem illam S. Leonis sententiam prolatam *Sermone* in Natali B. Petri, quam deinde retulit Gratianus *Can.* 5. 24. *quæst.* 1. *Manet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur æquitate judicium: nec nimia est vel severitas, vel remissio, ubi nihil erit ligatum vel solutum, nisi quod B. Petrus aut solverit aut ligaverit*.

constituti, pro cunctis solicitudinem parere: & sic omnium Ecclesiarum curam & solicitudinem, quæ Summi Pontificis ex caussa sui primatus peculiaris est, omnibus Episcopis communem facit. (1) Sed in hoc præsertim Romano Episcopo, immo B. Petro injurius videtur Ps-Isidorus, quod sua faciens verba S. Isidori *de Officiis lib. 2. cap. 5.* ea ita interpretatur, ut videatur tribuere Petro principatum ex Jure Apostolico; Ait enim sub nomine Anacleti *epist. 2. Hic ergo ligandi, atque solvendi potestatem primus accepit a Domino; primusque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit. Ceteri vero Apostoli cum eodem pari consortio honorem & potestatem acceperunt; ipsumque principem eorum esse voluerunt; qui etiam jubente Domino in toto orbe dispersi Evangelium prædicaverunt.* Et simile quid habere videtur sub nomine Julii *epist. 1.* inquiens de Apostolis: *Sanctam Romanam Ecclesiam primatum omnium Ecclesiarum habere voluerunt.* Hinc natus error eorum, qui dicunt, Petri Primatum non fuisse ex jure divino, sed apostolico. (2) Et hinc patet, quam immerito Espenius illis ipsis Pseudo-decretalibus, contra quas semper declamat, abutatur *Parte I. tit. XVI. de cura Episc. cap. 1. num. 3.* dicens: *Et quidem adeo constans erat hæc opinio de data ex æquo auctoritate omnibus Apostolis annuntiandi Evangelium, & regendi Ecclesiam sæculo VIII. ut & de data ex æquo auctoritate opinionem ipse Pseudo-Isidorus expresserit in decretali Anacleto Papæ supposita, cujus fragmentum refert Gratianus distint. 21. Can. 2. In novo.* Adeo non erat constans hæc opinio sæculo VIII. ut contraria potius obtineret, cujus rei præter Hadrianum I. *epist.* ad Imperatorem Constantinum, & Irenem, (3) locupletissimos testes damus Bedam *Homilia* in Festo Petri & Pauli, Patres Concilii Francofordiensis *epist. synodica* ad Episcopos Hispaniæ, & Carolum Magnum *lib. 1.* Carolino *cap. 6.* Beda ait: *Ideo B. Petrus, qui Christum vera fide confessus, vero est amore secutus, specialiter claves regni cælorum, & principatum judiciariæ potestatis accepit.* Patres Concilii scripserunt: *Respondit ei Petrus: Tu es Christus filius Dei vivi, & pro hac glorioſa confessione B. Petrum Principem Apostolorum, cæli terræque remuneravit potestate dicens: Tu es Petrus &c.* Et Carolus M. ex sententia Gallicanæ & Germanicæ Ecclesiæ inter alia hæc habet: *Sicut igitur ceteris discipulis Apostoli, & Apostolis omnibus Petrus eminet: ita nimirum ceteris Sedibus Apostolicæ, & Apostolicis Romana eminere dignoscitur. Hæc enim nullis synodicis constitutis ceteris Ecclesiis prælata est, sed ipsius Domini auctoritate primatum tenet, dicentis: Tu es Petrus &c.* His addimus Theodorum Studitam, qui initio sæculi IX. floruit, & ita scripsit *epist.* ad Paschalem Papam: *Audi Apostolicum caput, a Deo præpoſite Pastor ovium Christi, janitor regni cælorum, Petra Fidei, supra quam ædificata est Catholica Ecclesia; Petrus enim tu; Petri Fidem exornans & subornans.* Et *epist.* ad filium suum Naucrasium de Apostolica Romana Ecclesia hæc habet: *Supremo verticali throno, in quo Christus fidei claves posuit, adversus quem non prævaluerunt umquam, nec prævalebunt usque ad consummationem portæ inferi.* Eoque magis non debebat Espenius in supra exscriptis Ps-Anacleti verbis fundamentum ponere, cum Mercator minime sibi constans sub ejusdem Anacleti nomine *epist. 3.* hæc habeat: *Sacrosancta Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro primatum obtinuit, sicut B. Petro ait: Tu es Petrus* (4) *&c.* Et his similia alibi habeat.

CAPUT XII.

Detegitur alter Mercatoris scopus stabiliendi scilicet Primates, quos Patriarchis exæquat.

POtius igitur cum studio consulendi Episcopis ejectis vel accusatis, quod supra probatum est, Ps-Isidorus conjunxisse videtur studium stabiliendi, seu creandi Primates, non quidem in ea notione acceptos, qua antiquiores Episcopi provinciarum qui jus Metropoliticum (5) habebant, uti, una Carthagine (6) excepta, moris fuit in Africa; sed stabiliendi, inquam, eos Primates, qui alios Metropolitas sibi haberent subjunctos. Quo sensu Græci Exarchi, qui Diœcesibus præerant, quarum unaquæque plures provincias metropolesque continebat, ex latina versione *Can. 9. & 17.* concilii Chalcedonensis *Primates* dicti fuerunt. Quibus similes Vicarii Apostolici, quos Romani Pontifices in Diœcesibus sui ampliſſimi Patriarchatus constituebant, dici cœperant sæculo VII. *Archiepiscopi:* (7) eoque nomine S. Isidorus *lib. VII. Originum* relatus *Can. 1. dist. 21.* illos a ceteris Hierarchiæ Ordinibus discernit. Quatuor enim cum distinguat Episcoporum Ordines seu Gradus, Patriar-

---

(1) Ne cui vero hæc Pseudo-Pontificum verba fraudi sint, observandum, Mercatorem minime sibi constantem sub nomine aliorum Pontificum diversa habere, ac etiam sub nomine S. Athanasii ad Felicem Papam hæc scribere: *Ob id vos, prædecessoresque vestros, Apostolicos videlicet Præsules, in summitatis arce constituit* (Deus) *omniumque Ecclesiarum curam habere præcepit, ut nobis succurratis.*

(2) Bellarminus igitur cum ex Turrecremata quatuor referat hereticorum opiniones circa primatum Romani Pontificis, hanc primam ponit, eamque pro se tria habere testimonia dicit, quorum primum & alterum sunt ipsissima supra adducta Pseudo-Anacleti, & Pseudo-Julii loca, & tertium, quod est levius, est ex *Canone Ego Ludovicus dist.* 63. ubi Paschalis Papa vocatur Vicarius B. Petri.

(3) Quæ habetur *actione* 2. synodi VII. ubi hæc leguntur. *Nam ipse Princeps Apostolorum B. Petrus, qui Apostolicæ Sedi primitus præsedit, Apostolatus principatum ac principalis curæ successoribus suis, qui in ejus sacratissima Sede perenniter sessuri sunt, dereliquit: quibus & auctoritatis potestatem, quemadmodum a Salvatore nostro Domino Deo ipsi concessa est, & ipse quoque suis contulit ac tradidit Divino jussu successoribus Pontificibus.*

(4) Quæ quidem verba si ita accipiuntur, quod Romanus Pontifex ex Petri successione primatum habeat, & quidem juris divini, id verissimum est, quin & de Fide: Si vero accipiuntur, quod Romanæ Ecclesiæ talis primatus ex jure divino sit addictus, id inter ipsos catholicos in controversia est. Multi enim volunt, quod licet B. Petrus ex Christi Domini institutione successorem in primatu habere debuisset; non tamen ex ejusdem Domini præcepto, sed pro sua voluntate Romanum Episcopum talem esse statuit; adeo ut Romanæ Ecclesiæ primatus juris divini quidem sit, sed ex jure Apostolico ei sit alligatus. Quod autem aliqui in hujus rei probationem dicunt, reapse olim Pontifices Petri Sedem Avenionem transtulisse, id nullius roboris est. Pontifices enim qui Avenione manserunt, non desierant esse Romani Episcopi, ita ut tamquam a propria Sede absentes ad eam tandem redire necesse duxerint.

(5) Hinc factum puto, quod etiam Metropolitæ *Primatum* nomine aliquando donati fuerint: Sic eos vocat S. Innocentius I. *Epist.* ad Rufum, & S. Leo M. *Epist.* 53. vel secundum Quesnellium 80. & *Epist.* 91.

(6) Episcopus enim Carthaginiensis non modo plenum jus metropoliticum habebat in sua Proconsulari provincia, sed erat veluti Exarchus & primas omnium provinciarum Africæ; unde eum sic denotatum voluit S. Possidius in vita S. Augustini *cap. 8.* cum ait: *Primatem Episcopum Sedis Carthaginiensis.* Alii vero Africæ Primates, nempe antiquiores Episcopi, qui dicebantur etiam *Senes*, denominationem non desumebant a suis civitatibus, sed a provinciis, quibus præerant. Sic exempli caussa non dicebatur, *Primas Hipponensis*, sed *Primas Numidiæ*, vel etiam *Primæ Sedis*, aut *Cathedræ Episcopus.*

(7) Antiquitus vero Archiepiscopi nominis acceptio

triarcharum scilicet, Archiepiscoporum, Metropolitarum, & simplicium Episcoporum; de illo Archiepiscoporum ita loquitur: *Archiepiscopus Græco dicitur vocabulo, quod sit Summus Episcoporum; tenet enim vicem Apostolicam, & præsidet tam Metropolitanis, quam ceteris Episcopis.* (1) Archiepiscopi nomine subinde cum jure Pallii, quod consequi solebat, Metropolitis (2) passim communicato, Pseudo-Isidorus ita Primates suos ab Archiepiscopis distinguit, ut illos in gradu Patriarcharum, hos in gradu Metropolitarum collocet; tres namque facit Episcoporum Gradus, Patriarcharum, seu Primatum, Archiepiscoporum, seu Metropolitarum, & simplicium Episcoporum.

Itaque Mercator Vicarios Apostolicos cum Exarchis confundens, & utrosque Patriarchis exæquans, B eos sub Primatum nomine nobilioribus in locis perpetuo stabilire & amplificare præcipue sibi proposuit; passim enim de iis mentionem facit, & ad satietatem ac fastidium usque in pseud. *epist.* 1. Clementis, seu potius *additamento* ipsius, Anacleti *epist.* 1. *cap.* 4. *epist.* 2. *cap.* 4. *epist.* 3. *cap.* 3. Alexandri *epist.* 1. *cap.* 1. & 3. Aniceti *epist. cap.* 2. & 3. Eleutherii *epist. cap.* 2. Victoris *epist.* 1. *cap.* 2. Zephirini *epist.* 2. *cap.* 6. Callisti *epist.* 2. *cap.* 3. Stephani *epist.* 2. *cap.* 5. & 6. Sixti II. *epist.* 1. Felicis *epist.* 1. *cap.* 5. & *epist.* 2. Concilii Nicæni *Canonibus* apud Ps-Julium *epist.* 2. *cap.* 4. 12. 17. 26. & 34. Felicis II. *epist.* 1. *cap.* 1. 3. 8. & 12. ac Athanasii Alexandrini *epist.* ad eumdem Felicem. (3) Et quia longum omnino esset hujusmodi loca percurrere, sistimus in in illo *capitis* 4. *epist.* 2. Anacleti ex parte a Gratiano relato *Can.* 1. *dist.* 99. ubi hæc leguntur: *Provinciæ autem multo ante Christi adventum tempore divisa fuerunt, maxima ex parte, & postea ab Apostolis, & B Clemente prædecessore nostro ipsa divisio est renovata. Et in capite provinciarum, ubi dudum Primates legis sæculi erant, ac prima judicaria potestas, ad quos, qui per reliquas civitates commorabantur, quamdiu eis necesse erat, qui ad aulam Imperatoris vel Regum confugere non poterant, vel* A *quibus permissum non erat, confugiebant pro oppressionibus, vel injustitiis suis, ipsosque appellabant, quoties opus erat, sicut in lege eorum præceptum erat: ipsis quoque in civitatibus, vel locis nostris, Patriarchas, vel Primates; qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges divinæ & ecclesiasticæ poni & esse jusserunt, ad quos Episcopi, si necesse fuerit, confugerent, eosque appellarent, & ipsi Primatum nomine ponerentur, & non alii. Reliquæ vero metropolitanæ civitates quæ minores judices habebant, licet majores Comitibus essent, haberent Metropolitanos suos, qui prædictis juste obedirent Primatibus, sicut & in legibus sæculi olim ordinatum erat, qui non Primatum, sed aut Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum nomine fruerentur.* (4) *Et licet singulæ metropoles civitates suas provincias habeant, & suos Metropolitanos judices habere debeunt Episcopos, sicut prius Metropolitanos judices habebant sæculares; Primates tamen tunc, & nunc habere jussæ sunt, ad quos post Sedem Apostolicam, summa negotia conveniant, ut ibidem, quibus necesse fuerit, releventur, & juste restituantur, & hi qui injuste opprimuntur, juste reformentur atque fulciantur, Episcoporumqur causæ, & summorum negotiorum judicia (salva Apostolica auctoritate) justissime terminentur. Hæc ab antiquis, hæc ab Apostolis, hæc a SS. Patribus accepimus, vobisque, ut postulatis, rimanda, & futuris tenenda temporibus mittimus, & reliquis fratribus prædicanda, ac cunctis fidelibus tradenda mandamus; ne Pastorum imperitia, qui sequantur, deteriores fiant.* Et, ut hac in re magis imponeret, C sub ejusdem Anacleti nomine *epist.* 3. *cap.* 3. dum idem repetit, progreditur ad dandum catalogum primarum urbium, & fingit, ad vitandam prolixitatem earum distinctum *Tomum* mittere; (5) ideoque post enumeratas Sedes, Romanam quæ ex jure Divino Primatum supra omnes Ecclesias habet, Alexandrinam & Antiochenam subdit: *Reliquas vero, ut prædiximus, in quodam tomo prolixitatem vitantes Epistolæ vobis conscriptas direximus. Inde namque & beati Apostoli inter se statuerunt, ut*

---

ptio erat magis restricta, & regulariter non comprehendebat, nisi primos Episcopos, qui Patriarchæ dicti fuerunt, Romanum præsertim & Alexandrinum.

(1) Nec est, quod Petrus de Marca *Dissert. de Primatibus n.* 48. neget tales Vicarios dictos indiscriminatim Archiepiscopos, sed nomine Archiepiscoporum dicat, Isidorum Vicarios tantummodo Thessalonicensem, & Justinianæ novæ, qui, ut ipse putat, perpetuam, & veluti propriam jurisdictionem in suis diœcesibus habebant, intellexisse. Verba enim S. Isidori talem restrictionem non admittunt; nec est verisimile, quod ipse qui Græcorum Exarchorum nullam mentionem facit, ad hos tantummodo Græcos Vicarios respexerit.

(2) Quin etiam Archiepiscopi nomen communicatum simplicibus Episcopis, qui ex privilegio etiam personali tale jus pallii habebant. Sic Engelramnus, & Drogo Metenses, aliique simplices Episcopi pallio donati Archiepiscopi dicti fuerunt. Similiter apud Græcos recentiores Archiepiscopi nomen honoris causa datum nonnullis Episcopis, qui jure Metropolitico minime fruebantur. Apud eos quoque Metropolitæ nomen jam inde ab antiquis temporibus quibusdam simplicibus Episcopis concessum legitur; ut habemus ex actis concilii Chalcedonensis quod hoc illud concesserit Episcopis Berytensi, Nicæno, & Chalcedonensi.

(3) Cur autem in aliis Pseudo-Epistolis, quæ Romanis Pontificibus a Felice II. usque ad S. Gregorium M. tribuuntur, amplius Mercator de suis Primatibus mentionem non faciat causam infra investigabimus.

(4) Quos hic Pseudo-Anacletus *Primates legis Saculi* vocat, & Pseudo-Stephanus *Epist. II. cap.* 5. *Primates* absolute, Pseudo-Clemens relatus *Can.* 2. *dist.* 80. appellat *primos Flamines*, & *primos legis Doctores*: & quos ille *minores Judices*, sed Comitibus *majores*, hic *Archiflamines* nuncupat; ait enim: *In illis vero civitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates poni, vel Patriarchas B. Petrus præcepit .... In illis autem civitatibus, in quibus dudum apud prædictos erant Archiflamines, quos tamen minores tenebant, quam memoratos primates, Archiepiscopos institui præcepit.* Unde vero Mercator hos *Primorum Flaminum*, *Archiflaminum* & simplicium *Flaminum* distinctos ordines depromserit, vel formaverit, & quorsum eis usus fuerit, Petrus de Marca *de Primatibus num.* 59. hanc conjecturam in medium ponit: *Legerat in concilii Eliberitani Canonibus, Sacrificiis agendis addictos, & in veteribus inscriptionibus* provinciarum Flamines, & primos Flamines, *facile in mentem suam induxit, tres Flaminum gradus fuisse apud Paganos, qui ad exemplum Magistratuum per civitates maximus, majores, & minores pro muneris sui dignitate constituti essent. Quare occasionem istam ornanda dispositionis Ecclesiastica, ex Gentilium instituto pratermittere noluit; nempe ut constaret, eam niti non solum ratione civili, sed sacra quoque pro civitatum discrimine.* Utcumque res se habeat, Antonius Augustinus dolet, hujusmodi ineptias in Decreto Gratiani etiam prostare.

(5) Hujusmodi *Tomus* nihil aliud continuisse videtur, quam civilem *notitiam Provinciarum*, & civilem item eamdemque pleniorem *notitiam Galliarum*, quæ exstant in pluribus Mercatoris exemplaribus: & quas inter alios publici juris fecit in sua *Veteri Geographia* Petrus Bertius: idque confirmatur ex Hincmaro *Cap. XVI.* Opusculi, ubi ad Hincmarum juniorem ait: *Sicut & Tomus, quem Anacletus Episcopis de Sedium privilegiis se interrogantibus se misisse dicit, patenter ostendit; veluti ipse legere poteris in eodem Breviario, in quo descriptis civitatibus Remorum metropoli subjectis, nomen Castelli in quo ordinatus es Episcopus, nequaquam invenies.*

ut Episcopi singularum scirent gentium, qui inter eos esset primus, quatenus ad eum potior eorum solicitudo pertineret.

Hinc, quæ superius notata sunt de patrocinio & tutela Episcoporum, ad stabiliendam necessitatem Primatum, eorumque ampliandam potestatem etiam tendunt; Causſæ enim Episcoporum gravatorum, ut diserte Ps-Anacletus verbis supra exscriptis, & alibi habet, & cum eo alii Ps-Pontifices in suis Epistolis, post S. Sedem Primatibus reservantur. Quin immo non modo Episcopis, sed omnibus Clericis, ut mox videbimus, qui se putant gravatos, fit facultas libere appellandi Primates. Quæcumque igitur Mercator sive Exarchis sive Vicariis Apostolicis tributa reperit, ea pleraque omnia, quin & majora Primatibus suis tribuit. Sic quæ concilium Chalcedonense *can.* 9. & 17. de Patriarcha Constantinopolitano, & Exarchis statuerat, ea non modo ad Papam, sed etiam ad suos Primates transtulit. Subjectis enim Patriarchæ Constantinopolitano (cui alterum locum a Romano concilium Constantinopolitanum I. tribuerat) tribus Exarchis, qui prius erant Αυτοκεφάλοι, & proxime accedebant ad Patriarchas, Ephesino scilicet, Cæsareensi Cappadociæ, & Heracleensi: (1) subjectis, inquam, hujusmodi Exarchis Patriarchæ Constantinopolitano statutum fuit, *Can.* 9. *Si quis autem Clericus cum proprio, vel etiam alio Episcopo litem habuerit, a provinciæ synodo judicetur. Sin autem cum ipsius Provinciæ Metropolitano Episcopus, vel Clericus controversiam habuerit, diœcesis Exarchum adeat, aut regiæ urbis Constantinopolis sedem, & apud ipsam judicetur*; *Can.* vero 17. *Si quis autem a suo Episcopo, vel Metropolitano injuria afficiatur, apud Exarchum diœceseos, vel apud Constantinopolitanam sedem litiget, ut supra dictum est.* Hæc Isidorus noster in rem suam convertens sub nomine Victoris *epist.* 1. rel. *Can.* 7. 2. *quæst.* 6. habet: *Si quis putaverit, se a proprio Metropolitano gravari, apud Patriarcham vel Primatem diœceseos, aut penes Universalis Apostolicæ Ecclesiæ judicetur sedem*; sub nomine Nicæni conc. apud Ps-Julium *epist.* 2. *c.* 4. & Sixti II. *epist.* 1. rel. *Can.* 15. eodem loco: *Si quis putaverit, a proprio Metropolitano gravari, apud Primatem diœceseos, aut penes Universalis Apostolicæ Ecclesiæ Papam judicetur*; sub nomine Aniceti *epist. un. si* (Episcopus) *suum Metropolitanum suspectum habet, apud Primatem aut apud Apostolicam sedem audiatur*: & sub nomine etiam Nicæni concil. laud. *epist.* Ps-Julii *cap.* 17. *Si ipse* (Episcopus) *Metropolitanum, aut judices suspectos habuerit, aut infensos sensserit, apud Primates* (2) *diœceseos, aut apud Romanæ Sedis Pontifices judicetur*. Ac etiam nomine ejusdem Nicæni eod. loco *cap.* 25. Eleutherii *epist.* 1. & Felicis *epist.* 1. generatim habet: *Illi qui pulsatus fuerit, si judices suspectos habuerit, liceat appellare Primates*:

Sic etiam quæ Mercator Vicariis Apostolicis de judiciis ferendis ad tempus tributa legerat, ea in suos Primates ejusdem S. Sedis etiam vice & auctoritate perpetuo transfusa comminiscitur. Possem ad hoc probandum multa præcipere ex Litteris decretalibus, quibus Romani Pontifices suos Vicarios facultatibus instruxerunt; sed ne longior sim, aliqua delibabo. S. Zosimus, Patroclo Arelatensi Vicario per Gallias constituto, de eo *epist. V.* ad illius regionis Episcopos ait: *Ad cujus notitiam, si quid illic negotiorum emerserit, referri censemus, nisi magnitudo causſæ etiam nostrum requirat examen*; S. Cælestinus I. vero *epist.* ad Rufum Thessalonicensem, & Episcopos Illyrici, de illo hæc habet: *Cui vicem nostram per vestram provinciam noveritis esse commissam, ita ut ad eum, quidquid de causſis agitur, referatur*; & S. Sixtus III. Vicariatu Rufi in Anastasium ejus successorem prorogato, ad Episcopos in synodo apud Thessalonicam congregandos inquit: *Ad Thessalonicensem majores causſæ referantur Antistitem*. Mercator igitur hæc interpolans, & amplificans sub nomine Anacleti, ut supra vidimus, habet: *Ad quos* (Primates) *post Sedem Apostolicam summa negotia conveniant . . . Episcoporumque causſæ, & summorum negotiorum judicia, salva Apostolicæ Sedis auctoritate, justissime terminentur* (3); & sub nomine ejusdem Anacleti *epist.* 1. *Si fuerit ecclesiasticum negotium apud Episcopos interveniente Primate, siquidem major causſa fuerit, si vero minor, Metropolitano &c.* Præterea cum Sixtus supra memorata *epist.* Rufo suo Vicario faciat facultatem eligendorum arbitrorum, qui ecclesiasticas controversias componerent: *Ipse optimos sollertissimosque de vestro numero eligat, quos negotii secum adsciscet arbitros, aut sine se tribuat, qui in disceptationem missa componat*: cum, inquam, Sixtus de suo Vicario ita scripserit, Mercator de suis Primatibus etiam statuit nomine Nicæni concil. apud Ps-Julium *Can.* 34. *Judices alii esse non debent, quam quos ipse qui impetitur, elegerit, aut quos suo cum consensu hæc S. Sedes, aut ejus Primates auctoritate hujus S. Sedis elegerint*. Nec denique Mercator negligit, Primatibus suis facere facultatem convocandarum synodorum, eisque regulariter præsidendi, quam, ut supra notavimus, habebant Vicarii Apostolici; ut ex *epist.* 11. Ps-Felicis, ubi a CXX. Episcopis in synodo statutum legitur: *Si quis Episcopus fuerit accusatus . . . . ad summos Primates causſa ejus canonice deferatur; qui in congruo loco infra ipsam provinciam tempore congruo, id est autumnali vel æstivo concilium regulariter convocare debebunt*; ac non obscure colligitur ex Anacleti memorata *epist.* 1.

Quin Ps Isidorum plus tribuere suis Primatibus, quam Romani Pontifices tribuerant suis Vicariis, vel ex eo patet, quod hi Metropolitarum jura sarta tecta custodiri volebant, & ut supra notatum est, nec patiebantur Vicarios in eos coactionem exercere. Non ita ille, sed sub Aniceti nomine rel. 9. *quæst.* 3. *c.* 6. statuit: *Si Metropolitanus incorrigibilis, & comprovincialibus inobediens apparuerit: ad hanc Apostolicam Sedem, cui omnia Episcoporum judicia referri præcepta sunt, ejus contumacia referatur, ut vindicta de eo fiat, & ceteri timorem habeant. Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incommoditatem, vel itineris asperitatem grave ad hanc Sedem ejus causſam deferre fuerit, tunc ad ejus Primatem causſa deferatur, & penes ipsum hujus S. Sedis auctoritate judicetur*. Nec mirum videri debet, quod Mercator Primatibus suis tantum tribuerit, cum illos, uti diximus, ipsis Patriarchis exæquet, & cum eisdem confundat. Si autem de causſa hujus exæquationis quærimus, non omnino assentior Petro de Marca putanti, ideo confusos Primates cum Patriarchis, quod memorati Canones Chalced. nomine Exar-

(1) Ob rationem, quam reddit Thomassinus *Par.* 1. *de Veteri, & nova Eccl. disc. lib.* 1. *cap.* X. *n.* 8. inquiens: *In jura plerumque Exarchorum Thraciæ, Ponticique, & Asiæ incurssasse Constantinopolitanos Episcopos, quod & minores, & vicitores essent diœceses; eoque injuriæ opportuniores*.

(2) Non mirum, quod Mercator heic *Primates* dicat, cum dicere debuisset *Primatem* numero singulari; nam heic etiam *Romanæ Sedis Pontifices* dicit; quasi non unus, sed plures essent Romani Pontifices. Quæ notata volo, ne te turbent hujusmodi Mercatoris loca, quorum alia infra referemus, ubi etiam pro *Primas* legitur *Primates* numero plurali.

(3) Ex his & similibus quæ apud alios Pseudo-Pontifices legantur, videtur Mercator Episcoporum causſas etiam graviores, quibus pœna depositionis imponenda venit, suis Primatibus concessisse. Sed ipse, uti in aliis, ita in hac re minime sibi constans, eas alibi passim sedi Apostolicæ expresse reservat: & nomine Zephyrini *Epist.* unica & Felicis *Epist.* I. *cap.* 5. hæc habet: *Patriarchæ vero vel Primates accusatum discutientes Episcopum, non antea sententiam proferant definitivam, quam Apostolica fulti auctoritate*.

Exarchorum diœcesis comprehendissent Patriarchas etiam Alexandrinum, & Antiochenum. Non infitior, ut Exarchos præpositos diœcesibus, nempe Ephesinum Asiæ, Heracleensem Thraciæ, Cæsareensem Ponto, ita Patriarchas præpositos diœcesibus suis, nempe Alexandrinum Ægypto, & Antiochenum Orienti; unde Exarchi aliquando dicti Patriarchæ, & e converso. Sed potiora, & ampliora jura erant Patriarcharum, quam Exarchorum. Et quod memorati Canones non comprehenderint Patriarchas, cum ex aliis (1) evincitur, tum etiam ex *Can.* 28. ejusdem concilii Chalcedonensis suaderi posse videtur, ubi diserte alia jura Patriarchatus Constantinopolitani, nulla facta mentione Patriarchatuum Alexandrini & Antiocheni, statuuntur in tres memoratas diœceses, Ponticam, Asianam, & Thracicam. Potius igitur crediderim, Mercatorem exæquasse Primates cum Patriarchis, quod sua tempestate jam inter Occidentales mos invaluerat, ut illustrioribus Episcopis nomen Patriarchæ tribueretur (2). Ut ut res se habeat, relucet in hoc illius studium suos Primates non modo creandi, sed etiam augendi, honestandique; usque eo ut nomen ipsum Patriarchæ, ne illis fraudi esse posset, eliminare quoque voluisse videatur; ait enim sub nomine Anacleti *epist. 3. cap. 3. Episcoporum ordo unus est, licet sint Primates illi, qui primas civitates tenent, qui & in quibusdam locis Patriarchæ a nonnullis vocantur.*

Eoque fortior redditur conjectura, auctorem falsarum Decretalium cum studio consulendi Episcopis gravatis conjunxisse studium stabiliendi Primates, quod suo tempore nulli erant Primates, seu Vicarii Apostolici in Occidentali Ecclesia. Quin, ut observat Thomassinus *de Veteri, & nova Eccl. disc. Par. 1. lib. 1. cap.* XXXIII. *n.* 14. in Oriente etiam per ea tempora Primatiæ omnes otiosæ, ac solo nomine & titulo tenus erant. Et sic magis apparet, Mercatorem loqui de Primatibus, qui non erant, sed quos optabat esse, ac creatos volebat. In Occidente nullos tunc fuisse Vicarios Apostolicos, patet ex enumeratione partium: Vicariatus enim Hispalensis per Hispanias (ut taceam Tarraconensem, qui fuerat obscurior, & brevior) a S. Simplicio Papa statutus desiit tempore S. Gregorii M. in S. Leandro (3), quem ipse suum Vicarium fecerat; Primatiæ Toletanæ licet jacta essent fundamenta (4), adhuc tamen illa non consurrexerat, nec Apostolica auctoritate fuerat donata: Vicariatum Arelatensem per Gallias a S. Zosimo Papa in Patroclo primo stabilitum declinante Clodovei stirpe omnino intercidisse (5) Virorum eruditorum sententia est: Sic eodem tempore, ut tardius, intercidit Vicariatus, si umquam fuit (6), Remensis per Belgium, Germaniam, aliasque provincias. Hos cum excepisset Vicariatus S. Bonifacii Episcopi Moguntini per Galliam & Germaniam, ad ejus successores, ut supra probavimus, minime transiit (7). Sic Cantuariensis Vicariatus per Angliam personam S. Augustini primi ejus Archiepiscopi, ac etiam Theodori non fuerat transgressus.

Si vero opponitur privilegium Primatiæ perpetuæ concessum Tatwino Cantuariensi a S. Gregorio II. quod depromtum ex *m. s. Cott.* prostat apud Wilkins in *collect.* Conciliorum M. Britanniæ, audacter dico, illud non uno nomine falsitatis suspicione laborare. Præter enim scriptionis incredibilia (8) quæ ad ipsam Primatiam non pertinent, sul-

(1) Nempe quod legati Apostolici recitationi talium canonum non interfuerint, nec de iis Romani Pontifices fuerint conquesti; quod utique fecissent, si de minuendis privilegiis Patriarcharum Alexandrini, & Antiocheni *Can.* 6. conc. Nicæni expresse confirmatis actum fuisset: quod hujusmodi jure in concilio Chalcedonensi statuto nusquam legatur Episcopus Constantinopolitanus usus extra fines supra dictorum trium Exarchatuum: & denique quod Imperator Justinianus *L. sancimus* 29. *C. de Episcopali audientia*, *Novella* 123. *cap.* 22. *&* *Novella* 137. *cap.* 5. statuit, ut ne Episcopi, nisi apud Metropolitanum, & hic apud Patriarcham causam suam dicerent; & sic videtur ipse Imperator interpretatus concilium Chalcedonense, quod Patriarchas non comprehenderit.

(2) Qui quidem mos ex moribus Gothorum est repetendus; nam ut observat Card. Baronius ad annum 534. *n.* 36. *Ex Gothis ejusmodi vocis usus emersit, ut Archiepiscopi in occidente Patriarchæ etiam dici cœperint.*

(3) Thomassinus *de Vet. & nova Eccl. disp. Par.* 1. *lib.* 1. *cap. xxx. n.* 4. existimat, hujusmodi Hispalensem Primatiam duravisse usque ad concilium Toletanum XII. an. 681. sed nullam hujus rei solidam vel probabilem rationem affert; & nullius est momenti, quod habet de S. Isidoro S. Leandri fratre, & successore, quod ceu Primas præsederit concilio Toletano IV. Sanctus enim Isidorus ei concilio præsedit tamquam antiquior Metropolita, idque secundum constantem morem illius regionis: Hinc S. Leander, qui concilio Toletano III. interfuit, (cum nondum Vicarius Apostolicus esset) ei non præsedit, quia non erat antiquior.

(4) Nempe in concilio Toletano XII. ubi cautum fuit, ut quos Episcopos per universas suæ ditionis provincias rex nominasset, Toletanus Episcopus ordinaret deberet.

(5) Eo respexisse putat idem Thomassinus laud. loco *cap. xxxi. n.* 1. S. Bonifacium Moguntinum, cum ad S. Zachariam Papam scripsit: *Franci, ut seniores dicunt, plusquam per tempus* 80. *annorum synodum non fecerunt, nec Archiepiscopum habuerunt*, nempe Primatem seu Vicarium Apostolicum.

(6) Litteræ namque S. Hormisdæ Papæ ad S. Remigium Remensem, quibus instituitur hujusmodi Vicariatus, viris eruditis sunt valde suspectæ, & videntur exscriptæ ex Epistola ejusdem S. Hormisdæ ad Sallustium Hispalensem; ideoque Sirmondus in collectione Conciliorum Galliæ illas non ponit.

(7) Reapse tempore concilii Francofordiensis habiti anno 794. nullos fuisse in Gallia & Germania Primates recte colligit Natalis Alexander ex *Can.* VI. ejusdem, ubi edicitur, ut ad tribunal regis deferantur negotia, quæ a Metropolitanis finiri non potuerint. Cum simile quid statuatur *Can. I.* concilii Toletani IX. magis ex hoc confirmatur, quod supra de extinctione Vicariatus Hispalensis notavimus.

(8) Veluti quod legitur in principio: *Salutem & Apostolicam benedictionem.* Qui salutandi modus tunc non erat in usu. Sed Romanus Pontifex cum salutare vellet, (nam non semper salutabat) utebatur hac vel simili formula: *In Domino salutem.* Sic idem Gregorius II. *Epist.* ad clerum & populum Turingiæ, *in Domino salutem* dicit: Zacharias *Epist. encycl.* ad Episcopos Galliæ, *in Domino salutem*, & *Epist.* quadam ad Bonifacium, *perpetuam salutem* ait: & Hadrianus I. *Epist.* ad Episcopos Galliæ & Germaniæ, *in roseo Christi sanguine salutem* scribit. Non me fugit, Mabillonium *de Re Diplomatica Coroll. I.* ad *lib.* VI. duo afferre exempla sæculi VII. hujus inscriptionis seu salutationis *salutem*, & *Apostolicam benedictionem*, unum Joannis V. & alterum S. Sergii I. Sed cum hæc rescripta eidem monasterio S. Benigni sint directa, nec alia occurrant per ea tempora hujusmodi exempla usque ad Joannem VIII. seu verius Joannem XIII. qui sæculo X. floruit, suspicione carere non videntur. Dixi usque ad Joannem VIII. seu verius Joannem XIII. nam illius unicum exemplum, quod habemus talis salutationis in *Epist.* quæ prostat post concilium Tricassinum II. ut infra videbimus, suppositionis arguitur. Jo. itaque XIII. cum diversis salutationum formulis usus fuerit, veluti *Perpetuam salutem*, *Bravium æternæ remunerationis*; *Salutem in Christo*, & *visitationem*: *Epist.* ad Edgarum regem & Episcopos Britanniæ hanc usurpavit: *Christianam salutem*, & *Apostolicam benedictionem*. Sic deinde Joannes XV. *Omnimodam salutem*, & *Apostolicam benedictionem*, ac etiam *Salutem in Domino*, & *Apostolicam benedictionem* dixit: donec tandem ex S. Gregorio VII. solemnis evasit hæc salutatio in ore Romanorum Pontificum: *Salutem*, & *Apostolicam benedictionem*. Præterea quod legitur in ipsa *Epist.* S. Gregorio II. tributa: *S. Patris nostri Gregorii Romani Pontificis*, eam suspectam reddit. Non enim per ea tempora mos fuit Romanorum Pontificum aliquem suorum prædecessorum vocare *Patrem nostrum*, sed *nostrum Decessorem*, *Prædecessorem*, *sanctæ recordationis Papam*, *Dominum*, *Domnum* &c.

suspicionis argumenta sunt : I. quod Vicarius Apostolicus vocatur *Primas*, quod adhuc non erat in usu ; sed hic post publicationem falsarum Decretalium cœpit ; (1) II. quod insueto quoque per ea tempora more talis Vicariatus seu Primatia conceditur non modo Tatwino, sed etiam ejus successoribus. Mos enim hic creandi perpetuos Vicarios, etiam, ut mox videbimus, post publicatas falsas Decretales exorsus fuit. Et tandem, quod ferri nequit, quia conceditur Vicariatus *per omnia* sine ulla exceptione per hæc verba : *Cui vices nostras per omnia in regione illa gerenda commisimus* : id quod fuisset omnino contra contra morem Romanorum Pontificum, qui aliis suas vices committendo, eos *in partem solicitudinis* vocabant, *non in plenitudinem potestatis*. (2) His accedit silentium accuratissimi scriptoris synchroni, Bedæ scilicet, qui suam Historiam Angliæ perduxit usque ad annum 731. sub cujus principium Gregorius II. mortem obivit ; & silentium posteriorum scriptorum. Idem judicium ferendum de suppositione aliorum monumentorum, quibus idem primatus asseritur ; veluti alterius Epistolæ Bonifacii V. Papæ ad Justum Cantuariensem, quæ non cohæret cum prima ad eumdem, quæ prostat apud Bedam ; tertiæ *epist.* Honorii I. Papæ ad Honorium Cantuariensem, quæ est dissona a prima ad eumdem Honorium, & ab altera ad Edwinum regem, quas idem Beda refert ; ac binarum Litterarum Constantini Papæ ad Britwaldum Britannorum Primatem, quæ sunt ad oculum falsæ. Quod autem Lanfrancus Cantuariensis *epistola* ad Alexandrum II. Papam in caussæ suæ præsidium laudaverit Epistolas Bonifacii, Honorii, Gregorii, aliasque, ex eo aliud non non evincitur, nisi quod ante illius tempus fuerint confictæ. Neque opponas, Tilpinum Remensem privilegio ei concesso petitione Caroli M. ab Hadriano I. Papa vocatum *Primatem* suæ diœcesis ; nam ut supra probavimus *adnot.* 2. sub finem *cap.* 7. nomine *diœcesis* ab Hadriano usurpato venit provincia, ideoque nomine *Primatis* venit Metropolitanus, quod ex supra notatis novum non fuit, etsi Isidorus noster Summorum Pontificum, & concilii Nicæni ementitis nominibus aliud doceat. Et reapse, ut recte observat Thomassinus laud. loco *num.* 9. Epistola Hadriani ad Tilpinum purum putum continet Metropolitanorum privilegium.

Et denique ad probandum, Mercatori alterum scopum fuisse Primatum creationem, etiam facit, quod reapse, ut post Petrum de Marca observarunt viri eruditi, Primates qui exinde per Occidentem emerserunt, ex falsis Decretalibus originem habuerunt : veluti Bituricensis, de cujus institutione non constat ; (3) Cantuariensis ita declaratus in concilio Anglico an. 1075. Lugdunensis

---

(1) Quod adeo verum est, ut nec etiam Sergius II. *Epist.* data anno 844. ad Episcopos Galliæ & Germaniæ, qua creavit per eas regiones suum Vicarium Drogonem Metensem, eum *Primatem* appellaverit. Quin nec deinde Joannes VIII. Ansegisum Senonensem suum Vicarium etiam per Galliam & Germaniam constitutum, Primatem appellavit. Nam licet tunc temporis Pseudo-Decretales publicatæ fuissent, in manifestum & assiduum tamen usum, saltem in Italia, adhuc non processerant. Primus igitur, qui huiusmodi Vicarios Primates nuncuparit, videtur Hincmarus Remensis, cum alibi, cum *Epist.* 44. ubi loquens de Vicariatu Drogonis ait : *Sine hoc Primicerio vel Primate a Sede Apostolica delegato*. Neque opponas verba S. Isidori in Chronico, quæ leguntur apud Thomassinum *Par.* 1. *de Vet. & nova Eccl. discip. cap. xxx. n.* 3. *Interfuit tunc* (concilio Toletano III.) *Primas ille catholicus, & orthodoxus, Leander Hispalensis Archiepiscopus & Romanæ Ecclesiæ Legatus, sanctitate & doctrina perspicuus :* Neque, inquam, opponas Isidori verba ; hæc enim verba non sunt S. Isidori, sed scriptoris sequioris ætatis, & nescio quomodo eruditissimo Thomassino obrepserint.

(2) Ut loquitur S. Leo M. *Epist. XII.* ad Anastasium Thessalonicensem suum per Illyricum Vicarium constitutum.

(3) Vulgo creditur a viris eruditis posterior anno 782. quo constat, Episcopum Bituricensem fuisse simplicem Metropolitanum : sed antiquior anno 864. quo Nicolaus I. Papa scripsit Epistolam ad Rodulfum Bituricensem, cujus *cap.* 2. ejus Primatiæ mentionem facit. Sed hoc testimonium non uno nomine vacillat. Primo enim, ut supra notavimus, suspectum est primum caput modo dictæ Epistolæ, quod ad Chorepiscopos attinet. Deinde consideranda est incohærentia dicti secundi capitis cum ceteris ejusdem Epistolæ. In his enim respondet Papa ad consulta Rodulfi, in illo vero abs re talium responsionum, & intempestive eum monet de querela Archiepiscopi Narbonensis, inquiens : *Conquestus est apostolatui nostro frater noster Sigebodus Archiepiscopus Narbonensis, quod clericos suos eo invito ad judicium tuum venire compellas, & de rebus ad Ecclesiam suam pertinentibus, eo inconsulto, quasi jure Patriarchatus tui disponas ; cum hoc neque antiquitas cui sancti patres sanxerunt reverentiam, habeat, & auctoritas sanctorum Canonum penitus interdicat, nisi forte pro caussis quæ apud se terminari non possunt, ad te quasi ad Patriarcham suum provocaverint per appellationes ; vel si Episcopus suus decesserit, res Ecclesiæ suæ judicio tuo dispensare voluerint. Primates enim, vel Patriarchas nihil privilegii habere præ ceteris Episcopis, nisi quantum sacri Canones concedunt, & prisca consuetudo illis antiquitus contulit, definimus Can.* 8. 9. *q.* 3. Sed & quomodo Pontifex hic respondet ad normam juris communis, & antiquæ consuetudinis, nulla facta mentione privilegii Primatiæ & Patriarchatus recens concessi, quod debeat esse decidendi principalis norma? Nec quod Nicolaus heic de Patriarchis ait, est conforme cum eo quod dicit ad consulta Bulgarorum *Cap.* 29. *Desideratis nosse, quinam sint veraciter Patriarchæ. Veraciter illi habendi sunt Patriarchæ, qui Sedes Apostolicas per successiones Pontificum obtinent, id est, qui illis præsunt Ecclesiis, quas Apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet, & Alexandrinam, & Antiochenam... Constantinopolitanus autem, & Hierosolymitanus Antistes, licet dicantur Patriarchæ, non tanta tamen auctoritatis, quanta superiores, exsistunt.* Huc etiam facit, quod Nicolaus in eo *cap. Epist.* ad Rodulfum, nimis aperte usurpat modum loquendi Pseudo-Decretalium contra ea, quæ de ipso supra notavimus, quam caute nempe illis usus fuerit : ac faciunt, quæ supra quoque notavimus, per ea tempora Romanos Pontifices adhuc solitos non fuisse constituere Primates perpetuos, sed more antiquo constituisse Vicarios ad tempus : Sic per Galliam, & Germaniam Sergius II. & Joannes VIII. suos Vicarios constituerunt, ille Drogonem Metensem, hic Ansegisum Senonensem. Præterea cum Nicolaus ibi ponat Episcopum Bituricensem Primatem & Patriarcham, deberet constare de antecedenti institutione talis Primatus, vel saltem aliqua probabili conjectura stabiliri tempus & occasio ejusdem, quod nemo præstitit. Et licet viri eruditi post de Marca occasionem assignent, quod Biturica effectum fuerit caput novi regni Aquitanici a Carolo Magno formati ; hæc tamen occasio probabilis non videtur ; cum Narbona, de qua Nicolaus loquitur, ad regnum Aquitanicum non pertineret, sicut pertinebant Burdegala & Augusta Auscorum, quæ etiam ponuntur illi subjectæ. Primatiam insuper sive jurisdictionis sive præeminentiæ in Bituricensi Episcopo per ea tempora excludunt tum Capitulare, & Epistola Ludovici Pii anno 828. in quibus Episcopus Bituricensis postponitur Episcopis Burdegalensi & Narbonensi, ac Præceptum ejusdem Ludovici editum ann. 837. in Conventu Carisiaci, quod post Narbonensem subscribit Bituricensis Archiepiscopus ; tum synodus Duziacensis I. anno 871. in qua post Frotarium Burdegalensem se subscribit Vulfadus Bituricensis, & *Epist.* nomine concilii Tricassini anno 867. ad Nicolaum, in qua post Frotarium & Hegilonem se subscribit Vulfadus. Quemadmodum igitur Baluzius in *notis* ad Capitularia *pag.* 1112. ex Capitulari Ludovici Pii probat, *nondum ea tempestate Bituricenses Archiepiscopos cogitasse de primatu super Archiepiscopos Narbonensem & Burdegalensem* ; sic potuisset probare, nec etiam cogitasse tempestate harum synodorum, quæ Nicolai responsa

sunt

institutus ab Urbano II. Narbonensis (1) ita declaratus a Paschali II. Viennensis (2) institutus a Callisto II. Bracarensis, Armachanus, Pisanus, aliique. Et reapse quæ S. Gregorius VII. *lib. 6. epist.* 35. ad Rotomagensem, Turonensem & Senonensem Archiepiscopos de Lugdunensi Primatu statuit, iisdem omnino verbis ex supra relata *epistola* Ps-Anacleti *cap.* 4. transcripsit; & Urbanus II. *epist.* ad Tarraconensem & ceteros Hispaniarum Archiepiscopos, qua primatiam Archiepiscopo Toletano concedit, Ps-Aniceti sententias & modum loquendi usurpat. Et licet idem de Marca, in caussa quoque novorum Primatum creationis fuisse velit capitula ad Angilramnum Hadriano I. tributa; tamen hæc, ut supra diximus & infra probabimus, etiam ex Ps-decretalibus processerunt.

CAPUT XIII.

De Loco, ubi Primatem Mercator præcipue constitutum volebat; eumque Moguntiam fuisse variis probatur.

QUod vero ad locum attinet, ubi Primatem constituere Auctori Pseudo-Litterarum præcipua mens erat, is in Hispaniis esse non poterat; nam præter ea quæ Blondellus congerit ad probandam nostram collectionem ibi fieri non potuisse, & præter alia quæ supra notavimus, quæ magis ad Galliam & Germaniam pertinent, magna etiam in ipso loco in illa regione assignando difficultas occurrit. Hispalensi namque Primatia jam diu extincta, & Toleto regni capite effecto, ubi etiam novæ Primatiæ fundamenta jacta erant in concilio ibi celebrato anno 681. hic locus opportunior ad id fuisset: sed tempore quo nostra collectio gestabatur in utero, vel tempore saltem ejus partus, Archiepiscopus Toletanus erat Elipandus hæreticus, (3) qui cum Felice Urgellitano Ecclesiam turbabat, & in variis conciliis damnatus fuit. Igitur auctor collectionis de Toleto, seu de Hispania nullo modo cogitare poterat. Potius igitur cogitavit de Gallia, & Germania. Et reapse *epistola* Aniceti, *epistola* Eleutherii, *epist.* 2. Callisti, in quibus de *Primatibus* fit mentio, ad Galliæ Episcopos sunt directæ; & speciatim in illa Aniceti *cap.* 2. hæc habentur: *Nulli Archiepiscopi, Primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates, quarum Episcopos Apostoli & successores Apostolorum regulariter Patriarchas & Primates esse constituerunt, nisi aliqua gens deinceps ad fidem convertatur, cui necesse sit propter multitudinem eorumPrimatem constitui. Reliqui vero, qui alias Metropolitanas sedes adepti sunt, non Primates, sed Metropolitani nominentur.* Tum sequuntur, quæ superiori capite retulimus. Quæ cum ita sint, in eam conjecturam abeo, Mercatoris collectionem studio consulendi Episcopis accusatis factam conscio Riculfo Archiepiscopo Moguntino; vel eo consilio, ut Riculfum patronum haberet, qui ad Primatiam Galliæ & Germaniæ aspirabat, & hunc honorem ac potestatem sedi suæ Moguntinæ firmiter sedere cupiebat. Riculfus enim, ut supra diximus ex Hincmaro, ea tamquam ex Hispania allata Galliam implendam curavit. Ex qua Riculfi cura Petrus de Marca, ut superius notavimus, suspicatur, illum studio sublevandæ Ecclesiæ Romanæ cui erat devotus, collectionem interpolasse. Sed quorsum hæc præpostera devotio? Quid opus habebat Romana Ecclesia in soliditate Petræ fundata hujusmodi ficulneis fulcimentis? Fecit potius ampliandæ suæ dignitatis studio; ad quod primo movere potuit præstantia urbis Moguntiæ, quæ erat ex Annalibus Fuldensibus ad ann. 719. *Metropolis Germaniæ*, & ex Reginone *lib.* 2. anno 923. & iterum postea: *Metropolis Franciæ, Regiaque civitas*. Cui consonat Sigebertus ad annum 1074. *Colonia civitas frequentissima, & post Moguntiam caput & princeps Galliarum urbium*. (4) Hinc Gotfridus Vi-

---

sunt posteriores. Attamen ipse hoc responsum in dubium non revocat. Excludunt etiam Bituricensem Primatum Litteræ Hincmari Remensis jussu conc. Tullensis II. an. 860. scriptæ ad Rodulfum Bituricensem & Frotarium Burdegalensem, ad quos ille dicit: *Vos qui primarum sedium regni Aquitanici estis*: ergo sic erat *prima sedes* Biturica, sicut erat Burdegala; sed hæc erat simplex Metropolis; ergo ita & illa. Huc quoque faceret Epistola, seu Lex Joanni VIII. tributa. Sed de hoc vide sequentem *adnotationem*. Præterea excludunt eum Primatum res gestæ in caussa Ansegisi Senonensis ad instantiam Caroli Calvi, creati a Joanne VIII. sui Vicarii in Gallia & Germania. Cum enim in concilio Potigonensi anno 876. Episcopi illi quorum jura lædebantur, reluctarent, præsertim Hincmarus Remensis ex caussa sui primatus independentiæ quam credebat habere; multo magis reluctare debuerat Frotarius tum Bituricensis Episcopus; & tamen ipse solus in gratiam Caroli Calvi consensit. Excludit denique talem Primatum scriptorum & monumentorum silentium usque ad sæc. XII.

(1) Huc pertinet Lex seu Epistola, quæ nomine Joannis VIII. in concilio Tricassino II. addita legitur Gothicis Legibus, & conficta videtur non modo ad excludenda jura primatus Bituricensis & Toletani in Ecclesiam Narbonensem, sed ad hujus e contrario primatum quoque adstruendum. Cum enim Joannes VIII. modo dictum concilium cui interfuit, ita subscripserit: *Joannes Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ primæ Sedis Episcopus*; fingitur in ea Epistola scripsisse: *Venit ante præsentiam nostram filius noster Sigebodus primæ Sedis Narbonensis Episcopus cum suis suffraganeis*; ut scilicet sic quoque primatum Narbonensis Ecclesiæ indicare videretur. Eam legem, seu Epistolam esse supposititiciam ex multis probatur; & primo quidem ex modo exscriptis verbis, quibus Episcopus a Papa vocatur *filius*: quod quam sit alienum a constanti usu Romanorum Pontificum omnes sciunt. Deinde falsitatis arguunt verba: *Unde nostra Serenitas cum præscriptis Episcopis inspectis legibus Romanorum, ubi habebatur de sacrilegiis, invenimus, ibi a Justiniano Imper. legem compositionis sacrilegii institutam in quinque libras auri optimi*. Illud *nostra Serenitas* maximam suspicionem ingerit. Non enim mos fuit Romanorum Pontificum de se his verbis loqui: & quæ pauca sunt apud Mabillonium *de Re diplomatica fol.* 89. exempla aliorum Episcoporum de se ita loquentium, sunt posterioris ætatis. Et, quod magis est, quomodo Joannes VIII. laudat legem Codicis Justiniani, quæ est *Lex* 13. *C. de Episcopis, & Clericis*, cum omnibus notum sit, codicem Justiniani tunc temporis in occidente jamdiu deperditum adhuc e tenebris non emersisse? Laudasset eam potius ex Codice Theodosiano, qui tunc temporis hominum manibus terebatur. Denique non est omittendum, quod in fine legitur: *Et præcipimus, ut in fine Codicis legis mundanæ scribatur hæc lex*. Quid ad Papam pertinebat in regnis & provinciis temporali suæ ditioni non subjectis, directam, ut ajunt, in temporalibus jurisdictionem exercere?

(2) Cujus Primatus cum supra ipsam Bituricam & Narbonam se extenderet, hinc Viennenses Archiepiscopi *Primates Primatum* se inscribebant. Sic Abbates Gluniacenses se *Abbates Abbatum* aliquando inscribere tentarunt.

(3) Ab anno scilicet 792. quo errores Felicis per litteras hausit, & deinceps. Eorum error maximus erat, Christum Dominum uti hominem non proprium, sed adoptivum filium Dei esse.

(4) Sed quomodo Moguntia modo dicitur *Metropolis Germaniæ*, & modo *Caput & Princeps Galliarum Urbium*: ad utram potius pertinebat, Galliam, an Germaniam? Pertinebat ad minorem Germaniam, quæ Galliæ pars erat; quæ quidem minor Germania dividebatur in primam & secundam; illius caput erat Moguntia, hujus vero Colonia. Hinc Ambianus *Lib. XV. Nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum: secunda Germania, ob occidentali exordiens cardine, Agrippina, & Tungris munita, civitatibus amplis, & copiosis. Deinde prima Germania, ubi præter alia municipia, Moguntiacus est, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota*. Quomodo vero ad Franciam pertinuerit, audi a Bea-

Viterbiensis *Chronicorum par. XVII. ad anno* 755. de Pippino cecinit:

Inde Moguntinas patriæ remeavit ad ædes
Regia Francorum, quæ tunc erat inclyta sedes;
Qua Germanorum gloria summa sedet.

Et notum est omnibus, qui vel leviter Historiam Ecclesiasticam perturrerunt, desiderium ecclesiastici Primatus multos magnarum civitatum Episcopos insanire feciſſe. (1)

Secundo Riculfum movere potuit recens memoria S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini, in quo Primatus per Galliam & Germaniam, extinctis illis Arelatensi & Remensi, revixerat. Ut enim supra retulimus, S. Bonifacius Archiepiscopus Moguntinus, cui Riculfus post B. Lullum succeſſit sub annum 785. fuit ultimus Vicarius Apostolicus, seu Primas in Gallia & Germania, & idem Bonifacius Pippinum in Regem inunxit; unde primus honoris gradus in iis regionibus Archiepiscopo Moguntino sedebat, adeo ut Marianus Scotus *lib. 3. Chronici* scripserit: *Pippinus in civitate Sueſſionum a S. Bonifacio Archiepiscopo in regem inunctus* (2) *regni honore sublimatus est, & ob id deinde post Papam secundus habetur Moguntinus Archiepiscopus in hodiernum diem*, anni sc. 1083. quo ipse Scotus scribere desiit. Huc igitur in confirmationem hujus præeminentiæ Moguntinæ facit *adnotatio* Struvii ad hunc Scoti locum, quod Witichindo in *Annal.* Episcopus Moguntinus vocetur *summus Pontifex*, quod etiam, ut quid singulare, notaverant Sammarthani Fratres *Tom. I. Galliæ Christianæ*, & quidem recte. Nam licet omnes Episcopi ad differentiam Chorepiscoporum dicti fuissent *summi Pontifices*, (3) & ab ipso Witichindo; Moguntinus tamen ita dictus fuit, veluti per excellentiam, ac etiam *Pontifex maximus* ab eodem Witichindo *lib. 2.* (4) Hinc Sigefridus Archiepiscopus Moguntinus in concilio Moguntiæ habito anno 1071. se *Primatem* vocat, appellavitque Ecclesiam suam *Metropolim Orientalis Franciæ, Principalem vero Pontificii, sedem totius Germaniæ & Galliæ Cisalpinæ*. Eique consonat Schafnaburgensis *de rebus Germaniæ* ad annum 1054. *Impetrato consensu Luipoldi Archiepiscopi, ad quem propter primatum Moguntinæ sedis consecratio regis, & cetera negotiorum regni dispositio potissimum pertinebat*; & iterum ad annum 1073. *His accensus Archiepiscopus Moguntinus, cui potissimum propter Primatum Moguntinæ sedis eligendi, & consecrandi reges* (5) *auctoritas deferebatur*. Quæ omnia comprobantur ex iis, quæ habet M. S. apud Serarium *lib. 4. rerum Moguntinarum* in Adelberto: *Asserunt hac ætate Nortbertum Archiepiscopum Magdeburgensem ab Innocentio II. Primatum Germaniæ obtinuisse pro se & successoribus, cum esset Romæ cum Lotbario Imperatore anno 1135. Antea vero Moguntinus ceteris in Germania Præsidibus prælatus fuit, ut supra in Hactone, & alibi apparet.* (6)

Assertio talis Primatus Moguntini, qui tamen fuit tantum honoris, & τῆ Προεδρίας confirmatur etiam factis. Videmus enim Episcopum Moguntinum in catalogis, & in subscriptionibus, uno Archicapellano regio excepto, prælatum ceteris Galliæ & Germaniæ Episcopis, ipsamquæ Moguntiam prælatam ceteris earumdem regionum civitatibus: Sic in *Breviario divisionis Thesaurorum*, seu Codicillo Caroli Magni facto tribus annis ante ejus mortem in fine legitur: *Hanc constitutionem atque ordinationem coram Episcopis, Abbatibus Comitibusque, qui tunc præsentes esse potuerunt, quorum heic nomina descripta sunt, fecit atque constituit. Episcopi Hildebaldus, Richolfus, Arno, Wolfarius, Bernoinus, Laidradus, Johannes, Theodolfus, Jesse, Hetti, Havalcandus.* Ex hoc discimus, demto Hil-

---

a Beato Rhenano *Lib. I. Germania II. & utriusque Belgica pars, ubi consedere Franci cum uxoribus & liberis, appellata est Francia Teutonica, quod Franci Teutones essent, hoc est Germani, Teuticeque loquerentur. Idem nomen Germaniam primam postea complecti cœpit ... Unde & in hac Francia præcipuas sedes habuerunt prisci Francorum reges omnes, & Carolus ipse Magnus ac hujus nepotes.*

(1) Usque eo, ut ipsi Episcopi Ravennates, qui ex omnium consensu non modo ad Romanum Patriarchatum pertinebant, sed etiam olim ad Romanam provinciam pertinuerant, animo inflati, quod in ea urbe imperialis Exarchus resideret, Primatum, quin & independentiam a Romano Pontifice aliquando affectaverint.

(2) Pater Natalis Alexander unctionem hanc Pippini per S. Bonifacium sedente S. Zacharia factam, & ab Eginhardo primum, & deinde ab aliis memoratam pro commentitia habet; cum putet potius credendum Anastasio Bibliothecario, Hilduino, aliisque testantibus, Pippinum una cum uxore & filiis in regem Francorum inunctum fuisse a Stephano III. Papa in Monasterio S. Dionysii. Sed quid vetat dicere cum Patre Nicolao Serario, & Patre Francisco Pagio, illum bis unctum fuisse, primo a S. Bonifacio, & biennio post a Stephano Papa? *Saul Rex* (inquit Serarius) *nonne bis unctus?* 1. *Regum* 10. *David vero nonne ter?* 1. *Regum* 16. *II. Regum* 2. & 5. Eoque magis id dicendum videtur, cum de prima unctione dubitari nequeat; ejus enim meminit *clausula* scripta, Pippino adhuc vivente, & subjuncta *Libro* S. Gregorii Turonensis *de Gloria Confessorum*, quam refert Pater Mabillonius *Lib. V. de re Diplomatica pag.* 385.

(3) Ut supra notavimus ex nostro Isidoro *Epist.* sub Melchiadis nomine ad Episcopos Hispaniæ *Cap. II.* rel. *Can. 3. de consecr. dist. 5.* ac adde *caput* 423. *Lib. VII. Capitularium*, ubi cum Chorepiscopis interdicatur, Episcopalibus muniis fungi, subditur: *Quæ omnia summis Pontificibus in Cathedralibus Episcopis debentur, & non Chorepiscopis, vel Presbyteris.* Sic S. Bonifacius Moguntinus *Epist.* quadam ad Egbertum Eboracensem, eum *summi Pontificii infulatum* appellaverat: & similiter alii alios appellarunt.

(4) Huc etiam facit, quod Bertius *lib.* III. *Rerum Germanicarum cap.* 6. notat his verbis: *Moguntiæ maxime venerabilis, quod sola hac post Romam sanctæ Cathedra vocari soleat, institutione Gregorii III.* Sed de hac Gregoriana institutione valde dubito ex eo præsertim, quod eo tempore Ecclesia Moguntina adhuc in Metropolim non erat restituta. Magis igitur facit, quod testatur Serarius *lib.* 1. Rerum Mogun. *cap.* XII. *n.* 12. circa Altare majus ejus Ecclesiæ uncialibus aureisque litteris antiquam esse inscriptionem: *Ecclesiæ Romanæ filia specialis.*

(5) Reges scilicet Romanorum, ut definitum fuerat anno 937. cum de inauguratione Othonis *M.* ageretur, ut testatur Witichindus, qui *Lib. II.* rem ita narrat: *Cum quæstio esset Pontificum in consecrando rege, Trevirensis videlicet, & Coloniæ Agrippinæ, illius, quia antiquior sedes erat, & tamquam a B. Petro fundata; istius vero, quia ad ejus diœcesim pertinebat locus ... Cessit tamen uterque eorum Hildeberti* (Archiepiscopi Moguntini) *cunctis nota almitati.*

(6) Nec nobis scrupulum injicit, ut contra sentiamus, id quod supra mem. MS. subdit, a Benedicto V. Episcopum Magdeburgensem vocatum fuisse Patriarcham Germaniæ; tempore enim Benedicti V. Magdeburgensis sedes adhuc in Metropolim non erat erecta; unde cum Benedictus eum vocat Patriarcham, potius de Patriarchatu opinionis personæ intelligendus, uti S. Gregorius Nazianzenus Patrem suum Nazianzi modicæ urbis Episcopum bis Patriarcham vocat *Orat.* 20. & 41. Neque moror heic fragmentum desumtum ex Ecclesiæ Magdeburgensis ms. Chronico ab Henrico Meibonio publicatum, ac VVitichindi Annalibus adjunctum, quod hæc habet: *Ioannes XII. ordinavit, & privilegio Apostolicæ auctoritatis sanxit, ac confirmavit Archiepiscopum Magdeburgensem in omni ordine ecclesiastico Primatum habere omnium Archiepiscoporum, qui in Germania sunt ordinati; in Gallia quoque Colonienſi, Moguntinensi & Trevirensi Archiepiscopis per omnia honore similem esse, crucis signaculum ante se ferre, & inter Cardinales Episcopos Romanæ Sedis consortium habere.* Tunc enim temporis jure deferendi Crucem non fruebantur, nisi Legati Sedis Apostolicæ: & Colonienſis Archiepiscopus eo donatus non fuit ante tempora Eugenii III. neque tunc *consortium* inter Gardinales Episcopos Archiepiscopo honori fuisset.

debaldo Archiepiscopo Colonienſi, (1) qui tunc erat Archicapellanus, Riculfum Moguntinum primum fuiſſe nominatum. Quin in ipſo *Breviario* Moguntiam ante Coloniam, ceteraſque Galliæ & Germaniæ metropoles memoratam legimus. Sic in *epiſtola* ejuſdem Caroli Magni, quam modo non habemus, convocationis omnium Epiſcoporum Galliæ & Germaniæ ad quinque concilia, primo loco nominatam Moguntiam, dubitare non licet ex iis, quæ obſervat doctiſſimus Pater Sirmondus *nota* ad Concilium Arel. VI. ann. 813. *Ex iiſdem diſcimus hominum opinione Moguntiam ceteris Galliæ & Germaniæ civitatibus pro potiori habitam. Ait enim de hoc & quatuor ſequentibus conciliis Eginhardus in Chronico anni DCCCXIII.* „ *Concilia quoque juſſu ejus* (*Caroli Imperatoris*) *ſuper ſtatu Eccleſiarum corrigendo per totam Galliam ab Epiſcopis celebrata ſunt: quorum unum Moguntiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabillone, quintum Arelate congregatum eſt.* " *Eodemque ordine, ac numero in Annalibus Pithœani, & a Reginone*, (2) *aliiſque recenſentur. In tomis conciliorum primo loco poſitum eſt Arelatenſe, tum Turonenſe, Cabillonenſe, Moguntiacum, & Remenſe. Si temporis ſpectanda eſt ratio, Arelatenſe & Remenſe Maji menſis notam præferunt, Moguntiacum Junii, reliqua duo notam nullam habent: quamquam omnia per æſtatem habita fuiſſe dubium non eſt.* Tum in *Capitulari* Triburienſi dato ab Imperatore Ludovico Pio anno 822. petitio Epiſcoporum habet: *In concilio apud Theodonis Villam, ubi interfuerunt XXXII. Epiſcopi, Heiſtolfus Magontienſis Archiepiſcopus cum ſuis ſuffraganeis, Hadabaldus Colonienſis Archiepiſcopus cum ſuis ſuffraganeis, Hetti Trevirenſis Archiepiſcopus cum ſuis ſuffraganeis, Ebbo Remenſis Archiepiſcopus cum ſuis ſuffraganeis &c.* & in fine legitur: *Heiſtolfus Magontienſis Archiepiſcopus dixit: ſi Principibus placuerit, aliiſque ſuis fidelibus, rogamus, ut collaudetur & ſubſcribatur. Et conlaudatum eſt, & ſubſcriptum tam a Principe, quam a ceteris omnibus.* Ubi quoque obſervandum Theodonis Villam pertinuiſſe ad provinciam, immo ad diœceſim Trevirenſem.

Præterea in *Capitulari* anni 823. in catalogo locorum, in quibus Miſſi Dominici (3) legatione funguntur, habetur: *In Veſontio, quæ eſt diœceſis Bernoini Archiepiſcopi, Heiminus Epiſcopus, & Monogoldus Comes. In Mogontia, quæ eſt diœceſis Heiſtulfi Archiepiſcopi, idem Heiſtulfus, & Routbertus Comes. In Treveris Hetti Archiepiſcopus, & Adalbertus Comes. In Colonia Hadaboldus Archiepiſcopus, & Eemundus Comes. In Remis Ebbo Archiepiſcopus, quando potuerit, & quando ei non licuerit Ruotadus Epiſcopus ejus vice, & Ruotfridus Comes ſint ſuper ſex videlicet comitatus &c.* Demto igitur Bernoino, Heiſtulfus primus nominatur. Sed ex hoc ipſo catalogo, ubi Bernoinus ſupponitur abſens a ſua diœceſi, conjectura deſumitur, eum tunc fuiſſe Archicapellanum ſuffectum, (4) & penes Principem degentem, ideoque Heiſtulfo prælatum. Ita etiam in *epiſtola* generali, quam anno 828. Ludovicus Pius ex *Placito* Aquiſgranenſi ejuſdem anni miſit de conciliis Epiſcoporum in quatuor Imperii partibus congregandis, habetur, & quidem ſecundum eumdem ordinem in *Capitulari* expreſſum: *Primo ſcilicet in Moguntiacenſi urbe, ubi convenient Metropolitani Autgarius, Hadaboldus, Hetti, & Bernoinus cum ſuffraganeis ſuis. Secundo quoque in Pariſiorum urbe, ubi futurus Antiſtes Senonicus, & Ebbo; Ragnoardus, & Landrammus Metropolitani cum ſuffraganeis ſuis. Tertio vero apud Lugdunum, ubi Agobardus, Bernardus, Andreas, Benedictus, Agericus cum ſuffraganeis. Quarto etiam apud Toloſam urbem, quo ſimul conveniant* Notho, *Bartholomæus, Adalelmus, Agiulfus cum ſuffraganeis ſuis.* Adhæc in concilio anni 833. apud Theodonis Villam, in quo præſidentibus Drogone Epiſcopo Metenſi Archicapellano, & Hettio Archiepiſcopo Trevirenſi ejus Metropolitano ac loci Ordinario, Ludovicus Pius reconciliatus fuit, & Ebbo Archiepiſcopus Remenſis depoſitus, poſt *Hettium* primus ſcribitur *Otgarius* Moguntinus, & deinde *Landrammus* Archiepiſcopus Turonenſis, *Notho* Archiepiſcopus Arelatenſis, *Aiulfus* Archiepiſcopus Bituricenſis, licet illo, tempore antiquiores: Ubi etiam obſervandum, cum Drogone in eo concilio potius Hettium, quam Otgarium præſediſſe, quia hic recens fuerat factionis Lotharianæ contra ipſum Ludovicum, (5) & licet eſſet reconciliatus, adhuc tamen jure erat ſuſpectus, & ideo non præſedit. Sed in generali Conventu apud Cariſiacum habito anno 837. in cauſſa Carilephani Cœnobii præcepto Ludovicano poſt Drogonem ſubſcribit *Autgarius*, & deinde *Agobardus* Lugdunenſis, *Bernardus* Viennenſis, *Bartholomæus* Narbonenſis, *Agiulfus* Bituricenſis, & *Notho* Arelatenſis: & in Placito Aquiſgranenſi anni 838. poſt Drogonem nominatur *Autgarius*, & deinde *Hadaboldus* Colonienſis, *Amalvvricus* Veſontionenſis, & *Aiulfus* Bituricenſis. Denique idem Otgarius poſt Drogonem Archicapellanum ſubſcripſit Edictum Lotharii anni 840. de reſtitutione Ebbonis, & ante quidem Hettium, etſi hic eſſet tempore antiquior. Neque hoc caſu dicendum factum fuiſſe: nam Hincmarus *epiſtola* 17. ad Nicolaum Papam loquens de Epiſcopis Remenſi & Trevirenſi ait: *Semper obtinuiſſe comperimus, ut idem Epiſcopus, non loci, ſed dignitatis ordinis prior ſecundum ſacras regulas haberetur, qui foret in qualibet ipſarum Eccleſiarum Metropoli antea ordinatus:* & *epiſtola 6. cap.* 16. loquens de Primatibus, ſeu Metropolitanis Gallicis, Belgicis & Germanicis: *Inter quos, ſicut & inter reliquos Epiſcopos, hæc conditio regularis ſervatur, ut qui prius fuerit ordinatus, prior habeatur.* En igitur Archiepiſcopus Moguntinus tum habuit Primatum honoris, & præeminentiæ. Quin, ut vult Struvius, (6) aliquo modo habebat Primatum etiam auctoritatis, cum ut ipſe contendit, Archiepiſcopi Moguntini ſub Carololingis partes præcipuæ eſſent in rebus Eccleſiaſticis decernendis.

Ex hactenus dictis, ſi Primates conſtitui contigiſſet,

---

(1) Jam ſupra notavimus, inanem eſſe Serarii ſuſpicionem *Lib. IV. Rerum Mogunt. in Riculfo*, quod heic primo in Colonienſi Nuenariana editione Hildeboldus præpoſitus ſit Riculfo Moguntino.

(2) Ad Annum 813. *Concilia juſſu ejus* (Caroli Magni) *ſuper ſtatu Eccleſiæ per totam Galliam ab Epiſcopis celebrata ſunt, quorum unum Moguntiæ, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabillones, quintum Arelate congregatum eſt, & conſtitutiones* &c.

(3) Miſſorum Dominicorum, de quibus paſſim fit mentio in Libris Capitularium, munus erat, ut habemus ex Flodoardo *Lib. II. Hiſt. Remen. cap.* 18. ut diligenter inquirerent, *Quid Epiſcopi, Abbates, Comites & Abbatiſſæ per ſingulos pagos agerent, & undecumque neceſſe fuiſſet, tam regias, quam eccleſiaſticas Dei juſtitias, viduarum quoque & orphanorum, ſed & ceterorum hominum inquirerent, & perficerent.*

(4) Dixi *Suffectum*, nempe in locum Hilduini Abbatis ordinarii Archicapellani, qui tunc temporis degebat in Italia in comitatu Lotharii, Ludovici Imperatoris filii: & ideo Bernoinus inter Archicapellanos non numeratur.

(5) Adeo Autgarius, ſeu Otgarius adæſit Lothario contra Ludovicum Imper. ut eo inſidiatore filius contra patrem uſus fuerit: ut teſtatur Theganus *cap.* 47. & 49. *Poſt ſanctæ feſtum Epiphaniæ* antecedenti anno 834. *iterum Ludovicus Bajoariæ rex miſit Legatos ad patrem, Grimoldum venerabilem Abbatem & Presbyterum, & Gebehardum nobiliſſimum atque fideliſſimum ducem. Qui venientes Aquis, conſenſit Lotharius, ut viderent patrem cum inſidiatoribus, quorum unus vocabatur Otgarus Epiſcopus, alter vero Richardus perfidus. Venientes Legati ad conſpectum Principis, & humiliter proſternentes ſe pedibus ſalutaverunt eum ab æquivoco filio ſuo, ſecreta vero noluerunt indicare propter inſidiatores præſentes, ſed aliquo motu ſignorum fecerunt eum intelligere, quod filius ejus hoc conſentire noluiſſet, ſcilicet ſupplicium patris.*

(6) *Syntag. Hiſt. Germ. Diſſert. VI. §. 15. Cap. XXIII.*

set, ex primis ad eam dignitatem consequendam Archiepiscopum Moguntinum debere esse, certo credere debebat Riculfus. Et reapse Moguntiam Mercator respexisse videtur ex requisitis, quæ præscribit in civitatibus, quas primatiales esse vult. Ait enim nomine concilii Nicæni *Can.* 12. apud Ps-Julium *epist.* 2. *Quod non aliæ Metropolitanæ Ecclesiæ vel Primates sint, nisi illæ quæ prius Primates erant, & post Christi adventum auctoritate Apostolica & synodali primatum habere meruerunt. Reliquæ vero non Primates, sed Metropolitanæ vocentur:* id quod nomine Felicis II. *epist.* 1. *cap.* 12. etiam confirmat. Tria igitur adjuncta præscribit, quod Primates fuerint ante Christi adventum, & quod tales constitutæ sint auctoritate tum Apostolica, tum Synodali: quæ tria Moguntiæ mire conveniunt. Et primo quidem Moguntia, saltem ex sensu illorum, qui ejus præstantiæ minus antiquitatis tribuunt, cum prius ad formam Vici esset, anno XIV. ante Christi Domini adventum a Druso Augusti privigno mœnibus cincta fuit, & civitatis nomine donata, & quidem ex insignioribus evasit, ac Metropolis Germaniæ I. cum Colonia Metropolis esset II. Unde dici poterat, Moguntiam fuisse Primatis sedem ante Christi adventum. (1) Hac conditione, quæ etiam præscripta legitur in supra exscriptis locis Epistolarum Ps-Clementis, & Ps-Anacleti, Mercator non modo firmat jus Moguntiæ ad Primatiam, sed etiam excludit, quod ad eamdem habere poterat Arelate; (2) ut quæ ante Christi Domini adventum non fuerat Metropolis, sed a Metropoli Viennensi pendebat: & reapse in civili *Notitia* quam Mercator ipse affert, & de qua supra aliqua adnotavimus, sub Vienna ponitur. Quod vero Moguntia Apostolica auctorita te primatum habere meruisset, id in dubium venire non poterat, cum auctoritate S. Zachariæ Papæ, sedes Bonifacii, tunc per Galliam & Germaniam ejus Vicarii, fuerit decreta. Quod denique etiam auctoritate synodali talis fuerat constituta, non obscure colligitur ex *epist.* 14. ejusdem S. Zachariæ ad eumdem S. Bonifacium de Moguntia scribentis: *Obtinere voluisti, ut tibi cathedralem Ecclesiam, vel successoribus tuis confirmare debeamus, juxta eorumdem Francorum petitionem.* Quæ ultima verba *juxta eorumdem Francorum petitionem* satis indicant præcessisse synodum Episcoporum, ac etiam Conventum publicum (qui etiam nomine synodi (3) veniebat) de cujus consilio ipsa processit. Quod confirmatur ex moribus Principum Francorum, qui de rebus Ecclesiæ, & regni decernebant *per consilium Sacerdotum & Optimatum*, ut loquitur Pippinus Major Palatii in synodo Suessionensi, & Carolomannus in synodo Liptinensi. (4) Præterea Moguntiam respexisse Mercatorem mire comprobat supra laudata Epistola Ps-Aniceti ad Episcopos Galliæ, in qua leguntur hæc etiam supra exscripta verba: *Nulli Archiepiscopi Primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates, quarum Episcopos Apostoli, & successores Apostolorum regulariter Patriarchas, & Primates esse constituerunt, nisi aliqua gens deinceps ad fidem convertatur, cui necesse sit, propter multitudinem eorum, Primatem constitui.* Quis non videt per hanc appositam exceptionem Mercatorem indicatas voluisse gentes per Bonifacium ad Christi fidem conversas, ejusque Primatiam seu Vicariatum Apostolicum, ac sedem Moguntinam? Hinc apparet probabilis ratio, cur ex Pseudo-decretalibus nullæ sint, in quibus Primatum mentio fiat post illam Felici II. tributam; nimirum, quod cum exinde Romani Pontifices suis genuinis Litteris tractent de Vicariis Apostolicis, inter quos locum non habuerat Moguntinus; non poterat Mercator more suo falsa veris admiscendo sub eorumdem Pontificum nomine ita de Primatibus agere, ut inde jus Moguntiæ ad Primatiam quæreretur.

Nec defuit Riculfo occasio hujusmodi Primatum appetendi: videbat enim introductum morem ad tribunal regis deferendi negotia, quæ per Metropolitanos terminari non poterant; idque cautum sexto Canone Concilii Francofordiensis habiti anno 794. *Statutum est a Domino rege,* (5) *& sancta synodo, ut Episcopi justitias faciant in suis parochiis. Si non obedierit aliqua persona Episcopo suo de Abbatibus, Presbyteris, Diaconibus, Monachis, & ceteris Clericis, vel etiam aliis in ejus parochia, venient ad Metropolitanum suum, & ille dijudicet causam suam cum suffraganeis suis. Comites quoque nostri veniant ad judicium Episcoporum. Si aliquid est, quod Episcopus Metropolitanus non possit corrigere, vel pacificare; tunc tandem veniant accusatores cum accusato, cum litteris Metropolitani, ut sciamus veritatem rei.* Rex autem tales causas suo Archicapellano committebat; (6) unde hic veluti caput omnium regni Episcoporum habebatur cunctosque præcedebat. Hæc iniquo animo ferens Riculfus, ut quæ suæ & Moguntinæ Ecclesiæ dignitati vehementissime derogabant, ad ea eludenda, publicatione falsarum Decretalium sibi consultum voluit, ut scilicet ipse evaderet in Gallia & Germania Primas ex eorum genere, de quibus in illis, ut vidimus, statuitur: *Ad quos post sedem Apostolicam summa negotia conveniant, ut ibidem, quibus necesse fuerit, releventur, & juste restituantur, & ut hi qui injuste opprimuntur, juste reformentur atque fulciantur: Episcoporumque causæ, & summorum negotiorum judicia, salva Apostolicæ sedis auctoritate, justissime terminentur:* & sic etiam Archicapellano in ordinem redacto ipse præcederet. (7) Riculfum hac in re magis accendere potuit æmulatio erga Hildeboldum Archiepiscopum Colonienſem tunc temporis Archicapellanum, cui rex solutionem a lege residentiæ in Ecclesia a Papa

---

XXIII. Corporis juris publici §. 4. *& Cap. VI. Hist. juris Germ.* §. 10. *adnotatione ult.*

(1) Admodum verisimile est, Mercatoris tempore fuisse quoque Moguntiæ aliquam inscriptionem, in qua *Primorum Flaminum*, de quibus supra loquuti fuimus, mentio fieret. Sed num modo supersit, vel superfuerit tempore Beati Rhenani, qui *lib.* 3. rerum Germanicarum testatur, ibi esse magnam Romanarum inscriptionum copiam, omnino mihi latet.

(2) Nempe ex juribus antiqui Vicariatus Apostolici, ob quem Ecclesiam Arelatensem *Epist.* ad Rodlandum ejus Archiepiscopum Nicolaus I. Papa magnopere laudat.

(3) Hujusmodi synodi, de quibus loquitur Petrus de Marca *Lib. VI. de Concord. cap.* 25. *num.* 5. & *felicis recordationis* Benedictus XIV. *de Synodo diœces. lib.* 1. *cap.* 1. *n.* 2. dicebantur regiæ, & mixtæ, eo quod constarent non modo ex Episcopis, sed etiam ex Optimatibus, & Comitibus regni.

(4) Sic itaque prodierunt Capitularia Regum Francorum, quæ ad res tum publicas, tum ecclesiasticas pertinent. Exstatque apud Bignonium *in notis ad Marculfum Lib.* 1. *cap.* 25. solemnis formula, qua ipsi Francorum reges in suis Edictis uti soliti erant: *Nos una cum Apostolicis viris patribus nostris Episcopis, Optimatibus, ceterisque Palatii nostri ministris &c.*

(5) Carolo nempe Magno Francorum, & Alemannorum rege, in quo nomen, & dignitas Imperatoris occidentis adhuc non revixerant.

(6) Negotiis ecclesiasticis ad Principem delatis Archicapellanum præfectum fuisse, uti negotiis publicis Comitem Palatii, ex variis probat Petrus de Marca *Lib. IV. de Concor. Cap. VII. n.* 3. *&* 4. Ubi etiam legere licet subjectam *adnotationem* Stephani Baluzii.

(7) Huc pertinent, quæ Petrus de Marca *Lib. V. de Concor. cap.* 44. *n.* 7. observat de affectata Primatia, seu Vicariatu Apostolico a Drogone: *Drogo Episcopus Metensis, Caroli M. filius ex concubina, ægre ferens haud dubie, quod primum locum amisisset super Episcopos Gallicanos post mortem Ludovici Pii, quo vivente fuerat sacri Palatii Archicapellanus, alia ratione curavit prospiciendum esse dignitati suæ, voti porro compotem se futurum, si vicibus Apostolicæ Sedis ornaretur in regno Francorum.*

pa impetraverat: Quæ quidem æmulatio facile A
nasci poterat ex eo, quod uterque gratia apud Regem polleret, fueratque etiam Riculfus regius Minister, ut habetur ex ejus secundo *Epitaphio* apud Serarium:

Antistes fueram famosus nomine Ricolff,
Inclytus officio regis in æde fui.

Dicunt etiam Blondellus, Petrus de Marca & Sammarthani fratres, eum, ex Archicapellano factum Archiepiscopum Moguntinum, sed de hoc nullum testimonium adducunt; quin in exacto catalogo Archicapellanorum Franciæ, quem dat Du-Fresnius in *Dictionario mediæ & infimæ latinitatis*, nostter Riculfus non habetur, sed antiquior legitur sub Dagoberto. Eoque magis crescere poterat zelotypia Riculfi erga Hildeboldum ex æmulatione B
non modo civitatum, (1) sed etiam Ecclesiarum suarum. Cum enim Ecclesia Colonienſis sub annum 745. erecta, seu restituta fuisset in Ecclesiasticam Metropolim, sub annum 752. subjecta fuit Metropoli Moguntinæ: quod quia effectu caruit, fuitque Colonia in Ecclesiasticam Metropolim iterum restituta, (2) id non nisi graviter ferre poterant Episcopi Moguntini. Ideoque non nisi ægerrime Riculfus ferre potuit, sibi præferri Hildeboldum Colonienſem, idque etiam in sua Moguntina Sede, si casu occurrisset, ut occurrit anno 813. cum ibi Caroli Magni jussu coactum fuit concilium, in quo Hildeboldus Riculfo præcessit. In cupiditatem Primatus, seu Patriarchatus adducere etiam potuit Riculfum titulus *Patriarchatus*, quo C
gaudebat Paullinus Aquilejensis, qui aulam Caroli Magni frequentabat, & apud eum magni habebatur. (3)

Præterea, ut ex superius dictis patet, falsæ Litteræ favent Episcopis contra Metropolitanos, adeo ut Espenius in *Tractatu Historico Canonico part.* IV. *cap.* 1. §. 3. differens de modo quo illæ tamquam authenticæ receptæ fuerant, postquam ponit a Nicolao fuisse propugnatas, subdiderit: *Ad hæc Episcopi complures ambientes se judiciis & correctioni Metropolitanorum & synodorum eximere, sedique Apostolicæ immediate potius subjici, earumque auctoritatem acriter propugnabant.* Riculfus igitur cum esset Metropolitanus, contra propria commoda laborasset publicatione collectionis Isidorianæ, nisi alio sua mente tenderet: unde dicendum, ipsum aliud sibi proposuisse, nempe Primatum potestatis, ad quem aspirare, & quidem certa spe, eo magis debebat, ne alias ipse periculo se exponeret, se subdendi alii Primati; cum, ut jam probavimus, alter Mercatoris scopus fuerit, labiliendi Primates, quibus simplices Metropolitani obedientes & subjecti esse deberent. Quis igitur dubitet, Riculfum in hac nova Hierarchia per falsas Decretales quas ipse publicabat, inducenda, Primatiam in primis ambisse? Idque certo certius redditur animo etiam reputanti, quæ supra notavimus, ætate Riculfi, cum jam esset Moguntinus Archiepiscopus, Isidorianam molem Moguntiæ fuisse constructam; & forsitan Riculfo conscio, vel saltem eo consilio, ut illum fautorem & amplificatorem haberet.

Nec Riculfo defuit animus ad facinora perpetranda. Si fides Mariano Scoto præstanda est, ipse comburi fecit, licet non iniqua mente, Pontem 500. passuum, quem Carolus M. mirabili opificio decem annorum construendum curaverat. (4) Riculfum, præterea discimus ex *epist.* Leonis Papæ III. ad eumdem, solitum fuisse munera ad ipsum Papam mittere: *Interea obtulit nobis præfatus Bernharius Episcopus Sanctitatis vestræ pulcherrimum munus, & litteras .... De tantis autem muneribus, quibus nos assidue pro amore B. Petri Apostoli ditatis.* Credimus, ut Papa credebat, Riculfum pro amore B. Petri munera misisse, iisque ipsum Papam, tamquam illius successorem, coluisse. Sed potuit etiam cum tali amore esse complicatus aliquis vel sibi ipsi latens amor proprius; ut non raro contingere solet in iis, qui sub specie virtutis munera largiuntur. Obtendunt imaginem casti amoris, liberalitatis, grati animi, pietatis, & intus inest latenter, vel etiam aperte effrenis ambitio, insatiabilis avaritia, immanis libido. (5)

Denique mirari non subeat, si Riculfus falsorum

---

(1) Moguntiam, & Coloniam jam inde ab antiquis temporibus fuisse æmulas, admodum verisimile est, cum illa primæ, hæc secundæ Germaniæ princeps esset; unde æqualitas, ex qua nasci solet æmulatio. Sic Hincmarus Remensis æmulabatur Archiepiscopum Trevirensem, quod Treviri caput esset Belgicæ primæ, Remis vero Belgicæ secundæ.

(2) Admodum verisimile est, non multo post, quin ipsis Bonifacii temporibus iterum Coloniæ jus metropoliticum fuisse restitutum. Ideoque cum Hildeboldus anno 789. IV. Kal. Octobris *Præceptum pro Trutmanno Comite* ita subscripsit: *Hildebeldus Archiepiscopus Colonienſis, & sacri Palatii Capellanus recognovi*; & eodem anno II. idus Julii sic etiam subscripserat *Præceptum de institutione sacerdotum per Saxoniam:* quæ Præcepta vide in *Tomo I. Capitularium* editionis Baluzii II. Cum, inquam, Hildeboldus ita Archiepiscopum se vocavit, non id fecit ex mero privilegio utendi pallio, quo etiam aliquando simplices Episcopi donabantur, ac propterea ipsi etiam dicti Archiepiscopi; sed quod illud ex causa suæ metropoliticæ dignitatis fuerat assecutus. Fallitur igitur Pater Antonius Pagius, cum ad annum 791. *n.* 5. ait: *Obiter observabis, tempore concilii Francofordiensi Coloniam nondum metropolim fuisse, cum Hildeboldus in eo Episcopus appelletur.* Idemque habet ad annum 794. *num.* 6. ac addit Hildeboldum inter hunc annum quo ea synodus fuit habita, ac annum 809. Metropolitam renuntiatum fuisse, cum Anastasius loquens de adventu Leonis III. in Gallias dicat, quod ei obviam iverit Hildeboldus Archiepiscopus. Quin mirari subit, quod vir eruditissimus ex tam levibus rationibus hæc statuat. Hinc etiam habemus, inanem prorsus esse conjecturam Filesaci, qui contendit, in præfatione Concil. Moguntini anni 814. pro *Hildeboldus Archiepiscopus*, ut vulgo legitur, legendum *Hildeboldus Archicapellanus*.

(3) S. Paullini Aquilejensis Carolum M. opera etiam usum in excerpendis Canonibus, testis est Benedictus Levita *Præfat.* ad suos Capitularium Libros, cum ait: *Tertio siquidem in Libello post ejusdem Libelli Capitulorum numerum, quædam ex Canonibus a Paullino Episcopo, & Albino Magistro, reliquisque jussione Caroli invictissimi Principis magistris sparsim collecta sunt inserta Capitula.*

(4) Habet enim Marianus ad annum 802. *Carolus pontem* 500. *passuum longitudinis trans Rhenum Moguntiaci construxit: tanta enim ibi est fluminis latitudo.* Ad annum vero 814. subdit: *Pons apud Moguntiacum, quem per decennium ingenti labore, & mirabili de ligno opere Carolus construxit, anno uno antequam obiit, tribus horis conflagravit. Pons prædictus apud Moguntiam erat trans Rhenum, quem quia in eo latrones noctu, hominibus in Rhenum projectis rapiebant prædam, Ricolfus Archiepiscopus Moguntinus comburi præcepit.* Sic Bruno Colonienſis Archiepiscopus sub annum 962. demoliri fecit pontem lapideum, quem Coloniæ usui sempiterno destinatum construendum curaverat Constantinus Magnus: &, ut addit Chronicum Colonienſe, eadem causa hujus demolitionis, ac combustionis Moguntini fuit, ad impedienda scilicet latrocinia. Sed hoc est falsum: cum vera causa, ut observant Sammarthani Fratres, fuerit: *Ne Franci orientales cum occidentalibus conjungi possent. Nam ob imperium a Francis ad Saxones translatum inter Francicam, & Teutonicam gentem bellum exortum est, & Bruno cum exercitu spolia ingentia istinc* (illinc) *Coloniam advexit. Ne ergo hanc cladem facilius Galli auxilio orientalium ulciscerentur, ipsum pontem evertit.*

(5) Sic blanduli veteratores cum viam ad honores & divitias muneribus sibi sternere nequeant, vel præ avaritia nolint, id præstant obsequio & munusculis, modestiam, simplicitatem, & innocentiam simul affectantes.

rum etiam monumentorum ope Primatum sibi procurare tentaverit. Desiderium enim Primatus honoris, & dominationis est cognatum desiderio nobilitatis avitæ, quod insanire homines facit; (1) adeo ut omnis ætatis infinita propemodum sint exempla talis nobilitatis suppositiis assertionibus, & monumentis affectatæ. (2) Hinc falsis Decretalibus, quibus, ut vidimus, de Primatibus agitur, publicatis receptisque, mirum quot Primatus desiderio exstimulati, illum aliis falsis monumentis vel sibi tribuerint, vel jam impetratum magis munire ac ampliare studuerint. Jam supra notavimus falsa monumenta ad Primatiam Remensem, Cantuariensem, Bituricensem, Narbonensem spectantia: quibus addi *possunt epistolæ* 93. 94. & 95. Jo. VIII. de Primatu, seu Vicariatu Rostagni Arelatensis: item *Silvestri*, *Nicolai*, *Leonis*, *Gregorii*, *& ceterorum Romanorum Pontificum privilegia* Ecclesiæ Viennensis, quæ memorat Callistus II. vero Diplomate de ejus Primatu: denique, aliis omissis, quæ scriptorum Hispanorum aliqui commenti sunt de antiquissima Toletanæ Ecclesiæ Primatia, quos Pater Mariana & ipse Hispanus refellit.

CAPUT XIV.

Conjectura de Moguntina Primatia a Mercatore intenta ex iis quæ subinde obvenerunt, confirmatur, ac refelluntur objectiones.

CUM Abbas Ansegisus quatuor primos Capitularium regum Francorum libros adornasset, Benedictus Levita Moguntinus mandato Autgarii, seu Otgarii sui Archiepiscopi anno 845. circiter, ut coniiciunt P. Cointius *in Annalibus* Franciæ, & Stephanus Baluzius *Præfat.* ad eadem Capitularia, adornandis tribus posterioribus libris operam navare cœpit. In horum tertio, seu septimo multa Capitula ex falsis Decretalibus depromta collocavit; inter quæ plura sunt de Primatibus, ad eosque provocatione a gravaminibus Metropolitanorum constituta, veluti *Cap.* 439. ubi habetur: *Nulli alii Metropolitani appellantur Primates, nisi illi, qui primas sedes* (3) *tenent, & quos sancti Patres synodali & apostolica auctoritate Primates esse decreverunt. Reliqui vero, qui alias Metropolitanas sedes sunt adepti, non Primates, sed Metropolitani vocentur*; (4) item *Cap.* 83. ubi legitur: *Si quis a Metropolitano læditur, apud Primatem diœceseos judicetur*; item *cap.* 314. in quo statuitur: *Nullus extra suam provinciam ad judicium evocetur, sed vocato eo, canonice in loco omnibus congruo tempore synodali ab omnibus comprovincialibus Episcopis audiatur, qui concorditer super eum canonicam proferre debeant sententiam. Quia si hoc minoribus tam Clericis, quam laicis concessum est, magis de Episcopis servari convenit. Nam si ipse Metropolitanum, aut judices suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud Primatem diœceseos, aut apud Romanæ urbis Pontificem judicetur*; & denique aliis (5) omissis *Cap.* 321. statuitur: *Si Clericus, vel laicus habuerit causam adversus Episcopum proprium, vel adversus alterum, aut Episcopus adversus quemquam, apud synodum provinciæ judicetur. Quod si adversus ejusdem provinciæ Metropolitanum Episcopus vel Clericus habuerit querelam, petat Primatem diœceseos, & apud ipsum judicetur, aut apud sedem Apostolicam.* (6)

Ex

---

(1) Exemtionum monasteriorum quoque Privilegia pleraque suppositionis suspicione laborasse putabat Richardus Cantuariensis *Epist.* ad Alexandrum III. Papam, quæ est 68. inter illas Petri Blesensis, & ab hoc qui illius erat Cancellarius, forsitan scripta. Hæc enim ibi habentur de Abbate Malmesburiensi, qui contendebat, se exemtum esse a jurisdictione Episcopi Sarisberiensis: *Nec illius admittatis privilegia, donec manifeste liqueat ex collatione scripturæ, & bullarum, quo tempore, & a quibus patribus sint indulta. Falsariorum enim præstigiosa malitia ita in Episcoporum contumeliam se armavit, ut falsitas in omnium fere monasteriorum exemtione prævaleat, nisi in decisionibus, & examinationibus faciendis judex veritatis exactor districtissimus intercedat.*

(2) Sed, quod maxime dolendum, hoc nostro sæculo eo res processit, ut multi pro levi peccato habeant, ad avitam nobilitatem adstruendam, conficere falsa instrumenta etiam publicam auctoritatem præseferentia: &, quod pejus, si quis aliquo scrupulo pungitur, facile inveniet benignioris doctrinæ casuum arbitros, qui manu magistra illum illico removebunt.

(3) Igitur heic nomine *primarum Sedium* veniunt antiquiores & illustriores metropoles, quæ alias sibi subjectas habent: idque desumtum videtur ex moribus Africanorum, apud quos cum *Primas* diceretur antiquior Episcopus provinciæ, hujus quoque sedes *prima* dicebatur. Sic traducto nomine *Primatum* ad denotandos Episcopos pluribus Metropolitis præpositos, illorum sedes *prima* etiam dictæ fuerunt. Sed quemadmodum aliquando nomine *Primatis* simplex Metropolita venit, sic nomine *primæ sedis* simplex metropolis, ut supra notavimus, denotata fuit. Hoc sensu Theodulfus in laudibus Aigiulfi Bituricensis cecinit:

Et patriarchali prima prælatus honore
Sedis, & alma patrum est subdita turba tibi.

Quod vero legitur Rodulfus Aigiulfi successor in testamento, quod apparet conditum anno 841. absolute se inscripsisse, & subscripsisse: *Primæ sedis Episcopus*, id videtur suppositicium, & quidem fabricatum ab eodem artifice, qui suppositit supra memoratum responsum Nicolai I. de Patriarchatu Bituricensi: quod utrumque feciisse videtur ex eodem fundamento supra exscriptorum verborum Theodulfi. Sed hic etsi magnifice loquatur de Episcopo Bituricensi, cujus in exsilium actus opem petebat; nihil tamen ei tribuit, quod simplici Metropolitæ non posset convenire. Quod dicit de *Patriarchali honore*, jam supra notavimus, nomen Patriarchæ nobilioribus Metropolitis, ac etiam simplicibus Episcopis honoris caussa aliquando tributum: & sub idem tempus Alcuinus Arnonem Salzburgensem Metropolitam, *Patriarcham* vocavit. Quod vero dicit de *subdita turba Patrum*, id intelligitur de Episcopis suffraganeis, quorum numerus non erat exiguus, sed undenarius. Sic nomine *primæ Sedis* Metropolim denotatam voluit, primam scilicet provinciæ: De ingenuitate igitur, vel falsitate memorati testamenti Rodulfi Bituricensis videant alii: nobis adnotasse sufficiat, ejus inscriptionem, & subscriptionem esse suppositiam; cum nec etiam ipsi Romani Pontifices, quorum κατ' ἐξοχὴν *Primæ Sedes*, ita se inscribere, vel subscribere, umquam consueverint; sed, ut supra notavimus, Joannes VIII. ita subscripsit concilium Tricassinum II. *Joannes Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ primæ Sedis Episcopus.*

(4) Idemque habetur *Summario cap.* 156. *de Episcopis accusandis apud summos Primates: Quia non omnes Metropolitani sunt Primates:* ac *Summario cap.* 460. *Ut non alii Metropolitani Primates appellentur, nisi illi qui primas Sedes tenent, quia alii non possunt tres turmas facere de Episcopis, quam illi qui primas Sedes tenent, sicut in hac sententia jubetur.*

(5) Inter ea aliqua sunt, in quibus fit mentio Primatum provinciarum, veluti *cap.* 89. & *cap.* 460. quæ sunt depromta ex Canonibus conciliorum Africæ, ubi, ut supra notavimus, Primates dicebantur antiquiores provinciarum Episcopi, qui Metropolitarum loco erant, unde & Metropolitani aliquando Primates dicti fuerunt. Attamen Hincmaro Remensi distinguere placuit Metropolitanos Primates dictos, a simplicibus Metropolitanis: illos enim vult esse, qui nulli alii Primati subduntur; hos vero, qui sub alicujus Primatis potestate sunt: unde duo etiam distinguit Primatum genera, eorum qui Metropolitas aliquos subjectos habent, & eorum qui non habent.

(6) Ex hoc Capite Christianus Lupus *de Gallicana Ecclesia Romanis Appellationibus Cap. VIII.* colligit, tunc cœpisse Galliam habere Primates, & subdit: *Hinc Capitulum aliquos apud suum Primatem, aliquos Metropolitas mandat apud sedem Apostolicam judicari.* Sed quinam erant hujusmodi Primates, quos cœperat Gallia habere? Bituricensis? Illum jam supra explosimus.

Ex dictis itaque de Capitularibus Levitæ magis confirmatur nostra conjectura de desiderio Primatiæ in Riculfo, ab eoque transmisso ad Autgarium suum consanguineum : præsertim si attendamus tempus, quo hic Levitæ in commissis dedit colligendorum Capitularium, scilicet annum 845. Sergius enim secundus Romanus Pontifex Vicarium suum per Galliam & Germaniam anno 844. constituerat Drogonem Episcopum Metensem Caroli Magni filium naturalem, qui hujusmodi legationem, ut supra notavimus ex Petro de Marca *lib.* 5. *de concordia cap.* 7. *num.* 3. & 4. sibi quæsiverat, ut eo nomine præesset Episcopis, quibus antea præfuerat tamquam Archicapellanus Ludovici Pii sui fratris. Id cum ægre ferrent hi, quorum jura lædi putabant, Hincmarus Remensis in primis, concilio Vernensi habito eodem anno *Can. II.* statutum fuit: *De prælatione reverendissimi Drogonis definire aliud non audeamus, nisi exspectandum quam maximum cogi Galliæ, Germaniæque conventum, & in eo Metropolitanorum, reliquorumque Antistitum inquirendum esse consensum, quibus resistere nec volumus, nec valemus.* Id videns Drogo pacis, & quietis amator dignitatem sibi collatam sponte dimisit. Hinc coniicere licet, factum Drogonis excitasse in animo Autgarii consiliorum Riculfi participis desiderium Primatiæ, non quidem vagæ & temporaneæ, ut fuerat illa Drogonis, sed perpetuæ, & suæ Moguntinæ Ecclesiæ affixæ, saltem pro Germania tunc temporis jam a Gallia avulsa ; (1) unde curavit Capitula suo proposito conducentia colligenda, sperans, quod publicatione falsarum Decretalium sui antecessores non fuerant consecuti, publicatione Capitularium etiam se consecuturum.

Autgarium ambitione non caruisse facile quisque sibi suadebit, qui attenderit ejus ingenium aulicum & versatile. Adeo namque fuit aulæ addictus, ut occasionem dederit Clero & plebi Moguntinæ *epistola* ad Ludovicum Pium, quæ est 117. inter Bonifacianas, querelam proponendi, quod relicta Ecclesia apud ipsum Imperatorem degeret, ut ab eo videretur *in omnibus fidelis, benevolus, humiliter subjectus, rite benignus, & in eo maxime libenterque laboraturus, quo valeret bene piissima* (Imperatoris) *Excellentia illæsa exsistere, & in æterna beatitudine cum sanctis omnibus triumphata in cælis gaudere.* Et non modo Imperatoris, sed etiam Papæ Autgarium fuisse obsequutum constat ex *epist.* Gregorii IV. Pontificis ad ipsum Autgarium, ubi eum laudat, quod *se totum erga sedis Apostolicæ Præsulem, ut decebat, impendere curavit.* Autgarii vero ingenium fuisse versatile, ejusque obsequia minus sincera, constat, tum ex iis quæ de ipso supra notavimus, tum etiam ex iis quæ leguntur apud Serarium *Rerum Moguntinarum lib.* 4. *in Otgario.* (2) Cum igitur Autgarius talibus moribus præditus fuerit, ex hoc magis confirmatur nostra conjectura, eum desiderio Primatiæ adactum posteriores Capitularium libros per Levitam colligendos curasse. Sed res non ex voto accidit ; nam morte præventus non solum eam publicationem non vidit, sed successorem proximum habuit Rabanum Maurum a suis studiis omnino abhorrentem : (3) nec qui subinde successerunt, id curasse constat. Ceterum ex publicatione Litterarum Isidorianarum natam fuisse occasionem novorum in Occidente instituendorum Primatum, ut supra diximus, observarunt viri eruditi post Petrum de Marca *de Primatu Lugdunensi num.* 23. qui etiam observat, eam in rem valde contulisse Capitula ad Angilramnum Hadriano Papæ tributa : quod quidem verissimum est: sed non, ut ipse ponit, quatenus ea relata fuerant in septimum librum Capitularium ; cum, ut supra notavimus, & infra probabimus, ex hoc illa potius fuerint depromta. Et sic magis constat, Capitula a Levita mandato Autgarii collecta, una cum Pseudo-decretalibus in creationem Primatum contulisse. Id vero quomodo acciderit, paucis accipe.

Cum Mercator posuerit omnes Metropolitas Primatibus subjiciendos ; Primates vero constituendos in primoribus civitatibus, quas subinde tam Capitula Levitæ, quam Capitula Hadriani primas sedes vocarunt: his monumentis ubique gentium receptis, primas civitates, seu sedes interpretati sunt, quæ in *Tomo*, seu Civili *Notitia*, quam idem Mercator sub Anacleti nomine dederat, primæ inter cognomines provincias recensentur. Sic Primatus, datus Lugduno, quod caput esset provinciæ Lugdunensis primæ ; (4) Bituricæ, quod caput esset provinciæ Aquitaniæ primæ ; Narbonæ, quod caput esset Narbonensis primæ ; Viennæ, quod caput esset provinciæ Viennensis primæ. Sed uti in hujusmodi rebus accidere solet, quod nemo secundus esse velit, alii Metropolitæ civitatum secundo & tertio loco inter cognomines provincias nominatarum, sive ex nova regnorum ac ditionum creatione, (5) sive ex aliis caussis, tum veris, tum suppositiis, suas Ecclesias etiam primas sedes vocare, Primatumque affectare cœperunt : & ita crevit Primatum numerus. Sed cur saltem in Moguntinis Episcopis desiderium talis primatus non revixit, cum in aliis fuerit excitatum ; eoque magis, quod Moguntia caput esset Germaniæ, & ita in Civili *Notitia* descriptæ? Revixit sane. Habemus enim ex Historia Trevirensi apud Acheryum *Spicileg. tom.* 12. *pag.* 248. Adalbertum Archiepiscopum Moguntinum a Callisto II. legationis Apostolicæ munia & ornamenta fuisse assecutum, eoque nomine Ecclesiam Trevirensem sibi subjectam esse contendisse : sed Brunonem Archiepiscopum Trevirensem immunitatem & libertatem a Papa impetrasse. Idemque contigisse cum aliis Germaniæ Metropolitis, Archiepiscopo Colonienſi præsertim, (6) admodum verisimi-

---

(1) Ob regnum nempe divisum inter Lotharium Imperatorem, Carolum Calvum & Ludovicum, filios Ludovici Pii, qui anno 840. mortem obierat.

(2) Supra namque notavimus, quam varie se gesserit cum Ludovico Pio ; & heic narratur, quam diverse deinde se habuerit cum illius filiis. Inter quos ipso Ludovico mortuo cum bellum subortum fuisset, adhæsit contra Ludovicum & Carolum Lothario primogenito ; cumque ab hoc ad Rheni litus custodiendum locatus esset, venit Tabernam Alsatiæ civitatem Carolus. Quod cum audivisset Otgarius, una cum suis, litore relicto, abiit : idemque iterum fecit postea, cum Mosellæ transitu eosdem Ludovicum & Carolum prohibere debuisset ; unde versus :

Scilicet arma minus, quam sacra Otgarie noras.

Et tandem rebus compositis, apud Ludovicum qui Germaniæ rex remanserat, gratia valuit.

(3) Rabanus enim non modo Isidorianis monumentis, ut supra notavimus, non fuit usus, sed magnam animi modestiam præ se tulit ; adeo ut solemne habuerit, ita se inscribere : *Rabanus vilissimus servorum Dei servus*, vel *inutilis*, aut *exiguus servorum Dei servus* : Et in hoc imitatus fuit S. Bonifacium, & B. Lullum, suos prædecessores, qui se *exiguos servorum Dei servos* inscribebant.

(4) Cum vero in *Notitia* Galliarum Lugdonensis primo loco inter ceteras illius regionis provincias posita sit, ex eo etiam forsitan factum, ut in concilio Tullensi II. anni 894. Aurelianus Archiepiscopus Lugdunensis *Primas totius Galliæ* diceretur.

(5) Eo Lanfrancus Cantuariensis pro suo Primatu contra Thomam Eboracensem certans respexisse videtur, cum ei opponenti decretum S. Gregorii M. quo indicebatur æqualitas inter duos Angliæ Metropolitanos ; respondit, hoc decretum spectasse statum Ecclesiarum Londinensis & Eboracensis, non autem Eboracensis & Cantuariensis, in quam jus metropoliticum Londinense fuerat translatum ; nimirum, quod Primatus qui non convenerat Londino, convenerat Doroberniæ, seu Cantuariæ, quæ tempore hujusmodi translationis erat caput regni Britanniæ. Sed pro Eboraco stabat, quod ea fuerat princeps Britanniæ primæ.

(6) Ex antiqua nempe quam supra exposuimus, æmulatione, cui accesserunt novæ caussæ, ex eo præsertim, quod Archiepiscopus Colonienſis in præju-

simile est. Nec res aliter se habere poterat. Non enim eadem tunc erat earum Ecclesiarum conditio, ac prius fuerat. Ipsarum enim Episcopi jam evaserant etiam Principes sæculares, & mundana potentia atque divitiis aucti; (1) ac ipsas res Imperii ex parte præ manibus habere cœperant: (2) unde haud fieri poterat, ut sub potestate unius Primatis Ecclesiastici conglutinarentur. Et hæc videtur caussa, quare in Germania Primates constituti non fuerint, sicuti fuerunt (3) in aliis regnis.

Sed oppones, quæ Pseudo-Isidorus habet sub nomine Stephani I. *epist.* 11. *cap.* 5. relata sub nomine Lucii *cap.* 1. *dist.* 80. *Urbes & loca, quibus Primates præsidere debent, non a modernis, sed etiam multis ante adventum Christi sunt statutæ temporibus, quarum Primates etiam gentiles pro majoribus etiam negotiis appellabant*; quibus consonare videntur, quæ supra ex Ps-Anacleto *epist.* 2. *cap.* 4. retulimus. Et hæc quidem Moguntiæ convenire non videntur; cum ea, ut supra diximus, paucis ante Christi Domini adventum temporibus civitatis nomine donata fuerit: ergo inanis conjectura, quod Mercator Moguntiæ in primis Primatem constitutum voluerit. Nimirum diximus a Druso Moguntiam civitatis seu urbis (4) nomine donatam in sensu eorum, qui ejus præstantiæ minus antiquitatis tribuunt. Cum igitur alii contendant, eam civitatem esse antiquissimam, fundatam nempe a Magantio Trojano Herculis filio, vel a Magog filio Japhetis, vel a Magis, quos Treveris expulit Trebeta illius urbis conditor; potuit Mercator horum sententiam, etsi infirmiorem, esse secutus. Sed faciamus, illum cum primis sensisse, quid tum inde? Consulto videtur dicere *urbes & loca* ad denotandum capita provinciarum, ubi ficti Primates gentilium præsidebant, non semper fuisse urbes mœnibus cinctas, sed ubi illæ deerant, fuisse alia oppida; & sic Moguntia non excluditur, quippe quæ ante quam a Druso ad urbis formam redigeretur, jam diu erat in modum vici. Utcumque Mercator de origine urbis Moguntiæ senserit, certum est, eam tamquam Germaniæ primæ caput esse memoratam in Civili *Notitia*, quam *Tomi* nomine dat cum *epist.* 3. Anacleto tributa, ut scirentur primæ civitates, quæ erant Christi Domini adventu longo tempore antiquiores. Illudque etiam ex abundanti addimus, quod etsi demus, Moguntiam non habere eam antiquitatem, quam requirere videntur Ps-Anacletus & Ps-Stephanus, habet saltem illam, quam præscripsit Ps-Concilium Nicænum, quod, tamquam posterius, illorum constitutionibus derogare potuit. Ac insuper addimus, pro constitutione Primatis in Gallia & Germania peculiarem esse Epistolam Ps-Aniceti, quæ, ut supra notavimus, Moguntiæ mire convenit.

Regeres etiam auctoritatem M. S. laudatam Serario *lib.* 4. *Rerum Moguntinarum* in Riculfo III. Archiepiscopo, quod de ipso, ut Serarius loquitur, hæc habet: „ *Ac licet excellenti admodum ingenio, auctoritate, viribusque polleret, præsentia tamen, & hæc caduca dispiciebat; æterna tantummodo animo concupiscebat:* „ *adeo ut hoc ipso nomine idem M. S. asserat:* " *Pio illum Imperatori (Carolo Magno) fuisse carissimum,* „ *& pergit narrare idem M. S. audita B. Lulli morte:* " *ipsi designatum ab eodem Imperatore successorem Riculfum, idque vi privilegii ejus, quod ab Hadriano Pontifice post Desiderium Longobardorum regem regnumque prostratum anno 777. ille acceperat.* „ Quomodo igitur vir ea pietate præditus tale facinus fingendi Litteras decretales, Canones, aliaque monumenta, admittere potuit? Sed nec etiam hujusmodi objectio nostræ conjecturæ officit. Primo ex ultimis exscriptis verbis quæ concessionem Hadriani adstruunt, habemus, ms. esse fallax, & recentioris ætatis, cum privilegium illud sit suppositium, (5) & non ante Sigebertum, qui floruit sub principium sæculi XII. fuerit confictum, ideoque levis est auctoritatis. Præterea faciamus, Riculfum fuisse re vera pium, uti eum credimus, quid postea? *pium* etiam *fidelem* vocat Christianus Lupus auctorem Isidorianæ collectionis, & *pia fraude* illam adornasse, ait Cardinalis Bona. (6) Pietas non est certum argumentum sanæ doctrinæ. Etsi enim nondum essent probabiliſmi figmenta; malæ tamen persuasiones, sive ex veri juris confusa imagine, sive ex animi concitatis affectibus, sive ex erroribus popularibus, aliisve de caussis provenientes, semper fuerunt. (7) Sed amplius parcamus Riculfi manibus; dicimus etiam, potuisse eum esse deceptum ab aliquo impostore ipsi fumum vendente, quod novum & insolens non fuisset. (8) Eoque libentius id dicimus, quod ipsum Riculfum supra vindicavimus a calumnia Blondelli, qui *cap.*

judicium Moguntini sibi jus coronandi Romanorum regem arrogare cœperat.

(1) A medio scilicet sæculo X. quo Otho Magnus primo Brunonem germanum suum Archiepiscopum Colonienſem Ducatu Lotharingiæ auxit: & deinde Episcopatibus Magdeburgenſi & Mergeburgenſi a se fundatis, eos Comitatibus & Dinastiis locupletavit. Ad horum exemplum alii Germani Episcopi, ne minoris essent conditionis, eamdem sæcularem potestatem sibi quæsiverunt: vide Struvium *Syntagm. juris publici Dissert.* XVIII. §. XI.

(2) Translato enim Imperio e Francis ad Germanos, eoque electivo effecto, Germaniæ Episcopi & Proceres inter alia jura, quæ sibi in Imperio vindicare cœperunt, Imperatoris electionem procurabant, & perficiebant, donec tandem Electorum numerus ad notissimum septenarium redactus fuerit.

(3) *Fuerunt:* Nam qui modo supersunt, ut observat Fleuryus post de Marca, uno excepto Lugdunenſi ad quem appellatur a sententiis Metropolitarum Turonenſis, Senonenſis & Parisienſis, tales sunt titulo tenus.

(4) Inter Urbem enim, & Civitatem nihil aliud discriminis intercedit, quod *Urbs* denotet locum, *Civitas* vero civium multitudinem in eo loco congregatam: unde Cicero Acad. 137. *Et Roma Urbs, & eam Civitas incoleret*; & ibid. *Nec hæc Urbs, nec in ea Civitas*.

(5) De hac suppositione scripserunt, eamque multis demonstrarunt viri doctissimi Cardinales Baronius, & Bellarminus, Petrus de Marca, Natalis Alexander, & alii bene multi, ac novissime amicus noster Clarisſ. Berardus in Gratiani Decretum *Parte II. cap.* 7. ubi plura ejusdem furfuris monumenta solida eruditione explosa reperies. Miror igitur, quod eruditus Franciscus Florens cum in aliis cernat acutum, in hoc cæcutiat, & privilegium, quo de agitur, pro genuino habeat.

(6) Sic Petrus de Marca *Lib. III. de Concord. cap.* 12. vocat *piam industriam*, qua conjicit, jussu Romanorum Pontificum, & consensu Pippini regis confictum Edictum donationis Constantini ad removendam Græcorum molestiam occidentales provincias repetentium. Verum hæc de Marca conjectura sine calumnia defendi non potest. Non modo enim nullo solido fundamento nititur, sed e contrario gravissima sunt argumenta, quæ illam explodunt: eaque vide apud Natalem Alexandrum *Dissert.* XXV. *in Sæc.* IV. *artic.* 3. Quibus adde, quod per tria sæcula, ex quo Edictum quo de agitur, a de Marca confictum putatur, nullus Romanorum Pontificum, etsi quamplurimæ illius memorandi occasiones datæ fuissent, id umquam fecerit.

(7) Sic jam inde ab Ecclesiæ cunabulis, legimus, presbyterum quendam propter amorem B. Paulli Apostoli, ejus nomine suppositisse librum; qua fraude a B. Joanne Evangelista comperta, ob id fuisse depositum.

(8) Immo homines pii impostorum insidiis magis expositi sunt; nam, quemadmodum ait Cicero: *Ut quisque est optimus, ita difficillime alios improbos esse suspicatur*. Nec ipsi inter homines oculatissimi ac potentissimi satis sibi ab insidiosis præcavere queunt; unde dicere solebat Imperator Diocletianus: *Optimus, cautus decipitur Imperator*. Et hæc fuit una ex caussis, ob quas imperio se abdicavit.

5. *Prolegomenorum* ad probandam illius fraudulentiam in effingendis Litteris Romanorum Pontificum, dicit ipsum Carolo Magno in conventu Wormatiæ habito exhibuisse Epistolam Gregorii Papæ, *cujus nulla, nec ante fuerat, nec post fuit memoria*; sed nos ostendimus, eam Epistolam esse genuinam. Nec quod diximus de ejus ad Primatiam nisu, id est continuo ambitioni tribuendum; potuit enim ad eam ambiendam aliquo honesto fine (1) sive vero, sive apparenti duci, qui ex ante dictis facile desumi potest.

CAPUT XV.

Quæ Mercator præter suum propositum habet, ea in speciem veritatis ex genuinis monumentis affert, præsertim ex Libro Pontificali.

VIdimus utrumque scopum auctoris collectionis Isidorianæ, consulendi scilicet commodis Ecclesiasticorum, Episcoporum præsertim, & stabiliendi Primates, qui non modo ceteris Metropolitis præstarent, sed eos quoque subjectos haberent. Cetera igitur quæ habet, in speciem veritatis scripsit, ut suæ imposturæ conciliaret fidem. Et in primis quidem nihil fere omittit ex iis, quæ habentur in Libro Pontificali Damaso Papæ tributo, & deinceps ab aliis continuato; ita tamen, ut cum se occasio dederit, ad suas consuetas cantilenas redeat, & omnia ad suum propositum inflectat. Sic cum Pontificalis de Evaristo dicat: *Septem Diaconos ordinavit, qui custodirent Episcopum prædicantem propter stilum veritatis*, Mercator *epistola* 1. eidem tributa *Capite* 1. relata *Can.* 11. *dist.* 93. habet: *Diaconi, qui quasi oculi videntur Episcopi, in quacumque civitate juxta Apostolorum constituta septem debent esse, qui custodiant Episcopum prædicantem, ne aut ipse ab insidiatoribus quoquo modo infestetur, aut lædatur a suis, aut verba divina detrahendo aut insidiando polluantur, vel despiciantur*. Quod de Evaristo Pontificalis etiam habeat: *Hic Presbyteris titulos in urbe Roma distribuit*, & de tali re Mercator heic sileat, caussa videtur esse, quod sibi reservaverit de hoc agere sub nomine Dionysii. Tribus enim Pontificibus Pontificalis distributionem Titulorum, seu Parochiarum in urbe Roma assignat, Evaristo, Dionysio & Marcello: Mercator vero soli Dionysio tribuit, sive quia hæc quæ videbantur inter se contraria, conciliare nesciret; (2) sive quia de rebus ad suum propositum non facientibus semel agere contentus fuerit; (3) eoque magis quod Pontificalis non referat, Evaristum & Marcellum ea de re edidisse aliquam constitutionem, sed tantum quid egerint in urbe Roma.

Ita cum Pontificalis de Alexandro referat: *Hic passionem Domini miscuit in precatione Sacerdotum, quando missæ celebrantur: Hic constituit aquam aspersionis cum sale benedici in habitaculis hominum*; A Pf-Isidorus *epist.* 1. sub nomine ejusdem *cap.* 4. habet: *In Sacramentorum quoque oblationibus, quæ inter missarum solemnia Domino offeruntur, passio Domini miscenda est, ut ejus cujus corpus & sanguis conficitur, passio celebretur &c.* (4) & *Cap.* 5. *Aquam sale conspersam populis benedicimus, ut ea cuncti aspersi sanctificentur ac purificentur*. Item de Sixto I. in Pontificali legitur: *Hic constituit, ut quicumque Episcopus vocatus fuerit ad sedem Romanam Apostolicam, rediens ad Parochiam suam non susciperetur, nisi cum formatis salutationis ad plebem a sede Apostolica*: Et Pseudo-Isidorus sub nomine ejus *epistolæ* 2. *cap.* 1. relata *Can.* 41. *de consec. dist.* 1. ait: *Cognoscat vestra sapientia, carissimi Fratres, quia in hac sancta sede Apostolica a nobis, & a reliquis Episcopis, ceterisque Domini Sacerdotibus statutum est, ut sacra vasa non ab aliis, quam a sacratis, Dominoque dicatis contrectentur hominibus*: Et *cap.* 2. *Si* (Episcopus) *vocatus tamen ab hac sancta sede fuerit, non renuat venire, sed confestim, ut ei nuntiatum fuerit venire, festinet &c. Ad Ecclesiam tamen suam non prius revertatur, quam Litteris Apostolicis, vel formatis pleniter instructus &c.* Quod vero Pontificalis de eodem Sixto subdat: *Et constituit, ut missarum actionem Sacerdote incipiente populus hymnum decantet: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth*; & Pseudo-Isidorus de hoc nihil dicat: argumento est, consulto omisisse, ut laicos a sacris functionibus arceret, ne magis insolescerent in Clericos quos despiciebant, & quorum bonis inhiabant. (5) Similiter Liber Pontificalis de Telesphoro ait: *Hic constituit, ut septem hebdomadas* (6) *ante Pascha jejunium celebraretur. Hic fecit, ut in Natali Domini nostri Jesu Christi noctu Missa celebraretur; cum omni alio tempore ante horæ tertiæ cursum nullus præsumat Missas celebrare, quia ea hora Dominus noster ascendit in crucem: & ut ante sacrificium Hymnus diceretur Angelicus, hoc est Gloria in excelsis Deo*; Et hæc Pseudo-Isidorus *epistola* unica sub nomine ejusdem *cap.* 1. relata *Can.* 4. *dist.* 4. ita in medium profert: *A nobis, & a cunctis Episcopis in hac sancta & Apostolica Sede congregatis statutum esse, ut septem hebdomadas plenas* (7) *ante sanctum Pascha, omnes Clerici in sortem Domini vocati a carne jejunent; quia sicut discreta esse debet vita Clericorum a laicorum conversatione, ita & in jejunio fieri debet discretio. Et sicut laici & sæculares homines nolunt eos recipere in accusationibus & infamationibus suis, ita nec Clerici debent eos recipere in pulsationibus suis; quoniam in omnibus discreta* &c.: & *cap.* 2. relat. *Can.* 48. *de Consec. dist.* 1. *Nocte vero sancta nativitatis Domini Salvatoris Missas celebrent, & Hymnum angelicum in eis sollemniter decantent, quoniam & eadem nocte* &c.

Præterea Liber Pontificalis de Pio: *Sub hujus Episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Do-*

---

(1) Eo nomine Petrus de Marca *Lib. V. de Concor. cap.* 43. *n.* 9. excusat solicitudinem SS. Hilarii Arelatensis, & Bonifacii Moguntini, retinendi vices Apostolicas; quod nempe ad hoc non inanis gloriæ, sed copiosius in Ecclesia Dei proficiendi studio exstimulati fuerint.

(2) Thomassinus ita ea conciliat, quod nimirum prima Titulorum, quo nomine veniebant Parochiæ, divisio facta fuerit ab Evaristo; tum sæviente persecutione, Presbyteris Ecclesiisque eversis, instaurata a Dionysio; & tandem a Marcello ampliata & confirmata.

(3) Sic decretum quod Monacha pallam sacratam non tangeret, nec incensum in Ecclesia poneret, quod Pontificalis & Soteri & Bonifacio tribuit, Mercator soli Soteri vindicat.

(4) Mercator igitur secundum perpetuam, & universalem Ecclesiæ doctrinam, quam adhuc hæretica perfidia impugnare ausa non fuerat, recte sentiebat de reali præsentia Corporis, & Sanguinis Domini in Sacramento Altaris; unde hic locus adjungi posset multis aliis, quos Natalis Alexander *dissert. x.* in sæculum IX. §. 3. appositc congerit, ad probandum, Paschasium Radbertum non fuisse novatorem in re Eucharistica, sed id docuisse, quod ex antiquissima & constantissima traditione docebat, & tenebat sui temporis Ecclesia.

(5) Id quod collineat in suum primum scopum liberandi Clericos ab oppressionibus laicorum. Hinc mirari desinat eruditus Constantius, de hoc *postremo* Sixti decreto Mercatorem *siluisse*.

(6) *Septem Hebdomades*: Non integras tamen, sed demtis primis tribus diebus primæ Hebdomadis, uti modo fit: Sic enim habemus numerum 46. dierum, ex quibus, demtis sex diebus Dominicis, remanent 40. jejuniorum dies.

(7) Ex quo loco Pseudo-Telesphori præsertim factum puto, quod apud monachorum plerosque invaluerit usus, a Quinquagesima incipiendi abstinentiam a carne. Verum hoc non videtur Mercatoris inventum, sed ille hausit ex moribus alicujus particularis Ecclesiæ.

Domini, cum veniret ad eum in habitu Pastoris, ut sanctum Pascha die dominica celebretur. Hic constituit hæreticum venientem ex Judæorum hæresi suscipi, & baptizari. Et constitutum de Ecclesia fecit &c.; Pseudo-Isidorus vero sub ejusdem nomine *epist.* 1. *cap.* 1. relata *Can.* 21. *de Cons. dist.* 3. *Ceterum nosse vos volumus, quod Pascha Domini die dominica annuis sollemnitatibus sit celebrandum. Istis ergo temporibus Hermes doctor fidei* (1) *&c.* Nihil autem habet de baptizando hæretico veniente ex Hebræorum hæresi, quod forsitan non intelligeret, quid hoc esset. (2) *Constitutum* vero interpretatur Binius, quod habetur *epist.* 2. Quæ nempe divinis sunt assignata usibus, ad humanos usus non posse transferri. (3) Pontificalis item de Aniceto: *Hic constituit, ut Clericus comam non nutriret secundum præceptum Apostoli*; quæ habet, & amplificat Isidorus *epist.* sub ejus nomine *cap.* 4. relata *Can.* 21. *dist.* 23. per hæc verba: *Prohibete Fratres per universas regionum vestrarum Ecclesias, ut Clerici, qui laicis & simplicibus, virtutis, honestatis, pudicitiæ & gravitatis exemplar esse debent, ac se ipsos tamquam signum purioris vitæ rudioribus ad imitationem prudenter exhibere juxta Apostolum, comam non nutriant, sed desuper caput in modum sphæræ radant:* (4) *quia sicut discreti debent esse in conversatione, ita & in tonsura, & omni habitu discreti debent apparere.* Ad hæc de Sotero Pontificalis: *Hic constituit, ut nulla monacha* (5) *pallam sacram contingeret, nec incensum poneret in sacra Ecclesia:* nec dissentit Isidorus *epist.* 2. *eidem adscripta* relata *Can.* 25. *dist.* 23. *Sacratas Deo feminas, vel monachas* (6) *sacra vasa vel sacratas pallas penes vos contingere, & incensum circa altaria deferre perlatum est ad Apostolicam sedem: quæ omnia reprehensione & vituperatione plena esse, nulli rectæ sapientium dubium est.* Rursus Pontificalis de Eleutherio: *Et hic constituit, ut nulla esca usualis, quæ tamen rationabilis & humana est, quam Deus creavit, a Christianis maxime fidelibus* (7) *repudiaretur.* Concinitque Pseudo-Isidorus *epist.* sub ejusdem nomine *cap.* 1. *Qua de re necessarium judicavimus vos instruere, ut escas quas vitare vos audivimus irrationabiliter, non respuatis. Scitis, Fratres, Legislatorem docuisse: omnia, quæ creaverat Deus, erant valde bona. Et ipsa per se Veritas ait: Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod exit de ore. Unde constat, non debere refutari escas communes, quas Deus ad cibos tribuit fidelibus suis. Et in actibus Apostolorum* (8) *&c.* Causam vero, quare Mercator omnino fileat de Epistola Lucii Britannorum regis ad Eleutherium, cujus Pontificalis meminit, sequenti *Capite* indagabimus. Interim ad eam causam magis stabiliendam heic immorati sumus in dandis majoribus exemplis conformitatis Mercatoris cum Pontificali, quam speciminis ratio postularet.

Insuper Pontificalis de Victore hæc decreta refert: *Hic constituit, ut sacrum Pascha die dominica celebraretur, sicut Pius. Et constituit, ut necessitate faciente, ubicumque inventus fuerit quicumque hominum ex gentibus veniens, sive in flumine, sive in mari, sive in fonte, sive in stagno baptizetur... Constituit, ut a XIV. Luna primi mensis usque ad XXI. die dominica custodiatur Sanctum Pascha:* quibus consonat Mercator sub nomine ejusdem *epist.* (9) 1. relata *Can.* 22. *de Consec. dist.* 3. his verbis: *Celebritatem sancti Paschæ die dominica agi debere, & prædecessores nostri jam statuerunt, & nos illud vobis eadem die celebrari sollemniter mandamus; quia non decet, ut membra a capite discrepent, nec contraria gerant. A quarta decima vero Luna primi mensis usque ad XXI. ejusdem mensis diem, eadem celebratur festivitas. Eodem vero tempore baptismus celebrandus est catholicus. Sed tamen si necesse fuerit, aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes quocumque loco, vel momento, ubicumque evenerit, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christianæ confessione credulitatis clarificata, baptizentur.* Tum etiam Pontificalis de Zephyrino refert: *Hic constituit, ut præsentibus Clericis & laicis fidelibus, sive Clericus, sive Levita, seu Sacerdos ordinetur*; quæ Mercator nomine ejusdem adoptat *epist.* 2. in-

(1) Hermes cujus meminit Pontificalis, seu potius ejus interpolator, si umquam fuit, diversus est, ut notarunt viri eruditi, ab Hermete cujus Apostolus meminit, & cujus est etiam Liber *Pastoris* inscriptus. Sed Isidorus noster post Bedam, utrumque confundit: & ideo eum vocat *Doctorem Fidei*, quod nempe primi Hermetis testimoniis usi fuerint non pauci ex antiquis Patribus ad adstruendam catholicam veritatem.

(2) Hæresis Hebræorum, ut recte interpretatur Binius, erat illa Cerinthi. Hic inter alios errores quos profitebatur, damnabat baptismum, & circumcisionem observatam volebat.

(3) Nempe quod Pontificalis generatim dixit, id Mercator ad propositum suum inflectit. Eo enim, ut supra notavimus, pertinent hæc, quæ statuuntur de non convertendis in profanos usus rebus ad divinum cultum destinatis.

(4) Quod Mercator de rasura capillorum in modum sphæræ heic addit, id hausit ex more posterioribus temporibus recepto, qui sua ætate vigebat.

(5) Videtur Pontificalis Auctor ex usu sui temporis mulieres Deo devotas vocasse Monachas; cum Soteris ætate nomina Monachi, & Monachæ adhuc non essent usitata. Neque cum heic Monacham legis, eam claustralem fuisse putes; tunc enim temporis mulierum cœnobia nulla erant, sed quæ earum Deo sacrabantur, in paternis domibus remanebant.

(6) Ex usu etiam sui temporis Mercator Deo Sacratas feminas a Monachis distinguit, quod illæ in domibus paternis, hæ in cœnobiis degerent. Utrasque vero sub denominatione *Ancillarum Dei* venisse constat, uti Clerici, & Monachi *servi Dei* dicebantur; unde *Servus Servorum Dei*, quod primo S. Augustinus *Epist.* 130. ad Probam, & *Epist.* 217. ad Vitalem usurpavit, & deinde S. Gregorius M. ad retundendam arrogantiam Joannis Constantinopolitani *Patriarcham Universalem* se appellantis, familiare sibi fecit.

(7) Hoc Decretum interpositum videtur contra Encratitas, & Cataphryges, qui superstitioso cultu a pluribus escis se abstinebant: de quorum alteris S. Epiphanius *hær.* 47. *n.* 1. ait: *Animatis vesci prohibent, non temperantiæ studio, sed falso quodam & affectato metu, ac vino penitus abstinent, ac diabolicum appellant:* De alteris idem *hær.* 48. *n.* 8. hæc habet: *Usum quorumdam ciborum interdictum, non ut sanctioris vitæ genus instituant, sed quod detestanda quæ a Domino condita sunt, existiment.* Distinguit vero Pontificalis Fideles a Christianis ex usu antiquorum, qui nomine *Fidelium* baptizatos tantummodo denotabant: at Christianorum nomine etiam Catechumenos comprehendebant, quippe qui licet Christi Domini fidem adhuc non suscepissent, salutifero tamen ejus Crucis signo erant donati.

(8) Cum Pseudo-Eleutherius ita ἐμφατικοτέρως rem expresserit, ut nullius cibi usum voluerit interdictum, ex hoc factum forsitan, quod Apostolicum præceptum, seu potius superstes mos (illud enim ex multorum sententia fuit ad tempus) de abstinentia a sanguine & suffocato, apud Occidentales in desuetudinem omnino abierit: id quod contigisse videtur sæculo XII. nam antecedenti sæculo XI. talis abstinentia, ut habemus ex Cardinali Humberto *Dialogo contra calumnias Græcorum*, adhuc obtinebat.

(9) Hanc Epistolam Mercator inscripsit ad Theophilum Alexandrinum, qui consecutis sæculis floruit, cum scribere debuisset ad Theophilum Cæsareensem in Palæstina: ad hunc enim habemus ex Beda Victorem scripsisse, ut convocato concilio de celebratione Paschæ inter Orientales tractaret. Sed eum errorem ex eodem Pontificali hausit, ubi legitur: *accersitoque Theophilo Alexandriæ Episcopo, constituit &c.*

quiens: *Ordinationes vero Preſbyterorum, & Levitarum, tempore congruo, & multis coram adſtantibus ſollemniter agite, diſt. 75. Can. 3.* Quod autem ſileat de altero decreto, Zephyrino a Pontificali tributo, de patenis vitreis in Miſſis ſollemnibus ante Sacerdotes portandis, id cauſſæ videtur eſſe, quod hoc, utpote moribus ſui temporis non conforme, minime intelligeret, (1) vel ne mentione vitrearum Patenarum offendiculo eſſet ad pretioſa Eccleſiarum ſacra inhiantibus. (2) Denique Pontificalis de Calliſto ait: *Conſtituit jejunium quater in anno fieri, frumenti, vini, & olei, ſecundum prophetam*; vel ut alibi legitur: *Hic conſtituit, jejunium die ſabbati* (3) *ter in anno fieri, frumenti, vini, & olei, ſecundum Prophetam, quarti menſis, ſeptimi, & decimi*; ſed Mercator hoc decretum ſecundum utramque lectionem ſub nomine ejuſdem Calliſti *epiſt.* 1. ita exhibet: *Jejunium, quod ter in anno apud nos celebrari didiciſti, convenientius nunc per quatuor tempora fieri decernimus*. Cetera Libri Pontificalis loca cum illis Iſidorianæ collectionis, qui majori otio abundat, conferre poterit.

Illud denique, quod & ſupra notavimus, obſervandum ſupereſt in tanta rerum farragine, quam Iſidorus congeſſit, nihil omnino eſſe, quod vel Orthodoxam fidem, vel Chriſtianos mores labefactare poſſit. Quin cum de fidei articulis agit, nihil non ſanum, non catholicum affert; complura enim de illis ſæpe etiam habet: veluti cum ſub Alexandri nomine *epiſt.* 1. *cap.* 6. differit de Trinitate, & unitate deitatis; ſub nomine Hygini *epiſt.* 1. *cap.* 1. da miſſione Filii a Patre; ſub nomine Soteris *epiſt.* 1. de fide & incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti; ſub nomine Felicis I. *epiſt.* 2. *cap.* 3. de errore ajentium, Filium non videre Patrem, eo quod Deum nemo vidit umquam; & *cap.* 2. de errore ajentium, Filium minorem Patre, quia hic inviſibilis, filius vero viſibilis; ſub nomine Eutychiani *epiſt.* 1. de fide incarnationis, & quod Chriſtus, ſalva proprietate naturæ utriuſque, verus Deus, & homo verus exſtiterit; ſub nomine Caii *epiſt. unica cap.* 4. de errore negantium Verbi Dei Incarnationem; & *cap.* 5. quod ad vitam æternam perveniri non poſſit, niſi per mediatorem Dei, & hominum Chriſtum Jeſum. Et denique, aliis omiſſis, recte, ut ſupra vidimus, ſentit de reali præſentia corporis & ſanguinis Domini in ſacramento altaris.

CAPUT ULTIMUM

Ex Collectione Canonum Mercatoris nata Fabula Joannæ Papiſſæ, ſeu data occaſio illius fingendæ.

TRactationi de collectione canonum Iſidori Mercatoris tractationem de Joanna Papiſſa non tamquam extraneum ornamentum, ſed ut rem neceſſario connexam, & ad eam maxime pertinentem apponimus. Nam exploſis aliorum de hac Joanna opinionibus, in ea factum Iſidorianum ænigmatice contineri variis conjecturis quarum pondus prudens lector perpendet, heic probare aggrediemur: & ex iis etiam, quis, qualiſque ſub nomine Iſidori lateat, hariolabimur. Fuiſſe itaque Papiſſam Joannam nomine, quæ medio ſæculo IX. floruerit inter Leonem IV. & Benedictum III. ſummos Pontifices, jam conclamata eſt fabula, non modo a catholicis, ſed etiam a quamplurimis hæreticis; (4) unde ad eam confutandam inutilis omnino eſſet labor, præſertim poſt *Cænotaphium everſum*, quod Pater Labbeus illi dicavit, in quo nullum argumentum non inflectit ad ipſam explodendam. Potius igitur quærunt viri eruditi, unde ortum habere potuit talis fabella, etſi Blondellus nullam cauſſam aſſignari poſſe autumet; & ſic nodum non ſolvit, ſed recidit.

§. I.

Referuntur aliorum opiniones, & rejiciuntur.

MOdo laudatus Labbeus paucis ſe expedit, dicendo, eam adinventam fuiſſe ab Henricianis, ſeu ſectatoribus Henrici IV. regis & III. Imperatoris in odium Romanorum Pontificum: & Antonius Pagius ab hæreticis Waldenſibus cuſam contendit. Sed cum eorum neuter dicti ſui aliquam rationem afferat, utramque contemnere poſſumus; vel ex eo etiam, quod noſtra fabella non modo Waldenſium hæreſi, ſed etiam Henriciano ſchiſmate antiquior videtur. (5) Ejus enim Marianus Scotus, qui ſcribere deſiit anno 1083. meminit ad annos 857. & 854. per hæc verba: *Leo Papa obiit Kalendis Auguſti. Huic ſucceſſit Joanna mulier annis duobus, menſibus* 5. *diebus* 4. Non me fugit, ex ſententia multorum virorum eruditorum ea verba non eſſe Mariani, ſed aliena manu adjuncta. Attamen eorum argumenta talia non ſunt, ut id pro indubio haberi faciant: uti tuto aſſeri poſſe videtur de interpolatione facta Chronico Sigeberti, in quo etiam Papiſſæ mentio facta legitur. Alii vero aliquod fundamentum, vel ſaltem occaſionem fuiſſe conjiciunt, unde Fabella, qua de agitur, fuerit conficta. Joannes Aventinus in Bojorum *Annalibus lib.* 4. fundamentum dediſſe putat Joannem X. Papam, quem ipſe nonum appellat, inquiens: *Albertus locupletiſſimus Etruriæ princeps Ravennam, Bononiam, Romam poteſtate habuit. Ejus ſocrus Theodora, ſcortum nobile, atque imperioſum Romæ dominabatur, Joannemque nonum amatorem ſuum Bononienſibus primo, deinde Ravennatibus, poſtremo Romanis impoſuit, Primariumque Sacerdotem. Unde Fabellam ortam crediderim, quæ temere vulgavit, hiſce temporibus, fuiſſe Sacerdotem Maximum feminam, quæ appellata ſit Joanna.* Hæc conjectura aliquid probabilitatis haberet, ſi Papiſſa vocaretur Theodora; fieri enim poterat, ut Papa propter dominium Theodoræ, ipſe diceretur Papa Theodora; uti de illo Rege dicitur, qui cum ab uxoris ſuæ Mariæ arbitrio nutuque pen-

---

(1) Suo enim tempore, Epiſcopo celebrante, nec omnes Fideles communicabant, nec adſtantes Presbyteri cum eo concelebrabant, uti ponit Zephyrini decretum, quod ſic habet: *Fecit conſtitutum de Eccleſia, ut patenas vitreas miniſtri ante Sacerdotes portarent, dum Epiſcopus Miſſam celebraret, & ut Sacerdotes omnes adſtarent, dum ſic Miſſa celebrarentur*; additurque apud Bollandum: *Excepto cum jus Epiſcopi intereſt, ut tantum Clerus ſuſtineret, omnibus præſentibus ex ea conſecratione de manu Epiſcopi jam Coronam conſecratam acciperet Presbyter tradendam populo*. Vel ut alibi legitur; *Excepto cujus Epiſcopus intereſt &c.*

(2) Ceterum jam inde ab antiquis temporibus quibus tyrannorum perſecutiones in Chriſtianos ſæviebant; Eccleſiam habuiſſe etiam vaſa argentea diſcimus ex eodem Pontificali in Urbano: *Hic fecit miniſteria ſacrata argentea, & patenas argenteas* 25. *appoſuit*.

(3) Ex hoc loco, aliiſque tum ejuſdem Pontificalis, tum aliorum ſcriptorum diſcimus jejunium Sabbati apud Latinos eſſe antiquiſſimum. Hinc nota arrogantiam Græcorum poſterioris ætatis, tale jejunium in Latinis damnantium; eoque magis, quod Eccleſia Latina eorum contrarium uſum non damnet.

(4) Inter quos Blondellus ille ipſe, qui libro inſcripto: *Pſeudo-Iſidorus & Turrianus vapulantes*, noſtrum Mercatorem, ejuſque defenſorem exagitaverat, & aliis ſuis ſcriptis catholicam doctrinam rabide fuit inſectatus; ille ipſe, inquam, fabellam de qua agimus, confutavit duplici peculiari tractatione, una inſcripta: *Queſtion ſi une Femme a été aſſiſe en Siege Papal de Rome entre Leon IV. & Benoit III.* a Amſterdam, 1649. in 8. & altera inſcripta: *De Joanna Papiſſa*. Amſtelodami 1657. in 12.

(5) Petrus enim VValdus, a quo VValdenſes, ante medium ſeculum XII. circiter adhuc ſuos errores non diſſeminaverat; nec ſocios ſibi adſciverat: & ſchiſma Henricianum anno 1084. vix cœpit.

penderet, vocabatur Rex Maria. Præterea illis difficillimis temporibus, quibus Christus Dominus inscrutabili suæ sapientiæ consilio aliqua monstra in Ecclesia sua toleravit, non unus, sed plures Pontifices opera alicujus nobilis scorti ad Pontificatum fuerunt assumti; ideoque non una, sed plures fuissent Papissæ. Multum etiam distare videtur ætas Joannis X. qui floruit sub principium sæculi X. ab ætate Joannæ Papissæ, quæ, ut supra diximus, statui solet inter Leonem IV. & Benedictum III. Nec Joanni X. aptari possunt, quæ Martinus Polonus, aliique addunt, Joannam ex Moguntiaco vocatam fuisse Joannem Anglum. Denique quomodo femina credi potuit Pontifex, quem exporrecti animi vigoris, ac ingenii militaris fuisse constat? (1)

Onuphrius Panvinius in *notis* ad Platinam censet, hanc fabulam ortum habuisse a Joanne XII. Pontifice in omnem libidinem effuso. *Sed quoniam*, inquit, *omnia insignia mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc fabulam ex Joannis XII. viri impuri vita manasse crediderim. Is Joannes per vim, patris Alberici Romani principis potentia, adhuc pæne adolescens Papa factus aliquot concubinas, ut Luitprandus Ticinensis illius temporis scriptor lib. 6. cap. 6. & 7. tradit, habuit. In his præcipue erant Joanna, Rayneria, & Stephana. Ex Joanne igitur Papa, & ejus scorto Joanna, ad cujus forte arbitrium, tanquam Papæ, omnia Romæ pendebant, Joannis feminæ Papæ fabula manavit, quæ processu temporis aucta in Historiæ auctoritatem imperiti alicujus scriptoris opera paullatim irrepsit.* Sed hæc Onuphrii conjectura easdem, prima & ultima excepta, difficultates patitur, quas illa Aventini, immo majores, tum quod Joannes XII. a tempore Joannæ Papissæ integro sæculo distet, tum quod ita non una, sed tres Papissæ fuissent. Ac præterea pace eruditissimi Panvinii dicam, eum insigniter hallucinari, cum putat, a Luitprando, seu potius ejus Continuatore (2), inter scorta Pontificis memorari Joannam. Meminit ille quidem Rayneriæ & Stephanæ, sed nullo modo Joannæ; & sic prima difficultas contra interpretationem Aventini proposita heic etiam locum habet.

Card. Bellarminus *lib. III. de Rom. Pontif. cap.* 24. eam fabulam inde natam esse conjicit, quod mulier in Sedem Constantinopolitanam aliquando irrepserit, ut Græcis exprobravit Leo IX. *epist.* 1. ad Michaelem Constantinopolitanum & Leonem Acridanum *cap.* 23. (3). *Cum enim*, inquit Bellarminus, *rumor esset, quamdam feminam fuisse Pontificem Constantinopolitanum, & deinde paullatim omisso nomine Constantinopolit. remansit fama, & opinio de femina Pontifice, & Pontifice Universali: cœperunt aliqui in odium Romanæ Ecclesiæ dicere, feminam illam Romanum fuisse. Et verisimile est circa tempora ipsius Martini* (Poloni) *hanc fabulam ortam.* Cardinalis vero Baronius ad annum 879. a Joannis VIII. Papæ nimia facilitate fabulæ ipsius originem arcessit, qui scilicet, insuper habitis suorum prædecessorum, atque concilii œcumenici VIII. decretis, Photium restituit in sedem Constantinopolitanam. *Hinc puto factum*, inquit Cardinalis, *si qua tamen veritatis, vel saltem species mendacii apertissimi esse potuit, quod ob nimiam Joannis animi facilitatem & mollitudinem, abjecta penitus omni virilitate, fractus animo, sacerdotalis constantiæ expers, atque robore enervatus, non Papa; ut Nicolaus, & Hadrianus, sed Papissa fuerit contumeliæ loco dictus* (4), *utpote qui nec resistere sciret Eunucho, quique vinceretur a semiviro, non vir, sed esset potius femina nuncupandus: & sic nomen contumeliæ transierit posteris rerum insciis in veritatis opinionem, atque a compluribus decantatum fuerit, Joannem VIII. Papam fuisse feminam: sicque jactata vulgo eo modo locum invenerit fabula. Ejusmodi plane scommatibus proscindi sæpe solere levioribus de caussis Romanos Pontifices a maledicis & otiosis quis Romæ versatus ignorat?* Ex his duabus summorum virorum conjecturis, prima, licet ingeniosa, nimis longe petita videtur; adeo ut, cum aliis etiam nominibus impugnari posset, confutatione non indigeat (5).

Altera vero etsi possibilitatis verisimilitudinem habeat, nullo facto tamen comprobatur (6); nec ulla eam ex circumstantiis temporis, loci, vel cognominis confirmat. Ac præterea Joannes VIII. si quam culpam in restitutione Photii admisit, ea non fuit timiditatis & ignaviæ, qualem describit Cardinalis Baronius, sed potius, ut eam vocat Natalis Alexander, fuit imprudentiæ (7); & hanc contractam maculam deinde Photii damnatione & excommunicatione, postquam ejus insignem nequitiam & fraudes, Legatorumque Apostolicorum seductionem compertam habuit, eluere conatus fuit. Quin Petrus de Marca *lib. III. de Concordia Cap. XIV. n.* 4. Joannem in caussa Photii nullius umquam culpæ reum fuisse contendit (8). Neque in hoc

(1) Hic enim magis ad arma, quam ad sacra pertractanda comparatus, primus fuit inter Romanos Pontifices, qui procedendi in aciem exemplum dedit, talique successu, ut Saracenos fugaverit; eoque nomine, ut observat Sigonius *Lib. VI. de Regno Italiæ*, Ecclesiæ & Italiæ mire profuit.

(2) Cui quidem Continuatori profuso in laudando Othone I. Imperatore, qui Joannem XII. in Pseudo-synodo deponendum curavit; nescio quæ fides præstanda sit de hoc spurcissima testanti.

(3) Verba S. Leonis sunt: *Absit autem, ut velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanæ Ecclesiæ contigisse, ut Eunuchos contra I. sancti Nicani Concilii capitulum passim promovendo, feminam in Sede Pontificum suorum sublimasset aliquando. Hoc tam abominabile scelus, detestabileque facinus, etsi enormitas ipsius, vel horror, fraternaque benevolentia non permittit nos credere: considerata tamen incuria vestra erga sanctorum censuras Canonum; quia eunuchos, & aliqua parte corporis imminutos non solum ad Clericatum, sed ad Pontificatum etiam indifferenter, ac solemniter adhuc promovetis, fieri potuisse pensamus.*

(4) Potuisset Baronius in hujus suæ conjecturæ confirmationem afferre Virgilii auctoritatem Æneidos IX. ubi Turnus volens Trojanis muliebrem mollitiem exprobrare, eos feminas facit: *O vere Phrygia, neque enim Phryges.*

(5) Neque verum est, quod Bellarminus *verisimile* putat, *circa tempora Martini* Poloni, hoc est post medium sæculum XIII. *hanc fabulam ortam*; nam ut supra innuimus, & infra probabimus, longe ante ea tempora orta erat.

(6) Veluti, exempli caussa, quod scriptorum aliquis Joanni VIII. ob id muliebris timiditatis notam inusserit; aut ab aliis inustam, vel quid simile retulerit.

(7) Credendo scilicet dictis Photii hominis nequissimi & vaferrimi, & de ejus vitæ emendatione sine ullis pœnitentiæ signis incaute sibi blandiendo.

(8) *Ignatio functo*, inquit, *Photius, toties damnatus, Sedem suam recepit suffragiis Orientalium Episcoporum, adnitente Basilio Imperatore: Sed illa restitutio integra esse non poterat, nisi a Sede Apostolica probaretur. Quare Jo. VIII. rogatus ab Imperatore, ut Ecclesiæ paci consuleret, necessitati cedens, Leonis, Gelasii, Felicis, & concilii Africani auctoritate fretus, qui in rerum angustiis temperandas esse regulas docent, de consensu ceterorum Patriarcharum Photium anathemate liberavit, illique Sedem retinere concessit, ea lege, ut coram synodo cogenda misericordiam peteret. De consensu, inquam, ceterorum Patriarcharum, & Episcoporum Joannes Photium solvit, ut videre est in Epistola germana ejusdem Joannis, quamquam in Epistola a Photio corrupta hic consensus desit.* Ita Marca, qui paullo post addit: *Ceterum a culpa Joannem liberat Principis, & ceterorum Patriarcharum, totiusque synodi orientalis consensus, quem datum fuisse Joannes suis litteris significat. Profert autem ad confirmationem sententiæ suæ exempla Athanasii, Chrysostomi & Flaviani, qui a synodis damnati cum fuissent, a sancta Sede Apostolica in integrum restituti sunt.*

hoc solum fuit Baronius parum æquus erga Joannem VIII. eum nimiæ indulgentiæ & facilitatis redarguendo, sed etiam cum eumdem ex opposito nimii rigoris, & severitatis accusat in damnatione Formosi Episcopi Portuensis (1), qui deinde fuit redintegratus, & tandem Papa. Baronii interpretationi non absimilis est interpretatio Tursellini, qui *Epit. historiarum* ait: *Sunt, qui Joannem VIII. feminam fuisse fabulentur; quod falso creditum, veri locum apud imperitorum vulgus obtinuit, sive quia muliebris Pontificis facies, sive effeminatus interdum vigor fabulæ locum dederit.* Sed unde habuit Tursellinus Joannem VIII. facie fuisse muliebri, vel ejus vigorem effeminatum? Omnes antiquæ Picturæ ipsum integrum virum repræsentant, nec aliter historiæ exhibent. His quoque simile[m] Papebrochii opinionem timiditati Joannis VII. qui sub initium sæculi VIII. vixit, id potius tribuentis (2) non moror. Nec tandem moror Leonis Allatii conjecturam nostræ fabulæ originem arcessentis ex Thiota muliere Alemanna Moguntiæ degente, quæ Leonis IV. tempore, tamquam nova Prophetissa, sibi prophetandi & concionandi munus assumebat, & in synodali judicio Germaniæ damnata fuit (3). Quæ connexio Thiotæ Pf-prophetissæ Moguntinæ cum Pf-Joanna Romana Papissa? Et si Pf-prophetissæ errore hominum Papissæ evaderent, quot Papissas haberemus?

§. II.

Exponitur, & probatur conjectura ex Collectione Canonum Mercatoris petita.

POtius igitur crediderim falsas Decretales, quæ etsi nomina multorum Pontificum præ se ferant, ab una tamen manu prodierunt, & eodem tempore agnitæ fuerunt, ac si re vera a sede Apostolica processissent, fundamentum fabulæ de Joanna Papissa, occasionemque dedisse: Id quod ita evenire potuit. Aliquis nempe Isidorianæ fraudis conscius, cum videret Pf-Decretales tamquam legitimas laudari, & ad usum roduci, volens ænigmatice, ut in similibus fieri solet, illam indicare, cœpit dicere, fuisse Papissam Joannam dictam, eamque peperisse, cum aliis adjunctis quæ inferius examinabimus. Quod ænigma ex defectu Sphingis, hoc est artis criticæ, quæ tunc non erat, non intellectum, tandem transiit in Fabulam, quæ ceu vera Historia credita fuit. In quam quidem conjecturam abeo, quod multa ex iis quæ a primis Fabulæ editoribus scripta sunt, in id aptentur, præsertim quæ habet Martinus Polonus, qui fabulam Joannæ Papissæ ita scenice describit, ut veram historiam collectionis Canonum Isidori Mercatoris vivis coloribus omnino depingere videatur. Ait itaque in *Supputationibus* ad annum 854. *Post hunc Leonem* (IV. quem ille vocat V.) *Joannes Anglus natione Margantinus, sedit annis duobus, mensibus 5. diebus 4. & cessavit Pontificatus mense uno: mortuus est Romæ. Hic, ut asseritur, femina fuit, & in pupillari ætate a quodam suo amasio in habitu virili Athenas ducta fuit, in diversis scientiis ita profecit, ut nullus sibi par inveniretur; adeo ut post Romæ triennium legens magnos magistros discipulos & auditores haberet. Et cum in Urbe vita & scientia magnæ opinionis esset, in Papam concorditer eligitur. Sed in Papatu per suum familiarem impregnatur. Verum tempus partus ignorans cum de S. Petro in Lateranum tenderet, angustiata inter Colisseum & S. Clementis Ecclesiam peperit, & postea mortua ibidem, ut dicitur, sepulta fuit* (4). Nec a Polono multum discrepat Stephanus de Borbone, qui ante eum scripserat (5).

Primo igitur respondet tempus. Nam etsi Pseudo-Litteræ decretales sub principium sæculi IX. confictæ fuissent; tamen, ut supra notavimus, in manifestum usum non transierunt, nisi medio eodem sæculo IX. & quidem circa tempora Leonis IV. & Benedicti III. antea enim nonnisi tacitis nominibus, vel subobscure indicatis proferebantur. Hincmarus itaque Remensis per Galliam, & Germaniam celleberrimus suis Litteris & Opusculis

(1) Ad annum enim 883. loquens de Martino Papa depositum Formosum redintegrante ait: *Perperam facta Joannis Papa rescindens*; & sic pro injusta habet depositionem a Joanne factam, licet protestetur, se ejus causam ignorare. Causam non unam, sed plures, easdemque gravissimas assignat Joannes *Epist.* ad Episcopos Galliæ & Germaniæ; quam si doctissimus Baronius vidisset, non ita fuisset loquutus.

(2) *Propylæo* in Joanne VII.

(3) Allatius igitur in Libro, quem inscripsit: *Confutatio fabulæ de Joanna Papissa, ex monumentis Græcis*, hæc habet: *Furit in sacra, Moguntiaci in Germania mulier, Thiota nomine, ut tradunt Francorum Annales, & Sigebertus in Chronico, res ecclesiasticas perturbabat. Etenim novam se Prophetissam vocabat, usurpabatque publice docendi munus, & concionandi. Hinc multi sacra doctrina postposita, eam quasi magistram coelitus destinatam sequuti sunt. Re postea detecta, synodali judicio damnata est. Habes lector, quod mihi in animo est certum, nec ambiguum. Posterioris sæculi homines nonnulli, rudes illi quidem & simplices, dum audiunt inter Leonem & Benedictum, vel saltem illo tempore, feminam quamdam Moguntiaram non tantum prophetasse, sed & prædicasse, obiisseque alia munia, quibus summi Sacerdotes decorantur, animum a femella, quam nec cogitasse tantum scelus credunt, avertentes, ad Principem omnium magistram, Petri Cathedram scilicet, cujus id munus esse optime norunt, inducunt, & a Germania in Italiam, a Moguntiaco Romam transferunt. Alii scelesti illi quidem, malitiose totum hoc in innocentissimum Petri thronum traducunt, & Germanicam infamiam honoratissimæ Romanæ Ecclesiæ attribuunt. Ut facilius fallere possint, Joannam istam Anglicam, Moguntiacam esse volunt: & lepidi fabulatores perbellis, etsi fictitiis narrationibus vestiunt, & comte fucatam exponunt. Nec aliunde mihi videtur verisimilius, quam a Moguntiaca ista, Joannem Moguntiacum origine, cum tempora respondeant, hausisse.*

(4) Non me latet, esse qui contendant, hæc quæ habentur in Martino Polono non esse sua, sed aliena manu assuta. At esto, hoc concedamus, quid tum inde? Saltem hoc assumentum non multis annis post Martinum factum fuit. Ptolomæus enim Lucensis in *Hist. Eccles.* ex Martino quem laudat, nostram fabellam recitat. Cum vero Polonus anno 1278. mortuus fuerit, & Lucensis anno 1312. suam *historiam* publicaverit, intra horum annorum spatium, illud factum dicendum. Ex eo tamen, quod diximus ex multorum sententia, nostræ fabellæ Marianum Scotum minime meminisse, ac esse, qui idem sentiant de Martino Polono, ne credas cum utroque Pagio, tempore inter Polonum & Lucensem medio, vel cum Bellarmino circa tempora ipsius Poloni eam adinventam. Stephanus enim de Borbone, qui obiit anno 1261. loco mox adducendo illius, ceu veræ historiæ, meminit; ubi præsertim notanda verba, *ut dicitur in Chronicis*, quæ denotant antiquitatem, ac etiam quandam, ut ita dicam, universalitatem.

(5) *Libro de septem donis Spiritus sancti tit. v. de dono prudentiæ cap. Quod electio Prælatorum debet esse pura c.* 10. apud Patres Echardum, & Quetiffum in *Bibliotheca Ordinis Prædicatorum*, ubi hæc habentur: *Accidit autem mirabilis audacia, immo insana circa annum Domini MC.* (videtur hoc mendum, & legendum CM. ut in similibus passim accidit), *ut dicitur in Chronicis. Quædam mulier litterata, & in arte notandi edocta, assumto virili habitu, & virum se fingens, venit Romam, & tam industria, quam litteratura accepta, facta est Notarius Curiæ, post, diabolo procurante, Cardinalis, postea Papa. Hæc impragnata cum ascenderet, peperit. Quod cum novisset Romana justitia, ligatis pedibus ejus ad pedes equi distracta est extra Urbem, & ad dimidiam leucam a populo lapidata, & ubi fuit mortua, ibi fuit sepulta, & super lapidem super ea positum scriptus est versiculus:*

Parce Pater Patrum Papissa edere partum.

lis editis ab anno 850. & deinceps, non semel utitur sententiis ipsarum, expressis etiam nominibus Pontificum quibus tribuebantur: &, quod magis est, Epistola synodalis Concilii Carisiaci habiti anno 857. nomine Caroli Calvi ad Episcopos, & Comites Galliæ utitur sententiis Pseudo-decretalium contra raptores & detentores bonorum Ecclesiæ, expressis nominibus S. Anacleti, S. Urbani, & S. Lucii, quorum nomina præ se ferunt: quin & ipse Leo IV. creditus fuit ex Isidori *Collectione* hausisse, quod laudat *Epist.* ad Nomeonium, *Constitutum* S. Silvestri, hoc enim ex illa magis obtinuit, nec antea laudatum a Romanis Pontificibus. Ipso præterea Leone sedente prodierunt tres Capitularium Libri Levitæ, in quorum III. multæ ex falsis Decretalibus exscriptæ sunt sententiæ: & tempore Benedicti fuerunt factæ additiones, in quibus multæ item sententiæ Isidorianæ insertæ apparuerunt; præsertim in IV. per Erchembertum Cancellarium jussu regio facta, ubi expressa quoque sunt Pontificum nomina, quibus Ps-decretales tribuuntur. Huc etiam facit, quod inferius notabimus de Joanne Anglo sub nomine Ps-Isidori latente, confuso cum Joanne Scoto Erigena, qui circa Leonis & Benedicti tempora floruit. Vel dicendum, Joannam Papissam collocatam inter Leonem IV. & Benedictum III. ex errore, accepto Leone IV. pro Leone III. sub quo collectio Isidoriana prodiit. Leo enim III. sedit eodem sæculo IX. ineunte, ab anno scilicet 795. ad annum 816. sub quo tempore floruit Riculfus Isidorianæ collectionis publicator, qui ut supra notatum est, Episcopatum Moguntinum tenuit ab anno 785. usque ad annum 814. vel tardius 815. Igitur fieri potuit, ut Joanna primum diceretur sedisse sæculo IX. post Leonem, nempe III. & deinde hoc Leone accepto pro IV. inter hunc, & Benedictum III. collocata fuerit. Eoque magis hæc hallucinatio contingere potuit, quod ipse Leo III. a quibusdam IV. dicebatur, qui vel alium Leonem III. inter Sergium I. & Joannem VI. (1) intrudebant, vel alium Leonem I. Liberii successorem (2) somniabant. Neque heic silentio est prætereundum, quod Sigebertus ad annum 827. & iterum ad annum 836. notat, Gregorium IV. Papam, qui per id tempus floruit, dictum fuisse Leonem IV. (3) unde etiam fieri potuit, ut post hunc Leonem Joanna Papissa collocata fuerit, & deinde hic pro vero Leone IV. acciperetur. Post Gregorium IV. collocare Papissam, non importunum. Ut enim supra notavimus, Gregorius IV. primus fuit ex Romanis Pontificibus, qui aliqua habuerit ex Ps-decretalibus, earumque modo loquendi uti cœperit.

Quadrat omnino locus, unde Papissa orta dicitur, Moguntia scilicet, ubi, ut supra probatum est, Pseudo-decretalium opus factum fuit. *Marganinum* enim Poloni, communiter interpretantur Moguntinum (4); eoque magis quod Theodoricus de Niem, qui floruit sæculo XV. ineunte, & Wernerus qui floruit eodem sæculo vergente, dicant, ille *de Moguntia natum*, & hic *natione Moguntinum*. Atque adeo hominum opinione est constans, Papissæ ortum Moguntiæ fuisse adscriptum, ut ipse Leo Allatius, qui peculiari tractatione nostram fabellam, ut jam diximus, explosam voluit, e Moguntia ejus fingendæ occasionem natam putet: & ætate dicti Wernerii adeo firma erat opinio, Papissam fuisse Moguntinam, ut aliqui, quos tamen ipse spernit (5), ob id dicerent, Germanos in Papam non eligi. Et huc facit quod Marianus Scotus, qui primus hanc fabellam venditavit, plures annos Moguntiæ fuerat moratus: unde ex confusa rerum traditione ibi conservata, eam haurire potuit. Dictam vero Papissam feminino genere conjicimus, ut indicaretur ejus ποθάα, & veluti intrusio in Papatum, ac si re vera Femina Pontifex electa fuisset. Mulieres enim non modo Pontificatus, ut in omni loco, & apud omnes nationes, sed apud Christianos & Sacerdotii, & omnis Clericalis Ordinis fuerunt semper expertes; (6) quemadmodum etiam in Lege Mosis & a Sacerdotio, & ab omni Levitico ministerio arcebantur: ac præterea mulierum genus apud scriptores frequenter male audit. Hinc Homerus Odysseæ Λ. v. 426.

Ὡς οὐκ ἀϊνότερον ᾗ κύντερον ἄλλο γυναικός

Usque adeo nihil improbius, muliereque pejus;

ac consonat adagium a Diogeniano relatum:

Γυναικὶ μὴ πίστευε μηδ' ἀποθνῄσκοντι.

Ne fidem habeas nec morienti feminæ.

Quod Papissa peperisse dicitur, denotare videtur ejus illegitimos partus, Ps-Decretales scilicet. Et sic quadrat etiam versus, qui ex Stephano de Borbone, Epitaphii loco, ipsius sepulcro appositum fuit:

Parce Pater Patrum Papissæ prodere partum.

videtur namque factus, cum primum aliquis Romanorum Pontificum falsas Decretales allegare cœpit; eoque magis, quod hic versus alium congruum sensum habere non potest. (7)

Circumstantia autem, quod vocaretur Joannes Anglus (qualem vocat etiam Sigeberti interpolator, Polono forsitan antiquior) adeo non repugnat, (8) ut potius det conjiciendi locum, earum ar-

---

(1) Hunc Leonem, cujus meminit Gotfridus Viterbiensis, Polonus, aliique, eumdem esse puto, ac Leonem Archiepiscopum Ravennatem, qui floruit sæculo VIII. medius inter Archiepiscopos Sergium I. & Joannem VI. unde ex horum nominum similitudine, per errorem factum est, ut inter Romanos Pontifices Sergium I. & Joannem VI. collocaretur.

(2) Alterius hujus Leonis meminit Vincentius Bellovacensis, quem sequuntur alii, inter quos Auctor *compilationis Chronologicæ*. Et cum is fingatur simultates habuisse cum S. Hilario Pictavensi, facile conjicimus, hanc fabellam natam ex confusione S. Hilarii Pictavensis cum S. Hilario Arelatensi, quem S. Leo M. credens contumacem fuit insectatus.

(3) Gregorius IV. ideo Leo IV. dictus videtur, quod cum ille novam Ostiam Tiberinam a se Gregoriopolim dictam construxisset, hic vero Urbem Leoninam a se ita vocatam perfeciset; ab imperitis, hujusmodi ædificiis confusis, eorum auctores quoque confusi fuerunt: & reapse idem Sigebertus Gregorio constructionem urbis Leoninæ supine adscribit.

(4) Blondellus quoque: Unde mirari subit, quod cum is Mercatoris Collectionem Moguntiæ compositam agnoverit, idque tempore Leonis IV. Papæ, ut supra vidimus, factum putaverit; sibi in mentem non venerit, ex ea collectione natam fabulam Joannæ, præsertim quod utramque materiam fuse tractaverit. Sed non omnia possumus omnes.

(5) Et quidem recte; nam post ementitam Papissam sex natione Germani ad Romanum Pontificatum fuerunt evecti, quorum unus scilicet Leo IX. est etiam Sanctorum Catalogo adscriptus.

(6) Cujus rei elegantem rationem affert Innocentius III. *Cap. Nova X. de pœnitentiis, & remiss.* inquiens: *Quia licet beatissima Virgo Maria dignior & excelsior fuerit Apostolis universis, non tamen illi, sed istis Dominus claves regni calorum commisit.* Nescio igitur, qua licentia aliqui indocta pietate præditi ad denotandum potentiam S. Annæ eam pingunt, cui parvulus Jesus Claves tradit.

(7) Hinc deinde alii dictum versum, cum non intelligerent, in hunc alium transformarunt:

Papa Pater Patrum Papissa pandito partum.

& commenti fuerunt, hoc versu coram Papissa, & Cardinalibus a Diabolo in Consistorio pronunciato, illam peperisse.

(8) Et quidem maxime repugnare, ac ut Scholastici loquuntur, implicare contradictionem videtur, quod fuerit Angla, & nata Moguntiæ; unde multi hoc argumentum maximi fecerunt ad nostram fabellam explodendam; Serarius cum primis, qui *lib. 1. Rerum Moguntin. n. 5.* inter alia hæc habet: *Ehodum diceret ille Plautinus numquid in Anglia est Moguntia? Qui Moguntinus est, olim quidem Gallus erat, nunc Germanus est. An vero Anglus, & Britannus umquam? Non magis profecto, quam Persa, vel Indus, vel Egyptius.*

artificem Joannem nomine dictum, Anglum, non quidem cognomento, ut perperam putavit Junius, (1) ſed origine, quod eſt longe probabilius. Anglos enim plurimos tunc Moguntiæ fuiſſe ſuadet primo, quod ſuus primus Archiepiſcopus S. Bonifacius, ejuſque ſucceſſor S. Lullus, qui Epiſcopatum tenuit ad annum uſque 785. fuerant Angli. Unde eos, alios ex ſua natione ad ſe traxiſſe admodum verisimile eſt. Suadet præterea qualitas ipſius urbis, quæ erat veluti Caroli Magni regia, præſertim quod Alcuinus & ipſe Anglus apud eumdem Imperatorem gratia multum floreret, & multi Britones illum conveniebant. Lepidus eſt conqueſtus Turonenſium, quem ex Alcuini *vita* refert Cointius ad ann. 804. *num.* 73. per hæc verba: *Turones, ut Alcuinum inviſeret, acceſſit Rigulfus Presbyter Engelſaxo, cumque prope januam domus quæ Abbatis erat, jam adſiſteret, eo viſo quatuor e Turonenſibus fratribus ſimul junctis: Venit, inquiunt ad invicem, iſte Britto, vel Scotto ad illum alterum Brittonem, qui intus jacet: O Deus libera iſtud monaſterium de iſtis Brittonibus; Nam ſicut apes undique ad matrem revertuntur, ita hi omnes ad iſtum veniunt.* Quin cum Alcuino alios Anglos advocatos ad erudiendam Galliam notat (2) Mabillonius *Præfat.* 1. in Sæc. IV. Bened. §. VIII. *num.* 175. Neque ſilentio prætereunda Alcuini cum Riculfo amicitia, uti teſtatur illius ad hunc Epiſtola, quem vocat Damætam; unde facile potuit aliquis ex illius aſſeclis, vel popularibus apud hunc ſe intrudere. Huc etiam facit, quod ea natio licet aliis nominibus commendabilis eſſet, illius tamen ſcriptores apud antiquos ſuſpectæ fidei habebantur, ut obſervat idem doctiſſimus Mabillonius (3) *Præfat.* in Sæculum I. Bened. *num.* 15. Atque huc revocanda, quæ ſupra notavimus de ſuppoſitione monumentorum ad Primatiam Cantuarienſem ſpectantium; de eo, quod ſcribit Richardus Archiepiſcopus circa exemtionem monaſteriorum; (4) & de interpolatis Canonibus in *Excerptionibus* Egberti, de quibus mox redibit ſermo.

Hinc datur etiam coniiciendi locus, cur ex Iſidorianis Litteris, quæ ad omnes nationes directæ cernuntur, nulla ad Britannos inſcripta ſit, ut ſcilicet earum auctor ſuæ gentis incuria, & veluti oblitus ſe magis ſub Hiſpano nomine abſconderet, ac lateret; vel ut cum aliis illuderet, ſuæ genti nationique parcere voluiſſet. Et ſane mirari ſubit, quod in tanta rerum farragine numquam Britanniæ, vel Angliæ fiat mentio, præſertim cum non A ſemel data fuerit occaſio illam memorandi. Eam primo, & in primis dabat Pontificalis in Eleutherio, ubi ait: *Hic accepit Epiſtolam a Lucio Britannico rege, ut Chriſtianus efficeretur per ejus mandatum*: ſubditque Beda *Lib. I. Hiſtoriæ Angl. cap.* 4. hæc verba: *Et mox piæ petitionis effectum conſecutus eſt*. Nam, eodem Beda teſte, Eleutherius Donatianum & Fugatium, quaſi Apoſtolos, ad illum miſit. (5) Quæ opportunior occaſio fingendi eam Epiſtolam, ac inſuper reſcriptum ſub nomine Eleutherii (6) ad Lucium? Cur Mercator hæc non curat? Cur, ut ſolet, heic ſui dilectiſſimi Pontificalis veſtigia non premit? Occaſionem item dabat S. Proſper in Chronico, ubi ſub Conſulibus B anni 429. ait: *Cæleſtinus* (Papa) *Germanum Altiſiodorenſem Epiſcopum vice ſua mittit, & deturbatis hæreticis Britannos ad catholicam fidem dirigit*. Dabat tandem idem Pontificalis in S. Gregorio, ubi de eo ait: *miſit Servos Dei Mellitum, Auguſtinum, & Joannem, & alios plures cum eis monachos timentes Deum in prædicationem ad gentem Anglorum, ut eos converterent ad Dominum Jeſum Chriſtum*. Et licet S. Gregorius in ſuo Regeſto Epiſtolas multas ſcripſerit ad hujuſmodi Auguſtini in Angliam miſſionem ſpectantes, poterat nihilominus Pſeudo-Iſidorus alia more ſuo miſcere; C præſertim cum de memorato Joanne nullus præter Librum Pontificalem faciat mentionem. Atque hinc datur etiam conjiciendi locus, quare Rabanus, licet emunctæ naris non fuerit, ut vera a falſis monumentis diſcerneret; tamen, ut ſupra notavimus, illis Mercatoris numquam fuit uſus, nimirum quod cum is fuiſſet Alcuini diſcipulus, facile poterat illius populariun facta ſcire, atque Pſ-Iſidori fraudem; & ideo ab hac ſibi cavit.

Iſidorum fuiſſe Anglum ſuadet etiam, quod is ex *Excerptionibus* Canonum Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis, cujus Alcuinus fuerat Diaconus, ſuppoſititia ad ſuam rem facientia non pauca corraſerit: ac præterea ingenium fingendi Litteras decretales, artem ipſam fingendi, & interpolandi ſcripturas, atque ſtudium conſulendi commodis accuſatorum Clericorum, hauſiſſe videtur ex ſchola D ejuſdem Egberti, ſeu potius Hucarii Levitæ, qui & ipſe Anglus ex Egberti Opere inſcripto: *de Sacerdotali jure*, dictas Excerptiones (7) concinnavit. Jam ſupra notavimus *Capite* 2. ex talibus Excerptis ſuum feciſſe interpolatum fragmentum Epiſtolæ S. Gregorii M. ad Felicem Meſſanenſem. Inſuper ex eiſdem paſſim uſus fuit ſententiis interpolatorum Canonum ad rem judiciariam pertinen-

---

(1) In cujus ſuæ opinionis confirmationem ait: *Eodem cognomine frequens adhuc familia ſupereſt* (*Germanis Enghel*) *in ditione Palatina ad Moguntiacum: & mihi quoque plures cognomines eo tractu fuerunt noti*. Sed ubi didicerat Junius, nono ſæculo in illis regionibus fuiſſe cognomina? Notum eſt lippis & tonſoribus cognominum uſum Barbarorum moribus abolitum, eo tempore adhuc non fuiſſe reſtitutum. Potius dicere poterat, ὦ Anglicum fuiſſe agnomen, ſeu nomen adſcititium, quod Joannes ex aliquo accidenti fuerit ſortitus, ut *Rabanus* dictus *Maurus*, *VValfridus* dictus *Strabo*, *Radbertus* dictus *Paſchaſius*. Sed hoc probare debuiſſet; cum talia agnomina rara fuerint: atque, ut obſervat Mabillonius *Lib. II. de Re diplom. Cap. VII. n.* 2. *Qui ſic duo habebant nomina, alterutrum utplurimum, non duo ſimul uſurpabant*. Nec denique occurrit per ea tempora exemplum impoſiti alicui nominis a loco, in quo is ortus non fuerit.

(2) *Donec Carolus Magnus ea poſtliminio excitavit denuo, invitatis in Galliam litteratis viris, Alcuino, aliiſque Anglis, qui acceptam ex hoc regno eruditionem, ac doctrinam Gallis tandem viciſſim refunderent.*

(3) *Quibuſdam nihilominus magis innatum eſt, quidlibet fingendi, ſeu credendi vitium ex ſoli natura, quod Aremoricis, Angliciſque vitarum ſcriptoribus plures jam impegerunt. Vetus eſt Petri Cellenſis querela in quadam Epiſtola ad Nicolaum monachum Anglum. Inſula eſt*, inquit, *de Anglia, circumfuſa aqua: unde hujus elementi propria qualitate ejus incola non immerito aſſiciuntur, & nimia mobilitate in tenuiſſimas ac ſubtiles phantaſias frequenter transferuntur, ſomnia ſua viſionibus comparantes, ne dicam præferentes.*

(4) Licet enim Richardus ſupra relatus *pag.* 172. *n.* 2. generatim loquatur, ejus tamen verba ſolum, vel potiſſimum intelligenda ſunt de monaſteriis Angliæ de quibus agebatur, & quorum pleniorem notitiam habere poterat.

(5) Quæ Pontificalis, & Beda narrant de Fide Chriſti Domini tempore Lucii regis, & Eleutherii Papæ petita, & in Britanniam invecta, confirmantur ex Tertulliano illius temporis ſcriptore, qui *Lib. adverſus Judæos cap.* 7. ait: *Britannorum inacceſſa Romanis loca, Chriſto vero ſubdita*: ac confirmantur ex Origene *hom.* 6. in Lucam. Vide Blanchinii eruditiſſimas *notas* ad hunc Pontificalis locum.

(6) Epiſtolæ vero Eleutherii ad Lucium confictum exemplum, quod Uſſerius *de Britan. Eccleſ. primordiis cap.* 6. ex quinque miſſ. fide expreſſit, Iſidori noſtri ætate eſt omnino poſterius: ac illud, ut idem Uſſerius obſervat, primus dedit interpolator Legum Eduardi Confeſſoris cum hac epigraphe: *Anno CCXIX. a paſſione Chriſti ſcripſit dominus Eleutherius Papa Lucio regi Britanniæ ad correctionem* (vel *petitionem*) *regis, & procerum regni Britanniæ.*

(7) Num vero hujuſmodi interpolationes ſint etiam in eo Opere *de Sacerdotali jure*, omnino me fugit, cum illud mihi videre non licuerit. Sed eſto ſint, ne credas eas ab ipſo Egberto viro optimo factas, ſed alterius opera, manuque aliena.

nentium, (1) nempe Canonis 48. qui præ se fert titulum: *Canon Romanus*; (2) Canonis 140. inscripti: *Vigilius Papa, ex Concilio Carthaginiensi, Gregorius*; (3) Canonis 141. cujus Epigraphe: *In Nicæna synodo*; (4) & Canonis 142. cui inscriptio: *Romanum concilium*. (5) Ubi observandum, tantam esse interpolationis factæ a Mercatore similitudinem interpolationi sententiarum Egberti, ut Blondellus qui hunc ignoravit, eas illi adscribere non dubitaverit.

Ceteras circumstantias, quæ de Joanna Papissa referuntur, non moror; eæ namque, ut fieri solet, facile adjungi potuerunt. Sed illud, quod dicitur, eam Joannam Athenis studiis litterarum, quæ illinc jam diu abierant, vacasse, denotare videtur, nostram collectionem compositam ex monumentis variarum nationum, Græciæ præsertim, quatenus ejus eruditionem illius auctor non obscure affectat in *Præfatione*, cum ait: *Quod si veritas est quærenda e pluribus, Græcorum sequamur stylum, eorumque imitemur editiones atque exemplaria*. Sic Joannes Erigena eo quod linguam græcam callebat, dictus fuit Athenis studuisse. Illud etiam non temere adjungere putamus, quod habet Stephanus de Borbone, mentitam Papissam artem notandi (6) calluisse, & Romæ ante quam ad Cardinalatum, & deinde ad Papatum ascenderet, egisse Notarium. Hoc enim significare videtur, Isidorum nostrum fuisse auctorem, vel saltem propagatorem *Formatarum*, de quibus supra egimus *cap.* 2. Hæ namque notis, numerisque sunt vallatæ. Et si demus, hoc minime denotari, adhuc ex hac arte notandi, quam dicitur Papissa calluisse, indicium magis rei veræ, quam fabulosæ desumitur. In Fabulis enim fingi solet, quod est speciosius, quod est mirabilius. Nihil sane mirum vel speciosum videtur, quod mulier artem notandi didicerit. Verus igitur fuit Joannes Anglus, qui eam artem callebat. Ac præterea in Fabulis fingi solet, quod est verosimile, quod facilius credi potest; quale certe non est, quod Notarius factus fuerit Cardinalis, & deinde Papa. Cur non per nobiliores gradus fingitur ad supremas dignitates pervenisse? Verum igitur est, quod fuerit Notarius, (7) & tali rei veræ accommodata Fabula.

§. III.

De Joanne Anglo sub Isidori Mercatoris nomine latente.

SI conjecturis conjecturas addere, & ex rebus obscuris aliquod lumen haurire licet, Joannem Anglum sub Mercatoris larva delitescentem suspicor, unum esse ex iis qui scriptorum partim imperitia, partim oscitantia cum famoso Joanne Scoto, *Erigena* dicto, fuerunt confusi, & forsitan eum, quem Anonymus apud Vincentium Bellovacensem in *Speculo Historiali lib.* XXIII. *cap.* 173. quem multi alii fuerunt sequuti, miro anachronismo facit Bedæ discipulum, & cum illo confudisse videtur. Ait enim: *Alcuinus studium de Roma Parisios transtulit, quod illuc a Græcia translatum fuerat a Romanis; fueruntque Parisiis fundatores illius studii quatuor monachi Bedæ discipuli, scilicet Rabanus, & Alcuinus, Claudius, & Joannes Scotus.* Quam multa paucis hisce verbis Anonymus confundat ac perturbet, jam notarunt viri eruditi: sed ex iis aliquod indicium ad veritatem detegendam forsitan depromi potest. Hinc quemadmodum Claudium Hispanum cum Clemente Scoto, (8) unde emersit Claudius Clemens, (9) sunt qui heic confusum credunt, & unum ab altero distinguunt; sic non pauci post Trithemium, ut Baleus, P. Cellotius, aliique duplicem faciunt Jo. Scotum, unum nempe antiquum Alcuini & Carol. M. ætate florentem, qui fuit Bedæ discipulus, seu potius discipulorum ejus, & alterum recentiorem, qui floruit sub Carolo Calvo, & quem Trithemius Erigenam vocat. Hunc ex testimonio coætanei scriptorum S. Nicolai I. Papæ, Hincmari Remensis & Anastasii Scotum fuisse constat, seu Hibernensem; nam Hibernenses Scotorum nomine aliquando venerunt: & hoc importare videtur nomen (10) Erigena, quo eum Trithemius donavit. Sed prior, magis est, ut fuerit Anglus, & ideo Scotus fuit dictus, quia cum Scoto fuerat confusus.

(1) Hujusmodi studium interpolandi Canones ad Judicia spectantes excitatum fuit in aliquo Clerico Ecclesiæ Eboracensis, ex caussa forsitan longissimæ, & ferissimæ persecutionis ad ejectionem usque, quam passus fuerat S. Wilfridus senior Archiepiscopus, qui tandem requietem assecutus obiit ann. 709.

(2) *Si in qualibet Provincia exorta fuerint quæstiones, ad majorem Sedem, vel synodum, seu etiam ad Apostolicam Sedem Romæ referantur.*

(3) *Quis cum ad judicium venerit, si noluerit Clericus, & necesse fuerit, inducia ei petenti a Patribus constituta absque impedimento concedantur, & Judices selecti tribuantur. Si ibi vim aliquam temeraria multitudinis metuerit, locum is congruum eligat, quo absque timore suos, si necesse fuerit, testes habere, & absque impedimento suam canonice sententiam finire valeat; quia multa pro subreptione evenire solent. Sententiam, Fratres, qua misericordiam vetat, non solum tenere, sed etiam audire refugite; quia potior est omnibus holocaustis misericordia. Non itaque agendum in ecclesiasticis negotiis, sicut in sæcularibus; nam in sæcularibus priusquam qui legibus est coactus, venerit, & decertaverit, & responsum dederit, ante peractam caussam non potest recedere; in ecclesiasticis vero dicta caussa licet recedere, si necesse fuerit, aut si se pragravari viderit.*

(4) *Statutum est, quod Judices alii non synodo deberent esse, nisi quos ipse qui impetitur, elegerit, aut quos consensu suo ejus Primates auctoritate hujus sanctæ Sedis constituerint; quia indignum est, ut ab externis judicetur, qui provinciales & a se electos debet habere Judices.*

(5) *Tempore Constantini Augusti congregavit Silvester primam synodum Romæ cum 73. Episcopis, quorum consensu & subscriptione constitutum est; Ut nullus laicus Clerico cuiquam audeat inferre testimonium; ergo laici adversus Clericum non recipiantur. Accusatores consanguinei, nec familiares, nec domo prodeuntes adversus extraneum testimonium non dicant, nec accusatores, nec testes suspecti recipiantur, quia propinquitatis aut dominationis.*

(6) Apud Echardum, & Quetiffum supra laud. loco legitur ita abbreviatum *nendi*, & inter parentheses diverso charactere subditur: *Quod divinet lector.* Sed nullus dubito, legendum *notandi*, quod apertissime mihi desumi videtur ex iis, quæ infra ibidem habentur, quod *facta est Notarius curiæ*. Hoc enim importat *notare*, scribere, seu exscribere notis, & per compendia litterarum: unde nomen Notarii, quod dabatur iis, qui hujusmodi artem callebant. Tanta erat Notariorum in notando celeritas, ut eorum manus sequeretur velocitatem linguæ, immo & præveniret; unde Martialis XIV. 208. cecinit.

Currant verba licet, manus est velocior illis.
Nondum lingua, suum dextra peregit opus.

(7) Qui scilicet callebat artem notandi, seu scribendi per compendia. Hanc enim artem etiam sequioribus temporibus obtinuisse, discimus cum ex aliis, tum ex Petro Diacono, qui cum principio sæculi XII. floreret, scripsit Librum *de Notis Litterarum*: quem videsis apud Heliam Putschium Libro inscripto: *Grammatica Latinæ Auctores antiqui*. Sed deinde hujusmodi arte paullatim neglecta, nomen Notarii ad Tabelliones, Libelliones & Scribas denotandos jam usurpatum, eorum proprium evasit.

(8) Hujus Clementis meminit Anonymus S. Galli Monachus initio *Lib.* 1. *de Gestis* Caroli M. qui e duobus Scotis eruditis, unum scilicet Clementem in Gallia residere præcepit, alterum in Italiam direxit. Et Mabillonius *Lib. XXIX. Annal. Bened. n.* 26. narrat ad hunc Clementem missos a Ratgario Abbate Modestum & Candidum cum aliis in Galliam grammaticæ studendi gratia.

(9) Morerius etiam Claudium Clementem dicit, sed eum Hispanum facit. Sed Dempsterus studio ampliandi numerum scriptorum suæ nationis, duos Claudios Clementes facit, & utrosque Scotiæ adscribit.

(10) Licet enim aliqui nomen *Erigena* deducant ab

Dempsterus præterea in *Hist. Eccl. Scriptorum Scotiæ* tertium addit Joannem Scotum Mailrosium nuncupatum, quem facit Clementis Scoti socium, & Caroli M. jussu Academiam Ticinensem fundasse putat, atque hunc etiam cum notissimo Joanne Scoto confusum fuisse notat. Sed hic, Mailrosius ita dictus a loco Scotiæ, & Angliæ contermino, non magis Scotus, quam Anglus dici potest. Et sic non tantum unum, sed duos habemus Joannes Anglos Alcuini, & Caroli M. ætate, quorum alteruter Mercatoris larvam forsitan assumsit. Nec mira videri debet hujusmodi nominum confusio; nam idem Joannes Scotus Erigena, etsi ipse hæreticus esset, (1) confusus fuit ab aliis cum tribus aliis Joannibus, iisdem sanctis, & minime Scotis, Malmesburiensi *Sapienti* dicto, Æthelingensi, & Magnopolitano. Hinc cum titulo Martyris videtur scriptus in supplemento Maryrologii Usuardi editi a Jo. Molano Antuerpiæ anno 1583. Vide Natalem Alexandrum *Dissert.* XIV. *ad sæculum* IX. §. 3. Et nota interim temeritatem Guilielmi Cavei, qui queritur, Joannem Scotum esse expunctum e Martyrologio Romano, ubi, ait: *Certe martyribus, & sanctis post mortem annumeratus locum per multa tenuit sæcula*, (2)

Joannes itaque Anglus omnino diversus a famoso Joanne Erigena Scoto videtur prodiisse ex schola Eboracensi, & cum Flacco Alcuino, (3) vel saltem ejus tempore veniisse in Galliam: cum vero Moguntiæ degeret, concinnasse sub nomine Isidori Mercatoris collectionem Canonum, & Decretalium; unde orta occasio fingendæ fabulæ Papissæ natæ Moguntiæ, quæ dicebatur *Joannes Anglus*. En igitur quod aliquid veri fuerit in fabula Papissæ Joannæ. Atque utinam non fuisset: ecclesiasticam disciplinam non contaminasset: nec hæreticis Ecclesiam catholicam calumniandi occasionem dedisset. (4)

AP-

---

ab *Ergene* loco Angliæ in confiniis VValliæ, & alii ab *Aira* loco Scotiæ, verosimilior tamen est opinio eorum, qui illud deducunt ab *Erin*, quo nomine apud incolas Hibernia venit.

(1) Multa enim contra catholicæ Fidei veritatem docuit, & præcipue contra Transsubstantiationis Mysterium; unde ab hæreticis nostri temporis miris laudibus extollitur. Neque audiendus Dempsterus, qui studio partium suæ nationis nimium addictus hanc ab eo maculam eluere nititur, & contra omnium antiquorum auctoritatem negat Scotum quem popularem suum facit, talia docuisse.

(2) Debuerat Caveus hujus quam longissimæ possessionis, quam Scotum habuisse dicit in Martyrologio Romano, dare aliquod documentum vel indicium; sed nullum dat, nec etiam brevissimi temporis. Non me fugit, laudari solere Martyrologium Romanum impressum Antuerpiæ anno 1586. in quo dicitur hæc haberi, *Eodem die S. Joannis Scoti, cui graphiis puerorum confossus martyrii coronam adeptus fuit*. Addit Fuller in *Historia Anglia*, modo dictum Martyrologium Antuerpiæ fuisse impressum jussu Gregorii XIII. Sed immane quantum fallitur, seu potius fallere vult. Etsi demus, in eo Martyrologio esse relata verba, quod me nescire fateor, adeo falsum est, illud jussu Gregorii XIII. fuisse impressum, ut potius contra ejus præceptum & voluntatem id factum fuerit. Idem enim Pontifex Litteris in forma Brevis datis die 14. mensis Januarii anni 1584 & præmissis Martyrologio Romano editionis Romanæ ejusdem anni hæc statuit: *Mandamus igitur omnibus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, ceterisque Ecclesiis, Monasteriis, Conventibus, Ordinibus sive Secularibus, sive Regularibus quibuscumque Prælectis, ut in peragendo divino officio omni alio Martyrologio amoto, hoc tantum utantur, nulla re addita, mutata, ademta. Si quos alios habuerint Sanctos in suis Ecclesiis aut locis celebrari solitos, eos in hunc librum non inferant, sed separatim descriptos habeant*. Cum igitur in hoc Martyrologio Joannis Scoti mentio facta non fuisset, quo modo dici potest, eam post biennium factam fuisse jussu Gregorii XIII. in Martyrologio Antuerpiæ impresso?

(3) Cum diximus, Joannem Anglum Alcuini fuisse asseclam, ne credas, Alcuinum non modo eruditione, sed etiam sanctitate præstantem illius fraudis fuisse aliquo modo participem. Quin cum Alcuinus talis Joannis in suis Epistolis, alibique numquam meminerit, non levi argumento est, eum flocci fecisse.

(4) Concinit Coutantius qui *Præfat.* §. 10. ita queritur de Mercatore: *Porro hac fraude quam sit perniciose de Ecclesia meritus, dici vix potest. Hinc debilitati penitus fractique disciplinæ nervi, perturbata Episcoporum jura, sublata judiciorum leges, aut miserum salum in medium afflicta; hinc discordiarum, seditionum ac litium seges immensa, quæ tot sæculis ad Ecclesiæ dedecus fidelium que offensionem fruticavit. Nec que id solum; sed aliena etiam communionis hominibus aperta ingens ad calumnias fenestra. Cum enim putida tot scripta mendacii insimulare promtum esset, ac re quidem vera insimularent ipsi, convincerentque, gradum inde ad genuina insimulanda fecerent; errorem, ut par erat, refellere parum contenti, in veritatem ipsam involarunt. Exprobrata catholicis nimia credulitas, fuco falsi adsperta sapientissima decreta, sanctiores ritus explosi, rejecta sine pudore ac modo fundatissima quæque summorum Pontificum jura, aut certe ad tenuem exilemque umbram redacta.*

APPENDIX.

DIATRIBA

DE CAPITULIS HADRIANO I. PAPÆ VULGO TRIBUTIS.

CApitula ad Angelramnum Episcopum Metensem Hadriani Papæ nomen præ se ferentia, quæ sunt numero 80. pleraque omnia ad judicia Episcoporum accusatorum pertinent. Eorum primum meminit Hincmarus Rem. Opusc. adversus Hincmarum Laudun. *cap.* 24. *De sententiis, quæ dicuntur ex Græcis & Latinis Canonibus, & synodis Romanis atque Decretis Præsulum Romanorum collectæ ab Hadriano Papa, & Angelramno Metensium Episcopo datæ, cum pro sui negotii causa agebatur quam dissonæ inter se habeantur, qui legit, satis intelliget.* Quæ Hincmari verba Epigraphes loco apponi solent hujusmodi Capitulis in Conciliorum editionibus, addito die quo fuerunt datæ, scilicet *die* XIII. *Cal. Octobris, indict.* IX. quo tempore Angelramnus Romæ degebat. Sed ea ad Hadrianum non pertinere multa demonstrant: Primo quod ipsum Hincmari testimonium de ipsorum dissonantia, convenire non potest Hadriano eruditissimo Pontifici; præsertim cum *Capitulo* 49. habeatur: *Delatori, aut lingua capuletur, aut convicto caput amputetur.* Quæ verba Hadriano excidisse nemo sanæ mentis credet. Præterea quomodo fieri poterat, eumdem Hadrianum, qui Codicem Dionysianum paucis auctum, & immutatum dederat Carolo M. Angelramno deinde dedisse tam male consutam farraginem? Nec probabile videtur, quod Baluzius *Præfat. ad Collectionem* Reginonis, & qui eum sequi videtur, Natalis Alexander, censet, eam collectionem ab Angelramno datam fuisse Hadriano, *quando pro sui negotii causa agebatur*, ut habent codices S. Victoris Parisienses & Lætienses. Quomodo enim credi potest, Angelramnum doctissimo Pontifici exhibuisse confusam mixtionem sententiarum indigestarum, nullis productis earum auctoribus? Nec video, quæ fides adhibenda sit codicibus a Baluzio, & ab Alexandro laudatis contra auctoritatem omnium antiquorum, utriusque Hincmari præsertim, Remensis scilicet, & Laudunensis testantium de Epigraphe supra exscripta, quod ea Capitula ab Hadriano fuerunt collecta, & Angelramno tradita. Præterea argumenta non desunt ad amovendam tam ab Hadriano, quam ab Angelramno eam collectionem. Primo ex rebus gestis Angelramni nulla mentio habetur alicujus querelæ contra eum propositæ, ut opus fuerit dare, vel recipere hujusmodi Capitula. Quin Papæ, & Carolo M. erat acceptus; ab illo namque habuit Pallium, hujus vero erat Archicapellanus. Adhæc eorumdem Capitulorum altissimum silentium usque ad annum 875. valde suadet, non prodiisse ante annos 90. anno scilicet 785.

Potius igitur dicendum, non multo ante supra dictum annum 875. nostra Capitula ex Pf-decretalibus, & ex Capitularibus Levitæ fuisse depromta, ac Hadriano supposita ad conciliandam iisdem Pf-decretalibus fidem. Quod ex his fuerint depromta, jam multi dixerunt; sed quod etiam ex Capitularibus Levitæ, nemo sane dixit. Hoc ergo est probandum contra communem virorum eruditorum sententiam, qui ex opposito volunt, Levitam in suis Capitularibus Libri VII. colligendis, & Pf-decretalibus, & Capitulis ad Angelramnum usum fuisse. Quam quidem conjecturam statuo primo ex eo, quod Hadriani *Caput XXV.* (1) videtur male compactum ex *capitibus* 29. (2) & 39. (3) *Lib. VII.* Capitularium. Sic *Caput IX.* (4) Hadriani videtur formatum ex *capitibus* 82. (5) & 109. (6) ejusdem *Lib. VII.* Præterea *Additio IV.* Capitularium facta per Erchembaldum jussu regis, multa ex iis quæ habentur in Capitulis Hadriani, partim a Levita omissa, partim ab eo relata, complectitur: & cum ibi, ut supra notatum est, nomina Romanorum Pontificum, quibus Pf-decretales adscribuntur, non semel laudentur, numquam tamen nominatur Hadrianus, vel Angelramnus. Quin cum alii fontes (7) indicentur, unde ea capita sunt depromta, hinc constat non fuisse depromta ex Hadriani Capitulis. Huc etiam faciunt, quæ habet Baluzius *Admonitione* ad Lectorem in fine prioris Tomi Capitularium a se editorum de

(1) *Nullus Archiepiscoporum, nisi qui primas Sedes teneat, appelletur Primas, aut Princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos, vel aliquid huiusmodi: Sed tantum ille, qui in Metropoli sedet, Metropolitanus, aut Archiepiscopus vocetur, & suum in Canonibus præfixum non excedens teneat cum humilitate modum. Et ille qui primam Sedem retinet, tantummodo prima Sedis appelletur Episcopus, salva semper in omnibus auctoritate Romani Pontificis.*

(2) *Ut prima Sedis Episcopus non appelletur Princeps Sacerdotum, aut Summus Sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum prima Sedis Episcopus.*

(3) *Nulli alii Metropolitani appellentur Primates, nisi illi qui primas Sedes tenent, & quos sancti Patres synodali, & Apostolica auctoritate Primates esse decreverunt. Reliqui vero qui alias Metropolitanas Sedes sunt adepti, non Primates, sed Metropolitani vocentur.*

(4) *Salvo Romanæ Ecclesiæ in omnibus Primatu manifestum est, quod illa quæ sunt per unamquamque Provinciam, ipsius provinciæ synodus dispenset, sicut in Nicæno constat decretum esse concilio.*

(5) *Servata vero, quæ scripta est de gubernationibus regula, manifestum est, quod illa quæ sunt per unamquamque provinciam, ipsius provinciæ synodus dispenset, sicut Nicæno constat decretum esse concilio.*

(6) *Placuit, ut secundum synodum Nicænam congregatis omnibus ejusdem provinciæ Episcopis, jurgium terminetur. Nec cui liceat (sine præjudicio tamen Romanæ Ecclesiæ, cui in omnibus causis debet reverentia custodiri) relictis his Sacerdotibus, qui in eadem provincia &c.*

(7) Sic *Cap. XVI.* quod est 46. Hadriani, & 358. *Lib.* 7. Levitæ laudatur tamquam ex *synodo Romana V.* Sic *Cap. XXI.* quod est Hadriani 4. laudatur tamquam ex *Decretis* Sixti Papæ *cap.* 4. Sic *Cap.* XXIII. quod est 18. Hadriani & 308. *Lib.* 7. Levitæ laudatur tamquam *ex IX. synodo Romana cap.* 7. *cum quo concordat Antiochenum concilium cap.* 22. Sic *Cap. XXIV.* quod est Hadriani 3. laudatur tamquam ex *synodis Romanis cap.* 49. & ex *Decretis* Julii Papæ. Sic *Cap. XXV.* quod est 6. Hadriani laudatur ex *concilio Chalced. cap.* 27. *Sic Cap. XXVI.* quod est 7. Hadriani & 436. *Lib.* 7. Levitæ, laudatur tamquam ex *VI. synodo Romana cap.* 9. *cum quo & alia sanctiones Imperatoriæ, & synodalium Episcoporum concordant.* Sic *Cap. XXVII.* quod est 23. Hadriani & 315. *Lib.* 7. Levitæ, laudatur tamquam ex *Edictis synodalibus sub Theodosio decretis Imperatoris ejus auctore roboratis: quæ si quis quæsierit, in suis inveniat Epistolæ Libris.* Sic *Cap. XXVIII.* cujus est *Cap.* 5. Hadriani quod est 87. *l.* 7. Levitæ laudatur hoc modo: *ex quibus supra, cum quibus & Sardicense concilium & alia decreta Canonum, & Pontificum Romanorum concordant.* Sic *Cap. XX.* quod est 14. Hadriani & ex part. 106. *Lib.* 7. Levitæ laudatur tamquam ex *synodo Romana III. cap.* 6.

codice ſexcentorum annorum circiter, ubi ea Hadriani, ſive Angelramni Capitula dicuntur *accepta* partim ex *ſynodalibus Decretis* S. Gregorii Papæ, partim ex *concilio Nicæno*. Et denique faciunt, quæ idem notat *Præf. ad Capitul. n. 46. de Collect.* Levitæ per hæc verba. *Prodiit illa, & uſu publico recepta eſt, non ſolum in regno Germaniæ, ſed etiam in Francia noſtra ante annum Chriſti 858. Nam cum eo anno Herardus Archiepiſcopus Turonenſis Capitula ſua ediderit, magnamque eorum partem abbreviaverit, ex illis quæ in collectione Benedicti habentur, manifeſtum eſt, illa uſum fuiſſe. Poſtea Iſaac Epiſcopus Lingonenſis Capitula quoque ſua collegit ex iiſdem tribus Benedicti Levitæ Libris. Laudantur denique frequenter Capitula eiuſdem collectionis in concilio apud S. Macram, in Troslejano, & ab Hincmaro, Reginone, Fulberto, & Ivone. Nam de Burchardo ſilere me debere puto, quia tametſi multa acceperit ex illa Benedicti collectione, maluit eſſe mendax, ut ſæpe monuimus, quam Capitularia Regum noſtrorum laudare.* At de Capitulis Hadriani altiſſimum ſilentium uſque ad annum 870. circiter, quo Hincmarus Laudunenſis illa laudavit in patrocinium cauſſæ ſuæ; nec poſt eum alius illa laudaſſe videtur uſque ad Burcardum: unde colligere licet, ipſa fere Hincmari Laudunenſis ætate ea Capitula fuiſſe conficta ad roborandam auctoritatem Decretalium Iſidori. Cum enim hæ laudatæ eſſent in cauſſa Rothadi Sueſſionenſis, ab Hincmaro Remenſis excipiebatur, eas nullius roboris fore, ut quæ in Codice Canonum, illo nempe Dionyſii quem Hadrianus dederat Carolo Magno, non eſſent. Ad hanc igitur exceptionem explodendam, ipſum Hadrianum finxerunt ſententias Pſ-Litterarum etiam approbaſſe. Hinc miror, eumdem Baluzium opinatum fuiſſe, Capitula de quibus agitur, ab Angelramno Hadriano oblata.

ELENCHUS CAPITUM.

CAP. I. *Synopſis Collectionum, quæ Mercatorem præceſſerunt.* pag. 357
CAP. II. *Aſpectus Collectionis Mercatoris.* 359
CAP. III. *Mercatoris Collectio quomodo emerſerit, ejuſque progreſſus.* 362
CAP. IV. *Romani Pontifices ſine fraude, atque adeo ſine culpa, & quidem moderate Mercatoris monumentis uſi.* 365
CAP. V. *De detectione falſitatis Mercatoris monumentorum.* 368
CAP. VI. *Cujas fuerit Iſidorus Mercator, & quo tempore locoque floruerit.* 370
CAP. VII. *De Mercatoris ſcopo.* 374
CAP. VIII. *Mercatoris propoſitum Epiſcoporum indemnitati conſulendi plurimis capitibus ex ipſis falſis Decretalibus demonſtratur.* 378
I. *Ex damnata uſurpatione bonorum Eccleſiæ.* ibid.
II. *Ex frenata Chorepiſcoporum poteſtate.* ibid.
III. *Ex exaggerato ſpirituali conjugio inter Epiſcopum, & Eccleſiam.* 379
IV. *Ex honore Sacerdotibus, maxime Epiſcopis, præſtando.* ibid.
V. *Ex reſtitutione Epiſcopis ſpoliatis ante omnia facienda, & induciis eis dandis.* 380
VI. *Ex frenata accuſandi Clericos, & maxime Epiſcopos licentia.* ibid.
VII. *Ex accuſatione, niſi præmiſſa correctione, non facienda.* 381
VIII. *Ex accuſatione item non facienda ſine previa inſcriptione.* ibid.
IX. *Ex non damnandis, vel accuſandis abſentibus.* ibid.
X. *Ex teſtium qualitatibus, eorumque numero requiſito in damnatione Epiſcoporum.* 382
XI. *Ex irritatione extorta confeſſionis.* 383
XII. *Ex modo judiciis impoſito.* ibid.
XIII. *Ex pœnitentibus in honores redintegrandis.* ibid.
XIV. *Ex libera appellandi facultate; & Epiſcopis inconſulta ſancta Sede non judicandis.* 384
CAP. IX. *De juribus, quæ Mercator Romano Pontifici tribuit.* ibid.
§. I. *De Epiſcoporum criminalibus cauſſis.* ibid.
§. II. *De Romani Pontificis in Epiſcoporum ſynodis auctoritate.* 388
CAP. X. *Romani Pontificis jura, quæ ad criminales cauſſas, maxime Epiſcoporum, non attinent, Mercatorem minime curaſſe, multis demonſtratur.* 390
I. *Ex non reſervata poteſtate transferendi Epiſcopos.* ibid.
II. *Ex non reſervata poteſtate admittendi eorum renuntiationes.* 391
III. *Ex non tributa ordinandi eoſdem per Orbem poteſtate.* 392
IV. *Ex non data facultate ordinandi Clericos aliarum eccleſiarum.* ibid.
V. *Ex non memorata poteſtate ordinandi quoſcumque, ſaltem ex cauſſa devolutionis.* 393
VI. *Ex non reſervata facultate ordinandi Epiſcopos ſui patriarchatus, nec etiam ſuæ Provinciæ.* ibid.
VII. *Ex non memorato jurejurando obedientiæ, & ſubjectionis.* ibid.
VIII. *Ex non data facultate permittendi ordinationem Epiſcoporum per unum Epiſcopum.* ibid.
IX. *Ex non data poteſtate delegandi presbytero adminiſtrationem Confirmationis.* ibid.
X. *Ex non reſervatis dedicationibus eccleſiarum.* 394
XI. *Ex neglecta commemoratione nominis Papæ in Miſſis facienda.* ibid.
XII. *Ex non reſervatis abſolutione, & pœnitentiæ impoſitione graviorum criminum.* 395
XIII. *Ex non tributa poteſtate concedendi privilegia.* ibid.
XIV. *Ex non memorata poteſtate diſpenſandi.* ibid.
CAP. XI. *Occurritur objectionibus, ac oſtenditur Mercator aliquando adeo Epiſcopis tribuiſſe, ut Romano Pontifici videatur injurius.* ibid.
CAP. XII. *Detegitur alter Mercatoris ſcopus ſtabiliendi Primates, quos Patriarchis exæquat.* 397
CAP. XIII. *De loco, ubi Primatem Mercator præcipue conſtitutum volebat; eum Moguntiam fuiſſe variis indiciis probatur.* 402
CAP. XIV. *Conjectura de Moguntina Primatia a Mercatore intenta ex iis quæ ſubinde obvenerunt, confirmatur, ac refelluntur objectiones.* 407
CAP. XV. *Quæ Mercator præter ſuum propoſitum habet, ea in ſpeciem veritatis ex genuinis monumentis affert, & præſertim ex Libro Pontificali.* 410
CAP. ULTIMUM. *Ex Collectione Canonum Mercatoris nata Fabula Joannæ Papiſſæ, ſeu data occaſio illius fingendæ.* 412
§. I. *Referuntur aliorum opiniones & rejiciuntur.* ibid.
§. II. *Exponitur & probatur conjectura ex Collectione Canonum Mercatoris petita.* 414
§. III. *De Joanne Anglo ſub Iſidori Mercatoris larva latente.* 417

APPENDIX.

DIATRIBA. *De Capitulis ad Angelramnum Hadriano I. Papa tributis.* 419.

IX.

DISSERTATIO

DE METHODO ATQUE AUCTORITATE

COLLECTIONIS GRATIANI,

ET RELIQUARUM OMNIUM COLLECTIONUM DECRETALIUM POST GRATIANUM.

ACCESSIT

ORATIO DE RECTA JURIS CANONICI DISCENDI RATIONE,

UBI QUÆ MAXIME IN GRATIANI COLLECTIONE SINT CAVENDA, OSTENDITUR.

AUCTORE

FRANCISCO FLORENTE J.C.

DISSERTATIO

DE METHODO ATQUE AUCTORITATE COLLECTIONIS GRATIANI,

ET RELIQUARUM OMNIUM COLLECTIONUM DECRETALIUM POST GRATIANUM.

Institutum Auctoris.

IURIS Canonici ſummam quamdam cognitionem habere deſiderantibus, nihil utilius viſum eſt, quam generales Tractatus quoſdam in Decretales tradere. Inſtitutiones enim interpretari, a Lanceloto, Cucco Medialonenſi, Caniſio vel aliis, privato ſtudio confectas, vel novas ſcribere periculoſum eſt: quia ſtudioſorum aures ea tantum ab initio debent accipere, quæ certa ſint, & auctoritate publica confirmata; ut recte in *Confirmatione Inſtitutionum*. Nam quæ privatim quilibet, quamvis doctus & ingenioſus ſcribit, in promtu eſt non admittere; nec in judiciis ullam vim & robur obtinent. Adde quod hujuſmodi Inſtitutionum Auctores, aliam viam & methodum inſtituentes, quam Pontifices, & Juris Canonici Conditores, a lectione Decretalium, vel omnino avertunt, vel ſaltem ad eas legendas, animos non præparant. In Paratitlis vel longioribus Tractatibus aliter eveniet: nam in his ordinem & methodum Decretalium ſequimur; imo & Librorum, & Titulorum connexionem & ſeriem inveſtigamus, Rubricas interpretamur, & quantum operis modus ſinit, origines Juris Canonici veteris & novi indicamus. Quin etiam, ſi quid uſus Galliæ non admittat, ex Capitularibus, Pragmaticis, Concordatis, & (Juribus, ſeu) quas vulgo vocant, Libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ, (vel etiam privilegiis) adnotamus. Qui enim hactenus Inſtitutiones, aut Paratitla Juris Canonici ſcripſerunt, vel Juris antiqui Canonici valde periti non fuerunt, vel locis & temporibus inſervierunt, in quibus libros ſuos promulgarunt, inſuper habitis & neglectis, tam communis veteris, quam Gallicanæ Eccleſiæ Juribus, vel privilegiis: quæ recte Gallicanorum Tribunalium Conſultiſſimi quique, ab antiquo jure communi univerſæ Eccleſiæ, fere omnia repetita eſſe veriſſime contendunt. Reliqui fere omnes populi, qui in *Patria obedientiæ* (*), quam vocant, morantur, immutationes & innovationes poſteriorum Conſtitutionum, quæ frequenter occurrunt in Decretalibus, ſæpius ultro amplectuntur & recipiunt.

Libertates a privilegiis ſeparandæ, Coquillius in præfatione hiſtor. Nivernenſis, p. 18.

Argumentum Tractatus.

Antequam vero materiam aggrediamur, *Primo* neceſſarium eſt præmittere duas ſummas, & totius Juris Canonici præcipuas diviſiones, ad quas ſæpius in progreſſu recurrendum erit. *Secundo* de Collectione Decretorum Gratiani tractabimus plenius, & deſinemus in variis Collectionibus Decretalium, earum Auctoribus, tempore & methodo, exp'anandis; quia ex illis Collectionibus tandem Gregorius IX. poſtremam hanc noſtram, opera Raymundi a Penna forti compoſuit; Cujus gratia, aliquos Tractatus conſcribere inſtituimus, majoris operis ſpecimen & δεῖγμα.

Duæ totius Juris Canonici partitiones.

Ut a diviſionibus incipiamus; *Jus Canonicum dupliciter dividimus*, vel ratione materiæ, argumenti, ſive ſubjecti; vel ratione formæ.

** Prima.*

Ratione materiæ Jus Canonicum, vel ad fidem, vel ad mores, ſeu diſciplinam Eccleſiaſticam formandam vel componendam pertinet. Quæ ad fidem pertinent, continentur ſymbolis, ſive formulis fidei, Synodicis Epiſtolis, vel etiam Decretis, ſeu Anathematiſmis contra hæreſim & hæreticos factis. Hujuſmodi ſunt Nicænæ διατυπώσεις apud Gelaſium Cyzicenum; duodecim Anathematiſmi Cyrilli contra Neſtorium in Synodo Alexandrina editi, qui male vulgo in pleriſque Codicibus tribuuntur Concilio generali Epheſino: itemque decreta in Synodo V. ſub Juſtiniano edita. Illæ omnes ſpecies, generali nomine, Dogmata appellantur.

διατυπώσεις illas quidam cenſent eſſe figmenta Gelaſii, Blondellus & ſimiles.

Quæ ad mores ſpectant, Canonum nomine ſpecialiter deſignantur. Unde frequens in Conciliis & Patribus, Dogmatum & Politiæ diſtinctio.

Ex hac diviſione, duæ regulæ certiſſimæ eliciuntur. *Prima*: In his, quæ ſunt fidei, Eccleſias omnes debere convenire: fidem unam integram apud omnes eſſe oportere: & ut loquitur Tertullianus initio *de Virginibus velandis*, *Regula fidei una omnino eſt, ſola immobilis & irreformabilis; huic nihil addi, vel detrahi poteſt*. Quare propter ejus dignitatem in Conciliis ſemper de fide primo tractatur, antequam de moribus & politia quæratur. *Secunda Regula*: Quæ ad diſciplinam & converſationem, ſeu politiam Eccleſiaſticam ſpectant, vel in totum immutare licet, vel pro parte; vel in gratiam Regni, Provinciæ, Loci, vel Temporis, ſingulari privilegio diſpenſare: non tamen privata auctoritate, ſed publica; eorum nempe, qui Eccleſiæ præſunt; præterea accuratiſſima cauſæ cognitione præcedente, *can.* 14. & 15. & 16. *Cauſa* 1. *Quæſt.* 7. Prudentiſſime veteres ſecutus Ivo Carnotenſis, in *doctiſſima præfatione ſuæ Collectionis*; *In his, quæ propter rigorem diſciplinæ, vel muniendam ſalutem, poſteriorum ſanxit diligentia, ſi honeſta, vel utilis conſequatur compenſatio, poteſt præcedere auctoritate præſidentium diligenter deliberata diſpenſatio*. Idemque ſentit Eulogius Alexandrinus Patriarcha in *fragmentis libri de Diſpenſatione*, *ſeu Oeconomia Eccleſiaſtica*, apud Photium in *Bibliotheca*; ubi notandum, falli Interpretem, qui ubique *Oeconomiam* interpretatur, *Incarnationem*. Quibus accedat Bernardus in *libro de Præcepto & Diſpenſatione*, *cap.* 3. 4. & 5. (In his duobus, fide & politia, verum laborem & ſtudium utile Theologiæ conſtituit S. Chryſoſtomus *lib.* 4. *de Sacerdotio cap.* 4. & rejicit ac damnat reliquas inutiles & curioſas tractationes, ſuo tempore, ſicut & noſtro frequentes nimis ἐφιστικλίας, pag. 73. & *tomo* 4. editionis Pariſienſis pag. 77. Et quidem in his, quæ ad fidem & dogmata; nulli parcendum aſperrime agunt Apoſtoli: in his, quæ ad mores; benignius & mitius: idem S. Chryſoſtomus in 1. *ad Corinth. cap.* 11. *tomo* 5. prædictæ editionis, pag. 291. & 292. & in *præfatione Canonum* Theodoretus in *epiſtola præliminari*.)

Secunda diviſio.

Secunda diviſio ratione formæ: Jus omne Canonicum, vel venit ex ſcripto, vel ſine ſcripto, & ut

(*) Ut intelligas in eadem diſciplinæ obedientia conjungi, & jus commune receptum, & particulares Eccleſiarum conſuetudines &c.

ut ait Iſidorus in *Canone* 3. *Diſt.* 1. *omne jus legibus, & moribus conſtat*, Legis nomine latiſſime ſumpto: ita ut omnes ſpecies juris ſcripti comprehendat: cujus duæ ſunt partes ſummæ, & generaliſſimæ; *Sacræ Scripturæ*; *& Canones*. Sacræ Scripturæ veteri & novo Teſtamento continentur. Canonum triplex eſt ſubdiviſio: ſumuntur enim vel ex Conciliis, aut Conſtitutionibus Pontificum, aut ex dictis Patrum, *Leo IV. in can.* 1. *Diſt.* XX. ubi hunc ordinem ſervat. Præferuntur ſacrorum *Conciliorum Canones*. Sequuntur *Decretales Epiſtolæ*, *ſeu Decretalium regulæ*, quæ, ut ait, *cum Canonibus apud nos habentur*. Poſtremo *ex Patrum ſcriptis excerpta* ſubjiciuntur; quæ non parem habent vim, qualem Canones Conciliorum, vel Conſtitutiones Pontificum. Idem ordo & in veteri Codice Canonum Eccleſiæ univerſæ ſervatur, quem *Leo IV.* in *dicto Can.* ſignificat: eumdemque Gratianus ſequitur, ut conſtat ex *Diſtinct. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. & XX.*

Primo enim agit Gratianus de Conciliis, Secundo de Conſtitutionibus Pontificum. Tertio In *Diſtinct. XX.* de dictis Patrum.

Primus apud Græcos *Theodoretus* in *Collectione Canonum*, quædam ex *Epiſtolis* Baſilii retulit. Theodoretum Collectores Græci ſecuti, ex aliis Patribus Græcis multa deſumſerunt, Dionyſio Alexandrino, Petro Alexandrino, Gregorio Thaumaturgo, & aliis, qui enumerantur in *Can.* 2. *Synodi VI. in Trullo*. Apud Latinos pariter, in Collectionibus poſtremis, Burchardi, Ivonis, Gratiani & aliorum, quæ nondum ſunt editæ, multa deſumuntur, non tantum ex dictis Patrum; ſed etiam ex Jure Civili, *Pandectis*, *Codice & Novellis Juſtiniani*, *Cod. Theodoſiano*, immo & ex *Capitularibus* Regum noſtrorum.

Hactenus hæc de variis ſpeciebus Juris Canonici, quod venit ex ſcripto, Juris non ſcripti unica eſt ſpecies, Conſuetudo, ſive Traditio. Traditio vero, aut univerſalis & totius Eccleſiæ; vel particularis, & propria eſt unius Eccleſiæ. Nec obſtat eas traditiones poſtea in ſcripta redactas fuiſſe, & per conſequens Juri ſcripto videri tribuendas. Origo eſt inſpicienda, qua hoc jus tacito & illiterato conſenſu, (ab initio) paullatim receptum eſt uſu: ſicut in Jure Civili Jus non ſcriptum, & moribus introductum dicitur; poſtea tamen a Juriſconſultis ſcriptis comprehenſum. De quo Jure non ſcripto, vide *Diſt. I. & XII.* Unde colligimus, male Gratianum in *can.* 5. *Diſt.* 1. diſtinguere: Conſuetudinem in ſcriptis redactam, vocari Jus; quæ vero in ſcriptis non eſt redacta, generali nomine Conſuetudinis cenſeri.

Nunc de Gratiani Collectione agendum, quæ videtur abſoluta tempore Eugenii III. circa annum 1150. vel 1151. ut ait gloſſa Hugutionis veteris Interpretis Decreti, ad *can. poſt appellationem*, *verſ. ego Ancelinus* (Cauſa 11. Q. 7.) ibi, *dicit Hugutio, quod hic eſt falſa litera*. Forſterus etiam in *vitis Juriſconſultorum*, ex ipſius Gratiani tumulo Bononiæ, & Correctores Rom. in *præfatione Gratiani*: quibus adde omnino Antonium Auguſtinum *Dialogorum de Emendat. Gratiani*, *lib.* 1. cap. I. & *fuſius lib.* 2. *cap.* 9. Obſervandum vero, falſum eſſe: quod Trithemius ſcribit in *vita Gratiani*, & in *Chronico Hirſaugienſi* pag. 184. quem & alii deinde multi poſtea ſecuti ſunt, Collectionem Gratiani Eugenio III. oblatam fuiſſe, & ab eo confirmatam. Non extat hujuſmodi confirmatio. Quare recte nihil de hujuſmodi confirmatione Gratiani, in Editione Romana, ſub Gregorio XIII. edita, qui inchoatam Gratiani emendationem ſub Pio IV. & V. feliciter conſummavit, divina quadam providentia, ut qui primo Anteceſſor Bononienſis Jus Canonicum erat interpretatus; Cardinalis poſtea, a Pio IV. fuerat delectus inter eos, qui primi Gratiani emendationi vacarunt; tandem factus Pontifex, operi utiliſſimo ultimam manum imponeret. Prodiit itaque & emendatior & melior longe Gratiani Collectio ſub Gregorio XIII. nec ideo tamen ab eo publica auctoritate confirmata eſt; ita ut robur haberet in judiciis, ſicut Collectio Decretalium Gregorii IX. quam in ſcholis prælegimus, de qua deinde dicetur.

Ex his colligimus, canones qui citantur ex Gratiano, non omnes habere eamdem vim & poteſtatem; recurrendum eſſe ad originem & fontes, unde manarunt. Alio enim jure cenſentur ea, quæ ex Conciliis, alio quæ ex Conſtitutionibus Pontificum, alio quæ ex dictis Patrum, *can.* 1. *Diſt. XX.* Quam in rem vide Judicium accuratiſſimum Antonii Auguſtini, in *Præfat. ad Canones pœnitentiales*. Quin, ut ſupra notavimus, multa ex Jure Civili Gratianus retulit, quod primum in judicia & ſcholas circa ea tempora reſtitutum erat in Italia, a Lothario Saxone Imperatore, ſuaſione Mathildis Comitiſſæ, *Chronicon* Abbatis Uſpergenſis *in fine vitæ Lotharii*. Poſtremo obſervandum, multa ex incertis, & ſuppoſititiis ſcriptis inſeruiſſe Gratianum in ſuam Collectionem, quæ occaſionem dederunt emendandi, ut diximus; & doctiſſimo Auguſtino ſcribendi *duos libros de Emendatione Gratiani*. Ante Auguſtinum, & Romanos Correctores, id Ant. Demochares viderat; fuſe vero Ant. Contius, in *Præfatione ſua* ſignificaverat; quam ideo mutilavit Antuerpienſis librorum Cenſor; qui ex ea breve tantum nobis fragmentum reliquit; qua de re merito conqueritur Contius *lib.* 1. *Lection. ſubſeciv. cap.* 10. *in fine*. Veſtigia tamen fraudis ſuperſunt in fine *Præfationis Secundæ* Contii, in qua aperte pro Gratiano ſpuria & commentitia plurima Gratianum ſua Collectioni admiſcuiſſe: quod & repetit in notis *ad can. Septuaginta*. *Diſt. XVI.* & ad *inſcriptionis* 2. *Diſt. XXI.* ibi: *Item Anacletus*. Unde adducitur Contius, *Majorem ſe reperiſſe recenſionem* (quod forte Demochares dixit, vel Antuerpienſis Corrector); ipſe præſtiterat in *ſua Præfat.* mutilata poſtea, ut diximus, ſicut oſtendunt notata ab eodem *ad d. can. Septuaginta ad can.* 1. & *can. judicantem XXX. Quæſt.* 5. Quibus ex locis illuſtrantur valde, quæ ſcribit doctiſſimus Auguſtinus, *lib.* 1. *de Emend. Gratiani*, *c.* 20. *in fine*. Conſtat tamen eum falli, cum ait, *ea verba mihi videntur Molinæi eſſe*, *non Contii*. Sunt enim revera Contii, & ipſe Contius ea ſibi aſſerit, ſi loca omnia, quæ citavimus ſupra ex editione Antuerpiana diligenter comparentur. Romani Correctores, notas Contii ad dictos canones omiſerunt: cautius ſane, quam Antuerpienſis Cenſor, qui Præfationem quidem mutilavit; notas vero ſupra citatas imperite reliquit, quibus idem dicebatur, quod in Præfatione. (Notandum Contii editioni notas ex editione Democharis plures admixtas fuiſſe in editione Antuerpienſi abſque delectu; ita ut non raro inter ſe pugnantia inſerantur. Nec enim eadem ſemper fuit ſententia Democharis, quæ Contii; qui Contius & longe eruditior, & ingenioſior erat.) Obſervandum præterea, quod certe etiam notavit Azo *ad tit. ne fidejuſſ. dot. dentur. Cod. in decretis non licere argumentari ex rubricis*; *quia ſunt ipſius Gratiani*, *aliter quam in Decretalibus*, *Dig. & Codice*. Immo adde; nec Conciliationes, quas vocat Gratianus, diſcordantium Canonum, & adnotavit de ſuo, ampliorem vim habere, quam alicujus Doctoris atque Magiſtri, non autem Legislatoris. Poſtremo merito Gratiani methodus improbatur a viris doctis: permixtim enim, & confuſe multa tradit. Suam vero Collectionem inſcripſit *Concordiam diſcordantium Canonum*: componere enim ſolet, & conferre plures Canones, vel re vera, vel in ſpeciem pugnantes, & eos conciliare.

Videtur ſ. Duranus.

Univerſum opus in tres ſummas partes diviſit, Diſtinctiones, Cauſas, & Tractatum de Conſecratione. Quæ prima diviſio plana eſt & facilis, ad exteriorem tantum operis Formam, & ad citationum uſum potiſſimum accommodata: nec habet opus longo ſermone.

Prima Diviſio collectionis Gratiani ratione Formæ.

Partitionem ſecundam, ratione Materiæ, pluribus declarabimus. Majoris eſt utilitatis & difficultatis: continet enim non tantum conſilium, & inſtitutum Auctoris; ſed etiam introductionem quamdam ſuppeditat ad opus univerſum, cujus per indicem nobis exhibet cognitionem. Verum ne videamur nimis ingenioſi, & anxii in alieni operis enucleanda methodo, Gratiani mentem, ex ipſius verbis, variis ex locis Decreti collectis; itemque ex annotationibus veteſtiorum Interpretum, ita bre-

Secunda ratione materiæ.

breviter indagabimus, ut pauciſſima de noſtro intermiſceamus.

Argumentum primæ partis Gratiani, in C. diſtinctiones: quæ pars vulgo tractatus Ordinandorum, ſive de Ordinationibus vocatur. Tractat vero XX. primis Diſt. de Origine, auctoritate, & variis Juris Canonici ſpeciebus: Reliquis Diſt. de Clericis & eorum variis diſtinctionibus, Dignitatibus, Ordinationibus, Promotionibus, Honoribus, eorumque Officiis. Secunda Pars quæ Cauſas XXXVI. habet, conjunctim & permixtim tractat de rebus & negotiis; criminalibus primum, & deinde Civilibus, & de Judiciorum ordine.

(*) *Argumentum ſecundæ Partis in triginta ſex Cauſas.*

Occaſione rapta, interrumpit ordinem Gratianus uſque ad Cauſam undecimam.

Ad cœptum & interruptum ordinem redit.

Inſerit tractatum: De ſtatu Monachorum, & ſeriem interrumpit.

Redit ad Clericos.

Diſtinctionibus viginti primis quid Gratianus tractaverit, & quid ſequentibus, uſque ad centeſimam & ultimam tractaturus ſit, aperte explicat initio *Diſt. XX. Decretis ergo Romanorum Pontificum, & ſacris Canonibus Conciliorum, Eccleſiaſtica negotia, ut ſupra monſtratum eſt, terminantur.* Viginti diſtinctiones illas explicavimus fere, Libro ſingulari in eam rem edito, *De Origine, Arte, & Auctoritate Juris Canonici.* Subjicit Gratianus loco eodem. *Miniſtri vero Sacrorum Canonum, & Decretorum Pontificum, ſunt ſummi Pontifices, & infra Præſules, & reliqui Sacerdotes: quorum inſtitutio eſt in veteri Teſtamento inchoata; & in novo plenius conſummata, &c.* Iterum initio *Diſtinct. XXIII. Breviter quæ inter Eccleſiaſtica officia ſit differentia, monſtravimus. Nunc a ſummo Pontifice incipientes, & uſque ad ultimum gradum deſcendentes, qualiter quiſque eorum debeat ordinari, Sanctorum auctoritatibus oſtendamus.* In *Can. ult. Diſt. CI. Hactenus de electione & ordinatione Clericorum tractavimus. Nunc ad Simoniacorum ordinationes tranſeamus.* Recte itaque Gratianus, & primæ Collectionis compilator Bernardus: Circa, a Diſtinctione vigeſima prima, incipere *Tractatum ordinandorum aſſerunt*, & deſinere in *Diſt. centeſima prima.* Hæc de primæ partis in diſtinctiones, diviſione.

(*) Obſcurius & perplexius digeſſit Gratianus Secundam partem, quæ in Cauſas, & Quæſtiones reſolvitur. Gloſſa ſeu Interpres vetus ſupplevit, quod omiſit Gratianus initio Cauſæ primæ, his verbis: *Expedito Tractatu de Ordinationibus, promotionibus, & officiis Clericorum; accedit Gratianus ad negotia, quorum quædam ſunt civilia, quædam criminalia, in quorum perſecutione, majora minoribus præponit. Et quoniam omnia crimina reſpectu Simoniæ nihil reputantur, ut infra eod. Q. 7. patet, ideo de ea præmittit, quærens: An ſit peccatum ſpiritualia emere? &c.* In fine *Q. 7. Cauſæ primæ* ita Gratianus ipſe. *His breviter præmiſſis, ad ea veniamus, quæ Eccleſia ſeveritate diſciplinæ parata eſt ulciſci, oſtendentes quibus accuſantibus, vel teſtificantibus, quilibet ſint convincendi: quo judice quiſque debeat condemnari, vel abſolvi: ſi cauſa vitiata fuit, quo remedio poſſit ſublevari: ſi accuſatores defecerint, an reus ſit cogendus ad purgationem. Et ut facilius pateat, quod dicturi ſumus, &c.* Ita vero Gloſſa ad *dict. can. ult. Tranſitu utitur*, ſcilicet colore Rhetorico, *quo dicta dicendis continuat, & dicenda dictis, ſummatim dicenda perſtringens.*

Et iterum initio *Cauſæ ſecundæ: In ſuperiori Cauſa actum eſt de crimine Simoniæ: & prius de eo, quod graviſſimum eſt: ſed quia crimina ſine ordine judiciario puniri non debent; ideo congrue hanc cauſam annectit. In qua de ordine judiciario tractat, oſtendens quod nemo condemnandus eſt, niſi convictus, vel confeſſus; & quod ſpoliatus præter juris ordinem, ſit reſtituendus; & qualiter puniantur, qui in accuſatione deficiunt, qualiter objecta crimina non probata purgentur, & qualiter ſententia relevetur per appellationem; & utrum Laici admittantur ad accuſationem Clericorum, & qualiter ſit accuſatio facienda, &c.*

Initio *Cauſæ ſeptimæ*, ita Gloſſa. *Supra vi. Q. 3. cap. Denique facta fuit mentio de Renunciatione Epiſcopatus: unde Gratianus nactus occaſionem ſubjicit Cauſam iſtam, in qua tractat de Renunciatione, & an prælato vivente, alius ſit ei ſubſtituendus, & de mutatione ſedis, & quibuſdam aliis, nempe in Cauſa ſeptima & octava, quæſtionibus variis excutiuntur prædictæ materiæ.*

Initio *Cauſæ nonæ*, ita Gloſſa. *Supra in octava Cauſa oſtenſum eſt de Epiſcopis, qui uſurpant ſibi eligere ſucceſſores. Nunc vero vult tractare de Epiſcopis excommunicatis, qui præſumunt Clericos ordinare, & de Archiepiſcopis, qui damnant Clericos ſui Suffraganei, inconſulto illo.*

Initio *Cauſæ decimæ*, ita Gloſſa. *In ſuperiori Cauſa dictum eſt, quod juris habet Archiepiſcopus ſuper ſuffraganeis ſuis. Nunc vero ſupponit decimam Cauſam, in qua oſtendit Gratianus; quid juris habeat Epiſcopus in Eccleſiis ſui Epiſcopatus.*

Initio *Cauſæ undecimæ*, Gloſſa. *In ſuperiori Cauſa oſtenſum eſt, quod Eccleſiæ cum omnibus ſuis poſſeſſionibus ad diſpoſitionem pertinent Epiſcoporum: ſed quia poſſet aliquis dubitare, ſub quo judice Clerici debeant conveniri; ſub Eccleſiaſtico ſcilicet, an ſub ſæculari; ideo Gratianus hanc undecimam Cauſam ſubnectit, in qua,* (primum, id eſt in Quæſtione prima) *oſtendit, Clericos ſub Eccleſiaſtico judice eſſe conveniendos.* (In 2. vero & 3. pleniſſime de ſententia excommunicationis & cenſuris agit; cum quibus Cauſam XXIV. jungere præſtabit, ut & Cauſam XXVI. in qua de reconciliatione excommunicatorum & pœnis morientium.)

Ab *undecima* itaque *Cauſa* redire videtur ad ordinem & formam judiciorum, quem *a Cauſa ſecunda* inchoaverat, & intermiſerat, inſertis Cauſis quatuor alio pertinentibus, *ſeptima, octava, nona, decima.*

Argumentum vero, & ſubjectum *Cauſæ duodecimæ* ita Gloſſa proponit. *In undecima Cauſa, Q. 1. can. Inclita, & can. Placuit* (41. *ſcilicet* & 42.) *Introduxit Magiſter Gratianus Clericos litigantes de rebus propriis: Sed quia poſſet dubitari, an Clerici debeant habere propria, quia prædeceſſores eorum omnia habebant communia; de quibus dicitur: Multitudinis credentium erat cor unum & anima una, nec quiſquam eorum aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant eis omnia communia: ideo ſupponit hanc duodecimam Cauſam, in qua oſtendit: An Clerici propria poſſint habere? & annectit; De alienatione rerum Eccleſiæ, & utrum liceat condere teſtamenta.*

Initio *Cauſæ decimæ tertiæ*, Gloſſa. *Supradictum fuit in duodecima Cauſa, quod quidam Clerici non debent habere propria; ſed aliquis quæreret, unde vivere debent? Oſtendit Gratianus, quod de decimis & oblationibus vivere debent. Sed quia de decimis, & oblationibus, & ſepulturis, ſæpe oritur contentio inter Clericos, & etiam Laicos: ideo ſubnectit Gratianus hanc decimam tertiam Cauſam, in qua oſtendit, quid de decimis & oblationibus, & ſepulturis obſervandum.*

Initio *Cauſæ decimæ quartæ*, Gloſſa. *Supra in proxima Cauſa Clerici introducuntur litigantes de Spiritualibus. Nunc autem ſubnectit Gratianus hanc decimam quartam Cauſam, in qua introducuntur litigantes de Temporalibus, oſtendens, qualiter Clericis liceat repetere ſua, & an domeſtici teſtes ſint admittendi, vel aſſumendi. Addit etiam de uſuris, & de turpi quæſtu Clericis interdicto, & utrum eleemoſynæ fieri poſſint de male acquiſitis.*

Initio *Cauſæ decimæ quintæ. Supra in proxima Cauſa tractatum eſt de Avaritia, quæ obumbrat mentem Clericorum: ſed quia Incontinentia idem facit, ideo ſubnectit decimam quintam Cauſam, in qua de Incontinentia tractat, & de his, quæ fiunt mente alienata: & de aliis multis.*

Initio *Cauſæ decimæ ſextæ*, Gloſſa. *Magiſter hactenus de ſtatu Eccleſiarum egit, & ſæcularium Clericorum: ſed quia religione Monachorum multum decoratur ſtatus Eccleſiarum: ideo in ſex ſequentibus Cauſis tractat de ſtatu Monaſteriorum, & Monachorum. In hac ergo prima Cauſa agit, de officio Monachorum, oſtendens, an valeant officia celebrare, & eorum Capellæ debeant per eos inſtitui? Annectit etiam generaliter de præſcriptione tam Eccleſiarum, quam Monaſteriorum; & quod nullus auctoritate ſua rem, quam ad ſe credit pertinere, valeat uſurpare. Addit etiam, quod Laici nullam habent in Eccleſiis poteſtatem.* Omittimus brevitatis cauſa, quæ in ſequentibus Cauſis, ad ſtatum Monachorum pertinentia ſpecialiter, initio ſingularum, adnotavit Gloſſa.

Initio *Cauſæ vigeſimæ primæ*, Gloſſa. *Supra facta interpoſitione, in quinque Cauſis de ſtatu Monachorum, revertitur Gratianus ad tractatum de ſtatu Clericorum; continuans ſuum tractatum, ex fine ultimi capituli Cauſæ vigeſimæ, ubi dictum eſt, quod Abbas non debet habere plures Eccleſias, ſive plura Monaſteria. Sed quia idem ſervandum in Clericis, ſcilicet quod non debent habere plures*

Eccleſias; ideo hanc vigeſimam primam Cauſam ſubnectit, in qua oſtendit, quod Clerici non debent habere plures Eccleſias, niſi in caſibus exceptis.

Initio *Cauſæ vigeſimæ ſecundæ. In ſuperiori Cauſa tractatum eſt de obedientia Clericorum erga ſuos Epiſcopos: ſed quia quandoque quis jurat, ſe ſuo Prælato non obedire; ideo Gratianus hanc vigeſimam ſecundam Cauſam ſubnectit; in qua de juramento tractat, & de mendacio; & quot comites juramentum habeat.*

De Hæreticis, aberrat paullulum a materia.

Initio *Cauſæ vigeſimæ tertiæ. Supra tractatum eſt de Catholicis, & dictum eſt, quod non ſunt cogendi ad malum. Nunc vero ſubnectit Gratianus vigeſimam tertiam Cauſam, in qua de Hæreticis tractat, quærens an Epiſcopi Officio ſint cogendi ad bonum? Item quæritur, an militare ſit peccatum, & quod bellum debeat dici juſtum, & quod injuſtum, & an vindicta ſit inferenda, & an peccatum ſit judici malos offendere, condemnando ſcilicet?*

Initio *vigeſimæ quartæ*, Gloſſa. *Supra in vigeſima tertia Cauſa tractatum eſt de hæreticis: ſed quia Hæreticorum quidam ſunt manifeſti, quidam occulti, & quandoque excommunicat Eccleſia hæreticos; ideo Gratianus ſubnectit hanc Cauſam vigeſimam quartam, in qua tractat de omnibus iſtis.*

Novus tractatus de Privilegiis Romanæ, & aliarum Eccleſiarum.

Initio *vigeſimæ quintæ*, Gloſſa. *Expedito tractatu Hæreticorum, ſubjicit Gratianus vigeſimam quintam Cauſam, in qua tractat de Privilegiis Romanæ Eccleſiæ. Tractatur etiam ſæpius in eadem Cauſa de Juribus & Privilegiis aliarum Eccleſiarum.*

Novus Tractatus de divinationibus, reconciliatione excommunicatorum, &c.

Initio *vigeſimæ ſextæ*, Gloſſa, *Expedito tractatu de Privilegiis, ſupponitur Cauſa vigeſima ſexta: in qua tractatur de divinationibus, & reconciliatione excommunicatorum, & de pœna morientium.*

De Sacramentis, & primum de matrimonio.

Initio *vigeſimæ ſeptimæ. Gratianus primo tractavit de Officiis Clericorum; ſecundo de cauſis & negotiis eorum; tertio transfert ſe ad Sacramenta; ſed quia Matrimonium cæteris Sacramentis eſt tempore antiquius, & uſu communius; ideo de illo præmittit.* Sequitur deinde interpretatio Joannis prolixior, quæ continet brevem & elegantem ſynopſin totius materiæ de Matrimonio: *Et quia de matrimonio ſæpe quæritur in judicio, ideo aſſignando multiplicia ejus impedimenta, tractaturus de eo, continuat decem Cauſas.* Hæc Joannes: de quo nota lectu digna reperitur, in *Paralipomenis ſeu Auctario, ad Conradum a Lichtenau*, vulgo dictum Abbatem Urſpergenſem ordinis Præmonſtratenſis, ad *annum Domini* 1256. *Hoc tempore floruit Joannes Semeca Teutonicus Juris Doctor, qui Herculea audacia primus aggreſſus eſt gloſſare Decretum, quod ante eum nemo; & poſt eum, nullus excellentius fecit.* Qui ſecutus eſt aliquot annis poſtea, circa annum Chriſti 1266. Bartholomæus Brixienſis Collector Gloſſæ Decreti, ex eo plurima ingenue profitetur ſe deſumpſiſſe, & in Notis *Joannem* abſolute aſcribit. Celſi vero animi, & ingenii acuti fuiſſe, ejus Notæ fidem faciunt, & quæ de eo ſubjiciuntur, in *dictis Paralipomenis. Hic Clementi IV. Summo Pontifici, tum per Germaniam, ſicut Galliam, decimas a Clero in redemptionem terræ ſanctæ exigenti, appellationem oppoſuit: ſed Papa excommunicavit, & Præpoſitura Halberſtatenſi privavit. Sed erant magni in Germania viri, qui Joannem deſerendum non putabant. Mors vero, æquo pulſans pede pauperum tabernas, Regumque turres, hanc litem diremit, & Pontificem ac Præpoſitum e medio ſuſtulit.* Joannes Andreæ cum reliquis, qui ejuſdem nominis plures ſcripſerunt in jus Canonicum, cenſet præferendum, non ex ordine, ſed ex fructu, in *Præfat. Clementinarum* in verbo *Joannes*.

Quis fuerit Joannes Teutonicus? Eidem Ant. Auguſtinus tribuit doctiſſimaſcholia quædam in quartam Collectionem.

Initio *Cauſæ trigeſimæ tertiæ*, Gloſſa. *Poſt Matrimonii impedimenta expedita ſuperius, ſupponit Gratianus Cauſam trigeſimam tertiam, in qua tractat de impotentia coeundi, & de enormitate delicti, & de tempore Feriarum, & alia quædam annectit.* Et iterum: *Tractavit Gratianus ſupra de impedimento Matrimonii, quod procedit ex animo, & etiam de eo, quod procedit, tam ex animo, quam ex corpore conjunctim. Nunc tractat in Cauſa iſta, de eo, quod procedit tantum ex corpore. Tractat etiam de quibuſdam aliis impedimentis, ut de frigidis, & maleficiatis canon. 1. & 3. & enormitate delicti, ut infra, Quæſtione ſecunda Can. de his & ſequentibus; & de tempore Feriarum, ut infra Q. 4. per totum.*

Ordinis & tractationis interruptæ, ſi quis alius in Gratiano locus, hic maxime eſt obſervandus. A Cauſa vigeſima ſeptima cœperat agere de Matrimonio, cui decem Cauſas, propter materiæ utilitatem & ubertatem deſtinaverat: tamen in *Cauſa trigeſima tertia Q. ſecunda, Parte 6. can.* 12. deſultat. Ita enim Gratianus ante *d. can.* præfatur. *De pœnitentibus quoque quæritur, an eis generaliter poſt pœnitentiam peractam, conjugia concedantur? Generaliter enim Canonica auctoritate, prohibentur pœnitentes ad ſæcularem militiam redire, vel Matrimonia contrahere.* *Aliud Gratiani. De Pœnitentia.*

In ſequenti *Quæſtione* 3. primæ digreſſionis occaſione leviſſima rapta, alienum plane a propoſita materia de Pœnitentia Tractatum interſerit; cujus licet nimium longæ intercalationis, monitos voluit Gratianus. Ita enim initio *d. Q. His breviter decurſis, in quibus extra negotii finem, aliquantulum evagati ſumus*, (nempe in 2. *Quæſt. d. Cauſ. XXXIII.* incidentes tantum quæſtiones, & propoſito non plane cohærentes, tractaverat; maxime vero *a capite* 12. *d. Q.* 2. *ubi 6. pars de Pœnitentibus*) *ad propoſitæ Cauſæ tertiam Quæſtionem pertractandam, qua quæritur: Utrum ſola cordis contritione, & ſecreta ſatisfactione, abſque oris confeſſione, quiſque poſſit Deo facere, redeamus?* Ita enim uno ductu in MSS. Gratiani exemplaribus, remota diſtinctionum nota, legi, aſſeruit Contius, & poſt Contium, Romani Correctores, his verbi: *Initio dict. Q. 3. Gratianus, ad explicandam hanc tertiam Quæſtionem, multa attulit; quam per longam tractationem, qui eum ſecuti ſunt, in ſeptem Diſtinctiones diviſerunt. In antiquioribus enim exemplaribus, nulla eſt Diſtinctionum ſeparatio: in aliquibus vero in margine tantum eſt, Diſtinctio prima, ſecunda, &c.* & iterum ad hæc verba: *Utrum ſola. Hæc conjungenda ſunt cum ſuperioribus, quemadmodum in pervetuſtis ſunt conjuncta: ab illis enim pendent.*

Gratianus non tanquam erro, ſed plane fugitivus, poſt longas moras & evagationes *de Pœnitentia*, joco, an ſerio inſertas, quia Matrimonium aliquando comes ſequitur Pœnitentia, redit ad materiam *de Matrimonio*, in *Quæſt.* 4. *d. Cauſæ XXXIII.* uſque ad *Cauſam XXXVI.* in qua deſinit ſecunda Pars Collectionis Gratiani.

Tertia Pars & ultima ſupereſt, quæ breviſſima: huic titulus, *De Conſecratione*. In cujus initio, Gloſſa. *Expleto tractatu Matrimonii, quod eſt commune omnium Nationum, explicitis etiam variis Cauſarum conflictibus; agitur de Sacramentis, quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem, & hoc ordine. Primo, De Eccleſiarum conſecratione. Secundo, De Sacramento Euchariſtiæ. Tertio, De ſolemnitatibus Feſtivitatum. Quarto, De Sacramento Baptiſmi. Quinto, De Confirmatione, & divinis Officiis, & Jejuniis; & in fine, de Spiritu ſancto: & ſic Tractatus iſte in quinque Diſtinctiones eſt diſtinctus. Et notandum, quod cum in aliis Tractatibus Magiſter interſeruit ſuos §§. & ſolutiones, in hoc Tractatu non niſi duos ponit §§. unum in prima* (nempe in fine *can.* 50.) *alium in quarta Diſtinctione*, nempe in fine *can.* 19. & 20. *Hoc ideo, quia de Sacramentis ſobrie eſt loquendum, in quibus etiam vera loqui, periculoſum eſt.*

Ordinem ſupra expoſitum ratione materiæ, ipſe Gratianus, & primæ Collectionis, qui floruit paullo poſt Gratianum, Collector, itemque vetuſtiſſimi Gratiani ſequuntur Interpretes; Ipſe Gratianus, ad *can.* 6. *Neceſſaria Cauſa* 1. *Q.* 7. §. *Priſcis igitur. Require ſupra in Tractatu Ordinandorum*, intelligit *canon.* 1. *Diſt. LV.* & poſt *can.* 48. *VII. Q.* 1. *Tu bonus tolera malum, &c. Infra de tolerandis*

malis

malis in prima Causa hæreticorum, indicat can. 2. *Causa XXIII. Q.* 4. Gratianus ad *can.* 19. *de Consecrat. Dist. IV. Diaconos quoque propriam, ut supra, in Tractatu Ordinandorum*, indicat *can.* 13. *Dist. XIX.* Iterum ad *cap.* 20. *de Consecr. Dist. IV.* Gratianus. *Unde Urbanus Papa II. super quibus consuluit, &c. ut supra in Tractatu conjugii, ubi de Compatribus agitur*, indicat *can. super quibus* 4. *Causa XXX. Q.* 3. In *prima Collect. Decretal. in fine cap.* 9. *de electione. Illud autem, quod de Episcopi consecratione*, indicat *can.* 1. *Dist. LXVI.* quod & præstantissimus Antonius Augustinus ad eum locum adnotavit. Plura quisque per se poterit exempla perquirere, digitum ad fontem intendisse sufficit.

Quæ de perplexa & sæpius interrupta Gratiani methodo, prolixius & accuratius differuimus, depromta sunt ex variis observationibus, quas diversis temporibus, in usus privatos sedulo adnotaveramus; in præsenti publici juris facimus, in commodum studiosorum. Juvabit tamen meminisse Gratianum, Magistri, Doctoris, & Interpretis tantum, nomen & dignitatem, & apud veteres, & apud recentiores obtinere. Stephanus Episcopus Tornacensis, qui sub Alexandro III. floruit, *Magnum Canonum Interpretem appellat, in Epistola* 1. Glossa, & veteres Interpretes, Magistrum, & tanquam in Magistri verba non addicti jurare, nonnunquam ab eo recedunt, & ejus solutiones improbant; quas Canonibus, tanquam emblemata quædam interserit: negant vero alicujus summi Pontificis auctoritate, Collectionem Gratiani fuisse confirmatam, sicut monuimus supra. Præstabit trium, summæ dignationis & eruditionis Interpretum Juris Canonici, Durantis, vulgo Speculatoris, Joannis Andreæ, & Panormitani, de Gratiano sententias, ex ipsorum ore, & verbis referre.

Durandus proprie dictus non est Speculator, sed Guilelmus Durantes.

Durantes *lib.* 2. *Speculi, partic.* 2. *de disput. & allegat.* in fine, ait, Rubricas Juris Civilis, & Decretalium, esse authenticas, & jus facere. *Secus autem est in Rubricis Decretorum: tum quia alius fuit Conditor Decretorum, & alius earum; tum quia illæ quandoque falsæ reperiuntur; &c.* Idem, ante Durantem, Azonem adnotasse, supra notavimus. *Joannes Andreæ* etiam ad citatum Durantis locum observavit, & plenius explicat ad *cap.* 2. *de Rescriptis extra*, in hæc verba ultima Glossæ pen. *Et in prædictis juribus contraria loquuntur secundum leges, secus secundum canones.* Et ibi, *secundum leges. Ergo Canonizatio, non facit eam*, legem, *valere in foro Canonico, ex quo canoni contraria reperitur, & est simile, &c. Sit ratio, quia Gratianus, ponendo legem in volumine Decretorum, canonem illi contrarium tollere, vel corrigere non potuit. Non obstat, si dicis Librum Decretorum fuisse per Papam approbatum, quia nec hoc constat. Et dato quod constaret; approbatio fuit, quoad Compilationem, non quoad dicta Gratiani, quæ quotidie reprobamus. Et idem in Libros Sententiarum, de quo vide, quid dicam. De Bigamis, Debitum, super verbo, Cognitam. Non obstat, quod notatur Secunda Q.* 1. *In primis verbis, De Persona Januarii, in Glossa secunda: quia ibi lex canonizata est, id est, in Corpore Canonis per Papam inserta, non per Gratianum simpliciter, in volumine Decretorum. Item illa non est contraria canoni, sed legi. Est simile, quod dicam de Libro usus Feudorum: infra De Feudis, cap.* 2. Hactenus Joannes Andreæ doctissime. Panormitanus eum sequitur in Proœmio Decretalium. *Et Conclusio est, quod, aut quæritur de Rubricis Decretorum; & in illis non est licita argumentatio, quia non sunt authenticæ; tum quia non fuerunt editæ a Magistro Gratiano*, (in quo tamen fallitur: nam pleraſque edidit Gratianus; immo & illas tanquam suas allegat aliquando, ut supra probavimus) *sed a quodam alio* (quod in aliquibus tantum locis verum esse supra probavimus), *tum quia aliquæ reperiuntur falsæ, & corruptæ, ut dicit Glossa, in can. Chartæ III. Q.* 9. *quam nota. Et sic excepta prima Rubrica, quæ est authentica, secundum Speculatorem, & Joannem Andreæ, ibidem. Sed non video, unde sumant auctoritatem: quia non apparet, quod etiam ipsum volumen Decreti fuerit approbatum, ut notat Joannes Andreæ in cap.* 2. *De Rescript. & patet etiam ex ipsius inspectione Decreti, ubi nec in principio, nec in fine dicitur, quod fuerit approbatum. Item Rubrica prima Decreti non loquitur dispositive, sed tantum fuit posita ad Declarationem Libri. Fateor bene, quod illa Rubrica declarat finalem intentionem illius Compilationis: unde potius debet dici vera, quam authentica.* Et recte Panormitanus. Quare æquum est benignos Lectores cognoscere, atque ignoscere, quæ veteres factitarunt, si faciunt novi; & nobis condonare, ubi cum ratione a Gratiano recedimus. Postremo, nec adhuc pœnitet, summi viri Antonii Augustini judicium de Gratiano nos esse secutos: in qua sententia pertendimus, quam plenius explicavimus alias; potissimum in oratione habita publice, *De recta Juris Canonici docendi & discendi ratione*. Breviter in eam conjecimus, quæ maxime in Gratiani Collectione cavenda existimamus: ideoque ne quid desit, in fine Tractatuum nostrorum iterum curavimus excudi.

(*) Ad Collectionem Decretalium Gregorii IX. devenimus. Sicut enim Justinianus a Triboniano Codicem componi curavit ex tribus Codd. antiquis, Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & ex aliorum Imperatorum Novellis Constitutionibus, quæ post tres illos Codd. fuerunt editæ, & ex propriis præterea, quas plurimas post a promulgarat: Ita etiam Gregorius IX. ex Collectionibus quinque præcedentibus, de quibus sigillatim dicemus, hanc postremam absolvi curavit a Raymundo a Penna forti. Cui Collectioni multas Constitutiones addidit ipse Gregorius, vel emergentibus novis negotiis, vel proprio motu, pleraſque ex Jure Civili petitas. *Sane diversas Constitutiones, & Decretales Epistolas nostrorum Prædecessorum, &c.* Quæ ut intelligantur, observandus ordo Antiquarum Collectionum Decretalium.

Prima paulo post Decretum Gratiani composita est a Bernardo Papiensi Præposito, quam ipse *Breviarium extravagantium* appellat; *quod de veteri Jure & novo compilasse*, in *Præfatione* profitetur, ordinem fere Justin. Codicis secutus. Supplementum itaque quoddam Gratiani videtur hæc Collectio; ideoque ad Gratianum Collector aliquando nos remittit, ut *in cap.* 9. *de Elect. & Elect. potest. in fin. in prima Collect.* ad quem locum vide Notas doctissimi Augustini, & ad verba Præfationis, *De veteri novoque Jure*. Vel enim ex antiquis Conciliis & Patribus addidit quædam Bernardus, a Gratiano omissa; vel novas Pontificum Constitutiones, nempe post Gratianum editas, inseruit. Quare *Extravagantium* Liber appellatur; quia extra Decretum Gratiani hujusmodi scripta, & Constitutiones vagabantur. Eademque forma respectu Gratiani, possunt vocari Extravagantes, reliquæ omnes Collectiones, tam antiquæ; quas vulgo appellamus, quam nostræ: immo & Sextus Bonifacii, & Clementinæ, & reliquæ, ut recte notavit *Cujacius ad cap.* 4. *extra de Sponsalibus*. Et quidem recte. Nam omnes illæ Collectiones, sunt quædam Supplementa, & Continuationes Gratiani.

Primæ autem Collectionis Decretales novissimæ Alexandrum, & Lucium III. Auctores præcipuos habent (& alios usque ad Cœlestinum III.), Antiquiores pauciſſimæ. Verum primæ hujus Collectionis propositum, & Methodus, apertius explicari non potest, quam ex *Nota* veteris Interpretis *Collectionis primæ*, cujus partem tantum doctissimus Augustinus exscripsit, & Vincentio Hispano tribuit. Integram repræsentamus ex Tancredi *Glossis in Collectionem primam*, MS. exemplar nacti, beneficio doctissimi viri *Claudii Menardi Juliomagi Andium Prætoris. Quia non omnia poterant in Decretorum corpore comprehendi, ut Dist. XIX. Si Romanorum; ideo Magister B. Papiensis Præpositus hoc opus compilavit; cujus intentio est, diversa extravagantia Romanorum Pontificum, & auctoritates Novi & Veteris Testamenti compilare sub titulis. Materia sunt ipsæ Constitutiones, seu Decretales. Utilitas, ut sciamus discernere inter æquum & iniquum. Modus agendi talis est. Divi-*

Alexander III. sedit annis 22. Lucius III. annis 4. tantum, obiit ann. 1185. mense Novembri.

(*) *Decretales Greg. IX. ex quot & quibus Collectionibus, & Constitutionibus sint composita.* Gregorius circa ann. 1227. floruit. De-

De prima Collectione.

cretales autem edebantur olim Cardinalium assensu: sed hodie eorum assensus non censetur necessarius. Marca *lib.* 1. *de Concordia cap.* 9. §. 7. & 8. Nicolaus de Cusa, *lib.* 2. *cap.* 18. & 21. Immo de majoribus Causis sententiam proferre S. Pontifex non debet nisi adhibitis Cardinalibus, Ostiensis *ad cap. sicut, unire de excess. Prælat. & ad cap.* 2. *de Cler. non resid.* & Jo. Monachi ad *c. super eum, de hæret. in* 6.

ditur opus in quinque partes. In prima, Tractat de Conſtitutionibus, & Reſcriptis, & Judicibus, & eorum Officiis. In ſecunda de Judiciis & cooperantibus ad judicia, ſcilicet teſtibus, inſtrumentis. In tertia, de vita & honeſtate Clericorum, & rebus eorum. In quarta, de ſponſalibus, & Matrimonio, & impedimentis eorum. In quinta, de accuſationibus Clericorum, & criminibus & pœnis eorum.

De Secunda, Quæ 12. ann. poſt primam facta eſt. In ea quædam ſolent admiſceri ex Conciliis, & Patribus, de veteri Jure; ſic ut & in prima Collectione ad Supplement. Gratiani. Continet itaque Conſtitutiones Alexandri III. &ſeqq. Pontificum, potiſſimum vero Cœleſtini III. qui anno 1198. obiit menſe Januario.

Secunda Collectio ter a tribus confecta eſt. Gilberto, Alano, & Joanne Vallenſi. Prævaluit tamen ea, quam ex duabus Prioribus Vallenſis compoſuit, ex ruinis, ut ait Tancredus, duarum Collectionum Gilberti & Alani, quæ interciderunt. Suſpicatur doctiſſimus Auguſtinus eam eſſe Alani, quæ in Conciliorum editionibus vulgo ſubjicitur, ſine nomine Auctoris, poſt Concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. Hæc itaque (ipſa eſt) quæ ſecundæ Collectionis nomen obtinuit; quamvis aliquando vetuſtiſſimi Interpretes meminerit Extravagantium Alani, ut notat Auguſtinus, in *Notis primæ Collectionis ad cap. 13. tit. 1. lib. 3.* quia vel aliquid diverſum, vel plenius in ea continebatur.

(*) Tertiam Collectionem ex Regiſtris Innocentii III. Bernardus Compoſtellanus fecerat, quæ non recepta. Itaque tres illæ privata auctoritate, a privatis Magiſtris compoſitæ fuerunt. Primus Innocentius III. aliam, *quam vocamus Tertiam*, confici juſſit, & auctoritate publica munivit: quæ ſine ſcrupulo, tam in judiciis, quam in Scholis recipiebatur. Compoſita eſt ex Libris duodecim Regiſtrorum Innocentii III. in qua conficienda, opera Petri Beneventani Diaconi & Notarii ſui uſus eſt (anno 12. Pontificatus ſui,) ut conſtat ex *Præfatione dictæ tertiæ Collectionis*, quæ Confirmationem continet. Meminit etiam hujus Collectionis *Chronicon Uſpergenſe*, & Tancredus in optimo fragmento, edito a doctiſſimo Boſqueto in *Notis ad Regiſtrum Innocentii III.* pagin. 48. Hanc tertiam Collectionem Gloſſa *in cap. 18. de Præbendis & Dig.* in verbo, *Confirmationem*, vocat abſolute, *Innocentii Compilationem*; ex qua citat *cap. 1. de re judic.* quod reperitur eodem ordine *in tertia Collectione*. Notandum præterea, dubiæ & incertæ eſſe fidei primam & ſecundam Collectionem. Hoc amplius Tancredus notat quaſdam falſas eſſe inſertas Decretales, quæ in Regiſtris non extant. Junge Tancredi notam, quam ſubjecit Auguſtinus, in fine *Notarum primæ Collectionis*. Idipſum *Præfatio* tertiæ Collectionis ſubindicat. Quaſdam tamen ex his, quæ falſæ dicuntur a Tancredo, in Decretales Gregorii IX. irrepſiſſe aliquando probabimus; ſicut & præpoſtere *cap. 14. De Renunciat.* tribuitur Honorio, cum ſit Gregorii IX. & contra *cap. 15. De tempor. ordinat.* tribuitur Honorio, cum ſit *Innocentii III.* Extat integrum *in Lib. 13. Regiſtri Innoc. III. Epiſtola* 194. Habet enim ſuos nævos poſtrema Collectio Decretalium. Aliquos in ſequentibus Tractatibus indicabimus; ſed facile utilium multitudine compenſabuntur.

(*) *De Tertia.*

De Quarta Collectione.

Quartam Collectionem idem *Innoc. III.* ex Concilii Generalis Lateranenſis Canonibus, & ſequentibus Libris Regiſtri poſt duodecimum colligi curavit; cujus opera, non liquet: nec enim Tancredus, in *frag. ſupra citato*, ait, *ſe confeciſſe Collectionem quartam, ſed tantum in Gloſſis tertiæ Collectionis, quas ſcribere parabat, promittit ſe adnotaturum, ſi quid poſt annum duodecimum Innoc. III.* id eſt poſt Collectionem tertiam, *immutatum fuit, vel ab ipſo Innocentio, vel a Concilio Generali Lateranenſi*. Tertia vero, & quarta Collectio Innocentii ſolius Conſtitutiones continent. Hæ quatuor Collectiones antiquæ, editæ ſunt ab Auguſtino; quibus manuſcriptis ante Auguſtinus Contius uſus fuerat.

De Quinta Collectione. Quinta Collectio promulgata eſt auctoritate *Honorii III. & de ipſius Conſtitutionibus tantum*, ut ipſe loquitur in *Epiſtola ad Tancredum in quintæ Collectionis principio*, auctore Contio *in Decretalium Præfatione*. Confirmatur auctoritate *Joannis Andreæ*, initio *Commentarii ad Decretales Greg. IX.* (*) Collectio quinta nondum eſt edita, quam tamen manuſcriptam Contius habuit; ex qua quædam adſcripſit ad Decretales Honorii, quæ repetita ſunt, in noviſſima Pariſienſi editione Decretalium. (Bernardum ea etiam uſum fuiſſe conſtat ex ſpecie, quam proponit ad *cap. penult. de ord. cognit. & cap. ult. de Cauſa poſſeſſ. & proprict.*) Panormitanus quoque, eam habuit, & Dominus Cujacius, ut conſtat ex Notatis ab eo ad *cap. 63. de Appellation. & ad titul. de frigid. & malefic.*

Sedit Honorius X. annos & VII. menſibus, & mortuus anno 1241. menſe Apr. Nuper Toloſæ edita eſt ab Ioan. Caronio.

Nec obſtat, quod Oſtienſis in *Summa Decretalium*, numeret octo Collectiones, quæ Gregorianam præceſſerunt. Si enim Gilberti, & Alani, & Bernardi Compoſtellani, tres, quæ non obtinuerunt, quinque reliquis addiderimus; Octo Collectionum numerus colligetur.

De Collectione Gregorii IX. quam vocamus in Scholis primam. Ex Conſtitutionibus, quæ in illis quinque Collectionibus continebantur, vel ex aliis, quæ omiſſæ erant a Collectoribus, & extra eas vagabantur, vel quæ poſtea editæ fuerunt, ab ipſo Gregorio IX. Succeſſore Honorii III. hæc noſtra Collectio Decretalium compoſita eſt. Quod in Præfatione ſatis explicatur, cui tantum Matthæi Paridis auctoritatem, in Henrico III. addemus. *His quoque temporibus, Gregorius Papa IX. videns Decretalium tædioſam prolixitatem, ſub quodam compendio eas elegenter abbreviatas, & collectas ſolemniter, & authentice; per totius mundi latitudinem legi præcepit, & divulgavit.* (*Illas autem ab auctore ipſarum Gregorianas appellamus, ſic incipientes:* Rex pacificus, &c. *In quibus quædam innovavit, ne ſcilicet illegitimi Prælatias vel Eccleſiaſtica beneficia, niſi adepta a Sede Romana legitimationis diſpenſatione obtineant: ſciens inde Curiæ Romanæ pro impetratione tali multa emolumenta provenire, ſicut ex ſtatuto Innocentii pro diſpenſatione plurium Beneficiorum obtinendorum.* Intelligit vero *cap. ult. Extra de filiis Presbyterorum & cap. multa de Præbendis.*) Uſus eſt autem opera Raymundi a Penna forti ſui Capellani, ut ex *Præfatione* conſtat, ſcripta anno Chriſti 1230. Martinus Polonus, qui & Innocentii III. & Honorii compilationem meminit, ita de Gregoriana loquitur. *Hic Papa, per Fratrem Raymundum Ordinis Prædicatorum, Pœnitentiarium, & Capellanum, ex pluribus Voluminibus Decretalium compilavit unum volumen, mandans ubique Doctoribus illo uti.* Quæritur tamen, cur Raymundus retinuerit plerumque principia & prima verba ſingulorum capitum antiquarum Collectionum; quamvis ſenſum non perficiant: & ipſe Raymundus in Præfatione ſignificaverat ſe ſuperflua & inutilia reſecaſſe? Joannes Andreæ ad *cap. Nobis fuit De Jure Patronat.* apte reſpondet: *Quare non incepit Compilator hic Decretalium, deciſo verbo, Nobis fuit, ſicut ſupra de appellat. infra de ſentent. excomm. Inquiſitioni Dic ad hoc & ſimile: illud principium reſervatum propter contemporaneos hujus Compilationis, qui prius ſtuduerant, & propter Gloſſas antiquas, allegantes hæc principia. Unde ſi, quod abſit, hodie mutaretur Gregoriana Compilatio, magna eſſet noſtra confuſio, mutare principia Decretalium. Factum ergo, ut remaneret in his notitia, nec turbaretur memoria: & ſic non obſtat Proœmium, ibi, reſecatis ſuperfluis.* Hodie vero editis quatuor Collectionibus, utilitas Principiorum magis apparet.

Anti-

(*) Nondum quidem edita erat *quinta Collectio Decretalium*, dum hæc ſcribebat V. C. At eam primus edidit *Innocentius Cironius*, cancellarius academiæ Toloſanæ, Toloſæ anno 1645 fol. Fallitur ergo eruditiſſimus Fontaninus, qui in præfatione ad Gratiani Decretum per J. a Turrecremata digeſtum, num. VII. ſcribit, eas omnes quinque Collectiones *Gregorio XIII. nuncupatas, una edidiſſe præſulem* Tarraconenſem. Ilerdæ A. D. 1576. Et id quidem evinxit prioris editionis inſcriptio, quæ ſic ſe habet: *Tres antiquæ Collectiones Decretalium, cum notis A. Auguſtini ad primam. Accedit quarta Collectio Decretalium cum ſcholiis Joannis Teutonici.* Ilerdæ 1576. fol.

Utilitas quæ ex veteribus Collectionibus percipitur.

Antiquarum itaque Collectionum enumerationem facere necessarium visum est. Constitutiones enim integriores reperiuntur in illis. Nam licet Raymundus dicat: *Ex his superflua se resecasse* tantum; recte *tamen* Glossa & reliqui accurati Interpretes ac novi, conqueruntur utilia multa resecuisse: immo aliquot utiles Constitutiones prætermisisse. Origines itaque, & fontes Decretalium singularum juvabit inquirere ex antiquis Collectionibus; quod Contius inchoavit primum in editione Antuerpiensi; adnotatis etiam quibusdam, ut diximus, ex quinta Collectione manuscripta. In Romana vero editione idem, Franciscus Pegna vir doctissimus, unus ex selectis Correctoribus Romanis præstitit accuratius, & adnotavit initio cujusque Decretalis: de quo sic Antonius Augustinus in *Indice selectorum Virorum*, qui Gratiani emendationi præfecti sunt a Pio IV. & V. *In Notis ad cap.* 20. *lib.* 1. *Dialogorum, de emendat. Gratiani in fine. Franciscus Pegna Hispanus, cujus sunt Additiones Decretalium, sine nomine; quia Templum Dianæ incendisse visus est.* Doleo tamen & moneo, nec abs re, unicum Gallum Arnaldum Pontacum, & sero adhibitum. Reliqui omnes fuerunt, aut Itali, aut Hispani. Quinta tamen Collectione Honorii non est usus Pegna. Quare singularia sunt, quæ ex ea Contius adnotavit. Neque tamen, vel Contius, vel Pegna, omnes origines indicaverunt Decretalium editarum ante Gregorium IX. Suppleri possunt ex *Libris Registrorum Innocentii* postea editis, & aliis Scriptoribus. Nam ad Registrorum litteram recurrere debemus, ut vel emendetur Decretalis, vel ejus auctoritas probetur, ut ex Tancredo notavimus supra. Quam viam etiam monstrat Innocentius IV. *in Præfatione Apparatus sui in Decretales.*

De Sexta Collectione. Post Gregorium IX. sedit Cælestinus IV. anno uno & 8. mensibus. Post Cælestinum sedit Innocentius IV. Genuensis annis 11. & 6. mensibus, qui in Synodo Lugdunensi excommunicavit Fridericum II. Obiit anno 1254. Bonifacius vero VIII. sedit annos 8. obiit anno 1294.

Collectionis Gregorii IX. quæ quinque Libris constat, addidit suam Bonifacius VIII. quam ideo sextum Librum nuncupavit. Continet selectas Constitutiones tam ipsius Gregorii IX. (de cujus extravagantibus videndus Cujacius ad *cap. penult. & ult. de testibus*,) quam aliorum sequentium. In qua Collectione prævalent Constitutiones Innocentii IV. & Gregorii X. & ipsius Bonifacii: (quia sub eorum Pontificatu duo generalia Lugdunesia Concilia habita sunt. Ante tamen Bonifacium VIII. Innocentius IV. Collectionem Decretalium ediderat & promulgaverat, in quam scripsit Ostiensis: quæ appellabatur *extravagantes* Innocentii IV. cujus omnes fere Decretales Bonifacius VIII. in Sextum retulit.)

Sic de Sexto Martinus Polonus. *Anno Domini* 1297. *Bonifacius Sextum Librum Decretalium, quem fieri jusserat, publicavit.* Adde omnino, quæ Joannes Andreæ in fine *Commentarii Regularum Sexti*, ad hæc verba: *Datum Romæ.*

De Collectione Clementinarum.

Sequuntur Clementinæ, quas Clemens partim ex Canonibus Concilii Viennensis, partim ex propriis Constitutionibus confici curaverat, tamen morte præventus non publicavit. De qua Collectione ita Martinus Polonus in *ejus vita*, & Auctor *ejus vitæ* nuper editus. *Anno* 1312. *die* 12. *Kalend. Aprilis in Castro de Montiliis*, (Monteaux,) *juxta Carpentoractum, ubi Curia tunc morabatur, Papa fecit publicari coram se in Consistorio Constitutiones, quas prius fecerat ordinari, ex quibus decreverat Septimum Librum Decretalium fieri; & exinde cœpit ægrotare. Et sic Constitutiones illæ per quadriennium remanserunt suspensæ, nec expositæ ad communiter habendum, nec ad studia generalia, ut moris est, destinatæ; donec postmodum anno Domini* 1317. *mense Novembri, per Successorem ejus Joannem fuerunt publicatæ, & sub Bulla ad Studia Generalia directæ.* Plenissime ea de re Glossa Clementinarum, in *in illa præfationis verba*: Usuri de cætero in judiciis & Scholis. Placuit ex illa Glossa, quædam verbatim referre, pertinentia ad Canones, quos ex Viennensi Concilio, in Clementinas retulit Clemens V. sub quo Viennense Concilium fuit celebratum. *Circa hoc sciendum, quod Constitutiones Concilii licet non omnes fuerint in Concilio publicatæ, tamen postea de facto fuerunt publicatæ, & ipsarum habita copia, & jam habebatur, quod ligarent. Et quia patuit aliquas ex illis inepte, aliquas prolixe, aliquas defective compositas, aliquas etiam non expedire: noluit Clemens, quod compositio illa procederet; sed ut fertur, sub excommunicationis pœna mandavit, quod istas habentes, infra certos dies, restituerent Cameræ, vel incenderent, vel dilacerarent etiam easdem. Demum per peritiores fecit illas recenseri, qui aliquas & paucas in totum reservaverunt, aliquas in totum resecarunt, aliquas mutaverunt quoad verba, mente servata; in aliquibus menti & verbis detraxerunt, & addiderunt. Et has, licet non sub his verbis in Concilio publicatæ fuissent, voluit sub nomine Concilii reservari, & multas Constitutiones utiles addens, de quibus non fuerat in Concilio tractatum, &c.* Vide omnino locum integrum. Auctor hujus Notæ Joannes Andreæ, qui in *Clementinas* scripsit ex professo. Adi eumdem in prima verba *Præfationis Clement. Quoniam nulla*: & junge, quæ idem accurate scripsit ad *Præfationem Sexti*; potissimum ad ea verba: *Earumque Auctoribus dubitatur*; & sequentia: *Abbreviatis, In toto, Mutatis, Correctionibus, Detractionibus, Additionibus, Vidimus.* Ex quibus colligere possumus, quantum sibi Summi Pontifices vindicent, non tantum in suorum Decessorum Constitutionibus, sed etiam in Conciliorum Canonibus, Collectionibus Decretalium inferendis: idem nempe Jus, quod Justinianus in veterum Jurisconsultorum Libris, & Anteriorum Imperatorum Constitutionibus. Hoc feliciores Juris canonici studiosi, quod fontes & origines Juris canonici veteris & novi, fere omnes, cum cura & solertia, non sine sumptu & labore tamen, deprehendere & scrutari valeant. Juri Civilis studiosis, tam beatis esse non licet.

De Extravagantibus Joannis, & de Extravagantibus communibus.

Collectæ postea fuerunt a privatis Collectoribus, Constitutiones XX. a Joanne Papa editæ; & Extravagantes quædam communes, nempe a diversis Pontificibus, qui vel ante Joannem XXII. vel postea vixerunt, compositæ. Extravagantes vero, tam Joannis, quam communes, sicut & reliquæ Constitutiones Pontificum sequentium, licet a privatis Collectoribus collectæ; tamen habent vim & robur in Judiciis, si fides eis adstruatur, vel ex Registris, vel ex Plumbo, & sigilli forma: qua de re vide (*cap. 3. Extra de fide instrum.* & ibi Interpretes, ubi nota ex *antiqua* hæc verba: *De quibus nec per Bullam constitit, nec ipsæ per Metropoles fuerunt insinuatæ.*) Adde *Præfationem Extravagantium Joannis*, scriptam a Francisco de Pavinis; ubi de *Regulis Cancellariæ*, & *Decisionibus Rotæ*: Quibus junge doctissimum *Tractatum* Francisci Pegnæ, *de Extravagantibus, in fine Directorii Inquisitorum.*

Observatio ad Sextum Bonifacii, quam ad omnes Decretales.

In Gallia notandum, Sextum Bonifacii non habere eamdem vim, atque reliquas Compilationes, propter graves inimicitias, quæ inter Bonifacium & Philippum intercesserunt: quod & observavit Glossa ad *cap. 16. de Electione in VI.* Ita secundum aliquos, Constitutiones istius Compilationis non sunt receptæ in hoc Regno. Quæ verbo Glossæ & alia quædam ad Regum nostrorum Regalia pertinentia, Romanos Correctores deleviss, quidam viri docti frustra suspicantur. Nam & in editione Molinæi desiderantur; quæ profecto non omisisset. Verosimilius est ab aliquo Gallo Doctore, Glossis fuisse inserta. Quinimo Decretalium nullæ Collectiones publica auctoritate, in Gallia receptæ fuerunt; & notandum, quod ait Molinæus, in *Commentario ad Edictum Henrici II. contra parvas datas, Glossa* 15. *in* 1209. extare in Registris Regiis (sub Philippo Augusto) consilium, ab Eudone Burgundiæ Duce Regi datum, *ne novas permitteret illas Constitutiones Paparum, in Regno suo admitti.* Et certum est nullo modo admitti, in his, quæ ad Jurisdictionem sæcularem pertinent. Imo nec per omnia in spiritualibus, si adversentur Libertatibus & Juribus Ecclesiæ Gallicanæ. Quod mirum non est, cum & Curia Romana non recipiat omnes Decretales; quamvis publicis Collectionibus contineantur. Quæ vero extra Collectiones publicas vagantur, & ab anterioribus Pontificibus sunt editæ, nullam vim & robur habent in Judiciis, Bonifacius in *Præfatione sua in XI.* sub finem. Editæ tantum Constitutiones post publicas

Cur ergo, inquies, leguntur in Scholis? Solve ex iis, quæ diximus ex Philippo Pulchro in fine *Dissertationis præcedentis.*

De hujusmodi Consilio plenius Illust. Marca *lib.* 4. *de Concordia*, c. 15.

Extat tomo 2. libertatum Eccleſiæ Gallicanæ.

blicas Collectiones valent, dummodo de earum fide & publicatione conſtet, Joannes Andreas in *Notis ad dictam Præfationem*. Quo pertinent, quæ ſupra de Extravagantibus diximus: (quibus ad *cap.* 8. *de fide Inſtrumentorum*.) Nec apud nos valent, niſi publica auctoritate, vel uſu receptæ fuerint; ſicut de quibuſdam Regulis Cancellariæ notum, (quæ uſu & moribus noſtris comprobatæ ſunt.)

Decretalium Methodus.

In Decretalibus autem componendis eam methodum eſt ſecutus Raymundus, quam in antiquis Collectionibus ſervatam deprehenderat. Nempe Decretalium Collectores Codicis Juſtinianæi artem ſecuti ſunt. Statim enim, poſt *tit. de Summa Trinitate*, qui eſt Primus, partes & ſpecies Juris Canonici, ſcripti & non ſcripti, tribus titulis explicantur, de *Conſtitutionibus*, *de Reſcriptis*, & de *Conſuetudine*. A quinto vero titulo, uſque ad *tit. de Pactis*, de Conditione, Qualitate Clericorum, Ordinationibus, Electionibus, & Dignitatibus tractatur; & pars illa prima, de Perſonis appellari poteſt. A *tit. de Pactis*, uſque ad finem Libri Secundi, tractatur, pleniſſime de Judiciis Civilibus inſtituendis, inſtruendis, & perficiendis: ex qua parte, recte viri docti obſervant, praxim fere omnem fluxiſſe. In Tertio, & Quarto Libro, de Rebus Eccleſiaſticis agitur, tam Spiritualibus, qualia ſunt Sacramenta, quam de Temporalibus, verbi gratia, de bonis Eccleſiaſtiacis, Contractibus, Teſtamentis. Itemque de mixtis, de Præbendis, atque Dignitatibus, Jure Patronatus, & reliquis. Quia tamen Beneficia Eccleſiaſtica, & bona, non in perſonæ gratiam conferuntur, ſed propter officium confertur beneficium, ut vulgo dicitur: Clerici enim, Divino cultui, miniſteria Religionis debent impendere, *lege 2. Cod. Theodoſ. de Epiſcop. & Clericis*: breviter, antequam de Præbendis, & bonis Eccleſiaſticis tractetur, in *quatuor primis titulis Libri Tertii* traditur, quid deſideretur in Clericis, ut recte munus ſuum peragant, & officii ſui admoneantur. Poſtremo in Libro Quinto, de criminibus Eccleſiaſticis agitur, de Accuſatione, de Perſecutione, Inſtructione, & Forma Judiciorum criminalium; ultimo, de Pœnis, ſeu Cenſuris Eccleſiaſticis. Ex quibus colligitur expreſſum eſſe ordinem Codicis Juſtinianæi.

ORA-

ORATIO
IN APERIENDIS SCHOLIS JURIS

Habita VI. Non. Octob. Anno M. DC. XXXII. ad IX. Tractatuum calcem edita anno 1641.

De recta juris Canonici discendi ratione.

PRUDENTISSIME vetus & elegans Poeta in electione arborum, quas in tutelam suam singula Numina susceperunt, Minervæ judicium cæteris prætulisse videtur. Jovi siquidem Quercus, Veneri Myrtus, Phœbo laurus, Pinus Cybelæ, Populus Herculi placuisse fertur: omnes quidem pulchritudine, proceritate, vel amœnitate gratissimæ, steriles tamen, & infecundæ. Minervæ autem propter fructus, quos fert, uberrimos & humano generi longe utilissimos Olea gratior & acceptior fuit. Ideoque Sapientis nomen meruit. Stulta est enim & inanis gloria, nisi quod facimus, utilitate commendetur. Eadem plane ratione legitimæ scientiæ Professori conveniens, ac necessarium esse arbitror, in aperiendis Scholis, non umbratiles declamationes aucupari; quibus inescantur homines; & auribus tantum parantur insidiæ, animus autem vacuus dimittitur: sed eam orationem habere, ex qua præter animi delectationem & voluptatem, ad auditores aliquis fructus & utilitas redeat.

Operæ igitur pretium duxi, Studiosis Juris Canonici, cujus interpretatio nobis, ex veteri hujus Academiæ Consuetudine obtigit, quantum equidem potero prodesse. Quod ut re ipsa præstemus, hac oratione, quæ nobis videatur brevissima ac certissima Juris Canonici discendi methodus, exponemus. Nec ita tamen, ut omnia argumenta sigillatim, & per partes excutiamus, sed summa tantum capita, & in ea materia dominantia perstringamus. Nam si quæcumque ea de re dici possunt, curiosius investigaremus, nullus prope dicendi finis reperiretur.

Sicut in reliquis scientiis ediscendis, ita & Jure Canonico perdiscendo, non admittimus rudem, & imparatum auditorem. In primis ediscimus, nihil præcepta, atque artes profuturas, vana, & inutilia fore omnia, quæ deinde præcipiemus, nisi natura & indoles auditoris faveat, sensus communis adsit, & recta ratio, quam necessario in Jurisconsulto desideramus. Qui sensu communi caret, procul a Scholis Juris ejiciendus est: neque enim magis illi præcepta proderunt, quam cultura sterilibus agris & arenæ. Non ideo tamen studiosi statim abjicere debent animos: pauciſſimos enim reperies, quibus non insit vis & facultas quædam, ac naturalis potentia percipiendi ea, quæ traduntur a peritis Doctoribus. Id enim hominibus naturale est: & quemadmodum aves ad volatum, equi ad cursum, ad sævitiam feræ genitali motu feruntur; ita propria est hominis mentis agitatio & solertia. Hebetes vero & indociles, non magis secundum naturam hominis eduntur, quam prodigiosi partus & monstra. Ex ipsis quippe rerum argumentis discimus, sæpissime non ingenium & naturam, sed laborem & curam defeciſſe. Liberalissimam naturam omnes experimur. Quod ab ea postulamus, ultro & sponte suppeditat. Verum ei vicissim nos aliquid largiri debemus, nempe Institutionem, & eam quidem non seram, sed maturam & accuratam. Excolenda sunt enim a puero & mitiganda ingenia, studio & cultura humanioris litteraturæ, quæ Historiæ & Philosophiæ, Dialecticæ præsertim mediocri cognitione, summopere adjuvatur. Mediocrem cognitionem dicimus: si quis enim exactissimam & perfectissimam quæsierit, vix jam grandævi senes, ac ætate defecti in Scholas Juris mitterentur.

Ab his initiis ad Juris Canonici studium licebit accedere. Cujus studii, duas partes constituimus; *vetus* & *novum*. Veteris principia & fontes in præsenti, non longius arcessemus, quam a Gratiani Decreto, cujus Collectio, sicut opus Pandectarum, ex veterum Prudentum libris; ita ex variis Conciliorum, Pontificum, & Patrum scriptis, eventu quamvis & arte multum dispari, composita est. Jus Canonicum novum, Decretalibus continetur, in quibus Pontificum potissimum, sicut in Codice Imperatorum, Constitutiones & Decreta referuntur.

In utroque, tam veteri, quam novo, quædam studiosis observanda proponemus; non tantum ab antiquis, sed etiam a plerisque recentioribus Interpretibus, vel prætermissa, vel non satis explicata.

In Jure novo Decretalium, hoc est in *Collectione* Gregorii IX. quam solemus in Scholis interpretari publice, antiquorum Interpretum, ex quorum scriptis Bernardus Bononiensis Glossas excerpsit, diligentia vel industria satis commendari non potest. Haud enim contenti Collectione illa, quam interpretandam suscipiebant, ad alias etiam antiquiores animum adjecerunt; sine quibus novas intelligi non posse verissime judicabant. Hos Bernardus, Innocentius IV. Joannes Andreas, & Panormitanus, optimi Juris Canonici Interpretes interdum imitantur: reliqui fere omnes imperite neglexerunt. Comparationem illam exactissimam Collectionum antiquarum, cum nova Gregorii IX. quam necessariam esse toties inculcamus, ex antiquis Interpretibus, ut diximus, viderunt pauci; neglexerunt plures antiqui & novi usque ad nostra tempora; quibus feliciori genio præditi, Antonius Demochares, Joannes Quintinus, Antonius Contius clarissimum olim hujus Scholæ lumen, & postremo Antonius Augustinus, hanc partem strenue adeo tractaverunt; ut Correctoribus Romanis, qui postremam manum operi imposuerunt, tenuissimum spicilegium reliquerint. Diligentiorum exemplo auditores nostros commonemus, ut in Gregorii Collectione legenda antiquas Collectiones semper adhibeant; in quibus Constitutiones Pontificum integriores reperient, quas Raymundus a Pennaforti Barcinonensis, Gregorii IX. Tribunianus, passim interpolavit, rescidit, & immutavit; ac sæpe contra mentem Auctorum. Quin & nonnunquam necessarias neglexit, & quod nobis Gallis observandum est, quædam in Rescriptis Pontificum, ad honorem & decus gentis nostræ pertinentia, supercilium & (*) *typhus Hispanicus* cum ferre non posset, prætermisit.

Suf-

(*) Nimirum quemadmodum suos esse Gratiani Decreto Nævos Emendatores Romani sub Gregorio Papa XIII.

Sufficere forte Studioſo Juris Canonici comparationem illam antiquarum Collectionum cum nova Gregorii, Gloſſarum aſſiduam lectionem, & vivam vocem Doctorum merito quis crediderit; ſtudioſo tamen & diſcipulo. Nam a Magiſtro, qui lumen præfert & antecedit, aliquid amplius requiritur; exacta nempe cognitio Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, præſertim a Gregorio VII. nec unius quidem Eccleſiæ, ſed omnium, Occidentalium maxime; quæ non ex vulgatis & futilibus quibuſque, ſed ex æqualibus & coætaneis repetenda eſt. Quam cognitionem, quia propemodum infinita eſt, in Doctore tantum deſideramus; qui niſi eam, ſi non ſummam, ſaltem idoneam & intra modum aſſecutus ſit, nihilo præſtantior erit Magiſter paullo diligentiore Diſcipulo. Hæc de Jure novo Canonico, tanquam per indicem attingere viſum eſt; ne ſubtilior & curioſior diſciplinæ ratio retardet potius, quam promoveat Studioſorum impetum.

A Jure novo ſenſim ad Jus vetus pervenimus, ordine forte docendi præpoſtero, non dicendi: Plura enim de Jure veteri præcipienda ſuperſunt. Veteres omnes Juris Canonici Interpretes Latini cognitionem Juris antiqui non aliunde, quam a Gratiano acceperunt; in ſumma reliquarum omnium Collectionum, tam Latinarum, quam Græcarum ignoratione verſati; quarum auctores, nec de nomine eis noti fuerunt: quod eorum ſcripta produnt nimis. Eam ob rem ſicut ex aquæ capite turbato, & ex fontibus limoſis, rivi liquidi & illimes manare non poſſunt: ita doctrina, quam veteres Interpretes hauſerunt tantum ex Collectione Gratiani, quæ ſpuria, falſa, ſuſpecta, & mendoſa plurima continet, certa, vera, plana, & aperta eſſe non poteſt. Ac ne videamur vagari cum diſcrimine alienæ exiſtimationis; deſignabimus, quid præcipue in Collectione Gratiani cavendum exiſtimemus.

Opus ſuum Gratianus ex tribus Scriptorum fere generibus compoſuit: ex Conciliis, tam generalibus, quam particularibus, Orientis, & Occidentis; ex Epiſtolis & Conſtitutionibus Pontificum; & ex dictis Patrum, Græcorum ſimul, & Latinorum. In Conciliorum Latinorum Canonibus inſerendis, plerumque non inſpectis Libris authenticis, aliorum Collectorum fidem nimium patienter amplectitur: unde ſeges errorum fertiliſſima. Idem in Græcorum Synodis admiſit; in quibus præterea, non una & eadem verſione, ſed pluribus uſus aliquando ſupine adeo & imperite, ut unum & eumdem Canonem, velut diverſum, bis & ter repetat, varietate verſionis, vel breviationis deluſus. Quod vero periculoſius eſt, rationem componendorum Canonum, vel revera, vel in ſpeciem pugnantium, eam plerumque inire ſolet, ut antiqua Concilia, etiam majora & generalia, quibus Eccleſiarum, noſtrarum præſertim, jura & libertates continentur, quamvis æquitate ſumma nitantur, cedant tamen minoribus: & de Conciliorum omnium auctoritate ſecurus, dubia nonnunquam & falſa pro certis & veris, credulis lectoribus obtrudit. Quin etiam, propter antiquæ diſciplinæ rituum, & linguarum ignorationem, identidem ceſpitat, & labitur.

Hujuſmodi autem errores in Conciliis quidem Gratianus, parca manu, raro ſparſiſſe dici poterit, &, ut ajunt, χαιρὲ ἀπὸ μὴ ὅλῳ δυλάκῳ At in Epiſtolis decretalibus Pontificum, Clementis, Anacleti, Evariſti, Alexandri I. & aliorum, liberaliſſime, & ὅλῳ δυλάκῳ: quarum quidem falſas plurimas, ſuppoſitas, & mendoſas eſſe, indicare Studioſis neceſſarium viſum eſt; quia non tantum hæc a poſtremis Gratiani Correctoribus ſæpe fuerunt omiſſa; ſed etiam a doctiſſimo Anteceſſore pridem obſervata, contra mentem Auctoris, & in ejus fraudem, ab imperitis & ſagacibus Librariis contaminata partim, obelo partim jugulata ſunt: ut perſpicacibus oſtendent ſatis vulnerum cicatrices, quas incauti mutilatores obducere ſunt obliti. Hoc unum equidem in ea re miror, cur Antonius Auguſtinus Juris Canonici peritiſſimus, ex incertis hujuſmodi Epiſtolis, excerpta plurima, ſuæ Collectioni, tanquam viliſſimos pannos purpuræ aſſuerit.

Non majore judicio, & diligentia, ex dictis Patrum, & aliis Scriptoribus deſumpſit multa Gratianus. Quæ tamen in his peccavit, fere omnia Romani Correctores accuratiſſime emendarunt: idcoque ſuperſedemus. Singula enim perſequi, quæ virorum doctiſſimorum diligentiam effugerunt, brevis orationis modus non ſinit. Hactenus de Jure Canonico veteri, & novo: quæ diligenter explorata, plurimas traditiones veterum, & recentium Interpretum profligabunt, & inanium Commentariorum onere levabunt.

Cæterum Natura & Inſtitutio a puero, de qua initio dixi, παιδομαθίαν vocant, & Juris diſciplina, qualem modo expreſſimus, ſtudioſis parum proderunt; niſi præterea labor perpetuus, nec interruptus, ſed certo & legitimo temporis ſpatio continuatus accedat.

Prudentia majorum & communis Populorum conſenſus, qui ratione & legibus reguntur, Locum opportunum addidit: ut non ubique, ſed in certis tantum Civitatibus Juris ſcientia, publica auctoritate doceretur; idque publice, non furtim, in tenebris, & in privatis auditoriis, in quibus pro arbitrio ſuo doctus, & indoctus quilibet, pariter, & ex æquo, docendi Juris fiduciam, in perniciem juventutis aſſumit. Quin & evenit aliquando indoctiorum Magiſtrorum privata Auditoria, majori Diſcipulorum numero celebrari. Quindni? numquid quotidie videmus agyrtarum, & circulatorum theatra multitudine plebis imperitæ circumvallari, ſtupore vulgi, pleroſque ex illa fæce factos nobiles, & potius adiri, quam ſapientiſſimos Medicos? Nimirum ſui ſimiles imperiti trahunt imperitos, qui novam capturam, & novum genus lucri invenerunt, ipſam ignorantiam. ἀγοράσαι, οἱ πολλοὶ, κερδῶναι, ὃ τὸ ἀγοράσαι, πάθος γὰρ πᾶς πέλας. Incautos vero juvenes, his fraudibus, & doloſis artibus circumveniunt. Catholica præcepta, Tractatus generales, Compendia, quaſdam Species, quaſdam Antinomias, avidis Sectatoribus ſuis, quaſi manſa in os ingerunt: adeoque verendum eſt; ne quod olim picturæ contigiſſe dicitur, ut perierit, poſtquam Ægyptiorum audacia tam magnæ artis compendiariam invenit; idem & Juriſprudentiæ, longe majori publicæ rei damno, eveniat, pernicioſiſſimo hujuſmodi Breviatorum facto; qui admirabiles Juriſconſultorum libros, & Imperatorum ſanctas Conſtitutiones, in fruſta, & Epitomas ſacrilege diſcerpunt & lacerant.

Nos vero, cruda, & præcocia ſtudia prorſus damnantes, laborum gradus ſtatuendos eſſe profitemur: & ut totam orationem in pauca conjiciamus, ſex in ſtudioſis, ſive Juris Canonici, ſive Civilis requirimus; Naturam, & Indolem; Inſtitutionem a puero; rectam Juris diſciplinam; Laborem indefeſſum; Tempus legitimum; & poſtremo locum ſtudiis aptum, & commodum. Scientiarum enim cognitionem, cum iis, quæ terra naſcuntur, non inepte comparari poſſe puto. Natura noſtra velut ager eſt & ſolum: Doctorum præcepta ſunt ſemina: Inſtitutio a puero tempus opportunum deſignat, quo ſemina terræ commendanda ſunt: Studium & labor culturæ vicem obtinet: Tempus legitimum hæc omnia confirmat & laborat, ut perfecte enutriantur, & quaſi ingenerentur: poſtremo ſicut aer ambiens benigne fruges educat, eiſque colorem ac maturitatem inducit; ita & locus ipſe ad docendum publice conſtitutus alit quodammodo, ac promovet ſtudia Juris, eaque ſaniora ac vegetioria præſtat.

His igitur ſex, tum ad Juris Civilis, tum ad Juris Canonici diſciplinam collatis, nihil ad pleniſſimam, & perfectiſſimam cognitionem deerit: niſi uſus & experientia, quæ non in Scholis & ab Anteceſſoribus, ſed in Foro a quotidiano Judiciorum ſtrepitu, exercitatione & tritura eſt exſpectanda.

AN-

XIII. non diſſimulant, ita Raymundum fortaſſe ipſum magno ponderi rerum alicubi ſuccubuiſſe nihil miremur. Inde vero in Sanctiſſimo homine typhum Hiſpanicum ſuſpicari quis ferat?

X.

ANTONII AUGUSTINI
ARCHIEPISCOPI
TARRACONENSIS

DE

EMENDATIONE GRATIANI;

Dialogorum libri duo:

PRÆFATIO
PRIMÆ EDITIONIS TARRACONENSIS.

CUM Maximi Pontifices hac noſtra ætate de Gratiani emendatione tantum laborarint, ut illius erratis corrigendis non quoſcumque viros, ſed eruditione, atque auctoritate valde præſtantes præficiendos eſſe judicarint; ſelectis aliis, quorum opera adjuti, quod erat in animo, perficerent: ſane dubium eſſe nemini poteſt, rem magni eſſe momenti, Chriſtianæque reipublicæ univerſæ plurimum intereſſe. Ac quidem vero, quamvis tot ſummorum hominum, & eccleſiæ Principum auctoritas, etiam ſine alia cauſſa, multum apud omnes valere debeat; tamen ſi res diligenter conſideretur, licet eadem indigeremus, ratione item conſtat, majus hoc quiddam eſſe, quam vulgo homines opinantur, qui totum hoc ſtudiorum genus pro nihilo habentes, juriſque contextum contemnentes ſe totos ad interpretes conferunt. Quibus ego, ut eos magni faciant, & tamquam duces, ac magiſtros habeant, cum conceſſero; illud tamen conſtanter affirmabo, juris Pontificii tantam eſſe dignitatem, ut non ſolum ipſarum rerum, ſed & verborum, immo & litterarum, ac interpunctionum ſit maxima ratio omnino habenda. Si enim homines ſplendidi cum ædificia exſtruenda ſuſcipiunt, non neceſſitatem, aut utilitatem ſolum, ſed pulchritudinem potius ante oculos ſibi proponunt; neque tantum atria, porticus, & conclavia, ſed etiam partes ſingulas, ut columnas, lapides, eorumque coagmentationem, & res alias minutas conſiderant; dantque operam, ut ſingula omnia lepore quodam ita inter ſe conſentiant, ut nuſquam niſi venuſtum, & apte connexum quidquam reperiatur; multo magis in juris Pontificii contextu, quo non voluptas parva, aut aliqua commoditas exigua quæritur, ſed ipſa reſpublica Chriſtiana regitur, moreſque hominum conformantur, ac effrenatæ cupiditates coercentur, illud curandum eſt, ut partes omnes aptæ & integræ ſint, nullumque verbum ſuſpicioſum appareat. Quamobrem cum Gratiani collectio, qua magna pars juris Pontificii veteris continetur, mendorum cauſſa, quibus temporum illorum vitio abundat, multorum ſibilis exploderetur; ſumma rei amplitudo jure ſuo poſtulare videbatur, ut Maximi Pontifices de illius emendatione cogitarent, & viris exquiſiti ingenii, omnibuſque naturæ, & doctrinæ præſidiis inſtructis totum negotium committerent. Cumque extra Urbem non deeſſent, qui hanc provinciam poſſent juvare, quod in hoc ſtudiorum genere ſatis verſati invenirentur: unus tantum, quod ſciam, vir pro dignitate numquam ſatis laudatus, totius Chriſtianæ reipublicæ lumen clariſſimum, deque ea optime meritus Antonius Auguſtinus Archiepiſcopus Tarraconenſis, qui ſuperiori anno nobis ereptus fuit, hunc auctorem ſuſcepit ſcriptis ſuis illuſtrandum. Quid effecerit, ex his duobus libris dialogorum *more contextis, quos ante Romanam editionem conſcripſit, & ea perlecta cenſuit edendos, licet judicare. Eſt namque Gratiani contextus ager quidam incultus, tot herbis aſperis, & agreſtibus veſtitus; ut licet viri ſelecti tamquam diligentes agricolæ multam culturam adhibuerint, & aratro illum ſæpe perſtrinxerint: aliquot tamen, ſi non herbæ, fortaſſe radicum fibræ, quæ radicitus evelli non potuerunt, adhuc reſtare videntur. Quare dabunt ipſi veniam, ſi fructus laborum tanti viri, cujus memoria recens in benedictione eſt, eritque in perpetuum, communi utilitati percipiendos proponimus; in quibus omnia fere Gratiani erratorum genera notantur, multa emendatione illuſtrantur, ac denique totus ita examinatur, ut non ſolum rerum ipſarum, verum etiam verborum pondera expendantur.*

DE EMENDATIONE GRATIANI LIBRI DUO.

PRIORIS LIBRI DIALOGI XX.

I. De titulo libri Gratiani, & de mendis. 437
II. De Gratiani erratis in propriis nominibus. 439
III. De eodem erratorum genere. 442
IV. De eadem re. 445
V. De aliis mendis Gratiani. 448
VI. De Gratiani majoribus erratis. 451
VII. De capitibus sumptis a sexta synodo. 456
VIII. De eadem re. 459
IX. De eadem re. 462
X. De Martino Bracarensi, & de Martini Papæ concilio. 464
XI. De eadem re. 467
XII. De aliis Martini Bracarensis capitibus, & de Gratiani erratis. 471
XIII. De falsis inscriptionibus apud Gratianum, & de fragmentis quibusdam conciliorum & epistolarum Pontificiarum. 474
XIV. De eadem re. 477
XV. De eadem re, & de aliis Gratiani erroribus. 479
XVI. De B. Antonini censura in Gratianum, & de Romanorum selectorum sententia. 483
XVII. De aliis majoribus erroribus Gratiani ex B. Antonini sententia. 486
XVIII. De eadem re. 488
XIX. De erroribus quibusdam, & mendis Gratiani in Distinctionibus. 491
XX. De eadem re. 494

POSTERIORIS LIBRI DIALOGI XX.

I. De Gratiani emendatione ex conciliis non editis. 500
II. De eadem re, ex eodem concilio Eugenii, & Leonis. 502.
III. De eadem re. 504
IV. De Callisti II. Romana synodo. 506
V. De eadem re. 508
VI. De duplici octava synodo, 509
VII. De eadem synodo octava Hadriani. 511
VIII. De eadem re, & de falsa inscriptione quorumdam capitum Gratiani ex IIX. & IX. synodo inscriptorum. 513
IX. De eadem re. 515
X. De Capitularibus Caroli, & Ludovici, & aliorum Imperatorum. 518
XI. De eadem re. 519
XII. De Nicolai I. epistolis, & responsis. 521
XIII. De eadem re. 523
XIV. De eadem re. 526
XV. De eadem re. 528
XVI. De quibusdam locis Gratiani Romanæ editionis, & de aliis Nicolai capitibus. 530
XVII. De aliis Nicolai Papæ capitibus. 532
XVIII. De eadem re. 534
XIX. De eadem re. 536
XX. De Hispaniæ conciliis non editis, & de aliis veteribus libris. 539.

AN-

ANTONII AUGUSTINI
ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS
DE EMENDATIONE GRATIANI
Dialogorum libri duo.
LIBER PRIOR.

DIALOGUS I.
DE TITULO LIBRI GRATIANI, ET DE MENDIS.

INTERLOCUTORES.

A. *Antonius Auguſtinus*, B. *Petrus Galeſius*, C. *Vincentius Auguſtinus Vincentii F.*

C. NISI tibi moleſtum eſt, vehementer cupio a te diſcere; quid ſit, quod Romæ de Gratiani emendatione tanta cura per tot annos agatur: ut neceſſe fuerit, a tribus Pontificibus, ut audio, multos ampliſſimos viros ex Purpuratis ſuis, & alios doctiſſimo homines hac una in re aſſidue verſari.

A. Mihi quidem nihil moleſtiæ adferes, cum a me aliquid poſtulaveris, quod tibi fore gratum exiſtimem, ea præſertim de re, quæ ſtudiis tuis ſit opportuna. Cave enim putes illius libri lectione, quem *Gratiani Decretum* falſo vocant, ſi recte ſcriptum legatur, & ex ſuis fontibus ſingula capita deducta ſint, quod potiſſimum in emendatione eſt, quidquam juris Pontificii ſtudioſis utilius eſſe. Qua de re aliquid fortaſſe dicere poſſum: quid autem Romæ actum ſit, aut agatur; diligentius hæc poterit nobis B. narrare.

C. Didici ego quidem ab eodem multa, quæ curioſius petebam; quibus Pontificibus, quot viri peritiſſimi, & quoties colligerentur; qui ex eis excellerent vel inveniendis vel diſcutiendis ſingulis quibuſque, quo etiam pacto quædam privatis ſtudiis paucorum agerentur; quædam omnium collatione emendarentur. Quot etiam libros veteres habuerint, ex quibus ad veterem ſcripturam, quæ ut fieri ſolet, certior eſt, Gratiani librum perducerent. Hos libros eſſe aut ipſius Gratiani nomin conſcriptos, aut eorum, ex quibus Gratianus illa ſumpſiſſet, tum ex aliorum ſimili collectione, ut Burchardi, Ivonis, Anſelmi, & aliorum id genus, tum ex ipſis, ut modo dicebas, fontibus conciliorum, ut arbitror, libris, & Pontificum Romanorum epiſtolis, & ſanctorum virorum ſcriptis, & ex jure civili: hæc inquam, & alia non pauca B. Noſter: ſed a te dicebat eſſe quærendum, quid in ipſo volumine tantopere deſideraretur. Sed quid eſt, quod dixiſti, falſo hunc librum *Gratiani Decretum* dici? an non ita dicitur, ut Burchardi, & Ivonis Decretum? aut librarii nos ſuis titulis decipiunt, aut ipſi ſcriptores ſic ſcribi voluerunt, a quorum ſcriptura hanc etiam emanaſſe veriſimile eſt.

B. Antequam C. noſtro reſpondeas, ego dicam, quod ab illis ſelectis viris accepi, in nullo fere veteri libro Gratiani eam inſcriptionem exſtare: ſed hanc; *Concordia diſcordantium Canonum*. Sic etiam in melioribus editionibus Antonii Democharis, & Antonii Contii, vox illa *Decretum*, utpote inepta, in multitudinis vocem mutata eſt: quod in librorum inſcriptionibus aptius eſſe, vel Cicero teſtis eſt; quippe qui noluit de officio, aut de fine ſcribere, ſed *de finibus*, & *de officiis*. Itaque *Decretorum collectanea* Democharis, *Decretorum canonicorum collectanea* Contius inſcripſerunt. Decretorum vero collectionem eſſe hanc nemo negaverit, non unius decreti explanationem. Sic etiam dicimus Decretorum doctorem, non Decreti, juris Pontificii conſultum.

C. Non equidem nego, Decreta Pontificum aptius dici, ut Magiſtratuum decreta in jure civili; unde etiam Decretalium epiſtolarum appellatio manavit, cum decerni aliquid in ſingulis epiſtolis videamus. Sed putabam Gratianum eam vocem a Burchardo, & Ivone accepiſſe.

B. Ne hoc quidem in veteribus libris affirmant inveniri.

A. Recte tu de Gratiani, & Burchardi inſcriptione. Neque enim in veteribus libris ea vox *Decretum* eſt. Gratiani quidem poſſum vobis multos oſtendere; ſed & Burchardi, & Ivonis aliquot ſine hac inſcriptione. Et ut video, Ivoni Carnotenſi magis placuit *Excerptiones* appellare; ſic enim ſcribendum eſt, non *Exceptiones*. Ejus verba tam in Panormia, & in Decretorum grandiori volumine, quam, quod caput eſt, in epiſtolarum libro hæc ſunt: *Excerptiones eccleſiaſticarum regularum, partim ex epiſtolis Romanorum Pontificum, partim ex geſtis conciliorum catholicorum Epiſcoporum &c. in unum corpus adunare curavi*. Panormiæ titulus in veteri libro hic eſt: *Incipit liber ſacrorum canonum*. In eodem libro nulla eſt præfatio, nullumque ſcriptoris nomen. Hildeberti quoque, Cenomanenſis Epiſcopi, & poſtea Turonenſis, qui Nannetenſi concilio non edito præfuit ab Honorio Minore confirmato, qui fuit Calliſti Minoris ſucceſſor, epiſtola quadrageſima nona edita eſt, cujus initium, *Plerumque fit*. In ea epiſtola hæc verba leguntur: *Exceptiones Decretorum* (vel potius *Excerptiones*) *quas in unum volumen ordinare diſpoſuimus, ad ſuum finem nondum perductæ ſunt*. Mendoſe autem hujus Hildeberti epiſtolis adſcripta ſunt illa ipſa Ivonis verba: *Excerptiones eccleſiaſticarum regularum* &c. Burchardi vero libri veteres carent inſcriptione, ſed in edito non *Decretum*, ſed *Decretorum libri* XX. appellantur. Collectiones Burchardi Vormatienſis appellat Ivo in quadam epiſtola. Anſelmi Lucenſis voluminis inſcriptionem ſine nomine ejuſdem in tribus libris legi. Unius eorum hæc eſt. *Incipit authentica, & compendioſa collectio regularum & ſententiarum ſanctorum Patrum, & auctorabilium conciliorum*. Sed ut ad Gratianum redeamus, in ejus libris veteribus illa inſcriptio eſt, quam audiſti: *Concordia diſcordantium canonum*. Similem legi Romæ in veteri libro Creſconii: *Concordia canonum, & ipſi canones*.

Ivo epiſt. 74. vel 32. ad Will. Abbatem.

C. Quid eſt, quod his verbis ſignificare voluerunt? an putandum eſt, canones conciliorum ita eſſe inter ſe contrarios, ut egeant concordia?

A. Quan-

A. Quantum ego potui ex Creſconii libro elicere, *Concordiam* vocat collectionem ſimilium ſententiarum, ut qui ſcripturæ ſacræ verba collegerunt, Concordantias Bibliæ appellarunt ; quibus verbis, quod pace veſtra dicere liceat, nihil excogitari poteſt ineptius.

C. Gratianus igitur ſic Concordiam dicit, quaſi collectionem ſimilium canonum. Cur vero addit vocem *diſcordantium*, quæ ſola refugit hanc interpretationem?

A. Vere tu quidem ais. Nam ſi inſcripſiſſet, *Concordiam canonum*, ut Creſconius fecit; aut Concordiam concordantium, & diſcordantium canonum; hanc reciperet interpretationem. Nunc vero ſignificare videtur, concordiam inter diſcordes verſari. Sed & ſi quis librum ipſum Gratiani conſideret; ſæpe videbit uti diſtinctionibus non ſolum in prima ejus voluminis parte, ſed etiam in poſtrema de Pœnitentia, & Conſecratione. In ipſis quoque quæſtionibus ſingularum Cauſſarum apertius utrimque adfert contraria decreta, & canones: quæ aliis diſtinctionibus allatis in concordiam reducit. Canonum autem appellatione non ſolum conciliorum, ut exiſtimas, regulas, atque ſententias; ſed etiam aliorum librorum quibus jus Pontificium conſtat, intelligere eum facile apparet ex ejus verbis: *Eccleſiaſtica*, inquit, *conſtitutio canonis nomine cenſetur. Canon Græce, Latine regula nuncupatur. Regula dicta eſt, quæ* (*) *recte ducit* &c. quæ ex Iſidoro lib. VI. *Etymol.* ſumpta ſunt. Mox ait: *Porro canonum alii ſunt decreta Pontificum, alii ſtatuta conciliorum.* Sic ante Gratianum *Corpus canonum*, vel *Codex canonum* dicebatur is liber, qui conciliorum, & Pontificum Romanorum regulas continebat. Ejus libri mentionem facit Burchardus enumerans libros, ex quibus ejus collectio conſtat. Sed antiquiora ſunt teſtimonia Nicolai primi, & Leonis IV. apud Gratianum. Sic Ivo *Excerptiones eccleſiaſticarum regularum*, & Anſelmus *Authentica collectio regularum, ſive Canonum*, collectiones ſuas appellant: ut etiam vetus meus Panormiæ codex, *Liber ſacrorum canonum* dicitur. Idem dicendum eſt de Græcis collectionibus, quas *Nomocanones* vocant, nomine ex legibus, & regulis effecto: item de Apoſtolorum regulis a Clemente primo editis, & de aliis ſanctorum virorum Dionyſii, & Petri Alexandriæ Epiſcoporum, & Gregorii Neocæſarienſis, Athanaſii Alexandrini, Baſilii Cæſarienſis, & Gregorii Nyſſeni, & alterius Gregorii Theologi, & aliorum, de quibus cap. ſecundo ſextæ ſynodi repetitæ in Trullo. Neque enim recte apud Gratianum, & alios eorum opuſcula dicuntur confirmari, ſed canones, in Græco archetypo.

Diſtin. 3. in prin. & ℈ 2.

* eo quod

Diſt. 19. cap. 1. & diſtinct. 20. cap. 1.

Diſt. 16. cap. 7. quoniam.

C. Habeo iſta. Ex quibus facile intelligo, jus quoque Canonicum, quod tu jus Pontificium appellare ſoles, hinc originem duxiſſe. At vero *Canon Miſſæ*, & *Canonici ſæculares*, ac *regulares* cur dicti ſunt?

A. Diximus canonem regulam ſignificare: Miſſæ igitur regula, vel formula vetus eſt, ille ipſe Miſſæ Canon. Canonicos vero regulares qui dicunt, eamdem rem bis dicunt, ut cum Abba pater vocatur, vel Thomas Didymus, ſive Geminus, atque alia ſimili ratione. Sed fingamus duas eſſe regulas, alteram laxiorem Canonicis ſæcularibus ſcriptam, alteram duriorem regularibus ſolis conditam. Utroſque ſub canone eſſe dicemus, & canonicos, ſed hos durioribus cancellis circumſcriptos.

C. Hæc placent. Sed quid aliud eſt in Gratiani libro mutandum præter titulum libri, ſive inſcriptionem?

A. Ita multa ſunt, ut non facile omnia uno die explicari poſſint. Sed genera tibi errorum quorumdam proponam, ut poſtea de quibus magis placebit, agamus. Sæpe erratum eſſe video in nominibus hominum, urbium, provinciarum, conciliorum, & aliarum rerum, quæ poſtea exemplis apertiora fient. Sæpe falſæ ſunt inſcriptiones, & quæ conciliorum ſunt, Pontificum Maximorum eſſe dicuntur; & quæ ſunt unius Epiſcopi inferioris, Romano Pontifici, aut concilio generali, vel provinciali tribuuntur. Ex hoc genere ſunt illa, quæ ex concilio Martini Papæ, aut Hadriani Papæ ſumpta eſſe feruntur, quæ vel Martino Bracarenſi, & Græcis conciliis, vel Engelramno Epiſcopo, vel Hadriano ad Engelramnum inſcribi debuerunt. Multa Gregorii, Ambroſii, Auguſtini, vel Hieronymi verba eſſe dicuntur, quæ aut nuſquam exſtant, aut aliena ſunt. Illa quoque ipſa, quæ inſcriptiones habent veras, non recte referuntur. Sæpe enim contrarias ſententias referri ſcimus, ſæpe valde præciſas. Jam vero, quæ ex Græcis fontibus manant, ex variis interpretationibus afferuntur, quaſi ſint aliorum ſcriptorum: ac ſæpe aliud Græce, quam Latine ſignificant.

C. Tu vero me in ſilvam quamdam errorum inducis, cujus nullum exitum video; ſed malo, ut de primis quibuſque a te dictis agas, ut præciſis his ramis interiora illuſtriora fiant.

A. Quid autem B. noſtro placet?

B. Ego vero hæc ipſa, quæ proponis, exſpecto; ſed non is ſum, qui operæ pretium eſſe exiſtimem, tam multa de ſolo Gratiano dici. Hic enim, ut noſti, & ut facile omnes concedunt, compilator inſignis, nihil fere habet valde utile, quod proprium dicere poſſis: ſed corniculæ illi ſimilis, ut eſt in fabulis, riſum ſcientibus, admirationem ignorantibus movet. Si verba conſideres, nihil illo tritius; ſi artem requiras, & ordinem docendi, fruſtra laborabis. Ita multa refert alieno loco ponenda, ita pro certis incerta conſtituit; ut malis illa eadem in ipſis libris non ſolum conciliorum, ſed etiam Burchardi, & Ivonis, & aliorum collectorum requirere. Itaque dum tu quid apud Gratianum mutandum ſit, dices; in veteri me confirmabis opinione, qui fruſtra hunc ſcriptorem mendis purgari putem. Te vero potius hortari, & ſi pateris, monere non deſinam; ut in eam tantum rem incumbas, ut meliorem harum regularum, ſive decretorum collectionem edas.

A. Ludis tu quidem, ut ſoles, perurbane, & mihi videris pro tua præclara dicendi facultate magnas res contemnere, & pro nihilo ducere; minores vero in cælum tollere, atque augere dicendo. Nam ut dem tibi, nihil fere, aut pauca de ſuo Gratianum attuliſſe, quod falſum eſt; adfert enim multa, quæ in aliis collectionibus non invenies, qualia ſunt, quæ poſt Burchardum, & Ivonem ſunt nata; item multarum difficultatum ſolutiones: ſed quamvis nulla attulerit, feliciorem tamen ceteris collectoribus fuiſſe negare non poteris; quos in tenebris diu fuiſſe novimus, dum hic in omnium manibus verſatur; multorum interpretum illuſtratur lucubrationibus, refertur denique in judiciis omnibus, atque a Theologis non minus, quam a juris utriuſque peritis in pretio habetur. Quod ſi in illo verborum elegantiam deſideras, temporis eſt, non hominis culpa; tritis utitur verbis, ut omnibus prodeſſe poſſit: artem, & ordinem docendi flagitas: quaſi vero meliore ceteri ſint uſi. Quod vero poſtremo hortaris; ut collectionem aliquam edam potius, quam hanc ita perturbatam, & imperfectam ornem: facis tu quidem ludos, ut dixi; ſed hac de re poſterius cogitabimus. Nunc quando utrique veſtrum non diſplicet, ut de Gratiani erratis agamus, in craſtinum diem differo, quod ſum pollicitus. Alia enim urgent his potiora.

AD.

ADDITIONES

HIS *ſcriptis editum vidi Romæ Gratiani volumen hac inſcriptione*. DECRETUM Gratiani emendatum, Gregorii XIII. Pont. Max. juſſu editum. *Et initio Diſtinctionis primæ*: Concordia diſcordantium canonum. *Et in admonitione ad lectorem ita ſcribitur*. In pleriſque vetuſtis hujus collectionis exemplaribus hæc tamquam inſcriptio rubris litteris poſita eſt: *Concordia diſcordantium canonum*, addita in quibuſdam dictione Incipit, ſine ulla Gratiani mentione. Verum in Vaticano illo vetuſtiſſimo, cui voluminis ipſius initio recentiori ſcriptura Paleas eſſe præpoſitas dictum eſt, ante ipſas Paleas eſt hic titulus. *Decretum Gratiani monachi ſancti Felicis Bononienſis, ordinis ſancti Benedicti, compilatum in dicto monaſterio anno Domini MCLI. tempore Eugenii Papæ tertii*. In aliis vero duobus codicibus in extremo eſt: *Explicit Decretum compilatum a Gratiano monacho monaſterii S. Felicis de Bononia. In eadem admonitione hæc etiam verba leguntur*: Noviſſimus iſtorum omnium, præter auctorem Panormiæ; nam is recentior fortaſſe eſt, Gratianus monachus Benedictinus non tantum decretis colligendis, quod ſuperiores fecerant, operam dedit: ſed Ivonis fortaſſe præfatione excitatus, eo potiſſimum incubuit, ut certis quæſtionibus propoſitis, quod in utramque partem ex canonibus, qui inter ſe nonnumquam pugnare videbantur, dici poſſet, ipſe & afferret, & explicaret; omninoque eorum varietatem, quæ ſpeciem diſſenſionis habebat, ad concordiam revocaret. *Hæc in Romano. In hoc libro* A. *Antonium Auguſtinum Archiepiſcopum*, B. *Petrum Galeſium*, C. *Vincentium Auguſtinum Vincentii F. ſignificat*.

In editione Gregoriana cap. 7. Quoniam diſt. 16. multa mutata ſunt, & notis ornata: & quamvis dicatur, Et opuſcula Theophili, &c. tamen in notis Ivonis verba relata ſunt: Confirmamus ſanctorum Patrum canones, & ſynodos &c. *& Græca verba canonis referuntur, & Latina interpretis, quibus apparet non opuſcula, ſed canones appellari. Quod etiam verba a Gratiano relata indicant*: Confirmamus & ceteros ſanctorum canones, & ſynodos.

Ivo par. 1. cap. 106. & 134. decr. & lib. 2. tit. 11. cap. 29. pan.

DIALOGUS II.

De Gratiani erratis in propriis nominibus.

B. ET tempus, & locus aptus eſt; ut te promiſſi tui admoneamus. Quid enim hac hortorum, amænitate jucundius? avidas autem aures adfer mus ego, & C. noſter.

A. Video nihil diutius vobis poſſe deberi. Sed libris aliquot nobis opus eſt, & in primis Gratiano editionis ejus, quæ habeat duorum Antoniorum notas.

C. Eum librum mecum attuli, quod eum potiſſimum a te laudari ſciebam; & ut viderem, quid tu de ſingulis erratis eſſes dicturus, & ut melius id memoriæ mandarem.

A. Laudo providentiam tuam. Ego quoque in adverſariis quibuſdam, quæ attuli, ſcripſeram ordine litterarum aliquot Gratiani errata, quæ facilius referam. Vos etiam alia ſuggeretis. Et quoniam heri diximus, in nominibus propriis ſæpe fuiſſe librarios lapſos: ab eiſdem initium ſumamus. Principio duo ex ſacris libris loca corrigenda ſunt: cum pro Ochozia Rege (a) *Achab* editus eſt, & pro Achan, ſive Achar, *Achor*. (b) Verba Gratiani ſunt: (c) *Sed objicitur illud Ambroſii*, Ambroſii verba quærantur: *Ad preces Heliæ ignis deſcendit de cælo, ut Prophetæ vindicaretur injuria: quod tunc intelligitur factum, quando Achab Rex Iſrael* &c. *miſit duos quinquagenarios*: noſti reliqua. (1) Alter locus ita ſcriptus eſt: *Cum enim Achor de anathemate furtim ſurripuiſſet* &c. *Ita cecidit ſors ſuper Achor*. (d) Bis *Achor* pro Achan ſcriptum legimus.

B. Ego Gratianum erraſſe arbitror, non librarios.

A. Si Gratiani erratum eſt, memoriæ erratum eſt, qualia multa & apud Ciceronem, & apud alios ſcriptores ſæpe adgnita ſunt: ſi librariorum peccatum eſt, cur Gratianus notatur? (2) Tertius locus eſt: In inſcriptione quadam pro Carthaginienſi concilio *Agathenſe primum* ſcribitur. (e) Eſt autem caput XI. concilii Carthag. I. (3) Alibi Alexandrinus Epiſcopus *Leander Hiſpalenſis* dicitur, (f) atque idem *Leonardus Epiſcopus* alio in loco. (g) Prior locus eſt diſtin. XXXIIX. ubi poſt verba B. Auguſtini additur: *Idem ad Alexandrinum Epiſcopum. Indignum vehementer exiſtimo, ut verba cæleſtis oraculi reſtringam ſub regulis Donati*. Hæc non Auguſtini verba ſunt, ſed Gregorii in præfat. Moralium in Job cap. ult. qui liber ad Leandrum Epiſcopum inſcriptus eſt. Hoc non fugit Joannem And. F. Sunt, qui putent additum eſſe hoc caput a Gratiani diſcipulo Palea, ut id, quod proximum eſt, cujus inſcriptio non vocem, *Idem*, habere debet; ſed hanc, *Auguſtinus*. (4) Alter locus eſt ex epiſtola quadam Gregorii ad eumdem Leandrum Epiſcopum de trina merſione baptiſmatis, quæ exſtat, ut notat Democharis, lib. 1. epiſt. quadrageſima prima regiſtri. Eiuſdem mentionem invenies in concilio Toletano quarto cap. v. & in conclio Vormatienſi item cap. v. & apud Ivonem, & Anſel. Lucenſ. & alios collectores. (5).

Joan. And. in cap. ad audientiam, in fine de reſcript. d. c. 80.

Ivo lib. 1. tit. 2. cap. 53. panorm. & par. 1. cap. 130. decr. Anſel. lib. 9. c. 17. & 61. Caſar. lib. 12. c. 43. Tarrac. lib. 4. cap. 10.

C. Quis hic Leander fuit?

A. Tres fratres germanos inſignes pietate, & eruditione viros habuit Hiſpania Reccaredo Rege, Leandrum, Iſidorum, & Fulgentium: duo illi Hiſpalenſes Epiſcopi fuerunt, hic tertius Aſtigitanus. Leandro acceptam ferimus Gotthorum Arianorum in catholicam fidem converſionem. Cum hoc Gregorius amicitiam inivit Conſtantinopoli; venerat enim illuc alter Pelagii Pontificis, alter Regis ſui legatus ad CP. Imperatorem.

B. Hic idem *Alexander* ſemel vocatur ab Anſelmo Lucenſi, iterum *Leander*. Fieri poteſt, ut idem nomen ſit; ut Joſue, Jeſus, & Jaſon. Scander Berg, pro Alexandro Magno, avorum memoria, inſignis vir peritia rei militaris, dictus eſt.

A. Quid tu Leandrum Muſæi putas eumdem eſſe cum Alexandro Macedone?

B. Non ego eumdem virum eſſe dico, ſed idem

(a) 4. *Reg.* 1. 6.
(b) 26. *quæſt.* 2. *in prin.*
(c) 23. *quæſt.* 4. *cap.* 29. *ſi illic. p. ſed objicitur.*
(d) *Joſu.* 7. 6.
(e) 15. *quæſt.* 7. *cap.* 3. *ſi quis.*
(f) *Diſt.* 38. *cap.* 13. *indignum.*
(g) *De conſec. diſt.* 4. *c.* 80. *de trina.*

dem nomen; quamvis in etymo utriusque hæreo.

A. Sequitur *Anastasius* sæpius ex *Athanasio* mutatus. Dum enim narrat Gratianus Athanasii pueri, simulati Episcopi factum, qui catechumenos aqua salutari tingebat, tempore Alexandri Episcopi Alexandrini, eum *Anastasium* vocat. Sed ex Rufini historia lib. x. cap. XIV. mutari nomen debet. (6) Idem erratum in duabus inscriptionibus est. Altera hæc est: *Felix Papa Anastasio, & omnibus Orientalibus Episcopis*. Scribe, *Felix Papa secundus Athanasio, & omnibus* &c. *ex conciliis*. (7) In altera est: *Anastasius Patriarcha Papæ Felici*. Scribe, *Athanasius Patriarcha Alexandrinus Felici Papæ secundo*. Referunt horum capitum verba Burchardus, (*a*) Ivo, (*b*) & Anselmus. (*c*) (8) Alterius *Athanasii* nomen invenio in *Anastasium* esse mutatum. Etenim in concilio Chalcedonensi actione XIV. de quodam Athanasio Episcopo Parrhenorum † agitur, qui cum a Patriarcha suo deponeretur, eum sibi inimicum esse conquestus est, iterumque audiri jubetur. Idemque Nicolaus refert in epist. ad Michaelem Imp. cujus initium est: *Proposueramus*. At Gratianus hunc *Anastasium* appellat. (*d*) (9).

1. *quæst.* 1. *cap.* 58. *spiritus p. ecce.*

5. *quæst.* 2. *c. ultimo.*

9. *quæst.* 3. *c.* 11. *fuit.*

† Paræno-rum.

B. Eadem ratione Athanasii libris aliquot Anastasii Antiocheni, ut existimo, libri mixti sunt. Ut cum plebeii in patricias familias inserebantur.

A. Illud æquo animo ferendum est, quod pro *Asello*, *Anselmus* scriptus est in inscriptione cujusdam capitis (*e*) his verbis: *Item ex concilio Milevitano, cui interfuit Augustinus, & Anselmus Romanæ Ecclesiæ legatus contra Pelagianos*. In concilio Carth. VI. & VII. mentio fit trium legatorum Romanæ Ecclesiæ, Faustini Episcopi, & Philippi, & Aselli presbyterorum. Hi a Zosimo Papa missi sunt, & in Africa post ejus mortem fuerunt. Interfuisse hos legatos in concilio Milevitano, mihi non constat: sed præsentibus eisdem lectos fuisse canones ejus concilii, & aliorum multorum, constat ex concilio Africano, & ex concilio Carthaginiensi Græce conscripto. Sunt etiam Milevitani concilii litteræ ad Innocentium, qui ante Zosimum fuit, & Innocentii ad eamdem synodum. (10) *Arsacii* Episcopi nomen invenio apud Anselmum, (*f*) qui *Thracius* dicitur a Gratiano (*g*) in relatis Pelagii verbis. Sed in alio veteri Anselmi libro idem *Tertius* vocatur, & scriptor epistolæ *Gelasius*. Sic omnia sunt nobis incerta. Tantum hoc in variis lectionibus conscribi potest. (11) Illud certum est, quod alibi pro *Ascanio* Tarraconensi Episcopo, *Asconius* apud Gratianum legitur in Hilarii Papæ verbis. Namque in conciliis aperte *Ascanius* appellatur, ad quem sunt duæ Hilarii epistolæ: & de eodem agitur in concilio Romano ab Hilario habito. In eodem Gratiani capite de *Barchinonensi* Ecclesia agitur, sed scribendum est, *Barcinonensis*. Et postea: *Talis protinus de clero proprio & Barchinonensibus ordinetur Episcopus*. Dele & atque scribe, *Barcinonensibus*. Melius hæc Anselmus habet. (12) Sic etiam male scribi solet *Terracona* pro *Tarracone*, & *Barchinona* pro *Barcinone*, & *Terraconensi* pro *Tarraconensi*. Sed & *Terraconensis* pro *Tarracinensi* invenies apud Gratianum. (*h*) At ex registro beati Gregorii constat agi de Fundensi Ecclesia, & Tarracinensi eidem Episcopo commissis. (*i*) Conjungi autem debent duo capita ex eadem Gregorii epistola sumpta ad Agnellum Episcopum, quæ est epist. XIII. C. LII. libri secundi. Hæc etiam recte Anselmus conscripsit, (*k*) & liber Cæsaraugust. (*l*) (13).

7. *quæst.* 1. *c.* 30. *remoto.*

C. Eadem ratione fortasse apud Gregor. IX. sub titulo *de immunitate ecclesiarum capitis secundi* inscriptio mutanda est. (*m*).

A. Recte admones: ideoque ex lib. VII. registri ejusdem Gregorii constat, ut diximus notis ad collectionem Bern. Papiensis, & in collectione conciliorum Tarraconensium. (14) Venio nunc ad aliam, ut hic noster appellare solet, metamorphosin. In Gratiani libro legitur distinct. LIV. *Ex concilio Maguntinensi cap.* VIII. *Palea. Magnus Episcopus Augustudensis dixit Carthaginiensi primo* pro *Magunt.* scribendum esse admonuit Ant. Democharis. *Astigitanensis* pro *Augustud.* scribi etiam debuit ex conciliis. *Astuagensis* habent Burchardus, (*n*) & Ivo; (*o*) *Augustensis*, Bernardus Papiensis & Gregor. IX. (*p*) (15).

Ans. lib. 5. c. 121.

C. Cur nomen hoc, *Palea*, adscriptum est huic, & aliis quibusdam capitibus? Sunt enim, qui putent incertis, & inutilibus id adjectum. Sed tu discipuli Gratiani nomen esse dixisti.

A. Ego duorum Jurisconsultorum testimonium habeo, Joan. Andreæ, & Catelliani Cortæ. Sed & video in veteribus Gratiani libris illa capita desiderari; & in Joannis Teutonici scholiis raro ad verba eorum capitum aliquid adscribi. Itaque existimo illa capita postea adjecta fuisse. Huc accedit, quod Bernardus Papiensis nonnulla ex his in librum suum retulit, quod de Gratiani capitibus non facile invenies. Sed quid B. Selecti illi viri Romæ de *Palea* dicunt?

B. Hoc ipsum audivi, in veteribus libris non inveniri; Paleæque nomen esse hodie familiæ cuidam Cremonensi proprium. Neque tamen carere auctoritate, aut esse rejicienda hæc capita, sed aliqua nota esse a ceteris distinguenda, quasi addita post Gratiani lucubrationes. (16).

A. Hoc sit hujus diei pensum. Cras, si videbitur, pluribus de ceteris agemus.

ADDITIONES:

(1) IN *editione Romana* 23. *q.* 4. *c.* 29. *si illic. p. sed objicitur*: *nomen* Achab *editum est, sed in margine est*, Ochozias filius Achab. *& in scholio* Achab. *Confundit historiam & c. in fine post illa verba*, sub Ochozia, *additur*, cujus filius fuit Achab, *ut legitur* 4. *lib. Reg. in prin. &* 3. *Reg. ult. Quod vero in contextu verborum dicitur, illud Ambrosii*, Ad preces Heliæ *& c. habet in margine*, supra eo quod Christus 4. *Reg.* 1. *Id caput est inscriptum Ambrosio lib.* 7. *commentarior. ad cap.* 9. *Lucæ. Sed illic nihil de Achab dicitur; neque apud Ambros. eadem verba inveni.*

(2) *In Romana editione* 26. *q.* 2. *in prin.* Achar *editum est, non* Achor, *& in margine*, alias Achan, *& Josue* 7.

(3) *In Gregoriana editione inscriptio capitis tertii*

Si

(a) *Burc. lib.* 1. *cap.* 221.
(b) *Ivo par.* 5. *cap.* 15. & 335. *decr.*
(c) *Ans. lib.* 2. *cap.* 50. & 51.
(d) 3. *quæst.* 5. *cap.* 14. *nulli pag.* 1. *&c.* 15. *quod suspecti.*
(e) *De consec. dist.* 4. *cap.* 152. *placuit.*
(f) *Ansel. lib.* 12. *cap.* 46.
(g) 23. *quæst.* 5. *cap.* 44. *quali.*
(h) 21. *quæst.* 1. *cap.* 5. *relatio. &c. illud.*
(i) *Vid. Gregor. lib.* 2. *epist.* 14. *cap.* 53. & *lib.* 7. *cap.* 20. *ind.* 1.
(k) *Ansel. lib.* 5. *cap.* 25.
(l) *Cas. lib.* 3. *cap.* 48.
(m) *Cap.* 2. *de immun. eccles. in* 1. *collect. & apud Gregor. IX. Dist.* 54. *cap.* 3. *Magnus.*
(n) *Burc. lib.* 2. *cap.* 36.
(o) *Ivo par.* 6. *cap.* 137. *decret.*
(p) *Cap. un. de oblig. ad ratio. in* 1. *collect. & apud Gregorium IX.*

Si quis tumidus 15. *q.* 7. *hæc eſt*. Item ex concilio Carthaginienſi primo cap. 11. *Mox additur*: Sic eſt emendatum ex vetuſtis codicibus; nam in vulgatis erat, *Agathenſi primo*, cum unicum dumtaxat Agathenſe memoretur. A

(4) *Inſcriptio capitis* 13. Indignum, *diſtin.* 8. *in Gregoriana editione eſt hæc.* Item Gregorius ad Leandrum Epiſcopum Hiſpalenſem in præfat. Moralium ad finem. *Et capitis* 14. Locutio, *inſcriptio eſt*: Item Auguſtinus de vera religione *c.* 49. & 50. Palea.

(5) *In dicta Gregoriana editione inſcriptio capitis* 80. De trina. *de conſec. diſt.* 4. *eſt hæc.* Item Gregorius Leandro Epiſcopo Hiſpaniar. *lib.* 1. *epiſt.* 41. *& in margine additur*. Et in Tolet. 4. *c.* 5. & in Wormatienſi *c.* 5. Sent. ibid. (*hoc eſt ſent.* 4. *diſt.* 3.) Polyc. l. 3. *tit.* 10. Anſel. l. 9. c. 61. Ivo p. 1. *c.* 130. Pan. l. 1. *c.* 60. B

(6) *In eadem editione Romana* 1. *q.* 1. *c.* 58. Spiritus. *par.* Ecce. Per Athanaſium puerum, *ſcriptum eſt*.

(7) *In eodem Gregoriano libro inſcriptio cap. ult.* 5. *q.* 2. *hæc eſt*: Item Felix Papa *II.* Athanaſio, & omnibus Orientalibus Epiſcopis epiſt. 1. *cap.* 3. *Additur in margine*, *Burc. lib* 1. *c.* 221. & Ivo *p.* 5. *c.* 335.

(8) *In eodem libro inſcriptio capitis* 11. Fuit ſemper *cauſæ* 9. *q.* 3. *ita ſcripta eſt*: Item Athanaſius Patriarcha Papæ Felici ſecundo, *& in margine eſt*. In tomis conc. & Ivo *p.* 5. *c.* 15. C

(9) *In eodem libro* 3. *q.* 5. *c.* 14. Nulli. *par.* 1. Athanaſius *appellatur*: *ſed in margine eſt*: al. Anaſtaſius. *Sed capite* 15. *Quod ſuſpecti*, Athanaſius *dicitur ſine ulla varietate, & multa de eodem dicuntur in notis ex concilio Chalcedonenſi actione* 14., *Mendoſe autem in margine dicitur* actione 24. in fine. (*Vide lib.* 2. *dial.* 12. *add.* 6.)

(10) *De conſecrat. diſtin.* 4. *c.* 152. Placuit igitur *hanc habet inſcriptionem in Romano libro*. Item ex concilio Milevitano, cui interfuit Auguſtinus, & Anſelmus Romanæ Eccleſiæ Legatus contra Pelagianos *c.* 1. *Additur in margine*, &] in Afric. c. 76. *& mox ad vocem* Anſelmus, *videtur mendum in hoc nomine*. D

(11) *In eodem Romano libro* 23. *q.* 5. *c.* 44. *Quali: Pelagii*, Thracius *editum eſt ſine ulla varietate. In margine eſt.* Anſ. l. 12. *c.* 46. Paulli ibid. (*hoc eſt, lib.* 7. *tit.* 5.)

(12) *Caput* 30. Remoto, 7. *q.* 1. *hanc in eodem libro habet inſcriptionem*; Item Hilarius Papa Epiſcopis Tarracon. c. 3. *& poſtea eſt*: Remoto ab eccleſia Barcinonenſi *&c.* & de clero proprio Barcinonenſib. *&c.* & frater Aſcani. *In margine eſt*; Anſ. *l.* 6. c. 109.

(13) *In Romana editione* 21. *q.* 1. *c.* 5. *Relatio, Gregorio adſcribitur lib.* 2. *ep.* 13. *ſeu c.* 52. *ad Agnellum Epiſcopum. Initium capitis eſt*: Relatio cleri, ſimul & populi Tarracinenſis. *In notis hæc ſcripta ſunt*. Tarracinenſis. *Sic eſt emendatum ex vetuſtis, cum in vulgatis eſſet Tarraconenſis gentis. In originali autem legitur*, Tarracinæ degentis. *In extremo capite hæc etiam addita ſunt*: Alia eſt ſententia B. Gregorii, ac Gratianus putare videatur. *Hunc enim Agnellum, qui antea Fundorum erat Epiſcopus, quod ea civitas ab hoſte eſſet vaſtata, Tarracina cardinalem conſtituit ſacerdotem, ut in ſequenti capite. De qua re notatum eſt ſupra diſt.* 71. *c.* fraternitatem. *In margine hujus capitis eſt*: Anſel. *l.* 5. *c.* 28. Polyc. 1. *tit.* 8. *Capite proximo eſt*, Tarracinenſis eccleſiæ. E

(14) *Caput ſecundum de immunitate eccleſiarum in Romana editione hanc habet inſcriptionem*: Gregorius Archiepiſcopo Tricen. *& in margine*: Gregorius Agnello Terracon. Epiſcopo. Alias Terracin. Epiſcopo. Item Gregorius Agnello Epiſcopo lib. 7. epiſt. 20. ind. 1. regiſtri B. Gregorii. *Vide c.* 2. *eo. tit. in* 1. *compilat.*

(15) *Caput tertium diſtin.* 54. *in editione Romana hanc habet inſcriptionem*: (*Ex concilio Carthaginienſi primo c.* 8.) *Palea. Ejus initium eſt.* Magnus Epiſcopus Aſtiagenſis dixit. *In notis ſcribitur*. In codicibus impreſſis citatur ex Moguntinenſi. Emendatum vero eſt ex Burchardo, Ivone, Decretali. *in c. uni. de obliga. ad ratio. In margine hæc ſunt*: Extra de obligat. ad ratio. c. Magnus. Burch. *l.* 2. *c.* 36. Ivo *p.* 6. *c.* 137. *In eadem editione caput unic. de obligatis ad ratiocinia hanc inſcriptionem habet*: Ex concilio Cartha. *& hoc initium*. Magnus Epiſcopus Auguſt. dixit. *In margine hæc ſunt: Concilium Carthaginienſe primum c.* 8. *refert Burchardus libro* 2. *decreti c.* 36. *Ivo par.* 6. *c.* 137. *& in* 1. *compilat. eo. ti. c. uni. Gratianus diſt.* 54. *c.* 3. *ubi falſo tribuit concilio Maguntinenſi: & eſt difficilis textus: ſed vide, quæ dixi in notis hujus capitis.* (*Cur hæc poſtrema verba edita ſint, quærendum.*)

(16) *De Palea hæc ſunt in admonitione Gregorianæ editionis: De nomine Paleæ ſunt variæ doctorum hominum ſententiæ. Multi ea capita, in quibus res inanes, ac leves continerentur, hoc nomine appellari cenſuerunt: alii quaſi* πὰ παλαιὰ, *id eſt antiqua: alii quaſi additiones quaſdam, derivata, aut potius depravata voce ab adverbio* πάλιν *id eſt rurſum, quo ſcriptores etiam Latini tempore Gratiani uterentur. Verum Joannes Andræe in addition. ad Specul. tit. de diſputation. & allegation. prope finem,* (*quem Imola in rubr. de verbor. obligat. Alexandrin. in proœmio Decretal* (*ſcribe*, Decreti) *Jaſon in rubr. tit. de action. & alii ſunt ſecuti.*) *putat quemdam* Protopaleam, *quem Jaſon addit Cardinalem fuiſſe, collectioni Gratiani capita hæc adjunxiſſe. Atque ut in re tam incerta aliquid elici conjectura poſſit, exponetur, quid in collatis exemplaribus obſervatum fuerit. In tribus, quæ ſunt antiquiſſima, & videntur ſcripta paullo poſt Gratiani ætatem, pauciſſima ex hujuſmodi capitibus habentur. In uno valde emendato ſunt appoſita in margine ſine ulla nota, ſed non omnia, quæ in impreſſis: quamvis viciſſim in illo additiones aliquæ ſint, quæ in his non habentur. In alio litteris perantiquis deſcripto* Paleæ *ipſæ recentiori ſcriptura toti volumini præponuntur. In ceteris habentur aut omnes, aut pleræque & partim quidem cum* Paleæ *nomine, partim vero ſine ullo a ceteris capitibus diſcrimine. Ex qua obſervatione illud videtur poſſe colligi, has* Paleas *eſſe additiones non eodem tempore factas ad primam collectionem Gratiani, in margine primum adſcriptas, ac nonnullas fortaſſe ab ipſomet Gratiano, ut fit, inter componendum, aut relegendum: quas deinde librariorum quidam obmiſerint, quidam in contextu poſuerint, interdum conjuncte cum prioribus capitibus, interdum cum aliquo diſcrimine. Falſam vero eſſe illorum opinionem, qui eas contemnendas putant, ex eo conſtat, quod multæ & in Decretalibus & apud vetuſtiores Gratiano collectores habentur: quod ſuis locis indicabitur.* (*In meis libris non* Protopalea, *ſed apud Joan. Andr. qui poſtea*, Palea *eſt*; *apud Jaſo*. Quotapalea Cardinalis; *apud Imol.* Paucapalea, *vel* Pocapalea Cardin. *apud Card. Alex.* Procopaleas.

DIALOGUS III.

De eodem erratorum Genere.

C. ANtequam cetera dicas, quæ mendoſa tibi eſſe videntur: velim ſcrupulum auferas mihi de his mendis cogitanti, qua de re cum B. egi; ſed cum is aliquid mihi dixiſſe videretur, poſtea iterum in eamdem incidi dubitationem.

A. Quid tandem illud eſt?

C. Quidnam intereſt, Gratianum pro *Leandro Leonardum* ſcribere, aut pro *Athanaſio Anaſtaſium*? Nam cum jus Pontificium tractetur, id æque in Leonardo, & Anaſtaſio vim ſuam obtinebit, atquæ in Leandro, & Athanaſio.

A. Quid ad hæc B. noſter dicebat?

C. Exemplo ex ſymbolo ſumpto vim argumenti eludere conabatur. Namque dicebat, ſi quis diceret, Chriſtum paſſum ſub Pontico Pilativo; non ſub Pontio Pilato: non convenire in ſymbolo fidei crederetur cum catholica Eccleſia; niſi eum ruſticum fuiſſe, & imperitum Latini ſermonis conſtaret. Atqui in re nihil interfuit, Pontius ille, an Ponticus diceretur, ſub quo Chriſtus paſſus eſſet.

A. Mihi exemplum non diſplicet. Tu vero quid ad hæc?

C. Non mihi videtur Gratianus aliquid habere cum ſymbolo commune.

A. Quid ita?

C. Symbolum formula quædam eſt, a qua cadere ne verbo quidem licet, aut ſyllaba. At Gratiani ſcripta licet vel tota contemnere, niſi forte verum eſt, quod aiunt quidam, ab Eugenio Tertio fuiſſe confirmata.

A. Malo te illa priora credere, quam hæc. Etenim in illis unum, atque alterum vitium eſt: in his de omnibus agitur.

C. Non ſatis intelligo, quid dicas.

A. Tu ſi Leandrum credas Leonardum dici, eras, ſed error hic unus eſt: item unus, ſi credas Athanaſium alio nomine vocari: at ſi credas omnia, quæ Gratianus ſcripſit, Apoſtolica eſſe auctoritate confirmata; multiplex hic error erit tuus, & omnia complectetur hoc volumine conſcripta.

C. Nunc plane intelligo. Sed quo pacto probas non eſſe confirmata?

A. Tu qui ais, redige in memoriam. Vidiſti ne umquam Eugenii confirmationem?

C. Minime gentium.

A. Habes ne aliquem dicere, qui ſe dicat vidiſſe, aut qui ex ea partem aliquam referat?

C. Ne hoc quidem. Sed ſunt, qui afferant eum confirmaſſe.

A. Sunt etiam, qui id negent.

C. Age vero, quid tu dicis ad id, quod initio petebam mihi ſatisfieri?

A. Id quod dici ſolet de his, qui glandibus veſcuntur inventis frugibus. An ſi tu puero dederis exſcribendam epiſtolam, quam patri, vel fratri tuo mittere velis: ille tibi multa nomina immutaverit, litteras addiderit, vel detraxerit; & cum illi iratus fueris, & iterum eam deſcribere coegeris: ille hac ratione utatur; nihil intereſſe Leander ſit, an Leonardus; Auguſtus, an Auguſtinus, cum de re ipſa conſtet; probabis ne, quod dicet?

C. Minime vero.

A. Idem de librorum mendis dicendum eſt, quod de epiſtolis. Alii tamen aliis errores præcellunt. Sunt leves aliquot fateor: ſed totum hoc genus emendationis contemnere, inhumanum, & a ratione alienum eſſe arbitror. Sed quid ait B. noſter?

B. Mihi vero hoc ipſum, quod tu ais, ita verum eſſe videtur; ut nihil amplius te addere velim: ſed ad cetera venire Gratiani mendoſe ſcripta.

A. Eſt nobis principio ab inferis excitandus *Beliſarius*, qui cum Gratiano contendat, cur ab eo *Guiliſarius* dicatur. *Silverius* etiam Pont. Max. expoſtulabit, cur *Silveſter* appelletur. Admonuit Democharis hoc ipſum de *Silverio*, de *Beliſario* Contius. Illud ab utroque male editum eſt: *in palatium Principis*, pro *Pincis*. Anſelmus paullo melius hæc refert. Hæc ex conciliis accepimus. (1) Plura errata ſunt in illis verbis quæſtionis tertiæ cauſſæ XXI. Quod autem clerici ſæcularium negotiorum procuratores eſſe non valeant: auctoritate Carthaginienſis concilii primi probatur; in quo Nicolaus Papa Epiſcopis Caſtilianis dixiſſe legitur: *Palea. Pervenit in ſanctam ſynodum* &c. Quis umquam crederet, Nicolaum Papam, qui tot ſæculis vixit poſterior omnibus ſynodis Carthagine habitis, aliquid in prima ſynodo dixiſſe? Verba autem, quæ Palea addidit, (a) ſunt ex concilio Chalcedonenſ. cap. III. de quibus Burchardus, (b) Ivo, (c) & Anſelmus (d) tractant, & Gratianus diſtinctione XXCVI. extrema. Omnes recte *ex Chalcedonenſi concilio*, inſcripſerunt.

C. Cur igitur Gratianus, vel Palea, *ex concilio Carthaginienſi, in quo Nicolaus Papa* &c. An concilio Chalcedonenſi Nicolaus Papa interfuit?

A. Id concilium habitum eſt ſub Leone Papa, & Marciano Imperat. Nicolaus ſcripſit ad Michaelem Imp. de Ignatii, & Photii ſchiſmate aliquot poſtea ſæculis. Nicolao ſucceſſit Hadrianus Secundus, ſub quo ſynodus octava generalis habita eſt contra Photium. Chalcedonenſis hæc quarta dicta eſt.

C. Mendum igitur eſt in concilii & Papæ nomine. Quid ſi Leonem pro Nicolao, & Chalcedonen. pro Carthaginienſi ſubſtituamus?

A. Cave feceris. Neque enim Leo in eo concilio interfuit. Præſtat auferre, quæcumque Palea interpoſuit. Ea autem ſunt illa: *Pervenit in ſanctam* &c. uſque ad illa: *Credo placere* &c. quæ ſunt ex Carthag. primo cap. IV. & pro illis: *Nicolaus Papa Epiſcopis Caſtilianis*: ſcribendum fuit; *Nicaſius Epiſcopus Culuſitanus*.

C. Apparent veſtigia emendationis in margine librorum Democharis, & Contii: & bis poſita inſcriptio ante caput utrumque indicat, inſcriptionem prioris capitis non eſſe ad Paleæ verba referendam.

A. Confirmantur hæc tum ex conciliis, tum ex Burchardo, & Ivone; quorum alter ſcribit: *Nicaſius Evaſtitanus Epiſcopus dixit*: *Credo* &c. alter *Evariſtanus* pro *Evaſtitanus*, cetera totidem verbis. (2)

B. Ex hac emendatione poterit C. noſter a ſua ſententia diſcedere: cum videat tot vulneribus facile fuiſſe medicinam adhibitam.

C. Ego vero manus libenter do: cum hoc exemplo cognoverim, multum intereſſe ſcire, unde ſingula capita ſumantur, quæ verba Gratiani, quæ Paleæ ſint, & quæ aliorum.

A. Id ipſum aſſequi non poteris, niſi menda tollas inſcriptionum, & niſi cum conciliis, & veteribus collectionibus Gratiani contuleris lucubrationes. Sed cetera perſequamur. *Joannis Chryſoſtomi* nomine ſæpe librarii ſunt abuſi: pro *Joanne Octavo* in cauſſa XXVII. his verbis: *Item Joannes Chryſoſtomus Roſtanno Archiepiſcopo. Atho præſentium lator* &c. Hanc emendationem Ivonis collatione didicimus. (3) Pro *Chromatio* ſæpe litte-

Anſel. lib. 12. cap. 1.

21. q. 3. c. 1. & 2.

21. q. 3. c. 1. & 2.

Burch. lib. 2. cap. 59. Ivo par. 1. cap. 113. decr.

27. quæſt. 1. cap. 46. Atho. Ep. par. 14. c. 64. decr.

ra-

(a) *Diſt.* 86. *cap. ult.*
(b) *Burc. lib.* 3. *cap.* 145.
(c) *Ivo par.* 6. *cap.* 218. *decret.*
(d) *Anſ. lib.* 6. *cap.* 181. *in Rom.*

rarum similitudine ducti *Chrysostomum* scripserunt, ut caussa XXII. *Hinc etiam Joannes Chrysostomus ait: Juramenti hujusmodi* &c. (a) scribe, *Chromatius cap.* IV. *in fine in Matthæum*. Et de pœniten. distinct. I. *Idem Joannes Os aureum: Non potest quis gratiam* &c. (b) scribe, Chromat. cap. IV, *in Matthæum*. Hæc etiam verba invenies mendosa, de consecrat. distin. IV. cap. IV. Sic etiam cap. X. ejusd. distinct. itidem mutandum est. (c) (4) Hæc ex libris Mich. Thomasii Ilerdensis Episcopi accepi, qui unus ex selectis Romæ viris, atque ut audio, magna pars ejus belli fuit; idque ex litteris ejusdem accepi.

B. Non sine Theseo Petro Ciacone, sive Ciaconio, cujus sudoribus, atque eruditione magnos progressus fecit. B

Dist.20. c.1. A. *Syricius* in *Cyricum* mutatus est distinctione XX. in illis verbis *Quarti Leonis de corpore canonum, Et cum illis regulæ præsulum Romanorum Silvestri, Cyrici, Innocentii*. Si quis librum ipsum legat, quem Corpus canonum dicimus, videbit, eosdem Pontifices a Syricio ad Gregorium Juniorem epistolas quasdam, & canones conscripsisse. Eodem capite, dum concilia enumerantur, post vocem *Gangrensium*, hæc desiderantur; *Antiochensium, Laodicensium, Constantinopolitanorum Chalcedonensium*. Hæc melius apud Ivonem, (d) & Anselmum, (e) & in libro, quem Deus dedit Cardinalis scripsit, (f) & in libro Cæsaraugustano (g) inveniuntur. (5) Ex epistola beati Augustini CLXIV. ad Emeritum duo capita apud Gratianum leguntur, alterum caussa prima, (h) cujus initium est, *Sacramenta*: alterum caussa XXIII. (i) cujus principium est, *Nostri adversus*. Ad *Demetrium*, pro Ad *Emeritum* utrobique scriptum est, atque ita scriptum, ut nescias libri titulus sit, an epistolæ. Videndus Deus dedit cap. II. (6) Non minus erratum est in illis verbis, quæ refert Gratianus dist. XVI. (k) *Quinta in Constantinopoli contra Theodorum Mesocboenum, & omnes hæreticos* &c. *temporibus Justiniani Principis, Julii Papæ Romani, domini Antiocheni, Eutychii Const. Vigilii* pro *Julii* scribendum recte notavit Democharcs tam hoc cap. X. Isidori, quam IX. Bedæ. Neque enim Julius Papa fuit temporibus Justiniani Imp. Sed & *Domni* pro *domini* scribendum fuit, (l) & *Moosuestenum* pro *Mesocboenum* ex conciliis. Mopsuestenum adgnovit Contius. (7) Idem Theodorus *Mesophenus* appellatur caussa XXIV. quæstione secunda extrema his verbis etiam apud eumdem Contium: (m) *Item Rabanus sanctæ memoriæ Episcopus factus Edissenæ* C D A *civitatis, qui in sacerdotibus resplenduit, Theodorum Mosophenum post mortem in Ecclesia anathematizavit. Pro Rabanus scribe Rambulas*, & pro *Mosophenum, Mopsuestenum*. (8)

B. Hic ne est Theodorus, quem laudat Isidorus in viris illustribus, & ait, ab Acephalis fuisse damnatum?

A. Negare non possum eumdem esse. Sed existimo Isidorum tunc non legisse acta quintæ synodi generalis. Sic etiam apud Ivonem parte quarta cap. XXCI. decret. de Sozomeni historia dicitur: *Eam sedes Apostolica suscipere recusat, quando multa mentitur, & Theodorum inconsuete nimium laudat*. Pro *inconsuete*, scribo *Mopsuestiæ*.

B. Vehementer placet.

A. Male autem factum est, cum pro concilio *Emeritensi*, concilium *apud Emerech* scripserunt, caussa X. quæstione tertia. Ejus concilii mentionem facit Innocentius Tertius lib. II. epist. CXXI. regestri, & ex eo in decretis ait caput esse, cujus initium *Priscis*. Est autem caput XVI. ejusdem concilii, quod non editum vidi. Et ex eo negatio auferenda est ab editis Gratiani libris: *Cui sua plenissime sufficere non possunt*. Etenim legendum est, *sufficere possunt*. *10. q. 3. c. 2. priscis.*

B. Vox plenissime aperte ostendit negationem non fuisse scribendam (9).

A. Sic alibi pro *Epaunensi* concilio, *Hipponense* scriptum est capitis XXX. de consecratione inscriptio: (n) *Item ex concilio Hipponensi cap.* VI. *Altaria si non fuerint lapidea* &c. Scribendum, *Epaunensi cap.* XXVI. & XXVII. Melius Burchardus, (o) quam Ivo (p) id caput referunt. (10) Quis etiam ferat, quod caussa XV. dicitur? (q) *Item ex concilio apud Ephesum habito præsente Henrico Rege: Placita sæcularia* &c. Quis Rex interfuit Ephesi in synodo, quæ habita est sub Theodosio Minore, si de generali loquimur? Si de alia, quid Henrico cum Epheso? Apud Burchardum (r) pro voce *Ephesum* est *Erphesfurt*, quæ vox Germanica est: apud Ivonem (s) *Erfphord*, non sine mendo.

B. Memini videre Romæ notas tuas ad Hadrianum, sive Engeltramnum, in quibus de hac emendatione dicebatur. Eamque aliis Buchardi, (t) & Ivonis (u) locis confirmabas.

A. Inveni postea in quibusdam chronicorum libris Galliæ, & Germaniæ, (x) ejus loci, & concilii mentionem; item loci tantum, in epistolis Zachariæ, & Bonifacii martyris. (11) Sed anchoras tollamus.

ADDITIONES.

(1) IN *Gregoriana editione 23. q. 4. c. 30. hanc habet inscriptionem. Item objicitur illud Silverii Papæ ad Amatorem Episcopum. Et postea. Guilisarius patricius noster mandavit. Et in notis. In tribus vetustis exemplaribus ex quibus caput hoc restitutum est Silverio (antea enim tribuebatur Silvestro) legitur Bellisarius. Sed quia est initium capitis, non est mutatum. In margine est. Polyc. l. I. tit. 7. Ans. lib. 12. c. 8. & 9. In eodem capite editum est: in palatium Pincis; & postea: ante prædictam patriciam, & in notis additur. Sic mutatum est ex ipsa epistola, & vita Silverii, ubi hæc patricia vocatur Antonina. Antea legebatur, prædictum patricium.*

(2) *Capitis primi inscriptio 21. q. 3. in Romana editione hæc est: Auctoritate Carthaginiensis concilii primi probatur: in quo Nicasius Episcopus Culusitanus dixisse legitur. c. 6. Palea. Pervenit in sanctam &c. In notis hæc sunt. Emendata est hæc inscriptio ex ipso concilio, & vetustis Gratiani codicibus cum antea mendose legeretur: Nicolaus Papa Episcopis Castilianis. Pertinet autem hic titulus ad c. Credo proxime post Paleam interjectam sequens. In mar-*

(a) 22. *quæst.* 5. *c.* 12. *juramenti.*
(b) *De pœnit. dist.* 1. *c.* 41. *non potest, & de consecr. dist.* 4. *c.* 4.
(c) *De consec. dist.* 4. *c.* 10. *nunquam aqua.*
(d) *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 31. *panor. & par.* 4. *c.* 72. *decr.*
(e) *Ans. lib.* 3. *c.* 115.
(f) *Deus ded. c.* 2.
(g) *Cæsar. lib.* 2. *c.* 11.
(h) 1. *q.* 1. *c.* 34.
(i) 23. *q.* 3. *cap.* 3.
(k) *Dist.* 16. *c.* 10. *prima autem p. quinta.*
(l) *Vid. Ivo par.* 4. *c.* 148. *decr.*
(m) 24. *quæst.* 2. *c. ult. p. item Rabanus.*
(n) *De consec. d.* 1. *c.* 30. *altaria.*
(o) *Burch. libro* 3. *c.* 25.
(p) *Ivo lib.* 2. *tit.* 4. *c.* 5. *panor. & par.* 3. *cap.* 30. *decr.*
(q) 15. *quæst.* 4. *c.* 2.
(r) *Burc. libro* 13. *c.* 21.
(s) *Ivo par.* 4. *c.* 53. *dec.*
(t) *Burc. lib.* 11. *c.* 77. & *lib.* 13. *c.* 27. & 28.
(u) *Ivo d. p.* 4. *c.* 59. & 60. & *par.* 14. *c.* 125. *decr.*
(x) *Regino in add. an.* 936. *Lamber. an.* 935.

gine est: *In conc. Chalc. c. 3. sup. di. 86. Pervenit. Burch. l. 2. c. 145. Ivo p. 6. c. 228.* † *In extremo capite hæc adduntur; Hic idem canon tertius concilii Chalcedonensis affertur sup. dis. 86. c. fin. ex alia versione. Abest autem hæc Palea a collatis exemplaribus exceptis duobus. In margine capitis 2. Credo placere, hæc sunt. sup. dis. 54. Magnus. Burc. l. 2. c. 150. Caput ult. dist. 86. ita inscribitur: Unde in Chalcedon. concilio c. 3. legitur: Pervenit ad sanctam &c. In marg. est. Burc. l. 2. c. 145. Ivo p. 6. c. 218.*

† 218. *scr.* *vel* 219.

(3) *In eadem Romana editione 27. q. 2. c. 47. est, quod ego 46. appello. Ejus capitis inscriptio hæc est: Item Joannes Octavus Rostanno Archiepiscopo. Atho præsentium lator &c. In notis est. Octavus*) *sic est restitutum ex plerisque vetustis, & Ivone. In vulgatis erat Chrysostomus. In marg. hæc sunt: Ivo par. 14. c. 64.*

(4) *Capitis duodecimi 22. q. 5. inscriptio in Gregoriano libro est: Hinc etiam Chromatius in c. 5. Matthæi. Juramenti hæc caussa &c. In notis hæc sunt. Chromatius*) *antea citabatur Chrysostomus: cui errori occasionem dederat similitudo primarum litterarum. Proximo capite pro* Idem *est in marg.* alias item. *De Pœniten. dist. 1. cap. 41. Non potest, ita inscriptum est. IDEM. Significatur autem Joannes os aureum, cujus est caput 40. Perfecta. In margine est: infra de consecr. dis. 4. Non potest. At de consecratione dist. 4. c. 4. hanc habet inscriptionem: Item Joannes Chrysostomus. Non potest quis &c. In margine hæc sunt: forte Chromatius, & Sent. 4. dist. 12. sup. de Pœnit. dis. 1. Non potest. Caput vero decimum ejusd. distin. quartæ, hanc inscriptionem habet: Item Chromatius in Matthæum c. 6. Numquam aquæ &c. Et in notis hæc sunt: Antea citabatur Chrysostomus, apud quem non est inventum, sed in fragmentis Chromatii. Et in marg. est: Sent. 4. dist. 3.*

(5) *Capitis primi distin. 20. in Romana editione verba sunt: Quibus autem in omnibus Ecclesiasticis utimur judiciis, sunt canones Apostolorum, Nicænorum, Ancyrenorum Neocæsariensium, Gangrensium, Antiochensium, Laodicensium, Constantinopolitanorum, Ephesinorum, Chalcedonensium, Sardicensium, Africanensium, Carthaginiensium; & cum illis regulæ Præsulum Romanorum Silvestri, Syricii, Innocentii &c. In margine est. Apud Anselmum, & Polycarpum desunt omnia Pontificum nomina. In notis hæc sunt: Indicat canones, & regulas, ex quibus constat Corpus, vel Codex Canonum, de quo in præfatione dictum est, quo Romani Pontifices, præsertim in judiciis utebantur &c. In admonitione ad lectorem hæc de Codice Canonum dicuntur: In Ecclesia Romana omnium Ecclesiarum magistra solitos esse asservari conciliorum canones, & Pontificum decreta, ac ceteris Ecclesiis communicari, plane compertum est. Atque in usu præcipue videtur fuisse collectio illa, quam Nicolaus Papa in c. si Romanorum. dist. 19. Codicem canonum nominat: in quo continebantur canones, & regulæ illæ, quæ recensentur a Leone IV. cap. de libellis. dist. 20. Hujus Codicis tria manu scripta exemplaria Romæ habentur in Vaticana bibliotheca. Extat etiam impressus Moguntiæ an. Sal. MDXXV. &c.*

(6) *Inscriptio capitis 34. Sacramenta. 1. q. 1. in eodem libro Romano hæc est: Idem (Augustin.) ad Emeritum epist. 164. Et in margine: Algerus l. 3. c. 9. Polyc. l. 7. tit. 10. Similis inscriptio est cap. 3. Nostri. 23. q. 3. in cujus margine hæc sunt: Ivo p. 10. c. 80. Pann. l. 8. c. 26. & in notis dicitur additam esse negationem ex originali, & Ivone, & alia esse emendata.*

(7) *Caput 10. dist. 16. cujus initium, Prima autem, par. quinta, in editione Gregoriana sic habet: Quinta in Constantinopoli contra Theodorum Mopsuestenum, & omnes hæreticos &c. temporibus Justiniani Principis, Vigilii Papæ Romani, Domnini Antiocheni, Eutychii Constantinopolitani. Et in marg. est, alias* Domni *pro* Domnini. *Capite nono extremo, cujus initium, Sexta synodus, hæc verba sunt: Quinta item Constantinopoli temporibus Vigilii Papæ sub Justiniano Principe, contra Theodorum, & omnes hæreticos. Et in margine. Pann. l. 2. c. 111.*

(8) *Capite ult. 24. q. 2. par. Rambulas, hæc verba sunt in Romana editione: Rambulas sanctæ memoriæ Episcopus factus Edessenæ civitatis, qui in sacerdotibus exsplenduit, (al. resplenduit) Theodorum istum Mopsuestenum etiam post mortem in Ecclesia anathematizavit.*

(9) *Inscriptio capitis secundi Priscis, 10. q. 3. in eo libro hæc est: Item ex concilio Emeritensi c. 16. In notis hæc sunt: Caput hoc in codicibus Gratiani etiam manu scriptis corrupte citabatur ex concilio Merech. Est autem in Emeritensi c. 16. cujus concilii duo exemplaria ad S. D. N. Gregorium XIII. missa sunt. Hujus concilii, & capitis meminit Innocentius tertius in Epistolis Romæ impressis lib. 2. epistola Petro Compostellano scripta his verbis: Emeritense vero concilium authenticum esse multis rationibus astruebas; tum quia cum aliis conciliis continetur in libro, qui Corpus Canonum appellatur, quem Alexander Papa per interlocutorem authenticum comprobavit: tum quia de ipso concilio sumptum est caput (Priscis quidem canonibus) quod continetur in corpore decretorum. Et mox: Sufficere possunt) Sublata est negatio, quæ erat in vulgatis, quoniam & ab utroque exemplari concilii, & a vetustis Gratiani conciliis (forte codicibus) abest: & hoc modo magis convenit cum rationis legis.*

(10) *Capitis 31. Altaria. de consecrat. dist. 1. inscriptio est in editione Gregoriana: Item ex concilio Epaunensi c. 26. & 27. Et in notis est: Ivo citat, ut vulgata Gratiani exemplaria, ex concilio Hipponensi. Sed ex Burchardo, & vetustis Gratiani codicibus restitutum est Epaunensi, ex cujus 26. & 27. capitibus consectum est. Et in marg. hæc sunt: Burch. l. 3. c. 25. Ivo par. 3. c. 30. Pann. lib. 2. c. 32. (Est autem in hac distinctione varietas numerorum capitum a nostris Dialogis: quæ oritur ex divisione primi capitis. Nobis enim non duo capita sunt initium distinctionis Consecrationem, & illa verba Tabernaculum enim &c. Quod non fugit selectos viros, qui veniam petunt ob citationem doctorum.)*

(11) *Inscriptio capitis secundi 15. q. 4. in eodem libro hæc est: Item ex concilio apud Erphesfurt habito præsente rege Henrico. Et in notis: In vulgatis legebatur Ephesum, quasi hoc esset decretum aliquod concilii Ephesini habiti tempore Cælestini Papæ, & Theodosii junioris. Hoc vero est Germanicum concilium habitum præsente Henrico rege, prout etiam apud Burchardum, & Ivonem dicitur. Et codices Gratiani manu scripti habent, quemadmodum est restitutum. In hoc autem oppido petiit Bonifacius a Zacharia Papa constitui Episcopum, & impetravit. Quod apparet ex prima epistola Bonifacii ad Zachariam, & ultima Zachariæ ad Bonifacium. Et in marg. hæc sunt: Burc. l. 13. c. 21. Ivo p. 4. c. 53.*

DIA-

DIALOGUS IV.

De eadem re.

Distin. 63. c. 1. & 2.

C. INcidi, Gratiani librum hodie legens, in quædam verba capitis primi, & secundi distinctionis LXIII. de quibus scire velim, quid sentias.

Dial. 3. ante add. 2.

A. Quid illud est?

C. Dixisti nuper, Nicolaum, & Hadrianum Minorem contra Photium pro Ignatio scripsisse, & sub Hadriano octavam synodum habitam fuisse.

A. Dixi fateor, idque verum esse existimo.

C. At non *Photius*, sed *Fotinus* bis dicitur dicto capite secundo, quod inscribitur, *ex octava synodo*, & ejus initium est: *Hadrianus Papa secundus, quod Nicolaus prædecessor ejus disposuerat, missos suos* &c.

A. Utere vel lima, vel spongia mea, quas Græcis verbis Isocrateis adornatus nuper vidisti ΦΙΛΟΜΑΘΗΣ ΠΟΛΥΜΑΘΗΣ: & pro *Fotino*, scribe *Photium*.

C. Hic ille est, cujus Bibliotheca laudatur, & XIV. tituli Nomocanonis cum Theodori Balsamonis commentariis exstant Latini nuper facti?

A. Hic ipse est. Sed quid de primo capite quæris?

C. Idem ne Hadrianus est primi capitis scriptor; an primi primus, secundi secundus?

A. Utrumque caput ex octava synodo est sub Hadriano Minore cap. XXII. Referunt Ivo, (*a*) & Anselmus, (*b*) & Deusdedit, (*c*) & liber Cæsaraug. (*d*) & tuus B. Tarraconensis: (*e*)

C. Cur igitur utrumque non conjungitur, & omnia, ut in ipsa synodo octava sunt, leguntur?

B. Si Gratianus ex fontibus suis aquas derivasset; id fecisset. Sed ex his, & aliis permultis constat, neque concilia vidisse, neque registra Pontificum, neque alia sanctorum Patrum scripta: sed eum, quæ in variis collectionibus reperta ab eo sunt, ea in medium protulisse.

A. Non nego, hæc ita se habere: sed non facile invenire poteris omnia, quæ retulit Gratianus.

B. Quis ille est Episcopus *Neophesinus* Roma missus? nomen Ecclesiæ audivi numquam.

A. *Nepesinus* scribendum est.

B. Hoc maxime placet, ab urbe Nepete, ut opinor.

A. Maxime. (1) Sed de aliis videamus. *Gallia* pro *Galicia* scripta est caussa X. extrema Gratiani, (*f*) in illis verbis Toletani concilii: *Querimonias etiam paræcialium presbyterorum Galliæ provinciæ sollertissime discernere*. Ejus capitis verba sunt in Toletano concilio septimo cap. quarto, non quarto concilio, quod Democharis etiam animadvertit, sed cetera non mutavit. Scribe igitur *Galiciæ*, pro *Galliæ*; & *parochianorum*, pro *paræcialium*. (2) *Gennadium* pro *Germano*, & *Thaumaturgum* pro *Trimegisto* scribere oportet, dist. XVI. cap. VII. (*g*) Sunt enim verba sextæ synodi repetitæ in Trullo cap. II. Quis autem umquam Gregorium Trimegistum dici audivit? Καὶ Γρηγορίου τοῦ θαυμαστουργοῦ, scriptum est in Græco canone. Et postea, καὶ Γεννα δίου πατριάρχου &c. Minus mendosi sunt Ivo, (*h*) & Cæsaraug. liber (*i*) in *Thaumaturgo*; at *Germanum* retinent. Contius recte *Gennadium* in margine scripsit, & *Thaumaturgum*. (3) Inscriptio capitis ultimi distin. XCV. (*k*) ita scripta est: *Item ex concilio Genuensi cap.* IV. *Palea*. Nusquam id concilium invenies. Scribendum censeo, *Ex concilio Neocæsarien.* cap. XIII. Videndus Martinus Bracaren. cap. LVI. Burchardus, (*l*) Ivo, (*m*) & Anselmus, (*n*) & liber Cæsaraugustanus. (*o*) (4) Hæc certa sunt. Illa verisimilia ex Ivone. (*p*) Caussa XXIV. capitis quarti principium est. (*q*) *Audivimus, quod hæreticus Ravennas dictus Archiepiscopus* &c. *Henricus* pro *hæreticus* scribendum. (5) In nomine *Hieremiæ* bis errasse librarios invenio, De pœnitentia capite sexagesimo septimo, (*r*) ubi in *Hieronymum* mutatus legitur. Vide cap. XVII. Hieremiæ. Et mox cap. LXIIX. *Alioquin & in reverentiam loquitur Deus*: Pro *in reverentiam*, scribe *in Hieremia*. (*s*) (6) Ex libro Joann. Andreæ de vita, & laudibus beati Hieronymi, Gratiani libri mendosi circumferuntur in ejus nomine; quædam enim Augustino, quædam Gregorio tribuuntur. Exemplum sumamus ex hoc loco in Democharis, & Contii editione mendoso relicto, XIV. caussa, quæstione prima extrema. *Item Gregorius in epist. ad Jovinianum. Quod præcipitur, imperatur* &c. est enim scribendum, *Hieronymus* lib. I. contra Jovinianum. Error errorem sequitur, ut idem Jo. And. ait, eadem enim verba posita sunt, ut Gregorii, lib. V. Decretal. sub titulo de verb. significat. Eadem si placet, in collectione veteri secunda quæramus.

14. q. 1. c. ultim. in fine.

c. 15. in his de verb. significat.

C. Exstat sub eod. titulo caput unicum tertio Cælestino inscriptum, & in eo bis nomen *Gregorii* reperi: *Item secundum Gregorium, quod præcipitur*, &c. Et postea: *Quod juxta eumdem Gregorium, non debet aliquis verba considerare* &c.

22. q. 5. c. 11. humana.

A. Hæc postrema vere Gregorio adscribuntur, ut apud Grat. invenies.

C. Quænam alia loca sunt Gregorio, aut Augustino falso adscripta?

A. Recte a Demochare conscripta invenies, ut caussa VII. cap. quadragesimo primo: (*t*) *In apib.* quod Gregorio inscribebatur. Sic Augustino cap. VI. distin. IX. (*u*) & dist. quinquagesima, cap. XIX. (*x*) (7) In Ilerda, & Ilerdensi concilio duplex error esse solet: sæpe enim in *Hillerdam*, & *Hyllerdam*, atque *Hillerdense*, & *Hyllerdense* mutantur: semel recte Ilerdam editum est a Demochare, caussa prima cap. CXVII. in inscriptione: (*y*) *Item universis Episcopis per Ilerdam provinciam constitutis. Quibusdam narrantibus* &c. Pro voce *Ilerdam* in margine posita est vox minus cognita *Helledam*: sed mutanda est in *Helladem*, quæ Græciam significat. Fons ejus capitis est, Demochare teste, Gregorius lib. IV. epist. LVI. cap. C sive postremo.

C. Non video ex hoc fonte probari posse, scriben-

(a) *Ivo lib. 3. tit. 2. c. 1. Panor. & par. 5. cap. 122. decr.*
(b) *Ans. lib. 6. c. 20.*
(c) *Deus d. c. 1.*
(d) *Cæsar. lib. 3. c. 63.*
(e) *Tarrac. lib. 1. c. 47.*
(f) *10. quæst. 3. c. 8. inter ceteræ.*
(g) *Dist. 16. c. 7. quoniam.*
(h) *Ivo lib. 2. tit. 11. c. 29. panor. & par. 4. cap. 134. decr.*
(i) *Cæs. lib. 2. c. 2.*
(k) *Dist. 95. c. ult.*
(l) *Burc. lib. 5. c. 44. & 45.*
(m) *Ivo par. 2. c. 53. & 54. decr.*
(n) *Ansel. lib. 7. c. 188.*
(o) *Cæsar. libro 8. c. 18.*
(p) *Ivo lib. 5. tit. 5. cap. 10. panor. & par. 14. c. 57. decr.*
(q) *24. q. 1. c. 4.*
(r) *De pæn. d. 1. c. 67. si agamus &c. 68. quamobrem. p. rursus.*
(s) *Hier. 17. d.*
(t) *7. q. 1. c. 41. in apib.*
(u) *c. 6. ut veterum distin. 9.*
(x) *c. 19. cum exaudiero, dist. 50.*
(y) *1. q. 1. c. 117. quibusdam.*

ben-

pendum eſſe Ilerdam, & Ilerdenſe; concilium,

A. Mihi fatis eſt, Helladem probare. De Ilerdæ ſcriptura B. noſter tibi nummis veteribus & titulis monumentorum, & carminibus veterum Poëtarum ſatisfaciet. (8) *Hylerdenſe* concilium pro *Triburienſi* refert Gratianus diſt. quinquageſima quinta cap. x, (*a*) & Burchardus, (*b*) & Ivo. (*c*) Vide cap. XXXIII. Triburienſis concilii. (9) Pro *Juſtiniano*, *Jovianus* ſcribatur oportet cap. VI. de Pœnitentia. (*d*) Ejus enim refertur conſtitutio, cujus initium eſt: *Si quis non dicam rapere* &c. (*e*) Quæ cum in Codice Theodoſii legatur, (*f*) certum eſt, Juſtiniani non eſſe. Sunt etiam alia hujus rei teſtimonia. (*g*) Eadem conſtit. relata eſt cauſſa XXXVI. (*h*) cum eodem errore. (10) Nunc tibi C. poculo Circeo, aut virga opus eſt, ut *Vincentium* in *Juvencum* mutes.

C. Prius mihi cauſſa a te dicenda eſt, cur hic gentilis meus alienam perſonam induerit.

A. Diſtinct. XV. (*i*) in veteri librorum cenſura Gelaſiana poſt Sedulii laudes legimus: *Item Vincentii nihilominus laborioſum opus non ſperninus, ſed imitamur. Juvenci* ſcribendum eſt ex conciliis.

B. Id quidem probo: ſed in verbo *imitamur*, mendum eſt. An Gelaſius carminibus cum ſynodo eſt uſus?

A. Recte admones: *miramur*, ſcribendum eſt. Bene utrumque Burchardus, (*k*) male Ivo in Panormia, recte idem in decretis, (*l*) & liber Cæſarauguſt. (*m*) &, ut ſuſpicor, Epiſcopus Segobienſis. (11) Quod dicam, non ita certum eſt. Idem Juvenci nomen mutatum invenio cauſſa prima quæſtione III. in inſcriptione cujuſdam capitis Urbani Secundi, quæ ſic edita eſt: *Item Urbanus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto filio Præpoſito Eccleſiæ ſancti Vincentii ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Salvator prædicit* &c. Exemplum hujus epiſtolæ inveni, in quo erat L. poſt vocem *filio*, quod Laurentium fortaſſe ſignificat; & pro *ſancti Vincentii*, erat, *ſancti Juvenci Ticinenſis*. Ejuſdem epiſtolæ partem inveni apud Anſelmum libro tertio extremo, in libro Romano. Poterit B. noſter ex Italia nos certiores facere, num ſit aliquis ſanctus Juvencus, vel Juventius Ticinenſis, cujus hæc ſint. Interea hæc in variis lectionibus conſcribantur. Miror autem, cur poſt hanc inſcriptionem edi Democharis paſſus ſit hæc verba: *Quare in Evangelio prohibetur inveſtitura Eccleſiæ a laicis fieri?*

B. Hoc ne, obſecro te, editum eſt?

A. Inſpice, quid tibi videtur?

B. Numquam hoc Democharis edidit, deleri oportet duas illas voces, *in Evangelio*.

A. Immo tota clauſula. In eodem capite hæc leguntur: *Sed beatus anteceſſor noſter Paſchaſius libro de conſecratione affirmavit* &c. Errare aliquos ſcio in hoc nomine *Paſchalis*, & pro eo *Paſchaſium* ſubſtituunt. Liber de conſecratione Paſchalis Papæ nullus exſtat. Sed vox libro auferenda eſt. Sic enim in exemplo hujus epiſtolæ eſt: *Sed beatus anteceſſor noſter Paſchalis de conſecratione affirmavit, quod quiſquis eorum alterum vendiderit* &c. Hæc Paſchalis Primi ſententia poſita eſt a Gratiano cap. VII. ejuſd. quæſtionis ex epiſt. ad Mediolanenſes, (*n*) ut ex veteribus libris cognovi. Quod caput etiam referunt Ivo, (*o*) & Anſelmus, (*p*) & Deus dedit, (*q*) & liber Cæſarauſt. (*r*) (12) In alia inſcriptione poſita cap. quinquageſimo ſexto de conſecratione ſcriptum eſt: *Item Macarius Papa. Nullus Epiſcopus* &c. (*s*) Quis umquam audivit, Macarium Papam fuiſſe? Pro *Macario*, *Zacharias* ſcribendus eſt, qui in ſynodo Romana non edita cap. XIII. & XIV. illis verbis utitur. Videndus Burchardus, (*t*) & Ivo, (*u*) & liber Cæſarauſt. (*x*) qui hæc Zachariæ adſcribunt. (13) Illud leve videatur, quod mendoſum eſt cauſſa XVI. (*y*) *Trima actione Theodulphi Malechitanæ Eccleſiæ Antiſtitis* &c. Scribendum *Malaçitanæ*, ex concilio Hiſpalenſi ſecundo cap. I. Et poſtea, *Ægabrenſis*, non *Egabienſis*. (14) *Maſonem* pro *Maſſanum* ſcribo diſtin. quinquageſima cap. XXIIX. in inſcriptione; (*z*) *Item Iſidorus ad Maſſanum Epiſcopum. Domino ſancto, meritiſque beato fratri Maſſano Epiſcopo Iſidorus Epiſcopus ſalutem.* Scribo, *Maſoni*, pro *Maſſano*. Recte apud Gratianus cauſſa XXXIII. editum eſt: (*a*) *De his ita ſcribit Iſidorus ad Maſonem Epiſcopum.* Exſtat eadem epiſtola ante libros ſententiarum, ſive de ſummo bono. Refert Rabanus in libro pœnitentium cap. I. Burchardus, (*b*) & Ivo, (*c*) & Anſelmus, (*d*) & liber Cæſarauguſt. (*e*) & Tarraconenſis. (*f*) (15) Sed quid vos inter vos?

B. Quærit C. a me, cur melius ſit *Maſonem*, quam *Maſſanum* ſcribere. Ego illi poſtea me dicturum reſpondi.

A. Quid autem dicturus eras?

B. Quæ tu de Maſonibus in Papiria familia ſcripſiſti. Unde *Marſo* ille apud Ciceronem, a te *Maſo* dictus, in tenebris diu jacuerat, quod Petrus Victorius laudat.

A. Ego vero jam iſtorum eram oblitus. Veteres tantum libros ſequendos dixiſſem. Sed cetera perſequamur. Quid vos *Melchiam* eſſe creditis diſtinct. XXXII. cap. X.? (*g*)

B. Vocem ſine mente, ut βλίτυς, ſive βλίτυς.

A. Licebit ne *Melphiam* ſubſtituere?

B. Immo ex aſſe heredem inſtituas, licet. Incidi enim Romæ aliquando in Urbani ſecundi ſynodum apud Melphiam habitam.

A. In ea ſynodo cap. XII. quod Gratianus refert, exſtat. Ivo in Panormia *Melſiam* ſcribit (*h*) minus mendoſe. (16) Gregorii verba ſunt apud Gratianum cauſſa XVI. (*i*) *Et temporum qualitas, & vicinitas nos locorum invitat, ut Cumanam, atque Muſitanam unire debeamus Eccleſias. Muſinatium*, pro *Muſitanam* habet Anſelmus. (*k*) *Miſenatem*, vel *Miſenatium* malo, ut habet Joan. Diacon. lib. III. cap. XIV. de vita beati Gregorii. Fons eſt Gregor. lib. II. epiſt. & cap. XXXI. ut refert Democharis. (17) Idem cauſſa undecima cap. XLIII. (*l*) pro *Milevitano* concilio, *Toletanum* tertium cap. XIII. edidit. Sed cum ejuſdem capitis fieret mentio quæſtione ſecunda, (*m*) vocem *Milevitani*

1. q. 3. c. 8. *Salvator.*

(a) *Diſt.* 55. *c.* 10. *ſi quis.*
(b) *Burch. libro* 2. *c.* 15.
(c) *Ivo l.* 3. *tit.* 5. *c.* 1. *panor. & par.* 6. *c.* 34. *decr.*
(d) *De pœnit. d.* 1. *c.* 6. *ſi quis.*
(e) *C. de Epiſ. & cle. l.* 5.
(f) *Cod. Theod. lib.* 9. *tit.* 25. *conſt.* 2.
(g) *Vide hiſt. tripar. lib.* 7. *c.* 4.
(h) 36. *quæſt.* 2. *cap.* 3.
(i) *Diſt.* 15. *cap.* 3. *ſancta. p. item venerabilis.*
(k) *Burc. libro* 3. *cap.* 220.
(l) *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *cap.* 3. *panor. & par.* 4. *cap.* 69. *decr.*
(m) *Cæſar. lib.* 2. *cap.* 6.
(n) 1. *q.* 3. *cap.* 7. *ſi quis.*
(o) *Ivo lib.* 3. *tit.* 9. *c.* 7. *panor. & par.* 2. *cap.* 84. *decr.*
(p) *Anſ. lib.* 7. *cap.* 190.
(q) *Deusded. cap.* 2.
(r) *Cæſar. lib.* 4. *cap.* 43.
(s) *De conſ. d.* 1. *cap.* 56. *nullus.*
(t) *Burc. l.* 3. *c.* 230. & 231.
(u) *Ivo par.* 3. *cap.* 271. & 272. *decr.*
(x) *Caſ. libro* 4. *c.* 48.
(y) 16. *quæſt.* 3. *cap.* 13. *prima.*
(z) *Diſt.* 50. *cap.* 28. *domino.*
(a) 33. *quæſt.* 2. *c.* 11. *hoc ipſum.*
(b) *Burc. lib.* 19. *cap.* 43. & 73.
(c) *Ivo lib.* 3. *tit.* 11. *cap.* 17. *panor. & par.* 6. *cap.* 397. & 398. & *par.* 15. *cap.* 86. & 95. *decr.*
(d) *Anſ. lib.* 8. *c.* 37.
(e) *Caſ. libr.* 8. *cap.* 69.
(f) *Tarrac lib.* 3. *cap.* 84. & 85.
(g) *Diſt.* 32. *c.* 10. *eos, qui.*
(h) *Ivo lib.* 3. *tit.* 8. *c.* 18. *panor.*
(i) 16. *quæſt.* 1. *cap.* 48.
(k) *Anſ. lib.* 6. *cap.* 100.
(l) 11. *quæſt.* 1. *cap.* 43. *inclita.*
(m) 11. *quæſt.* 3. *cap.* 111.

vitani reliquit. (18) Postrèmo ex Gregorii epistola (*a*) Monothelitas liceat iterum damnare, quos constat, a Martino primum Pontifice in concilio Romano fuisse damnatos mortuo jam Gregorio. Locus Gregorii sumptus est ex libro IX. epist. sexagesima prima ad Quirinum, & ceteros in Hibernia Episcopos, ut habet Democharès: aliis, *in Hiberia*, magis placet. Apud Ivonem, (*b*) & in libro Cæsarauguſt. (*c*) vox *Hibernia* non mutatur; *Monophysitas* pro *Monothelitas* mutatur: quod probo. *Monophysitas* est in veteri Anselmi libro in additis capitibus. (19) Claudite jam rivos pueri: sat prata biberunt.

ADDITIONES

(1) *Distinctione 63. in Romana editione caput primum ita inscriptum est. Unde Hadr. PP. in 8. syn. Constantinopoli sub ipso celebrata. Et alterum caput hanc habet inscriptionem. Item ex octava synodo actione prima. Hadrianus Papa secundus, (quod Nicolaus prædecessor ejus disposuerat,) missos suos, Donatum scilicet Hostiensem Episcopum, & Stephanum Nepesinum Episcopum &c. Et postea, schisma de Ignatii depositione, & Photii ordinatione sedaverunt, Photium anathematizantes &c. In hoc extremo capite hæc adduntur. Si hic addatur ver.* Quisquis, *ex capite antecedente; erit integer 22. canon. 8. synodi. In vulgatis sequebatur vox* clerus, *quæ in vetustioribus est glossa interlinearis. In extremo capite primo hæc etiam sunt in notis. Heic citantur partes quædam 22. canonis 8. synodi sub Hadriano Papa II. habitæ, & ab Anastasio bibliothecario Latinitate donatæ. Et in marg. ejusd. c. 1. Ansel. lib. 6. c. 23. & 72. Ivo p. 5. c. 122. Pann. l. 3. c. 8. Deus dedit p. 1. Et in vers. Quisquis, infrac. prox. Polyc. l. 2. tit. 1. Et in marg. c. 2. Ans. 6. c. 23. Ivo p. 5. c. 122. Pann. & Deusdedit ubi supra. Et ver. Consecrationes, Polyc. l. 2. tit. 1.*

(2) *Capitis octavi Inter cetera,* 10. *q.* 3. *in eadem editione inscriptio est: Item ex concilio Toletano septimo c.* 4. *In eodem capite hæc verba sunt: Querimonias etiam parochialium presbyterorum Galliæ. Et in marg. al. parochianorum. In notis additur: In conciliis impressis, & aliquot Gratiani exemplaribus legitur* Galliciæ: *In aliis autem, & emendatioribus, atque in codice conciliorum Lucensi regio habetur,* Gallicanæ provinciæ. *Nam eo tempore Archiepiscopus Narbonensis, & ejus provinciæ Episcopi ad synodos Toletanas conveniebant; quod ex subscriptionibus Toletani tertii apparet, &c. (Ego vero* Galliciæ *ratineo: sequitur enim mentio synodi Bracarensis.)*

(3) *Distinctione* 16. *cap.* 7. *Quoniam, in Romano libro hæc verba sunt: Gregorii Thaumaturgi Neocæsariensis Episcopi &c. Gennadii Constantinopolitani Episcopi &c. Et in marg. al. Germani.*

(4) *Inscriptio capitis ultimi distin.* 95. *in eodem libro est. (Item ex concilio Neocæsariensi c.* 13.) *Palea. Et in notis est: Antea citabatur ex Genuesi. Restituta est inscriptio ex ceteris collectoribus. Est autem hæc fere Dionysii versio. Et in marg. hæc sunt: Ans. l.* 7. *c.* 188. *Burch. l.* 5. *c.* 44. *Ivo p.* 2. *c.* 53.

(5) *In eadem editione inscriptio cap.* 4. *Audivimus* 24. *q.* 1. *hæc est: Unde Alexander secundus scribit Valeriano Episcopo Martyri. Audivimus, quod Henricus, Ravennas dictus Archiepiscopus &c. In marg. est. Ivo p.* 14. *c.* 57. *Pann. l. c.* 133.

(6) *De Pœniten. dist.* 1. *cap.* 67. *Si agamus, in eadem Romana editione ita scriptum est: Rursum juxta eumdem Hieremiam. Et in marg. Hierem.* 17. *Et in notit. Hieremiam (Sic est emendatum ex ipsis commentariis B. Hieronymi, & uno vetusto exemplari Gratiani, nam in ceteris est, quemadmodum in vulgatis,* juxta eumdem Hieronymum promittit prospera, si pœnitentiam egerimus. Quod si negligentia &c. *Capite* 68. *Quamobrem, par. Alioquin. hæc verba sunt: Alioquin & in reverentiam loquitur Deus &c. Et in marg. est:* Hieremia) *or. vera lectio. Hier.* 17. *Et in notis: Quæ sequuntur, ut etiam multa alia, emendata, & locupletata sunt ex originali, præter verbum* reverentiam, *(quod esse debet* Hieremia) *idque ob glossam:*

(7) *Extremum caput quæstionis primæ causæ* 14. *them. ult. ita in Romano inscribitur: Item Hieronymus libro primo contra Jovinianum. Quod præcipitur &c. In marg. est: In vulgatis erat: Gregor. in epist. ad Jovianum. Et in scholiis. Quod præcipitur. Hic Grego. innuit differentiam &c. Inscriptio cap.* 15. *de verb. signif. est: Cœlestinus tertius. In his, quæ &c. Et postea. Item secundum Gregorium, quod præcipitur, &c. In marg. est: Cap. unico eod. tit. in* 2. *compilatione. In casu eadem verba sunt. Et in scholiis. Quod præcipitur* 14. *q.* 2. *quod præcipitur. Bern. (mendose) Inscriptio cap.* 41. *cau.* 7. *quæst.* 1. *hæc est: Item Hieronymus ad Rusticum monachum epist.* 4. *In apibus &c. In marg. est: Ivo p.* 5. *c.* 356. *Caput* 6. *distin.* 9. *uno verbo* Idem *inscribitur, caput vero quintum* Idem (*Aug.*) *ad Hieron. ep.* 19. *In notis est: Verba hujus capitis sunt B. Hieronymi ad Lucinium Bæticum epist.* 28. *sed mutata non est inscriptio ob glossam. In schol. Græci. Hieron. in secundo prologo bibliæ &c. Sed Aug. ad primitivam Ecclesiam respicit &c. Magis credendum est Hieron. quam Aug. &c. (Desidero censuram horum verborum.) Caput* 19. *dist.* 2. *ita inscriptum est: Item Hieronymus ad c.* 3. *Michææ. Cum exaudiero &c. In casu est. Probat. Aug. in hoc c. &c.*

(8) *Quod in eadem editione est,* 1. *q.* 1. *c.* 117. *Quibusdam, hanc habet inscriptionem: Item universis Episcopis per Elladem provinciam constitutis, eod. lib.* 4. *epist.* 56. *seu cap.* 100. *Et in marg. hæc sunt: Et eod. l. ep.* 51. *&* 55. *& l.* 5. *ep.* 7. *Et Burch. l.* 1. *c.* 21. *Ivo p.* 5. *c.* 108.

(9) *Capitis* 10. *Si quis in infirmitate, distin.* 55. *in eodem libro inscriptio est; Item ex concilio Ilerdensi. Et in margine, Concordat Triburiense c.* 33. *Et Burch. l.* 2. *c.* 15. *Ivo p.* 6. *c.* 34. *Pann. l.* 3. *cap.* 42.

(10) *De Pœniten. distin.* 1. *c.* 6. *Si quis non dicam. In Romana editione ita inscribitur: Cod. lib.* 1. *de Episcopis, & cler. Imperator Jovianus Et in marg. hæc sunt: Tit.* 3. *& Cod. Th. l.* 9. *tit.* 25. *l.* 2. 36. *q.* 2. *Si quis non dicam. Triper. hist. l.* 7. *c.* 4. *Polyc. l.* 4. *tit.* 35. *Capitis tertii.* 36. *q.* 2. *eadem inscriptio est, nisi quod Jovinianus pro Jovianus editus est. In margin. est: Sup. de pœn. d.* 1. *Si quis non dicam.* 1. *in Cod. Theod. l.* 9. *ti.* 25. *le.* 2.

(11) *In eadem editione cap.* 3. *Sancta Romana, par. Item venerabilis distin.* 15. *hæc verba sunt: Item Juvenci nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed miramur. Et in notis hæc sunt. Antea legebatur,* Item Vincentii, *restituta est vera lectio ex Gelasio, Burchardo, & Ivone. De quo Juvenco meminit B. Hieronymus in catalogo.*

(12) *Capitis* 8. *Salvator* 1. *q.* 3. *in eodem libro hæc inscriptio est: Item Urbanus* II. *Episcopus servus servorum Dei dilecto filio L. Præposito Ecclesiæ sancti Juventii apud Ticinum, salutem, & Apostolicam*

(a) *De consecrat. d.* 4. *cap.* 44. *ab antiqua.* (b) *Ivo lib.* 1. *tit.* 2. *c.* 81. *panor. & par.* 1. *c.* 153. *decr.*
(c) *Cæsar lib.* 12. *c.* 68.

cam benedictionem. Et in margine: Lucio. Anſel. Et Deus dedit p. 2. Anſ. l. 5. c. 42. Et in notis: Integram epiſtolam Urbani II. dilecto filio L. præpoſito eccleſiæ B. Juventii apud Ticinum, refert Deus dedit in ſua collectione. In ſumma hujus capitis hæc tantum ſunt rubrica notata: De eodem. In indice librorum ante Gratiani verba edito hæc ſunt: Urbani II. concilium Placentinum, & fragmentum alterius concilii, & epiſtola L. præpoſito ſancti Iventii, ex Vaticana. In eodem capite par. Sed & beatus: ita editum eſt: Sed & beatus prædeceſſor noſter Paſchalis de conſecratione affirmat, quod quiſquis &c. Et in marg. eſt: ſup. ea. c. ſi quis. Et in notis: Antea legebatur Paſchaſius libro de conſecratione: reſtitutus autem eſt locus ex vetuſtis codicibus, & originali. Citatur enim heic, quod habetur in capite antecedente ex epiſtola Paſchalis Papæ. Et inſcriptio capitis 7. Si quis obiecerit: hæc eſt: Item Paſchalis Papa. Et in notis hæc ſunt: Auctor vero hujus capitis, ac totius illius epiſtolæ eſt Paſchalis primus. Nam in eo Decretorum codice hæc epiſtola Paſchalis eſt poſt decreta Hadriani II. cum decreta Paſchalis II. ſint poſt Urbanum II. eo plane ordine, quo ſibi ſucceſſerunt: quod etiam in ſequenti capite indicatur. Et in marg. Deus ded. p. 2. Magiſt. l. 4. di. 25. Polyc. l. 7. tit. 6. Anſ. l. 13. c. 33. Ivo p. 2. c. 84. Pann. l. 3. c. 123.

(13) De conſecrat. diſtin. 1. in libro Romano cap. 57. Nullus Epiſcopus: hæc inſcriptio eſt: Item Zacharias Papa in ſynodo Romana c. 13. & 14. Et in notis hæc ſunt: Antea legebatur Macarius. Emendatum eſt ex aliquot vetuſtis codicibus & ceteris collectoribus. Et caput ipſum habetur in concilio manu ſcripto Zachariæ. Et in marg. Polyc. l. 3. tit. 16. Burch. l. 3. c. 230. & 231. Ivo p. 3. c. 271. & 272. (Varietas numeri capitum hujus diſtinctionis pendet a cap. 1. ut antea diximus.)

(14) In eadem editione 16. q. 3. c. 13. ita inſcriptum eſt: Item ex concilio Hiſpalenſi 2. cui interfuit Iſidorus, c. 1. Prima actione Theodulphi Malacitanæ Eccleſiæ Antiſtitis &c. ab eccleſiis Aſtiginæ, Eliberitanæ, atque Aegabrenſis &c.

(15) Diſtin. 50. cap. 28. in eodem libro hæc inſcriptio eſt: Item Iſidorus ad Maſſanum Epiſcopum. Domino ſancto, meritiſque beato fratri Maſſano Epiſcopo ſalutem. Et in margine: al. Maſonem, al. Maſſenum) or. Et Anſ. l. 8. c. 37. Polyc. l. 4. tit. 39. Ivo p. 6. c. 397. p. 15. c. 57. & 86. Burch. l. 19. c. 43. & 73. Pann. l. 3. c. 149. Rab. pæ. l. 1. c. 1. Et in notis hæc ſunt: Sic habet hoc caput in epiſtola, quæ nuper una cum aliis Iſidori operibus eſt impreſſa Pariſiis, & ita inſcribitur: Iſidori Hiſpalenſis Archiepiſcopi epiſtola ad Maſſanum Epiſcopum &c. Inſcriptio cap. 11. Hoc ipſum 33. q. 2. hæc eſt. De his ita ſcribit Iſidorus ad Maſſonem Epiſcopum in præfatione ad librum de ſummo bono. Et in marg. al. Maſſenum. Et Raban. l. pœnit. c. Polyc. l. 4. tit. 39. Anſ. l. 8. c. 37. Ivo p. 6. c. 398. & p. 15. cap. 91.

(16) Inſcriptio capitis 10. diſt. 32. in Romano libro hæc eſt: Item Urbanus II. in ſynodo apud Melphiam c. 13. Eos, qui poſt ſubdiaconatum. Et in margine: Pann. l. 3. c. 101. Et in indice librorum ante Gratiani verba: Urbani II. ſynodus apud Melphiam, ex Vaticana, & a Jacobo Pamelio canonico Brugenſi.

(17) Quod exſtat 16. q. 1. c. 48. ita editum in Gregoriana editione eſt: Unde Gregorius Papa ſcribit Benenato Epiſcopo, lib. 2. epiſt. 31. Et temporis qualitas, & vicinitas nos locorum invitat, ut Cumanam atque Miſenatem unire debeamus eccleſias. Et in notis: Miſenatem) Sic emendatum eſt ex vetuſto codice B. Gregorii quamvis in vulgatis, ſicut etiam apud Gratianum, eſſet Muſitanam. Et in marg. Anſ. l. 6. c. 108. Polyc. l. 3. tit. 30.

(18) Capitis 42. Inolita 11. q. 1. hæc eſt in eodem libro inſcriptio: Item ex concilio Milevitano. Et in marg. In Tolet. 3. c. 13. Et in notis: In concilio Milevitano, quod habetur, nihil tale exſtat. Ex ipſo tamen citatur etiam ab Innocentio III. in c. ſi diligenti, de foro compet. Habetur autem in Toletano 3. c. 13. Et in eadem cauſſa quæſt. 2. c. un. Quod vero culpa illa ſuſpenſione digna ſit, ex capitulo illo Milevitani concilii liquido conſtat. Et in mar. ſupra q. 1. inolita. (Varietas numeri capitum quæſt. 1. oritur ex cap. 10. Si quis clericus, quod in libro meo eſt 11. nam decimum eſt, Epiſcopus non flagitetur, quod in Romano eſt pars cap. 9. teſtimonium.)

(19) De conſecrat. diſtin. 4. cap. 44. Ab antiqua, in libro Romano hanc habet inſcriptionem: Item Gregorius Quirino Epiſcopo, & ceteris in Iberia Epiſcopis, l. 9. ep. 61. Et in notis: Iberia) Sic emendatum eſt ex originali manu ſcripto Vaticano. Antea erat Hibernia. Et in marg. Polyc. ibid. (hoc eſt, l. 3. ti. 10.) Ivo p. 1. 153. Pann. l. 1. c. 88. Et in eodem capite. Monothelitas vero, & alios &c. In notis hæc ſunt: In originali, & in Polycarpo, & apud Ivonem in textu eſt, Monophyſitas. De qua hæreſi ſcribit Joannes Damaſcenus in libro de duabus Chriſti voluntatibus, & Nicephorus, & alii. Sed ob gloſſam non eſt mutatum.

DIALOGUS V.

De aliis Mendis Gratiani.

A. NIhil magnum veteres Romani, niſi auſpicato, inchoare ſolebant: non ſolum in bello, ſed in pace; tam publice, quam privatim. In eo cæci fuerunt; quod auxilia & ſigna ab avibus, a canibus, a deorum ſimulacris petebant: tamen natura duce Dei auxilium petebant. Nobis nihil agendum Paullus præcipit, niſi in nomine Domini. Auſpicato igitur hodie a Petro, & Paullo Principibus Apoſtolorum Dei incipiamus. Gelaſii verba ſunt apud Gratianum Diſtinct. 11v. *Magnis quippe ſtudiis, ſecundum beatum Petrum Apoſtolum præcavendum eſt*; ne fides, & *diſciplina Domini blasphemetur*. Ubi Petrus hoc dixerit, ignoro. Sed Paullus priori ad Timotheum epiſtola cap. VI. id ſcripſit. Et vidi in veteribus libris prima littera hæc nomina conſcribi. Ita P. *Apoſtolum* ſcriptum olim fuiſſe, poſtea *Petrum Apoſtolum* credo. Fons eſt Gelaſii epiſt. 1. cap. XVI. ut notat Democharcs. Ivo vocem *Petrum* omittit, licet in margine habeat *Petri epiſt.* 11. *cap.* 11. & *Paulli ad Roman. cap.* 11. Si Petrus id dixit: nihil mutandum erit. Si non dixit, aut *Paullus* ſcribendus erit, aut vox *Petrus* delenda.

Diſt. 54. c. 12. generalis.

Ivo par. 6. c. 100. decr.

B. Selecti viri tollunt vocem *Petrus*, & in margine addunt, 1. *Tim.* VI. ubi pars verborum Gelaſii invenitur. (1)

A. Iſidori locus ſequitur apud Gratianum: *Nam ſub Octaviano Cæſare ſuffecti Conſules Papius, & Pompejus legem tulerunt, quæ a nominibus eorum appellatur Papia, & Pompeja.* *Poppæus* pro *Pompejus*, *Poppæa* pro *Pompeja* ſcribendum eſt ex faſtis capitolinis, & variis ſcriptoribus ut in legibus ſcripſimus. Idem Contius notat. (2) Pompejo victo Reualdus vincendus eſt, cujus mentio fit in concilio Triburienſi apud Gratianum in Paleæ nomine additis. *Omnes*, inquit, *presbyteri interfectores compoſitione Epiſcopi, ad cujus parochiam pertinent, ſolvantur; ita videlicet, ut medietatem Renaldus Epiſcopus ejus utilitati Eccleſiæ cui præfuerit, tribuat.*

Diſt. 2. c. quidam.

17. q. 4. c. omnes.

B. Hic

B. Hic Renaldus Episcopus est, facile a te vincetur.

A. Quid si vobis vocem aliam Renaldo fortiorem substituam?

B. Quænam ea est?

A. Wirigildi.

C. Est ne hoc Episcopi nomen?

A. Non est, sed compositionis. Apud Burchardum lib. VI. cap. XI. ita est. *Presbyteri interfecti compositio Episcopo ad cujus parochiam pertinebat, solvatur: ita videlicet, ut medietatem Wirigeldi ejus Episcopus utilitatibus Ecclesiæ cui præfuit, tribuat.* Eisdem verbis utitur Ivo parte X. c. CXL. decret. & Bernar. Papien. cap. II. de pœnis in prima collectione decretal. Sed Gregorius IX. eam vocem noluit repetere, compositionis voce contentus. Ex his, & aliis, quæ in Capitularibus Caroli & Ludovici leguntur, pro illis verbis, *Omnes presbyteri interfectores compositione Episcopi* &c. scribo, *Omnes presbyteri interfecti compositiones Episcopo solvantur*. (3) De Sacratio rege Arragonum sub Hormisda Papa, quod Renaldi fabulis simile videtur, aliquid dicamus. Apud Gratianum caussa XXXI. quæstione secunda post Horsmidæ caput legimus. *Ite Sacratio regi Arragonum. De neptis tuæ conjugio* &c. Apud Ivonem in Panormia eadem verba sunt: non tamen post Hormisdæ verba, sed post Urbani, quæ etiam Gratianus refert ante Hormisdæ epistolam. Apertius idem Ivo parte III. decret. *Urbanus Satino regi Arragonum*. In libro Cæsaraugustano Cartusianorum qui Hieronymi Zuritæ fuit, recte est. *Urbanus secundus Sanctio regi Arragonum*. Errati occasio fuit, quod Palea Hormisdæ caput inseruit inter duo Urbani rescripta.

c. 2. de pœnit. Capit lib. 4. c. 15.

31. quæst. 2. c. 2. & 3. Ivo lib. 6. tit. 8. c. 8. Pan. c. 1. d. q. 2. Ivo par. 8. c. 24. decr. Cæsar lib. 10. c. 14.

lib. 4. c. 11. var. resol.

C. Hoc idem Didacus Covarrubias Segobiensis Episcopus divinaverat.

A. Gaudeo nos idem dicere, quos veri inquirendi studium conjunxit, & amicitia non vulgaris; (4) In *Sisebuti*, vel *Sisenandi* regis Hispaniæ nomine sæpe erratum invenio. Distinct. quadragesima quinta cap. V. ex concilio Toletano IV. cap. LVI. ut Democharis etiam notat. *Temporibus religiosissimi Principis Zizebuti*: scribo *Sisebuti*: quidam *Sisenandi* scribunt, ut Burchardus, (a) & Ivo: (b) quæ varietas in conciliorum libris est. Item de consecratione distin. IV. cap. XCIV. (c) quod dicitur esse ex Toletano concilio quinto; sed ex Toletano quarto cap. LIIX. est Democharis: illic ita scriptum est. *De quibus consulti piissimi, ac religiosissimi domini nostri Sisemundi regis, hoc sanctum decrevit concilium*: in margine *Sigismundi* nomen est. Apud Burchardum, (d) *consultu* pro *consulti* est aptius, & *Sisenandi* pro *Sisemundi*. Item apud Ivonem in Panormia, (e) sed in decretis *consultum*, & *Sisemandi* habet non recte. (5)

Dist. 45. c. 5. de Judæis.

C. Quinam hi reges fuerunt Sisebutus, & Sisenandus?

A. Hæc alio die accipies. Hoc tantum scire hodie potes, Sisebutum cœpisse anno secundo Heraclii Imp. & sub eo Hispalense concilium habitum anno Christi DCXIX. Sisenandum cœpisse anno DCXXXI. duobus regibus interpositis Reccaredo minore, & Svinthila, qui a concilio Toletano quarto de quo agimus, damnatur. Id habitum est concilium anno tertio Sisenandi. Ex quo fit, ut c. LVI. recte Sisebutus scribatur, at c. LIIX. Sisenandus.

C. Erat igitur tunc vivus Sisenandus, mortuus Sisebutus.

A. Ita est. De Gelasii verbis nunc agemus: *Ita nos Syllanorum cædes geminata Pontificum, horrendi criminis atrocitate confudit*. Qui Syllani Pontifices fuerint, non inveni. Apud Ivonem Carnotensem ita scriptum est: *Gelasius Majorico, & Joanni Episcopis: Ita nos quidem Latinorum cædes geminata Pontificum horrendi sceleris atrocitate confudit*. Apud Anselmum Lucensem hæc leguntur. *Gelasius Papa. Ita nos Scillacinorum sedes geminata Pontificum, horrendi sceleris atrocitate confundit*. In his verbis *sedes* pro *cædes* non recte est, at de voce *Scyllacænorum* considerandum. Est enim urbis nomen *Scyllacæum*. Credo fuisse duos Episcopos ejus urbis occisos Gelasii temporibus. (6) Theodori Mopsuesteni in quinta synodo damnati mentionem fecimus. In eadem synodo Theodoriti scripta contra Cyrillum Alexandrinum damnata sunt. Id Gregorius apud Gratianum distin. XV. cap. II. refert; sed non *Theodoriti* nomen editum est, sed *Theodori*. Videndus Gregorius lib. I. epist. XXIV. registri, & Gregorius VII. lib. IIX. epist. I. regstri, & Ivo, (f) & liber Cæsaraugust. (g) & Tarracon. (h) (7) Non omnium librorum erratum est, sed paucorum, quod ex Ecclesiastica historia Rufini lib. ult. cap. XIIX. sumitur: (i) *Cum apud Thessaloniam seditio esset exorta* &c. scribendum, *Thessalonicam*. Et apud Ivonem (k) ex Paullino in vita B. Ambrosii: *Caussa Thessalonensis civitatis non minima tribulatio successit Ambrosio*; scribe, *Thessalonicensis*. Videndus idem Ivo (l) capite huic eidem proximo ex historia tripertita sumto. (8) Postremo (m) Gregorii verba sunt lib. II. epist. XXXV. ut Ant. Democharis notat, vel ut aliis placet, Joannis Diaconi in vita Beati Gregorii lib. III. cap. XIV. qui refert Gregorii epistolam ad Joannem Episcopum Veliternum: Ideoque fraternitati tuæ curam, gubernationemque Treverensium Ecclesiæ prævidimus committendam. Pro *Treverensium*, scribo *Trium tabernensium*, quod recte apud Joan. Diaconum editum inveni. Etenim non longe fuerunt Tres tabernæ a Velitris urbe. Et sic Anselmus habet lib. V. cap. XXIV. quamvis liber Cæsaraug. Gratiani scripturam confirmet. (9) Hæc in adversariis de Gratiani erratis ordine litterarum in propriis nominibus.

25. quæst. 2. c. 25.

Ivo par. 10. c. 18. decr.

Anst. lib. 6. c. 140.

Dist. 15. c. 2. sicut sancti.

B. Multo his plura colligere posses, si velles; & ut aliud ex alio, in Pontificum Romanorum nominibus maxime Gratianus aberrat, ut cum *Anicetus* ab eo appellatur *Anitius*, Miltiades *Melchiades*, Xystus *Sixtus*, Anteros *Antherus*, Callistus *Calixtus*, Cælestinus *Celestinus*, Hyginius *Higinus*, Zosimus *Sozimus*, aut *Zozimus*, Zephyrinus *Zepherinus*. Ita etiam in nominibus conciliorum, cum Nannetense concilium vocat *Ananetense*, vel *Manetense*, vel *Navatense*; Ancyranum vocat *Anquiritanum*, vel *Ancyritanum*, vel *Anquirense*; Arausicanum *Auraslicense*; Cabilonense *Bylonense*; Epaunense *Epanense*; Hispalense *Bispalense*, vel *Spalense*; Matisconense *Maticense*; Vormatiense *Warmatiense*.

A. Hi non Gratiani errores sunt, sed illorum temporum. Sic in conciliis edi solitum est: sic habent Burchardus, Ivo, & Anselmus, & ceteri collectores. (10)

B. Habeo alia majora crimina, an errata dicam; quæ si pateris, in medium proferam.

A. Hodie id fieri non sinam; cras ad clepsydram Gratianum accusare poteris.

(a) *Burch. libro* 4. *c.* 82.
(b) *Ivo lib.* 1. *tit.* 2. *c.* 65. *panor. & par.* 1. *c.* 276. *decr.*
(c) *De consec. dist.* 4. *c.* 94 *pleriq.*
(d) *Burc. lib.* 4 *c.* 85.
(e) *Ivo lib.* 1. *tit.* 2. *c.* 68. *panor. & par.* 1. *c.* 279. *decr.*
(f) *Ivo par.* 4. *c.* 117. *decret.*
(g) *Cæsar. lib.* 1. *c.* 36.
(h) *Tarr. lib.* 1. *c.* 140.
(i) 11. *quæst.* 3. *c.* 69.
(k) *Ivo par.* 10. *c.* 48. *decret.*
(l) *Ivo c.* 47. *c. par.*
(m) 16. *quæst.* 1. *c.* 49. *postquam. Cæsar. l.* 7. *c.* 35.

ADDITIONES.

(1) IN *editione Gregoriana cap.* 12. *Generalis*, *diſtin.* 54. *hæc verba ſunt non longe a fine*: *Magnis quippe ſtudiis*, *ſecundum beatum Apoſtolum*, *præcavendum eſt*, *ne fides & diſciplina Domini blaſphemetur*. *Et in marg.* 1. *ad Tim.* 6. & 2. *Pet.* 2.

(2) *Diſtin.* 2. *cap.* 6. *Quædam*, *in eadem editione*, *his utitur verbis*: *Nam & ſub Octaviano Cæſare ſuffecti Conſules Papius & Poppæus legem tulerunt*, *quæ a nominibus eorum appellatur Papia Poppæa*. *Et in notis hæc ſunt*: *Antea legebatur Papius*, & *Pompejus*, & *paulo poſt*, *Papia*, & *Pompeja*. *Emendatum eſt ex manuſcriptis exemplaribus Iſidori*: *Nam in impreſſis notaverat errorem Alciatus lib.* 3. *diſp. c.* 3. *In tabulis autem Capitolinis anno urbis DCCLXI. ex Kal. Jul. ſuffecti Conſules numerantur M. Papius*, *Q. Poppæus*. (*Varietas numeri capitum hujus diſtin. cum meis Dialogis oritur ex capite primo*, *quod mihi eſt initium diſtin. ſumtum ex verbis Iſidori*: *ejus non habetur ratio in eo libro Romano*.)

(3) *In eodem libro caput* 26. *Omnes*. 17. *q.* 4. *ita ſcriptum eſt*: (*Item ex eodem* (*hoc eſt*, *Triburienſi concilio*) *c.* 5.) *Palea*. *Omnes presbyteri interfectores compoſitione Epiſcopo*, *ad cujus parochiam pertinent*, *ſolvantur*: *ita videlicet*, *ut medietatem Wirigeldi*, *ejus Epiſcopus utilitatibus Eccleſiæ*, *qui præfuit*, *tribuat &c. Et in marg. al. VVirigildi*. *Et Capitul. l.* 4. *c.* 15. *ext. de pœnis c. presbyteri*. *Burc. l.* 6. *cap.* 11. *Ivo p.* 10. *c.* 140. *Pann. l.* 8. *c.* 6. *Et in notis*: *Hæc quoque Palea in uno tantum Vaticano codice habetur*. *Eſt autem in Capitularibus*, (*unde citatur in Pannormia*) *l.* 4. *c.* 15. & *in Decretalibus tit. de pœnis c. presbyteri*. *In concilio etiam Triburienſi*, *quod exſtat c.* 4. *habetur quiddam ſimile*. (*Et poſtea*: *Interfectores*) *ſic etiam in Pannormia*. *Vaticanus codex habet interfecti*. *In Capitulari legitur*: *Presbyteri interfecti Epiſcopo*, *ad cujus parochiam pertinent*, *ſolvantur*, *ſecundum capitulare glorioſi Karoli genitoris noſtri*: *ita videlicet &c. Verum in Decretalibus & apud Burchardum*, & *Ivonem hoc modo*: *Presbyteri interfecti compoſitio Epiſcopo ad cujus parochiam pertinebat*, *ſolvatur*: *ita videlicet &c.* & *ſimilis locutio habetur in concilio Triburienſi c.* 4. *Sed quoniam eſt initium capitis*, *nihil viſum eſt heic mutandum*: *reliqua autem ſunt emendata ex locis indicatis*. *Et poſtea*: *VViregeldi*) *Antea legebatur Renaldus*. *Emendatum ex ceteris locis indicatis*, *præterquam ex Decretalibus unde abeſt utraque vox*: *legitur tamen in prima collectione*. *Caput* 2. *de pœnis in editione Romana ita ſcriptum eſt*: *Ex concilio Triburienſi*. *Presbyteri interfecti compoſitio Epiſcopo ad cujus parochiam pertinet*, *ſolvatur*: *ita ut medietatem &c. in marg. Eſt in concilio Triburienſi ſub Arnulpho Imp. c.* 4. *Sed aliis verbis referunt Burchardus lib.* 6. *decret. c.* 11. *Ivo par.* 10. *c.* 140. & *Gratianus ſive Palea* 17. *q.* 4. *c. Omnes presbyteri*.

(4) *Capitis tertii de Neptis* 31. *q.* 2. *in eodem libro inſcriptio eſt*: *Item Urbanus ſecundus Actio regi Aragonum*. *Et in notis*: *Sanctio*) *Sic eſt emendatum ex vetuſtis exemplaribus Pannormia*, & *hiſtoriis regum Aragonum*. *Nam antea erat Sacratio*. *Et in marg. Ivo p.* 8. *c.* 24. *Pann. l.* 6. 109. *Capitis* 2. *Tua. ejuſd. quæſt. hæc inſcriptio*: (*E contra Hormiſda Papa ſcribit Euſebio Epiſcopo*) *Palea*. *Et in notis*. *Palea hæc in Decretalibus eſt c.* 1. *tit. de deſponſ. impub.* & *in vulgatis quidem citatur ex Honorio*: *ſed in prima Decretalium collectione*, *ex Hormiſda*, *ut heic*. *Ejuſd. cap.* 1. *de deſponſ. impu· in eadem editione inſcriptio eſt*: *Hormiſda Euſebio Epiſcopo*. *Et in marg. cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.*

(5) *Diſtin.* 45. *cap.* 5. *De Judæis*, *in eodem libro ita inſcribitur*: *Unde in concilio Toletano* 4. *c.* 56. *ſtatutum eſt*. *In eod. ita legitur*: *Sicut factum eſt temporibus religioſiſſimi Principis Siſebuti*. *Et in marg. hæc ſunt*: *Burch. l.* 4. *c.* 82. *Ivo p.* 1. *c.* 276. & *par.* 13. *c.* 94. *Pann. l.* 1. *c.* 72. *Capitis* 94. *Plerique de conſecr. diſt.* 4. *inſcriptio eſt*: *Item ex concilio Toletano* 4. *c.* 58. *In eodem hæc verba ſunt*: *De quibus conſultu piiſſimi*, *ac religioſiſſimi domini noſtri Siſemundi regis &c. Et in marg. Burch. lib.* 4. *c.* 85. *Ivo pag.* 1. *c.* 279. *Pann. l.* 1. *c.* 75. (*ſcribi debuit*, Siſenandi pro Siſemundi.)

(6) *Inſcriptio cap.* 25. *Ita nos* 25. *q.* 2. *in libro Romano hæc eſt*: *Unde Gelaſius Papa ſcribit*. *Et mox*: *Ita nos Syllacænorum cædes geminata pontificum &c. Et in mar. al. Squillatinorum*, *al. Syllanorum*; & *Polyc. l.* 3. *tit.* 30. *Anſel. l.* 6. *c.* 148. *Ivo p.* 10. *c.* 18.

(7) *Diſt.* 15. *cap.* 2. *Sicut ſancti*, *in eodem libro ita ſcriptum eſt*: *Quintum quoque concilium pariter veneror*, *in quo epiſtola quæ Ibæ dicitur erroris plena reprobatur*, *in quo Theodorus perſonam &c. in quo ſcripta quoque Theodoriti*, *per quæ beati Cyrilli fides reprehenditur &c.* (*Male in caſu uterque Theodorus dicitur*.)

(8) *In Gregoriana editione cap.* 69. *can.* 11. *q.* 3. *inſcriptio*, & *initium eſt*: *Item ex libro undecimo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Rufini c.* 18. *Cum apud Theſſalonicam ſeditione exorta &c.*

(9) *Eodem in libro cap.* 49. *Poſtquam hoſtilis*, 16. *q.* 1. *inſcriptio eſt*: *Idem* (*Gregorius*) *Joanni Epiſcopo Veliterno lib.* 2. *epiſt.* 35. *Et poſt alia*: *gubernationemque Trium tabernenſium Eccleſiæ providimus committendam &c. Et in marg. Joan. diaconus l.* 3. *c.* 15. & 7. *qu.* 1. *Temporis qualitas*. *Anſ. l.* 5. *c.* 24. *Polyc. l.* 1. *tit.* 9. *Et in notis*: *Trium tabernenſium*) *In vulgatis legebatur Treverenſium*. *Emendatum eſt ex aliquot vetuſtis*, & *originali*, & *Joanne diacono*. *Nam ut is teſtatur*, *hæc epiſtola ſcripta eſt Joanni Epiſcopo Veliterno*. *Oppidum autem Trium tabernarum Velitris vicinum eſt*.

(10) *Nomina propria melius edita ſunt in Gregoriana editione*, *quam in ceteris*. *Erratum tamen eſt in his*: *Zozimus pro Zoſimo*, *Melchiades pro Miltiade*, *Hoſtienſis pro Oſtienſi*, *Calixtus pro Calliſto*, *Iginus pro Hygino*, *Sixtus pro Xyſto*, *Bracharenſis pro Bracarenſi*, *Zepherinus pro Zephyrino*, *Telephorus pro Teleſphoro*.

DIA-

DIALOGUS VI.

De Gratiani majoribus erratis.

A. PErmittitur tibi B. in Gratianum dicere; sed ita, ut singulis criminibus probationes adferas, nisi res probatione non indigeat.

B. Conditionem accipio: Ea enim adferam, quæ nemo negaverit. Et principio de Anastasio secundo videamus, quem ait ab Ecclesia Romana repudiatum, & a Deo fuisse percussum. Hæc Gratianus distinct. XIX. extrema, (*a*) & causa prima cap. XCVI. (*b*)

A. Dixisse fateor Gratianum, sed non solum. Idem enim adfert Pontificalis verba, (*c*) quæ etiam Ivo, (*d*) & liber Cæsaraugust. (*e*) & tuus Tarraconen. (*f*)

B. Majus crimen falsi intenditur, cum verba Pontificalis corrupit. Ea enim Ivo Carnotensis, & liber Cæsaraugustan. referunt in hunc modum: *Et quia occulte voluit revocare Acacium, & non potuit, quia divino nutu percussus est Acacius.* Gratianus voce *Acacius* deleta, & alia voce *quia*, ita scripsit: *Et quia occulte voluit revocare Acacium, & non potuit, divino nutu percussus est.*

A. Deletum id a Gratiano probare debes.

B. Non refert ea verba.

A. Ita fortasse in suis libris legerat. Unde quod ad Acacium erat referendum, ad Anastasium retulit. Sed & non in omnibus libris ea vox *Acacius* legitur.

B. Deceptum esse Gratianum fateris: non persequar hæc latius, cum id satis acerbe Albertus Pighius, & alii prosequantur.

A. Modestiam in eis requiro, sed causæ suæ inserviunt. Mihi hoc verum videtur, Acacium fuisse divino nutu percussum, Anastasium ei numquam communicasse. Quod si suspiciones suorum effugere non potuit, non id nocet aliis qui culpa carent. (1)

B. Aliud adferam crimen, quod adversus Romanos Pontifices his verbis utitur distin. LVI. post cap. I. *Exemplis & auctoritatibus non solum sacerdotes, sed etiam summi sacerdotes fieri possunt.* Loquitur autem de filiis presbyterorum. Mox addit: *Unde Damasus Papa scribit Hieronymo presbytero. Osius Papa fuit filius Stephani subdiaconi; Bonifacius Papa Jucundi presbyteri* &c. Mox alios enumerat, qui longe post Damasi, & Hieronymi tempora fuerunt. Cur vero Osium ante alios numeraverit, & eum subdiaconi filium dixerit, cum de presbyterorum filiis agatur, quærendum.

Dist. 56. c. 1. & 2.

A. Si in eo crimen versatur, quod dixerit, fuisse aliquos summos sacerdotes filios presybterorum: dixit hoc Ivo in præfatione Excerptionum his verbis: *Et ita genitos ex presbyteris non solum ad presbyteratum, sed etiam ad summum sacerdotium promoveri permiserunt. Et ut de nostris temporibus taceamus, sicut legitur in gestis Romanorum Pontificum, Felix tertius* &c. Et in Panormia ex libro Pontificatus, vel potius Pontificali, ut in veteri libro est, eadem referuntur. *Felix tertius* &c. Sed & in ipso libro Pontificali qui exstat, post Damasi collectionem de vitis Pontificum, sequuntur aliorum vitæ. In singulis nomina parentum adscribuntur. Unde credendum est aliquem confecisse verba ab Ivone, & Gratiano relata.

Ivo lib. 3. tit. 5. c. 11. panor.

B. Cur ergo Damaso tribuit Gratianus, quæ aliorum sunt?

A. Id non Gratiani, sed Paleæ erratum esse suspicor, cujus nomen edidit Democharis. Aut si Gratianus id scripsit, ex titulo libri Pontificalis Damasi deceptus est.

B. Cupio scire a te, unde Paleæ verborum initium sumas.

A. Aut ab illis verbis, *Unde Damasus*; aut ab illis, *Osius Papa*.

B. Finem verborum Paleæ quemnam facis?

A. In illis verbis, *filius Jucundi presbyteri*. Ut ea quæ sequuntur, *Felix enim tertius*, sint Gratiani, vel Pontificalis libri ab eo relati.

C. Cur non totum illud caput, *Osius* &c. Paleæ adscribis?

A. Quia video eum proposuisse exemplis ostensurum, aliquos summos sacerdotes fuisse. Huc accedit, quod Ivo de Felice tertio, & aliis ex libro eodem Pontificali, sive ex gestis Romanorum Pontificum idem affirmat comprobari.

B. De Osio nihil dixisti.

A. Fateor, me nihil habere, quod dicam. Tantum scio, multos Episcopos olim Papas fuisse dictos, & Osii Cordubensis nomen celebre est tam in concilio Nicæno, quam in Sardicensi. Subdiaconi filium fuisse ignoro. (2)

B. Quando te patronum habet Gratianus; tuas adferam reprehensiones. Apud Gratianum ex Theodosianis legibus verba referri scimus, quæ sunt Paulli in libris sententiarum, (*g*) & ejus interpretis Aniani. Gratianus causa secunda quæstione VI. capite XXII. & aliis quinque capitibus (*h*) cum ignoraret, quæ Paulli essent, quæque interpretis, omnia congessit.

A. Sumsit hæc Gratianus non ex ipsis fontibus, sed ex Ivonis Panormia, aut ex decretis, sive excerptis ejusdem. In Panormia ita scriptum est: (*i*) *Excerpta de legibus Theodosianis, quas interpretatur Paullus: Propter superfluam* &c. *In Theodosianis legibus cap.* XXXVI. *Ab eo* &c. Sic etiam in decretis paucis exceptis.

B. Quei fieri potest, ut Theodosianas leges interpretaretur Paullus, qui sub Alexandro, & Gordiano vixit?

A. Nullæ ratione fieri potuit. Sed existimo, Theodosianas leges dictas esse eum librum Alarici tempore conscriptum, quod etiam Contius notat, in quo ex Theodosiano Codice, & Novellis, & ex Caii institutionibus & Paulli sententiis excerpta sunt multa. Sic melius est Gratianus locutus, quam Ivo Carnotensis. (3)

B. Similis error est causa XXXV. quæstione V. extrema. (*k*) Enumerantur gradus adgnatorum, & cognatorum totidem verbis, quot Paullus utitur lib. IV. sententiarum. Sed & interpretis Aniani verba referuntur mixta Paulli verbis; & inscriptio est: *Item Isidorus.*

A. Si credis Democharis, Isidorus eadem scripsit lib. IX. cap. V. Etymolog. Si vis antiquiorem scriptorem, Burchardus lib. VII. cap. XXIIX. ex Isidoro de septem gradibus consanguinitatis. Idem Ivo in Panormia. At in excerptionibus sic ait: *Hæc capitula de septem gradibus consanguinitatis, S. Isidorus diligenti inquisitione descripsit, & in figura apertius depicta ordinavit cap. I. de septem gradibus consanguinitatis.* In margine Ivonis adscriptus

Ivo l. 7. tit. 12. c. unic. panorm. & par. 9. c. 64. decret.

(a) *Dist.* 13. *c.* 8. *secundum, in fine.*
(b) 1. *quæst.* 1. *c.* 96. *dictum p. quod vero.*
(c) *c.* 9. *c. distin. Anastasius.*
(d) *Ivo par.* 14. *c.* 40. *decret.*
(e) *Cæs. lib.* 14. *c.* 43.
(f) *Tarrac. lib.* 1. *cap.* 70.
(g) *Paul. lib.* 5. *senten.* 35. 36. 37. 38. 39.
(h) 2. *quæst.* 6. *c.* 22. *propter superfluam & postea.*
(i) *Ivo lib.* 4. *tit.* 12. *c.* 3. 4. 5. 6. 7. *panor. & par.* 5. *c.* 281. 282. 283. 284. 285. *decret.*
(k) 35. *quæst.* 5. *c.* 6. *primo gradu. Vid. infra l.* 2. *dialogo* 10.

ptus eſt locus Iſidori in Etymologiis a Democharе notatus.

B. Quid ſi Iſidorus a Paullo ſi fatetur, ſumſit: ſi negat, ſurripuit?

A. Id minime dubium eſt, non a Paullo ſolum, ſed ab ejus interprete ſumta omnia eſſe.

B. Habeo, quod volebam (4) Venio nunc ad Miltiadis verba, quem ut heri diximus, *Melchiadem* appellat. Fuit autem is, ut noſti, Euſebii ſucceſſor, Silveſtro vero prior. Gratianus cauſſa XII. cap. XV. multa verba ei adſcripſit, ex quibus eum poſteriorem Silveſtro facere videtur. *Romani*, inquit, *Principes qui totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Chriſti & baptiſmi ſacramenta concurrerent. E quibus vir religioſiſſimus Conſtantinus primus fidem veritatis patenter adeptus, dedit licentiam* &c. Nonne videtur hic longe ab illis temporibus abeſſe tum dicendi inelegantia, tum his verbis quibus appareat, alios fuiſſe Principes Chriſtianos, qui tum monarchiam tenebant, e quibus Conſtantinus primus fuit? Quid? quod de Baptiſmo Conſtantini loquitur ante Silveſtri tempora? Sed & Nicæni concilii facit mentionem, quod XX. anno imperii habitum eſt ſub Silveſtro, ut omnes ſcribunt, paucis exceptis, qui ſub Julio habitum eſſe dixerunt. Nam veniſſe Romam Miltiadis temporibus Conſtantinum, ex Auguſtino, & Optato, & Euſebio elici poteſt. Multi Silveſtri temporibus id actum ſcribunt. Sed hæc verba quis ferat? *Idem vero Imp. præſidens ſanctæ ſynodo, quæ apud* Nicæam congregata eſt &c. Sic enim malo, quam *Nicænam* legere.

12. q. 1. c. 15. *futuram*.

A. Non primus Miltiadi Gratianus illa quæ dicis, adſcripſit: ſed ante eum Burchardus libro tertio, (a) & Ivo, (b) & alii, (c) ex decretis Melchiadis Papæ cap. IIX. X. & XII. In conciliis ſine nomine ſcriptoris hæc leguntur ante donationem Conſtantini hoc titulo, *De primitiva eccleſia, & ſynodo Nicæna*. Miltiadis eſſe non credo. (5)

B. De donatione Conſtantini Gratianum (d) non reprehendo, habet enim *Paleæ* nomen adſcriptum; & eam defendes Græcis verbis Balſamonis ad Photium tit. IIX. cap. I. & Ivone, (e) atque Anſelmo, (f) & aliis (g) collectoribus. (6) De Euſebii verbis videamus. (h) *Crucis Domini noſtri Jeſu Chriſti, quæ nuper nobis gubernacula ſanctæ Romanæ Eccleſiæ tenentibus* v. *Nonas Maii inventa eſt, in prædicto Kalendarii die inventionis feſtum vobis ſolemniter celebrare mandamus*. Placet ne tibi Kalendarii appellatione etiam diem v. Nonas venire?

A. Mihi quidem non placet.

B. Jam hoc quo pacto defendes, ante Miltiadem & Silveſtrum crucem Domini inventam eſſe ſub Euſebio Pontifice?

A Gratianum excuſare poſſum, qui viderit, aut videre potuerit Euſebii Papæ epiſtolam tertiam, & Damaſum in Euſebii vita, & Ivonem parte IV. c. III. *Excerptionum*, & librum Tarracon. (i) tuum.

B. At hiſtorici (k) poſt concilium Nicænum iter Helenæ matris Conſtantini Hieroſolymam conſcribunt, & maxima hominum frequentia dedicatum eſſe templum, illic etiam conveniſſe Arianos Epiſcopos narrant. Si his credere nolis; in vita Silveſtri Pontificis & Helenæ dicitur, matrem poſt filii baptiſmum cum Judæis adverſus Silveſtrum Romam veniſſe; & non ante credidiſſe, quam Judæi a Silveſtro victi fuiſſent.

A. Video difficultatem; & quæ ita contraria ſunt, non facile in concordiam ducentur. Aut dicendum eſt, mendum eſſe in illa Euſebii epiſtola, & Damaſi ſcriptis: aut ſi illa recipimus, cetera contemnamus oportet. (7) Sed tu alia Gratiani errata propone.

B. Non ego ſolus ſum, ſed a tota veterum ſchola Gratianus reprehenditur; quod Gregorii tertii verba ad Bonifacium Legatum Germaniæ, (l) ad Anglorum indulgentiam retulerit a B. Gregorio conceſſam.

A. Legantur Gratiani verba.

C. Illud vero Gregorii ad Bonifacium Anglicis pro tempore permiſſum eſt, quibus B. Gregorius in quarta, & quinta generatione conjugia contrahi permiſit.

A. Ivonis, (m) & Gratiani, & libri Cæſarauguſt. (n) inſcriptio illorum verborum ad Bonifacium, quænam eſt?

C. *Gregorius Junior Bonifacio Epiſcopo*: apud omnes. Additum tamen eſt a Democharе in margine: *Gregorius* III. ut etiam ab eo, qui Excerptiones Ivonis edidit.

A. Ego eadem verba in Colonienſibus conciliorum editionibus inveni B. Gregorio adſcripta in epiſt. ad Auguſtinum, & Gregorio tertio ad Bonifacium. Sic facile excuſari poſſet Gratianus, niſi addidiſſet illa (*ad Bonifacium*). Nunc tantum dicam, in voce *Anglicis* eſſe erratum. Fuit autem Bonifacius ex Anglicis, quorum origo ex Saxonia Germanorum regione fuit; hi in Britanniam inſulam migrarunt, ut Beda refert. (8)

B. Jam vero illud propono, apocryphis ſcripturis, & incertis illum uti.

A. Semper ne incertis?

B. Non hoc dico: ſed aliquando incertis.

A. Nonne idem Burchardus fecit, & Ivo, & Deusdedit, & qui ſe authenticis uti profeſſus eſt, Anſelmus?

B. Ab his cavere debuit, in quibus illi lapſi ſunt.

A. Nomina indica apocryphorum, & incertorum.

B. Liber Paſtoris apocryphus eſt (o) teſte Gelaſio, & LXX. Epiſcopis in ſynodo. (p) Hoc idem referunt Burchardus (q) & Ivo. (r) *Hermes in libro Paſtoris. Ego dixi paſtori: Domine ſi quis mulierem* &c. Hæc poſuit Paleа cauſſa XXXIV. extrema. (s) Refert Ivo in Panormia, (t) & in Excerptionibus (u) & ut ex concilio Arelatenſi Bern. Papien. (x) & Gregor. IX. (y) Hic Hermetis liber exſtat, verba relata poſita ſunt Mandato quarto ejus libri. (9) Adduntur illic alia verba ab Ivone quoque in excerptionibus relata, quæ Gratianus, (z) & Ivo in Panormia (a) Auguſtino adſcribunt. Sic enim ait Gratianus cauſſa XXIIX. *Item Auguſtinus de Adulterinis conjugiis libro ſecundo. Non ſolum mœchatio eſt* &c.

A. Si libro Paſtoris uti, crimen eſt; id Paleæ obiici debet, & Ivoni. At qui verba Hermetis vel Auguſtino, vel Arelatenſi concilio tribuerunt, neque id primi fecerunt, ſed aliorum fidem ſecuti ſunt; cur acerbe accuſandi ſint, non video. Ante Gela-

---

(a) *Burc. li.* 3. *c.* 2. 4. *&* 5.
(b) *Ivo li.* 2. *tit.* 1. *c.* 2. *&* 3. *Panor. & par.* 3. 6. 4. 6. *&* 7. *decr.*
(c) *Caſar. lib.* 7. *c.* 58.
(d) *Diſt.* 96. *c.* 13. *&* 14. *Conſtantinus.*
(e) *Ivo li.* 4. *c.* 1. *panor. & par.* 5. *c.* 49. *decr.*
(f) *Anſel. lib.* 4. *c.* 33.
(g) *Deusde. c.* 4. *Caſar. Aug. li.* 2. *c.* 72. *Tarrac. lib.* 6. *c.* 33.
(h) *De conſec. diſt.* 3. *c.* 19. *crucis.*
(i) *Tar. l.* 4. *c.* 55.
(k) *Vid. Euſe. apud Rufin. li.* 10. *c.* 7. *&c.* 11.
(l) 32. *q.* 7. *c. quod propoſuiſti.* 18. *&* *c.* 24. *ſi quis. p. illud.*
(m) *Ivo li.* 6. *tit.* 10. *c.* 1. *panorm. & par.* 8. *c.* 78. *decr.*
(n) *Caſ. li.* 10. *c.* 94.
(o) *Vid. Euſeb. libr.* 3. *c.* 25.
(p) *Diſt.* 15. *c.* 3. *ſancta. p. in primis.*
(q) *Burc. libr.* 3. *c.* 221.
(r) *Ivo li.* 2. *tit.* 11. *c.* 36. *panor. & par.* 4. *c.* 65. *decr.*
(s) 34. *q.* 1. *c.* 7.
(t) *Ivo li.* 7. *tit.* 5. *c.* 2. *panor.*
(u) *Ivo par.* 8. *c.* 243. *decret.*
(x) *c.* 3. *de adulte. in* 1. *collect.*
(y) *c.* 3. *eo.*
(z) 28. *q.* 1. *c.* 6. *non ſolum.*
(a) *Ivo lib.* 7. *tit.* 4. *c.* 7. *panor.*

Gelaſium autem hic liber in pretio fuit, ut ex Athanaſio, (a) & Tertulliano, & Hieronymo cognovimus. Damaſus quoque in Pii vita, & ipſe Pius Pontifex epiſt. I. eum probare videntur. Ejus verba exſtant apud Gratianum de conſecratione diſtin. III. c. XXI. (b) & Ivonem parte IV. cap. III. & CXLV.

B. Nihil illíc de libro Paſtoris ſcriptum eſt; ſed Hermes laudatur, eique apparuiſſe dicitur Angelus in habitu paſtoris, eique præcepiſſe, ut Paſcha Domini die dominico ab omnibus celebraretur.

A. Ivo hæc refert in libro Pontificali ſcripta eſſe. Sub Pii Papæ Epiſcopatu Hermes librum ſcripſit, in quo Mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum venit ad eum in habitu paſtoris, & præcepit ei, ut Paſcha Domini die dominico celebraretur. *Hermen, & qui cum eis † fratres ſunt*, inquit Hieronymus in eccleſiaſticis ſcriptor. *aſſerunt auctorem eſſe libri qui appellatur Paſtor, & apud quaſdam Græciæ eccleſias etiam publice legitur: re vera utilis liber, multique de eo ſcriptorum veterum uſurpaverunt teſtimonia: ſed apud Latinos pæne ignotus eſt.*

† eo f.

B. Ut poſteriores cogitationes Græco proverbio meliores eſſe dicuntur: ſic etiam poſterior ætas certiora de libro Paſtoris ſtatuit. (10)

A. Habes ne alios dicere aut incertos, aut apocryphos libros a Gratiano relatos?

B. Maxime. Canones Apoſtolorum, & canones ſextæ ſynodi repetitæ in Trullo.

A. Magnas tu quidem turbas moves, ſi hos omnes canones reiicis. Legiſti ne umquam Franciſci Turriani mei libros?

B. Legi: & hominem ipſum, ut doctum, & pium, & tibi conjunctiſſimum, valde diligo.

A. Probat ne is, an improbat omnes illos canones?

B. Apoſtolorum canones quinquaginta probat, ex ceteris aliquot reiicit. Sextæ ſynodi improbat aliquos, alios non recipit: ſed ut antiquorum Patrum legi poſſe ait, licet careant illa generali auctoritate, qua Græci exiſtimant excellere.

A. Feliciores fuimus his temporibus nati, quam multi ex majoribus noſtris. Clementis Romani octo libri Conſtitutionum Apoſtolorum, ſive doctrinæ Apoſtolicæ, Græce, & Latine editi ſunt, qui fons eſt iſtorum canonum, qui dicuntur Apoſtolorum.

B. At Gelaſius in illa ſynodo LXX. Epiſcoporum apocryphum eſſe ait librum canonum Apoſtolorum: (c) & ſextæ illius ſynodi repetitæ Patres octo libros illos Clementis ab hæreticis corruptos eſſe affirmant, ſed XXCV. canones Apoſtolorum recipiunt capite ſecundo, cujus pars poſita eſt a Gratiano diſtinct. XVI. cap. IV. & VII. (d) ab Ivone in Panormia, & in Excerptionib. (e) & refert liber Cæſaraug. (f) (11) Iſidorus quoque in ea præfatione conciliorum quam Gratianus refert capite primo illius diſtinct. XVI. (g) ſic ait. *Canones qui dicuntur Apoſtolorum, ſeu quia eoſdem nec ſedes Apoſtolica recepit, nec ſancti Patres illis aſſenſum præbuerunt: pro eo quod ab hæreticis ſub nomine Apoſtolorum compoſiti dinoſcuntur, quamvis in eis utilia inveniantur: tamen ab auctoritate canonum, atque Apoſtolica eorum oeſta conſtat eſſe remota, atque inter apocrypha deputata.* Hæc verba in omnibus veteribus libris Hiſpaniæ conciliorum inveniuntur; non illa, quæ Iſidorus Mercator in præfatione conciliorum ſcripſit, quæ etiam Gratianus capite quarto ejuſd. diſtin. poſuit. Neque diſtinxit varietatem horum ſcriptorum, ut debuit, cum contraria dicerent: hic enim Mercator hos canones probat, quos ille rejecerat: ſed utrumque Iſidorum vocat. Tantum capite primo ait: *Hos non recipiendos, ſed inter apocrypha deputatos Iſidorus ſcribit, dicens.* Democharres in margine addit: *Iſidorus in principio conciliorum, de qua re Contius dubitat.* At de Mercatore Gratianus cap. IV. ita ſcribit: *Epiſtola Iſidori in capite canonum. Iſidorus ſervus Chriſti lectori ſuo conſervo. Propter eorum auctoritatem* &c. Apud Ivonem in veteri Panormiæ libro dicitur *Iſidorus Mercator*. Et in Excerptionibus ſic eſt: *Ex præfatione Iſidori in opus canonum. Iſidorus Mercator ſervus Chriſti* &c. Idem nomen ſcio in quibuſdam veteribus libris conciliorum Romæ inveniri. In margine tamen Ivonis *Peccator* appellatur. Te quoque ipſum ſcio exemplum illius Hiſpanicæ præfationis Romam ad Michaelem Thomaſium, & Petrum Ciaconem miſiſſe, & hanc varietatem notaſſe. Illosque & ceteros ſelectos viros valde fuiſſe eo munere delectatos, propterea quod fontes ignorarent illius capitis primi Iſidori. (12)

c. 4. p. 1. diſtin. 16.

Ivo lib. 2. tit. 11. c. 39. panorm. & par. 4. c. 107. decr.

A. Quid pluribus verbis opus eſt? Media via inter eos qui probent, & eos qui improbent, placet. Cujuſmodi eſt Humberti Silvæ Candidæ Epiſcopi Cardinalis Leonis IX. Legati, (h) cujus eſſe exiſtimo verba Leoni IX. adſcripta, quæ Gratianus refert capite tertio illius diſtinctionis: (i) *Clementis librum, id eſt, Petri Apoſtoli itinerarium, & Apoſtolorum canones numerant Patres inter apocrypha, exceptis capitulis L. quæ decreverunt orthodoxæ fidei tractatores adiungenda.* Hæc etiam Ivo refert; (k) ſed pro, *orthodoxæ fidei tractatores*, habet, *orthodoxis regulis*, aptius. Sic in Corpore canonum ex Dionyſii Exigui interpretatione, & in Iſidori Mercatoris collectione tantum hos L. canones invenies. Hoc Gratianus, & veteres collectores referunt, item Romanus in libro Pœnitentium, & Anſegiſus lib. I. Capitularium Caroli. Si tu Gratianum alicubi pluribus uſum ſcis, locum oſtendito.

B. Nullum nunc oſtendere poſſum. (13)

A. De ſexta ſynodo cras pluribus agemus.

ADDITIONES

(1) *Diſtin. 19. cap. 8. Secundum eccleſiæ, extremo, in libro Romano hæc verba ſunt: ideo ab eccleſia Romana repudiatur, & a Deo percuſſus legitur fuiſſe hoc modo. Cap. 9. Anaſtaſius ſecundus natione Romanus &c. & quia voluit occulte revocare Acacium, & non potuit, nutu divino percuſſus eſt. Et in marg. Ex libro (ut in corpore conciliorum citatur) Pontificali. Ivo p. 14. c. 40. Et in notis: Caput hoc habetur quidem tomo ſecundo conciliorum in vita Anaſtaſii: ſed eſſe omnino confictum, cum ex multis aliis argumentis, tum ex hoc manifeſte oſtenditur, quod Acacius (ſicut Nicephorus lib. 16. c. 12. & Evagrius li. 3. c. 18. & ſequentibus, & clariſſime Anaſtaſius bibliothecarius in chronologia teſtantur) tempore Felicis III. obiit, cui ſucceſſit Gelaſius, & Gelaſio Anaſtaſius, qui initio epiſtolæ ſuæ, & cap. 1. ad Anaſt. Imp. Acacium mortuum iam, & ante judicem Chriſtum una cum Felice adſtare ſcripſit, ut Gelaſius quoque ante ipſum ſcripſerat, & habetur infra 24. q. 2. c. nec quiſquam. Quomodo ergo potuit Anaſtaſius de eo revocando tractare, qui jam obierat? Qui caſus ſcripſit, ſatisfacere videtur, ita ſcribens.) Occulte voluit revocare Acacium defun-*

(a) *Vid. Athan. in ep. 39. feſtiva.*
(b) *De conſ. d. 3. c. 21. noſſe.*
(c) *Diſt. 15. c. 3. p. in primis Burch. l. 3. c. 221. Ivo l. 2. tit. 11. c. 36. panor. & par. 4. c. 65. dec.*
(d) *Diſt. 16. c. 4. placuit. & c. 7. quoniam.*
(e) *Ivo l. 2. tit. 11. c. 29. & 38. panor. & par. 4. c. 106. & 123. & 134. decr.*
(f) *Caſ. l. 1. c. 40. & 42. & 53. & li. 2. c. 8.*
(g) *Diſt. 16. c. 1.*
(h) *Humber. contra Nicetam.*
(i) *Diſt. 16. c. 3. Clementis.*
(k) *Ivo d. tit. 11. c. 37. panor. & d. par. 4. c. 105.*

functum in hæreſi, ut orationes pro eo in eccleſia fierent: & ideo multi clerici receſſerunt ab obedientia ejus, & lepra percuſſus eſt. Gratiani etiam opinio improbatur in notis cap. 7. Ita dominus. ejuſd. diſtin. par. Hoc autem: verba Gratiani ſunt: Anaſtaſius autem ſecundus favore Anaſtaſii Imp. quos Acacius poſt ſententiam in ſe prolatam ſacerdotes vel levitas ordinaverat, rite fungi acceptis officiis debere decrevit ita inquiens. In notis hæc ſunt: Minime verum eſt ſenſiſſe Anaſtaſium, ordinatos ab Acacio poſt latam in ipſum ſententiam, rite fungi acceptis officiis potuiſſe. Hoc enim dumtaxat, inquit in capite ſeq. firmam eſſe Sacramenti gratiam ab Acacio traditam: quod veriſſimum eſt, ſicut & aliæ omnes ſententiæ, quas in ea epiſt. ex B. Aug. Anaſtaſius accepit, veræ ſunt. Habetur autem hæc eadem Anaſtaſii Papæ II. epiſtola in corpore canon. quod Romana Eccleſia ſemper approbavit, ut infra diſt. 20. c. de libellis, eſt adnotatum. Itaque ſine cauſſa reprehenditur hoc loco Anaſtaſius a Gratiano. Capite quoque 96. Dictum eſt, 1. q. 1. verba Gratiani ſunt: Quod vero per hæreticos ſacramenta dignitatis miniſtrata dicuntur carere effectu, improbatur auctoritate Anaſtaſii Papæ, qui ordinationem Acacii &c. Sed hoc eum illicite, & non canonice, immo contra decreta ſuorum prædeceſſorum feciſſe, probant Felix, & Gelaſius &c. Unde etiam ab Eccleſia Romana repudiatur: & a Deo fuiſſe percuſſus legitur in geſtis Romanorum Pontificum, hoc modo. (Anaſtaſius II. natione Romanus &c.) Require retro in tractatu decretalium epiſtolarum. In marg. eſt ſupr. diſtinct. 19. In notis hæc ſunt: Sed hoc eum) Supra diſtinct. 19. c. Anaſtaſius, oſtenſum eſt immerito reprehenſum eſſe Anaſtaſium, & veriſſima eſſe, quæ ipſe de Acacio ſcripſit, & decrevit. (Pro c. Anaſtaſius, videtur ſcribendum c. Ita dominus.)

(2) Diſtin. 56. cap. 1. extremum in Romano libro ita editum eſt: Non ſolum ſacerdotes, ſed etiam ſummi ſacerdotes fieri poſſunt. (Unde Damaſus Papa ſcribit) Palea. Oſius Papa fuit filius Stephani ſubdiaconi. Bonifacius &c. Silverius Papa filius Silverii Epiſcopi Romæ. Deusdedit Papa filius Stephani ſubdiaconi. Felix enim tertius natione Romanus &c. Et in margine initio cap. 2. eſt. In Pontificali. Et prope vocem Silverii eſt: al. Hormiſdæ. Et Ivo in prologo. Pann. in prol. c. trigeſimo & lib. 3. c. 52. Et in notis hæc ſunt: In nullo vetuſto Gratiani codice adſcribitur hoc nomen Paleæ in decimo Vaticano & aliis quibuſdam conjuncte cum verbis ſuperioribus Gratiani a verſ. Felix enim tertius, uſque ad finem. In alio autem ſatis etiam emendato iſta eadem cohærent cum ſuperioribus; ſed poſt illa verba, ex patre Gordiano presbytero originem duxit, ſequitur: unde Damaſus Papa ſcribit. Deusdedit Papa &c. Bonifacius Papa & Felix Papa &c. Agapitus Papa &c. Theodorus Papa &c. Silverius Papa filius Hormiſdæ Epiſcopi Romæ. Complures etiam &c. Nec vero magnopere mirandum eſt hæc omnia ex Damaſo citari, qui vixit ante iſtos, qui hoc enumerantur. Liber enim qui Pontificalis dicitur, ubi hæc ſcripta ſuis locis leguntur, a Damaſo cœptus eſt ſcribi. Ideoque licet ab aliis multa deinde ſint addita, retinuit tamen primi auctoris nomen. Ivo quidem eadem fere iſta refert ex Geſtis Romanor. Pontif. Omnino partem aliquam hujus capitis, ſaltem illam, quæ in decimo Vaticano habetur, ab ipſo Gratiano ſcriptam eſſe conſtat ex verbis Gratiani in extremo præcedente capite, & capite penultimo hujus diſtinctionis. Auctor vero Paleæ, dum unum per ſe caput conficere voluit, ordinem perturbavit, præſertim in repetitione Felicis tertii, & illud de Oſio temere adiunxit, quod nulli Romanor. Pont. nomen fuit. In ſcholiis additum eſt: Oſius) alias Oroſius. (Ego ſcriberem Deusdedit. Idem enim de utroque dicitur. Illa verba, Felix enim &c. uſque ad finem erant aliis litteris ſcribenda, ut Gratiani verba ſcribi ſolent.)

(3) Quod cauſſa 2. q. 6. c. 22. Propter ſuperfluam, & aliis inſcribitur ex Theodoſianis legibus, in Romana editione ita ſcriptum eſt. Unde in Theodoſianis legibus ſic ſtatutum invenitur. Et in marg. In ſententiis Julii Paulli cum interpret. Aniani li. 5. tit. 33. c. 1. Ivo p. 5. c. 281. Pann. l. 4. c. 127. Et in notis: Hoc & quattuor ſequentia capita, quæ citantur ex legibus Theodoſianis, habentur lib. 5. ſententiarum Julii Paulli, cum interpretatione. Ex quo apparet Gratiani etiam tempore has ſententias conjunctas fuiſſe cum Codice Theodoſiano, ſeu breviario Alarici. Alaricus autem in præfatione profitetur ſe volumen illud non ex ſolo Theodoſiano Codice, ſed ex variis libris collegiſſe, & in legum collectione, atque interpretatione Epiſcoporum præcipue opera uſum fuiſſe. Capite 25. Habita in marg. eſt: ff. ſi quis cau. l. 1. Et in notis: Caput hoc abeſt a vetuſtioribus Gratiani codicibus, & ab originali, & Ivone, & Pannormia. In uno autem Gratiani valde emendato eſt in margine ſuperioris capitis tamquam gloſſa quædam. Inſcriptio cap. 24. Ab eo, eſt: Item ibidem tit. 34. Et in marg. Ivo p. 5. c. 282. Pann. l. 4. c. 128. Et ver. Iſta jam eſt in marg. Sunt verba interpretis. Inſcriptio cap. 25. Quicumque eſt. Item ibidem tit. 35. c. 2. Et in marg. Ex interpretatione. Ivo p. 1. (ſcribes,) c. 283. Pann. l. 4. c. 129. Inſcriptio c. 26. Quoties, eſt. Item ibidem tit. 36. c. 1. Et in marg. Ex interpretatione. Ivo p. 5. c. 284. Pann. l. 4. c. 130. Et ver. Si propter, eſt in marg. Ex Paullo ibidem. Inſcriptio c. 27. Omnino eſt. Item ibidem tit. 37. c. 1. Et in marg. Ivo p. 5. c. 285. Pann. l. 4. c. 131. Ex Paullo. Et in notis hæc ſunt: Omnino puniendus.) In ſententiis Paulli legitur, Omnimodo probandum eſt &c. Sed quia eſt initium capituli, & de hujuſmodi punitione multa ſunt a doctoribus adnotata, non eſt mutatum. Tantummodo ductus orationis eſt emendatus, addita particula UT.

(4) Capitis ſexti, Primo gradu. 35. q. 5. in libro Romano inſcriptio eſt: Item Iſidorus. Et in marg. Iſid. l. 9. c. 5. In ſententiis Julii Paulli li. 4. tit. 11. de gradibus. Hugo de S. Vict. par. 11. l. 2. c. 14. Burch. l. 7. c. 28. Ivo par. 9. c. 64. Pann. l. 7. c. 89. Et ver. Illæ perſonæ. in marg. Anianus interpres Paulli, & poſtea. In notis eſt: Caput hoc recitatum etiam ab Hugone, & collectoribus exſtat in libro ſentent. Paulli, additis non uno in loco verbis Aniani interpretis. Pleraque tamen habentur etiam apud Iſid. li. 9. c. 5.

(5) Inſcriptio cap. 15. Futuram, 12. q. 1. in eodem libro hæc eſt: Item Melchiades Papa. In marg. hæc ſunt: Polyc. li. 1. tit. 19. Burch. l. 3. c. 2. & 5. Ivo p. 5. c. 4. & 7. Pann. l. 2. c. 3. Et in notis: Ceteri etiam collectores Melchiadem citant: quod conſtare non poſſe recte animadvertit auctor gloſſæ: Fit enim in hoc capite mentio Nicænæ ſynodi: quo tempore (ut ex ipſa ſynodo, Euſebio, & ceteris hiſtoricis apparet) jam Melchiades obierat. Habetur autem integrum in ſcripto de primitiva eccleſia, & munificentia Conſtantini: quod in collectione Iſidori Lutetiæ bis impreſſa ſequitur ſtatim poſt decreta Melchiadis, quemadmodum ſupra diſt. 88. ad c. decrevit, adnotatum eſt. In ſcholiis, ſive gloſſis. Melchiades.) Falſus eſt titulus, quia Melchiades fuit proximus ante Silveſtrum, & ejus tempore eſt Conſtantinus converſus. 96. diſt. in illa Palea Conſtantinus. In contextu hæc ſunt: ut non ſolum Gentes, ſed etiam Romani Principes, qui pæne totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Chriſti, & baptiſmi ſacramenta concurrerent. E quibus vir religioſiſſimus Conſtantinus primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit &c. Idem vero præſidens in ſancta ſynodo, quæ apud Niceam congregata eſt &c.

(6) Diſtin. 96. cap. 13. & 14. Conſtantinus, in eodem libro tantum hoc nomen Palea inſcriptum eſt. Et in marg. cap. 13. hæc ſunt: Anſ. l. 4. prol. 4. c. 32. Deusdedit l. 4. c. 1. Et in notis: Apud Anſelmum libro quarto pro rubrica capitis 32. hæc habentur: Quod Conſtantinus Imperator Papæ conceſſit coronam, & omnem regiam dignitatem in urbe Romana, & Italia, & in partibus occidentalibus. In principio vero ejuſdem capitis 32. hæc leguntur: In geſtis B. Silveſtri, &c. uſque ad finem bu-

hujus, & seq. Paleæ, quemadmodum etiam in collectione Deusdedit. Et in marg. capitis 14. hæc sunt: In edicto Constantini, quod post concilium Neo. cæsar. Ans. l. 4. c. 32. Deusdedit ibid. Et in ver. Beato Silvestro, est in marg. Ivo p. 5. c. 49. Pao (pro Panno.) l. 4. c. 1. Et in notis hæc sunt: Hæc Palea in multis habetur exemplaribus in quibus aliæ Paleæ esse non solent. Constantinus (Verba hæc usque ad vers. In eo privilegio, non solum habentur apud Ansel. & Deusdedit, sed etiam in gestis B. Silvestri, in his quæ a Constantino per octo dies post baptismum acta referuntur. Utile) Hinc usque ad finem sumta sunt ex gestis, seu actis S. Silvestri, in quibus multa præcedunt, ac multa deinceps plenius narrantur. Sed heic ea tantum videntur relata, quæ in collectionibus Anselmi, & Deusdedit habentur. Titulus est: Privilegium S. R. E. &c. De quo item privilegio Leo nonus in epist. 1. sive libello adversus inauditas præsumptiones Mich. C P. & Leonis Acridani Episcoporum c. 13. Pauca ex privilegio &c. De iisdem gestis, sive actis Gelasius in concilio LXX. *Episcoporum (& refertur sup. dist. 15. c. Sancta Romana) sic loquitur, ut ea videatur approbare. Et in martyrologio Romano, & Usuardi in festo S. Silvestri legitur, cujus actus clari habentur. Inveniuntur vero etiam hodie pervetustis litteris descripta in bibliotheca Vaticana, & Abbatia Nonantulæ: quorum interpres in proœmio hæc ait: Historiographus noster Eusebius Cæsareæ Palæstinæ urbis Episcopus &c. Sanctum Silvestrum me de Græco in Latinum transferre præcepisti &c. Quæ & jam in vetustissimis Pontificalibus & codicibus, in quibus sanctorum vitæ sunt descriptæ, in vita B. Silvestri referuntur. Partem horum actorum (quod ad baptismum Constantini, & imagines sanctorum Petri, & Paulli spectat) refert Hadrianus Papa in epist. Constantino Imp. & matri Irenæ scripta, quæ in 2. actione 7. universalis synodi habetur. Ipsum autem privilegium fere integrum refert Leo nonus loco superius indicato, & Theodorus Balsamon in Photii nomocanonem tit. 9. c. 1. quamquam aliis in rebus (quod Græci plerumque solent) Romanæ ecclesiæ non satis æquus. Hanc eamdem donationem ante Gratianum recitarunt Ansel. Deusd. Ivo locis notatis. Quo ea pertinent, quæ Pet. Damianus in disceptatione synodali inter regium advocatum, & Romanæ ecclesiæ defensorem scripsit. Lege, inquit, Constantini Imp. edictum &c. De hac eadem re scribit Ado Viennen. in commentario ætatis sextæ, & Gotfredus Viterbien. in chronicis par. 6. c. 2. (Addi debuit. Nicol. 3. in c. 17. Fundamenta de election. li. 6.)*

(7) *De consecrat. distin. 3. cap. 19. Crucis domini, in eadem editione inscriptio est: Item Euseb. Papa epist. 3. Et in marg. Ivo par. 4. c. 5.*

(8) *Capitis 18. Quod proposuisti, cau. 32. quæst. 7. in Romana editione inscriptio hæc est: Item Gregorius tertius Bonifacio Episcopo epist. 4. In marg. est. Ivo p. 8. c. 78. Pann. l. 6. c. 112. Et in notis. Epistola, ex qua capitulum hoc acceptum est, impressa exstat tomo 3. conciliorum, & manu scripta in bibliotheca monasterii Dominicanorum: & quæ citantur infra 33. q. 1. c. quod autem & c. sequenti videntur esse hujus Gregorii tertii. Et in schol. Nubat) Hoc Anglicis concessum est, ut dicit Greg. (malo, Grat.) quia novi erant in fide, ut inf. ea. par. quamvis, sed male, quia iste non fuit Greg. magnus, nec scribit Aug. Anglor. Episcopo, cui illa concessio facta est, 35. q. 3. quædam lex. Verba cap. 24. Si quis cum noverca. d. q. 7. in fine. Illud vero Gregorii &c. ut in dialogo. In notis est: Anglicis) Vere hic auctor glossæ animadvertit, Gratianum, quod Gregorius tertius scripsit ad Bonifacium legatum Germaniæ pro caussis Germanorum, retulisse ad ea quæ multo ante B. Gregorius primus scripserat ad Augustinum Anglorum Episcopum, dispensando cum Anglis ad fidem nuper conversis super gradibus consanguinitatis, & affinitatis, & habetur infra 35. q. 2. & 3. c. quædam lex. & q. 5. c. ad sedem. Et in schol. Illud vero,) Quandoque bonus dormitat Homerus. Vagatur Gratianus pro solutione illius cap. supra ead. quod proposuisti; & cum non inveniat, somniando attribuit S. Greg. minori, quod egregius doctor S. Grego. major scribit Aug. 35. q. 3. quædam lex. Sed hic casus reprobatus est supra.*

(9) *Distin. 15. cap. 3. Sancta, in eodem libro par. in primis, hæc verba sunt. Liber qui appellatur Pastoris, apocryphus. Et in marg. Burch. l. 3. c. 221. Ivo par. 4. c. 65. Pann. l. 2. c. 123. Inscriptio cap. 7. Ego dixi. 34. q. 1. hæc est. (Item Hermes in libro Pastoris mandato quarto) Palea. Et in marg. Ivo par. 8. c. 241. Pan. l. 7. c. 38. Sent. 4. dist. 35. ext. de adult. Si vir. Et in notis: In hoc capite emendata, & addita nonnulla sunt ex originali, & ceteris collectoribus. Capitis 3. Si vir. de adulteriis in Romana editione est. Ex concilio Arelaten. Et in marg. Alias Aurelian. Vide c. 3. eo. tit. in 1. compil. & notas hujus capitis.*

(10) *Inscriptio cap. 6. Non solum, 28. q. 1. in eodem libro est: Idem (Augustin.) de adulterinis conjugiis lib. 2. Et in notis additur: In eo libro non exstat: sed apud Hermetem in libro Pastoris mandato quarto, ex quo citat Ivo hoc una cum palea. Ego dixi. inf. 34. q. 1. & 2. Et quoniam in eo mandato tam de viro, quam de muliere agitur, est aliqua verborum varietas, sed eadem sententia. In marg. hæc sunt: Ivo. p. 8. c. 243. Pann. l. 7. c. 34.*

(11) *Capite tertio Sancta, distin. 15. par. In primis, hæc verba sunt in Gregoriana editione: Item itinerarium nomine Petri Apostoli, quod appellatur sancti Clementis lib. 8. apocryphum. Et in marg. decem, orig. Et postea: Liber qui appellatur sortes Apostolorum, apocryphus. Liber Lusanæ apocryphus. Et in marg. qui appellatur Laus Apostolorum, orig. Et mox: Liber canonum Apostolorum apocryphus. Inscriptio cap. 4. Placuit. distin. 16. hæc est: Item 6. synodus cap. 2. Et in marg. Ivo par. 4. c. 106. Pann. lib. 2. c. 125. Inscriptio capit. septim. Quoniam, hæc est: Unde sancti patres in eadem (sexta) synodo secundo congregata dixerunt. Et in marg. Ivo septimam vocat. Et Ivo par. 4. c. 123. Et in oratione allocutoria Patrum qui in Trullo convenerant, ad Justinian. Imp. Et in vers. Placuit c. 2. ejus synodi. sup. ead. c. placuit. Ivo 4. 106.*

(12) *In eadem editione inscriptio cap. 1. distin. 16. hæc est: Hos non recipiendos, sed inter apocrypha deputatos Isidorus scribit dicens: Canones, qui dicuntur Apostolor. &c. Et in notis: Caput hoc est in præfatione Isidori ad collectionem conciliorum quæ ex bibliotheca ecclesiæ Toletanæ descripta Romam missa est. Nam in illa, quæ vulgatæ Isidori collectioni, de qua initio dictum est, præponitur, contrarium potius videtur dici, & refertur infra c. placuit. hac ead. dist. si modo idem est Isidorus. Et in indice librorum ante verba Gratiani: Isidori collectionis canonum præfatio alia a vulgata, missa ab Archiep. Tarracon. & Alvaro Gomez ex bibliotheca ecclesiæ Toletanæ. Capite 4. Placuit. ejusd. dist. vers. Isidorus, hæc verba sunt, quæ melius capiti quinto adscribi deberent. Epistola Isidori in capite canonum. Isidorus servus Christi lectori suo conservo. Propter eorum auctoritatem &c. Et in marg. Ivo p. 4. c. 107. Pann. l. 2. c. 125. Et in notis hæc sunt: Hæc epistola ab Ivone vocatur Præfatio in opus canonum, & est ea quæ Isidori nomine est præposita tomis conciliorum, licet in vetustiore editione in qua purior est Isidori collectio, nonnulla verba desiderentur. Est autem confectum hoc caput ex duobus locis illius præfationis. Nam verba illa: Propter eorum auctoritatem &c. usque ad verba constit. non longe absunt ab initio. Reliqua vero sunt in extremo. Isidorus servus) in Pannormia est eodem modo, atque apud Gratianum. Apud Ivonem & in manu scriptis collectionis illius codicibus est: Isidorus Mercator servus Christi conservo suo, & parenti fidei (al. fideli) in Domino salutem. In vulgatis autem conciliorum editionibus: Isidorus peccator, servus &c. In indice librorum ante verba Gratiani hæc sunt: Isidori collectio canonum ex Vaticana, & Dominicana supra Minervam. Et in admonitione ad lectorem: Ceterum inter privatos collectores qui multo plura congerere studerunt, perantiquus est Isidorus: cujus collectio protenditur a canonibus Apostolorum usque ad concilium Hispalense secundum: habeturque in duobus codi-*

codicibus Vaticanæ bibliothecæ, & uno monasterii Dominicani sanctæ Mariæ supra Minervam: exstat autem impressa in editionibus conciliorum in antiquioribus quidem purior, in recentioribus autem multis aliis conciliis, scriptisque admixta. Isidorum hunc Igmarus Archiepiscopus Remensis in libro de synodis, celeberrimum illum Hispalensem fuisse affirmat, a quo testatur etiam Trittemius librum Decretorum esse conscriptum: ac certe multa verba quæ in præfatione hujus collectionis leguntur, sunt in libro quinto Etymologiar. In codice autem Dominicanæ bibliothecæ initio præfationis ita legitur: Isidorus Mercator servus Christi lectori conservo suo &c. nec multo secus in Vaticanis: quo loco in impressis est, Isidorus peccator servus Christi &c.

(13) *Capitis tertii distin. 16. in eadem editione verba sunt: Item Leo Papa nonus contra epistolam Nicetæ Abbatis. Clementis librum, id est Petri Apostoli itinerarium, & Apostolorum canones numerant Patres inter apocrypha, exceptis quinquaginta capitulis, quæ decreverunt orthodoxæ fidei adjungenda. In marg. hæc sunt: Ivo p. 4. c. 105. Pann. l. 2. 124.*

A Orthodoxæ) *al. regulis orthodoxis, al. regulis orthodoxiæ. In notis ita scriptum est: Hoc caput sumtum est ex responsione Humberti legati Leonis noni ad libellum Nicetæ presbyteri, & Monachi contra Latinos editum: quæ Romæ in monasterio sanctæ Mariæ novæ, & in multis privatis bibliothecis exstat manu scripta. Merito autem potuit citari Leo IX. quod ejus auctoritate & jussione Humbertus legatus sedis Apostolicæ ea scripserit. Initio ejusdem distinct. hæc sunt Gratiani verba: Apostolorum vero canones, qui per Clementem Pontificem Romanum, sicut quidam asserunt, dicuntur esse translati, sunt quinquaginta. Et in notis Translati) In titulo qui præponitur canonibus Apostolorum in collectione Isidori, & in concilio Stephani Papæ IV. (cujus magnam partem Deus-dedit Cardinalis in sua canonum collectione refert) pro voce translati habetur prolati. Dionysius certe Exiguus nullam hujus versionis mentionem fecit, & aliqui scriptores solent epistolas Clementis hoc modo citare, ex dictis Petri Apostoli per Clementem prolatis: ut auctor Polycarpi, & alii.*

DIALOGUS VII.

De Capitibus sumptis a sexta synodo.

A. DE sextæ synodi repetitæ in Trullo decretis, sive regulis agendum est. Neque credo te dubitare de fide sextæ synodi, quæ contra Monothelitas habita est Constantinopoli in Trullo, quod palatii, sive aulæ regiæ nomen est, sub Agathone Pontifice, & Constantino IV. Imperatore. Hæc confirmata est mortuo Agathone a Leone Minore. Hanc nullos canones feciſſe, tam Græci, quam Latini confitentur. Sed & in his ipsis regulis, de quorum auctoritate dubitamus, hoc aperte dicitur. Recita ex Tilii libro quem habes, Græca verba epistolæ, sive adlocutionis hujus synodi.

Viden. Ivo par. 4. c. 120. & 124. & 125. decr.

B. *ἐπειδὴ δὲ αἱ ἁγίαι καὶ οἰκουμενικαὶ συνόδοι, αἱ κατὰ παντὸς τοῦ βασιλίδος καὶ θεοφύλακτον πόλιν συναθροισθεῖσαι, ἡ μὲν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς τῆ μνήμη βασιλέως ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου πατρὸς τῆς σῆς ἡμερότητος, τὸ περὶ τῆς πίστεως πατρικῶς διαβεβαιώσασθαι μυσήριον, ὑδαμῶς ἱερεῖς κανόνας ἐνέγραψαν, καθάπερ αἱ λοιπαὶ ἁγίαι τέσσαρες οἰκουμενικαὶ σύνοδοι.*

A. Satis est ad id, quod volebam. Latine recitet C. noster.

C. Cum quo Imperatore loquitur hæc synodus?

A. Cum Justiniano posteriore ejus Constantini filio, sub quo sexta synodus habita est.

C. Quo pacto probas, eum esse Justinianum posteriorem?

A. Quia prioris Justiniani sub quo synodus quinta habita est, mentio heic fit, eumque mortuum esse, verba illa, *τῶ τῆς θειας λήξεως*, ostendunt. Inscriptio epistolæ ad Justinianum missæ recitetur.

B. *τῷ θεοσεβεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ ἡ ἁγία ἓξ οἰκουμενικὴ σύνοδος* &c.

A. Recitet C. Gratiani verba capitis VII. distinctionis XVI.

Dist. 16. c. 7. quoniam.

C. *Unde sancti Patres in eadem synodo congregati dixerunt: Quoniam sanctæ universales synodi, quinta sub Justiniano Augusto, sexta sub Constantino patre suo Augusto.*

A. *Tuo* pro *suo* scribendum: idque Contio placet, qui non recte hæc esse verba VII. synodi scribit.

C. *De mysterio fidei plenissime disputantes, canones non fecerunt, sicut ceteræ quattuor universales synodi: propterea nos convenientes in hanc imperialem urbem, sacros canones conscripsimus.*

Ivo par. 4. c. 123. decr.

A. Gratiani verba cum Ivone conferantur.

C. *Epistola septimæ synodi ad Justinianum filium Constantini.*

A. Placet inscriptio, si *sextæ* pro *septimæ* scribatur.

C. In aliis verbis nulla varietas est, nisi quod *tuo* pro *suo* scribit, tuam opinionem confirmans.

A. Confer cum libro Cæsarauguſtano. *Cæs. lib. 1. c. 40.*

C. Inscriptio eadem est: sed *sextæ* pro *septimæ* habet. Vox *tua*, non *sua* confirmatur? cetera ut Gratianus, & Ivo habet. (1)

A. Hoc jacto fundamento, nullos canones feciſſe illam sextam universalem synodum? Videamus nunc, cur hi canones sextæ synodi appellentur. Et hoc ex Tarasii verbis in septima synodo dictis elicietur. Recita, quæ Gratianus capite V. & VI. illius distin. XVI. scripserit.

C. *Sextam synodum sanctam cum omnibus canonibus suis recipio.* Sed dubitatur de ea, an canones conscripserit? quod ex quarta actione sextæ synodi facile absolvitur.

Dist. 16. c. 5. sextam, & c. 5. habeo.

A. *Septimæ* pro *sextæ* scribendum est: idque Contius probat, quamvis eamdem octavam dicat vocari; quod falsum est.

C. *Ait enim Episcopus Petrus Episcopo Nicomediæ.*

A. Hoc etiam mutandum est. *Ait enim Petrus Episcopus Nicomediæ.*

C. *Habeo librum continentem canones sanctæ synodi sextæ, Patriarcha dixit.*

A. Hic est Tarasius, ut dixi.

C. *Quidam scandalizantur per ignorantiam pro canonibus istis dicentes; numquid sexta synodus canones fecit? Sciant ergo, quoniam synodus sancta sexta sub Constantino congregata est contra eos, qui dicebant unam operationem, & unam voluntatem esse in Christo.*

A. Hos Monothelitas appellabant.

C. *In qua sancti patres illos, ut pote hæreticos anathematizaverunt, & orthodoxam fidem explanaverunt. Soluta est hæc synodus Constantini XIV. anno: post quattuor vero, aut quinque annos iidem sancti patres congregati sunt sub Justiniano filio Constantini, & prædictos canones promulgaverunt. De quibus nullus dubitet. Qui enim sub Constantino Imp. in synodo fuerunt, iidem ipsi Episcopi sub Justiniano istis canonibus subscripserunt. Oportebat enim, ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret.*

A. Videtis Tarasii rationes quales sint. Quod iidem Episcopi interfuerint, & subscripserint; quod

quod poſt breve tempus; hoc eſt, quattuor, aut quinque annos; quod oportuit ſynodum habere canones.

B. Quid ſi hæc omnia falſa ſint? nam neque iidem Epiſcopi interfuerunt, nec ſubſcripſerunt, neque poſt ſolos quinque annos; poſtremo non eſt neceſſe canones ſynodum conſtituere. Id ex quinta, & ſexta ſynodo manifeſtum eſt.

A. Hoc poſtremum verum eſt: cetera poſtea dices. Volo enim, ut prius conferamus Gratiani verba recitata cum Ivone, & Cæſarauguſtano libro.

C. Eſt etiam nonnihil reliqui apud Gratianum.

A. Recita.

C. *Item ſancta ſynodus univerſalis ſexta poſt promulgatam ab ea definitionem contra Monotbelitas, Conſtantino Imperatore qui eam congregaverat, non multo poſt defuncto, Juſtiniano ejus filio regnante pro eo. Eadem ſancta ſynodus.*

A. Non recte hæc edita ſunt, lege conjunctim: *pro eo, eadem* &c.

C. *Filio ejus regnante pro eo, eadem ſancta ſynodus divinitus inſpirata iterum Conſtantinopoli quarto, aut quinto anno congregata eſt, & canones* CCII.

A. Lege CII.

C. *Ad correctionem eccleſiæ promulgavit.*

A. Hæc ſunt ex actione ſexta ſeptimæ ſynodi. Confer nunc Ivonis verba parte IV. cap. CXXI.

C. *Actio quarta ſextæ ſynodi.*

A. *Septimæ* pro *ſextæ* ſcribendum, ut apud Gratianum.

C. *Petrus Nicomediæ Epiſcopus dixit.*

A. Hæc meliora ſunt, quam illic.

C. *Habeo librum* &c. Omnia habet, ut Gratianus. In finem poſt verbum, *promulgaret*: Actio ſexta tomo primo *contra falſam ſeptimam ſynodum*. *Septima ſynodus* quomodo dicitur, quæ non concordat præcedentibus ſex univerſalibus ſynodis?

A. Ex his apparet, omnia ſupra ſcripta eſſe ex ſeptima ſynodo, quæ pſeudo-ſynodum dictam ſeptimam evertit. Confer ultima verba Ivonis cum ultimis Gratiani verbis.

C. *Item ſancta ſexta ſynodus* &c. Eadem verba, ſed melius, ea ſcribuntur, quæ tu admonuiſti. *Et Juſtiniano filio ejus regnante pro eo, eadem ſancta ſynodus* &c. Sic etiam illa de numero canonum CII.

A. Confer cum Cæſarauguſtano libro.

C. Contuli. Initio hæc ſunt: *Actio quarta* VI. *ſynodi. Georgius Patriarcha dixit: Quidam per ignorantiam* &c.

Cæſ. lib. 1. cap. 38.

A. Hæc mendoſa ſunt.

C. Et poſt verbum, *ſubſcripſerunt*, additur. *Actio ſexta tomo primo. Sancta ſexta* &c. Quædam videntur deſiderari, de numero canonum, ut Ivo.

Viden. Humber. contra Nicetam.

A. Quid nunc B. habes contra Taraſii argumenta?

B. Neque eoſdem Epiſcopos interfuiſſe, neque poſt quattuor ſolos, aut quinque annos habitam fuiſſe. Utrumque docent aperte Græci duo Theophanes, & Anaſtaſius Bibliothecarius. Annorum enim ſubducta ratione, quibus Conſtantinus ſuperſtes fuit poſt ſextam ſynodum, & annorum Juſtiniani ejus filii, ante quam eiiceretur a Leontio, & ejuſdem Leontii, & Abſimari tyrannorum, & ejuſdem Juſtiniani iterum Imp. fiunt anni XXVII. Quo medio tempore multi Epiſcopi qui in ea ſynodo fuerant, mortui ſunt, quos illi enumerant. Sed illud potiſſimum eſt, quod hæc pſeudo-ſynodus poſt ſolutam ſextam habita eſt, ut aperte dicit idem Taraſius: at convocare generalem ſynodum, & in ea præſidere, & acta confirmare, ſolius eſt Romani Pontificis. In hac repetita ſynodo non interfuerunt Legati Romani Antiſtitis, ut omnes Græci fatentur; numquam ab eodem convocata eſt, numquam confirmata: ſequitur generalem non fuiſſe, aut œcumenicam, ut ipſi vocant. Quod ſi generalis fuiſſet, non ſexta, aut πενθεκτη diceretur, ſed ſeptima.

A. Confirmationem ex verbis Hadriani a Gratiano, & aliis relatam probare quidam nituntur.

B. Noſti, quid Turrianus tuus adverſus hanc confirmationem dicat. *Diſt.* 16. c. 5.

A. Redige in memoriam.

B. Principio verba illa, *Sextam ſynodum ſanctam cum omnibus canonibus ſuis recipio*: non eſſe Hadriani verba, ſed Taraſii relata ab Hadriano. Id ex actione ſecunda ſeptimæ ſynodi cognoſci poteſt, in qua actione lecta eſt hæc Hadriani epiſtola ad Taraſium.

A. Cur non contradixit Hadrianus verbis Taraſii, ſi falſa ſcribebat?

B. Quia aliqua ratione recte loquebatur. *Sextam* ſcilicet *ſynodum veram recipio & ejus canones, ſi qui ſunt*. Sed & ſi quis Græca verba cum Latinis conferat, non inveniet de ſextæ ſynodi tantum regulis loqui, ſed de ſex conciliorum regulis.

A. Taraſius poſt illa verba retulit canonem hujus repetitæ ſynodi de agni pictura: pro quo canone tuendo, uti acerrimo telo contra hæreticos, omnem lapidem movet, ut perſuadeat omnibus, ſextam eſſe, & legitimam ſynodum eam, in qua is canon conſcriptus eſt, uſque eo, ut dixerit in ſynodo ſe habere ſuſcriptionem omnium Patrum ſextæ ſynodi, qui etiam poſt hunc, & ceteros canones ſubſcripſerint.

B. Dici poterit, Hadrianum hæc paſſum eſſe dici, & ſcribi, ut optato fine frueretur: quo hæreſis illa effractorum imaginum tolleretur. Sed non ſequitur omnes canones eſſe confirmatos: ſed illum non eſſe improbatum. Alioqui ſequeretur etiam, canones contra cælibatum clericorum, & contra jejunia ſabbati, & de ſanguine, & ſuffocato confirmatos eſſe, quorum habuiſſe notitiam Hadrianum ignoramus. (2)

A. Hadriani verba legantur, quæ Gratianus refert de conſecratione diſtin. III. cap. XXIX.

C. *Item Hadrianus Papa Taraſio Patriarchæ.*

A. Non additur heic, *univerſali*, ut in Græcis libris mendoſe. *De conſec. d. 3. c. 29. ſextam.*

C. *Sextam ſanctam ſynodum recipio cum omnibus canonibus ſuis, in quibus dicitur; In quibus ſcripturis ſanctarum imaginum.*

A. *Scripturis* poſitum eſt pro *picturis*, eſt enim hoc caput XXCIII. Trullianum, in quo eſt. ἢ τις τῶν ἑπτὰ εἰκόνων γράφει.

C. *Agnus Præcurſoris digito oſtenſus depingitur.*

A. Lege claufulam ejus capitis.

C. *Verum igitur agnum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſecundum imaginem humanam amodo etiam in imaginibus pro veteri agro depingi jubemus.*

A. *Pro veteri agno*, dicendum eſt. Confer cum Ivone, (*a*) & Cæſarauguſt. (*b*)

C. *Adrianus Papa Taraſio Patriarchæ Actio ſecunda ſynodi ſeptimæ. Sanctam ſextam* &c. *In quibuſdam picturis ſanctarum imaginum* &c. *Verum igitur agnum, qui Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſecundum humanam imaginem effigiat, amodo pro veteri agno, in imaginibus depingi jubemus.*

B. Melius extremum caput Gratianus poſuit: neque enim illa, *qui effigiat* Græca verba habent.

C. In Cæſarauguſt. libro tantum eſt: *Adrianus Papa Tharaſio Patriarchæ. Sanctam ſextum ſynodum recipio cum omnibus canonibus ſuis.* Sed apud Ivonem cap. CXXVI. partis quartæ ſic eſt. *Reſponſiones Adriani Papæ contra objectiones quorumdam ad Carolum cap.* XXXV. *Sancta ſexta ſynodus fideliter per canones orthodoxe ſtatuens, ita conſtituit dicens: In quibuſdam venerabilium imaginum picturis agnus digito præcurſoris monſtratus deſignatur, qui*

(a) *Ivo par.* 4. *c.* 122. *decret.*

(b) *Cæſar. lib.* 1. *c.* 39.

in ſignum relictus eſt gratiæ. Et poſt pauca: *Secundum humanam figuram, & in imaginibus & nunc pro veteri agno retitulari decernimus.*

A. Hæc poſtrema obſcurius dicta ſunt. Prima hunc canonem ſatis confirmant: ceteros non item. De quibus alio die agemus.

B. Omiſſa ſunt alia ejuſdem Hadriani verba, quæ ſunt hæc, aut his ſimilia. Idcirco teſtimonium de ſancta ſexta ſynodo pertulerunt, ut clarifice oſtenderent, quod jam quando ſancta ſexta ſynodus acta eſt, a priſcis temporibus ſacras imagines, & hiſtorias pictas venerabantur. Unde ipſa ſancta ſexta ſynodus fideliter per canones orthodoxe ſtatuens &c.

A. Ne his quidem verbis omnes canones confirmantur.

B. Non eſt audiendus Ant. Contius in hujus capitis editione, cum de picturis veteris eccleſiæ agit.

A. Tacitis ſuffragiis ejus ſententia improbetur? (3)

ADDITIONES.

(1) GRatiani *verba ſunt in extremo cap. 6. Habeo, diſt. 16. in editione Gregoriana. Ex bis ergo colligitur, quod ſexta ſynodus bis congregata eſt, primo ſub Conſtantino, & nullos canones conſtituit; ſecundo ſub Juſtiniano filio ejus, & præfatos canones promulgavit. Unde ſancti patres in eadem ſynodo ſecundo congregati dixerunt. In marg. eſt: Ivo 7. vocat & Ivo par. 4. c. 123. Et in orat. allocutoria Patrum qui in Trullo convenerant, ad Juſtinianum Imp. verba capitis 7. ſunt: Quoniam ſanctæ, & univerſales ſynodi, quinta ſub Juſtiniano Auguſto, ſexta ſub Conſtantino patre ſuo (ſcribe* tuo, *ut in erratis notatur) Auguſto de myſterio fidei pleniſſime diſputantes, canones non fecerunt &c.*

(2) *Capitis quinti ejuſdem diſtin. 16. in eod. libro inſcriptio eſt: Unde ſcribit Hadrianus Papa Tharaſio Patriarchæ: Sextam ſynodum ſanctam recipio cum omnibus canonibus ſuis. In marg. eſt: Ivo p. 4. c. 122. In notis hæc ſunt: Sextam) Hoc habetur in ſecunda actione ſeptimæ ſynodi in epiſtola Hadriani ad Tharaſium: ſed eo in loco Hadrianus refert verba ſynodicæ epiſtolæ a Tharaſio ad ſe miſſæ. Et heic Gratianus non refert propria ejus epiſtolæ verba. In verſione enim Anaſtaſii Biliothecarii ſic legitur: Invenimus autem in prædicta ſynodica epiſtola ſanctitatis veſtræ, poſt plenitudinem fidei, & confeſſionem ſacri ſymboli, & omnium ſanctarum ſex ſynodorum, & de ſacris, & venerabilibus characteribus miraculum laude ac veneratione digniſſimum contineri. Quare & eaſdem ſanctas ſex ſynodos ſuſcipio cum omnibus regulis, quæ jure ac divinitus ab ipſis promulgatæ ſunt. Et hæc quidem poſtrema verba ſunt etiam in illa ipſa Tharaſii epiſtola: quod ex concilio Græco, & nova interpretatione clare apparet. Sequuntur Gratiani verba: Sed dubitatur de ea, an canones conſcripſerit: quod ex quarta actione ſextæ ſynodi facile abſolvitur. In notis eſt: In ſecundo, & XII. Vaticanis eſt, ſextæ, alias ſeptimæ & vere ſeptima eſt; ſed ob gloſſam nihil eſt mutatum. In ſcholiis hæc ſunt: Sextæ ſynodi) Falſa eſt littera, & debet ibi eſſe ſeptimæ ſynodi: qualiter enim dubitaret ſexta ſynodus de eo, quod ipſa fecerat? Mox in marg. ſunt Jo. Fant. & Archid. nugæ. Capitis ſexti inſcriptio eſt poſt verbum abſolvitur, jam relatum. Ait enim Petrus Epiſcopus Nicomediæ: Habeo librum continentem canones ſanctæ ſextæ ſynodi, &c. In marg. eſt: Ex actione quarta ſeptimæ ſynodi. Et Ivo p. 4. c. 121. In notis hæc ſunt: Habeo librum) Verba ſunt Petri Epiſcopi Nicomediæ, ac Tharaſii Patriarchæ C. P. actione quarta ſeptimæ ſynodi: quod quidem ipſi de 102. canonibus dixerunt, qui in Trullo tempore Juſtiniani Rhinotmeti ſecundo anno ſuæ revocationis ad Imperium editi ſunt. Verum ex his ipſis verbis Tharaſii apparet, eos canones non eſſe proprios ſextæ ſynodi: quia fatetur poſt annos quatuor aut quinque, quam ea ſynodus fuerat abſoluta, canones illos fuiſſe editos: quo tempore certiſſimum eſt, neque eumdem Romanum Pontificem, neque eoſdem Epiſcopos fuiſſe. Quamquam in hac ratione temporis potius credendum eſt diligentiſſimis chronologis, Theophani, (cujus etiam verba quæ ad hunc locum pertinent, ex originali Græco Vaticano ſatis ſideliter translata leguntur apud Fran. Turrianum libro de 6. 7. & 8. ſynodo) & Anaſtaſio, & Georgio Cedreno, quam Tharaſio. Illi enim non quattuor aut quinque ut Tharaſius, ſed 27. annos a fine ſextæ ſynodi tempore Agathonis habitæ, uſque ad hanc hujuſmodi Decretorum editionem aſſerunt interceſſiſſe. Epiſcopos vero qui hos ediderunt, noluiſſe ipſos ederet tamquam canones ſextæ ſynodi, ſed voluiſſe ſupplere, quod videbatur in quinta, ac ſexta ſynodo deeſſe, ipſamet illorum ad Imp. allocutio teſtatur. Itaque nova dicenda eſt hæc Epiſcoporum coitio, ideoque Græci illam, ut ſcribit Balſamon, πενθέκτην, id eſt, quintam ſextam ſynodum appellant. Ceterum non fuiſſe omnes canones a Romana eccleſia receptos, duo viri rerum eccleſiaſticarum peritiſſimi, Anaſtaſius Bibliothecarius & Humbertus quidem Leonis IX. legatus aperte teſtantur. Humbertus, his verbis: Non autem miror, ſi Agathoni Papæ, & ſanctis Patribus ſextæ ſynodi veſtra imputetis deliramenta, & quæ aut corrupiſtis, aut finxiſtis capitula &c. Capitula quæ nobis ſub ejus auctoritate apponitis, omnino refutamus: quia prima & Apoſtolica ſedes nec aliquando ea accepit, nec obſervat hactenus. Anaſtaſius vero in præfatione in 7. ſynodum ad Joann. VIII. ita ſcripſit: Ergo regulas quas Græci in ſexta ſynodo perhibent editas, ita in hac ſeptima ſynodo principalis ſedes admittit, ut nullatenus ex his illæ recipiantur, quæ prioribus canonibus vel decretis ſanctorum ſedis hujus Pontificum, aut certe bonis moribus inveniuntur adverſæ: quamvis omnes hactenus ex toto maneant apud Latinos incognitæ, quia nec interpretatæ. Sed nec in ceterorum Patriarchalium ſedium &c. Quamquam eoſdem Patres illas Græci promulgaſſe perhibeant, qui in ſexta ſynodo ſunt inventi: ſed nullis certe probare poſſunt indiciis. Ad verſ. Sancta ſexta, in marg. additur: Ex ſexta actione ſeptimæ ſynodi. (Verba ipſa non videntur ſine mendo edita: Et* Juſtiniano ejus filio regnante pro eo: *Eadem ſancta ſynodus &c.) Illud recte eſt, & canones numero* CII. *ad correctionem eccleſiæ promulgavit.*

(3) *De conſecrat. diſt. 3. c. 29. Sextam, in editione Romana inſcriptio eſt: Item Hadrianus Papa Tharaſio Patriarchæ in actione 2. ejuſd. ſeptimæ ſynodi. In marg. hæc ſunt: In epiſt. Hadr. ad Carolum c. 35. ſupra diſt. 16. in 6. ſyn. c. 82. Ivo p. 4. c. 122. & 126. Verba capitis 29. ſunt: Sextam ſanctam ſynodum recipio cum omnibus canonibus ſuis, in quibus dicitur: In quibus picturis ſanctarum imaginum agnus præcurſoris digito oſtenſus depingitur, qui in figuram gratiæ tranſit, &c. In marg. eſt: In quibus) In quibuſdam vera lectio. Et in ſcholiis poſt caſum, in quibus ſcripturis, 1. pictoris. (mendoſe pro* picturis) *& ſunt verba canonum 6. ſynodi. In notis hæc ſunt: De ſexta ſynodo, & canonibus ipſius notatum eſt ſupra c. ſexta ſynodus. (deeſt diſt. 19.* Gratiæ tranſit) *Et in epiſtola Hadriani, & apud Ivonem par. 4. c. 122. legitur, in typum gratiæ aſſumptus eſt. Apud eumdem Ivonem c. 126. ex Hadriano ad Carolum, in ſignum relictus eſt gratiæ. Græce in canone ſextæ ſynodi eſt,* ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, *id eſt,*

est; qui in typum gratiæ assumtus est. Sed ob glossam non est mutatum. In extremo capite hæc verba sunt: Verum igitur agnum D. N. Jesum Christum secundum imaginem humanam amodo etiam in imaginibus pro veteri agno depingi jubemus.

DIALOGUS VIII.

De eadem re.

C. QUID est, quod contra canonem ab Hadriano confirmatum, tam Romæ, quam in provinciis pictura Præcursoris Domini digito agnum ostendit? Idem etiam fit in globulis illis cereis, quæ a multis *Agni Dei*, ab aliis *amuleta* dicuntur?

A. Consuetudinis vis magna est in re præsertim, quæ potuit non impia videri. Cum enim pictura historiam doceat, vel potius rem gestam: cum Præcursor digito agnum ostendit, venit in mentem inspicientibus eumdem tunc dixisse: *Ecce agnus Dei*, & quæ sequuntur. Sic cum Petro aut claves dantur, aut oves committuntur: si claves, & oves pictæ sint; spectatores facilius rei gestæ recordantur: quam si simpliciter Christus loquens cum Petro pingatur.

B. His imaginibus veteres usi sunt tum in hieroglyphicis, ut Aegyptii, tum in arte rhetores memoriæ, tum in nummis, et signis omnes populi, ac reges, & imperatores.

A. Ita est, ut dicis. Sed nos de ceteris regulis agamus, quæ ex illa repetita synodo Gratianus refert.

B. Non est ferendus Gratianus, cum ex hac synodo partem refert, in qua Cypriani synodum probare videtur de baptismo hæreticorum: cum contra Cypriani synolum omnes veteres Patres steterint.

A. Græca verba lege capitis secundi extremi.

Dist. 16. c. 7. quoniam. B. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Κυπριανοῦ τοῦ χθαμαλοῦς ἀρχιεπισκόπου τῆς Αφρων χώρας ἐν μαρτυρίοις, ἢ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου ἐκτεθείσης κανόνος, ἢ ἐν τοῖς ἧσσ προσθήκην τοπικῆς, ἢ μόνον κανὼν ἀποκεῖσθαι αὐτοῖς ἔθος ἐκράτησεν.

A. Nunc C. Gratiani verba legat.

C. Opuscula Theophili &c. Cyrilli Alexandrini Episcopi, Cypriani Carthaginiensis Episcopi, & synodum suam.

A. Ivonis verba (*a*) quæ sunt?

C. Eadem fere, quæ antea diximus, nisi quod *ejus*, pro *suam*, scripsit in Excerptionibus, sed in Panormia *suam* non *suum*, ut editum est. Sic etiam habet liber Cæsaraugust. (*b*)

A. Mihi neque Græca verba, neque Latina placent: sed ut potius tota illa synodus repudietur. (1)

B. Caput quartum ejus synodi refert Gratianus caussa XXVII. cap. VI. (*c*) ut deponatur clericus, laicus excommunicetur, qui Deo consecratam coruperit.

A. Reiici non debet. Sed ubi dicitur: *Item ex sexta synodo*: adde, *repetita cap.* IV. (2)

B. Caput sextum latius Græci, quam Gratianus (*d*) & Ivo (*e*) habent: *Ante subdiaconi ordinem uxorem clerico ducere licere, non postea.*

A. Hujus capitis ut ex sexta synodo Innocentius III. mentionem fecit. (*f*)

B. Errorem Gratiani est secutus. (3) Caput etiam septimum plenius habent Græci, quam Gratianus, (*g*) & Ivo, (*h*) qui quasi ex VII. synodo cap. VII. id refert, non recte: *Ne diaconus ante presbyterum sedeat, nisi locum tenuerit Patriarchæ, vel Metropolitani*. (4) Capitis octavi mentio fit in septima synodo cap. VI. cujus verba refert Gratianus distin. XLIX. (*i*) & Ivo (*k*) in Excerpt. de synodo semel habenda quotannis.

A. Cupio scire, quibus verbis referunt, vel renovant septimi concilii Patres hunc canonem.

B. ὥρισαν οἱ ἁγιοι συνόδῳ ὅσοι πατέρες, & postea. τοῦτον οὖν τὸν κανόνα καὶ ἡμεῖς ἀνανεούμεθα.

C. Apud Gratianum, & Ivonem est: *Definierunt sextæ synodi sancti Patres. Et hunc ergo canonem & nos renovamus.*

A. De hoc capite dubitari non potest. Sed & videmus, illos sanctos patres dici, & illam sextam synodum.

B. Omnes Græci ita appellant, & aliqui ex Latinis. (5) Caput nonum Gratianus refert dist. XLIV. cap. III. his verbis: *Nulli clerico licet tabernam, aut ergasterium habere*. Græce est. Μηδενὶ κληρικῷ καπηλείου ἐργαστήριον ἔχειν. Non recte pro caupona, vel vinario ergasterio, sive taberna: scriptum est, *taberna, vel ergasterio*. *Dist. 44. c. 3. nulli.*

C. Quid interest?

B. Quia non aliæ officinæ prohibentur; id enim ergasterium significat. (6)

A. Dic de aliis.

B. Caput undecimum solent Græci contra Latinos obiicere de azymis Judæorum & aliis prohibitis. Gratianus (*l*) non recte ex VII. synodo esse ait.

C. Ab Ivone (*m*) sumtum id est, sed melius est in libro Cæsaraugust. (*n*) & apud Contium.

B. *Eorum*, pro *Judæorum*, scribit Gratianus apud Democharem.

A. Lege initium hujus capitis. Μηδεὶς ἡμῶν ἐν ἱερατικῷ καταλήγματι ἢ λαϊκὸς τὰ παρ' ἡμῶν Ἰουδαίων ζύμια ἐσθιέτω.

B. Memini apud Humbertum silvæ candidæ Episcopum me legere hunc canonem nullas vires obtinere: cum sexta synodus nullos fecisset. Sed & heic non prohiberi generaliter Christianis azyma, sed ea, quæ Judæorum fuerint.

C. Quid Græci semper abstinent azymis?

A. In sacrificio Missæ abstinent. (*o*)

C. An non Christus azymis usus est in institutione ejus sacrificii?

A. Non poterant agnum comedere Judæi, nisi cum azymis, quibus octo diebus utebantur. Si quis alio pane uteretur, occidebatur. (*p*) (7)

B. Caput XIII. quod Gratianus refert distinct. XXXI. (*q*) nullo pacto recipi potest. Est enim contra cælibatum Latinorum sacerdotum conscriptum: & aperte contra Romanam Ecclesiam.

A. Quid ais, contra Romanam Ecclesiam? Quo pacto id probas?

(a) *Ivo par.* 4. *c.* 134. *decret*, & *lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 29. *panor.*
(b) *Cæsar. lib.* 2. *c.* 8.
(c) 27. *quæst.* 1. *c.* 6. *si quis.*
(d) *Dist.* 32. *c.* 7. *si quis.*
(e) *Ivo lib.* 3. *tit.* 8. *c.* 19. *panor.*
(f) *C.* 6. *de tempo. ord. in* 3. *collect.* & *c.* 9. *de at.* & *qual. Gregor.* 1.
(g) *Dist.* 93. *c. ult.*
(h) *Ivo par.* 6. *c.* 123. *decret.*
(i) *Dist.* 18. *c.* 7. *quoniam.*
(k) *Ivo par.* 5. *c.* 375. *decret.*
(l) 28. *quæst.* 1. *c.* 13. *nullus.*
(m) *Ivo par.* 13. *c.* 116. *decret.*
(n) *Cæs. lib.* 8. *c.* 102.
(o) *Vid. Leo.* 19. *in epist. ad Michael. CP. incipiens Scripta tua.*
(p) *Exod.* 12. & 13.
(q) *Dist.* 31. *c.* 13. *quoniam*, *Ivo lib.* 3. *tit.* 8. *c.* 3. *panor.*

B. Apertiſſimis verbis, Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδιδόσθαι διέγνωμεν, &c.

A. Quid Gratianus, & Ivo ſcribunt?

C. Gratianus ſic ait; *Item ſynodus ſexta, Quoniam in Romani ordine canonis eſſe cognovimus traditum, eos qui ordinati ſunt diaconi, vel presbyteri confiteri, quod non ſuis jam copulentur* uxoribus. Ivo ita ſcribit: *Sext. ſynodus capitulo* XIII. *Quoniam Rom.* &c. Non ſunt eadem verba Græca, & Latina; ſententia eadem eſt. Quod Græce eſt κατομολογεῖν, & *promittere* ſignificat, *confiteri* verſum eſt non recte. Neſcio autem, cur de hypodiaconis nihil dictum ſit, cum melius de eis diceretur, tum tacitis verbis polliceri, ut abſtineant ab uxoribus, ſi quas habent, & ut ipſi, & cælibes nullas ducant.

B. Quod ſequitur, quis ferre poteſt? ἡμεῖς τὸν ἀρχαῖον ζῆλον λαβόντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας & τάξεως &c. *Antiquum ſequentes canonem Apoſtolicæ diligentiæ, & conſtitutiones ſacrorum virorum, legales nuptias amodo valere volumus, nullo modo cum uxoribus ſuis eorum connubia diſſolventes, aut privantes eos familiaritate ad invicem in tempore opportuno.* Hæc Gratianus. Ivo melius: *Nos antiquum ſequentes canonem Apoſtolicæ diligentiæ, & conſtitutionis ſacrorum virorum* &c.

A. Numquam hoc Apoſtoli, nunquam hoc priores Græci ſancti viri ſtatuerunt, quod aperte Epiphanius ſcribit. Quam vero familiaritatem Latinus interpres, τῆς πρὸς ἀλλήλας ὁμιλίας Græci. (8) Apud Humbertum Græci obijciunt Apoſtolorum canonem quintum Græcis, ſextum Latinis, cujus etiam verba heic repetunt. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας &c. Quem canonem aliis verbis Gratianus, (*a*) aliis Burchardus, (*b*) & Ivo (*c*) referunt. Gratianus in hunc modum, *Item opponitur illud, quod legitur in canone Apoſtolorum. Si quis docuerit ſacerdotem ſub obtentu religionis propriam uxorem contemnere*: Anathema ſit. Alii hæc verba ſcribunt: *Epiſcopus, aut presbyter uxorem propriam nequaquam ſub obtentu religionis abiiciat. Si vero rejecerit excommunicetur; ſed ſi perſeveraverit, deiiciatur.* Hæc cum Græcis conveniunt. Optime autem alibi Gratianus Apoſtolorum canonem interpretatur. *Si quis docet ſacerdotem uxorem ſuam contemnere non quam in ſacerdotio accepit, ſed quam* ante ſacerdotium, dum *adhuc eſſet laicus, vel in minoribus ordinibus conſtitutus ſibi copulavit, cum qua continentiam profeſſus eſt, cum ad ſacros ordines conſcenderet; quam nullus debet contemnere, hoc eſt, ab animo & cura ſua abiicere, quin ei neceſſaria provideat: anathema ſit.* Hoc etiam Humbertus, ni fallor, ſcripſit: cujus verba Leoni IX. aſcribunt Gratianus, (*d*) & Ivo. (*e*) (9)

Diſt. 31. c. 9. quicumque §. 1.

B. Non recte idem Gratianus de ſexta pſeudoſynodo loquitur his verbis: *Hoc autem ex loco intelligendum eſt, Orientalis enim eccleſia, cui ſexta ſynodus regulam vivendi præſcripſit, votum caſtitatis in miniſtris altaris non ſuſcepit.* Immo aperte Afris cap. XII. & Romanis cap. XIII. legem ſtatuere, & regulam vivendi hæc ſynodus profitetur. Quæ vero ſequuntur Stephani Papæ verba, (*f*) quæ etiam Ivonis ſunt in Panormia, (*g*) duriuſcula ſunt, niſi interpretatione molliantur. Aliter ſe orientalium traditio habet eccleſiarum, aliter hujus ſanctæ Romanæ eccleſiæ. Nam earum ſacerdotes diaconi, aut ſubdiaconi matrimonio copulantur: iſtius autem eccleſiæ, vel occidentalium nullus ſacerdotum a ſubdiacono uſque ad Epiſcopum licentiam habet conjugium ſortiendi. Si veritatem amamus, tam orientis, quam occidentis canones eodem modo vetant hypodiaconis, & his majoribus nuptias contrahere, ut in hac eadem Trulliana ſynodo cap. VI.

A. *Matrimonio copulantur, hoc eſt, matrimonii copula utuntur impune*, interpretantur noſtri. *Diſt. 32. c. 7. ſi quis.*

B. Cetera non cohærent, *nullus licentiam habet conjugium ſortiendi*, id eſt, neque uxores ducere, neque conjugio uti poſſunt. (10) Sunt alia in Græco illo canone XIII. quæ neque Ivo, neque Gratianus (*h*) habet, reprehendenda. In quibus excellit interpretatio mala cap. XXV. *Carthaginienſis concilii* Græcis, & in corpore canonum, aliis eſt *cap. 3. concilii Carthag.* 5. Videndum cap. 3. & 4. Græcis, aliis Carthag. 2. cap. 2. & Rabanus cap. XXIX. pœnitentium, & Ivo, (*i*) & Anſelmus. (*k*) (11)

A. De aliis capitibus Trullianis a Gratiano relatis videamus.

B. Cap. XV. refert Gratianus diſtinct. LXXVII. cap. IV. (*l*) *Ne ſubdiaconus minor* XX. *annis ordinetur* &c. Cap. XVII. refert Gratianus ut ex VII. ſynodo, cauſſa XXI. quæſt. II. (*m*) *Ne derelictis ſuis eccleſiis clerici in aliis recipiantur*. (12) Cap. XXIII. refert Gratianus cauſſa prima capit. c. (*n*) *Nec ſacra euchariſtia pecunia accepta diſtribuatur*. Apud Ivonem cum hac inſcriptione legitur: (*o*) *Ex ſexta ſynodo Conſtantinopolitana tertia* c. XXIII.

C. Quo pacto eadem eſt ſexta, & tertia.

A. Fortaſſe neque ſexta dicenda eſt, neque tertia. Sed ſexta vocatur repetita poſt ſextam generalem; tertia autem, ob locum CP.

C. Dic apertius.

A. Prima generalis Nicæna fuit, ſecunda CP. tertia Epheſina, quarta Chalcedonenſis, quinta CP. ſecunda, ſexta CP. tertia.

C. Nunc intelligo. Sic igitur dicemus ſeptimam Nicænam ſecundam, octavam CP. quartam. Sed quo pacto dicemus neque ſextam, neque tertiam?

A. Quia nobis videtur non eſſe generalis, ſic non eſt ſexta, niſi uſurpatione nominis: eadem ratione non eſt tertia CP. quia aliæ tres generales CP. fuerunt. (13) Dic B. cetera.

B. Cap. XXVI. Gratianus refert diſt. XXIIX. (*p*) *De presbytero non legalibus nuptiis irretito*, quem ἀδιόρθωτον γάμον Græci vocant, & addunt κατ' ἄγνοιαν, hoc eſt, per ignorantiam. Gratianus alibi de bigamo interpretatur, (*q*) & Innocen. III. idem ſignificare videtur. (*r*)

A. Mihi de quibuſcumque nuptiis a presbytero contractis poſt ordinem ſacrum, aut ſi perſeverat in illegitimis antea contractis, idem eſſe videtur. Illegitimæ autem nuptiæ ſunt jure prohibitæ, ut conſanguineorum, ut etiam cum virgine ſacra, aut cum filia ſpirituali, quam tenuit in Baptiſmo. (14) Cetera dices. Video enim interpellatores adeſſe.

AD-

(a) *Diſt. 28. c. 14. ſi quis.*
(b) *Burch. lib. 1. c. 78.*
(c) *Ivo lib. 3. tit. 8. c. 30. panorm. & par. 5. c. 184. decr.*
(d) *Diſt. 31. c. 11. omnino.*
(e) *Ivo lib. 3. tit. 8. c. 32. panor.*
(f) *Diſt. 31. c. ult.*
(g) *Ivo lib. 3. tit. 8. c. 1. panorm.*
(h) *Diſt. 32. c. 13. placuit, & diſt. 84. c. 4. cum de quorumdam, c. diſt. 84. c. 3. cum in præterito.*
(i) *Ivo lib. 3. tit. 8. c. 22. panor.*
(k) *Anſel. lib. 8. c. 7.*
(l) *Diſt. 77. c. 4. ſubdiaconus.*
(m) *21. quæſt. 2. c. 1.*
(n) *1. quæſt. 1. c. 100. nullus.*
(o) *Ivo par. 2. c. 92. dec.*
(p) *Diſt. 28. c. 16. presbyterum.*
(q) *Diſt. 31. c. ultim. p. quod autem.*
(r) *Inn. III. lib. 2. epiſt. 62. regiſt. & c. 1 de bigam. in 3. collect. &c. 4. e tit. Greg. 19.*

ADDITIONES.

(1) Distin. 16. cap. 7. *Quoniam extremo hæc verba sunt in Romana editione : Cyrilli Alexandrini Episcopi, Cypriani Carthaginiensis Episcopi, & synodum suam. In notis hæc sunt : In isto canonis loco est error ; quia illa synodus Cypriani probatur, in qua ipse cum multis aliis Africæ Episcopis putavit baptizatos ab hæreticis verum Baptisma non recepisse: cum tamen B. Augustinus asserat aliam extitisse traditionem Apostolorum & ipsam Cypriani sententiam plenario totius orbis concilio exclusam fuisse testetur.*

(2) *Inscriptio capitis sexti, Si quis Episcopus, 27. q. 1. in eadem editione hæc est : Item ex sexta synodo in Trullo, c. 4.*

(3) *Capitis septimi, Si quis eorum, dist. 32. in eodem libro inscriptio est : Item ex sexta synodo c. 6. Et in marg. Extra de ætate, & qual. a multis. Pann. l. 3. c. 102. cap. 9. A multis de ætat. & qual. in Romana editione inscribitur Innocentio tert. Et in vers. Nemo ad sacrum, hæc verba sunt : Sicut est in sexta synodo constitutum ut si quis eorum &c. Et in marg. ca. 6. & Pann. ibid. c. 102. (hoc est, lib. 3. tit. de continent. clericor.) Et in scholiis : Sexta synodo) 32. dist. si quis eorum.*

(4) *Distin. 93. cap. ult. hæc inscriptio est in eadem editione : Unde in sexta synodo cap. 7. legitur. Et in marg. Ivo p. 6. c. 123.*

(5) *In eodem libro Romano inscriptio cap. 7. Quoniam quidem, distin. 18. hæc est : Item ex septima synodo, c. 6. Additur in margine : Ex versione Anastasii. Et postea scriptum est : definierunt sextæ synodi sancti Patres &c. Hunc ergo canonem & nos renovamus &c. In marg. est, cap. 9.*

(6) *Capitis tertii distin. 44. in eodem libro inscriptio est : Item ex sexta synodo, c. 9. Nulli clerico licet tabernam, aut ergasterium habere. In notis hæc sunt : Græce est, καπηλικὴν ἐργασίαν, id est, cauponariam tabernam.*

(7) *Ejusdem libri inscriptio est cap. 13. Nullus eorum. 28. quæst. 13. Item ex sexta synodo c. 11. Et in marg. Apostolor. canon. 69. Ivo pag. 13. c. 116.*

(8) *Distin. 31. cap. 13. in eodem libro verba sunt : Item synodus sexta c. 13. lib. 8. c. 19. (hæc mendosa sunt, fortasse illa lib. 8. c. 19. ad Nicephorum pertinebant, de quo in nota c. 12.) Quoniam in Romani ordine canonis esse cognovimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri, debere confiteri, quod jam suis non copulentur uxoribus : nos antiquum sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ, & constitutiones sacrorum virorum legales nuptias amodo valere volumus. In marg. hæc sunt : Pann. l. 3. c. 86. Ordinati) Ordinandi. Sed ob glossam non est mutatum; In notis est : Quoniam) Græce sic habetur : ἐπειδὴ ἐν τῇ ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδίδοται διέγνωμεν : id est, Quoniam in Romana ecclesia loco canonis traditum esse cognovimus &c. Hanc vero ecclesiæ Romanæ traditionem non solum B. Hieronymus contra Jovinianum, Humbertus supra citatus, & alii Latini scriptores defendunt; sed etiam Balsamon in explanatione hujus canonis satis aperte probat. Verum de omnibus hujusmodi canonibus qui sextæ synodo adscribuntur, quid sit sentiendum, ad caput, Habeo lib. dist. 16. satis explicatum fuit.*

(9) *Inscriptio ca. 14. Si qui docuerit, dist. 28. in eadem editione est : Item opponitur illud, quod legitur in canone Apost. c. 6. al. 5. Et in marg. Burch. l. 1. c. 78. Ivo par. 5. c. 184. Pann. l. 3. c. 113. In notis additur : Gratianus refert sensum canonis, ceteri collectores etiam fere verba Gratiani, verba dist. 31. cap. 9. Quicumque par. 1. hæc sunt : ut iste sit sensus capituli. (Si quis docet Sacerdotem uxorem suam contemnere) non quam uxorem in sacerdotio accepit, sed quam, dum adhuc esset laicus, vel in minoribus ordinibus constitutus, sibi copulavit, cum qua continentiam professus est, & cum ad sacros ordines ascenderet, quam nullus debet A contemnere, hoc est, ab animo & cura sua abiicere, quin ei necessaria provideat. Inscriptio cap. 2. dist. 31. incip. Omnino est : Item Leo IX. contra epistolam Nicetæ Abbatis. In marg. est. Pann. l. 3. c. 115. Et in notis est Leo) Habetur in responsione Humberti ad libellum Nicetæ presbyteri, & monachi adversus Latinos editum : quam responsionem, cum nomine Leonis IX. cujus erat legatus, scripserit, potest recte nomine ipsius citari, sicut multa ex Ennodii libro nomine Symmachi, dist. 12. (scribe, 17.) c. concilia, & 40. dist. Non nos, & 81. dist. nemo recte 8. q. 3. nonne, 9. q. 3. alior. & supra dist. 22. c. omnes, nomine Nicolai II. quod habetur in oratione Petri Damiani.*

(10) *Ante caput extremum distin. 31. hæc in eodem libro verba sunt : Hoc autem ex loco intelligendum est. Orientalis enim ecclesia (cui sexta synodus regulam vivendi præscripsit) votum castitatis in ministris altaris non suscepit. Unde Stephanus Papa ait in prima actione synodi ab ipso in basilica Lateranensi congregata. Aliter se orientalium traditio habet ecclesiarum, aliter hujus sanctæ Romanæ ecclesiæ. Nam earum sacerdotes, diaconi atque subdiaconi matrimonio copulantur &c. In marg. est : Pann. l. 3. c. 84. Et in notis : Matrimonio.) Id est possunt simul esse in sacris ordinibus & matrimonio juncti. Nam neque illis, postquam ad sacros ordines ascendissent, licebat contrahere matrimonium. Et in scholiis : Copulantur) id est, copulato utuntur. Et in marg. id est, carnaliter commiscentur.*

(11) *Capitis 13. distin. 32. in eod. libro inscriptio est : Item in concilio Carthaginiensi, 5. c. 3. Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, secundum priora statuta, etiam ab uxoribus abstinere &c. Et in marg. Pan. l. 3. c. 105. Et in notis : Diaconos) Sequebatur subdiaconos, quæ vox sublata est, quoniam abest ab originali, & ab Africano c. 37. & a Carthagin. Græco c. 71. & infra dist. 84. cum de quorundam : quamvis habeatur in Carthaginiensi codicis canonum c. 5. (*) Secundum priora statuta) Græce est, κατὰ τὰς ἰδίας τάξεις : Et Balsamon interpretatur, tempore vicis suæ : quod ab originalis sententia alienum est. Capitis quarti distin. 84. verba sunt in eadem editione : Item ex concilio Carthaginien. 5. c. 3. Cum de quorumdam clericorum, quamvis erga uxores proprias incontinentia referretur; placuit Episcopos, & presbyteros, & diaconos, secundum priora statuta, etiam ab uxoribus continere, &c. Et in marg. In cod. can. c. 25. In Africa, c. 37. dist. 32. c. placuit. Priora) al. propria. In notis : Post verbum debere : In codicibus impressis hæc sequebantur ; contra Martinus Papa. (Si lector viduam duxerit) ut supra legitur. Sed illud, ubi necessitas; hoc, ubi nulla necessitas urget. Quæ sunt expuncta, quia in vetustis codicibus aut non habentur, aut sunt adscripta in margine. In scholiis hæc sunt : Et diaconos) & subdiaconos, 32. dist. placuit. ubi sunt eadem verba. Capitis tertii, Cum in præterito, ejusd. distin. 84. inscriptio est : Unde in Carthagin. concilio 2. c. 2. Aurelius Episcopus dixisse legitur. Et in marg. in Carthag. codicis can. c. 3. & 4.*

(12) *Inscriptio cap. 4. Subdiaconus, distin. 77. in Romano libro est : Item ex sexta synodo c. 15. At inscriptio cap. 1. causa 21. q. 2. in eodem libro est. Unde in sexta synodo c. 17. legitur. Et in marg. est : Et in 7. c. 10. In notis varietas notatur Græcorum verborum, cujusmodi est hæc, ubi contingit eos sine sui examinatione permanere) Græce legitur, ἐκ τούτου συμβαίνει ἀνεξετάστως αὐτοὺς κατασταθῆναι, id est, atque hinc evenit, ut ipsi reddantur non subiecti. Et in marg. est, 1. Tim. 1. & Heb. 2.*

(13) *Capitis 100. Nullus Episcopus, 1. q 1. inscriptio in eodem libro est : Item ex sexta synodo c. 23. Et in marg. est, Ivo p. 2. c. 92. Et in notis additur : Quod dicitur, a percipiente gratiam communionis : hæc notantur : Sic etiam Ivo. In uno*

(*) c. 25. f.

vetuſto Gratiani codice eſt, gratia communis, quod Græcæ lectioni magis convenit &c.

(14) *Verba cap. 16. diſtin. 28, in libro Romano hæc ſunt: Item ex ſexta ſynodo in Trullo c. 26. Presbyterum per ignorantiam non legalibus nuptiis detentum &c. In marg. additur: Simile etiam in 3. canone ejuſdem ſynodi, & apud Baſil. in epiſt. ad Amphidem c. 27. In ſcholiis eſt; Non legalibus.) Poteſt intelligi de eo, qui contraxit ſecundas nuptias per ignorantiam juris. Et in marg. Sic intelligit Grat. 31. diſt. par. ult. Gratiani verba ſunt diſt. 31. c. ult. Quod autem in cap. 6. ſynodi presbyter non legitimis nuptiis detentus punitur, non legales nuptiæ ſecundæ intelligendæ ſunt &c. Et in marg. ſup. 28. diſt. c. presbyterum. Sed in ſcholiis mendoſe eſt 25. diſt. Innocentii verba ſunt cap. 4. Nuper. de bigamis in Romana editione: ſicut in canone legitur de presbytero, q. qui non legalibus nuptiis detinetur &c.*

DIALOGUS IX.

De Eadem re.

A. Dicendum adhuc eſt de Trullianis regulis a Gratiano relatis, quæ negare non poſſumus fucoſa quadam imagine concilii generalis ſurrepere nobis poſſe, niſi caveamus.

B. Caput XXVII. ejus concilii videre licet apud Gratianum cauſa XXI. quaſi ex octava ſynodo. De veſtibus prohibitis clericis. In fine dicitur, *Οτι ἑβδομαδα μιαν ἀφοριζέσθω*. Apud Gratianum, *per unam hebdomadam ſuſpendatur, pro excommunicetur*. (1) Caput XXIIX. habet Gratianus de conſecrat. diſtin. II. cap. VI. (a) *Ne uvas addant oblationibus, neque eas populo diſtribuant cum ſacra oblatione*. Caput XXXI. refert Gratianus de conſecrat. diſt. I. cap. XXXIII. (b) Sed Græca meliora ſunt. Vetat canon, ne ſacra myſteria in oratoriis domibus ſine Epiſcopi licentia fiant. *Λειτουργικὰς, κληρικὰς* interpres vertit. *Clericos, qui miniſtrant*. In veteri Græco libro additur, *ἐ βασιλικὰς*, quod placet. (2) Caput XXXII. eſt contra Armenios, qui vinum offerunt ſine aqua, & contra hydroparaſtatas, qui aquam offerunt ſine vino. Utitur contra hos teſtimonio Jacobi fratris Chriſti, & Baſilii Cæſarienſis, qui in Miſſa traditione his utuntur verbis, *ut appareat vinum aqua mixtum Chriſtum obtuliſſe*. Hanc partem hujus capitis Gratianus refert de conſecratione, cap. XLVI. (c) in qua ſcribi debuit *tradiderunt*, pro *addiderunt*. (3) Caput XXXV. refert Gratianus cauſa XII. (d) *Ne Metropolitanus res Eccleſiæ carentis Epiſcopo auferat*. (4) Caput XXXVI. ambitionis plenum eſt; ſed ſpeciem habet recti, cum renovet, quod in concilio CP. & Chalcedonenſi datum eſt Patriarchæ CP. ut habeat privilegia eccleſiæ Romanæ, ſed ſecundus ſit: tertius Alexandrinus, quartus Antiochenus, quintus Hieroſolymitanus. Sic in veteri Græco libro. In Tiliano deſideratur, *quartus Antiochenus*. Apud Gratianum diſtin. XXII. cap. VI. mendoſe ſcriptum eſt, *petimus*, pro *definimus*; & *inferior Roma*, pro *ſenior Roma*; & Chalcedonenſis ſynodi nulla fit mentio: & illa in contrariam ſententiam mutanda ſunt: non tamen in eccleſiaſticis rebus magnificetur ut illa. *ὥστε τὸν χωρεπίσκοπον πόλεως θρόνον τῷ ἴσῳ ἁπολαμβάνειν τιμοβέων τὸν τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης θρόνον, ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλυνθέντα πράγμασιν*. Et *igitur*, pro *non tamen*, ſcribendum.

Diſt. 22. c. 6. renovantes: Vide c. 3. d.

A. Ex Leonis, Gelaſii & Nicolai epiſtolis conſtat Romanos Pontifices huic ambitioni reſtitiſſe. (5) In octava ſynodo contra Photium id permiſſum eſſe videtur, cap. XXI. (e) cujus verba referunt Deusdedit, (f) & Anſelmus, (g) & Gratianus. (6)

B. Quod diſtin. XXIII. Gratianus ſcribit: (h) *Item ex ſexta ſynodo. Unde Nicolaus Papa. In nomine Domini* &c. cur ea verba poſita fuerint, me ignorare fateor; credendum eſt erraſſe ſcriptores, & hæc eſſe repetita ex inſcriptione capitis ſexti diſtin. XXII. atque delenda eſſe. (7) De capite XXCIII. alio die dictum eſt. (i) Nihil amplius apud Gratianum invenio ex hac ſynodo ſumtum. Tantum de ſubſcriptionibus dicam: poſt Imp. Juſtiniani ſubſcriptionem hæc verba invenio. *Ἐγὼ Παῦλος Ῥώμης*. Credo locum eſſe relictum vacuum ejus ſubſcriptioni. Sequitur: *Paulli Ep. coni C.P. neve Romæ, Petri Epiſcopi Alexandriæ magnæ urbis, & Anaſtaſii Epiſcopi Hierojolymitani. Item ſubſcriptiones Epiſcoporum* CCXXVII. Conficitur hic numerus, & nomina cum ſexta ſynodo generali.

C. Bedæ verba refert Ivo, (k) ex quibus appareret CI. Epiſcopos in ſexta ſynodo interfuiſſe. Idem numerus eſt in libro pontificali in vita Leonis Minoris.

A. De anno, & indictione quid in Græco libro eſt?

B. Capite tertio, & XVII. mentio fit quartæ præteritæ indictionis, & eod. c. IV. anni mundi VICXC:X.

A. Si detrahis annos ante Chriſtum V D. erunt anni DCXCIX.

B. Non conveniet indictio.

A. Si octo annos detrahes, conveniet. Sic, ni fallor, Theodorus cognomento Gaza jubet eſſe detrahendos VDVIII. In quibuſdam Leonis Minoris epiſtolis non editis dicitur, indictione nona habitam eſſe ſynodum ſextam: & in actis ejuſdem apparet, eadem nona habitam, & decima peractam: & in ſubſcriptione inveniuntur nomina Epiſcoporum CLVII. In quibus Patriarcha CP. eſt Georgius, non Paullus: & Antiochenus, ſive Theopoleos Theophanes: Alexandrinus Petrus preſbyter vicarius: Georgius presbyter vicarius Hieroſolymitani Epiſcopi. Ab indictione nona ad quintam ſunt anni XI. quibus adde XV. & fient XXVI. de quibus ex Anaſtaſio, & Theophane dictum eſt.

B. Vides falſa eſſe, quæ Taraſius dicebat, poſt quattuor annos, eoſdem Epiſcopos conveniſſe in hac repetita ſynodo.

A. Ita eſt, ut dicis. Quia vero inter Trulliana capita aliquot enumeraſti, quæ falſo ſeptimæ aut octavæ ſynodo apud Gratianum adſcripta ſunt; velim ſcire, an ſit aliquod ſeptimæ ſynodi caput, quod alii concilio, vel ſcriptori ſit falſo adſcriptum?

12. q. 2. c. 13. quidam.

B. Caput XII. ſeptimæ ſynodi a Gratiano relatum cauſſa XII. quæſt. II. hanc inſcriptionem habet: *Item ex hiſtoria Euſebii Epiſcopi Cæſarienſis capite duodecimo*.

C. Magna metamorphoſis. Fuit ne Euſebius poſterior hac ſynodo?

A. Fuit multis ſæculis prior Euſebius, qui interfuit Nicæno concilio Conſtantini tempore. Sed quid

(a) *De conſec. d. 2. c. 6. didicimus.*
(b) *De conſecr. d. 1. c. 33. clericos.*
(c) *De conſe. d. 1. c. 46. Jacobus.*
(d) *12. q. 2. c. 48. non liceat.*
(e) *Diſt. 12. c. ult.*
(f) *Deusdedit c. 3.*
(g) *Anſelm. lib. 2. c. 72.*
(h) *Diſt. 23. c. 1.*
(i) *Dial. 7.*
(k) *Ivo par. 4. c. 125. decr.*

quid Ivo, & Anſelmus, & liber Cæſarauguſtanus ſcripſerunt?

C. Ivo recte (a) ex ſeptima ſynodo cap. XII. Anſelmus (b) ut Gratianus; Cæſarauguſtanus (c) ut Ivo.

B. Ex his apparet, non ex conciliis, ſed ex collectoribus Gratianum ſingula ſumſiſſe. (8) Sed age, vide ſis cap. XVI. hujus concilii, quam belle referatur a Gratiano cauſſa XXI. quæſt. IV. (d) *Omnis jactura, & ornatura corporalis a ſacrato ordine aliena eſt.* Obſecro te, quænam hæc portenta verborum ſunt, *jactura & ornatura?* Græce eſt: Πᾶσα βλαχία ἢ κόσμησις σώματο; ἀλλότριά εἰσι τῆς ἱερατικῆς τάξεως.

A. Quid Ivo, & Anſelmus, & Cæſaraug. liber?

C. *Omnis jactantia & ornatura corporalis aliena eſt a ſacro ordine*; Ivo (e) *ſacrato*, pro *ſacro*; Anſelmus, (f) & Cæſaraug. (g) cetera ut Ivo.

B. Quid illud? *non ſolum imaginarias ſcripturas abominati ſunt?* quis intelliget?

C. Sic Ivo, alii hæc omittunt.

B. At Græce eſt, ἀ μονοι ἰκὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις ἐβδελύξαντο.

A. Imaginum picturas Anaſtaſius bibliothecarius, ut exiſtimo, *appellavit imaginarias ſcripturas.* Græca cum Latinis conferre optimum eſt.

Vos exemplaria Græca
Nocturna verſate manu, verſate diurna. (9)

C. Quid eſt apud Gratianum diſtin. LXIII cap. VII. (b) *Item ex ſecunda actione VI. ſynodi CCCL. Epiſcoporum?*

B. Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.

A. Scribendum eſt, *caput tertium ſeptimæ ſynodi.* Videndus Ivo, (i) & Anſelmus, (k) & Deus dedit, (l) & liber Cæſaraug. (m) & Tarraconen. (n) (10) Sed de his hactenus. Cras de Martino Bracarenſi agemus.

ADDITIONES.

(1) *Inſcriptio capitis ſecundi, Nullus eorum, 21. q. 4. in editione Romana hæc eſt: Item ex ſynodo ſexta c. 27. In extremo capite ad illa verba: per unam hebdomadam ſuſpendatur: eſt in marg.* ἀφοριζέσθω, *id eſt, ſegregetur.*

(2) *De conſecrat. diſtin. 2. cap. 6. Didicimus, in eadem editione inſcriptio eſt: Item ex ſexta ſynodo c. 28. In notis hæc ſunt: Eſt quaſi ſumma quædam canonis citati. Nam in eo plura aliquanto verba ſunt, ſed eodem fere ſenſu. In extremo capite ad illa verba & fructuum gratias agat; adduntur hæc. Græce eſt,* πρὸς τὸν τῶν δωτῆρος τῶν καρπῶν εὐχαριστίαν, *id eſt, ad reddendas gratias fructuum datori. Inſcriptio capitis 33. nobis, 34. Romanis incip. Clericos, qui miniſtrant, vel baptizant &c. de conſecr. diſt. 1. hæc eſt: Item ex ſexta ſynodo, c. 31.*

(3) *Capitis 46. nobis, 45. Romanis cujus initium Jacobus, de conſecr. diſt. 1. inſcriptio eſt: Item ex ſexta ſynodo c. 32. Ad verba extremi capitis:* in ſcripturis *addiderunt nobis miſſæ celebrationem: in notis hæc ſunt: Græce eſt,* ἐγγράφως τὸν μυστικὸν, ἡμῖν ἱερουργίαν παραδεδώκοτες, ὅτι τελεῖν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐκδεδώκασιν. *id eſt, qui in ſcriptis tradiderunt nobis myſticum ſacrificium; hoc modo in divina liturgia ſacrum poculum ex aqua, & vino conficiendum ediderunt. Sed nihil mutatum eſt tum ob gloſſam, tum quoniam collector de induſtria videtur ſummatim retuliſſe. Abeſt autem hoc caput ab aliquot vetuſtis exemplaribus.*

(4) *Ante caput* 48. *Non liceat* 12. *q.* 2. *in eodem libro hæc ſunt: Sicut in ſexta ſynodo c. 35. legitur.*

(5) *Verba capitis ſexti diſtin.* 22. *in* Romano *libro hæc ſunt: Item ex 6. ſynodo ſub Juſtiniano congregata c. 36. Renovantes ſancti Conſtantinopolitani decreta concilii petimus, ut Coſtantinopolitana ſedes ſimilia privilegia, quæ ſuperior Roma habet, accipiat; nec non in eccleſiaſticis rebus magnificetur ut illa &c. In marg. eſt. Petimus)* δεχόμεθα, *id eſt, ſtatuimus. In notis: Renovantes) Heic agitur de quinto illo canone primæ ſynodi Conſtantinopolitanæ: de quo ſupra ead. c. 1. Conſtantinopolitanæ, dictum fuit. Et quod attinet ad omnes canones qui ſextæ ſynodo tribuuntur, videnda eſt notatio ad c. Sextam, ſupra* 16. *diſtin. Superior Roma) Ita habetur in aliquot vetuſtis exemplaribus: nam in vulgatis erat* inferior. *Græce eſt,* τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, *id eſt, antiquioris, vel ſenioris Romæ, ut infra cap. proximo. Omnino autem caput hoc longe brevius eſt in hac verſione, quam in Græco exemplari, uno tantum loco copioſius, quod Antiochenam numerat ſedem: cujus in Græco vulgato nulla mentio.* Nec non) *Sic emendatum eſt ex aliquot manuſcriptis, & Græco: antea enim legebatur,* non tamen. *Capitis tertii ejuſd. diſtin. verba ſunt: Unde in eadem ſynodo, id eſt, Conſtantinop. 1. cap. 5. ita conſtitutum eſt: Conſtantinopolitanæ civitatis Epiſcopum habere oportet primatus honorem poſt Romanum Epiſcopum: propterea quod ſit nova Roma. Et in marg. Ex priſca verſione. Polyc. lib. 2. tit. 22. Et in notis: Canon hic ex iis eſt, quos Apoſtolica Romana ſedes a principio, & longo poſt tempore non recepit: quod ex epiſtola quinquageſima prima, alias quinquageſima tertia Leonis Papæ primi ad Anatolium CP. & aliis ejuſdem epiſtolis facile eſt cuivis cognoſcere: itemque ex duabus epiſtolis Leonis noni, una adverſus præſumtiones Michaelis, & Leonis c. 28. altera ad eumdem Michaelem. Sed multo clarius ex B. Gregorii epiſtola 31. lib. 6. ad Eulogium Alexandrinum, & Anaſtaſium Antiochenum. Atque ex Epiſtola Nicolai primi ad Mich. Imp. quæ incipit, Propoſueramus. Quamquam Epiſcopi CP. Imperatorum potentia freti, ſecundum locum Patriarchalium ſedium ſibi uſurparunt: idque tandem pacis & tranquillitatis cauſſa fuit ipſis conceſſum, ſicut in c. antiqua de privileg. Innocentius Papa* III. *declaravit.*

(6) *Inſcriptio cap. ult. diſtin.* 22. *in eodem libro eſt: Unde in* IIX. *ſynodo habita ſub Hadriano Papa II. can.* 21. *Diffinimus neminem &c. In marg. eſt: Deusdedit p. 3. Anſel. l. 2. c. 72.*

(7) *Capitis primi diſtin.* 23. *inſcriptio eſt in Romana editione: Unde Nicolaus Papa II. in conc. Lateranenſi. In nomine Domini &c. Et in marg. Pann. l. 3. c. 1. Et in notis: Hujus decreti integrum exemplum eſt in vetuſtiſſimo libro Abbatiæ monaſterii Farfenſis litteris Longobardicis ante annos pæne quingentos ſcripto, & alibi.* (*Vid. lib* 2. *dial.* 19. *add.* 12.)

(8) *In eodem libro inſcriptio cap.* 19. *Quiſquis Epiſcopus* 12. *q.* 2. *hæc eſt: Item ex ſeptima ſynodo c.* 12. *Et in notis hæc ſunt: Apud Gratianum, quem-*

(a) *Ivo par.* 5. *c.* 375. *decret.*
(b) *Anſ. lib.* 6. *c.* 134.
(c) *Caſ. libr.* 7. *c.* 72.
(d) 21. *q.* 4. *c.* 1.
(e) *Ivo par.* 5. *c.* 377. *decret.*
(f) *Anſel. lib.* 6. *c.* 185.
(g) *Caſ. lib.* 4. *c.* 59.
(h) *Diſt.* 63. *c.* 7. *omnis.*
(i) *Ivo par.* 5. *c.* 120. *decret.*
(k) *Anſ. lib.* 6. *cap.* 5.
(l) *Deusded. c.* 1. & 4.
(m) *Caſ. libr.* 3. *c.* 64.
(n) *Tarr. lib.* 1. *c.* 46.

quemdmodum & apud Anselmum citabatur, ex historia Eusebii Episcopi Cæsariensis. Ivo verum auctorem citavit. Versio autem est Anastasii bibliothecarii, ex cujus codicibus manuscriptis nonnulla sunt emendata. In marg. est. Polyc. libro sexto, titulo decimo quinto. Ans. lib. 6. c. 184. Ivo par. 3. c. 375. Can. Apost. 39. In aliis notis de varietate Græcorum verborum Latinorum agitur. Salariis) Græce est, ἐκ τῆς αὐτεργιῶν *pro qua voce in Parisiensi Græcorum canonum editione legitur in rubrica,* ἐκ τῆς ἀροχείων, *id est,* ex suburbanis, *quasi suburbana vocentur* auturgia, *quod ipsius possessoris manibus colantur. Balsamon tamen eos agros interpretatur, qui per se ipsi sine magna cultura fructum ferre possunt, ut silvæ,* & *alia hujusmodi.* Fraudare, ὀφετειζίδαι, *id est sibi vindicare,* & *suum facere.* (*Malo* alienare) *Episcopus quidem ab episcopio, Abbas autem a monasterio) Hæc ad sententiæ integritatem addita sunt ex ipso canone.*

(9) *Gratiani verba sunt initio quæst. 4. can. 21. in Gregoriana editione: Quod verò fulgidis, & claris vestibus eis ornari non liceat, in septima synodo jubetur: in qua sic statutum est, c. 16. Omnis jactantia & ornatura corporalis a sacrato ordine aliena est &c. Et postea: Christianos calumniantium hæresis, & hi qui hanc receperunt, non solum imaginarias picturas abominati sunt &c. In marg. est: Imaginarias], al. imaginum. Et in notis: Hæresis Cum antea legeretur, hæreticorum;* A *sic est emendatum ex Anastasio, & Ivone; & respondet Græce voci* ἀλόγους. *atque ex iisdem nonnulla alia sunt restituta. Initio capitis additur in marg. Ans. l. 6. c. 195. Ivo p. 5. c. 377.*

(10) *Inscriptio capitis septimi, Omnis electio dist. 63. in eodem libro est: Item ex septima synodo, quæ est secunda Nicæna 350. Episcopor. c. 3. In notis hæc sunt: citabatur antea ex secunda actione sextæ synodi. Restitutus est locus ex Ivone. Et ad verba extremi capitis: Et segregentur: additur: In aliquot vetustis Gratiani exemplaribus est,* segregetur: *sed plerisq. cum vulgata lectione convenit. In canone 31. Apostolor. Græce sic legitur.* B Καθαιρεῖσθω καὶ ἀφορίζέσθω, καὶ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. *& infra 16. q. 7. c. si quis Episcopus, ubi hic idem canon ex alia refertur versione, legitur:* & segregetur, *omnesque qui illi communicant: eodemque modo est apud Anselmum: verum in versione Anastasii bibliothecarii legitur, quemadmodum apud Gratianum, & convenit cum versione prisca, ac Dionysiana. In marg. hæc sunt: Can. Apost. 31. infra 16. q. 7. si quis. Ivo pag. 5. c. 120. Ansel. l. 6. c. 8. Burc. l. 3. c. 109. Deusdedit ibid. (hoc est, parte 1. & 4.) Inscriptio cap. 14. Si quis Episcopus, 16. q. 7. est. Item ex canone Apost. 31. Et in notis scriptum est: De hoc canone notatum est supra dist. 63. omnis electio in ver.* Segregetur. *Et in marg. dist. 63. omnis: Deusdedit p. 1. Bur. l. 3. c. 109. Ivo p. 3. c. 85. & par. 5. c. 119.*

DIALOGUS X.

De Martino Bracarensi, & de Martini Papæ concilio.

A. CRedo vos non ignorare, si Gratiani librum ab Ant. Democharе, vel ab Ant. Contio editum legistis: in omnibus fere capitibus quæ habent hanc inscriptionem: Ex concilio Martini Papæ: additum esse in margine, Martini Bracarensis nomen ex capitulis Græcarum synodorum. Quod a Democharе factum est, sumitur ex libris conciliorum, in quibus post secundum Bracarense concilium, illa capita sunt Martini Episcopi, qui se ex Orientis conciliis ea sumere dicit, offensus varia interpretatione eorum. Unde autem singula capita sumantur, non adscripsit, quod sciam; sed ego ea conferens cum Græcis inveni, paucis exceptis, quæ non in Græcis, sed in Latinis conciliis reperta sunt. Concilium Martini Papæ insigne fuit contra Monothelitas habitum ante sextam synodum, in quo non hi canones editi fuerunt, neque confirmati. Tamen nescio quomodo a collectoribus referri solent, ut Martini Papæ in synodo. Sic fit, ut a Gratiano Martini Papæ appellentur, & cum Græcis conjungantur quasi diversi. Exemplum sumamus a concilio Nicæno; nam canones Apostolorum præteritos ab eo esse video. Caput primum in Martini collectione est XXI. refert Gratianus distin. LV. capite IX. (*a*) cum verba Nicæni concilii interprete Dionysio posuisset cap. VII. Martini refert Ivo (*b*) in Panormia cum hac inscriptione: *Ex concilio Martini Papæ XXI.* Idem in Excerpt. *Ex decretis Martini Papæ cap. XXI.* Hoc aliqua ratione defendi potest. Episcopos enim Papas esse aliquando dictos constat, ut de Osio alio die dicebamus.

Vid. infra dial. 2. addit. 2.

B. Hanc ego erroris originem credo, ut cum aliquis hæc capita Martini Papæ, hoc est Episcopi, inscripsisset; alius Papæ Romani interpretaretur.

A. Si præfationem legissent, ab errore discessissent facile. Ivo in Excerptionibus verius Martini verba refert, quam Gratianus: *Si quis præ ægritudine naturalia a medicis habuit secta: similiter & qui a barbaris, aut dominis stultis fuerint castrati.* Stulta appellat, quæ prius naturalia, τὰ μωεία. De suo vero addit: *existimans posse a se carnales concupiscentias amputari.* Sententiam concilii refert Triburiense concilium cap. XXXIII. verba Anselmus, (*c*) & liber Cæsaraug. (*d*) In Tilii libro desiderantur hæc verba post vocem ἀφορίκει. καὶ ἐκ τῶ δεύτερ μηδένα μήτε τοιοῦτον χειροτονεῖσθαι ἀφορίζεσθαι: quæ illis Latinis respondent: *Et deinceps nullum debere talium promoveri.* E

C. Quod ex Arabicis referunt caput primum concilii Nicæni, alia de re conscriptum est.

A. Ita est, ut dicis. Sed ego Græcis, & Latinis scriptoribus magis credendum censeo, quam Arabibus, vel Armeniis. (1) Cap. quartum Nicænum ex Dionysii interpretatione refert Gratianus distin. LXIV. cap. I. & Martini caput II. refert capite VII. ejusd. distinctionis. (*e*) Tertia interpretatio est, quam referunt Ivo, (*f*) & Anselmus, (*g*) & liber Cæsaraugust. (*h*) qua utitur Isidorus Mercator in conciliis. τὸ δὲ κύρος, *potestas* sane, vel *confirmatio*, est Dionysio & Isidoro: *potestas*, Martino tantum. (2) Caput nonum ex interpretatione qua utitur Mercator Isidorus refert Gratianus distin. XXCI. c. IV. (*i*) Martin. cap. XXIV. invenies distin. XXIV. extrema.

(a) *Dis. 55. c. 7. si quis a medicis, & cap. 9. si quis præ agritud.*
(b) *Ivo lib. 3. tit. 5. c. 15. panorm. & par. 6. c. 374. decr.*
(c) *Ansel. lib. 7. c. 31.*
(d) *Cas. lib. 4. c. 110.*
(e) *Dist. 64. c. 1. & 7. Episcopum.*
(f) *Ivo par. 5. c. 117. decret.*
(g) *Ans. libr. 6. c. 48.*
(h) *Cas. libr. 3. c. 26.*
(i) *Dist. 81. c. 4. si qui.*

ma. (a) Ex Dionysii interpretatione apud Rabanum cap. 1. pœnitentium, & apud Burchardum, (b) Ivonem, (c) & Anselmum. (d) Martinus de suo addidit mentionem *diaconorum*, item illa: *aut post ordinationem ab aliis sunt detecti*: & postea; *similiter vero & de universo ordine clericorum servetur*. Apud Gratianum, *defendit*, pro *defendat* scribendum est. (3) Caput XVII. quod aliis est XIIX. contra usuras accipientes, ex Dionysii interpretatione Gratianus refert distin. XLVII. cap. II. (e) ex Isidori conciliis caussa XIV. quæst. IV. cap. IIX. ex Martini cap. LXII. refert capite IV. ejusd. quæstionis. (f) Dionysium sequuntur Rabanus cap. XXXII. pœniten. & Burchardus, (g) & Ivo, (h) & Anselmus, (i) & liber Cæsaraug. (k) Addit Martinus, *oblitus timorem Domini? & per diversas species vini, vel frugis, vel cujuslibet rei emendo, vel vendendo aliqua incrementa susceperit*. Omisit ἡμολίας, quas Dionysius *sescupla* dixit. Apud Isidorum est: *vel etiam species frumentorum ad sescuplum dare*. Apud Gratianum dicto cap. IV. scribe *turpe lucrum quæsierit*, ut est in conciliis, pro *turpis lucri quæsierit*. (4) Caput X. concilii Ancyrani videtur Gratianus ex Isidori interpretatione retulisse distin. XXIIX. cap. IIX. Martini vero caput XXXIX. retulit dist. XXVII. capite primo. (l) Et quantum Martinus a Græcis verbis discessit, tantum Gratianus ab utriusque capitis interpretatione.

C. Magnam varietatem narras.

B. Ego in mea sententia persevero, nihil esse hac Gratiani collectione opus; sed ut alia collectio ex ipsis fontibus hauriatur.

A. De his posterius agemus. Nunc vobis proponam illius canonis Ancyrani sententiam, quam recte Gratianus refert dicto capite IIX. & Ivo in Panormia (m) ex interpretatione Dionysii: *Diaconi si, cum ordinabantur, contestati sunt se velle uxores ducere & duxerint, maneant in suo ministerio; si tacuerint, & duxerint, deponantur*.

C. Quid Martinus ait?

A. Lege Gratiani verba: & Martini, & Gratiani varietatem cognosces.

C. Quod autem unius uxoris vir Episcopus jubetur eligi; quæritur an de tempore ordinationis hoc sit accipiendum; ut tempore suæ administrationis ejus possit copula fungi, quam unicam, & virginem sibi desponsavit. Hoc Martinus Papa prohibet dicens: *Diaconus qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit se in castitate non posse manere; hic non ordinetur*.

A. Illud concilium dixit, potuisse uxorem ducere post ordinationem: Martinus ait, *hic non ordinetur*.

C. *Quod si in ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit, & postea matrimonium desideraverit: sit alienus a ministerio, & vacet a clero*.

Ivo d. tit. 8. c. 14. panor. & par. 6. c. 376. decr.

A. Martini verba refert Ivo in Panormia, ut Martini Papæ, & in Excerptionibus ex decretis Martini Papæ cap. XLI. Recita nunc Gratiani verba.

C. *Hac auctoritate datur intelligi, quod illi qui uxores habent, vel accipere volunt, nec diaconi nec sacerdotes fieri possunt, nisi continentiam profiteantur. Si vero diaconus a ministerio cessare voluerit, contracto matrimonio licite potest uti; nam etsi in ordinatione sua castitatis votum obtulerit; tamen tanta est vis in sacramento conjugii, quod nec ex violatione voti potest dissolvi ipsum conjugium*.

B. O interpretem optimum, qui sententiam Martini pervertit.

C. Cur Martinus ab archetypo discessit?

A. Cum in Occidente esset, noluit Orientis licentiam imitari.

C. Cur de diacono, & non de hypodiacono canon conceptus est? Nam si hypodiaconus sine contestatione ordinatus est, non debet audiri, si in diaconi ordinatione contestetur. Æque enim ducere uxores prohibitum est utrisque.

A. Non dubito, quin ea contestatio ante hypodiaconi ordinationem sit necessaria: ac licet durum videatur, quod canon ita intelligi debeat, ut in utraque ordinatione contestetur: aut dicendum est, illis temporibus hypodiaconis, non diaconis licuisse nuptias contrahere. Quod vero Gratianus ait de copula & usu matrimonii jam contracti agi, contra Græca & Latina verba est. De subdiaconis ita scribit: (n) *Porro in sequenti videtur permitti auctoritate subdiaconis, cum de diaconis specialiter præcipitur, ut sine probatione castitatis non ordinentur. Hoc idem in Ancyritana synodo videtur esse permissum, in qua sic statutum est: Diaconi* &c.

B. Vox, *probatione*, non placet.

A. Scribe, *professione*. (5) Caput XV. ejusdem concilii Ancyrani ex interpretatione quæ exstat apud Isidorum Mercatorem, refert Gratianus caussa XII. quæst. II. cap. XLII. (o) & Martini caput XVII. refert dist. L. cap. XXII. (p) Sed ut verum fatear, non videtur Martinus ad id caput respexisse: ita inter se diversa sunt. Isidorum sequuntur Anselmus, (q) & liber Cæsaraugust. (r) Ivo Martini verba refert parte III. cap. CLXXIII. cum hac inscriptione, *Ex concilio Martini Papæ ca. xviii*. At ex concilio Bracarensi liber Cæsaraug. (s) & paucis immutatis Burchardus, (t) & Ivo capit. CCXL. dictæ partis tertiæ. Apud Gratianum dicto cap. XLII. in illis verbis: *Si qua de rebus ecclesiæ, cum Episcopus non adest* &c. *non est*, scribendum; nam, ὅπου ὁ πρῶτος μὴ ὄντος, Græce est. (6) Caput XXIII. quod Latinis XXII. est, *ejusdem concilii Ancyrani*, quasi ex concilio Neocæsariensi refert Gratianus dist. I. cap. XLII. ex Isidori collectione: Martini vero cap. LXXIX. refert capite XLIV. ejusd. distinct. (u) Illud refert concilium Triburiense cap. LII. & Rabanus cap. XV. pœnitentium, & Burchardus, (x) & Ivo, (y) & Anselmus: (z) sed ex alia interpretatione Dionysii Exigui, ut existimo. Martini verba refert Ivo parte X. cap. XXXIX. cum hac inscriptione: *Ex concilio Martini Episcopi*.

B. Si ex collectione, pro *ex concilio*, scripsisset; recte dixisse crederetur. (7)

A. Caput XXIV. Græcis, XXIII. Latinis, Gratianus refert caussa XXVI. quæstione V. cap. II. ex Dionysii interpretatione: & Martini cap. LXXI. capite tertio ejusd. quæstionis. (a) Mendose apud Gratianum legitur: *Ex concilio Ancyrano ca. xxxiiii*. Refert illud cap. Leo IV. in epistola ad Episcopos Britanniæ, & concilium Troslejanum cap. XV. & Rabanus, (b) & Capitulare Caroli, & aliorum, (c) & Burchardus, (d) & Ivo, (e) & Pœnitentiale Romanum. (f) Martini verba referunt Burchardus, (g) & Ivo, (h) quasi ex concilio Bracarensi.

(a) *Dist. 24. c. ult.*
(b) *Burch. lib. 2. c. 13.*
(c) *Ivo par. 6. c. 33. decr.*
(d) *Ans. lib. 8. c. 13.*
(e) *Dist. 47. c. 2. quoniam.*
(f) *14. q. 4. c. 8. quoniam, & c. 4. si qui.*
(g) *Burc. lib. 2. c. 120.*
(h) *Ivo par. 6. c. 196. & par. 13. c. 8. decr.*
(i) *Ans. libr. 7. c. 153. in addit.*
(k) *Cas. lib. 8. c. 77.*
(l) *Dist. 28. c. 8. diaconi & dist. 27. c. 1.*
(m) *Ivo lib. 3. tit. 8. c. 4. panor.*
(n) *Dist. 28. c. 7. præterea, p. 1.*
(o) *12. q. 2. c. 42. si qua.*
(p) *50. dist. c. 22. si quis.*
(q) *Ans. lib. 6. c. 162.*
(r) *Cas. lib. 7. c. 71.*
(s) *Cas. lib. 7. c. 79.*
(t) *Burc. lib. 3. c. 179.*
(u) *Dist. 50. c. 42. eos. & c. 44. si quis.*
(x) *Burch. lib. 6. cap. 15.*
(y) *Ivo par. 10. c. 25. & 144. decr.*
(z) *Ans. lib. 11. c. 47.*
(a) *26. q. 5. c. 2. & 3. p. si quis.*
(b) *Raban. c. 23. pœniten.*
(c) *Cap. lib. 7. c. 21. in addit. 1.*
(d) *Burch. lib. 10. c. 5.*
(e) *Ivo lib. 8. tit. 5. c. 2. panorm. & par. 11. c. 2. decr.*
(f) *Pan. tit. 6. c. 1.*
(g) *Burc. lib. 10. c. 6.*
(h) *Ivo d. par. 11. c. 34.*

In Tiliano libro ſic eſt, εἰ καταμαντεύόμενοι καὶ ταῖς σωνηθείαις τῶν ἀρχόντων ἐξακολουθοῦντες. In veteri libro, τῶν ἐθνῶν κατακολουθοῦντες. *Qui divinationes expetunt, & morem Gentilium ſubſequuntur*; Gratianus, & ceteri: *Si quis autem paganorum conſuetudinem ſequens, divinos aut ſortilegos in domum ſuam introduxerit*; Martinus. *Qui auguria, vel auſpicia, ſive ſomnia, vel divinationes quaslibet ſecundum morem Gentilium obſervant*, Iſidorus in conciliis, *ſortilegos* Martinus addidit, plura Iſidorianus interpres, ἢ αὐξρέσει φαρμακειῶν ἢ ἐξ καθαίρει, *exquirendi aliquid arte magica, aut expiandi cauſſa*, Gratianus, *arte maleſica*, Burchardus *pro magica*, & alii *quaſi ut malum foras mittant, aut maleficia inveniant, vel luſtrationes paganorum faciant?* Martinus: *in exquirendis aliquibus arte maleſica; aut domos luſtrant*, Iſidorus. Illa omiſſa ſunt a Latinis: ἕξια ἔτη ὑποπίπτειν, καὶ δύο ἔτη εὐχῆς χωεὶς ἀποφορᾶς, *Ut annos tres jaceant, duos communicent in oratione ſine oblatione.*

C. *Sub regula quinquennii jaceant*, habet Gratianus: id Martinus interpretatur, *pœnitentiam agant.*

A. Itidem Iſidorus non male. Illud enim *jacere* duplex eſt; alterum generale omnium pœnitentium, alterum ſpeciem notat gradus pœnitentiæ, alii enim ante fores erant, alii intra fores, ſed cum catechumenis exibant: alii manebant jacentes, alii erecti, ſed neque offerebant, neque communionis ſacræ erant participes. Sed de his hactenus. (S.)

ADDITIONES.

(1) *Diſtin. 55. capitis 7. Si quis a medicis, inſcriptio eſt in Romano libro: Unde in Nicæno concilio cap. 1. legitur. In marg. hæc ſunt: In Tribur. ibid. (hoc eſt, c. 33.) Anſ. l. 7. c. 36. Polyc. ibid. (hoc eſt, l. 2. tit. 31.) In notis eſt: Et deinceps) His verbis nihil reſpondet in Græco vulgato codice: ſed optime apud Balſamonem, quemadmodum & in Carthag. 6. in capitulis Nicænæ ſynodi. a Teilone, & Theariſto verſis. Capitis noni inſcriptio eſt: Item ex Martino Bracarenſi Epiſcopo in capitulis ſynod. Græc. c. 21. Si quis pro ægritudine naturalia a medicis ſecta habuerit, ſimiliter & qui a barbaris, aut dominis ſuis fuerint caſtrati &c. exiſtimans poſſe a ſe carnales concupiſcentias amputare &c. In marg. hæc ſunt: Ivo p. 6. c. 374. Pann. l. 3. c. 56.*

(2) *Ante caput 1. diſtin. 64. in eodem libro hæc verba ſunt: A quibus ordinentur Epiſcopi, in Nicæno primo concilio definitum eſt, in quo ſic legitur, cap. 4. Epiſcopi ab omnibus &c. Et in marg. In concilio Nicæno 2. c. 3. Anſel. l. 6. c. 4. & 54., Ivo p. 5. c. 117. Burg. l. 1. c. 27. concordat. Inſcriptio cap. 7. c. diſt. hæc eſt: Item ex concilio Martini Papæ. Epiſcopum oportet &c. Et in marg. In capitulis Martini Bracar. c. 4. ex conc. Nic. c. 4.*

(3) *Inſcriptio capiti quarti diſtin. 81. in Romana editione eſt: Item ex concilio Nicæno c. 9. Si qui ſine examinatione &c. In marg. hæc ſunt: Rab. lib. penit. c. 1. Burc. l. 2. c. 13. Ivo par. 6. c. 33. Anſ. l. 8. c. 13. ſupra diſt. 24. c. ult. In fine eſt: Sancta defendit eccleſia, & in marg. Sancto) al. catholica, ſic in epi. 1. Callis. 1. Inſcriptio cap. ult. diſt. 24. eſt: de bis ita legitur in concilio Martini Papæ. Si quis presbyter, aut diaconus &c. Et in marg. Apud Martinum Bracaren. c. 24. Facit ad hoc c. epiſt. 5. Zachariæ ad Bonifac. Epiſcopum & 15. §. 8. Si quis presbyter) Anſ. l. 8. c. 13. Et in notis. Confeſſi ſunt) In originali eſt confeſſi non ſunt & poſt ordinationem &c. Verum in concilio Nicæno c. 9. unde hoc caput videtur ſumtum, habetur ſine negatione, quemadmodum heic: & infra diſt. 81. c. ſi quis ſine (ſcribe, ſi qui ſine,) in extremo hoc capite eſt, Sancta catholica defendit eccleſia. Capitis 4. Si quis presbyter 15. q. 8. inſcriptio eſt: Item ex concilio Martini Papæ c. 35. Et in marg. In capitul. Martini Bracar. (adde cap. 25.) ex concil. Neocæſar. c. 9. & 10. Burc. l. 2. c. 48. Ivo p. 6. c. 149. Pann. l. 3. c. 150.*

(4) *Capitis ſecundi diſtin. 47. in eod. libro inſcriptio hæc eſt: Item ex concilio Nicæno c. 17. Quoniam multi &c. Et in marg. infra 14. q. 4. c. 8. ex alia verſione. Polyc. l. 4. ti. 31. Rab. l. p. c. 32. Burc. l. 2. c. 129. Anſ. l. 7. c. 153. Ivo p. 6. c. 196. & par. 13. c. 8. Ad illa verba, aut ex adinventione, additur, redundat iſta particula aut & pro ſeſcupla eſt in marg. al. ſeſquipla. Et in notis hæc ſunt: Seſcupla) Hoc ſeſquialterarum uſurarum genus quamvis graviſſimum, in frugibus humidis, vel arentibus Conſtantinus lege permiſerat, quæ nunc exſtat in codice Theodoſiano l. 2. tit. ult. de uſur. l. 1. Eodem pertinet, quod ſcribit B. Hieronymus in comment. in Ezech. l. 6. c. 18. his verbis: Solent in agris &c. ut hiemis tempore demus decem modios, & in meſſe recipiamus quindecim, hoc eſt, amplius partem mediam &c. Poſtea vero in aliis conciliis, & a Romanis Pontificibus genus omne uſurarum tamquam juri naturali ac divino contrarium, tam clericis, quam laicis fuit interdictum: quemadmodum apparet in Decretalibus titulo de uſuris. Inſcriptio cap. 4. cau. 14. q. 4. hæc eſt; Item ex concilio Martini Papæ c. 62. Si quis oblitus timorem Domini &c. Et in marg. In capitulis Mart. Bracar. Et in notis: Magni concilii) Sic loquitur Martinus Bracarenſis, quoniam hanc ſententiam accipit ex capite 17. concilii Nicæni, quod citatur infra ead. c. quoniam: & in duobus vetuſtis Gratiani exemplaribus poſt hoc continuo illud ſubjungitur: Editum quoque eſt, turpe lucrum quæſierit: Inſcriptio cap. 8. Quoniam multi e. quæſt. hæc eſt: Item ex Nicæno concilio c. 17. Et in marg. Et in Aquiſgran. c. 40. diſt. 47. Heic idem canon affertur ex verſione Dionyſii, qui nunc ex priſca, quæ eſt in collectione Iſidori.*

(5) *Gratiani verba ſunt in eodem libro ante caput 8. Diaconi, diſtin. 28. Videtur permitti ſubdiaconis, cum de diaconis ſpecialiter præcipitur, ut ſine probatione caſtitatis non ordinentur. Hoc idem in Ancyrana ſynodo videtur eſſe permiſſum, in qua c. 10. (al. 9.) ſic ſtatutum eſt: Diaconi quicumque cum ordinantur, ſi in ipſa ordinatione proteſtati ſunt &c. In marg. eſt. Pann. l. 3. c. 87. Polyc. l. 4. tit. 31. Diſt. 27. in princ. hæc verba ſunt: Quod autem unius uxoris vir Epiſcopus eſſe jubetur: queritur, an de tempore ordinationis hoc ſit accipiendum, ut tempore ſuæ adminiſtrationis ejus poſſit copula fungi, quam unicam, & virginem ſibi deſponſavit. Hoc Martinus Papa prohibet dicens: Diaconus qui eligitur, ſi conteſtatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit non poſſe in caſtitate permanere, hic non ordinetur &c. Et in marg. Apud Martin. Bracaren. c. 39. Diſtin. 28. diaconi. Ivo p. 6. c. 376. Pann. l. 3. c. 97. Et poſtea: Hac auctoritate datur intelligi, quod illi, qui uxores habent, vel accipere volunt, nec diaconi, nec ſacerdotes fieri poſſunt, niſi continentiam profiteantur. Si vero Diaconus a miniſterio ceſſare voluerit: & contracto matrimonio licite poteſt uti. Nam & ſi in ordinatione ſua caſtitatis votum obtulerit: tamen tanta eſt vis in ſacramento conjugii, quod nec ex violatione voti poteſt diſſolvi ipſum conjugium. (His miror nihil addidiſſe ſelectos viros.)*

(6) *Inſcriptio cap. 42. cau. 12. q. 2. in Romano libro eſt: Item ex ſynodo Ancyrana c. 15. Si qua de rebus eccleſiæ, cum Epiſcopus non eſt &c. In marg. Anſ. l. 6. c. 162. Et in notis: Reddi) Sic in quibuſdam exemplaribus priſcæ verſionis. In aliis vero eſt, redidiſſe, Græce legitur, διὰ τὸ πολλάκις τῶν ἐσόδων τὴν περιγραφὴν ὑποδεδεκέναι τοὺς τιμὴν πλείονα τῶν τιμῶν, id eſt,* propterea quod ſæpe rerum venditarum reditus majus pretium his ipſis reddiderit. *Sed ob gloſſam non eſt mutatum. Inſcriptio ca. 22. diſt. 50. eſt hæc: Item ex concilio*

lio Martini Papæ c.17. Si quis presbyter, aut diaconus inventus fuerit &c. In marg. est: Apud Martinum Bracaren. Burc. l. 3. c. 179. ex Bracaren. Ivo par. 3. c. 173. ex Martino, & 240. ex Bracaren. In notis: Diaconus) *Sequebatur*, aut subdiaconus, *quæ duæ dictiones expunctæ sunt: quia neque apud Martinum, aut Burchardum, aut Ivonem, neq. in antiquis Gratiani codibus habentur.*

(7) *Dist. 50. capitis 42. Eos vero, in eodem libro inscriptio est: Item ex concilio Ancyrano c. 22. par. eo vero. Et in marg. hæc sunt: Ex prisca versione, & Tibur. c. 52. Polyc. l. 6. tit. 10. Burc. l. 6. c. 15. Ivo p. 10. c. 25. & 144. Et in notis: Hæc vero Græce est ὁ δὲ δεύτερος πεν πεντετῆ χρόνον πληρώσει id est:* Secunda vero quinquenii tempus explebit. *Atque ita fere Burchardus, & Ivo ex Dionysii versione, & infra ead. c. Si quis voluntate,* (*scribe*, voluntarie) *Cap. 44. inscriptio est: Item ex capitulis Martini Bracaren. Episcopi c. 78. Si quis voluntarie homicidium fecerit &c. Et in marg. Ivo p. 10. c. 39.*

(8) *In eodem libro inscriptio cap. 2. can. 26. q. 5. hæc est: Item ex concilio Ancyrano c. 23. al. 24. Qui divinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur &c. In marg. hæc sunt; Raban. in pœnit. c. 23. & in conc. Paris. li. 3. c. 1. Polyc. ibid. (hoc est, l. 6. tit. 12.) Burch. l. 10. c. 5. Ivo p. 11. c. 2. Pan. l. 8. c. 62. Et in notis: Gentilium*) *In Græco impresso est* χθόνων. *Sed in vetusto Vaticano, & apud Balsamonem* ἐθνῶν *Exquirendi*) *Græce est, τὴν ἀνεύρεσιν φαρμακειῶν, id est;* ad invenienda medicamenta. *Capitis tertii: Non liceat, inscriptio est; Item ex concilio Martini Papæ (Id est, ex capi. Martini Bracaren. cap. 72. (desideratur hæc nota) Et in marg. Burch. lib. 10. cap. 3. Ivo p. 11. cap. 40. Et vers. Nec ex collectionibus est in marg. Ibid. cap. 74. Burc. l. 10. c. 20. Ivo p. 11. c. 47. Et vers. Si quis autem, est in marg. Ibid. c. 71. Burc. l. 10. c. 6. Ivo p. 11. c. 34. Et vers. Mulieribus, est in marg. Ibid. c. 75. Burc. l. 10. c. 19. Ivo p. 8. c. 330. & p. 11. c. 46.*

DIALOGUS XI.

De Eadem re.

C. ANtequam aggrediare, quæ reliqua sunt: scire cupio, cur Græca Latinis præferenda sint: cum Græcos constet hæreticos fuisse permultos, & hostes Latinorum, multaque finxisse & mutasse.

A. Omnia ne Græca tibi videntur esse reijcienda? ergo neque sacros libros cum LXX. editione conferamus, aut cum aliis interpretibus veteris, aut novi testamenti: neque aliquem sanctorum Patrum Orientis librum legamus. Frustra nobis Dionysius Areopagita, Athanasius, Gregorii tres, Basilius, Joannes Chrysostomus, & tam multi alii scripserunt. Frustra tot philosophi, medici, historici: si omnia tibi suspecta sunt.

C. Non omnia dico esse reijcienda Græce scripta: sed quæro, cur Latinis præferri oporteat?

A. Si non omnes uno ordine habes Achivos, invenies in eorum scriptis, qui ista detestentur hæreticorum facinora, qui detegant eorum flagitia: itaque licet tibi cetera sincera esse credere. Quod si non omnia Græci notant: at Latini habent quædam suspecta. Ab his abstine: ceteri, ut fontes, ex quibus oriuntur rivi & flumina, habendi sunt Græcorum libri. Hi præsertim Græci canones in Græcia ita scripti, cur non tibi Latinis antiquiores & potiores sint, causam nullam dices. Latinos interpretes vides varios esse, & obscuros: quis melius sententiæ vim explicare potest, quam is, qui conscripsit? Si cum Afris, aut Indis, aut Persis cum interprete negotia geras; quam multa interpres obscure dicet, aut de suo addet, a nobis, aut ab illis non dicta: aut dictorum non recordabitur?

C. Sunt igitur Græca Latinis potiora, quasi fons Latinorum: id mihi ad rem de qua agimus, satis est.

A. Post Ancyranos canones sequuntur Neocæsarienses. Hujus concilii caput octavum ex interpretatione Isidoriana Gratianus refert distin. XXXIV. cap. XI. & capite XII. Martini caput XXIIX. (*a*) Quod dicitur, *dato repudio dimittere eam debet*, Græce est, *δοθέλη ἀπολῦσαι μίτλω. dato, repudio*, non habet Martinus. (1)

Caput IX. Gratian. refert ex Isidori interpretatione causa XV. quæst. IIX. capite I. Martini vero caput XXV. capite IV. ejusdem quæstionis. (*b*) Ex Dionysii interpretatione Rabanus cap. I. pœnitentium, & Burchardus, (*c*) & Ivo. (*d*) Martini verba refert Ivo in Panormia, (*e*) ut ex concilio Martini Papa cap. XXVI. sed Burchardus, (*f*) & idem Ivo in Excerptionibus (*g*) quasi ex concilio Cabilonensi, *τὰ γὰρ λοιπὰ ἁμαρτήματα ἔφασαν οἱ πολλοὶ, μὴ τὴν χειροτονίαν ἀφεῖναι.* Hæc omittit Martinus & Dionysius. *Nam cetera peccata censuerunt plurimi etiam ordinatione privari*: Isidorus: *cetera vero peccata &c.* Gratianus: *remitti* malim, quam *privari*. (2)

Caput XI. ex interpretatione Isidoriana refert Gratianus distin. LXXIIX cap. IV. Martini verba non facile adgnoscuntur capite primo ejusdem distinctionis (*h*) Bonifacio Papæ inscripta: quod Demochares non vidit, qui alia animadvertit. Est autem Martini caput XX. Fabiano Papæ adscribunt Burchard. (*i*) & Ivo, (*k*) & liber Tarrac. (*l*) (3)

Caput tertium concilii Gangrensis ex interpretatione Isidori refert Gratianus causa XVII. quæst. IV. cap. XXXVII. & mox capite XXXIIX. refert Martini caput XLVII. (*m*) in quo pro *anathema sit*, scriptum est: *durissime in omnibus arguatur*. Martini verba, ut ex concilio Bracarensi referunt Burchardus, (*n*) & Ivo (*o*) qui alibi (*p*) referunt verba concilii Gangrensis ex alia interpretatione. (4)

Caput quartum concilii Antiocheni ex interpretatione Dionysii refert Gratianus causa XI. quæst. III. cap. IV. & capite VII. Martini caput XXXVII. (*q*) Dionysium sequuntur Burchardus, (*r*) & Ivo, (*s*) & Anselmus, (*t*) & ante hos, Nicolaus Papa in epist. II. ad Michael. Imp. *εἴ τις ἐπισκόπου ἐκεῖνος σωσθῇ καθαιρεθείς. Si quis Episcopus damnatur a synodo*: Gratianus: *damnatus*: Burchardus & alii, sic

(a) *Dist. 34. c. 11. si cujus, & c. 12. si laici.*
(b) 15. *q.* 8. *c.* 1. *&* *c.* 4. *si quis.*
(c) *Burch. li. 2. c. 49.*
(d) *Ivo li. 3. tit. 11. c. 9. panorm. & part. 6. c. 150. decr.*
(e) *d. tit. 11. c. 18.*
(f) *Burch. lib. 2. c. 48.*
(g) *Ivo par. 6. c. 149. dec.*
(h) *Dist. 78. c. 1. & 4. presbyter.*
(i) *Burch. lib. 2. c. 10.*
(k) *Ivo li. 3. tit. 3. c. 2. panorm. & par. 6. c. 30. decr.*
(l) *Tarr. lib. 6. c. 122.*
(m) 17. *q.* 4. *ca.* 37. *si quis, &* 38. *si quis.*
(n) *Burc. lib. 8. c. 25.*
(o) *Ivo par. 7. c. 45. decr.*
(p) *Burc. lib. 11. c. 62. Ivo par. 13. c. 48. & par. 16. c. 102. decr.*
(q) 11. *q.* 3. *c.* 6. *si quis, &* *ca.* 7. *si quis.*
(r) *Burc. lib. 1. c. 199.*
(s) *Ivo par. 5. c. 362. decret.*
(t) *Ans. lib. 12. c. 26.*

etiam Capitulare Caroli lib. I. cap. VII. *Si quis Epiſcopus in concilio excommunicatus fuerit*. Martinus: *Si quis Epiſcopus a ſynodo fuerit depoſitus*. Iſidorus, ut Græci, *vel matutinum, vel veſpertinum ſacrificium*: addidit Martinus: *Si autem permanſerit turbans* &c. hæc etiam ſunt addita a Martino, ſumta ex capite quinto extremo ejuſdem ſynodi. (5)

Caput nonum ex interpretatione Iſidoriana Gratianus refert cauſſa IX. quæſt. III. capite II. & capite primo refert Martini caput IV. (*a*) quod brevius eſt multo ſuperiore. Videtur autem confirmari canon XXXIV. Græcis, XXXV. Latinis Apoſtolorum, de quo videndus Nicolaus Papa ad conſulta Bulgaror. cap. LXXII. Apud Anſelmum (*b*) refertur Dionyſii interpretatio capitis IX. Antiocheni. (6)

Caput XII. refert Gratianus cauſſa XXI. quæſt. V. cap. II. ex Iſidori interpretatione. Martini caput XXXV. cap. V. ejuſdem quæſtionis. (*c*) Hoc eſſe caput arbitror contra beatum Athanaſium ſcriptum, quod reprehendit Julius in Epiſtola ad hos eoſdem Epiſcopos Antiochiæ congregatos. Idem contra Joan. Chryſoſtomum dum obijceretur, ab eo reſponſum eſt, hæreticorum canonem fuiſſe.

B. Cur igitur canones Antiocheni recepti ſunt, cum Arianos illos Epiſcopos auctores habeant?

A. Non poſſum cauſſam dicere, ſed receptos eſſe conſtat, & in corpore canonum poſitos ante concilium Chalcedonenſe, ut ejus concilii actione XII. Græcis, Latinis XI. apparet: ex libro etiam Latino, quem eodem nomine *Corpus canonum* dicimus, quem aperte Leo IV. in epiſt. ad Epiſcopos Britanniæ approbat, id conſtat, & ex aliis multorum teſtimoniis, præſertim Paſchalis II. in concilio Romano. Fortaſſe propter decretorum utilitatem; Sed ad caput XII. revertamur: quod referunt concilium Aquiſgranenſe cap. LXXIV. & Burchardus, (*d*) & Ivo, (*e*) & Anſelmus (*f*) ex Dionyſii interpretatione. Illa verba varie converſa ſunt: εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καθαιρεθείς. Apud Iſidorum recte eſt: *Si quis a proprio Epiſcopo depoſitus*. Apud Martinum eſt: *Si quis Epiſcopus in concilio excommunicatus fuerit*. Apud Dionyſium: *Si quis a proprio Epiſcopo presbyter, aut diaconus: aut a ſynodo fuerit Epiſcopus damnatus* (7) Caput XIV. habet Gratianus cauſſa VI. quæſt. IV. cap. I. quaſi ex Laodiceno concilio ante Damocharis editionem, ex Iſidori magna ex parte interpretatione, & cap. II. Martini cap. XIII. (*g*) Ex Dionyſii interpretatione referunt Burchard. (*h*) Ivo, (*i*) & Anſelmus. (*k*) Prima verba Gratiani alii omnes aliter referunt. Græca hæc ſunt, εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ πίσει ἐγκλήμασι κείνοιτο. *Si quis Epiſcopus criminaliter in judicio Epiſcoporum fuerit accuſatus*; Gratianus. *Si quis de aliquibus cauſſis criminalibus in judicio Epiſcoporum fuerit accuſatus*; Iſidorus. *Si quis Epiſcopus in aliquibus cauſſationibus judicatur*; Martinus. Vox *cauſſationibus* omiſſa eſt a Gratiano. *Si quis Epiſcopus de certis criminibus judicatur*; Dionyſius, & Græci. In Metropolitani alterius vocatione varietas eſt: neque enim Græce dicitur illum eſſe vocandum, ſed vicinos Epiſcopos a Metropolitano. At Gratianus habet: *Metropolitanum Epiſcopum alterius provinciæ vicinæ advocari, & aliquantos cum eo Epiſcopos alios*. Sic etiam Iſidorus: *Ut de provincia vicina alter Metropolitanus convocetur Epiſcopus, ut per eum confirmetur* &c. Martinus: *Metropolitanus Epiſcopus a vicina provincia judices alios convocet*; Dionyſius, & Græci. (8) Caput XIIX. Gratianus refert diſtin. XCII. cap. V. ex Dionyſii interpretatione; & capite IV. Martini cap. X. (*l*) quod a Burchardo, (*m*) & Ivone (*n*) dicitur ex concilio Aurelianenſi ſine nomine, & in libro Tarracon. (*o*) Ab eiſdem referuntur verba Dionyſii, & ab Anſelmo. (*p*) Varietas eſt in extremo canone. Græce eſt ὃ ἀπὸ τῆς παροικίας τελεῖα συνόδος κεινέτω τὸ πεισάμενον εἶναι. *Expellare eum oportet provinciæ plenariam ſynodum, donec de eo quod competit, ſtatuatur*; Iſidorus: *Suſtineat autem, quod de eo ſanctum concilium judicare voluerit*: Martinus, *quid, pro quod*, & Gratian. *quidquid*: Burchardus, & alii: *quem etiam obſervare convenit, quidquid ſynodus provinciæ perfecte judicando decreverit*: Dionyſius apud Gratianum *ſynodus perfecta provinciæ*: apud Burchar. & Græcos. (9) Cap. XIX. ex Iſidori fere interpretatione refert Gratianus diſtin. LXV. cap. III. & Martini cap. III. cap. II. (*q*) Initii varietas eſt, ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι. *Epiſcopum non ordinandum*; Iſidorus: *Epiſcopus non eſt ordinandus*; Gratianus: *Non debet ordinari Epiſcopus*; Martinus. (10) De ſynodo bis quotannis habenda cap. XX. refert ex Iſidoriana interpretatione Gratianus diſtin. XIIX. cap. IV. & Martini cap. XIIX. cap. XV. ejuſd. diſtinctionis. (*r*) Item Burchard. (*s*) & Ivo (*t*) cap. XX. referunt ex Dionyſii interpretatione. Tempora ſynodorum omiſit Martinus. In aliis varietas eſt de poſteriori ſynodo, quam omnes Idib. Octobris habendam dicunt: ſed Græci, & Iſidorus decima Hyperberetæi menſis; Dionyſius, & ceteri XV. quamvis non aperte, quia ſolum dicunt Octobrem eſſe Hyperberetæum menſem.

B. Non idem Theodorus & Lilius dicent: qui Romanorum cum Græcis nomina menſium non poſſe convenire ſcribunt propter intercalationes.

A. Poſterioribus temporibus fortaſſe omiſerunt intercalandi conſuetudinem, & ordinem menſium Latinorum ſervarunt. In canonibus Apoſtolorum ſine mentione menſis Octobris dicitur Hyperberetæi duodecima, capite XXVII. Græcis, Latinis XXXIIX Sed in Iſidori libro dicitur, juxta Romanos *quarto Idus Octobris*. (11) Venio nunc ad caput XXIII. quod refert Gratianus cauſſa III. cap. III. (*u*) ex Dionyſii interpretatione, item Burchardus, (*x*) Ivo, (*y*) Anſelmus, (*z*) & liber Cæſaraug. (*a*) Et Martini caput refert Gratianus cap. IV. ejuſd. quæſtionis. (*b*) Item Burchardus, (*c*) & Ivo, (*d*) ut ex concilio Hiſpalenſi. Quod apud Gratianum eſt, *& electione clericorum*, neque Græci, neque Latini libri habent. (12) Caput XXV. ex interpretatione Dionyſii refert Gratianus cauſſa XII. cap. XXIII. & Martini cap. XVI. cauſſa X. quæſt. II. cap. IIX. (*e*) Dionyſium ſequuntur Anſelm. (*f*) & Capitulare Caroli, (*g*) & aliorum. Varietatem omitto: ut veniam ad Laodicenos canones. (13) Caput XIII. refert Gratianus diſt. LXIII. cap. VI.

(a) 9. q. 3. c. 1. & 2. *per ſingulas*.
(b) *Anſ. lib.* 5. *c.* 73. *in addit.*
(c) 21. *q.* 5. *c.* 2. & *c.* 5. *ſi quis*.
(d) *Burch. lib.* 2. *c.* 180.
(e) *Ivo par.* 6. *c.* 225. *decret.*
(f) *Anſ. lib.* 5. *c.* 74. *in addit.*
(g) 6. *q.* 4. *c.* 1. & 2. *ſi quis*.
(h) *Burch. lib.* 1. *c.* 150.
(i) *Ivo par.* 5. *c.* 263. *decret.*
(k) *Anſ. lib.* 5. *c.* 77. *in addit.*
(l) *Diſt.* 92. *c.* 4. *ſi quis*. & *c.* 5. *ſi quis*.
(m) *Bur. l.* 1. *c.* 40. & 41.
(n) *Ivo par.* 5. *c.* 151. & 152. *decr.*
(o) *Tarrac. lib.* 6. *c.* 68. & 69.
(p) *Anſ. lib.* 6. *cap.* 41.
(q) *Diſt.* 65. *c.* 2. *non debet*, & *c.* 3. *Epiſcopus*.
(r) *Diſt.* 18. *c.* 4. *propter.* & *c.* 15. *propter*.
(s) *Burch. lib.* 1 *c.* 44.
(t) *Ivo lib.* 4. *tit.* 2. *cap.* 3. *panor.* & *par.* 5. *c.* 154. *decret.*
(u) 8. *q.* 1. *cap.* 3. *Epiſcopo*.
(x) *Bur. lib.* 1. *c.* 185.
(y) *Ivo par.* 3. *ca.* 301. *decret.*
(z) *Anſ. lib.* 6. *c.* 57.
(a) *Caſ. lib.* 3. *c.* 37.
(b) *c.* 4. *Epiſcopo. e. q.*
(c) *Burc. d. lib.* 1. *c.* 187.
(d) *Ivo dict. part.* 5. *c.* 303.
(e) 12. *q.* 1. *c.* 23. *Epiſcopus*, & 10. *q.* 2. *ca.* 8. *Epiſcopus*.
(f) *Anſ. lib.* 6. *c.* 163.
(g) *Capit. lib.* 7. *c.* 76.

VI. (a) ex Dionysii interpretatione, & Burchardus (b) & Ivo, (c) & Anselmus, (d) & Deusdedit, (e) & Capitulare, (f) de quo dixi. Martini caput primum refert Gratianus cap. IIX. ejusd. distin. (g) & ut Bracaren. concilium cap. I. referunt Burchardus, (h) Ivo, (i) & Anselmus, (k) ut verba Cælestini liber Cæsaraugustan. (l) Addit autem Martinus quædam : *Ut Episcopi eos probent* &c. (14) Caput XXXII. est apud Gratianum causa prima cap. LXVI. ex Isidoriana interpretatione, & caput LXVII. ex Martino cap. LXX. (m) Ne eulogiæ, sive benedictiones ab hæreticis accipiantur. Laodicenum canonem referunt Burchard. (n) & Ivo, (o) & Deusdedit, (p) sed ex Dionysii interpretatione. At ex Isidoro liber Tarraconensis. (q) (15) Caput XLVI. habet Gratianus de consecratione distin. IV. cap. LIIX. (r) ex Isidori interpretatione, ut est etiam in Capitularibus Imperatorum. (s) At in eadem distinct. cap. IIX. Martini verba refert capit. XLIX. (t) Ex Dionysio referunt Burchardus, (u) & Ivo. (x) (16) Sic etiam distin. tertia cap. IIX. refert caput L. concilii Laodiceni ex Isidori interpretatione, & capite VII. ex Martini capite L. (y) & quod Græce est ἀσθένειαν ξηροφαγοῦντας. Martinus, *sincere abstinentes*, dixit : *escis abstinentiæ convenientibus, id est aridioribus uti*, Isidorianus interpres.

B. Sic etiam *xerophagia* dicitur apud Cassianum; (z) & *omophagia*, cum crudis cibis utuntur.

A. *Districto venerari jejunio*, Dionysius in Corpore canonum scripsit. Aridis hodieque cibis Græcos in quadragesima uti scio. (17) Caput IV. quod aliis LIV. est, refert Gratianus distin. XLIV. cap. X. ex Isidori interpretatione, & cap. XII. Martini caput LXI. vel LXII. (a) Ex Dionysii interpretatione refert Rabanus cap. XXVII Pœnitentium. Quod Græce est ἐκ συμβόλης συμπόσια ἐπιτελεῖν, *ex collatis, vel commessationibus convivia celebrare*: vertit Dionysius, *ex symbolis, quæ vulgus commissalia appellat, convivia celebrare*, Isidorianus, *convivia facere de confertis*, Martinus. (18) Caput huic proximum LVI. vel LV. erit hujus concilii & diei extremum : refert Gratianus distinct. XCV. capite IIX. ex Isidori interpretatione, (b) & de consecrat. dist. IV. cap. CXXIV, extremo refert caput Martini LIII. (c) Varietas est nonnulla : namque Martinus de baptisterio ait. *Non liceat presbytero prius Episcopo introire in baptisterium*. Græce εἰσιέναι πρὸ τοῦ καθεζέσθαι ἐν τῷ βήματι. *ante processionem Episcopi introire in sacrarium & sedere, sed cum Episcopo debent ingredi, vel in subselliis sedere*, Dionysius, *ante ingressum Episcopi ingredi ecclesiam, & sedere in Tribunalibus*, Isidorianus. Quod vero Martinus ait : *nisi forte aut absens fuerit, aut ægrotus*; Isidorianus habet : *nisi forte aut ægrotet Episcopus, aut in peregrinationis commodo eum abesse constiterit*. Apud Democharem est; *commodo esse eum constiterit*, & in margine : *in peregrinatione modo eum esse* &c. Apertius Dionysius : *nisi forsitan infirmitate detineatur, aut proficiscatur Episcopus*. Græce vero est : πλὴν εἰ μὴ ἀσωμαλίη ἢ ἀποδημέῃ ὁ ἐπίσκοπος. (19) Cetera alio die, ut veteres angures dicebant, persequemur.

ADDITIONES.

(1) *Capitis undecimi, Si cujus uxorem, dist. 34. in Gregoriano libro inscriptio est : Item in Neocæsariensi concilio c. 8. Et in marg. Ans. l. 7. c. 19. Capitis 12. inscriptio est : Item ex concilio Martini Papæ. Si laici uxor &c. Et in marg. alicujus laici*) *orig. Et, Apud Martin. Bracaren. c. 28.*

(2) *Initio quæstionis 8. causæ 15. in eodem libro hæc verba sunt*: De *ultima vero quæstione sic statutum est in concilio Neocæsariensi c. 9. & 10. Qui admisit corporale peccatum &c. Et in marg. Raban. lib. pœnit. c. 1. Polyc. l. 4. ti. 39. Burch. l. 2. c. 49. Ivo p. 6. c. 150. Pann. l. 3. c. 151. Et in notis: Propter ejus studii utilitatem*) *Græce est*, διὰ τὸ ἄλλῳ σπουδὴν, *id est*, propter studium ac diligentiam, *quam ceteroquin adhibet. Privari*). *Græce legitur* : τὴν χειροθεσίαν ἀφιεῖσαι, *id est*, per manus impositionem dimitti : *quemadmodum fere vertit Dionysius, cujus versionem ceteri collectores attulerunt, hac tamen clausula omissa. Nam hæc versio quam Gratianus affert, e prisca, quæ in collectione Isidori* (*deest* exstat.) *Ita ex his verbis longe alia elicitur sententia, atque auctor glossæ putarit. Capitis quarti inscriptio est : Item ex concilio Martini Papæ c. 35. Si quis presbyter &c. Et in marg. In capitul. Martini Bracaren. ex conc. Neocæsarien. c. 9. & 10. Burc. l. 2. c. 48. Ivo p. 6. c. 149. Pann. l. 3. c. 150. In fine pro voce* accipiant, *est in marg. al.* retineant.

(3) *Gratiani verba sunt in eodem libro initio distin. 78. Qua vero ætate sacerdotes ordinari debeant, Bonifacius Papa diffinivit dicens : Si quis triginta &c. Et in notis est : Bonifacius*) *ceteri collectores citant ex decretis Fabiani. Exstat apud Martinum Bracarensem Episcopum in capit. Græc. synod. c. 20. Et in marg. Polyc. l. 2. tit. 20. Burch. l. 2. c. 10. Ivo par. 6. cap. 30 Pann. l. 3. c. 29. Capitis 4. hæc inscriptio est ; Item ex concilio Neocæsariensi c. 11. Presbyter ante XXX. &c. In marg. hæc sunt ; Polyc. l. 2. tit. 27. Ans. l. 7. c. 95. Pann. l. 3. c. 29.*

(4) *Inscriptio capitis 37. Si quis servum alienum occasione religionis &c. c. 17. q. 4. in Gregoriana editione est. Unde in Gangrensi concilio c. 3. legitur. In marg. est : Ivo p. 16. c. 102. & p. 13. c. 48. Capitis 38. inscriptio hæc est : Item ex concilio Martini Papæ c. 47. Si quis servum alienum causa religionis doceat &c. Et in marg. est : In cap. Græcar. synod. Martini Bracar. Bur. l. 8. c. 25. Ivo pag. 7. cap. 43.*

(5) *Capitis sexti causæ 11. quæst. 3. in eodem libro inscriptio est : Item ex concilio Antiocheno c. 4. Si quis Episcopus damnatus a synodo. In notis est : Damnatus*) *Græce est* καθαιρεθεὶς, *id est*, depositus. *Et in marg. Et Aquisgran. c. 47. extr. de cler. exc. depo. c. 1. & 2. Nic. Papa epi. 8. Polyc. ibid.* (*hoc est l. 7. tit. 1.*) *Burc. l. 1. c. 199. Ivo p. 5. c. 362. Ans. l. 12. c. 26. Capitis 7. inscriptio est : Item ex concilio Martini Papæ c. 37. Si quis Episcopus in concilio excommunicatus fuerit &c. In marg. est : In capitulis Martini*

(a) *Dist. 63. c. 6. non est.*
(b) *Bur. li. 2. c. 8.*
(c) *Ivo par. 6. c. 28. decret.*
(d) *Ans. lib. 6. c. 38.*
(e) *Deusd. c. 1. & 4.*
(f) *Capit. lib. 7. c. 79.*
(g) *c. 8. dist. 63. non licet.*
(h) *Bur. lib. 1. c. 10.*
(i) *Ivo par. 5. c. 64. decret.*
(k) *Ansel. lib. 6. c. 8.*
(l) *Casarang. lib. 3. cap. 18.*
(m) *1. q. 1. c. 66. non oportet, & 67. non licet.*
(n) *Burc. lib. 3. c. 209.*
(o) *Ivo par. 3. c. 260. dec.*
(p) *Deusded. c. 2. & 4.*
(q) *Tarr. lib. 6. c. 20.*
(r) *De cons. d. 4. c. 58. baptizandor.*
(s) *Capit. lib. 7. cap. 404.*
(t) *e. d. c. 59. non liceat.*
(u) *Burc. lib. 4. cap. 9.*
(x) *Ivo par. 1. c. 204. dec.*
(y) *De consecr. d. 3. c. 7. non liceat, & cap. 8. non oportet.*
(z) *Cassian. l. 4. c. 21. & 22. de instit. cœnob.*
(a) *Dis. 44. c. 10. non oportet, & c. ult.*
(b) *Dist. 95. c. 8. non oportet.*
(c) *De cons. d. 4. c. 124. omni tempore.*

tini Bracarenſis. In notis hæc ſunt: Forinſecam) *In aliquot Gratiani & concilii codicibus eſt*, foralticam. *In canone quinto concilii Antiocheni, unde hoc ſumtum eſt, legitur*, ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας: *quæ Dionyſius vertit*, per poteſtates exteras. *Capitis primi de clerico excom. inſcriptio eſt: Ex canone Apoſtolor. Si quis Epiſcopus, presbyter &c. Et in marg. eſt: Addi poteſt c.* 18. *ex Theodoro Balſamone, refertur c.* 1. *eod. tit. in compil. Capitis ſecundi inſcriptio eſt: Ex concilio Antiochen. Si quis presbyter &c. Et in marg. eſt: cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.*

(6) *Capitis primi* 9. *q.* 3. *in eodem libro inſcriptio eſt: Sicut in concilio Martini Papæ legitur c.* 4. *Per ſingulas provincias oportet &c. In marg. eſt: In capitulis Martini Bracaren. c.* 4. *Pro voce* Metropolitanum *eſt in marg. al.* Primatum Metropolitani ſui, *& pro voce* aſſumat, *al.* ſibi aſſumat. *Capitis* 2. *inſcriptio eſt hæc: Item ex concilio Antiocheno c.* 9. *Per ſingulas provincias Epiſcopos ſingulos &c. Et in marg. ad illa verba, ſecundum antiquum patrumnoſtrorum canonem, additur: Apoſt. can.* 24. *In notis ad illa verba, citra Metropolitani Epiſcopi conſcientiam additur: Græce eſt*, δίχα τῆς μητροπολίτου γνώμης, μὴ δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης. *Itaque eadem voce* γνώμης *utitur canon tam in conſenſu Metropolitani, quam ſuffraganeorum. Sed ob multas varietates placuit apponi verba Græca cum verſione nova.* τοῖς κατ' ἐκάστῳ *&c.* Epiſcopos, qui in unaquaque *&c.*

(7) *Inſcriptio capitis ſecundi* 21. *q.* 5. *in eod. libro eſt: Item ex concilio Antiocheno c.* 12. *Si quis a proprio Epiſcopo depoſitus presbyter &c. Et in marg. hæc ſunt: Et in Aquiſgran. c.* 74. *Burc. l.* 2. *c.* 180. *Ivo p.* 6. *c.* 225. *Capitis* 5. *inſcriptio eſt: Item ex concilio Martini Papæ c.* 35. *Si quis Epiſcopus, presbyter, aut diaconus excommunicatus &c. In marg. hæc ſunt: In capitulis ſynod. Græc. Mar. Bracar. c.* 35. *Concor. ſup. ea c. ſi quis a proprio. Ad illa verba, & importans ſe palatio, eſt in marg. al. importunans. al. importunus palatio. In notis eſt: ad majorem Epiſcoporum ſynodum*) *Antea legebatur, majorum Epiſcoporum concilium, emendatum eſt ex codice Lucenſi regio: quoniam concordat cum canone Antiocheno ſup. ea ſi quis a proprio, unde videtur ſumtum.*

(8) *Cauſa* 6. *quæſt.* 4. *cap.* 1. *in eodem libro Romano ita ſcriptum eſt: In concilio Antiocheno c.* 14. *ſic invenitur diffinitum. Si quis Epiſcopus criminaliter in judicio Epiſcoporum fuerit accuſatus &c. Et in marg. al. de aliquibus cauſſis criminalibus. Et Burc. l.* 1. *c.* 150. *Ivo p.* 5. *c.* 263. *In notis hæc ſunt: Caput hoc in multis etiam vetuſtis Gratiani exemplaribus citatur ex concilio Laodiceno. In uno tamen perantiquo ex concilio Antiocheno, in quo etiam exſtat: & eſt antiqua verſio. Metropolitanum*) *Græcum exemplar heic valde diſſentit ab hac verſione. Nam ex his verbis colligitur concilium unius provinciæ, in quo neceſſe eſt adeſſe proprium Metropolitanum, poſſe advocare vicinæ provinciæ Metropolitanum cum aliquot Epiſcopis. Quod Martinus etiam Bracarenſis in ſequ. capite, quod ex concilio Antiocheno accepit, confirmat. Græce vero locus ita habet:* ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ *&c. Quod Dionyſius, quemadmodum etiam eſt in codice canonum, ſic vertit:* Sanctæ ſynodo placuit *&c. Ac ſane, quod Metropolitanus ad alterius Metropolitani vocationem deberet venire, atque in eod. concilio duo Metropolitani futuri eſſent, vix videtur convenire. Cap.* 2. *inſcriptio eſt: Item ex concilio Martini Papæ (id eſt, Epiſcopi Brac. c.* 13. *Si quis Epiſcopus in aliquibus cauſationib. judicatur &c.*

(9) *Diſtin.* 92. *cap.* 4. *inſcriptio eſt in ead. editione: De his in concilio Martini Papæ ſic ſtatutum eſt: Si quis ordinatus Epiſcopus pro contentione populi &c. In margin. hæc ſunt: Capit. Martini Bracaren. cap.* 10. *Vide Pelag.* II. *in epiſt. ad Benignum. Polyc. l.* 2. *tit.* 3. *Burc. l.* 1. *c.* 40. *Ivo p.* 5. *c.* 151. *Et in notis: Epiſcopus*) *In vulgatis ſequebatur*, ad parochiam, cujus eſt electus: *quæ inducta ſunt auctoritate manuſcriptorum, & originalis, ac ceteror. collectorum. Contentione*) *In duobus vetuſtis exemplaribus Gratiani, & uno conciliorum regis catholici legitur*, contemptione. *Ad illa verba*, in quam venit, *eſt in margin. al.* con A venit. *Capitis* 5. *hæc inſcriptio eſt: Item ex concilio Antiocheno cap.* 18. *Si quis Epiſcopus ordinatus ad parochiam, cujus eſt electus &c. In margin. ſunt hæc: In epiſtol. Pelag.* 2. *Polyc. Ibid. Burch. lib.* 1. *cap.* 141. *Ivo p.* 5. *c.* 152. *Ad vocem* cujus *additur in marg. al.* cui: *ad vocem* vetet, *al.* vitet, *Et in notis: Vetet*) ἀπὸ τοῦ τὸν λαὸν παραιτεῖσθαι, eo quod populus recuſet. *Obſervare*) ἐκδέχεσθαι, *id eſt*, exſpectare & ſuſcipere. *Perfecto*) *Antea legebatur* perfectæ, *reſtituta eſt vera lectio ex orig. & Burch. & Ivone. Quid autem ſit ſynodus, quæ heic* perfecta, *& in paullo poſt ſequentibus capitibus* integra *dicitur, exponitur infra ead. c. ſi quis Epiſcopus, tertio. Eſt id cap.* 8. *cujus inſcriptio eſt: Item ex eodem (Antiocheno) c.* 16. *Et in marg. eſt: Apud Martinum Bracar. c.* 9. *Burch. l.* 1. *c.* 39. *Ivo p.* 5. *c.* 150. *Et in notis: Hæc verſio, quam & Gratianus, & Burchardus, & Ivo ſequuntur, eadem fere eſt atque illa Martini Bracar. Dionyſiana vero longe magis accedit ad verba Græca.*

(10) *Inſcriptio capitis ſecundi diſtin.* 65. *in eodem libro hæc eſt: Item ex concilio Martini Papæ. Non debet ordinari Epiſcopus abſque concilio, & præſentia Metropolitani Epiſcopi &c. In marg. al.* conſcientia. *In capitul. Martini Brac. cap.* 3. *ex conc. Antioch. cap.* 19. *Capitis* 3. *inſcriptio eſt: Item ex concilio Antiocheno cap.* 19. *Epiſcopus non eſt ordinandus ſine concilio, & præſentia Metropolitani Epiſcopi &c. Et in margin. cap.* 18. *Et in notis: Verbis Græcis multo melius reſpondet altera verſio, quæ Dionyſii eſt; ideoque illa conſulenda.*

(11) *Cap.* 4. *diſtin.* 18. *in ead. editione inſcriptio eſt: Item ex Antiocheno concilio c.* 20. *Propter eccleſiaſticas cauſſas &c. Et in marg. Burch. l.* 1. *c.* 44. *Ivo p.* 5. *c.* 154. *Pann. l.* 4. *c.* 15. *Polyc. l.* 3. *ti.* 19. *In notis hæc ſunt: Id eſt, media Pentecoſte*) *Antea legebatur*, & in medio temporis inter Paſcha & Pentecoſten; *nec multo aliter apud Ivonem, id eſt*, medio temporis *&c. Sed repoſita eſt hæc lectio ex pleriſque Gratiani exemplaribus & collectione Iſidori, in qua eſt hæc eadem verſio. Nam ceteri collectores ſecuti potius videntur verſionem Dionyſii, quæ eſt in Codice canonum: quamvis & Burchardus, & Pannormia hoc loco habent*, id eſt, medio Pentecoſtes, *vel*, in medio Pentecoſte, *ubi in verſione Dionyſii eſt*, ita ut quarta ſeptimana Pentecoſtes, *verbum plane e verbo. Græce enim eſt:* ὥστε τὴν τεσσαρὰ ἑβδομάδα τῆς πεντηκοστῆς. *Compleatur*) *vocem* συμπληροῦσθαι *Dionyſius vertit* conveniat. *Decimus*) *Prorſus ex Græco. Dionyſius autem, quem Burchardus, & Ivo ſequuntur, habet*, Idibus octobris, *id eſt*, xv. *die menſis Octobris, quem Hyperberetæum Græci cognominant. In canone autem Apoſtolor.* 37. *legitur ſecundam anni ſynodum celebrandam eſſe* ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ, *id eſt*, duodecimo die Hyperberetæi. *Non convenire autem omnino Latinorum menſes cum Græcorum ſatis conſtat. Suidas quidem ſcribit, apud Macedonas Hyperberetæum eumdem eſſe, qui October, Galenus autem Pergami eumdem, qui September. Capitis* 15. *ejuſd. diſtin. hæc inſcriptio eſt: Item ex concilio Martini Papæ. Propter eccleſiaſticas cauſſas &c. Et in marg. eſt: Apud Martinum Bracarenſem Epiſcopum in cap. ſynod. Græc. cap.* 18. *Poly. l.* 3. *tit.* 17. *Et ad verbum* veniant, *additur*, procedant, *orig. Et in notis: Gratianus hoc primum citat nomine Martini Papæ, deinceps eodem nomine multa citaturus: quæ omnia ſumta ſunt ex libro capitulorum Græcarum ſynodorum Martini Epiſcopi Bracarenſis, (antiquitus enim Epiſcopi Papæ dicebantur.) Hic enim, cum eſſet Græcus, ad utilitatem eccleſiarum Hiſpaniæ, ubi Epiſcopatum obtinebat, ea capitula Latina fecit: & in nonnullis quædam addidit, in aliis vero reliqua detraxit, quemadmodum in hoc capite, quod ſumſit ex concilio Antiocheno c.* 20. *ſup. ead. c. propter. Aliqua etiam ex Toletanis conciliis in eum libellum retulit. Vel hi*) *In aliquot conciliorum editionibus legitur, ut eorum, qui ſe læſos exiſtimant, in concilio cauſſæ &c.*

(12) *Gratiani verba ſunt in Romano libro ante caput* 3. *Epiſcopo non licere.* 8. *q.* 1. *Sed in Antiocheno concilio hoc omnino fieri prohibetur; in quo*

c.23. sic statutum legitur. Et in marg. hæc sunt Polyc. l.2. tit.17. Ansl. l.6. c.57. Burc. l.1. c.185. Ivo p.5. c.301. Et in notis; Judicio Episcoporum) In codicibus Gratiani etiam manuscriptis sequebatur, & electione clericorum: *quæ sunt expuncta, quia neque in originali, neque apud ceteros collectores leguntur. Cap.4. inscriptio est: Item ex concilio Martini Papæ c.8. Episcopo non liceat &c. Et in marg. est: Id est, in capitulis Martini Bracaren. c.8. Burc. l.1. c.187. Ivo p.5. c.303. utrique ex concilio Spalensi.*

(13) *Inscriptio capitis 23. Episcopus Ecclesiasticar. 12. q.1. in eod. libro hæc est: Item ex concilio Antiocheno c.25. Et in marg. est: Et in Parisiensi concil. l.1. c.15. Ansl. l.6. c.163. In notis est: Occulte res) In versione Dionysii legitur, ut per hujusmodi personas occulte ceteri lædantur fratres ecclesiæ:* (& *in marg. al. ceteræ lædantur ecclesiæ*) & *concordat cum alia antiqua versione, quæ & ipsa est in tomis conciliorum, ut per eorum secretam diligentiam ecclesiastici lædi videantur. Græce in codicibus qui lecti sunt, habetur:* εἰς τὸ δόξαι τοῖς πολλοῖς, λελῆσθαι βλάπτεσθαι τὰς λόγους τῆς ἐκκλησίας, *id est,* ut ex his rationes ecclesiæ latenter lædantur. *Capitis 7. Episcopus habeat. 10. q.2. (quod nobis est 8.) inscriptio est: Item ex concilio Martini Papæ c.16. In marg. hæc sunt: In capitul. Martini Bracaren. ex conc. Antioch. c.25. Et 12. q.1. Episcopus ecclesiasticar. Et ad verbum* contaminaverit, *est additum,* ita minaverit, *codex regius. Et in notis: Sin autem) In capitulis habetur,* similiter: *sed melior videtur lectio duorum vetustorum Gratiani codicum,* sin aliter *propius enim accedit ad Græcam concilii Antiocheni c. 25. unde hoc sumtum est:* εἰ δὲ καὶ ἄλλως, *id est,* si autem & aliter, *ut inf. 12. q. 1. c. Episcopus Actu) Hæc vox in simili re habetur inf. 12. q.2. Vulteranæ. Vulteranæ ecclesiæ actus, vel patrimonium, Græce est,* ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως ἐκκλησιαστικῆς, *id est,* vel etiam ex qualibet alia causa & occasione ecclesiastica. *Varietas numeri capitum hujus quæstionis oritur ex cap. Hoc jus porrectum, quod nobis est tertium, in libro Romano pars cap.2.)*

(14) *Capitis sexti distin.63. in eod. libro inscriptio est: Item ex concilio Laodicensi c.13. Non est permittendum turbis &c. Et in marg. Burc. l.2. c.8. Ivo p.6. c.28. Ansel. l.6. c.38. al.43. Deusdedit p.1. & 4. Capitis octavi hæc inscriptio est. Item ex concilio Martini Papæ c.1. Non licet populo &c. Et in margine: Apud Martin. Bracaren. c.1. sup. distin.24. c. Episcopi, & distin.61. Episcopum. Burch. l.1. c.10. Ivo p.5. c. 64. Ansl. l.6. c.8. al.12.*

(15) *Causa 1. quæst.1. caput 66. in eodem libro ita inscribitur: Item ex concilio Laodicensi c.32. Non oportet hæreticorum benedictiones &c. In marg. hæc sunt: Deus dedit p.2. & 4. Burc. l.3. c.250. Ivo p.3. c.260. Inscriptio cap.67. est hæc: Item ex concilio Martini Papæ c.70. Non liceat clericis &c. Et in marg. In capitulis Martini Bracar.*

(16) *De consecrat. distin. 4. cap.58. in eod. libro inscriptio est: Item ex concilio Laodicensi c.46. Baptizandos oportet fidei symbolum &c. Et in marg. Burch. l.4. c.9. Ivo p.1. c.205. In notis hæc sunt: Fidei symb.) Est prisca versio, & sententiam sat bene reddit. Hoc autem loco Græce est* πλὴν πίστεως. *Capitis 59. inscriptio est: Item ex concilio Martini Bracarensis c.49. Non liceat ante duas &c. Et in marg. in capit. synod. Græcar.*

(17) *Distin.3. de consecrat. cap.7. inscriptio in eodem libro est: Item ex concilio Martini Papæ Bracarensis c.50. Non liceat quinta feria &c. Et in margin. In capitul. Græcarum synodorum Inscriptio capitis octavi est: Item ex concilio Laodicensi c. 50. Non opertet in Quadragesima &c. Et in marg. Et in 6. syn. c. 29. Burch. l. 13. c.8. Ivo par. 4. c. 41.*

(18) *In eodem libro Gregoriano inscriptio cap. 10. dist. 44. est hæc: Item ex concilio Laodicensi c. 55. Non oportet ministros altaris &c. ex symbolis, (quæ vulgus* commessalia *appellat) convivia celebrare. Et in marg. Conc. Aquisgr. c.83. Rab. in pœn. c.27. Et ad illa verba* quæ vulgus &c. *additur, ista sunt addita loco cujusdam glossæ. Inscriptio capitis 12. est: Item ex concilio Martini Papæ c. 61. & 66. Non liceat sacerdotes &c. In marg. est: Apud Martin. Bracar. Burch. l. 2. c. 165. Ivo p.6. c. 256.*

(19) *Capitis octavi distin. 95. in eodem libro inscriptio est: Item ex concilio Laodicensi cap.56. Non oportet presbyteros ante ingressum Episcopi ingredi, & sedere in tribunalibus &c. In notis: In peregrinationis commodo eum abesse constiterit Sic prisca versio: sed Dionysius longe propius ad verba Græca:* nisi forsitan infirmitate detineatur, aut proficiscatur Episcopus, πλὴν εἰ μὴ ἀσωμαλίαν, ἢ ἀποδημεῖ ὁ ἐπίσκοπος. *Inscriptio cap. 124. Omni tempore, de consecr. dist. 4. hæc est: Item ex concilio Martini Bracarensis c.51. & sequentibus. Et in margin. Vide Melden. cap. 46. Et vers. Presbyter supra dist. 95. presbyter. Et vers. non liceat. dist. 95. non oportet. Item in marg. cap. 52. & cap. 53. (quæ referuntur ad Martini capita.)*

DIALOGUS XII.

De aliis Martini Bracarensis capitibus, & de Gratiani erratis.

C. SUNT ne alia, quæ Gratianus ex Martini collectione referat, quasi ex concilio Martini Papæ?

A. Sunt quidem non pauca, quæ tu facile in Antoniani libris invenies notata. Ego de illis sum locutus, quæ bis posita sunt, tam ut ex Græco canone, quam ut Martini Papæ verba.

C. At in quibusdam nihil notatum est, ut in hoc capite octavo causæ XXVII. (a) *Item ex concilio Martini Papæ, Viduas autem velare* &c.

A. Sumtum id caput non est ex Martini collectione, sed ex concilio Triburiensi capite XXV. Idem error est in Panormia Ivonis. (b) Ex concilio Maguntino, Burchardus, (c) & Ivo in Excerptionibus. (d) Ex Aurelianensi, Bernardus Papiensis, (e) & veteres Gregoriani libri, (f) alii ex Arelatensi. Anselmus, (g) ex Gelasio. (i)

C. Quid illud de consecr. dist. quarta cap. XXII. (h) *Ex decreto Martini Papæ III. Quicumque presbyter* &c. Unde sumptum esse dicemus?

A. Ex

(a) 27. q. 1. c. 8. *viduas.*
(b) *Ivo lib.* 3. *tit.* 17. *c.* 10. *panor.*
(c) *Burch. l.* 8. *c.* 36.
(d) *Ivo par.* 7. *c.* 55. *dec.*
(e) C. 6. *de regular. in* 1. *collect.*
(f) C. 4. *vidua, de regula.*
(g) *Ansel. lib.* 7. *c.* 200.
(h) *De consec. d.* 4. *c.* 22. *quicumque.*

A. Ex decretis Martini Papæ capite III. habent Burchardus, (a) & Ivo, (b) & Anſelmus, (c) & liber Tarraconenſis, (d) & alter vetus Veronenſis. Sed mihi incertum adhuc eſt, cujus verba ſint. (2)

B. Quod Martinus Bracarenſis in præfatione collectionis ait, ſe canones orientis reſtauraſſe ſimplicius & emendatius; quam verum ſit, ex eorum collatione ſatis conſtat. Sed & nuſquam in Græcis conciliis inveni multorum canonum ſententiam, ut ſunt cap. XXIX. XXX. & XXXI. quæ magis videntur ex conc. Toletano primo accepta cap. XIIX. XIX. & XVI. quam ex Græcis conciliis. Gratianus quædam ex his, ut ex concil. Martini Papæ refert, (e) quædam ut ex concilio Toletano: (f) Item Anſelmus, (g) ſine inſcriptione Capitularia. (h)

A. Ita eſt, ut dicis. Sumſit enim Martinus Epiſcopus pleraque ex eod. illo concilio Toletano, aut poſteri Martini collectioni ea inſeruerunt. (3) Sic Martini caput LXIV. ex Toletano cap. V. & Martini XXIII. ex capite ſecundo Toletano. Martini XLIII. & XLIV. ex capite tertio & quarto Toletano. Caput LI. & LII. ex Toletano XX. Ea quoque apud Gratianum invenies partim ut ex Martino Papa, (i) partim ut ex Toletano concilio (k) referri. Sunt alia, quæ unde ſumta ſint, ignoro. Ex quibus ſi quid eſt apud Gratianum, in Romana editione diſcere licebit. (4) Nunc ſi vobis videatur, de aliis erratis Gratiani videamus.

B. Vis ne tibi redigam in memoriam exempla quædam, ex quibus apparet, Gratianum ex ſingulari capite duo ejuſdem initii confeciſſe: aut eamdem ſententiam ex duabus interpretationibus eodem in capite retuliſſe: aut verbis alterius ſcriptoris partem alterius addidiſſe?

A. Non id quidem mihi ingratum erit, nec C. noſtro diſplicebit, quantum ex ejus nutu intelligo.

B. Aperi librum hunc C. & caput illud oſtende Gelaſii (l) cujus initium eſt, *Cuncta per mundum*, quod tamquam carmen neceſſarium diſcere ſoletis.

C. Ecce tibi locus patet. Quid dicis? an bis poſita eadem verba capite XVII. & XIIX.?

B. Id ipſum affirmo.

C. Ex inſcriptione utriuſque capitis videntur ex duabus Gelaſii epiſtolis eſſe ſumta hæc capita, quarum altera fuerit omnibus Epiſcopis miſſa, altera Epiſcopis Dardaniæ.

B. Hodie hæc ſola exſtat, ut etiam Democharis notat. Sed fingamus in utraque eadem verba exſtitiſſe; quid opus erat, bis eadem conſcribi? præſtitiſſet ita inſcribere: *Gelaſius in epiſt. omnibus Epiſcopis miſſa, & in epiſt. ad Epiſcopos Dardaniæ.*

A. Vide, num id ex Ivonis Panormia, vel ex Anſelmi collectione, aut alia acceperit.

C. Apud Ivonem eſt: (m) *Ex decretis Gelaſii capite* IV. Apud Anſelmum modo, *Gelaſius Papa* tantum eſt: (n) modo, *Gelaſius Papa omnibus Epiſcopis*; (o) modo, *Dilectiſſimis fratribus univerſis Epiſcopis per Dardaniam conſtitutis Gelaſius*; (p) modo, *Gelaſius Epiſcopis Dardaniæ*: (q) In libro Tarraconenſi (r) eſt: *Gelaſius Epiſcopus omnibus Epiſcopis*.

A. Manifeſte apparet, varietatem hanc ſecutum fuiſſe Gratianum.

B. Mihi videtur, poſt illa, *omnibus Epiſcopis* deſiderari hanc vocem, *Dardaniæ*.

A. Placet, quod dicis. (5) Sed cetera perſequere.

B. Si quærarur caput, cujus initium eſt, *Quidam monachorum*, cauſſa, ut opinor, XIIX. (ſ) id inveniemus ſumtum eſſe ex quarto & octavo canone concilii Chalcedonenſis: & poſtremam ejuſdem capitis partem eſſe ejuſdem octavi canonis verba ex alia interpretatione.

C. Democharem invenio addidiſſe numerum quarti canonis initio ejuſdem canonis; & ad illa verba, *Item clerici in paræciis*, numerum cap. VIII.

A. Vide, num Gratianus alibi ex alio interprete eamdem referat ſententiam, & ante eum Anſelmus & Ivo, atque alii collectores.

C. Plura verba ejuſdem canonis quarti referunt Ivo in Panormia, & in Excerptionibus, (t) & Anſelmus, (u) & Gratianus, (x) item concilium Triburienſe, (y) & Capitularia. (z) Pauca verba capit. IIX. refert Anſelmus: (a) ſed ex duobus interpretibus ſumta inveni apud Ivonem parte VI. c. CCCLIIX. & CCCLIX. quæ non recte Gratianus conjunxit.

A. Pro voce, *paræciis* ſcribi debet, *ptochiis*, ex Græco fonte: οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων. Sic poſtea eſt etiam apud Gratianum: *Clerici, qui pauperum diſpoſitioni*. In libro veteri Romano eſt: *Diſpenſationem pauperum*. (6)

B. Magni facinoris exemplum adferam, ſi evolvas C. librum, & oſtendas caput, cujus initium eſt, *Mennam*, (b) ſumtum ex epiſtola quadam beati Gregorii. (c)

C. Inveni caput, quod flagitas.

B. Conſer, ſi libet, id caput cum regiſtro beati Gregorii, & quære illa verba; *Purgationem tamen ante te* &c. Ea apud Gregorium nulla ſunt, ſed ſumuntur ex Alexandri Minoris epiſtola ad Rimaldum, vel potius Rainaldum Cumanum Epiſcopum, cujus epiſtolæ pars poſita eſt a Gratiano poſt alia tria capita: initium capitis eſt, *Super cauſſa Gillandi*. (d) Vide, quid Burchardus & Ivo ſcribant.

C. Apud Burchardum (e) Gregorii verba referri invenio, quæ ſunt ante vocem, *Purgationem*; item apud Ivonem parte quinta Excerptionum. (f) At parte decima (g) hæc ſunt: *Alexander ſecundus Rainaldo Cumano Epiſcopo. Super cauſſas Guillandi* &c. & poſt vocem, *beneficia*, habet: *purgationem tamen antea* &c. In Panormia (h) poſt verba Gregorii additur eadem inſcriptio, excepta voce *Rainaldi*, pro qua eſt, *Ramaldi*. Cetera omnia ut in Excerptionibus.

B. Eadem verba inventa ſunt in veteri libro Ivonis epiſt. LXIIX. vel LXXVII. ad Gildebertum, vel Hildebertum Cenomanenſem Epiſcopum.

A. Non dubium eſt, quin erratum ſit, vel a Gra-

(a) *Burc. lib.* 4. *c.* 47.
(b) *Ivo par.* 1. *c.* 241. *decret.*
(c) *Anſel lib.* 9. *c.* 54.
(d) *Tarrac. l.* 1. *c.* 2.
(e) *Diſt.* 28. *c.* 12. *ſi qua.* & 27. *q.* 1. *c.* 26. *de filia.*
(f) 27. *q.* 1. *c.* 27. *devotam.*
(g) *Anſ. lib.* 10. *c.* 59. & *lib.* 11. *c.* 91.
(h) *Capit. lib.* 7. *c.* 294.
(i) *Diſt.* 34. *c.* 18. *lector* & *c.* 17. *ſi ſubdiaconus.* & *diſt.* 92. *c. ult.* & *diſtin.* 54. *c.* 7. *ſi quis obligatus*, & *de conſecrat. diſt.* 4. *cap.* 124. *omni tempore.*
(k) *Diſt.* 50. *cap.* 68. *placuit.*
(l) 9. *q.* 3. *c.* 17. & 18. *cuncta.*
(m) *Ivo lib.* 4. *tit.* 1. *c.* 8. *panor.*
(n) *Anſ. lib.* 1. *c.* 47. & 48.
(o) *Anſ. lib.* 2. *c.* 16.
(p) *Idem d. lib.* 2. *c.* 24.
(q) *Idem lib.* 12. *c.* 69.
(r) *Tarr. l.* 1. *c.* 233.
(ſ) 18. *q.* 2. *c.* 10. *quidam.*
(t) *Ivo lib.* 3. *tit.* 16. *c.* 1. *pan.* & *par.* 7. *c.* 1. *decret.*
(u) *Anſel. lib.* 5. *c.* 54.
(x) 26. *q.* 1. *c.* 12. *qui vere.*
(y) *Tribur. c.* 26.
(z) *Capitu. lib.* 5. *c.* 26.
(a) *Anſ. lib.* 5. *c.* 84. *in addit.*
(b) 2. *q.* 5. *vel* 4. *c.* 7. *Menam.*
(c) *Greg. lib.* 11. *epiſt.* 6. *c.* 8. *regiſtr.*
(d) C. 11. *c.* 9. *ſuper cauſſa.*
(e) *Burc. lib.* 1. *c.* 196.
(f) *Ivo par.* 5. *c.* 311. *dec.*
(g) *Ivo par.* 10. *c.* 15. *decret.*
(h) *Ivo lib.* 5. *tit.* 1. *c.* 6. & 7. *panor.*

Gratiano, vel a librariis; quantum ex collatione cum regiſtro Gregorii, & cum Burchardo & Ivone conſtat. Et quod noſtri interpretes dicere ſolent, ex verbis Gregorii probari, coram rege, vel regina, vel alio ſæculari judice poſſe purgationem canonicam indici, falſum eſt. (7)

B. Quid de illis dices, quæ in conciliis falſo inſcripta a te inventa eſſe audivi: quorum bona pars ad inſcriptiones Gratiani falſas a veris diſcernendas pertinet?

A. In longum tu quidem ſermonem me vocas, cui totus dicandus ſit dies. Differamus ergo hæc in craſtinum, vel in perendinum diem; & primæ partis conciliorum fragmenta cum Gratiano & aliis conferemus.

C. Id ipſum avide exſpecto.

ADDITIONES.

(1) IN *editione Romana capitis octavi Viduas*, 27. *q.* 1. *inſcriptio eſt: Item ex concilio Martini Papæ. In notis additur: Abeſt caput hoc a nonnullis Gratiani exemplaribus. Burchardus, & Ivo citant ex concilio Moguntino c.* 6. *Habetur in concilio Triburienſi c.* 25. *In hoc autem capite, & duobus ſequentibus citantur decreta Gelaſii, ut ſunt in Codice canonum. In marg. Anſ. l.* 7. *c.* 200. *Bur. l.* 8. *c.* 30. *Ivo p.* 7. *c.* 55. *Pann. l.* 3. *c.* 197. *Item in notis: Gelaſii Papæ capitulo* XIII.) *Sic eſt in Codice canonum: in epiſtola vero ejuſdem prima Epiſcopis per Lucaniam, eſt c.* 15. *ſicut paullo poſt, quod eſt in capitulo* 21. *in eodem codice; in epiſtola eſt c.* 23. *Nos autem*) *In concilio Triburienſi legitur: Qua auctoritate paternæ ſuffulti ſententiæ, in hoc ſacro conventu ſancimus, &c. Hæc vero eadem de vidua*, quæ ſibi ſponte velamen non conſecratum impoſuit, *habentur in Decretalibus c. vidua. tit. de regula. Quod in codicibus impreſſis citatur ex concilio Arelaten. In prima autem collectione, & vetuſtis codicibus Gregorianæ ex Aurelianenſi. Capitis* 4. *Vidua, de regular. inſcriptio eſt: Ex concilio Arelatenſi. Et in marg. hæc ſunt: Alias Aurelianenſi: ſed habetur in concilio Triburienſi c.* 25. *refert Burchardus lib.* 8. *cap.* 36. *Ivo par.* 7. *c.* 55. *& c.* 6. *eo tit. in* 1. *compilat. Quibus locis aliis conciliis tribuitur: ſed fortaſſis non recte.*

(2) *Capitis* 22. *de conſecrat. diſt.* 4. *in eodem libro inſcriptio eſt: Item ex decreto Martini Papæ* III. *Quicumque presbyter &c. Et in marg. hæc ſunt: al. Martiniani. Et Polyc. l.* 3. *tit.* 10. *Anſ. l.* 9. *c.* 54. *Burc. l.* 4. *c.* 47. *Ivo p.* 1. *c.* 241.

(3) *Diſtin.* 28. *cap.* 12. *Si qua vidua Epiſcopi inſcriptio in eodem libro eſt: Item ex concilio Martini Papæ. Et in marg. Apud Martinum Bracar. c* 29. *& conc. Tol.* 1. *c.* 18. *Inſcriptio capitis* 26. *De filia Epiſcopi.* 27. *q.* 1. *hæc eſt: Item ex concilio Martini Bracarenſis c.* 30. *Et in marg. Ex conc. Toletano* 1. *c.* 19. *Capitis* 27. *Devotam peccantem; inſcriptio eſt: Item ex concilio Toletano* 1. *c.* 16. *Et in marg. Et in capitulis Martini c.* 31. *Capitul. l.* 7. *c.* 294.

(4) *Verba Gratiani ſunt ante caput* 17. *Si ſubdiaconus; diſt.* 34. *in eadem editione: Sed poſtea temporum defectui condeſcendens Papa Martinus in minoribus ordinibus eos conſtitui permiſit, non regulam præfigendo dicens. Et in marg. hæc ſunt: Apud Martinum Bracar. c.* 44. *ex concil. Toletano* 1. *c.* 4. *Et ad verba, non regu. præfi. additur: Hæc verba abſunt ab aliquot exemplaribus. Inſcriptio capitis* 18. *eſt hæc: Unde Martinus Papa ait: Lector ſi viduam &c. Et in marg. Ibid. c.* 43. *ex concil. Tolet.* 1. *c.* 3. *Capitis ultimi diſt.* 92. *inſcriptio eſt: Unde in concilio Martini Papæ legitur: Si quis presbyter &c. Et in marg. In capitul. Martini Bracar. c.* 64. *ex Tolet.* 1. *c.* 5. *Inſcriptio capitis* 7. *Si quis obligatus, diſt.* 54. *hæc eſt. Item ex concilio Martini Papæ (id eſt, ex cap. Martini Epiſcopi Bracarenſis c.* 46.) *Et in marg. Ex concil. Tolet.* 1. *c.* 10. *Inſcriptio cap.* 124. *de conſecr. diſt.* 4. *relata eſt addit.* 19. *dial.* 11. *Ante caput* 68. *Romanis, quod nobis eſt* 67. *diſt.* 50. *hæc Gratiani verba ſunt: Probatur etiam auctoritate Toletani concilii primi, hujuſcemodi pœnitentes ad clerum non admittendi: in quo capite* 2. *ſic ſtatutum eſt. Placuit, ut pœnitentes &c. Et in marg. In c. Martin. Brac. c.* 23. *Polyc. l.* 2. *tit.* 31. *Burch. l.* 2. *c.* 37. *Anſel. l.* 7. *c.* 31. *Ivo p.* 6. *c.* 138. *Pann. l.* 3. *c.* 61. *Ad vocem* epiſtolam *additur, al.* Apoſtolum, *orig. Ad vocem* Eum, *additur, Exhœnitentem*) *in capitul. Mart. Brac. Ad vocem* cilicio, *additur, al.* concilio.

(5) *Inſcriptio capitis* 17. *cauſæ* 9. *q.* 3. *in eodem libro hæc eſt: Idem (Gelaſius) omnibus Epiſcopis. Cuncta per mundum novit eccleſia &c. Et in marg. hæc ſunt: In epiſt. ad Epiſcopos per Dardaniam conſtitutos. Polyc. l.* 1. *tit.* 8. *Anſ. l.* 1. *c.* 47. *& l.* 2. *c.* 16. *& 24. Pann. l.* 4. *c.* 9. *Et in notis: Omnia, quæ in hoc capite leguntur, habentur in epiſt. Gelaſii ad Epiſcopos per Dardaniam, ſed non eodem ordine compoſita. Caput autem ſequens, in quo multa hujus ipſius capitis verba continentur, in eadem epiſt. eod. prorſus modo habetur. Itaque fieri poteſt, ut ex alia epiſt. caput hoc ſumtum ſit, quæ non exſtet: aut Gratianus hæc duo tamquam diverſa capitula referat, quod apud antiquiores etiam collectores diſtincta repererit: In epiſtola etiam Nicolai ad Epiſcopos Galliæ, quæ nuper eſt impreſſa in appendice bibliothecæ, hoc citatur ex Gelaſio. Capitis* 18. *inſcriptio eſt: Idem Epiſcopis per Dardaniam conſtituris.*

(6) *Capitis* 10. *quidam monachorum.* 18. *q.* 2. *in eodem libro inſcriptio eſt: Unde in Chalcedonenſi concilio c.* 4. *legitur. Et in marg. eſt: Ivo p.* 7. *c.* 1. *Pann. l.* 3. *c.* 174. *Et in notis: Quoniam verſio huius capitis uſque ad verſ. Clerici primo, eſt alia ab iis quæ circumferuntur in conciliorum codicibus, licet apud Ivonem, & in Panormia idem fere ſit ſenſus. Placuit afferri verba Græca, & novam interpretationem. Οἱ ἀληθῶς &c. Qui vere & ſincere &c. Et verſ. Clerici in prochiis &c. additur in contextu; Item c.* 8. *Et in marg. Ivo pag.* 6. *c.* 358. *Polyc. l.* 4. *tit.* 34. *Et in notis. Prochiis*) *Sic in nonnullis vetuſtis codicibus Gratiani & Vaticano conciliorum & in verſione priſca (ex qua videtur eſſe hic verſiculus,) & eſt vox canonis Græci. In vulgatis autem Gratiani, & aliquot libris conciliorum eſt, parochiis. Pro perſonarum ordinatione*) *Sic in eadem priſca, ſed in canone Græco, & in verſione Dionyſii Exigui nihil eſt, quod his verbis reſpondeat. Et verſ. Item Clerici, qui pauperum, additur in marg. eodem c.* 8. *ex alia verſione. Ivo ibid. c.* 359. *Et in notis: Item clerici*) *Eſt idem, quod in proximo ſuperiore paragrapho, ſed ex alia verſione, quæ non exſtat in conciliorum voluminibus: atque hanc eamdem repetitionem licet animadvertere apud Ivonem par.* 6. *c.* 358. *& 359. Inſcriptio cap.* 12. *Qui vere.* 16. *q.* 1. *eſt: Item ex concilio Chalcedonen. c.* 4. *Et in marg. Concor. capitul. l.* 5. *c.* 25. *Polyc. l.* 3. *tit.* 1. *& l.* 4. *tit.* 34. *Anſ. lib.* 5. *c.* 54. *Ivo p.* 7. *c.* 1. *Pann. l.* 3. *c.* 174. *Et in notis: Honore*) *Sequitur continenter. Quidam monachor. infra* 18. *q.* 2. *quod eſt ex eadem priſca verſione, atque caput hoc.*

(7) *In eodem libro inſcriptio capitis ſeptimi, Mennam* 2. *q.* 5. *hæc eſt: Item ex eodem (regeſto) ad Brunichildam reginam Francorum lib.* 11. *epiſt.* 8. *& in marg. Polyc. ibid. (hoc eſt, l.* 6. *tit.* 11.) *Burc. l.* 1. *c.* 196. *Ivo p.* 5. *c.* 311. *Pann. l.* 5. *c.* 6. *Et in verſ. Purgationem, eſt in marg. Alex. II. Rainaldo Epiſcopo. Ivo p.* 10. *c.* 15. *Pann. l.* 5. *c.* 8. *Et in notis: Purgationem*) *Hic erat graviſſimus error. Conjunctæ enim hæc legebantur cum ſuperioribus quæ Brunichildæ ſunt ſcripta: quaſi purgatio*

presbyteri a B. Gregorio mulieri committeretur. Sed nil tale legitur in epiſtola B. Gregorii, ex qua prior pars hujus capitis eſt accepta. Verum Ivo pag. 10. c. 8. & Pann. l. 5. c. 8. citant hoc ex epiſtola Alexandri ſecundi Raynaldo Cumano Epiſcopo, cujus epiſtolæ initium eſt, infra eodem cap. ſuper cauſa. Et hic verſiculus: Purgationem, continenter legendus eſt poſt extrema verba illius capitis. Ac propter citationes doctorum hinc quidem motus non eſt: ſed additum eſt in margine nomen Alexandri ſecundi. Ita nihil loci relinquitur admirationi auctoris gloſſæ. Nuſquam enim Romani Pontifices hujuſmodi cauſſas mulieribus leguntur commiſiſſe. Capitis undecimi inſcriptio eſt: Item Alexander Raynaldo Cumano Epiſcopo Super cauſa Guillandi presbyteri &c. Et in marg. Pann. lib. 5. cap. 7. Ivo pag. 10. cap. 15. & in epiſt. ad Vildebertum Cenomanenſem. Et in notis: Beneficia) In epiſtola hoc loco ſequitur verſ. Purgationem ſup. ead. c. Mennam, ut ibi notatum eſt.

DIALOGUS XIII.

De Falſis inſcriptionibus apud Gratianum, & de fragmentis quibuſdam conciliorum & epiſtolarum Pontificiarum.

E. ET libros conciliorum attulimus, & Gratiani, & Burchardi, & aliorum, ut juſſeras: tempus eſt, ut de falſis inſcriptionibus, & de fragmentis, quod promiſeras, explanes. Sed principio ſcire velim, quænam ſint hæc fragmenta, & qua auctoritate collecta.

A. Fragmenta de quibus acturi ſumus, ea ſunt quæ in tribus Colonienſibus editionibus conciliorum, poſt ſingula concilia, & poſt ſingulorum Pontificum epiſtolas conſcripta ſunt. Ea nulla publica collecta ſunt auctoritate; ſed ex Ivonis Panormia, & Gratiano & aliis incerti nominis libris privato conſilio collector poſuit, ut lectores juvaret; ne quid deſideraretur, quod alicubi illius concilii, vel Pontificis nomine ſcriptum eſſe appareret.

B. Incerti nominis libros appellas, opinor, volumina illa Decretorum, quinque, trium, & ſexdecim librorum quos Colonienſes referunt.

A. Ita eſt, ut exiſtimas.

B. Cum incerti ſint, carent auctoritate.

A. Quid ſi fragmenta eſſent Burchardi, aut Ivonis, quanam auctoritate fungerentur?

B. Qua Gratianus & ceteri, qui tot acervos decretorum & canonum collegerunt; nihil pæne ex ipſis fontibus haurientes.

A. Multa ex his inveni apud Burchardum, ut mox dicemus. Nunc ordinem temporum, & horum librorum ſequentes, de ſingulis videamus. Poſt Clementis Papæ epiſtolas fragmentum editum eſt a Gratiano ſumtum, (a) cujus initium eſt, *Sacerdotum, aliorumque clericorum*. Non Clementis eſt, ſed Eugenii Minoris in ſynodo Romana cap. XXXIII. (1) Poſt Anacleti epiſtolas id fragmentum, cujus initum eſt, *Juxta ſanctorum patrum*, non Anacleti eſt, ſed Zachariæ in ſynodo Romana cap. IV. Gratianus (b) Anacleto & Zachariæ tribuit. (2) Poſt Pii epiſtolas plura fragmenta ſunt, quorum aliqua ſuis dominis reſtituemus. Juliani Anteceſſoris eſt Novella LXXVII. fragmentum, cujus initium eſt, *Si quis per capillum*; licet Burchardus, (c) Ivo, (d) Anſelmus, (e) & Gratianus, (f) & liber Tarraconenſis, (g) Pio adſcribant. Ivo tamen utrique tribuit. (h) (3) Ex concilio Toletano XI. cap. XIII. eſt fragmentum, cujus initium eſt, *Communiter definimus*; licet Burchardus, (i) & Ivo, (k) & Gratianus (l) Pii eſſe ſcribant. (4) Aliud, cujus initium, *Ut de oblationibus* ex codice quinque librorum ſumtum, concilii Nannetenſis eſt capite IX. licet Pio adſcripſerint Burchardus, (m) Ivo, (n) & Anſelmus, (o) & Hiſpalenſi concilio liber Cæſarauguſtanus lib. XI. cap. XXV. Quod vero extremo loco refertur, *Petiſtis per Hilarium* &c. Gregorii eſt libro I. epiſt. LXXV. & hujus pars eſt aliud fragmentum, cujus initium, *Conſuetudinem laudamus*. Utrumque Pio adſcribunt Burchardus, (p) & Ivo. (q) Sed Gratianus (r) altero prætermiſſo, alterum Auguſtino adſcribit ad Caſulanum preſbyterum. Non fugit hoc Democharem. (5)

C. Habeo iſta, quæ me efficient cautiorem, ut non facile fidem habeam Gratiano, aut ceteris dicentibus hæc Pii eſſe, illa Anacleti, alia Clementis, aut aliorum. Sed numquam putaſſem eodem morbo affectos Burchardum, Ivonem, & ceteros antiquiores. Illud etiam fieri poſſe credebam; ut id quidem, quod Pio, aut ceteris adſcribunt, *in aliqua* epiſtola ſit, quæ hodie non exſtet. Et quamvis eadem verba, aut eamdem ſententiam apud alios inveniamus; fieri poteſt, ut poſterior a priori hoc ſumſerit.

B. Non tibi tot exemplis ſatis probatum eſt, nihil hos collectores certi adferre?

A. Plura vobis exempla referam. Soteris Papæ fragmentum, cujus initium eſt, *Ut illud divini*; ex concilio Toletano XI. eſt capit. XIV. licet Burchardus, (ſ) & Ivo, (t) & Palea (u) Soteris eſſe ſcribant. At Gratianus (x) recte, ex concilio Toletano XI. Ejuſdem fragmenti pars, *Cenſuimus ergo convenire*, eſt ex concilio Toletano VII. capite ſecundo: idque recte eſt apud Burchardum, (y) & Ivonem, (z) & Gratianum (a) male in conciliis. (6) Aliud fragmentum incipit, *In cœna Domini*; id non Soteris eſt, ſed concilii Cabilonenſis II. ſub Carolo Capit. XLVII. licet Burchardus, (b) & Ivo,

(a) *De conſecrat. diſt. 2. c. 30. ſacerdotum.*
(b) *Diſt. 93. c. 4. juxta.*
(c) *Burch. lib. 12. c. 15.*
(d) *Ivo par. 12. c. 72. decret.*
(e) *Anſ. lib. 11. c. 66.*
(f) *22. q. 1. c. 10. ſi quis.*
(g) *Tarr. lib. 1. c. 242.*
(h) *Ivo d. c. 72. & c. 32. e. partis.*
(i) *Burc. lib. 3. c. 72.*
(k) *Ivo par. 2. c. 125. dec.*
(l) *Diſt. 33. c. 3. communiter.*
(m) *Burc. lib. 5. c. 27. & 28.*
(n) *Ivo par. 2. c. 37. dec.*
(o) *Anſ. lib. 7. c. ult.*
(p) *Burc. lib. 3. c. 124.*
(q) *Ivo lib. 2. tit. 12. c. 21. pan. & par. 4. c. 66. decret.*
(r) *Diſt. 11. c. 6. conſuetudinem.*
(ſ) *Burc. lib. 3. c. 73.*
(t) *Ivo par. 2. c. 126. decret.*
(u) *De conſecr. d. 1. cap. 57. ut illud.*
(x) *7. q. 1. c. 25. illud.*
(y) *Burc. d. lib. 3. c. 70.*
(z) *Ivo par. 2. c. 124. decret. & epiſt. 120. ad Galterium Belvacem.*
(a) *D. q. 1. c. 16. nihil.*
(b) *Burch. lib. 5. c. 20.*

& Ivo,

& Ivo, (a) & Gratianus (b) Soteri inſcribant. Sine nomine extat in Capitularibus. (c) (7) Poſt Fabiani Papæ epiſtolas fragmentum exſtat, cujus initium eſt, *Decernimus*, ut in omnibus ex codice XVI. librorum: concilii Matiſconenſis II. verba ſunt cap. IV. non Fabiani, ut Burchardus, (d) & Ivo (e) ſcribunt. Poſt Cornelii Papæ epiſtolas fragmentum, cujus initium eſt, *Quod ad nos attinet*, ſumitur ex epiſtola tertia Cypriani ad eumdem Cornelium. Mendoſe apud Gratianum (f) ex Cornelii ad Cyprianum. (8) Aliud, cujus initium, *Honeſtum etiam videtur*; non Cornelii eſt, ut Burchardus, (g) Ivo, (h) Anſelmus, (i) & Gratianus (k) ſcribunt: ſed Capitularium Caroli lib. I. c. LXIII. quod Ivo alibi refert. (l) Eſt autem initium ejus capitis LXIII. *Habemus in lege Domino præcipiente*; quod Hieronymo non recte adſcribunt Burchardus (m) & Ivo (n) & Gratianus. (o) (9) Quod ſequitur: *Et ut pueri ante annos* XIV. *non cogantur jurare*, Burchardus, Ivo, Anſelmus, & Gratianus non ſeparant a verbis prioris fragmenti, *Honeſtum eſt*. In Capitularibus hæc verba ſunt: *Et ut parvuli, qui ſine rationabili ætate ſunt, non cogantur jurare, ſicut Gunebodigni faciunt*.

C. Quid ea vox ſignificat? Finge hoſtes quoſdam Caroli Magni fuiſſe.

B. Mei quoque hoſtes erunt, quoad eorum mentionem alibi inveniam.

A. Ivo in Panormia verba Capitularium refert, quibuſdam exceptis, cum hac inſcriptione, *Capitulorum libro primo cap.* IX. *Parvuli, qui* &c. & mox; *Ex dictis Cornelii Papæ cap.* V. *in concilio Eliberitano. Pueri ante* XIV. *annos non cogantur jurare*. Idem Ivo in Excerptionibus (p) priora verba cum hac inſcriptione refert: *Capitularium libro* I. *capite* IX. *Parvuli* &c. Et Gratianus (q) ita ſcribit: *In primo libro Capitularium ſic invenitur definitum. Parvuli* &c. *Item ex concilio Eliberitano. Pueri ante* &c. In libro Cæſarauguſt. (r) ita ſcriptum eſt. *Ex libro* I. *Capitul. Parvuli* &c. (10) Tria Lucii Papæ fragmenta Clementi reſtituenda ſunt, ut Democharis animadvertit. Sunt autem in epiſtola ſecunda Clementis. Initium primi, *Miniſtris altaris*: quod recte Ivo, (s) & liber Cæſarauguſtanus (t) Clementi adſcribunt. Initium ſecundi, *Clericus ſolus*; quod Ivo, (u) & Anſelmus (x) recte etiam eidem tribuunt. Tertii initium eſt: *Sed ſi forte aliqua*; quod ab eiſdem Clementis eſſe dicitur. Duo priora Gratianus (y) Lucio, tertium Palea (z) adſcribit. (11) Quod Xyſto minori adſcriptum eſt, cujus principium fuit, *Si quis clericus ſuper quibuslibet criminibus*, recte Eleutherio adſcribit Ivo in Excerptionibus parte VI. cap. CCCXIIX. & Anſelmus libro tertio capite XXIIX. Felicis quoque non male eſſe dicitur ab eodem Ivone cap. CCCXXIX. ejuſdem partis. Idem habet Julius in epiſt. II. ad orientis Epiſcopos cap. XXV. ex concilio Nicæno, item Hadrianus ad Ingelrammum capite VIII. & interpres Novellæ Valentiniani, & Marciani, *Neminem exhiberi*; & Capitularia: (a) Gratianus Sixti nomen adſcripſit. (b) (12)

B. Multos tu quidem adfers in notis ad Hadrianum horum, & aliorum verborum adſertores: ſed impedita res eſt, & quæ non facile explicari poteſt; quo pacto quæ a poſterioribus Imperatoribus ſtatuta ſint, ea ab illis Pontificibus conſtituta eſſe dicantur, qui ſub duro paganorum imperio antea vixerunt.

A. Multa ſunt, quæ temporum vetuſtas ſcire nos impedit, in quibus hoc ipſum enumeremus. Multa certa eſſe creduntur, quæ falſa eſſe poſſunt: ut alia falſa credimus, quæ vera eſſe poſteri fortaſſe cognoſcent. Nihil vetat credere, Chriſtianos Imperatores piis Pontificum decretis ſubſcripſiſſe.

B. Perge tu, quod cœperas.

A. Eutychiano Papæ quædam falſo adſcribuntur. Ut illud eſt, cujus initium, *Nihilominus etiam*: & aliud, cujus initium eſt, *Statuimus*: quæ Burchardus, (c) & Ivo, (d) & Gratianus (e) Eutychiano tribuunt. Sunt autem verba concilii Pariſienſis ſub Ludovico & Lothario lib. I. cap. XLIII. (13) Quod ſequitur, *Prædicandum eſt etiam*; Theodulphus Epiſcopus ad presbyteros Aurelianenſes cap. XXVI. ſibi vindicat. Burchardus, (f) Ivo, (g) Anſel. (h) & Gratianus (i) Eutychiano inſcripſerunt. (14) Sic etiam ejuſdem Theodulfi verba ſunt cap. XIII. ad eoſdem preſbyteros, fragmenti verba, cujus initium eſt, *Obſervandum eſt nobis*; licet Burchardus, (k) & Ivo (l) Eutychiani eſſe dicant. Eſt autem animadvertendum, convenire numeros capitum Eutychiani apud Burchardum, & Theodulfi. Nam quod ſupra diximus eſſe Theodulfi c. XXVI. id Burchardus ait eſſe Eutychiani cap. XXVI. & quod poſtea Theodulfi eſt cap. XIII. ille Eutychiani eſſe ait cap. XIII. Sed & conveniunt numeri in conciliis relati ex libro XVI. librorum cum Burchardi numeris. Quæ enim fragmenta ex eo libro refert, eadem habet Burchardus ſub iiſdem numeris. Namque fragmentum *Magnum malum ebrietatis*, quod concilio Maguntino cap. XLVI. reſtituendum eſt, habet Burchardus lib. XIV. cap. II. Et fragmentum *Epiſcopi, & Dei miniſtri*: quod eſt concilii Remenſis cap. XIIX. habet Burchardus cap. III. ejuſdem libri. Et hoc fragmentum *Obſervandum*, quod Theodulfi eſſe diximus, habet Burchardus c. X. ejuſdem libri. Ita fit, ut quæ ex codice ſexdecim librorum in conciliis Colonienſis editionis ſumta eſſe dicuntur, facile apud Burchardum inveniamus. Ivo Carnotenſis Burchardi opiniones in Excerptionibus ſequi ſolet. Sic eoſdem numeros Eutychiani capitum refert, & eaſdem inſcriptiones. Fragmentum illud, cujus initium eſt, *Magnum malum*: Eutychiano adſcribit Pœnitentiale Romanum titulo V. cap. I. ſed eſt, ut dixi, concilii Maguntini. Habet ne Gratianus eadem verba, aut aliorum fragmentorum poſt illud Theodulfi c. XXVI.?

A. Non memini ea legiſſe me apud Gratianum. Sed ſurgamus; alia enim urgent.

Ivo lib. 8. tit. 8. cap. 17. & 18. pano.

Ivo par. 12. c. 17. & par. 13. c. 70. & 71. & 78. decr.

(a) *Ivo par. 2. c. 30. dec.*
(b) *De conſecr. d. 2. c. 17. in cœna.*
(c) *Capit lib. 7. c. 68. in addit.*
(d) *Burch. lib. 5. c. 24.*
(e) *Ivo par. 2. c. 34. dec.*
(f) *Diſt. 47. c. ult.*
(g) *Burt. lib. 12. c. 12.*
(h) *Ivo lib. 8. tit. 8. c. 31. panor. & par. 12. c. 69. decr.*
(i) *Anſ. lib. 11. c. 64.*
(k) *22. q. 5. c. 16. honeſtum.*
(l) *Ivo d. par. 12. c. 33.*
(m) *Burch. lib. 12. cap. 2.*
(n) *Ivo par. 12. c. 59. decr.*
(o) *22. q. 1. c. 12. habemus.*
(p) *Ivo par. 12. c. 23. decret.*
(q) *21. q. 5. c. 14. parvuli & c. 15. pueri.*
(r) *Caſ. lib. 6. cap. 16.*
(s) *Ivo par. 6. c. 87. dec.*
(t) *Caſ. lib. 8. c. 59.*
(u) *Ivo d. par. 6. c. 89.*
(x) *Anſ. lib. 7. c. 139.*
(y) *Diſt. 81. c. 19. miniſtri, & c. 20. clerieus.*
(z) *C. 21. ſed ſi. e. diſt.*
(a) *Capit. lib. 7. c. 144. in addit.*
(b) *3. q. 6. c. 17. ſi quis.*
(c) *Burc. lib. 8. c. 17.*
(d) *Ivo lib. 3. tit. 17. c. 7. panor. & par. 7. c. 38. decr.*
(e) *20. q. 2. c. 3. ſtatuimus.*
(f) *Bu. c. lib. 12. c. 14.*
(g) *Ivo par. 12. c. 71. decret.*
(h) *Anſ. lib. 11. c. 65.*
(i) *22. quæſt. 1. c. ult.*
(k) *Burch. lib. 14. cap. 10.*
(l) *Ivo par. 13. c. 78. decret.*

ADDITIONES.

(1) DE *conſecrat. diſtin. 2. c. 30. Sacerdotum*, *in editione Romana inſcriptio eſt : Item Clemens Papa . Et in notis hæc ſunt : Exſtat caput hoc in ſynodo Eugenii ſecundi (ex quo etiam citat Anſelmus) itemque in ſynodo Leonis quarti c. 33. & in 7. libro Capitul. c. 278. Et in margine : Concor. 9. ſyn. c. 69. Turonicum 2. c. 4. extra de vita, & honeſt. cler. c. 1. Anſel. l. 5. c. 78. Ad extremum verbum*, exercere *additur in margin. al.* exerceri , *al.* celebrari . *Capitis primi de vita ; & hon. cler. inſcriptio eſt : Ex concilio Maguntino . Et in marg. additur : c. 13. ut refert Burchardus lib. 1. decr. c. 102. & Ivo par. cap. 137. Sed Antonius Auguſtinus in notis antiquæ compilationis cap. 1. eod. tit. ait , hoc cap. in conciliis eſſe ex concilio Turonenſi 2. c. 4.*

(2) *Capitis quarti diſtin. 93. in eodem libro inſcriptio eſt : Unde Anacletus , & Zacharias Papa . Juxta ſanctorum patrum &c. Et in marg. Leo epiſt. 4. c. 7. Polyc. l. 4. tit. 25. Anſ. l. 6. cap. 164. Et in notis : Hic eſt canon quartus ſynodi Romæ habitæ ſub Zacharia Papa , qaæ exſtat in bibliotheca Vaticana, ex qua nonnulla ſunt in hoc capite emendata .*

(3) *Inſcriptio capitis decimi , Si quis per capillum . 22. q. 1. in eod. libro hæc eſt : Item Pius Papa . In margine hæc ſunt : Burch. l. 12. cap. 15. Anſ. l. 11. cap. 71. Ivo par. 12. cap. 72. Et pro voce* acerrime , *eſt in marg. al.* a ſynodo , *Bur. In notis : Simillima his habentur novella 77. apud Julianum anteceſſorem : ſed non prorſus eadem . Quare apud Ivonem novellæ locus affertur par. 12. c. 32. hoc autem cap. refertur c. 72. ex Decretis Pii , quemadmodum & apud Burchardum.*

(4) *Ante caput tertium, Communiter definimus , diſtin. 33. in eodem libro inſcriptio eſt : Item Pius Papa , & in marg. hæc ſunt : Burc. l. 3. cap. 72. Ivo p. 2. c. 125. Polyc. l. 4. tit. 31. In extremo cap. ad vocem* liberati, *additur,* alieni) *ceteri collectores.*

(5) *In eodem libro diſtin. 11. capitis ſexti inſcriptio hæc eſt : Item Pius Papa I. in decretis decreto ſeptimo . Conſuetudinem laudamus &c. Et in marg. eſt : Burc. l. 3. c. 124. Anſ. l. 4. c. 42. Ivo p. 4. c. 66. Pann. l. 2. c. 157. Polyc. l. 3. tit. 23. Et in notis : Verba hujus capitis , quod antea tribuebatur B. Auguſtino, leguntur in editione conciliorum Colonienſi tribus tomis inter decreta Pii I. decreto ſeptimo , & in epiſtola ejuſdem Pii ex codice ſexdecim librorum lib. 3. capite 19. quam etiam citant Burchardus, Ivo , & auctor Pannormiæ : cujus tamen epiſtolæ omnia fere verba habentur 1. lib. regeſti B. Gregorii (qui citatur in Polycarpo) epiſt. 75. & ea, quæ ad hoc caput pertinent , referuntur infra diſt. 12. cap. Nos conſuetudinem . Ejus capitis, quod octavum eſt , diſt. 12. inſcriptio eſt : Item Gregorius univerſis Epiſcopis Numidiæ lib. 1. epiſt. 75. Et in marg. ſup. diſt. 11. c. conſuetudinem. Ivo p. 4. cap. 204.*

(6) *De conſecrat. diſtin. 1. cap. 58. in libro Romano inſcriptio eſt : (Item ex decretis Soteris Papæ) Palea . Ut illud divini oraculi &c. Et in margin. hæc ſunt : 7. q. 1. illud, in concilio Toletano 11. c. 14. Burch. l. 3. c. 73. Ivo par. 2. c. 126. Capitis 15. Illud divini. 7. q. 1. inſcriptio hæc eſt : Unde in concilio Toletano xi. c. 14. Et in marg. eſt : De conſ. diſt. 1. ut illud. Burch. l. 3. c. 73. Ivo p. 2. c. 126. Et in notis : Illud) In conciliis impreſſis legitur , Et illud . In codice vero Lucenſi regio , Væ illud. In duobus autem Vaticanis , Ut illud : & ſic eſt infra de conſec. diſt. 1. c. Ut illud , & apud Burch. & Ivonem . Capitis 16. inſcriptio eſt : Item ex concilio Toletano ſeptimo c. 2. Nihil contra . In marg. Burc. l. 3. c. 70. Ivo p. 2. c. 124.*

(7) *Capitis 17. In cœna Domini , de conſecrat. diſt. 2. in eodem libro inſcriptio eſt : Item Soter Papa ait . Et in marg. hæc ſunt : In Cabilon. 2. c. 47. Polyc. ibid. (hoc eſt , l. 3. tit. 16.) Burch. l. 5. c. 20. Ivo par. 2. c. 30.*

(8) *Diſtin. 47. cap. extremi inſcriptio eſt in libro Gregoriano : Item Cyprianus l. 1. epiſt. 3. Cornelio Papæ . Quod ad nos attinet &c. In caſu . Oſtendit Cornelius Papa in hoc cap. &c. (non recte.)*

(9) *Inſcriptio capitis 16. Honeſtum 22. q. 5. in eodem libro eſt : Item Cornelius Papa . In marg. eſt : Burch. l. 12. c. 12. Ivo par. 12. c. 69. & 33. Pann. l. 8. c. 120. Et in notis : Ceteri etiam collectores citant ex decretis Cornelii Papæ . Exſtat autem libro primo Capitularium c. 63. nonnullis præterea verbis interjectis . Et inde refert primam hujus capitis partem Ivo c. 33. Inſcriptio cap. 12. Habemus in lege Dei 22. q. 1. hæc eſt : Item Hieronymus . In marg. hæc ſunt : Capitul. l. 1. c. 63. Burch. l. 12. c. 2. Ivo par. 12. c. 59. In notis : Burchardus , & Ivo citant ex dictis Hieronymi , apud quem non eſt inventum : ſed in Capitularibus l. 1. c. 63.*

(10) *Gratiani verba ſunt ante caput 14. Parvuli. 22. q. 5. in eodem libro de ætate vero jurantium &c. De quo in primo libro Capitularium c. 63. ſic invenitur definitum : Parvuli , qui ſine rationabili ætate ſunt, non cogantur jurare , ſicut Gunebodigni faciunt &c. In marg. eſt Ivo par. 12. c. 23. Pann. lib. 8. c. 103. In notis : Sicut Gunebodigni faciunt) Addita* hiſthæc (*ſcribe ,* iſthæc) *ſunt ex originali. Inſcriptio capitis decimi quinti e. q. Item ex concilio Eliberitano. Pueri ante annos* xiv. *&c. Et in marg. Burc. l. 12. c. 26. Ivo par. 12. c. 81. Pann. l. 8. c. 104. & 105. In notis : Burchar. hoc citat ex concilio Hibernenſi : ut alia, quæ concilio Eliberitano tribuuntur .*

(11) *In eodem libro inſcriptio capitis 19. Miniſtri altaris , diſt. 81. hæc eſt : Item Lucius Papa . In marg. eſt : Habetur in epiſtol. 2. Clementis ad Jacobum fratrem Domini. Anſ. l. 8. c. 2. Polyc. l. 4. tit. 31. Ivo par. 6. c. 87. Inſcriptio cap. 20. Clericus ſolus , e. diſt. eſt ; Idem. In marg. hæc ſunt : Clemens Papa ibid. paullo inferius . Ivo par. 6. c. 89. Anſ. lib. 7. cap. 147. Polyc. l. 4. tit. 31. Inſcriptio cap. 21. eſt : (Idem) Palea . Sed ſi forte aliqua &c. In marg. Clemens ibid. continenter . Polyc. ibid. In notis : Hæc Palea in pleriſque vetuſtis exemplaribus habetur conjuncta capiti antecedenti.*

(12) *Capitis 17. Si quis clericus 3. q. 6. in eodem libro inſcriptio eſt : Item Sixtus . In marg. hæc ſunt : Eleutherius ad Galliæ provin. Felix I. epiſt. 1. in decretis Julii c. 25. In cap. Hadriani c. 7. Ivo p. 6. c. 318. & 319. In notis : Caput hoc , quod citatur ex Sixto , in nulla epiſtola Pontificum hujus nominis eſt inventum. In aliquot vetuſtis exemplaribus eſt tantum , Item , ut videatur citari eadem ſynodus Romana , quæ in ſuperiori capite , id eſt , quæ continetur in capitulis Hadriani . Ivo autem par. 6. c. 318. citat ex Eleutherio : cap. autem 329. citat ex Felice primo.*

(13) *Inſcriptio capitis tertii Statuimus . 20. q. 2. in eodem libro hæc eſt : Unde Eutychianus Papa ait. In margin. eſt : Conc. Pariſ. l. 1. c. 43. & Capitul. l. 1. c. 76. concor. Burch. l. 8. c. 17. Ivo p. 7. c. 38. Pann. l. 3. c. 194.*

(14) *Eſt etiam capitis extremi 22. q. 1. in eodem libro inſcriptio : Unde Eutychianus Papa . Prædicandum eſt etiam &c. In marg. eſt : Polyc. l. 6. tit. 11. Anſ. l. 11. c. 71. Burch. l. 12. c. 14. Ivo p. 12. c. 71. In notis : Burchardus etiam, Polycarpus, & Ivo citant ex Eutychiano. Inventum vero eſt inter quædam capitula Theodulphi Epiſcopi Aurelianenſis ad ſuos presbyteros ſcriptis (maloſcripta) c. 26. quæ in antiquo codice Romæ habentur . Neque oret) Additum id eſt ex Theodulpho, Burchardo, & Ivone.*

DIA-

DIALOGUS XIV.

De Eadem re.

C. SUNT ne aliæ falsæ inscriptiones apud Gratianum? nam de ceteris collectoribus nihil moror.

A. Sunt quidem adhuc reliquæ non paucæ. Vides enim nos in Eutychiano finem fecisse, & nunc de aliis Pontificibus dicendum nobis esse, item de conciliis, de quibus nihil adhuc locuti sumus. Sed cur tu aliorum librorum emendationem præter Gratianum contemnis? an non illos scis priores fuisse, & pæne ejusdem magistros?

C. Fateor ita esse, ut dicis; sed cum hujus libri usus frequentior sit, hunc cupio habere maculis omnibus perpurgatum.

A. Quid autem B. nostro videtur?

B. Meam sententiam non requiras. Odi enim horum omnium imperitiam & cæcitatem. Sed tu redde nobis quod de fragmentis reliquum est. Valde enim delector, cum te video invenisse fontes horum fragmentorum.

A. Utinam licuisset omnium fontes adire; neque enim adeo in quibusdam laboraremus. Post concilium Ancyranum ex codice sexdecim librorum duo capita relata sunt, quorum initium est, prioris, *Si quis liber*; posterioris, *Ut Episcopi*. Illud apud Burchardum, (a) & Ivonem, (b) inveni, ut ex concilio Nannetensi; apud Anselmum, (c) vero, ex Ancyrano inscriptum. Alterum apud eosdem Burchardum, (d) & Ivonem, (e) ex concilio Anquirensi, cap. VI. ut etiam refert Gratianus. (f) Magna pars hujus posterioris capitis reperta est apud Aurelium Augustinum in libro de spiritu & anima cap. XXIIX. Damaso in concilio Romano adscribi vidi in libro quodam Mich. Thomasii, ex veteri libro, in quo vita ejusdem Pontificis conscripta est. (1) Marcelli Papæ fragmentum, cujus initium est, *Nullus Episcopus*; Juliani Antecessoris est novella cap. XXIII. cap. X. Bonifacio Papæ adscribit Burchardus. (g) Sed Ivo (h) & Bonifacio, & Novellis: Gratianus (i) Marcello. (2) Eusebii Papæ fragmentum, *Consulto omnium statuimus*; Silvestri Papæ est in epilogo Romani concilii, ut etiam Democharcs notat. Eusebio adscribunt Burchardus, (k) & Ivo in Excerptionib. (l) Eusebio, & Silvestro Ivo in Panormia, (m) & Gratianus: (n) Silvestro Anselmus Lucensis. (o) (3) Post Nicænum concilium fragmentum, cujus initium est, *Judices autem*; pars est capitis XXXIV. Epistolæ II. Julii Papæ ad Orientis Episcopos, ex sententia Nicæni concilii. Ivo in Panormia (p) & Julio, & Nicæno concilio adscribit: Anselmus (q) Julio: Gratianus (r) Nicæno concilio. (4) Quod vero Julii fragmentum in conciliis est, cujus initium est, *De fabrica vero*; Vigilio Papæ restituo in epist. I. ad Eutherum cap. IV. quod etiam Democharcs notat: & recte Burchardus, (s) & Ivo in Excerptionibus (t) Vigilii nomen referunt: idem tamen Ivo in Panormia, (u) & Gratianus (x) Julio adscribunt: Anselmus (y) Vigilio. (5) Aliud fragmentum, cujus initium, *Cum omne crimen*: non Julii esse debet, sed concilii Bracaren. III. cap. I. testis est Ant. Democharcs. Omnibus tamen canonum collectoribus placuit hæc inscriptio: *Julius Episcopis per Ægyptum*: Burchardo, (z) Ivoni, (a) Anselmo, (b) Tarraconensi, (c) & Gratiano. (d) (6)

B. Ne tu illos rectius in Oasin Ægypti relegaveris.

C. Bona verba quæso.

A. Pax sit rebus, audite cetera. Quod sequitur, *Ecclesia Græcum nomen* &c. Isidori Hispalensis est initio libri primi de divinis officiis, licet Burchardus, (e) & Ivo (f) Julio adscripserint. Duo Liberii Papæ fragmenta Theodulphus (g) sibi vindicat: alterius initium est, *In his jejuniorum diebus*; alterius, *Abstinendum est*; quæ in conciliis accepta esse dicuntur ex codice sexdecim librorum: ea habent Burchardus, (h) & Ivo (i) falso Liberii nomine inscripta. Inepte Damasi fragmentum, cujus initium est, *Calumniator si in accusatione*; ab aliis Damasi verbis separatur, cum ex epist. III. sit ad Stephanum Episcopum (k) quod etiam Democharcs recte animadvertit. (7) Alterius initium est, *Si quis Episcopum*. Verba sunt concilii Eliberitani cap. LXXV. Carthaginiensi concilio adscribunt Burchard. (l) & Ivo: (m) Damaso Gratianus. (n) (8) Quarti fragmenti initium est, *Violatores canonum* &c. quod non male Anselmus, (o) & Deusdedit (p) Damaso in epist. ad Aurelium Carthaginien. Episcopum referunt; Gratianus (q) vero, & liber Tarracon. (r) Damaso Papæ inscribunt; Cæsaraugust. liber (s) inscriptione caret. Ea epistola ad Aurelium exstat initio collectionis Isidori Mercatoris.

B. Quid si tempora non conveniant? Multa enim sunt concilia Carthagini habita sub Aurelio Episcopo post Damasi mortem.

A. Posterius ea de re agemus. Nunc finge eumdem Episcopum, sive quemvis alium ejusdem nominis Damaso scripsisse, & ab eodem ita rescriptum esse. (9) Ad concilia veniamus. Fragmentum, cujus initium est, *Irrita erit Episcoporum donatio*; quod post concilium Valentinum Galliæ positum

---

(a) *Burc. lib.* 6. *c.* 17.
(b) *Ivo par.* 10. *c.* 146. *decr.*
(c) *Ans. lib.* 11. *c.* 54.
(d) *Burc. lib.* 10. *ca.* 1.
(e) *Ivo lib.* 8. *tit.* 6. *c.* 6. *panorm. & par.* 11. *c.* 30. *decr.*
(f) 26. *q.* 5. *c.* 12. *Episcopi.*
(g) *Burc. lib.* 1. *cap.* 168.
(h) *Ivo par.* 5. *c.* 278. *&* 369. *decr.*
(i) 11. *q.* 1. *c.* 8. *nullus.*
(k) *Burc. lib.* 3. *c.* 49.
(l) *Ivo par.* 2. *c.* 134. *decret.*
(m) *Ivo lib.* 1. *tit.* 4. *c.* 39. *panor.*
(n) *De consecrat. d.* 1. *c.* 45. *consulto.*
(o) *Ans. lib.* 9. *c.* 2.
(p) *Ivo lib.* 4. *tit.* 11. *c.* 2. *panor.*
(q) *Ans. lib.* 3. *c.* 21.
(r) 11. *q.* 1. *c.* 4. *judices.*
(s) *Burc. lib.* 3. *c.* 62.
(t) *Ivo par.* 3. *c.* 25. *dec.*
(u) *Idem lib.* 2. *tit.* 2. *c.* 5. *panor.*
(x) *De consecr. d.* 1. *c.* 23. *de fabrica.*
(y) *Ans. lib.* 5. *c.* 91. *in addit.*
(z) *Burc. lib.* 5. *cap.* 1.
(a) *Ivo lib.* 1. *tit.* 4. *c.* 24. *panor. & par.* 2. *ca.* 11. *decr.*
(b) *Anselm. li.* 9. *cap.* 53.
(c) *Tarrac. li.* 5. *cap.* 1.
(d) *De consec. d.* 2. *cap.* 7. *cum omne.*
(e) *Burc. lib.* 3. *c.* 1.
(f) *Ivo li.* 2. *tit.* 1. *c.* 1. *panor. & lib. c.* 3. *decr.*
(g) *Theodulphus ad presbyteros Aurelia. cap.* 42. *&* 43.
(h) *Burch. lib.* 13. *cap.* 13. *&* 14.
(i) *Ivo par.* 4. *ca.* 46. *&* 47. *dec.*
(k) 2. *q.* 3. *c.* 2. *&* 4. *q.* 4. *c.* 2. *nullus.*
(l) *Burc. lib.* 2. *c.* 195.
(m) *Ivo par.* 6. *c.* 240. *decret.*
(n) 2. *q.* 3. *c.* 4. *si quis.*
(o) *Ans. lib.* 3. *c.* 109.
(p) *Deusde. p.* 4.
(q) 25. *q.* 1. *c.* 5.
(r) *Tarr. lib.* 6. *c.* 21.
(s) *Cas. lib.* 2. *c.* 36.

ſitum eſt, ſumitur ex concilio Carthagin. IV. cap. XXXII. ut recte Ivo (a) in Excerptionibus refert; licet Burchardus, (b) Ivo in Panormia (c) & Bernardus Papienſis, (d) & Gregorius IX. (e) Valentitino adſcribant: & Leoni Ivo in Panormia, (f) & Innocentius III. (g) & Gratianus: (h) Africano concilio Anſelmus. (i) Collector conciliorum editionis Colonienſis recte fontes horum verborum indicavit. (10) Poſt concilium Carthaginienſe tertium quædam fragmenta ſunt incerta, quibus præponitur illud, quod Gangrenſi concilio falſo Gratianus, (k) & Pœnitentiale Romanum (l) adſcribunt, cujus initium eſt, *Presbyter ſi fornicationem*: concilio Hibernienſi vindicatur in libro Anſelmi Lucenſis Romano, (m) & ut audio, ita inſcribitur a Gregorio presbytero in Polycarpi lib. IV. titulo de incontinentia clericor. Pœnitentiali Theodori in veteri libro Mich. Thomaſii. Et certe illud Hibernienſe concilium ſub eodem Theodoro Cantuarienſe habitum eſt. (11) Fragmentum, *Placuit, ut unuſquiſque*, concilio Bracarenſi II. cap. VII. reſtituatur, oportet: licet Gratianus (n) Carthaginienſis IV. eſſe dicat. Sic etiam erratum eſt in proximo huic capiti, cujus initium, *Placuit, ut nullus*; (o) quod ejuſdem Bracaren. eſt cap. IV. Demochares primus utrumque erratum adgnovit. De alio fragmento, cujus initium, *Si quis Epiſcopum*; eſſe concilii Eliberitani cap. LXXV. dictum eſt: licet Burchardus, & Ivo Carthaginienſi; Gratianus (p) Damaſo Papæ adſcripſerunt. (12) Aliud eſt, cujus initium, *Ut laici contemtores*; ex codice XVI. librorum, quem Burchardi collectionis eſſe credimus. Verba ſunt tituli capitis XIV. concilii Carthaginienſis primi. Capiti XV. adſcribunt Burchardus, (q) & Ivo. (r) Poſt Bonifacii Papæ epiſtolas fragmentum, cujus initium eſt, *Si inter Epiſcopos*; Juliano Anteceſſori reſtituendum eſt, Novella CXXIII. cap. XXXIV. licet Burchardus, (s) Ivo (t) & liber Cæſarauguſtanus, (u) & Gratianus (x) Bonifacio in epiſtola ad Epiſcopos Galliæ adſcribant. (13.)

B. Sunt alia falſo eidem Bonifacio adſcripta quæ tu eidem Juliano olim adſeruiſti.

A. Ita eſt, ut dicis. Sed in his fragmentis conciliorum alia aliorum ſunt. Fragmentum, *Nulli liceat ignorare*, Troslejani concilii cap. IV. eſt. Bonifacio adſcribunt Burchardus, (y) Ivo, (z) liber Tarraconenſis, (a) & Gratianus. (b) (14) Fragmentum, *Sicut omnis*, concilii Toletani XI. eſt cap. IV. Bonifacio adſcripſerunt Burchardus, (c) & Ivo, (d) & Bern. Papienſis. (e) Heic finis eſto.

ADDITIONES.

1. *Caput 12. Epiſcopi, 26. quæſt. 5. ita in libro Romano inſcribitur. Item ex concilio Anquirenſi cap. 1. In notis eſt: Anquirenſi) Sic etiam in vetuſtis. Burchardus & Ivo habent Ancyrenſi. Verumtamen in concilio Ancyrano Græco, aut Latino, neque impreſſo, neque manu ſcripto eſt inventum: licet qui tomos conciliorum ediderunt, aſſerant haberi in quodam vetuſto codice XVI. librorum partialium. Sceleratæ) Fere eadem habentur apud beatum Auguſtinum in libro de ſpiritu & anima cap. 28. & in vita Damaſi Papæ primi, quæ exſtat Romæ in pervetuſto de vitis ſanctorum codice ſanctæ Mariæ majoris: ubi poſtquam aliqua relata ſunt ex ſynodo Romana, in qua Damaſus Macedonium, & Apollinarem damnavit: adjungitur, anathematizatos in ea ſynodo eſſe, maleficiis, ſuperſtitionibus, & incantationibus ſervientes. In quibus etiam mentio eſt harum mulierum, quæ putabant nocturno ſilentio cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum ſuper beſtias equitare, & multa terrarum ſpatia pertranſire. Et in marg. eſt: Burc. l. 10. c. 1. & l. 19. Credidiſti quod multæ. Ivo p. 11. c. 30. Pan. l. 8. c. 75. Et verſ. Illud etiam, additur: De ſpiritu & anima c. 28. (Deſideratur nomen Auguſt.) Et verſ. Siquidem, Auguſt. ibid.*

(2) *In editione Gregoriana inſcriptio capitis 8. Nullus Epiſcopus, 11. q. 1. hæc eſt: Item Bonifacius ad Epiſcopos Galliæ. In margine eſt: Auth. nullus Epiſcopus. Cod. de Epiſcopis; & cler. Burc. l. 1. c. 168. Ivo p. 5. c. 278. & 369. Et in notis: Hoc adſcribebatur Marcello: ſed, ut dictum eſt in proxima ſuperiore notatione, in vetuſtis codicibus Gratiani, & apud Burch. & Ivonem par. 5. c. 278. tribuitur Bonifacio: & ſic eſt mutatum. Fere eadem habentur apud Julianum anteceſſorem novella 123. c. 10. quod in aliis, quæ nomine Bonifacii citantur, ſolet evenire. Et Ivo ead. parte c. 369. hoc ipſum caput citat ex libro Conſtitutionum, additis nonnullis verbis, quæ ſunt apud Julianum.*

(3) *De conſecrat. diſtin. 1. cap. 46. Romanis hæc inſcriptio eſt: Item ex epiſtola Euſebii Papæ, & Silveſtri. Conſulto omnium ſtatuimus &c. Et in marg. eſt: al. Conſultu. Et Silveſter in epilogo conc. Rom. Idem in Pontificali. Polyc. l. 3. tit. 9 Anſel. l. 9. c. 12. Burc. l. 3. c. 99. Ivo par. 2. c. 134. Pann. l. 1. c. 162.*

(4) *Capitis quarti 11. q. 1. inſcriptio eſt in eodem libro: Item ex Nicæno concilio. Judices autem alii &c. Et in marg. eſt: Polyc. lib. 5. tit. 4. Pann. l. 4. c. 109. Et in notis: In concilio Nicæno hodie canon hic non habetur: ſed fuiſſe olim plures canones illius concilii, ſupra diſt. 16. ca. Septuaginta eſt adnotatum. Quorum partem refert Julius in reſcripto contra orientales, ubi numero 34. habetur hoc caput: & ex eo citatur in Polycarpo.*

(5) *Inſcriptio capitis 24. Romanis de conſecrat. diſti. 1. hæc eſt: Item Vigilius Papa ad Eutherium epiſt. 1. c. 4. De fabrica vero &c. Et in marg. eſt: Po-*

(a) *Ivo par. 3. c. 231. decr.*
(b) *Burch. lib. 3. c. 170.*
(c) *Ivo lib. 2. tit. 10. c. 2. panorm.*
(d) *c. 1. de his, quæ conced. ſine conſen. in 1. collect.*
(e) *c. 1. de his, quæ fiunt a Prælat.*
(f) *Ivo d. c. 2.*
(g) *c. 1. & 2. de his, quæ conced. in 3. collect. & c. 8. e tit. Greg. IX.*
(h) *12. q. 2. c. 52. ſine exceptione.*
(i) *Anſ. lib. 7. c. 192. in addit.*
(k) *Diſt. 82. ca. ult.*
(l) *Pœnit. Rom. tit. 8. c. 6.*
(m) *Anſ. lib. 8. c. ult. in Rom.*
(n) *1. q. 1. c. 103. placuit.*
(o) *c. 102. placuit, ut nullus, c. q.*
(p) *2. q. 3. c. 4. ſi quis.*
(q) *Burc. lib. 15. cap. 6.*
(r) *Ivo par. 16. c. 7. decr.*
(s) *Burc. lib. 1. cap. 57.*
(t) *Ivo li. 4. tit. 2. c. 10. panorm. & par. 5. c. 197. decr.*
(u) *Caſ. lib. 5. c. 21.*
(x) *6. q. 4. c. 3. ſi inter.*
(y) *Burc. lib. 11. c. 17.*
(z) *Ivo li. 5. tit. 3. c. 32. panorm. & par. 14. c. 87. decr.*
(a) *Tarr. lib. 5. cap. 4.*
(b) *12. q. 2. ca. 3. nulli.*
(c) *Burc. lib. 1. c. 131.*
(d) *Ivo par. 5. c. 231. decret.*
(e) *c. 3. de præſum. in 1. collect.*

Polyc. l. 3. tit. 6. Ans. li. 5. c. 81. Burch. l. 3. c. 62. Ivo p. 3. c. 25. Pann. l. 2. c. 14. In notis.. Tribuebatur Juliano: sed ex vetustis exemplaribus restitutum est Vigilio, apud quem exstat: & ex ipso citant Burchardus etiam, & Ivo.

(6) *De consecrat. distin. 2. can. 7. Cum. omne crimen. in eod. libro inscriptio est: Item Julius Papa Episcopis per Ægyptum. In notis additur: Apud ceteros collectores legitur, per Ægyptum missi. Sed in Micrologo, cap. 19. citatur ex eod. Julio Episcopis Ægypti. Eadem autem fere habentur nunc in Bracarensi 3. c. 1. & sententia summatim collecta in Wormatiensi c. 4. In margin. hæc sunt: Polyc. l. 3. tit 9. Ans. l. 9. c. 53. Burch. l. 5. c. 1. Ivo p. 2. c. 11. & 12. & 85. Pann. l. 1. cap. 147.*

(7) *In eadem Gregoriana editione inscriptio c. 2. Calumniator. 2. q. 3 hæc est: Item Damasus Papa ad Stephanum Archiepiscopum epistol. 3 Et in notis est: Verba ipsa Damasi referuntur infra 4. q. 4. c. nullus introducatur. Et in margin. 4. qu. 4. nullus introducatur. Et ex Fabiano infra 3. q. 6. ca. 1. & ex Sisto infra eadem q. 8. qui crimen. Inscriptio cap 2. Nullus. 4. q. 4. hæc est: Item Damasus Papa epistol. 3. cap. 7. In margin. est: Polyc. l. 5. tit. 1. Burc. l. 16. c. 31. Pann. l. 4. c. 80. Ivo p. 6. c. 337.*

(8) *Ante caput 4. Si quis Episcopum 2. q. 3. in eodem libro est tantum hæc vox ITEM. Et in notis additur; Sic est in plerisque vetustis codicibus. In vulgatis autem legebatur. Item Damasus Papa. Exstat autem caput hoc in capitulis Hadriani c. 62. & in concilio Eliberitano c. 75. Ivo citat ex Carthagin. Et in tomis conciliorum adjungitur Carthagin. tertio. In marg. hæc sunt; Ans. l. 3. c. 92. Ivo p. 6. c. 240. Bruc. l. 2. c. 195. in notis: Nec in fine. Sic legitur in concilio Eliberitano non in hoc tantum canone, sed etiam in aliis. Quam ob causam, atque etiam ob glossam nihil est mutatum. Apud Hadrianum tamen est, nisi in fine dandam ei non esse communionem. Apud Ivonem, non nisi in fine dandam ei esse communionem.*

(9) *Capitis 5. Violatores 25. q. 1. inscriptio in eod. Gregoriano libro est: Item Damasus Papa. Et in marg. hæc sunt: Deusded. p. 4. Ans. l. 3. c. 116. Polyc. l. 4. tit. ult. (Fons non inventus est a selectis viris.)*

(10) *Capitis 52. Sine exceptione. 12. q. 2. in eodem libro inscriptio est: Item ex epistola Leonis Papæ universis Episcopis per Siciliam constitutis. Et in marg Ans. l 5. c. 69. & l. 6. c. 189. Et in vers. Episcopus additur in marg. in conc. Carthagin. 4. c. 31. Et in vers. Irrita. Ibid. c. 32. & ext. de his, quæ fiunt a præl. c. 1. Ivo p. 3. c. 231. Pann. lib. 2. cap. 86. Inscriptio c. 1. de his, quæ fiunt a præl. est; Ex concilio apud Valentiam. Et in margin. Burchardus libro tertio decret. cap 170. Ivo part. 1. cap. 231 Panormia lib. 1. c. 86. & c. 1. eodem tit. compilat. Inscriptio cap. 8. e. tit. est: Idem (Innoc. 3.) Meten. Archidiacono. Tua nuper &c Et in marg. Cap. 2. tit. de his, quæ conced. ab Episcopo sine consen. capit. in 3. compil.*

(11) *Inscriptio capitis ultimi distin. 82. in eodem libro hæc est: Unde in concilio Hibernensi. Presbyter, si fornicationem &c. In marg. est: Polyc. l. 4. tit. 39. In notis: Caput hoc citabatur ex concilio Gangrensi in quo non legitur. Emendatum est ex Polycarpo; & alio libro manuscripto pervetusto, in quo libro sunt multi canones pœnitentiales & hic refertur ex Theodoro Archiepiscopo Hibernensi. In casu est, Sancti patres in Grangrensi concilio congregati &c.*

(12) *Est etiam caput 102. Placuit, ut nullus, 1. q. 1. in eodem libro ita inscriptum: Item ex concilio Bracarensi secundo cap. 4. In notis additur: Emendata est inscriptio ex aliquot vetustis codicibus. Nam in vulgatis erat, ex Carthaginiensi quarto, in quo non habetur. Inscriptio cap. 103. Placuit, ut unusquisque est. Item ex eod. c. 7. De cap. 4. Si quis, 2. q. 3. vide supra addit. 8.*

(13) *In eodem libro inscriptio capitis tertii, Si inter Episcopos, 6. q. 4. hæc est: Unde Bonifacius Papa Episcopis Galliæ, Et in notis est: Episcopis) Sic est emendatum ex aliquot vetustis codicibus. Burchardo, Ivone, & Polycarpo; Antea erat, populis. Simillima vero huic capiti leguntur Novella 123. c. 34. apud Julianum antecessorem. In marg. hæc sunt: Polyc. l. 5. tit. 4. Burch. l. 1. c. 57. Ivo p. 5. c. 167. Pann. l. 4. c. 22.*

(14) *Ante caput tertium Nulli liceat ignorare, 12. q. 2. in eod. libro inscriptio est: Item Bonifacius Papa. Et in marg. est, Al. ex decretis Bonifac. II. Papæ. 6. Capitul. c. 303. Poly. l. 6. tit. 15. Burc. l. 11. c. 17. Ivo p. 14. c. 87. Pann. l. 5. c. 113. (Fontis oblitis Romani sunt.)*

DIALOGUS XV.

De eadem Re, & de aliis Gratiani erroribus.

C. QUid esse in caussa dicemus, cur tam multæ inscriptiones falsæ inveniantur?

B. Quorundam hominum audacia, aliorum simplicitas & tarditas caussa est. Audacia eorum, qui finxerunt quædam ab aliquibus scripta esse, quæ numquam scripserunt: simplicitas & tarditas eorum, qui facile crediderunt ita esse, ut in aliquo alio libro legerunt. De quibus dici potest, quod de pecoribus quæ sequuntur sui gregis alia oculis conniventibus. Huc accedit librariorum imperitia & negligentia; qui facile, ut imperiti medici, & pharmacopolæ, aliud pro alio venditant.

A. Est etiam illud addendum: quod paucos invenias, qui huic generi studiorum operam dederint?

B. Quid mirum? cum præmia nulla sint, ut his qui litium caussa discunt. Honos enim alit artes, ut ajunt.

A. Quasi vero Virtus non sit se ipsa contenta: & ipsa scientiæ atque veritatis indagatio aliud requirat præmium inane ac fucosas honorum imagines. Sed nos ad nostras fragmentorum reliquias redeamus.

B. Non puto te his fragmentorum sportis saturaturum tot hominum millia, quot Christus quinque panibus.

A. Vos duo mihi eritis pro quinque millibus. Vasensis concilii fragmentum, cujus initium, *Præcipiendum est*; Nannetensis concilii est cap. VI. ut apud Ivonem (*a*) recte est, licet in capitis numero varietas sit. At apud Burchardum (*b*) *Hanneren.* appellatur, *Varense* apud Gratianum. (*c*) (1) Post concilium Arelatense tertium multa sunt falso inscripta capita. I. *Præterea placuit*; Arausici concilii verba sunt capit. XXII. licet Gratianus (*d*) Arelatensis IV. esse dicat. (2) II. *Sciendum est*; concilii Troslejani est capit. IIX. licet Arelatensi adscribant Burchardus, (*e*) & Ivo, (*f*) & Gratianus. (*g*) III. *Providendum*; Arelatensis IV. est sub Carolo cap. 6. IV. *Ut Episcopi provideant*; Vormantiensis concilii verba sunt capit. LIIX. V. *Viduæ si prius quam*; est concilii Toletani III. cap. X. Ut re-

(a) *Ivo par. 3. c. 222. decret.*
(b) *Burc. lib. 3. c. 159.*
(c) *13. q. 2. c. 15. præcipiendum.*
(d) *Dist. 28. c. 7. præterea.*
(e) *Burch. li. 3. cap. 51.*
(f) *Ivo lib. 3. tit. 17. cap. 19. panorm. & par. 7. c. 69. decret.*
(g) *27. q. 1. c. 37. sciendum.*

recte Demochares alicubi notat. Et Burchardus, (a) & Ivo, (b) Toletano concilio adſcribunt: Gratianus (c) eidem, & Arelatenſi. (3) Poſt Felicis tertii epiſtolas fragmentum, *Acacius non fuit*: Gelaſii Papæ eſt in epiſt. ad Fauſtum: & Gelaſio inſcribit liber Tarraconen.: (d) ſed Gratianus (e) & Gelaſio & Felici. (4) Poſt concilium Tarraconenſe verba illa *Dictum eſt nobis* &c. concilii Cabilonenſis ſub Carolo ſunt cap. XXVII. licet Burchard. (f) & Ivo, (g) & Gratianus (h) Tarraconenſis eſſe ſcripſerint: ſine inſcriptione referunt Capitularia Imperatorum. (i) (5) Inepte poſt Anaſtaſii Papæ Minoris epiſtolas fragmentum, *Sane Theſſalonicenſis* Epiſcopi, quod eſt Anaſtaſii bibliothecarii in chronicis, refertur. Fuit autem his temporibus Hadriani ſecundi, longe poſterior Anaſtaſius Papa. Deusdedit, (k) & Gratianus (l) recte ex chronicis Anaſtaſii ea verba referunt. (6) Quod vero ſequitur, *Qui poteſt obviare*: Eleutherio reſtituatur oportet, epiſt. ſingulari, & Damaſo epiſt. III. Anaſtaſio, & Damaſo adſcribunt Anſelmus, (m) & Gratianus, (n) (7) Poſt concilium Ilerdenſe fragmentum, *Si quis in infirmitate*: concilii Triburienſis eſt cap. XXXIII. ut alio die diximus: (o) ſed Burchardo, (p) Ivoni, (q) Gratiano (r) Ilerdenſis eſſe perſuaſum eſt. Poſt concilium Arvernenſe ex codice XVI. librorum fragmentum, *Quicumque Epiſcopus alterius* &c. Toletano IV. cap. XXXIII. reſtituo: neque Burchardus, (s) & Ivo, (t) & Anſelmus, (u) & Gratianus (x) Arvernenſis eſſe referunt, ſed Toletani alicujus concilii. In eo tamen mendum eſt apud Gratianum, & apud Ivonem in Panormia, quod cum negatione referunt illa verba: quamvis ſecundum jus legis, ejus non videatur eſſe diœceſis. Tolli enim NON debet, ex conciliis, & Burchardo, & ceteris. (8) Aliud fragmentum, *Ut nullus vivente*: Aurelianenſis V. eſt cap. XII. non Arvernenſis concilii, ut falſo putant Burchardus, (y) Ivo, (z) & Gratianus. (a) (9) Hic ſit fragmentorum finis. Sed quia B. noſter de audacia quorumdam locutus eſt, qui finxerunt quædam ab aliquibus eſſe conſcripta, quæ numquam ab eiſdem ſcripta ſint: exemplum ſumamus a ſexta ſynodo, quæ cum canones nullos ediderit: a Græcis dicatur CIII. edidiſſe, ut ſuperioribus diebus vidimus: a Latinis in tribus editionibus Colonienſibus novem canones ſcripſiſſe referatur, ut in vetuſto codice monaſterii ſancti Bavonis urbis Andegavenſis, ſive Gandavenſis Flandriæ repertum eſt. Ubi poſtquam de ſexta ſynodo dictum eſt, addunt hæc verba: *qui condemnata hæreſi præfata, ſcripſerunt novem capitula inferius annexa*. Caput primum. *Si quis presbyter inventus fuerit* &c. Poſt quintum caput additur. *De inſtructione bonorum operum*. Caput ſextum. Ex Ganden. rubeo libro ſecundo numero CXXXV. dicitur eſſe ex concilio Wormatien. *Cum ergo omnium* &c.

B. Cur tu igitur huic rubeo libro non credis, & Wormatienſes hos canones appellas, aut illi vetuſto Bavonenſi, & ſextæ ſynodo reſtituis?

A. Quia inveni certiora veritatis veſtigia.

B. Quænam autem ea ſunt?

A. Hæc ipſa novem capita reperi Theodulfi eſſe Epiſcopi Aurelianenſis, qui Ludovici Pii Imperatoris temporibus vixit, & patris ejus Caroli Magni. Reliquit is aliquot capita, quæ ad presbyteros Aurelianenſes inſcribuntur, de quibus dictum eſt, cum de Eutychianis fragment. ageremus. Capitis XVI. initium eſt, *Si quis presbyter* &c. capitis XXI, *Cum ergo omnium* &c. ſic omnia ſunt totidem verbis conſcripta.

C. Non potuit Theodulfus ea ſumere ex ſexta ſynodo?

A. Minime potuit: cum ſexta ſynodus nullos ediderit.

C. At ex Wormatienſi ſynodo?

A. Quare prius canones hos in Wormatienſi ſynodo, & nuſquam invenies. Quod ſi Wormatienſis ſynodi ſunt: cur ille fallax ſcripſit ſextæ ſynodi Patres ſcripſiſſe hæc novem capitula?

B. Conjungi his poſſunt illa Hadriani nomine capita ad Ingelrammum, quæ cum Hadriani nihil habeant, ejus nomine referuntur.

A. Recte admones. De his ſatis eſt in notis ſcriptum.

C. Eſt ne aliquid, quod ad falſas inſcriptiones Gratiani illinc elici poſſit?

A. Permulta ſunt, quæ te malo illic legere. Sed habet ne alia B. noſter, quæ contra Gratianum objiciat?

B. Incidi nuper in quaſdam Romanæ ſcholæ notas, de quibus ſi pateris, alio die proferam aliqua, conferrique poterunt cum his, quæ Antoninus Florentinus reprehendi ſolere ſcribit. Hodie de quibuſdam dicam, quæ quamvis ita ſint in veteribus libris, ut Gratianus refert; tamen aut male interpretatur, aut non debuerunt ab eo edi: ut pote quæ magis noceant, quam proſint. Quid enim nobis illa proſunt ex Toletano concilio? (b) *Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur*?

A. Hæc ante Gratianum (c) retulerant Rabanus, (d) & Ivo. (e)

B. Socios criminis laudas. Vide, quid editum ſit in Panormia Ivonis, quod etiam in aliquibus Gratiani libris legi: *Qui non habet uxorem, loco illius concubinam habere debet*.

C. O impudentem interpretem!

B. Nec placet, quod ſuffectum eſt, *habere licet*: aut quod in Ivonis excerptionibus poſuerunt: *Ut habens concubinam, ſi alia non utatur, communione non privetur*. Non ignoro duplex eſſe concubinarum genus, duplex etiam uxorum. Uxores, quæ ſine dotalibus inſtrumentis acciperentur, eas concubinas dictas fuiſſe. De his poſſumus Toletani concilii verba interpretari. (10) Quid illa, quæ videntur ex Nicolaitarum hæreſi manaſſe? *Græcorum ſapientiſſimus ait, communia debere eſſe amicorum omnia. In omnibus autem ſunt ſine dubio & conjuges*. Hæc Gratianus (f) ex Clementis epiſt. V.

A. In Anſelmi veteri libro (g) hæc de conjugibus non ſunt. Omittuntur etiam in melioribus Clementis libris; ſed ſumuntur, ni fallor, ex Recognitionibus Clementis.

B. Tol-

(a) *Burc. lib.* 8. *c.* 44.
(b) *Ivo par.* 7. *c.* 62. *& par.* 8. *c.* 18. *&* 19. *decr.*
(c) 27. *q.* 1. *c.* 38. *vidua, &* 32. *q.* 2. *c. ult.*
(d) *Tarrac. li.* 1.
(e) 24. *q.* 1. *c.* 1. *&* 3. *Acacius.*
(f) *Burc. lib.* 4. *c.* 50.
(g) *Ivo lib.* 1. *tit.* 3. *c.* 9. *panorm. & part.* 1. *c.* 244. *decr.*
(h) *De conſecr. d.* 5. *c.* 8. *dictum.*
(i) *Capit. lib.* 7. *c.* 53. *in addit.*
(k) *Deusded. cap.* 1.
(l) 16. *q.* 7. *c.* 15. *ſane.*
(m) *Anſ. lib.* 13. *c.* 19.
(n) 23. *q.* 3. *c.* 8. *qui poteſt.*
(o) *Dial.* 4.
(p) *Burc. lib.* 2. *c.* 15.
(q) *Ivo lib.* 3. *tit.* 5. *c.* 1. *panor. & par.* 6. *cap.* 34. *decr.*
(r) *Diſt.* 55. *c.* 10. *ſi quis.*
(s) *Burc. lib.* 1. *c.* 67.
(t) *Ivo libr.* 2. *tit.* 6. *ca.* 4. *panorm. & par.* 3. *c.* 131. *& par.* 5. *c.* 175. *dec.*
(u) *Anſ. lib.* 5. *c.* 28.
(x) 16. *q.* 3. *c.* 4. *quicumque.*
(y) *Burc. lib.* 1. *c.* 186.
(z) *Ivo par.* 5. *c.* 302. *decret.*
(a) 7. *q.* 1. *in prin.*
(b) *Tolet.* 1. *c.* 17.
(c) *Diſt.* 34. *c.* 4. *is qui.*
(d) *Raba. c.* 10. *pœnit.*
(e) *Ivo libr.* 6. *tit.* 3. *ca.* 6. *panorm. & part.* 8. *c.* 64. *decr.*
(f) 12. *q.* 1. *c.* 2.
(g) *Anſ. lib.* 7. *cap.* 1.

B. Tollentur hæc; aut notabuntur in Romana editione. (11) Jam illa, quæ de primiflaminibus & Archiflaminibus & aliis innotis ad Hadrianum (a) obscura tibi esse dixisti, tollenda esse censeo. Sint licet in epistolis Clementis prima, Anacleti secunda, Stephani secunda, & Leonis IX. epist. III. & apud Gregorium VII. (b) & Burchardum, (c) & Ivonem, (d) & Anselmum, (e) & Gratianum, (f) & in libro Cæsarauguslano. (g)

C. Non te hic tantus veterum Patrum consensus deterret?

B. Non audeo ego hæc falsa esse dicere, ut in Ant. Contii libris de epistolis ante Silvestrum scriptum legis: sed hoc defendo; quamvis ea vera essent, scribi non debuisse: cum illis omissis, quæ crucem lectoribus afferunt, ut Maro dicebat, jus Pontificium melius traderetur. (12) His non dissimilia sunt, quæ de purgatione vulgari referuntur. *Qui presbyterum occiderit, si servus est, super duodecim vomeres ferventes se expurget.* Hæc verba sunt concilii Maguntini sub Rabano cap. XXIV. Referunt Burchardus, (b) & Ivo, (i) & Palea, (k) & Pœnitentiale Romanum, (l) & Bernardus Papiensis. (m) Sed Raimundus in Gregoriana collectione (n) recte ea verba omisit. (13) Ex concilio Triburiensi c. XXII. *Ferventi aqua, vel candenti ferro se expurgat nobilis homo vel ingenuus, si deprehensus fuerit in furto, aut periurio, aut falso testimonio, ut si ingenuus non esset.* Referunt Burchardus, (o) & Palea, (p) & Bernardus Papiensis. (q) Omisit Raimundus in Gregoriana collectione. (r) (14)

C. Tu non Gratianum, sed Paleam errasse ostendisti in hoc genere purgationis.

B. Hæc Gratiani sunt: *Si duo de adulterio accusati fuerint, & ambo negaverint, & orant sibi concedi, ut alter illorum utrosque judicio divino purget: si unus in hoc ceciderit, ambo rei habeantur.* Sunt hæc verba concilii Salegunstadiensis c. XIV. quod post Burchardi collectionem invenies, & hoc caput referunt Ivo, (s) & Gratianus. (t) Illa sunt concilii Vormatiensis cap. XV. *Sæpe contingit, ut in monasteriis monachorum furta perpetrentur: missa ab Abbate celebretur, aut ab alio presbytero, & omnes communicentur in hæc verba: Corpus Domini sit tibi hodie ad probationem.* Hæc in conciliis sunt, ut cuncta prius dicta, & apud Burchardum, (u) & Gratianum. (x) (15) Sed hæc omnia sunt illorum temporum sordibus adscribenda. Sunt alia his similia, de quibus alio fortasse die dicendum erit. Hoc nolo differre, quod Gratianus (y) refert ex Hieronymo in epist. ad Titum cap. 1. *Olim idem erat presbyter, qui & Episcopus,* & quæ sequuntur: quæ etiam habet Anselmus. (z) Totus ille Hieronymi locus, nisi plenius scribatur, & cum aliis Hieronymi scriptis conferatur, nocere magis, quam prodesse potest. (16) Democharis ad extremum verba referam in antidoto Gratiani Indicis. *Pleraque sunt fateor in his Decretis jam obsoleta, & quæ a præsenti consuetudine ecclesiastica abhorrent, nonnumquam etiam ut videtur, inter se ex diametro pugnantia* &c.

A. Ne tu B. magnum Democharis testimonium contra Gratiani lucubrationes attulisti. Cui responderi potest, ut aliquibus aliis quæ recitasti, Gratiani scopum fuisse, omne genus decretorum referre, & hac de caussa Concordiam discordantium canonum appellasse. De aliis, quæ B. Antoninus, & Romanæ scholæ notarunt, te libenter audituri sumus.

ADDITIONES.

(1) *Caput 15. Præcipiendum est, 13. q. 2. in Gregoriana editione ita inscribitur: Item ex concilio Varensi. In marg. est: Burc. l. 3. c. 159. Ivo p. 3. c. 222. In notis: Exstat in concilio Nannetensi c. 6. ex quo citatur a Burchardo, & Ivone: sed quia potuit esse repetitum in aliquo Varensi, seu Vasensi, non est mutatum. In epitome quidem conciliorum est in Vasensi c. 3.*

(2) *Inscriptio cap. 7. Præterea placuit. distinct. 28. hæc in eodem libro est: Item ex eodem tertio. (Est autem cap. 6. inscriptio: Item ex concilio Arelat. 2. c. 2.) In notis hæc sunt: In Arelatensibus quæ exstant, hic ipse penitus canon non invenitur. Sed sententia habetur in tertio c. 2. in fine. (Desideratur fontis index.)*

(3) *In eodem lib. cap. 38. can. 27. q. 1. inscriptio est: (Item) Palea. Viduæ, si prius quam &c. (Capitis 37. inscriptio est: Item ex concilio Arelatensi) In marg. hæc sunt: infra 32. q. 2. hoc sanctum, ex concil. Toletano 3. c. 10. Ivo p. 8. c. 18. & 19. Inscriptio cap. ult. 32. q. 2. hæc est: E contra in concilio Toletano 3. c. 10. Hoc sanctum. In marg. est: Burch. l. 8. c. 44. Ivo par. 7. c. 62. & par. 8. c. 18. & 19.*

(4) *Gratiani verba sunt in libro Romano ante caput 1. can. 24. q. 1. Unde cum Achatius &c. quæreretur; contra Gelasius scribit dicens: Achatius non est factus &c. In notis hæc sunt: Sententia hujus capituli est eadem cum sententia capitis paullo post sequentis, id est, Achatius, quamvis verba discrepent. Inscriptio cap. 3. est: Item Felix Papa, Achatius non fuit novi &c. In marg. est: Polyc. lib. 1. tit. 16. Et in notis: Polycarpus li. 1. ti. 16. citat ex Gelasio, apud quem habetur in commonitorio ad Faustum.*

(5. *De consecrat. distin. 5. cap. 8. Dictum est, in eodem libro inscriptio est: Item ex concilio Tarraconensi c. 6. In notis additur: Burchardus etiam, & Ivo citant ut Gratianus. Habetur autem in Cabilonen. 2. cap. 27. usque ad vers. Quia bis, & in Capitularibus adjectis c. 53. In marg. hæc sunt: Burch. l. 4. c. 50. Ivo par. 1. c. 244. Pann. l. 1. c. 121.*

(6) *Capitis 15. Sane Thessalonicensi, 16. q. 7. inscriptio in eodem lib. est: Item ex Chronico Anastasii bibliothecarii. In notis est: Caput hoc acceptum est ex Chronico Anastasii bibliothecarii in iis, quæ de Anastasio Imperatore narrat: multaque ex ipso originali sunt emendata.*

(7) *Inscriptio capitis octavi. Qui potest. 23. q. 3. in eodem libro Romano hæc est: Item Anastasius, & Damasus Papa. In marg. hæc sunt: Damasus epist. 3. ad Stephan. c. 8. supra dist. 83. error. & dist. 86. facientis. Polyc. l. 7. tit. 11. Ans. l. 13. c. 19. Inscriptio cap. 3. Error. dist. 83. est: Item Innocentius. In marg. est: Deusdedit p. 2. Eleutherius Papa ad Galliæ provincias, & Orientales in epist. ad Julium, & Ægyptii in epistol. ad Felicem*

(a) *Hadr. c. 23.*
(b) *Lib. 6. epist. 35. regist.*
(c) *Burc. lib. 1. c. 155.*
(d) *Ivo li. 4. tit. 3. c. 1. panorm. & par. 5. ca. 53. decr.*
(e) *Ans. lib. 6. ca. 105. & 106. & 109.*
(f) *Dist. 80. c. 1. & 2. & dist. 99. c. 1. & dist. 21. in prin.*
(g) *Cas. libr. 2. cap. 73.*
(h) *Burc. lib. 6. c. 7.*
(i) *Ivo par. 10. c. 136. decr.*
(k) *17. q. 4. c. 24. qui presbyterum.*
(l) *Pœnit. Rom. tit. 1. c. 1.*
(m) *De purga vulg. c. 2. in 1. collect.*
(n) *c. 2. de pœnit. Gregor. IX.*
(o) *Burc. li. 16. c. 19.*
(p) *2. q. 5. ca. 15. nobilis.*
(q) *c. 1. de purg. vul. in 1. collect.*
(r) *c. 1. de purg. can. Greg. IX.*
(s) *Ivo par. 15. c. 178. decret.*
(t) *2. q. 5. c. 25. statuit.*
(u) *Burc. lib. 11. c. 66.*
(x) *c. 23. sape e. qu. 5.*
(y) *Dist. 95. c. 5. olim.*
(z) *Ans. lib. 7. c. 119. & 120.*

cem II. *Inſcriptio cap. 3. diſt. 86. eſt. Item Joannes* VIII. *Facientis culpam &c. In margin. hæc ſunt: Greg. l. 7. reg. epiſt. 114. indict. 2. Pelagius 2. epiſtol. 3. Eleutherius ſup. diſt. 83. c. error. 2. qu. 7. negligere, & 23. qu. 3. c. qui poteſt. Ivo p. 6. c. 115. In notis additur: Caput hoc ex variis ſententiis binc inde collectis confectum eſt: quarum prima uſque ad verſ. emendare, ſumta ex epiſt. B. Gregorii 114. lib. 7. indict. 2. Theodorico, & Theoberto regibus Francor.*

(8) *Ante caput quartum, Quicumque Epiſcopus 16. q. 3. in eodem libro hæc verba ſunt: Item ex eodem c. 33. (quæ ad Tolet. 4. referuntur) In marg. hæc ſunt: Polyc. l. 3. tit. 12. Anſ. l. 5. c. 28. Burc. l. 1. c. 67. Ivo p. 3. c. 131. & p. 5. c. 175. Pann. l. 2. c. 67. Ad illa verba, quamvis ſecundum jus legis, ejus non videatur eſſe diœceſis &c. additur in notis: In concilio impreſſo cum manu ſcriptis collato legitur, quia ſecundum jus legis, ejus videtur eſſe diœceſis, admittenda non eſt &c. Ivo autem in tertia parte etiam clarius poſt verſ. (ſcribe ver. vel verbum) poſſederit, ſic habet: eam teneat: quia ſecundum jus legis, ejus videtur eſſe diœceſis, & admittenda non eſt &c. Burchardus autem, quamvis ſecundum jus legis, ejus videtur eſſe diœceſis. In Pannormia vero quemadmodum apud Gratianum, Provinciam) Auctor gloſſæ interpretatur, id eſt, diœceſim: & in variis conciliorum editionibus & duobus codicibus Vaticanis legitur parochiam: qua voce ſæpe diœceſis ſignificatur, ut in canone Apoſtolorum 14. Epiſcopo non liceat alienam parochiam propria relicta pervadere: & in concilio Antiocheno ca. 21. vocem παροικίας alii verterunt parochiam, alii diœceſim, omninoque in Toletanis hæ voces confunduntur, ut in Tolet. 3. c. 20. & Tolet. 4. c. 32. & 35. & Bracar. 2. c. 2. Et in hujus capitis initio vox diœceſis partem quamdam, id eſt, parochiam ſignificat. Verum in codice conciliorum Lucenſi regio, & vetuſtis exemplaribus Gratiani, & Pannormiæ, & apud Ivonem par. 5. in marg. eſt provinciam.*

(9. *Gratianus 7. q. 1. in prin. in eodem libro ita ſcribit: Quod autem vivente Epiſcopo alius ſuperponi, aut ſuperordinari non poſſit, ex concilio apud Arverniam celebrato definitum eſt, in quo legitur, Ut nullus vivente &c. In marg. hæc ſunt: In concil. Aurelianen. 5. c. 12. Burch. l. 1. c. 186. Ivo p. 5 c. 302. Et in notis: Arverniam) Burchardus etiam & Ivo citant ex Arvernenſi c. 13. exſtat autem in Aurelian. quinto c. 12.*

(10) *Capitis quarti, Is qui non habet, diſtin. 34. inſcriptio in Romano libro eſt: De hoc dicitur in concilio Toletano 1. c. 17. Sequitur mox miniatis litteris. Qui non habet uxorem, ſed loco illius concubinam, a communione non repellitur. In marg. hæc ſunt: Ivo part. 8. c. 64. Pannor. lib. 6. cap. 49. Et in notis: Integr. concilii canon, qui apud Ivonem quoque, & in Pannormia refertur, eſt hic: Si quis habens uxorem &c. Neque vero omne concubinarum genus eo etiam tempore permittebatur. De quibus quid in legibus gentilium Imperatorum legatur; nihil opus eſt referre. Certe Juſtinianus novella 18. c. 5. (ut eſt apud Julianum anteceſſorem) quaſdam concubinas comparat quodam modo uxoribus; quæ ſine dotalium tabularum ſolemnitate ductæ fuerant. Ad quod concubinarum genus referendum eſt, quod ſcripſit beatus Auguſtinus in libro de bono conjugali, & refertur infra 32. q. 2. c. ſolet. In quibus hæc tria erant neceſſaria &c. quamvis ſic habitam non audeat appellare uxorem; quia non intervenerunt inſtrumenta dotalia, & alia quæ jure civili, & canonico requirebantur, ut eſſet legitima uxor: quod habetur in prædicta novella 18. & infra 30. q. 5. c. aliter. Itaque hujuſmodi mulieres, cum non eſſent uxores, vocabantur concubinæ: ſed ob illa tria, ac præcipue, quod in affectu maritali permanere ſtatuerent; permittebatur ipſis communicare; habebanturque tamquam uxores minus ſolemniter ductæ. Et hoc eſt, quod heic & in ſequ. capite dicitur, pro uxore, & loco uxoris habere concubinam: Idque Gratianus ipſe ad finem cap. præced. parag. concubina, indicavit. Nam concubinarum ad tempus adhibitarum etiam ſi filiorum procreandorum cauſſa haberentur, plane illicitus erat concubinatus: quod aſſerit idem B. Auguſt. cap. Audite. infra eadem, & in eodem libro de bono conjug. c. concubinæ, infra 32. q. 2.*

(11 *Inſcriptio capitis ſecundi, Dilectiſſimis, 12. q. 1. in eod. libro hæc eſt: Item Clemens in epiſtola quinta. Et in marg. eſt: Anſ. ibid. (hoc eſt, l. 7. c. 1.) Verſ. Denique ita ſcribitur: Denique Græcorum quidam ſapientiſſimus hæc ita ſciens eſſe, ait, communia debere eſſe amicorum omnia. (In omnibus autem ſunt ſine dubio, & conjuges) Et in notis: Verba hæc abſunt ab originali in recentioribus conciliorum editionibus impreſſo, & duobus ipſius manuſcriptis codicibus, uno Vaticano, altero bibliothecæ S. Marci Florentiæ, & ab Anſelmo. Hanc vero ſententiam a Platone acceptam hæretici quidam volebant in Chriſtianam religionem invehere. Ita enim ſcribit Epiphanius hæreſi 32. Primum quidem, quod ipſe Epiphanes, cum patre ſuo, & ſecta antiſtite Carpocrate &c. Verum apud veteres etiam Chriſtianos hanc uxorum communionem vehementer damnari ſolitam Tertullianus in apologetico evidenter teſtatur his verbis: Omnia indiſcreta ſunt apud nos præter uxores &c.*

(12) *His verbis utitur Gratianus in eodem libro initio diſtin. 80. Loca vero, in quibus Primates &c. ſunt ordinandi, hæc ſunt ſecundum Lucium Papam, & Clementem, atque Anacletum. Ait enim Lucius Papa: Urbes & loca &c. In marg. eſt: Extat apud Stephanum 1. epiſt. 2. c. 5. Anſ. l. 6. c. 128. Et in ſcholiis: Loca) hic intitulatur 80. diſtin. &c. Et quidem primates ibi conſtituuntur, ubi olim ponebantur protoflamines gentilium. Archiepiſcopi, ubi archiflamines. Epiſcopi, ubi eorum flamines &c. Capitis ſecundi inſcriptio eſt: Item Clemens Papa ad Jacobum epiſt. 1. In illis vero civitatibus in quibus olim apud ethnicos primi flamines eorum, atque primi legis doctores erant &c. In marg. eſt: Leo IX. epiſt. 3. Polyc. l. 2. tit. 22. Burch. l. 1. c. 155. Anſ. l. 6. c. 113. Primi flamines) al. Archiflamines. Diſtin. 99. cap. 1. inſcriptio eſt: Unde Anacletus Papa ait ad Epiſcopos Italiæ epiſt. 2. Provinciæ multo ante Chriſti adventum tempore diviſæ ſunt &c. Et in marg. eſt: Ivo par. 5. c. 53. Pann. l. 4. c. 23. Et in notis: Hoc caput integrum repetitur a Gregorio VII. lib. 6. reg. ep. 35. Rotomag. Turonen. ac Senonen. Archiepiſcopis ſcripta, ex qua, & originali nonnulla ſunt reſtituta. Gratiani verba ſunt diſtin. 21. in prin. verſ. Horum diſcretio. Horum, inquit, diſcretio a gentilibus maxime introducta eſt, qui ſuos flamines, alios ſimpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellabant.*

(13) *Capitis 24. Qui presbyterum 17. q. 4. in eodem libro inſcriptio eſt: (Item ex concilio Moguntino ſub Rabano c. 24.) Palea. In marg. eſt. ext. de pœnit. & remiſ. c. 2. Burc. l. 6. c. 7. Ivo p. 10. c. 136. In notis eſt: Hæc in Palea in uno tantum Vaticano Gratiani codice habetur. Inſcriptio cap. 2. de pœnit. & rem. eſt: Ex concilio Moguntin. Et in marg. eſt: Habetur in ſynodo Maguntina ſub Rabano Archiepiſcopo c. 24. refert Burch. l. 6. c. 7. Ivo part. 10. cap. 136. & Gratianus ſive Palea 17. q. 4 c. qui presbyterum.*

(14) *Ante caput 15. Nobilis homo, ſecunda quæſt. 5. in eodem libro hæc verba ſunt: (Item in concilio Triburienſi) Palea. In marg. eſt, ext. de pur. can. c. 1. Burc. l. 16. c. 19. Et in notis: Burchardus etiam citat ex concilio Triburien. cap. 10. & in Triburienſi illo, quod exſtat impreſſum, habentur nonnulla ad hanc rem facientia. Inſcriptio cap. 1. de purg. cano. eſt: Ex concilio Triburien. In marg. hæc ſunt: Referunt Burch. l. 16. decr. c. 19. & Grat. ſive Palea 2. q. 4. (ſcribe 5.) c. 15. & habetur c. 1. tit. de purg. vulg. in 1. compil.*

(15) *In eodem libro Romano inſcriptio cap. 25. Statuit quoq. 2. q. 5. hæc eſt: Item in eod. c. 14. (hoc eſt, in Saleguſtadienſi concilio) In marg. eſt: Burch. ibid. (id eſt, in fine operis) Ivo p. 15. c. 180. Inſcriptio cap. 23. e. q. eſt: Contra in concilio Vormatienſi c. 15. Sæpe contingit, &c. Et in marg. Burc. l. 11. c. 66. In notis: Sic expleta Miſſa)*

in

In hoc capite addita sunt nonnulla verba ex concilio, quæ a collectoribus videbantur omissa. Sed hoc loco satis visum est, varietatem indicare. Nam in concilio ipso sic legitur: Et sic in ultima missæ celebratione, pro expurgatione sua corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse ostendant.

(16) *Gratiani verba sunt ante caput quintum distin. 95. in Gregorianis libris: Item Hieronymus ad caput primum epistolæ ad Titum, ad ea verba (& constituas.) Olim idem erat presbyter, qui & Episcopus. In marg. est: Idem ergo est presbyter. Et Ans. l. 7. cap. 127. Polyc. l. 2. tit. 39. Rubrica scriptum est, Presbyter idem est, qui Episcopus, ac sola consuetudine præsunt Episcopi. (Hæc miror non fuisse notata.)*

DIALOGUS XVI.

De Beati Antonini Censura in Gratianum, & de Romanorum selectorum sententia.

A. QUid est, quod dicebas B. Antoninum in Gratiano reprehendere? Habes ne ejus librum?

B. Et librum habeo, & schedam locorum, quæ selecti quidam viri Romæ notarunt.

A. De singulis ab Antonino scriptis videamus, quid ille dixerit, quid mox Romani addiderint.

B. Beatus Antoninus Florentinus, ut nosti, Antistes in Summæ majoris quarta parte titulo XI. cap. IIX. post Petri Lombardi Parisiensis Episcopi, quem Magistrum sententiarum appellant, XIV. articulos perscriptos, in quibus communiter non tenetur, de Gratiano sic ait: „ In decretis quædam „ ponit Gratianus, quæ non tenentur; quædam „ alia a conciliis vel summis Pontificibus edita, „ quæ sunt revocata, seu immutata per consuetudinem generalem contrariam, & abrogata. „ *Mox addit exemplum jejunii quadragesimæ*, quod „ clerici servare tenebantur a sexagesima: hodie „ non servant, sed initium faciunt jejuniorum ut „ laici.“

Dist. 4. c. 3. & 4. & ult. cap. 3. p. leges, dist. 4.

A. Hoc idem Gratianus ait distin. IV. excepta voce, *sexagesima*; pro qua vocem, *quinquagesima*, substituit.

B. Romanis videbatur tollendas esse has voces Gratiani (*jejunandi propositum susciperent*, &) quod non displicet. Damasus in Telesphoro ait: „ Hic „ constituit, ut septem hebdomadis ante pascha „ jejunium celebraretur. *Et Ambrosius in sermone „ non edito de sexagesima:* Quadragesima, *inquit*, „ sex septimanas habet, cui addidit Telesphorus „ Pontifex septimam hebdomadam, & vocatum „ est hoc tempus quinquagesima.“ Quæ verba etiam Anselmus (*a*) refert.

Dist. c. c. 3. quadragesima.

A. Id statutum esse clericis, dicendum est ex Telesphori epist. 1. cujus verba referunt Ivo, (*b*) & Anselmus, (*c*) & liber Cæsaraugustanus, (*d*) & Tarraconensis, (*e*) & Gratianus. (*f*) (1)

B. Alterum exemplum adfert Antoninus de rogationum diebus quibus erat ab operibus cessandum, & jejuniandum ex conciliis Lugdunensi & Aurelianensi, quæ refert Gratianus de consecratione distin. III. c. 1. & III. (*g*)

A. Concilium Lugdunense non exstat, sed refertur a Burchardo (*h*) & Ivone. (*i*) Et in concilio Maguntino cap. XXXVI. idem fere statuitur, sed nihil de rogationibus dicitur: neque aperte in Capitularibus Caroli, & Ludovici. (*k*) Sed Aurelianense concilium de rogationibus ita statuit c. XXIX. in Coloniensi editione, in collectione Isidori Mercatoris capit. XXIV. *Rogationes, id est, litanias ante ascensionem Domini placuit celebrari, ita ut præmissum triduanum jejunium in dominicæ ascensionis sollemnitate solvatur.*

B. Romani varietatem notarunt: pro *præmissum*, alibi scriptum, *post missam*: quæ mihi scriptura non probatur: licet eam Ivo (*l*) adgnoscat.

C. Quænam est dominica ascensionis, an quæ post ascensionem est? an ea, quæ ascensionem præcedit?

B. Neutra in hoc capite: sed dominicæ ascensionis solemnitas dicitur, ipsa dies ascensionis Domini.

C. Cur libro VI. Capitularium dicitur: (*m*) *Post dominicam dies tres. In ascensione Domini diem unum*?

B. Suspicor desiderari litteram *V.* post vocem, *dominicam:* ut significetur *post dominicam quintam*.

A. Placet opinio tua. Et lib. 1. Capitularium Litania major ante ascensionem Domini constituitur. Sed perge, quod cœperas. De his enim rogationibus recte Antoninus notat, aliud in his conciliis præscribi, quam quod usus receperit. (2)

B. Idem inquit, de hebdomada sancta, & hebdomada paschæ quæ erant in præcepto, quoad cessationem ab operibus ut in dicto concilio Lugdunensi.

De consec. d. 3. c. 1.

A. De hebdomada sancta nihil Gratianus retulit; nihil ante eum Burchardus, & Ivo: nihil est in dicto concilio Maguntino, neque in Capitularibus. De paschatis hebdomada omnes fere eadem scribunt. In concilio tamen Maguntino quatuor dies tantum cum omni honore celebrari decernitur. At feria quinta dicitur licentiam esse arandi ante missam, & seminandi, & hortum & vineam excolendi, & sepem circumcludendi. Ab alio opere cessandum. Post missam vacandum ab omnibus.

Dist. 73. in princip.

B. Post hæc de litteris dimissoriis refert, quæ Gratianus distin. IXXIII. diligenter scripsit, quæ nomine Attici Constantinop. Episcopi in conciliis sunt post Chalcedonensem synodum. Eadem referunt Ivo, (*n*) & Anselmus. (*o*) Sed & formulas earum litterarum quas Gratianus conscripsit, habent Burchardus, (*p*) Ivo, (*q*) & Anselmus: (*r*) qui alias quoque addunt, & Romani alias se pollicentur adjecturos. Hæc quasi usu abrogata improbat Antoninus, quod ad eam formulam attinet, quæ tradita dicitur in synodo Nicæna litteris quibusdam Græcis adjectis. Ipsas litteras dimissorias necessarias esse ait clericis peregre profectis, ut distin. IXXII. cap. 1. (*s*) in quo multorum negligentiam reprehendit.

A. Laudo id quidem: sed ex veteri formula duo elicio: alterum est, Episcopis linguæ Græcæ cognitionem fuisse necessariam; alterum, tempore Nicænæ synodi *Indictionis* numeros in usu fuisse. Indictionis enim mentionem fieri in hac formula video.

(a) *Ans. libr. 7. cap. 166.*
(b) *Ivo li. 2. tit. 14. c. 1. pan. & par. 4. c. 25. dec.*
(c) *Ans. lib. 7. c. 165.*
(d) *Cas. lib. 21. c. 30.*
(e) *Tarr. lib. 4. c. 60.*
(f) *Dist. 4. c. 4. statuimus.*
(g) *De consecr. d. 3. c. 1. & 3. rogationes.*
(h) *Burc. lib. 2. c. 77.*
(i) *Ivo par. 4. c. 14. dec.*
(k) *Capit. lib. 1. c. 164. & lib. 2. c. 35. & lib. 6. c. 186.*
(l) *Ivo par. 4. c. 11. dec.*
(m) *d. c. 186.*
(n) *Ivo par. 6. c. 433. decret.*
(o) *Ans. lib. 6. c. 116.*
(p) *Burc. lib. 2. c. 227.*
(q) *Ivo par. 6. c. 434. & 435. decret.*
(r) *Ans. lib. 6. c. 117.*
(s) *Dist. 72. c. 1.*

B. In eccleſiarum conſecratione jubentur Epiſcopi Græcas litteras & Latinas in pavimento ſcribere. Qui eas ignoraſſent, quo pacto ſcripturi fuerant?

C. Cum in Græcia Nicæna ſynodus habita fuerit, mirandum non eſt, Græcis litteris juſſiſſe hæc conſcribi. Quæ vero in conſecrationibus jubentur fieri, ſatis eſſe ajunt, ſi cœperit vel duas litteras ſcribere, quæ utrique linguæ communes ſunt. (3)

B. Sequitur de ſacramentis a jejunis tantum præſtandis in judicio, quod etiam uſu abrogatum eſſe dicitur.

A. Quæ Cornelio Papæ falſo adſcribunt Burchardus, (a) Ivo, (b) Anſelmus, (c) & Gratianus; (d) ut antea diximus, (e) non Cornelii verba ſunt, ſed Caroli Magni in Capitularibus (f) quod etiam Ivo (g) adgnoſcit. Illic ita ſcribitur: *Sed & nobis honeſtum videtur, ut qui in ſanctis habet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honeſtate, & timore Dei.* His verbis, *nobis honeſtum videtur*, nulla legis coactio eſt, ſed admonitio eſt non inepta. Quod vero ille *in ſanctis* dixit, cur in judicio Antoninus interpretetur, cauſſam nullam video. (4)

B. Additur ab eodem: „ In quadrageſima, in „ adventu, in diebus dominicis non exigantur, „ vel exhibeantur ſacramenta, ſolemnia ſcilicet, „ ut in judicio, & ſimilia.“ Quod etiam ait eſſe abrogatum conſuetudine.

A. Plenius hæc, ni fallor, Burchardus, (h) & Gratianus (i) ex concilio apud ſanctum Medardum, & ſine inſcriptione liber Tarraconenſis. (k) Sed fontes non inveni. „ A ſeptuageſima uſque „ ad octavam paſchæ, ab adventu Domini uſque „ poſt conſecratos dies,“ ſic enim illi duo habent; Gratianus „ uſque ad octavam Epiphaniæ, „ & in jejuniis quatuor temporum, & in litania „ majore, & in diebus rogationum, & in diebus „ dominicis, niſi de concordia, & pacificatione, „ nullus ſemper ſacra jurare præſumat.“ (5)

B. Vis dicam libere, quod ſentio?

A. Dicas licet.

B. Hæc, & alia quæcumque ex incertis libris ſumta, pro non ſcriptis habeantur.

A. Cenſura gravis eſt tua. Sed Antonini cetera redde.

B. „ Multa, *inquit*, antiquo jure edita, quæ „ Gratianus notat, poſtea immutata ſunt: ut de „ electione Romani Pontificis, item de aliorum „ Epiſcoporum electione. Namque non ſoli Cardinales olim Pontificem eligebant; neque ſoli „ Canonici eccleſiæ cathedralis Epiſcopum, ſed adhibebantur alii religioſi viri: & a Metropolita „ nis confirmabatur electio, antequam Romani „ Pontifices eccleſiarum cathedralium proviſiones „ ſibi reſervaſſent.“

A. Nota res eſt, & de his plura in Gregoriana, & aliis collectionibus dicuntur. Ex quibus apparet multa eſſe apud Gratianum ſupervacanea: ſed eadem antiquitatis cognoſcendæ cauſſa legenda ſunt.

B. Sequitur *de ætate ordinandorum, & de intervallo ſervando in ordinatione.*

A. Hæc etiam varie conſtituta ſunt, neque ullum crimen eſt Gratiani, ſi aliud poſteriori ſæculo viſum eſt conſtituere, ſive in Viennenſi concilio a Clemente V. ſive in Tridentino ſub Pio quarto.

B. Idem dicturus es *de gradibus conſanguinitatis, & affinitatis prohibitis matrimonio conjungi*, quod non eſt a Gregorio IX. (l) immutatum, ut ait Antoninus: ſed ab Innocentio III. in concilio generali Lateranenſi cap. 1. Poſtea refert illa, quæ de furto diximus in monaſterio facto, ut communicent monachi cum illa conteſtatione: *Corpus Domini ſit tibi hodie ad probationem*, ex concilio Vormatienſi cap. xv. & apud Burchardum, (m) & Gratianum. (n) Id male fieri ait Antoninus B. Thomam ſecutus. Mox verba concilii Carthaginienſis affert, *ut ſacramenta Altaris non niſi a jejunis celebrentur, excepto uno die anniverſario, quo cœna Domini celebratur.*

A. Concilii Africani verba ſunt cap. IIX. in Corpore canonum, & Carthaginien. III. cap. XXIX. in Iſidori collectione, & caput XLI. eſt Græcis concilii Carthaginien. Refert verba eadem concilium Matiſconen. II. cap. VI. & Anſelmus, (o) & Gratianus, (p) & liber Cæſarauguſtanus. (q)

B. Exceptionem illam cœnæ Domini impugnat Antoninus ex verbis Auguſtini a Gratiano alibi relatis: (r) atque ait conſuetudine eſſe derogatum.

A. Huc fortaſſe pertinet, quod in concilio Laodicen. cap. I. ſtatutum eſt: (s) *Quod non oporteat in quadrageſima in ultima ſeptimana quintæ feriæ jejunium ſolvere*, & quæ ſequuntur. Quod aliis verbis Martinus Bracaren. ſcripſit cap. I. ut antea dictum eſt. (t) (6)

B. Illud quoque præceptum, ut in eadem die cœnæ Domini omnes communicarent, (u) quod non Soteris Papæ eſt, ſed concilii Cabilonenſis II. cap. XLVII. ut alio die a te dictum eſt, (x) abrogatum eſſe ait conſuetudine. (7) Ut illud etiam concilii Agathenſis cap. XLIX. *Sæculares, qui in Natale Domini, Paſcha, & Penteceſte non communicaverint, catholici non credantur*: quod etiam Burchardus, (y) & Ivo, (z) & liber Cæſaraugust. (a) & Gratianus (b) referunt.

A. Mihi Auguſtini oraculum maxime placet: (c) *Cotidie Euchariſtiæ communionem accipere, nec laudo, nec vitupero; omnibus tamen dominicis diebus communicandum hortor.* Innocentii tertii præceptum in concilio generali cap. XXI. fuit, ut ad minus in Paſchate ſacramentum Euchariſtiæ omnes ſuſciperent. (d) (8)

B. Illud, quod falſo Sergio Papæ adſcribunt Ivo, (e) & Gratianus, (f) *Triforme eſt corpus Domini*; quod Amalarii, ſive Amilarii (g) eſt: ex quo capite elicitur, partem quamdam hoſtiæ ſervari debere, viatici, ut creditur, cauſſa: abrogatum conſuetudine eſſe ait. (9) Quod vero ex epiſtola Clementis ſecunda dicitur poſt ſumtam Euchariſtiam aliquot horis eſſe ab alio cibo abſtinendum; quod etiam Burchardus, (h) Ivo, (i) & Anſelmus, (k) & Gratianus (l) referunt: id ex B. Thomæ ſententia ait non

---

(a) *Burc. lib.* 12. *c.* 12.
(b) *Ivo li.* 8. *tit.* 8. *c.* 31. *panor. & part.* 12. *c.* 69. *decret.*
(c) *Anſ. lib.* 11. *c.* 64.
(d) 22. *q.* 5. *c.* 16. *honeſtum.*
(e) *Vide dialog.* 13. *in add.* 9.
(f) *Capit. lib.* 1. *c.* 63.
(g) *Ivo d. par.* 12. *c.* 33.
(h) *Burc. li.* 12. *c.* 20.
(i) 22. *q.* 5. *c.* 17. *decrevit*
(k) *Tarrac. li.* 5. *cap.* 7.
(l) *c.* 3. *de conſang. & affinit. in* 4. *collect. c.* 8. *non debet, e. ti. Greg. IX.*
(m) *Burc. lib.* 11. *c.* 66.
(n) 2. *q.* 5. *c.* 23. *ſæpe.*
(o) *Anſ. lib.* 9. *c.* 3.
(p) *De conſecr. d.* 1. *cap.* 48. *ſacramenta.*
(q) *Caſ. lib.* 13. *c.* 4.
(r) *De conſecrat. d.* 2. *ca.* 54. *liquido.*
(s) *De conſecr. d.* 3. *c.* 7. *non liceat, & cap.* 8. *non oportet.*
(t) *Vide dialog.* 11. *add.* 17.
(u) *De conſecr. d.* 2. *ca.* 17. *in cœna.*
(x) *Vid. dial.* 13. *add.* 7.
(y) *Burc. lib.* 5. *c.* 23.
(z) *Ivo par.* 2. *c.* 33. *decret.*
(a) *Caſ. lib.* 11. *c.* 19.
(b) *De conſec. d.* 2. *c.* 29. *ſæculares.*
(c) *c.* 13. *e. diſti. cotidie.*
(d) *c.* 2. *de pœnit. in* 4. *collect. c.* 12. *e. tit. omnis. Gregorius IX.*
(e) *Ivo libr.* 1. *tit.* 4. *cap.* 18. *panor.*
(f) *d. diſt.* 2. *c.* 22. *triforme.*
(g) *Amal. li.* 3. *c.* 35. *de divin. offic.*
(h) *Burc. lib.* 5. *c.* 11.
(i) *Ivo par.* 2. *c.* 21. *decret.*
(k) *Anſ. lib.* 8. *c.* 38. *in addit.*
(l) *d. diſt.* 2. *c.* 23. *trib.*

non esse necessario servandum. (10) Postremo quod ex concilio Eliberitano refertur a Burchardo, (a) & Ivone, (b) & Gratiano, (c) & in libro Cæsaraugustano (d), sed in conciliis non inveni: *Ut ante communionem a conjugibus se abstineant aliquot diebus, consilium esse, non præceptum*, B. Antoninus ait. (11) De aliis majoribus erroribus alio die, si placuerit, ejus opinionem referam.

A. Ita fiat.

ADDITIONES.

(1) *Distinctione quarta ante caput quartum, Statuimus, in Romana editione Gratiani verba sunt: Unde illud Telesphori Papæ, qui decrevit, ut generaliter clerici a quinquagesima a carnibus & deliciis jejunent) quia moribus utentium approbatum non est; aliter agentes, transgressionis reos non arguit. Telesphorus urbis Romæ Episcopus omnibus Episcopis epist. 1. Statuimus, ut septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes clerici in sortem Domini vocati a carne jejunent. In marg. est: al. carne & deliciis. Et Ivo par. 4. c. 25. Pann. l. 2. c. 174. Et in notis ante caput 4. Quinquagesima) Post hoc verbum in codicibus impressis sequebatur, jejunandi propositum susciperent, & a carnibus & deliciis abstinerent: sed omnes fere manu scripti habent eo modo, quo restitutum est. (Sbolium Joannis ridiculum est: Istud cap. non tenet, quia hodie quinquagesima non servatur, cum ipsa celebretur post Pascha. Jo.) Capitis quinti e. dist. inscriptio est: Item Ambrosius in lib. sermonum. Quadragesima sex septimanas habet &c. In notis additur: Sermonum) Inventi sunt Romæ in bibliotheca Vaticana, & Mediolani in bibliotheca monasterii S. Ambrosii sermones aliquot manu scripti, Ambrosii nomen præferentes, inter quos est sermo de sexagesima, cujus initium est, Adest tempus, unde hoc caput sumtum est. Ante cap. 6. ejusd. dist. Denique sacerdotes; quod est extremum hæc verba sunt: quod B. Gregorius Augustino Anglorum Episcopo scribit dicens. Et in marg. est: Ivo par. 4. cap. 29.*

(2) *Non recte in eodem libro ante distin. 3. de consecrat. posita est inscriptio capitis primi: Item ex concilio Lugdunensi. In marg. hæc sunt: Cod. de fer. le. omnes dies. Nov. Leon. 54. Mogunt. 1. cap. 36. Capit. l. 1. cap. 164. & lib. 2. c. 35. Burc. l. 2. c. 77. Ivo p. 4. c. 14. Balsamon ad tit. 7. Nomocanonis. Inscriptio cap. 8. e. dist. hæc est: Item ex concilio Aurelianensi cap. 29. Rogationes, id est, litanias, ante Ascensionem Domini placuit celebrari, ita ut præmissum triduanum jejunium in Dominicæ Ascensionis solemnitate solvatur. In margi. ad vocem præmissum additur: al. post missam. Et initio capitis: Beda de officiis tomo 7. Albinus pag. 67. Burch. l. 13. c. 17. Ivo par. 4. ca. 11.*

(3) *Initio distin. 73. in eodem libro ut Gratiani verba scribuntur illa, Qualiter vero commendatitia &c. Debent namque litteræ Græce interponi in ea epistola, & non sine caussa. Græca enim elementa &c. In marg. hæc sunt: Ex Attico ad finem concilii Chalcedonensis. Ansl. l. 6. c. 121. Ivo p. 6. c. 433. Capitis primi inscriptio est: Exemplar formatæ epistolæ, quæ in Nicæna synodo a CCCXVIII. patribus facta est. In nomine patris π. & filii, υ. & Spiritus sancti α. π. Vualterio Spirensi &c. In marg. est: Burc. l. 2. c. 227. Ivo p. 6. c. 434. Simile quiddam, multoque magis c. 435. In notis: Conservet) In hoc, & seq. capite ea tantum sunt emendata, quæ exemplarium auxilio restitui poterant. Ceterum quæ hoc loco sequuntur, etiam apud Burchardum sunt depravata. Facile autem restitui possunt ex regulis initio distinctionis traditis. Quibus quidem regulis optime respondet exemplum ab Ivone allatum par. 6. c. 435. si litteræ in extremo 434. capitis positæ, ponantur loco earum, quæ in ipso 435. afferuntur. Addita enim illis dictione ἀμὼ resultat numerus ibi notatus, id est, DCCLXXVIII. Bene etiam procedet exemplum cap. 434. si ubi nunc summa est 1539. sint 1439. Satis sit locum indicasse. Capitis 2. e. distin. inscriptio est: Incipit epistola formata a CCCXVIII. Episcopis, & ab Attico Constantinop. urbis Episcopo edita. Sanctissimo in Christo fratri summa dulcedine caritatis amplectendo &c. In marg. est: Ansl. l. 6. c. 121. Et in notis: Ab Attico) Antea legebatur Abbatibus. Restitutus est locus ex conjectura (quod perraro factum est) quoniam evidenti ratione nitebatur. Post verbum Concedat, ἀμὼ, vel sic ϙ) Addita sunt hæc ex aliquot vetustis exemplaribus & utrisque istis notis idem numerus 99. significatur. In codicibus vero impressis vel nihil erat, vel dictio amen Latine scripta; in qua nulla est numeri significatio. Distin. 72. in prin. Gratianus, ait: Dimissorias vero litteras Episcopus, nisi rogatus, non tribuat: sicut statutum est in synodo habita Romæ. Unde Leo Papa ait: Episcopus subjecto &c. In marg. est: Ansl. l. 6. c. 122. (Omittitur sumtum esse ex synodo Romana Leonis IV. cap. 18.)*

(4) *Vide Addit. 9. dialogi 13.*

(5) *Inscriptio capitis 17. Decrevit. 22. q. 5. in eodem libro Romano hæc est: Unde in concilio apud S. Medardum habito. Et in marg. est: Simile quiddam in schedis Capitularium e Gallia missis. Burchardus lib. 12. cap. 20.*

(6) *De consecrat. distin. 1. cap. 49. Romanis inscriptio est: Item ex concilio Africano c. 8. Sacramenta altaris &c. Et in marg. est: Concor. c. 29. concilii Carth. tertii. Ansel. l. 9. c. 3. Inscriptio cap. 54. Liquido apparet. de consecr. dist. 2. est: Item Augustinus in libro responsorum ad Januarium cap. 6. Et in marg. est: epist. 118. & Beda 1. Corin. 11. Ivo p. 2. c. 112. Pann. l. 1. c. 146. Alg. l. 2. c. 1. Vide etiam dialogi 11. addit. 17.*

(7) *Vide dialogi 13. addit. 7.*

(8) *Ante caput 19. Sæculares, de consecr. dist 2. in editione Romana hæc verba sunt: Item ex concilio Agathensi c. 18. Et in marg. est: Burch. l. 5. c. 23. Ivo par. 2. c. 33. Inscriptio cap. 13. e. dist. hæc est: Item Augustinus de ecclesiasticis dogmatibus c. 53. Quotidie Eucharistiæ communionem percipere nec laudo, nec vitupero, omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo, & hortor &c. In marg. hæc sunt: VValfridus de rebus eccle. c. 12. Sent. 4. dist. 12. Algerus l. 1. c. 22. & 10. Polyc. l. 3. tit. 16. Ansl. l. 9. c. 9. Burch. l. 5. c. 15. & 16. Ivo par. 2. c. 25. & 26. Pann. l. 1. c. 150. Et vers. Idem epist. 118. c. 3. Dixerit quispiam non quotidie &c. est in marg. Amalarius de eccles. off. c. 12. Cabilon. 2. c. 46. Beda 1. Cor. 11. & ibi gloss. ord. Eugippus. Et in notis: Caput ex duobus B. Augustini locis confectum, & in summam redactum, ex iisdem, ubi opus esse visum est, & emendatum est, & auctum. Algerus autem, & VValfridus Strabo citant usque ad vers. Idem ex Gennadio Massiliensi presbytero, quem beatus etiam Thomas quolib. 12. art. 10. facit auctorem libri de ecclesiasticis dogmatibus, & Platina in vita Symmachi, & Magister Sent. lib. 2. dist. 8.*

(9) *Capitis 22. Trie—ne de consecrat. dist. 2. in*

(a) *Burc. lib. 5. c. 22.*

(b) *Ivo libr. 1. tit. 4. c. 29. panorm. & par. 2. c. 32. decr.*

(c) *Cas. lib. 11. c. 18. omnis.*

(d) *De consecrat. d. 2. c. 21.*

in eodem libro inſcriptio eſt: Item Sergius Papa ait. In margin. eſt: Gloſſa ordin. 1. Cor. 11. Sent. 4. diſt.... Amalarius l. 3. c. 35. Alcuinus fol. 79. Micrologus c. 17. Rabanus de inſtit. cler. c. ulti. Alg. l. 1. c. 19. Ordo Romanus fol. 5. Pann. l. 1. c. 141.

(10) *Ejuſd. diſtin. ſecundæ inſcriptio capitis 23. Trib. gradib. in eod. libro hæc eſt: Item ait Clemens Papa epiſt. 2. Et in marg. eſt: Ordo Romanus fol. 87. Polyc. l. 3. tit. 16. Burch. l. 5. c. 11. Ivo par. 2. c. 21. & 64. & 86. Pann. l. 1. c. 149.*

(11) *In eodem libro capitis 21. Omnis homo, ejuſd. diſtin. inſcriptio eſt: Item ex concilio Eliberitano. In marg. eſt: Burch. l. 5. c. 22. Ivo par. 2. c. 32. Pann. l. 5. c. 152. In notis: Nec inter) Hæc uſque ad finem abſunt hoc loco a Burchardo & Ivone, ſuntque ſumma quædam capitis, Seculares, ſupra ead.*

DIALOGUS XVII.

De aliis majoribus erroribus Gratiani ex B. Antonini ſententia.

A. QUantum ego prævideo, periculum eſt C. ne heic nobis totum Gratianum de manibus auferat.

C. Quid ita?

A. Quia hac ſola machina B. Antonini adhibita, magnam noſtri præſidii partem expugnavit.

C. Magis mihi viſus eſt adhuc de re ſatis nota egiſſe, quam illi facile conceſſerimus, eſſe apud Gratianum non pauca moribus non recepta, aut contrariis conſtitutionibus abrogata.

B. Majora ſunt, quæ molior. Oſtendam enim illum hominem ſtupidum fuiſſe, multiſque in rebus nihil vidiſſe.

C. Ain vero?

B. Audies, quid ſanctiſſimus vir de hoc homine dicat. In primis notat quod etiam Joannes Teutonicus fecit, Gratianum dixiſſe *perplexo inter duo mala, hoc eſt peccata, licere minus eligere, idque perpetrare*. Atqui numquam cogitur quis peccare, nec poteſt eſſe perplexus neceſſario: ergo falſum eſt, licere alicui minus peccatum eligere. Id confirmat Hieronymi, & Auguſtini, & B. Thomæ verbis.

Diſt. 13. in. prin.

A. Quibus verbis utitur Gratianus?

B. „ Item adverſus naturale jus nulla diſpenſatio admittitur, niſi forte duo mala urgeant ut „ alterum eorum neceſſe ſit eligi. Unde in concilio Toletano XIX. *cap.* 11. ſic legitur: Duo mala „ la *&c.* Item Gregorius in moralibus Nervi teſticulorum Leviathan *&c.* "

A. De duobus malis, non de duobus peccatis Gratianus loquitur.

B. At in verbis Toletani concilii, & B. Gregorii, quibus ſuam opinionem fulcire nititur, invenies duorum peccatorum mentionem.

A. Illos igitur accuſa, non Gratianum. Nam de duobus malis quæ peccata non ſint, vera eſt Gratiani ſententia. Et præſtat amittere brachium, quam caput: & incidere in manus Dei, quam hominum; & his ſexcenta ſunt ſimilia.

1. Paral. 21.

Diſti 14. in prin.

B. At poſtea diſtin. XIV. ſic Gratianus ait: „ Verum hoc ita in una, eademque perſona intelligitur. Ceterum an in diverſis eadem diſpenſatio „ locum habeat, videlicet, ut committamus minora, ne alii gravioribus implicentur, merito „ quæritur. "Non tibi videtur affirmare, quod iſti dicunt?

A. Mihi aperte id dicere non videtur, ſed in eam ſententiam inclinare, & lectorem eo laqueo inducere, quo ſe non facile liberet.

B. Id mihi ſatis eſt. (1) Sequitur illud *de presbyteris, ut poſſint ex conſuetudine, ſi urgeat neceſſitas, & Epiſcopi abſint, chriſmate pueros in fronte ſignare*. Id falſum eſſe ait poſt Joannem, & B. Thomam, & alios Theologos. Verba Gratiani diſtin. XCV. hæc ſunt: „ Sed iſtud Gregorii pro- *Diſt. 95. c. 2. p. 1.* „ ſcandalo ſedando ſemel conceſſum legitur. Illud „ autem Leonis Papæ & Gelaſii, uſu approbante, „ prævaluit: niſi forte, ubi aliquorum conſuetudo „ hoc admiſit, ut in abſentia Epiſcopi, extrema „ neceſſitate cogente, ex conceſſione Gregorii, „ presbyteri baptizatos in frontibus liniant. Prohi- „ bitio vero Leonis, & Gelaſii in eo caſu intelli- „ gatur, cum Epiſcopi præſentes ſunt, vel cum „ non cogit ultima neceſſitas. "

A. Diſplicent hæc omnia. Namque ordinarii miniſtri hujus ſacramenti ſunt Epiſcopi, ut in concilio Tridentino dicitur. (2)

B. In notoriis ſive manifeſtis non requiri ordinem judiciarium: (*a*) reprehendit Antoninus, quaſi non ſemper verum ſit, ſed aliquando, ut notat Joannes Teutonicus. Item quod poſtea Gratianus dicit: (*b*) „ Aliquando evidentia ipſa operis reum eſſe „ teſtatur; quando opere publico crimen ſuum con- „ fitetur: tunc poſt ſecundam & tertiam correctio- „ nem, ſine examinatione damnandus eſt, ſi incor- „ rigibilis exſtiterit. Neque enim in his notoriis „ requiritur admonitio, ſive correctio, aut forte „ correptio. " (3)

A. Hæc levia ſunt.

B. Illud gravius eſt, quod anathema in verberantes clericos (*c*) interpretatur, *ſeparationem a ſacramentis, & ab ingreſſu eccleſiæ*, non a communione fidelium; (*d*) quod Joannes etiam notat.

A. Calumniam mihi pati videtur Gratianus; non enim id aperte dixit. Immo inter excommunicationem & anathema prius hanc differentiam ſtatuit, quam ego minime probo; ut anathema ſit, cum ſeparatur quis a conſortio fidelium: excommunicatio, cum ſe quis ſeparat, aut a ſuperiore ſeparatur ab ingreſſu eccleſiæ, & a communione Euchariſtiæ, ut pœnitentibus evenit.

B. Inconſtantiæ crimen effugere non poteſt; quod enim de excommunicatione dixerat, id de anathemate in hoc crimine interpretatur. (4) Sequitur illud de interpretatione horum verborum Gregorii. „ Sententia paſtoris ſive juſta, ſive injuſta timenda *11. q. 3. c.* „ eſt. Contingit, *inquit*, aliquando, ut adulter ſen- *& c. 77. ſolum, pr.* „ tentiam pro ſacrilegio reportet, cujus reatum in „ conſcientia non habet. Hæc ſententia etſi injuſta „ ſit, quia non eſt in eo crimen, ſuper quod lata „ eſt ſententia, tamen juſte ab eo reportata eſt: „ quia ex reatu adulterii jam diu apud Deum ex- „ communicatus fuerat. Et in hoc caſu intelligenda „ eſt illa auctoritas Gregorii: Sententia paſtoris „ &c. „ Hoc & Joannes, & Antoninus improbant: qui volunt, ut quamvis ſit injuſta, niſi poſt appellationem lata ſit, vel contineat intolerabilem errorem, a judice ſuo lata, eum liget, & ab eo ſervanda ſit.

A. Servanda eſſe publice, non negarem; ligare eum apud Deum, dubito. Illa tamen Gregorii verba placent. „ Qui ſub manu paſtoris eſt, liga- „ ri timeat vel injuſte; nec paſtoris ſui judicium „ temere reprehendat; ne etſi injuſte ligatus eſt, „ ex ipſa tumidæ reprehenſionis ſuperbia, culpa „ quæ non erat, fiat. " (5.)

B. Illud etiam reprehendunt; quod dixerit, *orientis clericos qui uxores habeant, habere etiam bona propria poſſe, quibus uxoribus & filiis conſulant*: ſic etiam his, qui in occidente filios ex legitimo matrimonio habent, ſive uxoribus vi vis continentiam *12. qu. 1. 24. pr. mus, & notanter*

pro-

(a) 2. *q.* 1. *c.* 14. *prohibentur, in fine, & cap.* 16. *qua Lotharius, p.* 1.

(b) *c.* 20. *Deus. p. quando, c.* 9.

(c) 17. *q.* 4. *c.* 29. *ſi quis.*

(d) 11. *q.* 3. *c.* 24. *ad menſam. p. evidenter.*

professis, sive mortuis; non vero licere his clericis, qui ab infantia sacræ militiæ traditi sunt, nisi forte retinendo sua a sumtibus ecclesiæ abstineant. Contra autem illi statuunt omnibus clericis licere propria, nisi eis renuntiaverint, ut regulares, vel qui voto se astrinxerunt paupertatis; vel in primitiva, ut ajunt, ecclesia, quorum erant bona communia. Hunc errorem in notis quoque selectorum virorum invenio reprehensum.

A. Jure quidem reprehenditur. Sed & Christum Dominum, & Apostolos propria bona habuisse, declarasse videtur Joannes XXII. duabus constitutionibus. (a) (6).

B. Post hæc, ut imperfecte docens reprehenditur in quæstione, an liceat clericis in judicio sua repetere, (b) quod dixerit, *licere pro damno vitando, non pro lucro quærendo: aut pro communibus suarum ecclesiarum rebus stare in judicio, easque defendere*. Veriusque esse, eos clericos qui habere possunt propria bona, posse etiam ea repetere in judicio: alios nomine monasteriorum suorum si præsunt eis; minores mandato superiorum. (7)

A. Leve etiam hoc est crimen.

B. Sequitur illud, quod ex jure civili sumtum est: *Sufficere bonam fidem in præscriptione XXX. anno initio possessionis, licet postea quis mala fide possederit*. (c) Mendose tamen Gratiani locus refertur a B. Antonino, quod etiam in aliis quibusdam accidit.

A. Innocentius III. in concilio generali Lateran. cap. XLI. sic ait: (d) *Oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ*. (8)

A B. Si post votum simplex castitatis jurat quis aliquam ducere uxorem, sacramentum illicitum esse fatentur Gratianus & Antoninus: sed servare hoc sacramentum non vetari, pœnitentia de voti fractione indicta, ait Gratianus; quod verum esse consummato matrimonio, Antonino placet: namque si non consummaverit, prohibetur servare id sacramentum, & peccat, inquit, mortaliter. *22. q. 4. c. c. ult. p. unde datur, & p. est etiam.*

A. Vide Cælestini III. rescriptum: quod Gratianus videre non potuit. *Ca. 2. qui cleri. vel vov. in 2. collect. & c. 6. rursus, e. tit. Greg. IX.*

B. Illud quoque post B. Thomam notat: dixisse B Gratianum, posse quem jurare, ne clerici tonsuram, neve monachi habitum umquam accipiat: ac si juraverit, servandum esse. Illicitum esse jusjurandum eis videtur, & peccasse jurantem, quod obicem, inquiunt, opposuit Spiritui sancto.

A. Verum mihi esse videtur, quod dicunt. Sed Gratianus de eo loquitur, qui cogebatur a parentibus alterutrum facere, qui sine ullo peccato potuit jurare, se id non facturum, invitum scilicet. (9)

B. Quod sequitur, omitti potuisset; sed ne quid relinquam, dicam Gratianum & Joannem Teuto- C nicum notat Antoninus, quod affirmasse videantur, eum qui cogit aliquem falso jurare, aut exigit ab eo jusjurandum, ita peccare, ut is qui pejerat. Sed id verum esse ait, cum scit, aut probabiliter credit, falsum illum juraturum. Judex quoque exigens sacramentum juris ordine observato, sive per se, sive parte petente, non peccat, etsi sciat, vel credat illum falso juraturum, ut B. Thomas scribit. (10) *22. q. 5. in prin.*

A. Cetera alterius actionis sint.

ADDITIONES.

(1) *GRatiani verba sunt in editione Romana distin. 13. in prin. Item adversus naturale jus nulla dispensatio admittitur; nisi forte duo mala ita urgeant; ut alterum eorum necesse sit eligi. Unde in concilio Toletano 8. c. 2. legitur: Duo mala licet sint cautissime præcavenda &c. In marg. est: Ivo p. 12. c. 16. Pann. l. 8. c. 119. Et in notis: In ipso concilii capite multa antecedunt, & sequuntur, quæ perlegenda sunt. Item distin. 14. in prin. Gratianus ait: Verum hoc in una, eademque persona intelligitur. Ceterum an in diversis, eadem dispensatio locum habeat, videlicet ut committamus minora, ne alii gravioribus implicentur, merito quæritur.*

(2) *Verba etiam Gratiani sunt dist. 95. cap. 2. Presbyteros par. Sed istud in editione Gregoriana, ut in ipso dialogo relata sunt.*

(3) *Hæc ejusdem Gratiani verba sunt in eodem libro ante caput 15. Manifesta. 2. quæst. 1. Verum hæc de illis intelligenda sunt, quorum crimina sunt occulta: ceterum quæ manifesta sunt, judiciarium ordinem non requirunt. Unde Ambrosius: Manifesta accusatione non indigent. In notis additur: Ivo in epistola ad Hugonem, quæ incipit, Litteras r. p. sic ait: Manifesta autem accusatione non indigere testatur B. Ambrosius epist. ad Corin. ita dicens de eo, qui cum noverca (Judicis non est, &c.) ut infra c. de manifesta. Item cap. 16. Quæ Lotharius par. 1. e. q. hæc etiam Gratiani verba sunt: In manifestis enim calliditate accusantium non opprimitur reus &c. atque ideo in talibus judiciarius ordo non requiritur. Et cap. 20. Deus omnipotens, par. Quando autem ita Gratianus scribit: Aliquando evidentia ipsa &c. ut in dialogo.*

(4) *Sunt etiam hæc ejusdem Gratiani verba in eodem libro 11. quæst. 3. c. 24. Admensam, par. Evidenter: Hæc sententia excommunicatio vocatur: quæ a communione corporis, & sanguinis Christi notatum prohibet &c. Qua sententia non separatur quis a consortio fidelium. Est & alia sententia, quæ anathema vocatur: quæ quisque separatur a consortio fidelium, de qua supra (Cum excommunicatis nolite communicare) &c. Et postea: Juxta igitur hanc distinctionem intelligenda est illa auctoritas Innocentii Papæ secundi (Si quis suadente diabolo &c.) ut infra causa (Quidam presbyter) (in marg. est: 17. q. 4.) ut juxta etymologiam vocabuli anathemati, id est, separationi subjaceat, qui in edictum illud inciderit, qui a corpore, & sanguine Christi, & ab ingressu ecclesiæ se alienum facit: qui impias manus in clericem (scribe clericum) iniicere ausus fuerit: qui etiam a nullo Episcoporum absolvi, id est more pœnitentium reconciliari poterit, nisi primum Apostolico conspectui se repræsentare curaverit.*

(5) *In eadem causa 11. q. 3. ante cap. 1. verba Gratiani sunt in eodem libro: Sed quod sententia Episcopi sive justa, sive injusta fuerit, timenda est: In notis additur: Ipsa prorsus B. Gregorii verba leguntur infra ead. c. Non solum, vers. Utrum juste. Ejusdem Gratiani verba sunt cap. 77. Non solum, par. 1. e. q. Cum ergo sententia ex ordine injusta est, nec tunc ab ea recedendum est: quia etiam, ante quam sententia daretur in eum, pro qualitate reatus sui ligatus apud Deum tenebatur. Contingit aliquando &c. ut in dialogo. Et postea, Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat, vel ligare. Is autem, qui sub manu &c. ut in ipso dialogo.*

(6) *Gratianus ita in eodem libro scripsisse dicitur. 12. q. 1. c. 24. Præcipimus, par. 1. Sed notandum est, Episcopos orientales uxores habere, & filios: quosdam autem ex nostris partibus cum in laicatu, sive in minoribus ordinibus constituti habeant uxores, & filios, sive morte uxoris interveniente, sive continentia pari voto servata, ad sacros ordines accedere. His omnibus conceditur habere propria ad suos,*

(a) *Extrav. cum inter & extra. quia quorumdam, Jo. 22.*

(b) *14. q. 1. c. 1. p. 1.*

(c) *16. q. 3. c. 15. placuit, p. præscriptionum.*

(d) *Cap. 3. de præscr. in 4. collect. & c. ult. eo tit. Gregorius IX.*

ſuos, & ſuorum uſus. Qui autem ab infantia ſacræ militiæ traditi ſunt, nullo modo eis permittitur habere propria: quia nulla eſt eis excuſatio proprietatis: niſi fortaſſe retinendo ſua, a ſumtibus eccleſiæ abſtineant.

(7) *Idem Gratianus ait in eodem libro 14. q. 1. c. 1. par. 1. Prohibetur perfecto in judicio ſtare captando lucrum, ſed non evitando damnum. Vel aliter: Aliud eſt, ſua poſſidere: aliud eſt communium procuratorem eſſe. Canonici non poſſident ſua: quia res oblatæ non ſunt alicujus. Utuntur enim rebus eccleſiæ non ut ſuis, ſed tamquam ad diſpenſandum ſibi creditis &c.*

(8) *Verba etiam Gratiani ſunt in eodem libro 16. q. 3. c. 15. placuit, par. præſcriptionum. Bona vero fides non ad tractum medii temporis, ſed ad initium poſſeſſionis refertur. Sufficit enim initio cuique bona fide poſſidere cœpiſſe, etiam ſi medio tempore ſcientiam rei alienæ habuerit. In marg. eſt: al. conſcientiam.*

(9) *Hæc etiam in eodem libro ejuſdem Gratiani verba ſunt 22. q. 4. c. ult. par. Unde datur. Aliquando datur; namque juramento deeſt juſtitia, veluti cum quiſpiam poſt votum caſtitatis ducit uxorem juramento firmans numquam ſe ab ea diſceſſurum: quod quamvis illicitum ſit, quia juſtitia ſibi probatur deeſſe: tamen auctoritate Auguſtini ſervari præcipitur. Et poſtea: Eſt etiam id, quod juratur, aliquando vitioſum, non natura ſui, ſed ex cauſſis extra venientibus: veluti cum aliquis poſt votum caſtitatis jurat alicui ſe habiturum eam in conjugem. Conjugem namque habere, in ſe ipſo malum non eſt: tamen huic ex voto pernicioſum eſt. Hoc autem juramentum etiamſi illicitum ſit, non tamen ſervari prohibetur: ſed de violatione voti pœnitentia ſibi jubetur indici. Et verſ. Ex modo. Veluti dum aliquis a parentibus coactus, ut clericatus tonſuram, vel religionis veſtem ſuſcipiat, ſe neutrum facturum juramento firmaverit. Hoc quamvis aliquibus videatur reprehenſibile; quia opus caritatis juramento ſe non facturum promiſit; nulla autem auctoritate ſervari prohibetur &c.*

(10) *Illa quoque Gratiani verba ſunt in eodem libro 22. q. 5. in prin. Quod autem quinto loco quæritur, ſi licitum eſſet, quod Archidiaconus juraverat, an Epiſcopus eſſet reus perjurii, qui ad pejerandum Archidiaconum cogebat; facile poteſt diſcerni. Si enim conſentiens pari pœna cum faciente puniendus eſt, multo magis ille qui cogit, reus admiſſi criminis probatur.*

DIALOGUS XVIII.

De Eadem re.

De conſec. d. 4. c. 24. quodam.

C. QUID illud eſt, quod apud Gratianum legitur ex Nicolai reſponſo ad conſulta Bulgarorum: „ A quodam Judæo, neſcitis, utrum Chriſtiano, an pagano, „ multos in patria veſtra baptizatos aſſeritis? “ Quo pacto is qui Judæus erat, potuit paganus eſſe? aut de eo, quem certum erat, Judæum eſſe, dubitabatur, num Chriſtianus eſſet, an paganus?

A. Conſuluiſti fontes ejus capitis? nuper enim prodierunt illa Nicolai reſponſa.

C. Conſului: caput eſt CIV. non tertium, ut Democharis edidit. Varietas verborum nulla eſt, neque etiam apud Ivonem Carnotenſem. (a)

A. In libro Cæſarauguſtano (b) inveni: *A quodam viro*, pro, *A quodam Judæo*, ſcriptum, quod mihi vehementer placuit. Sunt qui putent illum Judæum natione fuiſſe, non religione.

C. Id mihi non fit veriſimile. (1) Sed cur magis credendum eſt huic libro, quam fontibus ipſis?

A. Quia non ſunt ipſi fontes, ſed fontium imagines. Idem de veteribus libris dicendum eſt: in quo plerique falluntur. Dum enim putant ſatis eſſe, ſi quid in veteri libro invenerint, referre; etiam ea quæ recte edita ſunt, mutare audent. Sed multo tutius eſt, probare prius omnia, & cum priori, & poſteriori ſententia conferre. Et quia de falſis inſcriptionibus aliis dictus actum eſt; vide, quid in hoc eodem libro Cæſarauguſtano & in alio veteri legi Syricio Papæ adſcriptum: *Vino ægrotum baptizare poſſe, modo in nomine Trinitatis baptizetur.*

Caſ. li. 12. c. 9.

C. Hoc Eccleſia catholica non recepit.

B. Neque Syricius hoc umquam dixit: ſed vanus aliquis ſemipaganus. Quid? illud, quod apud Ivonem (c) inveni ex Auguſtini libris (d) acceptum, Concilium Sardicenſe concilium Arianorum fuit?

A. Ego id non apud Ivonem ſolum, ſed etiam in aliis libris legi; (e) & aut Auguſtinum falſo deceptum fuiſſe putavi, aut ea verba non eſſe Auguſtini. Et in Africa fuiſſe id concilium non rejectum apparet ex concilio Carthaginien. 1. cap. v. (f) in quo ſanctiſſimum concilium appellatur. Licet ſextæ ſynodi Patres, in quibus ipſe Aurelius Auguſtinus fuit, non adgnoverunt duos eſſe ejuſdem concilii canones, qui a Legatis Romanis concilii Nicæni eſſe dicebantur. Mitto, quod in Corpore canonum, & in omnibus Græcis & Latinis collectionibus conciliorum habeantur, & in Leonis IV. epiſtola inter eos numerentur, per quos judicant, & judicantur Epiſcopi. (2) Sed quo progredimur? redeamus ad Antonini notas.

Diſtin. 22. c. 1.

B. Non multa reliqua ſunt. Quorum primum eſt de differentia ejus, qui veterem hæreſim defendit; & ejus qui novam ſuſcitat; illum excommunicatum eſſe, & ſuſpenſum ab exſecutione ordinis & juriſdictionis, & ſic neminem poſſe excommunicare: de alio Gratianus dubitat, quia toleratur, & non reiicitur, ut excommunicatus; & ſic valent ab eo geſta. Joannes & Antoninus omnes eſſe excommunicatos affirmant, & neminem poſſe excommunicare: licet alia gerat, dum toleratur.

24. q. 1. in prin. & c. 4. antiq. mss. p. 1.

A. Non id aperte Gratianus dicit, quod illi notant. Servandæ autem ſunt Lucii tertii, & Innocentii tertii conſtitutiones. (3)

B. Quædam poſtea notat B. Antoninus, ſed oblitus eſt locum certum indicare, in quo ea Gratianus ſcripſerit; ſunt autem ea quæ refert, diſtin. L. non in eadem illa cauſſa XXIV. in qua ſuperiora continebantur. Quæritur de lapſis poſt baptiſma in aliquod crimen, & pœnitentibus an poſſint ad ordines ſacros & dignitates, vel parochias promoveri: aut jam promoti permanere poſt crimina in eiſdem & ad alia promoveri queant. Refertur Gratiani diſtinctio: ut ſi vere eos pœniteat, utrumque poſſint; ſi ficte, neutrum poſſint. Obiicit noſter exceptionem de his criminibus, quæ inducunt irregularitatem. Neque enim pœnitere ſatis eſt, ſed ſuperioris diſpenſatio eſt neceſſaria. Alia diſtinctio Gratiani eſt, ſi crimina ſunt occulta, tunc poſſint promoveri; ſi manifeſta, non poſſint. Sed eodem modo addatur exceptio irregularitatis, & ex qualitate criminum cognoſci poterit, an requiratur diſpenſatio, & an diſpenſare debeat Epiſcopus, vel Pontifex Romanus.

Caſ. ait excommunicatum, c. excommunicatus, habet.

Diſt. 50. c. 24. ſacerdos. p. quemadmodum.

Ca. 32. presbyteros, in fine, c. 43.

A. Hoc ipſum Gratianus fateretur. (4)

B. Capitale crimen extremo loco poſitum eſt ad-

(a) *Ivo lib. 1. tit. 2. c. 22. panorm. & part. 1 c. 148. decr.*
(b) *Caſ. lib. 12. c. 62.*
(c) *Ivo par. 4. c. 80. dec.*
(d) *Aug. contra Creſconium lib. 3. & 4.*
(e) *Caſ. lib. 1. c. 47.*
(f) *Diſt. 71. c. 6. Primatus. al. Primatus.*

adversus Gratianum de pœnitentiis distin. 1. & ejus fratrem, ut vulgus putat, Petrum Lombardum, quem Magistrum sententiarum appellant. Ambo enim fratres quæstionem proponunt, an sit necessaria oris confessio, quam sacramentalem vocant, ad remissionem peccatorum; vel sola contritio cordis & secreta satisfactio sufficiat, etiam si copia vel facultas adsit presbyteri. Neuter solvit quæstionem: immo Gratianus multis in utramque partem relatis fait: „ Cui autem harum potius „ adhærendum sit, lectoris judicio reservatur. „ Utraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros, " Mox addit Theodori Cantuariensis verba: „ Quidam Deo solummodo confiteri de- „ bere peccata dicunt, ut Græci: quidam vero „ Sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota „ fere sancta ecclesia, " & quæ sequuntur.

De pœnit. d. 1. c. 88. quamvis. p. quibus & c. ult.

A. Cabilonensis concilii secundi sub Carolo verba sunt cap. XXXIII. Referunt etiam Capitularia, (a) & Burchardus; (b) & Ivo: (c) Sed hi duo ut Gratianus; Capitularia, & concilia carent illis verbis, *ut Græci*: item illis; *ut tota fere sancta ecclesia*. Et Gratianus quæstionem aliis verbis proponit. Neque enim is illa addit, *cum facultas adest presbyteri*. Et cum hæc quæstio ante Innocentii tertii in concilio generali cap. XXI. constitutionem proposita fuerit a B. Thoma & Antonino; uterque frater crimine liberatur. Non quod sacramentum pœnitentiæ non sit a Christo institutum, cujus partes sunt contritio, confessio, & satisfactio, ut in concilio Tridentino aperte definitum est: sed quo tempore confitendum esset sacerdotibus, hoc tum primum declaratum est.

De pœnit. & remis. c. omnis.

B. Vis dicam, quod sentio?

A. Quid est, cur opus sit, veniam petere?

B. Tota hæc distinctio plus nocet nobis, quam prodest. Male autem incerta sunt hæc, ut quæstio tertia causæ XXXIII. & postea quæstiones & causæ additæ. Præstitisset de pœnitentiis post omnes causas ante tractatum de consecratione conscribere.

A. Sunt, qui putent hos duos tractatus non esse Gratiani, quamvis Gratianus ipse aliquot locis in causis eorum faciat mentionem; & in quibusdam libris non esse distinctos capitibus separatis; numeris autem capitum certum est nullum Gratiani volumen fuisse distinctum ante Contianam editionem.

C. Cur tu eos numeros non sequeris, sed aliam rationem?

A. Ego numeros addidi ante eam editionem; neque divinare potui, quid in ea scripturus esset Contius: Varietatis causa est, quod ille caput secundum appellat, quod ego primum esse puto: principium enim quæstionis primum caput appellare nolui, quoties verbis Gratiani constat. Est etiam alia varietatis causa in capitibus Paleæ nomine adscriptis, quæ ab eo nonnumquam omittuntur, aliquando numerum augent. Sed quid Romani selecti viri de hac prima distinctione statuunt?

B. Hæc verba in scheda inveni. Tractatus hic de pœnitentia non videtur esse Gratiani, sed alicujus paullo antiquioris, & totus huc videtur translatus: deestque in exemplaribus antiquis.

A. Non esse antiquioris Gratiano apparet, quia multa ex Digestis adfert, & ex aliis libris juris civilis, quæ omnia sunt Gratiani tempore quasi postliminio restituta.

B. Nimius est in his referendis, & valde ineptus: sed alia verba referam selectorum virorum. Verbis Gratiani in extrema hac distinctione.

„ Cui autem harum &c. *hæc adscribi jusserunt*: „ Errat in hoc Gratianus: & non est dubitandum, „ quin peccata mortalia, quantumcumque occulta, sacerdoti secreto sint confitenda: & nullus „ defendit alteram opinionem, quam quisque voluerit. " Item verbis Theodori, vel potius concilii Cabilonensis alia addunt. Cum enim ita scriptum sit: „ Confessio itaque quæ soli Deo fit, „ quod est justorum, purgat peccata. Ea vero, quæ „ sacerdoti fit, docet, qualiter ipsa purgentur peccata. *Adiiciunt Romani*: Non docet, sed efficit „ veram purgationem: & sacerdos tamquam Dei „ minister vere purgat a peccatis, *& glossa in verbo* docet, errat, dum ait: hoc est signum Sacerdoti, quod peccata dimittuntur confitenti per „ contritionem; nam vere dimittuntur per absolutionem sacerdotis: & falsum est, quod ipsa „ absolutio sit signum remissionis, cum sit causa „ efficiens remissionis. " Illud etiam mutant, quod in eodem capite dicitur: *Deus namque salutis & sanctitatis auctor*: *sanitatis auctor* scribendum censent; & postea, *hanc suæ potentiæ medicinam, non suæ pœnitentiæ*: utrumque ex conciliis, nisi quod illic vox *medicinam* omittitur; quæ neque in Capitularibus est, neque apud Burchardum. (5)

c. ultim. de pœn. d. 1.

De pœn. d. 1. cap. 6. si quis.

A. Sunt ne alia in eadem distinctione animadversa?

B. Capite sexto, cujus initium, *Si quis non dicam*, addunt: „ Valde alienæ sunt hæ leges a dis- „ putatione de pœnitentia, *& capite* XXXII. *ex-* „ *tremo*: Gratianus, vel quicumque est auctor hu- „ jus tractatus, ostendit se non recte sentire de „ confessione sacramentali: cum tamen hoc sit „ certum, quod dum adest facultas Sacerdotis, „ quodvis peccatum mortale debemus ei secreto „ confiteri. Et quia Gratianus sæpe repetit hujus- „ modi errorem, fiat hoc loco notatio. "

c. 32. facilius p. hoc idem. e. d.

A. Si vox *debemus* consilium significat, nihil Gratianum lædit hoc consilium: si præceptum, non semper verum esse alii dicent; sed certis casibus, puta mortis, vel periculi, vel ante Eucharistiæ sumptionem: alio tempore servanda est constitutio Innocentii tertii, & ei qui eam observaverit, satis est, si propositum habeat confitendi tempore debito, cum contritione præsenti, ut docet Antoninus tuus post B. Thomam. (6)

B. Notantur etiam alia Gratiani verba capite XXCVI. „ Unde evidentissime datur intelligi, quod „ sine confessione oris peccata possunt deleri. Fal- „ sum est, *inquiunt*, hoc inde probari. *Et postea*: „ Latentia vero peccata non probantur Sacerdoti „ necessario esse confitenda, & ejus arbitrio ex- „ pianda. Non recte, *inquiunt*, loquitur. " Et cap. XXX. *Luce clarius constat* &c. (7) Capit XIX. cujus initium, *Aut facta*, mendum in illis verbis est: *Tempus discernit emansorem a furtivo*: scribendum enim est *fugitivo* ex Pandectis. (8) Sed melius est ordine librorum Gratiani de ejus erroribus agere.

c. 86. quis aliquando p. e contra auctoritas. d. p. Latentia. & c. 30. si cui, in fine e. dist.

c. 19. aut facta, e. d.

A. Id in alium diem differamus. Hoc tantum admoneo, superioribus Antonini locis exstare Philini triginta fere notata loca, quibus Gratianus ab glossis, ut vocat, reprehendit. (9)

Philin. in c. ex parte 2. vers. leges inserta, nu. 43. prope fin. de rescri.

(a) *Capit. lib. 7. c. 58. in addit.*
(b) *Burc. lib. 19. cap. 145.*
(c) *Ivo part. 15. c. 155. decret.*

ADDITIONES.

(1) DE *conſecrat. diſtin. 4. cap. 24. in Romano libro inſcriptio eſt: Item Nicolaus ad conſulta Bulgaror. c. 104. A quodam Judæo neſcitis, utrum Chriſtiano, an pagano &c. In marg. hæc ſunt: Sent. 4. diſt. 3. Alger. l. 3. c. 6. Ivo p. 1. c. 148. Pann. l. 1. c. 29. Et in notis: Judæo*) *Apud Algerum eſt*, ut audio. *Verum in originali poſt hoc caput ſequuntur verba hæc: Sed primum, utrum Chriſtianus, an paganus ipſe Judæus exſtiterit, vel ſi poſtmodum factus fuerit Chriſtianus; inveſtigandum eſt.* (ipſe vir, pro ipſe Jud. *ſcribo.*)

(2) *Diſtin. 71. c. 6. in eodem libro inſcriptio eſt: Item ex concilio Carthagin. 1. c. 5. Primatus Epiſcopus Vegeſeliſitanus dixit &c. In marg. eſt: Burc. l. 2. c. 43. Ivo p. 6. c. 144. Anſ. l. 6. c. 124. Primatus*) *al. privatus.* (*ſcribo*, Privatus.)

(3) *Gratiani verba ſunt in eodem lib. 24. q. 1. in prin. Quod autem ab hæretico aliquis deponi aut excommunicari non poſſit, facile probatur. Omnis enim hæreticus aut jam damnatam hæreſim ſequitur, aut novam confingit. Qui vero hæreſim jam damnatam ſequitur, ejus ſe participem facit &c. Et cap. 4. Audivimus par. 1. Sin autem ex corde ſuo novam hæreſim confinxerit; ex quo talia prædicare cœpit, neminem damnare potuit: quia nec poteſt dejicere quemquam jam proſtratus &c. In notis eſt: Sin autem*) *Non defuerunt, qui crederent hæc quoque eſſe Alexandri. Sed apud Ivonem, & in Pannormia non habentur: & in vetuſtis Gratiani codicibus heic eſt ea nota, quæ ſolet apponi verbis Gratiani. Et eſt ſecundum membrum diviſionis in ipſo quæſtionis principio a Gratiano propoſitæ: omninoque & ſtilus, & quæ dicuntur, ad id confirmandum concurrunt.*

(4) *Hæc etiam ſunt in eodem libro Gratiani verba, diſt. 50. c. 24. Sacerdos, par. 1. Sunt quidam, quos non odium criminis, ſed timor utilitatis, & amiſſio proprii gradus, & ambitio celſioris ad pœnitentiam cogit. Hos ſacri canones irrecuperabiliter* (*al. irreparabiliter*) *dejiciunt &c. Et cap. 32. presbyteros, in fine, e. diſt. Poſſunt & aliter diſtingui præmiſſæ auctoritates. Quorum enim crimina manifeſta ſunt; ante vel poſt ordinationem, a ſacris ordinibus dejiciendi ſunt: quorum autem peccata occulta ſunt, & ſatisfactione ſecreta, ſecundum ſacerdotis edictum purgata; in propriis ordinibus remanere poſſunt. In marg. eſt, Raba. pœn. c. 1.*

(5) *Initio tractatus de pœnitentia in Gregoriana editione ſcriptum eſt: Quæſtio tertia* (*cauſæ* XXXIII.) *Et in marg. eſt: TRACTATUS de pœnitentia. Et mox Gratiani verba ſunt: His breviter decurſis, in quibus extra negotii finem aliquantulum evagati ſumus, ad propoſitæ cauſæ tertiam quæſtionem pertractandam* (*qua quæritur, Utrum ſola cordis contritione, & ſecreta ſatisfactione, abſque oris confeſſione quiſque poſſit Deo ſatisfacere*) *redeamus &c. Ad vocem Utrum, eſt in marg. additum: DISTINCT. I. Et in notis: Gratianus ad explicandam hanc tertiam quæſtionem multa attulit. Quam perlongam tractationem, qui eum ſecuti ſunt, in ſeptem diſtinctiones diviſerunt. In antiquioribus enim exemplaribus nulla eſt diſtinctionum ſeparatio: in aliquibus vero in margine tantum eſt, Diſtinctio prima, ſecunda, &c. Utrum ſola*) *Hæc conjungenda ſunt cum ſuperioribus quemadmodum in pervetuſtis ſunt conjuncta: ab illis enim pendent. Ante caput extremum ejuſdem diſtin. 1. hæc Gratiani verba ſunt: Quibus auctoritatibus vel quibus rationum firmamentis utraque ſententia ſatisfactionis, & confeſſionis innitatur, in medium breviter expoſuimus. Cui autem harum potius adhærendum ſit, lectoris judicio reſervatur. Utraque enim fautores habet ſapientes & religioſos viros. Unde Theodorus Cantuarienſis Archiepiſcopus ait in pœnitentiali ſuo: Quidam Deo ſolummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Græci. Quidam vero ſacerdotibus confitenda eſſe percenſent, ut tota fere ſancta eccleſia &c. In notis hæc ſunt: Lectoris judicio*) *Certiſſimum eſt, & pro certiſſimo habendum, peccati mortalis neceſſariam eſſe confeſſionem ſacramentalem, eo modo, eo tempore adhibitam, quo*

A *in concilio Tridentino poſt alia concilia eſt conſtitutum. Extremo capiti hæc adduntur in notis: Burchardus etiam, & Ivo caput hoc citant ex pœnitentiali Theodori. In Capitularibus adjectis cap. 58. hæc leguntur: Quidam Deo ſolummodo confiteri debere dicunt peccata: quidam vero ſacerdotibus confitenda eſſe percenſent. Quod utrumque non ſine magno fructu intra ſanctam fit eccleſiam &c. In concilio Cabilonenſi 2. c. 33. ead. fere habentur, addita ad initium voce Quia, & nonnullis aliis in extrema clauſula, quæ notabuntur. Ut Græci*) *Hæc verba, itemque illa, ut tota fere ſancta eccleſia, & illa, & hoc perfectorum eſt, & illa, Quod eſt juſtorum,* B *abſunt quemadmodum a Capitulari, ita etiam a concilio. In marg. hæc ſunt: In Capitul. adjectis c. 58. In Cabil. conc. 2. c. 33. Burch. l. 19. c. 145. Ivo p. 15. c. 155. Ad illa verba, Sed tamen Apoſtoli &c. additur in marg. Et ſecundum Apoſtoli inſtitutionem confiteamur Jac. 5. Et in notis: In Capitulari, & concilio pendet adhuc oratio, & priori illi membro, ut & Deo, &c. redditur nunc alterum membrum his verbis, & ſecundum Apoſtoli inſtitutionem &c. In ſcholio. Docet*) *Id eſt, hoc eſt ſignum ſacerdoti, quod peccata dimittantur confitenti per contritionem. Additur in marg. Immo docet ordinarium purgandi modum eſſe per ſacerdotis abſo-* C *lutionem. Deus enim, ut continuo ſubjungitur, ſanitatem largitur plerumque medicorum operatione. Operatione, inquit, non oſtenſione. Ad vocem ſanctitatis, additur in marg. al. ſanitatis. In eodem extremo capite eſt: plerumque hanc præbet ſuæ pœnitentiæ medicinam inviſibili adminiſtratione; plerumque medicorum operatione. In notis eſt: Suæ pœnitentiæ medicinam) In concilio, atque apud Burchardum, & Ivonem legitur ſuæ potentiæ. A Capitulari autem (prout ex ipſius lectione animadverti poteſt) totum iſtud primum abeſt periodi membrum.*

(6) *Capite ſexto Si quis non dicam, ejuſdem diſtin. 1. in eodem libro non ſunt verba ex ſcheda* D *ſelectorum virorum relata. Nihil etiam additum eſt cap. 32. Facilius in fine.*

(7) *Quod dicitur apud Gratianum cap. 87. Romanis e. diſt. 1. cujus initium, Quis aliquando, par. E contra auctoritas his verbis notatur: Unde evidentiſſime datur intelligi, quod ſine confeſſione oris peccata poſſunt deleri. In notis eſt: Unde evidentiſſime*) *Loquitur ex perſona adverſam partem ſubſtinentis. Vere enim ex illis auctoritatibus non hoc colligitur. Qui enim ſacerdoti tamquam Deo confitetur, is minime dicitur ſe apud alios accuſare, ſed potius neſcientibus aliis ſe ipſum punire &c. Ad verſ. Latentia vero peccata, nihil additur. Nihil etiam ad-* E *ditur cap. 30. Si cui, verſ. Luce clarius conſtat.*

(8) *Inſcriptio captis 19. Aut facta, e. diſt. in eodem libro hæc eſt: Unde in Digeſtis tit. de pœnis. In marg. eſt Ibid. le. 16.* (*hoc eſt, lib. 48. Digeſt. tit. 19.*) *Ad illa verba, Tempus diſcernit emanſorem a furtivo additur in notis: Furtivo*) *in aliquot vetuſtis codicibus & originali eſt, fugitivo, ſed ob gloſſam non eſt emendatum. Ad illa verba, Eventus ſpectatur, ut a clementiſſimo: additur: Clementiſſimo*) *Sic emendatum eſt ex pandectis Florentinis, cum antea legeretur, dementiſſimo. Quod in Baſilicis lib. 60. tit. 52. l. 16. ſic explicatur: Vir clemens, nec ſeditioſus &c.*

F (9) *Verba Philini ſunt. Gratianum improbat.*

Gloſſa in prin. diſt. 13.
Gl. 2. in prin. diſt. 18.
Gl. ult. in c. de Syracuſane. (13) *diſt. 28.*
Gl. in c. Cenomanenſem, (13) *par. cum ergo, ver. de fornicatione, diſt. 56.*
Gl. in c. ſtatuimus, (8) *p. bis omnib. diſt. 61.*
Gl. in c. Valentinianus. (3) *ver. electus, diſt. 63.*
Gl. un. in c. ſcire (8) *p. neceſſario, & c. ſeq. diſtin. 76.*
Gl. 2. in c. Sicut Chriſtus, (75) 1. *q.* 1.
10. *Gl. ult. in c. cum ſcriptura,* (83) 1. *q.* 1.
Gl. in c. quod quidam, (79) *p. opponitur, ver. poteſtas, & ver. poteſtatem, e. q.* 1.

Gl. in

Gl. in c. etsi illa (23) *& gl. 2. in p. breviter*, 1. *q.* 7.
Gl. 3. in c. Euphemium, (7) *p. hinc. colligitur*, *ver. infamem*. 2. *q.* 3.
Gl. in c. a judicib. (33) *p. quod de arbitris*, *ver. valebit*. 2. *q.* 6.
15. *Gl. in c. ei qui*, (41) *p. nullus*, *ver. in notoriis*. 2. *q.* 6.
Gl. in c. si testes, (3) *p. soli testes*, *ver. instrumentis*. 4. *q.* 3.
Gl. in c. nullus, (2) *p. aliquando*, *ver. per officiales*. 4. *q.* 4.
Gl. in c. testimonium, (9) *p. nec honore*, *ver. jurejurando*. 11. *q.* 1.
Gl. in Summa. 12. *q.* 1.
20. *Gl. in c. præcipimus*, (24) *p. cum ergo*, *ver. sed notandum*. *c. q.* 1.
A *Gl. in c. pen. p. si ergo*, *ver. hoc meum*. *e. q.* 1.
Gl. in c. non sane, (15) *ver. patrocinium*. 14. *q.* 5.
Gl. in c. si quis, (29) *p. qui autem*, *ver. repetundarum*. 17. *q.* 4.
Gl. in c. si illic. (29) *p. sed objcitur*, *ver. Achab.* 23. *q.* 4.
25. *Gl.* 1. *in c. sic quippe*, (45) *p. ex his*. 27. *q.* 2.
Gl. in c. si quis, (24) *p. quamvis*, *ver. illud vero*. 32. *q.* 7.
Gl. in c. omnis, (37) *p. alii e contrario*, *de pœn. d.* 1.
Gl. in c. quis aliquando, (87) *p. e contra*, *ver. confitemini*. *e. dist.* 1.
Gl. in c. de quarta, *ver. quadragenaria*, *de præscr.*

DIALOGUS XIX.

De erroribus quibusdam, & mendis Gratiani in distinctionibus.

B. QUoties in manus meas Gratiani liber venit, venit autem infrequens, toties me a legendo deterret initium: „ Humanum genus duobus regitur, naturali videlicet „ jure, & moribus. Jus naturale est, quod in le„ ge & evangelio continetur.“ His addit multa ex Isidoro sumta in Etymologiis, quæ etiam huic divisioni repugnant, ut illud: „ Fas lex divina „ est, jus lex humana. Omne autem jus legibus „ & moribus constat. Jus aut naturale est, aut ci„ vile, aut gentium. Jus naturale est commune „ omnium nationum.“ Id melius jus gentium dixisset; sic enim postea definit. „ Jus gentium „ appellatur; quia eo jure omnes fere gentes utun„ tur:“ quasi vero jus omnium nationum naturale sit; omnium vero gentium, jus gentium: quo nihil ineptius inveniri potest. At hic noster *jus naturale dixit, quod in lege & in evangelio continetur*. (1)

Vide dist. 5. in prin. & dist. 6. in fine.

A. Non quidquid in Moysis lege & in evangelio continetur, id jus naturale Gratianus appellat, sed vel de decalogo intelligi debet, vel de eo, quod sequitur: cum quisque jubetur facere alii, quod sibi vult fieri. Sed age videamus, quid in prima distinctione Romani notant.

Ca. 7. jus naturale, distinct. 1.

„ B. Quod capite VII. in juris naturalis exem„ plis positum est: liberorum successio, & puero„ rum educatio, “ illi scribendum ex veteribus Isidori & Gratiani libris censent: *liberorum susceptio & educatio*.

A. Id aptius est, ut post viri, & feminæ conjunctionem scribatur; & in jure civili ita esse existimo: *hinc liberorum procreatio*, *hinc educatio*. (2)

c. ult. e. distinct.

B. Capite XII. dicitur: „ Jus Quiritum est „ proprie Romanorum, quod nulli tenent, nisi „ Quirites. *Illi scribunt*, quo nulli tenentur, nisi „ Quirites:“ ex veteribus libris. Et quod postea sequitur. *In quo agitur de legitimis hereditatibus*, *vel curationibus*, *vel de contractibus*, ita mutant, ut Contius admonuit; delendum enim est hoc membrum; *vel de contractibus*, & pro *curationibus cretionibus* est scribendum.

A. Hoc etiam confirmatur veteribus libris, & Isidorus ipse notat, quid cretio sit, post Ulpianum in fragmentis libri singularis regularum. (3)

Dist. 5. in prin.

B. Initio distinctionis v. in illis verbis: „ Nunc „ autem ad doctrinam naturalis juris, & cetero„ rum revertamur:„ *differentiam*, pro *doctrinam*„ aptius scribunt. Multa vero in hac v. & in VI. distinctione dicuntur, quæ melius in alium locum Gratianus reservasset. Quod his verbis Romani notant: „ Visum fuit Doctoribus ut distinctio hæc „ VI. quamvis superioribus parum cohærere videa„ tur, atque extra rem hoc loco posita sit a Gratia„ no, neque tollatur, neque in alium locum transferatur. Hoc idem placuit congregationi generali. Scopus enim est hoc opus corrigere, & supplere, quæ desunt Gratiano, non decurtare.“ Mihi vero facilius omnia sanare in animo est.

C. Quo tandem pacto?

B. Una litura, ut ille noster ait.

A. Jocaris tu quidem, ut soles. Sed quid de VII. distinctione habes dicere? *Dist. 7. c.* 1.

B. Permulta. Principio selecti viri notant, neque Solonem primum Athenienses, neque Trimegistum Ægyptiis leges tradidisse. De Solone aperta res est, cum Draco legislator eo fuerit antiquior. De Trimegisto videndus Cicero lib. III. de legib. & Lactantius lib. I. c. VI. Institution. Item de nominibus Decemvirorum, qui XII. tabulas scripserunt, quæ referre Gratiano minime fuit necesse: *placuit illis patribus*, *ut cum Fastis Capitolinis conferrentur*. Quod vero sequitur, *Novæ autem leges a Constantino Cæsare cœperunt*; & quæ postea de codice Theodosiano scribuntur, Isidori, & Gratiani ignorantiam detegunt. Cum enim potuissent in libris Justiniani certiora de origine juris, & de tribus illis veteribus Constitutionum libris, & quarto Justinianeo, atque de Novellis tam ejusdem Imperatoris, quam superiorum referre: hæc sola posteris reliquerunt, quæ, ut Contius notat, in Alarici breviario continebantur.

A. Quæ de Constantino dicuntur, accepta esse arbitror ex Theodosii Novella Constitutione. (*a*) Isidorum jus civile hoc a Justiniano editum ignorasse crediderim: a Gratiano video in hoc isto libro multa referri ex Digestis, & Constitutionibus multorum Imperatorum. Et potuit ex Ivonis Panormia, (*b*) cujus mihi habuisse cognitionem videtur, hoc ipsum de Justiniano referre, quod etiam scriptum scio in Excerptionibus Ivonis, (*c*) & in libro Cæsaraug. (*d*) ex historia Paulli Diaconi, & Anastasii Bibliothecarii. (4) Dic nunc de distin. IIX. si quid est nota dignum.

B. Capite primo (*e*) mendosum est illud: *Valtis*, *ut reticeamus leges*, *ut gaudeatis? recitemus* enim scribendum est, ut est apud Augustinum, & Ivonem, (*f*) & Anselmum. (*g*) (5) Capite quarto (*h*) pro illis verbis: *Plane quis dubitet*, *veritati manifeste consuetudinem cedere?* scribendum, *veritati manifestatæ debere consuetudinem cedere?* Respondent enim verbis illis impugnantium Augustinum: *Veritate manifestata cedat consuetudo veritati*. Quæ omnia non recte Ivo edidit in Panormia, in Excerptionibus vero recte, (*i*) item liber Cæsaraugustanus. (*k*) (6) Sequitur caput v. quod aliis VI. esse placuit, quod caput primum est eorum quæ Pet. Ciaconius ad te misit. Incidi

(a) *Nov. Theod. & Valent.* 1.
(b) *Ivo l.* 2. *tit.* 12. *c.* 7. 8. & 9. *panorm.*
(c) *Ivo par.* 4. *c.* 170. & 171. & 172. *decr.*
(d) *Cæs. libr.* 2. *c.* 31. & 32.
(e) *Dist.* 8. *c.* 1.
(f) *Ivo par.* 3. *c.* 194. *decr.*
(g) *Ans. lib.* 12. *c.* 57.
(h) *C.* 4. *veritate*, *dist.* 8.
(i) *Ivo l.* 2. *tit.* 12. *c.* 29. *pan. & par.* 4. *c.* 208, *decr.*
(k) *Cæs. lib.* 1. *c.* 17.

enim nuper in eum indicem incertorum capitum Gratiani, quorum numerus est fere DCC.

A. Rem mihi pergatam feceris, si de his quoque locutus fueris.

t. 5. si consuetudinem t. d. 8.

B. Nihil plane etam dicturus, nisi cum illo indice, quid tu rescripsisses, invenissem. Illud igitur caput Gregorio Papæ ad Guillimundum Aversanum Episcopum inscribunt Ivo in Panormia, (a) & Gratianus: Gregorio VII. ad Wimundum Aversanum Episcopum, idem Ivo in Excerptionibus: (b) Augustino Demochares, & alii non recte. Romani in veteribus libris Gratiani Gregorio VII. adscriptum referunt. Id igitur tantisper retineamus, quoad certiora inveniantur. (7)

A. In IX. distin. scio esse quædam verba Augustini male accepta.

B. Capitis quinti initium est: „ Ego solis eis „ scriptorum, qui jam canonici appellantur; „ didici hunc timorem, honoremque deferre. „ *Ivo in Panormia ita scribit*: Ego solis illis scri- „ pturarum libris, qui jam &c. " In Excerptionibus Gratiani scripturam confirmat: *eorum* pro *eis*, habet liber Cæsaraugustanus: (c) cetera, ut Gratianus. Romanis placet: *Ego solis eis scripturarum libris*: aut *eis scriptorum libris*. Et postea pro illis: *audeam credere*, malunt, *firmissime credam*: quod etiam habent Ivo, & liber Cæsaraug. In extremo capite in illis verbis: „ Non „ ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed „ quia mihi per alios auctores, vel canonicas, „ vel probabiles rationes, quod a vero non ab- „ horret, persuadere potuerunt. „ Romani mutant: *sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabiles* &c. *& abhorreat*, pro *abhorret*; quod postremum in Panormia est, sed non *canonicos* illic est; sed hoc: *vel per illos auctores & canonicas*. In Excerptionibus est Romanorum scriptura. In libro Cæsaraug. *sed quia mihi vel per alios auctores, & canonicas* &c. *abhorreat*. In li-

t. 9. noli d. 9. bro B. Augustini est: *vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione* &c. (8) Capite nono editum est: *primoque hoc genus litterarum ab auctoritate canonum distinguendum est*; ex Augustino scribendum: *primo quia* &c. & *canonis*, pro *canonum*; sic enim divinas scripturas appellare solet, non canones.

A. Sic etiam Ivo, (d) & Deusdedit, (e) & liber Tarraconensis (f) ediderunt. (9)

B. Capite primo distinct. x. (g) *duorum beroum* scribendum censent, pro *duorum horum*. Ex Nicolai epist. quæ exstat, ad Episcopos, qui apud Convicinium villam publicam secus civitatem Silvanectis in concilio convenerunt: & ex Anselmi. Lucensi. (h) (10) Incerta capita sunt sex. Primum Felici adscribit Gratianus (i) post Anselmum, (k) quidam Felici tertio. (11) Secundum Leoni IV. ad Lotharium Augustum, Ivo, (l) & Gratianus, (m) & liber Cæsaraugustanus, (n) cujus verba mendosa videntur: „ De capitulis, vel præceptis imperialibus vestris, vestrorumque etiam Pontif. „ cum prædecessorum irrefragabiliter custodiendis."

A. Vox, *Pontificum*, aut vox, *prædecessorum*, supervacanea est. Agitur enim de capitulis, sive capitularibus Imperatorum, quæ Lotharius postulabat a Pontifice Romano servari: quamobrem omissa voce *Pontificum*, recte dicetur, *vestrorumque prædecessorum*. Si vero vox *Pontificum* retineatur, de Pontificibus hoc est Episcopis, intelligi oportet, qui Capitularia in synodis cum Imperatoribus fecerunt; vox *prædecessorum*, omitti debet.

B. Utraque vox est apud Ivonem, & in libro Cæsaraugust. sed varietas est in illis verbis, *vestris, vestrorumque etiam*: est enim in Panormia, *nostris nostrorumque*: & in Excerptionibus *vestris, nostrorumque etiam*: in Cæsaraug. *vestris, nostrorum* &. Romanis placet; *vestris, nostrorumque Pontificum prædecessorum*. Sed vidi manu Petri Giaconis scriptum; *vestris, vestrorumque prædecessorum*.

A. Id igitur teneamus, quoad fontes aperiantur. (12)

C. Cur addit Contius: *Sedit hic Leo hujus nominis primus Ludovici Pii filius* &c. *sub Michaele orientis, & Lothario occidentis Imperatoribus*? Cum neque hic Leo primus sit, sed quartus; neque aliquis eorum fuit Ludovici filius.

B. Numquam id Contius scribi jussit, sed librarii culpa est: nam quæ erant Lotharii, dedit Leoni. Hic Lotharius primus fuit, Ludovici filius, Caroli nepos. Mox de Leone alia dicuntur perperam edita. Minus probo, quod capite proximo ait, *Joannem VII. fuisse feminam*. Sunt alia nonnulla in hoc, quæ Contii famam lædunt, de quibus alias. Tertium caput Ioanni IIX. ad Ludovicum Imperatorem, adscribit Ivo, (o) & quidam veteres libri apud Contium, Joanni VII. Gratianus: (p) Ivoni autem magis credere debemus, quia prior fuit, & quia plura verba ex eadem epistola adsert, quæ idem Gratianus (q) Joanni IIX. adscribit, item Ivo (r) in epistolis. (13) Quartum caput Gelasio Papæ ad Rufinum, & Aprilem Episcopos adscribunt Ivo, (s) & Gratianus, (t) & liber Cæsaraugustanus. (u) Scribendum vero est: *Quis aut leges*; non, *Quis autem leges*; item *admonitiones paternas*, non *modernas*. (14) Quintum eidem Pontifici ad Theodoricum Regem iidem tres adscribunt Ivo, (x) & Gratianus, (y) & Cæsaraugustanus liber. (z) (15) Extremum Augustine mihi concede laborem; de extremo capite dicendum est, quod esse Leonis quarti dicitur ad Lotharium Imperatorem, quod latius Ivo (a) refert, quam Gratianus. Conjungi autem possunt eadem verba cum verbis capitis IX. hujus distin. x. de quo antea diximus, & cum capite XVI. & XXXI. distinctionis LXIII. (b) quamvis hæc duo ad Lotharium, & Ludovicum Augustos inscribantur. Hæc de sex incertis capitibus hujus distinctionis. (16)

A. Placet mihi tuum consilium, ut hic tuus sit hujus diei labor exstremus.

AD.

(a) *Ivo lib. 2. tit. 12. c. 30. pan.*
(b) *Idem par. 4. c. 213. decret. Dist. 9. c. 5. ego.*
(c) *Cas. lib. 1. cap. 8.*
(d) *Ivo par. 4. c. 236. decret.*
(e) *Deusdedit c. 2.*
(f) *Tarr. lib. 1. c. 14?.*
(g) *Dist. 10. c. 1.*
(h) *Ans. lib. 12. c. 34.*
(i) *Dist. 10. c. 3. certum.*
(k) *Ans. lib. 4. c. 11.*
(l) *Ivo lib. 2. tit. 12. c. 12. panor. & part. 4. c. 176. decr.*
(m) *C. 9. de capitulis, d. 10.*
(n) *Cas. lib. 1. c. 61.*
(o) *Ivo par. 4. c. 230. & par. 6. c. 115. decret.*
(p) *C. 10. vides, dist. 10.*
(q) *Dist. 86. ca. 3. facientis.*
(r) *Ivo epist. 71. vel 38. decano Belvacen.*
(s) *Ivo libr. 2. tit. 12. c. 3. pan. & par. 4. c. 179. & part. 6. cap. 104. decr.*
(t) *C. 11. quis autem d. 10. & dist. 51. cap. 11. quis aut.*
(u) *Cas. lib. 1. c. 55.*
(x) *Ivo d. tit. 12. c. 14. panor. & d. part. 4. c. 180. decr.*
(y) *C. 12. certum, e. d. 10.*
(z) *Cas. d. lib. 1. c. 56.*
(a) *Ivo d. tit. 12. c. 15. pan. & d. par. 4. cap. 181. decr.*
(b) *Dist. 63. c. 16. Reatina. & 31. inter nos.*

ADDITIONES.

(1) HOC *est initium Gratiani voluminis in editione Gregoriana: Concordia discordantium canonum. Ac primum de jure divinæ, & humanæ constitutionis. Distinctio prima. Humanum genus duobus regitur &c. ut in dialogo. In notis hæc sunt: Ac primum) Hoc loco in manuscriptis codicibus magna est varietas. Nam partim nulla est hoc loco inscriptio: partim vero legitur, De jure scripto, & non scripto, & quod cui præponatur, & legum auctoribus, & duorum malorum electione, sive dispensatione. Aut, Ac primum de jure constitutionis naturæ divinæ, & humanæ. Aut, De jure naturæ, & humanæ constitutionis, quam Dominicus de Geminiano agnoscit, & exstat in nonnullis antiquioribus editionibus. Aut, De jure naturæ, & constitutionis: quæ inscriptio maxime videtur convenire tractationi Gratiani qui sæpe ad hæc capita revertitur, ut initio distin. 5. 7. 8. 15. & 11. q. 1. si quæ causæ, hunc totum locum indicans scribit; Require in principio, ubi differentia signatur inter jus naturale, & jus constitutionis. Verumtamen in hac tanta varietate, quæ, ut aliæ conjecturæ mittantur, argumento esse potest, nullam hoc a Gratiano ipso positam esse rubricam, satis visum est retenta vulgata lectione ceteras indicare. Distin. v. in principio hæc verba sunt: Nunc ad differentiam naturalis juris, & ceterorum revertamur, &c. Sed cum naturale jus in lege, & evangelio supra dicatur esse comprehensum &c. In notis est: Nunc ad differentiam) In vulgatis legebatur, Nunc autem ad doctrinam. Emendatum est ex vetustis codicibus, & ex principio dist. 15. ubi hoc repetitur.*

(2) *Verba capitis 7. distin. 1. cujus initium, Jus naturale, in eodem libro hæc sunt: ut viri, & feminæ conjunctio, liberorum successio, & educatio &c. item depositæ rei, vel commendatæ pecuniæ restitutio &c. In notis est: Successio) In tribus codicibus manu scriptis Isidori, & aliquot Gratiani legitur, liberorum susceptio, & educatio; quæ lectio convenit cum l. 1. ff. de just. & jur. vers. hinc descendit. Ad vocem commendatæ, additur in marg. al. commodatæ restitutio.*

(3) *Capitis extremi ejusdem dist. 1. in eodem libro verba sunt: Jus Quiritum est proprie Romanorum, quod nulli tenent, nisi Quirites, id est Romani. In quo agitur de legitimis hereditatibus, de cretionibus, de tutelis &c. In notis hæc sunt: Cretionibus) Antea legebatur, vel curationibus, vel de contractibus. Emendatum est ex codicibus Isidori tam impressis, quam manu scriptis. Quid autem sit cretio, declarat Ulpianus in suis titulis c. 22. & ipsemet Isidorus in eodem lib. 5. Etymol. c. 24. In marg. est: Alciatus 3. dispunct. c. 7.*

(4) *Nihil eorum, quæ dicuntur addita fuisse a selectis viris dist. 6. in editione Romana invenitur. Fieri autem potuit, ut ea postea improbata sint. Sic etiam dist. 7. c. 1. & 2. nihil in notis adscriptum est. Quædam tamen nomina Decemvirorum sunt mutata. Non recte autem Curatius pro Curiatius scribitur. De voce differentiam pro doctrinam diximus in addit. 1. in fine.*

(5) *Distin. 8. cap. 1. in eo libro inscriptio est: Unde Augustinus ait tract. 6. ad c. 1. Joannis. Quo jure defendis villas ecclesiæ? divino, an humano? &c. In marg. est. Anselm. l. 12. c. 62. Ivo p. 3. c. 194. Pann. l. 2. c. 63. In notis: Ecclesiæ) Hæc dictio non est apud B. Aug. Nam ibi agit contra Donatistas; qui legibus Imperatorum villas sibi ademtas & Ecclesiæ catholicæ attributas esse querebantur. Quare, cum Donatistæ dicerent, villas nostras tulerunt: fundos nostros tulerunt, ut eos ipse convincat, nullum jus in illis habuisse, aut habere: quibusdam præpositis addit ista: Quo jure defendis villas? divino &c. Et infra 11. q. 1. c. si quæ causæ, ubi Gratianus citat initium hujus capitis, ista dictio Ecclesiæ non habetur. Est tamen apud Anselm. Ivonem, & in Pannormia locis indicatis. Tolle) Quoniam glossa obstitit, ne omnia emendarentur, aut adderentur, quæcumque addenda videbantur; placuit integrum apponere locum B. Augustini. Apud ipsum igitur post verbum humano, antecedentis paragraphi, hæc sequuntur: Vultis legamus leges Jurisperitorum &c. vultis recitemus leges, ut gaudeatis, quia vel unum hortum habeatis &c.*

(6) *Verba capitis quarti ejusdem distin. 8. in eodem libro hæc sunt: Item Augustinus lib. 3. de baptismo contra Donatistas c. 6. Veritate manifestata cedat consuetudo veritati: plane respondeo, quis dubitet veritati manifestatæ debere consuetudinem cedere? In marg. hæc sunt: Sub persona Liboſi Vagensis. Et Ivo par. 4. c. 208. Pann. l. 2. c. 165. infra ead. c. qui contempta. Et vers. Item. Nemo, additur in marg. Ibid. c. 8. sub persona Felicis a Buslacenis.*

(7) *Inscriptio cap. 5. ejusd. distin. est in eod. libro: Item Gregorius Wimundo Aversano Episcopo. Si consuetudinem fortassis opponas &c. Et in marg. est: al. Guitmundo. Et Ivo p. 4. c. 213. Pann. l. 2. c. 166. Et in notis: Gregorius) In aliquot manu scriptis, & apud Ivonem est, Gregorius VII. Et in hujus Pontificatu Guitmundus Aversanus Episcopus scripsit de corpore, & sanguine Domini contra Berengarium, qui liber exstat.*

(8) *Hæc in eodem libro verba sunt cap. 5. distinct. 9. Idem (Augustinus) ad Hieronymum epist. 19. Ego solis eis scriptorum, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum scribendo errasse audeam credere &c. In marg. est: Ivo p. 4. c. 74. Pann. l. 2. c. 119. scripturarum lib. ori. & Pan. Eorum auctorem in scribendo aliquid errasse firmissime credam) orig. Ivo, & Pan. Et in fine: Non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt. In notis est: Mihi per alios) Sic etiam in manu scriptis, & in glossa. Apud B. Aug. est, mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione: nec multo secus apud Ivonem. Alias vero nonnullas varietates satis visum est in margine indicare.*

(9) *Ejusdem Augustini verba sunt in eod. libro a Gratiano relata cap. 9. Noli. c. dist. 9. cujus inscriptio est: Idem (Augustinus) ad Vincentium epist. 48. contra Donatistas: Noli frater &c. colligere velle calumnias ex Episcoporum scriptis, sive nostrorum sive Hilarii, sive (antequam pars Donati separaretur) ipsius unitatis, sicut Cypriani, & Agrippini: primo quia hoc genus litterarum ab auctoritate canonis distinguendum est. In margin. hæc sunt: Deusdedit p. 2. Anselm. l. 4. c. 58. Ivo p. 4. c. 236. Et in notis: Sive ante quam) Antea legebatur, sive Cypriani, & Agrippini, ante quam pars Donati separetur. Restituta est vera lectio ex B. Augustino, & aliquot exemplaribus Gratiani, & Ivone. Cyprianus enim, & Agrippinus multo ante Donati schisma in ecclesiæ unitate decesserunt: qua in re erravit auctor glossæ. Ad extrema verba (Deus vobis revelavit) additur: Ita etiam originale, & Ivo, & aliquot editiones novi testamenti. Sed idem B. Augustinus in Joannem tract. 5. 45. 53. & 98. & alibi fere semper legit, revelabit, & explanat. Græce est ἀποκαλύψει. In scholiis: Donati) Donatus primo fuit catholicus: sed postea est in hæresim lapsus: cujus hæresi adhæserunt Cyprianus & Agrippinus. (Hæc falsa sunt.)*

(10) *In eodem libro inscriptio cap. 1. distin. 10. hæc est: Unde Nicolaus Papa scribit Episcopis in concilio apud Convicinum congregatis. Lege Imperatorum non in omnib. &c. Et in marg. est: Ivo p. 4. c. 37. Pann. l. 2. c. 138. Anſ. l. 1. c. 97. Polyc. l. 1. tit. 27. Et in notis: Lege) Caput hoc sumtum est ex epistola Nicolai, quæ exstat in codice bibliothecæ Dominicanæ; de quo dictum est supra dist. 8. c. mala. Titulus autem epistolæ hic est: Nicolaus servus servorum Dei, Reverendissimis,*

mis, ac ſanctiſſimis confratribus noſtris Metropolitanis Epiſcopis, & ceteris diverſarum provinciarum ac urbium Præſulibus qui in Convicinum villam publicam, ſecus civitatem Silvanectis, conveniſtis. Eadem epiſt. nuper impreſſa eſt in Appendice bibliothecæ ſanctorum Patrum. Obviare) Apud Nicolaum ſequitur continenter, ad quod oſtendendum &c. Quæ autem apud Gratianum ſunt interjecta, non ſunt hoc loco in epiſtola, neque in Polycarpo, neque apud Anſel. ſed verba illa, Lex Imperatorum non eſt ſupra legem Dei, ſed ſubtus, A Burchardo, & Ivone citantur ex decretis Pii Papæ c. 3. habentur autem in Capitularibus adjectis c. 17. reliqua autem habentur infra in hoc eodem capite p. Ecce quemadmodum. Ad illa verba, Item. Lex Imperatorum &c. in marg. hæc ſunt: al. Idem. Et in cap. adjectis cap. 17. Burch. l. 15. c. 10. Ivo p. 16. c. 11. Pann. l. 2. c. 139. Ad illa verba, Ad quod oſtendendum duorum horum: in margin. additur, heroum, orig.

(22) *Capitis tertii ejuſdem diſtin. 10. in eodem libro inſcriptio eſt: Item Felix Papa. Certum eſt hoc &c. In marg. hæc ſunt: In exemplari Veronenſi eſt, Felix* III. *Et, Anſel. l. 4. c. 11. Polyc. l. 1. c. 18. (forte tit. 18.)*

(12) *Eadem diſtin. 10. capitis 9. in eodem libro verba ſunt: Item Leo* IIII. *Lothario Auguſto. De capitulis, vel præceptis Imperialibus veſtris, veſtrorumque Pontificum prædeceſſorum irrefragabiliter cuſtodiendis, & conſervandis &c. Et in marg. eſt: Ivo p. 4. c. 176. Pann. l. 2. c. 149. Et in notis: Veſtrorumque) Epiſtola hæc non eſt inventa; & in iſtis verbis videtur ſubeſſe mendum: ex quo auctor gloſſæ errandi occaſionem ſumſerit; qui Chriſtianis Imperatoribus cujuſmodi fuerant prædeceſſores Lotharii, attribuat illud, quod Iſidorus de ethnicis dicit, nimirum Imperatores ſolitos fuiſſe appellari Pontifices: de qua re optime Gelaſius in tomo de Anathematis vinculo, & infra 21. c. cleros. Apud Ivonem legitur, veſtris, noſtrorumque etiam Pontificum prædeceſſorum; in Pannor. noſtris, noſtrorumque Pontificum, & prædeceſſorum. Sed fortaſſe cetera quidem recte apud Gratianum habent tantummodo, ante dictionem prædeceſſorum eſt addenda conjuncta &, quemadmodum eſt in Pannor. Nam hoc ſignificabitur, Imperatores illos ſolitos fuiſſe edere capitula adhibitis in conſilium Pontificibus regni, quod veriſſimum eſt. Omnino hæc, quæ a Leone ſcribuntur, ſpectare videntur ad capitula Caroli, & Ludovici, quæ Lotharius in univerſa Italia ſervari mandaverat. Nam in legibus Longobardicis lib. 3. tit. 35. Lotharius ita conſtituiſſe traditur: Placuit nobis, ut capitula quæ excerpſimus de capitulari bon. mem. glorioſiſſ. domini noſtri Caroli, & genitoris noſtri Ludovici Imper. invictiſſimi, his omnibus, & fidelibus noſtris, & ſanctæ eccleſiæ in regno Italiæ conſiſtentibus per legem teneantur, & ſerventur: & quicumque horum capitulorum contemptor exſtiterit, LX. ſolidis componatur. Id populo Romano qui jure antiquo Romanorum uti prohiberetur, valde diſplicuit: ſicut ex c. fin. infra eadem diſt. colligi poteſt: diſſeminatuſque etiam rumor fuit eamdem eſſe Pontificis, ac populi ſententiam. De qua re Leo hac ſe epiſt. videtur purgare voluiſſe; & tamen poſtea pro conſervando jure civili Romanorum cum eodem Lothario iterum diligentius egit: quod apparet ex d. c. finali. Inſcriptio c. ult. eſt: Item Leo* IIII. *Lothario Auguſto. Veſtram flagitamus clementiam, ut ſicut hactenus Romana lex viguit, &c. In marg. eſt: Ivo p. 4. c. 181. Pann. l. 2. c. 152. Et in notis: Veſtram) Videtur Lotharius populo Romano quod hic Leo petiit, conceſſiſſe. Nam in legibus Longobardicis lib. 11. tit. 57. ſic habetur: Ut interrogetur populus Romanus qua lege vult vivere; & ſequitur conſtitutio: Lotharius Imp. Volumus, ut cunctus populus Romanus interrogetur, qua lege vult vivere &c. eidem legi, qua profitentur vivere, per diſpenſationem Pontificis, & noſtram, ſubiacebunt.*

(13) *Verba capitis 10. c. diſt. in eodem libro hæc ſunt: Item Joannes* VIII. *Ludovico Imperatori. Vides fili cariſſime; quia quod contra leges accipitur, per leges diſſolvi meretur. In marg. eſt: Ivo p. 4. (deeſt, c. 230.) Inſcriptio cap. 3. Facientis, diſt. 86. hæc eſt: Item Joannes* VIII. *In marg. eſt: Greg. l. 7. reg. ep. 114. indict. 2. Pelagius 2. ep. 3. Eleutherius ſup. diſ. 83. c. error. 2. q. 7. negligere, & 23. q. 3. c. qui pont. Ivo p. 6. c. 115. Et in notis: Caput hoc ex variis ſententiis hinc inde collectis confectum eſt: quarum prima uſque ad verſ. emendare, ſumpta eſt ex epiſt. beati Gregorii 114. lib. 7. ind. 2. Theodorico, & Theoberto regibus Francorum.*

(14) *Ante caput 11. ejuſd. diſtinct. 10. hæc ſunt in eod. Romano libro: Item Gelaſius Rufino, & Aprili Epiſcopis. Quis autem leges principum, aut regulas patrum, aut admonitiones paternas dicat debere contemni &c. In marg. eſt: infra diſt. 54. c. quis aut. Ivo p. 4. c. 179. Pann. l. 2. c. 150. Ad vocem* autem, *additur, al.* aut; *ad vocem* paternas, *al.* modernas. *Inſcriptio capitis 11. diſtin. 54. eſt: Idem (Gelaſius) Rufino, & Aprili Epiſcopis. Quis aut leges principum, aut patrum regulas, aut admonitiones modernas &c. In marg. eſt: ſupra diſt. 10. c. 11. Juſtin. novell. conſti. 123. cir. fi. Deusdedit p. 4. Ivo p. 6. c. 104. & p. 4. c. 179. Pann. l. 2. c. 150.*

(15) *Inſcriptio capitis 12. ejuſd. diſt. 10. eſt in eodem libro: Item Theodorico regi. Certum eſt magnificentiam &c. In marg. eſt Ivo p. 4. cap. 180. Pann. l. 2. c. 151.*

(16) *Capitis ultimi inſcriptio poſita eſt in addit. 12. Inſcriptio c. 16. Reatina. diſt. 63. hæc eſt: Item Leo quartus Lothario & Ludovico Auguſtis. Et cap. 31. Inter nos, ead. inſcriptio eſt ſemicirculis notata, & additur vox Palea. Et in marg. S. Antoninus ibid. (hoc eſt, p. 2. tit. 16. c. 1. para. 2.) Ivo par. 5. c. 52.*

DIALOGUS XX.

De eadem re.

C. QUOD de Joanne VII. femina ſcripſit Contius, lippis & tonſoribus notum, cur improbetur, ſcire cupio.

A. Fit ne tibi veriſimile; quod nemo alicujus auctoritatis ſcriptor, niſi Martinus Polonus, & Marianus Scotus, ſive quis alius tradidit; quod contra rerum naturam eſt; quia lippis & tonſoribus ut dicis, notum videatur; ideo verum eſſe credere?

C. Quo pacto contra rerum naturam eſſe dicis? An non potuit accidere, ut lateret femina inter viros?

A. Potuiſſe non negabo. Sed facilius Byzantii quam Romæ, ut Leo IX. ſcribit, ubi ſæpe eunuchi Epiſcopi facti ſunt. Chriſtus vero, qui ne matrem quidem ſuam voluit ſacerdotem fieri, non paſſus eſſet feminam Petri ſucceſſorem fieri, claves regni cælorum tenere, in ſuprema illa ſede turpem illam meretricem ſedere, quæ tot habuit martyres & confeſſores; de qua illud dicitur, aut ſanctos recipere, aut ſanctos facere.

Leo IX. epiſt. 1. cap. 23.

C. Quaſi vero non aliquot fuerint peccatores electi, qui poſtea non meliores vitam turpiter egerint.

A. Id ſi accidit aliquando, peccatis populorum adſcribitur. At contra rerum naturam eſſe dixi; quia nullum ordinem ſacrum recipere potuit; ita neque ſacerdos, neque Pontifex fieri, & electio nulla, atque irrita fuit.

C. Quid ſi utriuſque ſexus erat?

A. Si in virili ſexu incaluiſſet, ut juriſconſultus ait, Pontifex fieri potuit.

B. At

l. quæritur, de ſtatu hom.

B. At hæc peperiſſe dicitur.

A. Numquam Leo IX. qui multis annis poſterior fuit Joanne VII. & IIX. feminæ electæ CP. feciſſet mentionem, ſi idem crimen in Romanum Pontificem objici poſſet.

B. Placet hoc quidem. Sed quid dicis de Epiſcopa, presbytera, diaconiſſa, & hypodiaconiſſa, quarum mentio fit in conciliis; & de diaconiſſis apud Juſtinianum, & alios ſcriptores?

A. Epiſcopi uxorem, Epiſcopam dictam invenio, non quam duxit Epiſcopus, ſed quam antea habuit, quæ continentiam vovit, cum is ſacros ordines ſuſcepit. Sic presbytera dicebatur presbyteri uxor ſimilis, ſic diaconiſſa diaconi, & hypodiaconiſſa hypodiaconi uxor. Harum tamen duplex ſignificatio eſt, quia præter has uxores, erant aliæ viduæ; quæ in baptiſmo feminarum, & in oblationibus & quibuſdam aliis miniſteriis honeſtius inter ſui ſexus perſonas verſabantur, quam clerici. Sed redeamus ad Gratianum noſtrum.

B. Diſtinctione XI. tria incerta capita notantur, caput ſecundum, ſeptimum & octavum. Secundum Nicolao primo in epiſt. ad Michaelem Imperatorem adſcribunt Ivo in Excerptionib. (a) & Gratianus, (b) & Democharès, & Contius. Ejus capitis verba in conciliis non inveni. Alia verba, quæ conjunxit Ivo, (c) inveniuntur in Panormia adſcripta eſſe Leoni quarto ad Lotharium Imp. Fieri igitur poteſt, ut omnia ſint eidem Leoni adſcribenda.

A. Non Leonis ſunt, ſed Nicolai in epiſt. ad Photium CP. quæ lecta eſt in ſynodo octava ſub Hadriano, actione IV. (1)

B. Capitis ſeptimi pars invenitur apud Auguſtinum epiſt. XXCVI. ad Caſulanum presbyterum, quæ inſcriptio eſt apud Burchardum, (d) & Ivonem, (e) & Gratianum, (f) & in libris Cæſarauguſt. (g) & Tarracon. (h) Verba illa: *Et ſicut prævaricatores* &c. cujus ſint ignoramus, licet ab omnibus ſint relata; (2) Caput octavum Auguſtino adſcribit Gratianus, (i) in libro de fide Chriſtiana; ſed nuſquam exſtat. (3)

A. Quid de aliis capitibus dicis, quæ certa ſunt? Memini enim caput quoddam inveniri Auguſtino adſcriptum in libro ex dictis Baſilii, quod eſt Baſilii in libro de Spiritu ſancto cap. XXVII. ad Amphilochium.

B. Recte admones. Eſt id caput v. (k) cujus initium, *Eccleſiaſticarum*: Baſilio adſcribunt Burchardus, (l) & Ivo (m) rectius. Pro, *in miniſterio*, ſcribendum eſt, *in myſterio*, & pro, *par ritus*, *par virtus*. Illud etiam mendoſum eſt: *Benedicimus fontem baptiſmatis oleo unctionis. Huic accedit, quod ter oleo inungimus: quos baptizamus.* Pro quibus apud Burchardum eſt: *Benedicimus fontem baptiſmatis, oleum unctionis. Huc accedit, quod ter immergimus, quos baptizamus: oleo ungimus.* Apud Ivonem in Panormia priora verba mendoſa ſunt. Hæc poſteriora ita concepta ſunt: *Huc accedit, quod ter mergimus; quod baptizatos oleo ungimus.* Hæc Democharès probavit. Ivo in Excerptionibus Burchardi ſcripturam in his ſequitur.

A. Cum Græcis fontibus hæc ſunt conferenda, quibus ſcio Burchardi & Ivonis varietates confirmari.

C. Quid illud eſt? *Vel quæ trifariam digeſta ſuper panem & calicem?*

A. *Multifariam*, non *trifariam* ſcripſit vetus interpres, ut ex Burchardo apparet, & ex Nomocanone.

B. In extremo capite, *in myſteriis obſervata ſilentio, quam publicato ſcripto*; habet Burchardus: *in miniſteriis obſervata magis* &c. Gratianus.

A. Id etiam Græcis verbis confirmatur. Totum vero caput præclarum eſt ad hæreticorum impugnationes tollendas ex traditionibus Apoſtolorum. Id credo *Græce & Latine Romanos* edituros.

B. Quid facturi ſint, ignoro. (4) De reliquis videamus. Caput X. ſumitur ex epiſtola Leonis quarta ad Epiſcopos Siciliæ c. VI. licet neque Anſelmus, (n) neque Gratianus, (o) neque Democharès locum certum indicarunt. (5) Caput ſecundum diſtinctionis XII. Gregorio adſcribunt Anſelmus, (p) & Gratianus, (q) & liber meus Tarraconenſis: (r) Anaſtaſio II. Democharès & Contius. Romani Gregorii quarti eſſe ajunt in epiſt. ad Epiſcopos Germaniæ & Galliæ, cujus initium eſt, *Divinis*.

A. Exſtat apud me epiſtolæ ejuſdem exemplum, & in Corpore canonum, & initio conciliorum Colonienſis editioni in ea collectione, quæ inſcribitur, *de primatu Romanæ eccleſiæ*, & initium, & aliquot fragmenta ſunt ejuſdem epiſtolæ. Initium etiam invenies apud Anſelmum, (s) & in libris Cæſaraug. (t) & Tarraconen. (u) licet hi omnes ita inſcripſerint, *Gregorius omnibus Epiſcopis per diverſas provincias conſtitutis*. Ex eadem ſunt varia fragmenta apud Gratianum, (x) de quibus poſtea dicendum erit. (6)

B. Caput tertium inſcriptum eſt; (y) *Nicolaus Michaeli Imp.* ſed apud Ivonem varie inſcriptum invenitur, & mihi videtur ex duobus capitibus conſtare, quæ tam in Panormia, quam in Excerptionibus plenius ſcripta ſunt. Prius caput inſcribitur in Panormia, (z) ut apud Gratianum: ejuſque extrema verba ſunt, „ pro loco, & tempore „ conſuetudines, ſi illis canonica non obſiſtat au„ ctoritas, quando una fides per dilectionem ope„ rans uni Deo omnes commendat.“ In Excerptionibus (a) parte quarta inſcribitur: *Leo IX. Michaeli Imp. CP.* parte vero quinta: *Leo IX. Michaeli Patriarchæ CP.* & in hac quinta magna pars epiſtolæ Leonis IX. refertur. In verbis hujus capitis tertii de quo agimus, tam in parte quarta, quam in quinta ſcriptum eſt; „ diverſæ pro loco „ & tempore conſuetudines, quando una fides per „ dilectionem operans uni Deo commendet om„ nes: *ſive* commendat omnes.“ Eadem inſcriptio Leonis IX. ad Mich. Patriarcham CP. & eadem verba, quæ eſſe diximus in Excerptionibus Ivonis exſtant in libro Cæſarauguſtano. Hæc pars poteſt Leoni IX. adſcribi. Poſterior pars poteſt retinere Nicolai nomen, in epiſt. ad Photium Patriarcham CP. non ad Mich. Imp. Ubi hæc verba ſunt ab Ivone quoque relata: „ De conſuetu„ dinibus quidem, quas nobis opponere niſi eſtis, „ ſcribentes per diverſas eccleſias diverſas eſſe con„ ſuetudines, ſi illis canonica non obſiſtit auctori„ tas, pro qua eis obviare debeamus, nihil judica„ mus, vel eis reſiſtimus.

Cæſ. lib. 1 c. 23.

Ivo d. tit. 12. c. 19. & 20. pan. & d. par. 4. c. 211. decr.

A. Ex his quæ refers, apparet male apud Gratianum ſcribi *conſtitutiones*, *vel conſuetudines*: ſed vox *conſuetudines*, retinenda eſt, cetera tollenda. Male quoque in Panormia verba illa, *De conſuetu-*

(a) *Ivo par. 4. c. 211. decret.*
(b) *Diſt. 11. c. 2. conſequens.*
(c) *Ivo lib. 2. tit. 12. c. 19. panor.*
(d) *Burc. lib. 3. c. 126.*
(e) *Ivo d. tit. 12. c. 22. panor. & par. 4. cap. 78. dec. & epiſt. 179. vel 79. ad Galterium Belvacem. bibl.*
(f) *Diſt. e. c. 7. in his.*
(g) *Caſ. lib. 1. cap. 19.*
(h) *Tarr. lib. 6. c. 125.*
(i) *Diſt. 11. c. 8. catholica.*
(k) *Diſt. 11. c. 5. eccleſiaſticar.*
(l) *Burc. lib. 3. c. 127.*
(m) *Ivo d. tit. 12. c. 23. pan. & d. par. 4. c. 69. decr.*
(n) *Anſ. lib. 1. c. 45.*
(o) *Diſt. 11. c. 10. hoc veſtra.*
(p) *Anſ. lib. 1. c. 20.*
(q) *Diſt. 12. c. 2. præceptis.*
(r) *Tarr. lib. 1. c. 287.*
(s) *Anſ. lib. 1. c. 17.*
(t) *Caſ. lib. 5. c. 6.*
(u) *Tarr. lib. 1. c. 286.*
(x) *2. q. 6. c. 1. decreto, diſt. 19. c. 5. nulli.*
(y) *C. 3. ſcit ſancta, diſtinct. 12.*
(z) *Ivo d. tit. 12. c. 18. panorm.*
(a) *Idem par. 4. c. 244. & part. 5. c. 44. decr.*

tudinibus &c. Leoni quarto adſcribuntur, & in Excerptionibus Nicolao in epiſt. ad Michaelem Imp. & cum illis conjunguntur; *Conſequens eſt* &c. quæ Gratianus refert diſtinctione XI. (a) Sunt enim omnia ex epiſtola eadem ad Photium, quæ etiam lecta eſt in ſynodo octava ſub Hadriano Minore actione quarta. (7) Nunc cetera videamus.

B. Caput quintum Nicolai *ad Ignatium*, vel *Igmarum* Epiſcopum eſſe dicitur apud Gratianum. (b) *Ignarum Archiepiſcopum* appellat Ivo (c) in Panormia. *Igmarum Remenſem Archiepiſcopum* idem in Excerptionibus. *Hicmarum* in epiſtolis, alii *Hincmarum* dicendum eſſe contendunt. Id confirmatur epiſt. LIIX. ejuſdem Nicolai ad eumdem, cujus initium eſt, *Omnium nos portare:* ex qua addi poſſunt hæc verba poſt vocem „ dedecus; ut tem„ poribus noſtris vel falſo inſimulari ſanctam Dei „ eccleſiam permittamus, vel eas traditiones &c. „ *& pro illis*, a patribus ſuſcepimus, *illic eſt*, a „ patribus noſtris ſuſcepimus, pro libitu ſemper „ errantium. " (8) Caput undecimum (d) ex duabus, tribuſve Auguſtini epiſtolis ſumtum videtur. Nam initium eſt ex epiſt. CXIIX. Pars illa, *Quod enim neque contra fidem*, ex epiſt. CXIX. In fine quædam ſunt ex eadem alia ex epiſt. XXVI. extrema. Illa verba tollenda eſſe Romani cenſuerunt: *Auguſtinus idem ex auctoritate Ambroſii aſſerit*: quæ ex ſcholio inſerta ſunt. (9) Capite duodecimo (e) extremo, quod ex eadem CXIX. epiſtola eſt, vox *ſacramentis*, in vocem *ſarcinis* mutanda eſt, licet eam Ivo (f) probaverit, & liber Cæſarauguſtanus; (g) loquitur enim de Judæis, qui legalibus ſarcinis, non humanis præſumtionibus ſubjiciuntur. Romani non omnino vocem *ſacramentis* improbant, ſed illam alteram in margine ponendam ſtatuunt. (10) Nunc liceat mihi ad diſtinct. XVI. venire. Nam quamvis multa in aliis dixerint eſſe mutanda, in hac ſcheda tantum invenio de capite illo Gelaſii cum LXX. Epiſcopis, ex conciliis eſſe totum deſcribendum, & ſcio Epiſcopum Segobienſem id multis mendis purgaſſe. At poſtrema pars, cujus initium, *Ceterum qui libri*, licet ſuperioribus conjungant Burchardus, (h) Ivo (i) & Gratianus, (k) non eſt in conciliis, & pars eſſe videtur alicujus libri *de divinis officiis*.

A. Recte dictum eſt, namque Amilarii librum habeo, in quo hæc ſunt, & alia quædam nomine fragmentorum Caroli Magni edita. Ea vero verba, *Ceterum qui*, uſque ad illa, *in ſeptuageſima*, non invenies apud Burchardum, & Ivonem, neque in veteribus Gratiani libris.

B. Idem Romani notarunt. (11) Diſtinctione XVI. duo incerta capita ferebantur, caput primum, & XIII. (l) ſed primum a te acceperunt, quod ex Iſidoro erat in præfatione conciliorum veteri, non ex hac, quæ vulgo nota eſt Iſidori Mercatoris, ut alio die explanaſti, (m) Caput XIII. Stephano Papæ ad Luthobium Epiſcopum Maguntinum adſcribunt Ivo (n) & Gratianus. Et quia LXX. capitum Nicæni concilii, & Athanaſii epiſtolæ facit mentionem apud Ivonem in Excerptionibus, conſtat non eſſe Stephanum primum; ſed aliquem ex poſterioribus, præſertim cum Maguntini Epiſcopi a Bonifacio martyre cœperint, qui fuit temporibus Gregorii tertii, & Zachariæ, & Stephani Minoris. Sed quod hic dicit Antiocheno concilio inſertos eſſe, plurimos arbitrari, Nicænos illos LXX. canones, velim ſcire a te, an veriſimile putes?

A. Quod ait plurimos arbitrari, ita ipſum Stephanum inveniſſe exiſtimo, licet ego non meminerim alibi legiſſe. Itaque Sardicenſi, pro Antiocheno ſufficerem. Namque Antiocheni canones XXV. tantum fuerunt, quorum auctores, ſi illi ſunt, ad quos Julius ſcripſit, hoſtes erant Athanaſii, & aliorum Patrum CCCXIIX. Qua de cauſſa nihil de fide Nicæni concilii, ſed de paſchate tantum ſtatuunt cap. primo, id concilium eſſe obſervandum. At Sardicenſes Patres catholici aliquot canones ſcripſerunt, qui pro Nicænis habiti ſunt, ut conſtat ex concilio Carthaginienſi ſexto. (12)

B. Caput tertium Leoni IX. adſcribunt Ivo, (o) & Gratianus, (p) contra epiſtolam Nicetæ Abbatis monaſterii Studii. Exſtat libellus Humberti Cardinalis Silvæ Candidæ Epiſcopi, qui Legatus fuit Leonis IX. contra eumdem Nicetam & alios Græcos; in quo libello hæc eadem verba inventa ſunt. Caput VII. (q) Pſeudo-trullianorum eſt Pactum, ut a te ſuperioribus diebus dictum eſt. Cenſura Romanorum fuit: *Hic canon eſt ex rejiciendis; præſertim ob finem de concilio Cypriani.* (13) Capite octavo (r) de re notiſſima maximi errores. ſunt non apud Gratianum ſolum, ſed etiam in utraque Ivonis (ſ) collectione, & apud Democharem. Verba autem ſunt hæc. *Tertium Epheſinum, Chalcedonen.* IV. & V. *Item Conſtantinop.* VI. *Item Nicænum* VII. Neque enim Chalcedonenſe fuit quartum, & quintum: ſed quintum, & ſextum fuerunt CP. habita. Quamobrem ita ſcribunt Romani: *Poſt Chalcedonen.* IV. *item quintum CP. & ſextum.* Contius non male: *& quintum item CP. & ſextum.* Fontes quærendi ſunt, ſic autem inſcribunt: *Ex libro diurno profeſſio Romani Pontificis.*

A. Is liber non exſtat, quod ſciam, hoc titulo. Profeſſionis tamen vidi aliquot exempla. (14)

B. Capite nono ex Beda ſumto bis erratum eſt in Julii nomine: namque & Nicænam ſynodum, & quintam ſub Julio Papa habitam eſſe ſcriptum eſt: cum annis CCXXX. & amplius inter ſe diſtent: & Julius ſecundus patrum noſtrorum memoria fuerit. Recte tamen Democharis *Julii* nomen in *Vigilii* mutavit poſteriori loco, in priori nihil mutavit. De quo velim ſcire quid ſentias? Nam Romani in *Silveſtri*, *Julii* nomen mutant. *c. 9. ſum. c. d.*

A. Ego ſuſpicor Bedam *Julii* nomen edidiſſe, ut alii nonnulli fecerunt. Et inveni in quadam Julii epiſtola quædam verba, quæ huic opinioni occaſionem aliquam præbere viderentur. Sed ſi ſub Julio habita eſt Nicæna ſynodus; falſa ſunt, quæ de confirmatione Nicænæ ſynodi a Silveſtro feruntur: Marci quoque Papæ reſcripta, in quibus Nicænæ ſynodi, & illorum LXX. canonum mentio fit, & Athanaſii de eiſdem conſultatio inepta eſt. Sed præſtat aliorum opinionem ſequi, quæ recepta eſt; ut ſub Silveſtro prima ſynodus fuerit habita. Ivo (t) in Excerptionibus *Julii* in prima, *Vigilii* in quinta nomen edidit; in Panormia pro *Vigilio Julium* ſcripſit, de prima nihil dixit. Liber Cæſarauguſt. (u) *Vigilium* habet in quinta, *Julium* in prima, ut Ivo. (15)

B. Se-

(a) *Diſt.* 1. *c.* 2. *conſequens.*
(b) *C.* 5. *ridiculum, diſt.* 12.
(c) *Ivo d. tit.* 12. *c.* 20. *in pan. & par.* 4. *cap.* 212. *decret. & in epiſt.* 54. *vel* 65. *ad Hugo. Lugdunen. Archiepiſcopum.*
(d) *C.* 11. *illa autem diſt.* 12.
(e) *C.* 12. *omnia, c. diſt.*
(f) *Ivo d. tit.* 12. *c. ult. panor. & par.* 4. *ca.* 206. *decret.*
(g) *Caſ. libr.* 1. *c.* 9.
(h) *Burc. lib.* 3. *c.* 222.
(i) *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 2. *& lib.* 8. *tit.* 11. *c.* 1. *pan. & par.* 4. *c.* 63. *decr.*
(k) *Diſt.* 15. *c.* 3. *ſanctæ p. ceterum.*
(l) *Diſt.* 16. *c.* 1. *et c.* 13. *viginti.*
(m) *Dial.* 6.
(n) *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 19. *panor. et par.* 4. *c.* 232. *decr.*
(o) *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 37. *panorm. et part.* 4. *c.* 105. *decr.*
(p) *Diſt.* 16. *c.* 3. *Clementis.*
(q) *Cap.* 7. *quoniam. d.* 16.
(r) *C.* 8. *ſanctæ. c. diſt.*
(ſ) *Ivo d. tit.* 11. *c.* 15. *panor. et par.* 4. *cap.* 132. *decret.*
(t) *Ivo par.* 4. *c.* 125. *decret. et d. tit.* 11. *cap.* 23. *pann.*
(u) *Caſ. lib.* 1. *cap.* 45.

B. Sequitur de conciliis provincialibus, de quibus nihil dicam; expecto enim hiſtoriam conciliorum, quam a te multi flagitant.

A. Hac de re aliquando agemus. Tu vero perge de reliquis hujus diſtinctionis capitibus dicere.

B. Duo tantum mihi dicenda ſunt: quorum alterum eſt de inſcriptione extremi capitis: (*a*) quod Nicolao ad Photium adſcribendum eſt, non ad clerum Conſtantinop. ut male Gratianus ſolus ſcripſit. Recte enim eſt apud Ivonem, (*b*) & in libro Cæſarauguſt. (*c*) & in regiſtro Romæ edito Nicolai, vel potius edi inchoato; permultæ enim epiſtolæ deſiderantur. (16) Alterum eſt de Contiano ſcholio addito capiti XII. (*d*) Contio XIII. quod conſtat ex verbis Athanaſii ad Marcum Papam, quod etiam Ivo (*e*) in Panormia, & in Excerptionibus refert, & Anſelmus, (*f*) & liber Cæſarauguſtan. (*g*) In eo ſcholio refert Marci ad Athanaſium reſcriptum ex Ivone, quod etiam alii habent. Et poſt alia de numero canonum Nicæni concilii, addit hæc: „ Citantur & in epiſtola Ju„ lii Papæ XXIV. canones, præter illos XX. qui „ vulgo exſtant. Sed illos eſſe ſuppoſititios, vel „ id oſtendit, quod nemo, ne Gratianus quidem „ ipſe, eos allegare auſus eſt. “ De his verbis, quid tibi videatur, exſpecto.

A. Ex Julii epiſtola ſecunda ad Orientis Epiſcopos, plures canones referuntur, & quibuſdam numerus additur, quos ſuſpicor eſſe XXVII. Apud Ivonem (*b*) XXVI. ſunt: LXX. apud Iſidorum Mercatorem in præfatione conciliorum, ut etiam idem Ivo refert. Falſum autem eſt, neque Gratianum, neque alios eorum verba referre, quod vel ex notis meis ad Hadrianum conſtat. Et qui adhuc alia teſtimonia quærit, legat Burchardum l. I. cap. CXLIV. & Ivonem parte V. cap. CCLVII. Sic non debuit Contius, ſive quis alius ſuppoſititios eos affirmare. Sed fortaſſe id dicere voluit, Gratianum non hac epiſtola uſum in hac diſtin. XVI. aut etiam alibi non appellaſſe verba concilii Nicæni hæc verba Julii, ſed quam léve hoc ſit argumentum, nemo non videt. Et fortaſſe falſum eſt; diximus enim, cum de fragmentis ageremus, (*i*) eſſe fragmentum quoddam ſumtum ex hac epiſt. Julii, quod Gratianus, (*k*) & Ivo (*l*) Nicæno concilio adſcripſerunt.

B. Franciſcus Turrianus tuus Arabicos nuper XXC. canones edidit, & eos eſſe dicit legitimum illius concilii partum: hos vero Julii canones, ex aliis actionibus ejus ſynodi ſumtos eſſe, extra numerum canonum.

A. Neutrum mihi adhuc perſuaſit, aut illos eſſe veros, aut hos ex aliis actionibus ſumtos. Sed quid Romani tui de ſcholio Contiano cenſent?

B. Delenda eſſe illa verba: Sed illos eſſe ſuppoſititios, & quæ ſequuntur. Multo vero magis eis diſplicuerunt, quæ poſtea ſcripſit: *Multas autem ſupra in præfatione rationes adduxi* &c. Ea verba mihi videntur Molinæi eſſe, non Contii: nihil enim ea de re Contius in præfationibus editis ſcripſit: & his contrarium ſcholium Contius cap. II. diſtinct. XXII. addidit. (17)

A. Librariorum fortaſſe erratum eſt: ſed ſurgendum eſt, alioqui libenter eram te de his rebus auditurus. Tantum mihi indicem oſtendas velim ſelectorum virorum, quorum, opera in Gratiani emendatione tres Romani Pontifices ſunt uſi.

B. Ecce tibi minus tamen perfectum indicem: dum enim abſum, alios adſcriptos fuiſſe accepi. (18)

ADDITIONES.

(1) *Diſtin. II. capitis ſecundi inſcriptio in libro Gregoriano hæc eſt: Item Nicolaus Papa I. Michaeli Imperatori. Conſequens eſt &c. In marg. hæc ſunt: Sententia elicitur ex epiſt. cujus initium, Propoſueramus. Ivo p. 4. c. 211. (Certiora ſunt in dialogo ſcripta. Vid. li. 2. dial. 14. add. 1.)*

(2) *In eadem diſtin. capitis ſeptimi In his rebus inſcriptio in eodem libro eſt: Item B. Auguſtinus ad Caſulanum epiſt. 86. In marg. eſt: Anſel. l. 4. c. 43. Burch. l. 3. c. 126. Ivo p. 4. c. 68. Pann. l. 2. c. 158. Poly. l. 3. tit. 23. c. fin. In notis: Et ſicut) Hinc uſque ad finem non ſunt in epiſtola indicata: ſed a Burchardo etiam, & Ivone, & in Pannormia referuntur.*

(3) *Proximi capitis inſcriptio in eodem libro hæc eſt: Idem in libro de fide chriſtiana. Catholica Eccleſia &c. In notis additur: Hodie inter opera B. Auguſtini nullum exſtat hoc titulo. In epiſtola vero ad Januarium, quæ eſt 118. c. 1. & 2. hæc eadem ſententia copioſe exponitur.*

(4) *Capitis quinti ejuſd. diſt. II. inſcriptio eſt in eodem libro: Unde ex dictis Baſilii, Eccleſiaſticarum inſtitutionum &c. In marg. hæc ſunt: Baſilius in l. de Spiritu Sancto. c. 27. Burch. l. 3. c. 127. Ivo p. 4. c. 69. Pann. l. 2. c. 159. Et in notis: Ex dictis) Hoc caput antea citabatur ex Auguſtino in lib. ex dictis Baſilii. In codice Vercellenſi eſt: Unde Auguſtinus ait, vel ex dictis Baſilii: & retenta eſt poſterior pars hujus diſjuncti, quoniam ita citant Burchar. & Auctor Pannormiæ. Ivo autem citat, ex lib. Baſilii de Spiritu ſancto 27. quomodo in marg. eſt indicatum. Ceterum quoniam multis locis gloſſa obſtitit, ne emendaretur, neceſſarium viſum eſt integrum B. Baſilii locum, & Græce, & Latine afferre. ὡς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ &c. i. Dogmatum, & inſtitutorum &c.*

(5) *Ejuſd. diſtin. 11. cap. 10. inſcriptio in eadem editione eſt: Item Leo Papa ad Epiſcopos per Siciliam conſtitutos epiſt. 4. c. 6. Hoc veſtræ indicimus caritati &c. In marg. eſt: Anſ. l. 1. c. 45. Polyc. l. 1. tit. 17.*

(6) *Diſtin. 12. capitis ſecundi inſcriptio eſt in eodem libro: Item Gregorius Papa quartus. Præceptis Apoſtolicis non dura ſuperbia reſiſtatur &c. In marg. eſt: Anſel. l. 1. c. 20. Polyc. l. 1. tit. 17. In notis: Gregorius) Integrum hoc caput invenitur in epiſtola Gregorii quarti univerſis Epiſcopis per Galliam, Germaniam, Europam, & univerſas provincias conſtitutis: quæ eſt in codice ſupracitato bibliothecæ monaſterii Dominicanorum. Initio vero eſt etiam in epiſt. Anaſtaſii II. ad Anaſt. Aug. c. 6. Inſcriptio capitis undecimi, Decreto noſtro, 2. q. 6. eſt. Sed cum Gregorius ſcribat omnibus per diverſas provincias. In marg. eſt: Polyc. l. 1. tit. 7. Ivo p. 5. c. 349. Anſel. l. 2. c. 19. Et in notis: Ut honoretur) Hinc uſque ad verſ. auctoritas, addita ſunt ex ipſa epiſt. quæ exſtat in bibliotheca Dominicana, & videtur eſſe Gregorii quarti, ex qua etiam ſumtum eſt caput Nulli fas diſt. 19. & apud Ivonem utrumque caput ſimul habetur. Iſtius autem Aldrici (ut ex catalogo Epiſcoporum eccleſiæ Cænomanenſis colligitur) mentio eſt in concilio apud S. Medardum, quod paullo poſt*

(a) C. *ult. d.* 16.
(b) *Ivo d. tit.* 11. *cap.* 12. & *c.* 30. *panor.* & *par.* 4. *c.* 135. *decr.*
(c) *Caſ. lib.* 2. *c.* 22.
(d) *Diſt.* 6. *c.* 12. *ſeptuaginta.*
(e) *Ivo d. tit.* 11. *c.* 18. *panor. et par.* 4. *p.* 108. *et* 109. *decr.*
(f) *Anſ. lib.* 1. *c.* 59. *et c.* 60.
(g) *Caſ. lib.* 1. *c.* 30. *et* 31.
(h) *Ivo d. par.* 4. *c.* 110. *et* 111.
(i) *Sup. dial.* 14.
(k) 11. *q.* 1. *c.* 4. *judices.*
(l) *Ivo lib.* 4. *tit.* 11. *ca.* 2. *panorm.*

Gregorium IV. habitum fuit. Itaque defensio ipsi a Gregorio præstita profuit. Inscriptio cap. 5. Nulli fas, dist. 19. hæc est: Item Gregorius IV. In marg. hæc sunt: Polyc. l. 1. tit. 17. Ans. l. 2. c. 21. Ivo par. 5. c. 11. & 349. In notis: Caput hoc est in eadem epistola Gregorii IV. ex qua sumtum est c. Decreto nostro, infra 2. q. 6. Exstat autem in codice sæpe memorato bibliothecæ Dominicanæ.

(7) *Caput tertium, Scit sancta, dist. 12. in eodem libro ita inscriptum est: Item Leo IX. Michaeli Episcopo Constantinopolitano epistol. 1. c. 29. & Nicolaus I. epist. 2. ad Photium. In marg. est: Ivo p. 4. c. 223. & par. 5. c. 44. Pann. l. 2. c. 155. Et in notis: Caput hoc confectum est ex duobus longe diversis locis. Nam usque ad vers. si illis, sumtum est ex prima epist. seu libello Leonis IX. adversus inauditas præsumtiones Michaelis Constantinopolitani, & Leonis Acridani Episcoporum c. 29. ubi loquens de Romana ecclesia ait: Scit namque, quia nihil obsint saluti credentium diversæ pro loco, & tempore consuetudines; quando una fides per dilectionem operans bona, quæ potest, uni Deo commendat omnes: & hæc fere ab Ivone, & in Pannor. referuntur. Altera vero pars accepta est ex epist. secunda Nicolai ad Photium, quæ incipit, Postquam beato Petro. Ibi enim habentur hæc: De consuetudinibus quas nobis opponere visi estis: scribentes per diversas ecclesias diversas esse consuetudines; si illis canonica non obsistat auctoritas, pro qua obviare debeamus; nihil judicamus, vel eis resistimus. De capite 2. dist. 11. dictum est in addit. 1. hujus dialogi.*

(8) *Ante caput quintum distin. 12. hæc inscriptio est in eodem libro: Item Nicolaus Hincmaro Archiepiscopo. Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, ut temporibus nostris vel falso insimulare sanctam Dei ecclesiam permittamus, vel eas traditiones quas antiquitus a Patribus suscepimus, pro libitu semper errantium infringi patiamur. In marg. est: Ivo p. 4. c. 212. Pann. l. 12. c. 156. Et in notis: Habetur in epistola scripta Hincmaro, & ceteris Archiepiscopis, & Episcopis in regno Caroli ecclesias regentibus, quæ exstat in codice jam memorato bibliothecæ Dominicanorum, & ex ea caput hoc locupletatum est. Nam antea brevius erat, ut etiam apud Ivonem, & in Pannormia.*

(9) *In eadem distin. 12. c. 11. Illa autem, in eodem libro Romano inscriptio est: Item Augustinus ad Januarium epist. 118. c. 1. Et vers. Alia vero, quæ est in marg. Ibid. c. 2. Et vers. Quod enim neque est in marg. fere idem epist. 119. c. 18. Et vers. Mater mea, hæc in notis sunt: In hoc capite quemadmodum & in sequenti multa sunt emendata ex B. Aug. ac nonnulla etiam addita. Ab hoc tamen loco usque in finem, quoniam verba B. Augustini apte erant in epitomen redacta, nihil additum est.*

(10) *Proximum caput Omnia, hanc habet in eodem libro inscriptionem: Unde Augustinus scribit ad inquisitiones Januarii ep. 119. c. 19. In marg. est: Ivo p. 4. c. 206. Pann. l. 2. c. 168. Ad vocem* universalis, *est in marg.* universa, *ori. Ivo, Pann. Ad voces,* servilibus oneribus *est, al.* adeo servilibus operibus. *Ad vocem* sacramentis, *est,* sarcinis, *orig.*

(11) *Capite tertio, Sancta Romana, vers. Ceterum qui libri, dist. 15. in libro Romano hæc in notis adscripta sunt: Hinc usque ad finem neque in collectione Isidori, neque in ullo veteri codice Gratiani eorum, quæ collata sunt, inveniuntur. A verbo* (verbis *scribo*) *tamen, in septuagesima ponunt, referuntur a Burchardo, & Ivone sine auctoris nomine, in Pannormia ex Gelasio ipso cum* LXX. *Episcopis. Fere autem omnia habentur sparsim in libro, qui* Ordo Romanus *nuncupatur. In marg. vers. Quidam quod in septuagesima, hæc sunt. Burch. l. 3. c. 222. Ivo par. 4. c. 63. Pann. l. 2. c. 90.*

(12) *De cap. 1. distin. 16. vide in addit. 11. dial. 6. Ante caput 12. c. dist. hæc verba sunt in Romano libro: Unde Stephanus scribit dicens Luythobio Episcopo Moguntino. Viginti tantum capitula Nicænæ synodi &c. In marg. est: Ivo p. 4. c. 232. Pann. l. 2. c. 107. Et in notis: Apud Ivonem parte quarta c. 232. habetur magis integrum hoc caput. Capitula Nicæni concilii testimonio Athanasii septuaginta in figuram septuaginta discipulorum scripta non dubitamus, e quibus viginti tantum in ecclesia sancta Romana, & quæ sequuntur.*

(13) *Inscriptionem c. 3. Clementis, c. dist. vide dial. 6. addit. 13. & de cap. 7. quoniam, vide additiones dial. 7. & 8.*

(14) *Ejusdem distin. 16. cap. 8. Sancta octo, in eodem libro ita inscriptum est: Item ex diurno libro professio Romani Pontificis. In marg. est: Ivo par. 4. c. 132. Pann. l. 2. c. 103. Et in notis: Item ex diurno) Integram professionem fidei, quando quis in Romanum Pontificem promovebatur, refert Deusdedit Cardinalis in collectione canonum, quæ servatur in bibliotheca Vaticana. Verba, de quibus agitur, sunt hæc: quartum Chalcedonense, item V. Constantinopolitanum, & VI. Item Nicænum VII. Octavum quoque Constantinopolitanum.*

(15) *In eadem dist. 16. cap. 9. Sexta synodus, in eodem libro hæc inscriptio est: Beda in libro de temporibus c. 65. scripsit dicens. In marg. est: Ivo par. 4. c. 125. Pann. l. 2. c. 113. Vers. Prima, ad illa verba, temporibus Julii Papæ, hæc in notis sunt: Julii) Certum est synodum Nicænam primam celebratam esse tempore Silvestri. Sed in illa temporum obscuritate mirandum non est, Bedam & alios errasse. Vers. Quinta item Constantinopoli temporibus Vigilii Papæ &c. In marg. est: Pann. l. 2. c. 111.*

(16) *Quod ad caput ult. ejusd. dist. attinet: in eod. libro inscriptio ejus est hæc: Sardicense quoque concilium auctoritate Nicolai Papæ recipitur. Unde idem scribit clero Constantinopolitano. Quod dicitis &c. In marg. hæc sunt: Clero, al. electo. Habetur in epistola 6. quæ prima ad Photium est. Ivo p. 4. c. 135. Pann. lib. 2. c. 117. vers. Quod dicitis.*

(17) *Gratiani verba sunt in eodem libro ante cap. 12. Septuaginta ejusdem dist. 16. Scribit enim Athanasius Alexandrinus Episcopus Marco Papæ ita dicens. In marg. est: In epist. Athanasii, & universorum Aegypti Episcoporum ad Marcum Papam: sed copiosius, quam heic. Ivo par. 4. c. 108. Pann. l. 2. c. 106. Ans. l. 1. c. 59. Polyc. l. 3. tit. 20. Et in notis: Septuaginta) Ex his Athanasii verbis constat, non omnes Nicænæ synodi canones aut Græce, aut Latine nunc haberi. Et Julius Papa ad orientales, & Innocentius Victricio, & alii multos ex illa canones citant, qui non sunt in his viginti, qui manibus omnium versantur. De qua re scribit Isidorus in præfatione conciliorum tomis inserta. Et ex epistola quadam Gregorii X. ad Regem Armeniorum, cum concilium Lugdunense indixisset, (quam manu scriptam habet Cardinalis Sirletus) intelligitur integrum Nicænum concilium in lingua Armeniorum eo tempore exstitisse. Sic enim scribit: Quia vero multipliciter expedit, ut in ejusdem celebratione concilii, antiquorum conciliorum copiam habeamus, Celsitudinem regiam rogamus, & hortamur attente, quatenus integrum Nicænum concilium & alia concilia, quæ habere diceris in Armenica littera cum aliquibus peritis interpretationibus nobis cum ea, qua poteris, celeritate transmittas. Tuneti quoque & Alexandriæ inventi sunt octoginta canones Arabice scripti sub nomine hujus concilii, qui Romæ in Arabica, & Armenica lingua scripti penes eumdem Card. Sirletum sunt, & nuper etiam in Latinam linguam conversi sunt, & impressi.*

(18) *Index selectorum virorum sub Pio IV. & Pio V. emendationi Gratiani ab eisdem præfectorum, hic est.*

Sanctæ Rom. Eccl. Cardin. nomina.

M. Antonius Columna Romanus.
Hugo Boncompagnus Bononiens. postea Greg. XIII. dictus P. M.
Alexander Sfortia Romanus.
Guilielmus Sirletus Calaber.
Franciscus Alciatus Mediolanen.

His additi sunt ab eod. Pio V.

Guido Ferrerius Vercellen.
Antonius Carrafa Neapolitanus.

Di-

Doctorum nomina.		
Felix Montaltus Gener. ord. S. Fran. postea Card. hodie P. M. Xystus V. dictus.	A	*Michael Thomasius Majoricensis; postea Episcopus Ilerdensis,*
Christophorus Patavinus Gener. ord. S. Aug. eremitar.		*Hieronymus Parisetus Regiensis.*
Thomas Manricus ord. S. Domin. Magister sacri Palat.		*Antonius Cuccus Mediolanen.*
.... Lucatellus Bononien. postea Regii Lepidi Episcopus.		*Joannes Marsa Hispanus.*
Josephus Pamphilus Veron. ord. S. August. postea Sacrista Palatii, & Episcopus Signinus in Campania.		*Franciscus Leo Hispan. postea Societ. Jesu.*
Franciscus Turrianus Hispanus, postea Societ. Jesu.		Additi sunt.
Marianus Victorius Reatinus, postea Episcopus Amerinen.	B	*Melchior Cornelius Lusitanus.*
		Latinus Latinius Viterbien.
		Arnaldus Pontacus Gallus.
		Petrus Ciacconius Hispanus.
		Franciscus Pegna Hispanus, cujus sunt additiones Decretalium sine nomine, quia templum Dianæ incendisse visus est.

ANTONII AUGUSTINI
ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS
DE EMENDATIONE GRATIANI
DIALOGORUM
LIBER POSTERIOR.

DIALOGUS I.

De Gratiani emendatione ex conciliis non editis.

C. CUM ad te venirem, Ilerdæ apud Vincentium fratrem consobrinum meum commoratus, intellexi ab eo, te cum Petro Galesio de Gratiani emendatione aliquot diebus egisse ipso præsente, cujus sermonis summam fuerat is scriptis complexus, quam ab eo accepi. Sed ajebat, cum aliquot distinctiones percurrere cœpisset Galesius, classis cujusdam nuntio interpellatum, Barcinonem profectum, ut in ea, si posset, in Italiam perveniret: ipsum autem Ilerdam paullo post rediisse ad studia intermissa. Ejus sermone incensus a te petere, & si pateris, flagitare cogor; ut me de ceteris Gratiani locis edoceas. Percommode autem accidit, ut cum hoc tibi desiderium meum vellem exponere, cum B. nostro rem communicaverim. Is mihi dixit, se Barcinonem iviisse, ut veteres quosdam conciliorum, & aliorum scriptorum libros describi tibi curaret, & alia quædam ad Gratiani emendationem maxime pertinentia. Itaque ambo accessimus, ut nos dignos arbitreris, quos vel reliquiis illius splendidi convivii, quod apparatissimum fuisse didicimus, satures.

A. Ego vero vos non reliquiis saturare, ut dixisti; sed splendidissimis conviviis accipere dignos arbitror. Hoc autem ipsum, quod cupis, melius hic B. noster præstare poterit: quippe qui acta ipsa selectorum illorum Patrum legit, qui Romæ Gratiano mendis expurgando præerant, & veteres illos libros descripsit, & diu multumque est in hoc genere litterarum versatus.

B. Negare non possum, me his delectari studiis, & te potissimum duce, cum magna mea voluptate, in conciliorum decretis, & Pontificum epistolis perlegendis dies, noctesque consumere. Neque etiam recuso, quin quod sciam, poteroque, C. nostri desiderio satisfaciam. Te vero præsente id agi, utrique nostrum utilius & gratius est. Sunt enim multa obscura & incerta, in quibus etiam illi selecti Romani hærent: sunt etiam variæ quædam lectiones, quæ collatione librorum veterum, aut collectorum acciderunt; in quibus, & in aliis permultis tuum nobis erit auxilium implorandum.

A. Video, me non posse effugere, quod exoptatis; id eo libentius faciam, ut C. faveam, & quid a te petere debeat, admoneam. Obscura vero, & varia a Romanis relicta auditurus libenter sum; non quo sperem, me illa certa & aperta redditurum; sed ut ingenia hominum sunt, id ipsum dubitare, trepidare, & labi sæpe delectat. Et ut si quis aliquid medicamenti attulit, desperato jam, & morienti ægroto, voluptatem magnam capiat necesse est: sic qui jam deploratis mendosis locis scriptorum medicinam tulit; suavissimos capit laboris sui fructus. Sed age videamus, quid auxilii ex veteribus conciliis non editis Gratiano adferri potest?

B. Qua ratione si quis quærat fontes singulorum capitum in editis conciliis, & conferat eorum verba, multum juvatur quod hæc ab illis manaverint: ita etiam in non editis eveniet. Sed illud pluribus notum est, & facilius sanari loca mendosa potuerunt; hæc minus nota sunt, & paucis patuit aditus, ut ea cum Gratiano conferrent. Exemplum sumam ex hoc libro, quem ad te adsero; cujus partem ad te Roma missum scio. Apud Gratianum caput hoc Zachariæ Papæ adscribitur: *Episcopi, presbyteri, diaconi secularibus indumentis non utantur* &c. Hoc in conciliis, aut epistolis editis Zachariæ non invenies: sed est in concilio Romano Zachariæ capite tertio. (1) Sic distinct. xciii. Anacleto, & Zachariæ adscribuntur illa verba: *Juxta sanctorum patrum* &c. sed melius Anselmus refert, ex concilio Zachariæ Papæ. Est autem caput iv. illius concilii. 21. q. 4. c. 3 Episcopi. Dist. 93. c. 4. jun.

A. Ego cum verba Gratiani cum Anselmi verbis contulissem, inveni meliorem scripturam videri illam Anselmi, quam vulgarem Gratiani. Scire cupio, an eam confirmet vetus hoc concilium.

B. De illis fortasse verbis dicis: *Omnes Episcopi, qui hujus Apostolicæ sedis ordinationi subjacent, & qui propinqui sunt*; scriptum est, ET voce omissa.

A. *Subjacent, qui propinqui sunt*; habet Anselmus apertius. Et ideo postea dicitur: *Qui vero de longinquo sunt, juxta chirographum suum impleant.*

C. Est ne hoc illud chirographum, cujus formula exstat sub titulo de jurejurando: *Ego N.* &c. De jurejuran. c. 4. 9

A. Ea formula a Gregorio VII. concepta est, qui posterior fuit Zacharia: sed fortasse priores Pontifices simile sacramentum Episcopos suos præstare jubebant. Greg. II. c. 20. in collect.

C. Cur adjicitur in hoc capite, *qui hujus Apostolicæ sedis ordinationi subjacent*: an sunt alii, qui non subjiciantur?

A. Hodie nulli fere sunt: sed illis temporibus electi Episcopi a clero, a Metropolitano confirmabantur, & ab eodem consecrabantur, aut eo consentiente ab aliis Episcopis: Metropolitanorum electio a Patriarcha confirmabatur; quibus pallium quoque dare permittit Innocentius III. in concilio generali cap. v. Ordinationi igitur, hoc est, consecrationi, vel confirmationi sedis Apostolicæ illi non erant subjecti, qui ab inferioribus confirmabantur, & consecrabantur. c. 23. qua, dist. vii.

B. Cur autem venire cogebantur in Urbem quotannis omnes? An ad synodos quotannis habendas?

A. Neque quotannis omnes venire cogebantur, sed aliqui: longius habitantes intra biennium, aut triennium veniebant; neque synodi causa solum, sed etiam ob lites, aut inter ipsos Episcopos sedandas, aut cum aliis clericis, vel laicis, & ut cum eorum consilio Pontifex Romanus difficiliora negotia explicaret, atque dirimeret. Sed ad Gratianum redeamus. (2)

B. Za-

B. Zachariæ Papæ adſcribit Gratianus verba illa poſita cauſſa XXVI. extrema: *Si quis Kalendas Januarii ritu paganorum colere* &c. quæ ex decretis Zachariæ cap. XI. Burchardus, (a) & Ivo (b) referunt. Magna cum varietate ſunt hæc in Romano concilio Zachariæ cap. IX. *Si quis Kalend. Januarias, & broma colere præſumſerit, aut menſas cum dapibus in domibus præparare, & per vicos & plateas cantationes & choros ducere, quod maxima iniquitas eſt coram Deo: anathema ſit.*

26 q. 7. c. 14. *ſi quis.*

A. In epiſtola quadam Bonifacii martyris ad Zachariam inveni conqueri illum, quod dicerent barbari, ſe vidiſſe Romæ juxta eccleſiam S. Petri Kal. Jan. paganorum conſuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes, & cantiones ſacrilegas audiviſſe, & menſas illa die vel nocte dapibus onerare, & alia fieri: cui Zacharias reſcribit, tam ſe, quam Gregorium Pontificem cui ſucceſſerat, qui a nobis Gregorius tertius appellatur, illa prohibuiſſe.

C. Quid vox *broma* ſignificat? an pro *bruma* poſita eſt?

A. Capite LXII. ſextæ ſynodi repetitæ in Trullo brumalia prohibentur, quæ videntur, eſſe a *bruma* dicta. Incidere autem bruma ſolebat Saturnalibus diebus, non longe a Kalendis Januariis.

B. Tertullianus in libro de idololatria hoc confirmare videtur, cum de brumæ honorario, & de Kalendis Januariis & Saturnalium celebratione agit: Ambroſius tamen in epiſt. ad Galatas ad Jani cultum refert has Januarias Kalendas. *Menſas* vero, non *menſes*, ut apud Ivonem eſt, ſcribendum eſſe, recte ex Bonifacii verbis colligitur. (3) Sequitur illud, quod Macario Papæ Gratianus, (c) Zachariæ Burchardus, (d) & Ivo, (e) & liber Cæſaraug. (f) adſcribunt. Eſt autem in hoc ipſo Romano concilio cap. XIII. & XIV.

C. Hic de re invenio in dialogis cum V. & G. (g) fieri mentionem, ut etiam de Anacleti & Zachariæ capite diſtin. XCIII. a te commemorato.

B. Sunt quædam melius ſcripta in concilio, quam apud Gratianum, ut illud, *ab alio Epiſcopo*, non *ab aliquo*. Et poſt illa, uſque in finem, additur: *quia ſcriptum eſt*, (h) *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* (4) Alia exempla ſumamus ex duobus Romanis ſynodis non editis Eugenii ſecundi, & Leonis quarti. Conjunguntur autem in veteri libro, quod magna ex parte eiſdem verbis ſcripta ſint. Nam ſi quis quærat, quid ſibi velit hæc Gratiani inſcriptio cauſſa XII. (i) *Item Eugenius Papa, & Leo nonus. Neceſſaria etenim res* &c. aut illa Anſelmi, (k) *Ex ſynodo Eugenii Papæ*: quid reſpondeat, non habebit. Invenitur autem in hoc duplici concilio cap. VII. (5) At Leonis Papæ eſſe dicuntur illa verba: (l) *Sine ornatu ſacerdotali extra domos apparare nullo modo convenit*: *ea nullo modo* in B. Leonis Papæ regiſtro quiſquam inveniet: ſed hujus concilii ſunt capita XII.

A. Sumſit Gratianus ab Anſelmo; (m) ſed Ivo, (n) & liber Cæſarauguſt. (o) ex ſynodo Eugenii eſſe ſcribunt. Ivo autem ſolus plenius quædam retulit.

B. Plura ſunt in ipſo concilio. (6) Sic etiam Ivo (p) caput XI. hujus concilii refert, ut ex ſynodo Eugenii Papæ tempore Ludovici & Lotharii Auguſtorum habitæ, & liber Cæſaraug. (q) ex ſynodo Eugenii Papæ, ſed plenius eſt id caput in eodem concilio. Caput XIII poſuit Gratianus cauſſi XIV. (r) cum hac inſcriptione: *Unde in ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa ſtatutum eſt.* Pro illis verbis, *tamen in ipſis ſæcularibus negotiis* &c. ſcribendum: *tamen ipſi in ſæcularibus negotiis pro teſtimonio, aut conficiendis inſtrumentis non rogentur.*

C. Ante ea verba vox *credibilius*, eſt in concilio; *credibile* apud Gratianum.

B. Ita eſt, ut dicis. (7) Diſtinctione XCI. (s) caput VII. cujus initium, *Sacerdos, aut quivis*; Eugenio Papæ adſcribitur; id in his Eugenii Minoris, & Leonis IV. ſynodis invenio capite XIV & ſcribendum eſt; in *ordinem eccleſiaſticum provectus, ſi in eo ſcelere inveniatur, quo abiiciendus exiſtat.* (8) In eadem diſtinctione (t) caput adiectum a Palea cum hac inſcriptione, *Ex decreto Eugenii Papæ*; quod etiam apud Anſelmum (u) & Bernardum Papienſem refertur, (x) hujus concilii eſt cap. XV. Varietas magna eſt, ut in notis tuis ad Papienſem, ex libro Veronenſi a te relata eſt.

A. Pergratum mihi eſt, quod fontem illius capitis indicaveris, ut etiam aliorum, quæ a te narrata ſunt. (9)

B. Caput XVI. Gratianus (y) refert, *ut ex ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa*: melius eſt in libro Cæſaraug. (z) *In concilio primo Eugenii Papæ cum Epiſcopis* LXXII. & *Leonis IV. cum Epiſcopis* LXVI.

A. Si addidiſſet, cujus Eugenii id concilium eſſet, nihil deſiderari aptius poſſet. Cupio tamen ſcire abs te, num conveniat in Epiſcoporum numero?

B. In Leonis ſynodo nulla differentia eſt, in Eugenii tamen X. Epiſcopi plures in Cæſarauguſt. ſunt, quam in veteri libro ejus concilii.

A. In verbis quænam varietas eſt?

B. Quod apud Gratianum eſt, *res mobiles, aut immobiles*; in eo concilio eſt, *res mobiles*: in libro Thomaſiano Gratiani, *res immobiles*: in Cæſarauguſtano ſola vox *res*, invenitur.

A. Nihil mutandum cenſeo.

B. In extremo capite, *coartandus exſiſtat*, eſt in concilio: *coartatus exſiſtat*, habet Gratianus: *coerceatur*, liber Cæſarauguſtanus.

A. Scriptura concilii recipienda eſt. (10)

B. Caput XIX. Leoni Papæ adſcribit Gratianus (a) diſtinct. XXII. ut Anſelmus; (b) Eugenio Papæ liber Cæſarauguſt. (c) Pro illis, *niſi ab ipſo poſtulatus*; ſcribendum eſt, *niſi ab alio poſtulatus*: ut in his tribus libris eſt, quamvis Anſelmus habeat, *poſtuletur*, pro *poſtulatus*. (11) Pars ejuſdem capitis omiſſa eſt, qua cavebatur, ut dimiſſoriæ litteræ univerſalis Pontificis, aut Imperialis, vel Metropolitani bulla roborentur.

C. An etiam Metropolitani bulla utebantur?

A. Sigillum arbitror ſignificari. Sed & Venetorum Dux bulla utitur plumbea in quibuſdam litteris. Et Græci Imperatores χρυσοβούλλου appellabant litteras eorum aurea bulla exornatas. Cetera poterunt alio die conferri. Noſtis enim occupationes meas.

Vid. Balſamo ad Photium, cum ſcholiis.

B. Ita fiat.

AD-

(a) *Burc. lib.* 10. *c.* 16.
(b) *Ivo par.* 11. *c.* 43. *decret.*
(c) *De conſecr. d.* 1. *c.* 56. *nullus.*
(d) *Burc. lib.* 3. *c.* 230. & 231.
(e) *Ivo par.* 3. *ca.* 270. & 271. *decr.*
(f) *Caſ. lib.* 4. *c.* 48.
(g) *Dial.* 4. *li.* 1. & *dialogo* 13.
(h) *Mat.* 10. *c.*
(i) 12. *q.* 1. *c.* 3. *neceſſaria.*
(k) *Anſ. lib.* 7. *c.* 5.
(l) 21. *q.* 4. *c.* 4. *ſinc.*
(m) *Anſel. lib.* 7. *c.* 103.
(n) *Ivo par.* 13. *c.* 7. *dec.*
(o) *Caſ. libr.* 8. *c.* 25.
(p) *Ivo par.* 11. *c.* 76. *decr.*
(q) *Caſ. lib.* 8. *cap.* 81.
(r) 14. *q.* 2. *c.* 2.
(s) *Diſt.* 81. *c.* 7. *ſacerdos.*
(t) *Ead. diſt. c.* 22. *ſi quiſpiam.*
(u) *Anſel. li.* 8. *cap.* 9.
(x) *c.* 3. *de cohab. cler. in* 1. *collect. & apud Greg. IX. c.* 2. *e. tit.*
(y) 12. *q.* 1. *c.* 27. *nulli.*
(z) *Caſ. lib.* 7. *cap.* 61.
(a) *Diſt.* 71. *c.* 1.
(b) *Anſ. lib.* 6. *c.* 122.
(c) *Caſar. lib.* 4. *c.* 87.

ADDITIONES.

(1) IN *editione Gregoriana cap. 3. Epiſcopi*, 21. *q.* 4. *inſcriptio eſt: Item Zacharias Papa in ſynodo Romana c.* 3. *In notis eſt: Hæc ſynodus a Zacharia Papa habita exſtat in bibliotheca Vaticana, & Regienſi. Et in indice librorum eſt: Zachariæ decreta ex bibliotheca Ormaneti Epiſcopi Patavini, Synodus Romana ex Vaticana, Francica ex Dominicana ſupra Minervam.* (*In hoc libro A. Ant. Auguſtinum ſignificat, B. Franciſcum Edoardum, C. Martinum Auguſtinum Joannis filium.*)

(2) *De inſcriptione cap.* 4. *Juxta, diſt.* 93. *dictum eſt in dial.* 13. *addit.* 2. *libri* 1. *verbis hæc leguntur: Ordinationi ſubiacent, qui propinqui ſunt. Cap.* 4. *Ego N. de jurejur. inſcriptio eſt: Idem* (*Gregorius*) *Petro ſubdiacono. In marg. eſt: cap.* 20. *tit. de electione in* 1. *compil.*

(3) *Ante cap.* 14. *cau.* 26. *q.* 7. *in eod. libro hæc ſunt: Unde Zacharias Papa in concilio Romano c.* 9. *Si quis Calendas Januarias, & brumam ritu paganorum colere, vel aliquid plus novi facere propter novum annum, aut menſas cum dapibus &c. In marg. hæc ſunt: Polyc. ibidem,* (*hoc eſt, l.* 6. *tit.* 12.) *Burcb. l.* 10. *c.* 16. *Ivo par.* 11. *c.* 43. *Et in notis: Hoc eſt caput novum in concilio Romæ a Zacharia habito, quod aſſervatur in Vaticana bibliotheca: & inde nonnulla ſunt emendata & addita. De hac autem ſuperſtitione Bonifacius legatus Germaniæ epiſtola* 2. *quæ eſt in tomis conciliorum ad ipſum Zachariam multa ſcribit: cui Zacharias ultima epiſtola reſpondens mentionem hujus concilii videtur facere his verbis. Et quia per inſtigationem diaboli iterum pullulabant, a die, qua nos juſſit divina clementia* (*quamquam immeriti exiſtimamus*) *Apoſtoli vicem gerere: illico omnia hæc amputavimus. Idem prohibetur pluribus verbis in canonibus, qui ſextæ ſynodo adſcribuntur c.* 62. *Et multa in hujuſmodi ſuperſtitionem ſcribit Tertullianus in libro de Idololatria & alii graves auctores. Vel aliquid plus novi facere propter novum annum*) *Hæc non ſunt in codice iſtius concilii Vaticano.*

(4) *In dialogo quarto addit.* 12. *dictum eſt de inſcriptione capi.* 57. *Romanis, de conſecr. diſt.* 1. *cujus initium, Nullus Epiſcopus. Editum eſt*, ab alio Epiſcopo. *Et poſt vocem* finem *hæc ſunt, quia ſcriptum eſt* (*qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.*) *Si quis vero &c. Et in Marg. Mat.* 10.

(5) *Cap.* 3. *Neceſſaria*, 12. *q.* 1. *in libro Romano inſcriptio eſt: Item Eugenius Papa II. & Leo quartus c.* 7. *In marg. eſt: Anſ. l.* 7. *c.* 5. *& l.* 4. *c.* 2. *Et in notis: Eſt caput* 7. *concilii Romæ ab Eugenio II. primum habiti, & poſtea a Leone IV. innovati. Antea citabatur Leo nonus.*

(6) *Hæc inſcriptio eſt in eod. libro cap.* 4. *Sine ornatu* 21. *q.* 4. *Item Leo Papa* IV. *in ſynodo Romana c.* 12. *In marg. eſt: Anſ. l.* 7. *c.* 162. *Ivo par.* 13. *c.* 7. *Poſt verbum* patiuntur *addita ſunt hæc: Sed ea ſolummodo, quæ per patres conſtituta videntur, obſervet. Contrarius &c.*

(7) *Inſcriptio cap.* 2. *ſive poſterioris* 14. *q.* 2. *in eodem libro hæc eſt: Unde in ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa* II. *ſtatutum eſt, c.* 13. *Quamquam ſacerdotum teſtimonium credibilius habeatur; tamen ipſi in ſæcularibus negotiis pro teſtimonio, aut conficiendis inſtrumentis non rogentur &c. In marg. eſt: Polyc. l.* 4. *tit.* 31. *In notis: Pro teſtimonio*) *Sic eſt emendatum ex conciliis Eugenii* II. *& Leonis* IV. *& Polycarpo. Antea enim legebatur, pro conficiendis inſtrumentis ad teſtimonium non rogentur. Et ſi autem*) *In conciliis ipſis, & Polycarpo legitur, ſi enim eventæ cauſæ aliquid viderint, &c.*

(8) *Caput* 7. *diſtin.* 81. *ita in eodem libro inſcribitur: Item Eugenius Papa. Sacerdos, aut quivis alius in ordine eccleſiaſtico provectus, ſi in eo ſcelere invenitur, quo abiiciendus comprobatur &c. In marg. eſt: Anſ. l.* 5. *in prin.* (*Imperfecta hæc ſunt.*)

(9) *Ejuſdem diſtin. cap.* 22. *Si quiſpiam ſacerdotum, in eodem libro hanc habet inſcriptionem:* (*Ex decreto Eugenii Papæ*) *Palea. In marg. hæc ſunt: Polyc. l.* 4. *tit.* 31. *ex Lucio. Anſ. l.* 8. *c.* 9. *ex pœnit. Romano* (*pro Romano.*) *In notis: Ex decreto*) *Hic canon in concilio Romano primum ab Eugenio ſecundo editus, & poſtea a Leone quarto etiam in concilio fuit repetitus, & citatur in decretalibus tit. de cohabit. cleric.* ..... (*deeſt, &*) *mul. Et in pleriſque vetuſtis exemplaribus eſt ſine nomine. Admonitionem*) *In eod. canone ſequitur, Metropolitani, vel alterius Epiſcopi, aut ejus cui ſubiacere videatur.*) *deſideratur numerus canonis Romani; hoc eſt, c.* 15.) *Inſcriptio cap.* 2. *de cohab. cleric. eſt: Ex decreto Eugenii Papæ. Si quiſquam ſacerdotum &c. In marg. eſt: Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.*

(10) *Quod ad caput* 27. *attinet*, 12. *q.* 1. *Ejus in eodem libro Romano inſcriptio eſt: Item ex ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa* II. *c.* 16. *Nulli Epiſcoporum liceat res mobiles, aut immobiles &c. In fine eſt, coactatus exſiſtat.*

(11) *Diſt.* 72. *cap.* 1. *hæc in eodem libro inſcriptio eſt: Unde Leo Papa ait: Epiſcopus ſubjecto ſibi ſacerdoti, vel alii clerico, niſi ab ipſo poſtulatus &c. In marg. eſt. Anſ. l.* 6. *c.* 122. (*imperfecta hæc ſunt. Vide lib.* 1. *dial.* 16. *add.* 3. *in fine.*)

DIALOGUS II.

De eadem re ex eodem Concilio Eugenii, & Leonis.

B. CUM a te heri diſceſſimus, petebat C. a me, cur bullas exiſtimarem dictas Pontificias litteras. Dixi ab illo ſigillo, quod in ſingulis pendere ſoleret. Sed cur ſigillum id bulla diceretur, a te petendum eſſe.

A. Nonne meminiſtis bullam dici Romanis, quam pueri ſupra togam prætextam ferrent e collo pendentem, quod cordis, ſive lunæ ſpeciem obtineret, ſive a Græca voce βολὴ, quæ conſilium ſignificat, ſive a Latina *bulla*, pro tumore, ut cum dicimus, *homo bulla*, aut cum in veſtibus auream bullam, aut in aquæ ferventis ſpuma ebullire appellamus, bullas illas facere.

C. Credo me apud Plutarchum, Feſtum, & Macrobium hoc ipſum legiſſe; ſed non ſuſpicabar inde Pontificias litteras nomen ſumſiſſe. Nunc vocis illius abs te heri uſurpatæ memor χρυσόβυλλον, facile inducor, ut credam illam fuiſſe originem bullarum Apoſtolicarum.

B. In eamdem ego ſententiam accedo. 5. q. 3. tit. ult. Lngob. de alienat. libr. 2. tit. 47.

A. Quid nobis reliqui eſt ex illis duorum Pontificum conciliis?

B. Caput XIX. Anacleto Papæ adſcribit Gratianus, Lothario Imperatori collectio legum Longobardicarum.

A. Magnam tu varietatem narras. Sed quid in aliis verbis lucri eſt?

B. Initio, *Epiſcopi* ſcribendum eſt, non *Epiſcopus*; & *actionem*, non *actiones*: cetera levia ſunt, ut *propriis ſuis actionibus*, quod Gratianus habet, pro *ſuis actionibus*. (1) Quod ſequitur caput XX. conjungi debuit a Gratiano: ut diſcuteret Epiſcopus, cur ſacerdos advocatum non inveniret. 16. q. 7. Sed venio ad caput XXI. quod ex Romana ſyno- 33. Ferinm.

do

do appellat Gratianus, & Evangelia, sive *συριτρα* solvenda sunt ei, qui invenerit, quænam ea synodus fuerit.

Ans. lib. 5. c. 73. Cas. li. 8. c. 43.

A. Vide C. quid Anselmus, & liber Cæsaraugustanus scripserint.

C. Leoni adscribit Anselmus, in Cæsaraugustano inscriptio desideratur.

B. Plura sunt in his conciliis, quam in tribus collectionibus. Anselmus tamen plura refert, quam ceteri: & liber Cæsarauguſt. Gratiano plenior est. Post illa verba, *pro sacro officio illius diœcesis*, sive *diœceseos*, ut in conciliis est, additur, „ & bonæ „ auctoritatis dimissoriam, *sive*, & idoneos aucto- „ ritate dimissoriam. „ *Et bonæ auctoritatis dimissoriæ*, habet Anselmus: *dimissione*, Cæsaragustanus.

A. Prior scriptura placet magis, *& bonæ auctoritatis dimissoriam.*

B. Post verbum *commendare*, additur in utroque concilio: *ita ut ad placita, & ad justam reverentiam ipsius Episcopi obedienter sacerdos recurrat.* Eadem cum aliqua varietate sunt in Cæsaraug. major varietas est apud Anselmum. Sed neutrius habendam rationem existimo. Illud addit Leo quartus: „ Si vero superbia elevatus, vel alio quoli- „ bet modo, a propriis se subtrahere maluerit man- „ datis Episcopi, canonicis eum decernimus ultio- „ nibus subjacere. „

C. Horum verborum pars est apud Anselmum.

A. Ex his facile cognosces, quantum interest ex fonte haurire, aut ex rivulis, & stagnis, ac lacubus. (2)

B. Caput XXIII. non ad Gratianum, sed ad veterem illam Bernardi Papiensis tui collectionem primam Decretalium pertinet. Quod enim sub titulo de religiosis domibus ex decretis Eugenii Papæ refertur, hujus concilii est.

Cap. 2. de relig. dom. in 1. collect. c. 3. e. tit. Greg. IX.

A. Recita mihi concilii verba; sunt enim in nostris libris parum apte scripta.

„ B. De xenodochiis & aliis similibus locis. *Euge-* „ *nius in titulo*: De xenodochiis, prochotrophiis. „ nosocomiis, & orphanotrophiis, eremocomiis, & „ monasteriis tam monachorum quam sanctimo- „ nialium. Leo quartus. "

Capit. li. 2. c. 29. Ivo part. 17. c. vlt. decret. Cas. lib. 7. c. 80.

C. Legi nuper in Juliani epitome Novellæ VII. horum nominum differentiam illud solum *eremocomiis* illic non est.

A. Fortasse *gerontocomiis* scribi oportet, quod illic esse non dubito.

B. Quid si hæc vox ad eremitas educandos referatur?

A. Non recte composita videtur. Sed perge tu, & quod cœperas, refer.

B. Capitis ipsius verba sunt hæc. *Per solicitudinem Episcoporum hæc, quorum diœceseos exsistunt, ad easdem utilitates quibus constituta sunt, ordinentur: ut debiti panes atque curæ pertinentibus revertantur.* In his ultimis verbis est aliqua varietas: *deditis panes aquæ*, est alicubi: *debitis atque curæ revertantur*, alibi omissa voce *pertinentibus: recitantur* pro *revertantur*, invenio etiam scriptum. Mihi *reddantur* non ineptum videretur.

A. Ego vocem *curæ*, in, *rogæ*, mutarem.

C. Quid ea vox significat?

A. Ita dicebatur, quod erogari solebat, ut ex Pontificali, & Anastasii historia cognovimus. Sic igitur lego: *ut debiti panes, atque rogæ pertinentibus reddantur*, seu revertantur.

B. Mihi id vehementer placet. Sequuntur Leonis verba: „ Qualiter Deo vacantes inopia, vel „ necessitatibus nullatenus occupentur; sed omni ex- „ pulsa cura, purius in Dei servitio valeant men- „ tibus permanere. „

A. *Purioribus*, pro *purius* mutandum censeo. (3)

B. Caput XXVI. refert Gratianus, (a) ut *ex concilio Leonis Papæ*. Quarti addit Anselmus (b) non male.

A. In libro Cæsaraugustano (c) est: ex conciliis Gregorii primi Papæ, ineptissime: sed varietatem audiamus.

B. *Superposita*, pro *supposita*; *prospector*, pro *perspector*: & pro illis, *non illicitis exactionibus opprimantur*, in eo concilio est: *quam illicitis exactionibus opprimantur.*

C. Anselmus habet *superposita*; & *perspector*; cetera ut concilium.

A. Vide librum Cæsaraugustanum.

C. Convenit cum Anselmo una excepta voce: est enim illic; *quam illicitis exactis, vel dationibus opprimantur.*

A. Vox, *quam*, pro, *magis quam*, vel, *potius quam*, posita esse videtur.

B. Ita existimo: ut illud, *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus*, & alia sexcenta, quæ in emendationibus refers. Leonis verba sunt illa: *Quia Dominus pascere, & docere nos docuit*, & quæ sequuntur. (4) Caput XXIX. *ex decreto Eugenii Papæ* refert Gratianus; (d) *ex decretis ejusdem*, liber Tarracon. (e) *capite xxviii.* addit Burchard. (f) *cap. xxvi.* Ivo (g) in Excerptionibus omnes epitomen, non verba referunt, quæ ita initio concepta sunt: „ Feminæ vero, quæ habi- „ tum religiosum, aut velamen obtentu religiosi- „ tatis susceperunt, *cum essent viripotentes*; dein- „ ceps viro sociari non permittantur: sed eligen- „ tes monasteria regulariter vivant, aut in domi- „ bus susceptum habitum caste observent; contra „ autem turpes inventæ providentia Episcopi e- „ mendentur. „ His Eugenii Minoris verbis addit alia Leo non contemnenda. (5) Caput XXII. a Gratiano refertur ex synodo habita ab Eugenio Papa.

Psal. 117. b.

20. q. 1. c. 9. sicut qui.

A. Eidem Eugenio adscribit partem ejusdem capitis liber Cæsaraug.

Cas. li. 9. c. 12.

B. Pro illis verbis, *qui inviti sine justa offensionis caussa sunt intromissi*, illic est: *qui in monasterio inviti, & injuste sine ostensione sunt intromissi*: aut ut alius liber habet *qui invite sine justæ ostensionis crimine monasteriis sunt intromissi.*

A. Vide, quid in Cæsaraug. sit.

C. *Si qui sine ostenso crimine inviti in monasterium mittuntur.*

A. Sententia eadem est in omnibus, illud tamen eligo, *qui invite sine justæ ostensionis crimine monasteriis sunt intromissi.* Sed quid est, quod extremo capite dicitur: *sicut in decreto sanctissimi Leonis Papæ continetur libro sexto*? quis ille sextus Leonis liber est?

B. Recte Contius notam addidit illis verbis, *libro sexto*, quæ nulla sunt in concilio Eugenii. Videtur autem Leonis mentio fieri: quia Leo capite XXVI. & XXVII. ut in Corpore canonum est, ex epist. XC. ad Rusticum Narbon. Episcopum, cap. XII. & XIII. idem statuisset. (6) Caput XXXIII. Clementi adscribit Gratianus, (h) quod a te credo esse relatum. (i) Quod dicitur, *a laicorum loco*, illic est, *a laicorum*, voce tertia omissa: & pro verbis extremis, *sacra officia exercere*, habet id concilium in margine, *sacra officia celebrari*. Adduntur postea a Leone quarto plura non inutilia. Hujus capmentio fit a Sigiberto historico, sed falso Leo V. appellatur auctor. In libro Cæsaraug. Eugenio Papæ aliis verbis eadem sententia adscribitur. (7) Venio ad XXXIV. caput, quod inscribitur *de scholis reparandis pro studio litterarum*: id Gratianus ex synodo Eugenii Papæ refert distin. XXXVII. Non recte Eugenio tertio Contius adscripsit, a quo nescio, an aliquid Gratianus acceperit. Ivo Carnoten. ita inscripsit: *Synodus Eugenii Papæ tempore Ludovici.* Pro illis verbis *ab universis Episcopis, subjectis plebibus*,

Cas. lib. 8. c. 27.

Dist. 37. c. 12. de quibusdam.

Ivo par. 4. c. 214.

(a) 16. q. 1. c. 62. *nulli.*
(b) *Ans. lib. 6. c. 166.*
(c) *Cas. lib. 4. c. 89.*
(d) 27. q. 1. c. 31. *mulieres.*
(e) *Tarra. li. 6. c. 232.*
(f) *Burc. lib. 8. cap. 54.*
(g) *Ivo par. 7. c. 72. dec.*
(h) *De consec. d. 2. c. 30. sacerdotum.*
(i) *Dial. 13.*

bibus, ſcriptum invenio in concilio & apud Ivonem, *univerſis Epiſcopis ſubjectiſque plebibus* voce AB omiſſa. At in Gratiani lib. Thomaſiano, *univerſis Epiſcopis, ſubjectiſque plebibus*.

A. Mutatio placet.

B. Quod vero poſtea eſt: *qui ſtudia litterarum, liberaliumque artium dogmata aſſidue doceant*: plenius eſt in his duobus conciliis: *qui ſtudia litterarum, liberaliumque artium, ac ſancta habentes dogmata, aſſidue doceant*.

A. Hæc recipienda eſſe oſtendunt, quæ ſequuntur verba. *Quia in his maxime divina manifeſtantur; atque declarantur mandata*. Sed quid apud Ivonem eſt?

C. Poſt vocem *artium*, tantum eſt: *habentes dogmata doceant*.

B. Vide, quid Leo addiderit: „ Et ſi liberalium „ artium præceptores, in plebibus ut aſſolet, ra„ ro inveniuntur; tamen divinæ ſcripturæ magi„ ſtri, & inſtitutores eccleſiaſtici officii nullatenus „ deſint &c. “

A. Hæc omitti non debuerunt. (8) De ceteris cras, aut perendie videbimus.

ADDITIONES.

(1) INſcriptio *cap. ult. 5. q. 3. in editione Romana* hæc eſt: *Item Anacletus Papa. Quia epiſcopur &c. In notis hæc ſunt: Hoc capitulum quod ex Anacleto citatur, habetur in concilio Eugenii Papæ ſecundi tempore Ludovici ac Lotharii Imperatorum, habito c. 19. Quod etiam a Leone quarto eſt repetitum. Ex quo canone Lotharius lib. 2. legum Longobard. tit. de Advocatis, & Vicedominis, octavum capitulare compoſuit. In verbis nihil eſt mutatum*.

(2) *Capitis* 33. *Monaſterium*, 16. *q.* 7. *hæc in eodem libro inſcriptio eſt: Item ex Romana ſynodo Eugenii* II. *& Leonis* IIII. *c.* 21. *Nulla varietas notatur, præter ad vocem* invito, *al.* invite, *in marg. Anſelmi vero nomen non eſt adjectum*.

(3) *Hæc inſcriptio eſt capitis tertii de relig. domib. Ex decretis Eugenii Papæ. De xenodochiis, & aliis, &c. In marg. eſt: Hoc reperi in* 1. *compilatione c. tit. c.* 2. *& hoc, non alibi. (Fons omittitur.)*

(4) *Ante caput* 62. *Nulli Epiſcopor.* 16. *qu.* 1. *hæc verba ſunt in libro Romano: Unde in concilio Leonis Papæ* IIII. *cap.* 26. *ſtatutum eſt. In margin. hæc ſunt. Polyc. l.* 4. *tit.* 21. *Anſelm. l.* 6. *c.* 166. *Ad verba* ſuperpoſita in angariis, *eſt in marg. in vulgatis erat* (ſuppoſita) *& ad vocem* proſpiciat, *al.* perſpiciat, *& ad vocem* exactionibus *al.* exactis dationibus.

(5) *In eodem libro inſcriptio cap.* 31. *Mulieres obtentu.* 27. *q.* 1. *hæc eſt: Item ex decreto Eugenii Papæ ſecundi in concilio Romano c.* 29. *Et in marg. eſt: Polyc. l.* 4. *tit.* 34. *Burch. l.* 8. *c.* 54. *Ivo par.* 7. *c.* 72. *Et in notis: In concilio, quod extat in bibliotheca Vaticana, hæc ſunt ipſa decreti verba:* Feminæ vero *&c. uſque ad verbum* obſervent, *ut in dialogo*.

(6) *Gratiani verba ſunt ante caput* 9. *Sicut qui*, 20. *q.* 1. *in eodem libro: Sic & illud intelligendum eſt, quod eſt ſtatutum in ſynodo habita ab Eugenio Papa* II. *c.* 32. *In verbis nulla varietas notatur. Qui inviti ſine juſtæ offenſionis cauſſa ſunt intromiſſi. Et poſtea: ſicut in decreto ſanctiſſimi Leonis Papæ manifeſtiſſime continetur*.

(7) *De inſcriptione cap.* 30. *Sacerdotum, de conſecrat. diſt.* 2. *ſcriptum eſt in dialogo* 13. *addit.* 1.

(8) *Caput* 12. *De quibuſdam, diſt.* 37. *in eodem libro ita inſcribitur. Item ex ſynodo Eugenii Papæ ſecundi. In marg. eſt: Ito p.* 4. *c.* 214. *Anſelm. lib.* 7. *c.* 2. *Polyc. l.* 4. *tit.* 32. *In notis: Eugenii) Apud Anſelmum citatur ex ſynodo habita Romæ in conſiſt. Lateran. a Beato .... In Polycarpo eodem modo, & additur nomen Eugenii, ex quo etiam citat Ivo. Inventum vero eſt in ſynodo Eugenii Papæ* II. *& in ſynodo Leonis* IV. *quarum ſynodorum, ut alibi dictum eſt, exemplaria ſunt in Vaticana bibliotheca. In indice etiam ſynodi a Gregorio* VII. *Romæ habitæ talis cujuſdam capitis hæc ponitur ſumma: Ut omnes Epiſcopi artes litterarum in ſuis eccleſiis doceri faciant. In verbis nulla eſt varietas. Editum autem eſt: Ideirco in univerſis epiſcopiis, ſubjectiſque plebibus. Et poſtea: Qui ſtudia litterarum, liberaliumque artium dogmata aſſidue doceant*.

DIALOGUS III.

De Eadem re.

A. QUA de re nunc inter vos agebatis?

B. De tempore, quo hæc duo Eugenii & Leonis concilia habita ſunt.

A. Quid igitur certi eſt? Dixiſti enim heri, Ivonem Carnotenſem tempore Ludovici affirmaſſe habitam eſſe Eugenii ſynodum. Eum Ludovicum exiſtimo Pium cognomento eſſe dictum Caroli Magni filium.

B. Ita eſt, ut exiſtimas. Namque ſub Leone tertio Pont. Max. Carolus moritur. Leoni Stephanus, Stephano Paſchalis, Paſchali Eugenius hic ſuffectus eſt. Et in ipſo Eugenii concilio dicitur, anno XIII. Ludovici Aug. Indict. IV. menſe Novemb. haberi concilium. Sed & Lotharii filii novi Imperatoris mentio fit; annus omiſſus eſt. Si numeros Panvinii ſequamur: Chriſtianæ ſalutis annus eſt DCCCXXVI. Pontificatus Eugenii Minoris annus tertius.

A. Ex Indictione videtur unus annus detrahendus. Leonis quarti ſynodus quo anno habita eſſe dicitur?

B. Anno ſeptimo Leonis, Lotharii vero & Ludovici Imperatorum anno quinto & triceſimo ſeptimo; quod ex alio loco ſic intelligitur, ut vox *quinto* referatur ad Ludovicum, cetera ad Lotharium: menſe Decembri, Indictione ſecunda. Panvinius anno quarto Leonis, Lotharii vero anno XI. Chriſti DCCCL. ſynodum Romanam habitam eſſe ſcribit.

A. Ex Indictione, & anno VII. Pontificatus apparet annum fuiſſe DCCCLIII. Lotharii XV.

C. Eſt ne Ludovicus ejuſdem Lotharii filius, qui eidem ſucceſſiſſe dicitur, an Pius ille Lotharii pater?

B. Apud Sigibertum invenio hunc Ludovicum Lotharii filium a Sergio Minore Pont. Max. Regem Longobardorum factum eſſe, eumdemque poſtea Imp. fuiſſe appellatum. Idem anno Chriſti DCCCXLVII. anno VII. Lotharii, decretum hujus concilii de quo heri locuti ſumus, refert.

A. Redeundum eſt tibi ad ea capita, quæ reliqua ſunt. *Ivo par. c. 77.*

B. Caput XXXV. apud Ivonem, non apud Gratianum inveni cum hac inſcriptione: *Ex ſynodo Eugenii Papæ tempore Ludovici & Lotharii Auguſtorum* Cap. XXXV. in libro Cæſaraug. eſt: *ex ſynodo Eugenii Papæ cap. XXXII.* Imperfecte autem utrobique eſt. Omittuntur enim Leonis verba maxime neceſſaria. Capitis XXXVI. pars refertur a Gratiano, *Caſ. l. c. 88.*

no, (a) *ex synodo Eugenii Papæ*; cui addunt hæc, *tempore Ludovici & Lotharii cap. xxxvi.* Ivo, (b) & liber Cæsaraug. (c) Omissum est initio: „Nulli li-„ ceat, excepta caussa fornicationis, adhibitam uxo-„ rem relinquere; & deinde aliam copulari: alio-„ quin transgressorem priori convenit sociari con-„ jugio.„

C. An si fornicationis caussa relinquat, poterit aliam ducere?

B. Minime gentium. Sed exceptio illa ad priorem partem est referenda: *ne quis uxorem relinquat*, ut in verbis Domini. (d) Extremo capite addebantur Leonis verba: *ut districta pœnitentia coerceantur, qui religionis caussa separati ex utriusque consensu, fidem fregerint.* (1) Caput xxxiix. refert Ivo, ut Zachariæ Papæ verba: neque omnino fallitur; nam in synodo Romana Zachariæ de qua alio die locuti sumus, capite sexto pars eorumdem verborum est. Quæ post hoc caput sequuntur, Leonis quarti tantum sunt capita quatuor, ex quibus nihil invenio apud Gratianum. Postea dicitur acclamatum fuisse ab omnibus & deinde Theodorum notarium, & scriniarium legisse depositionem Anastasii presbyteri Cardinalis tituli sancti Marcelli hoc initio: „Imperantibus „dominis piissimis perpetuis Augustis Lothario a „Deo coronato pacifico, & magno Imperatore an-„no xxxvii. sed & Ludovico a Deo coronato ejus „filio novo Imperatore anno quinto mense De-„cembrio die octava, Indictione secunda, in civi-„tate nova, cujus vocabulum Leoniana est, in-„tra ecclesiam, ubi corpus beatissimi Petri Apo-„stolorum Principis conditum est: Leo Episcopus „servus servorum Dei &c.„

A. Hæc igitur est illa depositio cujus mentio fit in Gregoriana collectione titulo de clericis non residentibus de qua pluribus verbis agit Bernardus Circa Papiensis in prima collectione: sed male tertio Leoni adscribebatur, quod ad quartum pertinebat.

B. Bernardi verba sunt: „Ex gestis Romano-„rum Pontificum. Leo tertius natione Romanus „consilio Lotharii, & Lodovici Imperatorum san-„ctam, & venerandam lxvii. Episcoporum in ec-„clesia B. Petri synodum congregavit. In hac sy-„nodo Anastasius &c.„

C. De numero Episcoporum ex Cæsaraug. libro dictum est, fuisse lxvi. (2) Urbem Romam *Leonianam* dictam fuisse, nunc primum audio.

B. Non tota Urbs ita dicta est, sed ea pars quæ ultra pontem & molem Hadriani est, quæ Tanstiberina dicebatur, in qua Vaticanus mons fuit, nunc ædes sacra B. Petro, & magna domus Pontificia consistit. Invenies ea de re multa in Pontificali volumine de vitis Pontificum: in quo etiam de hac depositione Anastasii in concilio lxvii. Episcoporum agitur.

A. Quo pacto xxxvii. annus est Lotharii, & quintus Ludovici, cum Ludovicus Pius Lotharii pater Imperatoris nomen acceperit, & coronam a Stephano quarto anno DCCCXVI. ut Panvinius scribit, qui est xxxvii. a septimo anno Leonis IV. An eodem anno pater, & filius Imperium obtinuerunt?

B. Segefredus de Ludovico idem dicit, sed Paschalem ait Stephani successorem Lotharium Imperatorem appellasse anno DCCCXXIII. quod si non eo anno, sed primo id gestum est a Paschali, minus laboraremus.

A. Malo huic concilio credere, quam ceteris scriptoribus. Habes ne aliud sive ex hoc, sive ex alio libro veteri, quod ad Gratianum pertineat?

B. Ex Bonifacii martyris Archiepiscopi Maguntini epistolis duo capita sunt apud Gratianum, quorum alterum inveni, alterum alibi quærendum est. Quod enim distinct. xl. (e) *ex dictis Bonifacii martyris* inscribitur; & ab Ivone, (f) *ex gestis Bonifacii martyris Legati Romanæ ecclesiæ*, a nobis repertum non est. (3) At quod est distinct. lvi. (g) ita inscriptum, *Bonifacius martyr scribens regi Anglorum*, & apud Ivonem, (h) *Bonifacius martyr Hiltribaldo regi Anglorum*; in bibliotheca Mich. Thomasii invenimus in Epistola integra *Acheldobaldo* regi missa, cujus initium fuit, *Confitemur coram Deo*. Appellat autem se Bonifacium Archiepiscopum Legatum Germanicum.

A. Gratissimum est, quod dicis, tum ob alia multa, tum quod inveneram nuper partem ejus epistolæ libro septimo Capitularium sine ulla inscriptione, propter mentionem Hispanicæ cladis verba ex fontibus ipsis accipere cupiebam. *Capit. lib. 7. c. 285. addit.*

C. Quibus verbis ea de re Bonifacius egit? Totam enim epistolam perlegere aveo.

B. Poteris id quidem postea facere, cum commodum erit, est enim lectu digna; sed longior est, & magnam diei partem nobis auferret. Brevibus referam, quod in ea continetur. Initio laudat regem, quod multa pauperibus largiatur; laudat etiam quod furta, rapinas, periuria, & alias iniquitates & crimina prohibeat; quodque viduarum & pauperum defensor sit, & pacis amator. Acriter autem eum reprehendit, quod uxorem non accipiat, cum minus caste vivat, & sacrarum virginum violator esse credatur. Tum addit ea, quæ Ivo & Gratianus referunt, ostendens, quid periculi ex malo regis exemplo ad populum proveniat; quod ex Anglorum, & Hispanorum, & Burgundionum clade propter libidinem earum gentium ostendit. In verbis non magna varietas est: pro illis, *improperium nobis objicitur*, illuc est, *improperium est*: & pro *nec bello, nec in bello*: pro, *Hispaniæ & Provinciæ*; omissa voce ET, *Hispaniæ Provinciæ*: sic autem fortasse non Galliæ pars, quæ Provincia dicitur, accipietur: pro illis, *vindex talium*, illic est, *judex omnipotens talium*.

A. Ego, *vindex omnipotes talium*, scriberem.

B. Denique pro illis, *per ignorantes legem Dei*, id est, per Sarracenos: scriptum est, *per ignorantiam legis Dei, & per Sarracenos*.

A. Quid apud Ivonem sit, videamus.

C. Ivo, *improperium est*, habet, & *nec in bello*; retinet tamen, & *Provinciæ*, atque voce *vindex*, sive vocibus *judex omnipotens*, caret: ad extremum habet, *per ignorantiam legis Dei per Sarracenos*.

A. Capitularia conferamus.

C. Contuli. *Et Provinciæ*, solum habet, cetera ut in ipsa Bonifacii epistola. (4)

A. Habes ne aliquid ex Callisti minoris concilio, quod frequens fuisse traditur?

B. Nihil omnino legi. Immo multis capitibus quibus Callisti nomen Gratianus adscripsit, selecti viri Romæ eam notam addiderunt, qua ostenderent, nusquam esse reperta.

A. Cras volo, ut ex Anselmi Lucensis collectione id concilium restituamus.

Ivo par. 9. c. 21. decr.

c. 2. de cler. non res. in 3. collect. & apud Gre-Cor. 9.

Cæsarau. lib. 7. cap. 61.

(a) *Ivo* 27. *q.* 2. *c.* 22. *si vir & uxor.*
(b) *Ivo libr.* 6. *tit.* 5. *c.* 2. *panorm. & par.* 8. *c.* 127. *decr.*
(c) *Cæsar. li.* 10. *c.* 98.
(d) *Matt.* 5.
(e) *Dist.* 40. *ca.* 6. *si Papa.*
(f) *Ivo par.* 5. *c.* 23. *decr.*
(g) *Dist.* 56. *ca.* 10. *si gens.*
(h) *Idem Ivo part.* 8. *ca.* 224. *decr.*

ADDITIONES.

(1) INſcriptio capitis 23. Romanis, 27. q. 2. hæc A
eſt: Item ex ſynodo Eugenii Papæ ſecundi in ſynodo Romana c. 36. Si vir, & uxor &c. In marg. eſt: Sent. ibid. (hoc eſt, Sent. 4. diſt. 27.) Ivo p. 8. c. 127. Pann. l. 6. c. 76. Numeri differentia oritur, quia a nobis non habetur ratio capitis, Quod conditio, quod eſt Romanis 7. nobis inſcriptio capitis ſeptimi Quicumque.

(2) Hæc etiam eſt in Romano libro inſcriptio cap. 2. de clericis non reſiden. Leo tertius. Ex geſtis: & infra. In ſyn. Anaſtaſius &c. In marg. eſt. Cap. 2. eod. tit. in 1. compil.

(3) Ante caput ſextum, Si Papa diſtin. 40. in B
Romana editione hæc inſcriptio eſt: Item ex dictis Bonifacii martyris, Et in marg. eſt: Al. geſtis pro dictis. Et Ivo par. 5. c. 23. In notis; Dictis Bonifacii) Nauclerus gen. 26. teſtatur hoc fuiſſe dictum Bonifacii martyris. Verum Deusdedit presbyter Card. tit. Apoſtolorum in Eudoxia tempore Victoris Papæ III. libros quatuor de rebus eccleſiaſticis compoſuit, qui in bibliotheca Vaticana ſervantur. Et lib. 1. c. 231. ex geſtis (ſic habent etiam multi Gratiani codices, & Ivo) Bonifacii martyris, & Archiepiſcopi Moguntini ſedis Apoſtolicæ legati, hæc ſanctiſſimi illius viri de Romano Pontifice ac ſede Apoſtolica verba refert; in quibus eſt hoc caput; & quidem ex antecedentibus & ſequentibus valde illuſtratur: Sancta Romana eccleſia privilegio ſpecialis auctoritatis divinitus, & humanitus caput omnium eccleſiarum poſt Chriſtum Jeſum effecta, ſecundum Antiſtitis, vel Rectoris ſui qualitatem & valitudinem, afficit totius Chriſtianitatis membra &c. In indice librorum eſt: Deusdedit Cardinalis collectio canonum, & libri quattuor de rebus eccleſiaſticis, ex Vaticana.

(4) Diſtin. 56. cap. 10. in eodem libro ita inſcribitur: Contra Bonifacius martyr ſcribens Echeldebaldo regi Anglorum: Sigens Anglorum, ſicut &c. In marg. eſt: Ivo p. 8. c. 224. Verborum varietas nulla eſt in illis: ſicut aliis gentibus Hiſpaniæ, & Provinciæ, & Burgundionum. At in illis eſt: donec judex omnipotens talium &c. al. vindex pro judex. Et ad illa verba: per ignorantes legem Dei, id eſt, per Saracenos &c. in marg. eſt: al. etiam pro id eſt. Et in notis: Per ignorantes) In epiſtola B. Bonifacii martyris (quæ una cum multis aliis exſtat manu ſcripta in codice ſæpe memorato bibliothecæ Dominicanæ) legitur: per ignorantiam legis Dei, & per Saracenos &c. cum qua lectione concordant aliquot vetuſta Gratiani exemplaria, & fere etiam Ivo. In indice librorum eſt: Bonifacii martyris epiſtola ex bibliotheca monaſterii B. Mariæ ſupra Minervam.

DIALOGUS IV.

De Calliſti Secundi Romana Synodo.

A. TRIA volumina ejus collectionis quam Anſelmi Lucenſis appellamus, ad manus meas pervenerunt ſine nomine collectoris. Primum ex Ludovici Gometii Epiſcopi Sarnenſis, cui ego Romæ ſuffectus fui ſacri Palatii auditor, bibliotheca accepi: idque contuli cum alio exemplo Nicolai Ormaneti Epiſcopi Patavini. Tertium nuper ex Mich. Thomaſii Ilerdenſis Epiſcopi libris nactus ſum, quod exemplum recens eſt ex bibliotheca Vaticana nuper, ut ſuſpicor, exſcriptum. Duo illa volumina ſatis antiqua viſa ſunt. In hoc igitur exemplo poſt ea quæ in aliis libris leguntur, ſunt quædam in ſingulis libris addita, ut mihi videtur, a poſterioribus ſcriptoribus aut dominis ejus voluminis, ſive illius a quo id ſumtum eſt. In his ſunt canones concilii Romani Calliſti Minoris, de quibus hodie ſumus dicturi. Aperi C. hunc librum, & quære librum quartum extremum.

B. Cur Romani ſelecti viri ex hoc libro emendationem Calliſti capitum non fecerunt? præſertim cum ipſe Thomaſius, & Pet. Ciacconius ejus ſodalis eodem libro fuerint uſi?

A. Cur id factum ſit plane ignoro. In cauſſa tamen fuiſſe exiſtimo, quod ſine ulla inſcriptione canonum verba poſita ſint, ipſaque canonum diſtinctio nulla ſit, ut veſtris oculis inſpicere poteſtis.

C. Qua igitur de cauſſa hæc hujus concilii eſſe dicis?

A. De ſingulorum capitum diſtinctione videamus. Simul enim & de ſcriptore ipſo, ſive canonum auctore cognoſcemus. Capitis primi verba ſunt: *Sanctorum patrum exempla ſequentes*, & quæ ſequuntur. Hæc Calliſti Papæ verba eſſe Gratianus ſcribit. (1) Capitis ſecundi verba eſſe exiſtimo: *Nullus in Præpoſitum* &c. quæ etiam Gratianus eidem Calliſto Papæ adſcripſit. In verbis eſt aliqua varietas. Namque apud Anſelmum mendoſe ſcriptum videtur: *Nullus & in præpoſitum, nullus in Archiepiſcopum, nullus in Decanum, nullus in presbyter, vel diaconus*. Aptius apud Gratianum eſt: *Nullus in Præpoſitum, nullus in Archiepiſcopum, nullus in Archi-presbyterum, nullus in Decanum, niſi presbyter, vel diaconus*. Mihi tamen videtur tollenda eſſe ab hac Gratiani ſcriptura illa verba, *nullus in Archiepiſcopum*. Cur enim magis de Archiepiſcopo quam de Epiſcopo id ſtatuatur: aut cur Archiepiſcopus poſt Præpoſitum ſcribatur, cauſſa nulla eſt.

B. In Anſelmi verbis vocem *Archiepiſcopum* ex compendio vocis *Archipresbyterum* confectam arbitror. Hac de re agitur in ſynodo Innocentii Minoris cap. IIX. Illa autem verba, *nullus in Decanum*, Urbani Minoris in concilio Claromontano eſſe videntur. Hæc duo capita Calliſti Minoris videri notarunt ſelecti viri: Nihil enim, inquiunt, Calliſtus primus ſcripſit, & tertius Gratiano multo poſterior fuit.

A. Calliſti primi epiſtolas cur reiiciunt?

B. Cauſſam nullam accepi. (2)

A. Capitis tertii verba eſſe exiſtimo: *A presbyteris, diaconibus*, &c. quod apud Gratianum non inveni. Capitis quarti initium eſt: *Præterea juxta beatiſſimi Papæ Stephani ſanctionem ſtatuimus, ut laici* &c. Hoc quoque caput non inveni apud Gratianum: ſed Stephani Papæ verba ſunt epiſt. II. cap. IX. & Eulalii Epiſcopi Syracuſani in ſynodo tertia Romana contra Symmachum, cujus verba poſuit Gratianus (a) non ſemel; Troslejanum concilium cap. III. Paſchalis Minor cap. II. vel IV. Capitulare Caroli, & aliorum lib. V. & VI. (b) Burchardus, (c) Ivo, (d) Deusdedit, (e) Anſelmus, (f) & liber Cæſaraug. (g) & Tarracon. (h)

1. q. 1. c. 10. *ſanctorum. Diſt. 60. c. 2. nullus.*

(3) *Quod*

(a) *Diſt. 96. c. 1. p. Eulalius*, & 16. q. 7. c. 24. *laicis*.
(b) *Cap. l. 5. c. 249. & li. 6. c. 294.*
(c) *Burg. li. 15. c. 35.*
(d) *Ivo par. 16. c. 36. decret.*
(e) *Deusde. c. 4.*
(f) *Anſ. li. 5. c. 10.*
(g) *Caſ. li. 7. c. 112.*
(h) *Tarrac. lib. 1. c. 39.*

(3) Quod sequitur, *Sed secundum Apostolorum ca*
nones &c. ad caput XXXIIX. Apostolorum refer
tur, quod in septimi synodo cap. XII. insertum
est. Id apud Gratianum (*a*) refertur quasi ex histo-
ria Eusebii Episcopi Cæsariensis cap. XII. ut ali-
quando diximus. (*b*) Illa autem verba, *Si quis er-*
go Principum &c. Callisti Papæ esse Gratianus (*c*)
auctor est, eaque conscripsit post verba Eulalii,
quem falso Gelasium appellat Syracusanum, de
quibus nunc dicebamus. Sumsisse videtur hæc Cal-
listus Minor ex decretis Paschalis Minoris cap. v.
In verbis Gratiani, & Anselmi hoc interest:
quam *dominationem* Gratianus appellat, alter *dona-*
tionem vocat. (4) Quinti capitis initium esse exi-
stimo: *Conjunctiones consanguineorum fieri prohibe-*
mus &c.

B. Hæc Callisti primi verba sunt in epist. II. ad
Episcopos Galliæ, Isidoro Mercatore teste, & aliis
collectoribus Burchardo, (*d*) Ivone, (*e*) Anselmo,
(*f*) & Gratiano, (*g*) & libro Tarraconen. (*h*)

A. Negasse viros selectos Romæ dicebas, quid-
quam Callistum primum scripsisse; fortasse quia
Isidoro parum credendum putarent, cujus auctori-
tate illæ epistolæ fulcirentur. Quod si Callisti epi-
stolas reiicimus, hæc verba posterioris tantum sunt.
Sed malo credere secundum Callistum a primo
verba hujus capitis sumsisse.

B. Idem mihi videtur, præsertim cum eo tem-
pore jam Isidori collectio recepta esse videretur.

A. Inepte apud Gratianum est *prohibentur*, *qua-*
re? quia has &c. Melius in hoc canone, *prohi-*
bemus, *Quoniam eas*; & apud Isidorum *prohiben-*
tur, *quando has*. Quod etiam Gratianus habet:
leges ergo divinæ, & postea, *leges ergo sæculi*, quod
etiam apud Isidorum est: melius hic noster scri-
psit: *leges enim divinæ*, & postea, *leges vero sæ-*
culi. (5) Venio nunc ad sextum caput, quod hu-
jus Callisti esse negaverit nemo: *Ordinationes*, in-
quit, *quæ a Burdino hæresiarcha, postquam a Ro-*
mana ecclesia est damnatus, quæque & a pseudo-
episcopis per eum postea ordinatæ sunt, nos esse ir-
ritas judicamus.

C. Quis hic Burdinus hæresiarcha fuit?

A. Sic appellare solent Romani Pontifices eos,
qui in schismate electi sunt, & se adversus veros
Pontifices Episcopos Romanos, sive Papas vocari
passi sunt. Hic Burdinus Archiepiscopus olim Bra-
carensis, in schismate adversus Gelasium Minorem
factione Henrici IV. Imp. electus est, & cum prius
Mauritius Burdinus diceretur, mox se Gregorium
VIII. appellavit. Gelasio mortuo a Callisto ca-
ptus, & quasi in triumpho in urbem ductus est.

B. Non dubium est, quin hæc aut Gelasii, aut
Callisti sunt.

A. Callisti nomen vides superioribus capitibus
additum. Sic etiam additur verbis capitis septimi. 16. q. 7. c. 11. *nullus*.
Nullus omnino Archidiaconus &c. In verbis pæne
convenit cum Gratiano. Tantum pro *sicut a sanctis*,
scribi debet, *sicut sanctis*: & pro *contra hoc*, *contra*
hæc. (6) Capite IIX. de possessionibus ecclesiæ Ro-
manæ agitur. Quamobrem facile credis hoc fuisse
concilium Romæ habitum? Capitis IX verba sunt:
A suis Episcopis excommunicatos, *ab aliis Episco-*
pis, *Abbatibus & clericis in communionem recipi*
procul dubio prohibemus. Caput X. apud Gratianum
invenietis Callisto adscribi distinct. LXII. *Nullus in*
Episcopum, *nisi canonice electum consecret*, &c. (7) *Dist.* 62. c. *ult.*
Alio die de ceteris agemus.

ADDITIONES.

(1) CApitis decimi, *Sanctorum patrum*, 1. q. 1.
hæc inscriptio est in Gregoriana editione:
Item Calixtus Papa: *In notis additur*: *Est Calixti*
secundi, qui paullo ante Gratianum vixit, & aliquot
conciliis a se habitis contra simoniam, & investi-
turas ecclesiarum, quas Germanici Imperatores u-
surpaverant, multa decrevit: *de quibus Abbas Ur-*
spergensis ab anno Domini 1118. *in quo electus est*
Pontifex, usque ad annum 1124. *accurate scribit.*
(*Callisti II. omnia capita imperfecte edita sunt. Et*
in toto volumine Gratiani, cum solum nomen est
Pontificis, aut synodi, neque additur epistola, vel
caput, signum est, fontes non fuisse repertos.)

(2) *In eodem libro inscriptio cap.* 2. *distin.* 60. *hæc*
est: *Item Calixtus Papa. Nullus in præpositum,*
nullus in archipresbyterum, nullus in decanum,
nisi presbyter, nullus in archidiaconum, nisi diaco-
nus ordinetur.

(3) *Gratianus distin.* 96. *cap.* 1. *ita inscripsit, ut*
in libro Romano est: *Unde Symmachus Episcopus*
catholicæ ecclesiæ urbis Romæ synodo præsidens di-
xit: *Bene quidem fraternitas vestra &c. In marg.*
est: *In synod. Rom.* 3. *sub Symmacho c.* 1. & *seq.*
Inscriptio cap. 24. *Laicis*, 16. *q.* 7. *est hæc*: *Item*
ibidem (*hoc est, in synodo Romana tertia Symma-*
chi Papæ) *Eulalius Episcopus Syracusanæ ecclesiæ*
dixit. Et in marg. est: *Et epist.* 2. *Stephani* I. *c.* 9.
& *in decretis Paschalis* II. *manuscrip. Polyc. l.* 6.
tit. 1. *Deusdedit p.* 4. *In notis*: *Facultatibus*) *An-*
tea legebatur dignitatibus. Emendatum est ex origi-
nali (*ut sup. dist.* 86. *Bene quidem*) *epistola Ste-*
phani primi, & *decreto Paschalis* II. *manu scri-*
pto: *quibus locis hoc idem repetitur.*

(4) *Hæc etiam inscriptio in eodem libro est cap.*
25. *Si quis principum*, 16. *q.* 7. *Item Calixtus Pa-*
pa. In marg. pro voce dominationem, *est*: *al.* do-
nationem. *Et in notis*: *Inter decreta Calixti, ex*
quo citatur, non est inventum. Habetur in decre-
tis Paschalis II. *manu scriptis c.* 5. *sed none st mu-*
tatum nomen Calixti: *quia Pontifices isti, qui iis-*
dem fere temporibus fuerunt (*de Callisto* 2. & *Pa-*
schali intellige) *frequenter eadem decreta suorum*
antecessorum repetebant.

(5) *Quod ad caput secundum attinet*, 35. *q.* 2.
& 3. *Ejus inscriptio in eod. libro est*: *Item Ca-*
lixtus Papa epist. secunda ad Episcopos Galliæ:
Conjunctiones consanguineor. fieri prohibete: *quando*
has &c. Leges ergo divinæ &c. Leges vero sæcu-
li &c. In marg. hæc sunt: *Polyc. ibid.* (*hoc est,*
Polyc. l. 6. *tit.* 4.) *Burc. l.* 7. *c.* 1. *Ivo p.* 9. *c.* 22.
Et vers. Nos vero. Simile in concilio Innocen. II.
Et ad vocem Imperatorum, al. Imperator Roma-
norum.

(6) *Ante caput* 11. *Nullus omnino*, 16. *q.* 7. *hæc*
in eod. libro verba sunt: *Item Calixtus Papa. In*
marg. est: *al. ex concilio Rotomagensi. In verbis*
nulla varietas. Sicut sanctis canonibus, editum
est, & *contra hoc facere.*

(7) *Inscriptio cap. ult. dist.* 62. *in eod. libro est*:
Unde Calixtus. PP. II. Nullus in Episcopum &c.
In marg. est: *In Pontificali est mentio hujus de-*
creti.

(a) 12. *q.* 2. *c.* 19.
(b) *Dialo.* 9. *lib.* 1.
(c) 16. *q.* 7. *c.* 25. *si quis*.
(d) *Burc. lib.* 7. *c.* 1.
(e) *Ivo par.* 9. *c.* 22. *decret.* & *in epist.* 39.
(f) *Ans. lib.* 11. *c.* 84.
(g) 35. *q.* 2. *c.* 2.
(h) *Tarrac. lib.* 5. *c.* 71.

DIALOGUS V.

De eadem re.

C. LICET ne paucis, ante quam alia Calliſti capita percurras?

A. Et paucis, & multis licet.

C. Cur hæc Calliſti capita, ut Gratiani verbis confirmaſti, non ſic etiam Burchardi, & Ivonis, & aliorum collectorum locis confirmas?

A. Si Burchardus, & Ivo, & ceteri antiquiores ſunt: quei poſſunt Calliſti verba referre?

C. Apud Ivonem in extrema Panormia Innocentii Minoris verba referuntur, qui Calliſto poſterior fuit.

A. Negare poſſum Ivonis eum librum eſſe: ſed malo hoc affirmare, additum eſſe concilium Innocentii Panormiæ, non eſſe partem ejus collectionis. Oſtendere poſſum veterem librum, in quo neque id concilium, neque nomen Ivonis, neque Excerptionum præfatio continetur. Et in epiſtolis Ivonis ea præfatio temporibus Paſchalis Minoris ſcripta eſt. Deusdedit Urbani ſecundi tempore ſcripſit, item Anſelmus Lucenſis, ſive is cujus collectionem habemus. In libris Cæſaraug. & Tarracon. nihil ſcimus ex Calliſto, & Innocentio ſumtum eſſe. Itaque ſolus Gratianus utriuſque Pontificis verba refert.

C. His contentus ſum. Redde cetera.

A. Initium undecimi capitis ad bellum ſacrum pertinet, quod tempore Urbani Minoris inchoatum eſt. *Eis*, inquit, *qui ad Hieroſolymam proficiſcuntur* &c. *ſuorum peccatorum remiſſionem concedimus* &c. *ſicut a domino noſtro Papa Urbano ſtatutum fuit*. Et poſtea non ſolum Hieroſolymitani belli, ſed etiam Hiſpanici facit mentionem. Habuit autem in Hiſpania Calliſtus fratrem Raimundum Comitem Alfonſi regis generum, & alterius Alfonſi patrem, qui Imperator Hiſpaniæ appellatus eſt, a quo reges omnes originem ducunt.

B. Exſtare librum audio Calliſti de miraculis B. Jacobi Apoſtoli, cujus ſepulcrum is quæſitum in Hiſpaniam venit.

C. Verba mihi recitare libet, ſi pateris, de Hiſpanico bello.

A. Recita.

C. *Eos autem, qui vel pro Hieroſolymitano, vel pro Hiſpanico itinere cruces ſibi in veſtibus poſuiſſe noſcuntur* &c.

A. Capitis XII. ſententiam non potero vobis explicare. Verba ſunt hæc: *Illam vero pravam defunctorum Porticanorum conſuetudinem quæ hactenus ibi fuit, ex fratrum noſtrorum & totius curiæ conſilio nec non & voluntate atque conſenſu Præfecti removendam cenſemus* &c. *Fratres* interpretor Cardinales, & Epiſcopos: *curiam* vero, curiam Romanam, non clericorum, ſed civium Romanorum: Præfectum autem, urbis Romæ Præfectum. Sic hoc fuiſſe concilium Romæ habitum comprobatur. *Porticanos* ſuſpicor fuiſſe inepte dictos non a porticibus, ſed a portu Oſtienſi & aliis, qui portoria exigerent. Conſuetudo prava fuiſſe videtur, ut eis morientibus ſine heredibus eorum bona diriperentur. Caput XIII. de induciis ſcriptum eſt, quas treugas appellabant: *Si quis treugam diffregerit* &c. Eadem fere verba ab Innocentio ſecundo, & Alexandro tertio repetita ſunt. Caput XIV. Gratianus Calliſto Papæ adſcribit. Ejus initum eſt: *Sanctorum patrum canonibus conſona ſentientes, oblationes* &c. Agitur autem de eccleſiis urbis Romæ: *ſentientes* melius eſt, quam *ſancientes*, ut apud Gratianum. Pro *aut aliis*, apud Anſelmum eſt, *aut de aliis*. (1) Capite XV. agitur de falſa moneta: *Quicumque monetam falſam ſe ſciente fecerit* &c. Hoc apud Gratianum non inveni. Caput XVI. invenio Calliſto Papæ ab eodem adſcribi: *Si quis Romipetas, & peregrinos, & Apoſtolorum limina* &c. Hac de re quotannis interdicitur. Pro *teloneorum, & pedagiorum*, eſt apud Anſelmum, *telonecrum, & pedaticorum*. (2) Sic etiam caput XVII. Gratianus Calliſto Papæ adſcripſit. *Interdicimus & Abbatibus & monachis publicas pœnitentias dare* &c. etiam *Abbatibus* habet Gratianus, &, *conſecrationeſque altarium*. Anſelmus, *conſecrationes altarium*.

B. Hoc etiam Calliſti Minoris eſſe videri, adſcriptum a ſelectis viris inveni. (3)

A. Caput XVIII. non inveni: cujus initium eſt: *In parochialibus eccleſiis preſbyteri per Epiſcopos conſtituantur* &c. Urbano tamen ſecundo adſcribit Gratianus illa verba: *Decimas, & eccleſias a laicis* &c. qui addit vocem *monachi*: ea omiſſa ad preſbyteros refertur. (4) Sic initium capitis XIX. non inveni: *Servitium, quod monaſteria, aut eorum eccleſiæ, a tempore Gregorii Papæ ſeptimi uſque ad hoc tempus, Epiſcopis facere, & nos concedimus*. Quæ ſequuntur, Urbano ſecundo Gratianus adſcribit: *Poſſeſſiones eccleſiarum, & Epiſcoporum triennales* &c. *tricennales* tamen ſcribit. (5) Sequitur caput XX. quod Urbano Papæ inſcribitur apud Gratianum: *Paternarum traditionum exemplis commoniti* &c.

B. Vidi in quibuſdam ſchedis Urbano ſecundo adſcribi, addito numero capitis primi.

A. Fieri poteſt, ut idem ambo decreverint, ut Eugenius, & Leo, de quibus a te relatum eſt. Duæ illæ voces, *vel commiſſos*, neque in veteribus Gratiani libris, neque apud Anſelmum ſunt: ex ſcholiis, ut fit, addita ſunt.

B. Idem ſelectis viris placuiſſe, ut reiicerentur, inveni. (6)

A. Capitis XXI. verba Calliſto Papæ adſcribit Pœnitentiale Romanum (*a*) meum, & Gratianus: (*b*) *Preſbyteris, diaconis, & ſubdiaconis, & monachis concubinas habere penitus interdicimus* &c.

B. Urbano ſecundo cap. II. adſcripta ſunt in Romanis ſchedis veteribus quæ a Pariſeto docto viro inventæ ſunt.

C. Ant. Contius Calliſti ſecundi verba eſſe exiſtimat.

A. Illa verba Gratiani, & Pœnitentialis ſunt, *ſeu matrimonia contrahere*, apud Anſelmum non inveni. Vox quoque *perſonas*, ab eodem omittitur. (7) Initium extremi capitis, hoc eſt: „ Alienationes, quæ ſpiritualiter (Specialiter malo) per Othonem, Guidonem, & Hieremiam, ſeu forte Philippum ubilibet de poſſeſſionibus Ravennatis Exarchatus factæ ſunt, damnamus. „

B. Sunt ne hæc nomina Archiepiſcoporum Ravennæ?

A. Id mihi incertum eſt. Quæ ſequuntur, inveni apud Gratianum Urbano Papæ adſcripta: *Generaliter autem omnium per intruſionem* &c.

B. Hoc etiam caput tertium in illis ſchedis Urbano Minori adſcribitur: & ſine nomine eſt in extremo hoc Anſelmo Romano, in quo pro *Othone*, eſt *Attone*: & *ſpecialiter*, pro *ſpiritualiter*.

A. Gratianus ſcribit *Alienationes omnium per intruſionem* &c. & mox *alienationes dico*: ſed apud Anſelmum non eſt vox *dico* utrobique. Ab illis verbis, *Illud etiam per omnia* &c. initium capitis quarti eſt in Anſelmo extremo. In verbis nulla varietas eſt. (8) Hæc de Calliſti Concilio dicere habui. Fuiſſe autem frequens apparet ex verbis Pandulfi in Pontificali: „ Illo anno DCCCCXCVII. Epiſcoporum, ſive Abbatum numerus Laterani concilium celebravit, in quo vir regali ſtirpe progenitus „ fere jam deperditam mundo pacem reſtituit. “ In chronicis additis Sigeberto id actum fuiſſe dicitur anno Chriſti MCXXIII. *in quo pax inter regnum & ſacerdotium reformatur, & jus inveſiturarum*

16. q. 1. c. 14. *ſanctorum.*

24. q. 13. c. 23. *ſi quis.*

16. q. 1. c. 16. *interdicimus.*

16. q. 7. c. 3. *decimas.*

16. q. 4. c. 11.

24. q. 3. c. 34. *paternarum.*

12. q. 2. c. 69. *alienationes.*

(a) *Pœnit Rom. tit.* 8. *c.* 8. (b) *Diſt.* 27. *c.* 8. *presbyteris.*

rarum episcopalium ab Imperatore exfestucatur : his enim verbis utitur.

C. Festuca quid sit, scio: sed *exfestucari*, sputatilicum verbum videtur, ut illud apud Ciceronem.

A. Finge festucam significare furcam, vel furcillam: & exfestucari esse, furcillis expelli, vel translatione sumta a paleis, vel festucis a tritico separatis, furcis adhibitis; *exfestucari* est festucas tolli.

C. Nunc demum intelligo.

A. Vellim scire B. de octava synodo quid attuleris: habebam enim Romæ exemplum canonum sane mendosum. Neque ei auxilio fuit epitome conciliorum Toletani Archiepiscopi, quam secutus esse videtur Surius in editione conciliorum. In indice librorum Mich. Thomasii erat octava synodus Hadriani tempore CP. habita interprete Anastasio bibliothecario: hanc suspicor te attulisse.

B. Ita est, ut dicis: sed & Græcum librum audio in Hispania esse, qui ad te deferat.

C. Venisse accepi Græcum scriptorem hodie cum libris: is fortasse est.

A. Omnes libros alio die adferamus, & Gratiani capita conferre poterimus.

B. Ita fiet. Sed non solum de octava, sed etiam de nona synodo, quæ octava quoque dicitur, sub Joanne octavo, erit agendum.

A. Recte admones.

ADDITIONES.

(1) *Caput* 14. *Sanctorum patrum*, 10. *q.* 1. *in Romana editione ita inscribitur: Item Calixtus Papa secundus. In marg. est: Polyc. l.* 3. *tit.* 9. *Et in notis: Secundus*) *Additum hoc est ex plerisque vetustis. Neque vero primus esse potest, cujus tempore nondum Pantheon vocabatur templum sanctæ Mariæ rotundæ. Bonifacius enim fuit, qui tempore Phocæ Imperatoris illud B. Mariæ, & omnibus sanctis dicavit. Est autem editum,* sancientes, & aut aliis, *sine ulla varietate.*

(2) *Hæc in eod. libro inscriptio est cap.* 23. *Si quis Romipetas*, 24. *q.* 3. *Item Calixtus Papa. Ad illa verba*, toloneorum, & pedagiorum, *additum est in marg. al. pedaticorum.*

(3) *Ante caput decimum, Interdicimus etiam*, 16. *q.* 1. *hæc in eodem libro inscriptio est: Item Calixtus Papa* II. *Pro voce* ordinationes *est in mar. al.* ordines.

(4) *In eodem libro inscriptio cap.* 39. *Decimas*, 16. *q.* 7. *hæc est: Unde Urbanus Papa* II. *Vox* monachi *retinetur sine ulla varietate.*

(5) *Capitis primi* 16. *q.* 4. *inscriptio in eod. libro est: Quod Urbanus Papa* II. *prohibuit dicens: Possessiones ecclesiarum, & Episcoporum tricennales &c.*

(6) *Hæc etiam est in eod. libro inscriptio cap.* 24. *Paternar. traditionum*, 24. *q.* 3. *Item Urbanus Papa. In notis est: Conversos*) *In codicibus impressis sequebatur, vel commissos, quæ sunt expuncta, quia absunt a plerisque manu scriptis Gratiani exemplaribus & vetusto quodam codice: in quo quidem extremo & hic, & alii tres canones descripti sunt, tamquam fragmentum alicujus concilii.*

(7) *Inscriptio capitis octavi, Presbyteris, distin.* 27. *in Romano libro hæc est: Item Calixtus Papa* II. *In notis additur: Hic canon inventus est in codice Vaticanæ Bibliothecæ in fragmento cujusdam concilii ad Urbano secundo habiti c.* 2. *Ex eodem vero concilio sunt canones Alienationes* 12. *q.* 2. *& Paternarum*, 24. *q.* 3. *Illa verba sine varietate edita sunt*, seu matrimonia contrahere, & personas *&c.*

(8) *Gratiani verba sunt in eod. libro ante caput* 37. *Alienationes* 12. *q.* 2. *Item Urbanus Papa. In notis hæc sunt: Post collectionem Anselmi in codice perantiquo habetur fragmentum cujusdam concilii Urbani secundi: in cujus initio hæc leguntur; Alienationes, quæ specialiter per Ottonem, Guidonem, Hieremiam, seu forte Philippum ubilibet de possessionibus Ravennatis exarchatus factæ sunt, damnamus. Generaliter autem omnium per intrusionem, seu canonice electorum sub Episcopi nomine, vel Abbatis.... ecclesiæ suæ consecrandus est; alienationes quocumque modo factas, &c. usque ad finem hujus capitis sine ulla varietate.*

DIALOGUS VI.

De Duplici octava synodo.

C. Et Græcos libros duorum conciliorum & Latinos attulimus. Sed prius velim scire abste, cur utrumque octavum appelletur: nonum enim qui dicunt, quod posterius est, ordinem temporum sequuntur.

A. Tertiam opinionem omittis: sunt qui Florentinum concilium octavum quoque generale vocent, illis duobus ut opinor, rejectis. Qui vero Hadriani Minoris pro Ignatio contra Photium concilium, ut a posteriori Joannis synodo abrogatum rejiciunt, octavam generalem synodum hanc appellant. Illam tamen octavam fuisse, ante quam ab hac improbaretur, negare non possunt.

B. Qui Florentinum concilium octavum dicunt, quo pacto interpretantur verba professionis Romanorum Pontificum apud Ivonem, (*a*) & Gratianum (*b*) relata, & in concilio Constantiensi sessione XXXIX. *Sancta octo universalia concilia, primum Nicænum &c. octavum quoque CP. usque ad unum apicem immutilate servare profiteor?*

A. Non video, quid dicere possint. (1) Sed major difficultas ex eisdem verbis nascitur; num de priore octavo sub Hadriano Minore, an de posteriore sub Joanne, quod illud prius abrogat, intelligantur.

C. Si utrumque concilium generale est, ex auctoritate Romani Pontificis habitum, & prius concilium a posteriore abrogatur, posterius solum obtineat, necesse est.

A. In Græco libro nuper ex Italia ad me perlato multa continentur contra Photium a Romanis Pontificibus acta post utramque octavam synodum. Quæ me facile in eam sententiam trahunt, ut credam non confirmasse Joannem synodum a legatis CP. habitam.

B. Hoc ipsum testatur Joannes de priore synodo, non fuisse ab Hadriano confirmatam.

A. Quid si hoc falsum est & a Photio effictum, ut in aliis fictis subscriptionibus & falsis legatis Patriarcharum a synodo convincitur? Huc accedit quod si totam eam synodum Hadriani rejicimus: quæ Photius contra Nicolaum Pontificem, & Ignatium

(a) *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 15. *panorm. & part.* 4. *c.* 132. *decr.* (b) *Dist.* 16. *c.* 8. *sancta.*

tium Patriarcham egit, approbari videntur. Sunt igitur magis conſentanea, & veri magis ſimilia, ut quæ pro auctoritate Romanæ Eccleſiæ a prioribus Pontificibus non ſolum Nicolao & Hadriano, ſed & ante eos a Leone quarto, & Benedicto tertio contra Photium, & Gregorium Syracuſanum Epiſcopum Photii conſecratorem acta & ſcripta ſunt: eadem a Joanne IIX. Marino, Hadriano tertio, Stephano VI. & Formoſo comprobata ſint: quod Græce ſcriptum invenio verbis reſcriptorum eorumdem Pontificum allatis. Quibus adduntur Joannis noni litteræ ad Stylianum Neocæſarienſem, qui cum multa contra Photium ad Stephanum VI. Pontificem ſcripſiſſet, poſtea mutare ſententiam viſus eſt aliis litteris ad hunc Joannem datis. In illis ad Stephanum miſſis ait, deceptos eſſe a Photio Paullum, & Eugenium Epiſcopos a Joanne IIX. miſſos ad Ignatium de Bulgarorum regione, quem cum mortuum inveniſſent, a Photio donis, ab Imperatore minis perſuaſi ſunt, ut coram clero & populo CP. dicerent, ſe miſſos eſſe contra Ignatium, & ut Photium abſolverent. Poſtea Petrum ab eodem Pontifice miſſum eſſe, & hunc cum Paullo, & Eugenio, Photium receptum eſſe a ſede Apoſtolica Romana, publice dixiſſe.

B. Horum trium legatorum nomina inveni ſab Ivone, (*a*) & Gratiano (*b*) eſſe relata.

A. Quærantur eorum verba.

B. Ivonis verba ſunt: „ Ex actione v. ſynodi „ Conſtantinopolitanæ CCCLXXXIII. patrum ſub „ Joanne Papa VIII. cui præfuit Petrus presbyter „ Cardinalis, & Paullus Anconitanus Epiſcopus, „ & Eugenius Oſtienſis Epiſcopus, Apocriſarii Pa„ pæ dixerunt: Hoc nequaquam apud nos habe„ tur, &c. “

C. Eadem fere verba Gratianus refert: *Unde in quinta actione CP. civitatis ſynodo* &c. *Apocriſarii Papæ dixerunt* &c.

Caſ. lib. 9. c. 62. A. In libro Cæſaraug. ita eſt: *VI. ſynodi CP. CCCXXXIII. patrum ſub Joanne Papa VII. Apocriſarii Papæ dixerunt* &c. Hæc mendoſa ſunt: neque enim hæc VI. ſynodus eſt, ſed octava vel nona, habita ratione aliarum generalium aut quarta vel quinta, habita loci ratione. (2)

C. Non ſatis intelligo, cur eam quartam, vel quintam dicas.

A. Fuere ante hanc generales ſeptem, quæ vel a locis nomen habent, ut Nicæna, CP. Epheſina, Chalcedonenſis, & quinta CP. iterum, & ſexta item CP. tertio, & ſeptima Nicæna poſterior. Vides ante hanc tres Conſtantinopolitanas, quarta eſt, quam octavam ſub Hadriano appellant; quinta hæc ſub Joanne IIX. non VII. Quod ſi illa octava ut abrogata tollitur è medio, hæc erit octava generalis, & ratione loci quarta CP.

C. Jam recte hæc mihi explanata ſunt. Sed incidi in librum Dominici Jacobatii *de conciliis*, in quo referebat veterum canoniſtarum, ſic enim dicere ſolet, opinionem fuiſſe nihil differre octo, an quattuor dicas fuiſſe generalia concilia. Et quod Gregorius (*c*) ait, *ſicut ſancti evangelii quattuor concilia ſuſcipere, & venerari me fateor*: quod repetit Gregorius VII. lib. VII. regiſtri: & Ivo, (*d*) & Anſelmus, (*e*) & Gratianus, (*f*) & alii (*g*) referunt. Et Beatus Iſidorus (*h*) ait: „ Quattuor „ ſunt venerabiles ſynodi, quæ totam principali„ ter fidem complectuntur, quaſi quattuor evan„ gelia, vel totidem paradiſi flumina.“ Hæc, inquiunt, verba non ad ſola quattuor priora concilia pertinent, ſed etiam ad quattuor poſteriora. Octo enim eſſe generalia concilia fatentur ex verbis profeſſionis Romani Pontificis, de quibus hodie dictum eſt.

B. Quo pacto Gregorius, & Iſidorus, qui ſexta, ſeptima & octava ſynodo fuerunt priores, de his cogitare potuerunt?

C. Ratione, & auctoritate movebantur. Rationem adferunt, quod quattuor loca fuerint generalium conciliorum, in quibus quattuor locis octo generalia concilia habita ſunt: Nicæa, CP. Epheſus, & Chalcedon. Ut cum dicimus quattuor eſſe Patriarchas, CP. Alexandrinum, Antiochenum, & Hieroſolymitanum, nullam habemus rationem ſucceſſionis perſonarum, quæ permultæ fuerunt.

B. O plumbeum pugionem! Hac ratione generalia non erunt Lateranenſia concilia, Lugdunenſia, Viennenſe, Conſtantienſe, Florentinum, Tridentinum: quod non eiſdem locis habita fuerint, quibus illa quattuor prima. (3)

A. Dic de auctoritate.

C. Utuntur auctoritate Innocentii tertii, quæ utriſque veſtrum maxima eſt: cujus verba tam in tertia collectione, quam in Gregoriana inveniuntur: quos etiam libros rejicere non licet.

De reun. cap. 5. ſub translationem, in 3. collect. & c. 11. c. 16. Gregor. 11.

A. Magnam tu quidem moves exſpectationem. Recita verba.

„ C. Verum poſtulationi hujuſmodi videbatur „ concilii Conſtantinopolitani capitulum obviare, „ in quo ſtatutum eſt: ut quicumque de Pontifica„ li dignitate ad monachorum vitam, & pœni„ tentiæ locum deſcenderit, nequaquam ulterius „ ad Pontificatum reſurgat. “

B. Hoc idem caput eſt concilii octavi ſive noni, cujus verba referunt Ivo, (*i*) & Gratianus, (*k*) & Cæſaraug. (*l*) liber. Et vere Innocentius ait eſſe hoc concilii CP. capitulum.

C. Audi reliqua. „ Unde contra dictum conci„ lium, cum ſit unum ex quattuor principalibus „ quæ ſicut quattuor evangelia eccleſia catholica „ veneratur, nullatenus videbatur eorum poſtula„ tio admittenda. “ Vides heic Gregorii verba ad hoc poſterius concilium referri. Audis hoc concilium, de cujus auctoritate dubitabamus, quaſi unum ex quattuor evangeliis eſſe venerandum.

B. In reſcriptis Pontificum multa ſunt ex advocatorum allegationibus accepta: ſic hoc fuit ab Innocentio ſcriptum, quod putaret illum verum dicere, qui abuſus eſt illa veterum canoniſtarum tuorum opinione. Canones autem concilii Conſtantinopolitani primi non erant Latinis noti, ut Nicolaus ad Michalelem ſcribit, licet in Corpore canonum inveniantur. Unde facile impoſitum eſt huic Pontifici, ut crederet id caput eſſe ejus concilii, cum ſciret eſſe alicujus Conſtantinopolitani.

C. Ivo, & Gratianus aperte dicunt eſſe concilii CP. ſub Joanne IIX. non ſub Damaſo. (4)

A. Hoc etiam confirmatur ex Græca ſynodo, & ex Nomo canone Joannis Zonaræ & Theodori Balſamonis, & Alexii Ariſteni, in quibus tres canones ſunt hujus concilii, quod in templo Sanctæ Sophiæ habitum eſſe dicitur. Illic etiam ſunt XVII. canones alterius concilii CP. in templo beatorum Apoſtolorum habiti, quod ex prima, & ſecunda ſynodo dicunt. Credo propter duas quaſdam ſynodos contra Ignatium habitas quæ improbatæ ſunt a Nicolao, & Hadriano Minore, licet in poſteriore interfuerint Rodoaldus, & Zacharias legati Nicolai, quos ut prævaricatores Nicolaus in ſynodo Romana depoſuit. Ex his XVII. capitibus nihil eſt apud Gratianum, quod ſciam. Ex illis vero tribus primum caput vix ferendum eſt de Italis excommunicatis a Joanne Papa non recipiendis a Photio: item ut excommunicati a Photio non recipiantur a Joanne Papa, neque a Romana eccleſia ſalvis privilegiis Romanæ eccleſiæ, & ejus Pon-

(a) *Ivo par. 7. c. 149. decret.*
(b) *7. q. 1. c. 45. hoc nequaquam.*
(c) *Lib. 1. epiſt. 24. regiſtri.*
(d) *Ivo par. 4. c. 117. decret.*
(e) *Anſ. lib. 6. c. 52.*
(f) *Diſt. 15. c. 2.*
(g) *Caſ. lib. 1. c. 36. Tarrac. lib. 1. c. 150.*
(h) *Iſid. lib. 6. 16. etymol. Grat. diſt. 2. c. 1.*
(i) *Ivo d. par. 7. c. 149.*
(k) *7. q. 1. c. 45. hoc nequaquam.*
(l) *Caſ. d. lib. 9. c. 62.*

Pontificis: Alterum caput est id de quo agitur, plenius apud Græcos scriptum, quam apud Latinos. „ Ut si antea, *inquiunt*, aliqui Episcopi in „ monach. habitum demissi, in Pontificali coacti „ sunt permanere, & id agentes contemnebantur: „ sancta synodus decernit hæc esse corrigenda jux- „ ta ecclesiasticam disciplinam. Statuit igitur: ut si „ quis Episcopus aut alius Antistes ad monacho- „ rum vitam velit pervenire &c. "

B. Quæ Latine referunt, non ex verbis canonis initio concepta esse videntur, sed ex actione v. & ex verbis Apocrisariorum, sive legatorum.

A. Sic etiam est ante verba canonis in Græco libro. Interrogante enim Photio legatos Romanos ipsi respondent, quos, non Apocrisarios, sed τοποτηρητὰς Græcus vocat liber: τὸτο παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν &c. Nunc si placet, varietatem trium librorum Latinorum videamus. Pro voce *habeatur*, Ivo & Cæsaraug. *habetur*, scribunt aptius. Græce est, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ σώζεται. Quod Gratianus scribit, *ordine & habitu:* illi scribunt, *ordine*, aliis omissis: Græci πάγματος. Quod Gratianus, *ad monachorum*, addunt illi, *id est, pœnitentium*. Græci, τετέςι τῆς μετανοίας. Pro voce *vitam* qua Latini utuntur, Græci χώραν, hoc est *locum* scribunt. Pro, *in episcopatum reverti*, Ivo & Cæsaraug. habent, *ad Pontificatum reverti.* Græci τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἑαυτῷ διεκδικεῖν ἀξίωμα. *Item præcepit sancta synodus* &c. Hæc sunt ex canone secundo, ita scribenda. *Item. Præcepit* &c. ut Ivo & Cæsaraug. notant. Quod Gratianus ait, *de Pontificali dignitate habituque*, in Cæsaraug. est, *de Pontificatu*, apud Ivonem, *de Pontificali dignitate*, aliis omissis. Græce est, τὸ ἀρχιερατικῦ ἀξιώματος. Pro illis, *& pœnitentiæ descenderit locum*, in Cæsaraug. est, *descenderit*, apud Ivonem, *& ad pœnitentiæ descenderit locum*. Græci habent, ἡ τοι γὰρ μετανοίας τόπον ἀναπληρῶσαι. Pro voce, *nequaquam*, habet Cæsaraug. *ne jam*; & Ivo, *nequaquam jam*. Græci μηκέτι, & pro, *resurgat*, ἀνατπεπλῶσαι. Quod sequitur: *Monachorum enim vita subjectionis habet verbum*: subobscurum efficit vox *verbum* pro *ratione* positum; quod vox λόγον utrumque significet. Ivo *vitam*, pro *vita*, non recte habet. In libro Cæsaraug. hæc verba desiderantur. Illud Gratiani est: *Hoc ad pœnitentiam* &c. quæ Ivo non habet. Apud Græcos alia quoque sunt, ex quibus videtur hoc idem confirmari. Tertio canone anathema dicitur laico verberanti, aut capienti ex quacumque caussa Episcopum. De capitibus octavæ synodi sub Hadriano cras agemus: quamquis ordine perturbato.

ADDITIONES.

(1) *De inscriptione capitis octavi, Sancta, dist. 16. scriptum est lib. 1. dial. 20. addit. 14.*

(2) *Ante caput 45. Hoc nequaquam, 7. q. 1. hæc verba sunt in eodem libro: Unde in quinta actione Constantinopolitanæ synodi* CCCLXXXIII. *Patrum, sub Joanne Papa octavo, cui præfuit Petrus presbyter Cardinalis, & Paullus Anconitanus Episcopus, & Eugenius Ostiensis Episcopus Apocrisarii Papæ dixerunt. In marg. est: Ivo p. 7. c. 149. Et in notis: In quinta*) *Apud Ivonem par. 7. c. 149. pro indice hujus capituli leguntur hæc: Ex actione quintæ synodi Constantinopolitanæ* CCCLXXXIII. *patrum sub Joanne Papa* VIII. *cui præfuit Petrus presbyter Cardinalis, & Paullus Anconitanus Episcopus, & Eugenius Ostiensis Episcopus. Initium vero ipsius capitis est: Apocrisarii Papæ dixerunt: Hoc nequaquam. In extremo hoc capite additur etiam in notis: Hæc synodus sub Joanne octavo exstat Græca in Vaticana bibliotheca. Cujus synodi tres tantum canones cum explanatione Balsamonis editi sunt Lutetiæ, & apud ipsum inscribitur, Synodus in templo Sapientiæ habita sub Photio Patriarcha. In secundo autem trium illorum capitulo habetur sententia hujus capitis: Visum autem est, ut omnia melius percipiantur, locum hunc Græce, & cum nova interpretatione esse adscribendum. φώτιος ὁπατριάρχης, &c. id est, Photius Patriarcha dixit &c.*

(3) *Initium capitis primi dist. 15. in eodem libro est: Canones generalium conciliorum (ut Isidorus ait lib. 6. Etymol. c. 16.) a tempore Constantini cœperunt &c. In marg. est: Pann. l. 2. c. 104. Ante cap. 2. e. dist. hæc sunt: De quattuor vero conciliis scribit B. Gregorius ita dicens lib. 1. regesti epist. 24. Sicut sancti evangelii &c. In marg. est: vero) al. quoque. In scholio capitis 8. Sancta octo, dist. 16. hæc sunt: Sancta) VIII. (mendose pro Sancta octo) hæc concilia dicuntur octo, quia octies sunt celebrata, ut heic dicuntur; & quattuor quia in quattuor locis celebrata, ut sup. dist. proxi. sicut. (Hæc censura carent)*

(4) *Hæc inscriptio est capitis undecimi Post translationem, de renuntia. in editione Romana. Idem (Innoc. III.) Episcopo Faventino in Archiepiscopum Ravennatem electum. In marg. est: Cap. 5. eod. tit. in 3. compilatione. In scholiis ad illa verba, cum sit unum ex quattuor principalibus &c. Ex quattuor) Et sunt hæc, scilicet Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum primum, & Chalcedonensem (scribe, Chalcedonense) 15. dist. sicut.*

DIALOGUS VII.

De eadem Synodo octava Hadriani.

B. NOLUI te heri interpellare; sed hodie peto abs te, cur putes Petrum presbyterum ante duos Episcopos legatos Joannis nominari; quorum alter Ostiensis est, cui datum est, ut pallio utatur, cum Pontificem Maximum consecrat. Nunc eum Decanum Cardinalium appellant, & princeps totius ordinis est.

A. Quærendum etiam erit, cur postremus Ostiensis appelletur. Fortasse tunc Episcopi non dicebantur Cardinales, sed soli presbyteri & diaconi. Et si quis eorum Episcopus eligeretur, non amplius ex collegio Cardinalium erat, sed Episcopus Anconitanus puta, vel Bononiensis, vel alterius civitatis dicebatur. Et, inter Episcopos ordo temporis servabatur. Quod dixi de Cardinalibus Episcopis electis, Innocentii tertii exemplo comprobatur, qui noluit Ravennatem Archiepiscopum fieri eum, qui tituli S. Praxedis presbyter Cardinalis erat, ne ab ecclesia Romana discederet. Sed videamus, quid in Græca synodo sit. In ea enim & Joannis litteræ sunt, & sæpius nomina horum legatorum.

c. 3. de postul. prælat. in 3. collect. & apud Greg. IX. incip. bonæ mem.

C. De numero quoque Episcoporum velim scire, an Græca cum Latinis conveniant.

B. In prima actione ante adventum legatorum erant cum Photio & legato Hierosolymorum, Patriarchæ CCCLXXVI. Episcopi, nisi a me erratum est. Possumus igitur fidem adhibere Latinis, Ivoni & Gratiano, qui omnes CCCLXXXIII. numerant. In eadem actione Petrus presbyter Cardinalis prius, quam Paullus, & Eugenius nominatur. Is quoque prius ad Photium alloquitur nomine Joannis Pontificis.

A. Heri dicebamus, hunc missum fuisse a Joanne

ne ad Photium, illos duos ad Ignatium. Idem oſtendunt Joannis litteræ, in quibus Eugenius ante Paullum nominatur. Sed in commonitorio dicitur: *Commonitorium fratribus Paullo, & Eugenio Epiſcopis, & Petro presbytero Cardinali, miſſis* CP. Ita autem cetera ſcripta ſunt, ut videantur omnes ſimul mitti. In actione quoque quinta Paullus, & Eugenius Epiſcopi ante Petrum presbyterum appellantur. Et in ſubſcriptione concilii primus Paullus Epiſcopus Anconitanus, poſtea Eugenius Epiſcopus Oſtienſis, poſtremus Petrus presbyter Cardinalis ſubſcripſerunt: omnes ut legati, ſed non ut Cardinales.

B. Quando hæc duo conveniunt, commonitorium Joannis, & ſubſcriptio: malo his credere, quam Ivoni & Gratiano.

A. Canones octavæ ſynodi ſub Hadriano videamus. Et omiſſis aliis, de his quæ apud Gratianum ſunt, dicamus. Caput xv. quod in Græco libro deſideratur, & a Gratiano (*a*) ſextæ ſynodi univerſalis eſſe dicitur, in libro Cæſaraug. (*b*) ſeptimæ ſynodi ccxl. patrum actione x. apud Anſelmum (*c*) recte octavæ ſynodo univerſali adſcribitur.

C. De numero actionis, & patrum convenit ne cum Græcis?

A. In actione convenit: ſed Stylianus de quo heri diximus, centum & duos patres fuiſſe ſcribit. Nos de varietate verborum videamus. Mendoſe eſt apud Gratianum *venerabilis ſynodus*, pro *univerſalis ſynodus*, quod alii habent. Pro *cimilia, & vaſa ſacrata*, quod etiam Anſelmus habet; *cimilia, id eſt vaſa ſacrata*, Cæſaraug. *civilia* pro *cimilia* eſt in quodam Anaſtaſii libro non recte. Ego nihil muto, ſed Græcis litteris ſcribo κειμήλια, aut Latinis, *cimelia*, unde cimeliarchus eſt, ut Demochares notat, qui cimeliis, vel theſauro eccleſiæ, aut Principis præeſt. Quod Gratianus ait, *pro redemtione captivorum* alii habent plenius, *quæ accipiuntur in redemtionem captivorum*. Quod dicitur, *ſed non tradere ſalaria eccleſiarum in emphitheotica pacta*, non facile intelligitur: *nec* pro *non* habent alii, *pauca* pro *pacta*, Cæſaraug. mendoſe: *neo phitæ ubi compacta*, Anaſtaſii mendoſus liber, *emphyteutica pacta*, Anſelmus aptius: *olaria* pro *ſalaria* ſcribendum puto. Sic enim ſcio appellari a Juriſconſultis, quæ pro ſolo penduntur. Simile eratum eſſe quidam putant cap. VII. de uſufructu, ſed id incertius.

Vide lib. 1. dial. 9. ad 8.

cap. 2. p. ſi quis nemine. D. ne quid in loco, & c. 15. D. qui potior.

B. Mihi vox *ſolaria* magis placet: ſed poſtea eadem vox *ſalaria* bis eſt.

A. Eadem ratione mutari poterit. Pro illis verbis, *& poſt pauca*, quæ habent etiam Anſelmus, & Cæſarauguſt. ſunt alia in Anaſtaſii libro non inutilia: „ Omnem vero eccleſiaſticarum rerum „ poteſtatem habentem, & has meliorare ac dilatare, prout oportuerit, eccleſiaſtica loca (quæ „ per † reditus fiant, & inſuper propriarum re„ rum diſpoſitionem diſtribuere ac committere, „ ſeu conferre quibuſcumque voluerit & judicave„ rit, juxta propriam poteſtatem ac dominatum. „ Quiſquis autem apparuerit poſt hanc *&c.*„ Vox *apparuerit* a Gratiano eſt omiſſa, habent alii. Illud quoque ineptum eſt, *huic ſanctæ ſedi*; tollenda eſt vox *ſedi*, quam ſolus Gratianus habet; item vox *tentaverit*, quæ irrepſit pro illa *apparuerit*, de qua diximus. Pro *divinarum rerum*, ſcribi debet *divinarum legum*, ut omnes habent præter Gratianum. Pro *cimiliorum, & ſalariorum locorum*, eſt apud Anſelmum, *cimiliorum ſcilicet, & ſalariorum locorum: ſalarium* pro *ſalariorum* habet liber Cæſarauguſt. cetera ut Anſelmus. *Sed* pro *ſcilicet* liber Anaſtaſii. Ego malo, *cimeliorum, & ſolariorum, & locorum*. De omnibus enim ſupra dictum fuerat.

† *per quaſ.*

B. Idem fiet, ſi ſcripſeris, *cimeliorum, & ſolariorum, & locorum*.

C. Vox *locorum* poſtea omiſſa eſt; ex quo fit, ut heic ſignificare poſſit ſolaria locorum.

A. Non magnopere repugno. Pro illis: *Qui vero ceperit, aut emerit*; alii habent, *Qui vero emerit aut perceperit*; non male. Pro *cimiliis* vel *ſalariis*, ſcribo, *cimeliis* vel *ſolariis*. *Et*, pro *vel*, eſt in Cæſaraug. In extremo capite deſiderantur hæc verba ab Anſelmo etiam, & Cæſaraug. omiſſa: „ Si vero de propriis rebus aut de aliis qui„ buſdam conventionibus; habeat id ſecundum pro„ priam poteſtatem & voluntatem, omni vita ſua, „ & poſt finem vitæ ſuæ dimittat, & conferat „ hoc quibuſcumque voluerit, non tamen ſæcula„ re diverſorium fiat.„ (1) Nunc de capite XIIX. videamus, quod etiam Græco libro deſideratur. Id Ivo (*d*) & Gratianus (*e*) Gelaſio Papæ adſcribunt; Anſelmus (*f*) recte ſynodo octavæ univerſali. In verbis non magna varietas eſt. Pro *etiam ſive a divæ, & ſive a piæ*, habet Anſelmus: *& ſive a divæ*, Anaſtaſius, & Ivo. Pro *præſulum eorum*, ceteri habent, *præſulum earum*. Pro *ac juſſu præſulis*, quod habent Ivo & Gratianus: *ac uſu præſulis*, Anaſtaſius & Anſelmus. Quod Gratianus ſolus ſcribit, *Quiſquis ergo clericorum, vel ſæcularium*: in aliis libris eſt, *Quiſquis ergo ſæcularium*. Poſt verbum *reſtituerit*, eſt in ſolo concilio, Anaſtaſio interprete, *& reſervaverit*. (2) Caput XXI. quod Græcis eſt XIII. non recte, Gratianus (*g*) poſt Anſelmum, (*h*) & Deusdedit (*i*) octavæ ſynodo adſcribunt: ſed Anſelmus omnia verba refert, Gratianus aliquot verba ſumta ex priore parte hujus capitis. Deusdedit alia quædam ex poſteriore cum hac inſcriptione: *In ſynodo univerſali ccxl. patrum habita pro Ignatio Patriarcha, quæ quibuſdam octava dicitur*.

C. Convenit in numero patrum cum Cæſarauguſtano. (*k*)

A. Certiora poteris ex ipſa ſynodo cognoſcere. (3) Mihi enim canere receptui neceſſe eſt propter quaſdam occupationes.

ADDITIONES.

(1) *Caput 13. Apoſtolicos, 12. q. 2. in eodem libro ita inſcribitur. Item ex octava ſynodo univerſali, c. 15. In marg. eſt: Anſ. l. 6. c. 171. Et in notis: Octava*) *Sic eſt emendatum ex Anſelmo, cum antea legeretur ſexta. Eſt autem canon decimus quintus ſynodi octavæ habitæ tempore Hadriani Papæ ſecundi contra Photium ex verſione Anaſtaſii bibliothecarii. Videlicet* pro redemtione) *In concilio ipſo, & apud Anſelmum legitur, quæ accipiuntur* in redemtionem captivorum. *Decernimus*) *In ipſo canone ſequuntur hæc: Omnem vero &c. ut in dialogo, præter voces*, propriarum rerum, *pro quibus ſunt*, propriam rerum. *Ad illa, cimelia, & vaſa ſacrata, eſt in marg.* κειμήλια *Græce theſauri dicuntur, opes, pecuniæ repoſitæ* (*ſcribe*, opes, pecuniæ repoſitæ) *inſtrumenta pretioſa, aurea vaſa, clinodia: inde cimeliarchus C. de agri. & cenſi. l. lit.* 11. *Vox* ſalaria *retinetur ſine ulla varietate*.

(2) *Ante caput octavum Placuit huic*, 16. q. 3. *in*

(a) 12. q. 2. c. 13. *Apoſtolicos*.
(b) *Cæſ. lib.* 7. c. 74.
(c) *Anſ. lib.* 6. c. 169.
(d) *Ivo in epiſt.* 71. *vel* 30. *ad Decan. Belvacen.*
(e) 16. q. 3. c. 9. *placuit*.
(f) *Anſ. lib.* 4. c. 30.
(g) *Diſt.* 22. c. *ult.*
(h) *Anſ. lib.* 2. c. 72.
(i) *Deusd.* c. 3. *diviſione* 4.
(k) *Cæſ. lib.* 7. c. 74.

in eodem libro ita ſcriptum eſt: Unde Gelaſius Papa ait. In marg. hæc ſunt: In ſynodo octava ſub Hadriano ſecundo capite decimo octavo. Et Polyc. lib. 3. tit. 12. Anſelm. lib. 4. cap. 20. Ad illa, & præſulum eorum, abeſt ab orig. additur in marg. (vox eorum, ut puto) In notis additur: Quod heic tribuitur Gelaſio, habetur in ſynodo octava habita ab Hadriano II. c. 13. & ex ea citatur apud Anſel. & Polycar. Sed manu ſcripti codices Gratiani concordant cum vulgatis, Sæcularium) In vulgatis legebatur; Quiſquis ergo Clericorum, vel ſæcularium. Sed abſunt illæ duæ voces, clericorum, vel *ab aliquot vetuſtis, & ab ipſo concilio manu ſcripto. In concilio impreſſo legitur: Qui contra fecerit, ut ſacilegus judicetur, & donec talia privilegia &c.*

(3) *Diſtin. 22. capitis uſt. inſcriptio eſt in eod. libro: Unde in VIII. ſynodo habita ſub Hadriano Papa II. can. 21. Diffinimus neminem &c. In marg. eſt: Deusdedit p. 3. Anſel. l. 2. c. 72. (Dictum eſt lib. 1. dialo. 9. addit. 6.)*

DIALOGUS VIII.

De eadem re & de falſa inſcriptione quorumdam capitum Gratiani ex octava, & nona ſynodo inſcriptorum.

A. NUMERASTI C. Epiſcoporum nomina octavæ ſynodi?

C. Actionis decimæ numeravi Archiepiſcopos IV. Epiſcopos XLIV. præter Ignatium Patriarcham, & legatos Romanos & aliorum Patriarcharum legatos: ſubſcriptionum par numerus eſt. Græci in additis ad VIII. ſynodum hos centum & duos fuiſſe referunt: in ſynodo Nicolai contra Photium, & Radualdum, & Zachariam, CLXX. interfuiſſe, in ſynodo Hadriani contra Photium CXX. In libro Deusdedit Cardinalis ita ſcriptum eſt capite primo: *Ex VII. ſynodo univerſali habita a quinque Patriarchis cum CCCL. patribus ſub primo Hadriano Pontifice Romano. Omnis electio Epiſcopi* &c. quod ſumtum eſt ex cap. III. ſeptimæ ſynodi. (1) Mox ſequitur: *Ex VIII. ſynodo item univerſali habita item a quinque Patriarchis cum patribus CCXL. ſub primo Nicolao Pontifice. Promotiones, & conſecrationes Epiſcoporum* &c. ut cap. XXII. hujus ſynodi, de qua agimus. Utriuſque capitis verba refert liber Tarraconenſis.

Diſt. 63. c. 7. omnis.

Diſt. c. c. 2.

Tarrac. lib. 1. c. 36. & 47.

A. Certiora mihi videntur, quæ ex ſubſcriptionibus retuliſti, & ex errore notarum facile pro CXI. ſcriptum eſt CCXL. fient autem CXI. ſi legatorum habeas rationem. Sed nos veniamus ad caput ipſum XXII. cujus tu mentionem feciſti. Id Gratianus bis poſuit, ut de ejus diligentia cognoſcatis diſtinct. LXIII. cap. 1. & 11. Namque Hadriano Papæ adſcripſit illa verba: *Nullus laicorum, Principum* &c. Item illa: *Quiſquis ſæcularium Principum* &c. Mox addit: *Item ex octava ſynodo Hadrianus Papa ſecundus, quod Nicolaus prædeceſſor ejus diſpoſuerat, miſſos ſuos, Donatum ſcilicet Oſtienſem Epiſcopum, & Stephanum Nepeſinum Epiſcopum,* (ſic enim mutandum eſſe diximus) *& Marinum diaconum S. R. E. ad Baſilium Imperatorem, & ad filios ejus Conſtantinum, & Leonem Auguſtos Conſtantinopolim direxit. Cum quibus & Anaſtaſius bibliothecarius Romanæ ſedis uriuſque linguæ Græcæ & Latinæ peritus perrexit.*

c. 1. & 2. c. d.

Lib. 1. dialogo 4.

B. Idem Anaſtaſius in præfatione ejuſdem ſynodi ad Hadrianum ait, ſe miſſum fuiſſe a Ludovico Imperatore, cum eadem celebraretur ſynodus.

A. Reliqua perſequamur. „ Et ſynodo congregata, quam octavam univerſalem ſynodum illuc convenientes appellaverunt, exortum ſchiſma de Ignatii depoſitione, & Photii ordinatione ſedaverunt, Photium anathematizantes, & Ignatium reſtituentes: in qua ſic ſtatutum eſt. „ Conſecrationes, & promotiones Epiſcorum &c. *Photium* autem, non *Fotinum* ſcribendum eſſe, aperta res eſt: quamvis in eodem nomine errent aliquot hiſtorici.

C. Unde hanc hiſtoriam didicit Gratianus?

A. Res mihi incerta eſt. Sed videamus, an meliora dicant Ivo, & Anſelmus, & alii collectores:

C. In Panormia Ivonis ita ſcriptum eſt: *Ex canone Apoſtolorum VIII. ſynodus cap. XI. Promotiones & conſecrationes* &c.

Ivo lib. 3. tit. 2. c. 1. panor. & part. 5. c. 122. decr.

B. Cur heic de Apoſtolorum canone dicitur?

A. In margine libri aliquis addiderat, Apoſtolorum cap. XXX. cujus verba refert VII. ſynodus, non octava.

Anſ. lib. 6. c. 20.

C. Idem Ivo in Excerptionibus ſic ait: *Octava ſynodus cap. XI. Promotiones* &c. Anſelmus ſcribit: *Hadrianus Papa univerſali octavæ ſynodo præſidens dixit: Promotiones, & conſecrationes* &c.

B. Quaſi vero hæc præſente Hadriano conſtituta ſint.

C. Non meliora ſunt, quæ Deusdedit, & liber Tarraconen. referunt, ſub. Nicolao primo hanc ſynodum habitam eſſe, ut antea diximus.

A. Vide Cæſarauguſtanum. (a)

C. *In octava ſynodo cap. XI. Promotiones & conſecrationes* &c.

A. Videtis, opinor, horum omnium negligentiam, qui neque fontes perquirunt, neque temporum hiſtoriam ſcire cupiunt, neque de auctoritate librorum laborant: ſed eis omnia pro oraculo ſunt, quaſi ea ut Moſes duabus tabulis exarata Dei digito, perceperint. (2)

C. Sunt ne alia ex hac ſynodo apud Gratianum?

A. Falſæ inſcriptiones permultæ ſunt, de quibus nobis certiora B. noſter dicet. Scio enim quædam ſelectos illos viros Romæ inveniſſe in *regulis brevioribus* Baſilii.

B. Apud Iſidorum quædam etiam invenerunt; nonnulla incerta relicta ſunt, quæ ſeptimæ, octavæ, aut nonæ ſynodo Gratianus adſcripſit. Initium ſumamus a capite XXII. diſtinctionis IIV. (b) octavæ ſynodo inſcripto. Sunt enim verba ejus capitis ab Iſidoro ſumta *de regula monachorum* cap. XVIII. *de familiari vita.* Ex quo mutandum eſt, pro *non licebit, non licet*: & pro *dare non poteſt, dare non debet.* (3) Diſtinct. XXCI. (c) caput XXVI. ex ſeptima ſynodo inſcribitur: ſed in incertis ponendum eſt: quamvis capite extremo ejuſdem ſynodi ſint quædam verba apta rei, de qua agitur. (4) Diſtinct. XC. (d) caput IV. & V. ex octava ſynodo ſunt apud Gratianum, ſed ex concilio Maguntino eſt caput IV. apud Burchardum (e) & Ivonem, (f) & in Pœnitentiali Romano: (g) & caput V. ex concilio Agathenſi, & ex eodem Maguntino apud eoſdem: tamen incerta etiam hæc duo capita relinquuntur. (5) Cauſſæ primæ caput nonum ex octava ſynodo eſt apud Gratianum, (h) melius apud Anſelmum, (i) & Deusdedit cap. II. ex ultima epiſtola ſynodi ſeptimæ; apud Ivonem (k) eſt, ex cap. XX. ſynodi VII. & ex VII. ſynodo apud eumdem Gratianum. (l) In libro Cæſarauguſtano, ut apud Ivonem. Videnda Taraſii C. P.

(a) *Cæſ. lib. 3. c. 63.*
(b) *Diſt. 54. c. 22. Abbati.*
(c) *Diſt. 81. c. 26. in omnib.*
(d) *Diſt. 90. c. 4. alienus, &c. 5. ſi quis.*
(e) *Burc. li. 10. c. 52. 53. 54. & 62.*
(f) *Ivo par. 13. c. 53. 54. 55. & 63. decret.*
(g) *Pœn. tit. 6. c. 9. & 10.*
(h) *1. q. 1. c. 9. qui per pecuniam.*
(i) *Anſel. libr. 6. c. 80.*
(k) *Ivo par. 5. c. 121. dec.*
(l) *1. q. 7. c. 2. p. ſed quoniam.*

Caſar. lib. 4. c. 9. epiſtola ad Hadrianum Papam contra Simoniacos, quæ in Græco libro eſt poſt VII. ſynodum. (6)

A. Non magnum erratum eſſet, ſi quod ex VII. ſynodo erat aut ei conjunctum, VIII. ſynodi eſſe diceretur.

5. q. 6. c. 7. ſi quis. B. Non ſatis certus ſum, an eadem illic verba ſint. (7) Illud Paleæ caput extremæ cauſſæ quintæ, quod etiam ex octava ſynodo inſcribitur, nuſquam repertum eſt. Inveni tamen Paleæ non eſſe adſcriptum, & videndus Iſidorus in *regula monachorum* cap. XVII. (8) Quod vero eidem octavæ ſynodo, & Iſidoro adſcribit Gratianus cauſſa XI. (*a*) ex dictis Iſidori Burchardus, (*b*) & Ivo (*c*) eſſe ſcribunt. Non diſſimilis ſententia exſtat apud Iſidorum in *monachorum regula* cap. XVII. de excommunicatis, & apud Benedicti regulam cap. XXVI. cujus verba referunt Ivo (*d*) & liber Cæſarauguſt. (*e*) (9) Certius eſt, quod in eadem cauſſa ex octava ſynodo eſſe dicitur, (*f*) Iſidori eſſe lib. III. cap. IIX. *de ſummo bono*. Ut quod ei proximum eſt Gregorio adſcriptum, ex eodem libro Iſidori eſt cap. IIIX. licet ex *libro Officiorum* Iſidori eſſe dicatur apud Burchardum. (*g*) (10)

C. Quamobrem dicemus in tam multis pro Iſidori, aut alterius nomine abuſum Gratianum hac ſynodo?

B. Inveni a ſelectis viris notatum, fieri potuiſſe, ut in aliquo libro *Octavæ ſynodus* inſcripto poſt verba ejus ſynodi alia capita eſſent ex variis ſcriptoribus relata ſine ulla inſcriptione. Ita factum eſſe, ut addita octavæ capitibus pro verbis ejuſdem ſynodi haberentur.

C. Apertius eſt cum Paullo cauſſam confiteri, *quia ignorans feci*. An eadem illa cauſſa eſt in Gregorio pro Iſidoro ſcripto? *Act. XXIII.*

B. Minime gentium. Sed cetera videamus. Nonæ ſynodi eſſe dicitur caput primum cauſſæ XX. (*h*) quod ſelecti viri Baſilio adſcribunt in *regulis* cap. XV. & in epiſt. ad Amphilochium cap. XIIX. Ideo vero ex nona ſynodo dictum eſſe putant, quod canones Baſilii poſitos poſt canones octavæ ſynodi crediderit aliquis eſſe ex nona ſynodo.

A. Ludere mihi videntur, qui hæc dicunt. (11) De aliis dices, cum libebit.

ADDITIONES.

(1) IN *Gregoriana editione inſcriptio cap. 7. diſt. 63. eſt: Item ex ſeptima ſynodo, quæ eſt ſecunda Nicæna 350. Epiſcoporum c. 3. Omnis electio Epiſcopi.* (*De eodem capite ſcriptum eſt lib. 1. dialog. 9. addit. 10.*)

(2) *Ejuſd. diſtin. 63. capitis 1. & 2. inſcriptiones retulimus dialogo 4. addit. 1. lib. 1.*

(3) *Capitis 22. diſtin. 54. hæc in eodem libro Romano inſcriptio eſt: Probatur auctoritate octavæ ſynodi, in qua ſic ſtatutum legitur: Abbati, vel monacho monaſterii ſervum non licebit &c. dare non poteſt &c. In marg. eſt; Iſidorus Hiſpal. in reg. monach. de famil. vita. Et in notis poſt alia: Caput autem, quod nunc a Gratiano citatur, alibi repertum non eſt, quam apud Iſidorum Hiſpalenſem in reg. monach. c. de famil. vita. Et verſ. Unde in alio capitulo præfatæ conſtitutionis hæc ratio redditur.* (*Injuſtum eſt enim &c. additur in notis: Injuſtum*) *Infra 17. q. 4. c. in venditionibus verſ. injuſtum, hoc ipſum citatur ex concilio Agathenſi, ubi etiam extat c. 56.*

(4) *Hæc eſt in eodem libro inſcriptio cap. 26. In omnibus, diſt. 81. Item ex VII. ſynodo. In notis eſt: Caput hoc etiam in aliquot manu ſcriptis citatur ex ſeptima ſynodo, in cujus ſane poſtremo capite aliqua huc ſpectantia habentur. Ceterum in pleriſque citatur ex octava: & ſententia videtur ſumta ex c. 83. Aſceticorum B. Baſilii, cujus regulas ſub nomine octavæ ſynodi ſæpe citari alibi notatum eſt.*

(5) *Ante caput quartum, Alienus ſit, diſtin. 90. in eodem libro hæc verba ſunt: Item ex octava ſynodo. Et in marg. eſt: Burc. l. 10. c. 52. & 54. Ivo p. 13. c. 52. & 53. ex conc. Moguntino. In notis additur: In libello B. Baſilii de inſtitutis monachorum Rufino interprete (qui nuper Coloniæ cum regula B. Benedicti eſt impreſſus) c. 42. in ultima reſponſione habetur prima pars hujus capitis, uſque ad verba abjiciatur. Quis murmurans*) *Ejuſdem libelli c. 50. penultima interrogatio ſic habet: Si vero etiam &c. Juxta menſuram*) *Hæc pars non habetur in eo Baſilii loco. Apud Burchar. vero, & Ivonem (a quibus citatur ex concilio Moguntin.) ſic legitur: Juxta menſuram, opuſque peccati, quia in hoc ſententia, &c. Capitis quinti ejuſdem diſt. inſcriptio eſt: Item ex eodem. Si quis monachus contentiones &c. In marg. additur; abeſt a multis exemplaribus (quod ad vocem monachus refertur) Eſt etiam in marg. In regula Iſidori c. 17. Burc. l. 10. c. 62. Ivo p. 13. c. 63. Et verſ. Qui contentioſus, additur in marg. In lib. ſententiarum Patrum c. 96. ex ſtatutis ſeniorum. Bur. l. 10. c. 53. Ivo par. 13. c. 54. In notis hæc ſunt: Si quis monachus) Hanc priorem partem Burchardus, & Ivo citant ex concilio Agathenſi, in quo etiam habetur ex codice librorum ſexdecim lib. 5. c. 22. abeſt autem fere ubique etiam in multis Gratiani exemplaribus vox monachus: Tam diu) Apud Burchardum, & Ivonem (qui citant hanc partem poſteriorem ex Moguntino, habetur autem in libro ſententiar. Patrum c. 96. ex ſtatutis ſenior.) legitur, ita pœniteat, qualiter culpæ qualitas exſtat.*

(6) *Inſcriptio capitis noni, Qui per pecunias, 1. q. 1. in eodem libro hæc eſt: Item ex octava ſynodo. In marg. eſt: Novella 6. c. 1. & nov. 123. c. 3. apud Julian. anteceſſorem; Anſ. l. 6. c. 7. Ivo p. 5. c. 121. Et in notis: Octava*) *In aliquot veſtutis exemplaribus caput hoc citatur ex ſeptima ſynodo, in qua capitulo quinto refertur canon trigeſimus Apoſtolorum ad hanc rem faciens. In epiſtola autem Taraſii ad Hadrianum Papam (quæ in exemplaribus bibliothecæ Vaticanæ, & aliis eſt in fine ipſius ſeptimæ ſynodi) refertur canon. 22. ſynodi quæ in Trullo, his verbis: Eos, qui per pecunias ordinati ſunt, ſive Epiſcopi, ſive quicumque clerici, & non ſecundum probationem, & vitæ optimam, deponi præcipimus: ſed & illos, qui hos ordinaſſe noſcuntur. Exſtat etiam hac de re epiſtola Baſilii ad Epiſcopos ſibi ſubjectos.*

(7) *Caput ſecundum, Si quis omnem, 1. q. 7. in eodem libro ita inſcriptum eſt: Item ex ſeptima ſynodo. Et in marg. eſt: Ex actione 1. in 7. anathematis. Deusdedit p. 2. Ivo p. 4. c. 198. Ex epiſt. Taraſii ad Joannem. Ivo p. 5. c. 121. Anſ. l. 6. c. 87.* (*Hæc erant ita diſtinguenda, ut ab illis verbis, Ex epiſt. ad verſ. Omnis, pertinerent, non ad princ. capitis*) *Id in notis melius diſtinguitur in hunc modum: Si quis*) *Caput hoc ex magna parte collectum eſt ex variis locis ſeptimæ ſynodi; ſed non ex verſione Anaſtaſii Bibliothecarii qua alioqui ſæpe uti ſolet Gratianus. Initium quidem eſt in actione prima anathematiſmo ſeptimo. Omnis Epiſcopus*) *Hinc uſque ad verſ. Taraſius Patriarcha, ſumta ſunt ex epiſtola Taraſii ad Joannem pres-*

(a) 11. q. 3. c. 28. *ſi quis*, & c. 18. *cum excommunicato in fin.*
(b) *Burc. li. 11. c. 32.*
(c) *Ivo par. 14. c. 96. decret.*
(d) *Idem d. par. 14. c. 34.*
(e) *Caſar. lib. 14. c. 39.*
(f) 11. q. 3. c. 77. *non ſolum*, & 78. *quattuor.*
(g) *Burc. li. 16. c. 28.*
(h) 20. q. 1. c. 1.

presbyterum, omissis tamen interdum nonnullis verbis: quæ quidem epistola in versione Anastasii est post actiones, & canones septimæ synodi: sed in nova versione impressa in tomis conciliorum est ante ipsam synodum. Tarasius) Hæc videntur sumta ex epistola Tarasii ad Hadrianum (de qua dictum est sup. q. 1. ad c. eos qui) aut ex quinto capite septimæ synodi: quibus locis refertur canon trigesimus Apostolorum Quicumque per pecuniam) Hæc habentur etiam novella 123. c. 4. apud Julian. antecessorem. Si vero religiosam) Hæc non sunt in canone Apostolorum. In eodem vers. Tarasius, in marg. est: In epist. Tarasii ad Hadrian. & in 7. syn. c. 5. ex can. Apost. 30. Et vers. Quicumque per pecuniam. In ea. ep. &c. 5. ex conc. Chalc. c. 2. novella 123. c. 24. apud Julian. antecess. Et vers. Qui post baptismum. Conc. Neocæs. c. 9. Et vers. Similiter. Can. 26. al. 28. Apostolorum dist. 63. omnis elec. Can. Apost. 29. al. 31. & in sept. syn. c. 3.

(8) Hæc est capitis septimi, Si quis falsum, 5. qu. 6. in eodem libro inscriptio: Item ex octava synodo. In marg. est: In regula Isidori c. 17. Et in notis: Capiti huic in vulgatis erat præpositum nomen Paleæ; quod sublatum est auctoritate omnium vetustorum exemplarium, quotquot collata sunt. Exstat autem in regula monachor. B. Isidori c. 17.

(9) Ante caput 18. Cum excommunicato, 11. q. 3. hæc in eodem libro verba sunt: Item Isidorus in regula monachor. cap. 18. Et in marg. est: Polyc. ibid. (hoc est, l. 7. tit. 1.) Burc. l. 11. c. 31. & 32. Ans. l. 12. c. 16. Ivo p. 14. c. 95. & 96. In notis: Prior pars hujus capituli usque ad vers. Si quis enim, habetur in regula sancti Isidori (quæ missa est ex Hispania) c. 18. ex qua citat hoc Smaragdus in expositione regulæ sancti Benedicti c. 26. excepta tamen ista clausula, nisi quæ ad eamdem excommunicationem pertinent, quæ neque in regula B. Isidori legitur, neque apud Smaragdum. Est tamen apud Burchardum, & Ivonem. Si quis enim) Hæc usque ad finem refert Smaragdus ex quodam magistro monachorum quod notabitur infra eadem c. si quis frater. Inscriptio cap. 28. Si quis frater, e. q. hæc est: Item ex octava synodo. In marg. est: Sup. eadem cum excommunicato. Burc. l. 11. c. 32. Ivo p. 14. c. 96. In notis additur: Canon hic neque habetur in octava synodo, quæ habita fuit tempore Nicolai primi (immo Hadriani secundi) neque in alia, quæ & ipsa nominatur octava sub Joanne octavo celebrata, quæ in bibliotheca Vaticana servantur. Multa vero, quæ a Gratiano ex octava synodo citantur, in regulis Basilii, Isidori, & aliis scriptis ad monachos pertinentibus inventa sunt. Hoc quidem sup. ead. cum excommunicato, fuit tributum Isidoro, quemadmodum etiam a Burchardo, & Ivone. Sed Smaragdus in expositione regulæ B. Benedicti c. 26. cum antea egisset de monacho a suo præposito excommunicato, hæc scribit valde similia: Hinc quidam magister monachorum ait. (Si quis vero frater aut palam, aut absconse cum eo fuerit locutus, aut conjunctus, communem cum eo excommunicationis contrahat pœnam) quæ lectio convenit cum lectione Burchardi & Ivonis.

(10) Quod attinet ad caput 77. Non solum ille, ejusdem q. 3. in libro Romano inscriptio hæc est: Item ex octava synodo. Et in marg. Isidorus l. 3. de sum. bono c. 59. Et in notis: De hac inscriptione octavæ synodi, notatum est sup. ead. q. 3. Si quis frater. Inscriptio cap. 78. Quattuor modis, ejusdem quæst. est: Unde Gregorius ait. In marg. est: Isidorus l. 3. de sum. bono, c. 58. Burc. l. 16. c. 28. Ad illa, animum alicujus corrumpimus, additur al. muneris alicujus corrumpitur, Isid. & pro voce adversarium, al. adversa. In notis est: Apud Gregorium non est inventum: sed apud Isidorum (quemadmodum citat Burchardus) & paullo etiam plenius: & sequitur nonnullis interjectis post caput qui recte supra ead.

(11) Gratiani verba sunt ante caput 1. causa 20. q. 1. in eod. libro: Probatur auctoritate nonæ synodi. Firma autem &c. In notis est: Nonæ) In nonnullis vetustis exemplaribus est, octavæ. Verum in octava ab Hadriano II. habita non habetur, sed in libro B. Basilii de institutis monachorum Rufino interprete c. 8. Similia etiam sunt apud eumdem B. Basilium in regulis fusius disputatis c. 15. Ac perfecta): Hæc non sunt in eo B. Basilii loco.

DIALOGUS IX.

De eadem re.

C. CUM Pontificalem librum non editum adhuc nuper adlatum in manibus haberem, incidi in extrema tempora Innocentii tertii; illic inveni mentionem Gratiani fieri his verbis, quæ tibi melius in libro ipso indicavero, quia sunt quædam mihi valde ignota.

A. Ostende locum: neque enim ingratum erit de Gratiani vita, aut tempore cognoscere,

„ C. Hoc anno scilicet MCCXV. Gratianus „ monachus de Clusa civitate Tusciæ natus, De„ cretum composuit, ut dicit Hugucon feria q. VI. „ c. for. Floret etiam Magister Petrus Lombardus, „ qui sententias composuit. „

B. Si hæc vera sunt, cur in eo libro nihil est post Innocentium Minorem conscriptum? Certiora sunt, quæ alii de Eugenio tertio referunt, & ab eodem Gratiano scribunt mentionem fieri anni MCL.

A. Quæratur locus in formulis appellationum & apostolorum.

2. q. 6. c. 30. *post appellationem, p. forma.*

B. In libro Antonii Democharis sic est: *Pridie Kalendas Maii anno dominicæ* incarnationis MCLXI. *indictione* IV. & in marg. *aliat MCV. feria* IV. His addit Contius: *Sic in meo manu scripto.*

C. In alia veteri editione est etiam *MCV. fran.* IV. (inepte pro *feria quarta*) & in scholiis: „ MCV. Dicit H. quod heic est falsa littera, quia „ non sunt tot anni, quod liber iste compositus „ fuit. Fuit enim editus docente Jacobo Bonon. in „ legib. & Alex. in theologia, qui fuit postea Pa„ pa Alex. III. & fuit anno Domini MCL. ut ex „ chronicis patet. "

A. Habeo alia scholia vetustiora. Cura, ut liber adferatur.

C. Eadem est scriptura numeri MCV. feria IV. & in margine hæc sunt: „ Non currebat annus „ iste incarnationis tempore Gratiani, cum & ipse „ inseruit huic operi capitula Innocentii secundi, „ qui paullo præcessit Alexandrum contempora„ neum Gratiano. "

A. Ex his apparet, deceptum fuisse illum historicum, & pro Hugone, sive Hugucione *secunda quæst.* VI. *c. forma*, illa monstra peperisse.

C. An, obsecro te, idem ille est, qui H. notatur in scholiis?

A. Ego eumdem esse arbitror. (1) Sed nos ad octavam synodum revertamur.

B. Causa XX. quæstione secunda extrema (*a*) sunt quædam verba, quæ ex synodo nona Gratianus refert, ex Isidoro liber Tarracon. (*b*) sed Basilii

(a) 20. q. 2. c. ult. (b) Tarrac. li. 6. cap. 260.

ſilii verba ſunt in monachor. inſtitut. cap. IIX. interprete Rufino. (2) Cauſſa XXVI. qnaſt. VII. (a) multa capita ſunt octavæ ſynodo inſcripta, quæ Baſilio inſcribi debuerunt primo excepto, quod incertum eſt. Sine inſcriptione refert Pœnitentiale Romanum. (b) Videtur eſſe epitome capitis XXXI. concilii Carthaginienſis III. ut in notis tuis inveni. Aliud caput (c) ſelecti viri Baſilii eſſe exiſtimant in epiſt. ad Amphilochium capite LXXIII. Sine inſcriptione eſt in eodem Pœnitentiali. (3) Tertium caput (d) ex dictis Baſilii Epiſcopi, inſcribunt Burchardus, & (e) & Ivo: (f) & in margine Ivonis legi: *In regulis brevioribus reſpon. ad interrog.* VIII. Hoc idem ſelectis viris probatur. Quartum caput, (g) cujus initium eſt *Affectum*, eiſdem regulis adſcribunt capite V. Quintum caput (h) Burchardus (i) & Ivo, (k) ex dictis Auguſtini, inſcribunt; Romani Baſilio in *regulis brevioribus* cap. IX. (4)

A. Laudanda eſt maxime horum patrum diligentia.

B. Adhuc audies alia eadem ratione recte mutata, Cauſſa XXVII. quæſt. II. (l) ex VIII. ſynodo caput illud inſcripſerat Gratianus, cujus initium, *Si quis conjugatus*. Ex dictis Baſilii Epiſcopi, Burchardus, (m) Ivo, (n) & Anſelmus. (o) Baſilii tantum nomen eſt in libro Cæſarauguſtano. (p) Pars epiſt. Alexandri ſecundi ad Landulfum eſt in Panormia, & in Excerptionibus Ivonis, (q) cujus initium Notificaſti: & poſt alia a Gratiano (r) etiam relata hæc ſunt: *Sanctus enim Baſilius de hac re taliter dicit: Si quis conjugatus* &c. Selectis viris placuit: Baſilius in *regulis fuſius diſputatis* cap. XII.

C. Quid eſt, quod in margine Ivonis legitur: *Ex ſynodo* VIII. *ſub Photio Conſtant. celebrata penultimo canone, cui aliquot interfuere Epiſcopi Baſilii nomine?*

De conſec. d. 2. c. 25. timerem.

B. Unde hæc ſumta ſint, ignoro. (5) Caput primum diſt. II. de pœnitentia non octavæ ſynodi eſt, ut Gratianus refert, ſed Baſilii in *regulis brevioribus* capite CCXXCIX. Extremum eſt caput XXV. de conſecrat. diſt. II. quod Gratianus ita inſcripſit: *ex octava ſynodo Baſilius Epiſcopus dixit*. Id etiam inveniri in *regulis brevioribus* Baſilii teſtantur.

A. Quoto capite?

B. Id etiam ignoro, quia is liber nondum a me lectus eſt: ſed in quadam ſcheda eſt *cap.* 172. (6)

A. Non omnia poſſumus omnes. Hactenus de octava ſynodo. Habes ne aliquid ex Capitularibus Imperatorum, præter ea quæ ante diſceſſum tuum tibi oſtenderam miſſa mihi a Latino Latinio, & a Petro Ciacconio?

B. Volumen attuli Capitularium quorumdam Imperatorum poſt ſeptem illos libros quos noſti, editorum, Sed exceptis duobus ad Gratiani emendationem non pertinent.

A. Duo illa, quæ ſunt?

22. q. 15. c. 18. de forma. Ivo lib. 8. tit. 8. c. 33. panor. & par. 12. cap. 76. decr. Caſ. lib. 6. c. 22.

B. Ex concilio Trecenſi ſub Joanne VIII. item ex Fulberto Epiſcopo Carnotenſi de forma fidelitatis, quem Philibertum Epiſcopum Gratianus appellat; ſed Fulbertus dicitur in Panormia veteri Ivonis, Silibertus in edita, Fulbertus recte dicitur in Ivoni Excerptionibus, & in libro Cæſarauguſtano. Illud quoque dicimus ex hoc libro Capitularium, ad quem hæc epiſtola Fulberti miſſa ſit, & nomen eccleſiæ cujus Epiſcopus erat, quæ ceteri omiſerant.

A. Recita verba.

„ B. De forma fidelitatis inter dominum & fi„ delem ſuum. Glorioſo Duci Aquitanorum Wil„ lelmo Fulbertus Carnotenſis Epiſcopus orationis „ ſuffragium. De forma fidelitatis aliquid ſcribere „ monitus &c. “

C. Sunt ne hæc ſumta ex libro feudorum, an poſt Gratianum illic ſcripta?

B. Joannes Trittenhemius hunc Fulbertum, ſive Fulpertum ait fuiſſe ſub Henrico primo Imperatore anno plus minus Chriſti MX. Sic apparet antiquiorem fuiſſe Ivone Carnotenſi & Gratiano, poſt quos fuerunt Gerardus & Obertus, qui librum feudorum ſcripſerunt ſub Friderico primo, qui anno Chriſti MCXC. mortuus eſſe dicitur.

A. Gratum eſt hæc reperta eſſe, quæ me diu quærentem fefellerunt. Et memini a me doctum virum in Sicilia petiiſſe, ut ſi quid de hoc Philiberti epiſtola comperiſſem, ſic enim appellari putabamus, eum certiorem facerem. (7) De concilio Trecenſi videamus, de quo in libro Aimoini *de geſtis Francorum* ſcio aliquid referri. *Lib. 5. cap. 17. 9. 4. ex Jonis.*

B. Ita eſt, ut dicis. Sed apud Gratianum non multa verba ſunt, ſi cum Ivone & aliis conferamus; in veteri autem libro aliis verbis concilii ſententia conſcripta eſt. Eſt autem operæ pretium conferre ſingulorum capitum inſcriptiones. *Unde Joannes Papa VIII. ſcribit omnibus Epiſcopis*: ſic Gratianus; ait Ivo: (s) *Joannes VIII. in libro Gothicæ legis*. Sine inſcriptione liber Cæſarauguſt. (t) initio libri ſeptimi, *Joannes Papa VIII.* eſt apud Anſelmum: (u) In veteri libro hæc inſcriptio legitur; „ Lex ſacrilegum edita a Joanne Papa co„ ram ſereniſſimo Ludovico Imperatore, & Epi„ ſcopis LIII. in concilio Trecaçenſi, & eorum „ auctoritate juncta Gothicæ legi: Per defectum ſa„ crilegii. “ Addam ſi placet, initium ex eodem libro, at certius teſtimonium habeamus: „ Joannes „ Epiſcopus ſervus ſervorum Dei omnibus Epi„ ſcopis per Narbonenſem atque Hiſpanicas pro„ vincias conſiſtentibus, Abbatibus, Presbyteris, „ cunctiſque ſimul ordinibus divino miniſterio man„ cipatis, nec non Comitibus, Vicecomitibus, Vi„ cariis, Centenariis, Judicibus & omnibus in po„ teſtatibus conſtitutis, & omni populo, & cun„ ctæ ſimul generali eccleſiæ ſalutem cariſſimam „ cum benedictione apoſtolica. Auctore omnipo„ tenti Deo mediante, incarnationis D. N. Jeſu „ Chriſti (an.) DCCCLXXXVIII. XV. Kal. Sept. „ Indict. I. Domno videlicet Ludovico ſereniſs. „ rege an. I. actum eſt hoc a nobis apud urbem „ Trechas pro ſtatu ſanctæ Dei eccleſiæ ſynodale „ concilium &c. “

A. Recte ne anni cum Indictione conveniunt?

B. Minime conveniunt, & ſuſpicor in utroque numero erratum eſſe, atque ita mutandum, *an. DCCCLXXVIII. Indict.* XI. quod exiſtimo Aimoini verbis confirmari l. V. cap. XXXVIII. Apud Ivonem in Exerptionibus ita eſt: „ Joannes Epiſcopus S.S. „ D. omnibus Epiſcopis, Comitibus, Vicecomitibus, „ Centenariis, Judicibus catholicis in Hiſpania & „ Gothia, & provinciis degentibus, omnique popu„ lo occidentali catholico ſalutem, & apoſt. be„ ned. Noveritis, dilectiſs. filii, quia nos pro ſta„ tu ſanctæ Dei eccleſiæ juſſimus congregari ſy„ nodale concilium apud urbem Trechas, ubi ſe„ dentibus nobis in corona venit &c. Sineboldus „ ſanctæ primæ ſedis Narbonenſis Epiſcopus cum „ ſuis ſuffraganeis Epiſcopis, & detulit nobis li„ brum Gothicæ legis, ubi nihil habeatur de ſa„ cri-

(a) 26. q. 7. c. 7. *pro qualitate*.
(b) *Pœnit. Rom. tit.* 9. c. 10.
(c) *d. q.* 7. c. 8. *hoc ſit*.
(d) *d. q.* 7. *ca.* 9. *pœnitentem*.
(e) *Burc. li.* 19. c. 39.
(f) *Ivo par.* 15. c. 55. *dec.*
(g) *e. q.* c. 10. *affectum*.
(h) *e. q.* c. 11. *erga eum*.
(i) *Burch. li.* 19. c. 64.
(k) *Ivo par.* 15. c. 78. *d. e.*
(l) 27. q. 2. c. 21. *ſi quis*.
(m) *Burc. lib.* 9. *cap.* 45.
(n) *Ivo par.* 8. c. 183. *dec.*
(o) *Anſ. lib.* 10. c. 20.
(p) *Caſ. lib.* 10. c. 65.
(q) *Ivo lib.* 6. *tit.* 5. c. 11. *panor. & par.* 8. c. 220. *decr.*
(r) 33. q. 5. c. 2.
(s) *Ivo lib.* 2. *tit.* 8. c. 1. & 2. *panor. & par.* 3. c. 98. *decr.*
(t) *Caſa. lib.* 7. c. c. 1.
(u) *Anſ. lib.* 5. c. 40. & 46.

„ crilegiis &c.“ In libro Cæsarauguſt. Ivonis verba ſunt his exceptis: *Et Gothia provincia degentibus*. Item *Sigeboldus*, pro *Sineboldus*; & *habebatur*, pro *habeatur*. Multa in utroque libro ſunt omiſſa, & hæc ipſa aliis verbis dicuntur: quorum initium eſt: *Inter cetera autem oblatus eſt in eodem nobis concilio primum a Segebodo Narbonenſis eccleſiæ Metropolitano proclamationis libellus &c.*

A. Magna varietas eſt. Sed de verbis a Gratiano relatis videamus. Sequitur ne Gratianus Ivonis an alterius libri editionem?

B. Ivonis, cujus nomine duo libri nuncupantur, quos te video Panormiam, & Excerptiones appellare, & dubitare, utrum ejuſdem ſint ſcriptoris. Panormia uſus fortaſſe eſt Gratianus, Excerptiones non vidiſſe exiſtimo. In hoc capite Excerptionum libri ordinem ſecutus videtur, cum præpoſtere eſſent duo capita in Panormia collocata. Initium primi capitis eſt, *Sacrilegium enim committitur*; quæ verba Contius Gratiani eſſe credidit; initium ſecundi, *Inſpectis legibus Romanis*. Ante vocem *Sacrilegium*, in Excerptionibus eſt: *Huc uſque lex Papæ*: quæ in fine capitis poſterioris ſunt in Panormia. In libro Cæsarauguſtano vox *Huc uſque*, ſola eſt. In veteri libro omnia aliis verbis explanantur, & illa omittuntur, *Sacrilegium enim committitur* &c. De varietate pœnarum, ſive multarum in raptores agitur: triplicem fuiſſe dicitur, ante Juſtinianum XII. auri librarum, a Juſtiniano V. auri obryzi librarum, a Karolo XXX. librarum

A examinati argenti conſtitutam. Hæc leniſſima pœna, ſed uſu abrogata, reſtituitur, & DC. ſolidorum eſſe declaratur.„ Præſenti, *inquit*, ideo con„ firmamus edicto, ut cujuſcumque ſit homo gen„ tis, vel ordinis, cujuſcumque ſit legis, vel pa„ triæ judex, ſi in pervaſores, aut violatores ec„ cleſiaſticarum rerum legem ſuperius taxatam, „ id eſt, DC. ſolidorum ſummam judicare nolue„ rit, aut pervaſor, ſive violator, ſi pulſatus ab „ Epiſcopo, vel Abbate, ſeu advocatis eccleſiæ, „ perſolvere noluerit: primum tertio, ſecundum „ Domini vocem admoniti, ſi non emendaverint, „ a ceterorum Chriſtianorum communione ſint ſe„ parati &c.“ Apud Ivonem poſt relatas multas Juſtiniani & Caroli, *videlicet*, inquit, *in triginta libras argenti examinati, id eſt, ſexcentorum ſolidorum ſummam argenti puriſſimi; ideoque quiſquis inventus fuerit reus ſacrilegii, iſtam leniorem compoſitionem emendet ipſis Epiſcopis, vel Abbatibus, ſive perſonis, ad quos* † *querimonia ſacrilegii juſte pertinuerit*, &c. Eadem ſunt in libro Cæsarang. Videtis igitur Gratianum horum verborum partem omiſiſſe: de triginta enim libris retulit, de DC. ſolidis nihil dixit, neque de excommunicatione. In fine hujus capitis in veteri libro eſt: *Et ſubſcripſerunt Joannes Epiſcopus ſervus ſervorum Dei cum decem Archiepiſcopis, & XLI. Epiſcopis.* (8)

† quas

A. De ceteris aliud erit dicendi tempus: nunc nobis ſurgendum eſt.

ADDITIONES.

(1) *Verba Gratiani ſunt in Gregoriano libro cap. 31. Romanis, Poſt appellationem, verſ. Forma Apoſtolor. 2. q. 6. Pridie Kal. Maii anno Domini incarnationis MCXLI. Indictione quarta. In notis eſt: MCLI.) In vulgatis erat MCLXI. qui numerus, ut recte in gloſſa dicitur, conſtare non poteſt. Quod etiam confirmatur; quia quarta indictio de qua heic eſt mentio, non convenit cum anno illo. In manu ſcriptis autem, cum varia ſit lectio, hæc viſa eſt melior, quæ notarum tantum tranſpoſitione reſtitui potuit, & quarta indictio cum hoc anno concurrit. In ſcholiis MCXLI.) Dicit Hugo, quod heic eſt &c. ut in dialogo. In admonitione ante Gratiani verba, præterea quæ retulimus lib. 1. addit. 1. hæc ſunt: In Chronico, quod inſcribitur Pomærium eccleſiæ Rhavennatis, qui liber in bibliotheca Vaticana ſervatur, hæc de Gratiano leguntur: Anno Chriſti MCLI. Gratianus monachus de Claſſa (in marg. eſt, Alii Cluſio, alii Ginſa) civitate Thuſciæ natus, Decretum compoſuit apud Bononiam in monaſterio ſancti Felicis. Idem teſtatur Hugutio vetuſtiſſimus hujus codicis interpres ſecunda quæſtione ſext. cap. Poſt appellationem, & Vincentius in libro hiſtoriarum bis, ſemel libro vigeſimo tertio cap. 31. loquens de Iſidoro, & iterum lib. 25. c. 84. agens de Ivone, & aliis decretorum collectoribus, & ſanctus Antoninus par. 3. hiſtor. tit. 18. c. 6. Trithemius vero in libro de ſcriptoribus eccleſiaſticis Gratianum agnoſcit hujus collectionis auctorem; itemque in libro ſecundo de viris illuſtribus ordinis ſancti Benedicti: quo tamen loco addit (ipſam fortaſſe operis inceptionem ſpectans) fuiſſe ab eo compoſitum anno Domini MCXXVII. Hanc collectionem Innocentius tertius in epiſtola ad Archiepiſcopum Compoſtellanum vocat Corpus Decretorum.*

(2) *Capitis quarti ſive extremi, Oportet infantes. 20. q. 2. in eodem libro hæc inſcriptio eſt: Unde in nona ſynodo legitur. In marg. eſt: al. octava. Et in notis: Eſt in eod. libello B. Baſilii, & eodem capite, in quo eſt c. firma. ſupra eadem q. 1. & ſequitur continenter poſt illud. (Vide paullo ante dial. 8. addit. 11.)*

(3) *Inſcriptio capitis 7. Pro qualitate, 26. q. 7. in eodem libro hæc eſt: Unde in octava ſynodo legitur. In notis eſt: Videri poteſt ſumtum ex regulis brevioribus B. Baſilii, c. 106. quod notatum alibi eſt evenire in iis capitibus, quæ ex octava ſynodo citantur. Capitis 8. Hoc ſit, e. q. inſcriptio ſola voce ITEM conſtat. In marg. eſt: Smaragdus in regulis B. Benedicti c. 24. In notis: Caput hoc habetur in libello beati Baſilii de inſtitutis monachorum Rufino interprete c. 90. ibi enim ultima interrogatio eſt hæc: Qualibus correptionibus &c. Reſponſio. Hoc ſit &c. Itaque ex interrogatione, & reſponſione confectum eſt hoc caput; ſicut & duo ſequentia, quæ apud eumdem Rufinum leguntur.*

(4) *Ejuſdem quæſt. c. 9. Pœnitentem, in eodem libro hæc pro inſcriptione habet verba: Ex eadem ſynodo evidenter oſtenditur, cum dicitur. In marg. eſt: Burc. l. 19. c. 39. Ivo par. 15. c. 55. In notis: Burchardus, & Ivo citant ex dictis Baſilii Epiſcopi, & in regulis illius brevioribus numero 8. eſt ſententia hujus capitis: quod tamen acceptum videtur ex c. 24. ejuſdem libelli de inſtitutis monachorum. Ubi ſecunda interrogatio ſic habet: Pœnitentes &c. Reſponſio. Sicut Dominus &c. Ante caput 10. Affectum illum, ejuſdem quæſtionis eſt vox Item pro inſcriptione. Et in notis eſt: Sententia hujus capitis eſt in regulis brevioribus num. 5. Acceptum tamen videtur ex c. 19. ejuſdem commemorati libelli: in quo hæc eſt interrogatio. Quomodo quis debet &c. Reſponſio. Affectum illum &c. Caſtos) Antea legebatur cautos. Emendatum eſt libello Rufini. In vulgata eſt contaminatos, Græce ἁγνὸς. Ante caput 11. Erga eum, e. q. etiam vox ITEM. Et in marg. eſt: Burc. l. 19. c. 64. Ivo par. 15. c. 78. Et in notis: Hoc etiam habetur in regulis brevioribus num. 9. In eodem vero libello c. 24. ultima interrogatio eſt hæc: Erga eum &c. Reſponſio: Sicut præcepit &c. Apud Burchardum, & Ivonem, qui hoc citant ex dictis Auguſtini, initium ſic habet: Erga eum, qui pro peccato commiſſo non pœnitet, tales &c. quod magis convenit cum prædicta interrogatione, quam quomodo eſt apud Gratianum.*

(5) *Hæc etiam eſt inſcriptio cap. 22. Romanis, cujus initium eſt, ſi quis conjugatus, 27. q. 2. Item ex octava ſynodo. In marg. hæc ſunt: Sent. ibid. (hoc eſt, Sent. 4. diſt. 27.) Polyc. ibid. (id eſt, l. 6. tit. 4.) Anſ. l. 10. c. 20. Burc. l. 9. c. 45. Ivo p. 8. c. 183. & 220. Pann. l. 6. c. 85. In notis eſt: Si quis conjugatus) Hæc uſque ad verſ. Nam ſi illo, habentur apud B. Baſilium in regulis fuſius*

diſpu-

disputatis c. 12. Burchardus quidem, Polycarpus, & Ivo par. 8. c. 183. citant totum hoc caput ex dictis Basilii. Idem vero Ivo c. 220. & auctor Pannormiæ citant epistolam Alexandri secundi Landulpho scriptam, in qua hoc idem ex B. Basilio refertur. Et pars prior illius epistolæ refertur infra 33. q. 5. Notificasti, Inscriptio cap. 2. Notificasti, de quo supra, hæc est: Item Alexander Papa II. Landulpho in Corsica. Et in marg. est: Ivo p. 8. c. 220. Pann. l. 6. c. 85.

(6) De pœnitent. distin. 11. cap. 1. inscriptio in eodem libro Romano est: Item ex octava synodo. Si quis semel &c. In notis est: Habetur in libro de institutis monachorum interprete Rufino c. 22. ex Basilio in regulis brevioribus numero 289. Inscriptio cap. 25. de consecr. dist. 2. hæc est: Item ex octava synodo. Basilius Episcopus dixit: Timorem docet nos &c. In marg. hæc sunt: Ex Basilii regulis brevioribus c. 172. Et in notis: Hoc Basilii caput est ex versione Rufini c. 70. quibusdem tamen omissis. Ex hac autem citatione, quam nunc affert Gratianus, & aliis ejusdem locis, ut alibi dictum est, videtur posse colligi, regulas illas B. Basilii post octavam synodum in codice, quo Gratianus usus est, fuisse collocatas.

(7) Gratianus ante caput 18. De forma, 22. q. 5. in eodem libro ita scribit: De forma vero fidelitatis &c. Sic invenitur in epistola Fulberti Episcopi. In marg. hæc sunt: In usibus feudorum lib. 2. tit. 6. Ivo par. 12. c. 76. Pan. l. 8. c. 122. Et in notis: Epistola hæc Fulberti missa est e Gallia, descripta ex vetusto codice ecclesiæ Beluacensis: cujus hic est titulus: Glorioso Duci Aquitanorum VV. Fulbertus Carnotensis Episcopus orationis suffragium.

(8) Caput 21. Quisquis inventus, 17. q. 4. in eodem libro ita inscribitur: Unde Joannes Papa octavus scribit omnibus Episcopis. In notis hæc sunt: In epistola manu scripta Joannis octavi, scripta Episcopis, & Abbatibus per Narbonensem, & Hispanicas provincias constitutis, præcipitur observari lex contra sacrilegos in concilio Tracasensi edita coram Ludovico Imp. & quinquaginta tribus Episcopis. Diversa autem sunt istius epistolæ verba ab iis, quæ recitantur & a Gratiano, & a ceteris collectoribus: sed eadem sententia. In marg. est: Ans. l. 8. c. 40. Polyc. l. 6. tit. 10. Ivo par. 3. c. 98. Pann. l. 2. c. 80. & 79. Et vers. Idem. Si quis domum, supra 11. q. 3. ad mensam. Ans. l. 5. c. 52. Et vers. Si qui monasteria. Ans. l. 5. c. 47. Burc. l. 11. c. 22. Ivo p. 3. c. 124. & p. 14. c. 96. Simile in Meldensi c. 60

DIALOGUS X.

De Capitularibus Caroli, & Ludovici, & aliorum Imperatorum.

C. LEGIS Gothicæ heri mentio facta est Joannis IIX. tempore, quo jam Gothi in Hispania regnare desierant ante annos fere clxx. An non amisso regno leges etiam abrogatæ sunt? Cur in hoc jubetur concilio, ut in Hispania, & Gothia hoc decretum addatur legi Gothicæ? Quid Gallis cum Gothia commune fuit?

A. Nonne vides Narbonensem Antistitem hoc petere? Narbonensis Gallia aliquando Gothia dicta fuit, & Gothorum Regibus paruit; postea se in libertatem vindicavit, & a Francis possessa est. Ea quoque Hispaniæ pars quæ Narbonensi conjungitur, Gothicis legibus diu usa est, quibus & Galli reges, quorum erat tunc suprema potestas, & Comites Barcinonenses utebantur, qui postea soli imperium in his locis obtinuerunt. Neque etiam credas in reliqua Hispania leges Gothicas fuisse abrogatas: servabantur enim a Christianis hodieque exstat is liber, quod *Forum judicum* appellatur.

C. Eum librum editum esse audivi a Petro Pithœo, & habere te scio aliquot hujus libri antiquiora exempla. Est ne aliquid ex hoc libro sumtum apud Gratianum?

A. Unius tantum loci memini, (a) in quo de gradibus cognationum agitur, (b) quem Isidori nonnulli esse crediderunt. Est autem ex Paulli sententiis, & ex earum veteri interprete. Id caput non credo Gratianum ex Gothicis legibus accepisse, sed ex Burchardo, (c) aut Leone, (d) aut aliis collectoribus. (e) (1)

C. De septem libris Capitularium scire cupio, a quo scripti sint, & qua auctoritate, & quid auxilii ex eis Gratiano adferri possit.

A. Quatuor libros Capitularium Caroli Magni, & Ludovici Pii ejus filii, atque Lotharii & Ludovici F. Caroli Nepotis Ansegisus Abbas Lobiensis, qui postea Senonensis Archiepiscopus fuit, edidit anno Christi DCCCXXVII. Imperii Ludovici Pii anno XIII. Indictione quinta. Primo & tertio libro continentur Caroli Capitularia; secundo & quarto Capitularia Ludovici & Lotharii. Libri singuli ita distinguuntur, ut primo & secundo libro tagatur de rebus ecclesiasticis, aliis duobus de ceteris rebus. Sequuntur tres libris a Benedicto Levita adjecti, quibus prætermissa ab Ansegiso Capitularia eorumdem trium Imperatorum continentur. Ordinem noli ab eo exposcere: contentissimus ipso collectionis opere, & ut *ajunt*, quod dant, accipiamus. Omnia fere sine ulla inscriptione proponuntur, etiam si ex aliis libris intelligamus cujus sint. Hæc ait fuisse apostolica auctoritate confirmata: nomina Pontificum subticuit, præter Leonem, Sergium & Gregorium. Sumsit autem ea ex Maguntina bibliotheca, quæ tribus filiis Ludovici Imperatoris misit, Ludovico, Lothario, & Karolo regibus.

C. Quæ a te dicta sunt, eisdem libris confirmantur, an aliorum auctoritate?

A. Utrumque proferre possum. Vide præfationem Ansegisi lib. 1. Capitularium, & alteram Benedicti Levitæ libro V. cujus partem refert Ivo (f) libro secundo Panormiæ, & parte IV. Excerptorum & liber Cæsaraug. (g) Adde Sigebertum in chronicis, & Joannem Trittenhemium. Et quia de auctoritate Capitularium dubitabas, licet verum sit, hæc fragmenta esse constitutionum trium Imperatorum a privatis hominibus collecta, tamen, ut Benedictus ait, (h) apostolica auctoritate confirmata sunt. Lege etiam verba concilii Meldensis LXXIIX. „ Ut capitula ecclesiastica a domno Caro„ lo Magno Imp. nec non & a domno Ludovico „ Pio Aug. promulgata, obnixe observari præci„ piantur, sicut & legalia observanda esse noscuntur.“ & cap. LXXX. ad Carolum Calvum Ludovici Pii filium: „ Capitula patris vestri sine refragatione „ de cetero conserventur, ac capitulis vestræ reli„ gionis ab exiguitatis nostræ ministerio oblatis „ hoc diploma, si complacet, adnectatur. “ Sic multa capita referuntur hujus collectionis in concilio Troslejano, in Ticinensi, & in Colonienſi sub Carolo tertio. Leonis IV. ex epist. ad Lotharium Aug. verba referunt Ivo, (i) & Gratianus, (k) & liber Cæsaraug. (l) „ De Capitulis vestris, vestro„ rumque prædecessorum irrefragibiliter custodien„ dis & conservandis, quanto valuimus, & vale„ mus

(a) *Vvisigo. lib. 4. tit. 1.*
(b) *35. q. 5. c. 6. primo gradu.*
(c) *Burc. lib. 7. c. 28.*
(d) *Ivo lib. 7. tit. 12. c. 1. panor. & par. 5. c. 64. decr.*
(e) *Tarrac. li. 1. c. 272.*
(f) *Ivo lib. 2. tit. 12. c. 11. panor. & par. 4. cap. 174. decr.*
(g) *Cæsar lib. 2. c. 33.*
(h) *Lib. 7. c. 478. Capitul.*
(i) *Ivo li. 2. tit. 12. c. 12. panor. & par. 4. cap. 176. decr.*
(k) *Dist. 10. c. 9. de Capitulis.*
(l) *Cæsar. lib. 1. c. 61.*

„ mus Christo propitio, & nunc, & in ævum
„ conservaturos, modis omnibus profitemur. "(2)

B. Exstant ne integri septem libri Capitularium?

A. Multa desiderantur, ut notatur in triplici appendice post librum quartum, & libro VI. post caput CCLXXXIIX. usque ad CCCXXX. & lib. VII. post caput CCCCLXXIIX. ad DLIIX. Adjecta sunt postea duabus collectionibus capita XXVIII. & capita CCXCVI. Ex quo evenit, ut non omnia, quæ Ivo, & Anselmus, & Deusdedit, & alii collectores in Capitularibus esse referunt, inveniantur. Sed tempus est, ut Gratiani capita cum hoc libro conferamus.

B. Quæ in legibus Longobardorum esse dicuntur ex Carolo & Ludovico, & aliis regibus sumta, eisdem verbis scripta sunt, quæ in Capitularibus inveniuntur?

A. Inveni nonnulla, sed melius sunt in illis legibus, quod habent singula inscriptiones suas, & certis titulis collocata sunt. Non pauca etiam ex his Capitularibus inveni in conciliis Maguntino, Parisiensi, Vormatiensi, & aliis. Et suspicor, fontem hunc Capitularium fuisse ipsa concilia, atque conventus, in quibus Imperator cum Episcopis, & aliis consiliariis de rebus tam ecclesiasticis, quam profanis agebant. Sic in concilio Troslejano appellantur conciliorum pedissequa hæc Capitularia Principum. Apud Gratianum distin. LXIII, hanc inscriptionem invenietis: *Ex primo libro Capitulorum Caroli, & Ludovici Imperatorum*. Eisdem fere verbis utuntur Deusdedit Cardinalis, & Anselmus Lucensis. Exstat lib. I. Capitularium Caroli cap. LXXXIV. & in additis posterioribus cap. I. In verbis non magna varietas est. Pro, *ut Dei nomine*, illic scriptum est, *ut in Dei nomine*; & pro *potiatur*, *potiretur*; & pro *præbemus*, *præbuimus*. (3) Ante hoc caput positum est, quod Gratianus caussa XVI. retulit, ex libro Capitulorum Caroli, & Ludovici, Id Anselmus (a) quoque proximum superiori collocavit, Illic tamen est Caroli caput LXXXIII. & in additis posterioribus in præfatione. Varietas non est contemnenda, Pro, *verum etiam Deo opitulante conferre optamus*, scribe, *verum etiam multa Deo opit. con. opt*, vocem *multa* habet Anselmus, sed pro *optamus* scribit *temptamus*, quod reiicio. Pro illis, *ut autem ab Ecclesiasticis officiis de dividendis rebus ecclesiæ suspicionem*; Anselmus habet, *tamen ut ab ecclesiasticis de non vendendis rebus ecclesiæ suspicionem*. Libro primo Capitularium est: *tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus illius suspicionem*: & in additis eadem verba sunt, excepta voce *illius*, pro qua est, *ullius ecclesiæ*, aptius.

B. Non dubium est, quin vox *officiis* tolli debeat; cetera ferre possem.

A. Post vocem *temporibus* desiderantur hæc, *qui nostram, vel progenitorum nostrorum voluntatem, vel exemplum imitari voluerint*: quæ etiam Anselmus omisit. (4) Quod apud Gratianum ita inscribitur: *Unde in libro Capitulorum clxxv. cap. legitur. Si quem pœnituerit* &c. (5) ex interprete Codicis Theodosiani sumtum est lib. IX. tit. *de abolitionibus constit.* I. quæ secunda est in Codice Justiniani. Apud Ivonem quoque inscriptio mendosa est cap. XX. Pro, *si cum accusato*, scribendum, *si ei cum accusato*. Pro illis, *per obreptionem convenerit de colludio*, &c. illic est, *per corruptionem de absolutione reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto colludio pœnam excipiat* &c. Hæc etiam verba non recte Ivo retulit. Cetera dicentur alio die: hodie pensum absolvimus.

16. q. 1. cap. 59. *quia juxta.*

Dist. 63. cap. 34. Sacror. Deusd. c. 1. Anſ. lib. 4. c. 41.

ADDITIONES.

(1) *Libro priori, dialogo, 6. addit. 4. retulimus, quid in editione Romana de inscriptione, & notis c. 6. Primo gradu. 35. q. 5. scribatur.*

(2) *De inscriptione capitis noni, De capitulis, distin. 10. actum est lib. 1. dial. 19. addit. 12.*

(3) *Inscriptio capitis 34. Sacrorum canonum, distin. 63. in eodem libro hæc est: Item ex primo libro capitulorum Caroli, & Ludovici Imperatorum c. 84. In marg. est: al. Capitularium. Et Ans. l. 6. c. 6.*

(4) *Hæc etiam est in eodem libro inscriptio cap. 59. Quia juxta, 16. q. 1. Item ex libro primo capitulorum Caroli, & Ludovici Imperatorum c. 83. In marg. est: Deusdedit p. 5. Ans. l. 4. c. 43. Pro Ut autem, est, al. tamen ut. In notis est: Ecclesiasticis) Sequebatur, officiis, quæ vox neque in vetustis, neq. in ipso capitulari est: refertur enim ad homines, non ad officia. Dividendis.) In capitulari impresso legitur, non dividendis. In capitulis autem manu scriptis, quæ ab Episcopis provinciarum Remensis, & Rotomagensis Ludovico regi missa fuerunt, hæc habentur ad hunc locum pertinentia: Quia vero Carolus Princeps Pipini regis pater, qui primus inter omnes Francorum reges ac principes, res ecclesiarum ab eis separavit atque divisit, pro hoc solo maxime est æternaliter perditus. Nam S. Eucherius Aurelianensis Episcopus &c. Hujus historiæ mentio etiam est in vita B. Eucherii Episcopi Aurelianensis & B. Rhigoberti Archiepiscopi Remensis. Qualis vero esset hujusmodi ecclesiasticorum bonorum divisio, quam Carolus Martellus induxit, Pipinus autem, & Carolus Imperator prohibuerunt, eodem libro capitularium ante capitulum istud 83. sic exponitur: Tempore Hadriani Papæ, & Karoli Magni Imper. &c.*

(5) *Ante caput octavum, Si quem pœnituerit, 2. q. 3. in eodem libro hæc verba sunt: Unde in libro capitularium c. 175. legitur. Et in marg. est: Cod. Theod. li. 9. tit. 37. c. 1. in interpretatione. Et Ivo p. 16. c. 251. In notis est: Per obreptionem) Apud Ivonem legitur, factum per corruptionem consensum, de colludio pœnam excipiat legibus constitutam. Sed in interpretatione legis primæ, quæ est in Codice Theodosiano, hoc modo, per corruptionem de absolutione reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto concludio pœnam excipiat legibus constitutam.*

DIALOGUS XI.

De eadem re.

C. LATINAM ne vocem, an barbaram esse dicemus Capitulare: sive Capitularia?

A. An non recte deducitur a capite capitale crimen, & capitalis homo?

C. Recte.

A. Sic igitur a capitulo *capitularis*, & *capitulare* pro *capitulalis*: quod ineptum esset. Sic etiam a sæculo sæcularis, ab angulo angularis dicitur.

C. Quis ex veteribus Latinis hac voce usus est?

A. Non omnium veterum libros habemus: ex illis deperditis existima hanc erutam vocem fuisse.

Acta

(a) *Ans. d. li. 4. c. 42.*

Acta capituli multi capitularia dicunt, & ſyndicum capituli capitularem; non ineptiſſimum id quidem videtur.

C. Qui librum capitularem dicunt, quod capituli ſit, minus peccare videntur quam qui ideo volumen capitulare dicunt, quod in multa dividatur capitula, & quaſi collectio ſit multorum capitulorum.

A. Non igitur de voce ipſa quærendum fuit, an eſſet Latina, ſed de uſu vocis in hac notione? Et mihi quidem a barbaris inductum eſſe arbitror Caroli, & Anſegiſi, & Theodulfi temporibus. Sed ut ad Gratianum redeamus; is hac voce uſus eſt cauſſa XI. cap. XXXIIX. Nam poſt duas conſtitutiones relatas ſic ait: „ Hæc ſi quis antiquata contendat, quia in Juſtiniani Codice non inveniuntur ita inſerta: per Carolum renovata cognoſcat, qui in ſuis Capitularibus ait inter cetera: „ Volumus, atque præcipimus &c. „ Sic etiam Anſelmus inſcripſit; *In Capitularibus Caroli Imperatoris*. In libro Cæſaraug. inſcriptio deſideratur. Exſtant hæc verba in lib. VI. Capitular. cap. CCLXXXI.

11. q. 1. c. 38. *volumus*.

Anſ. lib. 3. c. 105. Caſ. lib. 5. c. 13.

B. Caroli eſſe hoc caput ego dubito, cum liber ſextus, ut heri dicebas, Benedicti Levitæ ſit, qui Caroli, Ludovici, & Lotharii capita collegit ab Anſegiſo prætermiſſa, neque diſtinxit ſingula cujus eſſent.

A. Si nolis fidem habere Anſelmo, & Gratiano hoc dicentibus, ego te aliis probationibus non convincam. Niſi forte multitudine nominum urgearis, qui Carolo potius, quam ceteris ſubditis ſe eſſe patiantur. Romani, Franci, Alamanni, Bajuvarii, Saxones, Thuringii, Freſones, Galli, Burgundiones, Britones, Longobardi, Vaſcones, Beneventani, Gothi, Hiſpani.

B. De Lothario facile cedam hac in re; at de Ludovico difficilius in primis præſertim Imperii annis poſt mortem patris. Sed cur heic Franci a Gallis ſeparantur, & a Romanis Longobardi, & Beneventani, inter quos Vaſcones interponuntur?

A. Romanos omnibus præferri ab Imp. Romanorum mirandum non eſt: Francos Germanos fuiſſe creditur, & regale nomen diu in Gallia obtinuerunt, unde reges Francorum dicebantur, atque dicuntur, ut Gothi in Hiſpania reges Gothorum. Gallos fortaſſe vocat Italos ex Gallia togata. Cur Vaſcones poſt Longobardos poſuerit, bellorum ordinem ſecutum fuiſſe credo: illis enim victis male pugnavit cum Vaſconibus. Extremi ponuntur Beneventani, Gothi, & Hiſpani, ut qui longius a ſede Imperii abeſſent.

B. Beneventum a Romana urbe propius abeſt, quam Vaſcones.

A. Non hanc ſedem Imperii ſtatuo, ſed Pariſiorum urbem, aut Aquiſgranum.

C. Gothos intelligis Gallos, an Hiſpanos, an ex ultima Gothia, quæ olim Scandinavia dicebatur?

A. Ex Narbonenſi provincia, & illi conjuncta parte Hiſpaniæ, ut heri diximus. Sed de varietate verborum videamus. Pro, *ditioni noſtræ*, illic eſt, *noſtræ ditioni Deo auxiliante*. Pro *quocumque eſt, licet quocumque*. Pro voce *aſtricti*, & voce *annexi*, illic eſt, *conſtricti*, & *connexi*. Pro, *ex XVII.* quod etiam eſt in Capitularibus, videtur ſcribendum, *ex XVI.* ut eſt in Codice Theodoſiano Cujacii. Pro *Blavii*, ſcribe *Ablavii*. Pro illis, *quam illi, & omnibus per ſcripturam miſimus*, illic eſt omiſſa voce *quam, illi & omnibus reſcriptam ſumſimus*. Ante verbum *poſuimus*: adde, *tam clericorum, quam & laicorum*. Pro, *lege cunctis perpetua teneant*, illic eſt, *lege cunctis perpetua tenendam*; ſed utrumque diſplicet. Anſelmi, & Ceſaraug. varietatem cognoſcamus.

B. Hæc poſtrema verba Gratiani adgnoſcunt: illud recte utrobique eſt, *Deo auxiliante*, & *ex XVI.* & *Ablavii*, & *conſtricti*, & *connexi*: in ceteris favent Gratiano. Sed quid tu pro illis verbis extremis ſubſtitueres?

A. *Imp. Conſtantinus Aug. Ablavio P. P. Quicumque itaque* &c.

B. Quæ ſimilitudo eſt inter has, & illas voces?

A. Nulla prorſus, niſi forte aliud C. noſtro videatur.

C. Id cogitabam. Pro, *lege cunctis*, *Imp. Conſt.* ferri potuit, præſertim ſi *l.* pro *lege* ſcribas. Vox *perpetua* in P. P. converti poteſt. Voci *teneant*, aut *tenendam*, non video eſſe locum: niſi ex voce fiat extrema *Conſtantinus*.

A. Finge fuiſſe ſcriptum, *tenendam perpetua*, aut pro *P. P. Pr. Præt.* (1)

B. Cur Theodoſius appellatur a Gratiano (a) hujus conſtitutionis ſcriptor?

A. Quia in Codice Theodoſiano eſt. Sed melius Ivo, (b) & Anſelmus (c) ex Capitularibus ſumſerunt, quamvis numerus mendoſus ſit.

B. Cur dividuntur illa verba, (d) *Omnes itaque cauſſæ* &c. a ſuperioribus, cum in conſtitutione Conſtantini conjuncta ſint?

A. Inepte factum exiſtimo. Sed & ſeparata Ivo (e) in Panormia retulit Imp. Theodoſii nomine adſcripto.

C. Cur cap. XI. appellatur, quæ conſtitutio prima eſt ſub tit. XII. de *epiſcopali judicio*?

A. Cujacius fatetur, extra ordinem eum titulum ſe inveniſſe: Carolus fortaſſe non *capitulum XI.* ſed *titulum* ſcripſit (2): Alia capita perquiramus. Cauſſa XVII. quæſt. IV. duo capita ſunt ex Capitularibus ſumta. Prioris inſcriptio eſt; *Item ex libro V. Capitularium*. Poſterioris; *Item ex eodem lib. VI.* Cap. illud eſt libro tertio cap. XXV. hoc lib. VI. cap. XC. Capitularium. Caroli legem eſſe illam conſtat, tum ex Anſegiſo qui eam libro III. retulit, tum ex lib. I. tit. IX. de homicidiis liberorum hominum legum Longobardorum. Utrumque caput refert Ivo in Panormia, & in Excerptionibus & liber Cæſaraug. (f) ex Capitularibus, ſed aliis verbis ex concilio apud Theodonis villam, quod exſtat, Burchardus, (g) & Ivo (h) in Excerptionibus. Varietas in Gratiani, & aliorum verbis hæc ſola eſt, quod in Capitularibus additur poſt illa, *Qui monachum, CCCC. ſolid. culp. jud.* quæ mihi interpretari non licuit: forte ſcribi debuit, *comp. jud.* pro *compoſitione judicetur*.

17. q. 4. c. 27. *quicumque*. *diuturnus* c. 11. *occidisti*. *Ivo lib. 3. tit. 2. c. 2. panorm.* & *par. 10. c. 9.* & *10. decr.*

B. Quod de presbytero occiſo dicitur, ut DC. ſolidis componat, ſimile eſt illi, quod Joannes IIX. Carolum conſtituiſſe referebatur. (i)

A. Recte admones; ſed in concilio apud Theodonis villam non de occiſo, ſed de vulnerato id ſtatuitur: & ut C. noſter novum verbum diſcat, recitet ex Burchardi libro quem habere video, concilii verba.

C. *Si quis preſbyterum calumniatus fuerit, & ſpaſſaverit* &c. alio capite: *Si presbyterum quis male tractaverit, & ſpaſſaverit* &c. Monſtri genus videtur hæc vox, quæ ſi a ſpatha deducitur, *ſpatharit* ſcribi debuit; ego *vulneraverit*, maluiſſem, aut *ſauciaverit*.

A. Sit ita, per me licet. (3) De illo videamus, quod eſt de conſecratione dist. IV. (k) *Monachi ſibi compatres, commatreſve non faciant, nec oſculentur feminas*. Id ex libro Capitulorum inſcripſit Gratianus & Capitulorum lib. VI. cap. CCCCXXIV. Ivo (l) in Panormia veteri. In edita eſt, *epiſtolar. tit. VII. cap. XV.* & in Excerptionibus, *Capitularium lib. VII. cap. CCCCXCIV.* Sic etiam eſt in libro Cæſaraug. (m) & in titulis capitum libri VII. Capitularium. Ipſius enim capitis verba deſiderantur. (4) In eadem diſtinct. caput CXXVI. (n) ita inſcri-

(a) 11. q. 1. c. 36. *quicumque*.
(b) *Ivo par* 16. *cap.* 312. *decr.*
(c) *Anſelm. d.* c. 105.
(d) c. 37. c. q. *omnes*.
(e) *Ivo li.* 5. *tit.* 2. c. 1. *panor.*
(f) *Caſ. libr.* 7. c. 7.
(g) *Burc. li.* 6. c. 5. & 6.
(h) *Ivo par.* 10. c. 134. & 135. *decret.*
(i) *Dialo.* 9.
(k) *De conſecr. d.* 4. c. 104. *monachi*.
(l) *Ivo li.* 1. *tit.* 2. c. 74. *panorm.* & *part.* 1. c. 133. *decr.*
(m) *Caſ. lib.* 9. c. 42.
(n) *De conſecr. d.* 4. c. 126. *in Sabbato*.

inſcribitur: *Item Capitulorum* libro v. cap. l. xxvi. & apud Ivonem (*a*) in Panormia edita Cypriano adſcribitur libro vi. cap. lxxvii. ſed in veteri eſt, Capitulorum lib. vi. cap. lxxvii. & in Excerptionibus, excepta prima voce, pro qua eſt *Capitularium*. Id confirmatur ipſo libro Capitularium. (5) Extremum ſit diſtinct. v. cap. xxxiv. quod Gratianus inſcripſit, (*b*) *Item libro v. Capitulorum*, & Ivo, (*c*) *libro v. Capitulorum cap. clxxxv.* Sed in A ipſo libro Capitularium bis eſt, lib. v. cap. cxv. & libro vii. in additis cap. clxxiii. Eadem verba ſunt concilii Maguntini cap. ix. quod ſub Carolo Magno Imp. habitum eſt. Ejus concilii xxv. capita ſunt in Capitularibus, (6). Hæc ſint de Capitularibus dicta. Cras velim de Nicolai Papæ primi epiſtolis agamus. Te enim attuliſſe quaſdam ex veteri libro deſcriptas cognovi.

ADDITIONES.

(1) GRatiani *verba ſunt ante caput* 37. *Romanis, cujus initium, Volumus,* 11. *q.* 1. *Hæc ſi ſuis antiquata contendat (&c. ut in dialogo) per Carolum renovata cognoſcat, qui in ſuis capitularibus l.* 6. *c.* 281. *ait inter cetera. In marg. eſt: Anſ. ibid. (hoc eſt, l.* 3. *c.* 108.) *In notis eſt: Reſcripta n ſumſimus) Sic eſt emendatum ex capitulari. Antea legebatur*, per ſcripturam miſimus. *Ad illa verba*, lege cunctis perpetua teneant, *additur in marg.* lege cunctis perpetuo tenendam) *orig. In ſcholiis: Capitularibus) Id eſt, in Longobarda, non tamen invenitur, quæ in ea nunc eſt, ſed in Gallia. Gentium nomina hæc ſunt: tam Romani, quam Franci, Alemani, Bavari, Burgundiones, Saxones, Turingi, Friſones, Galli, Brittones, Longobardi, Guaſcones, Beneventani, Gothi, Hiſpani. De aliis verbis videatur editio Romana.*

(2) *Eadem q.* 1. *inſcriptio cap.* 35. *Quicumque item, in eodem libro eſt: Unde Theodoſius Imperator. In marg. hæc ſunt: Cod. Theodoſ. l.* 16. *de epiſcopali judicio, l.* 1. *par. quicumque ext. de judic. c. novit. Capitul. l.* 6. *c.* 281. *Anſ. l.* 3. *c.* 108. *Ivo p.* 16. *c.* 312. *In extremo capite additur in notis: Dirigatur) In Cod. Theodoſiano lib.* 16. *tit. de epiſcopali judicio, l. prima, quæ repetitur lib.* 6. *capitul. c.* 281. *& in concilio tertio Valentino ſub Lothario, & apud Ivonem, & Anſelmum ſequuntur hæc: Multa enim, quæ in judicio captioſæ præſcriptionis juricula non patiuntur, inveſtigat, & promit ſacroſanctæ religionis auctoritas; ac ſtatim* B *adnectitur caput ſequens: Omnes itaque cauſæ. Ante caput* 36. *Omnes, ejuſdem quæſtionis eſt tantum: Item ibid. Et in marg. Capitul. ibid. Anſ. ibid. Ivo ibid. Pann. l.* 5. *c.* 23.

(3) *Capitis* 27. *Qui ſubdiaconum,* 17. *q.* 4. *in eodem libro inſcriptio eſt: Item ex lib.* 3. *Capitul. c.* 25. *in marg. ſunt hæc: Et in conc. Troſlejano c.* 13. *& inter leges Longobard. tit. de homicid. lib. hominis, l.* 27. *Pan. l.* 8. *c.* 7. *Burc. l.* 6. *c.* 5. *Ivo p.* 10. *c.* 9. *&* 134. *ſimilia quædam. Inſcriptio cap* 28. *Qui occiderit, ejusdem quæſtionis eſt: Item ex lib.* 6. *Capitul. c.* 90. *Et in marg. Ivo p.* 10. *c.* 10. *Pann. l.* 8 *c.* 8.

(4) *In eodem Romano libro inſcriptio cap.* 104. *Monachi ſibi, de conſecr. diſt.* 4. *hæc eſt: Item ex libro Capitulorum. In marg. eſt: Ivo par.* 1. *c.* 133. *Pann. l.* 1. *c.* 81. *In notis: In indice ſeptimi libri Capitularium numero* 494. (*nam capita ipſa a* 475. *uſque ad* 558. *in volumine quod ex Gallia habitum eſt, deſiderantur*) *hæc leguntur: Ne ſibi compatres, & commatres monachi faciant.*

(5) *Ante caput* 126. *In ſabbato, c. diſtin. hæc in eodem libro verba ſunt: Item Capitularium lib.* 6. *c.* 77. *in marg. eſt: Ivo par.* 1. *c.* 112. *Pann. l.* 1. *c.* 103.

(6) *Hæc etiam eſt in eodem libro inſcriptio cap.* 34. *In omnibus de conſecr. diſt.* 5. *Item in lib.* 5. *Capitul. c.* 115. *In marg. eſt: Et in Mogunt. ſub Carolo c.* 9. *Ivo p.* 6. *c.* 402. *In notis: Miniſtris*) *In originali, & apud Ivonem eſt magiſtris. Sed ob gloſſam non eſt emendatum.*

DIALOGUS XII.

De Nicolai primi epiſtolis, & reſponſis.

A. IN conciliis Coloniæ editis duæ tantum Nicolai epiſtolæ ſunt, quarum prior eſt ad omnes catholicos, cujus initium, *Quæ apud C. P. urbem:* poſterior ad Michaelem Imp. cujus initium, *Propoſueramus quidem.* Sequitur has collectio fragmentorum Nicolai reſcriptorum ex Gratiano in xx. titulos diviſa. In epiſtolis Nicolai in urbe Roma editis xvi. epiſtolas inveni, & alia quædam fragmenta. Repetitæ ſunt illæ duæ, & aliæ xiv. ad cauſſam Ignatii, & Photii pertinentes. Omnes, ſex exceptis, exſtant Græce, & Latine in octava ſynodo, quamvis Græca ſunt breviora, Latina pleniora. In fragmentis editis cum illis xvi. epiſtolis, agitur de abroganda Metenſi ſynodo, de depoſitione Thietandi Treverenſis, & Guntharii Colonienſis Archiepiſcopi ob cauſſam Lotharii regis, & duarum mulierum, Thietbergæ, & Waldradæ, & ob ſententiam in Engeltrudem uxorem Buſonis non ſervatam. Item de reliquis Epiſcopis dictorum Archiepiſcoporum complicibus & de eadem Engeltrude, quæ a viro diſceſſerat. Poſtremo de ſententiis, & interdictis Apoſtolicæ ſedis. Additur his epiſtolis, & fragmentis ex Reginone, & Sigeberto hiſtoria, & ex Othone Epiſco- E po Friſingenſi. Inſeritur pars epiſtolæ Nicolai ad Carolum regem de eadem cauſſa regis Lotharii, & Thietbergæ reginæ: item pars epiſtolæ ad omnes Epiſcopos Germaniæ, & Galliæ de excommunicatione Waldradæ pellicis: & pars epiſtolæ ad eumdum Lotharium regem de eadem cauſſa. Nunc quid tu adferas, ſcire cupio.

B. Reſponſorum Nicolai ad conſulta Bulgarorum capita cvi.

C. Edita ſunt nuper cum Clementis conſtitutionibus Latinis, & cum Arabicis Nicænæ ſynodi capitibus xxc.

B. Conferri poterit uterque liber. Alio volumi- F ne continentur Nicolai epiſtolæ plus minus ſexaginta, in quibus nonnullæ ſunt de cauſſa eadem Lotharii regis: primæ autem ad cauſſam Rothadi Epiſcopi Sueſſionenſis male ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo depoſiti pertinent.

C. Hac quoque de re nuper editæ ſunt xvi. Nicolai epiſtolæ in appendice bibliothecæ ſanctorum Patrum.

A. Ex his omnibus videndum nobis eſt, quam opem Gratiano adferamus. Et percurramus, ſi placet, titulos xx. ex Gratiano, cum conciliis, ut dictum

(a) *Ivo li.* 1. *tit.* 2. *c.* 96. *& dec. & par.* 1. *c.* 112. *dec.*

(b) *De conſecr. d.* 5. *c.* 34. *in omnibus.*

(c) *Ivo par.* 6. *c.* 402. *decret.*

ctum eſt, editos. Titulo I. duo capita ſunt, de quibus aliquando egimus. (a) Cap. I. diſtin. x. (b) quod eſt in appendice epiſt. IV.

B. In veteri libro epiſt. II. Deſiderantur enim epiſt. I. ad Hincmarum, & pars epiſt. II. ad eumdem & epiſt. III. ad Carolum regem.

A. Diſtinctionis XII. caput V. (c) inveniri G. dicebat in epiſt. IIIX. Nicolai ad Hincmarum Archiepiſcopum, & alios, cujus initium, *Omnium nos portare*.

B. Is numerus convenit cum hoc veteri libro. In appendice ea epiſtola non eſt, (1)

Diſt. 8. c. 3. mala.

A. Titulo II. tria capita ſunt. I. eſt diſtin. IIX. cap. III. quod ex epiſt. ad eumdem Hincmarum eſſe dicitur.

B. Id inveni epiſt. XXXII. cujus initium, *Epiſtolam Beatitudinis tuæ*, quæ longior eſt, prope finem. Ex ea pro *impiis* ſcribendum *improbis*, & vox *compreſſe* in *compreſſæ* mutanda eſt, & pro *abiicienda & vitanda eſt*, tantum legi, *vitanda eſt*.

A. Quid Ivo, (d) & liber Cæſarauguſt. (e) habent?

B. Ivo in Panormia voce *abiicienda* caret: vocem *impiis* retinet; & *compreſſe*. Idem in Excerptionibus vocem *compreſſæ* habet; cetera ut in Panormia.

C. in Cæſaraug. vox *abiicienda* non eſt, neque illa, *ab impiis*: vox *compreſſe* eſt. Sed in eo libro diphthongorum ratio non habetur. Cur in margine addunt Democharis, & Contius: *Auguſtin. lib.* III. *cap.* VI. *contra Donatiſtas?*

B. Erratum eſt in Contianis libris; nam Democharis recte prope caput IV. *Veritate*, addi juſſerat. (2)

A. II. caput eſt de quo G. dixerat. (f) Caput tertium diſtin. XII. (g) cujus pars incerta eſt, pars ſumitur ex epiſt. Nicolai ad Photium edita Romæ, quæ & jam lecta eſt in ſynodo IIX. (3) Caput III. eſt diſtin. XXI. caput VI. (h) ex epiſt. Nicolai ad Michaelem Imp. cujus initium, *Propoſueramus*, quam exſtare diximus in conciliis, & in editione Romana. Hoc etiam caput referunt Ivo, (i) & Anſelmus, (k) & liber Cæſaraug. (l) Tituli tertii capita XVI. ſunt. Primum eſt ejuſdem XXI. diſtinct. caput IV. (m) quod non recte Gratianus adſcribit Nicolao ad CP. Epiſcopum: eſt enim ex eadem epiſtola ad Michaelem Imp. ut etiam Democharis notat, & aliqua verba ſunt Ennodii a Nicolao relati, quem vocat Ticinenſem Epiſcopum.

B. Is eſt Ennodius, qui laudatur in ſynodo Romana contra Symmachum Papam?

A. Idem eſt ut ex hac epiſtola Nicolai, & ex dictato Gregorii VII. elici poteſt. Alterum caput (n) ex eadem epiſtola eſt, ut recte Democharis notat, licet tantum adſcripſerit Gratianus vocem *Idem cap.* V. ejuſdem diſtin. Tertium quoque caput (o) ex eadem eſt, & Gratianus poſt Ivonem, (p) & Anſelmum (q) Nicolao ad Michaelem Imp. adſcribit. Quartum etiam, & quintum ex eadem eſt, & a Gratiano (r) in eadem diſtinctione conſcriptum.

C. Poterat, ſi ex fonte hauſiſſet, uno capite omnia verba referre. Sic ordinem quoque epiſtolæ ſervaſſet, quod minime fecit.

A. In extremo quarto capite, quod Gratiano eſt IIX. *præſtolandum*, eſt in conciliis, quod malo, quam *poſtulandum*. Quintum refert præter Ivonem, (s) & Anſelmum (t) Hadrianus Minor in epiſt. ad Ignatium CP. lecta in IIX. ſynodo actione tertia. (4) Caput ſextum ſumitur ex cauſſa II. quæſt. II. capite etiam II. (u) quod Gratianus Nicolao Papæ adſcribit: addit Joannes Cochlæus Carolo regi Francorum. Alibi (x) idem Gratianus *Carolo imperatori* ſcripſerat in ſimili re, atque adeo in eadem. Sed malo credere utrumque falſum eſſe, & utriuſque capitis verba eſſe Iſidori Mercatoris in præfatione conciliorum. (5) VII. caput (y) ex illa ad Michaelem Imp. epiſt. eſt, ut Gratianus refert. (6) IIX. & IX. (z) incerta ſum, licet Gratianus inſcripſerit, *Nicolaus Papa Gallioni Archiepiſcopo Senenſi*. X. caput (a) incertum etiam eſt, male *Nicolao ad Iſmarum Remorum Archiepiſcopum* inſcriptum a Gratiano. Semper autem eſt Hincmarus in veteribus libris ſcriptus. (7) Verior eſt inſcriptio capitis XI. apud Gratianum (b) & Ivonem, (c) & Anſelmum, (d) cum ſit ex illa epiſt. Nicolai ad Michaelem Imp. ex qua etiam eſt caput XII. (e) (8) Quod ſequitur caput XIII. Gratianus (f) *Nicolao Papæ* adſcribit, additque Cochlæus, *Carolo regi Francorum*. Vide an ſit in veteri libro.

B. Eſt epiſt. XX. ad Carolum regem incipiens *Numquam*, vel *Nil æque*: ex qua alia capita ſunt apud Gratianum. In verbis nulla eſt varietas. (9)

A. Caput XIV. ſumitur ex illa magna epiſtola ad Michaelem, quod etiam Ivo, (g) & Gratianus (h) notant. Sed Nicolaus refert Cæleſtini Papæ epiſtolam ad Epiſcopos Orientis cap. XII. Græce, cap. VII. Latine in concilio Epheſino relatam. (10) Caput XV. (i) diximus Iſidori eſſe Mercatoris verba in præfatione conciliorum, & non eſſe Nicolai ad Carolum regem. Caput XVI. ex Reginone didicimus ſumi ex epiſtola Nicolai ad Carolum. Et quia eſt hoc caput proximum ſuperiori apud Gratianum, (k) veriſimile videtur inſcriptionem hujus capitis in illud recidiſſe.

B. Ita eſt, ut ſuſpicaris: namque hæc eſt illa ad Carolum epiſtola XX. ex qua dixi alia quoque eſſe capita apud Gratianum. Id etiam Burchardus (l) & Ivo (m) notant.

A. De varietate videamus.

B. Pro illis, *judicium agitandum ſit, nulla ratio patitur*: illic eſt, *judicium ſit agendum, nulla ratione patet*. Pro *Thebergam* eſt *Teupergam*. Pro illis, *poſſe inire certamen*, illic plura ſunt, *poſſe legalem inire conflictum, vel legitimum controverſiæ ſubire certamen*. Pro illis, *Itaque etiam locus*, illic eſt, *Inter quos etiam locus*. Pro, *nulla vis mul-*

(a) *Lib.* I *dialog.* 19. & 20.
(b) *c.* 1. *diſt.* 10.
(c) *Diſt.* 12. *c.* 5. *ridiculum*.
(d) *Ivo lib.* 2. *tit.* 12. *c.* 28. *panor. & par.* 4. *cap.* 203. *decr.*
(e) *Caſ. libr.* I. *c.* 14.
(f) *Libro* I. *dial.* 20.
(g) *Diſt.* 12. *c.* 3. *ſcit ſancta*.
(h) *Diſt.* 21. *c.* 6. *deniq.*
(i) *Ivo par.* 5. *c.* 17. *& par.* 6. *c.* 355. *decr.*
(k) *Anſ. lib.* 7. *c.* 144.
(l) *Caſ. li.* 8. *c.* 26.
(m) *Diſt.* 21. *c.* 4. *inferior*.
(n) *Diſt.* 21. *c.* 5. *nolite*.
(o) *Diſt. ea. c.* 7. *nunc autem*.
(p) *Ivo. li.* 4. *tit.* 1. *c.* 6. *Panor. & par.* 5. *c.* 8. *decr.*
(q) *Anſel. lib.* 2. *c.* 67.
(r) *Diſt. ea. c.* 8. *ſubmittitur, & c.* 9. *in tantum*.
(s) *Ivo li.* 4. *tit.* 1. *c.* 6. *Panor. & par.* 5. *c.* 8. *decr.*
(t) *Anſ. li.* 2. *c.* 67.
(u) 2. *q.* 2. *c.* 2. *omnes*.
(x) 33. *q.* 2. *c.* 3. *hiſtoria*.
(y) 3. *q.* 5. *c. ult.*
(z) 3. *q.* 9. *c.* 12. *revera, & c.* 14. *indicas*.
(a) *c. q. c. ult.*
(b) 4. *q.* 1. *c.* 2. *quod autem*.
(c) *Ivo li.* 4. *tit.* 7. *c.* 20. *Panor. & part.* 14. *c.* 70. *decr.*
(d) *Anſ. lib.* 1. *c.* 72.
(e) 4. *q.* 4. *c. ult.*
(f) 6. *q.* 4. *c.* 6. *quod bene*.
(g) *Ivo li.* 5. *tit.* 5. *c.* 11. *Panor. & part.* 14. *c.* 58. *decr.*
(h) 24. *q.* 1. *c.* 35. *ait*.
(i) 33. *q.* 2. *c.* 3. *hiſtoria*.
(k) *c. q. c.* 4. *ſive*.
(l) *Burc. li.* 9. *c.* 52.
(m) *Ivo par.* 8. *c.* 116 *decret.*

multitudinis formidetur, est, *nulla sit vis multitudinis formidanda.*

A. Quid ex his Burchardus recipit?

C. *Iudicium sit agitandum, nulla ratio patet. Thietbirgam, & posse inire conflictum, vel legitimum controversiæ inire certamen, & Inter quos etiam locus, & nulla sit vis multitudinis formidanda.*

A. Ivo videatur, & Reginon.

B. *Patitur, Theibergam*, habet Ivo, cetera ut Burchardus: *agitandum* pro *agendum*, Reginon libro 11. Chronicor. *Thietbergam*, pro *Theupergam*, & *nulla vis*, pro *nulla sit vis*: cetera ut in epist. xx. (11)

A. De aliis titulis postea agendum erit; nunc valetudini consulamus.

ADDITIONES.

(1) *De inscriptione cap. 1. distin. 10. scriptum est lib. 1. dial. 19. addit. 10. & de capite 5. Ridiculum, dist. 12. lib. e. dial. 20. addit. 8.*

(2) *Caput tertium Mala. dist. 8. in eod. libro Romano ita inscribitur: Item Nicolaus Papa Hincmaro Remensi Archiepiscopo: In marg. est: Ivo p. 4. c. 203. Pan. l. 2. c. 28. Et in notis: Caput hoc est ex epistola Nicolai, quæ incipit, Epistolam Beatitudinis tuæ: exstatque una cum aliis ejusdem, & aliorum Pontificum epistolis manuscriptis Romæ in bibliotheca monasterii Dominicanorum, ex qua hoc caput emendatum est. Voces* vitanda, & improbis, & compressæ *editæ sunt.*

(3) *Libro 1. dial. 20. addit. 7. scriptum est de inscriptione capitis 3. Scit sancta, dist. 12.*

(4) *Inscriptio capitis sexti, Denique, distinct. 21. in eodem libro hæc est: Idem Nicolaus Papa eadem epistola. (Est autem capite quarto Inferior. scriptum. Unde Nicolaus Papa ad Michaelem Imp. in epistola, cujus initium est, Proposueramus.) In marg. est: Ans. l. 7. c. 144. Ivo par. 5. c. 17. & par. 6. c. 355. Capitis quinti, Nolite nos, inscriptio est: Idem eadem epistola. Et capitis septimi, Nunc autem. Idem eadem epistola. In marg. hæc sunt: Polyc. l. 1. tit. 20. Ans. l. 2. c. 67. al. 65. Ivo par. 5. c. 8. Pann. l. 4. c. 6. Capitis octavi, Submittitur, inscriptio hæc est: Idem Nicolaus eadem epist. In marg. est: Polyc. l. 1. tit. 20. Ans. l. 2. c. 65. Ivo par. 5. c. 8. Pan. l. 4. c. 6. & 7. Et in extremo capite additur in marg. In concilio Chalcedonen. actione 5. Et in notis: In contumacia. Hinc usque ab verbum* ponens *addita sunt ex originali.*

(5) *Ante caput secundum Omnes, 2. q. 2. in eodem libro ita scriptum est: Item Nicolaus Papa. Et in marg. est: 33. q. 2. historia, p. hæc omnes. In præfatione Isidori in collectionem suam. Inscriptio cap. 3. Historia. 33. q. 2. hæc est: Item Nicolaus Papa Carolo regi. In marg. est: In præfatione Isidori in volumen conciliorum. In notis: Hujus mulieris meminit Justinus in primo Apologetico pro Christianis, & Eusebius ecclesiasticæ historiæ lib. 4. c. 16. Verba quidem hujus capitis in epistolis Nicolai impressis, aut manu scriptis non sunt inventa: sed habentur fere eadem in præfatione Isidori in suam canonum collectionem. Præstat tamen Justinum, & Eusebium adire. Fortasse autem in hoc caput translatus est titulus ex sequenti.*

(6) *Extremi capitis, cujus initium est, Quod suspecti, 3. q. 5. in eodem libro inscriptio est: Unde Nicolaus Papa scribit Michaeli Imperatori in epistola, quæ incipit (Proposueramus) In marg. est: Ivo p. 5. c. 55. In notis multa sunt animadversione digna. (Vid. dial. 2. li. 1. add. 9.)*

(7) *Caput 12. Re vera, 3. q. 9. in eodem libro ita inscribitur: Item Nicolaus Papa Gallioni Archiepiscopo Senensi. In marg. est: al. Senonensi. Sententia habetur in epist. Nicolai ad Episcopos, qui in Convicinum convenerant, nuper impressa, Inscriptio cap. 14. est: Item Nicolaus Papa Gallioni Senensi Archiepiscopo. Indicas Hermannum, &c. in marg. est: al. Senonensi, & al. Herimannum. Capitis extremi inscriptio est hæc: Item Nicolaus Papa Hincmaro Remorum Archiepiscopo. Necesse est &c.*

(8) *Hæc inscriptio est in eodem libro, capitis 2. Quod autem, 4. q. 1. Item Nicolaus Papa in epistola ad Michaelem Imp. cujus initium est, Proposueramus. In marg. est: Ans. l. 1. c. 71. Ivo p. 14. c. 70. In notis multa sunt optime addita. Inscriptio capitis extremi, Contra ritum, 4. q. 4. eadem est. Unde Nicolaus Papa ad Mich. Imp. epistola, cujus initium est, Proposueramus. In notis est: Caput hoc emendatum est ex ipso originali Romæ impresso.*

(9) *Gratiani verba sunt in eodem libro ante caput 6. Quod bene, 6. q. 4. Unde Nicolaus Papa ait in epistola ad Carolum regem, cujus initium (Numquam dolorem generat.) In marg. est: Burch. l. 9. c. 49.*

(10) *In eodem libro Romano inscriptio cap. 35. Ait Cælestinus. 24. q. 1. hæc est: Item Nicolaus Papa scribit Michaeli Augusto epist. 7. In marg. est: Ivo par. 14. c. 58. Pann. l. 5. c. 134 In notis: Nicolaus heic citat epistolam Cælestini Papæ scriptam Joanni, Juvenali, &c. Episcopis per orientem, prout est in concilio Ephesino Vaticanæ bibliothecæ, & Lutetiæ impresso.*

(11) *De inscriptione capite 3. Historia 33. q. 2. scriptum est in addit. Inscriptio cap. 54. sive de conjugii, e. q. hæc est: Item Nicolaus Papa in epistola Carolo Regi. In marg. hæc sunt: Polyc. l. 6. tit. 4. Burch. l. 9. c. 32. Ivo p. 8. c. 116. Regino l. 2. Chronographiæ. In notis est: Epistola, ex qua acceptum est hoc caput, habetur Romæ in codice monasterii Dominicanorum, & ex ea aliqua sunt addita, & emendata.*

DIALOGUS XIII.

De eadem re.

C. DE duobus mihi satisfieri velim: quis ille Carolus est, ad quem Nicolaus scripsit; Carolum enim Magnum esse tempora non patiuntur: & qui sunt hi tituli viginti, quorum tres peracti sunt; qua de re singuli conscripti, & a quo sunt collecti?

A. De Carolo recte ais Carolum Magnum non esse; mortuus est enim sub Leone tertio Pontifice. Quadragesimo quarto anno post mortem Caroli Nicolaus eligitur, anno Christi DCCCLIIX. Carolo Ludovicus Pius filius successor fuit: huic tres filii fuerunt, Lotharius Imp. & Ludovicus, & Carolus reges. Ludovicus Germanorum; Carolus, qui cognomento Calvus dicitur, Francorum rex post patris mortem dicebantur. Lotharius Imp. filios quoque tres reliquit, Ludovicum Minorem Imp. & Lotharium, & tertium Carolum. Hi quoque duo alter Lotharingiæ, alter Provinciæ præfuit, & re-

gum nomen acceperunt. Calvus post Ludovici Minoris mortem Imperator appellatus est anno Christi DCCCLXXVI. Hujus fratri Ludovico, quem Germanis imperasse diximus, filii fuerunt Carlomannus, & Carolus. Sed quæ de Nicolai verbis accepimus ad Carolum regem cognomento Calvum pertinere putamus, qui tunc Francorum rex dicebatur,

C. Lotharius autem quis est ex supra dictis, an Lotharius Lotharii Imp. filius?

A. Is ipse est, de cujus scelere agitur, qui reginam Thiethergam a se depulerit fictis apud synodum criminibus, ut Waldradam concubinam loco uxoris teneret. De titulis non est, quod magnopere labores. In conciliis enim a Joanne Cochlæo collecti extant. Primo titulo de constitutionibus ecclesiæ agitur, altero de consuetudine, tertio de judiciis. Sequitur quartus de Romana ecclesia, & sede Apostolica, in quo sunt capita undecim. Primum caput a Gratiano distinction. XXII. ita inscribitur: *Unde Nicolaus Papa scribit Mediolanensibus*; Anselmus tamen refert hoc pacto; *Ex epist. Nicolai Papæ Junioris Mediolanensibus missa.*

Dist. 22. c. 1.

Ans. lib. 1. c. 63.

B. Selecti viri notarunt, Petri Damiani verba esse, qui legatus fuit Nicolai secundi, & orationem ad Mediolanenses inscriptam reliquit.

C. Quid respondebimus Demochari, & Contio ita in margine adscribentibus: *Ex epist. ad Michaelem potest ostendi, quæ sola exstat?*

Dist. 79. c. 1.

B. Nec solam exstare, nec in ea hæc esse quærenda. (1)

A. Vereor, ne etiam alterum caput ad eumdem Nicolaum Minorem pertineat, ut recte Democharis arbitratur, quamvis Nicolai tantum nomen adscripserit Gratianus. *Nicolai in concilio* XIII. *Episcoporum*, Anselmus mendose. Melius est in libro Cæsaraug. (a) *Nicolaus junior in concilio* CXIII. *Episcoporum*. Id concilium bis editum est cum aliis Coloniæ; in priori editione Nicolao primo adscribitur; in posteriori Nicolao secundo.

Ans. lib. 6. c. 12. in addit.

C. Utra verior est?

A. Vetus est, posteriores cogitationes esse meliores. Sed res erat aperta, cum in eo concilio de Berengarii Andegavensis palinodia agatur, quæ apud Ivonem, (b) & Gratianum (c) exstat, & apud Lanfrancum in libro *de Sacramento Eucharistiæ*, & in registro Gregorii VII. coram quo iterum eamdem hæresim damnavit, & in libro Tarraconensi. (d) Non potuit autem idem coram Nicolao primo, & coram Gregorio VII. palinodiam canere, cum cc. annorum intervallum sit. Hoc autem caput de quo agimus, in eo concilio plenius scribitur, & a Gratiano iterum refertur in eadem distin. LXXIX. cap. IX. (e) & ab Ivone, (f) & Anselmo, (g) & est in libro Cæsaraug. (h) superiori conjunctum cum hac inscriptione, *Idem in eodem*. Democharis eidem capiti adscripsit in margine, *Nicolaus Papa II.*

C. Ab Ivone accipere potuit, qui inscripsit: *Nicolaus Junior synodo præsidens in Constantinopolitana ecclesia cap.* II. Sed fuit ne Nicolaus umquam Constantinopoli in synodo?

A. Numquam, quod sciam; sed Romæ id concilium habitum est in basilica Constantiniana.

C. Erratum igitur est in simili nomine?

A. Ita existimo. Non male Cochlæus cap. I. & IX. conjunxit cum hac inscriptione, *Nicolaus in concilio præsidens*. Male autem Nicolao primo utrumque caput adscripsit. Quid selecti viri statuunt?

B. Caput nonum Nicolao II. in concilio Romano adscribunt; caput vero primum inscribunt: *Nicolaus in concilio Romano cap.* I. (2).

A. Nos ad caput tertium tituli quarti veniamus. Id Gratianus Nicolai tantum nomine inscripsit: addit Cochlæus Ludovico Imperatori, Tu quid habes ex tuis epistolis?

Dist. 21. init.

B. Nihil omnino. (3) Caput quartum bis Gratianus (*i*) posuit: est in epist. magna ad Michaelem Imp. ut idem, & Anselmus (*k*) notant. (4) Caput quintum ejus argumenti est, de quo alio die dictum est epistolas XVI. inveniri in bibliothecæ appendice, & easdem esse in veteri libro cum aliis permultis. Apud Gratianum (*l*) in inscriptione Hincmari Remensis Archiepiscopi nomen desideratur, & pro *Rothado Rotardus* Episcopus scribitur. Apud Anselmum recte ille Hincmarus dicitur, hic non recte *Rothardus*.

C. Hæc est in appendice epist. XIII. in veteri libro epist. X. cujus initium, *Si coram*; in utraque, *Hincmarus* est, *Rotbaldus* in appendice, *Rothadus* in veteri libro.

A. De aliis varietatibus videamus.

B. Pro illis, *accepto fomite judicii materiam*; in appendice est, *accepta fomitem judicii, & materiam*; in veteri, *accepta fomite judicii, & materiam*.

A. Placet mihi appendicis scriptura.

B. Pro verbo *removit*, in illis est, *revocavit*. Pro & *infra*. *Privilegia tamen* &c. in appendice est; *Cum etiam si nullus a vestro judicio provocasset, privilegia tamen &c.* In veteri est: *Quem etiam si ullis pateret indiciis, a vestro illum ad nostrum judicium provocasset, privilegia tamen* &c.

A. Mutandum est in veteri, *Cum*, pro *Quem*; & *ille*, pro *illum*.

B. Pro, *quod iterum dicitur*, & *infra*: in utroque libro multa scribuntur, quæ referre non est necesse. Pro *Hoc quippe*, illic est, *Hæc quippe*; & pro *noveritis*, *noveris*. Post verbum *videbantur*, hæc omissa sunt, & *a nobis tot impensis laboribus vestra resistentia contumacia, recuperari non poterant*. Pro *canonica*, in libro Mich. Thomasii est, *cana*, quod alii duo libri non agnoscunt: pro *ingenio*, est *genio* in veteri libro; desideratur in appendice; in qua est *decoraretur*, pro *decorentur*.

A. Quid ex his probat Anselmus?

C. Quæ sunt ante illas voces duas, & infra posteriores, ab Anselmo videtur Gratianus accepisse. Ante illa verba *Hæc quippe*, quæ etiam is habet, nonnulla sunt a Gratiano prætermissa. *Noveris*, autem adgnoscit, non vero, quæ post verbum *videbantur*, addunt alii; vocem *canonica*, & *ingenio*, & *decorarentur* retinet. (5)

A. De capite VI. videamus. Et mendose in conciliis est, VI. *quæst.* III. pro IX. *quæst.* III. Recte autem & a Cochlæo, & a Democharе dicitur esse ex epist. Nicolai ad Michaelem sæpe repetita. Idem referunt Ivo, & Anselmus, (*m*) qui non *Innocentium*, sed *Bonifacium* scribunt, ut est in conciliis. Locus tamen quærendus apud Bonifacium: cui etiam adscribi partem horum verborum video relatam ab Hadriano Minore in concilio Romano, cujus mentio fit in IX. synodo CP. actione VII. (6) Caput VII. ex epistola ad Episcopos Galliæ esse dicitur; apud Petrum Ciaconium in incertis collocatur.

9. q. 2. c. 10. pen. Ivo lib. 1. tit. 1. c. 5. Panorm. par. 5. decr.

15. q. 6. c. 2. audivimus.

B. Nusquam exstare adscripserunt Romani, qui notant, ex ea probari auctoritatem epist. I. Alexandri primi.

A. Debuissent prius, cujus esset hoc caput, probare: nam ex incertis incerta probatio elicitur. Nicolaum relatas epistolas ab Isidoro Mercatore non

(a) *Ces. lib. 3. c. 9.*
(b) *Ivo lib. 1. tit. 4. c. 4. Panorm. & par. 2. c. 10. decr.*
(c) *De consecr. d. 2. c. 42. ego B.*
(d) *Tarrac. lib. 5. c. 58.*
(e) *Dist. 79. c. 9. si quis.*
(f) *Ivo par. 3. c. 80. decr.*
(g) *Ans. lib. 6. c. 13.*
(h) *Ces. lib. 3. c. 10.*
(i) *1. q. 1. c. 123. et 9. q. 3. c. 21. per principalem.*
(k) *Ans. lib. 1. c. 72.*
(l) *2. q. 6. c. 13. arguta.*
(m) *Ans. lib. 1. c. 72.*

non improbare, dubium non est. (7) Cap. IIX. ex epist. omnibus Episcopis missa Gratianus, (a) & Cochlæus, ex epist. ad Michaelem Imp. Demochares, Ivo, (b) & Anselmus, (c) ut Gratianus. Quid selecti viri censent?

B. Sententiam potius, quam verba esse in illa epist. ad Michaelem.

A. Mihi incertum adhuc hoc erit caput. (8) Caput IX. non recte in conciliis editum fuit apud Gratianum inveniri XXXV. quæst. II. cum XXV. caussa (d) inveniatur. De inscriptione varietas est inter collectores. Anselmus, (e) & Gratianus: *Nicolaus universali synodo præsidens*. Liber Cæsaraug. (f) habet: *Nicolaus*, & *Leo* IV. *in concilio Episcoporum* LXXXII. *c.* IV. Deusdedit, (g) & Ivo; (h) *Leo IV. in concilio Episcoporum* LXXII. *cap.* V. Est in fragmentis editis Romæ post XVI. epistolas Nicolai ex aliquo fortasse concilio caput quintum.

B. Selecti viri inscribunt, *Nicolaus civibus CP.* quæ est inscriptio extremæ epistolæ editionis illius Romanæ.

A. Non placet ea inscriptio: nam quinque illa capita aliena sunt, ex synodo, ut suspicor, contra Metensem synodum, & illos duos Antistites Treverensem, & Coloniensem, qui divortium Lotharii constituerunt. Hujus synodi Romanæ Nicolai mentio fit apud Reginonem in Chronicis anno Christi DCCCLXV. Pro illis verbis, *pro catholica fide vel ecclesiastica disciplina, pro correctione imminentium vel futurorum* malorum; illic est: *pro catholicæ fidei disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel interdictione imminentium, seu futurorum malorum.* (9) Capitis decimi fons est magna illa epistola ad Michaelem, ut Cochlæus, & Demochares notant, licet Gratianus (i) Nicolai tantum nomen adscripserit: sed Ivo, (k) & Anselmus (l) rectius Michaelis etiam nomen retinent. (10) Extremum caput, quod nobis quoque hodie extremum erit, Gratianus (m) *Nicolai clero, & plebi Viennensis ecclesiæ* esse scribit, sed Anselmus (n) ita inscripsit: *Nicolaus Episcopus clero, & plebi Nonensis ecclesiæ*. In libro Veronensi est, *electo, & clero ecclesiæ Nonensis*. Quid tu ex Romanis libris habes?

B. Libri cujusdam tui mentionem vidi in Thomasiano libro; eum esse existimo, quem tu Veronensem appellasti. Eadem enim scriptura est in utroque libro.

A. Incertum igitur hoc relinquamus hodie caput. (11) De ceteris alio die agemus.

ADDITIONES.

(1) *ANTE caput primum distin. 22. hæc in eodem Romano libro verba sunt: Unde Nicolaus Papa II. scribit Mediolanensibus per Petrum Damianum legatum suum. In marg. post vocem Papa est; Junior, Ans. Et, Ans. l. I. c. 63. al. 64.*

(2) *Gratianus in eodem libro ante c. 1. dist. 79. his verbis utitur: Unde Nicolaus Papa II. ait in epistola, qua synodum a se Romæ habitam refert cap. 1. Si quis Apostolicæ &c. In marg. est: Polyc. l. 1. tit. 4. Ans. l. 6. c. 15. infra ead. c. si quis pecunia. Et in notis: Si quis) Verba Nicolai in epistola, quæ in voluminibus conciliorum impressis post decreta Nicolai primi habetur, hæc sunt: Primo nam, &c. Idem fere habetur ad finem illius synodi, & refertur infra c. si quis pecunia. Ante cap. 9. Si quis pecunia, hæc verba sunt: Unde Nicolaus Papa II. in concilio Romano statuit, dicens. In marg. additur, in fine: Et, supra fere idem dist. ead. c. si quis Apostolicæ. Ans. l. 6. c. 16. Polyc. l. 1. tit. 4. Ivo par. 4. c. 8.*

(3) *Capitis extremi distin. 97. in eodem libro inscriptio est: Unde Nicolaus Papa. Nobilissimus vir &c.*

(4) *Hæc etiam est in eodem libro inscriptio c. 123. Per principalem, 1. q. 1. Unde Nicolaus Papa Michaeli Imperatori in epist. quæ incipit (Proposueramus) In marg. est, infra 9. q. 3. c. per principalem. Ans. l. 1. c. 75. & l. 2. c. 14. Dicti cap. 21. Per principalem, 9. q. 3. inscriptio est eadem; Item Nicolaus Papa Michaeli Imperatori in epistola, cujus initium, Proposueramus. In marg. est: supra 1. q. 1. Ans. l. 1. c. 72. & l. 2. c. 14.*

(5) *Ante cap. 13. Arguta. 2. q. 6. hæc in eodem libro verba sunt: Item cum Nicolaus Papa in Hincmarum Remensem Archiepiscopum invehatur, qui Rhotandum Episcopum appellantem Apostolicam sedem damnare ausus est, ita dicens. In marg. hæc sunt: al. Rothaldum. In appendice bibliothecæ sanctorum patrum. Ans. l. 2. c. 67. Ad vocem removit, est in marg. al. revocavit, orig. Ad vers. Hæc quippe. Ans. l. 2. c. 85. In notis: Cana) Cum antea legeretur canonica, emendatum sic est ex epistola ipsa, quæ habetur manu scripta, & nuper est impressa in appendice bibliothecæ: In libro Ennodii pro Symmacho legitur, cana miracula, & canum genium, juxta illud Virgilii Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabant.*

(6) *Inscriptio capitis decimi, Patet profecto, 9. qu. 3. in libro Romano hæc est: Unde Nicolaus Papa ad Michaelem Imperatorem in epistola, cujus initium, Proposueramus) In marg. est: Ansel. li. 4. c. 75. Ivo p. 5. c. 19. Pann. l. 4. c. 11. Et vers. Nec de ejus additur: Infra ead. ipsi sunt, p. nec de ejus. In notis est: Caput hoc apud ceteros etiam collectores, multis verbis omissis, in summam quamdam redactum est. Innocentius) In epistola Nicolai, & apud reliquos collectores est Bonifacius. Verum neque in Bonifacii, neque in Innocentii epistolis inventum est, quod heic affertur. In ea vero epistola Nicolaus refert etiam alia quædam ex epistola Bonifacii ad Episcopos per Thessaliam.*

(7) *Caput secundum, Auctoritatem, 15. q. 6. in eodem libro ita inscribitur: Item Nicolaus Papa Episcopis Galliæ. In marg. est: Polyc. l. 6 tit. 11. Et in notis: Alexandri) Nicolaus citat epistolam Alex. I. de qua re notatum est supra dist. 19. Si Romanorum.*

(8) *Quod attinet ad cap. 30. Nemini, 17. q. 4. Ejus inscriptio in eodem libro est: Unde Nicolaus Papa omnibus Episcopis. In marg. est: Ans. l. 1. c. 21. Pann. l. 4. c. 10. In notis hæc leguntur: Epistola, ex qua hoc caput est sumtum, non exstat: aliquid tamen simile habetur in epistola prima ad Michaelem Imperatorem.*

(9) *Ante cap. 18. Si quis dogmata. 25. q. 2. in eodem libro hæc sunt: Item Nicolaus Papa universali synodo præsidens dixit in concilio Romæ habito, in quo Nicolaus Papa primus Thietgandum, & Guntarium Episcopos deposuit. Quod concilium impressum est Romæ post epistolas ipsius. In marg. est: Polyc. l. 1. tit. 17. Deusdedit p. 4. Ans. l. 4. c. 26. & l. 12. c. 3. Ivo p. 5. c. 35. (Edita sunt verba synodi.)*

(10) *Hæc etiam est in eodem libro inscriptio cap. 6. Sen-*

(a) 17. q. 4. c. 30. *nemini.*
(b) *Ivo l. 4. tit. 1. c. 9. panor.*
(c) *Ans. lib. 1. c. 9.*
(d) 25. q. 2. c. 18. *si quis.*
(e) *Ans. lib. 4. c. 26. & lib. 12. c. 3.*
(f) *Cæs. l. 2. c. 39.*
(g) *Deusd. c. 4.*
(h) *Ivo par. 5. c. 35. dec.*
(i) 35. q. 9. c. 6. *sententiam.*
(k) *Ivo par. 5. c. 19. dec.*
(l) *Ans. lib. 1. c. 72.*
(m) *De consec. d. 1. c. 7. Ecclesia.*
(n) *Ans. lib. 5. c. 42. in addit.*

6. *Sententiam.* 35. *qu.* 9. *Item Nicolaus Papa ad Michaelem Imperatorem in epiſtola ſeptima. In marg. eſt: Anſ. l.* 1. *c.* 7. *Ivo par.* 5. *c.* 19. *Voluerit*) *Sic etiam in originali impreſſo: ſed Anſelmus, & Ivo habent, renuerit.* (*Vid. dial.* 19. *add. ult.*)

(11) *In eodem libro inſcriptio cap.* 8. *Romanis de conſecrat. diſt.* 1. *hæc eſt: Item Nicolaus Papa electo, & clero Nonenſis eccleſiæ. Eccleſia, id eſt, catholicorum collectio &c. In marg. eſt: Anſ. l.* 5. *c.* 42.

DIALOGUS XIV.

De eadem re.

C. LÆTOS nos fecit recens ex urbe tabellarius, qui attulit aliquot Gratiani pagellas ad te G. miſſas, ut cognoſcere poſſes, qualis eſſet, quæ propediem finem accipiet, Romana juris Pontificii editio. Eas igitur ad te pagellas adferimus, ut quid tibi videatur, ſcire poſſimus.

A. Pergratum mihi eſt, perque jucundum, quod dicis. Ipſas igitur pagellas videamus.

C. Cur idem caput vario genere litterarum ſcriptum eſt?

A. Sic diſtinguuntur, ut opinor, Gratiani verba a verbis aliorum. Sed & aliis litteris verba ſelectorum virorum conſcripta ſunt, aliis ſcholia Joannis Teutonici, & aliorum interpretum.

B. Numeros addunt ſingulis capitibus; ſed an ſequantur Contii editionem, ignoro. Illud videntur retinuiſſe ex aliorum vulgari uſu, quod ſingulis paginis addunt, *Decreti ſecunda pars.*

A. conferte has pagellas cum meis libris, & ad me poſtea varietatem referre poteritis. Hodie de Nicolai titulis agemus.

C. Ita fiet.

A. Titulo quinto de decretis Romanorum Pontificum agitur. Caput primum ab Ivone, (*a*) & Gratiano, (*b*) & Cochlæo, & Democharе Nicolai eſſe dicitur ad Michaelem Imp. Ego ad Photium CP. ſcribendum cenſeo, ex epiſt. VI. regiſtri Romæ editi, cujus initium eſt, *poſtquam beato Petro*, quæ lecta eſt in octava ſynodo CP. actione quarta. (1) Alterum caput apud Ivonem inſcribitur: *Nicolaus Archiepiſcopis per Gallias*: apud Gratianum vero, *Archiepiſcopis, & Epiſcopis per Galliam conſtitutis.* Id confirmatur ex epiſt. XIV. in appendice bibliothecæ, cujus initium, *Quamvis ſingularum*; in qua eſt, *apud Gallias*, pro *per Galliam.* Ejus exemplum unus ex ſelectis viris ante aliquot annos ad me miſit, quod ea confirmari putaret omnium veterum Romanorum Pontificum epiſtolas, quas Iſidorus Mercator refert.

Ivo par. 5. *c.* 33. *decr.*

Diſt. 16. *c.* 1.

B. In veteri libro, qui Achillis Statii fuiſſe dicebatur, eadem exſtat, cujus exemplum cum aliis attuli. Sed nihil illic inveni de Iſidori collectione ſcriptum. Adfine tamen huic argumentum tractatur. Non eſſe rejiciendas Pontificias epiſtolas, licet in Corpore canonum non inveniantur.

A. Ita eſt, ut dicis. Sed & illud verum eſt, Nicolaum referre non uno in loco verba earum epiſtolarum; quod a tempore Hadriani Pontificis, & Caroli Magni Imp. fieri cœptum eſt. Prioribus ſcriptoribus ignotæ fuiſſe videntur. Sed ad varietatem veniamus, de qua paucis agemus, quando totam epiſtolam legere licet. Initio vox *vere* tollenda eſt, cum Gratianus ait: *ita ut, quod vere ſedes Apoſtolica probavit, hodie teneatur acceptum.* In appendice eſt, *ita ut, quod ſedes Apoſtolica probat hodie, teneantur acceptum.* Ivo tollit vocem *vere*; cetera, ut Gratianus habet.

B. Idem eſt in veteri libro.

A. Illa quoque tollenda ſunt: *& ideo inter canones non eſſe aſſumenda*: quæ neque apud Ivonem ſunt, neque in appendice.

B. Interpretis fortaſſe verba fuerunt: in veteri libro nulla ſunt.

A. Pro *cum & ipſi* &c. in omnibus illis ſcribendum: *cum ipſi* &c. *illis.* Ivo tamen *vel pro illis*, ſcribit.

B. In veteri eſt, ut in appendice & *imminutis*, pro *diminutis*: ut apud Ivonem.

A. Pro illis, *qui ante ipſum fuit, vel poſt ipſum eſt, ad aliquod inſtitutum vel reſcriptum recipiendum eſt*: ſcribendum ex appendice: *qui ante, vel poſt ipſum fuit, eſt aliquod inſtitutum vel ſcriptum recipiendum.* Ivo *aliquod* pro *ad aliquod*, & *ſcriptum*, pro *reſcriptum*: cetera, ut Gratianus habet.

B. In veteri eſt, ut in appendice.

A. Quod poſt alia dicitur caput eſſe x. Leonis in Corpore canonum, *u.* pro *x.* ſcribendum eſt tum ex ipſo libro, tum ex Ivone, & appendice. In conciliis eſt caput extremum epiſtolæ primæ.

B. In veteri libro eſt: *Ait enim capitulo quinto ſuorum Decretalium.*

A. Mox in Leonis verbis pro *bonæ recordationis*, ſcribendum *beatæ recordationis*; & pro illis, *ita veſtra declaratione cuſtodiri mandamus*, ſcriptum in conciliis eſt: *ita veſtram dilectionem cuſtodire debere mandamus.* Idem etiam eſt in libro Cæſaraug. In appendice eſt: *ita veſtræ dilectioni cuſtodiri mandamus.* In Corpore canonum: *ita a veſtra dilectione cuſtodire debere mandamus.* Vox *debere* apud Ivonem deſideratur, cetera ſunt. *Caſ. lib. c.* 33.

B. In Achillis libro duplex ſcriptura cognoſcitur: altera eſt Ivonis, altera conciliorum omiſſo eodem verbo *cuſtodire.*

A. Ego conciliorum ſcripturam magis probo: mox illam, quæ in corpore canonum eſt. In extremo capite pro illis, *per ſingula corporum volumina*, ſcribendum, *per ſingula voluminum corpora*, ut in omnibus illis libris eſt, appendice, Ivone, & Cæſarauguſt. *Caſ. l. c.* 18. *Diſt.* 20. *c.* 4.

B. Sic etiam eſt in veteri illo libro. (2) Venio ad caput tertium Cochlæi, cujus initium, *Si decreta*, quod eſſe ait extremum diſtin. XX. clero CP. ſed neque extremum eſt, neque clero inſcribendum, ſed Photio CP. ut apparet ex regiſtro Romæ edito epiſt. VI. cujus initium, *Poſtquam beato*, quam lectam eſſe diximus in ſynodo IIX. actione IV. In libro Cæſaraug. Michaeli Imperatori apud Gratianum clero CP. non recte eſt inſcriptum. (3) Nunc ad titulum ſextum de Imperatoribus veniamus, ſub quo ſunt capita ſex epiſt. ad Michaelem Imp. Caput primum mendoſe dicitur eſſe apud Gratianum diſtin. x. caput primum, cum ſit caput quintum, cujus initium *Imperium.* Quattuor capita habet Gratianus diſtin. XCVI. (*c*) de quibus, hoc tantum dicam ex Gelaſii Pontificis verbis in tomo de anathematis vinculo, (ſic enim in conciliis inſcribitur) ſumſiſſe Nicolaum illa verba. *Cum ad verum ventum eſt* &c. & Cypriano adſcribere Gratianum diſtin. x. (*d*) poſt Ivonem. (*e*) Verborum varietas non eſt contemnenda. Non enim recte diſtin. XCVI. ſcripta ſunt, cum ante illa, *actibus propriis*, deſideretur vox SIC, & pro illis, *& ut Chriſtiani*, ſcribi debeat, *ut & Chriſtiani*: quæ recte Ivo, & Anſelmus (*f*) ſcripſerunt. Quod etiam alio capite, cujus initium, *Satis evidenter*, ex Theodoſio Minore ad ſynodum *Caſ. lib. c.* 48. *Diſt.* 10. *imperium.*

Ephe-

(a) *Ivo par.* 4. *c.* 211. *decret.*
(b) *Diſt.* 11. *c.* 2.
(c) *Diſt.* 96. *c.* 4. *ubinam c.* 5. *deniq. c.* 6. *cum ad verum c.* 7. *ſatis evidenter.*
(d) *Diſt.* 10. *c.* 8. *quoniam.*
(e) *Ivo par.* 4. *c.* 188. *in decr.*
(f) *Anſ. lib.* 1. *c.* 72.

Ephesinam refertur, id esse opinor actione prima capite XXXI. in eadem synodo relatum. Apud Gratianum pro *synodum nostram*, scribendum est, *synodum vestram*, ut in conciliis est, & apud Anselmum. (4) Caput sextum cujus initium, *Non quales*, apud Gratianum (a) est caussa prima, & apud Ivonem, (b) & Anselmum (c) ex eadem epistola ad Michaelem Imp. (5) Nunc ad titulum VII. *de Regibus* veniamus, cujus septem capita Cochlæus refert, ex quibus, quattuor habent hanc inscriptionem: *Nicolaus Lothario regi*. De his hodie dicemus. Caput primum refert Gratianus distinct LXIII. (d) de quo scire cupio, quid selecti viri sentiant. Ego tantum invenio in libro Cæsaraugust. (e) eamdem inscriptionem.

C. Notant selecti viri, exstare epistolam ad Lotharium, item aliam de eadem re ad Episcopos regni Lotharii: sed ego diu quæsitam neutram inveni. (6)

A. Quid illam, ex qua sumitur caput quartum, cujus initium *Præcipue Gualdradæ?*

11. q. 3. c. 3. *præcipue*.

B. In veteri libro exstat, & principium ejus epistolæ est, *Audito revertente misso*. Magna quoque pars ejus exstat in historia Reginonis, cujus pars edita est Romæ post Nicolai epistolas. Pro *Gualdradæ*, illic est, *VValdradæ*.

C. Ant. Contius notat vocem *Præcipue*, cum AE. scribendam in fine, quod nomen fuerit proprium ejus mulieris. Est ne hoc in aliquo ex his libris?

B. Nullum vestigium exstat. Sed neque apud Anselmum: qui hujus capitis verba refert. Pro verbo *declina*, quo Gratianus & Anselmus utuntur, est in veteri libro, & apud Reginonem, *declinans*, & adduntur hæc: *& ejus consortium perpetuæ oblivioni contradens*. Post vocem *sequestrata*, alia quoque verba omissa sunt, sed & post vocem *passione*; hæc addi possunt, *& brevissimi temporis desiderio*. Pro illis, *ad perenne traharis exitium*, est illic, *ad sulphureos fœtores, & ad perenne tr. ex.* Pro illis, *ut ait beatus Gregorius*: plura sunt in veteri libro: *Sed ut manifestius vera nos dicere scias, beatum Papam Gregorium audi, qui ait*. Sunt autem verba Gregorii parte III. pastoralis cap. V. (7)

Ansel. lib. 12. c. 36.

A. Nunc de alio capite tibi dicendum est, cujus initium, *Ita corporis*, (f) quod Ivo, & Gratianus esse Nicolai ad Lotharium regem prodiderunt, & ex eadem epistola idem Ivo (g) esse ait aliud caput cujus initium est, *An non districta*. (h)

B. De his duobus capitibus nihil certi accepi. (8)

A. De ceteris agemus, cum licebit.

ADDITIONES.

(1) *Distin. 11. cap. 2. in Gregoriana editione hæc inscriptio est: Item Nicolaus Papa I. Michaeli Imperatori. Consequens est &c. In marg. hæc sunt: Sententia elicitur ex epist. cujus initium. Proposueramus. Ivo p. 4. c. 211. (Fons omittitur Vid. lib. 1. dial. 20. add. 1.)*

(2) *Gratiani verba sunt ante caput 1. distin. 19. in eodem libro. De his ita scribit Nicolaus Papa Archiepiscopis, & Episcopis per Gallias constitutis. Si Romanorum Pontificum &c. In marg. est: Ivo p. 5. c. 33. Et ad verba illa, capitulum sancti Papæ Innocentii, additur: Innoc. PP. I. ad Exuperium epist. 3. c. ult. Et ad illa, unum beati Leonis capitulum, additur; Leo PP. I. epi. 1. in fine. Et ad verba, cap. decimo, additur, al. quinto suor. decr. Et ad illa, Papa Gelasius, hæc adduntur: Gelasius Papa I. cum 70. Episcopis. Habetur sup. 15. dist. c. sancta Romana, p. Item decretales. In notis est: Cum ipsi) Locus fuit emendatus ex ipsa epistola Nicolai, quæ Romæ manu scripta habetur: & nuper impressa est in appendice bibliothecæ sanctorum patrum: ut dictum est supra dist. 10. c. leges, (scribe, lege) in qua epistola multa alia habentur ad epistolas decretales etiam antiquissimas pertinentia.*

(3) *Capitis secundi, Si decreta, distin. 20. in eodem libro inscriptio hæc est: Item Nicolaus I. Photio, in epistola, cujus initium est, (Postquam beato Petro.) In marg. hæc sunt: Est eadem epist. 6. ex qua sumtum est c. quod dicitis, supra dist. 16. Ans. l. 3. c. 33.*

(4) *Ante caput quintum, Imperium vestrum, dist. 10. hæc in eodem libro verba sunt: Item Nicolaus Papa I. in epistola ad Michaelem Imperatorem, cujus initium est, (Proposueramus) Capitis 8. Quoniam idem, e. dist. inscriptio est: Item Nicolaus Papa I. in epistola 7. ad Michaelem Imperatorem. In notis additur: Huic capiti in codicibus impressis erat præpositus hic titulus, Cyprianus Juliano Imperatori: quod est contra omnem temporum rationem. In manu scriptis omnibus, excepto undecimo Vaticano, abest dictio Imperatori, quemadmodum, & apud Ivonem. Nonum autem habet, Juliano Episcopo: aliud pervetustum, Juliano. Ceterum integrum hoc caput est in epistola Nicolai ad Michaelem Imp. quæ incipit, Proposueramus: ex quo refertur infra dist. 96. c. cum ad verum, una cum aliis verbis ejusdem epistolæ, ex quibus hæc pendent. Et sumtum est ex Gelasio in tomo de anathematis vinculo, Propria) In originali est, propriam volens medicinali humilitate sursum efferri. Ivo habet, ut Gratianus habet in plerisque codicibus. In nonnullis tamen est, propria volens medicinali humilitate sursum efferri: quemadmodum etiam infra dist. 96. c. cum ad verum. Apud Gelasium loco indicato legitur, sic actionibus propriis, dignitatibusque distinctis efficia potestatis utriusque discrevit, suos volens medicinali humilitate salvari, non humana superbia rursus intercipi, ut & Christiani &c. In marg. est: Ivo p. 4. c. 188. infra dist. 96. c. cum ad verum. In Casu. Julianus Imp. vendicabat sibi imperium, & Pontificatum: quod locum habuit in veteri testamento. Sed dicit Cyprianus &c. Distin. 96. c. 4. Ubinam legistis, inscriptio est: Item Nicolaus Papa in epist. ad Michaelem Imp. quæ incipit (Proposueramus) In marg. est: Ans. 1. c. 75. Capitis 5. e. dist. cujus initium est, Deniq. hi. inscriptio est: Idem in eadem epistola. Et in marg. Ans. ibid. Capitis sexti, Cum ad verum, inscriptio hæc est: Idem paullo inferius. In marg. est: supra dist. 10. c. quoniam, Ans. ibid. Et in notis: Ad verum. Post ultima verba capitis antecedentis sequitur continenter in eadem Nicolai epistola. Fuerunt hæc ante adventum Christi &c. Sed cum ad verum ventum est, eumdem regem, atque Pontificem ultra sibi &c. Nihil autem mutatum est & ob glossam, & quoniam est initium capitis. Nonnulla vero alia huc pertinentia notata sunt supra dist. 10. c. quoniam Inscriptio cap. 7. Satis evidenter, e. dist. est. Idem in eadem paucis interjectis. In marg. est: Ans. l. 1. c. 71. Et vers. Sed & Theodosius. Rufinus in hist. lib. 1. c. 2. In notis est: Theodosius minor) Verba hæc sunt accepta ex epistola Theodosii, ac Valentiniani Imperatorum synodo Ephesina per Candidianum missa, quæ*

(a) 1. q. 1. c. 86. *non quales*.
(b) *Ivo par. 5. c. 18. dec.*
(c) *Ans. d. c. 72.*
(d) *Dist. 63. c. 4. porro.*
(e) *Cas. li 3. c. 65.*
(f) 11. q. 3. c. 96. *ita corporis*.
(g) *Ivo par. 8. c. 227. decret.*
(h) 24. q. 3. c. 19. *an non.*

quæ est in extremo primæ actionis ipsius synodi. In versione antiqua, quæ servatur in bibliotheca Vaticana, & quæ Lutetiæ edita est, eadem plane hoc loco habentur verba cum his, quæ refert Nicolaus, & optime conveniunt cum Græcis.

(5) *Inscriptio capitis* 86. *Non quales*, 1. *q.* 1. *in eodem libro Romano hæc est: Item Nicolaus Papa Michaeli Imperatori in epist. quæ incipit* (*Proposueramus*). *In marg. est: Ans. l.* 1. *c.* 75. *Ivo par.* 5. *c.* 18.

(6) *Hæc etiam est inscriptio in eodem libro capitis quarti, Porro scias dist.* 63. *Item Nicolaus Papa I. Lotharii regi. In marg. est: Ivo p.* 5. *c.* 357.

(7) *Quod ad caput tertium attinet, cujus initium, Præcipue Gualdradæ*, 11. *q.* 3. *hæc est in eodem libro ejus inscriptio: Item Nicolaus Papa ad Lotharium regem in epistola, cujus initium* (*Audito.*) *In marg. est: Ans. l.* 3. *c.* 66. *Regino chron. l.* 2. *Et ad verba, ut ait beatus Gregorius, additur, Pastoral. p.* 3. *c.* 5. *Et in notis; Sumtum est caput hoc ex epistola Nicolai, quæ incipit, Audito revertente misso vestro, & exstat Romæ in monasterio Dominicanorum. Est autem quasi in epitomen redactum* (*redacta scribo*) *multis verbis omissis. Hujus epistolæ bonam partem refert Regino libro secundo Chronicorum.*

(8) *Eadem quæst. tertia capitis* 96. *Itacorporis, in eodem libro inscriptio est: Item Nicolaus Papa Lotharii regi. In marg. hæc sunt: Ivo p.* 8. *c.* 227. *Et vers. Probat. additur, supra ead. Teugualdum. Inscriptio cap.* 19. *An non districta*, 24. *q.* 3. *est: Item Nicolaus Papa Lotharii regi. In marg. est: Ivo p.* 8. *c.* 227.

DIALOGUS XV.

De eadem re.

A. ECQUIDNAM lucri ex Romanis pagellis feciſtis?

C. Sunt multa nobis grata, illud in primis quod invenimus caput quoddam falso Eutychiano adscriptum, non a Gratiano (*a*) solum, sed a veteribus quoque Burchardo, (*b*) Ivone, & (*c*) Anselmo, (*d*) & alio nobis ignoto, Polycarpo: (*e*) recte vendicatum Theodulpho Aurelianensi cap. xxvi. quod a te quoque fuerat animadversum. (*f*)

A. Polycarpus non est scriptoris nomen, sed libri a Gregorio presbytero collectore canonum conscripti. Est ne aliqua varietas insignis?

C. post illa, *neque bibat*, addunt, *neque oret*, ex Theodulpho, Burchardo, & Ivone. (1)

B. Alio capite (*g*) in verbis Ambrosii, (*h*) quorum pars est in Toletano concilio (*i*) pro illis, *quod & iratus inter saltantium choros promiserat*, scribunt, *quod eviratus inter* &c. ex Ambrosio, & Ivone in Excerptionibus, (*k*) namque in Panormia (*l*) *ejuratus* editum est.

A. Consulite veterem Panormiæ librum. Facilis autem errandi occasio est.

C. In veteri est *eviratus*, sed ita scriptum, ut aliquis facile non admonitus *Ejuratus* legat.

A. *Ejuratus* placet, quasi virum se esse oblitus. Sed quid in concilio Toletano est, & apud Rabanum, (*m*) qui ejusdem Toletani, & Ambrosii verba refert?

B. In utroque libro hæc verba sunt omissa. (2) Sed & Rabanum Romani non adscripserunt: quod etiam facere debuerant in margine capitis v. & ix. ejusdem quæstionis. (*n*) (3)

A. Fortasse imperfectæ hæ paginæ conscriptæ sunt.

C. Ita est, ut dicis: namque alia invenimus mendosa, aut omissa.

A. De his alio die agemus. Nunc ad Nicolaum revertamur. Caput secundum tituli septimi, cujus initium, *Quæ Lotharius*, apud Gratianum hanc habet inscriptionem: *Nicolaus Papa Carolo* regi; quod ante eum Ivo in epist. lxii. sive cxxvi. ad Hugonem Lugdunensem scripserat. Regem Francorum appellat Cochlæus, Imperatorem Anselmus qui plenius verba Nicolai refert: Fons quærendus est ex tuo veteri libro.

2. *q.* 1. *c.* 16. *quæ Lotharius.*

B. Ludovico Regi inscribitur epistola, cujus initium, *Syllabarum vestrarum*, in ea extrema Anselmi, & Ivonis, & Gratiani verba inventa sunt. In verbis varietas non est animadversione digna. Recte Contius notat, verba Gratiani esse illa, *In manifestis* &c. (4)

Anselmus c. 35.

A. Quod sequitur caput, *Scelus, quod Lotharius*: ex alia epistola sumtum videtur, quæ missa esse dicitur *Archiepiscopis, & Episcopis per Galliam, Italiam, & Germaniam constitutis*, apud Gratianum: (*o*) *atque per universas provincias*, addit Ivo. (*p*) Idemque est in libro Cæsaraug. (*q*) in quo tamen vox *Galliam* desideratur. A te exspecto, ut fontem aperias.

B. Frustra exspectas: nullum enim habeo, quem possim ostendere, nisi forte ex Ivone conjectura ducamur: ut idem sit fons, qui est alterius capitis, cujus initium, *Teugualdum*, quod est in extremo registro Romæ edito; & id fragmentum esse synodi Romanæ existimabas, quod etiam selectis Romæ placuit.

11. q. 3. c. 10. Teugualdum.

A. Non displicet conjectura, sed certiora exspectemus. (5) De illo videamus, cujus initium, *Excellentissimus rex Carolus*, quod ex epist. ad Hincmarum Remorum Archiepiscopum sumtum dicitur, licet in nomine sit varietas, de qua alio die dictum est. Apud Ivonem eadem est inscriptio, quæ apud Gratianum. Quid tu habes dicere?

11. q. 1. c. 10. Carolus.

B. In incertis esse collocandum. (6)

A. Sequitur titulus IIX. *de Patriarchis, & Archiepiscopis*, cujus quattuor capita sunt. Quartum autem est illud de quo agebamus, cujus initium *Teugualdum*, (*r*) ex epistola missa omnibus Episcopis Galliæ, & Germaniæ apud Cochlæum. Id Ivonis (*s*) verbis confirmatur, licet Gratianus *Nicolai* tantum nomen adscripserit: nisi quid selecti viri addiderunt.

B. Addunt, *in synodo Romana contra synodum Metensem cap. secundo*. In extremo capite illis verbis, *Prædictis autem depositis*, hæc addunt: *Hæc non sunt in eo concilio, sed ex aliqua epistola sunt, quam non habemus. Videndus Regino libro secundo chronicorum.*

A. Ivo eadem verba omisit, sed & in fragmento Romæ edito pro eis verbis alia sunt. De aliis nos

(a) 22. *q.* 1. *c. ult.*
(b) *Burc. li.* 12. *c.* 14.
(c) *Ivo par.* 12. *c.* 71. *dec.*
(d) *Ans. lib.* 11. *c.* 65. *vel.* 71. *in Rom.*
(e) *Polyc. lib.* 6. *tit.* 11.
(f) *Libro* 1. *dial.* 13.
(g) 22. *q.* 4. *c.* 8. *unusquisq.*
(h) *Amb. li.* 3. *c.* 12 *de officiis.*
(i) *Tolet.* 8. *c.* 2.
(k) *Ivo par.* 12. *c.* 17. *dec.*
(l) *Idem lib.* 8. *tit.* 8. *c.* 16. *Pan.*
(m) *Raban. c.* 21. *pœniten.*
(n) 22. *q.* 4. *c.* 5. *in malis*, & *c.* 9. *incommutabilis.*
(o) 2. *q.* 1. *c. ult.*
(p) *Ivo par.* 8. *c.* 226. *decret.*
(q) *Cæs. li.* 10. *c. ult.*
(r) *d. c.* 10. *Teugualdum.*
(s) *Ivo d. c.* 226.

nos capitibus videamus. Caput primum (a) ex epistola ad Joannem Ravennantem Archiepiscopum esse dicitur. At Nicolaum Minorem pertinere in quodam Mich. Thomasii libro inveni.

B. In Pontificali de vitis Pontificum libro certius est, Nicolaum primum in concilio Romæ habito in domo Leoniana de caussa hujus Joannis cognovisse, eique restituto dixisse, *ut Episcopos per Æmiliam post electionem de eis cleri, & populi, atque per epistolas Apostolicæ sedis Præsulis non habeas consecrandi licentiam.*

A. Hæc meliora sunt, quam quæ Gratianus refert. (7) Quid de altero capite dices, cujus initium, *Hæc est ordinatio*, (b) ex Epist. ad Salomonem regem Britonum?

B. Nihil habeo, quod dicam.

C. Contius addit regem ultimum eum fuisse Britonum. (8)

A. Caput tertium, cujus initium, *Conquestum est*, (c) apud Ivonem (d) sæpe relatum invenio tam in Excerptionibus & in Panormia, quam in epistola Nicolai ad Rodulphum, sive Radulphum Archiepiscopum Bituricensem, quem etiam Primatem Aquitaniarum vocat. Sic etiam inscriptum est, ut apud Gratianum, bis in libro Cæsaraug. (e)

B. Non exstat in his, quos attuli libris.

Dist. 23. c. 12. praterea. Ivo par. 6. c. 121. decr.

A. Ex eadem epistola fortasse est caput prius tituli noni de sacris ordinibus, cujus initium, *Quæ in consecrationibus*: habet enim similem inscriptionem apud Ivonem, & Gratianum, nisi tibi aliud videatur.

B. Non habeo, quod tuis verbis addam. (9)

A. Posterioris capitis, cujus initium, *Simoniaci*, inscriptio apud Ivonem (f) est, *In decretis Nicolai cap.* 11, apud Gratianum. (g) *Nicolaus Papa II.* Utram tu inscriptionem veriorem putas?

B. Nihil certi constitui potest. (10)

A. Titulus x. *de Episcopis* octo habet capita, ex quibus tria eamdem habent inscriptionem, *Nicolaus Alvino*, vel potius *Albino Archiepiscopo Januensi*. Primi initium, *Episcopi ab anni*: alterius, (b) *Pontifices, qui aliqua*: tertii, (i) *Episcopos vero*. Hæc apud Ivonem (k) in Excerptionibus ita inscribuntur, *Nicolaus Alvino Jovanensi Episcopo*; sed in margine *Januensi*, Mihi quidem mendosum videtur, *Januensi Archiepiscopo*; sed & Contio *Jovanensi* non displicet: tibi optio permittitur, vel potius, ut fontem ostendas, rogandus es. *Ivo par. 5. c. 352. & 353. decret*

B. Hac quoque in re mei adhuc fontes sitiunt. Januenses autem, vel Genuates sub Nicolao Archiepiscopum non habuisse crediderim. De Jovanensi Episcopo quærendum censeo.

C. Quid si *Lovanienssem*, vel *Viennensem* scribamus?

B. Incertum id quoque est. (11)

A. Est aliud caput, cujus initium est, *Episcopi dispensatio*; id Gratianus Nicolai Papæ tantum nomine inscripsit; Cochlæus, & Democharis recte Michaeli Imp. adscripserunt: est enim in extrema illa epistola, cujus initium, *Proposueramus*. (12) In tertio capite *Si quælibet*, cujus initium apud Gratianum est, *Denique Suffredus*, nihil addunt. Tuum auxilium implorandum est. *Dist. 43. fin. ult.* *6. q. 3. c. 3. denique.*

B. Immo divinum, humano enim destituti sumus. (13) Idem dicturus sum de VI. capite *Scisciteris*, quod ex epistola missa Hunifrido Morinensi Episcopo sumtum dicitur. *7. q. 1. c. 47. scisciteris.*

A. Hæc igitur incerta relinquimus.

C. *Humifrido* pro *Hunifrido* est apud Democharem, & Contium.

A. Cochlæi scriptura magis placet. (14) Cetera in alium diem differamus.

ADDITIONES.

(1) *De inscriptione capitis extremi 32. q. 1. scriptum est lib. 1. dial. 13. addit. 14.*

(2) *Ante caput octavum Unusquisque 22. q. 4. in Romano libro inscriptio est: Item Ambrosius de officiis lib. 3. c. 12. Et in marg. est; In Tolet. 8. c. 2. Ivo p. 12. c. 17. Et vers. Sæpe plerique additur; Pann. l. 8. c. 101. Et ver. Non semper, infra ead. Non semper. In notis est: Eviratus) Emendatum est ex B. Ambrosio, & Ivone. Antea enim legebatur, & juratus. (Rabanus omissus est.)*

(3) *In eadem quæst. 4. cap. 5. In malis, in eodem libro hæc inscriptio est; Item Isidorus in Synonimis libro secundo. In notis additur: Secundo) Etiam B. Braulius in vita Isidori memorat duos synonimorum libros. Et in synonimis, quæ nuper cum aliis Isidori operibus sunt Parisiis impressa, facile locum haberet divisio in duos libros. Nam ex posteriore parte videtur sumtus libellus de norma vivendi, qui in eodem Parisino codice habetur. Alter autem libellus de contemtu mundi, qui & ibidem, & antea Antuerpiæ, & olim Venetiis sub hoc titulo, Isidorus de homine, & ratione deflente, & de homine, & ratione consolante, impressus est, videtur epitome quædam synonimorum. In marg. hæc sunt: Cap. de mendacio in impresso Parisiis. Ivo p. 12. c. 12. In Tolet. 8. c. 2. & in Tribur. c. 21. Glossa ordinaria in c. 14. Matthæi in ver. juramentum. Capitis noni ejusdem quæstionis cujus initium, Incommutabilis, hæc inscriptio est: Item ex concilio Toletano 8. c. 2. In notis additur: Initium hujus capituli emendatus est ex recentioribus editionibus conciliorum Colonienssibus & codice Lucensi regio. In vetustioribus autem editionibus & duobus codicibus Vaticanis, duobusque monasterii Dominicani, post vers. innectenda, quod in ipso concilio antecedit huic capitulo, sequitur continenter: Etenim immutabilis deitatis licet dicta sint firmissima, crebro tamen &c. intermediis omissis. (Rabanus omittitur.)*

(4) *Caput 16. Quæ Lotharius, 2. q. 1. in eodem libro ita inscribitur: Item Nicolaus Papa Ludovico regi in epistola, quæ incipit (Syllabarum. In marg. est: Ans. l. 12. c. 35. In notis additur: Sumtum est ex epistola, quæ habetur in codice sæpe memorato monasterii Dominicanorum, in qua hæc præcedunt: Accusatorem autem habere Lotharium nisi illum, qui accusator fratrum in Apocalypsi appellatur, & opera ejus quæ & ipsa ejusdem antiqui hostis instinctu patrantur profecto comperimus. Quæ vero Lotharius rex &c.*

(5) *Gratiani verba sunt ante caput extremum 2. q. 1. in eodem libro: Unde idem Nicolaus Papa scribit Archiepiscopis, & Episcopis per Galliam, Italiam, & Germaniam constitutis. Scelus quod Lotharius &c. In marg. est. Ivo p. 8. c. 226. Regino omnia hæc refert lib. 2. Chron. an. 875. Capitis 10. Teugualdum, 11. q. 3. inscriptio est: Item Nicolaus Papa. In marg. additur: In synodo Romana c. 2. Item al. Thietgandum. Ivo p. 8. c. 226. Et in notis: Caput hoc Ivo citat ex Nicolao Episcopis, & Archiepiscopis per Galliam, Italiam, Germaniam, atque per universas provincias constitutis. In qua epistola videtur retuliisse, quid in*

(a) *Dist. 63. c. 13. Epos.*
(b) *3. q. 6. c. 10. hæc quippe.*
(c) *9. q. 3. c. 8. conquestus.*
(d) *Ivo li. 4. tit. 4. c. 3. Panor. & par. 5. c. 56. decr. & in epistol. 77. vel 133. Remensis diœcesis Episcopis, & Epistol. 234. vel 238. Lugd. Primati, & ep. 54. vel 65. Hugoni Lugdun. Archiepiscopo, & epist. 58. Urbano 2. Pont. Max.*
(e) *Cæs. lib. 2. c. 79. & li. 3. c. 51.*
(f) *Ivo lib. 3. tit. 9. c. ult. Panor.*
(g) *1. q. 1. c. 107. statuimus.*
(h) *Dist. 34. c. 1.*
(i) *7. q. 1. c. 4. Pontifices.*
(k) *d. c. 4. fin.*

concilio a ſe Romæ habito de Metenſi ſynodo penitus abolenda, & depoſitione Thietgandi, & Guntbarii ſtatutum fuerit, De quo quidem concilio, & borum Epiſcoporum depoſitione Regino lib. 2. Chronicor. accurate hæc ſcribit: Interea Thietgandus &c. Conſiſtere) *In ſecundo capite concilii locus hic ita habet, conſiſtere: Diffinientes, &c. & ſunt verba ſumpta ex capite, Si quis Epiſcopus damnatus, ſupra ead. ex concilio Antiocheno.*

(6) *Eadem quæſt. 3. ca. 102. Excellentiſſimus in eodem libro inſcriptio hæc eſt: Unde Nicolaus Papa Hincmaro Remorum Archiepiſcopo. Et in marg. eſt: Ivo p. 14. c. 46. Pann. l. 5. c. 106. Et ad verba, novit aliud eſſe &c. additur: B. Greg. l. 34. mor. c. 16.*

(7) *Diſtin. 63. ca. 13. Epiſcopos per Æmiliam, inſcriptio eſt in eodem libro: Item Nicolaus Papa Joanni Ravennati Archiepiſcopo. In notis eſt: In vetuſto codice Mutinenſi ſex concilii Romæ habiti referuntur capitula, quorum ſecundum eſt hoc: Et de hac eadem re habentur multa in Pontificali manu ſcripto in geſtis Nicolai primi.*

(8) *Hæc eſt in eodem libro inſcriptio cap. 10. Hæc quippe, 3. qu. 6. Unde Joannes Papa Salomoni tertio, & ultimo regi Britonum. In marg. eſt: Regino lib. 2. Chron. In notis: Subrogati poſſunt*) *Sic reſtitutum eſt ex aliquot vetuſtis, & valde emendatis codicibus. Antea legebatur, ſubrogari poſſunt.*

(9) *Ante caput octavum Conqueſtus eſt, 9. qu. 3. hæc in eodem libro verba ſunt; Item Nicolaus Papa Roduipho Bituricenſi Archiepiſcopo. In marg. eſt: Ivo p. 5. c. 36. Pann. l. 4. c. 29. Cap. 12. Præterea, diſt. 23. inſcriptio eſt: De his ita ſcribit Nicolaus Papa Radulpho Archiepiſcopo Bituricenſi. In marg. eſt: Ivo par. 6. cap. 121. & verſ. Ergo. Innoc. PP. I. ep. 1.*

(10) *Inſcriptio cap. 107. Statuimus, 1. q. 1. in cod. libro hæc eſt: Hanc diſtinctionem innuit Nicolaus Papa ſecundus ſcribens omnibus Epiſcopis. In marg. eſt: 4. ſent. diſt. 25. Pann. l. 3. c. 127.*

(11) *Capitis primi diſtin. 34. in eodem libro inſcriptio eſt: Unde Nicolaus Papa ad Albinum Archiepiſcopum. Quorumdam relatione &c. In marg. eſt. Alvinum, Ivo p. 5. c. 353. Inſcriptio cap. 4. Pontifices, 7. q. 1. hæc eſt: Item Nicolaus Papa Alvino Januenſi Archiepiſcopo. In marg. eſt: Al. Albino Viennenſi. Ivo p. 5. c. 352.*

(12) *Diſtin. 43. capitis extremi in eodem libro inſcriptio eſt hæc: Item Nicolaus ad Michaelem Imp. in epiſtola, cujus initium eſt, (Propoſueramus.) Diſpenſatio eſt nobis &c. In margin. hæc ſunt: Diſpenſatione nobis, orig.*

(13) *Hæc etiam ſunt in eodem libro verba ante cap. 3. Denique Suffredus, 6. q. 3. Item Nicolaus Papa. Ad illa verba, Quod quia omiſſum, additur in notis: Locus hic emendatus eſt ex pleriſque vetuſtis Gratiani codicibus.*

(14) *In eadem editione inſcriptio cap. 47. Sciſcitaris, 7. q. 1. hæc eſt: Item Nicolaus Papa Humifrido Morinenſis eccleſiæ Epiſcopo.*

DIALOGUS XVI.

De quibuſdam locis Gratiani Romanæ editionis, & de aliis Nicolai capitibus.

A. VESTRUM nunc eſt de Romanis pagellis dicere.

22. q. 1. c. 16. *mavit. p. alias.*

B. Quod ex B. Auguſtini epiſtola cl. v. Gratianus refert de jurejurando Laban, mendoſum erat, *ſicut Laban per Deum Sochot*; ſcribi enim debuit, *per Deum Nachor*, ut in ſacris libris eſt, licet in Auguſtini editis libris ſit *Jacob*.

Gen. 21. *vel* 31.

A. Vidiſtis quid Ivo, & Anſelmus, & liber Cæſaraug. ſcripſerint?

B. Ivo (*a*) in Panormia habet, *Laban per deos ſuos Sochot* vel *Nachor*. Idem in Excerptionibus *per Deum Nachor*, ut etiam Romani referunt. In Anſelmi libro (*b*) omiſſa ſunt hæc verba. In Cæſaraug. (*c*) eſt, *per Deum Sabaoth*, quod etiam invenimus in veteri Gratiani libro: in alio tamen non minus veteri eſt *Sochot*.

C. Romani referunt, in vetuſto Gratiani libro inveniſſe *Nachor*.

A. Id igitur retineamus, quod in ſacris libris eſt.

B. In eodem capite verba Gratiani ſunt: *ſicut Joſeph, qui per Pharaonem jurando, hoc in eo veneratus eſt, quod Dei judicio poſitus erat in infimis*. In margine eſt, *alias Memphis*; & in ſcholio: *In infimis*, alias *Memphis*, quæ erat caput regni Pharaonis: & in alio ſcholio: *Poſitus erat*) *ſcilicet Pharao. In infimis, id eſt, in mundanis. Vel poſitus erat, ſcilicet Princeps in mundanis, vel in Memphis, quæ civitas erat, vel caput regni*. Hæc in Romano edita ſunt, ut jam pridem habebamus. In duobus quoque veteribus tuis Gratiani libris illa ſunt, *in infimis*, & in altero eorum hoc ſcholium *id eſt, in mundanis, vel terrenis, & erat præpoſitus aliis*: & in voce *poſitus* additur in margine *Pharao*. In ſacris libris, cum de Pharaone agitur, Memphis nulla mentio eſt.

A. Ego pro *in infimis*, malo *in ſummis*; ſcribere: *in Memphis* dicere per Grammaticos non licet.

C. *Barbara pyramidum ſileat miracula Memphis*, ait Valerius Poeta; quibus verbis apparet, Memphin claram fuiſſe illa pyramidum mole, quas Ægypti reges feciſſe conſtat ex Herodoto, & Diodoro Siculo.

A. Invenies, ut opinor, apud Euſebium, quis fuerit ille rex Ægypti cui Moſes ſervierit, eumque fuiſſe ante Memphim conditam ab Epapho Jovis filio. (1)

B. Mendoſe editum invenimus capite altero quæſtionis quartæ ejuſdem cauſſæ in margine. *Matth.* 4. pro *Matth.* 14. & Ivo par. 12. c. 3. pro c. 10. & capite quinto deſiderantur hæc. *Raban. c. 21 pœnit. & Burc. lib. 12. c. 29. & Ivo p. 12. c. 12. & 84.*

22. q. 1. c. 16. *mavit. p. alias.*

C. Ego in ſcholio capitis noni non recte editum eſſe credo, *Sententiam id eſt, communicationem*, ſed melius alii habent, *comminationem*. Quæ vero ex Macrobio afferuntur, *tripliciter contingit deos loqui*: in ſomnio Scipionis reperiri aliis verbis exiſtimo: *Sed non advertunt hanc habere legem omnia* () *vel ſigna, vel ſomnia: ut de adverſis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant*, & quæ ſequuntur. (2)

e. q. c. 1. *malis.*

e. q. c. 1. *communibus.*

() omittit.

A. Imperfectas eſſe iſtas pagellas exiſtimo, & mendoſas; integras, & ſine iſtis mendis habebimus alias. Interea Nicolai capita perſequamur. Caput VII. decimi tituli, cujus principium eſt, *Reprehenſibile valde*, (*d*) Nicolai ad Carolum Imp. eſſe ait Gratianus poſt Ivonem, (*e*) & librum Cæſaraug. (*f*) Regem Francorum vocat Cochlæus. Eſt ne in aliquo veteri libro?

B. Inventa eſt Ludovico, & Carolo Regibus miſſa epiſtola, cujus initium, *Credimus ex Dei dono*: ex ea mutandum eſt pro *cum omnibus aliis, cum aliis*, voce *omnibus* omiſſa (3)

A. Ca-

(a) *Ivo li. 8. tit. 8. c. 28. Panor. & par. 12. c. 35. dec.*
(b) *Anſ. lib. 11. c. 69.*
(c) *Caſ. lib. 6. c. 19.*
(d) *23. q. 8. c. 19. reprehenſibilis.*
(e) *Ivo par. 5. c. 334. decret.*
(f) *Caſ. li. 4. c. 34.*

De consec. d. 1. c. 55. porro.

A. Capitis IIX. inscriptionem ad Radulphum, sive Rodulfum Bituricensem Archiepiscopum vidimus, cum de capitularibus tituli octavi ageremus: eadem est apud Ivonem.

Ivo par. 5. c. 20. decr.

B. Ita est, ut dicis; sed fontes adhuc quærimus. (4)

Dist. 32. c. 5. nullus.

A. Titulus XI. est de presbyteris, cujus sex capita sunt. Primum caput non recte Nicolao primo omnibus Episcopis adscribitur, cum sit Nicolai Minoris in concilio Romano cap. III. Neque male Ivo in Panormia inscripsit, *Decretum Nicolai junioris, & Alexandri*; quod etiam Democharis notat. Alexandri autem Minoris verba refert præter Ivonem Gratianus, (a) & liber Cæsaraug. (b) (5) Caput alterum, cujus initium *Sacerdotes*, ex epistola missa Carolo Archiepiscopo, & ejus suffraganeis, Ivo, (c) & Gratianus (d) adscribunt; *Carolo Archiepiscopo Maguntino* Cochlæus, *In gestis concilii Vormatiensis*, Democharis. Id confirmatur ex libro conciliorum cap. XI. & XII. ejusdem concilii. (6) Incertior est inscriptio tertii capitis, cujus initium *Si presbyter*; est enim apud Ivonem, (e) *Nicolaus Hosbaldo Episcopo Quadratino: coepiscopo*, pro *Episcopo* habet Gratianus; (f) *chorepiscopo* Contius ex veteri libro: *Osualdo coepiscopo*, Joannes Cochlæus. Mihi *Osualdo Episcopo* magis placet, nisi tu certiora adferas.

Ivo lib. 3. tit. 33. c. 3. Pan.

B. Nihil habeo de ea re dicere. Osualdi Episcopi nomine vidi libellum *Martyrologium* inscriptum.

A. Idem *Osuvaldus* appellatur. Fuitque ejus nominis sanctus vir Episcopus Vintonensis, & postea Eboracensis in Britannia: in qua insula ego veterem librum Osuvaldi *martyrologii* titulo inscriptum inveni. (7) Caput quartum *Presbyter iste*, ex epistola missa Gerardo, sive Girardo Turonensi Archiepiscopo Gratianus (g) inscripsit; Ivo (h) eum *Airardum* appellat. Quid tu ais? Fuit ne aliquis hoc nomine Archiepiscopus, ad quem Nicolaus scripserit?

B. Nihil habeo, quod dicere possim. (8)

A. Certior est inscriptio capitis quinti, cujus initium *Scisitantibus*: (i) *Nicolaus ad consulta Bulgarorum*, quæ melius est apud Gratianum, & Ivonem (k) in Panormia, quam apud eumdem in Excerptionibus. Sine inscriptione est in libro Tarraconensi. (l) Est in editis capitibus cap. LXXI. ex quo possunt addi verba a Gratiano prætermissa. Aliter Lucius tertius refert hujus capitis verba, cum scribit, (m) *sacramenta, quæ purgatoria cunctarum cogitationum exsistunt, contagionum* enim habet Nicolaus, non *cogitationum*, neque *pollutionum*, ut est in quadam collectione (n) posita post concilium Romanum Alexandri tertii. (9) Sextum caput (o) inscribitur, *Nicolaus Thadoni*, vel *Tadoni Archiepiscopo Mediolanensi*, apud Ivonem, (p) & Gratianum. Quid tu his addis?

B. Hoc tantum, de presbyterorum flagellatoribus agere Nicolaum, non clericorum; ut est in epitome. (10)

A. Nunc surgendum censeo.

ADDITIONES.

(1) *Gratianus ita scribit in eodem Romano libro ante c. 16. Movet te. 22. q. 1. De his ita scribit Augustinus eadem epist. 154. ad Publicolam. Et in marg. est: Sant. 3. dist. 39. Ans. l. 11. c. 75. Ivo par. 12. c. 35. Pann. l. 8. c. 117. Polyc. l. 6. tit. 11. In notis hæc sunt: Quia ille*) *In epistolis B. Augustini excusis legitur, quam ille qui ei jurat falsos deos colit. In codice earumdem Vaticano, quando ille qui ei jurat fallos deos colit: in editione Erobeniana, & apud Ivonem, quia ille qui ei jurat, falsos deos colit. Nachor*) *Sic est emendatum ex loco ipso Genesis, Ivone, & uno vetusto Gratiani codice, in cujus quidem vulgatis erat, per Deum Sochot, in B. Augustini autem, per Deum Jacob, Verba Gratiani, sicut Joseph, &c. & scholii, ut in dialogo.*

(2) *Eadem causa quæst. 4. cap. 2. Est etiam, hæc in eodem libro inscriptio est: Item Ambrosius de officiis lib. 1. c. 50. In marg. est: Ibidem in Tolet. 8. (adde c. 2.) sent. 3. dist. 39. Ivo par. 12. c. 3. (scribe c. 10.) Pann. l. 8. c. 91. Matth. 4. (scribe 14.) In notis est: Custodire*) *Addita est vox ista ex originali, & concilio Toletano, in quo refertur. De inscriptione cap. 5. In malis, e. q. scriptum est dist. 15. addit. 3. hujus libri. Scholium, Sententiam, id est, communicationem, c. 9. Incommutabilis, e. q. sic est editum, ut in dialogo refertur.*

(3) *Quod attinet ad cap. 19. Reprehensibile, 23. q. 8. in eodem libro id ita inscribitur: Sed obiicitur illud Nicolai ad Ludovicum, & Carolum reges. In marg. est: Ivo par. 5. c. 334. Et in notis: Epistola, ex qua sumtum est hoc caput, exstat Romæ in monasterio Dominicanorum scripta Ludovico, & Carolo regibus: cujus initium est, Credimus ex Dei dono; in qua de Carolo, sermonem proprie ad ipsum convertens, queritur Pontifex, ob quasdam excusationes, & hanc præcipue, quæ hoc capite continetur, nullos Episcopos Romam ad synodum, quam ipse habere volebat, missos fuisse. Propterea mutatus est titulus qui antea erat, ad Carolum Imperatorem. (In casu relictum est, Carolus Imperator scribit &c.*

(4) *De consecrat. distin. 1. c. 56. Romanis, cujus initium est, Porro Gloria, hæc inscriptio est: Item Nicolaus Papa Radulpho Archiepiscopo Biturigensi. In marg. est: Ivo par. 5. c. 20. Et in notis: Apostolico*) *Vox ista abest ab aliquot Vaticanis codicibus: Ivo tamen habet.*

(5) *Ante caput quintum, Nullus missam, dist. 32. hæc in eodem libro verba sunt: Item Nicolaus Papa omnibus Episcopis. In marg. est: In synodo Romana cxiii. Episcoporum in basilica Constantiniana. Et Pann. l. 3. c. 135. In extremo capite hæc verba sunt: (Quicumque sacerdotum, & diaconorum &c.) (Sicut in subsequenti capitulo Alexandri secundi continetur.) Sicut in subsequenti*) *Hæc clausula est Gratiani omittentis referre ex capite Nicolai ea, quæ proxime ex Alexandro relaturus erat. Sunt enim eadem verba. Nam Nicolaus secundus in epistola, quæ exstat, omnibus Episcopis catholicis scripsit se in concilio, quod Romæ habuit centum tredecim Episcoporum hunc canonem edidisse, quem postea Alexander secundus (ut ipse etiam testatur in epistola manu scripta) in concilio a se habito iisdem verbis repetivit. Quare in Panormia appellatur decretum Nicolai junioris, &*

(a) *c. 6. prater dist. ea.*
(b) *Cas. lib. 8. c. 44.*
(c) *Ivo li. 3. tit. 11. c. 4. Panor.*
(d) *Dist. 50. c. 33. sacerdotes.*
(e) *Ivo par. 10. c. 24. decret.*
(f) *Dist. 50. c. 39. studeat.*
(g) *2. q. 1. c. 10. notum.*
(h) *Ivo par. 6. c. 429. decret.*
(i) *15. q. 8. c. 5. scisitantib.*
(k) *Ivo li. 5. tit. 1. c. 11. Panorm. & par. 2. c. 83. decr.*
(l) *Tarrac. lib. 1. c. 168.*
(m) *De cohabit cler. c. 7. vestra, apud Greg. IX. c. 1. de vita, & hon. cler. in 2. collect.*
(n) *Par. 50. c. 38.*
(o) *17. q. 4. c. 23. de presbyterer.*
(p) *Ivo par. 10. c. 29. decret.*

Alexandri. Inſcriptio ca.6. Præter hoc. e. diſt. Item Alexander ſecundus. Et in marg. eſt: In epiſt. proxima notat. indicata. Pann. ibid. & l.8. c.142. Et ad verba, Papæ Leonis, additur: Leo IX. in concilio Romano. In notis eſt: Et rogantes) Hæc uſque ad verſ. deinde, addita ſunt ex epiſtola manu ſcripta Alexandri, quorum aliqua etiam ſunt in concilio Nicolai, in quo eſt præterea ſequens verſiculus, Deinde, qui in epiſtola Alexandri non eſt.

(6) *In eodem libro inſcriptio cap.33. Sacerdotes, diſt.50. hæc eſt: Unde Nicolaus Papa Carolo Archiepiſcopo, & ejus ſuffraganeis. In marg. eſt: In geſtis concilii Vormatienſis c.11. Vide Ivonem par. 10. c.180. Pann. l.3. c.136.*

(7) *Eadem diſtin. cap.39. Studeat, in eodem libro ita inſcribitur: Unde Nicolaus Papa ſcribit Hosbaldo Chorepiſcopo Quadrantino. In notis additur: Chorepiſcopo) Antea legebatur coepiſcopo: emendatum eſt ex omnibus, quæ collata ſunt, vetuſtis Gratiani exemplaribus, optimeque convenit verbis Nicolai. In marg. eſt: Ivo p. 10. c. 24.*

(8) *Capitis 10. Notum ſit, 2. q.1. in eodem libro inſcriptio eſt: Item Nicolaus Papa Girardo Turonenſi Archiepiſcopo. In marg. eſt: al. Airardo. Ivo p.6. c. 429.*

(9) *Gratiani verba ſunt ante ca. 5. Sciſcitantibus 15. q.8. in eodem libro Romano: Item Nicolaus ad conſulta Bulgarorum c.71. In marg. eſt: Extra de cohab. cler. & mul. c. veſtra duxit. Ivo par.2. c.83. Pann. l.5. c.13. Et in notis: Et cerea) Antea legebatur, &c. Reſtitutum eſt ex originali, ex quo alia etiam ſunt emendata, & addita. Hieronymo) Eſt in epiſtola de ſeptem gradibus, quemadmodum & quod ſequitur, prius quam audias, &c. eſt ibidem ſuperius. Cap.7. Veſtra duxit, de cohabit. cleric. & mul. ita inſcribitur: Lucius III. In marg. eſt: c.1. eo. tit.2. in compil, & poſt concil. Lateran. ſub Alexan. III. par.50. c.18. Vox contagionum edita eſt. (Retinenda igitur eſt in ea collectione.)*

(10) *Quod attinet ad caput 23. De presbyterorum, 17. q.4. ejus inſcriptio in editione Romana eſt: Item Nicolaus Papa Thadoni Archiepiſcopo Mediolanenſi. In marg. eſt: In Chronico Mediolan. Ivo p.10. c.20.*

DIALOGUS XVII.

De aliis Nicolai Papæ capitibus.

A. TItulus XII. *de clericis* inſcribitur; tria tantum habet capita. Primi capitis initium, *Clericus, qui*: ejus inſcriptio apud Gratianum, (a) *Nicolaus Papa Odoni Viennenſi Archiepiſcopo*: apud Ivonem, (b) *Stephanus Adoni Viennenſi Archiepiſcopo*. Eſt etiam varietas in illis verbis, *De illo clerico*: eſt enim *Alvico* pro *Alverico* apud Ivonem, *Albino* apud Contium, qui *Othoni Colonienſi*, in margine adſcripſit, & *Adoni Viennenſi*, ex Ivone. Stephani non habuit rationem.

B. In veteri libro exſtat Nicolai epiſtola *Odoni Archiepiſcopo miſſa*, ut in indice ſcriptum eſt, *Adoni* in verbis plene relatis. In eadem hoc non inveni caput, ſed illud, quod alibi poſuit Gratianus (c) ita inſcriptum, *Nicolaus Papa Adoni Viennenſi Archiepiſcopo*. Eadem inſcriptione utitur Ivo (d) in Excerptionibus, & in epiſtolis.

A. De eo capite poſtea erit agendum. (1) Caput alterum, cujus initium, *Clericum, quod*: apud Gratianum (e) ſolo *Nicolai Papæ* nomine inſcribitur apud Ivonem, (f) *Nicolaus Wilfredo Morienſis eccleſiæ Epiſcopo*, ſed & plenius ſcriptum eſt: ſic etiam in libro Cæſarauguſtano (g) plenius ſcribitur, & eodem modo inſcriptum legitur una excepta voce *Wilfredo*, pro qua eſt, *Guifredo*. Similis eſt inſcriptio cujuſdam capitis, (h) de quo egimus, cum de titulo x. dictum eſt, licet illic *Hunilfredus* diceretur. Hoc loco apud Cochlæum eſt, *Oſualdo coepiſcopo Quadrantino*, ut capite tertio tituli undecimi: (i) quæ etiam inſcriptio eſt cujuſdam capitis proximi apud Gratianum (k) huic noſtro, & in libro Cæſarauguſt. (l) in quo tamen eſt *chorepiſcopo*, pro *coepiſcopo*: ut apud Contium, & in veteri libro meo eſt.

B. Inſcriptionem eamdem utrique capiti convenire putavit. Sed cur non invenimus alterius capitis verba in his XX. titulis?

C. Quid ſi poſterius? caput non eſſe Nicolai credidit, aut utrumque ejuſdem eſſe ſententiæ?

A. De tertio capite videamus, cujus initium, *Hi qui arborem*. (m) Hoc ſolum Nicolai nomen habet apud Gratianum, & Cochleum. De eo quid ſelectis viris placuit?

B. Incertum eſſe, & nuſquam repertum. (2)

A. Sequitur titulus XIII. de votis monaſticis: ſub quo ſunt capita tria. Primi initium eſt, *Femina quæ poſt obitum*. Ejus inſcriptio apud Gratianum (n) eſt, *Nicolaus ad Albinum Viennenſis eccleſiæ Archiepiſcopum*. Heic *Adalvvinus* appellatur a Burchardo (o) & *Viennenſis eccleſia*, & ab Ivone (p) in Panormia *Vivacenſis eccleſia*, & *Adalvvinus Archiepiſcopus*. Sic etiam in Excerptionibus. Adalwinus eſt Archiepiſcopus, ſed eccleſia Viennenſis, vel Vivanenſis, aut, ut in alio capite eſt, ſic inſcribitur, *Nicolaus Alumino Junarienſi Epiſcopo*. Ex hac varietate orta mihi hæc opinio eſt, ut hic idem ille ſit Albinus, quem alii Januenſem Archiepiſcopum, alii Jovanenſem Epiſcopum, vocabant, ut in capitibus tituli decimi invenimus. (q)

B. Opinioni tuæ facile ſubſcribo: *Alumino* enim, & *Alvvino* ſimiles voces ſunt, & *Januenſi*, ſive *Jovanenſi*, cum *Junarienſi* maxime convenit. Eſt quoque titulo XIIX. aliud caput, cujus initium, *Inter hæc*, (r) ita inſcriptum apud Gratianum, & Ivonem, (ſ) *Nicolaus Alvino Archiepiſcopo*; ſed idem Ivo alibi (t) ita inſcripſit, *Nicolaus Carolo Archiepiſcopo, & ejus ſuffraganeis*.

A. Video incerta eſſe hæc omnia.

C. Quid de illis verbis dicturus es, quæ Palea ſuperiori capiti (u) addidit, quæ a Burchardo, & Ivone ſumere potuit, ſi modo aliquid ab eis ſumſit: an ea dicemus ab Joanne Cochlæo eſſe omiſſa, cum tamen Nicolai eſſent?

A. Omiſſa eſſe conſtat; cur omiſerit, incertum eſt.

(a) *Diſt. 32. c. 4. de illo.*
(b) *Ivo par. 6. c. 119. decret.*
(c) *12. q. 2. de reb. 22.*
(d) *Ivo par. 3. c. 152. & in epiſt. 71. vel 30. Belvac. decano.*
(e) *Diſt. 50. c. 5. clericum.*
(f) *Ivo par. 6. c. 119. decret.*
(g) *Caſ. l. 15. c. 35.*
(h) *7. q. 1. c. 47. ſciſcitaris.*
(i) *Diſt. 59. cap. 39. ſtudeat.*
(k) *Diſt. e. c. 6. de his.*
(l) *Caſ. lib. 15. c. 34.*
(m) *Diſt. 50. c. 49. hi, qui arborem.*
(n) *Diſt. 27. cap. 6. quod. interrogaſti.*
(o) *Burc. lib. 8. c. 47.*
(p) *Ivo lib. 3. tit. 17. c. 18. Panorm. & par. 7. c. 65. & c. 152. decr.*
(q) *Dial. 15. hujus libri.*
(r) *33. q. 2. c. 6. inter hæc.*
(s) *Ivo l. 8. tit. 2. c. 1. Pann. & par. 8. ca. 333. decr.*
(t) *Idem d. par. 8. cap. 124.*
(u) *Diſt. 27. c. 7. nam ſi.*

est, (3) Alterius capitis cujus initium, *Præsens clericus*: inscriptio est apud Gratianum, (*a*) & in libro Cæsaraug. (*b*) *Nicolaus omnibus Episcopis in regno Ludovici*: apud Ivonem (*c*) additur, *Nicolaus Papa primus*. Quid habes ex Romanis libris, quod addas?

B. Nihil omnino. (4) Sed ne de illo quidem capite *Vidua quidem*, (*d*) cujus inscriptio est apud Ivonem, (*e*) & Gratianum, *Nicolaus Carolo Archiepiscopo, & ejus suffraganeis*.

A. Cochlæus addit *Carolo Archiepiscopo Maguntino*, ut in alio capite tituli undecimi, quod in Vormatiensi synodo inventum est. Quærite in eodem concilio.

C. Caput est XXI. in quo extremo hæc verba sunt a Gratiano, & Ivone omissa: *Quod si præsumserit, a liminibus sanctæ ecclesiæ segregetur, donec ad emendationis remedia confugiat*.

A. Poteris hoc addere Romanæ editioni, si in ea fuerit omissum. (5) Tituli XIV. de laicis duo capita sunt: prioris initium est, *De presbyteris*: (*f*) sumtum est ex capite LXX. ad consulta Bulgarorum, ut etiam Ivo (*g*) notat. In libro Tarraconensi (*h*) Nicolao tantum Episcopo adscribitur. (6) Posterioris *in scripturis*, (*i*) apud Gratianum hæc inscriptio est *Nicolaus Ludovico Imp.* addit Cochlæus, *Ludovico secundo Imp.* Demochares, & Contius, *Michaeli Imp.* Sed nobis res incerta est, licet de Constantini verbis aliquid in epistola magna ad Michaelem dicatur, & apud Deusdedit capite III.

B. Idem selectis viris placet. (7)

A. Tituli XV. *de ecclesiis* capita tria sunt, Primi initium, *Nulla ædificia*, (*k*) licet nomen habeat Nicolai Papæ, melius inscriberetur, concilii Segunstadiensis cap. XII. ut est apud Burchardum (*l*) & Ivonem, (*m*) & pro *clericorum*, scribendum est, *presbyterorum*. (8) Alterius capitis, *De rebus quæ semel*: inscriptio esse debet, *Nicolaus Adoni Archiepiscopo*, ut a te dictum est hodie. De varietate nunc lices. 12. q. 2. c. 22. de reb.

B. Dixi extare Nicolai epistolam, ejus initium est, *Quia sanctitatis vestræ*. In ea pro *concessionis Principum*, est, *successionis*, quod non æque placet, & pro *consulatis Principem*, illic est, *consulto Principe*. Cetera sunt leviora. (9)

A. Tertii capitis initium est, *Sicut antiquitus*; inscriptio: *Nicolaus omnibus Episcopis*, apud Gratianum (*n*) & Ivonem, (*o*) & Anselmum (*p*) & in libro Tarraconensi. (*q*)

C. Duplex inscriptio est in Panormia, *Agathensis concilii cap.* XXIIX. & *Nicolai*. In eo concilio hæc verba non invenio.

A. Consule veterem Panormiæ librum.

C. *Ex concilio Antiocheno cap.* V. *Nicolaus* &c.

A. Hoc etiam mendosum est. Quid in veteribus tuis est?

B. Varietas notata est a selectis viris, LX. *passus*, pro XL. & *confinia earum*, pro *confinia eorum*. (10)

A. Tituli XVI. de Baptismo duo capita sunt: de priori, cujus initium, *A quodam Judæo*, (*r*) dictum a nobis est. (*s*) Alterius initium, *Catechismi baptizandorum*: inscriptio apud Gratianum, (*t*) *Nicolaus Papa*: apud Ivonem, (*u*) *Nicolaus Papa Joanni Archiepiscopo Ravennatensi*. Quid tu addis?

B. Nihil habeo, quod addere possim. (11)

A. Sequitur titulus XVII. de pœnitentia, de quo cras agemus.

ADDITIONES.

(1) ANTE *caput quartum distinct. 32. hæc in Gregoriano libro verba sunt: Item Nicolaus Papa Odoni Viennensi Archiepiscopo. De illo clerico Alverico &c. In marg. est: al. Adoni, & al. Alvico, & Ivo p. 6. c. 119. Caput 22. De rebus, 12. q. 2. ita inscribitur: Item Nicolaus Papa Adoni Viennensi Archiepiscopo in epistola, cujus initium (Quia sanctitatis vestræ) In marg. est; Ivo p. 3. c. 152. Et in notis; Exstat epistola hæc in libro sæpe citato bibliothecæ Dominicanæ, in qua respondet Nicolaus ad nonnullas quæstiones ab Adone (al. Odone) sibi propositas.*

(2) *Distin. 50. caput 5. Clericum, in eodem libro ita inscriptum est. Item Nicolaus Papa. Et in marg. est: Ivo p. 6. c. 120. Capitis sexti De his clericis, hæc inscriptio est: Item Osbaldo Chorepiscopo Quadrantino. De c. 39. Studeat, e. dist. Scriptum est dial. 16. addit. 7. & de cap. 47. Scisciteris, 7. q. 1. dial. 15. addit. 14. Cap. 49. Hi qui arbores, (sic enim editum est, non arborem) eadem dist. 50. inscriptio est: Item Nicolaus Papa.*

(3) *Inscriptio capitis sexti, Quod interrogasti, dist. 27. in eodem libro hæc est: Item Nicolaus Papa ad Albinum Viennen. ecclesiæ Archiepiscopum. In marg. est: Valde variant hæc nomina in exemplaribus, & Burc. & Ivone. Burc. l. 8. c. 47. Ivo par. 7. c. 65. & 152. Pann. l. 3. c. 205. Capitis 7. Nam si consenserimus, e. dist. inscriptio est; Palea. In marg. hæc sunt: Burchar. & Ivo ibidem. Pann. l. 3. c. 206. In notis est: Caput hoc in multis Gratiani codicibus: (in quibus habetur sine nomine Paleæ,) est conjunctum superiori, quemadmodum & apud Burchardum, & Ivonem. In Pannormia autem est sejunctum. Inscriptio cap. 6. Inter hæc 33. q. 2. hæc est: Hinc idem Nicolaus scribit Albino Archiepiscopo. In marg. est: Sent. ibidem. (hoc est, Sent. 4. dist. 83.) Polyc. l. 6. tit. 10. Ivo p. 8. c. 124. & 333. Pann. l. 7. c. 14.*

(4) *Caput quartum, Præsens clericus, 20. q. 3. in eodem libro ita inscribitur: Unde Nicolaus Papa scribit omnibus Episcopis in regno Ludovici. In marg. est: Ivo, p. 6. c. 356.*

(5) *Hæc est in eodem libro inscriptio cap. 34. Vidua, 27. q. 1. Item Nicolaus Carolo Archiepiscopo, & ejus suffraganeis. In marg. hæc sunt: Habetur in concil. Vormatiensi c. 21. Ivo p. 7. c. 145. Pann. l. 3. c. 199. In notis: Oblationes) In concilio Vormatiensi, apud Ivonem, & in Pannormia legitur, oblationem: sed glossa magis fere convenit voci oblationes.*

(6) *Extremi capitis, distin. 28. inscriptio in eodem libro hæc est: Item Nicolaus ad consulta Bulgarorum c. 70. Consultandum decernitis &c. In marg. est: Ivo p. 2. c. 82. Pann. l. 5. c. 12. Et in notis: Pres-*

(a) 20. q. 3. c. 4. *presens*.
(b) *Cas. lib. 9. c. 48.*
(c) *Ivo par. 6. c. 356. decret.*
(d) 27. q. 1. c. 34. *vidua*.
(e) *Ivo lib. 3. tit. 17. c. 12. panorm. & par. 7. c. 145. decr.*
(f) *Dist. 28. c. ult.*
(g) *Ivo lib. 5. tit. 1. c. 11. Pan. & par. 2. c. 82. decr.*
(h) *Tarrac. lib. 1. c. 167.*
(i) *Dist. 96. c. 8. in scripturis.*
(k) 12. q. 1. c. 4. *nulla*.
(l) *Burch. in fine decretorum.*
(m) *Ivo par. 15. cap. 178. decr.*
(n) 17. q. 4. c. 6. *sicut*.
(o) *Ivo lib. 2. tit. 8. c. 3. panorm. & par. 3. cap. 104. decr.*
(p) *Ans. lib. 5. c. 74. in addit. 46. in Rom.*
(q) *Tarrac. lib. 6. c. 244.*
(r) *De consec. d. 4. c. 24. a quodam.*
(s) *Dial. 18. lib. 1.*
(t) *C. 57. catechismi, ejusd. dist.*
(u) *Ivo lib. 1. tit. 2. c. 33. panorm. & par. 1. c. 87. decr.*

Presbyterum) *In ultimo capite harum responsionum referuntur Bulgarorum verba, dicentium multos apud se esse Græcos, & Armenos, & alios, qui diversa docerent. Nondum enim a Romana sede episcopum, aut presbyterum acceperant. Quamobrem nihil mirandum, si presbyter de quo in hoc capite agitur, conjugatus erat.*

(7) *Dist. 96. cap. 8. in scripturis in eodem libro inscriptio est: Idem (Nicolaus) Ludovico Imperatori. In marg. est: Habentur aliqua in eadem epist. ad Michaelem.*

(8) *Ante caput quartum, Nulla ædificia, 12. q. 1. hæc in eodem libro verba sunt: Unde Nicolaus Papa. Et in marg. In concil. Salegunst. c. 12. Ivo p. 15. c. 178. Et in notis: Fere eadem leguntur in concilio Salegunstadiensi c. 12. quod habetur in fine Collectionis Burchardi & refertur ab Ivone par. 15. Vox clericorum edita est.*

(9) *De inscriptione cap. 22. De rebus, 12. q. 1. scriptum est addit. 1. hujus dialogi.*

(10) *Inscriptio capiti sexti, Sicut antiquitus, 17. q. 4. in eodem libro hæc est: Item Nicolaus Papa omnibus Episcopis. In marg. hæc sunt: Inter decreta Nic. in codice Ormanetti. Ans. l. 5. c. 74. Ivo p. 3. c. 164. Pann. l. 2. c. 81. Ad voces XL. passus, additur, al. LX. & ad illa, confusia earum, additur, al. eorum.*

(11) *Capitis 34. A quodam de consec. dist. 44. inscriptionem vide lib. 1. dial. 18. addit. 1. Capitis 57. Catechismi, e. dist. inscriptio est: Item Nicolaus Papa. In marg. est; Ivo par. 1. c. 82. Pann. l. 1. c. 40.*

DIALOGUS XVIII.

De eadem re.

B. NON mihi videtur omnia Nicolai Pontificis capita quæ a Gratiano relata sunt, Joannes Cochlæus collegisse.

A. Quid ita? Habes ne aliam meliorem collectionem?

B. Nullam habeo. Sed ex his quæ a te dicta sunt, elicio aliquot eum capita prætermisisse: ut de illis taceam, quæ falso Nicolao inscribuntur.

C. Ex indice incertorum capitum a Petro Ciacone misso poterunt fortasse alia inveniri.

A. Recte admones. Id a vobis alio die fieri potest. Sed nos prius quod cœpimus, peragamus. Caput primum tituli de pœnitentia apud Gratianum est inscriptum, *Nicolaus Frontario Archiepiscopo Burdegalensi:* in Pœnitentiali Romano nuper edito *Nicolai* tantum nomen exstat, & plenius quædam scripta sunt. Quid aliud Romæ inventum est?

12. q. 2. c. 17. de viro Pœnit. Romani, tit. 8. c. 18.

B. Nihil aliud accepi. (1) Est igitur incertum ut quod sequitur, *De his vero, qui pro criminibus,* (a) in quo has varias scripturas notant selecti viri, *revertuntur*, pro *convertuntur*, & *regionis*, pro *religionis*.

A. Placent. (2) De tertio capite dicendum est, cujus initium, *Interfectores*. (b) Id sumtum dicitur ex epist. missa Radulpho Bituricensi Archiepiscopo, ut Ivo, (c) & Gratianus referunt; idemque est in libro Cæsaraug. (d)

B. Hoc etiam caput incertum est.

C. Quid est, quod dicitur in hoc capite, *Beati Leonis Papæ* XXV. *regula decretalium*?

A. Ex Corpore canonum discere id licet. Est autem in eo caput XXV. quod in libris conciliorum est caput XII. epistolæ XC. ad Rusticum Narbonensem, cujus initium, *In adolescentia*. (e) Capitis quarti initium est, *Latorem*: (f) inscriptio apud Burchardum (g) est, *Nicolaus Radoldo Episcopo sanctæ Argenteæ Retensis ecclesiæ*, quod, licet sit in edito & in veteri libro, mendosum esse credimus, & scribendum, *Argentoratensis Ecclesiæ*. Apud Ivonem (h) est, *ad Radulphum*, cetera ut apud Burchardum. *Radaldo* est apud Anselmum; (i) *Rodulpho*, in libro Tarraconensi: (k) *Ratholdo Episcopo sanctæ ecclesiæ Argentoratensis*, apud Gratianum: *Radulpho* placuit Cochlæo. Nihil mutant Democharis, & Contius: quid habeant selecti viri, a te audire aveo.

B. Nihil inveni præter variam scripturam aliquot verborum. Caput quintum *Si quis cum duabus* (l) conjungitur superiori cum hac inscriptione, IDEM. Apud Ivonem (m) ita inscriptum invenio, *Nicolaus Carolo Archiepiscopo, & eius suffraganeis*: & in margine: *Idem habet concilium Vormatien.* cap. XXXIII. Id melius est, quam quod Cochlæus inscripsit: *Ad consulta Bulgarorum.*

C. Idem error est qui in aliis deprehensus est, ut quæ concilii Vormatiensis sint, dicantur esse Nicolai ad Carolum.

A. De alio capite ejusdem concilii Nicolao adscripto, in tituli XIX. censura videbimus. (3) Tituli XIIX. *de matrimonio* capita novem sunt. Primi initium est, *Sufficiat solus*, (n) quod sumtum esse scimus ex capite tertio ad consulta Bulgarorum, licet apud Ivonem (o) aliam habeat inscriptionem, & in libro Cæsaraug. (p) *Nicolai* tantum nomen habet apud Anselmum, (q) & Gratianum. Verba Nicolai sunt hæc, *Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus* agitur: *qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur*. De aliis verbis Nicolai aliud erit dicendi tempus. (4) Alterius capitis, cujus initium est, *Scripsit nobis*, (r) inscriptio apud Gratianum, & Anselmum (s) est, *Nicolaus Papa*; apud Burchardum (t) additur, *in epist. ad Carolum regem* item apud Ivonem, (u) & in libro Cæsaraug. (x) *regem Francorum* vocat Cochlæus. Alibi apud eumdem Ivonem (y) inveni partem hujus capitis, *Nam licet sit scriptum* &c. habere hanc inscriptionem, *Nicolaus ad Lotharium*. Apud Burchardum (z) quoque licet sub eadem inscriptione aliis verbis conjunguntur hæc, quæ sunt longe a superioribus divisa.

B. Ita est, ut dicis: namque apud Gratianum ex epistola ad Carolum regem, cujus initium, *Numquam*, vel *Nil æque*, sumitur pars ejus capitis: posterior vero ex epistola ad Lotharium regem,

(a) 26. q. 7. c. 3. *de his*.
(b) 33. q. 2. c. 5. *interfectores*.
(c) *Ivo lib.* 7. *tit.* 2. *c.* 2. *Panorm. & par.* 8. *c.* 125. *decret.*
(d) *Cas. lib.* 10. *c.* 97.
(e) C. 14. *in adolescentia*, 2. q. 2.
(f) C. 15. *e. q. latorem.*
(g) *Burc. lib.* 6. *c.* 46.
(h) *Ivo par.* 10. *cap.* 173. *decr.*
(i) *Ans. lib.* 11. *c.* 50.
(k) *Tarr. lib.* 1. *c.* 254.
(l) C. 16. 1. q. *si quis.*
(m) *Ivo par.* 9. *c.* 31. *decr.*
(n) 27. q. 2. c. 2. *sufficiat.*
(o) *Ivo lib.* 6. *tit.* 8. *c.* 6. *Panorm. & par.* 8. *c.* 17. *decr. & epist.* 130. & 143 & 241.
(p) *Cas. lib.* 10. *c.* 27.
(q) *Ans. lib.* 10. *c.* 30. *in Rom.*
(r) C. 25. e. q. *scripsit.*
(s) *Ans. lib.* 10. *c.* 21.
(t) *Burc. lib.* 9. *c.* 49.
(u) *Ivo lib.* 6. *tit.* 5. *c.* 3. *Panorm. & par.* 8. *c.* 128. *decret.*
(x) *Cas. lib.* 10. *c.* 99.
(y) *Ivo c.* 9. *c. tit.* 5. *pan. & c.* 188. *c. par.* 8. *dec.*
(z) *Burc. d. lib.* 9. *c.* 53.

gem, *Audito*, quæ in historia Reginonis etiam relata est. Et si quis attente verba consideret, videbit in priori parte Lotharii fieri mentionem; & in posteriori ad eumdem verba illa dirigi, *mutuam separationem, vestram prohibemus*. Initio pro *Theberga*, *Theuperga* scribendum: & pro illis, *se regia dignitate* &c. illic est, *regia se velle exui dignitate, seu copula:* & pro *esse contentum*, scribendum, *fore contentam*: & pro *elegerit*, *elegisset*. (5)

A. Capitis tertii, cujus initium, *Ubi non est*, inscriptionem non aliam inveni, quam hanc, *Nicolaus Papa*, apud Ivonem, (*a*) & Gratianum, (*b*) & Bernardum Papiensem, (*c*) & Raimundum. Fontem tu nobis ostendes.

B. Nili fontibus obscurior est. (6)

A. Sequitur caput quartum, *Nostrates tam mares*, (*d*) quod est ex capite sumtum tertio ad consulta Bulgarorum, quod Ivoni, (*e*) & Gratiano haud fuit ignotum. Idemque est in libro Cæsarauguſt. (*f*) Plura autem sunt in dicto capite tertio, quam in aliis collectionibus. (7) Ex eisdem responsis ad consulta Bulgarorum cap. XCVI. est caput VI. cujus initium, *Quidquid mulier*, ut etiam Gratianus, (*g*) & Ivo (*b*) notant: sed plenius in archetypo scriptum est, sic enim illic est: *Quidquid mulier tua contra te cogitaverit, aut fecerit, vel si te accusaverit &c.* & in fine desiderantur hæc: *Quæ est Apostolo præcipiente*, (*i*) *sicut a Christo ecclesia diligenda* &c. (8) Caput IX. *Nec uxorem ducere*, (*k*) ex eisdem responsis est cap. XLIIX. Sic etiam Ivo, (*l*) & Gratianus & liber Cæsarau. (*m*) inscripserunt. Scriptum autem illic est, *Nullatenus arbitramur*, pro *ullo modo arbitror*. (9) Redeo nunc ad caput V. cujus initium, *Lotharius rex:* Id caput hanc inscriptionem habet apud Gratianum: (*n*) *Nicolaus Radualdo Portuensi, & Joanni Sicoliensi Episcopis. Phicolensi* pro *Sicoliensi* est apud

A Ivonem: (*o*) Ficulensi, in veteri Gratiani libro: Quid tu auxilii adfers?

B. Pro *Joanni* scribi posse *Haganoni*, ex Reginonis Chronicis. Sic enim illic est: *Anno Dominicæ Incarn.* DCCCLXV. *missi sunt Hagano*, & *Rodoaldus Apostolicæ sedis legati in Galliam* &c. Quod vero dicitur, *Lotharius rex in commonitorio profitetur*, mendosum esse putatur: namque illud commonitorium non regis fuit, sed Pontificis ad regem. Itaque selecti viri putant, ex inscriptione decidisse eam vocem, & post vocem, *Episcopis*, scribendum, *in commonitorio:* & mox, *Lotharius* rex *profitetur*.

A. Ecclesiæ nomen mendosum videtur, & cetera incerta sunt. (10) Caput VII. cujus initium, B *Hi qui matrimonium*, (*p*) ita inscripsit Gratianus, *Nicolaus ad Carolum Maguntiensem Episcopum. Mogunt.* pro *Magutien.* est apud Burchardum. (*q*) *Magotiensem*, apud Ivonem in Panormia: *Magutien.* in Excerptionibus. (*r*) *Magnonensem* est in libro Tarraconensi. (*s*) At in Cæsarauguſtano, (*t*) & apud Anselmum (*u*) *Nicolai* tantum nomen: apud Cochlæum est, *Carolo Maguntinensi Archiepiscopo*. Fons est, *Interpres Julii Paulli libro secundo sententiarum titulo* XIX. Est autem scribendum, *Si qui*, non, *Hi qui*. (11) Cap. VIII. cujus initium, *Inter hæc*, hanc habet apud Gratianum inscriptionem, „ Nicolaus Alvino „ Archiepiscopo: “ eadem est apud Ivonem in u- C traque collectione, sed alia quoque in Excerptionibus (*x*) est: „ Nicolaus Carolus Archiepiscopo, & „ ejus suffraganeis. “ De his inscriptionibus dictum est: & quædam capita in Vormatiensi concilio inventa sunt.

B. Ita est, ut dicis. Hujus tamen capitis sententia illic non est.

A. Est igitur in incertis numerandum.

B. Ita plane existimo. (12)

A. De duobus reliquis titulis alio die agemus.

33. q. 2. c. 6. *inter hæc.*

Ivo lib. 7. tit. 2. cap. 1. Pan. & par. 8. cap. 333. decr.

ADDITIONES.

(1) GRatiani *verba sunt in Romano libro ante cap.* 17. *De viro nefando*, 12. *q.* 2. *Nicolaus Papa definit scribens Frontario Archiepiscopo Burdegalensi. In notis est: Caput hoc alibi non est inventum, quam in collectione canonum incerti auctoris.*

(2) *Quod attinet ad cap.* 3. *De bis vero, ejus inscriptio est in eodem libro: Item Nicolaus Papa. In marg. est: Ad vocem egerunt, al. gerunt, aliquot manuscripti, & ad vocem religionis, al. regionis, aliquot manuscripti.*

(3) *Hæc etiam inscriptio est in eodem libro cap.* 5. *Interfectores*, 33. *q.* 2. *Unde Nicolaus Papa scribit Rodulpho Bituricensi Archiepiscopo. In marg. est: Sent.* 4 38. *Ivo p.* 8. *c.* 125. *Pann. l.* 7. *c.* 15. *Ad verba Leonis Papæ* XXV. *regula, additur, infra eadem, in adolescentia. Sent. ibid. Et in notis:* XXV.) *Hoc eodem numero habetur in Codice canonum inter decreta, seu regulas Leonis. Capitis* 14. *In adolescentia, e. q. inscriptio est: Item Leo Papa ad Rusticum epistola* 90. *al.* 92. *c.* 11. *Et capitis* 15. *Latorem, e. q. hæc inscriptio est: Item Nicolaus Papa Rhatoldo Episcopo sanctæ ecclesiæ Argentoratensis. In marg. hæc sunt: al. Rodulpho. Polyc. l.* 6. *tit.* D 10. *Anselm. l.* 11. *c.* 52. *Burchard. l.* 5. *c.* 46. *Ivo p.* 10. *c.* 137. *Et vers. Si autem. Vide Renatum ad finem Tertulliani operum. Ad vocem conversionem, additur: al. conversationem. In notis est: Pœnitentia parricidarum, quæ heic præcipitur, habetur in concilio VVormatiensi c.* 30. *Capitis* 16. *Si quis cum duab. e. q. pro inscriptione est vox Item. Et in margine: al. Idem. Et, in concilio VVormatiensi c.* 33. *idem habetur. Et in notis: Ivo citat hoc, quemadmodum & sequens, ex Nicolao ad Carolum Archiepiscopum, & ejus suffraganeos. Idem vero habetur in concilio VVormatiensi c.* 33. *nisi, quod pro illis verbis, lapsa, ut fornicationis non perducatur ad chaos in eo legitur, lapsa fornicationis, liceat.* E

(4) *Ante caput secundum, Sufficiat*, 27. *q.* 2. *in eodem libro hæc verba sunt: Item Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum c.* 3. *In marg. est: Sent. ibidem. (hoc est, Sent.* 4. *dist.* 27.) *Et in notis: Emendatum est caput hoc ex ipsis Nicolai responsis.*

(5) *Eadem quæstione cap.* 26. *Romanis, Scripsit nobis Thietberga, in eodem libro inscriptio est: Item Nicolaus Papa Carolo regi. In marg. est: Sent. ibidem, (hoc est, Sent.* 4. *dist.* 27.) *Ans. l.* 10. *c.* 21. *Burch.*

(a) *Ivo lib.* 6. *tit.* 11. *c.* 3. *Panor.*
(b) 30. *q.* 2. *c. un.*
(c) *C.* 4. *de despo. impu. in* 1. *coll. c.* 2. *e. tit. apud Greg. IX.*
(d) 30. *q.* 3. *c.* 3. *nostrates.*
(e) *Ivo lib.* 6. *tit.* 1. *c.* 9. *Pan. & par.* 8. *c.* 6. *decr.*
(f) *Cas. lib.* 10. *c.* 7.
(g) 32. *q.* 5. *c.* 22. *quidquid.*
(h) *Ivo par.* 8. *c.* 228. *decret.*
(i) *Eph.* 5.
(k) 33. *q.* 4. *c.* 14. *nec uxorem.*
(l) *Ivo lib.* 6. *tit.* 1. *c.* 3. *Pan. & par.* 8. *c.* 47. *dec.*
(m) *Cas. lib.* 10. *c.* 26.
(n) 31. *q.* 2. *c. ult.*
(o) *Ivo par.* 8. *c.* 334. *decret.*
(p) 32. *q.* 7. *c.* 25. *hi, qui.*
(q) *Burc. lib.* 9. *c.* 28.
(r) *Ivo lib.* 6. *tit.* 6. *c.* 8. *Panorm. & par.* 8. *cap.* 166. *decr.*
(s) *Tarr. lib.* 1. *c.* 233.
(t) *Cas. lib.* 10. *c.* 75.
(u) *Ans. lib.* 10. *c.* 25.
(x) *Idem d. p.* 8. *c.* 124.

Burch. l. 9. c. 49. Ivo p. 8. c. 128. & 188. Pann. l. 6. c. 77. Et in notis : Scripsit) Usque ad vers. (scribe verb.) elegerit, sunt ex epistola Nicolai primi Carolo regi scripta, cujus initium est, Nunquam dolorem, & exstat in codice monasterii Dominicanorum. Nam licet) Hæc usque ad finem sunt ex epistola ejusdem Nicolai scripta Lothario, cujus initium est, Audito revertente misso nostro, & exstat in eodem codice. Ante vers. Nam licet sit, additur: Et in altera epistola ad Lotharium regem.

(6) *Gratianus ante verba cap. un. 30. q. 2. his verbis utitur: Testatur hoc idem Nicolaus Papa dicens. Ubi non est &c, In notis est. Utraque) Sic est emendatum ex plerisque vetustis, cum antea legeretur, alterutra: utriusque enim consensus necessarius est, Et postea: In Decretalibus tit. de desponsatione impub. c. 2. habetur initium hujus capitis: & adjiciuntur alia ex eo Nicolai rescripto. Consentiat) In vulgatis codicibus sequitur, nec est conjugium, nisi sit consensus utriusque; quæ verba absunt a plerisque manu scriptis. In marg. est: Extra de despon. impub. c. 2. Pann. l. 6. c. 122. Capitis 2. Ubi non est de despon. impub. inscriptio est: Nicolaus Papa. In marg. est: Cap. 4. eo. tit. in 1. compil. Pannormia lib. 6. tit. 11. c. 3. sive c. 122. Gratianus 30. q. 2. c. Ubi non est.*

(7) *Inscriptio capitis tertii, Nostratet, 30. q. 5. in libro Romano hæc est: Item Nicolaus ad consulta Bulgarorum c. 3. In marg. est: Ivo par. 8. c. 6. Pann. l. 6. c. 9.*

(8) *Capitis 22. Quidquid, 32. q. 5. in eodem libro inscriptio est: Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum c. 96. In marg. est: Ivo par. 8. c. 228. Et in notis: Quæ est) Hæc usque ad finem addita sunt ex ipsis responsionibus. In marg. est: Eph. 5.*

(9) *Hæc etiam est in eodem libro inscriptio cap. 11. Nec uxorem, 33. quæst. 4. Item Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum c. 48. Et in marg. est: Sent. ibidem (hoc est, Sent. 4. dist. 32.) Ivo p. 8. cap. 47. Pann. l. 6. c. 3.*

(10) *Extremi capitis 31. q. 2. in eodem libro inscriptio est hæc; Item Nicolaus Radoaldo Portuensi, & Joanni Ficolensi Episcopis. Lotharius rex (incommonitorio) profitetur &c. In marg. est; Ivo p. 8. c. 334. Et in notis: In commonitorio) Hæc verba videntur accipienda quasi pro titulo, & sejuncta a ceteris; ut indicetur caput hoc sumtum esse ex commonitorio, quod Nicolaus legatis sui Rodoaldo Portuensi, & Joanni Ficolensi Episcopis dederit. Nam totius capituli verba sunt ipsius Nicolai legatos monentis, quomodo se in ea causa gerere debeant. Datum vero ab eo fuisse commonitorium his ipsis legatis Nicolaus in epistola ad Episcopos in Convicinum congregatos in appendice bibliothecæ SS. patrum testatur his verbis; Porro quid de Lotharii &c. Cum nec etiam) Hæc verba non sunt hoc loco apud Ivonem: sed paullo superius post illa verba, admisisse se dicit, multa interjiciuntur, in quibus & hæc continentur, licet alio ordine. Sed ob glossam non est mutatum.*

(11) *Ante cap. 25. Hi qui, 32. q. 7. in eodem libro hæc verba sunt: Item Nicolaus ad Carolum Moguntinensem Episcopum. In marg. est: L. 2. sent. Paulli tit. 19. in interpretatione legis 4. in Co. Theod. Sent. 4. dist. 34. An. l. 10. c. 27. Burc. l. 9. c. 28. Polyc. l. 6. tit. 4. Ivo par. 8. c. 166. Pann. l. 6. c. 93. Inscriptio cap. 26. Neque furiosus, e. q. est; Item Fabianus Papa. In marg. est: Paullus, ibidem. Sent. ibid. Polyc. ibdem (scribe, ibidem) Anselm. l. 10. c. 28. Burc. l. 9. c. 30. Ivo par. 8. c. 168. Pann. l. 6. c. 92.*

(12) *In eodem libro inscriptio c. 6. inter hæc, 33. q. 2. hæc est: Hinc idem Nicolaus scribit Albino Archiepiscopo. In marg. hæc sunt, Sent. ibidem (hoc est, sent. 4. dist. 38.) Polyc. l. 6. tit. 10. Ivo p. 8. c. 124. & 333. Pann. l. 7. c. 14. (Vid. dial. 17. add. 3. hujus libri.)*

DIALOGUS XIX.

De eadem re.

A. UT suave est navigantibus, post varias multorum dierum agitationes, e longinquo portum videre, aut patriæ suæ mœnia, atque turres adgnoscere: sic mihi videor non injucunde portum videre post nostræ peregrinationis cursum atque sermonum, quibus de Nicolai incertis capitibus egimus, cum hodie undecim capitibus discussis, quæ reliqua sunt, finem facere licebit. Namque titulus XIX. *de impedimentis matrimonii* sex habet cap. XX. titulus *de bellis quinque*. Primum igitur caput prioris tituli, cujus principium est, *Nosse desideras*, (*a*) ita inscribitur apud Gratianum: *Nicolaus Salonitano Episcopo*: *Salomonitano*, apud Ivonem (*b*) in Panormia edita; *Salemonio*, in veteri, & in Excerptionibus; *Saleminio* est in libro Cæsaraugu. (*c*) *Nicolaus ad Salemoniam*, in Tarraconensi. (*d*) (1) Sed & fortasse verior est inscriptio capitis quarti *Scisciatur*, (*e*) *Salomoni Constantiensi Episcopo*; quæ tam apud Gratianum, quam apud Ivonem (*f*) in utraque collectione, & in libro Cæsaraug. (*g*) exstat: quamvis in Tarraconensi (*h*) vox *Constantiensi* desideretur.

B. Non displicet conjectura. Sed utrumque caput incertum est etiam selectis viris. (2)

A. Capitis secundi, cujus initium, *De his qui filiastros*; (*i*) inscriptio apud Gratianum est, *Nicolaus Papa Rodulpho Bituricensi Episcopo*, & apud Ivonem (*k*) non dissimilis est. *Archiepiscopo*, pro *Episcopo*, est in Cæsaraugust. (*l*) & apud Cochlæum.

B. Hoc etiam caput in incertis numeratur. (3)

A. Quod sequitur, *Ita diligere debet*, (*m*) exstat in responsis ad consulta Bulgarorum capite secundo; idque etiam adfirmant Ivo, (*n*) & Anselmus, (*o*) & Gratianus, & Cæsaraug. liber, (*p*) licet in numero capitis errent. Sed in verbis referendis multum sibi sumunt, cum alia omittunt, alia adscribunt, alia brevius dicunt. Nos id tantum dicamus quod pro illis est: „ Item. Est inter „ fratres, & filios spirituales gratu & sancta „ communio &c. Nulla vero inter eos, & filios „ eorum consanguinitas est: quoniam spiritus ea „ quæ sanguinis sunt, nescit, Caro enim, secun„ dum Apostolum, (*q*) concupiscit adversus spiritum: hæc enim invicem adversantur. Est tamen

„

(a) 30. q. 1. c. 3. *nosse*.
(b) *Ivo lib.* 6. *tit.* 11. *c.* 5. *Panor. & par.* 1. *c.* 136. *decr.*
(c) *Cas. lib.* 10. *c.* 71.
(d) *Tarrac. lib.* 6. *c.* 132.
(e) 30. *q.* 4. *c.* 1.
(f) *Ivo lib.* 7. *tit.* 9. *c.* 1. *Panor. & par.* 1. *c.* 137. *& par.* 9. *c.* 35. *decr.*
(g) *Cas. lib.* 10. *c.* 131.
(h) *Tarrac. lib.* 6. *c.* 268.
(i) 30. *q.* 1. *c.* 6. *de his*.
(k) *Ivo lib.* 6. *tit.* 11. *c.* 7. *Panorm. & par.* 1. *c.* 304. *decr.*
(l) *Cas. lib.* 10. *c.* 135.
(m) 30. *q.* 3. *c.* 1. *ita*.
(n) *Ivo lib.* 6. *tit.* 11. *c.* 4. *Pan. & par.* 8. *c.* 135. *& par.* 9. *c.* 34. *decr.*
(o) *Ans. lib.* 10. *c.* 72. *in addit.*
(p) *Cas. lib.* 10. *c.* 130.
(q) *Gal.* 5. *c.*

„ men alia inter eos gratuita, & ſancta commu-
„ nio, &c. “ Ex his verbis apparet, non recte, *inter fratres*, apud Gratianum ſcribi; ſed, *inter patres*, eſſe ſcribendum; ut etiam Ivo habet, & liber Cæſaraug. (4) Nunc ad quintum caput veniamus, cujus initium, eſt, *Si qui cum matre*; (*a*) quod Nicolao adſcribitur ab Ivone, (*b*) & Gratiano: ſed Gratianus non adjecit ex qua epiſtola, Ivo addit *ex epiſtola miſſa Carolo Archiepiſcopo, & ejus ſuffraganeis*. Hodie exſtat in concilio Vormatienſi cap. XXXIV. quod recte in margine Ivonis eſt adſcriptum: *Si quis cum commatre ſpirituali fuerit fornicatus, uſque ad dignam pœnitentiam anathematis percutiatur ictibus*. (5) Capitis ſexti, cujus initium, *De conſanguinitate*; (*c*) inſcriptio eſt apud Gratianum hæc: *Nicolaus Papa Amalphitanæ eccleſiæ ſuffraganeis*. Sed verius eſt ſcribendum eſſe: *Nicolaus ſecundus in concilio Romano* CXIII. *Epiſcoporum*. (6) Extremi tituli de bellis caput primum *Monomachiam*, (*d*) Gratianus inſcripſit, *Ex decretis Nicolai Papæ*. Ivo (*e*) quoque in Excerptionibus & in epiſtolis ſolum *Nicolai* nomen adſcripſit. Burchardus (*f*) videtur ad epiſtolam ad Carolum regem referre. Tu nobis certiora oſtendes.

B. In epiſtola ad Carolum regem, cujus initium, *Nil æque*, ſive *Numquam æque*, verba ejus capitis ſunt; quæ ita ſcripta leguntur: *Monomachiam vero in lege aſſumi, nuſquam præceptum fuiſſe reperimus: Quia licet quoſdam iniiſſe legerimus* &c. (7)

A. Caput ſecundum, cujus initium eſt, *Quin etiam præfato*, (*g*) pars eſt capitis *Auctoritatem*, de quo diximus, (*h*) cum de titulo IV. ageremus. (8) Tertium caput, *Omnium veſtrum*, (*i*) hanc habet apud Gratianum inſcriptionem; *Nicolaus exercitui Francorum*. Apud Ivonem (*k*) in Excerptionibus *Leoni quarto in epiſt. miſſa exercitui Francorum* adſcribitur; ex qua aliud caput eſt apud Gratianum. (*l*) In Panormia Ivonis (*m*) Alexandro ſecundo videtur adſcriptum. Illud quidem certe conſtat, melius, & plenius apud Ivonem in utraque eſſe collectione, quam apud Gratianum; niſi tibi aliud videatur.

B. Hoc ipſum probo; nihilque habeo, quod his addam. (9)

A. Veniamus igitur ad quartum caput, *Si nulla urget neceſſitas*, (*n*) quod eſſe ex reſponſis ad conſulta Bulgarorum cap. XLVI. Ivo, (*o*) & Gratianus ſcribunt, quod mendoſum eſt in libro Cæſaraug. (*p*) Si quis integrum caput legerit, alia videbit a Nicolao dicta non contemnenda. (10) Extremum caput, cujus initium eſt, *Illi, qui peregrinos*, (*q*) ita inſcribunt Ivo, (*r*) & Gratianus, *Nicolaus omnibus Epiſcopis*. Tuam de hoc capite ſententiam exſpecto.

B. In incertis collocandum eſſe cenſeo. (11)

A. Nos noſtrum penſum abſolvimus. Veſtrum eſt, ut de aliis incertis capitibus Nicolai a Cochlæo prætermiſſis dicatis.

B. Non multa ſunt ab eo prætermiſſa. Initio quod a Gratiano dicitur diſtin. XXIII. (*ſ*) *Item ex ſexta ſynodo. Unde Nicolaus Papa:* mendoſum eſt, ac melius Ivo in Panormia (*t*) nihil de ſexta ſynodo ſcripſit. Sed ut ex Ivoni, & Gratiani verbis relatis conſtat, a Nicolao Minore ſynodus ea habita eſt Romæ anno Chriſti MLIX. in qua fuerunt Epiſcopi LXXXVI. Fit etiam in ea mentio Henrici Imp. & Stephani Pontificis, quæ a primo Nicolao aliena ſunt. Recte igitur Democharis Nicolao Minori adſcripſit id caput, & Cochlæus omiſit id in Nicolai primi capitibus. (12) De alio capite omiſſo diſtin. XXVII. (*u*) a te dictum eſt. (*x*) Tertium caput eſt diſtinctione XXXIII. cujus initium, *Clerici qui*; (*y*) id in incertis numerant ſelecti viri. Quarti capitis mentio a te facta eſt, (*z*) *De his clericis*. (*a*) (13) De quinti capitis inſcriptione hodie actum eſt, licet cum aliqua varietate ſcripta ſit apud Gratianum cauſſa XV. quæſtione quinta extrema, (*b*) *Nicolaus Soloni Conſtantienſi Epiſcopo*. Apud Ivonem (*c*) eſt *Salomoni*, pro *Soloni*, tam in Excerptionibus quam in epiſtola ad Hildebertum Cenomanenſem Epiſcopum. Sine inſcriptione eſt in libro Cæſaraug. (*d*) (14) Sextum caput (*e*) falſo Nicolao primo adſcribitur: eſt enim Nicolai ſecundi in concilio Romano, quod exſtat CXIII. Epiſcoporum. Hæc etiam verba Alexandri ſecundi eſſe dicuntur apud Gratianum, (*f*) & in libro Cæſarauguſt. (*g*) (15) Caput VII. nomen Nicolai habet apud eumdem Gratianum. (*h*) *Ex concilio Arauſico* eſt apud Anſelmum, (*i*) quod illic non inveni. Incertum igitur relinquatur. (16) Duo his capita (*k*) addimus, quæ in magna epiſtola ad Michaelem Imp. de qua ſæpius dictum eſt, inveniuntur. Sed eorum alterum adſcribunt Gratianus, & Ivo (*l*) *Nicolao ad clerum CP.* alterum ſolum habet Nicolai nomen apud Gratianum; recte Democharis notat in poſterioris margine, unde id ſumtum ſit.

A. Magna pars exſtat in concilio Epheſino.

B. Ita eſt, ut dicis. (17) Ad extremum duo etiam capita videntur eſſe omiſſa, quæ Gratianus poſuit cauſſa XXXV. quæſtione IX. (*m*) quorum alterum incipit, *Apoſtolicæ ſedis*, idque Gregorio inſcriptum eſt: alterius initium eſt, *Sententiam Romanæ ſedis*; quod recte Democharis ait eſſe ſumtum ex epiſtola ad Michaelem Imp. quod etiam apud Ivonem, (*n*) & Anſelmum (*o*) notatur. Illud non Gregorii eſt, ſed Nicolai in epiſtola ad omnes Epiſcopos in Ludovici regno exiſtentes, cujus initium, *Gaudemus*, & in epiſt. ad Ludovicum regem, cujus initium eſt, *Epiſtolam Serenitatis veſtræ*. Ex quibus pro illis verbis, *tanta patientia, & maturitate decoquitur*, ſcribendum eſt: *tanta ſapientiæ maturitate decoquitur*, & pro illis, *ut nec immutari*; ſcribendum: *ut retractatione non egeat, nec immutari*. (18) Hæc ſola ſunt a nobis inventa, quæ dedita fortaſſe opera, aut ut fit, humana negligentia prætermiſſa ſunt.

A. Gratum mihi fuit, quod dixiſti. Alio die de non editis Hiſpaniæ conciliis agemus.

(a) 33. q. 2. c. 17. *ſi quis*.
(b) *Ivo lib.* 7. *tit.* 9. *c.* 2. *Pan. & par.* 1. *c.* 138. *& par.* 9. *c.* 36. *decr.*
(c) 35. *q.* 2. *& 3. c.* 17. *de conſanguinitate.*
(d) 2. *q.* 5. *c.* 22. *monomachiam.*
(e) *Ivo par.* 8. *c.* 187. *decret. & epiſt.* 68. *vel* 91. *ad Cenomanen. Epiſc. & epiſt.* 200. *vel* 74. *ad Gulliel. militem.*
(f) *Burch. lib.* 9. *c.* 51.
(g) 15. *q.* 6. *c.* 2.
(h) *Dial.* 13.
(i) 23. *q.* 5. *c.* 46. *omnium.*
(k) *Ivo par.* 10. *c.* 87. *decret.*
(l) 23. *q.* 8. *c.* 9. *omni.*
(m) *Ivo lib.* 8. *tit.* 4. *c.* 16. *Panor.*
(n) D. 8. *c.* 15. *ſi nulla.*
(o) *Ivo lib.* 8. *tit.* 4. *c.* 23. *Panor. & par.* 10. *c.* 93. *decr.*
(p) *Caſ. lib.* 7. *c.* 11.
(q) 24. *q.* 3. *c.* 25. *illi, qui.*
(r) *Ivo lib.* 5. *tit.* 3. *c. ult. Panor.*
(s) *Diſt.* 23. *c.* 1.
(t) *Ivo lib.* 3. *tit.* 1. *c.* 1. *Panor.*
(u) *Diſt.* 27. *c.* 7. *nam ſi.*
(x) *Dial.* 17. *lib.* 2.
(y) *Diſt.* 33. *c.* 4. *clerici.*
(z) E. *dial.* 17.
(a) *Diſt.* 50. *c.* 65. *de his.*
(b) 15. *q.* 5. *c. ult.*
(c) *Ivo par.* 6. *c.* 122. *decr. & in epiſt.* 201. *ſive* 77.
(d) *Caſ. lib.* 15. *c.* 36.
(e) 16. *q.* 2. *c.* 3. *præcipimus.*
(f) *Diſt.* 32. *c.* 6. *prater. in fine.*
(g) *Caſ. l.* 8. *c.* 44.
(h) 16. *q.* 5. *c.* 1.
(i) *Anſ. lib.* 5. *c.* 9. *in Rom.*
(k) 24. *q.* 1. *c.* 36. *aperte, & c.* 37. *miramur.*
(l) *Ivo lib.* 5. *tit.* 5. *c.* 12. *Panorm. & par.* 14. *c.* 59. *decr.*
(m) 35. 9. *c.* 4. *Apoſtolica & c.* 6. *ſententiam.*
(n) *Ivo lib.* 5. *c.* 19. *decr.*
(o) *Anſ. lib.* 1. *c.* 72.

ADDITIONES.

(1) GRatiani *verba sunt in editione Gregoriana, ante cap.* 3. *Nosse desideras*, 30. *q.* 1. *E contra vero scribit Nicolaus Salonitano Episcopo dicens. Et in marg. est: al. Salamonio. Sent.* 4. *distin.* 42. *Ivo p.* 1. *c.* 136. *Pan. lib.* 6. *c.* 124. *Dist.* 28. *Si quis docuerit, & dis.* 31. *quicumque.*

(2) *Eadem causa quæst.* 4. *ante cap.* 1. *hæc verba sunt in eodem libro: Unde Nicolaus Papa scribit Constantiensi Episcopo Salomoni. Scisciatur a nobis, &c. In marg. est: Sent. ibidem (hoc est, Sent.* 4. *dist.* 42.) *Ivo p.* 1. *c.* 137. *& p.* 9. *c.* 35. *Pann. l.* 7. *c.* 63.

(3) *Quod attinet ad cap.* 6. *De his, qui,* 30. *q.* 1. *in libro Romano ita inscribitur: Item Nicolaus Papa Rodulpho Bituricensi Episcopo. In marg. est: Ivo p.* 1. *c.* 304. *Pann. l.* 6. *c.* 126.

(4) *Caput primum* 30. *q.* 3. *in eod. lib. ita inscriptum est: Nicolaus Papa respondens ad consulta Bulgarorum c.* 2. *testatur ita dicens: Ita diligere debet &c. In marg. hæc sunt: Sent.* 4. *dist.* 42. *Ivo p.* 2. *c.* 135. *& par.* 9. *c.* 34. *Pann. l.* 6. *c.* 123. *Ivo serm.* 1. *de rebus ecclesiasticis.*

(5) *Hæc est in eodem libro inscriptio cap.* 17. *Si quis cum matre,* 33. *q.* 2. ITEM. *Et (in marg. est: al. Idem. In eodem concilio (VVormatiensi) c.* 34. *Ivo par.* 1. *c.* 138. *& part.* 9. *c.* 36. *Pann. l.* 7. *c.* 64. *In notis est: Cum matre) Sic in Pannormia, & apud Ivonem par.* 9. *c.* 36. *sed apud eumdem par.* 1. *c.* 138. *legitur. Si quis cum commatre, sicut etiam in concilio VVormatiensi. Quos enim) Hæc non sunt in VVormatiensi, neque apud Ivonem, sed fere eadem in Pannormia.*

(6) *Ante cap.* 17. *De consanguinitate,* 35. *q.* 2. *& 3. in eodem libro hæc verba sunt: Item Nicolaus Papa* II. *Amalphitanæ ecclesiæ suffraganeis. In marg. est: Habetur in synodo Episcoporum* 113. *in basilica Constantiniana c.* 11. *& 12. Sent. ibidem (hoc est, Sent.* 4. *dist.* 40.)

(7) *Inscriptio capitis* 22. *Monomachiam,* 2. *q.* 5. *in eodem libro hæc est: Item ex decretis Nicolai Papæ. In marg. hæc sunt: Burc. l.* 9. *c.* 51. *Ivo p.* 8. *c.* 187. *Ad illa verba, in lege non assumimus, additur: in legem assumi nusquam præceptum reperimus, orig. In notis est: Epistola scripta Carolo regi patruo Lotharii (ex qua caput hoc est acceptum) exstat Romæ in codice sæpe citato monasterii Dominicanorum. In qua inter alia refertur, Lotharium, cum scire vellet an Theupergа, sive Thietberga (ut vocat Regino) ipsius uxor adulterium patrasset, voluisse duos homines monomachiam committere: ita ut si ille qui partes Theupergæ tueretur, caderet, ipsa plane adulterii convicta censeretur. Hocque valde reprehendit Nicolaus, docens hanc non esse legitimam rationem probandi crimina (quamvis in Longobardicis constitutionibus, & in Capitularibus habeatur) sed potius nihil aliud esse, quam Deum tentare. Addit vero denegatam fuisse a Lothario Theupergæ justam purgationem his verbis, Sed de adulterio illa coram missi nostri præsentia purgare se voluit: sed ipse non annuit. Totam hanc historiam describit Regino lib.* 2. *Chronicor. Ex his vero ostenditur rubricam hujus capitis apud Gratianum nimis esse generalem: quippe cum Nicolaus hoc tantum velit demonstrare, non esse utendum monomachia ad purgationem.*

(8) *De inscriptione capitis* 2. *Auctoritatem,* 15. *q.* 6. *scriptum est dial.* 13. *addit.* 7. *hujus libri.*

(9) *Capitis* 46. *Omnium,* 23. *q.* 5. *in eod. libro inscriptio est: Item Nicolaus exercitui Francorum. In notis additur: Ivo parte* 10. *c.* 87. *vers. omnium vestrum. Hoc idem citat ex epistola Leonis quarti ad exercitum Francorum, ubi etiam affert id, quod infra eadem q.* 8. *c. omni timore, ex eodem Leone refertur. In marg. est: Ivo par.* 10. *c.* 87. *Pann. l.* 8. *c.* 30. *Capitis* 9. *Omni timore,* 23. *q.* 8. *inscriptio est: Idem (hoc est, Leo quartus) exercitui Francorum. In marg. est: Pann. l.* 8. *c.* 30. *(addi debuit, Ivo p.* 10. *c.* 87.)

(10) *Eadem quæst.* 8. *cap.* 15. *Si nulla, in eodem libro inscriptio est hæc: Item Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum c.* 46.

(11) *Ante caput* 25. *Illi, qui,* 24. *q.* 3. *hæc in eodem libro verba sunt: Item Nicolaus Papa omnibus Episcopis. In marg est: Pann. l.* 5. *c.* 114.

(12) *Gratiani verba sunt ante caput* 1. *dist.* 23. *in eodem libro: Unde Nicolaus Papa* 11. *in conc. Lateranensi. In marg. est: Pann. l.* 3. *c.* 1. *In notis: Hujus decreti integrum exemplum est in vetustissimo libro Abbatiæ monasterii Farfensis litteris Longobardicis ante annos pæne quingentos scripto, & alibi. (Vid. li.* 1. *dial.* 9. *add.* 7.)

(13) *De inscriptione capitis* 7. *Nam si. dist.* 27. *scriptum est dial.* 17. *addit.* 3. *hujus libri. Et de inscriptione cap.* 6. *De his, dist.* 50. *in eod. dialo.* 17. *addit.* 2.

(14) *Posterioris capitis, cujus initium est, Presbyter,* 15. *q.* 5. *in eodem libro inscriptio est: Item Nicolaus Salomoni Constantiensi Episcopo In marg. est: Ivo p.* 6. *c.* 122.

(15) *Inscriptio capitis tertii, Præcipimus,* 16. *q.* 2. *in eodem libro hæc est: Item Nicolaus Papa* II. *Epist. unica c.* 5. *& in marg. est: dist.* 32. *præter hoc. par. deinde.*

(16) *Ejusdem causæ quæst.* 5. *caput* 1. *hanc habet inscriptionem in eodem libro: Unde Nicolaus Papa ait. Si quis Episcopor. &c. In marg. est: Ans. l.* 5. *c.* 9. *Et in notis: Anselmus citat ex Arausico, in cujus* 10. *capite fere idem legitur.*

(17) *Capitis* 36. *Aperte,* 24. *q.* 1. *in eod. libro hæc inscriptio est: Item (Nicolaus vel Cælestinus Papa ad clerum Constantinopolitanum. In marg. est: Nicolaus ibidem (hoc est, epist.* 7. *Michaeli Augusto) ex eodem Cælestino ad Clerum Constantinop. Et Ivo par.* 14. *c.* 59. *Pann. l.* 5. *c.* 135. *Et in notis: Hic etiam citatur a Nicolao alia epistola ejusdem Cælestini quæ est inter acta ipsius concilii Ephesini, Intellexistis.) Heic incipiant propria Nicolai verba. Capitis* 37. *Miramur, e. q. inscriptio est: Idem Nicolaus Papa ibidem paullo inferius. In marg. est: in can. Apost.* 32. *al.* 34. *& in conc. Antioch. c.* 7.

(18) *Hæc etiam est in eodem libro inscriptio cap.* 4. *Apostolicæ,* 35. *q.* 9. *Item Gregorius. In notis est: Apud Anselmum, & Polycarpum citatur ex epistola Nicolai Papæ ad regem Carolum. Exstat in codice sæpe memorato monasterii Dominicanorum in epistola Nicolai, quæ inscribitur ad Ludovicum regem, & in altera ejusdem ad Episcopos omnes in regno Ludovici, quæ incipit, Gaudemus. In marg. est: Deus ded ibidem (hoc est, p.* 1.) *Polyc. l.* 5. *tit.* 6. *Ans. l.* 2. *c.* 69. *Inscriptio cap.* 6. *Sententiam, e. q. est hæc: Item Nicolaus Papa ad Michaelem Imperatorem in epistola septima. In marg. hæc sunt: Ans. l.* 1. *c.* 75. *Ivo par.* 5. *c.* 9. *Et in notis: Voluerit) Sic etiam in originali impresso: sed Anselmus, & Ivo habent, tenuerit. (Vid. dial.* 13. *add.* 10.)

DIA-

DIALOGUS XX.

De Hiſpaniæ Conciliis non editis, & de aliis veteribus libris.

C. QUÆNAM ſunt ea, quæ dixiſti, non edita Hiſpaniæ concilia?

A. Septem Toletana concilia, duo Cæſarauguſtana, duo Barcinonenſia, Emeritenſe, Oſcenſe, Egarenſe; & cum his conjungitur ex Gallia, Narbonenſe.

C. Præclara quidem nomina, & noſtris æqualibus, ac præceptoribus inaudita: nec ſat ſcio, an Gratianus his umquam uſus fuerit, uno excepto Emeritenſi, quo illum mutato nomine inveniri dicebas uſum, Toletana autem, quæ Gratianus ſæpe refert, concilia, & ex Cæſarauguſtano quædam, omnia fere in editis voluminibus exſtant.

Dial. 3. li. 1.

A. Qua ratione Emeritenſe vidit, & quædam Toletana non edita, potuit etiam cetera legere. Sed age videamus capita quædam ex his Toletanis accepta. Cauſſa XXVI. quæſtione V. caput illud, cujus initium *Quicumque ſacerdotum*, ex Toletano concilio ſumi Gratianus fatetur. In editis conciliis non invenies: ſed in his, quæ dixi non edita, inventum eſt ex duobus capitibus duorum conciliorum ſumtum. Initium enim ejus capitis eſt ex concilio Toletano XIII. capite VII. Poſterior pars, cujus initium, *Plerique etiam*, eſt ex Toletano XVII. capite V. Sed multa in utroque capite relicta ſunt ſtudioſis viris legenda. Pro illis, *cauſſa doloris cujuslibet:* illic eſt, *cauſſæ cujuslibet doloris, vel amaritudinis*: pro, *altare veſtibus ſacris*, eſt *altare divinum veſtibus ſacratis*: pro voce *accinxerit*, eſt, *accingi*: aut ut in alio libro eſt, *accingiſſe*: ſed ſcribendum eſt, *accinxiſſe*. Pro illis, *& extingui præceperit, aut quodcumque lugubritatis in templo Dei induxerit, atque quod pejus eſt, occaſionem nutrierit, unde templis Domini officia conſueta deſint, aut oblatio ſingularis ſacrificii videatur in aliquo defraudari*. Pro illis, *loci ſui dignitate* &c. illic eſt: *ignobilitati perpetuæ mancipatus, juxta ſuperiorem ſententiam Domini, & loci ſui dignitate* &c. Pro illis, *Plerique etiam ſacerdotum ſauciati* &c. multa ſunt alia prætermiſſa. „ *Pro illis*, ipſum offertur ſacrificium, mortis incurrat periculum, *illic eſt*, id ipſum offertur ſacrificium ipſius ſacroſancti libaminis interventu, „ mortis ac perditionis incurrat periculum: & quod „ cunctis datum eſt in ſalutis remedium, illi hoc „ perverſo inſtinctu, quibuſdam eſſe expetunt in „ interitum. *Pro illis*, ergaſtulo relegentur, *plenius illic eſt*, ergaſtulo religati, excepto ſupremo „ vitæ curriculo, cunctis vitæ ſuæ diebus, ſacræ „ communionis eis denegetur perceptio: quia Domino ſe crediderunt fraudulento delibaſſe ſtudio.“

26. q. 5. c. 13. quicumque.

B. Multo meliora ſunt hæc, in quibus & exſilii, & excommunicationis pœna eſt: quam illa, quæ exſilium tantum continebant. (1)

A. Ex Toletano XVI. cap. V. illa ſunt, quæ Gratianus refert poſt aliud Emeritenſis concilii caput. Omittuntur autem multa exordii verba, ut in ſuperioribus. Et in extremo capite poſt verbum *perſolvere*, additur: *nec populis ſacerdotali jure occurrere, ſed nec rebus* &c. & poſt verbum, *parvipenderit*, hæc adduntur: *ut quippiam exinde temerandum crediderit*: In fine ſunt hæc verba non ſatis integra poſt verbum, *multari*: ita nempe: *ut poſtquam ab hoc excommunicationis interdicto, ad ordinis ſui ſanctiones, modis omnibus ſtudeat adimplere*.

10. q. 3. c. 3. unio.

B. In libro Mich. Thomaſii legi cujusdam docti viri ſcripturam, poſt vocem, *interdicto, liber fuerit, ad ordinis ſui remeaverit locum, cunctas hujus canonis ſanctiones, modis omnibus* &c.

A. Magna libertate is interpres utebatur. (2) Ex capite ſeptimo ejuſdem concilii Gratianus ſumſit extremum caput diſtin. XVIII. quod falſo Contius refert ex Toletano tertio cap. XIIX. Varietas non magna eſt his exceptis. „ *Pro illis verbis*, „ pleniſſime omnia referet &c. *illic eſt*, publice „ omnia referata, de his quæ eodem anno in con„ cilio acta, vel definita exſtiterint, pleniſſime notiores efficiantur: & *poſt alia. Quod* ſi quiſ„ piam ea pervipendenda crediderit, aut contem„ nenda delegerit, aut contra hæc in obedientia „ tumidus, ſuſurratione plenus, invidia incenſus, „ & laceratione perfunctus, nec non potius ea„ rumdem definitionum exſtiterit fautor benevo„ lus: ſententia excommunicationis duorum men„ ſium curriculo perſiſtet uſquequaque multa„ tus.“ (3) Hæc ſunt apud Gratianum aperte ex his conciliis ſumta. Sed quia incidi in verba quædam Auguſtini apud Gratianum relata, quæ in Toletano concilio XVII. cap. IV. Cypriani eſſe dicuntur, de his videndum cenſeo. Auguſtini verba ſunt: „ Fruſtra, inquit, quidam, qui ratione „ convincuntur, conſuetudinem nobis obiiciunt &c.„ *In eo concilio eſt*. „ Itemque præcellentiſſimus do„ ctor, & invictiſſimus martyr Cyprianus proſe„ quens ait: Fruſtra qui ratione vincuntur conſue„ tudinem nobis opponant &c.“ Ivo Auguſtino eadem adſcripſit. Utrumque exiſtimo eiſdem fuiſſe verbis uſum, & Cyprianum, & Auguſtinum, atque in illo verbo, *inquit*, ad Cyprianum reſpexiſſe. Cypriani verba ſunt ſin epiſtola ad Jubajanum: *Proinde fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis opponunt* &c. Auguſtini libro quarto de baptiſmo contra Donatiſtas cap. V. *Proinde, inquit, fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis obiiciunt* &c.

Diſt. 8. c. 7. fruſtra.

C. Non igitur ſcribi debuit, *Fruſtra, inquit quidam:* ſed, *Proinde, inquit, fruſtra quidam*; neque *convincuntur*, ſed *vincuntur*, cur autem *obiiciunt* habet Auguſtinus, *opponunt* Cyprianus?

Ivo par. 2. cap. 94. & par. 4. cap. 235. decr.

A. Memoria fortaſſe lapſus eſt, & ſententiæ ejuſdem verbum protulit. Ideo retinendum arbitror. (4) De aliis videamus, quæ ex aliis libris non editis ſumta ſunt. Sed quid illud eſt, quod puer ad vos attulit?

B. Nuntiat veniſſe librarium cum jure Pontificio tam diu deſiderato Gregorianæ editionis.

A. Manum igitur de tabula, ut ajunt. Velim tamen interea ſcire, quinam alii libri eſſent reliqui: de illis loquor, de quibus agebamus nondum in vulgus editis, cum quibus Gratianus conferri potuit.

B. Eos nullo ordine referam, ſed ut ut venerint in buccam. Initium faciam a ſeptimi Gregorii regiſtro, in quo præter epiſtolarum libros X. multa ſunt concilia Romæ ab eodem Pontifice habita. Succeſſit huic Victor tertius, & poſt eum Urbanus Minor; utriuſque ſynodos habes. Victoris Beneventanam, Urbani Claromontenſem, Melfienſem, Placentinam. Item Paſchalis Minoris duo Romana concilia. Aliud Innocentii Minoris Romanum concilium, & horum trium Pontificum Urbani, Paſchalis, & Innocentii aliquot epiſtolas. Eugenii tertii Remenſe concilium, falſo Eugenio Minori a Colonienſibus inſcriptum. His omnibus antiquius eſt concilium Ravennæ habitum ab Joanne IX. Pont. Max. Item epiſtolæ aliquot Leonis Minoris, & Leonis quarti. Concilia provincialia Galliæ addere poſſumus, Andegavenſe, Toslejanum, Lemovicenſe, Bituricenſe, Tullenſe, Pictavienſe, atque alia hujuſmodi. Vitæ quoque addantur Pontificum Romanorum ad Joannem XXII. Anaſtaſii bibliothecarii hiſtoria ex Gregorio, & Theophane: & interpretatio concilii Nicæni de imaginibus & octavi CP. contra Photium. Fragmenta Hadriani Pontificis ad Carolum Magnum de imaginibus, quæ in Suriana editione deſiderantur. Hæc & alia plenius in Romano Gratiani volumine, & in epitome veteris juris Pontificii tuo cognoſcentur.

A. Habes igitur C. quod tantopere expetebas, juris Pontificii emendationem, non ex ſordidis rivulis & lacunis, ſed ex ipſis fontibus ſplendidiſſimis quaſi Venerem quamdam e mari exorientem, quæ omnium in ſe oculos convertat, & mirificos amores, & cupiditates eliciat.

Diſtin. 18. c. ult.

ADDITIONES.

(1) ANte caput 13, *Quicumque* 26. q. 5. in editione Gregoriana hæc verba ſunt: *Quorum omnium maleficia nequiſſima Toletanum concilium* 13. *condemnat dicens c.* 7. *Et in notis eſt: Principium hujus capituli uſq. ad verſ. Pleriſque eſt ex* 13. *concilio Toletano, c.* 7. *Reliqua vero ſunt ex* 17. *Toletano c.* 5. *quorum conciliorum duo exemplaria ſunt habita ex Hiſpania; & inde nonnulla heic emendata, & addita.*

(2) *In eodem libro inſcriptio cap.* 3. *Unio,* 10. q. 3. *hæc eſt: Item ex concilio Toletano* 16. *c.* 4. *In notis hæc ſunt: Caput hoc eſt pars quarti canonis concilii* 16. *Toletani, cujus duo exemplaria miſſa ſunt ex Hiſpania: ex quibus nonnulla ſunt in hoc capite emendata, & addita. Habitum vero eſt concilium hoc Æra DCCXXXI. cum illud Emeritenſe habitum fuerit Æra DCCIIII. Mulctari*) *In concilio ſequitur, ita nempe, ut poſtquam ab excommunicationis interdicto ad ordinis ſui remeaverit locum, cunctas hujus canonis ſanctiones mediis omnibus ſtudeat adimplere.*

(3) *Diſtin.* 18. *cap. extremi inſcriptio in eodem libro hæc eſt: unde in concilio Toletano* 16, *c.* 6. *Decernimus &c. In notis eſt: Quatenus*) *In duobus exemplaribus hujus decimi ſexti concilii Toletani locus hic ita legitur: Quatenus coram eis publice omnia reſerata de his, quæ eodem anno in concilio acta, vel definita exſtiterint, plenissime notiores efficiantur.*

(4) *Caput ſeptimum diſtinct.* 8. *in eodem libro ita inſcribitur: Idem* (*Auguſtinus*) *in lib.* 4. *de baptiſmo contra Donatiſtas c.* 5. *Fruſtra, inquit, quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis obiiciunt &c. In marg. eſt: Heic refert B. Auguſtinus verba B. Cypriani in epiſt. ad Iubajan. Ivo p.* 2. *c.* 94. *& par.* 4. *c.* 235. *Et verſ. Hoc plane, additur; Heic B. Auguſtinus reſpondet.*

INDEX
OMNIUM CAPITUM GRATIANI,
QUÆ IN HIS DUOBUS LIBRIS CONTINENTUR.

Dist. 1. Tit. libri, lib. 1. dial. 1.
Principium. . l. 1. d. & 19
cap. 7. jus nat. l. 1. d. 19
cap. ultimum. l. 1. d. 19
Dist. 2. cap. 7. quadam. l. 1. d. 5
Dist. 3. Principium. l. 1. d. 5
cap. 1. l. 1. d. 1
cap. 2. l. 1. d. 1
Dist. 4. c. 3. in istis. p. leges. l. 1. d. 16
cap. 4. statuimus. l. 1. d. 16
cap. 5. quadragesi. l. 1. d. 16
cap. ult. l. 1. d. 16
Dist. 5. in principio. l. 1. d. 19
Dist. 6. in fine. l. 1. d. 19
Dist. 7. cap. 1. l. 1. d. 19
Dist. 8. cap. 1. l. 1. d. 19
cap. 3. mala. l. 2. d. 12
cap. 4. veritate. l. 1. d. 19
cap. 5. si consuetud. l. 1. d. 19
cap. 7. frustra. l. 2. d. 20
Dist. 9. cap. 5. ego. l. 1. d. 19
cap. 6. ut veterum. l. 1. d. 4
cap. 9. noli. l. 1. d. 19
Dist. 10. cap. 1. l. 1. d. 19. l. 2. d. 12
cap. 3. certum. l. 1. d. 19
cap. 5. imperium. l. 2. d. 14
cap. 8. quoniam. l. 2. d. 14.
cap. 9. de capitulis. l. 1. d. 19
l. 2. d. 10.
cap. 10. vides. l. 1. d. 19
cap. 11. quis autem. l. 2. d. 19
cap. 12. certum. l. 1. d. 19
cap. ult. l. 1. d. 19. add. 12. & 16
Dist. 11. cap. 2. consequens. l. 1. d. 20
l. 2. d. 14.
cap. 5. ecclesiasticar. l. 1. d. 20
cap. 6. consuetudinem. l. 1. d. 13
cap. 7. in his. l. 1. d. 20
cap. 8. catholica. l. 1. d. 20
cap. 10. hoc vestra. l. 1. d. 20
Dist. 12. c. 2. praceptis. l. 1. d. 20
cap. 3. scit sancta. l. 1. d. 20.
l. 2. d. 12.
cap. 5. ridiculum. l. 1. d. 20.
l. 2. d 12.
cap. 8. non consuetud. l. 1. d. 13
add. 5.
cap. 11. illa autem. l. 1. d. 20.
cap. 12. omnia. l. 1. d. 20.
Dist. 13. in principio. l. 1. d. 17
Dist. 14. in principio. l. 1. d. 17
Dist. 15. cap. 1. l. 2. d 6.
cap. 2. l. 1. d. 5. l. 2. d. 6.
cap. 3. sancta. p. item venerabilis. l. 1. d. 4
d. cap. 3. sancta. p. in primis. l. 1 d. 6
d. cap. 3. p. ceterum. l. 1. d. 20.
Dist. 16. initium. l. 1. d. 6. add. ult.
cap. 1. l. 1. d. 6. & 20.
cap. 3. Clementis. l. 1. d. 6. & 20.
cap. 4. placuit. l. 1. d. 6, add. 10.
& 11.
cap. 5. sextam. l. 1. d. 7
cap. 6. habeo. l. 1. d. 7. & 8. add. 1
& 2.
cap. 7. quoniam. l. 1. d. 1. 4. 6.
7. 8. 20
cap. 8. sancta. l. 1. d. 20. l. 2. d. 6
cap. 9 sexta. l. 1. d. 20. & d. 3.
add. 7.
cap. 10. prima. p. quinta. l. 1. d. 3
cap. 11. prima. p. vigesi. l. 1. d. 3
cap. 12. septuaginta. l. 1. d. 20
cap. 13. viginti. l. 1. d 20
cap. ult. l. 1. d. 20
Dist. 17. cap. 6. concilia. l. 1. d. 8.
add. 9.

Dist. 18. cap. 4. propter, l. 1. d. 11
cap. 7. quoniam. l. 1. d. 8
cap. 15. propter. l. 1. d. 11
cap. ultimum. l. 2. d. 20
Dist. 19. cap. 1. l. 1. d. 1. & d. 3.
add. 5. l. 2. d. 14.
cap. 5. nulli. l. 1. d. 20
cap. 7. ita domin. l. 1. d. 6. ad. 1
cap. 8. secundum in fine. l. 1. d. 6
cap. 9. Anastasius. l. 1. d. 6
Dist. 20. cap. 1. l. 1. d. 1. 3. & 18
c. 2. l. 2. d. 14.
Dist. 21. in principio. l. 1. d. 15
cap. 4. inferior. l. 2. d. 12
cap. 5. nolite. l. 2. d. 12
cap. 6. deniq. l. 2. d. 12
cap. 7. nunc autem. l. 2. d. 12
cap. 8. submittitur. l. 2. d. 12
cap. ult. l. 2. d. 12
Dist. 22. cap. 1. l. 1. d. 8. add. 9
l. 2. d. 13.
cap. 3. CP. l. 1. d. 9. add. 5
cap. 6. renovantes. l. 1. d. 9
cap. ultimum. l. 1. d. 9. l. 2. d. 7
Dist. 23. cap. 1. l. 1. d. 9. l. 2. d. 19
cap. 12. praterea. l. 2. d. 15
Dist. 24. cap. ult. l. 1. d. 10
Dist. 27. cap. 1. l. 1. d. 10
cap. 6. quod interrog. l. 2. d. 17
cap. 7. nam si. l. 2. d. 17. & 19
cap. 8. presbyteris. l. 2. d. 5
Dis. 28. c. 7. praterea. l. 1. d. 10. & 15
cap. 8. diaconi. l. 1. d. 10.
cap. 12. si qua. l. 1. d. 12
cap. 14. si quis. l. 1. d. 8
cap. 16. presbyterum. l. 1. d. 8.
cap. ult. l. 2. d. 17
Dist. 31. c. 9. quicumq. p. 1. l. 1. d. 8
cap. 11. omnino. l. 1. d. 8. add. 9
cap. 17. quoniam. l. 1. d. 8
cap. ultimum. l. 1. d. 8.
Dist. 32. cap. 4. de illo. l. 2. d. 17
cap. 5. nullas. l. 2. d. 16.
cap. 6. prater. l. 2. d. 16. & 19
cap. 7. si quis. l. 1. d. 8
cap. 10. eos, qui. l. 1. d. 4
cap. 13. placuit. l. 1. d. 8.
Dist. 33. c. 3. communiter. l. 1. d. 13
cap. 4. clerici. l. 2. d. 19.
Dist. 34. cap. 1. l. 2. d. 15
cap. 4. is, qui. l. 1. d. 15
cap. 11. si cujus. l. 1. d. 10. & 11
cap. 12. si laici. l. 1. d. 10.
cap. 17. si subdiac. l. 1. d. 12
cap. 18. lector. l. 1. d. 12
Dist. 37. c. 12. de quibusd. l. 2. d. 2.
Dist. 38. c. 13. indignum. l. 1. d. 2.
cap. 14. locutio. l. 1. d. 2. add. 4.
Dist. 40. c. 1. non nos. l. 1. d. 8. ad. 9
cap. 6. si Papa. l. 2. d. 3
Dist. 43. cap. ult. l. 2. d. 15
Dist. 44. cap. 3. nulli. l. 1. d. 8
cap. 10. non oportet. l. 1. d. 11
cap. ultimum. l. 1. d. 11
Dist. 45. c. 5. de Judais. l. 1. d. 5
Dist. 47. c. 2. quoniam. l. 1. d. 10.
cap. ultimum. l. 1. d. 13
Dist. 50. c. 5. clericum. l. 2. d. 17
cap 6. de his. l. 2. d. 17. & 19.
cap. 19. cum exaudiero. l. 1. d 4
cap 22. si quis. l. 1. d. 10.
cap. 24. sacerdos. p. quomodo.
l. 1 d. 18.
cap. 28. domino. l. 1. d. 4
cap. 32. presbyt. in fine. l. 1. d. 18
cap. 33. sacerdotes. l. 2. d. 16
cap. 39. studeat. l. 2. d. 16. & 17

cap. 42. eos, l. 1. d. 10
cap. 44. si quis. l. 1. d. 10
cap. 48. hi, qui ar. l. 2. d. 17
cap. 68. placuit. l. 1. d. 12
Dist. 54. cap. 3. magnus. l. 1. d. 2
cap. 7. si quis obligatus. l. 1. d. 12
cap. 11. quis aut. l. 1. d. 19
cap. 12. generalis. l. 1. d. 5
cap. 22. Abbati. l. 2. d. 8
Dist. 55. cap. 7. si quis a medicis.
l. 1. d. 10.
cap. 9. si quis pra. l. 1. d. 10
cap. 10. si quis in. l. 1. d. 4. & 15
Dist. 56. cap. 1. & 2. l. 1. d. 6
cap. 10. si gens. l. 2. d. 3
Dist. 60. cap. 2. nullus. l. 2. d. 4
Dist. 62. cap. ult. l. 2. d. 4
Dist. 63. cap. 1. l. 1. d. 4. l. 2. d. 8
cap. 2. l. 1. d. 4. l. 2. d. 8
cap. 4. porro. l. 2. d. 14
cap. 6. non est. l. 1. d. 11
cap. 7. omnis. l. 1. d. 9. l. 2. d. 8
cap. 8. non licet. l. 1. d. 11
cap. 13. Episcopos. l. 2. d. 15
cap. 16. Reatina. l. 1. d. 19
cap. 31. inter nos. l. 1. d. 19
cap. 34. sacrorum. l. 2. d. 10
Dist. 64. cap. primum. l. 1. d. 10
cap. 7. l. 1. d. 10
Dist. 65. c. 2. non debet. l. 1. d. 11
cap. 3. Episcopos. l. 1. d. 11
Dist. 71. cap. 6. privatus. l. 1. d. 18
Dist. 72. cap. 1. l. 1. d. 16. l. 2. d. 1
Dist. 73. in principio. l. 1. d. 16
cap. 1. & 2. l. 1. d. 16. add. 3
Dist. 77. c. 4. subdiaconus. l. 1. d. 8
Dist. 78. cap. 1. l. 1. d. 11
cap. 4. presbyter. l. 1. d. 11
Dist. 79. cap. 1. l. 2. d. 13
cap. 9. si quis. l. 2. d. 13
Dist. 80. cap. 1. & 2. l. 1. d 15
Dist. 81. c. 2. nemo. l. 1. d. 8. add. 9
cap. 4. si qui. l. 1. d. 10
cap. 7. sacerdos. l. 2. d. 1
cap. 19. ministri. l. 1. d. 13
cap. 20. clericus. l. 1. d. 13
cap. 21. sed si. l. 1. d. 13
cap. 22. si quispiam. l. 2. d. 1
cap. 26. in omnib. l. 2. d. 8
Dist. 82. cap. ult. l. 1. d. 14
Dist. 83. c. 3. exor. l. 1. d. 15. add. 7
Dist. 84. c. 3. cum in. l. 1. d. 8
cap. 4. cum de. l. 1. d. 8
Dist. 86. cap. 3. facientis. l. 1. d. 15
add. 7. & dial. 19. add. 13.
cap. ultimum. l. 1. d. 3
Dist. 90. cap. 4. alienus. l. 2. d. 8
cap. 5. si quis. l. 2. d. 8
Dist. 92. cap. 4. l. 1. d. 11
cap. 5. si quis. l. 1. d. 11
cap. 8. si quis. l. 1. d. 11. add. 9
cap. ult. l. 1. d. 12
Dist. 93. c. 4. juxta. l. 1. d. 13. l. 2. d. 1
cap. ult. l. 1. d. 8
Dist. 95. cap. 2. p. 1. l. 1. d. 17
cap. 5. olim. l. 1. d. 15
cap. 8. non oportet. l. 1. d. 11
cap. ult. l. 1. d. 4.
Dist. 96. c. 1. p. Eulalius. l. 2. d. 4
cap. 4. ubinam. l. 2. d. 14
cap. 5. deniq. l. 2. d. 14.
cap. 6. cum ad verum. l. 2. d. 14
cap. 7. satis evidenter. l. 2. d. 14
cap. 8. in scripturis. l. 2. d. 17
cap. 13. & 14. Constantinus. l. 1.
d. 6.
Dist. 97. cap. ult. l. 2. d. 13,
Dist.

Dist. 96. cap. primum. l. 1. d. 15
1. q. 1. cap. 9. qui per. l. 2. d. 8
cap. 10. sanctorum. l. 2. d. 4
cap. 34. sacramenta. l. 1. d. 3
cap. 58. spiritus p. ecce. l. 1. d. 2
cap. 66. non oportet. l. 1. d. 11
cap. 67. non liceat. l. 1. d. 11
cap. 86. non quales. l. 2. d. 14
cap. 96. dictum p. quod. l. 1. d. 6
cap. 100. nullus. l. 1. d. 8
cap. 102. & 103. placuit. l. 1. d. 14
cap. 107. statuimus. l. 2. d. 15
cap. 117. quibusdam. l. 1. d. 4
cap. 123. per principalem. l. 2. d. 13
c. q. 2. c. 7. si quis. l. 1. d. 4
cap. 8. salvator. l. 1. d. 4
c. q. 7. c. 2. p. sed quoniam. l. 2. d. 8
2. q. 1. cap. 10. notum. l. 2. d. 16
cap. 14. prohibentur. l. 1. d. 17
cap. 16. qua Lotharius. l. 1. d. 17
l. 2. d. 15.
cap. 20. Deus, p. quando. l. 1. d. 17
cap. ult. l. 2. d. 15
c. q. 2. cap. 2. omnes. l. 2. d. 12
c. q. 3. cap. 2. l. 1. d. 14
cap. 4. si quis. l. 1. d. 14
cap. 8. si quem. l. 2. d. 10
c. q. 4. & 5. c. 7. Mennam. l. 1. d. 12
cap. 11. super caussa. l. 1. d. 12
cap. 15. nobilis. l. 1. d. 15
cap. 22. monomachiam. l. 2. d. 19
cap. 23. sape. l. 1. d. 15. & 16.
cap. 25. statuit. l. 1. d. 15
c. q. 6. cap. 11. decreto. l. 1. d. 20
cap. 13. arguta. l. 2. d. 13
cap. 22. propter sup. l. 1. d. 6
cap. 30. post appellationem p. forma. l. 2. d. 9
c. q. 8. c. 4. qui crimen. l. 1. d. 14
add. 6.
3. q. 5. c. 14. nulli. p. 1. l. 1. d. 2
cap. 15. ult. quod suspecti. l. 1. d. 2
& l. 2. d. 12.
c. q. 6. cap. 1. l. 1. d. 14. add. 6
cap. 10. hac quippe. l. 2. d. 15
cap. 17. si quis. l. 1. d. 13
c. q. 9. c. 12. revera. l. 2. d. 12
cap. 14. indicas. l. 2. d. 12
cap. ult. l. 2. d. 12
4. q. 1. c. 2. quod autem. l. 2. d. 12
c. q. 4. c. 2. nullus. l. 1. d. 14
cap. ultimum. l. 2. d. 12
5. q. 2. cap. ult. l. 1. d. 2
c. q. 3. cap. ult. l. 2. d. 2
c. q. 6. cap. 7. si quis. l. 2. d. 8
6. q. 3. cap. 3. deniq. l. 2. d. 15
c. q. 4. cap. 1. & 2. l. 1. d. 11
cap. 3. si inter. l. 1. d. 14
cap. 6. quod bene. l. 2. d. 12
7. q. 1. in principio. l. 1. d. 15
cap. 4. Pontifices. l. 2. d. 15
cap. 15. illud. l. 1. d. 13
cap. 16. nihil. l. 1. d. 13
cap. 30. remoto. l. 1. d. 2
cap. 41. in apib. l. 1. d. 4
cap. 45. hoc nequaquam. l. 2. d. 6
cap. 47. sciscitaris. l. 2. d. 15
& 17.
8. q. 1. c. 3. & 4. Episcopo. l. 1. d. 11
c. q. 4. cap. un. l. 1. d. 8. add. 9
9. q. 3. cap. 1. l. 1. d. 11
cap. 2. per singulas. l. 1. d. 11
cap. 8. conquestus. l. 2. d. 15
cap. 10. putet. l. 2. d. 13
cap. 11. fuit. l. 1. d. 2
cap. 14. alior. l. 1. d. 8. add. 9
cap. 17. & 18. cunct. l. 1. d. 12
cap. 21. per principalem. l. 2. d. 13
10. q. 1. c. 14. sanctor. l. 2. d. 5
c. q. 2. cap. 8. Episcopus l. 1. d. 11
c. q. 3. cap. 2. presbis. l. 1. d. 3
cap. 3. unio. l. 2. d. 20
cap. 8. inter cetera. l. 1. d. 4
11. q. 1. c. 4. judices. l. 1. d. 14
& 20.
cap. 8. nullus. l. 1. d. 14
cap. 26. quicumq. l. 2. d. 11
cap. 37. omnes. l. 2. d. 11
cap. 38. volumus. l. 2. d. 11
cap. 43. inolita. l. 1. d. 4
c. q. 2. cap. unicum. l. 1. d. 4
c. q. 3. cap. 1. l. 1. d. 17
cap. 3. precipue. l. 2. d. 14
cap. 6. & 7. si quis. l. 1. d. 11
cap. 10. Teugnald. l. 2. d. 15
c. 18. cum excommunicato. l. 2. d. 8
cap. 24. ad mensam, p. evidenter, in fine. l. 1. d. 17
cap. 28. si quis. l. 2. d. 8
cap. 69. cum apud. l. 1. d. 5
cap. 77. non solum. l. 1. d. 17
l. 2. d. 8.
cap. 78. quattuor. l. 2. d. 8
cap. 96. ita corporis. l. 2. d. 14
cap. 102. exellentiss. l. 2. d. 15
12. q. 1. cap. 2. l. 1. d. 15
cap. 3. necessaria. l. 2. d. 1
cap. 4. nulla. l. 2. d. 17
cap. 15. futuram. l. 1. d. 6
cap. 23. Episcopus. l. 1. d. 11
cap. 24. precipimus, p. sed notandum. l. 1. d. 17
cap. 27. nulli. l. 2. d. 1
c. q. 2. cap. 3. nulli. l. 1. d. 14
cap. 13. Apostolicos. l. 2. d. 7
cap. 17. de viro. l. 2. d. 18
cap. 19. quisquis. l. 1. d. 9
l. 2. d. 4.
cap. 22. de rebus. l. 2. d. 17
cap. 25. Vulterana. l. 1. d. 11
add. 11.
cap. 37. alienationes. l. 2. d. 5
add. 7. & 8.
cap. 42. si qua. l. 1. d. 10
cap. 48. non liceat. l. 1. d. 9.
c. 52. sine exceptione. l. 1. d. 14
13. q. 2. cap. 15. precipiendum l. 1. d. 15.
14. q. 1. cap. 1. p. 1. l. 1. d. 17
cap. ult. in fine. l. 1. d. 4
c. q. 2. cap. 2. l. 2. d. 1
c. q. 4. cap. 4. si quis. l. 1. d. 10
cap. 8. quoniam. l. 1. d. 10
15. q. 4. cap. 2. placita. l. 1. d. 3
c. q. 5. cap. ultimum. l. 2. d. 19
c. q. 6. cap. 2. auctoritatem. l. 2 d. 13. & 19.
c. q. 7. c. 3. si quis. l. 1. d. 2
c. q. 8. cap. 1. l. 1. d. 11
cap. 4. si quis. l. 1. d. 11. & d. 10 add. 3.
cap. 5. sciscitantib. l. 2. d. 16
16. q. 1. c. 10. interdicimus. l. 2. d. 5
cap. 12. qui vere. l. 1. d. 12
cap. 48. & tempor. l. 1. d. 4
cap. 49. postquam. l. 1. d. 5
cap. 59. quia juxta. l. 2. d. 10
cap. 62. nulli. l. 2. d. 2
c. q. 2. c. 3. precipimus. l. 2. d. 19
c. q. 3. cap. 4. quicumq. l. 1. d. 15
cap. 9. placuit. l. 2. d. 7
cap. 13. prima. l. 1. d. 4
cap. 15 placuit. p. prascript. l. 1. d. 17.
c. q. 4. cap. 1. l. 2. d. 5
c. q. 5. cap. 1. l. 2. d. 19
c. q. 7. cap. 11. nullus. l. 2. d. 4
cap. 14. si quis, l. 1. d. 9. add. ult.
cap. 15. sane. l. 1. d. 15
cap. 24. laicis. l. 2. d. 4
cap. 25. si quis. l. 2. d. 4
cap. 33. monasterium. l. 2. d. 2
cap. 39. decimas. l. 2. d. 5
17. q. 4. cap. 6. sicut. l. 2. d. 17
cap. 21. quisquis. l. 2. d. 9
c. 23. de presbyteror. l. 2. d. 16
c. 24. qui presbyterum. l. 1. d. 15
cap. 26. omnes. l. 1. d. 5
c. 27. qui subdiaconum. l. 2. d. 11
cap. 28. qui occiderit. l. 2. d. 11
cat. 29. si quis. l. 1. d. 17
cap. 30. nemini. l. 2. d. 13
cap. 37. & 38. si quis. l. 1. d. 11
c. 40. in venditionib. l. 2. d. 8 add. 3.
18. q. 2. cap. 10. quidam. l. 1. d. 12
20. q. 1. cap. 1. l. 2. d. 8
cap. 9. si qui. l. 2. d. 2
c. q. 2. cap. 3. statuimus. l. 1. d. 13
cap. ultimum. l. 2. d. 9
e. q. 3. cap. 4. presens. l. 2. d. 17
21. q. 1. cap. 5. relatis, l. 1. d. 2
cap. 6. illud. l. 1. d. 2
e. q. 2. cap. 1. l. 1. d. 8
e. q. 3. cap. 1. & 2. l. 1. d. 13
e. q. 4. cap. 1. & 2. l. 1. d. 9
cap. 3. Episcopi. l. 2. d. 1
cap. 4. sine. l. 2. d. 1
e. q. 5. cap. 2. l. 1. d. 11
cap. 5. si quis. l. 1. d. 11
22. q. 1. cap. 10. si quis. l. 1. d. 13
cap. 12. habemus. l. 1. d. 13
cap. 16. movet. p. alia. l. 2. d. 16
cap. ult. l. 1. d. 13. l. 2. d. 15
e. q. 4. cap. 2. est etiam. l. 2. d. 16
cap. 5. in malis, l. 2. d. 15. & 16
cap. 8. unusquisq. l. 2. d. 15
c. 9. incommutabilis. l. 2. d. 15. & 16
cap. ult. p. unde datur, & p. est etiam. l. 1. d. 17
e. q. 5. in principio, l. 1. d. 17
cap. 11. humana. l. 1. d. 4
cap. 12. juramenti. l. 1. d. 3
cap. 13. qui. l. 1. d. 3. add. 4
cap. 14. parvuli. l. 1. d. 13
cap. 15. pueri. l. 1. d. 13
c. 16. honestum. l. 1. d. 13. & 16
cap. 17. decrevit. l. 1. d. 16
cap. 18. de forma. l. 2. d. 9
23. q. 3. cap. 3. nostri. l. 1. d. 3
cap. 8. qui potest. l. 1. d. 15
e. q. 4. c. 29. si illic. p. sed. l. 1. d. 2
cap. 30. Guilisarius. l. 1. d. 3
e. q. 5. cap. 44. quali. l. 1. d. 2
cap. 46. omnium. l. 2. d. 19
e. q. 8. cap. 9. omni. l. 2. d. 19
cap. 15. si nulla. l. 2. d. 19
cap. 19. reprehensibile. l. 2. d. 16
24. q. 1. in principio. l. 1. d. 18
cap. 1. & 3. Acacius. l. 1. d. 15
c. 4. audivimus. l. 1. d. 4. & 18
cap. 35. ait. l. 2. d. 13
cap. 36. aperte. l. 2. d. 19
cap. 37. miramur. l. 2. d. 19
e. q. 2. c. ult. p. item Rabanus. l. 1. d. 3
e. q. 3. cap. 19. an non. l. 2. d. 14
cap. 23. si quis. l. 2. d. 5
25. q. 1. c. 5. violatores. l. 1. d. 14
cap. 24. paternor. l. 2. d. 5
cap. 25. illi, qui. l. 2. d. 19
25. q. 2. cap. 18. si quis l. 2. d. 13
cap. 25. ita nos. l. 1. d. 5
26. q. 2. in principio. l. 1. d. 2
e. q. 5. c. 2. & 3. p. si quis. l. 1. d. 10
cap. 12. Episcopi. l. 1. d. 14
cap. 13. quicumq. l. 2. d. 20
e. q. 7. cap. 3. de his. l. 2. d. 18
cap. 7. pro qualitate. l. 2. d. 9
cap. 8. hoc sit. l. 2. d. 9
cap. 9. pœnitentem. l. 2. d. 9
cap. 10. affectum. l. 2. d. 9
cap. 11. erga eum. l. 2. d. 9
cap 14. si quis. l. 2. d. 1
27. q. 1. cap. 6. si quis. l. 1. d. 8
cap. 8. viduas. l. 1. d. 12
cap. 26. de filia. l. 1. d. 12
cap. 27. devotam. l. 1. d. 12
cap. 31. mulieres. l. 2. d. 2
cap. 34. vidua. l. 2. d. 17
cap. 37. sciendum. l. 1. d. 15
cap. 38. vidua. l. 1. d. 15
e. q. 2. c. 2. sufficiat. l. 2. d. 18
cap. 21. si quis. l. 2. d. 9
cap. 22. si vir, & uxor. l. 2. d. 3
cap. 25. scripsit. l. 2. d. 18
cap. 46. Atho. l. 1. d. 3
28. q. 1. c. 6. nec solum. l. 1. d. 6
cap. 13. nullus. l. 1. d. 8
30. q. 1. cap. 3. nosse. l. 2. d. 19
cap. 6. de his. l. 2. d. 19
e. q. 2. cap. unicum. l. 2. d. 18
e. q. 3. cap. 1. ita. l. 2. d. 19
e. q. 4. cap. primum. l. 2. d. 19
e. q. 5. cap. 3. nostrates. l. 2. d. 18

31. q. 2. cap. 1. & 2. tua, & 3. de neptis. l. 1. d. 5
cap. ult. l. 2. d. 18
32. q. 2. cap. ult. l. 1. d. 15
e. q. 5. cap. 22. quidquid. l. 2. d. 18
e. q. 7. c. 18. quod proposuisti. l. 1. d. 6
cap. 24. si quis, p. illud. l. 1. d. 6
cap. 25. hi, qui. l. 2. d. 18
cap. 26. neque. l. 2. d. 18
add. 11.
33. q. 2. cap. 3. historia. l. 2. d. 12
cap. 4. sive. l. 2. d. 12
cap. 5. interfectores. l. 2. d. 18
cap. 6. inter hæc. l. 2. d. 17
& 18.
cap. 11. hoc ipsum. l. 1. d. 4
cap. 14. in adolescentia. l. 2. d. 18
cap. 15. latorem. l. 2. d. 18
cap. 16. si quis. l. 2. d. 18
cap. 17. si quis. l. 2. d. 19
e. q. 4. c. 11. nec uxorem. l. 2. d. 18
e. q. 5. c. 2. l. 2. d. 9
34. q. 1. cap. 7. ego dixi. l. 1. d. 6
35. q. 2. cap. 2. & 3. l. 2. d. 4
c. 17. de consanguinitate. l. 2. d. 19
e. q. 5. cap. 6. primogradu. l. 1. d. 6
l. 2. d. 10.
e. q. 9. c. 2. Apostolicæ. l. 2. d. 19
cap. 6. sententiam. l. 2. d. 13
& 19.
36. q. 2. cap. 3. quis. l. 1. d. 4

DE PŒNITENTIA.

Dist. 1. cap. 6. si quis l. 1. d. 4
& 18.
cap. 19. aut facta. l. 1. d. 18
cap. 30. si cui, in fine. l. 1. d. 18
cap. 32. facilius p. hoc. l. 1. d. 18
cap. 41. non potest. l. 1. d. 3
cap. 67. si agamus. l. 1. d. 4
cap. 68. quamobrem, p. rursus. l. 1. d. 4.
cap. 86. quis aliquando, p. e contra austerit. & p. latentia. l. 1. d. 18.
cap. 88. quamvis, p. quib. l. 1. d. 18
cap. ultimum. l. 1. d. 18
Dist. 2. cap. 1. l. 2. d. 9

DE CONSECRATIONE.

Dist. 1. cap. 7. ecclesia. l. 2. d. 13
cap. 23. de fabrica. l. 1. d. 14
cap. 30. altaria. l. 1. d. 3
cap. 33. clericos. l. 1. d. 9
cap. 45. consulto. l. 1. d. 14
cap. 46. Jacobus. l. 1. d. 9
cap. 48. sacramenta. l. 1. d. 16
cap. 55. porro. l. 2. d. 16
cap. 56. nullus. l. 1. d. 4
l. 2. d. 1.
cap. 57. ut illud. l. 1. d. 13
Dist. 2. cap. 6. didicimus. l. 1. d. 9
cap. 7. cum omne. l. 1. d. 14
cap. 13. cotidie. l. 1. d. 16
cap. 17. in cœna. l. 1. d. 13. & 16
cap. 19. seculares. l. 1. d. 16
cap. 21. omnis. l. 1. d. 16
cap. 22. triforme. l. 1. d. 16
cap. 23. tribus. l. 1. d. 16
cap. 25. timorem. l. 2. d. 9
cap. 30. sacerdotum. l. 1. d. 13.
l. 2. d. 2.
cap. 42. Ego B. l. 2. d. 13
cap. 54. liquido. l. 1. d. 16
Dist. 3. c. 1. & 3. rogationes. l. 1. d. 16
cap. 7. non licet. l. 1. d. 11
& 16.
cap. 8. non oportet. l. 1. d. 11
& 16.
cap. 19. crucis. l. 1. d. 6
cap. 21. nosse. l. 1. d. 6
cap. 29. sextam. l. 1. d. 7
Dist. 4. cap. 4. non potest. l. 1. d. 3
cap. 10. numquam. l. 1. d. 3
cap. 22. quicumq. l. 1. d. 12
cap. 24. a quodam. l. 1. d. 18
l. 2. d. 17.
cap. 44. ab antiqua. l. 1. d. 4
cap. 57. catechismi. l. 2. d. 17
cap. 58. baptizandor. l. 1. d. 11
cap. 59. non liceat. l. 1. d. 11
cap. 80. de trina. l. 1. d. 2
cap. 94. pleriq. l. 1. d. 5.
cap. 104. monachi. l. 2. d. 11
cap. 124. omni tempore. l. 1. d. 11
& 12.
cap. 126. in sabbato. l. 2. d. 11
cap. 152. placuit. l. 1. d. 2
Dist. 5. cap. 8. dictum. l. 1. d. 15
cap. 34. in omnib. l. 2. d. 11

INDEX CAPITUM GREGORII NONI, ET LIBRI SEXTI, ET EXTRAVAG.

De adulteriis. cap. 3. l. 1. d. 6
ætate, & qualitate. c. 9. l. 1. d. 8
bigamis, cap. 4. l. 1. d. 8
cler. non res. ca. 2. l. 2. d. 3
cler. excomm. p. 1. & 2. l. 1.
dial. 11. ai. 5.
cohabit. cler. cap. 2. l. 2. d. 1.
eod. tit. cap. 7. l. 2. d. 16
consang. & affin. c. 8. l. 1. d. 16
despons. imp. cap. 1. l. 1. d. 5
add. 4. cap. 2. l. 2. d. 18.
foro comp. c. si diligenti. l. 1. d. 4
add. 17.
Hæret. cap. 9. & 13. l. 1. d. 18
his, quæ fiunt a Prel. sine consens. cap. 1. & 8. l. 1. d. 14
immun. eccles. cap. 2. l. 1. d. 2
jurejur. cap. 4. l. 2. d. 1
oblig. ad ratiocinia ordinandis. cap. uni. l. 1. d. 2
De peniten. cap. 2. l. 1. d. 15
eod. tit. c. 12. l. 1. d. 16. & 18.
pœnis, cap. 2. l. 1. d. 5
postul. Prel. cap. 3. l. 2. d. 7
præscriptionib. c. ult. l. 1. d. 17
privilegiis. cap. 23. l. 2. d. 1
purg. canon. cap. 1. l. 1. d. 15
qui cler. vel vov. c. 6. l. 1. d. 17
regularib. cap. 4. l. 1. d. 12
religiosis dom. cap. 3. l. 2. d. 2
renuntiat. cap. 11. l. 2. d. 6
verbor. signif. c. 15. in his. l. 1. d. 4
vita, & hon. cler. cap. 1. l. 1. d. 13
add. 1.
electione l. 6. cap. 17. fundament. l. 1. d. 6. add. 6.
verbi signif. extrav. cum inter, & extrav. quia quorumdam. l. 1. d. 12.

INDEX CAPITUM JURIS CÆSAREI.

Cap. 10. quæritur. De statu hominum. l. 1. d. 20
cap. 15. D. qui potio. l. 2. d. 7
cap. 2. p. si quis nemine. D. ne quid in loco pub. l. 2. d. 7
Const. 5. C. de Ep. & cler. l. 1. d. 4
Const. litib. C. de agri & cens. l. 11.
l. 2. dial. 7. add. 1.

FINIS.

NOI RIFORMATORI
DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. *Fra Tommaſo Maſcheroni* Inquiſitor Generale del Santo Offizio di *Venezia* nel Libro intitolato *De veteſtis Canonum Collectionibus Diſſertationum Syloge, &c. Auctore Andrea Gallandio Presbytero Congr. Orat.* non v' eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro, niente contro Principi, e Buoni Coſtumi, concediamo Licenza a *Niccolò Bettinelli* Stampator *di Venezia* che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 15. Novembre 1776.

(ALVISE VALLARESSO RIFORMATOR.

(ANDREA TRON KAV. PROCURATOR RIFOR.

(GIROLAMO ASCANIO GIUSTINIAN KAV. PROC. RIFOR.

Regiſtrato in Libro a Carte 332. al Num. 854.

Davidde Marchesini Seg.

C. I 3 (6

C. I 3 (6

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Gallandi, Andrea

De vetustis Canonum collectionibus dissertationum Sylloge ...

Venetia 1778
2 J.can.f. 134
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10488651-0